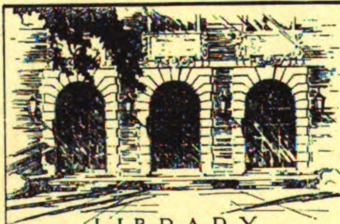

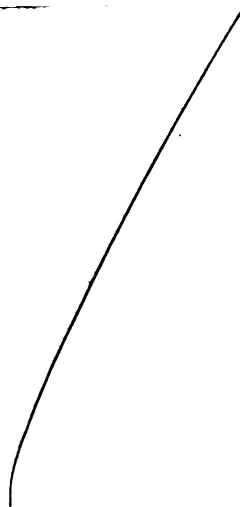

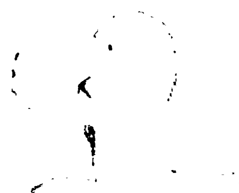

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

GODINA ČETVRTA.

Uredili i izdali

(podporom Matice ilirske)

Dr. Ivan Dežman i Dr. Franjo Marković.

U ZAGREBU, 1872.

Slovi dioničke tiskare.

SADRŽAJ.

Pjesme:

a) izvorne.

b) prevedene.

Drame:

Pripoviedke:

a) izvorne.

Seljanka od Ivana Zahara, br. 1, 2, 3, 4.
Mejdan na moru od B. L. br. 5, 6.
Bolji izbor pripovieda I. Z., br. 7. 8.
Pisamce od B. L., br. 9.
Pokćerka od J. E. Tomića, br. 10, 11.
Razoreni ideal od J. J., br. 19.
Timotija Patkov, karakterna crta od J. J., br. 21, 22.
Gospodska kći od I. T., br. 25, 26.
Izigrani, humoreska od J. E. Tomića, br. 27, 28, 29.
Prekasno, pripoviedka iz života od B. L., br. 31, 32, 33.
Švehatski prosjak, pripovieda Ivan Zahar, br. 38, 39. 40, 41.
Kažnjena taština, pripovieda B. L., br. 42, 43, 44, 45.
Hrvatski sokolovi u Istri od I. T., br. 46, 47, 48.

b) prevedene.

Pembe, s ruskoga po K. I. Leontjevu, br. 1, 2, 3, 4, 5.
Zimska noć, iz poljskoga od M. Čajkovskoga, prev. Al. T., br. 6, 7.
Kraljeve nove haljine po Andersenu prev. Al. T., br. 6.
Institutka od Marka Vovčka, iz ruskoga, br. 8, 9, 10, 11.
Teressa des los dolores od A. Kosinjskoga, prevod s poljskoga, br. 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18.
Izdajica iz franc. po Ed. Clavelu preveo M., br. 12.
Na splavih iz češkoga od Ot. Jedličke preveo Al. T., br. 13.
Proljetne vode iz ruskoga od Ivana Turgenjeva, prev. J. Miškatović, br. 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26.
Kočija, s ruskoga od N. V. Gogolja, br. 28.
Seoske novine od Uspenskoga, preveo s ruskoga Al. T., br. 29, 30, 31.
Boginje od E. Laboulaya, prevod s francezkoga, br. 32.
Otci i djeca, pripoviedka od Ivana Turgenjeva, prev. Edo Zvonimir Asanger, br. 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52.
Psycha, priča od C. H. Andersena, prevod s njemačkoga, br. 40, 41.

Pouka:

Klizanje na ledu, zdravoslovna razpravica od Dra. Ivana Dežmana, br. 1.
Jadransko more od L. R., br. 1, 2, 3, 4, 5.
Dvoransko kolo (sa slikami) opisao i orisao Fr. Ž. Kuhač-Koch, br. 4, 7, 8, 9, 10, 11.
Narodno kazalište I. od I. Z., br. 5, 6, 7, 8.
Smrt kralja Svinimira od V. Klaića, br. 5.
Seoba Hrvata od V. Klaića, br. 6.
Službeni hrvatski jezik od I. Z., br. 7.
Pompeji, br. 8, 9, 10.
Narodno kazalište II. od I. Z., br. 11.
O ciepljenju boginja, zdravoslovna razpravica od Josipa D., br. 11, 12.
Rusko kazalište od Bodenstedta, prev. s njemačkoga, br. 12, 13.
Austrijska sjev. polarna ekspedicija od I. Chadime, br. 13.
Hrvatska straža u Španiji od V. Klaića, br. 14.
Krasota prirode od I. Tvrdika, preveo A. M. br. 14, 15, 16, 18, 19.
Ob uzgoju cvieća, napisao Pajo Krempler, br. 15, 16, 17.
Kako je kazalište postalo? po Sommerbrodtu pripravio M. Divković, br. 19, 20. 21.
Kako se jugoslavenstvo započelo i razvilo od A. Š., br. 20
O kavi, zdravoslovna razpravica od Dra. Ivana Dežmana, br. 22.
Čovjek je stvoren čovječtvu po Herderu od M. B. V., br. 22, 23.
Vulkani i zemljotresi od M Kišpatića, br. 23.
Poviest gradjanska u književnoj od I. Kukuljevića, br. 24.
O čem visi ženitba, br. 24.
Napredak i svrha naravoslovnih znanosti od Dra. Križana, br. 25.
Dva takmaca, po Buckleu, br. 25.
Kći pustinje, po Buckleu, br. 25.
Apoštoli mira po Buckleu, br. 26.
O štampi od Ivana Zahara, br. 27.
Izopačitelji poviesti po Buckleu, br. 28.
Putne uspomene od I. K. S. 29, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 38, 46, 47, 48, 49, 50, 51.
Što je pripravilo francezki prevrat, iz francezkoga prev. M. B. V., br. 29.
Apollo, br. 30.
O varkah očiju kod vida od dra. Križana, br. 30, 31.
Po napuljskoj vulkanskoj okolici od M. Kišpatića, br. 32, 33, 34, 35.
Uzdah-kamen od Grg. Urlića-Ivanovića, br. 33.
O vuku od Paje Kremplera, br. 37.
Izložene slike, br. 38.
Čovječje porieklo od M. K., br. 39.

Životopisi:

Listak u svakom broju, nekrolog, pozivi na predplatu itd.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 1. U Zagrebu dne 6. siečnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

SELJANKA.

Izvorna pripoviedka.

Ah — seljanka! pomisliti će hitra pamet ugladjene i fine čitalice, i dometnuti: prostih li pripoviedalaca hrvatskih! Jedva da su nas okretni Francezi uveli u bogate dvorane, u mramorne palače, gdje se pjenjuše kaplice dosjetaka, duhovitih razgovora; gdje se na gospodsku navija, gdje se dvoboji diele, otimlju žestokim bojem djevojke, udovice i gospodje .. a eto nas sada u siromašnom selu, pa još u hrvatskom selu! Tu se nebroje milijuni novca, neskaču bogato odjevene sluge, a navaljuju domaće brige, kakvih i u nas dosta ima . . . Pa napokon, čemu sve to?

Evo, čemu. Za sve su jednaki božji darovi. Na svakoga jednako pada i sunce i dažd, mjesečina i sitne zviezde. I u svakoga ima božja iskra, čovječja duša. No gdjekoji stvorovi, što se više u zlato zavijaju, to više sakrivaju onu dušu; što jasniji dvorovi, to tamnija duša. Zabliеštive forme svieta otimlju svu cienu nutrnjosti čovječjoj, ta neradi se tamo o tom: kakov jesi, već kakva te vidimo. A sve one dosjetke, sva ona duhovitost nije no krasno bojadisani mjehurčići sapuna, koji se za dva tri časa razplinu i postanu — ništa.

Smetnimo s uma vanjsku lupinu, nebi li ugledali jezgru. Odvrnimo se od forma, nebi li nam jasnija bila duša. Onda ćemo govoriti jezikom, što ga razumiju svi plemeniti duhovi svieta od najsjevernije točke do najjužnije na zemaljskoj kruglji, dapače jezikom, koji shvaćaju i andjeli na nebu. Bila palača od mramora il pleterna koliba — svejedno, svuda tražimo čovjeka, a ne odjelo njegovo.

Pa napokon, hoćemo li da uronemo u naš život, kuda ćemo ga tražiti poći? — Seljačtvo je naše, gradjanstvo počima, velikaštvo prestaje biti naše!

I.

Gradu Zagrebu na sjeveru strmo se uzdiže gora, kao veličanstvena grobnica, u kojoj leže tolike uspomene hrvatske prošlosti. Kada navali zima, kad snieg pospe vrhove brežuljaka, i kada bieli svietli oblak obavije goru svojim sjedim plaštem — i onda ima u njoj nešto čarobna, i onda bi ljubitelj prirodne krasote, nipošto praktičnik, uzkliknuo: Dobro nam je ovdje biti, daj da pravimo šatore! . . . No šatori su već posagradjeni: seljačke su to kolibice, gdje zuji domaća pjesma, gdje se rone tople suze, a veliki sviet nedozna za nje. Vide ih sunce, mjesec i zviezde, i mirno prolaze svojim putem.

Uz brdašce pokrito bielim sniegom vere se starac seljak sa sjekirom o ramenu. Zaogrnuo se debelim kožunom, koji mu grije prsi i pleći, no vrat mu je razgaljen, prkoseći zimi i vjetru. Glavu si je pokrio crnom kapom od ovčje kože. Pod opanci škriplje snieg, što ga je suha ljuta zima sipljivim učinila. Glavu je prignuo i muče gleda preda se na stazicu, što su ju utrle stope prolaznika po sniegu. S toga brdašca, na kom nikakva stabla ni grma neima, zamakne starac na stranu, i eto ga u šumi. Nigdje neima ni žive duše, nigdje nikakva glasa, van što šušne kadkada pusta grana, s koje prhne okretna ptičica, i biele mušice sniega panu k zemlji. Gdjekada zalaje lisica, ili brzonogi zec preskoči povaljenu kladu, pa odmine dalje u guštaru, zaplićuć si tragove. Neobaziruć se na takove prizore, koracaše starac niem i zamišljen dalje, otiruć pogdjekad smrznutu paru s obrezanih si brkova.

Došav do jedne stare jele, stane, snimi s ramena sjekiru, oštrac obrne prama zemlji, podboči se držalom i kao da se vrlo zamislio. Stajaše tako nekoliko časova, pa onda

mahne rukom i zašapta za sebe: „Čemu da oklievam? čega da se bojim? Zar nisu moji djedovi ostavili tu baštinu, da ju rabim, da živim na njoj? Pred bogom je pravica, ako je ljudi i nedrže za pravicu! . . . Da mi nije skrajna nužda, ja i nebih toga učinio; no uz onakovu zlu ljetinu, kakva je bila prošle godine, neda se živiti. Treba kruha! Lako bogatašu čekati, dok se pravda svrši; al težko meni siromahu, koji kruha treba!“ Kao da su ga ove zadnje misli ohrabrile, starac žurno napried korači, preskoči uzko korito gorskoga potočića, što je žamorio izpod leda, pa klikne: „evo me! Dà to je moja šuma; a samo mi ju bog može uzeti,“ i starac pobožno snimi s glave kapu, pa ju namah zatim namakne nad uši. U onoj ljutoj zimi svuče kožun, položi ga na snieg pokraj vite jele, i pripravi se, da će zasieći u jelu. Gorani zagrebačkih gora prave od drveta svakojake stvari, kao: žliebove, stolce, daske, stanice zá perad, pa nose prodavati u Zagreb, gdje kupuju odjelo za družinu, a mnogo puta i kruha. Prije no će starac zasieći u jelu, prigne se k zemlji, prisloni uho k sniegu, da dozna, čuju li se koraci, ide li tko po šumi. Nikakva šuma ni glasa, i starac zamahne, pa zasieče, da su gorom odjekivali udarci sjekire. Jela se zaniše i prevali, a starac ju metne na ledja, pa se zaputi k domu svojemu. Al idući stazicom, osjeti nekakov šum. Činilo mu se to sumnjivo, te on spusti jelu na zemlju, prigne se i opet, pa uzme slušati. Jasno razabere, kako tutnji zemlja pod koraci . . . nema sumnje, netko dolazi. U prvi mah htjede on ostaviti breme svoje, pa pohrliti nekuda u zaklonište, u kakovo glogovo grmlje; no predomisli se, nogom lupne o zemlju i izrekne na pol razumljivim glasom: „Za pravicu ja nikad nebježim, ja star čovjek, koji sam s poštenjem nosio crne lasi, kao što s poštenjem ove siede nosim. Svoje sam uzeo . . . Neka dodju, ja se nikoga nebojim!“ I opet metne jelu na rame, pa sigurnim čvrstim korakom podje svojim putem.

Nije dugo potrajalo, starac dodje do one stare jele, gdje je malo prije neodlučan razmišljao. Al eto pred njega dva čovjeka s puškami. Jedan odjeven sivim kaputom, s velikimi čižmami, kojim je za sare utaknuo hlaće i preko njih prevukao duge zelene i crvene čarape. Glavu svu zarastlu crnom neuredjenom bradom pokrivaše crni škrljak, nerazmjerno malen prema širokim plećim. U ustiju mu se pušila lula, a o ramenu visila na širokom remenu zahrdjala puška. Na prvi mah bi čovjek pogodio, da to mora biti kakov gospoštinski šumar. Uzanj bijaše čovjek s čizmami, u koje je zatakao poderane hlaće; na njem bijaše haljina od tvrda crna darovca, koju je spreda otvorenu pustio, kao da se neboji zime. Ni njemu nije manjkala puška. Radost im je sinula na licu, kad su opazili starca seljaka, gdje s jelom o ramenu ide prema njim. Zamaknuv svaki na drugu stranu, sgure se kao divlje mačke i uzmu vrebati. Došav starac do njih, skinu oni puške, zaokupe ga s dvie strane naperiv puške na njega.

„Stani zlotvore ili ću pucati!“ viknu šumar.

Starac kao da je to očekivao. Kao da je znao, da će tkogod na njega navaliti, ostane miran i odlučno rekne:

„Ja nisam zlotvor, pa ako niste ni vi, a ono me pustite, da s mirom idem svojoj kući.“

„Tebe pustiti!“ nasmije se šumar. „Već dvie nedjelje vrebamo na tata, koji po grofovoj šumi drvlje sieče i odnosi, pa da tebe pustimo, kad smo te uhvatili pri samoj kradji!“

„Nisam ništa ukrao,“ mirno odvrati starac, „a ako jelu nosim, nije ona iz grofove šume nego iz moje. Istina je, da sam siromah, al mi je poštenje i od glave draže, u tom se ni grofa nebojim.“

„Poznam ja to vaše poštenje,“ zakriči šumar. „Cielo vaše selo, sve ove kuće, što leže po brežuljcih i u dolu, to su sami sumnjivi ljudi, i nebi škodilo sve porušiti, da se zatare to zlotvorno gniezdo. Sve sama bogčarija, razklimane kolibe, poderane odjeće, gladne utrobe — pa to da se poštenjem hvasta! Tražiti poštenja u prnjavoru! Od čega da živite? Što da založite? Zar mjesečinu? Zar božju narav, koje ni vriedni niste?“

„Manite se takovih rieči,“ preuzme starac. „Ako je selo siromašno, nikoga ništa neprosi...“

„Nego otimlje, silom otimlje,“ vikne šumar. „Treba samo pogledati u šumu, koliko tu posiečena drvlja. Tko je onda kriv, nego ja, pa se veli, da nepazim na šumu kako bi trebalo. Evo, baš će se grof poveseliti, kad opazi jednoga zlotvora, a uhvatiti ću ja i druge, ako bog da!“

Sad se starac lecne, ove rieči duboko su ga dirnule u dušu, pa malo vatrenije progovori:

„Još jednoč velim, da ja nisam grofu ništa uzeo; ja sam jelu odsiekao u svojoj šumi. Istina, da gospodin grof misli, da je to šuma njegova, pa je parnicu digo proti meni. Uslied toga je šuma kao preporna stavljena u neizviestno stanje tako, da ni grof ni ja neimamo u njoj drva sieći. No lako grofu, i ako do vieka tako ostane, neće njemu ničega pofaliti. Može on čekati na konac parnice makar do sudnjega dana; ja nemogu. I zašto da čekam? Zar nisu moji djedovi gospodarili u njoj? Zar nije moj otac drva siekao, zar je nisam ja rabio sve do onomad, kad je gospodinu grofu palo na um parnicu dići? Nedvojbeno je, da je šuma moja, i nebojim se nikakve ljudske pravice, koja

bi to pobila. A najposlje, ako sam štogod kriv, a ono grofu ništa kriv nisam, nego za svoju krivnju imam odgovarati pred bogom i sudom. Prodjite me se dakle, pustite me s mirom ići!“

„Niti koraka nikuda, van kud je nas volja!“ vikne šumar. „Meni je naloženo strogo paziti na šumu. — Odgovarati imaš pred bogom i sudom! Bog je odviše daleko, a sud? Tvoj sud smo mi! Sad podji s nami.“

„S vami?“ zapanjen povikne starac, sav se u tielu potrese, i za malo probije mu krv na žilice po staračku licu. „Zar takvu silu hoćete da učinite na meni? Hod'te prije s menom do mjesta, gdje sam jelu usiekao; viditi ćete svježe treske, poznati ćete po panju, koji je ostao tamo, da je ova jela odanle, da nije iz grofove šume.“

„ Sve će se kašnje razjasniti. A ti moraš sada s nami u grad. Metni jelu na ledja i nosi s nami!“

Pratilac šumarev zaklima malo glavom, trgne za haljinu šumara, pa mu tiho rekne: „Kako možemo pustiti, da taj starac tako daleko nosi ovo težko breme? Netreba njega nikako voditi, ja ga poznam, znam za njegovu kuću, možemo ga sutra potražiti.“

„Šuti: grof tako hoće!“ srdito odsieče šumar. A onda obrnuv se k starcu, mahne rukom i zapoviedi: „Ajde!“

Šumarev pratilac umukne, a starac sav izvan sebe čvrsto prihvati jedinu obranu svoju, oštru sjekiru, i htjede da ju digne u vis, kliknuv: „Nedam se siliti na ništa!“ No brzo mu otmu sjekiru, a silnimi prietnjami upute, da se je uzalud braniti: šta je snaga jednoga ostarjela muža prema dvojici kriepkih silnika K tomu se uvjeri starac, da ima još drugih dužnosti, koje rado i s ljubavlju iz punjuje: a kad bi se opirao do skrajnosti, kad bi se dao osakatiti — da li bi ikada bio sposoban vršiti one drage dužnosti? Stari bog još živi! pomisli on: nesmije me poraziti sila, a što je pravo mora pravo biti!

„Idem u grad, kamo nisam dužan iti. Vodite me vi, koji me nebi voditi smjeli. Neka vam na duši budu moji uzdisaji!“ Starac doreče, prekorači jelu, koja je na sniegu ležala, i koje ga nije po drugi put šumar nositi silio. Zamaknu stazom u šumu uzbrdice. Oni iz vidika, a proz modrinu nebesnu progledaju prve zviezde.

II.

Na povisoku brdašcu stoji kućica slamom pokrivena, okružena od nekoliko voćaka, kojim grane posute bielim sniegom žalostno ili se ravno drže ili se spuštaju k zemlji. Mora da je već mnogo godina kuća sagradjena, kad iznad prozora proviruje crna slama, s gora po krovu dakako leži snieg. Dva malena prozora gledaju u dolinu, pred njimi je pukla savska ravnica, posred koje se previja srebrna zmija, hladna Sava, i bielaska se bieli labud na briegu, Zagreb grad, što ga nadvisuje zlatna jabuka na tornju sv. kralja. Kako je malena i neznatna ova zadimljena kućica posred veličanstvenih prirodnih velikana, koji ju okružuju! One visoke gore, ona prostrana ravnica savska kao da prezirno gledaju tu seljačku kolibicu. Al iz nje zvoni tanko i krasno žensko grlo, slavulj u zimi: ne, nije tako neznatna ova kolibica mala! Jasno se razabiru rieči melankolične pjesme „Trava, trava zelena!“ No pridjimo bliže.

Stupiv preko praga od hodnika, koji nam prvi dolazi pred oči, eno vidimo ravno u kuhinji djevojku, gdje se prignula pred širokim otvorom peći pa rukami u nju siže, kao da drva premeće. U onom polumraku rumeno svjetlo od plamena iz peći udara djevojci u lice, i podaje mu čarobni sjaj. Brzo skoči ona od peći, i sada se može viditi visoki tanki stas u bielom ruhu: u onoj zadimljenoj, čadjami obavitoj kuhinji čini se ona kao biela vila posred crne noći. Sad bi išla zahvatiti crnim lončićem studene vode iz vedrice, što je do vrata stajala, sad bi čistila onizki stol od bukova drva, na kom je ležalo nekoliko žlica i tanjura. Obaviv to, opet pogleda u peć, porazmjesti drva, da bolje gori, pa uzme malu sjekiricu i komad drva, da nateše luči. Vještom rukom udaraše u drvo, da su biele oširoke i tanke trieske padale na zemlju. Pokupi ih, pridje k peći, izvadi suhe luči, koju je još prije unutra metnula na stranu. kuda plamen nebije; na njihovo mjesto stavi surove trieske, rukom si odmahne mrvce pepela, što su iz peći doletile i prihvatile joj se na crnu kosu, pa se opet izpravi. Zapali komad luči, uzme i ostalo suho u ruku, izadje iz kuhinje, otvori vratašca sobe, koja su bila tik do kuhinje i unidje u sobu. Sve je obavljala tol okretno, spretno i vješto, da se je čuditi toj vještini; a neprestano je zvonilo zvonko joj grlo. Po mračnoj dosele sobi razlije se svjetlo luči, što ju je djevojka doniela, te se može viditi starica seljanka, siedih lasi, upalih obraza, gdje sjedi kraj nerazmjerno visoke i široke peći na klupi od bukova drva. Za pas je zatakla preslicu omotanu povjesmom; lievom rukom odkida povjesmo, a desnom vrti vreteno, koje muklo vrnči: jedini glas u ovoj sobi. Djevojka položi luč na peć po duljini, tako da je zapaljeni kraj prosto lebdio u zraku.

„Večera je gotova, majčice,“ rekne djevojka, „samo gdje je ćaćko tako dugo? Brez njega nemožemo večerati. U lug nije baš daleko; nedaj bože, da mu se kakva nesreća dogodi!“

Starica kašljucne, otare si usta pregačom i odgovori:

„Sačuvaj bože! Al ja mislim, da se je sastao s kojim susjedom, pa razgovaraju.“

„Ja sam ti kazala, majčice,“ uzme opet djevojka, „da ću radje ja sama pribaviti za

*

kuću što treba, nego li da se stari ćaćko toliko muči. Hodati u šumu po drvo: to nije poso za njega slaba starca. A ja imam još nešto suhih šljiva, nje bih odniela u Zagreb, pa prodala; poznam jednu gospodju, koja rado od mene kupuje voće, po sve ljeto nebi od drugoga uzela ni trešanja, ni krušaka, ni groždja nego samo od mene. Uz to bi me pitala: kako je drago diete? — Hvala, rekla bi ja, nije zlo, dokle bog zdravlja dà; a lako za ostalo... Promisli, da gorski vuk navali na ćaćka, kako bi se on branio? U ovoj ljutoj zimi, gdje snieg pokriva goru i dolinu, a kurjak nema jesti, prisiljen je otimati gdje što može. Zar neznaš, da je jučer došo ćak u selo i izjeo susjedova psa? Nedaj bože, da bude nesreće! al ja se bojim, kad ćaćka tako dugo kući nema."

„Ne, nisam te mogla pustiti u Zagreb," preuzme starica, neprestano obraćajuć vreteno rukom. „Što bi ja kukavica sama brez tebe kod kuće? Slaboj i nemoćnoj, treba meni pomoći; treba prirediti večeru, ja bog sveti da se kod peći držati mogu u toploj sobi. Za starca nema i onako drugoga posla. Oj da je moj Janko kod kuće, nebi se tako mučili!"

Opet stara kašljucne, a na pregaču joj padnu do dvie tople suze i u onoj polu svjetloj sobi zablistaju kao dva alema. Opazi to djevojka, i znajuć, da je staroj uviek lakše na srcu, kad može pripoviedati zgode o svom Janku, upita ju brižljivo:

„Biti će skoro četiri godine, što je otišo od kuće, zar nije majčice?"

„Na samu sviećnicu četiri godine," odgovori stara uzdahnuv duboko. „Da nije u ljudi srce od kamena, nebi mi ga bili uzeli; al to je istina, da nigdje pod suncem milosti neima, neima milosti nego u boga! Plakala sam kao ljuta godina, molila sam i sudca i bilježnika: evo ja i moj muž stari smo, slabi smo, a vi hoćete da za vojnika uzmete jedinu podporu naše starosti! Da bude vojnik, da se nauči kleti i huliti boga, da privikne zločestoći, da zaboravi na svoje dužnosti, na oca i majku? Da ga vodite u daleku Italiju, da svoje mlade kosti ostavi u onoj buntovnoj zemlji? Smilujte se, imate drugih dosta! — Al sve badava, kao da tople suze panu na studeni kamen. Dočekaše me smjeh i psovke, psovke i smjeh. Izagnaju mene staru majku iz sobe, a Janka odvedu u kasarnu, jedva da sam još za njim procviliti mogla: Janko, moje žarko sunce, s bogom Janko! I otide on u Italiju, a naša kuća ostade bez jake mužke ruke."

„Neplači, majko, zar nisam ja kod tebe, zar neću ja sve moguće učiniti, da ti ničega nepofali? Evo mi od boga dvie zdrave ruke i dvie dobre oči, ja sve mogu štogod treba!"

„Možeš, Jelko, možeš, al koliko si mi i draga, ipak ti reći moram, da žensko nije nikada ono što mužko: mužko ostane u kući, pa radi, trudi se, muči se, skrbi do svoje smrti — a žensko otide kad je u najljepšem cvietu, nadje si drugoga ćaćka, drugu majku i drugu kuću. I pravo je tako, neka se udomi kukavica."

„Zar bi ja tebe ikada ostaviti mogla?" zapita Jelka, koju su raztužile one rieči. „Neću ja tebe ostaviti, neboj se . . . . Al što ja tu toliko govorim, i gledam tebe, i sjedim uzalud?"

Djevojka okreše luč, brzo uzme preslicu i vreteno, pa sjedne naprama starici, te za malo vrnčahu dva vretena u onoj toploj sobi, kuda e duh nevinosti i trpljenja razvijao svoja krila.

„Gle majčice, mi možemo ovako radeć razgovarati. Ti si mi već toliko puta kazala, da bi znala mnogo pripoviedati o mojem životu. Meni se to dakako čudno vidi, jer šta se o mojem životu pripoviedati može, čega nebih i ja sama znala? Dolazi mi i prolazi proljeće, ljeto, jesen i zima, a ja redim voćnjak, pomažem u kući: sve, sve se mienja, samo ne mienja vaša i moja ljubav i briga. To je evo život moj! — Toliko ja znam o sebi. Kad mi ti kažeš, da i ti nešto znaš, onda me uviek muči znaličnost, i danas je baš vremena, da mi možeš pripoviedati sve, ako ti nije težko govoriti."

Jelka pogleda staricu, koja nerekne ni rieči, nego se zaveze u misli. Nekoliko puta duboko uzdahne, vreteno se naglo i silno obraćalo medju njenimi suhimi prsti, dobar znak, da je isto takva nagla i silna bura morala bučiti u staričinoj duši. Opazi to Jelka, pa žalobljivo reče:

„Ti uzdišeš? Ah oprosti, ako sam te ucvilila! Vjeruj, da bi volila godinu dana kukati, nego da ti i jedan časak tuguješ. Ne, nemoj mi ništa pripoviedati, ja ću radje pjevati."

I namah zapjeva poznatu pjesmu „stal se jesam rano jutro", da je sva soba zvučala skladnim zvukom, kao eolova harfa, dirnuta blagim vjetrom. Kad je dovršila prvu kiticu, starica podigne glavu, spusti vreteno u krilo, prihvati za ruku Jelku pa progovori:

„Neboj se, dušo, nisi me ti ucvilila, i ja se na te tužiti neću. Druge su stvari . . . Kad se rieč rekne, nije ona više naša. Al ti si već djevojka zriela, navršila si osamnaest godina, bog zna, što se naskoro dogoditi može. Zašto da ti sakrivam, zašto da u grob svoj ponesem tajnu, koju saznati moraš. Al mi prije reci, hoćeš li me uviek i uviek tako ljubiti kako sada?"

„Kako me možeš tako i pitati?" odvrati Jelka, i na rumenih ustah joj zatrepti blagi posmjeh, kao da je mahnulo krilo angjela.

„I nikakva sila, nikakvo znanje neće tebe odvrnuti od mene?" nastavi starica.

„Ništa na svietu!"

„Dobro dakle, čuj me, Jelko, al ako sumnjaš, ako nisi sasvim sigurna za svoje rieči, onda bolje, da se medju mene i tebe izvali ova visoka gora ili da moja usta postanu usta od ribe, da nedočuješ moga glasa, jer ja te tako ljubim, kako nijedna majka svoje kćeri neljubi."

Opet starica za malo zašuti, a Jelka rekne: „Kad mi takovim ozbiljnim glasom i tako silno govoriš, skoro da mi je žao što sam te pitala, jer slutim, da ćeš mi nešto strašna reći."

„Da", prihvati starica, „strašno je to za mene, koja bi te izgubiti mogla. Jer da ti u kratko reknem: ti nisi moja kći!"

Kao prut na vodi zadrhta Jelka; nijedna munja, što je ikad udarila o klisuru ili stari dub, nije takvom stravom napunila njezinu dušu, kao ova u kratko, al silno izgovorena rieč. Burno joj uze srce kucati, dah joj zapinjati, sva sjetila zaboraviše svako na svoju zadaću, da se skupe pred strašnim sudištem, gdje crna sjena, kivna na ljudski rod, trubi užasne rieči: „Ti nisi moja kći!" I luč dogori i utrne, a samo kusak žeravice pane s peći dolje, i tamno postane u sobi, samo što je bliedi mjesec na uzke i mutne prozore bacao dva tri traka svoja. Jelka je dugo bezglasno sjedila. Pred maštom njezinom nije još nikada takove slike bilo. Znala je ona, što znači lahko, što li težko; al što je neuklonivo, toga nije poznavala. Sada joj se eto prvi put prikazuje ono, što se odvrnuti neda, kao što se neda dozvati minuli dan. Ujednoč jedna žica nade trgne preko njezina lica, ona se malo umiri i klikne:

„Nije moguće! ti se samo šališ, ili ako se nešališ, nereci mi toga po drugi put, jer bih onda pomislila, da ozbiljno govoriš!"

Stara je seljanka mirno gledala, kako je u Jelke biesnila sada bol, sada strah, sad nada, i čekala je, dok se ta bura malo umiri, da uzmogne nastaviti i dovršiti svoju pripoviedku, koju je na svaki način kazati htjela. Ono bučno izlievanje čuvstva u Jelke raztali se najposlje u dugi nerazumljivi uzdah, i ona umukne, niemo uze gledati u staricu, kojoj se biela odieća vidila pri bliedu svietlu mjesečine, a stara uze govoriti:

„Istina je što ti kažem, no slušaj me, da ti izpripoviedim. Bilo je jednoč u zimi, kad mi je stigo glas, neka dodjem u Zagreb k jednoj gospodji, stanujućoj u Ilici, koja da mi ima važnih stvari kazati. Ja sam tu gospodju od prije poznavala: od nje sam dobila jednoč diete odgajati, kad sam već prestala svoga Janka svojim mliekom hraniti. Odpravim se dakle i podjem u Zagreb, i nadjem onu gospodju kod kuće. Sjećam se, kao da je danas bilo: najprije mi pilo u oči nešto što je na krevetu ležalo zamotano u krasne tkanine. „Bi li vi, kumo, htjeli uzeti diete u viečno odgojenje tako, da bude kao vaše rodjeno diete?" upita me gospodja. Nisam u prvi mah znala što da odgovorim, tako me je presenetilo ovo pitanje, a gospodja medjutim nastavi: „Uvjeti nisu loši: dobiti ćete s djetetom 100 forinta novca i svakojaka ruha, što mu je potrebno. Novac možete upotriebiti za gospodarstvo svoje, i nedvojim da će vam biti probitačno. Biti će diete vaše, ako se njegovoj pravoj majki ne svidi uzeti ga od vas, u kojem slučaju prestati će svaka vaša briga za diete. U ostalom za vas nije teretno upustiti se u to: kada diete malo ponaraste, može vam obavljati one poslove, na koje vi nemožete dospjeti, i onako sami ste na gospodarstvu vi sa svojim mužem." — Nismo sami, odgovorim, imam ja sina Janka, koji je upravo navršio šest godina. No zato bi htjela pristati na tu ponudu, samo moram saznati prije, što moj muž misli: muž je uviek glava u kući, a što njemu nije pravo, bolje da se i neuradi. „Hodite dakle kući i razgovarajte s njim, pa onda mi umah dodjite kazati." Pristanem na to, odem kući, porazgovorim se s mužem i on drage volje pristane na onu ponudu. Nisu prošla ni tri sata i eto mene opet u Zagrebu. Sastavimo pismen ugovor, i podkrižamo se ja i moj muž i uzmemo diete; s njim dobismo ruha i krstni list. Majka ostade za nas tajna sve do dan danas. Doduše sam ja onu gospodju pitala za majku, al bi mi odgovorila: „Odsele vi ste mu majka; za drugo nepitajte!" Ovim sam se morala zadovoljiti. Došav kući i metnuv diete u zibku, i odvinuv mu s lišca koprenu, kojom je bilo pokriveno, da mu zima nenaudi, lahko se ga prstićem dodirne moj muž i rekne mu: „nećemo mi tebi ništa zla učiniti, ti golubice mala!" a ono se tako nasmjehne, da nam se je srce uzelo taliti. Taj mu je posmjeh pripravio blagi stanak u našem srcu, odkle ga neće nestati do vieka... Kašnje nikada me nije nitko pitao za diete, a ja nisam ni marila, da li tko pita ili nepita, nego sam mu bila majka bolja nerodjena nego li rodjena, dà jesam, bog mi je svjedok. Janko ga je zibao, Janko ga je vodao po dvorištu, po zelenoj travi, Janko se s njim igrao, a ja veselila djetinjoj igri... Evo ti, Jelko, sve što znam o tebi; i nebih ti toga pripoviedala danas, da nisi svakako htjela ti. Žacala sam se toga časa, al sam znala, da makar kada nadoći mora. Hoćeš li me i nadalje tako ljubiti, kako dosada, Jelko, i nisam li s ovom pripoviedkom uništila tvoju ljubav? Ako misliš... ako je zbilja tako, a ti zaboravi istinu, kad nam je u obmani tako liepo bilo! Al ti šutiš... gle, pripoviedala sam ti i zato, što sam te htjela pripraviti na budućnost... Janko je uviek bio valjan momak, a tako te je ljubio... bog zna, što se još dogoditi može..."

Nestrpljivo očekujuć odgovor Jelkin bila bi starica još koješta govorila, da joj nije potreslo srca čudnovato držanje Jelkino. Ona, koja je do sele oborene glave slušala pripoviedku, kadkada si uhvativ toplu suzu bielom pregačom, ujednoč podigne ponosito glavu, oči joj zasvietle uznositom vatrom, nešto prkosna oživi u tih očiju, kao da se na vidik pomolio silni junak, koji na borbu poziva zlobne življe svieta. Mjesec dopline upravo pred prozor, da razsvjetli ovo pozorište, gdje su dvie osobe duhom letile po prošlosti i budućnosti, a svaka druge mislila misli. Rado li gledaš, mjeseče bliedi, kada se pomalja junak? Veseliš li se neuklonivoj propasti njegovoj u vrevi svieta? Ozbiljna su tvoja usta, kako no priroda, koja te je zataknula na velik si svod. Ovimi ustami netrene ni posmjeh, ni poruga, ni smiljenje: bezbriga ih ovija, strogost ih resi, viečnost ih drži...

Dugo bi starica i Jelka ovako sjedile ne govoreći ni rieči, da ih nije na druge misli navrnula neka domaća zgoda, pa im razvezala usta. Vani u dvorištu silno zalaje veliki pas, a po ovom se lavežu poznati moglo, da netko stranjski dolazi u ovo večernje doba. Stara, koja se izprvice poveselila bila, da joj se muž iz šume povraća, preplaši se doskora tako silno, da je probliedila: ta inače nebi nitko dolazio u večer, osobito po takovoj ljutoj zimi, gdje svaki susjed voli kod kuće kraj tople peći ostati, gdje svatko po danu uredi poslove, da u večer nemora nikuda ići. Prestrašena stara težkom mukom izlane: „Za ime božje!...“ No Jelka ustane sasvim mirna, i rekne: „Neboj se — idem gledati ja!“ I odvažno izadje iz sobe, u kojoj je ostala stara, zovući u pomoć nebesne sile.

(Dalje sliedi.)

SLIKA NJENA.

I. Prikaz.

Na rastanku bujnoga života,
Kad se sunce pram počinku miče
I stvorove oo dnevnih milota
Sad na odmor sad na zbor potiče,
  Pod zakriljem lipe granatice
  Sjedeć mišljah misli krilatice.

Pred plamtećim očaranim okom,
Što potanko razbralo bi sada
I zvijezde na nebu visokom,
Vilinsko mi dvorje se razklada:
  Vile svojim dirnuše ga čarom,
  Dvorje planu nebeskijem žarom.

U dalekom zavoju prodolja
Skupile se brežuljaka čete,
Kano da im čvrsta stoji volja
Povesti se na glas rieči svete:
  Tiemena im maslinom se rese,
  A bokovi rujnim vincem krese.

Duž briegova divno razvrstanih
Stazice se vijugaju mliečne;
A u viencu gora zlatom tkanih
Sjedi alem dvorja slave viečne:
  Kano kad se čedo nježno, milo
  Dragoj majci ugniezdi u krilo.

Pod njimi je zelen nikla bujna,
Kojom oko razbludno se pase;
Zlatno klasje i med voća rujna
Dolinicu ovu divno krase:
  Miris cvieća, što se nad njom diže,
  Glas je harni, što do neba siže.

Zrak žuberi pticâ pienjem zvučnim
Briegom rieke, što se dolom vije,
Sa volova stadom, silnim, bučnim
Vrve konji, a ovan se bije:
  Poljem stoji meka, rika, hrza,
  Sve to skače, nieži se i vrza.

Tu se nižu s dudami pastiri,
A za njimi momak vodi momu,
Jedno drugom u očice viri,
Da ugodi žaru ljuvenomu,
  Što srdašca ljubko im raztapa
  I dvie duše sladkim vezom sklapa.

U to sinu sunce žarkovito,
Zlatom poli ravnice i brda,
Zlato vraća rieka valovito,
Zlatom bije klasje, zlatna krda:
  Zlatom zlato lije se i toči,
  More zlatno puče ti u oči.

Na tu diku meni jošte novu
Na tla klekoh, oči digoh gore,
Tere stvorcu za blaženost ovu
Jednim dahom izlih hvalâ more:
  Da nesahne nikad harnost moja
  Ko ni Bože dobročinstva tvoja.

Al u zraku, što se sav ožari
Kano Sinaj gora posvećena,
Maglice se divno rastru čari,
Nad njom pako slika pliva Njena:
  U dražestih sva mi titra slika,
  Dražestmi je uprav zorolika.

Avaj zašto, njihajuć me, vile
U svom brižnom posestrinskom krilu
Niste dušu vodicom pojile,
Kojoj poda k r i l a š divnu silu,
Da mi dieva dikom si vrline
Uz čar žice kano sunce sine?

Bojaste se, znadem sada i ja,
Da vam viečna nepotamni dika,
Ako do vas, koja više prija,
Postavi se divna njena slika,
Što u dvorih vašijeh da vlada,
Kano sunce posred dana mlada.

Nebi plašnja srdacâ vam tašta,
Jer u meni vatra ta da gori,
S neba bi vas moja strgla mašta,
Da joj svedjer družba vaša dvori,
Pa kamo bi ona tegla okom,
Vi bi smierno lomile se skokom.

Al tko nije orlovskoga leta,
Da mu sviet se divi u visinah,
Znat će snagom nadahnuća sveta
Bar spomenut čar njenih milina:
Svrni dušo žar svojih zienica
Na spomenik ovaj mojih žica.

PEMBE.

Pripoviest iz epirsko-arbanaškoga života od K. I. Leontjeva. Prevod s ruskoga.

I.

Dugo ležah razprostrt na postelji ravnodušja.

Ona mi nebijaše tvrdom i nikakvi sni rajski neprilažahu na hladnu glavu moju.

Nu iznenada pojavi se preda mnom djevica nježna uzrasta. Odjeća joj bijaše prosta; al i u njoj bijaše ona prekrasnom, kao zlatna posuda napunjena mirisnim napitkom.

Kružeć po izbi nalik bijaše mladoj zmijici, igrajućoj se u cvjetućem grmlju.

Ime tvoje, Pembe,* cviet je ruže, najljepšega cvieta.

Ti si sladka i svježa kao jabuka, oblita ružičnom vodom i posipana šećerom.

Ja neišćem ni duga vieka, ni obilna bogatstva; budi mi život kratak i biedan; samo da mogu spokojno veselit se s tobom.

Ja mučim, Pembe. Slaviću, ti gromko pjevaj o ljubavi svojoj po vrtovih persijskih. Ja nebudem sliediti primjera tvoga. Ja radje budem kao metulj: bezglasni, sgarajući na ljubljenom plamenu svom.

Tako, zapaliv lampu, pisaše noću u svojoj sobi mladi arbanaški beg Hajredin.

Hajredin-beg bijaše oženjen, a plesačica Pembe prišla sa svojom tetkom i drugimi cigani-muzikanti iz Bitolije.

Hajredinu bijaše tada dvadeset šest ljeta, a Pembi šestnaest.

Hajredin-beg bijaše iz plemenitaške** zemlje Epira; dom otca njegova i sada stoji nagori u selu Delvinu; obkoljen je stienom, u kojoj se vide sve do sada bojnice*** za oružje. Selo sa selom, rod s rodom, obitelj s obitelju vodili su još nedavno krvavu vojnu.

* P e m b e, žensko, musulmansko ime. Znači t a m n o - r u ž i č n a, m a l i n o v a

** U Arbanasah sve dosele postoji nešto nalik feudalnoj aristokraciji.

*** b o j n i c a: rupa u stieni, kroz koju se iz pušaka na neprijatelja bije.

Mirni putnik nasladjuje se veselim pogledom Delvina, zelenimi humci i bielimi sgradami njegovimi; no bojnice se crne pukotinami, koje se jedva zamjećuju u prostih seoskih stienah, i ponosni duh arbanaškoga vodje neukrotim je kao i prije.

Arbanas ljubi samo vojnu, plien i gostbe; još nedavno on bijaše tudji i Turčinu i Grku, i opet drug im, kada mu je to bilo prigodno.

U mnogih djelih arbanaški je goranin vieran prijatelju i rieči; on ljubi krv i osvetu i nebôji se smrti.

Odjeća mu je prekrasna, pače i u biedi, a postup mu plemenit i lahak.

Stari otac Hairedinov, Šekir-beg, imadjaše sva bolja svojstva svojih zemljaka, no neimadjaše njihove zlobe ni koristoljubja. Bijaše veseo i dobar; hranijaše bez nužde mnoge dvornike na tri razna stola, zato što musulmani nisu htjeli jesti s Grci, a Grci s musulmani, te ni musulmani ni Grci nisu htjeli jesti s cigani, kojih on takodjer nije tjerao s dvora.

Prostodušno gostoljubje njegovo slavljaše se posvuda, te prosjak nalažaše u njega u družinskoj sobi konak i hranu, upravo tako kao beg i trgovac u njegovu selamliku.*

Kada bi ga hrišćani posjećivali, davaše im podpunu slobodu, raditi, što ih volja: niti sjedjaše sam na divanu dvie ure bez ustanka, kao što čine drugi stari Turci, stjesnjujuć svojom ozbiljnošću utrudjene putnike i goste, kojim se hoće šetanjem noge oblakšati. Ne! On bi se šetao po izbi, dizao se i i sjedao kako mu se htjelo, i prosio svih, da isto čine, veleć: „Što znači rieč f r a n k? Rieč f r a n k doznadoh od ljudi učenih, znači slobodna čovjeka, čovjeka razvezana. Gle u tom smislu i ja sam frank. Sloboda! Djelaj što hoćeš u mojoj kući! Spavaj nespavaj,

* S e l a m l i k — onaj dio kuće, gdje se primaju tudji mužkarci.

jedi nejedi,.. Sjedi, hodi ... To znači — frank!“

Hrišćane ljubljaše on više, nego što ih ljube drugi musulmani, u njegovu životu bijaše veliki slučaj, koji mu do groba ostade u miloj uspomeni.

Još bijaše veoma mlad, kad mu otac darovao za robinju prekrasnu sirotu Grkinju, zaplienjenu na ostrovih u vrieme borbe za nezavisnost Jelade.

Bijaše joj svega četrnaest lieta, a zvahu ju Marigò. Kad je Šerik, sam još dečko, ostao s njom na samu, Marigò zaplaka, te prostiruć mu ruke, reče: „Gospodine moj, ja sam tvoja! U mene neima ni otca ni matere; ubilo ih; radi sa mnom, što hoćeš. Samo ti jednu velim. Smili se ti meni, ja te se bojim!“

Šekir ju ostavi na miru; po tom već laskanjem, darom, bratskim učašćem, on ju sklonù i k sebi približi. Prevladav svoj djetinji strah, robinja se prikloni Šekiru svimi silami duše svoje. U vjeru njenu nitko nije dirao: ona je hodila u crkvu i u poste hranilo ju osebno. Stari roditelji Šekirevi radovali se i dobroti sinovoj, i dietinjemu prvomu strahu i poslje pokornoj priklonosti malene Grkinje. „Djeco, mala djeco!“ govorili bi, smijuć se, jedan drugomu otac i mati Šekira. Kada su ženili Šekir-bega za bogatu djevojku, život robinjin, dakako, postao gorim, no ne za dugo. Skoro joj se pruži prilika, obilno nagraditi svoga gospodina za blagodušje i ljubav njegovu.

Četrdeset osme godine podiže se proti sultanu sva južna Arbanaška. Turci su zahtievali od Arbanasa novake za sultanovu vojsku i podatke, koji su se slobodnim goranom nerazmjerni činili. Arbanaška doista nezaboravi još, kako je izdajnički razstrieljao paša u Bitoliji pobunjene Arsmane i Velibega, pozvav ih tamo, da se primire. Arbanasi složiše se svi u tom, da se pritvore s početka pokornimi i da postave za načelnike ljude proste, no ipak sposobne biti vodjami. Krvava borba uzkipi okolo Delvina, Argirokastra i Janjine. Buntovnike vodjaše k pobjedam prosti seljanin Gionni-Lekka.* Arbanasi svagdje utirali sultanske vojske; no pravilna sila nadvlada napokon narodne čete. Zaprti seraskirom u Lapuru, Gionni-Lekka mišljaše samo o svom spasu. Ljudi njegovi jedan za drugim ga ostavljali. Seraskir odluči tada nanieti posliednji udar buni. U Delvino, u Berat, u Tepelen i u druga sela i čiftluke* arbanaske urinuše se Turci i začeše hvatati i vezati bogate begove, o kojih su davno sumnjali, da tajno pomažu ustaše. Uhvatiše Bašjar-bega, Tahir-bega, tri sina Tahirabaza, Abdul-bega-Kokka; a u Delvinu nenašav staroga djeda Hajredinova, uzeše Šekir-bega otca njegova. Žena Šekir-bega bijaše u to doba tegotna: kada je čula kriku ljudi, pucnjavu, strašne glasove vojnika i plač djece, mladenac umro u njoj, a za njim umrla i ona sama, bez muža i svekra, na rukuh Mariginih. Šekir-bega i sve druge arbanaške begove Turci, svezav, odpraviše u Carigrad, gdje ih je čekala tamnica, a možebit i smrt. Sahraniv svoju gospodju, Marigò uze na ruke malenoga Hajredina i podje u Carigrad. Ondje, pričekav čas, kad će Seraskir poći iz svoje kuće, ona uhvati konja njegova za uzdu, te podavajuć sina, reče:

„Ubij, pašo, i nas, kad hoćeš pogubiti otca njegova!“

„Ti si hrišćanka?“ upita Seraskir, koga je porazila njena krasota i očajanje.

„Dà,“ reče Marigò.

„Robinja?“ upita seraskir.

„Dà,“ odgovori Marigò.

„Kad si hrišćanka i robinja, i ljubiš ga tako, te neišćeš svoje volje, onda mislim, da je Šekir-beg dobar čovjek, pa ga odpustimo.“

Povrativ se na svoje imanje, Šekir-beg reče Marigi:

„Sada sam udovac; ubio me gnjev božji, ako uzmem drugu ženu, osim tebe, Marigò. Ti budeš moja žena, moja radost. Hodi u crkvu, a ja budem hoditi u mečet; drži post, a ja budem držati Ramazan.“

Tako Marigò posta zakonitom suprugom Šekir-bega; a Hajredin i prije bijaše zakonitim; djeca robinje, po zakonu musulmanskom, djeca su otčeva, niti im je ikakva sramota s toga.

Godine 1854., kada je Grivas htio osloboditi Epir od turskoga iga, Šekir-begu pridje poslužiti sultanu mačem. On neplienjaše i nežgaše hrišćanskih sela kao drugi Arbanasi; on samo s odjelom bašibozuka pomagaše Abli-paši, napadati na selo Kocilio, u kom se zapro Grivas, na dvie ure daleko od Janjine.

Šekir-beg prvi zamjeti, da se iza ledja turskomu odielu spušća s gorâ četa vojnika, poslanih grčkim kapitanom Zervojem na pomoć Grivasu. Abli-paša se ponosio i nehtio odstupiti, no Šekir-beg nagovori ga, znajuć bolje mjesto, te povelik sultanski odiel bude spašen.

Zahvali mu se na tom sultan, te uze za to sina njegova u Carigrad na nauku.

* Gionni-Lekka, razbit; pobježe u Thesaliju; predade se sam turskomu načelstvu, bje oprošten, dobi pače načelničtvo nad neurednim odielom, te služaše dugo poslje toga Turkom; ubilo ga 52. godine u vojni proti Crnogorcem.

* Čiftluk — imanje, osobno vlastničtvo: protivno vakufu (vlastničtvo mečeta i crkava) ili imljaku (državno vlastničtvo).

Hajredin se obučavaše ondje u europejskom znanju; nauči se dobro turski i perzijski, i ponešto francuzki; grčki jezik bijaše mu kao materin od djetinstva. U Janjini i sadanji Turci neumiju turski, nego govore grčki.

Pozva stari Šekir-beg sina u Delvino te se radovaše njegovim uspjehom, al ipak reče:

„Tebi netreba služiti piscem pri pašah; to je posao carigradskih bezposlica, pišu, pišu oni, a Turska sve nesretnijom i sve Francuz i Rus u njoj gospoduju. Ti živi ovdje svojimi dohodci i ja te skoro oženim. A kao što je sultan zapovjedio, obučiti te i učiniti te čovjekom, tako ti njemu možeš poslužiti mačem, kao što je učinio otac tvoj.“

Hajredinu s početka žao bijaše razstati se s Bosforom, sa šetališti i glasbom, s kazališti u Peri, s drugovi i s bogatimi kupelji carigradskimi. No prigovoriti otcu nemogaše, osta i priviknu se.

Nevjestu nadje mu otac bogatu. Zvahu ju Eminom, a bijaše po rodu i rodbini još znatnija od Hajredina; samo ovaca bijaše u otca njena Abdul-paše na tisuće.

Sam Abdul bijaše već vrlo star, no još bodar; početni nazov paše nedobi on ni po službi ni po dugoj uslugi, nego u jednom ljetu za službu proti Grivasu; on bijaše pohlepan i žestok: jedini vid mu bijaše strašan; i uzrast, i tustina, i slabe buljave oči, sve na njem užasno. Koliko sela hrišćanskih požga i oplieni, progoneć Grivasa! Koliko mirne krvi proli! Janjinski Turci govore, da se sablja njegova, posvećena svetim jednim šeikom, produžuje, kad Abdul pročita molitvu, i s daleka dohvaća bjeguću žrtvu.

Kći mu, Emine-hanum, žena Hajredinova nebijaše nipošto slična; ona bijaše tiha i dobra ženskinja.

Već u Emine bijaše dvoje djece od Hajredina: mali Izzedin i djevojčica, kad je Hajredin-beg sreo Pembu na židovskoj svadbi.

Žid Išua bijaše najbogatiji janjinski bankir, te paše i konzuli neprezirahu njegova poznanstva.

Hajredina je znao davno, te mu ne jedan put novaca davao, a Hajredin mu uviek kako treba uplaćivao ili iz otčevih dohoda ili iz ženina imanja.

Išua je udavao mladju sestru svoju za mladoga Žida Marka, brzojavnoga činovnika Portina.

Svatba bijaše bogata, jedina odiela atlasna, šivena znamenitim zlatnim janjinskim šićem, stojahu pet tisuća piastra.

II.

Ne za dugo prije svatbe Markove sa sestrom Išuinom, Hajredinu-begu dotužilo u svojih gorah, te došao sam bez žene i djece u Janjinu, gdje je imao kuću s pogledom na jezero i na staru tvrdju obraslu bršljanom.

Taj dan posjeti ga Grk, doktor Petropulaki. On bijaše poznat s njim još u Carigradu, a kad se Petropulaki, sam rodom Epirot, preselio u Janjinu, Hajredin bi uviek k njemu pribjegavao, kad god bi mu tko doma obolio. Bijahu veoma dobri prijatelji.

Petropulaki bijaše čovjek još mlad i neoženjen; odievaše se frakom; visoki šešir bijaše po posliednjoj modi. Nabavio si ga iz Krfa, i bez rukavica i lornjeta nebi na ulicu izhodio.

Doktorom smatrao se učenim, naobražavao se u Parizu i Germaniji, nabavio si mnogo novca, nepazeć na to, što je Janjina puna doktora, i ljubio, poveseliti se. Čovjek bijaše duše ne zle i lahko se priklanjaše svakomu, koga bi dugo liečio; tako uzljubi i obitelj Hajredinovu. Osim toga otac Hajredinov, Šekir-beg, izkaza mnogo koristi rodjakom doktorovim u vrieme predjašnjih nereda.

Kad je Petropulaki prišao k begu, najprije uze ukoravati ga radi fustanele.

„Snimi to barbarsko odielo!“ reče mu. „Čovjek si obrazovan, a odievaš se kao prostak.“

Hajredin, porumeniv, odgovori mu, da samo u selu nosi „prostu odjeću“, a da se u Janjini odieva po — europejski.

Doktor s čuvstvom priloži ruku k srdcu, i reče, zakrivajuć oči:

„Ja te ljubim i cienim, Hajredin-beže, i prosim te... preodjeni se skoro. Znaš, ja sam čovjek slabih živaca i fustanella me razdražuje, osobito na čovjeku tako dobre obitelji i toli obrazovanu kao ti.“

Hajredin se preodjenu; mjesto prsluka tankim zlatim šićem prošita s odkidnimi rukavi, mjesto liepe fustanelle i krasnih čaruha* on nadjenu suri palto i hlaće. Tu robu kupi gotovu u Žida, da u njoj po Janjini u pohode polazi.

„Gle, to je posve druga stvar,“ uzkliknu Petropulaki, natičuć na biednoga Hajredina lornjet; „blagodarim ti na prijazni, beže effendijo moj. Sada vidim pred sobom čovjeka, a ne divlju zvier. Prosti mi, ja to tebi govorim kao drugu; ja i rod moj otcu tvomu životom smo obvezani, može biti... Ni vi Arbanasi, ni mi Grci nepodjemo napred, dok posliednje fustanelle nebaci kroz okno muž u najodaljenijem selu. Pogledaj po Europi, svaki seljanin tako je odjeven kao konzul ili poslanik... Sve jedno...“

„Dà, to je u istinu tako,“ odgovori Hajredin; — „vrieme bi bilo sve te zastarjele stvari pobacati; ja ih u selu nosim zato, što, znaš, narodu je to prijatnije...“

Porazgovoriše se još po prijateljski, te podjoše skupa na svatbu k Išui: doktor u fraku, s bielim rubcem na vratu i okruglim šeširom, a Hajredin u surom paltu i fesu.

---

* Veoma krasan obuv.

Svatbe u Janjini praznuju i Židovi i Grci noću.

Na židovskih se svatbah gosti mladoženjini sabiru kod mladoženje u kući, te se vesele do ponoći, a o ponoći idu s užeženimi sviećami u kuću nevjestinu. Izvedu iz nutrnjih soba nevjestu; postave ju skupa s mladoženjom pred kamenom, pokriju ih oba bielim pokrivalom. Čita se molitva; mladencem daju piti vina; mladoženja razbija staklo o kamen; mužkarci na okolo pjevaju; glavi mladenaca prikladjuju po nekoliko puta živoga pjetla... Obred svršen, i opet se vraćaju s užeženimi sviećami po tihih ulicah. Glasba igra sprieda; djeca pjevaju, plešu i kriče okolo glasbenikâ. Povorka ide lagano; nevjestu drže pod rukom, ona valja da bude slaba, potrešena, ubita... Nesmije podnieti oka na veselu povorku...

U kući mladoženjinoj opet se pije, jede, pjeva i pleše do zore.

Na svatbi sestre Išuine sve bijaše tako, kao što biva u drugih, no sve bijaše bogatije i veselije.

Na svatbi osim doktora i bega bijaše još francezki konzul i mnogi bogati Grci i Židi.

Hajredin-beg sjedjaše na divanu u dvorani medju francuzkim konzulom i doktorom Petropulakim, kada je domaćin k njim prišao i upitao sa štovanjem, nežele li da plešu cingistre.

„Kako vam ugodno," odgovori francuzki konzul.

I Pembe zače plesati, zvoneć zvončići.*

Ona je plesala dugo; ugibala se nazad; kružila se i prisiedala, opet se kružila i opet ugibala nazad kao trska ... Sad bi išla polagano i skromno nagibljući bliedu glavu na stranu, sad bi se opet uznosila, trepetala cielim tielom, i u čas se obustavila pred konzulom, smiešeć se i zvoneć.

Konzul joj dade napoleondor. Ona se obustavi pred begom, i Hajredin dade dvie lire; doktor srdit i s preziranjem baci pet franaka.

„Kakov barbarski običaj!" reče on Hajredinu. — „Kako mogoše dozvoliti tim lienjivcem, prositi novaca u gosti!.. Pozvati na svatbu pa grabiti..."

„Ne!" odgovori Hajredin, komu se Pembe već prilično svidjela: „zašto biednim oduzimati dobru priliku..."

„Što vi govorite, doktore?" upita francezki konzul.

„Ja mrzim naše azijatstvo, naše ovdješnje barbarstvo..." odgovori Petropulaki. — „Što znači taj ples? To može zanimati kakve zanatlije ili turske vojnike, ali ne nas ... I vašoj svjetlosti posve je neugodno gledati takve neprijazne stvari poslje parižkoga kordebaleta!"

„Nije," odgori francuzki konzul, — „ja, nasuprot, ljubim azijatske stvari. Europa mi je omrznula; je me sens mieux lorsque je vois des choses qui ont un cachet à eux... Kad sam služio u Alžiru, i bio u sirijskoj ekspediciji, ja sam se skoro svagda, kadgod sam mogao, odievao na arabsku. U vašem kraju meni se mnogo svidja."

„Vaša svjetlost veoma je dobra," odgovori Petropulaki.

„Kordebalet mi omrznuo," produži Francuz, — „a taj je ples sličan španjolskomu kakuču ili boleru."

„Dakako," reče, nakloniv se, doktor, — „sličnost je s bolerom velika, no treba vidjeti Fani-Jelser, a ne tu nesrećnu Pembu..."

„Fanni-Jelser u posliednje je vrieme odveć otustila... Tandis que cette petite morveuse de Pembé me semble..."

„Neodričem joj umiljatosti, velju samo, da ta blieda lica nisu po mom ukusu."

„Ukusi su razni," odvrati konzul. — „Vi ste doktor i dakako materialista, ja ljubim djevojke takve, kao što je ta Pembe: bliede, bolne i slabahne... Pridji simo, moje diete,.. evo ti još novca, kupi si liepu odjeću i novi tamburin... Ah! la panorette! Elle est bien heureuse maintenant."

Doktor reče konzulu, da je u njega doista predobro srdce.

„Vous le croyez?" upita konzul s prezirom.

Hajredinu bijaše veoma prijatno, što takov prosvietljeni čovjek, Francuz i konzul, hvali Pembu. Poslje tih pohvala Pembi i svemu azijatskomu, on se osmjelio.

Konzul se doskora udalji. Gosti podjoše po nevjestu, te ju privedoše.

Poslje konzula Hajredin bijaše najviši po zvanju. Po njegovu predlogu, domaćin opet naloži plesati Pembi, koju su bili odpravili dolje jesti sa slugami. Kad je ona svršila i s poštovanjem prisjela na zemlju pred njim, prikladjujuć ruku glavi, on joj dade još nekoliko zlatića.

Već je stalo svietati i s gora nad Janjinom poduhivao pohladan vjetrić, kada je Hajredin-beg sio na konja, koga mu je podveo mladi mu Arab.

Jašuć po dvoru opazi u hrpi sluga i gosta Pembu; ona sjedjaše, prignuv se, na kamenu, i pri jutrnjem svietlu lice joj se pokaza begu bliedje i turobnije.

(Dalje sliedi.)

---

* Strogo govoreć, plesačice, ili po ovdješnjem, cingistre, koje plešu u Bitoliji i Janjini, zvone ne zvončići, nego mjedenimi malenimi tanjurčići, pripojenimi k prstom.

NA BOŽIĆ.

Krasna bila mala Jelka,
Nevinoga kip andjelka,
Ustne pune smjeha,
Dušica bez grieha,
Pa se krasna mala
Tako radovala
Oj za božić, oj za božić!

Tad će diljem polja, briega
Ležat mlieko biela sniega,
A u mirnoj kući
Gorit svietle luči
Po zelenoj grani,
Kano vedri dani —
Oj na božić, oj na božić!

Jabučicâ bit će zlatih
I darova obilatih,
Svega dva tri dielka
Dobiti će Jelka.
Zvonovi će zvonit
Pjesma će romonit
Oj na božić, oj na božić! . . .

Briegom, poljem snieg se slieće,
A u sobi svietlo, cvieće.
Zvona muklo zvone,
Suzice se rone:
Sličica andjelka —
Mrtva leži Jelka
Oj na božić, oj na božić!

I. Z.

POUKA.

Klizanje na ledu.

Zdravoslovna razpravica. Napisao Dr. Iv. Dežman.

Čini se, da nam je zagrebačka mladež, a ima i zrelijih ljudi med njima, na jednom poželila one slave, koju je do sad uživao škandinavski bog Uller, koga nije nitko nadklizati mogo. Čitave se čete svaki dan vidjaju klizami (Schlittschuhe) na plećih žuriti se Savskom ulicom, da se ondje na ledu klizaju. Bez dvojbe jest, da većina njih čini to zato, jer tako u nas ovaj čas moda, bon-ton zahtieva; ima ih opet, koji žele, kad nemogu drugdje, da se bar na „ledenom polju“ iztaknu, a ima još i drugih uzroka, kojih mi nije ovdje ni spominjati, jer sam samo rad podvrći tu sadanju najveću zabavu krasotica zagrebačkih strogomu zdravoslovnomu sudu.

Mnogi će se klizač pobojati, kad uzčita, da sam naumio i o toj mu zabavi suditi. Ne boj se, dragi prijatelju; da mi je kad, i ja bi uza te pristao, pa da ti nije klizalište tako primitivno mogo bi me ća i zanieti da napišem poput Klopstocka odu na klizanje.

Klizanje jest aktivno kretanje (pasivno je n. p. jašenje) čovječjega tiela. Kretanje je pako čovječjemu tielu tako potrebno, da bi čovjek, koga bi prisilili u sobi sasvim mirovati, nakon velike boli poginuo. Kretanje i vježbanje mišica jesu najnaravnija i najbolja sredstva da uzčuvamo zdravlje, jer unapredjujemo tim kolanje krvi, branimo da nam krv ne sjedne u ustrojih, što se rado dogodi, ako se premalo krećemo. Osobito se u takvom slučaju skuplja krv više u žilah dovodnicah (venah) nego li u žilah odvodnicah (arterijah), te se zaustavlja u dolnjih čestih trupa, radi česa obole veoma rado takvi ljudi od šuljeva (haemorrhoida), il bolesti jetara i probavnih ustroja, a gdje oti nisu u redu nemože se čovjek zdravljem hvaliti.

Kretanje tiela biti će od mnogo veće koristi na prostom zraku, jer je u njem disanje podpunije i jer dolazi krozato krv u plućih u veći doticaj sa zrakom, koj je još k tomu mnogo bolji, imajuć u sebi mnogo više kisika. Ako ovim zahtjevom dodaš još veselo srdce, onda ti je takvo kretanje od najveće koristi. Zato i treba uviek šetati se u veselom družtvu. Već nam stari Galen pripovieda, da su najviše zdravlju koristna sva ona kretanja, koja su spojena sa ugodnom zabavom duha, zato nam on preporuča lov. A nije li na klizalištu sve veselo? Upasti će mi u rieč mladi klizač. Jest, mladi prijatelju, pa baš to čini i otu zabavu zdravlju toli koristnom.

Ne samo da je dakle dopušteno klizanje na ledu, već se upravo mora ono i preporučati, osobito po gradovih, gdje se i onako ljudi po zvanju, il zanatu većinom premalo kreću, pa još k tomu u zatvorenih prostorih, te nije ni čudo, ako su oni bliedokožni, suhonjavi il naduti, kržljavi i slabašni, razdražljivi i zlovoljni. K tomu budeš po klizanju okretan i spretan i sve će ti se tielo priučiti na liepo držanje i ugodno previjanje.

Pored tih velikih koristnih strana možeš se ipak pri klizanju na ledu veoma lahko pokvariti. To se nedogadja tako lahko dobrim klizačem, kano baš početnikom, kakovih ima na našem klizalištu najviše.

Da poredamo dakle opreznosti, kojih bi se imao svaki klizač držati.

Ponajprije nam je reći, da se smije klizati samo zdrav čovjek, te je ono koristno osobito mladjim. Okaniti se ga moraju pako svi oni, koji imaju slaba prsa, ili koji rado dobiju hlapat srca (Herzklopfen), bolesti grla i glavobolju, ili koji bi nagibali na kap.

2. Što se tiče vremena kad bi se klizali, to se mora iztaknuti, da čovjek nesmije to nikako činiti odmah iza jela, kako to baš u

nas, osobito nedjeljom nekoji čine, jer ako se krećemo naglije odmah iza jela, onda će krv morati više u mišice uticati, a krozato će se manje probavnoga toka u želudcu izciediti, te će se probav lasno pokvariti.

3. Treba paziti osobito na odjeću, koja nesmije pretopla biti, jer se klizanjem čovjek ugrije, te bi se lahko prehladiti mogo. Najbolje će biti imati na tielu sasvim tanak pleten vunen košuljac, a izvanjska odjeća da bude više topla nego li težka, da nebude predugačka, al da zato dobro pristaje (anschliessen). U ostalom ima se ona ravnati po konstituciji dotičnika i po većoj il manjoj zimi. Oko vrata biti će od koristi imati vunen šal, koga ćeš za vrieme klizanja sasma ovlašno (locker) svezati, al ćeš ga zato za vrieme počinka bolje pritegnuti i više pridignuti.

4. Kad staneš klizati se počmi laganim korakom, a onda tek sve bržim, a kad si nakanio otići popuštaj opet brzinom. Nevalja dakle nikako užestiti se odmah tako, da si se već prvih pet minuta sasvim ugrijao, kako sam to zapazio na mnogom početniku.

5. Nesmiješ nikad klizati se proti vjetru ne zakloniv usta šalom, rubcem il rukom, dakako da nećeš šal naglo, već polahko spustiti, kad ti bude vjetar za ledjima.

6. Ako ćutiš za vrieme klizanja, da te zebe na prsih, omotaj se bolje, a ako ti to nepomogne okani se onaj dan klizanja.

7. Najbolje je za vrieme klizanja šutiti, osobito kad prema vjetru ideš, zato i jest dobro držati uviek usta zatvorena, te na nos disati.

8. Ako li se klizanjem umoriš, onda se nemoj odmarati tako da sjedneš, il ća da se dadeš na stolici od drugoga po ledu pomicati, jer se možeš tim veoma lahko prehladiti. Na samom klizalištu nesmiješ pako nikad sasvim miran ostati, osobito ne na vjetru, nego kreći se za odmor sasvim sitnimi koraci.

9. Nesmije se čovjek tako dugo klizati, da se sasvim umori, kako nekoja mladja gospoda iz zloshvaćene udvornosti čine, jer je svako kretanje spojeno potroškom i većim pretvorom (Stoffwechsel) u tielu. Prekomjernim će klizanjem pako iznemoći čovjek tako, da će mu se svako jelo odbiti, a bude li ipak jeo, to će bez dvojbe zlo probaviti. K tomu može i drugih se bolesti lasno dočepati.

10. Ožedniš li na klizalištu, srkni nešto vina, il kafe. Od rakije omlitavi čovjek, a pluća mu se rado ugriju.

11. Iza klizanja idi pješice ne odviše laganim korakom kući, gdje ćeš počinuti dok se srdce umiri i dok disanje naravno bude. Ako nije doba objedu, il večeri, popij malo kave.

Da reknem još dvie o klizalištu i o klizah.

Klizalište ima biti takvo, da nemože čovjek kroz led propasti, jer makar i ne bilo vode pod ledom mogo bi se ipak znatno ozlediti. Površina mora biti sasvim ravna i gladka, da ne padaju na njoj osobito početnici. Zato bi se imala ona često omesti, a bude li jamąsta bilo bi najbolje napustiti vodu, da omrzne na starom ledu. Klizalište bi moralo biti nadalje na takvom mjestu, gdje sjever odviše ne brije, jer je naravno tim veća pogibelj da se klizači prehlade. Prema tomu vidi mi se, da nije naše zagrebačko klizalište najzgodnije. Svakako mora se pako prigovoriti sa strane liečničke tomu, što su postavili na sasvim otvoreno klizalište stolice, da uzmognu gospodje, koje su još pješice onamo došle, te se krozato ponešto i ugrijale, tobož sasvim udobno motriti klizače. Ta to je upravo hotomično izazivati bolesti. Ako se već hoće da gledaoci sjede, onda im se mora svakako, makar daskami od vjetra i propuha zaklonjeno mjesto dati, jer će u protivnom slučaju mnoga i mnoga postradati.

Što se tiče klizâ (Schlittschuhe), to mi je sa strane liečničke opreznim učiniti, da moraju klize na noge dobro pričvršćene biti, a salinci (Schlittschuheisen) moraju biti nepovriedjeni. Čitao sam u nekih novinah hvaliti tako zvane Halifax-klize, koje se dadu lahko natači i odstraniti. Svakako imaju one tu prednost, da netrebaju nikakvih remenja, što je zato od velike koristi, jer se pritezanjem remenja može s jedne strane nažuliti koža noge osobito na hrbtu, a s druge strane može se ponešto i kolanje krvi priečiti.

Ovo da pamtite dragi klizači, pa hajd u ime boga Ullera na klizalište!

Jadransko more.

Napisao L. R.

More, taj glavni faktor svakoga brodarstva, to glavno promicalo svakoga obrta i trgovine te medjusobnoga poznavanja i doticanja najudaljenijih naroda, okružuje našu zemlju sa sviju strana. Ono zauzimlje tri puta veću površinu, nego li zemlja, koja ukupno s otoci 2,463.000 četvor. milje iznaša, dočim more 6,798.000 četvor. milja ima.

Akoprem je more samo jedna cjelina, to se ono ipak radi nekih uzroka dieli na više česti i to na:

Veliki ili tihi Ocean sa	3,300.000	četv.-milj.
Atlantički Ocean sa	1,635.000	„
Indički Ocean sa	1,313.000	„
Sjeverno ledeno more sa	200.000	„
Južno ledeno more sa	350.000	„
Ukupno	6,798.000	četv. milj.

Napomenuta mora bez razlike prodiru više manje u kopno i čine tako zvane zalieve. Sredozemno more je najveći zaliev atlantičkoga Oceana, a jadransko more, može se uzeti, jest opet najveći zaliev sredozemnoga mora.

Pokušati ću dakle u koliko mi bude moguće, da u kratko nacrtam jadransko more

s njegova različita gledišta i to koli topografičnoga toli idro-geologičkoga, fizikalnoga i prirodopisnoga. Ponajviše ću se zadržavati kod pojava tičućih se zalieva riečkoga i obala dalmatinskih, jerbo se odnose neposredno na naš narod, ali zato neću zanemariti, da napomenem i ostale više manje važne stvari, spadajuće na naš predmet.

U staro doba nalazimo kod geografa jadransko more kao mare superum ubilježeno. Kada i kako je postalo ime mare adriaticum, pravo se nezna. Neki historici izvadjaju ime od grada Adria (Hadria) kod Roviga, koj je nekoč znatniji bio nego li sada i na obali ležao, dočim je dan danas 12 tal. milja* od mora udaljen. Drugi pako vele, da je dobilo ime od grada Adria, koj se dan danas zove Atri i u Abruzzo ulteriore stoji a samo 4 tal. milje od morske obale udaljen. Napokon „jadransko“ misle nekoji od grada Jadera (Zadar) izvoditi.

Bilo kako mu drago, on je dio sredozem. mora, koje se proteže kroz otrantsko tiesno izmedju Italije s jedne a izmedju Hrvatske, Dalmacije i balkanskoga poluotoka s druge strane ili izmedju 39° 40′ i 45° 50′ sjev. šir. i 90° 50′ i 17° 30′ izt. duž. računajuć od Pariza. Kao medja izmedju sredozemnoga i jadranskoga mora uzima se predbriežje Santa Maria di Leuca, takodjer Capo di Leuca tako zvani Promontorium Japygium ili Pr. Solentinum i otok Krf (Korfu, Kerkyra, Corcyra) koj se može smatrati kao stražar svakoga ulaza i izlaza. Dok su ga Englezi u svojih rukuh držali, odgovarao je svojemu zvanju, pokle je pako spao pod Grčku, metnuli su ga u pensiju. Ako povučemo od Capo di Leuca prema sjev. sjevero iztoku ravnu crtu, to ćemo u daljini od 20 tal. milja doći do rta Otranto; povučemo li crtu 37 tal. milj na sjever a 60 stupanja na iztok, to dospijemo na Capo di Linguetta na turskoj obali kod Epira. Odavde iznaša duljina do Mletaka 425 talij. milja. Širina jadranskoga mora uzima se razmjerno na 96 tal. milja a površina na 40.000 četv. tal. milja ili 2500 a po novijem računu 4000 geografičnih milja. Morska obala od Epira do Mletaka zove se iztočnom, a ona od Capo di Leuca do Mletaka zapadnom.

U samom jadranskom moru ima i zalieva, od kojih napominjem onaj od Mletaka, zatim tršćanski (Sinus tergestinus) kvarnero ili riečki (S. flanaticus, S. carnicus, S. liburnicus, S. polaticus) i kotorski ili boka kotorska (Bocche di Cattaro, S. rhizonicus), koja se opet iz triju zalieva sastoji. Osim toga ima množina pomanjih zalieva i tako zvanih draga.

S iztočne strane izlievaju se u more: Soča (Isonzo, Sontius), Raša (Arsa), Riečina (Fiumera), Zermanja (Tedanius), Krka (Titius), Cetina (Tilurus, kod Scylaxa Nestus), Neretva (Narenta, Naro, Narbo i pogriešno Orontius) i Ombla (Umbla, kod Rimljana Arion). Na zapadnoj pako strani izim množine pomanjih alpinskih potoka kao: Brenta (Medoacus), Tagliamento (Tilaventus) itd. Ečava (Etsch, Adige, Athesis, Athagis), Pad (Po, Padus) Rubikon, Metauro (Metaurus), Pescara (Aternus), Ofanto (Aufidus) i Frento.

Vriedno je takodjer na ovom mjestu spomenuti vriela, koja se tik obale ili pod morem počam od Ike u Istriji do Povilja blizu Senja - pojavljaju. Kraška sastavina, koja se u ovih pokrajinah nalazi, propušta vodu i radi toga mora ona kiša (46—48 palaca), koja kroz godinu pada, nekuda na vidjelo izaći, buduć neima osim Rječine nikakva znatnijega potoka. I zbilja, koj se želi o tom osvjedočiti, neka se prošeće do Ičićâ u Istri ili Bakarca ne daleko Bakra, pak će množinu vriela viditi tik mora ili ne daleko od obale pod morem izviruća. Osobito kod Martinšćice, Bakarca, u kanalu Maltempo, ne daleko Voloskoga, Ike, Ičićâ itd. Voda ovakovih vriela je konstantne topline 6—8° R., veoma čista sa neznatnom množinom krede i magnezije pomješana. Nu polag svega toga nestoji godišnja množina vode u nikakovu dobru razmjerju sa napomenutimi sada ovdje vrieli, te se za stalno drži, da množina propale vode istom izpod mora na dnu Kvarnera izvirati mora. Ima i tomu dovoljno dokaza. Ne daleko Mošćenicâ u Istri izvire množina sladke vode, i kada uslied kiše žila nabrekne, nemože ni jedan čamac u obsegu od 30 hvati ploviti. Osim toga opazilo se je sličnih vriela na jugozapadu od Lošinja kod Porto Cigale i na jugozapadu od Sansega; nedaleko od zalieva kod Ike itd. Dokazali su takodjer kroz mjerenje temperature, da jezero Vrana na Cresu nedobiva vodu s otoka, već od najviših vrhunaca Učke (Monte Maggiore) ili Velebita. Odatle sliedi prije napomenuta konstantna toplina vriela, jer voda s najviših vrhunaca dolazi, dočim bi se, da to nije, temperatura mienjala i ravnala polag one, koja na površini zemlje vlada.

Kod Spljeta izviru izpod mora sumporna vriela, koja dolaze s podnožja brda Marjana. Kada jug puše, udari sumporni duh u nos, inače se za tiha vremena ništa ili sasvim slabo oćuti. Topline je skoro iste kao i more, jedino je u zimi u razmjeru s morem toplije a ljeti mrzlije, što se lasno shvatiti može. Za porabu je jedino onda, kada se ugrije, i radi toga je od male važnosti i malo bolestnika dolazi. — Izmedju Omiša i Makarske ima zaliev imenom Vrulja. Na više mjestih ovoga zalieva diže se za juga (scirocco) velikom silom voda nad površinom morskom. Biti će to po svoj prilici onakova vriela,

* Talijanska milja (miglia) je mnogo manja nego li obična geografička a ide ih 60 na 1 stupanj.

kakova smo prije u Kvarneru vidili. Isto tako ima ovakovih vriela kod tako zvanih „Kastelâ“ i u kanalu istoimenom.

Istra je najveći poluotok, zatim poluotok Pelješac (Sabioncello) u Dalmaciji a na italskom poluotoku predbrežje Gargano. Od Rovinja u Istri počimaju otoci i školjevi, * koji se sve do Dubrovnika uzduž iztočne obale pokazuju. Znamenitiji su: Čres (Cherso, Crepsa), Krk (Veglia, Curicta), Pag (kod Plinija Gissa, Kissa, Gessa, kod kroniste Dandola Chuzza, Kussa), Rab (Arbe, kod Ptolomeja Scarduna, Porphyrogenita Arbum, Plinija Arba) Brač, (Brazza, kod Plinija Brattia, Scylaxa Βραττια, Polybija Βρεττία, Porphyrogenita Βαριξω etc.) Hvar (Lesina, kod Ptolomeja Φαρια, Scylaxa i Strabona Φαρος), Vis (Lissa, kod Grka Issa), Korčul (Curzola, kod Grka Corcyra Melana, kod Latina C. nigra, Porphyrogenita Kurkum, Kur) i mnogi drugi.

Izmedju kopna i otoka pa izmedju samih otoka ima više manje kanala, od kojih navadjam: kanal farasinski, kvarnerolo, morlački, pažki, zadarski, lopudski, spljetski, šoltski, trogirski, brački, hvarski, korčuljski, neretvanski, lastovski i onaj od otoka Mleta.

Iztočni briegovi pokazuju u geognostičkom pogledu veliku razliku u razmjeru sa zapadnom obalom. Dočim je iztočna obala visoka i klisurasta, te puna velikih i malih otoka, sakritih grebena, to je zapadna strana od Trsta do Rimina ravna i pjeskovita. Tu se nalaze morske močvare t. z. laguni i prudovi (Sandbänke) uslied pjeska i kremenja, što ga potoci i rieke sobom donašaju, te pri ušću u more izbacuju. Korito sredozemnoga mora pokrito je uz obale okruglimi ili podugoljastimi kamenčići velikimi kao šaka, jaje ili orah, koji se zovu ghiarina a jesu raznih vrsti krede i numulitnoga -vapna. U povećih dubljinah dolazi pjesak iz raznih sastavina sa pojedinimi ovećimi komadi krede i vapna, dok napokon u sredini, kako se uzimlje, nepreuzme mah sluz (Schleim). Sastoji se pako ghiarina i pjesak iz vapna, iz breccia bieloga i sivkastoga dolomita, dolomitnoga pješčanika, tassela ili numulitnoga pješčanika, diluvijalne tvorbe i ostaloga rudstva. Glavnu sastavinu sluza čine žive i obumrle foraminifere i diatomacee, osim toga neka vrst gline. U lukah se nalazi granit, syenit, kremen u slici pjeska ili u komadih, a to je izbačen izmet brodova, koj dolaze iz tudjih krajeva u naše zemlje kreati.

Dubljina jadranskoga mora je različita. Najmanja je uz obale i uz otoke, a na otvorenom moru i prema sredini korita biva sve to većom. U koliko se je dosad opazilo, to je dubina uzduž mletačku obalu i kod ušća Pada najmanja. Dubina riečkoga zalieva variira izmedju 120—240 austr. stopa a najdublja mjesta, kao što je sredina istoga zalieva, kanala Plavnika, quarnerola itd. neprekoračuju 360 austr. stopa. Od Trsta do rta Promontora u daljini 20 tal. milja od kopna duboko je more 120—130 par. stopa; * odavde prema Jakinu (Ancona) u daljini 26 tal. milj. od kopna iznaša već dubljina 220 par. stopa. Kod otokâ uzduž obale dalmatinske naime kod Zuri i Sucoronata te kod školjića Pomo u daljini 10 tal. milja od kopna naidješ na dubljinu od 5—600 par. stopa. Od sada počima sve to veća dubljina, kod školjića Cazza i Pelagosa i izmedju otoka Mleta i Lastova iznosi ona preko 2800 par. stopa. U obće nije jadransko more tako duboko, kao što su ostala mora, gdje nemožeš n. p. nakon 30—40.000 stopa jošte na dno doći.

Čini se, da se je more tečajem prošlih stoljeća nešto podiglo, jer se u Dalmaciji za nizkoga vodostanja opažaju ostanci sgrada, ploče itd., koje su nekoč na kopnu morale biti. Ali tomu će gdjekoji prigovoriti, veleć, Adria, Ravenna i drugi gradovi ležali su nekoč na moru, a sada ih daleko od istoga nalazimo. To je dakako istina, jer na zapadnoj obali donose sobom potoci i rieke pjesak, te ga u more izlievaju i tako nagomilaju uz obale čitavu masu toga smeća. Toga dakako neima na iztočnoj obali, jer ako i izlievaju rieke u more pjesak, to se toliko niti neopaža, jer su iztočne obale strme i visoke, dočim su one na zapadu nizke a uz to je more na iztočnoj strani mnogo dublje nego li na protivnoj. Odatle možemo lasno dokučiti, kako su se mogli oni gradovi od obale pomaknuti.

Riečina, kad uslied kiše nabrekne, donaša svaki put sobom toliku množinu kamenja, pjeska, zemlje, drveća itd. tako da se čitavi aluvijalni nasipi pri njezinu ušću na nekoliko hvati u more steru i koje se jošte uslied plitčine mora svakim danom talasanjem valova povećavaju, te koje nije moguće nikako maknuti, akoprem se čitavu godinu dubilom (Bagger) snaži. Ako to vidimo samo kod jedne neznatne rieke, kamo li neće biti veći uspjeh kod onolike množine derućih alpinskih potoka, pa velike Ečave i još većega Pada?

Napomenuo sam, da se iztočna obala od zapadne bitno razlikuje. Množina otoka, otočića, školjića i grebena nad i pod površinom morskom otežkoćuje plovitbu. Isto tako je iztočna obala slabo napučena i nemožeš se svagdje zairom obskrbiti, dapače nemože mornar na mnogih mjestih sladke vode do-

* Školjevi, školji, školjići (scoglio) jesu u obće mali pusti, zapušteni i neplodni otočići. Osim toga nazivaju se otoci kod Zadra bez razlike školjevi a stanovnici školjari.

* Parižka stopa jednaka je 1·02761 austr. stope. Austrijska pako stopa jednaka je 0·97313 par. stope.

biti, a ta je glavni faktor za život. Nu zato je more na ovoj strani prilično duboko, obala je kojekako izpresjecana, uslied čega neprodje niti 10 milja, da se nebi uzduž kopna ili na kojem od mnogobrojnih otoka koja valjana luka ili dobro sidrište našlo, što plovitbu znatno podpomaže a brodaru u nevolji tolika naravna utočišta pruža. Znamenitije luke i gradovi jesu: Trst, Pulj, Rieka, Zadar, Spljet, Dubrovnik, Kotor, Vis, Hvar itd. Na zapadnoj strani doduše ima množina napučenih mjesta, gdje možeš hrane dovoljno i u svako doba dobiti, vode na svoj strani nemanjka, osim jugoiztočno od predbrežja Gargana, ali zato neima ovdje dobrih lukâ osim ponešto Jakina i Mletaka a sidrište nevalja za ništa. Osim toga se stere zimi nad površinom tolika magla, da nije moći obale razabrati i brodar je u pogibelji, da nenasjedne s brodom. Jedna i druga obala ima svoje prednosti ali ujedno i svoje nestašice, te radi toga se drže veliki brodovi za povoljna vremena više zapadne obale, buduć se mogu laglje potrebštinami obskrbiti, a zimi i kada im pogibelj prieti, izabiru sigurniji i bolji im zaklon pružajuću iztočnu obalu. Hvarska luka puna je ovakovih brodova, koji u njoj svoj spas traže, osobito pako zimi. Osim toga ima i povećih drâgâ, gdje se mogu i najveći brodovi usidriti te biti sigurni i bez ikakve pogibelji.

Specifična težina i slanost mora je na raznih mjestih različita. More lagunâ mletačkih je polag Calamai-a 1·018 težko, dočim je n. p. sredozemno more kod Cette-a polag Usigli-a 1·025. Professor Lorenz, bivši prije na Rieci, pronašao je spec. težinu riečkoga zalieva na 1·023. No biti će po svoj prilici nešto premalo proračunao, buduć je bilo za njegova opažanja uviek vlažno i kišovito vrieme. Površina, koja je uslied sladke vode, t. z. ligazzi, ponešto razredjena, ima spec. težinu samo 1·012. More u čreskom zalievu ima 1·023 a Canale di Punta Croci 1·025. U dubljini od 20—40 niti* po svem Kvarneru nadjeno je 1·0275 spec. tež. U novije doba izračunao je hydrograf Stahlberger, profesor na pomorskoj akademiji riečkoj, nakon višemjesečnoga eksperimentiranja spec. težinu riečkoga zalieva na 1·027—1·028.

Slanost mora na otvorenu mjestu, gdje neima sladka voda nikakav upliv, proračunana je iz 5 pokusa nakon izparivanja i sušenja kod 100°C. razmjerno na 3·76 proc. Ehrmann proračunao je istu za površinu sredozemnoga mora na 3.78 proc., dakle izmedju obiju pokusa neznatna razlika od 0.02 proc.

(Dalje sliedi.)

* Nit ima 6 stopa austrijskih.

LISTAK.

Narodno kazalište. Prošloga tjedna davala se klasična tragedija Šekspirova Makbeth, o kojoj ćemo drugi put obširnije govoriti. Za sada se napominje, da je tu dramu preveo Dr. Demeter iz njemačkoga jezika i to po Schilleru. Da je tim izkrivljeno izvorno djelo englezkoga pjesnika, nemože se dvojiti, kad se zna, da je Schiller bio slab u englezkom jeziku, da Makbetha nije ni preveo iz englezkoga, nego po jednom u prozaičkih stihovih učinjenom njemačkom prevodu Leop. Wagnera, a samo je kadkada zavirio u englezki tekst. Tako je moguće bilo, da se slavni njemački pjesnik odaljio od englezkoga dramatika; promienio je značaj vještica, prozu je sasvim uklonio, mjesto ludjačkoga zanovetanja umah iza počinjena umorstva metnuo je pjesmu vratarevu, uklonio je s pozorišta umorstvo sina i žene Macduffove. U obće je više oduzeo nego li dodao, a na našem je pozorištu nastavljeno to oduzimanje: nema vratareve pjesme, izostavljeno je umorstvo Banqua u šumi itd. Ulogu Makbetha odigrao je g. Laza Telečki u obće vrstno, samo da je bolje shvatio karakter Makbetha u prvom činu i u drugom do umorstva. Slavodobitno se s bojišta vraćajući junak Makbeth nesmije pokazati onoliko plahosti; niti osnova o umorstvu kralja nije u njem umah zriela nego se malo po malo pomalja, dok nepostane odlučnom po nagovaranju žene njegove. Kašnje je g. Telečki vrstno glumio, te nema dvojbe, da ga ide odlično mjesto medju našimi glumci. — Utorak 2. siečnja davala se izvorna drama „Mejrima“, kako čujemo, popravljena; no još ni sada nije tako izpravljena, da nebi bilo temeljitih prigovora i to proti karakterisanju Živana. — Na samu novu godinu davala se prvi put opera Marta na korist pjevačice gdčne. Jankovske. Kad bi bilo racionalnijega gospodarenja, nebi se dopustiti smio prijam na ovaj dan, gdje bi neobilna kazalištna blagajna mogla se malo zapomoći bez ičije štete, jer koji god dan bi se Marta prvi put davala, koristnici bi se uviek dobro izplatila predstava. Pošto ima stanje blagajne upliva na samu umjetničku struku, zato spominjemo ovaj obzir shodnosti.

Mislav u Pragu. Prag je grad odlično muzikalan i bio je kroz vjekove središtem glasbene umjetnosti još i u ono doba, kad je narodni duh u češkoj zemlji driemao kao spavajući lav. Odrodjeni česki stališi uzdržavali su u Pragu njemačko kazalište i operu, i tek prije malo godina osnovana je nastojanjem i žrtvom nekojih rodoljuba česka opera. Razvoj njezin bijaše rapidan, te je česka opera od lagašnih stvarca, kao „kći pukovnije“, „Grom“, „Biela dama“ itd. do malo godina na repertoiru svom stavljala uz najvrstnije umotvore njemačke i talijanske velik broj izvornih

narodnih opera. Moglo je to biti samo zato, što su skladatelji neslućenom vještinom i revnošću uz narodnu operu prionuli, a občinstvo ju živom simpatijom pratilo. Uz narodnu česku operu ponešto se je njegovala i opera ostalih Slavena, naročito ruska; no u tom pogledu ravnateljstvo nije zadovoljavalo zahtjevom občinstva. Kad se je nakon dulje vremena pojavila na repertoiru opet jedna slavenska opera, i to na pozorištu českom prvi put jugoslavenska, pozdravi ju ljudstvo živom simpatijom. U koliko nam je poznato do sad, hrvatska opera „Mislav“ primljena je dobro, a bila bi jamačno i bolje primljena, da je bilo moguće g. skladatelju Zajcu na neko vrieme skočiti glavom u Prag, kamo je pozvan bio, te prisustvovati tamo pokusom. Doznajemo iz privatnoga prijateljskoga pisma, da je opera na mnogo mjesta zlo shvaćena, te s toga i manjkavo prikazana. Naročito tuži nam se prijatelj na vrlo loš prevod libreta. Kratke kritike, koje su dosad u novinah českih o samom djelu izrečene, iztiču većim dielom iste one pogrieške, koje su se i kod nas opažale; a to je jednoličnost ritmičkih figura, i prečesto opetovanje nekojih motiva. Jedna tobožnja pogrieška, koju česki listovi opažaju na Mislavu, a koja g. Zajcu može samo na čast služiti, jest to, da oni većim dielom napjeve Zajčeve drže za prosto narodne pjesme. Ako je g. Zajc tako varavo umio značaj narodnoga spieva upotriebiti, to mu rado opraštamo, što je svoje melodije često upotriebio i tamo, gdje bi shodnije pristojao jedri recitativ s naravnim deklamatornim izrazom. Lirički momenti i brojevi sbora obćenito su u volju ušli. Listovi česki obećaju obširniju kritiku, koju ćemo u izvadcih našim čitateljem priobćiti Izpravljamo ovdje krivu viest jednoga českoga lista, te velimo, da nisu „Mislav“ i „Ljubav i zloba“ jedine hrvatske opere, nego da imamo osim njih još „Porina“ i „Bana Legeta“.

Književnost. Učiteljica na glavnoj školi u Osieku Franjica Pakšec prevela je djelo Franje Lewaldove iz njemačkoga, te izdala u Osieku pod naslovom: „Zatočnica žena ili četrnajst listova za žene“. Svrha joj je protumačiti emancipaciju žena, i zastupati njihove interese. Knjiga stoji 1 for.

— U Pragu će izlaziti dva lista za interese slavenske: „Slavjanski mir“ (sviet), koji će se baviti politikom; i „Slovanski pedagog“, kojemu će zadaća biti raditi na polju pedagogičkom, te će se članci tiskati onim slavenskim jezikom, o čijem školstvu koji govori. Za hrvatsko školstvo su oglašeni ovi pisci: Ivan Filipović, Mijat Stojanović, V. Mařik, S. Cihlar, Bartol Francelj, Stjepan Buzolić Dotični pozivi su pisani u svih slavenskih jezicih osim poljskoga, dapače je jedan isti poziv pisan hrvatski i srbski, a ipak neima druge razlike, van koja bi bila onda, da dva razna čovjeka istu stvar prevedu iz českoga na hrvatski ili srbski. List će izlaziti u svezcih po 4 tabaka šest puta na godinu, a stoji na godinu 3 for. 60 nov. Predplata se šalje uredničtvu u Smihovu (Prag) br. 339.

— U Mariboru izlazi od nove godine slovenski list „Zora“ za zabavu, znanost i umjetnost. Izlazi dva puta na mjesec, ciena mu je 4 for. na godinu, za djake i učitelje 2 for. 50 nov.

Stjepan Ivičević, čuveni pisac i dobar rodoljub hrvatski u Dalmaciji, umro je koncem prošle god. i svečano sahranjen u Makarskoj. Rodio se Ivičević god. 1801 u Makarskoj. On je rado prionuo uz književni preporod hrvatski, komu početak brojimo od god. 1835., te je u tom smislu budio svoje zemljake. Od mnogih njegovih pomanjih djela spominjemo pjesmu: „Prisvitlomu gospodinu Josipu Gedéari“ (U Zagrebu 1841.); zatim „Pisma pučka“ (U Spljetu 1845.); „Početci i obrazci prijateljskih pisama“, prevod iz talijanskoga; pjesmu „Prisvitlomu gospodinu Vinku Cina“, biskupu spljetskomu i makarskomu (u Zadru 1857.); kolendar: „Mostić iz grada u selo a iz sela u grad“ (1857.); napisao je životopis Andrije Kačića, i više članaka u „Zori dalmatinskoj“, sabrao je narodne pjesme za zbirku Tomaseovu. Osim toga je preveo sliedeća pjesnička djela: Saula Alfierieva, Anakreontike Vitorellieve, Danteov „Pakao“. Napisao je izvorne pjesme: „Vladimir i Kosara, „Vladislav“. Kako je za svoga života radio probuditi narod, to ga u hladni grob prati iskrena žalba rodoljuba, a nad grobom trepti priznanje njegovih zasluga.

Dopisnica uredničtva.

G. A. Z. Žaliboże niste ni ovoga puta sretniji. Trebalo bi i odviše popravka.

Dopisnica administracije,

Akad. spolku u B. Po našem sudu osnovane su čitaonice na štetu novinstva; jer dočim je u jednom mjestu bilo po više predplatnika, odpanu osnovanjem čitaonice većinom svi do jednoga. Vi pako zahtievate, da još tomu jednomu list badava šaljemo. Kamo bi dospjeli?

G. R. u N. S. Opetujemo već po toliko puta, da nemožemo od prvoga polugodišta g. 1871. poslati ni jednoga broja, jer ih nemamo više. Molili smo zato, da se odmah reklamiraju brojevi, koji nedodju, al se to žaliboże nije činilo. Molimo zato, da se brojevi ne zameću, jer je težko nasmoći toliko duplikata.

Molimo p. n. gospodu predplatnike, da nam nezamjere, ako im ne bude prvi broj u vrieme uručen, jer se i nehotice uz promjenu administracije dogode zablude, za koje molimo da nam se čim prije prijave.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Ivan Dežman.** Tisak: **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 2. U Zagrebu dne 13. siečnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

GVOZDENI DIV.

Spjevao A. Šenoa.

Stajalo jezero gorsko,
Kraj njega gradić biel,
Čuo se danju i noćju
S gradića plač i cviel.

Pitali ljudi: „Ta šta je?
Odkle taj nariek živ?"
Djevojka čami u gradu,
Čuva ju gvozden div,

Krati joj sunce i mjesec,
Krati joj hljeb i zrak,
Gine oj djevojka, vene,
Gusti ju zastire mrak.

Ali gle! jedne se noći
Uzpjeni jezera val,
Čudesno čudo je palo
Navlaš pred diva na žal.

Zlatna riba se ljeska
Oči joj alem su kám,
Gvozdeni silnik ju vidje,
Očima bljesnu mu plam.

„Dive oj gvozdeni dive!"
Reče mu ribica, „čuj!
Zlatnih mi sestrica tisuć
Plovi u jezeru tuj.

Moje ćeš sestrice zlatne
Dobiti dive moj sve,
Zlata ćeš nabrati, zlata,
Segni der rukom, nu dè!"

Lakomo srce mu zavri,
Brzo dohvatio žal,
Nagnu se, posegnu malmit, —
Pljusnu u jezera val.

Ljepota djevojka ćuti,
Nestao silnik je klet,
Ljepota djevojka hiti,
Hiti u bieli taj sviet.

Minule suze i jadi,
Minulo robstvo i mrak,
Sunce i mjesec joj sjaje,
Krisi ju lagodan zrak.

Kliknulo grlo: „Sloboda
Sunce i život i raj!"
Sunce i život: sloboda!
Jekom se orio gaj.

Ori se goricom, ori
Uzklik djevojke živ,
Na dnu pak jezera hrdja
Ljuti gvozdeni div.

SELJANKA.

Izvorna pripoviedka.

III.

Kad je Jelka došla na dvorište, opazi seljačkoga dječaka, gdje ravno prema kući ide. Obje je ruke sakrio u žepove surine svoje, da ih neoledi zima; a tankim, djetinjim još glasom ublaživao velikoga domaćega psa, koji opaziv djevojku, prestane lajati, dotrči k njoj ponizno mašuć repom, a onda kao radostan, što je obavio svoju dužnost, ode polagano na stranu. Sad se opazilo, da je

netemeljit bio strah stare seljanke, jer dječak bijaše sin dobroga prijatelja iz sela.

Djevojka sasvim mirna upita dječaka: „Što te, Juro, nosi k nam ovako kasno?“

„Ništa dobra,“ odgovori on. „Al dajte da se prije malo ogrijem, pa ću onda sve pripoviedati.“

„Hodi, Juro, u sobu,“ pozove ga Jelka, i otvoriv vrata od sobe, pusti dječaka unutra.

Stara se seljanka još neprestano tresla od straha. Bojala se, da dolazi kakov zlotvor, proti komu se nemogu braniti dvie slabe ženske glave. No videći sada pred sobom poznata dječaka, postane mirna. Dječak, nazvav dobru večer, umah podje k peći, obje ruke pritisne k pećnjakom; kadkada ih izvadi, otare, i opet približi k toploj peći.

„Kako sam se preplašila, Juro!“ klikne stara. „Al što mi dobra nosiš?“

„Pošilje me ćaćko,“ odgovori dječak miran i dobre volje, što mu se je prilika pružila, da se ogrije. „Ja sam se desio blizu grada, a ujednoč opazim, kako tri čovjeka idu prema gradu. Stanem, sgurim se u kraj puta, i upoznam šumara grofovskoga i špana, i — kuma (ovako je dječak zvao supruga staričina). Kum je imao sjekiru o ramenu, a bio je tako ljut, da ga još nikada takova nisam vidio. Nije dobro, pomislim, bog zna, zašto ide kum u grad? Kad su prolazili mimo mene, šumar me desnom rukom kvrcne po licu, a ja bjež na stranu. Pustih, da ponešto od mene odmaknu, a onda se dadem za njimi, sve onako sguren, bojeć se, da me nebi odtjerali. Kuma bogme odvedu u grad i umah u sobu providnikovu; a ja za njimi, te stanem pred vrata, tobož kao da bi i ja hotio ići unutra al samo čekam, dok oni izadju van. Imao sam šta i čuti! Šumar je pripoviedao, kako je kuma zateko u grofovoj šumi, gdje je nosio ukradenu jelu. Silnim glasom se opirao tomu kum, zaklinjao se, da je u svojoj šumi uzeo drvo. Čuo sam, kako je providnik srdito korio kuma; a napokon rekao, da ide grofa pitati, što da s njim učini. Brzo ja skoči na stranu, pa se sakrij; jer je providnik i zbilja izašo van i dao se po skalinah u gornje sobe. Za malo dodje natrag i zapoviedi — kumo, tu mi je ujednoč vruće postalo — zapoviedi, da imadu kuma odvesti u tamni prazni podrum. Još mi je u pameti, što mi je majka pripoviedala, kako su u staro vrieme bacali ljude u onaj podrum, koji je već pun čovječjih kosti, a sada svaku noć dusi rogobore, još se i sada čuje po noći, kako lanci zvekeću, kako prodire jaukanje na sve strane pod temelji grada, i kako se trupine svaki čas ruše u ponore. U tom ponoru — da bi ga nestalo! — tamno je kao u grobu; od nikuda svietlo nedopire, samo ima jedna mala rupica u ključanici, kroz koju izlaze noćju zakleti vitezovi i urliču po gradu i okolici. Koliko puta sam se ja preplašio noćju na paši, i zamotao glavu, da me neopaze, i da ja njih nevidim. Kumo! u ovaj podrum odvedoše kuma. Težka ključanica zaškrine, zacvile gvozdena vrata, da su mi se kose u vis osovile, i zlobni ljudi turnuše kuma unutra. Umah je iz podruma suknuo tajni duh mrtvački. A ja bjež skokom kući, pa pripoviedaj ćaćku što sam vidio; a on mi naloži, da vam idem to kazati. Cielim putem sam se treso od straha i zime; kao da su svi dusi iz zakletoga grada pred mojim očima igrali kolo. Da nije mjesečina, nebi za živu glavu išo ovamo. Kumo draga! što će biti? Što će se kumu dogoditi!“

Dok je dječak ovo pripoviedao onako naravno i glasom, kojim se prava istina javlja, stara je seljanka slušala otvorenih ustiju, preslica joj pala na jednu a vreteno na drugu stranu. Postupice je rasla u njoj groza i strah, strah i groza; i prama tomu udaralo srce u grudih. Dovršiv dječak pripoviedku, zamukne, a silni utisak, koji je ona učinila na slušaoce, nedade u prvi mah nikomu prihvatiti rieč; i tako se u onoj tišini čulo, gdje naglo bije staričino srce o obalu golih kosti, koje joj ga zatvaraju. Živa mašta postane biesnom, povadi iz davne dobe sve slike, da upotriebi u onom času na što veći nemir seljanke stare. Pred njenim se duhom raztvore stare gradine s tamnimi podrumi, po kojih se raznosi mokri hlad, razklope se zasute grobnice, i povorka duhova izleti van, razvezana, neobuzdana četa smrti i propasti. Potrte kosti, škripa zahrdjalih lanaca, mukli iz dubine zemlje prodirući jauk, crne, svakim časom u vis rastuće sjene, trka i vreva svih tajnih živalja groba — sve je to vrvilo pred njenim očima, sve se to vrtilo u groznoj smjesi, kakva je morala vladati prije, nego što je blagi oživljujući glas stvoritelja na život pozvao krasni sviet. Ruke se same dignu do lica, zaklope upale oči, i glava staričina klone u krilo.

A Jelka? — Da bude pripoviedku dječakovu slušala prije, nego što je doznala za tajnu, koja je obavijala njezin život, jamačno bi se ta grozna viest dojmila jače njezina mladjahna srca. Al ovako bijaše ono puno boli, i novi jadi malo su mjesta nalazili u njem. Kao što žica dugim udaranjem popusti, izgubije svoj predjašnji glas: tako i srce čovječje otvrdne udarano nevoljami svieta. Tko toga nevjeruje, pozivljemo ga na psihologično razmatranje u one uzane i tamne prostore, gdje siromaštvo vlada, gdje se jadi s čovjekom rode i umiru s njim. Viditi će, kako se nevolje dočekuju gorkom ironijom, kako se na viest o novom jadu bližnjega kesi pakostni smjeh. Evo, što stvara sviet u dvorani svojoj! Od jada svojih plete bičeve, udara njimi sinove svjetla, i stvori ironiju, taj demonski živalj... Jelka je ukočeni pogled upirala u dječaka, a kad je dovršio priču

svoju, ostala za neko vrieme mirna, uzdahnula za tim i progovorila:

„Zar je istina, što pripoviedaš?... No čemu sumnjati? Tvoj mi pogled svjedoči, da je istina. A on? a ćaćko — što je on rekao?“

„Najprije se je ljutio,“ odgovori dječak, „a onda uzeo moliti, neka ga puste kući, da ima staricu ženu i mladjahnu kćer...“

Tu mu govor prekinu težki uzdah Jelkin. Dječak s nekim smiljenjem pogleda na nju, i prestane; no kad mu je djevojka rekla: Govori dalje, nastavi:

„I meni se je razžalilo, kako je kum jadikovao, kako je opisivao, da će oboliti od straha njegovi kod kuće, kad njega nebude. Sve nije ništa pomoglo. Kad su ga doveli pred podrum i otvorili gvozdena vrata, sve mu se tielo potreslo — ali ne od zime, već od groze. Ubogi kum!“

„Jadni ćaćko!“ uzdahnu Jelka.

„Draga kumo!“ prihvati dječak, „pripoviedio sam vam sve što znam, a sada idem na počinak. Sutra ću opet doći, da saznam, što je i kako! Laku noć, Jelko!“

Dječak skoči na vrata van, klobuk si nad oči namakne i fućkajuć nekakovu narodnu melodiju odskače. Za malo nestane njegova glasa, za malo i njega nestane iz vidika.

Stara seljanka još je uviek sjedila niema i poniknule glave. Prva se razabere djevojka.

„Strašne su to stvari, što smo dočule“, prihvati ona.

„Skoro nije vjerovati, al biti će istina, kad ćaćka kući nema. Večera čeka — čekati će do sutra. A mi? mi ćemo jadikovati do sutra, Daj majčice, razaberimo se, promislimo, što nam je učiniti?“

Stara podigne glavu.

„Pravo imaš“, odgovori. „Nevalja tugovati, bolje je misliti, što nam je učiniti, da ga spasimo. Oj kukavno je brez mužke glave u kući, što da počnemo, mi slabe žene? . . . Da podjemo tamo? Nebi mogli ni u grad doći. Da idemo tužiti? komu ćeš tužiti? Nebo je visoko, a pravica daleko! Nigdje nikakova savjeta. A on će pogibati u mračnoj tamnici ni kriv ni dužan!“

„Idemo sutra u Zagreb tužiti,“ rekne djevojka.

„Sutra! to je sve sutra, no danas bi pomoći treba!“ klikne zdvojna stara.

„Za danas nema pomoći, majko . . . htjela sam kazati ... ne, dobro sam kazala“, prozbori smetena djevojka. Dvie razne pripoviedke smele su ju tako, te je miešala jedno s drugim, neznajući što ju više boli.

„Čuj me, Jelko!“ prihvati stara, kao da se nečemu predomislila. „Nepomaže danas već ništa: on mora noćiti u onoj strašnoj tamnici. No sutra, čim dan zabieli, moraš ići — moliti. Tužiti nemamo komu.... vrana vrani očiju nevadi. Dà, moliti, nebi li se umekšali. Ja sam stara i slaba, jedva se po kući vucati mogu; no ti ćeš ići.“

„Moliti?“ zapita djevojka. „Vidim i sama, da je to najbolji put. No koga moliti?“

„Providnika. Reci mu . . .“

Morade prekinuti, jer je Jelka iznenada kriknula, kao da ju je tkogod nožem u srce ranio. Još je drhtala malo, a stara, pogledav ju u čudu, nastavi:

„On je, kažu, dobar čovjek, smilovati će se, kad opazi pred sobom moleću djevojku. No što je tebi, Jelko, ti drhćeš, srce ti silno bije, što te je snašlo?“

Muklim glasom odgovori Jelka:

„Traži od mene sve što hoćeš, samo toga netraži. Toga nemogu učiniti.“

Vrlo su se dojmile ove rieči stare seljanke.

„Znam“, nastavi ona, „tebi sam pripoviedala danas . . . Sada misliš, da se tebe netiče sudbina naša, sada se braniš onomu, što bi nam pomoći moglo. Ići pred gospodu, muka je to za seljanku djevojku; stid neda. No mora se i to, kad nije druga. Jelko! sjećaj se toga, da se je ćaćko uviek toliko brinuo za tebe!“

„Krivo imaš, majko, ako misliš, da sam se ja od danas prestala brinuti za sudbinu našu. Nisam, i uviek ću plakati, kad vi plačete. Hranitelj je kao i roditelj. Pa što mi je roditelj, koji me je zapustio, koga za mene nikada briga nije bila? No nemogu ići k providniku, samo toga od mene netraži“.

Razkrili ruke, kao da se brani proti takvoj molbi.

„Jedini put njegova spasa, a ti mu se braniš!“ uze stara prigovarati. „Bože, šta ću da učinim? Evo mi nove rane . . .“

„Nemuči me takvimi uzklici!“ klikne djevojka. „Pošla bih . . . al ne, nemogu, nikako nemogu!“

Obe se zavezu u živahne misli, i nisu ni osjetile, kako se otvaraju vrata, a u sobu ulazi tihim korakom — mužka glava.

IV.

„Dobra večer, ljudi!“ zaori krupan glas, iz koga se ipak nešto ljubezna prelievalo. „Zar ste već svi pospali? Evo mene iz daleka svieta; evo — Janka!“

Tiho je došao, hoteći nenadano zateći svoje drage roditelje. Ni pas nije zalajao, poznao je domaćega čovjeka, makar da su i prošle četiri godine, što je Janko otišao od kuće u Italiju. Radost je kipila u njegovih prsih, radost s toga, što mu je napokon moguće pohoditi rodnu kuću, viditi stare roditelje i sestricu Jelku, i na ljubeznih grudih izpripoviediti proživjele zgode i nezgode. Mislio je, da će s isto takvom radosti poletiti njemu na susret; no zatvoriv za sobom vrata i izrekav one rieči, koje smo spomenuli, opazi, da mu nitko na susret nedolazi, da sve u sobi mirno ostaje.

„Zar nikoga ovdje nema?“ upita, stavljajuć putnički lieskovi štap i platnenu torbu na klupu kraj stola. Mjesečina je svjetlila malo u sobu, i on baci pogled k peći, i opazi dvie ženske slike, kako muče gledaju svaka preda se i razmišljaju svakojake misli. „Ta evo, majko, ti sjediš kraj peći, i ti Jelko, zar me više nepoznate?“

I poleti do starice, uze ju ljubiti, a ona se jedva razabrala, i onda s materinjom ljubavi odvraćala cjelove. Obrne se prema Jelki, vidje ju djevojku razvijenu, cvatuću, a ostavio ju je još nije navršila bila ni četrnajst godina. Neusudi se s toga poljubiti i nju, odvraćala ga nekakva pobožna strava, nego joj samo stisne ruku.

„Jeste li se nadali meni?“ zapita Janko, i odgovarajuć sam sebi nastavi: „Niste! Kako bi se nadali? Nije to šala biti vojnik: sve je strogo i u redu, nigdje ni za vlas zapeti, maziti se ni pod živu glavu! Nepita se tu, šta voliš, šta ti srce osjeća. Vuci, trpi, ma ti kosti pucale, i makar sviet propao! Što je komu do rodbine, do prijatelja? Puška i bodež — majka i sestrica; a kabanica kuća i kućište! Koliko puta rado bi poletio k vam, al nisu dali. Vojnik si, vojnički se i vladaj. No sada su minule četiri godine, sada sam dobio dopust. Evo ja i tvrd i krupan... no ipak, daj, majko, da te zagrlim!“

I sklone se k njoj, i privine ju opet na grudi, a ona se sada istom razabere od predjašnjega udarca, i postane majka, i prolije suze radosti nad željno očekivanim sinom. Kao što sunce razvedri sviet, tako joj radost razsvjetli dušu, povrati sviest, i ona zapita:

„Odkle ti, sinko, tako iznenada?“

„Iz Italije. Već se mrak uhvatio, kad smo došli u Zagreb. Tu su me mamili, da ostanem, da prenoćim; i smijali se, kad sam reko, da moram kući, da me srce vuče. Rekli mi: Zar si ti vojnik? Nebi li mjesto puške preslicu, a pelenice mjesto kabanice? Vriedjalo me to, i stid me bilo; škripao sam zubi od ljutosti — na nikoga nego na sebe, što se nisam uzdržati mogo a da nepoletim po mraku u svoj mili dom... A kako mi živite?“

Stara uzdahne, Jelka niti uzdahnu niti se pomaknu.

„Dobro, hvala bogu!“ klikne Janko, odgovarajuć sam na svoje pitanje. Blažena radosti! gdje u srcu vladaš, obavijaš krilom svojim cielu okolinu, i sve nam je dobro, kad smo veseli mi.

„I ja se potucao od nemila do nedraga,“ uze pripoviedati Janko. „Iz prva, kad sam došo u vojnike, htjelo mi srce pući: koliko sabalja toliko gospodara, a svaki psuje, viče, pazi da te uhvati u pogrieški. Probudiš se u jutro, kletve te susretaju; u večer one te prate k počinku. Negleda nitko da ti dobro bude, već da te u zlo turi, a onda smjeh i poruge. Težak je taj vojnički kruh. Brzo li nas krenuše iz Zagreba pa u Italiju. Tu svaki korak pogibelj; sporazumjeti se nemož, nerazumiju te. Hvala bogu, priviko sam svemu zlu od ljudi; nebojim se ni zime ni vrućine. Dva puta me samo s početka bacila bolest u krevet; napisati vam dadoh list, oprostih se s vami, misleći, da mi je zadnja ura došla; a ja i ozdravio, no od vas nikakva odgovora. Sreća je htjela, da sam brzo ozdravio, inače bi me žalost radi vaše šutnje ubila. Niste dobili moga lista, znam; tko da se brine za uboga seljaka! Čitati neznate, tko bi vam i pročitao? Nerazumiju ljudi rieči seljakovih, razumiju samo njegove novce. Toga u vas nema... No ja pripoviedam, govorim pun radosti, a vas se nitko ni nemakne. Šta je to?“

Opet stara uzdahne.

„Gle, ni svjetla nema u sobi, a ja nisam toga ni opazio. Da se bar vidimo!“

Janko skoči iz sobe van u kuhinju, koju je dobro znao; znao je za svaku stvar, kamo se koja meće, zato mu nije težko bilo naći suhe luči, zapaliti na žeravci u peći, i donieti u sobu. Prije nego li se vratio iz kuhinje, stara seljanka primakne glavu k uhu djevojke, pa joj šapne: „Ako boga znaš, Jelko, nerecimo Janku ništa o našoj nevolji. Vidiš ga, kakov je vatren, on bi još ovaj čas poletio nožem u grofovski grad, počinio bi pokolj, bacio sebe i njega i nas u veliku biedu. Strpimo se radje do sutra.“ — „Al on će pitati,“ primetnu Jelka. — „Možemo mu štogod kazati, da se umiri,“ odvrati stara. — „Kako ti je drago,“ šapne Jelka, i u taj par se vrata otvore a vrne se Janko, noseć u desnoj ruci zapaljenu luč. Rumeni traci svjetla prosipaju se po sobi, i Janko mogaše vidjeti dvie ženske slike; no njega je najprije zaniela Jelka.

„Kakva si mi, sestrice, kao vita Jela u gori!“ klikne od čuda. „Oči su ti kao dvie žeravice, lišca kao jabučice, a prameni kose bujni kao jelove grane. Bog mi te poživio, sestrice! Kad sam odlazio, bila si djevojče malo, a sada da ti sigurno u svem selu nema ravne.“

„Zoveš me sestrom?“ kao prenuv se iza sna izlane Jelka.

„Zar ima ljepšega imena?“ prihvati rieč Janko i nastavi: „Neće me ni poznati drugovi moji, kad se vratim k pukovniji; upitomiti će mi se ćud, tebe gledajući. Kako nebi . . . No što je tebi, Jelko!“ klikne ujednoč Janko, prekinuv tek misli svojih. „Ti si blieda, ti si kao bezćutna na moju radost.“ Obrnuv se zatim k starici, još se više začudi: „I ti majko, nedočekuješ me onom radosti, koja u meni ovaj čas vlada!“

Stara se lecne, no brzo se razabere i odgovori:

„Bolestna sam. Ova zima ni malo mi neprija, i onako starost gotova nemoć.“

Izhlapila je prva obmama radosti u Janka, razbor se vraćao na mjesto čuvstva, koje je malo po malo izčezavalo. Ogledne se on po sobi: vidje dva prazna kreveta, prazno za stolom, osim one dvie ženske glave nikoga u sobi neima. Gledajući blieda lica svoje majke i sestre, brzo se domisli, naglo upita:

„Gdje je ćaćko, nevidim njega medju vami. On inače nikada u večer nigdje neizostane. Gdje je on?“

Nitko mu neodgovori.

„Kako sam često nanj mislio! Da li su ga godine prignule, da li mu je posiedila kosa, da li mu je oslabila ruka — to mi je toliko puta na um došlo. Vi mi ništa neodgovarate? vi ste bliede? Dakle danas moram dočuti, čega sam se uviek plašio: on je mrtav!“

Junačko srce, otvrdnulo s vojničke strogosti, urone u rieku tuge; samo je još trebalo, da se potvrdi njegova slutnja. Opaziv stara, kako bi od žalostnih posliedica biti moglo, da ostavi u sinu svojem slutnju, rekne mu iznenada:

„Neboj se, nije umro. Živ je i zdrav!“ i uzdahne.

„Pa zašto uzdišeš, kada je živ i zdrav?“ upita Janko. „No ja ti vjerujem. Al gdje je u tako kasno doba?“

„Gdje je?“ ponovi stara. „Otišo je, vratiti će se skoro. . . . Nego ti si trudan, željan si počinka. Hodi u krevet — čuvali smo ga za tebe, kad se povratiš.“

„Kuda je otišo? Po poslu ili k susjedu kojemu? ja ću ga čekati, da ga obveselim.“ No za malo se predomisli, pa nastavi: „Pravo imaš, majko, trudan sam i željan počinka. A kada ćaćko dodje, viditi će me . . . gdje bih ja njega čekao, a tražiti ga? kuda bi ja njega tražio, kad ni vi same neznate gdje je . . . Da je on kod kuće, to bi bila prva noć iza našega razstanka, koju bi prospavao mirno i ugodno.“

Tako se Janko umiri tim radje, što ga nije mučila crna slutnja, da mu je otac mrtav. Nije u onaj par pomislio, da ima još drugih nevolja, koje čovjeka snaći mogu. Nije pomislio, da ima ubojicâ, koje su se digle na najvažniji dio čovjeka: na njegovo poštenje, koje može biti čisto kao zlato, makar ga zaodievalo seljačko ruho.

Jelka se digne s klupe, na kojoj je dosele sjedila, i uzme za Janka spremati krevet . . . Jelka je za cielo vrieme, što je Janko govorio, sjedila zamišljena; drugim svietom bludile su njezine misli. Da nebude današnjih dogadjaja, koji su uzdrmali njeno srce, kako bi ona, sa svojom ljubežljivom naravi, dočekala bila brata svoga! No i pomisao na vez bratinstva, koji je do danas vezao nju i njega, napunjao ju nepokojem. Strogi joj duh nije trpio neskladа ni protuslovja . . . ima na svietu takih duša. Ljubezno Janku na susret izaći — u kakovu svojstvu? kao sestra? kad mu nije sestra? U ovom se protuslovju vrtila za cielo vrieme što je gledala Janka. Kad je on uzeo pospravljati nešto stvari, što je donio sa sobom, nešto se naglo prenulo u Jelki, i ona uhvati zgodnu priliku, da starici šapne: „Neboj se, sutra ću poći!“

„Hvala ti, dobra Jelko,“ izlane starica. „Ali ne k providniku, nego grofu“, odriešito rekne.

Od četiri osobe, koje su nekoč tol zadovoljno živile u ovoj priprostoj kućici, samo je jedna spavala bez straha, bez brige, bez tuge: vojnik Janko. **(Dalje sliedi.)**

SLIKA NJENA.

2. Kosa joj.

Što je gavran perja svilenoga
Medju jati raznobojnih ptica;
Što je ugljen nasred življa svoga,
Tvoja kosa to je sred sestricâ:
Svatko njojzi blažen prednost daje,
Veličat ju nikad neprestaje.

Uza sjajnost zavoj joj se hvali,
Zavoj, ponos djevičanskog svieta,
Koji svatko u vremena valî
S uzhićenjem i razkošju sreta:
Razvij, diko, svojih kosâ grane,
Pući će ti slava na sve strane.

Sve što lik se u svijetu zove
Skuditi se nekako još more;
Al viticam izvrstnosti ove
Mân i ženâ jalna usta kore:
Sastavi ih kako ti je drago,
Svedj me draže nježno, svedjer blago.

Liep je prsten, sred kog alem bije,
Liepe glave ovjenčane vienci;
Puno ljepše lice ti se smije
Bujnih kosâ skruženo prstenci:
Ono slave mladići i znanci,
Ovo jesu svakom srcu lanci.

Al krasota, što no se nekruži
Posestrimskim snage zagrljajem,
Premkinja je jur procvaloj ruži,
Što no slabo svojim draži sjajem;
Kad tu ružu vjetra dah ogrli,
Tad joj lišće zračnim krugom hrli.

Samson silni, naopako po se,
Povjeri se miloj zaručnici,
Da mu jakost polieže od kose —
To dočuli njegvi protivnici:
Kosa silna sa nožicâ pade,
A on ljute dopanuo jade.

I ja ćutim kosa tvojih snagu,
Ali ja sam drugojake sreće;
Jer što njega ljutom preda vragu,
Mene vabi u raj sve to veće:
Sred protivnih postavi me silâ,
Povuć će me kose tvoje svila.

Gle, mornari bez prestanka misle,
Kako li bi savilo se čêlo,
Da brod nebi bure tako tisle,
Da se slomi uz nevrieme smjelo;
Al im težnja uvieke je prazna:
Brod se topi posred mora jazna.

Kosa tvoja čêlo je predivno,
Što orkane, vjetre i oluje
I sve drugo nasrtanje kivno
Krotom kroti, da ti blago zuje:
Njom privezan brodić moje sreće
Svedj se mirno sred viharâ kreće.

Željezne su negve težke bome,
Tište nogu, s njih i duša strada;
Lanac kosâ, što no sputao me,
Nije težak, netišti me mlada;
Dà, pretežko bilo bi mi, mnijem,
Da se iz tih lanaca izvijem.

Bratcu dragom od kosâ svilenih
Splete kesu, kojoj svi se čude;
Puno draža oklop spleti meni,
Da mi Lelja striele nenahude:
Rupičicu stvori tek mi jednu
Za strijelu tvojih čara mednu.

Pramen pleti, lance, pleti mrieže,
Nekrati mi robovanja radost,
Jer tog robstva grkost sladje veže
Neg slobode i najsladja sladost:
Tvojim robom živjet i umrieti,
Najveća je slast mi na tom svieti.

PEMBE.

Pripoviest iz epirsko-arbanaškoga života od K. I. Leontjeva. Prevod s ruskoga.

III.

Tri mjeseca Hajredin-beg nije vidio Pembe. Živio je na svom imanju, sabirao novce od seljana, šalio se s malenim Izzedinom (bez uma ljubio svoga sina), milovao svoju ženu. Kad bi duhnuo s gora jutrnji vjetar, on bi se dizao, pio vodu s varenjem, bio o dlane, i Arab mu prinosio nargile pod drveni navjes balkona. Žarče i žarče grijalo je sunce o podne ogolene humove; gromče i gromče pjevalo je tisuće ptica na visokih dubovih Delvina, i daljnja biela sela, kao grudve krede, utapala se u znojnom zraku dolinâ.

Nastajao objed, i san prihodio svojim redom. Dobra je žena ustajala, kad je mladac muž prihodio u harem; pitala ga pokorno: „što ti je ugodno, gospodine moj?“ a kad bi ju muž prosio sjesti, te se obraćao k njoj laskavimi riečmi, dobra se duša veselila i svjetlije joj oči sjale. I ona je već ne kao robinja zakonita, nego kao mila drugarica govorila njemu: „Zašto ti malo jedeš, moj dragane, dušice moja! Pazi, pazi na zdravlje, janje moje, oči glave moje! . . .“

A Hajredin, uzdahnuv uzdahom sreće, odgovarao joj, privlačeć ju na grudi svoje: „Ti si sultanica moja, na radost dana mi bogom! O tebi je rekao prorok: „Tamo mlade dieve budu gledati skromnima očima, dieve, kojih dražesti nije oskvrnuo nigda ni čovjek ni duh iz čistoga ognja. One će biti podobne zumbulu i biseru.“

Stari Šekir-beg nasladjivao se njimi; prihodio ne jednoč i tast Hajredinov, Abdul-paša, na žestokom konju, s dvadeset mladenaca. Tko pješke, tko na konju, svi za obklad natječuć se za njim, po cielom putu pjevaj pjesme o tom, kako je Grivas ušo u Epir i kako se s njim i s njegovimi Grci bili arbanaški musulmani . . .

Dugo bi bio tako proživio Hajredin-beg i nebi bio vidio dugo Pembe, da ga nije za tri mjeseca izabralo članom većega idare-medžlisa,* koji se iz cieloga vilajeta sabire u Janjinu, suditi skupa s pašom o poslovih.

Kad su u Janjini predstavili popis svih muslumana i nemuslumana, koje su žitelji naznačili u njegovu prisutstvu, paša nebijaše sasvim zadovoljan tim, što je našao u njih ime Šekir-bega. „Nije mi po srdcu ta arbanaška glava — uporna!“ reče on; nego izbrisati njegova imena iz popisa nesmjede . . . Ipak su te rieči čuli ljudi, i došli do Šekir-bega; Šekir-beg reče sinu:

„Daj radje da tebe unesu u popis. Ti si čovjek mlad, te se lakše nego ja s njimi obadješ; a ja s pašom narod obsjenjivati neću. Meni ceste nisu nuždne, ja i bez cesta proživim dobro. A njim su nuždne ceste, da vojske vode na Grke i na nas, ako koji nas spomene o staroj slobodi arbanaškoj. Odrivajte narod od djela poljskoga i gonite ga kamen lomiti, cesta boljih vi nepostrojiste; pridje jesen, izliju se potoci, i sva im cesta blatom postane, po kom konjem trudnije bude hoditi nego po kamenju, a narod od djela odtrgnu i bude seljanin proklinjati opet vlast sultanovu; i digne se opet, kada mu pravi čovjek rekne: „Diži se!“ A mi, arbanaške debele glave, opet se za njega bu-

* Idare-medžlis administrativni savjet novoga ustrojstva.

ćemo tući, ostavljajuć i žene i djecu našu sirotami.

Kad je narod doznao, da na savjet u Janjinu neće poći starac nego Hajredin, mnogi su požalili. Drugi, ne samo iz Arbanasâ, no i hrišćani govorahu: „neka bude Hajredin!“

A drugi rekoše: „bio Hajredin, bio starac, sve jedno. Ljudi su oni oba dobri; a žića nam boljega nebude, pa makar se koliko savjetâ sabiralo.“

A seoski učitelj, Grk, koji je proživio tri godine u Atinah, govoraše seoskim Grkom još gore:

„Gledam ja na vas, te se divim, kakvi ste vi barbari, seoski ljudi! Čini se, da se vam nije prosvjetliti: skoro po svem Epiru ni jednoga nepismena Grka; sela ni jednoga nije bez škole... Znajte, čim gore za vas, tim bolje! Takov beg kao Šekir-beg i Hajredin za vas su gori od svakoga neprijatelja, po tom što su oni pošteni i dobri ljudi, a vam treba izvrga. vam treba batina, da u vas krv zaigra, i da budete ljudi. Dobar beg, pošten paša velika je nesreća za Grke!“

Seljani se nad timi riečmi zamisliše, i jedan starac reče:

„Neboj se, učitelju, i mi smo ljudi! I mi znamo, da smo Grci i s Turetom nepomiri nas ni Hajredin, ni Šekir-beg. A vrieme naše nije prišlo, ti sám to znaš...“

U idare-medžlisu našlo se mnogo posla: razdieljenje novih podataka; razabiranje žaoba seljanskih na bege i begova na hrišćane, ili žaoba seljanskih na Žide, koji su u posliednje vrieme izkupili u inih begova čifutlike; razsudba o tom, gdje začeti provoditi ceste po gudurah i strminah gornastoga kraja; Turci su se janjinski tužili, što im vlada nije zavela gimnazijâ.

„Nam trebaju prije svega jezici,“ rekoše bogati begovi, — „nam treba turski jezik, kojega mi neznamo; to je jezik vlade, devleta;* nam treba grčki jezik: to je jezik ovdješnjih žitelja; nam treba francuzki: to je jezik evropejskoga prosvjetljenja... Mi u svem ostasmo za Grci. U Grka bijaše dobročinaca, koji obogativ se u Rusiji i u Moldaviji, dadoše milijune na ustrojstvo škola u Epiru, a za nas tko da se brine ako ne padišah? No padišah ni nemisli na nas; on si gradi dvorce.“

„Padišah je postao gjaurom,“ odgovoriše na to begovom ulemi. — „Padišah praznuje svoj rodjendan kao nevjerni kraljevi. Svimi poslovi upravljaju lukavci Fuad- i Aali-paša... Već, kako se čuje, žene i kćeri naše uzimlju pobrajati i upisivati u popise njihova imena. U Jedirnevilaetu** već učiniše to, i nijedna se psina nije usudila stati na pragu svoga doma i trgnuti mač na zaštitu svetinje svojega harema.“

* Država.

** Edirne — Adrinopol.

Umovi su se davno gibali; u Kreti su Grci već podnieli znamen ustanka; po narodu su hodili lažni glasovi o tom, da je Rus već digao neizmjerne vojske na Dunavu, da će srbski knez skoro navaliti na Bosnu, da je Crnagora gotova na boj, da Francuzka pomaže Rusiji i uvozi na svojih paroplovih obitelji grčke iz Krete, da lakše i uspješnije bude Grkom liti musulmansku krv. „I tu gjaur, i tamo gjaur!“ govorahu Turci. „Prihodi konac carstvu pravoviernih, i Vrata Blaženstva (Carigrad) skoro će se otvarati za divlje pse Moskovije!“

Uzdihavali su radostnije stari Grci u nepristupnih selih gornatih okružjâ, i podižuć oči k nebu, govorili: „Zdravo jedinstveni stupe pravoslavja na svietu! Rusija nam je dala prijateljstvo Amerike, ona nam daje sada prijateljstvo Francezke, ona će spasiti nas nesretnike od Turčina!“

Starica, slušajuć muža, šaptala bi molitvu božjoj materi, a sin, mladi palikar, svrćuć očima već se hvatao za rukojet jatagana.

Arbanasi jedini iz svih žitelja Epira ostaše nepronicavi; neobuzdana mladost izčekivala je mučeć rieči bogatih dvorana, vodja svojih, a izreknu li vodje tu rieč, proliti će se i hrišćanska i turska krv...

„Hoćeš li sa mnom poći na sultana u Carigrad,“ reče jednoč jedan Grk svomu znancu Arbanasu.

„U pakao ću poći!“ odgovori Arbanas, vadeć nož: — „reci samo, koliko mi zlatih lira dadeš za to?“

U tako težko vrieme valjalo je Hajredinu zasjesti u idare-medžlisu janjinskom.

Feim-paša, Čerkez, predsjedajući sam tomu savjetu, bijaše čovjek sjajna uma i visoka svjetskoga naobraženja. Bijaše ne jednoč poslanikom pri evropejskih dvorovih; imadjaše redove: Sv. Ane, i prvotne legije, i Osmanija 1. stupnja, koji se daje samo musulmanom. Rodjen u gluhom kaukažkom kraju, bijaše prodan rodjacî za tisuću piastra moćnomu paši, koji se pobio s Grci, bio razbit, zaplienjen i odpušten odrezanih ušiju.

„Živi, zvieri,“ reče mu onaj kapitan, koji mu je bio uha odrezao, — „živi, zvieri, i spominjaj se, što je Jelin! Mi hoćemo da mladenci vaši trepeću u utrobi Turkinja, kad se izrekne rieč „Jelin“. Živi!“

I starac življaše dugo i spominjaše Grke.

Iz ranih je godina Feim-Čerkez usisao nenavist k svemu, što nosi ime grčko.

Dečko Feim bijaše krasan, umiljan, smion i hitar. Stari paša, uzgojitelj mu, zvaše ga „sinom“ i ponošaše se njim. On izvede Feima na sviet, oženi ga za djevicu sultanske krvi i skonča na njegovih rukuh. Feim idjaše napried već sam. God. 1846. bijaše već velikim vezirom i pade samo po tom, što nije umio

ugoditi francuzkomu poslaniku. Tada mu dadoše vilaet i preporučiše mudro, da bude obziran i energičan. S ta oba pravila i on se slagao, no Fuada i Aaliju, koji su ga svrgli, mrzijaše i neslušaše, te uvjeren o osobnoj sili svojoj, ne jednoč deraše na kuse njihove prepise.

Uzbunjen uticanjem Francuza na poslove turske, poslje pada svoga, spoji se s onom starom turskom strankom, koja nenavidi reforme na korist hrišćana, nezažiže svietiljaka na minaretih na rodjendan sultanov, sanja iztriebiti sve Grke i Bugare, no drži do njih i do Rusa ipak više, nego do Francuza, zato što oni nisu pokvarili, kao Erancuzi, knjiga od ozgor im danih. Feim-paša spoji se sa strankom, koja neuklono obdržaje Ramazan, nepije vina i govori, da Turska gnije od onoga užasnoga dana, kad je sultan Mahmud obagrio carigradsko kamenje krvlju velikih janičara.

Stranka ta neznatna i slaba u mirno doba, može još postati užasnom u smutni čas i pod rukom prosvietljena vodje.

Feim-paša spoji se s tom strankom, ne pazeći na to, što je govorio po francezki kao Parižanin, nepazeći na to, što je bio poslanikom u Beču, Petrogradu i Londonu, nepazeći na to, što su u njega bile u životu dvie žene hrišćanke, jedna Grkinja, koja je zadušila u kupelji svoga Araba-škopljenika iza haremne razpre, a druga Francuzkinja, koju je on sam skoro ubio: tako nesretnom bijaše narav njena; nepazeć napokon na to, što je ljubio stihove Bajronove i romane Žorž-Sanda.

Prišav k svojoj novoj dužnosti, koju je kao izagnanstvom smatrao, Feim-paša držao se s nedostupnom oholijom, smijao se nad Fuadom, gradio stihove na Francuze, laskao hodžam i hodio na poklone k staromu šeiku, koji se u gradu svetcem smatrao. U vrieme Ramazana paša je jio i pušio danju, no sám, zaprvši se i od žene svoje, i povjerio se samo jedinomu slugi svomu Armjaninu.

S Grci je postupao s početka hladno, no ne drzko (nije zaboravio opreznosti); francuzkoga i austrijskoga konzula primio je u papučah i dobio zato ukor iz Carigrada; a ruskoga, uzprkos Fuadu, primi s razprostrtima rukama, šalio se i smijao s njim, nepušćao ga od sebe dvie ure, te, provodeć ga do vrata rekao mu: „Croyez moi, mon cher consul, qu' un Russe et un Turc s'entendront toujours mieux entre eux, qu'avec ces messieurs — là... Nous sommes plus larges, plus généreux, moins mesquins.“

K tomu primetnu: „ja sam zemljak vaš, Kavkažanin,“

Francuz i Austrijanac da puknu od jeda.

Takov bijaše Feim-paša, Čerkez. Kada mu se Hajredin-beg prvi put prikazao, paša ga primi s početka gordo i suho, surovo i raztrešeno: priloži ruku k fesu za odzdrav na njegov ponizni naklon; pokrenu se sa stolca i muče mu pokaza dalnji divan. Hajredin sjede. Paša pozvoni, zaiska čibuk, a Hajredinu neponudi ni cigarete ni kave; zanimao se pri njem dugo poslovi; sad zovi defterdara i odpušćaj ga, zovi muavina, zovi mehtubči-efendiju,* prikladjivaj pečat, i samo mimohodom, medju dvima brzojavima, od kojih je jedan s prezorom bacio na divan (bijaše od Aali-paše) upitaj smućenoga i uvriedjenoga Arbanasa:

„Kako ti je otcu?“

Skoro poslie toga pitanja udje u bieloj čalmi mjufetiš, po novom ustavu predsjednik i glava svim sudovom vilaetskim, poluduhovni dostojanstvenik, naznačeni samim Šeih-ul-islamom. Paša brzo poleti mu na susret, nedade mu da mu se pokloni, te se sam njemu duboko priklonu, posadi ga kraj sebe s tisućom udvornosti i poklona, udari o dlan (zvončića se nedotaknu) i dade skoro donieti vode s varenjem, kavu i dva čibuka.

Hajredin usta, pokloni se i izidje duboko uvriedjen.

„Tko je taj mladić?“ upita mjufetiš.

„Novi član našega idare-medžlisa, arbanaški beg, iz stare i bogate obitelji...“

„Kakvih mladenaca stadoše izabirati! Nije mu više od dvadeset dva ljeta,“ reče mjufetiš.“

„Nije, mislim, da je više. Čini se mlad, po tom što je biel i bradu brije.“

„Strani narod ti Arbanasi,“ primeti mjufetiš. — „Na oko kao Grci u fustanelah, a u njih svoj jezik.“

„I svoja vjera,“ odgovori paša s prezorom, — „ili, bolje reći, u njih nije vjere, ni savjesti. U drugih stranah Arbanaške oni stavljaju svieće u hrišćanskih crkvah i drže poste kao gjauri, tamo se obrezuju kao i mi i praznuju Ramazan, a ovdje svi bektaši** skrivaju svoje obrede i piju vino kao pijanice. Od toga barbarskoga naroda nije se nadati ničemu...“

„Pek, pek babarlik (užasno barbarstvo!)“ s uzdahom suglasi se mjufetiš.

IV.

Neprodje ni nedjelja poslie kako se Hajredin-beg razlučio sa svojim haremom, kadno ga doktor Petropulaki pozva na večeru. Od onda, kad je francuzki konsul pohvalio Pembu, i doktoru se ona stala svidjati; pozva cigane na večeru. Cigani, s kojimi je išla Pembe, znali su ponešto i europsku glasbu. Od zahoda sunca pa do zore nisu umukle gusle,

* Defterdar — blagajnik, muavin — pomoćnik; mehtubči — upravljatelj kancelarije vilaeta.

** Bektaši, tako inače zovu sami Turci onu heresiju, kojoj su privrženi mnogi Arbanasi, i koja je slična heresiji persijskih šiita.

klarineti i tamburini u prostranom domu doktorovu. Sve se veselilo; bio je tu i Krfljanin, zlatar, Cukala, koji se zvao arheologom, bio rodjak doktorov, mladi atinski učenik, gizdelin, kakva još nije vidjela Janjina. Došao je na praznike k otcu i sve smatrao s visoka. Bio je još jedan postar član onoga istoga medžlisa, u kom je došao zasiedati Hajredin, obiteljski i uman čovjek, Kir Kostaki Džimopulo. On i urar oživljavali su sve; samo je starac visok, kriepak na vinu i oprezan, udivljivao sve dostojanstvom, s kojim je umio zabavljati i šaliti se, a Cukala se opio odmah i stao benaviti. K jutru je Hajredin-beg poludio za Pembom. Proplesala ona, i zvoneć zvončići, nije se samo na prosto obustavljala pred begom, kao na židovskoj svatbi, nego bi sjela, nasmjehivajuć se, na njegova koljena. Beg se smutio ponešto, kad su svi zakričali: „Živio!“ On joj dao zlatić, ona sašla s njegova koljena, sprošla se još jednoč okolo po sobi i sjela k starcu; starac ju skoro odpustio. Tako je obašla sve po redu; no kad je došla do djaka, on ju je dugo držao i govorio: „Pembice moja! Pembulo moja! Kako si mi mila!“ On joj je to govorio po grčki, a ona osim „blagodarim,“ „zdravstvuj“ grčki ništa nije znala. Tim joj biedni mladenac tako omrznuo, da premda je bio veoma svjež i krasan, ona ga ciele večeri više nije pustila k sebi i govorila mu: gid! gid! (Hajd van).

Svi se već ponapili; ponapio se i Hajredin, ali se neprepio, nego samo razveselio. Džimopulo je podavao svim primjer veselja. On je naredjivao, da sluge prije svega podavaju slaštice i kavu i vino Pembi, kao što čine Europljani s gospodjami.

Za njim je i doktor, nadjenuv lornjet, nastojao biti ljubeznjivim; djak je klekao pred Cigankom na koljena, nepazeći na to, što mu je ona kričala: „gid, gid“.

Cukala bijaše izvan sebe; kidao se iz ugla u ugao, plesao pred Pembom, skakao na divan s njega, deklamirao pred Pembom tragički stih:

Gdje si? gdje si? Ognju i krvi! O užase!
O užase danâ mojih i života prestupku!
Muči se dušo moja u mukah viečnih!

Pembe je slušala s nasmjehom i prikladjivala ruku glavi i srdcu. Tako upazi beg lica njena: „Kakov čudan čovjek taj gjaur!“ Pembe bijaše prijazna samo s domaćinom, s Džimopulom i Hajredinom. Hajredin, kad je vidio, da se svi s njom šale i zabavljaju kao s gospodjom, obodri se te zabi svoju musulmansku skromnost. Ona je oddahivala na divanu, on sio ukraj nje i upitao ju, zašto goni djaka. „Krasan mladenac,“ reče joj po turski. Osim Džimopula i dvaju dragomanâ nitko toga jezika nije znao, a njih su trojica ušla u drugu sobu.

„Zašto goniš toga mladenca?“ upita opet Hajredin.

„Mladenac je,“ odgovori Pembe.

„Čim mladji, tim bolji,“ reče Hajredin.

„Ne; ja takvih mladih neljubim,“ reče Pembe. — „Ljudi, u kojih brada raste, bolje znaju.“

Kakvo mrko i umorno lice bijaše u nje, kada je tako laskala Hajredinu.

„U starijih više novaca,“ reče s posmjehom beg.

„Ja neljubim novacâ nego čovjeka!“ odgovori Pembe.

„Ne novaca?“ reče beg: — „a ako ti ja novu opravu napravim, biti će ti drago... nelaži!“

„Napravi,“ odgovori ona. — „ta je već stara. A treba mi i pozlaćeni prslučak.“

I sve je govorila tiho, ne spiešeć, i u oči mu gledala, stenjuć i bolujuć od ustalosti i plesa.

Nisu dugo prosjedjeli tako; Cukala je pribjegao kao bezuman, kričuć: „Eviva. Živio naš dobri beg!“ i zakrio njega skupa s Pembom platnenom pokrivkom s divana. Pembe htjede ga odrinuti, no beg ju tiho pridrža i pod platnom približi svoje ustne k njenim. Pembe ga poćjelova kriepko, a po tom sbaci platno i reče:

„Cukala, što je to? s uma li si sišao danas...“

„Zito! Živila Pembe-hanum!“ zakriča i arheolog, podnimljuć bokal...

„Zito! Pembe!“ kričao je djak.

„Grmi glasbo na čast begu!“ uzkliknu domaćin.

Glasba zaigra, bokali se podnesoše i kucnuše.

„Zito Pembe!“ zakriknuše svi Grci.

Pembe se zahvalila svim, nesmućujuć se.

Za večerom Pembe sjedjaše s gospodom, a druge glasbenike i staricu, tetku njenu, odpraviše dolje jesti sa slugami. Uraru je prišla misao, posaditi Pembu za stol; doktor je uze sam pod ruku i povede ju napried. Pembe se nešto otimala, i odbijajuć ga, obzirala se i pitala:

„Što je? Što? Kamo me vodi?...“

Hajredin smješeć se, uzpokoji ju, i čim je ona razabrala, da od nje ništa netraže, nego da ju samo veličati hoće, odmah poprimi opet svoj zamišljeni i surovi pogled. Djetinska njena neprinuždenost kroz cielu večeru očarivaše Hajredina. Domaćin ju posadio kraj bega; Džimopulo sam joj nakladjivao jela; savjetovao joj, da jede rukama, nestideć se nikoga: „Nam ljudem starim to se negadi, a mladi oproste ti za tvoje crne oči,“ govorio je starac. No Pembe ničega nije jela; jednoč je uzela palcem malo mozga iz glave šljukine i jedva što se dotakla ustnicami vina, koje joj se bezprestano nudjalo. Ona sve vrieme gledaj na Hajredina, i nasmjehivaj se, kad bi se on njoj nasmjehnuo.

„Paša moj!" reče mu napokon tiho, pod zvuk čaša i šum razgovora, — „paša moj! a paša moj?"

„Čega hoćeš?" upita Hajredin.

„Ljubim te!" odgovori Pembe.

Hajredin porumeni i s radošću zamjeti, da nitko nije čuo rieči njenih.

„Paša moj," reče Pembe, „ja sam bolna, janje — paša moj."

„Što ti je, kćeri moja?" upita Hajredin.

„Zimnica me davno tare; od toga sam tako huda; popipaj mi ruke, paša moj, vidiš, kako su nježne. Ja prije nisam bila tako huda. A poslie, kad prodje zimnica, opet ću biti krasna i puna."

Rieči Pembinih nitko nije čuo, nu drugi su gostovi opazili, kako je beg Pembu za ruku uhvatio. „Naš beg ide napried!" poviknu domaćin. „Ljubim bega, koji mnije ustrojivati djela svoja! Živio beg! Zito! Živili Arbanasi, druzi njegovi!"

Svi Grci uzkliknuše: „Zito", a Hajredin zahvali Grkom i za se i za narod svoj.

„Počekajte!", reče Cukala, ustade, prostre ruku i zače ovako: — „Arbanasi, dobri susjedi Grkâ, od davnine obožavahu slobodu, kao i mi. Arbanasi po mom nazoru nisu ništa drugo, nego stari Pelazgi. Jelini, došav s iztoka mnogo kasnije . . ."

„Dosta", primjeti Džimopulo, „izbavite nas sad arheologije i politike. Ovdje su u nas druge zabave. Vidim, da Pembe ničega nejede. Izpijmo radje još jednu za zdravlje Pembino i poželimo joj dugo živjeti, rasti i udati se za zdrava mladenca gle ovakovih pleća . . . . Živila moja biedna djevice!" doda starac i pogladi Pembu po glavici.

Svi stadoše opet piti za zdravlje ciganskino, koja s velikim štovanjem i prilično zahvaljivaše svim, no i opet vina nije uzela.

. Urar nehtjede upokojiti se; bijaše sasvim pijan te napi zdravicu pravoslavju, koju svi Grci s oduševljenjem primiše, osim Džimopula i jednoga od dragomanâ (austrijskoga); oni se ogledahu; dragoman magnu plećima, a Djimopulo ustade i htjede reći nešto, no grčki dragoman, vatreni mladi Krfljanin, izpiv svoj bokal, izusti:

„Živilo pravoslavje! širilo se i razvijalo na propast svim neprijateljem svojim! . ." (Pogleda s prijatnim okom na svoga austrijskoga druga) . . .

Svi još jednoč izpiše, ustavši; i Hajredin i Pembe digoše se i priložiše bokale ustnicam.

Razgrijan vinom, krikom i glasbom, koja je opet zaigrala, Krfljanin htjede produžiti svoju besjedu o pravoslavju (skriti smisao njen ponimahu svi), no Džimopulo uzvisi glas, te reče tvrdo, jasno i izrazito:

„Meni se čini, mi ćemo više izkazati štovanja i predanosti svetoj vjeri, koju izpoviedamo, ako nebudemo spominjati o njoj na veseljih."

Svi zamuknu i večera se dovrši bez novih političkih razgovora.

Za vrieme večere, pod stolom Hajredin je nekoliko puta metao u ruku Pembi zlatih novaca, tako da se o zori u nje sabralo toliko novca, koliko treba biednoj djevojci u Turskoj za miraz.

Ona mu šaptom zahvaljivaše i spravljaše novce u džepove svoga prslučka.

„Zašto ti plešeš toliko, kad si bolna?" upita ju on tiho, dok su se Grci šalili i pravdali.

„Hljeba treba, mili paša moj; tetka me bije kad neplešem," odgovori ona.

Već se razdanjivalo, kad se svršila večera. Svi gostovi osim Hajredina i staroga Džimopula bili su tako pijani, da su ih sluge razvodili po kućah; a domaćin je usnuo na divanu, neoprostiv se s gostmi.

Džimopulo i Hajredin izišli su skupa pješke. Sluge im išli su napred s pogašenimi svjetiljkami; zora je pucala već nad gorom. Po kućah se ljudi prospavali, i od starih Grkinjâ mnoge već izišle na pragove žilištâ svojih s predivom i šićem. Ognjišta začela dimiti se; s daleka slušao se romor i jedna mlada hrišćanka, bolna, blieda i propala, izniela je na ulicu svoje djetešce i stala ljuljati ga u koljevci.

Prohodeć mimo nje Hajredin, reče starcu Džimopulu:

„Kako rano ti ljudi rade!"

Blieda ženskinja podniela je na njih umoreni pogled svoj i rekla srdito:

„Što ćemo! mi nismo begovi ni trgovci, nemamo kada praznovati . . ."

„Istinu govori", reče Hajredin.

„Istinu govori", ponovi Džimopulo. — „I dobro radi naš narod, što se trudi. Njemu treba pokoj, mirna radnja, zanat i škola; i veliki grieh tovare na dušu oni ljudi, koji bi radi zamamljivati Grke prevelikimi nadami. Nesretni Krećani! Nesretni ćemo biti i mi, ako posljedujemo njih primjeru, ili besjedam takovih budalâ, kao što je taj Krfljanin . . ."

„Da!" reče Hajredin „čas nije izabrao piti za vašu vjeru."

Džimopulo sprovede bega do vratâ njegova doma i oprosti se s njim. Ulazeć napomenu Hajredinu, da im je malo spavati za to, što će sutra biti medžlis . . .

„Provoditi ćemo ceste", reče on smješeći se.

„Na papiru?" doda takodjer s posmjehom Hajredin.

„Naša je stvar papir", reče Džimopulo, „a drugi neka razbijaju pećine i miese blato. To je posao najviših ljudi i najprostijih, a mi, koji niti smo najviši ni najniži, valja da se zanimamo papirom . . ."

Džimopulo tako omili Hajredinu, da ga je zaprosio, doći k njemu poslje odmora, da se posavjetuje s njim o mnogom do sjednice u medžlisu.

Spavati Hajredin već nije mogao; dade spustiti zavjese, i donieti lampu, nargile i kavu; zatvori se, i razdjevši se, stade pisati stihove.

Još ga je u Carigradu učio perzijsku poeziju jedan stari Turčin, i još mu tada starac govorio: „Čitaj, čitaj sinko moj, perzijske stihove. Persijski jezik — to je šecer jezikâ. Stihovi su velika stvar! stihovî je i sam prorok naš napisao Al-Koran. Stih je za dušu čovječju to, što je poj pticâ za vrt. Čovjek — stihotvorac, sinko moj, sam se upodobljuje vrtu, napunjenu miomirisnim cviećem.“ (Dalje sliedi.)

POUKA.

Mihail Petrović Pogodin.

Životopisna crta, napisao P. Tomić.

Ruski poviestnik M. P. Pogodin (izgovori: Pagodjin) živi u obće već 70 godina, a kao književnik slavenski 50. Njegovu će petdesetgodišnjicu proslaviti 9. siečnja 1872. sva Rusija, a vriedno je, da se mi Hrvati upoznamo barem s njegovim toli bogatim životom za književnost slavensku. Pogodin je otac slavenofilâ u Rusiji i duša ideje slavenske. To je on pokazao i u najnovije doba, naime godine 1867. kad je bila etnografička izložba u Moskvi. Tu je on u svom govoru naglasio, da su Slaveni jedan narod, dieleći se u razna plemena. Što su viekovi razdielili, valja nastojati, da nebude razdieljeno, i zato je Pogodin predložio, da se ruski jezik prihvati za zajednički svim Slavenom, jer je jezik najvećega slavenskoga plemena, i jer je najsrodniji svim narječjem, koja u sebi spaja. Takve su njegove misli o narodnosti; a što misli o politici glede Slavena, to je razložio u jednom pismu na Palackoga štampanom u českom časopisu „Osvěti“... No upoznajmo njegov život.

Mihail Petrović Pogodin rodio se je 22. studenoga 1800 god. u Moskvi. Prvo je i najnježnije djetinstvo proživio u otčinskoj kući, ter je već za rana pokazivao osobitu želju za knjigom. U 11. godini dadoše ga u odgojilište, kako rado u Rusiji čine. Tu se je brzo i lahko naučio jezikom: latinskomu, francezkomu i njemačkomu.

U kući, gdje je prebivao, bijaše štampara, u kojoj je dao već u 12. godini dobe svoje štampati prevod jedne njemačke igre. Kad su Francuzi s Napoleonom I. došli u Moskvu, pobježe i Pogodinova obitelj iz Moskve, te se istom poslje katastrofe povrati u kuću svoju, koja je sasvim bila uništena. S toga si morade potražiti stan blizu Moskve kod jednoga rodjaka. Tu nastavi mladi Mihail privatno svoje nauke. U to doba se je puno suvremena oduševljenja za oružje i on tim zabavljao i slavu mu pjevao u rodoljubnih pjesmah. Uz to mu dodju u ruke i djela slavnoga historika Karamzina, koja su mnogo djelovala na kašnje djelovanje Pogodinovo. Od 14. godine polažaše moskovski gimnazij. Svršiv gimnazijalne nauke i položiv izpit s dobrim uspjehom, dodje g. 1818. na moskovsko sveučilište. S izvanrednom je revnosti slušao profesore prvoga i najboljega sveučilišta ruskoga, a navlastito predavanje kritika i estetika Merzljakova. Uz to se zanimao i Puškinom. Najradje čitaše Šillera, Goethea, Wielanda, Herdera, gospu Staëlku i Chateaubrianda, kojega je „génie du Christianisme“ preveo na ruski. Jedan ga od inteligentnih prijatelja učini pozornim na poznatoga Schlözera i njegov „Commentar zu Nestor“. To ga je pobudilo na iztraživanje i izučanje pravieka ruske historije. U isto je vrieme preveo „Nitzschovu staru geografiju“ i izdao Horacove ode s komentarom ruskim Već je kao djak počeo pisati u „Věstnik Evropy“, prvi časopis onda u Rusiji. Svršiv trogodišnji tečaj sveučilištnih nauka, zadubi se još većma u Schlözera i Nestora. Rezultat svojih iztraživanja priobći u navedenu „Věstniku Evropy“. Ti i drugi spisi pribave mu prijateljstvo mnogih odličnih muževa, medju kojimi bijaše i državni kancelar g. Rumjancov. Na pobudjenje g. Rumjancova prevede g. 1824. razpravu poznatoga slaviste Čeha Dobrovskoga „o Cirilu i Methodu“ s malimi dodatci i promjenami. što je takodjer i izdao g. Nikola Petrović Rumjancov svojim troškom. Urednik „Věstnika Evropy“, g. Kačenovsky, postane za malo protivnikom Pogodinovim u prepornom pitanju, da li je Rurik došao sa sjevera, kako je Pogodin sa Schlözerom i Karamzinom tvrdio, ili s juga, kako je Kačenovskij htio. Pogodin dokaza, da je Nestor vjerodostojno vrielo historičko, dočim je Kačenovskij protivno dokazivao. Pogodin uztvrdi, da je „Ruskaja pravda“ najstariji zakon ruski, a Kačenovskij, da nije. Ta su pitanja potaknula druga, koja stoje s ovimi u savezu, te porad kojih se medju ruskimi učenjaci preko 30 godina pravda vodila. Godine 1825. pročita u sveučilištnoj sjednici svoju razpravu o postanku Rusa, Varjagorusa itd. Karamzin mu i Vostokov izraziše svoje priznanje, a slavni ga akademik Krug htjede imati za svoga adjunkta.

Po nalogu ministarstva za narodno prosvešćenje preveo je Dobrovskoga slavjansku gramatiku sa Ševyrevim. G. 1828. postade adjunktom, docentom, učiteljem pomagateljem za poviest kod moskovskoga univerziteta. Ugarski Rus iz berežke županije, Juraj Venelin, inače drugim imenom Huča zvani, morade iz Ugarske pobjeći, te dodje do arhipelaga grčkoga, nu poradi bune nemogaše tamo ostati, već probavi duže vremena medju Bugari, a kašnje dodje i u Moskvu. Pogodin, koj se za sve slavjansko već onda izvanredno zanimao i zauzimao, sprijatelji se odmah s Venelinom. Tako je nastalo djelo: „Drevnije i nyněšnije Bolgary“, koje je Pogodin izdao podporom rus. kultusministra i akademika Kruga. Od onda, od smrti Dobrovskoga, pa sve do danas nakon preko 40 godina malo ima djela o Bugarih, koja bi se i danas mogla mjeriti u mnogih točkah s nedostatnim inače djelom Venelin-Pogodinovim. Tu se prvi put počelo iztraživati o Slavjanih do VI. stoljeća, ter se dokazivalo, da Slavjani dolaze u ljetopisih prije VI. stoljeća, nu pod tudjimi imeni. To je Šafařika, Kollera i mnoge druge pobudilo na dalnje i čvršće iztraživanje. Putovanje Venelinovo je Pogodin uredio i izdao troškom akademije nauk. Godine 1830. izreče Pogodin svečano u govoru sveučilištnom svoje osvjedočenje o jedinstvu slavjanskoga naroda i o mogućnosti, da Rusija sjedini sva plemena slavenska. Od toga vremena govori i radi neprestano za tu ponosnu i gorostasnu ideju — ujedinjenoga slavenstva. Od godine 1827—1830. uredjivao je „Moskovski Věstnik“, u kom se mnogo toga razpravljalo o slavenskih stvarih. Pomagači mu bijahu od ostalih: Puškin, Ševirev, Odojevsky. G. 1833. postane profesorom obće, a 1835. g. ruske poviesti s naslovom dvorskoga savjetnika. U toj je službi na toli široku polju neumorno radio, da se znanost i napredak Slavjana promaknu napried. Slušatelje je svoje nagovorio, da se daju na prevadjanje izvrstnih djela. Tako su pod Pogodinovim nadzorom i rukovodstvom preveli: Robertsonovu „poviest Karla V.“, Villersovu „historiju reformacije“, Desmichelovu „historiju sriednjega vieka“; Guizotovu „historiju civilizacije u Francuzkoj“ itd., jer je ruska literatura onda još premalo imala historičkih djela. Uz to je i sám neutrudiv ostao. U ovo vrieme idu „Kerenove ideje“, koje je sám preveo Preveo je i „Götza Berlichinskoga“, a tako i historičku tragediju „Martu Posadnicu“; „3 svezka novela“ i dramatizovanu „poviest krivoga Demetrija“ g. 1835. G. 1837. počeo je izdavati „obću historičku biblioteku“, od koje je izašlo 20 svezaka. Nu to su sve mimogredne radnje njegove. Glavnim mu je zanimanjem iztraživanje historije i starina ruskih. Odatle polaze „iztraživanja o karakteru Ivana Groznoga“, „o Godunovu kod ubojstva carevića Demetrija“, „iztraživanje o kroniki Nestorovoj“, za tim „historija Rusije“ kao kompendium za sriednje škole; „pokusi slavjanske paleotipije“. Osim toga izdao je Kirilovov „statistički opis Rusije pod Petrom Velikim“; „Pskovsku kroniku“ i „zapisnik litavskoga poslanstva pod vladom Žigmunda Avgusta“. Uz historička ta iztraživanja sabrao je sám mnogo materijala a poslali su mu ga mnogo i prijatelji ruske historije. Da bi i občinstvo imalo praktičnu korist od toga, utemelji list „M o s k v i t j a n i n“, koji je bio dugo vremena najboljim ruskim listom (1841—56). Dugo je Pogodin uredjivao i „S b o r n i k“ družtva za poviest i starine ruske. Druga su djela Pogodinova razsijana po raznih časopisih. Tako medju ostalimi u „spomenicah moskovske univerze“, u „Moskov. Vědomostih“, u „Sovremeniku“, što ga je uredjivao Puškin s Pletnevom, u časopisu „ministarstva narodnoga prosvešćenja“, u „Moskov. teleskopu“ i mnogih drugih. Preveo je i Gustava Eversa „kritičke pripreme za historiju Ruske“; Hüllmanna „historiju vizantinske trgovine“, Šafařikove „starožitnosti slavjanske“.

(Konac sliedi.)

Jadransko more.

Napisao L. R.

(Dalje.)

U Trstu su more analizirali i našli su, da u 100 česti mora ima:

Ugljične kiseline	0·013
Solično kisele solajke	2·426
„ „ magnezije	0·290
Ugljično kiseloga vapna	0·009
„ kisele magnezije	0·008
Sumporo kiseloga vapna	0·014

Toplo i suho vrieme povećava naravski težinu i slanost mora, dočim vlažno i kišovito umanjuje. Jadransko a isto tako i sredozemno more je slanije od Atlantičkoga Oceana, a ovaj opet slaniji od baltičkoga mora.

Boja i prozračnost mora zavisi 1. od njegove čistoće, 2. od slanoće, 3. od dubljine i napokon 4. od podloge t. j. kakovo je dno. Jer ako je more mutno, nemožeš niti boju mu razabrati. Prozračnost i boja je druga ako je more manje ili više slano, da li je plitko ili duboko, je li je dno čisto pjeskovito ili sluzno (schleimig) i posuto travami i resinami. — More spada medju one kapljevine, koje veoma malo svjetlosti raznašaju i absorbiraju, no tim više propuštaju. Čista i bistra voda u dubini od 18—20 niti, ako je nebo bielimi oblaci posuto ili pako sasvim modro, te nad svimi vrstami dna, jest uviek boje modre. Čim je nebo manje modrije, tim se više modra boja približuje ultramarin-ovoj, a za vedra neba je više indigo nego li ultra-

marin-modra. Ako je pako voda tako plitka, da se dno, sad bilo to sivkaste, žutkaste ili bielkaste boje, od ozgor razsvietljuje, te se od njega zrake odbijaju, tad će modra boja uslied smiese sa prije napomenutimi činiti novu a to je zelena boja. Izmedju modre i zelene ima više srednjih boja n. p. ociljasta, seladon-zelena, sivo-zelena itd. Ostale boje, koje se nalaze na nekojih mjestih, jesu: crvenkasta, mliečna, uljična (olivenfarbig).

Uzima se, da se može jošte u dubljini od 12—15 niti razabrati upliv svietla, ako je dno bielkasto i morskom travom posuto, usuprot ako je dno sivkasto, to ćemo već kod 10—12 niti slabu zelenkastu svietlost opaziti.

Ipak je čudnovato, da jezera i rieke, u obće sladke vode, bile one kako mu drago duboke, nemogu onu modru boju dobiti, koju more već kod 18—20 niti posjeduje. Uzmimo n. p. napomenuto Vransko jezero na otoku Čresu. Ono je razdieljeno od mora kosom a duboko je 30—45 niti, kao što je 40 stopa niže duboko more, naime 30—40 niti. Tu imamo obe vrsti vode pred očima iste dubljine, istoga položaja, iste daljine: jezero je lavasto ociljasto, a more indigo-modro. Bez dvojbe upliva na to množina soli i ostale organičke sluzne prirodnine i radi toga nemože iztočno i sjeverno more kod veće dubljine, radi manjega objema soli, dobiti ultramarin boju, koja je vlastita u sredozemnoga i jadranskoga mora; naprotiv pako „rječina tople vode“ * ima zahvaliti svoju tamno-modru boju svojoj čistoći i većoj množini soli.

Pitaš me, a kako može bezbojna sol i bezbojni sluz u vodi raztopljen njoj podati modru i nikakvu drugu boju? Ja brate toga neznam, kao što ni učeniji ljudi tomu uzroka našli nisu, već iz optike znamo, da je glavno svojstvo ovih tvarî, da modru boju razsipljuju. Možebiti da podje komu danas sutra za rukom, da i ovu tajnu protumači, jer bi tim svakako, mnoge druge pojave protumačili.

Prošećeš li se pred večer uz obalu, te baciš u more kamenčić, ili ako je more malo uzburkano, to ćeš čas ovdje, čas ondje opaziti mala svietlucajuća se tjelesa. Ovaj pojav je jedan izmedju najljepših i najčudotvornijih, koji nam bez razlike sva mora sad u većoj sad u manjoj intensivnosti pružaju, a pojav taj zove se svietlucanje (Phosphoresciren, Meeresleuchten).

Dvie su vrsti ovoga pojava: prva: sveobće svietlucanje uznemirena mora sa vazda umjerenom intensivnošću, koja se može takodjer dotle povećati, da možemo pismo čitati. Glavno je svojstvo ove vrsti, da je intensivnost i boja svietla jednako razprostranjena, svietlost nebukne na jednoč u opredieljenih joj granicah, nu možemo ju svojevoljno i na svakom mjestu prouzročiti.

* Goulf-Stream — Golfstrom.

Druga pako vrst jest izvanredna, mjestna, razne intensivnosti i boje, a sastoji se u nenadnom buknuću i bliesku svietla sa čudnovato krasnimi utisci, ali što je osobito, nemožemo ju svagdje svojevoljno proizvesti. Kod ove vrsti pojava nije sila, koja ovu svietlost proizvadja, u samom moru razdieljena, već se ima pripisati mjestnim i mimogrednim sastavinam, koje se moraju na takovih mjestih nalaziti.

Prvi pojav opaža se u jadranskom moru, a drugi u tropičkih morih. Govoriti mi je u kratko o jednoj i drugoj vrsti.

U jadranskom moru, napose u riečkom zalievu bavio se je kroz četiri godine prof. Lorenz ovim pojavom i do kakova je rezultata došao, u kratko ću napomenuti. On je kod mnogih noćnih razmatranja našao prvu vrst ovoga pojava te u svako doba i na svakom mjestu istu. Vrst i stupanj svietla zavisi od životinja, koje su dakako razne boje i veličine. Navadja kao svietlucanje podupirajuće faktore 1. množinu sitno razdieljenih organičkih osobito animalnih prirodnina 2. takove atmosferičke odnošaje, koji su u prilog većemu nakupljivanju onih sastojbina, i napokon 3. kretanje vodenih čestica.

Uslied toga je svietlucanje razmjerno intensivnije na takovih mjestih, gdje ima na dnu sluzava zemlja mnogo smeća, trava, kao voga (Zostera) i Cystosira i med njimi obumrlih životinjica, kao što su: ribe, koralji, conchylije osobito gastropodi, korepnjaci i morski crvi n. p. Clymene raznih vrsti, Cirratulus Lamarkii, Nereis cultrifera itd.

Male luke (Mandracchi), zatim ona od Krka, zaliev od Čresa, Noghera i Dobrinja imaju jače svietlucanje od travnja do listopada nego li u isto doba južno ležeće te čistije i dublje more oko Lošinja. Mlako i vlažno vrieme i dugo trajuća tišina podpomaže takodjer jakost svietlucanja. Ljetno doba, osobito kad je nebo oblačno, zrak sparan a tišina nastala, jesu najljepši momenti za razmatranje svietlucanja, jer baš tada postigne kod nas najveći stepen. Kada je površina mirna i gladka, neopaža se ništa, ali zato prouzrokuju slabo svietlo blistajuće životinjice, udaranje mora vesli, brodom, rukom, štapom ili kojim drugim načinom. Boja je vazda zelenkasto žuta a sjaj vazda svietlucajući, miran, bez iskrâ i blieska.

Da se osvjedoči, da li su kadre našaste organičke čestice proizvesti taj pojav, to je Dr. Lorenz jedne ljetne večeri izvadio iz mora jako trula, 3 crte duga korepnjaka, valjda Amphipoda, metnuo ga u posudu iznutra crnu te ulio čašu sladke vode. Životinja se je usljed toga razkomadala na više čestica, koje su davale u tamnoj sobi slabo svietlucanje. Pokus je nastavljao ulivajuć sve više i više vode sve do 4 polića (Mass) te

je opazio iste pojave kod svakoga mješanja, jedino je postajalo svietlucanje sve slabijim i bliedjim.

Druga vrst pojava nije u Kvarneru podpunoma zastupana, buduć nisu životinje, koje ju prouzrokuju, druželjive, nego se je opazilo, da mnogi korepnjaci (Crustacea) i Annelide sipaju od sebe u tmini hrpimice krasne boje svietlo, od kojega izgledaju kao da se žare. Ovamo spadaju dvie vrsti od Alpheus-a sa intensivno žutim, Cerebratulus crassus sa krasno zelenim i Polycirrus aurantiacus sa ultramarin modrim svjetlom.

Kao što su svi životni pojavi, koji su u savezu sa intensivnošću topline i njezine probudjujuće sile za promjenu tvari, češći, sjajniji i raznovrstniji u tropičkom moru, nego li u umjerenom i polarnom, tako je i svietlucanje postiglo najveći vrhunac svoje intensivnosti i krasote kod obratnika. Pojav nije doduše svagdje isti, ali pruža oku toliku promjenu i zabavu, da makar i sto puta vidio taj fenomen, ipak te srce vuče opet se njim nasladjivati. Čas je pojav sporadičan, izlazeći od pojedinih svietlećih točakâ; čas se pomoli poput blieska, kako ga nalazimo skoro svaku noć kod obratnikâ, takodjer u sredozemnom moru, osobite pako krasote kod Kap Horn-a i predbriežja dobre nade. Žuto, modro i crvenkasto blistajuće se točke sad maloga obsega, sad kao tanjur velike, sad čitave svietleće točke pokazuju se momentano u vodi, gdje ju iznenada uznemiri hrbat broda ili kolesa parobroda, tako da se iste daske zacrvene. Medusae, Pyrosomae i ostale životinjice odbacuju od sebe najintensivnije, sivkasto zeleno blistajuće svietlo; 6—8 ovakovih životinjicâ dovoljno je, da proizvedu svietlo, kod koga se može pismo čitati. Metneš li ovakovo more u posudu, to je u mirnom stanju sasvim tamno, počmeš li ga burkati, to frcaju iskre na sve strane, a svi predmeti, koje takova voda okvasi, pričine se kao od sebe svietleći se. Najčudnovatije je ipak mirno svietlucanje čitavih ravninâ, kao što se to opaža kod zalieva bretanjskoga, u kanalu la Manche, te na otvorenom moru. To su milijuni iskarâ, koje se istodobno pojavljuju, te se oku kao jedan jedini sjaj pričinjaju. Neznatne su životinjice Lophyropoda i Ctenophora a još neznatnija Noctiluca miliaris (polag Quatrefagesa ima $^1/_{12}$—$^1/_8$ crte u promjeru a nahodi se na miljarde na površini morskoj), koje kod najmanjega uznemirivanja velik sjaj od sebe davaju. Napokon napominjem još, da ima pod površinom morskom mjestâ, koja se takodjer svietle: tad motriš u utrobi morskoj različit život životinjâ, te sve što se unutri miče, malo i veliko, čini ti se, da iskre frca, kao da bi ih urinuo u rumeni žar ognja. Kakove je sjajnosti, kakove li krasote i kakovim uplivom djeluje na čovjeka takav pojav, to može samo onaj dokučiti, koj ga je sam glavom motrio, dočim mu je skoro sasvim nemoguće riečmi pravu sliku označiti. Neznatni pojavi uz obale jadranskoga mora nemogu se ni iz daleka s prije napomenutimi prispodobiti.

Dalnji pojav kod svakoga mora je talasanje (Wellenschlag). Ovo je opet na raznih mjestih različito, a zavisi ponajviše od vjetra i tlaka zraka na morsku površinu. Talasanje je znatnije i veće na otvorenom jadranskom moru i zalievu tršćanskom nego li je u Kvarneru. Kada jaki jug puše, to on znade more silno uzburkati (a mornari ga se osobito boje) i čini valove znatne visine i veličine. Ovakovi valovi znadu biti 10—12 stopa visoki, 20—30 stopa široki i preko 100 stopa dugački; oblika su okruglo pupčastoga. Kada silna bura sa svojimi pojedinimi udarci (refoli) duva, to se i tada znatni valovi dižu, no mnogo su manji, nego li kada jug puše. Kod bure tlači zrak mnogo jače na površinu, dočim je za juga jako razriedjen, dakle i tlak manji: radi toga su valovi užji i kraći, na vršku oštriji i šiljatiji, te se medjusobno prosiecaju. Visina može im se uzeti na 7—8 stopa. Ostali vjetrovi, izuzam kada je oluja, neprouzrokuju velike valove i nisu tako pogibeljni kao prije navedeni; jer postignu najviše 2—5 stopa visine a izkusni mornari plove na dvoveslatih čamcih ili na jidro iz jednoga na prilično udaljeno drugo mjesto bez ikakve pogibelji.

Iztočna obala, kako sam napomenuo, posuta je svuda otoci, a ovi opet čine mnogo kanala; odatle sliedi, da ako je na jednom mjestu opredieljen vjetar, da je u pobočnih kanalih drugi vjetar i drugi pravac. Morlački kanal i riečki zaton spojeni su medjusobno uzkim kanalom Maltempo. Kada je bura u Senju, na Rieci je neznatni vjetar ili pako tišina i obratno. Za juga opaža se, da je tek valova prema Rieci od Maltempa zapadnoga, onaj od Quarnerola sjeverozapadnoga, a od farasinskoga kanala sjevernoga pravca. Uzimaju, da još u dubini od 4 niti djeluje talasanje, t. j. da može pjesak i mulj raznašati, a kod 15 nitî da je sasvim neodvisno od ma najmanjega upliva. Jug udara velikom silom ob obalu, donoseći sobom okruglo kamenje, obumrle i žive morske životinje i odtrgnute resine svake vrsti, no koje nisu, kako se je prije uzimalo, iz dubine sa pučine morske, već iz blizine kopna, gdje nije more duboko.

Medju pravilne svagdanje pojave spada osjeka i plima. Sastoje se pako u tom, da se more svakih 6 ili 12 sati diže, a zatim pada. Dizanje mora zove se plima, padanje pako osjeka. Na zapadu jadranskoga mora, naime kod Trsta, dvie su plime i osjeke kroz dan, dočim se na iztočnoj obali oboje samo jedan put na dan pojavlja. Razlika izmedju najviše plime i najniže osjeke variira izmedju

1—6 stopa, a zavisi bud od mjestnih odnošaja, bud od vladajućih vjetrova, bud od položaja sunca i mjeseca prama zemlji. U mletačkih lagunih podigne se plima za oluje i za duže potrajajućega juga na 5—6 stopa, dočim za sjevernih vjetrova samo jednu stopu iznosi. Najveća osjeka je mjeseca veljače, a najveća plima mjeseca rujna. Za mladja i uštapa je plima veća nego li za onih dviju drugih mjesečnih mjena.

Ovo sam u obće rekao, sada se pako osvrćem na zaključke, do kojih je Dr. Lorenz u Kvarneru došao. U riečkom zalievu, veli on, jest:

1. Na dan samo jedna plima i jedna osjeka.

2. Sat maximum-a i minimum-a nenazaduje dnevice vrhovanjem mjeseca (culminatio), nego ostaje kroz više nedjeljâ skoro isti, a napreduje razmjerno svaki mjesec 2 sata, tako, da se tekar nakon godine danâ (12×2=24) na istu dnevnu uru povraća. Iz dnevnih opažanja napravio je on ovaj pregled:

	Razmjerna ura minimum-a	Razmj. ura maximum-a
Siečanj	2 sat. poslje podne	4 sat. jutrom
Veljača	1 „ „ „	2 „ noći
Ožujak	12 „ o podne	12 „ „
Travanj	8 „ jutrom	10 „ na večer
Svibanj	6 „ „	8 „ „ „
Lipanj	4 „ „	6 „ „ „
Srpanj	2 „ „	4 „ „ „
Kolov.	12 „ noći	2 „ „ „
Rujan	9 „ na večer	11 „ pr. podn.
Listop.	7 „ „ „	8 „ jutrom
Studeni	5 „ „ „	6 „ „
Prosin.	4 „ „ „	5 „ „

3. Razlika niveau-a iznaša razmjerno kod istoga vremena 1½—2 stope. Najviše opaženo stanje mora bilo je 5 stopa nad najnižim opaženim.

Opažanja, koja su se u tu svrhu poduzela na raznih mjestih, kao što su: Hvar u Dalmaciji, Cigale na južnoj strani Lošinja, Sv. Martin na sjevernoj strani Lošinja, Nova Baška na Krku, Farasina na Čresu i Malinska na Krku, podkriepila su sve ovo bez razlike. Kod istih opažanja, što da djeluje na osjeku i plimu, došlo se je samo do negativnih zaključaka, i to: da nezavisi plima i osjeka od vrhovanja niti mjeseca niti sunca; da nestoji u savezu s godišnjim napredovanjem bud sunca, bud mjeseca itd., te bi se na taj način protivili dosadašnjim zakonom Laplace-ovim, koji baš protivno dokazuju, veleć: plima i osjeka zavisi od položaja bilo to sunca bilo to mjeseca.

Isto tako je čudnovato, da je na iztoku Adrije samo jedna plima i jedna osjeka, dočim je na protivnoj oboje po dva puta zastupano. Koje je od obojega pravilo a koje iznimka, to treba još pobliže proučiti.

Kod ovoga pojava imaju velik upliv vjetrovi, jer oni povećavaju i umanjuju, unapredjuju ili zakašnjuju osjeku i plimu. Od množine vjetrova znatniji su u tom pogledu sliedeći:

Sjevero-iztočnjak (borino) pospješuje nastup osjeke a čini ju zakasniti već po jakosti vjetra za pol—2 sata, isto tako ju većma ponizi nego li obično 6—12 palaca, a plimu manje povisi 4—6 palaca.

Kod navadne bure, sad trajala ona jedan dan ili duže vremena, neopaža se izmedju obojega velika razlika, do pol stope.

Južno vrieme pospješuje nastup plime za 1—2 sata, čini ju duže potrajati, i za pol—1 i pol stope nego li obično povisiti, no zato pokrati i zateže s osjekom, koja tada za pol—1 stope manje pada.

Tako zvani „provenca“ vjetrovi, akoprem najbliži jugu, ipak raznim načinom djeluju; jer zapriečuju nizko padanje osjeke, a plima je jednaka običnoj razmjernoj. Dnevne su razlike od 1—1 i pol stope.

Na površinu morsku pritiskajući vjetar jest tramontana i buduć jutrom jače duva, ima osobito u ono doba najveći upliv, kada osjeka jutrom nastaje, dakle koncem zime sve do sriedine ljeta. Osjeka za ovoga vjetra je skoro ista, kao i ona za burina, no može se ljeti još niže poniziti. Na visinu plime nedjeluje jako, no zato ako cieli dan puše, prouzroči velike razlike niveau-a.

Od ostalih vjetrova napominjem još maëstral, koj dolazi s Učke, ponizuje u obće vodostanje, plima za njegova duvanja slabo napreduje, dapače nastane kadkada kroz tri do četiri sata tišina kao kod bure, nu poslje toga vremena plima se brzo do svoje obične visine uzdigne.

Ostali pako vetrovi od manje su važnosti za ovaj pojav.

Nevrieme i oluja povisuju osobito jako plimu; isto tako ima i zrak na nju neki upliv, koji znade polag iztraživanja admirala Klinta i Waltera na obali englezkoj do 5 palaca razlike visine prouzročiti.

Nadalje imamo tako zvanu morsku struju (Meeresströmung), koja se počam od Krfa uzduž iztočne obale sve do Mletaka pruža. Prolazeć dalmatinskom obalom navraća se u Kvarnero svakojako ga prosiecajuć, nastavlja zatim svoj pravac duž istrijanske obale do Mletaka, od kuda se zapadnom obalom vraća i kod predbriežja Capo di Leuca svršuje.

Rekao sam, da struja Kvarnero prosieca a sada dodajem samo: kojim pravcem. Dolazeć ona u morlački kanal, prolazi kanalom di Maltempo istodobno u kvarnerolo, gdje se u razne pobočne kanale razprostranjuje, a zatim ide preko riečkoga i farasinskoga kanala južno prema Istri.

Istim pravcem dolazeća plima znatno ju ojača, te ako zajedno bura naproti puše, dižu se ogromni valovi, osobito u uzkih kanalih, kao n. p. u Canale di Corsia (izmedju

Plavnika i Cresa) u kvarnerolu izmedju Smerga i Cresa i u okolici Glavotoka (St. Maria del Capo) na Krku, koji često ovdje navadne barčice prevrnu.

Glavna struja odaljuje se na njekojih mjestih od obale, već kako sliedi koj pravac. Kod kakova predbriežja u daljini od 6 tal. milj. jedva se opaža, dočim je u velikih zatonih, koji su jako zavinuti, još kod 10 tal. milj. prilične jakosti.

Na nekojih od kopna udaljenih i od morske struje nikakva upliva neimajućih mjestih morska je površina uslied malih valova uznemirena, što zovu „ligazzi" i koj se pojav nije do danas protumačiti mogao.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Zabilježiti nam je, da su odglumljeni ovi komadi: „Diplomat stare škole" i „Dobričine seljaci"; osim toga tragedija Mosenthalova „Izabela Orsini", koja je izvorno razdieljena u 5 čina, ali su na našem pozorištu stegnuti 3. i 4. čin u jedan, nezna se s kojih razloga. Nemože se mukom mimoići, da se žalibože često opaža, kako glumci neznaju svojih uloga. Odtuda sliedi, da nisu proučili ni značaj osoba, koje im je predstaviti; a glumljenje mora biti vrlo nesavršeno, kada treba svaku rieč očekivati iz šaptaočeve kolibe. Ako je istina, što se pripovieda, da glumci tek malo vremena prije predstave dobiju svoje uloge, onda se niti nebi mogla krivnja njim pripisati nego nekomu drugomu. Okrene li se u tom pogledu na bolje, a ono će uz vrstne glumce, kakovih sada imamo, predstave na obće zadovoljstvo biti. — „Ljubav i zloba", opera Lisinskoga, pjevati će se 16. siečnja na korist baritoniste g. Kašmana. Od kako se ta opera zadnji put dala, nastojalo se na svaku ruku, da se priredi kako valja.

Književnost. Akademik g. Fr. Kurelac je izdao „Jačke", narodne pjesme, sabrane kod ugarskih Hrvata, koje djelo je već više puta oglašeno bilo, ali se još nije moglo dobiti. Sada se prodaje u knjižari Albrechta i Fiedlera, komad po 1 for 20 novč. Ciena je ova dosta malena za knjigu od 20 araka; zanimive su hrvatske pjesme, a drago će biti štovateljem zaslužnoga pisca kao i prijateljem književnosti saznati iz predgovora, kakve su rodoljubne misli vodile a kakve opasnosti dočekivale pisca, koji je napokon i u tamnici sjedio u Ugarskoj, radi sabiranja narodnih pjesama.

— U Novom Sadu izlazi od nove godine list kazalištni pod uredjivanjem A. Hadžića, a pod naslovom: „Pozorište", koji će izlaziti na tjedan 4 puta i stoji 60 novč. na mjesec. U ovom 1. broju ima predavanje A. Hadžića: Pozorište, što ga je držao koncem prošle godine u Novom Sadu, gdje se je takodjer uveo krasan običaj, držati javna poučna predavanja.

Njem.-srpski riečnik Vuka Stefanovića Karadžića, što je ostao u manuskriptu iza smrti slavnoga pokojnika, doštampao se je ovih dana u Beču. Ujedno nam javljaju, da će se za riečnikom početi preštampavati I. knjiga srpskih narodnih pjesama, za kojom će skoro sliediti II. i III. Tko želi imati ta djela, neka se javi Ani, udovi Vuka Stef. Karadžića, Beč Landstrasse, Marokkanergasse Nro. 3.

Prvi svežčić ženske biblioteke tiska se već. U njem ima polovica velezanimivoga spisa K. Jonaša: „Žena u družtvenosti ljudskoj, osobito u Englezkoj i Americi." Svrha ženskoj biblioteci jest: da popravi, u čem se je dosad griešilo; da popuni, što se je dosad zanemarilo; da razvija sve više izobraženost, te da tim pripomogne i svеobćemu napredku. Obzirom na to tiskat će se u ženskoj biblioteci popularna djela iz prirodoznanstva, moralne nauke, estetike, odgojiteljstva, biografije, zemljopisa, narodnoga gospodarstva, umjetnosti, obrtnosti i u obće sve što može poučiti, a gledat će kadšto da i zabavlja. „Ženska biblioteka" izlaziti će u mjesečnih svezcih uz cienu od 30 novč. Izdaje ju M. Fabkovićka u Zagrebu.

— U Petrogradu držana je dne 23. i 25. prosinca druga arkeologička skupština ruskih starinara. Ilovajski je čitao razpravu, u kojoj je pobijao mnienje ruskih povjestnika, da su Rurik i braća bili germanskoga porjetla. Proti tomu ustaše Sreznevskij, Grot, Suhomlinov, Lamansky, Aristov i Kostomarov, navodeći razloge za obće prihvaćeno mnienje, da su oni pozvanici bili iz Skandinavije, koju, t j. Švedsku i sada Fini zovu „Rusijom", a Švedi Rosalani. Za nas je zanimivije, da je prof. Lamansky čitao o rimskih municipalnih predavanjih u hrvatskih obćinah dalmatinskih srednjega vieka. Lamansky primjeti, da se precienjuje upliv germanskih plemena na prosvjetni razvitak Europe, te se slaže sa Savignyem, da je onaj upliv bio samo u sriednjoj i sjevernoj nje časti. Bitnost njegova čitanja je u tom, da municipalna predavanja u hrvatskih obćinah dalmatinskih srednjega vjeka imadu se svesti na rimsko počelo. Čitana je i razprava Prozorovskoga o starom ruskom računanju vremena, koje je po njegovu dokazivanju zaveo u Rusiji god. 1404 njeki Srbin imenom Lazar. Od ostalih razprava, ondje pročitanih, napominjemo još onu o bizantinskoj ornamentici.

Dopisnica uredničtva.

G. F. u Z. Životopis Purkyněa štampan je već.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: Dr. Ivan Dežman. Tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 3. U Zagrebu dne 20. siečnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

KODOLAH.

Spjevao I. D.

I.

Zamrè Hrvatska; Frank ju Kodolah gazi,
Bojna mu sreća Sisak predadè ravni,
Jezdeć sad u grad silno on groblje zapazi,
Mirno gdje pred njim leže vitezi slavni,
Skorih što još dana trepet b'jahu svietu
Srćuć u smrt, da obrane zemlju svetu.

Med grobe udje, pari krvave oči
Dičnih po humcih tražeć grobak on jedan,
Na grobu rosna ruža k sebi ga roči,
Ubrat ju skoči — glas ga sustavi biedan:
„Nejunače man' se djevojačkog vjena,
Pramaj samo; skupa na njemu je ciena."

Reče to grobar dižuć iz jame glavu,
Pa će mu dalje: „Vera sniva tu mlada,
Sama što ode biesnom franačkom lavu;
Svetiti Jarka svoga bila je rada,
Nož u srdce Kodolahu rinut htjede,
Da Hrvatsku težke nam obrani biede.

„Liepa bì Vera kano proljetna zora,
Pogleda bajna, otet komu se neda,
Sladjana zbora, podleć komu sve mora,
Stalnoga srdca, koje nikad ne preda.
Sva Hrvatska kliče: nema već junaka,
Al će Vere nas obranit ruka jaka.

„Divnu nam Veru Franak dočeka ljuti,
Pred njim se savi djeva, milost zaprosi,
Krv da se štedi, rod jer spreman je kruti
Jaram već nosit. Suzom lice orosi,
I zasinu lice i zablišta oko,
Na nju glednu željno divlji onaj soko.

„„Pred noge tvoje cielu zemlju ti meće
Gospar sad njezin."" Tako Kodolah Veri,
„„Kraljica samo moje budi ti sreće,
Meni se robu tvomu samo zavjeri,
Ljubcem jednim primi zemlju sad od mene.""
Tim on k sebi htjede Veru da nakrene.

Skoči tad Vera, upre očima sjajnim
U oči Franku, nož pak oštri povadi
S njedara hitro, te mu udarcem tajnim
Omjeriv srdce u njeg nož i žasadi,
Kliknu na to: „To su hrvatski ti dari,
Tako Vera s tobom kraljevati mari!"

Trostruki oklop srdce vitezu krije,
Trostruki oklop nožem djeva otvori,
Srdca ne taknù. — „Kazat triebe ti nije
S djevojkom što bì." „„Šuti, Franak prosbori,
Kodolah sam glavom, više znat ne mari,
Jamu hitro si izkopaj crve stari!""

Sabljom ga šinu. — Ružu iz groba pako
Na sablju trgne. Cvielom zemlja zacvili,
Ne čù ga Franak, već za šešir zatako
Ružicu bielu i za časak on tili
Vilenoga garnuv konja u grad goni,
Gdje Hrvatska hoće da mu se pokloni.

II.

Zamrè Hrvatska, nigdje jednog Hrvata,
Kom bi se krv na lice mogla popeti
S crne sramote! Zašto bog se ne hvata
Gromovnih striela! Zašto pakô prokleti
Ne razvali zemlju, pa na grozne dire
Ne propusti plamen, koji sve zatire!

Izrod se skupi, moram bože li reći,
Propast Hrvatske s Frankom danas da slavi,
Gostba se sprema, eto gospar najveći:
Kodolah ide, sve ga smjerno sad zdravi,
Njegvim zborom zboreć pred njime sve plazi,
Hineći se kano boga da ga pazi.

Skine on šešir, s njega krvca procuri,
Štono iz ruže biele crvena taje,
Družtvo se kamom stvori, Franak se duri,
Biesan pa kliče: „Tko da preda s te baje!
Vina noste sluge, crvenike ljute,
Da mi gosti moji odviše ne šute."

Čašu on digo, cara franačkog zdravi,
U ime koga zemlju posjedè našu,
Drugom će čašom crni izrod da slavi,
Zemlji na zator treću izpì on čašu.
Nigdje slova na to, nigdje prigovora,
Tak Hrvatsku težka pritisnula mora!

Kodolah gleda redom gostove svoje,
Svi mu na ružu plahe upiru oči,
Svima i misli o tom čudne se roje,
Strava im s toga srdce ledi i koči.
A što Franak ljuti? Silom vino pije,
Jer s pameti nemož Veru da izbije.

Uhvati noć se, Franku otežča glava
S lozine krvi, gosti odoše širom,
K sebi tetura Franak, hoće da spava,
Nikad ko danas gineć noćnim za mirom,
I on lego, ko kad imo glavu vedru:
U odori bojnoj, mačem još o bedru.

Gluho bì doba, u snu Franak se javi:
„Bježi mi jednom, sakri krvave grudi
Nevjero crna!... Oko tvoje me smlavì!..."
Utvor mu na to: „Ti me amo potrudi,
Život dadoh, djevojačtva znamen ne dam,
S ponosom ja hoću da viek na njeg gledam.

„Ili me sliedi, rajske gdjeno sred sreće
Vječno uživat možeš ljubavi slasti,
Man' se Hrvatske, jarma nosit što neće,
Propast što voli, neg li pod tobom cvasti.'
Ustaj!... Biraj!..." S kreveta će sanen djiknut,
I zažagrit Franak, urnebesom viknut:

„Natrag u pako! Bježi Vero sad, bježi!"
Mač tad povadi, utvor goniti zače,
Ali kad trepteć pred njim utvor zareži,
Posrnu, pane, na mač srdce natače. —
Vedra zora skorom na iztoku svanu,
A Hrvatskoj zlaćena sloboda granu.

SELJANKA.

Izvorna pripoviedka.

V.

Jugovina je zadahnula prirodu, i počeo se po malo taliti snieg. Nebo bijaše oblačno, kao da će se spustiti blaga kiša. Ovakvo mutno vrieme sasvim je dolikovalo prizoru, što ga je gledala Jelka pred sobom, kad je tihim korakom stupala prama grofovskomu gradu, da izvrši obećanje, koje je sinoć zadala svojoj staroj i bolestnoj majci. Bieli zobun, posut crljenim vezilom, zamataše joj pleći i grudi, počivaše mirno na bieloj kao snieg odjeći dolnjoj. Izpod vrata se crljeni djerdan, ležeć na zelenoj oširokoj vrpci. Bujnu crnu kosu, spletenu u dva pramena i svezanu odozdol zelenom širokom vrpcom, spustila je niz pleći: bijaše u svom djevičanskom ponosu i nakitu nalik blagomu duhu, koji ide da spasi sviet. Dostojno se obukla, premda nije ni nedjelja ni svetac; ta išla je pred velikoga gospodina. Tiho je stupala, al joj je nožica sigurno prevaljivala put; ni trunak straha nije uznemirivao njene duše. A putem se sve više sokolila, gledala je odagnati veliku sliku o uglednoj gospodi, a dozvati si u pamet sliku o čovjeku, koji je počinio groznu krivicu. Kadkada bi uzmahnula glavom, u znak, da je vrstna odkloniti sve udarce, kojimi život na čovjeka navaljuje; prkosno je njim u oči pogledala, kao da će reći: Neimam drugo van život, pa što ćete vi meni? — I mogla je odvažna biti, jer je uvjerena bila, da stari seljak nije ništa kriv, da nevino trpi nasilje tudje. Mogla je odvažna biti, jer je znala, da je i ona nevina žrtva ljudskih odnošaja... Samo nevino srce ima pravo i silu oprieti se zloći, oprieti se paklenomu kovarstvu.

Pred Jelkom idjaše povorka ljudi, pred kojimi se nosio grobni križ: jednoga stanovnika zemlje pratili su u grob k viečnu počinku. Prignute glave stupahu mužkarci, ponajviše ljudi već siedih lasi; htjeli su pratiti mrtvaca, da si steku zadužbinu, da pokažu, kakvu ljubav treba i njim učiniti danas sutra — možda skoro. Zašto im je klonula glava? Jesu li molili iskrenu tihu molitvicu za pokojnikom? Jesu li mislili o budućem životu? Jesu li račun pravili sa sobom, mislili na svjetsku taštinu, na svoje griehe? Možda sve troje, al to se vidilo jasno, da im grudi izpunjuje nešto višega, nešto nadzemaljskoga. Sve je tiho bilo, samo što su nariekuše naricale, na prostom zraku govorile rieči pune tajne poezije, pune velikoga smisla. Pratio e pokojnika seoski župnik, čovjek više star nego li mlad: već mu se gdjegdje po kosi prosipao snieg bielih lasi. Oko mu bijaše puno dostojanstva, lice prijazno, sve je na njem pokazivalo, da mora mnogo misliti i dobroćudan biti. Jelka se pobožno prekrsti, kad su mimo nje nosili pokojnika u liesu, sbitu od bielih dasaka a ničim neoličenu. Župnik držeći krst u ruci, pogleda djevojku okom punim smiljenja; nešto uzmahne glavom, kao da bi joj štogod kazati hotio, al sveta služba, koju mu je vršiti bilo, nedade mu zanimati se putem drugimi razgovori, i tako morade zatomiti svoju želju, koju je djevojka opazila, al joj u onaj par baš nije ni stalo bilo do nje. Ona je ostala mirna na mjestu dok je provod prošo mimo nje, a onda se uzanim puteljkom vinula na desno. Ovakov prizor smrti morade joj pred oči doći baš u onaj par, kad je u njoj nicala

velika sila, vrstna ustati na odpor proti svim nevoljam. Ako je malo prije u misli dobacila svietu: što ćeš ti meni? a ono je sada bez straha poluglasno izrekla: To je sve!

Neprodje mnogo časova, a ona se nadje pred vrati grofovskoga grada. Grad taj bijaše bielo okrečen, al mu se uza sve to poznalo, da je odavno sagradjen, poznalo po debelih zidinah, što su ih sagradile kmetske ruke, i po jakih kulah, kojimi je ogradjen bio. Ponosito se dizahu u vis dva kata, a to je još veličanstvenije bilo gledati s toga, što je grad stajao na briegu, obrnut prema ravnoj Posavini. Nad njim je lebdilo modro nebo, i sivi ga oblački obletavali, kao bieli golubovi svoje stanove. Velika hrastova vrata bijahu širom otvorena, kad je Jelka došla: činilo se, da su se malo prije izvezla nekakva kola. Već od praga tih velikih vrata mogla su se opaziti tamo daleko gvozdena vrata, na kojih su se prekrstila dva debela komada gvoždja, i u Jelke zadrhće srce, jer se umah dosjetila, da tamo mora da je zatvoren njezin hranitelj stari. Dvie tri sluge koracahu po dvorištu, kad je Jelka stupila nanj, da se dade po skalinah gore u grofove sobe. Nisu se na nju obazirali, i ona tiho i bez zaprieke unidje u hodnik dolnji, gdje su počimale skaline vodeće u gornje sobe. Prevaliv nekoliko skalinâ, dodje u gornji hodnik, gdje se pred njom ujednoč našao jedan stari smrknuti sluga, komu su se bujne obrve sasvim skupa srastle, na glavi mu počivala stara poderana kapa od krzna, a u ruci je imao štap. Opaziv on djevojku, umah ju zapita, što onuda traži, a kad mu je ona bez oklievanja odgovorila, pokaže joj na jedna tanka hrastova vrata na strani. Misleć, da joj je pokazao što je željela, zakuca odvažno, otvori i unidje u sobu s bielimi stienami, starim pokućtvom, no u kojoj nije nikoga našla. Popostane časak, razgledne se na okolo, opazi druga vrata, vodeća u ostale sobe, pa laganim korakom podje prama tim vratam. Nije strah zaustavljao joj stope, nego djevojački stid, koji joj krasnim rumenilom obavije gladko lice. No čim je prešla preko praga, zadrhta kao tanka jela uznihana vjetrom, i morade se nasloniti.

S čega li je zadrhtala još malo prije odvažna Jelka? — Tamo kraj prozora, što je gledao prema Savi, sjedjaše kraj pisaćega stola gospodin, pomno razmatrajuć nekakvo pismo. Moglo mu je biti dvaest i osam godina. Bijaše ugojen, posut riedkom crnom bradom i crnimi brci, na koje je, kako se vidilo, obraćao osobitu pozornost. Lasi mu bijahu brižno počešljani; na ruci se blistalo zlatno prstenje s crvenimi i bielimi kamenčići, a na grudih zlatni mletački lanac od ure. Premda je odjenut bio već iznošenim kaputom, ipak se moglo na prvi mah prosuditi, da taj gospodin spada u red gizdelina, no ne sasvim pretjeranih gizdelina. U ostalom mogla je njegova osoba i zanieti čovjeka, jer mu je lice bilo dobroćudno, oko ustiju se igrao vjekoviti posmjeh, ovo čedo vedroga duha, a oči mu se svjetlile blagom svjetlosti. No ipak nije to bio grof, nego samo providnik njegov. Revni onaj stari sluga, što je djevojci pokazao vrata od ovih soba, nije držao, da bi mogla seljanka unići u sobu samoga grofa; nego je mislio, ako ima u nje kakova želja, dosta je da za nju sazna providnik, pa će već odrediti što bude za shodno držao. Zato je i nepitajući dalje naputio djevojku ovamo, neznajući, kakvu joj je nepriliku tim zadao. Ta upravo toga se je ona bojala, a ne ugledati grofovo lice. S toga je zadrhtala malo prije još odvažna Jelka!

Osjetiv, da je netko došo na prag sobe, pridigne providnik glavu, a moglo se opaziti, da je trag zlovolje trgnuo preko njegova lica, uznemirilo ga, što mu se dolazi smetati posao. No zagledav pred sobom mladu djevojku, kako se smetena naslonila na vrata, mjesto zlovolje radost mu se na licu pojavi, i on naglo ustane sa stolca, prileti k njoj, prime ju za ruku, koje mu ona nije braniti mogla, i povede ju od vrata: a ona kao janješce, što ga k smrti vode, pokorno, tiho i voljno podje za njim. Nikakve snage nebijaše u nje, da mu se brani. Zašto li je izgubila tu svoju snagu? Zar od čuda, što je mjesto grofa, koga traži, došla k providniku, koga netraži?

„Ti si to, krasna Jelko!“ klikne providnik u čudu, i domala se osmjehne, da su se iza crnih brkova pokazali bieli mu zubi. „Dakle napokon ipak se dočekah časa, da si me posjetiti došla! A odtuda smijem zaključiti, da nisi nemilostna, kako si prije bila.“

Htjede ju rukom obavinuti, no ona mu izmakne, u čudu pogleda po sobi: sva rumena od stida jedva je izlanuti mogla:

„Kamo sam ja dospjela? Ovo nije grofov stan!“

„Nije njegov, već moj,“ odgovori providnik, pa nastavi: „Zar si ti grofu htjela poći? Gle, ipak je slučaj mudriji od nas: znao je, gdje te očekuju s većom radosti — pa te doveo k meni.“

Jelka se obrne, da podje k vratam, no on ju uhvati za ruku i nepusti.

„Kamo ćeš od mene? Htjela si grofu poći. No što bi ti kod njega? Pa njega i neima u gradu, prije pol sata odvezo se u Zagreb i neće se više dana vratiti.“

„Dakle me pustite, da otidem,“ odriešito rekne djevojka, nastojeć oprostiti se njegove ruke i pobjeći na vrata. Zaboravila je sasvim, s kakvom je zadaćom došla u grad — sirota!

„Neću te pustiti,“ odvrati on, „prije mi moraš iskreno kazati, rad čega si došla u grad?“

Sada se ona opet sjeti, da je došla izbaviti svoga staroga hranitelja tamnice, pa uze govoriti:

*

„Nisam htjela u tom poslu, koji obaviti imam, doći k vam — ja se vas bojim. Al kad me je slučaj i proti mojoj volji ovamo doveo, hoću da kažem sve, ta i vi možete pomoći. Jučer poslje podne uhvatiše gospoštinske sluge moga staroga oca u šumi, pa ga odvedoše u grad, okrivljujuć ga, da je u grofovskoj šumi drva siekao. A onda — no vi znate, što se iza toga dogodilo. A moj stari ćaćko u mračnoj tamnici još i sada kuka i zebe!“

Providnik pusti djevojčinu ruku, malo se zabrine i odgovori:

„Dà, starac je zatvoren po nalogu samoga grofa, koga je vrlo razljutilo, što se njegova svojina onako raznosi. Da li je starac kriv ili nije — o tom ja nemogu odlučiti; no kada takova krasna usta govore, kao tvoja, onda moram biti uvjeren o njegovoj nevinosti. Pa što je onaj starac otac tvoj?“

„Ja sam iz njegove kuće,“ odvrati Jelka, uzdahnuv duboko.

„Pa što bi ti željela, kaži mi, i gledati ću, da ti želju izpunim, nastojati ću, da nebudem tako nemilostan kao ti, koja mene uslišati nećeš.“

„Ja... što ja mogu vam!“ izlane Jelka, da se jedva čulo, a onda jačim glasom nastavi: „Popravite, što je nepravedno učinjeno, — pustite mi starca iz tamnice!“

Providnik rukom prevuče preko čela, ostane dva tri časa zamišljen, i napokon uze govoriti:

„Znam, da je velika smjelost, učiniti išto proti odredbi gospodina grofa, i budi uvjerena, da ti nitko u svem gradu nebi hotio pomoći, ako neda grof, koji je u ostalom strog i pravedan. No vidiš, ja ću se žrtvovati radi tebe, ja ću uslišati tvoju želju, jer si vriedna, da se za tebe u pogibelj stavim. Dà, ja ću zapoviediti, da ti starca oca puste iz tamnice još ovaj čas.“ Obrnuv se zatim na stranu, zamrmlja nerazumljivo za sebe: „Grof je otišo, neće ga više dana biti u gradu, a glede starca nije ništa odredio, mogu ga dakle pustiti — ta nemože do vieka biti zatvoren.“ Zatim glasno nastavi: „Zar ja nisam tebi dobar, Jelko?“

„Hvala vam gospodaru, što popravljate tudju krivnju!“ izlane se Jelka pa htjede otići, no opet ju obustavi providnik, komu su se od želje i čeznuća uzele nadimati grudi.

„Kamo ćeš tako brzo, krasna Jelko!“ klikne on. „Ne prije mi moraš kazati, zašto se bojiš mene?“

A ona nije silila van, ona je ostala na mjestu, kao da ju je neka nevidljiva uzdržavala ruka.

„Zašto?“ uzme ona govoriti tiho. „Ja ni sama neznam, kako mi je, kad vas vidim; čini mi se, da ste vi jedini na svietu, koga se bojati moram, a ipak... Onomad kad sam u crkvi bila, kad sam se zanesla u molitvi gore k nebu, gledala sam tako rajske prostore, a u meni se pojavila za njimi želja i čeznuće. Divno je tamo, gdje blaženi stanuju, prosti od svih briga i nevolja; gdje se hrane sunčanim svjetlom, a mjesečinom napajaju, zaodievaju srebrnimi oblaci, razumiju sve tajne, i neželе ništa, jer svega imaju. Tu mi se ujednoč oči same svrnu na onu klupu pokrivenu modrim suknom, gdje ste sjedili vi, i tako ste me pogledali! Prošle su moje liepe misli, moliti više nisam mogla... Od onda se vas bojim. A još ste me pogladili rukom po glavi, kad sam pred crkvom čekala svoju družicu. Onda me snašao još veći strah.“

„Gledao sam tvoje žive oči, što su raztvorene pogledale k nebu,“ uze govoriti providnik, nemogući se više uzdržati u ravnodušnosti svojoj. „Takove pobožnosti nisam nigdje vidio, i uzeh razmišljati: kakve se mogu misli roditi u djevojci? Izašav iz crkve, došav medju hrpu svečano odjevenih seljaka i djevojaka, ti si stajala medju njimi, višja od svih djevojaka i ljepša od svih, svojim živim očima, svojom crnom kosom, svojim vitkim stasom poput jele... No što je tebi? Ti odvraćaš od mene pogled svoj? Vidiš, onda se nisam uzdržati mogo a da te rukom nepogladim po glavi. Zastidila si se, odvrnula, a ipak si me omjerila crnim okom. Toga pogleda nisam zaboravio; od onda često na tebe mislim. No ti nemariš za me, ti bježiš od mene, kad godjer te gdje sastanem. Neboj se mene, ja ti ništa zla učiniti neću, pače ja ti toliko dobra želim, da mi ti toliko zla nikad poželiti nećeš moći. I kada uzhićen tvoju sliku gledam, sve bih učinio za tebe.“

Jelka se uzruja, Jelka uzdahne, pače disanje njeno bijaše jedan dugi zagonetni uzdisaj. Tiho prozbori:

„Moji sni i java često su mi dozivali u pamet onaj prizor u crkvi. No stani! govorilo je nešto u meni, a ja sam uvidila, da pravo ima. Stani! gdje možeš ti seljanka djevojka tako daleko poći, tako visoko... On je velik gospodin; a ti? Kakvi su tvoji roditelji? kakva ti je koliba? što si?... Daleko je sve, sbližiti se nikada neće!“

„Može se, samo ako je volje!“ klikne on. „Ima nešto, što u nerazriešivi vez spaja prosjaka i kralja, što je brže od munje, jače od potresa; ima nešto, što nepozna ni veličine ni daljine, ni vremena ni prostora — razumiješ li me — to je ljubav, a ja te ljubim.“

Iza ovih vatreno izrečenih rieči nešto je Jelku poteglo k njemu, no ona svom silom duše svoje trgne se nazad, borba je trajala u čistih joj djevičanskih grudih, i napokon uzdah joj izleti na usta, krilati, nepobjedivi uzdah, barjak pobjede, odlučni mač, nevinosti geslo — sva ova svojstva bijahu

izražena u uzdahu onom. Kriepkim glasom odvrati Jelka:

„Što vi to meni govorite? To se kod nas seljakâ običaje reći samo pred oltarom!“

„Dakako,“ prihvati nestrpljivo on, no sluteć, da je izgubio mejdan. „Pred oltarom se izriču one rieči samo na izliku, samo da sviet za nje dozna, a riedko se odzivlju u prsih. No što je sviet briga za ono, što kao najveća svetinja našu dušu uznosi? Skrovno to biti mora, samo dvie duše za to znati trebaju, a drugi...“

Morade prekinuti. Jelka je baciv blagi pogled na njega iztrčala iz sobe, a on je gledao samo puste četiri stiene, kojim je iz zatvora odprhnula biela vila. Ostade on zablenut za dva tri trenutka, za koje se vrieme umirila uzrujanost njegova; pa tiho izrekne: „Divne li krasote! Krasne li nevinosti! Što je mene snašlo?... Ona pravo ima. Idem do bilježnika!“

Izadje van iz sobe, zapoviedi slugam, neka puste iz tamnice starca, što se brzo i dogodilo, tako da je starac još stigao djevojku na putu i s njom otišo kući. Nije dugo potrajalo, na velika gradska vrata izleti kočija, koju su vukla dva vatrena zelenka. Bijaše deset sati prije podne. Providnik se odvezo k bilježniku.

VI.

Bijaše poslie podne, već dugo iza objeda. Na stolu prostrtu bielim stolnjakom ležahu dvie tri prebačene čaše, iz kojih se razlijalo vino. Na dugoljastu tanjuru još je ostalo nekoliko komada pečene guske, koje gostovi nisu pojesti mogli. Duhankesa od jareće kože, napunjena duhanom „triju kraljeva“, dvie tri kuba-smotke, vrč vina, dvie velike čaše, u kojih se je sjajilo zlato rujnoga vina: sve to izpremetano bez ikakva reda posluživaše voljici dvaju gostova. Bijahu to seoski bilježnik i župnik, koji su se malo dulje zabavili kod stola — u bilježnikovu stanu. Svaki od njih, već ugrijan darom hrvatske loze, svaki od njih pušeć iz lule s odugim kamišem, sjedjahu jedan naprama drugomu, protegnuv noge pod stolom, koliko su igda mogli. Prepirahu se o važnom nekom predmetu, i to tako žestoko, da je zadimljena soba orila od njihovih glasova. No vidilo se iz ove krike, da nisu neprijatelji, već dobri prijatelji, a samo revnost za predmet njihov ojačala im glas, pri čem je valjda i vinova loza činila savjestno svoju dužnost.

Župnika već znamo, jer smo ga imali priliku viditi na sprovodu; treba dakle da se nešto rekne o bilježniku. On se godinami nije mnogo razlikovao od župnika, prije bi reko da je nešto mladji nego li stariji, a zajedno su nekada u Zagrebu u školah na istoj klupi hlače derali i na pamet učili Quaemaribusa. Kašnje je jedan obuko crnu halju i na glavi si dao izrezati okrug u znak, da stupa u svećenički stališ; drugi je izučio u Zagrebu filozofiju, kakva bila da bila, pa se bogme latio i ugarskih pravic; naučio je na pamet Anonimusa Belæ regis notariusa, u malom prstu imao zlatnu bulu Andrije II., priviko psovati Niemce i kamarilu, rado govorio o artikulih god. 1790. i 1791., vjerovao u naravnu odliku plemićku nad seljaci, vjerovao još koješta, samo nije držao, da su Magjari izabrani narod božji, niti da je ikada Ladislav ili tko drugi podjarmio Hrvate. Ovo posljednje nije mu dopustila vjerovati rodoljubna hrvatska sviest, koje je u našega bilježnika mnogo bilo u prkos svim kojekakvim predsudam, što je u njem ostavila nekadašnja „magjarska sistema“ — bog joj prostio griehe! Gospodin je bilježnik neprestano još nosio modre uzke hlače s crnim gajtanom i jednostavnim vitiz - ketušem, premda su ga drugi ljudi već daleko prestigli bili: od kaputa došli do fraka i bieloga cilindra. On je još uviek odkrivao svietu svoje zdrave hrvatske oči, premda su drugi naticali cvikere s crnom svilenom uzicom. On je nosio punu bradu, kad su drugi već do „cesarske bradice“ avansirali. Zaostao je gospodin bilježnik za vremenom, čemu se u ostalom ni čuditi nemamo, kad je riedko zalazio u grad, a najvolio ostati kod kuće; sa štapićem u ruci zibati se od polja do polja, od vinograda do vinograda, šetati od suše i staje do kuće svoje, a od kuće do staje i suše, uza to čuvati obćinsku blagajnu, krojiti pravicu. Valja reći, da je on bio dobro stojeći vlastelin, a bavio se bilježničkom službom samo zato, da mu nekakov gotov novac u kuću dodje. Rekosmo, da je zaostao za vremenom, al mu je srce ostalo pošteno i duša dobra, u čemu je daleko nadkriljivao svoje vrieme; što je imao gdjekoje krive nazore, takovo je bilo njegovo uvjerenje, i tko ga može koriti za to, drugimi riečmi: tko ih neima?

Obitelj bilježnikova davno je već ustala od stola, umah kako se izpila crna kafa, ostaviv starce, da se zabavljaju pri čaši vina, koju su i iza kafe rado gutnuli.

„Rekao ti što te volja, kažem ti, da je to nasilje!“ kričaše župnik, udarajuć rukom o stol.

„Ti ni neznaš, što je to nasilje“, odgovaraše bilježnik. „Danas je prije podne bio kod mene providnik gospodina grofa, koji već dugo rado gleda moju kćerku Katicu, te mi sigurno nebi ništa slagati hotio, inače zna on, da bi mu vrata pokazao. On mi je pripoviedao sve kako je bilo. Iz svih se pako fakta vidi, da je starac kriv, što se je opro mudroj odredbi suda.“

„Prodji me se s takvimi riečmi! Providnik grofov govori — a ti mu vjeruješ! Al dato sed non concesso da je tako, zar smije

grof čovjeka zatvoriti, koji nije njemu nego sudu kriv?“

„S druge strane nije konstatirano, da li je stari u prepornoj šumi drva siekao...“

„Neizmiči mi!“ zakrči mu rieč župnik. „Odgovori mi na moje jasno pitanje: Smije li ga zatvoriti ili ne? Ti šutiš, pretrgla ti se nit argumentacije . . . Dobro! Sad još nešto. Sve kad bi seljak i grofu bio kriv, on si sam nesmije zadovoljštinu uzeti, on mora tužiti. Nismo više u srednjem vieku, hvala bogu, danas smo svi jednaki!“

„Tko ti to veli?“ žestoko zapita bilježnik, „kad bi ti znao magjarske pravice...“

„Hodi do biesa s magjarskimi pravicami!“ vikne župnik. „Volim lulu suhoga duhana, nego li one mračne sredovječne nepravde. Mi smo već dalje došli od Verböczyuša — a ti si valjda za to vrieme spavao.“

„Na to ti imam pravo reći, da si fantasta!... Nu dobro, stavimo, da to sve skupa nije ništa, no to ćeš mi dopustiti, da sud ima pravo odrediti ovo ili ono, pa da se tomu treba pokoravati. Zašto se dakle starac nije pokorio?“

„A, vidiš, to je ono polje, na koje sam te dovesti hotio,“ slavodobitno rekne župnik, i stavi na stranu lulu iz ustiju. „Svi vi juriste, i sve vaše pravo nije za ništa. Veli se, da ima božica pravde zavezane oči i da jednakom mjerom mjeri, bez obzira na osobu il druge okolnosti. No to je upravo najveće zlo. Tko ima zavezane oči, zar nije toliko koliko i sliep? A kako može sliepac dobro uraditi tamo, gdje bi obedvie oči dosta posla imale? pače uz otvorene oči trebalo bi još što veću pozornost upotriebiti. Al okanimo se ovakvih slika, mitologičkih trica, i onako one ništa nedokazuju nego samo razjasnjuju. Kažem ti dakle, da pravo najveću krivicu čini tim, što jednakom mjerom mjeri, jer za siromaka uviek veće zlo nastane nego li za bogataša. Stavi samo taj slučaj: da se grof i seljak prepiru za hrpu šenice, koju sud stavi usljed toga pod sekvestar. Grof je bogat, seljak je prepukla sirota, koji nema šta jesti van samo onu šenicu. Seljak umre od glada, nemogući dočekati dok se parnica rieši. Napokon sud izrekne, da je šenica seljakova. Koja korist, kad je već on mrtav? Po takvom uredjenju bogat čovjek može objestno dizati parnice, može u najveću nevolju rinuti mnoge siromake — šta je njemu do toga? To su posljedice pravde! Takvo je družtveno naše uredjenje! Al ja ti kažem, da ima jedno načelo, koje je veće od svih družtvenih ustanova, svetije od svakoga prava, a to je čovječnost! Tko god drugo uzvisuje, tko jednostavno i strogo vrši ma kakvu drugu ustanovu, taj je proti čovječnosti, pa govorio ti proti tomu koliko te volja. Nenavodi proti meni svojih paragrafa, ja ih netrebam, jer su svi na jedno brdo tkani!“

Župnik dovrši svoje dokazivanje, otare si znoj s čela, koji ga je pošiknuo s prevelike revnosti, pa zamukne, uzme nestrpljivo gledati u svoga protivnika. Nije dugo oklievao bilježnik; razabrav se od prvoga utiska, što ga je razlaganje župnikovo učinilo nanj, počme vikati:

„Liepe li stvari govoriš! Ti bi dobro uredio družtvo ljudsko! U ostalom vi moraliste, vi prevejani lisci, u sve bi se rado pačati, nada sve stavljate neko višje načelo — znate vi njega stvoriti iz oka il iz boka. Čega bi se čovjek držao? Vaših propoviedi, koje iztresete mnogo puta samo iz rukava, pa neznate ni sami što govorite? Vaše knjige, iz kojih crpite svoju mudrost, učinile bi od ljudi same mumije, još i gore nego egipatske mumije; po polju bi raso korov i drač, najposlje bi izginulo i ljudsko pokoljenje, najviše na uštrb vam, jer tko bi vam davao vina i nosio purane?... Najposlje, da ljudi izginu, to po vašoj nauci niti nije toliko zlo, jer je ovaj sviet i onako dolina suza, a samo onaj drugi je rajski sviet, kamo treba da što skorije dodjemo. Zar nije tako?“ upita bilježnik, radostan s ove doskočice.

„Nije, nije, nije!“ klikne njegov protivnik. „Koliki metež u tvojoj argumentaciji! Koliko rieči, toliko krivih nazora, pače još više zlobe!“

„Reci mi samo, zašto se tako zauzimlješ za onoga seljaka?“

„Jer kao duhovni otac moram gledati, da se moral štuje a nevriedja; jer se nesmije zao primjer dati drugomu stadu. Što će biti, ako zavlada običaj, da jedan drugoga samo onako zatvara?“

„Zato se ti nebrini, ti drzoviti moralista!“

„A ti me nekori, ti siloviti razvratnik!“

I žešće nego li ikada prije uzeše govoriti stari prijatelji, vikali su, da se sve u kuhinju čulo, pa bi bog zna dokle dotjerali, da se nisu domaćica i mladjana kćerka bilježnikova, koje su tamo u trećoj sobi bile, vrlo zabrinule, pa dotrčale u sobu gledati, što se to dogodilo. Domaćica pridje k svomu suprugu, pa ga zapita, što mu je, da tako viče; a tu istu metodu upotriebila je ljepušna kćerka bilježnikova, i došla k župniku.

„Ništa, ništa!“ uvjeravaše gospodin bilježnik. „Imate pravo, malo smo previše glasno govorili. Hu, još mi je vruće. Daj, dragi župniče, natočimo čaše i pijmo; da nas bog poživi! Premda ja i sada ostajem kod svoga mnienja...“

„I ja,“ doda župnik. „Bog nas živi!“

Izpiše čaše rujna vina, i već su zviezde progledavale, kad su se razstali dobri prijatelji.

U ostalom onaj dogodjaj sa starim seljakom nije ostao samo predmetom sukromna

razgovora, nego je poticanjem samoga župnika kašnje došao pred sud... Kada se stari seljak vratio s Jelkom kući, starica ih je s velikim veseljem dočekala, a Janku malo da se nisu prolile suze radosti. Uza sve svoje junačtvo nije mogao odolieti svomu čuvstvu. Dakako da je uzeo kašnje biesniti, kad je dočuo, što se s njegovim ocem dogodilo, al su ga ljubezne rieči umirile, k tomu se nadao, da će sud pravdu odkrojiti i dati njegovu ocu potrebitu zadovoljštinu.

Jelka je od dana do dana postajala sve sjetnija, od kuće nebi izlazila, van u najvećoj nuždi; u crkvu nije već nikako htjela ići. Nisu znali tomu pravoga razloga. Držali su, da se ona od njih otudjuje, pošto je saznala tajnu svoga života. Nije to jedino bilo... Jelka je ljubila a nevidila kraja ljubavi svojoj. Sretnomu žiću sievaju dvie krasne zviezde: ljubav i nada. Najveća je kina bez nade ljubav!

(Konac sliedi.)

SLIKA NJENA.

3. Čelo joj.

Čelo gledaj, čelo bistro, vedro,
Uma kuću oblu i široku,
Vidiš klupko zamišljajâ jedro,
Prestol duše i mudrost duboku,
Vidiš oltar pameti joj svježe,
Kamo sveti cjelovi ti teže.

Pisma nema, pa se ipak čita,
Neznaš kako, ali ipak biva,
Po čelu joj nešto ima slita
Slovom nalik, s kojih zlato siva;
Krieposti su, kojim ju uresi
Blago nebo u predivnoj smjesi.

Djevičanstvo, neporočnost, stidnost,
Blagost, ljubkost i sve štono čara,
Milosrdnost a i nezavidnost,
Čim se dobro u svijetu stvara,
Sve ju rese, sve ju odlikuju,
Nad sve žene u zviezde ju kuju.

PEMBE.

Pripoviest iz epirsko-arbanaškoga žirota od K. I. Leontjeva. Prerod s ruskoga.

V.

Za dva dana iza večere pri doktoru, Pembe je prišla k Hajredinu skupa s tetkom i s jednim guslarem. Nabielila se, narumenila, nacrnila obrve, nadjela novu ljubičnu opravu s velikim jarkim cviećem. Po ulici, kako dolikuje Turkinji, odkriti se nije htjela, nego uviek bila u jašmaku* i crnom feredžu.** Hajredin je neprepoznade. No čim je izustila „paša moj," odmah srce begovo silnije zakuca. Tetka reče, da su došle za obećanom opravom i zlatim preslučkom. Hajredin ih obilato obdari, no zaprosi, da nedolhode drugi put bez poziva, da narod neopazi, te obeća za tjedan prizvati ih na ples ili k sebi u kuću ili na ostrov Janjinskoga jezera, gdje je monastir Sv. Pantelejmona.***

On nehtjede odmah odkriti mnogo čuvstva. Uzdržavao ga i stid i opreznost.

Svu tu nedjelju Hajredin je proživio žudnjom. Jednoč za to vrieme projaha s nekolikimi drugimi Turci i s Džimopulom po tom biednom predmješću, gdje je živila Pembe u glinjanoj potleušici. Na radost njegovu, ona stajaše na svom pragu i pokloni joj se uljudno, priloživ ruku k fesu, i upita blagodušno i šaljivo za zdravlje:

„Kako tvoja zimnica, kćeri moja? Mladoj valja biti zdravoj," reče joj po turski.

Drugi begovi nisu pazili na nju, a Hajredin je projahao i jedva što je kimnuo glavom, i negledeći na nju.

Pod veče se on i svi njegovi suputnici povratiše po istoj cesti u grad. Čim je ujahao u predmješće, Hajredin propusti sve begove i Džimopula napried, nasumice stade popravljati to uzdu, to stremen, i kad ih je svih iz vida izgubio, podbode žestokoga konja svoga, i grmeć po sklizkom kamenju ceste, proleti mimo biedne kućarice. Ona ga je već čekala na vratih.

„Dobar večer, moja mila!" reče joj, neobustaviv se. — „Prosti, do subote!"

„Dobar večer, janje paša moj," odgovori djevojče, izidje s praga i provadjaše ga dugo očima.

Uvidiv, da je pobočna ulica pusta, još se jednoč obrnu, i još jednoč iz daleka joj se nakloni.

* Jašmak — pokrivalo, veo.
** Feredže — turski salop.
*** U tom je manastiru ubit znameniti Aali-paša Janjinski. U manastire na Iztoku idu ljudi ne samo na bogomolje, nego i na zabave.

U subotu je Pembe, po pozovu njegovu, plesala na ostrovu Janjinskoga jezera.

Hajredin htjede pozvati na ostrov sve one Grke, koji su bili na zabavi kod doktora, no Džimopulo odgovori ga.

„Beg efendi moj! Malo će nam biti dobra od tih Krfljana… Pozovite radje turske činovnike. To će biti i vam i meni koristnije. Sad je vrieme tužno.“

Hajredin ga posluša. Pembe plesaše na ostrovu s takvim oduševljenjem i s takovom izrazitošću, kako u nje još nitko vidio nije. Ona bijaše ne u staroj opravi, nego u novoj malinovoj s iztočnimi šarenimi razvodi, i u novom prslučku prošitom gusto zlatom i uresom; na bliedoj joj glavi bijaše žuti rubac s carigradskom kitom divne radnje.

„Krasota djevojka ta Pembe! Aferim, Pembe! Aferim* kćeri moja!“ govorahu turski činovnici.

Hajredin ju opet obasu zlatom. Za dva dana iza toga opet Pembe dodje k njemu s tetkom, zahvali mu se, poljubi mu ruku i reče, da njegovi darovi u nje se na dobro pridadu i da se spravlja ženiti ju onaj glasbenik, koji igra na guslah.

„Ti si, paša moj, sreću moju zasnovao,“ reče i opet mu poljubi ruku.

Hajredin tek sada opazi, kako mu je ona draga. Zače ju nagovarati, da neide tako rano za muža i obeća s vremenom ili dati joj u miraz mnogo više, nego što je sabrala, ili ju pače uzeti k sebi u harem.

Starica-tetka jedva je to i dočekala.

„No treba nam novaca,“ reče ona, — „ona te ljubi, u snu te vidi. Uviek govori: „nije gospodin on meni, on mi je otac.“ Uzmi ju k sebi u harem. Ona sve zna, i ženu tvoju počitovati bude kao stariju sestru… Uzmi ju, pašo!“

Tu noć prenoći Pembe u Hajredina.

Od toga časa Pembe bi često hodila k njemu. On bi ju ostavljao u sebe ciele dane. Nasta jesen, začeše daždi, mrazi i duge večeri, zatopiše se veseli kamini. Hajredinu se nije dosadjivalo s nježnom bajalicom. Dosadnije mu bijaše sa ženom. Žena mu bijaše nerazgovorna. Gostila ga, hranila, podavala mu sama brižljivo čibuk; dobro pazila na gospodarstvo; no ne jednoč prolazili bi cieli dani, a on nebi slušao od nje ničega osim: „ha, kako je toplo!“ ili „u! kako je mrzlo!“ A ako joj je rekao: „danas je toplo!“ ona bi odgovarala, važno glavom kimajući: „Toplo. Leto je sada.“

Takova nebijaše Pembe. Sama ona, istina, nigda se nebi smijala; izredka bi se tek nasmijala Hajredinu, kad bi mu se htjela prilaskati, te kazala:

„Pocjeluj me, biednu, paša moj…“

Zato se beg smijao s nje mnogo i njom samom se tješio, srdačno se nasladjujući njenim djetinjačtvom.

Opazi ona jednoč kroz rešetkasto okno harema raznosnika slaštica, što se zove šekerdži. Namučila je biednoga starca!

„Šekerdži!“ zvonko mu poviknu iz okna. Starac postavi podstavku na zemlju, obazre se „gdje zovu,“ a Pembe već iz drugoga okna drugim glasom „šekerdži!“ Pogleda i onamo raznosnik. Nikoga nije, nitko neizhodi kupovati. Postojao je i pošao. Opet kriči „šekerdži!“ Pembe ga opet zove, opet se skriva, dok napokon starac stao proklinjati i psovati. Onda ona posla kupiti u njega petlića šećernih. Zimi, sjedeć s Hajredinom ukraj ognjišta, Pembe to pripoviedaj mu o sebi i rodnih svojih, i o tom što je vidjela u djetskom vieku svom, to ga zabavljaj svakakimi pitanji.

„Paša, mili paša moj!“ govoraše on. — „Je li istina, mili paša moj, da koji Turci svinjetinu jedu, to ih bog kazni, i oni po noći svinjami postaju i bježe?“

„Tko ti je to rekao?“ upita beg.

„Rekla mi je Jelena, druga plesačica naša, hrišćanka.“

„Jelena ničega nezna, janje Pembe, ona u školu nije hodila. Kako može čovjek svinjom postati? To su djetinje rieči, diete moje!“

„Gle!“ s udivljenjem uzkliknu Pembe. — „A ja sam mislila, da je to istina. Jelena je rekla, da Grci svi tako govore… A ja ću ti još jednu rieč reći, paša moj. Bi li?“

„Govori,“

„Grci su svi zli?“

Hajredin se nasmija.

„Zašto svi? Ima i u njih dobrih ljudi; u svakoj vjeri ima dobrih ljudi.“

„A tko je dobar? Je li Kir-Kostaki-Džimopulo dobar? Ja mislim, da je on dobar. Vidi li me, klanja se: „dobro jutro, veli, Pembe.“

„Kostaki je dobar i drugih je hrišćana dobrih. U mene je mati bila hrišćanka, i ona je bila ženska dobra, sladke duše, tiha ženska.“

„Ba! Što govoriš? Tvoja mati je bila hrišćanka?“

Hajredin joj pripoviedao ne jednoč, kako mu je mati spasila otca, ona sama prosila iznova sve to pripoviedati, i čim je dohodio Hajredin do onoga mjesta, kako je mati njegova uhvatila pod vrati konja seraskirova, Pembe bi skakala, i plešuć rukama, uzklicala:

„Pokoj joj duši! Prostio sultan! prostio! Dobar bio čovjek seraskir! Dobra ženskinja bila mati tvoja! Pokoj joj duši!“

Videć nje radost, Hajredin ju je s uzhitom obnimao, a Pembe nastavljala svoja zapitivanja i primjetbe.

„Gle kakav zdrav papista ide po ulici! Zdrav papista! Kolika mu brada! Uzela bi ga i zarila u zemlju!“

* Prekrasno!

„Zašto?“ upita Hajredin.

„Zato, što nije naše vjere.“

„Gle, kakvo si zlo djevojče! Znaj i on je čovjek i on u jednoga Boga vjeruje. Ti negovori takvih hudih rieči.“

„Ne, paša moj, reci mi, zašto nisu svi ljudi jedne vjere? Budite svi kao i mi. Ja velim: vaš je zakon vrlo dobar. Ženu ti svoju ljubiš, i mene uzmeš u harem i budeš me ljubiti. A u gjaurâ samo jedna žena. Ostari, ostari ona: a on sve ju ljubi. Gadan zakon. Zašto je to tako?“

„Allah zna što je nuždno,“ objasni joj Hajredin — „on vidi, kako crni mrak u crnoj noći puzi po crnom kamenu.“

„To li knjige kazuju?“

„Knjige,“ odgovori Hajredin.

„A! knjige!“ uzklikne radostno Pembe. „Prekrasne besjede! Vrlo ljubim slušati liepe besjede.“

Sav grad je znao o svezi Hajredinovoj s Cigankom; nu nitko mu nije na oko pokazivao. Samo se Džimopulu i doktoru povjerio sam; pri njih je i u njega Pembe plesala i pjevala odkrito. Ona je htjela sasvim zametnuti svoj zanat i preći živjeti u njegov dom. No on nije htio na to pristati, neubaviestiv prije žene.

Pembe je i nadalje plesala po raznih kućah, a kad ju je Hajredin zadržavao u sebe, tetka bi govorila svim, da je Pembe bolna.

Glasbenici su popravili svoje stanje, najmili stan i ljepši i bliži domu Hajredinovu; pače druge dvie plesačice, hrišćanke Jelma i Marigò, odjele su se u novo za novce begove. On im je laskao i darivao ih, da svi štuju Pembu i da ju ciene.

Doktor je hvalio bega zato i govorio mu:

„Život je svagdje, dragi moj. Ženskinjâ ima i u gnjusnoj Janjini našoj. Valja umjeti odiskati ih. Ja se klanjam Epikuru i hvalim tebe zato, što umiješ nasladjivati se prekrasnim! Hvalim! Hvalim! klanjam ti se, hvalim te.“

Džimopulo, naprotiv toga, klimao bi glavom i govorio:

„Nije dobro!“

Nije dobro bilo jedno: Pembi su nenavidili sluge begove. S početka je ona i njih zabavljala: mješala se u sve; brala zelje i povrće; zagledala u ormare; sama hodila na zdenac po vodu; ljudi se smijali. A po tom ona stala jur odveć često pošiljati simo tamo. „Idi!“ govorila bi tako zapovjedajući. Kadkada gurni i u hrbat ili za rukav potegni grubo. Najviše ju je od svih mrzio Jusuf, mlad Arab, koji je hodio za begom. On i sam bio srdit i samoljubiv lažac. U kuhinji ljudi naročno ga gonili, pripoviedati svakojake nebilice, i on bi često zaboravljao sam, što je govorio jučer; n. p. da je našao dva ljeta tomu nazad na sajmu 5000 piastra i sve ih dao u zajam dobrim ljudem bez pismena; ili da je našao svega 50 piastra; da je ubio tri razbojnika; sad se opet kajao, što je sam s njimi na robiju hodio, te služio prije dva ljeta u englezkoga trgovca bogataša, pio s njim kavu, zaljubio se u njegovu ženu. „A muž — što? — muž je htio ubiti i mene i nju,“ pripoviedaše jedan put, a drugi put: „Gdje bi on ludjak to znao! on nije znao!“

S tim Jusufom više nego s ikim posvadi se Pembe u domu begovu. S početka joj je laskao.

„Hanum!“ *) govorio bi, udvoravajući joj, kada je ona prihodila ranije bega, te joj dotuživalo bez njega. — „Hanum — effendim! uzme te k sebi naš beg, ja mislim, da uzme. Ja onda od tebe službom svojom naberem mnogo novaca“.

„Što ćeš ti, ludjače, s novci?“ smijala se Pembe.

„Kupiti ću ovaca i poći pasti ih u goru u novoj fustanelli! Svi će mi zaviditi i reći: „Aman! aman! Gle Jusufa! drugoga nije u nas takova!“

Pembe je davala Jusufu novaca od bega, Jusuf joj udvoravao; sve bilo s početka dobro. No kad je stala ona pošiljati ga bezprestano, to po halvu, to po sardine, Jusuf se začeo vriedjati i jednoč rekao: „Dosta što jedeš, čemu se lakomiš? ti si mi već dogadila!“

Pembe se potužila begu, beg izgrdio Jusufa; a Jusuf pošao svuda pripoviedati, da je beg skoro pribio njega, čestitoga slugu, radi Pembe, i da Pembe nije djevojka, nego satan, djavol!

Skoro su preko Jusufa i do obitelji Hajredinove stali dohoditi o njem i o Pembi hudi glasi.

VI.

Život iztočnih gradova nije šuman ni spješan. U Janjini po ulicah negrme ekvipaže, i kuće se čine pogruženimi u neprobudni san.

No tko hoće truditi se, nadje si dovoljno djela i u tih stranah. Hajredin beg nije bio lienjiv. Koristeć se savjeti Džimopulovimi, komu nije bilo lahko sve govoriti i raditi samomu, on je prinosio dosta koristi, i paša je stao mnogo obzirnije postupati s njim. Jednoč ga ostavio dugo u sebe, i razkriv kartu Epira i sjeverne Arbanaške, izpitivao ga mnogo o putevih i o političkom mnienju u onih stranah. Hajredin je o duhu pučanstva odgovarao uklonjivo, no o putevih govorio tako valjano, da mu je Feim-paša stiskao ruku i zahvaljivao. Ponizna skromnost, blagodušje i dostojanstvo, s kojimi se držao mladi beg, stali se svidjati paši, i on mu reče jednoč:

*) Hanum, gospodja.

„Ja bi vas gdjegod učinio mutesarifom.“ *

Hajredin odgovori, da mu je otac već star i da se nekomu valja zanimati imanjem.

Drugi put ga je htio paša izpitati i rekao mu nehotice:

„Albanci vaši, mislim, nisu zaboravili vremena Gionni-Lekka i drugih ustanaka.“

„Vremena Gionni-Lekka od nas su daleka, pašo, gospodine moj,“ odgovori beg.

„Ne tako daleka!“ reče paša.

„Al vremena Grivasa još su bliža, pašo gospodine moj.“

„Dakako, vremena Grivasa bliža su!“ reče paša, nekrećući okom, i odpusti ga laskavo.

Vremena Grivasa činila su se veoma blizimi. Carstvo je opet stajalo na kraju propasti. U Kreti su stojali ponosni Grci upornije od prošloga ljeta za svoja pogažena prava. Jedan je paša zamienjivao drugoga na obagrenom krvlju ostrovu; vojsku za vojskom šiljali su Turci u Kretu; no buna nije utihla, i drzki su paroplovi izabirali najburnije dane, da hitrije vjetra ulaze od sultanske eskadre i dovoze pomoć nepokornikom. Athine su kipjele, uzori državnikâ cieloga svieta pazili s nepokojem i pozornošću na Epir. Turci su svagdje mislili vidjeti izdaju i podkope, te se razžešćivali sve silnije i silnije.

Lakše i lakše je dihao junački Grk na visokih stremenih Epirskih gorâ. Već su se u okrugu Agrafe pokazivali klefti.

Cieli piket turski u prevelikoj gornatoj kasarni izsiekli su noćju Grci, i skrili se. Razdraženje je raslo.

Feim-paša nije klonuo duhom: naprotiv, on je bivao spokojnijim te očekivao s radošću uzrujanost, da uzima nasladu žestoko podaviti ju svojom rukom.

Jednoč je Hajredin-beg kasnim večerom sjedio sam pri ognjištu i čitao carigradske novine, pitajuć se, da li je istina sve što pišu u njih, da li je istina, da su Prusija, Amerika i Rusija odlučile, izmieniti stroj Europe? On se pitao, što će biti s njegovim divljim rodom, da li će biti slobodan ili će ga susjedi podieliti, je li Vratam Blaženstva (Carigradu) sudjeno pasti? Na vratih pokuca pozni gost. Hajredin reče Jusufu, pustiti ga unutra, i ugleda starca Džimopula. Sam je nosio svietiljku, oprava mu bila mokra od dažda.

U Džimopula bio mladji brat, otačbenik i pisatelj, koji je dugo živio na Krfu i pečatao plamene članke proti Englezkoj i Turskoj. Još mladićem, na Krfu, za vrieme protektorata, on je jedan od prvih navalio na protestantskoga svećenika, koji se u raki Sv. Spiridona osmjelio smijati se nad moćni i i prosvietljivati narod po svojem. Mladi Džimopulo jedan od prvih navali na propovjednika, razdere mu odjeću, te kada je pop uspio skriti se u tvrdju, on je bio jedan od onih, koji su ju cieli dan obsiedali, tražeći, da drzkoga popa izdadu. Englezi ga upamtiše, te premda je lord-komisar i učinio sve ustupke Krfljanskomu narodu, izagnao svećenika i pribio svagdje objavu, da će od sele biti strogo ohranjena svetinja narodne vjere Grka, no mladi entuziast ostade u njega na zubu, te skoro ode iz Krfa.

Mladji Džimopulo imao je grčki putni list, te s njim iza razgora kretskoga ustanka on se svaki čas pojavio u Epir, izčezni, pak se opet pojavi. Na nesreću njegovu, Turci su imali razloga nepriznavati ga grčkim podanikom i sliedili ga pozorno. Taj večer, kad mu je stariji brat prišao k Hajredinu, on doznade, da ga okrivljuju, da je u savezu s „razbojnici“ (tako su zvali Turci narod digavši se u Agrafu). Valjalo je spješiti; stariji Džimopulo, koji se uviek držao daleko od uzhitnoga brata, no ljubio ga i žalio po vezi krvnoj, ne kloneć duhom, odlučio je spasiti ga. Propast entuziaste bila bi neplodnom žrtvom za narod. Živ na slobodi on bi mogao još učiniti nešto zanj i perom, i besjedom i rukom.

Džimopulo nereče Hajredinu, što mu je brat učinio; nego mu samo reče, u čem ga tako žestoko i nepravedno sumnjiče. Hajredin ga razumio.

Arbanas je vieran drug i ljubi sve, što je neobično. Nije dugo razmišljao Hajredin, posla Jusufa po šampanjca na drugi kraj grada, prizva seisa-Grka, zapovjedi mu, odnieti k mladjemu Džimopulu arbanašku odjeću i list, koji je napisao brat mu drhćućom rukom, moleć, da ga sažge, i za-pol časa mladi Džimopulo već je bio tuj i sa žarom zahvaljivao begu.

„Mi smo druzi ja i vaš brat,“ reče dobri Hajredin.

Jusuf se povrati sa šampanjcem prije, nego su se nadali. Hajredin još prije sakri mladoga Grka, izadje kao nenaročno sam na susret Jusufu i posla ga u drugi dućan po sardine.

„Dućani su zaprti,“ reče Jusuf.

„Idi, budalo,“ reče mu beg — „pa neka ti odpru. Preskoči plot, i kucaj na zadnja vrata. A ako ne prineseš sardinâ, ne čekaj od mene dobra.“

Jusuf s negodovanjem potresav odjeću na grudih svojih, reče si: „Opet će Ciganku krmiti i pojiti.“

Za sardinami je Jusuf hodio poldrugu uru; srdit je zašao još u jednu kavanu; pušio tamo dugo, pio i pjevao kako „Jusuf-Arab vojevao“; zabavljao Grke i napokon, uzdahnuv, ustao i rekao:

„Sreće u tebe neima, Jusufe. Svega je u tebe; samo sreće nije.“

Dok je on izišao iz kavane, radujuć se, što je Pembe gladna i čeka sardine, mladji Džimopulo bijaše već daleko.

* Mutesarif gubernator.

U arbanaškoj odjeći, na konju begovu, i s jednim samo provodnikom Grkom, skakao je u tmini po kamenju do sela gori, gdje se nadao, naći drugova. Sto puta su i on i sluga begov bili na kraju bezdna; konji se sklizali po strmenih; mjesec svietlio slabo kroz daždovite oblake, no pod zoru oni su bili već na mjestu i kad je bjegunac htio dati novaca seisu, ovaj mu reče s ukorom:

„Zašto bi mi radi dati novaca? Ja sam i s tim zadovoljan, što sam hrišćansku dušu spasio. Naš beg je Turčin, pak vam se smilovao; zar je meni biti gorim od Turčina? Ja sam, slava gospodu bogu, hrišćanin pravoslavni. A vam želim, gospodine moj, sretan put!“

Iz sela do sela dogurao se oprezno mladji Džimopulo do morskoga briega, te premda je more uzrujano bilo, on na ribarskoj ladjici preplovi na Krf.

Jusuf prinese kući sardine sa strahom. „No, ala će biti vraga!...“ mišljaše siromah. No u bega su svi bili veseli; sam beg čitao je novine pri kaminu s Džimopulom te se smijao.

„Mladenče Jusufe!“ reče Džimopulo. „Valja reći Arab-ago! Takova nije u Janjini. Odkrivaj sardine, da ih kušamo.“

I beg ne reče ništa Jusufu; samo mu zapovjedi, neodlučivati se ni na časak od vrata, da ga neide zvati, kad uztreba.

Džimopulo je savjetovao begu, urediti tako, da Jusuf nezamjeti, da konja i seisa neima.

Kad je Džimopulo otišao, Jusuf bijaše već tako umoren, te je usnuo na mjestu, a seis povrati se o zori i spravi konje.

Za dva za tri dana na stanu mladjega Džimopula bila pretraga, tražilo ga na Porti. Grčki je konzul protestovao, oslanjajuć se na to, da mladji Džimopulo nije raja, nego grčki podanik. Stariji brat na pitanje pašino odgovori, nimalo se nemuteći, da on nezna, gdje mu je brat, no misli, da mora biti u Zagorju, po tom, što je tri dana tomu nazad u zoru došao oprostiti se s njim i još ga pitao „treba li mi, brate, za tako mali put putni list od grčkoga konzula?“ „A ja, pašo, gospodine moj, rekoh mu, da netreba.“

„To nebijaše sasvim pravilno,“ primjeti mračno paša.

„I nepravilno i nerazumno,“ odgovori Džimopulo, podsmjehujuć se i nesvodeć očiju s groznoga upravljatelja. — „Nerazumno zato, što znajuć mladost i usijanu glavu mojega brata, valjalo mi je osigurati se i nagovoriti ga, da uzme putni list... No on me obmanu!“

„Nebrinite se,“ reče paša blagonaklono. — „Mi znamo i vas, i vašega brata!“

I odpusti ga.

U Zagorju nisu našli mladjega Džimopula. Grčki konzul nije ga takodjer mogao naći, te se čudio, što nije uzeo putnoga lista.

Stariji brat svagdje se odzivao o bjeguncu suho, i doskora dostavi vieran čovjek na Portu tajno pismo Kostakijevo k bratu na Krf. „Ljubezni druže i brate moj Mapoli,“ pisao on — „s grozotom doznadoh, da si me obmanuo i na Krf ubjegao. Meni se čini, da bi bolje bilo, da si uzeo teskere u Porte. Valjalo ti je pomišljati i o mojoj obitelji, koja ti svagda izkazivala toliko prijateljstva i bratske ljubavi. To znaš, da ja nepristajem uz vaše sanjarije o „velikoj idei“. Dakako, u Turskoj još je mnogo nepravosudja; podatci težki; kriomice pliene žandarmi narod; tako je u svoj Turskoj; u Epiru povrh toga seljanin neima vlastničtva i stoji do danas u vazalskih odnošajih k begom. No i Turska ide napried; narodu su našemu neobhodne civilizacija i mirna radnja; pokornošću sultanu i razumnom zaštitom naših prava mi skorije dostignemo sreću nego ustanci i krvavimi žrtvami. Nevjeruj, dragi brate, u pobjedu nesrećnih Krećana; proti njim je sva Evropa a jedina istovjerna Rusija nemože stupiti u užasnu borbu s cielim svietom zato, da ih podržava. Vjeruj mi, ja lijem suze nad sudbom mojih suotačbenika; no zato, da uzmognem požrtvovati dragu obitelj svoju i sreću svoju, valja mi vjerovati u buduće...“

„Kad vaša „velika idea“ bude slavje slavila, ni ja se neću uztezati, te ću se veseliti. I u meni teče krv Miltiada i Aristida! No sad ja služim sultana, dobivam novaca za svoj trud, i vjeruj mi, da se i na tom poprištu može djelati dobro za narod. Ti si mlad i pun uzhita; ja sam star, imam obitelj i sam od Turaka, osim dobra, ničega nisam vidio. Pred neočekivanim bjegom tvojim, koji je bez sumnje kompromitovao i mene, ti si prosio u mene novaca za vaše poduzeće; ja odkazah; prosio si požrtvovati bar za žene i djecu kršćansku, za te nevine stvorove, koji trpe nuždu, glad u Grčkoj, — nemogu se riešiti ni na to: ako to dozna tursko upraviteljstvo, ono neće vjerovati čistoći mojih namjera, te će reći, da ja žrtvujem ne za žene i za djecu kršćansku, nego za oružje i potrebe buntovnika!“

Zatim je sliedilo praštanje, pokloni i prosbe nepisati, da još bolje nekompromituje rodjaka. Zatim je bilo nekoliko pohvalâ paši.

Paša je pročitao to pismo pred nekoliko svojih pouzdanika.

Turci su slušali s napregnutim ljubopitstvom. Stari defterdar bijaše veoma zadovoljan i uzklikne s uvaženjem:

„Uman, veoma uman čovjek!“

„Da! veoma uman čovjek,“ odgovori paša s posmjehom. — „Tako uman čovjek, da doista to pismo nije slučajno dopalo naših ruku! I nevinim ženam, i djeci hrišćana on dakako nadje sredstvo poslati novaca.“

„Nu tomu se može samo domišljati," reče starac. — „a dokazati se neda."

„Vrlo mi je žao, što se dokazati neda." reče paša.

I reče odpraviti pismo po adresi, i prama Džimopulu ne samo se ne promieni nego mu stade biti priklonijim. Džimopulo opazi i to.

(Dalje sliedi.)

UTJEHA.

Po Mahlmanu preveo I. Z.

O zašt taj plač?
Još dva tri bolna časa,
Pa ranam nema glasa,
Tad pogled jasan sine tvoj!
Tog svieta vlast će minut,
Tvoj duh se k nebu vinut,
U domku svome spasa nać!
O zašt taj plač?

On možni duh,
Uz kog se svieti kreću,
On vidi našu smeću,
I život brižno gleda naš;
On suzu, kad se zrca,
I tugu blaži srca,
I tješi nas, i nije gluh,
Taj možni duh!

O nezdvoj, ne!
U nebo gledaj krasno,
Gdje zviezde gore jasno —
Kol prostran ti je očev dom!
Na njegvih će nam grudih
Uminut jadi, trudi.
Stog' je l' ti tuga srce tre,
O nezdvoj, ne!

POUKA.

Mihail Petrović Pogodin.

Životopisna crta, napisao P. Tomić.

(Konac.)

Glavnom bijaše namjerom Pogodinovom, da napiše rusku historiju, koja bi bila razumljiva i seljaku i učenjaku, a stajala bi na stanovištu sadašnje kritike. S toga je ostavio na duže vremena sveučilište, pa otišao put baltijskoga mora, do koljevke ruske države, do Kijeva, sjedišta ruskih knezova. Osim toga proputova Sibiriju, sjedište Mongolâ i Tatarâ, da potraži vriela za svoju historiju. Nu ljuto ga je bolest supruge mu smela i prekinula mu pretraživanja, jer se morao brzo povratiti kući. Kasnje ga opet vidimo na zapadu Evrope u Njemačkoj, Danskoj, Englezkoj, Belgiji, Francezkoj i Italiji. U Berlinu je slušao predavanje historika Ranke-a, Böckha, geografa Rittera, juriste Savigny-a i drugih. U Kodanju pretraži s ondašnjimi učenjaci skandinavske starine, a rezultat svojih študija objelodani u djelu: „God v čužih stranah". Osim toga proputovao je slavjanske zemlje više puta, ili kako sam kaže: „Ja byl meždu Slavjanami v 1835, 1839., 1846., 1852., i 1856 gg. i viděl, kak na barometrě, stepeni poniženija ih." Nu o tom malo kasnije. Neima možda važnijega mjesta, samostana, spomenika, arkiva ili biblioteke, gdje nebi Pogodin bio osobno pretražio, i pregledao sve, što ima važnosti za historiju. Tako si je putovanjem, koje je trajalo preko $\frac{1}{4}$ stoljeća, sabrao izvanredno velik materijal za rusku i slavjansku historiju. Rumjancov i Tolstoj sabirahu takodjer i kupovahu starine i rukopise,

Nu kad je Rumjancov 1826. g. umro, a Tolstoj svoju sbirku državi prodao, ostade Pogodin kao najveći sabiratelj narodnih dragocienosti. S toga je sve njemu nudjalo a on za velike novce odkupljivao, što je imalo vriednosti.

Tako je Pogodinova sbirka narastla do 2.000 rukopisa, 1.300 knjiga, 5.000 izvornih dokumenata, mnogo autografa carske obitelji, sijaset pisama znamenitih Rusa, do 2.000 novaca starinskih, razne vrsti historijskoga oružja i mnogih drugih riedkosti. Medju rukopisi ima ih iz 10. 11. 12. stoljeća Medju knjigami ima više eksemplara prvih štampanih knjiga slavenskih, koje su mu za skupe novce pribavili: Šafařik, Hanka i Vuk Štefanović Karadžić. Sbirka ima preko 200 unika, to jest takvih riedkosti, kojih više nigdje neima, Takve sbirke nebi bilo moguće po drugi put nabaviti za nikakve novce. Pa ipak se je čuvala u — drvenoj kući u Moskvi, gdje je svaki čas mogla postati plienom nenadane vatre. A buduć da se takove sbirke po smrti vlastnika lahko raznesu i unište, za to se sklonuo Pogodin prodati ju vladi već g. 1852.

za 150,000 rubalja, to jest preko 230 tisuća for. a. vr. Sbirku su tu razdielili na dvoje: jednu polu dali u petrogradsku carsku biblioteku, drugu u Moskvu. Pogodin je odredio 5.000 rubalja za katalog, što ga je sâm sastavio. Kod prodaje je sastavio i tu pogodbu, da kod izradjivanja djela smije rabiti svoju sbirku. — Znamenita je i razprava o procesu carevića Alekseja, kao i djelo o Nestoru, koje smo spomenuli i koje je na njemački preveo g. Löwe. Osim djela toga riedkoga učenjaka i neumornoga rodoljuba slavenskoga od velike su zanimivosti njegova putovanja po slavenskih krajevih, a nemanje i tendencija njihova.

Godine 1835. dade se na prvo putovanje medju Slavjane. Došav u Prag, upozna se s prvaci českoga naroda i narodnje knjige: sa Šafařikom, Kollarom, Palackim, Hankom, Čelakovskim i drugimi. Tu je doznao za Šafařikove starožitnosti, za koje je istom gradivo sabirao, ali se bojao, da ih neće moći izdati radi pomanjkanja novca. Pogodin je na sve moguće načine nastojao Šafařika osvjedočiti, da može i smije izdati svoje vele važno djelo, jer mu je obrekao dovoljnu novčanu pripomoć. I zbilja kad se je Pogodin povratio u Rusiju, opisao je u posebnu memorandu slavenske jade i nevolje i predao to ministru prosvjete S. S. Uvarovu. Od njega je dobio deset tisuća rubalja kao pripomoć za literarne radnje Šafařikove i Hankine. Za to se Šafařik zahvaljuje Pogodinu u predgovoru starožitnostim na obilatu daru. Starožitnosti je ruski učenjak Bodnjanskij preveo na ponukanje Pogodinovo, koji ih je na svoj trošak dao štampati u isto vrieme, kad se i izvornik česki štampao, jer je Šafařik odmah izpod štampe svežčiće slao Pogodinu u Moskvu. Iz Praga krene put Beča, gdje se upoznao s Kopitarom i Vukom Štefanovićem Karadžićem, s kojim si je do njegove smrti 1864. god. dopisivao. Osvjedočiv se na prvom putu, kako je koristno i po njegove nauke i po slavjansku stvar, da si na taj način širi i obogaćuje znanje, poduzme drugo putovanje g. 1839. U Varšavi se upozna s Maciejovskim i Lindeom, u Krakovu s tamošnjim bibliotekarom Mučkovskim, u Breslavi s pokojnim sada već Purkiněm, u Trstu s Vladisavljevićem i drugimi. Isti ovaj put posjetio je i Slovence i nas Hrvate. Šafařika, Hanku i Purkinja vabio je u Rusiju; a za Kollara bio već od ministra prosvjete dobio dekret, da dodje u Rusiju uz sjajne uvjete; nu Kollar se zahvali na toj počasti. Godine 1840. dodje Gaj u Moskvu. Mi smo, veli Pogodin, pomoćju general-gubernatora knjaza D. V. Galicyna sabrali 17.500 rubalja za znanstvene svrhe i razprostranjenje ćirilice, jer je Gaj tada bio dušom pokreta na jugu. Homjakova, Ševyreva, Samarina, Aksakova i Pavlova ide pri tom velika zasluga i hvala. To je bila medj inim posljedica drugoga putovanja, kao i to, što je dobio od Gaja i drugih narodnjaka potanke obaviesti o kulturnom, socijalnom i literarnom stanju hrvatske države i slavenskoga juga. G. 1842. odputi se u Galiciju, gdje mu je Zubricki s najvećom uslužnosti išao na ruku poput Mentora i predao mu mnoge literarne riedkosti i autografe. Na daljem se putu u Marienbadu sastane s Šafařikom, te se upozna opet s novimi korifeji slavjanskimi. Povrativ se kući preda drugi memorandum ministarstvu, u kom je prorekao unapried, što se istom god. 1848. dogodilo.

Na četvrtom se putu 1846. g. zaputio preko Beča i Pešte put Karlovacâ i Novoga Sada i Beograda. Sad je od Kollara o Magjarih i Slavjanih interesantne štvari čuo i dobio; a tako i od Rajačića, Gruića, Simića, Vučića, Petronijevića, Garašanina i drugih.

Kao, što se prije s Hrvati, tadanjimi „Ilirci“, tako se sada upoznao sa Srbi, a napose ga zanimaše vojna krajina. Kad je na petom putovanju 1852. opet posjetio Austriju našao je zanimive promjene iza prevratne godine 1848. Opazke i primjetbe, koje je sabrao na tom važnom putu, objelodanio je u „političkih pismih“ godine 1854. Ova pisma, kao i sve, što je Pogodin o slavjanstvu napisao, morala bi se marljivo čitati. Ima i osim njega historikâ i publicistâ i rodoljubâ, no ni jedan se nije tako obširno i tako dugo bavio slavenskim svietom i slav. pitanjem, a napose pitanjem poljačkim. Šesti i posljednji put proputova slav. zemlje god. 1856. Pogodinovim se nastojanjem ustrojio u Moskvi g. 1858. „Slavjanski blagotvoriteljni komitet“, Pogodinova je misao očevidna u moskovskoj izložbi od g. 1867. i od g. 1871.; Pogodinu se imamo zahvaliti, što su po ruskih sveučilištih podignute katedre slavjanske. Kao što svaki Slaven Pogodina blagoslivlje i s počitanjem izgovara njegovo ime: tako ga dušmani slavjanstva proklinju, mrze i pogrdjuju. Što jedan čovjek uraditi i kako djelovati može i umije za milijune ostale braće svoje, dokazuje najbolje Pogodin čemu se samo diviti smiješ. Sav slavjanski napredak u Rusiji ima se posredno ili neposredno pripisati Pogodinu, koji je odgojio mnogo izvanrednih djaka i predobio gorostasnih duhova za orijašku zadaću slavjanskoga svieta.

Pogodin drži, a to se kao crvena nit provlači kroz sve njegove spise i govore, da se Slavjani sjediniti mogu, a ruski jezik i ćirilska azbuka da ih svezati i sbližiti moraju. Poljaci njemu neimaju drugdje budućnosti, van u svezi s Rusijom, a ostalim Slavenom ostaje slobodan izbor izmedju Ruske i Poljske. — Poljska se može i mora uzkrisiti, ali ne u historičkih, nego u etnografičkih granicah.

Rado mi damo, veli Pogodin, Poljakom autonomiju, kakvu si Česi žele i željeti mogu, da živu kao narodna osebina i samostalna kraljevina, nu kušajte der vi Poljakom ponuditi što takva, siguran sam, da uspjeti nećete. Pogodin je i u Poljaka stekao pristašâ, medju kojimi prvo mjesto zauzima Wielopolski; nu tih još malo ima, na program pako većine poljske nijedan Rus pristati nemože a da nepočini samokrv na narodu ruskom. — Pogodina štuje i odlikuje sve ne samo u Rusiji, nego i izvan granice toga bezprimjernoga carstva. On je članom svih učenih družtvah, a odlikovala ga i naša akademija hrvatska, uvrstiv ga medju počastne članove svoje odmah u prvom početku. Razumije se, da ga i car Alexander odlikovao. — Pogodinov upliv se vidi ća kod prestolnika. — Djela su Pogodinova do sad samo dielomice izašla u 7 svezakâ. Napose je štampan „Poljski vopros" u Moskvi g. 1868 s. VIII. 240., što se svakomu Slavenu preporučiti mora, ako se želi i s druge strane uputiti o toj veleważnoj stvari slavenskoj. Napisao je i poznati Hilferding posebnu knjigu: „V čem iskat razrěšenija polskomu voprosu?" g. 1863.

Sovremenija Izvěstija pravom kažu, da će sa svih strana prostrane Rusije odjeknuti jedan izraz čuvstva blagodarnosti k proslavi petdeset godišnjega jubileja nestora literatâ i publicistâ kao i pravih Slavjana ruskih s pozdravom:

„Hvala tomu, kto čestno i pravdivo,
Zemlě rodnoj pol věka proslužil!
Ego trudom razpahana rodnaja niva
I sějatelja trud gospod blagoslovil.
Vo slěd emu, ne mudrstvuja lukavo,
Pošli proložěnnoj tropoj (stazom)
Druzja i junoši tolpoj: (množinom)
Ot nih tebě na zdar i živio i slava!!!"

A mi Hrvati, koji smo s preporodom svojim stupili u slavensko kolo, te g. 1848. pošli do Hradčina a g. 1867. do zlatnoga Kremla, i koji se revno obaziremo po velikom obzoru slavenstva i nastojimo upoznati braću svoju i sebe u njoj, mi duhom pratimo slavu, koja se ljetos slavi na čast Pogodinu, neumornomu radniku na polju slavenske publicistike i poviesti!

Jadransko more.

Napisao L. R.

(Dalje.)

Razmjerna brzina strujina je na mnogih mjestih od velike diferencije a zavisi od mjestnih odnošajâ i godišnje dobe. Tako je njezina brzina uz obalu mletačku i romansku na 3—4 tal. milje na dan proračunana, dočim uz obalu apulsku 2—3 tal. milje za sat iznosi. Kod mletačke obale zaustavljaju ju u more izlievajuće se rieke Tagliamento, Piave, Ečava i Pad.

U Kvarneru je na tri mjesta ali samo približno pronadjena njezina brzina, a to vazda kod tiha vremena i izmedju osjeke i plime, i to:

1. U Kvarnerolu sjevero-iztočno izmedju Smerga i Krka oko sriedine mjeseca svibnja i nadjena na 24 niti u minuti ili 2·5 stope u sekundi.

2. U kanalu di Maltempo na riečkoj strani 2 morske milje od Kraljevice početkom travnja u minuti na 20 niti ili 2 stope u sek.

3. U zalievu riečkom južno od Martinšćice koncem listopada na 15 niti ili 1·6 stope u sekundi.

Njezino djelovanje uzimaju na 20—25 stopa dubine, što je takodjer uzrokom, da ju vjetrovi od njezinoga običnoga pravca odvratiti mogu. Da li je siguran proračun od 10—14 niti (60—84') u Kvarneru, to je pitanje; jer kako je prije napomenuto, vjetrovi nedjeluju tako duboko.

Kod otoka i školjeva Visa, Pelagose i Pianose obstoje pobočne struje, koje su neobične jakosti, a čine kadkada osobito za južna vremena virove kao n. p. kod Visa, koji su brodarom od velike pogibelji. Pravac ove struje jest od iztoka prama zapadu a vijuga se oko otokâ sjevero-zapadno.

Dokazom, da napomenuta struja u naravi zbilja obstoji i od kolike je jakosti, navadjam samo jedan slučaj, koj se je prije nekoliko godina dogodio u Kvarnerolu. Čamac (brazzera), koj služi pravilno izmedju Krka i Smrga kao pošta, utonu jednoga dana za burna vremena, kojom prigodom zaglavi i jedan mornar. Nakon nekoliko danâ našli su ga na iztočnoj obali Istre. Njega je dakle morala vući struja pod morem oko sjeverne polovice otoka Cresa, preko riečkoga zalieva sve do u farasinski kanal, što je dakako priličan put.

Što se temperature morske vode tiče, to ćemo o njoj malo obširnije govoriti, osobito pako za ona mjesta, koja su dosada u Kvarneru iztražena.

U ostalom jadranskom moru je sriednja toplina u lipnju 18—20, srpnju 21—23, kolovozu 20—30 stupnja Reaumura. Prema površini morskoj, naime u dubini od 3 stope je temperatura veća, nego li u dubini od 5—6 stopa. Uzrokom, zašto držimo vodu mrzlijom, nego li je u istinu, dolazi odatle, što je temperatura zraka, a još više našega tiela, za nekoliko stupnja veća.

Za sliedeće imam napose spomenuti, da je jedino u Kvarneru ali na više mjestih pronadjeno. Pokusi su točni, da boljih netreba tražiti, a sve to ima se profesoru Dr. Lorencu zahvaliti, koj je neumornim trudom i nastojanjem gledao, da što čestita objelodani.

Da si laglje predstavimo veličinu temperature i vrieme njezina trajanja, razdieliti ćemo dosadašnje resultate na više česti i to:

kakova je i kako dugo traje temperatura na površini, zatim kod 10, 20 i napokon kod 30 niti dubine.

Godišnja toplina mora je dakle:

I. Na površini, 1 stopu duboko za 4mjesečnoga trajanja od prosinca do ožujka +7 do + 8°R. Zračna toplina iznosi za tromjesečnoga trajanja od prosinca do veljače — 2 do + 10°R. a perioda ova zove se vodenom odnosno zračnom zimom.

Proljeće vodeno je 2 mjeseca, toplina naraste do + 10°R. a visi izmedju + 10 i + 12°R. zračno pako proljeće je prije započelo i prama koncu vodenoga ustupilo mjesto ljetu.

Ljeto vodeno traje 4 mjeseca od lipnja do rujna izmedju + 17 i + 19°R. Zrak je za ovo doba skoro konstantan, kroz više nedjelja + 22 do + 24°R. danju i noćju ali skače kadkada izmedju + 16 i + 30°R.

Jesen vodena, kratkotrajna od listopada do studenoga, gubi pomalo temperaturu do 10°R. Zračna pako počela je prije a dokanča s prijašnjom kod +14° do +16°R.

II. Kod 10 niti dubine.

Zimska temperatura traje 5 mjesecî od polovice rujna do travnja, koja pomalo od +8 do +6·5°R pada, te opet raste na ponajviše, kod +7° postane.

Proljeće i to mjeseca svibnja, dakle jako kratkotrajno, ima temperaturu +10 do +12°R.

Ljeto je 3 mjeseca sa +14° i to mjeseca lipnja, maximum topline je +16 do +17·5°R a pada početkom rujna na +14 do +12°R.

Jesen je takodjer 3 mjeseca duga i to od druge polovice rujna do prve polovice pros. sa temperaturom od +12 do +19°R.

Jesen i zima sa temperaturom izpod + 10°R traje dakle zajedno 8 mjesecî t. j. dva mjeseca duže nego na površini morskoj.

III. kod 20 niti dubine.

U ovoj dubini počimlje zima mjeseca siečnja, dakle mjesec danâ prije nego li kod 10 niti, temperatura je +7°R i traje četiri mjeseca naime do početka svibnja,

U proljeću napreduje toplina brzo i to od + 7 do + 8, do + 10 do + 11°R.

Ljeto počimlje brzim napredovanjem topline do prieko + 13° do maximum-a od + 15°R a traje 3 mjeseca od polovice lipnja do polovice rujna.

Jesen je duža nego li u prijašnjem steraju, traje 4 mjeseca, od polovice rujna do konca prosinca, s početka brzim a kašnje slabijim oduzimanjem topline, koja obično kod + 10°R. ostaje.

IV. Kod 30 niti dubine.

Koncem siečnja do travnja je minimum topline naime + 7·7°R., no zato je toplije nego li u prijašnjem steraju.

Proljeće je takodjer kratkotrajno i to od svibnja do prve polovice lipnja sa + 8 do + 10°R.

U ljetu je maximum + 11 do + 13°R. i traje od polovice lipnja do prve polovice listopada.

Jesen je samo 2½ mjeseca, naime od studenoga do prve polovice siečnja sa + 8 do + 7°R. Ona je kraća nego li u prvašnja dva pojasa, jer ju potrajajuća ljetna toplina u tomu zatezuje, zato dokanča zajedno s prijašnjimi steraji.

Odatle se jasno vidi, da je toplina na površini sasvim drugčija, nego li u dubini od 10, 20 ili 30 niti, da je zima, proljeće ljeto i jesen u pojedinih dubinah različna, ili da sad više ili manje traje, nego li gdje drugdje.

Na svakom mjestu u opriedieljenih dubinah neće biti jednaka toplina, jer ima na dnu mora na više mjestih mrzlih vrielâ, koja temperaturu razhladjuju, a da sbilja takova vriela postoje, viditi ćemo dole niže.

Ljeti jutrom rano je more toplije u većoj dubini, nego li na površini; isto tako i na nekojih drugih mjestih, gdje se nalazi podloga, koja rado u se toplinu prima te ju podože zadržaje.

Pronašlo se je, da zimi napreduje temperatura od ozgo dole: topliji steraji pod mrzlijimi. U proljeću (ožujku) su ozgo topliji, u sredini mrzliji, a ozdo opet topliji. Ljeti se opet gubi temperatura odozgo doli, mrzliji steraji pod toplijimi, a za hladne jeseni poslje vrućega ljeta imamo gore mrzle, u sredini toplije, a dole opet mrzlije steraje. Dakle za tri ljetne dobe leže topliji steraji pod mrzlijimi, a kako to može biti, to će lasno svaki dokučiti, koj bude samo malo o tom razmišljao.

More ima u plitkih drâgah i prudovih prema dnu jednako razdieljenu i zračnoj temperaturi približnu toplinu, dakle je u zimi mrzlije a u ljetu toplije nego li u većoj dubini.

Evo tomu primjerâ:

U dobrinjskoj drâgi (na Krku) na plitčini od 1½—2 stope dubine je topline + 14°R.

U istoj drâgi na drugom mjestu u dubini od 3 niti + 13·3°R., a na dnu u dubini od 3 niti + 13·1°R. U luči českoj na površini + 17°R., u dubini od 9 niti + 16·9°R. U luci sv. martinskoj na Lošinju uz obalu u dubini 3—4 stope + 18·1°R., udaljeno od obale u dubini 3—3½ niti 17·36°R.

Razumieva se samo sobom, da ovi brojevi vriede samo za pravu slanu morsku vodu, jer more, koje je razriedjeno sladkom vodom, ima sasvim drugu toplinu, tako je n. p. imalo čisto more mjeseca veljače 6·0°R., dočim je razriedjeno 6·4°R. Mjeseca rujna bile su vriednosti jako nejednake, naime toplina čistoga mora bila je + 16°R., a razriedjena je toplina izmedju + 10 do + 14°R. variirala.

Povrh množine vrielâ, koja nedaleko od obale morske izviru, opažalo se je i takovih, koja dolaze sa dna iz prilične dubine. Nu

pošto se to nije moglo na mnogih mjestih prostim okom viditi, to se je mjerenjem temperature sasvim točno i sigurno dokazalo, da množina ovakovih vrielâ istom na dnu Kvarnera izlazi.

Evo tomu za dokaz sliedeće rezultate: U zalievu kod Ike suklja iz dubine od 27 niti jaka sladko vodena žila, kojoj su toplinu mjerili, da vide, kakav upliv ima na obližnju temperaturu mora.

More je bilo na površini topline + 11·4°R., u dubini od 15 niti + 9·1°R., dočim je sladkom vodom razriedjeno more bilo na površini topline + 11°R., u dubini od 15 niti 9·9°R.

Odatle sliedi, da je osladjena voda mrzlija od 11·4°R.; jerbo ju je u moru vladajuća temperatura na 11° ponizila; ali mora biti i toplija od 9·1°R., jerbo ju je morska temperatura na + 9·9° povisila. Dakle može joj se toplina na + 10°R. uzeti, a to je ona ista, koju imaju nedaleko uz obalu izviruća sladka vriela na otoku Cresu. (Dalje sliedi)

LISTAK.

Narodno kazalište. Lisinskova opera „Ljubav i zloba“ predstavljena je iznova, i to sudjelovanjem pjevačkoga družtva „Kola“. Ovaj put su revno nastojali i upraviteljstvo kazalištno i pjevači, da predstava bude na zadovoljstvo obćinstva. Napokon je već i libreto štampan — Davale su se i drame „Diete sreće“, i Chonchon ili nova Fanchon, koji posljednji naslov nije zgodan za tu dramu.

Književni natječaj. Matica ilirska kao upraviteljica zaklade grofa Janka Draškovića razpisuje natječaj za popularna književna djela smjerajuća na prosvjetu našega naroda. Kao nagradu daje svotu jednogodišnjih kamata, koja iznosi skoro 700 for. a daje se najboljemu izvornomu djelu ako ima 15 štampanih tabaka; ako ima manje, dade se razmjerno manje; ima li više manje iznosećih al za valjana pronadjenih djela, ona se svota medju nje podieli. Za prevode daje se razmjerno manje. Nagrada se daje istom pošto pisac dokaže, da je djelo štampao, no on ostaje vlastnik svoga djela. — Mislimo, da nagrada nije baš malena a svrha je plemenita, te se nadati možemo, da neće nagrada opet i ove godine ostati nestečena kao što je i prošle, nego da će se naši pisci latiti pera u tu svrhu. Rukopisi imaju se ravnateljstvu „matice ilirske“ poslati do konca studenoga ove godine.

Književnost. G. Josip Chadima, kandidat za gimnazijalnu profesuru u Gradcu (Schmiedgasse Nr. 22, II. Stock), pozivlje na predbrajanje na knjigu: „Metrička mjera“, u kojoj nastoji gospodin pisac preporučiti najrazumniju i najpraktičniju mjeru (metar), koju će u kratko posebnim zakonom u Austriji uvesti. Ciena je knjižici 20 novč., a rok predplate traje do 1. veljače.

— Nakladom knjižara Lav. Hartmána izašao je nov molitvenik za ženski spol pod na lovom: „Slava bogu!“ Priredio ga je po Šicovu „Razgovoru s bogom“ i pomnožao s nekimi molitvami Gjuro Šimončić, svećenik nadbiskupije zagrebačke. Izdanje za puk stoji broširano 80 nč., a vezano u stlačenoj koži s tokom i mjedorezom 1 for. 80 nvč.; finijega izdanja razne su ciene, od kojih je najjeftinija 1 for. 20 nvč., a najskuplja 6 forinti.

Franjo Marković, naš dični suradnik, postao je ovih dana doktorom filozofije na sveučilištu bečkom, te je odputovao u Prag, gdje će podulje boraviti, da se upozna temeljito sa českom literaturom.

Umjetnost. Mladi slikar Quiquerez, u koga sva Hrvatska velikom nadom gleda, napreduje u Monakovu tako liepo, da je na preporuku samih profesora dospio u koloristićku školu prof Wagnera, prošav najvećom pohvalom u jednoj godini dvie klase i to tako zvanu antiku i onu, gdje se po prirodi riše. Takovim se sjajnim uspjehom nije od davna mogo pohvaliti nijedan učenik monakovske akademije, te se punim pravom mi sa svojim umjetnikom upravo ponosimo

— G. Franjo X. Kuhač (Koch), naš muzikalni Vuk, kako ga rado zovemo, imenovan je ovih dana profesorom na glasbenom zavodu zagrebačkom i to za struku teorije skladanja i glasovira. Prem bi najvolili da se gospodinu Kuhaču na kakav drugi način obezbiedi budućnost, gdje bi mogo on jedino oko izvadjanja svoje velike ideje živiti, to mislimo da se g. Kuhač neće oglušiti ovomu pozivu znajuć najbolje i sam, kako nam hrvatska glasba stoji i znajuć koliko se domovina od njega nada.

Družtvo sv. Mohora u Celovcu, koje kod Slovenaca zauzima od prilike ono mjesto, što kod nas družtvo sv. Jerolima napreduje upravo sjajno, Lani imalo je družtvo 17.395 članova sa prineskom 1 for. Izdalo je 6 knjiga stranom nabožnoga, stranom poučnoga sadržaja, koje su svi članovi dobili. Djela svoja izdaje družtvo u 20.000 iztisaka. Uz ovo družtvo djeluje kod Slovenaca jednakim uspjehom i Matica slovenska. Kod Slovenaca, kako se vidi, pučka prosvjeta napredu e mnogo sjajnije nego kod nas.

Radi slagarskoga strajka nije nam moguće bilo „Vienca“ u pravo vrieme razaslati. Gledat ćemo, da to čim prije uredimo, a dotle molimo čitatelje, da se potrpe.

Uredničtvo.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Ivan Dežman.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 4. U Zagrebu dne 27. siečnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

POSLJEDNJI NAPITAK.

Balada.

Spjevao F. D. C.

Pruži mi kupu,
Djevojko mila,
Zapjevaj pjesmu,
Gorska ko vila.
Ded da ti bieli
Ogrlim vrat,
Vjeruj mi, draga,
Zadnji je krat.

Tamo za gore
Sunce već sunu,
Danas još nosim
Žezlo i krunu;
Sutra će grimiz
Nositi rob;
Ja ću u crni
Srušit se grob.

Sad me robovâ
Napale čete,
Smrtna taneta
U grad mi lete;
Brani me samo
Kameni zid,
Do sutra tvrdu
Probit će hrid.

Pruži mi kupu,
Djevojko mila,
Moja si sladka
Ljubljena vila,
Očiju tvojih
Blistavi sjaj
Neda, da srdce,
Spopadne vaj.

Uživah mladjan
Živòta slasti,
Nesreće neznah
Oblakâ tmastih.
Kupica puna,
Djevojke čar
Najdraži neba
Bješe mi dar.

Nepoznah igre
Krvavog boja,
Veselo kolo
Igra bi moja.
Nevolih bojnih
Trubaljâ zvuk,
Nevolih topovâ
Užasni ruk.

Ljubovni šapat,
Vesele šale,
Pusto su vrieme
Izpunit znale.
Dvorjana mladih
Objestni zbor.
Orila pjesma,
Do neba gor.

Sada su pusti
Gospodski dvori,
Vesela pjesma
Po njih neori;
Dvorjanâ taštih
Razbjego roj,
Drma se priestó
Stoljetni moj.

Pruži mi kupu,
Djevojko mila,
Moja si sladka
Ljubljena vila.
Ded da ti bieli
Ogrlim vrat,
Vjeruj mi, draga,
Zadnji je krat.

U tvoje zdravlje,
Golube bieli,
Popit ću rado
Bokal taj cieli.
Vriediš mi krunu,
Priestó, sav sviet,
Sutra ćeš s menom,
Djevojko, mriet.

SELJANKA.

Izvorna pripoviedka.

VII.

Minulo je nekoliko godina. Za to se vrieme mnogo toga dogodilo u kući, gdje je živila Jelka.

Stari seljak više je puta dolazio u Zagreb pred sud, da traži zadovoljštinu za uvriedjeno poštenje i za muke, koje su mu zadane tim, što mu je sapeta bila osobna sloboda, kad su ga zatvorena držali u tamnici. Uviek je bilo mnogo posla, uviek se našlo prečih stvari, koje je obaviti trebalo, zato do konačne odluke nije moglo ni doći. Napokon su dodijali pohodi starčevi, te su kod suda na njega graknuli, da je pravdaš i da bi hotio s cielim svietom parnicu voditi, a to je neplemenita nakana, koje sud podupirati nesmije, nego joj se pače svimi silami protiviti mora. Napokon bude seljaku dojavljeno službenim putem, da je stvar riešena: pošto neima dovoljna temelja kaznenomu postupanju, to se odustaje od svake dalnje iztrage. Kako se to moglo dogoditi? O tom bi mnogo govorili seljaci, kad bi se u nedjelju prije mise sabrali pred crkvenimi vrati. Bilježnik je tvrdio, da se ugledna osoba nesmije osramotiti pred seljakom; a župnik, da nema pravice. Samo glede jednoga nisu bila različita mnienja: glede toga, da se je ono nasilje duboko kosnulo starčeve duše. Glede šume, o kojoj se parnica vodila, reći nam je, da ju je seljak dobio, i odsele bez zaprieke rabio u svoje svrhe. Al bi svaki put gnjevno sinule mu oči, kad god bi u nju zašao drva sjeći.

Da nije bilo duševnih jada, obitelj bi dobro stojala. Kriepki mladić Janko marljivo je radio kojekakve stvari i nosio prodavati u Zagreb; a Jelka, što je šutljivija bila, to je većom revnosti nastojala oko kuće. Sada im nije ništa manjkalo, što je potrebno za uzdržavanje. A uz marljivost osobnu bog je dao dobru ljetinu, i kuća se napunila hranom.

No u duši je grizao otrovni crv. Jelka je malo govorila, samo toliko koliko je za nuždu baš trebalo; i samo onda, kad se nije oteti mogla. Starac je zamrzio na sviet i na ljude. Medju njimi bijaše Janko kao tica, kojoj su podrezana krila: Vedri, veseli Janko, koji bi letio po dahu radosti, postane takodjer mučaljiv, gledajući tu smrknutost oko sebe. Starica seljanka, i onako bolestna, postajaše sve slabijom, dok je najposlje tako malaksala, da se ni po sobi vucati nije mogla, te joj je valjalo leći u postelju. Kadkada bi dulje vremena ležala kao brez sviesti, i mislili su, da su joj za uviek ugasnule dvie luči u glavi, da je umrla. No uviek bi polagano otvorila iznemogle trepavice, progovorila bi tihim i jedva razumljivim glasom. Već se i okriepila nebesnom hranom za daleki put u viečnost; već se za stalno držalo, da će joj skoro kucnuti zadnji čas.

Jedne večeri postane joj laglje; oči se zasvietle, pojavi želja za hranom i govorom. Seljanka malo pridigne glavu, pozove k sebi Jelku i Janka, koji namah dodju k njoj; ona jednom rukom prime Jelku a drugom Janka za ruku. Nastane svečani čas, djeca su samo gledala staricu, očekujuć od nje, što će im kazati. A ona blagi, moleći pogled svrnuv na Jelku, uzme tihim glasom govoriti:

„Slaba sam, vrlo slaba: mislim, da ću skoro... skoro... No ti mi možeš zasladiti zadnje časove života, Jelko. Poznam te, da si marljiva i dobra, zato sam te uviek ljubila, zato bi želila, da ostaneš u ovoj kući. Nije ni Janko loš momak... sjedinite se, djeco, svežite viečnom svezom, a blagoslov božji vedrio vaše dane!“

Kako je dvojbeno iza ovih rieči pogledala Jelka! Kako je drhtalo Jankovo srce u važnom očekivanju! To je bila njegova želja, koju je starica izrekla, a koje se nije on nikada kazati usudio. Prije nego li je djevojka mogla do rieči doći, klone staričina glava nazad; ona se uzme trzati, naprezati žile, biesno gledati, i s krikom zdvojenja Janko poleti od postelje zapaliti svieću, da joj u ruku utisne, jer nije dvojio, da joj dolazi zadnji čas. I u istinu starica još dva tri puta ramenom makne, i duh smrti razavije svoj crni čador nad njom. Bijaše u sobi i starac, i gledaše žalostnim okom ovaj prizor. Čim je izdahnula, sve troje klekne pred njom, uz tople suze žalosti izmole molitvu za pokoj njezine duše. Treći dan pokriše ju crnom zemljom na seoskom groblju.

Nije se mjesec tri puta pomladio, i starčeva snaga klone, i on izdahne pred djecom,

i leže u grob. Sada je sám Janko ostao s Jelkom, na mladjih je ostala kuća, da ju uzdržaju, da ju podignu. Radnja im je već od prije bila označena, pa tako je i ostalo: on je marljivo radio na polju, a ona u kući. Za jednu zajedničku svrhu vezala ih sveza: duh pokojnikâ; druge sveze nije bilo.

VIII.

S neba se nasmješilo krasno ljeto. Ptice su pjevale po zelenih grančicah, poletavali šareni leptiri, žuborili gorski potočići, odnoseći u Savu zeleno lišće, što bi ga ugodni vjetrić odkinuo s drveća. Po briežuljcih se orila glasna pjesma pastirska, javljao se i glas bazgove frule. Bieli suncem ožareni oblački igrali se na nebu, na jasnom i modrom našem nebu, resili ga, kao cvieće zemlju. Tako na početku ljeta, još vrućina nije dosadila, Jelka je došla jedno poslje podne od potočića, doniela bieloga rublja, što je u tekućoj vodi oprala, i porazvije ga po plotu i porazviesi na grane stabalja. Obaviv to, stane i zamisli se. Nešto joj je sapinjalo grudi, a nije ni sama znala što, ni zašto. Popodje dva tri koraka, ustavi se pred trešnjevim stablom, i namah se dosjeti, da bi tu bilo posla za nju. Mogla bi ubrati trešanja, sada poslje podne skočiti njimi u Zagreb, prodati i vratiti se prije mraka natrag, da pripravi za Janka večeru. Namah se lati toga posla: strese nedebelim stablom, a rumene trešnje kao grad sa svih grančica sasipaju se na zelenu travu. Bila si je priredila i košaru, spletenu od bielih vrbinih šibica: u nju je sabirala rumene darove majke zemlje. Obletavale su košaru sladka soka željne muhe, djevojku leptiri, a blagi se vjetrić igrao bujnimi prameni crne joj kose. Dopiro je do nje sladki žuber potoka, i pjevanje ptica. Dugo li već Jelka nije pjevala, al sada bijaše grud puna pjesme i ona prestane sabirati trešnje, zagleda se tamo, odkle se bielio grad, i tamo, odkle je čula žuboriti potočić bistri, pa do mala zazvoni joj iz grla ova pjesma:

Vienac sam vila,
Radostna bila,
Neznala mlada, kom' da ga dam.
Sada na oči
Suza se toči,
Dušica drhće, — sada ga znam!

S gora se onih
Potočić roni,
Valovi nose rumeni cviet,
Nose u Savu,
K Dunavu plavu,
Njim će u more, ù dalek sviet.

Zeleni vienče,
Milo gojenče!
Ako te hitim brzi u vir —
Da li će moći,
Budeš li proći,
Prestat mi jadi, vratit se mir?

Tašta mi nada!
Mojega jada
Ponesti neće daleki put.
Prolazi cvieće,
Tuga tek neće,
Koja mi mori mladjahnu grud.

Letite letom
Uzdasi svietom,
Dječice tužna srdašca mog!
Svietom ću hodit,
Uzdahe rodit,
Dok mi se dragi smiluje bog!

Vienac sam vila,
Radostna bila,
Neznala mlada, kom' da ga dam.
Sada na oči
Suza se toči,
Dušica drhće, — sada ga znam!

Glas joj bijaše tako melodičan, izvirući iz dna duše! A rieči pjesme izricala je tolikim uvjerenjem, kao da višje neko biće, koje za šalu nezna, sud kroji, sudbinu opredieljuje... Zamre pjesma, a ona malo još popostane, gledajući u daljinu, pa uzme revnije nego li prije sabirati trešnje. U to začuje korake iza sebe: obrne se i opazi Janka, gdje dolazi k njoj. Jelka se smete, kao da se prepala, što je netko slušao njezinu tajnu.

„Ti već tako dugo u crkvi nisi bila“, uzme govoriti Janko; „al sutra moraš ići, sutra poslje podne vienčati će se gradski providnik s kćerju gospodina biljježnika — biti će sjajni svatovi, da se takvi još nisu vidili u našem selu.“

„Zar sbilja?“ upita ona, a tko bi bio vještak, mogao bi zamjetiti, kako joj je zadrhtao glas. „Nisam znalična. Neću gledati.“

„Mislio sam, da ću te obveseliti, ako ti to dojavim, i ako ti reknem, da bi smo zajedno pošli.“

„Ne, ne — ja neidem. Hodi ti sam!“

„Ni ja neidem brez tebe,“ odvrati žalostno Janko. Malo pošuti, pa uzme govoriti: „Što se ti, Jelko, toliko žalostiš? I poginuti ćeš od žalosti, i svatko će reći: kolika šteta za tu djevojku! Odkako sam ono prije nekoliko godina došo na dopust kući, nisam te vidio pravo vesele. Razžalilo te, što je stiglo našega pokojnoga ćaćka — bog mu dao duši lahko! No to je prošlo, davno već prošlo... Pa i smrt roditelja naših... ne već mojih, čemu da ti je uviek na pameti? To nije život nikakov! Staro izgine — i mi ćemo. Al treba živiti, dobro živiti, dok smo

na svietu. Staro je kao dubovi u šumi: moraju se ukloniti, da mlado hrašće ima prostora kuda rasti i cvasti. Do vieka nitko netraje — znamo mi to. Sprijateljimo se sa životom, na zlo netreba misliti, doći će i samo. Daj zaboravi na ono što je prošlo! Pred nami se razastire budućnost: gledajmo u nju!"

„Čemu sve to govoriš? Ja te nerazumijem," primetne Jelka. „Zar da zaboravimo na one, koji su nam dragi bili, koji su nam još i sada dragi?"

„Ne," odvrati Janko; „nemislim ja tako. Kakov bi ja čovjek bio? Nije moja duša klisura tvrda; al treba da mislimo na svoju kuću. Evo imamo hvala bogu svoje polje, mali vinograd, i nešto šume. Sada mi gospodarimo, neznamo ni sami žašto. Posao neide od ruke, još prave svrhe nemamo. To nemože tako ostati. Zar neimam pravo?"

„Imaš," odvrati ona, a nije mnogo ni pazila na njegove rieči, jer su ju mučile burne misli i tužne slike, radi one viesti, koju je dojavio Janko. Nije on znao što joj dojavlja; nije razumio njezine tuge, i podmetao joj je druge uzroke, druge razloge. A ona? Ljubav je osjećala; al je uvjerena bila, da joj lieka nema. Druga bi uz takvo uvjerenje nastojala promieniti se, popraviti, nadoknaditi... Jelka nebijaše takve vrsti biće, ona je mogla sretna biti, ili propasti: pokoriti se nije mogla. Običaju takve ljude zvati tvrdoglavimi, no oni su u istinu značajni.

„Gle," nastavi Janko, „ti vidiš i sama, da ja pravo imam, i zato se neplašim kazati tebi, što sam već davno odlučio, al te nisam hotio smetati u žalosti tvojoj. Sada ljudi u selu koješta govore o nas... dakako i pravo imaju, kad znadu naše odnošaje, i vide, kakvo se gospodarstvo vodi..."

„Zar ljudi govore?" upita djevojka, kao prenuv se oda sna. „Pravo imaju, neka govore; no ja ih se nebojim. Al čemu ti to sve meni govoriš?"

„Evo ću ti namah kazati," reče Janko, i kašljucne, kao da se pripravlja na podulji govor. „Ja sam odslužio svoje vrieme vojnikovanja, i glede toga neću imati nikakvih neprilika. Znaš i sama, da loš gospodar nisam; radim koliko mogu i štedim. Vrieme mi je, da budem čovjek na mjestu i da znam na čemu sam. Nisi ni ti više premlada, i ti valja da se udomiš. No ja nemogu druge žene uzeti kraj tebe, jer nema valjanije djevojke nego što si ti; i uviek sam ti vrlo sklon bio. Jelko! budimo muž i žena! Sjećaj se našega djetinstva, što smo zajedno sproveli, kako nas je grijala medjusobna ljubav. Sjećaj se, kako su nam složna srca bila, i skladne nam duše. Budimo muž i žena! Sjećaj se molbe umiruće nam majke, pa tugu ukloni, da pripravimo veseli pir, i onda kad budemo združeni svetim vezom, spominjati ćemo sa svetom tugom u molitvi svojoj naše pokojne, kojim će u nebu drago biti, da smo se združili, da smo kuću u složne ruke primili... Ti mi neodgovaraš? Dakle pristaješ? — Nereci mi ništa, samo me sliedi, a ja ću razumjeti tebe!"

Ni časka nije oklievala, ni časka neodlučna bila, što da učini, jer je tako jasno gledala sudbinu svoju pred očima, da se to promieniti nije dalo ničim. Šutila je neko vrieme samo za to, što se čudila, kako se može tkogod usuditi doći pred nju s takvimi ponudami.

„Sjećam se i mladosti naše i djetinstva," odgovori ona; „sjećam se i sloge naših duša — svega se sjećam, i znam, da sam ti onda bila sestra. Kad je sve ono minulo, odkrila mi je pokojnica tajnu... ja sam i onda ostala ti sestra, i hoću da do vieka tebi sestra budem. To ti je ujedno odgovor na tvoje ponude. Morala bih zaboraviti na naše djetinstvo, na sve što je bilo, pa ništa neimati pred očima nego sadašnjost; morala bih pomisliti, da sam ti tudja — onda bi se istom sklonula na tvoje želje. K tomu nitko nezna, nitko doznati neće, što u meni živi... Da, Janko ti si valjan momak, i nedvojim, da će sretna biti, kojoj privoliš. Al takva je meni sudbina: ti si prekasno došao. Sada je prekasno!"

Janko je nestrpljivo čekao njezin odgovor, i sada gdje ga je dobio, bijaše sav poražen. Kao munja sine u njem misao, da nije jedina žalost za pokojnicom, koja joj neda slaviti veseli pir, već nešto drugo... i zapita ju:

„Ti si komu drugomu dala rieč?"

„Nikomu," odriešito odgovori ona. „Vjeruj mi nikomu, i odlučila sam kosu do vieka u kite plesti, i nepokriti glave maramom... No nepitaj me više, ja znam, da nesmijem govoriti."

„Ni molba umiruće majke tebe ganuti neće?"

„Nisam joj ništa obećala," odvrati naglo ona. „Nisam zaboravila na tu molbu; al pokojnikom smo dužni učiniti samo ono što možemo, ništa više. Da nije tako naglo izdahnula, ja bi joj tajno povjerila svoje razloge, i duša mi je uvjerena, da bi ona uvidila, kako ja pravo imam, i da bi odustala od svoje molbe! Al prenaglo je došla smrt — trebala je čekati još nekoliko časova, pa bi sa staricom zakopala jednu tajnu, s tajnom jedno uvjerenje. Smrt je kriva..."

„Vidim sada, da mi je sve uzalud," rekne Janko, a glas mu je odavao, da se u njem stvorila stalna odluka. „Neboj se, više te neću napastovati niti smetati tebi neću: svoje si volje, i živi po svojoj volji. Ja ću po svojoj. A ljudi neka govore što hoće."

Jelka je pozornije ove rieči slušala nego li prijašnje, i kad je on dorekao uzme ona:

„Što bi ti hotio učiniti? Ukloniti se meni, što li? Nesmiješ to! Zar da obadva budemo hude sreće? Meni bi tebe vrlo žao bilo, i nebih se smiriti mogla, kad bi ti nesretan bio. Počekaj samo nekoliko dana! Onda ćeš znati što ja mislim. Ti si tako dobra duša, ti si tako valjan momak, da si vriedan liepe sreće... No moraš se strpiti... znati ćeš moju odluku."

Iza ovih rieči, koje Janko nije mogao pravo shvatiti, sine mu nada, da će si ona možda promisliti i s nadom uzme čekati ono nekoliko dana.

Jelka je bila odveć uzrujana: taj dan nije pošla u Zagreb.

IX.

„Naši se putevi razkrstiti moraju," govoraše glasno Jelka drugi dan iza opisanoga razgovora. „Hvala bogu, sama ću otići odavle, kamo su me nekad donieli!.. Nema mi obstanka ovdje. Janko je valjan gospodar; on će se oženiti, urediti gospodarstvo, a ja bi bila samo na nepriliku. Dvie gospodarice u kući — gotov razdor, a ja ovdje služiti nemogu. Dà, naši se putevi razkrstiti moraju. Zviezdo života moga! tamni i bliedni, ja se ničega nebojim. Htjela bih se tužiti na svoju hudu sreću. No gdje mi je prijatelj, da me sluša, da me utješi? Neima ga ovdje. A sama da za sebe bučim? Što bi mi pomoglo to? Zakopaj se, viečna boli, duboko u moje srce, zarij nokte duboko; pa će ono ili umrieti ili otvrdnuti: dobro će biti jedno i drugo."

Ovako govoreć za sebe, podje Jelka laganim korakom do škrinje, gdje je spravljeno bilo njezino ruho. Janko je nekuda u selo otišo: u crkvu mu se nije dalo ići, hotio je održati rieč, koju je jučer zadao djevojci. Ona otvori škrinju, počme uzimati komad po komad ruha van i slagati u svežanj. Sve je bilo okolo nje tol' mirno, tol' svečano, nije ju smetalo ništa. Kad je svezala svoje stvari, stane, zamisli se i prozbori opet za sebe: „No kuda da se krenem?... Zar treba takvim pitanjem rušiti svoju odluku? Ne, daleko hodi odavle, — a za drugo neimaš pitati!"

Bijaše nedjelja, kad je Jelka sa svežnjićem u ruci stupala nekuda preko sela. Nitko je nije susreo, nitko sustavljao.

X.

Povrativ se iz sela, nadje Janko praznu kuću. Tražio je i razpitivao za Jelku — nikada nije doznao ništa. Za njom je prolio iskrene suze žalosti. Da li si nije sama gdjegod potražila grob? Ta ga je misao zanimala po više dana. Zašto je izčezla? Nije toga doznao ni on, ni drugi tko u selu. Bijaše ona biće, koga nisu razumjeli. Napokon razumni Janko uvidi, da nehasni tugovati, nepomaže odati se viečnoj kini. Nadje si on vrstnu drugaricu u selu, liepu djevojku iz dobre kuće, i na ruševinah prijašnjega gospodarstva, koje je sa žalošću počelo i u njoj bi se bilo razplinulo, osnuje novo, kriepko gospodarstvo i cvatuće. Božja mu je pomoć na ruku išla. Za nekoliko godina bijaše i mladoga naraštaja, zastupnikâ budućnosti. Jelka bijaše zaboravljena!... A providnik? Uzeo za ženu bilježnikovu kćerku, djevojku pristalu i imućnu, živio je zadovoljno i sretno i nigda nije pomislio na onu, koja je zakopala svoju sreću radi objesti njegove.

Sve se uredjivalo, svuda se mladilo. Oj, posred toga života ni neopažamo, kako okolo nas niču klice, rastu, buje, šire svoje grane: tako nastaje budućnost. Koliko li se puta tješimo budućnošću! A što ona? Koji joj je posao? Prvo joj djelo: rušiti. Budućnost je naš grob!... Tako to ide u viečnost. Blago onomu, iza koga ostane uspomena: da je bio valjan čovjek!

Jelka je otišla u Zagreb u službu. Mora da je kašnje odavle otišla u drugo koje mjesto naše mile domovine, kad u selu nisu nikada o njoj doznali ništa. Zagreb nije daleko; onamo su dan na dan dolazili ljudi iz sela, pa bi kadgod bilo vidili nju na ulici, il doznali o njoj — ne, ona je morala otići dalje. Jelka je otišla, i dugo se još u selu pripoviedalo o mladoj krasnoj djevojci, koju je morila viečna tuga, i koje je nestalo. Dobroćudna su djeca ronila suze, srce im je dirnuo neki višji život, kad su u duhu gledala nesretnu kriepostnu djevicu, sliku nadzemaljsku... A Jelka — zar nije jasno gledala budućnost svoju, kad je pjevala:

„Svietom ću hodit,
Uzdahe rodit,
Dok mi se dragi smiluje bog!"

Ivan Zahar.

SLIKA NJENA.

4. Oči joj.

Vedrim nebom djevičanskog čela
Prostiru se do dva božja pasa,
A pod njima ognja viek nestljela
Čarna sieva od dva sunca krasa:
Tko da sisa sunca plamne zrake,
Tko da pije oka tvoga trake?

Na suncu se mraz i snijeg tali,
Oka tvoga vatra grud mi topi;
Sunce usiev žićem novim zali,
Oko tvoje svježim suncem škropi;
Ali sunce, što na nebu ima,
Nije takmac zienicama dvima.

Volja l' ti je rajske ćutit slasti,
Zirni samo njoj u bistre oči,
Što razgone tuge oblak tmasti:
Duša ti se razkošju raztoči:
Bez tog oka neima mi sreće
Ko bez sunca slasti u proljeće.

Tutanj hoćeš da te iznenada
Srditosti zaplaši gromova,
U zienicu pogledaj joj tada,
Kad ju podlost na gnjev nasilovà:
Od straha ćeš u bezdanje pasti
Ko da groma ošinu te vlasti.

Kad odrediš srca svoga ćute,
U srdašce da prelieš bratu,
K njoj u nauk izaberi pute,
Lovoriku steć ćeš slave zlatu:
Bez upute nema učenika,
Bez oka joj nij' zanešenika.

Gdje su ona blažena vremena,
Kad uporne zborijasmo rieči
O svršenstvu očinjih plamenâ,
I po čem su plami takvi preči?
Parba svaka razdorom se doče,
Al se parbom ljubav naša poče.

Pjesme naše kamen kažu dragi,
Kom' kod sjaja družba izabrana
Proboravit može večer blagi
Ko o suncu posred biela dana:
Sjajnijim se sjajem oka tvoga
Razsvietljuje tama srca moga.

Starodavni kazuju nam pisci,
Kako oči starijeh Slavjanâ
Sievale su žarkih munja bliscî,
Paleć oganj činî i obmanâ:
Ta vilovna oka tvoga striela,
Ta je mene čarobno zaniela.

Po tom i ti postala si vila,
Kolienovka krasnog si nam roda,
Krvi naše krvca si nam mila,
I pût jesi pûti našeg ploda:
Vilovnija od svih si sestarâ,
Kći čarobna i majka si čara.

Nema čara, koj se nenaròdi,
Odkle munja, kôm tek Slavjan trieska,
Odkle munja s oka ti dohòdi,
Slavski li se u njem žar nelieska?
Slavjanske si, sladka vilo, krvi,
Tvoga oka čar na svietu prvi!

Čega god tko u obilju žudi,
S vremenom ti gubi svoje čare;
Ali vrieme iznovice budi
Svršenoga oka tvoga žare:
Godine mi vrieme bjaše kratko,
Da proučim to zirkanje sladko.

To je ciena, štono se nemienja,
To je ponos, štono uviek traje,
To je oganj, što nikad nejenja,
To je iskra, što ju duša daje;
To je plamen, koj doduše žeže,
Al nesažgav mene s tobom veže.

PEMBE.

Pripoviest iz epirsko-arbanaškoga života od K. I. Leontjeva. Prevod s ruskoga.

VII.

Ne dugo pred božićem u Turaka se začeo Ramazan. Hajredin se spremio, posjetiti svoju obitelj. Oprostivši se s Pembom, mladi beg krenu na put; do imanja otčeva bilo je dva dana vožnje; noći bile zimne, duge; po gorah je valjalo jahati korakom po daždu; valjalo sjediti u gadnih, hladnih kolibah do zore; u kolibah se nije spavalo; ognjište se dimilo; vjetar rvao kapke s okanâ, urivao se u pukotine i raznosio dim po izbi.

Svu noć je beg pušio, pio kafu i mislio o Pembi.

„Nagovoriti ću ženu, da ju uzmem u harem i da živi s njom mirno.“

On se nešto bojao svojeglave Pembe; no zato se spominjao, da je umna, a žena, mislio, negovorljiva. Inače, ostajuć sam, i spominjuć se djetinjačtva Pembina s radošću je mislio: „Ona će tješiti ženu, i žena će dobro živjeti s njom.“

To se sjećao Izedina; spominjao. kako je Izedin još prije dva ljeta bio mal, govorio ludo, i pokazujuć palcem na mjesec, zvao ga k sebi. A sada Izedin svaki večer bježi ovce pobrajati, igrati se s janjići te prosi već, da mu kupe jatagan.

S takvimi veselimi misli lake mu se pokazaše težkoće zimnoga puta.

Kad je došao, otac mu dade laskavo pocjelivati svoju ruku, pozva ga sjesti i reče sam, podati mu nargilâ. Opazi Hajredin samo jedno: starac je pogledao na njega mrko, kada ga je upitao: „Mislim, da si veselo proživio u Janjini?“

Nije li i on već doznao o Pembi?

Svi su ljubili Hajredina u kući: žena, djeca, sluge... Sav se dom oživio i digao se njemu na susret. Kad je išao po ljestvici, koliko rukâ hvatalo je njegovu ruku i cjelovalo ju, pozdravljajući ga. što se povratio! Dvie prislužnice, mlade Grkinje iz susjednoga sela, koje su rublje prale za harem njegov, i te su prišle stidljivo k ruci njegovoj i rekle:

„Živi, gospodine naš, živi do gluhe starosti!“

One su mu blagodarile za podarke, koje je on, po prirodnoj dobroti svojoj, već prije prislao slugam svojim.

Razabrav se, reče u jutro ženi svojoj o tom, da hoće uzeti k sebi plesačicu. Emine-hanum, ni rieči negovoreć, zaplaka.

„Zašto plačeš?" upita tronuti beg.

„Gorku sudbu svoju oplakujem!" odgovori žena.

„Kakva je tvoja sudba?" reče Hajredin srdito.

„Sudba mi gorka!" odgovori Emine-hanum.

I drugo ništa osim jecanja nije slušao od nje Hajredin cio dan.

Sve veselje Hajredinu propalo; već i djećka nije rado gledao. Uzdihavao je ostajuć sam, i otac mu dotužio, kad ga je zvao govoriti o gospodarstvu ili o politici.

„Biti će vojna!" reče starac.

„Mislim, da će biti!" potvrdi Hajredin.

I Bog zna, koliko mu je i taj odgovor bio težak.

„Biti će vojna!" produži starac. — „Kakvih naroda, kakvih država nije na svietu! Vrlo je mnogo devletâ. Jesu i mali devleti. Mnogo nam smieha bilo, kad smo 1854. godine dočuli, da Sardin-devlet vojuje! Nu, Francuzka velik devlet, Englezka i Rusija vrlo velik devlet... Za našu blagoslovljenu bogom stranu ja već i negovorim... Dvadeset i više naroda pokorno je padišahu. Nu, pustimo dà još Grandeburg* devlet vojuje. U njih Fridrik bio kraljem znamenitim i kraljicu njemačku mnogo puta pobjedjivao. Ja to sve znam. A ti reci, gospodaru moj, nije li to smješno? „Sardin-devlet" s većimi u skupu na vojnu se spremio i u Krim pošao! Mnogo smieha nam je tada bilo. Starac mola onda zabolio od smieha. Samo mu reci „Sardin-devlet!"...

„Sada se sve to promienilo", odgovori Hajredin, silom se podsmjehavajuć otcu.

Vidio je starac, da je sin neveseo, no nehtjede govoriti mu o Pembi, o kojoj je davno znao po glasovih. „Da li gnjeviti se nanj, ili mučati. Mučati ću do zgode!" reče si Šekir-beg.

Emine-hanum posla svoje služkinje po Jusufa, pokri se, izidje k njemu i upita ga, kakva je Pembe.

„Ciganka, jednom riečju!" reče Jusuf. — „Odkrita pri ljudih pleše. Na koljena svim Grkom sjeda."

„Duša li je u nje dobra?" upita Emine.

„Da nemože biti gora!" odgovori Jusuf i uze pripoviedati opet, kako ga je beg skoro utukao radi nje. — Zvonce manastirsko uho moje zaglušilo! „uvjeravaše i osipaše prokletstvi zlu Ciganku.

Emine-hanum nepovjerova svega, što je Jusuf kazivao, znadijaše davno, kako laže; no večerom sama zavede razgovor s mužem te mu reče:

„Tvoja je Pembe zla i ti si zlim postao. Ti si Jusufa izbio za nju, govore naše djevojke u haremu; — a prije ti slugâ nisi nigda bio."

„Ja ću Jusufa protjerati," odgovori beg, bliedeć. — A da je ona zla i razkošna, ti nevjeruj."

„Ciganka je, plesačica, kakvoj joj je biti?" reče Emine.

„Ona nije Ciganka: arnautske je krvi te se rodila u Bitoliji," odgovori beg. — „A što je ona plesačica, to nije bieda. Uzeti ću ju u harem svoj, onda pred drugimi plesati neće. A pred tobom neka pleše. Tebe će veseliti i slušati. Ona je djevojka umna i tebe će slušati, sultanice moja!"

Emine opet zaplače i reče mužu:

„Uzmi ju u harem, a ja idem k otcu, ići ću kadiji, i postaviti cipele svoje pred kadiju vrhom napried, i reći mu: nepodnosi toga duša moja. Ja svoga muža ljubim. Razpitati će me s tobom kadija, a ti živi s Cigankom i ženi ju, ako nije u tebe stida i ako ti nije žao siede otčeve brade!"

Vidio je s većom tugom i stari Šekir-beg, da je u sina u haremu razdor; on je doznavao sve preko viernih starih sluga, koji su sdušno dielili njegovu pečal. Nije htio on i sina dragoga ogorčiti, ni nevjestu krotku vriedjati.

Razmišljao o svem tom i rekao sinu:

„Doba bi ti u Janjinu poći. Samo, kad pogoda nastane bolja, nebi li ti poslao ženu i djecu? Žena tvoja takodjer davno u vilaetu nije bila. Daj da joj nedotužuje. Skoro će biti Bairam; daj da ona s tobom konac Ramazana provede, da u prijateljske kuće podje, te se proveseli. Ti ju i Grkinjam pušćaj, u kuće dobre, poštene... Nu što veliš na tu moju rieč?"

Hajredin neprigovori otcu, i reče ženi spremati se, dok prestanu dažđi.

Hajredin se nije veselio došašću njenomu u Janjinu; no sve se još nadao, nagovoriti ju, da se s njim nerazstavlja i da u kuću primi Pembu.

VIII.

Putem je Hajredinu prišla misao, prijeti predlog Feim-paše i stupiti u službu. Miestâ je bilo još mnogo nezauzetih: paša je želio poviše novih činovnika, da upravlja njimi po svojem. Prošao bi Hajredin na novo miesto; uzeo bi Izedina sa sobom; zatim bi prišla i Pembe tamo. A žena nebi trebala razpita, dotužilo bi joj bez njega, te bi ustupila dobrza.

Vrativ se u Janjinu, sastane Pembu veoma bolnu, te mu je bilo vrlo gorko vidjeti, da ona leži na biednom odru, i što joj nije pokoja od šuma i tjesnote. Prevesti ju

* Grandeburg: Brandenburg, Prusija.

u kuću k sebi pred došašćem ženinim nije mogao.

Tada se u njega još više razgori volja, postupiti u službu, i proći skoro iz Janjine.

Reče o tom defterdaru, a starac napomenu paši o predjašnjih predlozih. Hajredin nije očekivao odkaza, no paša reče, priobćiti mu, da je vrieme to prošlo. Valjalo je onda prijeti, kad mu je govorio. U sultana je mnogo činovnika.

Poslje te uvriede i Hajredin je stao nenaviditi paši, a Feim-paša opet stao postupati s njim nepristojno. Hajredin je u prvom zasiedanju medžlisa odkazao priložiti pečat k jednomu djelu, koje nije držao dobrim.

„Zašto zasiedamo ovdje?“ upita paša. — „Recite.“

„S Vašom dozvolom, zato, ja bar tako mislim... da olahkotimo podarikom padišahinim, a ne da ih obterećujemo...“ odgovori Hajredin.

Izgovori se još jednoč, i ne priloži pečata.

Djelo je prošlo i bez njegova pečata.

Toga je malo. Paša reče jednoč, da svi vide, u kakvu je poredku pri njem policija. Hajredin poslušav ga, uze pripoviedati, kako mu se u hanu na putu tužio sa suzami grčki dečko na to, što je zaptija,* unajmiv u njega konja na šest ura, natjerao ga pješke za njim bježati sve vrieme; nije htio jahati korakom, a kad je prijahao na mjesto, to mu je dao pljusku mjesto plaće i odtjerao ga. Zatim Hajredin pridoda još, kako je jednoč zakasnio noću u selu i zajahao u guščaru, gdje osim bodljikava grmlja ničega nije bilo. Tmina je bila strašna, i osim mala ognja nije se ništa vidjelo. Tako je probavio Hajredin cielu uru; premda je i znao da je otčev dom blizu, no već i konj se je bojao ići napried. Začu napokon, da netko zviždа pjesmu; stane zvati, čovjek zamukni; Hajredin obećaj novaca, zovi, prosi, kuni se, da nije razbojnik, obećavaj još više novaca, kad eto ti napokon mladoga pastira Vlaha, i čim ga je upoznao, odmah mu ruku poceljuj i obveseli se. „Čega si se bojao? upitah ga ja, pripoviedaše Hajredin. „Mislio ja, govorio mi, da se to zaptije naročno pritvaraju te me zovu, da na moj račun u hanu rakiju piju ili od mene novac otmu. Tako oni s nami djelaju.“

„A pastir taj,“ produži još Hajredin. — „tako je biedan, da od gospodara trideset piastra na ljeto dobiva, pa kad sam mu dao zlatnu liru, on me prosio razmieniti u sitno; bojao se, da ga neopaze drugovi, jer on lire još nigda nije vidio!...“

Paša je biesan slušao te pripoviesti; no Hajredin se držao tako častno, tako skromno, tako često dodavao, „paša gospodine moj“, i pače tako vješto i lukavo primetio:

„Sve sam to rekao vašoj preuzvišenosti samo zato, da Vaše skrbi za vilaet nebudu više bezplodne, da se pred vami neskriva zlo.“

Tako je on sve izrekao dobro, te je paša mogao samo reći:

„Grkom i Vlahom nevalja svagda vjerovati... Nije li istina, Kir-Kostaki?“ upita Džimopula...

„Dakako,“ odgovori Džimopulo, — „u svakom narodu ima laži, no što beg govori, to je istina, na žalost.“

Drugi dan poručilo Hajredinu, da ga izključilo iz medžlisa. „Ja nisam činovnik“, reče, „to je proti ustavu.“ No ogorčiti ga to nije moglo. Domaće su muke bile silnije.

Skoro se sav harem njegov podigao iz Delvina. Starice Arbanaške, mlade Grkinje prislužnice, sve provadjalo Emine-hanum. Sama ona izmjenice s Eunuhom vozila na sedlu Izedina. Okolo su jahali naoružani sluge, okolo ženskih išli provodnici i vodili konje po strminah.

Hrpimice sa smiehom, govorom i hržanjem, ujahali su kroz široka vrata na dvor Hajredinov. Oživi se dom, no radostne duše u domaćina nije bilo! Beg nije razmišljao dugo, opet je uzeo govoriti o Pembi, a žena opet stala plakati i groziti se razpitom.

Dvie se nedjelje vidjevao Hajredin s Pembom u jedne stare Grkinje u biednoj kućici predmješća. Na žalost mu bio Ramazan, i cio dan valjalo mu provoditi, nešetajuć se i neradeći: nije se smjelo ni jesti ni piti do noći. To bi on trpio, zato što je odahivao noću u biednoj kućarici s Pembom, i s njom skupa večerao ondje, no danju nije se smjelo ni nargile zaprositi doma, i u kavanu iti i pušiti bijaše nepristojno.

Što ćeš? Kušao je spavati, al nije mogao zaspati kriepko i dugo.

Žena mu, videć nemir njegov, revnovala i žalovala se. Rodjaci su joj posjećivali harem i svojimi nagovori i savjeti još više zliedili ranu ljubavi njene.

Bila u nje starica tetka, bogata ženskinja, starica tako smjela, da nije znala ljudskoga straha, te se samo Boga i zakona bojala.

„Ja ti velim za se, kuzum Emine,“ govorila je ona, — „ja se nikoga nebojim. Znaš li što je ruski konsul? Rusija je velik devlet... silnijega od ruskoga nije naroda. I na ovdješnjega konzula ti nepazi, što je mlad i slabahan. I on je moskovski čovjek. Zamrzlo je jezero u Janjini. Paša nije kazao ljudem hoditi po ledu, i narod je na ostrovu bez hljeba ostao; tko je pošao po ledu? Moskov je prvi pošao, a za njim i drugi, te ljudem hljeb odnesli! Naši su vojnici natovarili jednoč mazge, a on je jahao jedini naprvo... Ždrebac pod njim oganj. Naši

* Turski žandar.

vide, da kavasa nije s njim. Neznaju mu lica i nedaju puta. A on je, psina moskovska, odjahao nazad i pustio na njih ždrebca. I vojnici i mazge i tovari propadoše... A on psina nevierna, projaha! Vrlo sam se ja razsrdila na njega rad vojnika naših; sretih ga u postranoj ulici i obustavih se. Gledaj, rekoh, što ti ja učinim. I stadoh kričati na njega: „psino, pasji sine, Moskov-gjaur, zašto si simo zašao? Zašto si djavole u naš grad zajahao?..." Pogleda on na me, suh čovjek velikih očiju, strašnih. A ja ga još bolje sramotiti stadoh, i rukama na njega mahati. A on se nasmjehnu i podje dalje. Ja ti to velim, da se nikoga nebojim! A muža počitujem... Muž mi je tih i boji se mene. „U moje je žene palica u ruci kao u Abdul-paše (u tvojega otca) sablja, molitvom zagovorena. Nikuda od njene palice neutečeš!" Eto kakva sam. Zla sam, kuzum Emine. A zakon znam. Vidim, da sam ostarila. Sama na prošlom Bajramu kupih mužu Čerkezkinju. Tri tisuće piastra dadoh! Sama sam slušala noćju, nehrče li, sama joj tabane vodom močila, gledajuć, da li krasan slied njena nožica daje. Šestnaest joj je ljeta, te je nježna, kao cvietak u vrtu! I postade mi kao kći. Na čem ja spavam, spava i ona na tom; ja pijem kavu, i ona pije, kakov hljeb ja jedem, i ona takov jede. Bijem ja nju kadkada, što je mlada te uma još neima, zato ju bijem."

Vidjela je Emine-hanum, da se od tetke dobra savjeta nedočeka, jer je starica više o sebi govoriti htjela, da se hvali, a ne savjete davati.

„Zakon, zakon, veli, — i u proroka je bilo mnogo žena!"

Emine joj reče:

„Druga je robinja — Čerkeškinja, kupljena od otca i matere; druga Ciganka, koja bez jašmaka pri ljudih pleše!"

Tetka se u tom složila s njom.

„Istina," reče — „druga je Čerkeškinja! Umna si ti Emine... Ti si upravo, vidim, kao i ja!"

I stadoše govoriti o drugom. I sve su Turkinje govorile: „Ina je stvar Čerkeškinja! Ina ta Pembe bezstidnica!"

Samo je jedna biedna starica govorila joj od duše: „pokori se'" i govorila joj sve tako toplo i srdačno, da se stala sklanjati i Emine-hanum.

„Pokoriti ću mu se!" uzdisala je i slušala slabahnu staricu.

Starica je sjedjela pred njom, sgrbivši se, sva navorana lica, tresla se i govorila:

„Kuzum-kuzum! Pogledaj na me, mila hanum! Ja bogatstva nisam znala kao ti! Bilo mi je dvadeset ljeta, prošao mi muž u vojnike pri sultan-Mahmedu i ubilo ga na Dunavu. A ja hljeba nisam imala, te se stala iz nužde prodavati; doznao za me Riza-beg, pa mi reko: „uzeti ću te, biednu, k sebi," i uze. Bila su u mene i djeca od Riza-bega. I žena mu je žalila mene. Iz mlada ona bila dobra, nego postarjela i srditom je postala. A ja sam ju žalila; moja djeca su pomrla sva, ja za njenom djecom hodim. Ostarih, ali ipak hodim; djeca joj ponarasla, razišla se simo tamo, i Riza-beg zabolio i umro. A sada za unučadi im hodim. Kadkada me grdi ona i bije kriepko moja sgrbljena stara rebra, a ja ipak pazim Mehmeda svoga, njena unuka. Plačem mnogo i sve pazim. I draža mi je unučad njena od života moga. Mehmede moj. Mehmede moj mali! Ako ga samo časak nevidim, maloga svoga, umirati hoću. I dobar je Mehmed moj, kuzum Emine! „S kojom," veli babica, „hoćeš da te ženim, Mehmede moj?" A on, diete nerazumno: „S dojiljom," veli, „mojom". Eto gle, on bi se rad sa mnom ženiti. Gle, hanum, kakva je sudbina moja! A ja dobra njihova neću zaboraviti. Pokori mu se, nagraditi će te bog zato, i u njoj ćeš ti slugu viernu naći pod starost! Pokori mu se!"

„Da se pokorim?" mišljaše Emine, te reče pozvati k sebi Pembu. Pogledala ju, porazgovorila se, no kad je vidjela, da Pembe smjelo gleda na nju, i kafu pije kano sultanica, nespiešeć, a još više, kad je opazila na njoj zlato i nakit od darežljivosti Hajredinove, tada joj je srdce kano upalo. „Nemogu!" reče, i opet pomisli razpitati se. Posla o tom viest i svekru i otcu, i mužu opet reče:

„Ja ću se razpitati s tobom."

„Razpitaj se," reče Hajredin i prodje iz kuće.

Čim su stari doznali, da se Emine hoće razvesti s mužem, odmah dodjoše oba u Janjinu. Svi se rodjaci digoše na mladoga bega. Otac Hajredinov, koliko je i bio dobar, pozva sina i reče mu grozno: „Ti si me stao sramotiti po cielom vilaetu."

Hajredin je pokorno podnio ukor otčev, no tastu je rekao:

„Ja tvoje kćeri negonim, ona sama proti mužu ide i sama hoće. A ja sam u haremu svom gospodin, kao i ti u svom. I ja se tebe nebojim."

Kao zvier posta Abdul-paša. On i putem nije kleo ni grdio zeta samo zato, što je jahao skupa sa Šekir-begom, te ga uvažavao. A sada iza tih rieči on već nije htio ni vidjeti zeta, zapro se u svom konaku ogromnom, i čibuke lamao i ljude sve na užas privodio, uzklićuć: „Kakvo ću mu zlo učiniti? Kakvo zlo, da drhće i prosi u mene milost?"

Domisliv se, prizva Cigane, te im dade novaca, da odvezu iz Janjine Pembu. No on je bio skup, nije davao baš mnogo, te su Cigani mislili, da će od Hajredina više dobiti, nego od staroga zviera. Klanjali su se i htjeli ljubiti skute starčeve, te se izpričavali, da je Pembe djevojka slobodna, da živi s tetkom, da je pristala k njim i opet se odielila; a silom ju izvesti nemogu.

Pošiljao je Abdul-paša i za samom Pembom i za tetkom njenom, no one nisu došle, te rekle:

„On je čovjek velik i grozan; bojimo se, da nam neučini kakvo zlo.“

Abdul-paša do krvi izbije slugu, koji mu je donio taj odgovor i izagnao ga iz doma.

„Podji, tuži se na mene paši!“ reče mu. „Sada je carstvo naše postalo carstvom gjaurâ i bezposlicâ, beg sada nije begom, ni paša nije pašom! Bilo je nekada drugo vrieme! Pozovi ja tada dva tri mladenca, pak im reci: „Ej, dobri mladci moji! Odvedite tu djevojku u goru, zakoljite ju i zakopajte u zemlju.“ I oni ju odvedi noćju, i zakolji i zakopaj; i znali bi o tom svi ljudi, od Preveze do Škodre, i nitko im nebi rekao hude-besjede. A sada konsuli za nami kao vuci bježe!“

Doznade Jusuf, što je Abdul-paša govorio: „liepo bi bilo zaklati Pembu!“ Pridje, pokloni se Abdul-paši i preporuči se za taj posao.

„Vi me poslje u Jeladu odpravite,“ reče — „da me nekazne. A ja ću to učiniti!“

„Van! psino!“ zakriča na njega paša i ustade s divana.

Pobježe Jusuf i uze pripoviedati po kafanah, kako mu Abdul davao 20.000 piastrâ, da zakolje Pembu.

Na drugu je noć Pembe plesala u mehtubči; Hajredin je probavio tamo do zore, te vrativ se, zaspao u svom selamliku, nezahodeć u harem.

Tu se noć Šekir-beg vidio s Abdulom, te ga malo uspokojio.

„Poći ćemo skupa k vali-paši i pokloniti mu se, da Ciganku protjera od ovuda,“ reče Šekir-beg Abdulu.

Feim-paša je primio ih dobro; počitovao njihove godine i zvanje, kako je pristojnost zahtievala; i mnogo izpitivao o kraju i o duhu naroda.

Napokon Šekir-beg progovori o Pembi.

Paša je davno znao o svem tom, no pričinio se, kao da prvi put to čuje, te je veoma žalio, što se tako slučilo.

Abdul se obodri te izusti rieč „sjugjun“, što znači izagnanje.

„To je djelo domaće,“ odgovori paša, te uze objasnjivati starcem, da su prošla vremena, kad je beg tim što je beg, mogao izganjati ljude iz grada, pače ih klati. Govorio je to Feim-paša, te se sve silnije i silnije razgrijavao... — „U našem devletu svi su podanici sultanovi ravni. Vremena su nepravde i samovolje protekla skupa s krvlju samovoljnih janičarâ u vode Bosfora! Turska je sada primljena slavno u obitelj europsku, te će sultanov sluga umjeti prisiliti, da se zakon štuje!“

Abdul-paša je mučao mrko.

„Dakle novi zakon,“ reče napokon, „veli, da je stari vojin naravno s razkošnom Cigankom? Liep zakon!“

„Zakon dan gospodarem našim...“ reče bliedeć general-gubernator, i ustade sa svojega stolca.

„Onda ja proklinjem sve vaše novosti,“ zakriči stari Abdul. — „Ja znam jedini zakon, drevni običaj mojega roda... Vi pogubiste islam; vi pogubiste sav narod musulmanski. Vi pogubiste nas...“

Feim-paša pogleda na biesnoga starca muče nadmeno, prebiruć brojanice. Kao na bezsilna stara psa gledao je na njega.

Šekir-beg priskoči k namjestniku, te mu shvati skute...

„Prostite drugu mojemu, on je starac... Govori po starom à la Turca!... Zlobe nije u njegovu srdcu... Tuga i uvreda razžestile su njegovu dušu... On je vieran sluga sultanu... Njegov je rod uviek vierno služio sultanu gospodaru našemu...“

Feim-paša odstupi nadmeno od Šekir-bega, te mu odgovori:

„Ja mu praštam; njegov je rod točno uviek služio. Ja ću vam reći, da li vaš rod vierno služi? Vierno li služi vaš sin?... Znate li, zašto sam ga udaljio iz medžlisa? Idite, sada je u mene druga posla, i pripravite sina vašega na dalnji put. Neću izagnati Ciganke, nego vašega Hajredina. Neka zna, kako se druži s Grci, našimi najgorimi neprijatelji, i kako spasuje urotnike noćju u arbanaškoj odjeći...“

Rekav to, paša pozvoni i zapovjedi kliknuti svoje činovnike s papirom. A starci se udaljiše mučeć doma.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Dvoransko kolo.

Opisao i orisao Fr. Šaver Kuhač-Koch.

> **I u plesu valja pokazati, da smo Hrvati; neka sviet znade, da je Hrvat svoj u svojem domu, svoj na svojoj zabavi**
>
> *Dr. Lorković.*

Kao što se nesmije nijedna vrst umjetnosti tjerati jednostrano niti ograditi kinezkim zidom, nego valja k njoj povući onu što joj je najsrodnija pa iztaknuti zamjenitost njihovu i umjetnosti na taj način složiti u jednu skladnu cjelinu: upravo tako treba i umjetnosti glasbenoj, imenito svakoj narodnoj glasbi, da se uči i njeguje srodna s njom umjetnost plesa, u našem slučaju imenito narodni ples. Jer ako glasba plesu podaje oživljujući ga glasbeni živalj, a ono

ples podaje za glasbu opet nove oblike, koje ona može na svom polju upotriebiti i crpiti iz njih nove kombinacije, nove glasbene pojave. Sjetimo se samo, kakvih su glasbi oblikâ i kombinacija dali: menuet, walzer, galop, polka i mazurka! To su bila obilata vriela, iz kojih su crpili najveći glasbeni duhovi! Ima pretjeranih glava, kojim su poćudne samo prisiljene, a ne istinite stvari; al neka oni s kakvim hoće neuvaženjem pogledaju na plesnu glasbu, ipak je istina to, da su krasoslovci i poviestnici kulture davno već priznali, da su pučki plesovi glasbenoj umjetnosti više privriedili, nego li fuge, kanoni i kojekakva kontrapunktična cjepidlačenja! i da se uplivu plesovne glasbe, nije oteti mogla nijedna vrst glasbe, pače ni crkvena ni operna glasba. S druge strane zrcali se u narodnom plesu narodni značaj, kakov je u preraznih situacijah i u različitom stanju osjećanja, i to zrcali se koliko je jasnije moguće, jer se u čovjeka, razdragana plesom i glasbom, duša razveže i uslobodi tako, da samo istina iz nje izvirati može.

Uvidjajuć, kako je ples važan za našu narodnu glasbu, trsio sam se uviek zabilježiti ne samo melodije pjesme nego i plesa i po mogućnosti nacrtati korake i likove naših narodnih plesova. Da je naš narod mnogo okretniji nego li se i misli, sliedi odtuda, što ima veliku množinu plesova, dok drugi narodi mogu samo 6—7 narodnih plesovâ svojih pokazati. Što se tiče glasbenoga diela ovih plesova, ja sam sám sabrao do stotinu različitih vrsti, koje se još danas neprestano izvode kod Bugara, Srbâ, Hrvata i Slovenaca. * Od ovih plesova ima samo malo njih, koji bi bili poznati u gradovih; iznimka su samo dubrovački contredanc, srbsko knjaževsko oro (kojim se u Biogradu otvara svaka plesna zabava, bila ona ma kako odlična), paračinka i jastučak.

Kazati mi je štovanim čitateljem „Vienca", kako je to da ja, inače nestrukovnjak u umjetnosti plesovnoj, opisujem slavonsko likovno kolo — što ga za razliku od prostoga (selskoga) kola nazovimo dvoranskim kolom. — Učiniti ću to već i zato, da se nebi pomislilo, kao da hoću šeprtljiti u tudjem zanatu, ili uviek se i u sve pačati; ne: ja sam baš toga mnienja, neka se u umjetnosti kao i u znanosti radnja podieli, i neka svatko obradjuje svoju posebnu struku.

Ja sam dvoransko kolo opisao za svoju potrebu kao glasbenoga skladatelja i to u tu svrhu, da upoznam vanjski oblik plesa kao i pojedine naglase kola; jer ako skladatelj toga nezna, može mu se vrlo lahko dogoditi, da neće na pojedine korake staviti dolikujuću glasbu, ili da će za težki

* Ovdje dodajem samo imena onih plesova, koje sam dosele sabrao; pobliže ću o njih priobćiti na drugom mjestu. Za sada spominjem samo to, da nekoje od ovih plesova pleše jedna osoba, nekoje po dvie, druge opet po više osoba; da družtveni plesovi nisu svi onakvi kakvo je kolo, i da su od tih plesova jedni liričke, drugi opet epičke, dakle groteske naravi, nekoji su pako više pantomimički plesovi. Bugarski plesovi, koje ja imam, jesu: Banska, vojska, trepožešće, ušanka, kokonješte, gaga, niševljanka i krinka; srbski: knjaževsko oro, vidinsko oro, šareno oro, niševačko oro, kapit. Jovo, vlaško oro, četvorka, daneranka, kokonica, mariola, polomka, požarevljanka, mačvanka, paračinka, liepa Maca, ostrovljanka, smederevka, orlovka, jedren, djeldi (turski ples), nedagrivne, hopacup, pljeskavica, selo gradovac, kisela voda, podunavka, hromačavka, parlapana, kragujevčanka, balkanka, dimitriole, zajam, šabčanka, brazda, sekretarka, mejdanka, jelka, jagodinka, krivka, gradiškanka; hrvatski plesovi: jastučak (igra kolo), povraćanac (ketuš), ženski, svatovac, koleda, Zora, Živa, pleskavica, poskočnica (više ih n. p. Samoborska poskočnica), hrvatski tanac (u primorju), skoči gori (na otoku Hvaru), staračka (iz Hvara), po staru gradsku (iz Hvara), munfrina (iz Hvara), po višku (iz Visa), kose (župa); iz Dubrovnika: sievača, kolamajka, lov, majka Mara, povinuša, zrcalo, — od starih dubrovačkih kontredancâ imam: Il trionfo, marmon, bella Ragusa, la banco, zattara, collo copia, pentenza, crovata, la gavotta rondo, sera bosco, bello gregho, lavandara, polonese, inglese, raguse-a, ball nuovo, fratetanza, la biondina, fracasé, la savojarda, bella rosa, persiano, triescun, S. Giorgi, k tomu se imaju dodati razne plesovne vrsti (dotično koraci, likovi) kola hako se ono pleše kod Hrvatâ i Srbâ, i više koruških, štajerskih i kranjskih plesova.

Bilo bi željeti, da se koji učitelj plesa nakani opisati razne korake i likove naših narodnih plesova. Takovo bi djelo bilo pravo vrielo za slavenske salonske i kazalištne plesove, pa bi gradjane sa seljani više sbližilo nego li su sbliženi sada. No sastavitelj takova djela stekao bi si i veliku zaslugu za jugoslavensku umjetnost, jer kad bi se na novo oživili, razširili i uveli pučki plesovi, tim bi se narodni ponos i sviest više podigli i učvrstili nego li mnogom drugom stvari, koje se kod nas osobito njeguju, dapače svimi silami pomažu, no koje uza sve to neće uroditi povoljnim uspjehom, a posvemašnjega upliva na narodni život neće imati nipošto, jer za takve ugodice nema u narodu temelja, ni izvora, ni dara. Svaka će se stvar, dakle i umjetnost, uzdržati samo dotle dok bude imala neku važnost za razvoj narodnoga duha. Niti inače niti dulje uzdržati se neće!

korak metnuti lahki glasbeni naglas itd., što je svakako na uštrb ritmu, dapače značaju plesa.

Kako rekoh, ja sam dvoransko kolo opisao samo za svoje vlastito učenje narodne glasbe, i rukopis mi je već nekoliko godina u škrinji ležao, kad li se eto god. 1864. otvorila prva hrvatska izložba plodinâ i tvorinâ u Zagrebu, te su mene zamolili, neka taj svoj opis na izložbu pošaljem. Nisam imao razloga protiviti se tomu, samo sam hotio, da moj rukopis prije pregleda kakov strukovnjak. Pismeno se obratih na gosp. Coronellia, učitelja plesa u Zagrebu, a on mi odgovori, da i sam radi na takovu opisu i da nebi bilo probitačno, da mi obojica s jednim i istim predmetom stupimo pred javnost, osobito kad je on slavonsko kolo popravio, izlučio iz njega sve što je tudje, i mjesto toga izumio nove likove. S ovim se odgovorom zadovoljih u toliko, što nema dvojbe, da će strukovnjak nešto bolje učiniti od mene, koji se tim predmetom nebavim, te poslah na izložbu svoje skladbotvore, medju njimi i k o l o b r e z o p i s a. No opis, što ga je gosp. Coronelli obećao a ja mu se toliko radovao, još nije predan u štampu, a ja se evo odazivljem prijateljskomu pozivu slavnoga uredničtva „Vienca“, te u sviet iznosim svoj opis i oris.

Nisam mogao nikakva obzira uzeti na popravke, što ih je učinio g. Coronelli, jer mi nije namjera pokazati, kako bi se k o l o po obćih pravilih plesovne umjetnosti plesati imalo, već samo kako se ono od 30 g. pleše u Osieku, Vukovaru, Brodu, Djakovu, riečju u Slavoniji. Ovim nebudi rečeno, da ja nisam voljan Coronellieve popravke priznati za shodne i umne, ili da mi nebi drago bilo, kad bi on svoj opis obielodanio, jer to bi značilo opirati se napredku, — već hoću samo da kažem, da svoj opis u štampu dajem više kao prinesak k poviesti naših plesova.

S toga ću ovdje u kratko priobćiti one viesti, koje o postanku dvoranskoga k o l a znamo i koje sam marljivim opitivanjem od vjerodostojnih osoba doznao.

God. 1838. ili 1839. dogovoriše se neki rodoljubni, za naš narodni život dakle i za našu umjetnost zabrinuti vojnički častnici brodske pukovnije, da će mjesto četvorke, koja se je iza francezke okupacije Ilirije sve više razprostirala po Hrvatskoj i Slavoniji, sastaviti slični družtveni ples, osnovan na likovih naših narodnih plesova. U tu bi se svrhu sastajali na stanovite dneve, te bi umah praktički započeli ustanovljivati korake i likove za novo dvoransko kolo, i to iz poznatih jim pučkih plesova. Za prvi lik, za osmicu, upotriebiše povraćanac, za treći „zviezda“ pučki ples svatovac, za ostale likove stranom bosanske plesove, stranom razne plesovne likove, što ih puk u svom kolu čini. Andante pred svakim likom čini se da je oponašanje paračinke, koja se pleše u Srbiji i Sriemu. Neznam, da li moliné i prolaz potiču od cotillona, ili da li većina sada običajnih cottillon likova potiču od slavenskih plesova; al to stoji, da naš puk u svom kolu čini mnoge u cotillonu rabljene likove, premda cotillona nikad ni vidio nije.

U Meyerovu „Conversationslexiconu“ našao sam pod riečju „Polka“ ovo: „Polka, modni ples novijega doba, potiče kao i walzer iz Češke i to iz okolice Jičina, ter se prozvala po polukoraku, koji u njoj vlada, p u l k a (češki: polovina). Meštri baleta uzev pojedine korake i z d r u g i h s l a v e n s k i h p l e s o v a, stvoriše više vrsti polke, tako polku hongroise, p. bohemieme, p. mazurku itd.“ Iz toga sliedi, da plesovni umjetnici drugih naroda svakom zgodom pogledaju na slavenski narod, te od njega uzmu što nadju prikladna za nove plesovne sastavine, pa nikada nisu tako pošteni, da bi kazali, odkle su što uzeli. Vriedno je spomenuti još i to, kako je L. Szölösi, plesač baleta u peštanskom magjarskom kazalištu, koji je godine 1847. izumio magjarski družtveni ples K ő r, uzeo od našega kola ne samo ime (jer kőr znači kolo) nego je prihvatio i likove našega dvoranskoga kola, dočim je likove kőra razdielio u andante i allegro. Danas je kőr poznat skoro u pol Europe, a o našem dvoranskom kolu vrlo je malo viesti doprlo u inozemstvo. To je zato, što mi premalo svoje ljubimo, a energični smo samo onda, ako treba podpomoći i uvesti ono što je tudje.

Prema koncu godine 1841. uveo je u Zagrebu nadporučnik brodske krajiške pukovine g. Marko Bogunović dvoransko kolo, (dakako pod imenom slavonskoga kola); on je više mlade gospode i gospodjica tomu plesu priučavao. Javno se je dvoransko kolo plesalo u Zagrebu prvi put 27. siečnja 1842. u gradskoj streljačkoj dvorani: taj dan su nekoji rodoljubi priredili ples pod imenom: „narodna večernja zabava“. Contessa grofica Sidonija Erdődyeva (kašnje udata za Rubida), koja je u ono vrieme prednjačila u svem, što se ticalo hrvatskih običaja i umjetnosti, bijaše i ovaj put vodilica i prvakinja, a to je mnogo pripomoglo, da se je ipak vrlo sviklo dvoransko kolo, premda su ga nekoji već unapried proglasili „medvedjim plesom“ (kako nas izvješćuje Lj. Vukotinović u „Danici“ br. 6. od god. 1842.). Kolo se odsele doduše uviek plesalo, ipak u Zagrebu nije počudno bilo, da se ono zove slavonskim, te su ga mjesto toga prozvali „narodnim kolom“. Jedan nam nepoznati čovjek htjede još lagljim načinom odpačati stvar, pa izumi novi ples i prozove ga „hrv. kolom.“ Ovo je doduše po vanjskom obliku sudeć sasvim nalik slavonskomu kolu, ali ipak plesovni likovi hrvatskoga kola

nisu uzeti iz pučkih plesova, nego su iznišljeni; uza to se njegov ritam razlikuje od plesovnih melodija našega naroda kao crno od biela. K tomu se hrvatsko kolo nije dielilo u 6 likova i jedno veliko kolo, nego u 7 likova, a veliko je kolo sasvim izostavljeno, pod izlikom, da je broj sedam sveti broj Slavenâ, i da prosto kolo nedolikuje salonu. Neće mi se iztraživati, imamo li ili neimamo uvesti svetost poganskih Slavenâ; al proti tomu se moram ograditi, da pučki ples nedolikuje salonu, a osobito naše kolo, koje je uviek ćudoredno i (izuzev možebiti dubičko prosto kolo) mnogo umiljatije nego li mnogi drugi plesovi, što jih pol Europe pozna i pleše. Glavni razlog, zašto je Coda (veliko kolo) u novom hrvatskom kolu izpuštena, biti će po svoj prilici taj, što sastavitelj hrvatskoga kola nije znao, kako puk po Slavoniji, Hrvatskoj, Bačkoj, Srbiji i Bosni svoje kolo pleše. Pošto su mislili, da je sedmi lik tobož elegantniji, to su Codu slavonskoga kola stisnuli u sedmi lik „Zmiju", al ovdje se na to nećemo obazirati, te ćemo mjesto toga staviti izvornu Codu kao „prosto kolo". Da se je sedmi lik dvoranskoga kola duže vremena uzdržao, zasluga je pokojnoga skladatelja Lisinskoga, koji je za slavonsko kao i za hrvatsko kolo 7 glasbenih brojeva napisao. Pošto se iza Lisinskoga dugo vremena nitko nije našao, koji bi bio skladao nova kola, to se je neprestano svirala glasba Lisinskoga sa sedam brojeva.

Nepoznati sastavitelj plesovnih likova hrvatskoga kola trudio se dosta, da iztisne slavonsko kolo, ta on je hrvatsko kolo opisao te opis i slike predao knjižaru županu, koji je to godine 1848. štampom izdao. No sve je to slabo koristilo, jer je slavonsko (dvoransko) kolo održalo mejdan sve do dan danas, dok se hrvatsko kolo, bar što ja znam, nepleše više ni u Zagrebu niti nigdje drugdje. To je novi dokaz, da se nemože održati ono, što nema korena u narodu, pa makar se zanj radilo što mu drago, makar se nastojalo razprostraniti koliko mu drago.

Prvu su glasbu za slavonsko kolo sastavili izumitelji plesa i to tako, što je ovaj il onaj melodiju pjevao ili zviždao, a jedan od vojničkih častnika melodiju na guslah za njimi svirao. Prvi broj ove u družtvu skladane glasbe održao nam se u prvom liku Lisinskova kola, koji je ovaj broj napisao po pjevanju nadporučnika Marka Bogunovića, a druge je brojeve po ovom uzoru sam složio. Lisinski je prvu glasbu napisao i za hrvatsko kolo, odakle sa zadovoljstvom uvidjamo, da je Lisinski vrlo dobro znao, gdje se mora početi stvarati nar. glasba. Za slavonsko se kolo iza Lisinskoga našlo više skladatelja: tako kapelnik David, Kuhač-Koch, Hladaček, Kwiatkovski i Švarc, a za hrvatsko kolo samo jedan skladatelj i to u osobi pokojnoga karlovačkoga skladatelja Hauske.

O značaju dvoranskoga kola govori časopis Luna (prilog k političnim novinam Agramer Ztgu.) ovako: „Slavonsko kolo pokazuje tiho plamteću vatru, starodavna i junačka sdružena sa ljubavlju ćućenja i neku uljudno milu razpuštenost jugoslavenskoga značaja". (Tečaj 1843. br. 13). I dr. Dežman govori u svom članku „o plesu" o našem dvoranskom kolu ovako: „Ja držim, da se mi njime upravo ponositi možemo i da ima jedva koji narodan ples, koj bi se s njim za prvenstvo natjecati mogo. Ako gledamo, kako narod njime razvija milotu i ljubkost, kako njime postizava svoju čednost i pristojnost, moramo priznati, da odgovara i strogim moralnim i zdravoslovnim zahtjevom posvema." (Vidi „Vienac" broj 1. od godine 1869).

Na koncu ovoga uvoda velim i opet, da ni opis ni oris ovoga kola netraži slave proizvoda umjetno-literarnoga, pače ja dopuštam, da je oris s gledišta plesovne choregraphije nespretno izveden; no ovim ja hoću samo da se nezaboravi na naše dvoransko kolo, te da ono razgovietnim opisom jasno bude svakomu. Ako i nisam mnogo viešt plesovnoj i umjetnosti i književnosti, a ono mi ipak nebi bilo mučno pridržati choregraphije Bernharda Klemma (vid. Katechismus der Tanzkunst, Leipzig 1855.), no ja sam se volio držati onoga načina, kojim je nepoznati sastavitelj hrvatskoga kola (Zagreb, Župan 1848.) likove narisao, nego li da na vrat na nos uvedem tudji način; jer svakako je bolje pridržati ono što već obstoji i prilagoditi potrebam vremena, nego li svakom prilikom oboriti ono što su predložili naši prijašnji umjetnici i književnici, pa početi s nova. U tom slučaju ostali bi uviek početnici, a to nije znak napredka.

Jadransko more.

Napisao L. R.

(Dalje.)

Na sredini Kvarnera u dubini od 40—44 niti nadjeno je vazda + 10°R ili + 10·7°R. Na jednom plitčijem mjestu od 38 niti, gdje bi čovjek veću toplinu očekivao, bilo je samo 9·9°R opaziti, a to nije moglo od nikuda druguda doći, nego od izvora nalazećega se na dnu mora. Isto je sa mjerenjem u luci kod Priluke u dubini od 24 niti sa toplinom od + 10·9°R, dočim je samo jedan dan kasnije u blizini opažena toplina + 12·6°R. Napokon je bio u zimno doba jedan pokus stavljen upravo radi toga i to za burna vremena izvan luke riečke u bočatici (Brakwasser) i nadjeno 27. veljače: Na površini + 6·4°R, 1 nit duboko + 6·°45°R, 3 niti + 6·45°R, 5 niti + 6·5°R, dočim je čisto

more samo 6·0°R na površini a 6·1°R u dubini od 3 niti imalo.

Skupiv sve ovo, što je do sada rečeno, sliedi, da izim vrielâ nalazećih se uz obalu morsku ima takodjer množina, koja istom na dnu izviru; jer ćemo si jedino tim načinom protumačiti moći, kuda nestaje onolika množina godišnje kiše.

Početkom ravnonoćja (aequinoctium) nastaju silne oluje, koje su mornarom jako pogibeljne i zato se oni u takovo vrieme drže u sigurnih sidrištih.

Još mi je nešto govoriti o vjetrovih. Nastaje pako pitanje: odkuda i kako postaju vjetrovi?

Znamo iz fizike, da čitavu zemaljsku kruglju zaokružuje zrak, koj ima to svojstvo, da se razteže, kad se ugrije. Sunce pako razvrućuje neprestance zrak u vrućem pojasu kod polovnika, koj se onda u vis diže. S obiju strana, naime sa sjeverne i južne polutke, nahrupljuje mrzli zrak, da onaj prazni prostor izpuni. Mrzli ovaj zrak se uslied topline opet ugrije i diže u vis a novi mrzli dolazi opet u prazninu. Tim nastane kod obiju stožera razriedjeni zračni prostor, kojemu teži ovaj topli znak, koj se je bio u vis popeo. Tako nastaju neprestance u zraku struje (Luftstremungen) te u ovih strujah putuje zrak sa zemlje od obiju stožera prema polovniku, dočim gore visoko topli zrak od polovnika k stožerom leti. Odatle vidimo, da zrak cirkulira ozdo od stožera prema polovniku i gore visoko od polovnika prema stožerom Eto ovakovim cirkuliranjem zraka postaju vjetrovi.

Za nas primorce jesu vjetrovi od velike važnosti, jer jutrom kad ustaneš i baciš okom na pučinu morsku, te vidiš, da je površina gladka, tada neduva nikakav vjetar, i to ti je tišina (Windstille). Ako li je malo uznemirena, vjetar je slab; opaziš li pako na površini biele pjege, tada je vjetar žestok, koj more jako uzburka i pjenu pravi. Iz pravca valovâ možemo odmah upoznati, odkuda vjetar duva; komu je pako pogled na more zapriečen, taj pogleda na vjetrenicu (Windfahne), koju ćeš kod nas mal ne svagdje na krovovih opaziti i eto odmah upoznaš pravac vjetra. Isto tako su nam vjetrovi mjerilom, služeći nam za ravnanje, da li će biti toplo ili mrzlo, suho ili vlažno vrieme. Osobito su pako za mornare vjetrovi vrlo važna stvar, jer jedino njihovim poznavanjem moći će brodom odploviti ili se u sigurnu luku sakriti.

Budući da je naš narod vazda u doticaju s Talijani, to je poprimio od njih i nazove vjetrovâ, od kojih ja sliedeće navodim: 1. Tramontana = sjever. 2. Tramontana-Greco = sjev. sjev. iztočnjak. 3. Greco = sjeveroiztočnjak. 5. Levante = iztočnjak. 6. Levante-Scirocco = ist. jugoiztočnjak. 7. Scilocco ili Scirocco = jugoiztočnjak. 8. Ostro-Scirocco = jugojugoiztočnjak. 9. Ostro = jug. 10. Ostro-Garbino = jugojugozapadnjak. 11. Garbino ili Libeccio = jugozapadnjak. 12. Ponente-Garbino = zapado jugozapadnjak. 13. Ponente = zapadnjak. 14. Ponente-Maëstro = zap. sjev. zapadnjak. 15. Maëstro ili Maëstrale = sjev. zapadnjak. 16. Maëstro-Tramontana = sjev. sjev. zapadnjak. — Ostali izmedju ovih 16 ležeći vjetrovi jedino su za mornare od veće važnosti.

Od napomenutih vjetrovâ govoriti mi je o nekojih nešto obširnije.

Najjači po iztočnih obalah jadranskoga mora duvajući vjetar jest poznata bura (βορεας). Ovoga vjetra nema na busulji i to radi toga, jer puše sad od izt. sjev. iztoka, sad sjev. iztoka ili sjev. sjev. iztoka. Burin je slabija bura.

Bura, koja jedino u kraških predielih vlada, dolazi po svoj prilici s visokih bosanskih gora u Hrvatsku i Dalmaciju, te se spušta kroz uvale i drâge prema moru. Ona se cielu godinu natječe s jugom za gospodstvo. Najjače duva u dolinah i drâgah, koje su prema moru otvorene kao n. p. u tako zvanoj Vrulji izmedju Omiša i Makarske, osobito pako u senjskoj drâgi, a po tom u morlačkom kanalu i riečkom zalievu. U zalievu tršćanskom znade kadkada još jača biti; jer kako se je već više putâ dogodilo, morali su po gradu užeta razapeti, da se ljudi zanj držati mogu; jer bi ih inače na zemlju ili u more bacila, dočim se to u Senju nikada sbilo nije, ali jao onomu, koj zaštitnika nema.

Mornari se je osobito boje, jer dolazi obično bez ikakova predznaka na jedan put s pojedinimi udarci (Reffiche ili Reffoli) i čini nejednake valove tako, da se brod uviek ziblje, te jarbole razpolovi. Ljeti traje 3—5 danâ, a zimi može 9—15 potrajati, premda kadkada malo popostane. Obično donosi sobom vedro vrieme, oblake bo prema jugu tjera. Prije no će se bura pomoliti, pada obično znatno barometer od 336—340 na 332—334 par. palca. Polag izkustva djeluje doduše bura na organizam ljudski jako velikim uplivom, buduć se čovječje tielo smrzne i ukoči; no termometer i psychrometer dokazuju, da taj upliv jedino od jakosti vjetra dolazi. Uza sve to je čovjek zdraviji i zadovoljniji a uviek dobra teka, jer hranu brzo probavlja. Za njezina vladanja pada jako riedko živa izpod ništice, makar još hladniji burin puhao.

Kao njezine predznakove možemo uzeti tamnê maglene oblačiće ili velike okrugle bielkaste oblake, koji nad vrhunci briegovâ lebde, isto tako i veliku osjeku.

Burno vrieme traje u Kvarneru najmanje $1/4$ godine i to $1/3$ zime i $1/8$ ljeta, a od toga pripada većina burinu.

Buri sasvim protivan vjetar je jugoiztočnjak, krivo jug (scirocco), koj dolazi s medje jadranskoga i sredozemnoga mora pravcem

prema Mletkom i koj spada medju tako zvane ekvatorialne zračne struje (Luftströmungen). Za brodarstvo je od velike pogibelji, ali samo onda, kada duže potraje i kada se u oluju izvrgne; jer uzburka more više no koji drugi vjetar i čini šuplje visoko more (mare grosso). Kao predteču imamo u Kvarneru tišinu, ili slabe vjetrove, guste oblake pomaljajuće se na južnom jugoiztočnom horizontu, toplu temperaturu i veliku plimu.

On nenahrupi na jedan put velikom silom kao bura, nego postaje postupno sve jačim i jačim tako, da preostaje mornarom dovoljno vremena zakloniti se u koje pristanište; isto tako duva jednakom jakošću i nema u njega prije napomenutih udaracâ (reffoli). Obično traje 3 dana a jako riedko preko 9 danâ, u kojem slučaju 3. ili 4ti dan veliku žestinu zadobije.

Ljeti je nebo pokrito uviek gustimi oblaci, zrak sparan, prati ga kiša, osobito zimi, čovjek lien, probavljanje sporo, čega nas jedino bura osloboditi može. Zimi pako dodje u dobar čas, jer povisi temperaturu obično na + 8—10 stupanja, te je osobito za niže pučanstvo od velike blagodati, koje nema peći, da se proti zimi osjegura. Isto tako podupire jugoiztočnjak ribarstvo, jer se ribe uviek u većih hrpah nalaze, dočim ih bura koje kuda raztjera.

Pravi jug (Ostro) i jugozapadnjak (Garbino) dolaze obično u pratnji kiše za jugoiztočnjakom, a kao predteču imadu iste znakove, koje i on. Garbin tjera morske valove okomno prema obali te radi toga, gdje je obala ravna, pokrije ju more i mnogo finoga pieska i mulja za sobom ostavi kao n. p. na pomorskom trgu u Spljetu. Ako li je obala malo uzdignuta, tad slana voda i vodene čestice svu tamošnju vegetaciju unište. Usuprot ako je obala strma, valovi se velikom silom lamaju i vodene čestice prieko sto stopâ u vis dižu. Ovaj pojav je radi svojega osobitoga šuma i udaranja valova ob obalu nešto izvanredna. Čovjeku se sgrozi kad motri ovaj divji boj naravskih silâ, ali se ipak više puta rado vraća na isto mjesto. Koli slabašnim i malenim drži se motreći čovjek naprama tvorećoj se i uništujućoj sili počela!

Sjevernjak (tramontana) dolazi iza Kraša ležećih gorâ kranjskih, nije vladajući vjetar a traje jedino pol dana i to samo u nekojih pomorskih krajevih, neproteže bo se uz čitavu obalu. Ovo je jedan od najugodnijih vjetrovâ naše okolice, osobito ljeti, kada počam od zore do po prilici 8 sati jutra duva, no koj žalibože kod nas veoma kratko vrieme traje. Tad je čovjek reć bi kao preporodjen, jer ga netišti ona sparna vrućina, niti je lien kao što obično, tramontana bo donaša sobom svježe i malo hladno vrieme. U slučaju ako bi kiša padala, dogadja se vrlo često, da ga tuča prati, koja je osobito u vrieme cvatnje od velike pogibelji.

Sjeverozapadnjak (Maëstrale), što ga mornari takodjer „imbatto“ imenuju, počima najprije na južnoiztočnoj dalmatinskoj obali oko 9—11 sati jutra duvati, te se razprostranjuje prema sjeverozapadu tako, da u okolicu riečku po prilici oko podne nadodje. Ovo je vjetar, koj počam od svibnja do kolovoza skoro svako poslje podne do zahoda sunca puše, a dok traje, imamo najljepše vrieme. Vrućinu ublažuje, tielo okriepljuje, te buduć da samo za vedra neba puše, to ako jedan dan izostane, tad ga sliedeći dan mahom scirocco zamjeni. Nije od velike jakosti, i ako kadkada svoje obične granice prekorači, to se prema večeri polagano utažuje, dok naskoro sasvim neprestane.

Pokrajinski vjetrovi (venti provenzali) nedolaze, kako se je prije uzimalo, preko sredozemnoga mora, već od apeninskoga poluotoka pravcem jugoiztočnim i jugozapadnim. Donose sobom ugodnu i malo vlažnu toplinu.

Osim toga ima u pojedinih okolicah i lokalnih vjetrovâ, no oni se neprotežu po cielom zalievu, već imaju svoje opredieljene granice, kojih neprekoračuju, kao što su u Kvarneru tramontana od Priluke i Forian.

Vjetrovi, koji su u obće povoljni brodarstvu, jednim su u prilog a drugim na uštrb, a to zavisi od pravca, kojim brod brodi. Za one, koji putuju iz Dalmacije prema sjeverozapadu n. p. u Trst, jest scirocco i jug najpovoljniji vjetar, a sjever i sjeverozapadnjak najnepovoljniji, i obratno putujućim u Dubrovnik je sjever i sjeverozapadnjak najpovoljniji, a scirocco i jug najnepovoljniji.

Burin i iztočnjak je za oboje povoljan a brod plovi kod ovih vjetrovâ štono pomorska rieč „a mezza nave“, jer dolazi vjetar sa strane.

Brodovi nalazeći se na moru, kojim protivan vjetar puše, ako jim je moguće, križaju t. j. brode u slici cikcaka, te tako polagano napreduju, premda čine veliki put; nu bolje išta nego ništa!

U Trstu obstoji od nekoliko godina družtvo „Adria Commission“, koje se bavi fizikalnim i meteorologičkim iztraživanjem mora. Ono je namjestilo uz iztočnu obalu više postajâ obskrbivši ih potriebitimi sredstvi i spravami, koje onda svoje resultate u Trst šiljaju, a to su: izim Trsta Pulj, Lošinj, Rieka, Senj, Zadar, Spljet, Dubrovnik, Kotor, Hvar, Vis itd.

Razmotrivši more u dosadašnjih crtah s njegova topografičkoga, idrogeologičkoga i fizikalnoga gledišta, preostaje nam još prirodopisni dio, na koji ćemo našu osobitu pažnju obratiti.

Većina životinjstva prebiva u moru, u krilu matere života, kako ga je jonska škola nazvala. Ono krije u sebi raznovrstne naj-

veće i najsitnije stvorove u neizmjernoj množini. Na površini mora, u neznatnoj kao i u priličnoj dubini naći ćeš organizamâ, pokazujućih ti raznolik sastav tiela, kojega si nebi mogao ni najživahnijom fantazijom predstaviti.

Akoprem u njem sve kojekuda vrvi i giblje se, ipak je svaka životinja na stanovite medje ograničena, koje riedko kada prekoračuje, te kao što se kod razprostranjivanja, načina života, i sastava tiela zemnih životinja različnost zemlje, podnebje, briegovi, vode itd. na um uzimlju, tako se isto mora i kod morskih životinjâ na iste uvjete paziti.

Čim u veću dubinu gledamo, tim ćemo sve manje i manje stvorovâ naći, dok napokon kod 2—3000 nitî nesastanemo samo pojedine mekušce, ali i ovi su jako riedki: što je preko te dubine, to je sve mrtvo, ništa se nemiče, po dnu se vuče sluz i ostale trule organičke tvari.

Prije svega moramo razlikovati pelagičke životinje od litoralnih. Pelagički (od πέλαγος = more) stvorovi jesu oni, koji samo na otvorenu moru, dakle u većih dubinah živu; usuprot litoralni — od litus „obala", — koji se više obale i plitčijih mjestâ drže.

Od velike je važnosti za život morskih životinjâ poznavanje nekojih odnošaja, koje sam ja tečajem ovoga članka obširnije naveo i koje sada u kratko opet recitujem.

Tako je od važnosti, osobito za litoralne životinje, znak, da li je dno pjeskovito, da li sluzno, pećinasto, krečno itd. Toplina morske vode ili klima mora, kako smo se dovoljno osvjedočili, nije ista kao ona na kopnu a glavni je uzrok geografičkomu razprostranjivanju životinjstva. Morske struje djeluju na njihov razvitak dvostrukim načinom: donašaju naime drugu temperaturu a njihovim tekom putuje leglo i roditelji. Plima i osjeka, talasanje pa i vjetrovi, koji duboko u more zasiecaju, sve to jako upliva na njihov razvitak. Nadalje imamo na um uzeti i slanost mora, a kao što je poznato nisu sva jednako slana, najslanija su tropička mora sa 3·7 postotakâ, odkuda sliedi, da nisu jednako ni napučena. Sol je morskim životinjam ono isto što zemnim kiselik zraka; sladka voda im je otrov, te ako ih naglo u nju prenesemo odmah poginu, kao što se je to kod mnogih pokusâ očevidnim pokazalo. Usuprot se je opazilo, da mnoge životinje živuće u sladkih vodah i u moru, koje nije jako slano, živjeti mogu, kao n. p. mnogi sladkovodni mehkušci u iztočnom moru i hvalinskom jezeru. Postupnim premještivanjem mogu se morske životinje i u sladkoj vodi accomodirati, te ako to podje za rukom, to ostane nakon toga stvor malen i kržljav. Na raznih mjestih iztočnoga i egejskoga mora izvadili su jako kržljave životinje, što odatle sliedi, da je more na napomenutih mjestih od sladke vode jako razriedjeno bilo. Umanjivanjem slanosti gube se proporcionalno i životinje; većina može samo umanjivanje od 2 postotka podnieti. Tako je baltičko more, koje je jako malo slano, jako slabo napučeno, makar ga i sa bielim morem uzporedili. Čim je pako more slanije, tim je po životinje bolje, jer mogu onda laglje plivati i gibati se.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Freudenreichova igra „Crna kraljica" opet je došla na daske pozorišta. Ima taj komad mnogo mana, koje će biti prilike iztaknuti, i nije samo od puke želje za kritiziranjem, kad velimo, da je sastavljen po načinu najnevaljanijih komada njemačkih. Lako se iza toga stavi pitanje: što dakle s njim? Odgovor je na to, da nam je draže, ako se davaju naši loši komadi, nego li nevaljani komadi tudji, premda neodobravamo nipošto načela, da treba nevaljane komade davati. Ima u „Crnoj kraljici" liepih naših uspomena, koje ugodno diraju srce našega obćinstva, kao i neke slike iz života domaćega. Uloga Živana bila je ovaj put u takvih ruku, da nam je prošla sva iluzija o mladom djaku. — Dne 28. davala se karakterna igra „Stari kapral", kojoj s gledišta dramatičkih pravila ima dosta prigovoriti: al to valjda piscu nije ni bila poglavita svrha, nego je hotio postići veliki efekt, što mu je i za rukom pošlo. — Spomenuti ćemo jednu manu u našem kazalištu, koja mnogo smeta, da gledaoci nemogu onim mirom duševnim gledati, koji treba za promatranje umjetna proizvoda. To su preduge stanke medju čini, s kojih se gledaoci moraju ozlovoljiti prije nego se počme novi čin.

— U sriedu 31. siečnja imati će filozofičko-historički razred jugosl. akademije sjednicu, u kojoj će se čitati razprava dra. Jagića „o životu Jurja Križanića kanonika zagreb. XVII. vieka."

— U ovogodišnjih českih „Květyh" počeo je g. Jar. Tesař prevadjati Perkovčevu novelu, što je bila štampana u I. tečaju „Vienca": „I žene ljube iskreno".

G. Janko Pajk, profesor u Mariboru, kani sabrati sve svoje dosadašnje slovenske spise, te izdati jih u svezcih. Prvi svezak sadržavati će političke, narodno-gospodarstvene i naučne spise; obsizati 14 tabaka a stojati 1 for.

Ovomu broju, a članku g. F. Kuhača priloženi su likovi (figure) plesa Kola.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Ivan Dežman.** Tisak **Dioničke tiskare.**

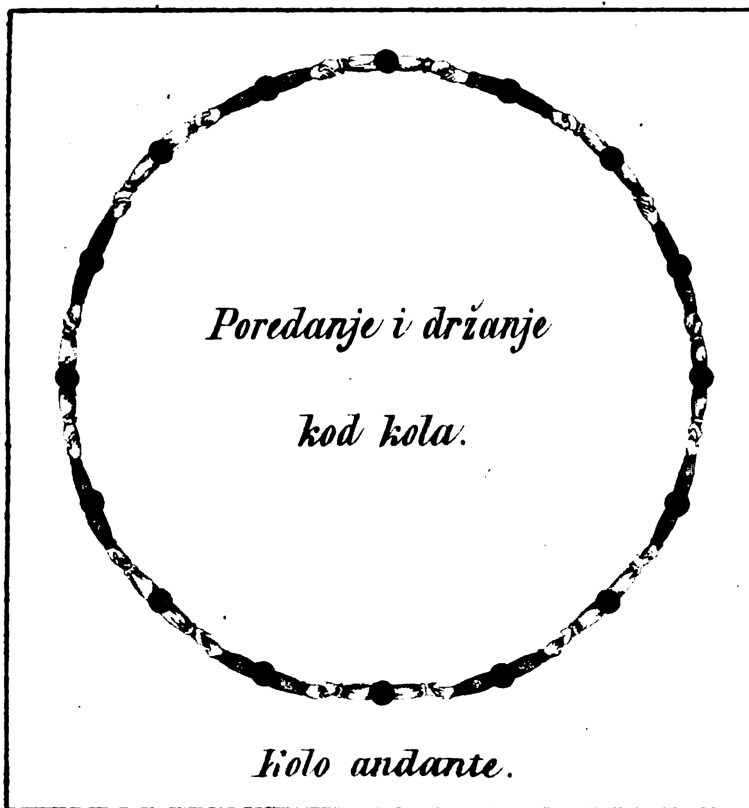

Kolo andante.

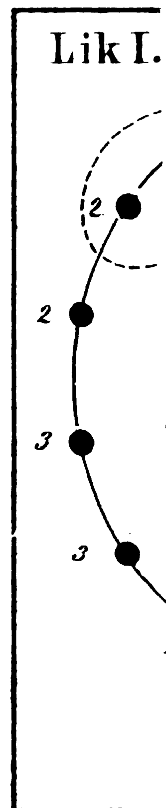

Li

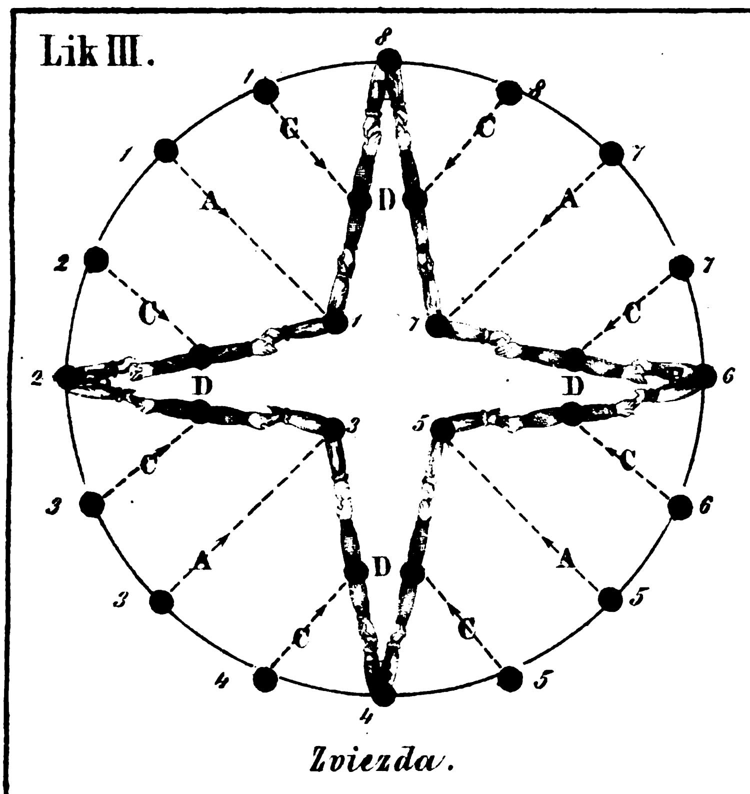

Zviezda.

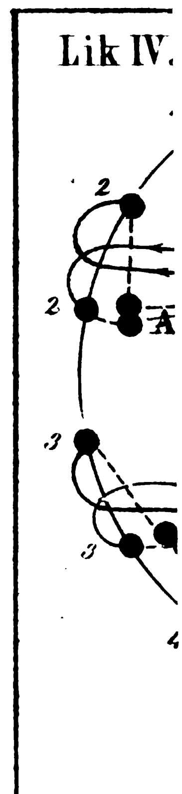

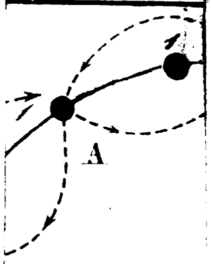

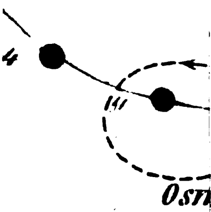

ikovi (f

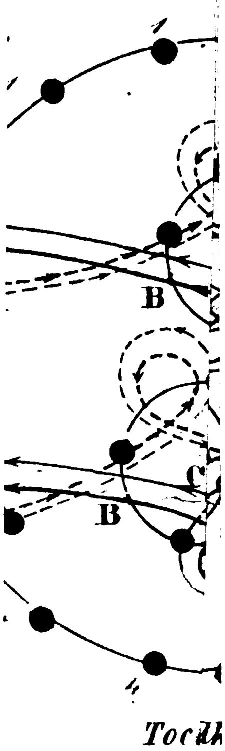

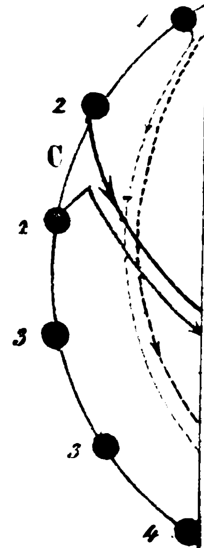

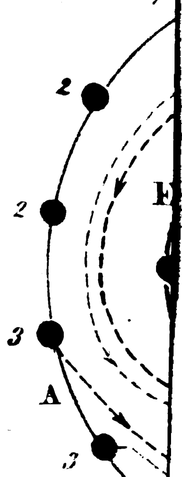

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 5. U Zagrebu dne 3. veljače 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

MEJDAN NA MORU.

Izvorna pripoviedka.

Pod konac mjeseca rujna god. 1868. bilo mi je putovati na Rieku. Imao sam svoje gojenče, najmladji ogranak u hrvatskoj poviesti slavne te još i danas cvatuće velikaške obitelji odvesti u pomorsku akademiju na nauke.

Radovalo me to putovanje; želio sam davno već vidjeti more, tu neizmjernu stazu, vežuću hrvatski narod s ostalim svietom i viditi Rieku, tu zlatnu jabuku, za koju se otimlju dva naroda.

Moj djak napravio dobro izpit, te ga primilo u akademiju, a ja budem riešen svake dalnje dužnosti. Odlučih malko se razgledati po Rieci i njenoj okolici.

U gradu Rieci bila opet svetkovina.

Iz Zagreba stigla viest, da su u saboru prihvatili s Ugarskom uglavljenu nagodu, a ova da proglašuje Rieku kao „separatum corpus“ sv. krune ugarske. Na taj glas iztaknulo u gradu sve, što s dobra što pod moraš zastave male i velike, liepe i ružne — magjarske.

Nehtjelo mi se gledati toga nevesela prizora, pa odoh u družtvu dobra prijatelja na Trsat, štono leži preko Riečine, dakle na zemljištu hrvatskom!

Sa Trsata, na liepom, vedrenom danu, prekrasan, divan je pogled na zeleno more. Mene je taj pogled zaneo, očarao, nemogoh očiju s njega skinuti.

Pregledasmo tamošnju fratarsku crkvu, zavirismo u grobnicu obitelji Nugenta, pa iza toga uzesmo razgledati tik grobnice ležeće starine. Zašto nije ovo dragocieno blago smešteno u hrvatskom muzeju, pomislih, a ne da se ovdje povlači, gine i propada? Nebi li se našla dobrotvorna ruka, koja bi ove spomenike davne, sjajne prošlosti rimske i grčke preniela onamo, gdje im je mjesto?

Ove misli svoje priobćih i prijatelju si, pa sam tu nešto živahnije počeo bio govoriti o narodnoj sviesti i nesviesti, o nemarnosti i drugih stvarih, kad netko iza nas kriepkim glasom progovori: „pravo imadete.“

Ogledasmo se. Nekoliko koraka od nas stajahu dvie osobe: jedan gospodin s gospojom.

Moj prijatelj prepoznao ih namah, pozdravio liepo, te hoćeš nećeš rekne svojim drugovom tko sam; a nje predstavi on meni ovako:

— Gospodin Stanko Brodović i gospoja mu Angelika.

Kad je već u običaju, dozvolite, da u kratko orišem te najnovije svoje znance. Brodoviću moglo je biti do petdeset godina. Bio to muž kriepak, ne visok, al plećat i prsat; oko mu sievalo kao u vatrena mladića, na izgorjelom licu čitaš onu postojanost i odvažnost, kakovu utišće u lice život izpunjen borbom proti divljim elementom naravi i često još opasnijim strastim ljudskim. Odievao se na narodnu, a govorio za Primorca lagano i promišljeno. Gospoja mu, Angelika, bila za kakovih deset godina mladja; ženska umiljata, oblih, punih forma, a lica još uviek dražestna.

Brodović govorio mnogo i umno; vidilo mu se, da je mnogo svieta prošao, koješta toga izkusio. Kad smo vrativ se sa Trsata prolazili riečkimi ulicami, nakićenimi raznobojnimi zastavami, sipahu mu oči živu vatru jarosti; govoraše tada malo, ali naglo, prekinuto, naprasito. Gospoja mu jedva uzanj skakutala, totikom je hitrinom napried brzao. Žurio se zamaknuti u svoj stan. Na razstanku stisnuv mi ruku drkćućim će glasom:

— Milo mi je, gospodine, poznati vas; nu žalim, da vas nezgoda naniela upravo ovih

dana ovamo, da gledate, česa drugdje na svietu nebi mogli vidjeti. — Molim vas počastite me sutra posjetom vašim.

Razidjosmo se.

— Muž ovaj vrlo mi se dopada; žalim, da nismo bili duže s njim, bio bi nam bez dvojbe mnogo zanimiva pripoviedao iz svoga života.

— Danas lje ne, odvrati moj prijatelj. Vidio si ga, kako u njem kuva kao u Etni. Nu sutra biti će bolje, primirit će se; posjeti ga svakako.

— Čini mi se, da se ga je ova svečanost vrlo nepovoljno kosnula. Ako se nevaram, on bi bio volio s biesnom burom na slaboj daščici mejdan dieliti, nego li se riečkimi ulicami sprolaziti.

— Tako je. A kad ti je toliko ušao u volju, kazivat ću ti zanimivu crticu iz njegova života. Istina je, jer sam bio glavom svjedok cielomu dogodjaju.

Posjedasmo na praznu klupu u tako zvanoj „Jelisavinoj bašći“.

- - -

Brodović, uze pripoviedati moj prijatelj, služio je s početka na ratnoj mornarici. Neznam zašto, al on okani se toga do brza. Nije mu valjda prijala ta služba. Razumjeti ćeš zašto ne. Nu dangubiti, plandovati nije mu se dalo. Bilo u njega imovine, sdruži se s mojim pokojnim otcem, oba sagrade liepi novi brod, nadjenu mu ime „Hrvat“ te hajd u sviet. Brodović uzeo glavom upravljati brodom, bio mu on kapetanom.

Sve ovo bilo pred kakovih petnaest godinah. Ja sam bio tada još dečko od kakovih sedamnaest godina. Radi slaba zdravlja odpravi me otac na otok Krf, da se prije pod blagim onim podnebjem oporavim. Bilo tako ugovoreno, da ću se na brodu „Hrvatu“ sa kapelanom povratit kući, koji me je tamo i odvezao.

Boraveć na Krfu stanovah kod trgovca Demetrije Patrokopolisa, znanca i prijatelja od davnine momu otcu.

„Hrvat“ dojadrio zbilja u Krf i ostao tude desetak dana.

Kapetan Brodović dolazio bi svaki dan k momu kućegazdi Demetriji Patrokopolisu, s kojim se već odprije poznavao, te ga obljubio. Bilo u domaćine preliepo diete — kći mu Angelika. Oko liepe Grkinje rado bi pogledavalo za snažnim našim kapetanom; a on, momak od glave do pete, zarumenio bi se kao kakvo djevojče, kad bi se njihove oči sukobile.

Dan prije našega odlazka sastalo se u kući Demetrije Patrokopolisa više prijatelja i suputnika. Bila su tu tri Dalmatinca, trgovca, iduća u Kotor, jedan Talijan, g. Furioso, naš kapetan Brodović, g. Gjörgyi, mladi častnik u jednoj husarskoj pukovniji, Magjar rodom, koji takodjer dodje radi svoga zdravlja ovamo; napokon domaćina, njegova gospoja i kći Angelika.

Družtvo bilo se najljepše razigralo. A kako i nebi, vrieme se pokazalo vrlo ugodnim: vjetar duvao povoljan, sva je dakle prilika, da će putovanje biti sretno. Moram spomenuti, svi, koliko nas bilo na večeri i ujedno sa damaćinom i njegovom obitelju odlučismo ploviti do Kotora.

„Hrvat“ bio je velik, liep i prostran brod, kakovih se množina gradi iz hrvatskoga liesa na hrvatskom Primorju. Bilo u njem robe svakake, stvari upaljivih a dole na dnu jedna vožica puna — praha. Sobice za putnike bile su dosta udobno uredjene, a i spretne. Putnici se već unapried radovali, kako će ono vrieme do Kotora proživiti ugodno i radostno.

Večera se primakla svršetku. Gospoje hoće da se oproste sa družtvom. Domaćica primaknuv se kapetanu Brodoviću hoće ljubeznim posmjehom:

— Mi na Krfu običajemo dugo spavati. Dedete nastojte nas probuditi, ako bi možda i sutra namjeravali ravnati se po dosadanjem običaju. Ja, a i niti m o j a k ć i nebi vam nikada prostiti mogle, da odjedrite bez nas. Nije l' tako, kćerko?

Angelika zarumeni i nasmješi se tako sladko i umiljato, da se Brodoviću duša ogrijala na tom posmjehu.

— Neću zaboravit vašemu nalogu zadovoljiti. I meni bilo bi v r l o mučno otići bez vas.

Domaćina nije štedio dobrim vinom; to se opazilo i na dobroj volji njegovih prijatelja i gostova.

Po odlazku gospoja zapodjeno se živahan, da nereknem bučan razgovor, koji do malo zamalhne na vrlo ozbiljni.

U družtvu ovom nalazio se, kako ti jur spomenuh, Furioso, mlad bogat čovjek, rodom iz Firenze. I njemu se htjelo liepe Angelike, pa je upravo s tom namjerom došao u Krf, da ju izprosi. Poznavao on ju već od prije. Ljutilo a i bolilo ga, što je ljubezna djevojka jače prianjala uz kapetana Brodovića, što mu se onako sladko smješila, prije i poslje večere onako se ljubezno s njim razgovarala, a njega jadna tek i pogledala. Talijanska krv, i po sebi žestoka, još toplija uslied popijena vina, samo da neprekipi, tako bila uzavriela. Opazilo se s mjesta, da mladi Talijančić želi zametnuti kavgu sa kapetanom broda. Ovaj se uklanjao tomu želeć poštediti kuću g. Patrokropolisa. Al nedade Furiosu krv i tobože uvriedjeni ponos mirovati. Zametnuo se razgovor o mornarici ratnoj austrijskoj i talijanskoj, o mornarih hrvatskih i talijanskih. Furioso u svojoj patriotičnoj zanešenosti ne samo da je talijanske prekomjerno hvalio, nego bacao na naše svake vrsti prikore. Jedna rieč dala

drugu, psovke letile s jedne i s druge strane. Tu izlane Talijanu pogrdna psovka na hrvatski narod. I tek on nju izustio, eto, bacio mu Brodović na pó vinom punu čašu u lice!

Prisutni se ustoboče; kao da si spuhnuo, izniknuše posljedice popijena vina. Zavlada tišina. Napokon prvi se dosjeti naš kapetan, što mu valja činiti. Blieda lica, ali odlučnim glasom reče:

— Oprostite, gospodine Furioso. Nije bilo u redu, što sam učinio, prem ste me svojimi riečmi na to izazvali. Nikada nedam, da tko grdi moj narod u mojoj prisutnosti.

— Ja da vam oprostim? zakrešti razpaljeni mladenac, nikada! Ova sramota dade se tek mačem ili kuburom oprati.

Svatko držaše, da tu neima druge, nego se valja pobiti. Pa i zbilja, mladi častnik Györgyi pohiti odmah u drugu sobu, donese dvie pištolje te reče na pó glasno:

— Ajdmo u obližnju šumicu; tamo neće nas nitko smetati.

I Furioso spremi se odmah, te uhvativ mladoga častnika za ruku okrenu se oba na odlazak.

Ona tri dalmatinska trgovca sve do sada mirno su gledala. Tada se jedan, Kirinić, primakne kapetanu.

— Gospodine kapetane, imao sam već više puta zgode biti svjedokom kod ovakovih mejdana, stoga, ako izvolite, biti ću vam sekundantom.

— Hvala vam liepa, gospodine; nu vaše pomoći netrebam. Gospodo, netrebate nikakove šumice tražiti. Neću da se tučem sa g. Furiosom. Ovo izreče naš zemljak onako mirno i dostojno, da bi ga ljudi mirne ćudi morali bili liepo pohvaliti. Nu družtvo bilo silno uzrujano; ona njegova izjava ulije ulje u vatru.

— Vi nećete na dvoboj? zapita Kirinić gnjevno. Valjda se šalite. Poštenje svoje i naroda svoga treba da branite mačem u ruci, ako se inače nemože.

— Opetujem, gospodo, nisam voljan pod nijedan uvjet tući se, to se protivi mojim načelom.

— Kukavica ste jadna! biesno izriknu Talijan. Kakova da imade takov čovjek načela!

Kapetana Brodovića živo se kosnuše rieči Furiosove. Lice mu probliedi, ustne se grčevito stisnu, a u oku zatitra živa vatra, i misliš: satrt će protivnika. Al ipak svlada, prem velikom mukom, uvriedjena čuvstva.

Nije bilo u našem družtvu duše, koja nebi bila duboko prezirala kapetana Brodovića nejunačtvo. Moram priznati, i ja sam krutim preziranjem motrio te se stidio, što je taj čovjek moj zemljak.

Furioso i njegov sekundant bjesnijahu.

Onomu prvomu nebilo dosta, što je jadnomu kapetanu u brk nabacivao se najružnijimi psovkami, nego mu se opetovano izmakoše rieči: Hrvati psi.

Ovo ruganje i psovanje čini se kao da je kapetana silno uzrujalo. Ruka mu se grčevito hvatala kubure; al u taj mah vrati se domaćica k nam.

Ljudi se za čas primire. Gospoja se začudi našav nas tako uzrujane. Na njeno izpitkivanje odgovoriše, da će joj se stvar malko kasnije razjasniti; jer, da i onako nije znamenita; bilo neznatno poriečkanje medju kapetanom i Furiosom.

Budi da je gospoja tomu vjerovala, budi da je imala priečega posla, ona se zadovolji ovim „razjasnjenjem“ te obrativ se k Brodoviću uze ga pitati, kako da si neke stvari uredi za put. Dovršiv to ode želeć nam svim lahku noć.

Dok se ovo sbivalo, kapetan Brodović steče opet prijašnju hladnokrvnost.

— Lahku noć, gospodo! Sutra vidit ćemo se ob 8. uri na brodu.

Reče i izadje iz sobe.

Ova nenadana promjena neznam da li nas je silnije zabunila ili razgnjevila. Naši zemljaci iz Dalmacije isto su tako korili i osudjivali kapetana kao i njegov protivnik. Jer, vikahu gotovo biesni, zašto je provocirao sablazan, kad nije junak, da za svoje rieči junački odgovara?

O Talijanu mišljah, da će upravo pobiesniti: psovaše i vikaše — kao mahnit. Svi smo držali, da će se potući s Kirinićem, jer je Talijanče u svojoj mahnitosti hulilo cieli narod i sve njegove svetinje. Na sreću vrati se, tolikom krikom valjda potaknuta, domaćica opet k nam. Njenomu ljubeznomu nagovaranju podje za rukom utaložiti vrijuće strasti.

Drugoga jutra sabrasmo se svi u luki. Bilo tu mnogo putnika, Od jučerašnjega družtva neuzmanjka nijedan, prem su mi Dalmatinci rekli, da bi voljeli nevoziti se, kad bi bilo samo nade, da će koji drugi brod u Kotor ili Dubrovnik.

„Hrvat“ bio spreman. Kapetan dočeka nas na brodu. Bio miran, ali vrlo hladan.

Kad je gospoja Patrokopolisova sa kćerju popela se na brod, pohiti kapetan pred nju. Ona ga pozdravi uljudno ali — činilo mi se — ne srdačno kao obično. Angelika iduć kraj njega bila se na drugu stranu zagledala — nije ga ni opazila. Brodovića to živo opeklo, vidilo mu se na licu.

Napokon dodje i g. Furioso sa oficirom husarskim.

Prolazeć kraj kapetana zamrmlja „kukavica!“ pa htjede dalje. Nu kapetan ga zaustavi.

— Neboli me glava, što i kako o meni sudite. Nu ovdje na brodu ja sam jedini gospodar; dok ja zapoviedam, neću trpjeti, da me itko vriedja. To pamtite. Pa ako vam samo jedanput slična pogana rieč iz ustiju

provali, dati ću vas okovati, te u najdolnji pod ladje baciti. Kapetana od broda mora svatko bezuvjetno slušati; tko njegov ugled osobito pred momčadi gazi, toga valja strogo kazniti.

Furioso protrne i odšulja se u kajitu.

Napokon brod se makne, i mi zaplovismo sinjim morem. Kapetan se skrbio, da putnikom ničesa nepofali, da budemo podpuno zadovoljni; nu inače malo je s nami obćio; izbjegavao družtvu te se tek ondje sa putnici sastajao, gdje je to morao.

No već prvoga dana uvjerismo se svi, da je Brodović kao kapetan upravo muž od oka. Kolikogod su o njegovom karakteru svakako govorili, te ga ljuto korili i psovali — dakako tajno, pred njim ne — svi su ipak priznavali, da je mornar vješt, razborit i odvažan. Momčad slušala ga najvećom pozornošću, svaka zapovjed izvela se točno i hitro kao na uri; a uvjerismo se i o tom, da ga mornari ljube kao otca. U kratko, svi smo znali, ako se zbije kakova nesreća, u kapetana Brodovića da se možemo pouzdati.

Uzprkos svemu tomu svaki je ipak želio, da se taj put čim prije dovrši. Na brodu bilo nekako nam tiesno, neugodno. Kapetan bio šutljiv, hladan, reko bi, jadit, što je ipak morao kadšto s nami obćiti.

Svatko osjećaše tu napetost, a nitko je nije umio ukloniti, jer smo znali, da je kapetan ljuto uvriedjen.

Nu čovjek snuje, a — vjetar na moru odredjuje.

Put naš zategnuo se. Vjetar upravo protivan duvaše, te nije bilo moguće dokučiti se kotorske luke, pače brod potjeran sasma protivnim vjetrom poveze nas dalje nego smo i mislili i željeli. U ovakih prilikah nepomaže ni kapetanova vještina ni požrtvovanje mornara. Činilo nam se, da se moramo sretnimi scieniti, što nismo trebali očiju k nebu svraćati pobožno vapijuć:

„Nemoj buro biesniti
Slabi brod nam skršiti“.

Neptun bio sbilja ovaj put milostivan, te nas osim ove protivštine sačuva od svake veće pogibelji. Nepovoljni vjetar izmieni se „desnim“, pa je naš brod razapetih jadrâ poput morskoga galeba letio prama starcu Dubrovniku, kao da nemože dočekati časka, gdje bi se poklonio „hrvatskoj Ateni“. Valja mi bo spomenuti, da je kapetan, na obću želju putnika, odlučio izkrcati nas na Gružu, što je kao luka dubrovačka.

Sunce već bilo sakrilo se za visoke brdine dalmatinske, kad smo doplovili na domak obale.

Putnici povrve na krov broda, da se nagledaju prekrasna prizora, radujuć se ujedno, što se dosta sretno putovanje primaklo svršetku.

Nikada neću zaboraviti onoga ponosa, kojim naša tri suputnika Dalmatinca gledahu na dosta daleko u sivu maglicu zavijeni grad! Patriotizam uzvišeno je, divno čuvstvo kad se osniva na čistom uvjerenju, te potiče iz neokaljana, nesebična motiva.

Dok smo ovako u živahnom razgovoru upirali oči prama Gružu, udaljenu nekoliko morskih milja, sunu nenadano poput munje sa zadnje strane broda živ plamen! Ja se prvi obazrem. Za onim prvim zasuklja drugi i treći plamen slap. Nema sumnje, brod se upalio. Grozna li pojava! Strašnijega si nemožeš pomisliti na moru. Stojali kao okamenjen. Za kratak čas zaori grozovit jauk: Vatra! vatra! Putnici, mornari, mužko i žensko sve se to savi u jedno klupko vičuć, jaučuć, na svačijem licu maljao se užas prieteće smrti, grčevita straha i bezkrajne dvojnosti.

Sve pohiti na rub broda, a mornari, tjerani nagonom samouzdržaje, polete da spuste čamce. — Al eto kapetana! Bio on u svojoj kajiti, uredjujuć papire. Grozni jauk putnika potjera ga na krov ladje. Jednim pogledom shvati on cielu strahotu našega položaja.

— Stjepane!

Prvi krmar, kriepak, mlad momak pohiti pred kapetana.

— Stjepane! pazi ovdje, dok se ja vratim. Bude li itko htio poseći za čamcem, s mjesta ga ustrieli. Ja ću se odmah vratiti.

I kapetan sunu kroz malena vratašca na dolnji pod broda. (Konac sliedi.)

BARBAROSA.

Spjevao Rückert, preveo I. T.

Fridríko Barbarosa
Glasòvit negda car,
Podtlèuš-grada gôsa
Uklétac čuči star.

Zatòmio je sobom
Vladárstva sjaj i moć,
A sjajan nekom dobom
Na vìdik pak će poć.

Po stôcu biela kora,
Gdje sidjet mu je mar,
A stô je od mramora,
Gdje glavu boči car.

Lanèna nije brada,
Već živog ognja pram;
Gdje brada na stô pada,
Prorásla mramor-kam.

Sanòvit glavom kima
I očma žmirka snom,
A kad već dugo ima —
Dječáku migne svom.

Sanòvit njemu slovi:
Izádji vidjet van,
Da l' i sad gavranovi
Obálieću nam stan?

I ako jošte lieću,
To onda po me zlo:
Jer spavat prestat neću
Još lieta uklet sto.

PEMBE.

Pripoviest iz epirsko-arbanaškoga života od K. I. Leontjeva. Prevod s ruskoga.

IX.

Abdul-paša, čim se vratio u svoj dom, odmah posla po kćer i reče joj:

„Ti mi nisi kći, ako nepodješ za mnom u moj čiftlik. Okani se njega! Neka pridje i neka nam se pokloni, ja ću te razpitati s njim i naći ti muža poštena."

Emine-hanum pokori se otcu, uze djecu i isti dan prodje s otcem iz Janjine.

Šekir-beg, sjedeć sam, uze gorko plakati. Kad se sin vratio kući, Šekir-beg priobći mu pečalne viesti ob izagnanju i ob odlazku ženinom.

„Sudba!" reče Hajredin, bliedeć i sjede: noge ga nisu držale.

Stadoše savjetovati i izpitivati: tko bi mogao doglasiti stvar Džimopulinu paši? Prizvaše seisa-Grka, te ga zaklinjahu svimi svetci, reći istinu. Grk, prosuziv, priznade, da je u pijanstvu govorio o biegu Džimopulinom s kavasi, hvaleć dobrotu begovu. Medju kavasi bio je Turčin: možda je on izdao.

„Eto ti nagrade," reče stari Šekir-beg seisu. — „Nemogu te sada u svom domu vidjeti."

I dade mu novaca.

Razmisliv Šekir-beg odluči poći u Carigrad, da spasi sina. Kako mu je i bilo težko, pušćati se na dalnji put, sin mu bijaše draži od pokoja obilnih lieta.

Suze su mu tokom tekle pri misli, da Hajredina pošlju u Siriju ili kamenitu Arabiju, gdje mu neće biti ni otca ni žene ni druga!

Spremio se poći, nu novaca je bilo malo. Po dobroti svojoj, Šekir nije ljubio guliti Grke, koji su živili na njegovoj zemlji, te im je često opraštao plateže. To ljeto daždevito bilo je malo; kukuruza nije rodila, i jedva je malo s njih sabrao.

Poslaše za bankirom Išuom; no Hajredin mu se i bez toga za ta tri mjeseca zadužio mnogo, jer nije htio pokazivati doma koliko ga stoji Pembe, i nije uzimao novaca za to ni od otca ni od tasta.

Išua s početka reče, da će prinesti odmah 30.000 piastra. Prošao i nevrnuo se. K večeru su poslali po njega, nije ga bilo doma; drugi dan je bila subota; jutrom opet obećao prinesti, a večerom prislao reći, da se posvadio s nećakom, s kojim mu je dosele sve bilo obće, i da je nećak uzeo ključ od blagajne.

Sjede starac na konja i odjaši sam k Išui. Opet Išue nije bilo doma. Šekir-beg se vrne uvriedjen i razsrdjen. Izlazeć iz doma Židovljeva, izusti nekoliko ugražajućih rieči. Išua se poplašio tih reči i prišao sam izvinuti se; no Arbanasi su ga izgurali da nemožeš gore, a Hajredin je htio tjerati ga iz doma palicami. Išua se pritužio kod Porte.

„Zao čas je prišao na nas, sinko moj!" uzkliknu Šekir-beg.

Hajredin je dugo sjedio kao ubit; no najednoč, opraviv se, sjeti se na Džimopula; sjede na konja i pojaha k njemu. Putem još nedojezdiv do njegova doma, uvidi ga na ulici.

Kir-Kostaki sam, doznàv slučajno na konaku o svadji Hajredina s Išuom, podje k Hajredinu s novci.

„Uzmite, uzmite!" reče staromu Šekiru; — „i znajte, da i medju Grci ima takvih, koji pominju dobro."

Starac i Hajredin stanu ga grliti i blagodariti mu.

„I u njem, ti sam znaš, teče vaša krv!" reče s uzhitom starac, ukazujuć na sina.

Džimopulu je bilo tim mučnije dati novaca, što je, kako je napomenuo Feim-paša, davno već našao sredstvo tajno odpraviti za Krićane veliku svotu.

Na drugi dan Šekir-beg uze na konaku putni list, te pojaha u Carigrad po najvećoj kiši. Sin ga je provódio do prvoga hana i sa suzami vidio, kako se otac za klisurami skrio, i kako zimni hladni dažd lieva na njegovu staru glavu.

Pritužba Išuina ostade kod Porte bez obzira.

Paši je dovoljno bilo i to, što je učinio Hajredinu; onaj dan, kad je odjahao Šekir, posla on u Carigrad pismo, u kom je ocrnio Hajredina koliko je samo mogao.

Hajredin, povrativ se u grad poslje provoda otčeva, podje upravo k onoj Grkinji, u

koje se posljednje vrieme vidjevao s Pembom, i poslao za ljubljenom djevojkom misleć podieliti s njom gorki čas.

Pembe je prišla s tetkom. Tetka, kao vještica, sjela na prslučak u žari i stala grijati svoje crvene ruke nad ugljenom.

Pembe se smijala i dragala bega.

Hajredin, gledajuć na nju, zabi sve svoje tuge, i obnimljuć ju, upita ju nešto zavjetna, o čem je još nije pitao:

„Hoćeš li sa mnom poći, živote moj, u Arabiju? I tamo su, janješce moje, dobri ljudi. Tamo se Prorok naš rodio; onamo ljudi na molitvu hode. S tobom, Pembe, progon neće mi biti progonom, i ni otca, ni žene neću žaliti, kad ti budeš sa mnom, moje sladko djevojče!“

Pembe je mučala i gledala na tetku.

„Hoćeš li!“ upita opet Hajredin. — „Što mučiš?“

„Ona te žali, Paša moj,“ reče s nasmjehom tetka. — „Od žalosti govoriti nemože. Slušale smo mi jučer od ljudi, da te hoće prognati i svu noć obje od suza i od straha nismo spavale.“

„Nežalite, ja sam nežalim sebe, ako ona sa mnom podje...“

Pogledale se još Pembe s tetkom, i Pembe, ustav, i pocjelovav ruku begovu reče mu:

„Ti si, pašo moj, čovjek viši; tebi će i u Arabiji biti dobro živjeti. A ja sam sirota. Tetka moja nepušća me s tobom. Tko će se za nju biednu staricu skrbiti, kuzum-paša moj? Kako se ona za me skrbila, tako se valja i meni sada skrbiti za nju, kuzum-paša moj! Ja ti cjelujem oči i ruke i blagodarim ti, što si sudbu moju zasnovao...“

Poslje nje zagovori tetka:

„Doznali su naši rodjaci u Bitoliji,“ reče ona, — „da je u Pembe po milosti tvojoj i novaca i stvarī, zaručili su ju tamo i zovu nas u rod.“

„Zar zbilja?“ upita Hajredin Pembu.

„Istina, pašo moj. I ja, sirota, blagodarim ti,“ odgovori lukavo Pembe...

Hajredin nedade joj ruke... sva mu se duša potrese od gnieva i grozote.

Pomučav časak, ustade, podje van i pojaha u svoj opustjeli čiftlik očekivati očajano što mu pošlje Bog, oborivši toliko bieda na njegovu glavu.

X.

Sliedeći su dan Grci praznovali rodjenje Hristovo. Zatvorili sve dućane svoje, i noć u oči praznika proveli u crkvah, moleći se i pričešćujuć se.

Tu noć su Turci oddihavali od dnevnoga posta svoga, pušili, jeli i obavljali poslove. Feim-paša zapita pod zoru svježega hljeba, no rekoše mu, da svježega hljeba nije, da su svi pekari-hrišćani zaprli pekarne na tri dana.

„Na tri dana?“ uzkliknu paša s udivljenjem i gnjevom.

Činovnici mu rekoše, da tu tako biva iz drevnih vremena, i da je sam Aali-paša, tiran epirski, pazio taj običaj Grka.

„I vojska da jede tri dana suhi hljeb?“ upita Feim-paša.

„I vojska.“

Nepovjerova Feim-paša, posla po pukovnika, i pukovnik mu ponovi to isto.

„Mi to znamo, te smo privikli,“ rekoše oni.

Paša odmah posla po trojicu najbogatijih pekara i srdito im zapovjedi, otvoriti dućane i peći svjež hljeb za vojsku i za sve Turke.

„Nemožemo,“ odgovoriše pekari, klanjajuć se.

„Ja vam zapoviedam!“ zakriči paša.

„Nemožemo,“ opetovahu pekari. — „Nam vjera neda raditi taj dan, i mi, pašo, gospodine naš, raditi nećemo.“

Paša pobiesni i uzkliknu.

„Ja ću vam pokazati svim ovdje, i Arnautom i Turkom, kakov je u vas paša! Ja ću vam pokazati, da u mene nećete poći vi putem Krećana! Van odtuda!“

I zapovjedi bez suda uhvatiti ta tri pekara, i posadiv ih u okovih na konje, odpravi ih umah u dalnji grad Berat i zaključa ih tamo u tamnicu. Oni nisu imali vremena, oprostiti se s obiteljmi; ulovilo ih, kad su iz crkve izhodili.

Podigla se sva pravoslavna Janjina. Jedan za drugim bježali su Grci jedan k drugomu, k bogatim svojim, k metropolitu i konsulom. Hrpa naroda s blagoslovi išla za trojicom izagnanika daleko iza grada. Sabrali se starešine kod metropolite. Djetinjasti starac zaplakao gorko saslušav njihove pripoviesti i mnienja. Strašno mu je bilo stupiti u borbu s mogućim namjestnikom, no prosbe i prietnje občine još su ga silnije plašile i dirale: „Bolje od Turaka postradati, nego od ukora svojega stada!“ reče napokon i podje na Portu.

Drhćućim glasom i sa suzami u očiju molio je pašu, vratiti izagnanike i nedirati običaja, kojih se sam Aali-paša nije usudio dirati.

Feim-paša odkaza mu.

Još šumnije i žešće zagrme Grci.

„Mi nismo buntovnici,“ uzmu kričati: — „no crkvi su našoj dana prava prvi dan pada Bizanta samim sultanom Mahometom-Zavojevateljem. Mi branimo prava naša!“

„Ja ću pokazati Grkom, kakov je u njih paša!“ ponovi namjestnik, i naloži tajno vojničkim načelnikom osiliti obhode i stražu i biti gotovimi na sve.

„Mi branimo prava svoja,“ uzklicahu Grci svi zajedno.

Sav se grad miešao. Turski su fanatici ogledali svoje jatagane i puške; susretali se mučeć na ulici hrpa Grka s kupom Turaka, mučeć se ogledali no kako — i muče pro-

duživali put. Na svih razkršćih ta tri mutna dana slušale su se zloviestne pripoviedke: Išlo je, pripoviedali su Turci, deset Grka pijanih večerom bez svjetla, žandarm ih zaprosi: „kuda idete pijani s pjesmami?“ „Na tvoju propast!“ odgovoriše im oni, razbiše o njegovu glavu nezažeženi fonar i razbježaše se.

Na drugom mjestu Grci su pripoviedali, kako su u vrieme krstnoga puta, kad se metropolit obustavio pred ruskim konzulstvom i po običaju pročitao molitvu, skočili hrpimice susjedni Turci (naučeni višjimi) na pjevače djecu, zasuli ih kamenjem i razbježali se kroz hrpu.

„Vremena su prestala, odavati čast ruskomu i grčkomu konzulu,“ govorili su na bazaru hrišćani.

Jus-baši susreo s obhodom hrpu šetajućih se hrišćana, zavadio se s njimi, i trgnuv sablju, rekao:

„Ako vam i ta stvar prodje, kako su mnoge prošle, ja ću se ipak dočekati i onoga časa, kada sablja moja prodje kroz vaše grudi.“

Govorili su, da se paša osmjelio, neprijeti obojih pravoslavnih konzula, kad su oni prišli, učiniti mu svoje primjetbe.

Gromče svih govorio je pošteni Džimopulo. Služeć se njegovimi savjeti, starac je mitropolit prinio ključ od saborne crkve k paši i uručio mu, govoreć, da mitropolije u Janjini bolje neće biti, i da on, iza uvrieda, nanešenih vjeri i obćini grčkoj, odnošaja s njim imati nemože. Za duhovnim pastirom prišli su svi hrišćanski članovi idare-medžlisa i sudova: kaznenoga, trgovačkoga i gradjanskoga, i podali ostavku.

Džimopulo obrati se k paši s riečju spokojnom i tvrdom:

„Mi bi izgubili povjerenje naših suotačbenika,“ reče, — „ako bi ostali poslje toga prizora članovi sudova i savjeta sultanskih. Vaša preuzvišenost zna, da nam je njegovo veličanstvo sultan izvolio dati prava ne zato, da ih sami gazimo našim ravnodušjem. Podržujuć ih, mi se slažemo s voljom onoga, koji nam ih je darovao!“

Paša se obrati Grkom ledjima i ponovi opet:

„Ja ću dokazati, da ovdje neće biti Krete!“

Sliedeće su noći dali ostavku ne samo odlični članovi sudova i savjeta, no i svi sitni činovnici grčki, pisari, dragomani i sluge na brzojavnoj postaji i na baždarijah.

Brzojavke se sa svih strana nosile u Carigrad; pisala se spješna izješća u sve europejske stolice.

Paša nije driemao i po nekoliko ura provodio je neprestano na brzojavnoj postaji, odgovarajući na pitanja s briegova Bosfora...

Uzrujanost umova rasla je u stolici vilaeta, a iz dalnjih su okružja u to vrieme priletale viesti, od kojih je pahalo već praom i krvlju... Napokon su se i zapadni konzuli umiešali i savjetovali ustupiti; jer da su za samu Portu neprilične smutnje...

Razdiran niemim bjesnilom, Feim-paša ustupi. Treći dan se raznosila sa strane Berata lupa od kopitâ i izgnanici se vratiše u sredini klikujućega naroda.

Feim-paša očajno se prostio sa svojom ulogom prosvjetljenoga, no groznoga otačbenika i upravljatelja Epira. On je ponimao, da je poslje te nedaće njegovu carstvu ovdje konac... sve što je on uvriedio, u toj stvari, sve što mu je lično bilo neprijateljskim podiže se na njega u Carigradu. Ekumenski patriarh stupi za pravo metropolite; grčke su novine navodile uzore samovolje pašine, i fanarioti su roptali. Dragomani poslaničtva pritužili su se službeno velikomu veziru o neopreznom postupku Feima s narodnimi strastmi. Paše, u kojih nije bilo miestâ, spiešili su zajaviti svoje nade. Nisu driemali ni stari arbanaški begovi: Abdul-paša je pisao prešna pisma k rodjakom i prijateljem svojim u stolicu, okrivljujuć pašu kao bezumca i zakleta neprijatelja Arbanasom. Šekir-beg je klopotao za sina. No više od svih škodio je Feimu jedan prestarjeli ministar, koga je Feim uvriedio svojim oštroumjem.

Starac je taj bio njegov prijatelj, te hoteć oponašati Evropejce, zaprosi ga, kao čovjeka učena, načiniti mu grb na njegove karuce. „Vi ste bio sudac i vojnik ne jednoč,“ reče mu Feim, i prisla mu napis grba: tezila i mač, a dolje lozinku po francuzki: p e s e e t v a i n c! Po turski rieč p e z e v e n g znači gore nego podljac!

Feim-paša znao je sve to: gotovio se k odlazku i zabio na Hajredina i njegovo izagnanje!

XI.

Skoro je Feim-paša prošao iz Janjine; zamienio ga drugi, s kim se sprijateljio u Carigradu stari Šekir-beg. Oni su prišli skupa. Ob izagnanju Hajredinovu nije bilo već ni spomena; novi je paša obećao starcu izagnati iz vilaeta Pembu bez svakoga suda i razgovora; no, prišav u Janjinu, doznade, da je Pembe prošla sama. Šekir-beg reče sinu:

„Poći ćemo k Abdul-paši. Pomiri se sa ženom. Ti si zaboravio i djecu svoju!“

Hajredin odjaha s njim k tastu i privede natrag ženu i djecu. Izedin je bio vrlo veseo i kriepko ga obnimao i laskao cieli dan; no k ženi ga već nije vuklo srce, i često je pomišljao:

„Pustinja Arabska bila bi bolja od domovine, da je t o d j e v o j č e sa mnom u pustinji!“

Vidjeli su svi: i žena, i otac i rodjaci, da beg muči i tuguje, i nisu znali što učiniti s njim.

Jednoč je Šekir-beg govorio o sinu s novim pašom.

„Poslušaj me," reče mu general-gubernator.

„Nećeš izliečiti doma duše njegove! Pošlji ga na Grke s baši-bozuci u goru. Premda ga i nisu prognali, al je ipak hudo mnienje o njem u Carigradu. A podje li na Grke, onda će se sve te misli izmieniti."

Šekir-beg zahvali se paši i reče sinu kao tobože od sebe:

„Gle, prišlo ti je vrieme poslužiti sultanu mačem i očistiti ime svoje!"

Hajredinu je bilo svejedno. Primiv načelstvo nad stotinom baši-bozuka, podje u Agrafu. Nije se mogo ni sukobiti s klefti. Nije prošlo ni tri nedjelje, kad su ga ubili.

Jahao je pod večer pred svojim odielom po pećinah. S obje strane stojalo je visoko kamenje. Snieg je padao gust, i vjetar grozno zavijao Arbanasom.

Hajredin je jahao korakom, ogrnut u plašt, i očajne mu mašte bile daleko od bojnoga polja. S gorkom je dušom spominjao inu nepogodu, veselo ognjište i okna njegova doma, koja je naprasno rvao vjetar, — večemji dažd nad tamnom cestom i biednu Pembu.

Tako je sanjario Hajredin, kad mu grčko tane, pušteno iza dalnjega grma, presjeklo život. Upade na šiju konja, nerekav ni rieči. Baši-bozuci se razbjegoše i samo dvoje starih sluga privezoše tielo njegovo k otcu.

Tako skonča život svoj dobri Hajredin.

SLIKA NJENA.

5. Ustne joj.

Čiste dieve, što još nisam zvao,
Priskočite u pomoć mi sada,
Nebi l' ljepše opjevati znao
Taj žrtvenik najsladjih naslada;
Ptičica bo mala s tanke hvoje
Neproslavi, nebotično što je.

Vedrim nebom lišca tvog — uzorca —
Prolievši se čarobni rumenac
Oko jednog sakupi se dvorca,
Kano plamni zorice plamenac:
Ponosi se nebo suncem — kraljem,
Lice tvoje ustnicâ koraljem.

Tko da zavoj mili im opiše,
Rumen plamen tko da jim procieni,
Tko li zievak divni da nariše,
I milinje svedj u sladkoj mjeni:
Licem zore prosu bog rubine,
Tvojim ustma čare dâ još ine.

Perivoja tog otvori dvorca,
Lierovi se zabiele zubćâ
Ko najbieljа labudove perca,
Toga kralja bieloperih ticâ:
Svih lierova da se skupe ciene
Zubićâ ti sniegu tek su siene.

Kad ti usta stanu prebirati
Sladke glase ljubovnijeh rieči,
Kanda raju stojim već na vratih:
Rajem pjesma andjelâ zaječi;
Pače tvrdit nemogu nikako
Glas andjelski da je ljubak tako.

Otvori mi izvor žića nova,
Prišapni mi rieč ljubavi blagu,
Poškropi ju rosicom cjelova,
Da posrkam rakoši svu snagu:
Slašću slast se obično razhladi,
Cjelova ti slas mi život mládî!

POUKA.

Narodno kazalište.

1.

Proteklo je već dobrano vremena, što je u našem kazalištu odigrana tragedija Šekspirova: Makbeth prvi, a zatim i drugi put, te je bilo ne samo vriedno nego i potrebno o tom djelu i o predstavi potanje govoriti. Kod nas žalibože nema strukovnoga lista niti za umjetnost ni književnost, a kamo li za kazalište napose! Treba dakle da beletristički listovi po mogućnosti prate pojave književne i umjetne. Dogadja se pako, da se kadkada ta mogućnost ograničena s različitih razloga, od kojih nije najmanji nedostatak prostora. Pošto nije „Vienac" o rečenoj drami govorio umah iza predstave, evo sada zato nekoliko rieči o pjesniku i drami „Makbethu" — pod skupnim naslovom „narodno kazalište", u koje je uveden taj slavni pjesnik, a ako bude dosta umjetničkoga smisla, prikazati će nam se više puta kroz godinu po koji Šekspirov komad. Neka se dakle občinstvo ponešto upozna s njim.

Velimo naročito p o n e š t o, jer se evo koncu primiče eć treći viek, što je Šekspir lego u grob, a se neprestano o njem razmišlja i piše, hvali i kudi, dvoji i prepire. I premda su glasoviti ljudi čitave knjige o njem napisali, ipak nedrže, da su ga ocieno nili onako kako zaslužuje. Dokaz je to, kak-

je on velik pojav u poviesti izobraženosti ljudske, i kako visoko stoji iznad suvremenika i potomaka svojih, ter još nisu pronašli valjani dalkozor, kojim bi valjano pregledati mogli njega kroz toliku daljinu. Pa će preteći i hiljada godina, i neprestano će nalaziti ljudi u njem stvarî, o kojih im razmišljati treba, kao što se razmišlja o Homeru nakon skoro tri hiljade godina. Dà Šekspir je pjesnik, s kojim se sravniti može samo Homer.

Bilo je vrieme, kad se veličina njegova zaboravila, drugda se opet samo nagoviestala; naše novije doba ima tu zaslugu, da ga po zasluzi cieniti i upoznati nastoji. Zavladalo je jednoč u Francezkoj plitkoumno mnienje, da Šekspir nije ni sam znao, kakov je velik duh, i da je brez svoga znanja i volje onako važan postao. Ovo bi se moglo već a priori držati za pustu doskočicu; al ima na sreću i pozitivnih dokaza proti onoj lahkoumnosti, i to u Šekspirovih djelih. U sonetih svojih, pjevajući prijatelju svomu, kaže nam on, da je u njegovu peru tolika sila, te će on do vieka živiti u ustiju ljudskih. Pozivlje vrieme, neka čini što ga volja: u prkos razornoj mu sili živiti će prijatelj njegov do vieka mlad u pjesmah njegovih. Kolika se u tih riečih vidi samosviest!

Znamo danas mi, da je on punim pravom mogao tako govoriti; a i vrieme, u kom je on živio, obsipalo ga slavom, te je mogao sam o sebi veliko mnienje imati. Prije njega narodne književnosti englezke nije bilo, sve se je učeno previjalo, starim klasicizmom zaodievalo: on je istom počeo narodnu književnost sa svojimi pripoviedajućimi pjesmami i soneti, a do neuvehle slave doveo svojimi dramami. Dakako da su tomu zgodne okolnosti bile: kazalište, koje se započelo dizati za Henrika VIII., liepo se razvijalo za Elisabethe, dvor je njegovao umjetnost, a narod je iz crkve hrlio u kazalište, plemstvo podupiralo dramatičke proizvode. To su sve krasna pomagala za pjesnika. — Da su Šekspira za njegovo doba vrlo cienili, tomu nam je dokazom pjesma Ben Jonsona, napisana nedugo po smrti njegovoj, u kojoj se veli: „Slavna si ti, Englezka! ti imaš jednoga čovjeka, komu se pokloniti moraju sva pozorišta Europe. Nije on bio za jedan viek, nego za sva stoljeća. Sve su još vile u povojih bile, a on je kako no Apolon ili Merkur stupio napried, da nam zasladi uho. Priroda se i sama ponosila njegovimi umotvori, i radovala se nositi odjeću njegove poezije, tako bogato izvezenu i krasno tkanu, da iza toga neće da prizna nikakva drugoga duha. Ujedljivi Aristofan, nakitni Terenc, šaljivi Plauto nemile se više: zastarjeli su i osamljeni, kao da ih nije rodila priroda... Kao što lice očevo živi u potomcih, tako se ljudsko pleme, razasjano duhom i vrlinom Šekspira, pojavlja u ugladjenih njegovih stihovih, a u svakom kao da je naperio strielicu, kao da ju baca u oči neznanstvu! Sladki labude Avonski! divno li bi bilo gledati tebe i sada, gdje letiš po naših vodah, kakono su letili naša Eliza i naš Jakob! Al ne! ja te gledam kao zviezdu prikovanu za nebo: svietli tamo, ti zviezdo svih pjesnika, i odatle strog i ljubezan uplivaj na propadajuće kazalište, koje bi iza tvoje smrti kukalo kao crna noć ili zdvojni dan, da mu nije ostalo svjetlo tvojih djela!“... A u predgovoru k njegovim djelom kažu izdatelji (1623.): „Čitaj ga (Šekspira) opet i opet, pa ako ga neuzljubiš, a ono si u očevidnoj opasnosti, da ga nerazumiješ.“

Uza sve to, što su suvremenici njegovi tako uzhićeni bili slavnimi djeli njegove vile, i uza sve to što nisu mogli nasmoći dosta hvale, kojom bi ga pohvalili, prispodabljajuć ga i Aeshilu, i Sofoklu, i Euripidu: uza sve to narod englezki doskora zaboravi na najvećega svoga pjesnika, a kašnjemu vremenu ostade on za dugo zagonetnom Sfingom. To dakako nemože biti brez svojih razloga. Navesti ćemo ih po Gervinusu, ovom najboljem komentatoru Šekspira, o kom i sami Englezi kažu, da je „svoje ime za uvieke svezao s imenom Šekspira, koga je ocienjivao“. Liepo je on u svom djelu (Shakespear I. str. 10 itd.) iztražio razloge tomu pojavu.

Književnost i umjetnost neimaju nikada toli zablieštivu silu, kao politika; zato gdje državnim tielom trza silovito munja političke struje, moraju se na čas odvrnuti oči naroda od mirne i tihe umjetnosti i književnosti. Primjerom nam može biti naša draga Hrvatska, gdje ovi dielovi duševnoga života toliko stradaju porad žestoke političke borbe, koju narod voditi mora za uzdržanje svoga prava i svoje slobode. Kod englezkoga naroda ujednoč se podiže poduzetan duh, sve se baci na obrt i trgovinu; zabiesni borba proti Španjolskoj i papizmu. Po smrti Elisabethe zadobe englezki brodovi sreću u osvajanju. Svi se duhovi polakome, potrče za politikom, srećni u sreći svoje mile Englezke. Odtuda dolazi, da su pojedinci doduše slavili Šekspira, kao što sam već naveo, al obćenito nije se on slavio, kako bi zaslužio, kao ni najveći filozof englezkoga naroda za ono doba Bacon verulamski, pače možda se ni ova dva muža nisu dovoljno poznavala. — Uz ove bijaše i drugih razloga, zašto nisu Šekspira u zviezde kovali. Najprije bilo je tomu uzrok dosta daleko razgranjeno mnienje, da nije čist posao baviti se kazalištem. Vjerozakonske i ćudoredne pomisli nisu dale umjetnosti kazalištnoj čast, koja ju ide; bilo je pače književnika, koji su se rugali lahkoumnim dramatičkim pjesnikom, koji da se nadaju svojimi jambi postići viečnu slavu! Svećenici, sudci, gradska zastupstva uzeše progoniti glumce i

pjesnike kao nečiste ljude. Tako je moralo glumačtvo, postignuv sa Šekspirom najveću slavu, sve više omraženo biti. Dalnji razlog je taj: što ni polovina Šekspirovih drama nije za njegova života štampana, a nijedna pod njegovim nadzorom. Različita je sudbina glumca i dramatičkoga pjesnika. Glumac jednim časom izvrši svoje, kada taj čas mine već se njegova umjetnost nevidi, sreća ako ostavi utisak u onih, koji su ga slučajno gledali. Dramatički pjesnik može dati štampati svoj umotvor, pa njegove misli i osjećaji raznesu se s knjižicami posvuda, u svaku kolibicu, da ih svatko čita, da se nasladjuje. Ako se djela njegova neštampaju, ostaje i on ograničen na maleni krug gledalaca kazalištnih. Tako je bilo i kod Šekspira. Ravnatelji kazališta nisu dali da se drame štampaju, držeći da im to kvari obrt. Ovo je priečilo, da se slava pjesnikova nije mogla raznesti po svietu, i da ga nisu razumjeti mogli. Godinom 1623. počela su se izdavati njegova djela, al vrlo manjkavo. — Od god. 1642. počimlju gradjanski ratovi, koji su razdirali Englezku, i umah budu zatvorena kazališta; a opasno vrieme lukavca Kromwela nebijaše milosrdno umjetnosti. Istom poslje njegove smrti, za restauracije pod Karlom II. i Jakobom II. počme se opet glumiti, i premda su se davali komadi Šekspirovi, nisu oni više vriedili kao za njegova života. Po kraljevskom dvoru ravnala se kazalištna umjetnost, a pošto je na dvoru vladala lahkoumnost i frivolnost, nije ona slavila ozbiljne i velike uzore Šekspirove. Malo po malo se počeo udomljivati francezki ukus, ukočenost pravila stala je sapinjati lahka krila umjetnička, boriti se počela proti narodnomu duhu, proti slobodi i prirodnoj sili velikoga Šekspira. I sami glasoviti književnici, kao što Addison, Pope, Thomas Rymer nisu se mogli sprijateljiti s njim. Rymer u jednoj kritici veli baš englezkom jedrinom, da u hrzanju konja, il u režanju psa na lancu ima često više misli, izraza i čovječtva nego li u tragičkih poletih Šekspirovih! U 18. vieku bijaše pravedniji pjesnik raja Milton, ali ga ni on nije pravo shvaćao. On veli: da si je Šekspir živim utiskom delfičkih stihova svojih sagradio spomenik, za koji bi i kraljevi rado umirali. No i on je mislio, da je Š. diete neobuzdane mašte.

Tako su burna vremena svojimi preraznličnimi dogadjaji, svojimi nazori i predsudami zastrli ime največega pjesnika englezkoga, i na početku 18. vieka izgubiše se već tragovi o njegovu životu. God. 1709. htjede Nikola Rowe sastaviti životopis njegov, al nadje, da o životu toli znamenita čovjeka nije skoro već ništa poznato!

U 18. vieku počimlju se ljudi više zanimati Šekspirom, ne samo u Englezkoj nego i Francezkoj i Njemačkoj. U Englezkoj uzmu se izdavati, popravljati prijašnja izdanja njegovih djela. Dakako da je i sada još bilo ljudi, koji ga nisu cienili; tako n. p. Warburton kaže, da je u svojoj mladosti takve pisarčiće, kakov je Šekspir, čitao samo zato, da se iza ozbiljne radnje počine! U Francezkoj su njegova djela izazvala pravu buru, i to je velikim dielom zasluga rugalca Voltaira. Ovaj je mladićem baveči se u Englezkoj obljubio Šekspira, i došav u Francezku, počeo ga hvaliti, dapače pod uplivom njegove poezije stvorio svoga Brutusa. Al kad su se Francezi počeli zazbilja zanimati za englezkoga pjesnika i vrlo ga slaviti, probudi se u Voltairu slavičnost i ljubomornost, te se on poboja, neće li taj Englez oteti njemu slavu. Sada živi Voltaire postane takmac mrtvomu Šekspiru. Uze ga koriti, u akademičkih razpravah bučiti proti njemu; reče, da je priroda u Šekspiru salila veliko i uzvišeno s divljim i surovim bez duha; Hamlet je Voltairu „maštovni plod pijana divljaka“. I morao se bojati Voltaire! Englezu nije odolio — Voltairova se dramatička slava nije održala, a Šekspir će prkositi stoljećom! Nekoji su francezki kritici stali pod uplivom ovoga dramatičkoga velikana obarati ukočenu i nenaravnu pravilnost starije francezke dramatičke škole. No uza sve to nisu njegova djela sasvim prijala francezkomu ukusu, pa se je našao jedan inače neznatan pjesnik, koji ga je išao popravljati i stekao si ime drugoga Šekspira — bilo je to nemnogo prije glasovite revolucije. Tako je to bilo u Francezkoj, a zato vrieme je Englezka dobila priliku bolje upoznati svoga pjesnika, a tomu je pripomogo glasoviti glumac Garrik — kao što u obće valjan glumac najbolje može protumačiti pjesnika.

Niemcem je bilo sudjeno iztaknuti pravu vriednost Šekspirovu. Prva zasluga u tom ide Lessinga, koji je ustao ua borbu proti ukočenoj i nenaravnoj pravilnosti francezkoj, koji je srušio dramatički ugled Voltairov. On je pokazao, da se drame Šekspirove neprotive pravilom Aristotelovim. Odsele se uzeše Niemci smijati krivoj uzvišenosti francezkoj, kao što su se prije Francezi englezkoj surovosti smijali. Vrieme dvojbe i zagonetnosti prestalo je, a počimao se shvaćati englezki pjesnik. Prestalo se je rugati tobož nenaravnu doticaju uzvišenoga i nizkoga u Šekspiru, jer priroda sama u svojih djelih takove nam pojave pred oči dovodi, a Šekspir je poznao i predstavio prirodu. Mi ćemo imati prilike ovo pokazati u „Makbethu“, kada dodjemo o njem govoriti. Mladi Niemci počnu učiti toga pjesnika, i po njegovu uzoru stvarati drame. Medju njimi su važni Göthe i Schiller. Göthe je u svom djelu „Wilhelm Meisters Lehrjahre“ protumačio najzagonetnije djelo Šekspirovo „Hamleta“ i pokazao put, kako treba suditi poeziju toga pjesnika. Njegovim tragom podjoše

mnogi drugi komentatori, imenito Gervinus. I romantička je škola sa Schlegelom i Tieckom mnogo pridoniela k shvaćanju Šekspira, a može se kazati, da je o njem napisana čitava književnost. Posljedica mnogostranoga razglabanja je ta, da su postavljena dva gledišta, koja valja na umu držati za Šekspira. Prvo: Šekspira na polju nove dramatičke poezije, kao objavljujućega duha te vrsti i njenih zakona, ide ono mjesto, koje Homera u poviesti epskoga pjesničtva. Drugo: On je kao riedki poznavalac ljudi i ljudskih odnošaja učitelj i bezdvojbeni etički autoritet, koga treba izabrati za svoga vodju kroz život i sviet.

Tu ćemo ovaj put prestati, da kašnje progovorimo o životu i djelih njegovih. Netreba medjutim zaboraviti, da je on tako svestran, tako dubok pjesnik, te sva dosadašnja djela o njem nisu izcrpila njegove vrline — pa kako da se to može učiniti jednim malenim člankom? Najbolje je imajući neke nuždne podatke listati po njegovih djelih.

(Dalje sliedi.)

Smrt kralja Svinimira.

(Po narodnoj priči.)

Kraljevanje Dimitra Svinimira ostade živo u pameti Hrvatom: još kasno u dvanaestom vieku pričao je narod o njem. Imademo staru hrvatsku knjigu, pisanu glagolicom a sastavljenu negdje na domaku trinaestomu stoljeću, u kojoj nam ljetopisac bilježi narodnu hrvatsku pjesmu o smrti kralja Svinimira. O toj hrvatskoj kronici prosborio je nezaboravni profesor Jagić u svojoj povjesti hrvatske knjige, te pokazao, da se ciela ta kronika sastoji iz samih narodnih priča i pjesama, ujedno iztaknuv sadržaj liepoj priči o „Radosalj kamenu“. — Prem je ljetopisac pjesan o smrti Svinimira na svoju preinačio, drugi joj oblik dao, a najpače u neki kronologični sklad doveo, neoduze joj ipak karakterističnih biljega.

Na iztoku preko daleka mora zauzela je nevjera svetu zemlju, u kojoj se je spas svietu rodio i umro. Vas kršćanski sviet kliče za osvetom. Papa i cesar rimski odlučili se boriti za svetu zemlju, zato pišu knjige biele na sve strane svieta, na sve okrunjene glave. I Svinimir dobi pisma dva, gdje ga zaklinju i prose car i papa, neka pozove i skupi k sebi svu gospodu sebi podložnu. Kada bude skupština, neka pročita gospodi vitezom i barunom svoga kraljestva drugo pismo, što mu ga šalju, te neka jim dade na znanje volju i odluku, što su ju učinili vitezi i baruni s dozvoljom gospodstva njegova.

Kad je Svinimir knjigu razumio, zapovjedi po svem kraljestvu svojem, da se skupština sastane u Kosovu* i to na dvadeset i peti dan. Nadodje vrieme skupštini i sabere se veliko množtvo naroda. — Vojska polegla te naredili straže. Dodje i kralj Svinimir te dade otvoriti listove pape i cesara velikoga grada Rima:

„Molimo brata našega Svinimira s vlastnici i pukom zemlje i kraljestva njegova, da nam dadu na znanje, jesu li voljni uz nas pristati. Odlučili smo naime osloboditi sveta ona mjesta, gdje nam se spasitelj rodio, gdje ja muku trpio i krv na križu prolio.“

Kada su to čuli Hrvati, nedadoše listove ni doštiti, te ne samo da ne pristadoše uz molbu papinu, da sveta mjesta iz poganskih ruku oslobode; već uzeše vikati na kralja, tužeći i vapijući jednim glasom: „da jih on ište izvesti iz domova njihovih ter s carem i papom otimati mjesta, za koja ih briga netare.“ — Pa sad zasnovaše zlobnu misao, te učiniv medju sobom vieće, začeše vapiti: „Bolje da on (Svinimir) sam pogine nego da nas izvede iz naše djedine, te da idemo uzimati tako daleko tudje gradove i mjesta za druge ljude.“

Svinimiru nedadoše ni progovoriti, nego s bukom i vikom počeše ga sieći i ranjati. Ogreznuv u svojoj krvi, pun težke boljezni prokle tada Svinimir Bogom nevjerne Hrvate, da nikada više gospodina od svoga jezika neimali, nego vazda tudju jeziku podložni bili. Izranjen i Hrvate proklinjući izdahnu Svinimir, pošto je trideset i pet godina hrvatskom zemljom vladao.

Tako narodna pjesma o smrti kralja Svinimira. Mnogo kraće, ali skroz isto pripovieda nam drugo latinsko pismo, što se uz poviest glasovitoga Tome arcidjakona sačuvalo. I tu se sve spominje na vlas, te bi čovjek pomislio, da je pisac toga pisamca ovu viest iz spomenute hrvatske kronike izvadio.

Sve do šesnaestoga vieka sačuvala se ova piesan u hrvatskom narodu, te nam jasno pokazuje, kako se ista pjesan tečajem viekova promieniti može. U ljetopisu Ivana Tomašića iz 16. vieka pripovieda se ovo:

Kralj Hrvatske Svinimir, želeći sveta mjesta nevjernikom oteti, zapovjedi, da se svatko stavi oružan na Petrovo polje. Kada su Slovenci (pisac razlikuje Slovence od Hrvata) razumjeli rieči kralja svoga, uzkliknuše: „Što radi taj kralj, nikad više nevidjesmo djece, žena ni domovine svoje. Pa čemu da se odpremimo preko daleka mora?“ Razljućeni Slovenci nagovoriše kraljevskoga tajnika i peharnika imenom Tadiju, da kralja iz osvete noćju ubiju. Bijaše to noćju dne tridesetoga ožujka, kad su ta dvojica pod kraljevski šator unišla, te kralja smrtno ranila. — U zadnji čas dozove Svinimir sve podložnike k sebi, te uzme pred svimi go-

---

* Kosovo je selo blizu Knina u županiji zadarskoj.

voriti: „Oj nevjerni vi Slovenci, tko vas je uputio da me ubijete? Vazda ste bili nezadovoljni pod žezlom mojim“. — Zatim reče Hrvatom: „Oj vjerna braćo moja Hrvati i Dalmatinci, iz svega srca vas žalim, što sam vam posljednji kraljem bio. Odsele ćete vazda tudjemu gospodaru podložni biti.“

Pusti dušu i bude sahranjen u Kninu u hramu svetoga Bartola. Oj nesretna Hrvatska, kolika si i kakova kralja izgubila!

Koliko je na toj priči istine, nije mi svrha pokazati. Dovoljno je ako čitaoce sjetim, da je Svinimir živio za vrieme velikoga pape Grgura VII., kojino je prvi zasnovao ideju borbe kršćanskoga zapada proti iztoku te u istinu svom silom nastojao, da križarsku vojnu pokrene. O tom svjedoče i pisma, što jih je na kraljeve upravio. Ali da li je i Svinimira pozvao, da li je ovaj uzanj pristao i ovako zaglavio, o tom kritička poviest ništa saznala nije.*

V. Klaić.

Jadransko more.

Napisao L. R.

(Konac.)

Razmatramo li razprostranjivanje koli životinjâ toli bilinâ morskih, opaziti ćemo, da se stanoviti vertikalni prostori ili pojasi nalaze, kojih ima svaki svoju posebnu faunu i floru. Ed. Forbes našao je zakone za vertikalno razprostranjivanje bilja i životinjstva; jerbo je vidio, da se nekoje vrsti negiblju svojevoljno, već da su na stanovite dubine privezane, tako da ima više razno napučenih pojasâ. Dolnji pojasi jesu siromašniji. Svaka vrst može samo na stanovitom podložištu živjeti, a pogine mahom, čim se dno velikim umnožavanjem individuâ promjeni.

Isti Forbes razdielio je egejsko more na 8 pojasâ, počam od površine do dubine od 230 niti. Svaki ovaj pojas ima svoju hrpu životinjâ, u kojem postignu najveći stupanj svoga razvitka i množine, a dole niže nestaje ih sasvim ili su kroz slične rodove ili vrsti zastupane. Ardouin i Milne Edwards razlikuju na francezkoj obali 5 a Őrsted za okolicu Őresund 3 pojasa. U Kvarneru imamo za alge 6 a za životinje 7 pojasa; jer se je opazilo, da se jednako nerazprostranjuju.

Ovo sam u kratko naveo, da bude svatko barem površno o tom štogod znao, a sada prelazim na navadjanje nekojih po čovjeka koristnih i škodljivih životinjâ. Mislim, da će mi svatko to tim radje dozvoliti, jer bi ga razredjivanjem pojasâ i suhoparnim nabranjem latinskih imenâ doista izmučio, a i meni to nebi najugodnije bilo.

More krije veliko bogatstvo, te akoprem ga čovjek svaki dan riešava njegova blaga, ipak ga ima jošte dosta. Uzmi samo onoliku množinu ribâ, ljušturnjakâ, polypâ, koraljâ, spužavâ, raznih bilinâ, (resinâ) iz kojih se vadi kali i soda, koliko se svega svake godine potroši, pak opet ima toga velika množina, neizcrpivo blago. Koliki li se tu novci potroše, koliki li ljudi svoj život izgube!

Jadransko more je dio sredozemnoga, dakle će s malom razlikom imati skoro istu faunu i floru. Naći ćeš dakle malo vrsti i još manje rodovâ, kojih nećeš u sredozemnom a niti u obližnjih morih naći, već u dalekom sjeveru, o čem dole niže.

Počimajući sa najvećma razvitimi stvorovi, navadjam nekoje, koji živu u našem moru i našemu narodu bud od koristi bud od škode jesu.

Od morskih sisavacâ plove najčešće morem dupini (Delphinus Delphis i Phocaena communis), koji osobito sardeljice uništuju. Riedko ih love, te ako se kadkada dogodi, meso se razno pripravljeno, osobito na kiselo, jede. Ljudî se ni najmanje neboje. Koliko puta sam ih zamjetio ploveće uz parobrod bez ikakva straha, glavom se nad površinom pomaljajući te zrak sisajući, na što se velikom brzinom u morsku dubinu zalete.

Morski telići jesu riedji, nu ne prodje mnogo godina, da se nebi koj uz naše primorje ili uz dalmatinsku obalu uhvatio. Narod pripovieda, da se u dolini rieke Omble u vrieme berbe došuljaju u vinograde te groždje zoblju, nu to će biti po svoj prilici samo bajka. U zalievu carinskom nalazi se Phoca Monacus, nu samo onda kad bura kroz kanal morlački puše. Prije tri godine vidio sam jednoga u Senju, koga su u blizinî negdje ulovili.

Psi morski zadaju okolici veliki strah, jer su osobito za vrieme kupanja od velike pogibelji, mlado bo i staro, sve to ide u more. Tudjimi brodovi putujući dolaze u naše luke ovakvi pogibeljni pratioci, kojih se nije moguće putem nikako riešiti; jer se uviek izpod broda drže.

Skoro svake godine uhvate kojega. Prije dvie godine uhvatili su velikoga morskoga psa kod Volovskoga okolice riečke, te ga u Beč prodali; isto tako ove godine u Lukovu i jednoga maloga kod Rieke, koj napunjen sada na peškariji visi. Squalus (ili Notidanus) griseus zovu ribari pesce manzo t. j. volovska riba, jerbo nadju, da je oko ove ribe nalik na volovsko. Squalus (ili Alopias) vulpes zovu pako pesce spada, jer mu je rep nalik na zavinut mač. Squalus (ili Sphyrna) Zygaena je jedan od najriedjih ove vrsti. Meso im se jede, nu udara po ribjem ulju te ga radi toga samo siromašnije pučanstvo troši. Iz

* Svraćamo pozornost svojih čitatelja na kritičko iztraživanje dra. Fr. Račkoga o smrti kralja Dimitrija Svinimira, koje je on u akademičkoj sjednici od 10. siečnja predao i koje će biti u svoje vrieme štampano u „Radu“.

jetarâ, koja su jako mastna, putem kuhanja, dobivaju dobro ribje ulje.

Sliedećim ribam, koje se više ili manje jedu, dodao sam uz obična hrvatska takodjer i latinska, talijanska i njemačka imena radi lagljega razumljenja, pa i godišnju dobu kada su najbolje.

Štriun (Accipenser Sturio, Storione, Stör). Uhvate ga kadkada na ušću rieka u more. Oblika je podugačka i petosrha, preko 4 stope dug, 7—8 palacâ širok i preko cente težak. Ovo je jedna od najboljih ribâ i radi toga je najskuplja. U veljači i travnju.

Tunina (Thynnus vulgaris, pesce, Ton ili Tonina, Thunfisch). Ima je razne veličine, najveće su 5 stopâ duge a 1¼ stope široke i preko 200 funti težke. Najviše ih se lovi u našem primorju u Bakru, Bakarcu, Kraljevici, Crikvenici, Novom, riedje u Dalmaciji, Rabu, Pagu, Zadru i Spljetu. Dolnja strana t. z. pancetta, je sočnija i tečnija, ostalo pako meso je malo stupasto, suho. Od travnja do konca rujna.

Polanda (Thynnus pelamys, Palamida, der atlantische Bonit) naraste do 1½ stope dužine i ½ stope širine i 15 funtâ težine. Mjeseca travnja, svibnja, rujna, i listopada najukusniji.

Lica (Lichia amia, Lizza, Lootsenfisch) hvata se najviše mjeseca rujna, te biva oko 4 stope duga i jednu široka, te 30—35 ft. težka.

Više vrsti rume (Pleuronectes, Rombo, Scholle), koje su oblika eliptična, imaju u promjeru jednu i pol stope a samo dva palca debljine. Jako tečna riba, ali se riedko uhvati. U siečnju, veljači, rujnu i prosincu.

Zubatci (Dentex vulgaris, Dentale, Zahnbrasser) su obično 3 stope dugi, ¾ stope široki a 25 funtâ težki. Jako dobre ribe. U veljači.

Brancin (Labrax lupus, Branzino, Wolfsbarsch) riedko se hvata, obično 3 stope dug i 8 palacâ širok, težak do 20 fnt., jako skup. U travnju.

Mulj (Mugil cephalus, Cefali ili Cevoli, Meeräsche) naraste do 3 stope dužine, 8 palacâ širine i do 80 funta težine. U rujnu i listopadu.

Grum (Muraena Conger, Grongo, Meeral) nalik je na zmiju, 6 stopa dug, i poput čovječjega ramena debeo, do 25 funta težak. Najbolji su od ožujka do prosinca. Poznato je iz povjestnice staroga Rima, da je ova riba kod njihovih stolovâ slaštica bila, te da su Rimljani posebne ribnjake za njihovo odhranjivanje gradili i čovječjim ih mesom hranili. Osobito ih mnogo ima u okolici grada Messine, gdje su najbolji.

Više vrsti govedâ (Raja, Stramazzo, Rochen) oblika su okruglasta sa 5 stopâ dugim promjerom. Na sriedini najdeblja su 4 palca, a težka svako preko 100 funtî. Buduć nisu jako tečna, jede ih samo niže pučanstvo.

Paš (Acanthias, Aziar, Dornhai) 8 stopa dug i 6—8 palacâ širok, te do 25 funta težak. U siečnju, veljači, studenom i prosincu.

Morske mačke (Scyllium, stellare; S. canicula, Gatti di mare) jesu 2½ stope duge i ½ stope široke. Hrapava koža upotriebljava se za svakojaku kućnu porabu, osobito za snaženje posude. Žigice se dadu lahko užgati jednim potezom.

Jegulje (Anguilla vulgaris, Anguille, Bisatti, Aalfische) jesu ribe zmiji slične i jako mastne. Duge su 4 stope a imaju u promjeru 3 palca. Najtežje su one od 8 funta. Mnogo ih mariniraju i u dalek sviet razpošilju. Mjeseca siečnja, studenoga i prosinca.

Golci (Scomber scombrus, Scombri, Makrele). Veličine su koje i obične aringe i jako ukusna riba. Nastajućim ljetom počimlju se loviti, te onda sve leti na more, da je lovi bud tunjom na udicu bud na mrieže. Ribari ih kadkada toliku množinu uhvate, tako da moraju funtu za neznatne novce prodati, buduć bi se sutradan usmrdile. Tom prilikom ih mnogo posole i u bačve nabiju.

Širon, plavica i lokarde (Scomber macrophthalmus i Caranx trachurus, Suri, Lanzardi i Locarde, mittelländische und Bastardmakrele) jesu odrodi golaca i nisu sladokusni kao oni. Obično su stopu duge, 2 palca široke te preko ¼ funta težke.

Pagrun (Pagrus vulgaris, Paghero), riba preko 2 stope duga, 5½ palaca široka i 12 do 15 funti težka. U prosincu.

Više vrsti šaraka (Labrus, Pizzi); ove ribe budu do 1½ stope duge, 3 palca široke i 8—9 funta težke.

Jigla (Belone rostrata, Augusigole, Hornhecht), 1½ stopu duga, jednu široka a 10 do 13 funti težka. U siečnju i srpnju.

Barbuni i Trilje (Mullus barbatus i M. surmuletus, Barboni i B. di Sasso, rothe Meerbarbe) jako fina riba do 9 palaca dužine i 1½ funta težine. U ožujku, travnju, kolovozu, rujnu i listopadu.

Lovrata i arbun (Sparus aurata i Pagellus Erythrinus, Orade i Abori, gemeine und rothe Goldbrasse) obične dužine 1½ stope a širine 5 palaca; težke 5—6 funta. U listopadu, prosincu i siečnju.

Kamenice (Dasybatis clavata i Trygon pastinaca, Raggia ili Razza spinosa i R. bianca, Rochenarten) lika su okruglasta, promjer iznaša preko 3 stope, debele su 2½ palca; kožu, koja je bodljikava, ogule.

Skarpoč (Scorpæna porcus i Sc. scrofa, Scarpene negre i rosse, Drachenkopf) obično je stopu duga, 2½ palca široka i 2—3 funta težka. Ribe ove imaju na hrbtu bodljike, koje prouzroče veliku bol, ako se čovjek na nje nabode. To isto imaju kamenice i buča (Trygon pastinaca i Trachinus draco, pesce colombo i pesce ragno) te se je često

dogodilo, da su, nepazeći na otrov ovoga bodca, ozliedjeno udo odrezati morali. Kao liek proti tomu upotriebljuju žuč iste ribe ili pako žuč od sipe.

Pišmolji (Gadus, Molle, Zwergdorsch) jesu podredjene vrsti, jer nisu baš najukusnije jelo, cielu godinu ima ih na prodaju, te budnć jeftine, jedino ih siromašnije pučanstvo kupuje. Isto tako i oslići (Asinelli) Salpa (Box, Salpe) Švolje (Pleuronectes, Solea, Sfoglie ili Sfoje, Zungenschollen) i glavoč (Gobius, guatti ili goati, Meergrundeln).

Sv. Petar (Zeus faber, Sampiero, pesce di San Piero, Sonnenfisch). Pripoviedaju za njega, da ga je sv. Petar pri poznatom ribolovu svojimi prsti dotaknuo, na što je ostala na obe strane po jedna crna pjega.

Sardele i sardelice jesu jako tražena riba, koje uzevši ih nekoliko pofriganih oko 10 satî u podne, dobar tek pribave. Najbolje su u svibnju i lipnju.

Napomenute ribe i nekoje manje važnosti jesu glavna hrana primorskoga pučanstva, te se svakojako priredjuju: bud kuhaju, bud peku ili frigaju. Najobičnija jestvina je brudit s palentom, što ćeš bez razlike skoro svaki dan kod siromašnijih i boljih kuća na stolu naći. Što je u ostaloj Hrvatskoj govedina, to su kod nas ribe.

Lovljenjem ribâ zanimaju se najviše Vinodolci a za tim otočani, koji imaju u tu svrhu posebne mrieže. Tunine se najviše uhvati u našoj okolici i to kod Bakra, Bakarca, Kraljevice i Novoga, a zatim kod Raba i Paga. Za hvatanje ovih ribâ priredjene su tunere t. j. neka vrst višokih ljestvica, koje se nad morem dižu i na kojih čovjek sjedi pazeći, kada će unići tunine u razapetu mriežu. Čim opazi, da su u njoj, dojavi drugovom, koji uz more sjede ili spavaju, te mriežu zatvore i na kraj povuku. Jednim jedinim potegom mogu kadkada 10 do 20 centi ribe uloviti. Tunina kod nas uhvaćena izvozi se obično u Trst i Mletke, gdje funtu po 30—40 novčića prodaju. Osim mriežami hvataju se ribe na udicu ili tunju i na ostve. Pri noćnom lovu osobito na lokarde, užgu luč te ploveć po moru, čini se motrećemu s obale čovjeku, kao da se sunce u njem kupa. Doista krasan vidik! Tunina je u zakupu i donosi velik dobitak, ostale pako ribe može svatko loviti.

Početkom jeseni dodju u riečku okolicu Chiozzoti, koji ribu do konca proljeća love, a zatim se u svoju domovinu vraćaju. Da nebi njih bilo, ostali bi mi u zimi bez ribe, jer tko će po onoj studeni i buri na otvoreno more ići a osim toga manjka domaćim ribarom shodne za to mrieže. Razpravljalo se je ovdje ove godine mnogo toga, da im se lov zabrani; reklo se, da su oni krivi, što je na jedanput ribe nestalo; jer da prerano dolaze, kad se još nije leglo izleglo.

Množinu uhvaćenih riba, koje nemogu mahom potrošiti, posole pa metnu u dim ili na sunce sušiti. Sole ponajviše sardelice, lovratice, golce itd. i to na sliedeći način. U bačvicu, koja je priredjena za shranu takovih riba, metne se na dno soli, zatim jedan slog ribâ, pa soli, pa onda ribe, dok se bačvica napuni. Suše u dimu najradje lovratice, barbune, zubatce, mulje, arbune itd. Mriest (Bottarga, Koppen) nekojih riba takodjer suše i kao slašticu skupo prodaju. Tim se bave najviše ribari iz okolice Makarske, koji u listopadu i studenom mnogo muljeva na otoku Neretve ulove. Na Rieci obstoji „fabbrica Conserve," koja se bavi na veliko s konzerviranjem raznih ribâ, ponajviše sardelâ, lokaradâ, tunine i mariniranjem, te na daleko i široko svoje proizvode razašilje, koji se mogu s istimi francezkimi i talijanskimi natjecati.

Od mekušaca (Mollusca, Weichthiere) napominjem mrkače (Octopus vulgaris, Folpo Achtfuss) kod starih poznate pod imenom polypa. Naći ćeš ga svaki dan na trgu. Boje je u naravi biele i sluzne a kada se izkuha crvenkaste, jedino tipkala ostanu biela, radi toga izgleda kuhan ljepšim nego li u naravi. Meso je malo žilavo, sporo se probavlja, ali ipak tečno.

Sipe (Sepia officinalis, Seppia i Loligo vulgaris ili Calamaio, Tintenfisch) jesu zimi jako tečne, osobito kad su još malene. Kost ove životinje, koja je eliptična oblika, plovi po moru, jer je veoma lagana a u prijašnja vremena upotriebljavali su ju za liekove. Isto tako ima u njoj neki crni sok poput crnila i odatle joj njemačko ime Tintenfisch.

Korepnjakâ (Crustacea) ima takodjer mnogo vrstî i jako dobrih kao n. p. jastog (Astacus marinus, Astice, Hummer) preko stopu dug i 5—7 funtâ težak. Riedko se hvata i radi toga je jako skup 2—5 forintâ.

Rakovica (Maja squnado, Grancevola, Spienenkrebs). Male rakovice frigaju, a velike, koje i do 2 funta vagnu, kuhaju i razno priredjuju. Hrbat ove životinje nalik je mrtvačkoj glavi, ako se na večer zad njega metne komad goreće svieće i iz daleka motri.

Škampi (Nephrops Norvegicus, Scampi) jesu vrst rakâ, kojih ima samo u sjevernom moru uz obale norvežke i koji su u Kvarneru i Dalmaciji zastupani. Ovo je jako fina riba i sladokusna teka, izvaža se mnogo u Trst i Mletke a ponešto i Senj. Razno ih priredjuju, bud kuhaju, bud frigaju. Funta je od 20—50 novčića a hvata se ciele godine.

Morske ježe (Toxopneustes esculentus i T. lividus, Rizzo di mar, Seeigel) kojih ima velika množina, nitko nelovi a riedko i koji jede. Za kupajuće jesu ove životinje od velike neugodnosti, jer ako na nje staneš, probiju ti bodljike u meso, te se radi svoje krhko-

sti slome, u tielu ostanu i veliku bol prouzroče. Najbolje je radi toga, metnuti na noge sandale.

Thalassiochelis capetta: Velika morska kornjača nalazi se često uz obale dalmatinske, te je 30—80 funti težka. Meso joj zaudara po ribljem ulju i nije baš najtečnije. Najbolje su one, koje dovoze Grci na čitave brodove iz egejskoga mora.

Školjakâ i puževâ ima mnogo vrstî, koji služe pučanstvu za hranu i od kojih ja sliedeće uz dodatak latinskoga i talijanskoga imena nabrajam:

Solen vagina Cappa longa o Cappa da deo,
Scrobicularia compressa Capparozzolo.
Psammobia vespertina.
Cardium edule — Srčavka — Cappa tonda.
„ rusticum Cappa ili Cocciola.
Venus verrucosa — Ladinka, Cappa.
„ ducussata Mussolo ili Capparozzolo.
„ Gallina „ „ „
Cytherea Chione „ „ Issolon.
Spondylus gaederopus — Kopito — Cappa grossa.
Arca Noae, „ barbata } Mussolo
Otraea edulis — Ostriga — Ostrice.
Pecten glaber, „ varius } Cappa ili Canastrello.
„ Jacobaeus „ santa.
Mytilus edulis L. Pidocchio di mare.
Modiola litophaga, Datulje, Dattolo ili Pevason.
Pinna nobilis Butovka-Ostura ili Palostrega.

Murex brandaris, „ trunculus	Puži ili pužići	Bullo ili Manzo
Cerithium vulgatum		Caragolo longo ili Strombolo.
Trochus umbilicaris, „ magus		Caragolo
Haliotis tuberculata L.		Orecchio di S. Pietro.

Patella vulgaris L., Fissurrella graeca L. } Prilipke — Pantalena.

Ima još i drugih vrsti, koje na prodaju nose. Najbolje su ostruge ali i najskuplje: dva komada po 10 novč. Ostale školjke i puževi jesu podredjene vrsti. Jedu su priesne metnuv na nje nekoliko kapi limunova soka; inače se pako samo malo uz vatru ugriju ili pako kuhaju. Meso je u obće tvrdo i sporo se probavlja. Od rujna do ožujka jesu za hranu najbolje. Ostrige se i morske datulje love u zalievih, koji nisu duboki; a ostale školjke pod skupnim imenom Mussole i puži — Caragoli — nalaze se na plitkih mjestih. Nekoje je težko loviti, kao na priliku datulje i prilipke, koje su reć bi uz kamen srasle. Hvatanje školjaka i puževa spojeno je s velikom mukom, trudom i gubitkom vremena, pak ipak možeš za nekoliko novčića dovoljno toga kupiti. U godinu dana možeš, polazeći ribarski trg čitavu sbirku conchylija sakupiti. Vunastu dlaku nekojih školjaka marljivo sakupljaju, te kad je bude mnogo, izpredu je na konac. Takodjer se preporuča za bol uha, u kojem se slučaju načine male krugljice i u uho stave; a svakako je bolja nego li pamuk. Ima opet drugih, koje sakrivaju u sebi biserna zrna crvenkaste ili biele boje. Izvadjeno takovo biserno zrno dadu domaćemu golubu, da ga pogutne, a njega metnu pod koš, dok se u želudcu njegovu liši kore, koja ga pokriva, i s blatom napolje izadje.

Koralji i spužve jesu mnogobrojne uz obalu dalmatinsku, osobito oko školjeva kod Šibenika. Pučanstvo se nezanima onom brižljivošću tim obrtom, koju doista zaslužuje. Lov na koralje je u zakupu, onaj na spužve prost.

Nekoliko vrsti voge (Zostera) jesu jedini zastupnici javnocvjetaka u moru, a sve ostalo pripada tajnocvjetkam, naime resine (Algae). Ove posliednje nisu za ovdašnje pučanstvo tako rekuć od nikakve koristi, izim nekoliko, koje upotriebljuju proti kojekakvim bolestim, koje pod skupnim imenom morsko zelje zovu. U tudjih stranah jedu nekoje vrsti ili vade iz njih na veliko sodu i kali. Za biljara (botanika) jesu one od veće važnosti, jer se on bavi upoznavanjem i geografičkim razprostranjivanjem svake pojedine biline.

Preostalo bi nam još štogod o morskoj soli progovoriti, koja se proizvadja na otocih Pagu i Rabu i u Stonu. Solane na Pagu i Rabu drže privatni ljudi pod nadzorom državnih činovnika, a one u Stonu su državne. Proizvadjanje morske soli biva na sliedeći način: Kod kakova zatona izabere se ravno mjesto, koje se na jednake četvorinaste lihe (Beete) razdieli, i koje su jedna od druge malimi i od površine morske dubljimi prokopi odieljene. Pomoćju zapona, koje otvore, unidje more u ove prokope a onda se posudami polievaju lihe. Sunčanom toplinom izparuje se voda brzo, i čista kristalna sol ostane na tlu, koju onda pokùpe. Razumjeva se samo sobom, da se ovakovo proizvadjanje soli samo ljeti tjerati može i to za liepih vrućih dnevâ, te ako bi kadkada kiša pala, tad učini veliku škodu, jer svu sol pobere i u more odnese. Od 100 funta morske vode dobije se po prilici $2\frac{1}{2}$ funta soli. Solana u Stonu leži na rtu, koj spaja poluotok Pelješac s kopnom, obsiže 118.940 kvad. hvati, ima 5 sprema, 12 kamenica za hlapnju a 31 za kristalizaciju, jer moramo znati, da je tamo tlo asfaltom pokrito na način englezki i francezki. Sol, koja se dobiva u ove tri solane, jest sive, biele i sivkaste boje. Solana u Stonu proizvadja sivu sol, koja se rabi za domaću porabu, a one na Rabu i Pagu bielu i bielkastu. Buduć da je sol državni monopol, to moraju privatni ljudi svoj proizvod državi prodati, koja onda u svojih skladištih ponamještenih uzduž hrvatske i dalmatinske obale medju pučanstvo dieli.

LISTAK.

Jugosl. akademija imala je 31. sjednicu, u kojoj je čitana razprava o Jurju Križaniću. G. Jagić ocjenjuje životopis Križanića, što ga je ruski napisao Bezsonovljev. O Križaniću se je malo što znalo dok nije Ivan Kukuljević napisao mu životopis, osnovan na izvorih: odkrio, da mu je domovina Hrvatska, skinuo koprenu s njegove mladosti. Bezsonovljev se odaljio od Kukuljevićevih rezultatâ, zato je cielu mladost Križanićevu posve nevjerno naslikao, pače i svoj njegovoj radnji podmetnuo krivo značenje, krivi smjer. Po mnienju akademika suviše se iztiče gramatička radnja Križanićeva, koja nije uspješna, jer je osnovana na krivih načelih onoga vremena. U obće još nemamo prave ocjene cjelokupne radnje Križanićeve.

Hrvatsko pjevačko družtvo „Kolo“ imalo je 28. siečnja o. g. svoju glavnu skupštinu, u koju je došo prilično velik broj članova. Iz izviešća, što ga je odbor glavnoj skupštini podnio, razabiremo, da je „Kolo“ iza svoje uzpostave (1. travnja 1871.) sudjelovalo u osam glasbenih zabava, medju njimi su nekoje, koje su imale višji rodoljubni značaj. Broj članova je narasao na 606, a glavnâ je skupština imenovala začastnimi članovi g. Žigrovića i g. Kuhača-Kocha. Gotovine je ostalo u blagajni, iza odbitih troškova, liepa svota od 484 for., a na dugu kod članova 600 for, koje valja utjerati. U ovoj je glavnoj skupštini važan zaključak učinjen, da će se urediti ove godine skupština pjevačkih družtva jugoslavenskih, i tom prigodom dogovoriti, kako bi se najlaglje štampom izdavali narodni zborovi. Za predsjednika je ljetos izabran g. F. Šaj; za podpredsjednika g. Dr. Blaž Lorković; za gospodarstvenoga ravnatelja g. Dr. Spevec, za tehničkoga g. E. Sim, za blagajnika g. Mir. Eisenhut. Pošto „Kolo“ s velikom ljubavi goji narodnu ideju, sudjeluje pače kod hrvatskih opera u kazalištu, te će i u Zajčevoj operi „Banu Legetu“ pjevati: to nema dvojbe, da će još više nego li dosele nalaziti podpore u narodu.

Koncert. Hrv. pjev. družtvo „Kolo“ priredilo je 31. siečnja koncert s plesom. Program se sastojao poglavito od dva diela: od zborova i sviranja na gudalih, a ovoj jednostavnosti biti će razlog to, što je valjda više stajalo do plesa. Iztičemo novost: zbor od našega skladatelja Fr. Kuhača-Kocha. Od Lisinskoga se pjevao četveropjev „Tam gdje stoji“. Zbor F. Rusana „nosim zdravu mišicu„ prigedio ga Lisinski, morao se dva puta pjevati.

Knjižcvnost. „Narodni koledar za g. 1872.“ uredio Kaž. Ljubić a izdala Matica dalmatinska. To je već deseta godina što Matica izdaje svoj koledar, a nijedan nije dosad bio toli bogata sadržaja. Ima u njem zemljopisni koledar svega svieta i imenik sviju oblasti. U beletrističkom dielu ima proizvoda Stjep. Ljubiše, I. Gržetića, prevoda Stj. Buzolića i drugih.

— Kako je gdjekada dvojako pismo našega naroda povodom, te se pojavlja suvišna radnja: tomu je nov dokaz taj, što Vladan Arsenijević pozivlje na predplatu Turgenjevljeva romana „Rudjina“ koji je on iz ruskoga preveo, ali ga je prije više godina krasno preveo i latinicom dao štampati Josip Miškatović, te se može dobiti kod A. Jakića u Zagrebu za 40 novč. Arsenijevićev prevod će izaći u Novom Sadu i stojati 50 nvč.

— Pod naslovom „Dečji svet“ kani Stevan Popović izdavati u Pešti biblioteku spisa za djecu. Upravo je izišao prvi svezak pod naslovom „Venac pesama za malu srpčad“, sadržaje 90 pjesama i stoji 20 nvč.

— Odbor za izdavanje djela Vuka St. Karadžića izdao je upravo izpod tiska Vukov „Deutsch-serbisches Wörterbuch“, pa pošto je troškovi štampe izcrpljen fond za izdavanje Vukovih djela, to odbor zaključuje svoju djelatnost. Riečnik može se dobiti kod udove Vuka Karadžića u Beču.

Pučka knjižnica. Imali smo prilike doznati, kako su se izvrstni profesori njemački u Austriji tužili, što uz pučke škole nema knjižnice. Sada će se u tom na bolje okrenuti. kad je bečko ministarstvo nastave naložilo, da svaka pučka škola mora imati školsku knjižnicu, iz koje mogu djaci i drugi seljani uzajmljivati knjige. Ovo je vrlo mudra odredba, jer škola bez knjižnice nevriedi mnogo dapače ni ondje, gdje je seljačtvo bogatije od našega hrvatskoga, pa laglje za knjigu nešto žrtvuje. Što koristi samo znati čitati, ako neima i knjigâ, koje će se čitati? Na to su si pitanje već davno odgovorile druge prosvjetljene države, kao n. p. slobodna Švajcarska, te su uvele uz školu i knjižnicu; a trebalo bi, da i mi Hrvati počmemo o tom razmišljati, pa već sada raditi bar onoliko koliko se može.

Novosadsko kazalište priobćuje od nedavna u javnih listovih svoj repertoir za tjedan dana unapried. Mi u Zagrebu još nismo do toga dotjerali, premda bi to trebalo, pa možebiti da nebi onda morali gledati na pozorištu nepripravne glumce, jer bi oni imali vremena naučiti svoje uloge. Zašto se taj običaj neuvede i kod nas, kad on postoji kod kazališta prosvjetljenijih naroda?

Jugoslaveni na českih učilištih. „Narodni listy“ se nadaju, da će broj jugoslavenskih djaka na českih trgovačkih i gospodarskih školah sve većma rasti. Već sada ima na nekih gospodarskih učionah u Českoj mnogo Jugoslavena (navode jih poimence), a kad se ustroji akademija u Pragu, nada se rečeni list, da će još više Slavena navaliti, te da će ona postati prvom slavenskom obrtnom akademijom. Mi to od svega srdca želimo, poznavajuć dobro česke škole kao vrlo valjane, koje se sa školami najizobraženijih naroda takmiti mogu, a u Českoj neće mladež naša izgubiti duha narodnoga, nego će ga većma uzgojiti i ljubav prema domovini i suplemenikom kriepiti.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: Dr. Ivan Dežman. Tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 6. U Zagrebu dne 10. veljače 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

RIBAREVA KĆI.

Balada.

F. D. C.

Mali vali
Pozaspali,
Tihi vlada mir;
Nit što ori,
Nit što zbori,
Nit se miče vir.

Mjesec tamo
Kadkad samo,
Gust pobija mrak;
Pa se ljeska,
Čudno blieska,
Bliedi njegov trak.

Nut na žalu
Kuću malu —
Ribarev je stan!
Nikog živa,
Sve počiva,
Blag uživa san.

Al gle sada
Iznenada
Otvara se dver.
Nuto pazi,
Gdje izlazi
Ribareva kćer.

Kud će mlada
Sama sada
U tu crnu noć?
Dragi reče,
Oto veče
Da će po nju doć.

S njim će rada
Bježat mlada
Kroz taj crni mrak;
Jer ju sili
Na nemili
Otac njezin brak.

Što se muti,
Šumi, ljuti,
Tihan dosad val?
Što na kleti,
Bože sveti!
Izbacuje žal?

Djeva gleda —
Kò od leda
Mrzne joj se dah —
Pa u vale
Uzrujale
Skoči isti mah!

Opet vali
Pozaspali,
Tihi vlada mir,
Nit što ori,
Nit što zbori,
Nit se miče vir.

Mjesec samo
Kadkad tamo
Gust probija mrak;
Pa se ljeska
Čudno bljeska
Bliedi njegov trak.

MEJDAN NA MORU.

Izvorna pripoviedka.

(Konac.)

Izteče nekoliko trenutaka, a nam se to činio cieli dugi viek. Svi smo se uvjerili, da nas jedino odvažnost, razboritost i smionstvo kapetanovo može spasiti. Čekasmo ga kao spasitelja. Napokon se povrati opaljene brade i lasî, čadjava lica.

Naloži mornarom, da što jače zatvore i pritisnu svaki ulaz u dolnje prediele broda, za tim sakupiv momčad oko sebe ovako joj progovori:

„Junaci! pogibelj je velika. Spasiti nas može samo odvažnost i hladnokrvnost. Neću vam tajiti: dolnji dio broda gori; ugasiti nemožemo vatre, jer se upalio spirit, što ga sa sobom vozimo. Ako vatra dosegne bačvu s barutom prije, nego li se svi izkrcamo, propadosmo. Zato na posao. Tri momka ostati će ovdje kraj mene, da pomažu putnikom, a vi ostali skočite, odriešite čamce. Žur'te se. Mirno, odvažno i sjegurno radite, pa će biti sve dobro. Nebude li me vas koji slušao, tako mi sv. Nikole, u taj čas razstati će se sa životom. A nebude li koji putnik htio slušati, bacite ga namah u more!"

Kapetan Brodović govoraše mirno, odriešito i tolikim uvjerenjem, da su njegove rieči u svakom pobudile najljepšu nadu, premda s druge strane nismo bez užasa slušali ostale njegove naloge kao i ne manje strašne prietnje.

Mornari, vikli nazrievati u svom kapetanu muža pravedna al i stroga, koji svoje rieči negazi, prihvate se žurno i u najboljem redu posla. Za tinji čas spustiše svi čamce u more, da tovare putnike. Ovi povrve puput jata preplašenih ovaca, te hoće svi na jedan put da sunu u nje. Ona tri momka, što ih je kapetan kod sebe pridržao, najvećom su mukom otiskivali tu masu od kraja broda.

— Natrag! zagrmi kapetan. Najprije idu žene, djeca i starci, a kasnije drugi. — U taj čas začu se grozan štropot na dolnjem podu broda, a provaliv zatvor prodre silni plamen na gornju stranu. Zavlada sada prizor tako grozan, da ga nemožeš opisati. Putnici u divljem bjesnilu pohite opet napried, da skoče u čamce, a medju svimi najbjesniji bijaše Furioso. Sabrav svukoliku snagu protura se skrajnom očajnosti kroz sve putnike te se stvori tik mornara, koji su upravo spušćali u čamac gospoju Patrokopolisevu i njenu kćer Angeliku. Da ga nije zadržala gvozdena ruka i Herkulova jakost kapetanova, bio bi jamačno u ovom skranjem užasu i sebe i Angeliku u more strovalio.

— Tornjaj se natrag, skote! bjesno zagrmi kapetan, turnuv Furiosa dva koraka natrag. Zatim pograbiv ga za ruku pokaže kuburom u ruci na dubinu morsku te zaori:

— Nebudete li miran, kao janje, baciti ću vas odmah u vodu. Zar neopaziste, da ste svojom kukavštinom mogli upropastiti gospoju i njenu kćer? Čekajte. jadni junače, doći će i na vas red.

Na brodu opet red. Jedan čamac već je pun; mornari hoće da odtisnu. U to prodre iz čamca slabi moleći glasić: „Moj otac!"

Brodović prepozna taj glasić i shvati cielu u one dvie rieči izraženu prošnju.

Ogledav se spazi u kutu starce Patrokopolisa, uhvati ga, digne i preda mornarom u prvi čamac veleć:

— Vozte; ima vas dosta. Čuvajte gospoje; ako bi možda opazili, da vas je odviše, mogao bi možda koji mornar neko vrieme uz čamac plivati. — Napried!

I drugi čamac hitro se napunio. Unj se strpali ostali putnici stariji, a medju njimi i naša tri Dalmatinca i onaj mladi magjarski častnik. „Živio!" zaviknu Dalmatinci, dočim mladi častnik nemoguć pritajiti valjda prirodjene mu bahatosti zaviknu:

— Barátom, vi ste pošten i odvažan junak. Žao mi je, da sam —

— Manite se, molim vas, odvrati prezirno kapetan; sad nije vrieme, da jedan drugomu liepe rieči kazujemo.

I drugi čamac odplovi.

Preostao još treći najmanji, više čunić nego li čamac, jedva si mogao unj sedam, najviše osam osoba spraviti. Unj smjeste se preostali putnici, ona tri mornara i čamac gotovo pun. Stajahu još na brodu Furioso i kapetan.

— Mogu li još dvie osobe k vam? zapita kapetan.

— Moraju, gospodine kapetane, odvrati mornar, jer se radi o vas: ma svi mi poginuli vi nesmijete. Samo se žurte, gospodine kapetane.

Brodović se ogleda, prihvati za ruku tresućega se Talijana, te mu pomogne dovinuti se čamca. Za njim htjede i sám, nu prije se još jedan put obazre, a kad tamo, na drugom kraju broda leži nekakvo truplo. Kapetan poleti onamo, digne te upozna u njem pijana podvornika Furiosova. Brodović se nešto zamisli; zatim odvažno digne čovjeka te ga baci u čamac. Mornari se uzbune:

— Gospodine kapetane, to neide; zar ovu pijanduru da uzmemo, a vas ovdje ostavimo? Tako nam sv. Nikole, to nesmije biti.

— Šutite! Kapetan nesmije ostaviti svoga broda, dok ima na njem samo jedna duša. Ja vršim svoju dužnost, činite i vi vašu. Evo — odriešiv uže — sada veslajte! Ti Ivane, reče meni, ponešto drhćućim glasom,

pozdravi roditelje; predaj otcu svoj zamotak; sjećajte se mene, ako se više nebudemo vidjeli.

— Al, gospodine! —

— Šutite, pa vozte. — Požurite se, možda bi se jošte moglo i meni pomoći. Mislim, našu biedu valjda su već opazili u Gružu. Doviknite prvomu čamcu, neka pohiti; ako sastanete gdjegod čamac hrleći ovamo, recite ljudem, neka pobrzaju, ako žele živa vidjeti kapetana Brodovića. Veslajte što možete jače, bili vam u pomoć svi božji svetci.

Mornari napnu sve sile; čamac plovljaše mirnim površjem morskim, kao lastavica. Sve ovo, počam odkako je odjadrio prvi čamac, pa do ovoga našega netrajaše ni tako dugo, koliko sam ja trebao, da ti ovo izpripoviedim. Užas je tresao cielim mi tielom, a ipak nemogoh odoljeti, da se neogledam na plamteći brod. Grozna li, a ujedno divna li prizora! Noćca medjutim bila razapela crne svoje haljine, more mirno poput janjeta, a sried te tišine i tame na gladkoj površini morskoj brod, gotovo sav u plamenu; jer nekoliko trenutaka iza našega odlazka provali biesni živalj kroz sve rupe i vratašca iz dolnjega poda te uhvati jarbole i katarke. Iskre frcahu na daleko te padajuć u more čvrčahu užasnim tonom, da te duša zebla. Kapetan Brodović popè se na skrajni dio kormila: vatra tamo još nije dosegla. Nehtjede se žrtvovati, dok mu je bilo moguće pogibelji se otimati; živila je u njem nada, da bi mu se ipak moglo pomoći. Dobro sam razabirao kapetanovu sjenu, gdje mirno sjedi na kraju broda: prava slika najplemenitije žrtve, doprinešene na oltar svoga zvanja i najsavršenije ljubavi iskrnjega. Zaista pogibelj je zgoda, u kojoj se pokazuje karakter i duševna snaga.

Naši veslači, blieda, smrknuta lica, sdvojna pogleda tjerahu čamac napried grozničavom hitrinom; vrlim tim sinovom kršnoga Primorja, viklim svaki čas gledati smrti u oko, kapahu debele suze niz opaljene obraze; ukočene oči čas bi se svraćale prama luci, čas opet poletjele prama gorućemu brodu, nebi li ondje ugledale željenu pomoć, a ovdje još živ predmet, komu bi se ta pomoć priniela. Al badava; more je mirno, tiho, od nikuda nikakova glasa ni traga. Zaklopih oči, da negledam strahote, al srce mi je tuklo silovito, tielom tresla groznica, svaki čas očekivah: eto, sad će na odletit brod u zrak, a te njegove razvaline pokopati junačkoga kapetana u dubini morskoj.

Al eto žestoka pljuskanja i živahna razgovora. Naši veslači ožive. Dobro razabrasmo prama nam hitreći čamac.

— Ej, braćo, povikne jedan naših mornara, žurte se, tako vam sv. Nikole!

— Zar je tkogod na brodu?

— Ta kapetan Brodović, poznajete ga! Potjerajte čamac, skrajnje je vrime, pogibelj velika.

— Kapetan Brodović! Ajdmo braćo, za takova junaka nemarim izgubiti glave.

Kraj nas preleti strelomice lagan čamac. U njem su sjedila tri kriepka momka. Toliko mogoh razabrati.

I opet zavlada prijašnja smrtna tišina. Veslači popuste u veslanju; svakomu nas kao da se ciela duša sastala u oku, a ovo se nepomično uprlo na goreći brod. Da se svakomu od nas o glavi radilo, težko bi većim nestrpljenjem očekivali povratak malenoga čamca. — Za neko vrieme žaori gromoviti: živio! Bio je to uzklik slavlja i radosti, komu se iz našega čamca odazvalo sedam junačkih grla. Pogledam na brod. On sav u plamenu, sa krmila visi uže; na brodu nikoga: dakle je kapetan spašen.

Naš je čamac dostigao ona dva prijašnja. Putnici i mornari, radostni, što je kapetan spašen, kao da ni nemisle na opasnost, koja mu još uviek prieti. Pa gle: na jednoč buknu sa broda poput golema stupa plamena struja, a odmah za njom zagrmi gromovni tutanj kao da su svi gromovi nebeski na onom prostorčiću morskom zabučili. Nebrojeni komadi razgorena broda leteć iz sunovratne visine padahu silnim pljuskom i čvrčanjem u more. Naš se čamac silno uzljuljao, ja padoh, a da me nije hitra ruka mornara Jose zahvatila, bio bih se strovalio u more.

Iza ove grozne katastrofe zavlada grobna tišina i crna tama prostre se nad mjestom, gdje se sve do sada žario plamteći brod. Sve je mukom umuknulo. Na licu svakoga mogao bi bio čitati grozovitu neizviestnost sbog kapetanova života. Znali smo, da nije mogao daleko od nesretna broda odploviti. Nisu li razkomadana brvna njega i njegove junačke osloboditelje zahvatila te ih u morskoj dubini zakopala? Ovakovo je pitanje lebdilo na jeziku svačijem, a ipak se nitko neusudi ni slovca prosboriti. — Meni se činili vjekovi ono nekoliko časova. — Napokon, iza grozničava čekanja doprie nam do ušiju redovito udaranje vesala, a malo zatim razliegaše se pučinom morskom gromovito živio i hura! „Kapetan je spašen“, to su svačija usta izricala.

Uz neprestano radostno klikovanje doplovismo sretno u luku. Tad zaokupismo kapetana, svi mu zahvaljujuć, svaki dižuć u nebeske visine njegovu hrabrost.

— Gospodine kapetane, za Boga krv vas oblila! Vi ste ranjen, zakriči fini ženski glas. Svi se ogledasmo.

U velikoj našoj radosti, zahvaljujuć kapetanu, i slaveć ga i nepogledasmo mu u lice; nitko se nedosjeti, da ga upita, kako je njemu išlo. Takovi smo mi ljudi; niti u golemoj tugi niti u velikoj radosti nemislimo na nikoga drugoga, nego najprije na sama sebe. I mi smo u obćoj radosti zaboravili poviriti junaku našemu u lice; tek uzkrik

*

liepe djevojke upozorio nas na to. Brodoviću je zaista nuz vrlo bliedo lice lagano curkala krv, a nismo odmah ni toga primjetili, da mu je lieva ruka omotana.

Angelika se već protisnula do njega te nepazeć na ništo, uzme onom živahnošću, koju samo kod južnjakinja možeš opaziti, maramom krv s lica trti.

Blieda lica našega vriednoga junaka zasjala se poput žeravice.

— Neima ništa, gospodično, velikom mukom izmuca. Pa da je i kako pogibeljna, blagoslivao bi čas onaj, koji mi nanese ranu, koju takova ruka vida.

No kad već svi želite saznati — nastavi, kazati ću vam, da mi je leteći sa visine gorući ogorak opalio po nešto lasi, oderao kožu na čelu te padši mi upravo na ruku ovu ponešto ozledio. Nu rana nije pogibeljna, pa da i jest, ona mora zacieliti, kad ju ovakov ranarnik zavezuje. — Nu jedan mornar težkih je dopao rana, zanj jadnika valja nam se pobrinuti.

Pošto se poskrbilo, da bude mornar valjano obskrbljen svim, što mu je treba; pošto su bila naručena kola, da ga odvezu u bolnicu, zaputismo se svi u grad.

Putem vodio je kapetan liepu Grkinju pod rukom. Majka to njena radostnim licem dozvolila...

Nekoliko dana poslje onoga užasnoga prizora sastalo se u kući g. Frana Dorić Ivanova, bogatoga trgovca u Dubrovniku, izabrana kita gostova. G. Fran Dorić-Ivanov bio je prijatelj Patrokopolisev od starine, njemu i njegovoj obitelji, napose kapetanu Brodoviću u slavu priredi on sjajnu gostbu. Pozvao sve nas, koji bijasmo pred našim odlazkom iz Krfa kod Patrokopolisa na večeri: a još k tomu nekoliko domaćih prijatelja svojih.

Kapetana Brodovića, od kako se saznalo u Dubrovniku njegovo junačtvo, sve je obletalo, sve mu se klanjalo. Njega posade kod stola upravo na prama liepoj Grkinji. Zašto je to kuće gazda upravo tako udesio? Pogodit će svaka štilica, ali je to ubogomu kapetanu bila golema neprilika, jer kad bi ga ošinulo oko liepe djevojke — a to se sbivalo ne riedko — on bi se svaki put smeo, zabunio i zacrvenio kao mlado djače, kad neumije katekizma.

Domaćina digne čašu te nazdravi „junaku na moru“ izraziv mu u ime svih prisutnih i neprisutnih rječitom besjedom što topliju hvalu na požrtvovanju, iztaknuv ujedno njegovu neobičnu odvažnost i obzirnost, kojom je u času najveće pogibelji umio spasiti život tolikim ljudem.

Kapetan se srdačno zahvali pa tad nastavi: „Ovu sgodu rado prihvaćam, da razjasnim moj onomadnji postupak na otoku Krfu. Znam, da su ga mnogi, a i moji inače dobri prijatelji i znanci, osudili, kao što bi ga osudili i mnogi drugi, kad bi jim poznat bio. Mislim ovdje onaj dvoboj, koji sam na Krfu odbio.

Opetujem, što sam i onda naglasio; ja se neupušćam s nikim u dvoboj. Nadam se, nećete reći, da to činim od straha. Dvoboj prezirem, kao što ga mora prezirati svaki razuman čovjek. To ću razjasniti.

U moga otca bila kćerka: prekrasna, i umiljata, za nekoliko godina od mene starija. Udala se za oficira u carskoj vojski, te živila nekoliko lieta sretna i blažena. Kad jednom porečka se njen suprug sa drugim častnikom, iz toga prosipale se kojekakove uvrede, a te se moradijahu — po mrzkom običaju — mačem ili kuburom izgladiti. Mejdan se podieli; moj šurjak smrtno ranjen preminu uru kasnije.

Nikada neću zaboraviti grozne one boli i očajanosti, pod kojom se uvijala jadna moja sestra. Ostala kukajuća udova sa dvoje nejake dječice, pa da nije bilo moga otca, morala bi bila od svakoga zla poginuti. — Od onoga časa nevidjeh nikada više posmjeha na njenih ustnicah; od onoga dana savila se crna tuga oko bolnoga srca, koja joj prije izmaka jedne godine jadni život zatre. Ja sam dan na dan gledao tu neopisivu bol, bijah svjedokom, kako je bujne njene ljepote nestajalo, tielo joj ginulo, dok pod kosom čemerne sušice izdahnu bolnu dušu u najljepših godinah života.

Nekoliko dana prije smrti zaklinjaše me svim, što mi je milo i drago, neka joj obećam, da se neću nikada u nikakovoj sgodi u dvoboju potući. A tek kad joj svečanim glasom očitovah, da mi je njena volja sveta, preporuči mi svoju dječicu, neka joj budem i otcem i majkom. I umiruća još bolnim pogledom obazrev se na djecu pa na mene izlanu: „skrbi se za nju.“

Od dana smrti moje sestre uzmem na sebe dužnosti tutora, pače otca. Ako se i nisam mogao odreći uviek pogibeljnoga putovanja svietom, a to odlučih po mogućnosti nikada vlastiti život nebacat u pogibelj bez potrebe. Osjećah, da bi se duh moje drage sestre sa nebesa namrgodio na mene, da nečuvam svoga života na korist nevine sirotčadi, koju mi bolna majka na smrti položi na srce.

Ovi razlozi, poduprieti osobnim prezirom barbarskoga običaja, privoliše me, te se nehtjedoh ogledati sa Furiosom. Ja sam možda i nepromišljeno i nedostojno radio, nu u mom položaju tko bi mogao drugčije raditi? Ja barma nikako nemogu trpjeti, da se narod moj onako grdi, da onoliku porugu bacaju nanj ljudi bez ikakova razloga. Čast moga naroda svetija mi je od vlastite. Tako sam osjećao i radio do sada, pa ću i u buduće. Mislim, da ovakov način mišljenja dolikuje hrvatskomu Primorcu,

koji putujuć stranim svietom dužan je u svakoj prilici čast naroda braniti. — Ako sam se prenaglio, pogriešio, dovoljno sam za to kažnjen. — Ali na mejdan nehtjedoh; nadam se, nećete sada držati, da sam to učinio s kukavštine i plahosti.

Tomu načelu bio sam i ostajem vjeran.

Al koliko se uztežem život moj — koji do sada niti nije mojom izključivom svojinom — lahkoumno baciti na kocku, toliko nemarim zanj, kad znadem, da mogu njim tudji odkupiti. Ja sam kapetan broda; gdje je pogibelj najveća, najopasnija, treba da sam ja prvi, a ujedno i posliednji, koji ju ostavljam. Ovako rade hrvatski mornari. Prema tomu izvolite ocieniti i moj postupak kod onomadnje nesreće. Radio sam, kako mi nalagaše moja dužnost. A k tomu, tko da nežrtvuje vlastiti život znajuć, da môže toliko inih dragocjenih odkupiti, kad imade na brodu.... osobâ tako.... Ovdje kapetan zapne. Retoričku nit presječe mu jedan jedincati, ali toli mili i vatreni pogled liepe Angelike, da se siromah govornik ni pod živu glavu nije mogao oporaviti. Uzalud napinjao se, da nadoveže gdje je bio sustao. Družtvo mu povladjivalo živahnim, dugotrajnim klikovanjem; al ni tečajem te dugačke pauze nemogaše nikako steći prijašnju hladnokrvnost. Napokon sabrav cielu snagu izlane: „Još jedan put, iskrena vam hvala, hvala i... Bog vas sve poživio!“

Onoga dana nije više kapetan govorio; ali tim su glasnije besjedile njegove oči.

Mi se dignemo s klupe, da podjemo iz „Jelisavine bašće“. Riečkimi ulicami još vrvljaše svjetina.

— A kako se ta poviest završuje? upitah prijatelja na polazku.

— Tomu si se valjda i sam domislio. Za kratko vrieme iza onoga, što ti pripoviedah, vjenčao se Brodović sa liepom, umiljatom Grkinjom. Vidio si ju. Zar ne da je preljubezno čeljade? Sutra ćeš ih posjetiti; govori s njom hrvatski, umije ona bolje naš jezik, nego li stotine pravih u Hrvatskoj rodjenih žena. *L.*

SLIKA NJENA.

6. Ona sva.

Al o čarih što po redu sborim?
Zašto rieke pojedince sbirem,
Da si čara pusto more stvorim,
Kada more pred sobom nazirem?
Sva si mila i puna dražestî
Uzorom si svih tijela čestî.

Draga si mi, kad se na te sjetim.
Draga si mi, kad se s tobom šećem,
Draga onda, kad te drugdje spetim,
Draga i tad, kad se s drugim krećem:
Svuda si mi draga i premila
Srcu momu najdivnija vila.

U pustošnoj svieta ovog strani,
Gdje na brata uviek brat udara,
Kano lav što drugog lava rani,
Sve plijene sam da sebi shara —
Ti jedina meni si oaza,
Gdje odahnut mogu bez poraza.

Ili sin kad u strašnome biesu
Nož u srce riva zavičaju,
Samo da si steče blaga kesu,
Prodav dušu izdajnicu zmaju:
Tad sgroziv se k tebi ja poletim,
Gdje me čekaš zagrljajem svetim.

Pa kada mi ručica ta mala
Desnu ruku umiljato stisne,
Munja ćutim kako mi je pala
Navrh žice, kojom k srcu blisne:
Munja vedri nebo i oblake,
Ruka tvoja bistri tuge jake.

Na priestolje postavi me zemlji,
Divnije još razvij njojzi diku,
Al mi one skupa nedopremlji,
Koje dragu nad sve cienim sliku:
Prezrieti ću carstvo i priestolje,
K njoj ću sići u nevolju dolje.

Ko što sokol gine bez timorâ,
Ko što labud neživi bez vode,
Ko što jelen pogiba bez gorâ,
A i slavulj bez grmečka ode:
Tako meni život je još gori,
Kad umuknu njeni razgovori.

Pače kano što tijelo svako
Samo cielom dušom živjet može,
A umire, čim razstaviš kako,
Štono bog i narav blago slože:
Tak i meni neima života
Bez milja joj, čara i divota.

Kojom diše, duša nije njena,
Kojom dišem, nije duša moja:
Njena s mojom skladno sastavljena
Čini dušu, što je svakom svoja:
Ona diše dušom mi junačkom,
A ja dišem njenom djevojačkom. *St.*

ZIMSKA NOĆ.

Iz poljskoga od M. Čajkorskoga, preveo Al. T.

Krasan li je život na selu; daleko od svjetske buke, u krugu rodjaka i nekoliko dobrih prijatelja, živi čovjek život blažen, pa je li mu se s njim razstati, to dodje čas, kad mu je uspomena nanj najdražom nasladom, najmilijom zabavom. I tad, kad uspomene te mišlju niže, niti mari za pljeskanje ljudsko, niti ga briga za njegovo kudenje. Rado bi te uspomene pripoviedao svietu, pa zato si ni nelomi glave, da li je to ljudem dosadno ili ugodno, jer što je njemu drago, misli da i drugim milo biti mora.

I ja sam bio te misli. S drugom mladjanih lieta, sa svojim najboljim prijateljem, razgovarah se o životu, što ga prije jedanaest godina živismo i kakov nam se valjda nikad više povratiti neće; pripoviedasmo si o jednoj zimskoj noći, a mene obuze takova volja pisanju, da joj nemogoh odoljeti. Sjedoh i uzeh pisati, misleć si: pišeš sebi i Janu Omjecinjskomu. Tko je dugo pisao čitaocem i kritikom za volju, tomu neka bar jednoč bude slobodno pisati za volju sebi i prijatelju svomu.

Bilo je to godine 1828. četvrtoga prosinca; snieg zapao do koljena, studen vjetar duhao od pol noći, a vijavica suhim sniegom motala se po zraku; bijaše, kao da se ciela četa vragova, zajašivši vjetrove, čarka nad zemljom; niti se moglo viditi neba, niti svieta božjega; a mi istom što sjašismo s konja. Bijasmo s hrtovi u lovu; sretan bješe dan, ubismo osam zeceva, tri lisice i jednoga vuka; stari Janko pripoviedaše potanko vas tečaj lova:

— Istom što prodjosmo tatarske mogile, kad al spazim trag u sniegu: to je vuk, al takova mrcina, kakove nigda u životu nevidih; idem tragom dalje; prešao je žurbinjački put i trbuhom snieg razgrtao — prejeo se, pasja vjera — pomislih u sebi; daleko nije, tu negdje mora ležati. Čapku metnem na lovački bič, dignem ju u vis i zviždnem: amo gospodo. U jednom trenu dotrčali svi; bilo nas šestorica, a samo tri hrta: plavkasti Dolot, lisasta Bliska i sivo-šarkasti Hulaj. Istina, bili su to dobri psi, ali svemu tomu kriv je gospodin Topčevski; ja sam liepo govorio: sad se vuci tjeraju, uzmimo deset hrtova — nu on će: što si si ubio u glavu, uzeti ćemo samo tri, čemu ih do biesa više, da nam deru zečje kože, te nam Abramko nebi ni forinte dati htjeo za kožu. I uzeše samo tri hrta, neponesav niti kopja, niti lovačkoga noža, niti puške — već samo bič i nožić, kojim se prorezivaju noge zecevom — a kuda ćeš s tim na vuka? Nu već je kasno bilo svjetovati, natočeno pred nami pivo trebalo je izpiti; ja sam im govorio:

— Gospodo — odneo vrag sve vukove — ako ste vi i gospoda, radite kako treba, onako, kako ja kažem, pa je vuk naš, tako bezdvojbeno naš, kao što želim kući doći i djecu svoju prigledati. Tri sta djavola palilo i peklo dušu onomu, koji bi obiestno našu osnovu pokvario. Ja ću poći tragom, a vi jašite iz daleka i pazite na me, pa čim se vuk gane, zaviknite i namah s konji na njega; sgrabite ga rukama, zubi — tako mi boga neuteće nam.

Ujašismo u solotvinjsku brezovinu: ide trag sve do Kodenjščizne, tu se zameo; ali eno skrenuo na lievo k močvari, mahnem bičem na gospodu, a oni obkoliše svuda na okolo močvaru i unidjem unutra, al on tu u sniegu leži pred menom, a velik kao june, ja na konju k njemu.

Cucki evo ga — cu, cu, cu, cu! huj! hej! he!

Stao mikljat, snieg sve se meo iza njega, hrtovi za njim, a gospodin Jan Dluski na Kučeravcu baci mu se na susret, ali na djombi * prevrnu se s konjem, samo se zapušio snieg; ja viknem: drž'te ga za rep. Ali jest, tko će tu pasju vjeru zadržati, skače kao srna, izskoči iz močvare, a hrtovi za njim, kao pijani valjaju se po djombah. Ali tu gospodin Omjecinjski na Kići, a naš gospodin na Kadeti pojuriše napried i put mu zakrčiše: hoj! hoj! i zatjeraše ga k nam i gospodinu Topčevskomu; u to doleti i Mitar s hrtovi, a za njim gospodin Dluski.

Kao striela udari Dolot prsima o vuka, da se je tri puta prekobacio, Blizka priljepila mu se kao pijavica za gaće, a Hulaj dočepao mu se vrata.

De, de, cucki! pokažite što znadete, evo ga tu, huj! huj!

Kako ga je Dolot drugi put pograbio za prsa, tako vuk o zemlju, al namah se podigao; oni mu u oči skaču, potežu ga, kolju: u to ja Mitru:

Sine s konja, namah na tu pasju vjeru, pa ju za uši — a on momak srčan, skoči s konjem za brezu, s konja namah na vuka i tako ga pograbi za uši, da mu je u nje sve prste utisnuo. Vuk se kida, zube kesi, nu vrata obrnuti nemože, a hrtovi ga grizu. Ja s konja dol i namah izbodem nožićem oči pasjoj vjeri, a na to napravim petlju na konopcu, stisnem mu ju oko vrata, privežem ga za brezu i viknem:

Pusti sine!

Pustio, vuk se trgao, gospoda stremene s remenjem poodvezala, mi s Mitrom nalomili kolaca; kako svi začesmo lupati po vuku, a hrtovi ga klati: tako i ubismo pasju vjeru.

---

* Tako zovu u Slavoniji busenje po močvarah i potocih.

— Sve se je crnila zemlja naokolo, kako utapasmo polje; a kad privezasmo vuka na konja, konj je sve stenjao; držasmo karmine i bilo nam vruće kao u srpnju: no hvala bogu, odneo vrag tu pasju vjeru.

O zecevih i lisicah nije ni pripoviedao Janko. Mitar kočio se kao vatažka * kozački, kad na čapku dobije čapljino pero, a drugi kozak imenom Sak ljutio se, zašto nije on taj dan u lov poveden.

Mi smo u sobi, kamo su donesli toga vuka, lisice i zeceve, pripóviedali gospodjam lovačke zgode, a sve je jedan od drugoga divnije čine izvadjao. Ignjat dvorio nas čajem, lievom rukom podbočio se o bok, te na naša pripoviedanja glavom skretao i mrmljao, tako, da su svi čuti mogli:

— Nu to baš nije istina.

Ignjat bijaše stari sluga moga otca: za moga djetinstva nosao me na rukuh, pratio u školu; njemu bijaše slobodno činiti i govoriti, što mu se je htjelo.

Jedva što počesmo piti čaj, kad al pridje gost, koji nije nigda prije u Halčinjec zalazio: bijaše to sudac Dušinski, već šestdesetgodišnji starac, sa sinom od dvadeset i nekoliko godina. Mećavom natjeran u selo, tražio je konaka: namah ga pogostismo čajem i lovačkimi pripoviedkami.

Sudac nebijaše lovcem, ali zato bolovaše s ljubavi prama liepim znanostim, te je i sina u njih upućivao. U sobi bijaše nekoliko slika; poslje čaja započe sudac govoriti o slikarstvu i zapovjedi sinu, da čita podpise, jer sám nemogaše čitati pri svieći.

Sin odgojen u Romanovu pri Ježovitih, bijaše podpuno iztesan na kalup one mladeži, koja je, na odlazku iz roditeljske kuće, dobivala u ruke kao opremu osim dukatâ i trideset volovskih žila. Ustade i podje izpuniti zapovjed, kao djak, kad ide k tabli.

Pod jednom slikom stajaše pisano: Prêtresse d' Apollon — i sin pročita tako. Starac podpraši nos:

„Gospodjice Tereze Apolog, to jest portrait gospodjice Tereze Morgulcovne, znam, vrlo liepa gospodična, oči su sasma slične, samo je obraz malo puniji, istina, stopram se je vratila iz Draždjana, a sve naše Poljakinje boluju u tudjinstvu, bez dvojbe negodi im njemački zrak.

Druga slika predstavljaše sliepoga Belizara, kako drži maloga Justinijana na rukuh. Sin pročita: „Belizar.“

Otac izbulji oči:

„Gospodin Olizar, peharnik litvanski, znam; ali koga to drži na rukuh, gospodina Narciza ili gosp. Gustava? pri svieći nevidim dobro, nemogu poznati; nu gospodin peharnik uviek se je tako držao, malo pognuto.“

* podzapovjednik kozački.

U to donese se na stol večera i završi se pregled slika; pri stolu je gospodin sudac, koji je bio lakrdijaš, strašno grmio proti pomekšivanju ženskih imena, mjesto Mariane Marisia, mjesto Maville Mavilka, veleć:

„Kako bi to dobro bilo oglasiti svietu, da jedna ima risa, a druga vuka (vilka), pa takovimi divjimi zvieri poplašiti mužkarce od gospodična.“

Jovijalizam taj nije medjutim priečio sudcu dobro jesti i još bolje piti. Vidilo se, da osim slikarstva ljubi dobra jela i dobra pića.

Poslje večere sjedne sudac uz peć, a jer se je govor poveo o novih iznašašćih i o politici, sretno usnu, a sinčić, koji za to cielo vrieme, izim što je čitao podpise pod slikami, ni usta otvorio nije, progovori najednoč kao onaj jerozolimski konj:

— Tatica sad izgledje kao šljuka u bari.

Umuknu, a i mi smo svi jedno vrieme šutili.

U tom kao iz oblaka padne medju nas otac Hijacint, Bernardinac, kvestor * iz Cudnova. Otac Hijacint bijaše čovjek zlata vriedan, monak podpun, pobožan, svet: u tudje se stvari nije pleo, a svoje je dužnosti revno vršio. Znao je udesivati fortepiana, jer prije nego što je postao kvestorom, bijaše orguljašem, posjedovao je tajnu, kako se uništuju buhe i stjenice, kako se priredjuju različite žganice i peku kojekakve poslastice itd. Kamo god bi se svrnuo, tamo bi doneo ženam košarica i cvieća, a djeci orozâ iz paprena tiesta ili pako konjicâ s pozlaćenimi glavami. Stala li bi djeca cmigati bez uzroka, tada bi im se prietio svojom kordom, ali nebi ih nigda udario.

Uz to tako je umio s vojnikom vojevati, s lovcem loviti, a s dangubom igrati marijaš i boce sušiti, da je uviek iz svake prošnje doneo samostanu množtvo jaradi, ovnova, telića, sliepih konja, veprova, meda, slanine, žganice i žita. Pri tom nije zaboravio skupiti i novaca na slador, kavu, mirodije i druge kuhinjske potreboće. Otca Hijacinta sve je ljubilo i željno izčekivalo.

Vrata se otvoriše:

— Laudetur Jesus Christus.

Mi odgovorismo:

— In sæcula sæculorum.

On dodade:

— Amen.

I prekriži nas svekolike.

Moja starja sestra odazva se:

— Dobro, da ste došli, otče Hijacinte, ti Mihajlovi psi nanesli mi u prednju sobu toliko buha, da neznam kako ću ih iztriebiti.

— Namah, namah, moja gospodjo, pošaljimo samo k Sozanjskomu po ježevo salo.

* sabirač milostinje.

Otac Hijacint znao je imena i prezimena svih sluga, a osobito ime ključara i nadglednika; pripoviedao nam baš svoju tajnu, kako se uništuju buhe, kad ga pretrže moja druga sestra:

— U moga fortepiana svi su glasovi neskladni, hvala bogu, da ste došli, otče Hijacinte.

— Sutra ću ga udesiti — ni sám gosp. Černi neće ga bolje udesiti.

I moja najmladja sestra pozdravi otca Hijacinta.

— Otče Hijacinte, molim vas, naučite me, kako se prže jagode.

— Namah ćemo to učiniti, samo neka gospodja kaže gospodični Ani, da prociedi sirup i dade nešto žeste, koju ćemo nad jagodami zapaliti, da zadrže svoje lice.

Jan Dluski i Topčevski pozivahu ga na marijaš, a Omjecinjski moljaše ga, da pripovjeda o maršalu Šaškieviću iz Bičove, o kom je otac Hijacint tisuće i tisuće čudnih priča znao.

Htjedoh otca izbaviti iz neprilike, pa zato reknem:

— Pustite na miru otca Hijacinta, neka malo odpočine.

Boljemu se je od mene domislio stari Ignjat, on je znao, da otac Hijacint ima i trbuh i grlo, a volio je otca Hijacinta, on otvori vrata i reče:

— Jelo je na stolu za otca Hijacinta.

Bernardinac podiže se:

— Deo gratias, hvala ti gospodine Ignjate, što nisi zaboravio na me; čim malko založim, sve ću učiniti, što žele gospoda.

Ignjat, koji inače nije ljubio duga razgovora, nutkaše neprestano otca Hijacinta:

— Uzmite još otče, to je dobro, a večera kratka, biti ćete gladni otče Hijacinte. Pijte vina otče, staro je i dobro na zimu. — Komu bi Ignjat tako govorio, taj je morao biti u velikoj milosti kod njega.

U to probudio se sudac i podprašio nos — a sin baš da je pisnuo. Otac Hijacint najeo se i napio, pa na liepu molbu Jana Omjecinjskoga pripoviedao nam o Šaškieviću.

I.

— Gospodin je maršal vražji čovjek, Bože mu daj sreću i zdravlje, pripoviedati ću gospodi, što se je meni dogodilo.

Došao sam u Bičovu upravo u vrieme kositbe. Bog platio dobročiniteljem našega reda, prošnja izpade dobro, pokupih dosta živeža, blaga, a ni mošnja nebijaše prazna. Gospodin maršal primio me po svom običaju, po staro-poljski, poslje dobre večere igrasmo se marijaša, a na to udarismo brbljati. Tako se neko vrieme razgovarasmo, a napokon odosmo spavati. Ja sam se još dugo molio, na što legnem u postelju. Jedva što se u prvi san zanesoh, kad al čujem strašnu viku i jauk.

Podignem se; ruše se prozori, vrata i nekakovi ljudi uvaljuju u kuću; križam se svetim križem, tarem oči, ali ne, nespavam: ti me ljudi pograbili, branim se, zalud, tako me uzeše u svoje šape, da mi malo kosti nepolomiše i odnesoše me u blagovalište — a što vidim tu?!

Gospodin maršal svezan kao baran, nag, a ti ga ljudi kijačami biju i viču: novce daj, kaži, gdje su ti novci. Na svoje oči gledjem, kako lopovi upravitelju noge u goruće ulje umaču; ključaru čavlje u noge zabijaju; konjušnika za prste od ruku vješaju na tavanice; ključarici žeravicom pete pale; sobara hoće da češu kao konja; ostala pako služinčad bješe povezana. S groze koža mi se najezila; pomislih u sebi: evo pakla i djavolâ; a ja sam bio samo u košulji i gaćah sa škupulirom i brojanicami; nisu me vezali, samo su me stavili kraj otvorena prozora.

Čim stadoše česati sobara, povika on namah: „tamo su novci pod podom, u gospodskoj sobi.“ Svi razbojnici pohitiše onamo, a maršal će meni:

— Bježi otče i gledji da nas spasiš!

Nesmišljajuć se mnogo skočim kroz prozor, noge u ruke, pa tjeraj dalje. Opazili razbojnici, da me neima, pa za mnom u potjeru, bježim, ali vidim, da je zlo; skrenem u sjenokošu i skrijem se kao zec za busen; čujem kako hodaju oko mene i traže; od straha bilo mi i zima i vruće, ali ni muknuo nisam, već sam ležao kao klada i šutio kao mrtav. I bieli dan već osvanuo, a ja sam se još bojao otvoriti oči.

Najednoč začujem žamor ljudi i zveket kosa: čah, čah — neznam, kako mi dodje u pamet, da su lopovi taj način izumili, nebi li me našli. Kao lovac kad hoće da se dovuče do pataka, tako stanem i ja poput zmije plaziti, a kosci tik do mene, tik do mene i zveket: čah, čah. Na nesreću na kraju sjenokoše bijaše cesta. Neima pomoći, podignem se, pa bjež' na cestu; kosci u viku, pa kosami za mnom, ja ni ogledati se, već bjegaj. I tako padnem u Mašanac, ravno u dvor.

Gospodin maršal Borovicki spoznade me i upita:

— Što je za boga, otče Hijacinte?

Ja nemogoh govoriti; malo što neumroh i stopram poslje dobre jedne ure pripoviedah mu sve što se je dogodilo. Gospodin Borovicki zapovjedi upreći konje, uze sobom dvorske kozake i nešto svojih ljudi, te namah pohitismo u Bičovu.

Dodjemo onamo, gospodin maršal Šaškievič izlazi nam na susret, pozdravlja nas, kao da se nije ništa dogodilo, ja ga pozdravljam, kao da dolazim s onoga svieta. On me gledje i čudi se:

— Što ti je otče Hijacinte? Kako si se to zaodjenuo? — Navukao sam na se kubrak* gospodina Borovickoga, i pasom ga opasao.

Obrati se k Borovickomu:

— Što je to, susjede, zar si naumio jurišati na moj dvor?

Gospodin Borovicki pripovieda, a Šaškiević skreće ramenima.

— Otac Hijacint ili je mjesečnjak ili je poludio.

Ja mu govorim, spominjem ga na ovo, na ono, on mjesto odgovora vodi me svuda: sve je na svom mjestu, isti moj habit, mošnja — pa i postelja netaknuta. Upravitelj, ključar, ključarica, sobar, ciela služinčad neće ništa da o tom znade — svi vele, da od svega toga nije ništa bilo. Mislim si: to je pokaranje božje, nekakva me bolest napala. Molim se, ta sjećam se svega, pamtim dobro, noge me bole, i kako sam bježao, puno prišteva na tabanih. Što to znači? Gospodin Šaškiević veli:

— Ah dajmo mir tomu, otče Hijacinte, sanjalo ti se, pa vjeruješ, da je tako bilo. Utekao si, jer su u strahu velike oči — kakvo je to čudo?

Obadvojica me izsmjehavahu, a i ljudi isto tako; ja malo što nisam poludio, napokon sam i sám vjerovao, da mi se je sve to snivalo, pa da sam tako utekao.

Stopram kašnje priznade gospodin Šaškiević, da su to bile njegove vragolije, kako bi se malko nasmijao. Njegovi vlastiti ljudi bili razbojnici, kijače bile iz slame, a goruće ulje, žeravica, čavlji i češanje — sve to bila vragolija — a ja toga neopazih. Istina je, u strahu su velike oči.

Dovrši otac Hijacint, a mi ga moljasmo, da nam još nešto o Šaškieviću pripovieda, i otac Hijacint dade se namoliti i zače iznova pripoviedati.

II.

Sada ću gospodi pripoviedati, što je učinio nekomu po modi kavaliru, komu neću imenovati prezimena, jer je bio jedan od onih ubogih gizdelina, koji, kako naši stari vele, žive de bono fortunae. Zvati ću ga krstnim mu imenom: Stanislavom. Imao je kočiju, pet žerava, sobara Franceza, kočijaša Krakovljanina, te je neprestano govorio o svojih velikih imanjih za Vislom. Vidilo se, da je znao za današnju poslovicu: da na Litvu treba ići po pamet, a u Rusku po novce; jer izučiv nauke u Vilni, dodje k nam po ženu.

Bio je dobro ubavieščen, da će sestrična gospodina Šaškievića, gospodična Ljudevita, donesti sudjeniku svomu velik miraz sve sama suha zlata; zače dakle dolaziti u Bičovu.

* Poljska haljina.

Kavalir bio u volji gospodični Ljudeviti, ali ne gospodinu Šaškieviću; izprva izsmjehavaše kavalira, koji je po modi hodio, po modi govorio i sve po modi činio — sjećam se, bio sam upravo tamo, kad je maršal Stanislavove stihove čitao gospodični Ljudeviti:

Pirnuo Zefir mirisom soupirâ,*
Krilati Amor udario dlani:
Izašla divna uzrasta pastirka,
Vodna kô Nimfa, kao Galatea.
Došô i pastir, svirao na frulu;
Božici svojoj prostro se pred noge:
Sylf sam tvoj vierni, čuj soupire moje —
Herkulu svomu daj Omfal'jo ruku.

Gospodična Ljudevita stala tvrditi, da je to prava pravcata poezija, uzvišen poljski jezik; a uzpaliv se dokazivaše, da ju Kohanovski, Trembecki svojimi izrazi: bikovi itd. kao nožem režu. Dodade:

— Gospodin Stanislav nigda neveli žena, nego uviek dama; vidi se, da je mladić dobra ukusa, nježna odgoja.

Maršal reče:

— Ali moja Ljudevito, dama je po francuzki; čemu da bielu bielo, crnu crno nevelimo. Zar je to na primjer ružno reći: krava, kobila?

A zašto se nebi moglo reći volova sestra — konjica?

Tu nebijaše pomoći. Gospodična odlučila napokon čvrsto poći za Stanislava; Šaškiević činio se, kao da na sve privoljuje.

U tom jednoga dana u jutro šetaše se vrtom gospodična Ljudevita sa gospodinom Stanislavom; ali najednoč začuje se silna vika:

— Biesan pas, biesan pas!

Namah zatim ukaza se pas, koji zievajuć trčaše prama ljubovnikom, a za njim udariše ljudi u potjeru kolcevi. Gospodin Stanislav ostavi gospodičnu i jednim skokom preskoči plot; gospodična onesvesti se; a kad ju je ujak opet osviestio, otvori oči i silno se zarumenivši upita:

— A gospodin Stanislav?

— Pustio soupir i utekao brzo kao Amor.

Od toga časa prestade gospodična Ljudevita ljubiti Stanislava, a maršal pripoviedaše, da je tu ljubav jednim udarcem, kao sjekirom ubio. Stanislav ostavi Bičovu vas smeten, te se tamo nigda više pokazao nije.

Mislite li, gospodo, da se je taj slučaj zbilja slučajno dogodio i da je taj pas zbilja bio biesan? Ne — i to bješe vragolija gospodina Šaškievića. Opaziv on sestričnu s gospodičnom Stanislavom u vrtu, zapovjedi privezati za rep domaćemu psu mjehur s grahom, pa ga tako pustiti prama šetajućim se; a ljudi imadoše goniti ga kolcevi. Poplašen pas bježaše kao biesan i to vam je eto sva stvar.

* Uzdah.

Gospodična Ljudevita, kad je kašnje istinu saznala, nije se nimalo ljutila, i kako je gospodi poznato, udala se za gospodina zastavnika Latičevskoga.

Gospodin Šaškiević često i danas veli: „Kolcevi izliečio sam Ljudevitu od Amorovih soupira, pa mi i danas na tom hvali."

Moljasmo otca Hijacinta, da nam još pripovieda, otac Hijacint pijuckajuć jak čaj, mješao bo ga je ljutim rumom, nastavi dalje.

(Konac sliedi.)

KRALJEVE NOVE HALJINE.

Priča od H. C. Andersena. Preveo Al. T.

Prije mnogo godina bio jedan kralj, koji je tako uživao u novih haljinah, da je sve svoje novce izdavao na to, da se sjajno odievati može. On niti je mario za svoje vojnike, niti se starao za kazalište, dà niti na šetnju nebi bio izašao, kad mu nebi do toga stalo bilo, da se pokaže u svojih novih haljinah. Za svaki sat u danu imao je nov kaput, pa kao što se o drugih vladarih govori, da su u vieću, tako se je o njem kazivalo, da je u riznici.

U prestolnici njegovoj živilo se veselo, svaki dan dolazilo mnogo stranaca. Jednoč dodjoše tamo i dvie varalice i izdavahu se za tkalce, govoreći, da umiju tkati najkrasniju tkaninu, što si ju samo čovjek pomisliti može. Ne samo da su joj boje i obrazci izvanredno krasni, nego tkanina sama, koju oni otkaju, ima to čudnovato svojstvo, da je nevidiva svakomu, koji je glup ili bar nesposoban za svoju službu.

„Gle, to bi bilo odielo," pomisli si kralj; „kad bih ga imao na sebi, mogao bih saznati, tko je u kraljestvu mom nesposoban za svoju službu, mogao bih razaznati glupe ljude od oštroumnih. Namah ću si dati otkati takovu tkaninu!" I obskrbi obadvie te varalice množtvom novaca, da uzmognu posao svoj započeti.

Oni postaviše dva stana i činjahu kao da bi marljivo radili, neimahu medjutim na stanovih ni jedne niti. Neprestano zahtievahu najtanje svile i sve više novaca, trpahu sve to u džepove i poslovahu jednako na praznih stanovih sve do noći.

— Rad bih ipak vidio, pomislio si kralj, koliko su već te tkanine natkali. Bilo mu medjutim nekako čudnovato pomisliv, da onaj nemože viditi tkanine, koji je glup ili za službu svoju nesposoban. Držao je doduše, da glede sebe neima se ničesa bojati, medju tim ipak htjeo je prije poslati koga drugoga, da vidi što je i kako. Svi su ljudi u gradu znali, kakovu osobitu moć posjeduje ta tkanina, te su već svikoliki željni bili doznati, kako je glup i nesposoban njihov susjed.

— Poslati ću k tim tkalcem svoga staroga, poštenoga ministra, mislio si kralj. Taj će najbolje znati prosuditi, kako se ta tkanina pravi; jer on je razuman i nitko nije tako dorasao svojoj službi kao on.

I stari, dobri ministar unidje u djelaonicu, gdje su te dvie varalice sjedeć pri praznih stanovih radile. Za ime božje! pomisli si stari ministar i izvali oči — mà nevidim ničesa! No to si je samo pomislio, ali nije rekao.

Obe varalice pozvaše ga, da bi milostivo pristupio i rekao, da li to nije doista krasan obrazac i krasne boje, pokazujuć pri tom na prazan stan. Ubogi stari ministar izbuljio još većma oči, ali nemogaše ništa viditi. Bože moj, mišljaše u sebi, što, zar sam ja glup? To nisam nigda mislio, ali o tom nesmije nitko znati! Ja dá sam nesposoban za službu svoju? Ne, to neide, to nemogu reći, da nisam vidio tkanine.

— No, što velite tomu? upita ga jedan od varalica.

— O krasno, prekrasno! odvrati ministar, gledjuć na očale. Taj obrazac, pa te boje! Doista, reći ću kralju, da mi se to osobito ljubi.

— To nam je drago, odvratiše varalice i začeše mu na to tumačiti čudni obrazac i imenovati boje. Stari ministar dobro je pazio, da to isto reći može, kad se vrati kralju, a tako je i učinio.

Sad zahtievahu varalice još više novaca, više svile i više zlata, jer da to potrebuju za svoj posao. Medjutim oni trpahu sve to u svoje džepove a na stan nedodje ni jedna nit, ništa ne manje oni tkahu dalje pri praznu stanu.

Kratko vrieme zatim posla kralj k njima drugoga poštenoga državnika, da vidi, kako je daleko napredovao posao i hoće li skoro biti gotov. Tomu dogodilo se je upravo onako, kao i prvomu; gledao je i gledao, ali jer ništa nebijaše na stanu, to niti ništa nemogaše viditi.

— Zar ne, to je krasan komad tkanine? upitaše ga varalice pokazivajuć i tumačeć mu ujedno krasni obrazac, koga tu niti bilo nije.

— Glup nisam, pomisli si dvoranin, to tad mora biti moj unosni ured, komu nisam dorasao? To je čudno, ali to nesmijem očitovati. I stade hvaliti tkaninu, koje nije vidio, i diviti se izvrstnomu obrazcu i krasnim bojam. To je prekrasno! reče kralju.

Svi su ljudi u gradu govorili samo o toj krasnoj tkanini.

Sad ju htjede viditi i sam kralj, dok je još na stanu. S cielom pratnjom odabranih dvoranina, medju kojimi bijahu i oba ona poštena državnika, što su tamo već prije bila, uputi se kralj k obima prevejanima varalicama, koji neumorno tkahu na stanu bez niti i vlakna.

— Nije li to krasno? rekoše oba državnika, koja su tu već prije bila. Neka izvoli samo vaše veličanstvo pogledati taj obrazac, te boje! i pri tom pokazivahu na prazan stan, misleći, da svi ostali tu tkaninu dobro vide.

— Što? pomisli kralj, ta ja nevidim ništa! To je grozno! Zar sam ja glup? Zar nisam sposoban za kralja? To bi bilo najgorje, što bi mi se na svietu dogoditi moglo. — Doista! to je veoma krasno! progovori, veoma sam zadovoljan! I pri tom klimaše glavom i gledaše na prazan stan, jer nehtjede reći, da ništa nevidi. I sva pratnja njegova buljila i buljila, ali nije ništa više vidila, nego i drugi: svikoliki medjutim govorili su za kraljem: O kako je to liepo! I nagovarahu ga, da te nove skupocjene haljine obuče pri prvom dojdućem velikom obhodu. To je prekrasno, divno, izvrstno! orilo se iz usta do usta, držali se svi, kao da ih to neizmjerno raduje, a kralj podieli varalicam naslov dvorskih tkalaca.

Cielu noć pred onim danom, na koji imao se je obdržavati obhod, bijahu varalice u dvoru i djelahu pri šestnaest zapaljenih svieća. Svaki mogao je viditi, kako marljivo rade, dogotavljajuć kraljeve nove haljine. Činjahu kao da skidaju tkaninu sa stana, a zatim rezahu velikimi škarami po zraku, šivahu iglami bez konca i napokon rekoše: Haljine su gotove.

Kralj sa svojimi najodličnijimi vitezi dodje sam k njima, a obadvie varalice podigoše gore jednu ruku, kao da bi u njoj nešto držali, govoreći: Evo tu su hlaće! ovo kaput! to plašt! itd. To je tako lahko kao paučina; čovjek bi mislio, da neima ništa na tielu, ali to je baš ono, što je krasno.

— Jest, jest! govorahu svi vitezi, prem nisu ništa vidili, kad tu ništa ni bilo nije.

— Sada neka izvoli vaše kraljevsko veličanstvo svoje odielo najmilostivije odložiti, rekoše varalice — da vas možemo zaodjeti novimi haljinami; ovdje pred tim velikim zrcalom.

Kralj svukao sve sa sebe, a varalice su činili kao da bi navlačili na njega komad po komad nove haljine: kralj se vrtio i okretao pred ogledalom.

— Oj kako mu to dolikuje, kako mu liepo uz tielo pristaje! vikahu svi. Kakovi su to obrazci, kakove boje! To su prekrasne haljine!

— Vani čekaju s nebom, pod kojim će se nositi vaše kraljevsko veličanstvo, najavi dvorski obrednik.

— Ja sam gotov — reče kralj. Zar mi to nestoji krasno? I okrenu se još jednoč pred zrcalom, kao da bi haljine svoje sa svih strana ogledati htjeo.

Komornici, koji bi skut od plašta nositi imali, hvatahu rukama po podu, kao da bi dizali skut, a zatim idjahu i držahu se tako, kao da nešto u zraku nose; jer se neusudiše reći, da ništa nevide.

Tako nošahu kralja u svečanu obhodu pod bogatim nebom, a svi ljudi po ulicah i prozorih govorahu: O moj bože, kakove krasne haljine ima naš kralj; kako je to skupocjen skut; pa kako mu dolikuje! Nitko nehtjede odati se, da ništa nevidi; jer bi tim očitovao, da nije sposoban za svoju službu ili da je strašno glup. Nijedne kraljeve haljine nisu im bile tako u volji kao ove.

— Mà neima ništa na sebi! reče napokon jedno malo diete. — Gospode bože, čujte glas nevinčeta! reče otac njegov, a jedan šaptaše drugomu, što je diete kazalo.

— Ta zbilja neima ništa na sebi! povika napokon sav puk. To se je kosnulo kralja, jer činilo mu se, kao da imaju pravo; mislio si medjutim: Sad već moram taj obhod izdržati. A komornici još se većma upeli, držeć skut, koga niti bilo nije.

POUKA.

Narodno kazalište.

1.

(Dalje.)

Viliam Šekspir se rodio 23. ili 24. travnja 1564. godine u Stratfordu na Avonu, a 26. travnja iste godine bijaše kršten. Otac njegov John Šekspir bijaše izprva dosta imućan čovjek; o njegovu zanimanju ili zanatu neslažu se viesti: kaže se, da je bio rukavičar, marvinski trgovac, poljski gospodar, mesar, i da se pače i naš pjesnik mesarijom bavio uz oca, te vlastitom rukom zaklao jedno tele i ta dogodjaj proslavio uznositim govorom. Lako da se otac pjesnikov bavio svimi onimi stvarmi, koje se spominju; uz poljsko gospodarstvo dade se tjerati i trgovina, i mesarija, i zanimati rukavičarskim obrtom. To se pako zna, da je bio štovan kod svojih sugradjanâ, jer je u gradskom poglavarstvu bio porotnik pa vremenom došo do najveće časti u obćini. Majka Šekspirova, Marija Ardles, bijaše iz plemena mnogo uglednijih i bogatijih Ardlesa, koja je mužu svomu doniela za miraz maleno imanje. Imali su ro-

ditelji Šekspirovi još sedmero djece, od kojih je Viliam bio najstariji. God. 1564. biesnila je kuga u Stratfordu, i čudnom srećom nezahvatila nekoliko mjeseci tek živućega Viliama, našega pjesnika.

O mladosti njegovoj malo je poznato. U Stratfordu bijaše slobodna latinska škola, gdje su sinovi obćinarâ uzalud učili; valjda je u njoj učio i pjesnik. Ima više viesti, iz kojih proizlazi, da je naobražavanje pjesnikovo prekinuto bilo. Koliko je on dakle kašnje sám morao uložiti truda, da bude onako učen i umjetan, kakov nam se pokazuje u svojih djelih! To, što se nije odviše po školah povlačio, biti će po svoj prilici povodom, te se govorilo o njegovu manjkavu izobraženju, i da nije znao mnogo latinski i grčki. Jedan je dokazao, da pjesnik nije čitao Plutarha u izvornom grčkom jeziku, nego u englezkom prevodu. Al odtuda se nemože zaključiti na manjkavo izobraženje, jer je najposlje svejedno, kojim sredstvom tkogod do znanja stvari dodje: da li izvornim jezikom, ili pomoću prevoda. — Kao što se u prijašnje vrieme nastojalo dokazati, da je Šekspir bio malo naobražen, tako se u novije doba i s većim uspjehom nastoji pokazati, koliko je mnogo znao. Slažu se danas u tom, da mu je glede raznovrstna znanja malo ravnih bilo u ono vrieme. Razumio se u prirodoslovje, tako da su ga prispodabljati uzeli Baconu i Aristotelu. Videći u njegovih djelih tragove pravoslovnoga znanja, mislili su, da je morao služiti u pisarni kakova odvjetnika; al je Lord Campbel dokazao, da to baš nemora biti, jer je pjesnik u sudbenih razpravah mogao toliko naučiti — u Englezkoj je život više javan, i pojedinim je pruženo više prilike nego li kod nas upućivati se u poslove od zanimivosti za javnost. Pokazao je pjesnik, da se razumije u lov i u brodarstvo, pa zar odtuda sliedi, da je učio školu šumarsku i i brodarsku? — Razumio se on u zemljopis i poviest, glede koje mu se dakako mogu dokazati nekoji krivi nazori; al se odtuda nesmije zaključiti, da je za svoje vrieme neznalica bio, pošto je novije doba istom odkrilo mnoge poviestničke istine, a za Šekspirovo se vrieme obradjivala tek kronologija. Pjesnik je znao jezike latinski, talijanski, francezki, i španjolski.

Već u svojoj 14. godini morade očutiti težku ruku sudbine. Trgovina je u Statfordu propadati počela, a tim se poremeti gospodarstvo pjesnikovih roditeljâ: otac mu pade u siromaštvo, morade što prodati što založiti svoj posjed i tako propade, da kad bi se po sudbenom nalogu imala kod njega izvesti plienitba, rečeno je, da neima što plieniti kod Johna Šekspira. God. 1592. napisa ga neko povjerenstvo u listu onih, koji neslušaju kraljevsku zapovjed, ter u mjesec dana ni jedan put neidu u crkvu: a nije John išo u crkvu, jer se bojao, da će ga napadati vjerovnici. Iz ovolikih se neprilikâ možemo domisliti, da su mu djeca dosta za rana morala sama skrbiti za svoj život, te je moguće, što se pripovieda, da je pjesnik Šekspir na selu poučavao djecu. Medju ovimi domaćimi neprilikami bijaše i ta, što je bieda snašla porodicu Ardlesâ. Glava te porodice Eduard ljuto se zamjerio grofu Leicesteru, onomu istomu, koji dolazi u Schillerovoj tragediji „Mariji Stuart“; kažu, da je Eduard nekako dojavio kraljici Elisabethi odnošaj Leicesterov s groficom Essexovom. Leicester ga kašnje potvori s veleizdaje, i Ardles morade na stratištu izgubiti glavu. I obitelj Ardlesâ padne u siromaštvo.

Na čast služi rodoljubllju englezkomu, kad hoće da svoga najvećega pjesnika prikažu kao čovjeka bez grieha; al ipak se zna, da je on bio za mladosti svoje vrlo lahkouman, i da je već u rano doba zaronio u dubljinu opačine. To se može u ostalom naslutiti već iz njegovih djelâ, u kojih tol živo umije opačinu narisati, te moramo pomisliti, da je poznao sve duboke i tajne niti njezine. Al opačina je njega izčistila do krasne duševne vrline, ona ga nije mogla pripeti k sebi, da ga upropasti, već mu je samo podala uzvišeni nauk. Pozna on opačinu, al shvaća i divno riše i čistu kriepost, leti do nje u divnu idealnu visinu. Kažu, da je divljač krao, i kad ga je sud uzeo progoniti, pobježe u London No navode se i drugi razlozi, zašto je u London pobjegao. Jedni vele za to: da poezijom svojom zasluži novaca i da pomogne ubogoj si obitelji. Drugi tvrde: da iz ljubavi prema glumačkoj umjetnosti, koju je imao prilike poznati već iz mladjih lieta, kad su skoro svake godine dolazili glumci u Stratford glumiti kazalištne komade. Možda su djelovala sva tri razloga, da on u London otidje.

U svojoj 19. godini oženi se s Anom Hathaway, koja je od njega bila za sedam do osam godina starija, i imala imetka. Nezna se, što ga je sklonulo na tu ženitbu, za koju on, čini se, nije baš veselja imao; možda je želio doći do imetka, da pomogne svojoj ubogoj obitelji; ili ga je na to prisilila kakva lahkoumnost? Toliko stoji, da u braku nije srećno živio, i da se je taj odnošaj živo utisnuo u njegovu maštu, jer u dramah svoje mladosti rado opisuje zle žene, a u jednoj savjetuje, neka žena podje uviek za muža koji je stariji od nje. Kašnje su se izbrisale u njem slike o zlih ženah, al se on sa svojom ipak nije sprijateljio: ostavio ju je u Stratfordu, dok je u Londonu veselo živio i gradio svoju slavu. Kadkada bi samo zalazio u Stratford. Žena mu rodila kćer Suzanu i blizance: Juditu i Hamnita, koji mu je umro, te su ostale samo dvie kćeri. U svojoj oporuci, napisanoj u Stratfordu, ostavlja imetak kćeri Suzani, a Juditi samo 300 f. i nešto

srebrnine. Ženi ostavlja krevet — valjda iz ironije, što nije s njom srećno živio; ipak joj u oporuci dopušta, da smije kraj njega zakopana biti, kada umre.

Težki udarci sudbine, koji su ga u mladosti stigli, nesretna ženitba bijahu od velika upliva na duh pjesnikov. Oni su mnogo doprinieli, da se u njem utvrdila ona stroga ozbiljnost, kakovu gledamo u njegovih dramah.

Došav u London, dodje kazalištu, i obavljaše neznatnije poslove. Kažu, da je izprva za vrieme predstave držao konje gospodi, koja nisu imala sa sobom sluge; al to nije vjerojatno, nego to stoji, da je glumio pomanje uloge, kao duha u svom glasovitom Hamletu, Lorenca u Romeu i Juliji itd. itd. Uz to je popravljao tudje komade, što i jest povodom, da su neke igrokaze za njegove držali, koji nisu njegovi bili, a o nekih njegovih se dvojilo, da li ih je on napisao: tako o Titusu Andronicusu, no to je valjda njegovo djelo. Na godinu je napisao po dva tri komada, i stekao si milost kraljice Elisabete i njena nasljednika Jakoba I., premda se nečini, da bi ga ovi pomagali bili drugačije osim milostivimi riečmi. Tako je na glas došao kao pjesnik, kao glumac nije se mogao proslaviti i cielih 17 godina što je glumio nije imao na tjedan više plaće od 6 šilinga i 8 pencâ. Došav na glas, postade dioničar kod glumačkoga družtva lorda Chamberlaina.

Šekspir je umro u svom rodnom mjestu Stratfordu 23. travnja 1616., isti dan kada i Cervantes. Žena ga je preživila za 7 godina. Liečnik Hall, suprug njegove kćeri Suzane, stavi mu g. 1623. spomenik, predstavljajući sjedećega pjesnika u naravnoj veličini perom u ruci desnoj. Nezna se pravo, da li je to prava slika pjesnikova; ima i drugih, al se i o njihovoj točnosti dvoji. Na grobnom kamenu imadu upisane rieči, za koje vele, da ih je sastavio sam Šekspir: „Dragi prijatelju! neuznemiruj praha, ovdje zatvorena. Blagoslovljen, tko poštedi ovaj kamen; proklet, tko mi uznemiri kosti!“

Kao što se vidi, malo je poznato iz života njegova vanjskoga. Šteta je to, jer bi se mnogi njegov književni rad bolje protumačiti mogao: ta život vanjski ima silna upliva na čovječji duševni život i prelieva se u književna djela. No čemu ova razmatranja? Pred nami leži nutrnji život Šekspirov, mi gledamo silno bogatstvo slavnih misli, živih osjećaja, nedostiživih uzora — k njim obrnimo oči svoje.

Prije svega nekoliko rieči o stanju one umjetnosti, u kojoj se je Šekspir najviše proslavio od svih umrlih.

Drama je uviek vjerozakonskoga izvora. Kod starih se naroda razvila iz svetih zborova. U sriednjem vieku bijaše opet vjerozakon poticalo drame. Crkva je kršćanska imała i ima neke obrede, koje obavlja o prazniku uzkrsnom. Obred, kako se Isus polaže u grob, i kako uzkrsne na viečnu slavu, zvao se misterium. Tom prigodom pjevali bi pojedinci i zborovi odpjevali muku spasiteljevu: evo prizora dramatičkih. Iz tih su se obreda razvili prizori, da ih nazovemo drame, kojim je takodjer ostalo ime misterija. Predstavljao se u njih višji duhovni život, a predmet vadio iz svetoga pisma. Najprije se prikazivalo u crkvi, onda došlo na ulice, od svećenika medju obćinstvo, iz londonskih ulica po trgovištih i selih, i našla se neka družba kao glumci, koji su se takovim prikazivanjem bavili. Puk je to rado gledao, i tako se to uzdržalo sve do 15. vieka, kada se iz onih misterija razvila druga vrst, bliža drami, a to su tako zvane moralne igre (Moralitäten). U misterijah gledamo pojedine alegoričke slike: smrt, istinu, pravdu itd., u moralnih igrah dolaze ovi i drugi pojmovi, strasti, opačine, krieposti, al personificirani, realniji, bliži pravomu životu. Tamo je goli čin, ovdje refleksija, ćudoredni nauk. Obe su vrsti važne za kašnji razvoj drame: misterije su tjerale na čin, moralne igre na ćudorednu tendenciju. Eto nam toga u drami Šekspira, koji je „stavljao zrcalo, da kriepost vidi svoje crte, opačina svoju sramotu“. — Od onih svetih predmeta došlo se na stvari svjetske, na pravi život, kakov svaki dan niče pred našim očima. Već od 12. vieka bijahu u kraljevskih i kneževskih dvorovih pjevači, trubaduri; kašnje su se sabirali kojekakvi pripoviedaoci, pjevači, šalčine, dvorski ludjaci. Oni su sastavljali i prikazivali kojekakve igre, smiješne prizore, bili su razveseljitelji dvora svojimi doskočicami, šalami, zabavami. Pa koliko li se puta nenamjerimo u Šekspirovih dramah na takve dvorske ludjake, koji šaleć se krasne istine govore, satire prave! Naš je pjesnik iz takvih igara mnogo naučio, al on je vladajući pravac podredio svojoj velikoj umjetničkoj svrsi. Ludjačka zanovetanja tako su mah preuzela, da se Sidney tuži: kako pjesnici miešaju kraljeve i ludjake, ne što bi to moralo biti, već samo onako, porinu ludjaka na pozorište, da u svečanoj stvari ulogu igra bez čednosti i razbora! Šekspir je ludjaka znao dovesti tamo gdje mora biti, duhovitim ga je načinom uveo u veselu igru, a u tragediji tol tragički utisak njim postići znao. — Bolje je doba nastalo za dramu pod Henrikom VIII. kada je prikazana igra Plautova. Za Elisabete se je davao Terenc, Euripidove Feničanke pod naslovom „Jokasta“, što je preveo na englezki Gascoigne 1566. g., zatim tragedije grandilokventnoga Seneke. Tako je staro klasičko doba djelovalo na razvoj englezke drame. Ali je od upliva bila i sredovječna romantika sa svojimi čudesnimi vitežkimi i ljubovnimi zgodami. Šekspir je hitro shvatio, što je čista kapljica iz svetoga

vriela umjetnosti, pa je razabirao i skladao u jednu krasnu cjelinu. On se je visoko digo iznad svih predšastnika i suvremenika svojih, kad je počeo raditi u Londonu. Dakako, da je obilato gradivo našao, na kojem je mogao graditi svoju umjetnu zgradu. Epsku bujnost podavahu mu misterije; idealnu ćudorednu misao moralne igre; vjernu sliku života lakrdije dvorskih zabavljača; srednji viek mu je darivao romantičko gradivo za historije njegove, a sadašnjost velike strasti, koje su biesnile u političkom i privatnom životu. Jer treba znati, da je g. 1586. grozno pogubljen Babington i njegovi saurotnici, sliedeće godine pala je glava Marije Stuart, a zatim propala španjolska armada: sve su to same istinite, žive tragedije, koje moraju sav narod uzrujati do kraja. Pa je u istinu i zavladao pojam osvete, pod uplivom te misli nastale osvetne tragedije, a ta osveta silno buči u drami „Titus Andronicus". Svaka doba ima svoju književnost! (Da'je sliedi.)

Seoba Hrvata.

Znanost hiti orijaškim krokom: što se je jučer smatralo nepobitnom istinom, danas se toga nitko više nedrži, jer je zastarjelo. Tako je i napredak povjestne znanosti pitanje o seobi Hrvata više puta pokrenuo.

Za vrieme preporoda hrvatskoga naroda i nešto prije svezala se poviest Hrvata sa onom starodavnih Ilira. Nitko nije podvojio, da li su Hrvati potomci onih suparnika rimskih, nad kojimi su proslavljene glave, kakono Agron i Teuta vladale. Pače pjesnik Demeter nije nimalo mislio, da grieši, izabrav si za predmet svoje hrvatsko-narodne drame upravo junakinju Teutu. Smatralo se dakle za cielo, da je ime hrvatsko istovjetno sa ilirskim; zato da su Hrvati prasjedioci na jugu, te da su od pamtivieka ovdje nastanjeni.

U isto doba skoro pojavio se oduševljeni pjesnik „Slavi deere". Svuda, kud je Kollar prolazio, da i po Italiji, nadje on tragova staroslavjanskomu životu, te prionu živo uz misao, da je cieli slavjanski sviet potekao od Ilira. Za cvietanja slavjanske uzajemnosti utvrdio se nazor taj, a pjesničkim uzletom, kojino je cielim slavjanstvom zavladao, znali si liepo izpresti davnu prošlost Slavjana.

U davno vrieme da je živio narod slavjanski na jugu pod imenom Ilira. Istom u kasnije doba podje se on seliti od juga prama sjeveru, kako to ljetopisac Nestor piše. Uzev zatim u pomoć poljskoga kronistu Boguchwala, pričalo se nadalje: Po smrti otčevoj podjoše tri rodjena brata iz hrvatske zemlje, iz otčinskoga grada prema sjeveru, da si nova sjedišta nadju. Bijahu to braća Čeh, Leh i Meh. Čeh je sazdao česku državu, Leh stvorio Poljsku, a od Meha poteče Raska. Tim se je dogmatizirao nazor, da je cielo slavjanstvo od hrvatskih Ilira proizašlo, te hitri hrvatski povjestničari znali su još primjetiti, da se je otac rečenoj braći „Hrvat" zvao, a sjedište da mu je bilo drevna gradina Krapinska u Zagorju. Još u davno vrieme da je slavni makedonski kralj Aleksandro dao ilirskim Slavjanom neku povelju. Ovu povelju čuvali su Slavjani kao oko svoje u glavi. Kad su braća iz Krapine prama sjeveru polazila, da je Čeh uzeo ove pravice, te došav u novu svoju domovinu, da je u zlatnom Pragu tu povelju u kamen uklesati dao.

Brzo medjutim mine prvi polet pjesnički, a u slavjanskom svietu nastupi triezna znanost svoje dično mjesto. Iz porazbacanih razvalina znao je neumrli Šafařik sazidati divnu zgradu „Slavjanskih starožitnosti". Uz neumorni trud i duboku nauku podje mu za rukom prošlost Slavjana u dva svezka predočiti. Djelo njegovo probudi i u drugih naroda pozornost za Slavjane i prošlost njihovu.

Što se napose hrvatske povjesti tiče, zabaci on sve nekritične kombinacije svojih predšastnika Lucića i Farlata, uze on za podlogu najstarijoj hrvatskoj povjesti djelo „ob upravi carstva" od grčkoga cara Konstantina Porfirogenete. Car taj živio je u 10. vieku, te nam je ostavio dragociene viesti o našoj starodavnoj povjesti. Na temelju toga vriela osnova Šafařik po prilici ovako svoje mnienje:

„Hrvati, grana slavjanskoga plemena, stanovahu odavna na sjeveru nad slavjanskimi gorami Karpati, tamo negdje, gdje danas poljski narod stanuje. Da su tu Slaveni još u 6. vieku stanovali, svjedoči gotski pisac Jordanes. Za ovimi gorami Karpati i u njih stanovali su Slavjani pod imenom Hrvata. Hrvati su se zvali zato, što su po gorah obitavali, jer Hrvat znači toliko, koliko goran. Pod gorami stanovali su u dolinah Poljani ili Poljaci, tako nazvani za oprieku prama goranom Hrvatom.

Oko polovine šestoga vieka zavladali su Pannonijom (po prilici današnjom jugozapadnom Ugarskom) azijatski Obri, te porobiv još prije ovamo došavše Slavjane, navaljivali su s njimi na balkanski poluotok. Sam Carigrad zatrepti pred silom obarskom. Zato odluči početkom sedmoga vieka grčki car Heraklij, da Hrvate sa sjevera pozove u pomoć proti Obrom, obećav, da će jim zemljišta ustupiti a najpače ona, gdje su Obri netom prevladali. — Bijaše to Dalmacija i zemlja njoj na sjeveru. Hrvati pristadoše na poziv.

Jedno pokoljenje Hrvata ostavi tako u sedmom vieku svoju pradomovinu veliku Hrvatsku, te krenu

put juga. Vodilo ih petero braće: Kluk, Lovel, Kosienec, Muhlo i Hrvat; te dvie sestre: Tuga i Buga. Ovdje na jugu zametnu Hrvati ljuti boj proti Obrom, potuku jih, te se kano prijatelji grčkoga cara nastane u Dalmaciji. — Domala odciepi se jedan dio Hrvata od ostalih, te naseli zemlju Dalmaciji na sjeveru: krajinu medju Dravom i Savom. Dugo življahu ovdje u miru, obradjujuć svoja polja, dok ih nije Franak zarobio, no poslie težkoga boja od sedam godina oslobodi jih junačina Porin."

Po ovoj Šafařikovoj nauci naseliše se Hrvati u današnje svoje zemlje u sedmom vieku, a u devetom oslobodiše se Franaka. Uz Šafařika pristadoše svi učenjaci, kako no i naš Rački u povjesti Cirila i Metoda, a danas se ga još drži čuveni Rus Hilferding. I Jagić u svojoj „prošlosti hrvatskoga jezika" pristade uz to, pripomenuv samo, da su se Hrvati po njegovom nazoru prije u krajini medju Savom i Dravom naselili, a tada istom put Dalmacije krenuli. Dugo vremena nije nitko dirnuo u vjerodostojnost Konstantina i tumača mu Šafařika, pače i danas imade u nas ljudi, koji nas kore s nehajstva, da najljepše česti hrvatske povjesti medju bajke vrstamo.

Pa ipak ta ciela poviest o seobi Hrvata nije van bajka. Da je tomu tako, svjedoče mnogi spisi novijih kritika, koji su prvi uzeli strogo Konstantina učiti i izpitivati. Niemac Dümmler, zatim Krause uzeli su si za zadaću, da našega cara poviestnika prouče. Uz nje pristade u novije vrieme i naš poviestnik Rački, okaniv se Šafařika i njegovih nazora.

Uslied ovih novijih iztraživanja pade podpuna vjerodostojnost grčkoga cara i povjestnika, njegova seoba bude sasvim zabačena. —

Tik poslje germanske seobe, čim su Germani bolje k zapadu i Italiji hrlili, stupalo je za njimi slavjansko pleme, zauzimljuć prazne krajeve, što su jih oni ostavili. Ali i prije još s Germani, osobito s Goti, kada su ovi na jugu, na Dunavu i u Dalmaciji se desili, morala se oba plemena često doticati. O tom svjedoče mnogi slavenski elementi u gotskom jeziku, zatim živa uspomena o Gotih, koja se u „hrvatskoj kronici" uzdržala. Tako su već u 5. i 6. stoljeću zauzeli Slavjani osim drugih zemalja i današnju Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju te Bosnu. Pače bi u ovo vrieme često na iste rimske gradove u Dalmaciji navaljivali. Nu nevježe u umjetnom obsjedanju, nemogahu jih predobiti; ali zato je ipak rimski sviet po Dalmaciji pred njimi treptio. Skoro medjutim okane se oružja, već živuć u slavjanskoj zadruzi, ili kako ju Prokop tumači, u demokraciji obdjelavahu svoja polja. Karakter pako zadruge jest individualnost, federacija, ne centralizacija. Zato Slavjani doselci svojega vrhovnoga vodje imali nisu, već živuć raztepeno u raznih plemenih, pod raznimi imeni, živili su život slobodan. Države zato nisu stvorili, nigdje nam se nespominje nijedan kralj, knez ni vojvoda. Dugo je vremena trebalo, dok se je iz zadruge razvila občina ili župa, nad kojom je župan vladao kano glava cieloj občini. Zato nije ni čudo, što nam suvremena poviest mnogo o tih krotkih, mirnih pojedinih i raztresenih župah slavjanskih na jugu nepripovieda. Da nam o nutrnjem životu, o domaćih okolnostih pojedinih naroda pripoviedaju, to nije zadaća većine naših sredovječnih kronista.

Medjutim skoro dodje jim potreba, da se osvieste i svoje pasivnosti okane. S jedne strane htjeli su se riešiti Grci i Latini nepozvanih gosti, s druge strane zaprietila jim nevolja sa istoka. — Obri navale u Panoniju, te porobiv nju i sva slavjanska plemena u njoj, odluče uništiti Carigrad i cielo grčko carstvo. Vidimo, gdje Obri na Carigrad navaljuju. Vazda se biju Slavjani kano porobljeni vojnici Obara; prve straže Obara jesu Slavjani. Zato i čitamo uviek, da su Obri zajedno sa Slavjani na Carigrad udarali. Kuda su god Obri prema jugu prolazili, vazda bi župe slavjanske napadali, te pobrav u njih kršnu momčad, u svoju bi jih vojsku vrstali, te s njimi proti Grkom i drugim Slavjanom jurišali, kako nekoč Huni sa Germani. — Skoro podpadoše mnogi Slavjani na sjeveru pod njihovu vlast.

Osim toga, što su Obri na Carigrad navaljivali, udarali su još prema Dalmaciji. Krajina medju Savom i Dravom postade pravom pustinjom; tko neće da bude rob, bježi u gore primorske i dalmatinske. Slavjani budu sve prama jugu tjerani i stišnjeni iz svojih dolina u kršne gore kraške. Vjerojatno je, da su tom prigodom Slavjani mnoge otoke jadranskoga mora i Istru napučili. Obri medjutim prodrieše duboko u Dalmaciju, te razoriše, kako se priča, isti grad Solin (Salona). Tako bijahu silni Avari strah i trepet ne samo Grkom i Latinom, već i Slavjanom, koje su u svoju vojsku metali, te u prvu vatru šiljali.

Prema koncu šestomu stoljeću poče moć Obara polagano padati, napose poslje nesretne obsade Carigrada. Nesreća Obara probudi u Slavjana srčanost i nadu. Na sjeveru Obrom, u današnjoj Českoj i Moravskoj, uspije župan Samo sjediniti svoje zemljake Slavjane u veću cjelinu, da se sjedinjeni uzmognu obraniti od okrutnosti obarske. Samo bude početkom sedmoga vieka kraljem sjevernih Slavjana izabran, te osnuje prvu slavjansku državu.

Na jugu pojavi se slični pojav. Demokratični i u zadruzi te župi raztrešeno živući Slavjani uvidiše, da se Obrom mogu oprieti jedino ako se okane svoje individualnosti, te ako si izaberu zajedničkoga glavara: vojvodu

ili kneza. Slavjani bjegunci, sakriveni po goralı primorskih i dalmatinskih počeše raditi o glavi vojevodi ili knezu, da jih ovaj kano sokolove pod svojim krilom proti Obrom povede. Ovi dakle gorani ili Hrvati, kako se u ono doba u Slavjana svi gorani zvali, prvi zasnovahu na jugu ideju oslobodjenja ali i državne zajednice. Sa gora hrvatskih poteče hrvatska država i oslobodjenje od Obara.

Bijaše to u sedmom vieku za cara Heraklija. Sveobći se razsap porodi medju Obri; podložnici Slavjani podigoše se proti tlačiteljem svojim. Na sjeveru znao je kralj Samo u krvavom boju Obara se riešiti, na jugu predvodili su gorani Hrvati Slavjane proti Obrom. Obar pade, moć i sila mu još neko vrieme slabo tinjala. Na razvalinah moći i države obarske utemeljiše Hrvati pod svojim vojevodom ili knezom hrvatsku državu. Iz Dalmacije, iz Primorja vraćahu se bjegunci Slavjani, te utemeljiše medju Dravom i Savom drugu kneževinu hrvatsku. Obje ove državice u Dalmaciji te medju Dravom i Savom dobiše ime hrvatsko, proslavljeno od težkoga boja s Obri. A da se narod nezaboravi svojega imena, znala je pjesma oviekovječiti ime hrvatsko, postaviv narodu u novo utemeljenih državah za praotca kneza Hrvata. Knez Hrvat postade heros eponymus narodu hrvatskomu.

Ovako se, mislim, ima razumjeti neumorni naš povjestnik Rački, kada kaže: da su Hrvati još tečajem 5. i 6. stoljeća put juga sa ostalimi Slavjani krenuli, nu da jim je istom u prvoj polovici sedmoga vieka uspjelo, državu utemeljiti, i plemensko si ime proslaviti.

A što će reći Konstantinova bajka o seobi Hrvata? Još u desetom vieku spominjao se Hrvat, da on na jugu prasjedilac nije, već da mu je pradomovina daleko na sjeveru, tamo negdje iza Karpata. Sjećajuć se tamne prošlosti svoje, pjevao je Hrvat pjesan o seobi naroda svojega, kako su hrvatski narod na putu njegova života pratile dvie rodjene sestrice: Tuga i Buga ili kako Hilferding tumači: zla i dobra kob.

V. Klaić.

LISTAK.

Miestne novine. Čitajuć „Šokačke novine“, „Našu slogu“ i „Pučkoga prijatelja“ morati će svaki priznati, da su nam te novine od najpreče potrebe, jer su one prednje straže naše književnosti. Mi trebamo priučavati naš narod na čitanje, a to se ničim tako lahko postići neda, koliko upravo jeftinimi i pomanjimi novinami kakve su gore navedene. Dokazano je, da se je hrvatsko čitateljstvo za ovo desetak godina podvostručilo, ali nam je još dalek put dok dodjemo do toga, da se hrvatska knjiga bude mogla sama sobom, bez ičije milosti, uzdržati. Trebalo bi ozbiljno misliti kako bi se u svakom i najmanjem gradu podigle takve novine, jer je dovoljno poznato, da ljudi najvole čitati novine, koje im se u rodnom mjestu izdaju. Znamo takav primjer na vojnom Sisku, gdje je „Zatočnik“ upravo čudesa stvorio. Sramota je za gradove, kakav je Osiek, Rieka, Požega itd. da neimaju hrvatskoga organa, a upravo se poradi toga i opaža u tih miestih najveća mlitavost za našu knjigu. Bilo je vrieme, gdje su se dizale matice, da bude narodnost, kašnje se je počelo s narodnimi čitaonicami, a sad se je tek došlo, po našem mnienju, na pravu miso, da se naime novinami budi i drži na okupu narod. Zato se sad i dižu dioničke tiskare, kojim je ta plemenita svrha širiti prosvjetu med narod. Tu bi miso morali usvojiti svi pravi rodoljubi, te bi morali nastojati, da čim prije osnuju u svakom većem mjestu novine, koje bi se imale za što manju cienu turati med onaj narod, pred kojim je strepila prošlost, koga poštuje sadašnjost, a komu će se, ako bog da, klanjati budućnost.

Književnost. Do skora će Vjekoslav Mašek izdati u Zadru mjestopisni riečnik Dalmacije pod naslovom „Potražnik mjestâ kraljevine Dalmacije“ na temelju pučkoga brojenja od 31. pros. 1869. god. i najnovijih podataka. Djelo će izaći u hrvatskom i talijanskom jeziku. Ciena je 30 novč. Ovo će djelo služiti kao dielomični izpravak i nadopunjak Sabljarevu mjestopisnu riečniku.

— Knjižara Velimira Valožića u Biogradu preštampava opet pjesme obljubljenoga al prerano umrloga srbskoga pjesnika Branka Radičevića. Nebi bilo s gorega povesti se za ovim primjerom, pa izdati djela hrvatskih boljih novijih pjesnika, koja su većom stranom razsijana po raznih časopisih, te pojedinac nemože lako do njih doći.

† *Ivan Belan*, mladi hrvatski pisac, umro je nedavno u Karlovcu. Pokojnik bijaše dobar poznavalac našega jezika, te imamo od njega nekoliko liepih prevoda. Pisao je članke u „Dragoljub“, a kao suradnik pomagao god. 1866. i 1867. kod opozicionalnoga lista „Pozora“, dok je izlazio u Zagrebu.

Dopisnica uredničtva.

X. X. B. u Zagrebu. Drago će nam biti, ako se budete tim bavili, al morate prije steći strukovnjačko naobraženje, da uzmognete dublje zaroniti.

G. D. J. u Beču Molimo konac psihologičnoga članka.

G. M. R...c. Odviše razvlačite miso, a i heksameter nije Vam većinom za rukom pošo.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Ivan Dežman.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 7. U Zagrebu dne 17. veljače 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

BOLJI IZBOR.

Crta iz života, pripovieda I. Z.

I.

Duvao je tihi vjetar i donosio zvukove iz daljine. Kao da je bilo podne po mnienju seoskoga crkvenoga zvonara, a da se to mnienje mnogo puta udaljuje od pravoga vremena: to je poznato, jer on zvoni podne, kad se juha nosi na stol.

Jamastom cestom trčahu malena kola, pred koja su upregnuta bila dva pretila malena konja. U kolih sjedjahu dva gospodina. Jednoga je posula biela brada, lasi mu bijahu kao snieg, lice puno i crljeno, kao crljeno sukno. Drugi bijaše mnogo mladji od njega, moglo mu biti dvaest i tri godine. Bijaše prava oprieka starcu; lasi crni, na bliedjanu licu crnila se malena bradica i tanki brkovi.

— Šta? zar je već podne? govoraše stariji gospodin, vadeć iz prslukova žepa omašnu srebrnu uru. Ta evo istom je prošlo jedanaest sati. Što je tomu zvonaru na um palo? Ako je on gladan, nismo mi. Ili je u tom sakrivena može biti kakova spletka? Svejedno — nećemo se mi držati zvonara! Zar da nam on propisuje, kada imamo doći? Ne, moja je ura prava. — A ti dečko, viknu seljaku, što je ravnao konje — tjeraj što bolje možeš, da nezakasnimo!

Dok se je stariji gospodin tako srdio na kolih, mladji nije ni pazio na njegove rieči, nego je izvadio iz žepa maleno pisamce i čitao za sebe: „Moj premili Stjepane! Na brzu Ti ruku javljam, kako je moj otac tvrdo odlučio zaprieke stavljati našoj ljubavi. Danas mi je izjavio sasvim odriešito: „Kad budem izabran za zastupnika, onaj dan će biti tvoje zaruke s mladim Buntakom.“ Javljam ti ovo na brzu ruku, da učiniš sve moguće. Reko si mi onomad, da neimaš mnogo nade za našu stvar — zato se bojim. Tužno ljubavi, koja odvisi od volje drugoga! Tvoja do vieka Zorka.“

Mladić Buntak, sin starca, s kojim se vozio k izboru, iskreno je ljubio Zorku, i želio ju što prije uzeti za ženu. Ljubio ju je proti volji svoga oca, ali mu to nebi bilo smetalo, pošto je vodio odieljeno gospodarstvo. Stari Buntak, bogati posjednik, koji je imao dva imanja, predao je sinu jedno, da njim upravlja, dao na njegovo ime uknjižiti, a sebi je zadržao opet jedno, i tu u miru božjem gospodario. Nekada je prijateljevao sa susjedom svojim gospodinom Keršićem, ocem liepe Zorke; ali je nadošlo vrieme živahnoga političkoga kreševa, pa se stari kod večere zavadili, i od ono doba nisu nikad više zajedno sjedili kod jednoga stola. Gdje je bio gospodin Keršić, tamo nebi ni pod živu glavu hotio ostati gospodin Buntak. Ništa zla il nemoralna nisu jedan drugomu predbacivati imali, van same političke pogrieške. Buntak je baveći se poljskim gospodarstvom tako zanemario svaki viši život, svaku duševnu zabavu, da već mnogo godina nije čitao druge knjige osim kolendara; a novine je držao samo službene, koje su donosile dražbene oglase itd. Zato je naravno vrlo zaostao za napredujućim vremenom. Uza to je godinami postajao sve tvrdoglaviji, držeći, da se mladji moraju po starijih ravnati a ne po razboritosti. S toga ni družtvo nije moglo djelovati na njegovo mnienje. U ostalom nije on u družtva mnogo ni dolazio. Po smrti njegove ljubljene supruge, Stjepanove majke, zagrizla se žalost u njegovo inače dobro srce, pa je najvolio živiti u samoći, upravljati svojim gospodarstvom. — Keršić pako bijaše čovjek pristupan napredku. U prostih časovih rado bi čitao va-

ljanu knjigu. Vrazova djela nebijahu mu nepoznata, a na „Neven“ je željno čekao svakoga tjedna. Iz naprednih je novina razabrao, kojim putem valja ići, da nam procvate domovina. Tako je dakle u sukob doći morao sa svojim susjedom gospodinom Buntakom. Nijedan nije hotio popustiti, jer je svaki držao, da pravo ima.

Al ako su roditelji u zavadi živili, a ono djeca nisu imala razloga sliediti njihov primjer. Već u djetinstvu rado bi zajedno igrali Stjepan i Zorka: veselilo bi se jedno drugomu, kad god bi se sastali ili u kući Buntakovoj ili Keršićevoj, kamo su jih roditelji vodili, dolazeć u pohode. Sklonost i nagnuće raslo je dnevice u njihovih mladih dušah, pa kad su roditelji prestali se pohadjati, bukne mlada ljubav silnim plamenom, i Stjepan se nije mogo uzdržati a da više puta nepreleti na brzu konjiću do svoje drage Zorke. Stari Keršić nije toga trpio, jer nije hotio, da mu susjed Buntak stari prigovara, kao da on mami Stjepana k sebi. „Kad baš tako hoće, a ono da se sasvim razkrstimo!“ govoraše Keršić. Supruga njegova, ne već mlada, no ipak zdrava i kriepka žena, nije se tako srdila kao njezin suprug. No kako je Buntakova gospodja već mrtva bila, to nije imala nikakva razloga muža svoga nagovarati, da zametne na novo odnošaje sa susjedom. Ta s kim bi tamo razgovarala o peradi, o povrtelju, o stotinu sitnih gospodarskih stvari? Ona nije držala ni na jednu ni na drugu stranu; nije dakle branila Stjepanu dolaziti u kuću, premda joj je svejedno bilo, kad je stari Keršić zabranio Stjepanu za uviek doći u njegov dom. Sada je dakle Stjepan morao upotriebiti mudroliju, da uzmogne viditi svoje zlato, da može s krasnom Zorkom progovoriti na brzu ruku nekoliko rieči. Pravo vele, da je ljubav domišljata — pa se i Stjepko brzo zgodnomu načinu domislio. Kuća Keršićeva bijaše s dvie strane okružena vrtom, što ga je marljivo gojila njegova gospodja i ponosila se njim. Prozor od kuhinje bijaše obrnut u vrt, a prozori od sobâ na drugu stranu, tako da se je u vrt moglo doći a da nije toga iz sobâ nitko opazio. Pod kuhinjskim prozorom bujno se razrasao grah, oko koga je gospodja Keršićeva revno nastojala. Ujednoč je gospodična Zorka počela marljivo dolaziti u kuhinju; pače više puta bi po sav dan u kuhinji radila. Uzalud je otac tvrdio, da će joj bielo lice pocrniti od dima; a majka, da će oboliti od velikoga napora. „Neka slobodno radi“, govoraše stari Keršić; „i pravo je, da radi. Neću da bude kao one gospodjice, koje znadu samo udarati po glasoviru i fino plesati, a kad podju za muža, neumiju nikakva jela pripraviti, nego moraju sve prepustiti kuharicam, koje ih onda varaju na svaku ruku — i gospodarstvo mora propadati. Zorka zna po malo i glasovirati i plesati, al neka zna i kuhati, neka bude umna gospodarica kao prava Hrvatica. No kako se ona sada djelom muči — to je odviše; to će ju upropastiti.“ Uzalud su ju nagovarali, da se okani pretjerane radnje: ona je tvrdila, da joj radnja ništa neškodi, i marljivo je zalazila u kuhinju, razgovarala sa starom kuharicom Dorom, s njom i pjesme pjevala. Nisu se roditelji mogli dosjetiti, zašto li je Zorka uviek u kuhinji, dok nije jednoga dana gospodja Keršićka opazila, da je pod kuhinjskim prozorom pogažen grah, i da se taj barbarski čin više puta preko nedjelje dogodio. Pošto je toliko cienila svoj vrt, naravno da ju je to vrlo razljutilo, i ona uze vrebati, nebi li pronašla krivca. Nije dugo vrebala. Jednoga dana prije podne gospodja je u zaklonu granastih voćaka nešto radila u vrtu, i pričini joj se, da je netko došao pod prozor kuhinje. Uze pozornije gledati, i opazi, kako je gospodična Zorka pomolila glavu na prozor. Za malo je slušati morala ovaj razgovor:

— Zar nismo nesretni, Stjepane?

— Vrlo nesretni, draga Zorko!

— Sada istom vidim, kakvo je zlo politika. Da nje nije, naši roditelji nebi nam priečili ljubavi. Ja neznam, kako se mogu prijatelji tako zavaditi!

— Dà, veliko je zlo politika, i ja neću... Al ne, moram, to je potrebno zlo. Kamo bi došao naš narod, kamo domovina, ako bi nehajni bili mi za te svetinje? Vidiš, krasna Zorko, ja želim sretnu viditi našu domovinu, i sasvim se slažem s tvojim plemenitim ocem, a sa svojim neslažem.

— Ti hladni sin!

— Nisam zato hladan, jer ga silno ljubim — al tebe ipak više. Htjedoh ti samo reći, da je ipak moći ljubiti nekoga, makar on i bio drugoga mnienja, pa bi i naši stari uza sve to mogli dobri prijatelji biti, a ne da nam sreću kvare... Reci mi, što bi ti kazala, da ja predjem k dušmanom našega roda?

— Ja bi se srdila na tebe!

— O hvala ti, Zorko, tvoje plemenito srce najbolje mi dokazuje, da pravo čînim, što se tako zauzimljem za naš dom. Pa ipak ni to što sam jedne misli s tvojim ocem, nemože ga ublažiti, da mi bude milostiv.

— To je preokrutno! uzdahne Zorka.

— Pozdravi ga liepo, reci mu, da ga ljubim, jer je plemenit čovjek.

— Zar ga smjem pozdraviti? Zar neznaš, da se nesmije znati za naše sastanke?...

— Pravo veliš, odvrne Stjepko, uzdahne i pošuti, pa za malo uzme govoriti: Zašto nisam ja metulj a ti biela metuljica, kako bi lahko zrakom doletili jedno k drugomu! Il da smo proljetni vjetrići, kako bi igrajući se po zraku blaženi se grlili!

— Zašto nismo bar djeca prijateljskih roditelja! uzdahne Zorka. Al kako se naši

oci netrpe, nebi se ni mi smjeli ljubiti. Meni je otac zabranio tebi listove pisati; no na sreću stara Dora meni je privržena, pa moje listove k tebi odpravlja.

— I moje k tebi! dometne Stjepko — ta stara Dora pravi je angjeo, makar i ima grbavi nos. Zorko mila! daj mi bielom ručicom dobaci cjelov, i nedvoji, ja ću ga uhvatiti!

Zorka privine dva prstića k rumenim si ustnicam, k ovim crljenim jagodicam, pa mahne po pustu zraku, kao da je pustila krilati cjelov, vjerujuć tvrdo, da će doletiti k dragomu.

— Tako li se može pogaziti moj grašak! vikne srditi ženski glas iza Stjepka. Kao da je angjeo osvetnik sa žarkim mačem iztjerao ljubovnike iz raja. Zorka se okameni, i ostade na prozoru; nije ništa učiniti mogla, van niemo gledati, što će se dogoditi. Stjepko se obazre, i opazi pred sobom gospodju Keršićku, kako je lievi i desni dlan pritisnula uz bokove, malo pognula glavu i vikala, da je sve dolazila jeka. U prvi čas nije se ni on razabrati mogo od straha i čuda, da je njihova tajna došla na svjetlo. Nije se zabrinuo toliko za sebe, koliko za svoju dragu Zorku. Do brza se razabere, vikanje Keršićkino brzo ga uvede natrag u prozu, i prisili, da je morao stupiti na polje praktično.

— Nesrdite se, milostiva gospodjo! uze govoriti Stjepko. Slučajno sam prolazio ovuda, pak opaziv, da je gospodična u kuhinji — vatra je u nutri vrlo svjetlila, pa sam mogao opaziti njenu sliku — došo sam samo malo ovamo...

— Dà, dà samo malo! vikne srdito Keršićka. A zar nije moj grašak pogažen bio već jučer, već prekjučer, dapače još prošloga tjedna? Ovi sastanci dulje traju nego što vi velite. — Al ja ih netrpim. Moj grašak — kako je bio krasan, kako mi se milio! a eto morao ste se vi namjeriti ovamo, da sve sgazite! Pa šta tražite ovuda gospodine? Vi znate, kako vaš otac glede naše kuće misli, pa uza sve to dolazite amo, pravite nam neprilikâ, da će vaš otac pomisliti: mi smo krivi svemu, mi da vas vabimo ovamo.

— Što medju starci biva, toga se mi mladji nemoramo držati, odgovori Stjepko; — najmanje vi, milostiva gospodjo, koja ste tako dobra, tako plemenita srca, te nemožete željeti, da poginu dva mlada srca, koja se tako ljube.

— Prestanite s takimi riečmi, odvrati gospodja Keršićka. Nećete me ovim laskanjem dobiti na svoju ruku. Priznajem i sama, da prije nisam imala ništa proti vam; al sada ću i ja nastojati, da se sasvim okanite naše kuće, odsele vam praštati nemogu i neću, jer ste mi pogazili tako liep grašak. — A ti djevojko, doda obrnuv se prema prozoru, na koji je Zorka još neprestano gledala — ti nisi ni malo bolja nego i druge gospodične. Mislila sam, da si angjeo, a sad vidim, da nema angjelâ na svietu. Kako je to marljivo zalazila raditi u kuhinju, i mislili smo, da je to od ljubavi za posao; a eto ona je pazila na ljubovnika, pa majka za to ni znala nije. No čekaj, kazati ću otcu!

Stjepko se poboja za Zorku, pak ju uze izpričavati:

— Nemojte, milostiva gospodjo, gnjev svoj spuštati na tako nevina angjela. Ja sàm, ja jedini krivac jesam; ona je vjerna bila svojim roditeljem, i toliko me izmučila! Ja joj nisam dao mira, ja sam...

— Dosta, gospodine, zakrči mu rieč gospodja Keršićka. A sada s bogom, gospodine! Pamtite, da ste mi sgazili grašak!

Mahne rukom Stjepku, a on uvidi, da tu nema duljega ni razgovora ni obstanka. Baciv još pogled pun ljubežljivosti, smiljenja i žalosti na Zorku, odleti iz vrta, pridje k svomu konju, što je na strani privezan o vrbu grizkao travu, zajaši nanj i za malo nebijaše već viditi Stjepka.

Gospodja je održala rieč. Nije mogla zašutiti što je u vrtu doznala, nego je sve izpoviedila svomu suprugu. Kako je još ljutita bila, ona je još više toga kazala nego što se zbilja i dogodilo, pa uzela tako rezko govoriti o Stjepku, da je i sám stari Keršić morao braniti toga nevinoga zlotvora. Reko je, da je mladi Stjepko valjan momak i plemenita srca, da se vrlo razlikuje od svoga oca. „Tu je kruška sigurno daleko pala od debla“, govoraše stari Keršić. „Stjepko je mlad čovjek, da bi se u njega mnogi ugledati imali. Nije brbljavac, ni prilizavac, ni vjetrogonja. Ljubi svoju domovinu, te nebi žalio nikakve žrtve, samo da joj ma u čem pomoći uzmogne... Al uza sve to,“ doda stari nakon kratka razmišljanja, „ja mu nedam moje Zorke, i k tomu imam dva razloga. Prvo nebih rad, da mi kćerka podje u kuću, s kojom ja nisam dobar. Drugo ako staromu Buntaku stoji do sreće svoga sina, i ako mu stoji do Zorke, on će na svaku ruku gledati, da se ona za uviek sjedini sa Stjepkom. To je baš dobro sada, gdje je izbor zastupnika za sabor pred vrati. To bi nam moglo pripomoći do pobjede. Bez pomoći staroga Buntaka mi neprodriesmo. Onaj dan, kad budem ja izabran, slaviti će se zaruke Stjepka sa Zorkom — tako mi poštenja! — A ti, ženo, obrne se prema gospodji Keršićki, koja ga je nestrpljivo slušala — ti mi se neljuti na Stjepka, kad nemaš temeljitih razloga. Rad šta bi se ljutila? Rad kukavnoga graška? Idi — molim te!“

Sve se to dogodilo nekoliko dana prije, nego što se gospodin Buntak sa svojim sinom Stjepkom vozio k izboru. Stjepko, koji je žarko ljubio krasnu Zorku, izgubije svaku nadu, pročitav njezin listić. U onom je kotaru najviše upliva imao njegov otac, jer je bio poznat kao poštenjak, koji bi radje imetak

*

izgubio nego li poštenje; jer je bio čovjekoljubiv, pa bi svakomu rado u nevolji pomogao, ako ničim a ono dobrim savjetom. Kao revan gospodar imao je mnogo prakse u gospodarstvenih poslovih, pa je umio dobro svjetovati. Al zato ni on nije trpio nepoštenja. Nije se samo jedan put dogodilo, da je planuo na ovoga il onoga, ako bi opazio, da je učinio štogod nepoštena. Znali su to ljudi u onom kotaru, pa kako su neuki bili, povjerovali su mu bezuvjetno, nepromišljajući, da mnogo puta nije dosta pošten biti, nego valja biti i podučen, valja se okaniti zastarjelih predsuda. Takva je predsuda bila u staroga Buntaka, da je Hrvatska premalena i da nemože sama upravljati svojimi poslovi, nego treba njezina prava predati na milost i nemilost drugomu — susjedu, te će se on već za nju brinuti. Ovu su misao širili drugi neki ljudi, kojim je bilo do časti i plaće, pa su mislili postići oboje, ako se iznevjere svomu rodu. Prijateljstvo su propoviedali, a pripravljali razdor; sreću navještali, a dovodili propast; hinili rodoljublje, a sebičnost sakrivali. Njim je povjerovao stari Buntak, tim radje što su govorili prema njegovoj predsudi; i on je bio njihova najbolja podpora u kotaru, on je nagovarao ljude, da izaberu za zastupnika čovjeka, koji je za kratko vrieme od neznatna pisara postao činovnik s velikom plaćom. Protivnici, koji su si stavili za kandidata čestitoga gospodina Keršića, nisu imali toliko upliva u kotaru. Lako se dakle razumije, kakvo su za mladoga Stjepka znamenovanje imale rieči: da će biti njegove zaruke s krasnom Zorkom onaj dan, kada bude izabran Keršić.

S dubokim uzdahom metne Stjepko u žep listić svoje drage. Dotle je stari Buntak svršio svoj monolog, pa pogleda na sina.

— Čemu uzdišeš, Stjepko? upita on. Zar se može biti bojiš, da bi mi mogli podleći kod izbora? Nemaj straha. Stari Buntak vriedi za čitav kotar. Al samo da prispijemo u pravo vrieme. Tjeraj konje makar popadali, nesmijemo zakasniti! viknu kočijašu.

— Nebojim se, uzme Stjepko govoriti, da bi onaj činovnik mogao podleći: za to si se ti pobrinuo. Ja se drugoga bojim...

— Što? u čudu zapita gospodin Buntak. Ti se bojiš? Dakle bi pravo mogli imati oni, koji su mi kazali, da ti držiš s mojimi protivnici? Toga bi mi još trebalo!

— Zar bi se ti mogao na me srditi, ako bi ja radio po svom uvjerenju, ako bi bezobzirno vršio dužnost pravoga rodoljuba?

— Puste fraze! Hoćeš li ti da si pametniji od mene? Ti, koji si jedva u sviet nogom stupio, a ja već i osiedio u tom životu. Netreba po zraku letiti nego razborito uvažiti što može što li nemože biti.

— Ima ljudi, koji vele, da ovo il ono nemože biti prije nego li su i pokušali. K tomu imadu predsude, a nemaju ljubavi. Reci mi, što možeš navesti proti gospodinu Keršiću — zar on nije čestit čovjek?

— Njemu čast i poštenje, odgovori g. Buntak poniziv malo glas. Nije on nikada ništa zla učinio, i povjeriti mu se možeš. Al on je vjetrogonja, on je sanjar te sniva o velikoj Hrvatskoj kao da je to samo tako. Nije čovjek praktičan, pa i kako on sa svojimi susjedi postupa — s menom na primjer? Nećemo njega nipošto.

— Al oče...

— Ni rieči više! vikne g. Buntak. Neću ni da čujem o njem! Danas će biti izabran g. činovnik Streljak — tako mi poštenja! Tjeraj, kočijašu!

„Tako mi ljubavi!“ odzove se u Stjepkovih grudih — „oj nesmije pobjediti Streljak... nedopusti toga bože ljubavi!“

Kola trčahu strielimice k mjestu izbora.

II.

Ovdje bijaše vrlo živahno. Pojedinci su trčali amo tamo, gdje bi mogli naći još koga za svoju stranku, velika pako većina stajaše podieljena u dvie hrpe, koje su stajale jedna prama drugoj, kao vojska prije no što će se uhvatiti u koštac. Sad bi se oglasio jedan iz ove hrpe, sad iz one; ovaj bi pozivao znanca, neka uz njegovu stranku pristane, onaj bi to isto opetovao; jedan bi se rugao, satire pravio, drugi bi psovao. Riečju bijaše živahne buke.

Izbor još nije započeo. Gospodin Buntak je čuo zvoniti, pa se prevario, da to podne zvoni. Al iz vike Keršićevih privrženika razabiremo, da onda još nije podne bilo. Oni su potvarali — nezna se, da li jest ili nije osnovan prigovor, — da su privrženici činovnika Streljaka zapali sieno seljaka Caganića samo da njega i još koga njegova prijatelja zadrže kod gašenja vatre i tako preprieče doći na izbor glasovati za gospodina Keršića. Zvonar je uslied te vatre morao o stran zvona udarati, a još nije bilo ni jedanaest sati. Ura gosp. Buntaka još je prerano išla i on je došo na mjesto izbora upravo u jedanaest sati prije podne.

Došav on sa sinom, njegovi privrženici uzmu radostno klikovati, pozdravljati ga kao prvoga svoga člana. I on umah zadje medju nje, a Stjepko je žalostan izniknuo nekuda, pošto je prije pregledao obje vojske.

Žamor i buka rasla je sve više. „Neka se počme birati!“ kričahu jedni. „Neka prije kandidati govore!“ vikahu drugi. „Tko će prvi?“ čula se vika. „Naš mora prvi!“ odgovaralo se s ove i s one strane. Napokon donese se stolac i nanj stupi kandidat stranke gospodina Buntaka — činovnik Streljak. Govorio je polagano, često opetovao istu rieč: obećavao, da će porez biti manji, da će druge polastice puk dobiti; u ostalom da će se

već vlada brinuti, da sve dobro bude. Najviše se oslanjao na preporuku gosp. Buntaka. Kad je svršio, nekoji su od njegovih privrženika zaklimali glavom i tiho uzeli paziti, što će reći g. Keršić, kada stupi na stolac. Ovaj je umah izjavio, da nemože obećati polaštice, koje je njegov predgovornik spomenuo; al da će nastojati, da nam zemlja zadobije sredstva, kojimi se bogatstvo stiče: a nije mučno plaćati ako čovjek ima odakle. Spomenu djedove, koji da su život svoj davali za čast i slobodu domovine, i s neba pogledaju na svoje potomke, neka ih u domorodnoj ljubavi sliede. Navede, kako nam treba narodnost čuvati, kako valja prosvjetu njegovati; kako treba svjestno i sposobno činovničtvo imati.

Govorio je takim žarom, da su mu privrženici govor često prekidali živahnimi uzklici, a protivnici šutili. Nekoji od protivnika pokazivahu mnogo volje koračiti za dva koraka i stupiti u red njegovih pristaša; al je to opazio g. Buntak, pa ih uzeo koriti: zar se tako drži rieč, koju su mu prije nekoliko dana zadali? Za cielo to vrieme nije bilo Stjepku ni traga ni glasa. Žamor, buka, vreva trajaše sve dok nisu birači pozvani, da počmu glasovati. Gospodin Buntak dade prvi svoj glas za g. Streljaka, a za njim još 39 privrženika — svega dakle četrdeset. Privrženika Keršićevih bijaše samo 39, te protivnici s g. Buntakom uzmu radostno klikovati, da su pobiedili; kad li eto dohrli mladi Stjepko, da glasuje. Stari Buntak nije se s toga ni malo prepao, jer nije mogao pomisliti, da bi njegov sin mogao dati svoj glas drugomu nego njegovu kandidatu. Predsjednik izbornoga odbora upita Stjepka, za koga glasuje?

— Za gospodina Keršića! odgovori odriešito Stjepko.

— Šta? viknu g. Buntak. Je l' moguće? Sine, nezahvalni sine zar ćeš ti tako? Što zapovieda četvrta zapovjed božja? Poštuj starijega! A ti meni takovu sramotu praviš. Izbaštiniti ću te, sav imetak ću ostaviti bolnici, a tebi ništa!

Biesno je vikao g. Buntak i težkim drenovim štapom udarao o pod.

— Ja nesmijem zatajiti svoga uvjerenja, kada se radi o svetih interesih moje domovine! rekne mirno al odlučno Stjepko. Da se je u ovaj par obazro, bio bi opazio, kako se na njega bacio milostivi pogled gospodina Keršića.

— Pokazati ću ti već tvoje „uvjerenje“! vikne g. Buntak. Medju razloge, s kojih može otac izbaštiniti svoga sina, mora odsele u gradjanski zakon doći i taj razlog: ako sin glasuje za kandidata, koji ocu nije po volji. Za to ću se ja pobrinuti. Neidi više k meni, bolje da te i nevidim!

— Mi smo pobjedili! uzklikne kandidat g. Streljak. — Predsjednik izbornoga odbora dao je svoj glas meni.

— Niste pobjedili! odgovori gospodin Keršić. Eno dolazi Caganić, koji se je zadržao kod požara. Caganić će meni dati svoj glas.

— Poštovani izbirači! oglasi se predsjednik izbornoga odbora. Minuo je 1 sat, mi nemožemo na nikoga više čekati. Proglasujem izbor svršenim. Za gospodina Keršića je glasovalo 40 birača; a za g. Streljaka 41: dakle je većinom glasova izabran gospodin Streljak.

— Živio! zaore njegovi privrženici, a najviše se čuo kriepki glas gospodina Buntaka.

— Nije još 1 sat! vikalo se s druge strane. — Vaša ura neide točno; treba čekati još nekoliko časova.

— Ja sam kazao, da je izbor obavljen, i pozivljem vas sve, da se razidjete.

— Prosvjedujemo! vikahu privrženici gosp. Keršića. Neka se prosvjed stavi u zapisnik!

Predsjednik im dade učiniti po volji, sabere akta i odalji se s mjesta izbora, a za njim žamoreć i vičuć birači jedne i druge stranke. Odlazeći odavle tješio je g. Keršić svoje birače, veleć im, da su oni ipak pobjedili; jer što je birač Caganić zakasnio, tomu je kriva slučajna nesreća, ter da je ipak više birača na njihovoj stranci nego li na protivnoj, kojoj je morao u pomoć doći predsjednik sa svojim glasom. Baci još ljubezni pogled na mladoga Stjepka, koji je sam stajao i zamišljen, pa ode s birališta.

— Propao sam! izlane poluglasno Stjepko. Keršić nije izabran, i Zorka nije moja zaručnica. Što da učinim?

Zamisli se opet, pa napokon osvjestiv se, opazi, da je sam, da su već svi otišli, pače i njegov otac. Morade najmiti kola, na kojih se odvezo žalostan kući. **(Konac sliedi.)**

SPOMINJANJE.

Po Göthe-u.

Spominjem te, sunce kad odsieva
S dalkog mora;
Spominjem te, mjesec kad oblieva
Vrške gorâ.

Tebe vidim, kada s dalka puta
Prah se diže,
Kad putnika noću groza ljuta
Sama stiže.

Tebe čujem, kada muklim šumom
Val se ljuti.
Slušat idem noću tihim drumom,
Kad sve šuti.

Kod tebe sam, u kom godjer kraju,
Dušo, ti si.
O da sada, gdje već zviezde sjaju,
Pri meni si!

ZIMSKA NOĆ.

Iz poljskoga od M. Čajkovskoga, preveo Al. T.

III.

Još jednu o bjesnoći. Gospodin grof Korovacki, od onih galičkih grofova, štono si na rubcih i čarapah daju vezti grofovske krune, dodje u Bičovu u pohode gospodinu maršalu. Grof bijaše dalnji rodjak Šaškievićev, pa prem je ovaj pri samom pozdravu rekao, da je Šimun Korovacki, djed grofov, rodjen od Salomeje Šaškievićeve, bio poljskim plemićem, a ne austrijskim grofom: to je ipak vrlo gostoljubno primio grofa.

Gospodin grof bijaše velik gizdelin, dok se je obukao trebao je bar četiri sata, stezao se kao djevojka, noge i prsa izpunjavao konjskom strunom, a odievao se uviek kao one naličene slike, kojimi vi često obliepljujete one vaše zaslonike.

Poslje nekoliko dana iza kako je došao grof, bio sjajan ples kod gospode Potockih u Pasječni; imalo se sastati vrlo veliko družtvo, a očekivalo se prije svega mnogo krasnih Podoljkinja i spretnih Volinjanka. Pasječna, kao što gospoda znadu, leži na granici Volinja i Podolja, pet milja od Lubara, a četiri od Medjubora.

Gospodin je Šaškievič odlučio odvesti onamo grofa. Taj dan oblačio se grof sedam sati a bješe ovako odjeven: hlaće svietlomesnata lika, uzke, kratke do koljena, čarape od biele svile, svezane pod koljenom skupimi vrpcami, lakovane cipele s pozlaćenimi kopčami. Prsluk od ružičasta atlasa, a po njem zlatom vezene grofovske krune, biela marama jako naškrobljena, po njoj nekakovi leptiri i zlatni sfinksi s očima od briljanta, rubina i smaragda. Frak masti kao papiga zelene, sa zlatnimi puceti; na prsluku lančići od sata i lornjet, i puno pečata, prstenja i drugih kojekakvih sitnarija; na prstih pečatujaci, prstenje i biele, tanane rukavice. Vlasi počešljani po modi à la coq' i tomu dolikujući škrljak. Zaboravio sam, da je na fraku imao vrpcu i templarski križić.

Bilo je to u proljeću, svuda se silne vode razlile, nu vrieme bijaše prekrasno. Šaškievič vozio se s grofom u kočiji. Grof se je neizmjerno plašio biesna psa i pripoviedao, kako u Beču najizvrstniji liečnici tvrde, da proti bjesnoći neima lieka i što je još gorje, da se znade povratiti nesamo deveti dan, nego i deveti mjesec, dà i devetu godinu.

Na putu izvadi Šaškievič staklenicu s nekakvim liekom i uze nekoliko kapi. Grof ga upita:

— Što ti je, maršale?

— Nije mi ništa, ja to uzimam samo kao praeservativum.

— Od čega?

— Vidiš: naši prosti liečnici nisu toga mnienja, kojega bečki; oni tvrde, da se bjesnoća može često puta izliečiti, a prepriečiti da se uviek dade.

— A što ti to govoriš o bjesnoći, maršale? i odmaknu se grof od njega.

— Samo se neplaši, nije to ništa. Ima tomu devet mjeseci, kako me je biesan pas u nogu ugrizao, dadoh namah izpaliti ranu usijanim željezom i neprestano sam ju octom izpirao; a osim toga pio sam u vodi razkvašene trave, što mi ih je dao Pilipon vračar iz Pilipâ, pa hvala Bogu nisam pobiesnio. Nu rekao mi je Pilipon, da svakoga mladjaka tri dana iza sebce pijem te trave; činim to jedino iz opreznosti, prem znadem, da mi to nije nimalo potrebno.

Grof gledaše neprestano izpod oka na Šaškievića, a Šaškievič pripoviedaše ob ovom i onom, samo da umiri prestrašena grofa.

Već se je viditi moglo Pasječna, kad no Šaškievič škripne nekoliko puta zubi, kao da ga nešto ljuto boli. Grof je sjedio kao na iglah.

— Što ti je maršale, hoćemo li reći kočijašu da stane?

— E, to je neznatna stvar, nešto mi nije dobro, biti će tomu kriva ona sinoćnja guska s taranom — ali već će to proći.

Više nije govorio, nu sve su mu se većma oči mutile, a lice kao da se raztezalo.

Grof poviknu na kočijaša:

— Tjeraj!

Kočijaš ošinu konje, konji uzagrabce, a Šaškievič kao crvljiv sve većma škripao zubi. Grofu nestajahu više vlasi na glavi à la coq' nego kao štetine.

Pred samimi vrati prekrasnoga pasječanskoga dvora, koji je, kao što gospodo znadete, sagradio gospodin komornik, i u koji bi se sve pasječansko pučanstvo smjestiti moglo — razlila se ogromna bara, tako duga kao poleski brod, a kalovita, blatna, jer takove bare obično su na zemlji crnici.

Već se je kočija uvezla usred bare, kad no se Šaškievič podiže i zalaja kao pas: vau! vau! vau! Grof kako se je trgnuo, uzeo mah, tako se je kao striela stvorio usried bare, pa onda udri bjegat preko blata ravno prama dvoru.

Na hodniku bili upravo svi gosti i žene i muževi — bijaše bo krasan proljetan dan. Grof mokar, umuzgan kao djavó utrča u hodnik medju goste, vičuć:

— Biesan! biesan! spasite se!

Svi mu se ugnuše, a on bjegaj dalje, te se stopram u predsobju ustavi, zalupiv za sobom vrata. U to doveze se i gospodin Šaškievič, držeć se za trbuh, da nepukne od smieha. Priobćiv družtvu, što se je putem dogodilo,

udari sve u smieh, a jadni grof tako je od straha obolio, da malo što nije umro. —

Ovaj put nije se više moliti dao otac Hijacint, samo je izpio svoj čaj, razumije se jak, i pripoviedaše dalje.

IV.

Sada ću gospodi pripoviedati o nekom ruskom pukovniku, Niemcu, prezimenom Švarcberg ili Švajnberg, nesjećam se već toga pravo. Bijaše on iz krila onoga povlašćenoga kurlandskoga naroda, kojega članom, valjda ste to čuli, prohtjelo se biti i Jermolovu.

Kad je naime car Aleksander pregledao vojsku, veseo s izvrstna reda, što je vladao u topničtvu, upita Jermolova, što bi si on želio: u mig oka odgovori Jermolov:

— Sjajni gosudaru, učini me Niemcem. I malo se razumiti kurlandskim, koji uživahu sve časti i bogatstva, dočim su Rusi u isto doba težku muku patili. Car Aleksander odjaši, nerekav ni rieči, a prošnja Jermolova — da ga car iz Rusa učini Niemcem — postade narodnom pričom.

Taj dakle Kurlandac, pukovnik, bijaše velik lakomac, ili da bolje rečem, kradljivac, koji si je državne novce prisvajao i u svoje džepove trpao. Posao taj bijaše tim unosniji, što je pukovnik zapoviedao husarom ili konjanikom.

Švadron husara te pukovnije stajaše u Bičovi i činjaše veliku štetu gospodinu Šaškieviću, tako da je Šaškiević prinužden bio silu silom odbijati, a odtud se jednoč izleže iztraga.

Znati imate gospodo, da je u nas iztraga gorje zlo od kuge; a što je još gorje: ljudi gospodina Šaškievića tjerajuć iz sjenokoše husarske konje osakatiše četiri. Bješe to carski konji, pa ni ciela Bičova nebi ih izplatiti mogla.

Izpravnik,* zasjedatelj,** pukovnik dodjoše na iztragu, oštreć si zube na blago gopodina maršala; čudno li mu negdje bijaše oko srdca. Ali nije tako lahko ugrabiti gospodina Gracijana; zapovjedi prirediti objed i to tako obilan, kao da slavi svoj imendan ili ženitbu kojega od svojih sinova; nije žalio vina, a šampanjca bilo je bez kraja.

Pri stolu je gospodin Šaškiević neprestano nutkao, točio, i različite zdravice izmišljao; čim je opazio, da se je pukovniku stalo lice rumeniti, a oči žariti se kao žeravica: poče govoriti o konjih i pripoviedati, da ima takova žerava, o kom može sigurno reći, da ga nijedan konj na svietu nije kadar prestići. Pukovnik stao opet u veliko hvaliti svoga kabardinskoga konja, koga je doveo sobom iz Tiflisa. Šaškiević na to:

— Moj žerav oždriebio se je tu u Bičovi, a ja stavljam pet tisuća rubalja u asignacijah i moju bečku kočiju sa četiri dorata proti sto dukata, da će moj žerav, gospodine pukovniče, prestići vašega kabardinca.

— Primam okladu, gospodine maršale.

— Dobro, ali jedna mala pogodba, obadva imati ćemo u ruci tatarske bičeve, pa onaj, koji bude prestigao drugoga, ima pravo udariti ga po plećih.

— Pristajem i na to; pokušajmo!

— Dobro, ali treba da gospodin izpravnik taj ugovor napiše u dva primjerka, da poslje nebude kakove prepirke ili što je gorje — dvoboja.

— Piši, gospodine izpravniče — a kako je duga meta?

— Ukrajinska milja.

Donese se na stol papir, pero i tinta. Gospodin izpravnik pisaše, a pukovnik ogledavaše već mišlju asignacije i konje dorate s kočijom te se pogadjaše s pikovskimi židovi.

Izpravnik napisa i pročita.

Bičevi bješe tu izrično napisani — crno na bielom; utrkivanje imade biti sutra dan rano. Gospodin Šaškiević pozvao sve susjede i što je više mogao oficira.

Pukovnikov kabardinac bijaše vranac, a Šaškievićev konj, kao što rekosmo, žerav; nu trčaše kao striela. Na njem je gospodin Antonin, sin maršalov, zeceve dostizavao. Do petdeset gosti što na konjih, što u kočijah postavilo se putem na različita mjesta.

Započe trka; izprva odmače kabardinac, ali netrčaše ni tri sto koračaja, kad no ga dostiže žerav. I Šaškiević namah ošinu bičem pukovnika i tako bježahu jedan uz drugoga kao da su kukom zakvačeni, a Šaškiević udaraše bičem kao mlatom po pukovnikovih plećih, tako da mu je vas husarski mundur izsjekao. Pred terešpoljskom krčmom skrenu na lievo i žerav za jedan dobar korak prestiže kabardinca.

Pukovnik se ljutio: nebijaše mu toliko žao pleća, koliko što je izgubio okladu. Ali i toj rani nadje lieka Šaškiević.

— No, gospodine pukovniče, sjedaj u moju kočiju, neka te odvezu dorati i vozaju dokle te je volja; a ovo evo ti na kanforovu vodicu.

I dade mu svežanj asignacija.

— Ali iztragi neka bude kraj; jer inače znati će cio sviet o bičevih.

— To će već moja briga biti.

Jedva je te rieči izgovoriti mogao — tako mu bijaše zlo.

Iztraga se svršila; okrivljen ostade stotnik, vodja švadrona, prem sve, što je činio, činio je samo na zapovied pukovnikovu, a pukovnik nosio je tri mjeseca modrice na plećih. Uz sve to nebijaše pukovnik baš podpun lopov: gospodina Šaškievića nije ničim vriedjao, što više smijao bi se, kad bi mu gospodin Gracijan govorio:

— Ja dobro bijem, ali dobro i plaćam.

* Okružni kapetan.

** Prisjednik suda.

Razigrao se otac Hijacint, pa nam pripoviedao dalje.

V.

A što se dogodilo s doktorom Bigierom, Francuzom, to je stopram smiešno.

Gospodin Bigier bijaše liečnikom u jednoj pukovniji carske garde Napoleonove; zarobljen na Litvi, bude dan u poručanstvo gospodi stolnikom Feodorevićem iz Polevecka.

Bigier bijaše Napoleonovac od pete do glave. Sjećam se, kako je jednoč gospodja stolnikova maršalici i Tržeciakovoj iz Adampola govorila o starosti Bahtinjskoga:

— Svemu tomu kriv je stric.

Bigier podiže se s mjesta; a jer je zlo poljski govorio i od deset rieči samo pet razumio, to bi sve krivo shvatio.

— Tako, tako, dobro govori gospodja stolnik. Austria izdala Napoleona.

Taj dakle Bigier hodaše po okolici i nagovaraše Poljake, da skoče na oružje i brane Napoleona, koji je u taj par prisiljen bio odreći se francezke krune.

Gospodin Bigier bijaše čestim gostom u Bičovi.

Jednoč dodje onamo i jedva što je nekoliko rieči s gospodinom Šaškievićem progovorio o svojih nakanah, kad no zazvečaše poštarska zvonca i u dvor pade zasjedatelj u munduru špadom oko pasa, a za njim dva carska vojnika.

Ravno podje prama gospodinu Bigieru, pokaza mu carski ukaz naredjujući, da se uhvati Francuz Bigier, kao političui prestupnik i odvede onamo, kamo je odlučeno.

Gospodin Šaškievič htjede ga podmititi, ali zalud; zasjedatelj uvjeravaše Šaškievića, da je to tako važan uznik, da bi namah bio strieljan, kad bi ga pušćao; iz prva je biesnio Bigier, kleo francuzki, ali poslje je objesio nos i sav propao od straha.

Praštao se s gospodinom Gracijanom kao da mu je poći na drugi sviet, a gospodin Gracijan plakao kao dabar, tako da se je i samomu zasjedatelju smililo te je obećao, da će putem uljudno postupati sa sužnjem. Posadiše Bigiera u tako tamnu kibitku, da u nju nemogaše doprieti ni najmanja sunčana zraka. Zasjedatelj i jedan vojnik sjedoše do njega, pa s bogom — odoše.

Biedni Bigier nemogaše gledati svieta božjega, samo slušaše, kako mu u ušima zvonca zvone, a kibitka tako se drmaše, da malo što mu nije utrobu iztresla. Na postajah izmienili bi se brže bolje konji, a zasjedatelj i vojnik riedko bi se kad ganuli s mjesta i tad bi uzniku zavezali oči. — Jesti mu se nehtjede, a spavati nemogaše. Nebijaše mu možno saznati, koliko li se dana i noći tako vozi, nu već je stao osjećati sibirsku studen, kad al se kibitka ustavi, a njega odvedoše u taman zatvor.

Tavnica bijaše prostrana, nu bez pomosta, mjesto postelje napipa nešto malo slame, pruženo mu komad dvopeka i vrčić vode. Francuz razmišljaše o Napoleonu i pripravljaše se na smrt, kad no najednoč začuje tih glas:

— Bigier, Bigier!

Pogleda i opazi povrh sebe malo svjetlosti iz malucna okna, što se je otvorilo.

— Tko je?

— Ja, Šaškievič.

— Što, ti tu, zar si i ti tako nesretan kao ja?

— Ne, već sam namah amo za tobom pošao, da te spasim.

— Pošteni Gracijane, pa na koji način?

— Evo ti lopata, kopaj tu upravo pod oknom, a ja čekam s konji, pa ćemo uteći.

— Nu ako me uhvate?

— Neboj se, ja sam podkupio vojnika, što tu stoji.

Spusti mu lopatu.

Francuz kopao i kopao, vrel ga znoj probijao, a sve se bojao, da ga tko nezatekne; kopa, sluša, nečuje ništa. Kopa dalje: najednoč učini mu se, kao da čuje dupot konjskih kopita, nada vraća mu se u srdce, napreže sile, kopa; čuje ljudske glasove, prisluškuje, čini mu se, da razpoznaje glas gospodina Gracijana:

— Već je dan, a njega još neima van.

Napregnuo sve sile, kopa, zemlja se osipa, već prodire svjetlost. Zabode lopatom još jedan put, drugi put — i evo ga na slobodi. Gledje — nevjeruje očima svojima — gdje je?

Na dvorištu u Bičovi, kraj žitnice gospodina Gracijana: množtvo gosti pozdravlja ga. Medju njimi zasjedatelj i vojnici: to bijahu sobar i kozaci gospodina Gracijana.

Jadnoga su Francuza vozali oko sela i zatvorili ga u žitnicu, i gnjev i smjeh ga spopao.

— Da bog da, odneo vrag tebe i tvoje lakrdije.

Otac Hijacint dovrši, a mi ga moljasmo, da nam još nešto pripovieda.

No još ću vam jednu pripoviedati, ali onda huja! jer evo već se dan radja i čujem, kako pjetli pozdravljaju zoru.

VI.

Ovo što ću kazivati dogodilo se s popom; Šaškievič dobio u Bičovu župnika, s kojim izprva nije u velikoj slogi živio, tužio se na njega, nu sve tužbe ostadoše bezuspješne, pope nemogaše iztisnuti; reče dakle sam sebi: „nemožeš li na kapiju, a ti oko kere, pa na mala vrata.“

Zače dakle popa zazivati na objede i nastojaše svimi mogućimi sredstvi sklonim si ga učiniti. Ali kao što se veli: pusti koku na stolicu, ona će i na policu, tako i popo: uljezav u dvor, nije odonud više ni izalazio. Posudjivao je od Šaškievića sad stvari, sad novce, a na sve davao samo priznanice. Uz

sve to ipak prohtjelo se popi sjediti na dva stolca, jer se je s jedne strane Šaškieviću umiljavao, a s druge ga pred svojimi starešinami crnio. Gospodin maršal znao je za sve to, te si je svaki takov čin pomno u glavi svojoj bilježio.

Jednoga dana težko oboli gospodin maršal; poslano bi po liečnika; maršal dade zvati popa, moleć ga kao prijatelja, da bude uz njega; liečnici vrlo zabrinuti skretahu glavami i govorahu:

— Neima nade.

Gospodin Antonin, sin maršalov, zakocenio se od suza i plače; biedni dječko! bijaše veoma mio. Slugam stajahu suze u očima, svi ljubljahu maršala, bijaše bo dobar gospodin.

Vidio to popo i bilo mu mrzko. Maršal uprosi ga, da sjedne kraj postelje upravo u onaj par, kad su liečnici izašli pisati recepte; a Antoninu reče, da ide malko odpočinuti, pa tada ovako stade govoriti popu:

— Ej moj popo! došao bies po svoje. — Bolestan, pa još se šalio. — Nešto mi veli da neutekoh smrti iz naručja; neima tu više pomoći — treba stupiti pred gospoda Boga i položiti račun o svačem.

Popo htjede tješiti maršala.

— Ta negovorite tako milostivi gospodine — još ćete vi, ako bog da ozdraviti.

— Zalud popo, već je svemu kraj: ja se smrti neplašim, ali strah me za sina, tako mlad dopasti će zlih ruku, pa protepsti imanje skupljeno u znoju lica.

— Što ste si sve ubili u glavu, milostivi gospodine.

— Dopusti mi govoriti popo; sluge, ta tko bi im vjerovao, pripravni su pokrasti ga, odnesti sve, što je u gotovu, a on mlad neda si svjetovati.

— Gospodine maršale, to je suvišan strah.

— To ja najbolje znam, da li je suvišan ili ne. Popo, ja znam, da si ti moj najiskreniji prijatelj.

— O tom budite uvjereni, gospodine maršale.

— Ja to znam, pa zato te molim: budi mi sinu savjetnikom, a sad uzmi k sebi te ključeve.

I izvadi izpod uzglavja svežanj ključeva i dade mu ih u ruke.

— Ovi su od pisaćega stola: tamo su pisma, reversi, a u krijoski šest vrećica, u svakoj pet sto dukata. U dolnjih ladicah kese su sa srebrom: ima u njih dvadeset tisuća rubalja. A tamo u škrinji dragocjenosti su moje pokojne žene i moje skupo posudje; u drugoj su nacrti o mom imanju i plemićki ugovori. Popo, prijatelju moj, neostavi me, a čim me bog k sebi pozove, zapovjedi, neka se sve pred tobom zapečati i tada stopram daj ključeve Antoninu.

Unidjoše liečnici, a stari upravitelj pristupi k maršalu i suznima očima nagovaraše ga, da se izpovjedi. Šaškieviću sve više nestajaše glasa, napokon nemogaše već govoriti, već samo klimaše glavom, da pristaje. Liečnici očitovaše izrično popu, kako ih je strah, da bolestnik svaki čas neizdahne, pipahu bilo, ali ono i nebije. Izadjoše iz sobe šapćuć si:

— Već je svemu kraj.

Bolestnik pobliedi, upili oči u tavanice, protegnu se i stade izdisati. Gospodin Antonin vrisnu i pade o tle; stari upravitelj iznese ga iz sobe; pop dotaknu rukom bolestnika, činjaše mu se, da je hladan kao led, metnu mu ju na usta — ali dihanju ni traga.

Unesoše dvorani zapaljene gromnice* i umoliše popa, da čita molitve; dugo molio se i pjevao, a kad je vidio, da nitko nedolazi, prišulja se na prstih k pisaćemu stolu, otvori ga i pokupi najprije svoje priznanice pa ih turi u džep, a zatim raztvori rasu** i vrećice s dukati trpaše u hlače, napokon prignu se k ladicam i zače rukom burkati po rubljih.

Kad na jednoć kriknu mrtvac:

— Ha!

Pop pogleda i odskoči od ladice, mrtvi izpruži se, koliki je dug bio, na postelji, pa zavika:

— Ha lopov!

Gospodin Antonin, liečnici, upravitelj i sluge iz drugih soba oboriše se na popa.

— Lopov!

Pop stao moliti, ječati, ali što je tu dobio, pamtio je čitav mjesec dana.

Gospodin Gracijan po svom uzkrsnuću od mrtvih zapovjedi donesti večeru, te je jeo, pio i pošteno se veselio. Samo ubogi popo nije se veselio; on se nije tom večerom osmočio, niti si njom omastio brade.

Za kratko bude mu oduzeta župa i na predlog arhimandritov zatvoriše ga radi te njegove lakomosti u samostan medju kaludjere, da se malko sabere, a vas imetak njegov ode na kojekakve globe.

Sve to bješe vragolije gospodina Šaškievića, za mlada podučavao je u njih gospodina Antonina, a meni se čini, da jabuka neće daleko pasti od stabla.

Kakva voda, takov mlin,
Kakov otac, takov sin.

Otac Hijacint bio bi se dao namoliti, da nam i sedmu pripovieda, kad no se otvoriše vrata i unidje stari Janko.

— A što gospodo, vuci izjeli Solopovu junicu, te ravno preko bare otišli u gvozdavecku imovinu. Dosta je već toga pripoviedanja.

---

* blagosovljene svieće.

** gornja halja svećenika iztočne crkve.

— Što, ti hoćeš, da se mi u noći koljemo s vuci?

— Noć, kakva do biesa noć, gledjite! Bez dvojbe, na njegovu zapovied bješe otvoreni kapci, vani sjao se bieli dan, a u sobi svjetlost svieća pobliedila.

— Konji su već pripravni pred hodnikom, kad je ići, da se ide. Odneo vrag vučju dušu — na konje gospodo!

Mi se podigosmo.

— Hajdmo! Otče Hijacinte, skladaj fortepiano, tjeraj buhe, peci poslastice, kad se vratimo, tad ćeš nam opet pripoviedati.

— Dobro, dobro, u Ime Otca i Sina i Duha Svetoga, Amen. — Nek vas gospod bog blagoslovi.

FLORENTINSKE ELEGIJE.

Spjevao F. Ciraki.

I.

Zdravo, ponosni grade na cvietnoj obali Arna,
Zdravo, palače vi, primite putnika sad.
Davno mi mladjano srdce već želilo viditi neba
Italskog plavetni svod, davno ga vuklo je tam.
Sladjani pusti istinom sada postaju sanci,
Željnim italskim tlom šeće se noga mi već.
Dišem i pojim si srdce blagim, opojnim zrakom,
Što od planine tam piri u Arnovu dol.
Hladim si tihim lavorem burne mladjane grudi,
Kad ih uzruja mil italske djevojke pjev.
Igra se mojom objestno vjetrić plavetnom kosom,
Kada se penjem u vis k crkvi Miniata na brieg.
Odonud divna pruža se oku čarobna slika,
Pogledji samo u dol, vidit ćeš imati dost.
Gali mi srdce, lavori pusti vjetriću s briega,
Dodješ li u moj dom, pozdravi braću mi tam.
Reci, da mladjan uživam divnog italskog neba
Sladjan milotan čar, burnu što širi mi grud.

II.

Ovdje je daklo ponosno sriedište stoljetna grada,
Ovdje se vjekova množ grada'riešavala kob.
Dične od starosti vire u nebo čadjave kule,
Tesanog kamena stroj diže se smjelo u vis.
Palačom starom zovu tu zgradu sinci Florence,
S ponosom kazuju svi, tu se je krojio sud.
Tu su se širili negda po sjajnih dvoranah grada
Knezovi naroda tog, ponosni medički rod.
Kozimo, veliki knez, kog otcem naroda zovu,
Sjajni Lorenzo tu, unuk mu, osnova dvor.
Mnogo li blaga kriše u sebi zidovi tamni,
Mnogi li bješe sjaj, knez što ga sakupi tu.
Ali pred ulazom grada diže se orjaška slika,
Divni Angelov kip, nepusti strancu u dvor.
Baci iz ruku na tle neškodljivo oružje tvoje,
Nije ti pomoći s njeg, vjeruj mi, Davide, sad!
Oni što negda staviše tebe, dvor da im čuvaš,
Davno u groba tmi sniju vjekoviti san.
A po dvoranah gospodskih šire se tudjinâ čete,
Englez i Niemac tu uči što umjetnost zna.
Sada i Hrvat dodje da gledje tvoja čudesa,
Davide, pusti i njeg kada si puštao nje!

POUKA.

Dvoransko kolo.

Napisao i orisao Fr. Šaver Kuhač-Koch.

(Dalje.)

Dvoransko kolo mogu plesati 4, 6, 8, 10, 12, itd., a ne 3, 5, 7, 11 itd. pari. Pojedini se likovi plesa ukazuju najbolje, ako 4 ili 8 pari ima u jednom stubu (koloni). S toga je i bolje, da se kolo razredi u više stubova (kolone) nego da se premnogo pari hvata u jedno kolo.

Rad većega reda izabere si svaki par jedan drugi, koji će stojati napram njemu.

Kolovodja (upravitelj) treba da označi, koji su pari prvi ili tâki (2, 4, 6, 8.) koji li drugi ili lihi (1, 3, 5, 7). Svakomu se paru reče njegov broj, ili se pak razdiele redovne vezanke (Ordensbänder), na kojih broj stoji.

Svaki lik kola dieli se na dva glavna diela, na andante i pravi lik ili allegro.

Prvi se dio sastoji iz 8 takatâ, na koje se ne pleše i 16, na koje se pleše. Prvih 8 takata, kao kod kadrile, rabi kao uvod. Drugi dio (allegro) ne ima uvoda (introdukcije), te se umah iza andanta započme. Allegro se sastoji iz 32 takta, na koje se sve pleše, izuzam 6. lik, u kojem allegro ima $4 \times 24 = 96$ taktova.

Takt u andantu kao što i u allegru je $^2/_4$, koja je vrst takta u pučkih plesovih jugoslavenskih najobičnija.

Prije nego li se počme plesati svi se, gospoda i gospodje, što su u jednom stubu, hvataju u kolo (Vidi na dodanom orisu „Poredanje i držanje kod kola"), te stojeć čekaju dok mine onih 8 taktova, što ih glasba svira. Kad se ovi svrše, onda svi počmu n a l i e v o se gibljuć plesati, i to koraci, što ih pod A opisujemo.

A. Opis korakâ u kolu (Andante).

Prvi takt. Za prve četvrtine prvoga takta maknu plesači i plesačice lievom nogom za korak na lievo. Korak valja da je malen, i nesmije se upravnim pravcem načiniti, nego tako, da se lieva noga iza toga koraka nešto napred pomakne.

Za druge četvrtine prvoga takta povuku desnu nogu k lievoj tako, da se kljun desne noge dotiče pete lieve, ili da se njoj bar ponešto približuje.

Drugi takt. Za prve osmine drugoga takta pomiču za pol koraka lievu nogu na lievo, za druge se osmine desna noga u upravnom smjeru povuče k lievoj (dakle ne za petu!)

Za druge se četvrtine drugoga takta pomakne lieva noga za pol koraka na lievo u upravnom smjeru, i tu miruje dok se četvrtina posve ne svrši.

Treći takt. Za prve se četvrtine trećega takta pomakne desna noga za $^1/_4$ koraka na desno, i to kružimice (scwungweise).

Za druge se četvrtine lieva noga pomakne za $^1/_4$ koraka, takodjer izkružena, na lievo.

Četvrti takt. Ovaj takt ima tri trtimićna koraka, t. j. takova, što se čuju. Za prve se osmine desna noga tako pomakne k lievoj, da se obje noge sastanu iza toga koraka. Korak se, kako je već rečeno, trtimice načini.

Za druge osmine načini lieva noga trtimičan korak, a za treće osmine desna noga isto tako.

Tim ima prvi takt dva koraka, drugi takt tri koraka, treći takt dva koraka, a četvrti takt tri koraka. — Priloženi lik kajdâ naznačuje vriednost tih koraka.

Obrazac korakâ:

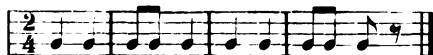

Cielo se kolo vrti dva put na lievo, a po tom dva put na desno za četiri takta, a to je ukupno 16 taktova.

Imade li u krugu samo osam parova, tada mogu uviek plesati na lievo, budući tim svatko dolazi na svoje mjesto, na što se uviek ozirati moraju.

Ova četiri puta opetovana takta tvore prvi glavni dio svakoga lika. — Mi ćemo ih u napried nazvati, opisujuć pojedina lica, „Kolo andante 16 takta."

B. Koraci kod lika (kod allegra).

Svaki je dalnji opis kod allegra u toliko suvišan, što se pojedina lica plešu koraci polke treskavice (tremblante), a ovi su dostatno poznati.

C. Opis koraka kod dodatka (velikoga kola).

U cielom dodatku t. j. kod velikoga kola svi su koraci uviek jednaki, s toga ćemo opisati samo dva takta.

Prvi takt. Za prve se osmine desnom nogom učini brz trtimičan korak, te se kod toga cieli taban dotiče tla.

Za druge se osmine učini lievom nogom isto takov trtimičan korak. — Medjutim što lieva noga taj korak čini, desna se sa tla diže, ali tako slabo, da se jedva opaža.

Za treće se osmine trtimičan korak opetuje desnom nogom, a lieva se noga diže ali sada za mnogo višje, tako da se noga uzdiže 3—4 palca nad pod.

Radi toga, što se noga diže, mora se tielo malo napred nagnuti. Lieva noga ostaje dotle izpružena, dok se zadnja ili četvrta osmina ne svrši, što dugo netraje, budući da se prosto kolo pleše u brzom vremenu (tempo vivace).

Drugi takt. Za prve osmine čini lieva noga taj trtimičan korak, za druge osmine desna, a za treće osmine opet lieva noga, gdje sada protraje desna noga u visini zadnju ili četvrtu osminu. Obrazac koraka u obih taktih je ovaj:

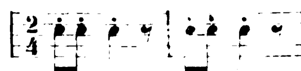

ili bolje ovaj:

Ova se dva takta, kako je već rečeno, uviek i uviek ponavljaju.

Seljak će uz trtimičan korak silno nogom udarati, u dvorani mora to u mnogo manjoj mjeri bivati.

Valja još napomenuti, da gospodje često iste korake prave, što smo ih evo opisali, ali ponajviše ni s mjesta nemiču svojih nogu, te samo koljena sagibaju. Uz ovakove se korake za prve četvrtine nekako klanjaju, a za druge se opet osove. Tielo se nesmije ukočeno držati. Valja (osobito gospodi) da gornje tielo za prve četvrtine nešto na lievo, a za druge na desno kreću. S ovoga se gibanja i pleća miču, a to podaje korakom tim veću živahnost.

D. Tumač točaka, poteza itd. kojih u narisih ima.

a. Crveni obod predočuje namještaj osoba.
b. Crvene točke na obodu znamenuju gospodje, a modre gospodu.
c. Broj uz pojedine točke naznačuje mjesto kojega para.
d. Sitne crtice predočuju polazak, a dulje (izuzam Tociljalku) povraćaj osoba, i to tako, da crvene crtice naznačuju kretanje gospodja, a modre kretanje gospode.
e. Strielice, koje su uz crtice ili poteze, kažu smjer kretanja.
f. Naši su narisi priredjeni za osam parova, ima li jih manje ili više u krugu, lahko se tada mogu po tom preokrenuti.

(Dalje sliedi.)

Narodno kazalište.

1.

(Dalje.)

Kako se je do preko polovine prošloga vieka nastojalo tako skritizirati Šekspira, da bi mu se najposlje odreći morala pjesnička vriednost: tako se sada već jedan viek nastoji upoznati njegova prava pjesnička vriednost, a prvi je tuj posao oboriti prigovore starijih ocjenitelja umjetnosti. Pravila za umotvore nisu po nikom propisana tako, da bi ih se svatko morao držati kao kakove volje zakonodavne vlasti; ta su pravila malo po malo dolazila na vidik i to praktički, u djelih umjetnikâ. Za dramu je izvadio pravila iz postojećih za svoje vrieme umotvora filozof Aristotel. Tko bi rekao, da je onim djelom grčkoga mudraca stvar obavljena, taj bi tvrdio, da nema daljega razvitka ni napredka na tom polju, taj bi pače govorio ono, čega nije mislio ni sam Aristotel. Treba dakle umotvor sám dobro prosuditi, pa ako se nadje u njem nešto, čega prije nije ovaj il onaj propisao, valja suditi prema vrhovnoj svrsi umjetnosti, i gledati, nije li štogod nova došlo na sviet. Ovo treba imenito na umu imati kad se prosudjuje Šekspir... Promotrimo nekoje prigovore.

Reklo se je, da u Šekspira nema smisla za krasotu, i za dokaz tomu se navodilo, kako njegove osobe ni malo umjetno negovore, kako prosto zbore, kako pjesnik grieši proti vremenu, iz koga je predmet uzeo, kako previše slikâ trpa, kako mu je govor strastven. Istina bog, mnogo ima drzovitih, neugladjenih rieči; al kadkad su one u uzkom savezu s karakterom tako, da bi nenaravno bilo, ako bi dotična osoba finije govorila. Nemože nipošto stajati to, da je pjesnik hotio nizkomu puku laskati, i da se je hotio do njega sniziti kao Španjolac Lope de Vega, koji se je vrlo rado obazirao na zadnju galeriju u kazalištu. Karakterisati je hotio Šekspir, i s toga gledišta pronašla se u njem mnoga krasota, koju su prije za rugotu i prostačtvo držali. Ako je pako kadkada predaleko pošao, dade se to izpričati tadašnjim vremenom. Od kraljevskoga dvora se razprostirao romantički običaj, nabacivati se liepimi riečmi, govor začinjati nenaravno; Šekspir je hotio naravi povratiti što ju ide, dokinuti tu nenaravnost. Ludo zanovetanje, doskočice, nebirane rieči meće on u usta onim, koji tako govoriti mogu: no u Coriolanu, Othelu, u Brutusu, itd. nema tomu ni traga, jer karakter njihov nije prama tomu. Kako krasne i čiste rieči govori Julija, u oprieci prema dojilji svojoj!

Dakako da je pjesnik gdje što griešio i proti vremenu, koje opisuje. On je u vrieme Johana metnuo topove, u rimsku dobu zvonove, heroizmu primiješao neke feudalne crte. No ne iz neznanstva, nego jer je hotio razumljiv biti svomu narodu, jer mu je jasne ako i ne u svih malenkostih vierne slike podati gledao. Bio mu je više na umu dramatički utisak od historičke viernosti. Tko da ga zato kori? Osobito ako promotri, da se nutrnjemu značaju vremena nije iznevjerio, te mi u Juliju Cezaru vidimo rimsku dobu, kao što u Timonu grčku. Bilo bi u redu, da ga u tom sliedimo, pa da više gledamo na nutrnji značaj stvari, nego li da se srdimo n. p. na modernu odjeću, kojom je na pozorištu zaodjevena ova ili ona osoba; il pače na odjeću, koja se u ovom ili onom gradu ili selu nenosi, nego nekoliko milja dalje. Šekspir ne da nije bio pravi umjetnik, nego nisu ga mogle sapeti malenkosti, nisu ga mogle učiniti tričarom.

Slike Šekspirove čine, da mu je govor plastičan, živ. Pogriešno bi bilo, kad bi pjesnik odviše slikâ pometao u svoj umotvor, tako da bi izgubili glavnu misao. Krasoslovci su samo nekoliko krivih slika u njegovih djelih našli, samo nekoliko pogriešaka, koje nas nipošto nemogu prisiliti, da ga nedržimo za velikoga umjetnika. — Prigovaralo se još i to, da mu je govor odviš veličajan, da po koturnu miriše, ter da se u tom udaljuje od naravnoga govora grčkih tragedija. Al najprije nestoji, da bi mu nenaravan govor bio; gdje su sitne stvari, tu on veličajno nezbori, a u velikih i treba silnijega jezika. A onda starim nije ni trebalo povisivati jezika, kad su koturn zbilja i imali, te je gledateljem na oči dolazila velika slika u dušu. Šekspirovo doba nije rabilo koturna, zato je on silnijim učinio govor, u čem nam ga sliediti valja već zato, što dramatički junak neima vremena pokazivati po više dana, kako u njem od misli postaje odluka, od odluke čin, nego iza nekoliko sbijenih rieči mora učiniti — treba tu dakle velike sile.

On da nije imao smisla za krasotu! Ako rabi drzke, proste, neugladjene, smjele rieči i to tamo gdje im je mjesto, a ono zna biti fin, i nježan, i ljubezan, i dostojanstven, muževan, i biesan. Tko je nježnije i ljubezljivije govorio od Julije i Romea? Tko ponositije od Coriolana? Tko biesnije od Leara? Svagdje je Šekspir bio kod kuće, u svaku se je znao smjestiti dušu; poznao je nježnost žene, muževnost mužkarca.

Da mu cienu oduzmu, kazali su, da se odaljio od pravilâ Aristotelovih, koja su jedina valjana za dramu. Istina je to, da mi u predmetih estetičkih tražimo, da su po nekakvih zakonih sastavljeni; nevidimo li toga, nemile nam se. Pravilnost je glavno svojstvo ljepote: što je neuredno, razbacano, što nije jedinstvenim duhom zakona svezano, to nam je kaos, a kaos nije liep. Kad bi dakle istina bila, da se Šekspir nije držao pravila, pala bi jamačno njegova slava. No to upravo nije istina. Aristotel po svoj pri-

lici nije slutio, da će se njegova pravila proglasiti viečnimi. On je pravila svoja sastavio po uzornih djelih svoga doba, pa kako da ona sapinju sve vjekove? Zna se, da je poviest svieta bila još kratka i mala, bajke o junacih nisu preobilno gradivo — dakle je po više dramatika izradjivalo jedan isti predmet. U formi su se dakle morali natjecati, nju usavršiti, jer im je gradivo bilo isto. K tomu se u bujnosti nisu mogli natjecati s Homerom, trebalo je dakle u opreku proti njemu stupiti: uzeti čin jednostavan, pa mu dati savršenu formu. Život vanjski i nutrnji duševni život bio je jednoličan, neobilat. No za kašnje dvie hiljade godina koliko se toga dogodilo! Pojavili se, razvili, propali veliki narodi; dogodila se križarska vojna, odkriće novoga svieta Amerike, preporod znanosti; promienio se život javni i privatni, politički i vjerozakonski. Tako je mnogo dogodjaja, mnogo prerazličnih odnošaja nastalo; s druge strane ljudski je duh nabujao, obogatio se novim znanjem, izkustvom, predstavami: postao je stariji za 2000 godina. Kako se dakle može pravedno zahtievati, da se ovolika bujnost stisne u tiesne granice stare grčke drame? Tko će taj život stegnuti u onu stereotipnu jednoličnost? Ne, veća je bujnost zahtievala širi prostor, i Šekspir je radio kao zastupnik svoga vremena, kad nije u svemu sliedio grčku dramu. Tako se dan danas mora gledati na duh, a ne na puko slovo pravilâ Aristotelovih. To je činio Šekspir, a mi se čudimo, koliku je on bujnost u svoje drame uvesti umio, kako se je prilagoditi umio pravilom grčkoga mudraca.

Poglavito je pravilo, što ga je grčki mudrac za dramu propisao: jedinstvo čina. Starija je francezka škola mislila, da za grčku dramu valja uzeti još dva jedinstva: mjesta i vremena, držeći, da je tako Aristotel propisao. No u novije su doba Niemci dokazali, da Aristotel o jedinstvu mjesta i negovori, a o onom vremena veli samo da je u običaju. Pa i grčke drame nedrže se onoga umišljenoga pravila francezke škole; jer se u Ajaksu mienja mjesto, jer se zna, da ni Aishil ni Euripid nisu držali jedinstvo vremena, kamo li istom Aristofan!

Kod starih naroda je lako bilo veću strogost pokazati u jedinstvu mjesta i vremena; al nije tako u novije vrieme. Kod njih je najveća važnost bila u katastrofi, koja je vezana na kratko stanovito vrieme. Kod nas treba pokazati sav čin od početka, pa u njegovu razvitku, i do kraja. Gdje bi dakle mogao ova jedinstva držati Šekspir, koji je tako bujni čin predstavio? No jedinstva čina držao se on vjerno. Ovo se jedinstvo u tom sastoji, da se nesmije nijedan dio iz drame izvaditi a da se cielost neporemeti. Ima doduše u Šekspiru stvari, koje bi se mogle uzeti iz drame, pa bi opet cielost ostala netaknuta; al to su samo pomanje, vrlo neznatne stvari: poveće, znatnije nemožeš iztrgnuti, inače se sruši sva umjetna zgrada.

Ima jedan obzir, u kom je Šekspir Aristotela nadopunio, ter u tom leži opet nova razlika izmedju starije i novije drame. U onoj se prikazuju više vanjski zapletaji sudbine, sreća i nesreća, nego li nutrnje bure čovjeka; više dogodjaji nego li osobitosti duše; riečju, tamo je pretežan čin. U novije pako doba odustalo se od ove jednostranosti. Pošto treba prikazati sav čin, kako postaje, kako se razvija, to valja svaku stvar motivirati, naći joj razloga u osobi čovjeka, u karakteru. Zato je Šekspirova drama uz čin uzela izticati karakter, a nekoji su njegovi sliedbenici tako obljubili karakterisanje, da im drame nisu ino nego prikazanje karaktera, kao n. p. Lessingov „Nathan“. Našlo se pako krasoslovaca, i to znamenitih, koji važnijim drže karakter nego li čin. To je shvaćanje njemačko, u oprieci prema španjolskomu, koje više cieni čin, više do spletke drži nego li do karaktera. Al jedno je i drugo jednostrano; jer u drami mora vanjski sviet uticati na dušu čovječju i u njoj izvoditi potrebite posljedice, kao što s druge strane mora nutrnjost čovjeka, njegova duševna snaga, djelovati na vanjštinu i stvarati tako dogodjaje. Zamjenito djelovanje čovjeka i svieta: to je posao drame. Noviji neki krasoslovci staviše pitanje: što bi se imalo važnijim smatrati: karakter ili čin, ako bi ih već razdružiti trebalo? Al ovo je pitanje suvišno, pošto takova razdruženja niti pomisliti nemožemo.

Da se je Šekspir u karakterisanju pokazao kao majstor, koga još nitko nadkrilio nije, to sliedi već odtuda, što mu se je u mnogom i mnogo prigovaralo, al se nitko nije našao, koji bi mu rekao, da nekarakteriše dobro. Gledé toga svi se slažu u njegovoj hvali. Ništa pretjerana nije stvorio, ništa stereotipna: njegovi karakteri nisu slike iz prirode, nego su priroda sama. Pa ti su karakteri tako sapeti uz ideju, koja ih vodi tečajem cieloga čina, da nema nijedne crte u njih, koja bi u neskladu bila s tom idejom. Ideja ih vodi k pobjedi il padu. Crte karaktera utisnuo je on u čin, na njega bacio odsjev ljudske duše, i tako nema ništa dvojega, ništa razdruživa, sve je jedno, jedinstveno. Bilo je ljudi, koji su kazali, da su Šekspirovi karakteri individualni, da su ono ljudi pojedinci; drugi opet govorahu, da je pjesnik predstavio sav tipus, cielu jednu vrst onakih ljudi. Netreba mu ljepšega svjedočanstva, da je poznao prirodu, koja je vrlo raznolika al i u tu raznolikost umije utisnuti biljeg cieloga zakona, u jednoj stvari pokazati čitavu vrst.

Šekspir je dakle nadopunio ili popravio Aristotela u tom, što je njemu najvažnija stvar karakter i čin, ili samo karakter; uz jedinstvo čina, ili na njegovo mjesto stavlja on jedinstvo karaktera, onu ideju, koja karakter vodi, koja prodire u sve žilice čina, koja ga s karakterom spaja. Držeći za glavnu stvar tu ideju, došao je Šekspir do toga, da kadkada neima samo jedan čin u njegovoj drami nego više njih; al oni su spojeni, svezani, u jedan umjetni život salijani vezom one vrhovne ideje. — Kazali su neki ljudi, da je ove popravke ili nadopunjke k Aristotelovoj poetici izveo Šekspir neznajući ni sam za to, drugimi riečmi, da naš pjesnik nije imao zakona, nego se ovaj bez njegova znanja sàm stvorio. Ovakva tvrdnja kao što je smješna, tako vodi do krivih posljedaka; jer se po tom čini, da ima u čovjeku nesvjestni genij, koji bez njegove volje stvara; radja se tako pojam krive ženijalnosti, koji čovjeku veli: samo radi i nerazmišljaj, jer što učiniš, to će biti izvrstno, to će biti zakon!

Pogledajmo sada, u čem se sastoji Šekspirova sila idealiziranja. To stoji, da nema pjesnika bez idealiziranja. Pošto je život nesavršen, ima u njem koješta slučajna, manjkava, neuredjena: to idealizirati znači oduzeti životu sve ove nesavršenosti, osloboditi ga kojekakvih sitnjarija, pak podati neki savršeniji, viši život. Tako je shvaćao Aristotel, tako čini i Šekspir; on je pravi realist, pače prigovarali su mu, da je odviše realista, da niti nije pjesnik. Predstavljao je ružno, nizko pravo naravno, i to je razlog, zašto ga nije pravim pjesnikom smatrao ni Schiller za svoje mladosti, nalazeći u njem odviš veliku vjernost u risanju naravi. Treba dakle protumačiti realizam njegov. Dakako, ako se svaka stvarca za sebe shvati kao cielost, bez obzira na cjelokupnu umjetnu zgradu, kao što su to i činili koritelji Šekspira, onda se mora doći do zaključka, da nije pravi pjesnik. Al kod njega, koji je sve dielove proniknuo, protkao živim vezom ideje, komu umotvor i nije nego odraz više ideje, treba cielost na um uzeti. Ima i u prirodi stvari, koje su uzev ih samo pojedince, svaku samu za sebe, neuredne, ružne, kao n. p. kakovo neuredno grmlje. Al kad shvatimo cielu sliku na oko, sav prostor, u kojem je to grmlje smješteno onda opažamo, da prama cielosti u dobrom razmjeru stoji, da je liepo s cielošću. Tako se to ima i s pojedinimi stvarmi u Šekspirovih dramah.

Šekspir je na oko uzeo jezgru stvari, ne samo vanjski sjaj, pače mnogo puta nije mu ni stalo do toga vanjskoga sjaja. To je prema duhu i shvaćanju sjevernih naroda, dok južni više ljube vanjsku zablieštivu silu. Ovaj primjer će razjasniti stvar: Ima djevojačkih lica, koja nas u prvi mah nezanose, neima u njih ništa što bi nas odmah premamilo; al kada ga dulje motrimo opažamo, kako u njem titra viši duhovni život, kako ga zadahnjuje krasna duša, savršena nutrnjost. Drugo lice gubi našu ljubav, čim ga više motrimo, jer smo na prvi mah vanjski čar vidili, a duh ga neoživljuje, netitra u njem viši duševni život. Tako je Šekspir više na jezgru stvari pazio, nego li na vanjštinu, odtuda i vele za njega: da mu je „više stalo do ćudoredne i psihologičke istine, nego li do vanjske estetičke ljepote“.

Razlikuje se u tom vrlo od romantika, koji ljube vanjski sjaj, striliške predsude, običaje i navadice. On je zaronuo u dubljinu naravi čovječje, nebavi se modernim pomamnim izticanjem poštenja, iz koga niču kavge, dvoboji, sve to nalik više smješnoj revnosti kokotâ, nego li ozbiljnomu, čovjeka dostojnomu zanimanju. Pojam poštenja sastaje se u Šekspiru s pojmom zasluge, slave, hrabrosti, muževnosti.

Kao pravi realista riše nam karaktere, prikazuje strašne zločince, kao „Makbeta“. No što vriedi u umjetnosti vjernost, ako neima idealiziranja? Nisu ti zločinci samo vjerno narisani, nego im je pjesnik umio podati visoke crte, udahnuti nešto uzvišena, intelektualnu pretežnost nad drugimi: zato nam nisu ogavni nego veliki.

Njegova vještina idealiziranja sastoji se i u tom, što je u kompoziciji znao uvesti strogo jedinstvo ideje, premda nije to jedini njegov način idealizirati, kao što su nekoji mislili, i što smo već oprovrgnuli. Njegov je osobit način idealiziranja i u onom velikom ćudorednom duhu, koji proniče njegove drame. Tri su pako oblika, u kojih nam se taj ćudoredni duh pokazuje.

Prvo: da se ćudoredna ideja slavodobitna podigne iz pada i propasti individuâ, uništiv jednostranost njihovih interesa; u tom slučaju porodi se blagonosni mir. Drugo: ćudoredna se ideja pojavi kao perspektiva, raztvori pred nami novi red svieta. Treće: ćudoredna ideja stupi kao osvetnica moralnoga reda, kao kazniteljica zločina, ona raztepe, uništi zločince. Za prvi oblik važna je Sofoklova Antigona, gdje se ćudoredna ideja pojavi kao nešto višega iznad jednostranih interesa: državne vlasti i obiteljskoga pieteta, koji se medjusobno bore. Uzorna je u tom pogledu Šekspirova tragedija Romeo i Julija. Za drugi oblik imamo njegove drame Hamleta i kralja Leara, gdje oba propanu, a onda se pojave novi vladaoci, početnici novoga reda. Za treći oblik imamo Richarda III. i Makbeta, koji počiniv zločin, propadnu, i tako bude osvećen moralni red. U ovom trojem pogledu učinio je Šekspir nešto velikoga, da se nemože s njim uzporediti nijedan dramatik ovoga svieta.

Al nije on ujednoč postao tako velik pjesnik, nego se malo po malo razvijao. Krasoslovci diele njegovo pjesničko djelovanje u tri periode. Prva ide do god. 1592; druga do g. 1600: ova je mnogo plodnija od prve; treća do njegove smrti. U ovoj zadnjoj već je pjesnik savršen, i najsavršenije drame potiču iz ove dobe, medju njimi „Makbet“, o kom ćemo budući put govoriti.

(Konac sliedi.)

Službeni hrvatski jezik.

Ima tomu već više godina, što je hrvatski jezik u našoj kraljevini osvojio svoje pravo u visokih uredih. Hvala budi rodoljubnim i značajnim muževom, što je do toga došlo! Od ono doba pišu se slovnice, nauča se s katedre, jezik se čisti i gladi, tragovi se tomu poznaju u knjizi, u družtvenom životu. Koji su stariji ljudi, naučili su mnogo toga čitajući knjige — dakako samo oni, koji i zbilja naše knjige čitaju. Koji su mladji, nje je škola naučiti morala liepomu jeziku hrvatskomu. Danas smo već dotle došli, da se spisi stvarno kritizuju, ne samo jezično, kao što je bivalo u predožujska vremena. Može se odtuda zaključiti, da smo se već dotle napried pomakli, te, mislimo, da se samo sobom razumije valjano pisati. Nebudi ovim rečeno, da mora u nas biti svaki čovjek izvrstan stilista. Znali su i Rimljani svoj latinski jezik, premda nije svaki Rimljanin bio ni Cezar, ni Ciceron, ni Tacit. Različite sposobnosti, različita djela. Traži se dakle, da nas svatko znade bar pravilno pisati hrvatski.

Mogao bi nas upitati koji bezazleni tudjinac: Zar je sbilja u vas Hrvatâ posvuda uveden hrvatski jezik? — Dakako, ako izuzmete nekoje pomanje stvarce, kao poštu i brzojav i... riečju itd. — Dakle se i uredjuje hrvatski? — Na svaki način. — I zakoni se hrvatski pišu? — Kako da nepišu?! — Dà, dà, imate pravo! Nevaram se, to je hrvatski jezik što sam slučajno u ruke dobio. Evo vam „Poduka za občinske načelnike“ štampana u Budimu 1871. god., gdje se u toč. I. al. 7. kaže: „Za podpunito postignuće borljivosti oboružane sile mora izmedju drugima i u pravcu najstroži red uveden biti...“ Ili al. 2: „dalje mora se nastojati, da se u slučaju propusta prijave i točnoga prisjeća (?) na pozivanjah prieko zasvjedočiti može, je li se krivnja dopustniku, pričuvniku ili domobranbu (?) dopustnoga stanja, ili pako očevidnostima oblastima, ili napokon občinskome (seoskome) načelniku pripisuje, u svrhu, da najstrožja kazna krivca neodvlačno izvesti se može.“ Ili al. 5: „Iz ovih očevidnostnih naputakah jesu u sliedećim §§ oni temeljni ustanovi u izvadku sastavljeni, kojih je znanje občinskom (seoskom) načelniku neobhodno nuždno.“ To je dakle hrvatski? — Oprostite gospodine tudjinče, vi se rugate: ovo nije hrvatski, niti je hrvatska gramatika, niti sintaksa, niti slog! — A tako! Al barem će biti oni zakoni hrvatski pisani, što su god. 1868. izašli u Budimu pod naslovom „Zbirka zakona god. 1868.“ Tu stoji naslov umah na početku: „I. zakonski članak o oddielnom usriedsriedjenom vedenju zemljištnih knjigah nalazećih se u zemljah krune ugarske gvozdenih putevah i vodovodah. Posvetjen 7. travnja 1868., obnarodovan u obojici kućah sabora zemaljskog od 7. travnja g. 1868., obznanjen u svodu zakonah g. 1868.“ Nije li to prekrasno? U § 1. se veli: „U prilog nalazećim se u zemljama ugarske krune i posestrimih joj kraljevinah putevom itd.“ § 2: „Ove usriedsriedjene zemljištne knjige stoje pod nadzorom i vedenjem (?) zemljištno-knjižne vlasti sl. kr. grada Pešte, rukovodeće osoblje imajući se po ministru pravosudja imenovati.“ — Rugali se vi, tudjinče, koliko vas volja, al to ipak nije hrvatski pisano!

Ovo što je ovdje navedeno, uzeto je umah iz prve strane dotičnih zakonskih sbirakâ, a tko bi hotio više toga znati, morao bi uz malo hladne krvi samo na pol otvoriti oči, pa bi na svakoj strani našao krupnih pogriešaka svakojakih, medju njimi i štamparskih. Ima pako tih stranâ po više stotinâ! A slog je takov, da mu neima primjera kod Hrvata. Nemogući onakov slog nipošto hrvatskim zvati, kad bi nam tudjinac predbacio: Vi dakle ni svoga jezika nepoznate — morali bismo mu odgovoriti: Nepoznamo dà! Poznamo mi, al nepoznaju drugi! Netraže se ljudi, koji su vrstni zakone valjano prevesti ili napisati; osim toga štampaju se ti zakoni u Budimu, u magjarskoj štamparni, gdje mora biti mnogo štamparskih pogriešaka. Sve to osim što vriedja hrvatski jezik, vrlo smeta i razumievanju. Glede toga su pravnici na čistu, da zakon mora biti takov, da se razumije. Mnogo puta se za jedno koma pravnici prepiru, jer o njem zavisi ovakov il onakov smisao; kako će se snaći u ovoj množini štamparskih pogriešaka? Bezdvojbeno je i to, da zakon mora biti pisan jezikom što običnijim u narodu, što razumljivijim puku. Kako dakle da se razumiju rieči, kojih u hrvatskom govoru nikada čuli nismo i nikada čuti nećemo, a nači će ih čitatelj u navedenih primjerih dosta? Ostavimo medjutim ovo pravoslovno razlaganje; nam stoji ovaj put najviše do ezične strane tih zakona. Zna se, da je čl. I. 1868. osiguran hrvatski jezik našoj domovini; a pošto nema drugih dometaka, to smjemo držati, da se nije htjelo osigurati nevaljani jezik, nego onakov, kakov Hrvat može razumjeti, kakov može podnositi. Drugimi riečmi, bilo s nagodbom kako mu drago, to stoji, da ona nenalaže kvariti liepi hrvatski jezik.

Kad je već govor o službenom jeziku, a ono nije suvišno natuknuti, da se i u naših pisarnah kojekako vriedja slovnica i skladnja i slog hrvatski. Kad se može krivo, zašto se nebi moglo i pravo pisati? Čemu se trude naši učenjaci, da nam očiste i uglade jezik? Čemu nastoje pisci liepo pisati, ako sve to ostaje brez upliva na vrlo važnu struku našega života, na službeno poslovanje? Zar mi Hrvati moramo gori biti od drugih naroda, koji znadu i ljube svoj jezik? — Naše političke novine, bile one kojega mu drago izpoviedanja, stekle bi si veliku zaslugu, da kadkada priobćuju pogriešno pisane odredbe itd. na zabavu i pouku obćinstvu, pa da nastoje našemu jeziku osvjetlati lice. Krivci bi se tim popravljali, a nekrivi odvraćali od zla. *I. Z.*

LISTAK.

Narodno kazalište. U posljednje vrieme davani su ovi komadi: Diete sreće, Mali parižki potepuh, gvozdena krinka, a na poklade obični na taj dan „hudi duh lumpaci vagabundus“, komu su na predstavu došla ponajviše djeca. Zašto li roditelji upravo k predstavi ovoga komada svoju djecu šiljaju, nemože se znati; istina je pako to, da on za djecu nije prikladan.

Književnost. Matica dalmatinska izdala je djelo „Radišu bog pomaže“ (Self-Helf) od Smilesa, što ga je preradio Mihovio Pavlinović, jedan od najboljih poznavalaca našega jezika. Knjiga ima u obliku matičinoga kolendara 190 strana a ciena joj je vrlo malena 60 novč., za članove dalmatinske matice samo 30 nov.

— Kako u krugovih našega pučkoga učiteljstva živahni pokret vlada, dokazuje najbolje to, što za samo pučko školstvo izlaze tri časopisa i sva tri u Zagrebu. Najnoviji je „Prosvjeta“, pod uredjivanjem Ivana Filipovića, o kom smo već koncem prošle godine javili. Izlazi od nove godine svaku sriedu na čitavom tabaku uz cienu od 5 for. na godinu. Dosele su izašla tri broja s ovim gradivom: šta hoćemo? — rezolucije 1. obće hrv. učit. skupštine; o izvedbi rezolucija; rieč hrvatskim učiteljicam, od Marije Jambrišakove; pedagogijske slike, sabrao putujući po Njemačkoj i Švajcarskoj Josip Glaser; poziv hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora; ravnatelj naprama učiteljem; saksonska kraljevina; učevna osnova za obće pučke škole u krajini; k preuredjenju naših pučkih učiona; učitelj naprama učenikom, roditeljem i sudrugovom; u svakom broju dopisi, i pod rubrikom „obzor“ različite viesti iz svieta školskoga, ili u obće od zanimivosti s gledišta prosvjetnoga. Smjer je ovomu časopisu napredak u duhu novijega vremena, dakle liberalan; a zadaća mu je za sada imenito pripomagati k oživotvorenju rezolucijâ prošle učiteljske skupštine. — Mora se osobita pozornost svrnuti na poziv nekojih zagrebačkih i inih pučkih učitelja, koji su stvorili odbor s tom svrhom, da izdaju u hrvatskom jeziku poučne spise za učitelje „za strukovnu i obću obrazovanost“, te pozivlju obćinstvo da ih što više pristupi kao članovi utemeljiteljni il podpomagajući; osobito bi to mogla učiniti sva obćinska poglavarstva naše domovine.

— Biti će poznato našemu obćinstvu, da je zaslužni pisac dr. Jovan Subotić uzeo god. 1858. izdavati cjelokupna svoja vrlo obilata djela, te je izdao već šest svezaka, u kojih su njegova pjesnička djela, imenito drame: Herceg Vladislav, Nemanja, Zvonimir, Prehvala, Miloš Obilić, Bodim; i poveći epos „kralj Dečanski“, o kom je bilo u predožujsko doba mnogo razgovora, žestoke prepirke, te je i naš Stanko Vraz u „Kolu“ svoju važnu rieč rekao. Sada g. Subotić izdaje sedmi svezak svojih djela, u kojoj je tragedija „Kraljica Jakinta“ i nekoji sitniji dramatički proizvodi: San na javi, krst i kruna, epilog za narodno zagrebačko kazalište god. 1864., prolog za predstavu Nemanje u Zagrebu god. 1864., domovina u saboru, prolog u slikah — oboje prikazano u zagrebačkom kazalištu, napokon apoteoza Jelačića bana i epilog za novosadsko kazalište god. 1869. Ovaj svezak stoji 1 for., štampa se ćirilicom a dobije kod pisca samoga u Novom Sadu.

Dr. Matija Prelog, slovenski spisatelj i dobar rodoljub, umro je nedavno. Rodio se g. 1813. u Hrastji, učio je škole u Varaždinu i Gradcu, u Beču svršio nauke medicinske i god. 1842. postao doktorom liečničtva. On je uz Trstenjaka, dra. Kočevara, Raiča itd. radio proti njemštini i nastojao probuditi puk slovenski. Sabirao je narodne pjesme, od kojih su nekoje štampane u Vrazovoj zbirci slovenskih narodnih pjesama g. 1839. Pomagao je u život uvesti „Maticu slovensku“, koja je toli blagosovna za pučku prosvjetu; g. 1864. izdao „makrobiotiku“, preveo dvie vesele igre na slovenski: „črni Peter“ i „Zakonska sol“; izdavao je slovenski časopis „slovenski gospodar“, a kao fragment ostavio roman „Šuntar“, sabrao je još do 400 anekdota i smješica. Bio je poslanik štajerski u gradačkom saboru do god. 1870. Ovo je već četvrti spisatelj slovenski, koji je u kratko vrieme umro.

Izpravak. U 6. broju „Vienca“ str. 94. stupac 2. linija 28. imade se poslie rieči: predšastnika sliedeće uvrstiti: te prihvativ se starijih proslavljenih povjestnika.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Ivan Dežman.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 8. U Zagrebu dne 24. veljače 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

HRVATSKI GROBOVI.

Spjevao I. K. S.

Divni li su grobovi
Slovjenskoga roda,
Sve od juga, sjevera,
Iztoka, zahoda.

Na zemlji potudjenoj,
Gdje slovjenski zbore:
Samo pusti gradovi,
Vode, polja, gore.

Od Grčke do Polabe,
Od Dak'je do Ina,
Na grobovih slovjenskih
Stoji dom tudjinâ.

Tko sad o njih da pieva?
Da odkriva rane,
Kroz vjekove sudbinom
Slovjenstvu zadane?

Volim zato opjevat
Hrvatske grobove,
Nebi l' spomen djedova
Hrabrila sinove.

I.

Sedmero braće.

Na Karpatih, slovjenstva vidiku,
Gledaj eno čudnovatu sliku!
Izpod strma podnebnoga puta
Valja ti se pláz i rieka ljuta.
Nije pláz ni rieke tek,
Već je narod slobodan,
Sa sjevera na jug zvan,
Da tu živi vječit viek.

Hrabri vodje na čelu mu stoje,
Svak za sobom vodi pleme svoje.
Kluko, Ljubel, Hrvat i Kosienac
S Muhlom bratom sbore — krasan vienac!
Još dvie sestre s pratnjom svom,
Tuga Buga u sbor taj
Od ljepote sipljuć sjaj,
Spremaju se u nov dom.

Putem napried ništa ih nesmeta,
Nit obarska s gotskom sila kleta,
Niti vode, brda, stienje, gore,
Dok nepadnu uz jadransko more.
Tuj uz morski kršan brieg,
Čim narodi na okol
Sedam braće dvore stol,
Svoj hrvatski smjeste stieg.

Davno ova minuše vremena!
Preosta nam samo uspomena
I grobovi sedmero djedova,
Koje rajski krije štit bogova.
Al s grobova čuješ glas:
„Složno sinci! s mačem van.
„Nov slobodi sviće dan.
„Gdi je sloga, tu je spas.“

BOLJI IZBOR.

Crta iz života, pripovieda I. Z.

(Konac.)

III.

Proteklo je nekoliko mjeseci. Pred dvorcem gospodina Buntaka stanu kola, iz njih skoči gospodin u muževnoj dobi, i poleti skalinami u gornje sobe, gdje je stari g. Buntak upravo gledao u kolendar, nebi li saznao: da li će sutra dažditi. Premda već star, nije još trebao naočala. Začuv cvil vrata, što ih je otvorio stranac, umah pridigne glavu, upozna prihodnika, obveseli mu se, pohiti na susret s uzklikom:

— Zdravo, moj dragi Črneliću! Prije bih se smrti nadao nego tebe. Odkle ti tako iznenada?... No što pitam? Dobro mi došao odkud god bilo!

— Nije baš nikakva tajna, i smjem ti kazati, odkuda dolazim. Od tvoga sina!

— Od Stjepka! Što radi taj nevaljanac?

— Uzdiše radi tebe i radi Zorke. Oči su mu potamnile, one nekada svjetle oči, kojimi je srca ranjati znao. Biti će istina, što si rekao onomad kod izbora, da ćeš sav svoj imetak ostaviti bolnici; jer Stjepka ti neće dugo biti!

— Zar se ga zbilja tako dojmila moja kazan? upita g. Buntak raztvoriv usta široko, i otvoriv oči, kao da bi hotio u dno duše zaviriti prihodniku.

— Strašno se žalosti, odgovori pripoviedalac. Po sav božji dan bludi okolo, najvoli zalaziti u šumu, u guštaru, gdje ga nestiže ničije ljudsko oko, niti nedopire k njemu ljudski glas. Opazi li gniezdo nježnih ptica, proplače, jer mu na um pada, kako njemu nije sudjeno uživati mirnu obiteljsku sreću. Zavidi pticam i crvićem zemaljskim, jedinim stvorovom, kojim dopušta biti blizu sebe. Kad ogladni, vrati se kući, zatvori u sobe, nikoga nepušta k sebi, ni sám k nikomu neide. Ja sam ga slučajno uvrebao u šumi, gdje je suze ronio. A gospodarstvo? Nenapreduje. Kako će, kad se nema tko brinuti zanj?... Pripoviedam ti to, neka se razveseliš uspjehu svoje kazne. Zabranio si mu doći pred tvoje lice — to je lahko rečeno; al si tim ubio jedno srce, koje te iskreno ljubi. Kupi si drugo, ako možeš!

G. Buntak pogrebe se malo za uho, kao što običaju činiti seljaci, kad su u neprilici. Rado bi se bio pokazao strog i dosljedan, a ipak mu je srce u suzah plivalo.

— Nu, nu, nisam ja tako zlo mislio, uzme govoriti. Hotio sam samo, da se dečko popravi; neka nemisli, da sve mora onako biti kako on hoće.

— Neka se popravi! klikne prihodnik. Da je laskavac, da je nevaljanac, on bi ti učinio sve po volji, dok bi brez svoje pogibelji ili štete činiti mogao. Pa što? Zar bi se ti mogo ponositi takvim sinom, koji se previja na svaku stranu, koji ševrda ovamo i onamo — riečju, koji je nitkov?... Ima vas u ovom kotaru više, koji ste jednomišljenici: al svi su te uzeli koriti rad tvoga postupanja. Kod tvoga stola uviek je bilo gosti; a tko sada k tebi dolazi?

Vrlo se zamisli g. Buntak. Inače bi on uviek odgovarao, žestoko se prepirao, kad god bi tko rekao što po njegovu mnienju nestoji. Ovaj put nije protuslovio, pa se smije zaključiti, da je uvidjao istinitost prijateljevih rieči. Prihodnik pronicavi pogled baci na g. Buntaka, i prestane govoriti; a ovaj za neko vrieme reče:

— Viditi ćemo što nam je raditi, a medjutim sjedni, moj dragi Črneliću, pa da dalje govorimo.

Pokaže rukom na odugi divan preobučen telećom kožom, prime gosta za ruku, posadi ga nanj, i sam sjedne do njega. A mi medjutim opišimo pobliže stranca.

Gospodin Črnelić bijaše čovjek od kakovih 40 godina. Brade nije imao nego samo brkove, koje je podrezivao, da se bujno nerazrastu. Lice mu bilo puno, rumeno, i on sav dobro ugojen. Nije mu bilo bez izražaja lice: iz svake crte prosievala je dobra ćud i blago srce. Rado se veselio, i zato su ga svi susjedi ljubili i pozivali k sebi na gostbe. Šalio se rado, al je bilo slobodno i s njim šalu sprovoditi, pa se nebi srdio. Tako su n. p. u cielom kotaru kolale o njem kojekakve pripoviedke, medju njimi jedna glasovita, o kojoj su smjeli u njegovoj pritomnosti govoriti. Gospodinu Črneliću umrla žena, s kojom je tek godinu dana živio. Budući još mlad, nije si znao kako pomoći: treba nekoga doma, tko će kuću u redu držati. Preporučiše mu nekoga poštenoga i marljivoga momka iz Like Jovana, koji je bio u vojnah proti Talijanom, služio zatim kao sluga kod nekoga nižega vojničkoga častnika, naučio u taborih kuhati, kod častnika pospremati kuću, prati, gladiti rublje, riečju obavljao bi sve ženske poslove u kući. Gosp. Črnelić rado uzme Jovu Ličanina k sebi, dočuvši da on toliko zna. Bijaše momak dobroćudan, prijazan, marljiv i revan; rano bi ustao, a lego kasno. Kuhao je kako je znao; redio kuću, hranio živad, prao i gladio rublje, vezao svomu gospodaru ovratnik oko vrata. S družinom se nije svadjao, živio s njom prijateljski, al opet ne na štetu gospodarevu: nikomu nebi dao više nego što ga ide. Rado je gostove gledao, revno ih dvorio, i tim još više u volju ušao svomu gospodaru, koji je

i sàm bio gostoljubiv. Dvorac g. Črnelića stajaše na briežuljku, na okolo nigdje nikakve kuće, te se uviek moglo viditi ako bi tko stranjski išao prema dvorcu. A Ličanin Jovo rado bi na kuhinjski prozor pogledao, ide li tko ili neide. Ako je vidio, da netko prema dvorcu ide, bjež Jovo na dvorište, uhvati kopuna pa kolji, izgovarajuć po tiho rieči: gostovi idu. Jednoč se zaputi g. Črnelić na dvorište, al ima tu šta viditi: Jovo drži u zubih nož, pa vodi iz staje krasnu telicu dve godine staru. Kamo ju vodiš? upita g. Črnelić. — Ta kamo! Gostovi idu! — Pogleda gospodar niz brdo i opazi pet šest osoba crno obučenih, gdje prema dvorcu stupaju. — Dà, gostovi, rekne Črnelić, — al šta zato moraš voditi telicu iz staje? — Treba ih ugostiti, odvrati Jovo. Boljega nemamo ništa od telice. — Zaklati bi ju ti rado? Hodi do biesa! Ti ćeš me još upropastiti! — I Jovo mučeć odvede žrtvu u staju natrag, izadje van, izvadi nož iz ustiju, ode u kuhinju i sav dan nije progovorio rieči. Oni gostovi nisu išli k g. Črneliću, nego su prošli nekuda mimo. Za nekoliko dana, bijaše nedjelja — dodje Jovo svečano obučen k svomu gospodaru rano u jutro. Molim vas, gospodaru, da me odpustite, rekne on prignuv glavu na lievo, igrajuć se šeširom. — Ti bi rado otišo od mene? upita g. Črnelić. A zašto? — Nemam ovdje s kim divaniti. — Kako nebi imao? — Nemam. Što su sluge, nisu oni prema meni, i neumiju divaniti sa mnom. Ja sve govorim „što“, a oni „kaj“. Tu da se sporazumiješ? Idem u Liku, u moju domovinu. — Gospodin Črnelić ga dobro naplati, dade mu još nešto stare odjeće, i težko se oprosti s vjernim Jovom. Za malo se oženi po drugi put; bog ga blagoslovi kćerju, kojoj je kumovala pokojna Buntakova gospodja, te su te dvie kuće u tiesnu prijateljstvu živile medjusobno. G. Črnelić je vidio rasti mladoga Buntaka, ljubio ga vrlo i ovaj put stavio si zadaću izmiriti staroga s mladim: zato je i došo k staromu gosp. Buntaku. Ako se je dalo što učiniti, on jedini bijaše čovjek zato. Raznosile su se o njem kojekakve pošalice, kao ona o Jovi Ličaninu, koju smo pripoviedili; znali su ga kao vesela, šaljiva čovjeka. Najveći dakle utisak mogaše učiniti na staroga Katona on, veseljak, koji se nikada nežalosti, pa kada ujednoč žalostno uzme govoriti — koliku li silu neimaju takve rieči!

Kao što smo opazili, g. Buntak se ozbiljno zamislio. Sjedjahu oba prijatelja nekoliko časova muče, dok nije prihvatio rieč stari domaćin.

— To su čudne stvari! uzme on. Tko bi mislio?... A što ljudi govore?

— Da si kamen, na kom ni mahovina nebi rasti mogla! odgovori gosp. Črnelić. Vele, da se vidi, kako te sin ljubi, a ti ga neznaš cieniti. Zar si se zato mučio oko njega, odhranio ga i koješta dao izučiti, da ti ovako ludo zaglavi?

— Negovori mi više, jer bi mi inače žao moglo biti, a toga nebi hotio, jer mi je savjest čista, jer sam uvjeren, da nisam ja kriv nego on. Diete mora pokorno biti.

— Velike li krivnje! Što bi ti hotio napokon? Zar ti nisam rekao, da se Stjepko nezna previjati simo tamo, da ima svoja načela i svoje uvjerenje, i ni za vlas od njega odstupiti nemože? Samo takov čovjek može prisiliti, da ga svi štuju; samo on može biti na diku svomu imenu... Pa Stjepko nije više diete nego čovjek. Dao si mu imanje, da gospodari, ti si ga sam učinio čovjekom. On je državljanin, plaća porez, ima pravo i dužnost pitati i znati: što se sve u zemlji radi. Njemu se valja zauzimati za narod... Ili hoćeš da bude kao onaj tvoj kandidat Streljak?...

— Zar je sbilja istina, što se o njem govori, upade mu u rieč starac domaćin.

— Da mu je obećana služba savjetnika, ako bude uz vladu stajao u onom poslu..?

— Jest, to ja mislim.

— Naravno, da je istina: al nije to sve. Tko mu dade novaca, uz njega on vjerno stoji, a narod mu je deveta briga. Nikada neustane da progovori koju rieč, nego samo čeka dok ovaj il onaj njegov mititelj rukom mahne, pa ustane i glasuje za njega. Zar neima dosta stvari, o kojih bi trebalo govoriti? Evo Sava provali skoro svaku godinu, potopi poljane ubogih seljaka. Trebalo li se zauzeti, da se ta opasnost odvrne od našega puka. A on nikad ni rieči. Liepa ste čovjeka izabrali! Neka ti na čast bude! Hoćeš li da Stjepko bude takve vrsti čovjek?

— Neću, daj mi mira, neću! rekne g. Buntak tiho, kao da ga je stid. — Vidim, da sve neide onako kako bi moralo iti, pa skoro da mi je žao za ono što se dogodilo. Al reci, kako bi mogli tomu zlu doskočiti? ima li kakvo sredstvo, da onomu Streljaku oduzmemo pravo zastupati narod?

— Uzalud! zakon toga nedopušta.

— Moram popraviti pogriešku, odvezti ću se u Zagreb, obaći ću sve kuće, vikati i bučiti, da se sve potrese — ja moram popraviti. A onda na novo da biramo!

— Učini što te volja.

— Hoću duše mi. Neka se moj Stjepko... ne, nemogu mu oprostiti, zašto drži s mojimi neprijatelji. Ja sam ljutit na susjeda Keršića, a on je kradom k njemu dolazio, uzdiše i sada za njegovom kućom, hoće da uzme Zorku prije nego li je dobio dozvolu od svoga oca. Vidi se odtuda, da ni malo na mene obzira neima. Nepromišlja, da nesmije imati ženu, s kojom nebi ja mogo u dobrom prijateljstvu živiti. U tom slučaju nebih mogo k njemu doći, njegova vrata bila bi za uviek

zatvorena meni. Nevaljanac je — toga mi neizbiješ iz glave.

Na te rieči skoči g. Črnelić s divana, stane pred sjedećega domaćina, uzme mu govoriti mašuć rukom pred njegovim licem kao što znadu profesori, kad hoće da djaku utuve u glavu stvar jasnu kao sunce.

— Eto vidiš sada, govoraše on, da tražiš samo dlaku u jajetu a neimaš temeljita razloga, nikakva velim ti, i to je istina jasna kao sunce na nebu. Zar nisi ti toliko godina prijateljevao s gospodinom Keršićem! Niste li se često sastajali vi i vaša obitelj? Nisu li djeca rado igrala zajedno? Tako im se još od malih nogu ukorienila u srcu ljubav medjusobna, ta ljubav je ostala do dana današnjega. To ti sve znaš, samo bi hotio, da te ljubavi nestane. No u tom se varaš. Stjepko je čovjek valjan: što mrzi, mrzi, što ljubi, ljubi. Tako on nebi mogao prestati ljubiti tebe, pa da se svi gromovi obore.

— Nu, nu, neviči tako, da se sve dolje čuje, zakrči mu rieč g. Buntak.

— Pusti me, ovo je zadnji put, što te dobrimi razlozi na pravi put navraćam... Reci mi, zar ti neimaš predsuda, i to vrlo velikih predsuda? Zato, što si se ti malo s Keršićem zavadio, treba da se i tvoj Stjepko zavadi s cielim svietom! Tko će pametan takve stvari zahtievati? Nije te pitao, kad se zaljubio u Zorku! A tko je toj ljubavi kriv nego ti? Ti si dopustio, da se djeca sastaju, ti si tim dopustio sve. Ili zar si ti promienio u najnovije doba svoje mnienje o onoj djevojci? Nije li ona mlada i krasna?

— Jest, dakako.

— Nije li dobra gospodarica? nije li nevina, tako da joj ni najzlobniji jezik nebi ništa predbaciti mogao?

— Što se toga dotiče, nema joj prigovora.

— Eto vidiš: sve mi dopuštaš, samo nepriznaješ onoga što odtuda sliedi. Stjepko pravo ima, što uzdiše za takovom krasnom djevojkom, u svem svietu nebi bolje našao. Pamti, što ti kažem, ti ćeš još požaliti na svoje predsude. I ne samo ti, nego i tvoj negdašnji prijatelj Keršić. Obadva ste jednaka, nije nijedan ni za dlaku bolji od drugoga.

— A molim te: što on veli?

— On je kao i ti, rekoh ti već. Nepopušta ništa. Neda da se djeca više puta sastanu, veleć, da bi mu ti koješta predbacivao. Rekao je, da neda Zorke Stjepku prije nego bude izabran za zastupnika... a srećom si ti proturao svoga izvrstnoga kandidata, pa tako...

— Muči, izlane se g. Buntak; nerugaj se... No ti si umoren od puta, valja da se okriepiš malo. U tom vatrenom razgovoru zaboravih na dužnosti gostoljubna domaćina. Popiti ćemo čašu vina, al mi moraš prije obećati, da nećeš govoriti o tih stvarih, o kojih smo dosele razgovarali. Pusti mi vremena, da si zrielo sve promislim i prosudim... ta vidiš, da mi glava šumi od svakojakih misli. Neću ni ja započimati o tom razgovora, i tako ćemo se u miru božjem malo okriepiti — jer, znaj, i ja sam se umorio.

Domaćin vikne, dodje sluga; zapoviedi mu donesti najboljega vina štogod je u podrumu bilo. Domaćin natoči, i oba izpiju u zdravlje jedan drugomu. O Stjepku nije bilo više razgovora.

IV.

Istinu je rekao g. Črnelić: Stjepko je vrlo propao u licu. Poslje onoga kobnoga izbora nije nikada vidio Zorke, a ni pisamca od nje dobio. To ga je još više bolilo, jer je morao pomisliti, da ga je i ona odnemarila. S druge strane žalostilo ga i to, što se je otac na njega srdio. A gnjevom ga punila misao, da su protivnici pobiedili kod izbora, da su prodrli s takvim čovjekom, koji se samo za svoju dobrobit zauzimlje a ne za ono, za što bi morao: za dobro domovine. Ima časova, kada sa svih strana udarci padaju na biednu čovječju dušu. Takvo je vrieme kušnje nastalo i za Stjepka. Više je lebdio u nekoj omaglici, nego li živio; za njega nije svjetlilo ni sunce ni zviezde. Cieli sviet je tamnica, kada je žalostna duša. Najposlje mu dosadi ovako životariti, te on odluči kraj učiniti svemu jadu — no prije saznati, ima li za njega nade. Odpravi se dakle k susjedu g. Keršiću. Zašto je kušao zadobiti nadu ondje, gdje su pred njim prije vrata zatvorili? — Nije mu toliko bilo stalo do toga, što roditelji misle: hotio je znati, što misli Zorka, kakvim će ga pozdraviti pogledom. Dà, tamnica je sviet, al ju razsvjetliti može jedan pogled drage.

Sudbina mu milostiva bila: bez ikakve je zaprieke mogo doći u sobu, gdje je ona vezak vezla — poslušala je savjet roditelja i okanila se kuhinje od ono doba, od kada nije Stjepko dolazio gaziti grašak, pa je volila u sobi vezti. Gospodin Keršić bijaše nekuda na polju, a gospodja u vrtu. S radostnim uzklikom poleti Stjepku na susret Zorka: to ga je ohrabrilo.

— Ti si to, Stjepko? Kako si blied! klikne Zorka.

— Odkako te nisam vidio pretrpih mnogo! odvrati on. A ti?

— I ja. Mislila sam, da si se sprijateljio sa sudbinom, uvidiv, da nam nema pomoći, pa se okanio —

— Nikada! Zaprieke mogu biti našemu sdruženju, al mojemu nagnuću, mojoj ljubavi nikada!... A ti, jesi li mislila na me?

— Uviek samo na te! Gledala sam na zviezde i mislila: one svjetle Stjepku; njegove se oči k zviezdam podižu, kao i moje — i tako se naše oči sastaju u zviezdah. Čula sam vjetrić i ljubila ga, jer je dolazio od tebe.

Uza svu nevolju svagdje sam nešto utjehe nalazila.

— Blažena duša! klikne Stjepko i stisne joj ruku, koju ona naglo povuče natrag. A zašto mi nisi nikada pisala ništa?

— Nije bilo prilike. Stara Dora je bolestna, a drugomu se povjeriti nisam mogla. Uz ovu nepriliku još me je majka više puta vriedjala: predbacivala mi nevjeru, dokazivala, kako je u tebe zla ćud, što samo snuješ štetu činiti... no ja sam znala, da to nije istina. Otac te je branio uviek...

— Što? dakle on?

— Nesrdi se na tebe, al ostaje kod svoje rieči. On te štuje, cieni, pače nije ti protivan, samo što neće da se smiluje našoj patnji. Oh! vidiš, kakva sam ja nezahvalna kći! Moji roditelji nisu za ono, zašto se zauzimljem ja... a ipak bog nam nalaže roditelje ljubiti i slušati. Momu srcu oni su dragi. Al kad tebe opazim, nešto zadrhće u meni, steže mi grudi, a ipak nebi rada da toga nestane. Roditelje mogu gledati dokle hoću, te nedrhćem. Zato si mislim: ako ja nje ljubim, onda neljubim tebe; ako li tebe ljubim, onda njih neljubim, i u tom slučaju činim veliki grieh.

— Kakve su u tebe misli! klikne Stjepko. Neboj se, ljudi su nas sapeli svojimi obziri, a sviet svojimi odnošaji. Izgubio sam već svaku nadu, svaku utjehu; no sada vidim, da se prava ljubav ima boriti, kao i kriepost. Dà, kriepost je ljubav, i ti si dvostruko kriepostna, kad mene i roditelje svoje ljubiš: to su samo dva plamena razne boje, al jednako čista i sveta, — s istoga svetoga ognjišta, tvojega srca. Ohrabriti ću se, živiti s nadom, da ćemo ipak pobiediti!

Nije Stjepko pravo ni dorekao, Zorka se lecne, opane joj vezak iz ruku, i pogleda prema vratam. Otvore se vráta, i unidje laganim korakom — gospodin Keršić.

— Zar ste opet skupa! klikne on i stane pred zaplašenimi ljubovnici. Tko bi bio dobar psiholog, opazio bi, da se g. Keršić silio prikazati se srditim. Iznad očiju pribere mu se koža, al su ustne borile se proti posmjehu zadovoljstva, koji je silio na svjetlo.

— Oprostite, dragi susjede... izlane se Stjepko.

— Nipošto! prekinu mu rieč g. Keršić. Moja gospodja vam je zabranila doći ovamo, osobito kad je opazila, kakovu ste joj nanieli štetu; a ja sam već odprije želio, da se nevidimo. I vi ste to sve znali, pa ste se ipak usudili...

— Došo sam, da zadnji put...

— Što, zadnji put? upita g. Keršić i postane malo umjereniji. Zar ste naumili otići iz našega kotara?

— Naumio sam dokinuti svoje jade na svaki način, samo još nisam bio na čistu glede sredstva, koje bi k tomu cilju najlašnje dovelo. Ja sam izgubio svaku nadu.

— Zar mladi ljudi tako lahko izgubiju nadu? upita domaćin. Nesmijemo nikad sdvojiti o pravdi. U čem je naša snaga? U duši čistoj i jakoj. Nadom ju okriepimo, da neposrnemo pred ciljem.

— Slušajuć vas ovako govoriti, nemogu si protumačiti vaš postupak glede mene, rekne Stjepko, sav u čudu s rieči Keršićevih.

Ovaj dobroćudno prihvati Stjepkovu ruku:

— Lako ćete me razumjeti, kad vam protumačim sve. Ja, da vam pravo reknem, ništa nemam proti vam, dapače vas cienim kao valjana mlada čovjeka, koji može biti na sreću obitelji, na radost domovini. Ako bi si već želio supruga svojoj kćeri, a ono boljega nebih našao. Pitati ćete me usljed toga: zašto sam vam branio dolaziti u moju kuću, sastajati se sa Zorkom?.. Priznajem, da nisam pravo činio, kad sam rad oca nastojao i na sina se srditi. Al što ćete? Ima u svakom čovjeku samoljublja, može se ono dakle i povriediti, a tko nebi planuti mogo, bio bi suhoparni mudrac, kakov ja nisam. Držao sam svoju stvar pravednom, a pred vami se netrebam opravdati, jer znam, da ju i vi za pravednu držite. Dà, planuo sam i vatri svojoj nestavio granice, koju bi ipak staviti morao. Zabranih vam dolaziti u kuću; al nisam zato prestao vas cieniti. U svojoj vatri zadadoh rieč...

— Dakle ju opozivljete! kliknu u jedan mah radostni Zorka i Stjepko.

— Polagano, djeco, samo polagano! Ništa ja neopozivljem. Zar mislite, da sam ja na način najnovijih vjetrogonja, koji govore čega i nemisle, koji na dan tri puta zadaju rieč a deset puta ju prekrše? Ne, ja sam jedan od onih starih Hrvatâ, koji su stalni u rieči, u ljubavi i vjeri, samo nisu u neprijateljstvu. Što sam rekao, toga ću se držati nepomično. Kad budem ja izabran zastupnikom, onaj dan se možete zaručiti, pa ćemo se veseliti do božje volje.

— Nemilostivni oće! predbaci mu Zorka.

— Vi nam i dajete i oduzimljete nadu — sve u jedan mah! rekne Stjepko.

— Istina je, oduzimljem vam nadu, al ne za uviek nego samo za vrieme. A kad sam već počeo davati, evo vam još malo k tomu, da se laglje strpite. Baš sam danas doznao, da je vaš otac, uvriedjen i žalostan radi onoga izabranika, koji se ni malo za narod nebrini, pohitio u Zagreb, i tu pred ljudmi, koji imaju mnogo upliva, razgalio svoje pošteno srce; da nije štedio ni gorkih rieči, gdje je baš trebalo. Izprva su mu se samo smijali, kao što se smiju špekulanti onomu dobričini, koga su nasamarili; no pomisliv, da bi mogli izgubiti tako važna privrženika, kao što je g. Buntak, koji je na glasu rad svoga poštenja i ima najviše upliva u ovom kotaru; uvidiv, da je bolje zadržati nego li izgubiti: pristali su na to, da g. Streljaka nagovore,

neka položi čast zastupnika, pa neka se odredi novi izbor. Ovaj nesretnik je to učinio, i neće biti dugo, pa ćemo na novo birati — tada možete vi održati pobjedu, kakvu slavi ljubav nad zapriekami svieta. Nadam se, da je stari moj prijatelj Buntak došo već malo k pameti, a ovu nadu možete si zapamtiti. Ja vam, djeco, želim svako dobro i čim prije, al za sada vam pomoći nemogu. Rieč sam zadao, a neka se zna do vieka, da je Hrvat Keršić držao zadanu rieč i onda, kad mu to nije ugodno bilo.

Ovaj govor vrlo je utješio ljubovnike. Ako i nisu bili kod cilja, a ono im se put znatno prikratio, ojačala snaga, da mogu letiti do njega. A cvieće je uzelo nicati na stazi njihova mladovanja, kad je gosp. Keršić reko:

— Da vam nebude dugo čekati, i da vam tuga nenagrdi mladoga lica, dopuštam vam da se ovdje sastajete. Razgovarati ćemo i tješiti se medjusobno. Tko hoće da pobjedi, mora se boriti, pa je i pobjeda onda sladja.

Zahvališe mu ljubovnici iskrenimi suzami.

— A mi ćemo se, mladi gospodine, još razgovarati i dogovarati glede izbora, dometne g. Keršić sasvim ozbiljno.

— Glede pobjede! klikne Stjepko i strastveno stisne Keršićevu ruku.

V.

Káko su dosadni časovi, ure, dani i tjedni, kad nam srce nije mirno! To je izkusio stari gospodin Buntak. Savjest ga je pekla, što je preporučio narodu za zastupnika čovjeka, koga evo ni sam štovati nemože. Savjest ga je grizla, što je podkopao sreću svomu sinu, koji ga je iskreno i ljubio i štovao. A napokon — čemu da se taji — žalio je i na pobratima Keršića, koga je morao štovati. Prezrieti tako vriedna muža, a zašto? Rad sebičnjaka, rad predsuda, rad ničega. Rado bi k sinu došao, al i to je mučno; a sin se neda ni vidjeti. Bog zna, da li je zdrav? Što li on radi i misli? Daj bože, da sve dobro bude!

Ovake su misli zanimale g. Buntaka, kad li se eto vrata otvore, i unidju tri seljaka, pokorno skinuv šešir i nakloniv se pred starim gospodinom.

— Što mi dobra nosite? upita ih on.

— Došli smo pitati, što da činimo kod novoga izbora, odgovore oni.

— Činite što znate.

— Vele, da bi dobro bilo izabrati našega g. Keršića . . .

— Čestit je čovjek, vi ga poznate... birajte ga slobodno.

— Hoćemo, bar znamo tko je... nebi se rado već nikada prevarili.

I nakloniv se, odu pokorno kako su i došli. Al gosp. Buntak bi najvolio viditi sina... no Stjepka nema. Znamo mi, da se je Stjepku povratila nada i utjeha, te bi on i k ocu rado došao, pa makar nekriv molio ga za oproštenje; al se dogovorio s g. Keršićem, da je najbolje pustiti ga, neka razmišlja, neka dodje k sebi. A ta se odluka još više utvrdila u njem, kad je g. Črnelić pripoviedao, kako starac počima žaliti, što je počinio.

Novi je izbor obavljen; staroga g. Buntaka nije bilo kod izbora. Stjepko je isti dan ruku stisnuo svojoj zaručnici, svojoj krasnoj Zorki. Slavilo se dvostruko veselje, a uza to su liepu zdravicu nazdravili g. Buntaku, koji negdje u svom dvoru razmišlja, kako bi se dalo popraviti učinjeno zlo. Zaključe, da Stjepko ima svoju zaručnicu predstaviti svomu ocu, a pratiti ga g. Keršić i g. Črnelić. Tako se i sbude.

Starac Buntak šetaše se velikimi koraci po svojoj sobi, kad li netko pokuca na vrata i unidje — g. Keršić.

— Zdravo, stari moj prijatelju! klikne on i poleti stisnuti mu desnicu. Tebi imam zahvaliti, što sam danas jednoglasno izabran.

— Nesrdiš se više na mene? upita g. Buntak, stiskujuć mu srdačno ruku.

— Nesrdim; a ti na mene?

— Zaboravimo sve. Hvala bogu na boljem izboru!

— Hvala ti oće! klikne Stjepko dohrliv sa svojom zaručnicom na vrata, pred kojimi je dosele čekao. Evo moje zaručnice — ter i ja potvrdjujem, da je danas bio bolji izbor.

Starca poliše suze, kad je izmjenice grlio to Stjepka, to krasnu zaručnicu. Hvaleć srdačno Črneliću, što je i on pripomogao, da se je došlo do sporazumljenja, klikne veselo:

— Radostna je moja duša, što dobivam evo prijatelja, sina i krasnu kćerku: a sàm se vraćam kao pokornik — vi me vodite — vraćam se k svetomu žrtveniku mile domovine, kamo se nemože doći nego imajući dvie jasne luči: ljubav i razbor. Slavimo danas b o l j i i z b o r!

I proslaviše ga ljubezno i veselo.

A gospodja Keršićka?... Obljubila Stjepka, koji je nekoliko dana iza toga pred žrtvenikom prisego vjernost Zorki. Zaboravila je što je bilo — a od sele nema straha, da će joj tkogod sgaziti grašak.

FLORENTINSKE ELEGIJE.

Spjevao F. Ciraki.

III.

Sunce je zapalo davno za kršni Monte-Morello,
Večernji pao je hlad, vjetrići šušte kroz grm.
Samotan sjedim na kamenoj klupi Bobolskog vrta,
Milotno ječi kroz mir malog slavulja mi glas.
Na nebu bistrom zviezdice sjajnim blistnuše blieskom,
Mjeseca srebreni trak titra kroz tihanu noć.
Nuto što šušti po pjesku čovječjeg koraka štropot,
Kakav to dolazi gost, bunit mi sladjani san?
Nije li sjajna via Calzajoli prostrana dosta?
Zašto ni ovdje već nedate pjesniku mir?
Ali iz lišća izvi se divna milena slika,
Plašljiv je tanani hod, vitak je ponosni stas.
Plava se kosa spustila bujno mal ne do pasa,
Igra se vjetrić njom, pireć kroz samotnu dol.
Sjetno i muče koraca ubavim vrtom djevojka,
Negledje šareni cviet, nesluša ptičice poj.
Mora da težka bola joj mladjano srdašce snašla,
Eno u oku bar biserna suza se sja!
Što je djevojko, — koji ti jadi nadimlju grudi?
Zar naš pokostni viek, — andjela raniti zna?
Nevjerom možda ljubovnik njožnu ranio dušu,
Ili te roditelj hud sili na zlokoban brak?
Podji, andjelu, s menom daleko u krajeve tudje.
Hrvatski krasan je stan, Hrvat će ljubiti znat!
Još ja u rieči, al izčeznu s oka mi milena slika,
Za oblak sakri se tmast mjeseca na nebu sjaj.

IV.

Za boga druže, kuda zabludismo? noćca se hvata,
Nepoznat posve nam kraj grada se prostire tuj.
Kuća do kuće niže se svud bezkonačnim nizom,
Jednoj kò drugoj krov taman se diže u vis.
Nigdje svietiljke neima da gustu razpršuje tminu,
Dangubâ mračnjački roj sumnjivo gmiže uz zid.
Poštena ubožtva, vjere mi, nikad preziro nisam,
Al mi je mrzak nad svim bezposlen, dangubi skot.
Nuto u dubku ulice slabašna svietiljka tinje,
Valjda madonin kip resi pocrnjeli zid.
Korak pospješismo, stigosmo skoro do švietiljke željne,
Kamena ploča tuj navlači tudjina gled.
„Sasso di Dante“ crnimi slovi piše na ploči,
Kronika prošlosti zna o njoj kazivati dost.
Tudje bi najveći italski pjesnik obično sjedo,
Dnevni kad minu ga trud, sladjan da užije hlad.
Tudje bi sjedeć provadjo proljetne večeri krasne,
Bajni Beatričin lik uz njeg bi stojao viek.
Uz njeg bi stojao andjel, što ga je vodio vjerno,
Kada ga smieli liet zane u podzemlja kraj?
Štićen od andjela podje svih devet krugova pakla,
Plutonov pohodiv dvor, vrati se zdravo na sviet.
Nebi li i nam, djevice, prave pokazala pute,
Prijatno dovela nas opet u svietliji kraj.
Zahvalni odmah poć ćemo sutra k ponosnom hramu,
Noseć vienac na dar, okitit pjesnikov grob.

INSTITUTKA.

Pripoviedano Markom Vovčkom. Iz ruskoga.

I.

Ljudi vide, te sam vesela, pa misle, da ja nevolje nisam znala; a ja sam se rodila takvom. Biva, te me biju (nedaj bog o tom i spomenuti) — neuzdržim srdca, zaplačem pa se zamislim malo, te se zasmijem. Ima nevolje, što plače, a ima i takove, što skače. Eto takva je i moja nevolja. Da mi je nad svakom biedom mojom bilo plakati, davno si oči izplakah.

Otca se i matere nespominjem, uzrastoh sirotom medju tudjimi ljudi. Premda mi nije bio život smutljiv, ni rabota tegotna, ali su ipak zaboravljali na mene, gladna li sam, hladna li, živa li...

U desetoj godini uzelo me na vlasteoski dvor. U stare vlastelinke dalo se živjeti; smirna bijaše, može biti od toga, što je već bila vrlo slaba, jedva je noge vukla; a zagovori li, tek ciče, odmah i nerazbereš: e gdje se tu već derati! Cieli dan sjedi na ljestvici, nije joj to na umu. A kad pridje noć, začme ohati i stenjati. A u mlada ljeta, govore, i o njoj su se svakojaki glasi raznosili... al valja već jednoč i prestati.

U moje vrieme na gospodskom dvoru živilo se hajde de; jedna je tek bila nevolja, što nam se nije dozvoljavalo s dvora se maknuti; osim što se u veliki praznik u crkvu izprosismo, a u prostu nedjelju nedaj bože toga ni pomisliti — vlastelinka se razsrdi: „netreba klatiti se“, veli: „nepušćam, nisu vaše godine još takve, da vam se je za boga brinuti, još dospijete; nije vam sutra umirati!“

Sjedimo dan za danom i radimo; a oko nas sve tiho, rek bi začarano, tek što vlastelinka zaoha, ili koja od djevojaka na uho što šapne, a koja uzdahne od dosade. Muči nas ta rabota, a što ćeš. Hvali bogu i na tom, što nebiju deset puta na dan, kako čuješ u druge gospode.

A kadkada se razveselimo na jednoč, same neznamo od čega; veselo nam, te sve srdce skače. Čini se, da je slobode, zapjevale bi, te bi se po svem selu odzivalo... al nesmijemo. Glednemo jedna na drugu, i smieh nas napadne. Jedna magni obrvami, druga joj odgovaraj tim; koju priveži za stolicu kosom, a ina skoči i začmi skakati na prstih, da vlastelinka nečuje, kruži se, vrti

se, sve se rukavi razduhuju! E čega mi tada nismo sbijale!

U stare vlastelinke nije bilo ni roda, ni plemena, nikoga okrom jedine tek unuke. Obučavala se ona u Kievu, u nekakom . . . tamo... kako bi rekla?... in — sti — tu- — tu. Ona počesto prišalji pismo starici, a starica ta pisma svaki dan pročitaj. I poplači nad njimi i posmij se. Piše jednoč unuka, neka dodju po nju, kući ju odvesti. Doba je prišla. Majko boža! sva se kuća uzrujala; udri bieliti, miti, uredjivati. Gospodičnu čekamo, gospodična će doći!

Stara vlastelinka rek bi oživjela; hramlji iz sobe u sobu, iz svakoga okanca na cestu pogledaj, i nas goni za selo vidjeti, neide li gospodična. A nam je toga i treba. Mi se za tu nedjelju, dok ju izčekivale, upravo naživismo. Pošlju nas — nebježimo, letimo! Veselo nam gledati na step, na polja krasna. Zelena step rek bi bježi pred očima, daleko nekuda, daleko... Milo li ti je uzdahnuti na slobodi!

Cvieća naberi, vienaca napleti. Nadjeni te vience, kao nevjesta, i do samoga dvora u njih se veliči, a stupajuć na dvor, snimlji ih sa sebe i bacaj... Ah kako nam je žao te vience bacati! kako žao!

II.

Dočekasmo gospodičnu. Oj, kakva je liepa! Na koga se rodila takva? Čini se, ni namaljati takve krasote nemožeš. Starica kako ju ogrlila, tako je već iz ruku i nepustila; cjeluj ju, miluj, nasladjuj se njom, po sobah ju vodi, sve pripoviedaj, sve pokazuj; a gospodična tek se okreni i ljubopitnima očima posmotri.

Posadila ju starica za stol. I plače i raduje se, izpitkuje i natače. „Možda bi toga jela, možda toga pila?“ Jelâ je i svakojakih pića na stol ponastavljala. Sama sjela kraj nje, i nemože da je se nagleda; a gospodična sve podbire, čisto kao vrabčić. Mi iza vrata gledamo na njih i čekamo, što će gospodična; hoće nam se doznati, kakve su misli u nje, kakva ćud, kakov običaj.

— Kako si mi živjela, srdašce? pita starica: — Ništa mi negovoriš.

— Ej, babice! čemu još govoriti? Dosadno mi je bilo!

— O! učilo te mnogo? A čemu te naučilo, kokice moja?

— Što im se htjelo! Vam je bilo liepo živjeti ovdje po volji, a što sam ja pretrpjela s tim učenjem... I nenapominjite mi o tom!

— Golubice moja! Znam, tudji ljudi silno su te vriedjali. A zašto mi nisi odmah o tom pisala?

— Ta što to vi govorite babice, kako ćeš! odmah bi se doznalo.

— Biednice moja! Reci der mi bar, kako su te vriedjale te nevjerne duše?

— Oh, babice! i morile nas i mučile pa sve glupostmi: i to uči, i drugo, i peto, i deseto, glodji te glodji. A što mi treba znati, kako po nebu zviezde hode, ili kako ljudi za morem živu, je l' u njih tamo dobro ili nije dobro. Tek da se znam čim pred ljudmi pokazati.

— Ta uče se ljudi tek štogod, zlato moje. Pak i naše gospodične koješta pletu i šlavraju po francuzki.

— E, babice! zadjela se gospodična: francuzkim jezikom i glasbom sam se rado zanimala, plesom takodjer. Što treba, treba: svaki na to pazi, svaki za to pohvaljuje; a sve drugo tek brigu zadaje. Uči se, uči, pak zaboravi! I onim, što uče, mučno, i onim, što se uče, grustno. Mnogo je vremena zaman propalo.

— A kako to? možda vas zlo uče?

— Ta velju vam, i dosadno, i zlo, i u ludo. Oni tek misle o tom, kako iz nas novac izmuzti, a mi opet o tom, kako bi nas brže na slobodu pustili... A što ste se zamislili, babice?

— Ta o tom, srdašce, kako su za te uzimali novce liepo, a učili zlo. Nuto, ako mi sada sve zaboraviš?

— Kako bi, babice, bog s vami? Kako s gostmi ili u gostih zaboraviti glasbu, plese, francuzki jezik? A što je one zamorske tričarije, ja sam ju u jedno uho upušćala, a na drugo izpušćala. Ta ja je ni neznam već -- ala mi ga do nje stalo!

— A ako te kadgod tko upita: kako tamo zviezde po nebu hode, ili što drugo, a ti nebudeš znati? Ljudi ih osude odmah: gle, učila je a nezna ništa?

— Ta što vi to, babice? to sam ja tek vam priznala, da neznam; a tudji na vieke viekâ nedoznadu; neka me cieli dan izpituju! Ja se iz svega izkopam, te još i njih u nepriliku vrgnem — eto vid'te babice! Hajd da vam što popjevam! Čujte.

I zapjeva; a glas je u nje takov rek bi srebro se razsiplje.

Starica udri cjelovati ju. „Srdašce moje, utjeho moja!“

A gospodična joj se ulaguje, prosi:

— Kupite mi, babice, liepih nakita.

— Ti se o tom nebrini, djetešce: biti će tebi svega dovoljno. Ti ćeš biti u mene caricom nad gospodičnami.

A mi djevojke ogledamo se, te mislimo: čemu su to naučili tamo našu gospodičnu? ponajviše, čini se, ljude varati.

III.

— Podjimo, golubice, — govori joj stara gospodja, — hoću da si za uslugu djevojku izbereš.

I povede ju k nam. A mi od vratâ pa u ugal, hrpimice se tamo shrpile.

— Eto vaše gospodične, govori nam gospodja. Cjelujte ju u ručicu.

Gospodična i nije pogledala na nas, i pružila nam dva prstića. Starica pokazuje sve nas. „Evo ovo je Ana, ovo Marija, ovo Domaha."

— Bože moj! kriknu gospodična, protrne sva, rukama plesnu. Ta umije li koja od vas mene počešljati, zapetljati? Reče, stane, ruke spusti, te nas motri.

— Da što — veli starica: — umjeti će, srdce moje; ako ne, a mi ćemo jih naučiti.

— Kako tebe zovu? upita me gospodična, i nedočekavši moga odgovora, reče gospodji: — ova će biti moja.

— E dobro. Kakvu poželiš, srdce moje, ta neka i bude. Pazi, Justino, veli mi ona: — služi valjano, gospodična imati će te rada.

— Nu, hajdmo, babice, dovoljno mi je, prekinu joj gospodična a sama se namrčila, i na bok prignula, i oči nešto zažmurila, i s mjesta se kreće kao mačak, kad mu puhnu u brke iz lule.

— Ta valja ih, golubice, razumu naučiti; — u njih su glupe glave. Ja ću joj reći jedno, a ti drugo, pa će biti od njih nešto.

— Šteta, babice, što ih prije niste naučila, nego tek sada da se s njimi natežemo! Zašto nedadoste koju u grad?

Tako govore o nas kao da nas i nije u sobi. — Oj Justice, Justice, govore djevojke, kako ti to bude? vidiš kakva je nelaskava!

— A što, govorim ja djevojkam: — tugovanjem polja nepredješ, i od udesa svoga neubjegneš. Da vidimo, kako bude.

Rekav to i sama se zamislim.

IV.

Pod večer zovu me: „idi gospodični, razdievaj ju!"

Ja pridjem k njoj, a gospodična stoji pred zrcalom, i već sve sa sebe dolje trga.

— A kud si se tepla? Razdievaj me, brže, brže; hoću spavati.

Ja ju razdievam, a ona sve viče, „ta brže, brže!"

Vrgla se na krevet.

— Izuvaj! veli: — A umiješ li vlasi zavijati?

— Ne, neumijem.

— Bože moj, kako sam nesretna! Kakva je to luda! Hajd!

A djevojke već me izčekuju.

— Nu, što Justo, što sestrice? kakva je ona golubice?

A ja mislim, što ću im reći.

— Luda sam, govorim djevojkam; — neumijem vlasi zavijati.

V.

Drugi dan rano se probudila gospodična, umila se, obukla, obletjela sav dvor, sav dom, i u vrtu probavila: „Doma sam, veli, doma! Ništa mi sada nebrani."

Cjeluje staru gospodju i pita:

— Skoro li u goste podjemo, babice? A kada će gosti k nam dojti?

— Daj mi najprije da se tebe naužijem, nagledam, ribice moja.

— Ta kad ću se dočekati toga, babice! Ja sam mislila samo to, kad dodjem doma, — veselo će biti, ljudno, gostbe, plesi... Babice mila, golubice!...

— Nu dobro, dobro, ptičice moja; daj mi tek malo se poprigotoviti, a onda već odmah goste pozovem.

Začela su ta prigotavljanja. Starica sanduke izvlači iz ambara, vrbce od kadife, museline tanke vadi, kroj, primjeruj na gospodični. Gospodična sve podskakuje, sve se rumeni od radosti. To k jednomu zrcalu poteci, to se u drugo zagledaj. Čašu li vode uzme, i u vodi se nasladjuj sobom, kakva je krasna. To zapleti kosu, to razpleti, to vrpcami ju previj, to cviećem nakiti.

— Ah babice! uzkrikne: — kada ću se u atlasnu opravu obući?

— E kad se zaručiš, golubice moja, odgovara starica. Udati ću te za kneza ili za grofu, za velemožna gospodina, za prvoga na svietu bogataša.

A gospodična uzme i glavom bacati kao da je već najvelikorodnija kneginja.

U njih tek i bilo razgovora, da za kneza, za velmožu. Poslušat ih, to i k svatbi sve već gotovo, palate kamenite već sagradjene, i vrani konji zapregnuti. Čudesa sama! Govore, govore, gospodična uzdahne napokon.

— Što, babice, to su tek rieči, a dosele u nas nije nitko bivao?

— Ta počekaj maličak: nagrnuti će ih toliko, te ćeš se i jedva braniti moći.

VI.

I doista nahrupili k nam gosti, kao na požar. Jedni sa dvora, drugi na dvor. Nije nam ni sna ni odaha; leti, poslužuj od jutra do večera. Kadkada takva ih hrpa navali, te se diviš, kakve medju njimi gospode nije. I sve to hohoče, pleše, jede, pije. Narod sve bezposlen, nakrmljen. Gdjekoja milostiva jedva se kroz vrata progura. A gospodičića toliko u nas bivalo! te se rojem oko naše gospodične viju, rek bi stršeni zuče. Obmamila ih ona sve, koga besjedami, koga obrvami. Jednoga pitaj za zdravlje, pa tako laskavo, a drugomu govori, da joj je bez njega dosadno; trećega posadi kraj sebe kao rodjaka svoga. A oni biednici sve se tope, poludjeli su, lice izgubili. Svaki dan eto ih k nam, jedan drugoga preteći nastoje, zlobnima očima drug na druga pogleda. Je l' im ona duši tako

pridahnula, il im drugim čim dušu zamamila, oni tek kao mravinjakom laze. Ta i čim na svietu im se razveseliti? čim mladi viek svoj ukrasiti? Sladko pojesti, napiti se do pijana, odjeti se bogato — ima li šta drugo?

VII.

Malo po malo gospodična sve na svoju prevrnula i život i gospodarstvo.

— Dosta vam, govori, dosta babice, plesti! Zar u nas nije komu raditi? Kadgod k nam tko dodje, a vam sve kopitca u ruku, kao da ste služkinja kakva.

— Ta dosadno mi je bez posla, diete moje, odgovara starica.

— Uzmite knjigu, pa čitajte.

— A što da čitam? Ta već slabo vidim.

— A vi sjedite; ma samo, molju vas, nepletite. Radje mi oči iglom izkopajte.

— Dobro, dobro, smiri se.

Prestane starica plesti i pogiba od dosade. Nadjela joj gospodična kapu s šarenimi vrpcami i posadila ju na stolac posried sobe. Pridju gosti, a ona već gotova, dočekuje jih. Starici je život već tegotan, a gospodična se tješi.

— Kako je liepo, babice, u nas, kako slavno! kako sve razkošno, sjajno!

VIII.

Nas djevojke sve posadila šiti. Sama nas uči, i svaki čas zaviruje, šijemo li. Mi ćemo k objedu, a ona i tu se hmuri i nadimlje, što neradimo, a po tom svakim danom sve se više srditi stala. Već je začela i grditi, a kadkada štipne ili komne s lahka, te se i sama porumeni — stidno joj je. No stidila se tek, dok je privikla: a kad je privikla, onda tek doznasmo, gdje je na svietu nevolja živjeti.

Dodjem odievati ju, i bože kakve li se sve natrpim poruge! Zapletem joj kosu — ne tako! opet razpletem — opet ne tako! Cielo jutro mi u tom provodimo. Ona me štiplji i bockaj i češljem me grebi, i čiodom me bodi, i vodom oblievaj... čega, čega li ona nesbija nad mojom biednom glavicom!

Jednoč su u nas častnike iz grada očekivali. Mi smo s večera dvor pomele, dom naredile kao za sveti praznik. Sjela gospodična češljati vlase. A ja nesretnica! bolje mi i gorućega ugljevlja nabrati u ruke nego se natezati s nje rusom kosom! I takva sam ja i onakva, i proč otidji, i opet dodji... I turkaj me i naskakuj na me! Obumrla ja sa straha, a ona kriči, grdi, tapći nogama, a po tom zaplači najednoč. — Ja na vrata, a ona za mnom u vrt: „Ja ću te na komade razderati! zadušiti te, zmijo!“ Oglednula se ja, a ona tako strašna, te u mene noge poklecnule. Kad me shvati za šiju obima rukama, a ruke tako hladne, kao zmija. Hoću kriknuti — dah mi obumre, i upala ja pod jablanom; od hladne vode tek se osviestila. Gledam, djevojke se oko mene sjatile, sve biele, biele kao zid. Gospodična se na stolcu razvalila, plače, a starica nad mojom glavom stoji, tako me psuje, i tako je ljuta, te joj usta pocrnjela.

— Ta što si to učinila, smrade nekakov. Kako si smjela gospodičnu razgnieviti? Ja ću ti dati!

A gospodičnu nagovara:

— Neplači, neplač, andjelku moj; nije vriedna ona suzâ tvojih. Još ćeš mi se razboliti — sačuvaj bog! Gle i ručice su ti sasvim hladne. Dosta, dosta! Zašto ih sama kazniš? Potuži se meni, ako ti u čem neugode.

— A ti, nevaljanko, opet na me navali — poslje ćemo račun praviti, čekaj!

I neznam, kako sam se od druge biede izbavila, te me nisu bili. Valjda zato, što sam odveć slaba bila. Gospodja me tek nogom gurnula i rekla djevojkam prenieti me u kuću.

Djevojke su me podigle i poniele, a u kući začele oko mene jadikovati:

— Justinko, srdašce! gorka li je sudbina tvoja!... Majko boža! zašto je to nad nami takva nesreća.

IX.

Cielo su me proljeće pojili toplim mliekom, dok sam se malo oporavila.

Ležim sama; sve su na raboti; ležim te sve mislim: „takva mlada pa tako nemilosrdna, bože!...“

U kući hladak i tišina. Stiene biele, nieme. Ja sama sa svojom dušom. Vjetarce popuhne mi u okno mirisnim dahom. O podne, sunčana luč, goruća, prebaci kroz kuću jasni pram — kao žarom me obsiplje. Zadušno mi, muči me driem, a sna neima. I tako ti ga ja sama samcata sa svojimi misli: kako je živjeti na svietu! Radujem se, bože, kako ti se radujem, kada zašumi vrtič, pomrkne svjetlost, udari o zemlju dažd... Na jednoč čujem tapat za vrati... hohot i govor... u kuću se k meni cieli roj djece izsiplje, a sva su vesela, rumena; laskaju me, odtresuju na me kišne kaplje sa sebe; sabiru se na okno netrpljivi, kada li dažd utihne; pjevaju, viču.

Sunce tek što proviri iza oblakâ — oni i padnu iz kuće; a ja se još dugo, dugo čudim; to u jednom uglu hohot, to u drugom, kao da tko o srebrne zvončiće udara.

U večer, već u sumrak, vraćaju se s rabote utrudjeni ljudi. Svi izmučeni i sunčanom žegom i tegotnim trudom; svi muče, tek gdjekoji težko uzdahne, ili zapjeva tihano i tako pečalno!

Kadkada koja od djevojaka dotrči k meni iz doma.

— Justino, golubice!

— A što se radi tamo u vas sestrice! pitam ju.

— Ta i nepitaj, Justino, blieda je! Oj Justo biedne nam glave!

— A o meni se ništa nečuje?

— Kako ne?... Zašto, vele, k svojemu djelu neide? Čemu se nieži, kao kakva gospodja — eto što vele, kad ti se hoće znati... Oj, zabavila se ja! Budi zdrava, Justinko!

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Dvoransko kolo.

Napisao i orisao Fr. Šaver Kuhač-Koch.

(Dalje.)

E. Opis pojedinih lica.

Lik I. Osmica.

Kolo adagio . . . . . . 16 takta.

Čim su onih 16 taktova doplesali, započme se odmah pravi lik, naime allegro.

Ruke, koje su se u kolo hvatale, sada se razrieše.

1. Sve gospodje plešu uz osam koraka polke treskavice na lievo, izpred prsiju vlastitoga jim plesača, obidju ga s traga, plešu preko svojih mjesta, zatim izpred prsiju desnoga susjednoga im plesača, obkružuju i njega, i vraćaju se na svoja mjesta. (Sravnite *A* u narisu osmice), što iznosi . . . 8 takta.

2. Čim su gospodje dovršile onih osam taktova, plešu gospoda isti lik, samo tom promjenom, da gospoda plešu na desno oko svoje plesačice, a onda na lievo oko susjedne jim plesačice (sravni *B* u narisu osmice), što opet iznosi . . . . 8 takta.

Po tom ponove gospodje onih osam taktova pod 1), a onda gospoda onih osam taktova pod 2), što iznosi 16 takta, dakle ima svega skupa . . . . 32 takta.

Prvi lik zadobi svoje ime sa lika, što gospodje i gospoda tvore u allegru, te koji prilikuje osmici.

Opazka k narisu. Da se nebi tko smutio, propuštamo naris kretanja svih osoba; mislimo da obje slike *A* i *B* dosta jasno predočuju cielo lice.

Poveljaji (Commandos).

Kolo lievo, kolo desno.

Osmica.

1. Sve gospodje na lievo izpred prsiju svojih plesača. — Prieko vlastita mjesta. — Izpred desnoga susjeda. — Na mjesto.

2. Sva gospoda na desno, izpred svojih plesačica. Oko lieve susjedne jim gospodje. Na mjesto.

3. Gospodje kao i prije.

4. Gospoda kao i prije.

Lik II. Karika.

Kolo adagio . . . . . . 16 takta.

Opazka k allegru. Svi parovi ne tvore najednoč ovoga lika, već jedna polovica ostaje na svojih mjestih, a druga medjutim pleše. Svaka se polovina mora tako razdieliti, da svakomu paru naprotiv stoji drugi. Ima li u jednoj polovini 2, 4, 6 ili 8 parova, tad naravno napram svakomu par stoji drugi; ima li pako u toj polovini 3, 5 ili 7 para, tada to nemože biti, te redatelj mora prvoga ili drugoga puta da zaustavi jedan par.

Uredba je dakle ova: kada ih ima 8 para, započimaju 4 para; kada 12 para, 6 para; kada 16 para, 8 para. Ima li u kolu 6 parova, to mogu započeti 2 ili 4 para, ali nikada 3. Kad jih je 10 parova, započimaju 6 ili 4 para, kad 14 para, 6 ili 8 parova itd.

Držanje, kada se prvi put parovi predstave je ovo: Svaki gospodin meće lievu si ruku u lievicu svoje plesačice, a desnom ju obhvaća oko pasa. Kada se drugi put parovi predstave, uhvaća svaki gospodin desnicom si desnicu plesačice svoje, a lievu si ruku spušta slobodno uz tielo, ili se s njom podboči. — Osobitu pozornost valja obratiti na držanje, jer se bez pravilna držanja inače silno grieši u likovih.

Gornja uredba parova, kao i držanje, valja ne samo u drugom, nego i u četvrtom, petom i šestom liku.

1. Lik počimamo sa četiri para, i to na primjer, sa 1. 4. i 8. 5. parom. Kada osam parova ima, mogu u ostalom i 1. 6. 2. 5 ili 7. 2. 6. 3 itd. parovi ovaj lik zametnuti; to ide redatelja.

Začimajući parovi plešu u sredinu kola, onim držanjem, koje smo propisali u opazci o prvom predstavljanju, t. j. lieve ruke u u lievoj. (Gledjite u narisu „Karike“ A), što iznosi . . . . 2 takta.

Došav onamo poredaju se gospodje parova 1. 4, kano i parova 8. 5 hrbtom uz hrbat, i sve po četiri osobe načinjaju kariku. (Sravnite B u narisu Karike.) Ove se četiri osobe pako hvataju za ruke, i stoje sada tako, da gospodje gledaju iz kola, a gospoda u kolo. Tako se postaviv plešu uz 4 koraka polke treskavice 2 takta na lievo, a 2 takta na desno, što iznosi . . . . 4 takta; za sedmoga takta pako vraćaju se parovi, istim držanjem kao i prije, na svoja mjesta (gledji C u narisu Karike), što iznosi . . . . 2 takta.

Nesmije se zaboraviti, da parovi za dva takta moraju u sredinu plesati i ondje se postaviti, s toga se moraju vrlo brzo, još u drugom taktu poredati, ili bolje: plesači i plesačice moraju se trsiti, čim su u sredini kruga stali, odmah da su se i po pravilu već

namjestili. Uz gore opisano držanje lahko se daje to izvesti. Došav u sredinu mora plesač svoju plesačicu tako okrenuti, da nepustiv njene ruke, sam stoji s desna, a ona s lieva.

2. Kada su prvi parovi dovršili svoj lik, nasliede ih drugi, po našem narisu parovi 2. 7 i 3. 6. koji plešu posve isti lik, što iznosi . . . . 8 takta.

3. Prvi parovi ponove za nastavak lik pod 1., ali uz tu promjenu, da sada gospoda desnom rukom predstavljaju gospodje, te tako plesačice gledaju u kolo, a gospoda iz kola. Ovo iznosi . . . . 8 takta.

4. Drugi parovi isto tako izvadjaju ponovu pod 3., što opet iznosi . . . 8 takta; dakle ima svega skupa . . . 32 takta.

Ime drugoga lika polazi sa karike (obruč) što ju u allegru po dva para plešu.

Opazka k narisu „Karike“. Da prostora prištedimo, nedajemo za druge parove nikakova narisa, nego jedino velimo, da je drugi par napram sedmomu, a treći napram šestomu, a otale se zaključiti može, da bi naris za kretanje svih parova razit (horizontalan) biti morao.

Poveljaji.

Kolo lievo. kolo desno.

Karika.

1) Par 1. 4 i 8. 5 (ili 1, 6. 2. 5 ili 7. 2. 6. 3.) Svaki gospodin daje svoju lievu ruku u ljevicu svojoj plesačici. — U sredinu kola. — Po 4 osobe tvore kariku. — Gospodje hrbtom uz hrbat, 2 takta na lievo, 2 takta na desno. — Istim držanjem kao kod ulaza, na mjesto.

2) Par 2. 7 i 3. 6 (ili 8. 3. 7. 4 ili 1. 4. 8. 5). Svaki gospodin daje lievu si ruku itd., kao kod 1.

3) Prvi parovi: Desnu ruku u desnicu. — U sredinu. — Gospoda hrbtom uz hrbat, 2 takta na lievo, 2 takta na desno. — Na mjesto.

4) Drugi parovi: Desnu ruku u desnicu itd. kao kod 3.

Razredba.

Kad ima 8 parova:

prvi parovi:	*drugi parovi:*
par 1. naprama 6.	par 3. naprama 8.
„ 2. „ 5.	„ 4. „ 7.

ili:

par 2 naprema 7.	par 4. naprema 1.
„ 3 „ 6.	„ 5. „ 7.

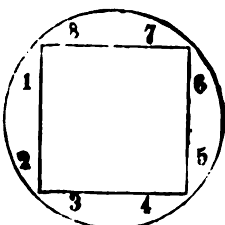

ili:
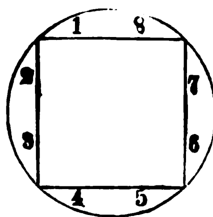

Kad ima 10. parova:

par 1. naprema 8.	par 4. naprema 10.
„ 2. „ 7.	„ 5. „ 9.
„ 3. „ 6.	

ili:

par 1. naprema 7.	par 3. naprema 10.
„ 2. „ 6.	„ 4. „ 9.
	„ 5. „ 8.

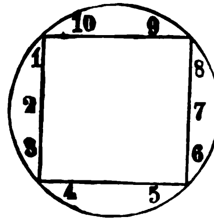

ili:
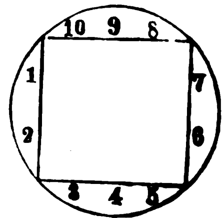

Kada ima 12. parova:

par 1. naprema 9.	par 4. naprema 12.
„ 2. „ 8.	„ 5. „ 11.
„ 3. „ 7.	„ 6. „ 10.

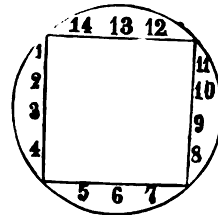

Kada ima 14. parova:

par 1. naprema 11.	par 5. naprema 14.
„ 2. „ 10.	„ 6. „ 13.
„ 3. „ 9.	„ 7. „ 12.
„ 4. „ 8.	

ili:

par 1. naprema 10.	par 4. naprema 14.
„ 2. „ 9.	„ 5. „ 13.
„ 3. „ 8.	„ 6. „ 12.
	„ 7. „ 11.

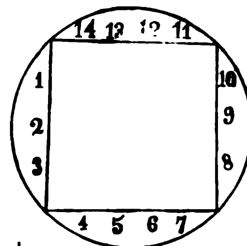

(Dalje sliedi.)

Narodno kazalište.

1.

(Konac.)

Govoreći o Makbetu, rado ga krasoslovci sravnjuju s Hamletom, jer se tako lašnje razumije i shvati: što je ovdje maglovito i tajinstveno, ondje je jasno, svjetlimi bojami orisano, pregledno. Hvale u Makbetu sličnost sa starom tragedijom, krasno jedinstvo, jedno-

stavni tečaj razvitka, prozirnu karakteristiku. U njem je narisano junačko doba evropejskoga sjevera; živimo u škotskih visočinah, gdje je sve puno praznovjerja, vrhunaravni se život pojavlja u prirodi, ljudi su živahne mašte i lahke vjere. Jasno je ovdje narisana blagost i grozota: lastavice se vraćaju u mirni dom, čuje se strašni šapat Makbeta i njegove žene o umorstvu kraljevu; vidi se, kako Makbetove grudi od straha drhću kod zločina, kako njegova žena u noći bludi od nemirne sviesti, kako se pojavlja duh Banka. Sve je to narisano živo, a jednostavnimi sredstvi. U ostalom Šekspir je taj cieli čin već gotov našao, kako je izpisan iz neke kronike. Toliko se zna o tragediji, da je već god. 1610. morala gotova biti.

Hamlet i Makbet propanu, jer su prekoračili granice: onaj oklieva odviše, ovaj odveć radi. Onaj stupi kao osvetnik pravde, kao kaznitelj zločina; ovaj je sam zločinac. U Hamletu teče čin polagano, u Makbetu sve ide naglo. Onaj je manje junak, al ima više izobraženja; ovaj je junačina, pa mu fali ono, čega Hamlet više ima. Makbet je pravi junak; nije zločinac, dokle nebude dirnuto njegovo častoljublje. S vana dodje poticaj, koji ga na zločin sklone. S bojišta se vraća sa slavljem i naidje na vještice, koje ga prve potaknu na to, da sve više i više leti mišlju svojom.

Vještice su u Makbetu divlje, govore prosto, ružne su kao zlo i nikakova spola; Šekspir ih je prozvao „sestrami sudbine.“ Raduju se one zlu, gledaju svagdje zlo potaknuti, nisu osvetnice zločina. Prividnostmi, zavaravanjem kušaju čovjeka, hoteći ga zaplesti u vražje mreže. Koji čitaju, il gledaju predstavljati Makbeta po izradku Schillerovu, neće imati pojam o Šekspirovih „sestrah sudbine“; jer su u Šekspiru one proste, nizke, a Schiller ih je učinio strašnimi i velikimi, držeći, da je tako bolje za tragediju. Važno se pitanje poradja ovdje: smije li dramatički pjesnik takove vrhunaravne stvorove dovesti na pozorište? Lessing je liepo opravdao pojav duhova u Šekspiru; a to isto vriedi i za „sestre sudbine“. U njih nam je predočeno igranje častoljublja Makbetova, predstave o veličini, koje su uz njegovu živahnu maštu lako niknuti mogle, upravo kao što Hamletov duh znači slutnju Hamletovu ob umorstvu njegova oca, koja sve većom izviestnošću postaje.

Te su vještice jedan poticaj, koji Makbeta na zločin navadja. Drugi je njegova žena, Lady Makbet. Ona je neustrašiva žena, velikom strogosti sili, da se zločin izvede; ona utvrdi svojimi silnimi riečmi u Makbetu onu odluku, i nije u smetnji, kad je djelo izvedeno. To je žena silne neustrašivosti, al ona je ipak žena. Vidi se to odatle, što neće da sama učini zločin, premda bi to uz čvrstu odluku lahko bilo, nego junak Makbet mora ga izvesti. Njezina sila izvire odtuda, što nepomično vjeruje u junačtvo svoga muža, što do njega mnogo drži. No nije ona sve osnovala, nju je nadkrilio Makbet. Misli ona, da je sve učinjeno, ako se krvavi bodež metne k dvoranikom kraljevim; no Makbetu se to nije činilo dosta, nego on bez znanja svoje žene ubije oba dvoranika. Lady Makbet pozna svoga muža; nemogući ga drugim sklonuti na zločin, uzme djelovati na njegovo častoljublje: Bojiš li se, veli ona, biti u činu onaj, koji si bio u želji. Dà, ovakve rieči djeluju kod Makbeta, a ne poziv na ljubav. Ona to čini kao žena, odavajući se svomu mužu, posvećujući njemu sve sile svoje. Da je prava žena, vidi se i odtuda, kako joj savjest noću odkriva zločin, kako silno djeluje na nju, ter se Lady Makbet sama ubije.

Vidjeli smo, kako se Makbet razlikuje od Hamleta: no različit je on i od Richarda. Oba se slažu u tom, da ih častoljublje dovede do zločina, a Makbet nije od naravi na zločin sklon kao Richard; on je pače od naravi blag i plemenit, samo što nemože odoliti napastnim okolnostim ni poticanju ljubljene žene. Nezna on hiniti niti se pretvarati, nezna hladno, lukavo plesti kao Richard; on je odriešiti vojnik. Dà, to je glavna biljega Makbetova značaja, da je vojnik, slavodobitni junak. Došav na stazu zločina, polazi neprestano dalje: ubiti dade Banka i obitelj Macdufa. Pogibelj, koja mu prieti, znade dočekati junačtvom; vremenom utvrdne ponos, raste nestrašivost i junački prkos, čim veća postaje mu krivnja. Samo onda postaje nešto strašljiv, kada mora voditi zadnji boj za svoj obstanak, pošto su se izpunili uvjeti njegove propasti, koje su mu stavile „sestre sudbine“: pošto se namjerio na junaka, koga nije žena rodila, i pošto se šuma stala micati prama njegovu dvoru. Glas savjesti vrlo je u Makbetu budan: prije zločina sgraža se on takova djela, a poslje, kad je postigao svoj cilj, nemože se veseliti uspjehu.

Sve je u ovoj tragediji majstorski izvedeno, pa bi se dalo govoriti još i o drugih značajih: o slabom kralju, o Banku, koga nisu vještice zavesti mogle, o Macdufu, od koga je zazirao sám Makbet. No mi ćemo se okaniti toga, da se ovaj izvještaj odviše ne razt gne. Budi samo nešto rečeno o predstavi.

Da se je preveo na hrvatski izradak Schillerov a ne izvornik Šekspirov, to se nemože pohvaliti, makar je i istina, da je Schillerov izradak s pozorištnih obzira laglje izvediv: al je zato izgubio od nutrnje dramatičke važnosti. Već je Schlegel ukorio Schillera, što je išao mienjati karakter „sestra sudbine.“ Mjesto ludjačkoga zanovetanja metnuo je samu za sebe inače krasnu pjesmu vratarevu; al je tim pokvario način Šekspirov. Ovaj je hotio pokazati veliki kontrast, pa je umah iza groznoga umorstva stavio ono ludo-

vanje; to je tako u njega običaj, al je osnovan na duboku poznavanju prirode, gdje se takodjer vrlo sitne stvari pojavljaju uz velike, grozne, uzvišene. Schiller je odstranio s pozorišta umorstvo Macdufove obitelji, dakako na uštrb dramatičke živosti; jer nam mora jasna i pojmljiva biti Macdufova želja za osvetom, a to je moguće samo onda, ako vidimo svojim očima krivdu, koju Makbet nanosi Macdufu. Idealista Schiller u obće je nastojao dati sjajniju, ljepšu vanjsku formu, i tim je nutrnju jezgru povriedio. Uz ove stvari nastojalo se i od strane kazalištne uprave nešto učiniti, da nebude sve kako bi trebalo. Vještice u prvom činu stoje preblizu Banka i Makbeta, tako da mislimo viditi pred sobom obične grdo obučene žene, a ne nešto različita od čovjeka. Izpušten je cieli dvanajsti prizor, gdje razgovaraju Rosse i neki starac. Odtuda se dogodilo to, da kraljevi sinovi (u 11. priz.) odluče odputovati i odu na jedna vrata, a zatim umah dodje Rosse i Macduf, ter ovaj pripovieda, da su pobjegli kraljevi sinovi i da na njih s toga pada sumnja glede umorstva. Čini se dakle, da su oni doznali za bieg prije, nego su kraljevići i pobjegli — što ne može biti. Onaj 12. prizor baš služi za to, da nešto vremena prodje izmedju bjega kraljevićâ i Macdufove viesti, ter samo tako možemo mislíti, da je moguće bilo Macdufu doznati za njihov bieg.

Pompeji.

Po Gastonu Baissieu i drugih.

U srednjoj Italiji, na južnom podnožju Vezuva, pol sata od mora (zalieva Napuljskoga) udaljen, ležao je prije 18 vjekova malen, nu bogat i živahan grad Pompeji. Rieka Sarno spajala ga je s jedne strane s morem, a s druge strane sa gradići Nola, Noceria i dr. Pompeji bijaše tom riekom nekim načinom luka za svoje zaledje.

Okolica bijaše rodna i bujna, obilujuć uljem, vinom, žitom, a mirni stanovnici niti slutili nisu, da za sve ovo obilje najviše imadu zahvaliti Vezuvu. Da je Vezuv vulkan, to danas svikolici znamo; nu u ono doba bijaše Vezuv posve miran i nitko nije ni slutio, što u njem kuha i vrije. U davnoj davnini on je svu ovu okolicu obsipao svojom vulkaničkom utrobom, koja se tečajem vjekova pretvorila u najrodniju zemlju crnicu.

Stanovnici davno već na to zaboraviše, nasadiv po njem mal ne do vrha vinograde i vrtove i okitiv ga množtvom villâ, od kojih se je divan pogled pružao preko rodne okolice i bielih gradova na sinje more. Uz zaliev napuljski (kumanski) nanizali se gradovi kao labudovi. Najsjevernije ležaše glasoviti grad Cumae. To bijaše najstarija grčka naselbina u Italiji (od god. 1050. pred Is.) i mati čitavoga niza gradova grčkih okolo Vezuva.

Kod Grka bijaše toliki tanani smisao za ljepotu, da oni držeć se estetičkoga načela, da je samo ono liepo, što se u svojoj cielosti pregledati može, nikad nisu stvarali velikih gradova, nego sagradiv jedan grad, kad je ovaj bio dovoljno velik, gradili su u neposrednoj njegovoj blizini nov grad.

U neposrednoj blizini Cumae podiže se grad Dikaiarhia (Puteoli). Medju oba ova grada ležalo je kraj mora glasovito kupalište Bajae, kamo su bogati Rimljani za vrieme carevâ dolazili uživati krasnoga zraka i divne okolice i upotrebljivati ljekovita vrela za kupanje. U razvraćenosti, koja je za carevâ Rimom zavladala, bijaše Bajae stecište luksusa i razuzdanosti, pustolovstva i zabave. Pjesnici i spisatelji onoga vremena oštrom satirom i nemilom kritikom udaraju na život, koji se je tamo tjerao. Na predbrežju Misenskom ležao je grad Misenum sa liepom i prostranom lukom. Malo niže ležao je Napulj (Neapolis). Tu se je grčka kultura usredotočila, te su stoga „izobraženi“ Rimljani u doba pâda i krive kulture najvolili ovdje se baviti. Cestom dolazilo se je za jedan sat u Herkulanum, odavle dalje u Pompeji i napokon u Stabiae.

Stanovnici ovih gradova uživali su svoju sreću u obilju i u miru. Mnogi Rimljani dolazili su ovamo, da se raztresu od gradskih poslova, i donosili su ovamo rimske mode, i običaje, a i rimsku izkvarenost, Prvi put ustraši stanovnike g. 63. poslije Is. strašni potres, koji je osobito u Pompejih mnogo štete počinio; na nikomu nepade no um, pripisati tu nesreću miroljubivomu Vezuvu. Ova nesreća je kriva, da su se mnogi stari spomenici srušili, te kašnje novimi u neronskom štilu zamienili. Grad bijaše opet na novo sazidan, trgovina i obrt cvala je bolje nego ikad, kad najedanput god. 79. posl. Is. dne 24. kolovoza, upravo za vrieme predstave u Amfiteatru, na strah stanovničtva otvori Vezuv svoje davno, morda tisuće godina zatvoreno ždrielo, te obaspe čitavi grad uz neprestani potres debelim slojem svoje goruće utrobe tako, da ga nestade sa svieta. Susjedni Herkulanum bude potopljen čitavim morem goruće lave, a i Stabiae budu posve zasipane.

O toj katastrofi imademo dva vrlo obširna opisa, i to od mladjega Plinija, i kašnji od Cassia Dida (200 posl. Is.). Mladi Plinij nalazio se u to vrieme kao mladić od 17 g. kod svoga ujaka, poznatoga spisatelja Plinija starijega u Misenu, te je bio očevidac čitave katastrofe. Njegov ujak bijaše najme zapovjednik brodovlja, što se je u luki Misenskoj nalazila, te pogibe pri toj strašnoj revoluciji elemenata.

Historik Tacit, pišuć svoju poviest, umoli mladjega Plinija, da mu kao očevidac točno opiše smrt svoga ujaka. Plinij odazove se izbilja toj želji, te opiše u dva pisma smrt svoga ujaka i vlastite svoje dogodjaje. Iz zanimivoga ovoga opisa budi izvadjeno:

„Dne 24. kolovoza,“ piše Plinij „okolo 7 ure (1 sat poslie podne) javi moja majka ujaku, koj se je naukom bavio, da se diže nekakav neobični crni oblak. Ujak prikopči obuću i ode na brežuljak, iz koga je mogao čitavi pojav točnije motriti.

Tu se je vidio oblak, nu nije bilo moguće pravo razabrati odakle se podiže, tek kašnje opazi se, da se diže iz Vezuva. Toga oblaka neznam vam točnije opisati, nego ako ga prispodobim stablu, koje je sunulo u vis, pa tek gore razprostrlo grane. Ja mislim, da je jak vjetar potisnuo oblak u visinu, a gore je popustio, ili je pako oblak sam svojom težinom tako dole tiskao, da je takav oblik dobio. Sad bijaše svjetao i biel, sad škur i pjegav, kako je kad bio napunjen pepelom ili zemljom. Ujak čovjek zvjedljiv, htjede stvar bolje iztražiti, te zapovjedi, da se mala liburnička ladjica spremi na put. Meni dozvoli, da ga pratim; nu ja nehtjedoh, veleć, da ću učiti. Izišav na polje, stiže mu pismo od Rektine, odlične jedne gospodje, koja je poplašena pretećom pogibelji, molila njega za pomoć; jer je njezina villa ležala tik izpod Vezuva, te je samo na ladji odanle uzmaknuti mogla. Plinius uzme sada brodić sa četiri vesla te sam sjede unutar, da ne samo Rektinu, nego i druge prijatelje izbavi; jer na toj dražestnoj obali stanovalo je mnogo odličnih ljudi. On posrnu ravno u pogibelj tako neustrašeno, da je čitavi pojav točno narisao i opisao. U brodić kišio je sve gušći i topliji pepeo, a najednom poče padati i crno, osmudjeno kamenje i veliki komadi plavca (Bimsstein). More odskoči silno od obala, ogromne stiene kotrljahu se sa Vezuva, i nije se dalo približiti k obali. Plinij promišljavaše jedan čas, bili išao dalje ili bi se po savjetu krmilara vratio; nu najednoč reče odvažno: „Bogovi pomažu odvažnim, brodi k Pomponijanu!“ Ovaj je stanovao u Stabijah, te bijaše već svu robu spremio u brodove, spreman da odbrodi, čim dune zgodan vjetar, kadno nadodje Plinij, te ga utješi i ohrabri. Medjutim buknu Vezuv na više miesta još jače, a mrkla noć nastade najedanput, te još umnoži strahotu dogodjaja. Plinij legne spavati u villi, zaspi tvrdo. Kad je preddvorje (area) već tako visoko zasuto bilo pepelom i plavcem, da se je još jedva izaći moglo, probudiše ga, te se vrati k ostalim, koji su bdili.

Sad se je viećalo, bili ostali u kući ili bi po vani bludili. I jedno i drugo bilo je jednako pogibeljno. Kuća tresla se je i nihala od silnoga potresa, kao da ju tko hoće iz zemlje da izčupa, a pod vedrim nebom padao je plavac kao kiša. Nu ipak odlučiše izaći van. Da se obrane od kamenja, privezaše lanenimi rubci jastuke (vanjkuše) na glavu, i uputiše se k moru. Drugdje bijaše već dan, nu ovdje ležaše još mrkla, gusta noć, koju je kadikad bljesak presjecao. Podju k moru, da vide, nebi li se mogli odputiti, nu more bijaše još silno uzburkano, i svaki pokus bijaše nemoguć. Plinij legne na tle na ponjavu, te zahtjevaše hladne vode. Tad zasja vatra i š njom razširi se strašan sumporni smrad. Svi pobjegoše, a Plinij se prestraši, te upiruć se na dva roba, kako bijaše debeo i težak, htjede ustati nu padne opet na zemlju, — bijaše se udušio. Treći dan u jutro nadju njegovo tielo neoštećeno i obučeno u isto odielo. Bijaše na oko kao da spava, a ne kao da je umro“.

U drugom svom pismu pripovieda mladi Plinij, da je nakon odlazka svoga ujaka ostao u Misenu učeć. Kašnje se okupa, navečera te legne spavati. „Već više dana prije toga dogodjaja osjetio se češće žestok potres; nu u Kampanji smo na to naučni, te si nitko nije glave razbijao. Nu one noći, pošto je Vezuv provalio, bijaše potresanje tako silno, da se je činilo, kao da će se sve, ne samo srušiti, nego upravo skroz i skroz preokrenuti. Majka dotrči u moju spavaću sobu i ja ustadoh. Sjedosmo u preddvorje blizu mora i ja uzeh posve mirno čitati T. Livia. Tad najednoč dodje jedan prijatelj moga ujaka što se nedavno bijaše vratio iz Hispanije, te nas stane koriti sbog naše nebrige; nu ja se nedadoh smesti u svom čitanju. Bijaše već 7 sati u jutro: nu tamno i mrklo. Kuće okolo nas ljuljahu se i drktahu, i mi bijasmo neprestano u pogibelji, da budemo zasuti, prem smo pod vedrim nebom sjedili. Odlučismo dakle otići iz grada. Za nama grnulo je množtvo uplašene i uzrujane svjetine. Kad smo bili izašli iz grada, opazismo mnogo strašnih stvari. Kola, na kojih se bijasmo iz grada izvezli, kolebala su i skakala na ravnu putu simo i tamo kao lopta i nije jih bilo nikako moguće na miru uzdržati. More kao da se u sebe povuklo, te kao da je od silnih udaraca uzmaklo od kopna; na suhom žalu ležale su ribe i druge morske životinje. S druge strane od kopna vukao se je strašni crni oblak, iz koga je žarki plamen sukljao: bijaše kao bljesak, nu znatno veći. Tad onaj prijatelj iz Hispanije reče majci i meni: „Ako tvoj brat, a tvoj ujak još živi, to želi, da i vi živite; ako li je poginuo, posliednja mu želja bijaše sigurno, da ga preživite: čemu dakle oklievate, da se spasite?“ Mi odgovorismo, da tako dugo nećemo bježati, dokle nesaznamo, što se je s njim zbilo. Tad on naglo pobježe, te izmače prietećoj pogibelji. Nije dugo postajalo, onaj se oblak spusti i prikrije sve more, zakriv nam otok Kaprae

i grad Misenum. Tad navali na me majka moleć me i zaklinjuć, da bježim i da se spasim, ja ću se kao mladić lasno spasiti, a ona nemoćna starica nemari umrieti, samo da nebude uzrokom moje smrti. Ja joj odvratih, da ću se ili s njom ili nikako spasiti, te popadši ju za ruku prisilim ju, da se žuri; ona je išla nerado i mučno, predbacujući si neprestano, kako me zadržaje. Sad pade na nas pepela, nu tek malo; ja se obazrem i vidim, gdje se za nama kao rieka kotrlja strašna pomrčina. „Podjimo na stranu," rečem majci, „dokle još vidimo, da nas kašnje na cesti nepogazi u tmini množtvo, koje grne iz grada." Tek što sjedosmo, okruži nas strašna tmina, no ne morda tmina obične oblačne noći, nego grobna tama, kao u zatvorenoj sobi. Do nas je samo dopirao jauk žena, plač djece i vika mužkaraca; jedni su zvali roditelje, drugi djecu, treći žene; jedni su jadikovali nad vlastitom nesrećom, drugi nad nesrećom svojih; mnogi dozivali smrt samo od straha pred smrću. Mnogi podizahu ruke k nebu, većina vapila je, da više neima boga, te da je za sviet nastupila vječna posliednja noć. Mnogi su strahotu još pomnožali izmišljotinami, tvrdeć, da se je pol Misena srušilo, a druga polovina da je u plamenu. To je bilo izmišljeno, nu svatko je vjerovao. Sad malko prosvanu; nu ne kao dan, već kao da je blizu vatra. Nu vatra nas nestiže, nego opet pritisne mrkla noć i silni pepeo padaše na nas. Često ustajasmo, da se otepemo; inače bi nas zasulo i zakopalo bilo. Napokon raztepe se tmina kao dim i oblak, dan nastade, sunce se pojavi, nu slabo i bliedo, kao da hoće da pomrči. Sve što ugledasmo bijaše pusto te pepelom kao sniegom pokriveno. Vratismo se u Misenum te provedosmo tamo noć puni nade i bojazni, jer potres još nebijaše prestao; nu na put nemogosmo se spremiti, dok nesaznamo ujakov udes."

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Narodni zemaljski glasbeni zavod u Zagrebu dati će za članove družtva 3 glasbena koncerta na 25. veljače, 10. i 24. ožujka t. g. u kazalištnoj dvorani svaki put u 11 i pol sati prije podne. U glavnoj godišnjoj skupštini istoga zavoda obdržavanoj dne 27 siečnja 1871. zaključeno je ovo: „Pošto je u §. 55. pravilà ovoga zavoda propisano ovo: „Družtvo će sudjelovanjem svojih izvadjajućih članova i drugimi sredstvi svake godine na zabavu obćinstva a na pospješenje svoje svrhe uz plaćeni ulaz u shodno vrieme dati više muzikalnih akademija;" i pošto je u §. 17. istih pravila ustanovljeno ovo: „kad družtvo daje zasebne koncerte, onda ima svaki član za sebe prosti ulaz;" napokon pošto se jednoj i drugoj zadaći toj posebice zadovoljiti nemože: bude zaključeno, da se te obje zadaće spoje, i da zavod ovaj dade što više koncerta, u koje imadu članovi podupirajući, izvršivajući i začastni za sebe, i za svoju pod jednim krovom, i kod jednoga stola snjimi živuću porodicu prosti ulaz: a nečlanovi dolikujući ovomu družtvu mogu za takove koncerte dobiti ulaznicà uz običajnu ulazninu od 50 n. za svaku osobu. Uslied toga dakle dostaviti će se ulaznice rečenim članovom kući po dosadanjem običaju, a drugo slavno obćinstvo dobiti će ih kod pazikuće u kazalištnoj zgradi i kod „kasse" u rečenu cienu."

Književnost. Ivan Tkalčić izdati će „povjestne spomenike iz XII. i XIII. stoljeća", koje je izvadio iz nadbiskupskoga i kaptolskoga arkiva. Ovimi do sada neobjelodanjenimi spomenici razbistriti će se ono doba kad su kraljevi iz koljena Arpadova upravljali Hrvatskom. Djelo je jur pod tiskom. Ciena je 2 fr a. v. Tko bi se želio predbrojiti neka se prijavi g. Tkalčiću, prebendaru u Zagrebu.

— Od „Ženske biblioteke", što ju uredjuje Marija Fabkovićka a izdaje Lav Hartman u Zagrebu, izašo je I. svezak, str. 48. Ima u njem „Proslov" od M. Fabkovićke, i „Uvod" k ženskoj biblioteci od česke spisateljice Sofije Podlipske; a iza toga sliedi djelo Karela Jonaša: „Žena u družtvenosti ljudskoj, osobito u Inglezkoj i u Americi", koje će se nastaviti u kašnjih svezcih. Ponavljamo ovdje, da „Ženska biblioteka" izlazi u mjesečnih svezcih jakih 3—4 arka, a ciena joj je za Zagreb 3 fr. 60 novč., za vanjske 4 fr. 20 novč. Predplatnina se šalje knjižari Lav. Hartmana u Zagrebu.

— Izašao je 4. broj „Prosvjete", s ovim sadržajem: k preuredjenju naših pučkih učiona (konac) od Stjep. Basaričка; pedagogijske slike; uvod u mjerstvo od V. Mařika; napokon razne viesti i dopisi, i obzor. Uz ovaj broj Prosvjete izdan je „Viestnik za pedagogijsku književnost i učila", gdje se govori o „Slavenskom pedagogu", koje smo poduzeće već objavili; zatim pod naslovom „Slavenska pedagogijska književnost" imadu ocjene ovih djela: „istorija pedagogije od Milićevića (ocienjuje M. Stojanović), zadaća učiteljskih zadruga u sadanjem dobu" od Milišinovića, „školska disciplina", „i život je školin predmet", „računarska početnica", „vinek", „divadelni ochotniček", „praktische Logik".

II. učiteljska skupština. Neki su učitelji, hoteći u Zemunu ove godine držati 2. učiteljsku skupštinu, zamolili glavno vojno zapovjedničtvo kao krajišku oblast za dozvolu; ujedno mole i novčanu pripomoć.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Ivan Dežman.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 9. U Zagrebu dne 2. ožujka 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

PISAMCE.

Crtica iz života.

Moj ujak župnikovaše u ravnoj hrvatskoj Podravini. Ja sam dolazio k njemu redovito svakih praznika, da kod njega proživim ono kratko vrieme djačke prave sreće i mile bezposlice.

U moga ujaka desio se česti, rado gledani i rado pozivani gost, liečnik iz obljižnjega gradića K., imenom Sirovski. Bilo mu već daleko preko petdeset godina, tiela mršava al koščata, crte ugodna mu lica odavahu odriešitost al uz to neobičnu blagost i dobrotu. Rodom iz Česke obljubi u kratko vrieme svoga boravljenja kod nas Hrvate i hrvaštinu; jezikom je našim govorio okretno i sjegurno; da nisi spetio onaj malko neobični naglasak te hitro izgovaranje, nebi rekao, nego da imaš posla sa pravim rodjenim Hrvatom.

Doktor Sirovski u pravom je smislu rieči živio prema svomu zvanju. Malo i veliko, bogato i siromašno hvalilo bi njegovu vještinu, nesebičnost i neobično požrtvovanje. Pozvao ga tko mu drago, u vrieme koje hoćeš, i kamo hoćeš, on je bio uviek spreman. Ubog seljak, koji nije već možda mjesec dana krajcare vidio, pouzdano bi dolazio k doktoru Sirovskomu znajuć, da će u njega naći prijatelja iskrena i dobra. Mnogi mu svjetovahu, neka podje u veći grad, gdje bi mogao udobnije i materijalno sjajnije živjeti. Nu takovi ga savjeti silno razljutiše. „Taki ste vi svi tobože naobraženi Hrvati! Nijednomu se neće obćiti s prostim narodom; ako si sudac, liečnik, odvjetnik ili pop, nikakove želje neimaš druge, nego kako bi se dočepao Zagreba, ili kojega većega grada. Nijedan vas nemari za puk, za masu; vi ju prezirete, samo kad je trebate, onda je i seljak dobar i mio; onda ga hvalite i mitite svačim liepim. A neučini li vam štogod po volji, tad vičete nanj: siromašan, glup, neizobražen je hrvatski seljak! Tko je tomu najviše kriv? Vi sami, koji se gradite patrioti, prijatelji domovine i naroda, a kad tamo, vam se duri seljakova kolibica i vi bježite od njega, uklanjate mu se gdje možete; postupate s njim surovo i nemilo; a opet zahtievate, da vas poštuje, da vam v j e r u j e! Kolika li tu protuslovja! Tamo kod nas u Českoj biva drugačije; al zato smo vas daleko i pretekli!“

Doktor Sirovski govoraše živo, ognjevito, a iz svake rieči mu svjetilo se njegovo najdublje uvjerenje; jer valja žalibože priznati: govorio je ž i v u i s t i n u.

Tako vam bio prijatelj moga ujaka; on postane do brza i mojim. Pozivaše me često k sebi, a ja se rado odazivah takovu pozivu, jer mi je Sirovski umio uviek liepih stvari iz svoje prakse pripoviedati, a i tumačio bi mi kad što narav, postanak i liečenje mnogih bolesti.

U njegovu domu u gradu K. bilo je sve pristalo, liepo i ukusno uredjeno. Čudio sam se, odakle doktoru toliko cvieće. Na svakom prozoru lončić do lončića puni preliepa cvieća; a malena bašča njegova upravo je bila natrpana raznobojnimi raznolikimi, i prekrasnimi ružami.

Kad god sam zapitao Sirovskoga, čemu mu toliko cvieće, znao bi mi reći: Čekajte, mladi prijatelju, doći će vrieme, pa ću vam i to razjasniti.

Boraveć kod doktora bilo mi je prilike upoznati se sa svim, što ima u gradu K. otmenijega. Kad nije bio zabavljen svojim poslom, vodio bi me sad k jednomu sad k drugomu znancu; posjećivali smo pod večer

javna mjesta te u ugodnu razgovoru sproveli gdje koju uru.

———

Jednoga po podne reče mi Sirovski:

— Imam posla kod jednoga bolestnika; kad ga obavim, posjetiti ću gospoju Terezu Milićevu; znate ju, zar ne? Biti će mi drago, ako i vi dodjete. Pripoviedao sam joj već o vas. Želi vas upoznati. Dodjite svakako. Ona je moja zemljakinja; viditi ćete, vrlo je dobra i fina gospoja.

Obećao sam učiniti to.

O toj gospoji pripovjedaše mi Sirovski, da se je s njom upoznao pred nekoliko nedjelja. Bila je nešto obolila, pa njega pozvala. Od onoga vremena sprijateljiše se. Jedno je k drugomu privlačila neka neodoljiva sila, koju čovjek nerazumije, ali joj se rado pokorava. Njezin otac rodom iz Česke dodje kao činovnik u Hrvatsku, postane predstojnikom u jednom kotaru. Kći mu Tereza udala se za nekoga prilično imućnoga vlastelina hrvatskoga. Izteklo već tomu dvie godine, što je obudovila. Neimajuć nigdje nikoga svoga, proda imanjiće te se preseli u grad K., da ondje živi i doživi svoje dneve. U gradu ju sve poštovalo sbog riedke ljubežljivosti i dobrote. Sirovski pripoviedaše mi još kod ujaka o njoj, pa mi reče, čim dodjem u K. da ju moram posjetiti.

Od naravi plašljiv i ponešto nespretan u družtvu ženâ nisam baš rado primio prijateljeve ponude; ali odbiti je nemogoh.

U odredjeno vrieme pokucam na vratih gje. Milićeve. Tamo se je već desio doktor Sirovski.

Ja se hitro uvjerih, da moj prijatelj nije sbilja pretjeravao hvaleć svoju zemljakinju. Što mi je on pripoviedao, što su kazivali drugi ljudi, sve je to bila sgoljna istina.

Neobično brzo ja se kod nje udomaćih; bijaše razgovorna, mila i vrlo naobražena. Al što mi se je na čudo dalo: u nje svaki kutić pun cvieća kao i u moga prijatelja Sirovskoga.

— Al kamo ste se vi gospodine doktore zagledao? upita nenadano domaćica.

I zbilja Sirovski upiraše oči u jedan prozor te nekoliko časaka ni oka s njega nije skinuo. A pri tom kao da se je sasma promjenio. Licem njegovim prolije se neobična melankolija; bilo je očevidno, da se je iz davne prošlosti predanj stavila slika, koje se i sada sjeća čuvstvom bolno-ugodnim.

Pitanje gje. Milićeve zateče i trgne ga iz tih misli.

— Oprostite; opazio sam tamo na prozoru prekrasnu kitu cvieća. Molim vas, odakle vam ono?

— A, poklonila mi ju danas kćerka moga kuće gospodara. Znade diete, da ljubim cvieće, pa mi se htjelo prilaskati onom kiticom.

— Vrlo je liepa; pa za čudo, tako su u njoj razne vrsti cvieća poredane, da me je ta okolnost i nehotice sjetila na jedan dogodjaj iz vlastitoga života. Odatle vam ta moja zamišljenost.

— Nebi li ste nam htio pripoviedati tu sgodu? zapita gja. Milićeva.

— Hoću, ako želite. Doduše nisam je do sada nikomu kazivao; nu mislim, sada neima tomu nikakove zaprieke.

Sirovski baci još jedan put okom na kitu cvieća, a zatim uze pripoviedati:

„Radio sam u Kolinu. Moj otac bijaše imućan trgovac, pa je svakako hotio, da njegov sin nebude trebao razbijati si glave vodjenjem trgovačkih knjiga, slaganjem povoljne ili nepovoljne bilance ili svaki čas drhtati sbog kojekakvih krizâ. Poslà me u Prag, da učim medicinu. Nastani me kod svoga brata, prilično u časti velikoga činovnika sudbenoga, čovjeka neoženjena, ali inače dobra, da netrebaš boljega na svietu.

U Pragu proživih ugodno dvie godine baveć se marljivo znanošću. Nu to me nije priečilo, da nezavirim kadšto i za liepimi djevojkami. Denique kad je čovjek mlad, niti ozbiljni Aeskulap nemože ga od toga odvratiti. Moje srce do brza ulovi liepo, crnomjasto djevojče. Još mi je i danas tako živa pred očima, kao što bijaše onda, kad smo se prvi put opazili u kazalištu. Od toga časa često sam zalazio za njom, pa mi pošlo za rukom doći i u kuću njenu. Njen otac g. Vinař bio takodjer činovnikom u Pragu kod neke oblasti; neznam više kod koje.

Gja. Milićeva malko se trzne čuvši ime Vinař.

— Djevojka me, nastavi doktor, da se poslužim običnim izrazom, upravo očara. Ljubio sam ju cielim žarom mladoga srca. A da li i ona mene ljubi? Na to nisam u početku ni mislio.

Je li tkogod o toj ljubavi momu otcu kazivao, toga neznam ni danas. Al isto tako nemogu još ni sada dokučiti, zašto je odlučio poslati me u Beč, da ondje nastavim nauke. Uzalud dokazivah mu, da je fakultet liečnički u Pragu na liepu glasu; da imade na njem glasovitih profesora. On mi je uviek odgovarao: bečki fakultet daleko je bolji. Tko mu je to zatuvio u glavu? Bog neka znade. — Mišljah osvjedočiti ga o protivnom spotaknuv financijalno pitanje. Al da, moj otac odrekao se tu svečano svih svojih drugova. Obično otcevi sami najvolje pozornost sinova svraćati na tu okolnost prodikujuć neprestano: skupa su vremena, nesmiješ mnogo trošiti. Dok sam boravio ove dvie godine u Pragu i moj otac nije zaboravio sjećati me, kako je štedljivost prvi uvjet svakomu gospodarskomu napredku. — Nu ovaj put, kad se je radilo o mom polazku u Beč, nehtjede ni čuti o tom. Govoraše mi, da nemože ko-

ristnije uložiti svoga kapitala, nego ako mi njegovom pomoćju pribavi što obsežnije naobraženje. Novcu je svrha kôlati, a ne ležati na kupu. — Proti takim argumentom što sam znao učiniti?

Otrčim do strica, da mu izkažem tugu moju i nevolju.

— Ah, dragi striče, progovorim gotovo plačnim glasom; vrlo li sam nesretan!

— To mi je prvi glas. Valjda si se zavadio s kakim njemačkim buršom, pa moraš na mensuru (dvoboj)?

— Nisam.

— Dakle trebaš novaca?

— Ne, barma za sada.

— A dragane moj, oprosti, al ja nerazumijem tvoje nesreće. Neradi se o dvoboju, netrebaš novaca, neznam dakle za što bi djaka mogla glava boliti?

— Dragi striče, neslutite li ništa?

— Ma upravo ništa. Čini mi se, izgubio sam već odavno divno ono svojstvo naslućivati mladenačke želje, bojazni, radosti i kako se već zovu ti razni potresi nježnih vaših duša.

— Rugaš mi se striče, hoću mu ja, a to ti nedolikuje upravo ni malo.

— No, no; netrebaš se za to umah smrknuti. Znaš, da si mi u volji. Nebih te hotio uvriediti. Al, reci mi, što ti je?

— Ja sam; no, znaš — valjda si i ti već bio.... Kako da ti rečem; zaljubljen sam!

— Zaljubljen? Pa to si toliko okljevao kazati mi? No, to je sasma u redu; nevidim tu nikakove nesreće! Kamo sreće, da se meni može dogoditi takova nesreća!

— Da, al znate li, striče, da me otac šalje u Beč na nauke.

— To ti smatraš nesrećom! nasmjehne se moj jogunasti striko. Mlad čovjek, žedan znanja i poznavanja ljudî i svieta, trebao bi otca blagoslivati, padne li mu tako spasonosna misao na um.

— Al tada ću morati ostaviti Prag.

— To je živa istina; polazeć u Beč nećeš moći liepe naše Prage u putnu torbu strpati.

— Al onda s bogom i moja ljubav!

— Gle, mal da nezaboravih na tu okolnost. Stvar baš nije najugodnija. Al deder kazuj mi, tko je ta malena ili velika vila tvoga srca?

— Ah, striče dragi, prava je to božica, a ne samo vila.

— Slutio sam, da će takova štogod biti. Zaljubljeni ljudi imadu posla sa samimi vilami, angjeli i božicami; nižega stupnja neima u njihovih litanijah. Al kakovim umrlim imenom služi se ta tvoja božica?

— Zovu ju Terezom.

— No, ime to baš nije preneseno s Olimpa na zemlju. Ali dosta je liepo. Nu to nije dovoljno, kraj svega toga ja neznam još ništa; ti se možeš zadovoljiti tim imenom, al meni treba znati i pridjevak.

— Vinař.

— Ah, svaka hvala tvomu ukusu. Poznam joj otca; vrli je čovjek, dobar i točan činovnik; a djevojku hvale sa svih strana: da je umna, umiljata, kućevna i radina kao pčelica; zbilja pravi uzor valjane djevojke. Čestitam!

— Dragi striče, kako se radujem, što vi odobravate moj izbor. Al sad uvidjate, zar ne, da nemogu u Beč?

— Neuvidjam, dragi moj. Tebi valja prije nauke dovršiti, doktorom postati, pa tek onda misliti na ženitbu. Djevojka će nedvojbeno rado još koju godinu počekati; ta i onako još je vrlo mlada.

— Al upravo to me smeta; tko zna, tko mi jamči, da će htjeti tako dugo čekati!

— Tko da ti jamči? budalasta li pitanja. Njena ljubav.

— Al ja niti neznam, da li me ljubi? odvratih stricu ugušenim glasom.

— Neznaš? O jadna li mladića u dvadeset i drugoj godini. Zar nezalaziš u njenu kuću?

— O da, svaki dan barma po jedan put, a ipak neznam, da li mi vraća ljubav ljubavlju; pače ona nezna, da li i ja nju ljubim.

— Kukavne li, neodvažne li mladeži dan danas! klikne moj ujak. Dan na dan u njenom si družtvu, pa opet neznaš, da li ti je sklona! Ali to je tvoja briga, priobći joj to kako znaš. Nu što tvrdiš, da i ona nezna o tvojoj ljubavi, u tom se varaš; nepoznaješ ženskoga spola. Ženske znadu, brajane moj, prije nego li i mi sami, da su nas zatravile.

— Al što da sada činim, sladki striče?

— Moraš u Beč na nauke. Tu nehasni nikakova opozicija proti otcu. Tamo liepo marljivo uči, dovrši tečaj medicinski, pa se onda vrati kao doktor natrag. Tada istom biti će prilike a i povoda dalje raditi. Stvar će ići možda ponešto i mučno. Tvoj otac snuje svakake osnove s tobom; nu zajednički svladati ćemo i njegov odpor. Tvoj otac ljubi mene, a još više tebe i učiniti će sve, osobito ako ga uvjerimo, da je djevojka vriedna i najboljega muža.

— Al tolike godine čekati!

— Budi zadovoljan, da nemoraš još i mnogo više. Liepo se primiri, pa kad bude trebalo spremi se na put; za drugo pobrinuti ću se ja. Na praznike posjeti nas.

— To bi sve liepo bilo, samo da mi je doznati, da li me zbilja ljubi?

— Za to se trebaš sám pobrinuti. Pitaj ju!

— Kako? Mislim ovamo i onamo, al nikako se nemogu dosjetiti pravomu načinu.

— E, pa se je okani.

— Lasno vam tako govoriti, dragi striče, niti osjećate više ljubavi, niti poznajete djevojke. Nije ohola, niti ponosita, umiljata je kao janje; al kad god nakanim o ljubavi joj

govoriti, rieč mi zapne u grlu, te nemogu ni pod živu glavu jedne valjane prosboriti. Nisam već jedan put kušao joj žarka osjećanja moja odkriti, al svaki put nestalo mi odvažnosti k tomu. Krivo je valjda divno ono oko, iz kojega prosieva uz dobrotu i neobična zbilja.

— Radi kako znaš i misliš, da će biti najbolje; u tom poslu netraži od mene savjeta. Nu nastoj svakako doći na čisto, da uzmognem urediti bojnu osnovu proti tvomu otcu. Već sam ti pripomenuo, da snuje svakake osnove; čini mi se, nije to bez razloga i valjane osnove, što mu se na jedan put prohtjelo poslati te u Beč. Koliko se sjećam, ima on u Beču dobra znanca i prijatelja, a u toga i mlada kći i liepa imutka. Tvoj otac, a moj brat, čovjek je praktičan, pa on misli sinu pribaviti ugodnu i udobnu budućnost. Je li tvoja ljubav više od slamnoga plamena, je li zbilja uvriežila se u srcu, ti nećeš, a niti nesmiješ vlastite sreće žrtvovati pukomu materijalnomu interesu. Ja barma u tvojih godinah nebih toga bio učinio.

Nu ovdje je prije svega treba znati, kako srca vas dviju stoje. Razumiješ me. Ohrabri se, pa kad ti se prva sgoda udesi, a ti liepoj Terezi reci svoju iskrenu, pa zahtievaj od nje to isto. Svakako se požuri. Upravo sada sjećam se, kako se od nekoga vremena vere oko nje tajnik prvoga suda. To je vrlo pogibeljan takmac; jer i njezin otac imati će sjegurno interesâ kod njene udaje kao i tvoj kod tvoje ženitbe; a njemu bi ne samo laskalo imati tajnika za zeta, nego bi to jamačno i na njegovo buduće promaknuće moglo znamenito djelovati. Dakle žuri se!

— Vidim, dragi striče, da mi u istinu nevalja oklievati. Dosjetih se nečemu: biti će najbolje ako joj pišem.

— To je običan al i dosta praktičan put. Učini kako misliš, da će biti dobro.

Ostavim ujaka, pa odoh u svoju sobu, da sastavim list. To po sebi nije baš velika muka. U mom stolu ležaše barma takovih dvadeset listića napisanih, da ih pošaljem svomu zlatu; al odpraviti nije mi se dalo ni jednoga. I sada me najviše mučila misao, kako da joj sjegurnim načinom odpremim to prvo ljubovno pisamce. Dugo se nemogoh ničemu valjanomu dosjetiti; kad čovjek najviše treba uma, tad upravo ostavlja ga ovaj na cjedilu. Napokon odlučim se ipak za ovo sredstvo. Sliedećega dana imala je biti zabava, što ju priredi naše pjevačko družtvo, na koju je bila pozvana i ona. Nabavih si liepu kitu cvieća, turnuh u sredinu medju cvieće listić pa odlučih poslati prije podne kitu, nadajuć se, da će svakako opaziti i pisamce. Sjećam se još i dan danas cieloga sadržaja onoga listića. Nezahtievajte, da vam ga pripoviedam, biti će valjda sličan množini ovakih duševnih proizvoda. Samo to mi treba spomenuti, da sam ju u pisamcu molio i zaklinjao, ako sbilja išto za mene osjeća, neka dodje na ples s crvenom ružom na prsima: „To će mi biti dokazom, — tako sam završio pismo — da ste mi barma po nešto, gospodično, sklona; a taj znak obodriti i dati će mi snage, da s vami potanko govorim o svem, čega mi je srce prepuno; tada ću se usuditi predložiti vam, što mislim, da bi moglo sreću moju za cieli život osnovati.“

— Dakle medju cvieće sakriste listić? zapita gja. Milićeva, koja je čim dalje tim većom pozornošću slušala našega pripovjedaoca, pa joj se ovo pitanje nekako nehotice izmaklo.

— Da, medju cvieće, milostiva gospojo, odgovori doktor žalobnim posmjehom; i još k tomu potisnuh ga daleko medju cvieće. Što ćete, mladost ludost.

— A što bi za tim? upita naša domaćica.

— Vjerujte mi, nastavi doktor, nekako sam težkim srcem polazio na rečenu zabavu. Stupiv u dvoranu nemogoh dugo opaziti Tereze; napokon uočim ju, na prsih — neima nikakove ruže. — U prvi mah nehtjedoh vlastitim očima vjerovati; pogledam i drugi i treći put, al ruži nikakova traga. Oko srca savila mi se čemerna bol; mišljah, grudi mi moraju razvaliti se na stotinu komada. Trebaše mi duže vrieme, dok se barma po nešto oporavih. Baciv još jednoč okom na onu stranu, gdje sjedjaše ona uz otca, odem žurnom nogom iz dvorane, kojoj praga nikada poslje neprekoračih.

Dva dana iza toga zaputim se u Beč. Pratio me stric te ostao dvie pune nedjelje u priestolnom gradu, ostaviv me tek onda, kad je vidio, da sam se po nešto primirio. — Družtvo mladih, veselih djaka, ozbiljne nauke i knjige pomogoše svladati barma donekle moju duševnu bol.

Svršim nauke te budem promoviran za doktora. Otac mi je medjutim već bio umro; neimajuć nikoga osim dobroga mi strica, posjetih ga još jedan put, a zatim reknem Pragu i liepoj si domovini s Bogom, pak me evo ovdje zadovoljna medju braćom i prijatelji. — O Terezi pisaše mi jednom stric, da se je udala. Vidio je nisam nikada iza one kobne večernje zabave. Da mi sada stane pred oči, možda je nebih poznao. — Nu ni danas nemogoh na pravi razlog doći, zašto me je odbila. Činila mi se uviek vrlo prijaznom; sa mnom se volila razgovarati, odlikovala me pred svimi drugimi. Tko da tomu udje u trag? Žensko je srce zagonetka, koju podpuno razriešiti riedkim je izabranikom dano. Mene se ciela ona stvar tako dojmila, da sam odlučio nikada se neženiti. Toj odluci nisam se iznevjerio do danas; a neću se ni u buduće.

— A niste li nikada kasnije doznali, kamo je ta nesudjena vaša dospjela? zapitam Sirovskoga.

— Nisam.

— Želite li, ja ću vam Terezinu poviest dovršiti, uze rieč gospoja Milićeva, a glas joj pri tom lahko zadrhta.

— Zbilja, vi ju poznajete?

— Jest. Pače ja znadem toga više, nego li vi i slutite. Jadna djevojka ljubljaše vas.

— Mene? Odakle vam to, milostiva gospojo? zapita doktor neobičnom uzrujanošću.

— Da, opetujem, ona vas ljubljaše; a što ipak nepostade nikada vašom, kriva je ta okolnost, jer nesretna djevojka nije u onoj kiti cvieća našla vašega pisamca. Sbog vašega nagloga odlazka sa večernje zabave, a još više radi ne manje hitroga putovanja u Beč mnogo je suza prolila, mnogo gorkih časova probavila. Kasnije se ipak — sliedeć i nehotice vaš primjer — ponešto umiri i udade se za — vlastelina Milića.

— Vlastelina Milića! krikne doktor Sirovski. Dakle vi ste, milostiva gospojo, — vi Tereza Vinařova?

— Da gospodine doktore; prava, živa, dakako sada već mnogo starija — doda tužnim posmjehom — Tereza, kao što u vas vidim nekadašnjega slušatelja medicine Sirovskoga.

— Pa eto slučaj nas opet sastavio! Poslje tolikih godina, mi znanci sa hladne Vltave, nadjosmo se opet blizu hitre Drave u malenom gradiću ovom, da prekinuto nastavimo prijateljstvo.

— Da, gospodine, sastavila nas opet sudbina, da jedan drugomu — doda gospoja vrlo bolnim izrazom u licu — pomažemo cvieće gojiti, pa da oba u prijateljskoj nam zemlji večeri našega života u iskrenom prijateljstvu doživimo, kako smo zajednički krasno jutro živjeti bili započeli, i — da ovdje snivamo vječni sanak.

— Al ona kita?

— Evo je, odgovori gospoja Miljćeva, digne se te otvoriv iz ormara dohvaćenu ukusnu škatulju, izvadi iz nje požućelu i sasma uvehlu kitu cvieća.

— A pisamce?

— I ono je na svom mjestu. Ja sam ga našla tek pred godinu dana. Netrebam vam pripoviedati kakovim sam ga čuvstvom čitala. I gospoja izvadi iz onoga stručka komadić papira, koji je ondje preko trideset godina stojao.

Oba ušute.

Moga se je srca ta kratka poviest neobično dojmila; doktor pod njenim je pritiskom mramorkom šutio; niz lice gje. Milićeve kapahu debele suze.

Sirovski trgne se velikim naporom te pruživ gji. ruku poljubi ju žarom neobičnim, koji je i Terezi potjerao krv u ostarjela lica.

Htjedosmo otići; gospoja nas sustavi.

— Gospodine doktore, uze domaćica tronuta, glasom tihanim, rekao bih, tužećim; sudbina, slučaj, ili kako hoćete, ljuto nas je progonila; ugrabila nam najljepše dane, te nas, kao da nam se hoće i pod stare dane još rugati, sastavila pod noć našega života. Što je bilo, neda se više natrag dozvati. U mladosti nesretni trebamo se paziti, da pod starost nepostanemo smiešni. Ja žalim vrlo, prem neljubljena supruga, — vi treba da ostanete vjeran svojoj odluci. — Ostanimo prijatelji, al nedajmo, da nam se duševni patuljci rugaju, kao da smo pod stare dane — šenuli sa pravoga puta.

Sirovski dobro je shvatio rieči gje. Milićeve. Probavismo još kratko vrieme kod nje, a zatim se razidjosmo. — Na polazku pruživ ruku doktoru izusti ona preumiljatim tonom:

— Zar ne, sad ćemo se još i češće vidjevati?

— Svaki dan, milostiva gospojo, odvrati moj prijatelj.

I zbilja, kad god su doktoru dopušćali poslovi, posjetio bi on svoju prijateljicu; njegovali su zajedno cvieće, često zajedno čaj pili te se o liepih danih prve svoje ljubavi razgovarali. Nu to bje sve; ona osta udova, a on neoženjenim.

Kad sam dvie godine kasnije posjetio ujaka, prvo mi bje pitanje: gdje je doktor Sirovski?

— Na groblju grada K. — Leži kraj prijateljice svojih mladih i starih dana, kraj udove Tereze Milićeve.

To odgovori ujak na moje pitanje.

L.

HRVATSKI GROBOVI.

Spjevao I. K. S.

II.

Ljudevit.

Iznad kršna brda povisoka,
Dizahu se tvrda grada stiene.
Na tih stienah orijaške siene
Vidjahu se sa polja duboka.

Po svem polju bješe vojska pala
Sa tri strane zapadnoga sveta;
Frank i Niemac bratski se susreta,
Da obori Hrvata vazala.

Ljuti na grad Frank udara smielo,
Al ga Hrvat još kriepčije brani;
Neda, tudji gosti nepozvani
Da mu lome pradjedovâ sielo.

Dušman ode, al se opet vrati,
Trikrat s nova četujuć na troje,
Nu pobjegne, kad se na boj spoje
Sa Slovenci junački Hrvati.

Tko Hrvatom poda taku silu?
Tko ih hrabri? tko ih umno vodi?
Da se dive svieta svi narodi
Velom' umu, franačkom strašilu?

Tu, zabitnom koj u grobu spava,
Ljudevit je, kom sried gorkieh muka
Nož u srce bratska rinù ruka,
Al mu s groba niknù viečna slava.

Jer duh njegov još i sada živi,
I narodnom' kao mučeniku
Na hrvatskog roda žrtveniku
Svak se Hrvat klanja mu i divi.

INSTITUTKA.

Pripoviedano Markom Vovčkom. Iz ruskoga.

X.

Jednoč jutrom ležim ja, te mislim; najednoč u kuću dotrča Katija.

— Idi, idi brže, Justo!

— Kuda ići?

— Gospodični, gospodji; al brzo Justo! Poslale su po tebe, da odmah dodješ. Gospodična se tužila na te starici: da si već sasvim ozdravila, pa da nećeš raditi, služiti. Idi, idi!

— Ta, kako ću Katijo? Ja ni koraknuti nemogu.

— Ja ću te odvesti golubice! Prisili se, da nebude još i gore. Hajdmo, hajdmo.

Težkom se mukom dovukoh do doma. Na pragu me sretnu gospodična.

— A što se ti to lienjariš? Zašto neideš služiti, ti grdobo? Počekaj, ja ću ti kaznu izmisliti!

I krići, bože! sve je dah izgubila, gura me, za kose me vuče... Jao težka sudbino moja! Kako se ozvierila! Lišce joj ljepušno, kako je strašno!

Na krik njezin nije kasnila ni gospodja pripuziti, te udri grditi me! još se grozi, i mlatiti me, a mi, slava bogu, toga još nigda od nje nismo vidjele, dok se nije naselila u nas gospodična.

Začela se onda u nas karanja svaki dan. Zasmije li se tko — nismo se često smijale — gospodična bjež k starici: „Babice, mene neuvažuju!“ Zaplače li tko: „Babice! ništa nerade. pa još i plaču!“ I tako nas uviek tuži te tuži naša klevetnica; a starica se ljuti, nas kazni — vidiš, mladost spomenula.

XI.

Mi tek i odahnemo, kad se sgrnu gosti gospodičići, te na nas zaboravi gospodična. Izidje k njim tako umiljata, laskava, cvrkuta kao ptičica — nespoznaš je; a kako se ti gospodičići oko nje previjaju! Jedan se s njom zabavlja, a ovaj iza ugla s nje očiju nesvodi, onaj za njom se vrti, drugi s boka na nju oči pušća, a ona se medju njimi kao prepelica vije.

Koji joj zapadne, velimo mi djevojke, znati će, po što oka boba!

S prva se stara gospodja vrlo radovala gostom, a za tim kad su se zavrgle medju njimi svadje, začela ona pomišljati i naslućivati; već im i nije rada, nu neda ih se odtresti. Nagrne ih jato, i svakoga gospodična nogladi. Jedan pod drugim jamu kopa, svadjaju se, grizu. Na jednoč pod jesen, stigao gospodičnu zasluženi udes — i svi se razsuše od nje, sami se sebe stideć.

XII.

Spoznao se s njom pukovnički liečnik i začeo svaki dan dolaziti. Takov bijaše tih, učtiv, sa svakim laskav, te gospodičiću nenalik. A kako se on s njom upoznao? Već su davno gospodične gostinje razgovarale „kako je liep pukovnički liečnik, i obrve mu crne i ustne rumene, i rasta visoka — nu, riečju, takva krasota, te se ni kazati neda. Tek jedno: odviše je ponosan, te na nijednu od njih nepogleda, s nijednom neprogovori, počmi s koje ti volja strane.“

Slušajuć sve to gospodična često govori starici:

— Kako bi bilo, babice, da pozovete toga liečnika, da vidim, kakav je.

A starica će: velika zvjer pukovnički liečnik! Golić, bogac. Čemu ti pačati se s takvimi ljudmi?

— Ta bar da ga vidim, babice; je l' u istinu takov, kako ga slave.

— Bog s njim! još ćeš se zagledati. Ta i tako ih se mnogo oko tebe previja, a nitko te neprosi; smetaju jedan drugomu i svadjaju se... Propali svi!

No odgovaraj se starica kako ju volja, al unuka stoji na jednom: daj joj liečnika i dosta. I nuto kad je prvi put opet došlo k

nam pukovničko načelstvo, starica hoćeš nećeš morala je zamoliti ih, da pozovu u goste sa sobom i liečnika. Oni se odmah odazvali: „dovesti ćemo ga, vele, dovesti.“

— A kada ćete nas pohoditi? upituje ih gospodična, obraćajuć se i simo i tamo i zagledajuć im svim u oči, kao lisica: — skoro li?

— Ako vam je ugodno, eto nas posutra, vele gosti, skoro skačuć od zadovoljstva. I pošli su svi, rek bi svojoj gluposti se radujuć.

XIII.

E kako se krasno odjela na taj dan gospodična! A starica se mrgodi, te sve mrmljaj: „Čemu nam taj goli nitkov?“

Gospodična kao da tih rieči i nečuje, a starica na nas zlobu svoju odmazduje.

Dovezli se oficiri, a liečnika nema s njimi. „Zahvaljuje, vele, na pozornosti, al nema lazna ni časka: bolestnikâ u njega mnogo; on ih lieči.“

— I nesilite ga, reći će starica: neka si jih lieči s bogom!

Gospodična je samo porumenila i ustne ugrizla.

Težko nam, kad su goste izpratili. Sve mi onda plaćaj.

Tu istu nedjelju obolje gospodična. Oha, stenje, krići. Starica se prepala, plače, šalje po liečnika. Pukovnički liečnik, vele, razumi svoj posao, i živi bliže drugih. Pošalje po njega.

A za to vrieme gospodična se odiela svečano, legla u postelj i leži kao lutka i čeka.

Došao liečnik, pogledao, razpitao, a ona, ona... i glavu kloni i govori raztrešeno. Zabavio se liečnik časak i otišao. „Sutra , veli, pohoditi ću vas.“

Starica stala izpitivati unuku, a unuka se zamislila i tek glavom klima na pitanja.

A kada ju starica upitala: „nu kakov je liečnik? kako ti se svikao?“ — ona sva protrnula. „Ohol, veli — kao gospodin visokorodni. A što si on misli o sebi?“

Liečio ju i liečio, sirota liečnik, i zaljubio se u nju. Zavoljela ga i gospodična. Doskora su oćutili gospodičići, s koje strane vjetar duva, odmah su ponimili, što to sve znači, te su izostali.

Stara gospodja tek što glavom o zid nelupa, al već ništa učiniti nemože.

— Ako li me, babice, priečili budete, ja ću umrieti. Negovorite mi ničega, neodgovarajte me; sažaljujte me.

Starica ju ostavlja u miru, a sama sve stenje.

XIV.

Opustjelo gospodsko podvorje: netopoću konji, nerušte kočije i gospodična zatihla: negrdi nas, nebije, nekleveće, sve sjedi te misli.

Tek sunce zapane, a liečnik već zuji na svoja dva konja. Gospodična već ga čeka na oknu. Liepa nakićena! Zapazi ga i porumeni kao makov cviet. On hitro uleti. Pokaže l' se koja od nas: „zdravo, veli, djevojko; a što gospodična?“

Cieli dan progosti, — sve sjedi oko gospodične, neodhodi ni koraka. A stara gospodja to iz jednih vrata gledj, to iz drugih gledj, i sve prisluškuj, što oni medju sobom govore u dvojem. I već ju grize dosada, te su uviek skupa, a razlučiti ih nemože: bojala se unuke.

Zaprosio on našu gospodičnu. Plače starica i tuguje gorko:

— Ja sam se nadala, za kneza te udati, za bogataša, za velmožu.

— O bože moj! uzkliknu gospodična kroz suze: da je on bogat, da je velmoža, nebi mi bilo razmišljati, već bi davno za njim bila. Al kad mi je takva nesreća, takov mi gorki udes!

— Kao da već nema boljih od njega ženika! veli starica, već nesmijuć odgovarati, nego rek bi pitajuć ju.

— Za mene nema boljega; nikad boljega neće biti.

Zabrinula se gospodična, oslabila pače, pobliedila. Starica sasvim um izgubila, riečju nezna, na koju nogu stati. Natukne li štogod, da mu valja odkazati, a unuka odmah u gniev i plač velik. Misli ju tješiti, te veli: „udati ćeš se za njega“, a unuka svoj udes proklinje.

— Eto mi bog nevolju poslao, govori ona; a kako toj nevolji pomoći — neznam.

Liečnik je začeo primječivati, nepokojiti se.

— A što ti je, te si tako žalostna?

— Nisam žalostna.

— Reci mi svu istinu, reci! moli ju, ruke joj cjeluje.

— Ženimo se, reče ona na jednoč — a kako da živimo u biednosti?

— Gle što tebe pečali, srdašce moje! Čemu nam bogatstvo, kad nam život bude veseo, udes srećan?

— Gle ga, gle, ti o meni ni nemisliš, kori ga ona. A bude li ti prijatno, kada tko k nam dodje, te nam se rugati stane? „Eto živu, živu, sirotuju.“ I zaplaka ona.

— Srdašce moje! a što ću biednik na svietu? odkuda uzeti? Ja od poroda nisam htio bogatstva, a sada bi rad svakoga blaga radi tebe, tebi na utjehu... Al što ću? Rad bi k sebi nebo naklonuti, al se nenaklanja.

I začmu oboje tugovati medju sobom.

XV.

Ljubila ga ona, al kako čudno, ne po ljudski. Navrni se k nam koja iz gospodičana susjedica i začmi razpitivati: „što, je l' istina, te se ta okolica u tebe zaljubila? da

te prosi? da revnuje? Kakve ti dare daruje? Slušaš li ti njega ili on tebe?“

— E, gledajte same, odgovara im gospodična s usmjehom.

I začme ti ona pred gospodičnami razdirati se nad njim: „Čujte, veli mu: podjite u grad, pak mi kupite to i to, ma brže, požurite se!“

On odmah podji, kupi, što mu je naručeno, i privezi.

— Bože moj, a čega ste to nakupovali! Ja toga neću. Idite, promienite to; meni toga netreba. Ala ste ga izabrali!

On opet leti, mienjaj.

Ili on bi, na primjer, vode se napio, a ona će: „nepijte, nepijte.“

— Zašto?

— Ja neću, nepijte.

— No ja hoću.

— A ja neću — čujete? neću!

I već tako ti ga pogleda ili se nasmije, te ju on posluša. Drugi put se ona razsrdi, odvrne, negovori s njim, a on se izvinjuje i tek što neplače.

Gostinje gospodične dive se. „Gle čuda! I tko se nadao od njega takove ljubavi, i kako si ti to učinila? kako boga uprosila?“

Naša gospodična tek se nasmješuje.

Pitaju, čim ju je on obdario. A ona pred njimi kadifu, atlas razsteljuje, što je od starice dobila, te se hvali: „to mi je on poklonio.“

Čudne ljubavi!

Starica medju tim razpituje, ima li on kakvo dobro. I doznala je, napokon, da je u njega majur.

— Djetešce moje, u njega je majur.

— Zbilja? uzkliknu gospodična i s mjesta pače skoči. — Gdje? tko veli?

— Nije jako daleko, za gradom. Nedavno, kako čujem, zapao ga od nekakve tetke po nasljedstvu. Tetka je bila bez djece, on je i uzrastao kod nje.

— Ah bože moj milostivi! zašto mi nije ništa kazao? Valjda nije majur velik; nemaš se čim hvaliti; al ipak je majur, ipak imanje.

Dočekala ga ona vesela, umiljata. On se raduje, nezna, da pozdravljaju ne njega — nego majur.

XVI.

O božiću su jih zaručili. Što se gostî nakupilo! Gospodična vesela, razgovorna; oči bliešte, smije se, šeće se s njim izpod ruke, a on ni očiju nepušća s nje; sve posrće. Gostba se produžila do samoga jutra.

No tek što su se zaručnik i gosti s dvora udaljili, gospodična udari u plač. Plače, sudbu svoju oplakuje. „Što sam ja to učinila? Što sam učinila? Kako mi žiće bude ubogo! Na što me mati na sviet rodila? Jao meni, moja biedna kobi!“

Starici već ni zaruke nisu bile po volji. Utješuje unuku svoju...

— Čemu plakati, djetešce moje, tješi ju: Dosta, dosta!

— Zašto mu bog bogatstva nije dao? uzkriknu gospodična, te se oblieva suzami, i po sobi leti, ruke lomi.

— Diete moje, srdce moje, neplači! Nebudeš li bogatijom od svih, ni najbjednijom nećeš biti. Sve što imam — tvoje je.

Gospodična poleti k starici, grli ju cjeluje. „Babice, babičice moja, majčice moja, hvala vam iz duše, od srdca. Sad se preda mnom sviet razkrio. Ja sam se sada kao preporodila. Vi mi sada postaste rodjenom majkom.“

— Nu, dosta, dosta! veli starica, te sama i plače i smije se.

— Babice, golubice, dakle ćete vi s nami živjeti?

— Bilo bi bolje, al neda se. Eto kako ja mislim: ja ću ovdje ostati, u Dubcih, nadgledajuć vaše gospodarstvo, a ti gospodari u majuru; valja ili ovdje ili ondje gospodarstvo zanemariti, ako smo svi na jednom mjestu. Od gospodareva oka i blago uspieva, nekažu badava ljudi.

— Dobro, babice, dobro; neka bude po vašem... Ah, babice! velju vam, ja se kao drugi put na sviet rodila.

— Budi mi dakle vesela, neplači.

— Neću plakati, babice, neću.

Zaručnik tek što na vrata, a gospodična će mu:

— Babica nam Dubce daje, babica nam Dubce daje!

A on joj odgovara mirno, tihim nasmjehom:

— Ti se raduješ, i ja se radujem. Ja sám vrlo ljubim Dubce: mi se tu spoznasmo, sljubismo. Sjećaš se, kako je tada bio vrt zelen, cvjetući, kad smo se po njem šetali i razgovarali?

A ona mu:

— Vrt zelen! vrt cvjetući! Spomeni radje, kakov dohodak Dubci daju!

Zaručnik protrne; gleda na nju, kao da ga je što bocnulo, u srdce uvriedilo.

— Što je s tobom? pita ga gospodična. — Što me tako gledaš? Zar sam što zla rekla? Zar ti se neće sa mnom gospodariti?

Uzela ga za ruku, te se usmjehuje laskavo. I on se nasmjehnuo, te veli:

— Ti moja gospodarice mila!

XVII.

Razveselila se gospodična. Klopoće nad svojim mirazom; zapovieda, razporedjuje i sama se u sve mieša. Navezlo se iz grada čižmarâ, krojačâ, šveljâ, trgovacâ, trgovkinja. Sama se nateže, zaručnika goni. Sav dom kao u kotlu kipi. Nastalo tada za nas težko vrieme! Naša je sreća uviek izvjestna: dobro li, zlo li gospodi, nam je uviek jedno sigurno,

po poslovici: ljudem svatba, a kokici smrt.

Dovezlo se na svatbu gospode, gospodjâ, sve sobe šume kao pčelinjak; gospodične ljubopitno miraz razmatraju, dive se: „Ah! kako je to liepo! ah kako čudesno! A gle kako je ovo! Sigurno mnogo stoji!“ Druga, kad vidi štogod, rubac kakov, il opravu, ona i zažmuri, kao da ju što za srdce uštipne. Naginju k svemu, kao muhe k medu. Na silu ih sprovedosmo.

XVIII.

S timi klopoti i uz tu žurbu ja ni časka slobodnoga ujagmiti nemogoh, da se sa svojimi oprostim. Konji su već stojali zapreženi; tada ja poletih k svojim, no nemogoh ni riečce progovoriti, tek grlim i staro i mlado.

Mladoženja došao po gospodičnu na četveropregu; konji mu bili vranci, biesni; gonio ih kočijaš plećast, brkat, u visokoj kapi; bio on izmedju naših ljudi; no po velemožnom ukusu nacifran. Gospoda se praštaju, šale, plaču, a kočijaš sjedi, kao od željeza sakovan, neobrće se, neogleda.

Sjela su gospoda u kola. Mene su vrgli od zada u nekakvu visoku kućicu.

„S bogom, Nazare!“ uzklikne veselo gospodin.

U tiho i jasno jutro izvezosmo se iz sela; mraz ciči; inje je zasulo vrbe; grančice se biele i sjaju protiv sunca. Djevojke se izsule na ulicu, klanjaju mi se. Brzo, brzo su letjeli konji; u očiju najednoč sve prosjevnulo; već nema sela... Put, put, bezljudna putina preda mnom.

XIX.

Skoro prispjesmo u grad. Padosmo kao u mravinjak; idu, voze se, prodaju, kupuju. Ljudi, gospoda, moskalji, trgovkinje; a dugoskutni židi, kamogod zagledaš, kao kukci zuče.

Gospodin je rekao obustaviti konje kraj poštarskoga dvora i poveo svoju mladu gospodju u sobu. Kočijašu dao novaca za objed, na mene je zaboravio.

Sjedim ja i gledam na okolo; sve je tudje, ništa našega. Najednoč netko kriknu: „Ej ljepoto djevojko!“ a ja se i prepala. Kriknu to naš kočijaš. Ogledam se na njega, a on crnovlas, kao gavran. Zasmijao se... zuba mu neprebrojiš, a svi bieli, kao skorup.

— A što bi rad? upitam ga.

— E! što! Kako te zovu? Justinom, kako li? Hajde sa mnom, s Nazarom, objedovati.

Silno sam promrzla i ogladila, ma mislim: „Kako poći? Valja gospodju moliti“.

— Hvala vam, velju mu: neće mi se jesti.

Kočijaš se usmjehne. „Kako znaš, djevojko!“ i ode.

(Dalje sliedi.)

FLORENTINSKE ELEGIJE.

Spjevao F. Ciraki.

V.

Sveta mi bojazan srdce obuzima, kada mi noga
Stupi u portika hlad, presjajne prošlosti hram
Dični pantheon vrlih muževa italskog roda
S kamenog podnožja dol ponosno gledje u dvor.
Kazuju cielomu svietu dične mramorne slike,
Slavan što učini mač, uman što izumi um.
Vidim te dobro, Kozime kneže, medičke krvi,
Slavan živi ti glas, otcem te zove tvoj dom.
Uz tebe sjajni unuk Lorenzo, koj plemena svoga
Zlatom ovjenča grb, grada svog podiže sjaj.
Rado pozdravljam i vas slikarstva majstori vrli,
Umjetnost majka vam bi, umjetan dobiste kip.
Starac Linardo i snažni Angelo takmaci negda
Sada položiše kist, prestade medj njima boj.
I vas, o pjesnici vrli, ljubljeni sinovi muzâ
Zahvalan proslavi rod, podigav mramorni kip.
Dantu u kamenoj ruci divna vjekovita pjesan,
Koja će trajati svedj, dokle i čovječji rod.
Eno Petrarka, sladjani pjesnik, stoji zanešen,
Mramorno oko još, rek bi o djevojci sni;
Uz njeg Boccacio stari čita svog Dekamerona,
Šalom je drŭgu rad liečiti ljubovnu bol.
Svrni sad okom pram lievoj kamena portika strani:
Ozbiljni sasto se zbor; — ozbiljan bješe mu rad.
Muževi znanja i uma, nove što odkriše sviete,
Potomstvu kazuju svom, silan što izvede duh.
Medj njimi znamenit muž, što knezove vladati uči,
Mudri Machiavel smiešeć se gledje u sviet.

VI.

Je si li vidio, druže, sjajna Ghibertova vrata,
Umjetno vajani kov, komu se divi sav sviet?
Nije l' ti znano, što nekad Michel Angelo reče:
Da bi vriedila bar kršćana vodit u raj!
Tamo u kovu gledati možeš stvaranje svieta,
Adam i Eva tam zlokobni trgaju plod.
Jučer sam, druže, cielo popodne pred njima stajo,
Poman mi pratio gled vojenih slika tih niz,
Pa se zaneso mladjan u liepe sladjane sanjke,
Cieli mi prošasti viek proniknu uzrujan duh.
Krasna i liepa vjere mi tada bjehu vremena,
Kad si, Ghiberti, ti vječni stvarao rad!
Knezovi tada, silni vladari, krunjene glave
Umjetnim djelom svoj gospodski kitiše dvor.
Sipahu srebro i zlato i časti, njom da počaste
Kiparski željezni dljet, slikarov tanani kist.
Gospodje sjajne lovornim viencem vienčahu glave
Mladjanu pjesniku rad, koji im slavio lik!
Pa na kapitolu starom veća se slavljahu slavlja,
Nego kad rimski car barbarsku raztepe moć.
Djelo za djelom plodna tu majka, umjetnost, stvara;
Italski diči se rod, začudjen divi se sviet.
Sa svih krajeva hrli prek sniežnih vrhova Alpa
Dole u divni vrt, vječne ljepote taj hram

POUKA.

Dvoransko kolo.

Napisao i orisao Fr. Šaver Kuhač-Koch.

(Dalje.)

Lik III. Zviezda,

Kolo adagio . . . . 16 takta.

1. Ruke, koje su se u kolo uhvatile, nepuste se. Držeć se za ruke plešu gospodje lihih parova sa tri koraka treskavice u sredinu kruga, neotvarajuć kola, ili drugačije: nepuštajuć tâkih (geraden) parova; tim ostaju tâki parovi na svojih mjestih. (Gledji A, B u narisu „Zviezde“). U isto doba podju sva gospoda u sredinu u toliko, da si s prsima dodju blizu; (sravni C, D u narisu Zviezde), to iznosi . . . . 3 takta.

Za četvrtoga se takta tvori zviezda 1 takt.

Početkom petoga takta plešu svi, držeći se za ruke, i to natražke, na svoja mjesta, što opet iznosi . . . . . . 4 takta.

2. Zviezda se ponovi ali tako, da se sada gospoda lihih parova u sredinu kreću, a sve gospodje prsima približe, te tim plesači lihih parova tvore na neki način nutrnji kut, a plesači tâkih parova šiljeve trakova. Plesanje iznosi . . . . 8 takta.

Za lik, gdje gospoda tvore nutrnji kut, nedajemo nikakova narisa, jer se to lahko tumačiti može po onom narisu, gdje gospodje tvore središte.

3. Plesačice tâkih parova polaze sada u sredinu, tim tvore zviezdu, što iznosi 8 takta.

4. Plesači upravnih parova polaze u sredinu, a plesačice se sastaju, to opet iznosi . . . . 8 takta.

Svega skupa dakle . . . 32 takta.

Odkale trećemu liku polazi ime, netreba valjda napomenuti.

Opazka. Zviezdu valja zato kano treći lik plesati, jer će inače Karika i Tociljalka — koje si gdjegdje nalikuju — jedna za drugom sliediti, te nebi bilo nikakove promjene.

Poveljaji.

Kolo lievo, kolo desno.

Zviezda.

1. Ruke se nesmiju pustiti. — Plesačice lihih parova polaze u sredinu. — Sva gospoda prsa o prsa. — Na mjesto.

2. Gospoda lihih parova u sredinu. — Sve plesačice u skup. — Na mjesto.

3. Plesačice tâkih parova u sredinu. — Sve plesačice u skup. — Na mjesto.

4. Gospoda tâkih parova u sredinu. — Na mjesto.

Lik IV. Tociljalka.

Kolo adagio . . . . 16 takta.

O ukupnom broju parova ovisi, koliko će jih zametnuti lik; ima li 8 parova u kolu, to će začeti 4 para, ima li 10 parova, to će jih 6 ili 4 para započeti itd. (Gledji opazku kod II. lika. — Glede držanja isto tako obraćamo pozornost na „Kariku“).

Slieded naš naris, začimamo sa 4 para, i to sada sa 2. 7. i 3. 6. parom.

1. Pošto je svaki plesač metnuo svoju lievicu u lievicu svojoj plesačici, polaze označeni napremni parovi (vis-à-vis Paare) u sredinu. (Gledji A, B u narisu Tociljalke), to iznosi . . . . 2 takta.

Svaki plesač okreće svoju plesačicu tako, da joj je hrbat spram središta obraćen (kano u Karici), što iznosi . . . . 2 takta.

Početkom petoga takta tvore po četiri osobe jednostavni lanac (chaîne) tako, da svaki gospodin desnicu pruža tudjoj plesačici; (gledji A, B u narisu Tociljalke), što iznosi . . . . 4 takta.

Dovršiv „chaîne“ polazi svaki par na mjesto prema sebi. (Gledji A, B u narisu Tociljalke) i tu protraju za osam taktova.

2. Dok prvi parovi na tudjem mjestu stoje, plešu drugi parovi (ovdje 1. 4. i 8. 5.) lik pod 1., što iznosi opet . . 8 takta.

3. Kada su drugi parovi dovršili svoj lik, ponove prvi (s tudjega mjesta) svoj predjašnji, i tim se vraćaju na svoja vlastita mjesta, ali sada privadjajuć (aufführend) desnicom, a s toga se plesači, a ne plesačice kod jednostavne „chaîne“ približuju hrbtom, to iznosi . . . . 8 takta.

4. Isto to tvore drugi parovi, što opet iznosi . . . . 8 takta, dakle svega skupa . . . . . 32 takta.

Četvrtomu licu polazi ime sa onoga privadjanja, koje mora da bude brzo, i nekim tociljanjem.

Opazka k narisu. Radi veće jasnosti označismo polazak parova 2. i 3. crticami, a polazak parova 7. i 6. potezi, inače potezi uviek naznačuju povraćaj. Za sám povraćaj nedajemo nikakova narisa, jer se to isto tako tvori kano polaz.

Poveljaji.

Kolo lievo, kolo desno.

Tociljalka.

1. Lievicu u lievicu. — Napremni parovi 2. 7. i 3. 6. (ili 1. 6. 2. 5.) — U sredinu. — Plesačice hrbtom uz hrbat. — Jednostavni lanac (chaîne) na lievo (desnu ruku tudjoj plesačici). — Preko na napremno mjesto.

2. Par 4. 11 i 5. 8. (ili 3. 8. 4. 7.) u sredinu. — Plesačice hrbtom itd. kao kod 1.

3. Prvi parovi u sredinu; desnicu u desnu. — Jednostavni „chaîne“. — Natrag.

4. Drugi parovi u sredinu; desnicu itd. kao kod 3.

Razredba je ista kano kod „Karike“.

Lik V. Okladija.

Kolo adagio . . . . 16 taktova.

Za allegra se u tom liku tvori okrug (ronde) i mlin (mouliné), gdje se nikoji par neizključuje od nijednoga diela lica. Po dva se para u rondu hvataju za ruke, i tvore posebni okrug od četiri osobe. Gospodje i gospoda obraćaju se spram središta. Kod moulinéa se nehvataju u kolo, nego po dva plesača i dvie plesačice pružaju si u središtu okruga ljevice (desnice ostaju proste).

S početka se razrieše ruke, koje su se u kolu bile shvaćale. Polovica u kolu stojećih parova zamiće ples. Redatelj naznačuje, koje će osobe zametnuti lik; ali valja mu da to tako uredi, da tâki parovi prelaze k tâkim, a lihi k lihim. Po tom može 2. par k 4., par 3. k 1., par 7. k 5., a par 6. k 8.; inače može to biti i u promienjenom redu, ili drugim načinom (n. p. 2. k 8., 7. k 1., 6 k 4. i 3. k 5.).

1. Od začimajućih parova — po našem narisu 2. 3. 7. 6. — hvataju se u ronde tâki parovi 2. 6., sa tâkimi parovi 4. 8., koja dva zadnja ostaju na svojih mjestih, a lihi parovi 3. 7., tvore moulinè sa lihimi 1. 5., koji zadnji takodjer na mjestih ostaju. (Gledji A. B. u narisu Okladije). Ovdje valja napomenuti, da plesači onih parova, koji prelaze, da se ondje u ronde hvataju, meću desnu ruku u lievu plesačici, i tako ju privode; ona gospoda pako, što prelaze, da tvore mouliné, meću lievu si ruku u lievu svojoj plesačici. Za prelaz treba 2 takta.

Došav onamo, po dva para namah tvore ronde, a po dva para mouliné (sravni B, u narisu Okladije), t. j. po četiri se osobe jedan put okreću u kolu, i to na lievo, što iznosi . . . . 4 takta.

Okrenuv se, vraćaju se na svoja mjesta istim držanjem kano i prije. (Sravni u narisu C), to iznosi . . . . . 2 takta.

Opazka. Lihi parovi moraju prelazeći k drugim, utrkimice se odmicati od svojih mjesta, da se tim laglje ugiblju tâkim parovom, ili bolje rekav, da preteknu tâke parove.

2. Kada su prvi parovi dogotovili lik, to će ih sliediti oni parovi, koji su dosad ostali na svojih mjestih, dakle parovi 4. 1. 5. 8. Svaki drugi par polazi sada k svakomu od prvih, koj jih je prije posjetio bio, dakle par 4. polazi k 2., par 1. k 3., par 5. k 7., i par 8. k 6, (ili par 8. k 2., par 5. k 3., par 1. k 7. i par 4. k 6.) itd.

Drugi parovi plešu doduše pod 1. opisani lik isto tako, ali sada prave tâki parovi mouliné, a lihi ronde; iz toga sliedi, da će parovi, koji su se prije u ronde hvaćali, sada praviti mouliné, a oni, koji moliné tvoriše, sad će ronde.

Valja da se svi oziru na držanje!

Ples drugih parova iznosi takodjer 8 takta.

3. i 4. Gore pod 1. i 2. opisani lik ponavlja se u posve istom redu, što zajedno iznosi . . . . 16 takta,
dakle svega skupa . . . . . 32 takta.

Petomu liku potiče ime stranom s utrkmičnoga prelaza, a stranom s toga što se ruke kod moulinéja kano za okladu hvataju.

Poveljaji.

Kolo lievo, kolo desno.

Okladija.

1. Par 2. prelazi k 4, par 3 k 1, par 7. k 5., a par 6. k 8. — Gospoda tâkih parova meću si desnice u ljevice plesačica, i na drugoj se strani hvatali u ronde. — Ronde i mouliné na lievo. — Istim držanjem na mjesto.

2. Par 4. prelazi k 2., par 1. k 3., par 5. k 7. i par 8. k 6. — Plesači upravnih parova privadjali se lievom rukom, a na drugoj strani tvorili mouliné. — Plesači lihih parova hvaćali se desnicom za ljevicu plesačica, i na drugoj strani tvorili ronde. — Ronde i mouliné na lievo. — Istim držanjem na mjesto.

3. Prvi parovi kao i prije pod 1.

4. Drugi parovi kano i prije pod 2.

Razredba.

Kad ima 8 parova:

par 1. k 7.
par 2. k 8.
par 6. k 4.
par 5. k 3.

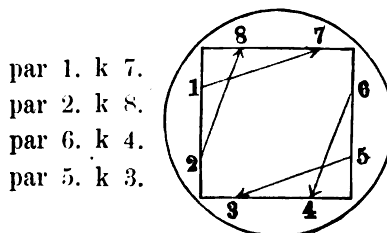

Kad ima 10. parova:

(Valja da jedan tâki par prelazi lihomu).

par 1. k 9.
par 2. k 10.
par 8. k 3.
par 7. k 5.
par 6. k 4.

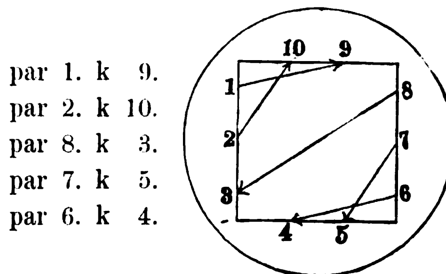

Kada ima 12. parova:

par 1. k 11.
par 2. k 12.
par 4. k 10.
par 9. k 3.
par 8. k 6.
par 7. k 5.

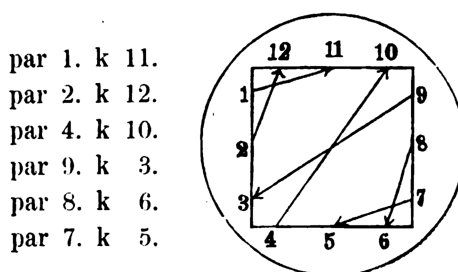

Kada ima 14 parova:
(Valja da jedan taki par prelazi k lihomu).

par 1. k 13.
par 2. k 14.
par 3. k 11.
par 4. k 12.
par 10. k 6
par 9. k 7.
par 8. k 5.

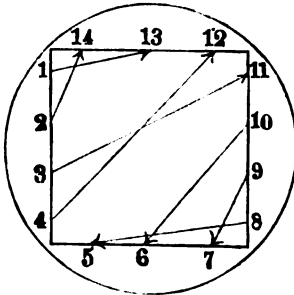

(Konac sliedi).

Pompeji.

Po Gastonu Baissiéu i drugih.

(Dalje.)

Zasuti ovi gradovi ležahu jedan i pol tisuć godina pod debelom vezuvskom korom, i tek novijemu vremenu bilo je sudjeno, da se sretnim slučajem namjeri na dragocjene ostanke nepoznata vremena. Najprije odkriven je Herkulanum g. 1720. na kom počiva do 100 stopa debela kora lave, a na njoj nova sela Portici i Resina. Kad je naime iste godine princ Emanuel Elbeufski iz Lotaringije gradio sebi u Portici villu, naidju zidari, kopajuć zdenac, na pozorište herkulanskoga teatra. Počelo se izkapati; nu samo u nadi, da se naidje na kakovo blago, pa buduć je toli visoki sloj posve utvrdnuta kamena na pronašastom gradu počivao, a osim toga nisu se mogla rušiti liepa sela, koja su iznad Herculana sagradjena, to se uzelo poput rudarâ kopati u utrobu zemlje hodnike i prolaze, pa kad bi jednu kuću protražili bili, nenašav u njoj nikakova blaga, opet bi ju zasuli, te išli dalje na svoje robljenje. Vrlo se je malo moglo izkopati. Tako se i danas još vrlo malo znade o Herkulanu. Mnogo se je laglje izkapalo u susjednih Pompejih, na kojih je znatno manje vezuvskoga sloja (do 24 stope), a i ovaj je mnogo meklji; jer je većim dielom sám plavac pomiešan sa pepelom, koj je valjda sa silnom vodom padao iz Vezuva. Čitava katastrofa čini se, da baš nije bila tako nagla, da si stanovnici nebi bili mogli spasiti života, da su za vremena upotriebili shodna sredstva. Iz amfiteatra čini se, da su svikolici utekli; jer se je vrlo malo okostnica našlo pri njegovu izkapanju, a i to su morda kosti gladiatorâ, koji su još prije katastrofe ubijeni. Veći dio stanovnika poginuo je vlastitom krivnjom, zatvarajuć se u kuće i u pivnice, odakle kašnje se nije dalo izaći. Drugi su poginuli hoteć si spasiti kojekakve sitnjarije.

Sigurni nam tragovi svjedoče, da se je valjda odmah nakon zasûla mnogo u gradu izkapalo i protraživalo za dragocienosti i umjetninami. To se dade zaključiti odatle, što je kod izkapanja u gradu nadjeno ne samo vrlo malo umjetnina i dragocienosti, nego i novca, dočim neima dvojbe, da se je takovih stvari u gradu bogatu, kakav bijaše Pompeji, moralo dosta nalaziti. Istom pod Karlom Burbonskim g. 1748 počelo se u Pompejih ozbiljno izkapati, te se taj posao još i sada, pod nadzorom učenjaka Firoelli-a dosta revno nastavlja.

Doista, da nam se pod korom od 17. vieková nije sačuvao tako čitav i podpun grad rimski, nikad jamačno nebismo si znali pravo predstaviti njihova života. Tako nam se zadržao grad sa svimi arkitektoničkimi ljepotami, bez novovječnih primjesa, i sa podpunom slikom života i načina onoga vremena, kad je nesreća grad stigla.

Rim bijaše, to nam svi izvori posvjedočuju, vrlo nezdrav grad. Već u najstarije doba nastojali su Rimljani pomiriti bogove, da odklone od njih silne pošasti, koje su gradom nemilice harale. Seneca veli, da samo treba izaći iz te prašne, dimne, guste atmosfere, pa se čovjek odmah ćuti zdraviji; nu ipak, dodaje žalostno, nitko bez velike potrebe neće da izlazi iz grada. Cicero spominjao je ove pogrieške u istih svojih javnih govorih, veleć, da je grad zlo gradjen i ružan, kuće previsoke, a ulice preuzke. Nu kašnje, kad je bio prisiljen živiti u provinciji, pa se na koj dan vratio u Rim, uzkliknuo bi zanešena srca: „oh, kako je krasan Rim!“ Kad je pobjedonosno vojsku vodio i službene lovore sticao, pisao je svomu prijatelju Caeliu zdvojno pismo, u kom prisiže, da se nikad svojevoljno neće udaljiti iz Rima.

Još čudnovatije je to, da su i siromasi, uzprkos velikoj skupoći nerado odlazili iz Rima. Juvenal opisuje živimi bojami sve biede rimskoga života, osobito za sirotu pjesnika, uzvisujuć malene provincijalne gradiće. „Koja dražest u tih gradićih! gdje čovjek nije u pogibelji, da će ga danju pogaziti kola, noćju porobiti lupeži i gdje čovjek istim novcem može kupiti kuću, kojim u Rimu jedva na tavanu kukavnu sobicu najmiti može.“ — pa uza sve to nije se mogao odlučiti, da se seli iz gadnoga toga Rima.

Pjesnici i spisatelji onoga vremena točno nas obavješćuju o životu rimskom u ono doba. Cicero opisuje javni život, Horacij u svojih satirah opisuje rimske dangube, kojim život prolazi šečuć po forumu (piaci) i po via sancta (korzo), ili gledeć loptanje i nabacivanje na martovom polju. Juvenal vodi nas u prostu krčmu, gdje se sastaju tati, mornari, robovi, a kadikad i svećenici rimskih bogova. Nu sav ovaj nacrt života nemože nam nadoknaditi ono, što svojim okom vidimo. Malene neznatne stvarce višeput jasnije nam predoče čitavu sliku života, nego najobširnije opisivanje spisatelja.

Nu u izkopinah Pompejskih vidimo mi život, ne rimski, nego provincialni, reći će tkogod. To je istina; nu Pompeji bijaše u istinu Rim u malom. Množtvo Rimljana, što je u okolicu osobito u kupelj Bajae dolazilo, donosilo je onamo rimske mode i običaje. Pompejani bijahu imućni, i sve jim nastojanje bijaše, imitirati i dostići Rim u svačem.

Amfiteater, therme (kupelji), forum, sve to u malenom odgovaraše ipak istim svrham, kojim amfiteater, therme, forum rimski. Na forumu nisu se, istina, pretresala velika politička pitanja, koja bi imala pokrenuti državom, nije se riešavala sudbina čitavoga svieta, kao u Rimu; — nu ipak se je i ovdje sakupljala inteligencija, te po malogradsku debatirala o političkih pitanjih, a još više o gradskih novostih i bezposlicah. Sinovi bogataša Panse ili Holconija, gizdelini onoga vremena, izlazili su ovamo na promenadu, kopirajuć najnovije mode Rimljana, što su jih vidili u toplicah Bajae.

Dakako da su se i onda kao i sada, stanovnici glavnoga grada rugali seljanom i gradjanom malih gradova. Tomu nam se tragova sačuvalo u nekojih ostancih rimske dramatičke literatnre; jer si nekoji dramatici upravo život provincialni odabraše za predmet svojih šala i lakrdija. Pomponius i Novius opisuju izborne patnje i nevolje malogradskoga kandidata. U komadu „Setianka“ opisuje pjesnik Titinius pravu malogradsku „purgaricu“, koja živi u misli, da se sav sviet kreće okolo njezina rodnoga mjesta. Došav u Rim, ona uviek misli na drago svoje selo, pa videć rieku Tiber uzklikne: „Oh, kako bi to liepo bilo, da kroz naš grad teče ova rieka!“

Pompeji uživao je poput mnogih drugih provincialnih gradova podpunu samoupravu, te neima ni traga onoj centralizaciji i despotizmu, koj si obično u rimskoj državi umišljamo. Despotizam za vrieme careva vladao je samo u Rimu, a centralizacija započela je tek u kašnje vrieme. Rimljani nisu u podjarmljenih pokrajinah, osobito u Italiji, izuzev riedke iznimke i zloporabe, postupali takovom strogosti, kako se obično rado vjeruje. Oni su svladanim narodom puštali njihove običaje i vjerozakon, nisu dirali u njihove uspomene i njihovu taštinu, poslieduju utjehu svladanoga. Plinij ml. piše gouverneuru jedne zauzete provincije: „Štujte junačka djela narodâ, pače i njihove bajke. Čuvajte se, da nepovriedite dostojanstvo, slobodu ili samu taštinu vama podvrženih.“ Da nije Rim svojih zakona i uredaba nikomu narivavao, ko što se misli, vidi se i odatle, što je u Atheni ostavio a r c h o n t e, u Napulju d e m a r c h e, u Kartagi s u f f e t e, u Siciliji ostavio je zakone hieronske u Egiptu ptolomejske. Pače i kašnje, kad su rimski zakoni, često na želju samih pokrajina već skoro svuda zavladali, i kad je čitav zapad rimskim jezikom govorio, ostavili su mudri vladari, kao Trajan, njekojim gradovom njihove povlasti.

Medju takovimi odlikovanimi gradovi bijaše u svako vrieme i Pompeji. Nijedan carski činovnik nije ovdje imao vlasti, nego je grad, uživajuć podpunu samoupravu birao sebi poglavarstvo. Senat (gradsko vieće) sastojao je od 100 gradjana, a eksekutivu imala su dva činovnika pod imenom „d u u m v i r i j u r e d i c u n d o“, koji su se svake godine birali. Policiju su rukovodili „a e d i l i“, a financije „q u a e s t o r i“.

Kod izbora bijaše vrlo stroga kontrola. Svaku izbornu žaru nadzirala su tri gradjana pod zakletvom sviestnosti. I pojedini kandidati mogli su postaviti si nadzornika. Iza izbora morao je svaki činovnik položiti kauciju i sliedeću prisegu pred narodom: „Tako mi Jupitra i divnog Augusta, Claudia, Vespaziana, Tita i genija cara Domitiana i svih božjih penata prisižem, da ću zakone ovoga grada vršiti i u ničem jih kršiti.“

Kao danas, tako je i onda bilo kod izbora stranačke borbe i kortešovanja. Rimljani su se dakako svemu tomu rugali, nazivljuć te borbe „fluctus in simpulo“ (bura u čaši vode). Kandidati oglašivali su se pisanjem na zidovih. Mnogi su kućevlastnici na današnji način zabranjivali takve oglase na svojih kućah: „molim da se ovdje ništa nepiše“, ili: „nebilo sreće onomu kandidatu, koj na ovom zidu bude preporučen, itd. Preporuke su glasile ovako: „Ja Felix (valjda ugledan koj gradjanin) želim da Vetius Firmus bude izabran aedilom“, ili „trgovci žele za duumvira Holconija Prisca“ itd. a kraj toga još razne pohvale, ko što već Seneca piše: svaki je kandidat pošten čovjek! — Žene nisu imale glasa; nu ipak su i one preporučivale svoje ljubimce za kandidate. Isto tako i gladiatori.

Nu otimanje ovo za čašću nebijaše kao danas spojeno sa pohlepom za novcem. Plaće činovnici nisu imali, nego su još i za samu čast vrlo mnogo trošiti morali. Razlika današnjega i onoga vremena vidi se već iz značenja rieči „h o n o r a r“. Danas honorar znači plaću, nagradu koju činovnik poteže, — onda je honorar značio onu svotu novaca, koju je izabranik u znak zahvalnosti za svoj izbor platiti morao u gradsku blagajnu (honoraris summa). Nu to bijaše još najmanji trošak izabranika. Makar i nebio bogataš, morao je svaki izabrani častiti gradjanstvo od rana jutra do večeri vinom i kolači. Siromasi mogli su se užiti toga dana. Još se je začuvao jedan napis: „prijatelju! zahtievaj kolača i vina svega će se dieliti do šeste ure. Ako zakasniš sam si kriv.“

Senatori bili su svakako još bolje pogošteni. — Iza svega toga dielili su se novci. Senatori dobili su po 20 sestercija (nešto manje od 2 for.), crkveni i trgovački urednici po 10 sesterc. a ostali gradjani po 8 sest. Nu najveću važnost polagali su gradjani na igre, koje će prirediti novi magistrat. Duumvir Claudius Flaccus priredio je jednoč borbu, gdje se je 50 gladiatora u jedan mah borilo u amfiteatru.

Ove časti kao da su bile za to opredieljene, da i najbogatijega čovjeka ruiniraju; jer se je to svaki put opetovalo, ako je dobio novu kakvu čast, ili ako mu je umro tkogod od porodice. Pače, da se i posmrtni spomen postavi, ostavljali su velike zaklade za razne javne svrhe. Tako ostavi jedan duumvir malenomu gradiću Pisaure miliun sestercija s opriedieljenjem, da se od kamata od 400 hilj. svake godine na rodjendan njegova sina dade narodu gostba, a od ostalih 600 hilj. sest. da se svakih pet godina priredi jedna gladiatorska borba. Privatne osobe višeput su velike javne zgrade podizale na svoj račun. Veći dio spomenika, hramova, lukova, kazališta, cesta i vodovoda potiče, naročito u Pompejih, od veledušja pojedinaca Najkrasniji monumenti, što se ovdje našasti, hram Fortune i Iside, portikus i theater bijahu sagradjeni troškom privatnih osoba. Tako je bivalo i u drugih provincialnih gradovih, te veći dio divnih spomenika, što se nalaze dan danas po Francuzkoj i Italiji, nastao je na takav način

Promotrimo li množtvo kazališta i drugih zabavišta, pak prijazni i veseli izgled Pompejâ, to bi se dalo zaključiti, da su stanovnici toga grada živili u samoj zabavi. Bilo je tu borba s vjeprovi, medjedi, i bikovi; borbe atleta bile su osobito obljubljene.

Isto tolik interes bijaše u staro vrieme za umjetnost kazalištnu. Ta se ljubav preselila od Grka. Predstavljači, a još više predstavljačice bijahu vrlo obljubljene. Grci su jim pače višeput i političke misije davali, pošiljuć jih osobito kralju Filipu II. koj bijaše velik ljubitelj umjetnosti. Pa i dan danas je skoro tako; jer ako i ne predstavljači, a to predstavljačice u političkih, često odlučujućih krugovih vrše neslućeni upliv. — Kolik su od prilike dohodak imali ondašnji predstavljači, vidi se iz toga, što je ne baš izvrstni predstavljač Polus rekao govorniku Demostenu, da u dva večera zasluži najmanje jedan talenat t. j. od prilike 2500 fr. Tu se je borami dobro zamienjivao talenat za talenat! Već je onda u modi bilo i gostovanje, te je n. pr. Pýlados, prvi predstavljač carskoga vremena, dolazio često gostovati u Pompeji. Predstave oglašivale su se napisom na zidu, te i tu nisu falile one današnje primjetbe: samo po liepom vremenu (qua dies patietur); ili: bilo sunce ili kiša (sine ulla dilatione, ob schön, ob Regen), ili, da će se načiniti sjenke (šatori) proti suncu (venatio, athletae, sparsiones. Vela erunt). Borbe gladiatorske osobito su ljubili gradjani Pompejâ. te jim nitko nije mogao više omiliti, nego tko jim je na svoj trošak priredio takove zabave. Dakako da ove krvne igre nisu baš oplemenjivale ćudi. Jednoč porodi se, kako Tacit pripovieda, izmed pompejanâ i susjednih nocerana kavga u amfiteatru, te je poglavarstvo moralo posredovati. S bog toga izgreda opredieli senat strašnu kazan, da se takove igre u Pompejih na 10 godina zabranjuju.

Napisi, koji su nadjeni u Pompejih, trovrstni su: Jedni su urezani u kamenu, te su obznanjivali n. p. na hramovih, komu su posvećeni i tko jih je sagradio, na spomenicih, komu su podignuti itd. Druga vrsta napisa bijaše crvenom ili crnom bojom upisana na zidu, poput naših oglasa na uglovih. Za vrieme izbora tu su se oglašivali kandidati, tu su bili objavljeni programi kazalištnih predstava, tu je pozivao krčmar „k pietlu“ ili „k slonu“ strance i ostalo obćinstvo, da k njemu dodje, obećavajuć dobro jelo i svaku udobnost (omnia commoda praestantur). Tako su se i ukradene i izgubljene stvari oglašivale s primjetbom, da će poštenjak, koj jih vrati, dobiti primjerenu nagradu: „Sûd vina iz jednoga je dućana izginuo; onaj koj ga vrati, dobiva za nagradu 65 sestercija (od prilike 6 for.), a odkrije li i tata, dostane dvostruku nagradu.“

Treća vrsta napisa jest vrhom od čavla ili noža na stienah od sobe nacrtana. Tu n. p. zaljubljenik nekakov piše: „Ah peream! sine te si deus esse velim!“ (Daj bože da poginem, ako bi bez Tebe hotio bogom biti). Na drugom opet mjestu: „Candida me docuit nigras odisse puellas“ (moja plavokosa ljubovca čini, da mrzim crnomanjaste), a izpod toga odgovor: „oderis et iteras.... scripsit Venus Phisica Pompejana (mrziš jih, ali se ipak uviek k njima vraćaš..... podpisana Venera pompejska). Višeput su kojekakve dosjetke n. p. nekakav se šalčina ruga sudbenomu štilu, pak piše bombastički: „pod konsulatom L. Nonia Asprena i A. Plotia, rodio mi se je liepi magarčić.“ Na drugom mjestu jedan rob narisao magarca pa veli: „labora, aselle, quomodo laboravi, et proderit tibi“ (muči se magarče, kako sam se ja mučio, to je zdravo za te). Drugi jedan zanešenjak, pošto je dugo vremena tražio svoju nevjernu ljubovcu, nadje ju napokon, te piše na njezinoj kući: „Tenimus, tenimus! res certa! Romula hic cum scelerato moratur!“ (Ovdje je, ovdje je! neima dvojbe! Tu živi Romula sa izdajnikom). Osim toga ima množtvo citata iz Virgila, Ovida i Propercija, nu nijedan, to je znamenito, od Horaca.

Da priobćimo svekolike našaste napise, dobile bi naše čitateljice vrlo zao pojam o moralnoj ćuti gradjana pompejskih, pak premda Plinij i Tacit vrlo hvale moralni život i strogost ćudorednu u provincijah, dočim Rim nazivlju skladištem svih opačina, — to se ipak čini, da se ova pohvala neodnosi na Pompeji. Uzrok je tomu valjda blizina Napulja, koj su već Rimljani držali za priestolnicu onoga: dolce far niente, nazivljuć ga „otiosa Neapolis," pak i susjedstvo kupelji Bajae, u kojih je iskvarenost rimska stolovala i svoje orgije slavila. Ta već Martial o tom kupalištu veli, da se je odanle već mnoga Penelopa vratila kao Helena.

Ovo susjedstvo rimske iskvarenosti prenielo je u ovaj gradić i luksus rimski, koj se je naročito koncentrirao u gospojinskoj toileti. Običaj je, što se nakita i toilete tiče, hvaliti uviek „jednostavna i priprosta stara vremena," a kao protimbu tomu rajskomu životu navoditi luksus današnjega vremena. Taj običaj osnovan je na posve krivom mnenju; jerbo smo naučni bili motriti Rimljane samo kao pobjediteljе i gospodare svieta, a do najnovijega vremena slabo se je iztraživala njihova kućevnost i obiteljski život. Vratimo se u to sretno staro doba, te zavirimo u toiletnu sobicu jedne Rimljanke. U izkopinah pompejskih našlo se medju mnogobrojnimi uresi i predmeti toilete i podpunih fresco-slika iz toiletne sobe gospodja pompejskih. Osim toga sačuvalo se i kod starih spisatelja mnogo opisa o tom. Svikolici spisatelji vrlo uzvusuju i hvale „bielo poput ljiljana a rumeno poput ružice lice Rimljanke" reklo se, da se Rimljanki, kad pije crno vino, rumeni kroz grlo. Ovid kaže: „pomna njega uzdržat će liepo lice; zanemari li se, propast će ljepota, ma je ravna Venerinoj." Kao osobiti štovatelj navodi on u posebnom spisu, od koga se sačuvao samo fragment od 100 stihova, množtvo kosmetičkih sredstva. Da ruka postane biela i nježna, preporučuje on: ječam libijski, bobovo brašno, lučice od narcisse, peruniku, med, a osobito ljepivo od smirne (Mirchen-Gummi). Djevojka, koja moj savjet sluša, veli Ovid, biti će još ljepša nego joj zrcalo kaže. Glasovit trgovac takovih predmeta bijaše Kosmus u Rimu.

Osobito preporučivalo se, da se lice svakovrstnimi oblozi oblaže. Takov oblog načinio bi se sa bobovim ili rižinim brašnom i magarećim mliekom, te bi se stavljao na lice, gdje je po svu noć ostao. Martial strašno se ruga toj tjestenoj krinki, te veli, ako čovjek slučajno zateče takovu gospodju, izgleda joj lice kao mačkino. Juvenal prispodablja takav oblog malteru, kojim se stiene nabacuju, te veli, da se čovjek mora smijati, kad pogleda ono izpucano tiesto. Kod toilete skine robinja taj oblog, opere lice spužvom u mlieku umočenom, a druga bi robinja trla lagano lice, da bude rumeno i svježe. Plinij pripovieda, da se je za to trvenje rabio pepeo od puževa (još i danas) ili u soli razdrobljeni mravi; za oblaganje upotrebljivali su med, kokošju mast sa lukom, a najdragocienija bijaše mast labudja, kojoj se je pripisivala čarobna snaga, da čuva lice od nabora. Crvene pjege po licu namazale bi se vunenom krpicom, umočenom u ružičnom ulju; proti lećam (Sommersprossen i Leberflecke) rabio se med sa malenim primjesom tamjana. Istom pomnjom kao koža, njegovali su se i zubi. Trli su jih prašinom od mramora ili plavca, a već su bili u modi i krivi zubi i kefice. Usne trle su se ovčjom kožicom, umočenom u orahovu ulju ili ružičnoj masti itd. Osobiti posao vršile su nekoje glasovite robinje grčke, koje su vrlo vješto umjele bojadisati kosu, obrve, pače iste oči. Najveće sredstvo za uzdržanje ljepote jesu bez dvojbe kupelji, a Rimljani su veliku pomnju na njih obraćali; jer ne samo da je svaki i najmanji gradić imao bar jedno javno kupalište (u Pompejih su bila dva), nego je još i u svakoj privatnoj kući bila uredjena kupelj. Dakako, da se je i ovaj toli koristni običaj umio u ludost izleći. Tako se je razsipna carica Poppaea Sabina, Neronova krasna supruga, kupala svaki dan u magarećem mlieku (to javlja Plinius), i kad je iz Rima prognana, podje za njom stado od 500 magarica.

Proti uplivu sunca štitila je modra koprena. Koprene poznate su već Homeru, te on često slavi „krasne djevice sa koprenom." I Tacit pripovieda: „Poppaea riedko se je pokazivala, pa i onda uviek sa koprenom," koja bijaše tek slabo učvršćena, tako da se je neprestano malko odkrivala, te tako njezine dražesti još čarobnijimi činile."

Zrcalo bijaše od kovi (metala) i to većim dielom od zlata, fino polirano, dragulji obloženo sa bisernim držalom. Danas u istinu neima toga ni deseti dio.

(Konac sliedi).

LISTAK.

Narodno kazalište. Od komada, koji su predstavljeni u posliednje vrieme u našem kazalištu, spominjemo J u d i t h u, tragediju u 5 čina od F. Hebbela, što je prvi put predstavljena u Berlinu 1840. god. Prema načinu novijega vremena glavna je stvar toj drami karakterisanje; a pisac je vrlo vješto narisao karakter Holofernesa, dobro je karakterisana i Juditha. Medjutim ako itko a ono

je sám Hebbel pokazao ovim djelom, kako je mučno od Judithe stvoriti tragediju. Bez tragičke krivnje nemože i nesmije ona propasti, a tu krivnju moramo mi viditi. No upravo to je mučno, jer su njenoj krivnji predmet tako nizke strasti, kojim ona odluči zadovoljiti, da je brez mrzosti gledati nemožemo. Sebe smije čovjek žrtvovati za domovinu, ter je onda velik; no ružan biti nesmije. Kad je već počinila grieh, morala bi namah propasti, što gledatelji i očekuju, a ne da se čin iza toga razvlači preko mjere. Dramatičko je pravilo, da mora dramatičko djelovanje, kada dodje na vrhunac, naglo padati; a proti tomu pravilu pogriešio je Hebbel vrlo osjetljivim načinom. Preveo je tu dramu g. Vukotinović, poznati hrvatski pjesnik i novelista prije g. 1848., kada je najviše radio. No i u ono vrieme nije se moglo držati o njem, da zna književni jezik, kamo li istom danas! Kada čovjek sluša njegov jezik, mora se i nehotice uvjeriti, da je prevoditelj od god. 1850. pa do danas spavao, te nije vidio, koliko smo napredovali glede hrvatskoga jezika. U ostalom kod „Judithe“ nije on upotriebio pozornosti, koju bi trebalo, dakle nije preveo ni onako, kako bi prema svojim slabim jezičnim silam prevesti mogao; jer n. p. na više mjesta Holofernesova govora nije moći razumjeti, makar se koliko oštroumnosti uložilo u razmišljanje. U ovoj tragediji krasni su monolozi i dialozi, govori Holofernesa i Judithe živi, silni, puni filozofije. Tu bi se dakle tražilo duboko poznavanje našega jezika i njegovih pravila!

Koncert. Glasbeni zemaljski zavod, kao što je obećao, tako je i počeo davati koncerte i to 25. veljače. Obćinstvo bijaše u obće zadovoljno, a najviše se iztaknula Zajčeva pjesma za tenor „srce moje tuži“, i pjevač g. Raverta, koji ju je pjevao. Vidi mu se, da je liepo napredovao, i da se naše kazalište, komu je on sada članom, može nadati vrstnomu tenoru.

Književnost. U Pragu izlazi od nove godine „Славянскій педагогъ“, list za slovinske učitelje i prijatelje učione pod uredničtvom Ivana Mašeka u svih slovinskih jezicih. Od hrvatskih učitelja obrekoše mu pomoć: Stjepan Buzolić, S. Cihlař, B. Francelj, I. Filipović, M. Jambrišak, V. Mařik i M. Stojanović; isto tako sudjeluju srbski i slovenski pedagogi. U ovoj prvoj svezci imade članaka ruskih, českih, hrvatsko-srbskih, slovenskih i jedan srbsko-lužički. Hrvatski i srbski članci jesu ovi: Kulturni protivnici Hrvata i Srba od I. Filipovića, letimički pogled natrag u istoriju škola u Srbiji, osvrt na školstvo u hrvatskom primorju od S. C., nešto o obrazovanosti karlovačke krajine od M. Stojanovića, dopis iz Siska od F. Hefelea. U pregledu „literatura“ oglasuju se pedagogički spisi ciele slovinske književnosti. Učiteljstvo je tim časopisom prvi put stupilo na praktičko polje za upoznavanje školstva kod različitih slov. plemena: to je praktički put k prosvjetnoj uzajamnosti slovinskoj. Imade pače članak u jeziku českom, hrvatsko-srbskom, ruskom i slovenskom. Ciena je časopisu 3 for. na god.; a preporučujemo ga usrdno osobito učiteljem i svećenstvu.

— Izadje u Beogradu „Glasnik srpskog učenog družtva“, knj. XXXII, str. 295. Ovaj mu sadržaj: Očigledna nastava u osnovnoj školi od Milorada P. Šapčanina, pogled na najnoviji razvitak megjunarodnog prava i njegove nauke od G. Gršića, pravila sv. Simeunu srpskom iz vučitrnskog prologa izpisao Miloš S. Milojević, prilozi k srpskoj istoriji XIV. i XV. vieka od prof. V. V. Makuševa, prilozi k istoriji srpske književnosti od St. Novakovića, kronograf Žitomišljički od I. Dučića, hrisovulje Stefana cara Srbije i Romanije preveo s grčkoga M. A. Petronijević, radnja srpskog učenog društva.

— Andrija Frank, učitelj u Badljevini kraj Pakraca u Slavoniji, izdao je djelce pod naslovom: „crkva i škola“, koje razpravlja pitanje ob odciepljenju škole od crkve, te proti rezolucijam učiteljske skupštine brani upliv svećenstva na školu.

— G. Dr. Juraj Žerjavić, branitelj infalibiliteta, izdao je knjižicu pod naslovom: „majmun i čovjek“, u kojoj se pobija Darwinova nauka, polemizira proti nekim hrvatskim prirodoslovcem. Knjižicu je posvetio pisac zagrebačkomu nadbiskupu g. Mihalovicsu.

— Pod uredničtvom dra. Peičića i dra. Nenadovića izišao je u Pančevu prvi broj „domaćega lekara“, lista za njegovanje i čuvanje narodnoga zdravlja. Kako se vidi, ovaj list neće biti strukovno medicinski, nego je namienjen svakomu pojedincu i svakoj obitelji kao uputa, kako će zdravlje uzdržati i kako će se, ako liečnik nije pri ruci, izliečiti. Uredničtvo se tuži, da je broj predplatnika malen, čemu se tim više čudimo, što je cielogodišnja ciena listu samo 2 for. a ovakav list, osobito na selu, od prieke nužde. Svaki predplatnik dobiti će još kao nagradu knjigu: „o prvim dužnostima materinim“ uz obaljenu cienu.

Dopisnica uredničtva.

G. A. M. B. u Zagrebu. Budete li tako napredovali, liepo ćete uspjeti.

G. R. S. u Osieku. Maljušnu miso razvukli ste do skrajnosti.

Bojanu u Beču. Ideja nije nova, al je dosta dobro izvedena.

G. B. M. na Rieci. Da uzmognete biti kraći i jedriji, zadovoljili bi vašoj želji.

G. M. O. I. u Vukovaru. Pohvaliti moramo vaše nastojanje, al je predmet za nas odviše površno obradjen.

G. P. K. u Dubrävi. Izvolite poslati.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Ivan Dežman.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 10. U Zagrebu dne 9. ožujka 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

POKĆERKA.

Izvorna pripoviedka od Jos. Eug. Tomića.

I.

Bilo je u drugoj polovini prošloga vieka.

U dvoru grofa K. na Griču u Zagrebu sve živi i vrvi.

Grnuo k njemu silan broj pozvanih velmožâ i nižega plemstva na sjajan ples.

Došla naime njemu u pohode sestra njegova, udana u gornju Ugarsku za baruna Rudnjanskoga, povela sobom i mladoga baruna Ivana, nećaka grofova, a grof priredi u čast svojoj sestri i nećaku sjajan ples.

Dvorana, gdje se je plesalo, bijaše veleliepo izkićena i razsvietljena, a njom se kreće ponosita plemčad, mužko i žensko na izmjenu. Gospodje šuštahu u težkih svilenih opravah, nakićene zlatnimi nakiti i dragim kamenjem, što se je svjetlucalo u vlasih i na vratu gizdavih plemkinja. Gospoda bijahu većim dielom odjevena u staro-narodno hrvatsko odielo, krznom obšiveno, ili pako nošahu tanahne svilne haljine, bogato zlatom ili srebrom izvezene, s velikimi tokami na prsih. Gdjekoji ipak od njih dodjoše u francezkom odielu onoga doba, naprahane kose, noseć mjesto kalpaka na glavi uglasti chapeau-bas.

Sve bijaše tu i sjajno i krasno, a kako i neće u ono oba, kad su kmetski žuljevi gomilali blago u gospodske dvore, a gospoda u razkošu i udobnosti tratila plod kmetskih ruku.

Svirka je baš zaigrala minuett, za onda ples u modi u velikaša. Plesači se poredaju i ples započme. Mladi Ivan Rudnjanski, mladić od kojih 19 godina, plesaše naproti prekrasnoj jednoj djevojci. Svojim vitkim uzrastom, bujnim razvojem tiela, krasnimi crtami lica i svojom crnom kao noćca kosom nadsievala je svaku gospodju i djevojku, što bijahu pridošle na ples. Nada sve pako bijaše u nje milostno kretanje pri plesanju, kao u nikoje.

Barunica Rudnjanska nehotice zape okom o liepu djevojku, što plesaše s njezinim sinom. Vidjelo se joj na oku, da ju ljepota djevojkina začarala.

— Kažite mi, gospodine Malakiću, čija je ona liepa djevojka, kojoj naproti pleše moj sin? Upita barunica do nje sjedećega priekosavskoga vlastelina Malakića, čovjeka od kojih 50 godina.

— To je moja kći, odvrati s ponosom Malakić, gospodjo barunice!

— Vaša kći? Zapita kao u čudu barunica.

— Kako uzmete, vaša milosti, odgovori Malakić, jest i nije.

— Šta mislite tim reći? Primjeti barunica.

— Ta djevojka nije pravo moje diete, već je samo moja pokćerka.

Barunica osupnu se na ove rieči.

— Ona dakle neima ni otca ni majke? Zapita s velikim interesom Malakića.

— Možda ima, al ja neznam, tko su i gdje su. Odgovori Malakić.

— Kako dakle dodjoste vi do djeteta? Nastavi barunica drhćućimi ustnami i primaknu svoj stolac bliže Malakiću.

— Bilo je prije kakvih 20 godina po ljetu, uze pripoviedati Malakić. Rano u zoru uzmem pušku na rame i povedem pse sobom, da ću u lov. Psi su malo preda me poletili i počmu odmah nečemu po tragu njušiti. Na jedan put jedan od njih stane i pričme zavijati. Podjem k tomu mjestu, koje je ležalo tik staze, vodeće u moj dvor, i vidim liep, velik rubac na zemlji, u kom se nešto giblje. Prignem se i razmotam ga bolje, a liepo dješce zaplače mi na pozdrav.

— Za ime božje, šta onda! Uzkliknu tresuć se barunica.

— Nepreostade mi ino, nastavi Malakić, nego uzmem djetešce na ruku i odnesem u svoj dvor. Moja žena bijaše baš ustala. Bog nas nije nadario djecom. Zato unišav na vrata, poviknem joj: Ženo evo ti nosim potomče. Ona u čudu velikom, nu nije hasne, idemo, da razmotamo diete, možebiti bi se po čemu god poznati dalo, čije je. Gledjemo rubje, ovo je od najfinije vrsti, svučemo djetešcu rubačicu, a na vratu joj tanki zlatni lanac s križićem, —

Barunica probliedi kao stiena.

— Povirismo malo bolje u rubac, gdje bijaše diete zamotano, a u njem mošnja puna cekina; bijaše to valjda namienjeno za nagradu onomu, koji diete nadje i posvoji. Iz ovih već znakova mogasmo slutiti, da je diete od boljega roda, no valjda da je velika neka krivnja njegovih roditelja uzrok, te je izloženo. Ja i moja žena odlučimo ubogo sirotče uzeti pod svoje, kad i onako nikoga neimamo. I tako ostade diete kod mene, ja ga odhranih, kao svoje vlastito, a tako ga i ljubim. Ona je takodjer jedino uživanje moje žene.

— Kako se zove djevojka? Upita barunica ponešto mirnije

— Venancija, buduć sam ju našao, polazeć u lov, dao sam joj to ime.

— A jesu li stvari, što ih nadjoste s djetetom, još uviek u vas?

— Dakako da jesu. Dapače onaj lančić s križićem nosi Venancija uviek o vratu, i sada ga ima.

Barunica utihne, dočim se je baš minuet svršivao.

— Vi ćete mi predstaviti vašu kćerku! Umoli barunica Malakića.

— Drage volje vaša milosti! Nakloni se Malakić i privede odmah Venanciju gospoji Rudnjanskovoj.

Djevojka se nakloni.

— Krasna djevojka! Reče barunica Malakiću, a onda upre oči u lančić, što je sjao na vratu djevojke.

— Jest isti je! šapnu barunica i oprosti se zabunjena s djevojkom i Malakićem i posadi se uz svoju prijateljicu grofinju Vojkovićku. Medjutim je mladi Rudnjanski sa Venancijom pošetao dvoranom.

— Ti si blieda, Ano, uzrujana! Reče grofinja Vojkovićeva Rudnjanskovoj, pogledav ju.

— Neznam ni sama; izpričavala se barunica, nešto mi je čudno oko srdca, nemir, tuga, strah, šta li je.

— To su slutnje, prijateljice, tješila je Vojkovićka svoju prijateljicu: I meni često tako bude, a povoda neznam. Kušaj oteti se tomu čuvstvu; vidiš eno tvoga sinka, kako je to krasan i glavit mladić. A koja je ono krasna djevojka, koja šeće s njime?

— Upravo sada sam čula, da je to kćerka vlastelina Malakića. Odvrati zabunjeno Rudnjanska.

— Za čudo! primieti grofica, kako si naliče. Kao da su brat i sestra!

Rudnjanskoj udari sva krv u obraz.

— Nemislim, da su si nalik! Promuca težkom mukom. „O jesu, jesu!“ tvrdijaše Vojkovićka. „Motri samo ono izvisito čelo u obojice, onaj fino svinuti nos, iste crne oči, onu milinu oko ustiju. Na vlas si naliče.“

— Pa onda? Zapita Rudnjanska s nekom bojazni, ili je bio pridušeni gnjev, misleć, da su rieči grofice Vojkovićke imale veliki i to skroviti doseg. „Onda ništa,“ odsieče grofica bezazleno, „kaže se, da ljudi, koji si naliče, često jedno za drugo pojdu.“

U to pozove domaćica družtvo k večeri. Ovu sgodu upotriebi Rudnjanska, da sakrije svoj nemir pred prijateljicom. Na zadnju njezinu primjetbu nije znala od neke tajne groze što da govori. Gosti navru u blagovalište. Mladi Ivan Rudnjanski povede k stolu Venanciju. Njim naproti sjede Malakić.

Žamor u blagovalištu postajaše sve veći. Zdravice zaredaše, čaše zveče, a u glasove svirke upada burna pjesma hrvatskih velmoža. Veselilo se baš na starodavnu, na staro-hrvatsku.

Stari Malakić, razgrijan malo od vina i pjesme, započme razgovor sa svojimi susjedi na prieku.

— Čini mi se diete, reče Venanciji, da te mladi gospodin barun dobro zabavlja.

Djevojka pogleda stidnim okom mladića i oboriv oči porumeni kao krv. Mladi Rudnjanski usuprot dočeka tu primjetbu Malakićevu laganim, ljubeznim posmjehom.

Nagnuv se malo k stolu, upita na to mladi Rudnjanski Malakića:

— Čujem, gospodine, da je krasan lov po vašem imanju, pa da sámi rado polazite u lov.

— Istina je, potvrdi Malakić, pa ako izvolite poći ćemo zajedno u lov, ako ste lovac.

— Hvala na ponudi, zahvali se Rudnjanski, ja ću se njom poslužiti. Jest, i ja sam lovac, i to strastan, a osobito na divje race.

— Sad jim je baš hora! primjeti vatreno Malakić, a racâ ima hvala bogu u našem Posavju do božje volje. Izvolite li možda s menom odvesti se na moje imanje?

— Drage volje, sutra vam stojim odmah na službu, kako malo prospavamo.

— Dakle pri tom ostaje. I preko široka stola pruži Malakić ruku Rudnjanskomu, koju ovaj srdačno stisnu.

Rudnjanski i Venancija sgledaše se. U njihovu pogledu odsievaše blažena ćut. Oni

su se razumjeli, prem jedan drugomu rieči nekaza.

Medjutim se bio već počeo i dan hvatati, i gostovi stadoše se praštati s domaćinom i medjusobno.

Mladi Rudnjanski stisnuo na polazku Venanciji nježnu njezinu ručicu, i zadrhtala ruka djevojčina u njegovoj. Tihim uzdahom pošla je s otcem k vratam. Nu tu na izlazu sastane ju Rudnjanska. Djevojka joj se za oprost nakloni, a ova ju strastveno ogrli i k srdcu privinu. „Liepo moje diete!“ Zajeca pridušenim glasom barunica i dvie tople suze kanuše Venanciji na lice. I odtrže se i umaknu barunica.

Venanciju preseneti ovaj sukob. Neko silno, neizrecivo čuvstvo uzdrma joj i onako uzkolebane grudi. Pričini joj se, kao da se je srela sa srdcem materinjim.

II.

Sutradan oko podne odveze se mladi Ivan Rudnjanski sa starim Malakićem i Venancijom na njegovo imanje preko Save.

Spremiv se na taj kratki put, oprosti se s majkom, da joj kaže, kamo polazi.

Sačuvši nakanu sinovu, nebijaše ista Rudnjanskoj po ćudi. „Bolje bi učinio sinko,“ govoraše mati mladomu barunu, „da nepodješ, kamo si nakanio. Al kad si već obrekao, idi, pratila te božja desnica, — nu ti ćeš se sjećati mojih rieči.“

Ivan Rudnjanski nije znao, što da na ove rieči materine odgovori. Zabunjen poljubi joj ruku i obeća skoro vratiti se.

Ali za čudo, materine rieči neugodno se utisnuše u njegovu dušu. U kočiji, što ih je vozila na ladanje, sjedio je Venanciji naproti, ali nebijaše tako govorljiv, kao na jučeranjem plesu. Nekakova sjeta obuzela mu dušu, i uviek je mislio, što bi se moglo dogoditi, radi čega bi se kajati morao, jer je pošao na imanje Malakićevo.

Za kratko vrieme dovezu se putnici pred vlasteoski dvor Malakićev. Ovaj bijaše sagradjen po obliku starih hrvatskih plemićkih „kurija“. Odozdo bijaše doduše podzidan kamenom, a ostalo, na kat dignuto stanje, bijaše od drva sagradjeno. Oko dvora sterao se veliki vrt s voćnjakom.

Gospoja Malakićeva izgledala je svaki čas na prozoru, da li joj se kućani vraćaju. Nemalo se začudi, videć iz kočije izlaziti ugledno, ali njoj nepoznato mladenačko lice. Skoči zato, što je brže mogla, i u svoj hitnji, dok je Malakić kočijašu dielio zapovjedi, kako da koli i konji upravi, obuče na se nešto svečaniju opravu.

U to unidoše putnici.

Malakić predstavi svoga gosta, a gospodja Malakićeva bijaše vrlo vesela i odlikovana tim posjetom.

— A kako si mi se ti zabavila, kćerko moja? skoči na to domaćica k Venanciji i vatreno ju u čelo poljubi, — jesi l' mi se zdravo vratila, diete?

— Jesam majčice i jedno i drugo, odgovori nježno i umiljato djevojka, nemogu ti dosta zahvaliti, što si me pustila s otcem u Zagreb. I poljubi ruku svojoj pomajki.

— Pravo je, da se zabaviš diete, to je za mladost. Primieti domaćica, a zatim se okrenu gostu. Oprostite gospodine, barune, što se udaljujem za kratak čas, ali goste treba podvoriti. I gospoja Malakićeva izadje van. Za njom, pošto je odložila, izadje odmah i Venancija, valjalo je majci pomoći u djelu. To bijaše drevna kriepost Hrvatica kćerka.

Za kratak čas donese sluga na velikoj kositrenoj pločnjici veliki vrč vina i dvie majolike; jer u staro doba iz ovih se je navadno pilo i napijalo.

Stari Malakić natoči odmah majolike:

— Gospodine barune, rekne zatim, dignuv svoju majoliku, bene venit, ja vas pozdravljam u svom siromaštvu!

— Hvala liepa na vašem prijateljstvu! Odvrati mladi Ivan Rudnjanski. Majolike zveknu i prazne lupnu o stol.

Vino razveza jezik i Malakiću i Rudnjanskomu i oba udare u živahan razgovor. Govorilo se dakako najviše o lovu, jer radi toga je mladi barun i došao. Osnove za lov bijahu posve već utanačene. Imalo se je poći prvi put na srne, drugi put na divlje race, a treći i zadnji put na vuke s velikom hajkom.

Dotle je i večera donešena. Kod ove se gospoda još i bolje ugrijaše. Ta već je do toga došlo, da je stari Malakić nazdravio svoga gosta s Venancijom i ova se morala s Rudnjanskim kucnuti, jer je tako poočim zahtievao, a njoj nebilo od nevolje.

Gostu Malakićevu bijaše vrlo ugodno u novom družtvancu. Domaćica bijaše preuljudna, a Venancijini mili pogledi dizali mu dušu u treće nebo.

Lovilo se dakako po učinjenoj osnovi. Sve obližje plemstvo dielilo je tu zabavu s Malakićem i njegovim gostom. U kasnu večer dolazili bi lovci kući u dvor Malakićev, a tu ih je vazda dočikala gostoljubiva domaćica obilnom gostbom.

Mladi Rudnjanski postajaše svakim danom nujniji. Njemu je prekipjelo srdce od ljubavi. Neimavši srdca, da se očituje djevojci, s kojom i onako nemogaše nikada biti na samu, odvaži se, da će joj pisamcem saobćiti svoju žarku ljubav i čvrstu nakanu s njom se za uviek sjediniti.

Bivši dakle na večer sám u svojoj sobi prije nego leže spavati, sjedne i napiše ove rieči:

— Mila Venancijo! Od prvoga časa mogli ste vidjeti, da vas ljubim, da mi je najmilije uz vas biti i vaše krasno lice gledati.

Ja želim, da budemo za uviek sdruženi, i zato sutra polazim k majci, da izprosim dozvolu od nje. Dotle bog nek čuva vas i našu ljubav. Ivan Rudnjanski.

Sutradan bijaše poslje objeda urečen odlazak. Mladi Rudnjanski oprosti se težko s kućom Malakićevom. Polazeć stisne svim ruku i Venanciji, a ovom prigodom utisne joj čvrsto u drhtajuću ručicu gotovo pisamce. Djevojka porumeni živo, nu imaše toliko prisebnosti, da joj neizpade list iz ruke.

Malakić i njegova supruga odprate gosta niz stube, a Venancija skoči kao srna u drugu sobu, pa jednim pogledom pročita listić. Srdce joj je silno kucalo. Spravi pisamce u njedra i čekaše na prozoru, dok kočija izpane na cestu. Tu se Rudnjanski obazre na dvor i spazi na jednom prozoru Venanciju. Pozdravi ju, skinuvši kalpak s glave, a Venancija mu odzdravi maljušnom svojom bielom ručicom i izčezne poput munje.

Znao bog, kako bijaše tada pri duši mladomu Rudnjanskomu!

Vratio se on u Zagreb sjetan, neveseo. Mati jedva dočekala svoga sina. Izgrlila ga i izljubila, kao da ga nije vidjela kakovu godinu dana. A kako i neće, ta je jedinac, na kom duša i život visi.

Pod večer sjede njih dvoje sami u sobi. Majka izpitava sinka, kako se je zabavio, pita o svem, samo o Venanciji šuti.

— Neveseo si mi sinko! Primieti mati tužno. Je li ti se šta dogodilo, te si tužan?

— Majko, počme iza male stanke mladi Rudnjanski, dužan sam ti reći, da sam nakanio oženiti se. Moje je srdce preglo za krasnom i milom djevojkom, ta ti ju poznaš — Venancija je — bez nje mi neima života. Daj udieli nam blagoslov svoj, kad otca neimam.

Rudnjanska protrne.

— Sine! Krikne bolno i zdvojno, to nemože biti, Venancija je tvoja sestra.

— Sestra! Zavapi s užasom mladi Rudnjanski. Majko, što govoriš!

— Sestra sinko, bog mi prosti! Zašto nisi slušao majke, kad ti je svjetovala, da neideš s Malakićem. Nepitaj ništa dalje, sestra ti je, zaboravi ju! I proplaka.

Ivan Rudnjanski kao gromom ošinut odtetura u svoju sobu i zaključa se. Srušiv se na stolac podboči glavu o desnicu i ronijaše gorke suze, dugo... dugo...

Ranom zorom dade Rudnjanska zapreći, i krenu ravno put imanja Malakićeva.

(Dalje sliedi.)

HRVATSKI GROBOVI.

Spjevao I. K. S.

III.

Grgur ninski.

Sbor sazvaše u sried Splieta grada
Rimskog pape vierni vazda sluge,
Ne rad toga, kako razpre duge
Da jur jednom rod kršćanski svlada:
Nego zato, kako da Hrvate
S rimskim slovom k rimskom' robstvu vrate.

Kralj Tomislav na čelu tog sbora
Tužno gleda dvije stranke ljute:
Jedna poslom rimskim ljubi skute,
Druga brani narod bez odmora.
Uz tu drugu puk je i boljari,
S njimi biskup ninski Grgur stari.

Svom žestinom brane svećenici:
Da u hramu, posvećenom bogu,
Samo rimsko slovo zborit mogu,
Jerbo Rimu dvore svi jezici.
Tim slovjenski jezik u Hrvata
Nesmje kucat na crkvena vrata.

Tad zagrmi u pravednom jedu
Umni Grgur, kao Method drugi:
„Svi narodi, božjoj u zadrugi,
„Svojim slovom k nebu vapit smjedu.
„Nit će Hrvat, dok je božja vjera,
„Svoj iz crkve jezik da iztjera!“

Uz Grgura narod sav pristane
Od boljara do seljana prosta.
Smiešnom tlapnjom sborni zakon osta,
U slovjenstvu za Rim jer ne svane
Nikad hora gospodske pohlepe,
I bezumne poslušnosti sliepe.

A uz Nin-grad, Grgur gdje počiva,
Prem da tudjin stolac mu razori,
Još i danas po crkvah se ori
Na čast božju rieč slovjenska živa.
Duh Grgurov jer do tisuć lieta
Rimsku pošast u gospodstvu smeta.

INSTITUTKA.

Pripoviedano Markom Vovčkom. Iz ruskoga.

XX.

Podugo sam prosjedjela, dok su gospoda izišla. Gospodin onda pogleda na me.

— A što ti tuj sjediš, Justinko? pita on. Jesi li objedovala? Ej, krikne bradašu gospodaru, što je tu na ljestvicah novce na dlanu brojio i njimi zveketao: „dajte djevojci objedovati.“

Gospodar sune novce u džep i potrči.

— Što to? što? zavrisnu gospodja: zar da ju čekamo?

— Da kako, dušo moja! odgovori gospodin: ta ona je gladna, i nazebla se dosta.

Pa što onda? oni su k svemu tomu privikli. A mi se zakasnimo, pa će me biti strah.

— Bježi djevojko, ma brže! govori mi gospodin — nezabavljaj se, da te nečekamo.

Gospodja porumeni do samih vlasi.

— Valja iti!...

— Ma ona je gladna, srdce moje. Pogledaj ju, kako je ozebla.

— J a sam ozebla, j a ozebla, j a j a! I te kako ti se ona s tim j a napinjala.

— Sjedi se! zagrmi na me i sama skoči u kola.

Gospodin se zapanjio, nezna, što misliti, što kazati, stoji i očima sieva.

— Što? pita gospodja — skoro li?

On sjede u kraj nje srdačan.

A bradaš gospodar: „Nećete li djevojci objed?“

Dugo su govorila medju sobom gospoda, a još duže mučala.

XXI.

U sumrak dopletosmo se do majura. Po majurskih kućah svjetluca po negdje oganj. Provezosmo se ulicom, obustavismo kraj doma. Na vratih stoji hrpa ljudî sa sviećami, s hljebom svetim, klanjaju se, pozdravljaju mlade.

— Hvala, hvala vam, govori gospodin i prinimlje hljeb na svoje ruke: „Privezoh vam gospodju mladu; da li vam se svidja?“

A sam se smije, raduje; komu se takva kraljica nebi svikla?

A gospodja kako ga gleda, sve iskre iz njenih očiju frcaju; u licu se izmienila. Ljudi k njoj, da ju po svojem pozdrave, a ona trgla u jednoga iz ruku svjećicu i ljos o vrata. A ljudi od nje poskakali na sve strane: ništa gospodinu nisu odgovorili.

Gospodin, uzrujan, pečalan, sklonuv glavu, pošao za njom. Ušla u dom i ja, stala motriti, razgledavati: svietiljke nevelike, no liepušne, čiste; stolići, stolčići sve novi, sve se sjaje. Slušam, razgovaraju gospoda; prislušujem: gospodja moja se dere, a gospodin ju moli, te kako još moli!

— Neplači, neplač', živote moj, srdce moje! Da sam ja i pomisliti mogao, da ću te tim uvriediti, nebih toga ni za što rekao bio.

— Ti si valjda sve svoje muže tako pričio, te su oni s tobom kao braća. Liepa stvar! Razmatraju me, posmjehuju se; skoro što nisu poletjeli grliti me... Ah, ja nesretnica! Ta kako oni smiju? uzkriknu napokon.

— Srdce moje! ljudi su to dobri prosti.

— Ja neću ničega da znam — vidjeti ničega neću, zahuka gospodja. — Ti bi me rad sa svieta izagnati, što li? viče ona, jecajući.

— Dosta, dosta, dušice, još mi zaboliš. Oh, neplači, neplač'! Sve ću činiti onako, kako sama poželiš; prosti mi samo za ovaj put.

— Ti me neljubiš, nežališ — bog s tobom!

— Grieh ti je, tako govoriti! Sama znaš koliko li je u tvojih riečih istine.

Slušam! pocjelovali se.

— Čujder, veli gospodja, ako ti nebudeš po mojem raditi, ja ću umrieti.

— Hoću, srdašce, hoću!

XXII.

Prošla se ja po svih sobah: nema nigdje ni duše. „Nisu li se od nas svi razbježali?“ pomislim za sebe. Izišla ja na ljestvicu, a na nebu mjesec i zviezde. Stojim te motrim; najednoč čujem: „zdravo djevojče!“ kao da je na struni pozvonjelo kraj mene. Prepala se ja, gledam: visok, dičan momak gleda na me, te se usmjehuje. I zastidjela se ja i preplašila; stojim kao okamenjena, oniemjela: tek mu u oči gledam.

— Što ti tuj stojiš? opet se odazvao momak: — valjda neznaš kamo bi?

— Da neznam, vas bi pitala, odgovorih mu, malo se ohrabriv: — Budite zdravi!

I brže na vrata.

— Zdravo, srdašce, rekne mi on.

XXIII.

A gospoda sve po sobah hode. Mlada gospodarica u svaki ugal zaviruje: Što i kako je?

— A što je to?

— Starica ugal cviećem nakitila.

— Što? Tako ona u tebe tuj razporedjuje? baci to, srdce moje. To je sasvim po mužki.

— Dobro, dušice.

Ona ga poljubi.

— Golube moj!...

Našetala se, narazgovarala gospoda.

— Što to znači? zače gospodin: — te nikoga nema? Kamo se to starica djela?

— A viš, viš, zaklepeta gospodja: — kako su oni u tebe razmaženi: zahtjelo joj se te otišla.

— Ta kamo se mogla djeti? Daj da ju pozovem.

I stade kričati: babo, babo! kao dječak nerazuman.

— Odmah, dušice, starica pridje, uzpokojuje gospodju.

— A gdje je bila?

— Valjda je bila zabavljena kakvim poslom, dušo moja. To je u mene sva služinčad.

— A gdje je moja Justina? I ona se naučila, trčkati bez pitanja! Justino! Justino!

Ja stanem pred nju.

— Gdje si bila?

— U ovoj sobi.

Stala ja opet za vrata; opet gledam i slušam.

XXIV.

Ušla starica, stara, sva sgrbljena i svorana; tek joj crne oči živu i blieste. Ušla, tiho stupajuć, poklonila se gospodji i pita:

— A što vam treba, gospodine?

Gospodja je jedva na mjestu ostala: takva joj se pokazala starica smjelom.

— A gdje si bila, babo? pita gospodin.

— Kraj peći sam bila, gospodičiću. Priglедala, da vam užina bude ukusnija.

Gospodin vidi, gdje gospodju već gniev izjeda, a sve mu se neda staricu grditi. Sieva očima, kašlje, ide nazad i napried, te sam nezna, što bi. Gospodja se od njega odvraća.

— A što? je l' gotova užina? pita gospodin, namrgodjen.

— Gotova, gospodičiću, tiho i nespješeć odgovara starica.

— Srdce moje, govori on gospodji: možda bi užinali?

— Ja neću užinati.

Gospodja iztrči i lupne vrati.

— E neću ni ja užinati, veli gospodin već pečalno.

— Onda ja idem. Dobru noć, gospodičiću.

— Idi, al pazi, starice, da ja netrčim za tobom sam, zakriči gospodin; no starica učtivo odgovori: „dobro gospodičiću,“ i on odmah utihne.

Ona se pokloni i ode.

XXV.

Hodio je i hodio gospodin po sobi; začuje, gdje gospodja za stienom plače. „Bože moj!“ progovori on za se; — „zašto plače?“ I tako je izgovorio te rieči tiho i očajno!

Nije toga mogo podnieti i podje k njoj. Stao ju cjelovati, nagovarati. Ne malo vremena ju prosio, dok je prestala plakati.

— A užinati ja neću, veli gospodja: ja tvojih sluga ni pogledati nemogu: tako s tobom postupaju, kao s ravnim — s rodjakom, to je previše!

XXVI.

Sjedim ja sama u djevojačkoj sobi. Dosadno mi je, mučno, — takva na okolo tišina! „Eto kakvo mi bude žiće, krasno žiće! Sad se tek, mislim ja, naživu naše djevojke do volje bez moje gospodje. Veselo im i ljubko skupa, — a meni, u tudjoj strani, i duše nema žive kraj mene!“

U to netko u okance kuc!

Ja se sva stresem. Sama već neznam, kako sam se umah domislila, tko to kuca. Sjedim, kao da nečujem.

Počekalo malo, opet kuca. Ja skoči te sva vrata pritvori, da gospoda nečuju.

— A tko je to tuj? upitam.

— Ja, djevojče, grličice.

— Sigurno ste se prevarili, nekucate na pravo okno.

— Ta kako ne! A čemu oči u glavi, da nevidiš, koga ti je vidjeti?

— Ala ste se domislili, razgovarati kroz dvojno staklo! Idite; još bi gospoda dočula.

Ja se odmaknem.

A on sve svoje: „djevojče! djevojče!...“

— A što si ti to pod okňom rek bi u zemlju zarasao, Prokope? zagovori najednoč netko tihim glasom. — Užina je gotova već davno, a vas nikoga nije.

XXVII.

Čujem, ušao je netko u hodnik. Ja otvorim vrata — a to starica.

— Zdravo, djevojko, progovori ona. Prosimo te užinati, kukavice moja!

— Hvala, babice!

— Dakle ćeš poći?

— Idem gospodju prositi.

— Čemu prositi? užina je tuj.

— Da li mi dozvoli iti...

Starica pomuča malčak, pa mi reče:

— E pak idi, djetešce moje! ja ću te tuj počekati.

Pošla ja gospodi, a oni sjede upored, veseli, o nečem se razgovaraju. Ja ušla, a gospodja će:

— Što ćeš?

— Dozvolite mi, gospodjo — užinati.

— Idi, užinaj.

XXVIII.

Pošla ja za staricom, kroz dvor, u kuću.

— Eto privedoh vam djevojku, veli starica, ulazeć u kuću.

A u kući, za stolom, sjedi medju drugimi Nazar, crnovlas; i ljepušna mlada, žena mu, tu je. U peći se žari kao u kovačnici: veselo se odsvjetljuju biele stiene, i kip se svieti, zavješen ručnikom, te suhim cviećem i travom nakičen. Na policah zdjele, zdjelice i zdjeličice, zelene, žute i crvene, kao dragocjeno kamenje. I sve u toj kući bilo ve-

selo, čisto, sve se sjalo; i sponica od mehkoga lana na kladi, i crni kožuh na drvenom kolu, i pletena koljebka s djetetom.

— Hajd u kolo, govore mi s pozdravom i pokloni.

— A možda ukraj mene sjedne takva kraljica — a? progovori Nazar.

— A zar ste vi sam, krasan baćo? pitam ga ja.

Glednula ja krugom, a to ti momče već tuj, — motri me iz ugla... sve se razžarila ja.

— Pa zar ne? veli Nazar. — Pogledji der me pobolje: zar nisam liep, krasan!

— Možda u sumraku! veselo primetne mlada.

Slavna bila ta ženica, zvali su ju Katrjom, biela, malo tubonosa, oči modre, svjetle, a sama kruglasta, svježa, kao jabučica, u liepoj kapici. Smješljiva je bila, na riečih hitra, a te kako spretna! — i govori, i radi, i diete ljulja, i sve skupa; to se na stolu njeni rukavi razmahuju, to joj se kraj peći prstenje svjetluca.

— Nu, nu! veli Nazar: da nisu valjušci, ja bi ti odpjevao.

A u to Katrja postavila na stol zdjelu s valjušci.

Nazar mi migne.

— Nije grieh onomu dobro se naužinati, tko nije objedovao!

XXIX.

Stali mi užinati. Katrja i govori i šali se; a sve se čini, kao da ju nešto uznemiruje; kao da tuguje. Starica sjedi za stolom tihano, veličavo, misao nekakvu misli; tek se Nazar šali i budali, sve hohoće, zubî pred tronožcem kloca; a zubi u njega, već sam rekla, kao skorup. Na onoga momka ja već i nisam gledala.

— A što, ptičice moja, pita me starica: — davno li u mlade gospodje služiš?

— Kako je liepa! uplela se u rieč mlada.

— Ala mi ga od te ljepote! grakne Nazar: kad pogleda i mlieko od njena pogleda kisne.

Starica težko uzdahnu.

— Dosta ti, Nazare, dosta.

— A naš gospodin tako je umiljat, zagovori opet mlada.

— Daj mu Bog i ženu ravnu! rekne starica.

— Kako će nam to sada biti? progovori mlada, uzdahnu i zamisli se: — kako će biti? opetova tiho i pogleda na me, rek bi očima pita.

A ja mučim.

— Kako bog da, golubice, veli starica.

— Nu, što bude, to bude, mi sve preživimo, preturamo, uzkliknu Nazar: — a sada po valjušcih! Prokope, a što ti nejedeš? Gospodja ti je u oči pala, što li? ili, možda, ta kraljica?

I on kimne na mene glavom.

— Kani se, ta mi se gospodja i u snu neprividi, rekne on, sjedajuć se protiv mene. — Gdje se rodila takva neuljudna?

Tad se mlada k meni obrati.

— Djevojko mila, reci nam svu istinu po duši...

Ona umukne.

Svi na mene gledaju ukočeno, i momak s mene očiju nesvodi. Da nije toga momka, meni bi bilo lahko, al pri njem i stidno mi, i rumenim se, jedva neplačem.

— Djevojko, zla li je naša mlada gospodja? pita Katrja.

— Nije dobra, govorim joj ja.

— Bože milosrdni! kriknu ona: Slutilo je srdce moje, slutilo... djetešce moje!

Poletjela k ljulci, naklonula se nad djetetom.

— Zar sam se toga nadala, idući slobodna za gospodom? Ona mi jednim svojim pogledom djetešce moje pojela.

I plače ona, plače: suza sve bježi za suzom.

— Nije vrag baš tako strašan, kako ga kažu, odazvao se Nazar. Čega se bojati? Osmotriti se najprije valja.

A ona nariči, jecaj, kao da je zbilja gospodja pogledom svojim diete joj pojela.

— Dosta, golubice, nagovara Katrju starica: Čemu nam se toliko plašiti? Zar nad nami nije boga milosrdnoga?

Momak da bi riečice progovorio. Tek kudagod ja pogledнем, s njegovima se očima sastajem.

XXX.

Odjužinavši, pomolivši se, bježim nazad k domu, a za sobom slušam: „dobru noć, djevojče!“ — I vam dobru noć, odgovorih ja i skočih u hodnik. Udjoh u djevojačku sobu — srdce mi bije; mislim, mislim, kako se to on upilio u mene očima; i gospodja mi na um prihodi. Jedva je u majur stupila i već stala sve pečaliti. I zašto mi se taj momak ulaguje? Bože moj! kako je liep!

Puni mjesec stoji upravo preda mnom. Sama neznam, čega se mojoj duši hoće: toga li, da mi se on opet odzove pod oknom, toga li, da neprihodi?

XXXI.

Prohodi dan, nedjelja, prohode mjeseci i pol godine minulo. Čini se, u majuru sve tiho i mirno; cvati majur i zeleni se; a da tko zaviri, što se u njem radilo! Ljudi se i budili i legali sa suzami, da s prokletinjami. Sve je prignula na svoju mlada gospodja, svim rabotu težku, svim nevolju ljutu izmislila. Hromi nesretnici, mala djeca bez djela nisu hodili: djeca vrt mela, pure pasla; hromi u vrtu sjedjeli, vrabce i druge ptice plašili; i svu tu rabotu umjela je gospodja nekako upravljati ukorom i prigovorom, te se svaka rabota činila robijom. Bila je kao

stooka: sve je vidjela, posvuda kao gušterica, po majuru se švrljala, i bog ju zna, što je u njoj sjedjelo: tek pogledne, kao da ti rukom srdce sgnječi.

A susjedna gospoda hvale našu gospodju, veličaju: „To je gospodarica, to umnica! Nemari, što je mlada, i svim bi nam valjalo u nje se poučiti.“

S prva su se ljudi u gospodina nadali, al i tu nadu skoro izgubili. On je bio dobar i milostiv gospodin, nu slabić, krhljić! Pokušao je ženu nagovarati — al gdje? a po tom već ni spomenuti o ničem nije smio, kao da ništa nevidi i nečuje; nije bilo u njega ni duha, ni sile. Vele ljudi: Dobar gospodin nebije, nelaje, ma ništa i nehaje. Kad začme gospodja obamirati, stenjati, krikom kričati, a on joj i ruke i noge cjeluje, i plače, i sam ljude grdi: „A da vas vrag! Eto umaraju mi mojega druga!“

„Neće biti od njega ništa,“ govori kadkada Nazar. „Odmah sam uvidio, da je on maslo, kojim kola mažu — još onda, kad je ono Justinu objedom nakrmio. Da je meni takva žena, ja bi ju u mravinjak usadio; nek se tamo frca!“

Rekne i zahohoće po svoj kući. Takov je već čovjek bio taj Nazar: sve mu šala. Čini se, na ognju ga žgi, a on će se ipak šaliti

A koliko je suzâ već Katrja prolila! Odkle se samo uzimale u nje? Uhvati na ruke diete, plače, plače, a po tom i glas izgubi.

I Prokop se zabrinuo. Sve u nečem razmišlja, a sa mnom i nerazgovara.

— A što ste tako pečalan? govorim mu ja, — bilo je to nekako u večer, u sumrak: što ste tako pečalan?

On me shvati za ruku, pritisne k sebi i pocjelova. Dok se ja osviestila, on se već skrio.

XXXII.

Svi su naši ljudi pohudjeli, rek bi povenuli; samo je starica po predjašnjem veličava. Koliko ju grdi, koliko na nju kriči gospodja, starica se neplaši, negubi, stupa tiho, govori spokojno, gleda jasno svojima jasnima očima. Sama neznaš, kako joj se kadkada pritisneš, kao što se diete k materi rodjenoj pritišće, pak i zaplačeš.

— Neplači, diete moje, neplači, veli starica potiho, laskavim glasom: Neka nedobri ljudi plaču, a ti počekaj, potrpi nevoljicu. Ta zar se neda pretrpiti?

Bože moj! kakvo nam je bilo žiće žalostno i mučno! Nečuješ smjeha, nečuješ glasa čovječjega; ni jedna živa duša k nam u dvor nezavrne, osim po poslu; i tako svaki se bojazno ogleda, tako spješi, rek bi bježi iz šume od ljute zvieri.

Zakasnila ja nekako jednoč poslje užine i bježim brzo kroz dvor: „Zašto Prokop užinati nije došao?“ mislim ja... pogledam, on preda mnom, presjekao mi put i neda mi proći.

— Justino, reci mi svu istinu, ljubiš li ti mene?

Utekla bi ja od njega, no noge me nenose. Stojim, gorim; a on me za ruku pritišće, grli me i pita: „ljubiš?“ — tako strano! Sjeli mi, pogovorili, sljubili se — i sve biede naše zaboravili. Vesela mi duša i sviet mio, i tako sve na svietu liepo mi, prekrasno! E bilo mi sigurno liepo, kad je i sama gospodja zamjetila: „Što je s tobom?“ pita me ona: „Od čega si se tako razrumenila, kao da te je tko izbockao? ili si možda što ukrala?“

Bože moj milostivi, kako očekujem večera tamna, tiha! Rekne mi gospodja, iti užinati, a Prokop me čeka već. Sretne me; postojimo, tugujemo skupa; danom, ako se i sretnemo, tek se pogledamo, riečice jedno drugomu neprogovorimo, razilazimo se.

— Na nevolju se sljubiste! govorila bi nam Katrja.

— Ma jesi li razumna, dušo moja! reći će joj Nazar. Da se ti sada drugi put u mene zaljubiš, sve bi si prstiće oblizivala.

— Ljubav je u mene sada na umu, da kako! odgovara ona: Meni oni oboje srdce suše, kad pomislim i razsudim.

— A što vi to djevojku smućujete i plašite! zamjećuje starica. Kad je već zavoljela, neka ljubi; takva joj sudba!

XXXIII.

A gospodja naša što dalje, sve gora, sve ljuća. Zakasnim li, zabavim li se malo: „gdje si bila?“ kriči — i stiže me zla bieda na gospodskom pragu.

S prva se ja vrlo žalostila, a po tom sve to nije mi bilo ništa, svako ruganje ravnodušno. Ne vele badava: ustan biedo i nelegaj. Dok me grdi, nemogu podnieti, suze me poliju lievom, a kad se naplačem, otrem suze — ja opet vesela, i opet gotova, igrati se i šaliti, i kosa u mene zapletena tanano i peča na meni čista. Nikomu o svojoj nevolji ni riečce nešapnem. Kakva mi odtuda korist? — tek uvredu svoju težku pripominjati. Zato Prokop hodi kao tamna noć, i već mu onda ni jelo, ni piće, ni što drugo na um neide.

Bože milosrdni, i svoja nevolja, i nevolja tudja... Neznaš, što bi! Katrji je diete zaboljelo, a tu objed gospodi sgotovi, užinu svari, vrt okopaj, zasij; a gospodja još kriči: „Neradiš, nevaljanko. Ja ću te naučiti raditi!“

XXXIV.

Po ciele noći Katrja nespi, sjedi nad djetetom. Nastane dan, ona za rabotu; danom starica diete nadgleda, tješi Katrju. To diete k njoj iznesi, to sama k njoj izidji, veleć „utihla maljašna.“ ili „spi maljašna.“ i tako ona kao blagodat boža, neutrudjena, nezaspana.

— A što se vi, Katrjo, tako trudite bez odaha? govorim joj ja.

— Raditi ću, raditi, dok mi sile dotiču (a upale oči u nje gore) možda ugodim, možda umilostivim!

No nije ugodila, nije umilostivila: rabotala je danom, i noćju nije spavala, dok se zaniela mrtvim snom kraj ljuljke. Prenula se... k djetetu... a diete već na božem putu. Tek pogledala nanj biedna mati, tek ga pritisnula k srdcu, a ono se već prestavilo...

Propadala Katrja, i mučila se, i radovala.

— Neka — de, moje diete, moje milo, drago, biti će angjelkom božim: nevolje neće oćutiti moje rodjeno!... A zatim opet zajaukne: „A tko mi ručice protegne, a tko me obraduje na tom svietu? Diete moje! ostavila si mene, kćerko moja...“

Nazar, kao da nije ništa, tješi svoju Katrju, mladi joj viek napominje, a glas mu zvučni već utišao, i tuguje on tajno.

S te je pečali sasvim oslabjela, iznemogla Katrja. Ne to, što rabotati, ma ni hoditi nemože, a gospodja sve svoje: „Što ti neradiš? Ja tebi ovo, ja tebi ono!“

— Prokope, govorim mu; a što će s nami biti?

— Justino, srdce moje, svezala ti ruke moje!

XXXV.

Prognala je gospodja Katrju sa dvora na gospoštinu: nije uvažila ona njena muža kočijaša. Gospodin, kriomice od gospodje, htio joj je novaca dati, ma nije ih uzela Katrja. On joj položio srebrnjak na pleća, a ona ga sa sebe sbacila, kao žabu; i kako je upao taj srebrnjak u travu, tako je zaležao tamo, pače pocrnio — nitko ga se nedotaknuo. Već sama gospodja, prolazeć po dvoru, opazi taj srebrnjak i podigne. „To, sigurno ti, ti novce siješ,“ reče ona gospodinu: „Oj bože moj, bože!“

Gospodin neodgovori ništa, tek porumeni sav.

A Katrji se nije htjelo živjeti na svietu. Nešto se dogodilo s njom poslje toga, kako su ju izgrdili. Bjegala je po ljesih i po blatu: sve svoje diete iskala, a po tom i utonula nekako, biednica!

Gospodin se jako razžalio, a gospodja mu govori: „A što se smućuješ bog zna čim? Zar nisi zamjetio, da je ona davna bila smušena? i oči joj bile nekako strane; i štogod ona kaže, ništa se neveže!“

Gospodin se uhvatio za tu rieč. „I zbilja, veli, nije bila pri pravoj pameti.“ Smušena, da smušena, nije nego još što? Porazgovorili se medju sobom i uspokojili.

(Konac sliedi).

FLORENTINSKE ELEGIJE.

Spjevao F. Ciraki.

VII.

Bogovi stari, što nekad boljim vladaše svietom,
Davni svoj pustiše dom, stvoriv si novi Olymp!
Eno u dvoranah sjajnih, u riznicah medičkog blaga,
Mramornih bogova sbor dičan si podiže stan.
Vidim te dobro silni vladaru kršnog Olympa,
Ambrozki vije se pram, cieli što potresa sviet.
Nisu li bolja bila vremena, gromovni Dive,
Kad si sa Ide gor trojanski motrio boj?
Kad si pod čovječjim likom nizku zemlju pohadjo,
Čovječju ljubio kćer, heroa širio rod.
Sada su druga vremena — drugi vladaju bozi,
Davno posječen je već sveti tvoj dodonski hrast.
I tebe vidim, Hero, Kronova lukava kćeri,
Veliko oko još oholo gledje u sviet.
Biele se mramorne ruke ko nekad — moć samo pade,
Odkad te kršćanski bog s priestolja iztisnu dol.
I tebe vidim, Palado djevo, božice mudra,
Sjajan blista se štit, ponosan kriesi se šljem.
Ali na grudih utvora strašna neima već snage,
Vruća neledi se krv, ugledaš grozan joj lik.
Uz tebe bratac Foibo Apolon, voditelj muzâ,
Mramorni stoji trup, — lire mu umuknu glas.
Odkad ga prognaše drugi sa velog vrha Parnasa,
Lutajuć prolazi sviet, stalan mu nigdje nij dom.
I tebe vidim, božice zlatna, koja si nekad
Paridov dobila dar, zlaćene jabuke plod.
Gledjem nebesku milotu i dražest tvojega tiela,
Čudnovat osjećam čar, mlada uzkipljuje krv.
Nice na koljena padam pred tvojim božanstvenim likom
Zatravljen priznajem rad: tvoja je najveća moć.
Puka je laž, što kažu, o bozi, da neimate vlasti,
Odkad kršćanski krst klasični poruši sviet.
Vjera ljepote trajati mora, dok je i vieka,
Nit će fanatičan pop ikad je uništit moć.

VIII.

Zdravo, da si mi zviezdo večernja, tihana, zlatna,
Zdravo tvoj milotni žar, plavi što resi mi svod.
Titraš i treptiš na velom nedohitnom svodu nebeskom,
Mamiš u zeleni lug sretni zaljubljeni par
Ružice rude i drugo šaro mirisno cvieće
Hlapi milotan dah, začinje večernji zrak.
I mene bajni zavedoše čari tihane noći,
Davno je kućni prag za menom ostao pust.
Šećem se korakom lakim po divnom Cascinskom busu,
Jao zašto sam sâm, — ljubezan gdje mi je drug?
Eno baš jučer vidjeh djevojku tamo na trgu,
Strancem je nudjala cviet, njime da okite grud.
Odkad mi oko gledalo mlado ženske ljepote,
Nije mi vidilo još dostojna uzora njoj.
Samo u stoljetnih slikah majstora starih, što rese
Kameni Pittijev dvor, takmicu nadjoh joj tek.
Iste su crte, ista milota ljubeznog lica,
Isti je sladjani smieh, božice isti je lik.
Pače i tanana košara puna je bujnoga cvieta,
Klinčac miriše plav, naranče žuti se plod.
Sretna li čovjeka, koji to bajno ugledje lice,
Sretniji Tizijan bje, imajuć takov model!

POUKA.

Dvoransko kolo.

Napisao i orisao Fr. Šaver Kuhač-Koch.

(Dalje.)

Lik VI. Prolaz.

Kolo adagio . . . . . 16 taktova.

Allegro od „Prolaza“ neima 32 takta kano ti allegro prvašnjih pet lica, nego 96 takta.

O ukupnom broju parova odvisi, koliko će ih lik zametnuti. (Sravni o tom „opazku“ kod Karike). Ima li u kolu 8 parova, to će 4 para tvoriti prvi dio lica, ali tako, da 2 para za prvih osam taktova ostaju na svojih mjestih, a 2 para polaze u sredinu kruga, i tu tvore nekakov podrov ili što se u nas kaže grade most.

Redatelj naznačuje, koji će parovi plesati u sredinu kruga, a koji izpod mosta. Ima li osam parova, tada će poći u sredinu par 1. i par 5., ili 2. i 6. Jošte redatelju valja biti na oprezu, da uviek takovi parovi prolaze izpod mosta, koji su s lieve strane, t. j. parovi stojeći na onoj strani, mimo koje su parovi (što sada most grade) prošli.

Ako li kod 8 parova polazi u sredinu par 1. i 5., to može izpod podrova proći kod para 1. par 2., a kod para 5. par 6.

Ulazeć i vraćajuć se, drže se plesači tako kano i kod Karike.

1. Počimamo s parovi 1., 5., 2., 6.

Parovi 1. i 5. polazeći sa svojih mjesta, neplešu upravnim, nego zavojitim smjerom u sredinu kruga, i to na desno. (Sravni A na prvoj slici narisa Prolaza). Došav do sredine kola, poredaju se parovi u upravnom redu tako, da plesačice gledaju na lievo, a plesači na desno (sravni B u prvoj slici Prolaza), ali se sve osobe ne drže u nerazrješivu vezu, već svaki je par za sebe, te uzdiže ruke, da izpod njih mogu prolaziti oni parovi, koji su dosada na svojih mjestih mirovali.

Dok unutra plešu i dok se poredaju, treba jim . . . . 8 taktova.

Čim se deveti takt zametne, to će oni parovi, kojim valja izpod mosta proći (ovdje 2. i 6.) plesati sriedom onoga para, koji s desna pred njimi stoji (sravni C na prvoj i drugoj slici Prolaza). Čim su dotični parovi (ovdje 2. i 6.) izpod podrova prošli, pomiču se gospoda onih parova, koji su most gradili, za nekoliko koraka napred (sravni na drugoj slici Prolaza modru spojnicu D medju modrimi točkami 1—1, 5—5), ali nepuštajuć svojih plesačica. Osobe (ovdje osam) što su sada u sredini, tvoriti će što veći ronde, (sravni naris E na drugoj slici Prolaza), a to tako, da plesačice gledaju u krug a plesači iz kruga.

Dok izpod mosta prodju, i dok se poredaju treba jim . . . . . 8 taktova.

Okruživ krug, tako dugo tvore jednostavnu „chaîne“, dok se svaki plesač nevrati svojoj plesačici, naime za . . . 4 takta.

Za petoga i šestoga se takta vraćaju kući, a za sedmoga i osmoga tvore „tour de mains“. to iznosi . . . . 4 taktova,

Opazka k narisu Prolaza. a) Da mnogimi crtami nemutimo jasnosti lika, nedajemo nikakva narisa za povratak i „tour de mains“. b) Za kretanje prvih parova, dadosmo dva lika. c) Kretanje drugih parova je sjedinjeno u jednom liku. d) Kako treća slika pokazuje to se razito poredaju parovi koji most grade.

2. Kada su prvi parovi dovršili svoj dio na liku, koji iznosi 24 takta, to ih drugi parovi zamjenjuju, tvarajuć taj lik posve tako kano ti prvi parovi (sravni treću sliku Prolaza), a to opet iznosi . . . 24 takta.

3. Iza toga na novo dolaze prvi parovi, ali će sada oni predstavljati, koji su prije mirovali za prvih 8 taktova, a oni će sada izpod mosta proći, koji su ga prije bili gradili, što iznosi . . . . . . 24 takta.

4. Drugi parovi tvore to isto što prvi parovi, a to opet iznosi . . . . 24 takta,

dakle svega skupa . . . . . 96 takta.

Šestomu liku potiče ime s onoga prolaza izpod mosta.

Poveljaji.

Kolo lievo, kolo desno.

Prolaz.

1. Parovi 1. 5. 2. 6. začimaju. — Lievicu u lievu. — Par 1. i 5. plešu u sredinu kruga, u veliku polukrugu, i upravnim se smjerom poredaju. — Plesači gledaju na desno, plesačice na lievo. — Ruke u vis. — Par 2. pleše kroz 1. par 6. kroz 5. — Veliki ronde; plesačice gledaju u krug, a plesači iz kruga. — Jednostavna chaîne na lievo (tudjoj plesačici desnu ruku). — Na mjesto. — Tour de mains.

2. Par 3. 7. u sredinu. — Ruke u vis; gospoda stoje s desna. — Par 4. pleše kroz par 3. a par 8. kroz 7. — Veliki ronde; plesačice zriju u krug. — Jednostavna chaîne na lievo. — Na mjesto i tour de mains. —

3. Par 2. i 6. u sredinu. — Par 1. kroz 2. par 5. kroz 6. — Jednostavna chaîne. — Na mjesto; tour de mains.

4. Drugi parovi: Par 4. i 8. u sredinu. — Par 3. kroz 4., par 7. kroz 8. — Jednostavna chaîne. — Na mjesto; tour de mains-

Razredba za lik 6. (Prolaz.)

Kada ima 8 parova.

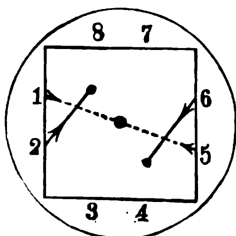

Prvi parovi:

u sredinu 1. 5.

izpod mosta 2. 6.

Drugi parovi:

u sredinu 3. 7

izpod mosta 2. 8.

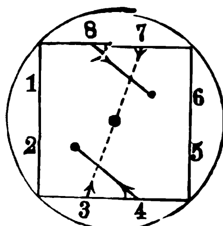

Ka da ima 10 parova:

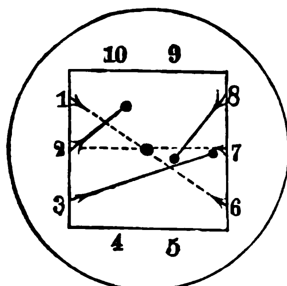

Prvi parovi:

u sredinu:
1., 6., 7.

izpod mosta:
2., 3., 8.

Drugi parovi:

u sredinu:
4., 9.

izpod mosta:
5., 10.

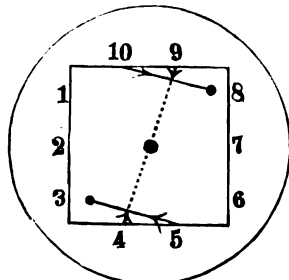

Kad ima 12 parova:

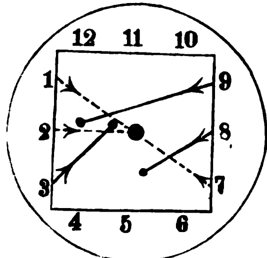

Prvi parovi:

u sredinu:
1., 2., 7.

izpod mosta:
9., 3., 8.

Drugi parovi:

u sredinu:
4., 10., 11.

izpod mosta:
5., 6., 12.

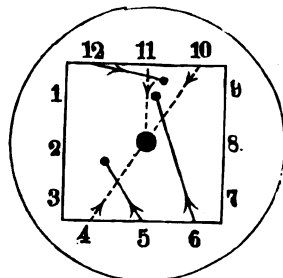

Kad ima 14 parova:

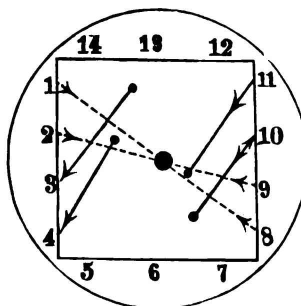

Prvi parovi:

u sredinu:
1., 2., 8., 9.

izpod mosta:
3., 4., 10., 11.

Drugi parovi:

u sredinu:
5., 12., 13.

izpod mosta:
6., 7. 14.

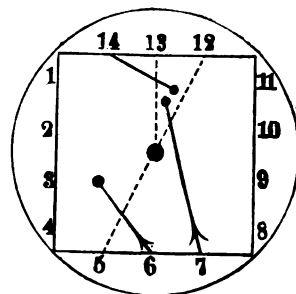

(Konac sliedi).

Pompeji.

Po Gastonu Baissiéu i drugih.

(Kon c.)

Recimo koju i o novinah kod starih Rimljana. O novinah? upitati će tkogod, koj zna, da je ova velevlast tek plod novoga vremena. Pomislimo si za čas takav nemogući slučaj, da se nekim čudom udesi tako, da nestane svih novina na svietu nekakvom konfiskacijom. Mi bismo najednoč stojali u svietu usried težkih komplikacija političkih i socijalnih kao bez glave u tmini neznanja. Kao sliepci stojali bismo na mjestu, nemoguć koračiti ni napred ni natrag u strahu, da nenagrajsamo na nevidjenu zaprieku, i da se nepotepemo. Tu bismo u istinu bili jedan pokraj drugoga *numerus fruges consummere natus.* — I Rimljani bez novina nalazili bi se bili u istom stanju. Bez najdetailnijega poznavanja svih dogodjaja i odnošaja nije moguće upravljati silnom državom. Grci dakako nisu imali novina; nu Grčka sastojala se je od mnogo posve neodvisnih malih državica, u kojih je demokratički princip podpune javnosti dosljedno izveden u svemu, što se je cielosti ticalo; svatko je potrebite informacije mogao crpiti iz neposrednoga vrela, tu dakako nisu bile novine tako potrebite.

Drugačije bijaše u Rimu, pošto je narod rimski osvojio sav sviet i svoje gospodstvo nad njim razprostro, pošto je stotina oholih naroda skučilo vrat svoj pod gvozdeni jaram silnoga naroda. Promjene, koje su se svaki čas, osobito u vrieme careva s gradom sbivale, morale su svakoga i najudaljenijega prokonzula interesirati, dočim s druge strane

fini sin patricija nije ni u sried rata mogao zaboraviti na sve one liepe stvarce, pregorjeti sve one pikantne gradske pripoviedke. Ta želja za novostmi grada Rima rodila je novine.

Nisu to dakako bili štampani dnevnici današnjega vieka, nego bilježke, koje je pojedinac, senator ili pontifex sastavljao. Ponajprije izlazile su takove bilježke koncem svake godine (annali), zatim poslje svake senatske sjednice (kao protokoli), napokon i svaki dan. Cezar je uveo u svem tom podpunu javnost. U vrieme rata izdavale su se i u taboru novine, koje su javljale o stanju vojske, o kaznah i priobćivale izvješća generala na senat.

Kašnje pomnožiše se novine tako, da je svaki provincijalni gradić i svaki gouverneur pače i bogatiji rentier na selu imao svoj journal, koj si je svako jutro dao čitati. Takovoga jednoga bogataša, imenom Trimalchia persiflira u svojih satirah Petronius:

„Aktuar ili redaktor čita: „sedmoga dana prije sekstilskih kalenda. Na dobru Cumae, vlastničtvu Trimalchia, rodilo se 30 dječaka i 40 djevojaka; iz gumna (area) preneseno u hambar (horreum) 500.000 mjerova žita; ukroćeno 500 volova. Istoga dana razapet je na križ rob Mithridates; jer je pogrdio lare našega gospodara Gaja. Istoga dana metnuto 100.000 sestercija, koji se već nisu mogli potrošiti, u blagajnu. Istoga dana vatra u Pompejskih vrtovih.“ — Što je to? upita Trimalchio, odkad ja imam pompejske vrtove? — Prošle su godine kupljeni, odvrati aktuar, s toga se još nije moglo o njih izviestiti. — Srdito odvrati Trimalchio: Takova dobra, koja mi se barem nakon 6 mjeseci neprijave, neću da mi se uvrštuju u račun, itd.“

Carski dvor imao je dakako takodjer svoje novine, gdje su se sve zgode opisivale: o žetvi izvješćivalo, trošak i dohodak stavljao, sve audiencije naznačivale itd.

Najznamenitija bila su *acta publica*, koja našim današnjim novinam najviše odgovaraju. Prve te novine izašle su pod redakcijom Publia Sempronija Asellia pod naslovom *diarium* (još danas izlaze u Rimu novine diario di Roma) g. 130 pr. Is. Pri takovih novinah bilo je čitavo množtvo novinara zabavljeno (diurnarii), te su imale u senatu i u skupštinah svoje izvjestitelje (*subrostrarii;* jer su izpod govornice, *rostre,* sjedili). Ti su se novinari posvuda uvlačili i sve doznavali, škandale, parnice, kazalištne viesti, otmice, zavedenja itd. Tim načinom mogao je Cicero vodeć vojsku u maloj Aziji, i Lucullus nasladjujuć se u čarobnoj svojoj villi kraj Bajae, ili drugi koj patricij doznavati sve, što se je u „gradu“ (Rimljani zvali su Rim „urbs“ t. j. par exelence gradom) sbivalo i govorilo.

Pisale su se novine na kamenu, gvoždju, u vosku i na drvenih valjcih, koji su se mogli okolo osovine kretati, te se izlagale u javnih lokalih a u provincije razpošiljale su se predplatnikom po viestnicih. Razpošiljanje nije bilo toli mučno; jer je već za vrieme Catona u rimskoj državi bila nekakova pošta.

Već i kod Rimljana pokazivao se je upliv vlade na novine, te su se često viesti izpuštale ili izkrivljivale po zapoviedi Cezara ili Augusta. Tako je Cezar, to pripovieda Dio Cassius, dao uvrstiti u acta publica lažnu viest, da mu je konsul Antonius u ime naroda tri put krunu nudjao; nu da ju je on odbio. Kad se je jednoč u Rimu jedan veliki porticus (kolonada na način naših pavillona) posve nagnuo bio, te je prietio da će se srušiti, pronadje jedan arhitekt posve nov način, kako će ga dići i opet izpraviti, što mu u istinu i za rukom podje; nu Tiberij zabrani, da se njegovo ime igdje spomene u novinah, da slava graditeljeva nepotamni carskoga imena. Car Commodus dao je od puke objesti sve svoje opačine i okrutnosti sve razpuštenosti i nečovječtva u novinah objelodaniti. Više put čitamo u takovih novinah i mistifikacije obćinstva, tako n. pr. da je Phönix donešen u Rim i da se može vidjeti u komiciju, da je ovdje ili ondje padala kiša od mlieka, krvi ili čak cigle. Navesti ćemo nekoliko primjera iz rimskih novina.

29. ožujka 584 u. C. (t. j. od sagradjenja Rima god. 753. pr. Is.). Poslije podne grmilo je i grom je udario u jedan hrast na brdu Velia. — U krčmi kod „medjeda s kacigom“ u Janusovoj ulici potukli se i krčmar je pogibeljno ranjen. — C. Titinus plebejski edil (nadzornik trga) kaznio je nekoje mesare novčanom globom; jer su prodavali nepregledano meso.

29. kolovoza 682 u. C. — Pokopana vestalka Metella Pia u grobnici svojih predja na via aurelia. — Censori počeli su popravljati krov na hramu Aia Loquasa sa 25.000 sesterc. — Q. Hortensius držao po podne govor sa rostre o censuri i o ratu proti Allabrogom. — Ostatci urotnikâ sa L. Sergiom (Catilinom) uznemiruju Etruriju. — Birtaš kod „tri Taverne“ ubijen je na ulici od pijanih gladiatora. — Consuli Pompejus Veliki i Crassus otišli su u Galiju k Cezaru — — itd.

To su novine kod starih Rimljana, od kojih nam se je više ulomaka sačuvalo. — i u njih vidimo zametak one silne vlasti, koja danas upravlja udesom država i vladara.

Zanimati će svakoga izobražena čitatelja, priobćimo li u kratko nacrt dosadanjega izkapanja u Pompejih, koje se sada pod vještim ravnanjem g. Josipa Fiorellia revno nastavlja.

Grad imade oblu formu te u okrug iznaša do 4000 koraka. Okolo na okolo bijaše zidovi okružen i tornjevi učvršćen, te su iz grada vodila osmera vrata. Sjeverna vrata bijahu Herkulanska, kroz koja je vodio put u Herkulaneum, zatim Vezuvska i Capuanska (k Vezuvu i u Capuu) na istoku vrata Nolanska i Sarnova (u Nolae i k rieci Sarnu) na jugu vrata Nocerska i Stabijska (u Nocerae i Stabiae), a na zapadu vrata morska (kašnje srušena). Na zapadu ležalo je more, koje je kako se kaže tik do grada dolazilo, dočim je sada pol sata udaljeno. Stalni znaci još nisu pronadjeni. Pred herkulanskimi vrati ležalo je predgradje Augusta Feliksa. Tu je bila krasna „ulica grobovâ“ sa obe strane pločnici i dragocienimi grobovi najodličnijih pompejskih obitelji. Tu su mramorni mausolei Mammia i Calvetia, na dorskih i jonskih stupovih, urešeni slikarijami i kipovi, sadržajuć pepeo ovih obitelji. U grobnici Mamia nadjeno je 16 žarâ za pepeo, više svjetiljaka, na jednoj napis: „annum novum faustum felicem mihi“, (nova mi godina neka bude sretna i blažena). Nedaleko od mausolea Mammieva na drugoj strani jest tako zvano „počivalište“, kamo bi se navraćali ljudi, koji su polazili grobove ili izlazili u šetnju. Na tom mjestu nadjena je okostnica jedne žene sa zlatnimi naušnicami i sa troje djece, malo dalje opet dvie okostnice sa 49 zlatnih i 120 srebrenih novaca. Zatim su grobovi obitelji Skaura, Porcia, Labea, Arria, itd. U ovom predgradju još su dvie vrlo zanimive stvari. To je ponaprije bašća sa stupovi od mozaika, (koji su do danas jedini pronadjeni od te vrste), u kojoj je nadjen jedan vrč od modroga stakla, na kom je u bas-reliefu od biele tvari predstavljena bakantička scena. Ovaj je vrč jedan od najkrasnijih predmeta narodnog muzeja u Napulju. Druga vrlo zanimiva izkopina jest dvorac Arria Diomeda. Ovo je jedna od najljepših i najvećih kuća pompejskih sa vrtom, kupelji, vodometi i mnogimi uzgrednimi zgradami. Nesretni stanovnici ove kuće mislili su, da će se najbolje sakriti ako sadju u podrum kuće za vrieme katastrophe; nu gorka jih sudbina stiže; jer jim nije bilo izlazka, kad se je pepelom i plavcem zasulo sve na okolo. Nadjoše 18 okostnica, pokrivenih posve finim pepelom, koj je valjda sa vodom unišao u pivnicu, te se stvorio kompaktnim još prije nego su istrunula tjelesa, koja je obuzimao. Tako se u ovom pepelu načinio podpun otisak tjelesa od našastih okostnica. Uz okostnice našasto je vrlo mnogo dragocienih stvari, dva zlatna ovratnika (jedan sa 9 smaragda), dvie zlatne narukvice, četir zlatna prstena sa graviranim kamenom, množtvo predmeta srebrenih i bakrenih od velike umjetničke vriednosti. Kraj vratâ, koja su vodila k moru, našasta je jedna okostnica sa ključem u ruci i s kesom zlatnih i srebernih novaca. Izvan kuće, prema moru našasto je još 9 okostnica sa različitimi predmeti.

Kroz vrata Herkulanska ulazi cesta, što vodi iz Rima preko Napulja i Herkulana, u Pompeji. Vrata imadu tri lûka, srednji veliki za kola, desni i lievi za pješake. Gradski zidovi s obe strane dobro su sačuvani i vode na njih široke skaline. Prolazeć širokom gradskom ulicom s lieve strane leži dućan sapuna, dućan sa toplim pićem, kuća vestalska, s desne dućan Albinov, kuća plesačica i dr. te dodjemo na t r i v i u m t. j. na takovo mjesto, gdje se tri ulice sastaju, gdje je dakle najveća pasaža. (Odatle potiče kod nas rabljena rieč „trivialno“, t. j. što se na svakom razkršću može naći, prosto, svagdanje). Na takovom t r i v i u ležao je obično javni zdenac. Zdenaca u Pompejih imade vrlo liepih, gdje obično voda teče iz kakove glave ili ine figure, osobito su liepi tako zvani „zdenac izobilja“ i „zdenac od mozaika“. S ovom ulicom teče skoro paralellno još pet dosad izkopanih ulica, te sve izlaze u ulicu kupališnu i njezin nastavak ulicu Fortune, koja vodi k vratam od Nolae U ovom sjevernom dielu grada izkopana je u svemu dosad od prilike jedna polovina. Predaleko bi nas vodilo da opišemo svaku izkopanu kuću, ili makar i najvažnije. Tu je kuća glasbene akademije tako zvana sbog množtva glasbila, što su na stienah narisana; zatim kuća Polibijeva, kuća bogataša Panse, kuća Fauna, tako nazvana po glasovitom mjedenom kipu plesajućega Fauna, što je u predvorju ove kuće nadjen. U ovoj posljednjoj kući našasto je osim mnogo inih umotvorina jedan dragocjeni mozaik, komu u krasoti izvedenja neima primjera, predstavljajuć borbu Aleksandra proti Dariju kod Arbele ili kod Issa. Figure su u naravnoj veličini. Kad je Goethe prvi put vidio ovu sliku, napiše u svojih bilježkah: „Niti suvremenici niti potomci neće ovoga čuda umjetnosti dovoljno protumačiti i uvažiti moći; i nakon najdubljega iztraživanja i razmatranja opet će se samo čuditi moći.“ Čini se, da je divnu sliku stvorila jedna žena, slikarica H e l e n a, kći Timonova. — Zatim je kuća „tragičkoga pjesnika“. Na ulazu u pridvorju jest mozaik na podu, koj predstavlja psa na lancu sa napisom: c a v e c a n e m (čuvaj se psa). U pridvoju (atrium) držali su najme Rimljani psa čuvara, pa da mu se tkogod neoprezno nepribliži, bijaše takova opomena na podu upisana. U ovoj kući nadjeno je toliko prekrasnih slika, kao u nijednoj drugoj kući Pompejâ, zatim novaca, predmeta toilettnih i kućnih stvari od zemlje i mjeda.

Južni dio grada sadržaje stvari još mnogo zanimivije i gradje mnogo veličanstvenije. Javno kupalište vrlo luksuriozno uredjeno,

zatim gradski forum. Na foru leži u pročelju hram Jupitrov, na visokom stubištu, sa šest korintičkih stupova u fronti. Tu se je čuvao arkiv gradski i riznica. S lieve strane leži Pantheon (hram Augustov) senatska dvorana (magistrat), Mercurov hram i Chalcidika (nadkriveno šetalište i čekalište sagradjeno od svećenice Eumachie). S desne strane je ogromni hram Venerin, najveći u Pompejih sa 48 korintičkih stupova, i Basilika (burza a ujedno i sudnica), ogromna zgrada, razdieljena sa dva reda stupova u tri broda. Nasuprot hramu Jupitrovu, na južnoj strani foruma leže tri curie (viećnice), gdje su sudbeni činovnici imali svoj bureau. — Takovimi sgradami okružen, posve pravilan četverokut, morao je gradski forum doista krasan biti.

Krenemo li kraj Chalcidike lievo ulicom „izobilja“, pa onda odavle kraj Stabijskih kupelji desno ulicom kazalištnom, to ćemo blizu Stabijskih vratâ naići na dva kazališta, jedno tragičko, drugo kraj njega znatno manje komičko. Oba kazališta sagradio je M. Holconius gradjanin Pompejski. Kraj kazališta leži trouglasti trg s hramom Herculovim, i škola gladiatorska, o kojoj se je dugo mislilo, da je bila kasarna. Od znamenitijih sgrada u Pompejih još valja spomenuti hram Iside, kuću Cornelija Rufa, kuću gjenerala Championneta, i napokon Amphiteater u jugoiztočnom kutu grada kraj gradskih zidova. Amphiteater Pompejski jest ovalna sgrada neobične veličine, tako da je 30.000 ljudi posve lasno moglo prisustvovati igram i borbam zvieradi i gladiatora, koje su se ovdje držale. Sagradili su ga duumviri Quinctius i Porcius na vlastiti trošak. Amphiteater rimski bijaše na način naših današnjih cirkusa sazidan; nu bez krova. U sredini bijaše prostor za predstave, a okolo na okolo bijahu kamenite stube sve jedna iznad druge po 30 i više redova, koje su služile gledateljem za sjedala. Prvi red bijaše od arene znatno povišen i s ogradom odieljen sbog sigurnosti proti zvieradi. Na tom prvom redu, podium zvanom, sjedili su senatori i dostojanstvenici. Iznad podiuma redala su se sjedala na način skalina do vrha, gdje bijaše pokrivena galerija, poput loža, kamo su običavale gospodje dolaziti. Izvanjski lik amphiteatra bijaše zid od tri ili četiri kata arkada (lukova) jedna povrh druge, urešene po ukusu graditelja s pilovi, stupovi itd.

Kuće privatne sačuvale su nam se jedino u Pompejih (u Rimu jih neima), te samo uslied mnogoga izkapanja, može se danas točno opredieliti način njihova gradjenja. Budué su sve kuće u Pompejih na podoban, skoro isti način gradjene, to ćemo se ograničiti na kratak opis jedne takove kuće, a to je kuća bogataša Panse.

Nad ulazom bijaše obično upisano ime vlastnika. Ušav u kuću najprije se dodje u vežu (predvorje, ostium i prothirium, Hausflur), koja bijaše kamenom i mosaikom popodjena, te se je tu obično nalazio napis kakav: zdravo (salve ili: salve lucru) itd. Ulična vrata sa dva krila otvarahu su unutar, te je samo nekojim odličnim ljudem n. p. Poplicoli bilo dozvoljeno vrata van otvarati kao na hramu i na javnih sgradah. Zaključavala su se vrata ili zavorom ili priečnicom, a bilo je i drvenih i željeznih svakovrstnih ključanica. Ako je hotio stranac ući, morao je gvozdenom halkom pokucati na vrata, te mu je došao *ostiarius* (vratar, jedan rob) otvoriti. Kad i kad bijaše takav rob za veću sigurnost da neuteče na lancu, i imao je palicu, kojom je mogao silovite napastnike otjerati. Iz te veže ulazilo se je u pridvorje (atrium), koje bijaše u sredini bez krova, tako da se je sva kišnica iz krovova izlievala u jednu veliku kamenitu cisternu (impluvium), što bijaše u sred atriuma. Iz atria ulazilo se je desno i lievo u sobe razna opredieljenja za goste, za spavanje, za pohranu raznih predmeta itd. Od ulice bili su obično dućani. U ovoj kući ima 6 takovih dućana i jedna pekarna sa mlinom u 7 soba. Iz atria ulazilo se je kroz *tablinum* (gdje su bile obješene slike predja i careva) u *penistylium.* To bijaše pravo dvorište, koje je u sredini na stupovih imalo četverokutni pavillon sa bassainom za ribice itd. Tu se ulazilo u sobe za domaćicu, za djecu, služinčad, robove, zatim bijaše tu kuhinja, izba, kupelji, knjižnica i blagovalište (triclinium). Na ovu posliednju sobu najviše se trošilo, te bijaše svakovrstnim luksusom prepuna. Otraga bijaše vrt, sa galerijom (porticus). Kuće rimske bijahu obično prizemne; nu imade ipak primjera i jednokatnih kuća. U gornjem katu iznajmljivale bi se sobe za siromašnije (inquilini) ili bi gore spavali robovi i služinčad.

Što se uresa kuće tiče, taj bijaše vrlo različit. Najveći luksus vladao je u mozaiku, koj se je ne samo za podove nego i za stiene i svodove rabio. Kolikim su se trudom, kolikom pomnjom takovi mozaiki sgotavljali, vidi se odatle, što se na površini jedne četvorne stope nalazi po 2000 komadića raznobojnoga mramora, a u divnoj onoj sliki Aleksandrove bitke, što je god. 1831. odkrivena u kući Faunovoj, dolazi na jedan četvorni palac 150 komadića. Stiene u sobah i dvoranah kao i u galerijah obložile bi se dragocjenimi mramornimi pločami, a siromašni umjeli su već i panačinjati mramor. Druge opet stiene izkićene su krasnimi slikarijami mitologičkimi, od kojih nam se više stotina u Pompejih skoro podpuno sačuvalo. Plafon bio je od drveta, zlatom i jantarom izkićen. Glavni ures kuće nebijaše, kao u nas, pokućtvo, nego gradja sama, liepi zidovi i

slikarije, stupovi i mozaiki. Pokućtvo bijaše jednostavno: kreveti, sofe, stolovi, stolci, kandelabri i morda još vodeni sat; ni traga zrcalom, stolićem, ormarićem itd. našega vremena.

Ovaj kratak opis rimske kuće predočiti će bar ponešto, koli ukusno i luksuriozno bijaše stanovanje Rimljana. Svaka pa i najsiromašnija kućica u Pompejih imade ponešto predmeta, koje mi danas u luksus ubrajamo.

Mnogobrojne umjetnine i starine, što su tečajem čitavoga posliednjega vieka izkopane u tom svietu rimskom, raznašale su se, osobito u prvo doba po svoj Evropi, te svaki poveći muzej može pokazati po koju izkopinu Pompejsku. U posliednje vrieme uzela je izkapanje u ruke vlada, najprije napuljska a sad talijanska, te se izkopani predmeti sabiru u „narodni muzej“ u Napulju, jamačno najbogatiji muzej za starine rimske.

Obitelj grofa Nugenta, posjeduje na svom gradu Trsatu (iznad Rieke) četiri kipa osobite ljepote, izkopana u Pompejih, te jih kani, kako se kaže, pokloniti našemu narodnomu muzeju, koj još neima nijednoga predmeta, izkopana u Pompejih. Gospodin bi si grof tim doista stekao zahvalnost našega naroda, te ga samo umoliti moramo, da pospješi izvedenje svoje rodoljubne odluke.

LISTAK.

Narodno kazalište. Prošloga tjedna davana je „Jelva ruska sirota“, koja je podulje vremena počivala u miru, a nebi nikomu štete bilo, da su ju i ovaj put ostavili tamo gdje je bila; tim više, što se nije znalo drugačije odrediti nego da uloga nieme Jelve zapane vrstnu inače glumicu gju. Norvegovu, al koja nemože glumiti mlade djevojke. Svaka drama, svaka predstava traži od gledaoca, da ima i upotriebi maštu; al kako je predstavljena Jelva, to je previše i za najbuniju fantaziju. — Dne 3. i 5. davani su „Invalidi u braku“ vesela igra francezka. Francezka je komedija dosele najbolja, a Invalidi mogu se uvrstiti u red boljih veselih igara. Ima u njoj zanimivih prizora i mnogo komične sile, a dosjetljivost pisca mora se upravo pohvaliti. Da je dobar prevod, da je jezik pravilan i liep, gledaocem bi još ugodnija bila ona večer u kazalištu. Zašto se nepopravlja jezik u komadih, koji nisu prevedeni kako valja?

Koncert učiteljskih pripravnikâ, što su ga priredili 4. ožujka u kazalištnoj dvorani, izveden je na obće zadovoljstvo. Gledali smo dobro izvježban zbor, koji je odpjevao ove zborove: Našinac od Vogla, djačka pjesma, koju je skladao i davateljem koncerta posvetio Ivan Zajc, te koji se morao na zahtjev obćinstva dva puta pjevati, napokon ubojna truba zbor od D. Dimića. Govoren je i shodan proslov, iz koga vadimo ove Hrvatom namienjene rieči:

Nigdje nitko da nedriema,
Nigdje nitko zlo nemisli,
Nit kukavno, niti podlo;
Već koliko glavâ ima,
Nek toliko svjetla bude,
I koliko ima srcâ,
Svako budi oltar sveti,
Gdje se hrane milog roda
Svetinje nam ponajveće:
Naše pravo, dom, sloboda!
Svaka ruka stražar budi,
Nek se divskom snagom paše:
Vierno branit što je naše!

G. St. Lipkovac pjevao je solo tenor, a Varjačić solo bas, te su dokazali kakvih ima dobrih glasova medju pripravnici. G. Zmajić dobro je deklamovao pjesmu A. Šenoe: zlatni krst. Šteta, što je tako malo obćinstvo uvažilo plemenitu svrhu, u koju je koncert davan, pa je dvorana bila malo ne prazna, što se uz onako zanimiv program jedva dade i dokučiti.

Hrv. pedagog. književni zbor pozivlje sve hrvatske, srbske i slovenske pedagogijske pisce, neka mu svoje spise pošalju na ocjenu, naznačiv cienu i ine kupovne uvjete. Ove spise će „zbor“ dati prosuditi i pobrinuti se, da se što više po narodu razširi ono što je valjano. Pošto treba što više suradnika, to „zbor“ pozivlje svakoga, koji bi hotio kao dopisujući član pristupiti, neka pošalje jednu svoju razpravu pedagogijsku, na temelju koje može se jedino postati dopisujućim članom, ako je razprava valjana. „Upravljajući odbor će sve takove razprave prosuditi, a na temelju te prosude predložiti će dotičnike prvoj glavnoj skupštini, da se uvrste medju dopisujuće članove družtva, kao takovi pako imaju po §. 12. svjetujući glas u družtvenih godišnjih skupštinah i primaju bezplatno kao i pravi članovi sve družtvene spise. No umoljava se, da se gospoda nebi pod svoje razprave podpisivala nego da bi svoja imena skupa s naslovom svoga članka u posebnom zapečaćenom listu napisati izvoljela.“

Književnost. Predsjedničtvo zadarskoga poljodjelskoga družtva izdaje počam od 1. ožujka „gospodarski list dalmatinski“ dva puta na mjesec i to 1. i 15. List će donositi članaka pisanih hrvatski i talijanski, a stojati 2 for. na godinu. Urednik mu je hrvatski spisatelj i profesor g. Nekić.

— A. Pantelić, brzojavni činovnik u Knjaževcu, preveo je Rénanovu knjigu „Život Isusov“ i poziva na predplatu rodoljubivo obćinstvo.

— U Zagrebu je osmoškolac Boguš Goršić dao štampati svoje pjesničke prvence pod naslo-

vom „Potočnice mladosti“, str. 109., koje je posvetio čuvenomu rodoljubu slovenskomu dru. Jakobu Razlagu. Na 74 strane su pjesme izpjevane slovenskim, a ostale hrvatskim jezikom, pa medju ovimi posljednjimi ima vanjskom formom inače dobro udešeni „sonetni vienac.“ Liep je znak ako tko jednako prigrljuje oba narječja jugoslavenska: hrvatsko i slovensko; ali nije liepo ako oba kvari. Liepo je, ako se djak vježba u radu spisateljskom, i ako piše pjesme; ali nije liepo ako sve što napiše dade umah štampati. Moglo bi mnogo ostati za uspomenu u škrinji, pa zrielo razmatranje samoga pisca nebi pronašlo tih plodova vriednimi za štampu. Nije svrha ovim redkom oduzeti ma kojemu mladjahnomu piscu volju za rad, nego samo pobuditi ga na marljivost i uztrajnost u poslovanju, jer se samo tim dolazi do uvjerenja, koliko toga još čovjeku manjka, ako hoće da koristno djeluje.

— Br. 5. „Prosvjete“ donosi ove sastavke: poziv hrv. pedag. književnoga zbora; k preuredjenju naših pučkih učiona; vjeronauk u pučkih učionah od Marije Jambrišakove; pedagogijske slike od Josipa Glasera; sablja i ruka, tumačenje Vrazove pjesme; razjasnjenje učevne osnove za pučke škole u vojnoj krajini od Mijata Stojanovića; napokon „obzor“ i razpis natječaja.

Matica dalmatinska. U godišnjoj glavnoj skupštini matice dalmatinske, što se je dne 25. veljače t. g. obdržavala pod predsjedničtvom dra. Božidara Petranovića, izviestio je poduljim izvieśćem tajnik matičin Kažimir Ljubić o djelovanju i stanju matice dalmatinske g. 1871. Navedši razloge, zašto narodna knjiga slabije uspjeva, nego što bi mogla, naročito političku borbu za narodni obstanak, tudji jezik koj još uviek vlada u uredu i u školi, i još druge nepovoljne okolnosti, prelazi g. tajnik na izvješće o radu matice. Matica je g. 1871. izdala tri knjige: „Koledar 1872“, „koledarić“ i Pavlinovićev převod „Radiša“. Sve su se knjige brzo i na jagmu razprodale. Nu tim nije svršen rad matice. Da se olakša uredovanje u hrvatskom jeziku, povjerio je odbor g. Antunu Simoniću, da složi „riečnik nazivâ i izrekâ potrebitih u političko-upraviteljnoj struci.“ U pripomoć za izdanje toga riečnika poklonio je matici gosp. baron Rodić 150 for. — Za unapredjenje poljodjeljstva dogovorio se je odbor sa pokrajinskim učionskim viećem, da se izdade pučka knjižica o poljodjeljstvu, koja bi i u školi mogla služiti. Nadalje se pobrinuo odbor da se iz listka „Nar. Lista“ u Zadru preštampa popularno djelo „pučki mudrac“ (prevod iz francezkoga). Sam tajnik matičin do tri će mjeseca dogotoviti svoje djelo o našoj poviesti i zemljopisu. Pokojni član matičin i književnik Stjepan Ivičević potaknuo je misao, da se pokupe sva mjestna imena i nazivi, u kojih ima mnogo važnih ostanaka starinskoga jezika, staro-nabožnih i u obće poviestnih ostanaka; zemaljska je vlada predlog odborov prihvatila, te razturila odmah shodne odredbe na zemljarinska povjerenstva. Napokon je odbor zaveo dogovore sa g. Parčićem o novom izdanju njegova riečnika. — Čitavi imutak matice iznosio je 26.516 for. a prihod iznosio je lanjske godine 2.722 for; nu po svojih pravilih nemože ona čitava prihoda uložiti u svoje svrhe nego tek jedan dio, tako, da joj je na potrošak samo 985 for. preostalo. Sbog ovoga neznatnoga iznosa bude u istoj glavnoj skupštini usvojen predlog kan. Mihovila Pavlinovića, da se pravila promiene tako, da svi priložci matičinih članova idu na umnoženje družtvene glavnice, a svi ostali prihodi ulažu se u svrhe družtvene. — Prošle su godine umrla tri žarka rodoljuba i vrstna književnika i člana matice: Frane Grgurović, Lovro Kukuljica i Stipe Ivičević. — Kako se iz ovoga izvješća vidi, matica nije nedjelatna, nego svimi silami nastoji, da malenim svojim prihodom po mogućtvu mnogo uradi za pučku prosvjetu. U tom joj poslu želimo najbolji uspjeh.

— Kako sviest o slavjanskoj uzajamnosti u Rusiji svaki dan dublje korienje hvata, imamo nov dokaz i u tom, što je u Moskvi otvoren „slavjanskij bazar“ u posebnoj palati. „Slavjanski bazar“ podieljen je u tri glavna razdiela pod imeni: „Besjeda, trgovja pomješčenija i gostinnica dlja priježžajuščih“. Besjeda se drži u velikoj dvorani, koja je nakićena likovi glasovitih ruskih, českih i poljskih skladatelja i umjetnika po članu c. akademije umjetnosti J. E. Repinu, za tim likovi ruskih zaštitnika nauke i umjetnosti Šeremeteva, Golicina, Nabiljkova, Krašeninkova, Kumanina, Solodovnikova itd. U toj dvorani drže se javna čitanja i drže se književnički i umjetnički sastanci; sada su oglašena ova čitanja: dr. M. P. Pogodin i dr. N. A. Popov iz ruske povjesti, dr. Vojnov i dr. Benzinger iz nauke o narodnom zdravju, dr. N. A. Ljubimov iz prirodoslovja, članovi generalnoga štaba pukovnik A. I. Kabunský i podpukovnik S. N. Mezencev iz vojne povjesti. Poslije svakoga čitanja izvodi zbor od 24 glasbenika, dozvanih iz zapadno-slovenskih zemalja, osobito iz Česke, dvanaest komada slovjenskih. U prostorijah tik dvorane sve je priredjeno za sielo i zabavu. „Torgovyja pomješčenija“ predstavljaju izložbu rukotvorina, obrtnina itd. slovjenskih; sredinu zauze „českoe torgovoe obščestvo“, koje se prošle godine u Pragu osnovalo, da posreduje izmedju Rusije i českih proizvoditelja. Ovdje su izložile ruske trgovačke kuće Četunovih, Gike, Matvejeva, Zajceva, Ivanova itd. Ovdje se daju obaviesti o trgovini, obrtu, zamiću se sveze itd. „Gostinnica“ (gostiona za prihodnike) imade 75 stanova različite veličine uz podvorbu, hranu itd. imade mnogo novina i časopisa, inostranih i domaćih, biljarde, kupelji itd. — Takovih „slovjenskih bazara“ triebali bi u svakom glavnom gradu slovjenskih zemalja; jer bi se kroz nje širila slovjenska misao i u poslovnom svietu.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Ivan Dežman.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 11. U Zagrebu dne 16. ožujka 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

POKĆERKA.

Izvorna pripoviedka od Jos. Eug. Tomića.

III.

Vrnimo se onamo u nazad dvadeset kojih godina. Tada bijaše Ana Rudnjanska još djevojkom, na glasu ljepota. Mladi hrvatski velmože obletavahu ju kao metulji mirisavi cviet; mnogi od njih snovao si je s liepom groficom Anom sretnu i krasnu budućnost, ta bijaše ona i otmena, i krasna, i bogata. Ali činilo se, da mlada djevojka nije još nikomu naklonila svoga srdca; njezina uljudnost bijaše jednaka prama svim, nitko se nemogaše podičiti osobitom njezinom milosti.

Jedne zimske večeri vraćala se mati Anina zajedno s njom od svoje prijateljice kući. Sumrak se već bio gusto uhvatio, a snieg je obilato lepršio u oči hodnikom. Pred njimi dva tri koraka stupaše sluga svjetiljkom u ruci, svieteći jim stazu.

Na skretaju jedne ulice jaukne najednoč sluga i onesviešćen lupi o tle. Gospodje kriknu al u isti čas nahrupe dva oružana zlikovca na njih. „Zlato ovamo“ viknu jedan od njih, prieteći golim bodežem. „Pomoć!“ Krikne stara grofica s užasom, da se je sve razliegalo u noćnoj tišini. Zlikovac htjede već zgrabiti rukom uzmićuću groficu, no u taj par zgrabi ga snažna ruku za vrat. Bijaše to oklopnički častnik Weidegen, od kojih 30 godina, uzrastan i silan. Drugi zlikovac videći, da je došlo do gusta, uzmakne, te ostà samo onaj, koga je častnik pograbio. Nepreostade ino, nego predade ga vojnik nadošloj svjetini, da ga izruče oblasti.

Grofica sa kćerkom zahvali se častniku što toplije, a ovaj ponudi se, da će gospodje do njihova dvora dopratiti. Gospodje prihvate radostno ponudu, jer im se je sluga jedva micao. Strašan udarac po glavi batinom goropadno ga je smušio.

Kad se praštahu, zamoli grofica častnika, da ju pohodi, kako će imati priliku pristojno mu se zahvaliti, što ju je iz tolike pogibelji spasio.

Weidegen prihvatio radostno ponudu; zapilile se njemu odmah u dušu krasne oči grofice Ane, koja ga je sramežljivo po strani pogledavala.

Pohodio on groficu, a pohodi i učestali, pa činilo se, da se je mladi oklopnički častnik poduboko ušuljao u srdce grofice Ane.

Kad su na samu bili Weidegen i djevojka, govorio bi Weidegen ozbiljno, što će biti iz nesretne te ljubavi. Ana bi zaplakala, al odgovora mu neznade na takovo pitanje.

Znao je dobro Weidegen, da ponosita grofica, mati Anina, nebi ništa ni čuti htjela o tom, da joj pojde kći za uboga častnika, ona nasljednica tako slavna imena i tako, silna imetka.

A Weidegen bijaše samo niži plemić iz Štajera, plemić njemački, do čega nijedan Ugrin ni Hrvat nije nikad ništa držao.

Grizlo to častnika u duši, a strastan, kako je bio, odluči i poštenje pod noge vrći, samo da prisili groficu, kako će joj kći za njega poći.

Nakana mu uspije i on zavede djevojku. Njezino kajanje bijaše prekasno. Stvar se nije dala dugo sakrivati. Mati plane gnjevom kao lavica, i golim nožem poleti na nesretnu djevojku, pa bi možda i zla bilo, da Anu neobrani stariji njezin brat. Stara grofica bjesnijaše, prietijaše kćeri, da će ju prognati iz kuće, da će ju razbaštiniti, u zemlji proklinjati i šta sve nesmaža gnjev i uvriedjeni ponos.

No što je to sve hasnilo. Slegla se bura i u grofičinih grudih, i ona mišljaše samo

kako da sakrije sramotu kćeri. Imadjaše majur prieko Save u zabitnom mjestu i tamo odluči s kćerju poći i boraviti, dok bude trebalo.

Kad bi dolazili strani gosti, morala je Ana legoma bolovati, premda bijaše zdrava zdravcata.

Weidegenu odkaza grofica kuću, čim saznade za sramotu svoje kćeri. A ova se pečalila, uzdisala i plakala, a od nikuda nikakove utjehe. Mati je oledenila za nju. Nikad dobre rieči, ni pogleda, a prije njegovala ju i pazila majka kao oko u glavi. Bolilo to nju!

Došao i kobni čas. Stara grofica napiše list Weidegenu i pozva ga, da odmah dodje do nje u majur. Ovaj nemogaše si raztumačiti poziva, al premda s nevoljom, zajaši konja i poslje pol noći odkasa iz Zagreba preko Save na majur grofičin.

Unišav u dvor, dočeka ga sluga i povede do grofice. Srdce mu je silno kucalo. Za časak izadje grofica, noseć na ruci novorodjeno djetešce. Weidegen odrveni. „Težko ste uvriedili i mene i moj rod, gospodine," poče grofica uzrujanim glasom govoriti, „kad ste osramotili moju kćer, što bijaše vazda moj ponos i milovanje. Ali sada se stvar već izpraviti neda. Ja sam sramotu svoje kćeri dosada vješto krila, sada je red na vami, da vi to iste činite. Tim možda spasite još njezinu sreću i budućnost. Ovo ubogo djetešce plod je vaše strasti. Ja vam ga predajem uz ovu svotu novaca, da mu nadjete odhranitelje. Pozivam vas da diete nadgledjete, a svu skrb ja ću nositi, samo mi javite. Spravite ga u koje skrovito i zabitno mjesto, a u Zagreb nenoste ga."

I predade grofica dobro umotano djetešce častniku na ruke. Ovaj nemogaše ni rieči da proslovi, dvie tople suze kanuše mu niz lice i on podje s djetešcem na vrata. Izlazeć začuje jecanje iz druge sobe, tako bolno, da mu se je sgrčilo srdce. Nesretna Ana valjda se u duhu oprostila s nevinim sirotčetom.

Sišav u dvorište zajaha častnik konja i zakasa cestom. Nujan je bio i ganut do dna duše. Zamislio se, kako da s djetetom upravi, i mislio dugo, dok je čedo na ruci njegovoj snilo. Tu mu nešto sinulo u glavi i on podbode konja, jer je već dan svitao. Stade u blizini dvora Malakićeva, s kojim se je već odprije poznavao. U šumi sveza konja za drvo i ponese čedo do staze, što je vodila u Malakićev dvor. Ogleda se i lagano spusti čedo na zemlju, podje natrag u šumu, i uze čekati, što se sbude s djetetom.

Tad iza male stanke izide vlastelin Malakić i nadje čedo. Kako ga je dignuo na ruke i ponesao u dvor, razplakalo se ubožče. Taj plač čuo mu i otac prezajući na strani i zalile mu se oči suzami. Kao nesviestan baci se na konja i uzagrabce pogna u Zagreb.

Grofica K. sa kćerju Anom otišla za malo dana u Budim. Tamo se upozna s liepom Anom mladi i bogati barun Rudnjanski i oženi ju za pol godine, i oba živjahu sretno.

Weidegen obaviestio se za diete, pa kad je znao, da ga je posvojio Malakić, bijaše spokojan, pa ni grofici nije ništa htjeo da dojavi o djetetu, jer nije ni trebalo.

Dočuvši viest, da se je Ana udala u gornju Ugarsku, krenù vesele duše u vojnu proti Turkom, te sit nesretna života padne kod Grodske, ponesav sobom u grob bol za svojim čedom i nesudjenom dragom.

IV.

Na prozoru dvora Malakićeva sjedi Venancija. Djevojka radi neko ručno djelo, ali se vidi, da joj neide od ruke. Svaki čas odložila bi ga, naslonila glavicu na punahnu ruku, uzdahnula i zamislila se. Čas joj je posmjeh preletio licem, čas opet suze navrle na oči. Neima dvojbe, djevojkom vlada sladki nemir, što ga ljubavju zovu. Ta Ivan obeća joj, da će izmoliti blagoslov od majke za njihov brak, a ona sada misli o tom, nada se, tješi se i boji. Ubogo srdce djevojačko!

Bilo je oko podneva. S rana čuje Venancija, da se kola primiču dvoru. Pogleda i uvjeri se, da je to gospodska kočija, ali znao bog, tko je u njoj.

Stari Malakić hrupi iz druge sobe.

— Tko bi to bio dušice? zapita ju starac.

— Neznam otče, nepoznam kočije!

Starac natuče na glavu kučmu kapu i poleti napolje u kuhinju, da obaviesti svoju ženu, a odmah zatim pusti se niz stube u dvorište.

Tu već Rudnjanska izilazila iz kočije. Smierno i srdačno pozdravio ju Malakić. „Odkuda meni ta čest, milostiva gospodjo, da se moram radovati vašemu posjetu."

— Važna stvar. Odvrati barunica ljubezno ali ozbiljno i tužno. Mogu li s vami na samu govoriti?

— Kako izvoli vaša milost! Nakloni se Malakić i povede gospodju u dvor. Nije mogao ni slutiti, koja bi to važna stvar bila, al se ipak starac nehotice poosbiljio.

Domaćin uvede barunicu u sobe, a da ju svojoj ženi i predstavio nije.

Iz druge sobe virnula Venancija kroz ključanicu i poznade Rudnjansku. Srdce joj silno zakucalo, odskoči od vrata i nehotice sklopi ruke pred slikom bogorodice, kao da joj preporuča u zagovor svoju ljubav, svoju sreću.

Barunica i Malakić otidu u treću sobu. Jedno i drugo muče posjede.

Barunica poče:

— Na zadnjem plesu u mojoj rodnoj kući u Zagrebu mogli ste vidjeti, da je moj sin vašu pokćerku odlikovao —

— Vrlo mi je milo — upade Malakić.

— Što više, nastavi barunica neobziruć se na primjetbu Malakićevu, ne samo da ju je odlikovao, već je svatko mogao opaziti, da je moj sin djevojku od prva maha odmah zavolio.

Malakić slušaše, nerekav ništa.

— Jest zavolio ju je, produži barunica, i zato je našao povod, da s vami na imanje ode, tobož da lovi. Tu je još više imao prigode vidjeti i govoriti s djevojkom i ona mu je još bolje omiljela.

— Ja o tom neznam ni rieči, vaša milosti! Primjeti Malakić ponešto uvriedjen, neznaše bo, čemu sve to pripoviedanje baruničino.

— Vjerujem vam, da neznate, odvrati Rudnjanska, al ja znam. Jučer, kad mi se sin vratio, izpovjedi mi, da mu bez Venancije života neima, pa me umoli za blagoslov u braku. — Al to nemože biti. Nadoveže barunica iza male stanke, jer ju bješe savladao velik nemir.

— Oprostite visokorodna gospo, pokloni se Malakić, ja neznam, što ima vaš sin s mojom pokćerkom. Nu vam toliko kažem, da ja nikada nisam za tim išao, da vaš gospodin sin oženi pokćerku Malakićevu, koji nespada u više plemstvo.

Šljivarski ponos plane u Malakiću, a to je opazila barunica.

— Varate se gospodine, primieti mu, ako mislite, da razlika striša prieči taj brak. Ima tu nešta većega, što vi ni slutiti nemožete.

— A što bi to bilo? Upita znatiželjno Malakić.

— Što bi bilo? Obori glavu barunica i suze joj sinuše u očima. Poznate li vi pravu majku vaše pokćerke? Zapita na to iza podulje stanke.

— Nepoznam — odgovori na kratko Malakić u čudu i znaličnosti.

— Evo je pred vami! Zajeca Rudnjanska i prikri si rubcem suzno lice.

— Vi, milostiva gospo? skoči Malakić u čudu.

— Ja gospodine, jest ja nesretna ženska, potvrdi u plaču Rudnjanska. Izvan braka rodih ovo diete s jednim oklopničkim častnikom, a on izloži čedo pred vašim dvorom misleć valjda, doći će u sigurne ruke.

— Oklopnički častnik — uze se nečemu dosjećati Malakić, — a živi li jošte otac djeteta?

— Odmah po porodu odputovah s majkom u Budim, a od otca djetetova ništa nisam čula, premda mu je naložila majka, da dojavlja šta treba o djetetu.

— Jedan oklopnički častnik izpitavao je pred 20 godina i samoga mene o takovu slučaju, da sam već podvojio, nije li on u kojoj bližnjoj vezi s djetetom. Primjeti Malakić.

— A vi ga poznajete? Upita s najvećim interesom Rudnjanska.

— Poznajem ga, zvaše se Weidegen!

— Weidegen! Uzkrikne barunica. Jest on je otac Venancijin. Dodade bolno. A živi li jošte?

— Čuo sam, da je poginuo pod knezom Vališkim kod Grodske od nevjerničke ruke.

Barunica tiho zaplače, ta bijaše on ipak prva njezina, ako i nesretna ljubav.

Vlastelin Malakić pustio je barunicu, da izplače tugu i sjedjaše mirno i muče.

Rudnjanska se sabere.

— Gospodine Malakiću, vi sada vidite, zašto je nemoguć brak medju mojim sinom i vašom pokćerkom. Ja sam jih oboje pod srdcem nosila. Ovo sam vam bila dužna kazati, a i drago mi je, da sam primorana bila to učiniti, ja vam se bar iz dna srdca materinskoga mogu zahvaliti sada, da ste nevino ono sirotče posvojili. Bog će vam zato platiti.

— Za to djelo već sam nagradjen, odvrati ganuto Malakić, djevojka nam bijaše uviek na radost, a odana nam je, kao pravim roditeljem.

— Znala je dakle, da nije pravo vaše diete?

— Tako je, vaša milosti. Mislio sam biti će bolje da to čuje od nas, nego od stranoga.

— Ubogo diete! Uzdahnu Rudnjanska. Danas će barem poznati pravu svoju majku.

— Šta, vaša milost hoće — zapanji se Malakić.

— Hoću da joj se odadem, da mi izmiri nespokojnu dušu. Oh ja jedva čekam, da ju na srdce privijem.

— Oprostite milostiva gospo, — nezamjerite, da se o tom porazumim sa mojom suprugom. Ta ona joj bijaše vazda kao prava mati, moram da čujem, šta ona misli o tom.

— A vi dajte upitajte, al samo brzo, moje srdce jedva izčekuje onaj sladko-gorki čas.

Malakić izadje iz sobe.

Za malo vrati se Malakić. Unišao je uznemiren.

— Supruga moja, reče barunici, nije protivna, da se odate Venanciji, ali se je uz sve to razžalila, pa plače, da i nemože ovamo. Boji se sirota, da ju neće djevojka već ljubiti, kao odsele, kad pozna svoju pravu majku.

— To je pošteno srdce! Reče Rudnjanska. Al sada molim vas, da zovnete djevojku.

Malakić otvori vrata i vikne Venanciju.

Djevojka dodje odma. Njezina duša slutila je možda, da je na domaku svojih želja, a bilo je drugačije.

— Ti znaš diete moje, počme Malakić mirnim i tihim glasom, da ti mi nismo roditelji.

*

Slučaj je htjeo, da se je saznalo za tvoju pravu majku — evo ti je ovdje — ogrli ju kćerko! Dodade na to tronutim glasom i povede Venanciju za ruku k Rudnjanskoj.

— Majko! Uzkrikne djevojka saviv se oko vrata Rudnjanskoj i onesviesti se.

Čudan bijaše taj uzkrik. Milinje, radost, udivljenje, užas i zdvojnost — sve je to u njem odjeknulo.

Malakić i Rudnjanska polegnu djevojku u veliki stolac naslonjač.

— Tješite ju, umoli Rudnjanska Malakića suznima očima, meni već neima tu ostanka. Za njezinu budućnost skrbit ću i ja.

Preporuči se, poljubi djevojku u bliede ustne i ode. Sram joj nije dopustio u jedan mah da čeka, dok se diete osvjesti, sram od grieha mladosti.

Drugi dan dobije Venancija list od svoje majke, list pun ljubavi, nježnosti. Majka se tu izpričaje kćeri, da joj oprosti krivnju nepromišljene mladosti, pa ju blagosivlje za sve dane njezina života. U tom listu bijaše i darovnica, kojom Rudnjanska poklanja za vazda Venanciji svoj veliki majur, gdje se je djevojka rodila.

Uboga Venancija od ovoga časa nebijaše nikada pravo vesela. Poslie dvie godine pošla je doduše za jednoga posavskoga vlastela, nebijaše nesretna u braku, al ipak u njezinu srdcu tinjala je neprestano tiha bol za majkom i otcem i nesudjenim svojim ljubeznim.

O Ivanu Rudnjanskom znalo se, da je odlučio nikada više neženiti se.

I držao je rieč.

HRVATSKI GROBOVI.

Spjevao I. K. S.

IV.

Grobovi kraljeva.

Ruševine dračem obsipane
Šire ti se poljem na sve strane,
Starog silnog vieka tužan trag.
Uz hramove, dvore, kazališta
Mač pretvori sve u prah i ništa,
Jer tu Rimljan stavi robstvu prag.

Nu od kada Solin rimski nestà,
Otvori se tud Hrvatom cesta
Kopnom i po moru u nov sviet.
Kraljestvo se diže, zemlja cvate,
Sloboda se širi uz Hrvate,
Za nju i za dom svoj svak zna mriet!

A solinske iznad razvaline
Sjaj stolice od kraljevâ sine,
Veličanstven uz hramove dvor.
Sveta mjesta bogatstvom se pune,
Jer je blaga u hrvatske krune,
Što joj nosi svih dušmana sbor.

Do neba se dižu s triju strana
Crkve Mare, Petra i Stjepana,
Uz njih tihi, sveti samostan.
Al i tamne grobnice tu stoje,
Nad kojimi poju pjesme svoje
Redovnici krotko noć i dan.

Tuj u viečnom danku i u miru
Odabraše stanak Trpimiru,
Za njim knezom a i kraljem svim,
Što hrvatsku stvoriše državu,
Kojoj otet nemogaše slavu
Hitar Bizant, niti lukav Rim.

Simo braćo! Tu je zadužbina
Svakog vriedna hrvatskoga sina,
Tu koljeno svoje prigni svak,
Tu sva pjesma slave nek zaori,
Tu nek svaki molitvu prosbori,
Da san viečni kraljem bude lak.

A kad nadješ grobove tuj puste
Sred razsipa i šikare guste,
Pak te shvati tuga, ljuti plač:
Tad pomisli: tudjinca je djelo,
Što razorit tu se sve je smjelo,
Te izvadi na osvetu mač!

INSTITUTKA.

Pripoviedano Markom Vovčkom. Iz ruskoga.

XXXVI.

Najmila si gospoda nekakva moskalja vojnika iz grada za kuhača. Bio to čudan čovjek! Sgotovi gospodi objed, sam poobjeduje, te legne na klupu, i sve žviždi, te žviždi. — Kadkada zapjeva tako zvonko i tanko, kao pjetao. Malo mu stalo do naše nevolje. Tek bi upitao: „jesu li vas da-

nas bili?“ i dodaje „inače ne ide; zato je služba.“

I Nazar već nije onaj, i on je već duhom klonuo; a sve se pošaljuje: „Da me tko bar samo jedan dan posluži, ja nebih toga do smrti zaboravio!“

Gospodja kuhača jako hvali: „kakov je to čovjek dobar, kako me uvažuje, kako počituje;“ a on, kad bi stao pred njom, kao strielja se izpravi, ruke spusti, očima se na nju ustavi. „Lovio ja šareno prase, uteklo mi šareno prase; tada ja za crnim prasetom; uhvatio ja crno prase; razparao ja crno prase; spekao ja crno prase;“ — tako ti ga on odbubnja i čeka, što mu gospodja rekne, a sam tek klop, klop očima.

A gospodja će mu: „Liepo, liepo, sve je to liepo. Samo pazi, te mi se nepokvariš uz moje vučje duše.“

— Nikada, vaše visokoblagorodstvo.

Pokloni joj se nizko, zatim na desno, na lievo, nogami hop — i opet na klupu i opet žviždaj.

— E, nebi l' vas! govorim mu ja jednoč — a kada ćete vi prestati žviždati? Tu nevolja, tu napast, muke krvne, a vi...

— Netuguj, netuguj, dievo! zato se to službom nazivlje! Eto gledaj, koliko je u mene zubâ ostalo; u službi izgubih. Bio je u nas kapitan... uh!

I on tek uhnuo.

— A da što si ti mislila? kako se živi na svietu, kako se služi? Biju te, gurkaju, psuju, grde, a ti stoj, ne magni okom. Nedaj bog!

Rekao i opet se uhvatio žviždati. A Prokop, iz ljutosti, i lulu o zemlju lup.

„I volovi u jarmu buče; a da hrišćanska duša svaki ukor i nepravdu svaku trpi i besjedom se neodzove!“ graknuo on na vojnika tako, te je žviždati prestao. Zja na njega, kao tele u nova vrata. „Nije takva u mene ćud, produžio Prokop; po mojem, ili se oslobodi, ili propadaj!“

— A u mene gle kakva je ćud: „ukloni se!“ zahohotao Nazar.

— Uhvate! kriknuo vojnik i na noge skočio: — Uhvate — propao si!

Što u koga i bilo na srdcu, svi se zasmijali.

— Nerodi se svaki kapitan tako hitar, progovorio Nazar: a ti bolje reci, kako uteći, te nebude onoga što veli poslovica: „od kakve nevolje utekao, na onakvu nabasao“, s konja na magarca.

T a s v a s u g o s p o d a g n j i d e, i z j e l i c e, zapjevao on, kao da si u zvono udario.

XXXVII.

Za godinu umrla stara gospodja. Bolnoj nije se htjelo umirati. Sve molitve, sveto pismo je čitala, po crkvah molitve naredjivala; svieće su pred slikami neugasne gorjele. Nekako se slučilo, djevojka se zazievala i svieća se pogasila — zapovjedila starica djevojku izmlatiti. „Ti si, veli, griešnica; mojemu spasenju priečiš!“

XXXVIII.

Naša je gospodja kriepko tugovala za svojom babicom.

— Jedna ja sada ostadoh na svietu; obderu me kao lipu! Moje oko svega nedogleda! — A u tebi, govori mužu, kakva mi nada?... Ti ničega neprigospodariš, nego i posljednje raztratiš. Ti i nemisliš o tom, da će nam bog do skora diete dati. Radi njega, ako ne radi mene, postaraj se, druže moj, gospodari, pazi na sve.

— A što to ti, dušice, bog s tobom! I opet se ti za sve brineš! Ja ću sve učiniti, štogod uzhtiješ, sve.

Tako bi ju nagovarao gospodin.

Jednoč mu se zahtjelo, razveseliti ju i rekne joj:

— Dosta ti je, golubice, bezpokojiti se; poslušajder, što ću ti reći: ja sam već kuma pozvao.

— Koga to? podhvatila gospodja.

— Druga svoga; ah kakov je to slavan čovjek, dobar!

— Bože moj! odmah sam se domislila; pozvao si nekakva bjednika; ja neću ni da znam o njem; neće biti toga, neće!

I uhvatila plakati i jecati.

— Srdce moje neplači, prosi ju gospodin: dušo moja, obolit ćeš. Neće biti toga kuma. Ja ću se izviniti pred njim — pa kraj. Reci samo, koga ti hoćeš, toga ću ja pozvati.

— Pukovnika valja prositi — eto koga!

— E pukovnika, pukovnika; sutra ću već poći k njemu; nu oprosti mi, dušice, što sam te ogorčio.

— To, to i jest, što me ti sasvim nežališ, sve me ogorčuješ.

— Golubice moja, progovori gospodin potiho — poštedi ti mene... Ti se sve srdiš, kričiš, gnieviš se, a ja sam se nadao...

I kako ga zajeca... a gospodja će mu:

— Što je s tobom? što ti je?

Hoće ga uzeti za ruku, a on se zakrio obima rukama, te jeca, jeca. Na silu ga nagovorila; ona ga i cjeluj i grli; na silu se uzpokoji.

— Ma reci mi: zašto si tako zaplakao? ded reci! začela ga ona moliti i prositi.

— I sam neznam, dušo moja, odgovori gospodin tobož usmjehujuć se: — tako naišlo nešto. Malo sam nezdrav. Nemisli o tom, nego se radje posmij nada mnom, te sam se razplakao, ko diete. I uzdahnuo.

— Ti možda misliš, da te ja neljubim? veli mu gospodja.

— Ne, ljubiš.

— Ljubim i te kako! Al u dvoje nemožeš bezprestano sjediti: valja gospodariti, srdce moje!

I ona ga poljubila.

Rano u jutro odvezao se gospodin k pukovniku i pozvao ga kumovati.

XXXIX.

Rodio se gospodji sinčić. Koliko je gostî nagrnulo na krstitke! Objed su pripravili na slavu. Kum pukovnik dojurio na dvor na sivih konjih sa zvončići i bubnjići. Bio čovjek krupan, okrugla lica, krasan. Desnom rukom sve brk frče, lievom sablju pridržaje, a pleća uzdiže.

Ja se obradovala prilici, te mi malo slobodnije bilo, i potrčala k Prokopu. Stojim, razgovaram se s njim kraj ljestvice. Od nekuda se uzeo gospodin, veseo, kao što je bio onda, kad se oko gospodje ofrkavao.

— Što vi tuj stojite oba? o čem razgovarate? pita nas, te se smije.

A Prokop će mu: Gospodine dajte me za ovu djevojku.

— Dobro, uzmi ju, Prokope; ja nepriečim. Vjenčajte se i živite si liepo.

— A gospodja? pita Prokop.

Gospodin uzdahnuv, zamisli se, i odgovori:

— Hajdete za mnom; uzmi ju za ruku Prokope.

Sam je pošao u sobu, a Prokop vodi mene za njim, i ruku mi stišće.

— Dušice, reče gospodin: — ja sam ti evo mladence priveo. Sviknul' ti se oni?

A tuj u sobi gospode, gospodjâ! i pukovnik medju njimi, kao puran se šeće, i po malo se nadimlje.

Naša sjedi u stolcu, pogleda nas i odvrne se. Veseli usmjeh propao s njena lica. Gnievno pogleda na gospodina i zapita:

— Što je to?

Prokop se klanja, prosi.

— Ja sam već privolio, veli gospodin: Nebrani ni ti, mila moja. Dao bog nam sreće, neka i oni budu sretni.

Gospodja sve muči, i ustne grize, a pukovnik pokroči naprvo, te zagudi kao na trublju:

— Liep par, vraža djeca, liep par, liep! Valja ih vjenčati, kumo moja ljubezna. — Hoćeš zamuž, djevo? pita me on.

A sam hoće da mi migne i oko jedno zažmurio, no nikako mignuti nemože: napio se silno.

Sva gospoda za njim prihvatila:

— Ženite ih, ženite! Čujete li, što vam kum govori: „liep par."

Napokon gospodja progovori: — Nu nek im bude!

Mi nismo znali, kako smo preko praga prekročili. Umah, ništa neprigotoviv, na brzo se vjenčasmo, da nas gospodja nerazluči.

Vrlo se ona gnievila na gospodina:

— Kako si ti to mene naveo? korila ga. Ja ti toga nemogu prostiti, kako si ti to mene naveo?

— A ti, grozi se meni: ti ćeš dobiti svoje!

Bilo što bilo a mi se povjenčasmo.

Kakva mi utjeha, što mogu već s njim biti pri ljudih, gledati na njega; što je on već moj!

XL.

Ja sam ostala kod gospodje, kao što sam i bila. Još se bolje lomi nada mnom, još više vriedja i prigovara; „A kako ti je za mužem bolje ili gore?"

Kad nepogovori sa mnom muž, kad me nemiluje, tako mi je težko, te bi se rada kroz zemlju provaliti; a sadjem li se s njim, — veselo mi je, ljubko, svu nevolju zaboravljam. Tek muž moj, što dalje, sve sumračniji biva; pače srdce me boli, na njega gledajuć.

— Ti mene već neljubiš, Prokope? pitam ga. On me pritisne grudim i tako ljubovno u oko mi pogleda, te u mene rek bi krila izrastu.

— Zašto si sve tako pečalan, Prokope? Ta mi smo sada već do vieka sjedinjeni.

— O, moje srdašce, težko mi je bilo bez tebe, s tobom još teže!... Kako mi je očekivati svaki časak, da te kore, a štititi te nemogu... Težko, Justo!

— Mi kako mu drago preživimo biedu, Prokope. Za mene, u dvojem je lakše.

— A ti si možda i prava, ribice moja.

I usmjehne se on i miluje me. A ja kako sam rada, te sam ga razvedrila, razveselila!

XLI.

Živjeli smo mi tako s nuždom i nevoljom do same jeseni. Tada se nad nami stresla bieda.

U jesenski dan sabirali mi u vrtu jabuke u košove. Muž moj uzpeo se na drvo, stresa ga, i sve na mene pogleda, to iza jedne grančice, to iza druge. Starica malo sustala, sjela odahnuti.

— Eto, već je i ljeto krasno minulo, progovori ona. — Sunašce još svieti, al već negrije.

Rekav to, ogleda se na okolo.

— Justino, golubice, eto kao da se djeca iza plota nagledavaju.

Ja pogledam: zbilja okolo živice sabrala se hrpa djece.

— Nu što bi rad, dječice? pita ih starica.

Djeca muče, i tek očima škilje na košove s jabukami.

— Hodite bliže, dječice; dadem vam po jabuku, govori im starica.

Djeca se izsula u voćnjak. Okružila staricu, kao vrabci na rebinu, i starica im uzela

razdavali jabuke. Podigla se trka, govor oko nas; e dakako — djeca su. Al najednoč eto ti od nekud gospodje:

— A što je to? zagrmjela ona.

Preplašila se djeca: tko zaplako, a tko pobjegao, tek se tapat razneo, a u mene srdce zatuklo.

— Eto ja sam po jabuku djeci dala, odgovori spokojno starica.

— Dala? i smjela dati? zakriči gospodja i sva se zatrese: — Ti, mužača pogana, moje dobro krādeš, tatica!

— Ja tatica? progovori starica i probliedi kao krpa, a oči joj zasievnu i suze proteku.

— Više mi nećeš krasti! zakriči gospodja: — ja te već davno vrebam i eto gdje te uvrebah. Gospodske jabuke razdavati!

— Nisam ja krala od poroda, odgovara starica malo spokojno, tek joj glas zvoni: — sam gospodin toga nigda nije branio, uviek je djecu obdarivao... Promotrite, zar nije to malo za vašu dušu?

— Muči! vrisnu gospodja, naskakujuć na nju.

Zatrepetale su grančice, i iza zelenoga lišća pogledao moj muž... ja tek očima prosim.

— Tatice! tatice! dere se gospodja, ukotvivši se starici u pleća, i gurka ju i bocka.

— Badava me vriedjate: ja nisam tatica. Ja sam cieli svoj viek proživila častno, gospodjo.

— Ti se još pravdaš sa mnom.

— — — — — — — — — — — — — —

Zanihala se starica. Ja poletila k njoj, gospodja k meni, muž moj gospodji...

— Hvala ti, diete moje, govori mi starica; nebezpokoj se, negnievi gospodje!

— Dosta, gospodjo, dosta, govori moj muž: — toga već neće biti!

Gospodja, od gnieva i od udivljenja velikoga, s prva tek uzkrikivala: „Što? kako? a?“, a osviestiv se malo, poletjela na Prokopa, a on će joj opet: „ne! dosta!“

Onda ona uzela kričati. Strčali se ljudi, gledaju na nas. Gospodin doletio, što je brže mogao.

— Što je to?

— Eto tvoje dobre duše, jedva progovori gospodja: Blagodarim ti. A što mučiš? zakriči najednoč na sav glas.

— Ma što je? pita gospodin na sve strane u velikoj zabuni.

Gospodja začela: i okrala ju starica, i svi da su htjeli njene smrti. E nagovorila mu ona, pa sve jeca, i kriči, i grdi, tako se i gospodin napokon razbiesnio: kako se trgnuo k momu mužu!

— — — — — — — — — — — — — —

— E! vidim, uzkliknu gospodin: tebi je tu mjesta malo!... Uzmite ga! kriknu na ljude.

Prokop se nije suprotivio, sam je ruke protegnuo i još se nasmjehnuo.

A Nazar mi govori:

— Što si se prepala! gore neće biti; a bude li bolje — neznam!

XLII.

Zaprli su Prokopa u kuću. Straža stoji na vratih. Na dvoru priredjuju podvoz. Nazar preže konje za gospodina.

Dugo je sjedio razmišljajuć moj muž.

— Justino, progovori napokon — sjedi kraj mene.

— Što si učinio, golube moj! što si učinio? govorim mu.

— A što sam učinio?

— — — — — — — — — — — — —

Na dvoru zaškrebetale taljige. Poveli su Prokopa, posadili.

Ja, u čem bila, skočih k njemu. Starica nas oboje blagoslivlje: „Pomozi vam mati boža“, veli nam ona, a suze tihe tek se liju iz laskavih očiju.

— Odvukli su nas. Da me je gospodja spazila — nebi me bila pustila.

Vozimo se muče, uzevši se za ruke. Ja neplačem, nežalim, tek mi srdce bije i trepeće.

Privozimo se gradu. Najednoč nas prah obdao; eto gospodina za nami. Uvezosmo se u grad. Brzo progrmjesmo po ulicah, te se obustavismo kraj visoka doma.

Izpustio Prokop moju ruku.

Poveli su ga na iztragu. Ja sam sjedila na ljestvici, kao na groblju.

— Netužuj, govori mi Nazar. — Bieda biedu nezatiče, jedna mine, deset ih dodje.

A Nazar već se stao posipavati siedim vlasom, kao sniegom. Tješi mene, a vidiš na njem, da ga već ništa neutješi.

Eto, napokon, izvode moga muža. Bože moj milostivi! srdce u mene zamrlo, a on veseo, kao u svjetli praznik.

XLIII.

Ostala ja s mužem u gradu. Proletjelo to vrieme tako brzo — kao što iskra sieva. No do same smrti ja ga zaboraviti neću.

Odmah su moga muža povjerili nadzorniku vojniku, da ga uči vojničkoj nauci; a nadzornik taj bio visoka rasta, oči imao crne; vlasi i brci srčali mu kao štetinja; hodio je upravno, govorio gromko, držao se ponosno.

Mi mu se klanjaj, a on ništa, tek se namrgodio i promatra Prokopa. Daje mu Prokop novaca.

— Izvinite, veli, baćo, što je malo. Kmet si mnogo nezaslužuje.

Vojnik se nakašljao, plunuo.

— Hajdmo.

— Hajdmo na pazar, dušo, prodjimo se, veli mi Prokop. Mi smo pošli.

Idemo ulicami glavnimi i pobočnimi, šećemo se, a on me pita: „Nu, što Justo, kako ti je sada?“ A sam se smije i zagleda mi u oči.

Premda mi je bilo na duši nespokojno, premda mi je i tužilo srdce, ja sam se ipak osmiehnula i kao poradovala.

Našla ja kućicu, što u najam daju, ma novaca nemamo, a odkuda ih dobiti? Prodati nemaš što: kako sam iz dvora pošla, ničega sa sobom nisam uzela; a baš i nije bilo velika blaga u mene tamo. Nekoliko pečâ, dvie suknje, nekakva reklica i kožušak. Nije mi bilo onda do toga, da poberem sve to za sobom, a poslje gospodja nije dala. Pomislila ja: „idem na nadnicu.“ Posavjetovala se sa Prokopom, i pošli mi gazdarici, što je kuću u najam davala. Pripovjedili joj svoju biedu, i pitamo ju: pristaje li na to, da joj za kuću na dan plaćamo?

— Dobro, veli: — kad bude u vas novaca, platite mi na dan, a nebude li, ja ću počekati.

Mi se preselili k njoj.

XLIV.

Gazdarica nam bila udovica stara, uljudna, laskava i te kako govorljiva. Pripovieda, pripovieda i sve o svojoj nevolji, da joj je sav rod izumro, da je sama ostala na bielom svietu, kao biljka u polju. Mi bi sjedili i razgovarali, a ona načni plakati i naricati: „kako smo mladi, kako liepi, kako bi nam trebalo živjeti i ljude veseliti,“ sve nabraja i plače. Mi ju nagovaramo obustavljamo — badava, nemari! tek tada utihne, kad vojnik udje i krikne na nju: „opet baba kisne.“

A ona ga se silno bojala: ni zagovoriti s njim, ni upitati ga o čem nije smjela.

— Kakov se to čovjek na svietu rodio, govorila bi starica, kako je grozan, nelaskav — sačuvaj Bože! Ili nije u njega nigda bilo roda ni plemena, što li... Bog ga zna!

Rano bi skočila i potrčala ja na nadnicu, a vraćala se kasno. U rukû mi zaradjeni novac — veselo pospiešiti doma! Još na putu sretne me muž i pita: Jesi li mi se umorila, Justo?

XLV.

Jednoč večerom sjedimo u kući. Vojnik na klupi s lulom, gospodarica kraj okna, a ja s Prokopom podalje. Sjedimo svi muče — najednoč netko pokuca i

— Zdravstvujte! zagrmi za vrati.

— Ta to je Nazar.

I zbilja on. Ušao te stoji pred nami, tek što glavom gredu nepodpire, lula u zubih, a sjedina nekako se skrila u guste kudre.

— Pomoz bog gazdarici i svim!

— Hvala. Izvolite, pozdravlja ga starica.

— Odkuda si ti pao Nazare? pita ga Prokop, kao da si iz zemlje izniknuo.

— Ja, veli, odonud, odkuda dobri ljudi izgledaju.

Vojnik se maknuo, pogledao na vrata.

— Što se vrtiš, vojniče? neplaši se nas: jedne smo s tobom vjere.

Vojnik sve gleda na okno i na vrata.

— E, kako si hitar! Što gledaš? Nećeš li vjetar po polju loviti? Ti si sam, vidim, stepnjak, i nekušaj — ne uloviš ga, nego bolje daj mi lulu zapaliti. No, kako mi tuj živete? Kako su u vas u gradu ljepote djevojke! (Tu mi on podmignuo).

— A kako je tamo u vas? pitam ga ja.

— U nas? u nas daju izbor, na volju: hoćeš — plači, hoćeš — pjevaj!

— Oj nevoljo, nevoljo, nesretna moja glavice, zače naricati gospodarica.

Vojnik samo brk zafrkne.

— A starica? pitam ja.

— Živi; starica sve pretrpljuje; vam se klanja.

Pitam o sebi: što gospodja o meni govori?

— E, dobio za vas oboje gospodin po prstiju. „Tvojom obješću dva radnika izgubismo. Tko bi u ludjaka i ostao?“ To je gospodja govorila. A ja velim, ludjak ne ludjak, ma stojeć pred njom, naš gospodin razumnomu nimalo nije nalik.

Gospodarica medjutim prosi nas užinati. Nazar potegne izpod pazuha bocu rakije i postavi na stol.

— Izpijmo ju, veli: naš viek nije dug. Budi zdrav u koga su obrve crne.

— Kakva je to rakija! veli vojnik: bolje vode se napiti.

— Komu se hoće, napij se vode, odazva se Nazar.

— Rakijica čini se dobra, zamjeti gospodarica.

— Da bude tomu krčmaru tako žiće dobro! graknu joj vojnik za odgovor.

A sam je uzeo i izpio. Izpije, pljune, kudi rakiju i opet nategne.

Starica mu se divi, glavom kima, a napokon joj dozlogrdi:

— A što ju tako hulite!

— Nije te briga, babo! graknu vojnik: mi za prijatelje svaku rakiju pijemo.

— Nu i na zdravlje.

— Znajte našu moskovsku dobrotu, doda Nazar.

Mi užinamo, razgovaramo, a vojnik sve pije, te pije. Pogledao nas i zagovorio: „Ej vi mladeži, mladeži, nebude vam dugo živjeti u dvojem — samo netugujte. Naživite se, porazkošite se. Znajte, ima i takvo žiće, te od samih pelena ni ljubavi ni dobra neznaš. Eto tako živi: bez roda, bez plemena, bez pozdrava, sa svimi zadovoljstvi.

Starica se obratila k njemu: A gdje je vaš rod? odkuda ste vi?

— Roda u mene nema, niti sam ga znao niti znam.

— A majka vam?

— Rekoh: neznam; što govoriš u taman?

— Eto i ja sam sada bezrodna! progovori gospodarica, jecajući.

— I ona se tuda med ljude mieša, zagrmi vojnik; što je tvoja nevolja! — Al to je nevolja, nikoga nespominjati. Nikuda poći i nigdje ostati Svi ti tudji i sve ti tudje; i kuća i ljudi i odjeća. Stepnjače! obrati se k Nazaru: i mene su brate sa stepi uzeli, i i krasne li ga te stepi bile. Daj, babo, rakije! izpijmo do dna, na dnu su mladi dani.

Rekao, a suze mu se rone, i smije se i rakiju nateže, sve redom; po tom upade na klupu i tu zaspi.

— Do prve sgode, reče Nazar — s bogom brate Prokope. Dà počekaj, skoro zaboravih; donesoh ti malo novaca: pet srebrnjaka. Uzmi, pa živi u zdravlju.

— Hvala, brate. Neznam, kad ću ti moći vratiti.

— E lahko ti ga zato! Samo da smo živi! To nisu gospodski novci; od njih nezaboli te glava. A ja ću sebi zaslužiti. Sada sam slobodan, barem pol godine, dok me s psi neulove.

Rekao, oprostio se sa svimi i pošao. Tu ga i vidjesmo zadnji put.

XLVI.

Bože milostivi! kakvo je bilo tada naše žiće! Premda smo i s nuždom na pole živjeli, ma tako ti ga mirno, blagodatno, lahko dihati, veselo na sviet boži gledati, kada znaš, da sve, štogod zaradiš, sve je to za sebe. Sjedim li, govorim li, nigda se nebojim; radim li ili ne, nitko me nesili, nitko nedira. Čuvstvujem i dušom i tielom, da živim...

Proljećem su začeli glasi hoditi, da je vojnikom skoro na pohod stupati.

— To nije istina, govorim ja sama sebi; a srdce mi odmah oćutilo, da jest istina; a eto ti i zapoviedi, na pohod se sabirati.

Prokop me tješi, govori, da je ta bieda samo za vremena; vratiti ću se, veli; biti ćemo onda slobodniji.

— Tako, tako, govorim ja, tako, golube moj! A srdce me boli, i suze teku...

Eto je već i dan pohoda naznačen. Pošli mi u majur, oprostiti se; gospode nije bilo, samu staricu zatekosmo. Starice moja mila! Ja sam ju iz daleka poznala na podvorju, a uočiv ju, zaplakala. Jedinom tek dušom još ona živa bila... Potrčala ja k njoj, ogrlila ju, kao rodjenu mater.

— Što ti plačeš? golubice moja? pita me ona po tiho.

— Vi tu ostajete u tom paklu?

— A dakako, ptičice moja. Tu se ja rodila, tu se krstila, tu osirotjela — tu ću i umrieti.

— Pa se do smrti budete mučiti?

— Mučiti, ptičice moja.

Blagoslovila nas ona, kao rodjenu djecu, nadarila čim je mogla. Oprostili se mi, pošli. Ne jedan put i ne dva puta obraćali se, gledali. Na pragu stoji starica, sve je okolo tiho, svagdje svjetlo. S polja vjetrić duva, od šume hladić hladi, tamo voda šumi, a visoko nada svim igra, sja jasno sunašce.

XLVII.

Provodila ja svoga muža do samoga Kieva. U Kievu ja ostala služiti, a on pošao s pukovnijom nekamo daleko, u Litvu.

— Nesuši se suzami, srdce moje! govori mi muž na razstanku. Ja se nadam, te ću se vrnuti; nadaj se i ti; dočekuj me.

I ja ga eto očekujem. Uh, kako je duga ta vojnička služba! već je sedam ljeta, kako je pošao. Da li ću ga viditi ikada? — U svom selu nisam bila. Slušala sam tek od ljudi, da su svi živi, da je po starom tamo. Starica žive, sve trpi, a o Nazaru ni traga ni glasa.

Služim, unajimljem se, zaradjujem. Što je naša kopejka! krvlju je obkipjela; ma zato mi je kadkada tako lahko, te se čisto razveselim, kad pomislim, da me nestoji nego zahotjeti i odmah mogu baciti tu službu. Pomišljam tako i doživljujem do konca godine. Tješi me, pomaže mi ta misao, da mi nisu svezane ruke. Ta je bieda samo za vremena, ne viečna, mislim onda. Kako bih mogla i časak samo zaboraviti svoga muža! Ta mene bi bog onda zaboravio! On je moj muž, on je i blagodatelj moj — poživi ga mati boža, a ja slobodna i hodim i govorim i gledam na sve veselo, i nužde mi je malo, ako i jest još nevolje na svietu...

FLORENTINSKE ELEGIJE.

Spjevao F. Ciraki.

IX.

Prolaze časi, ure i danci, prolaze tjedni,
Primiče kobni se rok; nedošo nikada već!
Ali dok se još šećem u hladu tamnih kupresa,
Italskog sunca dok još me ogrieva žar:
Dotle ću bar da uživam cielom mladjanom dušom
Milje, što nikada već neće oćutit mi grud.
Iznad Pistoje diže se žarko proljetno sunce,
Zlatni mu plameni trak gorâ pozlaćuje vrh.
Skoro će cielomu gradu, cieloj divnoj Firenci,
Bieli navjestiti dan, ljude probudit iz sna.
Valja mi hitit da stignem u crkvu Or San Michela
Prije neg pospani pop jutrnju započne štit,
Nije li draga rekla mi jučer tamo da dodjem

Želim li stoti već put oprostnu reći joj rieč.
Reći ću opet tu rieč i cjelov na razstanku primit,
Al ću i sutra, znam, opet oprašćat se doć.
Tako u šali još ćemo mnogoput mladi se dielit
Dokle nekucne — ah.. pravomu razstanku čas.

X.

Nisi li nikada ljubio, druže, nije l' ti nikad
Sladjane ljubavi čar mladu zatravio grud:
Idi, žuri se mahom u cvietne doline Arna,
Blagi toskanski kraj, — vječnoga proljeća dom.
Čim ti italsko ogrije sunce ledene grudi,
Ljubiti isti ćeš mah, blažen ljubeći ćeš bit.
Samo u sjeveru kod nas pusto je mladjano srdce,
Zimski ledeni mraz istu oledjuje krv.
Ali na jugu, gdjeno lavore zefiri s mora,
Pireć kroz pinije lug, sunca razgaljujuć žar:
Tamo te ciela zamamljuje narav; ljubiti moraš:
Lovorov šušti to list, ptičice zbori to pjev.
Pa ti u sladjanom sanku čarobne, ljubovne slike
Mladu napunjuju grud — život ti radja se nov.
Grozom se spominješ samo pustog ledenog danka,
Hladni što tišti ti dom, nježni gdje zamrzne cviet,
Moliš se skrušena srca blagim italskim penatom,
Strancu da dopuste bar počasit koji još čas.
Ali se vjetri podižu s mora, šire se jadra,
Bieli vije se stieg, polazku kuca ti čas.
Ostajte s bogom sladjani sanci mladjane duše,
S bogom Italijo sad, — kobni već polazi brod!

POUKA.

Dvoransko kolo.

Napisao i orisao Fr. Šaver Kuhač-Koch.

(Konac.)

Veliko kolo. (Coda. Dodatak).

1 Osam taktova uvod, na koji se nepleše.

2. Svi se parovi slože u veliko kolo; ima li više kolona, tad se sjedinjuju.

3. Plešuće osobe se ne drže za ruke, nego gospoda hvataju gospodje za pojas; zato mogu si gospodje rubcem opasati struk, ako ne nose pojasa. Gospodjam su obe ruke proste, ili da to bude čim narodnije, spuštaju one samo desnicu, a ljevicom se upiraju u bok.

4. Jedan od gospode (ponajviše upravitelj) je kolovodja. Po kolovodji t. j. po prvom paru se moraju svi parovi ravnati.

Vidjesmo na nekih mjestih, da kolovodja u ljevici vije narodan barjačić od hartije načinjen, da ga plešući parovi sa svih strana bolje opaziti mogu. Ovaj znak ovisi o vremenu, mjestu i inih okolnostih.

5. Čim je glasba introdukciju odsvirala, počima kolo pod C. opisanimi koraci (vidi: „Opis koraka kod dodatka"). Kolovodja otvara krug i vodi naokolo parove u vijugastih kretanjih, ali izprva nebi smjelo biti to u svem samo mogućem vijuganju. Velikomu je kolu prikladnije, ako se cieli krug izprva odmiče od svojega mjesta samo u slabom migoljanju. Malo po malo se imaju znatnije udaljiti, a napokon se u zmijenu vijuganju vrtjeti. Pri tom neka plešu sitnimi koraci, da nebi se osobe odveć izmedju sebe udaljile, a uz to se netrgale amo tamo kao što to biva za nekojih likova kotiljona.

6. Kolo se tako dugo pleše, dok nije orkestar svoju uzakonjenu glasbu svršio. Konac se u glasbi lahko upoznaje sa zadnjih 16 ili barem sa zadnjih 6 taktova. Kao što glasba sve mirnija biva, tako mora i ples sve mirniji bivati, te se dovršiti u posve sitnom migoljanju.

Ovdje nacrtana vijugasta kretanja mogu se prema veličini dvorane i prema mislim kolovodje različito preinačivati.

U Osieku i drugih mjestih Slavonije dodaje se velikomu kolu (zmiji) još i srbski ples Paraćinka. (Hajd na lievo, hajd na desno). Premda je samo po sebi hvale vriedno, ako se nastoji slavenske pučke plesove uvesti u salone, ipak mi svjetujemo, neka se Paraćinka nedodaje velikomu kolu, nego sama za sebe pleše, jer bi inače kolo predugo bilo. Valja spomenuti i to, neka se veliko kolo nepleše na 16 taktni alegro sedmoga lika, kako se to imenito u Hrvatskoj često dogadja; već svatko, tko sklada ili svira dvoransko kolo, neka se pobrine za veći konac t. j. za pravo veliko kolo; jer prvo: prečesto ponavljanje 16 taktova postaje dosadno, ili kako naša narodna poslovica veli: „deveta voda već kisela"; a drugo: skladatelj može u onaj glasbeni oblik, kako ga ima veliko kolo (dodatak), mnogo karakteristična umetnuti pa jasniji biti, nego li je to moguće učiniti u 16 taktova. No i radi samoga plesa nevalja izpustiti velikoga kola; jer ako ga i finije izvedemo nego li seljak, ipak ono najjasnije izražava slavenski pučki život, pa je dio slavenske poviesti. Dubrovački kanonik Gjuro Ferić opjeva kolo ovako:

Prije neg se čuje glas dipala
Nitko u kolo se hvatat neće.
Najstarije i jednostavno je,
Ali vole, što se u krug širi.
Mužko, žensko, momci i djevojke
Bez razlike za ruke se prime;

U okolo najpre polagano
Njihaju se: al nestane kruga
— Mudri vodja uredjuje tako —
Pa eto ti četvornoga lika;
Sada kolo nalik je na jaje,
Sad na slovo poput ljute guje,

Sad se cielo razdieli na pare,
Igra momak s ljepotom djevojkom.
Vrlo slave onoga junaka,
Koj je viko na te skoke vele;
Ta djevojke same rado skaču,
Vitlajući i ruhom i tielom.

Vilovito igra ih zanese,
Mlade momke, lijepe djevojke.
Mnogo sati kolo igra, skače.
Slabo čeljad za počinak mari.
Dok se igra, izvan kola poju,
I u kolu pjevanjem se hrabre.

(Iz latinskoga preveo (god. 1869.) prof. Armin Šrabec).

I Gundulić govori u 8. pjevanju „Osmana“ o pučkom plesu.

Od bugarskih mlados sela
Na igre se skupi ove
I ljuvena i vesela
Siediljkam' ih miliem' zove.

Liepe dieve i gizdave,
I seljani mladi s ńjima
Na igre idu i vrh glave
Svak od cvietja vienac ima.

U tanac se svi hitaju,
Svi začinju sladke piesni,
I razlike igre igraju
U pokoju, u ljuvezni.

Vrh livade mlad uz mlada
Sjedi u cvieću razlikomu,
I rieč s riečim hitro sklada
Na uho šaptom ovi onomu.

Natieču se tu pastiri,
I ukazat svaki uživa,
Da skladnie dipli sviri,
I u sladji glas popîva.

Zatiecat se još ne taže
Pastirice najmilije
Ká začinje piesni draže
Ká li vienčac liepši vije.

U sried kola od svirali,
I od dipli na glas mio
Da zabave sej' pohvali
Zače ovako mlad Radmio:

Pojmo, pojmo družbo draga,
Bieži mlados, leti vrime,
Od proljeća doba blaga
Uživajmo prije zime.

Radmio presta, i taj čas se
S njim u tanac svi hitaju;
Dva začinju, a u sve glase
Skladno ostali odpievaju.

U šapat se igra obrati,
Kô se u tancu dozačina,
Pak uzeše popievati
Četir mlada seljanina.

Od strane Srbalja opisao je „Kolo“ Jefta Popović u svojoj Milošijadi (izdanoj Josipom Milovukom u Budimu 1827.) ovako:

Vreme prispje, da se razilaze
Svi kićeni svatovi sad kući,
A igre se tek sad ponalaze;
Jedno drugo zove vatajući:
Momci mome, lepe tu upaze,
Pa na tančac stadoše ju vući:
Uhvati se kolo djevojaka
Pomjetano sa kolom junaka.

Z desnom nogom dvaput napred skoči
Posle natrag jednu nogu vrati:
S lievom nogom dvaput zemlju kroči;
Po dve noge iduć napred svati,
Svatajući sve se malo koči,
Bio momak, djevojka bila li:
Smjerno kolo svo se jako treska,
A gospoda sva rukama pljeska.

Pred dva momka gajdaš gajde duva:
Zvukom mjeru kaže jaka skoka:
Zdrava svako čeljade je uva;
Dobra pazi glaska zvuk visoka:
Jedno drugo neprestano čuva
Po razlogu pravedna svog oka:
Tako igra mila se provodi
Gdi se ljubav izobilna plodi.

Poskočnica.

U kolo nas sloga zove,
Jedan drugom ruke dajmo,
Izvodimo pjesme nove,
Nove pjesme popievajmo!
  Tapa, tapa — neka, neka
  Crne zemlje stoji jeka.

Od lijeve k desnoj strani
Okrećimo vrlim skokom,
Pa nek svietlja oblak vrani,
Neka s' kiša lieva tokom:
  Tapa, tapa — neka duva,
  Neka ječi, grmi i gruva;

Poslje zloga dobro bane;
Poslje munje i oblaka
Žarko sunce ljepše grane,
Ljepša biva boja zraka:
  Tapa, tapa — dobre volje,
  Iza goreg stiže bolje!

Kolovodja vješti kako
Diže nogu mimo nogu,
Udri nogom i mi tako,
Kolo ište u svem slogu:
  Tapa, tapa — što negodi,
  K čemu vješta ruka vodi?

Pravog žića kolo naše
Predstavlja nam obraz divni;
Kad nas u njem ljubav paše,
Šta tad može dušman kivni?
Tapa, tapa — koji kopa
Nama jamu, u nju propa!

Našem Bogu i svecima
Iz kola se slava penje;
U kolu se junacima
Lovorika dična ženje:
Tapa, tapa — kao oči
Nek se izliv duše toči!

U kolu smo tielo jedno,
Duša, srce, volja ista;
Nas nipošto nije vriedno
Što u njemu nesja i blista:
Tapa, tapa — vedrim čelom
I najbolja težnja djelom!

Gdje se kolo naše vrti,
Naše vile žive tamo;
Čezne oblast sna i smrti,
Vesel život vlada samo:
Tapa, tapa — dok je dana
Nek i naša cvieta grana.

Nek se holi Grk s igrama
Razglašene Olimpiade,
Ali neka kola nama,
Nadanj igre ne imade...
Tapa, tapa — na čast tudje:
Nama naše, sve da 'e hudje!

U kolo nas svija sloga,
Jedan drugom ruke dajmo:
Proslavimo najpre Boga,
Pa junacim odpjevajmo!
Tapa, tapa — tu Bog bdije,
Gdje se naše kolo vije!

I. Sundečić.

Skoro je svaki naš pjesnik rekao koju uzhićenu o kolu, i gledao uputiti obćinstvo, kako veliko znamenovanje ima pučki ples za narod. Uvažimo dakle rieči naših pjesnika, pa se pobrinimo, da se dvoransko kolo a i drugi slavenski plesovi na naših odličnih plesovih plešu u prvom redu. Bude li toga, a ono će se naći i skladatelja, koji će nova kola skladati: tim će se unapriediti naša plesovna glasba, taj faktor od velike znamenitosti. U tom pogledu prijateljsku rieč doglasujem imenito našim mladjim pučkim učiteljem, koji se bave glasbom; jer budu li skladali plesovnu glasbu i mnogu osobitu crtu iz pučkoga plesa izvadili, što će im biti tim laglje, pošto su u neposrednom odnošaju s pukom — steći će si za našu narodnu glasbu više zaslugâ nego li ako napišu bog zna koliko četveropjeva, koralâ i fugâ. Medjutim obratiti mi je pozornost gospode drugovâ mojih na to, neka u tu svrhu neupotriebe melodije iz koje pjesme, već ako neće da sami izume izvorne melodije, a ono neka uporabe samo plesovne melodije pučke

Što se tiče glasbene forme dvoranskoga kola, pruža mi se ovdje zgodna prilika reći to: da se iz dobrih razloga nisam držao sasvim one forme, koju je propisao Lisinski, a to sam pokazao već u skladbotvorih „jugoslavjansko kolo“ za glasovir i „dvoransko kolo“ (oboje se može dobiti u Zagrebu kod Galca i Hartmána). Što sam i koliko ja promienio, sastoji se evo u tom: 1. Ja sam pred Andante metnuo 8 taktâ kao uvod, na koje se nepleše, a tim dobiva andante 24 takta. Lisinskov andante ima samo dva diela svaki po 8 taktâ, a prvi se dio radi uvoda mora opetovati. 2. Od Alegra se neopetuje svaki dio, nego 16 taktova se preigra a onda se sav alegro opetuje; po tom si glasba i plesovni likovi više odgovaraju, jer prvi parovi imaju vlastitih svojih 8 takta, a drugi parovi opet 8 takta svoje glasbe, a to je na svaki način naravnije nego li ako se drugim parovom dade kao odgovor istih onih 8 takta, koje su prvi parovi kao pitanje postavili. 3. Ja sam način pratnje (kod glasovira lievu ruku) tako udesio, da ona sasvim odgovara ritmu stupanja, što se nemože učiniti ako se udesi n. p. onako kako se prati polka, u kojoj na prvu osminu u basu dolazi j e d a n glas a na drugu osminu j e d a n akord. — Za veliko kolo (1. dodatak, zmija) postavio sam dva oblika. U „jugoslavenskom kolu“ nije dodatak s glasbom alegra u toliko u nikakvom bližnjem savezu, u koliko ima sasvim nove motive; u „dvoranskom kolu“ pako sastavljen je dodatak od motiva pojedinih alegrâ. Onaj prvi način sadržaje veće bogatstvo, drugi je pako bolji u tom, što manje motivâ treba; no prvi je izvorniji od drugoga, koji je mnogo nalik onomu, kako je sastavljena valcerova koda. Ja sam ga zato samo p o s t a v i o, da uzmognem štediti s motivi, jer se za 6 andante i 6 alegra i za veliko kolo (kao što je ono u „jugoslaven. kolu“) traži toliko motiva, da bi od njih kakov Offenbach mogao stvoriti čitavu operetu. U ostalom Slaveni su u svojoj glasbi tako obilati, tako bogati motivî, da mogu ostaviti na volju svakomu, neka o tom odluči kako mu je drago.

Preporučujuć dakle toplo naše narodne plesove još jednoč osobito našoj omladini i domorodnim skladateljem, zaključujem jednom kiticom iz Rusanove pjesme „domorodke o premile“:

„Niti roda tudjeg plesi,
Bio valcer il kadril,
France, čardaš, galop biesni,
Nečini vas dopadnim.
Kô oholo
Naše kolo,

Što se vije kano sviet,
Gdje vam igra
Oka iskra
Ko u viencu nježan cviet."

Narodno kazalište.

2.

Koliko može učiniti rodoljubno uzhićenje, koliko je rodoljubna vatra vriednija od zlata il od ma kakova blaga, to nam najbolje pokazuje hrvatska opera „Ljubav i zloba". Dà, u ono vrieme, kada su se tek na polet razvijati počela mlada krila narodnoga duha, pisale su se krasne opere, a mnogo je godina iza toga proteklo, pa ih nismo bili vrstni niti pjevati. Ima svaki dogodjaj svoj moral, pa nam je „Ljubav i zloba" i u tom pogledu draga. Ne samo za ljubitelja umjetnosti, ona mnogo vriedi i za rodoljuba hrvatskoga. Nije dakle čudo, ako je kazalište uviek puno, kada se ta opera daje. Viečna šteta, što skladatelj Lisinski nemože gledati svoje zaslužene lovor-vienee, nego samo pobožna uspomena zahvalnih potomaka obletava njegov hladni grob... No kamo smo zašli? Valja nam govoriti o libretu „Ljubavi i zlobe", što ga je napisao Dr. Demeter.

Razumije se samo po sebi, da nevalja nijednoga opernoga libreta suditi odviš strogo, niti nanj uviek uporavljati strogih dramatičkih pravila. Ta libreto nije glavna stvar opere; pjesnik nije jedini, koji ima tu raditi, nego se mora držati skladatelja, a ovaj, već prema svojoj ćudi, više il manje sapinje pjesnika, al sapinje ga svaki i svakako. Naravna je stvar, da pjesnik niti neupotriebi onoliko brige, marljivosti i pomnje u tu radnju, jer zna, da za operu drugoga zapada slava. Biva i to u svietu, da se dobar pjesnik i neda na takov posao; drugda opet nemože učiniti što bi hotio, nemože si razviti pjesnička krila, kad ih skladatelj neprestano ravna po svojoj volji.

No odtuda nipošto nesliedi, da se o libretu ni govoriti nesmije, jer bi inače mjesto napried uviek išli nazad. A ako se već uzme govoriti, kako će se o libretu opere drugačije sboriti nego kako se sbori o drami? Zašto ga drugo smatrati moramo nego li za dramu? — Sliedi odtuda, da libreto svakako mjeriti moramo o dramatička pravila, al mnogo toga neupisati u grieh pjesniku, ili barem ne njemu samomu.

U libreto Ljubavi i zlobe nije stavljena velika ideja: radi se o ljubavi, koju dva dalmatinska plemića Vukosav i Obren goje prama Ljubici, krasnoj kćeri bivšega spljetskoga vojvode Velimira. Ljubica je sklona Obrenu, a neljubi Vukasova; zato ovaj snuje, kako bi se osvetio svomu suparniku. Dva su to vrlo različita značaja. Obren ljubi al mu ljubav oplemenjuje srce, potiče ga na krasne misli. Vukosav ljubi, ali mu srce ostane surovo. Obren, držeć, da nije ljubljen, uzme gojiti tihu tugu; Vukosav, znajuć, da ga Ljubica neljubi, uzme snovati osvetu — i k tomu još kakvu osvetu! Nije mu dosta zarobiti Ljubicu, hoće da ubije njena staroga oca, da popali svu kuću. Nije mu dosta, da Obrena usmrti, da si ga tim načinom s puta makne, već hoće da mu u dušu otrovne striele baci: riečju ne samo tjelesnu nego i duševnu pripravlja mu smrt. Obren je dakle čovjek kriepostan, Vukosav je zločinac, na kom nevidimo ništa nego zlo, nijedne svjetlije crte. Pače ni junačtvo nije, što si on za sredstvo odabire; nego spletka i razbojnici. Naravno je dakle, da nam je antipatičan, kao što je Obren simpatičan. Pjesniku je pošlo za rukom najbolje nacrtati Obrena. Značaj Vukosava ima tu pogriešku, što je nedramatičan radi izključive svoje zle i nizke strane. Ljubica, inače djevojka nevina, stidljiva, koja skriva svoju ljubav i pred onim, koga ljubi — poremeti svoj značaj, što se dade sklonuti, da napiše čega nemisli: da se je samo šalila, kad je svoju ljubav očitovala Obrenu. Djevojka, koja tako nježno ljubi, koja i nepozna druge ideje nego ljubav — učini takov grieh proti ljubavi. Pa s kojih razloga? Otac ju je na to naveo! To nije dovoljan dramatički razlog, mi bi morali taj prizor viditi, da sami sudimo, da uvidimo, kakov je značaj ta Ljubica.

Nije težko doći do uvjerenja, da bi libreto „Ljubavi i zlobe" lako mogao bolji biti nego li jest. Promotrimo u tu svrhu drugi čin. Ljubica u vrtu razmišlja a Obren iza nje prisluškuje. Obren sluša, a Vukosav iza njega prisluškuje, uhodi mu tragove; malo iza toga dovede staroga kneza Velimira, pa oba tajom gledaju i slušaju, što Ljubica i Obren rade. Neprodje mnogo vremena, a plemiću Ljudevitu bude sudjeno prisluškivati, što govore i snuju Vukosav i njegov sluga Branko. No i to još nije sve. Branko pripovieda svomu gospodaru, da se tajno došuljao u dvor Velimirov, podmitio stražare, posakrio u dvoru dvadeset razbojnika. Eto, od takvih je stvari sastavljen čitav drugi čin. Da je to sve špionaža, o tom nema dvojbe; a da nije liepo nego je nesnosno; sliedi odatle, što toga previše ima. Sagriešeno je tim proti značaju našega naroda, koji je otvoren a uhoditi neljubi. Tomu se je pjesnik mogo ukloniti, da je uveo u dramu spletkara, mogao bi to biti Branko. Ovaj spletkar morao bi se držati da je prijatelj Velimirovoj kući, a imao bi interesa nastojati da ju uništi; i u tu svrhu pomogao bi Vukosavu, da može izvesti svoju osvetu. Moguće da bi onda trebalo razdieliti operu na 3 čina, al jamačno nebi to bilo na uštrb nego pače na korist same opere. Tehnika drame traži, da ova bude kao neka pira-

mida, da čin ide na vrh i onda se naglo obara dolje, a prama tomu da bude i s vana jedna vrhovna točka, lebdeća iznad temelja; drugimi riečmi treba da su neravni brojevi činâ: tri, pet, a ne ravni: dva, četiri itd. Kad su tri čina, onda je drugi čin u sredini; ako pako imadu samo dva čina, onda sredine i nema — razumije se, da govorimo samo o formalnoj sredini. Kad je drama u tri čina, može vrhunac dramatičkoga djelovanja doći pod konac drugoga čina, a nemora baš u sredini biti.

Položaj Branka nije dosta jasan. On brez znanja svoga gospodara dovede u dvor Velimirov razbojnike i udesi sve, da se uzmogne uništiti kuća toga dobroga starca. Zašto on sve to čini nedogovoriv se sa svojim gospodarem? Zašto taj gospodar njegov, Vukosav, neučini osnovu za osvetu, kad o osveti uviek toliko buči? Branko niti je dosta karakterisan, da bi razumjeli toliku njegovu sklonost na zloću; niti pokazan osobit kakov odnošaj, u kojem Branko stoji naprama svomu gospodaru, da bi naravno bilo, ako on takvo zlo radi njega čini. — Nije nam jasno ni to, kako može Branko toliko razbojnika dovesti i posakriti u dvoru a da nitko toga nedozna; ta u 1. činu gledamo toliko oružanih slugâ Velimirovih! Neznamo ni toga, kako Vukosav zna, da će se Obren vratiti u vrt i to skoro? Barem nismo prije opazili nikakovih znakova, iz kojih bi to saznati mogli. — Sve ove pomanje stvari nenavodimo iz puke želje za cjepidlačenjem, nego hoteći pokazati, da je libreto izradjen dosta površno. — Ima gdjekojih tehničkih manâ, kojim je i skladatelj kriv. Tako se gdjegdje predugo svira, a osoba mora bezposlena za to vrieme stajati, Za primjer navodimo samo to jedno mjesto: kada Ljudevit doleti od grma, iza koga je vrebao. Očekujemo, da će on namah kliknuti uzrujan: „Nisam zaman u tom grmu vrebo; ha, što morah čuti, blago nebo!“ Mjesto toga mora on stajati, dokle glasba svira i istom nakon odigranih taktova izgovori one rieči. Biti će krivnja skladatelja i to, što su nekoji prizori predugi, kao dialog Obrena i Ljudevita, a to mnogo oduzimlje dramatičkoj živahnosti.

O ciepljenju boginja.

Zdravoslovna crtica, napisao Josip D.

Kad navali ljuta kuga, stravi se ljudstvo, te preplašeno, sluteć jur u sebi naglu smrt, pregne što mu sile daju, da se izmakne toli ljutu i crnu neprijatelju. I prosjak i bogataš skroza bar te dane groze i tuge u jednakoj mjeri, država razdava naputke, širi poučne zdravoslovne spise, a ljudi sve vrše ako samo mogu. Revnost ljudskoga uma, koja ustade proti ovakovim ubitačnim dušmanom, ima jur liepih i dovoljnih uspjeha, a budući napredak čovječjega duha bez granicâ, možemo se punim pravom nadati, da će on s vremenom uništiti i ostala mnogobrojna škodljiva uticanja prirode, usried koje se čovjek narodi, da ju svestranim izpitivanjem i učenjem za se usvoji. — Takvo uspješno sredstvo jest evo ciepljenje i to proti nesmiljenoj pošasti, koja no jur punih 10 viekova nebrojene žrtve bere, i dobro je poznata pod imenom **b o g i n j a**. K nam je došlo to strašilo iz iztočne Indije — s toga neizcrpivoga roja svakojake kuge i umora ljudskoga. Iz nje polazi i kratelj (kolera), koga velika Rusija velikimi žrtvami za nas odbija.

Boginje bijahu jednoč strašnije od same kuge, jer su u samoj Evropi na godinu pobrale do pol milijuna duša. U Francezkoj umiralo je od njih svake godine do 64.000, a u Englezkoj zaglavili su od svake stotine 40. Gdje ih od svake stotine poginulo 10, tuj bi ljudi navikli smatrati pošast za blagu i neškodnu. Tâ kako i nebi, kad je god. 1767. u Grönlandiji od te pošasti izmedju 2000 odnielo živu glavu samo s e d a m?! Dalnja statistička data dokazuju, da su boginje u prošlom stoljeću zakopale $^1/_{10}$ čitavoga ljudstva, dočim su drugu desetinu stranom obilježile, stranom osakatile i unesrećile, kako ćemo niže vidjeti. Od njih umrieše u prošlom vieku car austrijski, carica ruska, kraljica švedska i više drugih dostojanstvenika. Groza i strah pred njimi bijahu takvi, da su se i najvišji rodovi dali sklonuti na ciepljenje ciepivom, uzetim iz blažjih čovječjih boginja, samo da spase život, nu ni to im ne pomogne, dapače još više naškodi. Tako je na priliku usljed toga ciepljenja izumrla ciela obitelj moravskoga grofa Salma do posliednjega odvjetka.

Kada se boginje za prvi put pojaviše, nezna se potanko. Svakako su već morale bjesniti u 7. stoljeću, jer ih koran (tursko sveto pismo) spominje u tako zvanom ratu slonova, veleć, da je na abisinsku vojsku jato čudotvornih ptica nabacalo kamenje kao grah i tim ju posvema uništilo. Turčinu imale bi boginje dakle biti ubijajuća nebeska tuča, dočim su srodniku mu Kinezu „nebeske ružice“. Odkako se ciepljenje iznašlo, izdobrile boginje tako, da ih se čovjek gotovo neboji, akoprem mogu one biti i sada još, dapače kadkada i jesu, bolest isto tako ljuta i pogibeljna kao što su bile jednoč, gdje nisu štedile ni staro ni mlado, ni milo ni drago. Inače dolaze sada boginje najradje u protuljeću ili jeseni, te od njih boluju najčešće mala djeca. Englezki liečnik Lyocke pripopovjeda nam o jednoj ženi, koja je u 8. mjesecu tegotnosti oboljela od boginja i uslied njih snebila (izmetnula) diete, koje bijaše takodjer puno boginja. Lyocke je zatim pokusio od toga djeteta ciepiti drugo, te se za čudo uvjerio, da su se na posliednjem bogi-

nje sasvim dobro uhvatile. Iz toga zanimiva slučaja vidimo dakle, da čovjek nebijaše ni pod srcem majčinim prost od te strašne pošlice. Nu to je jedini slučaj takve vrsti što ga znamo i to iz vremena, gdje su boginje najsilnije biesnile i gdje se još za naše sadanje ciepljenje nije znalo. Mlade majke plašivice nemaju dakle ni tu uzroka, da se poboje za svoje diete. Zanimivo je što tvrde holandezki liečnici, da su crnci sasvim prosti od te bolesti, kanda nebi bila crncem ista koža kao i nam. Razlika je samo ta, što je koža crnaca umah izpod pousmine (epidermis) posuta mnogobrojnimi zrnci mastila (Pigment), koje izvale dolnje vrste kože na površinu gdje i probliede, za to pousmina u crnaca nije baš crna, kao što se krivo misli, već smedja, dočim su druge vrste kože crnca upravo onakve kao i vrste naše kože.

Boginje su dakle kužna bolest, nu svatko neće ipak od njih bolovati, jer ne naginje na nje. Jur su naime u staro doba znali, da su se nekoji ljudi mogli izvrći kakvoj mu drago pogibelji, bez da bi od kozica oboljeli, a drugi su ipak oboljeli al ne pogibeljno ter i preboljeli. Nu žalibože to bijahu riedkosti i iznimke, a množina se obično okužila i poginula. Taj nagib ili uzimanje čini se da sasvim oslabi ili izčezne u onoga, koj bi jedared boginje prebolio. Taj bude od njih obično za cieli život prost, pa i ako ih za nekoliko godina dobude, ipak mu nenaškode, jer su rek bi izgubile svoju silu. Isto tako biva i po ciepljenju, komu imamo, kako nas izkustvo uči, poglavito zahvaliti, da su boginje u naše vrieme blažije i nepogibeljnije i da se toli često kao jednoč sad ne javljaju.

Odakle i kako postanu boginje, toga se još pravo nezna, nit se može za stalno kazati, u koje se ljetno doba za stalno pojave. Ljudi su proti njima dosta smislili, a nisu ni najvećih žrtava štedili, kako vidismo, samo da u trag dodju lieku, koj bi jednom stavio konac silnomu s njih pomoru. Nu sve badava. Tako su n. pr. za čudo već stari Judjanci znali za ciepljenje, prenašajuć ciepivo od bolestna na zdrava čovjeka. G. 1720. ponovila se ista misao u nekoliko odvažnih englezkih liečnika, koji moradoše pako od toga ciepljenja odustati jer su usljed njega pošasti sve to češće bivale, boginje se od jednoga na drugoga prenašale, i napokon još jače biesnile nego li prije toga ciepljenja.

Oni ciepiše tada na drugom mjestu negoli mi, što je pako svejedno, samo da ciepivo u krv predje, a to će biti na svakom mjestu izpod naše kože, jer se tuj svuda stere fina mrježica vlasožila, koja su u stanju upiti svaku tekućinu do njih li doprje. Pošto nije ni to pomoglo, ljudstvo kanda je duhom klonulo, te se pusti primorano u ledeno naručje te pošasti, dok se zarodak nezametnu lieku, koga čovjek još s mirom nezna pravo ocieniti. Taj veliki i spasonosni liek jest najme ciepljenje ili kalamenje.

Hänke njemački liečnik prošloga vieka piše u svojoj knjigi o djetinskih bolestih sliedeće: „Nadzornik neke gospoštine u Hollšteinu, kojega mi ime žalibože izpalo, pripovjedaše mi, kako je još njegov djed znao, da oni koji boginjavu kravu muzu i tako se od nje okuže, neće kašnje od boginja bolovati, već da su za života od njih prosti.“ Prvi, koj je zatim to izkusio, spominje nam se neki učitelj kod grada Kiela imenom Plett, koj je vrlo dobrim uspjehom naciepio troje djece, bez da bi bio taj slučajno sretni slučaj spotaknuo ni njega ni surodnika mu, da se tim izkustvom onako proslave, košto cielomu svietu znameniti Jenner.

Valja mi tuj naglasiti, da se u ono baš doba Niemci počeli dizati u prosvjeti i znanostih a osobito u liečničkoj struci, koju su sada uprav poplavili. Pet godina iza toga pokušaja učitelja Pletta opazi istu stvar englez. liečnik Jenner u Berkely-u na jednom slugi te stade stvar pomno izpitati i marljivo učiti. Trud mu nebje uzaludan, i nakon poduljega revnoga znanstvenoga iztraživanja pronadje Jenner: da nesamo trovilo od bolestne krave na čovjeka, već i od tako okužena čovjeka prenjeto na drugoga zdravoga ima i tu moć proti boginjam. Po toj velikoj zasluzi, koju mu htjedoše Niemci smanjiti, navaliv na njega oda svih stranâ, podje mu ipak god. 1799. velikim naporom za rukom izprositi od englezke vlade veliko ciepalište u Londonu, gdje je iste godine naciepio preko 6000 duša. Iz Londona razširilo se zatim ciepljenje po cielom prostranom svietu — Njemačkoj, Italiji, Ruskoj, Americi itd. Ciepljenje jest dakle englezki izum nit je s njega Niemcem koja zasluga. Kakva korist ljudstvu s toga, što su jur i prije Jennera Niemci znali za ciepljenje?! Oni će ti sami priznati, da Jenner nije znao za slavnoga im Pletta, nit da ga je Hänke-ova opazka pomutila, da predade ljudstvu toli spasonosan liek, već da je Jennera obodrilo izkustvo, koje nepusti izumrjeti, već za čovječanstvo onako upotriebiti košto učiniše svi veleumi, koji svietu čim uslužiše. Uzprkos svemu tomu Niemci vierni svomu svičaju te turaju ciepljenje u sviet kao čisto njemačko iznašašće. Nu vratimo se k boginjam, da uzmognemo bolje razumjeti ciepljenje.

Ima tri vrsti boginja i to: 1) prave boginje 2) kozjače (varioliot) i 3) kozice (varicelle). Prve su najpogibeljnije i tako rekuć najizvornije, dočim se posljednje smatraju za slabiju blažiju im vrst. Kad bi htjeli znati u čem li se sastoje te boginje, onda bi vam u kratko reko, da nisu ništa drugog doli jača navala krvi usljed koje se zatim surutka krvi kroz podkožne natezljive cievi u bližnje vezivo izciedi. Taj se

izciedak (Exsudat) kašnje onako promieni kako ćemo malo niže vidjeti.

Oboli li diete s te bolesti, to ga navadno najprije trešnja spopadne iza koje sliedi prilična groznica, vrućica, prebijenost, glavobolja i vijavica. Bolestniku se sve guvi, zato često i povraća, tuži se da ga križi bole a usta i znoj smrde mu kao po starom pljesnivom kruhu. U gdjekoga će se odmah za tim na koži pojaviti crvene ljagice kao od štipca i to najprije na obrazu pa po cielom tielu, nu za 12—24 sata izčeznuti će. Dva ili tri dana poslje toga pojavi se osutak i to najprvo na licu; koža počima tuj crveniti te se malo zatim uzdigne u spodobi maloga tvrdoga pupoljčića, koj za 1—2 (7 dana bolesti) dana počima mekčati i puniti se vodnatom čistom tekućinom, koju m e z g r o m iliti limfom zovemo. Sliedećeg će dana taj mjehurić zagnjojiti i pretvorit se u čibuljicu punu gnjoja na vrhu nešto potištenu a na dnu crvenim kolobarićem okruženu. Mnogo takvih čibuljica sliju se u jednu, te tako naprave jednu veliku čibuljicu. Kako se puhice pojave, prestane obično i groznica, te nadodje opet, čim čibuljica počima gnjiliti. — Napokon će ova puknuti, gnjoj se izljeti i puhica osušiti pokriv se crnom ili smjedjom krastom, koja obično za nekoliko dana i izpane, te tim bolest dokonča. Nu vazda nebude tako. Pijanice imati će najme i tuj košto i u svakoj bolesti svoju pokoru, u njih neće sve tako sretno proći, već će groznica trajati dalje i poslje osipa, gnjojenje bit će jače, na koži napravit će se poganci, k tomu se još pridružiti zapala nutarnjih ustroja kao n. pr. plučiju, poplućnice, osrdačja itd. Isto valja za krvnate jake ljude, rodilje i za djecu, koja su tim u velikoj pogibelji. U drugom će bolestniku i opet drugčije biti. Osutak slab, mjehurići puni zraka a ne mezgre, bolestnik će naglo oslabiti, spopasti će ga proljevi, pijavice simo će i tamo buljazniti, mušice će mu igrati, vidjat će izpred sebe maglice i pahuljice te će napokon nadoći i jaki krčevi. Može se pako i dogoditi, da se uz svim dosada navedenim prihodom (symptome) pridruže krvotoci iz nosa, plućiju, crieva itd. itd. U tom su stanju i žilice izpod kože krhke, i one će popucati a mjehurići napunit se crnim gnjojem iliti jušikom, koja zatim u kratko svu krv otruje, te izjede sve kudgod se prostire i kožu i mišice. Tu vrst boginja ljudi dobro poznaju pod imenom c r n e b o g i n j e. Ako ih čovjek preboli, ostat će za dugo slab a koža mu osobito na licu puna brazgotina i pošiljaka. Crne boginje su i zato zle i pogibeljne, što se izmeću i u nutarnjih ustrojih kao u grlu na poklopcu dušnika, na sglobnoj ćahurici, u crievu, očih, na opni bubnjića, na opnici mozga itd. te uništiv te tvorine čovjeka doživotno unesreće. Posljedci najme te bolesti budu, da će preboljeli ostati gluh, sliep, šepav, slabe pameti itd.

Druga vrst i to kako rekosmo blažija neškodnije jesu kozjače. Od njih neumire ih toliko ni težko neboluje. Groznica je slabija, osutak na riedko, te se izmeće i po groznici nadošli se mjehurići crvenim slabim. kružićem oviju, osuše i izprazne se a koža izpod njih ostane zatim sasvim gladka. Kozice ili ospice napokon, bolest naših vremena, nerazlikuju se u bitnosti od pomenutih, samo što su još blažje i nepogibeljnije.

(Konac sliedi).

LISTAK.

Ivan Smirić mladi dalmatinski umjetnik, rodom iz Zadra; izložio je u rodnom si gradu svoju drugu sliku, predstavljajuću vieće nad novorodjenim djetetom u starodavnoj Sparti. Novorodjenče, prije nego bi postavljeno u kolievku, padne pred sud neumoljive državne vlasti. Starješine izpituju, je da li djetešce obećaje svojim tjelesnim ustrojstvom, da će biti valjanim gradjanom; ili možebit nosi očevidne znakove nesposobnosti za život, te zaslužuje da bude izloženo na visinah Taygeta, plien zvieradi i ptica. Kod toga suda stoje roditelji zamišljeni, čekajući u strahu odsudu. Ovo je predmet slike Smirićeve. Hvali se i skladnja i izvedenje njezino; pa darovitost mladoga umjetnika pribavila mu je već dosta štovatelja. Radujemo se i mi ovkraj Velebita, što se napredku na književnom polju pridružuje napredak u umjetnosti. A pristajemo uz one sugradjane njegove, koji žele, da si Smirić izabere za budući umotvor predmet iz slovjenskoga života. „Raznolika ljepota zemlje, koju obitavaju južni Slovjeni; planine ovdje veličanstvene ondje divlje; mlake obale o kojih se boje svjetla odsievaju, čarobne i južnim nebom zaodjevene; krvava tragedija, kojom se srbska poviest na kraju srednjega vieka zaključuje; junačke borbe Hrvatske, te predstraže kršćanstva u pogibelji a udarane biesnim vihrom mosleminske nepogode; silna i vitežka plemena stanujuća na obalah Drave, Save i Dunava, na planinah hrvatskih, na crnogorskih vrletih, na zelenih kosah Balkana: sve ovo može pružati dovoljnih predmeta umu i srdcu takova umjetnika kakav je Smirić.“ Nebi li Smirić zaista usvojio ovu želju i sliedeći umotvor izvadio iz srdca svojega naroda? Ovom se prigodom sjećamo lutrije, koju je dotični odbor namjenio podupiranju umjetnosti, te zaprosio dozvolu kod kr. ugarskoga ministarstva; ali do sada ne dobio ni odgovora. Tako biva, kada se imadu obijati tudja vrata!

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Ivan Dežman.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 12. U Zagrebu dne 23. ožujka 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

ZA DOM.

O netraži srca mog!
Srca kolut mali
Da ko sunce pali,
Da u grudih tiesnih
Žarka munja biesni —
Da mi viečnost dade krila,
Da me prostor nesustavlja
Posred ljudskog toga mravlja:
Još bi mala bila sila
Ljubit, ljubit mili dom!

O netraži uma mog!
Da u mojoj glavi
Viečna luč se javi,
Da nazire tavna
Sva vremena davna —
Da zna, što jest, što će doći,
Da mi sine mudrost sveta
Svih mudraca toga svieta:
Svom bih moro ovom moći
Mislit za naš mili dom!

O netraži ruke mi!
Da mi bude ruka
Kano striela s lûka,
Kano gvoždje tvrda,
Biesna kano srda —
Da junaka hrabrost dobi,
Da si skupi sile, jara,
Čim osveta viečna kara:
Sve te sile trebalo bi
Branit, branit mili dom!

Mala sila, velik dug!
Gdje i kad nejačak
Platih onaj tračak,
Što mi prvi sinu
Na nebitka tminu,
Te ja, sviet u svietu, stadoh
U sriedinu djelokruga,
Svoje vlasti, ničij sluga,
K dobru da se sklanjam rado,
I da trpim, ko moj dom?

Kad ću platit onaj dug,
Što mi srce dira
Kaplja božjeg vira,
Radost vedrih usta?
O i tuga pusta!
Kad nagradit žiće svako,
Što u duši zatrepeće:
Ljubav, milost, čuvstvo sreće,
Jar, osveta, nebo, pako?
Viek sam dužnik domu svom!

Jedno žiće ja i dom!
Tvoje kobi tame
Padaju i na me,
Striela, što te sgadja,
Smrt u mene svadja;
I vjekovi tvoje muke
Oledjuju srce moje,
I dušmani sreće tvoje
Proti meni dižu ruke.
Čuvao te dragi bog!

Amo, braćo, stan'te svi,
Jednog stabla hvoje —
Na stran svaki svoje!
Dom nas evo šilja
Putem jednog cilja.
Sloga budi stieg i znamen,
Vaše oči stražalice,
Vaše ruke branilice,
Vaša srca sveti plamen,
Plamteć viekom za svoj dom!

Ivan Zahar.

TERESSA DES LOS DOLORES.

I.

Sevilla.

Grade Herkula, prestolnice rimske Iberije, prvi bisere španjolskih kalifa, liepa, vierna Sevillo, da si mi zdravo!

Da si mi zdravo starodavna Hispalo; Amilkarova postojbino, Abenseraga piestinjo, kolievko Murilla i Ximena, stovratna, stovrtna priestolnice mirisne Andaluzije, ljubimice Cida i Castanna, dvojice muževa, kojim se zahvalna Španjolska dosada duboko klanja, jer kano što je jedan uzdrmao zlatno priestolje kalifa, tako je drugi željezno Napoleona.

Dika mrke Englezke, pjesnik svieta, lord Byron, reče: Hotio bih umrieti sred tvojih zidova — ja pako kažem: Hotio bih živjeti u tebi, jer ja te ljubim — ljubim, domovino majke moje, uzvišena, mila poëzijo moje duše, mojih nada, mojih sanjâ.

I ljubim te, ne samo kakova si nekoč bila, postojbina Caesarovih rimskih legija, hrabra, ponosna Hispala; ljubim te, ne samo kano mogući i bajni grad kalifa, koji je ogromnošću nadvisivao Bagdad, sjajnošću potamnjivao čudesa granadske Alhambre; ali ljubim te i kano današnju sjajnu podrtinu, jer i ta je podrtina još gorostas sjaja, još ponosan spomenik davne moći Maura, još prvi dragi kamen u žezlu vladara dviju Indija i dviju Španija.

Sevillo! Kano što je onaj junak kalifa, koga je Ferdinand III. mogućim svojim oružjem iztjerao izsred tvojih zidova i zagnao u divlje tangerske pustare, svraćao na tebe oko i srdce, prisizao i molio se u tvoje ime i uspomenu: tako i ja, stanovnik dalekih i mrkih krajeva, živim samo sanjajuć o tebi, sjećajuć se tvojih divota i djela.

Ah dà, tielo je moje ovdje, pod nebom vlažnim i mrtvim, pod suncem hladnim i bliedim, što niti krvi nerazgrieva, niti srdca iz dietinjega sna nebudi; ja živem ovdje na zemlji, koje, čini se, nije još stvorac dostvorio, niti moćnim svojim duhom: riečju milosti, oživio, nasred puka studena poput leda, po kojem se skliže, turobna kano smrieke njegovih gudurah, ali moja duša, moje srdce, Sevillo, boravi nasred mirta tvoga Alkazara, pod tvojim nebom gorućim, pod tvojim suncem ognjevitim, u zahladju pomarančanih gaja, pod gorostasnim svodom tvoga mošeekatedrala, na vrhuncu piramidalne tvoje Giralde.

Kad je duša bolestna, kad srdce boli, kad je misao teretom a mašta ledom, onda ja, Sevillo, oko puno suza svraćam k tebi, na daleki zapad, na daleki jug.

Onda moj angjeo čuvar, a tvoj genij, kraljice Andaluzije, ganut na milosrdje mukami prognanika, smilovav se njegovim suzam, uzima dušu, misli, želju i volju pod krila svete svoje zaštite, ter me poletom jednoga časa, rek bi čudom Alladinove svietiljke prenosi u tvoje zidine, u tvoje vrte.

I ja sam onda drugi čovjek, ponosan, veseo, slobodan: skidam s duše i s tiela studeni zastor ledenoga sjevera, pa kano diete sunca, sin pripeke, kano maur ommiadski, pleme ibersko, letim po tvojih zahodnih ulicah, zavirujem u nutrinju tvojih palača, razblažujem oko skladnimi plesi tvojih djevojaka, uho svečanim zvukom gitare i kastanieta: pritiskujem na grudi, snažnima rukama grlim sve tvoje divote, sve tvoje dražesti, jer ti si liepa i bogata, Sevillo; liepa, premda te je četrdeset viekova mučilo i ništilo; bogata, premda je ruka ratobornoga Galla otela iz svojih hramova i palača blago Potoza i Peru-a i bogatije još blago umjetnosti, umotvore Murilla i Salvadora.

Liepa si i bogata; premda nije ni vrieme ni čovjek štedio tvoje Alamede, tvoga Alkazara...

Stanovniče studenih europejskih krajeva, diete lednoga Baltika, želiš li znati, što je Alkazar? —

Jesi li čitao normandske priče, znaš li što iz predanja ob Ondinovu nebu, jesi li viešt bibliji, sjećaš li se iz nje opisa Adamova raja? Ali to nije dosta, prispodoba bi preslaba bila. Alkazar to je najkrasnija sura Mohamedova korana, najčišći biser gazele arabskoga proroka, najdražestnija kasida, koju je ikad zaljubljeni Maur nanizao, i to kasida bujnih njiva andaluzijske zemlje, sura iberskoga raja, to je ljubav Abenzegara, perzijskoga Ebu-bekera, miris neba i zemlje zajedno.

Udjimo.

Tu cieli gaj mirta, kano bračni vienac zemlje, kad ju je bog vienčao s nebom, raznjihavan lahkim lahorom s briljantnoga Gvadalkvivira, šapće tvojoj duši i srdcu glasom one pjesmice, koji je romonio u njoj prije hiljade godina, prodirući iz labudjih prsiju kakove divne huriske Omarova harema: tu milijuni ruža, spletenih u jedan gorostasan vienac, prolievaju miris, kano uzdarje zahvalne zemlje, pod stube Allahova prestolja; dalje ti se kupres, mrki gorostas, odaziva prošlošću, dieli deset viekova, pripovieda ti maurske pričice, čudotvorne gotske legende, ljubovne i krvave sgode, junačke igre i bojeve; ovdje palma, krasna kćerka pustara, vesela huriska vrtova, vabi umorenika u sienovito krilo, grli ga ljubovnima rukama hlada, čini se, dovikuje ti: Ostani ovdje, ljubi me, odpočini.

Ali što su te divote naravi prama divotam, umotvorom čovječjih ruku? Narav je izazvala čovjeka na dvoboj, a čovjek je pobiedio. Nečudite se, vi stanovnici sjevera, neoholite se u ništavoj svojoj nemoći: taj čovjek, pobjeditelj naravi, nije bio nijedan vas, nije bio vaše hladne Europe diete; već Maurac, čovjek juga, kalif, potomak Ommiada, vladar Iberije. Pogledaj njegovo djelo, onu šumu lukova, što se kano gorostasne zmije, kano okamenieli palmovi pruti, u hiljadu načina i nabora uvijaju, uznose, iztiču jedan nad drugim, izprekrižuju se, izprepliću: pa kako su lagahni, kako vitki: bojiš se dodirnut se koga, da ga neslomiš; hotio bi odvesti lahki lahor vjetrića, da jih neraztrieska; ljutiš se na kupresovu grančicu, što u nje bije, jer ti se čini, sad će se na komadiće razprsnuti; pa su ipak i gromovi od hiljade godina nad njimi biesnili, i Solano jih palio, i čovjek jih barbarac udarao batom i mačem; pa ipak stoje, stoje, kano što su izašli izpod umjetnikove ruke, dražestni, zamamljivi, krivudasti, šuplji i jaki zajedno.

I u skrušenoj šutnji prelaziš one hodnike, kojim je divna tkanina kamenja i stienami i krovom zajedno, stupaš bojazljivo po alabastrovu podu: sve što vidiš nečini ti se istinom, već plodom razpaljene južnim suncem mašte, ter se bojiš i rieč izustiti, pače i čudit se samo, da se iz sladkoga sna nepreneš; a kad napokon nemožeš već dvojiti o istini; kad se oko i ruka, ta osjećala životinjskoga osvjedočenja, upute, da sve što vidiš postoji ne samo za tebe, nego i za milijune mravaca, sličnih tebi strukom i glupošću i govorom i mahnitošću, za deset stoljeća što su minula, i za danas i za sutra, i opet za desetak i više viekova: oholost se tvoja u prah razpraši, nadutost učenoga sjevernoga Europljanina, mogućega vladara svieta izčezava, i diviš se i skrušeno se klanjaš, ti izpovjednik prave vjere, vjere nadahnuća i zabrinutosti, kalifom, namjestnikom krivoga proroka, barbarom barbarskih kako jih zoveš vremena, neprijateljem svoje vjere i naroda; jer njihovo djelo tišti tvoju dušu i tielo ogromnošću njihove moći, jer njihov oholi spomenik osramoćuje oholost tvoju, ter i nehotice, bez volje i snage klanjaš se veličini, i dužno štovanje izkazuješ geniju, tvorcu u njegovu tvoru.

Ali kakva to mrka svodovita sgrada, kojoj je okno čudom, kojoj su grubi zablieštivo pozlaćeni bridi i mramorna boja jedinim uresom, stoji pred tvojim pomućenim okom? Zašto ti srdce, kano da je izmučeno nekim nepoznatim strahom i nade žarom, jače u prsijuh bije? Zar ti to sudbina u milosrdju svojem daje, da se sastaneš s prvom ljubimicom, s divnim plodom mladjahne svoje poetičke mašte, s djevicom krasote, koju tek san može stvoriti, obsjena sastaviti? Znadeš li, da se je skrila, očekujući tvoj dolazak, svećenica ovih miesta, koja krasna huriska Muhamedova raja, dražestna Sultanka, diete juga i kasidâ arabskoga proroka, djevica nedirnuta svietom, biser odaliska, biser Muhamedova raja vatrena oka, ognjevita poljubca, labudjih grudiju?...

Putniče, nije prazna tvoja slutnja, neteče uzalud krv po svih žilah: to je Omara Al-Rašida harem...

To je Al-Rašida Omara Ben-el-Muhameda harem; al ipak, kad prekoračiš zlatni mu prag, stupiš u hladovinu njegovih špilja i soba: neće ti zakršiti puta niti Nubinjanin crna oka, koraljnih ustiju, prava sotona i šarom tiela i okrutnošću duše; niti Eunuk, diete sjevera, bliede kose i blieda lica; niti napokon Aga, stražar nektara razkoši, niemi i studeni vidok gorućih zagrljaja, s golim kindžalom, s riečju smrti na ustijuh.

I krv tvoja neće ti pljusnuti u prsa, premda ti oko zabukćuje u tajne kuteve sultanskoga raja; niti glava tvoja nepade s ramena, premda ti noga koraca po jaspisovom haremskom podu, koji smije samo lahka nožica Odaliske pritiskivati; ali niti jedno čarobno oko nesipa u tvoju dušu ljubovnoga požara, niti jedankrat neće u cielom viru tih soba zazujiti u tvoje uho dragi glas gusala, i još draži pieva, što bi srdce napajao ljubavlju i makar i nadom.

Davno jur, davno minuše mnoge godine, odkako je Omarov raj, Al-Rašidovo razkoši vrielo do dna usahlo; ima tu još zlatna posuda, koju okom vidiš, ali ju žedan odbacuješ proč od sebe, jer se je sladki šerbet davno jur iz nje izlio.

I s uzdahom u prsijuh, s nezadovoljenim srdcem prelićeš čarobne serajske sobe, gaziš bezsviestno zlate arabeske po podu, proklizuješ pomućenim okom po mramornih stienah, pretkanih amo tamo drugim skladom zviezdišta i polumjeseca — spotičeš se o alabastrove ljušture, mramorne umotvorine rezbarske umjetnosti, krune i žezla sultanska i o geslice kalifâ, ili o alabastrove tulipane postelja, o postelje razkošja huriskâ, gdje su snježna tjelesa umivale u kupeljih žive vode sred arabskih miomirisa, mirisâ ruža i narcisa.

I bludeć dodješ do izvora utjehe, do ljubimca Al-Rašidova, do neoskvrnute fontane čistoće — i oko se tvoje razblažuje pogledom onih kristalnih stupova svieže i mirisne vode, koju preplićući žarko sunce ognjem svojih trakâ, bojadiše svimi bojami puge: zlatom, rubinom, smaragdom, topazom...

A ova dva stupa, dva kristalna stupa, vriedna su Allahova prestolja: izpevši se daleko pod oblake, kano da su se prepala od vlastite drzovitosti, kano da su se usukala od žara palećega sunca pa se izvijaju dalje u kretne lukove poput snježnih labudjih vratova, zatim se razprskuju u milijune i milijune sitnih suzica, ognjevitih biseraka i plju-

skaju u jašmastu ljušturu, u alabastrovu vodnicu, pripievajući ti nježnu i ujedno vatrenu pjesmicu — gazellu mauritanskih proroka i studenu željeznu legendu kralja brdovite Kastilije.

Slušaj ove legende i ove gazelle: djecu ćutâ Arapina i djecu ćutâ Gota: Beduina juga i Buduina sjevera...

Arapin si pripovieda o Muhamedu, svete pomaze omata tajnami ljubovnih rieči, govori ti jezikom blagozvučnim, kano romon njegovih gusala, kano piev muezina, kad s vrhunca minareta na večernju ili jutarnju molitvu zove puk svoj izabrani, i jezikom ognjevitim ujedno, kano oddah njegove Sahare, njegov Samiel, njegovo žarko sunce.

Gorska legenda to ti je Gotska gora, vulkan; plašt od mačâ blista joj na ramenih, turban od leda sieva joj na čelu, ali unutri viečna vatra bukti, — biesni raztaljena poput olova lava i dušeći dim, i pravcati pakao; jer Got je diete sjevera, premda stanuje na jugu; žar iberskoga sunca nije rastopio tvrde mu vanjštine, premda mu je nutrinju uglenom izgorio, u njem se nastanio razširio, te pali...

Strašne su to i turobne gotske legende, krv je uza svaku prionula kano hrdja uz gvoždje, kad ga u ratu krvlju omastiš a neotareš u miru: ljubav je u svakoj poput sladka otrova: ustima nektar, a utrobi vatra. U maurskih pjesnicah ćutiš, diraš, ljubovnima rukama grliš razkoš, jer razkošju, čistom i krasnom umije te začarati arabski pjesnik; gotski pako trubadur protivno, ako se je dodirne, ako te njom razigra očarat će ti uho za čas, i to samo s toga, da te skoro prebaci u dno pakla, da te lice u lice sastavi s bogom kazne, genijem muke, s bogom krvi i osvete Mojsije i Davida!

Kasida maurska to je Beduin, što orlovskim poletom mjeri blažena prostranstva Jemena, to je bogati Beduin, što u svilenu kaftanu sa zlatnim mačem sanja o blaženstvu Edena, o pogubnih pobjedah svojih predja, o čudesih Kijabskih, o razne masti huriskah Muhamedova raja.

Legenda gotska to je vitez, sav savcat, u oklop sbijen; u oku mu bies duše grozne, žestoke, po boku široka sablja i za pasom čislo; želja razkoši u prsiju; ali ju zastraša grom vjere, dvostruka muka čistca i pakla: to je Eblis u diamantovih negvah arkandjela — sviet bi on raznio, razprašio, kad nebi Allah mogućnu volju i snagu oholice mogućnijom još svojom voljom i snagom uzprezao.

Goti, Mauri, pak opet Goti, gdje ste vi, gdje je vaša slava, vaši hramovi, vaše mošee, gdje su vaše huriske i vaši haremi, vaše djevice, vaše obdulje, vaši mogući gradovi, utvrdjeni dvori, vaše bagdadsko obilje, vaše golkondsko blago, brazilsko drago kamenje, zlato i srebro Perua i obiju Indija!

Vašoj je slavi odzvonilo s posljednjim zvukom harfe, s posljednjim izazivom herolda vaše obdulje; vaša moć to je listak studene povjesti; vaši potomci ili tumaraju bez oltara i domovine u divljoj Sahari, taboruju na podrtinah kartažkih, udaraju siromašne šatore nasred golih klisura atlantovih; ili polunagi, od viekova nesreći za plien bačeni, mučeni i od vanjskih neprijatelja i od samih sebe, prilažu kukavne opeke uz vapno u triemu vaših mramornih palača; sred vašega obilja umiru od nevolje; tieše se vašom slavom i vašom moćju; jer su od nje daleko, daleko!

A ti vaši potomci nose dvostruko, pečatom fatalizma označeno ime: prvi se zovu pustarski Beduini, drugi Španjolci...

Španijo! Španijo! kako si duboko pala!

Duboko? Nipošto! Ili zar je davno tomu, kad su se davorije tvojih junaka orile usred dimećih se od požara Saragoskih zidova; kad Pireneji nisu činili zaprieke pobjednim tvojim četam, a ohola je Gallija, kano nekoč za Karla V., vidila tvoju djecu s oružjem u ruci, prieteću njezinu obstanku, njezinoj oholosti i vjeri.

Slava tebi, Španijo, slava tebi, junačka domovino, kolievko Mina, Palafola.

Kukavna si, al velika bogatstvom svojih uspomena; pustoš su tvoje zelene njive; al si pukovita ponosom i junačtvom šačice svoje djece; gorki te udes jur tri vieka stišće željeznima rukama; ali ti si lav iz pustinje, što su ga dugo u gajbi držali; jao i pomagaj, kad raztrga njezine šibe, jer je jači nego li prije, i više se razbojem, više se krvlju hrani.

Španijo! Neka biesni udes, ti nećeš pasti, jer si vlastitom krvcom, krvcom od srdca svoj život zabilježila u europske ljetopise; ti nećeš pasti, jer sunce je tvoje još tako jasno, kano što je bilo jasno prije stotinu viekova — a i klisura tvojih nije još izrovalo ni vrieme ni čovjek — i tvoja Alhambra, premda u razvalinah, živi ipak jošte — i tvoj sevilski Alkazar još je krasan i divan — a tvoja djeca! Oj tvoja djeca!... Slušajte pripoviest...

(Dalje sliedi.)

HRVATSKI GROBOVI.

Spjevao I. K. S.

V.

Ban Petar.

Vojska se kupi hrvatskim pod znakom
Proti Madjarom, najnovljim došljakom,
Što ih pozvaše slovjenski vragovi,
Smjelo slovjenstvo da sapnu okovi,
Rinuv u tielo otrovan mu klin.

Sada ih zovu velmože domaći,
Umnom jer snagom neznadu izmaći
Svadji vlastitoj i pučkoj slobodi,
Voleć da tudjin Hrvatom gospodi,
Kralj da im bude od sada tudj sin.

Vojska se skupi u Gvozdu visokom,
Nitko nemože pregledat ju okom.
Ljubav slobode i ponos naroda
Snagu orijašku junakom svim podà,
Jer ih predvodi star lav, Petar ban.

Juriš spremaju na vojsku dušmani,
Ali junački ban Petar ju brani.
Neima tu mjesta dušmanskim konjikom,
Natrag ih tjera ban s pobjednom vikom,
Kupa i Sava primi ih na stan.

Tamna noć tiha pomoli kad lica,
Tada poleti natražke strielica,
Izsried bjegućih madjarskih čopora
Traži u ljetu krvava odmora,
Slavi u grudih Petrovih svoj pir.

Petar ban umre, Hrvatska s njim padè,
Svoj za svojega jur neće da znade,
Svi se klanjaju različnoj gospodi,
Hrvat s Hrvatom za strance boj vodi,
Samo ban Petar uživa svoj mir.

Tihom u Gvozdu grob krije se bana,
Čuva ga vilâ tuj četa izbrana.
Čuješ na grobu pjevanje premilo.
Kadkad mač Petrov razprostre svietlilo,
Bajno i divno, nebeski ko plam.

Vile što poju, lahko je saznati,
Žale što nitko medju Hrvati
Mač čudotvoran sa groba ne vadi,
Petrov jer može svet mač da sagradi,
Pravu hrvatskom i slobodi hram.*

* Kao što o Kraljeviću Marku, isto tako priča prosti narod o Petru banu, da će onaj spasiti slobodu naroda, tko nadje njegov mač, koji mu iznad groba viri.

IZDAJICA.

Uspomena iz Afrike. Francezki ju napisao Ed. Clavel.

Bijaše god. 1853. Moja je četa pošla u Sétif, da uguši ustanak Kabila, što ga je netom pokrenuo fanatički neki vodja. Sviet ga poznavaše pod imenom El Hadj Ahmeda.

Mrka tama bijaše se već zahvatila nad našim okolom. Ja stajah kao zapovjednik počastne straže jedva dvadeset koračaja daleko od gjeneralova šatora. Najednoč opazim kraj sebe Araba, odjevena u same krpe te se tim više začudim, čim su prednje naše straže dobile strog nalog, neka nepuste ni živu dušu gjeneralovu šatoru, pa neka pucaju na svakoga, koji bi pokušao silom prodrieti.

— Netjeraj me, ako Boga znadeš, reče mi, dodjoh da govorim s tvojim vodjom; hoću k njemu; k nikomu nego k njemu.

Glavom prosinu mi misao, nebi li to bio sam El Hadj Ahmed glavom, koji nam se evo pokorava.

— Čuvajte toga čovjeka, reknem svojim drugovom, idem do gjenerala.

— Gjenerale, neki Kabil želi s vami govoriti.

— Kabil?

— Dà gjenerale.

— Što hoće?

— Neznam.

— Kakav je čovjek?

— Držim ga vodjom, a možda je glavom El Hadj Ahmed.

— Neka udje. Pozovi tumača.

Tumača nebilo pri ruci. Ja ga zamjenih.

— Gospodine, uze Kabil govoriti, dugo vremena već ti napastuje i muči vojsku El Hadj Ahmed, nekadašnji šejk Uled-Deradjâ, koji se je stavio buntovnikom na čelo. Čim ćeš udieliti čovjeka, koji ti namakne El Hadj Ahmeda i njegovu smalu (selo)?

Prevedoh njegove rieči.

— Reci mu, naloži mi gjeneral, a oči mu se zakriesile od veselja, da je francezki namjestnik veledušan. Štogod taj čovjek potraži, dobiti će od mene. Podpunu mi dadoše vlast.

— Čovjek, opet će Kabil, koji će ti predati u tvoje ruke El Hadj Ahmeda i njegovu smalu, stoji evo pred tobom. Sutra u

ponoć sakupi tri stotine konjanika i pet stotina pješaka. Voditi ću sam tvoju četu. Prekosutra, čim zora zarudi, biti će El Hadj Ahmed i njegova smala u tvojih šakah.

— Tko si? zapita gjeneral.

— Zet El Hadj Ahmeda.

— Kako si došao ovamo?

— Prevarih pazljivost tvojih ljudi. Allah me čuvaše. Gjeneral uze si brkove sukati, a očima sinu mu munja. Tako mi duše, prepadoh se.

Nastavi, izpitivati Kabila.

— Čime jamčiš za svoje obećanje?

— Glavom.

— A kakvu nagradu tražiš?

— Čuvaš li me ti tuj svojim poštenjem? Čuo sam u Kabilâ govoriti, da nije nijedan Rumi *, kad se je zakleo svojim poštenjem, prekršio svoje zakletve. Zakuni mi se dakle svojim poštenjem, da ćeš me; nedozvoliš li, što od tebe uztražim, pustiti slobodna u goru.

— Kunem se poštenjem, reče gjeneral. Pa ako je što budeš tražio u mojoj vlasti, to ti evo obećajem, da ćeš se toga i dostati.

— Oh! moj gjenerale. Dakako da je u vašoj vlasti, — odgovori mu Kabil najboljom franceštinom i skroz promjenjenim glasom, te pokroči dva koraka napred, — malica je za vas, a za me život.

Gjeneral začuv ga govoriti našim jezikom, zakrši mu osorno rieč, te reče:

— Glave mi, pravi si pravcati Francez.

— Varate se, gjenerale, nisam Francez al nisam ni Arabin, već rodom Talijan. Ima tomu pet godina, što utekoh tudjinskoj legiji, jer me sbog neke trice, kojom sam uvriedio svoga kaprala, odsudilo na smrt... Uzeh put pod noge, te pribjegoh Kabilom. Tuj se ponešto naučih strategiji, pak im naskoro udjoh u volju. Sam je šejk Uled-Deradjâ, El Hadj Ahmed, udao svoju kćerku za me, te me sada drži najvjernijim svojim drugom. Kabili mi medjuto dozlogrdiše do zla Boga, a medju njimi osobito moj tast. Netražim od vas druge nagrade, nego da zaboravite, što se sbilo, da me nadarite vojničkim odielom, pak da oprostite mojoj ženi život. Zaboravih svoju negdašnju vjeru i talijansko ime. Služiti ću u francezkoj vojski pod imenom El Rumi-a, kojim su me Arabi okrstili.

Hrdja pripoviedaše svoju poviest nečuvenom drzovitošću. Nasmjehnu se pače, videć, kako je mene i gjenerala žacnulo zloglasno ime El Rumi-a. Cielih pet godina zadavaše nam ništarija gorkih jada.

* Riečju „El Rumi“ nazivlju Arabi svakoga kršćanina, a napose svakoga Franceza. Tuj valja uzeti rieč u drugom njezinom značenju.

— Ah! ti si El Rumi, reče mu gjeneral, promjeriv ga od pete do glave. Mudro si uradio, što si uztražio od mene poštenu rieč. Nebih inače mogao odoljeti želji, vidjeti te pred mojima nogama mrtva. Nu što rekoh, neporekoh. Pomilujem te pak te uvršćujem medju spahije (neku vrst francezkih vojnika) a za ženu brini se, kako sam najbolje znadeš. Vidiš evo, da neoklievam ni časa, da zadanu rieč održim; nu ako si mi svojim predlogom stavio zamku, ako neizvršiš na dlaku, što si mi obrekao, nećeš, kunem ti se Bogom, odnieti žive glave.

— O tom nedvojte, gjenerale. Četa vaša neka dodje sutra u tri sata do gaza Ued-Kebira (velike rieke) onamo, gdje se ulazi u klanac. Čekati ću ju ondje.

— Dočekati ćeš i mene, odvrati mu gjeneral, nu zlo po te, ako me varaš.

— Nebojte se moj gjenerale, meni samomu stoji mnogo do sretna uspjeha; biti ćete zadovoljan sa mnom. Do sutra dakle! reče tobožnji Kabil.

Reče i ode.

Izpratih ga do prvih straža. Putem pripoviedaše mi on, kako je, da dodje pred gjenerala, preplazio poput zmije plazavice cieli kilometar puta. Prije nego se razstasmo zamoli me:

— Podji samnom još pet sto koračaja da vidiš konjica, kojim me je prije osam dana nadario moj tast. Ajde, te se neboj ničesa.

Podjem š njime, te opazim konjića duge ridje dlake i najplemenitije pasmine. Ljepušno zvierce čekaše usried šumske čistine svoga gospodara. Hulja se baci konju na ramena, te nepočasiv časa, odjaše skokom.

Na povratku u okol sretnem gjenerala.

— Odkuda dolaziš? zapita me.

— Sprovadjao sam Kabila, pak se evo vraćam.

— Što ti je rekao?

— Ništa zanimiva.

— Sutra ćemo prije što svane dan na put, a ti dakako s nami. Znam, da si momak od oka, pa ti evo povjerujem mučnu zadaću. Prati kao sjena El Rumi-a, te čim opaziš da nas hulja izdaje, probij mu tanetom glavu.

— Učiniti ću, kako rekoste, gjenerale.

— Dobro! dobro! Nu negovori ni živoj duši o tom, što si čuo i vidio, jer nam inače propade cielo poduzeće. Dvie ure imaš za počinak, lezi pa spavaj! Do sutra dakle! u ponoć da si mi već na konju.

U konjaničtvu našem bijahu tri stotine afričkih lovaca (chasseurs d' Afrique) i stotina spahija, a u pješačtvu četiri stotine zuava, i stotinu turkosâ. Ponoć odbi, a mi iz okola. Bijaše pod konac rujna, vrieme da nemože sgodnije. Ljudi i konjevi idjahu ko da dolaze od kakve veselice. Za jedan sat eto

nas već kod gaza. El Rumi čekaše nas ondje, ležeć na briegu rieke kraj svoga konja, i držeć uzde u rukuh. Čim se primakosmo, skoči na noge, uzjaše konja, te dojezdi do gjenerala. Porazgovoriv se s ovim nekoliko časova, podje deset koraka pred četu, pak se baci prvi u rieku.

Na znak gjenerala htjedoh poći za njim.

— Gle! gle! nasmjehnu se porugljivo, jučer tumač a danas stražar...

— A sutra možda chaonch, nepodješ li pravim putem, mio caro, odvratim mu žao za sramotu; sliepo pouzdanje, kako vidiš, nije naša stvar.

— Dà, dà, uze, razumijem sve.

Pregaziv rieku udjemo u klanac. Bijaše to opasan po nas trenutak. S desna i s lieva uzdigle se nebu pod oblake silne stiene, gola krš. Lako jim bijaše navaliti s dvie strane, te nas do posljednjega sastaviti s crnom zemljicom.

Sliedom sliedjah svojega čovjeka, te se neodmaknuh ni za korak od njega.

Neprodje ni pet časova što idjasmo klancem, al u to skoči suludi neki Kabil iz špilje, u koju se bio sakrio, te nasrnu skokom na jednoga naših konjanika. Ovaj nepromišljajuć mnogo, razmrska mu tanetom moždjane i Arabina odpuhnuše, kako se to u nas govoraše.

Dogodjaj taj nesustavi čete.

Poslje sata mučna i tegotna hoda izadjosmo u malu ravnicu; četa stade, te založiv zalogaj, krene umah dalje. Vrieme bijaše svedj prekrasno, ni mjeseca ni zviezda na nebu, a noć tamna baš po našoj volji. U dva sata s jutra primaknemo se svomu cilju, pa nam naložilo, skinuti lule s ustiju, te mramorkome šutiti, da nas tko nezateče.

El Rumi, koji si je bio glavu zavio svojim burnusom, nije progovorio ni slovce, odkad smo pregazili rieku. Jašeć uzastopce za njim, napinjao sam se iz svih sila, nebi li se kako oteo driemežu, koji mi je navaljivao na oči.

— Moram da govorim s gjeneralom, reče mi iznenada, evo nas pred smalom. Čuješ li lavež pasa?

Stadoh napinjati svoje uši, al nedočuh baš ništa.

— Da su tebi kao meni poznati zvuci po gorah, jamačno bi ih čuo: neima ni pol milje odavle do smale. Došao je čas, sada nam valja raditi.

Podjemo prema gjeneralu. Čim to ovaj opazi, zaustavi četu. Ja odstupih nekoliko koraka, a oni pet časova tihano prosboriše. Zadnje njihove rieči dopadnu mi ipak ušiju.

— Odpravio sam, govoraše izdajica, svoju ženu, da ju nesreća nesnadje, na sjegurno mjesto. Poslah ju pod nekakvom izlikom njezinu rodu, udaljenu do tri milje odavle, a ona podje jučer u jutro onamo sa svojim bratom dječakom od pet godina.

— Dobro si učinio, odgovori mu gjeneral, nu ja sam i onako nakanio bio, naložiti svojim ljudem, neka nediraju u žene i djecu.

Podje nam za rukom, te banusmo pred neprijateljeva vrata a da nas nije ni živa duša opazila. Psi doduše lajahu, kao da su zli dusi u nje uljezli, nu kako to oni po svom običaju čine ciele noći, nebijaše nam se bojati, da će nas odati. Pa i sam El Hadj Ahmed neimadjaše uza se više nego šest stotina ljudi; sreća nam neprijatelje predala na milost i nemilost.

Zora već je pucala i zlatnimi svojimi traci razsvietljivala visoke gore i brda: osbiljan čas domaće, čas propasti i uništenja; valjalo nam je izaći jednom na kraj s El Hadj Ahmedom.

Zuavi i turkosi poredе se u redove, te krenu, zastrti visokom travom, prama selu. Afrički lovci i spahije spravi svoje oružje u red, sakrij ga pod svoje kabanice, te ajde u boj. Sve se to učinilo iz tiha, ni najmanji zvuk nije se kroz noćnu tišinu začuo. Gjeneral a uzanj dva častnika i odiel spahija stajahu na malenu briežuljku, odkale jim bijaše moguće, previdjeti očima cieli boj. Meni i El Rumi-u zapovjedi, da ostanemo kod njega.

Pred nami vidjesmo cielu smalu, a sred nje opazismo šator El Hadj Ahmeda.

Dvadeset koračaja pred šatori stanu naše čete, te opale na jedan put svoje puške. Ciela ravnica zasjà od silnoga svietla. Jedva što bi okom trenuo, dopre do nas grozan jauk i lelek sdvajajućih.

— Na bajonete, junaci! zagrmi kroz buku gromak glas.

Zuavi i turkosi odjure poput zlih duhova u smalu.

Dok budem živ, neizpade mi s uma užasan boj, strašan pokolj uz slabašno svietlucanje rudeće zore. Čini mi se, da još sada čujem silnu kriku i viku, koja se je za te borbe razliegala zemljom. Navala bijaše žestoka, obrana sdvojna. Za čas svrnem okom na El Rumia; hulja probliedio je kao krpa te grčevito stiskao rukom konja. Dao bih bio u u taj čas deset godina svoga života, da sam smio hulji razmrskati glavu.

U to začujemo, kako netko u najvećem skoku jezdi prama našemu briežuljku te čim se razpršila gusta magla, opazimo kapitana Repic-a, gdje dolazi a uza se vodi nekoga spahiju naše čete, komu su nadjenuli ime Fleur-de-Suie.

— Šta nova, kapitane? zapita ga već s daleka nestrpljiv gjeneral.

— Borba se svršila, moj gjenerale, sve, što je bilo u selu živa, pogibe ili nam dopade ruku; naši ljudi uhvatiše do dvie stotine, neračunajuć amo žene, djecu i starce.

— A što se sbilo s El Hadj Ahmedom?

— Evo vam čovjeka, koji će na to odgovoriti. — Redjem, nastavi arabskim jezikom — gospodin te gjeneral pita, što se dogodilo s El Hadj Ahmedom?

Naš Fleur-de-Suie razširi svoje debele hotentotske ustne u grozan smieh, te izvadi rukom iz svoje kabanice glavu, koja je još prije malo vremena bila na čovječjem tielu.

Gjeneralu se to ogadilo.

— Glava ta bijaše svojinom El Hadj Ahmeda, zaviknu crnac arabskim jezikom. El Rumi neka posvjedoči.

Ovaj bio je poniknuo glavom, te ni riečce od svega našega razgovora čuo. — Čim ga Arabin nazvao imenom, prene se te svrne okom na nas; pričinilo mu se je, da ga mrtve oči ubijenoga prijatelja motre; groza ga spopane, mal da se nije srušio s konja.

— Neprenavljaj mi se! srdito će mu gjeneral. Je li to El Hadj Ahmedova glava ili nije?

— Jest, gjenerale, odgovori muklim glasom.

— Kapitane Répic-u, reče gjeneral popošav dalje, kažite svomu spahiji, da mu poklanjam četvrtinu našega pliena, te da ga neću ni u buduće zaboraviti. Vaša je skrb, da tu glavu nataknu na kolac, te da ga zabodu u sried smale.

Fleur-de-Suie govorio je doduše slabo francezki al je ipak svaku rieč gjeneralovu razumio, osobito pako, da mu gjeneral obećaje plien.

Unišav u smalu, začusmo strašnu viku i grozan lelek žena i djece sgrnule se u hrpu. Na lievoj strani stajahu uhvaćeni mužkarci razoružani i svi u krvi. Da si jih i s mjesta ubio, neprogovoriše ti ipak rieči. Oko njih nagomilala se mrtva tjelesa njihovih drugova i naših vojnika. U cielom nam kreševu pogibe dvadeset momaka, a petnaestorica jih dostane težkih rana.

Trublje zatrubiše na red, a častnici sakupiše se oko svoga gjenerala.

— Ovdje nemožemo da prenoćimo, reče jim ovaj, jer navališe dušmani te nas sve do jednoga poubiše. Neka se ljudi počinu i okriepe, živeža imamo dosta. O podne krenemo odavle te udarimo okol na drugom kraju klanca.

Častnici polete, da izvrše zapovjedi. Jedan od njih, kapitan Stoflet, vrati se za čas, vodeći uza se Araba na konju, što ga je bio zatekao pod nekim maslinovim drvom. Konjanik bio je zamotan od glave do pete velikim burnusom, vidjeti si mu mogao samo dvie oči, krieseće se poput dviju munja.

— Koga to vodite? zapita gjeneral.

— Uhvaćenika, El Hadj Ahmedova brata, gospodina El Hadj Raznah Ahmeda, odvrati mu kapitan.

— Neka ga odvedu u Sétif, a odanle odpratiti će ga u Konstantinu. Vi me razumjeste?

— Razumjeh, gjenerale!

Gjeneral okrene se prama El Rumi-u, koji je još uviek nepomičan na svom mjestu stajao.

— Nakanio si valjda, povratiti se s nami, jer boga mi zrak te zemlje nije baš prezdrav tvomu životu.

— Pravo rekoste, gjenerale. Želio bih samo da mi dozvolite poslati jednoga od ovih uhvaćenika, koji mi je svom dušom odan. Odvesti će mi ženu i njezinoga brata u Sétif.

— Neka bude na tvoju. Nepusti ga s vida, nastavi, okrenuv se prama meni, čim se je El Rumi odmaknuo, tvoja je još uviek zadaća, čuvati ga kao zenicu u oku.

Podjem za El Rumiem. Ovaj krene u smalu, nebi li našao uhvaćenika, te za čas stane, pak privezav konja o rt pećine, pozove me k sebi.

— Priveži svoga konja uz mojega, reče mi, ima tuj i za njega dosta hrane. To mu lje nenaškodi. Je li ti s voljom učiniti mi uslugu?

— Ako mi je moguće, zašto ne?

— Bojim se, da ustaše neće pustiti Mabraka k meni, nu pozoveš li ga ti po gjeneralovoj zapovjedi, neće ti stavljati zaprieka.

— To li želiš, da ti učinim? neću! odgovorim mu, jer i nemogu.

Nemogoh toga i sbilja pod nikakovu cienu učiniti; gjeneral naložio mi je bio, da ga nepustim s vida, te da mu, izdade li nas, probijem tanetom glavu, što bih bio, vjere mi, i od srca rada učinio.

— Pa ipak, prihvati on opet, želio bih da dobijem Mabraka. Čovjek mi je taj od svega srca odan; Aiha se unj pouzdaje, te neće oklievati, poći s njime.

— Nedvojiš li o tom, El Rumi? začusmo iza naših ledja gorak i oštar glas. U jedan mah se okrenusmo, pak nam bijaše što i vidjeti: Za nami stajaše mlada prekrasna žena, blieda, kao da joj se iz lica izgubila krv, te držaše dječaka na rukuh. Svoje oči, krieseće se od mržnje i prezira, upre u moga pratioca.

— Aiha! viknu ovaj, zapanjen. Pruženih ruku, otvorenih ustiju stane, kao da su ga njeni pogledi okamenili.

— Dà, Aihom me zovu, Aiha sam, kći El Hadj Ahmeda, Aiha, žena El Rumi-a. Zadala sam svomu suprugu vjeru, pa da ju održim, dobjegla k njemu. Kakvo te s toga čudo snašlo, El Rumi? Reći ću ti, zašto se vratih u smalu: Snivala sam noćas strašan sanak. Sama samcata stajah na pećini, a oko mene puklo more od krvi. Kad bi god po njem udarili talasi, izbacili bi pred moje noge osakaćena tjelesa i tmaste glave. Tjelesa i glave bijahu moga plemena, moga roda; tjelesa pružahu prama nebu osakaćene svoje ruke; njihove glave, otvarajuć svoja usta i upiruć u me biele svoje oči, kazivahu mi samo tri rieči: „El Rumi! Izdaja! Osveta!“ Posliednja, koja mi je dopala nogu, bijaše glava moga oca. Od užasa stinu mi krvca,

grudim mojim ote se strašan uzklik; ja se sva skršena prenem iza sna. Nepočasiv časa, uzeh diete pod ruku, te odoh u smalu.

El Rumi nemaknu se s mjesta, čelo probi mu leden znoj, cielim tielom zadrhta.

— Aiho! Aiho! uze ju napokon pruženimi rukami zaklinjati.

Ona pokroči k njemu, te pograbiv ga za ruke, reče mu: Podji sa mnom.

Tetubajuć se, kao da je vino nanj navalilo, podje bezsviestan za svojom ženom; lice izdavaše mu grozan užas njegove duše; savjest ga više pekla, nego li što su ga morili biesni pogledi i strašan glas njegove supruge.

Aiha povuče hrdju do kolca, na koji su bili nataknuli glavu El Hadj Ahmeda.

— Pogledji de tu glavu, El Rumi, uze ona rieč, glava je čovjeka hrabra, poštena i pravedna, čovjeka, koji te je žedna i gladna primio pod svoj krov, pak te nahranio i napojio, koji ti je, da dokaže svoju ljubav, povjerio jedinicu kćerku; glava je to El Hadj Ahmeda, tvoga dobročinitelja a moga oca.

Prekinu na časak, te ga stane, probadajuć ga svojimi pogledi, u bjesnilu svom drmati.

— Oh! nesrètniče! viknu napokon hrapavim grlom. Oh! Ti nisi Rumi. Rumi okrutan je, proklet bio, al je hrabar i muževan. Jedini se žudija, nečisti žudija, neleca izdajničkoga zlata. Huljo, ti si žudija. Evo, reče, pljunuv mu u lice, evo, kako te prezirem.

Izvukav iz njedara samokres, upravi ciev na njegovu glavu.

— A iza prezira smrt! svrši te mu tanetom probi glavu.

El Rumi pade mrtav.

Nasrnem na nju; samokres još se je kadio. Ona ga dobaci lješini, te me sustavi migom.

— Kani se jadne Aihe, spahijo, reče mi muklim glasom, nenahudi ona više ni živoj duši; svoga oca i svoj rod je osvetila, a time izpunila svoju zadaću na svietu.

Zapanjen i uzdrman gledah divnu i veličanstvenu ženu.

— Ostaj mi s bogom, Ali! reče, te poljubi dječaka u oči i ustne, živjeti ćeš kod svoga ujaka Si Mamara. Znadeš, kako te ljubi.

Prignu se djetetu, progovori tihano nekoliko rieči, pa ga ogrli posliednji put.

— S bogom! Još jednom upre oči u glavu svoga oca, te si urinu polagano, kao da se pomamila za smrću, dugi kabilski nož u prsa. Mrtva sruši se uz kolac — — — —
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

Deset godina izminu. Ciela Kabilska zemlja planu opet ustankom, a nas poslaše, da ga ugušimo. Neki chérif (posal božji) stavio se je na čelo svetomu boju, te sakupljivao oko sebe kabilske muževe.

Cherifu tomu bijaše ime: Ali ben El Hadj Ahmed.

Brat Aihe bio je dorasao.

Preveo M.

POUKA.

Rusko kazalište

po socijalnom značenju svojem od Bodenstedta.

Kako je poznato, svaka je umjetnost pa i dramatična religioznoga porietla. U Grka bijahu svetkovine dionizove, iz kojih se je porodila tragedija i komedija, dočim se je u kršćanskih naroda duhovni igrokaz ponajviše iz božićnih i uzkrsnih svetkovina razvio.

Savršenim umjetnim oblikom, kojim se je grčka drama već od svoga postanka zaodjela, pak strogom diobom tragičnoga od komičkoga i napokon srećnim slučajem, da su tri najveća tragika starinska Eshil, Sofokle i Evripide neposredno jedan za drugim sliedila, sačuvalo je starogrčko kazalište dulje od ikojega drugoga značaj religiozne smiernosti, koji mu je sam podielio svetčani oblik. Ali kada je počelo propadati, nije se nigda više pridiglo, kano što nam u obće nije poznato, da je u ikojega naroda divni cviet dramatične poezije dvaput u podpunoj krasoti cvao. Ali kad je u jednoj zemlji povenuo, pomladio se je iz sjemena sazrela u drugoj kojoj zemlji na djevičanskom tlu.

Čim su crkveni otci i najstariji kršćanski učitelji sa svim pravom pobijali sirove izrode i razkošna prikazanja izopačenog grčkog i rimskog pozorišta, zametali su se već u krilu same nove crkve dramatični pečetci, kojim je samo daljnega razvoja trebalo, da narodu izgubljeno nadomjeste. Služba božja bijaše simbolsko-liturgijska predstava spasenja, pak iz klica dramatičnih u njoj klijućih izrasla su potonja misterija, muke i moraliteti, kojim se je brzo pridružilo svjetsko glumljenje i mimične igre, kao što su i mnogi dramatični elementi iz starosjeverne mitologije prešli u kršćansku Francezku, Njemačku i Englezku, gdje se i do dana današnjega u narodu uzdržavaju.

Od davnine svetkovana jul-svetkovina t. j. vrieme suncovrata bijaše bogato dramatičnimi igrami a nekojim se u Njemačkoj i Englezkoj dosta tragova nalazi. Kao što je poganska jul-svetkovina u kršćansko doba postala božićem, tako je i jelovo stabalce sa svojimi pozlaćenimi jabukami i orasi, negda voćnimi žrtvami boga Vuotana, postalo djeci darom. A od plesova i igara negda tomu

bogu na čast izvadjanih uzdržala se je mač-igra ili divska igra i s njom skopčana igra zmajskoga ubice u englezkom puku sve do danas. Zmaj se pokazuje kao simbol zime; s njime se bori mladjahni bog proljeća dokle ga ne predobije. Pobjeda njegova pobjeda je sunca nad zimom.

Koliko se je god pozorište u svojem raznolikom razvitku kod naroda romanskoga i germanskoga jezika od crkve odmaklo, pače joj se u Njemačkoj i Englezkoj uprav uzprotivilo, sasma nemogaše svoje porietlo nigda zatajati; neodvisan od dvorskih i gradskih pozorišta uzdržao se je u narodu, premda na malo miesta, stari dramatični kult, kao što smo tek onomad u najnovijih predstavah pasijskih u Oberammergauu vidili znamenito svjedočanstvo o neoborivo religioznoj naravi pozorištne umjetnosti.

Takova prvobitnoga saveza izmedju crkve i pozorišta, kakav se u Francezkoj, Španiji, Englezkoj, Italiji i Njemačkoj, dokazati može, nije u Ruskoj nigda bilo, koja se dosada uzprkos bogatoj nadarenosti naroda još u nijednoj umjetnosti samotvorom pokazala nije, ni kazalištna umjetnost nije iz naroda nikla nego je od Petersburžkog dvora preko tudjih umjetnika med pukom razširena.

Nesmijem propustiti da ovdje ne napomenem, da nekoji literarni historici ruski to poriču i početak ruskoga pozorišta iz crkve i naroda izvode, dokazujuć u ovoj čudnoj zemlji, da su se već 17. vieka duhovni igrokazi ili misteriji u Kievu predstavljali, te da su odatle Ukrajinom zaredili i do skora i u Moskvu došli.

Ali tu valja primietiti, da su ti kijevski misteriji bili poljskoga porietla, poljski pisani, od poljskih djaka predstavljani i tiesnim samostanskim zidom stegnuti, odakle sliedi, da nisu potekli iz grčko ruske, nego iz rimske crkve, te da neidu u rusku nego u poljsku literaturu, koja se od one bitno razlikuje. A što se njihova predstavljanja i nasliedovanja u Moskvi tiče, koja potiču od monaha Simeona Polockoga, pisani su jezikom crkveno-slovenskim, razumljivim samo učenjakom, te su do danas narodu ostali knjiga sa 7 pečata. To isto valja i za misterije drugoga redovničkoga pjesnika Dimitrija, koji je kao metropolit rostovski svoje legende o svetcih u tamošnjem sjemeništu predstavljao a kašnje se i sam posvetio. Razvitku ruskoga pozorišta, koje je sasma pod inozemskim uplivom postalo, nisu ova prikazanja ni najmanje pomogla.

Prvi u Ruskoj pojavivši se glumci bijahu Niemci, koje je car Aleksij Mihajlović u Moskvu dozvao, da se njihovimi predstavami razveseli. Prvi ne crkveni igrokaz predstavljao se je u sobah carice Sofije Aleksijevne od gospodja i gospode njezina dvora, a tuj je bio veoma znamenit po pravac kojim je dramatična literatura ruska imala poći — Molierov liečnik proti volji.

Za vlade Petra I. dolazila su njemačka glumačka družtva u Petersburg i Moskvu, ali car nije za to mario, ako prem se je za svoga boravljenja u Parizu za tamošnje pozorište toliko uzhitio, da je glasovitomu glumcu Baronu začastni mač darovao. Na ruskom dvoru počele su prave igrokazne predstave tekar zacaričenjem Ane Ivanovne (1730), koja je po jedno njemačko, francuzko i talijansko družtvo u Petersburg pozvala, gdje su izmjenice u njezinu dvoru predstavljali, ali tamo se je naravski samo malen broj odličnih gledalaca pozivao.

Kad se je zacaričila Elisabeta, iztisnut je do tada vladajući njemački jezik francezkim i prvi dramatični pokušaji ruskih pjesnika sasma su po francezkom kroju i izgledu. U predstavah tih tudjih glumaca u dvoru imali su kadeti kao koristi ili u baletu ili inače u manjih ulogah sudjelovati. Tim se je u njih probudila želja za nasliedovanjem i oni pokušaju na svoju ruku medju sobom igrokaze predstavljati. Tako se je g. 1750. prva ruskim jezikom pisana tragedija „Horev" od Sumarokova — koji se za to otcem ruskoga pozorišta nazivlje — u kadetnici predstavljala, gdje je kod vojničkih gledalaca nečuvenu pohvalu stekla. Carica dade igrokaz na svojem dvorskom pozorištu ponoviti i budę toliko razdragana talentom pjesnika i predstavljača, da je Sumarokova častnim odlikovanjem i bogatimi darovi na dalje stvaranje poticala, a predstavami u kadetnici u napried lično upravljala.

Ona ne bijaše samo redovito na predstavah nego i na pokušajih nadziraše osobitom brižljivošću toaletu onih mladića, koji su imali ženska lica predstavljati. (Pripovieda se, da je na tih glumačkih vježbanjih jedan nadaren mladić, po imenu Beketov, caričinu milost na toliko stekao, da ga je za kratko vrieme na čast generallajtnanta povisila. Ali carica imala je starijega ljubimca nekakova Šuvalova i njegova žena ljubomorna na upliv, koji je Beketov stekao, dade ovomu na pokusu mjesto ličila otrovanu mast i njegovo lice od toga tako oružni, da je za zbilja caričinu milost za tǫ izgubio i za guvernera u Astrahan poslan).

Kao prvi znameniti ruski glumac spominje se Volkov, neki mladi trgovac iz Rostova, koji baveć se dulje u Petersburgu nadje prilike tamošnje kazalištne predstave pohadjati, koje su ga tako zaniele, da je povrativši se u Rostov utemeljio kazalište, koje je do skora tako na glas došlo, da je carica njega s družtvancem od njega stvorenim pozvala u Petersburg, gdje je g. 1756. utemeljeno rusko dvorsko kazalište, kojemu je bio ravnateljem Sumarokov a prvim glumcem Feodor Volkov.

Za kazalište uzhićena carica trošila je velike novce, da se glumci po inozemcih znanstveno i umjetnički izobraze, a njezin dobar primjer ponukao je i njezine nasliednike, te se je u tom ruski dvor od svih ostalih odlikovao.

Med igrokazi, koji su se predstavljali, bile su u prvom redu tragedije Sumarakovove pak prievodi Racina, Corneilla i Moliera, slabe kopije svojih originala. Ipak se može, uzme li se na um vrieme i okolnosti, posve lahko razumjeti uzhit, kojim su primljeni, a ni ruski pisci ne mogahu zbilja tada, gdje se za blago englezkoga i španjolskoga pozorišta znalo nije, boljih vodja naći do Franceza.

Sretniji nego u tragediji bijaše Sumarokov u veseloj igri, gdje je mogao više crpsti iz zbiljnoga života, kao što se u obće najosebujnije i najznamenitije, čim je rusko pozorište do svojega sada stogodišnjega obstanka urodilo, u području vesele igre nahodi, s toga ćemo pretežno na nju svoju pozornost obratiti.

Neprekidnost razvoja, koju kod svih ostalih kulturnih naroda nalazimo, ne može se u Ruskoj u nijednoj umjetnosti ni znanosti dokazati. To se tumači tim, da izuzam posve lirsko narodno pjesničtvo svi duševni proizvodi malo ne bez iznimke od viših stališa potiču, kojim ne bijaše korien u narodu, koji svoju prosvjetu samo iz tudjine dobivahu, te zato ništa narodna stvoriti nemogahu.

Ova odieljenost samo po inozemskom izgledu obrazovana naroda tumači u ruskoj literaturi mnogo stvari, koje bi inače netumačljive bile. Tako nalazimo n. p. veoma znamenit u nijednoga drugoga naroda nenahodeći se pojav, da je u Ruskoj umjetno pjesničtvo počelo satirom i da su do danas svi bolji proizvodi ruske poezije satirične vrsti.

Bogato plemstvo domaće odgojeno i odraslo u nazorih zapada a najpače Francezke moralo je dakako u doticaju s domaćimi odnošaji na svakojaka čudesa naići, koja njegov ugladjeni ukus vriedjahu ili na ruglo poticahu. Tako se je zbilo, da su poetični talenti, koji su se med aristokracijom razvili, svoju pažnju ponajviše na čudne spoljašnosti i nakazne pojave svoje zemlje obratili i na njih svoju umjeću vježbali, buduć da jim za tankoumnije stvaranje ne dostajaše ne samo ozbiljnosti i uztrajnosti nego takodjer i narodnog temelja, pače oni nerazumievahu ni najmanje poeziju narodnoga života.

Tek u novije vrieme počelo se je to blago kopati, kojim ruski narodni život mnogostruko obiluje. K jednu se je neizmjerni jaz, koji prije narod od plemstva razdieljivaše, znatno zatrpao; obrazovanost počima i medju niže klase ulaziti, te se je iz naroda već pjesnika odlikovalo, koji talentom za aristokratskimi drugovi ne zaostaju, a svježošću i srdačnošću čuvstva jih pretiču.

Pri tom je ipak satirična crtica, koju malo prije napomenuh, ostala pretežnom, jerbo svako bistro pjesničko oko, koje i nije gledanjem zapadnjačkih uzora uvježbano i izprokšeno, opazi u Ruskoj svagdje osobite pojave, koji ruganje pobudjuju. Jerbo u Ruskoj je sva osnova države i družtva postala ne naravskim putem polag potreba narodnih, nego je odozgo silom po inozemskih izgledih samovoljno stvorena i narodu nametnuta. Očito na to udarati dobavilo bi najvećih kazna, neostajaše dakle slobodoumnijim domorodcem drugo nego da boj biju oružjem pjesničtva, da zbiljnost ukažu u odielu priče i tako ju ruglu narodnomu izvrgnu.

Činovničko plemstvo, razdieljeno u 14 činova, u koje je rusko družtvo, negledajuć na plemenitost roda, duha i ćudi, razredjeno, porodilo je u svojem ranom izopačenju svu silu čudnih odnošaja i ljudi, na koje su pjesnici dosjetkom i moralnim gnjevom navalili i zato pohvalu svih boljih i obrazovanijih svojega naroda stekli.

Tako je osobito u novije vrieme sadržaj ruske drame pretežno socijalnim postao i to mu je osebujnost, kojom se najbolje od dramatičnih proizvoda drugih naroda razlikuje, kako će se kašnje nekojimi znamenitimi primjeri dokazati. Ovdje mi je samo to iztaknuti, da u ruskoj dramatičnoj literaturi imade zbilja nešto osebujna i da je to svojina novijega vremena.

Ako se dakle zametak ruskoga pozorišta od prije stotine godina piše, to se time samo vrieme označuje, kad je ponajprije stalno pozorište u Ruskoj utemeljeno, na kojem su se neprekidno igrokazi na ruskom jeziku predstavljali, a ne da se je time ruski duh osebujno i energično objavio, jerbo tomu ne bijaše prije ne samo narodnoga temelja, nego i od vlade bio je svaki slobodniji razvitak učinjen nemogućim.

Poslije ovoga same jezgre tičućega se objašnjenja mogu prisnivajuć kronologičnu nit, pojedine ruske pjesnike i njihova djela što kraće navesti.

Za Katarine II. rusko je pozorište osobito u glumačkoj vještini znamenito napredovalo. Dmitrevskoga, nasliednika Volkovova, poslala je carica radi umjetničkoga usavršenja u Englezku, gdje se je upoznao s Garickom i drugimi slavnimi glumci, koji su njegov talenat veoma cienili.

Rodjena u vieku, u kojem je literatura vladajuća moć u Evropi bila, smatraše Katarina pozorište sredstvom narodnoga obrazovanja. Ona sagradi novo veličanstveno kazalište tako zvano „kamenito“, u kojem je silna množina gledalaca mjesta imala, tako da se je ulaznina na korist puku znamenito sniziti mogla. Osim toga dozvala je u Petersburg na izgled glumcem najbolja talijanska, francezka i njemačka družtva, a na nje-

zinom dvorskom pozorištu morale su najuglednije gospodje i gospoda predstavljati pače i u baletu udioničtvovati. Carica složila je sama nekoliko veselih igara i nadarene gospodje njezina dvora, kao n. p. glasovita kneginja Daškov, činile su po njezinoj želji isto.

Za Katarinine vlade napisano je takodjer sila tragedija, koje su pako sve bez iznimke mlitava nasliedovanja francezkih izgleda. Najznamenitiji nasliednik Sumarokovov kano pisac tragedija bio je njegov zet Knežin, koji se je osobito za starijim Crebillonom poveo, dočim je Katarina volila Shakespeara nasliedovati, te je med ostalimi igrokazi i njegove „vesele žene Vindsorske“ prevela. Ove nas dovode opet k veseloj igri ruskoj, kojoj tada najznamenitiji zastupnik bijaše plem. Vizin, stari dvoranin, obrazovan na universitetu moskovskom, a služivši u ministarstvu vanjski diela kao tajnik grofa Panina. Satira ovoga pjesnika riše čudne pojave, što no jih francezka obrazovanost prošloga vieka u doticaju sa staroruskimi običaji porodila. Njegov najobljubljeniji igrokaz bio je „nedorosl.“ Jedan prvašnji igrokaz Vizinov „brigadir“ nije bio tolike vriednosti kao nedorosl, koji se je do današnjega dana na pozorištu uzdržao.

Svršetkom prošloga vieka pojavio se je novi tragik, kojega je Edip u Ateni osobito zato publici omilio, što je glumica prvog reda, veoma nadarena Semenova, svoje sjajno djelovanje ulogom Antigone započela.

Ozerovov nasliednik bio je veoma plodni Kukolnik, koji je Ruskoj od prilike ono, što je Njemačkoj Raupach bio.

Kano pisac rado gledanih i valjanih igrokaza zaslužuje spomena medju novijimi osobito Polevoj, koji si je preko toga dobrimi prievodi Šekspirovih drama velike zasluge stekao za pozorište.

Godine 1806. izašle su od glasovitoga pisca basna, Krilova, dvie vesele igre „Kitničarnica“ i „lekcija kćerim“, koje su obje mnogo pohvale i stekle i zaslužile.

Amelnicki obogatio je pozorište ukusnimi prievodi, a i u izvornih glumah je pokazao, da je u francezkih pisaca veselih igara mnogo naučio. Osobito se odlikuje dražestnim i okretnim dialogom.

Preskočivši druge talente manje znamenitosti, prelazimo odma na najznamenitijega ruskoga pisca veselih igara Gribojedova, te ćemo se razpravljanjem njegova najznamenitijega djela upoznati s osebujnom znamenitošću ruske komedije.

Gribojedov rodj. g. 1794. u Moskvi stupi pošto je valjano obrazovan te starije i novije jezike izučio, za rana u vojsku, zatim je služio u ministarstvu vanjskih diela, te je kano poslanik na perzijskom dvoru g. 1829, još ne 35 godina star, s ostalimi tada u Teheranu stanujućimi Rusi u jednoj buni umoren.

Pošto je već prije svojim pjesničkim radom na glas došao, složi za svojega prvoga boravljenja u Aziji (od prilike g. 1823.) svoju veselu igru „gore od uma“ t. j. zlo od uma ili točnije kolika je to nesreća biti umnim čovjekom.

U ovoj aristofanskim duhom i dosjetom obilujućoj glumi nacrtao je pjesnik poetičnom slobodom duha, kojoj se je samo dužim odaljenjem iz domovine dovinuti mogao, tako oštro crtanu i sa svake strane točnu sliku ruskoga družtva i njegove izopačenosti, da se je za cielo vrieme života svoga morao toga odreći, da vidi svoj genijalni umotvor na pozorištu ili tiskom razširen po svietu. Ipak to nije ni malo smetalo razširenju. Priepis prijatelju povjeren razmnožio se je čudnovatom brzinom i raznietio srca toliko da je za malo mjeseci bio ne samo u ruku nego i u pameti svih izobraženih Rusa. Koliko ja znam, nejma u poviesti literature primjera, da bi koja komedija bez posredovanja štampe i pozorišta tolik neizmieran i trajan upliv u cio jedan narod imala.

Tek 9 godina poslije svoga postanka došla je gluma (pisac je tada već davno u grobu počivao) na zapovied carevu u štampu i na pozorište, ali tako osakaćena, da je morao prepis potražiti tko se je hotio neokrnjene naužіvati. Ali i cenzurom osakaćena toliko je pritegljive sile imala, da se je obćinstvo svakoj predstavi na malih i na velikih pozorištih kano kakovoj svetkovini radovalo. Vriedno je potražiti uzroke tolikomu uspjehu.

Predmet uzeo je pjesnik neposredno iz života; svaki od njegovih vještački izvedenih karaktera pravi je tip mnogočlanatoga družtva ruskoga; u kompoziciji bile su mu uzorom Molierove komedije, u jeziku Goethev Faust, a slog je iznašao sam i tako je stvorio jednoga kova modernu uzor-komediju, kojoj medju novijimi proizvodi treba para tražiti i izvan Ruske.

Čacki, junak glume, mladi je plemić bez predsuda, kojemu su izvrstni darovi duha i srca brižljivim odgojenjem skladno razvijeni. On ne stiče našu simpatiju zanešenjačkimi djeli i težnjami, nego jedino tim, da je zdrav i svjež čovjek, kojega se prima sve što je istinito i krasno i koji je zato odvažni protivnik svakoga licumjerstva, laži, nenaravnosti. On svoja načela i nazore ne namiće nikomu, ali ne zamučava nigda svoje tanke i dosjetljive presude o vladajućoj naopakosti te tako se zarati s cielim družtvom.

Mužki zastupnici toga družtva, kako jih pjesnik riše, jesu ljudi, koji jedino o tome misle i rade, kako će se po četrnaest prečanica na ljestvah državnih časti što više popeti, prsa redovi (ordeni) pokriti i što više novca skupiti ne izbirući previše sredstva.

Oni preziru sve što njihove težnje neposredno ne pomaže; izobraženost, moralnost, točno izvršivanje dužnosti, domoljubje, poštenje, to su njim prazne rieči. Puzljivi pred većimi, oholi naprama manjim ciene i nenavide jedan drugoga samo po moći, uplivu, naslovih i ordenih.

Takova poznajemo ponajprije Famuzova, načelnika krunske oblasti, velika gospodina i po činu i po uplivu, ugladjenih načina ali u sebi sirova i bez poštenja, najpodliju birokratsku dušu, koji dostignuvši najveću i najbolje plaćenu službu, do koje je mogao doći, sada se više za ništa ne stara nego samo misli, kako bi jedinicu kćerku što bolje udao.

On vreba mlada i bogata pukovnika Skalozuba, častnika, da je možno, još surovijega od sebe, ali on mu se zato divi, što je znao bez vojničkoga znanja i zasluga tako brzo visoko se popeti (karieru učiniti).

Onda dolazi Molčalin, tajnik i factotum Famuzovov, čovjek kukavica, prosta i roda i duše, koji sviralu svira, liepo piše, po najnovijoj se modi nosi, nigda po svoju ne misli i voljicam svoga gospodara sliepo se podlaže, dakle sva svojstva imade dobru karieru učiniti. Ova riblja duša bude predmetom ljubavi Sofijine, koja jedva poodrasla time se oholi, da jednim čovjekom posvema vlada, a on za nju baš ni mrve ne mari, nego se pričinja kao da od žestine ljubavne pogiba, samo da ne uvriedi kćerku svoga šefa.

(Konac sliedi).

O ciepljenju boginja.

Zdravoslovna crtica, napisao Josip D.

(Konac.)

Sad ćeš pravom pitati: što mi je činiti oboli li mi tko u kući od te bolesti?

Najprije valja ti se naravski čuvati svake babarije, vračanja ili tobožnjih universalnih liekova, koji su toliko na glasu za sve i svaku bolest na svietu. Kad bi naše majke znale, koliko tim sebi i djetetu si naškode, tiesnije bi im k srcu priraslo ovo nekoliko rieči i sliedeći savjeti:

Ložnica, gdje bolestnik leži, budi čista i vazda zdravim zrakom provjetrana. Bolestnik nesmije dok groznicu ima mnogo jesti, čim manje tim bolje; čuvati ga valja osobito težkih jela i pića. Mjesto toga daje mu se skuhana osladjena voća i riedku dobru juhu a k piću čista friška voda. Tko premogne daj djetetu u vodi malko četrunčine ili malinovice. Ima li diete proliev, onda će mjesto vode piti izvarak od oriža, kaćuna (salep), vodu od ječmena i slična sluzava pića.

Je li mu koža suha i goruća a ti ga 2 do 3 puta na dan octenom vodom izperi (2—3 čaše octa u kabao vode), leži li otupljeno gledajuć pred sobom kao omamljen, počima li govoriti u nesvjesti i krčeve dobivati, dobro bude, daješ li mu za uho 8 do 10 pijavica (djetetu 2—4). U ostalom mudro ćeš učiniti ako se — do toga li dodje — prije s liečnikom posavjetuješ. Osobitu pako pozornost zaslužuju u toj bolesti oči. Razmetale li se boginje do izpod vedja i počele li se kazati na sluznici istih, onda valja čistom u vlažnoj vodi umočenom platnenom krpicom gnjoj polahko odstraniti, te zatim oko više puta na dan oprati čistom friškom vodom.

Da odvratiš pako boginje od oka, kupati ćeš djetetu nožice u mrzloj vodi, obložit ih gorušičnom kašom a listice kad i kad polahko vunenom krpicom poribati, nebili krv kamo drugamo svrnula te poštedila svega svieta•vriedan vid očinji. Bar tuj treba se osobito našim majkam čuvati svakoga lieka i savjeta pa i najiskusnije tetice ili novice. Inače nediraj u oči da ti bude savjest čista, osliepi li nedao bog diete ni tvojom ni liečnikovom krivnjom, koj nemože ništa zbilja pomoći ni začeti, počima li usljed boginja roženica gnjojiti i izgnjiliti. Kako i zašto se posljednje dogadja, nezna se — a predmnieva se koješta.

Kad se napokon kraste počimaju sušiti, pazit ćeš da ih diete neizgrebe, pa ako mu smetaju namaži mu ih čistim nesoljenim salom, uljem ili maslom. Ako je diete u bolesti jako oslabilo, valja ti ga pokriepiti dobrom hranom i čim boljim pićem a drugoga ti netreba. Jednoč su takve bolestnike strašno mučili: osamili ih za 6—7 nedjelja po bolesti, kurili bi ih i kadili a rublje im izprali soličastim vapnom itd.

U naše je vrieme dakle najbolji liek ili odvraćalo spomenuto ciepanje t. j. presadjenje boginja od krave ili od nje okužena čovjeka na drugoga zdravoga. Kako je Jenner to iznašao, spomenuo sam iz početka, a sada neće biti s gorega progovorim li koju o boginjah kod krave i to baš ob onih od kojih se čovjek ciepa, jer znajte, da se u kravi razvije preko 10 vrsti boginja koje presadjene u čovjeka, sve, osim pravih ili bielih boginja, kako ih Jenner nazva, više ili manje su škodljive dapače nekoje i pogibeljne. Zato valja zapamtiti, da za ciepanje valjaju samo biele boginje, koje ćeš na krvi spoznati po sliedećih prihodih.

Krava će — prije nego li joj se na vimenu pokažu običnih 5—6 puhica — često preživati, premetati hranu, od koje će malo šta pojesti, grozničati, a mlieko joj bude nešto slabije, vodnatije. Često ćeš to jedva i opaziti, nu 3—5 dneva upozorniti će te na vimenu osobito po bradavicah, crvenkaste pupčaste piknje, koje se 7. dana sve više povećaju obkoliv se tamnim kolobarićem. Od toga će dana marva bol oćutiti, postat će nemirna, osobito kad se muze što težko i podnaša. Osmoga dana napraviti će se iz

piknjica čibuljice pune prozirnom čistom mezgrom, kolobarići će na dnu potamniti i razširiti se, živina će opet grozničati. Jedan dan kašnje (9.) počima se mezgrica mutiti, dok sasvim nesgustne i pretvori se u gnjoj, dočim čibuljici na vrhu napravila mala jažica (Delle).

Gnjoj se zatim sve jače suši a 14. dan napravi se na dotičnom mjestu krasta, koja za 22—25 dana obično izpane ostaviv napokon zviezdnatu brazgotinu. I tim je bolest sama po sebi dokončana, zato budi tuj samo mimogred rečeno, da pri tom netreba živinu mučiti običnimi liekovi, već pustit ju na miru da bolest prodje sama od sebe. Naravski, da valja služinčad opomenuti, neka neidu takvu kravu muzti puknjenimi ili pače porezanimi prsti, jer će inače i oni oboljeti. Zato je u Englezkoj svakomu, koj prvi zajavi, da je ta bol med marvom zavladala, opredieljena liepa nagrada.

To su dakle one boginje, koje prenešene u čovjeka, štite ga proti kozjačam i kozicam, mezgrica od njihovih čibuljica sabire se i spravlja za ciepanje na više načina. U staro su doba na prosto uzimali osušenu krastu, koju bi ciepajuć smrvili na ciepilicu i ovu uboli pod kožu kao i mi. Drugi su opet močili u otvorenu čibuljicu slonove ili staklene štapiće, tanke kistice, svilaču itd. napokon i istu ciepilicu, koju bi pri ciepanju smočili, da se osušeno cjepivo stopi i tako lakše u krv predje. Sada se cjepivo sahranjuje u vlasnate staklene cjevčice, koje se zatim na obojih krajih dobro zapečate, da zrak do cjepiva ne dopre i ovo se neoslabi.

Tako sakupljeno cjepivo može se uzčuvati za više godina, bez da gubi svoju odvraćajuću moć, samo ga treba čuvati od zraka, kiseline i nišadora. Ono bude kužno samo za skoro stanovito vrieme, jer je izkustvo dokazalo, da ono uzmogne preko 20 godina slabo ili malo štititi čovjeka proti boginjam. Tako je n. p. god. 1828. u Badenskoj buknula toli silna pošast boginja, da je uzprkos svim mogućim strogim zdravoslovnim naredbam, zakonom i liekom, svaki dan to jača postajala. Vlada napokon neznajuć što naloži da se imaju svi podložnici po drugi put ciepiti, a boginje kao da si jih posjekao.

Cjepivo pako neoslabi nikada ako prelazi koliko mu drago puta od čovjeka na čovjeka samo ako se s njim postupa kako valja. Ujimanje se dakle zrakom slabi, odtalen i pravilo, da se bolestnik nesmije zatvarati u tiesne prostore da neokuži nastajućega i sama sebe.

Nu ne samo od bielih boginja krave možemo vaditi cjepivo već i od tako zvane Pferdemauke, jer su zanimivi pokusi dokazali, da mezgra uzeta od tako bolestna konja, odvraća u čovjeku boginje isto tako kao i obično cjepivo. Loycke je to pokusi dokazao, te htjede dalje vidjeti, jeda li bi takvo cjepivo i s druge ruke kao ono od krave (t. j. od bolestna konja na čovjeka) valjalo, nu pronadje da je takvo cjepivo preslabo, da ne prianja već.

Pošto je ciepanje izkazalo toliko sjajnih uspjeha, dojdoše učenjaci do misli, nebi li i drugim kužnim bolestim, kao crveni (Scharlach) i mrasam tim postupkom stali na put. Osobito ufanje polagahu u ciepanje proti bolini (Syphilis), nu izkustvo ih žalibože ljuto prevari, te se čini da jest i da će biti možda uviek jedini liek proti ovoj bolesti: pouka i ćudorednost. Svaka je od vas, kad joj liečnik ciepio diete, zaufano opazila, da je on namočiv cjepilicu u otvorenu čibuljku drugoga djeteta, ili pako u cjepivo štono sobom ponje, ubô ju tri puta na svakom laktiću pod kožom. Bol, koju pri tom diete oćuti, jedva je tolika da ju slastno sisajuće diete osjeti. A što se brižna majko iza toga dogodilo? U malom sve ono kao da ti čedo oboljelo od kozica. Diete će dakle lahko grozničati, obuzeti će ga nemir a na ubodnutom mjestu dogodit će se ono isto što i kod kozica t. j. 7. dana puha 9. čibuljica, koja zatim zagnjoji, pukne i osuši pokriv se krastom, koja napokon 15 do 20 dana odpane, ostaviv za sobom 3 do 4 zviezdnate brazgotine, koje će momak kad uztreba liečniku pokazati, da se ovaj osvjedoči, je li bio ciepan ili ne. Pošto je diete ciepano najbolje bi bilo nedavati na ranu ništa, do li čuvati ju u miru od prašine i smrada. Nu diete riedko li je mirno, ono bi igrajuć se preneslo cjepivo i na druga mjesta tiela, te tako nehotice okužilo ustašca oči ili nosić s čega bi na posljedku moglo zlo biti. Zato će revna majka oviti čedu ranicu čistim platnenim otarkom, da ju prstići nezgrebe. U ostalom biti će liečnikova dužnost dobro pripaziti na diete, te ga i opet po drugi put ciepiti ako se cjepivo u prvi mah nije uhvatilo. Posliednje moglo bi se dogoditi s više uzroka. 1. Ili nije liečnik ciepio kako valja da je učinio, što će se danas jur riedko dogoditi. 2. Ili je diete koje se ciepilo krivo: bud što mu naime koža bila predebela, tvrda i jaka, a cjepilica zato nije do podkožnih vlasožila dospjeti mogla. Zato prije nego li vam diete liečnik naciepi nastojte, da mu bude koža, gdje po prilici znate da će ga na laktiću ubodnuti, mehka, čista i zdrava, što ćete postignuti umivanjem čistom vlažnom vodom i polahkim površnim ribanjem laktića vunenom krpicom, čim ćete krv na ovom mjestu navrnuti i uspjeh ciepanja pogodovjeti. Ili je 3. cjepivo bilo preslabo. Nevalja ga naime uzeti od još nezrjele ili ogrebene ili napokon iztisnute čibuljice, već od okrugle ciele sasvim prozirne i to baš 8. dana gdjeno su i boginje u najljepšem svom razvitku. To je pravo dobro cjepivo. S toga sliedi, da bi najbolje i najsigurnije bilo, kad bi mi cjepivo uzimali ravno s bradavice na vimenu bogi-

njave krave, akoprem, kako već rečeno, neće ni prava dobra mezgra od čovjeka na čovjeka uzmanjkati samo ako je dobro i shodno sačuvana.

Nakon toga znam da ste željne znati: Kad da diete ciepite? Zdravo li je i čilo, kad god vam drago, nit vam se treba brinuti za godišnje doba ni za godinu mjesece ili dane čeda, jer izkusni liečnici uvjeravaju nas, da u slučaju nužde možemo diete ciepiti jur 14. dana po narodjenju, pače zavladaju li po mjestu boginje, tad valja čim bolje žuriti se, jer mnogobrojna izkustva dokazuju nam, da ciepanje već nehasni ako je bol već u tielu zaklicala.

Nu ako nije straha ni pogibelji, biti će bolje, počekaš li nekoliko mjeseci, dok djetetu koža ponaraste, dozrije i na pravo se ustroji, da uzmogne cjepivo dobro i u dovoljnoj mjeri u krv upiti. — Uz to je diete za prvih mjeseci vrlo ćutljivo i razdražljivo a osobito kad počima zubiće dobivati, zato je najbolje ciepiti ga kad su mu već probili prvi zubići. Ako li je diete gliboboljno, mršavo, mlohavo ili drugčije bolestno, počekaj da prije ozdravi, da se oporavi i okriepi pa ga istom onda daj ciepiti. Buknu li u okolini boginje, mudro ćeš učiniti, daješ li ga po drugi put ciepiti.

Dugo se učenjaci prepirali: koristi li ciepanje ili ne. Znanost nam dosele toga pitanja nemože riešiti, nu zato su statistički podatci puni izkustva, koji govore za korist ciepanja, i ako ne neograničenu i vječnu, jer kako rekoh preko stanovita vremena izgubi cjepivo svoju odvraćajuću moć, koju će naravski opetovanim ciepanjem i opet zadobiti. Nadalje se izkustvom pronašlo, da u ciepanih prelaze boginje u kozice, koje su kako već znate blažije, neškodnije, a uzmemo li napokon u obzir da se boginje prije Jennera pojavljaju 3—4 puta na godinu, tad nemožemo zaista zaniekati valjanost tomu velikomu i spasonosnomu obretu, tim manje što smo opetovanim ciepanjem (revaccinirajem) u stanju, očuvati čovjeka ma i doživotno proti boginjam. A od naših majkâ napokon svaka znade, da ciepanje naškoditi neće, a pomoći može, akoprem protivnici ciepanja tvrde baš obratno, veleć, da se ciepanjem prenašaju razne bolesti, od kojih da je najpogibeljnija bolina.

Nu dosele neznade se za toli silni broj tako okuženih, a nit bude sviestnu i vrstnu liečniku težko spoznati, je li diete od koga će ciepati zdravo ili ne. Odtalen sliedi, da će liečnik morati dobro i potanko pregledati diete od koga ciepa, a potrebno li je, majku i oca mu, ako prem su opetovani pokušaji pokazali da — ako se n. pr. cjepivom bolinava djeteta naciepi zdravo diete nu tako da oduzeto cjepivo bude čisto i nepomješano krvlju bolinava čovjeka, bez boje dakle i prozračno — da će novociepano diete ostati ipak po svoj viek sasvim zdravo i čilo. Dočim, ako je cjepivo bilo pomješano s krvlju dotična djeteta, naciepano tako diete dobit će baš onu istu bolest košto ju ima diete od koga mu se cjepivo oduzelo. Zato zakon strogo nalaže, da cjepivo za kalamanje ima biti sasvim čisto, vedro bez boje i prozirno.

Nadalje vele protivnici ciepanja, da od onog dana, kako je diete ciepano, sve njegove bolesti kao glivice, masne, crven itd. budu gore i pogibeljnije.

Nu to nije tako, jer se na jedanput dokazalo, da sve ove bolesti nisu sada, po cjepanju, ništa gore ili ljutije nego li što bijahu u staro doba, gdjeno ciepanja još nije bilo. Mirni tajni pošastni duh mienja s krutim i nepogibeljnim po prirodnih zakonih dosada nepoznatih.

Nu zdravlje jest zaista veliki dar naravi, koj pako zahtieva od nas, da ga svaki dan iznova zaslužimo i to dobrim uzgojem, uzdržavanjem potrebne umjerenosti i strogog reda u životu, za to poslušaj majko, daj svoje diete ciepiti, jer je bolje vjerovati nego li sumnjati, bolje strašiti se nego nemariti, bolje u čas potražiti lieka nego li tješiti se u skrajno vrieme nestalnom nadom. Tim završujem mile sestre ovu crticu, nu da mogu, prije bi u naše cjepivo prenjeo i onu moć ljubavi i viernosti za mili svoj rod i domovinu, koja čini narode slavne i sretne!

LISTAK.

Narodno kazalište. U posljednje vrieme davana je krasna vesela igra nagradom ovienčana od Schauferta „šah kralju", zatim Scribeova „priča kraljice navarske", „nadripisar", „obrstar od 18 godina", „njezin prvi muž"; no osim toga pružila nam se ovoga mjeseca prilika viditi dvie izvorne stvari: novu hrvatsku operu „Ban Leget", kojoj je libreto sastavio dr. Ivan Dežman a glasbu Ivan Zajc; nadamo se, da će „Vienac" o glasbi progovoriti obširnije. Drugi izvorni proizvod jest „amerikanski dvoboj", vesela igra u 1 činu od Velimira Gjorgjevića. Ova je vesela igra dobro u scenu metnuta, zato i djeluje umah s početka. Inače nemislimo, da bi se u zagrebačkom životu našle slike onakve, kakve nam pisac pred oči dovodi; spletka je dosta nezriela, a samo izmirenje ni malo duhovito, a osim toga vrlo slučajno. Iz pozornosti, koju obćinstvo posvećuje izvornim komadom, kojim je čin u našu domovinu stavljen, zaključiti se može, da za narodnoga dra-

matika ima dosta pobude, samo bi valjalo da se već jednoč počme raditi na ovom dosele vrlo malo obradjivanom polju Hrvatâ. Uza sve izbrojene mane može se „amerikanski dvoboj“ davati i više puta kao nedjeljni komad, ako se već odobrava to, da u nedjelju može proći što je manje dobro. Spomenuti ćemo i to, da je kod predstave Bana Legeta izazvan bio po više puta g. Ivan Zajc, a kod predstave „amerikanskoga dvoboja“ pisac g. Velimir Gjorgjević.

Matica ilirska držala je 17. ožujka svoju glavnu skupštinu u narodnom domu; a članova se sabralo vrlo malo, što nije dobar znak, jer se čini, kao da popušta kod članova zanimanje za ovo družtvo. Iz izviešća tajnika g. Ivana Zahara razabiremo, da se književno djelovanje matice dade svesti na jedno glavno poduzeće: na podupiranje „Vienca“, za koji matica daje na godinu 800 for. a zato svi njeni članovi dobivaju list bezplatno. Dug, što ga matica duguje štamparu Albrechtu za štampanje Vienca, izplaćen je na toliko, da ostaje matičinoj blagajni za god. 1872. platiti još 490 for. Iz Draškovićeve zaklade nagradjeno je dohodkom od god. 1870. djelo dra. Dežmana: „Čovjek prama ljepoti i zdravlju“; a za god. 1869. biti će nagradjen prevod gospodje Marije Fabkovićke pod naslovom „dogodjaji zalogaja hljeba“, koji je već pod štampom a samo je zato zakasnio, što ga je prije valjalo temeljito popraviti, koju je zadaću izveo g. Janko Jurković. Za god. 1871. nije se nijedan natjecatelj prijavio, što je žalostan znak naše književne djelatnosti, pošto je nagrada dosta znatna — do blizu 700 for. Nadajmo se, da će bolje biti g. 1872. Tajnik nalazi razlog književnoj mlitavosti u žestokoj političkoj borbi, koja odvraća oči naroda od njegove književnosti. Prodaja knjiga bijaše g. 1871. slaba, jer je unišlo u blagajnu samo 80 for. 82 nvč., a zaklada za izdavanje pučkih knjiga dobila je 62 for. 5 nvč. iz prodaje knjiga, pa je ove novce i k tomu 25 for. kao kamate od grada Zagreba dala matici u ime duga, te je tim ostala dužna Matici još 313 for. 97 nvč. Prošle je godine odbor za izložbu prigodom prve skupštine hrvatskih učiteljâ odlikovao Maticu za knjige izdane njezinom nakladom častnom „Priznanicom“. Tajnik spomenu, kako je riešena prepirka izmedju Matice i zem. vlade radi suviška izplaćena ovomu družtvu u ime zaklade Draškovićeve. Družtvo je uvidilo, da je zem. blagajna platila pometnjom 1441 for. 35 nvč. više, pa je taj novac vratilo zem. blagajni, koja će prema odredbi pokojnoga grofa Draškovića dati taj novac za školu brckovljansku.

G. Fr. Kuhač-Koch imenovan je profesorom i podravnateljem na glasbenom zavodu u Zagrebu; a rodoljubi drže, da je ovim imenovanjem načelo narodne glasbe učinilo opet jedan korak k pobjedi svojoj.

Umjetnost. Izašla je „Ratna pjesma kosovska“, zbor za četiri mužka glasa složio ga Vinko Hendrich, a nagradom ovienčala „srbska zajednica“. Ob ovom skladbotvoru glasi ovako sud čuvenoga profesora Förchtgotta - Tovačovskoga: „Ovaj skladbotvor je hvale vriedan, choral je vrlo liep, pa uz dobro nianciranje može učiniti krasni i plemeniti utisak.“ Naša pjevačka družtva a i ini prijatelji glasbe imadu tako liepu priliku nabaviti si novi narodni skladbotvor.

— G. F. Š. Kuhač-Koch izdao je štampom dvie svoje kompozicije i to: Začinku za mužki zbor (op. 31.); i Ljuljanku, pjesmu za žensko grlo (op. 30.), koja je štampana biela u „Viencu“ prošle godine. Oba skladbotvora mogu se dobiti u knjižarah zagrebačkih, a stoje svaki samo 20 nvč.

— Zemaljski odbor kranjski razpisao je prije dvie godine dvie nagrade za dvie nove slovenske operete, jednu sa 250 for. a drugu sa 200 for. Na podlogi razsudbe pražkih ocjenitelja dobio je prvu nagradu skladatelj Förster u Ljubljani za muziku k opereti „Gorenjski slavček“, kojoj je libreto sastavila Luiza Pesjakova. Druga opereta „prepir o ženitvi“, od učitelja Hribara (tekst od Grabrijana), nagradjena je samo sa 80 for.

Književnost. „Prosvjete“ 6. broj ima ove sastavke: k preuredjenju pučkih školâ (konac) od Stjepana Basaričeka; životopis dra. Miroslava Dittesa, od M. Jambrišakove; nastavni plan Cilerove vježbaonice u I. razredu; pedagogijske slike; razjasnenje učevne osnove za pučke škole u vojnoj krajini od M. Stojanovića; razne viesti i dopisi i obzor.

— Njemački spisatelj Eduard Breyer, rodom Hrvat, napisao je već prije jedno dvadeset godina u njemačkom jeziku više pripoviedaka iz hrvatskoga života i poviesti, tako: „Tatari u Hrvatskoj i Dalmaciji“, „Hrvatica“ „Pandur“ itd. — Neki Jakob Breyer u Gracu poziva sad na predplatu na drugo izdanje prvih ovih pripoviedaka, te veli, da polovicu čistoga prihoda poklanja stradajućim u Hrvatskoj i Slavoniji. Obe će pripoviedke izaći u jednom svezku od 300 strana i stojati će 1 for. 25 nvč.

— Častnici u srbskoj vojsci, Ćurić i Protić prevode od Rüstova „francezko-njemački rat 1870 do 1871“, te su već izašla dva svezka, koja dopiru do bitaka okolo Metza od 2. do 6. kolovoza.

— U Trstu izlaziti će u svezcih šaljivi spisi pod imenom: „Svetilnica, zlata knjiga za veselo slovensko ljudstvo“. Ciena svezku 20 nvč.

† Dne 9. o. m. preminu u Zadru u 71 godini svoje dobe Andrija Stazić, hrvatski književnik, nekada učitelj glavnih učiona u Spljetu i Zadru, kašnje u miru i nagradjen zlatnom medaljom za nastavne zasluge. Stazić je izdao različite knjižice za djecu, za tim hrvatsko-talijansku slovnicu: „Grammatica illirica pratica secondo il metodo die Ahn et die Ollendorf“, koja je doživjela tri izdanja itd. Posljednih godina bavio se Stazić sastavljanjem velikoga riečnika hrvatsko-talijanskoga po talijanskom, što ga izdade Accademia Crusca; ostavio ga u rukopisu. Pokojnika hvale takodjer kano poštenjaka i rodoljuba. Viečna mu uspomena!

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: Dr. Ivan Dežman. Tisak Dioničke tiskare.

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 13. U Zagrebu dne 30. ožujka 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

TERESSA DES LOS DOLORES.

II.

Ples u Alkazaru.

Velik je to bio blagdan za svu Sevillu, blagdan za siromaha i gospodina; gospodin se obukao u svilu i zlato, siromah krpe svoje popravio, cviećem našarao, pa tako on kano i gospodin s veselim okom, s radostnim srdcem hitio prama onoj strani, gdje je Guadalkvivir prelievao srebrne valove, gdje je Alkazar širio svoje čarobne vrtove.

Alkazar je danas prvi put poslje sto i više godina obukao svečanu odoru, prvi se put poslje šest viekova sjetio starodavne slave i sjaja; ponosan, sretan buči nalogom nebrojena svieta, ječi romonom skladnih andaluzijskih pjesmica; sokovite glasove muzike hvata lakomo u svoje mirtove gajiće, u šume ruža i naranča.

I harem Omarov nije kano obično mrk i pust, i u njem vlada veselje i razkoš; kano da ga se dodirnula čarobna rieč uskrsnuća, prenu se iz duboka sna: po sobah krika vika kano u svetačno vrieme kalifa, kad su kupili svoje vojnike, da u svetom ratu ukrote ostanke kršćana, u nepristupne gore pobjeglih; riečit kano duh velikoga Fernanda, kad bi sakupio svoje viteze i gospodu, davao jim gostbe — propjev sjajnih obdulja.

U vitežkoj dvorani, nosećoj ime kralja Rodriga, u mramornoj svetinji Ommiada, bilo se je sve, što samo ima u Sevilli hidalga, što se samo broji plemenitih djevica crna oka i svilenih kosa, i matrona s ponosnimi imeni, što samo ima Andaluzija potomaka od svojih starodavnih junaka — toga biserja dražesti i sjaja — sve se je tu bilo sakupilo, ter se zabavlja, razblažuje i pleše.

Don Ramoz Silva di Medina Sidonia, podkralj Andaluzije, ogranak množine onih vitezova, što su nekoč lomili koplje o srebrne oklope Maura, o kamenite toljage Meksikanaca, o mjedne štitove Niemaca, Holandeza, Engleza i Galla; grand prvoga reda, grand, koji je samo pred bogom izvoljivao odkrivati svoju oholu glavu, gospodar trideset dobara, šest grofovija i dviju kneževina, vitez kalatravski i alkantarski, daje gostbu, pa bi htio, da ta gostba bude vriedna starodavnoga imena Silvâ, vriedna njegova dostojanstva, vriedna One, kojoj na čast ju daje — toga nježnoga cvietka guadalkvivirskih livada, bisera kastilskih djevica, Donne Teresse des los Dolores, liepe kćerke Dona Hernanda di Santa Fè, grofa Kordovskoga, ljubimca i pouzdanika kneza mira i Alkudije, ohologa i lukavoga Godoja.

Don Hernandez, premda je bio Španjolac po rodu i predjih, premda je bio grand kano i Don Silva, i grof poput njega, i vitez kalatravski, kano što je to nekoč bio i krvavi Alba knez Toledo: ipak je odhranom, glavom i srdcem bio Europejac, kukavan patvor civilizacije, zlatnom vanjštinom liep, a sliep duševnim krpežem ćutâ i vjere.

Od studenoga sunca britanskoga i galskoga, pod kojim je mnogo godina proboravio, i od hladne krvi njemačke, što mu u žilah od majke Niemice teče, ostinuše djetinski domorodni ponosni sni, razstroji se duša i srdce grofu Kordovskomu; vlastita korist, a ne Španjolska, to mu je kumirom; uspomene hrabrih nadzavistnih predji, to mu je ludošću; junačka žrtvovnost kneza Infantada ili Escoissa, to mu je neplodno pustolovstvo mladih ugrijanih glava; — on vjeruje u razum, a razum mu nalaže, da se podloži ratobornim Gallom, jer u njihovih je rukuh ciela pokrajina, vlada, zarobljeno zlato, bogata imanja samostanom oteta; nalaže mu, da

plazi i laska Godoju, jer ovaj podli ministar trguje s vladarovom milošću, pače što više, trguje s milošću istoga Napoleona.

Ali ako je pravi ponosni Kastilijanac, hidalg, potomak Cida i Gonzalve kordubskoga s ogavnošću oči odvraćao, s prezirom se uklanjao grofu Hernandu: to su ipak svi, staro i mlado, bogato i siromašno, štovali, obožavali krasnu njegovu kćerku, kraljicu sevilskih granata, kao što je pjesnik neki zvao Donnu Teressu des los Dolores...

Pak ipak nije to bila krasota, kakovoj se je običavao diviti, i uz romon gitare slavu pjevati Iberac: oko je u djevice, uz crne kose, bilo modro, stas vitak i gibak, lice neprokapalo od žara jarkoga južnoga sunca; a što je najviše, nije se odievala crnom domorodnom mantilom, niti zavidnom baskinjom, tankimi čipkami izvezenom, nego bezbožnom odorom europejske Francuzkinje, odorom, koju su važne Iberke odbijale onda od sebe s ogavnošću, kano izum vraga za pogubu dušâ, koja nije mogla sasvim pokriti niti voljkih ramena, niti sniežnih ručica, niti sitnih nožica.

Uza sve to, kad je koja majka i matrona, Španjolka dušom i tielom, ili koji otac, zabrinut za viečnu i vremenitu sreću svoga sina, videć, kako se lomi za dražestnom groficom, kako joj požudno hvata poglede, ili joj izvabljuje milostive izraze, kad su velju ti i takovi uzprezali tu navalu, pokazujući na odielo i pokvareni tudjinstvom značaj djevojke, oni bi žurno odgovarali:

— O varaš se, otče, varaš se, majko! Teresitta, premda joj je odjeća galska, barbarska, premda su gola ramena, a prsa na polak pokrivena, ipak je dušom i srdcem Španjolka, kano i ti, Sennoro, kano i naše babe i prababe. Tko će ma i najneznatniju ljagu naći u njezinu poštenju, u njezinu radu? Neslovi li svojimi kriepostmi i dobrotom kano i krasotom lica, kano i alabastrovom frižkoćom tiela? Jedina bi odora mogla donieti kakav uštrb dobromu joj glasu; ali zar neznate, tko joj nalaže, da se tako nosi, zar nepoznate grofa Kordovskoga? Biedna je djevojka možda potokom gorkih suza oblila sniežnu odoricu, kad je morala nju a ne crnu domorodnu našu mantilu na se udariti; ali otac je zapoviedio, a njegova volja mora biti zakon kršćanskomu djetetu.

— Dà, imaš pravo — zamrmlja stari hidalg; — ali zar neznaš za našu poslovicu: kakov otac, takav sin? Grof je neprijatelj svoje domovine, a prijatelj oholih Gala, pa bog zna, kakve se misli neroje u glavi, kakovo srdce nekuca u prsijuh njegove kćerke! O, čuvaj se, sinko, grieh je iztočni, ta to znaš iz svetoga pisma, po prvoj ženi Evi na zemlju sišao; čuvaj se, sladak otrov obično težak jaram za sobom nosi...

Mladić bi slušao ove i slične rieči s pokornošću, ali tek što bi one prozujile, već bi stajao kod liepe kraljice plesa, već bi se okom, dušom i srdcem otimao za njezinimi pogledi, već bi uhom upijao skladnu glasbu zvonkih joj rieči...

Polnoć je jur davno prošla: sitna rósica, te suze (po jednoj od koranskih sura) angjela čuvara, prolivene na nesretnu zemlju, već titraju po sokovitoj travi, po tamnozelenom lišću mirta, a nebom se prolieva ružičasto crvenilo zore; kad al po Alkazaru romoni jošte skladna glasba, ples u cielom svom sjaju jošte huči, biesni: živahni su se plesači u živahnom El-Olanu, strastvenom tom sevilskom plesu, poraztrkali po mramornom podu dvorane vitežkoga Rodrika, donna Teresitta na čelu: njezine lagahne nožice, čini se, samo se preko volje, samo slučajno dodiraju zemlje; njezin stasić okretan, skladan, prozirnim svilenim šalom prikriven, uvija se, okreće se, prigiba se tragom čarobne glasbe, prsa se nadimlju, srdce strastnije kuca, na licu blista svieže rumenilo.

Vienac liepih mladića okružuje plesnim virom zahvaćenu djevojku — svakoga se misao i oko utapa u njenom plesu, utapa u njenom oku: Viva, viva! zametnu se tih, s početka amo tamo prišaptnuti šapat, ali iznenada zaori on po cielom prostranstvu dvorane; poput lica sad i čelo gori djevojci; izmučena plesom, sa šumom u prsijuh, sa šumom u glavi, baci nemarno na sniežna ramena šal od gaza, izleti izsred plesnoga kruga i sjede na podanu si stolicu.

Okolo djevojke u čas se skupe razni skupi, oko uha joj se križaju različiti izrazi, zvuče pohvale, udvornosti; ali u svih pod studenom koprenom družtvene obzirnosti vidiš i opažaš žar strastvenih ćućenja, vatreno kastilijansko srdce; raztreseno sluša jih grofica, još raztresenije odgovara: modra joj zienica siže daleko, nezadržava se nimalo na viencu bogatih hidalga i granda, očevidno traži nekoga, ali koga, to zna samo srdce djevojke.

I eto, protisnuv se s mukom kroz nalogu plešućega svieta, kod stolice groficine stade neki mladić: uzrasta je bujna, čela visoka, nad kojim se je kosa razbujila u vitice, gusti crni brkovi zasukali se, s obiju strana ponad koraljnih ustnica; odora mu čudna, tudja. Mundura tamno-modra s crvenim ovratkom, a srebrne se naramnice blistaju na ramenih; na prsijuh dva znaka neporočna junačtva; zlatna emaljirana zviezda na tamno-crvenoj vrpci, i pol zlatna orla pod željeznom krunom...

Liepo lice djevojke življe još plamti nego li prije; u modrom oku očevidna sreća i ponos, kano da govori, dovikuje hrabromu mladiću: Gledaj me i ljubi, tà vidiš, svi me slave, obožavaju; ali oko junaka nerazumije ovih rieči, hladno oko i studeno; pa premda mu posmjeh ustnice obliće, posmjeh je ipak

taj tako mrtav, kano da ga potiče prekomjerna muka, pače i poruga, ne pako razkoš srdca i duše.

Nevoljna grofica lahko uzdrhta, studeni pogled inostranca kano da joj je proniknuo u dubljinu srdca, i smrskao najmilije, najčarobnije sne: ah! da ju je duže tako gledao, bile bi joj se jamačno potokom oborile suze niz lice, a i nebi jih bila prigušila. Španjolka, kad ljubi, neljubi samo za sebe, nego i za sviet, nezna pritajivati svojih ćućenja; al inostranac shvati muke djevojke, sva njegova čudna ljutost, sva divlja tajna bol mahom izčeznu, ter mu samo njezini ostanci izmamiše iz ustiju ovo nekoliko rieči, koje joj je francezki u uho prišaptnuo:

— Liepo plešeš, Teresitto!

Pogleda ga pogledom, u kojem je bila pomješana radost i žalost, pokornost i ponos, prošnja i izgovor ujedno; odgovori:

— Radi tebe i s tobom sam plesala, Ivane! —

Mladić se malko nasmjehnu, privuče praznu stolicu k stolici grofičinoj, i sjede do nje; malo mareć, što je barem deset granda prve vrsti, toliko hidalga, grofova i knezova stajalo naokolo u ponosnoj pokornosti, primi tresuću se ručicu djevojke, poljubi ju u ruku, i reče:

— Oprosti mi, oprosti, Teresitto, ali ja, diete sjevera, čovjek leda i ljubomornosti, niti netajim, s čega me srdce boli, niti nerazumijem, kako treba, vas Španjolaka; vidjeh te malo prije plesati, srdce je tvoje žestoko tuklo pod svilenom odorom, potresalo tvojima labudjima prsima, u oku je plamtila radost, veselje, oko tvoga se vitkoga pasa požudna ruka nekoga drugoga a ne moja obavijala, bila si s njim sretna, a ja sam mislio, da si u onaj par zaboravila na mene, da je tvoje srdce daleko bilo od moga, da je daleko pobjeglo s prvim zvukom glasbe, s prokletim virom pomamnoga plesa.

I djevojka se uzajamno malko nasmjehnu: bila je Španjolka, pa je li mogla prezrieti lavu ljubovnikovih ćućenja, požar njegovih rieči? Oko joj ponosom plamnu: dakle kako je hrabar, tako umije i ljubiti, ta joj misao na um pade, pak odgovori nježeći se i ukoravajući malko:

— Ti si ljubomoran, Ivane, to je ružno, pak da još imaš razloga, ali onaj, što je sa mnom plesao, to je diete.

I zatoči modro oko krugom svojih štovatelja, i ustavi ga na plesaču, s kojim je malo prije plesala: bilo je to doista diete, ali diete Španjolac: mladić najviše od sedamnaest godina, suh, blied i nizak, ali provaljeno mu je oko blistalo zlokobno izpod crnih obrva, čelo su mu uzrovale duboke brazde, na ustnicah se cerio posmjeh: takov je posmjeh Salvator Rosa uciepio bačenomu u dubljinu pakla sotoni, a Buonarotti je takovim nadario duše na viečnu propast odsudjene. Mladi se junak srete s tim posmjehom, srete se i s pogledom djeteta, pak i nehotice uhvati rukom balčak od sablje, kano da se je sastao s najljućim svojim neprijateljem.

— Ti ga poznaš, Teresitto?

— Njegova je mati prijateljevala s mojom majkom, u isti smo se dan rodili, nekoliko prvih godina života sproveli smo skupa.

— Pak on da je diete, kažeš?

— Tako mi se čini, jer kako ti rekoh, niti godinu dana nije stariji od mene, osim ako sam i ja stara, a onda nije ni za tebe velika dika, što si se u skučenu staricu zaljubio.

Smijala se dražestno, junak nevrati posmjeha, već samo reče: — Da znam, što je strah, bojao bih ga se; on da je diete, s onim sotonskim pogledom, s onim paklenim posmjehom! On te ljubi, Teresitto.

Djevojka udari rozgotom u smjeh: Što je s tobom danas, Ivane, kakova ti je čudna pomama pamet osvojila? Pogleda davnoga druga djetinstva, pa dosjetka, što joj je jur igrala na jeziku, ukoči se na njem, ona problied i malko uzdrhta: i nju je svladao posmjeh i nju je svladao pogled hidalgov.

Mladi junak, odviše zaokupljen svojimi misli, neopazi toga nemira ljubovnice, reče joj tiho:

— Teresitto, jednu te ljubav molim.

Djevojka klimnu glavom, kano da tim niemim znakom hoće da kaže, da će i posluhnuti i zadovoljiti želji vjerenikovoj — on progovori:

— Dopušćam ti plesati, pače pleši, s kim te volja; želim te vidjeti liepu, želim, da te cieli sviet, ciela Sevilla slavi i obožava; ali molim te, zaklinjem te, nepleši s njim više, s tim djetetom starcem; ah, ti neznaš, nepojimaš, kako mi svaki njegov pogled, svaki izraz muči srdce i pamet zajedno; videć ga kod tebe, videć te uprtu na njegovu ramenu, kružeću se s njim u plesnom viru, srdce mi puca, ne od ljubomornosti, o nipošto, drugo ga neko ćućenje boli, kakovo? sam sebi neznam kazati.

Ode.

— El rej don Morso, El pié del Gibao, El pavane, što ti drago Donno — šaptnu u uho djevojci meki glas, skladni, zvonki: ona ni nemisleći ni nehoteći, onako samo poda mu ruku, ali ju trgnu zajedno, kano da se je žeravice dotakla. Po odlazku mladoga oficira, kano da ju je angjeo čuvar ostavio, kano da se je duša razišla s tielom, uhom hvataše izraze, nerazumievajući jih niti nedokučujući, u glavi joj šumljahu divlje, riečmi vjerenika probudjene misli, neuredno maštanje: podajući ruku plesaču, niti ga nevidje, tekar uzstajući srete se s ognjevitim okom, s pogrdnim posmjehom druga svoje mladosti, Dona Alfonsa di Guevra.

*

— Ne, per Dio ne, Sennore, slaba sam, umorna, plesati nemogu, neću.

I uzdrhta grozničavo, i na čelo joj provališe debele kaplje pota.

Alfonso di Guevra proniknu svojim ognjevitim izviedivim okom u glavu, srdce i dušu djevojke, shvati ju, jer reče pogrdno:

— Ne, jer si umorna, slaba, Senoritto di Santa Fé, grofice Kordovska, i odviše izgovorâ za biednoga hidalgu Alfonsa di Guevra; ali htiej mi kazati, jesi li umorna i slaba za sve štovatelje, ili samo za mene jedinoga?

Djevojka se strese, zašuti, starac-diete nastavi glasnije:

— I kaži mi, je li volja tvoja zbilja tvoja volja, neprisiljena volja Španjolke Iberke, djeteta Seville, Alkazara, Teresitte des los Dolores, ili pako volja tudja, inostrana?

U riečih Dona Alfonsa bijaše toliko pogrde, oholosti, prietnje, da je djevojka opet drhtnula, ali ne više od bojazni i straha, već od ponosa uvriedjene u svojeljubljuu Španjolke, od ponosa moguće vladarice — velikim modrim svojim okom pogleda mladića, jednim pogledom skrši očaranu mu moć, snagu, volju, te mu još porugljivije, nego li je on ikad progovorio, odgovori:

— Odkada je, plemeniti hidalže, nastao u našoj Sevilli običaj, da ženska, Španjolka, plemenita krv, mora za svoje čine i želje odgovarati kojekomu, svakomu, komu se prohtije pitati?

— Kojekomu, Teresitto? Zar sam ja kojetko za tebe? — odvrati diete-starac u očevidnoj sdvojnosti i očajanju: zar je to zbilja tako, zar ja već nisam ništa za tebe, uprav ništa?...

— Možda i jest tako kako kažeš, Sennor-e, dà i jest, per Dio immortale, kunem ti se, i bit će tako, dok se hidalg Alfonso di Guevra nesjeti, kako mu se treba vladati prama ženskoj, prama Španjolki, prama čistoj plemenitoj krvi, a i kako mu se treba vladati prama samu sebi.

Uzstade sa stolice, kano da joj se neće duljiti razgovora, pa s dražestnim posmjehom na koraljnih ustijuh, s veličanstvom kraljice, kad zlatnim ruhom daruje viteza, pruži ruku nekomu blizu stojećemu mladiću, malo mareći, tko je, i jakim glasom reče:

— El pié del Gabao, ako Vam je s voljom, gospodine.

Mladić, sretan s poziva, ponosan s izbora, brzo se u ples tisnu. Kolo se hidalga i granda otvori kano roj krasnih leptira, kad se sunce o zahodu s obzorjem oprašta, lievo i desno, izčeznu u plesnom viru, sred naloga svieta, napunjujućega dvoranu kalifa.

Samo jedini Don Alfons osta na mjestu, i snažnom rukom stisnu bliedo si čelo, rek bi, boji se, da mu se na komade neraznese, stisnu crne svoje ognjevite oči, kano da se boji, da mu duša, ugnjetavana prevelikom mukom, na nje neizleti; — ali samo nekoliko časova potraja to sdvojno stanje: ustane sa stolice, na koju se je bio bacio po odlazku Teresitte, potrese cielo tielo poput krvoločna tigra, kad se na boj sprema, i oko mu se umiri, s čela nestane nabora, pa sa studenim smiehom na ustijuh zaroni u plesne vire, i na drugoj se strani dvorane ustavi.

Blizu njega razgovaraše se mladi inostrani vitez, okružen što odličnijim po dobi i dostojanstvu plemstvom, s podkraljem i s grofom Kordovskim.

— Tko je ono? — zapita diete nekoga od svojih prijatelja.

— Kako to? Zar neznaš, odakle je k nam spao? To je pukovnik Napoleonove straže, njegov ljubimac i pobočnik, jedan bič, jedan silnik više za našu biednu Španjolsku.

— Dakle Francez?

— Nije, to je sin dalekoga sjevera, pokrajine leda i sniega, Poljak, kako se zove?.. čekaj... ali tko da to izgovori... hrapavo i divlje...

Netko se treći uplete u razgovor i reče:

— Pukovnik je tekar večeras prispio u Sevillu, došav prije svoje pukovnije, koja će sutra stići; biti će to velika svetčanost; kažu i to, da je zaručnik donne Kordovske.

— A tako, kazivala mi je o tom tetka, Sennora di Ricardo: spoznali su se u Parizu, i zaljubili.

— Kakova šteta za našu Sevillu!

— Tako li, šteta! Zar je moguće, da će Francez, barbarac, ubrati najmiliji cviet naših livada, najkrasniju naših djevojaka iztrgnuti iz Alkazara, iz Andaluzije! Ah, zašto nisam grandom, barem grofom i vlastnikom velikih dobara, nikad nebih dopustio, da se vienčaju; istoj sotoni iztrgnuo bih ju iz kramplja, kamo li nebih iz ruku toga pogana...

— O i ja bih to isto učinio; ali ljubi li i ona njega?

— Eno ti dokaza — zamrmlja prvi, pokazujuć prstom na onu stranu, gdje se je plesalo.

Dugi red lagahnih plesača, plešućih živahni El pié del Gabao, doleti do one strane dvorane, na čelu jim Teresitta: grudi se djevojci nadimlju od razkoši, licem joj se prolie svježe rumenilo, jer je pogledala gledaoce, medju kojimi je stajao pukovnik, pustiv važni razgovor podkralja.

S mrkim čelom, s paklom u grudih i oku, ostavi diete-starac naglo dvojicu prijatelja i poleti na drugu stranu dvorane, daleko od plesača.

Ogrnuta crnom svilenom mantilom, izmučena od strastnoga plesa, sjedjaše na mekahnom divanu neka djevojka: lice tamno kano da je izgoreno od žara sevilskoga sunca,

kosa svilna vrana, oko crno plamenito, poždrljivo, usta razpolovljen granat...

— Nievetto — šaptnu diete — ona me neljubi.

— Znadem.

— Znadeš, pak ti srdce nekipi u grudih, sestrino srdce nećuti bratovih muka.

— Što hoćeš, kakove pomoći ili savjeta želiš od mene? Zar sam ja oštrica tvoga bodeža, olovo tvoga samokresa?

Diete shvati sestrine rieči: grozan pogled, podjaren osvetom, baci na mladoga oficira, na mladu djevojku; ali to bijaše samo časovita pomama; glava se na prsa svinu, šaptnu:

— Ne, nemogu, još ju preveć ljubim.

— Drugoga savjeta neznam, studeno primjeti Španjolka.

— Dapače znadeš, moja Nievetto, znaš ga i moraš ga upotriebiti, moraš k njoj poći, davnoj družici tvoga djetinstva, tvojoj prijateljici, moraš pred njom na koljena pasti, prositi za me, moliti...

Donna Nieves mjesto odgovora nasmjehnu se porugljivo. Alfonso zastenje.

— Sjeti se liepih prošlih godina, časova što smo jih skupa proboravili, kad me je zvala bratom, vjerenikom, kad je prisizala; o ti se Nievetto sjećaš njenih prisega, smijala si jim se često, kad je prisizala, da će me uviek ljubiti, ženom da će mi biti. Reci joj to, spomeni, kaži, koliko trpim, stradam.

— Ali zar će me ona razumjeti, zar će Francezkinja razumjeti Španjolku? Uzalud ti posao, uzalud prošnje, moj brate, ona te neljubi.

— Neljubi! O nije, nije, ja neću još da vjerujem, to je samo bies njezine ljubavi za toga prokletoga Franceza, čas pomame, ostaviti će ju, dozvati se: kad ti nećeš, ja ću sam glavom poći: tako ću ju prositi, tako moliti, suzami ću nadvladati, moram...

— Ako li nenadvladaš?...

Oko djeteta blisnu cielim požarom, šake se stisnuše, zastenje...

— Onda, sestro, onda... jao njoj! jao meni!

Odleti — Donna Nievetta klimnu lahko glavom. Porugljiv joj posmjeh zaigra na koraljnih ustijuh, šapat se izvinu iz prsiju:

— Tako, tako, jao njoj, jao tebi, nesretniče; poznam vas oboje: smrt strašnu s potokom krvi vaših srdaca već je sudbina davno napisala u knjigu vašega udesa.

— El Pavane, Donno — reče neki mladić, približujuć se važno k zamišljenoj, pruži mu ruku, skoči plesati.

I plesaše mirno, hladnokrvno, sve do konca plesa...

(Dalje sliedi.)

HRVATSKI GROBOVI.

Spjevao I. K. S.

V.

Tatari.

Silna se ruše carstva, sviet se lomi,
Zemlja za krvljom ljudskom polakomi,
Jeka uzdrma sve narode krugom,
Hraneć ih strahom, grozovitom tugom.

Ural uzdrhta od konjičke buke,
Stiene kitajske padaju bez muke,
Azija s Evropom u jedno se slije,
Tatar nad obim kad stieg svoj razvije.

Legnu pol svieta pod kandjuk divjaka,
Opriet se ničja nij ruka dost jaka,
Brda i rieke i tvrdi gradovi
Napried nepriečе, da lete vragovi.

Dunav i Savu jur Tatar prebrodi,
Što za njim ostà, to smrt samo plodi,
Dokle ne stiže hrvatske planine,
Kralja tražeći i žrtve nevine.

Stani! zariknu glas s kopna i mora.
Tatar gre napred nepoznav odmora,
Dok se pred njime ne dignu zid živi,
Smieli Hrvati, ko nadzemni divi.

Vojske se biju, brod s brodom se lomi,
Krv se po stienah i moru udomi,
Zemlja je krita sva ljudskom lješinom,
Al je pobjeda sa hrvatskim sinom.

Tatar pobjegnu. Ostaše grobovi,
Al se nad njimi smiel život ponovi,
Slava Hrvata proleti po svietu,
Hrvat jer spasi dom, krst i prosvjetu.

NA SPLAVIH.*

Iz češkoga od Otokara Jedličke, prereo Al. T.

U divnoj krasoti zapada sunce za modre gore. Ploveć u ognjenu sjaju razlieva po jasnu obzorju zlatne trake svoga svjetla te — kao na razstanku — gledje još jednoč s kraljevskim ponosom s vrha nebotičnih gora na prostrane krajeve, tu pozlaćujuć modre valove šumeće rieke, tamo bojadišuć ružičastim rumenilom sieda tjemena pećina, što no se viš lugova k nebu uzdižu.

Ljetna večer razlieva već čarobne svoje dražesti. U borovih prestalo već kukanje kukavičino, umuklo sred gajeva ptičje cvrkutanje, lišće u krošnatih hrastovih i bukovih vršcih šapće si za tiha večernja lahora tajinstvene priče.

Zvonovi sa zvonikâ seoskih crkava dohukuju okolici svoje pjesni, kojim siedi pastir ukraj gaja odkrivene glave pobožnim uzhićenjem prisluškuje.

Ovdje i ondje blista već na obzorju po koja zviezda, mjesec izplivao povrh lugova — noć zaodieva već nebeski svod svojim ognjenim nakitom.

Izsred šume uzduž vjekovitih stiena, tih siedih i niemih svjedoka minulih stoljeća, goni napred brza rieka svoje valove. Velik je već prevalila put! Tamo daleko u onih modrih gorah, izčezavajućih u večernjoj magli i širećoj se tmici, u sjeni prašuma izviru iz močvara njeni vrutci, pobiruć sve srebropjene izvore i potoke, hrleće k njim iz gora i šuma. Pred nami valja se već silna, velika rieka. Voda šumi, valovi hitro bježe niz obale, s kojih vrbe svijajuć grane svoje k rieci cjelivaju njenu gladku površinu.

Ali slušaj — tamo daleko u šumi kao da se pjesma razlieže — približuje se sve većma i većma — oj! eno na površini rieke pomalja se već iz šumske sjene dug red splavi a na njih veselo pjevajući splavari; ta sparina dana već je napokon minula, a za svježa večernja zraka ide posao za polovicu brže i povoljnije.

— Gdje ćemo pritjerati k obali? ozva se glas sa prednjih splavi.

— Tamo dalje, da još danas prevalimo divju branu, odvrati siedi splavar, koji je sjedio na posljednjoj splavi na svežnju vrbova pruća držeć lulu u ustih i izvlačeć iz nje čitave oblake dima, da odbije jata komaraca, što no mu oko glave litahu. Smrknuto je svorano čelo starčevo, a na upalu licu vide se tragovi nutarnjega bola. Veliko počitanje izkazuju mu ostali brodari i slušaju svaku njegovu rieč.

— Mislio sam si to, da ćemo stopram za divjom branom stati, reče starji već splavar na prvoj splavi svomu mladomu sudrugu. To je već odavna takov običaj u staroga Tomaša, da, kadgod na večer ovim krajem plovimo, pritjeramo k obali stopram iza divje brane. Jadnik! izgubio je tu pred nekoliko godina sina! Istina je doduše živa, da se onaj poreže, tko se nožem igra, nu u tom slučaju doista je nedokučiva uprava božja.

— Već toliko puta htjedoh te upitati, kako se je taj grozni slučaj dogodio.

— Jest to doista grozan slučaj i nerado o njem pripoviedam. Medjutim do divje brane imamo još pol sata, ti si još mlad i može ti dogadjaj ovaj biti opomenom u životu.

Napunio si lulu, privukao remen, nakvasio si nekoliko puta veslo u vodi i stao pripoviedati:

— Pokojni Vaclav — bog mu dao duši lahko — bio je momak kao lutka. Lica su mu govorila, oči obiestno sievale, struka je bio vitka kao jela a snage takove kao malo tko od nas. Stari Tomaš ljubio ga je više no život svoj; bio on ponosom i nadom njegovom. Posvuda su djevojke ludile za njim, nu on nije za nje mnogo mario; pošalio bi se s njimi, nadražio ih malko, rekao svim skupa nekoliko liepih rieči, pa otišao radje medju nas svoje drugove. Svi smo ga voljeli rad njegove izkrenosti, plemenita značaja i neobične dobrote. Bio bi nam srdce svoje dao a je li tko izmedju nas bio u nuždi, trebao se je samo njemu potužiti; Vaclav samo ako je kadar bio, pomogao bi svakomu dragovoljno. Bijaše to momak, koga je svatko ljubiti morao. Osobito sklon bijaše mladomu splavaru iz jednoga zagorskoga sela, ru komu mi mnogo nevjerovasmo, netrpeć ga sbog njegova prilizavanja i licumjerstva. Vaclavovo srdce, nepoznavajuć hinbe ni varke, povjerova lažnim riečim i prionu svim žarom i svom izkrenošću uz himbenoga Jakoba. Mi smo Vaclava često opominjali, da svomu „bratu" — kako ga nazivaše — tako odviše nevjeruje, nu on je malo hajio za savjet naš, dok se nije gorko osvjedočio. — Kamogod bi se ganuo Vaclav, morao bi biti s njim i Jakob; kad bi s gorâ u dol plavili drva, oni bi bili uviek skupa na jednoj splavi — u kratko, Vaclav ljubljaše Jakoba kao brata svoga. To bijahu veseli časovi, kad bi Vaclav razigran stao pjevati. Ma da smo bog zna kako zle volje bili, moradosmo s njim pjevati. Neka vesela spokojnost sjaše mu neprestano iz očiju. — Nu najednoč počesmo opažati na njem veliku promjenu. Hodao bi kao smeten, s nikim nebi govorio, glava bi mu bila neprestano pognuta — nitko nije znao što mu je. Pitasmo Jakoba, nu taj je smiešeć se skrenuo samo ramenima.

* Splav: Floss.

Nagadjasmo ovo i ono, dok se napokon svi nesložismo u tom, da je Vaclav zaljubljen. Ali u koga, nemogosmo pod živu glavu doznati. Sve naše propitkivanje i nastojanje bijaše uzalud. Slučajno samo saznao sam to najprije ja. Izašao sam jedne večeri u šumu i legao u grm kraj rieke. Časak sam jedan driemao, kad al začujem šumiti vodu, kao kad po njoj vesla udaraju. Podignem glavu i vidim, kako Vaclav i Jakob sjede u čamcu i svom silom nastoje što brže preći preko struje. Zabavljeni razgovorom neopaziše me. „Još ćeš napokon Vaclavu u trag ući“ — pomislih si i podjoh šumom polagano za njim. Idjah tako jedno pol sata. Tu vidim medju šumskim zelenilom lovačku kuću, okruženu liepim vrtom. Znao sam, da u lovca ima krasna kći, slutio sam dakle namah, kamo će Vaclav. I nisam se prevario! Jedva što je opazio lovčev stan, pritjera čamac, skoči na brieg i pohiti u šumu, ostaviv Jakoba u čamcu. Ja tiho bježah guštarom za njim. Dodjoh do zelena vrhunca, gdje pod krošnatim hrastom načinjeno bijaše sjedalo od busena. Na sjedalu sjedjaše lovčeva Marinka. Liepa kao prilika bijaše ta djevojka; oči su joj sjale kao crni dijamanti, lice bilo krv i mlieko, čelo bielo kao snieg. Smotriv Vaclava, pohiti mu u naručaj i u znak pozdrava posu mu usta gorućimi cjelovi. Vaclav kao da se je preobrazio. Podiže Marinku kao perce u naručje i cjelivaše ju samo što ju od miline nezaguši. Vidio sam dosta, čemu im kvariti blaženstvo svojom ma i neslućenom prisutnošću. Poželih u duhu sreću Vaclavu k takovoj srdačnoj ljubavi i uputih se polahko natrag k rieci, da vidim što Jakob radi. Pridjem k obali, čamac privezan za deblo, nu Jakoba tu neima. Već mi je to sumnjivo bilo. Palo mi namah na um, da je možebit Jakob otišao uhoditi „brata“ svoga, a to mi već nije bilo po volji. Žalibože! brzo sam se osvjedočio kakov je Jakob lopov. — Vaclav bijaše opet veseo, sreća mu sjaše iz očiju, a mi se od srdca radovasmo, što je izkrena njegova ljubav našla vrela odziva i već željno izčekivasmo svatbu. Ta već je tada stari Tomaš bio imućan čovjek i imao liepu kuću, a trgujuć s drvi prigospodario si omašne kese pune srebrnjaka, tako, da je jedini njegov sin brojio se medju bogatije ženike. Tomaš je sam želio, da Vaclav uzme lovčevu kćer. Žalibože, nedočekasmo Vaclavove svatbe! Grijao je ubogi mladić u Jakobu zmiju na grudih svojih, koja ga je u sgodan čas ugrizla i svojim mu jedom srdce otrovala. Pripoviedao mi je o tom sam, pokle mu je sreća naviek uništena bila. Jakob prateć vazda Vaclava na njegovih izletih k Marinki, postade najednoč izdajicom prijatelja svoga. Laskavimi riečmi i ogovori iztisnu brata iz srdca neizkusne djevojke, koja zaboraviv na vjeru Vaclavu danu, uzplamti ljubavju prama lukavomu Jakobu. Prije nego se nadasmo, postade Marinka — Jakobovom ženom. — — Sad smo stopram poznali, kako je žestoko Vaclav Marinku ljubio. Tako me uviek nešto u srdcu stegne, da bi plakati mogao, kadgod se sjetim toga ubogoga mladića, kako je tugovao, što su ga dva najdraža mu bića prevarila: prijatelj, koga je ljubio kao brata i djevojka, za koju bi bio radostno svoj život dao. Sdvojna odlučnost ugnjezdila mu se u srdcu, borio se sam sobom i znao se tako vladati, da je često govorio: „Nezavidim mu je — ta bio mi je prijatelj — a ona ljubila ga je većma, nego mene. Bog im sreću dao.“ Uz to je ipak opadao sve više i više, u očijuh ugasila mu se sva vatra, od krasna, silna junaka ostala samo sjena. Opažavasmo na žalost našu, da neizmierno tuguje. Nu nismo se čudili, ta bila je to dvostruka rana njegovu plemenitu, čistu srdcu. Tako pol godine poslje svatbe Marinčine dodje opet Jakob medju nas, morade bo s nami plaviti drva s gora. Vaclav pozdraviv ga muče, sjede kao negda na istu splav, na kojoj je Jakob sjedio. Vidim ga kao danas! Čudom se začudismo takovu zatajenju sama sebe. Sam stari Tomaš skrenu glavom, nu nereče ništa sinu. Plovljasmo tako tri dana i tri noći, kad no dodjosmo u taj kraj. Nu tada nebijaše tako krasna večer kao danas. Bura je grozno biesnila nam nad glavom, munje se križale, dažd lievao kao da se je oblak provalio, vihar biesno duhao, a voda tekla tako brzo, da nam nebijaše nikako možno zaustaviti splavi. Približujući se divjoj brani, sve smo od groze trnuli. — Tamo je pogibeljna plovitba i kad je voda tiha, a kamo li stopram, kad bura biesni! Prekrstismo se i preporučismo Bogu dušu. Vaclav stajaše s Jakobom kao mi dva na prvoj splavi. Sretno doplovismo oko skalâ k mjestu, gdje se voda preko grebenasta sraza medju ogromnimi panjevi dol baca. Već leti prva splav sred zapjenjenih valova, u tom izmakne se Jakobu veslo, on izgubi ravnovjesje i padne u virovitu dubljinu. Već ga voda baca medju panjeve. Vaclav opazi što se je dogodilo, nesmišlja se niti časa, već se baci medju talase za Jakobom, da ga spasi. Grozan uzklik ote se grudima našima, vidismo bo sigurnu smrt obojice. Vaclav uhvati doduše Jakoba za ruku, nu za čas bješe obojica pod vodom, razbivši si glave o panjeve. Težkom mukom uzdržasmo Tomaša; htjede jadnik u ljutoj boli skočiti za sinom. To ti je taj grozni dogadjaj. Ali sad pozor, već se približujemo k divjoj brani, treba biti na oprezu, da zadržimo splavi u glavnoj struji. Pozor!“

Svi se splavari upeli. Nestajale vrbe uzduž obale, sve većma i većma kupili se oko rieke ogromni panjevi, pružajuć se daleko u vodu. Crni grebeni postali još grozniji u

bliedu svjetlu mjesečine. Već splavi strujom lete nad divjom branom. Na najvišjem panju vrh rieke crni se u polusvjetlu mjesečine velik prost križ, prama komu plaho pogledju splavari. Voda biesno huči. Stari Tomaš stoji na zadnjoj splavi te sklopljenima rukama, suznim okom gledje napred.

— Pozor! povikaše splavari na prvih splavih. Već je sletila prva splav po valovih dol, namah zatim druga, treća — i posljednja minula sretno pogibeljni slap.

Splavarom je spao kamen sa srdca. Pred crnim lugom pritjerali su k obali. Jedni izašli na brieg da nalože vatru i skuhaju večeru, drugi pako legli na splavi, da se po dnevnom naporu snom okriepe.

Na nebu sjaje tisuće zviezda i smieše se tako ljubezno kao oči angjelâ. Bliedo svjetlo mjeseca titra nad luzi, razlievajuć se u okolo po pećinah i u srebro obraćajuć zapjenjene valove uzburkane brane. Debla u šumi tiho šapću, samo časkom nešto zvučno zašumi kao da je crna smola duboko odahnula. Tiho je u okolo, samo voda šumi divjom branom, a iz šume oglase se kadkad slavulji pjevajući hladnoj krasnoj noći tako nježne, ćutljive pjesme, kao dražestan djetinji san. Časkom baci se riba nad vodu, voda se zapjeni i opet je sve tiho i mirno.

Vatra se ugasila, splavari zaspali. Samo mjesec i zviezde bdiju, u vršcih debala šumi nešto kao šapat šumskih vila, pripoviedajućih si priče žarke ljubavi, a talasi o brieg udarajući pljuskaju po vodi, kao da se u njih igraju nevidive rusalke. — Dà krasne ljetne noći!

POUKA.

Austrijska sjevero-polarna ekspedicija.

Napisao J. Chadima.

Prije kratkoga vremena čitao je mornarski poručnik W e y p r e c h t u Gradcu dva popularna predavanja o projektiranoj austrijskoj sjevero-polarnoj ekspediciji, kojimi je nastojao razjasniti način, kako će se ta ekspedicija poduzeti i kakva joj je vriednost; a da i u većih krugovih interes za to poduzeće probudim, pokušati ću, ono, što sam si zabilježio i što sam od prije znao, kratko i jasno Viencevim čitateljem pripoviedati.

Polarne zemlje su već dugo vremena cilj mnogim i mnogim putovanjem bile to radi bogatoga pliena, to radi one znatiželjnosti i težnje za znanjem i istinom, kojoj su već mnogi čestiti muževi život žrtvovali. Navadjam tu samo F r a n k l i n a, o čijoj sudbini ni do danas izvjestnoga glasa još neimamo. Naravno je, da je osobito sjeverni, nam bližji stožer, cilj ovih težnja bio, a opet je naravno da je on s toga i bolje poznat nego li južni, kod kojega su osim toga i okolnosti mnogo nezgodnije, te s toga i put sa nejednako više pogibelji skopčan. Oko iztraživanja južnoga pola stekli su si osobito zaslugâ C o o k, R o s s, W i l k s, B e l l i n g s h a u s e n, B a l l i n g i W e d e l l, oko iztraživanja sjevernoga stožera pako H u d s o n, F r a n k l i n, P a r n y, K a n e i mnogi drugi. Opisivanja njihovih puteva su sigurno većini mojih čitatelja poznata.

Našlo se je, da plivajući led na južnom stožeru mnogo dalje prama ekvatoru dopire (do 38. stupnja južne širine), nego li na sjevernom, gdje se je tek pri 48 stup. sjeverne širine leda našlo. Uzroci tomu su razni. Prvo, jer se na sjevernom stožeru manje mora i više kopna nalazi nego li na južnom, te se s toga i manje leda tvoriti može, a ono leda, što se i tvori, topi se na skoro budi od sunčane topline što ju kopno odbija, budi od one ugrijane vode, koja dielom nuz Ameriku i Aziju prama sjeveru, dielom iz mejikanskoga zaljeva prama Novaji-Zemlji teče. Posljedna morska struja, tako zvani „Golfstrom“ je i za klimatičke odnošaje čitave zemlje vrlo važna.

Slavni zemljopisac dr. P e t e r m a n n je već ovu rieku točno glede njena teka iztražio, a na temelju njegovih rezultata gradili su W e y p r e c h t i nadporučnik P a y e r svoju osnovu za predekspediciju, koju su prošle godine poduzeli.

Isti P e t e r m a n n je god. 1865. u svojih listovih, upravljenih na geografičko družtvo u Londonu, pa i pri dogovorih o njemačkih polarnih ekspedicijah predložio, da se tekom G o l f s t r o m-a prama polu plovi. Nu badava. Akoprem se je već davno znalo, da do N o r d k a p-a (71 stup. sjev. šir.) led nikada nedospije, do N e w - F o u n d l a n d-a (46—48 stup. sjev. šir.) pako dà, akoprem je poznato bilo, da se na otvorenom moru led netvori, već da tvorenje leda uviek pri kopnu počima, te ono s toga u širokom moru med G r ö n l a n d i j o m, Š p i c b e r g i i N o v a j o m - Z e m l j o m polaganije napredovati mora nego li u zakutcih pri otočju na zapadu G r ö n l a n d i j e, ipak su se svi brodari sve do P a r r y-a neizmjerno mučili, da se sjeverno-zapadno od G r ö n l a n d i j e provuku. Nadali su se većinom, da će im možda pomoćju pasa tamo stanujućih S a m o j e d a za rukom poći, po kopnu ili po ledu do pola doprieti. Osim toga se je proplov na zapadu za neku čast smatrao; a još je jedan uzrok, što su do najnovije dobe iztočni put prezrjeli, naime taj, što su obično na iztoku opažavali ogromne mase leda, o kojih mišljahu, da dalje prodiranje prieče.

Nu sada je već dokazano, da se kopnom do pola doći nemože. Pošlo je za rukom kroz sjevero-zapadne zakutke proploviti, nu plod tih strašnih muka bio je malne jednak ništici, trebalo je dakle, da se veća shodnost iztočnoga puta dokaže, samo dokazati, da onaj opažani led brodenju neprieči. A to dokazati pošlo je Weyprechtu i Payeru slavno za rukom.

Pri nezgodnoj dobi odjedrili su navedeni muževi prošle godine 21. lipnja od Tromsö-a malom najmljenom ladjom (55 beč. stopa dugačka, 17 beč. stop. široka), 28. našli su pri 73° 40′ sjev. šir. i 21. iztočne duž. pojedinih komada leda. Odavle htjeli su prama Hope-otoku a zatim po svojoj osnovi do Königs-Karls-Land-a ploviti. Nu led je brzo postao sve gušći i gušći, a za kratko vrieme nisu se već ni napred ni natrag maknuti mogli. Nu bura s juga skoro led raztopi, a 10. srp. bilo im je opet moguće dalje krenuti.

Plivajući led može se dieliti u tri vrsti: prvo u ledene gore (Eisberge) ogromne, kadkada do 1000 stopa visoke gromade leda; drugo u ledene ploče, koje se u zaljevih tvore i koje takodjer do vrlo znatne veličine narastu (Parry opisuje jednu, koja je 60 brodarskih milja dugačka bila), i napokon u manje komade leda, koji se u riekah tvore i po njih u more dospiju.

Jer se ledene gore samo u blizini kopna tvore, biti će ih naravno tamo više, gdje je blizu veći dio kopna. Naši putnici našli su ih istom blizu Hope-otoka, koj im se je 20. srpnja pokazao. Odavde dakle pokušali su prispjeti do Königs-Karls-Land-a ili bar do Gillis-Land-a, da vide, odakle bi najsgodnije dalje krenuti mogli.

Na iztoku bio je led pregust, te s toga su pokušali dalje ploviti kroz Wibe dans Water ili bar uzduž iztočne obale Špicberga. Nu žestoke bure silile su ih stati na južnom rtu Spicberga i prietile su svaki čas brod razbiti.

Da negube vremena, odlučili su, kaniti se prve osnove te zajedriše put Novaje-Zemlje. 19. kolovoza prispjeli su opet na Hope-otok, te opaziše, da taj otok stoji za 25 milja više na sjevero-iztoku, nego što je to do sada na mapah naznačeno bilo. Dalje brodeć našli su sve manje i manje leda, dok su napokon pri 78° 48′ sjev. šir. i 42° 30′ izt. duž. skoro sasma čistu vodu našli, tako da bi mogo parobrod bez ikoje zaprieke broditi.

Približujuća se jesen, uzmanjkanje hrane i nesnosivost norvežkih mornara prisile naše učenjake, da natrag krenu. Nu da se ipak još prije osvjedoče, da ta voda nije možda samo zaljev u ledu, jedrili su opet prama Novaji-Zemlji. — O ovom putu kaže Payer: „Pri 78° sjev. šir. pa sve do obale od Novaje-Zemlje nismo ni komadića leda našli."

Tim je dakle ona mitička Polynia, ono slobodno polarno more, koje su već Parry i Kane proricali, nadjeno. Tim je dokazano, da je ona voda, koju Golfstrom iz mejikanskoga zaljeva prama Novaji-Zemlji nosi i koja je još pri 77. stup. sjev. šir. 2 stupnja (po Celsijevom toplomjeru) topla, zbilja u stanju čitav led oko Novaje-Zemlje raztopiti.

Kako to prijašnja iztraživanja već dokazuju, imaju naši putnici to svoje odkriće zahvaliti imenito kasnoj ljetnoj dobi, u kojoj su u one krajeve došli. Tako je n. p. i poznato, da u karičkom moru, koje je u srpnju još smrznuto, u rujnu i kolovozu leda neima. Morski kapetan Mak, koji je prošle godine tamo do 75° 43′ sjev. šir. i 81° izt. duž. dopro, ne samo da nije leda našao, već je tamo voda čak toplinu od $6^3/_4$° C. imala.

Da dakle na sjevernom stožeru neima kopna, bilo bi moguće parobrodom za nekoliko tjedana do stožera samoga doći. Nu vjerojatno je, a i Petermann misli, da na polu kopna ima, biti će dakle samo moguće po kopnu do one važne točke naše zemlje doći.

Sada projektirana ekspedicija pako ima zadaću, prvo iztraživati, ima li na stožeru kopna, nema li ga; drugo, svaku novo odkrivenu zemlju ili more i geografički i naravoslovno i sa svakoga obzira iztraživati; treće ako je moguće, do pola sama doći; a napokon pokušati, je li moguće proploviti na sjevero-iztoku Sibirije.

Važnost te ekspedicije je vrlo velika. Nesmijemo ju doduše mjerilom praktičnoga života mjeriti, nu znanosti bi zlo prošle, da bi mi, kako je to način mnogih ljudi, pri svemu pitali: Šta to meni koristi? A znanost će se tom ekspedicijom više nego li ičim drugim okoristiti.

Neće samo zemljopis sadanjega svieta vrlo mnogo dobiti, veća je korist, koju će iz nje crpiti geologija, paleontologija — zemljopis i prirodopis prošlih viekova i nauka o razvitku zemlje. Polarne zemlje nalaze se dan danas još u istom stanju, u kojem se je ciela zemlja za vrieme tako zvane ledene periode nalazila. Kako su polarne gore ledom pokrite, tako je i jednoč na naših milih gorah, na našem Kleku, na našoj fruškoj gori led ležao. Mnoge ribe i mekušce, koje mornari još dan danas na stožeru love, nalazimo mi u našem kamenju okamenjene. — Nu nesmijemo ni misliti, da su ti odnošaji možda prije 1—2—3000 godina na našoj zemlji vladali, ta neznamo ni je li opravdana tvrdnja, ako računamo sa stotisućuljeći. A baš to je za hrabroga borioca za znanost liepa nagrada, može li si on naime reći: Gle, ja u drugoj geologičkoj periodi živim, nego li moja braća na jugu. A i nas, kojim nije sudjeno, na onoj točki stajati, oko koje

se zemlja kreće, i nas mora veseliti, ako vidimo, do kojega se je stupnja savršenstva čovjek pomalo popeo, da mu je njegov razum omogućio proživiti prošlost u sadašnjosti.

Osnova sadašnje austrijske ekspedicije je sliedeća: Ladja će biti samo jedna. Ona ima biti čim čvršća, nu uz to i čim manja i laglja. Sva je od čvrstoga drveta, samo na prednjem kraju željezom okovana te ima pomanju mašinu. Svaki i najmanji prostor morao se je naravno upotrebiti. Hrana će se, što je moguće, u ekstraktih ponieti, a čuvati će se u kositrenih škatuljah. Kuhati će se žestom (Spiritus), prosvjetliti će se kabine kamenitim uljem (Petroleum). I jedno i drugo čuva se u željeznih škrinjah u najdolnjem prostoru ladje, te se sisaljkom u kabine sisa, tako da nebude nikakve pogibelji glede vatre. Peć i mašina lože se kamenitim ugljenom. Da se ladja preveć neobtereti, nesmije se dakako od ničega više ponieti, nego li je baš potrebno. Proskrbiti će se ladja živežju i ugljenom za tri godine. Proračunanje množine živeža bilo je sasma jednostavno. Bilo je samo opredieliti, šta će se svaki dan pojesti, to se je s brojem ljudi i s vremenom pomnožilo.

Ladja, koja se u Bremerhavenu gradi, odjedriti će početkom lipnja ove godine. Koncem rujna ili početkom listopada nastaje zima, a njom osammjesečna noć. — To je doba za mornara najstrašnije. Brod sjedi u ledu kao čavao u dasci, iz broda nesmiješ ići, ako nisi voljan za nekoliko časova poginuti — smrznuti. A ipak se mora čovjek kretati, jer u protivnom slučaju neizostaje škorbut. Ovo vrieme proživiti će naši putnici na rtu Čeljuskin.

Ljeti ima već više zabave. Ako se nebrodi, mogu ljudi ići na lov, ili sanjkami zemlju razgledati. Nesmijemo si doduše te puteve tako misliti kao u nas, da se naime pred sanjke jednostavno dva konja upregnu, već se tu sanjke živežom obterećuju, a vuku je — ljudi. Drva ponieti nemogu, jer nema toliko prostora. Moraju dakle pod slabim šatorom u onoj strašnoj zimi spavati. Da se uzmognu medju sobom grijati, zavuku se svi u jednu veliku vreću, te tako probave dobu za spavanje.

Drugoga ljeta težiti će doći do skrajnoga sjevera Sibirije, te će ili tamo, ili na novo odkrivenom kopnu prezimiti.

Trećega ljeta napokon imati će proploviti Beringov put (Beringstrasse). Nepodje li im to za rukom, onda neće po nje najbolje biti, jer će morati još jedan put zimovati, što će im radi pomanjkanja živeža i ugljena dosta težko biti. Nu vrlo vjerojatno je, da će to za rukom poći, te da će tako izvršiti točno propisanu si osnovu.

Ladja nosi ime muža, koj si je za dizanje austrijskoga brodovlja najvećih zasluga stekao. Dao bog, da podiči ladja ime Tegetthoff onako, kako je on svoju domovinu podičio.

Rusko kazalište

po socijalnom značenju svojem od Bodenstedta.

(Konac.)

Druga lica, koja manje utiču u razvitak čina, jesu Goričec otvrdnuo i valjan častnik ali sada se pod papučom strastvene i gospodljive žene pokazuje mehkoputan i hipohonder; Reptilov stari drzak razpuštenjak, kojega se ludorije godinami množe, Tugohovski star i gluh knez, i Zagorecki poznati kao varalica igrač ali ipak radi okretnosti i ulagivanja u gospodskom družtvu dobro pažen.

K njim se pridružuje Sofija, zaljubljena kći Famuzovova sa svojom lukavom sobaricom Lizikom, kneginja Tugohovska sa šest neudatih kćeri i stara grofica Strumin sa svojom nadutom unukom, koju na balove vodi, i napokon gospodja Hlestov zloćudna, ogovorljiva i svadljiva stara dama.

U tom je družtvu Čacki jedini pravo izobražen, moralan i pristojan čovjek, a svi ostali samo su oličeni izobraženošću i tako su duboko pali, da jim ne samo nedostaje prave plemenitosti nego da ju ni nerazumiju.

Iskrenost, poštenost i žarko domoljublje Čackovo čine jim se smiešnimi, jerbo vide da mu te krieposti ništa pomogle nisu niti će mu pomoći. Iz prva su se bojale njegovih zgodnih dosjetaka, preteżnosti njegova znanja i uma, ali odkada su opazili, da on tim nije mogao steći niti visoka dostojanstva, niti bogatstva, niti naslova i ordena, izgubio je vas ugled kod njih i napokon ga svi složno ludom drže. Tako stoji usamljen i nepoznavan u zavičajnom svietu jedino zbog toga, što je razuman, za istinu i pravo oduševljen čovjek. Njegov duh, njegova izobraženost, njegova poštenost izvor su mu patnja. To je što nam kratki jezgroviti naslov glume kaže, te što je pjesnik tečajem vrlo jednostavna čina vješto izveo.

Taj je čin skopčan s dogodjajem ljubavnim, kojega početak mnogim drugim vrlo naliči, ali kojemu je razvitak sasma osebujan.

Čacki kao bližnji rodjak Famuzovov mnogo je od mladosti svoje u njegovoj kući boravio, Sofija njegova liepa bratučeda pod njegovim je očima gotovo odrasla i on je, budući joj majka zarana umrla a otac malo za nju mario, revno nastojao, da se naobrazi i da se u njoj želja za višim probudi. Tako su za rana jedno drugomu privikli i ljubav jim jedino s toga ženitbom svršila nije, što je ona još premlada bila, a on nestekao propisanu čast u državnoj službi. Da brže do nje dodje razstane se s njom i ode u Petersburg, gdje je do skora u ministarstvu

namješten i radi svoje valjanosti cienjen bio. Za kratko izgubi milost ministrovu, jerbo se nije dao upotrebljavati za nepoštene svrhe i videći da pravim putem ništa postići neće ostavi državnu službu i proputuje da se bolje izobrazi znamenitije zemlje Evrope. Medjutim ništa ne mogaše Sofijinu sliku u njegovu srcu zatrti. Čeznja za njom povrati ga u Moskvu, ali došavši opazi do skora, da je drugi njezinu ljubav stekao. Sva mu se narav uzprotivi pomisli, koju mu sa svih strana namitahu, da je taj drugi od njega pravom prezirani Molčalin. On ne može pomisliti, da je sa svim žarom srca njegova ljubljena Sofija tako duboko pala, da bi njega toli skroz i skroz nevaljalu čovjeku žrtvovala; ali onaj čas, kad se o tom zbilja osvjedoči, prestane njegova ljubav i ona bude isto toliko osjetljivo kažnjena njegovim prezirom, koliko odkrićem, da je Molčalin za pravo njezinoj sobarici volio a njezinu ljubav da je privindno samo zato vraćao, da kćer svoga poglavara ne uvriedi.

Ovaj veoma umjetno osnovani prizor dogadja se pod triemom kućnim, koji je na stupovih, a poslije plesa obdržavana kod Famuzovova. Tri su sata u jutro, gosti su se razišli, samo je Čacki zaostao pod triemom čekajuć svoja zakasniela kola. Na jednom se ukaže straga na stubah Sofija i pomislivši da je u njem prepoznala Molčalina tiho ga zovne. Opazivši, da se je prevarila, brzo se vrati. Čacki se domisli što je i sakrije se za jedan stup izčekivajuć čudan što će biti; odmah za tim dodje sobarica sa sviećom, da se ogleda je li Čacki tu i da pošalje Molčalina u sobu svojoj gospodarici.

B o ž e! g r o z n o li je o v d j e p o d triemom noću samoj! Strašila se vrlo bojim, ali živih jošte više. Kako me gospodarica muči! Bog budi s njom! Ona reče Čacki da je ovdje, ona da ga je vidila. Što joj pada na um! (ogledajuć se). Veselja mi klatiti se po noćnoj grozi! Taj je već odavna kod kuće u svojoj toploj postelji i čuva svoju ljubav za sutra. Ali, ta ja moram još k Molčalinu poći. (Pokuči na Molčalinovih vratih.) Vi! ta čujete li? Brzo otvarajte! Moja vas gospodjica želi još noćas vidjeti. Ali morate se žuriti, milostiva čeka, a ja se nesmijem zabavljati.

(Molčalin zievajuć i sanen. Straga na stubah pokaže se Sofija opet, koja sve sliedeće čuje kao i Čacki, koji neopažen ostane sakriven).

Ta jeste li od kamena i željeza?

Molčalin.

Sladko srdce! dodje li sama svoje volje! Govori!

Lizika.

Aj ne! milostiva me gospodjica šalje.

Molčalin.

Tko bi rekao, da se na ovih obrazih u ovih žilicah ljubavi mili plamen razplamtio nije! Zar ti se hoće samo doglasivanjem vrieme gubiti?

Lizika.

Ta vam, koji se skoro ženite, slabo pristoji zievanje i ašikovanje. Onaj valja, koji prije pira nemože ni da jede ni da spava.

Molčalin.

A za koga da se ženim?

Lizika.

Ta za gospodjicu.

Molčalin.

To je smiešno! Zar ti misliš, da će tvoja milostiva gospodjica biti moja žena? o ti mala ludo!

Lizika.

Ja neznam kako samo tako govoriti, ta njoj nijedan drugi po volji nije.

Molčalin.

Budi! ali ja se uviek od straha vas tresem, da bi nas stari mogao opaziti — ljubavi bi bio kraj i konac, jer on je krupne šale. Prokleo bi nas i prognao. Ali hoćeš li da ti pravo kažem? S tvojom gospodjicom nije mi nigda po ćudi, neljubim ju, nit sam ju ljubio! Bog joj dao svako dobro. Prije mene već je bila u Čackog zaljubljena — a sada? Tako će se i taj žar ohladit! Ta da mogu tvoju gospodjicu samo polovicom tako ljubiti kao tebe! Ja činim što mogu i prečinjam se veoma nježan, ali boga mi kad ju vidim sav se oledim.

Sofija (pri sebi).

Kakva prostačina! jedva da se uzdržavam.

Čacki (pri sebi).

Hulja!

Lizika.

Ta imali bi ste se stiditi.

Molčalin.

Moj mi je otac svjetovao da se trudim svakomu ugoditi, gazdi kuće da se uviek prijazno javljam, poglavaru pod kojim služim, slugi koji čisti odjeću i čizme i sluganu i njegovu psetu, ta se ne zna što može koristiti.

Lizika.

A ta vi ste preljubezan čovjek.

Molčalin.

Gospodjicu ljubim kao kćerku moga gospodina.

Lizika.

U tom grmu zec leži, vi ljubite dakle kćerku onoga čovjeka, u kojeg ste kući sami kao sin, koji vam je dao ordena, naslova i časti. Ali hodte već predugo razgovaramo.

Molčalin.

A ti ajde k tvojoj plačljivoj krasotici. Ali prije daj da te od žive želje pritisnem na ovo vruće srce! (Lizika ga odrine). Zašto nisi ti ona?

Sofija (koja je neopažena pristupila pri sebi),

Sa mnom se tako rugati.

(Kad Molčalin podje stane pred njega govoreć:)

Natrag! Dosta sam čula, ovdje nek se svrši. Nakazi! Sama sebe se stidim i ovih zidova!

Molčalin.

Što vidim vi to gospodjice Sofijo!

Sofija.

Ni besjede više! jer tako mi boga nećete se više sa mnome rugati.

Molčalin (padne pred nju na koljena).

Smilujte se! Vaš gnjev ljuto bije! Promislite!

Sofija.

Ništa više nepromišljam! A da mučite bolje bi bilo — uh prošlost je britak nož!

Molčalin.

Ta smilujte se!

Sofija.

Čemu to plaženje!

Tako to još časak traje, ona od stida i gnjeva jedva da stoji i jedina joj je utjeha, što se je to odkrilo u noćnoj tami i da Čacki nije doznao. U taj čas izadje Čacki a Molčalin izmakne i zatvori se u svoju sobu. Čacki prizna, da je sve čuo i vidio.

Napetih ušiju i očiju stajah, gledah i sam nevjerovah onomu što gledah; a ta kukavica, komu ste volili nego meni, koji vas je za stid i poštenje prevario, sad uteče pun stiske i straha, te se krije zaključavši vrata. Tko bi pojmio ćudljivu podmuklost sudbine, istinito ljubećemu srcu otima sreću, pušta da se duh i srce nepoznani preziru. Ali — Molčalini sretni su na svietu!

Izvadio sam ovo mjesto iz svršetka, da pokažem osebujni konac ljubavnoga dogadjaja, koji dotične ne sdruži nego tekar razdruži.

Prigovaralo se je tomu igrokazu ovo: „ta vele estetični sudci: moderna vesela igra zahtieva izmirujući svršetak, ova pako svršuje s neskladom a to je pogrješka, koju vas dosjet i duh poravnati nemože.“

Dakako da bi obični pisac glumâ, koji bi bio imao isti predmet riešiti, s običnimi sredstvi tako zvani zadovoljujući svršetak našao bio. Za stalno bi i Gribojedovu lahko bilo jaz, koji Čackoga od Sofije odružuje, kakvom sentimentalnom kašicom zamazati i njih dvoje združiti a i u ostalih karakterih, koje na kraju glume ostavljamo onakove kakove smo na početku našli, prevrat izvesti. Da je tu jevtinu majstoriju zabacio, mora biti osnovano na višoj namjeri.

Kad se je u Čackom ljubav prama Sofiji porodila, nije ona jošte svoju pravu ćud pokazala bila niti je bila predobivena propastnim uplivom svojega družtva. On je sobom ponio sliku, koju povrativši se nije našao. Čim nam se više njegova plemenita ćud mili i ljubi, tim nas više njezina prostota mrzi i gnjusi. Zato samo mu čestitati možemo, da nije postao Sofijinim suprugom odakle sliedi, da taj vanjski nezadovoljujući svršetak više je prikladan nutrnje nas zadovoljiti.

Sofija zaslužuje kazan, koja ju je stigla, i možemo pomisliti, da će joj biti od koristi.

Na proti tomu nije pomisliti, da bi se ostali na bolje okrenuli; oni su zarasli u svojoj koži, te ju nemogu više svući. Čacki je predobiven od svojih protivnika, noć je svladala dan, ali u tom je izmirujući momenat, da se iz te noći kano ti glasnik svićućega dana podigao pjesnički duh sjajan i moguć, da pokaže kolika je tmina.

Famuzovi, Skalozubi i Molčalini nisu još izumrli u Ruskoj, ali oni su izgubili svoj prvašnji ugled, nedive jim se više i ne zavide, nego jih izsmiehavaju i preziru.

Tolik silan prevrat uzrokovala je ova jedina vesela igra, kojoj se divne vrsnoće ovdje dakako samo natuknuti posvema ocieniti ne mogoše. Kao Shakespearov Falstaff ili Molierov Tartuffe živu sva lica Gribojedovove komedije u ustiju naroda, a Famuzovi, Skalozubi i Molčalini ne usudjuju se više tako širiti kao prije.

Ovoj komediji, koja je svim ostalim ton odredila, ponajbliža je jedna isto tako silna utiska i oštra risanja karaktera ali inače manje umjetničke vriednosti. To je „revizor“ Gogola, najznamenitijega pisca ruskih novela. U „revizoru“ naumio je Gogol šibati podmitljivost ruskoga činovničtva. Čin nebiva medju velikom gospodom, nego u malom okružnom gradu, a čeljad glume sva je bez iznimke podle naravi. Sadržaj je u kratko ovaj: Načelnik gradski dobio je od dobra prijatelja viest, da jedan revizor iz Petersburga incognito po cieloj pokrajini putuje da motri život i rad činovnika i da o tom u Petersburg izviesti. Pismo dobroga prijatelja svršuje riečmi: „Znajući, da se u tebe kao i u svakoga drugoga nalazi malih grieha, jerbo si mudra glava, te rado neizpuštaš što ti u ruku dodje, svjetujem ti, da budeš na oprezu, jerbo on može svaki čas doći, ako već nije tu i ako gdjegod incognito nestanuje.“

U svojoj stisci sazove vriedni načelnik sve činovnike, upravitelja dobrotvornih zavoda, školskoga nadzornika, okružnoga sudca, policajnog majora i okružnog liečnika Niemca, da tim sukrivcem prieteći dogadjaj doglasi i da se s njimi dogovori, kako bi se najbolje pogibelji izmakli. U tom nešto pretje-

ranom ali veoma zabavnom prizoru ti se poštenjaci malo posvade spočitajuć jedan drugomu, da je ipak malo previše globio.

Dok se oni još prepiru i tim pravi ponor korrupcije odkrivaju, dodje i poštar, kojemu takodjer srce od straha kuca, ali ipak ostale, koji misle, da vlada za to osobitog činovnika šalje što su možebit tužbe na zlu upravu okružja u Petersburg stigle, ponešto uvjeravanjem umiri, da je on, od kad je u službi, iz prirodjene mu znaličnosti a i zato da si vrieme prikrati, sva odlazeća pisma odpečaćivao ali da nije ništa opasna našao.

Dva suluda vlastelina iz okolice Bobčinski i Dobčinski, koji se obično u krčmi bave, donesu na jednom glas, da su tamo mlada otajstvena činovnika iz Petersburga vidili, koji je po svoj prilici taj očekivani revizor. Da vrlo oštro pazi, svakomu u zdjelu zaviruje, da je ostavio kod krčmara pašuš podpisan u Saratov ali mjesto da u Saratov putuje već da poldrug tjedan u krčmi sjedi a računa neplaća, sve sami nevarljivi znaci, da on taj očekivani revizor biti mora.

Pomislivši da jih strašni revizor već poldrug tjedan potajno motri činovnici malo da ne zdvoje, znajuć svaki da je za to vrieme priličnu povorku nevaljanština počinio. Odluče svi u gali revizoru se u krčmi pokloniti i sve sile napeti da ga umilostive. Načelnik će kano najodličnije lice pred njimi u krčmu tobože kao da od revnosti u službi tamo kadkad ide ogledati nedostaje li čega putnikom i ne čini li jim se krivo. Da se pako osigura prije koješta naredi. Zapovjedi policajnomu majoru, da se brzo zapuštene ceste očiste, da se bosim vojnikom obuća podieli, da se kod jednoga plota i silne hrpe smeta zabodu slamne gužve kao da se ondje tobože nešto inžiniri. „Pak, reče, ako bi se pitalo, zašto nije bolnička crkva sagradjena za koju su prije 5 godina novci doznačeni ne zaboravite reći, da se je počelo, ali da je izgorjela. Ako se upita, jesu li službom zadovoljni, imadu svi odgovoriti: posve zadovoljni, milostivi gospodine! — a tko od njih zadovoljan nije neka toga grom ošine... Ah, pravedni bože! samo da ovo sretno prodje, zapalit ću svetcem toliku svieću, kolike još dobili nisu, a svaki lopov trgovac morat će za nju 100 funti voska dati!“

Tobožnjega revizora poznamo do skora u krčmi kao lahkoumna mladića, koji je na putu kući, ali dalje nemože, jerbo je u zadnjem gradu sve novce zapio i zaigrao. Krčmar se uprav prieti, da će ga zatvoriti, ako odma dug ne plati, kad se na jednom dolazkom gradskoga načelnika stvar posvema okrene.

Mladi vjetrenjak ne taji ni najmanje u čemu je, ali ovaj, koji sam istine nigda govorio nije, ako ne prevarivši se, misli, da je to prečinjanje. On se drži sretnim, da se mladić ne gizda primiti od njega stotinu rubalja pače i ponudu prima, da u njegovoj kući stanuje. Žena i kći načelnikova izvan sebe su od radosti da mogu tolika gosta podvoriti i tobožnji revizor, koji je brzo svoju ulogu shvatio upusti se u ljubakanje s čeznućom kćerkom načelnikovom. Svi činovnici dodju u najvećoj paradi na poklon i svaki mu po smotčić banaka u ruku utisne, da si osigura milost velikoga gospodina, koji je baš u volji što više taj veseli život produljiti, ali ga sluga njegov opomene, da je pametnije s silnim novcem što prije umaknuti, a da ga pravi revizor ne zateče.

Dok sluga škrinju trpa piše mladić pismo prijatelju jednomišljeniku u Petersburg opisujuć mu razkalašno čudni nesporazumak, po kojem se je tolikih gostba nauživao i tolikih banaka nadobivao. Prije odlazka prima jošte ljude iz grada, koji mu takodjer darove nose i tom prilikom mole, da ih izbavi od pritiska, koji moraju podnositi pod strašnom upravom načelnika i ostalih činovnika. On prima sve milostivo i obećava sve što se može i ne može. Načelnik je izvan sebe, čuvši što se sbiva, ali se opet brzo umiri, kad mladić njegovu kćerku zaprosi. Zatim odputuje, obećavši, da će se za nekoliko dana vratiti. Načelnik nadajuć se zetu, koji se hvali da je najdeblji prijatelj ministrov a i samim se carem dobro pazi, počme sad tekar tiranski se vladati i nad istimi se bližnjimi znanci oholiti. Tada, dočim je on činovnike oko sebe sabrao, stupi naglo poštar unutra s razpečaćenim kobnim pismom, koje je mladi vjetrenjak prijatelju u Petersburg pisao i kojim se prevara odkriva. Načelnik hoće od stida i bjesnoće da iz kože skoči, što je takav balav vjetrenjak nadmudrio njega, staru liju, dočim se ostali njegovu postidjenju vesele. Ali ni oni ne mogu tako proći. Dodje žandar javljajuć, da je na carsku zapovied iz Petersburga došao činovnik, koji jih u krčmu zove. Svi se prepadnu. Zastor se spusti.

Komična sila te glume na pozorištu ne može se izpisati. Pripovieda se, da je car Nikola poslije prve predstave revizora pisca k sebi u ložu dozvao, te mu medju ostalimi rekao: „Ovako se nisam nigda nasmijao kao večeras.“ Na to odgovori Gogol: „Ja sam za pravo nešto drugo namjeravao.“

Obe prije analisovane glume dvojice najdarovitijih dramatičnih pjesnika ruskih pokazale su nam samo nagrde i naličja ruskoga života; da sliku našu dopunimo pokušat ću upoznati vas s jednim djelom, koje je nedavno postalo i koje nas čini dublje zamotriti sjajno lice ruskoga narodnoga karaktera.

To je g. 1857. pod naslovom „knez Lupovicki“ izišavša komedija od Konstantina

Aksakova, pjesnika koga je u cvietu života i rada nenadana smrt zatekla.

Sadržaj u kratko je ovaj:

U Café de Paris sjede tri odlična Rusa: knez Lupovicki, grof Dolonski i barun Saljutin, koji o Ruskoj više ne znadu, nego da odanle svoje dohodke pobiru, kojimi u inozemstvu život što ugodnije provode. Knez Lupovicki na jednom odluči putovati na svoja imanja u Rusku, da plodove svojih inozemskih nauka i izkustva na korist svojih seljaka obrati. Ona druga dvojica nalaze to ne pametno i odgovaraju ga.

Oni nisu nigda vidili svoje zamusane seljake, koji jim svake godine pol milijuna dohodka šalju, a ni ne žele jih viditi misleći, da je za taj neizobraženi narod dosta časti izobraženim gospodarom nabavljati sredstva, da Rusku u velikom svietu sjajno zastupaju i toga se svieta naužívaju. Knez Lupovicki pako, kojemu je takov život uprav dodijao, traži koristna rada i misli da je liepo nastojati okolo dobra svojih podanika. On se stidi, da običaje ruskoga puka samo iz knjiga tudjih turista poznaje, da sada sam svojima očima gleda i traži ne imade li zbilja u tom puku klica višega razvitka.

Tako dodje sretno na svoje imanje i pošalje kola i službu pred sobom, da nešto puta pješice prodje i slikovitu okolicu razgleda. Došavši u selo izriče svoja čuvstva u francezkom monologu. Čuju ga dvie djevojke koje na studencu vodu grabe.

— To ti je zaista naš vlastelin, reče jedna drugoj.

— Zašto ti to misliš? — upita ova.

— Ta, jerbo ni neizgleda kano Rus! Negovori ruski, ne nosi se ruski, a gledaj samo! kakovo je ono stakalce na oku zadjeo!

Knez opazi djevojke, razgovara se s njima i nadje da su veoma bistra duha.

Doznavši seljaci dolazak svoga vlastelina pozdrave ga po starodavnom običaju nudeć mu soli i kruha. On je tim veoma ganut i izreče jim uzhićen govor u kojem razlaže teorije o usrećivanju naroda, naučene u Parizu, od kojih seljaci ni besjede nerazumiju.

U njega je novca iz obila a i nakan je pomoći jim, ali nezna kako bi to učinio; oni nežele ništa, nego da jim ne dolaze tudji upravitelji, da sami svoje stvari obavljaju i starešinu izmedju sebe izbiru. Kako liepo oni umiju svoje stvari uredjivati, o tom vidi odma primjer. Selo mora dati vojnika i zato se skupi ciela obćina. (Ovdje mi je napomenuti, da ruski narod smatra največom nesrećom postati vojnikom, jedno za to što je služba veoma težka i dugo traje, drugo što nitko izstupivši iz obćine u nju natrag ne more).

Većina jih hoće da ide Andrija, sirota bez svoga, te vele, da je on jedini u selu, koji neostavlja roditelje, braću i sestre, koji bi za njim plakali. Tada se digne jedan postariji čovjek i reče da baš za to ne treba Andriju izabrati, jerbo da je dosta tužno biti sirota a još tužnije zato iz rodjene obćine iztisnut biti. Pak još k tomu ljubi Andrija starešininu kćer, čovjeka komu svi imadu biti zahvalni.

Na to se jednoglasno zaključi, da se Andrija na obćinske troškove izkupi za 800 srebrnih rubalja. Knez Lupovicki sluša sasma ganut tu razpravu sa prozora svoga grada; on bi obćini 800 rubalja darovao, ali se domisli, da bi time valjanim seljakom veselje ojadio i zadovoljava se tim združenje Andrijino sa ljubljenom Parašom uskoriti i danke obćini umanjiti.

Ovaj od pjesnika tankim umnim i žarkim srcem izvedeni igrokaz nije dramatično toliko silan kano ona dva prije napomenuta, ali nek i on bude dokazom, kako se najbolje pjesničke sile u Ruskoj oko toga napinju, da pozorištu dadu socijalno značenje, da iz punog svježeg života crpu, da ljudem njihovu sliku prikažu, zloću šibaju, smiešno izsmiehavaju, a onomu, što je u prezrenom puku za zbilja dobro, poštovanje pribave.

Jedina gluma Gribojedovova učinila je u Ruskoj više dobra, nego svi ukazi i naredbe skupa i narod ju više cieni nego one.

Gribojedov kao i njegovi nasliednici spadaju na moskovsku stranku, koja spas Ruske traži poglavito u izobraženju i moralnom podizanju naroda, pak u razvijanju narodnih inštitucija krepko se opirući majmunskomu nasliedovanju inozemstva a osobito skroz i skroz izkvarenoj birokraciji.

Najbolji današnji pisac veselih igara vele da je Ostrovski o kojega djelih od poznatih mi Rusa veoma hvaljenih premalo znadem, da bih mogao svoj sud izreći.

U obće jedva mi treba napomenuti, da nemislim da je ovaj nacrt u ikojem pogledu podpun. On je imao samo osebujnost moskovskoga pozorišta iztaknuti i pokazati, da su ruski pisci valjan temelj položili, na kojem se dalje graditi može, a kakav je ukus njimi odgojenoga obćinstva, najbolje to pokazuje, što u Moskvi na pozorištu ponajviše vlada u ruski jezik prevedeni Skakespeare.

DVA ČASA.

U blaženom pjesnik času tone,
Kad se dušom poput iskre kriesne
Ćuti liju žarke i nebesne,
Plamen bukti — rieč na usta rone.

Al kad poput rieke se sione
Čitav slikâ sviet u duši vesne,
Prepunjujuć ove grudi tiesne,
A na ustah mûka leže spone!

Duh se bori, čuvstvo da izlije,
Sám u žaru toneć, da razgrije
Srodno srce, što ga slušat mari;

Ali zalud jeziku se moli,
Da u glase uzhićen udari...
Slast je reći — ali mučat boli!

I. Z.

LISTAK.

Zaludna molba. Javili smo svojim čitateljem, kako se je u Zagrebu sastavio odbor, koji bi imao prirediti lutriju u prilog umjetnosti. Izprva je odbor naumio dobitak te lutrije upotriebiti za nabavu slika; mi smo pako svjetovali, da se pomognu i druge umjetnosti, imenito narodna glasba. No sada niti se može izvesti nakana odborova, niti je potrebit naš savjet. Odbor, u kom su bila odlična lica, kao grof Nugent, Dr. Fr. Rački, Antun Čop, Dr. A. Stojanović itd. molio je ugarsko ministarstvo za dozvolju te lutrije — a koji možda nebi znali, velimo im, da od god. 1868. mora Hrvat za takve stvari moliti magjarsko ministarstvo. Ovo je odbilo molbu s razloga, što bi ta lutrija spadala medju zabranjene igre po obstojećih zakonih i propisih — izradjenih dakako u magjarskom saboru. Netreba reći, da vrlo žalimo, što nam je ovim načinom oduzeta prilika, da si malo dignemo umjetnost, koja je kod nas Hrvata na vrlo nizkom stupnju, pa bi nam nuždno trebalo pomoći. Kod nas nema bogate aristokracije kao u Magjarâ, koja bi voljna bila hiljade i hiljade trošiti za umjetnost. Mi nemamo nikakve provincije, iz koje bi mogli novce vući i u svoju korist upotriebljivati, nego sami drugamo plaćamo. Napokon država nam za umjetnost nedaje podpore, kao što je ono magjarska vlada dala za nabavu Eszterhazyeve galerije slika dva milijuna for. Valjati će da se strpimo, pa da neprestance zrno do zrna prilažemo od svoje sirotinje: sinuti će i pred naša vrata sunce! Vriedi za nas ona rieč: kume, uzdaj se u se!

Muzikalni koncerti. Prem se naš Zagreb svaki čas nasladjuje slušanjem raznih muzikalnih produkcija, to smo doživili ovih dana takve zabave i naslade, kakve nije možebiti u Zagrebu bilo. G. B. i pravnik H. obadva gorljiva prijatelja glasbe zasnovaše dva muzikalna koncerta na korist siromašnih pravnika. Miso te gospode, da se na tih koncertih sami diletanti produciraju, probudila je u mnogih vještacih nekakvu bojazan, kano da neće sve onako za rukom poći, kako bi se to zahtievati moralo. Kad je došlo do izvadjanja, čudom se začudiše ti vještaci, a čitavo obćinstvo udari kod svakoga komada u pljesak, kakva se, uz poznatu mlitavost našega publikuma, riedko naslušamo. Stožer obadvih tih koncerta, oko koga se sve vrtilo, bilo je osam mladih krasotica, koje nas ljepotom zatraviše, a vještinom začaraše. Rado bi bili gledali Parisa, koji bi bio imao najljepšu i najvještiju jabukom ponuditi. Očevidno bi bio u neprilici. Nemožemo se upuštati u razglabanje pojedinih komada već poradi toga, što nas svi ovdašnji dnevnici davno pretekoše, al nećemo ipak mukom zamučati one umjetnice, koja nam je tako majstorski izvela ono, što je jednom onaj veliki muzikalni filozof Beethoven napisao. Da su se i druge gospodje i gospoda dobro poniela dokazuje najbolje to, što su prijatelji glasbe s obćinstvom svi jedne želje, da ne budu naime ti koncerti ostali bez nasliedovanja. To je zaista za Zagreb takav uspjeh, kakvim se mogu zasnovatelji tih koncerta zadovoljiti.

— Mladi umjetnik Ivan Angjelović-Rendić, Hrvat iz Dalmacije, izradi iz Zadra u monumentalnom slogu poprsje našega slavnoga pjesnika Ivana Gundulića, koje se može dobiti u Trstu za 25 for. bez svakoga drugoga troška, kod Stanislava Floria, (via Majolica). Prihod iz razprodanih poprsja služiti će našemu umjetniku za podporu, da uzmogne nastaviti svoju u kiparstvu nauku u Firenci i Rimu. Pa već stoga razloga preporučujemo čim usrdnije našim rodoljubom osobito našim čitaonicam i društvom, da si nabave ono poprsje, koje će ujedno služiti za nakit njihovim sobam i dvoranam.

Književnost. Vladislav Vukašinović izdao je knjigu: Radivoj vojvoda Korički ili borenje naroda srbskoga (?) u Bosni za svoju nezavisnost protiv nasrtajućih Turaka u 15. vieku. Ciena je knjizi 80 nvč.

— Kao što je poznato, „slovnik umjetnika jugoslavenskih“ od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga još nije dovršen, a nam su se javili glasovi, koji žele i pitaju, hoće li se to znamenito djelo doskora koncu privesti? Mi toga dakako neznamo, al možemo izraziti želju, neka bi g. Kukuljević dovršio svoje važno djelo.

— Izašla je u Beogradu zanimiva knjiga: Bombardanje Beograda 1862. god. str. 151; a čist prihod namienjen je za spomenik knezu Mihajlu. Što se u knjizi pripovieda, utvrdjeno je autentičnimi izvori.

— Dobismo ovih dana: Periodičesko spisanie na blgarsko-to knižovno družestvo“ u Braili 1871. I., sv. 3 i 4. Imade u ovih svezkah razprava, narodnih bugarskih pjesama i poslovica itd. prievod Schillerove drame: Razbojnici. U knjigopisu navode se od ostalih ove knjige „Istorija blgarska“ od g. Krstovića. Carigrad 1871, sv. I., str. 620. — Zločesta krstinka. poviest narodno-blgarska od I. Blskova. Rušćuk 1870. Geografičesko-istoričesko-statističeskoe upisanie na Tatar-Pazardžiškata Kaaza od St. Zaharieva. T. Pazardžičenin 1870. — Bašćin jazyk za malky djeca, napisa D. V. Mančev. Věna 1871.

Učiteljska skupština. Vojnička oblast za vojnu krajinu u Zagrebu, koju su neki učitelji pučki umolili za dozvolju držati ove godine učiteljsku skupštinu u Zemunu, nije toga dozvoljila navadjajuć za razlog, da će se ove godine po kotarih držati učiteljske konferencije; nego nadu daje, da željena skupština može biti godine 1873.

Hrvati pred englezkim občinstvom. Veoma razprostranjeni englezki književni časopis „the Academy“, donosi u br. 44. od 15. t. m. pod naslovom: „History of the Ragusan Drama, by prof. A. Pavich, edited by the south Slavonic Academy. Agram 1871“, iz pera dra L. Legera, člana jugoslav. akademije, obznanu ovoga djela; te ovom prigodom nacrtà za Engleze djelovanje naše akademije okô izdavanja starih književnih spomenika u obće.

Ruska kritika. Lani je Nik. Vas. Gerbelj izdao u Petrogradu knjigu na ruskom jeziku pod naslovom: „Poezija Slavjan“, koja bi imala rusko občinstvo upoznati s pjesnici slavenskih plemena, pa su iz dotičnih pjesnika prevedene nekoje pjesme na ruski. G. Gerbelj se u predgovoru tuži, da Rusi nepoznaju slavenskih literatura; ali nesrećom nabraja do dva desetka takovih pjesnika „koji bi u svakoj zapadno-evropejskoj književnosti zauzeli častno mjesto.“ U „Věstniku Evropy“, što je izašo ljetos u siečnju, kritizira neki Rus ovu knjigu Gerbeljevu; pravom mu prigovara, da je dramatičku vrst pjesničtva sasvim s vida smetnuo; da je iz Matije Bana, „čije se pjesničko djelovanje poglavito iztaknulo u drami, te se njegove drame Mejrima, Uroš V., Car Lazar broje medju najbolje dramatičke proizvode Srbâ,“ ruskomu občinstvu pokazao ne odlomak iz njegove koje drame, nego pjesmicu od 12 redaka o bieloj golubici. Kritik se obara na onu izreku Gerbeljevu: da ima pjesnika, koji bi častno mjesto zauzeli u svakoj zapadno-evropejskoj književnosti, pa za dokaz, kako je ova izreka netemeljita, navodi one pjesmice našega Ljudevita Vukotinovića, koje je Gerbelj u svojoj knjizi preveo, a to su: Vidrensko brdo, cjelov crnooki, molba crnooki, crne oči, poziv. Veli kritik: Sudeć po ovih pet pjesama, Vukotinovića možemo brojiti medju pjesnike vrlo srednje ruke, kakvih ima dosta u ruskoj poeziji, da i negovorimo o zapadno-evropejskoj. Zatim kaže kritik: „Iz St. Vraza, koji se takodjer uvršćuje k spomenutim znamenitim pjesnikom, prevedena je u svemu samo jedna pjesma, ni malo karakteristična, pače strogo govoreć sasvim bezcvjetna“. Što se našega Stanka Vraza tiče, g. Vasiliju Gerbelju stajao je pred očima dovoljan izbor pjesama, kojimi bi se zbilja ponosila i gdjekoja zapadno i iztočno-evropejska književnost. Što nije znao birati, svakako je krivnja njegova. No ako slavenska uzajemnost, o kojoj sami Rusi najviše viču, nije sredstvo sebičnosti, nego izliev plemenitoga bratinskoga srca: a ono bi barem ruski estetički kritici imali nešto znati o Stanku Vrazu, ovom pjesniku uzajemnosti slavenske i jednom od liričkih prvaka jugoslavenskih. Tko umaljuje vriednost hrvatskomu Vrazu, morao bi spreman biti, da oblakom zastre slavu ruskoga Homjakova. Zašto nije kritik u „Věstniku Evropy“ popravio grieh g. Gerbelja, neka rusko občinsto nestane neuvažavati Stanka Vraza?

— Pod naslovom „Biblioteka sovremenyh russkih pisatelej“ izlazi u Petrogradu nakladom knjižare A. T. Razunova zbornik boletrističkih djela najboljih suvremenih ruskih pisaca. Jur su izašle sliedeće knjige: 1. V čužom polě, roman Petra Boborykina (1 ruk. 5 kop.) 2. Věčnyj muž, razskaz P. Dostrevskago (1 rub. 50 kop.) 3. Nikolaj Negorev ili zlopolučnyj Rossijanin, Ivana Kuščevskoga (knj. 2, rub. 3) 4. Fanja, očerki prošlago, A. Čužbinskago (1 rub. 50 k.) 5. Nravy rasterjaevoj ulicicy, Glěba Uspenskago (1 r. 50 k.). 6. Razorenje, Gl. Uspenskago (1 r. 50 k.) 7. Očerki i razskazi, Gl. Uspenskago (1 r. 50 k.). U ovoj „Biblioteci“ preštampati će se romani i pripovjedke boljih ruskih pisaca, što no su raztresene po mnogobrojnih ruskih revue-ah itd. Na ovaj zbornik imali bi se obazrieti naši beletristički listovi i pisci.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Ivan Dežman.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 14. U Zagrebu dne 6. travnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

Zabava: Proljetne vode. — Teressa des los Dolores. — **Pouka:** Hrvatska straža u Španiji. — Krasota prirode. — **Listak.**

PROLJETNE VODE.

Pripovjest napisao Iv. Turgenjev, preveo J. M.

„Veseli godi
Sčastljivie dni —
Kak vešnjia (proljetne) vodi
Promčaljis (protekoše) oni!"
(Iz davne romanse).

..... Drugu uru poslje po noći vrne se on u svoj kabinet. Slugu, što mu je zažego svieću, izašalje i baciv se u fotelj kraj kamina, obima rukama pokrije lice.

Još nikada nije poćutio tolike sumornosti — tjelesne i duševne. Cielu večer sproveo je s ljubeznimi gospodjami, s obrazovanimi mužkarci, nekoje od gospodja bile su uprav krasne, svi skoro mužkarci bili su odlični umom i talentom — i on sam besjedjaše s velikim uspjehom pače bljeskom i sjajem... pa uza sve to još nikada onaj „taedium vitae", o kojem govorahu već i Rimljani, ona „mrzost života" tol neodoljivom snagom nije ga obuhvaćala i dušila. Budi on samo nešto mladji, to bi zaridao od tuge, od dosade, od dražljivosti: gorkost jedka i goruća, kao gorkost pelina, zavalila u njegovu dušu. Nešto neodkidljivo — široka, nemilo — težka sa svih strana oblegglo oko njega kano jesenska mrkla noć, — a on neznade, kako se izmaknuti toj tmini i toj nujnosti. Sna nije bilo niti očekivati: on je znao, da danas zaspati neće.

Prione razmišljati... sporo, potrgano i zlobljivo.

Razmišljao je o sujeti, nepotrebi, o prolaznoj lažnosti svega što je ljudsko. Sve kolike dobe prodjoše redom izpred njegova umna pogleda — (ne davno minu mu 51 godina) — i ni jedna nenadje štednje, oproštenja pred njim. Svuda sve jedno isto vječno prelivanje iz pusta u prazno, jedno isto poturkivanje vode, jedno isto na pole iskreno na pole lukavo nadlagivanje sama sebe — tješi diete čim bilo, samo da neplače — a kad tamo grune na jednoč kano ti snieg na glavu sieda starost — a s njom uporedo onaj sve rastući, onaj razjedajući i razcrvljivi strah od smrti... zatim pljus u bezdan! I još pomoz bože, ako se ovako razigra život! Ali ono brajne pod konac, kano hrdja na gvoždje, naljegnu boljetice, muke... Ne valovi uzburkano, kako ga slikuju pjesnici, prikazivalo mu se je more života: ne; — on si ga je umišljao, ovo more, nepomutno — gladkim, negibivljivim i prozračnim do samoga mrkloga dna; on sam sjedi u majušnoj, titrajućoj ladjici — a dolje, na tom tamnom, zamuljenom dnu, na priliku gorostasnih riba, jedva se zamjećuju ružne sablasti: sve bolještine, muke, bezumje, ubožtvo, sljepota... On gleda: i gle jedna od sablasti izvine se iz mraka, uzvisi se sve to više, ukazuje se sve očevidnije... Još samo časak — i prevrnu se njim poduprta ladjica! No gle ona kanda potamnjuje, odmiče, spušta se na dno... pa leži dolje jedva zibljući repom... Ali će banuti kobni dan — i ladjica se povrne.

On potrese glavom, skoči s fotelja, dva put prodje kroz sobu, usjedne k pisaćemu stolu, pučuć ladicu za ladicom stane prekapati svoje papire, svoja stara većinom ženska pisma. Ni sam nije znao, zašto ovako radi, ništa nije tražio — on je jednostavno htio, da se kakvom bilo zabavom odtrgne od misli, koje su ga morile. Razvrnuvši na pamet nekoliko pisama (u jednom se nadje uveli cvietak obvezan vrpcom), makne ramenom i baciv oko na kamin, baci ih na

stranu, valjda će spaliti sav ovaj nepotrebni krš. Naglo usuvajući ruke sad u ovu sad u drugu ladicu, na jednoč širom rasklopi oči, i lagano izvadivši malenu škatulju staroga kroja, lagano joj podigne poklopac. U škatulji pod dvostrukim požućelim papirom nalazi se maleni križ od granata.

Nekoliko časova gledaše začudjen na ovaj križić, a onda najednoč tiho uzklikne... Nešto žalba, nešto radost izmieni mu crte. Sličan izraz naleti na lice čovjeka, kojemu se nenadano sgodi susresti druga već davno izgubljena i zaboravljena, nekoč nježno milovana, a on sad iz nenada uskrsnuo pred njegovim pogledom, još uviek onaj isti, no sav promienjen godinami.

Ustane se, vrati se kaminu, sjedne u fotelj — i opet rukama pokrije lice. „Čemu danas? pa uprav danas?" napane ga misao — i sjeti se na mnogo, što je davno prošlo.

Evo na što se je on sjetio...

No prije svega valja mu kazati njegovo, očevo i porodično ime. Zvao se je Sanjin, Dimitrij Pavlović.

Evo dakle čega se je spominjao:

I.

Dogadjalo se je ljetom god. 1840. Sanjinu istom što je prošla 22. godina, a on na povratku iz Italije u Rusiju nadje se u Frankfurtu. Bio je on čovjek, ne u sjajnom stanju, ali nezavisan i skoro bez porodice. Po smrti daleka rodjaka zapane ga nekoliko tisuća rubalja — i on odluči proživit ih za granicom, prije nego unidje u službu, prije nego li turi glavu u onaj činovnički jaram, bez kojega nije bilo niti pomisliti, da će osigurano bitisati. Sanjin je sbiljno i točno izveo svoju odluku i tako vješto stvar udesio, da došavši u Frankfurt nadje u sebe još samo toliko novca, koliko je bilo dosta na put do Petrograda. One još godine željeznice su bile vrlo riedke, putnici su morali razilaziti na diližansa. Sanjin kupi priliku u „beiwagnu": diližansa polazaše iz Frankfurta u jedanaest ura večerom. Vremena ostade još do volje. Na sreću bio je dan prekrasan i Sanjin, odručav u znamenitoj onda gostioni „Bieloga labuda", pusti se gramzit po gradu. Zadje pogledati Dannekerovu Ariadnu, koja mu se slabo svidi; posjeti dom Götheov, od kojega djelâ u ostalom pročitao je samo Werthera i toga u francezkom prevodu; — prošeće se na obali Majne i nadugočasi do sita, kako se i pristoji pravomu putniku; napokon ob osam sati sav umoran i zaprašenih nogu nadje se u jednoj najprostijih ulica Frankfurta. Te ulice poslje na dugo nemogaše zaboraviti. Na jednoj riedkih njezinih kuća pročita napis „Talijanska konditorija Giovanni Rozellia". Sanjin zadje unutar, da popije limonadu; no u prvoj sobi, gdje za skromnom tezgom na polici izkićena ormara stojaše nekoliko staklenica s pozlaćenimi napisi i toliko čaša s cukorom, čokoladom i ove vrsti predmeti — u toj sobi nenadje ni žive duše; samo siv mačak mrgodi se i zvrnda, prebiruć nogama na visoku stolu kraj prozora — i u kosom traku večernjega sunca žarko se rumeneći leži na podu oveće klupko crvena pamuka uz prevrnutu košaricu od urezana drva. Nemirni šum sluša se iz susjedne sobe. Sanjin popostoji — i pustivši zvoncu na vratima da izjekne do kraja, povikne glasno „Nije nikoga ovdje?" U taj trenutak razlupe se vrata iz one sobe — i Sanjin ima se čemu i čuditi.

II.

Razplivane na odgaljena pleća crne kose i izpruživ u napried gole ruke, u konditoriju sune kano striela djevojče od devetnaest godina, i spazivši Sanjina trgne k njemu, shvati ga za ruke, povuče za sobom, kričući zadihanim glasom: „brže, brže, amo, spasite!" Ne od želję protiviti se, no od pregolema čuda Sanjin nepodje odmah za djevojkom — i bi reć ustobi se na mjestu: on u svom životu još nevidje ovolike krasote. Ona se je obrnula prama njemu te s tolikom sdvojnosti u glasu, pogledu i pokretu stisnute ruke, drhtavo uzdignute k bliedu licu, progovori: „ta hodite, za majku božju hodite!" da on odmah porine za njom u razzinuta vrata.

U sobi, kamo je bio uletio za djevojkom, na staromodnom divanu ležaše sav biel, a bjelina mu se prelivaše kano ti žuti vosak ili starodavni mramor — dječak od četrnaest godina, divno nalik djevojki, očevidno njezin brat. Oči mu su zatvorene, crni gusti vlas pada na okamenjelo čelo, na nepomične tanke obrve; izpod plavih ustnica vide se stisnuti zubi. On kano da nediše; jedna mu ruka visi opuštena, druga leži podvinuta pod glavom. Dječak je obučen i stegnut; tiesna jačica stišće mu vrat.

Djevojka s jaukom baci se k njemu. „On je umro, on je umro!" zaleleče; „ovaj čas je tuj sjedio, razgovarao sa mnom — a na jednoč opao i odrvenio se... Bože moj, zar nije pomoći? Pa ni majke nema! Pantaleone, Pantaleone, što doktor?" doda talijanski: — „Jesi išao po doktora?"

— Sinjora, nisam išao ja, poslao sam Lujzu, ozove se iza vratâ hrapav glas — i u sobu teturajući na grbavih nogu stupi maleni starčić u lila-fraku s crnimi puceti, visokom bielom ovratniku, kratkih pantalona od nankina i plavih pamučnih čarapa. Sitno mu licašce posve je izniklo pod gomilom siede, ridjaste kose. Sa svih strana uzčešljane kovrčasto u vis i padajuć obratno razčerupanim pramenom davale su stasu starčevu naličnost s krunastom kokoši — nalič-

nost tim vjerniju, što si izpod onoga plasta lasi jedva mogao razabrati zaoštreni nos i okrugle žute oči.

— Lujza će brže priletiti, a ja ni letiti nemogu, doda starac po talijanski, pridižući jednu za drugom plosnate, podagrične noge, obuvene u visoke pačmage sa šnolami, nego sam evo doneo vode.

Suhimi, koščatimi prsti stiskivaše on grkljan od staklenice.

— A dotle Emil umre! klikne djevojka i pruži ruke prama Sanjinu. — O gospodine, o mein Herr! — Zar vi neznate pomoći?

— Treba mu krv pustiti — to je kaplja, reče starčić Pantaleone.

Premda Sanjin nije ni pojma imao o medicini, toliko je ipak znao, da dečkom od četrnaest godina nepada kaplja.

— To je omaglica, a ne kaplja, progovori on obrativ se k Pantaleonu. — Ima li u vas kefa?

Starčić popodigne svoje licašce. — Što?

— Kefu, kefu, ponovi Sanjin njemački i francezki. — Kefu, nastavi i postavi se kanda bi rad čistio haljinu.

Napokon ga starčić pojmi.

— A, kefu! Spazzette! kako da nema u nas kefe!

— A vi amo s njom; skinimo s njega haljinu, pa ga tarimo.

— Dobro... Benone! A vode netreba sliti mu na glavu?

— Ne... poslje; a sad požurite po kefe.

Pantaleone položi staklenku na pod, odtrči van i vrati se za čas s dvima kefama, jednu za glavu, drugu za haljine. Kudrav pudl došao za njim i nespretno mašuć repom, gleda znalično sad starca, sad djevojku, sad opet Sanjina — kanda bi rad znao, što znamenuje sav taj nepokoj.

Sanjin vješto svuče kaput s dečka, podigne mu vrat, usuče rukave od njegove rubače i drži kefom trti mu prsa i ruke. Pantaleone tari opet drugom kefom po nogi. Djevojka pala na koljena uz divan, i shvativ obima rukama glavu, nemičuć ni jednom trepavicom tako se i upiljila u lice svojemu bratu.

Sanjin tare — a ovamo iz poprieka pogleda na nju. Bože dragi, divna li je bila ljepota!

III.

Nos joj bijaše nešto ovelik, no krasna orlovskoga sklada, na gornjoj ustnici lazi jedva, jedva huknuta mahovina; no zato cviet obličja ravna i spokojna, kano slonova kost ili mliečni jantar; valoviti sjaj kose, kano u Allorieve Judite u Palazzo-Pitti — i navlastito oči tamno-sive, s crnim kolobarcem oko zenica, veleliepne, svetkujuće oči — pače i sada, gdje im je strah i bólja pomračila sjajnost... Sanjinu nehote pane na um zavičaj, odkale se vraćaše... Ni u samoj Italiji nije susreo nešto ovomu slična! Djevojka disaše riedko, ne jednako; čini se, kanda svaki čas očekuje, neće li joj brat prodihati? Sanjin nastavljaše trti joj brata, ali je gledao ne na samu djevojku. Originalna figura Pantaleonova vabljaše i ona njegovu pozornost. Starčić oslabio i zaduhao se, pri svakom udaru kefom on bi podskakivao i plačno zastenjao, a ogromne pletice kose, omočene znojem, težko se prevaljuju s jedne strane na drugu — prave pravcate žile krupna korovja, vodom podmivena.

— Izujte mu bar čižme — htjede mu kano reći Sanjin.

Pudel, valjda uznemiren, što se tu sbiva na jednoč se propne prednjim capama — i stane lajati.

— Tartaglia — canaglia! zavrišti na njega starčić...

U taj par se preobrazi u djevojke lice. Uzvinu joj se obrve, zaigraju oči i zasjaju radošću...

Sanjin se ogleda... Po licu mladoga čovjeka podudari rumen; trepavice trepnu... nosnice zadršću. On potegne zraka kroz stisnute još uviek zube, uzdahne...

— Emil! krikne djevojka... Emilio mio!

Polagačko odkriju se ovelike crne oči. One gledju još tupo, ali se smieše — slabašno; taj isti slab posmjeh spustio se i na blieda usta. Zatim makne opuštenom rukom — i jednim razmahom položi ju sebi na prsa.

— Emilio! krikne opet djevojka i ustane. Izraz na licu joj bio je tako silan i žarki, da bi pomislio, evo na sad će ili u suze briznuti ili udariti u smieh.

Emil! Što je za boga? Emil! začuje se iza vratâ — a u sobu naglimi koraci pane spretno odjevena gospodja srebrno-siedih lasi i crnomanjasta lica. Muškarac starijih godina sliedom udje za njom; glava služavke mune njemu iza ledja.

Djevojka im skoči u susret.

— On je spašen, majko, on je živ! klikne ona grčevito grleći gospodju.

— Pa što se je dogodilo? progovori ona. Vraćam se doma... pa na jednoč sretnem g. doktora i Lujzu...

Djevojka uze pripoviedati, što se je dogodilo, doktor pridje k bolestniku, koji je sve to bolje k sebi dolazio — i sve se to više smiešio: kano da se stidi proizvedene neprilike.

— Vi ste, kako vidim, trli ga kefami, obrati se doktor Sanjinu i Pantaleonu — i vrlo ste dobro učinili... Valja vam pamet... a sad da vidimo, što bi još trebalo...

Popipa onda mladomu čovjeku bilo. — Hm! Pokažite jezik!

*

Gospodja se brižljivo nagne nad njim. On se još bolje naśmije, uzvine na nju oči — i porumeni...

Sanjin se sjeti, da je sada postao ovdje suvišan; izadje u konditoriju. No još nije uspio uhvatiti kvaku uličnih vrata, kad se djevojka opet pred njim stvori i sustavi ga.

— Vi odlazite, počme ona, ljubezno se zagledajuć u njegovo lice; ja vas ne uzdržavam, no vi morate večeras k nam doći; mi smo vam toliko dužni, vi ste, možebit, spasili brata — mi bi vam se rado zahvalili — majka hoće. Vi nam morate kazati, tko ste, morate se radovati s nami zajedno.

— Al ja moram večeras u Berlin, zaustit će Sanjin.

— Dospijete i tamo, živo odgovori djevojka. — Dodjite za sat k nam na čašu čokolade. Obećajete? A ja moram opet k njemu! Dodjete li?

Što da učini Sanjin?

— Doći ću, odgovori on.

Krasotica brzo mu stisne ruku i prhne van — a on se oćuti na ulici. (Dalje sliedi.)

TERESSA DES LOS DOLORES.

III.

Zauzeće Seville.

Žarko se andaluzijsko sunce prama zapadu sklanja. Giralda, to kazalo vjere, što španjolskomu kršćaninu, rek bi, budućnost i nebo pokazuje, pozlati vrhunce svojih zvonika zadnjimi traci sunca, krivudaste i tiesne ulice sevilske pune svieta: tu hidalg sprovodi bojne igre na vatrenu paripu: crni mu baršunasti kaftan izprepliću vienci raznobojnih vrpaca, na okruglom klobuku ponosno strči modro paunovo pero; dug bodež sjedi za pasom, zataknut u srebrnu koricu; do njega važno stupa hrabri Majo: odjeća mu jedna puga. Europa se i Afrika nadtjeca, da svoju milu djecu uresi, ukrasi — okolo njih cieli šerezi pješice: tu ti je puk španjolski polugol, poludivlji: tu ti se crni manti, svileni i kožnati kaftani, okrugli plašti, kojih se polovica od nogu do ramena prebacuje; gdješto zobunac seljački, posut hiljadami srebrnih pudčica, napokon smedji, crni i škuri habiti fratara, i biele s crvenimi ovratci, modre pako s bielimi ovratci uniforme vojnika miešaju i izprepliću u bezkrajnom neskladu.

Ali premda je svieta sila, i premda su ulice njim pune, a na prozorih od palača i kuća imade djevojaka i matrona na hiljade, sve ipak šuti mrko, tajinstveno, kobno, kakova pojava nevidiš nego samo u Španjolskoj, gdje dok kipe srdca usta su zatvorena, gdje neima života, osim pod pokrivalom smrti, gdje dok na nizinah žeže sparno južno sunce, vrhunce gorostasnih gora pokriva viečna zima santami od leda.

Od Kordovske kapije ori se po tvrdom pločniku od granita tapat jezdilaca — duga se je povorka vitezova na široki trg sletila: junak do junaka, okretan, omašan i hrabar, kano rodjena braća, djeca istih njiva, iste zemlje: pa tako i jest — jer to su sve sami Poljaci po krutoj sudbini braća nesretnih Španjolaca, prva pukovnija junačkoga povislanskoga konjaničtva.

Odora je junakom, kano i junački struk, jedna te ista, jednostavna i liepa: tamno-crvene mundure, karmazinski ovratci, kalpaci s perjanicami od dvie boje, široke sablje po boku, u rukuh koplja s kresećimi se praporci — i konji iste bagre s tom jedinom razlikom, da amo tamo vidiš srebrnu oficirsku naramnicu, jasno-crvenu ili modru uzahnim crnim trakom predieljenu vrpčicu na širokih prsijuh, a onaj koji ju nosi sretan, ponosno pogledava drugove, koji se zavidno pred njim klanjaju.

A na čelu vojnika pukovnik, sretni vjerenik Teresittin: parip pod njim poskakuje i puše kano ponoseći se svojim gospodarom; dugi vra svija u luk. vatreno potresuje gustom grivom. U oku junakovu radost veselje, pogleda dugu povorku svojih junaka, srdce buknu razkošju: ta oni su njegov ponos, njegovi drugovi, prijatelji, njihovo je junačtvo za njega lovor neumrlosti, njihove sablje maršalski za njega s vremenom štap: hrabre mišice i srdce svakoga njih to je za njega nov naslov, nova važnost, nov posmjeh i pljesak gorostasa vieka Napoleona! Pogleda vrh sebe na shod bližnje mauritanske palače, srdce još jače tuče, jer na tom shodu stoji, ponosna svojim vjerenikom, sretna s njegove sreće, polag otca i važnoga podkralja, kano ružični vienac nasred dva orijaška duba, stoji krasna grofica Kordovska, Donna Teressa des los Dolores.

Mladić joj izkaza vojničku počast, što je samo pred cesarom običavao činiti, ter ruku prisloni uz kalpak, glavu nakloni pokorno, a oštricu sablje okrenu prama zemlji.

Mrka svjetina opazi ovu počast vojnika, izkazanu ljubljenoj svojoj krasotici, a željezni se andaluzijski ponos odbi o ponos toga čovjeka: naklon se pukovnika odazva u svačijem srdcu, svačije si ga srdce posvoji, a iz svih ustiju zagrmi jednoglasna vika i krika: viva Poloni! viva Colonello!

Pače ne iz svih ustiju, prevarih se: napram palači grofa Kordovskoga, pod triemom velike kuće, stajaše šaka Španjolaca, sami mladići, najstarijemu bijaše najviše dvadeset godina; svim je odora jednaka: crni plašti prebačeni na ramena, pod njimi svileni kaftani, dugi bodeži po bokuh, i klobuci širokih oboda, a bez pera i vrpaca.

Izmedju ovih mladića lasno si po smedjem licu maurskom, po ognjevitom oku razpoznao hidalga Alfonsa di Guevra.

Prekrstiv na prsijuh ruke, a glavu na nje naklonjv stajaše miran i hladan prama svemu što je okolo njega bivalo — oko utopi u shod nasuprotne palače i bijaše sretan: lakomo hvata svaki posmjeh, svaki pogled grofice, prodire u njezine misli, u njezine želje, jer mu se čini, da su njemu namienjene: vjeruje u Teresittu, vjeruje u njezinu ljubav, jer pomamna maurska ljubav svu mu krv uzbunjuje. Ta je obsjena trajala samo časak, dok nije sa svojom četom nadošao pukovnik; ali čim opazi mladić njegovu počast, čim smotri rumenac lica djevojčina, njezin razkošni posmjeh, njezin ljubovni pogled; čim mu zagrmi u uhu vesela vika svjetine: prsa se naduše od boli, razleti se na komade ponosna sgrada sanja: on, Alfonso di Guevra, postade opet ono što je nekoč bio: potomak divljih osvetljivih Maura, Seviljanin, Španjolac uzdrhta kano da se je iz duboka sna probudio, diže ruku gore, kano da njom na boj poziva ciele povorke sunarodnjaka, ohologa inostranca, ljubovnicu, pače i nebo isto, pa viknu:

— Maladetti, maladetti Franceschi!...

Ovaj se uzklik kano prasak strašna groma razlieže na okolo, priguši radostno klicanje vivat-a; sve se glave, sve se oči oteše onamo, odakle je grunuo; ali svi su i nehotice zadrhtali, sve se oči na tle oborile, jer je i toliko sile, toliko moći bilo u crnom oku starca djeteta — muklo počeše šaptati medju sobom.

— To je on viknuo, Alfonso di Guevra.

— Jest, on, krv naše krvi, Seviljanac, hidalg.

— Odvažan, smion mladić!

— Bog ga živi!

— Da, Bog ga živi i blažena naša djevica Sevilska — šapće staro i mlado, mužko i žensko, majo i fratar, svi razumiju mladića, svi jasno čitaju krv u njegovu oku, krv u njegovoj volji, a i znadu, iz čijih prsiju ima ona brizgnuti i raduju se — oni — Španjolci — jer je već prešla prva navala strasti, već su bili što treba da budu, Andaluzijanci, zavidnici svojih fueros-a, djeca Solana, Alkazara, dušmani ratobornih Franceza.

Isti uzklik: Maladetti, dopre i do shoda grofa Kordovskoga: i izdajica Španjolac i Don Ramoz di Medina Sidonia uzdrhtaše medjusobno, oholomu se podkralju strahovitim načinom smrknu čelo: kobne te rieči nisu mu možda bile nepovoljne, nisu se protivile tajnim njegovim ćutom, dužnostim kalatravskoga viteza; — ali on se nehtjede opirati pobjednim Francezom, dočim se je ciela zemlja podvrgla, nesmjede se sam samcat nepokoriti pred njimi — starost bješe slomila mladenačku snagu, otupila pouzdanje u sama sebe, a povrh svega, starac bijaše u svojem vlastitom ponosu uvriedjen. On, grand prvoga reda, vitez zlatoga runa, vlastnik od trideset dobara, šest grofovija i dvie kneževine, on potomak Silva, podkraljcapitano udostoji se u obćenitoj pomami s cielom svjetinom viknuti: viva Poloni, pozdraviti prijazno inostranca pukovnika; a netko drugi, netko iz svjetine, poderanac možda, neka novičica, pokršteni Maur, baca se nanj prokletstvom! — to je bila uvreda za starca, ukor oštar, gorak, bačen uprav proti njemu — maknuv rukom, pozva pobočnika i reče mu:

— Don Josepho, snidji namah dole i zatvori drznika: ako je to bio majo, prost čovjek, neka pogine, razumiješ li? uvrieda veličanstva; ako li je bio hidalg kakov, neka se baci u tamnicu, na sud pozove.

Pobočnik snidje ponosno po mramornih stubah na ulicu, protisnu se važno kroz nalogu svjetine, važno očekivaše, da mu se mjesta dade, prostran prolaz otvori kano što dolikuje pukovniku, grandu i vitezu alkantarskomu: ali čekaše tako dugo, dok je i četvrt sata minulo; nu prije nego li je dopro do triema, izpod koga je kobni glas grunuo, kad je jur bio gotov izvesti zapovjed podkraljevu, krivac bijaše jur daleko.

I nerazboritoj se mladeži, nasred koje je, kano što sam spomenuo, stajao Alfonso, učini preveć smjelim njegov uzklik. Slušalac akademije Sevilske Don Xaverio di Godos reče mu:

— Per Dio immortale, Don Alfonso, što radiš, hoćeš li da upropastiš i nas i sebe?

— Što je meni do toga? — odgovori trpko Alfonso — mogu li mirno gledati, gdje se ta glupa marva — pokaza svjetinu — klanja, kliče vivat-e drznikom, gazećim naše svetinje i prava? Imam li trpljivo gledati, gdje se jedan oholi vojnik, barbarac i poganin, nam svim ruga, gdje niti netrgnuv mača, niti neizpaliv jedne puške, bez odpora osvaja kraljicu Andaluzije, krasnu našu Sevillu. Oj, jao nam, jao njemu, jao i pomagaj našoj Sevilli!

— Tako ti boga! šuti — prekinu mu rieč uplašeni mladić — što pomažu takove rieči? Čekaj bolja vremena, tà znaš za našu prisegu, doći će ona, pak onda...

— Čekati bolja vremena? Zar se je smišljao naš veliki Cid, kad je oštrim svojim mačem raztipao Saracene, ili veliki Gonzalvo Kordovski, kad je u jaram skučivao Talijane, ili Alba Toledski, kad se je sam samcat dizao na cielu Europu? Duboko smo pali, Španjolci, to sam jur davno vidio, ali da smo tako duboko pali, kano što zbilja jesmo, ah toga nisam ni pomisliti mogao.

Don Xaviero mirio je ludjaka i upućivao kako je dugo mogao, ali zaludu, dok nije za toga pristupio k mladiću neki fratar odieven u škuri habit, opasan debelo bielom kordom: po žutom čelu duboko zabrazdile brazde, usta mu izkrivljivao divlji ukorni posmjeh, okom mu jasno probijala ciela duša, a to je bila smies od ćućenja krvoločna tigra, prevejane mačke i lukave lisice.

Pograbi hidalga za ruku.

— A, to ste vi, otče Jakobo.

— Tielom i dušom, poznajete li me dakle?

— Vi ste joj izpovjednikom.

— Bijah do jučer, danas je netko drugi, pukovnik htjede tako.

— Uviek i svigdje on: dakle joj i savješću i dušom vlada?

— Kano što i srdcem, moj gospodine.

Mladić škripnu zubi, i tako silovito stisnu balčak skrivenoga pod plaštem bodeža, da bi se bio malo ne na komade razletio: fratar ga na stranu odvede i šaptnu:

— Vi ga mrzite, gospodine?

— Ja? prisegoh, mora umrieti.

— I ja ga mrzim ali ubit ga, to nije moguće; kako da mu se približiš, kako da se protučeš kroz četu njegovih stražara?

— A jučer, jučer jošte imao sam priliku u Alkazaru!

— U ostalom, zar nam je samo do njegove krvi stalo, važnija je stvar, da mu grofica nepostane ženom: ta vi ju ljubite...

— Ah, dakle znate za to...

— Donna Nievetta pripovjedi mi danas, čujte dakle: — ogleda se na okolo — narod se je grnuo i protiskivao: — nije, tu nije moguće, čuli bi nas. Noćas ju možete viditi, njena sobarica sve će olahkotiti, sasvim mi je odana: idite sa mnom, moj je samostan samo nekoliko koraka odavle, kazivat ću vam sve potanko.

I odoše protiskujući se kroz svjetinu, baš u vrieme, jer uprav u taj čas nadodje podkraljev pobočnik.

*
* *

Noć bijaše, noć španjolska, sevilska — kano da je liepa mlada djevojka ovila čelo plamenitim viencem od zviezda, kano da je Sultana čekajuća huriska prolila oko sebe miris silna cvieća, ter nesakrivajući nijedne svoje dražesti uresila se tankom koprenom sjene.

Po prozorih od palače grofa di Santa Fé utrnjuju se redom svieće, kano siguran znak, da se stanari izmučeni radom a možda i razkošmi života, spremaju na počinak; samo na dva prozora od prvoga sprata svietluca još slabo svietlo, a da pogledaš iz ulice, lasno bi kroz tanke zastore smotrio dvie amo tamo prolazeće sjene; jedna lahka vitka, kano fantastična utvora pjesnikove mašte, kano odsiev angjela čuvara, gdje stoji pred koljevkom djeteta; druga manje visoka, ali za to šira, tamnija: druga je sjena sjena dojke Gennare, a prva njezine hranjenice Teresitte des los Dolores.

Iz modrih očiju grofice probija radost i veselje, neima pol sata, što je došla iz soba grofa otca, gdje joj je on, izpitujuć ćućenja mladoga srdca svoje jedinice kćerke, i utiskujuć na sniežno joj čelo roditeljski poljubac, rekao:

— Duže se opirati zajedničkim vašim željam, Teresitto, niti hoću niti nesmijem. Pukovnik odgovara podpuno mojim zahtjevom, rodom siže on do najodličnijih krugova u svojoj domovini, od predja je baštinio velika imanja, pače on je još bogatiji nadom i zaštitom mogućega francezkoga vladara: bit ćeš s njim sretna moje diete, imat ćeš liepo ime, važnost, imetak, riečju svega što sviet traži, povrh toga ljubiš ga, sama si ga za muža izabrala. Danas dva tjedna tvoj je, Teresitto, rodjeni dan, neka ti on dvostruko bude svet za sav život, u taj ćeš dan svoga Ivana nazvati mužem.

Svieže se rumenilo proli liepim grofičinim licem, srdce joj uze silovito tući, baci se u naručaj otcu, odviše sreće, a samo ovolisno rieči:

— Joj, ti si dobar, sennore, ti si dobar, hvala ti!

I ona bijaše sretna: dva tjedna vrieme toli kratko, dva će tjedna toli brzo proći, a ona će biti njegova žena, za uviek na vieke bit će sretna!

— Oh brzo, brzo me svuci — šaptnu dojci — ova mi odjeća smeta, ovaj me steznik tišti, svuci me Genarritto, ti nemožeš pomisliti, kako sam sretna!

— Sretna? — odgovori sobarica, nizka, kržljava, smedja Španjolka, a oko joj zlosluto sieva, a ruka joj drhće: — pa kako to, Donno?...

— Ta zar neznaš? Zar neznaš, da me za dva tjedna nećeš više zvati sennorittom, da ćeš me odievati, oj odievati liepo...

— Pa zar neradim to svaki dan?

— Ali odievati drugčije, posve drugčije, otac mi to danas obeća, dobri otac: za dva će tjedna Teresitta, tvoja hranjenica, tvoje diete, obavita mirtom i mirisnim viencem pomarančina cvieća, stupiti k oltaru, i dati ruku i priseći vjeru, a pogodi komu? O ti ga poznaš, Gennaro, dobro ga poznaš...

— Poznam? Ali ja poznam i toliko granda i knezova, svu Arragoniju i svu Kastiliju, pa je li moguće pogoditi, tko je to izmedju njih? Po svoj prilici biti će to koji potomak Cida ili Albe, koji bogataš Kordovski: možda knez di Medina Celi, ili barem koji od Silva, koji od Sidonija!

Djevojka se lahko nasmjehnu, lahko glavom klimnu: — Eh, ti uviek sanjaš o knezovih i o grandih: što mi je do njih? Zar je samo Španjolska moj sviet, zar je samo Španjolska domovina junaka? Joj, da si ga danas vidila, danas, kad je na čelu hrabre čete svojih vitezova uježdjao u grad, kad me je na vojničku pozdravio! Što će mi ti tvoji Cidi, tvoji grandi, oholi bez mjere, a slabe ruke i ledena srdca; on je vitez, on junak, premda u njegovih žilah neteče krv Silva.

— A, dakle francezki pukovnik Sennor Ivan ima biti vaš muž, Teresitto? reče, pače zastenja dojka.

— Dà, on, pa zar mogu imati plemenitijega i hrabrijega muža? Zar nije on, pravi lav u boju, moj rob, zar nesluša mojih zapovjedi, kano koje moguće kraljice, zar neizpunjuje moje najmanje želje? Otac ga ljubi, što je bogat, što je ljubimac velikoga vladara svieta, francezkoga cesara: ja ga ljubim, što je... Ali ja to tebi sve pripoviedam, a ti to jedva jednim uhom slušaš. Gennaro, ti ne ljubiš!...

Gennara zadrhta: — Odakle to znate, Sennora? zapita, pak onda reče:

— Ja vas ljubim, moja gospodjice, moj bisere, najnježniji pupoljče sevilski, ja samo vas jedinu ljubim.

— Zato i njega moraš ljubiti, jer ga ja ljubim. —

— Prodjite se toga, gospodjice, nekažite toga, nečinite toga, nedajte mu ruke, nežrtvujte svoga života, on nije Španjolac, on je poganin, krivovjerac prokleti.

Djevojka udri u smjeh: — On da je poganin! Tà zar ga nisi vidjela u kršćanskoj našoj crkvi, kako se je skrušeno molio, zar nisi čula, s kakovim štovanjem govori uviek o našoj vjeri, o naših svetinjah? Tà pripoviedila sam ti tolič, da na prsijuh nosi sliku blažene djevice, zar bi to poganin radio? pa to mu je dar umiruće majke: kazivao mi je, da bi radje izgubio sva svoja dobra, svoje liepo ime, hrabre drugove, pače i oružje isto, nego li sliku onu. Pokazao mi ju je jednom: prečista djevica, istina, nije toli liepa kano naša granadska ili sevilska, ali diete Isus, to ti je malen angjelak. O, on je dobar kršćanin, on je pravovjeran katolik kano ja ili ti.

— Nije, nije, to je laž, vjerujte mi, gospodjice: on to sve samo zato govori, da dobije vašu ruku, vaše dvie grofovije, vaše veliko blago; nevjerujte mu ništa. Dom Jakobo opomenuo vas je glede toga, on se je meni kleo, taj vas Francez zavadja, vara...

— Vara, Gennaritto? Tako ti boga, neponavljaj toga. Odhranila si me, piestovala u djetinstvu, iz tvojih sam prsiju mlieko sisala; ali pamti, da je on moj vjerenik, moj muž, njegova je čast moja čast: jednom još takova rieč iz tvojih ustiju, pa eto te s mjesta za vieke iz ove kuće.

U dojčinu oku blisnu suza, srdite grofičine rieči prodroše joj do duše, pade na koljena, primi ju za ruku, poljubi joj ju, zastenja:

— O iztjerajte me iz ove kuće, u kojoj sam preko četrdeset godina proživila, iztjerajte, učinite prosjakinjom služkinju majke svoje, svoju sobaricu i po mlieku majku, udarite ju prokletstvom, bacite inkviziciji u ždrielo; ali vas molim, zaklinjem, nedajte mu ruke, prekinite sve, nemojte ga ljubiti — ta ljubav to je nesreća vaša, ta udaja to je smrt vaša...

I udri plakati i stenjati.

Teresitta nezna što da kaže — suze dojčine, njezina srditost: u srdcu joj vrije i kipi: vriedjati, nevjerovati onomu, koga je ljubila, u koga je vjerovala, nije li po njezinu mnienju bio prestupak bez kraja, zločin, grieh smrtni? reče:

— Čudna si s tvojom opornošću, Gennaro, okladila bih se, da je to sve nagovor onoga prokletoga fratra Dom Jakoba, i on ga mrzi, i on me je zaklinjao, svjetovao, da ga neljubim, pače grozio mi se je, da me neće odriešiti, da će me bog u gnjevu svojem viečno kazniti. Ali već sam se iztrgnula iz veza njegovih, drugoga sam spoviednika uzela: dobri pater Josip, on nenaziva ljubavi prama Ivanu djavolskom sduhom, nebrani mi ljubiti ga, a ja ću ga ljubiti neprestano, viečno i njegovom ću ženom biti, pak bog će dati, te se raj neće pred nama zatvoriti!

Sobarica ustade gdje je klečala, otre suze, da jim neima traga, a ruka joj nedrhtaše više, kad je razriešavala steznik hranjenici i kad joj je na snježna pleća bacala bielu poput sniega mantillu od batista — obično to odielo noćno bogatih sevilskih gospodja — a kad je gospodjica u postelju legla, reče, premda joj je oko čudno sievalo, suhoparno, trpko:

— Lahku noć, Donno grofice, dragi sni zaklopili vedje vaše!

Teresitti bijaše nekako težko i žalostno oko srdca, što je morala premda pravedno, ali trpko ukoriti svoju po mlieku majku; ona bijaše tako dobra, tudja ju je muka više još boljela nego li svoja: zadrži odilazeću, posegnu bielom rukom za sjajnom škatuljicom, uze iz nje dragocjen ovratnik: bogato je on posut sjajnim kamenjem, dragocieni biser složen u križ sieva po zlatnoj vrpci: plamte od požude crne sobaričine oči, lakomo gutaju to drago kamenje, srdce tuče silovito, a grofica govori s posmjehom:

— Uzmi ga, mia cara, obuci se sutra, tà i onako je nedjelja, poći ćemo u crkvu skupa: uzmi ga, pa zaboravi moj malo prije izušćeni ukor, nisam znala što govorim, pa ljubi pukovnika, mojega budućega muža a tvojega gospodara.

Gennara povuče naglo natrag ruku, kojom je za ovratnikom posegla: želja za sjajem ugušena je jur posve u srdcu: zar da ga ona pod takov uvjet na vrat objesi? Nipošto! To bi bio zalog sotone na pogubu njezine duše, znak viečne propasti. Što bi rekao pater Jakob, bi li ju ikad razriešio grieha?

— Nipošto, nipošto, spravite svoj dar, Sennoro, muklo reče, ili, a to primjeti s tajnim lukavim posmjehom, dati ćete mi ga za dva tjedna, na dan svoga vienčanja, prije neću, primiti nemogu.

— Neka i tako bude, odvrati djevojka veselo, jer taj izraz: za dva tjedna, dopre sam iz svega dojčina odgovora do srdca grofici, nedade da se uvaži trpki zvuk ostalih rieči: dà dà za dva tjedna, ti ćeš me obući, Gennaro, u bielu svilenu odjeću, pa preplest ćeš mi kosu ružmarinom, a kitu mirta pribosti na prsa. Ah, moram biti liepa, moram biti vriedna njegove ljubavi! Hoću da mi radi njega sva Sevilla čestita i plešće: onda ću se ja za tvoje odjelo pobrinuti: dobit ćeš novu mantillu i novu suknju i taj ovratnik, a i više toga, sve će ti drugarice zavidjeti.

Dojka nije više čula tih rieči, nepoljubivši ruke gospodarici, kano što je običavala, nenazvavši joj po drugi put lahke noći, brzo izleti iz sobe, brzo doleti po vijugastih stupah u svoju sobicu, tako da je topot njenih koračaja brzo prošumio kroz uho grofice.

Teresitta pade na koljena pred slikom blažene djevice, tiha se molitva izvinu iz krasnih joj ustiju, a ta je molitva goruća, pobožna, samo Španjolka znade tako moliti, i to samo Španjolka, koja ljubi i koja je ujedno ljubljena — to ti je himna zahvalna srdca, himna sreće, kojoj sroke sam angjeo čuvar diktira: a kad je domolila, ter srdce i dušu olahkotila, djevojka se hitro baci u pavulice svoje postelje, zaklopi oči, ne da snom okriepi umoreno tielo, već da sanja, sanja ob onom što joj je drago, što joj jedino napunjuje srdce i dušu.

Joj, krasnih li sanja čiste neoskvrnute ljubeće djevojke dva tjedna pred svatbom!

Minu uprav ura, mala urica u kutu od sobe, ta igraljka francezke ruke, srebrnim svojim zvončićem odbi uprav dvanaest sati, kada vrata lahko zaškripnuše, a po mehkom se sagu, pokrivajućem pod od sobe, razlieže gluh topot koraka.

Djevojka, na pol snom izmučena, na pol sladkimi sanjami napojena, dignu nemarno glavicu iz mekhih podušnica, i šaptnu:

— Jesi li to ti, Gennaro, što tu radiš tako kasno?

— Varaš se, Donno, nije to tvoja sobarica ušla, pogledni bolje, poznat ćeš, tko je...

I u isti čas, što je to porugljivo hrapavo odgovorio, stupi k postelji djevojke kip neki, blied, mrk, razkuštrane kose, oka krvlju zalievena, s pogledom divljim i groznim.

— Don Alfonso di Guevra! zastenja muklo djevojka, zavijajući se u sniežnu svoju mantu, i stiskajući se u široke nabore svilenoga pokrivala.

Diete-starac pograbi ju silovito za ruku, i viknu:

— Jest, to sam ja, ja Alfonso di Guevra, tvoj drug u djetinstvu, tvoj sugojenac, grofice Kordovska! Do vraga, nedolazim badava, jednom već budi kraj svim mukam; čuj dakle Sennoro, ovdje ide za moju i za tvoju glavu skupa, i odgovaraj kano svećeniku kod svete izpovjedi: ljubiš li ga, ljubiš li pukovnika?

Djevojka grozničavo drhće, strah joj ukoči glas u prsiju: Da vrag sám tielom i dušom, vrag kako ga opisuju popi španjolski sa znakom pakla na čelu, s ogavnim tielom pred nju stupi, nebi je bio tako uplašio i zastrašio, kano to, što je vidila drznika, vidila mužkarca u svojој spavajućoj sobi, sama na samu u pol noći.

A Španjolac viknu:

— Tako ti boga, tako ti spasa duše i tvoje i moje, zaklinjem te, odgovaraj Inezo...

— Alfonso, zastenja djevojka.

— Nije li istina, ti ga neljubiš, ti mu nećeš dati svoje ruke, to samo tvoj otac hoće tako, ali ne ti, Španjolka, diete Seville, ne Teresitta, ne ona, koja je, nije još tomu dugo, nekoga drugoga zvala svojim ljubovnikom, zvala mužem; ti se sjećaš svojih davnih rieči, obećanja, davnih prisega.

Kleče pred posteljom, potok se suza obori po bliedom licu, vatreno cjelivaše tresuću se ruku grofice, pa reče:

— To nemože biti, da ga ljubiš, da se razstaneš s cielom svojom prošlošću, ti andjele, ti čista kano kaplja rose, što u proljetno jutro iz nebesa na lier pada! Ti dobra dušo, o ja griešim, ali ove mi se rieči i nehotice trgaju iz prsiju, iz srdca i duše! Ti si dobra kano ona, pred kojom se skrušeno sav sviet pokorava, koju svojom zaštitnicom zove, ti si dobra, sveta, Teresitto, kano presveta mati Isusova.

I još dalje vikaše u pomami svojoj:

— Otac te je sklonio, njegovi su svjeti na čas zavarali nedužno srdce, on je u neizkusnu dušu prolio rieku medenih rieči, zaklinjao te svojom siedom kosom, otčinskom ljubavlju; jer dočim si ti kriepostna, pravi pravcati angjeo, on je okaljan zločinom, podla sluga Godoja, glavni neprijatelj svoje rodne zemlje; on te je premamljivao častnimi Franceza, zasienjivao njegovim bogatstvom, znamenitošću; angjela je hotio baciti s vrha nebesa; za šaku zlata, nov naslov za sebe, ili

za kakovo novo blistavilo na svoja prsa hotio je prodati tvoju sreću, turnuti te u blato sramote, neslave, dušu dati za plien sotoni! Nu, Teresitto, još je vrieme, još stojiš tekar na strmom rubu propasti, nebacaj se u nju hotomice, dozovi se, promisli, što da učiniš.

Dok je on tako jaukao, dok je tako jadikovao, molio i zaklinjao, djevojka se trgne iz straha, ponos joj se povrati s jakošću, i odvažnost videći očevidnu pogibelj; silovito trgnu svoju ruku iz hidalgove ruke, pa pridignuvši se ponešto na postelji, viknu glasom jakim, zapovjednim:

— Kukavice, koja te je sotona podtakla, da prekoračiš prag ove sobe, tko te je ovamo uveo, znaš li što radiš? Kako ćeš težko za to odgovarati! Oskvrnjuješ kuću granda, provaljuješ u spavaću sobu poštene Španjolke, djeteta čiste plemićke krvi, sramotiš žensku; jao tebi, odtale!

Hidalg nemari za te rieči, već govori kano prije:

— Teresitto, smiluj se, odgovori, ti ga neljubiš?

— Odtale, odtale, viknu opet Španjolka.

— Odavle? o nipošto, uzalud zapovjedaš, grofice, neidem, dok mi neodgovoriš; moj me je angjeo-čuvar ovamo doveo, bog, koj neće ni moje ni tvoje krvi; zato okoristi se vremenom, okoristi se časom, kakov se neće možda pridesiti više, priznaj, da ga neljubiš, da mu samo pod silu hoćeš da ruku dadeš, pak kano što će ovaj mač, tako će i hiljada drugih, svi sevilski mači biti tebi u pomoć, neće se uplašiti ohologa inostranca, podloga Godoja, niti srditosti tvoga otca, trgnut će te iz propasti, oslobodit od pakla. Teresitto, pogledaj me samo kano nekoč, reci: ljubim te, Alfonso...

Porugljiv se posmjeh izvinu iz prsiju djevojke. — Ja da te ljubim, Don Alfonso di Guevra, tebe, diete od sedamnaest godina! i prirodjena andaluzijska uštipnost probudi joj se u glavi, ter nastavi:

— Liepa li mi ljubovnika od sedamnaest godina, velike junačine, komu ruka jedva digne sablju, koga akademički pazitelj plaši disciplinom i knjigom: o, moj gospodine, vremena Don Quixotta davno su jur minula, čemu jih se sada sjećati, čemu nasliedovati neumrloga viteza Manchu, kad neima Cervanta, koji bi djela i govore njegove predao smichu od desetak viekova. Ah Done, molim te kano što ti mene moliš, prosim te kano što ti mene prosiš, istina, bez suza i jecanja, jer me za to nije nikako volja, idi odavle, što prije idi, da se grof Kordovski nebi sutra potužio akademijskomu rektoru, pa da nebi on tvoga vitežkoga ludila izagnao iz tvoje glave zatvorom ili batinom.

Don Alfonso ciknu, kano onaj nesretnik u rukuh inkvizicije, kad mu iznenada postavi krvnik na gola prsa razbieljeni pleh, ili ga grebne do krvi bodežem: streso se sav, ustade, suze se same sobom osušiše u očijuh, jakom željeznom rukom pograbi opet otimajuću se ruku drage, i reče:

— Aha! dakle ja sam diete, dakle ja sam djak, oko knjiga kažeš da nastojim, ali ne za sablju hvatam, prietiš batinom! O Donno! istina, ja sam diete, godina mi ima jedva sedamnaest, ali sam starac mukami, star sam kano i ti, ali drhći, jer i u ovoj se dobi može biti zločincem, može se biti podlicom, prestupnikom, ruka se može okaljati krvlju, smrtnim griehom ubojstva ogriešiti duša: sablja je, kažeš, ruci pretežka, ali nije joj bodež pretežak, a gle, evo ga...

I lievom rukom trgnu iz njedara bodež — sieva, kano da se je u ognju okupao, a previja se kano srdita zmija.

Djevojka u strahu odvrati oči i viknu očajano: Gennaro, Gennaro!

Alfonso joj porugljivo odgovori smijuć se:

— O netrudi prsiju zaludu, nedozivaj svoje dojke: zar misliš, da bih bez njezine pomoći mogao ovdje biti? Tà kroz njenu sobu vodi put u ovu; Gennara mi je sasvim privržena; sluge razštrkani po palači neće čuti tvoje vike, a niti grof Kordovski, on je palači na drugoj strani! u mehkanoj postelji, snujuć nove zločine, nove podlosti, zaspava; na ulici je sve gluho i tiho, po naredbi tvoga pukovnika; u našoj liepoj Sevilli, u gradu gitara i pjesama nije niti sa serenadom slobodno o polnoći izaći na ulicu; po tom vidiš, da sam dobra sredstva izmislio, dobro izabrao čas svoga dolazka.

Djevojka se strese, a mladić nastavi:

— Ali to nije još dosta, hoćeš li da znadeš, zašto sam, mećuć na kocku vlastitu sigurnost i čast, došao ovamo; hoćeš li da znadeš, zašto sam ja, diete od sedamnaest godina oružao ruku bodežem, srdce nadahnuo osvetom? Sennoro Teresse des los Dolores, grofice di Santa Fè, došao sam, da te odvratim od udaje s poganinom Francezom, da te sačuvam od sramote pred ljudi, a od grieha pred bogom, da ti oživim u pameti davna obećanja, davne prisege, učinjene nekoč dragovoljno nekomu hidalgu Alfonsu Guevri, koga dobro poznaš i pred sobom vidiš.

— Obećanja i prisege, Sennore? odgovori probliedivši djevojka, odkada postaju naše djetinske igre pravom obvezujućim za cielu budućnost? To su bile šale, rieči nerazborite djece, rieči, koje se u zrelijoj dobi izsmjehavaju, ili posve zaboravljaju.

— Izsmjehavaju ili zaboravljaju? O nipošto, Sennoro, djetinski utisci to je boja slikarska, prva njegova slika, uzalud ju iztireš, i po volji drugom bojom prevlačiš, ona će ostati, svaki će ju trak sunca na vrh iznieti, svaki siev nove boje u pamet uvesti.

Joj, oni utisci! Sretan, tko jih poput tebe može za ništa držati; ali ne ja, ne; u mojoj duši, prsiju i srdcu živu one, kano da su danas tekar, pred jednu uru postale; tako ti mogu danas, sada izbrojiti čine svakoga časa, koji smo skupa proživili, svaki stisak tvoje ruke, poljubac svaki. Zuju mi još u glavi i duši neizbrisive rieči: „Ja te ljubim, ti si moj muž, ti ćeš biti moj muž, ja ću biti tvoja.“ I moraš biti moja. Tako mi pakla i neba, tako mi spasa duše moje, ti moraš biti moja!...

Glas je hidalgov čudnovato drhtao i hrapavio, bilo je u njem nešto tako divljega, strašna, da je više njegov zvuk, nego li njegove rieči uzdrmao groficu: htjede se oteti grčevitomu stisku njegove ruke, htjede ustat iz postelje, pobjeći kroz vrata, kričati, vikati na pomoć, ali zaludu: željeznom rukom svlada on lahko svaki napor djevojke, i reče:

— O uzalud se trgaš, uzalud se braniš, Sennoro; nećutiš li, da mi je ruka pretekla godine, da ne samo knjige drži, umiri se, pa čuj, što ću ti kazati. Rugaš se djetinjim uspomenam, malo ti je do njih stalo, hoćeš da pogaziš svoje prisege: za mene su one jednako svete, a po njih ja imam pred svakim, a i pred kletim Francezom pravo na tvoju ruku, na tvoju ljubav.

— Smiluj se, pomiluj.

— A zar se ti meni smiluješ, zar neranjaš oštrom riečju, porugom, da nereknem jur nevjerom? Žao za sramotu, stara je naša poslovica, a ja ću to i vratiti, imam sredstva, sam mi jih je vrag podao. Čuj, u tvojoj sam spavaćoj sobi, sam na samu, o polnoći, več si oskvrnuta. Koji bi mužkarac, komu je stalo do svoje časti, do slave predja i djece, hotio prozvati ženom žensku, kojoj poštenje pod takovu makar netemeljitu sumnju pada? A ja poznam toga pukovnika, on će ti prvi baciti mraz u obraz, prvi će gurnuti od sebe oskvrnutu, jer je on diete sjevera, Poljak. Dobro ime žene, to mu je čast, a čast mu, znaš li što to znači? To je njegov život, njegov bog, njegova vjera! Dà, on nevjeruje nego u čast, neima boga osim časti, on bi joj žrtvovao život, zdravlje, imetak, djecu, sgurenoga otca, umiruću majku, pa neće li on i tebe njoj žrtvovati?...

Nasmija se — strašan bijaše to smjeh; čelo djevojci probi debeo studen znoj, shvati ona rieči Španjolca, uvidi, da on istinu govori — malo da se neonesviesti. Ali angjeo ju čuvar oslobodi od toga.

Španjolac nastavi:

— Eto, to ti je tvoja sudbina, vidiš, da kano osramoćena i od svih prezirana moja biti moraš, a i bit ćeš moja — pogleda na uru — do jedne po pol noći manjka deset minuta, za deset minuta moraš biti moja.

Djevojka drhtnu — stid, bližnja strašna pogibelj, slika paklene osvete, uzdrma joj cielo tielo: Ah, radje umrieti, nego da bude tako, zločinče! — Kriknu, brzo iz postelje ustade: nije to više bila slaba djevojka, plašljivo diete: to je lavica, Španjolka, Seviljanka — dvakrat odbi od sebe drznika, dvakrat nadvlada duševna snaga; ali dugo se protiviti nemože, ćuti ona to, iznenada joj oko nadom sievne, na njezinoj toaleti sievuca maleni nožić, slab ali oštar, spremna je, da njim i sebi i zločincu život otme, krv prolije: ruka je već imala posegnuti za oštrim oružjem: ali pogodi misao Španjolke hidalg: nožić tresnu u prozor, razbi staklo, izleti na ulicu: zločinac pograbi svojom suhom košćatom željeznom rukom djevojku: oslabljenu, utrudjenu borbom od nekoliko minuta baci na postelju: prsa mu se silovito nadimlju, oko žeže, pali, drhće grozničavo cielo tielo.

— Bože pomozi — šaptnu grofica, i bog dodje u pomoć, jer eno...

Na ulici, pod samim djevojčinim prozorom zaromoni iznenada, kano očaran zvuk skladne glasbe, gitare, gusala i pjesme, glas čist, skladan začne neku milozvučnu pjesmicu: čudno zvuči, oštro, hrapavo, žurno, ali liepo, skladno, jer od srdca ide, i srdce ju budi.

— Ivane! Ivane! brani me, spasuj, brani me, Ivane! viknu djevojka, kojoj kano da je jeka od one pjesme povratila prijašnju snagu. Spasi me Ivane!

Hidalg drhtnu — pomama i sdvojnost sieva mu iz oka — tako blizu biti plienu, ćutiti i nebesku i paklenu sreću zajedno, pak u čas sve to izgubiti, to je strašno: desnom rukom pridržava otimajuću se silovito djevojku, lievom hvata za bodež, trgnu ga, udari, viknuv: Pogini dakle, pogini. poginimo skupa; — ali drhćuća ruka promaši, prevari ga djevojka, skočivši na stranu: željezo se u postelj zadije, a u taj čas zatrieska prozor razbit s vana: zvek sablje, topot koračaja zatutnji po sobi, stupi u nju francuzki pukovnik, djevojka se sruši pred njegove noge gluho viknuvši:

— Joj! bog te je sam doveo, Ivane, on me je hotio ubiti, oskvrnuti...

I umuknu u nesviesti.

Nenadani pojav neprijatelja, bura strasti kipećih u srdcu zasienjuje razum, obustavlja odvažnost starca-djeteta, u nemoćnoj sdvojnosti škripnu zubi, uzmaknu za nekoliko koraka, možda htjede pobjeći kroz vrata: snažnom ga rukom zadrža Poljak:

— Tko si, tko si tu u ovo doba? — viknu, mašuć golom sabljom.

Diete-starac svija se, šuteći otima se neko vrieme, napokon se protisne do postelje, trza bodež iz drva — preteče smrtni udarac pukovnik, snažnom rukom drma hidalgom, bodež iztrgnu i baci daleko na drugu stranu sobe — bandita na zemlju baci, koljenom mu gnjete prsa, previjajućega se i stenjućega pritiskuje, davi.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Hrvatska straža u Španiji.

Odkada je Hrvat zapadnu obalu balkanskoga poluotoka zauzeo, dolazio je često u doticaj sa susjednom Italijom; pače sve do danas uzdržala se je hrvatska naselbina u južnom dielu iste zemlje. Ali da se je Hrvat i Španije dodirnuo, ter u onoj djedini Cida na obalah Quadalquivira štitio priestol tudjega gospodara: o tom, mislim, nezna se u nas mnogo, pa zato ću da pripoviedam.

Skoro poslie bitke kod Xeres de la Frontera, usliedkoje su Arapi Španijom prevladali, utemelji oko g. 850. posljednji Omajevac Abderrahman I. samostalni kalifat u Cordovi. Tu na rieci Quadalquiviru razvijaše se bujni duh Arapa: znanje i umjetnost uspievahu tako, da se je Španija domala u evropski raj pretvorila. Oko kalife Cordovskoga, koji se u krasnoj palači, u Alkazaru, nastanio, sakupi se mnogobrojna kita umjetnika i umnika, ter proslavi svoga gospodara divnimi zgradami, uznositi pjesmami i učenimi djeli. Cordova postade drugim Bagdadom.

Nu sred te slave i moći treptio je kalif za život svoj. Prirodjenim azijatskim despotizmom tištio je svoj narod, pa zato nije ni časa siguran bio pred osvetom podanika svojih. Dapače ni u svojoj palači nebijaše silni kalif miran; svigdje nazrievaše ubojni mač nezadovoljnoga Arapina. Zato bijaše nuždno, da si vjernu stražu ustroji, koja da mu život čuva i priestol štiti. — Kao što su nekoč rimski despoti u svoju tjelesnu stražu (praetorijanci) vrstali bieloputnu mladež germansku, jer se u svoje zemljake uzdavali nisu, tako su i kordovski kalifi u svoju četu redali po izbor Hrvate. Poznato je, da su za rimskoga carstva upravo praetorijanci osobitu moć ugrabili, da su rimskomu svietu careve namitali i skidali. — I hrvatska straža, izprvice malena i neznatna, steče s vremenom toliku važnost, da je čeonik njezin koj put udesom kalifata ravnao ter Španijom vladao.

Ali kako su Hrvati u Španiju dospjeli i kada? Hrvati su od vajkada veliku mornaricu toli ratnu koli trgovačku imali, te dalekim morem u sviet plovili. Često bi se sukobili s neprijateljem bilo to s Mletčanom bilo Arapinom. K tomu su još gusari naše primorje često plienili. U neprestanih ovih borbah toli proti neprijateljem koli proti gusarom pali su mnogi Hrvati u sužanjstvo. Po tadanjem običaju prodavahu se ratni sužnji u roblje i to za skupe novce. Glavno tržište robova bijaše grad Alexandrija a najnesdušniji trgovci Mletčani.

Kada je dakle treći kalif u Cordovi, imenom Hakem I. (796—822) prvi uzeo stalnu si tjelesnu stražu ustrojavati, nije mu druge trebalo, van da si čim više robova u Alexandriji kupi. Pa zbilja on ustroji stražu od 5000 momaka, sve samih robova, medju kojimi je osim Afrikanaca pravih Hrvata do 2000 bilo. Hrvatsku četu odieli on od drugih te jim dade posebnoga vodju. Ova je tjelesna straža u kasarnah kraj kraljevske palače Alkazarije obitavala, te ju čuvala i poput uredne vojske plaću dobivala. Buduć da Hrvati arapski govoriti znali nisu, nazivahu ih Arapi „Niemci“. Nu upravo stoga bijahu kalifu osobito u volji, jer se sa urodjenici sporazumjeti ni urotiti nisu mogli. — Tako postade oko god. 800 „hrvatska straža“ u Španiji.

Moć i upliv hrvatske straže bijahu za sada maleni, nu već prvi kalifi pomogoše joj do važnosti doći. U vrieme od g. 822—976. kada su moćni i čestiti kalifi vladali, bijaše ona kriepka podpora u njihovih poduzećih. Zato je Abderrahman III., o kojem kroniste pripoviedaju, da se sa evropskimi vladari, i s hrvatskim kraljem (the King of the Slavonians) liepo pazio, uvidiv, koli su mu Hrvati potrebni, povećao njihovu četu na 6000 momaka, te jim dao vodju od hrvatskoga roda. Za Alhakema II. sina mu, stekoše Hrvati toliko povjerenje, da su tik pred njegovim priestolom stražili. — Kada je ovaj veliki kalif umro te za njim slabi kalifi sliedili, znala je hrvatska straža veliku važnost steći.

Alhakema naime nasliedi malodobni i slabi mu sin Hescham II., najnesretniji od svih gospodara Kordovskih. Umah se tu dočepa kormila neki Almanzor od porodice Alamerida, koga je novi kalif svojim hadžibom (prvim savjetnikom) imenovao. Tašti i za vladavinom pohlepni Almanzor zamisli, da zakonitomu kalifu svu vlast iz ruku otme, ter svojoj porodici kalifat osjegura. Najviše ga u tom podhvatu priečila tjelesna straža, koja je Heschamu posve odana bila. Ipak mu uspije afrikansku četu na svoju stran predobiti, ali hrvatske straže nemogaše nagovoriti, da vjerom prevrne. Nepreostade mu ino, nego da vjerne Hrvate uništi. I zbilja g. 980. navali sa svojimi četami na nje, te jih do jednoga sve poubije. Dočepav se poslie sve vlasti kraj slaboga Heschama, uvidi, da bi mu potrebna bila hrvatska četa odana njemu i njegovim nasliednikom. Zato ustroji doskora novu četu Hrvata na svoje ime te jim nadjenu svoje obiteljsko ime „Alameris“. Od toga vremena dolaze Hrvati pod ovim imenom. Kada je zatim g. 1102. Almanzor umro, ostavi dva svoja sina: Abdelmelika i Abderrahma, da ga u časti hadžiba nasliede, ter kalifatom upravljaju.

Ali za čas podigne se proti njim daljni rodjak kalifa, imenom Muhammed. On dade živućega još hadžiba Abderrahmana smaknuti, te primi kormilo u svoje ruke. Hescham II. nemogaše toga prepriečiti, ali zato podigne se pleme Alamerida sa svojimi pristaši, da osveti smrt svoga rodjaka.

U ovih gradjanskih borbah uzvine se do osobite premoći vodja hrvatske straže Wadha el Ameri, rodjen Hrvat, koji je do pet godina (1009—1013) najvažnija osoba u Cordovi bio. Još prije znao se Almanzoru, bivšemu hadžibu, toli umiliti, da ga je imenovao dvoranikom kalifa Heschama. Premda pun harnosti prema svomu gospodaru i prama svojim dobročiniteljem Alameridom, uvidi, da se za sada Muhamedu za počinjena ubojstva osvetiti nemože, te odgodiv osvetu na bolju zgodu, približi se nametniku. Ovaj nadvlada svoje protivnike i sreća njegova pobudi u njemu želju, da se sam kalifom proglasi. Nesretni ga Hescham još u tom bolje podkriepio, imenovav ga svojim hadžibom. Sada odluči Muhamed, da Heschama po što po to smakne, al ga od toga odvrati lukavi Wadha el Ameri, savjetovav mu, da kalifa u duboku tamnicu zatvori. Sutra dan bude neki kršćan veoma naličan kalifu, ubijen, te svietu u Cordovi razglašeno, da je kalif umro. Velikom slavom bude tobožnji kalif sahranjen, a na to Muhamed glavarom proglašen.

Čim je Muhamed stolicu u Cordovi zasjeo, bijaše mu prva briga, da Hrvata Wadhu el Ameri steče, te ga imenova zato svojim hadžibom. Tim probudi veliko nezadovoljstvo kod drugih četa tjelesne straže najpače kod Afrikanaca, vodjenih od Heschama ben Solimana koji se gnjevio, što je Hrvata toli važno mjesto dopalo. Na to zapovjedi Muhamed, da se Afrikanci iz Cordove udalje; nu ovi se pobune te počnu obsjedati samu palaču Alkazar. Težkom mukom uspije Wadhi el Ameri sa hrvatskom četom Afrikance iz grada protjerati. Tom prilikom uhvati on vodju Heschama ben Solimana te ga dade smaknuti. Ali protjerani Afrikanci nehtjedoše se primiriti, već izabrav Solimana, ben Hakema za svoga čeonika, zapodješe gradjanski rat.

U tom se ratu Wadha veoma lukavo ponašao, pristajuć uvieke uz jačega a ostavljajuć slabijega. Vjeran Alameridom i zakonitomu kalifu, koji je u tamnici čamio i kojemu je život spasio, nastojaše, da oba premca i Muhameda i Solimana oslabi i uništi, ter Heschama na priestol uzpostavi. Kada je Soliman Muhameda pobiedio te ovaj iz Cordove pobjegao, savjetovaše Wadha stanovničtvo, da pobjeditelja bez odpora liepo primi. Soliman unidje zbilja u grad, dade se kalifom proglasiti, te zadrža Wadhu za svoga savjetnika. Ovaj medjutim znao je za čas stanovničtvo proti Solimanu uzrujati, a da ga još većma u rog natjera, odkrio mu je tajnu, da pravi kalif Hescham živi. Zahtievao je takodjer, da nesretnoga Omajevca na priestol posadi i tim si u naroda zahvalnost steče. Nu Soliman nehtjede uz to pristati.

Doskora sakupi Muhamed veliku vojsku, potuče Solimana, te ga iz Cordove protjera. Wadha se opet okolnostim pokori, te ga dočeka velikim slavljem. Na to mu Muhamed povjeri upravu nad Cordovom, a sam podje da pobiedjenoga neprijatelja progoni. Ali ga loša sreća snadje: on bude potučen, i uteče jedva živ sa nekoliko momaka u Cordovu.

Sada mišljaše Wadha, da je čas osvete kucnuo. Soliman obsiedaše grad, a Muhamed neimadjaše nikakove vojske. Ciela se Cordova uzbunila, nitko nije znao, što da čini. Jedini Wadha neizgubi nade, već dade na brzu ruku gradske zidine izpraviti te sve za obranu prirediti. On bijaše sada za cielo sa svojom četom jedini gospodar u Cordovi. Sve časti popuni on sa svojimi zemljaci Hrvati te pristaši kuće Alamerida. Ciela vlast bijaše u njegovih ruku, tako, da se je Muhamed više njega bojao, nego li samoga Solimana, osobito kad je zamietio, da mu o glavi radi. I zbilja gledaše Wadha, da nametnika sasvim uništi. On izpusti nevoljnoga Heschama II. iz tamnice, te ga javno u najvećoj mošeji puku predstavi. Narod, koji je mislio, da je pravi kalif davno već preminuo, bijaše uzhićen te klicaše od veselja. Hescham II. zasjedne opet priestol, a Wadhu imenuje svojim hadžibom.

Tako uspije Wadha lukavošću gospodara si izbaviti, koji je odsele pravo orudje njegove volje bio. Ponajprije bude Muhamed smrću kažnjen, a odrubljena mu glava bude Solimanu u tabor poslana, da vidi, što i njega čeka ako dulje tako uztrajao bude. Soliman se strašno razjari te pošalje Muhamedovu glavu sinu mu Obeidalahu i pozove ga, da zajednički s njim otca osveti. Ovako se dvie prvobitno protivne stranke složiše, da Wadha i kalifu zbace i unište.

Wadha uvidi, koli je stanje opasno, jer se velik dio kalifata proti njemu podigao. Ponajprije bijaše mu do toga stalo, da se oba neprijatelja nesjedine. Povjeriv zato obranu grada svojim vjernim drugovom, Hrvatom Zaboru i Hambaru, podje sam s vojskom iz grada, da neprijatelje raztjera prije nego li se sjediniti uzmognu. Najprije krene proti Obeidallahu, potuče mu vojsku; zatim se vrati k Solimanu, te i njemu vojsku razbije.

Vrativ se Wadha u grad, bijaše najmoćniji čovjek u kalifatu, te vladaše u ime Heschama II. sasvim neograničeno nad arapskom Španijom. Najveće časti padoše u ruke Hrvatom; svi veći i važniji gradovi zadobiše hrvatske upravitelje. Pravi Muhamedovci pra-

tili su to podignuće Hrvata velikim nezadovoljstvom. Najpače kada je Soliman po drugi put pred grad Cordovu došao, te ju obsiedati počeo, pojavljivahu se glasovi proti Wadhi i njegovim ljudem. Kad je to Hescham II. doznao, nakani vjernoga si slugu izdati, te se s Cordovanci nagoditi. Wadha videći, da je propao, da je kalif sam mu o glavi raditi počeo, pokuša sreću sa svojim protivnikom, te stupi sa Solimanom u sporazumljenje, nebi li nezahvalnoga kalifa pretekao. Ali uzalud mu nastojanje: slabi i nezahvalni Hescham dade ga uhvatiti, kuću mu pretražiti, i budući da se u njega pisama našlo, s kojih su ga rad nevjere obiedili odsude ga na smrt. Tako pade Wadha, čovjek vješt, lukav i hrabar, pade od ruke onoga kojemu je život spasio, i sačuvao priestol.

Sa smrću Wadhe el Ameri nadje i Kordovanski kalifat Omajevaca svoj grob. Uzalud je Hescham II. drugoga Hrvata, plemenitoga i hrabroga Hairana na čast hadžiba podignuo: uz sav napor neuzmognu više grada obraniti. Cordova pade Solimanu u ruke, po ulicah zametne se krvavo krešeyo. Svigdje stajaše Hairan na čelu svojih Hrvata, više puta ranjen neuzmicaše, dok se krvlju obliven crnom zemljicom nesastavi. S njim pade posljednji stup Omajevaca.

Čim se Soliman grada dočepao, odsudi Heschama II. na smrt. Uzalud molbe gradjana, u taman prošnje Hrvata — kalif morade glavu izgubiti. Poslje smrti njegove propade za jedno dvadeset godina kuća Omajevaca, s njimi i svaki trag hrvatskoj straži.

Za gradjanskih ratovâ, koji su poslje Heschama II. po cieloj arapskoj Španiji grozno biesnili, znao se liepo pomoći Hrvat Zohair Alameri. God. 1018. dade mu neki Ali ben Hamud namjestničtvo Denia, a sam si prisvoji grad Almeriju. Malo zatim zavlada cielim iztočnim primorjem počam od Murcije do Almerije zajedno s balearskimi otoci. On preživi pad Omajevaca i umre g. 1041. nakon dugotrajne sretne vlade. Priča se, da nije naravnom smrti umro.

V. Klaić.

Krasota prirode.

Estetička studia Jerona Tvrdika. Prev. A. M.

I.

Čovjek je mali sviet u neshvatnom, neizbrojnom redu svietova. Ona otajstvena moć, čiju silu nazivamo zakonom svemira, potresa isto tako ustrojem njegovim, kao i najodaljenijom zviezdom; ta i ona i čovjek gojenčetom su njezinim.

U stalnom razmjeru višekrake poluge odnosi se taj zakon od čovjeka, i u obće stvora, koj je na površju zemlje, k moćnomu središtu sunčanoga sustava, a od toga posred onih velikih skupina svjetova do posliednjega središta jedinstvenoga svemira. Ona ista sila, koja je njim pričela kretati, proniče i njegove trabante, sunce i zemlju, i stvorove na zemlji, a izmed tih dokuči jedini čovjek svojim umom sebe i zemlju, sunce i svemir. On spozna, da jest, i da mu zatravljen pogled kruži prostranstvom, koje nije no atom, koga nestaje kao praška u prispodobi s čitavim svemirom. Nevidivu čest toga praška nazire tek za vedre, otajne noći, kad motri krieseće se i žareće ponore svietla i tmine, gdje čim postaju, već ih nestaje. Zavirit na dno tim ponorom nije kadar ni najsmjeliji duh a da mu se ne zamagli.

Motreć velebnu tu krasotu prirode, taj pronićući ju zakon, nemotrimo pukih morda obsjena, koje se rodiše u vlastitoj nam misli, već nešto zbiljna, čijom smo česti i sami.

Mislilo se, da priroda sama po sebi nema nikakove zbiljne krasote, i da je sve, što ima krasna, imovina ljudske duše, a zbiljna krasota da je jedino krasota umjetna, vještom rukom — tvornim duhom — stvorena. Istina je, da onaj, koj hoće zrieti tu krasotu prirode, mora imati nazore čiste, mora umjeti lučiti i dieliti sve, što bi mu moglo smetati u tvorbi slika, te si ne smije predstavljati prirode s jednoga samo stanovišta, kano n. p. ratar sa stanovišta plodnosti njene, ili rudar kô darivateljicu skupocienih kovova: već kao harmoničnu cielost, red, komu je vidiva ta tvar tielo, a taj vječni, nepromjenljivi zakon i iz njega proističući pojavi duša. Ti pojavi, radjajući se pred vještačkim okom, koje ih shvaća, koje pojimlje njihovu zakonitost — taj pravilni postup, kako se driemajuća tvar polahko budi u polusan, koj već ima u sebi života, a iz toga polusna u život jasan, odieljen od tvari, život samostalan, do samosvjesti i života, koj shvaća sve oko sebe — pak te stostruke svuda skladne likove, u koje se ti pojavi zaodievaju: sve to iziskuje za sebe estetične ocjene, to već po sebi krasno, zatravljuje i mili se svim, koji umiju duhom bez predsuda pročitati tu otvorenu knjigu prirode,te otajstvene zvuke, što nam se javljaju u svietlu i bliesku, u vihru i tišini posvećene noći, te ovdje nieme, tamo glasne zgode to svemira, to stvorova, to praviekova, to trenutaka.

Čovjek je sviet u malom. Motreć prirodu i spoznajuć ju, spoznajemo takodjer sve, što iz čitave prirode ujedinjeno u čovjeku, kano u harmoničnu cjelost, čini njega samostalnim.

Tri sile, veli Plato, sačinjavaju imovinu čovjeka, a ciljevi su im božanstveni. To je ćućenje, spoznanje i volja, a njihovi su ciljevi krasno, istina i dobro. To su najviši ciljevi čovjeka, koji ga imaju podići na stupanj uzvišene savršenosti duševne, učinit iz stvora čovjeka.

Čovjek, komu su po boku te tri boginje, uznešen s praha zemaljskoga k tajinstvenim visinam krasote, nazire tu svojim okom bistre vrutke istine, i spoznavši to, prenaša voljom krasno i dobro u svoja djela.

Srcem svojim poćuti čovjek sklad, odgovarajući nutarnju njegovu skladu — krasoti; opazi tu boginju izvan sebe i u sebi; stvori si sliku stvari i svietova, kružećih oko njega, pojavljajućih se i ginućih. I tu mu se prvi put prikaza priroda, priputav ga k sebi već u prvo doba djetinstva; — priroda majka sa svojimi pojavi i svojom vječnom zakonitosti i različnosti, u kojoj se ostvari sila, što proniče svemir. Čovjek je gledao, slušao i osjećao taj ovdje sklad i divio mu se, čovjek, taj mali sviet u neshvatnom, neizbrojnom redu svjetova, koga proniče, kao i najodaljeniju zviezdu, ista sila. Na grudih prirode on je uzgojen. Ta mu majka pritisnu prvi cjelov na ustanca, i — kako prvi, tako primi i posliednji njegov dah u slici bliedoga angjela smrti. Čovjek, diete prirode, pa da ne oćuti nje i krasote njene — dà daha njenoga! On je gojenčetom njezine moći — duhom svojim njoj je ravan, te tako mogbude gledat u bistro oko njeno i nju pojimati.

Motreć veličajnu krasotu prirode, ne motrimo morda pukih obsjena, koje se rodiše u vlastitoj nam misli, već nešto zbiljna, k čemu spadamo i mi sami.

II.

Nosi nas tvrda zemlja. Gazimo po trpljivoj toj majci, rujemo po utrobi njenoj, a ona ni da bi pisnula. Mukao samo tutanj, kao da u najvećih joj dubinah stenje driemajući duh, kad se atom, čovjek, tura k srcu njegovu. Takova je zemlja, kad spava, kad miruje. Smetnimo s uma sve što na njoj živi, tu šarovitu vegetaciju, mnogovrstno životinjstvo, i razmatrajmo obraz pustoga groba — izraz smrti. Iznikmuše za nas svi znaci života — svako gibanje i micanje — a organički stvor leži tu mirno — šaka praha više — hladan, bez svakoga izraza. Tu i nehotice zadrhćemo, osjećajuć nejasnu neku mržnju prama takovu stanju. Tako leže pred nami mrtve doline bez vrielâ, potočićâ cvieća i drveća. Samotno oko bludi od niemih pećinah k pustim pješčinam. Svuda duboki san. Kao iz grobova, odkle reže na nas polusprhle kosti, goni nas odatle niemi neki užas. Tako nas dira sve negibno.

Prvi nam se korak bezlične te mase očituje u tvorbi kristalnoj. Kakav ondje još kaos — ovdje stroga pravilnost, tamo opornost, nered, noć; tu gladkost i sjaj. Mili nam se tu stroga pravilnost titranja; osobito kad nam već unapred zatravi oko zamamljiva gladkost površja i liesak prerazličnih boja. Sravnimo li taj život iskara, boja i svjetla sa strogom im pravilnošću i tom negibivom hladnotom, učinak je njihov na nas zagonetan. Ledci se sjaju, nasmjehiva nam se čitavo more boja, razigrava nas — sve puno sjajne vatre — približimo se po malo — i gle, u rukuh nam na jednom leda. Nije li to demonička prevara — puna čarolije — takav sjaj, pa takav hlad —; evo prevare sjajna života i hladne smrti. Udaljimo li se, zaleskeće se — zamni posmjeh demona, koj zna, da će nas opet namamiti, jer je prekrasan ma i leden, jer je predražestan u toj obmami žara i smrtnoga hlada.

Površje zemlje polag različnih svojih podoba čini na nas različit utisak. Abstrahiramo li još i sada život vegetativan i životinjski, biti će utisak još uviek utiskom ogromna mrtvika. Nepregledna ravnina pust neograničen je pojam bez promjene — za to jednoličan. Neima tu ničesa, na čem bi se mogla zaustaviti krilata misao; njoj se hoće spješiti sve dalje, dok ne naidje na cilj. Brežuljkasta krajina ima već u sebi nešto raznolika. Tamo jednolična ravan, tu stršeći brežuljci. Pogledamo li silne velikane briegova, gdje okružiše obzor poput neprekoračivih bedema svemira, kojim glavice grli lahka magla, utisak je divan, užasan. Velebnost i sila stoluje na tih velikanih, što se dižu po vrh naših glava nebu pod oblake. Ginemo sravnjujuć se s njimi — gubimo se. Nešto je silna, što nas motri s otih u nebo dopirućih gorostasa. Mami nas k sebi dirajuća ta krasota i velebnost. Željeli bismo biti s njimi, te s njih ponosno i pobjedonosno razgledat se po prostorijah zemlje, prvi okupat tjeme u grimiznom žaru i posliednji s njim se razstat, te posliednje primiti mu cjelove. Željeli bismo ne zadrhtati pred olujom, već pod nogami svojimi motriti biesnu borbu križajućih striela, te vječno, vječno prkositi vremenu i njegovim mjenam — vječno svjetliti prostinjom i slobodom poput ponosnih, velebnih njihovih glavica. Tamo sam svoj, tamo sam slobodan, tamo bi htjeo obitavati; jer tko im prikrati glavu, tko se popne na njih, da bude veći od njih?

Obdiv bude užasom, vidimo li propale im ponore i propasti, divlje klance i jaze, te iz njih sievajuće na nas dubine, s početka još polutamne, nu kojih kašnje nestaje u podpunoj tmini.

Velebnost otih velikana pretvori se u bezkonačnost, s koje nam se grudi stišću, ako im vrške obavije tamna magla. Izgine mjera — mi nevidimo vrha. Vidimo im osnutak i orijaško podnožje, a vršaka nesta u magli. Zapanjeno oko se pita, kuda izniknuše? To je nešto uništivoga. Pogled na oštre gvozdove, stršeće bez podpore nad ponori, jest grozan. Neprestance padaju a nikad ne mogu pasti. Ta groza dovine se skrajnosti, te može, kad nestane uzvišenosti, prevrgnut se na jednom u komičnost, ako su im spodobe nakazne.

Nu sve to do sada b ijaše još mrtvo i pusto. Bez života užasna je to krasota — driemljiva i u silnosti svojoj tim groznija, jer neima ničesa, što bi nas opominjalo na pokret i život, što bi nam moglo odgovoriti na nagomilana pitanja. Al gle, koli radostno nam zakuca srce pri prvom žuboru kamena vrutka! Tu ima gibanja, morda i života. Ta vječna moć spuštat se niže i niže, ta tekutna gibljivost, koja dopušta, te je slabo povjetarce kadro raznihat nepregledne gomile — to je već pol života. To vječno kolanje, ta moć razplinut se u maglu te uzdić u visinu, tu s vjetrovi plivati lazurom zračnim sad igrajuć se, sad ozbiljno, sad u spodobah svjetlih i jasnih, sad u tamnih nakazah, škurih i sivih, pa opet splinut se u kišne i rosne kaplje ili krpice sniega, biti sad maglom, sad oblakom; tu kišom, tamo morem; tu plinovitim, malo da neizgine, tamo ledenom pećinom —; kolika raznolikost i bujnost promjena! A što onaj žubor vriela, var vodopada, šum i pljusak potoka i rieka, i opet buka mora, koja zna narasti do užasne tutnjave — kakvi su tu utisci — reć bi da je voda živa. Nu i to je prevara — i to je san — a to gibanje trzanje je mase u nepokojnom snu. To je prelaz od tvrde negibive zemlje k daleko plinovitomu uzduhu. Motrimo li vodu za učinaka svjetla, tu se sjaje mirno počivajuć, kano ogromno, gladko zrcalo, tu kano srebrna draga, tamo medju pećinami, kao crno oko. Zapiri vjetrić, talas se prevrne i zablista kano početak gnjeva u oku goropadna velikana.

Dubljine voda su tajinstvene. Na površju svjetlo, dalje škuro, a tamo dole tamno, nepronikljivo. Oko se ljudsko zagleda u dubljinu njihovu, a duh se izgubi u razmatranju. Što se ipak može tamo dole skrivati — pita se — i čezne onamo. Nešto bajna je, što žmirka na nas iz tamnih tih stanova vilâ i sirenâ; nešto zamamljiva. Pred našim se okom igra talas, prevraća se ovamo onamo, miluje, cjeluje obalu, šapuće joj sladke rieči — al na jednom udari — zablista — svrši; a duša omamljena sveudiljnim tim šaputom, opojena tom škurinom i blistajućom polutamom, koja otvara i zatvara vratolomne te dubljine, naginje malo po malo k njim, i mal da nepobiedi glas sirene. Zatravljuje nas spokojan taj šušanj talasa.

Iz pećine pršti vrutak, romoneć po sitnom pjesku i valjajuć malene svoje talasiće po šarenu kamenju. Nije li to dječak, taj mali curak, brbljav, čil dječak, koj bi brbljao od jutra do mraka, da najljepše pripoviedajuć ne usne na jednom u malom studencu; nu ipak sveudilj se smieši, bistar do dna u snu svom.

Potok, vijugajuć se ovamo onamo bez stalna smjera, tražeć tek smjer, jest slika počimajućega junoštva. Sad žubori po livadah, sad bistar šumi po kamenju i pećinah — tu s odpora raspjenjen, tamo se na pjeskovitoj ravnini zaustavlja, sjajuć se na sunčanom žaru jasan i čist. Sretne se s isto tako divljim drugom, sljubi se s njim u vječno prijateljstvo, padnu zajedno u ravninu, i tok im je čim dalji, tim slobodniji i ozbiljniji. Narastao do valjajuće se rieke, strovaljuju se uz šum i tutnjavu u bezkrajno more. Čovjek gleda, gdje potočić sveudilj dalje hrli, pita mu talase kuda? kamo? U neizmjernost, a odatle u visinu, da se povrate u nevidivih slapovih, te na novo započmu život.

Voda u svom talasanju i vječnom burkanju raspenjena do slapova je pravoga nepokoja.

Veličajno je more u svojoj ogromnoj veličini. Ne vidimo krajeva, ne proniremo dubljine, a pojimljemo njegovu silnost. Čovjek se snebiva pred timi gromadami vode, štono se valjaju i burkaju tuda bez mjere i konca, puste i grozne. Bace mu se valovi k nebesom i na jednom strovaljuju u propast zapjenjene im glave. Raztvore se propasti, i u tinji čas stisnu se poput ogromna ždriela. Uz silni tutanj udaraju valovi o bičevanu obalu, zibliu se pećine, tutnji zemlja, a čovjek stoji omamljen. Kuda njegova moć? On se gubi uz tu silnost i velebnost. Velebno je more, kad spava tihi san. U neponjatnih dubljinah sniva sad strašan onaj val, koj je časak prije biesnio i tutnjio. Mûk je njegov grozan. To je u snu odpočivajuća ogromnost i sila. Čuvajte se vjetrovi dirnuti ga, da se ne prene iz dubina svojih, te biesan ne potrese nebom i zemljom.

U ukočenih ledenih krajinah vraća se priroda još jednom u mrtvo stanje negibive tvari.

S prvom kristalnom tvorbom objavi se pravilnost u spodobi crte i plohe.

Crta već može se smatrati za nešto gibivoga. Pomičemo li točku u istom smjeru, nastane pravac. To je gotovo gibanje. Mnogo takovih crta jedna do druge čini plohu. S vječne te jednolike pravilnosti pravaca i ploha prelazi oko k vijugastomu toku valovite crte, koja se pojavi, kadno probuši pećinu prvi vrutak, valjajuć po pjesku malene talasiće.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Književnost. G. Velimir Gaj izdao je svoje „časove književne zabave“ u kojih osim dotičnih prêdgovorâ, uvodâ, pristupâ, dodatakâ itd. imadu ovi sastavci: glogiuje, pjesme; jelinska crnà gora, neizvedena državno-poviestna i narodopisna porednica; kad se u Zagrebu počelo hrvatski prikazivati; pogled po slavenskom svietu, vrlo nepodpuni knjigopis za god. 1870. i 1871., gdje ima ta znamenitost, što pisac predlaže, da se okanimo latinice i da uzmemo ćirilicom pisati.

— Uprava srbskoga narodnoga pozorišta u Novom Sadu izdala je štampom ove izvorne drame 1. Dem'on, poviest i alegorija u tri razdiela od dra. Milana Jovanovića (ciena 30 nov.); 2. Školski nadzornik, šaljiva igra u jednom činu od Koste Trifkovića (20 nov.); 3 Šaran šaljiva igra u jednom činu od dra. Jovana Jovanovića (20 nov.); 4. Čestitam, šala u jednom činu od Koste Trifkovića, i Francuzko-pruski rat šaljiva igra u jednom činu od istoga (ciena?); 5. kraljeva seja drama u četiri čina od dra. Milana Jovanovića (ciena?); 6. Maksim Crnoević, tragedija u 5 činova od dra. Laze Kostića (ciena?). Mogu se dobiti ova djela u Zagrebu kod Albrechta i Fiedlera. A što će biti od zbornika zagrebačkoga kazališta, koji nam je oglašen još početkom prošle godine?

— Od novoga riečnika, što ga pod uredničtvom Ivana Filipovića izdaje nakladnik Hartman, izašao je sada podpun prvi svezak t. j. njemačko-hrvatski dio. Nakladnik obećaje, da će odmah nastaviti izdavanje hrvatsko-njemačkoga diela.

— Tiskom „dioničke tiskare“ u Zagrebu izašo je spis „konačna razprava pred kr. sudbenim stolom žup nije riečke na Rieci proti Miji Sušiću i proti 14 mu drugova.“ Ova je „konačna razprava“ preštampana iz „Obzora“, i ima 52 strane u osmini.

— Nakladom matice slovenske izašao je treći svezak Schoedlerove „knjige prirode“ sadržavajuć mineralogiju i geognoziju sa 193 slike, preveo Janez Zajec vlastitimi dodatci. — Nadalje izašao je „ljetopis matice slovenske za god. 1871.“ Sadržaje životopis mecena matičina Matije Debeljaka i kanonika Antuna Kosa. Medju znanstvenimi razpravami imade poviestni članak od I. Parapata „turski bojevi u 15. i 16. vieku s posebnim obzirom na Slovence“, zatim dva članka Trstenjakova: „raziskivanje na polju staroslavenske poviesti“ „i raziskivanje staroslavenske mitologije.“ U zabavnom dielu imade više prevoda i izvorne pripoviedke i pjesme gćne. Lujze Pesjakove. — Iz tajnikova izvješća o stanju matice slovenske vadimo sliedeće podatke: Ukupni imetak matice iznosio je prošle godine 52.344 for. a dohodak za god. 1871. for. 5816, dakle za 2000 for. više nego prijašnje godine. Tečajem svoga sedam godišnjega obstanka potrošila je matica ukupno 23.760 for. Članova imala je matica: 5 začastnih, 405 utemeljitelja, 1461 godišnjih sa prinosom od 2 for., ukupno 1866 članova. Tako se je od prijašnje godine broj članova za 263 pomnožio, a od god. 1868. upravo se podvostručio.

— Pisac Mejrime g. Matija Ban napisao je novu tragediju u 5 čina: „Marta Posadnica ili Pad republike novgorodske.“ Listovi srbski puni su hvale za ovaj najnoviji dramatički proizvod.

Hrv. pjev. družtvo Kolo izdalo je molbu na sve jugoslavenske skladatelje, da bi sve svoje kompozicije za pjevanje bud za jedan bud za više glasova skladane, poslali istomu družtvu, koje će ih izvadjati i nastojati razširiti ih po domovini. Pjevačko družtvo „Kolo“ nakanjuje, kako nam kažu, po malo tiskom izdavati sve ljepše slavenske zborove, u koju će svrhu i ostala pjevačka družtva u domovini pozvati u pripomoć. Ako se ova nakana našega „Kola“ izvede, o čem jedva i sumnjamo, doskočiti će se jednoj potrebi narodnoj, da si prijatelji glasbe uzmognu nabavljati narodne glasbotvore za pjevanje. Preostati će pako još jedna potreba u tom pogledu: izdavati skladbotvore za glasovir, čemu bi već sada vrieme bilo, gdje imamo naše opere Ljubav i zlobu, Porina, Mislava, Bana Legeta, a nebojimo se, da bi odsele presahnulo vrielo narodne glasbe. Onda bi i po kućah zamnievala naša pjesma.

Narodne pjesme sabrane St. Vrazom. Kod braće Slovenaca zapodjelo se pitanje: što ima biti s narodnimi pjesmami, što ih je sakupio Stanko Vraz? Ovim se pitanjem pobliže bavio dr. Krek, pa je u 22. odborskoj sjednici Matice slovenske, držanoj prošle godine, predložio svoje izvješće. On veli, da je vriedno štampom izdati ove pjesme, od kojih nije sve sabrao sam Vraz, nego i drugi rodoljubi slovenski pa su njemu poslali, te je on pripravio zbirku. Matičin je odbor stvorio ove zaključke: 1. Matica će izdati zbirku Vrazovu, dopunjenu narodnim blagom, što ga je sabrala Matica; 2. Urediti se to ima po načelih dra. Kreka; 3. Ovaj posao se povjerava dru. Kreku sa željom, neka bi već god. 1873. pripravio prvu knjižicu za štampu.

Nikola Boroević, jedan od starijih naših književnika, koji je pisao imenito u beletristički naš časopis „Neven“, umro je prošloga mjeseca.

Shodan predlog. Veteran slovenskih spisatelja g. Davorin Trstenjak predlaže u broju 5. lista „Zore“, da se na način českoga družtva „Svatobora“ ustroji družtvo slovenskih spisatelja, u kom bi se združile sve radine sile, koje bi pospješavalo književnu djelatnost i siromašne književnike podupiralo. G. Trstenjak na široko razlaže veliku korist takova družtva, te će se po svoj prilici njegov predlog prihvatiti i izvesti.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Ivan Dežman.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 15. U Zagrebu dne 13. travnja 1872. **God. IV.**

Izlasi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

BOŽJI SUD.

Spjevao August Šenoa.

U davno doba dva življahu gazde,
Dva susjeda al reć bi do dva vraga,
Uza se teku njinog polja brazde,
Od jednog skokom mož' do drugog praga;
Al obojica gledala se prieko,
I nikad jedan drugom „zdravo" reko.

U jednog bila kuća puna svašta,
Za kućom bujne zemlje trista rali,
O vratu ženi lanac zlata tašta
I silnom stokom mi se gazda hvali,
Talira svjetlih u njeg pune vreće,
Nu reć bi hvala bogu — dosta sreće.

A drugi? Bogalj. Koljeba mu biedna,
Pjeskovito mu polje — ni za hljebac,
U štalici mu koza samo jedna,
U goste k njemu neće niti vrebac.
Dà pravi bogalj! Zimi zimuj s gladom,
A ljeti znoj se, pa se tješi jadom.

Al dosta neima ljudska duša do vjek,
Sve silno blago slabo ju veseli,
I „dosta" nikad neće reći čovjek,
Čim više ima tim i više želi,
Pa tako vam je baš i onda bilo:
Siromaštva se bogatašu htilo.

„Gle" reče ženi jednom volje nujne,
„Sve našoj sreći reć bi dobro služi:
I liepa stoka, livade nam bujne,
Al nemož, da se zemlja zaokruži,
Jer susjed ima pašnjak kraj potoka,
Pa brani da mi ide k vodi stoka."

„Ej luda glavo" žena „šta je zato?
Pa kupi, imaš hvala bogu dosta".
„Ej mudra glavo" muž joj reče na to,
„Ni moja pamet nije tako prosta,
Ta htjedoh! Sto sam škuda davo,
Al „neću" na to odvrati mi djavo.

„A ti mu otmi" progovori žena.
Al kako otet? Kada moje nije."
„Talira imaš, al si mužu bena!
Gdje novca ima, tu se svašta smije,
Tu imaš sudca imaš i svjedoka
Pa moć će k vodi liepa naša stoka."

Za dana malo planu pravda huda;
Naš gavan baca silu zlatna mita
A bogalj viče: „Ajdemo do suda,
Od mudrog suda nek se pravo pita.
Taj hrast sa krstom moj je medjaš pravi,
Pre dviesta lieta pradjed moj ga stavi."

A sudac veli: „Gdje je hrast sa krstom,
Tu stoji medja — doć ću sutra tamo,
Tu možeš pravo svojim pipat prstom,
Po krštu sudit ću vam medje samo,
A neima l' krsta, neima ni medjaša,
Pa tužitelja sve do vode paša."

„Gdje krsta nije niti medje neima,"
U potaji si šapće žena noći
I tajno hrastu iz kuće se sprema;
„Oj tu se može lako još pomoći:
Izpalimo taj biljeg od medjaša,
I sve do vode paša bit će naša."

I dodje hrastu, dignu gvoždje bielo,
Da briše krst — čuj gromki grom zaori
I puče striela — drkće nebo cielo,
A striela s neba ženu hrast obori.
Bez duše žena gavanova leži,
Na čelu krst joj striela ubilježi.

A kada zorom sudac hrast zagleda,
Probliediv reče gavanu seljaku:
„Tu kume više suditi se neda,
Jer pravo eno vidiš u tom znaku.
I klanjat tek se smiju slabi ljudi,
Gdje plamnom rukom Gospod pravo sudi!"

PROLJETNE VODE.

Pripovjest napisao Iv. Turgenjev, preveo J. M.

IV.

Kada se Sanjin podrugu uru za tim vrnu u konditoriju Rozelli, primiše ga ondje kao rodjaka. Emil sjedjaše na istom divanu, na kojem su ga protirali; doktor mu je bio propisao liek i preporučio „što veću opreznost u draženju osjećajâ“ — kanoti subjekt nervozna terperamenta, sklona na bolesti srca. On je već prije znao padati u omaglice: al nikada tako trajno i silno. U ostalom doktor izjavi, da je svaka opasnost minula. Emil se je obukao, kao što i dolikuje oporavniku, u prostranu spavaću haljinu; mati mu je zavila vrat sivim pamučnim rubcem; ali je izgledao radostno, skoro svečano; dapače sve na okolo izgledalo je nekako svečano. Pred divanom na okruglu, čistim stolnjakom prostrtu stolu, diže se čokoladom kipuća i dišuća, šalicami, karafinom, biskiti i žemljami — pače i cviećem obkoljena ogromna kafemašina; šest tankih svieća od voska gori u dva srebrena sviećnjaka; s jedne strane divanu odgaljuje volterovski fotelj meka svoja naručja — i Sanjina posade naročito u taj fotelj. Svi stanovnici konditorije, s kojimi nadje danas priliku upoznati se, skupljeni su tuj, neizuzimljući pudla Tartalja i mačka; svi se čine neizkazano sretni: pudel čak i kiše od zadovoljstva; samo mačak kao i prije zvrnda i mrgodi se. Sanjina zaokupe neka pripovieda, tko je, odkale je i kako se zove; kada im reče, da je Rus — obe gospodje malko se začude i pače ah-nu; no u isti par obe u jedan glas izjave, da odlično izgovara njemački jezik; al ako lašnje razgovara francezki, neka slobodno u tom jeziku govori. pošto ga i one dobro razumiju i govore. Sanjin odmah prihvati njihov predlog. „Sanin! Sanin!“ Gospodje nisu nikako očekivale. da se rusko ime može tako lasno izgovoriti. I ime: „Dimitri“ odmah se priljubi. Starija gospodja opazi, kako je u svojoj mladosti slušala prekrasnu operu „Demetrio e Polibio“, al da je Dimitri još mnogo ljepše od Demetrio. Tako se je Sanjin razbrbljao cielu uru. Sa svoje strane gospodje njemu odkriše sve potankosti vlastita života. Više je žagorila mati, gospodja sa sjedom kosom. Od nje saznade Sanjin, da se zove Leonora Rozelli, da je ostala udovica iza svoga muža Giovanni Battista Rozelli, koji je ima tomu dvaest pet godina stao kao konditor u Frankfurtu; da je Giovanni Battista bio rodom iz Vicence, čovjek dobar, premda malko nagao i zanosljiv i k tomu republikanac! Na te rieči gospodja Rozelli pokaže njegovu sliku, viseću nad divanom. Valja uzeti, da slikar — „i on republikanac“ uzdahnu gspdja. Rozelli — nije vjerno ulovio naličnosti, jer na sliki pokazuje se pokojni Giovanni Battista kao kakav sumračan i sirov brigant — ruke Rinaldi Rinaldina! Sama gspdja. Rozelli rodila se je u „starinskom i prekrasnom gradu Padovi, gdje se nalazi toli predivna kupola opisana neumrlim Corregiom!“ No stanujuć dugo u Germaniji da se je skoro ponjemčila. Na to doda, žalostno krenuv glavom, da sve, što joj je preostalo, jest eto ta kći, i eto taj sin (i tuj pokaže na jedno pa na drugo prstom); da se kći zove Giemma a sin Emilio; da su oboje vrlo dobra i poslušna djeca — navlastito Emilio... („A ja zar nisam poslušna?“ upane kći; — „oh, i ti si republikanka!“ odgovori joj mati;) — da poslovi pravo rekuć idu sad gore nego za živa muža, koji je u konditorskom zanatu bio velik majstor... (Un grand' uomo! surovim licem prihvati Pantaleone); ali uza sve to. hvala Bogu, još se živiti da!

V.

Gjema slušaše mater — i jednako se podsmijavala, uzdihavala, gladila ju po ramenu, grozila joj prstom i pogledavala na Sanjina; napokon ustane, ogrli i poljubi mater u vrat u samu „dušu“, na što se je ova vrlo razsmijala i pače zafućnula. Predstaviše i Pantaleona Sanjinu. Izadje na vidik, da je nekoč bio pjevač kod opere za bariton-partije, nu već davno pustio kazalištno zvanje, a sad živari u porodici Rozellievoj nešto u sredini med prijateljem i slugom. Ako i jest u Germaniji proživio duga vremena, njemački jezik je izučio slabo i samo je umio psovati i grditi na njem, bez srca izopačujuć i rieči i psovke i grdnje. „Ferroflukto Spiččebubbio!“ — to mu je bila rieč za svakoga Niemca. No talijanski govorio je savršeno — bivši rodom iz Sinigalje, gdje se sluša „lingua toscana in bocca romana!“ Emilio se očevidno nježi i pliva u prijatnu osjećaju čovjeka, koji istom što je umaknuo opasnosti. te ozdravljuje; pa i osim toga po svemu se vidi, da ga svi u kući maze i prokše. On se plaho zahvali Sanjinu, a onda navali na mlieko i konfekte. Sanjin morade izpiti dvie poveće čaše izvrstne čokolade i pojesti propast biskvita; još s jednim nije ni gotov. već Gjema nudi drugi, a kako da joj odbiješ! Za malo bude mu kanda je doma: vrieme samo leti neizrecivom hitrinom. Sve su ga izazivali, da mnogo pripovieda — o Rusiji, o njezinoj klimi, o družtvu ruskom, o ruskom seljaninu — navlastito o kozaku; o ratu god. 1812, o Petru velikom, o Kremlu i o ruskih pjesmah i o ruskih zvonovih. Obedvie gospodje vrlo su slabo poznavale našu postojbinu; gspdja. Rozelli, ili

kako su ju radje i češće zvali, Frau Leonore, natjera Sanjina u čudo zapitavši: da li još postoji znameniti, u prošlom vieku sagradjeni u Petrogradu dvor od leda, o kojem je ne davno zanimiv sastavak pročitala u jednoj od knjiga pokojnoga muža: Bellezze delle arti? — A kad joj začudjen Sanjin povikne: „zar vi mislite, da u Rusiji nema nikada ljeta?“ odgovori Frau Leonore, da je ona do sada ovakvu sebi mislila Rusiju: viečni snieg, sve hodaju u kožusih i svi su vojnici — nu gostoljubivost je bez primjera i kmeti uzorno poslušni! Sanjin se upre nju i kćer točnije uputiti. Kada rieč dodje na rusku muziku, odmah ga zamole, neka odpjeva kakvugodj rusku ariju, i pokažu mu fortepiano na krilo s crnimi tipkami mjesto bielih i bielimi mjesto crnih. Neoklievajuć posluhne i prateći se dvama prstima desne i trima (palcem, srednjim i malim) lieve ruke odpjeva tanušnim kroz nos tenorkom najprije „Sarafan“, zatim „po ulici mostovoj“. Gospodje pohvale mu glas i muziku, al još bolje pohvale mekoću i zvučnost ruskoga jezika, te zaištu prevod teksta. Sanjin učini po želji, — no pošto tekst „Sarafana“, i osobito „Po ulici mostovoj“ (sur une rue pavée une jeune Fille allait a l' eau, tako je bio preveo original) nemogaše rusku poeziju visoko podići u cieni njegovih slušateljka, zato on najprije oddeklamira, a zatim odpjeva Puškinova: „Ja pomnju (sjećam se) čudnoe mgnovenje (trenutak)“ kako ga je u muziku skladio Glinka. Tad bijaše na gospodjah, da se uzhićuju — Frau Leonore pače pronadje divnu naličnost ruskoga s talijanskim jezikom. „Mgnovenje“ — „o vieni“ — „so mnoj“ — „siam noi“ — itd. Sama imena: Puškin (ona je rekla: Pussekin) i Glinka kanda joj zvuče srodno. Sad i Sanjin zamoli njih, da nešto pjevaju. One bez zanoveti prihvate. Frau Leonore sjedne k fortepianu i s Gjemom zajedno odpjeva nekoliko duetića i „stornello“. U matere morao je nekoč biti liep kontralt: kćerin je glas slab, no prijatan.

VI.

Ali ne glasom Gjeme, njom, njom samom nasladjivao se je Sanjin. On je ponešto od zada i s boka sjedio i mislio sam u sebi, da nikakva palma — pa niti jedna iz pjesama Benediktovih, u ono doba pjesnika u modi — nemože se nadkriljivati s preizvrstnom strojnosti njezina stasa. A kad bi ona, gdje se osjećaji prelivaju u glasbi, izvinula oči u vis — njemu se učini, da neima neba, koje se nebi otvorilo pred takvim pogledom. Sam dapače starčić Pantaleone, koji ledjima naslonjen o uzvratnik i zataknuvši podbradak i usta u široku jačicu slušaše važno i izrazom poznavalca — sam on uživao je u licu prekrasne djevojke i divio se njemu — a mislio bi, da je starac davno morao tomu licu priviknuti. Na kraju svojih dueta primjeti Frau Leonore, da Emilio ima glas odličan, pravo srebro — no da se sada nalazi u dobi, gdje se glas promjenjuje (on je sbilja govorio lomećim se bez prestanka basom), pa zato da mu je zabranjeno pjevati; al da bi evo Pantaleone mogao na čast gostu zagrmiti po starinski! Pantaleone mrakne nezadovoljno, smrkne se, nakostruši lasi i rekne, da je sve to već davno odmahnuo, prem je u mladosti i sbilja bio momak na mejdanu — pa i obće da je spadao u onu veliku epohu, kada su pjevali pravi, klasični pjevači, drugi ljudi od sadašnjih piskavaca! da su njemu, Pantaleonu Čippatolu rodom iz Varese, okrunili jednoč u Modeni glavu lovorikom i povrh toga ovim povodom pustili u kazalište nekoliko bielih golubova; da je od ostaloga jedan ruski knez Tarbuski — „il principe Tarbuski“ — s kojim je kao prijatelj s prijateljem živio, zvao ga za užinóm osbiljno u Rusiju, obećavao gore od zlata, gore!... al da se nije htio razstajati s Italijom, zavičajem Dantea — il paese del Dante! — Zatim napokon udare... zle okolnosti, on sam skrivi svojom neopreznosti... Tuj starac prestane, duboko uzdahne po dva puta, pogne glavu — a onda opet probesjedi o klasičnoj epohi pjevanja, o glasovitom tenoru Garcia, koga no je pobožno, bez mjere i granice poštovao. „To vam je bio muž!“ uzklikne. Nikada veliki Garcia — „il gran Garcia“ — nebi se ponizio, da zapjeva, kao sadašnji tenorčići — tenoracci — falzetom: cielom grudi, grudi, voce di petto, si! I kriepko starčić usahlom šakom lupi u svoja prsa. Pa kakav igrač! Vulkan, signori mili, vulkan, un Vesuvio! Meni je bila čast i sreća zajedno s njim pjevati u operi dell' illustrissimo maestro Rossini — u Otellu! Garcia bio Otello — ja bio Jago — pa kada je on izgovarao tu frazu...

Ovdje se Pantaleone postavi u pozituru i zapjeva drhćućim i sipljivim, no još uviek patetičnim glasom:

L' i... ra daver... so daver... so il fato.

Jo piu no... no... no... non temero!

— Sav je teater drhtao, signori miei! al i ja nesfalih; i ja upri za njim:

L' i... ra daver... so daver... so il fato.

Temèr piu non dovió!

— „On pak na jednoč — kao munja, kano ris:

Morro!... ma vendicato!...

— „Ili jevo još, kada je on pjevao... kada je pjevao onu glasovitu ariju iz Matrimonio segreto: Pria que spunti... Tuj on, il gran Garcia, poslje rieči: I cavalli di galoppo — zaveze na riečij: Senza posa caccierà — poslušajte tu divotu, com' è s'u-

pendo! Tuj on zaveze...“ Starčić i počme sbilja neku neobičnu fiorituru — al na desetoj se noti zalikne, zakašlje, i mahnuv rukom, odkrene se i pomrmlja: — Čemu me mučite? Gjema odmah skoči sa stolca i pleskajuć u dlane, kličuć: bravo! bravo! prileti k ubogomu nekadanjemu Jagu i obim rukama poplešće ga ljubezno po ramenu. Tamo se Emil bez smilovanja smije. Cet age est sans pitié — ta doba nepozna milosrdja — rekao je već davno Lafontaine.

Sanjin dade se tješiti iznemogla pjevača i povede s njim govor na talijanskom jeziku (što je od njega mogao poloviti na posljednjem svojem putovanju), povede razgovor o „paese del Dante, dove il si suona“. Ova fraza s onom drugom: „Lasciate ogni speranza“ — bila je sva pjesnička talijanska roba mladoga putnika; ali se Pantaleone neupusti u njegove tlapnje. Dublje nego ikad prije sgnjuriv podbradak u ovratnik i mrko piljeć očima, postade nalik ptici, ptici srditoj i hudoj — vrani, komu li, ili jastrebu. Tada Emil, malko porumeniv, kako već biva, u razprokšene djece — obrne se sestri i rekne, neka, hoće li zabaviti gosta, to bolje izmisliti nemože, nego čita koju od komedijica Malzovih, koje tako dobro umije čitati. Gjema se nasmije, udari brata po ruki, vikne mu, da se istom štogod smisli! Al ipak odmah podje u svoju sobu i vrativ se s knjižicom u ruki, usjedne za stol pred lampom, ogleda se, podigne prst — „sad mučati!“ — čisto talijanski gestus — te uze čitati.

VII.

Malz je bio frankfurtski literat u 30-ih godina, koji je u kratkih i tako nabacanih komedijicah, lokalnim narječjem pisanih, risovao vještim i zabavnim premda ne dubokim humorom mjestne frankfurtske type. Pokaže se u čas, da Gjema čita zbilja izvrstno — sasvim akterski. Ona je umjela naslikati svaku osobu, oličiti do kraja njezin značaj, razigrati svukoliku mimiku, prelivenu u nju zajedno s talijanskom njenom krvi; neštedeć nježna si glasa ni prekrasna lica, je li bilo predstaviti ili već preko uma obnemoglu staricu ili glupa purgermajstora — ona je sgrčivala najružnije grimase, ježila oči, mrštila nos, rengala, pištala. Čitajuć, sama nebi se smijala: no kada su ju slašaoci (dakako brez Pantaleone, koji je odmah pobjegao, čim bi se povela rieč o quel ferroflukto Tedesco) — kada su ju slušaoci pretrgli prskom prijateljskoga hohota, tad i ona, spustiv knjigu na koljena, sama udari zvonko u smjeh i zavrne glavu u nazad — a crna joj kosa leprša u mehkih pramencih po vratu i tresućih se ramenih. Prestani hohot — to ona odmah podigne knjigu i složiv lice u dolikujući sklad, uzme ozbiljno čitati. Sanjin joj se nemože dosta načuditi; njega je navlastito mučilo to: kakvim čudom tol idealno-prekrasno lice preliva se na jednoč u tako komični, po gdje kada skoro trivialni izražaj? Na manje zadovoljstvo znala je Gjeme čitati role mladih djevojaka — tako zvanih „jeunes premiéres“, osobito ljubovni prizori neidjahu joj za rukom; ona je to i sama osjećala, te ih zato čitaše nekom površnosti, nekom nasmješlivosti — kanda nevjeruje u sve one svečane kletve i zanosite zvuke, od kojih se je u ostalom klonio i sam pisac, koliko je mogao.

Sanjin niti opazio nije, kako leti vrieme — i samo onda sjeti se na odlazak, kada odbije deset ura. Kao opaljen skoči sa stolca.

— Što vam je, upita Frau Leonore.

— Morao sam, vidite, odputovati danas u Berlin — već sam kupio si mjesto u deližansi!

— A kada odlazi deližans?

— U pol jedanaest!

— No onda već i onako nećete prispjeti, uhvati Gjema; ostanite... ja ću još počitati.

— Jeste li sve novce već platili, ili samo kaparu dali? opet će znalično Frau Leonore.

— Sve! zabrinuto odmahne Sanjin.

Gjema pogleda na njega i malko prižmiri — a onda pukne u smjeh, na što ju mati pokara. — Mladac u ludo bacio novce — a ti se smiješ!

— Nikomu ništa, odgovori Gjema; — to ga neće razoriti, a mi ćemo gledati da ga utješimo. Hoćete limonadu?

Sanjin popije čašu limonade; Gjema se prihvati za Malza — i opet sve podje kao po maslu.

Udari dvanaest. Sanjin se digne na odlazak.

— Vi sada morate nekoliko dana ostati u Frankfurtu, rekne mu Gjema; čemu hititi? U drugom gradu zabavnije nebude. — Ona popošuti. — Sigurno nebude, doda i posmjehne se. — Sanjin neodgovori ništa i pomisli, da kako mu je kesa opustila, i nemože iz Frankfurta prije, nego li dobije odgovor od jednoga u Berlinu prijatelja, u koga je mislio zaprosit novaca.

— Ostanite, ostanite, prihvati i Frau Leonore. Mi ćemo vas upoznati sa zaručnikom Gjeminim, s gospodinom Karlom Klüberom. Danas nije mogao doći ovamo, zabavljen kako je vrlo u svom magazinu — vi ste po svoj prilici opazili na Zeili najveći magazin sukna i svilne robe. On je tuj prvi. Njemu će biti vrlo drago s vami se upoznati.

Sanjina ova ubavjest — bog zna zašto — malko ožeže. „Sretna li zaručnika!“ mune kroz njegovu pamet. Pogleda na Gjemu — i prividi mu se, kanda vidi neku nasmješljivost u njezinih očiju. Poče se tamo i amo klanjati.

— Do sutra? Zar ne do sutra? upita Frau Leonore.

— Do sutra! rekne Gjema ne pitajućim nego odriješitim tonom, kao da drugčije nemože ni biti.

— Do sutra! odzove se Sanjin.

Emil, Pantaleone i pudel Tartalja sprovedu ga do ugla ulice. Pantaleone nemogaše pregorjeti, da neizrekne svoje nezadovoljstvo rad Gjemina čitanja.

— Kako je nije sram! Grči se, piskuće — una carricatura! Za nju je predstavljati Meropu ili Klitemnestru — nešto veliko, tragično, a ona prerugiva kakvugod istom ružnu Niemicu! Tako bi mogo i ja... Mrc, krc, cmrc, trc, doda on sipljivim glasom, pognuv glavu u napried i razkreljutiv prste. Tartalja nanj zalaje, Emil zahohota. Starčić hudo i kriepko krene natrag.

Sanjin se vrati „k bielomu labudu" — (gdje je u obćoj sali bio ostavio svoju prtljagu) — duhom prilično razžalošćenim. Svi oni njemačko-francezki-talijanski razgovori još mu jednako zvone u glavi.

— Nevjesta! zašapta već u postelji skromne jedne na strani sobe. — Pa kakva krasna! No čemu sam ja tuj ostao?

Pa ipak sutradan pošalje pismo k svomu prijatelju u Berlin.

VIII.

Još on nebio dospio nit odjenut se, kada mu sobar najavi dolazak: dva gospodina. Jedan od njih pokaže se Emil; drugi, ugledan i uzrastan mlad čovjek, s poštovanja dostojnim licem, bio je herr Karl Klüber, zaručnik prekrasne Gjeme.

Valja uzeti, da u ono doba, u cielom Frankfurtu, u ni jednom magazinu nije bilo tako udvorna, pristojna, važna i ljubezna glavnoga komija, kakav se vidi na gosp. Klüberu. Savršenost njegove odjeće stojaše na jednoj visini s dostojanstvom njegova stasa, s uzornosti — istina, malko kitnjastom i usiljenom, onako po englezki (on je dvie godine proveo u Englezkoj) — no kraj svega toga s osvojnom uzornosti njegovih manira. Na prvi pogled bilo je svakomu jasno, da taj ljepušasti, nešto strogi, odlično obrazovani i uzorno izmireni mladi čovjek zna pokorit se višemu i zapovjedit nižemu, i da za tezgom svoga skladišta mora i samim kupcem udahnuti poštovanje! O prekomjernu njegovu poštenju nije moglo biti najmanje sumnje: treba samo da mu baciš oko na ukočeno-naštrkanu jačicu od rubače! I glas mu se pokazao, kakav se samo očekivati može: gust i navlažen samouvjerenjem, al ne odviše glasan, s nekom pače ljubeznošću u zvuku. Takav je glas kano stvoren za davanje naloga nižemu komiju: „der pokažite taj komad lionskoga baršuna!" ili: „prinesite stolac ovoj gospodji!"

G. Klüber počme poklonom i preporukom, pri čem je tako blagorodno savio svoj stas, tako prijatno podvinuo svoje noge i tako učtivo trenuo petom o petu, da bi svaki čovjek morao odmah pomisliti; „u toga je čovjeka i rubenina i duševne sposobnosti — prve sorte!" Desna ruka bez rukavice — (u lievoj ruki, obučenoj u švedsku rukavicu, držao je kao ogledalo izsvjetlanu kapu, na koje dnu ležaše druga rukavica) — desna ruka bila mu je tako izdjelana i obradjena, kako se ni povjerovati neda: svaki nokat prava je, svoje vrsti, savršenost! Zatim priobći, u izvrstnom njemačkom jeziku, da je došao izkazat svoje poštovanje i zahvalu gnu. inostrancu, koji je tako važnu ljubav učinio budućemu njegovu rodjaku, bratu njegove nevjeste, na ove rieči ponese lievu ruku s kapom na Emila, koji se porumeni od stida, i odvrnuv se k prozoru zatakne prst u usta. G. Klüber završi, kako će biti sretan, bude li u sretnoj sgodi od svoje strane vratiti ljubav g. inostrancu. Sanjin odgovori, ne bez smetnje, i on na njemačkom jeziku, kako mu je vrlo drago... Kako mu je usluga bila neznatna... pa zamoli svoje goste, neka sjednu. G. Klüber zahvali se — i u trenutak razvinuv nabor svoga fraka, spusti se na stolac — spusti se tako lagano i zadrži se na njem tako vižlasto, da si morao odmah razumjeti: „taj je čovjek sjednuo samo od udvornosti — pa sad će na uzprhnuti!" I zbilja, odmah zatim uzprhne i stidljivo koračiv dva puta, kanda bi zaigrao, rekne, da na žalost nemože dulje ostati; jer mu je žuriti u magazin — posao prije svega! — no pošto je sutra nedjelja — to je on u dogovoru s Frau Leonorom i Frajlajn Gjemom priredio zabavnu šetnju u Soden, na koju časti se pozvati i g. inostranca — te goji nadu, da on neće odbiti, da ju ukrasi svojim pribivanjem. Sanjin neodbaci — a herr Klüber se preporuči po drugi put i ode, prijatno blištući pantalonami najnježnijega grahorasta cvieta i isto tako prijatno podškripljući podplati najnovijih cipela.

IX.

Emil, koji je ostao nepomično odvrnut k prozoru, čim je budući njegov rodjak izašao — stane se po djetinski guriti i rumeniti, te upita Sanjina, nebi li mogao još koji čas kod njega ostati? „Meni je danas puno bolje — rekne — no doktor mi zabranio raditi."

— Ostanite! Vi me ništa nesmetate, povikne Sanjin, koji kano svaki pravi Rus, jedva dočeka prvu sgodu, što je pod ruku došla, samo da nedodje u nesgodu sam što bilo poslovati.

Emil mu se zahvali — i za koji čas savršeno se udomaći s njim i njegovim stanom; pregledavao mu je stvari, razpitivao za svaku od njih: gdje ju je kupio i pošto? Pomogne mu zatim obrijati se, pri čemu opazi, da nepušta uzalud rasti brkove; — priobći mu

napokon množ potankosti o svojoj materi, o sestri, o Pantaleone, i o Tartalji dapače, o cielom im žiću i biću. Svakoga traga plahosti nestalo na Emilu; u tinji čas je oćutio neobičajnu naklonost prama Sanjinu — ni najmanje zato, što mu je sinoć spasio život, nego jer je čovjek tako simpatičan! Za tinji čas povjeri Sanjinu i sve tajne svoje. Osobitim žarom vrtio se je oko toga, da njegova mati hoće na silu da napravi od njega trgovca — a on zna, zna za sigurno, da je kao rodjen za umjetnika, glasbenika, pjevača; da je kazalište pravo njegovo zvanje; da ga i Pantaleone bodri, al g. Klüber pomaže majku, kojom najviše ravna; da je i sama misao, učinit od njega trgovca, potekla osobno od g. Klübera, po kojega mnenju ništa na svietu nije par zvanju trgovca! Prodavati sukno i baršun — i namazat občinstvo, sguliti s njega „Narren- oder Russen-Preise“ — to mu je eto ideal! (U prvašnja vremena, a borme i sada biva, kad nagnu Rusi mjeseca svibnja u Frankfurt, poskoče u skladištih i ciene, i zovu se onda „Russen- ili vaj!-Narren-Preise).

— Što sad? Treba poći k nam! povikne on, čim se je Sanjin obukao i napisao list u Berlin.

— Za sad je još rano, rekne Sanjin.

— To nesmeta, progovori Emil, dragajući ga. Ajdemo! Uvrnut ćemo na poštu — a odanle k nam. Gjema tako će nam se radovat! Vi ćete kod nas uzeti zajutrak... Majki možete štogod govoriti o meni, o mojoj karieri...

— E pak ajdemo, rekne Sanjin — i oni se dadnu na put.

(Dalje sliedi.)

TERESSA DES LOS DOLORES.

IV.

Solano,

U palači grofa Kordovskoga veselje i radost: starodavne mauritanske dvorane odievaju se i oživljuju obiteljskimi slikami i umotvori Murilla i Salvatora, stiene se rese svilom, kano u najveći svetac: u sobah domaće gospodarice, dugo praznih, što ima samo najokretnijih ruku najvieštijih šilica u Sevilli, to sve radi kod okruglih stolčića od rana jutra do kasne noći, da bude ženitbeni miraz grofice di Santa Fé u skladu sa starodavnim imenom, s kneževskim imetkom njezina otca, i s visokim dostojanstvom njezina budućega muža.

A u sobi, što je jedina u cieloj prostranoj palači ostala prazna od naloge radnika, u sobi grofa Kordovskoga, sjedi oko u oko, ruku u ruku dvoje ljubovnika: ona liepa kano uviek, on veseo, iskren, i glasno govore medju sobom i šapću potihano i lahkimi se šalami uštipkuju; ali se vidi, da neima mira u njihovih srdcih, kano nekada, da se je u njihove misli zagrizao gadni neki crv turobnosti, a on jim truje mir srdaca, potamnjuje maštanja — jer pukovniku je na čelu urita duboka brazda misli, a iz očiju djevojke probija neki čudni izraz, nešto što boli i muči, što kano da navješta groznu neku nedaleku nesreću.

Grof Kordovski, Don Hernandez di Santa Fè, s posmjehom na ustiju, s radošću u oku gleda vesele zaručnike — on nevidi tajnih njihovih muka, niti želje očitovati ćućenja — čuje rieči, a u njih je toliko sreće; broji zasluge, zagleda se u budućnost zeta, a srdce mu skače od radosti: njegova će kćerka steći milijune, stanovati u dvoru mogućega vladara Europe — bez dvojbe povući će na sebe svačije oči, a svaki od tih pogleda bit će nova odlika za njega, svaki njezin posmjeh doniet će mu novih naslova, dobara: njezina ljepota i pukovnikove zasluge, njegova snažna ruka i neslomiva sablja: to će biti za njega čast kneževska, čast indijskoga podkralja, listnica prvoga ministra!

Kako visoko leti mašta taštoga čovjeka kad ju oholost podtakne!

Dok se on tako veseli, dok se tako razblažuje zlatnim usvitom zore, koji je jur gotov uhvatiti kano bliesak ognjevitoga sunca, vrata se napolak odtvore, a u sobu udje sobar s malim listićem na srebrnom tanjuru.

— Od njegove kneževske milosti kraljeva namjestnika — reče.

Grof pročita žurno listić, pa što brže sa stolice ustade: što mu je do kćerke, što do zeta, njega namjestnik kraljev k sebi poziva, od njega savjet traži — piše, da se radi o važnoj stvari, o udesu Seville a možda i ciele Španjolske — ostavi ljubovnike same u dvoje, ostavi jih bez straha, ne zato, što bi se uzdavao u nedužnu kriepost svoje kćerke i u poštenje pukovnikovo, on nije na to ni pomislio — čovjek tašt i ohol zar ima kakvu vjeru? već jih ostavlja, jer nad ponos i dužnost roditeljsku jače kipi u srdcu oholost i požuda kakova blistavila — odtrči.

Pukovnik bliže primiče svoju stolicu k vjerenici, prima ju za sniežnu ručicu, mnogo hoće da kaže, ali namah neide, nije moguće: toliko ćućenja vrije u duši i srdcu.

— Teresitto — šaptnu.

— Ivane, dragi Ivane!

U tih se nekoliko izraza sljubiše duše obiju vjerenika — časak samo trajaše razkošna šutnja, ali iznenada se trgnu pukovnik, oko utopi u oku djevojke, kano da bi kroz njega hotio prodrieti do dubljine duše, izsnovati iz srdca svaku joj misao.

— Ljubiš li me, Teresitto?

— Joj! zar neznaš?

— A ljubiš li prvom ljubavlju?

Djevojka se strese, iztrgnu ruku iz ruke ljubovnikove, u oku bijaše tiha sdvojnost s biser-suzom.

— Dakle nisam se prevarila, ti mi nevjeruješ! — zastenje.

— Ja da ti nevjerujem, Teresitto? Ja da bih mogao tebi nevjerovati?

Prebaci nogu na nogu, s čela nestade brazdâ, radost sieva opet iz očiju, nastavi:

— Ja da tebi nevjerujem, tebi, Teresitto, moj angjele, moja draga! Pitat sam hotio samo; jer ti neznaš, nepojimaš, koliko sam ja trpio, kako su strašne bile moje muke...

I glas mu ohrapavi, i čelo mu se opet obavi oblakom brige kad doda:

— Dà, ti nemožeš niti pomisliti, koliko sam trpio: ljubim te, zar da nebudem sumnjičar? Ljubav bez ljubomornosti to je tielo bez duše. Strašne su rieči onoga djeteta pekle mi dušu žeravicom. O ja bih ga bio rado zadavio, bio bih mu gadno srdce iztrgnuo iz prsiju, gušćerski jezik iz grla, bio bi mu iztočio svu krv iz žila: zašto si ga uzela braniti? Vaj, Teresitto, on se je usudio unići u tvoju spavaću sobu, govoriti s tobom, požudnom rukom obaviti tvoje tielo...

— Ivane, zaboravi!

— Slušaj me, Teresitto: zaboraviti je težko: ta kuća, taj grad, sunce, ta zemlja uviek bi me sjećala noći one, stupila medju mene i sreću moju kano neporušiv bedem, ugušivala i rušila svaku razkoš, svaku tvoju rieč, pogled; a povrh svega toga, Teresitto, neće li ogovorljivi jezik onoga derišteta rigati prikor na tebe, sramotu na mene? Neće li se hvastati, da pozna tvoju spavaću sobu, spavaću sobu moje vjerenice? Razumiješ li ti, što to znači čast vojnika, Poljaka? Razumiješ li moje muke, kad pročitam iz očiju glupe svjetine porugu za tebe i za mene, porugu sakrivenu — u svakoj rieči? Razumiješ li one muke, koje ću morat podnieti, kad začujem dvoznačna prišaptivanja, opazim dvoznačne poglede, koji će se goniti u ovom gradu, u krilu zavidnih družica i granda? Ah to je pakao i više nego li pakao za mene!

Utopi žarko čelo u svoje dvie široke ruke i stenje, — stenje i djevojka, srdce joj puca, trga se na komade: naglo uzstade sa stolice, u očijuh sievnuše suze, lice joj probliedi kano u mrtvaca, ali jaka odluka blišti u oku.

— Dà, dà, imaš pravo, Ivane, neima više za mene sreće, najdraže su mi sanje razvrgnute, najmilije nade razvraćene, pravo je on rekao: — Jao ženskoj, koju samo sjena sumnje kalja, jao mužkarcu, koji ju ženom svojom prozove. S bogom, Ivane, sudbina je moja riešena, razstat nam se treba, za uviek!...

— Teresitto, za boga što govoriš!

— Dà — u sve to većem uzhitu govori djevojka — razstat nam se treba, moj dragi: moj udes budi odsele pun muke i brige, tvoj... o ti budi sretan, sviet se cieli tebi smije, sve dražesti, ljepote. Danas tjedan dana imalo je biti naše vienčanje, danas tjedan dana imao je bog otvoriti za mene vrata života — otvorio mi je pakao. Slobodan si, ništa te neveže, ja idem u samostan.

— Teresitto, nije već još nešto?

— O s bogom, s bogom! Samo još jednom dopusti, da stisnem ruku, samo još jednom dodirni se mojih ustiju, uspomena će toga zagrljaja doteći za cieli život biednoj, bit će dragocjen melem za brige njezine. Oj, s bogom!

I blieda, drhtava baci se u naručaj ljubovniku, počivaše u njem nemoćna, na pol onesvješćena.

— Nije, Teresitto — viknu onda pukovnik — zlo si razumjela moje rieči, zlo razumjela moje želje. Zar misliš, da ja mogu živjeti bez tebe? da je moja ljubav lutka, koju premda milu, možeš bez svoje štete na stran baciti, kad ti se prohtjedne? Nipošto, Teresitto, ti moraš biti i bit ćeš moja žena, moja zviezda sreće, moj angjeo čuvar; ljubim čast, draga je ona srdcu, bog to znade; ali ti si mi draža od nje; rieči, što sam ti jih progovorio, nisu bile znak našega razstanka, oprosta sa srećom; hotio sam te samo njimi osvjedočiti, moliti, hotio sam samo izprositi kod tebe jednu milost, Teresitto, a to je, da ostavimo ovu nesretnu zemlju, ovaj grad, koji nas razdražuje tako strašnom uspomenom, da boravimo život daleko u mojoj rodnoj zemlji. Neboj se, draga, sunce ono nije tako žarko kano vaše, ali su krieposti onih stanovnika veće: neima ondje pomarančanih gaja, šuma od cipresa i mirta, al ima srdaca, što će tvoje razumjeti i obljubiti; ovdje neimaš nikoga, koji bi te ljubio, samo otca: ondje kod mene naći ćeš majku, braće, sestara, prijateljica i družica.

Oživi svježe rumenilo na bliedom dosad licu djevojke, u srdce se opet povrati nada i sreća: — Oj, ti si dobar, Ivane — prišaptnu — ti si dobar, ti me ljubiš, dà znam to, vidim, da ljubiš! O hvala ti moj mili za savjet! shodan je i povraća sreću. Bog te je njim nadahnuo, a ja zar da ga neprimem, zar da mi svaka tvoja i najmanja želja neima biti zakonom? Oj, ja ću ići kamo rekneš, živjet ću gdje budeš hotio; liepo je naše an-

daluzijsko sunce, liep je naš domaći Alkazar, bogata je naša Sevilla, al Ivane, ti si mi od svega najdraži, moja je domovina ondje, gdje si ti, moja je sreća i sve moje ondje, gdje si ti.

Poznajete li vi čitatelji ljubav Španjolaka? To je raj, a božja je ljubimica Sevilla.

Vrata od sobe zaškripnu opet lahko, ljubovnici se stresu, razbjegnu, djevojka sva plamti, pukovnik, srdeći se na nametnika, stisne tamne svoje obrve: udje španjolski oficir, pobočnik kraljeva namjestnika, Don Juseppo Romanos, i reče naklonív se mrko:

— Njegova visost, Don Ramoz Silva di Medina Sidonija, podkralj andaluzijskih pokrajina, grand prvoga reda, knez Struettski i alikantski i cherajski, vitez zlatnoga runa, uzima si čast, zamoliti vašu preuzvišenost, da s mjesta u njegovu palaču dodjete.

Kukavni je Španjolac mislio, da će sjajnimi naslovi svoga vodje zasjeniti, zasliepiti hrabroga Poljaka, ali mu on suhoparno, kano da slabo mari za njegov govor, odvrati:

— Za čas ću biti kod kneza.

Kano što se i zbilja oprosti s vjerenicom i podje s pobočnikom.

U prostranoj dvorani podkraljeva stana, u dvorani, toj viernoj slici obiju Kastilija, kano što jih je danas od mogućih i bogatih, kakove su bile pod Karlom V., Ferdinandom i Izabellom, bacila politika Filipa II., cieli šereg slabih Burbona, sveta inkvizicija i sam bog — u toj dvorani — stoji uz bogate proizvode obiju Indija aragonska nevolja, na posutih suhim zlatom alabastrovih stienah visi paučina i englezki sagovi: vunena to tkanina, prosta i siromašna; uz umotvore Murilla, Salvatora i Michel'-Angela zamata se modno mazilo francezko, tušem osnovano na bielom papiru; na mramornom podu pokraj ponosna, ogromna, ružičnim drvom i zlatom obložena kanapeta stoji nesgrapna stolica, kakovu na svoju sramotu ima svaka kuća španjolska, šepava, razklimana; uz napuljske posude, uz srebrne vaze stoje liepež od ilovače ili Severskoga porcelana, patuljasti božići i božice poganske, pastirići i pastirice Florianovih idilla. Jer podkralj, čovjek, kano što se sam zove, napredan, taj dvolični i oholi potomak svojih trideset pokolienja brojećih predja, niti je smio niti hotio zatrti u svojoj palači staroga joj sjaja; slab sám sobom, premda se je odmetnuo u Franceze, nije ipak prigrlio njihove visoke umjetnosti, njihovih kitnih igraljka, njihova obilja i sjaja, već siromaštvo. Isto tako — pripoviedaju brodari — s preziranjem odbijaju i divlji Karaibi zlato brodara, a uzimaju svietljucajuće putce, stakalce ili krpu šarena sukna.

A u toj sobi kod široka stola sjedi skup savjetnika: svaki je od njih grand, knez ili grof, na čelu jim sam podkralj, do njega Don Hernandez — ponos sjedi svakomu na čelu, na cielom tielu, vode razgovore i viećaju, s razborom, kano da udes ciele Europe, sreća cieloga svieta o njihovih odlukah visi. Pukovnik udje, lahkim vojničkim naklonom pozdravi nazočne i sjede na naznačeno si mjesto.

Don Ramoz, knez, ogranak rimskih Silva, potomak Ximena, po krvi rodjak Gonzalvu Kordubskomu, Don Hernandez, premogući ljubimac Godoja, i svi drugi Doni, knezovi ili grofovi rodom, viećaju, razbijaju si glave, marljivo razmišljaju ter se smrkavaju, što je Solano počeo duvati.

— Moj zakupnik iz Xereske okolice izviestio me je o njem — reče jedan — već su dva pastira i četiri ženske poginule.

— Gore je još u mojem Pueblu — baci drugi turobno — jur tri dana puše ondje.

— Ostavimo za kašnje druge gradove i sela, predjimo na našu prestolnicu — reče Don Ramoz — kakove viesti?

— Zle, svietli i velmožni gospodine — odgovori ravnatelj redarstva; vjetar je jučer na večer počeo puhati.

Pukovnik je najprije znalično slušao, zatim mu je oko ustiju zaigrao posmjeh: dakle to je zbilja viećanje o vjetru — pomisli — znaličan sam, hoće li i mene unj povući, kazat ću jim najbolje sredstvo: neka se zatvore nebeske čeljusti, neka glave svoje nadstave. Hrabri je vojnik samo godinu dana boravio u Španjolskoj, u Sevilli je tekar dva tjedna stanovao, kako je mogao znati, što je to vjetar, diete Afrike, zračni beduin sparne Sahare, mač prirode, kako ga Andaluzijanac zove?

Ravnatelj redarstva nastavi svoju pripoviest, vadeć iz žepa debeo smotak papira.

— Nekoliko je već osoba od njega bolestno, popisao sam listu, ako vaša visost dopusti, pročitat ću.

Podkralj klimnu važno u znak dozvole sivom glavom, ravnatelj redarstva uze čitati:

— Juan di Celli, Nicolao d'Arunda, Bartolomeo Senegaro i Juseppo di Brancomini, sva četvorica učenici ovdješnje akademije, tri hidalga, Ambrozio di Areano, Saluzio di Panfilio, a osobito mladi Alfonso di Guevra.

I pukovnik i grof Kordovski uzdrhtaše, čuvši posliednje ime, ravnatelj redarstva metnu na stran zlatne očale i hladno progovori:

— Don Alfonso vuče jur od nekoliko dana na sebe osobitu pozornost mojega redarstva, zdravlje mu je očevidno poremećeno, razum pomamljen, čudnovato govori: jučer je na primjer u kavani na Pradu, ugrijan pilom, brusio svoj bodež i grozio se njim nekolicini osoba, kojih nije hotio imenovati, danas sam ga sám vidio: oko propalo, krvlju podbuhlo, lice bliedo, kose razkuštrane; svje-

tovah mu, da pozove liečnika, odgovori sa smiehom: Moje je tielo zdravo, nimalo ga netrebam, samo duša trpi, ali gdje ima za nju liečnika? Samo jednoga poznam, a sad izvadi bodež, kano da bi hotio reći: evo ga! Duša bolestna, zar nije to ludost, i što je još gore, divlje huljenje boga? Ja bih svjetovao, ako se to vašoj milosti svidi, metnuti u zatvor hidalga za neko vrieme, a barem dok Solano neizgubi svoje moći, isto bi trebalo učiniti s drugimi bolestnici.

Podkralj se stade namještati na stolici, pak držeć, da se je zato smrklo pukovnikovo čelo, što nije odobravao oštrih sredstva redarstvenoga ravnatelja ne pako zato, što je čuo ime mrženoga mu djeteta-starca, reče mu:

— Prekratko vrieme boravite u Sevilli, moj gospodine, da biste mogli poznati posljedka našega Solana, pa biste mogli opreznost i silovita proti njemu sredstva držati za smiešnost, a možda i za zlu porabu vlade; ali u kratko ćete se osvjedočiti, da je posve drugčije, u ostalom dužan sam vas moliti, da biste za trajanja toga nesretnoga vjetra dali što strože paziti na svoju pukovniju, zabranili svaki sastanak, pače i svaki ma kakov savez s gradjani.

Premda nije pukovnik razumio sve važnosti podkraljeva savjeta, pristade ipak nanj. Don Ramoz progovori ravnatelju redarstva:

— Opreznost i sredstva odobravam, i rado pristajem na to, da se zatvore jur okužene osobe, pripravite odsude, podpisat ću jih ovoga časa.

Sutradan jurve poče Solano puhati. Znate li vi stanovnici studenih sjevernih strana, što je taj afrikanski vjetar, to diete ognjevite Sahare, štono ulieva u krv, u dušu i svjest čovjeka cieli požar južnoga sunca, tigrovu pohlepu za ubojstvi i lavovu snagu?

Po sevilskih ulicah sad je sve gluho i niemo, sad opet iznenada strahovita vreva: očiju, krvlju podbuhlih, duboko propalih, lica blieda, škuro-modra, kosa naježenih, grozničavo drhćući lete u nalogi amo tamo skupi nesretnika: goli jim bodeži u rukuh, smrt u oku, krv u glavi i srdcu.

Jao i pomagaj, kad se dva neprijatelja, oba pomamna od Solana sastanu, onda krv jednoga od dvojice mora svakako poteći, često poginu i oba, probodši se u isti čas bodežem, a svjetina se uklanja dvima trupima, spotičući se o nje nepazljivo, redarstvo pako šuti, jer je to posljedak Solana.

Ljubomorni muž utapa bodeže u grudi svoje žene, ili njim probija srdce suljubu; ili žena, koja je na drugoga oko bacila, kojoj muž prieči slast i sreću, ubojničkim mu oružjem presjeca klubko života. Ravnatelj redarstva izpunjuje svoju dužnost, sastavlja zapisnike o krvavih slučajih; ali krivce pušta bez kazne pobjeći, ili kad jih uhvati, baca jih u zatvor: onda drhćućom rukom podpisuje svoju iztragu: okuženi Solanom.

Jer i pravo šuti, gdje Solano vlada. Ferdinanda katoličkoga ustanova: „krv za krv“ gubi onda vriednost; jer kako da kazniš čovjeka, koga je ludost podtakla na ubojstvo; kako da kazniš onoga, koga je već bog kaznio, oduzev mu razum?

Pače isto svećenstvo španjolsko, ista sveta inkvizicija, koja blagost jedva po imenu, a pomilovanje samo iz zaostalih djetinjih uspomena pozna — ista inkvizicija takodjer šuti, pa kad redari donesu koje mrtvo lice, ili prsa bodežem probodena, a u izvješću ravnatelja redarstva naročito napisano stoji: „jučer ili danas sam je sebe ubio“: onda ipak i inkvizitor kaže:

— Pokopati mrtvaca na posvećenom mjestu: to je Solano.

I samo — kad vlada Solano, mogu trupla samoubojica počivati pokraj svojih predja, pokraj kršćana u pokori umrlih; inače stoje jim grobovi ili po zabitnih cestah, ili u pjesku guadalkvivirske obale, ili takodjer na onom trgu, gdje zločince osvetna ruka pravice kazni.

Niti crkve nisu zatvorene kugi: od zore do kasne noći obavljaju svećenici pri oltarih svete vjere službu božju, i molitvi: — oslobodi nas, gospode, od glada, rata i ognja — dodaju:

— I obuzdaj Solano.

Ali koliko se puta prekinu pobožne jim pjesme, koliko se puta dogodi, kad jim molitva: Smiluj nam se gospodine — izlieće iz prsiju, da uprav onda zaori mukli jauk po crkvi, za njim štropot rek bi silovito padajućega tiela, i uzklik slab, strašan: spasuj! a svjetina navali, svjetina krši, hladnokrvno, nećutljivo, neće da uhvati zločinca, veleći:

— To je Solano.

Po svih kućah tuga, sve su palače tvrdo zatvorene, pritegnute rebrenice; a začuješ li zvuk gitare, dopre li ti do uha skladan zvuk zvonka glasa, to je reć bi čudo neko, i sviet se namah u nalogi skuplja pred vrata, pak najprije se začuje mukao šapat, zatim krika i vika: Oni se vesele s naše nesreće, oni su sretni po našoj nesreći, ti grandi, ti velikaši bez srdca i duše: uništimo jim sreću, razrušimo jim kuće, neka i oni plaču, kad mi plačemo, neka i oni trpe, kad mi trpimo.

I sto se ramenica podupire o vrata palače, i zvekeću bodeži o mramorne stiene, i priete ukućanom níštom i smrću, i smrt bi i níšt zavirio u zlatne sobe, prekoračio mramorne prage, nakvasio krvlju cedrove podove velikaških prostora, da Don Antonio Almodovar, ravnatelj redarstva, nepriteče s četom svojih redara: oštri mu govor, čelo mračno, oko svietlo, ognjevito razpršuje skupe drznika; jer premda jim u krvi biesni Solano, premda jim gori i srdce i glava, ravnatelj ipak nadvladjuje pomamu: u pameti jim je usječena

njegova pravičnost, stroga i brza, njegova silna ruka, osveta biesna — strah pred njim prelazi od otca na sina, ter umiruje svjetinu, prestraša ju i suzbija.

Ali dok u cieloj Sevilli vlada žalost, žaloba i strah, u palači je Dona Hernanda veselje i radost, svaki dan novu razkoš navješta njezinim stanovnikom, jer svaki se približava onomu danu, kad će njihova gospodjica, njihov ponos, prama želji svoga srdca, vjeru zapriseći, ruku dati poljskomu pukovniku.

Sretni pukovnik!

I njegove sreće neće nitko i ništa uništiti, jer premda pobočnik s čelom mračnim, s gnjevom u prsijuh dolazi i javlja, da je taj i taj stražmeštar poginuo od izdajničke ruke, da je medju Španjolci buknula obćenita pobuna, a svjetina da često okružuje kasarne kuneći i vičući: Smrt Francezom! pukovnik znade uzrok pobunam, čemu ima prisvojiti smrt svojih hrabrih vojnika, pa mirno odvraća pobočniku:

— To će proći, sutra ili posutra sve će biti mirno, čuvajte se samo svake kavge sa svietom, budite oprezni, to je Solano.

I Solano poslje šest dana zahvaća sve to manje pliena, sve to slabije, sve to mirnije, napokon se posve umiri. Plašljivi stanovnik otvara kuće, grand naláže, da se širom otvore njegove palače, kano što je nekoč bilo, hidalg resi cviećem i vrpcami vatrenoga paripa, igra ga po guadalkvivirskom korzu, po ulicah gradskih. Majo meće na sebe svečanu odjeću — po crkvah se ore hvalospjevi svećenika, ore molitve svieta, a opaziš li medju njimi više nego li drugda crnine, i stoje li po grobljih na frižkih grobovih veliki skupi, nitko na to nepazi — pogibelj je jur minula, samo je još u uspomeni, čemu o njoj misliti, čemu se mučiti, a ne uživati dana sreće, radosti, veselja, što je bog dao?

A radosti, barem veseloga života više ima nego drugda u cieloj Sevilli: ta jutros će biti vienčanje grofice Kordovske, vienčanje angjela tješitelja, bisera i dike gradske s hrabrim inostranim oficirom — ako srdce koga hidalga tuguje, ako se muči, jer su mu prevarene nade, liepe sanje, to se tješi mišlju:

— A zar mi je sviet zatvoren, zar je samo ona jedina liepa, jedina bogata? Sviet je dug i širok, Španjolska je naša velika, Sevilla pukovita, Madrid još napučeniji; pak da si nenadjem ženu, groficu, kano što je i ona, i bogatu i liepu, kano što je i ona!

Ako li koja od starosti drhtava, sbog grdobe sebi i svietu dosadna, jezična, sebi i svietu kivna matrona glavom zaklima i kaže:

— Gubi dušu, dajući ruku poganinu, inostrancu — onda druga, dobroćudnija, jer mladja, blaža, jer liepa i dražestna, namah odgovori:

— On nije poganin, on je kršćanin, pače i pravovjeran katolik kako i mi, pitaj otca Hiacinta, on će to potvrditi, on nevara.

Jer je pukovnik umio steći štovanje istoga zavidnoga španjolskoga svećenstva: obilnom rukom sipa žrtve, i ne samo da se poput bojnih svojih sudrugova Franceza neruga svetim obredom vjerskim, već jim se prvi podlaže. Svaki ga dan možeš naći u crkvi, istina da se u njoj neklanja do studenoga mramornoga poda, da nečita breviar, a da je njegovo oko više na moleću se ljubovcu nego li na oltar okrenuto — to su ipak otci i s tim zadovoljni; mise plaća, — ter jih od huljenja vojnika brani.

Samo u puku vlada nezadovoljnost, ljutost i gnjev — puka nemožeš prekupiti zlatom, zadobiti vanjskom uljudnošću lica, lukavom varkom; puk je sevilski, poput onoga mitologičkoga Plutonova Cerbera, uviek budan i strog, jako zavidan i ponosit, a pukovnik mu je zajedno uvriedio i zavist i ponos: ponos, što kano neznanac i inostranac smije utrgavati najnježniji cvietić njegove livade, otimati najkrasniju djevojku; zavist, što je ta djevojka, u koju je on vjerovao, koju je ljubio, u koju je diku svoju postavljao, više nego li domorodca, grofa koga, granda ili kneza, potomka čiste modre krvi cienila neprijatelja, barbara, Franceza.

Osim toga čuje se i po ulicah i po kavanah i po vrtovih samo jedan govor: sutra je njihovo vienčanje — i sav se sviet žurno valja u prvostolnu crkvu ili grne pred palaču grofa di Santa Fè, da pogleda svete priprave za sutrašnji obred, da rigne zavišću u lice oholoj gospodi, vikne gromki viva djevojci, ako se udostoji na shod stupiti, ili pružiti dar prosjaku, dok ulicom prodje na svojem vatrenom paripu, obkoljen četom vojnika, pukovnik.

A pukovnik i Teresitta des los Dolores, sretni u svojoj ljubavi, na samu sprovode ciele dane, snuju osnove za budućnost, osnove drage, razkošne, i snivaju o sutrašnjem danu, sretni!

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Ob uzgoju cvieća.*

Napisao P. Krempler.

1. Ob osnovi cvietnjaka.

Ob osnovi cvietnjaka vrlo bi se mnogo reći dalo. No budući mi nije nakana, što naročito spominjem, pisati o velikih cvietnjacih i o perivojih i o bilinah, koje se u njih goje: prilagoditi mi se je sasvim okolnostim ljubiteljica liepe prirode, koje žele za zabavu i ures kuće ili povrtiljnjaka ili voćnjaka malen samo cvietnjak osnovati. U tih okolnostih dakako da nesmijem zahtievati sve, što i absolutno biti nebi moralo, već samo ono što biti može.

Izaberi si dakle, gospodjice liepa, mjesto gdje cvietnjak najvoliš: pred kućom ili u povrtiljnjaku, u voćnjaku ili upravo na dvorištu. Kad si mjesto izabrala, pomisli, ako ti na volju stoji, kakav ćeš svojemu cvietnjaku oblik dati. Najljepši oblik cvietnjaka ili vrta takodjer u obće jest: podugoljast četverokut, onda četverokut u obće itd. No neću da ti posao kvarim, jer ćeš sama najbolje znati što je za oko liepo i ugodno. Stoga der si cvietnjaku oblik kakav najvoliš.

Svatko može takodjer cvietnjak po volji i po vlastitu ukusu urediti, razrediti i nasaditi. Svaki bo cvietnjak ima drugi položaj, i svaka cvietarica drugi ukus.

Ako li je cvietnjak ovelik, valja da je prepleten ukusnimi puteljci, koji svakoga vabe, da se prošeće. Ovi moraju tako uredjeni biti, da šetaoca kadkada nečim neobičnim iznenade.

Ako li je cvietnjak malen: razredi ga u razne raznih oblika gredice. Time se oku na malenu prostoru mnogostručna izmjena pruža. Samo nepretjerivaj! — U starije bijaše vrieme običaj svakovrstnimi oblici i umjetnimi likovi, koje su putevi osnivali, cvietnjake načičkati. Ovim se je pako puteljkom više mjesta ustupljivalo, nego li glavnoj svrsi, cvieću naime. Pak stoga je pravom ovaj običaj zastario, te nije više u porabi.

Prava cvietarica nalazi u tom ljepotu svoga cvietnjaka, da ima mnogo i liepa cvieća. Zato uredi cvietnjak takodjer tako, kako je prikladniji za uzgoj i obradjivanje, ili, kako to razne vrsti cvieća zahtievaju.

Krasni spol, koj cvieće ljubi, te koj i plemenitiji ukus i tanju ćud ima, znati će i sam jednostavne, nu ne odviše umjetne oblike nacrtati, da i nezanemari ono, što je liepo. On će umjeti sve strane cvietnjaka tako urediti, da će savršenu, ugodnu cielost predstavljati.

Akoprem sam te, mila čitateljko, malo prije opomenuo, da nisi odviše prostorom glede putevâ razsipna: ipak ti pripomenuti moram, da nebudeš ni odviše škrta. Time bi uklanjajuć se jednoj pogrješki, u mnogo veću zalutala. Glavni putevi, koji cvietnjak ili okruživaju, ili sieku i razdieljivaju, neka su po prilici 6 do 8 stopa široki tako, da se uzmogneš sa prijateljicom ili prijateljem udobno onuda medju gredicami šetati. Postrani puteljci, koji k pojedinim pomanjim nasadom vode, i koji su samo za to, da pojedino cvieće u blizini viditi i razgledati uzmogneš, dosta je, ako su i jednu do dvie stope široki.

Putevi mogu se ili trieslom od kožara, ili sitnim prudjem itd. posuti; nu ni tuj ti neću pravila propisivati: čini po vlastitu ukusu. Koliko bo ljudi, toliko ćudi.

2. O rovu (Riole) cvietnjaka.

U prvom članku saobćih, kako valja cvietnjak osnovati, kakav mu valja vanjski i nutarnji ukusan i udoban oblik skrojiti t. j. prije nego svoj cvietnjak u gredice i puteljke razrediš, dobro je, da ga preruješ (rigoliraš).

Rov ima tu osobitu svrhu, da gornju zemlju popraviš iznašajuć dolnji sloj na zrak. Radi toga valja ti ponajprije, da proučiš valjanost zemlje zdravice (Untergrund).

Često takodjer poduzima vrtljar ovaj mučan posao, da ujedanput sav korov i ini gad, kao što su ličinke, crvovi itd. što se u vrtu nalazi, utamani.

Pravilno se prvi jarak, ako okolnosti drugčije nezahtievaju, jedan lakat duboko izkopati mora. Savjetujem ti, da prvi jarak nešto veći i širji izkopaš i to radi toga, da pravilnije prekapati uzmogneš, ipak i s drugih važnih uzroka.

Roviti je najbolje i najkoristnije pod jesen. Zemlja zdravica obično je jošte neplodna i sirova. Kroz zimu se pako zrakom, sniegom maglom i mrazovi valjano priredjiva, lučbeno razstavlja i oplodjiva. Pak i onako mora prerovana zemlja nekoliko mjeseci počivati; tomu pako je zima najprikladnija.

Tko hoće da mu rov od koristi bude, početi će to djelo u kolovozu, rujnu ili listopadu. Ostaviti će ovako prerovanu zemlju dva do tri mjeseca, te ju onda prekopati. Pošto zemlja tako nekoliko mjeseci opočine prekopa se prije konačna uredjivanja jošter jednom. Nu sasvim do kraja nesmije se urediti prije, dok god nedodje vrieme, da ju zasadiš; u protivnom bo slučaju nebi se mogla podpunoma oploditi.

* Ovi su članci povadjeni iz povećega djela, za koje bi želili da se čim prije tiska i našim krasoticam uruči. Uredničtvo.

3. O svojstvih dobre zemlje za cvietnjak.

Mnogo do toga stoji, da ti zemlja, kamo si cvieće zasaditi kaniš, valjana, dá, izvrstna bude! — Sva razstavljena sprhla životinjska i bilinska tjelesa pružaju bilju u obće, a cvieću napose vrlu hranu. Istina je doduše, da nekoje voli žirnu, drugo pako ljutu zemlju, nekoje prhlu i rahlu, drugo čvrstu, dá, kamenitu zemlju, no ipak ćeš isto postići makar cvieće ove zadnje vrsti zasadila i u prhku zemlju, samo ga u tom slučaju nesmiješ odviše suncu izložiti, pak ga češće zalievaj.

Netreba ti se dakle odviše plašiti na kakovo ćeš zemljište ovo ili ono cvieće usaditi, osobito ne glede cvieća, koje se u nas već od dugo vremena goji: ta i u velikih vrtovih ili perivojih možeš se veoma lasno obsvjedočiti, da i najrazličitije vrsti cvieća na jednakom tlu uspjevaju i to dobro.

Najizvrstnija zemlja za cvieće jest ona, koja se upotrebljiva u klilih (vidi članak 7.) ondje bo se nalaze sve stvari, koje su cvieću potrebne. Svako se bilje hrani samo onimi tvari, koje su mu od koristi, druge mu pako neškode. No pazi, da cvieću nepružaš odviše crnice, koja u prevelikom množtvu vode upija, a premalo izhlapljuje, i u kojoj se veoma rado kiseline tvaraju. Većina bilja doduše u takovoj zemlji izprva liepo i bujno raste, no za mala, ako se češće nepresadjuje, oboli i gine.

Ne sasvim raztvorena tjelesa nevaljaju za gnoj (djubre) i hranu cvieća. Takova bo tjelesa prenašaju trulost na bilje, te i samim trunjenjem u većoj mjeri škode. — To budi u obće rečeno. Navesti ću ti pako ovdje načine, kako si lasno i jeftino (cjeno) nekoje izvrstne smjese zemlje prirediti možeš.

1. Odkopaj na visoko ležećem pašnjaku, gdje neraste kisela, već sladka trava, po prilici 6" debele pažuti. Ove naskladaj na kup na takovu mjestu, kamo uviek svjež zrak, no sunce nedopire. Na tom je mjestu dobro izpresjeci, te što bolje možeš premeći, i svake četvrte nedjelje prekopaj tako, da ono što prije odozdola bijaše, gore dodje i nasuprot. Ovako s otim godinu dana postupaj, i onda upotrebi.

2. Saberi svježe izmetnine rogate marve, te sve u jednu hrpu dobrano sabij. Ovo prekopaj svaki mjesec po jedared i razbij i razciepaj sve oveće komade. Ako si to djelo u svibnju započela: biti će sasvim valjano već u kolovozu. Sad uzmi polak ovako priredjena lajna, pomješaj ga polovinom pod brojem 1. opisane zemlje od pažutine i dodaj trećinu pieska: pak ćeš imati za cvieće osobitu zemlju.

3. Isto tako brzo možeš valjanu zemlju za cvieće prirediti od izmeta, prašine itd., što se na drumovih nalazi. I ove stvari valja u čvrstu hrpu sabiti, te je ondje godinu dana ostaviti; prije toga vremena pogubne bi po cvieće bile. Korov, što na takovih hrpah raste, tamani revno odmah iz početka. Najlaglje biva to prekapanjem, jer se tim i sjeme uništuje. Prije pako, nego li ćeš ovu zemlju rabiti, presij ju i očisti preko rešeta od žica od kamenja, slame itd. Sad ju drugom zemljom pomješaj, te će cvieću, koje žirnu zemlju ljubi, veoma uharno biti.

4. Klinčićem (karanfilom) osobito je uharna ona zemlja, što se podulje vremena u stajah nalazi. I ovu valja u kup strpati, na zračnu mjestu godinu dana držati i često prekapati.

5. I ona zemlja, što se u šupljem drveću, osobito u vrbah, nalazi, preizvrstna je za cvieće. No i nju treba na opisani već način prirediti. U njoj se bo mnogo jaja svakojakih buba nalazi, koje bi, kad se izlegnu, sav usjev poharale.

Evo ovdje sam ti, prijateljice mlada, opisao pet vrsti ponajboljih smjesa zemlje; nemisli ipak, da ih neima i više valjanih! — Isto ti je tako dobra takodjer zemlja iz ribnjaka i jaraka, samo što ova mora dulje vremena od spomenutih pet vrsti stajati. Osobito je dobra ona smjesa zemlje, gdje se nalazi truo korov. — U tu svrhu sbacaj sav mlad korov svoga cvietnjaka u hrpu, primješaj mu ponešto zemlje, te i ovo sve skupa češće kroz godinu dana prekapaj, pak eto ti liepe i valjane zemlje za cvietnjak, samo ju prije, nego ju po cvietnjaku razbacaš, presij.

U obće pako mora svaka revna cvietarica u svojem cvietnjaku hambarčić za sav korov i uvehlo cvieće imati. Ako ovo češće prekapa, da porasti uzmogne, dobiti će za dvie godine toli izvrstnu zemlju, da će, osobito sitnije čestice, za svaku i najnježniju vrst cvieća prikladna biti.

Jošte ću ti, kad ob uzgoju pojedina cvieća govorio budem, ponekoje vrsti zemlje i priredjivanje iste opisati. — No neplaši se svega toga, što sam ti naveo i što ću jošte navesti! — Nisam to naveo za svakoju, koja neima ili vremena ili sredstva ili — ustrpljivosti i volje, da si sve onako uredi, kako rekoh. Za naše obično cvieće dobra je svaka dobra vrtna zemlja, ako joj primješaš umjesto gnoja jednu od spomenutih vrsti zemlje, pak će ti liepo napredovati: bujno rasti i krasno cvasti, dakako, ako učiniš svakomu cvieću i ostalo, što zahtieva, po volji.

4. Ob ogradi cvietnjaka.

Kad si cvietnjak osnovala, prodješ na ogradu.

O tom predmetu dalo bi se mnogo koješta reći. Nu i ovo zavisi o mnogih okolnostih, a napose takodjer ob ukusu svake pojedine cvietarice.

Al ipak, kad si već cvietnjak ogradjuješ, pazi na dvoje: Prvo da ogradom cvietnjak poljepšaš; drugo, da ograda nebude po cvieće štetonosna t. j. da ili netroši iz zemlje odviše cvieću opredieljene hrane, ili da nečini odviše sjene.

Najljepša ograda jest od ljetvica ili ne širjih od šest palaca daščica, ili ako kaniš cvietnjak živom ogradom ograditi: glog (Crataegus oxyacanthe; Weissdorn). Ljetvice ili uzke daščice s toga su dobre, što nesisaju cvieću opredieljenu hranu, ipak im ujedno možeš visinu i oblik dati, koj hoćeš. Živ plot mi se, pa makar od gloga bio, manje praktičnim iz navedena uzroka čini, jer naime onu hranu troši, što je cvieću namienjena. No živ plot jeftiniji je! — Jer kad ga jednom usadiš, traje dugo, veoma dugo, osobito, ako ga valjano uzgajaš. S toga si za dužnost smatram, da ti nekoliko rieči kažem, kako ćeš takav plot najuspješnije zasaditi.

Ponajprije nabavi si tri godine stara gloga. Načini oko cvietnjaka pol stope dubok jarak. Obreži glog na tri oka, pak i sav korjen koj je predug ili oštećen, te ga metni u taj jarak. Sad nasiplji na-nj zemlju, te ju, samo ne prejako, prigazi. Nezaboravi ga češće, osobito u sušnu vremenu, zalievati! Do godine će narasti. Sad ga opet prireži na dva oka. Treće godine prireži ga na šest oka, te ga škarami prereži u širini, kako ju imati hoćeš. Istom pako onda, kad će već i visinu, koju voliš, imati, reži, kako hoćeš, te ćeš na taj jednostavni način dobiti ne samo cjene ograde, već i ukusne i liepe. Hoćeš li da ograda jošte ljepša bude, a ti oplemeni prost glog onakovim, koj crven ili bjeo pun cviet ima.

Ako li ti je cvietnjak opasan zidom ili povisokimi ljetvami, ili daskami, pak hoćeš ove sakriti, sadi uzduž na južnoj ili iztočnoj strani trsje ili breskve, na zapadnoj pako kajsije. Veoma liepe postaju takove ograde, ako na podnevnoj (južnoj) strani usadiš višnje. Ovo drveće rodi na južnoj strani bolje, ljepše i veće voće, nego li na iztočnoj ili zapadnoj strani, akoprem ponešto kasnije. Oliš toga, što sam naveo, ima toga više, što uz ovakove ograde saditi možeš.

Sada pako tekar, pošto si za cvietnjak opredieljeno mjesto ogradila, početi ćeš konačno uredjivati i u grede razdieljivati ga, pošto si ga već poslje rova (članak 2.) i zemljom u članku 3. opisanom valjano pognojila.

5. Čime se mogu gredice ukusno obrubiti?

Gredice možeš onim najukusnije obrubiti, što se tebi ponajbolje mili. Akoprem već u običaju nije, ipak liepo je vidjeti gredice šimširom (Buxbaum) obrubljene, jer se zimi i ljeti zeleni. Al' mu se svašta prigovara, ponajprije pako, što zemlju veoma troši i što se u njem svakojaki gad leže. Osim toga ima i veoma mnogo drugih stvari, kojimi se gredice ukusno obrubiti mogu. Prvo mjesto dakako raznovrstno cvieće zauzima. Za sada neću pojedine vrsti nabrajati, već budem je imenovati onda, kad ću i o njihovom uzgoju govoriti.

Od mrtva materijala najprikladniji je za taj posao izgorio vapnenjak (ausgebrannter Kalkstein), on je i veoma cjen i dugo traje, i daje cielu cvietnjaku veoma liep izgled. Osim toga veoma rese gredice svakojaka oblika daščice, a pak i vrbine oguljene (oljuštene) šibice, jedino, što se često popravljati i novimi zamjenjivati moraju. U novije vrieme mogu se u tu svrhu i iz ljevana željeza razne stvari dobiti, čime se gredice ukusno obrubiti mogu, no te si svatko nabaviti neće moći, jer su ponešto skupe. Napokon da spomenem još pažuti. I njimi se veoma dobro poslužiti možeš: samo je moraš često na zemlju pričvršćivati, jer se rado ljušte. Pak je i obrezivaj, da nepreotmu mah, te da i gušće i čvršće postaju.

6. Ob osnovi klila (Misbeet).

U tu svrhu izaberi si takovo mjesto, koje je zaštićeno zidom, živicom ili sličnim proti sjevernjakom i koje čitav dan sunce obsija. Na tom mjestu izkopaj u vrieme, koje je za obradjivanje zemlje najprikladnije, dakle u jesen, zemlju tri do četiri stope duboko. Duljina ove jame zavisi o množini sjemena, što ga posijati kaniš. Širina pako nesmije radi obradjivanja veća od pet stopa biti. Dubljina je obična od tri stope. Dvie stope na visoko napuni se gnojem, jedna pako zemljom. Ako li je zemlja, gdje klilo praviš, od naravi već žirna i topla, netreba dakle ni toliko duboke jame praviti, ni toliko gnoja unj staviti. U četiri kuta ove jame zabiju se hrastovi stupovi, a uz ove isto takove daske diljem do gore. Obično se takove za klila opredieljene jame daskami popode, da po njih krtovi rovati neuzmognu.

Klila obzidati nevalja; kamen ili opeka ne samo da hlade, već još i gnoju toplinu uzimaju u mnogo većoj mjeri, nego što to biti može, kad su daskami dobrahno obita.

Slažina (škrinja), što nad zemljom stoji, nesmije ravno, već koso stajati. Strana prama pô noći valja da dvie stope nad zemljom stoji, protivna pako t. j. ona prema podnevu ležeća strana samo na polak tako visoko, dakle jednu stopu. Dvie ostale strane dižu se sa pôdnevne prama pônoćnoj koso i to tako, da pokrovac klila sasvim dobro i čvrsto na sve četiri strane pristaje, da od nikuda otvora i propuha nema. Početkom veljače, ili, ako je onda jošte ljuta ciča, i kasnije, priredjiva se klilo na sliedeći način:

Četrnaest dana prije sjetve nabavi si suha konjskoga djubreta (gnoja), u kome ima

poněšto slame. Ovo nesmije biti ni izgorjelo ni iztrošeno. Kad ga u dovoljnoj množini ima, prigazi se redomice u jamu klila dvie stope na visoko. Ako li je djubre suho, valja ga poslje svakoga sloja toplom vodom, da se ugrije, polijati. Sad se pokrije, te će se već, usljed vremena, za deset do četrnaest dana valjano ugrijati. Da li je pako djubre u klilu dovoljno već ugrijano, saznati možeš na sliedeći način: Uzmi štap, urini ga u gnoj, te ga poslje pet časova izvuci. Ako li je štap, dokle je u gnoju bio, jednako vruć, dokazom je, da je i djubre dovoljno ugrijano. Sada se za taj posao priredjena zemlja usipa. No klilo se nesmije na jedan put zemljom napuniti, već u dva tri li reda u vremenu od jednoga do dva dana. Najprije se usiplje i razrazi prvi sloj, te se ostavi neko vrieme; sada se okrene i pomješa novom zemljom, te se opet poněšto prigazi i razrazi, pak i opet neko vrieme u miru ostavi; poslje kratka vremena i opet se okrene i pomješa novom zemljom, te se tako postupa, dok klilo dovoljno napunjeno nije. Al' zašto se tako postupati mora? — Da se na jedan put toliko zemlje usipa, koliko je od potrebe, vrlo bi se kasno, težko i nedovoljno ugrijalo. Ovako se pako onaj prvi plitki sloj u brzo ugrije, te kad se s drugim pomješa, i drugoga u brzo stopi, pak i opet laglje veću toplinu prima itd. U početku valja poněšto više zemlje u klilo metnuti, da se tako svestranije i bolje ugrije. Kasnije pako, kad se sije, treba suvišnu zemlju odstraniti, te samo onoliko u svakoj slažini ostaviti, koliko je bilju, što će se ondje posijati, od potrebe. Kad je već zemlja na djubretu, mora se klilo odmah prozori zatvoriti. Samo se danom, da se razvijajući plin ukloniti uzmogne, poněšto prozrači. Čim je zemlja dovoljno ugrijana, može se odmah sijati ili saditi. Ako je toplina u klilu još prevelika, pričekaj sijanjem nekoliko dana. Da se plinovi, koji se sveudilj iz gnoja razvijaju, odstrane, zrači klilo osam do četrnaest dana marljivo.

Gnoja radi niči će veoma mnogo korova, koj se ima marljivo odstranjivati. Biljke moraju dovoljan prostor imati, s toga je valja dovoljno razrediti. Ipak je dosta, ako je jedna biljka od druge pô palca na daleko. Sjeme i biljke moraju se oko podneva mlačnom vodom zalievati. Treba da još spomenem, da se klilo izvana tako visoko konjskim gnojem obloži, koliko visoko nad zemljom stoji, da studen ulaziti neuzmogne.

U postupanju klilom pazi još na sliedeće: Ako su noći studene, pokrij klilo osim prozora još hasurami ili daskami. Nu ove se moraju, osobito oko podneva, ukloniti, da unj svjetlost i sunce dopirati uzmogne. Ako se poradi zla vremena pokrivala s prozora odstraniti nemogoše, nevalja na jedan put biljke sunčanim trakom izvrći, već se imaju malo po malo svjetlosti i suncu priučivati. Kad to iole vrieme dopusti, pružaj biljkam svježa zraka: s toga otvaraj prozore sve većma i većma, kao što i toplina izvana po malo napreduje. Zrači li se klilo u proljeće, kad vjetar puše: otvori prozore s protivne strane vjetra.

(Dalje sliedi.)

Krasota prirode.

Estetička studia Jerona Tvrdika. Prev. A. M.

(Dalje.)

III.

Dugo smo bludili pustom krajinom; svuda nam škripaše trpki samo pod nogama piesak, a opaljene, crne grede ozbiljno pogledavahu na nas iz svojih visina — bijaše nam tiesno pri srcu, i obuzimahu nas misli neke osamjelosti. Sve oko nas driem, sve tvrdi san, il' puka obsjena života — ništa nam srodna. Kad eno pričima meknuti suho kamenje a piesak i stiene pokrivat se travicom, i oko naše s uzhitom pozdravlja prvi znak pravoga života — biljku, bio to sad puki šilj, koj se zelenim, gibkim svojim biljem ljulja u valovih zračnih. S biljkom počima život. Ona ima već za nas nešta sympatična, taj nutarnji njen život jest upravo što nam ju bližom čini. Rastlinstvo čini prelaz od mrtva k najvišemu životu, od rudstva k životinjstvu. Ona isto tako pokriva tu ukočenu, na smrt, hlad opominjuću nas zemlju — a taj biljevit sag čini iz nje nešto šarena, skoro živa, govoreća, ma i ne samostalnimi zvuci, a ono barem svojim pojavom, svojim sjajem i raznovitošću boja. Morali bi se osjećat na zemlji vrlo osamljenimi, morali bi bez prestanka motriti hladne te slike mrtve zemlje, kad nebi bilo toli raznolika rastlinstva, da i negovorimo o tom, kad nebi bilo u obće ni rastlinstva; jer bez rastlinstva nebi bilo ni nas. Da ta zemlja ne može rodit rastlinstva, bila bi preubogom majkom, nego da bi mogla roditi savršenije svoje stvorove.

Na proti kristalom, koji no se odavaju hladnim, magičkim lieskom, te muklim zvukom, ima u rastlinstvu sijaset likova, i to toli raznovitih i bogatih, te se čini, kano da mu je vječni tvorac samostalan život htjeo nadomjestiti likovi. Od najnježnijih vlakanaca, pa do silnih korena, od neznatna bilja pa do ogromna panja dubova, od prosta listića travice pa do stostruka lišća grmlja i drveća i do šarena im cvieća. A što tek maljušni ti pupoljci, čaške i vienčići, pestići i prašnici — pa k tomu svakovrstno voće, gdje ima slična tomu bogatstva?

Učvršćeno svekoliko drvo silnim korenom u zemlju, diže se jakim deblom u vis, te razpušta u narie šenih svržih čitavu šumu grana i grančica na sve strane; tako si savi krasan vienac, koj siže do oblaka ponosnim

vrškom. Taj mu se vienac ljulja u zračnih valovih, kuplje u rosi cviet lišća, cjeluje se svaki dan s rumenilom nebesnim, sjaji se i odaje krasnim i silnim. A koli divne nam se prikazuju njegove boje u moru svjetla, koli krasnim nam se prikazuje on čitav u sjeni svojoj na zemlji! Taj sjaj lišća i šarovitost cvieća, odozdo tamni hlad i šapat, koj zuji viencem — to je već sam u sebi sviet, koj djeluje na nas po tom, kakov već jest. Tu ogromnošću svojom veleban dub, iz koga vjekovi zbore, tamo kitnjast grm, tu ljepušast struk cvieća; a toga je ko zviezda na nebu ponosnih, nježnih, bezazlenih, dražestnih i raznovrstnih, svuda kamo oko pogleda, svuda se s njimi susreta; a na to cvieće i smjera. Nigdje mu se oko ne može ugnuti, svagdje mu se smieši, svagdje laska, svagdje gleda priljubit mu se. Obrati li se i ono iz vrta, od te bogate dražesti ružine, bogata razrasta i bujnosti, od tih stidljivih, ponosnih s nevinosti liera i od naivnih seladona, gizdavih tulipana te oštrih vitezova, gospode sabljića, obrati li se na polje — i gle, tu odmah u živici posljedna vrta susreta petolistu ružu. Nagledav se naresa i bogatstva stoliste sestre njene, mora zapet i na toj prostoj krasotici. Ona, kao ladanjska deklica, u jednoj suknjici s griminznimi lišci i usnama, dočim tamo gradska, naduta dama. A oko toga miljušna grmečka eto čitavih kupova drugih. Tu priprost rod ljubica u modrih haljinicah, malo dalje u bujnoj pšenici modrooka gopa, tamo dalje ružin svlačac, i u samu grmu množ suzica, a tamo u bujnom zelenilu priprosta sirotica — ili bliedjana kô zaljubljena djevica ili lišcâ rumenih. A koliko ima bujna dragostna livadna cvieća — puna života — te nježne potočnice na okrajcih šuma i šikara, svuda, svuda mora se sastajati s tom miljušnom, tu nježnom, tamo gizdavom djecom bogata rastlinstva, svuda se mora zaustavljati, motriti i nasladjivat se.

Držimo li drvo za najsavršeniju biljku, to možemo reći, da je sve ostalo rastlinstvo po zemlji raspregnuto drvo. Zelena trava mu je lišće, grmlje su mu grane a ružice cvieće. Sve to na drvu, silnim panjem u zemlju zabrtvenim, spojeno u dragostnu cielost, pravi na nas utisak krasote i nježna čara. — Drvo zakopav se doljnim korenitim viencem svojim u zemlju, prima iz nje za život svoj hranu, a drugim kiti se u zraku, dopuštajuć vjetrovom, da mu služe. Njim povjerava sve, svoj vienac, svoju ljepotu, svoje cvieće, svoje voće, a oni mu vjerno donose sa svih krajeva sve što mu treba, i opet raznose dolinom i planinom njegovu hvalu i šapat.

Razmatramo li unutarnji život stabla, koj no se pojavlja na lišću samo, cvieću i voću svake godine, da mi niti vidimo kako, niti dokučujemo taj razvoj, čini nam se i stablo i biljka nečim čarobnobajnim, čini nam se životom u snu. Stojimo kraj njega, motrimo ga, pa ipak ništa ne vidimo, no gotovu već krasotu; ali kako ovamo prispje, kako tu na jednom posta, oko ne zna. To je java u snu. Iz mračna, maglovita zakutka, pojavi se na jednom krasan lik — ne znamo od kuda, ne znamo kako. San obiluje krasnimi slikami, nu ni polusan — rastlinstvo ne zaostaje za njim. Cvietana, čini mi se, da je ona krasotica, što no ju začaralo u stoljetan san. Krasna je, nu kivna joj rojenica već pri porodu dosudi smrt — blaga vila branjaše ju, nu ne uzmože podpunoma snimit s nje sestrine kletve, već promjeni smrt u stoljetan san. Sudjeno joj snivati — i sve oko nje sniva — nu ipak joj na lišcih počiva čar i živa rumen a iz usana se diže tihi dah. To je život u snu, a taj san je krasan, pun čara i dražesti, pun otajnih sanja, pridušenih šaputa, divnih slika.

Ako je već stablo samo po sebi toli otajno, toli čarobno, kakove tek budu razastrte dubrave, gajevi i šume. Ta polusjena, ta polutama, taj poluglas, taj poluživot. Sto tisuća ima tu silnih stabala, svrži im se kao svrži velikana medjusobno prepliću i gube u gustom zagrljaju lišća, pod njimi je toli tiesno, tamno, tiho do sjetnosti. Duboko to sve dira. Drobne se grančice primiču jedna drugoj, priljubljuju se i šušteć cjeluju, a njima zuji skladni neprekidni šum, poput neizbrojna šaputa, koj oko nas leta. Kad se raskovan vjetar i orkan divljimi krili nadnese nad njihove vrške, te se sve prigiba i plače, leti listnatim okvirom mukli jauk, sličan jauku daleka bùka. Domišljate bijahu stare one bajke naših predja i Grka, gdje u šumotu gajeva, u otajnih tih njihovih riečih nasluhivahu pripoviedke o dalekoj budućnosti. Čovjek u prvotnom svom stanju naginje nekako k tomu nježnomu si polubratu — k početnomu tomu stvoru — koj je već u kolievci svojoj tako nariešen i bogat. Sve najstarije priče rade o rajskih vrtovih i dražestnih gajevih. Bogove štovahu u zelenih dubravah. Grci imadjahu za svako skoro stablo svoje božanstvo, kod njih bijaše cviet, stablo, grm, gaj i dubrava nešto živa, što krije u sebi tajne moći i sile, koje dolikuje počitavati, pred kojimi, jer su kadšto zlobne, valja na oprezu biti. A naše šumske vile — ta otajstvena, kadšto pogibeljna bića — šta su drugo? Stalni, otajni jauk velikanâ šumskih podnietio je bajke o divljem lovu. Najviši cilj rastlinstva jest njegovo rasplodjivanje — a to se pojavlja u cvietu — i za to je cviet najviši stupanj, do koga dosiže u svom razvijanju drvo. Za to se je i nariesila čitava priroda cviećem najrazličnijim u stostrukih podobah, u neizcrpivih bojah, kojimo svuda odišu, gdje god se s njimi čovjek susretne. Svuda je sam cviet, dà

mnoga biljka niti nije drugo no goli cviet. A u sladkih tih dnevih ljubavi resi se biljka nevjesta miljenkom svojim, s kojim odluči dieliti srce. Mnogo mu doduše ne može reći, ona rieči neima, nu za to izdiše sladkim duhom svojim sav čar ljubavi i blaženosti svoje, a čovjek, srce mlado, nadje li se u nježno to doba u bašći, u tom moru cvieća medju tom gizdom, kojom se ono ukrasi u doba ljubavi svoje, opojen bude čarobnim tim dahom, otajnim tim šaputom, tim bajnim, divnim čarom, tom dubokom symbolikom ljubavi nježna, božanstvena cvieća, on uzdahne takodjer za nježnim srcem, odišućim ljubavju, poželi ružičastih usana, da ih poljubi, da uzsiše iz njih, kao iz ružina kaležka, blaženost i zaborav. — O Macho!

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Književnost. Izašao je u Zagrebu kod Dr. Albrechta 2. svezak Hrvatske poviesti od Iv. K. Tkalčića. Stoji 70 novč.

— Nakladom Dragutina Pretnera u Dubrovniku izašo je molitvenik pod naslovom „bogoljubna zabava kršćanskih duša po S. S.“ na 248 str., a stoji vezan 45 novč.

— „Pučki prijatelj‘, list za puk u Varaždinu, koji se medju seljaci, osobito varaždinske županije mnogo čita, pretvorio se je u politički tjednik.

— Urednik „srpske narodne škole“ g. Stevan Popović oglasuje, da će izdati drugu knjigu „dečijeg sveta“ pod naslovom slike i prilike, pošto je prva knjiga velika odziva u srbskom narodu našla. Knjiga će iznositi preko 4 tabaka a stojati 40 novč.

— Hrvati, što se uče tehniku u Zürichu, u Švajcarskoj, osnovali su literarno družtvo, komu je svrha medjusobno izobraženje i poticanje na što veći rad. U tu su svrhu osnovali novine „Jug“, u kojem njeguju znanost, beletristiku, i politično te narodno gospodarstvene predmete. Glavni osnovatelji tih novina jesu: F. Jelačić, I. Jurinić i S. Egersdorfer. Oni su i glavni suradnici lista, u kojem nalazimo članke o suncu, o povjesti razvitka matematike, o meteorologiji, mekaničkom radu, o željeznici na Rigi-u itd. Prem se u nijednom članku neopaža ona potrebita književna samostalnost, to moramo osobito pohvaliti to plemenito nastojanje, koje oni iz prevelike čednosti pred svietom kriju i za koje smo nekim slučajem doznali. Ne budi nam zato od njih zamjere, jer držimo, da nam je bila dužnost pohvaliti ih pred narodom, komu će oni biti na skoro vriedni i koristni sinovi.

— Dragutin Pretner u Dubrovniku razašilje upravo prvu svezku „Propovjedi O. Arkandjela Kalića,“ što ih je za tisak priredio kanonik Stj. Skurla. Prem nećemo da budemo kompetentni sudci u crkvenih stvarih, to ipak mislimo, da bi ove propovjedi dobro došle svakomu rodoljubnomu svećeniku to glede stvari same, to glede jezika, koj obiluje bogatstvom rieči, krasotom oblika i čistoćom izraza. Predplatna ciena čitavoga djela jest 3 for., a knjižarska biti će 3 for. 60 novč.

— Svetozar Marković izdaje u Novom Sadu knjigu: „Srbija na istoku“ u kojoj pisac pokazuje postanak današnje srbske kneževine i značaj prve revolucije, pa u isto vrieme razlaže svoje nazore o tom, što bi valjalo raditi i za čim težiti u velikoj borbi oslobodjenja, koja može svaki dan započeti. Cenzura biogradska nije dopustila da se ovi članci tiskaju u Biogradu.

— Dr. Jordan, bivši prije vlastnik „Zukunfta“, a sada „Ost und Westa“ u Beču, predlaže u svom listu, da se ustroji družtvo slavenskih spisatelja u Austriji sa sjedištem u Beču, a sa filialami u Pragu, Brnu, Krakovu, sv. Martinu, Zagrebu, Ljubljani, Novom Sadu itd. Svrha družtvu da bude, podupirati literarno nastojanje svih slavenskih spisatelja i njihovomu djelovanju davati pravac jedinstva.

Nazadak. U civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji od 4—5000 assentiranih novaka jedva njih stotina znade čitati i pisati, a u vojnoj krajini od 332 novaka znade jih čitati 170. Nije li dakle u civilnom dielu naše domovine očiti nazadak?

— U petrogradskih i moskovskih umjetničkih krugovih proslavljena je dne 15. (27.) ožujka 25godišnjica na uspomenu književnoga djelovanja prvoga nove dobe ruskoga dramaturga Aleksandra Nikolaevića Ostrovskoga. U Petrogradu sabrali su se medju ostalimi prilozi za narodnu školu, koja će nositi ime svečara. U Moskvi prikazan je Ostrovskomu prekrasan Sazikovim izradjen album sa slikami ruskih dramatskih pojava i posvetom; Александру Николаевиђу Островскому отъ собрания драматическихъ писателей на памят 26летняго славнаго служения руском сцѣнѣ.“ U okrugu su srebrnim pismom urezana imena svih drama Ostrovskoga, na drugoj pako strani lira, tragičke i komičke krabulje s glavom Momusa. Poslije gostbe, kojoj je prisustvovao sam svečar, bio je sastanak u „artistićeskom kružku“, gdje ga predsjednik pozdravi slovom, a onda neki članovi pročitaše odlomke iz Ostrovskoga drame „Groza“ i komedije „Svoji ljudi sočtem sja“. Ostrovski je onaj dan primio množinu čestitaka sa svih strana goleme Rusije. Ovu crticu priobćujemo, da naš sviet vidi, kako se u Rusiji ciene umjetnici i književnici.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: Dr. Ivan Dežman. Tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 16. U Zagrebu dne 20. travnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

U SLAVU STROSSMAJERA!

Spjevao P. P.

Naša diko, naša slavo,
Naš junače zdravo, zdravo!
Sve što sborom ili tvorom
Našeg roda sreći služi,
Sve se oko tebe druži,
Milog oko vodje svog.
Oj narodni kolovodjo
Vodio te mili Bog!

Od narodnih ugodnikâ
Iza Bana mučenika
Ti si prvi naše krvi,
Koga ide čast i slava,
Da nam teče jošte zdrava
Struja duha narodnog.
Oj narodni ugodniče
Ugodio tebi Bog!

Tvoja duša dobrostiva
I ruka ti darežljiva
Svaku žicu, svaku klicu,
Što u dušah narodnije'
Oglasi se il proklije,
Udostoji kriepa svog.
Oj narodni dobrotvorče
Vratio ti dobro Bog!

Vatru, kojom za dom goriš,
Sve što trpiš zanj i tvoriš,
Narod sve ti dobro pèti,
I ime ti slavno zato
U bezsmrtno kuje zlato
Spomena si vječitog.
Oj narodni bezsmrtniče
Živit će te viekom Bog!

Al i preko granicâ nam
K najdaljiem svieta stranam
Ime tvoje probilo je,
Od kada se Rimu jakom
Uzprotivi ti junakom
I proslavi s boja svog.
Svega svieta slavljeniče,
Slavio te viekom Bog!

---

* Ovu je pjesmu uglasbio g. Fr. Š. Kuhač, te pod naslovom: „Koračnica u slavu preuzv. gosp. biskupu J. J. Strossmajeru“ izdao tiskom, a može se dobiti u Zagrebu kod L. Hartmána za 50 nov.
Uredn.

PROLJETNE VODE.

Pripovjest napisao Iv. Turgenjev, preveo J. M.

X.

Gjema se je i zbilja obradovala i Frau Leonore primila ga vrlo prijazno: vidjeti je, da je sinoć izveo dobar utisak na obe. Emil poletio skrbit za zajutrak, s opomenom prišapnuv Sanjinu u uho: „nezaboravite!“

— Neću, odgovori Sanjin.

Frau Leonore nije bila najzdravija: trpljaše od migrene — te poluležeći u fotelju, gledala je, da se negiblje. Na Gjemi je bila široka žuta bluza, pripasana crnim pasom od kože; kanda je i ona utrudjena, te je malko pobliedila; crnoviti obručići obuhvaćaju njezine oči; al im žarkost nije manja od toga, a bliedoća primicaše nešto otajstvena i mila klasično-strogim crtam njezina lica. Sanjin se je taj dan osobito divio uzoritoj krasoti njezinih ruku: dok je ona njimi popravljala i podnosila svoju crnu, ljeskajuću se kosu, — pogled njegov nemogaše se odtrći od prsta joj gibkih i dugih, jedan od drugoga rastavljenih, kakono u Rafaelove Fornarine.

Na dvoru je gorilo od žege; poslje zajutarka Sanjin htjede kao da otići, ali mu reknu, da na ovakav dan najbolje je neganut se s mjesta — pa i on reče, da je tako i ostade. U otražnjoj sobi, gdjeno je sjedio s domaćicami, lepršao je hladak, prozori su gledali u ovelik vrteljak, obrasao akacijami. Roj pčela, osa i kukaca, složno i čedno gudi sried njihovih grančica, koje su zasute zlatnimi cvjetići, kroz polu nadkrivene kapke i spuštene zastore probija u sobu sav taj šumni zvuk: pripovieda o znoju, što no se razlio u vasduhu — tim sladji postajaše hladak granami zastrte i udobne sobe.

Sanjin govoraše mnogo, kano i jučer, al ne o Rusiji i ne o ruskom životu. Želeć zadovoljiti svomu mladomu prijatelju, koga su odmah poslje zajutarka poslali gnu. Klüberu — vježbat se u knjigovodstvu — navede on rieč na umjetnost i trgovinu, pa uze sravnjivat njihove probitke i nazadke. Nije se čudio, što Frau Leonore brani trgovinu — on je to i očekivao; al evo i Gjema misli kao i ona.

— Jesi li umjetnik — osobito pjevač, govoraše Gjema energično vodeći rukom s gora dole — a ti bud svakako na prvom mjestu! Drugo već nevriedi, nevodi nikamo, a tko zna, možeš li se uspeti na prvo? Pantaleone, koji je sudjelovao i sam u razgovoru — (njemu kao davnomu slugi i staromu čovjeku dopuštali su pred domaćimi sjediti kod stola; Talijani u obće nisu prestrogi u etiketi) — Pantaleone, razumije se po sebi, stojaše kao klisura za umjetnost. Pravo govoreć njegovi su dokazi bili dosta slabi; on je najviše o tom razlagao, da prije svega valja vladati d' un certo estro d' ispirazio — nekim prudom nadahnuća! Frau Leonore primjeti mu, da je valjda i on vladao onim prudom — a sad... — Ja sam imao dušmane — sumračno odgovori Pantaleone. — Al po čem ti znaš — (Talijani rad kažu „ti“.) — da Emil neće imati dušmane, ako se i odkrije u njem onaj prud? — A vi tešite od njega trgovca, ljutito progovori Pantaleone — no Giovan' Battista nebi tako radio, premda je sam bio kondi-tor! — Giovan' Battista, moj müž, bio je čovjek razuman — pa ako se je u mladosti i zanosio... No već starčić nehtjede ništa čuti — i ode, još jednoč s prikorom poviknuvši: A Giovan' Battista!... Gjema glasnije progovori, da kad bi Emil osjećao rodoljubje i htio sve svoje sile posvetit slobodi Italije — to, napokon, za tako uzvišeno i sveto djelo bilo bi i vriedno žrtvovati vlastitu budućnost — al nipošto za kazalište! Tuj se sada uzvalja u Frau Leonore, te ona stane moliti svoju kćer, neka za boga nezavodi s prava puta bar svojega brata, neka joj bude dosta, da je sama takva sdvojna republikanka! Dorekav ove rieči, Frau Leonore je zaohala i stala tužiti se na glavu, koja samo da joj „nepukne.“ (Frau Leonore gostu za volju govoraše s kćerkom francezki).

Gjema odmah prione vrpoljit se oko nje, tiho joj puhati na čelo, namočiv ga prije odekolonom, tiho joj cjelivati lice, položit joj glavu u jastuke, branit razgovor — i opet ju cjelivati. Zatim obrati se k Sanjinu i uze pripovjedat mu polu-šaljivim, polutronutim glasom — kakva je odlična u nje mati i kakva je to bila krasotica! „Što velim: bila! ona je sada — milinje. Pogledajte, pogledajte, kakve su joj oči!“

Gjema izvadi rubac iz žepa, pokrije lice materi — i lagano povlačeć sve to niže rubac, odgali postupno čelo, obrve i oči Frau Leonore; malko počeka a onda zamoli, da ih otvori. Mati posluša, Gjema vrisne od uzhita (oči su bile sbilja krasne) — i naglo spustiv rubac niz dolnji, manje pravilan dio materina lica, udri ju opet cjelivati. Frau Leonore smije se, odvraća se i s pritvornim naporom odturkuje svoju kćer. I kći se utvara, kanda se bori s materom, i draga se s njom — ne mačji, ne francezki — no s onom talijanskom dražesti, koju vazda ravna sila osjećanja.

Napokon izjavi Frau Leonore, da je umorna... Tada joj Gjema odmah posavjetuje, da malko usne, tuj odmah u fotelj — a ja ću s gospodinom Rusom — „a vec le monsieur russe“ — biti tako tiha, tako tiha...

kao mali miš... "comme des petites souris." — Za odgovor nasmije se Frau Leonore, sklopi oči, uzdahne dva tri put i zadriema. Gjema se spretno spusti na klupčicu kraj nje, i više se neganu, samo bi kadšto podigla prst na usta — drugom je rukom podržavala majčinu glavu — i jedva čujno psikala, poprieko gledjuć na Sanjina, kada bi se ovaj najmanje pokrenuo. Svršilo se je tim, da je i on kano zamro — i sjedio tuj nepomičan, kano očaran, svimi silami duše nasladjujući se slikom, koju su mu predstavljali i ta polutamna soba, gdje tamo amo žarkimi točkami sjaju se, usadjene u zelene, starinske čaše, ponosne ružice — i ta zadriemavša žena skromno - podvitima rukama i dobrim sumornim licem, obloženim snieznom bjelinom jastuka, i taj mladjani, budno - bdijući, i on dobar, uman, čist i neizrecivo krasan stvor s tako crnima, dubokima, zalitima nekom sjenom a ipak sjajnima očima... Što li je to? San? Priča li?... I kojim se čudom nalazi on tuj?

XI.

Zvonce zvekne na vanjskim vratima. Rabotarski dječak u šubari i crljenu prsluku ušao je s ulice u konditoriju. Od rana jutra još ni jedan kupac nije zavirio u nju... — Evo kako mi to trgujemo! uzdahnuvši rekla je za zajutarkom Frau Leonore Sanjinu. Ona je sve uviek driemala; Gjema se boji izvući ruku izpod jastuka i šapnu Sanjinu: „Sadjite, prodajte vi za mene!“ — Odmah Sanjin na prstima snidje u konditoriju. Dječak je potrebovao četvrt funta kolačića. — Pošto je to? upita šaptom Sanjin Gjemu. — Šest krajcara! istim šaptom ona mu odgovori. Sanjin odmjeri četvrt funta, nadje papirić, smota od njega zavojak, zamota kolačiće, prospe ih, opet zamota, prospe opet, napokon preda, uzme novce... Gleda ga u čudu dječak, vrteć svojom šubarom na želudcu, a u susjednoj sobi Gjema zatisnuv usta hoće da umre od smieha. Jedva izadje ovaj kupac, eto već drugi i treći... „A vidiš kako sam sretne ruke!“ pomisli Sanjin. Drugi je zaiskao čašu šljivušca, treći pol funta konfekta. Sanjin podvori ih, smiono tuckajuć žlicami, predižuć zdjelice i zadjevajuć ruke u ladice i klupe. Kod sračunivanja pokaže se, da je šljivušca prodao jeftino, za konfekte pako uzeo dva krajcara previše. Gjema se jednako iz tiha smije, da i sam Sanjin kanda je osjećao neobičajnu veselost, neki posebno - blaženi sklad duše. On bi kanda cieli svoj viek ovako stojao za tezgom i trgovao šljivušcem i kolačići, dok medjutim iza vratâ mili ovaj stvor na njega gleda prijazno - nasmiešljivim očima, a ljetno sunce, prodirući kroz silnu mrežu uzraslih pred prozorom kostanja, napunjuje svu sobu zelenkastim zlatom poldnevnih svjetilica, poldnevnih sjena, a srce se nježi sladkom, iznemoglom lienosti, nebrigom i mladosti — mladosti prvocvietnom!

Četvrti kupac treba čašu kave! tu valja dozvati Pantaleona (Emila još uviek neima iz magazina g. Klübera). Sanjin opet sjedne k Gjemi. Frau Leonore nastavlja driemati na veliku radost svoje kćeri. — Majki u snu prestaje glavobolja — rekne ona. Na posliedku Sanjin povede govor, kao i prije šaptom, o svojoj „trgovini“; preosbiljno dao se upućivati o cieni razne „konditorske“ robe; istom sbiljom kazuje mu Gjema za razne ciene, a u duši oboje se milo smije, kao priznajući, da igraju prezabavnu šalu. U jednoč na ulici zasvira verklec iz Freischützа: „Durch die Felder, durch die Auen“... Plašljivi glasi zamniju, drhtući, potitravajući u nepomičnu vazduhu. Gjema se prepane... „Probudit će majku!“ Sanjin izleti na ulicu, sune sviraču u ruku nekoliko krajcara i odpravi ga. Kada se je povratio, Gjema mu zahvali laganim kivkom glave i zamišljeno nasmjehnuv se, uzme, no jedva slično, pjevati liepu veberovsku melodiju, kojom Maks izliva sva začudjenja prve ljubavi. Onda upita Sanjina, pozna li „Freischütza“, ljubi li Vebera i doda, da premda je Talijanka, takvu ipak glasbu nada svim ljubi. S Vebera sklizne se govor na poeziju i romantiku, odatle na Hofmanna, koga su još u ono doba svi čitali.

A Frau Leonore sve jednako driemlje, da i zahrka kadšto, a traci sunčani, probivši se kroz uzke pukotine kapaka, neopazljivo no postojano predižu se i putuju po podu, pokućtvu, po Gjeminoj haljini, po lišću i šaru cvjetovu.

XII.

Gjema ne ljubi previše Hofmanna, pače nalazi ga — dosadnim! Fantastično-oblačni, sjeverni živalj u njegovih pričah malo je godio i bio pristupan njenoj južnoj i svietloj naravi. „Sve su to priče, pisane za djecu!“ uvjeravaše ona s nekim nepoštovanjem. I jalovost Hofmannove poezije ona je žalostno ćutila. No bila je u njega jedna pripovjest, kojoj se imena ona više nesjeća, no koja se je vrlo dopala; pravo rekuć njoj se je dopao samo početak pripovjesti: konac ili nije čitala ili je zaboravila. Bivalo je to s jednim mladim čovjekom, koji negdje, mal ne u konditoriji, susreta djevojku umarajuće krasote, Grkinju; nju sprovadja otajstven i stran, zao starac. Mladac s prvoga pogleda zaljubljuje se u djevojku, ona gleda na njega tako žalobno, kanda ga moli, neka ju oslobodi... Njega nestane na trenutak — a kad se vrati u konditoriju, već nenadje ni djevojke ni starca; poleti tražit ih, jednako se natiskuje na nove im tragove, naganja se za njimi — i nikako, nigdje, i nikada nemože ih dostignuti. Ljepotica na vieke izčezava za njega — a on nije vrstan s uma smetnuti, umo-

*

ljavajući joj pogled, i mori ga i trza misao, da je možda sva sreća njegova života izkliznula iz njegovih ruku...

Jedva će biti Hofmann ovako svršio svoju pripovjest; no tako se je ona složila i usjekla u pamet Gjeminu.

— Meni se čini, progovori ona, slični susreti i razstanci sbivaju se u svietu češće, nego li mislimo.

Sanjin pošuti... a za malo progovori... o g. Klüberu. Prvi put ga je sada spomenuo; nikad pred tim nije izustio njegova imena.

Sada pak Gjema pošuti i zamisli se, tako grizkajuć nokat na prvom prstu i uprvši oči na stranu. Zatim pohvali svoga zaručnika, svede govor na sutrašnju šetnju u Soden, i brzo pogledav na Sanjina opet umukne.

Sanjin neznade, o čem da zametne govor.

U to šumno i bučno uleti u sobu Emil i probudi Frau Leonore... Sanjin se obraduje njegovu dolazku.

Frau Leonore ustane s fotelja. Pokaže se i Pantaleone te objavi, da je objed gotov. Domaći prijatelj, ako eks-pjevač i sluga vršio je ujedno i dužnost kuvača.

XIII.

Sanjin se zadrži i poslje objeda. Njega nisu pustili sve uviek pod izgovorom, da je užasna žega — a kad se je žega slegla, pozovu ga u vrt na kavu pod hladom akacija. Sanjin privoli. Njemu je bilo vrlo ugodno. U jednolično-tihom i plavnom tečenju života taje se velika milinja — i on se predaje milinju nasladno, neištući ništa od današnjega dneva, nemisleć ništa o sutrašnjem, nespominjuć ništa jučerašnjeg. Koliko je valjala jedina blizkost takve djevojke, kakva je bila Gjema! Još malo, pa će se on razstati s njom, vjerojatno na uviek; no dok jedan isti čunac, kao u romancu Uhlandovu, plovi ih zajedno na utihloj struji života — raduj se, nasladjuj se, putniče! I sbilja sve se činjaše prijatno i milo blaženu putniku. Frau Leonore predloži mu ogledati se s njom i Pantaleonom u „tresette“, uputi ga u neskladnu ovu talijansku igru na karte, — obigra ga za nekoliko krajcara — a njemu je sve vrlo ugodno i milo. Pantaleone na prosbu Emila pritjera Tartalju, da izmuštra sve svoje lakrdije — a Tartalja klisi preko palice, „govori“, to jest laj, kiši, zapiraj nosom vrata, donesi sdropljenu papuču svoga gose — a na posljedku, starim čakovom na glavi predstavljaše maršala Bernadotta, kako ga razsrdjen radi izdaje imperator Napoleon posipa žestokimi ukori. Rolu Napoleona preuzeo je naravno Pantaleone: skrsti ruke na prsa, nabija tripić na oči — i govoraše grubo, rezko na francezkom, no ti bože znaš kakvim francezkim jezikom! Tartalja sjedi pred svojim vladaocem, sav se sgurio, podmotao rep i plaho trepajući pod nakrivljenim čakovom; od vremena do vremena, kada Napoleon uzvisi glasom, Bernadotte se propinje na zadnje noge. „Fuori, traditore!“ krikne napokon Napoleon, zaboraviv u obilju srditosti, da bi morao do kraja izdržati svoj francezki karakter — i Bernadotte sunovratce baci se pod divan, no za čas s radostnim lajem opet izkoči, kano ti kazujući, da je predstava gotova. Svi su se gledaoci do sita nasmijali, a od svih najviše Sanjin.

U Gjeme bio je osobito mili, neprestani, tihi smieh s majušnimi prezabavnimi uzklici... Sanjin se je samo utapao u tom smiehu... oh, kako bi ju on izcjelivao za one uzklicaje!

No već se i mrak stao hvatati. Valja i na pristojnost misliti! Oprostiv se nekoliko puti sa svimi, kazavši svakomu po nekoliko puti: do sutra! (s Emilom se dapače i poljubio) odpravi se Sanjin doma i ponese sobom lik mlade djevojke, to smijuće se, to zamišljene, to spokojne i pače ravnodušne — no jednako i uviek privlačive! Njezine oči, sad široko otvorene i svietle i radostne kano dan, sad opet zastrte trepavicami i tamne i duboke kao noć — tako su samo i stojale pred njegovim očima, čudno i sladko proničući sve druge like i predstave.

O g. Klüberu, o uzrocih, zašto je ostao u Frankfurtu — riečju o svem onom, što ga burkaše sinoć — sada nepomisli niti jedan put.

XIV.

Treba medjutim kazati nekoliko rieči o samom Sanjinu.

Najprije: bio je on u sebi vrlo ljepušan. Junačan i strojan uzrast, prijatne, malko razplivane crte, laskave golubinje očice, zlaćane lasi, bjelina i rumen masti — a glavno: onaj prostodušno-veseli, povjerljivi, otvoreni, na prvi pogled ponešto glupasti izražaj, po kojem je u prijašnja vremena bilo odmah poznati djecu stepovih plemićkih porodica, „očeve“ mezimce, dobričke gospodičiće, rodjene i ugojene u naših rodnih polustepovih krajevih; hod, koji zapinje, glas, koji pošaptava, posmjeh kao u djeteta, čim samo na njega pogledaš; napokon svježost, zdravlje — i mehkoća, mehkoća — eto vam sav savcat Sanjin. A drugo: nije on ni glup bio i nabrao si koješta. Svjež je i ostao u prkos zagraničnu putovanju: nepokojna osjećanja, koja su u ono doba veći dio mladeži morila, malo je on i poznavao.

Posliednje vrieme u našoj knjigi, poslje jalova traženja „novih ljudi“, stali su iznositi mladiće, koji su odlučili pošto poto ostati svježi... svježi kao flensburžke ostrige, navažane u Petrograd... Sanjin nebijaše nalik na njih. Ima li se već prispodabljati, to je on više napominjao na mladu, granatu, istom što svinutu jabuku u naših vrtovih — ili još radje: na sprokšena, gladka, debelanoga,

nježna trogodca iz bivših „gospodskih“ konjušnica, koga istom što su upregli pod vojku. Koji su mnogo poslje salazili se sa Sanjinom, pošto ga je život već redomice izlomio i utro mu mladi, razigrani žar — vidješe u njem sasvim drugoga čovjeka.

Sutradan Sanjin još leži u postelji, kad al Emil u svečanoj odjeći, s trstikom u ruci i vrlo napomadjen, provali k njemu u sobu, i najavi, da istom što nije Klübera s kočijom, da su svi izgledi za divnu pogodu, da su se već svi spremili, da majka radi glavobolje nemože poći. Onda stane žurkati Sanjina, jer se ni trenutak nesmije gubiti... Pa sbilja: g. Klüber zastane Sanjina kod odjevanja. Pokuca na vrata, udje, pokloni se, savije tielo, izrekne, da je pripravan čekati do volje — i sjedne vješto se upirući kapom o koljeno. Dostojni komi razkicošio se i razmirišao, da je strahota; čim se gane zapahne ga silni naplav najtanjega aromata. Bio je najmio prostranu, otvorenu kočiju, tako zvani landò, pod koju su uprežena dva jaka i uzrasla, premda ne liepa konja. Četvrt ure iza toga Sanjin, Klüber i Emil u toj kočiji svečano podmaknu pod krilašce konditorije. Gja. Rozelli odlučno odbije šetnju; Gjema htjede ostati s materom, no ona ju štono rieč upravo protjera.

— Meni netreba nikoga, govoraše ona; ja ću spavati. Ja bi i Pantaleona s vami odpravila — da nije prodaje.

— Možemo li povesti Tartalju, upita Emil.

— Zašto ne, možete.

Tartalja odmah uzvere se na bok i sjedne oblizavajuć se: viditi je, da je tu već navikao. Gjema nadjela ovelik s'amni škrljak s lugastimi vrpcami; spreda taj se škrljak prigibao u niz, zaslanjajuć cielo skoro lice od sunca. Zarez sjene pukao nad samimi ustnami, a one se jare djevičanski i nježno, kao cvietak stolistne ruže; i zubići blište kradom — nevino kao u djece. Gjema se posadila od zada uz Sanjina; Klüber i Emil sjede sprieda. Bliedo lice Frau Leonore pomoli se kroz prozor; Gjema joj mahne rubcem — a konji potegnu.

XV.

Soden je mali gradac dalek pol sata od Frankfurta. Leži u liepoj okolici, na podgorju Taurusa i poznat kod nas u Rusiji svojimi vodami, tobož za bolujuće na prsiju. Frankfurtci odlaze ovamo više na zabavu, pošto u Sodenu ima prekrasan park i razni „wirtšafti“, gdje se pije dobro pivo i kava pod sjenom visokih lipa i klenova. Put od Frankfurta u Soden, zasadjen voćkami, vodi na desnoj obali Majne. Dok se je kočija taljigala po izvrstnoj cesti, Sanjin je dotle kradom uhodio za Gjemom, kako li se drži prama svomu zaručniku: prvi put ih tuj vidi skupa. Ona se držaše spokojno i prosto — samo malko sdržanije i osbiljnije nego običajno; on kao snizujući se upravitelj, koji je razriešio i sebi i svojim počinjenim skromno i udvorno zadovoljstvo. Osobite brižnosti za Gjemom, to što Francuz zove „empressement“, Sanjin nije opazio na njem. Bilo je vidjeti, da g. Klüber svoj posao drži svršenim, pa zato i suvišnim, da se mnogo kini i uzrujava. No sniženost nije ga ostavljala niti na jedan tren oka. Pače i pod podužom prije objeda šetnjom kroz guste gore i doline za Sodenom, slade' se ljepotom prirode, vladao se je on prama njoj, prama toj prirodi, onom istom sniženosti, kroz koju kadkada prodire običajna načelnička strogost. Tako je na primjer opazio, da jedan potočić previš ravno protiče koritom, a morao bi omotati nekoliko slikovnih zavoja; ukorio je zatim jednu pticu, što nije dovoljno razmakla svoja koljena. Gjemi nije bilo dosadno; ona je pače prividno osjećala zadovoljnost; no stare Gjeme — Sanjin u njoj nevidjaše: ne što bi mračnost na nju pala — nikada još njezina krasota nebijaše sjajnija — no duša joj uvukla se u samu sebe, unutar. Razkriliv suncobran ona se je šetala lagano, bez žurbe, kako se šeću naobražene djevojke — i govorila malo. I Emilu bilo nekako tiesno, a Sanjinu po gotovo. Njega je od ostalog i to smetalo, da se je razgovor jednako vodio njemački. Samo Tartalja vesel kud i kamo! S pomamnim lajem poganjao drozde, preskakivao brazde, panje, šikare, pregrade, zaletivao pljuskom u vodu, otresao se, podklikivao — i opet letio kao striela, izplaziv crveni jezik na samo pleće! G. Klüber činjaše sve, čim je mislio razveseliti družtvo: pozvao ga sjesti pod sjenom granata hrasta, te izvadiv iz žepa knjižicu pod imenom: „Knallerbsen — oder du sollst und musst lachen“, primio se čitati izabrane anekdote, kojimi knjižica bijaše napunjena. Pročita ih jedno dvanaest; no osobite radosti neizkreše; samo Sanjin iz pristojnosti kadkada okesi zube, pa i sam on, g. Klüber, iza svake anekdote, porine kratki, izdašni — no uviek onaj sniženi smjeh. Oko dvanaest sati povrne se družtvo u Soden, u najbolju ondje restauraciju.

Trebalo je štogod odrediti radi objeda.

G. Klüber predloži, da se objeduje u zastrtoj sa svih strana sjenici — „im Gartensalon“; no tuj se Gjema iznenada pobuni i izjavi, da će samo na zraku objedovati za jednim od stolova pred gostionom, da joj dosadilo biti uviek s jednimi ljudmi, pa hoće i drugih viditi. Tuj okolo za stolovi već se bilo posadilo više gosti, koji su nadošli.

Dok je g. Klüber ugovarao s oberkelnerom za objed, pokoriv se sniženo „kapricu svoje nevjeste“, Gjema stojaše nepomično, spuštenih očiju i zatisnutih zubi; ona je osje-

ćala, da Sanjin u jednu dušu i kano pitajući motri na nju — a to ju je kanda srdilo. Klüber se povrne, izvjesti, da će objed biti za pol sata gotov, i predloži dotle kugljanje, što je dobro za apetit, he, he, he! Kugljao se je on majstorski, bacajuć kuglju postavljao bi se u divno-junačke pozmiture, vješto razigravao mišice, vješto uzmahivao i potresao nogom. Bio je to svoje ruke atlet i složen preodlično! I ruke je imao tako liepe i biele, i tako je umio otirat ih prebogatim, zlaćanošarenim indijskim rubcem!

Nastalo vrieme objeda — i sva družina posjeda oko stola. (Dalje sliedi.)

TERESSA DES LOS DOLORES.

V.

Donna Nievetta.

Mlada, nedužna, liepa djevice, ti jedina ćutiš, shvaćaš, što je to dan vjenčanja.

Mužkarac, okaljan svietom, poprskan njegovimi razkošami, sit njim, svaća taj dan, ne kano da bi mu se izpunjivale drage sanje srdca, ne kano da bi mu se otvarao raj dugo zatvoren za srdce, već kano dan životne dobe, od koje se imaju počimati domaće negve, od koje se razstavlja s liepom prošlošću, s hiljadu radosti, s tisuću ljubovnih zapletaka — ter ma kako ljubio svoju vjerenicu, ma kako ju silovito uzželio, toliko je ipak pio iz čaše života, da je u njoj našao ne samo nektara, nego i žuči i taloga, pa toga se taloga sada plaši!

Nu djevojka, djevojka!

Istina, i ona se razstavlja s prošlošću i ona se trga s nekolikogodišnjim mirom, obsjenami, nadami i sanjami, odriče se otca, majke i braće, ostavit joj je otčinsku kuću — što više, podloživši se barbarskomu običaju, ima zabaciti ime predja, liepo ime otca, odbiti od sebe čast — robkinja muža svoga ime prima, kano da u cielom svietu neima za nju biti drugoga osim toga muža, kano da bi pogibala, utapala se u njegovu biću, a odricala se svoga.

Oh, težak li ti je udes ženskih, težko li pravo prevlade, pak ipak...

Pak ipak tko je na taj dan — koji se kano čarobna električna moć proteže kroz sve dane mjeseca i sve godine života, kojega nam uspomena, dočim se toliko razkoši, toliko drobušnih slasti utaplja u valove vremena, ostaje vjerna do posljednjega uzdaha, do posljednje borbe života sa smrću na taj dan krasan i strašan ujedno — tko je na taj dan sretniji, pitajte, tko? Da li onaj, koji sanja jednu radost više, ili onaj koji sanja prvu...

Pravični je bog, dieleći svoje slasti, nam mužkarcem dao moć i jakost, ženskim sanje i ćućenja.

Tek što se je izlazeće sunce prvimi zrakami prosulo kroz zelene rebrenice od spavaće sobe grofice Kordovske i odbilo o srebrna zrcala, djevojka već nespava, baci sa sebe mehki grimizni poplun, iz postelje skoči i uz toaletni stolčić sjede.

Kako je liepa, kako mila u jutarnjoj odjeći! Crne su joj kose u skladnom neskladu pale po snieżnih ramenicah, lice je planulo rumenilom. Okrajci od batistove mantile odviše su tiesni, da pokriju alabastrove grudi, a te se grudi dižu i padaju silovito — srdce u njih tuče, skače, kano da bi grudi djevojke bile premalene za njena ćućenja, kano da bi se ova silom hotjela iz njih iztrgnuti, pa briznuti u one razkoši, koje jih draže; u sviet, koji jim se toli čarobno smije; u život, koji jim je bez granica toli glede dugih dana, koli glede nadane sreće.

Djevojka sjedi i sanja i duge kose češlja, posmjehuje se sama sebi, svojim sanjam i mislim, ali ove odviše tište prsa, glavu; čelo goruće želi ohlade, djevojka uzstaje, primiče se oknu, bielom rukom privija rebrenice; ali jedva je to učinila, već zaromoni iz ulice razkošna glasba: zuje čarobnim glasom gitare, zvuče gusle bergamske, bajni zvuk flaute sdružuje svoje dražestne zvuke sa skladnom pjesmom, pak viva, viva Donna Teressa! ori se jeka daleko, glasovito, uprav do srdca djevojčina, do uha.

Ta glasba, spjev i uzklici, to je starodavni običaj sevilski: sva andaluzijska mladež drži za svetu svoju dužnost, na dan vjenčanja prikazati ju dragoj si djevojci, zaduji put slobodnoj, nestegnutoj dužnostmi žene, svojoj; hoće da joj prikaže svoje poklonstvo i veličanje ljubavi — to je oproštaj s razkošnimi dani veselja, balova, serenada, igara; najmanje se ljubomorni zaručnik može na to srditi, jer nije li ta posljednja vesela serenada prvo i najvažnije njegovo slavlje, potvrda njegove sreće? Zar nenadvladjuje on njom svoje takmace, zar se neruga svojim neprijateljem?

— Viva, viva! Sennora Contessa di Santa Fè — zaori cieli skup, jače brenče gitare; neki pjesnik, premda ga malo tko sluša, poče deklamirati stihove a u njih čarobnimi pjesničkimi bojami slika ljepotu i krieposti grofice; s rumenilom na licu odstupa ona od okna, a vrata zaškripnu, ter

udje nova tjedan dana kod nje služeća sobarica.

— Zatvori, boga ti, zatvori to okno — kriknu djevojka.

— Zatvoriti? Nije već još nešto, Sennoro; zatvoriti? kad glasba romoni, kad se je na ulici sakupilo sve što najljepšega i naokretnijega ima Sevilla? Oh, gospodjice, ja bih rada i drugu spustiti rebrenicu, pak slušati te pjesme i te gitare makar do skončanja svieta.

Teresitta se nasmjehnu nešto: brbljava Francuzkinja — jer Francuzkinja je bila ta nova joj sobarica — daje takt glasbi i govori:

O gospodjice, kako je to liepo, kako ugodno, zašto neima u nas u liepoj Francezkoj takova običaja! Kako bih se rada bila onda udala, moj bi zaručnik umirao od ljubomornosti, a ja bih se nasmješkivala uljudnim mladićem. Čujete li, gospodjice? Žele, da jim se pokažete.

Pa sbilja, jak, gromovit, kad je glasba nešto prestala, uzklik dodje iz ulice: — Viva Donna Teressa! nju hoćemo da vidimo, današnju mladenku hoćemo da gledamo, da napajamo oči blieskom njezinih očiju, dušu razigravamo njezinim rumenilom, prosimo cvieća, vrpaca, uspomena od njenih ruku djevojačkih.

To je opet običaj čisto sevilski. Zaručnica, koju serenadom odlikuje mladež, mora joj baciti neku uspomenu: nešto cvieća, nešto vrpaca, samo da je njezino: zna za to Teresitta, prilagodit joj se je običaju. Jao dievojci, koja bi mu se htjela oteti: i prozore bi joj od spavaće sobe kamenjem raztreskali, i izsmijali bi upornu, i drzovitom krikom i vikom propratili bi ju kano poganku sve do nutrinje od crkve. Dakle sva pocrvenila jednom rukom primi kiticu cvieća, što je bila na stolčiću u dragocienoj porcelanskoj posudi, drugom smotak vrpaca, zavoj svilenih krpica, pa sve to skupa prignuvši se nešto, prozorom baci.

— Viva, viva! opet grmi uzklik, mladež razgrabljuje cvieće, kobaca se, srdce se trga za kus vrpce, za krpicu svile, a rebrenica pada sa zveketom, glasba opet romoni, ali sada već pjesmom oproštaja.

— Obuci me, obuci, što prije Josefino!

Sobarica donese odjeću, s njom ujedno malu škatuljicu: crljenim joj je aksanutom pokrov prevučen, zlatom je uresena — to je vienčani dar pukovnikov — unutri biser, drago kamenje, naušnice, bogat poprsnik.

Grofica se ljubko nasmjehnu, kako će joj u tih igračkah biti liepo, pristajati uz lice! Kojoj djevojci nebi zaigralo srdce, videći takov darak, a osobito, kad dolazi od njezina zaručnika, od njezina ljubovnika i muža!

Sretna!

Sat za satom prolazi žurno — jur je devet sati: u bieloj suknji, počešljane kose, pred bogatim zrcalom grofica se načinja i resi, za sat treba da je obučena. Jer u jedanaest će u prvostolnoj crkvi oltar planuti milijuni svieća, pa će biskup, pobožni Dom Hiacinto d' Ossorja čekati s cielim svećenstvom: orgulje će zaromoniti: Veni Creator, sviet će se protiskivati, turati, šaptati, klicati: kako je liepa! I ona će pred oltarom stajati, i Ivan će kod nje stajati, zamjenit će prstene, svete će si zakletve medjusobno izreći: i bit će njegova žena!

— O žuri se, žuri, Josefino.

— Ta vitica odviše pokriva lice.

— Odtisni ju, odtisni: gdje je koprena?

— Ima kad za nu, još niste oprave obukli.

— Ne, ne, sad hoću da koprenu metnem, primjerim.

Sobarica donese zlatnu škatuljicu, biserom bogato izpunjenu, pribode sniežnu koprenu o crne kose djevojke, razvi se ona u stotinu nabora po dražestnom stasu, pristaje joj divno!

— Nije li istina, da mi liepo pristaje?

— O, gospodin je pukovnik sretan!

— Sbilja, je li bio danas ovdje?

— Stari poručnik, taj brkač s ogromnom sabljom i ostrugami, reče mi, da će za čas doći. Gospoda pobočnici, u kratkoj munduri, stegnuti i liepo odjeveni, kreću se jur po palači, a i množina oficira, svi kano da su igle, ciela se pako pukovnija ima skupiti pred prvostolnom crkvom u bojnom redu. Joj, to će biti liepo, bogato! Odkako postoji Sevilla, nije vidila takova vienčanja, tko zna, možda niti naš Pariz.

— Imaš li rada pukovnika, Josefino!

— Zašto nebih, on je tako dobar, ljubežljiv, iskren, k tomu pristojan, kano malo tko drugi, do jedinoga stražmeštra: možda ga poznate, gospodjice, dolazi amo često s pošiljkom, i hrabar je takodjer; ili zar mu uzalud blišti na prsijuh crljena kokarda legije? Nijedan plašljivac, bio tko mu drago: grand ili neograničen knez, nemože je dobiti od našega cesara, samo se zaslugom i hrabrošću može dobiti.

Sjevaše ponosom, a možda i lukavošću, lice i oči djevojci: ah ti si dobra, Josefino, reče grofica, izvuče vadku od stolčića, izvadi dug zlatan lančić, pri njem blišti biserni križić izvrstne ruke: uzdahnu nešto, tisnu ga u ruke sobarici, i reče:

— Druga a ne ti imala se je danas njim uresiti, ali ta druga nije ga imala rada, izdala je mene, gadna dojka, neka tebi služi, Josefino.

— O, vi ste gospodjice toli dobri!

U taj se čas stvori na stubah vodećih u sobu neki razgovor, neka je služkinja očevidno branila nekomu ući. Bila to uspomena

nedavne strašne noći, ili uspomena bivše dojke, smrknu se lice djevojci, lahko se sgrozi: dade tim znak sobarici, izleti ona i za čas se vrati.

— Neka Španjolka u crnini želi sastat se s vami, Sennoro.

— Sa mnom? tko je?

— Neznam, neće da kaže imena.

— U crnini, kažeš, možda je to koja nesretnica, sirotica, došla je molit za moju zaštitu, neka udje.

Crnomanjasta, visoka uzrasta, ognjevita oka, u gruboj crnini stupi u sobu djevojka.

— Za boga! To si ti Nievetto!

— Dà, gospodjo.

— Gospodjo, nije već još nešto, kakov mi to naslov daješ, sestro?

— Sestro? mrko odgovori nadošla, sestro? neka i tako bude: dolazim s prošnjom za milostinju k tebi.

— Ti, za milostinju, Nievetto, ti u crnini? Tako mi bogorodice, kaži, što to znači...

— Zar neznaš, za kim ju nosim? a od dva ju tjedna nosim! Moj brat Don Alfonso di Guevra...

— Umro! jauknu nešto probliedivši djevojka.

— Nije, još gore; on hidalg, potomak stotine junaka, posliednji ogranak vladavših nekoč ovdje mauritanskih kalifa, on, brat moj, u zatvoru!

— U zatvoru? Ali tko ga je smio, tko ga je mogao zatvoriti, što je skrivio, doista nerazumijem...

— Nerazumiješ? ognjevito crno oko Nievettino utopi se u modro prozirno oko grofičino, nerazumiješ? Dakle moram ti kazati, tko bi smio zatvoriti andaluzijskoga hidalga, budućega granda, člana sevilskih korteza, glavu kuće Guevra, zadnjega joj potomka, tko drugi nego oni, kojim su naša prava, naše svetinje tašte rieči, djetinje igračke, koje može učitelj u ljutosti oduzeti i raztrieskati; zatvorili su ga podkralj Don Ramoz, tvoj otac grof di Santa Fè i tvoj zaručnik, tvoj današnji muž, francezki pukovnik Don Juan.

— Don Juan kažeš?

— Dà, on sam.

— Ali to nije moguće, on je tako plemenit!

Sirotica, videći muku svoje po mlieku sestre, videći crninu njenu, zaboravi na onu strašnu noć, koja malo da nije upropastila njezinu sreću, pače i njezin život; zaboravi na strašni zločin drzovitoga djeteta, na bezprimjernu drzovitost njegovu.

Zato zapita:

— Pa zašto ga je zatvorio?

— Kako to, ti ni toga neshvaćaš.

— Tako mi boga, kunem ti se, niti shvaćam niti znadem: zar bi on slušao one ludjake, koji misle, da su kadri iz propasti dići Španjolsku, pače uništiti se u boju s mogućim vladarom Franceza, sa srećom kneza mira, a možda — tu silovito drhtnu — i sveta inkvizicija....

— Nije, ni jedan ni drugi uzrok. Inkvizicija bi se smilovala, političke pako prestupnike stigne neodvlačno smrt ili progonstvo; drugi je povod.

Dvie ognjevite crne maurske zjenice poliše plamenitim pogledom djevojku, doda:

— Don Juan, tvoj zaručnik, iz posve drugoga je uzroka dao zatvoriti biedno diete: on, biedni španjolski hidalg, diete zemlje podjarmljene, svladane zemlje, rušetinâ i uspomenâ, smio se je u tebe zaljubiti, grofice di Santa Fè, s prevažnim se ljubimcem mogućega vladara oholo u nadah natjecati.

— Ah, istina! zastenja onda djevojka, sve uspomene nedavne prošlosti joj padoše na pamet: strašna ona noć, tajni s Ivanom razgovor, sve suze i stid.

Maurka je nekoliko časova gledala pozorno, porugljivo u bliedo lice prijateljice — možda joj je njezina muka zadavala razkoš, nije bila zločesta, srdce nije joj bilo milosrdju posve zatvoreno; nu Španjolka, diete Seville, odhranjenica Solana, zavadivši se jednom s posestrimom nije više mogla oprostiti, pomilovati. Kako da pomiluje onu, koja je jedinomu biću, što je ljubila, potrgala cielu tkaninu sreće, budućnost mu uništila, upropastila.

Ah, neosvetit se onda, to bi bio za Španjolku pakao, pravi pakao sa svimi njegovimi mukami, bila bi mučiona.

Nekoliko časova trajaše mukla, trpka šutnja medju dvie davne prijateljice, pretrgnu ju Nievetta:

— Eto k grofici Kordovskoj, budućoj pukovnici francezkoj dolazim, kano što sam kazala, prosit milostinju, jednu rieč prijateljsku za brata njene posestrime, druga joj u djetinstvu...

— Oh! odvrati drhćući Teresitta, a odvrati uz trpke uspomene. Zar ti znaš, koliko mu je on skrivio, kako je strašno okrvavio srdce Ivanovo?

— On? Što govoriš? Može li diete uvriediti junaka, čovjeka od mača i vlade? Varaš se, grofice, tvoga budućega muža, pukovnika francezkoga jedan Španjolac, slabo diete, uvriediti nemože.

— Slabo diete! drhtnu biedna, on slabo diete, dakle ništa neznaš? Ima tomu tjedan dana, što je ovdje bio, usudio se mene... uh tresem se jošte...

I zbilja se tresla.

Nievetta se šutnjom ote odgovoru, i reče·

— Dakle nećeš da ga braniš, nemožeš izbiti iz pameti uvriede, nadahnute ljubavlju prama tebi? Hoćeš da ga kazniš kano što ga oni kazne, hoćeš smrt njegovu! Onda,

kunem ti se, on se je zakleo, da će si život oteti, ako još danas prije tvoga vienčanja nebude slobodan: ti brata svoje sestre, pače i sestru samu nećeš da spasiš od strašne, grozne smrti?

— Vaj, ja nesmijem, nemogu jih to prositi, stenjaše plačući djevojka: nesmijem, nemogu, nemoram.

— Nesmiješ — viknu turobno Maurka — nemožeš, nemoraš? Oh! to je odgovor vriedan tebe, vriedan žene, koja proti najsvetijim dužnostim prama rodu i zemlji smije dati svoju ruku inovjercu, silniku ove nesretne zemlje, neprijatelju njegovih prava, njegovih svetinja! O, živi s njim sretna, živi moguća, bogata, razkrstila si se s vjerom, neka ti ona neuznemiruje sviesti: razkrstila si se s prošlošću, neka se sjene tvoje majke, tvojih predja neprikažu u snih tvojih, neprouzroče ti prikora i sramote; budi sretna, grofice Kordovska, ako budeš mogla biti sretna s uspomenom, da si žena neprijatelju domovine, zlotvorna kćerka Sevilli, ako krv druga svoje mladosti nebude poprskivala tvoje slasti, trovala tvoga veselja...

Obavi se širokom mantillom, i korakom ponosnim, važnim popodje prama vratima od sobe.

— Nievetto, Nievetto! sestro, tako li se sa mnom opraštaš, takov li je tvoj blagoslov u ovaj za mene toli sveti dan! — viknu grofica, zadržavajući Maurku.

— Pusti me, pusti, na tvojoj je ruci krv, krv moga brata — turobno, ukorno odvrati Nievetta...

Djevojka drhtnu, stade trti ruke, kano da ima na njih traga od krvi — oko joj sjevaše sdvojno — uhvati ruku družice, jakim glasom reče:

— Budi dakle što mu drago, on će biti slobodan, ja ću ići: idi za mnom.

I silovito kano u pomami trgnu Maurku za sobom.

— Boga ti, kamo me to vodiš, Teresitto?

— Tamo dalje, ondje je soba moga otca, ondje mora da je Ivan.

— Kako to, hoćeš da ideš tako neodjevena?

— A što mi to škodi, oprosti.

I prešavši dugi red soba, stupiše u pisarnicu grofovu: jedna crna u crnini, druga bez odore, obavita koprenom, pršećom onako od kosa po cielom vitom stasu.

Grof namršti obrve: neuredna oprava kćerke nije se otela na svjetovnu pristojnost pazećemu oku njegovu: Što to radiš, Teresitto, neodjevena, neuredjene kose?

— Ivane! Ivane, smiluj se!

Pade u naručaj pukovniku.

— Za boga — šaptnu joj u uho malko začudjen, malko uplašen, što je to? Ti sva drhćeš!

— O, dà, imam te nešto moliti, nešto velika: ti si ga zatvorio, mučiš ga, pretjeranca! a gle, ovo je njegova sestra, dodje k meni, uzme me moliti i zaklinjati ujedno, a ja se bojah doći zanj moliti — jer si ti — nasmjehnu se dražestno, navlaš — jer si ti malo ljubomoran, a on je toliko skrivio, uvriedio tebe, mene...

— Ali moja draga, nerazumijem te jošte... o čem se radi, koga sam dao zatvoriti? pita začudjeni pukovnik.

Djevojka zašuti, ime neprijatelja, djetetastarca, nemogaše joj se izvinuti iz prsiju; razjasni cielu stvar grof, spozna Nievettu, shvati, zašto je došla, pa mrko progovori:

— Ovo je gospodična sestra Alfonsa di Guevra, zatvorena po naročitoj zapovjedi podkraljevoj: imaš se sjetiti, pukovniče, posliednje sjednice u kraljevskoj palači, okužen Solanom...

Pukovnik namršti tamne obrve, Maurka živo prihvati:

— Nije Solano, moj Done, uzrok, što mi je brat zatvoren, varate se, ili ste zaboravili pravi uzrok: ovaj gospodin — pokaza pukovnika — može vas bolje uputiti.

Pukovnik htjede nešto odgovoriti, ali Teresitta mu se objesi oko vrata i pogleda ga u oči ljubežljivo i zaprosi ga šapćući:

— Smiluj se, smiluj! Ako me ljubiš, zapovjedit ćeš, da ga puste na slobodu...

— Ali, Teresitto, promotri, promisli, što sam ja tu dužan, što mogu...

— Nije, nije, nikakvih izgovora, osloboditi ga moraš: danas na dan našega vienčanja, možeš li odbiti koju prošnju moju?

Oficir, svladan očevidno zadnjimi riečmi, k tastu se obrnu i reče:

— Dakle i ja te prosim, grofe, reci, neka se pusti na slobodu: to je diete, pretjeranac, ništa više.

— Diete, pretjeranac, zamrmlja grof: ti nepoznaš Španjolaca, moj pukovniče! pa još k tomu Španjolaca maurske krvi: dugi život, dvor, okolnosti naučile su me čitati u dubljini srdaca ljudskih: to diete, kako ga zoveš, najveći je neprijatelj naš, moj i tvoj...

— Moj? odgovori ponosno pukovnik, i nasmija se prezirno: Joj, da su svi neprijatelji ovomu slični, kakovu bih stekao slavu porazivši jih? Mogao bih mirno bez posla spavati, sablja bi odrveniela u koricah.

— No, no, nemisli tako, odvrati grof, to diete? O da sam krivi prorok, mnogo nam on može prouzročiti neprilika. Znadeš, kakova uzrujanost vlada u cieloj zemlji, počivamo na prašniku, jedna mala prividno neznatna iskrica može nas lahko u zrak dići; nije, pukovniče, daj mira, on je za našu sreću u zatvoru, neka u njem ostane...

Pukovnik neskloni se ipak na prošnje, jer ga je gonilo moleće ljubežljivo oko drage. Nievetta kano da je razumjela tihi razgovor

dvojice mužkaraca, pa se uze smiešiti porugljivo, grof se neprestano kolebaše, dok mu nestrpljivi oficir nereče vatreno:

— Grofe, svršimo jednom taj nepotrebni govor; kažem ti, da zalažem svoje poštenje za slobodu pretjeranca, dokazat ću ti to s mjesta — obrati se Španjolki i reče:

— Dajem vam, gospodično, poštenu rieč, da će vaš brat biti slobodan, i to namah, kad zaištete...

— Hvala ti, hvala, Ivane, reče Teresitta, vješajući se oko vrata ljubovniku.

— Sada, grofe, nećeš htjeti učinit me varalicom, nećeš htjeti, da tko potvori zeta tvoga, da se je i nevjerio zadanoj rieči.

— Kad je takova volja pukovnika, progovori nerado grand španjolski, kad je nesmotreno svoju rieč zadao, protiviti se duže nemogu, brat je vaš slobodan. — Napisa nekoliko rieči na tabaku papira, dade ga Nievetti, i doda:

— Al ipak mora uviek biti pod pazkom ravnatelja redarstva.

— Dakle uviek da bude sužnjem, ponosno reče Španjolka, a dvie se crne zienice utopiše u pukovnikovo oko, ali on šućaše smrknuto.

— Ah, doda, to li je vaša milost, Don Hernando, tako ste održali rieč, gospodine pukovniče! Ali neka bude, kako želite, neimam prava izbora, primam vaše dobročinstvo, kano prosjak koricu kruha, što ga od smrti spasava, ali od glada nehrani: razumijem i vaše razloge: slobodan i pravi Španjolac napunjuje ohole silnike strahom, strah zadaje onim, koji...

Nedogovori svojih rieči, nu dogovori jih pogrdni posmjeh, dogovori prezirni pogled.

Grand problieđi od gnjeva, a pukovnik, odtiskujuć lahko od sebe zaručnicu, koja mu se je bila, čitajući uvriedu u oku svoga zaručnika, jače još privila, viknu:

— Sennoro, da se tko drugi, mužkarac a ne slaba ženska usudi slične mi rieči u oči bacati, moja bi sablja bila jedini odgovor drzniku: Vam sam pogrdom na pogrdu, riečju na rieč dužan odgovoriti, čujte dakle: Ja nisam dao povoda, da se brat vaš zatvori, jer bi to bila osveta sramotna, nemoćna, dolikujuća uprav onim pravim Španjolcem, koje ste spomenuli; mnogo mi je on ipak skrivio, mnogo dana brigom uznemirio, i malo ne za uviek uništio sreću i sanje moje! Ah, samo milijunski dio slične uvriede, bio bi svatko, jamčim, naplatio svom krvlju njegovih žila, ali ja nisam takov; on je diete, diete tigrove naravi, a komarove slaboće, nasladjivat se njegovom nevoljom, ogledat se s njim, bila bi za mene vojnika vječna sramota, to bi bilo drobiti kamen, o koji si se slučajno spotaknuo i nogu slomio, a bojati se ga, neznate, gospodjice, što ste rekli — koga se Napoleonov vojnik, Poljak, ikad boji? Poljak, koji je od drugoga kraja Europe ovamo došao, koji se je nekoliko jur godina od mladih nogu borio s ljutimi neprijatelji svoje domovine, sa zavidnim udesom, s osvetnom sudbinom. Oh, Sennoro, bojat se brata vašega, to bi bilo isto, što bojati se mrtvih Cida, vaših Gonzalva, zaspalih viečnim snom u svetinji grobova.

— Tako dakle — ponosno i porugljivo odvrati Španjolka, a glas joj je drhtao, a oko blistalo nemoćnom osvetom — tako dakle — nebojite ga se, gospodine, prezirete ga, djetetom zovete; pamtite ipak, da će doći vrieme, kad će i diete narasti do snažna mladića, i diete će moći dići jednako široku sablju, kano što je vaša.

— Dobro, onda ga čekam, gdje mu se svidi, reče pukovnik, ali već je prijašnja vatra ujedno s gnjevom jenjala, samo je još poruga biesnila po srdcu: onda ću se rado s njim ogledati, čuvajte ga dakle marljivo, odhranjujte, njegujte da neprevari liepih vaših nada, pa radite to sami, jer i na to vam poštenu rieč zadajem, ravnatelj se redarstva neće, kano što je to grof želio, mučiti pažnjom na njegova djela.

— Ah, iskrena vam, gospodine, hvala za tu novu milostinju, Bog će dati, te ćemo se moći odldužiti, možda i prije, nego što mislite — jer se uzdam u svoga odhranjenika i brata, snaga će preteći dobu, duh će nadoknaditi godine, moji će savjeti nadahnuti srdce neslomivom voljom — ponos i uspomena predja, zadnjega potomka Guevrâ, nadahnut će ga silnom odvažnošću; onda nećete možda prezrieti njegova bodeža, ako i biste sablju, moj gospodine.

Vatra, kojom je govorila Maurka, utjera u smieh, mjesto u gnjev poljskoga oficira, odgovori, malo pazeći na pravi smisao svojih rieči.

— O, ako bude takov kano što spominjete, Sennoro, ako se rame neprepadne od sablje, srdce nezadrhće na pogled krvi, tada nečekajuć, dok postane savršenim mužem, gotov sam, s njim se u boj pustiti.

— Zaista li gospodine? Dobro dakle, budite gotovi, tako mi boga, tako mi zaštitnice naše Seville, majke božje, budite gotovi, i to skoro.

Studeno se i ponosno nakloni oficiru, pogrdnim pogledom nadari Dona Hernanda, koji je s namrštenim čelom, poslušnim uhom slušao cieli čudnovati govor, odtisnu Teresittinu ruku, pripravnu sestrinski ju zagrliti, i polaganim važnim korakom ostavi sobu.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Ob uzgoju cvieća.

Napisao P. Krempler.

(Dalje.)

7. Koja je najbolja zemlja za klila?

Za klila priredi se zemlja već pod jesen na sliedeći način:

Uzmi 1 dio zemlje od raztvorena bilja (vidi čl. 3), 1 dio dobre vrtne zemlje, ili crnice ili zemlje od pažuti (vidi čl. 3. br. 1.), 1 dio u zemlju pretvorena gnoja od stoke i 1 dio pjeska. Ovo se sve dobro izpremješa, pak se na suhu mjestu u hrpu zbito i slamom pokrito čuva do buduće porabe. Prije porabe se kroza rešeto presije. Ako se ovoj smjesi dodadne jošte nešto pilovine, biti će bolje prhla i rahla, te razvitak topline iz gnjoja pospješuje.

8. Način, kako se presad (rane biljke za presadjivanje (Pflanzen) i bez klila uzgojiti može.

No svaka si ljepotica nemože klilo po volji urediti, jer je u obće dosta skupo. Reći ću dakle, kako se rane biljke i bez klila uzgojiti mogu.

Izmjeri duljinu i širinu svojih prozora, pak si načini ili sama ili, ako ti je taj posao odviše težak, što vjerujem, a ti umoli koga, da ti načini od pet daščica posudice t. j. škrinjice pet do šest palaca visoke, koje će sasvim ú tvoje prozore pristajati. Ili, ako ti netreba upravo mnogo biljka za presad, možeš isto postići običnimi vrtnimi grastami (vrtnimi posudami, vrtnimi lonci, tegli, Blumentöpfe) u dovoljnu broju. Ove napuni u jesen, prije, nego se smrzne, sipkom zemljom, koja nije gnojena. Ovamo ćeš budućega proljeća sjeme od cvieća usijati. Najbolje ćeš uraditi sijuć ga u dovoljno odaljene redove, da ti netreba pregusto izrasle biljke pukati ili rezati. Sad se metnu ove posudice u toplu sobu, gdje tako dugo ostaju, dokle sjeme nenikne. Razumjeva se po sebi, da sjeme kadkada mlakom vodom zalievati treba. Kad je pako sjeme niklo, stavi se prama istoku ili jugu na prozore tople sobe. Da prištediš prostora ili ako neposjeduješ više od jednoga prikladna prozora, pribij na strane od prozora priečke (ljetvice) jednu nad drugom, te stavi na nje posudice sjemenom.

Biljke se imadu, kad je toplije, sve malo po malo zraku priučivati. Kad je zemlja suha, zalievaj ju, no nikada pod večer, već uviek oko podneva.

Pošto su biljke koncem ožujka nekoliko noći na zraku bile, presadi je u odkopljeno zemljište kraj zida, koj prema podnevu stoji. Nekoje njež̌nije ostavi u posudicah ili je u veće presadi.

Ovaj način ran presad uzgojiti, ne samo da je od klila cjeniji, već i udobniji.

Ali okrom toga, osobito ako nećeš upravo vrlo ran presad imati, možeš sjeme gdjegodj kraj zida, koj prema podnevu leži, odmah čim zemlja odkopni posijati, pak ćeš isto postići. Ja sam to i sam već nekoliko krat izkusio.

9. O presadjivanju.

Najglavnije, na što pri presadjivanju paziti moraš, jest, da za taj posao rabiš samo zdrave, kriepke i dobro izrasle biljke. Stoga mora svaka biljka osim supnica jošte 4—6 lista imati i kriepka biti. Svaka slaba i premlada poginuti će i trud uništiti.

Očevidan znak, da je biljka nezdrava, jest, ako je na stabaljcu, osobito tik korjena ili na samu korjenu natrula. Isto tako, ako je grbava i zgrčena, ili vodena i odviš u vis prorasla.

Kad presadjivaš pazi ponajprije, da presadom što manje moguće korjen ozliediš. Stoga valja da prije, nego li ćeš presadjivati, zemlju, gdje presad raste, povlažiš i da je za presad shodnim drvenim klipićem, sadnikom, izvadiš. Tako ćeš je rukom, kad će već zemlja rahla biti, mnogo laglje izčupati. Pazi, da što više zemlje na korjenju presada ostaje. Ako li je presad u posudicah jošter, izvrni ga, tako bo ćeš postići i jedno i drugo: niti ćeš korjenje veoma ozlieditи, niti zemlju s korjenja odtresti.

Za presad nevaljaju ni prevelike, ni premale biljke. Prve zaostaju, niti jih je moguće tako dobro izčupati, da jim korjenje neozliediš; druge su pako odviše nježne, te nemogu još toli naglu promjenu podnositi.

Savjetovati mogu, da presadjivajuć sve korjenje dobro razgledaš, pak da sve, što zdravo nije, odrežeš. Ranjeno bo laglje cieli od bolestna. Jošte valja pripomenuti, da svaku vrst, ako ti je iole moguće, u takovo zemljište, kakovo najvolji, presadiš.

Korjenje nesmiješ jako pritiskivati, time ćeš ga bo i ozlieditи i kolanje soka zapriečiti. Stoga treba, da bude jamica tolika, da korjenje sasvim udobno unj doći uzmogne. Ako si liep prstić čuvati hoćeš ili mnogo presada imaš, pravi jamice sadnikom krenuv ga naokolo. Da pako sok u bilje brez zaprieke ulaziti može, mora ravno t. j. ovjesno stajati.

Ako hoćeš da bilje dobro napreduje, pokrij korjen zemljom posvuda. Stoga nemetni na korjen veliku grudu zemlje: time ne samo da bi zemlja na korjenju šuplja bila, već bi isti korjen ozledila. Nasiplji kada na korjenje čistu i sipku zemlju. Da pako korjenje biljke sasvim zemljom pokrito bude, i da neima

šupljine, pridigni i spusti biljku, te zemlju rukom ponešto pritisni.

Mnogi običavaju odmah, čim biljku presade i sipkom ju zemljom zasipaju, tako dugo zalievati, dok sasvim vodom pronikne. Bude li na taj način po koj korjenčić zemlje lišen, obsiplji ga opet novom zemljom i zalij na novo. Sada se pako sva jamica zemljom napuni. Srce nesmiješ zemljom pokriti, to bo škodi kolanju soka.

Čim se biljka usadi, zalij ju odmah, da time laglje do hrane doći uzmogne. Presadjivanju najzgodnije vrieme jest jutro i večer. Podnevna bo žega veoma biljke slabi. Hladan i oblačan dan ponajbolje presadi prija. U obće pako, ako je iole moguće, presadjivaj onda, kad se skore kiše nadaš.

Vrlo zlo rade one, koje biljke presadjivajuć, suncu izlažu, a korjenje zemljom nepokrivaju. Time gubi korjenje dio svojih sokova, te se nerado prima. Stoga, ako presad u zemlji nestoji, a ti mu korjenje vlažnom mašinom obavij.

Ovdje neću spomenuti, u koje se doba godišta bilje presadjiva, to ću učiniti kod svake vrsti napose.

Za veće ipak bilje najprikladnije je doba proljeće. Cvieće, koje u grastah pjestuješ, možeš u svako doba u zemlju usaditi, jer ćeš ga svom zemljom, kako u grastah raste, izvaditi i na opredieljeno mjesto usaditi.

10. O zalievanju.

Presad, ili u obće svaka bilina ima se zalievati uviek onda, kad joj se vlaga oduzme, a nepovrati; dakle, kad kiše neima. Istina jest doduše, da i rosa mnogo koristi, no da bilina uspjevati uzmogne, sasvim dovoljna nije. Mlada bilina zalieva se češće, jer još neima, da sama iz odaljena mjesta vlagu siše, dosta dugo i razprostranjeno korjenje.

Istom presadjeno zalievaj tako dugo, dok rasti nepočme.

Voda, kojom zalievaš, najbolja je kišnica, onda potočnica i iz ribnjaka. Voda iz studenca mora neko vrieme odstajati, dok toplinu od vazduha nezadobije. Zdena voda u vrućih dnevih, dakle kad je i bilje vruće i ugrijano, isto tako ovomu škodi, kao što i mrzla voda vruću čovjeku.

Kad se bilina zalieva, ima se tako zalievati, da se time okriepi. Okriepiti se pako valjano može samo onda, ako joj voda do korjenja dopre. Stoga se mora tako dugo zalievati, dokle mislimo, da je zemlja do korjenja valjano promoknula.

Nemoj najednom odviše vode na biline izliti, već u pomanjih stankah. Kad se bo nanj odviše najedanput izlije, većom stranom na brzo odteče, a time zemlja otvrdne. Ovakovo zalievanje dapače je štetno i pogubno, jer stranom nemože kiša zemlju pronicati, stranom se pako nemože zrakom oplodjivati. Brzo zalievanje doduše hitrije od ruke ide i posao je brže dogotovljen, nu sporije zalievanje trajnije je i koristnije. Da zemlja neotvrdne, zalievaj cvieće ružicom (Brause), ova bo ima vrlo sitne škuljice, pak stoga mogu kroz nje samo sitne kapljice.

U oblačnih dnevih možeš u svako vrieme zalievati. Ako pako sunce veoma pripiče, zalieva se jutrom ili pred noć. Kad bi u takovu slučaju o podne zalievala, bilje bi se doduše na oko okriepilo, no ipak po malo vehnulo. U doba mrazova zalievaj prije podne. — Nu zalievati se može i prije izhoda sunčanoga. Na taj se način osjegurava bilina od zlih posliedica brze promjene temperature. Svakoj se bilini ima toliko vode dodati, koliko to sáma po svojoj naravi zahtieva.

11. Ob okapanju i ogrinjanju.

I okapanje i ogrinjanje bilju veoma koristi. Jednim se i drugim poslom čini zemlja rahlijom; time se pako poluči to, da zrak do korjenja laglje dopirati uzmogne, te se i hrana bilju u zemlji brže pripravlja. Osim toga i kišnica laglje i dublje u zemlju dopire.

Poslje nagle pljuskavice okori se zemlja, zato ju valja, čim se podpunoma osuši, okapati. Al nije to jedina korist okapanja i ogrinjanja, time se bo i korov tamani.

Svako se cvieće nemora ogrinjati, pače ni nesmije, već samo višje i koje se sleći hoće, no ni onda se nesmije odviše visoko. Pri jednom i drugom poslu pazi, da sitno i nježno korjenje neozliediš.

Navlastito nemoj zanemariti taj posao pri mladu presadu. Zalievanjem naime zemlja toli okori, da ni zrak ni voda unj dopirati nemože. Čim opaziš, da je presad rasti počeo, odmah ga okapaj. Okapajuć pazi, da bilinu ni neozlediš, ni neuzdrmaš; jedno i drugo škodi daljnjemu razvoju.

12. Ob utamanjenju korova.

Svaka cvietarica, koja cvieće doista ljubi ne samo sborom, već i tvorom i koja hoće, da joj to i drugi priznavaju, mora revno i marljivo svaki i najmanji korovčić iz cvietnjaka odstraniti. Ništa bo neugodnijega neima, kao cvietnjak u šumi od korova! — Pak s pjestovanja cvietnjaka sudi se i nutarnjost vrtljarice: da li u obće red ljubi. Koja bo za cvietnjak, koga je dosta velikim trudom uredila i zasadila, malo haje, kad je već cvasti počeo, lje neće se ni za drugo mnogo starati. Zato pokaži ti, liepa cvietarice, da tebe taj ukor neide, pak — tamani korov revno!

Osim toga otimlje korov cvieću hranu nesmiljeno, osobito u mladjoj dobi. Otimlje mu hranu i iz zemlje svojim korjenjem i iz zraka, jer prieči suncu i svježu zdravu zraku, da donj dospjeti nemože. Napokon zauzim-

lje korov ono mjesto, kud bi se cvieće širiti imalo.

Najbolji bez dvojbe način, kojim se korov tamani, jest: korov plieti. Na taj način utamani se korov po svema, t. j. ako će cvietarica revno svaki korovčić s korjenom izčupati. Neučini li toga, učinila je svoj posao samo na polak, jer će iz u zemlji ostavšega korjena korov na novo se razvijati. Korov se tamaniti ima, dok je jošte mlad, dok mu je srčanica jošte kratka, te se i lasno izčupati može. Ostane li upravo u tom slučaju po komadić korjenčića, laglje će propasti, nego li onda, kad je već dovoljno razvit. — Najlaglje i najuspješnije se plievi, kad je liepa tihana kišica zemlju nakvasila i tako zemlju valjano razrahlila. U tom slučaju moći ćeš svaki i najmanji korovčić korjenom izčupati.

S grede, na kojoj jošte ništa ni posijena ni usadjena nije, najlaglje korov, dok je istom nikao, odstraniti možeš lopatom ili motikom odgrtajući ili odstrugajući ga. Al ga ujedno motikom izpresjecati moraš, da se na novo neprime.

I okapanjem te ogrinjanjem možeš se osloboditi korova, kako već u prijašnjem članku rekoh. — Ako li se je korov već uvriežio i dubok korjen pustio, izkopaj ga sasvim. Onaj dio korova pako, koj lopatom izvaditi nemožeš, izvadi rukom. Lasan je taj posao na zemljištu, gdje još ništa zasadjena neima, tamo se bo ništa pokvariti nemože, možeš bo svu gredu jednostavno prekopati. Težji je posao na nasadjenu već mjestu; ondje bo se, jer se dublje, stoga i širje kopati mora, lasno i koja bilina ozliedi.

Sa gredicom, na kojoj preko mjere mnogo korova ima, postupaj kako rekoh. Okrom toga usadi na njoj osobito takovo bilje, koje je veoma kitasto ili koje se okapati mora n. pr. gjurine. Pak zato ovakovo cvieće takodjer ponešto gušće zasadi.

Prije svega pako pazi, da mjedan korov sjemenom nedozori. Takovo bo se sjeme veoma razprostire, te može za kratko vrieme čitav vrt korovom napuniti. Stoga barma svakim mjesecom sav cvietnjak pomnjivo pregledji.

13. Jeda li je s cvieća lišće trgati koristno?

Vrlo bezumno rade oni, koji trgajuć sa cvieća lišće mniju, da će time stabaljcu više hrane i soka doticati! — Obtrgavanjem lišća prekida se kolanje soka, zaostaje na štetu biline u korjenju i time naravno da prieči napredak iste.

No kao što je s jedne strane odtrgavanje štetno, t. j. kad je lišće zdravo, isto tako je s druge strane veoma koristno, dá neobhodno potrebito, kad lišće boluje, te se žuti. Isto tako slobodno, da, koristno je nekoje doljnje lišće odtrgnuti sa biline, koja na žirnoj zemlji raste, al u tom slučaju valja razborom postupati.

14. Daljnji postupak s cviećem.

Ako hoćeš valjano i dobro sjeme s tvoga vlastitoga cvieća sáma si proizvadjati, izaberi onakovo za sjeme, koje već i na oko kriepko i zdravo izgleda. Bilina za sjeme mora na svih stranah prostora imati, da se i korjenjem i čehuljicami * na sve strane po volji širiti uzmogne. Na uzku prostoru, gusto zasadjeno cvieće ne samo da zakržljavi, već takodjer brzo u cviet proraste, takovo pako sjeme nikada pravo ni razviti se, ni dozoriti nemože. Nesadi onomu cvieću, od kojega sjemena proizvesti kaniš, srodno na blizo. Pelud bo takova bilja veoma se rado izmjenjiva, te nebi nikada čisto sjeme dobila. Nećeš li dakle da se sjeme izrodi, zasadi takovo cvieće bar četrnaest koraka od srodna si dalje.

Čim je sjeme zrelije, tim je i bolje, tim će takodjer ljepše cvieće biti. Sve ljuštice (komuške), mohune itd. na istom stabaljcu nedozrievaju u isti čas; stoga se imadu češće pregledati, te zrelo samo pabirkati. Nezrelo se sjeme može samo u sili sakupiti, no i onda mora na zraku i suncu do kraja dozoriti.

Sjeme je onda zrelo, kad su čahurice, mohune itd. u kojih sjeme leži mast (boju, farbu) svoju izgubile, ili kad su suhe, ili kad se sáme otvaraju, ili kad pucaju. Takodjer se zrelost sjemena na tvrdini i tamnosti spoznaje. Čim dakle rečene znakove opaziš, sakupi sjeme odmah. Kad se zrelo sjeme na cvieću ostavlja, odviše se u sušnu vremenu posuši, u mokru pako vlažno postaje, a time se na život probudjuje i slabi. Osobito valja ovo posljednje u cvieća, gdje čahurice sáme pucaju, čim sjeme dozreli. Svako se sjeme mora prije, nego li se sahrani, valjano na zračnu mjestu osušiti. Još ne po svema zrelo sjeme mora se u čahuricah, mohunah i ljuštinah tako dugo ostaviti, dok u ovih sasvim dozreli. Mjesto, gdje se sjeme suši, mora sasvim prosto od svake vlage biti, ujedno mora uviek svježu zraku pristupno biti. Sjeme posvema zrelo, valjano posušeno, te na zračnu suhu mjestu sahranjeno vrlo dugo živo i dobro ostaje. Najdulje se drži sjeme u svojih vlastitih čahuricah, mohurah i ljuštikah. Dobro sjeme zadržaje svoju klicavost više godina. Ako imaš mnogo sjemena od svake vrsti, spravi ga u malenih platnenih vrećicah. Manje pako u smotcih od artije. Najglavnije ipak jest, kako već spo-

* Čehuljica je u nizka bilja ono, što je kod drveća glavna grana; staglac pokrajna svrž glavne grane, a stapčica, što sam cviet nosi.

menuh, da ga držiš na suhu i zračnu mjestu, i kamo miševi nedolaze; ovi bo su za sjemenom veoma pohlepni.

15. O razplodjivanju cvieća bez sjemena.

Umjetnost, svaku bilinu, razdielivši ju u stanovit broj dielova, pomnožiti i od svakoga posebna diela novu samoživu odgojiti biljku, osniva se na izkustvu, po kojem su korjenje i grane u zamienjenih okolnostih sposobne, svoju naravnu svrhu promjeniti. Time, staviš li grane u zemlju, puštati će u mjesto oka korjenčiće i obratno, korjenje u zraku proizvadja grane, lišće i plod. Đá, umjetnim rezom, omotav ga zemljom, možeš na i u istom zraku nalazećoj se grani korjenje proizvesti, koja, kad se poslje od razplodnice oprezno odieli, samosvojno raste i napreduje. Na tom se osniva sva umjetnost polaganja.

Ako nam je do toga stalo, da proučimo način pomnoživanja razdieljenjem korjenja i grana, treba, hoćemo li da što moguće uspješnije radimo, u obzir uzeti, da svaka vrst bilja poseban, svojoj naravi primjeran način postupanja zahtieva. Da izbjegnemo dosadnu ponavljanju, od koristi će biti najprije kratak theoretičan nauk raznih načina postupanja saobćiti, a poslje tekar posebne praktične opazke spomenuti.

Razmotrimo ponajprije, kako narav pri tom poslu radi; razvijmo uvjete, uslied kojih će nam se trud u tom poslu osjegurati, te ćemo se naučiti dobivena pravila na svaki pojedini slučaj uporabiti.

U tu ćemo svrhu bilinu u njezine upravo protivne dielove razdieliti i prije svega korienje promatrati.

Korjenje onaj je podzemni dio bilja, koj ili svrdrasto u zemlju probijajuć ili se ondje manje više razgranjujuć u njoj nalazeću se hranu siše i stablu prinaša, gdje se svrsi shodno upotrebljuje.

Mnoga bilina, ako je i sama sebi ostavljena, dokazuje neko nagnuće, da iz korjena, koje je površini zemlje ponajbližje, nova stabaljca (izdanke) razvija. Još se bolje to pokazuje ondje, gdje je glavno stablo odrezano, te se istomu oliš toga zaprieke stavljaju, da se omladiti nemože; jer će ondje veliko množtvo izdanaka iz korjena, ako je zdravo, prorasti. Ovdje se jasno vidi, n. pr. u bagrena (neroda, akacie), kako korjenje nastoji nova stabaljca iz sebe razvijati. I opet u drugom slučaju možemo opaziti, da često kraj (Das Ende) korjena, koj slučajno zemljom pokrit nije, razvija oka, stablo, grane, pupoljke, lišće, cvieće i plod. Stoga zaključujemo, da je svaki dio korjenja sposoban i moguć razviti novo biće svoje vrsti, i da se umjetnim načinom učiniti može, da postane sposobnim razvijanju stabla, grana, cvieća itd.

Pobliže razmatrajući vidit ćemo, da uviek onaj dio korjenja najbolje nagiblje na pomnoživanje, koj svjetlosti bliže stoji; da taj nagon u stanovitoj dubljini posvema prestaje; da je onaj dio korjena najviše sklon razvijanju korjenja u dubljinu, okâ i pupoljka pako u vis, koj je ili slučajno ili umjetno ranjen, čvorast ili prstenast, da je svako takovo kolience sposobno u stablo prorasti i stvoriti sasvim spodobnu i iste vrsti bilinu, kao što je i razplodnica, te od toga crpimo, poduprti dosadanjim u toj stvari izkustvom, sliedeće.

(Konac sliedi).

Krasota prirode.

Estetička studia Jerona Tvrdika. Prev. A. M.

(Dalje.)

IV.

Odtrgnu se sila od tvari i eto pred nami samostalna pojava u obliku životinje. Ta sila spavaše u rudstvu, sjajuć u duboku samo snu magičkim lieskom kristalâ, žarom draga kamenja i blieskom kovova. Tamo bi u svih vrstah san i smrtan hlad. U rastlinstvu nailazimo već na nov pojav, na život. Nije to već puka silna magička sila, nisu puki ledeni likovi, već pravi život. Tu već sve raste, živi, razvija se, cvate, pada i opet umire. Nu priroda kroči vrlo pravilno i po stalnih zakonih — neima tu nagla skoka od smrti k životu, već napreduje korak za korakom. Iz duboka mrtvila u rudstvu probudjuje se u rastlinstvu u polusan, kano prenuvša se od sna djevica. Oko bogate trepavice orosi joj se oko, nu još ne zna, da se je probudila, još joj se hoće driemati, još ne ogranu pravi dan, još je mrak, a sad i jest najljepše spavati; sad su sni živi i bujni, puni slika, puni obraza. Kol sladak je taj poluživot, ta cvatnja! Nu gle u zvierci svršava se snivanje, počima podpuna java, nastaje dan, presta san. Oko obasjano životom pogledava izpod trepavica, i samostalan stvor diže se iz ležaja svoga, gdje spava u skrovištu nerast, u kom je zabrtvena biljka, diže se od majke zemlje. Oko se obazrie, vidje sebe, vidje druge, naglednu se u zrcalo svieta i dovinu se čitavomu bivstvu svomu, upozna sviet i sebe — to bi čovjek — to pojimljući razum.

Spočetka jošte rastlinski driem: nu već teži za stvarmi oko sebe, već osjeća, da krom sebe treba jošte nešto za život; nu dosad bi omotano u veo, nit mu razaznasmo lika — to su nevidi. San prestaje, veo se i nehotice razokriva, poznajemo glavu. Nu sjetila su još sakrivena, osjećanje nerazvito — vidimo samo usnati otvor, i to, da tima usnama nešto treba — hrane. Veo ima doduše jošte značaj nerastni — još je zemljenom ljuskom — nu pomalo prima izraz rast-

line — koralja. Gubi se po malo i taj, i mi vidimo članke tiela — uda —; nu sve je to još kitnjasto, biljasto — kano sjetila — noge —; ali to su već uda, stegna, koja nose na sebi podugoljasto truplo, u kom ima života i osjećanja; to su zareznici. Mnogi medju njimi dovinu se one savršenosti i krasote, kojom se ponosi cviet — oni su tako reći leteće cvieće — gibljivi živi listići, cvjetnate kitice, što vidimo u leptiru i kebru. A zapred zareznika zar nas ne opominje na slično klicanje u zemlju bačena sjemena? Ne jedan cvietak proročkom svojom formom činio se, da predtiče slične podobe u savršenijoj životinjici. I zbilja cvietići oživiše, podigoše se nad zemlju, oblićuć snivajuće svoje predhodnike. Živi cvietić leptir, u šarenoj svojoj narehi boja, miluje se sa svojim obrazkom, on mu šapuće, on mu je i bez njega dušom. Pa kao što bijaše biljka u mnogih cvietnjatih si likovih predtečom budućih, sličnih si ali živih likova, tako opet opažamo na niskom stupnju života i prenuća stalnih predteča onih duševnih vlastitosti, kojim se u najviših stvorovih bud divimo — il ih preziremo. Tu nahodimo kod mnogih razvitu duševnu silu: radinost, hitrost, postojanost — nahodimo takodje lienčina, tvrdoglavaca i oholica. Najljepši nam za to pružaju primjer mravi, pčele i drugi.

Za stupanj dalje, čini se, da je priroda opet na jednom pala — nu nije to pad — nazadak —; to je samo neka staza k daljemu višemu koraku. — Akoprem nam se čini, da u ribâ stojimo mnogo više straga, nego što smo dospjeli kod najsavršenijih zareznika, ipak pri pozornijem razmatranju osvjedočit nam se je, da smo s njimi pokročili znatno napred, jer tu počima čvrsti zaklad tiela i budućih mu savršenih likova, t. j. kostura. S vana zagrnule se ribe opet u nekaku poluličnost, udâ im nestalo, glava i tielo u jednom, a mjesto udâ pojavili se nekakovi znaci, perajke. Niem je živalj umuknuo a one udomile se u njem — nieme kao i on — nespretne — i u vlastitih si licih komične dâ grozne. — Grozan val ostvario si grozotu i u životu.

Odmah za tim u dvoživaca vidimo tu silu ustrajati na započetom putu i kročiti napred. Otrgava se po malo priroda od vode i zemlje — nu ne biva to naglo — bića na tom stupnju kao da još ne znaju pravo, imaju li dati prednost vodi ili zemlji — i tu opažamo komična ta dvobića žabe. — Učinci zraka ipak se pojavljuju, slušamo već glas. Od najfinijega zmijskoga sikota prelazi se do pronicava koncerta žabjega.

Od vode i potištena plaženja po zemlji podiže se priroda u rodu ptičjem do carstva slobode u uzduhu. — Plovba po vodi zamienjena je plovbom po zraku. U lahkih valovih jasnoga ethera goni se množ nježnih i smjelih plivača, koji svojim pojavom, svojom priličnom već savršenošću probudjuju u nas dopadnost i ne malo udivljenje. Uz moćan upliv uzduhov uslobodilo se već i grlo, te se iz njega vinuo samostalan glas. Zračni ti plovci odsudjeni na visine uzdušne u najprijaznijem stoje odnošaju s rastlinstvom, koje no se vinulo u prostorije njegove, te s rastlinskom gizdom i šarovitošću. I visoke gore i široko more, obale rieka, jezerâ i ribnjakâ mogu se dičiti s pernatimi ovimi stanari. Glavan ipak uvjet obstanku ptica jest zrak a znak im je krilo — svojevoljan let, za to su nam one vazda milije, jer više dolikuju tim pogodbam, nego li one nespretne, više trčeće, plazeće, vlekuće se poluptice.

Po tom, kakav je tim perutnikom stan, gleda ih takodjer priroda zaodjeti — i tako gledamo na njih sav bojični ures, sjaj i cvietnati žar; škurinu šuma, surost pećina, zagasitost zemlje i nesjegurnu boju vode. Tako onaj miljušni kolibrić, nije li on pravo čedo gizdave cvjetane žarkih tropičkih krajina? Maljušan kao pupoljak prije no se razpukne, razširi li nježna krilašca — više je poletujućim cvietkom. Papiga pobra svu smaragdovu zelenost tropičkih gajeva — a ti naši brbljavci, lukavi gavrani, posudiše škuru boju sjeverne mrkote, orao obuče boju surih pećina itd.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Matica ilirska. Mnogi su učeni i revni rodoljubi stali razmišljati o uzrocih, s kojih nam Matica ilirska nikako neće da uspjeva, već svakim danom sve to više vene. Da se ona svoje prijašnje snage domogne, predložilo se i prihvatilo, da preuzme jugoslavenska akademija znanosti književnu brigu ostavljajuć matici da upravlja novcem po svojoj volji. I taj se liek pokazuje bezuspješnim, jer je Matici ilirskoj, po mojem mnienju, svakako umrieti i to iz posve naravskih uzroka. Matica ilirska osnovana u doba našega preporoda bujila je i cvala samo zato, jer je bila pravim ogledalom tadanjih nam težnja i misli i jer se je bila s tadanjim nam preporodom tako spojila i srasla, da mu je doniekle i prednjačila. To je bilo zlatno doba Matice ilirske, koje se nikad povratiti neće, nikad povratiti nesmije, jer bi to bilo očito nazadovanje. Naša poezija teži sada dublje zaroniti u vrelo dobra, istinita i liepa, te zahvaćajuć mal da ne sve grane pjesničtva i opiruć

se o sve to bolje poznavanje narodne nam povjesti i ostaloga narodnoga blaga tražila bi od Matice ilirske takvih materijalnih sredstva, kakvih mu ona nikako podati nemože. A znanost? Znanost pošav orijaškim korakom splela si gnjezdo, iz kojega se već jato ponosnih sokolova nebu pod oblake diglo. Eto i društvo sv. Jeronima tek osnovano prigrlilo mal da ne sve hrvatske čitatelje, te mu Matica nikad više doskočiti neće. Matica ilirska podav našoj literaturi neumrlih plodova nemože već za istu uspješno raditi. Ona se je sa svojim imenom, težnjom i ustrojstvom sada već preživila. Pa ipak bi mogla Matica ilirska našemu narodu još od velike koristi biti. Ona bi imala, po mojem sudu, posvetiti sav svoj rad odsada umjetnosti, koja se je u nas liepo razvijati počela, al koja žalibože nema nigdje moćnih zagovornika i podupiratelja. To vriedi imenito za glasbu. Mi imamo već toliko muzikalnih proizvoda, mi imamo i zbirka narodnih napjeva, koje nemogu na sviet se pomoliti, jer nema tko da priskoči darežljivom rukom. Uzalud pišu naši kompoziteri opere, uzalud raznovrstne glasbene umotvore, kad se oni tiskati nemogu. To i jest velik razlog, da nam narodna glasba tako sporo med izobraženije dopire i da im se uviek još nekako tudja vidi. **Neka se dakle Matica ilirska premetne u muzikalnu maticu**, kojoj bi imala jedina briga biti gojiti narodnu glasbu, pa da vidimo hoće li se još za desetak godina reći: ta mi nemamo narodne glasbe! Prihvati li se moja miso, mogo bi i potanje razložiti kako bi se njezin muzikalni rad udesiti mogo, a za sad pozivljem i prijatelje i protivnike te ideje, da reku svoju, nebi li tim na čistac došli.

I. D.

Narodno kazalište. U zadnje vrieme davani su sami pomanji dramatički komadi, kao: partija piketa; amerikanski dvoboj; noblesse oblige, vesela igra prevedena L. Vukelićem; gospoje i husari; zatim opere Trovator, Marta, Ernani, Boasijska vještica. Premda se je odlučilo, da ima ovogodišnja sezona prestati 16. travnja, ipak se u zadnje vrieme čuje, da će se produžiti do polovine svibnja. — Do skora će štampom izaći 1. svezak „kazalištnoga zbornika“, u kom će biti „Sin pustinje“ Halmov igrokaz preveden Ivanom Truskim, i „izorani šaran“ izvorna vesela igra od J. Jurkovića.

Koncerti. Pjev. družtvo „Kolo“ priredilo je 10. o. m. koncert s plesom, na kom su pjevane dvie nove kompozicije: jedna od I. Zajca „pozdrav brodarom“, a druga od Fr. Kuhača „koračnica u slavu preuzv. biskupu J. J. Strossmajeru.“ U ovoj je koračnici g. Kuhač uspio, te je ona u pravom smislu jugoslavenska, opominjuć svojimi dielovi na četiri plemena jugoslavenska: Hrvate, Slovence, Srbe i Bugare. Kompozicija — kojoj pratnja umah od početka bijaše namienjena orkestru, te se je samo lagljoj pristupnosti za volju udesila za glasovir — ima spodobu koračnice t. j. marša, i to tako, da se na prva dva diela uz pratnju pjeva, „trio“ se pako kao zapremica (Nachspiel) samo svira, dotično glasovira. Ovaj oblik marša inuda doduše nije u porabi, ali je zato upravo prema običaju naših momaka, koji si na maršu ne samo dadu zasvirati, nego za izmjenu i sami koju zapjevaju. Ovaj običaj ne samo da je obstojao za baruna Trenka, koji je, može se reći, bio prvi, što je ovim putem njemački narod upoznao sa hrvatskim pjevom i što no vele „turskom muzikom“ (Türkische Musik), već su se ga naši hrabri Krajišnici i u novije vrieme držali. A toga običaja, koji nam ujedno podaje novi glasbeni oblik, ne ima zašto da se okanimo, dapače treba da ga domaćim našim komponistam što življe u pamet dozovemo. — Jedan koncert je priredila putujuća umjetnica gdčna. Stojkovićeva, Srbkinja, virtuozica na glasoviru; a gimnazijalna mladež daje koncert u podporu siromašnih drugova, kao što i glasbeni zavod priredjuje svoj treći koncert.

Književnost. Glavni odbor „zadruge Srba zanatlija“ u N. Sadu izdavat će, čim se skupi dovoljan broj predplatnika, strukovni list tjednik za zanatlije pod imenom: „Glas zanatlija“, u kom će razpravljati pitanja radnička i napose zanatlijska, te nastojati o unapredjenju zanatlijstva kod Srba. Ciena je listu 3 for. na godinu.

— U tiskarni „Nar. Lista“ u Zadru štampa se, pa će do skora gotova biti knjižica pod naslovom „izbor za nevolju i dalmatinski zastupnici“ od Ivana Danilova.

Iz učiteljskih krugova. Neki naši listovi doznavaju iz pouzdana izvora, kako se ozbiljno radi o tom, da se ustroji u Zagrebu preparandija za učiteljice i to za gradjansku Hrvatsku i Slavoniju i za vojnu Krajinu, pa bi onda oblast civilna i vojnička zajednički imala namirivati trošak. Tim bi se doskočilo priekoj potrebi, jer se od preparandijâ, koje stoje u ruku redovnica ili milosrdnica, nemogu očekivati valjane učiteljice za sviet. No trebalo bi osobitu brigu posvetiti i preparandiji za učitelje. U Zagrebu je temelj položen knjižnici preparandijalnoj pod nadzorom ravnatelja g. Fr. Klaića, kojoj je „Matica ilirska“ darovala po jedan odtisak svih njenom nakladom izašlih djela, kojih još u skladištu ima. — Učiteljem na gradskih školah zagrebačkih povišena je plaća na godinu za 100 for.; a gimnazijalni profesori tražili su kod banske časti namjestnika, g. Vakanovića, da im se povise plaće.

Prosvjetno družtvo. Mladi bogoslovi na Cetinju osnovali su družtvo pod naslovom „Crnogorski borac“, komu je svrha: da se članovi usavrše na polju umnom, prosvjetnom i književnom onim putem, kao što su to činila takva družtva „Preodnica“ itd. Družtvo poziva sva uredničtva slavenskih listova, da bi mu bezplatno pošiljala svoje listove preko g. Petra Radamanovića u Kotoru.

Podporom **Matice ilirske**. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Ivan Dežman.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 17. U Zagrebu dne 27. travnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

LIČKA.*

Spjevao I. T.

Kano mi gora, kano Velebit,
Golem sam tielom, dušom sam jak,
Nek sam siromah, neka sam trebit,
Zdravljice bujno čist mi je zrak!
Junak sam iz Like.

Gora me hrani, na noge diže,
Blago si pasem, težam si teg,
Bistro daleko oko mi siže,
Dohvaća glas mi deveti brieg!
Junak sam iz Like.

Bura me jači, burno li teče,
Na čilih grudih topi se snieg,
Nehudi sunce kada pripeče,
Povolja srcu morski je brieg.
Junak sam iz Like.

Leti pod nogom put mi kamènit,
Spieši pod rukom veseo rad,
Neslabi živca teret bremènit,
Do kraja vieka srcem sam mlad!
Junak sam iz Like.

Snažna mi ruka kamenom meće,
Prati mi pjesmu planinski šum,
Hulja me nigda prevarit neće,
Bistra mi glava, oštar mi um!
Junak sam iz Like.

Velja mi radost pazit zemljaka,
Svojega vazda svojim ću zvat,
Lika je plodna majka junaka,
Pobratim ovaj, onaj mi brat!
Junak sam iz Like.

Stalan sam vjerom, kano Velebit,
Pregalac ljuti, kada je mriet,
Dika mi hrdjom nikada nebit,
Mila sloboda vieku mi cviet!
Junak sam iz Like.

Našemu kraju čast i pošténje,
Ličkih zemljaka neluči krst,
Složno nam bilo sve pokoljénje,
Naše jedinstvo temelj nam čvrst!
Junak sam iz Like.

* Evo pjesme, gospodo skladatelji, izvedite nam prema pjesmi napjev, pa da vam se slava ori po lomnih stienah diva Velebita. Ured.

PROLJETNE VODE.

Pripovjest napisao Iv. Turgenjev, preveo J. M.

XVI.

Nezna li tko, kakav je njemački objed? Juha, vodena, s valjušci i cimetom, prevárena govedina, suha kao kapica od žira, s oguljenim krumpirom, mrkvom i hrenom, prženo meso sa zelenjem i neizbježiva „Mehlspeise", nešto u vrsti pudinga s kiseljastim crvenim sosom; al zato vino i pivo i dobro i dosta! Takvim uprav objedom častio je sodenski gostionik svoje goste. Medjutim je objed prošao kako i treba. Osobite živosti doduše nije bilo vidjeti, ni onda pače, kada je Klüber napio zdravicu onomu, „što ljubimo!" Sve je išlo pristojno i prilično. Poslje objeda da-

doše kavu, židku i crljenkastu, pravu njemačku kavu. G. Klüber, kano kavalir, zamoli Gjemu, smije li pušiti cigaru... No tu uprav dogodi se iznenada nešto nepredvidjeno i sbilja neugodno — pače nepristojno!

Za jednim od bližih stolova posadilo se bilo nekoliko častnika garnizone u Majncu. Iz njihovih pogleda i šaptanja lasno je bilo slutiti, da ih vrlo zanima ljepota Gjemina; jedan od njih bivao je po svoj prilici već u Frankfurtu — jednako pogleda na nju, kao da ju dobro pozna: očevidno zna, tko je ona. On se na jednoč digne, te s čašom u ruci — gg. su častnici naredali liepu hrpu praznih butilja pred sobom — pridje k stolu, gdje je sjedila Gjema. Bio je to još mlad, bjelokrvi čovjek, s prijatnimi i pače simpatičnimi crtami, samo što ih je mnogo vino izružilo: njegovi su obrazi podrhtavali, njegove oči tumarale i uzele vid drzosti. S početka ga htjedoše druzi suzdržati, a onda puste: neka bude brajne, što li se iz toga izleže?

Lagano mičući se stane častnik pred Gjemom i nasilno krikljivim glasom, koji je izdavao, proti njegovoj volji, borbu samim sobom, progovori: „Pijem u zdravlje najljepše kavanarice u Frankfurtu, na cielom svietu (tuj svojom čašom kucne u Gjeminu), a u zamjen uzimam ovaj cvietak, ubran božanstvenimi joj prsti!“ Uzme na to ružu, što je ležala pred Gjemom. S početka ona se začudi, poplaši i probliedi strašno... zatim predje u srditost, ona sva pocrveni do same kose — a njezine oči, ravno uprte u drznika, u isti par i potamne i planu, zagrnu se mrakom i razgore gnjevom soptajućega gnjeva. Častnika je valjda smeo ovaj pogled; on promrmlja nešto nerazumljivo, pokloni se i povrati k svojim. Prijatelji dočekaju ga smiehom i laganim pljeskom.

Na jednoč se g. Klüber digne sa stolca i raztegnuv se u svu vis i s kapom na glavi, dostojanstveno, al ne odviše glasno rekne: „Nečuveno! Nečuvena drzovitost!“ i odmah pozovne strogim glasom kelnera, zaište račun.. ni to nije dosta: zapovjedi upregnut kočiju i doda k tomu, da čestiti ljudi nemogu dolaziti amo, gdje se izlažu uvriedam! Na ove rieči Gjema, koja jednako, nepomična, sjedjaše, — u nje grud samo skače — prevede svoje oči na g. Klübera — pa isto onako uprto, istim ovim pogledom gledaše na njega, kojim prije na častnika. Emil sav drhće od biesa.

— Ustanite, gospodično, progovori jednakom strogosti g. Klüber! ovdje vam neprilići boraviti. Namjestit ćemo se tamo, u gostioni.

Gjema se digne mučeć; on joj ponudi svoje pazuho, ona se uhvati — i on krene gostioni veličanstvenim hodom, koji kano i njegov stas postajaše tim veličajniji i oholiji, čim se dalje odmicao od častnikâ. Siromak Emil pobere se sliedom za njima.

No dok se je g. Klüber razpravljao s kelnerom, kojemu za kaznu nedade ni krajcare dara, dotle Sanjin brzim korakom pridje k stolu, za kojim su sjedili častnici i obrnuv se pogrdniku Gjeminu (on je u taj trenutak davao svojim drugovom, da pomirišu njezinu ružu), progovori jasno, francezki: „To, što vi sada učiniste, gospodine, neprilići poštenu čovjeku, niti haljini, koju nosite, i evo ja dodjoh kazat vam, da ste vi ružno izobraženi bezobraznik!“ Mladac skoči na noge, no drugi častnik, stariji, sustavi ga na stolac rukom, i obrativ se k Sanjinu, upita ga po francezki: „Je li on rodjak ili brat toj djevojki?“

— Ja sam njoj sasvim stran čovjek, odgovori Sanjin, ja sam Rus — ali nemogu mirna srca gledati toliku drzovitost, u ostalom evo moju kartu s adresom: g. častnik može me potražiti.

Rekavši ovako, Sanjin baci na stol svoju kartu i u isti par vješto uzme Gjeminu ružu, koju je jedan častnika bio spustio na svoj tanjur. Mladi častnik htjede opet skočiti, ali ga opet sustavi prijatelj: „Dönhofe, mir!“ Zatim sam ustane, te s nekim poštovanjem u glasu i držanju rekne Sanjinu, da će sutradan u jutro jedan od častnika imati sreću najaviti se u njegovu stanu. Sanjin odgovori kratkim naklonom — i brzo podje k svojim prijateljem.

G. se Klüber pritvorio, kao da nije ništa vidio, gdje je bio Sanjin i što je razpravljao s častnici; on samo žurka kučiša i srdi se na njegovu sporost. Ni Gjema ništa nekazuje Sanjinu, pače ga i negleda: iz namrštenih joj obrva, bliedih i stisnutih ustiju, iz same joj nepomičnosti vidjeti je, da silno kuha u njezinoj duši. Samo Emil kano da želi progovorit sa Sanjinom, kao da ga želi štogod upitati: on je vidio, kako je Sanjin pridošao k častnikom, kako im je dao nešto bielo — listić papira, zapisku, kartu... Srce tuče u biednu mladiću, obrazi gore, on je gotov ogrlit Sanjina, gotov je proplakati ili bacit se s njim na mrzke častnike, da ih satare u prašinu! Ipak se je uzdržao, zadovoljan, da željno pazi za svakim kretom svoga plemenitoga prijatelja Rusa!

Napokon kočijaš upregne konje; cielo družtvo posjedalo u kola. Emil s Tartaljom uspeo se je na bok; bilo mu je tamo laglje, nego uz Klübera, koga nemogaše viditi ravnodušno.

Cieloga puta razdivanio se g. Klüber... i govori sam; nitko, nitko mu neodgovara, nitko se s njim neslaže. Osobito je i češće naglasivao, kako je neuputno bilo, što ga nisu poslušali, kad je predlagao objedovati

u sjenici. Ništa se onda nebi dogodilo neugodna! Po tom razvije nekoliko rezkih, pače liberalnih razsudba o tom, kako neoprostivo vlada gleda kroz prste vojnikom, nepripažava na disciplinu i slabo poštiva gradjanski živalj u družtvu — pa kako se odatle po malo radjaju nezadovoljstva, od kojih već nije daleko do prevrata, čemu je žalostan (tuj uzdahne smiljeno, no strogo) — žalostan primjer Francezka! No odmah tuj prisakupi, da se on lično pokorava oblasti i nikada — bog sačuvaj — nikada! neće biti prevratnik — al nemože na ino, nego da uzkrati svoje odobrenje, kad vidi toliku razpuštenost! Zatim pribavi još nekoliko obćih opazaka o ćudoredju i nećudorednosti, o pristojnosti i osjećanju dostojanstva!

U prosipu svega ovoga brbljanja Gjema, koja već do podne nije bila posve zadovoljna s g. Klüberom — radi čega se je i stranila nekako i žalostila od Sanjina — Gjema se je stala vidivo stiditi svoga zaručnika! Već pod konac vožnje uprav ju muka hvatala, te premda kao ni prije nije povela razgovor sa Sanjinom, sada nenadano baci na njega moleći pogled... A on za sebe mnogo je više žalio nju, nego li se srdio na Klübera; pače potajno on se je svemu radovao, što se je dogodilo danas, premda je morao očekivati poziv dvoboju.

Na posljedku svrši se ova mučna partie de plaisir. Skidajuć Gjemu s kočije, Sanjin bez ijednog slovca položi joj u ruku uzetu ružu. Ona sva plane, stisne mu ruku i u tren oka spravi ružicu. On nehtjede ući u konditoriju, premda je istom nastajao večer. Ni ona ga nije pozivala. Osim toga pokaže se Pantaleone i najavi, da Frau Leonore već počiva. Emilio se plaho oprosti sa Sanjinom: on mu se je počeo udivljavati. Klüber odveze Sanjina pred njegov stan i kitnjasto mu se pokloni. Pravilno ustrojenu Niemcu, premda je i vjerovao u sebe, bijaše nekako nespretno pri duši. Pa i svim je bilo nespretno.

Medjutim u Sanjina ovo čuvstvo — čuvstvo nespretnosti — za malo se rasprši. Ono se izmieni u neopredieljeni, no prijatni, pače uzhićeni sklad. Hodao je po sobi, o ničem nije mislio, podfućkavao — i bio sam sobom zadovoljan.

XVII.

„Čekati ću gna. častnika do desete prije podne, a poslje volja ga je mene tražiti!" tako je sutradan razmišljao odjevajuć se. No njemački ljudi ustaju rano: još nije devet sati, a već kelner javlja Sanjinu, da ga poručnik von Richter želi vidjeti. Sanjin odmah obuče kaput i zamoli unići. G. Richter, proti Sanjinovoj nadi, pokaže se čovjek sasvim mlad, skoro dečarac. On gledaše važnim pokazati bezbrado svoje lice, no to mu nepodje do kraja za rukom: dà nije mogao ni svoje smetnje skriti, i sjedajuć na stolac, malo neopane, zadjenuv se za sablju. Zapinjuć i zadihajuć se izpripoviеda Sanjinu u traljavu francez. jeziku, da je došao s porukom od svoga prijatelja baruna von-Dönhofa; da ta poruka traži, neka se von-Zanin izpriča za uvrjedljive od jučer rieči; ako von-Zanin toga neće, onda barun von-Dönhof ište zadovoljštinu. Sanjin odgovori, da se tuj nema zašto izpričati, a zadovoljštinu dati će, kadgod je volja. Na to g. von-Richter, sve zapinjući, upita, s kim, kada i gdje da se vode nuždni pregovori? Sanjin odgovori, da može k njemu doći za dva sata, a dotle će si potražiti sekundanta. (Gdje ću ja vraga naći sekundanta? pomisli u sebi). G. von Richter ustane praštat se... no na pragu se sustavi, kanda ga je zapekla sviest — i povrnuv se Sanjinu progovori, da njegov prijatelj barun von-Dönhof netaji sam sebi... kako je... na neki način... jučer i sam nekoliko... skrivio — i zato bi prihvatio i lagane izgovore — „des exghizes léchères". Na ovo odgovori Sanjin, da nikakvih izgovora ni težkih ni laganih on neda, jer se ni težko ni lagano krivim neosjeća. — „Tako dakle, rekne von Richter i pocrveni još bolje: — trebati će, da se izpale prijateljski hitci!"

— Ja toga nedokučujem baš ni malo, opazi Sanjin, da strieljamo u zrak, što li?

— A, ne to, to nije tako, zapenta strašno smeten poručnik — no ja sam mislio, pošto se stvar obavlja medju čestitimi ljudmi... Ja ću porazgovorit se s vašim sekundantom, upane sam sebi u rieč i ode.

Čim on izajde, Sanjin se spušta na stolac i zamisli se u pod. „Nu-der, što li je to? Kako li se to na jednoč zavrtio život? Sve prošlo, sve buduće na jedanput se sbija i propada — a ostaje samo to, da se ja s kimgodj za tricu čupam." Padne mu na um jedna njegova poludjela tetka, koja je, nekoč davno, sve jednako podskakivala i pjevala:

„Podporučik!
Moj ogurčik! (tvrdoglavče)
Moj amurčik
Propljaši (propleši) so mnoi, golubčik!"

Pa zahohota i zapjeva, kao i ona: „Podporučik! propljaši so mnoi, golubčik!" No treba raditi, ne gubit vremena, povikne on gromko — skoči i spazi pred sobom Pantaleone s pismom u ruci.

— Ja sam dva tri puta kucao, a vi nevelite ništa, pomislio sam, da vas ni doma nije, progovori starac i da mu pismo. — Od sinjorine Gjeme.

Sanjin uzme pismo — kak se kaže, mašinalno, otvori i pročita. Gjema mu piše, da je sva nemirna jučeranjim slučajem i rad bi se odmah s njim vidjeti.

*

— Sinjorina je u brigi, uze Pantaleone, znajuć očevidno, što je u pismu; rekla mi pogledati, što vi radite, pa da vas dovedem k njoj.

Sanjin baci oko na staroga Talijana — i zamisli se. Nenadana misao vrcne mu u glavi. U prvi tren učini mu se ona čudna do nemogućnosti...

„Ipak... pa zašto nebi?“ upita sam sebe.

— G. Pantaleone! rekne on glasno.

Starac se brecne, uvuče podbradak u jačicu i zagleda se u Sanjina.

— Vi znate, nastavi Sanjin — što se dogodilo jučer?

Starac zazvače svojim ustima i strese svoju ogromnu čupu. — Znam.

(Emil istom je sašao s kola, sve mu kazao).

— A, znate! — No, tak slušajte. Ovaj čas ostavio me častnik. Onaj bezobraznik izaziva me na dvoboj. — Ja sam poziv primio. — Al nemam sekundanta. — Hoćete vi biti moj sekundant?

Pantaleone se trgne i uvuče tako visoko obrve, da ih je nestalo pod samom čupom.

— I vi baš morate tući se? progovori na posljedku, talijanski; dovle je govorio francuzki.

— Baš moram. Drugo učiniti — značilo bi osramotit se za uviek.

— Hm. — Ako ja nepodjem za sekundanta — vi ćete iskati drugoga?

— Da što! iskati.

— Hm. — Pantaleone se sav sgurio u svoju jačicu. — Nu a taj ferroflukto Kluberio — a što on? vikne ujednoč starac i izpruži vrat.

— On? ništa.

— Che! — Pantaleone prezirno makne ramenom. — Ja moram, na svaki način, zahvaliti vam, progovori napokon nevjernim glasom, što ste i u sadanjoj mojoj ništoći umjeli priznati u meni čestita čovjeka — un galant' uomo! — Radeć ovako, vi ste se sami odkrili kao pravi galant' uomo. No meni valja razmisliti vaš predlog.

— Vrieme nečeka, dragi g. Či... čippa...

— Tòla, podupre starac. — Ja trebam samo jedan sat na razmišljanje. — Tud je upletena kći mojih dobročinaca... I zato moram, dužan sam — razmisliti!!.. Za sat, za tri četvrta — vi ćete saznati moju odluku.

— Dobro; ja ću počekati.

— A sada... što da odgovorim sinjoríni Gjemi?

Sanjin uzme listić papira i napiše: „Smirite se, draga prijateljice, za tri sata dodjem k vam — i sve se razjasni. Od srca vam hvala za brižljivost“ — te uruči listak Pantaleone.

On ga brižno spravi u žep i rekav po drugi put: za jedan sat — krene kanda na vrata; no brzo se okrene, prileti k Sanjinu, uhvati mu ruku — i složiv ju na svoja prsa a oči podignuvši k nebu, uzklikne: „Plemeniti mladče! Veliko srdce! (Nobil giovanotto Gran cuore!) — dozvolite slabu starcu (a un vecchiotto), da vam podrma muževnu vašu desnicu! (la vostra valorosa destra!)“ — Zatim odskoči u nazad, zamahne obim rukama — i ode.

Sanjin pogleda za njim... uzme novine i stane čitati. No uzalud mu oči traže redke: on neshvaćaše ničega.

XVIII.

Za jedan sat opet kelner unidje k Sanjinu i preda mu staru, zamazanu posjetnu kartu, na kojoj su stajale sliedeće rieči: Pantaleone Cippatola iz Varese, dvorski pjevač njegove carske visosti kneza modenskoga; — a odmah za kelnerom evo i sam Pantaleone. Bio se je preobukao od glave do pete. Na njem je izlizani crni frak i bieli prsluk, po kojem cifrasto savija se lanac od tompaka, a dolje na uzke crne hlače visi s njega pečat u obliku srca. U desnoj ruci drži crnu kapu od zečjega krzna, u lievoj dvie debele rukavice; ovratnik je povezao širi i viši nego obično a u prsa od rubače zadio iglu s kamenom, što se zove „mačje oko“. Na kaziocu prstu desne ruke diči se prsten, slikujući dva složena dlana, a u sredini goruće srce. Zaležalom zaduhom kamfora i mošusa razlieva se od ciele osobe starčeve, zabrinuta svečanost ciela mu stasa porazila bi najravnodušnijega gledaoca! Sanjin mu se digne u susret.

— Ja sam vaš sekundant, progovori Pantaleone francezki — i nagne se cielim tielom napried, a prednji kraj nogu razkrili, kako običaju činiti plesači. — Ja sam došao po naputke. Želite li vi tući se bez poštede?

— Zašto bez poštede, dragi moj Cippatola! Za ništ na svietu neopozivljem ja svojih jučeranjih rieči — no krvopija nisam!... Nu daj počekajte, odmah će doći i sekundant mojega protivnika. Ja ću zaći u drugu sobu — a vi s njim uglavite. Vjerujte, ja vam neću nikada zaboraviti ljubavi i od srca vam zahvaljujem.

— Poštenje prije svega! odgovori Pantaleone i sjedne u fotelj nečekajuć, da mu to ponudi Sanjin. Ako onaj ferroflukto spiččebubbio, progovori on miešajuć francezki s talijanskim, ako onaj cincar Kluberio nije znao pojmiti svoju preku dužnost, ili se je kukavičji poplašio, tim gore po njega!... Krajcarska duša — i basta!... Što se dotiče uvjeta dvoboja — ja sam vaš sekundant, pa su mi vaši interesi sveti!!.. Kada sam živio u Padovi, stojaše tamo jedan puk dragonski, a ja sam s mnogim častnikom bio

prijatelj!... Sav njihov kodeks poznam ja vrlo dobro. Pa i s vašim knezom Tarbuskim često sam porazgovorio o sličnih pitanjih... Taj sekundant ima li skoro doći?

— Ja ga čekam svaki čas — evo ga zbilja ide, doda Sanjin, glednuv na ulicu.

Pantaleone ustane, pogleda na uru, popravi kosu na čelu i brzo usune u cipelu proviruću izpod pantalona nogavicu. Mladi poručnik udje, i sada rumen i smeten.

Sanjin ih obojicu upozna, M—r. Richter, Souslieutenant! — M—r. Cippatola, artiste! Poručnik se malko začudi, kad opazi starca... O, što bi on rekao, da mu sada tko prišapne, kako se ovaj „artist“ zanima i lonci u kuhinji! Al se Pantaleone tako izpravi, kanda je uglavljivat dvoboje zanj najobičniji posao: valjda su mu tuj pomagale uspomene kazalištne mu kariere — pa je igrao rolu sekundanta zbilja kano rolu. I on i poručnik, obojica malko pošute.

— Što? Hoćemo na posao? prvi će Pantaleone igrajuć se svojim pečatom na lancu.

— Hajdemo, odgovori poručnik, — no... jedan od protivnika tuj pribivati...

— Ja vas odmah ostavljam, gospodo, rekne Sanjin, nakloni se, izadje u spavaću sobu — i za sobom zatvori vrata.

Baci se na postelju i uzme misliti na Gjemu... no razgovor sekundanta dopiraše do njega kroz zatvorena vrata. Vodio se je razgovor u francezkom jeziku, oba su ga nakazili bez milosrdja, svaki na svoj kalup. Pantaleone opet se sjeti dragunâ u Padui i kneza Tarbuskog, poručnik na „exghizes léchères“. No starac ni da čuti o kakvih izgovorih! Na Sanjinov užas preduzeo starac razglabati svomu protivniku o nekoj mladoj nevinoj djevojci, jednom mezinčetu, koje više vriedi nego svi oficiri svieta; pa onda sipaj sa žarom: to je stid! to je sramota (E ouna onta, ouna onta!) S početka mu nehtjede odgovarati poručnik, no do malo začuje se u glasu mlada čovjeka neka gnjevna drhtež, i on opazi, da nije došao amo slušat moralne sentencije...

— U vašoj dobi naviek je dobro slušati pravedne rieči! uzklikne Pantaleone.

Razpra medju njimi postajaše kadkada burna; za jedan sat dokonča se sliedećimi uvjeti: „barun von Dönhof i gospodin de Sanjin imaju strieljati sutra, u 10 sati s jutra, u malom lugu kod Hanau, na dvaest koraka daljine; svaki ima pravo pucati dva puta na znak, koji će dati sekundanti. Pištolje su bez šnelera.“ G. von Richter ode, a Pantaleone svečano otvori vrata od spalne i kazav, što su uglavili, opet uzklikne: „Bravo Russo! Bravo giovanotto! Ti budeš pobjeditelj!“

Za nekoliko časova oba podju u konditoriju Rozelli. Sanjin opomene i zamoli Pantaleona, da o dvoboju sačuva najdublju tajnu. Za odgovor starac samo podigne prst i prižmiriv šaptne dva put uzastopce: Segredezza! (tajnost). On kanda se pomladio, pa i hodi slobodnije. Svi ovi neobičajni, premda neugodni dogodjaji, živo ga prenašahu u one godine, kada je i sam i primao i davao pozive — dašto samo na pozorištu. Baritoni, kako se znade, pravi su orozi u svojih rolah.

(Dalje sliedi.)

TERESSA DES LOS DOLORES.

V.

Palača Dona Alfonsa.

U jednoj od onih kuća, tamnih i studenih, na pol maurskih na pol europejskih, kojimi je napučena, kojimi je puna Sevilla — u dvorani uzkoj i dugoj, kojoj na stienah, smradnih i golih, opažaš ipak umotvore Murilla i Cimarozza, u kojoj sve što okom zahvatiš, svjedoči ti o starodavnom sjaju roda, o minuloj njegovoj moći, a to su: potamnieli sazi, pozlaćeni porti puni odrpina, al ipak od mahonova i cedrova drva.

U toj dvorani, kod duga, crnim suknom pokrivena stola sakupila se šaka mladića, jedan postariji pater i jedna liepa djevojka.

Mladići, sve sami sevilski Španjolci, drobni, vitki, ali širokih pleća, srdaca ponosnih, očiju ognjevitih — špada sa srebrnim balčakom blišti svakomu po boku, za pasom je zataknut bodež, a gdješto i mala kuburica. Pater, to je poznani nam jur Dom Jakobo, nekoč izpovjednik grofice di Santa Fè; djevojka je Donna Nievetta.

Donna Nievetta pogleda na mjednu debelo pozlaćenu uru, što je u kutu kretanjem ogromne njihalice muklo odbijala sekunde, i reče:

— Već je deset sati, a njega neima jošte.

U taj se čas začuše tri lahka udarca prstom na vrata od sobe, ter se muklo razljegoše: To je on, viknu Španjolka, brzo k vratima potrčavši.

U istinu, udje Don Alfonso.

— Što nova? zapitaše ujedno Pater i Nievetta.

— Sve u redu, sve po volji, sva je akademija s nami; premda sam samo s nekoliko rieči razložio svojim nedavnim drugovom našu osnovu, naše nakane, svi su uz nje pristali.

— A puk?

— Njega nemožeš pobrojiti po ulicah, gradjani i seljaci ustadoše listom, svi oboružani: iz naših dobara Castella di Guevra i Altramonta na brzu sam ruku skupio tridesetoricu, u smrt će i u pakao srnuti na moju zapovjed.

Maurki blisne oko sokovitom radošću, silovito stisnu ruku bratu i šaptnu mu tiho, ali glasom sigurnim i čvrstim:

— Ah, ti nisi više diete, ti si moj brat, čovjek čina i volje. On, on neće dugo čekati.

Mladić se nasmjehnu ponosno, ognjeviti bodež trgnu iz njedara, sievnu njim, i reče:

— Da, ja sam tvoj brat, ja sam čovjek krvi. Oh, krv! krv! ona će jedina od paklenoga tereta osloboditi prsa, ona će jedina oprati poruge i uvriede moje. Nievetto, nije li istina, smrt njim?

— O jest, smrt njim.

Dom Jakobo, koji se je dosad tiho razgovarao s mladići, jakim i otegnutim glasom reče:

— Dakle dobro, sve je gotovo: vi Don Juseppo d' Omeira, vi ćete sa svojih petdeset oružanih stati kod vrata crkvenih, doubijat ćete one, koji se čudom kojim izmaknu iz crkve, vi Manuelle Cavallero, u samoj ćete crkvi pobuniti puk, vam, koji ste najstariji i najodličniji medju svimi, doliči najvažnije mjesto; vi Saluzio di Pamfilio i Ambrozio d' Arcano, skupa s Juanom di Celi, Nikolaom d' Arunda i Juseppom di Branconimi zauzmite ulicu, udarite na oružanu četu pogana, što će blizu crkve stajati. Radite pako na mjestu u jedan čas smjelo i hrabro: jao onomu, koji promaši udarcem, uzmakne korakom, svladanomu život oprosti, pogubnomu milosrdju ili sramotnomu strahu srdce otvori.

— Jao, jao! grozno, muklo ponoviše mladići.

Donna Nievetta stupi u njihovo kolo — pomama ćućenjâ u oku, premda je glas miran, reče:

— I vi, Don Juseppo d' Omeira, i vi, Manuello Cavallero, i vi Juane di Celi, Ambrosio d' Arcano, i Saluzzio Pamfilio, očitovali ste mi svoju ljubav, ženom ste me hotjeli prozvati, nije li istina?

Mladići prignuše koljena — jest — muklo šaptnuše, Španjolka nastavi:

— Slušajte me dakle svikolici: tako mi spasa duše, tako mi sretna života, tako mi roda moga, tako mi matere božje naše crkve, prisižem vam, gospodo, onomu ću od vas, sutra, pače danas jošte dati svoju ruku, zaprisevši ljubav vječnu, čistu, koji u današnjoj bitki prolije najviše neprijateljske krvi, najhrabrije udari mačem, osveti osramoćeno u mojem bratu plemenito ime Guevra, našu vjeru, našu domovinu.

— Dobro! dobro! kliknuše mladići u pomamnoj vatri, i blisnuše bodeži, i trgnuše špade, tako da se je nasred iskara od ovoga oružja mlada crnomanjasta Španjolka s namrštenim čelom, ognjevitim okom, razkuštranom kosom činila kano starodavna Hispalâ božica osvete Nemeza, okružena viencem svojih vjernih štovatelja, pa opet progovori:

— Nije li istina, boriti ćete se hrabro, odvažno, ukrotiti ćete oholost drzovitih napadnika, porugu i grožnje njihova vodje, ohologa Poljaka, zadat ćete jim smrt i pogubu, nije li istina? Vi me ljubite, nećete dakle uzmaknuti u svetoj svojoj odluci; jer vi ste Španjolci Cida, vriedni potomci, utemeljitelja vašega grada Herkula, djeca Andaluzije, Seville!

I mladići udariše opet vikati, i rieči osvetne i ljubovne ponavljati. Dom Jakobo pogleda pozorno, ružno mu se lice nasmješi, a kad se je krika nešto utišala, uze razpelo sa stola, stupi s njim u kolo Španjolaca i reče:

— S bogom počimajmo djelo, a bog će ga sretno dovesti do kraja: jači se ruka, čvrsti se srdce, kad ga vodi uspomena na dušu, na sreću časovitu i vječnu. Uzdajem se u vas, gospodo, uzdajem se u junačtvo i obećanja vaša, ali čemu da jih nepotvrdimo svetom prisegom, čemu da na tu geslicu vjere, na znak muke Isukrstove neprisegnemo, da ćemo vjerno izpuniti svoju dužnost, smrt zadati Francezom?

— Rado, dobro, imate pravo, podajte križ, viču žurno mladići, svatko pritišće sveti znak na usta, na prsa, krsti se njim i prisiže, pobiediti ili poginuti, u francezkoj se krvi kupati, ili okupat se u svojoj.

Strašan je to španjolski narod, kad mu osveta poližiže srdce, a vjera oružje u ruku daje!

— Nu geslicu, kakova je geslica, viknu jedan od mladića, kad je sveti znak spasa oko svih zaredio.

Pater se zamisli nešto, Nievetta zaori:

— Kakova? to je lasno: smrt pukovniku.

— Ali tko će mu ju zadati, čiji će mač udariti u prsa njegova?

— On je moja imovina, grozno viknu Alfonso: on je meni skrivio, pravedno je, da od mene pogine.

— Nije, nije, viknu jedan od mladića hidalg Manuel di Cavallero, on je prvi štovatelj Nievette, on bi joj hotio kano vjenčani dar, kano podpuni ljubavi zalog donieti glavu najljućega njezina neprijatelja, ter reče:

— Pukovnik je kano tebe, Alfonse, tako i sve nas jednako uvriedio. Nije li on vodja Franceza u ovom gradu, ništitelj naših prava, naših običaja? Njegova krv svim nam pripada, a kad do nje stoji udes bitke, uvidit ćeš, da ju mora proliti onaj, komu je ruka jur doziela, srdce i oko jako dobom: meni je dvadeset i pet godina.

— Oh! zastenja diete-starac, smota se u klupko, trgnu svoju špadu — dakle što ti je

dvadeset i pet godina, što ti brk viri ponad ustnicom, nevjeruješ sedamnaestgodišnjemu dječaku, neuzdaješ se u njegovu ruku i srdce? Oh, varaš se Don Miguello! Izvadi sablju, s mjesta ćeš se obsvjedočiti.

Hidalg se na poziv postavi, već su se imali ogledati, kad jih Pater suzdrži:

— Boga vam, mahnitci, zar tako, u ovom odlučnom času, u ovu uru, mjesto neprijateljsku svoju krv prolievati? Stanite, ili da ste prokleti...

Nievetta doda:

— Da, Pater ima pravo, ne da svoju, već da neprijateljsku krv prolijete, čuvajte oružje: umirite se, Don Miguello, pukovnik Alfonsu pripada.

— Nije, nije, vikahu mladići brnćeći bodeži, on nepripada jednomu već svim Španjolcem; pukovnik je jedan od najljućih naših neprijatelja, ljubimac njihova gospodara: zadat mu smrtni udarac to znači probiti srdce vladaru Gallâ, antikrstu, krivovjercu, poganinu!

Pater šuti mrko, al mu iznenada neka spasonosna misao razvedri čelo — viknu:

— Čemu se prepirati, čemu vrieme gubiti badava, bog neka rieši tu razpru.

— Dobro, dobro, bog neka rieši!

Pater pograbi što brže tabak papira, bodežem ga razreže na komade, komada je toliko, koliko i mladića, jedan probi krozimice, baci sve u krilo suroga habita, i reče:

— Tko probiti komad izvadi, on će razdrti prsa pukovniku, on će i grofici Kordovskoj zadati smrtni udarac.

— Grofici Kordovskoj! zastenja diete.

— Jest, ili zar nije pravo? Tà prisegli smo smrt svim Francezom: njihove žene to su Francezkinje, njihova djeca Francezi, otci i prijatelji i to su naši neprijatelji, Francezi.

Don Alfonso problieđi, pozornim ga okom mjeri Nievetta, skup viče:

— Pravo ima otac Jakobo, prijatelji Franceza to su naši neprijatelji, Francezi, i Don Ramoz Silva di Medina Sidonia podkralj, i Don Antonio d' Almodovar ravnatelj redarstva, i grof di Santa Fè plazivac Godojev, i njegova kći, zaručnica neprijateljeva, svi treba i moraju da poginu.

I silovito se skidaju, guraju, da što prije izvuku komad papira patru iz habita, ovaj viknu:

— Sennoro Alfonso, zar ćete vi biti posliednji?

Mladić utopi ruku kroz malen otvor fratrova krila, primi papirčić, izvadi — zadrhta: bodežem probiti.

— Sretnik! viknu skup i za nekoliko časova poslje podužega dogovora izadjoše iz sobe. Donna Nievetta ostade s bratom.

— Ti drhćeš, Alfonso?

— Ja? Nije već još nešto! Nedrhćem.

— Blied si, promienjen, bojiš se...

Mjesto odgovora pokri diete ugrijano čelo svojima rukama, zastenja muklo.

— Nećeš li, nesmiješ li ju ubiti?

— Dà, nemogu, nesmijem, još ju ljubim...

— Ljubiš, čovječe! pak nevjernici nesmiješ smrti zadati? Zar nisi ti Španjolac, moj brat, potomak Maura, Guevra posliednji ogranak?..

— Nievetto...

— A ja mu obećah, danas, prije dvie ure tekar oholomu Poljaku, obećah mu osvetu u tvoje ime, za tebe i za nju: ja Maurka, ja Španjolka molila sam jih za pomilovanje, za milosrdje! Ah jao tebi!

— Nievetto, smiluj se!

— Posliednji od roda Guevra, od nekadanjih gospodara ovoga kraja, od posjednika prostranih dobara, vitežkoga plemena posliednji potomak i plašivica, pa taj da je moj brat? O to nije moj brat!

— Ja da sam plašivica, zastenja diete, ja da nisam tvoj brat? — suzu utre s oka, uzdrhta tielom, izpravi se ponosno: ja da sam plašljivica, Nievetto?

— Kad nećeš da je ubiješ!

— Jest, istina, neću, muklo odgovori padajuć na stolicu: to nemože biti, nisam kadar, nikad neću biti kadar. Ah, ona je tako dobra, angjeo; ona je mene, ona je i tebe nekoč toliko ljubila. Sjeti se Puebla san Jaga, tà ondje smo preživili sve liepe godine djetinstva, zvala me je bratom, tebe sestrom; danas, to je drugo, ali ona nije tomu kriva; oni: otac, rodjaci pokvarili su liepo joj srdce i dušu, angjela su pretvorili u vraga; ali ona će se opet dozvati, sjetit će se staroga sjaja, staroga blieska, ona će biti opet dobra kano nekoč, kano nekoč će me ljubiti...

— Ljubiti? Ona? Sjeti se one noći, čudne i smješne noći tvoga polazka, nije li te zvala zločincem, sam si to kazivao, prisizala je, da te neljubi, nikad ljubit neće, pače djetetom te je i plašivicom okrstila; a i on, pukovnik smio je te liepe rieči meni sestri tvojoj u obraz baciti, rugat se njimi, huljiti. Pa ti nećeš da se osvetiš, nećeš da drznikom smrt u lice brižgneš, krvi njihove nežedniš? Ah pravo su govorili, ti si slabo diete, podli komar, koga svaka ruka stare; ti nisi moj brat, nisi Guevra. Vrati oružje, ono nedolikuje tvojoj ruci.

I silovito, iznenada trgnu bratu iz ruke mali ognjeviti bodež, reče porugljivo, žurno, strastno:

— Ne tebi, već meni on pripada, danas sam samo ja jedina Guevranka, ja dovršujem znameniti jim rod, a ne ti.

Diete zadrhta u cielom tielu — oko se zali krvlju; sdvojnost, gnjev uzruja mu prsa: uhvati ruku sestrinu, iztrgnu oružje i viknu:

— Ah, ja da nisam Guevra! Ja da sam diete! On me prozva plašivicom, ona njega ljubi, a neljubi mene, nikad ljubiti neće, ženo, što si rekla? Lažeš!

Divlji posmjeh obleti usta Španjolca, ali šućaše.

Diete pograbi joj ruku i uze kričati u pomamnoj sdvojnosti.

— Neljubi me, nikad ljubiti neće, ženo ti to kazuješ, onu noć u pamet uvadjaš, plašivicom me zoveš, rugaš se, paraš, mučiš, ti već nisi moja sestra, drhći...

Dignu bodež, kano da bi ga htio sestri u prsa utopiti. Španjolka niti uzdrhta, niti uzmaknu, samo reče jakim glasom:

— Da, ubij me, ubij onu, koja ti je majka, angjeo čuvar, Madonna, a čuvaj, spasuj bludnicu, koja je prekršila svoje prisege, koja ti baca mraz u obraz...

Uze se smijati. Strašan bijaše to smieh!

Diete spusti bodež, nekoliko puta proleti sobu na okolo, kano da hoće silnim kretanjem da umiri uzrujanu krv, i umiri ju sbilja, jer kad se je opet pred sestrom ustavio, oko nije više bilo kano prije plamno, a i glas je bio nešto mirniji.

— Za boga! što da učinim, Nievetto?

— Prisegao si, da ćeš njihovu krv proliti.

— Dà, ali čiju prije?

— Njenu!...

— Njenu? Nije moguće, on prvi pogini!

— Poznam te, milosrdje, pomama starih ćućenja, sve će to opet stupiti u srdce, omehčat ga.

— Ne, nikad...

— A povrh toga, pamti, njena smrt to je dvostruka smrt, dvostruka propast za njega...

Ura u taj čas izbi muklo, turobno jedanaest sati. Dom Jakobo udje.

— Svatbena se družba žuri jur u crkvu.

— Alfonso!

— Nievetto, neimam snage!

Štropot kočija, tutanj konjskih kopita, vika svjetine začu se iz ulice, zatim bučni uzklik od hiljade grla: viva, viva!

— To su oni, to je ona, sretna, vesela, a ljubi te, nije li istina, tako kažeš, a s drugim hiti pred oltar. Alfonso!

Debele kaplje probiju bliedo čelo djeteta, skoči k prozoru, pogleda kroz rebrenice, i odskoči s mjesta, kano da je ružnomu komu gadu, angjelu smrti, ništa, napastniku, sotoni oko u oko pogledno...

— Što je to ondje?

— Ona s njim zajedno, smiju se, ruke si stišću!

— Dakle?

— O sada, sad se neću kolebati, nju prvu! — zaberući bodežem, htjede izaći; ruku mu prihvati Španjolka, u oku očevidna pomama, divlja neka misao, reče:

— Uzbunjen si, oko ti je biesno, ravnatelj će redarstva opaziti, počekaj malko. Ohladi se čašom vode...

— Dobro, istina, krv me duši, peče, kano raztaljeno olovo teče po žilah, spalit će me, prije nego li dodje vrieme: žednim, dobro, daj vode...

Španjolka skoči brzo, u kristalnu čašu natoči vode iz ogromne srebrne posude, što je stajala u kutu od sobe, zatim iz male hebanove škatuljice izvadi neki tamni prašak, uspe ga u jasnu tekućinu, promješa i jedan i dva puta, i pruži bratu.

Izprazni on do dna čašu, strese se: kako je ta voda studena, netečna, reče i izleti iz sobe.

Dom Jakobo utopi svoje budne ognjevite oči u oko Španjolke, i zapita:

— Kakov je to bio prašak, Sennoro?

— Driemak!

— Ubili ste ga, takovu dozu...

— Dva će sata ipak živjeti, to je dosta, a kroz to će vrieme otrov djelovati, buniti krv: razumijete li me, otče?

— Oh! zamrmlja otac, ter pridignu i nehotice čislo, kano da hoće moliti...

(Konac sliedi).

POUKA.

Dr. Ljudevit Gaj.

Gaja neima više! Ovaj se glas u brzo razletio na sve strane, u tudjinstvo, po miloj nam domovini, gdje su duhovi više osupnuti nenadanom brzinom njegove smrti, nego li potreseni gorkom žalosti. Jer tjelesno je umro Gaj 20. travnja 1872. godine, duševno je davno prestao živiti; za obitelj svoju umro je ljetos, za narod je dugo već mrtav. Kao trudan od prevelika poslovanja, kao izmučen velikim uspjehom svoga rada, polomio je koplje svoje žive besjede, utrnuo svieću snovanja svoga, izašo iz radionice, gdje je bio prvi i najbolji, pa se u mirnu ložnicu obiteljskoga života odmarati sjeo. Mnogo je radio, učinio mnogo. Hvala budi bezkrajnoj plodnosti duha, s koje ostaje i djeluje svaka dobra misao, radi i stvara, kad je već prestao raditi onaj, koji ju je zamislio. Zato slava budi Gaju i za onaj liepi uspjeh, što ga je dobio i dobiva borbom uznojeni narodni duh poslje godine 1850., poslje Gajeva odlazka s narodnoga borilišta!

Hoćemo da u kratko opišemo Gajev i život i djelovanje, a možemo biti pravedni, kao što smo ponosni, jer smo ga imali.

Prepiru se ljudi o tom, da li čovjek stvara vrieme, ili vrieme stvori čovjeka? Izključivo nestoji ni jedno ni drugo, jer veliki ljudi odgojenje svoje, način mišljenja i osjećanja, svoju glavu i srce dobivaju od vremena svoga, ali bistrim duhom opaze pred sobom po koji tračak drugoga, budućega vremena, pa ga navieste svojim suvremenikom, upravo kao

što čovjek stojeći na visoku vrhuncu prije opazi trakove radjajućega se sunca nego li onaj u dubokoj nizini. Takvi su ljudi proroci svojega doba, ali uzgojeni vremenom svojim. Potvrdjuje nam to i povjest civilizacije. Komu da pripišemo slavu obretnika diferencijalnoga računa, da li Newtonu ili Leibnicu? Oba su ga u isto vrieme obreli, kao što su dva spisatelja u isto vrieme svietu priobćili nauku o renti. Na jednu su istinu došli u isto vrieme oni, jer je već takvo bilo doba za znanost matematičku; a ovi, jer je narodna ekonomija dovedena bila na takov stupanj, da je naravan bio korak do novoga obreta. Pa da i nije bilo tih obretnikâ, istine njimi proglašene nebi ostale tajnom, samo što bi kašnje došle na sviet. Da je Luther živio za vrieme pape Grgura VII., ili bi bio drugačiji čovjek, ili nebi bio izveo vjerozakonskoga pokreta; a da Luthera nikada ni bilo nije, čovječanstvo bi doživilo vjerozakonski pokret ako ne u šestnajstom, a ono jamačno u sedamnajstom vieku. Kakva dakle zasluga ide velike muževe, reformatore svoga vremena? Jamačno ta, da su umjeli shvatiti svoje vrieme, da su prije velike mase naroda opazili novu dobu, pa eneržijom svoje volje, silom svoga uma i srca poveli brzo k napredku svoje suvremenike. Zahvalno ih potomstvo u zviezde kuje, a viečna im pravda mora dosuditi krunu, koja ide pobjeditelja.

I Gaj bijaše pobieditelj, i njega je rodilo i uzgojilo vrieme, u kom je bio jedan od najboljih radnikâ. Novo je vrieme težnjami svojimi na to išlo, da se narodi razvijati mogu na temelju svoga vlastitoga duha i jezika. Magjari su počeli njegovati svoj jezik i narivavati ga narodom, na koje su držali da imadu dobro pravo. Čehe i Slovake budili su Šafařik i Kollár, Slovence Vodnik, Srbe Mušicki, Obradović i Vuk Karadžić. Kod Hrvata se pojaviše Vitezović, biskup Vrhovac i župnik Toma Mikloušić. Htjeli su oni probuditi driemajući narod, htjeli su ulijati mu ljubav prema njegovoj narodnosti, podići mu narodnu književnost. To su bili vjestnici nove dobe, koja je silila duhove na domorodni rád, koja je nukala i poticala Vukotinovića, Pavla Stoosa, Stanka Vraza i druge upravo tako, kao što je na čelo narodnomu pokretu vodila Ljudevita Gaja, čovjeka toploga srca, silne volje, kriepke energije, najriečitijega, najsposobnijega, da bude narodnim vodjom.

Rodio se on god. 1809. u Krapini, u ovoj domovini Čeha, Leha i Meha, oko koje obliće uspomena, da je koljevkom naroda českoga, poljskoga i ruskoga. Učeći gimnaziju u Varaždinu, već se je u ranoj mladosti vježbao u pisanju, pa je hotio izdati knjižicu sadržavajuću poviest njegova rodnoga grada pod naslovom „Brevis descriptio loci Krapine“ (kratak opis grada Krapine), ali mu zagrebački cenzor zabrani, misleći, da se djak mora učiti a ne pisati knjige. Tu istu knjižicu prevedenu na njemački pod naslovom „Die Schlösser bei Krapina“ dozvoli mu izdati karlovački cenzor god. 1826. Vidi se, da je već za mladih njegovih ljeta živila mu u duši slutnja o velikoj zadaći njegovoj kao probuditelja književnosti; ujedno je dokazom, da se je rado bavio knjigom. Mudroslovne nauke svršio je u gradačkom i lipskom sveučilištu, gdje je postao doktorom filozofije. Pravoslovlje je pošao na sreću učiti u Peštu, na sreću, jer se je ovdje desio veliki pjesnik slavenstva, Ivan Kollár, s kojim je mogao razgovarati, snovati osnove o budućnosti svoga naroda, roniti duhom u davna vremena sile i slave slavenske. Sve jasnija mu postajaše misao o probudjenju hrvatskoga naroda, pa je i jasna sredstva odabirao: urediti pravopis, izdavati novine. U Budimu je izdao knjižicu „Kratka osnova hrvatsko-slavonskoga pravopisanja“. Kriepila ga je ljubav prema rodu i nada u njegovu budućnost, te je g. 1833. kliknuo: „Još Hrvatska nij' propala“, koji se uzklik blagosovno razliegao po domovini, a mi ga s istim uvjerenjem i oduševljenjem još i danas proiznosimo.

Nije bilo lako izdati novine, jer Magjari nisu trpili, da Hrvati počmu živiti svojim narodnim životom. Odvažni Gaj ode u Beč od kralja tražiti pravdu; a kralj Franjo misleći, zašto se nebi i Hrvatom dopustilo pisati u svom jeziku i izdavati novine, dozvoli Gaju ovo poduzeće. Jedna potežkoća bijaše svladana, al ih je ostalo još više. Prije svega: kojim nariečjem da se piše? Da li nariečjem onih Hrvata, u kojih sredini je novi list izlaziti imao, nariečjem kajkavskim? Da li onim, kojim govori većina ne samo Hrvata, nego u obće Jugoslavenâ, štokavskim, no koji je pomučan za kajkavce? Mudro je Gaj umio kajkavce uvesti u jezik večine, pišuć izprva kajkavski, no kašnje započev štokavski. God. 1835. izadju „horvatske novine“ s prilogom „Danica horvatska“, no već sliedeće godine promieni se naslov u „narodne ilirske novine“. Ovo je obćenito ime ilirsko uzeo Gaj zato, da sva plemena jugoslavenska spoji u jednom cilju: ta brez sloge, onako pociepana plemena, nemaju se sretnoj budućnosti nadati. Narod je prihvaćao predloge Gajeve, i oko njega se saberu najumnije mlade sile naše domovine, kao što su: Stoos, Vraz, Mihanović, Mažuranić, Kukuljević itd. Slovenci pozdraviše Gajev pravopis, ilirsko ime, počmu se približivati Hrvatom u jeziku, u mišljenju, u naziranju zajedničkoga cilja, ter i dan danas ljubezna sloga kriepi i Slovence i Hrvate. U Gajevih se je listovih budio narod na slogu, na čuvanje narodnosti. Misli u njih izrečene primale su se srdaca i plodonosne bile; budile su književnost i političku narodnu sviest.

Prema dvojakoj struji našega pokreta: književnoj i političkoj bijaše i nastojanje rodoljuba. Što je bilo umnijih glava, dale su se na književnost a ujedno su radile u smjeru političkom. Gaj nebijaše književnik od zanata, na kojem polju nemože se on mjeriti s proslavljenimi muževi tadašnje književnosti. Osim one dvie spomenute knjižice, nekoliko pjesama, valjda i nekoliko članaka nije gotovo ništa napisao. Kad su ga napastovati stali, napisa „Dogodovštinu Ilirije“, ali neizdade na sviet van nekoliko izvadaka u „Danici ilirskoj“. No on ni nije bio za pisanje, već za širenje ideâ živom riečju. Zanosio je svojim govorom u mjestu sukromnu i u javnosti; rieč mu je bila važna, a znao je liepo govoriti hrvatski, latinski i njemački. „Njegova milokrvnost, njegov mili divan, poetičnost i opet razgovietnost besjede, idealnost pomisli uporavljenih realnim odnošajem, vruće branjenje svoga mnienja bez žestine i strasti, oštroumno, pobijanje prigovora bez uvriede i napadanja, k tomu njegovo sokolovo oko, ljubko lice, zvonki glas — sve je to, rek bi, očaralo slušaoca“, tako kaže o njem vjerodostojni svjedok B. Šulek. Gaj nije toliko spisatelj koliko govornik. Na ulici, u kasinih, u županijskih skupštinah, gdje je bilo polje za borbu, trebalo je ljudi odvažnih, razplamćenih, a takve je moći odgojiti najbolje živom rieči. Gajev se upliv po svuda poznao, to ga je diglo na visinu najvažnijega čovjeka u Hrvatskoj, bez koga nije mogo biti ni prvi narodni sabor god. 1848. ni zastupanje Hrvata na ugarskom saboru.

Netreba obširnije ni razlagati, da se je borba vodila proti magjarštini, koja nas je poplaviti htjela. Mnienje magjarsko najbolje je izrazio Košut riečmi: „neima Hrvatske!“ koje su rieči morale hrvatski narod uvriediti, strahom napuniti, potaknuti na čuvanje prava i slobode hrvatske. Liepo je god. 1840. Magjarom odgovorio Gaj, kad je rekao: „Magjari su otok plivajući u velikom slavenskom oceanu; nit sam ja toga oceana stvorio, nit sam ga uzburkao: okanite se i vi, gospodo, da vam nebi valovi povrh glave narasli i otok poplavili.“ Oblaci, što su se toliko godina sabirali i punili munjinom strasti, razpuknu se u godinu 1848., za koju se je pobrinuo Gaj, preporučiv za bana hrvatskoga Josipa Jelačića, čovjeka plemenitoga i dobroga vojnika. Stupiv ban Jelačić na pozorište dogadjajâ, trgnuv sablju na obranu narodnih pravâ, prestade djelovanje Ljudevita Gaja. Ni govor, ni pismo nevriedi, gdje se sablje krše.

Od to doba nastaju drugi odnošaji. Ime ilirsko malo po malo prestaje oduševljavati ljude, i književnost uzme ozbiljniji pravac, al pod drugim imenom. Borbu proti magjarštini prekinu absolutizam, a kad je osvitkom ustava opet započela — eto novih ljudi, novih pobornika.

Nastali su drugi odnošaji, al su na štetu naroda smotali u svoje virove našega Gaja, komu je pošlo za rukom riešiti pitanje glede narodnosti, glede književnosti, no političku borbu proti magjarizmu nije mogao nastaviti ni voditi, a nije mu sudjeno bilo ni viditi završetak njezin. Historija će na pravednu svoju vagu metnuti Gajeve zasluge i griehe; mi, suvremenici njegovi, ugledajmo se u njegove krieposti, nesliedimo zabluda njegovih — toliko na njegovu uspomenu. Završujemo riečmi Dra. Bogoslava Šuleka, koji veli: „Tko za 62 godine svoga vjekovanja nije nikad popuznuo na sklizkoj stazi života, neka se baci kamenom na mrtvačku škrinju sad u grob spuštenu: ja na nju mećem grudicu zemlje i dovikujem pokojniku iz dna srca: laka ti zemljica!“ *I. Z.*

Ob uzgoju cvieća.

Napisao P. Krempler.

(Konac.)

A. **Nauk o pomnoživanju bilja korjenjem.**

Ovaj način pomnoživanja ima ponajmanje potežkoća, te se i najčešće rabi, jer se ovako sve dugovječno bilje, grmlje i drveće razploditi može.

Korjenje se sastavom dieli u
a) mesnato i napolak drvenasto i
b) drvenasto (posvema drvenasto).

Na a) Mesnato i napolak drvenasto dieli se u takovo,
1. koje se gomoljasto razprostire, ili
2. koje ovjesno iz jednoga mjesta u zemlju prodire.
3. koje se razo u mnogih ograncih pod površinom zemlje razprostire. Ova razlikost oblika i položaja zahtieva takodjer razlikost postupanja.

1. Gomoljasto korienje ima po cieloj svojoj površini oka, koja su ujedno klica. Ako dakle ovakav korjen u toliko dielova razstaviš, koliko oka posjeduje, te je usadiš, dobiti ćeš isto toliko savršenih biljka.

2. Ako se pako samo na jednoj strani površine oka nalaze, razreže se uzduž isto tako u toliko dielova, koliko oka ima, ovi se dielovi usade, te ćeš isto tako toliko biljka sasvim sličnih razplodnici dobiti.

Pomnoživajuć na taj način cvieće, pazi na sliedeća pravila:

α) Svagda ti netreba cielu bilinu iz zemlje izvaditi, već je dovoljno, da zemlju s jedne strane odgrneš. β) Pazi što većma, da biljku razplodnicu neraniš. γ) Ako nećeš, da djecom ujedno i mater neizgubiš, postupaj na taj način samo s cviećem sasvim kriepka korjenja. δ) Nikad nemoj taj posao oštrim orudjem, već uviek prsti obavljati.

Nesmatram si za nuždno, da ovdje uzrok tomu navedem.

Vrieme, kad se ovo djelo preduzeti može, jest: kad je stabaljce u mezgri. Imamo li se tople zime nadati, onda je za taj posao najzgodnija jesen, jer će uslied toga u proljeće korjenčić na svome mjestu već kao udomljen biti, te može odmah sve sile razvoju stabaljca, grmića itd. posvetiti. Najbolje ćemo ovim poslom uspjeti, ako takovo oko u suho, lahko i toplo zemljište usadimo i ako ga uzdržavamo u što više jednakoj temperaturi i vlagi.

3. Još je laglji posao s cviećem korjenja treće vrsti. Ovakovo korjenje ima gotovo posvuda kolienca ili barma sad na ovom, sad na onom mjestu čvor. Ovakova su kolienca sastanište tvarajućega soka, te su stoga najsposobnija razvoju oka i korjenčića. Pošto smo dakle, dobro pazeći, da koru nigdje neranimo, takav korjen odkrili, razreže se u toliko dielova, koliko čvorova ima. U tu svrhu uzima se ipak onaj korjen, koj najpliće stoji, te se njegovi dielovi u dobru i lahku zemlju usade. U dobroj, vrlo rahloj i pognojenoj zemlji načine se ne više od šest palaca, a niti manje od dva palca duboki jarci, te se svaki dio napose čvorom odozgora koso usadi, te zemljom pokrije. Za kratko će se vrieme razviti na doljnoj strani sitni korjenčići, odkle će i gornja oka hranu crpiti. Na taj ćeš način dobiti sasvim nove biline. Da ti posao sjegurno uspije, potrebna je što većma sveudiljna jednaka toplina i vlaga. Nježno inostrano bilje zahtieva često povrh toga podvostručen trud, te je takodjer potrebno, da se vanjski zrak i svjetlost tmastimi staklenimi zvonovi tako dugo umjeri, dok se korjenje valjano nerazvije.

Na b.

Što se umnoživanja bilina s a s v i m d r v e n i m k o r j e n o m tiče, može se i ovo na više, navedenim sličnih, načina postići, i to:

1. Uporabom istih kao kalama i ciepka, ili obratno kao podloga za kalame.

Ovaj se način upotrebljiva osobito u slučaju, ako nam hoće koja skupocjena ili osobito mila bilina, slučajno ranjena, poginuti. Obično je u takovom slučaju barma korjen zdrav, te ćemo ovakove mile biline ponajčešće od propasti sačuvati, ako korjenje oprezno odkrijemo, te kao kalame upotriebimo, uciepivši je na srodno stabaljce.

Na isti se način može korjen na korjen ukalamiti, ali se u tom slučaju mora uviek najgornji dio korjenja upotrebiti, te ga valja, dok se sasvim neprime, štititi od zraka i svjetla. — Pod ovom točkom navedeno valja osobito kod svih vrsti ruže.

Jedan od n a j l a g l j i h n a č i n a u m n o ž i v a n j a bilina najdalje jest

2. U p o r a b a b i l j a k a o s a d j e n i c a. U tu se svrhu odreže grančica čim bliže stabaljcu uzduž, usadi se u grastu ili u valjano priredjenu gredicu tako, da je samo jedno oko i to u dubljini od najviše 1 i pol do 2 palca vani. Sada se pokrije zvoncem ili čašom, da se zakloni od zraka i svjetla, i da je uviek u jednakoj toplini i vlazi.

3. I p o v a l j e n i c a m i (grebenicami) možemo korjenje proizvesti. Pošto smo naime od jednoga diela u tu svrhu odredjena korjena zemlju odstranili, sapinjemo ga koncem ili žicom, ili ga urežemo ili mu komadić kore oljuštimo, da se time ondje čvor načini, te nam valja opet sve zemljom sasvim na rahlo pokriti. Kako već rekoh, ovakovi su čvorovi osobito prikladni, da se ondje oka i pupoljci razviju, te se nećemo u tom slučaju prevariti, jer će doskora korjenje pustiti.

Proraste li na istom mjestu više mladica, izaberimo najljepšu i najjaču. Ovu pjestujmo pak ćemo liepo stabaljce uzgojiti. Upotrebljuje se osobito u hudike itd.

To je ponajglavnije, što sam o korjenju kano sredstvu, kojim se biline pomnožiti mogu, reći imao. A sad prelazim k u m n o ž e n j u s t a b l j i c o m, g r a n č i c a m i i l i š ć e m.

Izkustvo nas uči, da je u korjenju, bilo nerazdieljeno ili u pojedinih dielovih, čudnovata životna moć, nagon, koj se neda tako lasno udušiti, već sveudilj nastoji na sve strane lišće i cvieće razviti, i time svoju vrst razploditi. Ne manje pako imaju i oni dielovi biline, koji tekar iz korjena prorastoše, stabljica svojimi grančicami, istu kriepost, (Kraft), isti nevjerojatni nagon života, samo što se ovdje, spojeni protivećimi se zapriekami, gledaocu tim čudnovatije predstavljaju.

Odsjecimo u proljeću stablu sve sa neizbrojnimi pupoljci i oči obasute grane, neostavimo mu ništa do gola stabla, pak uništimo i na njem ma svako i sliednje oko, koje samo opaziti možemo: upravo će se ondje, gdje smo najmanje slutili, iz kore pojaviti čvorčić, koj će prorasti u oko, list i kriepku plodonosnu granu. To isto se može po volji ponavljati i uviek će nam se isti divni prizor predstaviti.

Izkopaj u jesen maleno stabaljce, okreni ga, usadi krošnju, a korjenje digni u vis: jesi li izabrala za taj posao primjerno tlo, pak služi li prikladno vrieme, te je inače stabaljce zdravo: viditi ćeš, kako će svrži i grančice korjenje pustiti, negdašnje pako korjenje prolistati, procvasti i roditi.

Jesi li to izkusila, neće te sliedeće, što je prijašnjemu na vlas kao jaje jajetu nalično, iznenaditi.

Zarežeš li umjereno i vješto koru i pod njom ležeći dio grančice kojega stabaljca, ujedanput će se na onom mjestu u neobičnu mnoštvu hranjiv sok sakupiti. Ovdje će se

načiniti čvorčić, na kojem ćeš već povećalom naći malene točke, iz kojih će se korjenčići razviti, te samo čekaju, dok do njih plodna zemlja prispije, da i prostu oku vidljive postanu, i poslje, kako je onaj dio od ostale grane razstavljen, novo, samostalno biće hrane i uzdržavaju.

Lasno ćeš uviditi, da su ova opažanja i izkustva odmah na korist uzgoja bilja upotrebili, pak i mi ćemo isto uporabiti za

B. Nauk o razplodjivanju i množenju bilja grančicami, lišćem i svakim drugim dielom, u kôm se tvarajućega soka nalazi.

Na taj se dakle način mogu pomnožiti takodjer sve vrsti dugovječna i drvenasta bilja; taj je pako posao uviek tim laglji, čim je mesnatija i mekanija staničevina. Suha i krhka staničevina dobru uspjehu najviše zaprieka stavlja.

Cieli postupak sastoji se u sliedećem: Odreže se od drveta, grma ili druge biljke, kraća ili dulja grančica, usadi se (od toga sadjenica) u zemlju, podpomaže se napor naravi pomnjivim uzgojem, te se izčekuje, dok se korjenje razvije, te se prime. — Često će ovakova sadjenica, dok se životnom snagom razvijati započne, i godinu dana u zemlji stajati.

Kad je primjeren stupanj topline životnu snagu u toj grančici iz nova probudio, usisaju rupice (pori) kore i lišća razvijajući se iz vlažne pognojene zemlje ugljični plin, koj se u cievčicah usadjenice u životan sok razvija. Isti se pako sada spoji s onim sokom, što ga je već našao. Neprestanim doticanjem sakuplja se u izobilju i preko mjere, ova pako prekomjernost se nastoji i izvana razprostraniti, te tako obskrbljuje po svojoj naravi oka, pupoljke i grančice ili korjenje.

Kaplja tvarajućega soka prodire kroz koru, povećava se malo po malo, sgusne se, zatim se premrieži tananom, najprije crvenkastom, poslje zelenom na tanko vlasastom kožicom i pošto se ova razpukne, vidi se podpuno oko, iz kojega kasnije korjenje raste. Odavle vidimo, kolike sile takovoj grančici treba, da to izvesti uzmogne. A da to laglje uzmogne, moramo joj u pomoć priskočiti ovako:

Pravila kod sadjenja sadjenica u obće.

1. Neobhodno je potrebno, da usadimo sadjenicu u zemlju, u kakovoj razplodnica od naravi najbolje raste; zatim mora zemlja sposobna biti, da uzmogne čim više ugljična plina kao najbolju hranu bilja izvesti; stoga se mora zemlja lahkim životinjskim i biljevnim gnojem pognojiti.

2. Obično zahtieva takova sadjenica veću toplinu od razplodnice; jer toplina potiče u sadjenici životne sile s nova i uzdržaje ih. Nu ni to jošte zadosta nije.

3. Toplina i potrebna vlaga mora da bude uviek jednaka, da se narav ničim u svom tegobnom poslu neprieči, i da joj se djelo neobustavlja.

4. Znamo, da sadjenica malo ne svu hranu, dok korjenje razvija, jedino iz zraka dobiva; nevalja dakle sadjenici, ma iz kojega mu drago uzroka, ako lišće ima, pododrezati ga, jer je ovo glavno orudje, kojim si hranu iz zraka privlači, s druge strane moramo pare ili plinove razvijajuće se iz tla usriedotočiti i spojiti (koncentrirati) i zajedno izparivanje bilja priečiti. To ćemo postići kod sadjenica u vrtu u zemlju usadjenih pokrivanjem slamom, a u graste usadjenih pokrivanjem čašom ili staklenim zvonom.

Ovih pravila moramo se točno držati, hoćemo li da nam djelo dobro za rukom podje; dá, istu svjetlost moramo ponešto ukloniti, da ugljičnu kiselinu prebrzo nerazstavlja, što ćemo staklenom čašom ili zvonom iz nutra izbrušenim postići.

Najveću pomnju zahtieva inostrano cvieće, osobito, koje se u postavah goji. Nu time, budući svakojake pripreme zahtieva, nećemo se ovdje baviti, jer sam uvjeren, da se time krasne cvietarice i onako nebi htjele poslužiti, ovo je samo za vrtljare od zanata, kojim pako ovi redci namjenjeni nisu.

Isto tako je naravoslovaca i phisiologa pokusivati lišćem i cvietnimi bodljicami i svakim inim udom, u kome se tvarajućega soka nalazi, bilje umnoživati. Zato ću o tom samo nešto na kratko spomenuti.

Kô što kod sadjenica, tako valja i pri lišću, da je ono najprikladnije za umnoživanje, koje je mesnatije. I ovo se mora u sasvim lahku i gnojnu zemlju do preko polovine usaditi. Toplina, u kojoj se goji, mora razmjerno mnogo veća biti, te se od njega mora malo ne sasvim upliv zraka i svjetla ukloniti, i u sveudiljnoj, što više moguće jednakoj vlagi i toplini biti, riečju: ovakovo umnoživanje zahtieva najveću pomnju i trud, ako hoćemo da poslom uspijemo.

Jesi li sve točno obavila, pak služe li tvomu poslu povoljne okolnosti, opaziti ćeš, da list na neki način u gnjilost prelazi, da se neposredno na tlu kapljica tvarajućega soka ukaže, ovaj se povećava, sitni se, korjenčići pojavljuju, rastu u zemlju, te se napokon oka i lišće razvijaju.

Ovaj je način najprikladniji za umnoživanje skupocjena cvieća, od kojega morda samo jedan jedincati posjedujemo. Ali ovaj je posao veoma skup, zato se njim samo umjetnici vrtljari služe, mi ćemo se pako toga kaniti.

Stoga prelazim radje na uporabu stavljenih pravila na pojedine slučaje i to umnoživajuć naše domaće vrtno i grasteno cvieće.

Najlaglji je postupak domaćim cviećem, koje se rado prima, te ga možemo za razliku od postupka nježnijim cviećem nazvati

sadjenice u nezatvorenu zraku.

Razni u tom poslu načini mogu se u tri glavna razreda razdieliti:

1. U razred rado se primajućega drveća i grmlja, kao što su n. pr. vrbe, jablani, jergovani itd.

2. U razred težko se primajućega drveća i grmlja, kao što n. pr. nerod (akacija) i slično suho i krhko drveće.

3. U taj razred spada sve ostalo, što ni u prvi ni u drugi razred nespada, kao što su malo ne sva naša drveća i grmlje.

Na 1. a) U taj razred spadajuće drveće n. pr. strmogled, jablani itd. gotovo držim za suvišno opisivinja, jer je već od vajkada malenu i veliku poznato. — Od u taj red spadajućega drveća odkine se uzduž stabla grana, utakne se u dobru zemlju, te se češće zalieva, pak će se primiti. Za taj posao najprikladnije je vrieme proljeće prije nego li drvo prolista.

Na 1. b) Penjalice se uspjehom na sliedeći način pomnoživaju:

U mjesecih prosincu do veljače i dalje, odrežu se ujedno sa komadićem stara drveta lozice, čim jače tim bolje, te se sahrane u sjenu, gdje će ostati, dok se više zime bojati neimamo. Sada se u dobro priredjenu gnojnu tlu načine jarci, ovamo se usade ove lozice, te se pokriju zemljom i odrežu na 3 do 4 oka. Sveudiljna jednaka vlaga vrlo pospješuje posao.

Na 2. Bagreni i slične biline tvrdim, krhkim drvetom umnoživaju se na poseban način. Kako već pri umnoživanju bilina puzajućega korjenja spomenuh, tako se i ovdje u lipnju sapinjanjem željeznom žicom, urezivanjem ili od grane komadić kore oljušteć zadobije na grani čvor ili nabreknut prstenak. Dojdućega se proljeća grančica pod ovim mjestom odreže, te postupa nadalje kao što sliedi:

3. Težji postupak, koj u svojoj porabi najširje polje ima i kojim se svako naše drvo i grmlje, budi u cvietnjak, budi u voćnjak, budi u šumu spadajuće umnožiti dade, jest sliedeći:

Prije svega izabere se za taj posao mjesto, koje je i od bure i sunčane žege zaklonjeno. Najbolji mu je položaj prema jutru i večeri. Tlo pako mora, da je suho i u jeseni pognojeno.

U vremenu od mjeseca prosinca do veljače odrežu se ujedno sa nešto stara drveta kriepki, liepi lietorasti, ovim se opet odrežu pobočne grančice, ako jih imaju, te se sahrane do dalnje porabe u pjesak na hladnu mjestu. Čim u proljeće vrieme dopusti, obraditi ćeš za to opredieljeno zemljište jošte jedanput, te ćeš priredjene lozice, čim u svibnju toplije vrieme nastane, usaditi. Sada se svaka pojedina sadjenica pod koliencem na staru drvu gladko prireže, utakne pomoći sadnika u zemlju u primjerenoj duljini tako, da samo dva do tri oka van vire, pokrije se sve zajedno slamom te se uzdržaje u sveudiljnoj jednakoj vlagi, što u sušnu vremenu zalievanjem biva.

Čim se prihvate i rasti počmu, odstrani se slama, te se s njimi postupa kano sa stabljicami u sjemeništu.

Glasoviti Agricola preporuča, neka se tako duga grančica odreže i to čim bliže pri staru drvu u koso, da se može u polukrug saviti. Oba kraja te grančice sveži koncem, da u polukrugu ostanu, umoči obadva kraja u topao vosak, te tako usadi grančicu a poslje postupaj s njom kao što je gori rečeno. No da grančici, vežuć ju koncem, koru neraniš, omotaj ju prije papirom ili krpicom, a preko nje konac veži. Kako se rečeni vosak pravi, kazat ću ti na posljedku.

Nježno cvieće, koje kod nas zimi na zraku i pod vedrim nebom uzdurati nemože, zahtieva posebno postupanje, koje ćemo nazvati

Sadjenicami pod staklom.

Sve biline, koje u postavah ili sobah gojimo, možemo dieliti u

1. zimzeleno drveće i grmlje, koje se zimi u tople prostorije prenesti mora, i

2. zeljeno bilje i grmiće.

Umnoživanje ovih vrlo je lahko, jer im je staničevina obično mekana i mesnata.

U tu svrhu najbolja je osobito lahka zemlja, u kojoj će se svako ovakovo cvieće brzo ukorjeniti, n. pr. pognojena zemlja s pašnika. Skini, da neraniš granu, jer bi inače gnjila, sve lišće, doklegod u zemlju dodje. Da sadjenicu neraniš, ostavi na njoj od lista komadić petlje. Sad se umoči dolnji kraj u vosak, kojega ću na posljedku opisati, te se usadi u zemlju. Posuda se, u kojoj se nalazi, stavi u primjernu toplinu, te se, pošto si sve staklenim zvonom ili čašom pokrila, uzdržaje u sveudiljnoj jednakoj vlagi.

Na taj način može se svako i jednogodišnje cvieće najlaglje umnožiti.

Ovo su dakle razni načini umnoživanja bilina korjenjem i sadjenicami.

Sada pako da ti nešto kažem o povaljenicah, položnicah ili grebenicah.

Ovdje se radi o tom, da grančica jošte na razplodnici korjenje pusti, te da odrezana za se živiti može. Na taj se način svaka dugovječna bilina, služila ona na korist ili zabavu, umnožiti može, samo da je doba, u kojoj se prima, tako medju sobom različno, kao što i njihova narav.

Lasno je polagati nizke i gibke biline, kojim se grane do zemlje sagnuti mogu;

mučnije je to pako kod visokih, kojim grane k zemlji privesti nemožeš.

Od nižkih prigneš granu, od koje hoćeš da korjenje pusti, utakneš ju u zemlju i pritvrdiš. Pazi, da zemlja bude uviek vlažna.

Za visoke i krhke biline ima više načina. Kod onih, koje laglje korjenje puste, dovoljno je granu omotati vlažnom mašinom ili krpom ili zemljom u krpu umotanom i oko grane ovitom. Kod bilja, koje teže korjenje pušta, treba za to posude.

No budući podpuno uvjeren, da se nijedna od ovaj članak čitajućih krasnih cvietarica povećim drvećem za ures niti bavi, niti će se baviti, stoga dalje o tom govoriti neću, samo ću jošte spomenuti, kako i kada se položnice od nizka bilja, kad su korjenje pustile, odrezati smiju.

Položnica se od razplodnice nesmije prije odrezati, dok se god dobro neprime i dovoljno jako korjenje nepusti, pak i onda se nesmije na jedanput, već čim je bilje nježnije tim polaganije.

Pošto sam u obće naveo, kako se položnicami postupati mora, razmotrimo jošte načine, koji se od navedenih ponešto razlikuju.

Položnica ima dvie vrsti:

1. Položnice naravske i
2. Položnice umjetne.

Prve se diele opet u dvie vrsti, u

a) lozike, vrieže (Anläufer) i
b) izdanke (Schössling).

a) Obće poznate su lozike ili vrieže jagodnjaka, kupinje itd. Ove vrieže puzaju nad zemljom, kao što korjenje pod zemljom, te se obično na koliencih k zemlji prirastu. Kad se pako prirastu, mogu se pri koliencu, gdje su korjenje pustile, odrezati i presaditi, pak će samosvojno rasti.

b) Ni izdanci nisu nov pojav, te ili od sebe iz korjena dugovječna bilja rastu, ili se pako bilina umnoženja radi umjetno sili, da izdanke u većoj množini pusti.

U tom se slučaju izdanak u proljeće razi zemlje odreže, krn se pako zemljom pokrije. I naravski se i umjetni izdanci mogu obično već buduće godine izkopati i na odredjeno mjesto presaditi.

2. Umjetne položnice.

Najjednostavniji način umjetna polaganja je onaj, koj se u velikom rabi u vinogradarstvu. U proljeće izabereš najdulje i najljepše grančice umnožiti se imajuće biline, odreže se odanj sve lišće, ako ga već ima dotle, dok u zemlju doći ima, te se kraj nje izkopa razmjeran jarčić. U taj se jarčić položi grančica tako, da jedan i drugi kraj iznad zemlje stoji, pričvrsti se drvenom kukicom, te se pokrije dobro pognojenom zemljom. Sada se okrajak pridigne, prireže na 2 do 3 oka i priveže o štapčić.

Biline s veoma dugimi stabljicami povijušami, kao što je n. pr. kukavičnjak (Lonicera Caprifolium, Je länger je lieber) itd. mogu se obručasto ili zmijasto polagati. Kad se luci primu, odrežu se od razplodnice i razrežu medju sobom, te se na odredjena mjesta presade.

Umjetnije su položnice s kolienci, koje se navlastito pri klinčićih (karanfilih) upotrebljivaju.

Ponajprije se stabaljce prigne prema tlu, da se vidi, gdje će se luk zemlje doticati. Ovdje se, i to u klinčića uviek na koliencih, a kod drugoga bilja izpod oka, poprieko do dvie trećine stabaljca ureže, sad se nožićem krene gore, te se razkoli po jakosti $^1/_4$ do 1″ prama kraju. Kad je taj posao dovršen, prigne se u za to odredjen jarčić, te se kukicom pričvrsti. Nadalje se pjestuje, kao što je već rečeno.

Na isti se način umnoživa i drolje i grmlje, koje se po svojoj naravi težko prima. No u takovih mora se dublje zarezati i poprieko i uzduž prama kraju, a ovdje t. j. prema kraju i na više mjestih, da tim veoma mnogo tvarajućega soka doticati uzmogne.

Ili: probodni grančicu vrtljarskim nožem, te ju razkoli, a u razkol metni kamenčić.

Ili: odlušti pod okom ondje, gdje hoćeš da grančica korjenje pusti, komadić kore na okolo.

Isto t. j. da se tvarajući sok na jednom mjestu sakupi, postići ćeš sapinjanjem željeznom žicom. Omotaj na ime grančicu ondje, gdje hoćeš da se čvor načini, žicom, pak ju čvrsto sapni i sveži. — Grančice se grmićâ tanke kore na onom mjestu, gdje položnice odrezati kanimo, izgužvaju (izfrkaju, aufdrehen). Nu ovdje pazi da sočne cievčice neraztrgaš. Da pako ovako izgužvana stablica ili grančica negnije, usadi ju u veoma pješčanu zemlju, te ju početkom nezalievaj veoma.

Napokon, kadgod koje cvieće na jedan izmedju navedenih načina umnožiti misliš, razmisli valjano, kojim ćeš ovaj cilj najuspješnije postići i kojom promjenom (modifikacijom). Koj način i pri kojem se cvieću upotriebiti ima, naučiti će te marljivost, vježbanje i izkustvo. Ja ću se opet kod nekojega bilja na taj predmet vratiti, da ti čim više na ruku budem i posao olahkotim.

Nu obećao sam ti, liepa cvietarice, da ću ti kazati, kako se po Agrikoli preporučen vosak dogotavlja. Evo ovako:

Pomješa se 1 funta najbolje i najčišće smole (Jungfernpech) sa pol funte mletačkoga terpentina, ta se smjesa tako dugo na vatri drži ili opetovano užiže i gasi, dok se ulje neizpari, a smjesa se poslje ohlade lasno posuši. K tomu se primetne jedan četvrt funte voska i pol lota smirne ili mirhe (Myrrhen) i aloje.

Isti preporuča, da se za nježnije bilje uzme mjesto smole gummikopal.

Ovim se voskom svaka rana zamazati može, pak će doista zacieliti.

16. Kako i gdje može cvieće najbolje prezimiti?

Neima vrta, u kojem bi gotovo samo jednogodišnje cvieće raslo. O jednogodišnjem cvieću dakako da u tom članku govora biti nemože, jer se svake godine sije i svake godine opet ugine.

No svako naše dugovječno cvieće ili nesmije podnipošto preko zime u cvietnjaku ostati, ili smije ostati, al' se od zime štititi mora, a nekoje netreba ni toga. Oliš toga imamo cvieća u grastah, koje nećemo u vrtu ostaviti. Za to ću nauk o prezimovanju cvieća razdieliti u dvoje, te ću ti najprije saobćiti, kako i gdje se cvieće u vrtu od smrznuća obraniti može; drugo kako i gdje cvieće, koje u cvietnjaku ostati nesmije, prezimiti može.

Cvieće, što ga u cvietnjaku preko zime ostavljaš, može se na više načina od smrznuća sačuvati, no svi se načini u tom sastoje, da dotično cvieće nečim pokriješ, a to je glavno ove razprave.

Cvieće jedno je visoko, drugo nizko rastuće, a trećemu stabljike sasvim do korjena poginu, te iz njega do godine na novo raste. Cvieće ovisoko rastuće, u koj red osobito ruže spadaju, ili se prigne prema zemlji, ili ako se to učiniti nemože ili neće, ostaje u vis stojeće. U prvom se slučaju postupa s njim, kao nizko rastućim. U drugom se pako slučaju cielo stablo osobito krošnja, ako je plemenitija i nježnija od stabla, u šop odebelo umota, te se odozdo, u sredini i na vršku sveže, da se slama nerazpadne.

Nizko rastuće pokriva se. Pokriti se pako može po okolnostih ili mogućnosti ili svržjem iglenasta ili četinasta drveća, što je ponajbolje, ili slamom, ili suhim lišćem, ili zemljom ili napokon čime mu drago, što cvieće od pozebe sačuvati može. U svakom pako slučaju potrebno jest, da stvar, kojom ćeš ga pokriti, suha bude.

U tu svrhu, ako ćeš svoje cvieće lišćem pokriti, ti ga u dovoljnu množtvu sakupi u horu, dok jošte jesenska kiša padati započela nije, i dok je lišće jošte suho. Ako ti pako inače moguće nije, več ga moraš mokra sakupiti, posuši ga na zračnu mjestu što bolje moguće, te onda istom svoje cvieće njim pokrij.

Ovisoko rastuće prigni prama jugu i pričvrsti k zemlji kukicom. Sad, kano i drugo pokrij valjano do stope visoko lišćem ili slamom ili gnojem itd. Pokrivajuć ga gnojem ili zemljom netreba na-nj toliko metnuti, koliko od drugih stvari, već je dovoljno, ako je četiri pet li prsta nad njim. — Tako ostavi svoje cvieće, dok opet topli proljetni dani nenastanu.

Obično biline nestradaju toliko od same zime, koliko od promjene zime u toplinu ili obratno. Osobito valja cvieće čuvati, da se na njem led nenačini, jer ledom sočne cievčice veoma pucaju, a bilje pogiba.

Ja sam cvieće u pomanjkanju drugih prikladnih stvari obično zemljom pokrivao, pak se nemogu potužiti, da mi je samo i jedno poginulo. No tko malen vrtić ima, ili mu ga je žao razrovati, neka si izabere od napomenjena, što joj je najprikladnije i najjeftinije. Svakako pako treba kroz zimu pokrito cvieće često nadgledati, pak opaziš li, da je na kom mjestu vjetrom ili drugim načinom odkrito, pokri na novo.

Mučniji je posao s cviećem, koje se iz zemlje vaditi mora. Većom se stranom usadjuje u graste; nekoje pako netreba. Zloliesinu (Oleandra) n. p. izkopaj tako, da oko korjenja dovoljno zemlje ostane, pak ga jednostavno u koj kutić tople pivnice, u kojoj se nesmrziva, smjesti, ovdje ga pako čuvaj brez svakoga zalievanja, dok ga opet u vrt presadiš. Kamo ćeš pako s cviećem u grastah? — Na to ćeš si pitanje ponajbolje sama po okolnostih, kad sliedeće redke pročitaš, odgovoriti znati.

Najbolji zimovnik cvieća dakako da su postave, to će mi svaka od liepih čitateljica takodjer dopustiti; no koliko mi jih navesti možete, koje su tako sretne, da se u njih u pustih zimskih dnevih zabavljati mogu?! — Zato neka mi one riedke sretne, ako će i koja takova ovu knjižicu čitati, oprostiti blagoizvoli, ako baš ni rieči o postavah nepišem.

I jedna ili više zgodno ležećih soba vrlo su prikladne, da svoje milo cvieće preko zime zdravo sačuvaš. Najbolji položaj takova zimskoga stana jest podnevni. U drugom su spratu prostorije najbolje. Soba nesmije biti vlažna, jošte manje mokra; mokrina bo cvieću više od iste zime škodi. Na dalje mora biti soba svjetla i prostrana, da cvieće odviše natrpano nestoji i da dovoljno svježa zraka ima. Da se pako cvieće čim manje opraši, neka nitko, ako je i kako moguće, u njoj nestanuje.

Svekoliko cvieće razredi u tri razdiela. U prvi razred spada ono, koje kroz zimu neraste, a mjesto mu je posljednje t. j. stavi ga ponajdalje od svjetla, il' se može i u pivnicu staviti.

U drugi razred spada ono, koje više svjetla i topline od pet do deset stupnjeva zahtieva. Ovoga razreda cvieće stavi bliže k prozoru i k peći.

U treći razred spada cvieće, koje deset, dvanajst do petnajst stupnjeva topline zahtieva; ovo se stavi ponajbliže peći.

Da pako znadeš, koliko topline u sobi ima, namjesti na prozor za cvieće odredjene sobe, toplomjer. Padne li živa izpod ništice, odmah naloži ponešto u peć, da se soba ugrije. No svakako pazi, da soba nebude odviše vruća; prevelika bo toplina većma bilju od iste zime hudi. Ako li je soba ovelika, metni na skrajni prozor u zdielici ili u tanjuru (plitvici) vode. Kad se na toj vodi ledene iglice praviti stanu, znaj, da je skrajnje vrieme, da sobu pritopiš.

Ako pako u sobi, gdje cvieće stoji, peći neimaš, ili ju ložiti sredstva nedopuštaju, stanuješ pako u bližnjoj sobi: otvaraj uviek vrata tople sobe u toliko, u koliko je topline potrebno, da cvieće nesmrzne. — Stanuješ li izpod sobe, gdje cvieće stoji, probuši strop nad peći, a rupicu pokrij daščicom, te njom propusti uviek onoliko topline u gornju cviećem napunjenu sobu, koliko je od potrebe.

Ako li je tolika zima, da sobu, gdje cvieće stoji, na spomenuti način ogrijati nemožeš, donesi u tavi (Pfanne) žeravice. No žeravica mora sasvim živa biti, da se nedimi. Zastri osim toga prozore i vrata hašurami, da sustaviš ulaz izvanjske zime. Čim cića popusti, pružaj cvieću odmah svježa zraka. Čim sunce toplije grijat stane, ili kad južno vrieme nastane, otvori prozore u toliko, da se s jedne strane sobe prozrače, s druge pako, da se cvieću zimom morda nenahudi. Pazi, da nježnije cvieće na propuh nedodje: propuh mu bo kao i ljudem veoma škodi; nezaboravi nikad, ako bi i vani južno bilo, noćju prozore zatvoriti. U zimsko je doba vrieme veoma nestalno, može se bo najednom jug obratiti u ljut sjever, a time bi i tvoje cvieće propalo.

Nekoje se ne veoma nježno cvieće n. pr. złoliećina (oleandar) itd. najbolje preko zime u pivnici, koja se nesmrziva, sačuvati i uzdržati može.

Za sve pako cvieće veoma su prikladne staje, a od ovih kravare, ako su dobro uredjene i prozori staklom obskrbljeni, te u kojih toliko marve ima, da ništa smrznuti nemože. U takovoj staji odieli se potreban prostor, koj će biti što moguće svjetliji. Ovdje načini police, pak poredaj na nje cvieće kako već prije rekoh, nježnije niže i dalje od prozora, prostije pako, kojemu nemože svaki vjetrić nahuditi, bliže, pak ćeš se uvjeriti, da ovakav zimovnik nije gorji od istih postava, a ujedno ćeš drva ili druge stvari, koje za ogriev služe, pištediti.

Time sam dovršio sve, što sam za potrebno našao, da o tom predmetu u obće reći moram.

LISTAK.

Pogreb Dra. Ljudevita Gaja. Dne 20. travnja naglom je smrću preminuo velezaslužni za naš narod Dr. Ljudevit Gaj. U 1 sat poslje podne kap mu je pala, a u 5 sati bijaše već mrtav; boreći se puna 4 sata sa smrću, dva tri puta je pogledao, pokušao govoriti, ali nije mogao. Brzo se razglasila njegova smrt po svem gradu. U ponedjeljak 22. travnja poslje podne u 5 sati bijaše pogreb. Dugo već nije se u Zagrebu vidio tako veliki sprovod. Sakupilo se rodoljuba svih političkih stranaka, zastupnikâ znanosti i umjetnosti, činovničtva svih ureda, školske mladeži. Gradsko je poglavarstvo dalo zapaliti pliu po ulicah, kuda je sprovod išao. Došav na groblje sv. Jurja, i položiv mjedeni les u grob polag pokojnikove majke, prozbori mnogobrojno sakupljenim štovateljem akademik Fran Kurelac pogrebno slovo. Izbroji velike zasluge pokojnikove za hrvatski jezik, za književnost i narodnost u obće, završi tim, da mu se barem sada u grobu hvala izreći ima, kad mu se nije hvalilo za njegova života. Liepi govor prekidahu slušatelji uzklici „slava mu". A i mi kličemo njemu, najboljemu buditelju narodnoga duha, od srca „slava!"

Natječaj. Matica dalmatinska razpisuje natječaj za najbolju pripoviedku iz pučkoga života, koja bi se mogla štampati u njezinu kolendaru; nagrada je 70 for.

Književnost. U dioničkoj tiskari u Zagrebu izašla je „Predstavka obćinstva županije riečke na sabor, da se ustroji posebna pomorska oblast za hrvatsko primorje". Ova predstavka sastavljena Dr. Derenčinom sadržaje velezanimivih podataka o našem pomorstvu. Sveukupno hrvatsko primorje bez magjarske Rieke imade do 15 □milja sa 61.700 stanovnika. Na tom se zemljištu većina pučanstva bavi brodarstvom. Medju pomorci našega primorja ima 105 pomorskih kapetana. Brodara ima 79, koji daleko putuju sa 35.000 bačava i 118 mala puta sa 2500 bačava. Mornara, koji sačinjaju mornaricu, ima do 3000. U brodarnicah u Sušaku, Podpećinami, Martinšćici, Bakru, Kraljevici i Senju sagradilo se od 1869. do 1871. brodova duga puta 41 i mnogo njih mala puta.

Na bečkoj svjetskoj izložbi g. 1873. biti će naša domovina samostalno zastupana, njezini će izložci biti u posebnom odielu; s toga poziva hrv. odbor za izložbu sve faktore dušev. i materijaln. proizvadjanja u Hrvatskoj, da učestvuju kod te izložbe.

Članak „krasota prirode" nije se mogo radi množine gradiva nastaviti u ovom br. „Vienca".

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Ivan Dežman.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 18. U Zagrebu dne 4. svibnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

POLJSKOJ MAJCI.

Spjevao A. Mickiewicz god. 1830., pohrvatio L. Vukelić.

Majko mi poljska! veseliš se sinu:
Velika duša u oku mu sjaje;
Viteštvom, sbiljom u misli i činu
Junačka u njem krvca se poznaje;

Minu ga rano mlado nestašenje,
Starčevu željan bugarkinju sluša,
Minula vieka slavu i poštenje
Slušajuć mlada uživa mu duša.

Majko mi poljska, zlo će sin ti eno! —
Pred majku klekni od sedam žalosti,
Noževi srce gle joj probodeno:
Vrag će i tvoje nožem izprebosti.

Makar se smiri sav sviet zemlje ove,
Makar se sljubi sprotak koli ljuti,
Neslavan sudba u boj sina zove,
Na muke poć će, neće uzkrsnuti!

Spasitelj svieta, za djetinstva svoga,
Djelao krste težku sudbu svoju,
Majko mi poljska, uči sina tvoga
Igrajuć viknut sudjenomu boju.

Za mlada ruke okovi mu steži,
Tačke namakni, nek ih stenjuć vuče,
Lecnut se neće krvnik li zareži,
Čuje li da mu konopac se suče.

Nije mu poći ko junakom davnim
U zemlju svetu ubrat slave hvoju,
Nit mu je novim ko vojakom slavnim
Služeć slobodi krvcu lievat svoju;

Njega će na boj izdajica zvati,
S njim će se biti sudac krivorotni,
Za boj tek tajno sudište će znati,
Junačtvo sudit krvnik neukrotni.

Koj mu spomenik? Kleta ruka tamo
Eno nad grobom vješala mu sadi!
Koja mu slava? Šapat braće samo,
Jecanje djece, umiruće s gladi!

PROLJETNE VODE.

Pripovjest napisao Iv. Turgenjev, preveo J. M.

XIX.

Emil izleti u susret Sanjinu — on je više od sata bdio sbog njegova dolazka — i brzo mu šapnuv u uho, kako majka ništa nezna za jučeranju nepriliku, kako o tom nebi dobro bilo nit zaustiti, a kako njega opet šalju u magazin!!.. no da on tamo ni pošto neide, nego će se gdjegodj spretati — kazav sve ovo u jednomu trenu oka, iz nenada uskoči Sanjinu na ramena, strastno ga izljubi i pusti se strjelovito niz ulicu. U konditoriji Gjema dočeka Sanjina; htjede što to reći — a nemože. Usta joj lako podrhtavaju, a oči stiskuju i sklizaju po strance. On se požuri smiriti ju veleći, da se je sva stvar okončala... pravom lakrdijom.

— Nije nitko danas bio kod vas? upita.

— Bio jedan čovjek — ja sam s njim razjasnio i obavio — i mi... mi dodjosmo do najpovoljnijega resultata.

Gjema zadje za tezgu.

— Njevjeruje mi! pomisli on... podje u susjednu sobu i tuj nadje Frau Leonoru.

Minula joj glavobolja, ali je nekako žalostiva. Ona mu se veselo nasmiehne, ali mu odmah rekne, da će mu danas biti s njom dosadno, jer da ga nikako nemože zabaviti. On prisjedne k njoj i opazi, kako joj se lice pocrvenilo, napuhnulo.

— A što je vam, Frau Leonore? Vi ste plakali?

— Psssst... prošapta ona i pokaže glavom k sobi, gdje joj bijaše kći. — Negovorite toga... glasno.

— Ma zašto ste plakali?

— Ah, mosje Sanjin, neznam sama zašto!

— Nije vas tko razžalostio?

— O nije!.. Tako mi se je najednoč stužilo. Pao mi na pamet Giovan' Battista... moja mladost... A zatim, kako je sve to u čas nestalo. Starim, starim, moj prijatelju — a nemogu se sa starosti pomiriti. Sve mislim, da sam sve ona ista, koja i prije... a starost evo je za vratom... eto je tu! — Na oči Frau Leonore poteku suze. — Vi, ja vidim, gledate na me i čudite se... No postarit ćete se i vi, moj prijatelju i spoznati, kakva je to muka!

Sanjin ju prione tješiti, spomene joj njezinu djecu, u kojoj je uskrsnula vlastita joj mladost, pokuša dapače našalit se s njom, da ide tobož za komplimenti... al ona, nešaleć se, zamoli ga, da „prestane“, i on tuj prvi put upozna, da podobne sdvojnosti, sdvojnosti od spoznanja starosti ničim utješiti i razbiti nemožeš, nego valja potrpiti, dok sama od sebe usahne. On joj predloži igrati u karte — i nigdje ništa boljega smisliti nemogaše. Ona odmah privoli i kanda se poveseli.

Sanjin se kartao s njom do objeda i poslje. I Panteleone pomogao im. Nikada njegova čupa nepadaše tako nizko u čelo, nikada mu podbradak nezapadaše tako duboko u jačicu! Svaki mu kret disaše tolikom usredotočenom važnosti, da je gledajuć na njega nehotice dolazila misao: „kakvu li tajnu tolikom tvrdosti hrani ovaj čovjek!“

No — segredezza! segredezza!

Cieli taj dan nastojao je on na svaku ruku izkazati što dublje poštovanje Sanjinu; za stolom svečano i odrješito, mimolazeć gospodje, nudjaše jela njemu prvomu; za kartami puštaše njega kupovati; govoraše jednako ni pet ni devet, da su Rusi — najvelikodušniji, najhrabriji i najodlučniji narod na svietu!

„Ah, ti stara utvorice!“ mišljaše si Sanjin.

No nije se toliko divio neočekivanu ustrojstvu duha u gospodje Rozelli, koliko tomu, kako se prama njemu ponaša njezina kći. Nije da bi mu se ona ugibala... obratno; ona je sve jednako sjedala blizu do njega, prisluškivala njegovu govoru, i na njega gledala; al nikako nije htjela pristati s njim u razgovor, i čim bi on poveo riečcu s njom — tiho bi ustajala i tiho odilazila na koje časove. A onda se vraćala opet i posadjivala u kojemgodj ugalcu — te sjedila nepomično onako razmišljajući i dvojeći... dvojeći u pusto. I sama Frau Leonore napokon spazi neobičajno ovo držanje, pa ju dva puta upita, šta joj je?

— Ništa, odgovori Gjema; ti znaš, ja bivam kadkada i ovaka.

— Jest istina, prizna joj mati.

Tako prodje sav taj dugi dan, nit oživljeno, niti mrtvo — ni veselo nit žalostno. Da se bude Gjema poniela drugčije — Sanjin... tko će znati? — — nebi li podlegao napasti, da onako malko na teatralno izvrne — ili bi se zanio tugom pred vječnim, možebit, razstankom... Al ovako kako nedodje ni do govora s Gjemom, morade se zadovoljit, da koji čas pred južinom pribere nekoje žalostive akorde na fortepianu.

Emil se je vrnuo kasno, pa da nemora odgovarati na pitanja o gnu. Klüberu, do skora se udalji. Dodje red i na Sanjina odlaziti.

Uzme praštati se s Gjemom. Padne mu nekako na um razstanak Lenskoga s Olgom u „Onjeginu“. Kruto joj stisnu ruku i htjede zagledati u lice — no ona se lagano odvrne i izklizne svoje prste.

XX.

Već se sasvim bilo „razzvjezdalo“, kada je on izašao. Pa koliko ih se po nebu osulo tih zviezda, većih, malih, žutih, rumenih, sivih, bielih! A sve onako i bliste i roje se, križ na križ titrajući lučami. Mjeseca nije na nebu, al i bez njega lasno je razabrati svaku stvar u polutamnom, bezsjenatom sumračju. Sanjin sadje do na kraj ulice... Neprohtje mu se odmah uvratiti doma; nekako mu kano trebovaše poplivati na čistom uzduhu. Krene nazad — i neuspio jošte uporedo stati s kućom, gdje su stanovali Rozelli, kad al jedan prozor od ulice naglo zvekne i zine — a u crnoj otvorini (u sobi stojaše mrak) pomoli se žena — te on začuje, da ga zovu:

— „Monsieur Dimitri!“

On se odmah samo i stvori pod prozorom... Gjema!

Ona se laktovi uprla na obložanj prozora i prignula napried.

— Monsieur Dimitri, poče ona opreznim glasom — ja cieli ovaj dan odlučujem dati vam jednu stvar... ali se nisam odlučila; a sada evo, gdje vas nenadano opet vidim, pomislih, da je sbilja tako sudjeno...

Nehotice Gjema se sustavi kod ove rieči. Ona nije mogla nastaviti: nešto neobično dogodi se u sam taj trenutak.

Najednoč, u najglušjoj tišini, pod savršeno vedrim nebom, grune takva porinuta sila vjetra, da je, mislio bi, sva zemlja pod nogama zatrepetala, tanki zvjezdovni sjaj zadrhtao i zastrujio se, sam se vazduh zavrtio krugom. Vihor, ne hladan, nego topal mal ne znojan, šine po stabalju, po krovu doma, po njegovih zidovih, po ulici: u jedan mah spuhne škrljak Sanjinu, uzvitla i razmete crnu kosu Gjemi. Njegova glava povine se k prozoru — a Gjema obima rukama obuhvati njegova ramena, svojom grudi stisne se na njegovu glavu. Šum, zveket i grohot trajahu oko jednoga časa... Kakono jato ptica odmakne se izvitlavši se vihor... Nastane snova duboka tišina.

Sanjin se oporavi i ugleda nad sobom toli divno, preplašeno, uzbudjeno lice, tako ogromne, strašne, veleliepne oči — toliku ljepotu ugleda nad sobom, da je u njem zamrlo srce — on primikne ustima tankomu prudu vlasť, što su mu padale na prsa — i samo je mogao prolanuti: O Gjema.

— Što li to bi? Munja, grom li? upita ona, široko razvodeći očima, a nesnimajući golih ruku s njegova ramena.

— Gjema! ponovi Sanjin.

Ona uzdrhta, ogleda se u sobu — i naglim kretom dokučivši iza pasa već uvelu ružu, baci je Sanjinu.

— Ja vam htjedoh dati ovaj cvietak...

On upozna ružicu, koju je dan prije izvojevao...

No već se prozor zalupnuo, a za njim u tamnoj sobi nevidi se već ništa.

Sanjin dodje doma bez škrljaka. On nije ni znao, da ga je izgubio.

XXI.

Istom u rano jutro zaspe. I nije čudo! Pod udarcem onoga ljetnoga, trenutnoga vihra, i on je trenutno oćutio — ne da je Gjema ljepota, ne da mu se ljubi — sve to on je znao i prije... no da je on, jedva li, nju obljubio! Nenadano kao onaj vihor, naletila je na njega ljubav. Pa sada taj glupi dvoboj! Brižne predsude stanu ga moriti. No recimo, neće ga ubiti... Što može proizaći iz njegove ljubavi prama toj djevici, nevjesti drugoga? Recimo i to, da taj „drugi“ nemože mu stojati na putu, da se i Gjema unj' zaljubi, ili se je već zaljubila... Pa što je odatle? Kako to? Takova krasotica...

Hodio je po sobi, sjedao za stol, uzimao listić papira, črčkao na njem nekoliko redaka — i odmah ih izbrisao... Mislio je na divni stas Gjemin, u tamnom prozoru, pod sjajnosti zviezda, sav razvijan toplim vihorom; mislio je na mramorne joj ruke, nalike rukam olimpijskih božica, osjećao je svu živu im težinu na ramenih svojih... Zatim je uzeo dobačenu mu ružicu — i učini mu se, da od njenih polu uvelih cvjetaka odiše drugim još tanjim mirisom, nego li je obični miris ružica.

— Pa ga na jednoč ubiju ili osakate?

Neleže na postelju — nego, odjeven, usne na divanu.

Netko mu pokuca po ramenu...

On otvori oči — i spazi Pantaleona.

— Spava, kano Aleksandro Macedonac u oči babilonske bitke! klikne starac.

— Da koja je doba? upita Sanjin.

— Osam sati manje četvrt; do Hanau ima dva sata voza, a mi valja da budemo prvi na mjestu. Rusi vazda preteču dušmana! Ja sam najmio najbolju kočiju u Frankfurtu!

Sanjin stane umivati se. — A gdje su pištolje?

— Pištolje će povesti onaj ferroflukto Tedesco. I doktora on će povesti.

Pantaleone se očevidno sokoli kano i jučer; no kada je sa Sanjinom sjeo u kočiju, kučiš pucnuo bičem i konji djipnuli u proštac — tadar s nekadanjim pjevačem i prijateljem padovskih draguna pokaže se nenadana promjena. On se smuti, pače poplaši: uprav se nešto srušilo u njem, kao nevaljalo podignut zid.

— Ma što mi to počimljemo, bože moj, Santissima Madonna! klikne on neočekivano sitnim glasom i shvati se za kosu. — Što ja radim, ja stara luda, s uma sašla, frenetico?

Sanjin se začudi i nasmije, i lagano obuhvativ Pantaleona, napomene mu francezku poslovicu: „Le vin est tiré — il faut le boire“ (vino je natočeno — valja ga i piti).

— Da, da, odgovori starac — tu ćemo čašu mi izpiti — no ja sam ipak bezumnik! Sve bijaše toli tiho i dobro... a na jednoč: ta-ta-ta, tra-ta-ta!

— Baš ko tutti u orkestru, opazi Sanjin nevoljkim posmjehom. — No krivi niste vi.

— Ja znam, da nisam ja! Kako i bi! Sve je to... onako, neobuzdani postupak. Diavolo! Diavolo! ponavljaše Pantaleone, tresući čupom i uzdišuć.

A kočija sve to više odmiče.

Jutro je bilo prekrasno. Ulice Frankfurta, istom što se probudjuju, čine se tako čiste i udobne; prozori domova prelivaju se sjajem kano polijani, a istom što je kočija nastupila izvan grada, — odozgo, s golubinjega, još ne jarkoga neba samo se prosipljų glasati prebiri ševâ. Na jednoč, gdjeno cesta zalazi na okuk, iza visoke topole izadje poznata osoba, korači nekoliko koraka i stane. Sanjin prigledne bolje... Ta, bože moj, Emil!

— Da zar ona štogod zna o svem? obrati se on k Pantaleonu.

— Nekažem li vam, da sam ja bezumnik, — sdvojno, mal ne s plačem zavapije ubogi

Talijanac; — nesretni taj dečko svu mi noć nedade mira — i ja mu jutros, na posljedku, sve odkrio!

(„Evo što je talijanska segredezza!“ pomisli Sanjin).

Kočija sustigne Emila; Sanjin rekne kučišu sustavit konje i pozovne „nesretnoga dečka“. Neodlučnimi koraci pristupi Emil bliedjan, bliedjan kao u dan svoje omaglice. On se je jedva držao na nogu.

— Što vi tu tražite, upita ga strogo Sanjin; zašto niste doma?

— Dozvolite, dozvolite mi ići s vami, prolepeta Emil drhćućim glasom — i sklopi ruke. Zubi su mu klepetali, kano da je u groznici. — Ja vam neću smetati — samo me uzmite, uzmite!

— Ako imate samo mrvicu sklonosti ili poštovanja prama meni — progovori Sanjin, — vi ćete odmah povrnuti doma ili u magazin g. Klüberu, a nikomu nećete kazati ni jedne rieči i čekati ćete moj povratak!

— Vaš povratak, prostenje Emil, a glas mu zazvekne i obamre — a ako vas...

— Emil! pretrgne mu Sanjin i baci oči na kučiša, — opametite se! Emil, molim vas, idite doma! Poslušajte mene, prijatelju! Vi velite, da me ljubite. Dobro, ja vas molim!

I tu mu pruži ruku. Emil se gane napried, zahvali i pritisne ruku na svoja usta, onda skočiv s ceste opet kroz polje klisne prama Frankfurtu.

— I ovo je plemenito srce — promrmlja Pantaleone; no Sanjin mrko nanj pogleda... Starac se stisnuo u kut kočije. On je jednako sebe tuživao i svakim časom sve se više izumljivao: ta nije li on to sbilja postao sekundantom, i konje on naručio, i sve priuredio i mirni svoj stanak ostavio u šest sati s jutra? K tomu ga još i noge zabole i utrnu.

Sanjin pomisli, da je nuždno obodrit ga — te sbilja napipa žilicu, uhvati pravu rieč.

— Gdje li je vaš davni duh, čestiti signor Čippatola? Gdje il antico valor? — Signor Čippatola izpravi se i smrkne se.

— Il antico valor? zavapije on basom. — Non è ancora spento — (još nije utrnuo) il antico valor!!

On se sav preobrazi; uze govoriti o svojoj karieri, o operi, o velikom tenoru Garcii — i stigne u Hanau kao — delija. Što misliš; ništa na svietu nije silnije... i bezsilnije od rieči.

XXII.

Gajić, u kojem se imao obaviti dvoboj, leži neima od Hanaua četvrt milje. Sanjin s Pantaleonom stignu prvi, kako su i rekli. Na ulazu u gaj zaustave kočiju i zamaknu u hlad gustih i granatih stabala. Čekat im je valjalo cielu od prilike uru.

Čekanje nije se pokazalo Sanjinu odviše težkim; hodio je gore i dolje po stazi, prisluškivao, kako ptice pjevaju, gledao, kako proletavaju vrane i kano najveći dio Rusâ u ovakovoj sgodi nastojao, da ništa o ničem nemisli. Samo jedan trenutak naleti nanj sumnja: nabanuo je na mladu lipu, slomljenu kolko još jučeranjim vihrom. Viditi joj, da izumire... svi joj listovi vehnu, umiru. „Što je to? slutnja?“ sinu mu kroz pamet; no u taj isti trenutak zazvižda, lipu preskoči i zamahne kršne korake na stazi. Pantaleone — on reži, grdi Niemce, stenje, uzdiše, lupi se o granu sad koljenom, sad ledjima. Od uzburkane duše saleti ga i zievanje, a tim je njegovo majušno i naježeno lice prezabavnim postajalo. Sanjin malo da nije udario u smieh, gledajući na njega.

Začuje se napokon ropot kolesa po nekom putu. — Oni su! progovori Pantaleone i sav se nazvjerouši i ispravi, ne bez trenutne drhtavice, koju je gledao zastrti uzklikom: Brrrr! Ovo je jutro dosta svježe. — — Obilna rosa natapa travu i lišće, no žega probijaše već i u samu šumu.

Oba oficira za mala pomole se pod svodovi hrastova, a za njimi odmah omalen, koštunav čovuljak s flegmatičkim, skoro zaspanim licem — vojnički doktor. U jednoj ruci nosi lončarsku stucku s vodom — za svaki slučaj, na drugom ramenu klepeće mu torbica s ranarničkim orudjem i povezami. Vidit mu je, da i previše priviko na slične šetnje; one su mu i bile obilato vrelo dohodaka: svaki dvoboj metnuo mu u torbu osam dukata — od svake stranke po četiri. G. von Richter donio je pištolje, g. von Dönhof pucku — valjda od „chica“ malenim bičićem.

— Pantaleone! šapne Sanjin starcu; — ako... ako me ubiju — sve se može dogoditi — tad uzmite iz mojega žepa listić papira — u njem je zamotan jedan cvietak — i predajte taj papirić sinjorini Gjemi. Čujete li? Vi mi obećajete?

Starac ga plaho pogleda — i makne glavom... No bog sam zna, da li je razumio, o čem govoraše Sanjin.

Protivnici sekundanti izmjene, po običaju, naklone; samo doktor ni da bi mraknuo — sjedne zjevajući u travu: „što je meni do tih vitežkih udvornosti!“ G. v. Richter predloži g. „Tšibadola,“ neka izabere mjesto; a g. „Tšibadola, pentajući jezikom (opet se u njem sve srušilo) odgovori, da „radite der vi, gospodine, a ja ću samo pripažavati“...

I g. von Richter lati se sbilja posla. Nadje tuj u gaju preugodnu, svu cviećem izšaranu drägu; odmjeri korake; dvie krajne točke označi zabodenimi za čas ostruganimi šibami; izvadi pištolje, spusti u njih kuglje; riečju lomio se i mučio svom snagom, jednako utirući bielim rubcem znoj, što mu je polivao

lice. A sprovadjajući ga Pantaleone više naliči čovjeku ozeblu. Dok se je sve to pripravljalo, oba protivnika stoje podaleko jedan od drugoga, napominjajući dva kažnjena djačića, koji se mrgode na svoje učitelje.

Udari odsudni trenutak... Svaki uzme svoj pištolj...

No tuj g. von Richter pozove Pantaleona, da je njegovo, kao starijega sekundanta, po pravilih dvoboja, prije nego izrekne kobno „jedan! dva! tri!“ izaći pred protivnike s posljednjim savjetom i predlogom, neka se pomire; da premda ovaj predlog nema nikada ploda i nije u obće nego puka formalnost, to njom ipak g. Čippatola odvraća od sebe neku vrst odgovornosti; da ovakav savjet po običaju spada doduše na „nepristrana svjedoka,“ no pošto u njih takva svjedoka nema, — to on, von Richter, drage volje ustupa tu privilegiju svomu poštovanomu subratu. Pantaleone, koji je već bio čučnuo za grm, samo da nevidi Dönhofa, sprva nije ništa shvatio iz rieči g. von Richtera — tim manje, što je bilo govoreno kroz nos; — al na jednoč sav ustrese, skoči iza grma i grozničavo lupajući šakama svoja prsa, hripljivim glasom zavapije u svom pomješanom jeziku: „A la la la... Che bestialita! Deux zeun' ommes comme ça què si battono — perchè? Che diavolo! Andate a casa! (koje živinstvo! Dva mlada čovjeka, pa se ubijaju — a zašto? koji vam je vrag? Odlazite doma!).

— Ja neprimam pomirbe, požuri se reći Sanjin.

— I ja neprimam, odmah će za njim njegov protivnik.

— A vi poviknite: jedan, dva, tri! obrati se von Richter sasvim izumljenu Pantaleonu.

A ovaj se opet uvuče u grm — i odatle povikne, sav se sgurivši, zatvorenih očiu, odvrnute glave, no iza svega grla: Una... due... e tre!

Prvi opali Sanjin — nepogodi. Kuglja mu zvekne u drvo. Baron Dönhof izpruži odmah za njim — namjerice u zrak.

Nastane mučna, mrtva šutnja... Nitko se nemiče s mjesta. Pantaleone jedva slišno oh-ne.

— Izvoljivate li nastaviti? progovori Dönhof.

— Zašto ste vi puknuli u zrak? upita Sanjin.

— To je moja briga.

— Vi bi i po drugi put izpalili po strance u zrak? upita opet Sanjin.

— Može biti; neznam.

— Dopustite, dopustite, gospodo... preuzme mu von Richter; — duelanti nemaju prava medju sobom govoriti. To je proti svakomu pravilu.

— Ja se odričem hitca, progovori Sanjin i odbaci pištolj.

— I ja nemam volje produžiti duela, povikne Dönhof, pa i on baci svoj pištolj. Pače što je više, ja sam sada gotov priznati, da sam krivo učinio treći dan nazad.

On se pomete na mjestu — i neodlučno pruži ruku. Sanjin brzo pristupi k njemu — i stisne mu je. Oba mlada čovjeka pogledaju se kao prijatelji i obojici podudari rumen na lice.

— Bravi! bravi! iz nenada, kanda je s uma sašao, zagrmi u sav glas Pantaleone — i pleskajuć u dlane kao oblak provali iz grma; a doktor, koji se bio posadio po strani na odrubljen panj, ustane lieno, izlije vodu iz pehara i lieno krene na ulazak gaja.

— Poštenju je zadovoljeno — i dvoboj dokončan! oglasi von Richter.

— Fuori! (fora!), po davnomu pamtenju, još jednoč grakne Pantaleone.

Nakloniv se gi. oficirom i sjedajući u kočiju, Sanjin je doduše ćutio u cielom svojem bivstvu, ako i ne zadovoljstvo, a ono neku lahkoću, kakono biva poslje izdržane operacije; no i drugo osjećanje uzvalja se u njem, osjećanje naliko stidu. Lažju, unapried sdogovorenom pritvorom, običajnom oficirskom i djačkom lakrdijom ukaže mu se sada dvoboj, u kojem istom što je malo prije odigrao rolu. Pomisli na flegmatičnoga doktora, pomisli, kako se je okesio izlazeć iz gaja, s Dönhofom malo ne pod pazuhom. A poslje, kada mu je Pantaleone izplaćivao ona četiri dukata... Uh, kako je sve to nekako bedasto i ružno!

Da, Sanjina spopala neka grižnja i stid... premda s druge strane, što je bilo činiti? Zar bez ukora pustiti drzost mlada oficira, zar, zar biti jednak g. Klüberu? On se je zauzeo za Gjemu, on ju je uzeo u zaštitu... Da tako i jest; pak uza sve to ipak ga nešto palilo na duši, i njemu postalo pokajno i stidno.

Zato je Pantaleone — upravo svetkovao! Omamila ga neka oholost. Pobjedonosan general, vraćajuć se s bojnoga polja, gdje je slavnu bitku izdržao, nebi se mogao obazirati s većim zadovoljstvom. Sanjinovo junačtvo za dvoboja ulilo je unj pravo uzhićenje. Slavio ga i uznosio junačinom — pa ni čuti za njegove izgovore, pače i prosbe. Sravnjivao ga spomenikom od mramora — s kipom komandera u Don Juanu! O sebi priznavao je, da je ćutio neku smetnju; — „no čovječe, ja sam umjetnik, primjeti on — u mene je narav nervozna, a vi — vi sin sniegova i granitnih skala.“

Sanjin neznade, kako ćeš obuzdati razigrana umjetnika.

Skoro na onom mjestu puta, gdje su prije dva sata sustigli Emila — opet on izpane iza hrasta, i radostnim klicanjem, mahajući

kapom nad glavom i podskakivajući, poleti ravno prama kočiji, mal ne sune pod koleso, pa nečekajuć, da konji stanu, preko zatvorenih vratašca klisne gore — i tako se samo i upije u Sanjina.

— Vi ste živi, vi niste ranjeni! govoraše on. Oprostite mi, ja vas nisam poslušao, ja se nevrnuh u Frankfurt... Nisam mogao! Čekao sam na vas ovdje... Pripovjedajte mi, kako je to bilo! — Vi... ubiste njega?

Sanjin jedva umiri i posadi Emila.

Mnogorječno, s vidivim zadovoljstvom, izpripovieda mu Pantaleone sve potankosti dvoboja i dakako nezaboravi spomenuti o spomeniku od mramora, o kipu komandera! Ustao je pače sa svoga mjesta i razkoračiv noge, da uzčuva ravnovjes, skrsti ruke na prsa, priezirno okosi se prama ramenu — predstavljajući ovako komandera — Sanjina. Emil slušaše u blaženstvu, kadkada presjecajuć pripovjedku uzklicanjem i brzo dižući se i brzo cjelivajući junačkoga svoga prijatelja.

Kolesa napokon zaštropoću po ulicah Frankfurta i stanu napokon pred „bielim labudom“.

Sprovadjajuć gore u drugi kat svoja dva prijatelja — najednoč iz tamna triemčića sune ženska: lice joj pokriveno koprenom; ona stane pred Sanjinom, malko se potepe, trepetno uzdahne i sleti na ulicu, na veliko čudo kelnera, koji najavi, da je „ta dama više od sata čekala na povratak g. inostranca.“ Koliko je i bio trenutan njezin pojav, Sanjin ipak upozna u njoj Gjemu. On je spoznao njezine oči pod gustom svilom koprene.

— Zar je gospodična Gjema znala... otegne on nezadovoljnim glasom, po njemački, obrativ se Emilu i Pantaleonu, koji su mu za petami išli.

Emil se pocrveni i sbuni.

— Ja sam joj morao sve kazati, zalepeta on, — ona je slutila, a ja nisam nikako mogao... No sad sve to ništa neznači, podhvati on živo — sve se je tako liepo okončalo i ona vas vidjela zdrava, nepovriedjena!

Sanjin se odvrne.

— Ala ste vi oba brbljavci! progovori ljutito, unidje u svoju sobu i sjedne.

— Neljutite se, molim vas, umoli Emil.

— Dobro, ja se neću ljutiti — (Sanjin se i nije srdio — pa jedva bi bio i želio, da Gjema ništa nesazna) Dobro... vrieme je, da se rastanemo. Sada s bogom, hoću da sam ostanem. Leći ću spavat. Umoran sam.

— Odlična misao! uzklikne Pantaleone. — Vam treba odmor! Vi ste ga zaslužili, plemeniti sinjore! Hajdmo, Emilio! Na prstih! Na prstih! Pššššt!

Kad je rekao, da želi spavati, Sanjin je samo htio odpraviti svoje drugove; no ostavši sam, osjeti umor u svih udih svoga tiela: svu noć nije bio oka stisnuo, te baciv se na postelju, usne tvrdim dubokim snom.

(Dalje sliedi.)

KOZAČKA LJULJANKA.

Spjev. Lermontov, preveo L. Vukelić.

Snivaj sladko diete krasno,
  Sladki sinko moj,
Mjesec tihi svietli jasno
  Na uzglavak tvoj.
Bajat ću ti bajalice,
  Zapjevati oj,
Sklopi samo trepavice,
  Sladki sinko moj.

Terek pljušti o kamenje,
  Šumom ječi kraj,
Čečen kliše uza stienje
  Nožu ljut mu sjaj; —
Al' je babo vojak stari
  Viko na ljut boj —
Spavaj sinko, ništ nemari,
  Spavaj sinko moj.

Dok dorasteš, sam ćeš znati,
  Što je ljuti rat,
Oružje ćeš opasati
  Pa se na put dat,
Sag ću izvezt svilom tanko
  Na konjica tvog —
Nani sinko, nani ranko —
  Čuvao te bog.

Okom bit ćeš soko sivi,
  Srdcem kozak, zmaj.
Pratit ću te, bog nas živi!
  Do na sela kraj.
Šta l' će suza krišem teći
  Za tobom mi, oj!
Titnjaj, rasti, sladko sneći,
  Hrano sinko moj!

Za tobom će srdce sjeći
  Težak uzdisaj;
Molitva mi k bogu teći:
  „Vrati sinka, daj!“
Sunce zviezde pitati ću:
  „Gdje mi sinak, oj?“
Tamo brige! — spavaj ptiću,
  Spavaj sinko moj.

Na put će ti moći svete
  Stara majka dat,
Kad te škrbi tuge slete,
  Kriepit ćeš se znat.
U boj jureć preopasni
  Sjeti me se, oj!
Spavaj, snivaj sinko krasni,
  Sladki sinko moj.

TERESSA DES LOS DOLORES.

VII.

Giralda, prvostolna crkva. Vienčanje. Smrt.

Znadeš li, čitatelju, što je to sevilska prvostolna crkva? Može li se tvoja misao, jaka, moguća, opazivši biedne i studene crkve tvojih rodnih strana, ostavivši kućarice, kojih se prvi graditelj stidi, glede kojih je božanstvo preveć ponosno da bi u njih ikad stanovalo — može li se ta tvoja misao prenieti u one južne hrame, gorostasne kano vjera naroda, koji jih je podigao, bogate kano što mu je mašta, liepe kano nebo kojim on sanja, prama komu upravlja sve želje i volju, koje ga ogrieva, kojimi on diše i živе.

A najprije pogledni na onaj piramidalni turanj, to nije djelo vjekova, niti milijuna ljudi, jedan ga je čovjek podignuo, jedan čovjek veleumom svojim i silnom voljom, narisao je tu poeziju zidova, skladno jih je spleo u stihove, u kitice; one je gorostasne luke nadahnuo životom, a dušom studeno kamenje, koje odkinuto od zemlje, trga se silovito, strastno pod oblake, u nebesa, kano da mu je ondje život, kano da bi onamo pred prestolje Boga svietova, gospodara stvorova, hotjelo u poklonstvu donositi ne grdobu ljudskih ćućenja, ne hrapavost njihovih rieči, već sebe samo, sebe svetčano odjeveno, djevice kamenja, psalme Davidove, ali psalme bez krvi, bez suza i bez tužbe na pritisak.

Velik je to morao biti čovjek, što je tako pojmio skladnost naravi, ter premda se je s njom razdružio svojim djelom, ipak ona u njem živе, u njega je ulila što je ikad najljepšega stvorila sama: piramide od grčkih klisura, turobnu narav kupresa, svježost palmova lišća, vitki sklad zavoja nebotične topole.

A taj čovjek nije po svoj prilici bio sin studenoga sjevera, niti stare okržljaviele Europe — da je on to bio, nebi njegova misao tako smiono, pjesmom kamenja probijala do nebesa, on bi bio ugreznuo pri zemlji, razletio se nekoliko palaca nad njom, jer sunce sparno i kipuće bilo bi ugnjelo njegovu oholost, ojalovilo volju; — prije nego li bi do polovice doveo svoje djelo, pogledanuv gore što mu preostaje uraditi, i dole što je već uradio, on bi se prvi uplašio svoga djela, nebi unj vjerovao, ili bi pao na koljena. tvorac pred tvorom svojim.

I tako jest doista, čovjek, stvoritelj toga gorostasnoga djela, te himne, od koje bliedi najkrasniji od Davidovih psalama, taj čovjek pobieditelj naravi, vremena, a možda i sama sebe, bio je Maur, Maur omniadski, Arapin, diete sparnoga Jemena, Afrike.

Al ime njegovo nemislite, da nebi bilo poznato Europi, upravo svaki ga vas, čitatelji, pozna — vaši mu se mudraci klanjaju sa zahvalnošću, vaša ga djeca proklinju sjedeći u školskih klupah, vaši trgovci, hvala njemu, crpe punom šakom zlata, ali nitko ili malo ga tko pozna u najčišćem tvoru mašte, u Giraldi; svi ga samo poznaju u divljoj pomisli, kojom je brojke izmienio slovî, studeno makinalno računanje pretvorio u djelo glave i suda — svatko ga pozna po algebri.

Dà, Mohamed abu bekir el Guevra, stvoritelj Giralde, prvi je svladao uzvišenom misli materiju, u sklad doveo studene abstrakcije brojeva, njegovo je djelo algebra.

Kako je mogao on, jedan ter isti čovjek, svladati toli protivne dvie ideje? Izsnovav iz svoje glave i duše najuzvišeniju poeziju misli, kako se je mogao baciti u blato računa, dati jim novu snagu, boju i život?

Ali izpitajmo, što je to algebra?

Nije li ona poezijom studenoga računanja, neuliva li dušu u studene brojke, neslaže li ju u izraze, kitice, pjesmice? Iznašatelj brojaka morao je svakako biti prozaičan čovjek — za cilj je imao svoju udobnost i korist, očitovao svoju bitnost, skrio u potezih pera svoje bogatstvo, obračunao prevare; al iznašatelj algebre, toga računskoga govora, te sudovne mašte, morao je svakako biti pjesnikom...

Viečna ti slava, viečna hvala, Mohamede el Guevra, viečna slava tvojoj Giraldi.

A prvostolna crkva!

O! pozdravljen da si hrame, komu se jednakim glede ogromnosti, nipošto pako glede bogatstva, može ponositi samo jedna priestolnica kršćanstva: Španjolska: inače neima ti druga.

Zagovor si hrabroga Dona Sancha, tvor od sto godina, nadmašila si, uzniela si se nad svu svoju braću, kano što se je uzniela moć hrabrih Kastiljanaca nad moćju vitežkih Araba: temelj njihove mošee to je temelj tebi, križ je tvoj razrušio oholi znak polumjeseca, kano što je bog-čovjek, komu si posvećena, podigao hram najsvetiji svoje vjere na razvalinah poganstva, kano što je znak njegove muke zamienio srebrna i zlata božišća okržljavieloga svieta.

Ali od koga izmedju tvojih čudesa, od koje izmedju skladnih tvojih česti, prvostolna crkvo, da te opisivati počmem?

Kano katolik počet ću od oltara...

Svaki od tih oltara — a bilo jih je osamdeset u samoj nutrinji svetinje — skovan je od čistoga srebra. Španjolac netjera lihve sa zahvalnošću; — kad mu je Kolumb pokazao novi sviet, kad je blago Meksika i Peru-a bilo

na njegovu zapovjed, prije nego li je pomislio sebi prisvojiti koji dio, htjede dati bogu što je božje, ter nedoprinese desetinu, niti polovicu svoga pliena, već sve što je imao, što je silnim radom, težkim potom i krvlju svojom mogao steći.

I kad je već osamdeset oltara salio od srebra, kad jih je uresio pločami od zlata, kad jih je zaodio biserom, safiri i rubini, onda je namjestio na njih angjela i velikih ljudi svoje vjere, a i kipova od srebra, postavio na nje zlata, prosuo dragoga kamenja tako obilno, kano što sjevernjak uresuje svoja mazila šikom (Flittergold), i odielom, kakovo bi se sam stidio nositi.

A osobito dva su kipa blistala u onom stanu blaga i umjetnosti: kipi dvojice zaštitnika gradskih, svetoga Izidora i Leandra. Svaki ogromne veličine — na svaki je mnogi Španjolac, obogaćen plienom Meksika i Perua, do dna izpraznio svoje blago; jer zaštitnik gradski to je za Španjolskoga granda njegova vjera i ponos: neresiti ga, nepoliepšavati, bila bi sramota, uvrieda i za boga i za njega.

I kano da stvoritelju bogu nebi bile drage proste posude, iz kojih se je razlievala svietlost i dim žrtveni, i kano da bi to bio znak Kainove skuposti, kad na njih nebi sievalo zlato, srebro i drago kamenje, Seviljanac je crkvene sviećnjake, svietiljke i kadionice izrezao od suha zlata divnom radnjom, pače i uresio jih je šakami dragocjenoga kamenja, od koga bi mnogi kamen mogao sjati u kraljevskoj kruni, mnogi bi mogao platiti cienu velika grada, ili bogatih kneževskih dobara.

Ciborij, takodjer od zlata skovan, zauzima deset stopa u visini, a toliko u širini; četrdeset ga stupova zaokružuju viencem: kod svakoga kad bi stajao, činio bi ti se tek drobnim patuljkom.

Monstrancija se iznosi iz riznice samo jedan put na godinu na svečani za kršćanina blagdan božjega tiela, nosi ju dvadeset svećenika, važe 1700 drahma srebra. Nemožeš prebrojiti dragoga kamenja, kojim se resi taj gorostas: vidiš ciele vience od rubina, ciele krune od safira, ciele stupove od diamanta, smaragda, topaza — a što tekar umjetnost djela! Nekoliko je ljudi kroz petdeset godina radilo na njem.

Ali dosta budi tih slika o tjelesnom bliesku hrama; duh, koji ga napunjuje, oživljuje, zar da nije veće još vriednosti za tebe?

Kad stupiš pred grobnicu svetoga kralja Ferdinanda, kad si se jur dosta načudio tomu spomeniku, komu se je prislonila ciela četa vitezova u kamenitom oružju, u kacigah i oklopih, pogledni okolo sebe.

Broda crkvenoga nemožeš pregledati, niti izbrojiti onih kapelica, što su se lievo i desno dugom povorkom razišle; svaka od njih to je nov hram, ter kad svećenik u jednoj obavlja sv. misu, nedopre do druge niti jeka njegova pjeva; nemožeš izbrojiti onih stupova, nagrobnica, kipova, i gorostasnih lukova, koji se u skladu razilaze na razne strane pred tvojima očima.

Nešto neizreciva, neka silna pobožnost, neka sigurnost spasa, raja, neba obliće tada tvoju dušu, tako da i nehotice klecaš i moliš.

A drugčije se moli u ogromnih neizmiernih južnih crkvah, nego li u studenih kućaricah, u siromašnih i malenih sjevernih crkvah.

Razumjet ćeš onda Španjolca, ter se nećeš čuditi svetoj inkviziciji i onolikoj krvi, što je za vjeru potekla u obijuh Kastilijah, u obijuh Aragonijah, jer i ti, kad bi ondje stanovao, kad bi se svaki dan bacao pred zlatne oltare sevilske prvostolne crkve, ter utapao misao i oko u njezinu bezmjernost, pod gorostasnim njezinim svodom i ti bi, kažem, ako ne sam postao inkvizitorom, a ono bi s radošću gledao smrt krivovjerca, jer bi on za tebe bio mahnitcem, mučenim od vraga, rugajućim se svetinjam vjere, u njezinu stanu hulećim boga, kad on svojim stanom, svojom veličinom i moćju tjelesno i materijalno govori njegovoj duši i oku.

* * *

Niti na svetčani dan duhova, kad je cieli sviet bio nadahnut svetom vjerom, niti na Tielovo, glavnu svetčanost sevilsku, nije prvostolna crkva bila niti ljepša niti punija, nego na dan vienčanja gospodjice Teresse des los Dolores, grofice Kordovske.

Sam nadbiskup u pontifikalu s mitrom na glavi, koja bi dragocienošću svojom mogla zastiditi mnogu kraljevsku krunu, veza štolom ruke, blagoslovi mladence; oko njega stajaše velik skup: svećenici, grandi, njihove žene, sve što ima Sevilla, što imaju tri andaluzijske pokrajine najznamenitijega rodom, dostojanstvom, imetkom.

Dalje za rešetkom, dielećom sanktuarij od crkve, sakupio se je bio prosti puk iz Seville, njenih okolica, predgradja, pače i iz dalnjih strana: puk je taj govorljiv, zlo obučen, mrk, znalično je pogledao prama oltaru, dizao se na prste, poziraо preko susjedskih ramenica, da može bolje i narednije motriti cieli obred.

— Koliko mogu najstariji ljudi zaseći pameću, tako sjajnoga vienčanja nije još vidila Sevilla — reče važna neka matrona, možda žena koga cehmeštra: — sam nadbiskup vienča, govor drži; za kraljevsku kćer, infantku, pače niti za infanta nebi mogao više učiniti.

— Nevjesticu je sam podkralj vodio pred oltar, i to nije mala čast, primjeti druga.

— Kako je liepa u onoj svilenoj odjeći! — reče vatreno neki blizu stojeći mladić. Ona važna matrona pretrgnu mu uzklik:

— Liepe mi stvari, hvaliti ljepotu takove gospodjice, kakova je grofica! Zar ste vi grand ili knez? Vam je nastojati oko igala, konca i debele zaručnice.

Mladić se sav zarumeni, htjede nešto reći, utišiše ga.

— Tiho, nevidite li? Nadbiskup uzima štolu, čita jim prisegu.

— Plače li ona? dajte da vidim...

— Negurajte se tako, nagnut ću nešto glavu, glednite.

— Ah, neplače, pače se smije!

— Smije se? je li istina?

— Dà, ta vidim na oba oka; zao znak, Sennoro.

— I te kako, tko je vidio neplakat pri oltaru; ja kad sam prije dvadeset godina išla za muža, plakala sam gorko, pa zato je moja ženitba bila sretna, samo škoda, da je za pol godine moj muž umro!

Druga vremena drugi običaji, jesu li bolji, to sam Bog znade; neplakati na vienčanju, to je sramota, spačka, izum sotonski, francezki.

— Dà, dà, Francezi su krivi tomu, oni su sve kod nas pokvarili, krivovjerci!

— Pogani!

— Nevjeruju u boga, nit u dievu Mariju. Krste se bojažljivo naokolo.

A kad su se tako krstili i nešto potiho šaptali, predjoše protiskujuć se kroz svjetinu tri granda mimo kuma; na tielu i u očijuh bilo jim je nešto toli divljega, strašna, da su sve matrone i nehotice zadrhtale.

— Poznate li jih?

— Ja jih dobro poznam: onaj desno to je Don Manullo Cavallero, grand i gradjanin ovdješnji, lievo to je Juseppo Omeira, takodjer grand: a u sriedi...

— Oh onoga u sriedi tko nebi poznao, tà to je krv krvi naše, kost naših kosti, rod mu je tako starodavan kano i naš grad, njegovi su predji sagradili Giraldu, morali su imati mnogo zlata, ono je Don Alfonso di Guevra.

— Dà, Alfonso di Guevra, ali poglednite mu lice: bliedo, žuto kano u mrtvaca.

— A oči kako se krese!

— Škripi zubi, pjeni se...

— Čini mi se, okužen sotonom.

— I meni se tako čini.

I svi se prekrstiše pobožno, i stadoše šaputati.

— Znaš, li što sam čuo? Bio je zatvoren.

— Zatvoren? Može li to biti, jedan od Guevra zatvoren? To bi isto značilo, što infanta zatvoriti.

— Što nemože biti sada, odkad su Francezi osvojili Madrid, posjeli našu Sevillu.

— Ali pod kojom izlikom?

— Solano.

— Porad Solana zatvarati granda, to je nesmisao, drugi je uzrok: ljubio je gospodjicu Kordovsku.

— Sbilja?

— Odhranjeni su skupa, njezina mi je to dojka Gennara pripoviedila. Solano je bio samo izlika; zatvorio ga je osvetni Francez.

— A da je sbilja okužen Solanom? Lice modro, oko podbuhlo krvlju, kosa u neredu, nisu li to znaci? Što onda?

— Onda jao mnogomu...

— Dà, jao, pa tko zna, neće li brzo; znam nešto sigurno: — šaptnu ogledavajuć se naokolo pazljivo suha i crnomanjasta matrona, žena nožara iz predgradja.

— Što takova? Što? Kažite.

— Čuvajte tajnu: u mojega su muža nedavno naručili tri sto bodeža, uzeli su jih danas; platili su Don Manuello i otac Jakobo, to nije za šalu toliko oružja.

— Otac Jakobo svet je čovjek, poznam ga, kažu, da je bio član... — nedovrši — svete inkvizicije: pak su se ipak matrone bojazljivo ogledavale naokolo, opet se prekrstile kradom.

— Doista jest nešto, puk se je od San Cruse sakupio.

— Seljaci iz Osoria i Castella di Guevra...

— Bog nas občuvao.

— Bog nam pomogao — glasno izreče dojka.

— Tiho! ili zar neznate za ono: Rieč često učini, da bodež promaši, ili vlastita prsa probode, muklo reče neki seljak, što je zamotan crnom kabanicom od nekoliko vremena prisluškivao razgovor matrona.

— Felippo od San Lucara — šaptnu dojka.

— Čini mi se, izadjimo, gdje je on, ondje je krv.

Htjedoše sbilja izaći, ali u taj čas: V e n i C r e a t o r zagrmiše orgulje; grandi se i grandkinje počeše protiskivati k oltaru, debelim viencem okružiše mladence, čestitajući jim milo i drago.

— Idu, izilaze jurve, čekajmo.

Mladenci htjedoše ostaviti sanktuarij; na visokom pukovnikovom čelu mir, svježa radost u oku — radost i veselje takodjer u oku Teressitti, sreća bez kraja i konca, svih nada, svih sanja blaga sloboda — ali iznenada zadrhta, probliedi, privinu se, i uhvati jaku ruku muža ljubovnika...

— Za boga, ti drhćeš, Teressitto?

— Ah, on je ondje, opet on!

— Tko on!

— Gledj malko na desno...

Kod željezne pozlaćene rešetke, dieleće sanktuarij od ostale crkve; stajaše sa dva prijatelja Alfonso di Guevra: lice bliedo, modro, kosa u neredu, oko podbuhlo krvlju

utopilo se sa dva traka zloslutih pogleda, izčezlo u modrih zjenicah djevojke.

— Za boga, on je okužen Solanom, šaptnu grof Kordovski.

— Dà, to je Solano, prišaptnuše grandi.

— Solano! bojazljivo viknuše grandkinje, uzmičući, miešajući se od straha.

Pukovnik reče smijuć se:

— Pa što, ako je to Solano, ako je njim tko, neko diete okuženo? Zar nam zato smrt, propast prieti, zar neimamo dosta ruku i snage, da, ako navali, razoružamo mahnitca? Ajdemo, gospodo i gospodje.

I sviet htjede izaći, skuplja se u skupe i na pare, kako je komu bilo priličnije, kako je koga nukala volja ili naklonost — kad Don Antonio Almodovar pristupi grofu.

— Zle viesti, reče, puk se buni, moje je redarstvo odkrilo bunu proti nam, pukovniku i svim Francezom.

Grand zadrhta: Tko je na čelu, za kada glasi geslica? jauknu.

— Na čelu je Manuello Cavallero i Don Alfonso di Guevra: geslica: kad mladoženje izadju iz crkve.

A pukovnik bijaše jur s mladom svojom ženom nekoliko koračaja daleko od rešetke.

Grof priskoči k njim blied i drhtav.

— Za boga, reče, stanite, smrt nam svim prieti, buna!

Djevojka, na polak onesvieštena, pade u naručaj ljubovniku, odgovori on ponosno, mirno:

— Buna? Nije već još nešto! Tko bi ju smio zasnovati, nije moguće.

— Ravnatelj će ti redarstva kazati.

Ravnatelj potvrdi viesti.

— Nekoliko mladića skitalica sakupi se jutros u palači hidalga di Guevra, sdruži sve otac Jakobo, prisegoše na razpelo smrt vam, pukovniče, smrt svim nam: podjaruju puk...

— E, što mi je stalo do vašega puka! magnu, pobočnik priskoči:

— Je li pukovnija, kano što sam preporučio, pred crkvom?

— Jest.

— Jèdan skadron neka udje ovamo i načini špalir sve do velikih vrata; ako se puk makne, neštediti nikoga, razumijete li me, gospodine?

— Razumijem, gospodine pukovniče.

— Oh, ja se bojim, jako se bojim, šaptnu djevojka...

— Ti se bojiš kod mene, po mojem boku, Teressitto? Zar se neuzdaješ u moju ruku, u moju sablju?

— Njih ima toliko, Ivane!

Pukovnik prezirnim okom izmjeri svjetınu — izmedju nje, mirne, mrke, nijedan bodež neblisnu, nijedna zlokobna rieč nezagrmi, a orgulje sviraju: V e n i C r e a t o r, a glas se čarobne glasbe mieša s njimi: — Predsuda, bablji razgovori, bojazljivost ravnatelja redarstva, šaptnu vitez sam sobom, prazan strah samo: segnu okom na onu stranu, gdje je malo prije stajao Don Alfonso, već ga nije ondje bilo.

Zli duh mladića, otac Jakobo, zakrši mu put.

— Izdani smo, ravnatelj redarstva sve znade.

— Što je meni do toga?

— Što je vam do toga, čovječe? Smrt, ništa više.

— Ja imam bodež, skoro naoštren, u njedrih, peče on prsa, užiže krv, a krvlju se omastiti mora.

— Da, vašom.

— Mojom? može biti, ali njenom najprije; ah smrt njoj, smrt nevjernici, smrt ženi neprijateljevoj. Ta ona je jur Francezova žena!

Stisnu ruku u šaku, uze se trzati pomamno.

— Tako vam boga, umirite se, bježite, ovdje nemožete ostati, pobočnik je po vojnike poletio.

— Ne otče, ja ću ovdje ostati, ovdje će ona, ovdje ja poginuti.

— Samo ćete vi, kažem vam, za čas ćete se osvjedočiti, kad udju vojnici: uhvatit će vas, na muke metnuti, sve ćete izpovjediti...

Uzprkos opomeni mladić se nehtjede maknuti s mjesta, dok sbilja udje duga povorka vojnika, ter se raztiskujući silovito i rukom i sabljami puk, postavi u vrste duž ciele crkve.

— Razumijete li sada? šaptnu otac.

— Ah tu se je pakao, sotona umješala: ja da neutopim bodeža u njezina prsa!

Fratar se zamisli nešto, iznenada se nasmija divlje, strašno.

— Ah, kad hoćete tako, kad svakako hoćete, stvar nije još izgubljena. Što je ta zapreka vojnika prama nebrojenoj svjetini? Idite na hodnik, ondje je vječna tama.

Diete se svinu, nasmjehnu veselo, savjet mu je fratrov bio očevidno po volji, po srdcu — kano otrovna na plien vrebajuća zmija lahko se i okretno sunu s mjesta, tisnu se u puk, snažnom ga rukom raztisnu, put si prokrči: što prije htjede stići u hodnik, shvati, da mu je ondje sotona pripravila čast osvete — krv je ondje njušio, vidio.

Pukovnik, ušav u špalir vojnički, vodi ljubovcu, smijuć se ponosno, veselo.

— Nu što gospodo, nismo li sigurni?

Grandi i grandkinje rugahu se ravnatelju redarstva, njegovim redarom i viestim — puk kričaše, a najviše ženske:

— V i v a pukovnik! v i v a Donna Teressa!

— Teressitto, nasmij se, zahvali jim se...

Teressitta drhće, i premda joj se je u oku tresla debela suza, nasmjehne se ipak: on tako kaže, on tako hoće, to je dosta za nju nevoljnu...

— Studeno mi je.

— Studeno? diete, u ovolikoj zadusi, sparini.

— Ah ti neznaš, Ivane, što mi je: one oči, one njegove oči, posmjeh: drhćem nemogu se umiriti.

Pukovnik se opet nasmjehnu: Nisam znao, da si tako bojazljiva, to je zlo za ženu vojnika.

I doda:

— Sutra, danas jošte, kad hoćeš, ostavit ćemo Sevillu.

— O ja hoću, dobro, moj mili, moj dragi; ovdje živit, vidit ga, to je muka!

I oko u oko, ruku u ruku kližu se po mramornom crkvenom podu, prolaze mimo njenih svetih nagrobnica, luka, alabastrovih oltara, zlatih i srebrnih spomenika španjolske pobožnosti, nepazeći na ništa.

A puk viče kano i prije:

— Viva pukovnik! Viva Teressa!

— Nu što Don Antonio, gdje je vaša buna, gdje vaši bodeži?

— Još smo u crkvi — studeno odgovori zapitani.

— Za čas ćemo iz nje izaći, evo i hodnika. Ah smijat se moram vašemu strahu, viestim...

Zadrhta, nesvrši rieči, jer...

— Ivane, Ivane! grozna strašna vika zaori se blizu njega, djevojka pusti ruku ljubovnikovu, klimnu, zadrhta i pade na vlažni mramorni pod.

Bielu vjenčanu odjeću njezinu poškropi krv, oko se zatvori, umre.

Udarac probode srdce.

Pukovnik trgnu u pomami, sdvojnosti i gnjevu sablju, kad mu oko u oko, s golim svježom krvlju omašćenim bodežem zakrči put diete-starac.

— Pogini, prokletniče — vrisnu — pogini i ti...

Bodež udari jako, silovito u prsa junaku, ali srećnim slučajem srete srbrnu kopču od vitežkoga pasa, okliznu se po njoj, i samo ogrebe lievi bok.

Cieli grozni dogadjaj nije trajao ni jednu minutu.

— Smrt, smrt Francezom, smrt krivovjercem! zaori krika vika po svoj crkvi, razleti se po njenih kapelicah u gorastasnom razmjeru...

Svjetina navali, prolomi špalir vojnički.

S ulice se začu takodjer zveket mačeva, prasak kubura i pušaka, vika, jauk, divlje. kletve, groze i osvete.

Strašan bijaše to dan!

*
* *

Istoga još večera stupi u palaču Guevra u Toledanskoj ulici neki Španjolac, krv mu je okaljala kabanicu, kaftan, ruke, pače i obuću.

— Je li kod kuće Donna Nievetta? zapita sobaricu.

— Jest, gospodine, skupa s bratom u vitežkoj dvorani.

Španjolka primi ulazećega turobno, važno, šuteći.

— Donno! Francezi izagnani iz Seville, tri su diela pukovnije izginula, grof di Santa Fè pao od moje ruke, evo dokaza.

Sablju grandovu i komanderski križ Karla III. uruči Maurki.

— Hvala vam, Manuello, odgovori ona, a vrpcu i sablju odnese na drugi kraj od dvorane, gdje je pod slikom nekoga oružanoga Maura važna lica i ponosna čela počivalo nečije crnim aksamitovim sagom pokrito tielo...

— Ovaj će mu plien biti drag, reče.

Don Manuello pristupi k Maurki, kleknu i reče:

— Don Juseppo d' Omeira, Juan di Celli Ambrosio i Saluzzio Pamfilio di Caravieja, svi su boreći se za dobru stvar pali; samo sam ja jedini ostao, premda, bog mi je svjedok, nisam nimalo štedio života, u bitki nisam bio posliednji.

— Istina, znam za to, Don Manuello, znam, da ste prvi dali znak za bitku, da ste ju prvi zametnuli a posliednji svršili, znam i to, da ste se vi jedini smjeli oprieti drzovitomu vodji neprijatelja; ali gledнite, vidite...

Odsunu ponešto aksamitni sag, pod njim ležaše mrtvo tielo, studeno od davna, sve okaljano krvlju, lubanje tri puta sabljom zasiečene, razdrte, izmrcvarene, kano silovitom nogom pogažene...

— Znate li Manuello, tko ga je ubio, posliednjega od Guevra, mojega brata tko je ubio?

— Francezki pukovnik, znadem.

— A on živi, velite?

— Dà, živi.

— Pa vi, gospodine, hoćete da vam ruku dadem, dok mi brat nije osvećen? Hoćete da se odjenem u bielu odjeću, sviežim cviećem ovjenčam čelo?

— Jest, imate pravo, Nievetto! Tako mi blažene djevice Sevilske, imate pravo; ali vi morate biti moja žena, poginut ću ili se osvetiti.

Brzim korakom izleti iz sobe.

Španjolka baci hladnokrvno crni sag na mrtvo bratovo tielo, muklo uzdahnu, zatim pozvoni, i ulazećoj sobarici reče:

— Pozovi otca Jakoba.

— Otče — progovori mu — posliednji od Guevra poginu smrću mučenika, junaka; pokop mora biti jednako sjajan sutra, kano što je bilo vienčanje grofice di Santa Fè.

— Sto ću misa naručiti.

— Sto? Za moga brata? Otče, za posliednjega od roda, koji je sagradio Giraldu,

koga je povjest povjest Seville, za žrtvu naših prava i svetinja sto je tisuća malo!

— Ali to stoji, Donno.

— E, što stoji! Ta lietovnike San Lucar i Pueblo Castello del Guevra cienili ste na milijun reala, dati ću jih vašemu samostanu, ali misa i pobožnosti na grobu Don Alfonsa neka toliko bude, koliko jih još nad nikim nije bilo.

Sure oči patrove blisnuše lukavom radošću.

— Vaša će žrtva biti nebu isto tako draga, kano što je neobična i velika. Moji će druzi izvršiti vašu volju, gospodjice, a ja — nasmieši se grozno — ja od svoje strane, ja ću drugi dar doprinieti svomu pokorniku i odhranjeniku: u današnjoj je bitki petdeset sužanja palo u naše ruke, Junta hoće da jih sačuva za izmjenu ili odkup; ali svi do jednoga pogini na grobu Alfonsa di Guevra!

— Dobro se znate svetiti, otče; ali još jednu prošnju: za mene u samostanu Santa Cruce pripravite celu.

— Celu u samostanu? Hoćete li postati duvnom, Sennoro?

— Njom ću postati,. ako Don Manuello di Cavallero mojim mužem nepostane.

— Tà vi ga ljubite, gospodjice —

— Dà, zar i to znate?

— I on vas ljubi, zašto mu nedate ruke? Današnju smo pobjedu ponajviše njemu dužni. Junta hoće da ga proglasi vojvodom svoje vojske.

— Moju ruku, otče, može kupiti samo smrću ubojice moga brata, Manuello to znade.

— I pristade na to?

— Da, prisegnu osvetu.

— Ali da pogine? Bojna je sreća promienljiva.

— Rekla sam vam, onda ću biti duvnom, ali prije...

— Što prije?

— Osvetit ću obadvojicu.

* * *

Dvie godine kašnje francezka je vojska udarila jurišem na glasovitu svojom obranom Saragossu, poljska konjanička pukovnija pukovnika C* bješe osvojila jedno predgradje što se je za dvie staje pružalo tik uz željeznicu vodeću u Madrid.

Premda je taj dio grada bio osvojen, bitka ipak nije prestavala, svaka je kuća bila za sdvojne Španjolce tvrdjavom, iz svih se vrata i prozora sipala smrt praskom pušaka.

Pukovnik sa svojim odielom, poduprt od dva batalijuna pješaka i od nekoliko topova, morao jih je redom osvajati, dok napokon nedodje do jedne, što je stajala kod vrata od tvrdje — osobitije i ljuće se je branila: dvie su ure minule, dok se je, probivši topovi debele zidove, raztrgnuvši krov, i do posliednjega postrieljavši ljute neprijatelje, mogla osvojiti kuća ona.

Od znaličnosti a možda i od druge koje tajne slutnje udje pukovnik uza sve odgovaranje svojih oficira u novu podrtinu.

Svuda, u svakoj sobi krv i ništ — trupla djece, staraca, ženskih, vojnika i fratara: svi poginuše s oružjem u ruci; a to oružje nije bila uprav sablja ili karabina, već nož, kamen, vedro kipuće vode, lanac nesgrabno skovan, vile poljske, držalo crkvene zastave.

Ali nije samo trupla našao, bilo je medju njimi i živih, svi osakaćeni, krvlju okaljani — dogarahu u mukah bez kraja i konca.

Tako prolažaše kroz sobe, i premda se je smrt u raznih slikah cerila oko njega, premda su uzklici muke i boli neprestano napastovali uho, u oku mu ipak neblisnu suza, čelo mu bijaše mirno, pogodno — kano da je ovaj pokolj, ovaj ništ bio drag duši njegovoj, blažio mu pamet, i strašnoj nikad nezaboravljenoj osveti pružao dragu hranu...

A taj se mir pukovnikova lica neote pazljivosti vojnika, koji su u dugom redu za njim išli s golom sabljom, spremni na bitku, ako bi se gdje zametnula.

Jedan reče drugomu:

— Gle, naš pukovnik to je junak: ja ipak nisam čovjek od blata, od vode, dvadeset godina služim u vojsci, pak na pogled tih poubijanih, a osobito umirućih nesretnika sav drhćem: njemu niti oko nezažmi, niti se čelo smrknu; boga mi, srce njegovo mora biti kano što dolikuje vojniku od tvrdoga kamena!

— E! Zar on to sada prvi put vidi krv i ovakov pokolj — odgovori drugi — gore je bilo u Sevilli, a to tim gore, što ondje nisu Španjolci, već toliko naših mrtvi ležali! Ti Španjolci to su pravi vrazi, navališe na nas izdajnički, bijaše to uprav na dan vienčanja našega pukovnika...

Zašuti, jer sa strahom opazi, kako je pukovnik probliedio, uzdrhtao — pogleda, protre oko — uvidi uzrok.

U kutu od sobe jecaše nad truplom strašno ranjenim, krvlju poškropljenim neka Španjolka: kosa joj u neredu, na tielu crnina potrcana, poderana, u oku suze ali i divlji žar osvete, sdvojnosti.

— Ta Španjolka — pukovnik ju spozna i sav uzdrhta — bijaše kano što sam kazao...

Ali dosta o tom, to je jur druga pripovjest, čitat ćete ju, ako vam se prohtije, drugdje negdje, drugdje negdje kazat ću vam ju.

Dužan sam ipak samo to spomenuti, da je drug drugu prišaptnuo:

— Vidjeh ovu Sennoru u Sevilli, njezin je brat takodjer ljubio zaručnicu pukovnikovu, pa ju ubio... stari smo mi znanci!

Konac.

POUKA.

Krasota prirode.

Estetička studia Jerona Tvrdika. Prev. A. M.

(Dalje.)

Let ptica turobno nas dira. S njimi bi rado letjeli, s njimi bi nam se htjelo uzdići u prostorije slobode i prostote, te ondje plivati u zlatnih zrakah svjetla, razgovarati se s vjetrovi i grmiti s blieskovi. Tko se neće diviti užasnomu letu goluba, strielovitoj brzini lastavice! A što tek ti smjeli, silni plovci ethera — ti neustrašivi, strieloviti, posvud prhajući grabežljivci — jastrebi, sokolovi, orlovi. Oni podavaju čitavomu rodu ptičjemu veličajnu krasotu: smjel pogled, gizdav stas. Razmahnu se krila i oni se uznose s nesravnjivom sjegurnošću u visine, i tamo u podpunoj svjestnosti svoje sile kruže neograničenim prostorom poput kraljeva, odanle uznose se dalje, sve više i više, te prostim pogledom mjere daleke prostorije zemlje, viseć u oblacih bez straha i bojazni. Koli krasni su to symboli smjele gizdosti i pregnuća, koli divne slike velebne krasote, slobode i prostote, sile i veličanstvenosti!

Pa kao što tu motrimo i divimo se silnosti, veličajnoj krasoti i smjelosti tih kraljeva zračnih prostorija, tako se nasladjujemo nježnošću, miljušnošću i ljubkošću malih pjevačica. Tamo sila kružeća etherom, poletavajuća visinami i nizinami, ovdje nježnost, ljubkost i pjev. Da ih čovjek po čitav dan okom prati, nikad se do sita nenasluša tih neizcrpivih, nježnih i dražestnih melodija, kojimi odjekuju dubrave, jelici, gajevi i šume toli za rosna jutra, koli za zatravne večeri i tihe noći. Hladne inače šume s njih se dostanu ugodne topline, a pusta samotnost s njihova žuberkanja napuni se mile, ugodne živosti. Čujemo li samo, gdje u dubravi kukavica kuka, živo nas dira, te bismo htjeli s njom kukati, s njom klicati; a što tek, čujemo li u daljini jasno, veselo fućkati kosa, zviždati drozda, čevrljati vrabca, a za tihe noći u gustih grmovih zvonko nu sjetno, tužno drobinjati slavulja — pridaj k tomu neprestani tihi šum potočića, pa kolika to krasota, pronicajuća našu nutarnjost! Srce nam kipi, uzdisao bi čovjek i pjevao u šumskih tih dolinah, dok nebi probudio glasnu jeku na svih stranah. Jecao bi, uzdisao, pjevao i klicao s ljubkimi timi pjevači, plakao bi i smijao se s timi starinskimi odjeci gora i s nježnimi njihovimi stanari.

U tu nježnu krasotu, moguću veličajnost primješala je priroda tu i tamo smješnosti, komičnosti dà i strahote. Dosta nam je obazriet se na ogromne kasuare, nojeve itd.

Na svakom višjem stupnju životinjstva, čini se, da je pokušala priroda stvoriti nešto, što bi imalo podičit se savršenošću čovjeka, nu pokus izpao je uviek nesretno — uviek karikatura. Tako je medju pticami sova komično, odurno dà i strahotno biće, prava oprieka lahkosti i živosti u ptica. Debela glava, velike oči i pernate čupe, velike značajne uši — kolika nakaza ptičja! Tako je i život njezin nešto osebnoga. Po čitav dan se skriva, kao da se stidi svoje nakaznosti, kao da ne spada medju ostali ptičji sviet, noć je njoj danom, svietla se boji. Pa i ostalim pticam čini se ta nakaza nečim strašnim. Neka se samo pokaže, pa gdjegod je kakav gavran, lastavica, lupež vrabac, pa i ozbiljna ševa, sve pusti se u strašan cvrkut — sve progoni i grdi, što više može, tu karikaturu.

Različnimi promjenami prošao je obraz svemirne sile, lebdeć na zemlji. Najprije bijaše to upravni, k nebesom stršeći trup duba sa silnim u zraku viencem i s analogijom toga vienca, s korenjem u zemlji. Vienac i korjenje svikolici su ustroji duba, to su mu uda, to organizam, potrebit mu za život i razplodjivanje. Jedva se otrgnuo obraz, samostalnom providjen silom, od utrobe zemlje, povrgnuo se trup, a grane i korenje postala su uda; a ustroji za rasplodjivanje individua i vrsti usredotočili se malo po malo u nutri preobražena trupa. S početka opažamo mnogo i mnogo končića, nu nestaje ih dok ne ostanu samo najpotrebniji za uzdržavanje posve razvijenog oblika. Na nižem stupnju životinjstva vuče se trup biedno po zemlji — crvi — dalje diže se od zemlje na neprebrojenih kitnjastih nožicah — zareznici —; pričima se u dvoživcih i pticah ispravljati, a u sisavcih vraća se opet u vodoravni položaj, gdje ga podižu od zemlje čvrste noge, nu ipak vrat i glava nisu već u istoj liniji s trupom, već se dižu na njem u povoljnom kutu. Glava i vrat podpuno su već odieljeni od trupa, a ovaj ima primjerene si česti: pleći, trbuh i bokove, u kojih se kriju ustroji za razplodjivanje zvieradi i vrsti. Isto tako rep ne pravi više ravne crte s trupom, već pada u primjerenom kutu. Gdje su glava, vrat, trup i rep u istom pravcu, tu je niži stupanj životinjstva — gušteri, zmije, ribe. To su dakle glavni esthetički zahtjevi u sisavaca, gdje tih neima, gdje se glava i vrat slubljuju s trupom — gdje ima trup prenapet, mjehovit trbuh itd., tu je nakaznost, oprieka, koja se nemili. Sjetila sisavaca takodjer podpuno su razvita i očituju visoki stupanj duševnoga života. Treba nam samo uzet na oko vjernoga pratioca čovjeka — psa. Radost i bol, gnjev i mir, odanost i strah, sve se odsjeva u njem. A kakvo je tek izrazito oko konja — ili košute — te oštri njuh i druge vlastitosti, značeće razvoj duševnoga života.

Ljuske, štitnjasti izrastci perja ustupiše mekanoj dlaci, koje mast jest raznolika. Nigdje ne nalazimo osnovne boje čisto žute — modre ili crvene. Ima ih neizbrojnih redova. Njive i luzi, pustare i vode, brežuljci i gore njihovim su obitalištem. Sve izbrojiti i označiti esthetične im biljege — široko je polje rada. Napomenimo samo užasnu orijašku veličinu morskih velikana — nespretne orijaše slonova i nilskih konja — pa nježne, mile vrsti plahovite šumske zvieradi, medju njimi one najnježnije, najmilije stvorove, ures šuma i gora; one rodove glodavaca — hitru vevericu, bojazljiva zeca, dalje onaj krvožedni rod lasica, silne turove, bivole, pa našu živinčad, gdje ima sile, opornosti i pregnuća, te se sustavimo kod najplemenitijega sisavca, kod konja. Podpunim pravom naziva se on uresom sisavaca. Onaj vitki, svim zahtjevom stroge pravilnos i odgovarajući trup, koj nose jake, uz to pružne, vitke noge, one silne pleći, nad kojima se diže gizdav, obao vrat, nakićen valovitom grivom, i noseći glavu punu plemenitih biljega; ono vatreno, izrazito oko, gibljive primjerene uši — zarudjele nozdrve. Sve je na njem okruglo, ništa uglasta, sve gizdavo i silno. Nestrpljivo udara kopitom o tvrdu zemlju, i u trenutku kao striela preleti daleki prostor, talasa se griva, nadimlju se nozdrve, oko sieva, glavu u vis diže — koli mogućan obraz — pravi uzor životinjske krasote.

Tu je plemenitost. U grabežljivaca sastajemo se opet s energijom, silom, okretnošću i lukavošću. Jer budući oni odsudjeni na vječni boj s ostalimi sisavci, mogu samo silom, pregnućem i okretnošću, a gdje treba i lukavošću biti pobjednici i uzdržavat se. Tu, osim nekojih vrsti, naročito pasa, nalazimo medju svimi mačjimi vrstmi u jedina lava pravi izraz sile, mogućnosti i veličajnosti on jedini medju svimi mačkami ima na sebi nešto plemenita, veličajno krasnoga. Dočim skoro sve mačje vrsti imaju glavu i vrat sklonjenu pod liniju trupa, što im podaje nekako izraz podmuklosti, čini lav iznimku. On nosi silnu glavu gore izpravljenu, vrat, zatiljak i hrbat zagaljene možnom grivom, što mu podaje nešto veličanstvena, pronicava. Iz glave mu odsjeva plemenitost a iz oka neodoljiva smjelost i hladna ozbiljnost. S možne grive, koja zagaljuje lavu vrat, hrbat i zatiljak, pada pretežnost na plemenite mu prednje česti trupa, i to je, što ga upravo čini ne samo mogućim i nenadvladivim, nego mu i podaje biljeg plemenitosti. Nu lav imponuje takodjer svojom otvorenom srčanošću, služeći se lukavošću samo u skrajnoj potrebi.

Došav na prag čovječanstva, susretamo se s karikaturom njegovom i životinjstva, s jopcem. Što je to, pitamo se? Za zvier je odviše — jer truplo je upravno — oprieka sisavcu — a glava? Kesi se na nas prilično sličan obličaj, a odaljuje se od nas odviše nizka, prosta i oprièčna vanjština. Uda promjenila se u četiri ruke, a lice s dobrahno velikimi čelustmi, duboko raztvorenimi, koje očituju glavno svojstvo te zvieri — proždrljivost. Ljutimo se na tu karikaturu radi prevelike njene podobnosti. Čini se, kao da zrcalo odviš ružno pokazuje — odviše nelaskavo. Kolika to ironija. Lakrdijaš kesi se zlobno — nakazan je to smjeh, pravo reče, pogodi u živac, gospodin se kiselo drži. Kesi se na nas jopac, a čovjek rado bi razlupao to zrcalo.

Budalo, priroda ne čini čudesa, ona postupno napried kroči, sama sobom, vječnim, nepopustljivim vezana zakonom. Jopac predhodnik je — nipošto praotac čovjeka. Ma koga primio bi čovjek radje u red pred sebe — samo ne jopca, na kom je priroda učinila prvi pokus stvorit savršena čovjeka. On je stupanj u rubriki životinjstva, bez koga bilo bi predaleko k čovjeku, prevelika bila bi praznina. Što se stara hladna znanost za mušice sebimilja ljudskoga, koje si bogove i angjele stvori za svoje predhodnike. Zmotana je to fantazija; jer ako bijaše čovjek u prvotnom svom stanju polubogom, kako to, te je sad čovjekom? On dakle nazaduje mjesto da napreduje, jest dakle jedini iznimkom u prirodnom poredku. Gdje se sve razvija, napreduje, on nazaduje, postaje s poluboga biednim stvorom. — A znanost hladno razabire taj ustroj prirode, kano hladni anatom mrtvika. Ona ne pazi na izvraćeno sebimilje egoizma ni na izvraćene slike prvotnoga djetinstva ljudskoga, te nemilosrdno odgaljuje svetu istinu — ma i jest trpka — za sliepi egoizam, koj se duri i otresa, što ne zagaljuje istine u maglovita, zračna tjelesa angjela i polubogova, već stavlja do njega to, što zbilja kraj njega spada — jopca. Pa čemu se žacati? Napram tomu na pô ispalomu na pô neispalomu pokusu, napram toj karikaturi — kano i napram svim stvorovom ipak je samo čovjek stvor daleko uzvišen i krasan, on je vršak onoga što je priroda mogla proizvest na zemlji. Upravo to, što zamjerava prirodi taj pokus pred sobom, što ga motri jedino sa stanovišta komičnosti, dokazuje najljepše, da je najsavršeniji — jer se srdi na tu nesavršenost — na tu oprieku tamo. Čovjek poteče odanle, odkle i ostali stvorovi — i njega rodi ta zemlja, na kojoj stoji, nu nije on posvema na nju vezan imajuć duh i um, koj spoznaje sebe i sviet, koj vlastitom silom raskide stežuće okove zvierinskoga nagona, te mjesto njega stavi si za pravilo gvozdenu volju, kojom umije zagospodovat nad stvorovi, dà i nad samom prirodom. Spada on i upućen je na prirodu, na tu porodivšu ga zemlju, nu ne posvema; u njem je život drugi, sviet savršeniji od svega, što je pred njim i nad njim; u njem je duh — misao. A ta munjom sieva, zviezdom bli-

sta, ona je sviet čovjeku vlastit, ništa gorji od one zviezde, što se kroz maglu kriesi u polnoć, njom je čovjek sviet tako dobro kao i zemlja s koje polazi, i kano sve zviezde smješeće se na nas s propasti bezkonačna svemira. Gore, čovječe, čelo svoje, misao svoju, duše tvoje ne nadsjevnu nikakav bliesak. Ma je tielo i slabo, te prah bude opet prahom, duh tvoj umije i taj prah dahom svojim oživjeti — te stojeć nad njim bez drhtanja može prosboriti: to je moj lastoviti prah. Pomisli si nešto većega, čovječe, ako ti je možno!

U čovjeku dovinu se tvorna sila prirode na zemlji svomu cilju. Upravno k nebesom penje se tu opet trup čovjeka — ponosan, veličanstven napram puzajućim, vodoravnim, kosim stasom ostale zvieradi. Zaoblilo mu se tjeme, kao symbol svoda nebeskoga, puno onoga duhovitoga ethera, koj tiho ali moćno potresa čitavim svemirom, one sile, koja uništuje i stvara, spoznaje sviet i sebe, te može dokučiti majku prirodu u otajnih putevih njezina tvorenja, i diveć se stvorom već može pomišljati, kako mu ih je samu tvoriti. Smjelo njegovo oko proniče i koru ukočene zemlje i daleke lazurne magle zračne, te mjeri i ispituje te sto tisuće puti veće od sebe velikane svemira; on, prašak zemlje, ponosno opazi drȁge kružećih svjetova. A što oko vidje i oštri sluh doču tamo u onih prostranstvih, to drugovom svojih očituju ružična usta. Jedva doreče, i već se silna ruka hvata rȁda, i pod ranami njenimi stenje ogromna zemlja i rebra se njena svijaju pod nogom njegovom, a divlji rod zvieradi na njegov mig hrli služit mu. Divlji sin etherov, oganj, poslušno okovan huči, pušuć plamenimi nozdrvami, dragovoljno ga nosi na sjever i jug i preko ledja burnoga oceana. I munjevite iskre dočepa se njegov um — i ona nosi njegova slova, i njepov šapat u trenutku javi od skrajnika k skrajniku. Strašan je on u svom gnjevu, te na milje daleko riga u vatru i bliesak i smrt, on je bogom zemlje.

Tko pogleda na tielo čovječe, a ne bude obuzet milinom i počitanjem? Sve što tu vidi, jest pravilnost; nu ne ukočena pravilnost linije, sve je na njem valovito — od pete do glave, oblo tjeme, utroba, bokovi, valoviti likovi nogu od prsta do stranica, vješta ruka — on je krunom tvorstva.

I dobi družicu podobnu sebi. Nježni stvor žena, sve je na njoj dražestno, valovito, sve puno miljušna čara. Napram ženi je muž silniji, i što se oblika tiela tiče oporniji, masa se više iztiče, dočim se u žene gubi u mekanoj zaokruženosti valovite linije. Muž stvoren više za rad, za srčana poduzeća, jest takodjer energičniji — smjel, strog — dȁ neskloniv; žena tanahna, popustljiva dȁ i bojazljiva, sklona na milost. Žena je više nježna biljka, dočim muž ima karakter životinjstva. Napram ženi je muž silan i veličajan, žena napram mužu nježna — mila.

Ona radja, spajajuć se u braku, gdje se tek čovjek ko muž i žena pokaže u podpunoj harmoniji. Spoji ih svemoguća ljubav, ta čarobna klica svemirnoga zakona — koja svemirom potresa, svjetove stvara i njih uzdržaje. Zemlja se kreće oko središta svoga njim na vieke nukana, njim ugrijana, razsvjetljena. Izjav toga sklada medju ženom i mužem jest diete.

Amor i Psyche, Mars i Venera, i napokon obrazi svete obitelji, to su duboki symboli, koji već odavna naznačivahu taj stupanj više dopiruće uljudnosti. Najprvo vatra zaljubljenih, zakopanih samih u se, onda muž i žena — on silan, ona u nježnosti svojoj skoro slaba napram njemu, mora postati silnijom, a to bude ljubkim čedom.

Žena i muž su stupnjevi podpuna razvitka. Predhodi djetinstvo sa svojimi maglovitimi slikami, viek dječački i djevičanski sa svojimi prelazi k junoštvu i djevojačtvu, k tomu stupnju razcvate, razvoja i dozrievanja, k tomu stupnju sanja i tisućerih nada Razpuko se pupoljak, i počima mladim okom motriti krasotu oko sebe, zagleda se u jasnom žaru sunčanom, sniva šarovite sne o budućnosti; za njega sve na okolo cvate — sve nada i očekivanje, sve u ružičnom sjaju, nigdje neima još oblačića na obzorju budućnosti, pojavi li se, nije to grozna oblačina, već dobro došli slapovi proljetne rose. Kakav li je to ružičasti viek, čas zlatna vieka čitavomu čovječanstvu. Samo napred te napred zuji u živoj i burnoj struji, vijugastimi livadami, gajevi i dubravami. Starost ni skrb ne nabra čela, prevara ne poli lica sjetom niti nakvasi oka suzom, iskustvo ne pognu vrata, ponosno stoji on tu na pragu života, razgleda se i već struji koritom njegovim. Bude li mu se ladjica nihala na tihih talasih, il joj se bude boriti s valovi? Mlado srce, o bodra dušo, pripravi se na sve, da se ne slomiš, da ti duh ne sustane.

Te stupnjeve ljudskoga života ovjekovječila je umjetnost jelinska u idealnih svojih slikah. Slika Erosa ili amora dječački je to početak junoštva. Bacho junoša; dozrievajući za muža, započimajući borbu života mladić, jest prometni Hermes; na nekom stupnju razvoja jest Ares, a muž razvit, silan i strog, to je Jupiter. Uzor vite djevojačke krasote jest Diana i Pallas Athena. Najkrasniji pojav ženske savršenosti i dražesti te čarobne milote jest Venera. Vršak ženskoga razvoja jest Juno, vitka, savršena, ponosna i počitanja vriedna. Veličajan je dalje čovjek u svojih povjestničkih činih. Seoba naroda, bojevi čitavih plemena, osnutak država, smjela poduzeća, odkriće zemalja, slavna djela junaka, silni čini i poduzeća ukrotiti življe, prokopi

gora, spona mora. Nije li tu čovjek ravan prirodi? U borbi s njom naučio je sile njene i moći, on je tvorac kao i ona.

Dotakav se driemajuće, negibne tvari, naše majke zemlje, gledasmo, kako se stao oblik njezin redati u pravilnost u kristalih. Gledasmo čarobnu njenu krasotu u magičkom liesku draga kamenja, u svietlu i sjaju dragocienih kovova, vidjesmo ju razplinut se u teku vrutka, slušasmo njegov žubor, romon potočića, šum potoka, huku rieka i tutanj veličanstvena mora, koje dižuć se u maglah gore — plovi visinami — pada opet i pokriva zemlju sagom čarobna cvieća, i opet sahranjuje sniežnim pokrivalom, reseć vrške gora i brežuljaka ledenimi santami, koje razplinjujuć se pod silnimi strielami sunca, valjaju se bistricami u tihu dolinu uz divlji šum.

Vidjeli smo, kako se probudjuje priroda iz tvrda sna u polusan, kako se kiti i resi cviećem, i za korak dalje, kako je uzdahla u živom tvorstvu, odbacivši koprenu driema, kako se otrgla od mučaljiva si ležaja, od zemlje, te postupno kročeć dovila se najsavršenijemu stupnju, na kom u ponosnoj veličanstvenosti stoji — čovjek, kruna tvorstva — gospodar zemlje.

(Konac sliedi).

LISTAK.

Književnost. Od „Slavjanskoga mira-Slovanskeho světa“, časopisa za naobraženje, politiku i narodnu privredu, koji izlazi u zlatnom Pragu na ruskom i českom jeziku, izašla je V. knjiga i sadržava: Političi i socijalni obzor: Francuzka, Ruska i Poljaci. — Zadruga slobodoumnih Čeha u Americi. — Znaci dobe. — Porota u Srbiji. — Srbski krajevi u Austriji. — Hrvatska vlada i opozicija. — Iz Dalmacije. — Iz Češke. — Srbija prije i poslje putovanja kneza Milana u Livadiju (nastavak). — Ruska i njeni prijatelji Niemci (svršetak dopisa iz Čikaga u Americi). — Slovaci u godini 1848. (nastavak). — Basna Dmitrijeva „tri lava“. — Istorija kao nauka kod Magjara i ugarski Slaveni. — Jubilej Ostrovskoga u Petrogradu. — Česka tragedija „Podjebradovna“. — Česka i slavenska radinost na bečkoj svjetskoj izložbi 1873. — Viesti iz Slavenskoga svieta radinosti i trgovine. — Směsice: Zašto gube Niemci naklonost u Ruskoj? — Žiškov, slavenska obćina u Americi. — Dvie suprotnosti. — Pismo uredniku: Što je nuždno činiti, da bi došli do obćega slavenskoga jezika. — Slavenska bibliografija. — Oglasi. — „Slavjanski mir-Slovanský svět“ izlazi u svezcih od 2—3 golema tiskovna arka, dva puta mjesečno i stoje oba izdanja godišnje 6 for., polgodišnje 3 for. zasebna u $1/3$ niže. Adresa: Administraci časopisu „Slovansky svět“ v Praze.

— Izašo je 2. svezak „Slavenskoga pedagoga“, što ga u Pragu uredjuje i izdaje Jan L. Mašek, a donosi članke u svih slavenskih jezicih (stoji na godinu poštom 3 for. 60 nvč., na pol godine polovicu). U ovom 2. svezku jesu ovi sastavci: O společnih sjezdech slovanských národních učitelů; o komisyi edukacyi narodowej od Stanislava Sobieskoga; srbske narodne škole nekad i sad (ćirilicom); slovensko ljudsko šolstvo; podobnost a odchylky jaziků slovanských; nešto o obrazovanosti ili kulturi karlovačke krajine od Mijata Stojanovića; napredovanje osnovnijeh škola u Crnoj gori (ćirilicom) od Gavre Pešića; letimički pogled natrag u istoriju škola u Srbiji (ćirilicom); vpliv novih šolskih postav na slovensko ljudsko šolstvo; pučka učiona u Dalmaciji od St. Buzolića; popularna predavana, od M. Stojanovića; Z Moravi; úvahy: o kreslení ve školach obevných; „učitelj Dobrašin“; lekcije iz matematičkoga zemljopisa u svih slavenskih jezicih; napokon književni oglas.

— Cetinjski učitelj Filip Radičević pozivlje na predplatu na zbirku narodnih pjesama pod naslovom „Gusle crnogorske“, koje još nisu nigdje štampane. U tih se pjesmah većinom pjeva narodna borba za slobodu. Imati će 14 tabaka, i stojati 60 novč.

— Gdja. Minka Bérézina, rodjena grofica Vojkffy iz Hrvatske, izdala je u Hamburgu svoju sbirku pjesama pod naslovom „Aus einem Frauenherzen“, koja se može dobiti u zagrebačkih knjižarah. Liep je u tih pjesmah jezik dakako njemački i gladki stihovi. Pjesnica se sjetila i svoje domovine, kojoj pjesmu pjeva pod naslovom: „An Croatien“.

Zapis za narodne svrhe Prošloga je tjedna umro u Zagrebu jedan od najbogatijih ljudi u Hrvatskoj Kuković, koji se je u svojoj oporuci sjetio svoga naroda, pa je zapisao: 10.000 dukata za sveučilište u Zagrebu; 6000 dukata za gospodarsku školu u Križevcih, a 4000 dukata za narodni zemaljski muzej u Zagrebu. Slava mu viečna za to, što je znatno podupro naše zavode, a imenito što je pridonesao za sveučilište, koje će se napokon ipak morati otvoriti, da zakon neostane puko slovo, i da se opravdaju narodne nade.

Nov izum. Ljubomir Klerić, mjernik u Biogradu, izdao je brošuru pod naslovom: „Nova patrona za razprskanje rudâ i nov način punjenja“, u kojoj on opisuje taj svoj izum. On se je njim bavio vrlo dugo teoretično, a već osam mjeseci bavi se praktičnim radom po njemačkih rudnicih. Biogradski list „Jedinstvo“ veli o tom: „Na taj način Klerić je učinio vrlo mnogo za rudarstvo, osobitu pako zaslugu imati će njegova patrona pri rudnicih kamena ugljena, a nada je, da će se i pri prokopavanju tunelâ moći upotriebiti.“

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Ivan Dežman.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 19. U Zagrebu dne 11. svibnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

RAZORENI IDEAL.

Pripovjest od J. J.

Odoh jednom ljeti posietit si prijatelja. Bio on mali vlastelin u predjelu, koji je sa svoje ljepote na glasu: niti bogat niti siromah, već prema onoj „zlatnoj sredini“, koju već drevni rimski pjesnik smatraše uvjetom mirnu i zadovoljnu životu. Ne velik, ali čist, skladan i ukusno obnovljen dvorac, oko njega cvietnjak, malo dalje ovelik kuhinjski vrt, šumica, oranice i livade — što sve kano liepu sliku okom zahvatiti možeš —: to mu je imanje.

Krasno li ti je doista boraviti u toga moga prijatelja! I bogovi bi se k njemu odmarat došli. Hoćeš li da si oko napaseš i dušu razblažiš milovidnom prirodom: stani pa gledaj. Zaželiš li se ugodna u družtvu razgovora: eno ti ljubezne obitelji domaćinove. Ište li ti duša samoće i samotna razmišljanja: eno ti vrta i u njem tihe kolibe. Prohtje li ti se nove duhu hrane: eno ti zaklonjene sobice i u njoj knjižnice, u kojoj su umni velikani svih naroda. Zaželiš li se šetnje: eno ti travnih dolova i šumnih brežuljaka. Rad li si se našaliti: prijatelja ćeš i tomu voljna naći; a iztužiti se — jer i to kadkada godi —: e! tu ćeš mu žicu od svih drugih puniju i odzivniju naći. Blaga neka melankolija, — na nju mu je duša obično udesena; melankolija, koja te neodbija, nego simpatično privlači; a evo joj postanka.

Ja i moj Marcelo — to mu je ime — vršnjaci smo. Mladovanje nam pada u dobu narodnjega prosnutka od godine 1835. ovamo. Smjele ideale, kojimi su nas zadojili francuzki slobodoumnjaci osamnaestoga vieka, on je nekako kroz život pronio, dočim im je gruba drljača izkustva kod većine nas drugih ako ne klicu poharala, a ono — ako je slobodno reći — bujad pročistila.

Taj pravac duha zanosio ga sad za ovom sad onom osnovom „najboljega svieta“ te se zadubio i u sfingu socijalnoga pitanja. Nemila protuslovja izmedju teorije i života dušu mu ojadila. Često požalih smjela letioca, gledajuć ga obnemoglih krila, i mišljah, neće li se i njemu naći lieka.

Budući tako kod njega, jednoga jutra izidjem, da se po običaju prošećem.

U povratku nanese me put pokraj obćinskoga groblja. Preko nizke ograde spazim staroga grobara, gdje nekomu upravo raku kopa. Ustavim se. Do nogu starcu bukarica vina, a u ustiju lula. Dva tri puta lopatom zemlje izbaci, pa onda postane, odahne, napije se, vatru u luli prstom stakne, nekoliko dimova odpucka, pa onda opet kopa, sve nešto mrmljajuć. Motreći ga onako blieda, suha i pogrbljena, nemogoh da nepomislim na starogrčkoga Charonta, samo što je onaj svoje odpremao preko vode, a ovaj ih odprema po suhu.

— Pomoz bog, starče, javim mu se. Komu se to kuća gradi?

— Bog pomogao, odvrati on, dignuv glavu i nadnesav nad oči lievu ruku, dok me opazi i pozna. Kuća se, gospodine, gradi nekomu, tko je nikada za života imao nije, — bezkućniku, ili stokući — kako hoćete —, sve okolice veseljaku, gajdašu Pavlu Ćoraku. Bog da ga prati, neima tomu osam dana, što je na piru družtvo veselio i tuj zaglavio. Od česa je živio, od toga i poginuo. Ljuto se napio i iduć kući u jarugu se spretao, prozebao i — gotov. Medjer ću ga liepo nastaniti; ni klesar mu ga u kamenu ljepše izklesao nebi.

I nastavi kopati.

— Pa odkada se starče baviš tim poslom? zapitam ga dalje.

— Odkada se bavim? — Biti će do trideset godina. I ja bijah nekoč veseljak —

znate kako je dok je čovjek mlad —; ali družeć se s ovom niemom družinom, bog i duša već sam odviknuo našaliti se i nasmijati se; a zapjevati, — bože sačuvaj! osim što za popom popievam onu svakdanju: In paradisum — i drhćućim promuklim glasom zapjeva tu mrtvačku poputnicu, ali odmah i prestane pa se nasmije. Bijaše se starac već malko nakitio.

— Ovo su dakle, povezem rukom preko komada groblja, valjada sve tvoji?

— Osim ova dva reda i pol, sve su moji. Dotle se prekopalo. Mnogo sam ih naselio; a tko će mene, bog zna. Ako nepogodi Matiša, moj naučnik, leći će me gorje od svih. Ali tako je na ovom svietu!

I nastavi kopati.

S četvrtim ili petim zagrabljajem izbaci lubanju, koja, lupiv o kamen, čudno nekako zvekne, a ja protrnem.

— Oho! Oprostite vaša milosti, našali se gorko grobar, i zahitiv lopatom lubanju te držeć ju prama meni, reče: Ova glava pol pakla vriedi! Iz ovih šupljina strielale su one vučje, krvave oči; iz ovoga ždriela nije se čula nego psovka i kletva i kruta zapovied: „Udri pseto! Daj hrdjo! Tegli robe! Crkni marho!“ Kano da neman sada gledam. Eno mu pustih dvorova. Pleme mu se zatrlo, pa mu i grob opustio, — po ovom ga stećku poznajem. Ovaj je staroga Ćoraka, otca gajdaševa, likom opasao i u prosjake opremio, pa sada se, tko je imao dvorove, bezkućniku, gospodar robu, oholi silnik crvu ukloniti mora. — Samo napolje! reče izbacujuć kosti: samo napolje! Gajdašu valja načiniti mjesto. Tako je pravo! Smrt sve izjednačuje.

Sve strahote silne Youngove mašte, kad no sam nekoč čitao njegov opis sudnjega dana i njegovo groblje, nisu me tako uzdrmale, kako me uzdrma ovo nekoliko prostih, ali onom užasnom nazornošću protumačenih rieči starčevih.

Ponudim ga boljim duhanom iz svoje kese i odem duboko zamišljen i skrušen.

Došav kući i prolazeć kraj kuhinje zamietim neku neobičnu žurbu. Upravo dvie patke bijahu izgubile glavu. Upitam staru kuharicu: Što je; a ona mi ponešto zlovoljna odvrati: Dobit ćemo opet goste.

Okrenuv se prama stubam, udare mi u oči velike, liepo načinjene i upravo očišćene lovačke čizme, što stojahu u triemu, i pomislih: Dà krasnih i sgodnih čizama!

Prije nego ću po dnevnom redu poći k svomu poslu, uvratim se u Marcelovu sobu, da ga pozdravim, jer ga to jutro još nebijah vidio. Nadjoh ga pri stolu, razabiruć novine, koje upravo bijahu stigle.

— A, ti si podranio, reče, pruživ mi ruku. Ja sam ti medjutim priredio tvoje novine. Slabo ćeš se danas omrsiti. Ništa osobita. Sviet je i sbilja postao dosadan do zla boga.

Zahvalim mu, uzmem novine i htjednem da odem. To moje ponašanje učini mu se neobično. Uzme me za ruke, pogleda mi u lice: Oho! reče, što se je tebi čelo naoblačilo? Što ti se je dogodilo?

— Ništa, rekoh; malo mi se sviet namrštio; to tako naspije.

— Zar i tebi, dragane moj? našali se. Sjedi malo pa zapali; možda te odbjegne to neveselje.

Dohvatim smotku i zapaljujuć ju spazim na stolu opet novu knjigu na polak razrezanu. Nadkučim se. Bijaše francezka knjiga: „Histoire des classes ouvrières et des classes bourgeoises“ od Granier de Cassagnaca.

— Nova knjiga, primjetim ja, po naslovu veoma zanimljiva.

— Nova knjiga, dà; ali stare budalaštine. Taj skutonoša drugoga carstva, sám robska duša, uči nas u ovoj knjizi, da je robstvo i njegov moderni oblik, proletariat, stanovitim ljudem, koji nisu ogradjeni od privilegirane tvari, od koje je ogradjen plemeniti Granier de Cassagnac, od naravi sudjeno, od boga ostavljeno. Nu pisali takovi jadni sofiste što im drago, doći će vrieme, gdje će se umjetne povlastice i samovoljne razlike, kojimi se uzdiže jedan nad drugim, — gdje će se hierarhija striša i zanimanja družtvenih razpršiti pred zdravim razumom, kano magla pred vjetrom. Bilo pravo ili nepravo gospodinu Granier de Cassagnacu: pitanje socijalno, pitanje puno bure, koje će potresti stožeri staroga reda, — to pitanje na dnevnom je redu i riešiti će se, ne kako je komu po volji, nego kako biti mora, — izbukti se moj prijatelj sav zažaren.

Kako rekoh, ja ga negledah rado takova i uzeh mu dokazivati po svoju, kako se za riešenje toga pitanja moraju priugotoviti moralni uvjeti; da on jednakost medju ljudmi shvaća odviše materijalno i da prava jednakost, kako netko reče, upravo u tom sastoji, da se s nejednakimi stvorovi nejednako postupa itd.

On nedade; već uze još žešće dokazivati, kako se načelo osobnoga interesa, taj iztočnik neprestana rata izmedju ljudij, to najizdašnije vrelo zločina, mora oboriti sa svoga lažnoga priestola; kako sustav privatnoga posjeda, zatiruć razmjer izmedju zasluge i užitka te izručujuć slučaju što bi imalo pripasti umju i radinosti ljudskoj, mora napokon ustupiti mjesto zajednici dobara.

Pogledam ga.

— „Zajednica dobara!“ rekoh, „Jednakost!“ Idi grobaru, on će te praktično podučiti, gdje jednakost medju ljudmi nastaje.

— A, ti si bio na groblju?... Sada razumijem.

— Bio sam na groblju, dà. — Ali okanimo se... Reci mi, koga očekuješ u goste?

— Gospodju Hreljanovićku, koju od lani poznaš, i njezinu neudatu sestru, Kamilu, koje još nepoznaš. Milutine! produži, staviv mi na rame ruku i smiešeć se, danas se valja paziti. Mjesto drugoga rada dobro bi bilo da do podne pročitaš nešto iz Schoppenhauera ili Pope-ovu razpravu o ženah. Treba se naoružati. Oko je u djevojke živa striela, usta joj se medom prelievaju, a duh varnice siplje. Pazi se, da te strielom nepogodi, da se na med neuhvatiš, da si o varnicah krila neoprliš. Udri na se do tri oklopa... Bez šale, djevojka je liepa, k tomu duhovita... Pa što bi bilo? doda; u gradu te, gdje se od šume nevidi drvlja, i onako neoženismo.

— Vidit ćemo, rekoh; ostavih ga i odoh k svomu poslu.

Oko podne zaštropoću kola u dvorištu. Ja izgledam na prozor. — Naši gosti! Dvie gospodje i žensko diete od deset do dvanaest godina.

Čuh gdje ih Marcelo u triemu pozdravi i u sobu uvede. Sried razgovora, koji se zametnu, mogoh do u svoju sobu razabrati mladi, kano srebrno zvonce glasić djevojčin, osobito kada bi se smijala, što bivaše često.

I preko namjere izvadim bolje haljine te se ponačinim; i preko običaja dva tri put se pred zrcalo vratim, a onda se uputim, da i ja goste pozdravim.

Djevojku nadjoh sbilja onakovu, kako mi ju bješe opisao Marcelo.

Stadoše se pripoviedati — kako već biva — novosti iz okolice. Gospodja Hreljanovićka — hysterično i kiselo čeljade — uze se tužiti gorko, kako se je seljak oduzdao, kako se je ulienio, kako od prekomjerna pića biva često krvi, i kako se od težke kradje već obastati nemože.

Marcelu kano da neugodan bijaše taj razgovor. I ne bez razloga.

Kamila ga prihvati i, namjenjujuć domaćinu, kojega je s te strane poznavala, reče: Eto vidite, što su plemići. Njim se je seljak oduzdao, što ga oni više zauzdana nedrže; njim se je ulienio, što im više neroboti badava; njim mnogo pije, što desetine nedaje; a što se tuče, — bože moj! ni te mu zabave uštiti neće; a što krade, — čije krade? S v o j e uzima. Nije li gospodine? — Dajte, pomozite! Zar da ja sama branim te vaše dobričine, te vaše golubove....?

Ja pomislih: Evala! Ova bi ga mogla izliečiti.

U dobri čas po Marcela stupi u sobu domaća gospodja i zamoli k objedu. Riešen smetnje, poda moj prijatelj jednu ruku stranoj gospodji, a drugu Kamili, ovoj posliednjoj prije polazka nešto prišaptnuv i prstom joj šaljivo poprietiv.

Kod objeda se o koječem razgovaralo i napijalo. Ljubezno nestašna djevojka sve družtvo razigrala, — obćinila.

Istom joj se neda opet mirovati, već će zapitati domaćina: Ona mlada trešnja, moje gojenče, kako se je ove godine poniela?

— Vaša slika i prilika, liepa gospodično, odvrati joj laskavo i miteć ju domaćin. Bijaše ju milina pogledati.

— I to bijaše sve, doda srdito domaćica. Jedva što je zarudjela, već su nam ju do jedne pokrali.

Djevojka se grohotom nasmije i domaćina zlobnim posmjehom pogleda.

— P o k r a l i? — Oprostite milostiva gospodjo, to se ne veli tako. Netočnim biranjem rieči pomućujete i najbistrije pojmove. „O s v o j i l i“ — to je prava rieč. Jer ako je „svojina kradja“, onda je i kradja svojina. Kako velike ideje težko prodiru! I sama im poraba jezika na put staje... U ostalom, gospodine domaćine, i vi u praksi zaostajete za teorijom. Kako vidjeh: Vi još držite ograde? A ograde su spomenici barbarstva, granice izmedju m o g a i t v o g a.

Ja se djevojci u znak priznanja kradom naklonim.

— Vi se izvolievate šaliti, gospodično. I ako vam to dobro stoji, ipak prepriečiti neće te će kada tada s lučili stališâ i te ograde pasti, reče ponešto razdražen Marcelo i nemoguć se više zaustaviti, prosu bujicu govora, završivši napokon: „Što većina ljudi misli inače nego što ja govorim: tomu su navikli; nu veliko je pitanje, da li je n. p. ova čaša, koju ja s v o j o m zovem, sbilja moja; da li je...

Mala kćerka gospodje Hreljanovićke, koja medjutim bijaše od stola ustala i na dvor izišla, dotrči u sobu i javi, da su pred kućom dva putnika, dva prosjaka, i da pitaju za gospodina.

Kamili lice sine; mene pogleda i nasmije se.

— Neka unidju, reče Marcelo opet mirno.

U sobu udju dva čovjeka, jedan poderaniji od drugoga. Onaj, što udje prvi te desnu ruku nosaše u rubcu a na prsiju imaše mjedenu papinsku kolajnu, za korak dva li napried stupi; drugi pako, povezane glave, zakloniv se za onoga prvoga, kod vrata postane. Desnu nogu, koja mu bijaše obuvena kožnom, staviv pred lievu, obuvenu platnenom izderanom cipelom, progovori onaj prvi, desnom nogom tapkajuć a lievom rukom govor sprovodeć:

— Sjajna gospodo i gospodje, oprostite što vas uznemirujemo. Od duga puta umoreni smo i gladni, pa se usudismo pod krovom ove, sa svojega gostoljubja široko i daleko poznate kuće malo odpočinuti i čimgod se — što već bude — pokriepiti.

Svi mučasmo. Kamila glavicu podigla, ustašca napola raztvorila i krupne crne oči pozorno u domaćina uprla.

*

— A tko ste vi i odakle ste? upita Marcelo prihodnike.

— Ovaj čas nismo upravo ništa, odgovori onaj prvi, a u svom životu htjedosmo i pošteno nastojasmo biti koješta. Ali, kako se veli, sudbina je jača od volje ljudske. Ja bar nisam prekrštenih ruku u sviet gledao, već sam svoju sreću kušao i ovako i onako. Kako vidite, sjajna gospodo i gospodje, bijah papinskim vojnikom; i inače već do tri puta imah postati svojim, i tri puta mi se sreća izmače; jer je sreća, kako se opet mudro veli, ćudljiva; što jednom rukom ponudi, to drugom oduzme. Krilata je, da odleti; a neima repa, da ju zanj uloviš.... To je o sreći. A što se tiče ovoga drugoga, moga druga....

— Dobro, dobro, prekinu domaćin čudnoga govornika. Sirotinji su moja vrata otvorena. Zalihu s njom rad dielim; ali s pravom sirotinjom; a inače mi se čini, da se čovjek radom najpoštenije hrani.

— To je istina vaša milosti; ali pogledajte ovu ruku; pogledajte onu glavu.

— Ivane, reče Marcelo slugi, odvedi ove putnike u družinsku sobu pa im daj jesti.

Prihodnici izidoše sa slugom.

— Oprostite gospodine, jedva dočekala Kamila; ako i nerado, opet vas moram popravljati... Kakova družinska soba? Kakova sirotinja? Kakova zaliha? Zar u vas smije biti zalihe? Kamo načela, za koja ste se malo prije toliko žestili?

— I sbilja, priskočih ja liepoj djevojci; ti, Marcele moj, nisi danas bez koristi čitao svoga Granier de Cassagnaca.

— Scieniš, da bi moglo još štogod biti od mene, reče šaljivo domaćin.

— Bez šale, gospodine, nastavi djevojka; nedajte se smetati. Načela neka su nadasve, — bezobzirna, neuprosiva. Mi ćemo takove goste kod sebe odpremiti dakako u družinsku sobu; ali vi!.... Negledajte na nas. Evo mjesta! Jednomu ću se ja umaknuti; a učiniti će i drugi. Zovite ih natrag.... Zašto ne?.. Tko zna, nisu li ove čaše, ovi pladnjevi, ovo jelo....

— O liepa zlobnice! Vi ćete se dakle jednomu umaknuti?

— Evo! reče odlučno djevojka, i pruži mu ruku.

— Vi, Kamilo, tako govoreć, sama sebe nepoznate. Ja sam vičan sjesti za seljački stol; ali vi... sa svojimi gospodskimi, na plemićko brdo satkanimi, tankoćutnimi živci?.. Promislite, za boga, da stanu prsti jelo kidati, da stanu jeduć mljeskati i pijuć cmrkati, rukavom si usta iztirati, žlice oblizivati... ta vi biste se onesviestila!

— Ništa zato; moj bi me kavalier u naručaj dočekao.

U to opet udje Ivan, pitajuć, kakova će gostom dati vina?

— Vašega im daj, reče domaćin, nehtjevši više reći družinskoga.

— Opet vašega! nasmija se djevojka...

— Sada je dosta, Kamilo, ukori starija sestra djevojku, a ova se malko zarumeni.

Nu ja ju uzeh u zaštitu, posluživ se rado i tom prilikom, da joj reknem koju udvornu rieč: a i Marcelo odkloni veoma laskavo sestrin ukor od mile djevojke, priznajuć se na polak pobiedjenim i sretnim, kada bi se takovoj dobitnici svezan na milost i nemilost predati te joj pred noge oružje položiti mogao.

Udarismo u drugi razgovor.

Kako nas nerazstavljahu nego prosta vrata, čusmo na jednoč iz družinske sobe glasniji i življi pregovor izmedju dvojice stranaca i sluge Ivana.

Dok nagadjasmo, što bi to bilo, udje u sobu Ivan.

— Milostivi gospodine, reče ljutito, ta ovo su — bezobraznici! Tamo se razvalili i nas gotovo iztisnuli te ištu boljega vina, k pečenki šalate i naručuju crnu kahvu i traže smotaka — i to ne kojekakovih!

Nitko se nemogaše uzpregnuti od smieha.

— No, no, reče domaćin u novoj neprilici. Jesu li se nahranili i napojili?

— Jesu i te kako.

— A ti ih odpravi, — liepo, uljudno.

Poslje jela pijasmo pod sjenicom u vrtu crnu kahvu. Marcelo, bivši i onako naumio poslje podne izjahati, odluči, da će svoje goste na konju dopratiti do kuće, te zovne Ivana i zapovjedi mu, da konja opremi i velike čizme priredi.

Doskora se vrati sluga sav blied s viešću, da je velikih čizama nekamo nestalo.

— A kamo su dospjele? Gdje su bile?

Kamila, koja bijaše u vrtu, beruć cvieće, smotri taj čas kroz ogradu na cesti jednu kožnu i jednu platnenu cipelu i udari u smieh, na koji se svi tamo slegnu i upoznavši cipele u jedan glas poviču:

— Ona dva gosta!

— A! to je ipak previše, reče Marcelo u velikoj zabuni... Gospodje moje, izpričajte me: — ja ostajem kod kuće.

Gosti odoše, a ja ostah — ranjena srdca. Dugo gledah za kolima, iz kojih nam domahivahu bielimi rubci, — Kamila kano da najviše meni; tako mi se bar činjaše, i rado mi se činjaše. Kola izpred očiju izčeznuše, a meni se iz grudi podkrade tih uzdah.

Marcelo, čovjek ugladjen, znao se savladati koliko treba, a bijaše u istinu zlovoljan. U rano jutro razsrdio se na Granier de Cassagnaca, a sav ostali dan kano da se je sve urotilo, da mu dokaže, da bi Granier de Cassagnac mogao ipak imati pravo.

Ja mu o svem što se je sbilo nespomenuh ni rieči. Nu on obilazijaše sveudilj nemirno oko mene, kano što obilazimo, kada hoćemo da, priobćiv drugomu što nas tišti, sebi srdce oblakšamo.

— Milutine, reče mi, ovo bijaše čudan dan. Možda je dobro da se je sve ovo dogodilo; jer će me ponukovati, da pomnjivije razabirem, da li onaj Granier de Cassagnac neima možda ipak ponešto pravo. Nikada se, vjere mi, u tako malo vremena nezatekoh toliko puta u protuslovju sa sobom i sa svojimi teorijami. Danas je, vidim, temelj uzdrman i sgrada se koleba...

— Granier de Cassagnac mogao bi imati ponešto pravo, primjetih ja. Pazi dobro: samo ponešto!

Ta opazka činjaše mi se nuždnom radi pogibelji druge skrajnosti, u kakovu obično padaju takovi dusi.

Marcelo me razumi.

— Ponešto, dà; nasmije se i stisne mi ruku... A djevojka? doda, čvrsto mi u oči gledajuć i u njih tražeć potvrdu naslućene tajne. — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Djevojka?... Ta djevojka danas je — moja žena!

VILIM TEL.

Od Lavatera. Preveo I. T.

Klanjati se tom skriljaku,
Toj grdobi, to je mnogo,
Doliči li to junaku,
To li činit Tel bi mogo?

Škrini zubi nasilniče,
Sin slobode svud je isti,
Ako i zlu svaku sviče,
Ima srdce, obraz čisti.

Silnik gnjevan nanj se nave:
„Nut ti sinka baš u doba,
Jabuku mu strieljaj s glave,
Inače vas smaknem oba!“

Tel zaklinje tirjanina:
„Daj pogubi mene sama!“
Zaman. Tel si gleda sina,
Roni suze, ruke lama.

Pritisnu si diete grudi,
Te mu šapnu: „Stoj mi mirno,
Poput otca junak budi,
Nebih tebi vlasa dirno.“

I uz jelu dječak staje,
Jabuka mu već na glavi,
Tel odbroji koračaje,
Prvu strielu za pas stavi.

Drugu na luk meće, peri,
Mir na čedu oči vide,
Odape ju, kuda smjeri,
Jabuku mu s glave skide.

Klikti sinak od veselja,
Jabuku si nadje cielu,
Trči do svog roditelja,
U jabuci nosi strielu.

Nikad draže nebi Telu,
Nit će hvalit više Bogu,
Nit mu veće časti smjelu
Dostav s rugla radost mnogu.

Ali jaoh ruglo, strava,
Ni pogibelj nedočela,
Š njim se silnik poigrava:
„Za pojasom čemu striela?“

„Običaj je!“ Tel se smieši;
Ali Gesler pita ljuto:
„Čemu striela?“ Tel mu rieši:
„Da ti strieljam srdce kruto!“

„Vežite ga!“ Gesler ciči,
Od ljutine drhće, bliedi:
„Nek u mraku gad taj skiči,
Nek u uzi viek odsjedi!

Bacite ga u taj čamac,
Pa u Küssnacht žurte skorit,
Kužit ćeš mi ondje samac,
Ondje ću te upokorit.“

Vezan junak, junak osta,
Tel će vazda biti Telom,
U Boga je moći dosta,
Zna pomoći silom velom.

Mignu buri, bura buknu,
Svi od straha ginu, drme,
„Nije spasa“, jedan kuknu,
„Nelati li Tel se krme.“

Mrieti strah je kukavicu,
A pogibelj i strah raste,
Gesler slovi blied na licu:
„Ajte Telu! vi nas spaste!“

Razvežu ga, prost se žuri,
Goni briegu s ljuta mara,
Na krš skoči, čamac turi,
Po jezeru da tumara.

Gesler strada, bjesni, strepi,
Uze jače val lelekat,
Tel se moli, Bogom kriepi,
Nasilnika ode čekat.

Brod se briegu pridokuči,
Biesan Gesler jaše doma,
Tel za grmom miran čuči;
Nešto smišlja podpunoma.

Smišlja nuždu domovine
I pogibelj dragog čeda,
Sa ramena luk si skine
I na vraga miran gleda.

Strielu vrže, mirno smjeri,
Odape ju ruka zrela,
Krvca briznu, vrag se ceri:
„Telova mi to je striela!“

Domoljubnim gleda žarom,
Gdjeno vrag se s konja vinu,
Bogu hvali srdca darom,
Jer slobòda domu sinu.

Jer sloboda domovine
Niknu sveta iz te krvi:
Krilila se svrh planine,
Tel joj krila dade prvi!

PROLJETNE VODE.

Pripovjest napisao Iv. Turgenjev, preveo J. M.

XXIII.

Nekoliko sati prespava na jedan dušak. A u tom stane mu se bulazniti, da se bije u dvoboju, da za protivnika ima pred sobom g. Klübera, a na jeli odmah tuj sjedi papagaj, a taj papagaj nije drugi nego Pantaleone, koji kroz nos dozivlje: jedan, jedan, jedan! jedan, jedan, jedan!

„Jedan... jedan... jedan!!“ začuje odviše na javi: on otvori oči, pripodigne glavu... netko mu pokuca na vrata.

— Slobodno! povikne Sanjin.

Unidje kelner i javi, da gà jedna gospodja želi svakako vidjeti.

„Gjema!“ sijne mu glavom... no gospodja bila je njezina mati — Frau Leonore. Kako je unišla, tako se i baci na stolac i udri u plač.

— Što vam je, moja draga, dobra gospodjo Rozelli? uzme Sanjin, sjednuv k njoj i lagano dragajući njezinu ruku. — Što se je dogodilo? umirite se, molim vas.

— Oh, Herr Dimitri, ja sam vam vrlo... vrlo nesretna!

— Vi nesretni?

— Oh, vrlo! pa jesam li mogla samo i sanjati? Kao grom iz vedra neba...

Ona je jedva težkom mukom disala.

— Pa što je? Odkrijte! hoćete li čašu vode?

— Ne, hvala. — Frau Leonore otare rubcem suze, pa onda još žešće u plač. — Ja sve znam! Sve!

— To jest kako to: sve?

— Sve, što se je danas sbilo! I uzrok... i za njega znam! Vi ste se ponieli kao plemenit čovjek; no koli nespretan uzao okolnosti! Nije uzalud bila mi nepoćudna ona šetnja u Soden... nije uzalud. (Frau Leonore nije tako govorila na onaj dan, no sad joj se čini, da je već onda zlo slutila). — Ja sam i došla k vam, kano plemenitu čovjeku, kano prijatelju, ako sam vas i upoznala istom prije pet dana... Ali ja sirota udovica! osamljena... Moja kći...

Suze zaguše glas Frau Leonore. Sanjin nezna, što da misli. — Vaša kći? ponovi on.

— Moja kći, Gjema — otme se težkom mukom i uzdisajem rieč Frau Leonore izpod nakvašena rubca — reče mi danas, da neće poći za gospodina Klübera, pa da ‚mu ja odkažem!

Sanjin se trgne: na to nije mislio.

— Neću ni govoriti, produži Frau Leonore, kolika je to sramota, koje još nije bilo na svietu, da zaručnica odpravi zaručnika; ali to je naša propast, Herr Dimitri! Frau Leonore brižno i kruto smota rubac u maleno klupko, kanda misli unj' zamotati svu svoju žalost. — Živiti od našega posla mi više nemožemo, Herr Dimitri! a g. Klüber je bogat čovjek. s vremenom biti će još bogatiji. Pa zašto da mu se i odkaže? Zato, što se nije zauzeo za svoju nevjestu? Uzmimo, da to nije bilo liepo od njega, al on je čovjek civilan, na sveučilištu nije učio, a kao solidan trgovac morao je prezrieti lakoumnu objest nepoznata oficirčića. Pa kakva je u tom sramota, Herr Dimitri!

— Dopustite, Frau Leonore, vi za zbilja mene odsudjujete...

— Ni malo ja vas neodsudjujem, ni malo! Sasvim je drugo vi; vi ste kao svi Rusi vojnik...

— Dopustite, ja ni malo nisam...

— Vi ste tudjin, prolaznik, ja vam zahvaljujem, upre se Frau Leonore neslušajuć Sanjina. Ona se je sva zadihala, lomila rukama, odmatala rubac i trla nos. Već po tom, kako je provaljivala njezina žalost, bilo je vidjeti, da se nije rodila pod sjevernim nebom.

— Pa kako bi gn. Klüber trgovao u dućanu, bude li mu se tući s kupci? To nije nikako skladno! Pa sada da mu odkažem? No od čega ćemo mi živiti? Dosada smo mi sami prodavali gdjekoju robu, i dolazili kupci — sad tu robu svaka kukavica prodaje! Pak pomislite: i bez toga govorit će sav grad o vašem dvoboju... zar se to da zatajiti? I na jedanput rastepe se svatba! Ma to je sablazan, prava sablazan! Gjema je — prekrasna djevojka i ljubi me vrlo, ali je ona tvrdokorna republikanka, prkosit će sudjenju drugih. Samo ju vi možete nagovoriti.

Sada se istom začudi Sanjin. — Zar ja, Frau Leonore?

— Da, vi jedini... Vi jedini. Zato sam i došla k vam; drugčije si nisam znala pomoći! Vi ste tako učen i dobar čovjek! Vi ste se za nju zauzeli. Vas će ona i poslušati! Ona m o r a vas poslušati — ta vi ste i svoj život na kocku stavili; Vi ćete ju uputiti — a ja već ništa nemogu! Vi ćete ju uputiti, da će ona i sebe i sve nas upropastiti. Vi ste spasili mojega sina — spasite i kćer! Sam vas je Bog ovamo poslao... Ja sam pripravna na koljenih vas moliti...

I Frau Leonore se podigne, kanda će pasti na koljena pred Sanjinom ... On ju pridrži.

— Frau Leonore! Za Boga, što to počimate?

Ona ga strastveno pograbi za ruku. — Vi mi obećajete?

— Frau Leonore, pomislite, kojim pravom mogu ja...

— Vi mi obećajete? Vi neželite, da ja tuj, ovaj čas umrem?

Sanjin se sav smuti. Prvi put u životu snadje ga posao s uzavrelom talijanskom krvi.

— Učinit ću sve, što god hoćete! uzklikne on. — Ja ću govoriti s gospodičnom Gjemom...

Frau Leonore vrisne od radosti.

— Samo neznam, koji će biti plod...

— Ah, neopozivajte, neizgovarajte se! progovori Frau Leonore molećim glasom: vi ste već pristali! Plod sigurno biti će odličan. U svakom slučaju ja već nemogu više ništa! Mene ona poslušati neće!

— Je li vam ona odlučno izrekla, da neželi za gna. Klübera? upita Sanjin iza kratke šutnje.

— Kano da je nožem odrezala! Ona se sva uvrgla u oca, u Giovan' Battista! Biedna!

— Biedna? ona?... otežući ponovi Sanjin.

— Da... da... no ona je i angjeo. Ona će vas poslušati. Vi ćete doći, doći skoro? O moj mili, ruski prijatelju! — Frau Leonore sune sa svoga stolca, i sune k Sanjinu i obuhvati Sanjinu glavu. Primite blagosov matere — pa mi dajte vode!

Sanjin donese čašu vode gspdji. Rozelli, zada joj tvrdu vjeru, da će odmah doći, sprovede ju na ulicu — i vrnuv se u svoju sobu, splesne rukama i izbauči oči.

„Nut, pomisli on — nut sada istom zavrtio se život! I tako se zavrtio, da se i sama glava vrti“. On nije ni pokušao zagledati u svoje srce, razumjeti, što se u njem leže: motavica — i basta! „Pomalja se zora! nehotice mu prošaptaju usta: biedna... govori joj mati... I ja da joj svjetujem — njoj? I što joj svjetovati?!

Sanjinu se je sbilja glava vrtila — a nad svim tim vihrom raznolikih osjećaja, utisaka, nedorečenih misli jednako se nosaše lik Gjemin, onaj lik, koji no se toli neizgladivo urezao u njegovu pamet one tople, munjevito-potresene noći, u onom tamnom prozoru, pod tracima roječih se zviezda!

XXIV.

Neodlučnimi koraci podilazi Sanjin k domu gje. Rozelli. Srce silno bije u njem, kanda očito ćuti i čuje, kako potresa o rebra. Što da kaže Gjemi, kako će progovorit š njom? Udje u kuću ne proz koditoriju, nego krilcem od zada. U omalenoj prednjoj sobi nadje Frau Leonoru. Ona mu se i obraduje i poplaši.

— Ja sam čekala, čekala sam na vas, progovori šaptom, izmjence mu obima rukama stiskujuć ruke. — Podjite u vrt, ona je tamo. Čujete li: ja se nadam u vas!

Sanjin ode u vrt.

Gjema sjedeći na klupčici, blizu stazice, iz poveće košarice, pune višanja, izbiraše najzrelije na tanjur. Sunce se već bilo snizilo duboko — već je sedmi sat večeri — a u njegovih širokih kosih tracih, kojimi potapljaše sav vrtić gje. Rozelli, ima više grimiza nego zlata. Kadkada, mal da se nečuje, kanda mu se nehiti, došaptava si lišće i potrzano gude, preletavajuć od cvietka do cvietka, zakasnivše pčele, i negdje guče grlica — jednoliko, bez umora.

Na Gjemi je onaj isti okruglji škrljak, kojim se je pokrila na šetnji u Soden. Izpod svinuta mu kraja gledne ona na Sanjina, a onda se opet nagne nad košarom.

Sanjin joj se približava kao bez volje koracajući svaki korak, i... i... I nenadje

ništa drugo da joj rekne, nego ju samo upita: čemu to ona izabire višnje.

Gjema nežureć se odgovori mu:

— Ove — prezrele, progovori ona, pojdu na skuhanje, od ovih drugih pravit će se pita. Znate li, mi prodajemo ovaku pitu s cukorom?

Ovako rekavši, Gjema još niže nagne glavu, a desna joj ruka držeći u prstih dvie višnje, sustavi se u zraku medju tanjurom i košarom.

— Smijem li prisjesti do vas? upita Sanjin.

— Smijète. Gjema se malko odmakne na klupi. Sanjin sjedne do nje, „kako ćeš početi?“ pomisli. No Gjema ga izvede iz smetnje.

— Vi ste danas bili dvoboj, progovori ona živo, i obrne se k njemu cielim svojim prekrasnim, stidljivo-planuvšim licem — a koli dubokom harnosti svietle se njezine oči! — A vi ste tako spokojni? To valjda za vas i ne biva opasnost?

— Molim vas! Ja se ni kakvoj opasnosti nisam izložio. Sve se je obavilo sretno i ne štetno.

Gjema omahne prstom desno i lievo pred očima. — Ne! Ne! negovorite mi ovako! Vi me neprevariste! Pantaleone sve mi je kazao!

— Imate i komu vjerovat! Nije li me prispodobio kipu komandera?

— Rieči njegove mogu biti smiešne, al ni osjećaj njegov nije smiešan, niti je smiešno, što ste vi danas učinili. Pa sve to za menom... a za mene... Ja toga nezaboravih nikada.

— Uvjeravam vas, gospodjice Gjema...

— Ja toga nezaboravih nikada, ponovi ona odlučno, još jednoč pogleda ga oštro — i odvrne se.

Sada je mogao vidjeti tanki joj i čisti profil, pa mu se učini, da nikad slična ništa vidio nije, nit ikad slična ništa oćutio, što je oćutio u ovaj trenutak. Njegova se duša razgori.

„A što sam obećao!“ sine mu u misli.

— Frajlajn Gjema... uze on poslje kratka kolebanja.

— Što?

Ona se nije osvrnula k njemu, ona je nastavila izbirati višnje, oprezno pribirući im bibke, brižno pripodižuć listove. No kakvom li povjerljivom ljubeznosti nije prozvučala ova jedna riečca: „što!“

— Nije vam vaša majka ništa rekla... glede...

— Glede?

— Glede mene?

Gjema odmah spusti u košaru već podignute višnje.

— Ona je s vami govorila? dodje sada red na Gjemu upitati.

— Da.

— Pa što vam je rekla?

— Rekla mi je, da ste vi... da ste ne nadano odlučili promieniti... svoje prve namjere.

Opet se pogne glava Gjemina. Sva savcata kanda se uvukla u škrljak; samo joj se vidi vrat, gibak i nježan kano stabalce krupna cvieta.

— Kakve namjere?

— Vaše namjere... što se tiče... budućega sklada vašega života.

— To jest... Vi to govorite... o gnu. Klüberu?

— Da.

— Vam je majka rekla, da ja neću da budem žena g. Klübera?

— Da.

Gjema se još bolje odmakne na klupi. Košara se nagne... nekoliko se višanja odkotura na stazu Prodje čas... i drugi.

— Pa zašto vam je ona to rekla? začuje se njezin glas. Sanjin kao i prije vidio je samo njezin vrat. Grud joj se dizaše i padaše brže nego obično.

— Zašto? Vaša je majka pomislila, da ja, kako sam u malo vremena tako rekuć sprijateljio se s vami, i vi uhvatili neko povjerenje u me, da vam mogu dati koristan savjet, pa da ćete me poslušati.

Gjemine ruke tijano se okliznu na koljena... Ona uze u nabore skladati svoju suknju.

— Kakav ćete mi savjet dati, monsieur Dimitri? upita ona, počekav malko.

Sanjin vidi, kako joj drhću prsti na koljenima... Ona je i slagala nabore, da sakrije drhtež. On tijano svoju ruku položi na one bliede, trepećuće prste.

— Gjema, progovori on — zašto vi negledate na me?

Ona u tren oka sbaci preko ramena škrljak i upre u njega oči, povjerljive i harne kano i prije. Ona čeka, da on progovori... No vid njezina lica smuti ga i uprav osliepi. Topla sjajnost večernjega sunca obasjavaše joj mladu glavu — a izražaj ove glave bijaše sjajniji i jarkiji od samoga sunca.

— Ja ću vas poslušati, monsieur Dimitri, uze ona, jedva smiešeći se, jedva uzdižući obrve; — al kakav savjet dajete vi meni?

— Kakav savjet? ponovi Sanjin. Eto vidite, vaša majka uzima, da odbiti g. Klübera samo zato, što nije dokazao osobne hrabrosti...

— Samo zato? progovori Gjema, sagne se, digne košaru i stavi ju uza se na klupu.

— Da... u obće... odbiti ga, bilo bi s vaše strane — nerazumno; da je to — takav korak, kojega sve posljedice treba prije dobro izmjeriti; da, na posljedku, samo stanje vaših posala nalaže stanovite dužnosti na svako udo vaše porodice...

— Sve je to — mnenje majke, uleti u rieč Gjema; to su — njezine rieči. Ja to znam; no vaše — kakvo je vaše mnenje?

— Moje? — Sanjin pošuti. On je osjećao, što to podstupilo mu pod samo grlo i stisnulo disanje. — I ja mislim, uze on naporno...

Gjema se izpravi. — I vi? — I vi mislite?

— Da... to jest... Sanjin nemogaše, ama upravo nemogaše dodati ni jedne rieči.

— Dobro, rekne Gjema. Ako li vi, kano prijatelj, svjetujete, da promienim svoju odluku... to jest, da nemienjam prve odluke — ja ću promisliti. Ona, i sama neznajući što radi, uze preslagati višnje iz tanjura obratno u košaru... Mama se nada, da ću ja poslušati vas... Zar ne? Ja ću, možda, i sbilja vas i poslušati.

— No dopustite, frajlaju Gjema, ja bi prije želio znat, koji su vas uzroci naveli...

— Ja ću poslušati vas, ponovi Gjema — a obrve joj sve u vis idu, obrazi joj sve bliednu i sve pogrizkuje dolnju ustnicu. — Vi ste tako mnogo za me učinili, da i ja moram učiniti što vi hoćete; moram izpuniti želju vašu. Ja ću kazati majki... ja ću promisliti. Evo i ona u dobar čas ide ovamo.

Sbilja: Frau Leonore pokaže se na pragu vrata, što vode u vrt. Mučila ju nestrpljivost: nigdje ostanka nema. Po njezinu računu Sanjin je morao već davno obaviti savjet s Gjemom, ako i nisu još ni četvrt ure bili zajedno.

— Ne, ne, ne, za boga, negovorite joj, dotlem, ništa — naglo, skoro sa strahom zavikne Sanjin. — Počekajte, ja ću vam kazati, ja ću vam napisati... a dotle vi se neodlučite na ništa... počekajte!

On stisne Gjemi ruku, skoči s klupe i na veliko čudo Frau Leonore klisne kraj nje, nešto nerazumljiva mrmljajući.

Frau Leonore pridje k svojoj kćeri.

— Reci mi molim te, Gjema.

A Gjema naglo se digne i ogrli mater... Draga majčice, možeš li malko počekati... bar do sutra? Možeš li? I tako, da do sutra negovorimo o tom ništa?... Aa?

Nju zaliju iznenadne, svjetle, neočekivane suze. Tomu se je Frau Leonore tim više čudila, što se na Gjeminu licu nije opažala nikakva bol, nego obratno malo ne radost.

— Što je tebi? upita ona. — Ti mi, dušo, nikada neplačeš — a sad na jednoč...

— Ništa, majkice, ništa! samo mi počekaj. Mi obedvie počekati moramo. Nepitaj ništa do sutra — i pomozi izbirati višnje, dok nije sunce sjelo.

— Al ti ćeš biti pametna?

— O, ja sam vrlo pametna! — Gjema ne uzalud podrma glavom. Ona počme privezivat kitice višanja, visoko ih držeći pred rumenećim se licem. Suza svojih nije ni otirala: one su usahle same.

XXV.

Malo što nije bježeći prispio Sanjin u svoj stan. On je osjećao i spoznavao, da samo tuj, kada bude na samu sa sobom, da mu se samo tuj može razjasniti konačno, što je njemu, što li je to s njim? I sbilja: istom što je ušao u svoju sobu i sjeo k svomu pisaćemu stolu, te se nanj laktovima naslonio i lice spustio u dlane — tako ti jadno i gluho uzklikne: „Ja ljubim, ljubim ju bezumno!“ i sav se u duši zažari, kano žera, s koje se iznenada spukne ugašeni spretani pepeo. Jedan samo trenutak... pa već nije mogao pojmiti, da je sjedio uporedo s njom... s njom! — da je razgovarao s njom, a ne osjetio, koliko obožava i sam skut njezine haljine, koliko je pripravan, što no vele mladi ljudi — „umrieti podno njezinih nogu.“ Posljednji sastanak u vrtu sve je odlučio. Sada, gdje je o njoj mislio — već mu se nekazivaše s razvitlanom kosom, pod sjajem zviezda: — on ju je gledao sjedeću na klupi, vidio ju, kako ona jednim mahom odbacuje škrljak — i unj upire povjerljive oči — pa trepet i žedja ljubavi proticahu sve njegove žile. Sjeti se na ružu, koju evo već treći dan nosi u njedrima, izvadi ju i toli grozničavom silom pritisne ju na svoja usta, da je jeknuo od bola. Sada već nije o ničem razsudjivao, umovao, razabirao, predvidjao; odtrgnu se od prošlosti i pregnu u napried: s pustoga briega svoga samovita, djetićkoga života klisnu u taj veseli, kipući, silni potok — a malo ga briga, niti znati želi, kamo li će ga izbaciti vali, neće li ga razbiti o skalu! To već nisu tijane struje ulandova romansa, koje su ga ne davno ljuljkale... To su silni, neuzdrživi vali! Oni lete i skaču napried i on s njimi leti!

Uzme list papira i na jedan dušak napiše ovaj list:

„Mila Gjema!“

„Vi znate, kakav sam ja preuzeo udieliti vam savjet, vi znate, što želi vaša majka i zašto me je umolila — no čega vi neznate, a ja vam sada moram kazati — jest to, da ja ljubim vas, ljubim od svega srca, zaljubljena prvi put! Taj je oganj planuo u meni iz nenada, no s tolikom silom, da mu nemam rieči!! Kad je vaša majka došla k meni i molila me — on je još tinjao u meni — a ja bi kao pošten čovjek bio ispunio njezinu želju... Sama ispovjest, koju vam sada činim, jest ispovjest poštena čovjeka. Vi valja da znate, s kim imate posla — medju nami nesmije postojati nesporazumak. Vi vidite, da ja nemogu davati vam nikakvih savjeta... Ja vas ljubim, ljubim, ljubim — i drugo nema već ništa u mene — nit u umu, nit u srcu!!

„Dm. Sanjin.“

Složiv ovaj list, htjede Sanjin pozvonit sobaru, da ga odnese... Ne! Tako nije sgodno... Po Emilu? No ići ću ga tražit po magazinu medju drugimi komiji — i to je nespretno. A osim toga već je i mrak, — pak je Emil valjda i ostavio magazin. Ovako razmišljajući, Sanjin ipak nadije škrljak i sajde na ulicu; povrne za jedan, za drugi ugal ulice — na neopisivu radost svoju, ugleda pred sobom Emila. S torbicom pod pazuhom i smotajem papira u ruci, žuri se mladi entuziast doma.

„Neveli se u ludo, da zaljubljeni imaju nad sobom zviezdu!“ pomisli Sanjin i zovne Emila.

Ovaj se obrne i hrupi k njemu.

Sanjin mu nedade do uzhićenja, uruči mu pismo, razloži, komu ga i kako predati... Emil sluša pozorno.

— Da nitko neopazi? upita on s otajstvenim licem: — mi, brajne, znamo, kuda sve šiba!

— Da, moj prijačku, progovori Sanjin i malko se sbuni; ipak popleska Emila po obrazu... I bude li odgovor... Vi mi donesete odgovor, zar ne? Ja ću ostati doma.

— E za to vas neboli glava! veselo šapne Emil i porene doma — i već u svom brzom letu još se okrene i klimne glavom.

Sanjin se povrnuo u stan i nezažigué svieće, onako se bacio na divan, uzvrnuo ruke pod glavu i razpustio na struju onih osjećaja netom upoznane ljubavi, kojih nestoji opisivati: tko ih je izkušao, pozna im sumoricu i sladost; tko ih nije iskušao — tomu ćeš ih razlagati uzalud.

Vrata se otvore — pomoli se glava Emilova.

— Donesoh, rekne on tiho; evo ga, toga odgovora!

On digne vrh glave i pokaže zamotan papir.

Sanjin skoči s divana i pograbi ga iz ruku Emilovih. Strast mu se bila silno razigrala: nije mu bilo do skrovnosti, do pristojnos i — nit u oči ovoga dečarca, njezina brata. On bi se bio postidio i svladao se — da je mogao!

Pride k prozoru i pri svietlosti ulične lampe pročita ove redke:

„Ja vas molim, zaklinjem vas — sutra cieli dan nedolazite k nam, nepokazujte se. Meni je tako nuždno, neodoljivo nuždno — a u to sve će se odlučiti. Ja znam, da se nećete oprieti, zato što...“

„Gjema.“

Sanjin dva puta pročita ovo pismo. Oh, kako dirljivo-mil i liep učinio mu se potez njegov! Malko se zamisli, okrene se k Emilu, koji kano skroman mladac odvrnuo se bio na drugu stranu, i zovne ga glasno po imenu.

Emil priskoči. — Što izvolite?

— Čujte, prijačku...

— M—r. Dimitri, upane mu žalostivo u rieč Emil — zašto vi meni nekažete: — ti?

Sanjin se nasmije. — Nu dobro. Poslušaj, prijačku (Emil zadrhta od zadovoljstva) poslušaj: tamo, ti razumiješ, tamo ćeš reći, da će sve biti onako, kako se nalaže (Emil zatisne ustne i važno poklima glavom) — a sam, što ćeš raditi sutra.

— Ja? Što ću raditi ja? Što bi vi rad, da činim?

— Ako možeš, dodji k meni sutra rano — i mi ćemo obići do noći okolicu Frankfurta... Hoćeš?

Emil plane rumencem. — Molim vas, što može biti na svietu ljepše? S vami šetati — to je prava divota! Dodjem pouzdano!

— A ako te nepuste?

— Pustit će!

— Čuješ... Nekaži tamo, da sam te ja uzeo na cieli dan.

— Čemu kazivati? Ta ja ću umaknuti! Ala nesreće mi!

Emil poljubi kriepko Sanjina i odleti.

A Sanjin dugo hodaše po sobi — i kasno legne. Sve jednako strujaše u istih gorkih i sladkih osjećajih, u istom radostnom zamiranju u oči nova života. On je bio vrlo zadovoljan, da je na sutradan pozvao Emila: Emil bijaše nalik na sestru.

— „Spominjati će mi nju“ mišljaše Sanjin.

No više nego ičemu, čudio se je tomu: kako je jučer mogao biti drugi nego danas? Njemu se čini, da je od uvjeke ljubio Gjemu — i naročito uprav tako ljubio, kano što ju ljubi danas.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Kako je kazalište postalo?

po Sommerbrodtu pripravio za „Vienac“ prof. M. Divković.

Viečni čar, koji okružava grčku poeziju sa svih strana, u uzkom je savezu sa naravnim razvitkom kulture, što se kod nijednoga naroda neopaža tako, kako kod Grka.

Glavne vrsti pjesničtva, naime: epika, lyrika ili melika i drama, razviše se istim naravnim načinom, kojim se iz djeteta mladić, iz mladića muž razvija tako, da možemo onu dobu pjesničtva, u kojoj se epika razvija,

nazvati djetinjom, u kojoj se lyrika razvija, mladenačkom nazvati, dobu pako naroda, u koju pada dramatično pjesničtvo, zovemo mužkom. Svi nam srodni narodi razvili su samostalno epiku i lyriku, do dramatične poezije došli su sami Grci. Grci su razvijali svoju poeziju bez prestanka, ništa ih nije u tom smetalo. Sve što imaju u poeziji, sve je domaće, iz njihovoga života poteklo.

Doba junačtva nalazi se u Homeru, dobu lyrike brojimo od kad su se razna plemena grčka sve više razvijati počela, a dobu múžku postignu od ostalih plemena grčkih prije svega narod atinski, počev i dovršiv dramu u jednom stoljeću. Ime Aischylovo, Sophoklovo, Euripidovo živi već u najsjajnije vrieme naroda atinskoga, u vrieme persijskih ratova. Aischyl se je borio u bitci salaminskoj, Sophokles plesao je kolo, što ga država atinska dade u slavu pobjede, a iste se godine Euripid rodi.

Kazalište bilo je u to vrieme stecište svega političkoga, religioznoga i umjetničkoga života. Kazalište i moć atinska postiže u isto vrieme najvišu slavu, čim poče moć države padati, poče i kazalište svoju sjajnost gubiti.

Kao što su poslje pojedinci u državi slavu i zasluge sticali, a država sve više kao država sjajnost i moć gubila, isto tako ima i poslje dramatičnih pjesnika, ali tvorne sile naroda grčkoga po malo ne staje. Sad ima virtuoza, koji pojedine grane te dramatične umjetnosti obradjuju, cielosti prijašnje neima više. Muzika, ples i poezija nekoč sjedinjene sad su razstavljene jedna od druge. Čim se je počelo pisati dramâ za čitanje a ne za predstavu, odmah se razvi dramatična muzika na pose, isto tako i dramatični ples. Ovo je trebalo reći, da se jasnije vidi, kako je drama postala, koji joj je cviet bio i kako je propala.

Kako je kazalište postalo?

U kazalištu grčkom se je koncentriralo cielo naobraženje grčko; uzrok je tomu u tom, što je kazalište u vrlo uzkom savezu bilo sa religioznim bogoštovjem. Na kazalištne predstave nije početkom išao grčki narod, da si vrieme prikrati, već je u njem imao jedan dio službe božje. Početak grčkomu kazalištu je u svetkovini, koja se je davala u slavu boga Dionyza, koga mi bolje poznajemo pod imenom boga Bacha. Ovaj bog nije bio domaći Grka, već se doselio sa iztoka, te se udomio medju grčkimi bogovi. Budući je Dionyzov kultus početak dramatične poezije, bit će dobro, da se malo bolje s njim upoznamo. Po grčkoj mythologiji rodi se Dionyzij u Thebi od matere Semele i otca Jupitra. Ljubomorna Junona nije naravno odobravala odnošaj svoga muža sa umrlim stvorom pa zato nagovori Semelu, u slici njene dojkinje, da traži od Jupitra, da joj se u svoj svojoj sjajnosti prikaže, što ovaj morade učiniti, jer joj se jednom zakle Styksom, koja zakletva je i bogove vezala, da će joj svaku prošnju uslišati. Jupiter joj se dakle prikaza kao gromovnik, uslied česa ona izgori a nezrielo diete ostane neoskvrnuto od vatre. Jupiter ga na to stavi u svoje stegno, gdje je i dozreo, pa otale mu ime dithyrambos, što ćemo hrvatski slobodno prevesti: „dva put rodjeni“ (grč. ὁ δὺς θύραζε βεβηκώς.); na ovo ćemo ime jošte poslje doći, samo u drugom značenju. Poslje ovoga drugoga poroda preda ga Jupiter bogu Merkuru, da ga dade nypham nyzejskim na odgojenje. Od ove gore dobi mladi bog svoje ime, kojim ga obično zovemo naime Dionyzos, što će hrvatski reći „Zevsov nysos“. Kao mladić zasadi trs, iz groždja stvori vino te opoji svoje dojkinje, šumske daemone i sve što mu se pridruži; od sada mu neima nigdje počinka, kudgod prolazi veseli se i buči, zato ga prozvaše: Bakhom; Jakhom, oba imena dobi od buke, koju pravi, kad gdje ulazi. Ovakovim načinom razširi on vinogradarstvo i kod Grka, i to najprije kod Atinjana i Aetoljana. Iz zahvalnosti za toliku blagodat slavili su Dionyza četiri puta na godinu pjevanjem, igranjem i žrtvami. Da su tom prilikom pjevali pjesmu u slavu Dionyza, to je sasvim naravno, a sigurno znamo, da je 600 g. prije Is. pjesnik Arion stvorio vrst lyrične poezije, koju su Atinjani usavršili, u slavu tomu bogu te ju za to prozva njegovim imenom: dithirambom. Ime samo nije iz početka imalo nikakova saveza sa poezijom, jer ne znači ništa drugo nego kao što već rekosmo „dvaput rodjeni“, nu poslje se to značenje tako zaboravilo, da se pod njim samo vrst pjesme razumievala, najprije u slavu Dionyzu, a poslje u slavu drugih bogova.

Najslavniji pjesnici nastojali su, da u slavu Dionyzovu izpjevaju i komponiraju dithyramb. Od Pindara, prvoga lyričnoga pjesnika grčkoga, ima ulomak takovoga dithyramba, u kojem pozivlje sve olimpske stvorove, da se kite vienci od ljubica, da uzmu proljetne darove i da slave sa zborom zajedno boga ovjenčana bršljanom. „Bromija, kaže on, zovemo boga veselja, diete višnjega otca i kadmejske djevice. Sad je vrieme dà sad je vrieme, da posipamo mladu zemlju ljubicami, da u lasi uplićemo ruže, pjesma se ori uz frulu, zbor ori Semelu, bogato nakićenu.“

U dithyrambu dakle, kojim se slave djela i muke toga boga, sadržana je prva klica tragične poezije, a u razpuštenih pjesmah toga svečanoga dana početak komedije.

Prigodom ove svečanosti žrtvovali su Dionyzu jarca i to za to, što je jarac vrlo pogibeljan gost trsu, a k toj žrtvi pjevali su

pjesmu. Otale dobi tragedija svoje ime, koje je prvobitno sasvim drugo značilo, nego što mi danas pod tim imenom razumjevamo. Prvobitno znači „pjesmu, koja se pjevala, kad su jarca žrtvovali“ njem. „Bockslied“ (grč. τραγῳδία.) Dionyza su dakle štovali, jer je čovjeka naučio vinogradarstvu, a tim je naravski i narod civilisirao. Četiri puta na godinu su svetkovali toga boga i to 1) velike ili gradske Dionyzije u vrieme kad loza cvate 2) ladanjske Dionyzije, kad se grožđje bere, 3) kad se grožđje preša, tako zvane Lenaeje, napokon 4) svetkovina anthesteria (cvietnica) mjeseca veljače, kad se mlado vino pije. Svaku takovu svetkovinu svetkovali su obhodi (procesijami), koji su bili budi ozbiljni budi šaljivi.

Ovom su prilikom kolo igrali okolo žrtvenika te tu pjevali o bogu i njegovih djelih. Jedan je pjesmu započeo a zbor je odgovarao, malo po malo počeli su i govoriti ovom zgodom i tako se razvi govor i pjevanje. Ovako se razvi s vremenom i dialog a s njim i prvi početci drame; ali još je uviek bilo glavno pjesma i ples.

Oko 500 pr. Is. uvede Thespis glumca, koji se nije k tomu zboru računao, a tim se poče drama razvijati kao posebna vrst pjesničtva, jer je od sada glumac sa vodjom zbora razgovarao, a zbor je manje pjevao nego li prije. Kao što su nastale promjene u choru, isto tako se promjeni i sujet, jer se nisu više strogo držali Dionyza i njegovih djela, već su i druge bogove i junake slavili, dapače ima u prvom početku već historičkih komada kao što je „zauzeće Mileta“ i „Perzijanci“. U vrieme Phrynihovo zaključi država atinska, da i tragedija može biti predmetom javnoga natjecanja, premda još ni sada nije tragedija onakova, kakova je malo kašnje postala, jer je pjevanje i ples još uviek mah preotimao.

Sa tragedijom se je zajedno i kazalište razvijalo, t. j. prostor, gdje se je, kako mi kažemo, komad predstavljao. Ime theatron je grčko te znači ono mjesto, gdje se publika nalazi i ništa više; mi bi to dobro hrvatski rekli „gledalište“ Niemac „Zuschauerraum.“ Podpuno razvito kazalište sastoji iz tri diela, koji se dielovi tek s vremenom jedan od drugoga razstaviše. U prvo je vrieme bio cieli narod glumac, koji je Dionyza slavio, jer su svi plesali i pjevali, kao što je kod naših pučkih igara, a ujedno su bili i publika. Kad se je pako narod umnožio, nije više mogao savkolik plesati i pjevati, već se bolji plesači i pjevači odružiše od mase, a svjetina je gledala, slušala a kadkada i u zboru pjevala. Ovakovim se načinom odieli malo po malo gledalište od onoga prostora, gdje je zbor igrao i pjevao oko žrtvenika Dionyzova, koji je bio središtem svetčanosti; zvali su ga i poslje Thymele, što će hrvatski reći „žrtvenik“ a prostor oko toga žrtvenika, gdje je zbor stojao, zvao se je orchestra hrvatski „plesalište“, jer se je tamo plesalo.

Naš današnji orchestar zauzimlje u kazalištu isto mjesto, samo je nešto manji, naime mjesto medju publikom i pozorištem, ali nije više ono, što je kod Grka bio, jer se danas u orchestri svira, a kod Grka se je plesalo. Za orchestrom je odmah gledalište (θέατρον.), gdje je obćinstvo, u ono vrieme cieli narod, stojao. U prvo je dakle vrieme imalo kazalište dva diela naime: u jednom je dielu bilo obćinstvo u theatru, u drugom pako plesači, grčki choreuti, u orchestri ili plesalištu.

Treći dio kazališta naime pozorište (Bühne) je tek onda potreban bio, kad se razvi posebni glumac, koga nisu k zboru računali. Plesači su bili još uviek reprezentanti cieloga naroda, koji je svoga boga slavio, pa za to je i bio uzko spojen sa publikom, a glumca su još dalje stavili od zbora, jer nije onamo ni spadao, a da ga svi vide, uzvise mu mjesto i to je prvo pozorište, koje nije zastor od orchestre i publike dielio, jer bi se tim cielost svetkovine bila prekinula, kod koje je cieli narod učestvovao. Zastora dakle nije imalo grčko kazalište nikada, nego rimsko, gdje nije orchestra bila više plesalište, već su u njoj sjedili odlični Rimljani, a predstavljalo se je samo za zabavu, no nije bilo bogoslužje kao kod Grka.

Ovo pozorište, na kojem je stajao taj glumac, koga odielismo od zbora, zvalo se je skene (od koje rieči dolazi scena, scenerija itd.). U prvom početku, dok je jošte dialog bio ograničen na chor, upotrebljavao je vodja chora stol, koji je stojao kraj žrtvenika za se tako, da je na njem stojao i to zato, da ga chor bolje vidi, poslje pako kad su glumca uveli, sagrade zanj posebno uzvišeno mjesto (pozorište) i kraj toga šator (što grčka rieč skene znači), da se u njem za predstave pripraviti može; scena nije dakle u to vrieme isto što i naše pozorište, već samo šator, ili ako hoćemo prama duhu našega vremena reći glumačka garderoba.

U ovo vrieme nije jošte bilo zidana ili stalna kazališta, već se je za svaku svetkovinu kazalište od dasaka sastavilo i za glumce i za narod. Orchestra ili kako smo prije rekli plesalište bijaše u sredini, pôd plesališta bijaše pieskom posut, rad šta ga i zvahu konistra (mjesto pieskom posuto) a u sred orchestra bijaše žrtvenik sa stolom za žrtvu, na kojem je prije, kako rekosmo, vodja chora stajao.

To su bila prva počela sgradâ, koje dostigoše poslje toliko savršenstvo u architekturi, da im se sav naobraženi sviet i danas

klanja, akoprem ih samo po ruševinah poznaje.

Kao što bijahu jednostavna prva počela kazalištne sgrade, isto tako bijahu i prve predstave vrlo jednostavne. Dionyzova ili Bachova svita bijahu Satyri. Satyri pako bijahu gorski dusi ili ako hoćemo bogovi, po podobi više manje nalik jarcem; za nje kaže priča, da su bili jogunasti, prokšeni i da su bili osobito prijatelji vinu a ujedno dobri svirci na fruli. Ova je dakle družba svuda pratila Bacha, pak za to je i chor nastojao oponašati satyre mažuć si obraz tropom, vienčajuć si glavu bršljanom, lice si kitili lišćem a' preda se vezali pregaču kratku. To je bila najstarija garderoba Bachovih štovatelja.

Poslje su se mazali bjelilom, žabnjakom (ranunculus) i tuškom (portulaca officinalis), lice su prikrivali mjesto lišćem platnenom koprenom i to samo gornji dio lica, dok nisu počeli rabiti krinke (koja je bila najprije od platna, zatim od kore ili drva). Krinku je nosio samo glumac, članovi chora nikada.

Plesati i pjevati učio je članove chora pjesnik sam. Starogrčki se ples znatno razlikuje od modernih plesova, jer je od početka do kraja nastojao, da ono što pjesma kaže, činom izrazi. Plato, glasoviti grčki filozof, kaže, da je ples tim postao, što su ljudi nastojali kretanjem tiela rieč oponašati. Aristotel pako kaže, da plesači sa svojimi figurami ne oponašaju samo čine, već i karaktere i ćućenje.

Kao što zavisi karakter pjesme od stopa, isto tako zavisi i karakter plesa od toga, kakovi su koraci plesa. Za to se i razlikuje znatno dramatični ples tragedije, koji se zove emmeleia, od razuzdanoga plesa komedije, kojemu je ime kordaks i od bezobraznoga satyrdramskoga kankana, komu je ime Sikinnis.

Savršenstvo plesa postiže se onda tek kod Grka, kad rieč, što ju chor kaže, podpuno odgovara slici ili kretanju, što ga chor čini, plesač dakle riečju i kretanjem oponaša a gledalac sluša pjesmu i gleda ju u isti mah.

Dok još nije bilo glumaca, izvodio je chor sadržaj pjesme. Pjesnici nisu samo pjesmu za svetkovinu izpjevali, već su i melodije za nju skladali, pače su sami, kao što bi mi danas kázali, ples aranžirali a i plesali u choru.

Instrumenat, kojim su se služili, da prate pjesmu chora, bila je frula grčki aulos zvana, koja se od moderne frule razlikuje tim, da se nije sa strane, već kao klarineta svirala. Frula bilo je dvovrstnih i to jednostavna i sastavljena, ova posljednja bila je običnija.

Sastojala je pako od dviju cievi, koje su se sticale ili u jedan pisak, ili su dva piska imale. Jedna vrst frule imala je jednako duge cievi, druga ne jednako duge, a bilo je i takovih, koje su na kraju bile zavinute kao rog. Raznovrstne glasove mogoše tek u kašnjih stoljećih proizvoditi. Budući je pako vriedjalo estetičnu ćut Grka gledati, kako dotični umjetnik na sva usta svira, to si je dotični podvezao lice, da se ne vidi. Izprva je frula bila podčinjena pjesmi, kašnje ju nadkrili. Broj osoba u dithyrambskom choru bio je pedeset, a kašnje, pošto se tragedija već razvila, u svakom komadu petnajst. Prvak cieloga chora zvao se je koryphaios (grč. koryphe znači „tjeme, glava"), osim njega imadjaše chor i podčinjenih vodja. O choru, kao početku tragedije, dosta je, što smo spomenuli, a sad se vratimo k tragediji.

Za vrieme pjesnika Phryniha poče se država brinuti za tragediju i od toga vremena počeli su se pjesnici natjecati sa svojimi umnimi proizvodi. Da bolje vidimo, u kojem je odnošaju država bila naprama tragediji a u kojem gradjani, treba znati, da su Atinjani svoje financijalne potrebe pokrivali ne samo porezi, već da su gradjani morali neke dužnosti činiti, usljed čega se je mnogo troška prištedilo. Ovakove dužnosti za obće dobro zvale su se liturgije, koje su bile uredne i vanredne, kao n. pr. u ratno vrieme. Na liturgiju bio je gradjan tek onda vezan, kad je imao tri talenta imetka, po prilici dakle 4500 talira ili 8600 for. a. vr. Pleme imenuje samo iz svoje sredine čovjeka, da izvrši liturgiju; ako se dotičnomu čini, da mu se krivo čini, što je njega pleme izabralo, iz razloga što ima sposobnijih i bogatijih u njegovu plemenu, onda mu stoji pravo, da tomu, koga on drži bogatijim, ponudi izmjenu cieloga imetka, na što onaj drugi pristati mora.

Da pako tko ne nosi prevelik tèret, ustanove zakonom, da nije nitko na više nego li na jednu liturgiju vezan u isto vrieme i to svake druge godine. Ovakova redovita liturgija bila je i choregija, pod tim se razumieva, da je dotično pleme dužno za tragediju, komediju ili satyrdramu chor pripraviti i sasvim ga obskrbiti. Liturg je morao osobe za chor naći, plaćati ih, podučavati i vježbati ih dati, dapače i hraniti. Osim toga morao se je i za nakit skrbiti i to za liep a ne varav, jer se je danju igralo a ne kod svetiljaka, kao danas. Odatle se jasno vidi, da je chor mnogo novaca stajao, te pošto medju narodom siromaštvo zavlada, morade državna blagajna choru u pomoć priskočiti.

Od države je nadalje zavisio i pjesnik, jer se morao prijaviti arhontu, da mu chor dozvoli, što ako mu odbi, nije se smio njegov komad igrati. Isto tako je država imenovala pet sudaca, da prosude valjanost komada. U kašnje vrieme, kad su Atinjani

imali zidano kazalište te je narod morao plaćati ulaznina najamniku, odredi glasoviti Perikles, da se iz državne kase plati ulaz siromašnomu narodu, koja se ulaznina theorikon zvala (novac za gledanje). Ovom je naredbom Perikles osim drugih namjera i tu imao, da se narodu neuzkrati pristup k svečanosti, koju on rodi i uzgoji i koja je još i danas znamenit dio cultusa sačinjavala, a osim toga je smatrao kazalište višim obrazovalištem države, koje se ni najkukavnijemu članu uzkratiti nesmije.

Iz svega vidimo, da su se prva počela drame iz dithyramba u Atini razvila, kamo je iz Isthma dospio; Atinjani su ga sve više razvijali, dok ne postiže vrhunac savršenstva, odakle se poslje po svoj grčkoj i Italiji razprostrani. (Dalje sliedi.)

Krasota prirode.

Estetička studia Jerona Tvrdika. Prev. A. M.

(Konac.)

V.

Stojimo u moru zračnom, u toj podlogi života, bez koga se ne dovi zemlja daha svoga, već ostade pukom kamenom stienom, bez duše i života. Život, zvuk i svietlo radjaju se u njegovih valovih.

Zvuk, to je sluh prirode, bez koga sve bi bilo niemo — pa kad bi bilo i kretanje, bilo bi to utvorno, svuda isto, jednolično gibanje, — nešto odurna.

Bludećemu po niemoj pustinji jest kô da bi našao spasenje, čuje li u daljini kakav zvuk, lavež pasâ, poj pjetla — itd., to je znak života, znamen, da nije sam samcat, već da tu na blizu živu i drugi stvorovi. Glas nas trgne iz težke sjetnosti, iz toga utonuća u se, te nas prinuka promatrati sviet, gledati izvan sebe. Priroda govori raznolikimi zvuci; počimajuć šumotom vodâ i šušnjem lišća, huči i jauče gorami i dubravami, pjeva, viče, kliče i tuče groci ptica; a dalje i dalje sve zbori vlastitimi riečmi, divlje hrzanje konja, strahotna rika lava i ostale razne modulacije zvukova stvorova, sve do krasne rieči čovječje, od žubora potočića do užasne tutnjave mora, od šušnja povjetarca do zavijanja, jecanja i šuma vihra, te do urnebesna štropota groma, koj no odjekuje u tmastih oblacih. Sve je to silna, raznolika rieč prirode. Tu jecanje i plač, tamo radost i klik, tu bies i gnjev njezin počiva u različitih ovih zvucih, stoglasnih ustiju njenih. Tiho šapuće travica a odziva joj se sladki šušanj lišća na granah, nišućih se nad žuborećim potočićem: okrene vijor, i kroz njive, šume i bašće leti divlja biesna vijavica. — U visini zavija i biesni kao tri sta krilâ razkovanih biesova — valja se, meće, cvili i biesni — dok se ne potrese zemlja i od korena uzniše dubrava.

Kao što je zvuk znak života, tako je svjetlo njegovom podlogom. Bez zvuka niema bila bi pustoš, a bez svjetla bila bi zemlja pusti tamni grob — komad leda, smrznuta kora, jer svjetlo je i toplina. U svjetlu zrijemo tu jasnu prozračnost ethera, omašćenu lazurom zračnim. Do bezkonačnosti bludi naše oko timi krajevi, mamljeno velikoliepnimi pojavi tamo nad nami. Tmina nam je nesnosljiva. Bez konca reži na nas tama noćna, a mi tonemo u njoj — bez utonuća — bez svrhe. Uzalud trudi se oko nazriet i najmanje svjetlucanje. To nas tišti sa sviju strana. Kamo god se obratiš, svagdje crna propast, glava vrije, grudi se sužuju, mi smo uništeni — ne znamo što početi. A s kolikim uzhitom pozdravljamo plavi svitaj jutra! Tjeskoba tame, koja no sa sviju strana zievaše na nas, gine, mi radostno pozdravljamo dan, tješimo se njim — on je sama radost. Nu veličajna je noć vedra, bez maglovitih mrčina zemlje, vedra zviezdasta noć, to tamno oko prirode, velebna majka sna. — Tamna je zemlja, al tamo iz onih propasti kriesi se omamljenomu oku našemu tri sta iskara. Gdje mu je počinut, gdje naći kraj? Plavi onaj baldachin neprestano se mienja, uviek novi te novi sjaj, novi liesak, novi kries; a tamo za njim dalje i dalje bez konca maglovito jasne, vratolomne propasti. Duša čezne onamo, nu oslabljena razpline se pred tom veličajnošću, ona bi se rado uspela medju one krasote, rada bi se splinula sa sjajnimi onimi svjetovi. Neugasiva čežnja vuče nas onamo, u one prostorije; nu one su bezkrajne, nedostižne, mi se razplinemo u njih kano magla u bezkonačnosti. Sviet nad svietom silniji i silniji — sjajniji i krieseći se, sve ponamješćeno u neizmjernoj daljini, u svjetlih maglah, bez prestanka napred, samo napred spješećih: to je ogromnost, to veličajnost: mi u prahu —

S ponora zviezda nam muklo zuji:
Tu sam atomom tek, tu počimam.

Razlio se mjesečev sjaj. Nešto sympatična, ljubka, zatravna ima za nas bliedi taj sjaj, a nadnese li se nad gole stiene pećina il nad gustu dubravu, ukazuje se u sjenah nešto bujno strahotna — stežuća.

Sjaj sunca je poraziteljan. Nestalo je nestalnosti noćnih prikaza i svjetiljaka, sve je vidljivo u pravom bivstvu i sili. Noćju smo vazda bojazljivi, voljni raditi. Nu drugčije je pri zapadu sunca. Popada nas neka sjetnost, čeznuće, bajna neka omama. Čini nam se, da sve nariče: i krasota mora poginut, i svjetlo i dan. Jutro nas čini revnimi, večer sjetnimi, pospanimi.

Silan znak pronicave moći svjetla jest munja. Daleki obzor zastrt je maglom i dimom oblačnih utvora, a pogled u nedostižne krajine etherove jest zapriečen. Jasno nebo zastrto je tmastimi oblačinami, mi okruženi nakazami maglovita dima. Na jednom pro-

leti tom maglom i dimom hitra munja, a njezina struja, čini se, da je otvorila jasan prolom na dnu, koje stiska podigšu se gore vodu; sievajuć proleti ognjena striela od tla pa do najdubljih ponora nebesnih, promjeriv pred zapanjenim okom njihovu dubljinu, visinu i propast. Burna je noć. Po gustom mraku valja se još gušći oblak, u trenu oka zabrazdi krozanj jasna, grimizna munja, i mračan se oblak raztvori, a pred nami sjevne i nebo i zemlja u modravom, zasliepljujućem sjaju. Koli veličajan pojav!

Na raskladu svjetla i njegovom lomu u zračnih valovih osnivaju se raznobojni pojavi prirode. Noć je crna kao ugljen. Primiče se sunce a tama se i škurina pričima bieliti, dok ne svane bieli dan. Nastaje večer, svod se pozlatio, sunce zašlo a zapad se obrubio večernom rumeni. Ovamo spada sjajna sjeverna zora. Sjajnim pozlaćenim lieskom plane sjever, zarumene mu se skrajni stožeri, i na jednom razlete se plamene striele od skrajnika do najvišega zenita. Na dnu titra sjajan žar, kao da zemlja gori, a okrajci plamenih striela titraju u raznih bojah. Čini se kao da je to svod od gorećega zlata, kroz koj nam je zrieti onu tamno rumenu propast, razsvjetljenu noć, koju proniču zviezde samo kao crvene točke. Ovamo spada i veličajna duga, po dva sunca i mjeseca i mnogo inih zračnih pojava — blieskanje daleke oluje itd.

I vatreni plamen sam po sebi ima za nas nešto strahotno dirajućega i uzvišena — izmakne li iz okova, u koje ga sape čovjek. Taj njegov žar, taj bies, to plamsanje, ti zarudjeli, tu modravi tamo sjajni balvani — kao žive piramide, kao krila k zemlji prikovana demona, udarajuća po uzduhu.

Zrak u svojoj jasnosti, prozračnosti, te za učinaka svjetla u svojoj šarovitosti prikazuje nam mnoge krasne i veličajne prizore. No i on se miče. Stalno se talasa, stalno giblje; tu se radja tihano povjetarce i divlji orkan ima tu svoje bučno sielo. Od tiha šušnja povjetarca raztalasa se do silna burkanja orkana, i jest strašan. Oko ne može ničesa opazit, a ipak oko nas cvili, biju mu i udaraju valove nevidiva krila zlobnih biesova. Uzdrmaju svim i porazuju sve pred sobom, zavijaju, cvile i huče kao tri sta na boj nagnanih duhova — razdraženih demona. Krila njihova biju, udaraju obraz, te obaraju i povaljuju na zemlju sve, što im se usudjuje na put stati — lomeć, rušeć, kršuć. Rieč i klik vjetrova gonećih se kroz lugove i dubrave uviek je drugi i drugi — po tom, kakva je krajina, koja ih rodi — drugčije zbori sjever, drugčije jug — drugčije potmureni zapadnjak, drugčije bistri iztočnjak. Zrak se kali maglami, dolazećimi sa širokoga oceana i sredozemnoga mora. Iz nizkih dolina diže se biela magla — zastire ko nedostižna koprena gore, šume i obzor. Zahuji vijor, i raztepe ju gorami i dubravami. Izadje sunce, i ona u tanahnih oblačićih poletava lazurom zračnim u spodobi jasnih angjela igrajućih se i bezbrižno etherom plovećih. — Mrči se — stisne se jedan k drugomu, razvuku se po svodu — posiede — poškure — potamne — priete olujom ili dugom kišom. To su prikaze zraka lahke i letne, kadre oko zatravit, razdragat, i prestrašit.

VI.

Krasna je ta majka priroda u tvornih svojih pojavih, pogledao ma kamo. Uznio se smjeli duh k dalekim nebesom, tamo dah veličajne krasote njene, promjerio dubljinu njenu od nedostižnih, vratolomnih visina do ponorâ, zaletio se na krilih rane zore do posliedne krajine mora — kupao se u žaru svjetla — il tonuo u jazovih tmine — svuda je velebna, krasna, silna i veličanstvena u sili svojoj.

Tom krasotom svojom budi u nas sveto čuvstvo ljubavi — veličajnošću svojom udivljenje i duboko počitanje, tamo opet djeluje na nas nježnošću svojom, te ne možemo, no priklonit joj se. A gdje se spoji krasota s veličajnošću nedohvatnom, tamo smo u prahu, tamo se razplinemo, i tamo nas veličajnost privlači, a mi, svjestni slabosti svoje napram toj mogućnosti i sili, krijemo se pod moćna njena krila, povjeravajuć joj se. I strašna i užasna je ona u pojavih svojih, a mi je se žacamo.

Oduzimala se prirodi krasota, držalo se liepim samo ono, što je duh ljudski za taj cilj stvorio. Nu gdje se je čovjek učio, gdje uzeo svoje uzore, tko mu bi prvim učiteljem? Bijaše to priroda. Dakako da ne bje tu ništa bez prijetnoga duha ljudskoga, koj je umjeo ideal te krasote nazrieti i shvatiti, te sve rušivo odstraniti; nu i tu mu bi opet jedinom pomoćnicom sama priroda, ta prirodjena mu zdrava, prijetna sjetila, koja sve, što im je kao pojavom najvišje savršenosti srodno bilo, primiše za svoje, te upoznaše kao harmonično, suglasno s njihovom harmonijom — prozvaše krasnim i opodobiše.

Duh ljudski, taj skup osjetnih utisaka, ta etherička iskra, ta neodieliva čest sile svemira, shvaća sve što mu je srodno, on kao pojav najčišće zakonitosti, radostno motri sve, što je srodno njegovoj zakonitosti, što odgovara vlastitoj njegovoj harmoniji, a s negodovanjem se odvraća od svega, što je ispod toga površja, što se protivi toj zakonitosti, što je neskladno. On je viečan, kao što je viečno titranje te sile svemirne, i ono je viečno, što je upoznao kao harmonično. Dakako zakon je viečan i sila je viečna. U bolesti spoznaje čovjek sam na sebi, da su likovi, u kojih se ta sila utjelovila, promjenljivi, kao i isti lik čovječji.

To je ta tužna po ponosna stvora čovjeka istina, da i ta krasota, koja mu podobom svojom ulieva raskoš, i on sam mora poginuti, zamrieti.

„Plačite svi bogovi i boginje, krasota pogiba, savršenost umire.“ To je tragičko doba čovjeka. Silan je on gospodar svoj i stvorova na zemlji, velik i možan — al sudbini svojoj, toj smrti izmaknuti ne može. Krasno sunce zapane, nježni cviet posahne, i silan dub, koj je dugo vjekovom prkosio, napokon struhne u prah; i orao, koj se je kupao na žaru sunčanom, jednoč posliedni put zamahne silnimi krili — i labud zapoji posliednu svoju pjesmu. O plačite — to je obća slabost ljudska — on mora umrieti. Jedina mu je morda utjeha ta, što će mu — bio sto krat taj prah opet prahom — duša, ta neugasiva iskra — živjeti na vieke.

Posmjeha dok bude zviezde sjajne,
Viek će biti čovjek gospodar,
Viečan, kao viečnog stvorca mar.

LISTAK.

Ostavština Gajeva Pošto je dr. Ljudevit Gaj umro, valja sada pomisliti na ono, što je Gaj ostavio za sobom važna za književnost i povjest. Koliko nam je znano, ostalo je tuj zanimivih starina i to oružja, novaca, nešto historičkih slika i liepa u nekom obziru dragocjena knjižnica. Ova je knjižnica odsjek naše literature, našega duševnoga pokreta; ta Gaj je putujući po naših zemljah skupio mnogo toga, što je za nas prevažno. Više puta se je reklo o toj knjižnici: ta u njoj ima puno toga, što i u biskupskoj, akademičkoj ili muzealnoj knjižnici! Moguće, ali ima mnogo toga, čega u nijednoj knjižnici neima, i što je za nas od prevelike vriednosti. Da spomenem samo „Vramčevu kroniku“ od koje su na svietu samo dva primjerka poznata; prvo izdanje Lucićevih pjesama, Sirena mora jadranskoga (vlastiti eksemplar Petra Zrinjskoga), Vazetje Sigeta od Karnarutića (unicum), starohrvatska Aleksandreida (rukopis) i mnogo jugoslavenskih bibliografičkih riedkosti. Već po tom, što je ta knjižnica Gajeva, mora se ova sačuvati zemlji kao što i ostale Gajeve starine. Ima li knjiga u njoj, koje se već u kojoj našoj knjižnici nalaze, to se ovi duplikati mogu zamjeniti za druga djela stranih knjižnica. Tako se svuda radi, tako su radili i Česi sa Šafařikovom knjižnicom, koju smo mogli imati, ali —. Mnogo književnih i historičkih dragocjenosti naše zemlje kiti tudje muzeje i knjižnice, mnogo se toga raznosi i sada u strani sviet, i samo patriotičnomu požrtvovanju imamo zahvaliti, da se naš muzej i knjižnica dižu malo po malo, jer za nabavu starina i prirodnina mu je samo 1000 for. odmjereno, a ta svota za ovu godinu nije još likvidna, jer proračun nije još potvrdjen po saboru. Gajeva pako knjižnica i njegove starine moraju se svakako sa čuvati zemlji. Na to svraćamo pozor kr. zemaljske vlade i svih hrvatskih rodoljuba, da se ma kojim sredstvom gleda, to blago pribaviti zemlji, jer će se inače sbiti isto što se zbilo s dragocjenom sbirkom gje. Stieglerove, koja je žalibože, kako čujemo, prodana u tudjinstvo. X.

Književnost. Trudom i troškom jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti izašle su upravo sada dvie knjige; prva je „Rad jugoslavenske akademije“, knj. XVIII., str. 258. Ovo je sadržaj toj knjizi: Ždralovnice pogledom na naravoslovnu vrst od dra. I. Schossera; Polisti ili Poljani od V. A. Maciejovskoga; Hrvati nakon bana Berislavića do muhačke bitke od M. Mesića; biografija Jurja Križanića, koju je pisao P. Bezsonov od dra. V. Jagića: rukopisi tičući se južnoslovinske povjesti u arkivih srednje i dolnje Italije od dra. Fr. Račkoga. — Druga je knjiga: „Pisani zakoni na slovenskom jugu“, bibliografski nacrt od dra. V. Bogišića: I. zakoni izdani najvišom zakonodavnom vlašću u samostalnim državam, str. 201. Svakoj je knjizi ciena 1 for. 25 nvč. Ova druga knjiga zanimat će naše pravoslovce, kojim ju osobito preporučamo.

— U dioničkoj tiskari u Zagrebu je doštampano djelo pod naslovom „Budilo ili Pitanje: gdi je na zemlji prava crkva Krstova?“ napisao za puk hrvatski Matijaš Pustinjak. Dobiva se u knjižari Sv. Galca u Zagrebu.

Došlo je vrieme da se razstanemo. Ni od koje druge nevolje, dragi čitatelju, van što se hoće Viencu čitav čovjek, čitava snaga. Mene poslovi raztrojili i razčetvorili, pa sam već stao i zdravlju odkidati, da uložim oko toga našega gojenčeta. Viencu je utaren put. Kad ga staneš ogledati, kako bude po njem hodao skrojena koraka uz svoga provodića Dr. Franu Markovića, nećeš ni požaliti, što sam se ugnuo, jer je Dr. Marković uglednik, s kojim se je posestrilo mal da ne svih devet Apolonovih sila. Uz takova čovjeka nemože „Vienac“ nego svakom vrlinom obilovati.

Ostavljajuć se uredničtva ovoga lista iskreno mi se je zahvaliti i svim suradnikom, što su mi pomogli, te je Viencu puklo liepo ime ne samo širom domovine, nego i daleko iza granica iste. Tvrdo se nadam, da mu se i od sad nitko iznevjeriti neće, jer je nas svih ne samo dužnost, već i dika podupirati taj jedini beletristični list.

Dr. Ivan Dežman.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Ivan Dežman.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 20. U Zagrebu dne 18. svibnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

KARLO DRAČKI,

tragedija u 5 čina. Spjevao F. M.

Karlo Drački kralj napuljski, potle i ugarski;
Margita žena mu;
Alberico da Barbiano pouzdanik mu;
Navarelli glavar njegove tjelesne straže;
Pavao Hrvat, Ivan Hrvat, Stjepan Lacković — njegovi hrvatski pristaše.
Marija kraljica ugarska;
Jelisava majka joj.
Nikola Gorjanski kancelar kraljičin.
Blaž Forgač, Ubul Kalaj — magjarski velikaši.
Boris litvinski knez.
Ziemovit Mazovski poljski knez.
Papinski legat.

(Tri krabonoše; velikaši, gradjani, puk, vojnici. Biva u Budimu i Stolnom Biogradu g. 138⁵/₆.)

Prvi čin.

(Priestolna dvorana u kraljevskih dvorih budimskih.)

1. prizor.

Jelisava (sama motreći sunčani zahod).
I drugi put si zapalo mi, sunce,
Jur davno ljubavi, sad vlasti mojoj.
Ni jedan trak ne osta mi vrh čela,
Ni jedan u srcu: sva u mrak tonem.
Da iz oka mi njegova — bar jedan
Prosinut hoće, taj bih trak u koplje
Prometnula, uzbacila te, sunce,
Na podne tvoje, ma prorazila
I srce čije, ma i sto srdaca.
(Čuje se klicanje).
Prot svim vam pregnula bih, kojih poklik
Ponizit mene, drugog uzdić kani,
Zavojštila na stoglavu tu neman
Bezzakonja, divljoće, mora, grabše,
Poganstva — što sve Ugarska se zove —
Strahovitom u prah orećom snagom.
Razorit — dà, al usrećiti — koga?
Kćer? Zar i dalje da se zove kralj,
A bude nemoć, strah, čeznuće, suza?
Zar sebe? Ah što pomože mi dosad
Uz čovjeka kraljevat, kog ne ljubljah
A iza smrti mu uz slugu, koga
Tim više mržah, čim ga trebah više.
Sav sjaj i moć i razkošje i gizda
Ne mogaše zatomit srca vapaj
Za njim, — kog našav, izgubih za uviek.
Da sad ga mogu nać, gdje blizu mi je,
Na dohvatu — nedohitan mi, jao!
Mog srca hlaptu gluh, mom plaču sliep,
Neproziran ko noć molećem oku:
On, njekoč kip mi jasan, mil, uzorit,
Ko gluhi preda mnom se gubi mrak.
Što dodje amo, da mi stravi srce,
Zaledi krv te klonut čini ruku,
Poklecat nogu, sliepljeti i drhtat
Pred gonetkom strahovitom, tko, kako
Za uvieke me razstavi od njega?
Nabujaj srce, mišice osil'te,
Učestaj strielo zamračena duha,
Razderi oblake, da vidim, što bì,
Nagodim, što da bude s njim i sa mnom.
Ubul Kalaj (naglo bahne)
Zlo, kraljice! Baš sad je Pavao Hrvat
Krivorekim si jezikom u sabor
Na smetove izdajstva pljevu sbaco.
Daj, kao vihor mi ćemo ih razniet. (Odlazi)
Jelisava. Dotužuješ mi, idi! — Ajmeh takvi
Da pravo brane proti otimaču,
Na kojih plien od pet viekova teži!
Što jest, što ima, sve je jedan grabež.
Blaž Forgač (upane).
Jurišat na njih, kraljice, zapovjedj!
Polovina već pristaje uz Karla;

Na povodu od Ivana Hrvata
Već klicat smiedu: živio kralj Karlo.
Jelisava. Saboriše se: tu se ne zasieda.
Govori i ti, gdje govore drugi.
(Blaž Forgač odlazi).
Razbijač, zasjednik! To moji druzi?
Toliko viekom jadna si doslužih,
Pregorjev sreću i rug da pregaram!
Nikola Gorjanski (hrupi).
Još samo čas — i oteše ti krunu.
Za Lackovićem sav prionu sabor;
Povladjujuć drzovitoj mu rieči
Izabrati će kraljem Karla Dračkog.
Jelisava. Što dolaziš? tko ovamo te pozva?
N. Gorj. Ti sama nam poveljè doglašivat.
Nepoćudna ti, znam, jest moja služba,
Al časit nij'. — Dopusti da razsiečem
Izoštrenim u tvôj blizini umom
Sve pletivo te urotničke čete:
Dozvolji mi govorit, branit, tvorit!
Još nije, za trenutak bude kasno.
Oklievaš? Ne bi, da čù Lackovića —
Ponavljat ne smiem klevetnih mu rieči,
Plemenito ne hoteć zliedit srce.
Jelisava. Tko? Stjepan Lacković?
Nik. Gorjanski. Jest, on! Još strepim
Od jeda sav, i svak odgode čas
Jest viek mi muke i očajne grižnje,
Što skrštenijeh gledat moram ruku,
Gdje od pol vieka trud i mar i oprez,
S kim rat, s kim mir, s kim straha vez, s kim braka,
Čim Ljudevit je kralj, te s njim i bez njeg
Ti, ti baš, slavna kraljice, razmakla
Nad svieta pol gospodstvo jednog bića,
Za jedan tren sad ima biti — ništa!
S tvog visa u prah oriti se daš
Od njih, ki bjahu kralju Ljudevitu
I tebi samo glas, mač, hod i dah,
Sviem puka tvar i tvor tvog veleuma?
Pak tì da vlast iz tvoje ruke grabe,
A krunu s glave Mariji ti kćeri!
Ne predam ja — za sebe. Što sad biva,
Za smieh je mojoj sili i pregnuću;
Da stanu na vlast, za gospode svietom,
Tad istom rad bih zapodievo borbu.
Ta što je kralj taj Karlo, što Hrvati,
Što Lacković!
Jelisava. Što veli on?
Nik. Gorjanski. Ni ne slušaš!
Kud duh tvoj ode, slava, veličina?
U toj te čami videć tko bi reko
Da jesi ti! Ne potiče l' te stid,
Prezrenoj biti; bol, sačuvat ne moć
Otčinstva, što je Mariji kralj namro;
Strah, žuhki joj prognanstva podat kruh:
Bar život njen i tvoj ti bio drag!
Ne zagatiš li sad smionstva struju,
Gdje razvrata će stat nesmiljen tok?
Iz obćena bih razspa, ruševinâ,
Iz krvi, plamena još smjeo krunu
Iznieti vam, al gdje bih našo vas?
Na glave ne, na grob vaš bih ju djeo.
Jelisava. Ti bi!
N. Gorjanski. O kakva sumnja nagrada mi
Za vjernu sveg života tebi službu!
Jel. Imanja bez broja i čast — to plaća ti.
Nik. Gorjanski. Za drugom čeznuh svedj, za plaćom srca.
Jel. Gospodit, titrati se njim — to hlepnja tvoja?
N. Gorj. Izdvorit odziv njegov i sućustvo.
Jelisava. Provodič mu i čuvar misliš biti?
Ja bjeh i jesam zapovjed, ti — jeka!
N. Gorj. Što dosad učinih, po tvom bi svjetu;
Sad treba čin, koj za tebe je nizak.
Daj radit meni: saveznika imam,
S kim u tren ću uništit kralja Karla,
Govorit samo daj mi sabornikom. —
Na kakve muke razpinješ me, jao!
Pustolov taj ko plahoj djevojci
Oteti će ti sve? Još dvojiš? predaš?
Jelisava. Velikan on je nesrećom i voljom;
Drugačiji su tvoji premci. Idi:
Izruči meni boj, koj za te nije.
(Čuje se klicanje).
A tebe tvoj će zvati čas. Ti predaš
Od vike te? zakloni se, poteci!
Uputiše se amo — ugni im se:
I Mariji i meni bude lakše
S velikim borcem velik biti boj.
(Odlazí na desna vrata).
N. Gorj. Sried bune tê i ubojnik se može
Saorit u se, a ti stojiš ravno?
A! kraljevića Sigmunda se loviš!
Poteci za njim, prašine se lovi
Za odmičućim uzvitlane konjem!
Sigùro sam ga ja, ne sedlom, strahom.
Svoj zemlji zazorni tudjinac, česki
Sedamnajstljetni dječak! Zovi der ga —
A mene moj će zvati čas — i skoro!
(Odlazi na vrata u zadku).

2. prizor.

(Na vratih u zadku ukazaše se Ivan Hrvat, Pavao Hrvat i Stjepan Lacković. a iza njih Alberico da Barbiano),

Karlo Drački (ušav na lieva vrata).
Alberiče! Alberiče!
Alberico (ulazeć zatvara vrata; ona trojica uzbunjena).
Ti poruci — da nisu tebi preči?
Karlo Drački. Za dobre znam, zle doznat žudim glase
I strepim. Dugo već na oknu svom te
Izgledah: tu si. Što je iz Napulja?
Ti mučiš, zar Margita — više nije?
Alberico. I jest i nije. Ni što zna ni ćuti,
Sva put i duh joj mrtav, samo jednom
Još živi mišlju, mišlju na te, kralju!
Tko god joj dodje, nazivlje ga Karlom.
Karlo Drački. Umirat godine, ne umriet nikad;
Prikovat i mene uz čamu svoju
I znati to! sirota, što sve strada!
Kolikrat reče: ah da bude kraj,
A odjek ko da buči tu: kraj, kraj!

Zar živim ja, zar mislim, pregnem, činim?
Ta samrtna joj postelj — moj je lies.
Razlupat ga i na slobodu stati?
Slobodu dajte mi i volji maha,
Il sam ću ju izhrvat, slomit lance!
Alberico. Ugasnut sad će nà — veljahu mi
Mudraci iz Amalfi i Salerna,
Van ti da dodješ; jer i spomen sám
Na tebe još ju na životu drži.
Sav viek tvoj prošli prividja se bolnoj
Te opet ga živući, živi još te.
Al bez ganuća spominjat ne mogu
Ni čuda, kud ljubeći zanosi se duh,
Kad o tvom polazku 'z Barlette snatri:
Poklečke ti se uz koljena svija
I vuče za tobom, da kročit ne mož'
Na brod već spravan Ugarskoj odplovit.
Pak otev joj se kad pod jadra stupaš,
U skut svoj hoće vjetrove ulovit,
Da ne dujući poći ti ne dadu.
A nadmena videći jadra biela
U protivan ih tisnut radi smjer
I vrnut k sebi udasim svojimi.
A debelo kad jur te kruži more,
Na klis se penje visok te nad glavom
Dižući djecu vabi te na povrat.
Izčeznulom već u daljini sinjoj
U oblacih ti pokaziva sliku,
Gdje Ljudevit, kralj ugarski, tvom otcu
Sjeć glavu daje, pak vapeći zdvaja:
Ne kreći Ugarskoj, ne kreći grobu našem!
K. Drački. Kud udes zvaše, krenut mi je bilo.
Saletiše me dušmani odasvud,
A ja da stojim, dok me ne razderu,
U krugu uzkom, kog mi ona piše?
Kolobar njezin obsiže tek mene
I nju i djecu; prem čaroban ženi,
Ne sapinje on mene, i prekročit
Junak ga mora: njegov krug je sviet!
Alberico. Razmakni al' ne kidaj njena kruga.
K. Drački. Od djece listak obični i dragi?
Daj, daj, da crte čarobne im gledam,
Kih čitat ne zna van otčinsko srce,
Ko zvjezdar kobne putanje nebeske.
Alberico. Ne vidjeh djece — neznam sad, gdje bjahu —
Ja pitah doista, al — što mi rekoše —
Karlo Drački. Ti nešto znaš? ti tajiš?
Alberico. Za boga
Ne sumnjaj, ne boj se. Da bude što god,
Ne odoh iz Napulja, ne nagodiv
Na dobro sve, što izpravit bih mogo.
Karlo Drački. Što nisi mogo?
Alberico. Grad Aversu
Obsieda papa, — dobit će —
Karlo Drački. Aversu!
Taj zadnji zaklon kraljevske mi vlasti,
Da papa dobije? Ne, nikad, nikad!
Margita, časti moje namjestnica,
Nek izda zapovied, pod živu glavu
Averse ne predavat. Idi, leti, —
Ko vjetar da s tim glasom juriš tamo.
Da uslobodiš nju i vjerne moje,
Doglasi još, da kraljem sam izabran
I Ugarska da već me resi kruna.
Al — ne id' sám, pošalji Navarella,
Pomoći tvoje tu mi valjda treba.
Pod živu glavu, čuj, pod živu glavu!
(Alberico odlazi a ulaze Ivan i Pavao Hrvati i Stjepan Lacković).

3. prizor.

P. Hrvat. Po saboru smo kraljevinah ovih
Izaslani na poklon ti i pozdrav:
Da živi Karlo, narodom izabran
Kralj Hrvatske, kralj Ugarske! Da živi!
Dok posvud taj se ori klik: da živi!
U triju grudih urnebesom buja;
Jer Hrvatska se u njima ozivlje.
A sav da sabor naš ponovi uzklik,
U njegovu sad dostoj poć sredinu.
K. Drački. Svim trima hvala, hrvatski junaci!
Iz vaših rûk i drugu primam krunu,
Kê prvu mi sačuvat pomogoše.
Moj Stiepo, Ivo, sokolska mi krila,
I Pavle, duhu mom tvrdino vedra,
Ponesoste me nad oblake, dragi.
U vama grlim svu Hrvatsku zemlju
Junakorodnu, postajala viekom!
U njojzi uz vas vojvodovah mladić,
Uzpaljujuć na vaših dušah svoju,
Na vaših sabljah lovor si berući.
Svi mudri sborovi, sva bojna polja,
Po Hrvatskoj, po Mljetcih i Napulju,
Gdje vaš um svjetlio mi, vaš mač sjeko,
Rieč medena i krv junačka tekla,
Pred dobitnijem sad mi sviću oč'ma
Te u srce mi navaljuju harno,
Da tu ih čuvam ko svetinju crkva.
Canosa, Castelnuovo tebe diče,
Moj Lackoviću. Ludvika, Otona,
Takmaca moja dva za vlast napuljsku,
I vojskom Francija i kletvom na me papa
Pomagahu, a mene ti: pobiedih.
Ti iz Napulja pozva me i sprati
U Senj i Zagreb, Hrvatino Pavle,
Te hrvatsko mi kraljevstvo obreče;
Prot meni žene strah, Napulja nemir,
Bies mora bjaše, sa mnom ti: pobiedih.
Ti Ugarsku predobit još mi reče,
Hrvate Ivane. Junaci ovi
U Zagrebu zadržati me htješe;
Al kaza ti: pobiedit ćeš — pobiedih!
Gdje granice pregnuće moje stežu,
Kad stojim na vama, a vi ste Atlant?
Protivštine obstupile me nove,
Još veće, slutim, nagomilat će se
I uzpeti se pod oblake crne.
Ne stojim više ja? posegnut neću
Kroz striele, kojih Rim za boga baca,
Da taknem zviezdu, za kom viek svoj putim?
Još priestol mi se u Napulju drma;
Margita pogiba; obsieda papa,
I pleme moje izkoriepit prieti.
A tu! — Izmirit s kraljicom se valja;
Ne podnosi mi srce: — djevojka je.

*

Sad k njoj, da milu priklonemo milom,
Te glasu puka i njen se pridruži.
P. Hrvat. Razkraljici bi tim dobito pravo,
Kog ne ima; ne prilaže joj zakon.
K. Drački. Al djevojačka nježnost i krasota:
Povriedit tê junaku srce neda.
Lacković. Očekuje te neuztrpno sabor,
Da novomu se poveseli kralju.
K. Drački. Bez utjehe da budu, koji tuže?
Dok kliču svi, ni ona plakat neće.
Iv. Hrvat. Kad mi tužasmo, tješila nas ona?
Sad valja činit, ne utirat suzâ.
K. Drački. Iz djevojačkih suza i junaku
Put trnjem zarasta. Hajd k njojzi, k njojzi!
(Dok se upućuju k desnomu izlazu, ulazi tud Marija s Jelisavom i dvorankami).

4. prizor.

Jelisava (Mariji uzašavšoj na priestol).
Kralj Karlo Drački, od Napulja vladar,
Tvoj namjestnik u kraljevinah ovih.
Karlo Drački (tiho Pavlu Hrvatu)
Pak mudrac grčki, bogoduhi sanjar,
Da sniva samo, gledajući ondje
U nadzvjezdnome prostorju medj bozi
Idejâ like čiste, suncojasne,
Vjekovite, zemaljskim stvarim uzor? —
O Jelisavo kraljice, koliko
Oštetila si um i srce moje,
Tek sad pred kraljicu me pustiv ovu.
Mar. Ja Marija, kralj Ugrom; kralj Hrvatom
I Dalmatincem; kralj Bošnjakom, Srbom;
Kralj Haliču i Vladimiru; kralj
Kumaniji i Bugarskoj — na žalost
Mom kraljevskomu srcu dočuh, da se
U ovoj priestolnici mi, Budimu,
Bjelodanice buntovnici dižu,
I krunu, koju zakonom nasliedih,
Nezakonit bez mene sazvan sabor
Sad meni otimlje a nudi drugom.
A pokle ti, Napulja kralju Karlo
Po krvi rod naš mili, pridje k nama
Zavladale u ovih zemljah smutnje
Utišat i obranit nas, te zato
Uveden u tê kraljevske nam dvore
I namjestničtvo moje vlasti primi:
Izviestit me i strah moj razbit hotij;
Vjerovat bo ne mogu, što se glasa.
Karlo Drački. Taj hip jest prvi, žalibog, što stupam
Pod pogleda ti i govora vlast:
Kad dosad kraljevsku preuzet mogah
Od tebe? nevidjen od nevidjene?
Po velikaših pozvan bih ovamo,
Upravljač stavljen kraljevinam ovim.
Sam ob sebi obrekoh branit tebe;
Da slast je dužnost ta, sad vidim, videć —
I budem štitit, dok sam živ, do vieka.
Marija. Sad štiti! Kazni urotnike, ako
Istinit glas je: da zlodusi njeki —
Pred lieta tri u stolnom Biogradu
Na ovu glavu, pognutu još tugom
Za otcem, dva dni istom u grob djetinu,
Položiv krunu Stjepanovu svetu,
Ogrnuv plašt, opasav mač mi njegov,
Uručiv žezlo i jabuku svieta
Te prisižućoj zaprisegav vjeru —
Sad priete krunu s glave mi, mač s bedre,
Plašt s ramena, iz ruku žezlo trgnut.
Dok nisu, tebi izručam na vrieme
I šibiku, da sud, i mač, da smrt
Tim urotnikom daš i dati smieš.
K. Drački. Da tad u ovu nevinu ti ruku
Od suza natopljeno vratim žezlo,
I mač kapljući krvlju da opašem
Pod djevojačku grud? To hoćeš ti?
Ti hoćeš sebi prvomu da sudim,
I mač tvoj namah ovdje da zasadim?
Marija. Ah ti si taj, koj baštinu mi grabiš!
Karlo Drački. Što baština je ta? Zar zlatni obruč
Ne tišti željezom to meko čelo?
Plašt grimizni ko krila plamena
Ne steže užasom tu grud? ne vuče mač
Tvoj nježni stas do tla? ne prieti
U ručici ta zlatna jabuka,
Zemalja znak, ko vulkan prsnut, da te
Gorućom lavom i pepelom zaspe?
Oćutila još nisi, kû strahotu
S tim nakitom je namro tebi otac,
Ne ostaviv i silu s njim ti svoju.
Čarobite taj ures čuva moći;
Bez snage tko je, čare te premoći,
On ukletvu s njim strašnu sam si nosi.
Grozovitih spomeni bar se čina,
Kî mnokrat tom prohujali su zemljom,
Derući kraljem komu vlast, kom' ime,
Iz koljevke, iz njedâr čedo ženu,
Iz oč'ju vid, iz grudih srce živo
Na taj mač, kraljem od kraljeva namrem;
Kom' žezlo, njim ko toljagom hajdučkom
Bijući sviet, i prava i neprava.
Nepomično li možeš oko svrnut
U groze tê, pak mirnim glednut napried?
Tvoj um ko gvoždje je li tvrd, i tvrdji,
Da krunu snese tu? je l' leda ti u grudih,
Da plašt ne sažge ju? od nade rame,
Da mačem tim i sjeć i branit možeš?
A možeš desnicom začepit vulkan,
Kad bukne iz te jabuke? tom nježnom?
Tê borbe tebi ne namieni usud:
Ne kobi pokolja, ne kobi krvi
Ta rumen priestola, na kom ti sjaš se
Ko večernica od milote zviezda
Nad pramenom od sunčanijeh zraka,
Nad uzhitom ljubeće žarko duše.
Marija. Ta groza, o kôj sboriš, ne straši me:
Davnina je, izčezla u nepovrat.
Vladarstvu mom je udren temelj čvrst.
Oporuka mog otca, krunisanje
Zakonito, pak zlatnoj buli potvrda
Od mene, a od zemlje prisega;
Saborisanje jedno; od gradova
Dalmatinskih zajamčena mi vjera;
Potučen Vranski prior; mir uglavljen
U Djakovu sa suprotnici mojiem —

Nut jamstva, da tom priestolu jest temelj:
Pravica, mudrost, razbornost, junačtvo.
K. Dracki. Tih nisi tu na zemlji susretala!
Uočiv te već znah, da i tebi je
Dionov svjetnik provodičem bio,
Raztvorio ti plavetnu tvrdinu,
Zaronio ti glavicu nad zviezde,
Gdje vjekuju vrlinam uzorslike.
Il' i ti zar vjekovala si ondje
Medj družicami, najljepša im druga:
Ljepota ista! Dolaziš li otud,
Jedinica si tu, bez drugâ svojih,
Na zemlji ti si sad, sried tvrde tvari.
Iz duše izpustiš li zanesene
Tê uzorslike medj stvorenje tromo,
Uljepšat ga, idejam upriličit;
Ko golubice pustit ćeš ih biele,
A vratit će se jastrebovi, težko
Na srce tvoje popadat, na plien svoj!
Pristrani se, ukloni se toj borbi
S neumoljnom zemaljskog tvora kobi!
Ne poznaš je, al — vjeruj — ja ju poznam.
Kroz stratište svog otca i uz majčin
Bez groba trup, uz tamnicu rodjakâ,
Kroz prijateljâ mačeve i striele,
Pod kuge crnim barjakom, kroz kletve,
Uz razvaljeno od Vezuva ždrielo,
Kroz vode, ognja nebotične stupe,
Kroz nadâ groblje i kroz slasti cvietnjak
Ja prodjoh — sretan da do tebe dodjoh,
Jak, — daš li meni kraljevski taj kov,
Koj resi tebe al ne jači krasnu, —
Izpod tebe tvrd svodjenu sakovat,
Prenježnih ćuti zviezdami ju podbit,
Od našega te njom odlučit boja,
Medj uzori da uzor dalje sjaš se,
Nedohvatan, van komu pružiš ruku
U tvoje ga povadjajuć visine.
Starostavne što povelje ti kažu,
Što velikaša prisege, što laskav
Nestalna puka govor: ti ne pitaj,
Ne pitaj! — to je prašina, dim, pjena.
Ti srce svoje pitaj: tko je jak,
Tko voljan do viek zakriljati tebe?!
Marija. (Sašav s priestola prema desnomu izlazu vapije).
O Sigmunde, moj Sigmunde! (odlazi)
Jelisava. Hajd' ponj', ponj'!
Karlo Dracki (Pavlu Hrvatu).
Za kim to vapi? tko je Sigmund njezin?
Jelis. Bez obrane da nije, sad ćeš vidjet.
Uzmožnom caru rimskom Vjenceslavu
Brat, Sigmund braniborski margrof, znat će
Obranit zaručnicu svoju.
Karlo Dracki. Zaručnicu!
Ti dvostruko na mene kivna kobi!
Jelisava (razmatajuć listinu).
Ne vriede li ti ugovori stari,
Ni temeljne tim zemljam povelje,
Ni velikaša prisega vladaru:
Al' to si piso i prisego ti.
„U prilog predragomu mom rodjaku
A kralju Ljudevitu, i svim njegvim
Po krvi i po mlieku nasljednikom
Za sebe i za sav svoj odvjetak
Po krvi i po mlieku odričem se
Za sada i za vazda krune Ugarske"
Ne vriedi l' ni to, gdje je tvoje ime,
Tad prašina, dim, pjena — jesi ti!
(Pohiti k vraćajućoj se Mariji izpustiv listinu.)
Što drhćeš, poklecaš?
Marija. Ženiha nema —
Ne nadjoh ga —
Jel. (jednoj dvoranki.) Blaž Forgač nek pobrza
I kraljevića amo mah dovede. — (Mariji)
Ne tu, na priestolu ti mjesto: kraljuj!
K. Dracki (izpuštajuć listinu, koju je bio digao)
Krivorotnik još nisam. Ne da otmem, —
Da izmolim od Marije tu krunu,
Govorah; da po pravu dopada me,
Ne velim ja. A tko to reći može,
Koj nije Ljudevitu kralju sin?
A da po otcu kraljuju i kćeri,
Koj veli običaj, koj zakon piše?
Ni pokojni ni živi ga ne znadu.
Samovoljan ne dodjoh ove krune
Otimač: narod nudi mi, ja primam
Od naroda; jer njegva jest i bude,
Zakonit čim izumre red vladara.
To svaki viek od iskona te krune
Dovikuje ti s tisuću glasova.
Razumieš, slušaš li ih? il' ti slušaš
Izmedj njih one, kî ubijskim drhtom
Prišapćuju: nà nož, koj odstrag shvaća!
Kî zmijskim vijući se plazom ciče:
Nà otrov! — Ma taj cik, taj šapat
Nabujao do urnebesna buka
U tvojih ušiju grmeći: mori, truj!
Nadgrmit hoću ga, u tvoje srce
Prodrieti glasom svojim: na stanovit
(postupa na ležeću povelju)
Postupih ja pregnuću mome temelj,
Na volju narodu i volju moju.
Iz Rima car i s papom, kralj iz Praga,
Mladoženja taj neznani nek dodju
Pomaknuti me otud — maknut neće:
Na strašnu ja ću postajati mjestu!
Jel. (Blažu Forgaču nosećemu pismo) Ti sâm?
Bl. Forgač. Što nadjoh, to je sve. I smrtni
Bih volio sam sebi nosit sud.
Jel. (Otvori pismo pa ga izpušta.) On bježi! (uzrujanim dvorankam) Nikud! mrtav mu je glas.
(Jelisava pohitiv k izlazu u zadku stane. Marija kao u neznani nagne se niz priestol; Karlo Dracki ju dočeka).
K. Dracki. O sladka bremena! o cvieta divna,
Koj ružice i liera cvatom miri!
U neznani bez daha mi na ruku,
Miloduhom me ipak ti opajaš
Ustašca tih i kao pčelu mamiš —
(Marija se prene.)
Dozovi se, iza sna trgni mrtva
O mrtvih, vrati se na javu k živim.
Tu, iz tog mrtvih pepela izvabi
Ko fenić pticu rieč životonosnu,

Rieč: hoću! Ja ju svu razumjet marim.
Izusti rieč tu, daj, o daj izruči
I krunu rukam tim, i nju će one
Podržat samo, ko što tebe sad su:
Dragocjen zalog, na dušu mi stavljen
Za pričuve, ne za užitka časak.
O svjeruj mi se! Vjera ti je tvrda:
Za jednu krunu dvie ću ti povratit.

Marija. Ja dokraljevah: kraljuj, zapoviedaj.

Bl. Forgač (odlazeć). Podnosit ne smie toga, Magjar tko je.

K. Drački. Tek mjesto priestolu izmienjaš tvome,
Sám priestol ostaje; gdje jest, od onud
Ni živ ni mrtav ne mače ga nitko. (Sjedne k stolu i maši se pera).
Odljutila si na pol mi se, kobi,
Još pol! Još jedan takov list, još jedan!

(Marija odpušta dvoranke.)

Jelisava. (Potrčav napried, Dračkomu).
Odustaj, neharniče! Nije li ti
Siroti nejakoj bez otca, majke,
Kralj Ljudevit i život drugi dao
I krunu od Napulja?

Karlo Drački. On je dao!
Jest dao! kralj je Ljudevit mog otca
Na stratištu pogubit dao! Tko mi
Napulja krunu dade, mač ov pitaj
I tê junake. (Sjedne dalje pisat).

Jelisava. Jao, kud ću sad?
K vam puti me. Plemeniti li jeste
Još dusi oni, Ljudevitu druzi?
Je l' sav vam umro on? ne živi l' ništa
U vas i na vas od njega, baš ništa?
Oh! — Kad junake ne mogaše žezlom
Priklonit kraljica, je l' može majka
Za kćer si suzami, vas roditelje? —
Vi kamenovi! Tko da plače na vas,
Kad strielami prosuzit nij' mu dano!

P. Hrvat. Nam bjaše: njimi razdrobismo grobni
Na domovinu već privaljen kamen.

Jel. Iz svete zemlje ta čudesa nosiš,
Daleki putniče. Ti vidje tamo
I stope Judine?

Pavao Hrvat. U srce moje
Bi ugaženih mnôž ih mogla vidjet,
Ne mužkom nogom svih.

Jel. (Ivanu Hrvatu) Taj, bane, mač,
Po Poljskoj, Taliji, pred Turci, Vlasi
Ubojit Ljudevita suprotnikom,
Sad kćeri njegvoj ima bit ubojit?

I. Hrvat. I svakomu, tko iz svih zemâlj onih
Svu krv, sav pepel hrvatskih junaka
Za grobni hum hrvatskom pravu snaša.
Znaš, tko je grobar taj.

Jelisava. Ta, Lackoviću,
Na čelu sjekotina, tvoga spomen
Junačtva, nij' i Ludevita spomen?

Lack. Ah, jest to njegov spomen! Ne iz boja,
Ne od mejdana, već od zasjede
U perivoju sutješkom.

Jelisava. U sutješkom!
Od zasjede! o huda moja kobi,
Što jasnijom, to crnjom ti mi bivaš!
(sva se poruši).

Karlo Drački (vodeći Mariju) Za dar tvoj, što ćeš ime si upisat
U srce moje većma neg na list ov,
Kad uzdarje te ide, a ja sam ga,
Ne mogu dat: zamienio me božak!
Ognjevitimi žudnje moje vali
Zakaliv striel — u srce tvoje piso —

Marija. Prizivat bogove pogibeljno je, čitah:
I dobri u srcu da pozlit mogu,
A prizvani već odzvat se ne dadu.

Karlo Drački. Tko okrutan da od sebe ih tjera,
Kad med njimi i božica je Heba,
Iz takve ruke nektar mu nudeći?

Jelisava (nadošlomu Nik. Gorjanskomu.) Ne zove tvoj te čas.

Nik. Gorjanski. Tvoj uzdah zove:
Kroz lomni prasak priestola ga čujem.

P. Hrvat. (Jelisavi kažuć stope Gorjanskove).
Gle stope Judine!

Ivan Hrvat. Grobara!

Nik. Gorjanski. Što sam?

Stjepan Lacković. Palatin nisi više: što ćeš ovdje?

Nik. Gorjanski. Kancelar kraljičin — zar nisam?

Jelisava (sva u čudu.) Jesi!

P. Hrvat. Zar vesprimski si biskup?

N. Gorjanski. Papin legat oprostio me.

I. Hrvat. Vrana vrani — jel' de?

Jelisava (vukuć Mariju za sobom.) Odreći nesmie se kći Ljudevita,
Kći moja: propasti će, pasti neće.
U bjesnilo tog mora, toga puka,
Po krunu hajdmo tvoju, il' po zator.
To ujanje, taj buk valova njegvih
Il' žrtvu te il' krotitelja kliče!

Marija (pogledav Dračkoga.) Jedan put bar, taj prvi ma i zadnji
I vlast mi kralja daj uz pusto ime:
Podpisat ću i svoj i svojih život.

Jel. Bez svjeta kancelarova — ne vriedi.

I. Hrvat. U našem vieću Nikola Gorjanski
Ne svjetuje.

Nik. Gorjanski. Podpiši, kraljice (Marija gledajuć Dračkoga podpisuje odstupnicu.)

Jel. Ne pisala i svoj i drugih sud!

Nik. Gorjanski. Svih sud.

Jelisava. Što reče, čovječe?

Nik. Gorjanski. Ne ja, već jeka.

Karlo Drački. (Mariji.) Blagotvorna zahvalit će ti djela:
Noseći na srcu si ime tvoje
A u njem tračak od osmješka tvoga
Izvojštit idem čovjeku slobodu
Da misli, čini, ženi pak, da ljubi.

(odlazi s Hrvati i Lackovićem; na izlazu popostanu; čuje se klicanje.)

5. prizor.

Jelisava (Nik. Gorjanskomu). Za časak! (on odlazi) Marijo, o diete moje!
Toj bezkrunoj ti glavi tu je mjesto,
Na grudih majčinih, — ne traži drugog.
Ne privijaj se drugdje, ah da jadna
Na srcu usneš, na kamenu svaneš!
Podavši krunu što ćeš dati više?
Marija. Ne rekoh ništa, majko.
Jelisava. Ah, ja vidjeh.
Što u srcu ti ostade, sve satri.
Znaj, druga na njem papina je kletva.
Najstrašnija i zadnja zar na dvije
Da pane glave? O glavice zlatna,
Tu k srcu ti se pribij majčinomu:
Iz njega blagoslov će pasti na te.
Marija. Na zlu kob mrzit moram li, ne — žalit?
Jel. Zavodljivu tu rieč iz duše briši.
Za njom se druga uzastopce krade,
Ne rieč, već grom triesonosni, oluja!
Marija. O majko, prestani, o pust' me, vrati
Boeciju me, Markaurelu natrag!
Jel. Nesmirim li te živa, zar će mrtvi?
Ta suza moja, uzdah taj — iz srca
Nek odpuhne, nek sbriše ime njegvo.
Marija. O pust' me, majko! ne razpuhuj plama
Još nečuvena — sad ga čujem plansat —
Nadvisuje me već, — već buktom silnim
Do zviezda vitla se, i mene do njih
Vijući, i još više, više, više! (odlazi).

6. prizor.

Jelisava (sama.) Što vajmeh čuh? o Marijo, popostaj!
Povrati se! — Vaj, što joj kazat idem?
Da s drugom ga jur davna veže vjera?
Vjetrometom se čuh razduvat znade,
Goleme li se suprotnu mu hridi;
Nedohvatnoga tek se hita duša,
Za bezkrajnosti tek si traži kraja.
Moj veli jade i ti otuda si!
O kobna noći u sutjeških dvorih,
Razumiem li te sad? il' hoću l' ikad?
Obaznat moram istinu i lažu.
Dok moj ga vjenčan zagrljaj čekaše,
Iz zasjede ga dočekala sablja?
A čija? tko ga izdade na vjeri?
Tko mene izdade i ljubav našu?
O sfingo strašna, što preda mnom zuriš!
Pred pandže tvoje njega ću dovući,
Na upit tvoj on odgovarat mora,
On bude! ja ću prisiliti njega; —
Nagradit onda il' pokarat sama,
Pokarat njega i sve, njegvo što je!
Sad u se, dušo, u se, srce, u se! —
Gorjanski! slugo! kancelaru! kralju!
(on dolazi).
Dà, kralju! jer tko časti dieli, kralj je.

7. prizor.

N. Gorj. Što rekoh, bjaše od sile, — od želje
U nevolji se tebi nać. Poreci.
Jelisava. Ne poričem.
N. Gorjanski. Kancelar jesam li?
Jel. Sad jesi. A tvoj saveznik — gdje, tko je?
N. Gorjanski (kažući kroz prozor u zadku).
Baš mjesečina sad obasjala ga —
I Dračkoga — na saborskijeh dverih.
Pred njegvim licem lecnuo se Dračkí,
Uzmaknuo; — a on niz stube slazi —
I kreće amo — dug se sjen za njime
Razvlači na tlih, dulji se i dulji
Gorostasom. Da dodje amo?
Jel. Ne, ne! u riečih vidjet ću ga tvojih;
Ne strašnijeg, već blažeg mi prikaži.
N. Gorjanski. Svemogućnik je — sveznal, svetvor on.
On sadi križ, kud dodje, blagoviesti
Il' smrti znak, il' svietao il' mrk.
On ruši stan i narodom i kraljem,
A gradi bogu, od kraljeva kralju.
On dieli krune i žezla, blag, a — srdit
On mrvi opet ih, ko blata grudvu.
On crkve otvara, lies, vienac, zibku
On sveti; on ih zatvara i kune;
Iz crkve čupa te, iz srdâc roda
I prijatêlj, ni živu pokoja
Ni mrtvu groba ne da, već te baca,
Kad ne hti živ, da mrtav zjaš u nebo
I vrane gavranove. On po zemlji
Zvonovâ tutanj, sklad pjesama pušta;
On zvuk i pjesâm i zvonovâ duši
I davi, dok se muk na sviet nadvuče:
Da kroz taj muk grom kletve tutnji sam.
On daje blagoslov, on dá prokletstvo;
Za svieta dva on spas, on tamničar;
Nebesa ključar on, on ključar pakla —
On — papin legat! — Dolazi. Da udje?
Jel. Ne sad! o strašna namjestnika božjeg!
Kad zovnem, dodjite! (odlazi.)
Nik. Gorjanski (rućeć se s papinim legatom stupivšim na vrata u zadku.)
Ti budeš zvat, mi doć!

(Konac 1. čina.) (Dalje sliedi)

PROLJETNE VODE.

Pripovjest napisao Iv. Turgenjev, preveo J. M.

XXVI.

Sutradan u osam sati s jutra uputi se Emil k Sanjinu s Tartaljom na uzici. Da je njemačkih roditelja sin, veće točnosti ne bi bio pokazao. Doma slaže, da će sa Sanjinom pošetati do zajutarka, a onda poći u magazin. Dok se je Sanjin oblačio, Emil započme rieč onako malko i neodlučno o Gjemi, o njezinoj prepirki s g. Klüberom; al Sanjin za odgovor strogo šuti, i Emil, uzamši vid,

kanda razumije, zašto se nepristoji dirati u važnu ovu točku, već se više nepovraća k njoj, a na lice samo kadšto posadi se usredotočeni, pače strogi izražaj!

Napivši se kave, odprave se dva prijatelja naravno pješice u Hansen, u maleno selce blizu Frankfurta, obkoljeno lûzi. Sav koliki lanac planina Taunusa vidi se odatle kano na dlanu. Pogoda je upravo divna; sunce se sjaji i grije, al nepeče; prohladni vjetar šumi žustro u zelenu lišću; po zemlji plavno i hitro u malenih muzgah omiču se sjene visokih oblačaka. Mladi ljudi za čas odmaknu iz grada i bodro i veselo zamahnu niz gladku izgaženu stazu. Zadju u lug i dugo u njem provrlaze; zatim popletu obilan zajutrak u selskoj gostioni; zatim uzplaze u gore, uzmu motriti vidike, spuštati niz dol kamenje i pleskati u dlane, gledajući, kako ono kamenje zabavno i čudno kao zecevi nizbrdice klišu, dok ih prolazeći u dnu, od njih neopažen čovjek nepopsuje zvonkim i snažnim glasom; zatim legnu pruženi na suhu màšinu žuto-ljubičasta cvieća; zatim napiju se piva u drugoj gostioni, polete što ih noge mogu nositi, poskaču u oklad: tko će dalje? Nadju jeku i prodivane s njom, napjevaju se, najakare se, nakite kape cviećem od praputa — i dapače naplešu se. Tartalja koliko je mogao i umio pomogne im sve ove bezdjelice; kamenja istina nije bacao, ali se za njim sam kao klupko niz dol valjao, lajao kada su prijatelji pjevali, pače i pivo pio, premda očevidno nerad: toj mastoriji naučio ga bio študent, prijašnji njegov goso. U ostalom Emila nije toliko slušao, kao Pantaleona.

Mladi su ljudi i razgovarali medju sobom. U početku šetnje Sanjin kao stariji i razsudniji, povede rieč o tom, što li je fatum ili usudjeni usud i što li znamenuje, u čem se sastoji poziv čovjeka; no do mala krene razgovor pravcem manje osbiljnim. Emil stane svoga prijatelja i zaštitnika izpitivati o Rusiji, o ruskih dvobojih, jesu li tamo liepe žene, može li se lako naučiti ruski jezik i što je osjećao, kada je oficir u njega ciljao? A Sanjin od svoje strane izpituje Emila o njegovu otcu, o materi, u obće o porodičnih odnošajih, sve nastojeć, da nespomene Gjemu — a sve jednako misleći samo na nju. Pravo rekuć on i nije o njoj mislio — nego o sutrašnjem dnevu, o tom otajstvenom sutrašnjem dnevu, koji će mu prinesti nevidivu, nikad nebilu sreću! Uprav zastor, tanki, lagani zastor visi, lako se nihajući pred njegovim duhovnim pogledom — a za ovim zastorom on ćuti... ćuti prisutnost mlada, nepomična, božanstvena lika s ljubaznim posmjehom na ustima i strogo, pritvorno-strogo oborenih obrva. I taj lik — nije lice Gjemino, to je lice same sreće! Pa evo, udario napokon njegov čas, zastor se uzvio, usta se odkrivaju, obrve se podižu — opazilo ga božanstvo — i tuj se lieva svjetlost kano ti od sunca, i radost, i uzhit nekonačni!! On misli o tom sutrašnjem dnevu — i duša mu opet radostno zamire pod obarajućom stravom neprestano radjajućega se očikanja!

I u ničem nepači ovo očikanje, ova strava. Ona sprovodi svaki mu pokret — i nesmeta u ničem. Nesmeta mu za dvojicu objedovati u trećoj gostioni — i samo kadšto, kano kratka munja trzne se u njem misao, što — da itko na svietu sazna??!! Nesmeta mu ova strava zaigrati s Emilom djetinju igru, u kojoj si djeca na tratini jedno drugomu preko ramena skaču... pa kakovo začudjenje, kakova smetnja napanu na Sanjina, kadano pod jarim lajem Tartaljevim, istom se kano ptica zaletio da preskoči preko pognuta Emila, — on najednoč pred sobom opazi, na samu ulazu zelena luga, dva oficira, u kojih odmah upoznade von Dönhofa i von Richtera! Obojica natakli stakla na oči, gledaju na njega i smiju se... Sanjin se odvrati, brzo obuče kaput, odsječe oštro slovo Emilu, i ovaj se obuče — obojica poteku žurno.

Kasno pod noć vrate se u Frankfurt. — Mene će karati, rekne Sanjinu Emil, praštajući se — no sve ravno! Zato sam tol' divni tol' divni dan sproveo!

Došav u svoj stan, nadje pisamce od Gjeme. Ona mu uriče sastanak, sutra u osam sati jutrom u jednom od javnih vrtova, koji sa svih strana obkoljuju Frankfurt.

Kako li mu je zadrhtalo srce! Kako mu je milo, da joj se može bez odpora pokoravati! I bože dragi, što je obećavao,... što li nije obećavao taj nebivali, jediniti, nemogući — i izvjestni sutrašnji dan!

On se upilji u Gjemino pisamce. Svaki potez sjeća ga na njezine krasne prste, njezinu ruku. On pomisli, da još ni jedan put nije ustima dodirnuo ove ruke... „Talijanske — mišljaše on — što se i govori o njih, ipak su stidljive i stroge... A Gjema kud i kamo! Kraljica... božica... mramor pravi i čisti“...

„No pridet vremja — i ono nedaleko“...

Bijaše tu noć u Frankfurtu jedan blažen čovjek... on je spavao; no mogao bi o sebi reći s pjesnikom:

Ja spavam, al čutko srce nespava u grudih.

Ono je i kucalo, to srce, tako tihano, kako krilma bije leptir, prionuvši k cvietu i obliven ljetnim suncem.

XXVI.

U pet sati Sanjin se probudio, u šest bio obučen, u pol sedam već je hodao po onom vrtu, oko one sjenčice, štono ih je Gjema u svom pismu označila.

Jutro je bilo tiho, toplo, oblačno. Kadkada bi pomislio, sad će, nà, kiša pljusnuti; no pružena ruka nije ništa osjećala; samo po rukavu haljine mogao se je opaziti trag sitnim kao najsitniji biser kapljam; al i one do mala prestanu. Vjetra — kanda nikada na svietu ni bilo nije. Svaki zvuk ne da bi letio — nego se je razlivao okolo; u daljini jedva se sgusnula bjelkasta para; a u vasduhu samo pahne rezedom i cviećem bielih akacija.

Na ulicah još se neotvaraju dućani; no pješaci već se motaju tamo amo; kadšto zaklopota gdjekoja dvokolica; u vrtu nitko se nešeće. Vrtlar bez žurbe gladi lopatom stazu da i jedna traljava starica u crnom plaštu sgrbila se po aleji. Ni jednoga trenutka nemogaše Sanjin ovaj žalostni stvor držati za Gjemu — pa ipak srce mu jeknu i on se pozorno zagleda za odlazećim crnim plaštom.

Osam! odbije ura na tornju.

Sanjin se sustavi. — Možebit ona i nedodje? Trnci mu probiju kroz sva uda. Ti isti trnci probiju ga čas odmah iza toga — no sad već iz drugoga razloga. Sanjin začuje za sobom lagan hod, lagan šum ženske odjeće... On se okrene: ona je!

Gjema je sbilja za njim na stazi dolazila u sivoj mantili i malom, škurom škrljaku. Ona baci oko na Sanjina, odvrne se na stranu — i sustignuvši ga, brzo prodje mimo.

— Gjema, progovori on, da se jedva čulo.

Ona mu malko mahne glavom — pa miči dalje napried. On uzastopice za njom.

On jedva hvata sapu. Noge mu poklecavaju.

Gjema prodje kraj sjenčice, krene desno, prodje kraj omalena basena, u kojem sve pljusak stoji vrebaca, i zašav za jedan snop visoka borovja, sjedne na klupu. Mjesto je bilo sgodno i skrovno. Sanjin sjedne do nje.

Prodje minuta — a oni ni jedno ni drugo — rieči neprogovoriše; ona pače nije ni gledala na njega — a on gledaše joj ne u lice, nego na složene ruke, u kojih držaše malenu lepezu. Što da govore? Što da si reknu, po značenju svom ravno samoj im prisutnosti ovdje, zajedno, na samu, tako rano, tako blizo jedno drugomu?

— Vi... nesrdite se na mene? probije napokon Sanjin.

Jedva bi Sanjin izmislio što ludje od ovih rieči... spoznavao je to i sam... Al je barem šutnju prolomio.

— Ja? odgovori ona. Zašto bi? Ne.

— I vi mi vjerujete? nastavi on.

— Onomu, što ste napisali?

— Da.

Gjema pogne glavu i nerekne ništa. Lepeza joj izmakne iz ruke, no ona ju žurno uhvati, prije nego je pala na zemlju.

— Oh, vjerujte meni, vjerujte onomu, što sam napisao, uzklikne Sanjin; sav ga bojaz na jedan mah ostavio — on govoraše sa žarom: — ima li na zemlji istina, svetinja, nesumnjiva pravda — tako je istina to, da ja ljubim vas, ljubim vas strastveno, Gjemo!

Ona izpod oka baci na njega trenutni pogled — i opet malo što joj neumače lepeza.

— Vjerujte mi, vjerujte mi, on će sve jednako. Moljaše ju, pružaše k njoj ruke — a nesmije dirnuti ju. — Što hoćete da učinim... da vas osvjedočim?

Ona opet pogleda na njega.

— Recite mi, monsieur Dimitri, uze ona, prekjučer kada dodjoste svjetovat mi — vi valjda još niste znali... niste osjećali...

— Ja sam osjećao, uleti u rieč Sanjin — no znao nisam. Ja sam vas obljubio od prvoga časa, što sam vas vidio — al nisam odmah razumio, što li ste vi za mene postali! A k tomu sam čuo, da ste već zaručena nevjesta... Što je do poruka vaše majke, to prvo, kako da joj odbijem? a drugo — ja sam ga reć bi tako izporučio, da ste odmah mogli sami slutiti...

Začuju se težki, tromi koraci, omašan gospodin, s putnom torbom o ramenu, očevidno stranac, promoli se iza borovja — i drzkosti putnika omahnuv očima po našem paru, glasno zakašlje i prodje mimo.

— Vaša majka, progovori Sanjin, čim su tromi koraci utihli — rekla mi je, da će vaš odkaz proizvesti sablazan (Gjema se malko smrkne); da sam ponešto sám povod koje kakvim razgovorom, pa da je... naravno... u nekoliko uprav na meni, neka vas nagovorim, da neodbijete vašemu zaručniku, g. Klüberu...

— Monsieur Dimitri, progovori Gjema i provede rukom kroz vlasi sa strane Sanjinove — nenazivajte, molim vas, g. Klübera mojim zaručnikom. Ja nikada nebudem njemu žena. Ja sam odkazala.

— Vi ste odkazali? Kada?

— Jučer.

— Uprav njemu?

— Uprav njemu. Kod nas u kući. On je bio došao k nam.

— Gjemo! To valjda vi mene ljubite?

Ona se obrne k njemu.

— Drugačije... zar bi ja došla ovamo? šapne ona — i obedvie joj ruke padnu na klupu.

Sanjin uhvati ove bezsilne, dlanom gore ležeće ruke — i pritisne ih na svoje oči, na svoja usta... Nut evo dignuo se zastor! Nut, evo nje, evo sreće, evo njezina ožarena lika!

Pripodigne glavu — i pogleda u Gjemu — ravno, smjelo. I ona gleda na njega — ponešto niz lice. Pogled njenih polu zatvorenih očiju jedva prozire, sav zaliven tihanimi, blaženim suzami. A lice se nesmieši...

Ne! ono se smije blaženim, premda bezglasnim smijom.

On ju htjede priviti k sebi na grud; al se ona izvine i neprestajuć smijati se istim bezzvučnim smijom, odmane glavom. „Počekaj“, kanda su govorile blažene joj oči.

— O Gjemo! klikne Sanjin: — jesam li mogao pomisliti, da ćeš ti (srce mu kao struna zadrhta pod ovom rieči: ti) — da ćeš me :i obljubiti!

— Ja ni sama nisam se tomu nadala, tiho progovori Gjema.

— Jesam li mogao pomisliti, nastavi Sanjin, jesam li mogao pomisliti, prilazeći k Frankfurtu, gdje sam odlučio zabavit se samo koju uru, da ću ovdje zateći sreću svega moga života!

— Svega života? Sbilja? upita Gjema.

— Svega života, naviek i na vazda! uzklikne Sanjin ponovljenom provalom.

Vrtlarova lopata zagrebe na stazi dva koraka od klupe.

— Ajdmo doma, šapne Gjema; — ajdmo zajedno — hoćeš?

Da mu je u onaj par rekla: „suni u more — hoćeš?“ on bi strmoglav sunuo u more, prije nego bi ona dorekla svoje rieči.

Zajedno ostave vrt i krenu doma ne gradskimi ulicami, već predgradjem.

XXVIII.

Sanjin ide to uporedo s Gjemom, to malko pozâdi nje, a nesvodi očiju s nje i neodgoni posmjeha s lica. A ona kanda se i žuri i popostava. Pravo reći, oboje njih, on sav blied, ona sva rumena od uzbudjenja, miču se napried kao zamagljeni. To što su pred nekoliko minuta učinili skupa — jednu dušu prelili u drugu — bilo je tol' silno, toli novo i žutko, toli nenadano sve se je u njihovu životu izvrnulo i promienilo, da nijedno nije moglo doći k sebi i samo su spoznavali zahvativši ih vihor; nalik onomu noćnomu vihoru, koji malo što ih nije bacio u naručja. Sanjin ide — i ćuti, da drugčije nekako gleda na Gjemu: odmah je kano spazio neke posebitosti u njezinu hodu, u kretanju — i bože sveti! kako sladke i neizrecivo mile bijahu mu one! I ona osjeća, da on tako na nju gleda.

Sanjin i ona — zaljubiše se sada prvi put; sva čudesa prve ljubavi survaše se nad njimi. Prva ljubav — što i revolucija: jednolično-pravilni sklad utrvena života raztepen je i razrušen, mladost stoji na barikadi, visoko se vije jarki joj znamen — pa što mu drago tamo napried čekalo na nju — smrt ili nov život — svemu ona šalje svoj uzhićeni pozdrav na susret.

— Što? neće li to biti naš starac? progovori Sanjin, pokazujući prstom sgurenu osobu, koja se je žurno proveravala stranom, kanda želi umaći neopažena. U preobilju blaženstva trebalo je Sanjinu govoriti s Gjemom ne o ljubavi — to je djelo već gotovo, posvećeno — već o čem te volja drugom.

— Da, to je Pantaleone, vesela i sretna odgovori Gjema. — Sigurno je izašao iz doma za mojim petama; on već od jučer sliedi svaku stopu moju... On naslućuje!

— On naslućuje! uzhićeno ponovi Sanjin. A što bi i mogla Gjema reći, da nebi uzhitila Sanjina?

Zatim ju umoli, neka mu sve potanko izpripovieda, što se je jučer sbilo.

I ona sbilja uze polagano pripoviedati, žureć se, porumenjivajuć se, smješeć se, uzdišući kratke uzdisaje i zamjenjujuć sa Sanjinom svjetle poglede. Ona mu je kazala, kako je majka poslje onoga razgovora s njim iskala od nje, od Gjeme, odlučan, izrazit odgovor; kako je umirila Frau Leonoru, zadavši joj rieč, da će sve odlučiti za dvaest četiri ure; kako je izmolila taj rok — i kako je to bilo mučno; kako se je sasvim neočekivan najavio g. Klüber, sav nacifran i pomazan više nego ikad prije; kako je on izjavio svoje nezadovoljstvo radi djetinsko-neoprostive i za njega, Klübera, duboko uvriedljive (tako je naročito rekao) bezdjelice ruskoga neznanca — tim je razumievao tvoj dvoboj, i kako je zahtjevao, da se tebi odmah zabrani dolazak u kuću. „Po tome“, doda on — a Gjema tuj malko ponačini njegov glas i maniru — „to baca sjenu na moju čast, kanda nebi smogao i sam zauzeti se za svoju nevjestu, ako to pronadjem nuždno ili koristno! Sav Frankfurt znati će sutra, da se je drugi tukao s oficirom za moju nevjestu — čemu je to naliko? To ruži moje poštenje!“ Majka mu sve povladjivala — pomisli! — no tud mu ja odrežem, da se bez potrebe uznemiruje za svoju čast i svoju osobu, da se uzalud žesti o svojoj nevjesti — s toga što mu ja nisam više nevjesta, i nikad mu ženom nebudem! Moram reći, ja sam hotjela s početka razgovarati s vami... s tobom prije, nego mu konačno odkažem; ali on dodje... a ja se nemogoh uzdržati. Majka je zavrisnula od prepasti — a ja u drugu sobu i donesem njegov prsten — ti nisi opazio, već prije tri dana snimila sam bila s prsta njegov prsten — pa ga povratim njemu. On se je užasno žacnuo, no kako je užasno samoljubiv i užasan hvališa, to se nije upustio u mnoge razgovore — i ode. Naravno, snadje me mnoga muka od majke, i bolilo me vrlo, gledati ju tako ogorčenu i žalostnu — i padne mi na um, nisam li se prenaglila; no ta imala sam tvoje pisamce — a i bez toga znala sam...

— Da te ja ljubim, prihvati Sanjin.

— Dà,... da si me obljubio.

Tako je pripoviedala Gjema, zaplićući se i smješeći, i snižujući glas svaki put, kada bi tkogod dolazio u susret ili prolazio mimo. A Sanjin slušaše uzhićen, nasladjujuć se samim zvukom njezina glasa.

— Majka je neobično ražžalošćena, poče s nova Gjema — a rieči joj poteku brzim prudom; — ona neće nikako da razmisli, kako sam zamrznula na gna. Klübera, kako sam mu i dala ruku ne od ljubavi, već na velike prošnje njezine... Ona ima u sumnji... vas. . tebe; to jest pravo govoreć, ona je uvjerena, da sam te ja obljubila — a ovo ju tim više boli, što do prekjučer nije niti u snu snivala o takvoj mogućnosti, pak je i mogla tebe slati k meni s porukami i savjeti... A čudna li je to bila poruka — zar nije? Sad ona tebe... vas časti imenom hitra lukava čovjeka, govori, da ste zlo naplatili njeno povjerenje, i prorokuje, da ćete vi i mene prevariti...

— Ali Gjemo, povikne Sanjin, zar joj ti nisi kazala...

— Ja joj nisam kazala ništa! Kojim bi pravom kazala, nerazgovoriv se s vami.

Sanjin se splesne rukama. — Gjemo, ja se nadam, da ćeš ti bar sada sve joj priznati, da ćeš me privesti k njoj... Ja ću dokazati tvojoj majki, da nisam nikakva varalica!

Prsa Sanjinova samo se nadimlju od preliva velikodušnih i plamenih osjećaja!

Gjema pogleda na njega u svu šir svojih očiju. — Vi sbilja želite ići sada k majki sa mnom? K majki, koja uvjerava, da... da je sve to medju nama nemoguće, i da se nikada sbiti i nemože? — Bijaše jedna rieč, koje Gjema nemogaše izlanuti... Ona rieč samo pali njezine ustne, a nemože van; no tim voljkije izlane ju Sanjin.

— Stupiti s tobom u brak, Gjemo, biti tvojim mužem — ja vecega blaženstva nepoznam!

Ni ljubavi svojoj, ni svojemu velikodušju, ni svojoj odlučnosti on više neznade kraja ni granica.

Čuvši ovo, Gjema kanda malko stane, onda poteče još žurnije... Ona je kanda htjela pobjeći od te, odviš velike, neočekivane blaženosti!

Al najdenoč kao da joj netko podkosio noge. Iza jednoga ugla, nekoliko koračaja pred njom, u novom škrljaku i novom kaputu, ravan kao striela, zavijen kao pudel, izvali gn. Klüber. On je opazio Gjemu, opazio Sanjina, i kao da ga je drzost u duši podbola, trgne u nazad gibki svoj stas i podje im cifrasto u susret. Sanjina malko zazebe; no zagledav se u Klüberovo lice, na koje nastojaše Klüber nabrati, koliko je umio, izražaj prezirna začudjenja i pače sažaljenja, — zagledav se u ovo rumeno, glupo lice, on oćuti, kako mu se zaliva gnjiev — i korači napried.

Gjema ga uhvati za ruku i mirnom odlučnosti svoju ruku zadije pod njegovo pazuho, pa ravno u lice pogleda bivšemu svomu zaručniku... A ovaj se nazuri, okesi se, makne na stranu — i promrmljavši kroz zube: „Das alte Ende vom Liede!“ (tako se od starine dočima pjesma!) — odjuri navadnim svojim cifrastim, lako poigravajućim hodom.

— Što li je to rekao, nitković! upita Sanjin i htjede skočiti za Klüberom; no Gjema ga uzdrži i požuri, neuzimljuć više protkane u Sanjinovu ruku svoje ruke.

Dostignu konditoriju Rozelli. Još jednoč stane Gjema.

— Dmitri, monsieur Dmitri, rekne ona; — mi još nismo unišli tu; mi još nismo vidjeli majke... Ako vi još hoćete promisliti; ako... Vi ste još slobodni, Dimitrij.

Za odgovor pritisne joj Sanjin krjepko — krjepko ruku na svoja prsa — i povuče ju napried.

— Majko, govoraše Gjema, ulazeć sa Sanjinom u sobu, gdje je sjedila Frau Leonore — ja vodim pravoga!

XXIX.

Da bude Gjema objavila: mama, privela sam sobom koleru ili samu dapače smrt; Frau Leonore valjda nebi većom očajnosti primila njezinu objavu. Odmah sjedne u kut, obrne licem k zidu — i zalije se suzami, stane skoro naricati, kanda ruska seljanka nariče nad grobom muža ili sina. U prvi mah Gjema se toliko uplašila, da nije ni mogla ni k materi prići, nego stala u sried sobe kano kip, a Sanjin izgubio glavu — skoro i njemu podudarile suze! Jednu uru, jednu cielu uru točio se je neutješivi ovaj plač! Pantaleone pronadje za dobro, zatvotvoriti vanjska vrata od konditorije, da neoddje tudjin i nevidi. Starac našao se i sam u čudu — u ni jednom slučaju nije hvalio naglosti, kojom su radili Gjema i Sanjin, u ostalom nije ih niti korio, nego obratno bio gotov uzet ih pod zaštitu — do potrebe: ta nije nikad ni ljubio Klübera! Emil se je smatrao posrednikom medju svojom sestrom i prijateljem i malo što se nije oholio, koli je krasno sve za rukom pošlo! Nikako nije on mogao pojmiti, čemu se toliko vajka Frau Leonore i zaključi u svojem srcu, da ženske pa bile najbolje, nemaju svojstva promišljenja! Sanjinu bilo gore nego svim ostalim. Frau Leonora udri u plač i lomi rukama, čim je on samo pristupao k njoj — i uzalud je, stojeći podalko, nekoliko puti pokušao glasno viknuti: „molim za ruku vaše kćeri!“ Frau Leonore osobito je na sebe jadovala, kako mogaše biti sliepa, da ništa neopazi! „Da je moj Giovan' Battista živ — vapijaše ona kroz suze — svega toga bilo nebi!“ — „Gospode, što li je to? mišljaše opet Sanjin — ta to je prava napokon glupost!“ Niti je on smio gledati na Gjemu, niti je Gjema podizala oči na njega. Ona se je za-

dovoljila hodakati za materom, koja je s početka i nju odturkivala...

Na posljedku bura utihne. Frau Leonore prestala plakati, dozvolila Gjemi, izvesti ju iz kuta, kamo se bila zavukla, posaditi ju u fotelj kod prozora i dohvatit joj napitak vode s fler — d' oranžem; dozvolila i Sanjinu, ne da pristupi k njoj, nedaj bog, al bar da ostane u sobi, i nije mu zakidala rieči, kada je govorio. Sanjin odmah upotriebi sgodu — i razvije rječitost predivnu: jedva bi bio smogao tolikim žarom i s takvom uvjerljivosti razložiti svoje namjere i svoje osjećaje, da je govorio pred Gjemom samom. Ti osjećaji bili su najiskreniji, te namjere najčistije, kano Almavivine u „Seviljskom brijaču.“ On nije ni Frau Leonori ni sebi tajio nepriličue strane tih namiera; no sve su te neprilike samo prividne! Istina on je tudjin stranac, s njim su se istom od jučer upoznali, ništa neznaju izvjestna ni o njegovoj osobi, nit o njegovih sredstvih; no on je gotov prinieti sva svjedočanstva za to, da je čovjek uredan i ne siromak! Nada se, da će Gjema biti s njim sretna, da će joj naknaditi i osladiti razstanak s rodbinom!... Spomen na razstanak malo da nerazvrgne cieloga posla. Frau Leonore i zadrhtala sva i obumrla... Sanjin požuri to popraviti opazkom, da će razstanak biti samo na vrieme — i, napokon, da ga možebit i nebude ni malo!

Rječitost Sanjinova nije propala bez traga. Frau Leonore uzela pogledati na njega, još uviek s bolom i ukorom, al ne više kao prije s odurnosti i gnievom; zatim mu dozvoli pristupiti i pače sjesti do nje (Gjema je sjedila s druge strane); zatim ga stala koriti, ne više samim pogledom, već riečmi, a to je pokazivalo utaženo srce; ona je počela jadikovati, no jadikovci postajahu sve tiši i blažiji; zarojiše oni kojekakvimi upitci to kćeri to Sanjinu; zatim mu pripusti, da ju prime za ruku, a ona nije odmah oduzimala ruke... zatim i opet zaplače — al već sasvim drugimi suzami... Zatim se žalostivo nasmiehne i požali za Giovan' Battistom — al u drugom sasvim smislu nego prije... Prodje još trenutak — i već oba prestupnika — Sanjin i Gjema leže na koljenih, a ona im redom sklada na glavu ruke na blagoslov; — prodje drugi trenutak — a oni već ju grle i cjelivaju, i Emil sjajućim od uzhita licem skočio u sobu i pristao u tiesno spletenu grupu.

Pantaleone zaviri u sobu, okesi se i zažmuri u isti čas, i sašav u konditoriju, otvori vanjska vrata. (Dalje sliedi.)

POUKA.

Kako se je jugoslavenstvo započelo i razvilo. *

Napoleonski nimbus, koji je od g. 1809. do 1812. čitav sviet obuzimao, preletavao, obsjenjivao i obasjavao, nije mogao proći ni bez upliva na mladež carstva austrijskoga.

Vatrena uzhićenost za i proti Napoleonizmu, poslje njegova poraza g. 1813. i 1814. veoma se je ohladila. Nu probudjena jedan put duševna svjetsko-politička radinost nedade se odmah umiriti. Puci odmoreni od ratne jeke trebovahu druge vrsti radinosti. Usljed toga obratili su oni svoj duševni rád na političko-narodnu samostalnost.

Na ovo polje prije svih evropejskih naroda stupiše Niemci i začeše čistiti svoj jezik. Ja, budući 1816. god. u Beču, obćio sam svaki dan s mladimi Niemci dolazećimi na sveučilište bečko, gdje sam svjedok bio, kako su ovi mladići nekom pretjeranosti sve zabacivali, što nije bilo germansko, tako n. p. ne bi kazali: spatziren, nego lustwandeln; Glimmstengel, a ne cigare itd. Neću ovdje izvadjati, što su u ovo doba stranom poduzeli, stranom i postigli Belgijanci, Holandezi i Valoni.

U isto doba bio je na sveučilištu bečkom Gjuro Sporer rodom iz Karlovca. Ovaj je nekoliko godina učio u Spljetu ili Zadru, donio od ondje neku uzhićenost za dalmatinsko narječje. Inače mladić vatrena značaja, muzikalan i pjesnik. Pisao je g. 1816. ili 1817. jednu njemačku dramu, koje nije dozvolila tiskati bečka cenzura.

Nisu li klicu slavenske narodnosti postavili pojavi slavenstva na negdašnjem sveučilištu ljubljanskom? G. 1810 ili 1811 ustrojio je ondašnji francezki gubernator Marmont sveučilište u Ljubljani. Naravno je bilo, da su ondješnji učitelji i na slavensku narodnost naišli. Tako je jedan učeni Kranjac, — sada se već nesjećam njegova imena — k novinam ljubljanskim ili k „telegrafu oficielu“ kao prilog slao za presudjivanje pitanja: Jesu li sliedeće rieči latinske ili slavjanske i na koliko jedno ili drugo? Naime: Bat, batte, battre. Baril, bisaga. Briga, brigue. Lokot, loquet. Percher, prhnuti. Vališ, valise. Ovi su izvanredni primjetci dolazili alfabetičnim redom mjeseca lipnja i kolovoza 1813. No kad je

* Priobćujemo ovaj članak vriednoga starine kao prinesak, koji ima pridonesti k razbistrenju našega duševnoga preporoda, a biti će nam drago, ako gdjekoga potakne, da dublje razmišlja, da točnije i podpunije napiše poviest one za nas prevažne dobe. Ur.

austrijska vlada Ilirik opet zauzela, prestale su novine i sve ostalo.

Ovo sam samo zato napomenuo, da se vidi, kako je duh slavenski sve po malo počeo klicati i razvijati se.

Ovaj pojavljajući se duh narodnosti, koji je narodom od same naravi usadjen, prihvati naš Gjuro Sporer svom uzhićenosti svoje mladosti — te dogovoriv se s učenim Slavenom Kopitarem i drugimi za onda u Beču učećimi se Hrvati i Srbi, poduzme izdavati hrvatske novine; i dobije 1814 dozvolu bečku za izdavanje.

No razaslani poziv za predbrajanje žalibože nepribavi dosta predbrojnika! Uslied toga morade on odustati od svoje namjere.

Mjesec dana kašnje pošalje Sporeru u Beč neki poštar Brlić iz Slavonije do 200 predbrojnika, koji su nekom spletkom bili zaostali.

Neznam je li to onaj Brlić, koga g. Šulek u svojem nekrologu napominje kao trgovca iz Broda?

I tako izostane izdavanje prvih hrvatskih novinah g. 1817.

To je istina, da je Ljudevit Gaj za onda jošte djak bio. Al duh vremena onoga, koji je klicu narodnosti u obće, napose pako jugoslavenske zametnuo, obasja mladića Gaja svetim narodnim sjajem, te ga razsvietljivaše čak do god. 1850.

Da su se traci Napoleonova sjaja čak do vremena mladovanja Gajeva razprostirali, dokazom jest: što je Gaj svoj jugoslavenski literarni rád klasičnim i zvučnim imenom Ilirizma nazvao. Jer su Francezi, zahvativ sve austrijske jugoslavenske zemlje od Save do jadranskoga mora, prozvali ih Ilirium ili ilirske zemlje (Provinces illyriennes).

Neće mi se valjda zamjeriti, ako se neslažem s onim, što je napisao vriedni naš književnik g. Šulek u nekrologu Gajevu, gdje kaže: „velika gospoda zazirahu bahato od toga neplemenitoga kmeta — ondašnji matadori i inteligentniji našinci prezirahu oholo toga smionoga pustolova“ itd. Poviest nas barem o protivnom upućuje. Jer su za čudo upravo hrvatski matadori i tako po časti kao i inteligencijom odlikujući se plemići, s malom iznimkom, pristali uz toga smiona mladića. Hrvatska je inteligencija osjećala potrebu nove umne hrane, kojom bi se na domorodnom, kao na najpoštenijem polju čovječje radinosti, odgojiti moglo nešta koristna za narod.

Za dokaz navodim ovdje samo nekoje hrvatske matadore po rodu i časti: to su n. pr. grofovi Janko Drašković i Gjuro Oršić; Antun Zdenčaj i Luka Ljubić prisjednici za onda banskoga sudbenoga stola; Nikola Zdenčaj podžupan križevački, Mirko Lentulaj podžupan zagrebački — a uz sve one napomenute plemiće i privrženici njihovi, kojih bi na stotine navesti mogao.

Tko bi pobliže proučio i nepristrano dogodjaje onih vremena, jamačno bi se uvjerio, da se uspjeh Gajeva podhvata upravo tomu pripisati ima, što je umah od početka uz Gaja pristao velik dio obiteljne aristokracije, a s malom iznimkom sva hrvatska umno samostalna inteligencija. Da je Gaju poznat bio podhvat Sporerov i saučešće Antuna Mihanovića, to znam iz njegovih ustiju. On mi je pokazao brošuru Mihanovićevu: Rieč domovini o pisanju u materinskom jeziku, sa motom: atqui ego cum graecos facerem natus circa mare versiculos vetuit me tali voce Quirinus.

Biti će takodjer u njegovoj knjižnici: „Almanak hrvatski“ od Sporera i objava hrvatskih novina od god. 1814.

Naći će se takodjer tamo povjestno izvedenje ideje jugoslavenske narodnosti, pisano Sporerom pod imenom Jure Matić, priobćeno u Nevenu ili u Jugu.

No neumrlu zaslugu stekao si je Gaj po tom, što je ideju Sporera i Mihanovića i ostalih za onda Iliraca na novo prihvatio i oživotvorio, te s prirodjenom si sposobnošću gojiti počeo, i sretno držao dotle, dok nije čitav narod, s malimi iznimkami, uzvišenu tu ideju, premda sa znatnimi žrtvami, braniti stao.

Neka nitko nemisli, da sam ja ove redke napisao iz zavisti, sebičnosti ili kakove zlobe prama Gaju — ne. Moja je namjera jedino bila, neka se razbistri povjestnička istina glede razvijanja jugoslavenstva. Gaj je tjelesno umro, al plod njegov za jugoslavenstvo neće lje izčeznuti dokle ima Jugoslavenâ! Kad nebi Gaj imao nikakve druge zasluge za svoj rod, njegov pravopis učinio bi ga neumrlim. No i u obće njegovu putovanju po zemlji ostala je stopa, koje nitko nezatare“ — kako je kazao Fran Kurelac. Dakle povjestničkoj istini za volju, pa da i svoju dužnost prama prijatelju i suvremeniku Gjuri Sporeru po nješto izpunim, te njegovu zaslugu, koliko ga ide, za duševnu samostalnost Jugoslavenâ napomenem — nacrtao sam ova redke.

Gjuro Sporer, aliter Matić, koji je od g. 1840. do 1860. više dramatičkih i literarnih sastavaka pisao, u svojih osebnih nazorih — što je o književnom jeziku imao — pretjeran, kod književnika jugoslavenskih uspjeti nije mogao te je od književnoga svog rada odstupio. Koliko se sjećam, zadnji je njegov književni rad bio sastavak prije 10 godina: o postanku i razvoju narodnosti jugoslavenske. Ne, iz poviesti jugoslavenske naobraženosti nesmie sasvim izniknuti ime Jurja Sporera!

On je usadio klicu, Gaj je uvehlu oživio i gojio, dok se je razvila do cvatuća drva — ovu je voćku narodu i udesu izručio. — Tko će plod doživiti i uživati?

A. Š.

Kako je kazalište postalo?

po Sommerbrodtu pripravio za „Vienac“ prof. M. Divković.

(Dalje.)

Cviet starogrčkoga kazališta.

Tragedija bila je kao što rekosmo u uzkom savezu sa svetčanosti, što ju je narod atinski slavio u slavu bogu Dionyzu ili Bachu, nu malo po malo poče se religiozni značaj gubiti.

Glavnu promjenu pretrpi chor, nosilac kulta kao što vidismo, tim što pjesnici nisu samo svoje sujet-e uzimali iz priča, koje se tiču boga Dionyza, već su i druge priče rabili gdje nije toliko chora trebalo, koji je od sada ono, što se je činilo, odobravao, korio ili svoj savjet davao, naravski još uviek plešuć i pjevajuć. Glavnu su zadaću sada glumci imali, a prije chor; Aischyl imao je dva glumca, Sophokles tri, i više ih nije ni poslje bilo, samo kadkada dozvoljavao se je četvrti glumac, štaliste se naravski ovamo ne broje, koji u pratnju spadaju. Više glumaca nije ni trebalo. Prvi glumac grčki protagonistes zvan (hrv. prvi borac) nadkriljuje deuteragonista ili drugoga glumca karakterom, činom i patnjom; treći pako glumac, tritagonist zvan, pomaže ili odmaže onim dvama te se tim načinom dolazi do katastrofe komada. Tritagonist ili treći glumac igrao je i manje zadaće u onom slučaju, ako je tragedija imala više zadaća nego li glumaca, nu kadkad je i deuteragonist preuzeo manju zadaću.

Pjesnik Aischyl nastojao je, da budu tragedije bar u nekakovu savezu sa religioznim kultom, kao što i prije; a to učini tako, da je iz mythologije uzimao takovu cielinu, koja je u savezu bila glede glavnih momenata, za tim podieli to u tri diela, recimo u tri drame, koje su jedna s drugom u savezu bile, ali tako, da je svaki dio za sebe opet samostalan bio. Ovakav skup tragedija zvao je se trilogija.

Ovakovoj trilogiji dodavao se je jošte četvrti dio; usljed toga posta iz trilogije tetralogija. Onaj se četvrti dio zove satyrdrama, to jest drama vesela sadržaja, u kojoj su satyri sačinjavali chor, svita Dionyzova kao što rekosmo. Ova satyrdrama imala je gledaocem s jedne strane za odmor biti poslje ozbiljnih tragedija, s druge strane pako sjećati je na početak svečanih igara, iz kojih se je tragedija razvila. Pjesnici, koji su se htjeli natjecati, morali su tetralogije pjevati, dok nije Sophokles, a poslje njega Euripides pojedine komade narodu prikazao koji nisu sa Dionyzovom pričom u savezu bili, dakle niti sa svečanošću toga boga.

Povjest kazališta ima prije svega kazati kako su se komadi, za kazalište pripravljeni, štono mi kažemo predstavljali. Prvobitno pozorište bilo je od dasaka sastavljeno, koje se je poslje predstave opet razmetalo. Priča kaže, da se je jednoč za predstave same pozorište srušilo, od koga vremena se je počelo misliti na zidano kazalište. Atinjani su svom dušom nastojali, da bude taj hram što veličanstveniji i sjajniji; što se najbolje odtale vidi, da se je cielo skoro stoljeće na njem radilo u cvietu naroda atinskoga. Ovo kazalište posta uzorom za sva kazališta, koja su se poslje gradila. Već smo prije spomenuli, kako su pomalo tri diela u kazalištu postala i kako se je jedan dio od drugoga odielio. Ta tri diela jesu:

1) theatron u užem smislu ili hrvatski gledalište.

2) orchestra, mjesto na kojem je chor plesao.

3) skene, pozorište za glumca.

Za nas je glavna skene ili pozorište, gdje se je drama razvijala, pak za to ćemo i s njim početi. Pozorište bilo je za glumce, vrlo riedko je chor dolazio nanj, dočim glumac nikad nije stupio u orchestru.

Mjesto šatora (skene), gdje se je glumac za predstavu odievao i od kuda se poslje pozorište prozva skenom, sagradiše čvrstu pozorištnu sgradu, koja je obično imala petera vrata prama pozorištu. Ova pozorištna sgrada bila je zaodjevena dekoracijom, koja se je isto tako, kao i sgrada, u kojoj je bila, zvala skene, tako da ima raznih skena, kao n. p. tragičnih, komičnih i satiričnih, kako je već dekoracija bila za tragediju, komediju ili satyrdramu. Kašnje se je skenom zvalo mjesto pred dekoracijom, gdje je glumac stajao — što i mi zovemo scenom — što se je bolje zvalo proskenion (predpozorište) ili logeijon (besjedište), gdje je glumac govorio.

Dekoracija pozorišta bila je naravski uviek prama vrsti drame; nu budući se čin nije sbivao, kao na našem kazalištu u kući, već izvan kuće na ulici ili cesti, to je dekoracija u tragediji predstavljala palaču (na desno sa stanom za goste, na lievo s kućom za robove), u komediji gradjansku kuću a u satyrdrami šumu ili špilju. Ova dekoracija, za kojom je bio zid pozorištne sgrade, imala je troja vrata, na koja su izlazili glumci, koji su se bavili u palači ili kući. Ako je koj glumac imao doći na pozorište od druguda, a ne iz palače ili kuće, onda je dolazio na dva ulaza kraj pozorištne dekoracije i to na lievi ulaz, ako je iz blizine, recimo iz okolice, dolazio, na desni, ako je iz daleka imao doći. Ako se je imalo prikazat, da štogod u kući biva, onda su pozorištnu dekoraciju razvukli

(scena ductilis) a na tom mjestu stajalo je manje pozorište, koje je predstavljalo nutarnjost kuće, na valjcih (ekkyklema), da se može ovamo ili onamo rinuti. Ovim su načinom prikazivali umorena tjelesa.

Osim ove glavne pozorištne dekoracije, koja se je razvlačiti mogla, kao što vidismo, a riedko kad promjenjivala, bila je još sa svake strane proskenia ili predpozorišta trostrana gibiva makina, periakti zvana, koja je bila prama glavnoj dekoraciji dekorirana. Ako je trebalo promieniti bližnju ili dalnju okolicu mjesta, što je glavna dekoracija predstavljala, onda su samo te periakte okrenuli. Prostor za periakti zvao se je paraskenion — mjesto kraj pozorišta — gdje su se glumci oblačili i kojekakove sprave čuvale. Medju periakti — trougljaste dekoracije sa strane — i glavnom dekoracijom bila su dva nuzulaza — parodoi zvana — na koje su ulazili glumci, koji nisu na pozorište dolazili na vrata glavne dekoracije.

Dekoracije bile su već u prvo vrieme grčke tragedije slikane perspektivno; tako bar kaže Vitruv, da je Agatharch, koji je za vrieme Aischylovo dekoracije slikao, napisao spis o perspektivnoj slikariji.

Od mašinerija spomenuli smo već jednu i to makinu na valjke, kojom se je nutarnjost kuće pokazivala. Osim ove bilo je i drugih kao što je makina, kojom se je što dizalo ili spuštalo; zvali su ju kratko: makina. Ovu su makinu rabili, kad je trebalo koga boga ili herosa, u zraku prikazati; budući su pako pjesnici ne riedko ovom makinom bogove upotrebljavali, da razmrse zamršen čin, to se zove ovakov postupak, gdje bog razmrsuje zapleten čin, mjesto da to naravnim putem bude, deus a machina. Na visu glavne dekoracije bilo je posebno pozorište nazvano božje (theologeion), na kojem su bogovi boravili, ako je komad takov bio, da su bogovi s neba s ljudi obćili.

Nadalje su imali sprave, kojimi su grmljavinu i bliesak imitirali. Grmljavinu su pravili tako, da su mješine po pločah od kova valjali, a i spusta — versenkung — imali su na pozorištu, gdje su se i skaline nalazile, koje su vodile pod pozorište; na njih su se prikazivale podzemne sjene.

Proskenion ili logeion — besjedište — t. j. mjesto s kojega je glumac govorio, bijaše nad orchestrom 10—12 stopa uzvišeno. Stiena, što se je iz orchestra dizala, pozorište od orchestre lučila, bijaše urešena stupovi i kipovi a zvala se je hyposkenion — pod pozorištem.

U sredini orchestre bijaše žrtvenik, na kojem se je Dionyzu žrtvovalo. Žrtvenik nisu mješali u dramatičnu svečanost a orchestra nije bila dekorirana, jer se je dekoracija pozorišta i na nju protezala. Na podnožju žrtvenika bio je frulač, koj je chor pratio na fruli; kraj njega ili na odru, sastavljenu od dasaka za chor, u dramatskih predstavah bili su štaponoše — rhabdophori — koji su pazili na ćudorednost u kazalištu.

Za gledalište ili pravi theatron, mjesto, gdje se gledaoci nalaze, birali su obično briežuljak, na kojem su sjedala tako namještena bila u koncentričnom polukrugu, da je jedan red iznad drugoga bio. Od konistre ili pieskom posuta plesališta kao središta razilazili su se polumjeri do zadnjega reda sjedala; njimi se je uzlazilo do sjedala. Ovi polumjeri podielili su gledalište, koje je imalo oblik polukruga, u više dielova, recimo dvanaest, koje su Rimljani cuneus zvali, (hrvatski zagvozda) od podobe njihove. Redovi sjedala bili su tako sagradjeni, kao što već prije rekosmo, da je jedan nad drugim bio; iza nekoliko ovakovih redova bijaše prostran hodnik, koji je dielio niže redove od viših te tako gledalište na kate dielio. Sjedala bijahu tako načinjena, da se je na prednjoj polovini sjedilo a zadnji dio bio je nešto izduben, kamo je za prednjakom sjedeći noge stavljao. Za zadnjim redom sjedala bijaše ili zid ili triem (porticus Säulenhalle). Pojedina sjedala bijahu crtami odieljena. Ulaznice od kova bijahu tako načinjene, da je na njih bilo ime pjesnika od koga je komad i broj sjedala.

Pozorište, orchestra i gledalište nije u ovo vrieme jošte krova imalo. Od poznatih nam kazališta bilo je najveće megalopolsko u koje je preko 40.000 ljudi stalo. Obična kazališta bila su za 10.000 ljudi proračunana, syrakužko za 14.000 ljudi. Da se glas glumaca u tolikom prostoru čuti i razumjeti može, ponamjestiše po kazalištu zvukolove — echeia zvane — nu gdje i kako, to se jošte nezna. Novija akustična iztraživanja dokazuju, da su to bile zvučne leće, koje su zvuk u se primale.

(Konac sliedi).

LISTAK.

Narodno kazalište. Pošto se je dosadašnji intendant narodnoga kazališta g. Žigrović zahvalio na toj časti a vlada primila njegovu ostavku, odlučilo se ne imenovati intendanta, nego upravu kazališta povjeriti odboru. O g. Žigroviću valja kazati, da je imao mnogo dobre volje, mnogo rodoljubnoga nesebičnoga požrtvovanja, sama svojstva, kojih nije moći uviek i svagdje naći. Kao veliku njegovu zaslugu moramo smatrati to, što je pod njegovom upravom dokinuto predstavljanje

pokvarenih operetâ; što je kod kazališta namješten muž puno zaslužan za našu narodnu glasbu, koji je jedini bio vrstan uvesti operu na naše pozorište, a svojom tvornom silom narodnu operu započeti. Ove će pojave nepristrana poviest svjetlimi slovi ubilježiti u svoje listove. A što odsele? Imamo eto opet upravljajući odbor, komu su članovi evo ovi: predsj. g. Žiga Farkaš, dramaturg g. A. Šenoa, blagajnik g. Božurić; zatim g. Danielić (konzulent u stvarih glasbenih), g. Vakanović, sin banskog namjestnika (konzulent u stvarih tahničkih), i g. I. E. Tomić (konzulent u stvarih dramatičkih). Dugo li se je po Zagrebu govorkalo o novom kazalištnom odboru, mnogo li se nagadjalo o članovih njegovih, pa napokon „parturiunt montes — — — — — — —". Svaka čast i poštovanje nekojim članovom, al to valja reći, da bi trebalo vrstnije garancije za dobar razvoj našega narodnoga kazališta.

Radišu bog pomaže po Smiles-ovu „Selfhelp" preradio Mihovio Pavlinović, izdala Matica dalmatinska u Zadru 1871. Dielce ovo prevriedno nam je i misli razloženimi u njem i krasnim jezikom, s kojega slovi sve, što Pavlinović napiše. Narod, kojega bije nehaj i robstvo svakoje, ne možeš istinitije uputit, kako da si izhrva slobodu duševnu, pak vanjsku, te svaki napredak i boljak, nego što utvrdjenim u toj knjizi krepkim naukom: bori se, uztraj, radi. Uzanj' su tuj vješto uanizane životopisne crtice i mudre izreke slavnih državnika, učenjaka, umjetnika i velikih svake ruke ljudi iz više naroda, podkićene još i crticami o znamenitih nam zemljacih: Bakaču, Ivanu Pavloviću, Luki Botiću, Kačiću, Vuku, Juliju Glaviću (Klodiju), Slaviću, Zrinoviću, Ivanu Buniću i još nekojih. Knjiga je razdieljena na četrnajst glava (s prilogom k sedmoj o Vraničanji-Dobrinovićih) a naslovi jim: uzdanje u se — narodno i osobno, začetnici obrtnostim, izumitelji i proizvoditelji, nastojanje i uztrajanje, zgode i prigode — učenje, radiše u umjetnosti, velikaši englezki i obrtnost, krepkoća i srdčanost, pravi poslovači, novac dušočuvac i dušogubac, gojitba sama sebe, lasnoće i mušnoće, ugledi i uzori, čovječtvo — pravo plemstvo. Svatko će iz samih ovih naslova razabrati jezgrovitu krepčinu toga spisa. Zašto ga cienimo temeljitim učiteljem umnomu životu, te vriednim provodičem našoj mladeži, neka nam svjedoče i ove nekolike vrste iz prve glave (gdje se razlaže, da je krepkoća ćudi temelj slobodi): tad se vidilo, koliko to vriedi odgoj javni, koji pozivlje još iz mladosti Engleza, da uporavlja svoju snagu i svoju slobodu, da se udružuje, da se odupire, da se ničesa ne plaši, da ga ništa ne zabezekne, i da se svojom snagom izkopa iz najljućega škripca, da se spasi od najpogibelnijega razspa, dok god on diše. — Nastalo u Hrvatskoj tako!

— U Petrogradu bi 7. t. m. otvoren muzej za djecu (дѣтский музей) u palači „соляного городка". U tom muzeju mogu se djeca zornim načinom upoznati s glavnimi proizvodi obrta u različitih oblicih njihova obradjivanja, sa strojevi, orudjem itd. po opisu u knjizi. „Отвѣты на вопросы дѣтей изъ области техническихъ производствъ". Tako napreduje Rusija sliedeći primjer velike sjevero-amerikanske republike. U nas ne mogu se skuckati novci ni za popunjivanje postojećih sbirka zem. narodnoga muzeja, kamo li da pomišljamo na onakove, inače veoma koristne zavode.

Knjižcvnost. U Rusiji naumili su proslaviti 25godišnjicu književne djelatnosti slavnoga beletriste I. S. Turgenjeva, kojega prvenci „Записки охотника" izadjoše upravo prije četvrt stoljeća. On se sada pismom od 3. t. m. iz Pariza zahvaljuje na takovoj uspomeni, pak dodaje: „я уже и такъ свыше мѣры награжденъ сочувствиемъ той части читающей публики, котарая не считаетъ мою дѣятельность безполезной". Sretni knjiżevnici, koji se tako mogu pohvaliti svojimi čitatelji.

— Kano dopunjak djela N. A. Popova „Россия и Сербия", koje bi u „Viencu" u svoje vrieme obznanjeno, izadje u Petrogradu od našega akademika dra. V. Bogišića knjiga; Разборъ сочинения Н. А. Попова: Россия и Сербия", s prilogom neizdanih izprava iz arkiva ruskoga ministarstva inostranih diela.

Dosadanji urednik Dr. Ivan Dežman scienio je mene dostojnim te mi izručio uredjivanje ovoga lista. Tako je sad mene red iza miloga mi pobratima i književnoga druga izvadjati plemenitų zadaću, koju je nezaboravni Perkovac namienio milovanju svomu, Viencu. Kako je Perkovac tu zadaću pomišljao krasnom, uviek ću ju držati na pameti i kano oporuku svetinjom ju smatrati. Toj od njega baštini, umnim gojem pobratima moga dosad uzdržanoj dà i razmaknutoj, spreman sam posvetiti sve sile i sve časove svoje.

Da se i nadalje uzdrži te prema namjeni vrstnika, od kojih ju preuzimam, još i na šire razmakne, nije toliko na mojoj stanovitoj volji, koliko do njege i ljubavi slavnoga čitateljstva i njegovih pjesnom, pripoviesti i poukom gojitelja. Usrdno molim, da ju ne uzkrati ni od sad ni koj mu dosadanji prijatelj ni prijateljica, a uslobodjen podporom plemenita rodoljublja tvrda mi je nada, da će se unaprediti Vienac koliko se god trudom i vremenom može, te ću smjeti ovaj čas, kad se laćam njegova uredjivanja, smatrati i presretnim po mene, kako ga smatram znamenitim i svetčanim to s uspomene dičnoga dosadanjega Viencěva rada i radnikâ mu, to s žive želje napredku njegovu, a podpori slavnoga čitateljstva.

Dr. Franjo Marković.

Podporom **Matice ilirske**. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković**. Tisak **Dioničke tiskare**.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 21. U Zagrebu dne 25. svibnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

TIMOTIJA PATKOV.

Karakterne crtice od J. J.

I.

Dobom je godine zima, pristupom baš 29. veljače 185., a dan čisto proljetni. Uz jugovinu kiša se dan prije silno izlila, a onda sunce pripeklo. Eto upravo za goru sjelo, a mene na seljačkih kolih, duboko blato nogami mieseć, vuku dva slabaška konja. Nevoze cestom, jer tuda ceste neima; niti idu ravnim pravcem, već tamo amo preko brvna, slogova, jaruga, kuda se lašnje i prohodnije učini kočijašu, staromu Damjanu, koji je već od težke muke promukao, a od neprestane mlatnje po ubogih šikuljicah već mu iznemogla ruka. Pet koračaja idemo, a za deset stojimo i počivamo.

— Hoćemo li, Dako, stići za dana? upitam ga ja.

— Hoćemo, gospodine, ako se dadne od puta i od ovoga nesretnoga ždrebeta.

Imasmo uz kobilu ždriebe jedva od četrnaest dana. Koliko je sirotče i po sebi nejačko, tud mu je još izvlačiti nogu po nogu iz gusta gliba, te bi svaki čas u njem ogrezlo i zaostalo.

— Opet ga neima, reče, obazriev se, zlovoljan Damjan. — Na mali! Na mali! uzviče se neznam već koji put; ali ždrebetu ni traga ni glasa.

Mati, kano da razumije kočijaša, uzviska se i ona, te ogledajuć se nemirno, poigravati stane. Na njezino i Damjanovo dozivanje napokon se mali odnekle iz daleka oglasi.

Damjan skola skoči, meni uzde uklopi i ode. Za deset od prilike časova vrati se noseć, kakono se telići i janjci nose, na plećiuh ždriebe do izpod trbuha blatno.

— Nepomaže, gospodine, stane se moliti i izpričavati; valja ga u kola uzeti, inače nestigosmo ni do zore. To rekav, ždriebe u kola meni uz noge uvali te hajde dalje.

U tom kaljavom i nemirnom družtvu, igrajuć se za nevolju s konjčem, koje mi zadovoljno lizaše ruke — a hotijaše i lice — stignemo, upravo se mrak hvatao, u selo, gdje sam prenoćiti naumio.

Pred seoskom krčmom kola stanu, a ja skinuv se i prebaciv kabanicu i torbu, uljegnem.

Odmah u prvoj sobi, koja bijaše obćinska, nadjem krčmara, čovjeka malena, crnomanjasta, na jedno oko ćorava. Na glavi mu pletena šarena kapica, kako ju krčmari obično nose. Odielo mu pristalo: od modra sukna okratka, ovčjim bielim krznom podstavljena, a crnim obložena haljina, i isto tako modre hlače u visokih čizmah.

— Ima li što večere i može li se noćiti? upitam ja.

— Kako nebi? Bit ćete posluženi kako valja i jednim i drugim, odgovori on, skinuv kapu, tihim glasom, poniznim držanjem i prijaznim posmjehom, po čem mi se učini čovjek blagoćudan i udvoran.

— Gledajte mi najprije večeru, reknem ja, jer sam izgladnio ljuto.

On ode, a ja sjednem te se uzmem razgledavati po sobi. Stiene bijahu u okolo narešene smrekovimi vienci i guirlandami od šarene artije. Na jednoj od dugih drvenih klupa pružio se izuven te hrče čovjek crne kose i brade, smedje masti, suh kano trta, sin juga; a do njega na verklecu, zamotan do glave prnjavom kabanicom, leži hranitelj mu — majmun te, još budan, nemirnima očima tamo amo pogleda.

— Bijahu još dvie sobe za odličnije goste: jedna za blagovanje, druga za spavanje.

U onoj prvoj, vrativ se krčmar, prostre na posebnom stolčiću za mene.

— Izvolite, gospodine, ovo je soba za gospodu; večera će odmah biti.

Dignem se i sjednem za svoj stol. U istoj sobi na protivnoj strani bijaše na povećem stolu prostrto za petero. Uz svaki pladanj namještena boca vina, a u sredini stola posuda s velikom kitom rukotvorenoga cvietja. Sva stolna sprava bijaše kako za nje tako i za mene veoma čista i uredna.

Moje se jelo donese i krčmar, staviv ga preda me, držeć kapu u ruci nakloni se i htjedne da ode.

Kako mi se čovjek na prvi mah svikao, zamolim ga da, neima li drugoga posla, samnom u družtvo na razgovor sjedne.

— Kako vidim, vi u ovom malom mjestu imate ipak po malo gostij, primietit ću ja.

— Ah, prodjite se gospodine. Nisu to svakdanji gosti. Odakle li u ovom prnjavoru? Da nije druge štokakve trgovine, krčma me ni suhim hljebom hranila nebi. Već sam pozvao dobre prijatelje; danas mi je imendan.

— Čestitam, reknem i pružim mu ruku.

— Hvala, odvrati i nastavi: Trojica su domaći; mješoviti ljudi, ali skladni prijatelji, — vidit ćete ih; a četvrti je stranac, koji nam kadkada u goste dodje, Timotija — tamo u selu zovu ga „gospodin Timotija“ — husarski stražmeštar na cesarskoj penziji od osam forintij na mjesec, ljudina, oštar vojnik; kad govori, kano da sabljom sieče: inače blagoćudan kano jagnje, veseljak, — i njega ćete vidjeti;... ljudina, velim vam. U selu N., gdje živi, bijah prije krčmarom: tamo se sprijateljismo, i ostasmo si prijatelji. Ja sam, kako vidite, siromah prost čovjek. Kaže se — oprostite mi što ću reći, — da s gospodom nije dobro trešnje zobati; nu Timotija!.. carski stražmeštar.. dakako; čast i poštenje;.. ali čovjek! — ama ha!

On to doreče, a u sobu upadoše dva čovjeka u živu razgovoru.

Postaše kod vrata.

— Kakova računa? reče jedan. Nije to samo računa radi, već je to i s drugih, astronomskih i bi reć kosmičko-policajnih razloga; jer ni zviezde nemogu činiti što ih je volja... Hvala liepo!. Vi znate da svagdje i u svem mora biti red.

— I te kakov red, reče drugi.

— Dakle vidite!... Ako je istina — što ja u ostalom nevjerujem — da se ova naša zemlja poput lopte po zraku toči, a mjesec da ju prati: to onda treba da mjesec ili kano trabant ide nazorice za njom, ili kano noćni svjetlonoša — zašto ga ja držim, — da ide pred njom. A da se s vremenom na tom putu nesukobe, odredjeno je, da mjesec u četiri godine za jedan dan pozaostane ili poodmakne, jer bi inače bilo gotovo zlo, čineći ta razlika samo u dvadeset i četiri godine već punih šest dana; jer četiri put šest jesu dvadeset i četiri... Jeste li me razumjeli?

— Neka vas bies razumije, otrese se onaj drugi. Vi mislite da se zviezde po nebu kano pijani ljudi po ulicah teturaju i guraju.

— Ja toga nemislim; ali nemislite ni vi, da je sve, što kojetko napiše, sveto pismo. Starija je glava od knjige, vele naši, i dobro vele. U ostalom o tom neka je za danas dosta.

Koji to govoraše, čovjek je neobično velik, krupnih kosti, jake, ponješto splošnjene glave, nizka čela; bujne, vrane, prosiede, debelo namazane i kruto prigladjene, uz oba sliepa oka zakovrčene, a iznad čela poput kukme u vis natjerane kose; gustih, takodjer kruto namazanih te poput dvajuh vretena izpod nosa ravno izpopriečenih brkova. S tom golemom tjelesinom u čudnovatoj i neugodnoj oprieci stoji tanak, gotovo dječinski glas. Odjeven je dugačkim kaputom i širokimi hlaćami od crna, već prilično izglodana i zamrljana sukna. Oko vrata mu zlatan lanac, u lievom uhu naušnica, na prsiju velika čioda, a na kažiprstu desne ruke ogroman prsten. U toj mu ruci debela, gori i doli srebrom okovana i svilenom kitom obavita trskovača. Kada govori ruke si tare kano da sapunicu muti.

To je gospodin Nićo ili Nikitor, seoski brico, obćinski zastupnik, nadriučenjak; knjige čita, s popom se druži, vrieme proriče i, gdje ga zovnu, lieči.

Drugi je čovjek vremešan, onizak i, što osobito u oči bije, gomoljasta zarudjela nosa razčupane i po čelu pale kose. Graoraste oči nadkrile mu duge ščetinaste obrve, a ispod nosa kano dvie male četke strše uzki podrezani brci. Nesigurno nasadjenoj, razklimanoj glavi uporištem služi krut crni, visoki, bielo zarubljeni ovratnik, u koji je do preko brade propao. Držanje mu je ukočeno; glas kreštelični. Odielo: suri kaput sa žutimi kovnimi puceti, klobuk i crne hlače,... sve mu je tiesno i kratko. S traga mu iz jednoga džepa napolak visi modar, bjelopjegast rubac, a iz drugoga visi kamiš s progriženom zarogom. O putcetu s prieda niše se kožna duhankesa.

To je mjestni učitelj.

Krčmar i ja s njim slušasmo pozorno onaj razgovor, i kada brico odsječe: O tom neka je za danas dosta, — diže se krčmar i pristupi k njima.

— Tako da, reče. Prodjite se danas mudrolija. Mjesec će ići kuda je i dosada išao;

a vi hajdete, ne da mudrujemo već da živujemo.

Udjoše. Pozdravismo se, i tuj stoprv spazih, da je brico na jednu nogu šepav.

Razgovarasmo se, kako medju nepoznatimi biva, o koječem: o vremenu, hrdjavu putu; izcrpismo na moja zapitkivanja svu statistiku onoga sela, i upravo govorasmo o posljednjem plesu, što ga mjestna i izokolna elita bijaše dala prošlu nedjelju u toj gostioni.

U tom pozdravljenje zazvoni, a brico i učitelj rekoše zajedno: Dok odzvoni, eto nam i Pavla.

— A i gospodin Timotija, kako je točan, odmah će biti tuj, doda krčmar.

Za njekoliko časova otvore se lagahno vrata i kroz njih se gotovo protisne u sobu čovjek pristar, sav obrijan, popu nalik. A i dugačka siva do izpod grla zakopčana haljina, visoke čizme, oko vrata crn debeo rubac i izlizani svilni klobuk kažu ti crkvenjaka. To je majstor Pavao, bivši krojač, sada župne crkve zvonar.

Nazove nam „hvaljen Isus" i pokloniv se malim crkvenim poklonom na sve strane, ključarinu, što u ruci držaše, u džep spusti i sjedne. Ruke iznad trbuha sklopio i ništa negovori, već samo očima prevraća, oblizuje se i iz limene burmutice nos podprašuje. Svega čovjeka i sve držanje mu spravio bi u dvie rieči: Deo gratias.

Mučanje, koje za tim nasta, prekine učitelj kazivanjem o nekoj košturini, što se je nedavno blizu njihova sela našla, pa ju „gospoda" nekamo odpremila.

Brico, zavideć učitelju, već radi mene, taj učeni thema, preote mu rieč kano kokoš zrno, te tonom čovjeka, koji stvar razumije, preuze:

— To je košturina njekakove nemani, što filozofi Mahmutom zovu. Ako je zvier predpotopna — čega ja nikako nevjerujem, — tada je bar jedno jasno, jer to sámo ime kaže, a to je: da joj je domovinom bila Turska.

Tuj bi se jamačno učitelj i brico bili opet zavadili, da ih nepreprieči dolazak posljednjega gosta.

Ostruge zazveketaše, a Timotija Patkov udje u sobu sa svjetiljkom u ruci. Silno je vrata otvorio, a još silnije za sobom zalupio.

— Dobra večer, gospodo! pozdravi krupnim glasom, a oštrim izgovorom i, stupajuć napried, već iz daleka pružaše jednom rukom svjetiljku a drugom štap i stivenu lulu, da mu se prihvati.

Krčmar mu u susret potrči i, prihvativ oboje, svjetiljku ugasi te ju na stolčić kraj zida položi, a štap i lulu u kut prisloni.

— Ne tako, Todore; znate da ja toga netrpim. Red u mene donosi, da sve mora biti na jednom mjestu, kako će se lašnje naći. Evo vam i kape, pa tamo na onoj stolici da mi je sve zajedno.

Tada istom mi drugi dospjesmo, da se s glavnim gostom pozdravimo.

Dà liepe glave! Da sam slikar, sad bih ju naslikao. U starca od sedamdeset godina riedko je lice one jedrine, riedke su oči onoga žara, riedki zubi one podpunosti i zdravlja. A kako još tu glavu liepo resi kano snieg biela, gusta, kratko ostrižena kosa, od koje moraš pomisliti da nijedna vlas nefali. — Liepe glave, a čudna čovjeka!

Starac je stasom dosta velik i kano svieća ravan; jak, pun, ali ne debeo; oštro govori, oštro stupa. Koliko nije nego stražmeštar, drži se kano maršal.

Podjoše večerat. Timotijom stol začelili; njemu s desna posadili bricu, s lieva učitelja, do njih zvonara i domaćina.

Prije no sjedoše, uze zvonar lomatati krst kano mlatilom, i domoliv jelo prekriži. Za njim se i drugi prekrste, i to Timotija, brico i krčmar po obredu iztočne crkve.

Sjedoše. Zvonar ukreše svieću; učitelj se izkašlje; brico ruke protare te za žlicu.

Uz štokakov sitni razgovor izpiju se zdravice, jedan napijajuć drugomu. Razigravši se družtvo, nasta pripoviedanje; a ja, umoran kako bijah od puta, digoh se od svoga stola i, oprostiv se, odoh da legnem.

U vratih, koja nas razstavljahu, bijaše okno od stakla, a postelja mi tako namještena, da mogoh sve vidjeti. I od razgovora čuh svaku i nesetnu; jer drugim bijaše jedva toliko dano, da gradivo namiču, a razpravljaše ga ponajviše gromki glas stražmeštrov.

Ležah ali nemogoh spavati, što od vike što vezan smiešnom zanimljivošću razgovora.

Domaća mačka, što Timotiji sjedjaše na krilu, a on ju hranijaše odrezci sa svoga pladnja, bje povodom razpravi, što ju, po svom običaju, zametnu brico — učenjaci bi rekli „o životinjskoj duši." U potvrdu teorije njim zastupane navodjahu se u jagmu primjeri, dokazujuć jedan da od njegova psa, drugi da od njegove kokoši razbludnice, treći da od njegova praseta pametnijega i mudrijega stvora pod nebom nije. Samo učitelju i zvonaru činjaše se, da nesmiju pristati uz sve izvode bričine, kano protivne kršćanskomu nauku, i stoprv tom prilikom opazih, da je zvonar mucav.

— To je sve ništa! Dreknu Timotija, dignuv obie ruke. To je sve ništa naprama mojemu doratu. To je bio konj!

Učitelj se nakašlje, zvonar se oblizne i svieću ukreše, a brico izbuljio oči u pripoviedaoca.

(Konac sliedi).

*

PJESNIKOVA KLETVA.

Spjevao Uhland, preveo I. T.

Bijaše davno, pravo ti neznam ni sam, kad,
Bijaše pokraj mora dalèko vidjen grad,
Obkrúžali ga vrtovi, cvieća šaren bûj,
Vodòmet krasni šikao božje duge struj.

Bijaše kralj tuj, njegov je nàokolo kraj,
Na priestolu pobliedio, ljut se čini zmaj,
Strahòta miso, pogled mu muke, biesa hrv,
Govòrenje mu bičevi, pismo sama krv.

Jedànput dodju gradu tom pjevaoca dva,
Mladòlik jedan, drugomu glava sieda sva,
Na krilu harfu vrančića jaše starac sied,
A mladi drug mu pješice ide ùzporêd.

Starina reče mladjemu: „Sprem' se ranko moj,
Milòte same, pjesme mu zvonkim glasom poj,
Domògni snagom, opjevaj radost, gorki jad,
Pokrénut kralju kameno srdce ja bih rad.“

Dvoràni pod svod údjoše skalom nàpoškâlj,
Sjedjáhu tuj na priestolu kraljica i kralj,
Na kralju luči sjeverne strašan, krvav plâm,
Na kraljici je mjesečev nježni posmjeh sâm.

I starac dirnuv ù žice dokončao mûk,
Razliegao se jače i jače čudan zvuk,
Milotom rajskom zàpjeva mladić u čist jâs,
Pomágao duhòvit mu starčev mukli glas.

Pjeváhu slaveć ljubavi raj, zanòsitôst,
Slobòdu, dičnost, ljudine neprevrtljivôst,
Dobròtu svaku, blaženu ljudskoj grudi slast,
Uznòsitosti krila, pregnúću živu last.

Zabòravio dvoranin zapoviedat rûg,
Vojníku ljutu čini se pjesma Bogu dug,
A kraljica se smieši, blažena je sva,
Pjeváču s njedra rumenu ružu u dar dâ.

„Zalúdiv puk, zalúdiste i taj ženski skut“
Zaciknuo bjesòmučan drkčuć kralj ko prut,
I puštimice ugnao mač u mladca grud,
A krv se s nje razliegala mjesto pjesme tud.

Razdùven tobož vihorom razprha se sbor,
Izdàhno uz grud starčevu mladić, zelen bor,
Zagrnuv plaštem starac na konja vrže trup,
Osovio ga vezana, tisnu nogam stup.

Izádjoše pred vrata a starac stegnu stup,
Objèruk harfu prihvati i njom o hrid lùp!
O leden stupac mramoru razkrha ju svu,
A na grad, králja obori strašnu kletvu tu:

„Zaniemte vražji dvorovi! Nikad više tuj
Nejavio se pojasti glas ni žice zuj,
Već lelek roblja samo i težki uzdisaj,
Osvètljiv dok vas nesmrvi udes i moj vaj!

Ej kuku vama vrtovi uz živ ptičji klik,
Mrtvaca dragog naslat ću nà vas strašan lik,
Da ùsahnete, svaki da zasuši vam vir,
Da kršem postav pústinje uniemi vas mir.

Ubílac proklet, kojim mi propa pjèvidrûg,
Nenàšo nikad pobjede, već sramòte rûg,
Zabòravio mračno mu ime zàvičâj,
Te zagrgljo ga posljednji njegov izhropljaj!“

Starine kletvu pravedni čuo gospod Bog,
Stroválile se zidine, nejma grada tog,
Jedínac stup pokazuje prošle dike kraj,
Te nàpukao skoro će skrhat se i taj.

A nàokolo pústinjom mjesto cvieća vries,
U piesku nejma izvora, kamo l' hlad i lies,
Nespòminje se knjigom i pjesmom onaj vrag,
Zabòravljen i bèz traga! To je kletvi trâg.

PROLJETNE VODE.

Pripovjest. Napisao Iv. Turgenjev, preveo J. M.

XXX.

Prelaz od očajanja do žalosti, a od žalosti na „tihu rezignaciju“ razvio se do skora u Frau Leonore; al i ova tiha rezignacija za mala pretvori se u tajno zadovoljstvo, koje se ipak radi pristojnosti još uviek na svaku ruku skrivalo i suzdržavalo. Sanjin je od prvoga dana spoznanstva zasio u srce Frau Leonore; sviknuvši na misao, da će on biti njezin zet, ova misao nije se više činila njoj neprijatna, premda je i mislila, da mora na svojem licu podržavati malko uvriedjeni ili radje zabrinuti izražaj. Pa k tomu sve, što se je sbilo u nekoliko dana, bijaše tako neobično... Sve jedno stiže za drugim! Kano praktična žena i kano mati, mislila je Frau Leonore i to, da mora Sanjina protisnuti kroz mrežu raznovrstnih pitanja; a Sanjin, koji idući jutros na sastanak s Gjemom niti sanjao nije o ženitbi s njom — doduše, on nije onda ni na što mislio, nego se samo vozio za prudom svoje strasti — Sanjin s podpunom pripravnosti, i može se reći s hasardom udje u svoju rolu, u rolu zaručnika, te je na sva pitanja odgovarao na široko, potanko i dragevolje. Uvjeriv se, da je on pravi po krvi plemić, i pače ponešto začudjena, da nije

bar knez, Frau Leonore pribere ozbiljan vid — i „upozori ga za rana“ — da će biti s njim podpuno i bez prenavljanja otvorena, pošto ju na to nuka sveta dužnost matere! — a Sanjin joj brzo odgovori, da od nje drugo i neočekuje, i sam ju od sve duše moli — neka ga neštedi!

Tada Frau Leonore rekne, da g. Klüber (na ovo ime uzdahne, stisne ustne i zaplete se) — g. Klüber, bivši Gjemin zaručnik, već sada bere osam tisuća for. prihoda — i ova svota mora svakom godinom brzo prirašćivati — a on, g. Sanjin, koliki ima on godišnji prihod?

— Osam tisuća for., ponovi protegnuto Sanjin... To bi u našem novcu iznosilo okolo petnaest tisuća rubalja... Moj je prihod znamenito manji. U mene ima dobarce u Tulskoj guberniji... Uz dobro gospodarstvo može ono — i pače mora na svaki način baciti tisuća pet ili šest... No ako pristupim još u službu — to lasno dotjeram do dvie tisuće plaće.

— U službu u Rusiji? povikne Frau Leonore. — To bi se imala ja razstajati od Gjeme!

— Može se poći u diplomatičnu struku, prihvati Sanjin; ja imam nekojih sveza... Onda je služba za granicom. Pak da sbilja evo što se još može učiniti — a to će biti mnogo bolje od svega! da prodam dobarce i uhvaćenu glavnicu uložim u koji bilo izdatan podhvat, na primjer, u popravak i razplod vaše konditorije. — Sanjin je osjećao, da brblja samu budalaštinu, ali ga je ovladala i zaniela nedokučiva odvažnost! Gledne na Gjemu, koja je odmah, čim se je zapodio „praktični“ razgovor, i ustajala i hodila po sobi, i siedala, i svakovrstno vrpoljila — gledne na nju — i više ti tuj nema zaprjeke, on će učiniti sve, odmah, što hoćeš, što najbolje — samo da se ona neplaši!

— I g. Klüber hotio mi je nešto dati na poprav konditorije, progovori poslje kratka kolebanja Frau Leonore.

— Majko! za volju božju! majko! zavapije Gjema talijanski.

— O tih stvarih treba za vremena govoriti, moja kćeri, odgovori joj Frau Leonore u talijanskom jeziku.

A onda se obrne opet Sanjinu i uze ga izpitivati, kakvi su u Rusiji zakoni o ženitbi, i da li prieči Rusu uzimati katoličku ženu, — kako je to u Pruskoj. (U ono doba vodila se pravda medju berlinskom vladom i nadbiskupom kolonjskim za mješovite ženitbe). — Kada je Frau Leonore doznala, da će kći njezina, pošav za ruskoga plemića, i sama postati plemkinja — pokaže se malko zadovoljnom. — No zar nije, vi ćete najprije svrnuti u Rusiju?

— Čemu?

— Kako čemu? Da dobijete dozvolu vašega cara?

— Sanjin joj razloži, da svega toga netreba... al može biti, da mu bude sbilja poći na kratko vrieme pred ženitbom u Rusiju — (on je ove rieči izustio — i srce mu se bolno sgrči, — gledajuća Gjema i vidi, kako mu se je srce sgrčilo, ter se porumeni i zamisli) — i da će gledati, dok se bude bavio u svojoj domovini, da proda dobarce... na svaki način odanle će pribaviti novce.

— I ja bih vas molila, da mi odanle povezete astrahansko krzno na mantilju — progovori Frau Leonore. Kako vele, tamo su krzna za čudo dobra i za čudo jeftina!

— Sigurno, drage volje povesti ću vam — i Gjemi! povikne Sanjin.

— A meni safiansku srebrom izvezenu kapu, umieša se Emil proturiv kroz vrata glavu.

— Dobro — i tebi... i Pantaleonu papuče.

— No čemu sva ta tlapnja? preuzme Frau Leonore. Mi sada razgovaramo o stvarih ozbiljnih. No čujte još nešto, doda praktična gospodja. — Vi velite: prodati dobarce. Pa kako ćete to izvesti? Vi ćete valjda prodati i kmete?

Sanjina kanda je što u rebra grunulo. Njemu padne na um, kako je, razgovarajuć s gospodjom Rozelli i njenom kćeri o kmetskom pravu, koje ga, po njegovu kazivanju, napunjuje dubokom odurnosti, često ih puti uvjeravao, da nikada pod ni jednu cienu svojih kmeta prodavati neće, jer takvu prodaju smatra protunaravnom.

— Ja ću gledati, da moje imanje prodam čovjeku, koga poznam kano dobra, izgovori on malko zapinjući; — ili možda moji se kmeti sami zažele odkupiti.

— To bi najbolje bilo, pristane odmah i Frau Leonore. — A prodavati žive ljude...

— Barbari! zareži Pantaleone, koji se je iza Emila pokazao na vratih, tresne vratima i umakne.

„Ružno!“ pomisli Sanjin — i kradomice pogleda na Gjemu. Ona kanda nije čula njegove posljednje rieči. „Pomoz bože!“ pomisli on opet.

Tako se je razplitao praktični ovaj razgovor sve do samoga objeda. Pod konac već se bila sasvim ukrotila Frau Leonore — i Sanjina već zvala Dimitrijem, ljubezno mu prietila prstom i osvetom za njegovo kovarstvo. Mnogo i potanko pitala ga za tim o njegovu rodu — jer da je i to vrlo važno; pozvala ga, neka opiše obrede vjenčanja, kako se obavlja u ruskoj crkvi — i već sada tako rano mišljaše si uzhićena Gjemu u bieloj haljini, sa zlatnom krunom na glavi.

— Vidi der, kakva mi je krasna, kano kraljica, govoraše ona s materinskim ponosom; — pa ni kraljica takvih na svietu nema!

— Druge Gjeme na svietu nema! podhvati Sanjin.

— Da, odtuda ona i jest — Gjema! (Gjema znamenuje talijanski dragi kamen).

Gjema se natisne cielivati svoju mater... Kanda je istom sada malko odahnula — kanda joj istom sada spala dropeća ju težina.

A Sanjin na jedan put poćuti toliku sreću, takva djetinja radost zalije mu srce, kad je pomislio: no eto sbiše se, postadoše sbiljni oni snovi, kojeno je u ovih istih sobah snivao; tako se razigralo sve koliko biće, da je s mjesta sašao u konditoriju; njemu se prohtjelo, bilo pošto, malko cincariti za tezgom, kako je to bilo negdje prije... „Ta ja imam puno pravo na to! Ja sam tuj domaći čovjek!"

— I on sbilja zadje za tezgu i potrgova malko, to jest prodao je dviem djevojčicama dva funta mjesto jednoga od konfekta i uze od njih pol ciene.

Za objedom kao zaručnik sjedjaše službeno — uporedo s Gjemom. Frau Leonore još mota praktički razgovor. Emil se sve smije i navaljuje na Sanjina, neka ga uzme sobom u Rusiju. Urekoše, da Sanjin ima poći za dva tjedna. Samo se Pantaleone smrknuo, za što ga je Frau Leonore i popsovala. „A bio je sekundant! Vidiš ti njega!" — Pantaleona pogleda izpod čela.

Gjema je sve vrieme prošutila, no nikad joj lice nebijaše krasnije i svjetlije. Poslje objeda zovne ona Sanjina samo na čas u vrt i sustaviv se kod one klupe, gdje je ne davno višnje izbirala, reče Sanjinu: Dimitrij, nesrdi se na me; no još ti jednoč velim, da se nemoraš držati obvezanim...

On joj nedade dogovoriti...

Gjema odkrene svoje lice. — A što do onoga, kako je majka spomenula — sjećaš se? što je do razlike naše vjere, to slušaj i znaj!...

Ona dohvati granatovi križić, što joj na tankoj uzici visio o vratu, trgne njim, — uzica pukne — a ona križić preda Sanjinu.

— Jesam li ja tvoja, to i vjera tvoja — moja vjera!

Oči u Sanjina bile su još vlažne, kada se je s Gjemom povrnuo u dom.

Na večer sve se vrtilo navadnim kolom. Pače i „tresette" poigraše.

XXXI.

Sanjin se sutradan prene iza sna vrlo rano. On je stojao na najvišem stupnju čovječje sreće; ali nije ga to bunilo u snu; zadatak, životni kobni zadatak: kako li će prodati dobarce čim prije i što skorije — mutio mu je san i mir. U njegovoj glavi križahu se preraznovrstne osnove, al do sada nenadje još ni kakve jasnoće. Izajde van, na vjetar, na zrak. S gotovom osnovom — ne inače hotio je stupiti pred Gjemu.

Kakva li to figura, omašna i debelonoga, u ostalom prilično odjevena, ide pred njim, valjuškajući se i nabramljući? Gdje li je on vidio ovaj zatiljak, obrašten bjeloridjom grivom, ovu glavu, kanda je ukoljena u rame, ova meka i žirna pleća, ove debele, klampave ruke? Nije li to — Polozov, njegov davni iz penzionata drug, kojega već je pet godina što je iz vida izgubio? Sanjin prestigne čovjeka i obrne se... Široko, žućkasto lice, male sive očice s bielimi trepavicami i obrvami, kratki, plosnati nos, krupne, uprav skeljene ustne, okrugli, goli podbradak — i taj izražaj cieloga lica, kiseo, ljeniv, i nepovjerljiv — jest doista: to je on, to je Ipolit Polozov!

„Nesjaji li opet moja zviezda", sune misao Sanjinu kroz glavu.

— Polozove! Ipolite Sidoriću! Jesi l' ti to?

Čovjek stane, podigne drobne svoje oči, počeka malko — i odkeljiv napokon svoja usta, progovori sipljivom fistulom:

— Dimitrij Sanjin?

— On glavom! uzkliknu Sanjin i stisnu ruku Polozovu; utisnute u tiesne rukavice sjero-pepeljasta cvieta, te su ruke kao i prije mrtvo visile niz izrazle kukove. — Jesi li dugo ovdje? Odkuda si došao? Gdje si odsjeo?

— Došao sam jučer iz Wisbadna, odgovori sporo Polozov, da koješta pokupujem za ženu — pa se danas vraćam u Wisbaden.

— A dà! Ti si i sbilja oženjen — i vele, s tolikom krasotom!

Polozov omane očima postrance. — Da, vele.

Sanjin se nasmije. — Ja vidim, ti si još uviek onaj stari... flegmatik, kakav si i u panzionu bio.

— Čemu da se mienjam?

— I vele, doda Sanjin, osobito naglašujuć rieč „vele" — da je tvoja žena vrlo bogata.

— Vele i to.

— A ti sam, Ipolite Sidoriću, zar ti sam za to neznaš.

— Ja, brate Dimitre... Pavlović? — da Pavloviću! u ženine poslove nepačam.

— Nepačaš? Nit u ni kakve poslove?

Polozov opet odkosi očima. — U ni kakve, brate. Ona — sama za se... no i ja, opet za sebe.

— Kamo ti sada ideš, upita Sanjin.

— Sada ja neidem ni kamo; stojim na ulici — i razgovaram s tobom; no čim s tobom svršim, otići ću u gostionu — i uzeti ću zajutrak.

— Mene u društvo — hoćeš li?

— To jest — ti misliš na zajutrak?

— Da.

— Izvoli; jesti u dvoje više veseli. Ti nisi, je li, brbljavac?

— Nemislim.

— Pristajem.

Polozov zaljulja se napried, Sanjin podje s njim uporedo. I snadje razmišljanje Sanjina — usta Polozova opet se skeljila, on je soptio i valjao se mučeć — snadje Sanjina razmišljanje: kako je ovaku klipanu pošlo za rukom uloviti bogatu i krasnu ženu? Sam niti je bogat ni znamenit, nit uman; u panzionu bio je na glasu glupa i tupa derana sanljivca i proždrlice, — i nosio je naziv „šmrkavca“. Prava čudesa!

„No ako je njegova žena vrlo bogata — kažu, da je kći nekakva trgovca — nebi li ona kupila moje dobarce? Premda i kaže, da nepača u ni kakve ženine poslove, ta tko će mu to vjerovati! A ja ću i cienu naznačit sgodnu, koristnu cienu! Zašto da neupitam? Može biti, da sve to moja zviezda djeluje... Riešeno! Pokušat ću!“

Polozov privede Sanjina u jednu od najboljih gostiona Frankfurta, u jednu od najljepših soba gostione. Stolovi i stolice sve zatrpane kartoni, škatuljami, paketi... „Sve brate, pokupovano za Mariju Nikolajevnu!“ (Tako se je zvala žena Ipolita Sidorića). Polozov se izvali u fotelj. „Kakva žega!“ proštenje i odrieši ovratnik. Zatim pozvoni oberkelneru i brižno mu naruči što obilatiji zajutrak. „A za sat da je karuca gotova! Čujete, za sat?“

Oberkelner se prepokorno nakloni — i robski izajde van.

Polozov odkopči prsluk. Već po tom, kako je nabirao obrve, odpuhavao i ježio nos, bilo je vidjeti, da je govoriti za njega prava muka, pak je sa strahom izgledao, neće li Sanjin napasti na njega, da prevraća jezikom, ili će sam voditi razgovor.

Sanjin je odmah upoznao, kakve je volje njegov prijatelj, pa nehtjede navaliti nanj kojekakvim zapitkivanjem; stegnuo se na najnuždnije; tu sazna, da mu je prijatelj bio dvie godine ulan (to i jest onaj vrag! morao li je kršan izgledati u kratku mundurčiću!), prije tri godine oženio se — a sada je već drugu godinu sa ženom, u inostranstvu, žena mu se „od nečega lieči u Wisbadenu“ — a tamo poslje zaći će u Pariz. Sa svoje strane ni Sanjin nije široko opisivao svoje prošlosti, nije razlagao svojih osnova: pristupi ravno na glavno, to jest progovori o svojoj namjeri, da proda dobarce.

Polozov ga slušaše mučeć, samo kadšto bacajuć poglede na vrata, kroz koja mora skoro doći zajutrak. Zajutrak napokon dodje. Oberkelner sa još dva sluge donesao nekoliko zdiela s poklopcem od srebra.

— To je dobarce u Tulskoj guberniji? progovori Polozov, sjednuvši za stol i zavjesiv salvetu za jačicu od rubače.

— U Tulskoj.

— Efremovskoga okružja... Znam.

— Ti znaš moju Aleksejevku? upita Sanjin, i on sjedajući k stolu.

— Znam, dakako. — Polozov zatisne u usta komad jela. — Marija Nikolajevna — moja žena — ima ondje u susjedstvu dobro... Odčepite tu butelju, kelner! — Zemlja je dobra — samo što su tvoji seljaci poharali šumu. A zašto prodaješ?

— Novaca treba, brate. Ja bi jeftino prodao. Samo ako hoćeš kupiti... Zaista.

Polozov zalije čašu vina, otare se salvetom i opet prione žvakati — žurno i šumno.

— N— da, progovori on napokon... Ja dobara nekupujem: nema glavnice. — Der odkri maslo. — Van bi žena kupila. Ti razgovori s njom. Ako li preskupo nezaišteš — njoj neće mnogo stajati... Kakvi su ti Niemci — osli! Neznaju ni ribe svariti. Što je, rekao bi, jednostavnije? Pa još brbljaju: faterland brajne ujediniti valja. Kelner, nosite taj gad!

— Zar ne, tvoja žena, sama upravlja... gospodarstvom? upita Sanjin.

— Sama. Gledaj kotleti su — kako treba. Preporučam. Kazao sam ti, Dimitrij Pavloviću, u ni kakve poslove ženine, ja se nepletem — i sada ti to ponavljam.

I nastavi žvakati.

— Hm... No kako da ja s njom razgovaram, Ipolite Sidoriću?

— A sasvim lako, Dimitrij Pavloviću. Idi u Wisbaden. Nije daleko odavle. Kelneru, nemate li englezke gorušice? Nema? Skote! Samo da negubiš vremena. Mi preksutra idemo na put. Dozvoli da ti natočim: vino je — ne kiselica.

Lice Polozova oživilo i porumenilo; ono i jest oživljavalo samo onda, kada je jeo... ili pio.

— Da, vidiš... ja neznam, kako da to učinim? promumlja Sanjin.

— No što li je to tebi tako najednoč za vrat stisnulo?

— To i jest bies, što me je za vrat stisnulo, brate.

— I veća svota potrebna?

— Veća. Ja sam... kako da ti kažem? ja sam poduzeo... ženit se.

Polozov položi na stol čašu, koju je bio k ustima ponesao.

— Ženit se! progovori on promuklim, od udivljenja promuklim glasom i složi odebele svoje ruke na želudac. — Tako prerano?

— Da... odmah.

— Nevjesta — u Rusiji, naravno?

— Ne, nije u Rusiji.

— Da gdje?

— Ovdje u Frankfurtu.

— A tko je ona?

— Njemica; to jest, nije — Talijanka. Tu pribiva.

— S novcem.

— Bez novaca.
— Biti će, ljubav je tako silna.
— Al si smiešan! Da, silna je.
— I zato trebaš novce.
— No da... Ja, da.

Polozov proguta vino, izpljuska usta, umije ruke, brižno ih otare salvetom, dohvati i zapali cigaru. Sanjin šuteć gledaše na njega.

— Jedina pomoć, prodjene na posljedku Polozov, uzbacujuć u natrag glavu i odpuhavajuć dim tankim pramenom. — Idi k ženi. Ona, htjedne li, svu tvoju nevolju kano rukom skine.

— Al kako da ju vidim, ženu tvoju? Ti veliš, da preksutra odlazite? — Polozov zatvori oči.

— Znaš, što ću ti reći, odgovori on, vrteć cigaru ustnama i pušuć. Podji der doma, spremi se žurno — pa dodji amo. Za jednu uru ja odlazim, karucu imam prostranu — podješ sa mnom. Tako će biti najbolje. A sada ću malko prospati. Ja, brate, poslje jela moram spavati. Narav ište — a ja se neprotivim. A ti mi nesmetaj.

Sanjin misli i misli — i najednoč uzbaci glavu: odlučio!

— Dobro, pristajem — i hvala ti. O pol jedne ja sam tuj — pa ćemo zajedno u Wisbaden. Nadam se, tvoja žena neće se srditi...

No Polozov već hrče. Prošapta: nesmetaj! podvine noge i zaspi kao klada.

Sanjin mu još jednoč pogledom ošine zamašnu figuru, njegovu glavu, šiju, njegov nadignuti kano jabuka okrugli podbradak — — izadje iz gostione i brzim korakom krene u konditoriju Rozelli. Valjalo je sve očitovati Gjemi.

(Dalje sliedi.)

KARLO DRAČKI,

tragedija u 5 čina. Spjevao F. M.

Drugi čin.

(Perivoj; od zadi kraljevski dvori.)

2. prizor.

(Nikola Gorjanski i Stjepan Lacković silaze iz kraljevskih dvorova niz mramorne stube u perivoj).

N. Gorjanski. Mjestance poznaš to? Tu
čekaj. Zdravo. (Odlazi na lievo).
Stjep. Lacković (ogledajuć se po perivoju).
Ov ružin bus, taj čemin, borje, javor,
Puteljak onaj, jablani, potočić —
Ko sutješki je gaj! Hudobo, sgini!
O zemljo, proždri ga i zmije njegve!
Jelisava (došav s lieva). Što želi?
Stjepan Lacković. Tu da upros kažem
kraljev?
U zraku tom bi kletvom provrgo se
Il' jaukom.
Jelisava. Il' uvriedom! — Što hoće?
Stj. L. I ti na krunitbu da dodješ, prosi.
Jelisava. Ko robinja za dobitničkiem koli?
Da sám ne sjedne u njih rob, nek pazi!
Nek mene k slavlju svom ne zove!
Stj. Lacković. Dodješ —
Rad kćeri.
Jelisava. Došla bih — rad spomena,
Kog' vrt ov čuva, još da tko ga čuva.
Stj. L. On čuva zmiju! Da od kletvî neč'jih
Još nije usaho!
Jelisava. Od suza mojih
Zeleni još se živ; još u njem živi
I prijatelj mi davni.
Stjepan Lacković. Umro ti je
Prie šestnajst liet.
Jelisava. Toliko za njim ja
Već umirem sried perivoja toga,
Od sutješkijeh presadjena dvorôv;
Toliko ja ga čekam, čekam ovdje!
Ne izčekah li sad: — o lišće, cvieće,
Ti svjedoče neprestanih mi žalba,
Ti ljubav mu naviestit si me čulo,
Smrt njemu ćeš naviestit sad me čuti,
I svim, kih zove svojimi. (On hoće da ide.)
Stan'! stani!
Ne bojiš se — da l' junak, da l' nečovjek?!
Čuj ženu, junak li si. Ženu čuj,
Što bjaše odlučna dvie krune odbit,
I kraljevsku i carsku, bježat — s njime,
U njegvom domjenku i kletvu prečut
Svog otca i pomaganju svog roda,
U dvojem ratu ogrezla u krvi —
Ta žena pita: zašto čekajući
Ne dočekala srcem vjerenika?
Taj upros mi je šestnajst liet na ustih;
Ko strielu sad ga izpuštam, u suzah
Od šestnajst lieta kaljenu. Kroz kamen
Prodrieti mora: kazuj, Lackoviću!
Stj. Lacković. Kazivati ću — ženi. — Oj
vi ruže,
Vi jablani, vi talasi, — sve živo
Na dohvatu mi! Sad zatvori u se
Sav život svoj, skameni se za časak,
Dok zborim ja, nek nijedan vas zvuk
Nê dirne rieči mojih: sažgo bi vas,
Životu sav vam zarod sbio u prah,
U otrovan. Ne letni, ptico, tud,
Ne dahni vjetre, da ne okužiš se —
Umukni, umri sve, dok ja dorečem.
A jesi l' ti gdje blizo, srce, kamen jur si,
I ostaj kamenom, ko kamen pucaj! —
Bijaše večer proljetna. S planine
Na Sutjesko jezdjaše — bezimenik,

U zahodećeg sunca žaru tonuć,
U milka ljepšem još tonući žaru.
Bi suton, pade mrak, i mjesečina
Kroz dubje zasja stovjeko, kud topot
Konjica tutnji gorom, pred junaka
Potresujući s granja biser rosni,
Pred sretnika: po dragu on si jezdi.
On ne čuje slavuljeva biljisa,
Ni zuja lahorna, ni šuma vodnog;
Sám njezin čuje glas daleki: „dodji,
Večeras dodji, — ja ću u sviet s tobom.“
Al' nut iz česte bjesne koplja rt
I glas zahuči: ti po smrt si jezdiš!
Bjež' natrag! — Upropanj poždene
napried.
Kroz konjev sopot i huk skočna maha
Nad klancem opet iz stršećih koplja
Djavolji čuje grohot: po smrt jezdiš:
Na vjeri će te izdati! Bjež natrag!
On — napried! Kao zmaj na triesu
bliedom
Na bjelcu juri on; a gromni grohot
Svom šumom ječi, ko da svaki hrast
U djavola se vrže, urlajućeg:
Po smrt si jezdiš! On kroz grohot
napried!
Kad perivoju spade sutješkomu,
Bijaše l' nebo zvjezdano još sjajno
Uz lice njegovo, od sreće sjajno?!
Na vrata uljegne. Sad nješto sjevne —
Po čelu udre ga — poteče krvi mlaz
Niz lice mu; svoj mač prot maču trgne —
Al' željezne ga dvie već kvače piesti
Te svuku s konja na tla. Tu ležeći,
Iz skupa, što obkolio ga, vidje
Nad lice si dva nadviti se lica,
Smijuća grohotom se — piljit u se: —
Gorjanski bjaše jedno, drugo — t i!!
Obnevidje. Što potla sbi se, ne zna.
Preboljev ubjo čim se dozva k sebi
U prijateljskom, u hrvatskom domu;
Kret p r v i rukû mu razdere ružu,
Od tebe znak, razdere povelju,
Što mljetačkim patricijem ga nazva, —
Da nadje zaklona bjegunac s tobom —
I konja, što je tebe nosit imo,
On — zakla. Pravi njegvom nožu cilj
Sad stoji pred njim: t v o j a g r u d!!
J e l i s a v a. Daj udri!
Daj, ubij me, i jad moj bezmjerni
Daj skončaj sa mnom! smiluj mi se,
udri! (On ju odbija od sebe.)
O mrježo paklena, o uzo moja,
Spletena nad mnom, ko nad zvierom
kakvim, —
Sad pucaš, na slobodu izpustaš me,
Da prvim zaskokom spletkara smrvim
Mog zlotvora! Ha! amo te, Gorjanski!
Ti prokletniče amo, da ti platim!
Ha, gdje si, gdje?
L a c k o v i ć. Što tražiš? T i si tu!
J e l. Ne vjeruješ se? Vaj! Al' čuj, razumi.
Ne spominješ se Jeline? Ne zvaše
Sav sviet ju mojim zrcalom, koliko
Na mene bjaše nalik? N j u ti vidje
Ne mene tad — ne vidio me bog!
L a c k o v i ć. U zrcalu te vidje tvom.
J e l i s a v a. Razb'jeno
Od njegve ruke jest: ja — ostah! tugin
Kip dosad zamrli, sad srdin — živ!
Oživi i ti, vidj, što vidim ja:
Gorjanski zalud Jelinu žudjaše
A mene Ljudevit. Da ljubim tebe, —
Zamieniv nas, ti sám joj valjda odà.
Pogodiše se za nas, prodaše me —
Iz zasjede odagnav tebe varkom,
Zavarav za čas i mene, da nju si —
Nju — Jelinu — preprosio i vjenčo!
L a c k o v. Strahovito! je l' moguće, nebesa?—
Al' čemu varka ta? Da rad tebe je
Zavojštio na Dušana, prosećeg
Za Uroša te svoga, ja razumiem;
Al' varke tê — rad m e n e — ne, ne
mogu!
J e l i s a v a. Ne probirahu putêv oni k cilju.
Gorjanski, prie siromah, steče s o n o m
Biograd, milost Ljudevita, banstvo;
A Ljudevit po meni Hum — ne mene!
Ni ne žudjaše mene, nego vieno
Te vlast nad rodbinom mi, vlast nad
Bosnom.
Iz Bosne Srbiju mogaše dobit,
Osvojit Carigrad, pak Rim, pak sviet!
Predobit sviet — to bjaše sav mu cilj;
A ženitba, a savezi, a rati,
Darivanje dobara krunskih, plemstva,
Gradjanstva, časti — dà i kćerih svojih
S tolikim' kralji vjeritba nestalna —
Tek svrha. Gospodarom nazvati se
Od Messine do Balta, k ledenomu
Od mora jonskoga, kršćanstva stupom,
Pravoslavnih vjerovjestnikom — što li
Ne htjaše on!!
L a c k o v i ć. Al' što mu smetah ja?
J e l. Junakâ potomak, sám junak, s Mljetci
U tajnom savezu, patricij njihov,
Hrvata uzdanik, što sve si mogo,
Da mene oženi, vladara Bosni
Kotromanića kćer! Zar nisi satriet
Magjara mogo, Hrvatskoj izvojštit
Slobodu? Hoćeš li, sad možeš — možeš!
S. L a c k. Iz očiju mi, obsjeno ti grozna,
Ti čarobnice, odstupaj od mene,
Ne izkušaj! Ne, ti me ne zavedeš
Po drugi put. Gorjanskomu hajd' svomu!
Od ljube njegve ja se lecam, — sgražam.
J e l. Taj rug ti slušaš, gaju, koj si slušo,
Mnogoljetni za njim moj plač i nariek!
Uzdrhći svakom travicom i listkom
I praškom svakim, talasom i cvietom
Uztrepći svakim, te pred njega stresi
Sve uzdahe, što tu prodirah za njim.
Zatutnji, stazo, koracî, kih ovud
Provrludah bezpokojna rad njega.
Ti, zemljo, provri suzami, što prolih
Na tebe jur — za nesudjenjem svojim.

Zaujajte vi uzdasi, vi suze
Provalʼte, nà srce mu uzpnite se!
Vaj! niem si, gaju, ti, — ti, zemljo,
tvrda! (pada na tla)
Otvorʼ se, propukni za grob moj, grob. —
O! čim da se svjedočim? Ništa nemam.
Van tim, što ne imam, što jesam — ništa,
Do gola duša, i ta sva strvena.
O! čuješ li ju razbijenim krilʼma
Na srce tvoje očajnicu biti,
Tražeću ulaza? Ah, vidjʼ ju, blied
Zdvojenja sjen, okò tebe lepršat —
Zamahni nesmiljenom rukom, udri
O tle tu jadnicu! — O piesti, zadnjim
Zdvojenja nategom u zemlju udri,
Nju probij ti — tu ulaz duši traži!
S. Lack. (dižući ju). Ne zdvajaj, kraljice!
Jelisava. Kad njom me zoveš,
Učinʼ me kraljicom: udobri mi se!
Povrati život mi, životu mojem
Samorodni propusti smjer i svrhu
Samotvornu. Svedj tudje ruke mehku
Mukotrpnu sgnječivale me glinu,
Sad taj sad onaj primajuću lik
Po tudjoj namjeni, po tudjoj volji.
Sad svoj po svojoj hoću: — žene lik;
Ti mužkog ju pregnuća ognjem prožgi.
S. Lack. Izduben ja sam kamen; u njem žižak
Ne gori drugoj svetinji do jednoj:
Slobodi Hrvatskoj. Okani me se.
Jel. Ne Karlu Dračkomu? Okanʼ se kralja;
Zastraniti će bezpućem on svojim,
Ne utrenikom vašim. Ti mu pusti
Kraljevat Ugarskoj, a domovinu
Daj meni tvoju, Hrvatsku daj meni!
S. Lack. Što čujem? Snivam li? O željo pusta!
Jel. Podupriet će me, ròdjaku si, Tvrdko,
Podupriet kći Jadviga, kralj Poljakom,
I Mljetčići i papa, te još mnoga
Prisusresti me prijateljska ruka —
Alʼ tvoja mi je prva: pruži mi ju!
S. Lack. Dobrotvornu li ručio bih ruku
Mom narodu? — —
Jelisava. Da moju ručiš? Bi!
Što ljubiš ti i ja ću. Bogom ti se
Sad zaklinjem, da hoću. Tvog sam roda;
Bošnjakinja sam. Kunem ti se rodom!
S. Lack. Od mogʼ — zamrzila na nikogʼ nebi?
Baš nikoga?
Jelisava. S kim ljubav gojiš ti?
Razumiem te! Pregarat navikla sam.
S. Lack. Uzljubit narod hrvatski, pregnuću
Plemenitu se podat za slobodu,
Za njekočnju mu slavu: to li mariš, —
Nà ruku! Vjera li je?
Jelisava. (rućeć se s njim). Vjera tvrda!
S. Lack. Zatajat ne smiem: Dračkoga se
bojim —
Ubojat neću se — da on pravice
Povratit stare nam nehaje ništa.
Da bude kraljem nam, a Ugrom ti
Ilʼ Marija kraljevat da prosliedi
Htijasmo mi, on — ne! on obje krune
Ilʼ ni jednu! a čemu? Strašnu ratu,
Bezkoristnu Hrvatom, on se sprema.
Odhrvat se Magjarom naš je cilj —
Drugovat s njimi nemožemo — nikad!
Pripomoć li nam mariš, zaričem se
Uputit ga nek Hrvatsku dá tebi.
U dobri bi lʼ ju dao čas?
Jelisava. Poštovat
Ko svetinju ću stečevinu tvoju.
Ti, sladka uspomeno milka našeg,
Skrivenu tuj, u očajnu grčinu
Života burnog zakopana poslje, —
Iz groba staješ! Tobom ja se kunem!
Jer s tobom ustajem i ja na život,
Na nov, plemenit, željkovan od negda:
Da junačko pregnuće njegovo ljubeć
I njega ljubim, — kad ga ne smiem sama.
Stjep. Lacković. (ljubeć joj ruke).
U sreći narodnoj i moja sviće.

2. prizor.

N. Gorjanski. (U zadku silazi niz stube)
Što biva tu? Ha! trista biesa!
Jelisava. Ti si?!
N. Gorj. Gdje kvar, tu gavran dopada. Zli glasi
O Sigmundu ti stižu — tebi samoj.
Jel. Govori s mirom: — prijatelj te sluša.
N. Gorj. A neprijatelj uša; sama hoćeš.
U cara Vjenceslava ništa ne izmoliv,
Založio je Sigmund markgrofima
Od Morave a bratincima svojim,
Prokopiju i Jodoku, — sav priedjel
Založio od Dunaja do Vaga
Za nješto groši! — da si vojsku kúpi
Na Marijinu obranu.
Jelisava. Taj ubjeg
I državu joj zalaže! To bolje!
N. Gorj. Da gorje ne može! sva zemlja buči
Na tu sramotu. Odbjegli te listom
Svi pristaše — Blaž Forgač, Ubul Kalaj
Uz Dračkoga su već; iz Bosne Vuk,
Brat Tvrdkov, savez nudi mu — tko tebi?
Da svisnem!
Jelisava. Ne boj se. Je lʼ legat gotov
Na besjedu mi? Kaži mu, nek dodje.
Nik. Gorjanski. Izkazat još ću tebi —
sve, što moram;
Da moram, jadan li sam! Ti se smiešiš?
Ti nemaš srca, ne, ti majka nisi
Jadvigi, kad joj zle ne slutiš kobi!
Pobunila se Poljska, te Litvinu
Jagielu se pridruživ, njemu traži
Jadvigu ženom, a iz zemlje goni
Ženika Vilima joj Habsburgovca.
Budimu već na domaku je Boris,
Knez litvinski, Jagielov poruk tebi.
Jadvigu će zahtievat. Kud je ona,
Ne doznah, — al iz Poljske nestalo je.
Zarobio ju morda Boris. Jao!
Ko robinju ju morda vuče k majci,
Kroz Ugarsku, kroz domovinu! — Gledaj
Uz Dunaj povorku: Litvini to su —
U okovih Jadvigu ti vodeći!!

Jel. Gle! stubokom se ruši sav tvoj poso!
Poljake smirio si? s Tvrdkom savez
Uglavio si trajni? Velikaše
Predobio mi triju kraljevina?
Podiči sad se tvôm vještinom — kletom! —
O usude, ti krvniče moj stari,
Od mila ništa ne daš mi! Sve moram
Izhrvat si iz gvozdenih ti ruku.
Na boj izazivlješ me ti, — ja idem:
Kroz ruševine, što nagomilô si
Iz kulâ, onim zlotvorom sazdanih,
Ponositu još dižem glavu! Nećeš
Oborit djela, što ću sazdat ja! —
Gorjanski, zovi mi legata. Brzaj.
Ti, Lackoviću, Dračkomu pohrli
Govorit, što si sumio. (Lacković krene odlaziti. — Gorjanskomu, koj se težko zamislio)
Još stojiš?
Žig Kajnov ne tjera te? prem na drugom
Usječen čelu, on je znamen tvoj!
Ne posluhneš? I ja legata nadjem!
(Uzlazeću već stubami sustavi ju Karlo Drački izašav iz dvorova).

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Ljudevit Gaj.

Napisao Matija Ban.

Umro Gaj! Malo me iznenadnih glasova u mome životu potreslo kao što je ovaj. Gaj umro! ugasio se tvorac jugoslavenske ideje! Dà, mi svi, koji za tu ideju radismo, koji ćemo se s njome rastati onda samo, kad i sa životom, mi u Gaju imasmo više nego učitelja, nego vodja: imasmo otca. Ja sam ga obožavao u vrieme njegove veličine; gorko sam ga žalio, kad težkimi okolnostmi pritisnut s te je visine pao; a sada, kad je umro, sad ću uz malo srdačnih rieči proliti na njegovom grobu vruću suzu zahvalnosti prema njemu, a gorčine proti onim, koji su ga hotice u zlo turili.

Ja bih rekao, da su prije Gaja samo fizički postojale neke poderine hrvatske nekadašnje države, ali hrvatskoga naroda ni duševno ni umno nije već bilo. Gaj ga je po drugi put stvorio; jer je ulio unj narodni duh, probudio u njem državnu sviest, uputio ga pravcem ujedinjenja, i položio zdrav osnov slovjenskoj njegovoj prosvjeti. Gaj je Hrvate sa Srbi ne samo jezikom spojio, no i zadružnim pojmom ojačao. Taj pojam, razprostrt najvećim oduševljenjem od ljudi, koji ga od Gaja primiše, srećno je prodro napokon u sva jugoslavenska plemena. A sve ovo kao nekim čudom učinjeno je za malo godina! učinjeno iz ništa, ništavimi sredstvi, i savladjivanjem neprestanih, grdnih prepona! Tu je samo bilo duševne moći, a koliko je trebalo! Od 1833. godine pa do poslje inštalacije bana Jelačića (u godini 1848) okretao se oko Gaja kao oko svoga glavnoga stožera sav sviestni juguslavenski sviet. To je bio sviet njegov, tvor njegova bistrog uma, i kriepkoga neumornoga duha. Slava ti vječna, prijatelju moj!

Osnivanje pečatnje i narodnih glasila, osnivanje matice ilirske, pokret bosanski u trećoj desetinji ovoga vieka, rat hrvatsko-madjarski, savez srbsko-hrvatski uglavljen banovom inštalacijom preko srbskoga patrijarha Rajačića: to su glavne točke, koje se iztiču na polju njegove radnje. Bio je velik i zamišljajem i stvorom.

Da, bio je velik, ali bio je čovjek; imao je svojih mana, a koj ih od nas nema? pao je u pogrješke, a tko ih je uviek izbjegnuo? Ja mane i pogrješke ne uzimljem u zaštitu, ali za to ne zatvaram očiju ni na velika svojstva i djela; pa kad su ova nad onimi pretežnija u kojem čovjeku, ja pred tim čovjekom, koji se nad gomilami običnih ljudi izdiže, skidam kapu. Za to ću i nad Gajevim grobom, stoprva zaklopljenim, reći ono, što će kašnje pravična povjestnica valjda naći, da je osnovano.

Da bismo Gaja bez zauzimanja kao i bez odvratnosti, hladnokrvno ocienili, valja najprije riešiti dva pitanja: 1. čemu treba pripisati njegove pogrieške? 2. je li on njimi škodio narodu, ili sebi? — Ja sam tvrdo ubiedjen, da su Gajeve pogrješke više potekle iz okolnosti, u kojih se našao, nego li iz duševne mu naklonosti.

Da i ne uzmemo u prizrenje materijalnu razkalašnost i duševnu šupljinu našega vieka, u kome najveća svojstva slabo su kadra djelovati na množinu, ako nisu okružena i spoljašnjim sjajem (što je Gaj, pučki sin u aristokratskoj za onda zemlji, dobro uvidjao); uviek je bilo to, da ljudem, koji iz ništa stvaraju, trebaju za stvaranje sredstva, i koliko god su ova veća, tim je veći i stvor njihov. A stvor Gajev daleko je nadmašio njegova sredstva; nedostatak ovih on je nadoknadjivao svojom energijom, čudnom okretnošću, pravom ženialnošću, uzhićenjem, koje je sam osjećao, i znao u drugih pobuditi. Kod njega nitko nije mogao ostati hladan, ni lien. Kad je Gaj bio uzveo veliki pokret do vrška, pače do presrta; kad mu je najviše sredstava trebalo da ga privede k cielji, kakvu je smjelo sam on bio uočio: baš u tom najodsudnijem času sredstava mu je nastalo. Tad je pokliznuo, pa još ne kao domoljub, no kao čovjek. Svi znaju tu njegovu po-

prješku, ali neznaju i tajnu vrlinu, koju je u taj isti mah pokazao, i kojom se ta pogrješka podpuno izkupljuje. Znam ju ja, te neću dopustiti, da ostane naviek zatajana.

Narod, njim oživljen i do slavodobića doveden, u času je samom svoga slavlja od njega odvučen bio.

Kroz sve ovo vrieme Gaj, satjeran na pasivnost, njoj je silom domaće nužde i podlegao. Njegov list postade na jedan put organom one politike, na koju je on bio sav narod digao. Žalostno protivoslovlje! ali za njega sama; jer sve to za narod nije moglo već imati opasnih posljedica. U tom položaju Gaj mi se vidio kao Prometej za Kavkaz vezani. Tko ga nebi više žalio nego odsudjivao? Malo ih je, koji se u vrtlogu velikih pokreta znadu bez i kakve slabosti čak i u nuždi do kraja održati! — Pošto je sam Gaj učinio za narod ono, čim bi se mogla dičiti čitava pokoljenja ljudi; on nije imao te stoične vrline, da svomu evropskomu imenu žrtvuje i porodicu svoju. Kao što je heroičnom presudnošću pošao za narod na susret svim ličnim opasnostim, tako je i očajanom presudnošću izložio poniženju ime svoje za porodicu. U prvom stadiju pokazuje nam se kao velik domoljub, u drugom kao svežrtvujuća glava porodice. I u svom svojevoljnom poniženju odkriva nam privatnih vrlina, koje su mu na čast, a tim veću, što čovjek patriotu nije u stvari javnoj škodio. Gaj je bio toliku sviest u narodu pobudio, toliku mu snagu za opiranje dao, tako ga očeličio djeli, u koja ga je potisnuo, — jednom rieči, tako bujan život u njem razpirio: da poslje, sve da je i sam htio, nije mogao svoj stvor uništiti. A toga nije htio ni iz daleka. Kad sam se s njim godine 1860. sastao posljednji put u Beču, veljaše mi: „U ovo me blato baciše oni, od kojih se nisam tomu nadao. Da sam samac, ubio bih se; ali moja biedna porodica!... i njoj sam nešto dužan. Za Hrvate se ne bojim; reakcija neće im moći nahuditi, da pače očeličit će ih.“ Tako je Gaj mislio, a nije se prevario.

Da mu prosto koristoljublje nije bilo urodjeno, vidi se otud, što je presudno odbio sve ponude stranaca, neka svrne s narodnoga pravca onda, kad se je narod za njim povadjao; što je u to isto vrieme odbio i jednu ponudu, kojom bi se savjest njegova, kao čovjeka, bila obremenila. Gdje se ticalo sudbine naroda i savjestnosti lične, tu je bio kriepak, nepopustljiv; popustio je samo ondje, gdje se ticalo to imena njegova to obstanka porodičnoga. Takova su ga dobro poznavali i oni, koji koristeći se njegovom biedom, privukoše ga k sebi. Za to mu nisu nikad toliko pomogli, da postane samostalan; znali su bo, da bi se opet u njem stari hrvatski lav probudio. Za to su ga pustili da životari, kako bi do smrti ostao u njihovoj vlasti. Znadijahu, da mogu dobiti Gajeve novine, ali ne Gaja samoga; ne onu izvanrednu aktivnost, koju bješe razvio u akciji, no samo pasivno učešće u reakciji. Odtud nikakve stvarne koristi nisu mogli imati, no tašto zadovoljstvo, što su u poniženju ove velike hrvatske i slovjenske ličnosti vidjeli i poniženje hrvatskoga naroda, čije ime s Gajevim spojeno bješe doprlo do svih krajeva prosvećenoga svieta.

Tako ja shvaćam historijski značaj Ljudevita Gaja. Kao domoljub i narodni vodj bio je velik duhom i umom. Kao čovjek i glava porodice imao je sve vrline srca. Kad su ove dvie osobe došle u njem do sukoba, druga je nadjačala, ali tek onda, kad je prvoj već bila obezbiedjena pobjeda; pošto je narod na noge digao, pohitao je, da od propasti sačuva porodicu. U tom sukobu malo je sjenke palo i to samo na njegovo ime, ali nije i na narodno djelo njegovo. I pošto mu djelo ostaje u svietu vječito, svietlo, to će mu vječito, svietlo ostati i ime. Stvor njegov pripada sav njemu, a njegova pogrješka više nego na njega pada na njegovo doba. Ova pred onim ne opaža se, izčezava. Opažat će ju samo oni, koji znaju tudje mane žigosati a velika svojstva ne znaju ocieniti; koji od čovjeka sve zahtievaju, a ništa mu ne praštaju; koji se rado na tvorce velikih diela blatom bacaju, a sami nisu vriedni ništa stvoriti. Takovih je svagda bilo i biti će na svietu; ali biva i biti će takodjer ljudi koliko sviestnih toliko poštenih, koji zahtievajući mnogo od svakoga čovjeka, postavljenoga na čelu naroda, ne zahtievaju od njega čak i bogovsku nepogrješnost; a ljudi, kao što bješe Ljudevit Gaj, biti će uviek malo.

On je već izpio svoju gorku čašu; a i čaša posljednjih drugova njegovih, koji se uz njega boriše za jugoslavensku ideju te se mogu ponositi, da pripadaju umnoj i junačkoj epohi prvoga preporodjaja narodnoga, — sve više opada, i već je na dnu. Svi će se skoro tamo sastati, gdje bog u svojoj vječnoj pravičnosti duhovom sudi, ali takodjer i čovječanstvo nad imeni pravičnu presudu izriče.

Kako je kazalište postalo?

po Sommerbrodtu pripravio za „Vienac“ prof. M. Divković.

(Konac.)

Glumci.

Aischyl, koji je pozorište uredio, porabu makina i slikane dekoracije uveo, pobrinu se i za dostojnu opremu glumaca. Budući bogovi, božice i heroji (to su lica stare tragedije, ljude duševnimi svojstvi nadkriljuju, valjalo je i oko toga nastojati, da im i vanjština bude prama tomu: da budu ugodniji, dostojanstveniji i veličanstveniji. To se je

postigavalo prvo odielom, kroja svećeničkoga s duljimi ili kraćimi skuti, zlatom urešenim, izvezenim, raznobojnim. Nad tim odielom nosili su kadkada drugu haljinu, s rukavi ili bez njih tako, da se kostim žena od kostima mužkaraca nije bitno razlikovao, pa za to i nije bilo mučno grčkomu glumcu presvući se u žensko odielo, kad je morao žensku zadaću igrati, što se je u svakoj tragediji dogadjalo; jer glumica nije bilo na grčkom kazalištu.

Glumci su, kao što već rekosmo, predstavljali bogove i heroje; za to je trebalo, da im tielo bude prama tomu, naime gorostasno. U tu svrhu nosili sn glumci u tragediji kothurn — vrst čizama do koljena s debelimi podplati —; visina kothurna ravnala se po osobi, koju je glumac predstavljao: čim je uzvišeniji koj bog, tim je viši kothurn. Najviša vrst kothurna bijaše, gdje je podplat jednu stopu debeo bio. Isto tako povećavali su glavu jednom vrsti vlasulje i to prama osobi. Ta je vlasulja bila spojena s krinkom, koja je opet tako bila ustrojena, da je obsizala cieli prednji dio glave i jednu čest zadnjega diela glave.

Prama ovako povećanoj nozi i glavi bijaše i truplo povećano tim, da su prsi i trbuh izpunili umjetnim načinom: prosternidion-om (predprsjem), i progastridion-om (predtrbušjem). — Na ruku imali su rukavice sa produljenimi prsti. Ovako postade glumac neobičan, čudnovat pojav. Nu uzme li se u obzir prostor grčkoga kazališta, bit će svakomu jasno, da je to neobhodno potrebito bilo; jer bi inače glumac izčeznuti morao.

Glumstvo se osniva na naravnoj sposobnosti, koju su Grci nastojavali usavršiti te su za to tražili od glumca temeljito znanstveno i tehničko naobraženje.

Glumac je tumač dramatičnoga pjesnika; on smije samo onaj život predstaviti, kojim je pjesnik svoje stvorove nadahnuo. Za to se hoće od glumca, da prouči narav i osebujnost osobe koju predstavlja kao svoju, da ju oponaša riečju, pogledom, licem, glasom, držanjem i kretanjem, to jest potrebno je, da pjesnika razumije. Da pako tko pjesnika razumjeti može, za to se hoće obsežna znanja i naobraženja; i čim je koj pjesnik umniji, tim više valja mozgati glumcu, da ga razumije. Grčki su pjesnici ovaj zahtjev tako uvažavali, da su sami glavne zadaće preuzimali — tako Aischyl — a za ostale zadaće samo takove glumce uzimali, za koje su bili osvjedočeni, da razumievaju što imadu predstavljati i da će valjano predstavljati.

S ovimi izabranimi glumci učili su oni zadaće, te budući im nije mnogo glumaca trebalo, najviše dva kao pomoćnika, to si možemo misliti, kako su predstave, savršene morale biti.

Koliko se je država za glumstvo starala, vidi se odatle, što nije nitko mogao glumcem biti, dok se nepodloži državnomu izpitu; isto se je tako odlučivalo, tko da bude prvi tko li drugi glumac. Tko je izpit položio, mogao je u svakom komadu predstavljati, ali samo za one zadaće, za koje je approbovan.

Kod toga se je i na to gledalo, da bude deuteragonist — drugi glumac — i tritagonist — treći glumac — u svakom obziru pod protagonistom — prvim glumcem. — Pjesnikom, koji si nisu sami glumce birali, dodieljeni su srećkom.

Grčki glumci nisu imali souffleura; za to su morali valjano upamtiti svoju zadaću. Kraj toga valja znati, — što je vrlo važno, da se glumac usavrši, — da nije mal ne nikada komičan glumac predstavljao u tragediji, a tragičan nikad u komediji.

Osobita se je pozornost i briga obraćala na usavršivanje glasa i na okretnost tiela. Glas je izraz duše: drugčije govori mržnja, srčba, ljubav, sjeta, drugčije veselje, žalost i bol. Glas se razlikuje i dobom i spolom. Glumac, koji ima sve zadaće predstavljati, mora podpuno svoj glas u vlasti imati: glas mu mora biti obsežan, jedar, gibak i mekan. Ovo valja osobito za grčke glumce, koji nisu samo recitovali, već su morali i pjevati a kraj toga i mužke i ženske zadaće igrati. Koliko je truda moralo stojati glumca, dok je dostigao onaj stepen savršenstva, da izrazi najnježnija čuvstva i najsilnije strasti? Stari pisci pripoviedaju, da je bilo takovih glumaca, koji su svojom igrom kao žene i kao mužkarci cielo slušateljstvo tako zanieli, da je kao pomamno bilo.

Znamenito je znati, kakovim su naporom došli do tolikoga savršenstva. Živjeli su po najstrožoj dijeti i vrlo jednostavno; tko je od glumaca jako jeo ili pio, mogo je siguran biti, da će ga komedija izsmijati, a kraj toga pripisivao se je svaki neuspjeh igre prežderljivosti i neumjerenosti. Svaka doba dana bila je već unapred opredieljena budi za šetnju, budi za pjevanje ili drugo kakovo vježbanje. U pjevanju i recitiranju nisu se nikad poslje jela vježbali, već rano u jutro u krevetu ležeć ili sjedeć.

Da se je osobito gledalo na čist i valjan izgovor, o tom nebi trebalo ni rieči spomenuti, da se dandanas toliko ne grieši po naših kazalištih. Grci su bili tako fina sluha, da su se jednom glumcu Hegelohu grohotom smijali, a zašto? zato što je u brzini jednu rieč bez haka (jedne vrsti h-a) izgovorio te je usljed toga mali nesmisao nastao. Nu ni to nije dosta bilo, nego su ga pjesnici komedijâ u svojih komadih na ruglo stavljali. Dogodi li se kad, da je glumac kratku slovku dugo ili dugu kratko izgovorio ili možda nepodpune vrste govorio, onda je morao na sve biti pripravan: da ga izfućkaju, pače sa

kazališta za uviek protjeraju. Ako je predstavljač kojega božanstva takova šta učinio, onda se je mogao i batinam nadati. Na to su imali paziti rhabdophori (štaponoše), kao i na moral u kazalištu.

Kao što su glumci nastojali, da si glas usavrše, isto tako su se brinuli i za to, da svladaju svoje tielo, da mogu po volji njim upravljati, a to su postigavali u palaestri — jačilištu — i plesanjem. Nije bilo glumca, koj bi se usudio bio stupit na pozorište, a toga da nije proučio.

A da mu je bila potrebna jakost tiela i okretnost, uvidit ćemo najbolje, ako se sjetimo, kako je glumac odjeven bio. Kako ga je morao kothurnus smetati u hodu! vlasulja na glavi, izpunjeno truplo i ruke!

Uzmemo li jošte, da je sva igra grčkoga glumca morala biti u držanju, hodu, kretanju glave i ruku, jer im od krinke nije bilo moguće izraz lica pokazati, onda ćemo lasno pojmiti, čemu toliko vježbanje tiela.

Pita se sada, za što su grčki glumci nosili krinku? Iz vrlo važnih i jasnih razloga: 1) kazalište bilo je tako prostrano, da se phyziognomija glumčeva iz daljine niti vidjeti nebi mogla. 2) Krinka je imala akustičnu spravu na oblik lievka, da se glas bolje čuje. 3) Na biću same stare tragedije osnovana je krinka; jer stvorovi staroga pjesnika, uzeti iz mythologije, imadu tako oštro izražen tip, da netrebaju da ga glumac nadopuni, pače niti krinke ne treba mienjati. Moderni pjesnici pako nekarakterišu tako savršeno, nego naznačuju sa njekoliko crta samo sliku a glumcu propušćaju, da sliku podpuno izvede.

Osim naravnih sposobnosti i tehničkoga naobraženja treba glumcu ne manje ono čuvstvo, koje ga napućuje, kako daleko smije poći u predstavi a da bude u granicah ljepote; koji toga nema, taj više put posrne. Aischyl, bivši sam glumac, preporučuje glumcem, da se drže mjere u predstavljanju, te nazivlje one majmuni, koji pretjeravaju te se tim od ljepote udaljuju. Ovako naobražen glumac može se nazvati tumačem pjesnika, koji posreduje medju njim i obćinstvom, koji vjerno stvorove pjesničke predočuje te tako srce i um oplemenjuje.

Prama tim zahtjevom bijaše i poštovanje veliko, što su ga glumci uživali, te ih jošte više poticalo, da se usavrše u svojoj umjetnosti.

Prama umjetnosti bila je i plaća; tako se znade, da je glumac Polos za dva dana primio jedan talent — 2150 for. a. v.

Kakav je njihov položaj bio u javnom životu možemo najbolje odatle vidjeti, da su dva glumca, Neoptolem i Aristodem, kao poslanici dogovore vodili medju Atinom i Philippom, macedonskim kraljem.

Isto je tako Aleksander veliki u velikom prijateljstvu živio sa glumcem Thessalom, a Archias posta generalom pod Antipatrom, čemu uzalud danas primjera tražimo. Grčki glumci bili su slobodni gradjani; nitko ih nije prezirao, kao što je to u Rimu bivalo. Slava pjesnikova bila je i njihova, imena njihova sačuvali su spomenici i napisi; knezovi i narodi odlikovali su ih poslanstvom i vojvodstvom.

Propast starogrčkoga kazališta.

Malo iza divnih umotvora Aischylovih, Sophoklevih i Euripidovih razširi se kazalište po svem grčkom svietu: nije bilo znamenitijega grada bez kazališta; a za Aleksandra velikoga raprostre se kazalište svuda, gdje se je grčki govorilo.

Godine 330. pr. I. dogotoviše Atinjani svoje kazalište, o kojem kaže jedan pisac, da je najljepše na cielom svietu. Isti Macedonci, koje su Grci za barbare držali, imali su već rano kazalište, jer se je već za Archelaja, predšastnika Philippova, na njegovu dvoru u Pelli glumila drama Euripidova. I Syrija imala je dva kazališta u Antiochiji, što ih je Seleuk Nikator sagradio. Nu naskoro nadkrili sve Egipat za Ptolomejaca; on je sedam domaćih pjesnika imao, ali kraj toga su se igrali i umotvori grčkih prvaka. Da se pako umotvori Aischylovi, Sophoklevi i Euripidovi nepokvareno sačuvaju, pobrinu se Atinjanin Lykrug, naloživ, da se originalni eksemplar njihovih tragedija kao državni čuva, a svaki glumac bio je dužan u prisutnosti državnoga pisara svoj eksemplar izpraviti, čim se je predusrelo velikoj mani glumaca te nisu smjeli ekstemporirati i svoje misli sa pjesnikovimi miešati; a to je tim potrebitije bilo, što su glumci od sada za sebe stalež sačinjavali, od kad su prestali pjesnici sami glumiti.

Na ovaj je način silni duh tih pjesnika jošte mnogo stolieća iste barbare naobražavao i oplemenjivao te se cielim svietom širio, odkada Rimljani postaše gospodari svieta; nu smrt političke samostalnosti uništi i tvornu silu Grka.

Umjetnosti, koje su s tragedijom u uzkom savezu bile, kao što je pjesničtvo, muzika u užem smislu i ples, odruže se poslje od nje te se usavršivahu svaka za se tako, da su se već za Aleksandra velikoga pisale tragedije za čitanje a ne za pozorište.

Instrumentalna muzika, osobito frula, koja je prije samo pjevanje pratila, odruži se od plesa i pjevanja te se je nastojalo, da se postigne vještačtvo na njoj. Pače i pjevanje se odruži od plesa, što prije nije nikad bivalo, a stare tragedije nisu više puta ciele predstavljali, nego samo pojedine prizore ili pojedine pjesme, te tako imamo sada:

1) dramatično pjesničtvo bez pjevanja i plesa;

2) dramatičnu instrumentalnu muziku, uz koju nije chor pjevao;

3) dramatičan ples (pantomimiku) — kao tri samostalne struke, o kojih ćemo nešto u kratko reći.

O dramatičnoj muzici kao struci (auletika) težko si je jasan pojam stvoriti, jer su viesti, koje su do nas doprle, vrlo riedke. Prije svega valja aulodiku (pjevanje uz frulu) i chore frulača odieliti od auletike (frulanja), u kojoj je jedan sam svirao, bez pjevanja i bez pripomoći drugih instrumenata.

Za Aleksandra velikoga živio je neki glasoviti frulač, Timotheus zvan, za koga se kaže, da je izvrstno svirao „biesna Ajanta“; što nas dovodi na misao, da je to bila jedna vrst muzikalnoga slikanja, kao što se i danas oponašaju naravni pojavi grom, bliesak, kiša itd.

Da je to nešto slična biti moralo, zaključujemo iz jedne viesti, koja govori o muzikalnom slikanju: tu se kori jedan frulač, koji je tielom oponašao bacanje diska (ploče okrugle), te se kaže, da je to smio jedino harmonijom i rythmom oponašati. Glede frule valja jošte opaziti, da frula nije grčki instrumenat; jer još u Homeru služe se njom barbari te se tek onda udomačila u Grčkoj, kad i Dionyzova svetkovina. Grčki je instrumenat kythara ili lyra, a zaštitnik njezin Apollo.

Bolje smo obavieščeni o dramatičnom plesu, pantomimici, koji se razvio u vrieme rimskih careva, te koji je vladao pozorištem do razsula zapadno rimskoga carstva a od velikoga zamašaja bio za javni moral.

Počélo je tomu plesu u grčkoj drami te smo već prije rekli, da je tragedija imala svoj ples, emmeleia zvan, značaja umjerena, blaga i svečana, komedija svoj, kordax zvan, značaja razpuštena, i napokon satyrdrama svoj, sikinnis zvan, značaja ubava, razkalašena.

Iz tih triju vrsti dramatičnoga plesa rodi se pantomimika, koja se za to pantomimika prozva, što se tom umjetnosti sve oponašalo te je on tako tragediju, komediju i satyrdramu obuhvaćao, to jest: bilo je tragičnih, komičnih i satyrdramatičnih pantomima, što i viest potvrdjuje, da se je neki Pylades odlikovao u tragičnih pantomima a Bathyllus u komičnih i satyrdramatičnih.

Ovu vrst dramatičnoga plesa izumiše dakle Grci za vrieme careva, i to Pylades i Bathyllus, a drugi ju usavršiše. Kašnje ju prozvaše italskim plesom, jer su ju rimski carevi njegovali i podupirali.

Kod pantomimike nije bilo glavno poezija niti muzika već oponašanje kretanjem, to jest ples; za to su i te vrsti umjetnike zvali plesači (orchestai).

Temelj pantomimom bio je sujet iz kakove grčke drame ili što iz ondašnje dobe, mi bismo rekli libret. Tekst libreta pjevao je chor a pantomim je k tomu slike pravio i to vrlo jasne i razgovjetne. U pantomimici igrao je samo jedan mimus, i to jednu te istu osobu, a i razne osobe, te tako svu dramu odigrao redom; u čem se pantomimika bitno razlikuje od našega balleta.

I krinku je nosio pantomim, koja se je od glumčeve krinke razlikovala tim, što nije tako užasna bila, jer je bolje pristojala licu, a osim toga je imao zatvorena usta, budući pantomim nije govorio. Pantomima ima i svoj chor, koga bučna muzika prati.

Predmet ili sujet libreta uzimali su obično iz mythologije, al i historične čine su upotrebljavali, u čem su bili na toliko ograničeni, da nisu smjeli iz carske dobe sujete uzimati, nego samo do Kleopatrine smrti.

Narod rimski nasladjivao je svoje oči gladiatorskimi igrami i pantomimami, odkad je nestalo drame grčke i rimske s kazališta; nestalo je pako drame, jer je tyranom rimskim zazorna bila, što ona oplemenjuje srca, a toga rimski vladari nehtjedoše, pak prirediše hranu za oči i putenost. Za razumljenje pantomime valjalo je dobro poznavati sujet mythologije ili povjesti. Pantomim je mogao mnogo laglje svoju zadaću izvršiti, jer ga nije smetala ona zaprieka, koja glumca, naime: kothurn, vlasulja, velike rukavice itd.

Snagu i gibivost tiela moradjaše pantomim isto tako kao i glumac u palaestri tražiti, bez čega o plesu ni govora nije moglo biti. Do kolike savršenosti su pantomimi u tom došli, vidi se najbolje odatle, što su i stranci, nepoznavajući jezika, ipak razumjeli o čem se radi.

Osobita vrst umjetnosti, kojom se je služio pantomim, bila je cheironomija ili zakon, kako se valja rukom služiti u igri.

Kolika je moć u kretanju ruku biti morala, vidimo najbolje odatle, što je neki cynik Demetrius, bivši za Nerona u mimusu, uzkliknuo: „Čujem što radiš; čini mi se, da rukama govoriš.“ A neki strani vladar zamoli Nerona, da mu prepusti jednoga pantomima, a kad ga ovaj upita, šta će s njim, reče: da bi ga upotrebljavao za tumača kod narodâ, kojih jezik nerazumije, a on će im lasno protumačiti njegove želje rukama i kretanjem.

Na koliku su glasu bili pantomimi i kako vješti, uvidit ćemo iz sliedećega: neki stranac vidje pet krinka, koje si je pantomim pripravio za pet čina, a kad opazi samo jednoga plesača, upita, tko će ostale zadaće igrati? na što mu odgovore: ovaj isti će cieli komad sam igrati; na to će stranac: „oprosti, nisam znao, da imaš pet duša u svom tielu.“

Pantomim kao umjetnik nije smio prećeravati u igri, al je to ipak kadkad činio, kako sliedeći slučaj svjedoči:

Neki glasovit pantomim plesao je biesnoga Ajanta, pak je tako jako počeo biesniti, da je

jednomu frulaču, koji je frulom chor pratio, iztrgnuo iz ruku frulu, te ga po glavi ošinuo njom, držeći ga u svojoj bjesnoći za Odyseja. Narod mu poče na to pleskati, diveći se njegovoj igri, a naobraženi, uvidiv njegovu pogrešku, neusudiše se prigovoriti te su držali, da se je u žestini zaboravio. Nu pantomim neosta kod frulača, već sadje sa pozorišta medju obćinstvo te sjedne medju dva senatora, kojih popade smrtan strah, misleći, da će ih razderati, kao što Ajant stado ovaca; jer su držali, da je u igri zbilja pobiesnio. Poslje igre pokaja se pantomim za svoju pogrešku te se težko razboli. Pošto je pako ozdravio, zamole ga, da još jednom igra biesna Ajanta, na što on nehtjede pristati već im preporuči drugoga umjetnika veleć: da je dosta jedan put biesan biti.

I u Antiochiji njegovahu pantomimiku, pače i vrlo kritični bijahu. Jednom stupi na pozorište plesač mala stasa a imao je igrati Hektora, kad na jedan put cielo obćinstvo, kao iz jednoga grla, uzklikne: „Ta ti si Astyanaks (tako se je zvao sin Hektorov) a gdje je Hektor?“

U jednom komadu opet, koj se zvao „obsada Thebe“, stupi neki dugonja na pozorište te prisloni ljestve o zid, da u grad unidje; na to će cielo kazalište: prekorači zid, čemu ti ljestve? Kad je koj dembelin na pozorište stupio, vikali bi mu: štedi naše pozorište; a mršava bi pozdravili: bože te okriepi.

Pantomimi su tako silno djelovali na obćinstvo, da se je sve zaljubilo u nje. Na skoro se stvoriše partaje za ili proti pantomimu a kadkada bilo je i krvavih glava u kazalištu. U staro rimsko vrieme nije nijedan ugledniji plesao, što i poslovica posvjedočava, koja kaže: nitko nepleše triezan; sada pako plesali su i carevi na kazalištu, a pantomimi imali su kadkada velik upliv na dvoru. Tako znamo, da je neki Paris za cara Domitiana odlučivao na dvoru velike stvari.

Malo po malo izopači se i ta umjetnost; na mjesto krasote stupi prostota i putenost osobito, odkad stupiše žene na pozorište. Za to su i crkveni otci prozvali ovu umjetnost vražjom a pozorište konsistorijom bludnosti. Ovaj za onu dobu pravedan ukor crkvenih otaca prodje i u kašnja stoljeća te je kazalište i glumci zazorno bilo crkvi tako, da je glumce smatrala parijom, akoprem se kazalište i glumstvo znatno popravilo bilo.

LISTAK.

Hrvatskoj školskoj, kateketičkoj i pučkoj književnosti otela je ovih dana prerana smrt vrla radina, **Šimuna Balenovića**, urednika katoličkomu listu i bibliotekara prvostolne knjižnice. Šimun Balenović već je kano klerik mnogo radio u „sboru duhovne mladeži“; u isto vrieme i prvih godina kano svećenik bavio se i pjesničtvom. Ima od njega više prigodnih pjesmica i radostnih i žalostnih i pobožnih. Glavni njegov književni rád bijaše oko „katoličkoga lista“: svaki broj svjedoči o njegovu trudu i vještini. Uza to je najviše radio na pobožnoj i kateketičkoj literaturi. Budući naime kateketa gradskih zagrebačkih učiona sastavio je „Uspomenu na prvu pričest“; „sv. Alojzija“ 1863.; „Molitvenicu i pjesmaricu“ za mladež u višjih zavodih 1864.; liturgiku ili obredoslovicu god. 1862., koju je ove godine popunio, i za drugo izdanje priredio. U školskih i kateketičnih stvarih je u obće mnogo radio, pozvan od višjih vlasti: tako kod sastavljanja katekizma za pučke i glavne škole, i u raznih odborih. Najveće pako njegovo djelo jest „Hrvatska povjestnica“, koju je kano odbornik družtva sv. Jeronima napisao za isto družtvo god. 1870.

Književnost. Kako je u novije doba pozornost svraćena na domaći obrt, osobito kod slovinskih naroda, koji se u toj struci odlikuju, vriedno je napomenuti djelo, koje je počelo u Petrogradu izlaziti, na ime: „Русскій народный орнаментъ, отдѣлъ первый: шитье, тканье, кружева. Изданіе общества поощренія художниковъ, съ объяснительнымъ текстомъ В. Стасова.“ Ovo djelo jest podobno onomu, koje počeše izdavati naš Fr. Lay i Frid. Fischbach o jugoslavenskih nakitih. Prispodoba jugoslovinskih nakita s ruskimi bila bi veoma poučna i zanimiva.

— Na Vezuvu bio ne davno Hrvat, g. Mijo Kipšatić. Učeći se prirodnim znanostim na sveučilištu bečkom, zapala ga sreća te se je mogao i on pridružiti profesora Suessa znanstvenomu putovanju, komu bijaše konačnim ciljem — Vezuv. Kako nam prijatelj piše, krenulo se družtvo 22. ožujka iz Beča, udarilo na Mljetke, Fiorencu, Rim, Napulj, vidjelo Pompeji, penjalo se u najvećoj opasnosti na rigajući Vezuv, prošlo čitavim nizom ugašenih vulkana, posjetilo otoke Capri, Procidu, Ischiu. Malo dana iza njihova odlazka iz Napulja, provalio se Vezuv tako strašno, da je potrpao više prijatnih miesta; za to je sad opet sav učeni sviet upro radoznale oči u to ognjometno strašilo, te se posvud mnogo o njem razpravlja i piše. Drago nam je, da će i naši čitatelji od Hrvata putnika kao očevidca što zanimljiva saznati moći.

— Fotografije Ljudevita Gaja priredila je knjižara g. Svetozara Galca, i to jedan snimak iz mladjahne dobe pokojnikove od g. 1843, a drugi iz kasnije od god. 1865.

Podporom **Matice ilirske**. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković**. Tisak **Dioničke tiskare**.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 22. U Zagrebu dne 1. lipnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

PJESMA O KOŠULJI.

Po englezkom Hooda. Pohrvatio A. Šenoa.

Oka mutna crvèna
— A prst joj umoran, suh —
U traljah sjedila žena,
Šiva za gorki kruh!
Bodi! Bodi! Bodi!
Pa okom divljim pozrieva,
I uboga gladna turobno
O košulji pjesmu pjeva.

Radi! Radi! Radi!
Na prvi već pjetlova zov,
I Radi! Radi! Radi!
Dok zviezde virnu kroz krov.
Ah radje da sam robinjom
Kod pogana nevjernika,
Gdje neimaš duše spasiti,
Neg patit kod krštenika!

Radi! Radi! Radi!
Dok se mozak naoko toči!
Radi! Radi! Radi!
Da ti skoče iz vedja oči!
Latica *, rub i šav,
Latica, rub po vas dan,
A san me shrva kod dugmeta
Pa šivam dugme kroz san.

Oj ljudi, kojim dade bog
Il žene, il sestre il maje,
Neprodajete vi rubine,
Na pazar se život daje!
Radi! Radi! Radi!
Ubožtva prokletstvo gluho!
Za dvojakom niti košulju
I mrtvačko šivam ruho.

Što za smrt buncam luda još,
Za košturnika, — ha!
Nebojim se toga strašila,
Ta ja sam mu nalika sva;
Smrtolika jer postim ah,
Jer sanka nepoznaje žena!
Oj bože! skup li je sada kruh,
A meso i krv koli cjena!

Radi! Radi! Radi!
A plaća? Tuj slame hrpa,
I kora kruha i vode vrč,
Razvaljen krov taj i — krpa;
Salomljen stolac, drevan stol,
I ništa više vrh svieta;
Taj goli zid — još sretna sam
Kad sjena mi zidom prolieta.

Radi! Radi! Radi!
Do gluhe noći od zore!
I Radi! Radi! Radi!
Ko skovan zlotvor — i gore!
Latica, šav i rub,
Latica, rub i šav,
Od muke se koči ruka
I mozak trne mi sav!

Radi! Radi! Radi!
Kad zimska magluština pane
I Radi! Radi! Radi!
Kad zlatno proljeće svane,
Kad prevrćuć lasta vesela
Na prozor mi krilima kuca,
I klikće i pjeva u sav glas,
Da srce mi drhće i puca.

* Latica, njem. Zwickel.

lice curi: sve kano parni kotao sopti i rubcem si znoj iztire.

Prolazeći mimo svoga stana, zamoli, da se može časkom uvratiti i prozore otvoriti, kako bi mu se soba malo prohladila.

Da je tko u taj mah motrio kandidata, vidio bi, da je opet nješto zasnovao.

Gosti se uz put jedan za drugim razidu, a Timotija ode s nami te večer do blizu pol noći skupa probavimo.

Jedva mi legli, al njega eto natrag. Uzme šakom silno lupati po prozoru, i kad mu se moj rodjak — činovnik u onoj obćini — javi:

— Tko je božji?

— Ja sam, odgovori; pandure mi dajte!

— Čemu pandure? Što je?

— Da idem tražit onoga derana. Pandure ovamo! ne da njega drže, već da mene čuvaju; jer ću ga razdrieti kano žabu.

Moj rodjak izide, otvori mu te ga u sobu uvede. Sve ga pjene spopale. Kaza nam s više kletva nego drugih riečij, kako mu je sva soba razmetana, ptice poskidane i sve prevrnuto... — On je, i nitko drugi! Pandure mi dajte, jer ću drugčije zlo počiniti!

Moj rodjak izvadi iz ormara rakiju.

— Da prije malo grcnemo; i onako je već pred zoru.

— Krvi sam žedan a ne rakije! i — prvu čašicu gutne. Mi s njim.

— Hajde još jednu!

Pa tako treću i četvrtu.

Za svakom čašicom uzmicaše krv pred rakijom.

Dobro je!

— Joj, joj! Kano što obješenjaku vješala, tako je meni sudjeno poginuti od kapi.

— Nebojte se, reče moj rodjak, smiešeć se; od nječega se mora umrieti, ali tomu ima još vremena... Vi ćete kod nas spavati.

Pogleda ga: — Pravo imate.

Legosmo ga. Legosmo i mi.

Sutradan najbolji čovjek.

A što ću vam ga više izpredati? Poznate ga. Naš je! Kako rekoh, dostojan je mjesta u mojoj galeriji komičnih značajeva.

Što je javkao to je i dojavkao. Jedno jutro nadjoše ga mrtva, pružena nice po podu sobnom. Liepo su ga sahranili. Djeca mu mladenački vienac na lies splela i naranču u sprovodu nosila, a rodjak moj dao daću, na kojoj nije falio ni brico, ni zvonar, ni učitelj, ni gostionik onoga prvoga sastanka te piše obilno za izpokoj duše cesarskoga stražmeštra Timotije Patkova.

KARLO DRAČKI,

tragedija u 5 čina. Spjevao F. M.

3. prizor. (II. čina.)

K a r l o D r a č k i. Ponovit upros Lackovićev smiem li?
Je l', uzveličat krunitbu ćeš moju,
I Marija? Al' gdje je, gdje?

J e l i s a v a. Što pitaš,
Posluhnut ću, al' čuj i prošnju moju.
Izustit će ju za mene — tvoj Stjepan.
(Gorjanskomu)
K legatu hajd, k legatu! (Gorjanski krene odlaziti)

K a r l o D r a č k i. Njemu poslje
Na posluhu sam; podugo već druzi
Očekuju ga, krunitbenu za me
Snujući povelju: nek ide k njima.
Što hoće, poslje će mi kazat, poslje.

J e l. Za Hrvatsku ti on govorit kani.

K. D r a č k i. Još ima kad! Otidi Lackoviću,
Govori poslje. Nečuješ li? — poslje!!
(Lacković i Gorjanski odlaze).
Gdje Marija?

J e l i s a v a. Na svih nas rieči gluh,
Na posluhu da svi smo tebi, tražiš?!

K. D r a č k i. Kad sva mi duša njoj govorit gori,
I slušat nju, da druge slušam? gdje je?
K njoj, k njoj me vodi, — da ju smirim, tužnu
Sa Sigmundova bezdjela. On, štitnik
Toj nazvan državi, gle, već ju trži!
Od njega zaštita joj treba: ja sam.

J e l i s a v a (kažući na lievo). U zvjezdari, što Ljudevit si sazda,
Alfàrabi ju veljem umlju puti;
Za sviet sad ne zna ona, ne vidi ga —
Što Sigmund čini, ne sluti.

K a r l o D r a č k i. Dvie zviezde
U jedan plam sastavljat svoj za uviek
Sad vidi ona: Mariju i Karla.
Zaplanulom to ćutim dušom, ćutim,
Da sluti, da očika mene. (hoće da podje na lievo).

J e l i s a v a. Kud ćeš?
Lik žene tvoje brani ti pokročit!

K. D r a č k i. Sjen pokojnice? Noćas ja ga vidjeh.
Jest mrtva je: prikazala se meni.
I usud kaže moj: jest mrtva posve, —
I mora da je, kad je mrtva meni.

J e l. Priek trupa njena k Mariji da stupaš?
Da genij smrti Ljelju luč zapali!
Strahovit, užasan si!

K. Dracki. Slobodan, sam!
Slobodu ću i Mariji povratit.
Što Ljudevit i nju i druge kćeri
Sad tom' sad onomu nudjaše kralju,
Zaručiv s jednim, pak vjenčaše s drugim:
Trgovina je lakomog vladarstva.
I ti ćeš ju dopustit — s ženom žena?
Ponizit li i sebe daš u kćerih,
I ženstvo sve? Osovi se iz robstva!
O! zar ta krpa grimiznog vam plašta,
Taj obruč zlata na vas samo vriedi,
Vi sobom ništa? Zar ste vi bez srca,
Bez duha? zar bez ljubavi, bez mržnje?
Ukloń' se s puta, nauko ti stara,
Ti mužka nepravdo, ti himbo, spletko
Sebarstva vladarskoga, ti ljepote,
Milinja i dragoće uzo kleta —
Zastrepi, na slobodu vraćaj roblje!
U gvozdena ti zagonim se vrata;
Prolomit ću ih, šakom, glavom, mačem.
Iz tvoje bezdane me njena srca
Čeznući za mnom hlapat kliče, kliče!
(Bahne na lievo).

4. prizor.

Jelisava. Silovite mu duše zanos plamni
Uzpregnut mogu li? tu silu silom
Golemijom nadvisit? — Što sboraše.
Duboko ćutim ja. Ah, obrane si
Ne mogu samoj nać, pa gdje ću kćeri?
Žarkovita, neukroćena čežnjo
Za čuvstva udjelkom, srdaca skladom.
Mudrinje svake izmičeš se stezi.
Ah, kako klonulom, drhćućom rukom, —
Što sama bi u zagrljaj se svila, —
Ulovit tries, pridušit tutanj groma.
Valovâ burno bibanje poravnat?
A jače ti si još, ljubeće srce!
Pred tobom glavu sagibam i — mučim.
Umuknite sad usta moja, gorka
Od čemerne života moga piće,
Utihnite — sad Marija će sborit.
Što zlorada, na ljude kivna kriješ
U sebi, ljudski usude, udobri,
Ublaži sad, te golubinjim' krili
Zakriljuj ovo mjesto, — da je sretno!
O štiti diete mi, daj štiti, štiti! (odlazi u dvore).

5. prizor.

(Marija i Karlo Dracki dolaze s lieva. Marija pohiti k ružinu busu.)

Marija. Na tom je busu najljepša; nju majka
Uzgojila.
Karlo Dracki. A ubrat ćeš ju meni?
Ko znak, da tvoj sam vitez, tu ju zadjet?
O sladka ružice! — na glavi kruna,
Kad urese me njom, toliko neće
Veselit me, ko ti — na grudih mojih.
Ti njena priliko!
Marija. Ah, prilikovat
Rumena ružica na mene neće:
U bieloj, vjenčanoj ću doći sviti
Na tvoju krunitbu —
Karlo Dracki. Ne svatbu njegvu!
Ne spominji ga već, ne gubi rieči.
(Marija mu ružom zakiti grudi.)
Oj ružice, procvatjela pod ovim
Maglovitim i sumornim ti nebom
Toliko krasna, — kako ćeš zarudjet,
Na jug kad te prenesem, k mom' Napulju —
Pod onog neba divotnom modrinom,
Pod onih zviezda svjetlilom, i sunca
Čarobitijem sjajem, onim pienjem
Slavuljâ zatravnim, i onim ćuhom
Vjetrica toplih s azurne pučine
I s otokâ, iz mora se bielećih! —
Oj, to je bieli sviet, to kraj je tvoj.
Da ti još u njem bivaš, raj bi bio!
Marija. Ah, iz Vezuva sukljajući plamen
Ko mač se vitla andjelov pred rajem
I prieti smrću.
K. Dracki. Tim pregnuće búdi
U čovjeku žarkovito i smjelo,
I uči ga strahotu svaku svladat.
Dà, koljevka je ondje pregaocem
U ljubavi, u pjesmi, u mudrinji.
Petrarca, Dante, onamo te vabe
Dragoće i krjepčine pjesmom velom;
Života pitoma presladke lasti
K užitku krasne naravi te zovu;
Iz ruševina, izpod zemlje — kipi
Bogovâ mramorni uzkrisuju se,
Uzoritom te nudjaju ljepotom.
Još čovjeku uzkrsnut je iz mračnih
Iz rakâ stoljetnih, umaći kuzi
Maremnâ tiberskih, k slobodi, k svjetlu!
I taj će boj zapodjeti se ondje,
A prvomu je meni mač potegnut:
Zapovieda mi usud moj, — tvoj usud.
Naslutila mi još dječaku majka:
Da junački ću njegda mač povući,
Kad nadamnom zatrepti zviezda moja,
S visine k meni spuštati se makne,
U djevojački oblik se zamieniv
Na grud mi pane, ljubiti me plane.
Navršila se kob, taj čas je došo.
(Spuštajuć se na koljena pred nju)
Oj zviezdo krasna, prisudjena meni,
Zatreptjelu te vidim silaziti
Sve bliže, bliže, — zlaćene ti prame,
Prevedro lice, oči modre vidim
Od suza zalite, i ruke biele
Drhćuće k meni pružati se vidim —
Jest, ti me ljubiš, dušo, ti me ljubiš!
(pritegnuv ga k sebi pala mu oko vrata).
Trenutče blaženi, u školjci biser
Zaklopit ću te u pameti tvrdoj —
Pak sad nek s vrha more biesom biesni!
Oj dušo moja, nad gromotom boja,
Nad pokolja strahotom nosit ću te
Visoko, u mom' naručju skrivenu,
S visina zanosnih kazivat tebi
Krasote svieta i u biću tvome
Odsievajući čar im dvaš uživat.
(Čuje se Ambrozijanski spiev.)

— Nedajmo mu spavati, uze šaptati družtvo.

— Tko će ga probuditi?

— Ja ću ga sdrmati, reče brico.

— Nečinite toga, poboja se domaćin; već evo učitelj neka veselje s nova otvori,... neka nam štogod zapjeva. Tako ćemo ga najljepše probuditi.

Učitelj se tom ponudom odlikovanim nadje i, da obćemu očekivanju što dostojnije odgovori, najprije se izkašlje, zatim glavu zabaci i kano trublja sudnjega dana pjevati zaintači.

Sva se soba strese, Timotija u vis skoči, a mačak se njemu s krila poplašen preko stola vine, te svieću s njekoliko kupica i boca prevali.

U mraku buna gotova. Stražmeštar, neznajuć što je, onako bunovan stolicu spopane te njom po zraku mlatiti stane.

— Nemojte za boga! uzviče se družtvo, bježeć iz kuta u kut, dok domaćin svieću neužge te se nastavše nesporazumljenje i smutnja razjasni.

Taj neugodni slučaj učini konac sastanku. „Lahku noć!“ to još čuh njekoliko puta. Iza toga nastade mir. Ja se okrenuh i zaspah.

II.

Punih deset godina minulo od toga sastanka, kojega sam se doduše i poslje često sjećao, ali mi se uviek činjaše nješto nepodpuna, dok slučaj nehtjede te se na stazi svoga života sretoh još jednoč sa stražmeštrom Timotijom Patkovom te, popuniv si tako sliku njegovu, evo ju prilažem k ostalim silhouettam svoje sbirke, a prepuštam ga i svakomu drugomu, ako ga uztreba.

Godine 186* pozove me rodjak u berbu.

Dan prije stignem k njemu upravo oko podne.

Stol se prostro, ali jelo se nenosi. U skrbi za svoj tašti želudac prebrojim u sebi na tiho domaće — nezaboraviv dašto ni sebe —, ali još mi jedan preteče. Bijaše očito, da se na toga čeka.

Rodjak moj, desjetiv se valjda tomu računu, rekne mi: — Moraš se malo potrpjeti; čekamo još jednoga gosta. Nu upravo mi kažu, da ide. Za čas, dva, otvoriše se širom vrata i u sobu stupi — cesarski stražmeštar Timotija Patkov. Ja ga odmah spoznah — a tko nebi, vidivši ju jednom, spoznao onu glavu? — i sjetih se, kako mi je ono kazivao krčmar, da u tom selu živi. Slabo se promienio, osim što mu, kraj svega otimanja, popustivši mišice, zemlja k sebi glavu privlači.

Sav 29. veljače 185* oživio s nova u mojoj uspomeni.

Kako udje i pozdravi, tako iz džepa onu istu, od žutoga lima na valjak načinjenu svjetiljku izvadi i, položiv ju na stolčić u kut, reče: — Tako! U nas je pametna rieč: Gdje se ruča, tamo se i večera. A onda nataknuv vojničku kapu na isti onaj štap i pridruživ štapu istu onu stivenu lulu, sve to liepo u kut skloni, pa se onda okrene i na meni mu se nješto oči ustave.

S domaćinom govoreć a sve postrance na me poglede bacajuć, vidjeh da se je u mene upoznavati počeo.

Da mu pomognem, pristupiv i pruživ mu ruku, rekoh: — Mi se poznamo. I kazah mu potanko, odakle se poznamo.

Dosjeti se i bude mu milo. A i mojemu rodjaku bude drago. — Tim bolje, reče; neljubim, kada mi se gosti istom sviknuti moraju... Hajde da sjedamo.

Ručasmo, a ručak se dovrši onim, meni već poznatim: Joj, joj! Što je komu sudjeno, — a meni je, — vidjet ćete — poginuti od kapi.

Poslje jela odvede Timotija djecu na prošetnju, a mi dva pušeć sjedosmo razgovarat se.

— Ti dakle poznaš ovoga čudaka?

— Poznam, rekoh, ali pobliže ne..

— Kazat ću ti. Od mnogo godina živi ovdje u miru. Sve ga selo pozna. Nitko neprodje da s njim ne stane. Djeca za njim trče te ga u ruku ljube, a on im kad jabuke, kad kolače, a kad ima i krajcare dieli. Drže ga za velikoga gospodina, i to mu godi. Medjutim on sukromno obavlja štokakve male službice. Kod mene jede, kadgod ga je volja, a za to mi djecu na šetnju prati pa ih muštrati, pjevati i psovati uči; nadničare nadgleda, vino odtače, berbom upravlja, i to sve vojničkom strogošću i tonom absolutnoga gospodara obavlja. I na mene otresti se, ako njegov ugled zahtieva, dopušteno mu je. U stvarih što se veli časti nije probitačno unj se zadievati; a inače je pravo diete. Drugi njeki naš prijatelj obskrbljuje ga zimi gorivom; stan si sam plaća — malu sobicu; a više mu ništa ni netreba, jer je stari neženja, — premda se još uviek ženi.

Dok mi tako razgovarali, Timotija djecu natrag doveo i opet otišao.

— Znam zašto, reče moj rodjak. Nudi ti priliku da ga posietiš. Učinit ćemo; jer do toga mnogo drži; a i vriedno je da mu vidiš stan; u njom ćeš vidjeti stanovnika.

Dignemo se.

Nezaboravi rukavica, reče mi; jer znaj da će ti on posjet vratiti posve korektno.

Odosmo i nadjosmo ga sbilja kod kuće. Sudeć po tom što se je preodjeo i na prsi topni krstić prikopčao, bješe moj rodjak pogodio, da nas očekuje.

Karakteristične ljude s v e karakteriše.

Izvježbano oko poznavaoca, stupiv u gdjekoju sobu, odmah će pronaći: Ovdje stanuje pedantni učenjak; ovdje bogomoljac; ovdje

neoženjen dandy; ovdje stara usjelica; ovdje stari neženja itd.

A gle sobe cesarskoga stražmeštra Timotije Patkova! U jednom kutu do prozora postelja, šarenicom pokrivena; do nje dugačak stol, a na njem mašina za kahvu, verklec za ptice, njekoliko staklenka, ponajviše od kiselice, prebijen sviećnjak od mjeda i mjesto njega službu čineći jedna od onih staklenka, te joj je lojanica u grlo zataknuta; žigice i dva tri zahrdjala noža. Nad posteljom u crnom okviru lik Timotijin iz mladih godina, olovkom nacrtan od njekoga vojničkoga druga. Inače po zidu još njekoliko čavli pribijenih prostih slika, predstavljajućih svakojake vojnike, ponajviše konjanike i europejske vladare; mala sbirka oružja, povješana po jelenjoj koži, puklo zrcalo u pozlaćenu okviru, staro zvrndalo od ure, što kad počme, bez kraja bije — dok mi tuj boravijasmo, udari do preko 40 sati —, napokon sedam krletkî s različitimi stanovnici, počam od kosa do zebe. Na podu u jednom kutu kup lula, a u drugom poput vojnika poredana množina većinom izderanih ali ipak pomnjivo očišćenih i oprašenih čizama. K tomu mali divan, četiri različite stolice. ormar i škaf za kupanje — proti kapi.

Ta soba sbilja je živi komentar osobi vlastnikovoj.

Svršivši se posjet, za kojega mi Timotija bješe predstavio sve svoje ptice, odemo opet zajedno k mojemu rodjaku i tuj večeramo.

— Dakle sutra ćemo se vidjeti u vinogradu. Gledajte podraniti i nezaboravite puške, reče moj rodjak polazećemu stražmeštru, koji već držaše zapaljenu svjetiljku u jednoj, a štap, lulu i kapu u drugoj ruci.

— Samo ne zovite, molim vas, ono derište; jer inače ja odoh, odsječe stražmeštar.

A tko bijaše to derište?

Mladi njeki kandidat — nesjećam se više čega —, boraveći preko praznika kod kuće, pun djačke nestašnosti, domišljat svakoj vragoliji, te nebi propustio nijedne prilike, da stražmeštra malo nadraži, kako bi bilo smieha. Tako mu onomadne, sjedeć s njim prije crkve — bijaše nedjelja — pred kućom na klupi, sried razgovora iz jedne čizme tubastu srebrnu ostrugu izvadio; nedavno mu medju duhan puščanoga praha pomiešao i toliko puta već kapu od svjetiljke i štap od lule kradom razstavio i druge nepodobštine počinio.

— Ako i bude, uze ga miriti moj rodjak, mi ćemo već nanj popaziti i dječka na uzdi držati.

Sutradan idući u vinograd ćusmo već iz daleka stražmeštra, gdje se iza beračica dere. „Tjeraj! Žuri! Čisto beri!“ pa po svaku kojom mastnom katanskom začini. Jedna od beračica, kad uztreba, stolac za njim nosi, na kojem sjedeć i pušeć vlada.

Medju gosti nalazijaše se i neka pristala udovica iz sela, kojom su Timotiju, ne bez uzroka, dražili. On ju rad vidio, rad o njoj govorio, i ona to znala. Da bude više šale, namole se udovici, da mu malo polaska.

Kad bilo doba jelu, Timotija se čisto preodjenuo i medju nas došao. Udovica mu pred svimi kitu cvieća na prsi prikopčala. Osmiehnu se brk starcu i nemogaše mu se na ino, već kano čovjek kavalier za toliko odlikovanje darovateljicu u ruku poljubi.

Posadili ih jedno do drugoga; a konac šali bio te se stražmeštru periodična mania ženitbe opet u glavu zavrtila.

Kandidat se za jela dobro vladao; ali mu se vidjelo, da, pogledajuć izpod oka stražmeštra, neku vragoliju opet snuje.

Poslje ručka bijasmo svi što stojeći što sjedeći u sjeni pod velikim orahom, kad al na jedan put reče kandidat:

— Gospodine Timotija, ako vas je volja da pucamo u nišan.

On ga mrko pogleda.

— Nemarim, reče; a u što ćemo?

— Stavite mi svoj klobuk na šestdeset koračaja, a ja ću vam svoj na trideset, a ako hoćete i na petnaest.

Dirnuo mu u lovački i vojnički ponos, — a k tomu udovica tuj.

— Hajde, liepi moj; ali se odmah postaraj, u čem ćeš kući.

Odmjeriše šestdeset koračaja i na breskvu nastaviše stari izlizani svilni klobuk stražmeštrov.

Donesoše puške.

Kandidat smjeri i opali, a klobuk se sav na komade razleti.

— Ništa zato, reče stražmeštar porumeniv. A sada je na meni red.

— Na trideset koračaja! reče kandidat.

— Koliko ti drago.

Nastaviše klobuk mladićev. Stražmeštar puški vatru dade, i svi onamo pogledaše. Lišće se na stablu uztreptilo, a klobuk — stoji kako je i stojao. Odoše da vide. Da samo jedno zrno!

Stražmeštar se uzševrda.

— Dakle na petnaest! poviknu kandidat i klobuk primakne.

Druga ciev opali. Lišće se osu, a klobuku opet ništa.

Stražmeštar probliedi i, malo promišljajuć, mladića na oko uzme; a on, razumievajuć taj pogled, u vinograd umakne.

Bijaše mu izvadio olovo iz puške.

Pod večer se vratjasmo sprovodjeni gajdašem kano svatovi u selo. Mladež pjevala, podcikivala, uz gajde poigravala, lakrdisala i hohotala. S prieda Timotija dosta zamašnu udovicu izpod ruke uhvatio, pa koje od toga podvoza, a koje od težke šubare, što mu ju bijaše posudio pudar, curkom mu znoj niz

Da mogu samo na polje,
Gdje ljubica, jaglac cvjeta,
Pod vedrim nebom slobodno
Cjelinom da noga mi lieta!
Da ćutim kao njekada
Ah jednu uru samo
Gdje mi se reklo: „U hladak ajd,
Pa onda da večeramo"!

Trenutak jedan malen tek,
Ne da se veselim i skačem,
Već da se jadna od srca
Jedanput suza naplačem!
Al natrag, vi lude suze, oj
U mozak za oči, za oči!
I toga mi treba! Da suzom se
I konac i igla namoči!

Oka mutna crvèna
— A prst joj umoran suh —
U traljah sjedila žena.
Šiva za gorki kruh.
Bodi! Bodi! Bodi!
Pa okom divljim pozrieva
I uboga gladna turobno
— Ah da ju bogataš čuje tvrd —
O košulji pjesmu pjeva.

TIMOTIJA PATKOV.

Karakterne crtice od J. J.

(Konac.)

Timotija ih redom pogleda pa nastavi: „Kano konj premac šarcu Markovu; a što se razuma tiče, pametniji od mnogoga čeljadeta. Kada bih ga od milosti prokšio, poigravao bi pod menom sitno kano u kolu djevojka; a kad bih mu u kreševu podviknuo: „drž se doro, dobro moje!" — da vidiš hale! Što ja sabljom glave odsiecam, to ih on kopiti razbija. — pucaju lubanje kano suhe tikve."

„Jednom bijaše u nas zapovjednik, više gizdelin nego li vojnik; gospodsko diete; nebilo za drugo, pa ga turilo u vojnike. Puščanoga praha nikada neomirisao, a mošusom vonjao, da su sve konji i ljudi oko njega kihali. Mjesto smrti vičan zagledati u oči djevojačke; neuk krvavu zanatu, već brke sukati, kosu gladiti i sabljom po kaldrmi štropotati; na konju gledajuć da se blatom nepoprska, a krvi — nikada i nevidio."

„Po njem se nikada pobili nebi. Al' jednom se ipak pobismo... Na lievom krilu naši na jednoč usitnili. „Po bogu gospodine, pustite mene onamo," moljah se zapovjedniku, „pa da vidite čuda!" „Ni s mjesta!" izdere se on, tresuć se od straha. Od kukavice nedočekah se prilike junačtvu, pomislim te „Zamnom druzi!" poviknem, svoga ždrala — tako mi u vojsci zvahu konja — podbodem. Usrnusmo, razteposmo!... To bi dosta bilo; ali hoćeš dà. Još u potjeru odosmo i sve pred sobom pometosmo. Drugi se već vratili, a ja još sám gonim... Čistac!... Osvrnem se i vidim se inokosna. Bijaše u njekakovu kukuruzu. Sjašem, netreba da vam kazujem zašto. Ali u taj mah iznikoše odnjekle njih petorica te navale na mene. „Sada ili nikada doro! Stoj!" viknem konju. On me razumje, i kano da si ga od tuča salio. Uprv se ledjima njemu o rebra, uzmem mesariti. Dok se ja s trojicom kresah, i jednoga već sa zemljom sastavih, htjedoše ona dvojica da mi za ledja dodju. Ali sada da vidiš doru! Privrebao ih, pa jednoga stražnjimi nogami poljubi u bielo lice: zubi se prosuše a lubanja puče; drugoga pako ščepav zubi za kose dobar pedalj od zemlje držaše u zraku, dok ja, smazav izpred sebe i drugoga, nedodjoh te i tomu odrubih glavu. Peti pobježe, da odnese glas, kako im je bilo."

Svi drugi u Timotiju zinuli; samo brico, natežuć brke i mrko gledajuć: — Što se baš junačtva dotiče, preuze, nisu ni drugi posljednji... I ja bih mogao....

— Budalaštine! odtepe se Timotija.

— Nikakove budalaštine! Nenosim ni ja uzalud svoje srebrne kolajne, reče uvriedjen brico.

— A vi kazujte, odsječe Timotija, ako vas ovi hoće slušati.

— Kako nebi, rekoše svi u glas.

— Zvonar svieću ukreše, učitelj se nakašlje, a Timotija, gledajuć u tavanice, uzme prsti bubnjati po stolu.

A brico zače: — God. 1848, kada bijasmo u taboru kod Sentomaša, reče mi jednom u uho vojvoda Knićanin: „Nićo, bez uvriede — jer to nije tvoj posao sada, — dodji sjutra da me obriješ". — U večer toga daan već se govorkalo taborom, da će sjutradan biti kreševa... U jutro dodjem da ga obrijem...

— Koga da obrijete? iztače se, pozorno slušajuć, učitelj.

— Ta rekoh, vojvodu; bogme ne neznam koga, otrese se brico, pa nastavi: Dodjoh dakle, da ga obrijem; a on će mi: „Nićo, danas bi moglo biti krvave igre.“... Dobro je: onda će ovako, ako bog da, odlietati dušmanske glave, pomislim u sebi, smičuć britvom oporu junačku bradu... I doista, onaj dan mnogomu krv pustih, mnogo ranâ povih, ali još više zadah. Vratih se tanetî izprobijan kano rešeto; ona mi i pete od čizama razniela, a ja ostao bez rane. Tko nevjeruje....

— Prodjimo se, prekinu Timotija, već hajde da pijemo.

— Tako da; da pijemo, rekoše i drugi. Kucnuše se u zdravlje Timotijino.

— Da pjevamo štogod predloži domaćin. Brico se maši u nutarnji džep haljini te izvadi malu, liepo izradjenu tamburicu, pa ju stade udešavati.

— Pustite najprije mene bez tambure, reče Timotija, te prinesav k ustima šaku poput trublje, silnim svojim glasom odpjeva „mnogaja ljeta“ na melodiju carevke.

Još se njeko vrieme uz tamburicu pjevalo i napijalo. Tada zaiskaše kahvu i zvonar ju zamoli s mliekom.

— Mlieka neima, reče domaćin. Neka sam bog zna od šta, krava mi od jedanput presušila.

— Presušila? — Da nisu ka.. ka.. ka.. kakove vj.. vj.. vj.. vještice, opazi skrbno zvonar.

— Vještice? namrgodi se brico. Eto ti sakrištijanske mudrosti! Odakle vi znate, da ima vještica? Ja bar držim, da ih neima.

— Nemojte se prenagliti, gospodaru Nićo, uplete se učitelj. Zvonar bi mogao imati pravo. Ja bar iz svojih nauka znam za jednu, koja je sve družtvo njekoga prijaznoga putnika pretvorila — da oprosti vaš i evo gospodina stražmeštra pošteni obraz — u svinje.

— I pravo im je! izdere se brico kano iza sna... Ništarije jedne!

Učitelj ga plaho pogleda.

— Što vi to govorite? Kakove ništarije?... Vi tih ljudi ni nepoznate i po svoj prilici mislite njeke druge.

— Ne! Upravo te!...

U svinje, da! nastavi brico; drugo ni zaslužili nisu. Tako bi i danas valjalo da biva!... Njeki mudrac reče jednom u pravednom svom gnjevu: Pas je čovjek, a čovjek je pas; a to će reći, da ima ljudi s oblikom ljudskim a ćudi pasjom, kano što ima pasa oblika pasjega, a da su ljudi... nebi baš najgorji bili... Čemu dakle te maškarade? pitam ja — i udari šakom po stolu. — Tko je pas, neka bude pas; tko je svinja, neka bude svinja; a tko je vol, neka bude vol; pa se bar nebi nitko varao, a i meso bi jevtinije bilo. Ja bih svakoga odputio k svojemu jatu... Živila vještica!

— A što vi to bulaznite, gospodaru Nićo? prekinu ga Timotija. O tom nije govor, već o naših vješticah. A kada je već o njih govor, pripoviedati ću vam, kako sam njekoga seljaka te biede izbavio..... Bijah kaplarom nastanjen kod njega. Valjan čovjek! Imaše tri krave. Ka kahvi, koju sam sám kuhao, on mi svako jutro davao mlieko. Krasota od mlieka! Ali na jedan put dodje, pa ni kapi. Tako danas, tako sutra. Već mi dodijalo. Mjesto mlieka morah slušati njegove pripoviedke o vješticah, koje da mu svaku noć krave podoje. Dogovorismo se da zasjednemo i da čekamo. Ja pušku nabijem svoju, a on svoju. Mjesečina kano dan. O pol noći reći će on na jedan put: „Eno je!“ i htjedne odmah da puca. „Nemoj čovječe,“ zaustavih ga; „ako nije vještica: ubit ćeš čeljade, pa nastradati; a ako je vještica: badava ti pucati... Sutradan dam po katani dozvati iz susjedstva babu, na koju sumnjasmo, i uzamši sablju: „Govori istinu, hudobo stara, kamo mlieko? ili ću te odmah sasjeći.“ Ona se kunijaše bogom i svimi svetci, da nije... Što ću? — meni je do mlieka... Znate li, što rekoh seljaku? „Od tri krave podaj vragu jednu, pa neka ti one dvie doji.“ Tako učini i od ono doba mlieka koliko hoćeš.... Živa istina!

Prestade i očekivaše što će na to družtvo. Nu oni mučahu i jedan drugoga pogledahu, kano da pripoviedci nješto oskudieva.

Dobroj basni netreba dodavati nauka. Tako mišljaše i Timotija, da mu iz dobre pripoviedke netreba izvoditi zaključka. Ali da i s te strane bude podpuna: videći druge — kakovi već jesu ljudi — liene misliti, zaključi važno: — Odatle se vidi, da sbilja ima vještica, ali da im se i doskočiti može.

Na to u družtvu još veća smetnja, iz koje se, radi ugleda stražmeštrova, kojemu je mučno protusloviti, kušahu izplesti kako koji: zvonar svieću ukresujuć, učitelj se izkašljujuć, brico čašu natačuć, a domaćin — umakao u kuhinju.

Timotija vidje, da još nješto oskudieva, ali se neima odakle dodati. Krv mu medjutim udarila u lice i on, uhvativ se obima rukama za glavu, poče jaukati: — Joj! joj! I opet vam velim, vidjet ćete: kano što svinji od noža, tako je meni sudjeno poginuti od kapi.

— Ako mi oke nedodijaju, kapij se lje nebojim, doda šaljivo brico.

— Tako je, doda učitelj.

I zvonar se nasmieši i oblizne.

Medjutim Timotiju — kano obično u tom stadiju — sanak savladao. Ruke mu s lica padoše, oči se sklopiše, težko disanje predje pomalo u hrkanje. Dok on hrče, mačka mu s krila preduć odgovara.

Marija. Jadvigini su zvuci! — Zar je ovdje?
Vaj, zlo se sbilo! To je spiev Jadvigin;
Njim tješi se, kad nesreća ju stigne.
A koju sad mi kobi? Jao, jao!
O dragi moj, uz tvoje grudi sva mi
Privinula se duša: ne trgaj je
Od tuda nikad, daj mi tu i umriet!
K. Dralčki. Ambrozijska je himna to; uz nju će
Krunisat tebe Ugarska i Napulj
Ko kraljicu i njihovu i moju.
To kobe zvuci ti — ne bježi, draga,
Ne bježi od mene —
Marija. (trgnuv se od njega pohiti uz stube vapijuć) O sestro, sestro!
(Za njom pohiti i Karlo Drački; pošto su već izčezli, još se časak čuje himna.)

6. *prizor.*

(Iz dvorane iztrči Jelisava, za njom Nik. Gorjanski i Boris litvinski knez).

Jelisava. Ni vidjeti ga neću, kamo l' slušat
Drzovite mu ponude. Nek ide.
N. Gorj. Odagnan otud, k Dračkom' će otići.
Jelisava (ogledav se). Progonit još me smie? je l' dvorom ovim
Gospodar on? kud hoće, neka ide,
Al neka ide već. Jadvige ne dam.
Kad sama je izmaknula Litvinu,
Zaklonila se k meni, — da ju izdam?
Od mene Boris oteti je neće.
(Na znak, koga mu dade Gorjanski, srdit odlazi Boris.)
N. Gorjanski. Bez pomoći, bez ič'je, što ćeš sada?
Odagnala si sve, osamila se.
Jelisava. A legat čij je sad? čij Karlo Drački,
Čij Lacković pomoćnik? čij ti sam?
U mojih sad si ruku, — ćutit ćeš ih —
U gvozdenih. Odslužuj sad, — sad okaj,
Što u tom gaju dvoj si kopao grob,
Ubijce! Gledj, oživjele su žrtve
Zločina tvoga, sdružile se opet.
Saori se u ništavilo tvoje,
Pokori se: na drugih je gospodit,
Robovat na tebi — pak robuj, strepi!
(Odlazi).

7. *prizor.*

N. Gorjanski. Pred kim da strepim? Tek za šestnajst godin
U trag si ušla moj, obaznala me.
Ni sad još ne bi, da ja, luda, nisam
Za vrednijega držo Lackovića —
Al' on se ženskim riečmi dá oddielit
Od drugovâ! Na zlo vam družtvo novo,
Na zlo vam nova ljubav. — Gojite ju!
Na valove se čustva titravijeh
Zavezav, svjerujte se lažnom moru!
Zaglavit, o kuk morski zadriet ćete,
Stanovit što se izpod vala krije,
Nepomičan i tvrd pod vašom jagmom:
O moj ćete zadrieti razbor oštri,
Brid njegova probušit će vam ladje, —
Pomaganja će stati vas i jauk,
I strvina se napuniti more! (Odlazi).

(Pozorište se promieni u priestolnu palaču, kako je za 1. čina).

(Dalje sliedi.)

PROLJETNE VODE.

Pripoviest. Napisao Iv. Turgenjev, preveo J. M.

XXXII.

Zateče ju skupa s materom u konditorskoj sobi. Frau Leonore sagnuta mjeri cipelišem prostor od jednoga prozora do drugoga. Opazivši Sanjina, digne se i pozdravi ga veselo, premda malko sbunjena.

— Meni se od jučerašnjih vaših razgovora, poče ona, u glavi vrte svakojake misli, kako bi poljepšali naš dućan. Vidite ovdje nebi bilo s gorega, da se postave dva ormara s prozori od ogledala. Taka vam je znate sad moda. A zatim još...

— Prekrasno, prekrasno, uze joj rieč Sanjin — sve to trebati će složiti... No podjite amo, imam vam nešto reći. On uzme Frau Leonoru i Gjemu pod ruku i povede ih u drugu sobu. Frau Leonore se poplaši i izpusti mjeru iz ruku. I Gjema kanda se poplašila: no malko bolje pogleda Sanjinu u oči i smiri se. Lice mu, zabrinuto doduše izdavaše pod jedno oživljenu bodrinu i odlučnost.

Umoli gospodje, da sjednu, a sam stane pred njima — i razmahivajuć rukama, pripovjedi im sve: susretaj s Polozovom, naumljeni polazak u Wisbaden, mogućnost prodaje. — Pomislite moju sreću, uzklikne on napokon, posao se je tako zanio, da neću imati zašto u Rusiju ići! I svatba se može prije obaviti, nego sam mislio.

Kada morate ići? upita Gjema.

— Danas, ovaj čas; moj je prijatelj najmio karucu — vozim se s njim.

— Vi ćete nam pisati?

— Odmah! čim s njom razgovorim, s tom gospodjom, odmah ću i pisati.

— Ta je gospodja, vi kažete, vrlo bogata? upita praktično Frau Leonore.

— Neobično! Otac joj bio milionar i ostavio sve njoj.

— Sve — samoj njoj? No — to je vaša sreća. Samo znate što, nedajte istom za štogod vašega dobra. Budite pametni i tvrdi. Nenaglite! Ja mogu misliti, da želite biti čim prije muž Gjemi... no pozornost prije svega! Nezaboravite: čim skuplje prodate dobarce, tim više ostat će vam dvojma — i vašoj djeci.

Gjema se odvrne, a Sanjin opet zamahne rukama. — U moju pozornost možete se pouzdati Frau Leonore! Pa neću se ja ni pogadjati. Reknem: toliko; dâ li, dobro, neda — sbogom!

— Vi ju poznate... tu gospodju? upita Gjema.

— Nisam je nikada vidio.

— Pa kad će te se vratiti?

— Nebude li ništa od posla — preksutra; podje li složno — možebit, da koji dan dva li i duže probavim. U svakom slučaju neću ni časa gubiti. Pa ja ostavljam ovdje svoju dušu! No ja s vami brbljam, a morao bi i kući skočiti... Dajte mi ruku na sretan put, Frau Leonore — kod nas u Rusiji tako je običaj.

— Desnu ili lievu?

— Lievu — bliže je srcu. Preksutra eto me s oklopom ili na oklopu! Sve mi nješto veli: vratit ćeš se pobjeditelj! Sbogom, moji dragi, mili moji...

On zagrli i poljubi Frau Leonore, Gjemu pak zamoli, da s njim podje u drugu sobu, ima joj nješto važno kazati... A samo je hotio razstati se s njom na samu. Frau Leonore razumije i nepita za tu važnu novost.

Sanjin još nije bivao u Gjeminoj sobi. Sva bajnost ljubavi, sav koliki njezin oganj, i uzhit i sladki užas — sve se razgorilo u njem, sve se survalo na njegovu dušu, čim je prestupio zavjetni ovaj prag... On se umiljno razg eda po sobi, padne na koljena pred noge drlage djevice i prižme lice k njezinu stasu...

— Ti si moj? prošapta ona; — ti se povrneš brzo?

— Ja sam tvoj... ja se povrnem, tvrdjaše on zadihavajuć se.

— Ja ću čekati na te, moj mili!

Za koji trenutak već leti Sanjin u svoj stan. Nije ni opazio, kako je sliedom za njim, vas razbaukan i razkuštran, izkočio starac Pantaleone — kako je nješto vikao i kanda grozio visoko zamahnutom rukom.

Ravno u tri četvrta na jedan javi Sanjin Polozovu, da je tu. Pred vratima dolje već čeka karuca upregnuta u četvero. Ugledavši Sanjina, Polozov rekne: „A! odlučio momak!“ Nadije kapu, kabanicu i kaločne, i pokriv si uha, premda je ljeto, izadje na triem. Kelneri, kako im je zapovjedio, pospremili kupljene stvari u karucu, obložili sjedalo svilnimi jastuci, privezali k boku putnu torbu. Polozov izplati sve darežljivom rukom, i s uslužljivom pomoću vratara jedva dišuć popne se u kola, sjedne, pribere sve oko sebe, zapali cigaru, pa sad istom pozove prstom Sanjina: „odi der braco i ti!“ Sanjin sjedne do njega; Polozov poruči po vrataru kučišu, želi li na vino, neka dobro tjera; vratašca zalupnu, bič pucne, kola se ganu.

XXXIII.

Od Frankfurta do Wisbadna danas željeznicom nema ni sat voza; u ono doba posebna pošta trebala je dobra tri. Konje su mienjali četiri puta. Polozov je onako driemucao i ljuljkao se, držeći cigaru u ustima, a govorio vrlo malo; na prozorić nije pogledao ni jednoč: slikovnimi vidici nije se zabavljao, i izjavi, da je „priroda — njegova smrt!“ I Sanjin šuti, i on nepazi na vidike: njemu je do koje šta drugoga. On sav tone u razmišljanju i spominjanju. Na štacijah Polozov točno izplaćuje vožnju, bilježi ure i nagradjuje kučiše — malo ili više — kako su već sporije ili brže gonili. Na pol puta izvadi iz korpice za jestiva dvie pomoranče, bolju izabere, drugu ponudi Sanjinu. Sanjin oštro pogleda na svoga suputnika — i nasmije se iz nebuha.

— Što se smiješ? upita Polozov, odirući brižno kožu s pomoranče.

— Što? ponovi Sanjin. Smijem se mojemu s tobom putovanju.

— A zašto? preupita Polozov, uzimljući u usta jedan od onih ulomaka, u koje se pomoranča raspada.

— Ono je vrlo neobično. Jučer ja, velim ti po istini, tako sam malo na tebe mislio, kano na kinezkoga cara — a danas vozim se s tobom, da prodam moje dobro tvojoj ženi, a nemam o njoj nit najmanjega pomišljenja.

— Sve ti biva, odgovori Polozov. Samo još poživi koje vrieme — nagledati ćeš se svačesa. Na priliku, možeš li ti o meni pomisliti, kako jašim na ordonance? A ja poleti, a veliki knez Mihail Pavlović komanduje: „kasom, kasom, gledaj ti debeljaka korneta Priberi kas!“

Sanjin se počeše za uhom.

— Kaži — de mi, Ipolite Sidoriću, kakva je tvoja žena? Kakva je u nje ćud? Meni je, brate, nuždno to znati.

— Lako njemu zapoviedati: kasom! s nenadanom žestinom podjuri Polozov; no ja — što ću ja? Tako i pomislim: na čast vam vaša služba i epoleti — pa sbogom! — Da... ti o ženi pitaš? Kakva je — žena? Čovjek kao svi drugi. Neturi joj prsta u zube — ona toga nema rad. Glavna stvar — govori poviše... samo da bude smija nad čim bilo. O svojoj ljubavi pripovjedi... onako zabavnije, razumiješ.

vije od majmuna; ne ima bo suda o dobru i zlu, pače manjka mu ista ljubav prama svomu plemenu. Dogodilo se, da je od poroda gluhonjemak brata umorio vidjev, kako se kolje svinja, — grozan dokaz, da prehvaljeni ljudski um i čuvstvo prama srodnikom podnipošto nije prirodjeno već stečeno! Moraju se dakle nježni strojevi za govor smatrati kormilom našega uma, i govor nebeskom iskrom, koja je malo po malo razpirila naša čuvstva i mišljenje.

U životinjah vidimo neke zametke govoru; narav radi i tu postupice ozdola gori, dovodeć tu vještinu napokon u čovjeku do savršenstva. Želje i težnje životinjâ jesu ograničene, krug njihovih dojmova malen kao i ustroj im nesavršen i prema tomu jest i jezik životinjski jednostavniji. Jedini čovjek svojim podpunim i krasnim ustrojem bijaše vrstan primiti taj divni dar. Govor je začetak uma i uljudjenja; jedino pomoćju govora vlada čovjek samiem sobom: on ga nuka na promišljanje i razbiranje. Govorom potiče čovjek čovjeka, neka motri razliku stvari. Nagadjajuć moglo bi se reći, da je naučio izražavati misli svoje izprva mucajuć i hripljuć, a iza toga vikom i pjevanjem.

Govori se, da je čovjek bez nagona, te da je to pomanjkanje nagona upravo biljeg njegova plemena. Nu nije tako; on ima sve nagone, koje ima ikoja životinja zemaljska, samo su u njega ljepše udešeni, prema podpunijemu njegovu ustroju. Već u zametku, kako se razvija u utrobi materinjoj, sličan je čovjek životinji, a čim izadje na svjetlo, sve što radi, kad sisa, kad osjeća glad, žedju, sve je upravo od nagona, kao u životinje. Nevolja i pogibelj razviju u čovjeka, pače i u čitavih narodih, koji živu životinjski, t. j. u samoći ili u prostoj naravi — životinjske vještine i snagu. Lovci stiču oštar vid i tanak sluh; mornari osjete buru, dok joj ni traga još neima, amerikanski divljaci nanjuše dim iz daleka. — Niesu čovjeku nagoni oduzeti, već uredjeni i podčinjeni gospodstvu plemenitijih težnja. Bez njih nebi čovjek, buduć još sveudilj u mnogom životinja, mogo niti bitisati. Pa kako dovodi narav nagone pod gospodstvo uma? Vidit ćemo to, ako u kratko promotrimo tečaj njegovu razvitku.

Ljudsko diete dolazi na sviet slabo slabahno; malo po malo nauči poput životinje rabiti svoja ćutila, pak svoju pamet. Najtanja sjetila, oko i uho, prenu se najprije. Vid promatra ljude naokolo, a sluh nasluškuje govor njihov; što vidi što čuje, to su djetetu prvi pojmovi. Uza to nauči mu se ruka posizati, a nakon toga stanu sva uda težiti, da se svako svojim načinom vježba. Što oko vidi, o tom radi i to prevrće pamet; što uho čuje, to nastoji jezik i grlo oponašati; ugodna toplina i hlad vabi mu osmjeh na lice. Počima napokon pamtiti, pozna milu majku, zapenta prve sladke nazive, ljubav prema hraniteljem javi mu se u srdašcu. Sad postupi za dobar korak napried, te se daleko odmakne od zvieri. Njegom i udobnošću, koje se uživa u kući roditelja, priuči se živiti u družtvu, ostaje uz one, koji su ga nejaka na životu uzdržavali: zahvalnost ga veže uz njih. Nije on kano životinja, koja dok odraste odkrade se od majčina legla, nit joj hvali za mlieko, te mu kašnje tupo oko kadšto ne zna ni reći: evo ti majke, poznaj ju. U ovoj usrdnoj zajednici s majkom i otcem počima se čovjek učiti sviem onim vještinam, koje je iskustvo i ženij mnogih pokoljenja prije njega nakupio — te se tako naučio razumu i uljudjenju. I tude postoji isti način, kao što prije: oponašanje, prilagodjivanje jur postojećim odnošajem i pravilam, nasljedovanje ovoga ili onoga uzora. Ali za taj nauk sposoban je lih savršeni ljudski ustroj.

Teoretički i praktički ne može se drugo suditi o razumu nego, da je skup nječega što se je vidilo i čulo; naučen razmjer i smjer pomislî. Angjelskoga uma ne poznamo, nižih od nas bića nemožemo točno proučiti s te strane, pa tako nam ne preostaje, van reći, da je ljudski razum ljudski, kad ga ne možemo s ničim drugim uporediti. Čovjek prispodablja od mala utiske svojih, osobito usjetljivijih, sjetila; tu ima tri momenta: jasnoća, kojom sjetila utiske priobćuju duši, množina tih priobćenih utisaka, i hitrina, kojom ih duša spaja i prispodablja. Skup onoga što time nastane, jest misao, a raznoliko slaganje misli i osjećaja u sudove o dobru i zlu, istini i laži, sreći i nesreći — to je ljudski razum, svedj napredujuće naobrazilo ljudsko. Razum nije čovjeku prirodjen, već je stečen; pak kakovi bijahu utisci, koji ga stvoriše, kakovi bijahu uzori, kojih je oposliedio, kolikom je snagom i napregom čovjek spajao sve raznolike pojave u svojoj nutrnjosti u razmjere — tako je i razum bogat ili oskudan, bolestan ili zdrav, nejak ili dorasao, kao što i tielo. Da bi nas priroda varala osjećaji ćutilâ, nebismo joj se mogli oprieti, i koliko bi ljudi imalo jednaka ćutila, onoliko bi jih se varalo jednakim načinom. Ali kad nas hoće varati ljudi, tude imamo sile, i moramo njom pregnuti, da odbijemo obsjenu; jer inače nam se um priuči na krive razmjere predstavâ, i ostane nam našom krivnjom nedotupan i nedorasao za života. Čovjek se uči upravnomu hodu padanjem, a istini bludnjom; životinja na četvero sigurno koraca, a jednostavni nagoni siguran su joj vodilac, s kojim su ćutila u točnom razmjeru. Čovjek je uzvišen nad ostalim stvorstvom, uzdignute glave pozire ponosito na daleko oko sebe; dakako da mu se uza to mnogo što prividi tamno i na-

opako, pa često i zaboravi na svoje korake te se tek sjeti, kad posrne, na kakvoj je slaboj petlji sgrada njegovih pojmova i sudova. Ali uza sve to ipak je on jedini umnik na svietu; on je božje čedo, gospodar zemlji.

Da jasno uvidimo uzvišenost toga zvanja, razmislimo, kolik je velik dar uma i slobode, i koliko se je narav rek' bi usudila, povjeriv jih tako slabom, raznoličnom zemaljskom biću, kao što je čovjek. Životinja je potišten rob, premda njeke plemenitije glavu upravno nose ili barem za slobodom teže u vis dižuć glavu. Duša njezina nedozrjela još za slobodu, mora za nevolju službovati nagonom, i tim pripravljati se polagano za ono vrieme, kad će sama gospodovati osjećali i težnjami svojimi. Čovjek je prvi slobodnjak naravi, on stoji osovljen. Tezulja dobra i zla, kriva i istinita visi u njem: sloboda mu je prebirati, dužnost odabrati. Kao što mu je narav podala dvie slobodne ruke za orudje i oko, da vidi širom na okolo, i da pravi svoje krokove, tako mu je i slobodno, ne samo na tezicu istine stavljati pritege, nego i sama sebe pritegom rabiti. On može i najgrdniju bludnju učiniti prividnom istinom i sama sebe navlaš zavarati. On može verige, koje ga spućuju, i proti svojoj naravi zavoljeti, dapače prekititi ih cviećem. Kako je dakle moći um obmahnuti, tako je moći i slobodu zlorabiti i sapeti. U većine ljudi sloboda je razmjer snage i težnjâ, ustanovljen udobnim životom ili priukom. Riedko kad pozirne čovjek preko ovih ograda i često postane ljući od biesne zvieri, kad ga podle težnje stežu i gadne navade vežu.

Nu ipak je po slobodi svojoj, makar ju kako zlorabio, kralj u naravi. Prosto mu je birati, odabrao on i najlošije; u ruci mu je upravljati samim sobom, makar se upravi i na najpodlije. Pred svemogućnika svemirskim zakonom, koji je te sile unj položio, ograničena je dakako njegova sloboda; ali je i zgodno ograničena; onaj bo, koji je stvorio vrutak, morao je znati i svako izvirište njegovo: on ga je morao predvidjeti i tako upraviti, da mu potok ne izmakne iz ruke ma se kako posilio. Nu na stvari samoj i na prirodi ljudskoj ne mienja se tim ništa. On ostaje i jeste stvor slobodan, sve ako je i u svom ludilu vječnoj ljubavi u ruci, koja i to ludilo okreće na boljak njegov i svega ukupnoga. Kao što odapeta striela ne može da nadhiti uzduha, i kad padne, po istom prirodnom zakonu težine padne: tako je i čovjek i u zalutnji i u istini, i kad padne, i kad se digne — čovjek, doduše slabo diete, ali ipak za slobodu rodjeno. Ako nije posve razuman, a ono je sposoban njekoga razumlja; ako nije još sasma uljudjen, a ono bar je uljudljiv.

Čini se pako, kako je na zemlji u svačem razlike, da je odredjena neka razlika i u porabi ovieh darova, te se opaža neka postupačnost od čovjeka, koji je tik uz životinju, pak do najčišćega genija u ljudskoj prilici. A nije nam se tomu ni čuditi, kad vidimo mnogobrojne stepene životinja izpod nas, te proumimo koli dugotrajna bijaše radnja prirode, da se pripravi za malen cvietak uma i slobode. Čini se, kao da je odredjeno, da se na našoj zemlji sve porodi, što može na njoj bivstvovati; ' samo onda ćemo si moći za dosta protumačiti red i mudrost ovoga bogatoga obilja, kad promotrimo nadalje svrhu, u koju je moralo u tom prostranom vrtu prirode toliko raznolika niknuti. Tude vidimo, da ponajglavnije vladaju zakoni potrjebe; čitava bo zemlja bijaše odredjena za napučenje, i samo onaj, koji je zemlju tako na široko osnovao, znade zašto je pustio na tom svietu svom nastati Karaibe, Hotentote. Ali i najveći prezirnik roda ljudskoga ne može tajiti: sve ako je um i sloboda pustila toliko divlje mladice medju djecom zemaljskom, da je to plemenito bilje ipak i plemenitim urodilo rodom. Jedva bi vjerovati bilo, da nam ne povieda povjest, u koje se je visine osmjelio uzletjeti um ljudski, ne samo da tragom sliedi stvarajuće i uzdržavajuće božtvo, nego je dapače pregnuo nasljedovati ga stavljajuć prirodu u njeku stegu i red. Najskromnijim silam, kojim prave biti ni ne znade, motrio je vanjsko djelovanje, te iztražio micanje, brojenje, mjerenje i isto bitisanje, gdje jih je god opazio da djeluju bud na zemlji, bud na nebu. Svi njegovi pokusi u tome, i tamo gdje se je prevario ili samo uzmogao tlapiti, svi su dokaz njegova veličja, njeke bogoslične sile i otmenosti. Biće, koje stvori sve, odista pustilo je trak svojega svjetla, sjenu svoje moći u naš slabi ustroj, pa sve kako je čovjek slabić, može kazati samu sebi: „Ima nješta u meni zajedničkoga s bogom; imam sposobnosti, koje i predivni, kojega poznam u njegovih djelih, mora da ima; ta on jih očituje naokolo oko mene.“ Očevidno je ova naličnost na njega sama vršak svega njegova stvaranja.

(Konac sliedi).

LISTAK.

Književnost. Troškom i trudom jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti izadje ovih dana treća knjiga djela: „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium“, strana 451, ciena 3 forinta. U ovoj knjizi imade 551 listina za dobu od godine 1347—1358, onda u dodatku knjizi I. i II. opet 128 listina od god. 1116 do 1347. Listine

probav, i podpomaže izhlapljivanje kože. Treba dakle to na um uzeti pri prženju zrna, da će to ulje pri duljem i jačjem prženju izhlapit, te se iz njega razvija nekakvo nagorjelo ulje, po kom zaudara sva kava.

Nacrtav u kratko kemične sastavine kavenoga zrna i ocieniv njihovu vriednost možemo sad pristupiti ka varenju kave.

Pri varenju kave imati ćemo na umu, da prenesemo u vruću vodu iz prženoga, sameljenoga zrna sve one česti koje su od kakve vriednosti, a to jesu one aromatične (ulje i treslova kiselina) i hranive (ljepivo i coffein) česti, koje sam malo prije spomenuo. Od tih se česti razstave u kipećoj vodi ponajprije aromatično ulje, pa treslova kiselina, te coffein, ali se ljepivo nikako ne razstavi, već ostane u kavenom talogu. Po tom se ta hraniva čest upravo izgubi.

U nas je većinom običaj kavu variti onako na prosto u lončiću tim, što se sameljena zrna vodom naliju, k vatri pristave, te izkuhaju. Taj postupak nije najbolji i to zato, jer s jedne strane izstupi kod takvoga varenja većinom aroma iz kave, a s druge strane prelazi ona gorčina, što se je za vrieme prženja u zrnu razvila, u vodu, te će tim izkuhana kava gorka biti.

Svakako je zato bolje procjedjivati, ili nalievati kavu, što se poznatimi mašinami čini. Najbolja je med mnogimi dobrimi za sad ona tako zvana bečka mašina (non plus ultra), jer u njoj mora vruća voda pod velikim pritiskom kroz sameljenu kavu proći. Netreba naravno preveć vode na talog nalievati, jer će tim i gorčina u kavu proći Pripovieda se u šali za Saksonce, da pristave velik lonac vode, te nad njim da objese zrno kave, od kojega oni jedinoga zrna dobru kavu dobiju.

Kako smo gore spomenuli, jest ljepivo (Kleber) znamenita, jer hraniva čest u zrnu kave, ali ostane u talogu, te se tim izgubi. Radi toga stali su vještaci misliti, kako bi i tu čest u kavu (piće) prenieli. To je sasvim jednostavno: treba naime dodati sameljenoj kavi toliko dvostruko ugljokisela natrona (natrum bicarbonicum), koliko ga na rtu noža ponieti možeš, jer se u svakoj takvoj vodi ljepivo veoma lasno razstavi. Zato i kuhaju Holandezi, a i njekoji kavanari po velikih svjetskih gradovih kavu mineralnimi vodami, zato i jest kava u miestih (n. p. u Pragu) gdje ima u zdencih takve soli, osobito dobra.

Nameće nam se samo sobom pitanje, kako djeluje kava na zdravlje čovječje? Ako piješ umjereno kavu, i ako nije prejaka (slador i mlieko ju slabe), onda ti ona oživljuje mozak, po čem budeš vedriji, veseliji, okretniji, govorljiv. Po tom kava tjera san, kako no rieč u narodu. To je njezino prvo djelovanje; tomu sliedi pako drugo djelovanje, koje može zdravlju veoma naškoditi. Kava naime usporuje i slabi probav (po tom i utažuje glad), usporuje pravljenje krvi; te izstup ugljične kiseline iz krvi, po tom se možeš dokopati glavobolje, hlapta u srdcu, šuljeva i drugih bolesti. Ne pijmo zato nikad prejaku kavu, i otupimo njezino djelovanje tim, da izpijemo čašu vode. Od prejake kave možeš se onesviestiti, a ako je mnogo izpiješ može ti i kap pasti. Zato će svaki koj je punokrvan, il komu rado krv na nos ide, il koj od šuljeva boluje, il u koga je slab želudac okaniti se kave. Djelovanje kave visi takodjer o tom, je li ju vruću, ili hladnu pijemo Hladna kava podražuje malo ili nimalo, te je možeš zato mnogo više popiti nego li vruće.

Trošeć se kava tako mnogo, a buduć dosta skupa gledali su obrtni ljudi, da ju zamjene kakvom god drugom bilinom, te su zato uveli cichoriju (njezin korjen). Čudnovato je kako su mogli baš toj bilini utrti put, neimajuć ona ničega u sebi, što kavu ugodnim pićem čini. U cichoriji ima nekakvo tekuće zagorjelo ulje, koje se kod prženja razvije i koje ponješto ublažuje živce; zatim ima u njoj gorčina, koja ne samo što je neugodna, već i veoma škodljiva, osobito ako ju svaki dan trošiš, jer ćeš od nje lahko dobiti hlapat srdca, želudačni krč, slabljinu, tresavicu, bolesti očiju itd. Pusti zato cichoriju bezdušnim kavanarom, kojim je više stalo do svoga džepa, nego li do zdravlja svojih gostova, pa se drži kave, koja ti može u potrebi i liekom biti proti nervoznim glavoboljam, sporosti probavljanja i želudačnomu bolu, i kojom možeš izbaviti nesretnika od smrti, ako se je opiumom otrovao.

Umjereno trošenje kave, reče mi netko, prava je božja blagodat, osobito za siromašne, koji se nje rado i drže. I pravo je reko!

Čovjek je stvoren čovječtvu.

Po Herderu sastavio M. B. V.

Ravan uzrast jamačno je najljepši položaj, što ga je narav mogla namieniti zemaljskomu biću. Drvo raste u vis, biljka pruža cviet k svjetlu, k suncu, pa kako da ne dolikuje i plemenitijemu biću, da ravno stoji, a ne da se povaljeno poteže poput koštura, nasadjena na četiri štake. U prvo doba svoga razvitka morala je životinja, iz koje se razvismo, najprije izvježbati svoja sjetila i nagon; najprije valjalo je, da joj se prikrote divljačke strasti, a uliju njeke pomisli i nasluti o niečem višem, pa tek iza toga mogla je priroda uzdignuti pogurena četveronožca, izpraviti mu stas, i smjer očiju njegovih naperiti prama nebu. Sada se razbistre u njegovoj duši one maglene predstave u jasne, sva njegova ćutila stanu noviem načinom primati vanjske utiske, njihova radnja postane složnija, te se napokon spoji u jedno: u misao. Kako je pako svesilna majka narav to izvela; kako

je učinila, da je jedini čovjek preskočio ovaj golemi jaz, koji ga sada odvaja od svega ostaloga stvorstva: to si nemožemo protumačiti inače već da ga je vodila na tomu prielazu ruka svemogućnika.

Jedna od najvećih prednosti čovjeka pred životinjom svakako je ravan stas. U ovom nacrtu viditi ćemo, kako je velik taj dar prirode; i samo nam se je čuditi, kako je ona i ovdje malim sredstvom učinila toliko. Uzmimo majmuna. Znamo, da on samo za nevolju upravno hoda. Promatrajmo sad njegovu glavu, pa ju prispodobimo s ljudskom glavom, s tom najplemenitijom stranom tiela čovječega, s tim svetilištem duha, uma i osjećala. Sjetimo se licâ ljudskih, koja su štogodj slična životinjskim. S čega su poput životinjskih? Što jih čini toli potištenimi i prostimi? Stršeća čeljust, izpružene laloke, natrag potisnuta glava, plosnat nepravilan nos, plahe, zadubljene oči, u kratko: i mrva sličnosti s ustrojstvom četveronožca. Čim se promieni težište glavi, to se čini, da je glava prirasla na hrbat; zubi se izcere, nos se zatuba kao u zvieri. Ozgora se sbliže oči, čelo se polegne i súzi kao u majmuna. Glava se zašilji ozgora i ostraga; šupljina lubanje biva manja. Sve to pako stoga, što je pomaknut pravac, koji polieže od liepa i slobodna držanja glave prema ravnom hodu čovječjemu. Pomaknite ovo težište drugčije i gle, ciela prilika biva krasna i plemenita. Lubanja se izobli, misaono čelo se uzvisi, i nanj se smjesti ponosno mirno dostojanstvo Širok zvierski nos utanči se, usta se spuste niže, te ih mogu prekriti usnice. I podbradak se spusti, te se tiem stvori liepa, osovna paokruglina; lica se izpune, oko sjevne izpod čela, kao iz sveta hrama mislij. A kako se to dogodi? Samo udešenjem glave prema ravnom stasu, nutrnjim i vanjskim ustrojstvom njezinim prema osovnom težištu.

Dok su sjetila ljudska bila prikovana uz tlo, bijaše im obseg malen, a niža izticahu se nad plemenitija, kao što svjedoči primjer divljaka. Vonj i tek bijahu čovjeku vodioci kao što su i životinji. Nu čim se on podiže iznad zemlje i trave, na mjesto vonja postade mu provodičem — oko. Oko ima pred sobom velik prostor, te se vježba od rana najtočnijim mjerenjem i ocjenjivanjem crtâ i masti. Uho se pomaknulo na izpravljenoj lubanji mnogo niže i prikučilo se bliže izbi, u kojoj se nahode misli, dočim ono u zvieri nasluškujuć u vis strši, ili ćuli.

Uzpravljenim hodom postade čovjek umjetničko biće; jer po njem se uputi, kako će naučiti i druge vještine, te rek bi postati oživotvorenom umjetnošću. Gle životinju, ima doniekle prste kao i čovjek, ali sputani su joj: jednoj kopitom, drugoj pandžom, trećoj papkom ili drugim čim; ili su naruženi debelimi žuljevi, budući da joj služe kao hodila. Čovjek pako, ustrojen za upravan hod, stekao je time dvie slobodne ruke, koje mu postaše vješto i savršeno orudje, za svaki najzamršeniji posao. Doniekle pravo veli Helvetij, da je ruka bila čovjeku veliko pomagalo do razuma. Pače ova umjetnička ćut ruke, razširena je i po cielom tielu, te često uradi bogalj nogama, što drugi rukama.

Reklo se je često, da je čovjek stvoren bez branila, te da je to osobiti biljeg njegova plemena, što sam sobom ne može ništa. Tomu nije tako; čovjek ima oružja za obranu, kao što svi ostali stvorovi. Ta i majmun se laća toljage, te se brani pieskom i kamenjem; on bježi od zmije popev se na drvo. Tako čini i divljak, a tek naobražen čovjek ima dva jaka oružja: ima svoju vještu ruku, okretno tielo i onda silno branilo umjetnost svoju, kojoj ne može odoljeti ni koje živo biće. Za navalu doista nije stvoren, ne ima ni pandža ni oštrih zubi, a to stoga, jer mu je namienjeno, da bude miroljubiv a ne ljudožder.

Koliko divna umjetničkoga nagona hrani svaki čovjek u sebi, samo nam kadšto odkrije oskudica, bolest, pomanjkanje kojega ćutila, sakatost ili kakav slučaj, te nas dovodi na slutnju, da ima u nas još negdje ćuti i sjetila, koja buduć ih ne vježbamo, ostaju skrovita. I ona ćutila, kojimi se služimo, veoma je moguće da se dadu još mnogo više usavršiti. Kamo je čovjek jur dopro okom, uhom! A zaista će i dalje prodrieti; jer svjetlost je, kako Berkeley kaže, jezik božji, što no ga naše tanko ćutilo sveudilj čita i prebire u tisuć oblika i masti. Skladnoglasje, koje ljudskom uhu toli godi, nije van najpotanje mjerenje zvučnih valova, baš kao što i oko, kad se unj upre trak svjetla, mjeri crte i poteze. Dok se čovjek opet malko na više popne i usavrši, veoma će se diviti mnogom koječemu, što mi sada samo kao kroz maglu ćutimo, a on će ga jasno vidjeti ili čuti.

Nu sve ovo umjetno orudje, mozak, ćutila i ruke, bilo bi ostalo bez snage, da nam narav nije dala jedno poticalo, koje jih svekolike pokreće: a to je dar govora. Samo govorom probudi se spavajući razum, ili bolje rekuć: zgoljna sposobnost, koja bi sama sobom ostata do vieka mrtva, oživi na rieč i stane djelovati. Samo govorom ujedinjuju se oko, uho i sva ćutila; samo pomoćju njegovom skupe se u misao, kojoj je umjetni stroj ruku i ostalih uda pukom slugom. Primjer gluhoniemih od poroda pokazuje, kako čovjek ne može, makar bio usried ljudskoga društva, dobaviti se umnieh misli bez rieči, i u kakovom mu zvierskom divljačtvu ostanu svikolici nagoni. On oponaša što vidi okom, bilo to dobro, bilo zlo; pak oponaša hrdja-

— Kako zabavnije?

— Da tako. Ta si mi rekao, zaljubljen si, hoćeš se ženiti. To i opiši.

Sanjin se uvriedi. — Pa što ti nalaziš u tom smiešna?

Polozov samo omahne očima. Sok od pomoranče curi mu niz bradu.

— Tebe je žena poslala u Frankfurt kupovat? upita Sanjin za mali časak.

— Žena, da.

— Pa što si nakupovao?

— Zna se što: igrarije.

— Igrarije? Zar imaš djece.

Polozov se čak trgne od Sanjina. — Bog s tobom! Odkuda meni djeca? — To su ženski dronjci... ubori... vrpljanije svakojake.

— Ti zar se u to razumiješ?

— Razumijem.

— Pa što si rekao, da se u ništo ženino nepleteš?

— U drugo se nepletem. A ovo je — trica. Tako — od bezposlice. Pa i žena se pouzdava mojemu izboru. A i pazariti umijem.

Polozov je stao prekidno govoriti: on se je već utrudio.

— I žena ti je vrlo bogata?

— Bogata borme, bogata. Samo više za sebe.

— Ipak, rekao bih, ni ti se nemožeš tužiti?

— Zato sam ja muž. Pa da se neužijem! A k tomu koristan sam ja njoj čovjek! Sa mnom — blago si njoj! Ja sam tako udoban!

Polozov otare si lice indijskim rubcem i odpuhne težko: „poštedi, bora ti, negovori više; vidiš, koja muka za mene."

Sanjin ga ostavi — i s nova zaroni u razmišljanje.

Gostiona u Wisbadnu, pred kojom je stala karuca — izgleda puno na dvorac. Zvonca žurno zazveknu u njezinih njedrih, podigne se vreva i trka, ljepušni ljudi porenu u glavnom triemu; zaliven zlatom švajcar jednim mahom otvori vratašca karuce.

Kao kakav triumfator izsadio se Polozov iz karuce i stao uzlaziti na tepihom pokrivene skaline. K njemu prileti odlično odjeven čovjek s ruskim licem — njegov sobar. Polozov mu rekne, da će ga odsele svuda sobom uzimati, jer su ga sada u Frankfurtu ostavili po noći brez tople vode! Sobar se upropasti — i vješto se sagibajući izuje gospodaru kaločne.

— Je li Marija Nikolajevna doma? upita Polozov.

— Doma — su. Izvoljivaju se oblačiti. Danas će objedovati u grofice Lasunske.

— A! u nje!.. Stani! U karuci ima stvari, povadi sam i uznesi. A ti, Dimitrij Pavloviću, uzmi si sobu, pa dodji za tri četvrta sata. Objedovat ćemo skupa.

Polozov odpliva dalje, a Sanjin zaište sobu — prostiju i obukavši se i odahnuvši malko, sadje u prostrani apartament, u kojem stanovaše njegova presjajnost knez von — Polozof.

On zateče toga „kneza" izvaljena u raskošnom od baršuna fotelju posried veleljepna salona. Flegmatični prijatelj Sanjinov već je uspio okupati se i obući na se dragocjeni atlasni šlafrok; na glavu je nadio karmoizinski fes. Sanjin pristupi k njemu i stane ga razgledati. Polozov sjedi nepomično kao kumir; neobraća lica, nemiče obrvami, neizdaje od sebe glasa. Prizor je to bio u istinu veličanstven! Nagledav ga se ovako minut dva li, htjede Sanjin progovoriti, prekinuti svečanu ovu tišinu — kad al se iz susjedne sobe razkinu vrata, a na prag se pomoli mlada krasna dama u bieloj svilenoj haljini, s crnimi špicami, u brilantah na rukû i vratu — sama Marija Nikolajevna Polozova. Gusti njezini i rudasti vlasi padaju s obiju strana glave — spletenimi, al ne podbranimi uvojci.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

O kavi.

Zdravoslovna crtica. Napisao Dr. Dežman.

Kad su pod carem Solimanom velikim (g. 1554.) Helin i Šems otvorili prve kavane u Carigradu, nisu ni pomisliti mogli, što će iz tih „škola spoznanja" (kako su tada kavane zvali) tečajem stolieća biti. Jer ako su tada u kavanah stali se sastajati samo izobraženi ljudi, koji su već pod Mohamedom IV. razpravljali živo o vladi i politici tako, da je veliki vezir Kuprili sve kavane pozatvarao, pozivajuć se tobož na koran, koj krati trošiti sve što je ugljen, ili „ugljenu slično"; to se je tečajem vremena, a osobito u najnovije doba sav skoro javni život prenio u kavane. Bilo bi bez dvojbe veoma zanimivo proučiti, kako se kavane dojimlju kulturnoga razvitka naroda. Meni je za danas samo ogledati sa zdravoslovne strane ono piće, po kojem su kavane postale, al koje je u naše doba, osobito u svjetskih gradovih spalo do sasma mimogredne stvari u kavani.

Stablo na kom kava raste (coffea arabica L.) bude visoko 20—30 stopa. Lišće mu se uviek zeleni; cieli mu cviet miriše poput čemina; a plod nalik je trešnji: izprva zelen, pa crven, najposlje ljubičast. U mekčini ploda ima dva zrna, koja se sa svojimi plosnatimi stranami dodiraju (samo što ih tanka kožica

dieli), te se obadva mogu smatrati kao polovice jedne kruglje. Svaka od tih polovica jest ono zrno kave, iz koga kavu varimo.

U nekom perzijskom samostanu zadriemali bi redovito kod svakoga noćnoga moljenja skoro svi kaludjeri. Neznajuć si prior pomoći, stao je svašta kušati kako da kaludjere budne uzdrži. Tako je on došo do spoznanja kave. Od to doba su stali kavu sve više rabiti, te se danas trošenje kave tako pomnožalo, da se na čitavom svietu preko 500 milijuna funta potroši.

Ima više vrsti kave. Najbolje jesu: Mokka, koju riedko u Evropi vidimo, jer ju svu posrču iztočni velikaši, od kojih svaki znade do osamdeset čaška na dan izpiti. Njezina su zrna velika, nepravilna, tamnožuta, a kad ju izpržiš veoma ti ugodno miriše. Levantinska ili turska kava, koju mi pod mokkom kupujemo, ima nešto drobnija, sasma okrugla i svietlozelena zrna. Java ide takodjer med najbolje vrsti, osobito ako je surožuta, a ima je i sive, žutozelene i bjelkaste. Poznati ćeš ju najbolje po kožici, koja je u nje bakrene boje. Cayenska je dobrotom skoro ravna levantinskoj, a ostale vrsti, kano jamaika, bourbon, martinique itd. manje se u nas rabe.

Čaškom dobre kave veoma ćeš ugoditi, draga čitateljice, svomu gostu. Nezamjeri mi zato, ako ti se nametnem, da ogledamo kakvu ćeš kavu kupiti, kako ćeš ju pržiti, te napokon kako ćeš ju variti.

Ponajprije ne kupuj nikad sameljene kave. Ne samo što ima u sameljenoj kavi svakojakih primjesina, već će obično u trgovini slabije vrsti samljeti, pa duljim će ju još prženjem pokvariti. Tu ima dakle riedko poštena pazara. Treba se učiti poznavati zrno kave. Već sam o tom gore natuknuo. U obće budi pako rečeno: čim veće i punije zrno, tim je plemenitija vrst. Najsigurnije i najbolje ćeš pako proći, ako ugrabiš obojimi dlani pregršt kave te ju pridahneš. Miris te neće izdati, al treba k tomu i mnoge vježbe, jer je težko riečmi označiti raznolikost mirisa.

Kad si kupila dobro zrno kave, treba ga i valjano spržiti. To nije tako lahko, kako si obično mislimo. Većinom se grieši tim, što se prži dotle, dok budu zrna odviše tamna, skoro crna, misleć, da će iz toga tamnije piće jače i bolje biti; ali predugo prženje čini da s jedne strane izhlapi aromatično ulje, te se mjesto njega razvije nekakvo zagorjelo ulje, a s druge strane bude ljepivo u zrnu pretvoreno u ugljen, od koga bude vruća voda obojena, al zaudara po zagorjelini. Kod prženja treba paziti da sačuvaš zrnu čim više moguće njegove djelujuće česti da ne izhlape, a s druge strane da ne gubi zrno odviše u težini. Zato ćeš zrno samo dotle pržiti dok bude surocrveno (braunroth). To ćeš pako tako postići: Uzmi posudu, u kojoj ćeš kavu pržiti, pa ju izpuni samo do polovice kavom, jer se zrna prženjem povećaju, te ih nebi mogla valjano protresti, što je svakako veoma važno. Kako si u posudu umetnula kavu, zatvori ju dobro te metni posudu na plamen i okreći posudu, da bude svuda jednako vruća, a da zrna ne budu predugo većoj vrućini izvrgnuta. Kako bude posuda vruća, te se počelo razvijati ono izhlapljivo ulje poznatim tim mirisom, treba posudu od plamena odstraniti, te u zraku dobro protresti. To se čini radi toga, da se zrna nepriliepe te kroza to izgore, a opet s druge strane, da budu sva zrna jednako pržena te tim i jednake boje. Stepanjem posude u zraku pos ići ćeš još i drugu svrhu, koja je za slast kave znamenita. Stepaujem ohladi ponješto posuda, te kod svake te male ohlade izstupi nješto onoga zagorjeloga ulja, koje zaudara po izgorjelom rogu, il noktu. U protivnom slučaju ostane u zrnu to ulje te će kava po zagorjelini zaudarati.

Treba kadkad posudu otvoriti, da vidiš na koliko se je već zrno spržilo. Ne ostavljaj pako nikad posudu odviše otvorenu. Kako si opazila da je zrno surocrveno, da se je ono počelo znojiti, odstrani posudu od plamena te ju u zraku steplji dok ponješto ohladi, te ostavi u njoj zrna zatvorena dok posvema ohlade.

Spržena se zrna moraju čuvati u zatvorenih kutijah, da ne izhlapi njihov arom, koj se i onako vremenom gubi. Zato i nije nikad dobro mnogo kave na jednom spržitı. Ako su zrna sameljena, onda će se aroma još prije izvjetriti, te se zato ona imaju tek onda mljeti, kad ćeš kavu variti.

Da razvidimo sada, kako se ima kava variti. Prije toga mi je ipak spomenuti, čega ima svega u kavi, da opravdam postupanje pri varenju. Kemičnom analizom se je dokazalo, da ima u prženom zrnu kave po prilici 13 postotaka ljepiva, 13 treslove kiseline, 1 coffeina, 13 izhlapljiva ulja i masti, 21 sladora i gummia, 12 vode, 34 vlaknine i 6 postotaka mineralija. Od tih su prve četiri česti, naime ljepivo, treslova kiselina, coffein i izhlapljivo ulje znamenite. Prema tim čestim ima se kava brojiti med one biline, koje imaju dušika u sebi (kako to coffein, koj je bogat dušikom, pokazuje), te ćemo zato kavu brojiti med hraniva, a ne luksuspića. Ljepivo u zrnu je takodjer hranivo, te treba zato nastojati, da ga iz zrna u kavu (piće) dobijemo. Ako prepržimo zrna, onda će se ljepivo u ugljen pretvoriti, od koga nam nikakve koristi nema. O treslovoj kiselini visi mnogo slast kave, dočim coffein nepodaje doduše nikakve slasti, al zato podražuje živce. Izhlapljivo se ulje razvije tek prženjem iz neke mastne tvari, koja se u surovom zrnu nalazi. Tim izhlapljivim uljem podražuje kava ugodno mozak, utažuje glad, uskoruje

su izpisane akademikom S. Ljubićem iz mletačkih arkiva.

— Monografija „O ždralovnicah (Geraniaceae) od učenoga akademika dra. Šlossera Klekovskoga izašla je u posebnom otisku. Str. 110.

— Od „gospodarskog poučnika", što ga izdaje naše gospodarsko družtvo pod uredničtvom g. profesora Petra Zoričića, izašla su ove godine već tri svežčića. Prvi broj sadržaje: „U oči rezitbe vinograda", drugi: „obradjivanje tla", a treći: „timarenje rogate marve".

— Slova izgovorena Franom Kurelcem nad grobom Ljudevita Gaja izašla su u posebnih otiscih iz tiskarnice Gajeve u Zagrebu.

Kazalište u Bugara. Nedavno se u Carigradu, gdje do sto tisuća Bugara živi, glumila izvorna bugarska drama „Rajna" od D. P. Vojnikova. Ima tomu od prilike desetak godina, što su Bugari počeli nastojati oko dramatične književnosti, prevodeći zapadnoevropske, ponajviše francezke, a pišući i izvorne drame; tako je D P. Vojnikov napisao već više historičkih drama bugarskih, kao što su: Pokrštenje na Preslavskom dvoru; Rajna; Velislava; Krum. Oko kazališnih predstava trude se narodne čitaonice po gradovih bugarskih, povadjajućih se za gradom Šumenom (Šumlom), gdje se je prije kakovih sedam godina prvi put bugarski glumilo; sada pako glume već i u Trnovu, Orehovici, Ruščuku, Slivenu i još njekolikih gradovih, i to članovi narodnih čitaonica. Poimence u Carigradu davale se zimus i proljetos ove drame: krivorazbrana civilizacija, komedija u 5 čina od Vojnikova; Nevjenka, drama iz bugarske poviesti, za glumu preradjena po historičnom romanu pisaca I. Zaharjeva i P. R. Slavejkova; napokon spomenuta jur historična drama Rajna od Vojnikova. Čist prihod tih predstava prilaže se blagajnam čitaoničkim ili se daruje na podporu djačkim družtvom bugarskim.

— Uprava narodnoga pozorišta u Novom Sadu izdaje „Sbornik pozorištnih diela"; dosad su izašli ovi komadi: Demon, povjestna alegorija u 3 razdjela, od M. Jovanovića; Školski nadzornik, šaljiva igra u 1. činu, od K. Trifkovića; Šaran, šaljiva igra u 1. činu, od I. Jovanovića; Čestitam, šala u 1. činu i Francusko-pruski rat, šaljiva igra u 1. činu, od K. Trifkovića; naskoro će u istom zborniku izaći: Kraljeva seja, drama u četiri čina, od M. Jovanovića (izlazi sad u novosadskom kazalištnom listu „Pozorištu") i Maksim Crnojević, tragedija u 5 čina od L. Kostića.

Slovenska izvorna opereta „Gorenski slavček", libreto od gospodje Luize Pesjakove, a glasba od Antonina Forstera, s uspjehom je skorih dana u Ljubljani pjevana; osobito hvale glasbu, dočim se libretu njeki nedostatci spodtiču. — Česka izvorna komička opera „Zaklctý princ", koju je složio Hřimalý, onomadne prvi put pjevana u Pragu, veoma je ušla u volju obćinstvu. — Česka sbirka dramatičnih spisa „divadelni ochotník" dospjela je već do petdesetoga svezka. Ima u toj sbirci i suviše prevedenih njemačkih, najpače bečkih pučkih igara, kao što je Gruberov „Seljak krivorotnik". Ne razumijemo posve, kako mare Česi pozajmljivati dramatičke proizvode od predgradskih kazališta — bečkih, na kojih se kadšto nedostojne šale s češtinom provode; bez dvojbe se je ljepše i dostojnije moći pomagati iz talijanske i španjolske dramatične knjige.

Biblioteke za narod, izdavane knjižarom Valozićevom u Biogradu, izašao je 2 svezak ovoga sadržaja: Svršetak prvoga Franklinova puta; iz narodnoga života u Kini: Kinezko pravosudstvo i zakonodavstvo; Pompeji i stanovnici njihovi. — Što se već u drugom svezku knjižnice za „narod" može pripoviedati o Kini itd., ne polazi po svoj prilici odtuda, kao da narod svoju zemlju, svoju prošlost, svoju sadašnjost dovoljno poznaje, već otud, što su narodni pisci žalibože još na povodu tudjinskom.

Osvěta, česki razgledni list za umjetnosti, znanosti i politiku, izlazeći u Pragu tiskom Dra. Gregera, ima u ljetošnjem, drugom svojem godištu veoma zanimljivih razprava, izmedju kojih navodimo ove literarno-historične: Juliusz Slovacki i njegovo doba (znamenit poljski pjesnik) —; o slovjenskoj simbolici; razgled po dramatstvu francezkom; kazalište u Rusiji; o sveslovjenskom jeziku i pismu (od professora Hattale); Komenskoga kazalištni spis „Diogenes"; novija česka književnost; razgledi književni; iz života Karla Havlička; pjesme Eliške Krasnohorske; priroda u českom pjesničtvu i u V. Halke pjesmi „v přírodě"; ovozimušnja saisona českoga kazališta. Kako se može naslućivati iz samih ovih naslova, a uvidjeti, kad se rečeni članci pročitaju, taj izvrstni česki časopis hrvatskomu bi prosvjećenijomu čitatelju, najpače književniku od velike koristi i zanimljivosti bio; samo je ta nevolja, da se srodni nam jezici premalo kod nas uče te se književno nametničtvo neprijaznih nam naroda još sveudilj podržava.

Doba mladosti doba sreće zove se zbirka izvornih sličica iz života mladjahnoga, što no ih je prema narodnim poslovicam i pjesmam naslikao česki umjetnik Jaroslav Šulz a izdao I Otto. Česi kažu, da je to djelo veoma krasno te je na diku českoj književnosti za mladež. Najveća da mu je ciena s toga, što je predmet skrozimice iz narodnoga života crpen, te se može mladih srdaca živo dojimati. Kako još neimamo hrvatskih takovih spisa, bilo bi vriedno ovim se českim poslužiti.

Dopisnica uredničtva.

Gospodji. A. K. u... U budućem broju odgovorit ćemo potanje.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: Dr. Franjo Marković. Tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 23. U Zagrebu dne 8. lipnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

ZLATAREVO ZLATO.

Po Uhlandu preradio I. T.

Zlatar gleda zlatno djelo
I kamenje drago:
„Ipak si mi, ćerko Jelo,
Što mi tog se zlata htjelo,
Najmilije blago.“

Dodje vitez tom' zlataru:
„Liepa Jelo, zdravo!
Zdravo, dragi gospodaru,
Skuj mi vienac po šestaru
Za zlato mi plavo!“

Zlatar zlatni vienac savi,
Biser-cvietak bieli
A i dragi kamen pravi
Medju lišće viencu stavi,
Sve se mili Jeli:

„Čudna li ju čeka sreća,
Koja mu se nada!
Ej da vitez mila zrieća
Dâ mi vienac bar od cvieća,
Pjevala bi mlada!“

Došo vitez, te ga hvali —
Vienca cviet i zavoj:
„Skuj mi k viencu prsten mali,
Dragi kamen unj ustali,
Bit će mojoj plavoj.“

Već je gotov prsten mali,
Na njem kamen žudjen,
Iz kamena zraka pali,
Samo Jela ljuto žali,
Što je drugoj sudjen:

„Sudjenice, blažena si,
Kojoj prsten dade;
Ej da meni prst ukrasi
Vitičicom bar od vlasi,
Presrećne me mlade!“

Dodje vitez, gleda, hvali,
Hvali djelo dvoje,
Liep je vienac, prsten mali,
Ali bi li pristajali
Pokušat nam to je.“

„Daj pristupi, dušo Jelo,“
Vitez dievi tepa,
„Daj de prstić, daj de čelo,
Je li toli krasno djelo,
Ko što ti si liepa?“

Nedjelja je uprav bila,
S toga krasna Jela
Od najljepših oblačila
Najljepšim se usličila,
U crkvu je htjela.

Nadnie vitez vienac glavi,
Jela gleda nice,
Na tjeme joj vienac stavi,
Na prstić joj prsten navi,
Jeli plamti lice.

„Kraju šala, doskočica,
Jelo krasnolika!
Ti si moja sudjenica,
Tebi vienac, vitičica —
Dar od zaručnika!

Bjaše zlato otcu svome —
Ali nepoznato,
Na srcu ćeš sjati mome
Kano žarko sunce bome,
Bit ćeš srećno zlato!“

PROLJETNE VODE.

Pripovjest. Napisao Iv. Turgenjev, preveo J. M.

XXXIV.

— Ah, izpričajte! progovori s polusmetenim i polu - nasmješljivim posmijom, prihvativši rukom kraj svojih pletenica i uprvši na Sanjina svoje velike, sive, svjetle oči. — Nisam mislila, da ste već došli.

— Sanjin, Dimitrij Pavlović, moj od djetinstva prijatelj, progovori Polozov, ni sada neobraćajuć se k njemu, nego pokazujuć na njega prstom.

— Da... znam... Ti si mi već kazao. Vrlo mi je drago upoznati. No ja sam te mislila umoliti, Ipolite Sidoriću... Moja sobarica danas je nekakva benasta...

— Da ti uberem vlasi?

— Da, da, molim te. Oprostite, ponovi Marija Nikolajevna s prvim posmjehom, kivne glavom Sanjinu, brzo se odvrne i nestane za vratima, ostavivši za sobom prolazni utisak predražestna vrata, divnih ramenica i plemenita stasa.

Polozov ustane — i tromo ljuljajući se umakne na ta ista vrata.

Sanjin ni za časak nije sumnjao, da je sama domaćica znala za njegovo prisustvo u salonu „kneza Polozova"; sva prokšija i bila je u tom, da pokaže svoju kosu, koja je i sbilja krasna. Sanjin se je i radovao u duši svojoj šali gdje. Polozove: kada je izvoljela ovako blisnuti preda mnom — možebit, tko će znati? možebit i u cieni za imanje bude podatljiva. U njegovu dušu na toliko se usjekla Gjema, da sve druge ženske nisu već ništa znamenovale za njega, on bi ih jedva i opazio; pa i sada je samo pomislio: „da, istinu mi rekoše, ova je plemkinja kud i kamo!"

A da mu nebude bilo izključivo tako u duši, on bi što drugo rekao: Marija Nikolajevna Polozova, rodjena Koliskina, bila je vrlo zamjerna osoba. Ne, da bi ona bila bezukorna krasota, na njoj je pače bilo lasno opaziti tragove plebejskoga joj izvora. Čelo je u nje nizko, nos ponešto mesnat i plosnat; nemože se ni tančinom kože nit odličjem ruku i nogu hvaliti — no što je sve to, što znači? Ne pred „svetinjom krasote", kako veli Puškin, postao bi svaki, tko se s njom susretne, već pred obajanjem silna, nešto ruskoga, nešto ciganskoga, cvatućega joj tiela... i popostao bi voljko!

No lik Gjemin branjaše Sanjina, kao ona trostruka brana, o kojoj poje pjesnici.

Iza deset časova povrati se Marija Nikolajevna, sprovodjena svojim mužem. Ona podje k Sanjinu... a hod joj, bože mili — čudni bi ljudi u ona, žalibože davna vremena, od njega poludili. „Ova žena, kada prilazi k tebi, kanda svu sreću života tvoga nosi ti u susret" znao je govoriti jedan od njih. Ona priedje k Sanjinu i pruživ mu ruku, rekne mu svojim laskavim i malko pridržanim glasom u ruskom jeziku: „Vi ćete počekati na me, zar ne? Ja se skoro vratim."

Sanjin se s poštovanjem nakloni, a u to već zamakne Marija Nikolajevna za vratima — i zamičući opet povrne glavu preko ramena — i opet se nasmiehne — i opet ostavi za sobom prvašnji onaj skladni utisak.

Polozov se uvalja u sobu i opet se smjesti u fotelj. Mučao je kao i prije, al čudan posmjeh šarao mu od vremena do vremena bezcvietne i nabrane obraze.

Bio je starolik, premda samo za tri godine stariji od Sanjina.

Objed, kojim je pogostio Sanjina, zadovoljio bi najprobirnijega gastronoma; no Sanjinu učini se on bezkrajan i nesnosan! Polozov je jeo „s čuvstvom, s razumom" i polagano, pomno se sagibljući nad tanjirom i pridišući svaki skoro komadić; a kad pije vino, najprije ga omije kroz sva usta, onda progutne i ustima požvače... Istom poslje pečenke pusti se u razgovor — al o čem? o merinosih, kojih je odlučio nabaviti cielo stado, pa kako još potanko, s kakvom nježnosti, tepajući imena. Izpivši vruću, eno da vrije, kavu — tužio se suzljivim glasom kelneru, da su mu u Frankfurtu dali kao led kavu — i odpuhnuv dva tri dima havanske cigare kroz svoje žute i grbave zube, — po navadi svojoj zadriema, na veliku radost Sanjina, koji se uze šetati gore i dolje neslušnimi koraci po mekom tepihu i snivati o tom, kako li će živiti s Gjemom i kakav će joj glas donieti? No Polozov se prene danas ranije nego obično — prospao je svega podrug sat, napio se celterske vode, pojeo osam žlica kompota, a onda sustavi pospane oči na Sanjinu i upita ga, nebi li hotio s njim poigrati duraka? Sanjin težko dočeka, pobojav se, neće li Polozov opet rieč svesti na ovčice, jarčiće i svinjice sa žirkom. Domaćin i gost predju u gostovsku sobu, kelner im donese karte — i počme igra, naravno bez novaca.

Kod ove nevine zabave zateče ih Marija Nikolajevna na povratku od grofice Lasunske.

Ona gromko zahohota, čim je stupila u sobu i spazila karte, razsijane na odkrivenu l'omberskom stolu. Sanjin skoči s mjesta, al mu ona dovikne: „Sjedite, sjedite, igrajte. — Ja ću se odmah preodjeti i vratiti se k vam," i opet izčezne, prošumiv odjećom i u hodu snimajući rukavice.

I sbilja se povrne vrlo brzo. Narednu svoju haljinu zamienila je širokom od svile

bluzom ljubičasta cvieta s odkritimi visućimi rukavi: debeli, spleteni pojas prihvaća joj stas. Prisjedne ona k mužu, i kad je on ostao durak, rekne mu: „No, koka, dosta je! (na rieč „koka“ Sanjin u čudu pogleda na nju — a ona se veselo nasmije, odgovarajući pogledom na njegov pogled i izdajući sve jamice u svom obrazu) — dosta je, ja vidim, tebi se hoće spavati; poljubi ruku, pak hodi; a ja ću s gospodinom Sanjinom progovoriti na samu.

— Spavati se meni neće, progovori Polozov, težko se dižući iz fotelja, a otići — dobro, ja idem i ljubim ruku.

Ona mu prinese k nosu svoju ruku, neprestajući smijati se i gledati na Sanjina.

I Polozov pogleda na njega — pa ode, a nerekne s bogom.

— No kazujte, pripoviedajte, prihvati živo Marija Nikolajevna, oba lakta na jednoč osovljujući na stol i kvrcajući noktima jedne ruke o nokte druge. Je li istina, što vele, da se ženite?

Rekavši ovo, Marija Nikolajevna nagne malko glavu u stranu, kako bi pozornije zagledala Sanjinu u oči.

XXXV.

Razvezano obćenje gdje. Polozove valjda bi na prvi mah smelo Sanjina — ako i nije bio novicom i već se dosta probrao po svietu — da nebude u isti par iz ove razvezanosti i familiarnosti slutio sgodan posao u svojem poduzetku. „Malko ću polaskati hirom bogate ove plemkinje“, odluči on u sebi — te onako neusiljeno, kako je ona pitala, odgovori i on: — Da, ženim se.

— S kim? S inostrankom?

— Da.

— Upoznali ste ju od skora? U Frankfurtu?

— Sasvim tako.

— Pa što je ona? Smijem li znati?

— Smijete. Kći konditorska.

Marija Nikolajevna razširi oči i uzvuče obrve.

— Da gledaj, to je milina, progovori ona sporim glasom — to je divota! Ja sam mislila, da takvih mladih ljudi, kao vi, i neima više na svietu. Konditorska kći!

— Vam se to, kako vidim, na čudo daje, opazi s dostojanstvom Sanjin; no prvo ja ni malo neimam tih predsuda...

— Prvo, meni se to ni malo ne daje na čudo, preotme mu rieč Marija Nikolajevna — predsuda neimam ni ja. I ja sam sama seljačka kći. A? što vam se vidi? Ja se čudim i radujem tomu, da ima čovjek, koji se neboji ljubiti. A vi ljubite nju?

— Da.

— Ona je vrlo liepa?

Sanjinu se na žao dalo ovo drugo pitanje... Al uzmicati nije više kuda.

— Vi znate, Marijo Nikolajevna, uze on — svakomu čovjeku lice njegove ljubovce čini se ljepše od svih drugih; no moja nevjesta — zbilja je prava krasota.

— Sbilja? Koje vrsti? talijanske? antične?

— Da; ona ima vrlo pravilne crte.

— Neimate joj uza se slike?

— Nemam. (U ono doba nisu ni znali za fotografije.)

— Kako joj ime?

— Zove se — Gjema.

— A vi — kako?

— Dimitrij.

— A po otcu?

— Pavlović.

— Znate što, progovori Marija Nikolajevna još uviek istim glasom — vi mi se vrlo ljubite, Dimitrij Pavlović. Vi mora da ste dobar čovjek. Daj derte mi ruku. Biti ćemo prijatelji.

Ona kriepko stisne njegovu ruku svojimi liepimi, bielimi silnimi prsti. Njezina ruka nije bila za mnogo manja od njegove — no puno toplija i gladkija, puno meklja i življa.

— Samo znate, što mi na pamet pada?

— Što?

— Vi se nećete razsrditi? Ne? Ona je vaša nevjesta, velite. No zar... zar je to svakako bilo od potrebe?

Sanjin se smrkne. — Ja vas nerazumijem, Marijo Nikolajevna.

Marija Nikolajevna tihano se nasmije — i stresav glavom, odmahne u natrag padajuću joj na obraz kosu. — Zaista — milota čovjek, progovori ona polu zamišljeno, polu raztreseno. Vitez! Hodite i vjerujte poslje toga ljudem, koji kažu, da su svi idealiste izumrli!

Marija Nikolajevna sve vrieme govoraše ruski divno čistim upravo moskovskim jezikom — narodnoga, ne plemićkoga izgovora.

— Vi ste se, sva je prilika, odgojili doma u starovjerskoj, bogoljubnoj porodici? upita ona. Iz koje ste gubernije.

— Iz tulske.

— Nu tako smo iz jednoga zavičaja. Moj otac... Ta vi ćete znati, tko je bio moj otac?

— Znam.

— Rodio se je u Tuli... Bio je Tuljac. Nu dobro... daj da se primemo posla.

— To jest... kako je to da se primemo posla? Što izvolite tim reći?

Marija Nikolajevna malko se nazuri. — Po što ste vi amo došli? (Kada je ona nazurila oči, postajale bi one laskave i malko nasmješljive; a kad ih raskrije u svu šir, u njihovu svjetlom, skoro hladnom bljesku bijaše nešto nedobro... nešto grozno. Osobitu krasotu njezinim očima pridavale su obrve joj guste, malko nadvinute, prave sobolove.) Vi bi rad, da ja kupim od vas imanje? Trebate novca za svoju ženitbu? Nije li?

*

— Da, trebam.

— I trebate mnogo?

— Na prvi mah trebao bi koju tisuću franaka. Vaš suprug pozna moje dobro. Možete se s njim svjetovati — a ja neištem skupu cienu.

Marija Nikolajevna makne glavom sad na desno sad na lievo. — Prvo, uze ona, sjekući i udarajuć prstima po obšivu Sanjinova kaputa — ja neobičajem svjetovati se s mužem, osim glede mojega odievanja — u tom je on dečko! a drugo, zašto velite, da nećete postaviti skupu cienu? Ja se neželim okoristiti tim, što ste vi sada vrlo zaljubljeni i gotovi na svaku žrtvu... Nikakvih žrtava ja od vas neuzimam. Što? Mjesto obodriti u vas... kako bi to ljepše rekla? plemenita osjećanja, što li? da vas idem guliti kano vrbu? Nije tako moja navada. Kada dodje pod ruku, neštedim ja ljudij — samo ne na ovaj način.

Sanjin ni kako nemogaše razumjeti, da li ona — smije se nad njim, ili govori osbiljno? „O napni der uha!“ mišljaše on u sebi.

Sluga unidje s ruskim samovarom, i sa svim onim, što za čaj treba, pa svu ovu blagodat razkrili na stol medju Sanjinom i gspdjom. Polozovom — a onda se udalji.

Ona mu nalije čašu čaja. — Nije vam mrsko? upita ona, slažuć prstima cukor u čašu — a štipavac leži tu.

— Molim!... Od take krasne ruke...

On nedovrši fraze i malo što se nije polio jednim gutom čaja, a ona pozorno i jasno gleda na njega.

— Ja sam zato spomenuo o jeftinoj cieni mojega dobra, što sada, gdje se vi nalazite za granicom, nemogu misliti, da imate mnogo suvišna novca, a na posljedku osjećam i sam, da prodaja ili kupnja dobra, u ovakih okolnostih, — jest nešto nemoralna, pa sve to valja u račun uzeti.

Ovako Sanjin plete i mete, a Marija Nikolajevna malko se nalegla ledjima na fotelj, skrstila ruke, te gleda na njega sve uviek onim pozornim, jasnim pogledom. Napokon on umukne.

— Ništa, govorite, govorite, progovori ona kanda mu pritiče u pomoć: — ja vas slušam — meni je milo vas slušati; govorite.

Sanjin prione opisivati svoje dobro, koliko ima jutara, i gdje se nalazi, i kakve ima gospodarske sprave, i koja se može iz njega izvaditi korist... spomenu pače, kako mu leži dvorac; a Marija Nikolajevna sve gleda i gleda na njega — to svjetlije i pozornije, a usta joj jedva se giblju bez posmjeha. On se smete na posljedku i umukne po drugi put.

— Dimitrij Pavloviću, uze Marija Nikolajevna — i zamisli se... Dimitrij Pavloviću, ponovi ona... Znate što? Ja znam, kupnja vašega dobra — za me je vrlo koristan posao, pa ćemo se složiti; no vi mi morate dati... dva dana — da, dva dana roka. Ta vi možete na dva dana razstati se od svoje nevjeste? Duže vas neću zadržavati, proti vašoj volji — zadajem vam poštenu rieč. Ako vam odmah treba pet, šest tisuća franaka, ja vam ih pozajmim — a poslje obračunamo.

Sanjin se pridigne. — Ja vam moram zahvaliti, Marijo Nikolajevna, za vašu dragovoljnu i ljubeznu gotovnost da pomognete čovjeku, koga i nepoznate... No ako na svaki način tako izvoljivate, to mi je draže počekati na vašu odluku glede mojega dobra; ja ostajem ovdje još dva dana.

— Da, meni je tako počudno, Dimitrij Pavloviću. A vam će biti vrlo težko? Vrlo? Recite.

— Ja ljubim svoju nevjestu, Marijo Nikolajevna — i rastanak od nje nije mi lahak.

— Ah, vi od zlata čovječe! s uzdahom progovori Marija Nikolajevna. Obećajem, da vas neću suviše mučiti. Vi odlazite?

— Već je kasno, rekne Sanjin.

— A vi bi rad odahnuti od puta i od igre s mojim mužem. Jelte — vi ste Ipolitu Sidoriću, mojemu mužu, dobar prijatelj?

— Mi smo se učili u jednom istom panzionu.

— I on je već onda bio takav?

— Kako „takav“? upita Sanjin.

Marija Nikolajevna udari u smieh, da je sva pocrvenila, prinese rubac na usta, ustane s fotelja — i kano da je utrudjena gane se prama Sanjinu i pruži mu ruku.

On se nakloni i podje na vrata.

— Sutra se izvolite ranije javiti, vikne ona za njim. On se ogleda i vidi, kako se je opet spustila u fotelj i zadjela obje ruke iza glave. Široki rukavi spuzili su skoro do ramenicâ — i moraš reći: položaj ovih ruku, sva ova slika jest čarobno prekrasna.

XXXVI.

Davno poslje ponoći goraše lampa u Sanjinovoj sobi. On sjedi za stolom i piše pismo „svojoj Gjemi“. Kazuje joj sve; opisuje Polozove — muža i ženu — u ostalom više se rasprostire o svojih osjećajih — a završi izvješćem, da će se vidjeti za tri dana!!! Sutradan rano odnese to pismo na poštu i podje šetat se po parku od Kurhausa, gdje je već svirala glasba. Svieta je još malo; on postoji malko pred sjenicom, posluša na potpuri iz opere „Robert der Teufel“, i popivši kavu, ustrani se u osamljenu aleju, sjedne na klupu i zamisli se.

Držica od suncobrana zatrepta ga spretno po rameni. On se prene... Pred njim, u

laganoj, sivo-zelenoj haljini od barecha, u bielom škrljaku od tula, u švedskih rukavicah, svježa i rumena kano ljetno jutro — a još je u pogledu i kretu njezinu njega nepomućena sna — stoji Marija Nikolajevna.

— Zdravo, progovori ona. Poslala sam po vas, a vi već pobjegli. Istom sam popila svoju drugu kupicu — mene vam, kako znate, tjeraju ovdje vodu piti, bože si znaj zašto... zar ja nisam zdrava? Pa se sad moram šetati cielu uru. Hoćete li me pratiti? Pak ćemo onda kavu zajedno piti.

— Kavu sam ja već pio, odgovori Sanjin ustajući; ali ću vrlo rad s vami u šetnju.

— Nut dajte mi vašu ruku... Nebojte se: vaše nevjeste nema tu — ona vas neće opaziti.

Sanjin se na silu nasmije. Njemu je svaki put bilo neugodno, kadgodj bi Marija Nikolajevna spomenula Gjemu. Ipak posluša i nakloni se dragovoljno... Ruka Marije Nikolajevne spusti se lagano i meko na njegovu ruku, omakne se o nju i kanda se utisne u nju.

— Hajdemo evo ovuda, rekne ona razapev suncobran iza pleća. U ovom parku ja sam kao doma; povesti ću vas na najljepša mjesta. I znate što: (ove dvie rieči ponavljala bi često) — sada nećemo govoriti o toj trgovini; o njoj se može liepo brbljati poslje kave; nego mi sada kazujte o sebi... da znam s kim imam posla. A poslje, volja vas je, kazivat ću ja o sebi. Pristajete?

— Ali, Marijo Nikolajevna, što može vas zanimati...

— Čekaj, čekaj. Vi ste krivo razumjeli. Ja nemarim koketovat s vami. Marija Nikolajevna krene ramenom. — U njega nevjesta, kano starinska statua, pa da ja koketujem!? No u vas je roba — a ja sam kupac. Pa bi ja rad znala, kakva je vaša roba. Nu-der, pokazujte, kakva je ona? I nije dosta, da znam, što kupujem, već i od koga kupujem. Takvo je bilo pravilo i mojega otca. No, počmite... Ma nebilo od djetinstva — nego evo — jeste li davno za granicom? I gdje ste bili do sada? Samo da mi idete polaganije — čemu da se žurimo.

— Ja sam amo došao iz Italije, gdje sam sproveo nekoliko mjeseci.

— A vi se, očevidno, zanosite za svim što je talijansko. Čudno, da tamo niste našli svoj predmet. Ljubite li umjetnost? Slike? ili radje glasbu.

— Ja ljubim umjetnost.,. Ljubim sve što je krasno.

— I glasbu?

— I glasbu.

— A ja glasbe ni malo neljubim. Gode mi jedine ruske pjesme — i to na selu, i to s proljeća — uz ples, znate li... Crljene pregače, dolina, zelena trava za potjeru, sve odiše svježosti... čudesno! Al nije o meni govor. Govorite vi, kazujte.

Marija Nikolajevna ide i sve jednako pogleda na Sanjina. Bila je ona visoka rasta — njezino lice malo pa bi dovisilo lice njegovo.

On uze pripoviedati — s početka nevoljko, nevješto, a zatim razveže se, razbrblja se. Marija Nikolajevna vrlo umno sluša; pa k tomu i ona sama pokazala se toliko otvorenom, da je i kod drugih odkrovnost nehotice izkresala. U nje je bio onaj veliki dar povjerljiva obhodjenja — le terrible don de la familiarité — o kojem spominje kardinal Retz. Sanjin kazivaše o svojem putovanju, o životu u Petrogradu, o svojoj mladosti... Budi Marija Nikolajevna svjetskom damom, iztančenih manira — nigdar se on nebi ovako razširio; al ona je sama nazivala sebe dobrim djetetom, koje neljubi ceremonijâ; timi naročito riečmi predstavila se je Sanjinu. I u isto doba ovo „dobro diete“ ide u poredo s njim mačjim hodom, lako se oslanjajući na njega i zagleda mu jednako u lice; — pak idjaše ovo diete u slici mladoga ženskoga bića, od kojega se samo razpliva ona razgaljujuća i umarajuća, ona tiha i žeguća sablazan, kakvom su sposobne pokositi našega prijačka-grješnika, slaba čovuljka jedine — i to nekoje, i to ne čiste, već s potrebnom primjesom — slavenske nature!

Šetnja Sanjinova s Marijom Nikolajevnom, njegova besjeda s njom trajaše preko ure. Ni jedan put se nesustaviše — nego idu, idu kroz bezkrajne aleje parka, to uzlazeć na goru s divnimi vidici, to shodeći u doline s neprolomnom sjenom — sve ruku pod ruku. Kadkada bi Sanjinu i odurno postalo: on s Gjemom, dragom svojom Gjemom još nikada nije tako dugo šetao... a evo kako ga je pograbila ova plemkinja! — Niste li se utrudili? upitao bi ju češće. — Ja nikada nesustajem, odgovara ona. — Gdjekada susretnu šetaoce: svi joj se skoro klanjaju — nekoji s poštovanjem, drugi strastveno. Jednomu od njih, ljepušnu, fino obučenu crnoliku doviknu ona iz daleka s najljepšim francezkim akcentom: „Comte, vous savez, il ne faut pa svenir me voir — ni aujourd' hui, ni demain“ (Grofe, vi znate, mene netreba doći viditi ni danas ni sutra!) On mučeć odkrije škrljak i odreže nizak naklon.

— Tko je to? upita Sanjin, od ružne navade „sve znati“, običajne svim Rusom.

— To? Jedan Francuzić — tuda ih se puno vrti... Za mnom uhodi — i on. No vrieme je za kavu. Hajdmo doma. Bora vam, jamačno ste ogladnjeli. Moj blagovjerni valjda je sada probio oči.

„Blagovjerni! Oči probio!!“ ponovi u sebi Sanjin... „A govori tako odlično francuzki... Čudne li žene!“

Marija Nikolajevna nije se prevarila. Kad se je ona zajedno sa Sanjinom povrnula u gostionu — „blagovjerni“ ili „koka“ već sjedi, s fesom na glavi, pred prostrtim stolom.

— A ja sam te se načekao! povikne on s kiselim licem. Već sam hotio i bez tebe kavu piti.

— Ništa, ništa zato, veselo progovori Marija Nikolajevna. — Ti si se srdio? To je zdravo po te; drugčije mi se sav smrzneš. Evo sam dovela gosta. Pozvoni brže! Kavu, kavu nosite — najbolju kavu — u saksonskih šalicah, na bielom kao snieg stolnjaku!

Ona baci škrljak, rukavice i plesne u dlane.

Polozov ju pogleda iz podmukla.

— Što ste se danas tako razkokodakali, Marijo Nikolajevna? upita on na po glasa.

— To nije vaš posao, Ipolite Sidoriću! Zvoni! Dimitrij Pavloviću, sjedite — i pite kavu po drugi put! Oh, kakva radost predstavljati, prikazivati! Druge zadovoljštine na svietu nije!

— Kada hoće da slušaju! zareži opet suprug.

— Imenito, kad hoće da slušaju! Zato sam eto i vesela. Osobito s tobom. Zar ne, koka? Evo i kava.

Na zamašnoj tasi, s kojom je unišao kelner, nadje se ujedno i kazalištna objava. Marija Nikolajevna odmah pograbi za nju.

— Drama! progovori ona nezadovoljno; — njemačka drama. Sve jedno, bolje od njemačke komedije. Recite, da mi uzmu ložu — benuar — ili ne... radje Fremden-Loge, obrne se ona kelneru. Čujete li: svakako Fremden-Loge!

— No ako je tu ložu već uzela njegova preuzvišenost, gradski direktor? osmjeli se upitati kelner.

— Dajte njegovoj preuzvišenosti deset talira, a loža je moja! Čujete li!

Kelner pokorno i zabrinuto nakloni glavu.

— Dimitrij Pavloviću, podjete li sa mnom u kazalište? njemački su igrači kukavni — no vi ćete poći... Da? Da! Kako ste ljubezan! Koka, a ti nepodješ?

— Kako narediš, progovori Polozov u šalicu, koju je prinosio k ustima.

— Znaš što: ostani doma. Ti u kazalištu i onako spavaš, a i njemački razumiješ slabo. Evo što će bolje biti da učiniš: odgovori našemu provizoru — sjećaš se, radi našega mlina... radi kmetske meljave. Kaži mu, da ja neću, neću, pa neću! Tako ćeš imati zabavu cielu večer...

— Slušam, odgovori Polozov.

— Tako valja. Ti si moj mudrac. A sada, gospodo, dosta govorasmo o provizoru, govorimo o glavnom našem poslu. Čim kelner spremi stol, vi nam sve izpripoviedite, Dimitrij Pavloviću, o svojem dobru — kako, što, u koju cienu. Koliko želite kapare u napried — riečju sve! (Hvala bogu napokon! pomisli Sanjin). Vi ste mi koješta već i kazali, svoj ste vrt divno opisali — al moga dragana nije pri tom bilo... Neka čuje i on — možda koju prolane! Meni je vrlo milo misliti, da vam mogu pomoći ženitbu — da sbilja i obećala sam, da ću poslje kave vaš posao preuzeti; a ja uviek držim svoju rieč — zar ne Ipolite Sidoriću?

Polozov si dlanom protare lice. — Istina je — istina — vi nikoga nevarate.

— Nikada! i nikada nikoga prevariti nebudem. Nut, Dimitrij Pavloviću — razložite posao, kako se kod nas običaje izražavati u senatu.

(Dalje sliedi.)

KARLO DRAČKI,

tragedija u 5 čina. Spjevao F. M.

8. prizor. (II. čina.)

(Priestolna dvorana; na lievo u zadku stoji papinski legat; ulaze Karlo Drački, Alberico da Barbiano i Navarelli.)

Karlo Drački. (Albericu).
Što Navarelli javlja? Nazirem li
U licu mu — šta dobra, il što on tek
Pod dobro primio? Što j' teže, svladav,
Opravljat s njim sam dokon. (Navareli odlazi.)
Spremni li su?
Zakazo si im red? i onim drugim?
I trećim? Da; i tako ih dovodi.
(Alberico odlazi; Karlo Drački ruči se s legatom.)
Od pape mir mi donosiš, i pozdrav
Ko ugarskom' apostolskomu kralju?

Legat. Izobćeniku donio sam tebi
A — ko što vidim — pokajniku sada,
Od pape opomenu. (hoće mu uručiti pismo.)

Karlo Drački. Spravi si ju.
Ne ljuti se: ne zahtievam od tebe
Ko Barnabo Viscotini, da ju spraviš
U želudac — otrovat ne marim te.
Mirovati sam željan; oj za mirom,
Koliko duša mi za sladkim mirom,
Neokušanim davno, čezne!

Legat. Zahman!
Dok izvan crkve ostaješ, ko kaplja

Na buretu, ko prašina po gumnu,
Mirovat ne dajem ti: drmat ću te
I tresti nemilice, dok te stjeram
U krilo pák, iz kog izmaknuo si.
Il' da te kao vihorina gonim?

K. Drački. Velite, da je čovjek na živini
Jašući andjel; utvoru tu tjeraj,
Al' ja sam čovjek sav — nediraj mene.
A koji te je, da me goniš, poslo?
Je l' Urban, je li Kliment? Antikrstu —
Izmjence sami nazivlju se tako —
Legatom kojemu si ti?

Legat. Ja papi,
Onômu papi, kom' si ti vazalom;
Koj napuljsku ti kraljevinu dade,
Koj zahvalnost i posluh traži tvoj,
Koj tebi nalaže u Rim došavšu
Bosonogu, do košulje svučenu
Tri dana klečati pred njim: pred Urbanom.

K. Drački. Je l' kamen, gdje poklečke kajat mi se,
Zaliven krvju sav, je l' uzanj pobit
I stieg, kog nosijaste k Albigenzom —
Milosrdje je napis mu — pod slikom
Rostilja, kliešta, lomače? Razumjet
Tko može vas, vi provodiči ljudski!
Dosinuvši se uzoru dobrote,
Upriličit mu ljudstvo što činite?
Progonstvo, silu, krv, i sve strahote,
Namaknut što ih može gnjiev i mržnja!

Legat. I on je gnjiev i mržnja, uztreba li.

Karlo Drački. Dà, vam kad uztreba! — O, ne razmeći
Preda mnom se, ko da si viši mene:
I ti si čovjek, oružja se lačaš
U borbi tvojoj, kog i ljudi drugi.
A gradiš li se usudom — vrh boga
I čovjeka, nerazumnim i krutim;
A grabiš li mi sve, čim čovjek jesam,
Zasužnjuješ me brata: sbacio si
Krilaša andjela sa sebe, zvier si —
Za čeljust nju ću ščepat, savit pod se!

Legat. Pod Rim se savit svem' stvorenju ljudskom
Veljaše Bonifacij! moraš i ti!
U Rim ćeš doć pokorit se —

Karlo Drački. Kad zoveš,
Ja hoću doć pokorit — njega. Amo,
Vi braćo slobodnoga duha!

(Udjoše tri sve u crno obučene krabonoše.)

Gledj ih!
U boj ih zove vodj — ti zovi svoje!

Legat. Krivovjerče! Kad hoćeš boja, — bit će! (Odlazi).

9. prizor.

Karlo Drački. Crninom zašto sav vam lik sakriven?

Tri krabonoše. Iz piramida mumije se dižu;
Tajnoviti, starovječni su veli
Na čovječji im lik priliepili se.
Razderav njih, — pak svanuti će ljudi.

Karlo Drački. Gdje tomu oružje?

Tri krabonoše. Tri mača.

Karlo Drački. Prvi?

Prvi kr. Moj mač je miso: na tlu uzkom nikla,
Kroz zaprieke, kroz bludnje probija se,
I visi se i ponire i širi,
I biva znanje. Kad ju sažgat kane
Na lomači: u krvničkom se plamu
Učeliči, ko mač ov ustremi se
Od tla do neba, te odasvud srčuć
Za triesom tries, iz sebe pak ih pušta:
Laž razdire, a istinu razsvietlja.

Karlo Drački. Još tvrdji treba mač; je l' tu koj drugi?

Drugi kr. Moj mač je volja. Slobodan je čovjek,
Slobodi njegvoj ognjište jest volja.
Dosegnut i zadušit nju — tko može?
Kad njen žar sjekne, kroz bezkrajnost prodre —
Odoljet njenoj ničja sila ne smie!
A više njih vjekovit zakon rêda
Uskladan spoj: u ljubav. Tko nju ruši,
Tko silnikom nametnuti se hoće —
Nut mača: da ga lomi, da ga svija!
Privinuv ga, sam nanj će se prorazit.

Karlo Drački. Ti znaš, ti hoćeš; a ti treći — što si?

Treći kr. Moj mač je čin: uzmahni njim visoko,
Razsieci lance silničtva i laži!

Karlo Drački. Tri mača tko vam dade?

Prvi kr. Ivan Parmanin.

Drugi kr. Ezèlin.

Treći kr. Ordelaffi.

Karlo Drački. Tko još?

Prvi kr. Osmorice sbor ratni.

Karlo Drački. Više!

Drugi kr. I desetorice sbor za slobodu.

Karlo Drački. I više!

Prvi kr. Gian Visconti, s njim pet tisuć.

Drugi kr. Raspanti, osam tisuća je s njime.

Treći kr. I Delascala, s njim je deset tisuć.

Karlo Drački. A tko im vodja?

Tri kr. (ukrstiv sva tri mača) Ti!

Karlo Drački. Ja jesam vodja. —
Vi mačevi, vi bratstva našeg silno
Prot sili oružje, ko božje munje
Ukrstite nad zemljom! Gdje god čami
Naš brat još mišlju rob i voljom,
Razsiecite mu lance: slobodan je!
Medj pregaoce nek se vrsta ljude,
Ki o svoj muci pomiču se napried
Sve bliže istini, sve bliže dobru! —
U zahodećeg sunca svjetlo ono
Zaron'te mačevi, zakalite se,
I svjetlom kaljeni kroz mrak se sjajte!

(Odlaze svi na lievo).

10. prizor.

(Alberico uvedši Pavla i Ivana Hrvata, Stjepana Lackovića, Ziemovita Mazovskoga i još njekolicinu u velikaških odorah, odlazi na lievo.)

S. Lack. Ko Bela četvrti ne dopušta nam
Ni Karlo sjedalâ; to na zlo sluti,
Ziemovit M. Jačina nas je! a još nismo svi.
Ivan Hrvat. I jedan suviše.
S. Lacković. Zar ja? Oj braćo,
Iz vašeg da se kruga dielim? zašto?
I. Hrvat. Odielio se jesi već, i mjesto
Kod Jelisave uhvatio. Idi.
S. Lack. Ne gonite me iz sredine vaše!
Zar nisam vaš? ne poznate me svoga?
(obredajuć sve na okolo)
Zar Pavle ti me tjeraš? Ziemovite
I ti? I ti Korjatoviću, Zahu?
Ti, Trenčinski? O jao vam i meni!
Spomenite se Pavla Lackovića
I Andrije i Stjepana! Zar po njih
Ne dopada me mjesto medju vami,
I prvo, jeste l' pravedni? — Al' niste!
Pravedniji će biti kralj. (podje na lievo, odtud baš izlazi Karlo Dracki) O kralju!
Karlo Dracki (odvraćajuć se).
Obezumit se nedam. Čim da Napulj
Bez Hrvatske i Dalmacije branim?
Iz madjarskih će kalužina ladje,
Opremati mi Jelisava? Prestaj!
I suviše zadievanja mi toga.
S. Lack. Posluhni Jelisavu. Zaklinjem te
Životom djece, kraljice ti žene
Životom dragim tebi, svih nas ovdje
I tvojim ja te zaklinjem životom!
Srdobno ne zliedi Jelisave!
K. Dracki. Za nas ne briguj se, nju tješit idi.
S. Lack. Ja idem. Vajmeh, što će sad na moje
Unići mjesto med vas — genij smrti!
(Lacković odlazi; mrak se uhvatio, Alberico donese na stol, uz koj se sjeo kralj, svietnjak upaljenih svjetila; iz polukruga drugova svojih pokroči napried pred kralja Pavao Hrvat, držeći u ruci krunitbeni ugovor.)
P. Hrvat. Što davni čas, što prostor je daleki
Oddielio, mrazeći brata bratu;
Što rastepo iz zlogodja nasrnuv
Krvometnik je tudjin divljom silom:
Udružilo se sad, pozdravljajući
Osnovaoca novog nam jedinstva. (kliču kralju.)
Tu Ziemovit Mazovski klanja ti se,
Iz Poljske knez, iz domaje nam slavne;
Tu Vuk iz Bosne vojvoda, brat kraljev;
Tu Trenčinski, potomak Matijašu
Uzkrisitelju ubitih Slovaka,
S njim Zah, jedinac za Felicijanom;
Tu Rus Korjatović, Munkaču herzeg;
Tu plemstvo zagorsko, novoseoci
U Vlaškoj, zvanoj velikoj i maloj;
S tom braćom brat moj Ivan obreko je
Pokloniti se tebi, novom kralju! (kliču.)
A u njih svakomu i svakog narod
Okružuje te sav, i davne sjene
Iz groblja svog u podoru slovućih
I moćnih njekoč kraljevina naših
Sad ustaju i klanjaju se tebi.
Prošasti su i vjekovi budući
Sbijeni u trenutak taj, u kome
Sviet nov, sviet krasan duh tvoj stvorit ima.
Ti narodi, te zemlje, što se steru
Izpod tebe ko tvar za duh tvoreći,
Raznolike bez reda dosad tvorbe
Izmienjahu: pristupi ti k toj smjesi
I poziruć vjekovit veli uzor,
Uzorite i njoj utvori like.
Nedospjele djedova naših tvorbe
Razlupao nam razbojnički Madjar,
U metež nas zavalio vjekovit;
Dovinuti se poredku i skladu
Zakonitu, pravici, razbornosti,
I zadružnoj do umlja i vještine
Vodećoj stegi ne možemo nikad,
Bjesoduh dok ne ukroti se Madjar.
Po Taliji, po Franciji, po Švabskoj,
Ko njekoč, sad haračat više ne smie,
Pak sav svoj bies na ove kraje riga,
Ukopitiv se medj staroseoci
Milokrvnimi, na pregnuće sporim'.
Njih uslobodi, a obuzdaj njega.
Iz suprotna dva življa nov satvori,
Po skladnijeh ga omjerih uredi
I prostorjem ga udesno razdieli.
A uredbe, što madjarska ih holost
Ko ukletvu navalila, ko moru
Na zemlje ove: satri! Zlatnu bulu
I druge nepravde, pravicami što zovu,
Sloboštinami, — razdri, satri, spali!
Posveti novi kraljevstva ti temelj:
Taj krunitbeni ugovor posveti. (Pruža mu povelju).
Karlo Dracki (skočiv). Što hoću ja, ne nalazi se u njem,
Govorenju li prilikuje tvomu.
Dugovječne tvoj naum treba njege,
A meni treba mačeva! Koliko
Taj ugovor ih pruža? što? zar ništa?
Ni sám ne vriedi ništa! (Srdit sgrabi povelju.)
Ivan Hrvat. Suho zlato
Mudrinje svih vjekova on ti daje.
K. Dracki. U plamenu se kuša zlato. Gori!
Što ostane, to vriediš!
(Na sviećah užgao povelju; svi se silno uzrujali; kralj čita iz kusa papira, što je nesažgan ostao)
Kletva! kletva! —
Čuj, kletva ostaje mi — treća, zadnja! —
Da robu povratim slobodu, hoćeš;
Da lupežtvo plemića, velikaša
U red zakonit stegnem; čovječnomu
Da temelj udrem drugovanju ovdje:
A tamo Rim, taj silnik prvi, dalje
Da kini sviet? Zarobio li nije
I miso svaku i pregnuće svako
Nas svih? Pomoz'te tu polomit silu,

Za njom će druge popadati sliedom.
Na Rim, na Rim obor'te mače vaše!
Pavao Hrvat. Tu nema Hunâ!
Karlo Drački. Podanika ima,
A tim sam ja kralj, ja gospodar, vodja!
(Svi žamore ljuti: tu nema Huna!)
Kad tresnem o zemlju, izadju Huni!
(lupi nogom o tle).
Madjari! Tatari! Jacigi i Kumani!
(S lieve strane bahne Ubul Kalaj, Blaž Forgač, Litvin Boris i povorka drugih u raznih odorah, trojica u hrvatskih banskih; Hrvati trgnu mačeve; Karlo Drački rukom im zapovjedi mir).
I. Hrv. Sramotu strašnu nanosiš nam kralju!
O maču moj, u korice se sakrij,
U munju se usuši, kad pridružit
Stvorova onih mačevom se imaš. (Ture opet mačeve u korice).
K. Drački. Tvoj mač je prutak suh prot kralju tvojem. —
Madjari, Tatari, Kumani i Jacigi!
Vi znate Rim? vi znate što iz Rima
Dohodilo vam pokora i biede?
Desetinski vi poznajete namet,
Kog ovim zemljam udario papa?
Vi znate, da tih zemalj trećina je
U rimskih sluga ždrielo propanula?
Vi znate boj i pokolj, što medj vami
Minorit je učinio iz Rima?
Iz Rima kralji namiću se vama,
Iz Rima kraljem zapovjedi glase,
Iz Rima kletve na vas narod grme.
Potomci jeste l' vi bojnika onih,
Pred kojimi svi kralji strepijahu?
A vaš kralj, vi — da strepite pred Rimom?
Na Rim, na Rim! kud kralj vas kliče, za njim!
Ubul Kalaj. Iz Arpadovih slavnijeh vremena
Taj glas nam zamnieva, ko bojna truba.
Kud ti za srećom, svuda mi za tobom!
Karlo Drački. Još Arpadu se tako kunijahu
Praotci vaši; kunite se i vi.
A ja ću zlatnu bulu vam potvrdit,
Ponoviti vam ugovore drevne
Knezova naših, — za kih slavni bjaste, —
Uz moje krvi mlaz, uz mah mog mača.
Na vašu krv, na mačeve se vaše
Zakun'te meni ko praotci vaši.
(Povadiv Ubul Kalaj i družba njegova mačeve i po starom ih madjarskom običaju složiv klikne sva)
Kud ti za srećom, svuda mi za tobom.
K. Drački. (Pavlu Hrvatu) Što veliš sad?
P. Hrvat. (na sažganu povelju kažuć) Taj pepel nek ti kaže.
I. Hrv. Što pitaš nas? Umuknuli su ljudi,
Gdje šakal vije. On sried razvalina
Med lješinami svoje leglo kopa —
Sad grabežnik namienio ga — ovdje.
U Hrvatskoj izkopat si ga neće:
Još junački se tamo mači kriese. —
(trgne mač i drugovi njegovi)
Ne krvimo se sad, rad tebe kralju!
Al' dodje čas, mač za tebe povući.
Povladiv zlatnu bulu im, i bunu
Povladio si njihovu prot sebi.
I bit će bune, izdat će te oni.
Al' naš si kralj, naš glas te amo pozva,
Uzdržat će te i mačevi naši.
Krivorotnici domovini svojoj
I tebi krivo zakleše se: gledj ih!
Al' naša vjera krunitbi te prati,
I prati, kad zapodjene se, k boju!
(Odlaze Hrvati; Karlo Drački uzbunjen odpušta Ubula Kalaja i družbu mu; siedajuć se)
K. Drački. Na krunitbi se sutrašnjoj mi nadjte! (Svi odlaze).

11. prizor.

Alberico da Barbiano (ušav naglo.) Unići želi kraljica.
K. Drački (uplašen.) Što veliš!
Zar nije mrtva?
Alberico. Ne kraljica Margita, — Jelisava.
(Na kraljev znak Alberico otvara vrata ulazi Jelisava.)
K. Drački. Narečen Lackovićem genij smrti
Unilazi? On muči. Neka muči.
Jel. I govoreć, ja genij smrti jesam! (odlazi).
K. Drački. Nek dodje Navarelli, Navarelli!
Alberico. Otežčalo mu, čekajući doslje
Da težke tebi izporuči glase
I ja se bojim; — prije se primiri.
K. Drački. Ne svjetuj mi! — Govori, kakvi glasi?
Alberico. Aversu papi predala —
K. Drački. Ti lažeš!
Prot mojoj zabrani?
Alberico. Al' jest, — Margita, —
Da djecu tvoju zarobljenu spasi.
Al' živa je; kad dopadoše glasi,
Da ugarskom ovjenčalo te krunom,
Oporaviv se slavila je glavom
U svih Napulja crkvah slavu tvoju.
Sám Napulj još nekrenuo ti vjerom;
Vojnici pape i Francije u zemlju
Uvedoše dječaka Ljudevita, —
Proglasiše ga kraljem.
Karlo Drački. Grom i pako!
Je l' žena moja ta vjekovita mi
Protivština svim naumom i težnjam?
O naravi, zar ti zadušila si
Sve glase, što dva srca u sklad vežu,
Te nikad jedno neodjavlja drugom'?
Il' zloduh moj prikovao me k njojzi,
Prokletinji neodmolnoj mi nikad!
Ha usude! razumiem te: i drugi
Podbacio si list mi, da unj pišem
Il' smrt il' život sebi. O Averso,
Ti grade zlokobni, koliko žrtvi
Iz roda mog progutao si veće,
Još jednu pitaš ti, još jednu, zadnju:
I tu ti dajem — kraljicu Margitu.
Na smrt ju sudite, Averse grada
Prot mojoj zapovjedi izdajnicu. —
Uklonite se, s puta moga srde
I sudjenice! kroz vaš žamor kobni
Neustrašen ja k cilju svomu letim!

Konac II. čina. (Dalje sliedi.)

POUKA.

Čovjek je stvoren čovječtvu.

Po Herderu sastavio M. B. V.

(Konac.)

Kao što um, tako je i sloboda u čovjeku urodila plemenitim rodom, te se je dičnom ukazala tako onim što je zabacila, kako onim što je poprimila. Čovjek ostavio se je s drage volje nestalnosti u svojih čuvstvih i nagonih, učinio je savez bračni, te se udružio u prijateljstvo, podporu i vjernost za života. Čovjek se je okanio samovolje, davši da zakoni zavladaju nad njim, te je tim izprva makar i nesavršen pokušaj učinio, da čovjek vlada čovjekom; tu ustanovu stao je braniti krvlju i životom svojim. Plemeniti i velikoga duha ljudi požrtvovali su se za domovinu, a to ne samo u jednom času uzhita i uzkipa, nego neki niesu požalili, što je još plemenitije, nastojati po cieli svoj viek, da pribave neharnoj svjetini, bar po svom sudu, ono što joj trieba za dobrobit i mir. Napokon bijaše ljudi, koji su od plemenite želje za istinom, slobodom i boljkom našega plemena drage volje podnosili sramotu, progonstvo, ubožtvo i nevolju, čvrsto se držeć pomisli, da su dobavili ili bar unapriedili najdragocjenije imanje svoje braće. Niesu li sve velike ljudske krieposti i najstalnija pregnuća samoopredieljenje, koje počiva u nami? Bilo jih je doduše malo, koji su se iztaknuli izmedju svjetine, te joj poput liečnika nametnuli čega si sama nije bila vrstna osvojiti, ali upravo ona nekolicina cviet je ljudskoga roda, to su besmrtni božji sinovi na zemlji. Svako pojedino ime njihovo broji za miliune.

Upravnim hodom stekao je čovjek nježnost, toplinu i jakost tiela, koju ne mogaše zadobiti nijedna životinja. Za svoga divljačtva bijaše s veće strane, osobito na hrbtu, kosmat. Narav dala je na mjesto toga čovjeku ljepšu odjeću, nježnu a uz to veoma pružnu i čvrstu kožu, koja uztraje u nepogodah svake godišnje dobe i u svakom pojasu, ako joj malko pomogne umjetnost, koja je tomu stvoru drugom naravi.

A uz to nevode ga samo nepogode nagosti, da se umjetno zaodjene, već i nešto čovječjega i ljepšega — stid. Rekli neki filozofi što im je volja, stid je čovjeku prirodjen, pače donekle i nekim životinjam. Tako zadobi čovjek odjeću, a čim se je uz nju naučio i nekim drugim vještinam, postane sposobnim podnositi svako podneblje, te ga okrenuti poda se. Malo životinja, skoro jedini pas, moglo ga je sliediti u sve strane svieta, pa kako im se tielo promienilo, kako li izvrgla prvobitna ćud! Jedini čovjek promienio se je najmanje, u bitnostih posve ništa. Njegova nježna narav tako je stalna, tako podpunoma ustrojena, da je na najvišem stepenu, te se mogaše od njega razviti samo malo suvrstij, koje se jedva razviti mogu iznimkami.

A kako i po čem to bi? I opet upravnim stasom, a ničim drugim. Da hodamo poput medjeda ili opice četveronožke, ne dvojte, da bi i ljudske pasmine, ako mi je slobodna ta nedostojna rieč, imale ograničenu domovinu, od koje se nebi nikad odielile. Jednomu plemenu milio bi se lih ladan kraj, a drugomu lih vrući; ta vidimo i sada: čim je suroviji koji narod, tim je više prikovan dušom i tielom na svoj zavičaj, na isto podneblje.

Pa kako se krasno za nas poskrbio stvoritelj, kad nam je naredio dobe života i trajanje vieka! Svikolici stvorovi, kojim je dosudjen kratak život, rastu naglo; skoro dorastu i brzo doživu. Čovjek, upravno nasadjen poput jakoga hrasta, raste po malo. Dugo poput slona ostaje u materinjoj utrobi, mladuje dulje, kud kamo dulje neg'li ikoja životinja. Najblaženije dakle doba, kad se učiš, kad rasteš, kad se nasladjuješ žićem svojim uživajuć ga sasma nevino, produljila ti je narav što je igda mogla. Mnoga životinja za malo je godina, dana, dapače gdjekoja u čas poroda, posvem razvita; ali je tiem i nesavršenija i kratkovječnija. Čovjeku je najdulje učit, ima bo najviše naučit, jer u njega stoji sve za onim što sám nauči, proumi i uvježba. Pa ako mu se pokle viek i prikrati nebrojenimi onimi slučaji i pogibeljimi, koje udilj priete ljudskoj glavi, a ono barma se je užio bezbrižne, duge mladosti, kad mu se činjaše, kako on raste tielom i duhom, tako da napreduje i sve oko njega; kad su mu nade svedj na više se krilile, dočim je očima i duhom sve šire progledavao, te je njegvo mlado, junačko srce, znalično i za svim veličajnim uzhitno, zanosilo se za svim dobrim i krasnim. Ovu dobu zlatnih sanaka, plemenitih tlapnja, dobu, u kojoj se zameću sve vrline značaja u duši, bavi čovjek po višoj naredbi sam sobom, poput krasnoga cvieta, koji se skrovito razvija u pupu. Iza toga tekar udruži se sa družicom, i stane u družtvo, da mu bude vrli suradilac. Mnoga ljeta probavi sada u muževnoj snazi i radnji, dok mu na posljedku sile nemalakšu, te se sapeti duh odieli od razpadajućega se praha i povrati u krilo božje.

Želio bih, da riečju uljudjenje sve rečem, što dosele kazah o krasnoj sposobnosti čovjeka za um i slobodu, za tanja ćutila i težnje, za napučenje i vladanje zemljom. Jerbo čovjek neima plemenitijega naziva za svoje odredjenje, nego samoga sebe. Da mu izre-

ćemo najglavnije dužnosti, ne treba van ocrtati njegovu priliku.

Sve težnje živućega stvora dadu se svesti na uzdržavanje sama sebe i na neko druženje i razgovaranje s drugimi; organički ustroj čovječji stvara, osobito ako mu pripomogne viši kakav pravac, u ovih težnjah najzgodniji poredak. Kao što je prava crta najčvršća, tako ima i čovjek za svoju obranu s polja najmanji obseg, u sebi pako najraznovrstnije vještine i hitrine. On stoji na najmanjoj osnovi, te mu je s toga najlasnije zakloniti svoja uda. Njegovo težište stoji izmedju okretnih i kriepkih bekova, kakovieh ne ima nijedan drugi stvor. Prsa su mu jaka ali i splošnjena, te mu ruke mogu veoma lasno braniti srce i najplemenitije česti sve do koljena. U ostalom istina je, da je čovječji ustroj ponajprije udešen za obranu a ne za navalu; za ovu mora mu pripomoći umjetnost, dočim je u obrani najjači stvor na svietu. Njegova ga dakle prilika puti na miroljubje, a ne na razbojničko ubijanje i nasrtanje — to je prvi biljeg uljudjenja.

Izmedju nagona, koji teže pram drugim stvorovom, najjači je spolni nagon; i on je u čovjeka podredjen uljudjenju. Čovjek jedini cjeluje i grli. Nijednu zvier ne ide stidna rieč drevnoga jezika, da pozna svoju ženu. Stara priča pripovieda, da su nekoč oba spola bila poput cvieća androgini, te jih je poslje razdvojilo. Ovaj kao i drugi misaoni pjesmotvori, htjede u prispodobi kazati prednost ljudske ljubavi pred životinjskom. A i to, što ljudski nagon nije podvržen jednoj godišnjoj dobi (premda se o tom nije jošte dosta iztraživalo), pokazuje jasno, da ne mora sliediti potriebu, već kako je njegvu srcu milo, i da i njim upravlja um i dragovoljna umjerenost, kao što svim što je u čovjeka s polja ili iz nutra. I ljubavi je odredjeno, da bude ljudska; u tu svrhu udesila je narav osim njegova tiela i kašnji razvitak, trajanje i razmjer nagona u oba spola; što više ona ga je podvrgla zakonu dragovoljne zajednice i prijateljskoga obćenja dvaju bića, koja se osjete svezanimi za čitavi život.

Pošto se osim tiesna veza ljubavi svi drugi afekti zadovoljavaju sućustvom, učinila je priroda čovjeka najsućutnijim bićem, ustrojiv ga tako, da može sućutjeti sa svimi stvorovi na svietu. On si može predstaviti radost i bol svake životinje, te istu oćutjeti, nu ipak tako, da mu to čuvstvo ne nahudi, a kadšto i čak dotle. Mi milujemo drvo, koje raste i buji zelenilom; pa ima ih, kojih se i tjelesno dojmi, kad se ovakovo zeleno i mlado drvo posječe ili osakati. Žao nam je njegve usahle krošnje; žalimo za uvehnulim milim cvietkom. Tankoćutan čovjek obazire se i na pogažena crva; pa čim je životinja savršenija, čim je svojim ustrojem nam naličnija, tim više ga žalimo, kad pati. Tvrdih živaca bijaše treba, da se živi stvor razpori, te motriš njegovo trzanje; samo nezasitna težnja za slavom i znanjem mogla je polagano ušutkati ovo sućuvstvo prema srodnim ustrojem. Nježnije ženske ne mogu vidjeti niti mrtvaca parati; one osjećaju bol u svakom udu, koje se pred njihovim očima silom razčinja, tim jaču, čim su česti nježnije i plemenitije. Razrovana utroba i sgadna nam je; kad vidimo razrezano srce, razčinjena pluća, razmrskane moždane, čini nam se, kao da nož ulazi u naša uda. Za tielo draga pokojnika ćutimo i onda, kad je već u grobu, mi osjećamo ladnu jamu, koju on niti ne ćuti, i groza nas hvata, kad se taknemo njegovih kosti. Tako je tanke osjetljivosti i puno simpatije sagradila naše tielo obća majka, koja je sve crpila iz sebe, te sa svačim divno sućuti. Čovječjim živcem nije treba poziva umova, oni ga preteku, pače mu se kadšto i silno uzprotive. Tko se bavi i prebiva sa poludjelim, kojega miluje, lako i sam sadje s uma, i to tim lasnije, čim se više boji ludila.

Čudnovato je, koli mnogo više doprinosi sluh nego li vid tomu, da se pobudi i ojači ovo sućuvstvo. Uzdisaj koje životinje, vapaj njezina bôna tiela, dovikne njezine vršnjake, te stanu, često se opazilo, žalostni oko njega i radi bi mu pomogli. U čovjeku pobudi pri zor boli i patnje prije užas i grozu nego li ljubezno sućuvstvo, nu čim začujemo glas patnikov, razžalimo se i priskočimo k njemu. Da li s toga, što glas oživi predstavu očiju i tim dozove spomen svih svojih i tudjih boli, koje doživismo, te tako predstavu ojači? Ili ima, kako ja mislim, dubljega ustrojnoga uzroka? Iskustvo pokazuje, da je poticalo čovječjega sućuvstva glas i govor. Bića, koja ne mogu uzdahnuti, ne žalimo toliko, jerbo je stvor bez pluća i nepodpun, lošije ustrojen od nas. Neki od poroda gluhoniemi, ne čuvši nikada bolna vapaja, ukazaše grozne primjere bezčuvstvenosti prema ljudem i životinjam. Ta bezčuvstvenost ima i u divljaka, nu i kod njih lasno se razabere glas prirode. Otci, koji su nevoljom i gladom primorani dati svoju djecu na smrt, žrtvuju jih dok su u materinjoj utrobi, prije nego im vidješe pogleda, prije nego im čuše glasa. Mnoga čedomorka izpovjedila je, da joj nije ništa mučnije bilo podnesti i tako dugo ostalo u pameti, kano ti prvi plačni glas, prvo pomaganje dječije.

Liepa je veriga, na kojoj je nanizala narav sućuvstvo svoje djece, te ga od karike do karike usavršava. Tupim i surovim stvorovom, jedva kadrim skrbiti za sebe, nije povjerena ni skrb za mlade. Sitne ptičice sjede na jajih i odhrane svoje golišce roditeljskom ljubavlju, a glupi noj predaje svoja jaja piesku. „On ne misli“, kaže drevna knjiga Job, „da će jih sagaziti kopito ili jih izštetiti zvier, jer bog mu uze mudrost i ne

dade mu pameti.“ — U životinje je porodjeno mlado kano ti klupko materinjih živaca; sisanče jest mladica na majčinom tielu, ona ga goji i njeguje kao čest same sebe. Svi nježni nagoni, koje uzmože priroda uzgojiti u životinji, osnovani su na ovo usrdno sućuvstvo.

U čovjeka je majčina ljubav plemenitija, plod uljudjenja. Sisanče počiva majci pod očima na krilu njezinu, te pije židku tanku piću; životinjska je i tielo nagrdjujuća navada, što neki narodi od nevolje djecu doje noseć jih na hrbtu. Najvećega goropadnika ukroti otčinska ljubav i prianjanje uz kućanstvo, — a kako nebi, kad je i lavica ljubezna svojim lavićem. U otčinskoj kući zače se prvo družtvo, kojemu bje krv, pouzdanje i ljubav vezom. Naredjeno je dakle dugo trajanje mladosti i s toga, da se upitomi divljačtvo u čovjeku, i da se priuči na kućni život. Tako sili priroda milovanjem i nježnimi vezovi ljude, da skoro ne prsnu kojekuda poput dorasle životinje, zaboraviv jedno na drugo. Poodrasao sinčić, otac mu je odgojitelj, kako mu bijaše odprije majka dojiljom, i tako se privrže nova karika uljudjenja. Tude je povod potrebi ljudskoga družtva, bez kojega nebi nijedan čovjek mogao odrasti, niti družtvo obastati moglo. Jer samo u družtvu može čovjek postati čovjekom, te si prisvojiti sve ono znanje, sve one vještine, koje je duh ljudski malo po malo na dugome i mučnome putu svoga razvitka stekao i izumio. Čovjek je dakle stvoren za družtvo; unj ga uvadja ljubav roditelja i duga, poučna njegva mladost.

Pošto pak puko sućuvstvo nije dovoljni vodilac takvoga na tanko udešena stvora kao što je čovjek, najpače glede stvari, koje su mu ponešto tudje, s toga je oprezna i brižna majka sve mnogovrstne i slabo spojene žice sućuvstva složila u jedno, i to u pravilo pravednosti i istine. U čovječjih grudih usadjena je neoboriva istina: „Što želiš, da drugi tebi čine, čini to i ti njim.“ Taj zakon priznaje i surovi ljudožder, jer dočim ždere druge, pripravan je, da i njega požderu drugi. Zakon pravičnosti i istine čini vjerne drugove i braću, dapače, kad mah preotme, okrene kadšto neprijatelje u pobratime. Koga ja privijam na grudi, taj privija i mene; za koga život dajem, taj ga dâ i za mene. Isto dakle mišljenje, iste namjere u raznih ljudih, ista vjernost u svihkolicih stvorovih jedne zajednice stvorila je svekoliko pravo ljudsko, i životinjsko. I životinje bo, koje živu u čoporih, drže se nekoga zakona pravičnosti; a ljudi, koji se odmetnu od nje bud lukavštinom, bud silom, postanu neljudi, bili oni makar carevi i kralji. Bez jake pravičnosti i istine nije moći pomisliti niti na razum niti na kakvo uljudjenje.

Upravna i liepa prilika naučila je čovjeka pristojnost; ona bo je ubava dvorkinja i prijateljica istine i pravice. Pristojnost jeste, da čovjek stoji, kako ga je bog stvorio i kako mu je naredio, da stoji; prava ljepota nije drugo van ugodni prikaz nutrnje savršenosti i zdravlja. Pomislimo si liepu podobu čovječju naruženu nemarnošću il' krivom umjetnošću, liepu kosu izčupanu ili uvaljanu u vavoljke, nos i uho probušeno i raztegnuto, vrat i ostale česti tiela same sobom ili nošnjom nagrdjene — pomislimo si to, pa tko će i tu nazrieti, zavladala i najobjestnija moda, pristojnosti? Nije drugo niti glede običaja i kretanja, niti glede umjetnosti i govora. U ovih svih stvarih ima dakle jedna te ista uljudjenost, koju doduše ne pogodiše svi narodi svieta. Pače podpuno je nedostiže ni jedan. Ali naša zadaća jest, uztrajati na putu, koj nam je označen sveobćim dosadašnjim napredkom ljudstva, i neka nam je na posljedku naših dana najljepše spominjanje i utjeha, da smo bili makar samo neznatni, ali ipak revni pomagaoci obćega napriedka i uljudjenja.

Vulkani i zemljotresi.

Napisao Mijo Kišpatić.

Čovjek se divi, kako je znanost umjela munju u gvoždje vrći te zdanja munjovodî od nje obezbiediti, dà još više, učiniti ju slugom njemu, da mu na daleko misli raznaša; divi se, kako se parom vozi po vodi i kopnu silnom brzinom; ali kad gleda najstrašniju prirodnu silu, vulkan i zemljotres, kako diže i ruši pećine i gradove, kako uzpjenjuje i uzburkuje more: tad mu već nije do čudjenja, već ga srsi prolaze, pa bjega kao divlja zvier, da spasi samo svoj život; jer zna, da će mu sve, što je trudom i znojem stekao i sazidao, uništiti kobne sile prirodne. Sva narav uztrepti pred timi pojavi, pa sve što bjegati može, gleda da si iznese živu glavu; za časak mogu se najljepše okolice u golu pustoš pretvoriti, gradovi izčeznuti, da se na njihovu mjestu ništa nevidi do tmasta pepela, lave i kamenja.

Što je grom, što požar, što poplava napram groznu potresu, gdje po 40,000 ljudi pogine, ili napram riganju Vezuvovu, kakovo se slučilo za Plinijevih vremena? Nesreća, koju nanese grom, požar ili poplava, nije ni iz daleka tako strašna, kao što je riganje vulkana ili kako što su posljedice zemljotresa; a ta ista razornica sila, kojom postaju one strahote, dala je našoj zemlji današnji joj oblik: ona je digla iz mora kopno, sazdala nam bregove i doline.

Nije mi se upuštati u znanstvena iztraživanja, kako je zemlja nastala, kako su vulkani i potresi djelovali na današnji oblik

naše zemlje, nego sam rad u kratko priobćiti samo najvjerojatniji posljedak tih iztraživanja, da uzmognete shvatiti i pojmiti te dvie najgroznije naravne sile.

Iz početka nije bilo ništa u svemiru do fina plina (Gas), a taj plin bio je po Carusu „aether.“ Plin se počeo po svojih vječnih zakonih na jednom mjestu skupljati i sgušćivati, pa tim što je sa sviju strana plin letio k tomu jednomu mjestu, počela se ta sgušćena masa sve brže i brže okretati oko svoje osi te sve većma k sebi privlačiti nov plin. U ovom okretanju odpadali bi veći ili manji komadi od one ogromne mase, al' ih je ona ipak toliko k sebi privlačila, da su se morali u podobi krugle oko nje okretati. Od tih manjih komada odpali bi gdje što drugi još manji, pa bi se oko svoje mase kružili. Od glavne mase, od sunca odpala je zemlja i drugi planeti, a od zemlje i drugih planeta njihovi mjeseci. Tim privlačenjem i okretanjem ugrijala se je masa tako, da se je pretvorila u samu žar i vatru. Kad je već bio prestao plin letiti k toj masi, počela se ona hladiti; što su komadi manji bili, to su se prije ohladili i okorili na svojoj površini, dočim se naše sunce još do danas nije okorilo, nego još neprestance gori. O mjesecu, koji je od naše zemlje odpao, misli se, da je već obamro, budući da je tako ohladnio, da na njem nejma ni vode ni zraka. — U svom početku okretala se zemlja s mjesecem oko sunca. Na njoj nebijaše još kore a niti vode. Vodene pare i slapovi okružavahu tako zemlju, da sunčani traci do zemlje prodirati ne mogahu. Oni nemogahu na zemlju pasti; jer čim bi pali, odmah bi se na žari njezinoj opet u paru pretvorili.. Po Bischofovu računu trebalo je 353 milijuna godina, dok se je zemlja tako ohladila, da se je na njoj čvrsta kora uhvatiti mogla. Tek onda mogle su pare i slapovi pasti na zemlju u podobi vode, tako da je okolo okrugle ravne zemlje bila sama voda — veliko pramore. Sad tek odsjevahu se prvi put traci sunčani o našoj zemlji. Zemaljska žar bijaše obkoljena tankom korom i vodom. U samoj žari razvijale se vodene pare, a i kroz koru, koja bi znala na nekih mjestih i propući, prodrla bi voda, pa bi se u onoj neizmjernoj vrućini pretvorila velikom brzinom u paru. Čudimo se velikoj sili pare, koju ljudi proizvadjaju toplinom od preko 80 stupnjeva Reaumura (80°R.); kolikom se tek silom razširi para, koja dolazi od 1200°R. vrućine!

Vulkani i vruća vrela potakoše najprije u prirodoslovcih misao, da u zemlji mora skrivena biti velika vrućina. Počeše kopati i nadjoše, da je u zemlji što dublje to vrućje, tako, da bi već u dubljini od 6 geografijskih milja morala biti vrućina od 1200°R. a tek otud može poticati raztopljena lava, koju rigajući vulkan po okolici razaspe; jer se samo u tolikoj vrućini može masa raztopiti u lavu. Na tom temelju osnovaše učenjaci spomenutu teoriju o postanku zemlje.

Onom golemom vrućinom razvijena para, poletivši iz zemaljske sredine prema kori, razdielila je vodu od kopna, digla iz morske dubine zemaljsku koru na površinu, te tako stvorila prvo kopno. Od onda pa sve do danas nije prestala djelovati; ona je čitave nizove gora, ona je mnoge i mnoge otoke iz mora podigla. Kad nebi mogla para prodrti zemaljsku koru, udarila bi u nju najvećom silom, pa bi se opet raztepla, a zemlja bi se na milje daleko zastrepila: t a k o b i p o s t a o p o t r e s; ali kad bi koru prodrla ili već gotov otvor našla, onda bi izašla, a za njom bi se razlila iz zemlje goruća masa, koju lavom nazivljemo: nastala bi erupcija — riganje vulkana, s kojim je obično spojen i zemljotres.

Vulkanom zovemo brieg zašiljena vrhunca s otvorom (ždrielom, kraterom), koji ide kroz planinu dolje do goruće mase. Takov vulkan ili može tek nastati ili već obstoji — s otvorom, koji budi neprestano riga budi samo od vremena do vremena. U vulkanih, koji časimice rigaju, može se za vrieme mirovanja njihova čovjek pustiti kroz ždrielo i proučiti zidove briegu, pa doći do lave, koja se na svojoj površini ohladi i okori. Neka nitko nemisli, da je to tako strašan podhvat; jer neće nikad takova pregaoca zateći još u samom briegu riganje gore. Svaki put već nekoliko dana prije nego što će se vulkan provaliti, pojave se u prirodi znakovi prieteće pogibelji.

Da si uzmognete predočiti tu grozu u njenoj podpunoj slici, i vidjeti, kako je narav sve najgroznije prirodne pojave upotriebila pri riganju vulkana, samo da se ono u što većoj strahoti svietu prikaže, opisati ću vam sve pojave, koji prate riganje svakoga vulkana od početka pa do kraja, dok se on neumiri.

Dan — dva, dapače i nekoliko dana prije riganja čuje se pod zemljom strašna grmljavina i tutnjava, tako da već ona napuni okolne stanovnike strahom i užasom. U gorućoj masi razvila se vodena para, pa se začela velikom silom napried turati i tim tutnjavu prouzročila. To gibanje i komešanje goruće mase pa i vodena para ugriju cielu okolicu, gdje se vulkan nalazi, tako da se od onoga treptanja zraka i osobitoga zadaha sve životinjstvo uzbuni, te kao smušeno trta i gleda pobjeći iz toga zanj pogibeljnoga zraka, pa i sam čovjek osjeti na sebi sve znakove prieteće nesreće. Napokon vodena para nekako uzmakne iz goruće mase, iz briega izleti prva lopta vodene pare, a podzemna grmljavina prestane. Sad nagnu iz briega sve to češće kao snieg biele

lopte letiti prama nebu njekoliko hiljada stopa visoko, pa se sve nanižu po njem kao oblak. Prolazeć vodena para velikom silom kroz šupljinu briega udre iz njega trgati stršeće šiljeve kamenja i sa sobom dizati u zrak tu ogromnu prašinu i pepeo. Na oto polete bombe, pa vrteć se u zraku začmu pucati, para svom silom udari u podnožje briega, te se ono počme uvijati, i sad nastupi najgroznija strahota, koja čovjeka izpod krova iztjera; zemlja se začme tresti, sve se ruši čovjek, u razjarenoj prirodi gleda najstrašnije pojave. Silni prah i pepeo digao se u biele oblake i s njim se tako pomiešao, da je nebo i zemlja potavnjela, a i zna se dan u noć pretvoriti. Munje i gromovi začmu šarati po nebeskom svodu, lava — tekuća vatrena masa opet u briegu sve više i više raste i diže se, tako da se kroz otvor odsjeva na tamnih oblacih i tim zacrveni cielu okolicu. Sad, kad je priroda već timi pojavi sve životinjstvo ustrašila, postala je istom najgroznijom. Tekuća lava, što no se u briegu bila digla, provalila sad sa strane brieg, pa potekla na široko i daleko i pokrila okolicu na sve vjekove. Za tim udari strašna kiša — lijavica puna prašine i pepela, pa gdje je ona pala, sve je uništila; ondje se ne zazeleni trava skoro, a sela i gradovi na dohvatih joj prahom i muljem su zasuti. Tim najpogubnijim pojavom, tom kišom, moja nazvanom, — završila se ta grozota. Pa sad tek je moguće čovjeku u umirenoj naravi zgražati se od velike pustoši. Milje i milje daleko okolica i mjesta zasuta su prahom, sve je crno kao u žalosti a u samoj blizini vulkana stoji ohladnjela, okorjela lava njekoliko stopa visoko. Iz Etne u prosincu 1843. tekla je lava 8 dana (od 17. do 25.), pa je prevalila 5 geografičkih milja daljine a mjestimice je išla četvrt milje na široko; pukotina, što ju je napravila lava u briegu, da van prodre, bila je 400 koračaja duga a jedno 20 koračaja široka.

Vesuv je u njekoliko erupcija pepelnom kišom sasvim zatrpao dva grada, Herkulanum preko 100 stopa a Pompeje na 20 stopa visoko; pa kako Plinij pripovieda, zavladala je jedno 10 milja daleko od Vesuva takova tmina u pô dana, kao u sobi, gdje bi se na jednom potrnule sve svjetiljke, a pepeo je padao i u Rimu, na afrikanskoj obali pa čak u Siriji.

Dan danas ima na svietu tri vrsti vulkana. Jedni su u neprestanoj djelatnosti, drugi se samo periodično pojavljuju (Vesuv i Etna), a u treću vrst se broje oni, koji su njekad bacali a od onda se sasvim umirili i utišali; takvih ugašenih vulkana vidio sam čitav niz u Napulju.

Na sjever otoku Siciliji, na kom se Etna nalazi, diže se iz mora visok brieg dvaju otvora: kroz jedan baca malo ne uviek vodenu paru, a kroz drugi opet razno kamenje. Taj vulkan zove se Stromboli. Isto takav vječiti vulkan nalazi se na otoku Bourbon. Lava u briegu nije se još ohladila, tako da se na nebu uviek odsieva crvenilo. Amerikanski vulkan Jorullo rigao je neprestano pepeo i žareće se komade od god. 1759. pa do 1766. Na mjestu, gdje sad stoji Jorullo, bila je prije god. 1759. ravnina, a te godine osjetio se ondje potres: zemlja se podigla kao oblok oko 500 stopa visoko. U njegovih pukotina pomoliše se mali šiljci 6 do 10 stopa visoki, a med njimi naraste glavni vulkan do 1500 stopa. Na isti način nastao je kod Napulja vulkan Monte nuovo god. 1538. Na samom otoku Islandu ima 9 vulkana, njeki rigaju u pravilnih rokovih. Na otoku Javi ima 49 vulkana, a od njih niže se uzduž obale iztočne Azije pram sjeveru sve do Kamčatke čitav red otoka sve sa samimi vulkani.

Ovim otokom jamačno polazi postânje baš od vulkanâ. Skoro tri četvrtine zemaljske površine pokriva more, pa nije ni čudo, ako se vodenoj pari i lavi prohtije prodrti zemaljsku koru pod morem. Pa se i jest u novo doba, odkako se na te pojave više pazi, već put riganje izpod mora zapazilo. Mornari bi na ladji na jednom osjetili podmorski tutanj i potres, more bi se strašno uzpjenilo i bez vjetra uzbibalo. Sad bi se na jednom mjestu digli ogromni valovi, gdjekoji put bi se i zemlja pokazala, mali otok bi nastao, a ako ne, onda bi vodene pare velikom silom vodu razturile, tako da bi krvava boja goruće lave mogla paru i nebo zacrveniti. Dakako pri takvih riganjih nemože ni pepeo ni lava velike štete nanieti, jer se oboje po moru na dnu razlije. — Najobičnije je, da se takvi mali otočići poslje riganja opet slegnu i pod morem sakriju. God. 1839. podiže se kod otoka Malte drugi malen otok, koji je rigao, nu kad se je umirio, odmah ga je i nestalo. A to nije jedini primjer; malo koja godina prodje, da se gdjegod takav otok ne pojavi, pa ga onda opet nestane.

Na početku sam razjasnio, da potresi i vulkani nastaju tim, što vodene pare nastoje izbjeći tlaku i vrućini, te najvećom silom udaraju o zemaljsku koru, pa ako ju prodru ili nadju već gotov otvor, za njimi lava potekne: to su pojavi, koje kod riganja vulkanskoga nadjosmo; neuzmogne li vodena para otvora naći niti koru probiti, onda ona udara o koru, zemlja se uzdrma i uztrepti, a para se razbije: to je, što potresom nazivljemo.

Malo ne svi potresi stoje u savezu sa provalom kakvoga vulkana, nu iz toga još nesliedi, da nemože vulkan rigati a da i neprouzroči potresa, a niti pako da nemože potres nastati bez provale vulkana. Tako u Islandu, gdje ima mnogo vulkana, nedodje

nikada do potresa, jer para lahko prodje kroz vulkane, dočim opet u Americi, u Kordilerah, gdje takodjer mnogo vulkana ima, jesu potresi skoro svakdanji pojavi. — Na našoj dalmatinskoj obali, gdje u sadanjoj periodi nikakvih vulkana neima, osjete se ipak često potresi. Svakomu Hrvatu bit će poznat potres god. 1667., koji nam je našu hrvatsku Atinu — naš Dubrovnik strašno uništio i mnogo književno blago pokopao.

O načinu, kojim udaraju pare o zemaljsku koru, zavise razne vrsti potresa. Najobičnija vrst je, gdje udarac za udarcem sliedi. Udarac može potrajati po nekoliko sekunda, dà i nekoliko minuta, te čim dulje udarac traje i čim ih više sliedi, tim je strašnije opustošenje. Mnogo riedja je vrst, gdje se potres za potresom u daljini kao valovi razlieže, tako da se na dva mjesta skoro u isto vrieme osjeti potres, dočim se u sredini nemože ništa zapaziti. Najgroznija pa i najriedja vrst je, kad se potres začme kao vir u okrugu kretati, gdje no sve, i što je najčvršće i najtežje, samo onako ruši i obara.

Strahote i grozote vulkana mnogo su strašnije sa svojih vidivih pojava od potresâ, ali za oto znadu potresi više štete nanieti čovjeku i svoj prirodi. Oni poruše jednim udarcem čitave gradove, zatrpaju ruševinami tisuće i tisuće ljudi, iz ravnica naprave čitave dolove ili briegove, valove biesna mora natjeraju na kopno, pa sve unište, što si je čovjek stotine i stotine godina sticao i pravio. Na Sve-svete god 1755. upravo kad je sviet u crkvi bio potrese se grozno i nečuveno prestolnica portugalska, Lizabon. Potres je trajao samo 6 minuta. Već na prve udarce srušila se kraljevska palača i najkrasnije zgrade. U tinji čas bješe do 40.000 ljudi pokopano pod srušenimi zidinami, a nije se ni jauka čuti moglo od lomnjave, praska i zvižduka u zraku. Sve što je moglo živu glavu iznieti, to je bjegalo sunovratce, nije se moglo ni obazrieti na jauk nesretnika. Tek što je potres prestao, bukne na sve strane požar; bilo je bo u to doba u svih kućah vatre na ognjištih, kuća se na nju srušila, pa počela goriti, tako da je ta nesreća još tri dana biesnila. — 4. veljače 1794. uništi jedan jedini potres grad Quito u Americi i poubija 40.000 ljudi. U Kalabriji uništi strašni potres veljače 1783. preko 30.000 ljudi, a potres u Caracasu 26. ožujka 1812. pokopa 10.000 ljudi. — Najveći potres u Jamajki bio je 6. lipnja 1692. On je razorio do temelja Kingston. More se je tako uspjenilo i uzburkalo, da je u grad provalilo i jednu veliku ladju iz luke medju porušene kuće dotjeralo. Takva nesreća postiže god. 1783. grad Mesinu; uzburkani valovi morski razliše se medju gradske ruševine, tako da nitko nije smio ni pomisliti na bjeg, nego sve morade propasti.

U državi Peru potresi su jako obični pojavi, ali dva potresa ostaše u vječitoj uspomeni: svaki od njih zatjera bjesneće valove medju porušene zidine glavnoga grada Lime. 28. listopada 1746. počeo je potres, a za 24 sata osjetilo se je do 200 udaraca; poslje prvoga udarca, koji je najjači bio, oko 10 sati u večer, naraslo je more preko noći na 80 stopa povrh obične visine i uništilo mjesto Callao, što je na luki ležalo, sa 5000 stanovnika, tako da su samo gradske zidine još čitave ostale. Mnoge ladje, što su u luci stajale, odploviše preko porušenih kuća, a četiri ladje stadoše, kad se je more već natrag povuklo bilo, čitav sat daleko od mora na obali za gradom medju baštinami. Ljudi sa tih brodova bili su jedini, koji su zaostali kao svjedoci te groze. God. 1586. tako se je more zatreslo na jedno 100 milja, da su pomislili, nije li došao sudnji dan, a i mnogim tisućam je taj dan posliednji put sunce svanulo.

Isto tako, kao što se kad i kad pojave vulkani pod morem, uztrepti i zemlja pod morem, a uzdrhće i more, što dosta često osjete ploveći po moru brodovi.

Nadam se, da će si čitatelji po ovom kratkom opisu ipak kakovu takovu sliku stvoriti moći o vulkanskoj strahovitoj sili, te po tom voljniji mi biti na besjedi, kad ću o svom boravku kod vulkana Vezuva poviedati.

LISTAK.

Narodno kazalište. Bilo je nekada, da je naše glumačko družtvo putovalo po domovini, a i izvan granica trojedne kraljevine. Dakako bilo je tomu i razloga. Na taj način se prosvjeta raznosi po narodu; osim toga imadu prilike oni ljudi, koji su željni kazališta, gledati nešto boljega i ljepšega nego li jim može pružiti kakovo putujuće njemačko družtvo; a kojim hrvatska narodnost nije bezposlica nego ozbiljna briga, oni se srdačno obradjuju hrvatskoj predstavi. Dan danas je medjutim prestalo takovo putovanje, a glumci bezposleni šeću po Zagrebu, jer neuče ništa za buduću sezonu. Nebi li se dalo zabaviti jih, pa odaslati u Osiek, Varaždin, Karlovac, Sisak? Čujemo, da odbor kazalištni kani prigodom otvorenja saborskoga dati dvie tri predstave — moglo bi se dakle putovanje glumaca odrediti poslje toga. Neznamo, koje sve prilike i neprilike ima odbor, imenito što se blagajne kazalištne tiče; al on će već znati namaknuti sredstva za sve ono liepo i dobro, koje nam svakako treba. Nebude li pako na dotičnom mjestu uvažen ovaj predlog, a ono

će se morati učiniti barem jedno: da glumci nebezposliče po Zagrebu nego da marljivo uče; jer će se inače u budućoj sezoni dogoditi, što se je i u predjašnjih dogadjalo, da glumci neće niti ulogâ na pamet znati, kamo li točno shvaćati karaktere, koje im je glumiti. — Sadašnji je odbor kazalištni engagirao gg. Brania i Plemenčića, a g. Lazo Telečki i njegova gospodja izstupili su iz našega glumačkoga družtva.

Umjetnost. Glasoviti slikar Jaroslav Čermak, rodom Čeh, radi sada za biskupa J. J. Strossmajera na velikoj slici, koje je predmet uzet iz crnogorske povjesti. Čermak, kako je poznato, bavio se duže u Turskoj i u Crnoj gori, da se upozna s tamošnjim narodom i zemljom. Odanle je i on izvadio predmet za svoju glasovitu sliku, koja je za 20.000 for. kupljena za kr. galeriju u Brukseli, naime djevojke hercegovačke, vodjene od dvaju bašibozuka na tržište. Ona slika, koju sada radi umni Čeh, biti će zaista ures prekrasne galerije našega mecene, a po vremenu nakit našega glavnoga grada

Književnost. G. Laza Paču kani izdati knjigu pod naslovom Nauka i vjera K. V. Kunisa, koja je napisana na temelju načelâ, što su jih priobćili Baur, Bekl, Darwin, Kondilja, Kota, Liel, Molešot, Perti, Renan, Feuerbach, Helmholz, Helvetius, Hye, Humboldt, Schafhausen, Straus. Razdieljena je u 10 poglavja, a nastoji dokazati protuslovje izmedju nauke i vjere. Iznositi će oko 17 štampanih tabaka, a stoji 50 nvč. Predplata se šalje Jovanoviću i Pavloviću u Pančevo; na 10 knjiga ide 1 na dar.

— Dr. Gjuro Pilar, pristav našega zem. nar. muzeja, objelodanio je napose svoju razpravu: „Die Excentricität der Erdbahn, als Ursache der Eiszeit“ (Agram 1872, S. 24), koju je dne 5. ožujka o. g. čitao u c. k. bečkom geologičkom zavodu.

— Slovensko družtvo za pučku prosvjetu sv. Mohora imade ove godine 1800 članova. Prošloga mjeseca držao je odbor sjednicu, te je zaključio na svoj trošak izdati jednu obću povjestnicu i jedno djelo o izumih slično njemačkomu „Buch der Erfindungen“. Za buduću godinu razpisuje družtvo 140 for. za nagradu za četiri izvorne pripovjedke, svaku u obsegu pol tiskanoga tabaka i 140 for. za četiri poučna spisa istoga obsega.

— Protodjakon i učitelj cetinjski Filip Radičević poziva na predplatu za jednu zbirku narodnih pjesama, dosad nigdje neštampanih, što će jih on koncem mjeseca lipnja izdati pod imenom: „Crnogorske gusle“. Knjiga iznieti će 14 tabaka, a stoji 60 nvč. Polovina čistoga prihoda daje se na podupiranje pučke škole u Podgorici, u Crnoj gori. Predplata se šalje na ime Petra Ramadanovića u Kotor.

— Svaki dan nalazimo novih dokaza, kako francezki narod poslije katastrofe preklanjskoga rata nastoji upoznati se sa slovjenskim plemenom. Sada nam je obaviestiti, da je ministar nastave u Francezkoj povjerio poznatomu slavophilu i našemu akademiku drn. L. Legeru, da ga izviesti na široko o sadanjem stanju nauka: poviesti, narodopisa i starožitnosti u Rusiji.

— G. Jovanović i Pavlović izdavatelji knjige pod naslovom Naša zemlja, čitanka za narod, svezka II. po dru Stammu posrbio Stevan V. Popović, pošilju nam ovu književnu obznanu: Evo jednom i druge svezke, gdje ugleda svieta. Knjiga će ova jamačno s radošću dočekana i primljena biti od onih čitalaca, koji prvu svezku pročitaše, jer je djelo popularno i zanimljivo napisano, tako, da svakoga čitaoca zadovoljiti mora. Ova je svezka 13 tabaka velika i stoji samo 50 nvč. Na 10 knjiga ide 1 na dar. Tko više od 10 knjiga naruči, tomu plaćamo mi poštarinu. Stekavši hrdjavo izkustvo pri prodaji knjiga, štampasmo ovu svezku u mnogo manje primjeraka no prvu svezku; zato svaki, tko hoće da si nabavi ovu drugu svezku, neka pohita, dok nije razgrabljena. Ujedno neka je svakomu na znanje, da se još nekoliko primjeraka od prve svezke u nas dobiti može. Tko ih želi imati, neka ih u nas naruči; ciena je prvoj svezci takodjer 50 nvč. Knjige se šalju s platom u natoč (per Nachnahme). Svećenike i učitelje umoljavamo, da svojski oko razprostranjenja ove čitanke za narod nastoje.

— „Iztok“, srbski list za privriedu i kulturu, koji je izlazio u Vršcu, obustavljen je ovih dana od kr. ugarskoga ministarstva, jer da je razpravljao pitanja politička i tim prekoračio granice svoga područja; a urednik toga lista Aksentije Mijatović izagnan u Srbiju.

— Gospodi predbrojnikom na romane „Tatari u Hrvatskoj i Dalmaciji“ i „Hrvatica“ poručuje izdavatelj Jakov Breyer evo ovo: Budući da se je tako malo predbrojnika do sada prijavilo na rečene romane, što se samo velikim brigam i naporu o izborih u grieh upisati može, to mi nije moguće tih romana koncem ovoga mjeseca izdati, već ću nastojati, da koncem lipnja za cielo sviet ugledju. —

Stoga umoljavam gg. predbrojnike, da se izvole još za taj mjesec potrpiti, ostale pako domoljube umoljavam, da se čim više i prije predbroje na spomenute romane, koji su skroz u narodnom duhu i ćudoredno pisani, da se bar trošak tiska pokriti uzmogne.

Kao što je već poznato, stoji predplata na oba romana 1 for. 35; nu unapried se neprimaju novci. Gospoda, želeća se predbrojiti, neka se izvole predbrojiti do 15. lipnja, budući će se imena predbrojnika obielodaniti u knjigi.

— F. Ladislav Titelbach, profesor na varoškoj realci u Novom Sadu, pozivlje na predplatu na lik dra. Sv. Miletića (drvorez); stoji 1 for., na 10 komada ide 1 na dar; lik će biti gotov koncem mjeseca lipnja.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 24. U Zagrebu dne 15. lipnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

UDAJI SE!

Mariji pl. Nájmajer; na njezinu pjesmu:

„Ne udaji se“.

„Teško ženi koja se uklanja
„Od ljubavi nježnijeh okovâ;
„Teško njojzi, priroda je kazni,
„Što sudbini svojoj se protivi.“

Oj djevojko, žao mi je za te!
Kuda si mi zalutala mlada?
Nitko neće za tvojim barjakom.
Za istinu njesi ga razvila,
Već za sjenu prividljivu sanka.
Jao dušo, žao mi je za te!

Pjesme tvoje puna bašča cvieća,
Ruže mlade netom razpupane;
Ruže mlade povjetarci hlade,
Sunce sija, ruža veselija;
Nije proći od silna mirisa.
Ali dušo, u tvojemu cvieću
Oko moje gleda zmiju ljutu.
A ti jadna, zabavljaš se s njome,
Ona mili u tvoja njedarca!
Jao dušo, žao mi je za te!

Pjesme tvoje romore sumorno,
A na crnu žicu nanizane.
Sumorna im jeka gorom ječi:
„Oj djevojko, ti se ne udaji.“

Oj djevojko, da od Boga nadješ!
Take klapnje postići mi nije.
Ta tebe je porodila majka
Da s ljubavi sreće bereš cvieće,
Da ga viješ u mirisne vience;
A ti mlada za njeg i ne mariš,
Za te ljubav obsjena bi bila!?
Tim li srcu mir i pokoj tražiš,
Čim se mlada ljubavi uklanjaš? —
Bojiš mi se duševnoga bola;
Nećeš ružom da se kitiš mlada,
E se bojiš njezinoga trna!
Meda nećeš, pčelice se bojiš!

Oj djevojko, ta ne budi luda!
U ljubavi ruže ima gorka —
Sa mirisa njena — bolovanja;
Al još više srcu radovanja,
Ma da kašto ubode, ozledi.

Šta je život bez ljubavi blaga?
To je nebo bez žarkoga sunca,
To u gori drvo okresano,
To je život bez razkošne slasti,
To je danak bez vidjela svoga.
Bez ljubavi prolaze nam dani,
Kano zemlja bez kišice tihe,
Kâ bez bila srce u prsima,
Kano muka bez svog blagoslova,
Kâ bez rose u livadi cvieće. —
To je samo slika bez okvira,
To je cvietak u kog boje nema,
To je suha njiva nesijana,
To je snoplje u kom zrnja nema,
To je cvieće u kog ploda nema,
To pustinja bez vodice hladne,
Il livada bez zelene trave.
To je loza, koja grozda nema,
U tavnici stanica samotna.
To je duša koja vjere nema,
To je svijet u kom boga nema!

Slušaj dušo, da ti tiho kažem,
Od kud ove rane srcu tvomu,

Sašta ti se udavati neće:
Ti ne nadje sliku i priliku,
Ti ne nadje sudjenika svoga!
Sve razbiraš, ali ne izbiraš,
Svakom mlada svoju manu nadješ.

Čuj me diko, da ti nešto kažem:
Ti andjela na zemlji ne traži,
Zaludu ti muka i prèzanje;
Tu andjela-čovjeka ne nadje,
Takog nije porodila majka. —
Ali dušo, ta ljubavi čarom
Andjel-muža stvoriti si kadra!
Idi dušo, tim udari putem,
I ogledaj ljubavi oružje.
Poslušaj me, kajati se nećeš,
Nešali se, nego se udaji.

Oj djevojko, žao mi je za te!
Kuda si mi zalutala mlada?
Nitko neće za tvojim barjakom.
Za istinu niesi ga razvila,
Već za sjenu prividljivu sanka.
Jao dušo, žao mi je za te!

Og. Utiešenović-Ostrožinski.

PROLJETNE VODE.

Pripovjest. Napisao Iv. Turgenjev, preveo J. M.

XXXVII.

Sanjin prihvati „razlagati posao" — to će reći opet, po drugi put opisivati svoje dobro — ali više ne uznoseći krasote prirode i kadkada pozivajući se na Polozova, neka mu potvrdi „fakta i cifre." No Polozov samo trepa i klima glavom — da li potvrdno ili niečno — toga ni vrag nebi razumio. U ostalom Marija Nikolajevna nije ni trebala njegove potvrde. Ona je razvila za čudo velike trgovinske i administrativne sposobnosti! Sva temeljna gospodarstva znala je ona kao na dlanu; o svemu i svačemu pitala je vjerno i točno, u sve i svašto uhodila vješto; svaka joj rieč zagrabila u jezgru, postavila piknju na i. Sanjin nije ni slutio na ovakav izpit: nije se zanj' pripravio. A vodio se je izpit poldrugu uru. Sanjin izkuša sva osjećanja sudjenika, sjedećega na uzkoj klupi pred strogim i pronicavim sudijom. „Dà to je iztraga"! šaptaše on u sebi žalostivo. A Marija Nikolajevna sve se vrieme podsmijava, kanda šalu sbija, al zato Sanjinu nije lašnje, pa kada je za iztrage izašlo na vidik, da on nerazumije jasno, što znamenuju rieči „predielba" i „oranica" — tada ga je debeli znoj probijao.

— Nu, dobro! odluči na koncu Marija Nikolajevna. — Vaše dobro ja sad poznam... ne lošije od vas. Koliko procjenjujete dušu? (U ono su doba kupovali i prodavali dobra po dušah).

— E... ja mislim... manje od pet sto rubalja nemože se — jedva izgovori Sanjin. (O Pantaleone, Pantaleone, gdje li si? Da evo opet podvikneš: Barbari!)

Marija Nikolajevna uznese glavu prama nebu, kano da sračunava.

— Što bi? progovori ona na posljedku. — Ta ciena mogla bi se primiti. No ja sam si iziskala dva dana roka — te morate počekati do sutra. Složit ćemo se, nema sumnje — a onda mi recite, koliko trebate kapare. Sada pako basta cosi! Predosta smo rastresivali prezirni taj novac... à demain les affaires! Sutra o poslu! Znate li što: ja vas sada odpuštam... (ona pogleda na emaljovu uricu, koja joj visi zadjenuta o pojasu)... na tri ure... Valja da odahnete. Idite, poigrajte malko na ruletku.

— Ja nikada neigram hazardne igre, opazi Sanjin.

— Sbilja? Vi ste sama savršenost. U ostalom neigram ni ja. Glupo je prosipati novac u vjetar. No sadjite u igralnicu, razmotrite fizionomije. Ima ih prezabavnih. Jest tamo jedna starica s barokom i brci — pravo čudo! I naš jedan knez jest — i on valja. Figura veličanstvena, nos orlovski, a postavi talir — i kradom se krsti izpod prsluka. Čitajte novine, šećite se, riečju radite što vas volja... No u tri sata ja vas čekam... de pied ferme. Trebati će ranije odobjedovati. Kazalište kod tih smiešnih Niemaca počima o pol sedme. — Onda pruži ruku. — Sans rancune, n'est-ce par? (Nesrdite se, zar ne?).

— Molim vas, Marijo Nikolajevna, zašto da se ja na vas srdim?

— A zato, što sam vas izmučila. No strpite se, još vas nisam pravo — doda ona, prižmiriv oči — i sve njezine jamičice izkoče na rumenom ožarene obraze. — Da se vidimo!

Sanjin se nakloni i izadje. Veseo smjeh razljegne se za njim — i u ogledalu, kraj kojega prolazaše u taj par, odbije se sliedeći prizor: Marija Nikolajevna naturila svojemu mužu fes na oči, a on se bezsilno odgriba obima rukama.

XXXVIII.

O, kako duboko i veselo uzdahnuo je Sanjin, čim se nadje sam u svojoj sobi! Sbilja, pravo je rekla Marija Nikolajevna — njemu je valjalo odahnuti od svih ovih no-

vih poznanstva, doticaja, razgovora, od ove lunje, koja se je sgustila u njegovoj glavi, u duši — od toga neslućena, neprošena približenja s toli tudjom njemu ženom! Pa kada se sve to sbiva i svršuje? Mal ne odmah sutradan iza toga, kada je upoznao, da Gjema njega ljubi, kada je postao njezinim zaručnikom! Ama· to' je svetokradja! Tisuć puta u misli moljaše on proštenje od svoje nevine, čiste golubice — premda se i nije mogao ničim okriviti; tisuć puta cjelovao je njezin križić. Da nebude imao nade, da će skoro i koristno obaviti svoj posao, za kojim je došao u Wisbaden — on bi strmoglav poletio odavle nazad — u dragi Frankfurt, u onaj mili, njemu već rodni dom, k njoj, pred ljubljene njezine noge... No činiti se nešto mora! Valja čašu ispiti do dna, valja se obući, otići na objed — a odatle u kazalište... Samo da ga bar sutra zaranije odpusti!

Još ga je jedno žalostilo, upravo srdilo: on s ljubavi, usrdjem, s harnim uzhitom mišljaše o Gjemi, o živovanju s njom u jedno, o sreći, koja mu se smijala iz budućnosti, — a medju to čudna ova žena, ova gospodja Polozova neodstupno nosi se... ne! nije da bi se nosila — nego strši... tako se je naročito i zlorado izjavio Sanjin — upravo strši pred njegovim očima — a on nemože odstupiti od njezina lika, nemože neslušati njezina glasa, nespominjati njezina govora — nemože dapače, da nećuti onoga osobitoga mirisa, tanka, svježa i prodirućega, kano miris žutih ljiljana, koji se je raznosio od odiela njezina. Ta plemkinja očevidno poruguje se s njim i na svaku ruku podplazuje k njemu... Čemu to? Što ona treba? Nije li to samo pusta, jedina požuda razmažene, bogate — i malo ne nenaravne žene? Pa taj muž? Kakov li je stvor? Kakvi li mu odnošaji prama njoj? I zašto mu laze ova pitanja po pameti, njemu, Sanjinu, koji se nema briniti ni za gna. Polozova, ni za njegovu ženu? Kako da on nemože odagnati od sebe taj neodlupivi lik, pače ni onda, kada no se svom dušom zanosi za likom drugim, svjetlim i jasnim kao dan božji? Kako smiju — kroz ove, skoro božanske crte — prodirati o n e? I ne samo da prodiru — one se uviru drzko. Te sive, razbojničke oči, te jamičice na obrazih, ta zmijovita kosa — nije li se sve to upravo priliepilo zanj, a on otresti, odbaciti nije vrstan, nemože?

Tlapnja! tlapnja! sve se to sutra raspline bez traga . . . No pusti li ga ona bar i sutra?

Da... Sve je on to sam sebe prepitao — a vrieme se sve to više nagiba k trećoj uri — i on obuče crni frak, i pošetav malko po parku, odpremi se k Polozovim.

———

Kod njih u gostovskoj sobi zastane poslaničkoga tajnika, Niemca dugajliju, s konjskim profilom i konjskim uborom kose od zada (takva je onda bila moda) — i... da li čuda! koga još? Von — Dönhofa, onoga istoga častnika, s kojim je neki dan dvoboj bio! Prije bi se bio smrti nadao, nego li njega, pa upravo tuj susresti — te se malko smete, al se pozdravi i s njim.

— Vi se poznate? upita Marija Nikolajevna, koja je opazila njegovu smetnju.

— Da... meni je već bila čast, progovori Dönhof — i sagnuv se malko k Mariji Nikolajevni, doda u po glasa, s posmjehom: Ta onaj isti... vaš zemljak... Rus!

— Ni moguće! uzklikne ona poluglasno, poprieti mu prstom, — i odmah stane odpraštati i njega i dugajliju tajnika, koji je po svih znacih samrtno u nju zaljubljen — jer je dapače svaki put zinuo usta, kad god bi na nju pogledao. Dönhof ode smjesta, s ljubeznom pokornosti kano domaći prijatelj, kojemu kad namigneš već zna, što bi se htjelo od njega; tajnik malko oklieva; ali ga Marija Nikolajevna izprati bez svake ceremonije.

— Podjite k vašoj vladalici, rekne ona njemu (u taj par posmucala se po Wisbadenu nekakva prinčipessa di Monaco, kao jaje jajetu slična lošoj loretki) — što ćete sjediti kod plebejke, kao što sam ja?

— Molim, molim, gospodjo, uvjeravaše zlosretni sekretar — sve prinčipesse ovoga svieta...

No Marija Nikolajevna ostade bez srca — te sekretar morade odpiriti skupa sa svojim uborom.

Marija Nikolajevna bila se je taj dan prinaredila vrlo na svoju „avantažu", kako su znale govoriti naše prababe. Na njoj je bila svilna, ružičasta haljina s rukavima à la Fontanges — i u svakom uhu po jedan krupni briliant. Oči joj nisu manje sjevale od tih brilianta: bila je dobre volje i gotova.

Ona posadi Sanjina uza se i stane mu brbljati o Parizu, kamo kani za koji dan odputovati, i kako su joj dosadili Niemci, koji su glupi kada umuju, i neumni, kada luduju, — pa onda iz nebuha, kano u supor — à brule pourpoint — zapita ga, je li istina, da je s tim oficirom, što je evo sada otišao, bio dvoboj radi jedne dame?

— Odkale vi to znate? propenta začudjeni Sanjin.

— Dobar se glas daleko čuje, Dimitrij Pavloviću; no ja znam i to, da ste vi imali pravo, sto put imali pravo, pa da ste se ponieli kano junak! Kažite mi — ta dama — bila je vaša nevjesta?

Sanjin se malko smrkne.

— Nu, neću, neću, brzo progovori Marija Nikolajevna. Vam to nije milo, oprostite mi,

neću! nesrdite se! — Połozov se pokaže iz pokrajne sobe, s novinami u ruku. — Što bi ti? Valjda je objed gotov?

— Objed je odmah gotov; no čuj der, što čitam u „Sjevernoj pčeli“... Umro je knez Gromoboj.

Marija Nikolajevna podigne glavu.

— A! kraljevstvo mu budi nebesko! On je svake godine, obrati se ona Sanjinu, u veljači, na moj rodjen dan, kitio sve moje sobe kameliami. No radi toga ipak nevriedi proživiti zimu u Petrogradu. Što misliš, njemu je bilo nešto preko sedamdeset? upita ona muža.

— Bilo je. Sprovod mu novine opisuju. Sav dvor je sprovodio. U tu je slavu ovdje i pjesma kneza Kovrižkina.

— Pa liepo.

— Hoćeš da čitam? Knez pokojnika zove mužem savjeta.

— Nemoj, neću. Kakav bi on bio muž savjeta! Bio je on jednostavno muž Tatjane Jurjevne. Ajdmo k objedu. Živi o živom razmišljaju. Dimitrij Pavloviću, vašu ruku.

Objed je kao i jučer kako valja, a gosti vrlo živi. Marija Nikolajevna zna pusta pripovjedati — riedak dar u žene... po gotovu ruske! Jezika nije mnogo vezala, a navlastito blago si ga njezinim zemljakinjam. Od gdjekoje rezke i dosjetne rječce popucao bi Sanjin od smieha. Od svega najviše je Marija Nikolajevna mrzila pritvornost, frazu i laž... a nalazaše ju, reče, posvuda. Dičila se i hvalila onom nizinom, iz koje poteče njezin život; pripovjedila mnogu anekdotu o svojih rodjacih, iz vremena svojega djetinstva; o sebi je kazala, da je nekoč nosila čižme od drvene kore, kano i Natalija Kirilovna Nariškina. Sanjin uvidi, da je ta žena više u svom životu iskusila, nego cielo jato njezinih vršnjakinja.

A Polozov jede razmišljeno, pije brižno i samo kadikad osjekne to svoju ženu, to Sanjina svojim bjelkastim, na očigled sliepim, u istinu pako zrijućim pogledom. — Kakav si mi ti misliv! uzklikne Marija Nikolajevna, obrativ se k njemu; kako si mi liepo sve moje naručbine u Frankfurtu svrstovao! Bih te u ustanca poljubila za to — al ti mi se neotimaš odviše za cjelove.

— Neotimam se, odgovori Polozov i proreže ananas srebrnim nožem.

Marija Nikolajevna pogleda na njega i prstima zabubnja po stolu.

— Tak stoji naša oklada? progovori ona znamenice.

— Stoji.

— Dobro. Izgubit ćeš ti.

Polozov izpruži podbradak. — Ovaj put, koliko se i uzdaš u sebe, Marijo Nikolajevna, ja mislim, da ćeš ti izgubiti.

— O čemu se kladite? Smijem i znati? upita Sanjin.

— Ne... nemože se za sada, odgovori Marija Nikolajevna — i udari u smieh.

Odbije osam ura. Kelner najavi, da karuca čeka. Polozov sprovede ženu, i odmah spreta se u svoj fotelj.

— Čuješ li! Nezaboravi pisati provizoru! dovikne mu Marija Nikolajevna iz prednje sobe.

— Napisati ću, neboj se. Ja sam čovjek točan.

XXXIX.

Godine 1840. bila je u Wisbadnu kazalištna sgrada vrlo loša, a i kazalištno družtvo u ono doba odlikovalo se je kitnjastom i kukavnom frazom, brižnom i zastarjelom rutinom. U ostalom nisu mnogo bolja ni danas njemačka družtva po manjih gradovih. Po zadu od lože, koja je najmljena za „Njezinu svietlost gdju. von Polozof“ (Bog zna, kako se je kelner domudrio, da ju dobije — ako nije sbilja podkupio preuzviš. g. gradskoga direktora!) — po zadu od te lože ima mala sobica, obložena malimi divančići; prije nego su unišli u ložu, zamoli Marija Nikolajevna Sanjina, neka razvuče zastor prama kazalištu.

— Ja nebih rad, da me vide, rekne ona; odmah bi amo i povrvili. Ona je i njemu dala takvo mjesto, da nebude opažen, da se loža učini prazna.

Orkestar odsvira uverturu u „Figaro's Hochzeit“... Zastor se digne: igra se započme.

Bijaše to jedna od onih mnogobrojnih, na zavičajnoj zemlji izraslih proizvoda, u kojih mnogo čitani, no malo nadareni pisci izabranim, no drvenim jezikom, marljivo, no nespretno razvijaju koju god „duboku“ ili „živo ključajuću“ ideju, i prikazuju tako nazvani tragični konflikt, a medju to navlače dosadu... azijatsku, kakva je navadno azijatska kolera. Marija Nikolajevna prekuka nekako strpljivo polovinu prvoga čina; no kada je prvi ljubovnik, saznavši za nevjeru svoje ljubovce (a kako je obučen bio taj ljubovnik, da se bog smiluje), kada je on uprvši obe šake u prsa, a laktove izstrčivši u napried, zavijao upravo pasji — Marija Nikolajevna odmahne rukom.

— Posliednji francezki igrač, u posliednjem gradiću Francezke, ljepše će i vjernije predstavljati od najznamenitijega igrača u Njemačkoj — odurno povikne ona — i presjedne u zadnju sofu. — Podjite amo, rekne Sanjinu, lupkajući kraj sebe na divanu. Radje da brbljamo!

Sanjin posluša.

Marija Nikolajevna pogleda na njega. — A vi ste, ja vidim, pravo janje. Blago s vami vašoj ženi. Taj šalčina, pokaže ona feherom na tulećega igrača (ovaj je igrao rolu do-

maćega učitelja) napominje mi moju mladost: i ja sam bila zaljubljena u učitelja. To je bila moja prva… ne, moja druga pasija. Prvi put sam se bila zaljubila u djače donskoga manastira. Bilo mi je tada dvanaest godina. Vidjela sam ga samo nedjeljom. On je nosio reklu od baršuna, dušio se tamjanom. probijao se kroz hrpe ljudstva i govorio gospodjam francezki: „pardon exquizes“, a nikad očiju nije podizao, nad kojima se svijahu obrve — ev' ovake! i Marija Nikolajevna prvim prstom odreže polovinu maloga Sanjina pod nosom. Moj učitelj zvao se je — monsieur Gaston! Valja vam znati, da je bio užasno učen i vrlo strog čovjek, Švajcar — takva energična lica! Obradak crn kao gavran, grčki profil — a usta kano od željeza slivena! Ja sam ga se bojala! Ja sam se u cielom životu i bojala jedinoga toga učitelja. On je bio guverner mojemu bratu, koji je poslje umro… utopio se. Jedna ciganka i meni je gatala nasilnu smrt — no to je tlapnja. Ja tomu nevjerujem. Pomislite si samo Ipolita Sidorića s bodežem!

— Može se umrieti i bez bodeža, opazi Sanjin.

— Sve sama tlapnja! Vi ste praznovjerac? Ja — ni malo. A što ima biti, biti će. Monsieur Gaston življaše u našoj kući, nad mojom glavom. Znalo se dogoditi, ja se prenem u noći i čujem njegove korake — on je vrlo kasno išao spavati — a srce mi samo zamire od blažene miline… ili od drugoga osjećanja. Sam moj otac jedva je znao pisati; ali nas je dao valjano podučavati. Znate li vi, da ja i latinski razumijem?

— Vi? latinski?

— Da — ja. Naučio me monsieur Gaston. S njim sam pročitala Eneidu. Dosadna knjiga — al ima i liepih listova. Sjećate li se, kada Didona s Eneom u drági…

— Dà, dà, požuri Sanjin s odgovorom. On je već davno svoju latinštinu iz glave objesio na klin, o Eneidi znao je slabo što.

Marija Nikolajevna pogleda na njega, kao navadno, sastrance i nekako odozdo. — Zato nemislite, da sam ja vrlo učena. Ah, bože moj, ne — ja nisam učena i nemam talenta nikakva. Pisati jedva znam… dosta; čitati na glas i nesmijem: ni fortepiano, ni risati, ni šiti — baš ništa! Eto kakva sam ja — sva tamo!

Ona rastavi ruke. — Ja vam sve to pripoviedam, nastavi ona — prvo, da nemorate slušati onih budala (pokaže na pozorište, gdje je mjesto igrača kreštila igračica, s isprućenimi u brk laktovi), a drugo, da vam vratim zajam: vi ste jučer meni pripovjedali o sebi.

— Vi ste izvolili to tražiti od mene, rekne Sanjin.

Marija Nikolajevna naglo se obrne k njemu. — A vam nije milo znati, kakva sam ja za pravo žena? U ostalom nečudim se, doda ona, opet se slegnuvši na jastuke divana. — Čovjek se odlučuje na ženitbu, pa od ljubavi, pa poslje dvoboja… Gdje bi on i pomislio na druge?

Marija Nikolajevna zamisli se i stane grizkati feher svojimi krupnimi, no ravnimi i kano mlieko bielimi zubi.

A Sanjinu se čini, da mu se opet sgusnula u glavi ona magla, ona lunja, od koje se već evo drugi dan odtrči nemože.

Razgovor se medju njima vodio na pol glasa, skoro šaptom — a to još bolje draži i burka u grudi njegovoj.

Kada je svemu tomu kraj?

Slabi ljudi nikada sami neskančaju — čekaju na konac.

Netko na pozorištu kihne; — ovu kihavicu umetnuo je pisac u svoju dramu, kano „komični momenat ili elemenat“; drugoga komičnoga elementa u njoj nije bilo: publika je zadovoljna, smije se kihanju.

Taj smieh razdraži i Sanjina.

Bilo je časova, gdje on nije znao; da li se ljuti ili raduje, da li se dosadjuje ili veseli? O, da ga Gjema vidi!

— Sbilja, to je čudnovato, progovori na jednoč Marija Nikolajevna. — Dodje vam čovjek i kaže najmirnijim glasom: „Ja, čujete li, kanim se ženiti“; a nitko vam neće mirno reći: „Kanim u vodu skočiti“. A medjutim koja je u tom razlika? Čudno sbilja, čudno.

Zlovolja snadje Sanjina. — Velika razlika, Marija Nikolajevna! Za gdjekoga skočiti u vodu nije strašno: on plivati znade; a osim toga… što je do čudnovitosti ženitbe… ako je već o tom…

On najednoč umukne i zagrizka u jezik.

Marija Nikolajevna udari feherom po dlanu.

— Dogovorite, Dimitrij Pavloviću, govòvorite do kraja — ja znam, što ste htjeli reći. „Ako je već o tom rieč, milostiva gospodjo, Marijo Nikolajevna Polozova“, htjedoste vi reći, „čudnije od vaše nije pomisliti ženitbe… ta ja dobro poznam vašega muža, još od djetinstva!“ Eto što ste htjeli reći, vi umjelče u plivanju!

— Dozvolite, poče Sanjin…

— Zar nije tako istina? zar nije istina? živo prione Marija Nikolajevna. — Nut, pogledajte mi u oči i recite, da nisam rekla istinu!

Sanjin neznade, kuda bi svojim očima. — Nu, dopustite, istina je, ako već svakako hoćete, progovori on na posljedku.

Marija Nikolajevna uzklima glavom. — Tako… tako. Pa — vi i nepitate, vi, umjelče u plivanju, koji može biti uzrok tako čudnu… postupku od žene, koja nije uboga… i nije glupa… i nije ružna? Vas to neza-

nima, može biti; no sve jedno. Ja ću vam kazati uzrok ne sada, čim se započme novi čin. Mene je sve strah, da tkogod ovamo nezadje.

Još Marija Nikolajevna nedorekla, kad al se otvore vrata do polovine i unutar u ložu usune se glava crvena, mastno znojna, još mlada, no već bez zubi, s dugimi lasi, spuštenim nosom, ogromnim ušima kao u šišmiša, zlatnim očalima na radoznalih i tupih očicah i s pinc-nez na očalima. Glava se ogleda, smotri Mariju Nikolajevnu, glupo se okesi i zamaše. Žilav vrat izpruži se sljed za njom.

Marija Nikolajevna odmahne na nju rubcem. — Ja nisam doma! Ich bin nicht zu Hause, Herr P...! Ich bin nicht zu Hause... Iš, Iš!

Glava se zabezekne, usilno nasmije, progovori zasopljivo: Sehr gut! sehr gut! i izčezne.

— Kakav li je to subjek? upita Sanjin.

— To? Wisbadenski kritik. „Literat" ili čankoliz-lakaj, kako volite. On je u najmu ovdješnjega zakupnika, pa zato mora sve hvaliti i svačim se uzhićivati, a sav savcat je zaliven otrovnom žuči, koju nesmije proliti. Strah me je: strašan vam je to spletkar i trčilaža; odmah će raznieti glas, da sam ja u kazalištu. No sve jedno.

Orkestar je odsvirao valcera; zastor se podigao, na pozorištu začelo vijanje.

— Nut, započme Marija Nikolajevna, spuštajući se opet na divan — pošto ste u zlo pali i morate sjediti sa mnom, u mjesto da se nasladjujete blizinom vaše nevjeste — neizvraćajte očiju, nepucajte od gnjeva — ja vas razumijem, te sam i obećala, da ću vas pustiti na sva četiri kraja svieta — no sada slušajte moju ispovjest. Želite li znati, što ja vrhu svega ljubim?

— Slobodu, pritekne Sanjin.

— Da, Dimitrij Pavloviću, progovori ona — a glas joj zveknu nečim osobitim, nekakvom nesumnjivom iskrenosti i važnosti — slobodu, više svega i prije svega. I nemislite, da se hvališem — u tom nema ništa pohvalna — nego jo t a k o, i uviek je tako bilo i biti će tako za me uviek, do sama groba moga. Ja sam valjda već u djetinstvu mnogo se nagledala robstva, i mnogo od njega pretrpila. No moj mi je učitelj Gaston otvorio oči. Možda će vam sada biti jasno, zašto sam pošla za Ipolita Sidorića: s njim sam ja slobodna, savršeno slobodna, kano vasduh, kano vjetar... Pa to sam znala pred svatbom, ja sam znala, da ću uz njega biti slobodni kozak.

Marija Nikolajevna ušuti — i baci feher na stranu.

— Velim vam još nešto: nije da ja baš nerazmišljam... to je veselo, pa i um nam je za to dan; al o posljedicah onoga, što ja sama činim — nerazmišljam nikada, i kada se sgodi prilika, ne žalim sebe — ama nà baš ni toliko: — nije vriedno. U mene je rieč: „cela ne tire pas a consequence" — neznam, kako bi se to ruski reklo. Pa i sbilja: što tire a consequence? Ta ničega netraže od mene ovdje — na svoj zemlji; a tamo (ona digne prst prama nebu) nu tamo — pa neka narede, što znaju. Kada me budu tamo sudili, onda ja neću ja biti! Slušate li me? Je li vam dodijalo?

Sanjin je sjedio sklonut. On digne glavu.

— Vi promišljate... Tako lošo umijete gatati? Ili ste tako skromni?

Sanjin još više podigne glavu.

— Sve to govorim ja vam, nastavi Marija Nikolajevna mirnim glasom, al koji se nije slagao s izrazom njezina lica — jer mi se vrlo ljubite; da, nečudite se, ja se nečudim, i poslje sastanka s vami bilo mi neugodno misliti, da ste o meni odnieli ružnu uspomenu... ili pače ne ružnu, jer mene za to neboli glava, nego nevjernu. Zato sam vas eto i ročila amo i ostajem s vami na samu, i govorim s vami tol iskreno... Da, da, iskreno. Priznajte der moju rieč: Cela ne tire pas a consequence! (odavle nebude posljedice).

Ona se razasmije; no smjeh se njezin najednoč prelomije — i ona ostane nepomična, kanda su ju sobstvene rieči srušile, a u očih joj, obično tol veselih i smionih, munù nešto naliko na robkost, naliko dapače na sjetu.

„Zmija! ah, ona je zmija! mišljaše medju to Sanjin; no koli krasna zmija!"

— Dohvatite mi moj lornjet, progovori na jednoč Marija Nikolajevna. Ja bi rad vidila, je li ta jeune première sbilja tako ružna? U istinu, moglo bi se pomisliti, da ju je vlada uzela s moralnim ciljem, da se nebi mladi ljudi odviše zanosili.

Sanjin joj pruži lornjet, a ona, primajući ga, brzo, no jedva osjetljivo obuhvati obima rukama njegovu ruku.

— Ne tako ozbiljno i zamišljivo, šaptne ona s posmjehom. Znate li što: na mene neda se složiti cjepanice, al vidite i ja ih drugomu slagati neželim. — Ja ljubim slobodu i nepriznajem dužnosti — ne glede same mene. A sada malko na stranu odmaknite, da poslušamo dramu.

Marija Nikolajevna naperi lornjet na pozorište — a Sanjin prione gledati za njom, sjedeći za njom, sjedeći tuj uporedo s njom, u polutami lože, i udisajući, nehotice udisajući toplinu i miomiris njezina raskošna tiela, i podjednako nehotice prevrćući u svojoj glavi sve, što mu je ona kazala ove večeri — navlastito što mu je kazala ove posliednje trenutke.

(Dalje sliedi.)

KARLO DRAČKI,

tragedija u 5 čina. Spjevao F. M.

Treći čin.

(Trg prvostolne crkve stolnobiogradske; u zadku pročelje tê crkve; s desna i s lieva drvlje i kuće.)

1. prizor.

(Na crkvena vrata izlazi papinski legat, u desnici šibu držeći i odjeven za obred, kojim se manje proklestvo diže s ukletnika; Nikola Gorjanski za njim, pograbio ga za ruku.)

Legat. Ne kori me: zadrhtalo mi srce
Od užasa, da za čas crkva ova,
Gdje kraljevi se krunijahu sveti, —
I sav predamnom taj Biograd stolni
Od moje ukletve zamnievat bude.
N. Gorj. A, čuj, još njom se ori rug na tebe,
Rug Dmitrov! Kad on sám, taj ostrogonski
Baš Urbanom i kraljem Ljudevitom
Narečen nadbiskup, odustat neće,
Krivovjerca da kruni Stjepanovom,
Apostolskom, tom svetom krunom: kako
Sva bezbožjem bolovat mora zemlja?!
Toj boljezni je liek u tebe: kletva.
Legat. Da liečnik sám ne ugine od lieka!
Legatâ množ zaglavila je ovdje.
N. Gorj. Ti nećeš: kraljica te štiti moćna.
Legat. Al' ukletva da nemoćna odtutnji?
N. Gorj. Što šibe udar ne shvati, što kletve
Ne satre striela, to posieku mači.
I moj već žedja krvi. — Eno ih.
Legat. Nek dodju!
I mi smo spremni.

(Dolazi krunitbeni povod Karla Dračkoga: tu su pristaše i hrvatske i madjarske stranke; tjelesna straža kraljeva i zapovjednik joj Alberico da Barbiano; Jelisava s Marijom. Unilaze u crkvu. Kad Karlo Dračkí unići hoće, legat mu zakrči put.)

Legat. Ne prelazi tog praga. Sbacaj prije
Mač, šljem i oklop nanj, i klekni s gora,
Da vojnik božji tom te šibom bije
I krvju tvojom grieh opere s tebe.
K. Dračkí. Ukloni se, il' — prati ću ga tvojom! (ulazi i on u crkvu, ugnuv mu se legat. Kroz otvorena za čas vrata vidi se razsvietljena crkva).
N. Gorj. (gledajuć u crkvu i odvodeć legata na desno).
Iz pakla lučmi ja ću ti posvietit. (odlaze).

2. prizor.

(Kraljica Margita i Navarelli dolaze s lieva.)

Margita (kleknuv na ulazu crkvenom). Vi sveti pragovi, vi put moj k njemu!
Nav. Vaj, kraljice! on k nesreći te vodi.
Margita. Oj teci suzo radostnice, teci
Po sliedu Karla mog, i ružom nikni,
Kom predrage ću zakitit mu grudi,
Za sve mu harna, i za varku, da je
Već okrunjen, a gle vidokom bit ću
Preblaženim i ja toj slavi njegvoj.
Moj Karlo, ne slutiš me? sretnoj meni
U zagrljaj pohrli žarki! (hoće u crkvu, ali ju zadrži Navarelli.)
Navarelli. Jao!
Ne ulazi! tu nesreća se na njeg
Strahovita oborit prieti. Bježi!!
Margita. Crkveni svod taj da se lomi nad njim,
Na moje bih podržala ga ruke.
Da bježim ja, a strada on? Zaklonit
Tim grudima, tim naručjem ću njega.
Nav. Zaklonila ga njim od mržnje ne bi,
Smrtonosne mogućih mržnje. Bježi!
Blizina tvoja zlokobna je njemu,
Zlokobnija još tebi. Bježi otud!
Sjedinom ovom zaklinje te starac,
I poklečkom, kîm bogu tek se moli
Za djecu si, vapeći moli tebe:
Ukloni se iz užasnoga mjesta!
Margita. Ne luduj, starino; obamrlim ti
Oćutit srcem ne možeš, koliko
I moćne mržnje moćnija je ljubav
Nav. Vaj, ljubavju ćeš baš uništit njega.
Alberico da Barbiano (izašav na crkvena vrata, prestrašen)
Margita kraljica je! vaj! izašav
Uklonit nesreću, još veću nadjoh!
Marg. Strahovat li me zakleše se jadni?!
Alb. I mi smo strahom prestravljeni.
Margita. Kakvim?
Alb. Za krunitbe da ne ukune Karla —
Margita. Tko za boga?
Alberico. Ukloni se. ne pitaj.
Margita. Zar papin legat?
Alberico. On.
Margita. Ušutkat ću,
Zatomit kletvu njegvu.
Alberico (u pol glasa). Prodiruće
Iz srca tvog i drugih još srdaca
Ušutkat kletve, dok si živa, nećeš!
(iz crkve izlazi Jelisava, vodeći Mariju)
Jelisava. Razilazi se sujma? Jenja li ti
Tjeskoba na vedrini?
Marija. Vedri mi se:
Već vidim. Joj! što vidim ondje, majko!
Jel' pogreb to? Gledj voštanice svieće.
Marg. (ko iza sna) Jest, pogreb; znate, čij?
Jelisava. Znam: Karla Dračkog.

(S desna sasvim polagano dolazi papinski legat i dvanaest svećenika, noseći goruće voštanice i odjeveni po propisu pontifikala rimskoga; za njimi postrance dolazi i Nikola Gorjanski. Jelisava i Marija stoje crkvenim vratam s desna, a Margita sa svojimi s lieva.)

3. prizor.

Margita. Upoznajem se: ukletni je obred!
U istinu namieniše ga Karlu?
Dopustit namjene im nećeš, bože!
Najtoplije mi molitve, što tebi
Pošiljah ikad, blagoslov za djecu

Proseći tvoj, povrati sad mi, bože,
Da njimi srce ublažim legatu. —
Ne kunite ga, sluge božje, stan'te!
Iz ručica ne trgajte ga djeci,
Ne trgajte od njedâr ženi njegvoj.

Alberico. Umolit im se nećeš; po stražare
Poteći idem kraljeve.

Nik. Gorjanski. Ni s mjesta!
Il' dozvat ću i ja junaka boljih.
Sried pokolja još jača bit će kletva.

Marija. Tjeskobi dvojoj kud ću uteć, majko!
Odasvud svieće plamenom me strave.

Jelis. Ti boluješ; tvoj bol se samo ognjem
Izliečit dade: ja ga liečim ovim.

Margita (pošav na desnu stranu). Gospodinja
si moćna ovdje? je li?
Il' kraljica? dà, kraljevskog si vida.
A djevica ti krasna — kći? jest, tako!
I tudjinka upoznaje se u vas.
Moguća kraljice, pomozi meni
Bjegunici tek jadom svojim moćnoj,
Pomozi majka majci, ah da djeci
Prokunu roditelja otca, ne daj!
Zakrči put im, ne daj im pristupit
Do svetih pragova, ne kratio ti
Nebeskih bog, kad pokucaš, prekročit! —
Od stanca srce ti, od triesa pogled!
Al' ti ćeš se smilovat na me, dievo
Milolika, u očiju ti vidim,
Prosuzjelih već, golubinju dušu.
Gledj, ovom rukom koljena ti dira
Ljubeća žena, za svog vojna prosi
U tebe zaštite: ne krati mi je.
I ti ćeš ljubit, il' već ljubiš vojna —
Ne kratio ti bog dragoće njegve.
Gledj, ručice se dvoje djece dižu
U ovih ruku-put njedarca tvoga:
Ne odbij ih, oko sebe ih savij;
Ovako ti ih njekoč tvoje čedo
Ne pružalo iz praha, crvak cvielni.
Čuj, djevice! ko andjeo razstepi
Tu četu paklenu! o ne daj kleti
Mog Karla, spasi supruga mi, spasi!

Marija (trzajuć se od Margite, kojoj je bila
pružila ruke).
Strahoto ženo! pusti me, odmakni
Ubojite od mene ruke; iz njih
Zaludjujući oganj prolieva se
U žile moje. Sablasti, izčezni!
Zakrili me od ove žene, majko! (baca se
majci na krilo).
Oh reci, da je laž, što veli ona!

Jelisava. Što laž je, što li istina, sám Karlo
Prokazati će do skora, i tvorom.

Margita (uzmaknuv se). Margita da je laž?
O jadnih žena!
Krasnolike, rugobe vi ste ipak,
Rugobe dušom. Laž ste vi, vaj, kakva!
Koliko krasna djevojko si jadna,
Pa ipak laž: na licu ti dobrota,
U srcu pusto zlo.

Jelisava (za se). Pokosit ću ga: —
Da samo srca ne prekosim njena!

Alb. Ne kasni više, kraljice, podj' za mnom.
Zloudesno je, gdje sad stojiš, mjesto
Na prolazu nesmiljenicam srdam —
Koracanje im užasno već čujem, —
Vaj! nečuješ ga? ubjegni mu, tamo,
Gdje njegov štropot nemoćan zaniemi:
U nevino se djeci tvojoj krilo
Uteci, — tamo jedin još ti zaklon.

Margita. O djeco moja!

Marija. Brani mi ga, majko!
U mom će srcu odjekivat kletve,
U pakô ga pretvorit. Spasi Karla,
Na vjeri ga ne ubijaj: i mene
Na mrtvo jednim ubojem ćeš udrit.

Jel. Da ti se spasiš, propasti je drugom'.

Marija. Ne njemu, ne! i ja pogibam s njime!

Margita (prenuv se). Tko drzne tu, te s njim
pogibat hoće?
To mene samu dopada, čuj: mene,
Na svietu nikog drugoga; na svietu
On nikoga sad ne ima do mene.

Alber. (za se.) Izgubio te, htijuć te pogubit.

(Ukletveni obrednici doprieše već pred vrata crkvena,
i tu se počimlju redati u polukrug)

Margita. Zaustavite osvetnički korak!
Na osvetu i bog je spor, a vi ste —
Il' niste ljudi, da iz krila ljudskog,
Iz krila zemlje i nebesa smiete
Izgonit čovjeka i kus mu mjesta
U paklu odmjerivat? Tu je pakô,
Gdje vas koj stane! pod vami će zemlja
Prolomiti se, pod bezdjelom vašim. —
Uzmakni čovječe; gdje stojiš, grob si
Odmjeruješ i stotini još s tobom:
Strahovit on je, kog ćeš kleti, — kralj je!
Zaniemili! Ko niema su živina!
Ne znadu žena što je, što su djeca —
Al' znate majku! Materinja njedra
Podbacit ću vam, da zadržim kletvu:
Prokun'te njedra ta, prokunte majku!
I proklet će ju — u njih srca nema. —
Gdje čovječje još ovdje bije srce,
Da jadnici se u pomoći nadje?
Ne nahode se ljudi tu, van strvi. —
Vi vjetrovi, popostajte mi časak!
Okren'te amo, tu zadujte silno:
Oduhnite im plamenove strašne.
Ah, ne čuju me, s oblaci se gone. —
U gvoždje mi se ruko sad pretvori
Zadavi plam za plamom! — Ne daju mi!
Ni čovjek me ne posluhne, ni narav!
Od sviju zapuštena, kud ću, jao!

(Legatovi obrednici svi se već postavili u polukrug po stubah pred crkvenimi vrati; legat polagano uzlazi do pred sama vrata; iz crkve se čuje Ambrozijanska himna.)

Vi djeco moja u daljini tamnoj,
K vam osamljena utiče se majka!
Oslušnite joj iz daljine vapaj:
Na molitvu sad nježne slož'te ruke
I oči nevine k nebesam diž'te, —
Pretecite moleći kletvu ovu.
Ti bože, gledj u njihov blagi pogled,

I tihi žamor molitve 'm slušaj
Te nećeš vidjet plamena tim sviećam
Ni kletvi od ovud tutnja čuti.
Propustite vi zviezde, vi nebesa
Do božjeg krila molitvu, a kletvi
Unići ne dajte! zatvorite se!
Utvrdnite neprobitnijem zidom!

(Ambrozijanski pjev prestaje; legatu hoteću progovoriti)

Zadrži rieč u grlu! zrak već stina
U olovo; zalievat će ti usta,
Progovoriš li.

Alberico (nagne trčati) U crkvi nam pomoć!

Nik. Gorj. (stavši mu na put)
Na sva sam vrata postavio straže;
Do zadnjega će uztrajati one:
Ni unić ni izaći ne smie nitko,
Dok kletva se ne dovrši.

Alberico. Vi djavli!

(Margita poteče k Jelisavi i na koljena padši pruža ruke k njoj; Jelisava dadne znak legatu, neka započme kletvu; Ambrozijanski spiev čuje se opet i traje nadalje tako dugo, dok legat kletvu govori.)

Marija. Jadvigin opet spiev — opielo moje!
(klečeć pribije se uz majku).

Margita. (vrativ se opet na lievo, postavlja se u položaj blagoslovni za prokletvenim polukrugom)
Oduzmi s mene grieh, pretvori, bože,
U krila andjeoska ruke ove,
Vrh kletve da na blagoslov se krile!

(Legat lupi o crkvena vrata; ona se raztvore a iza njih se pokaže polukružno stojeća njekolicina Kumanâ s golimi mačevi.)

Legat. (u ljevici držeći svieću, a u desnici papinu ukletvenu bulu.) Po krstu Karlo,
po kraljevâ redu
Narečen treći, po praotcih Drački,
Na djavlov svjet pohuliv vjeru svetu
Plienjaše božju crkvu, otimaše
Imanje joj, ubijaše joj sluge,
Na sama papu sam vodjaše vojske,
U tvrdjavah obsiedaše ga njegvih,
Bijući gvoždjem ih, moreći gladom.
Bojeći za to se, da njegva duša
S pastireva ne pogine nehajstva,
Te od nas ju ne uztraži gospodin
Na strašnom sudu, koj će doći zadnji:
Po kanonih crkvenih karasmo ga,
Jedàn put, — dva — i tri — i četir
puti;
Opominjasmo otčinskom ga brigom
Na zadovoljštinu, na pokoru, na boljak.
Al' on, oh žalosti, na naš se kar
Spasonosni, oholijom naduven
Ogluhnuo i crkvi se ne htijuć
Pokorit božjoj, dà razoriti ju
U pakostnoj nakanjujući duši,
Silovito je u tu crkvu prodro,
Da oružje prot bogu a po božjem
Posvetit slugi dâ, i svetu krunu
Na bezbožnu si glavu dâ položit,
I svetim uljem pomazati čelo
Ožigosano krivovjerstva žigom.
Nut! gospod veli nam: odsieci ruku
Sablažnjivu ti, od sebe ju baci!
Blagovjestnik nam veli: baci u kraj
Od sebe zlo! Sa zlotvorom, s ubijcom,
S pljačkašem, s neznabožcem ne podieli
Ni kruh ni sol! A najdraži učenik
Gospodinov nam veli: ni pod krov ga
Ne primi nit mu zdravo ne nazovi!
Po gospodnjoj, po apoštolskoj volji,
Po vlasti od njih izručenoj nam,
Ko namjestniku božjemu na zemlji
A sudcu ljudskomu za oba svieta:
Mi papa Urban, narečeni šesti, —
Taj kužni član, da otrovom i druge
Ne zarazi, od crkvenoga tiela
Odsiecamo sad izobćenjem trećim
I posljednjim! I tako bacamo ga
Iz crkve ove, brišuć i derući
I krst i pomast s njega, mač i žezlo
I plašt i krunu kraljevsku; i prsten
Odadiremo vjenčan mu; spod krova
Izgonimo ga ljudskog; tjeramo ga
Sa zemlje, vode, neba; tjeramo ga
U pakô k vragu i andjelom njegvim,
Na vječni oganj s njimi sudimo ga,
I njim ga predajemo: da je proklet!

(Margita, kojoj su dosad sve to više klonule ruke i noge te iz prvašnjega svoga položaja izmicale, sruši se na tla; malo poslje, prije nego što se završuje prokletav, pridignu ju Alberico i Navarelli te ju iz pozorišta izvedu na lievo).

Odstupi od njega, tko kršten jesi!
Odstupi žena mu: umorit će ju
I ljubavju; odstupi sin i kćer mu:
I blagoslovom on će ih ukleti;
Odstupi rod i prijatelj i sluga
I podanik i vojnik: zapoviedju
U zmije će im mačeve prometnut;
Jer on je proklet!
I spadni s njega kruna Stjepanova,
I plašt od grimiza, i mač i žezlo:
Iz uresa prokletinja će nastat;
Jer on je proklet!

Svih dvanaest obrednika. Proklet! proklet! proklet!

(Legat i za njim svih dvanaest pobacaju svieće na tla; one se utrnu).

Legat. Ko svieće tê na crnu zemlju pao!
Ko sviećam tim ugasnulo mu svjetlo!
Ko od tih svieć sâm dim od njega osto!
Ko sviećâ tih ne podigo ga nitko,
Ni čovjek niti andjeo, od tala!

4 prizor.

(Legat i dvanaest obrednika odlaze na desno a za njimi nagrnu na vrata crkvena i sa lievoga i desnoga zadka oružani Kumani i druga im svojta; Marija se uzpravi i digne jednu svieću te ju pritisne na grudi, pak obnemogla opet ju izpušta i klekne na zadnjoj stubi; na crkvena vrata te iz zadka s lieva i desna navire svjetina; medju prvimi je Ubul Kalaj i Blaž Forgač.)

Marija (dignuv se.) Obilazi me zima; studen
vjetar

Kroz kosti prodire. Oslieplјeh li?
Hu! sve je crno pred okom mi! — Majko!
Oslieplјeh li? il' mrak se spušta s neba?
Ha! trjeska, grmi!.

(Grmljavina i triesak; ponavlja se i potlje više put.)

Ubul Kalaj (svjetini.) U potjeru za njimi!

Blaž Forgač. Derite ih
Na komade!

Ubul Kalaj. Djedovâ vaših unučad ste
vriedna!
Ne dadoše ni oni hulit kralja:
Potukoše ne jednom tê legate.
Za sliedom njihovim, u potjeru!

Blaž Forgač. Razderite ih! Prokleše vam
kralja,
Vas prokleše, i porodice vaše.
Bez ukopa će ostajat vam djeca
I matere i žene: njih će derat
Na poljih gavranovi, vuci, pseta,
Ne smaknete li ukletvare vaše.

(Čuju se glasovi: utucimo ih! Derimo ih! Svjetina nagne na desno, na čelu joj Ubul Kalaj i Blaž Forgač; Jelisava ih prieteći zaustavlja.)

N. Gorjanski. Uzmaknite pred kraljicom!

(Smieh: ha! ha!)

Ub. Kalaj. Tu nema kraljice uz kralja Karla.

(Viče se: i nju utucimo, razderimo! Svjetina stane prietiti Jelisavi. U to navre na crkvena vrata hrvatska i talijanska pratnja kraljeva; stjegonoša kraljevski zadjene rtom stiegovim o vrata, te ga prebije.)

Marija. Vaj! slomio se kraljev stieg!

Jel. (prietećoj svjetini.) I kralj vaš
Salomit će se tako!

(Viče se: udarajte!)

K. Drački (iztrčav u kraljevskom nakitu iz crkve.) Bjesomučni divljaci! U kraj! U
kraj!

(Svjetina uzmiče od Jelisave. Karlo Drački stupa napried; za njim se postave Hrvati i tjelesna mu straža; iza njih madjarska stranka, u prvom joj redu Blaž Forgač i Ubul Kalaj. Stjegonoša spušta uz kralja slomljen stieg.)

Karlo Drački. Pobaci prut taj! Jači stieg
vam dadem!

(Trgne stieg i baci ga; Madjari se uzprpolje.)

Ubul Kalaj (potiho svojim drugovom.) Stieg
kraljevski! Na zemlju sám ga baca!

Karlo Drački. O, čuste li nečovjeka legata?
Što učini od kralja, od vas, čuste?
Osvetit ću vas! Božjega mi groma,
I triesa, što nad glavom mi se vije!
Tko kraljem vašim stieg taj posla njekoč?
Tko plašt ov grimizni? tko žezlo ovo?
Tko jabuku tu kraljevsku? Ne posla
Ko ures ih, ko vlasti znak i snage,
Već kao robstva znak i podaničtva
Kraljevâ vaših i vas, a gospodstva
Samosilnoga — rimskoga! Robovat
I nadalje će Rimu kralj vaš s vami?
Ne robuje, tko čovjekom se diči,
Ni robskoga na sebi trpi ruha:
Sa sebe baca ga, i odjene se
Slobodom i junačtvom opaša se.
S ramênâ mojih, crvena ti krpo! (baca
plašt)
A triesu, svojim ti me ogrni ognjem!
Ti jabuko, ti ponuko tiranu,
Da zemljami i narodi se igra,
Il' da ih jede kao divska neman, (baca
jabuku)
O zemlji razprsni: bezkonačna je,
U tvoju se šupljinu sbiti ne da,
I slobodna je, dokle siže čovjek.
Ti sudice samovoljnice šibo,
Iz tamničnih si rešetki slivena,
Zahrdjalih! Izhrdjaj tu do kraja!

(Baci šibiku te ona zazvekne).

Grozovit ti je zvuk: krivicu glasaš!
Zamukni glas tvoj, a ti gromov s gora
Oreći se naraviti svoj zakon
Raznosi svud, a tutnjem u prah sdrmaj
Na nepravdi utemeljene uze.
Iz Rima dar, blagoslivan od onud
I uklet sad odonud, bacio sam;
A mač iz Rima — bacio već osud.
Al' ovaj ostaje: zabljesni, maču, (izvadi
mač)
Od Karla Roberta i meni namren!
Visoko podignut, do triesa sižeš:

(Margita se pokaže u crkvenih vratih.)

Navuci u se tries, nakrcaj se ga,
Pak bij trjeskovit na sve svieta strane. —
O gospodi! u tvoje ime ne smiem
Ni u tvoj znamen razmahivat mača:
Prot čovjeku se čovjek borit spremam. —
Na sve se strane, maču moj, uperi,
Da, odkud silnik bahne, na te pane.
Uperi se na iztok, i na sjever,
Na jug, na zapad: (okrenuo se prema crkvi)
otud kletva ide,
I kruna ova Stjepanova otud.
Nà krunu, nà! iz Rima je i ona!

(Baci krunu prema crkvi.)

Izvojštit ću vam dičniju za ovu!

(Madjare sve to više zaticalo bezdjelo kralja, bacajućega njihove kraljevske znakove. Blaž Forgač videći, kako se skotrljala Stjepanova kruna, trgne mač do pola i nagne napried kao da će nasrnuti na kralja. Za ljevicu zadrži ga Nik. Gorjanski a Margita, pohrlivši do njega, pograbi mu za izvučenu oštricu. Blaža Forgača vuče na stranu Nik. Gorjanski.)

Margita. Ne siecite ga! moj je suprug!

Karlo Drački. (uplašen) Jao!
Taj glas!

Marija. I opet glas taj strašni!

Margita. (prokrči si put do kralja, zapazi na prsiju njegvih izpod oklopa proviruću ružicu te priskočiv iztrgne ju.)
Čij znak je to? Moj nije! Nevjerniče!

(Karlo Drački uperenim na nju mačem nasrne napried: Margita uzmiče i sruši se na stube pred vrati kao mrtva; Karlo Drački prepoznav ju sad, izpada mu mač iz ruke: on poteče k njoj i klekne uz nju.)

Karlo Drački. Vaj! ženo moja, ženo! Što
te donie,
Da ovdje umireš — ovako! strašno!

Dà, mrtva je, dovršila je borbu.
Raztegnula si već i ruke, noge —
Ne steži opet ih, mirovat daj joj, smrti!
O miruj mi, Margito, tiho miruj.
Za tvoje ljubavi taj zadnji znamen
Blagoslovna ti uspomena bila!
Ne kuni me, ne ustaj da me kuneš;
Ah, mrzio te nisam, nit ne mrzim —
Ne mrzi ni ti mene! Čuj, ne ustaj
Ko sablast iz tvog groba, da me kuneš;
Ne kuni me, Margito! muči, miruj!

(Zovnuv Alberica i Navarella izruča njim Margitu. Marija na one prve rieči kraljeve klonula u naručje Jelisavino.)

Jelisava. Preboljela si? sad ne ljubiš više?
Sad mrziš?

Marija (sgroziv se na te rieči, sasvim tiho)
Mrzim.

(Jelisava ju odvede na desno,)

Karlo Dracki. Gdje mač moj? Mač mi dajte! mač moj!

Blaž Forgač (bio digao kraljev mač; dajuć ga kralju)
Ta naši, kralju, mjesto tvog će sjeći.

(Nik. Gorjanski odvodi Blaža Forgača i Ubula Kalaja u crkvu.)

Karlo Dracki. U Budim nam se vraćati, junaci!
Zatrubite u bojne trube sada;
Pješaci na noge! U skok, konjici!
Za noći nam je dostići Budima,
U prvu zoru na boj polaziti.
Huj vjetrino! i glasnikom mi budi,
Raznosi zemljom poklič moj na vojnu!
I žarki triesu, po svoj zemlji leti,
Ko mač zakrvavljen, na vojnu zovi!
Hrvati, za mnom! za mnom! Talijani,
Madjari, Tatari, Jacigi i Kumani!
Za mnom! za mnom!

(Svi odlaze uz bojnu trubnju na desno; ostaju Alberico i Navarelli uz ležeću Margitu.)

5. prizor.

Navarelli. Ha! diše, miče se! još nije mrtva!
O bože, smiluj se.

Alberico. Potecimo za pomoć.

Navarelli. Vaj! Kuda? Pomoć! pomoć!

(Alberico odtrči na lievo, za njim i Navarelli; iz crkve izadje Nik. Gorjanski s Ubulom Kalajem i Blažem Forgačem.)

N. Gorj. Uz ovaj trup i drugomu je mjesta.

Blaž Forgač. Jest! njemu, koj se krune naše baca.

Ubul Kalaj. I nas; jer i mi članovi smo krune.

Blaž Forgač. Mi velikaši, dà, i mi smo kruna.

Nikola Gorjanski. I kruna sveta! Zar ne veli Orvaj:
I volu se poklonite, — i volu,
Tom krunom krunjenomu.

Blaž Forgač. Pravo veli;
Jer to je kruna sveta. On ju baca!
Na zemlju baca ju!

N. Gorj. U grob će bacit
I njega — mačevi!

Ubul Kalaj. Da, da! Tri mača.

Blaž Forgač. Il' jedan.

Ubul Kalaj. Sám? tri mača, il' ni jedan.

Nik. Gorjanski. Na ovaj trup tri mača zaklinju se,
I drugi trup položiti uz njega.

Sva trojica. (izvadiv mačeve i držeć ih nad Margitom)
Na ovaj trup tri mača zaklinju se,
I drugi trup položiti uz njega!

(odlaze na lievo.)

Margita. (osvješćuje se). Ha! Gdje sam? — Ljudi, gdje ste? — Zmije.
Odgamzile su! ja u mraku sama.
Mrak! mrak je svud! pred očima, u duši!
Ha! eno ih! dobrostiva mi munjo!
Prokazala si put mi njihov. Munjo,
Ti ideš za njimi, daj meni s tobom!

(Vrativ se Alberico i Navarelli prestrave se i uzmaknu pred njom.)

Alberico (razabrav se). Čuj, kraljice! u Hrvatsku se vraćaj
Pod krilo bana Paližne, kad djeca
Pod njime su ti zaklonjena vjerno.
Ne kreći tud: strahoviti su puti!
U neslućene ne diraj strahote!
Ne razdiri im prevješena vela,
Ne zirni nikad zanj, da vidiš, što je!

Margita (izvadiv bodež iz njedara i dižuć ga u vis) I da je pakô, tim ću mu razderat
Tajnovit veo! zirnut i u pakô!
I meni munja po nebu se igra,
I u moj će se ona spustit nož!

(Iztrči na desno. Alberico odaje kretnjom i licem, ko da se je odlučio na strašan čin; odlazi na desno i on s Navarellom.)

Konac III. čina. (Dalje sliedi.)

POUKA.

Poviest gradjanska u književnoj.

(Storia civile nella letteraria.)

(*Studii di Nikolo Tomaséo. Roma. Torino Firenze. Ermano Loescher 1872.*)

Ime Tommaseovo poznato je svemu učenomu svietu. Dalmacija ponosi se s njime kao svojim najdičnijim živućim sinom. Italija plete mu vienac slave kao svomu veleumnomu piscu. Venecija, koja ga g. 1848. izabra drúgom poglavica ponovljene republike, poštuje duboko njegovu uspomenu. Francija pozdravi ga radostno kao poslanika prijateljske repu-

blike. Grčka, koja ga primi kao austrijskoga prognanika pod svoje okrilje, blagodari mu za duhovite spise, kojimi upozna sviet sa njezinimi narodnimi pjesmami, običaji i njezinimi muževi, a svekoliko pleme slovjensko mora njemu ljubavju vraćati onu vruću ljubav, kojom brani svakom prilikom slovjenstvo pred učenim svietom talijanskim. U nas Hrvata steče Tommaseo jur od onda slavno ime, odkad napisà na materinskom svom jeziku prekrasne „Iskrice“ i svoja veleumna razmatranja o narodnih pjesmah južnih Slovjena.

Gore spomenuto Tommaseovo djelo, što ga Herman Loescher u Turinu kod Vinka Bone ove godine tiskom izdao, nije novi proizvod njegova veleuma, nego je većom stranom izvadjeno iz staroga jur g. 1843. u Mletcih izdanoga djela, pod naslovom: „Studi Critici di N. Tommaseo“, ali budući da je za gradjansku i književnu povjest našu i talijansku od velike ciene, to je vriedno da se naš osobito mladji sviet s njime pobližje upozna.

Glavna svrha piščeva bijaše dokazati s tim djelom, kako je povjest književna u obće tiesno skopčana s povješću gradjanskom, i da se ova u nijedno doba točno razumjeti nemože, ako se potanko neprouči cvietanje ili padanje istodobne književnosti, te duševni život i rád povećih književnika.

Posebna svrha piščeva bijaše pako Talijanom predočiti u jasnom zrcalu njeke od njihovih velikih književnika 18. vieka, i zajedno razjasniti talijansku povjest istoga vieka. te dokazati Talijanom, s kojimi narodi bješe najtjesnije skopčane u prošlosti njihove zgode i nezgode, i s kojimi da se i u buduće vežu. U to ime opisa on duhovitim perom život i duševni rád talijanskih književnika Ivana Vika, Gašpara Gozzi'a, opata P. Chiaria, Ivana Roberta i Antona Maria Lornje plemenom Dalmatinca, dodavši napokon razpravu o Italiji, Grčkoj i Jugoslaviji.

Prilikom duhovitoga razglabanja o životu i djelovanju rečenih književnika, uplete pisac kojekakove zanimive episode i o drugih tada suvremenih književnicih, to talijanskih to dalmatinskih, od kojih ću spomenuti samo Talijane: Domenika Romagnesa, Uga Foskola, Goldona, Antuna Sforzu, Apostola Zenu, Franju Zanottu itd., i Dalmatince R. Boskovića, Stratika, Kunića, Garanjina, Karamana, Miočevića, Banovca, itd.

Govoreći o Ivanu Viku i njegovoj dobi uplete pisac u dodatku IX. malu razpravu po njemu takodjer jur drugdje tiskom priobćenu pod naslovom: „Gli Sciti, gl' Illiri, gli Slavi“ držeći se zastarjele ideje, da sva plemena ilirska i većom stranom skitska pripadahu velikoj porodici slovjenskoj. Tommaseo, kao svi stariji Dalmatinci, nije vješt jeziku njemačkomu, s toga mu nisu poznata novija kritična iztraživanja njemačkih učenjaka, što nije baš veliki grieh, ali je veća šteta, što veleumni pisac, koj je duboko proučio književnost romanskih naroda, nebješe u stanju upoznati se ni sa toli napredujućom, navlaš istoričkom književnošću slovjenskih plemena, koje kritika zabaci jur po svema misao, da su skitska i sva staroilirska plemena identična sa slovjenskimi.

Život Antuna Marije Lornje, porieklom Dalmatinca, slavnoga utemeljitelja i postojanoga predsjednika veronezkoga učenoga družtva „Dei Quaranta“ (str. 365—396) podaje nam nove tužne dokaze, kolike duševne sile umješe razviti i na korist inostranoga naroda upotriebiti oni naši sinovi, koji krenuvši ledja svomu domu i narodu, baciše se u naručje tudjinstva. Lornja djelova za procvietanje nauka i umjetnosti u Italiji mnogo više, nego li ikoj od njegovih suvremenih zemljaka za siromašnu domovinu svoju. Lornja steče veliku hvalu i slavu u Italiji, njega cieni sav učeni sviet radi velikih zasluga za znanost obćenitu; ali svomu vlastitomu narodu bješe i ostade tudj, kao svi ostali politički i književni renegati našega naroda, kojega od starine progoni ta nesreća, da mu se najveći umovi iznevjeriše, podav se njekim fanatizmom tudjoj službi, na veliku štetu svoje vlastite krvi. Čija li je to krivnja? Da li naroda samoga, koj poput Saturna najradje svoju vlastitu djecu ubija i jede, radi česa mu kriepčija djeca toli rado iz naručja pod okrilje tudje bježe! Ili je pako posljedica tužnijeh okolnosti, u kojih naš narod kroz vjekove čami? O tom pitanju nije ovdje mjesto da ga razpravljam.

Najvažnija za nas i najobširnija razprava u rečenom Tommaseovom djelu jest na svrhi knjige (od str. 409—547). Ovoj razpravi podà on naslov:“ Italia, Grecia, Illiria, La Corsica, le isole Jonie e la Dalmazia.“ Čitava razprava razdieljena je na XXIII poglavja. Bijaše piscu glavna zadaća u toj razpravi pokazati Talijanom kroz viekove trajuću uzajemnost i srodnost triju naroda, naime talijanskoga, grčkoga i jugoslavjanskoga i to u povjesti, u životu, u običajih i u interesih. „Ova sličnost,“ veli pisac odmah u prvom poglavju, „može najbolje razjasniti i prijazne i protivne razlikosti rečenih triju naroda, kojim ima biti zadaća da se medjusobno uče poznavati i ljubiti. U sreći neka se neponose. Radi nesreće i radi počinjenih pogriešaka neka ne zdvoje. Uzajemno se jačeći iz daleka neka sliede težak i ogroman napredak.“

Zanimivo je poglavje VI. u kom govori pisac o „trgovini s narodi“ (mercati de popoli). Tu veli medju ostalim str. 424.: „Mi vidimo Francezku boriti se u Dalmaciji da poveća gospodstvo austrijsko; zauzeti Veneciju da ju daruje Austriji, osvojiti ostrove jonske da nagradi njimi Ruse i Engleze;

osvojiti Korziku da kupi za sebe jednoga konzula cara i jednoga predsjednika cara. A Napoleon pomete u Italiji imena i prilike starih republika da učini zemljište prosto i gladko za otčinsku providnost kraljeva, i da svrši svoj život onim proročanstvom, kojim pokazà, da nije poznavao ni svoga vieka ni svoga zvanja, to jest proročanstvom: „U pedeset godina biti će Europa ili kozačka ili republika." Niti jedno, niti drugo. Ima kozaka, koji rade za republiku, a republika, koje se privlače ka kozakom.

U poglavju VIII. govoreći pisac o uroti i pokretu. (Cospirazioni e rivoluzioni) veli o Slovjenima: Pleme slovjensko nezna praviti urote, jer je suviše otvoreno i vatreno. Ovu umjetnost nenauči ono ni od Bajamonta (Tiepola), koj bješe rodjak bribirskih knezova, niti od onih riedkih Dalmatina, koji iza godine 1821 osudjeni kao Karbonari nisu ni znali što je karbonarstvo, pridružujući se kao maskare družtvu „slobodnih zidara". Da Slovjeni neznadu praviti urote, pokažuju iste zavjere vladike crnogorskoga, koj pijući francezka vina, polazeći dvorove Meterniha i opjevajući u slovinskoj pjesmi neku igračicu talijanskoga kazališta, uvriedjivaše ruski dvor, koj ga je uzdržavao. Nije znao biti vladarom, ni urotnikom, ni ajdukom, ni pjesnikom, niti popom! „Grci, nastavlja pisac, „prave urote polagano (respirando). To posviedočuje Riga, patriarh Grgur, vladika Ignatije i Calergi. Nu Grci znadu praviti urote i ujedno pobiti se; pričekati pod sjenom u zaklonu i pokazati se na vedrom suncu. Mogući na rieči i u strahovitoj šutnji."

Izvrstnu historičku sliku poda nam pisac u poglavju XI. pod naslovom „Napoleone e Diocleziano". Kao sve Ilire, tako smatra Tommaseo i cara Dioklecijana za Slovjena (uomo di gente slava) u kojega duhovitom risanju pokazuje on ujedno uzneseno čuvstvo prama svojoj i cara Dioklecijana domovini Dalmaciji. Pripovjedajući o pobjedah Dioklecijanovih i o zaslugah njegovih ilirskih vojnika, primjećuje T. „E forse già Slavi sono l' unica forza destinata a salvare l' Europa dalla prevalenza germanica, come già dalla turca." Što će reći: Možebiti da su Slovjeni jedina ona moć, kojoj je sudjeno da oslobodi Europu od premoći germanske, kao što ju oslobodi od turske.

Prispodabljajući Dioklecijana s Napoleonom i po nješto s Karlom V. koj se takodjer za života odreče carstva, daje pisac prednost Dioklecijanu, ako i poganinu, jer je nadvladao oba rečena cara kao čovjek i kao vladar. Uznešenim perom narisa T. veličanstvenu odluku Dioklecijanovu, kojom se on kao jedan od najsilnijih careva odreče samovoljno vladanja rimskoga svieta, te se povuče u siromašnu svoju domovinu Dalmaciju, da joj sa svojom palačom ostavi vjekove trajući spomenik, a sa svojim životom da poduči ponosite i slavohlepne, koliko vriedi nadvladanje sama sebe, zadovoljstvo s malenim, i uživanje sukromnoga mira. Poetičkim perom nastavlja pisac o tom: „Sceglie per ritiro la patria sua, come quegli che non teme gli sia rinfacciata l' origine oscura; sceglie il luogo natio da beneficare co' lavori ultimi della sua munificenza e co' suoi monumenti; sceglie un paese di gente schietta, un bel paese di dolce clima, laddove in molles zephyros excurrit Jader, sulle cui rive ridenti sorgeva Salona."

U poglavju XII. govori pisac o ljubavi jednakosti kod Grka i Slovjena, pozivajući se na zadružni njihov život, i na one republike, koje utemeljiše ili braniše Slovjeni i Grci. Veoma su poučna poglavja XIV.—XVI. (Marina ionia e dalmatica. Frutti del suolo dalmatico, corso ionio, industrie e arti civili) za one koji se bave povješću mornarstva, poljodjelstva, obrta i umjetnosti.

Obširnije govori pisac u pogl. XVIII. o naucih kod rečenih naroda, te spominje osobitom pohvalom medju Dalmatinci: Šimuna Stratika, Visiana, Minića, Rajmunda Kunića, Getalda, Boskovića, M. A. Gospodnetića, Franju Patricića, Baljiva, Kreljanovića itd. U sliedećih poglavjih povede pisac opetovano rieč o narodnom našem pjesničtvu, o kom je jur u drugih dielih potanje govorio, zatiem o pučkom predavanju, o pučkih običajih i o vjerozakonu Znamenito je što pisac o svećenicih tvrdi. „Svećenik je, veli on, onakav. kakav je i puk medju kojim živi, plod i klica ujedno dobra i zla njegova. U rečenih trijuh zemljah (Korsiki, jonskih ostrovih i Dalmaciji) svećenik je na selu sasvim složan s pukom u istoj takodjer nošnji, te u svemu skoro jednak. Svećenici ćutiše uviek zajedno s narodom, zajedno vojevaše, zajedno viećaše, strielaše i moliše se. Grci sakrivahu svoje oružje pod svetimi oltari, kao što Peraščani u boki kotorskoj zakopaše stieg sv. Marka pod oltarom svoje crkve. Vladika Ignatije vojeva za oslobodjenje Grčke, Zane nadbiskup splietski (kao i mnogi biskupi hrvatski) vojeva oružjem proti Turcima kao što arhimandrit Nenadović mačem branijaše slobodu srbsku. U monastirih držaše ovi narodi pučka vjećanja i kovaše urote proti svojim tlačiteljem."

„Velika nesreća plemena slovjenskoga, veli nadalje pisac, i velika zaprieka naroda grčkoga, da se nemogu pobratiti s ostalim izobraženim svietom, jest razlika crkvenih obreda (mi bi rekli, da je za Slovjene ponajveća zaprieka razlikost pisma i interesa). Nu ipak osudjuje pisac nasilno i podmuklo postupanje Austrije u poslu crkvene unije, za koju bješe počeo veoma revno raditi u

Dalmaciji Lilienberg, „soldataccio mediocre, uomo men che mediocre."

Izreka Tomaseova: „Dalmacija, ostrovi jonski i Korsika niesu samo predstraže i tvrdje za gospodstvo na moru i na kopnu, nego su takodjer prolazi i luke za trgovinu robe i mislih" imade duboko znamenovanje za svakoga, koj se bavi politikom u obće, a iztočnim pitanjem na pose. Želio bih da si ovu izreku duboko utuvi u pamet svaki koj hoće da štogod koristna radi za budućnost naše trojedne kraljevine na póse, a svega južnoga slovjenstva u obće, a ujedno preporučam što najtoplije onoj našoj mladeži koja umije talijanski, da ovdje ocjenjenu najnoviju knjigu Tommaseovu dobro prouči i njezinomu nauku se neiznevjeri, kao što se iznevjeriše njeki naši stariji domorodci, koji njegda pod crvenom kapom i s nakitom narodnoga grba čitaše s uzhićenjem Tommaseove Iskrice, a sada služe bolvanu tudjinstva i onim ideam koje u neizmjernoj oprieci stoje s ideami kriepostnoga i slobodoumnoga, ako i na očijuh sliepoga sada starca duhovitoga pisca Iskrica Tommasea.

I. Kukuljević.

O čem visi ženitba.

Hoću li se ljetos udati?

Što bi učinila koja od naših krasnih čitateljica, da joj tko uzmogne na to pitanje istinito odgovoriti! Koliko put sam vidio djevojke, gdje u oči Andrijeva po vas dan poste, samo da uzmognu u snu viditi svoga sudjenoga! Koliko sam put vidio gdje skrovno dozivaju kroz prozor ciganku, te zatvoriv se u sobu, da jih tkogod neuoči, dadu si gatati iz ruke ili iz karte. Čuo sam pače često gospodje, gdje uvjeravaju na svoju rieč, da su se takove vizije ili gatanja na vlas izpunila. Pa uza sve to ima ljudi, koji u sve to nevjeruju baš ništa. Podiže se pače nekakav suhoparni Englez, koj tvrdi, da ženitba nevisi ni o ljubavi ni o slobodnoj volji ni o....

Nu čujte sve od kraja!....

Taj Englez zove se Tomo Buckle, te u svojoj učenoj knjizi,* koja je sveobću pozornost na se obratila, razvija posve čudnovata, do sad nepoznata načela. Ako hoćete, moje gospodjice, da saznate o čem visi vaša udaja ove godine, a vi čitajte do kraja.

Buckle počima svoju knjigu tim, da veli, da dosad neima nikakove poviestnice, i sve što mi danas krstimo poviest, nije drugo nego pripoviest, koja bi bolje spadala u kakvu sbirku memoira ili u kroniku nego li u poviest, koju zovemo „učiteljicom života". Čemu to opisivanje ratova i bitkâ, — obsadâ i jurišâ, što nas ni malo ne interesira? Tko je odatle igda postao pametan? Čemu razne pikantne dvorske pripovjedčice, koje nas baš interesiraju, nu spadaju u sbirku anekdota, a ne u ozbiljnu poviest? To je piskarija, a ne znanost. Tako nemilo šiba on one učenjake, koji tek štogod iz prošlosti pripoviedaju, pa već misle, da su historici.

Od poviesti više on traži. Pa znate što? On traži ni više ni manje, nego da poviest pripovieda ne samo ono, što se je već zbilo, nego i ono, što će se tek zbiti. Nebi li to baš krasno bilo, da uzev poviest u ruke saznamo, što će se za 100 godina s našimi potomci dogoditi!

Nu što rekosmo, nije šala i Buckle u istinu misli i tvrdi, da će poviest toj zadaći zadovoljiti moći. On ovako razlaže: ako prirodoslovac može prividno posve nepravilne i slučajne stvari protumačiti i predvidjeti jih, staviv jih u savez s obćenitimi zakoni, — zašto da to neuzmogne i historik? Jednaki uzroci uviek imadu jednake posljedice, isto tako u prirodi kao i u životu narodâ. Imade li dakle historik dovoljno materijala, zašto da i on nepredvidja barem u veliko tečaj i razvoj jednoga naroda i njegove najvažnije dogadjaje. Poznajemo li n. pr. točno značaj jednoga čovjeka, to ćemo sa sigurnošću znati, kako će se on u stanovitom jednom slučaju vladati; čini bo su ljudski jednolični i ravnaju se po prošlosti. Zašto da to neuzmognemo i kod naroda?

Mnoga će od naših čitateljica reći: dakako, u prirodi je lasno predvidjati, što će se zbiti; ruža svake godine jednako cvate, zviezde imadu svoj propisani put i nemogu inače nego po njem hodati, zemlja se vrti svaki dan jednolično; ali sve te stvari ne imadu slobodnu volju, dočim ju čovjek ima!

Čudnovata stvar ta slobodna volja! Filozofi i katekizam tvrde, da čovjek ima slobodnu volju, — ali čujte nekoliko fakta, koja nam pripovieda štatistika.

Ubojstvo je sigurno stvar, koja se nedogodi tek slučajno. Zločinac dugo promišlja, snuje, čeka na pravu zgodu, kako će umoriti onoga, za kim vreba; savjest, strah pred kaznom s jedne strane, strast, osveta, zdvojnost, ljubomornost, pohlepa za dobitkom s druge strane vode dugu borbu. Čovjek bi mislio, da je ubojstvo čin posve nepravilan i svojevoljan, — pa ipak nije. Statistika nam kaže, da se svake godine jednaki broj ubojstva dogadja, pače svake godine isti broj ljudi jest ubijen nožem, puškom, otrovom itd. Ovaj je broj tako stalan i nepromjenljiv, da se s najvećom sigurnošću može reći: toliko će se i toliko ove godine dogoditi ubojstva, i to: sa nožem toliko, sa otrovom toliko, iz puške toliko itd. U stanovitom družtvenom stanju brojevi se redovito ponavljaju i to mnogo redovitije nego li n. pr. bolesti ili naravska

* History of civilisation in England.

smrt. Tako je n. p. u Francezkoj tečajem 18 godina broj zločinstva bio posve jednak.

Što velite na to? Nu slušajte dalje!

Ima li štogod individualnijega i od cielosti neodvisnijega, nego je samoubojstvo? Ubojstva, tatbine, razbojstva dadu se prepriečiti; nu kako zapriečiti samoubojstvo? Tko je odlučio sam sebe smaknuti, taj će se lasno umaknuti svakomu umiešanju. Pak uza svu tu prividnu nepravilnost možemo sa podpunom sigurnošću reći: u stanovitih odnošajih družtvenih mora toliko i toliko ljudi počiniti samoubojstvo. Broj samoubojica posve je pravilan, te vrlo neznatno varijira. God. 1846. ubilo se u Londonu 266 ljudi, god. 1847. samo 256, god. 1848. pade broj na 247. Nije li to velika pravilnost? Pa isto tako pravilno opetuje se i oružje, kojim je samoubojstvo počinjeno. Tako stanovnici Londona znadu, da svaki četirtisuć osamdeset i četvrti od njih mora se sliedeće godine ubiti, i to, toliko i toliko ubit će jih se nožem, toliko otrovom, toliko samokresom. Na koga će pasti, — to visi o pojedincu; nu obćeniti onaj zakon tako je silan, da niti ljubav života, niti strah pred smrću nemože ga promieniti ili mu oduzeti žrtve, koje traži.

Strašne su to rieči! Čitamo li u novinah o strašnom umorstvu, o groznoms amoubojstvu srce nam se stisne od užasa — pa ipak je to moralo biti, kao što mora puknuti boca, ako se u njoj smrzne voda; jer to zahtieva zakon fizički. Čujte nešto smiešna!

Da ste i spremne povjerovati, da je u u zviezdah upisano, koliko se ljudi mora ljetos roditi, umrieti, ubiti itd. to ipak nebiste povjerovali, da i pisma poštarska imadu osobiti svoj udes, te da i ona podleže nekomu moralnomu zakonu. Sjećate li se one djevojke, koja pišuć svomu ljubovniku, nehtjede naznačiti njegova imena. Što je ta djevojčica učinila iz stidljivosti, to čine mnogi iz zaboravnosti, i to ne morda slučajno kojgod, nego baš svake godine redovito toliko i toliko njih. Poštarska izvješća parižka i londonska donose nam svake godine redovito broj onih pisama, koja se nisu mogla odpraviti, jer ili nisu imala nikakove adrese, ili nepodpunu. Tako bismo unapried već mogli reći, koliko će ljudi ove godine zaboravit obaviti jednostavni ovaj posao. Čini se dakle da je i zaboravnost kao i slobodna volja podvržena stalnim zakonom.

Ali hoću li se udati? pita jedna nestrpljiva čitateljica, o tom si obećao govoriti. Dakle na posao!

Moram vam unapred reći, da je Buckle čovjek inače vrlo učen, ali jednu veliku pogrešku imade, — on nije nimalo galantan. Ako vam on n. pr. kaže svojim proročanskim duhom: toliko i toliko vas stupit će ove godine u sveti bračni stališ, vi ćete se bez dvojbe vrlo obradovati, i ako baš vas stigne taj udes, pripisivat ćete to jedna svojoj ljepoti, druga svojoj ljubežljivosti, treća svojoj oštroumnosti, četvrta svojoj gospodarljivosti, a najružnija — ako medju vami i takovih ima — svojemu bogatstvu. Nu sve ste se prevarile! vaša udaja nevisi niti o vašoj ljubežljivosti niti ljepoti niti bogatstvu. Znate o čem visi vaša sudbina? Čujte, što nevelim ja — bože sačuvaj! nego onaj hladni Englez; čujte i divite se! „To visi o ovogodišnjoj cieni pšenice, zobi, ječma i kuruze.“

Kakova profanacija najsvetijih čuvstva! čujem razljućen zbor. Pravo imate; nu žalibože štatistika tvrdi, da je broj ženitba u neprestanom razmjerju sa cienom žita i to po svih zemljah i državah ovoga svieta već tečajem čitavoga jednoga vieka, i čim jeftinije žito, tim se više ljudi ženi.

LISTAK.

Književnost. Dr. Josip Rieger izdao je tiskom Hartmanovim „Besjede duhovne Bernarda Cucera Dubrovčanina rečene pred skupštinom dobre smrti u crkvi sv. Ignacija u Dubrovniku.“ Bernard Cuceri, komu je život opisao svećenik iste družbe Gjorgje Basić, rodjen je u Dubrovniku 2. siečnja 1683; radi svojih umnih darova bijaše odlikovan, no on je najvolio propoviedati po svojoj domovini, i besjede njegove uzor su hrvatske proze tadašnjega vremena. Doživio je veliku starost: umro je u Rimu 3. travnja 1762. Riegerom izdane besjede jesu I. dio, koj ima 214 str.

— Od „Ženske biblioteke“, što ju uredjuje M. Fabkovićka a izdaje L. Hartman, izašo je 2. i 3. svezak U 3. svezku javljaju urednica i izdavatelj ovo: „Ovim javljamo p. n. predbrojnikom, da nam je prestati s daljnim izdavanjem „ženske biblioteke“, a to poradi pomanjkanja učešća. Žalibože ova (!) izušćujemo s istinskim sažaljenjem.“ Dalje javlja urednica, kako je sabrano samo do 60 predplatnika „što će se moći smatrati za očiti dokaz, da se plašimo života, da nam godi motriti jaču polovinu — osobito gradjansku — naroda svoga u neradu, nesvjestici i čamilu; za dokaz, da driemamo.“ I još više gorkih rieči izušćuje urednica, al nam se čini, da neima sasvim pravo. U drugih zemljah bave se ljudi ženskim pitanjem u veliko radi nužde, zato jer je žensko pitanje akutno, kao u Americi, no u nas bi to pitanje trebalo istom akutnim učiniti,

o čem je gja. urednica po mogućnosti nastojala, al bez potrebe, i — kako se vidi — bez uspjeha. Što se naobrazbe ženskoga spola dotiče, tu je gja urednica nesretan izbor učinila sa opisivanjem žene u družtvu englezkom i amerikanskom, a imala se je obazrieti na naše okolnosti. Osim svega drugoga jezik je u „ženskoj biblioteki" takov, da ga nemogu svladati naše gospodje.

— Sbor duhovne mladeži zagrebačke preveo je i izdao koncem god. 1871. pripoviedku „Tudjinku" od Sofije Podlipske; stoji 23 novč., ukusno sa zlatorezom 37 nvč. Osim toga izdao je sbirku živahnih pripoviedčica i pjesmica pod naslovom „Cvietnjak". Obe se knjige mogu dobiti kod samoga „sbora duh. mladeži zagrebačke".

— Izašla je u Biogradu knjiga: „Pravoslavje i austro-ugarskih Srba crkveno-školski sabori od 1864. do 1872. godine" od nepoznata pisca.

— Učitelj Bartol Francelj u Varaždinu sabrao je mnogo popularnih spisa pokojnoga Vilka Švelca, te jih kani u jednom svezku pod naslovom: „seljak" izdati. Tko se želi predbrojiti, neka se javi kod B. Francelja, pak će mu se knjiga uz poštarsko pouzeće od 1 for. (tvrdo vezana) poslati čim bude doštampana. Ovo će djelo biti dostojan spomenik neumornoga radnika za pučku prosvjetu: Vilka Švelca.

— Arhimandrit Pelagić izdao je knjižicu „naši pozivi" ili „niz koristnih pouka". Dobiva se kod St. Ratkovića u Novom Sadu za 20 novč.

— Pred nami leže sliedeće novije knjige srbske: Odlomci istorije Srba u Turskoj i Austriji od M. S. Milojevića. I. sv. Beograd 1872. Ciena 16 gr. — Politični rečnik, napisao Vl Jovanović I. i II. sv. u Novom Sadu. III. sv. u Beogradu 1872. Svezka I. II. po 50 nvč. III. 1 for. Svezka III. zaključuje s riečju „budget". — Kakovo je bilo doba Nemanićsko, govorio Sv. I. Niketić. Beograd 1872. — Istorija razvića u staro doba D. J. Pisareva, preveo (iz ruskoga) S. J. Niketić. Beograd 1872. — Srbija posle parižkoga mira, napisao Nil Popov, preveli Srećković, Vasiljević i Marjanović. Beograd 1872. Ciena 10 gr. — Teorija pedagogije, sastav Fridr. Ditesa, prevod Milorada P. Šapčanina. Beograd 1872. Ciena 7 gr. — Nravstvenost i civilizacija preveo s ruskog Firmilijan. Beograd 1872.

— Marljivi knjižar Dragutin Prettner u Dubrovniku izdao je svojim troškom, redakcijom I. Kaznačića sastavljen „Vienac gorskoga i pitomoga cvieća, pjesmaricu hrvatsko-srbsku", u kojoj ima raznovrstnih pjesama umjetnih od mnogih naših pjesnika, a i narodnih pjesama ženskih. Knjiga je ukusno štampana, a stoji 60 novčića. Mi ćemo o njoj drugi put koju obširniju reći.

— Izašo je VI. svezak u Pragu izlazećega časopisa „slovenski mir", i donosi ove sastavke: Obzor politicky a socialni, Rusové haličtí a slovanstvo, Srbsko před a po cestě knížete Milana do Livadie, Slovensko v roku 1848—49 (nastavak: Slovaci u Komárna), Historicka věda u Madjarů a Slované uhoršti, dvie pjesme Homjakova, spolek slovanskih žurnalistův, Slovanské uměni a literatury, Jihoslovanský obchod a průmysl a prostředky k jeho zvelebení, hlidka časopisův.

Prinesci za stradajuće Čehe. Već je po raznih novinah dovoljno razglašena nesreća, koja je poplavom snašla naš bratinski češki narod, za koji se evo u našem glavnom gradu Zagrebu kupe prinesci po gradskoj oblasti i po privatnih osobah, davaju koncerti itd. Prama golemoj nesreći trebalo bi znatne pomoći, zato bi imao sav naš narod, u koga je toli toplo srce bratinsko, prineske davati, a dobro je došao i najmanji dar. Gospodja Marija Fabkovićka pošilje poziv na hrvatske gospodje, koje su se zauzimale, kad je bieda snašla Crnogorce, pače i za Franceze i Niemce, neka bi se i ovaj put zauzele u svom krugu kao majke, kćerke i sestre, da se što više prinesaka sakupi. Ovaj poziv i mi našim gospodjam na dušu stavljamo.

Poziv na predplatu.

Koncem ovoga mjeseca iztiče prvo polugodište ljetošnjega „Vienca", pak uljudno pozivljemo na predplatu ne samo sve one, kojim kao dosadanjim predplatnikom iztiče predplata koncem lipnja, nego i druge rodoljube i rodoljubke, koji mare za prosvjetu narodnu i za razvoj naše beletristike. Možemo to učiniti mirnom svjesti, da smo učinili za ovaj naš jedini beletristički list sve, što se uz onakvu još dosta slabu podporu predplatničku učiniti može.

Da olakšamo predplatu, nepovisujemo „Viencu" ciene, premda to drugi neki naši listovi čine uslied povišena slagarskoga cienika i radi skupljega papira. Tako i odsele ostaje „Viencu" ciena u Zagrebu za pol godine: 3 for., poštom i domaćim u kuću 3 for. 50 nov. Tko se želi predplatiti, molimo, da to čim prije učini, jer mu se inače neće list odpraviti.

Uredničtvo.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 25. U Zagrebu dne 22. lipnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

SLAVULJ TAMNIČAR.

Spjevao I. T.

Ulovište slavulja
A u likov prug,
Lelekat uze za njim
Cio zelen lug.

Zatvoriše ga jadna,
Crn mu bio dan,
U krljetčicu malu
U taj uzan stan.

Namieniše mu nesvjež
Ljudskog stana zrak,
Obàviše ga velom
U čaròbit mrak.

Polietao je dosle
Kroz vaskolik gaj
S grmééka na grm drugi,
Od tog na naj kraj.

Sloboda njemu dragost
Ljubav bila slast,
Sloboda pjesmi mladost
Ljubav joj je last.

Popievao je lastno
Lugom ù okrug,
Odzivao se njemu
Slavulj pjevidrug.

Za blaženstvo slavulja,
Slobodan mu liet,
Za njegve pjesme sreću
Nemari ti sviet.

Tamnovat ima s toga
Jadni sužanj slav,
Samovat ima tužan
Viek si odsle sav.

Zelena nije lišća,
Nije trave tuj,
Kadíkad samo muhin
Uzbuni ga zuj.

Popievat ipak trgne
Jadni tamničar,
Tugovanje mu pjesma,
Pjesma božji dar.

A sviet mu tužnu pjesmu
Sluša toli rad:
Slavuljev koja duša
Sdušno pojmi jad?

Produlji, sužnju mili,
Tuženje si to!
Pa makar srdce puklo,
Zar će žalit tko?

Produlji tužnjavu si
Tamničaru moj!
Ta za slast samo svoju
Mari lovac tvoj.

GOSPODSKA KĆI.

Pripoviest o sadašnjosti pripovieda I. T.

I.

U krasnoj smo spavaćoj sobi. Već je davno dan i kroz zijotine zatvorenih kapaka prodire zraka sunčana, titrajući na težkih svilenih zavjesah i stvarajući po njih rumenkaste prozračine, a gdje nije zavjesa do zida prilegla, šibâ po koja zraka iza nje po sumračju sobe, sićušni se prašci po njoj vitlaju i bjelucaju, a gdje zràci kraj udara, odsieva se gladčina ogledala ili zlato budi kojega kova, budi koje porabne ili neporabne poljepšice i uresnine.

U jednom je kutu popriečeno obiljem dlake nabulo počivalo od zelene svile, po okrajcih ga izkitilo svilenimi resami. Na počivalu su tri bogato izvezena vanjkušca, morda jedino ručno djelo gospodske kćeri, u čijoj smo sobi. Pred počivalom je mali obli stolić, na stoliću modrom vunom i srebrnom žicom premrežen podvrzak, na podvrzku krasna velika lampa, na kojoj se vidi, da je dugo u noć nesanovnim očima gospodske kćeri služila. Do lampe na stoliću bila knjiga tudjica, valjda povodnica nesnu revne čitalice. Pod stolićem je bujna klupčica, meko počivalište bog zna koli sićušnim i punahnim nožkama.

U sredini medju prozorima visi veliko ogledalo u široku pozlaćenu okviru, niže okvira stoji umivalo puno kojekakvih sapuna, miomirisa, četkica i češalja. Svrh umivala prskuće sitni vodomet, iskarje mu se u ogledalu postostručava i povraća u veliku staklenu školjku, gdje ribice zlatice polagačko, polagačko perima pomahuju i neprestance vodu žvataju.

Drugo stajaće i do zemlje dopiruće ogledalo svjedoči, da je vlastnica toga tajnovišta vikla odievati se na gospodsku i valjda tomu poslu draga srdca posvećivati veliki dio svoje dangube.

Na mrku mramornu stupu u drugom uglu bilo u krilu kipu božice Junone od biela mramora svakojaka dragocjena kova, prstenja, narukvica, mendjuša, sapinjača, zlatnih lančića titrenaka i dragulja.

Po stieni ima visećih a uza stienu stajaćih polica, na njih što knjižica što kojekakvih spremica, ostavica, stakalaca, posudica, kipića, kotarica i bog zna kakvih pariočica.

Na povećem stolu do ormara ima perašina, kukama, perjanica, kupovna cvieća, svakojake vrpce i od vrpce nakukljica.

U ormarih bit će gospodske kćeri ruho i odielo.

Po stocu prevješena je oprava, dvie tri suknjice, bjelajice, a pri stoci na tlih razputane prekrasne cipelice.

Na stolcu od trstike u preliepoj krljetci od sjajne biele žice skakuće žut kanarinac, cijukne po koji put od želje tobož, da mu se probudi mitilica, spavajuća krasotica, pak da bude i u tom tanjovištu dana, a da dan i Danicu, gospodsku kćerku, pozdravi krilati mitnjak cvrkutom svoga pojasta grlca.

Po tolikoj udobnosti stana, po bogatstvu i dragocjenosti posoblja, odiela i nakita nije sumnje, ta će krasotica biti čestito, srećno čeljade. Ta bog joj je eto tvrd i dug san naklonio.

Ajde da odkrilimo zavjesu od spavaćega neba. Ta pjesniku je sve prosto i u napried oprošteno. Nebojte se, drage čitalice; biela joj je nožka pokrivena svilenim poplunom, pa makar se i zamjerio vašim drugovom sučitaocem, neću joj razgaliti ništa do li biela vrata, kojega si krasotice ni na javi nekriju pred svietom, van samo kad ljuti sjever duva.

Evo je, gdje se je uglibila u meko perje. Desnicom rukom prihvatila kraj uzglavnika, reć bi, boji se, da će joj se izmaknuti. Lievu pružila nenaumce niza se po poplunu, a tanani rukav spavaće košulje izdavao bjeloputnu jedrinu. Glavicom malo klonula desnoj ruci spavaše tvrdo od težke umornosti, kojoj se trag na licu poznavao. Crnu si obilatu kosu bijaše prisakupila u svilenu mrežicu a po koji put odtisnu joj se težki uzdisaj tja od dna srdca.

Koji su jadi bogatoj gospodskoj kćeri, da i u snu težko uzdiše?

Da je nije morda iz potaje mali krilati božak u srce ustrielio?

Ta njezinoj ljubavi već ima godina dana, nije to nova rana, nije Danice iznenadio novi prihodnik u tiesnu stanu njezina srdašca.

Ili morda roditelji nedadu, da ju vodi njezin sudjenik?

Istinabog, roditelji nisu bili prijatelji njezinu sudjeniku i dugo je trebalo, dok su privoljeli, da svatba bude. Ali je ta svatba već minula. Danica je Relkovićeva već više mjeseci gospoja Maletićka i mojoj pripoviesti eto manjka onaj medeni zasladak, kojim se uzplamaj mladoga srdca mili svakomu čitaocu; manjka ona zamrsica, koja u nas pobudjuje znaličnost, hoće li se dvoje dragih uzeti ili će se premučiv težke muke razminuti, pa morda još jedno il drugo nemilice postradati.

Pa ipak idem pripoviest duljiti i vjeru vam zadajem, da će mnogo razgovora biti o srdcu i njegovih mučicah i da još pošto je svećenik dvoje dragih već blagoslovio, mnogo kojekakvih zakačaka nastati može, koje su pravoj sreći na putu.

Osam sati udarilo a na svetom Kralju zacinikalo najgornje zvono, koje pun četvrt

sata zvoni a obrtniku i svakomu posleniku kaže, na kojoj je dobi i da svačemu valja uhvatit svoju horu. Znajte, u Zagrebu smo.

Danica se prenula, iztrla san iz očiju i skočila, da se odieva. Ostavmo ju, da po gospodsku obavlja taj posao.

II.

Dok je gospodska kći, mlada gospoja Danica Maletićka, u svojoj spavaćoj sobi u prvi mah sama, a kašnje uz pripomoć svoje sobarice dugočasne dvoumke i pokušaje lične riešavala i kraju dotjerivala, hrkao je gospodin Hinko Maletić, suprug Daničin, u svojoj spavaonici težke glave od sinoćnice do jutros produljene. Još prvo, nego li se zavjeri s Danicom, ljubljaše vesela družtva i sprovadjaše po ciele noći u gostionah a često i medju kartaši. Zavjeriv se s Danicom obeća njezinim roditeljem okanit se toga nedjela, pak za neko vrieme hajde de i pomozibog! Mislio si, popravio se čovjek i za volju svojoj liepoj - sudjenici bit će još od njega ljudina.

Ali jaoh nam gospodskoga života naših imućnika! Po vas dan im neima nikakve dužnosti, nikakve brige — izim ono malo zabavna tetošenja oko mlade istom dovedene gospodje. Ali im se to mili samo nekoliko mjeseci, ljubav se pritahiri i gospodičić lišen nepokoja ljubovničkih želja stane postajati nujan i dosadan. Treba srdcu nov uzigraj, nova hrana. A tko je mnogo toga pokušao, treba mu nešto slana, kisela i paprena, nešto vrlo podražna, da mu se za koje vrieme rači. Do toga dodje i gospodin Maletić, okaniv se tetošenja oko svoje mlade gospodje. Povratio se dakle medju vesele drugove, koji mu se rugahu: da nosi suknjicu ili kako se veli na tudju, da je svojoj gospodji pod papučom. Neznadu gospodje, koliko se takova poružica iz pet šest zlieh usta kosne duše i onako već nujne i samo za razlogom iduće, da ima čim opravdati neizpunitbu svoga obećanja. Uzme li mlada ženka prigovarati, plakati i zaklinjati, ili još svoje roditelje u pomoć prizivati, onda jaoh i naopako!

Kad je Maletić oženjen prvi put u stanom družtvu noć prenoćio, našao je, nakićen doma došav, svoju sudjenicu, gdje ga u jedaćoj sobi čeka i plače. Večere se nije ni dotaknula, a svu noć nije ni samo okom trenula.

Noćnik naš ušav zorom u jedaću istinabog prepade se opaziv svoju mladu gospodji i uze ju u prvi mah žaliti, ali budući narušen brzo pregorje žalost, pa samo videć svoju sramotu zamieraše ženi, što ga je dočekla nedav mu, da se kriomce u svoju sob došulja.

erbo ljudi, koji za pijankom i drugim noćim zabavkom idu, kriju se rado pred svietom te kad mogu, uzmu lagati, da baš niesu dugo na neslavnu mjestu boravili ili da se niesu ni malo nakitili.

— Mogla si spavati i nedati tomu povoda, da se prvi put naljutim! To rekav oštro, ode Maletić u svoju spavaću i zaklenu za sobom vrata. Danica poleće za njim i spušti se nice pred vrata zaklinjući unišavšega neka joj otvori, neka je nečini nesrećne. Zaludu! Maletića savladalo vino i nit je pravo čuo gospodjina jadikovanja, nit je imao kad razmišljati, što da čini. Umrtvio mu tvrdosan sva osjećala i da su topovi uzeli gruvati, nebi ga bili probudili.

— To li sam zaslužila! plakaše tužna Danica pred muževimi vrati, a mužev hrk presiecaše joj jadno srdce britkom sabljom nemara i prezira.

Trže se s poda i ode u svoju spavaću, ne da počiva već da gleda svojoj nesreći u grozne oči, pak da nastavi plač svoje prve tuge i zalosti.

Od toga časa uze mah otimati nesporazumak, tudjitba i mržnja medju Danicom i Hinkom.

Danica nekoliko dana podvostručavala mučke svoju pažnju, te makar čim se Hinko pravio i makar joj govorio, da nije osudjen vazda doma čučati i s njezine ruke zobati drobtinja milosti, ipak se nadala njegovu povratku.

— Eno ti kanarinca i zlatnih ribica, reče jednom, eno ti glasovira i svakojakih knjiga, pa ako ti toga nije dosta, kupi si još englezkog kundrova, te sprovodi s njim dangubu, kojoj ti ja služiti nemogu.

Potekla Danica moliti i zaklinjati svoga sudjenika, da i on neka sprovodi svoju posebnu dangubu, ali kod kuće, a ona da se obvezuje samotovati i nesmetati mu ni u čem, samo neka nečini njoj i sebi sramote sprovodeći svaku noć u hrdjavu družtvu.

Dašto, tiem ga dirnu u vredovno mjesto njegova duševna živovanja. Njegovo se družtvo nije smjelo hrdjavim nazvati.

I nije svako veselo družtvo namah hrdjavo.

Ali kad se za takvim veseljem svaki dan ide te kad se široka volja sve većma širi i u najširoj volji mlad čovjek svojemu duševnomu i tjelesnomu zdravlju hudi, onda je zbilja takovo veselo družtvo vrlo hrdjavo i zator sreći obiteljskoga života.

Pamet je sve tromija i izdaje te svaki čas, um obnemogne smišljati i redati misli, razbor nedostaje pronalaziti razloge i suditi pravo, mašta mladačka jenjava hvatati se visa, a srdce se otudji plemenitu osjećanju i pregnuću.

Triezni se ljudi nasmješkuju, žale takova veseljaka, zamieraju mu, preziru ga.

Svakdašnji veseljak gotov je rastrošnik, kadšto je ljubitelj svadji, inatu, kadšto kartam i drugomu nedjelu.

∴

Tom je stranputicom udario i Hinko nemareći za prigovore ni ženine, ni njezinih roditelja: zatrašao svoj imetak, svadjao se s drugovi, kartao se za velike novce, te nakon i u našem strančarskom životu trnapio u bezputje.

A gospodska kći, što li je ona započela? Što da započme razmažena kći imućnih roditelja? Zar je ona znala za koji drugi pravac, već da se za novac svaka udobnost pribaviti, u časovih nujnosti i zlovolje svaki zabavak upriličiti, pri najmanjoj bolesti uput i pomoć dvojice trojice liečnika osigurati a najkašnje i promjena zraka i pohod mrzlica ili toplica nadobiti i uhoriti može.

Po tom pravcu i pošto je sbilja liepa bila, zašto da joj se sreća iznevjeri, zašto da joj sudjenik iskrenu ljubav uzkrati, kojom je za nju planuo? Zar ima u toj stvari bogatašu druge pomoći, nego li siromahu?

Danica poslije odbijenih prvih pokušaja nije umjela ništa već plakati i svojim se uzdanikom tužiti, koja ju nesreća je snašla.

III.

Tetošila Danica oko svoga kanarinca, hranila svoje ribice, premietala svoje pametare poznanstva i nekadašnje sreće, popogledala sve druge pariočice, ali joj se ništa nemililo. Jedva se od navike ljudski odievala, ali nemećala na se kova, ni bisera, ni dragoga kamenja. Sve je odnemarila, sve bi bila drage volje razdala ili u mutnu vodu bacila, samo da joj se srcu nekadašnja sreća povrati.

— Jaoh, neudaji se, rodjena sestrice, nikada, nikada, govoraše Danica svojoj mladjoj sestri Premici, koja joj bijaše došla u pohode.

Premica joj utrla rubčićem suze na obrazu a i sama proplakala.

— Samo da je tvojoj nevolji kako pomoći! odvrati plavokoso djevojče, kojemu je bilo jedva 15 godina. A po razboritu pogledu i mirnu načinu obćenja mogao si suditi, da nije nikad djetinjila.

Roditelji im običavahu samo koriti zeta i kao jedinu pomoć spominjati razženitbu; jer je Danica imala o čem živjeti.

Ali se to činila Danici najveća sramota, najveća nesreća na svietu. Njezini najljepši naumi, njezini najsladji sni da budu puka tlapnja, da budu kratkovjeki klobučići, štono joj se svaki dan ukazuju na umivaćoj vodi?

Zagrlile se dvie rodjene sestrice i jednu muku mučile, samo što se je starija kamenila i drvenila nenadajući se ni jednoj zračici sunca, koje bi ju imalo ogrijati, a što se je mladja u tom valovju nevolje za svaku slamčicu hvatala i sama sobom sad ovomu, sad onomu načinu prevoljevala.

— Kako bi bilo, draga sestrice, reče nakon Premica porumenjev se živo a spuštiv poglede nikom ničice, kako bi bilo, da govorim sa satnikom Leopoldovcem, znaš s onim poštenjakom, kojega štuje svekoliko častničtvo i gradjanstvo, a o kom se pripovieda, da je mnogo svieta vidio i vješt svakojakoj pomoći, svakomu prijateljstvu?

— Ti morda misliš Milovanova, koji me je nekada milo gledao a koga niesam znala cieniti? Zapita Danica i brže pridodade: Ne, ne, nipošto, Milovanov nesmie znati, da me je Maletić unesrećio.

— Ti se valjda nebojiš njegova osvjetljiva podsmievanja, njegove zlorade radosti? Prigovori Premica.

— Ja se toga nebojim, Milovanov je preko mjere plemenit, ja se samo sramim svoga kratka vida, svoga lakoumlja, jer sam znala, da Maletić nije jake duše. Odvrati Danica.

— A ti meni za volju pristani na to, da smiem o tvojoj biedi govoriti s Milovanovom. Bit će mi lakše na duši, kad čujem, što on sudi. Zbilja je bistra glavica, tanka osjećanja, jak starješovati i mladjemu i starijemu. Naši se roditelji klanjaju i pokoravaju njegovu sudu. Razlagala Premica.

— Zar Milovanov dolazi u roditeljsku kuću? Ponagli pitati nesrećnica.

— Ima tomu mjesec dana, pripoviedaše Premica, što me zateče u nekoj knjižari u dugoj ulici, gdje sam si kupila Vrazova djela. Rieč po rieč i spomen za spomenom nedadoše mu, da se na brzu ruku sa mnom razstane, te prateći me i noseći moje knjige dodje pod vežu našega dvora. — Majci bi drago bilo — banem ja nehotice a Milutinov, kao što se svagdje namah nadje, pripomenu šaljivo: „Evo gdje ja bolan mišljah, da srećna Vraza nosim najvrednijoj čitalici, to mene srećna donese Vraz u najmilije dvore.“ Udje i ponovi prijateljstvo te od to doba svaki drugi treći dan, kad znade, da tebe neće biti, dodje k nama a ponajviše razpravlja i iztiče ljepote ove il one hrvatske pjesmice ili pripoviedke. Ti znaš, koliko umie nadostaviti i popuniti misli i naume pjesnikove, milota ga je slušati. Svaka je pjesma, svaka je pripoviedka ljepša, kad ju on čita i tumači Nesmjedosmo ti u tvojoj nevolji kazati, da nas opet polazi a s jedne i druge stran zahtieva tananost osjećanja, da se tvoje im nenapominje.

— Bolje si ga, sestrice, još za malih nogu razumievala, nego li ja. Nije čudo, što si mu velika zagovornica. Ako sam ga ja ludo odbila, nisi mu se ti nigda zamjerila, te zato boga znadeš, negledaj na to, što je nekada meni odrasloj više volio, nego li tebi, koja si onda još kratke suknje nosila. Malo na svietu imade toli velikih duša. Rekoh ti da se neudaješ nikada, a sad ti velju sestrice: neudaji se nikada ni za koga, već za Milo-

vanova, ako ti ponudi junačku desnicu, kao što ju je meni ponudio.

Za te preporučbe Daničine žarilo se rumenilo na Premičinu licu sve većma, da neprestade Danica, u živ bi plamen planula sva plavokosa glavica. Malo se sabrav ipak će reći:

— Ja sam još premlada, meni do udaje nije stalo a i sam Milovanov reče skorih dana, da je grehota premladu djevojku prvo još, nego li se je po svietu ogledala, zaglibiti u dužnosti bračna života. Uz mnogo lasti, veli on, nadopadne i mnogo muka, a kadšto tegoba muka pretegne te neuka duša postrada.

— Vjeruj mu svaku, sokoljaše si sestru Danica, svaka mu je promišljena. Pozdravi ga u moje ime i prosto ti bilo, kazat mu moje nevolje. Ako me uzhtije svjetovati, ja ću ga sviestno poslušati, jedino, što odbijam od sebe u napried, jest zahtievanje razženitbe. Ja na nju drage volje nikada nepristadoh.

— Nećeš ti na te grane spasti, tješaše Premica sestru si, ja se tvrdo nadam, što Milovanov smisli, biti će prieki liek tvojoj nevolji. Nadajuć se njegovoj pomoći umiri se, a nepočimlji sama ništa. Hoćeš li večeras u glumište?

— Mrzi me pokazivat se svietu, mislim, da mi svatko na obrazu čita moju nesreću, pa nemogu ni ljudski paziti, što se glumi. Bolje će biti, da ostanem kod kuće. Dokonča Danica.

— S bogom mi ostaj! I ljubnuv sestru si odprha mlada krasotica. U njezinu srdcu nebanovala biesna strast, već se gniezdila golubinjom blagoćom tiha zadovoljnost i sreća od svega svieta pažene priraslice.

IV.

Satnik Milovanov, nemojte mi zamjeriti, što sam mu ime predio, bijaše nastupio 30. godinu svoga vieka, pa ipak starješovaše sbilja svakomu znancu poput kakva sjedoglavca. Mudra glavica mnogo učila, mnogo vidjevala i opažala, pak priviče jednoistim uzrokom iste i posljedice nagovieštati i paziti, hoće li pogoditi. Razabirući ljudske ćudi u svojih novaka i radeći pogoditi najbolji način postupanja sa svakim pojedinim bijaše u tom dotjerao do velika vještačtva, do velike sjegurnosti. Pukovnik mu povjeravaše svake godine obuku novaka osobito pravnika dragovoljaca, pridjeljivaše mu podčastnike, kojimi nije umjeo nijedan drugi satnik drmnuti, da se posve dozovu. Svatko se žapao njegova dostojanstva, njegove sbilje, kad je zapoviedao; svatko se podavao i pokorio njegovoj uljudnosti i razboritosti, kad je iz tina na što naginjao, dobrim svjetom na pravi put navodio, poticanjem ponosa više od koga zahtievao. Kad je bilo kakvu zadaću svojski kraju dognati a tim ugoditi Milovanovu, iztakao bi se i ovaj i onaj znajući dobro, koliko će mu to valjati; jer se je Milovanova svuda čula i dobro primala.

U vojničkom stališu ima takovih značajnih odličnika, viklih prilágati istini i pravici, njihovom pričinom ukorieni se sviestnost i poštenjačtvo u svem častničtvu, podlosti i strašljivosti nestane traga, te nije čudo, što se i u gradjanskom životu mnogo drži do suda i do prilaganja takovih uglednika.

Pomislite si, drage čitalice, takova uglednika naprema petnaestogodišnjoj Premici. I u njega je ljudsko srdce, povodljivo za ljepotom, pristupačno žarkomu pogledu djevojačkoga oka, ali mu um banuje srdcu. Kada srdce to sa prikladnosti Premičina sborenja ili sa dobrote njezinih zahtieva samo liečak plane, namah si ga Milovanov utiša svježinom bistra pripomenka: njoj doliči bezazlenost i nedužnost, tebi sviestnost i dostojanstvo.

S toga se nigda ni pogledom ni besjedom neodaje, koliko mu je Premica svaki dan milija.

Tako bilo i onaj put, kad će se Premica od žive želje, da nevoljnoj sestri ikako pomogne, osokoliti i Milovanova moliti, da svjetuje, kako bi se imalo sestrinoj nevolji doskočiti.

— Gospodine satniče, započe Premica, imam vas nešto liepo moliti. Majka eto otišla u drugu sobu primati rubine od pralje. Nezamjerite mi, što prekidam našu svakdašnju, meni milu, dangubu, pa dopustite mi, da udarim na prečac. Danica vas liepo pozdravlja.

Satnik se lecnu i pobrza: — Za ime božje, što će to reći?

— Ona je vrlo nesrećna! nastavi Premica.

— Kazujte, što se je dogodilo? povlasti ju Milovanov.

— Maletić se opet podao noćnu klatarenju. Po ciele noći proboravi u veselu družtvu, medju kartaši. U zoru a kad što i kašnje dolazi kući, žalibože, nedolazi triezan, a netrpi nikakva prigovora ni spočitanja. Čini mi se, da se za velike novce karta. Kad dobije, onda se može bar nekako podnositi, premda ga svaka Daničina suza, svaki njezin uzdisaj vriedja. Ali češće valjda gubi, te je onda do zla boga zagrižljiv a od vina mramoran neumije se svladati, pa nemari, makar nedužnici srdce puklo.

Kad se sestra usudi moliti ga i zaklinjati, nebi li se toga družtva okanio, bjesnoćom i ruglom obori se na nju, da nije ona gospodarica njegovu vjekovanju ni njegovoj kesi. Samo što je rukom nezlostavlja.

Nevoljna sestra trpi i trpi, ali od težke žalosti i bezsanice očevidno gine, roditelji zahtievaju, da se razvjenča, a ona neće te neće, da na to pristane. Ja se bojim njezinu skončanju i znajući, koliko sviet poznajete i koli brzo svakoj nevolji prieki liek pronaći umiete: to vas molim, kao što se Bog moli, pomozite nevoljnici, koja po vas dan i po

ciele noći suze roni a niti je vrstna zlu doskočiti, nit je jaka okaniti se tuge i plača.

Milovanov slušao vrlo pozorno a uzgredice dalo se i njemu na žao, što lakoumni imućnik bezsvjestice Danici i sebi o glavi radi. Žalobitim glasom zapitao:

— A je li Danica pokušala podvostručenom pažnjom i morda drugim zabavkom iz tiha i liepim načinom odvratiti Milovanova od njegova nedjela?

— Jest izprvice, odvrati mudro djevojče, po ciele ga je noći čekala, pred njegovimi je vrati na golu podu poput najvjernijega živinčeta gorko uzdišući proležala te njega Bogom i svojom ljubavi zaklinjala, da njezin bude. Pred družinom je njegove pogreške, svoju žalost krila, sama mu je ruho pripremala, kao robinja dvorila ga i za njegovom nekadašnjom milošću svejednako išla, ali se ta milost zatopila u drugoj strasti. Htjela ga svirkom na glasoviru opet osvojiti, zajedničkom dugom šetnjom i posjetom prijateljskih kuća zabaviti, ali je Hinko valjda opazio, koji je tomu smjer te se je zlosrdice i na laku ruku Daničina družtva otresao.

— Čini mi se, da Daničina podvostručena pažnja i njezini zabavci nemogu prevagnuti strastna užitka, komu se je Maletić podao. A i Danica sama, premda je nagonom srdca naišla na to, da joj je lih ženom biti, to se ipak bojim, da nezna, koje su dužnosti gospodskoj domaćici i da joj se je starati već sada, kako će svojoj dječici najvaljanije majkovati. Točno poznavanje svojih dužnosti i napomenute sladke brige imale bi ju odvratiti od prevelike tuge. Gospodska domaćica imala bi najprvo na um uzeti, što je gospodska kuća kao takova dužna domovini. Pri ustanovi tih dužnosti mogao bi se morda i koji zamašniji poticaj i zabavak naći, koji bi i Maletiću više prijao, nego li noćarenje. Uzmimo samo dužnost, da bi imala Maletićeva kuća predočavati i u družtvenom gospodskom životu zastupati pravo Hrvatstvo, da bi trebalo tuj hrvatske književnike i strukovnjake svake nauke i vještine skupljati te ugodnim načinom neosjetice na složni rad poticati, a svietu pokazati, tko smo i što smo. Ako toga neće bogataš, tko će drugi činiti? — Dalo bi se dalo — štošta još popraviti, morali bismo Maletića nagnati, da za slavom podje, morali bismo ga u strah utjerati prietnjom javne osrambe, ali tuj treba više dogovornika. Roditelji, Danica a i vi morate pomagati meni i mojim prijateljem. To od prilike govoraše Milovanov.

— Ja sam vaša dužnica i najbrža poslušnica. Reče Premica i prostodušice položi svoju desnicu u obje ruke pošavšeg satnika.

— Pripravite roditelje i Danicu. Ja sad idem, da osnovu dosnujem i da si nadjem nekoliko uzdanih pomoćnika. S Bogom mi ostajte!

— Dobra vam sreća! odvrati mu Premica izprativ ga do vrata.

(Konac sliedi).

PROLJETNE VODE.

Pripovjest. Napisao Iv. Turgenjev, preveo J. M.

XL.

Igra se je zategla još okolo jedne ure; no Marija Nikolajevna i Sanjin u skoro prestanu paziti na pozorište. Medju njimi opet se zapleo razgovor i provlačio se na onoj istoj stazi, na kojoj prije; samo što je Sanjin ovaj put manje mučao. U duši on se je i na sebe i na Mariju Nikolajevnu srdio i mučio se dokazati joj cielu prazninu njezinih „teorija“, kanda bi nju zanimale kakve teorije! Uzeo se je s njom prepirati, a ona se tomu u potaji vrlo obraduje: ako li se prepire, biti će — da ustupa ili će još ustupiti. Već je na udici, predaje se, odurjavati prestaje! Ona govori, smije se, prihvaća mnenje, zamišljava se, navaljuje... a u to njegovo lice i lice njezino sve su bliže, njegove oči neizmiču njenim očima... A te njene oči uprav blude, uprav puze po crtah njegova lica, i on se posmijava kano za odgovor — čedno, učtivo, al se posmijava. Njoj idjaše i to na ruku, što se je on upustio u obćenitosti, mudrovao o poštenosti uzajamnih odnošaja, o dužnosti i svetosti ljubavi i braka... Znade se jamačno: ovake obćenitosti vrlo i vrlo priliče za načela... za izhodišta...

Ljudi, koji su dobro poznavali Mariju Nikolajevnu, za svetu su istinu ispoviedali: je li se jednoč na svem njezinom silnom i kriepkom biću pomolilo nešto nježna i skromna, nešto malo ne djevičansko-stidljiva — premda češ i pomisliti, odkud li to? — da tada stvar počima ići po vragu i primati opasan prelom.

Taj prelom očevidno nastao i za Sanjina.. On bi sam sebe prezreo, da mu samo n jedan časak podje za rukom usredotoči svoje duhovno biće; no njemu nepodje a rukom niti se usredotočiti nit prezrieti.

A ona negubljaše vremena. Sve se pako sbivalo samo zato, što on nije ružan bio!.. Dodje sgoda, gdje valja reći: „a bog za, gdje što nadješ, gdje li izgubiješ?“

Komad se svršio. Marija Nikolajevna zamoli Sanjina, neka joj zaogrne šal, pa se niti nemakne, dok je on mekom tkaninom obavijao njena u istinu kraljevska pleća. Zatim ga uzme pod ruku, izajde na koridor — i malo da nekrikne: kod samih vrata lože, kao kakva prikaza, ustobio se Dönhof, a iza njegovih ledja izviruje jadna figura wisbadenskoga kritika. Masleno lice „literatovo“ samo sjeva zloradom.

— Nezapovjedate li, gospodjo, da vam nadjem vašu karucu? upita Mariju Nikolajevnu mladi oficir, a u glasu mu trepeće loše priguseni bies.

— Ne, hvala, odgovori ona... naći će ju moj lakaj. Nemičite se! doda ona zapovjedajućim šapatom — i brzo porene, vukući za sobom Sanjina.

— Nosi se k vragu! Što ste se priliepili za me? grakne Dönhof na literata. Samo da na kom bilo izkali srce!

— Sehr gut! Sehr gut! promrmlja literat — i ugne se na svoju stranu.

Lakaj Marije Nikolajevne, koji je na nju čekao pod koridorom, u tren oka nadje karucu — ona spretno uskoči, Sanjin skoči za njom. Vratašca se zalupnu — i razda se smieh Marije Nikolajevne.

— Čemu se smijete? upita znalično Sanjin.

— Ah, oprostite mi, molim vas... ali mi je palo na um, neće li se Dönhof opet s vami strieljati... pa još radi mene... Nisu li to čudesa?

— A vi nije davno, što ste se upoznali s njim? upita Sanjin.

— S njim? S tim dečkom? On je kod mene tako na skokove. Vi budite bez brige!

— Da ja se i nebrinem ni malo.

Marija Nikolajevna uzdahne. — Ah, znam ja, da se vi nebrinete. No slušajte — znate što: vi ste tako ljubezni, vi nesmijete odbiti još posljednje molbe. Nemojte zaboravljati: u četiri dana bježim ja u Pariz, a vi se vraćate u Frankfurt... Ikada li se susretnemo!

— Pa koja je to molba?

— Vi jamačno umijete jašiti?

— Umijem.

— Nut evo vam. Sutra jutrom ja vas uzmem sobom — i izjašemo izvan grada. Imati ćemo konje vile. Onda se povratimo, trgovinu zaključimo — i amin! Nečudite se, nerecite mi, da je to hir, da sam poludila — sve to možda je i istina — ali kažite: ja pristajem!

Marija Nikolajevna obrati k njemu svoje lice. U karuci je bilo mračno, no oči njezine sjevnu i u tom mraku.

— Izvolite, ja pristajem, progovori Sanjin s uzdisajem.

— Ah, vi uzdahnuste! podraži ga Marija Nikolajevna. Hoćete da reknete: počeo, valja i dočeti. Ali ne, ne... Vi ste krasan, vi ste milinje — a ja što rekla, neporekoh. Evo vam moje ruke, bez rukavice, uprav desnice. Primite ju i vjerujte njezinu stisku. Kakva sam ja žena, neznam; no čovjek sam pošten — i trgovati se sa mnom da.

Sanjin, sam neznajuć što radi, podigne tu ruku na svoja usta. Marija Nikolajevna tijano ga za ruku uhvatila — i najednoč umuknula — i mučala, dok nije stala karuca.

Ona stane izlaziti... Što li je to? San, prikaza li, ili je Sanjin sbilja oćutio na svom obrazu neki brzi i žegući dodir?

„Do sutra!“ prišaptne mu Marija Nikolajevna na skalinah, obasjana svjetlom četiriju svieća, koje vratar držaše na jednom kandelabru. Ona je spustila oči. — „Do sutra!“

Povrativ se u svoju sobu, nadje Sanjin na stolu pismo od Gjeme. U prvi par — spopane ga strah — a zatim se odmah obraduje, da sakrije strah. — Pismo ima samo nekoliko redaka. — Gjema se raduje dobromu „početku posla“, svjetuje mu, da bude strpljiv, i javlja, da su doma svi zdravi i svi težko čekaju na njegov povratak. Sanjinu učinilo se pismo dosta suhim — ipak uzme pero, papir... i sve baci. — „Čemu pisati!? Sutra sam dolazim... hora je, hora!“

Legne odmah u postelju i gledaše čim brže usnuti. Da je ostao na noguh i bdio, on bi valjda mislio o Gjemi — a on se je nekako, bog zna zašto... stidio o njoj misliti. Savjest se uzljuljala u njem. No smirivao se tim, da će se i onako sve sutra svršiti i on se na uviek razkrstiti s lakoumnom tom vlastelkom — i na uviek zaboraviti na tu budalaštinu!...

Slabi ljudi, govoreć sami sobom, rado izriču energične rieči.

Et puis ... cela ne tire pas à conséquence!

XLI.

To je eto mislio Sanjin, legajući spavati; al što je pomislio sutradan, kada je Marija Nikolajevna držalicom biča nestrpljivo pokucala na njegova vrata, kada ju je opazio na pragu svoje sobe, s vrpcom tamno-sive amazonke na ruci, s malašnim mužkim škrljakom na krupno-upletenoj kosi, sa zabačenom na rame koprenom, s izazivajućim posmjehom na ustah, u očima, u svemu licu — što je on pomislio onda — tko će znati!

— No, jeste gotovi? zvukne veseli glas.

Sanjin pribere kaput i mučeć uzme škrljak. Marija Nikolajevna pokosi ga svjetlim

pogledom, klimne mu glavom i sleti dolje niz skaline. I on poleti uzastopce za njom.

Konji već dolje stoje i čekaju. Ima ih troje: zlaćano-ridjasta, nepomješane krvi bedevija, sa suhom nozdrvom, crnih, izpušćenih očiju, s nogama kao u jelena, malko mršava, no liepa i ognjevita kano vila — za Mariju Nikolajevnu; silan, širok, otežak vranac za Sanjina; treći za slugu. Marija Nikolajevna vješto uskoči na svoju bedeviju... Ova zagrebe nogami, uzdigne rep i uzvrti se; no Marija Nikolajevna (vrstna jezdilica!) sustavi ju na mjestu: valjalo je oprostit se s Polozovom, koji je u svom nerazdruživom fesu i šlafroku izašao na balkon i odanle mahao rubčićem, nesmješeći se, nego dapače mrko gledajući. Uzverao se nekako i Sanjin na svoga konja; Marija Nikolajevna pozdravi Polozova svojim bičićem, a zatim udari njim svoju bedeviju po vratu; ta se propne u propanj i klisne u napried, a onda podje laganim, ukroćenim korakom, podrhtavajući u svakoj žilici, srkajući zrak i od časa do časa hrzajući. Sanjin jezdi od zada i gleda na Mariju Nikolajevnu: junački, spretno i skladno giblje se tanki i vitki joj stas, tiesno obuhvaćen korzetom. Ona uzvrne glavu nazad i zovne ga samim pogledom. On ju sustigne.

— Vidite li, kako je to krasno, rekne ona. Ja vam kažem pod konac, pred samim rastankom: vi ste milinje — i nećete požaliti.

Izgovorivši ove posljednje rieči, ona nekoliko puta poklima glavom s gora dolje, kanda ih želi utvrditi i pokazati mu njihovo znamenovanje.

Ona se je kazivala toliko sretnom, da se je Sanjin uprav divio; na njezino lice izadje onaj stepeni izraz, kakav se ukazuje kod vrlo — vrlo zadovoljne djece.

Korakom izjašu izvan grada, a onda udare velikim kasom po cesti. Pogoda je krasna, upravo ljetna; vjetar im struji u susret i prijazno šumi i svira u ušima. Dobro im je, liepo im je: spoznaja mlada, zdrava života, slobodna, uporna preganja napried, obuzimlje ih obadvoje; ona raste i širi se svakim migom.

Marija Nikolajevna sustavi svoga konja, s nova podje korakom; Sanjin se ugleda u njezin primjer.

— Evo, uze ona dubokim, blaženim uzdahom, — evo radi čega i jest vriedno živiti. Je li ti pošlo za rukom učiniti, što si poželio, što se je činilo nemogućim — a ti se i užij dušo do samoga dna! — Ona rukom prevede poprieko svoga grla. — Pa kako dobrim osjeća se čovjek onda! Eto sada ja... koli sam dobra! Bi reć sav bi sviet obgrlila. To jest, ne, sav sviet nebi!... Toga, gledajte, nebi obgrlila. — Ona pokaže bičićem na prolazećega po strani starca loše obučena. — No usrećit ga gotova sam odmah. Nate, uzmite, krikne ona glasno, njemački i hiti k njegovim nogam kesicu. Kesa zvekne o cestu. Starac se začudi i stane, a Marija Nikolajevna zahohota i potjera konja uzagrab.

— Vi tako rad jašite? upita Sanjin, sustignuvši je.

Marija Nikolajevna smjesta sustavi konja. — Ja sam samo htjela izbjeći njegovoj hvali. Tko mi hvali — kvari mi zadovoljstvo. Što sam učinila, učinila sam za sebe, ne za njega. Zašto da mi hvali? Ja nisam čula, što ste me pitali.

— Ja sam pitao... hotio sam znati, zašto danas tako veseli?

— Znate li što, progovori Marija Nikolajevna; ili ga opet nije čula, ili je mislila, da mu nije nuždno odgovoriti. — Meni je strašno dodijao taj sluga, što kaše za nami, i valjda samo i misli, kada li će ta gospoda okrenuti doma? Kako bi se razlučili od njega? — Ona izvadi iz žepa zapisnu knjižicu. — Da ga s pismom pošaljemo u grad? Ne... nepristoji se. Aha! evo kako! Što je ono pred nami? Gostiona?

Sanjin pogleda, kuda je ona pokazala. — Da, čini se, gostiona.

— Nikad bolje. Ja ću mu naložiti, da tu u gostioni pije pivo, dok se mi povratimo.

— Pa što će on pomisliti?

— A što nas boli glava! Pa neće on ni misliti; piti će pivo — to je sve. Nu-der, Sanjine, (prvi put ga ovako nazvala) napried, kasom!

Stignuvši do gostione, Marija Nikolajevna prizovne slugu i rekne mu, što želi. Sluga, čovjek englezke pasmine i englezke ćudi, sjaši s konja i odvede ga gostioni.

— A sada mi smo — slobodne ptice! uzklikne Marija Nikolajevna. — Kuda da poletimo — na sjever, na jug, na istok, na zapad? Pogledajte — ja ću kao ugarski kralj kad se kruni (ona bičem odmahne na sve četiri strane svieta). Sve je naše! Ne, znate što: vidite, kakve su krasne onamo gore — i kakav lug! krenimo tamo, u gore, u gore!

In die Berge, wo die Freiheit thront!

Oro gnjezdo vrh timora vije!

Ona svrne s ceste na uzku, neutrtu stazicu, koja je i sbilja kanda u goru vodila. Sanjin poleti za njom.

XLII.

Taj puteljak izmieni se do skora u stazicu i napokon izčezne sasvim, presječena širokom grabom. Sanjin dadne savjet, da se vrate, no Marija Nikolajevna rekne: „Ne! ja hoću u gore! Ravno napried, kako lete ptice“ — i natjera konja preskočiti. Preskoči

i Sanjin. Za grabom razkrilio se lug, s prva suh, a poslje vlažan, a zatim muljevan sasvim; voda prokipljuje oda svud, bare se razvalile na sve strane. A Marija Nikolajevna hotomice nagoni konja na ove bare, hohota i podvikuje: „u skok kano objestna djeca!“

— Vi znate, upita ona Sanjina, što će reći: igrati se varnicami?

— Znam, odgovori Sanjin.

— Bio je u mene stric, prijatelj pasâ, nastavi ona. S njim bi ja izlazila jašeć — o proljeću. Divota! Pak evo me sada s vami — igramo se varnicâ. Samo vidite što: vi Rus, pa hoćete da ženite Talijanku. Ali dà to je — vaša glavobolja! A što je ono? Opet graba? Goni!

Konji preskoče — no s glave Mariji Nikolajevni spane škrljak, a kosa se razleti po ledjima. Sanjin htjede sjašiti, da joj dohvati škrljak, al ona mu krikne: „Ni s mjesta, ja ću dohvatiti sama,“ nagne, zaplete bič u koprenu i sbilja dohvati škrljak, nadije ga na glavu, no kose nepribere i makne, pače djikne napried. Sanjin miče s njom uporedo, s njom uporedo predjipljuje jarke, plotove, potoke, probire se i prodire, nosi se to pod goru, to u gore i sve gleda u njezino lice. Čudna li bože lica! Ono je sve razkriveno: razkrivene oči, požudne, sjajne, divje; razkrivena i usta i nozdrve i dišu žedno; gleda ona ravno, u supor preda se, gleda i reko bi, svim što vidi, zemljom, nebom, suncem i samim vasduhom obladati želi ova duša i samo jedno kanda žali: premalo je opasnostî, a ona bi svim odoljela! „Sanjine! klikti ona, ta to je kao u Bürgerovoj Leonori! Samo što vi mrtvac niste — a? Ili jeste?... Ja živim!“ Razigrale se puste, drzovite sile. To već negoni amazonka bjesna konja — to skače mladi ženski centauro-poluzvier i polubog — te se divi i plaši ovaj mirni i dobro uzgojeni kraj, uznepokojen bujnim njezinim skokom.

Naposljedku sustavi Marija Nikolajevna zapjenjena i zabacana konja: on se giblje korakom pod njom; a u silnoga, no težkoga Sanjinova ždriebca lomi se disanje.

— No? godi li? upita Marija Nikolajevna nekim čudnim šaptom.

— Godi! odzove se uzhićen Sanjin. I u njem se razgorila krv.

— Počekajte, što će istom biti! Ona izpruži ruku. Na njoj je bila rukavica razderana.

— Ja sam vam rekla, da ću vas privesti k lugu, u gore... Tu su sada, te gore! — I sbilja dvie sto koraka od njih šire se gore, zastrte visokom šumom. — Gledajte: evo i puta. Napried! Samo korakom. Konji valja da odahnu.

Oni jašu. Jednim silnim zamahom ruke uzbaci Marija Nikolajevna svoju kosu u nazad. Pogleda zatim na svoje rukavice — i svuče ih. — Ruke će mi po koži zaudarati, rekne ona, no što vam do toga? A?... Marija Nikolajevna smieši se, smieši se i Sanjin. Ova bjesna skakanja kanda ih je konačno sblizila i sprijateljila.

— Koliko vam je godina? upita ona iz nenada.

— Dvaest i dvie.

— Nije moguće! I meni je dvaest i dvie. Najljepše godine. Složi ih u jedno, pa je starost još daleko. Ala je žega! Što, ja sam crvena?

— Kao makov cviet!

Marija Nikolajevna otare rubcem lice. — Samo do šume, tamo će biti prohladno. Takva stara šuma — baš kao davna druga. Imate li vi prijateljâ?

Sanjin se malko promisli. — Imam... ali malo. Pravih nemam.

— A ja imam pravih, samo ne starih. Evo i to je prijatelj — konj. Kako te oprezno nosi! Oh, kako je preliepo ovdje! Neidem li ja preksutra u Pariz.

— Da... neidete li? Prihvati Sanjin.

— A vi u Frankfurt?

— Ja u Frankfurt jamačno.

— Nu — pa s bogom! Zato današnji je dan naš... naš... naš!

Konji dopru u samu šumu. Njezina ih sjena nadkrili široko i meko, sa svih strana.

— Oh, ama tu je raj nebeski! uzklikne Marija Nikolajevna. — Dublje, dalje u tu sjenu, Sanjine!

Konji se tiho giblju, „dublje u sjenu,“ lagano koracajući i duhajući. Putić, kojim su stupali, najednoč se zavrne u stranu i stisne se u uzki klanac. Zapah borovice, papruta, jelove smole, protrula lane opala lišća, samo se i sgusnuo u klancu — debelo, drjemežno. Iz pukotina pocrnjela, krupna kamenja bije krjepka svježina. S obiju strana nadvisili se okrugli brježuljci, zarašćeni zelenom mahovinom.

— Stanite! vikne Marija Nikolajevna. Ja bi prisjela i odahnula na tom baršunu. Pomozte mi sjahati.

Sanjin skoči s konja i prileti k njoj. Ona se upre o njegovo rame, prhne na zemlju i sjedne na jednom od mahovitih brježuljaka. On stane pred njom držeći oba konja za uzdu.

Ona podigne oči prama njemu. — Sanjine, znate li vi zaboravljati?

Njemu padne na pamet od jučer ... u karuci. — Što je to — ili pitate ... ili korite?

— Ja od poroda nikoga u ni čem korila nisam. A u čarobije vi vjerujete?

— Kako?

— U čarobije — znate, o čem se u nas pjeva u pjesmi. U prostonarodnih ruskih pjesmah.

— A! O tom vi govorite... protegne Sanjin.

— Da, o tom. Ja vjerujem... i vi ćete povjerovati.

— Čarobija... coprija... ponovi Sanjin. Sve je na svietu moguće. Prije nisam vjerovao — a sada vjerujem. Ja nepoznam sebe.

Marija Nikolajevna zamisli se i ogleda se. — A meni se čini kanda znam, gdje smo. Pogledajte der, Sanjine, za tim širokim hrastom — stoji drveni, crveni križ? ili zar nije?

Sanjin korači nekoliko koraka na stranu. — Stoji.

Marija Nikolajevna se podsmiehne. — A, dobro! Ja znam, gdje smo. Dok još nismo zabludili. A što to lupa? Drva se sjeku?

Sanjin pogleda u gušću. — Da... tamo nekakav čovjek sječe suhe ogranke.

— Treba kosu u red složiti, progovori Marija Nikolajevna. Ti ljudi, vide — odsude. — Ona skine škrljak i stane splitati svoju dugu kosu — mučeć i važno. Sanjin stoji pred njom... Strojna joj uda vidno se slikuju pod tamnimi nabori odjeće, razplivane po zelenoj mahovini.

Jedan konj iz nenada strese se Sanjinu iza ledja: i on sam nehotice zatrepeta od pete do glave. Sve se je biće u njem splelo i preplelo — živci se nategli kano strune. Nije uzalud rekao, da nepozna sebe... On je sbilja coprijom obajan. Sav savcat je probijen jednim... jednim pomislom, jednom žudnjom. Marija Nikolajevna baci na njega pronicavi pogled.

— Nut, sada je sve kako valja, progovori ona, nadjevajuć škrljak. Vi nećete da sjednete? Evo ovdje? Ne, čekajte... ne sjedajte. Što li je to?

Po vršinam stabalja, u šumskome vasduhu, prumune gluhi potres.

— Nije li to grom?

— Čini se sbilja kanda je grom, odgovori Sanjin.

— Ah, ta ovo je svetkovina! prava svetkovina! Samo je još to trebalo. Gluhi šum razljegne se opet, podigne se — i obori praskom. Bravo! Bis! Pamtite li, ja vam govorah jučer o Eneidi? I njih je u šumi sustigla groza. Treba medjutim pobrati se. — Ona se brzo digne na noge. — Privedite mi konja... Podmetnite ruku. Ev' ovako. Ja nisam težka.

I kano ptica uzvine se na sedlo. I Sanjin skoči na konja.

— Vi ćete — doma? upita on nesigurnim glasom.

— Doma?? odgovori ona i pribere uzdu. — Stupajte za mnom — zapovjedi ona skoro grubo.

Pa izadje na stazu i minuvši crveni križ, spusti se u dol, dostigne razput — a taj put goni sve dublje u šumu. Ona negovori ništa, ona se neobazire; ona kano zapovjednica juri napried — a on pozorno i poslušno juri za njom, bez iskrice volje u zamrlu srcu. Sitna kišica stane sipati. Ona požuri konja — a on nezaostaje iza nje. Na posljedku, kroz tamnu zelen jelova granja, izpod nadvjeske sive skale, gledne na njega siromašna stražara, s nizkim vratima u spletenoj stieni... Marija Nikolajevna nagna konja proz šikarje, skoči s njega — i našav se najednoč na ulazu u stražaru, obrne se k Sanjinu — i šapne: Enej?

Četiri ure iza toga Marija Nikolajevna i Sanjin, u sprovodu driemajućega sluge, vrate se u Wisbaden, u gostionu. G. Polozov susretne svoju suprugu, držeći u rukuh pismo provizoru. Zagledav se po bolje u njezino lice, uhvati ga neka zlovolja — i on promrmlja: i sbilja sam izgubio okladu?

Marija Nikolajevna jedva makne ramenom.

A na isti dan, dvie ure kašnje, Sanjin, u svojoj sobi, stoji pred njom, kao izgubljen, kao poginuo čovjek...

— Kamo ti ideš? pita ona njega — u Pariz — ili Frankfurt?

— Ja idem, gdje budeš ti — i biti ću s tobom, dok me neotjeraš — odgovara on očajano i padne k nogam svoje vladalice. Ona položi svoje ruke na njegovu glavu i svih deset prsta zarone u njegovu kosu. Ona polagano prebire i kudra ove bezriečne kose, sama stoji ravno, a na ustijuh joj oholi se zmijinsko slavje — a u očijuh, širokih i svjetlih, zrcali se jedna jedina bezžalostna tupost i sitost pobjede. Takve su oči u jastreba, kada drapa sgrabljenu pticu.

(Konac sliedi).

POUKA.

Napredak i svrha naravoslovnih znanosti.

Piše Dr. Križan.

Naravoslovne znanosti razmakle su već svoj obseg u neizmjerno polje neumornom radnjom i trudom bezbrojnih iztraživalaca, kojim ne bijaše ina želja već ta, da ljudi sve to bolje upoznaju prirodne sile, te ih sve to više osvoje i sebi podlože.

Da rečemo ovdje koju ob onom napredku

naravoslovnih znanosti i o svrsi, za kojom one teže.

Zadaća naravoslovja jest iztraživati zakone, po kojih se prirodni pojavi sbivaju, pak po kojih djeluju sile, što no prouzrokuju one pojave. Radi toga će pojedino motrenje kojega pojava istom onda unapriediti naravoslovnu znanost, ako nam ono pomogne zakon utemeljiti, po kojem možemo spoznati slične u prirodi sbivajuće se pojave. Tajne i sakrivene prirodne zakone možemo riedko kada iz jednoga motrenja spoznati, već iz neizmjerno mnogih, pa upravo tomu hoće se truda i uztrpljivosti. Bez pokusa i motrenja bilo bi nam sve umovanje uzalud; jer nikad ne bismo došli do spoznanja prirodnih zakona.

Da natuknemo nješto iz poviesti naravoslovnih znanosti, spomenuti nam je glede mekanike prvi sveobći Galilej-em (rodj. 1564. u Pisi, umro 1642.) ustanovljeni zakon o uztrajnosti. Dan danas očevidno je svakomu, da svaka gromada u svojem stanju uztrajati teži, pa ipak se do Galilei-a nitko nije usudio izustiti pomenuti zakon. Da imade ovaj zakon sveobću valjanost neće dan danas nitko više podvojiti, jer ga svakdanje izkustvo potvrdjuje, no diviti se moramo oštroumju Galilei-ovu, što je on iz smotre pojedinih gromada spoznao, da se ovomu zakonu svako tielo i svaka gromada, mirovala ili gibala se ona, pokoravati mora.

Bačena oblica ili kamen doduše se ne giblje bez konca i kraja, ali zato je ipak gori spomenuti zakon valjan; jer sile, koje kamen ili oblicu s vremenom smire, potiču iz zaprieka sredstva i trenja.

Postojano djelujuću silu pomišljahu si nekoč prirodoslovci kao nekakav red malenih razovâ. Istom Leibnitz i Newton raztumačiše nam, pronašav liškovni ili diferencijni račun, pojmove — postojanoga i postojano mienjajućega se (des Continuirlichen und continuirlich Veränderlichen). Ovi mekanički pojmovi bijahu izhodištem mnogomu iznašašću. Tako je potekao iz njega na primjer zakon o gibanju planetâ.

S druge strane je astronomija opeta naravoslovne znanosti unapredjivala. Pomislimo samo na zakon gravitacije! Pomoćju astronomije napredovala je osobito matematično-dokazivajuća metoda u naravoslovju; dakle je i istu matematiku ona unapriedila, pače je obrtnosti i brodarstvu mnogo koristila.

Galilei je nadalje ustanovio zakon teže, a Newton je dokazao, da je teža ista sila kao i gravitacija.

U drugoj polovici prošloga stoljeća i u prvoj tekućega započela se je lučba razvijati. Često se naime dogodi, da iz dvaju u dotik dovedenih tjelesa ili novo tielo sa posebnimi svojstvi nastane, ili pako da se jedno od njih u dva ili više tjelesa razstavi. Lučbenimi pokusi dokazalo se je, da nismo kadri gromade niti uništiti niti stvoriti, i da se kod lučbenih pojava, kao na primjer kod gorenja, gromada samo promieni a podnipošto ne uništi. Lučba je nadalje ona četiri, po nauci njekih grčkih mudraca tobože metafizička elementa (oganj, vodu, zrak i zemlju) zamienila sa 65. Bez dvojbe imade na našoj zemlji još i više počelâ, koje će nam istom budućnost boljimi i točnijimi pokusi odkriti.

Tako je na primjer spektralna analiza za stražnjih sedam godina pronašla četiri nova počela. Nu ovom metodom pronašlo se je takodjer, da se u suncu, sunčanih pečah i stajačicah nalaze mnoga od poznatih nam počela, što nas dovodi do tvrdnje, da u svemiru neka istovjetnost gromadâ obstoji.

Lučba nas uči, da je svaka gromada njeki sustav lučbom ustanovljenih počela, i da ova počela mogu doduše na mnogo načina promieniti svoju molekularnu skupnost, nu da podnipošto ne mogu promieniti svojih svojstva. Ovo iznašašće lučbe dovodi nas do tvrdnje, da je gibanje uzrokom svakoj promjeni. A glavna i skrajna svrha naravoslovnih znanosti uslied toga nemože ina biti, nego iztraživati gibanje kao i one gibajuće sile, koje gibanje prouzrokuju te koje su upravo uzrokom svim promjenam. Sveobća težnja naravoslovnih znanosti nije indi druga nego ta, da se pretvore u mekaniku ili da joj se barem što više moguće približe.

Predaleko bi nas vodilo, da redomice potanko nabrajamo napredak pojedinih grana naravoslovja, zato ovdje samo napominjemo, da nijedna grana ove znanosti nije zaostala, pače jedna se s drugom tako rekuć natječe svojim napredkom. U svakoj grani naime nalazimo novih zakonâ, koje su neumorni izpitaoci prirode pronašli.

Kako je na primjer u najnovije vrieme glasbeni dio akustike napredovao, potvrdjuje nam to, što isti gluhi ljudi mogu glasbene nastroje graditi. Nu niti fiziologični dio naravoslovja nije zaostao. On nas uči točno poznavati, ustrojstvo grla, uha i oka, te nas obavješćuje ob onih zakonih, po kojih sluh i vid nastaje.

Koliko znamenitih strojeva a i koristnih životu ljudskomu nalazimo u svih granah naravoslovja! Pomislimo samo na različite nastroje, kojimi se glas proizvadja pa onda na očale, dalekozore i sitnozore.

Kako si vještim načinom napokon čovjek prirodne sile na svoju korist prisvaja, potvrdjuju nam mnogi veleliepni izumi kao: fotografije, parostroji i brzojavi.

Pitanje, koje nam se sada namiće, jest, da li se naravoslovne znanosti svojoj svrsi bližaju i u koliko su se jur približile svojim napredkom ovoj svrsi?

Od gori spomenute svrhe naravoslovnih znanosti daleko smo jošte odaljeni. Mi znademo doduše, da se pojavi zvučni a i pojavi svjetla osnivaju na gibanju, pače poznajemo

već točno i vrst gibanja, koja budi zvučne budi pojave svjetla prouzrokuje. Nadalje znademo takodjer, da je i toplini uzrokom gibanje molekularnih čestica, nu vrst gibanja jošte se nije točno opredielila, jer se je istom kod njekojih plinova pronašlo, da se njihove čestice upravnimi crtami na sve strane giblju. Isto tako samo nagadjamo, da se i pojavi munjeviti kao i magnetični na gibanju osnivaju, a neznamo kakve je ono gibanje vrsti. I lučbene pojave, dà i iste fiziologične pojave počeli su gibanjem tumačiti strukovnjaci.

Da se naravoslovne znanosti u istinu znatno primiču k svojoj svrsi, potvrdjuje nam zakon o uzčuvanju silâ, koj nije samo u svih granah naravoslovja jur dokazan, nego isti život ljudski a i bilinski pokorava se spomenutomu zakonu, kako su izpitaoci u najnovije vrieme dokazali. Upravo taj zakon uči nas, da se sve elementarne sile, buduć da su sve iste naravi, naime gibajuće sile, mjere jednom te istom mjerom, to jest onom, kojom se mekaničke sile mjere. Zakon uzčuvanja silâ jest dakle reć bi prvi korak naravoslovnih znanosti k svrsi njihovoj. Nu ovaj zakon uči nas k jednu, kako su svi prirodni pojavi medjusobno spojeni, kako sile, koje ih prouzrokuju, prividno izčezavaju te se kod toga promjenjuju i upravo tim onda druge pojave proizvadjaju. Da u istinu svaka promjena u svemiru iz promjene silâ potiče, uvidjamo već od tuda, što jedna te ista gibajuća sila pod različitimi okolnostmi prouzrokuje sad svjetlost sad zvuk sad opeta toplinu.

Glasoviti fiziolozi su dokazali, da se i živući organizmi pokoravaju zakonu o uzčuvanju silâ. Makina a i životinja radi samo dotle, dokle imade dovoljno hrane. Gromada i hrana, koja u njih izgorieva ili koju troše, prouzrokuje u njih toplinu a i obavlja radnju. Ovakovimi i sličnimi prispodobami dokazali su učenjaci, da se i životinje zakonu o sačuvanju silâ pokoravati moraju.

Osjetna zamjetba napredovala je takodjer pomoćju fiziologije. Fiziolozi dokazaše doduše, da su našima očima prirodjene mnoge pogrješke, kojih ne nalazimo na rukotvorenom optičkom stroju, i da uho raztvara i analizuje; zvuk i glasove posebnim načinom pa ipak moramo priznati, da su sjetila ona vrata, kroz koja utisci iz spoljašnjega svieta dolaze do naše samosviesti, i da nas upravo sjetila upoznavaju sa spoljašnim svietom. Da se pako naše osjećanje glede svoje kakvoće razlikuje od onoga predmeta, koj ga prouzrokuje, to nas već Müller uči svojim zakonom, tvrdeć, da svakomu osjećalu posebna vrst osjećanja pripada. Naše osjećanje, kako nas najnoviji fiziologični pokusi uvjeravaju, nije ništa drugo, nego neka vrst znakovâ spoljašnih predmetom, koje istom izkustvom poznavati učimo. Motrimo li sami sebe iole pazljivo, to ćemo spoznati, da i tudjer zakoni obstoje, po kojih se iz pomenutih znakova u našoj samosviesti stvaraju spoljašnji predmeti. Pa upravo tim dolazimo do osvjedočenja, da i u ovoj grani naravoslovnih znanosti vlada stroga zakonitost.

Kako su znatno unapriedile naravoslovne znanosti medicinu, potvrdjuje nam najbolje očarstvo (Augenheilkunde.) Tudjer upravo spoznajemo, kako je uzko spojena fizika s medicinom.

Pomislimo samo, da se već naočalî ili drugim sličnim strojem pogreška očiju uništiti može! S druge je strane opeta od velike važnosti za ovu ili onu pogrešku oka, da se upravo oni naočali izaberu, koji mogu pogrešku uništiti. Upravo u ovoj grani medicine vidi se, koliki upliv imade naravoslovje na medicinu i da bez naravoslovja liečnik ne može napredovati. Nu i u drugih granah medicine nalazimo jur traga naravoslovju. Tako na primjer nalazimo u nauku o kolanju krvi takodjer već mekaničkih pojmova.

Dočim je naravoslovje u svih svojih granah tako znatno napredovalo, nije zaostao ni prirodopisni dio one znanosti. Darwinova teorija o pretvorbi organičkih formâ oživila je prirodopis iz nova te mu je zasluženo mjesto u naravoslovnih znanostih podielila, a uvjerila nas, da se ova pretvorba organizma sbiva strogo po prirodnih zakonih. Nu čovjek može i ove sakrivene i tajne prirodne sile isto tako na svoju korist upotriebiti, kao što upotrebljuje paru, jer može od jednoga organizma različite rase dobiti i to takove, kakvih mu je baš treba ili kakvih on želi. Ova teorija upravo spaja prirodopis uzko sa ostalimi granami naravoslovnih znanosti, jer i ona teži doviti se zakonom, uslied kojih se ta i ona pretvorba ili prielaz sbiva.

Posvuda indi u prirodi vlada stroga zakonitost, pa upravo toj zakonitosti imademo se zahvaliti, što je trud neumornih izpitalaca takovimi izumi nagradjen. Po zakonu naime pada kamen na zemlju, diže se i važe se teret, grade se kuće, pliva ladja i druge stvari na vodi, a ptica u zraku. Po zakonu rastu biline, raztvara se vapno u vodi a sol se u njoj raztapa. Po zakonu radja se zvuk i glas, širi se munjina u žici, te nam nosi viest iz daleka kraja. Po zakonu širi se toplina, proizvadja se para, kiša i snieg. Po prirodnom zakonu ostaju nebeska tjelesa odaljena od naše zemlje a i jedno od drugoga, te ne samo da se uslied toga pravilno giblju, već se i u svojem gibanju medjusobno ne smetaju. Ako je pako um čovječji ovakove i slične prirodne pojave tako proučio, da se znade, po kakvom zakonu prirodne sile djeluju proizvadjajuć ovaj ili onaj pojav, tad moramo priznati,

kako su ogroman napredak učinile naravoslovne znanosti.

Zabavljajuć vas, štovani čitatelji, napredkom i svrhom naravoslovnih znanosti, ne bijaše mi namjera nabrojiti vam točno sve nove proizvode izpitalaca, već u kratko predočiti vam samo njeke glavnije izume, da iz njih spoznadete veliki napredak naravoslovnih znanosti te da uvidite, za kojom svrhom teži neumorni um izpitalaca naravi.

Dva takmaca.

Iz Buckleove „history of civilisation".

Motrimo li poviest čovječanstva od prvog početka kulture pak do današnjega visokoga razvitka civilizacije naročito u Evropi, to nam se nameće vrlo zanimivo pitanje, koja od sposobnostî ljudskih, da li razum ili ćut imadu više zasluge za razvoj, koj je postignut; — drugimi riečmi: je li glava ili srce važniji motor civilizacije.

„Srce! srce!" uzkliknut će naše čitateljice, koje „ćute", kako se njihovo srce i ćut sgraža nad surovošću prošlih viekova, i kako se pred njihovim blagim srcem nebi dale opravdati one okrutnosti i ona krvava barbarstva, koja izpunjuju poviest srednjega vieka, ono sažiganje krivovjeraca, one okrutnosti inkvizicije, ona vječna razbojstva i kreševa vitežka. Srcu se jedino imamo zahvaliti — tako misle naše krasotice — da umjesto krvava žara lomače obasjava nas danas rudeća zora sveobće tolerancije.

Mi štujemo ovo plemenito oduševljenje naravnih braniteljica srca; nu i uz pogibelj, da će se naše krasotice za čas na nas ljutiti, nesmijemo zatajiti istine; jer svrha svakoga znanstvenoga iztraživanja jest istina i samo istina, pa makar nam ona i razbija i uništuje po koju naših sladkih iluzija. Da budemo pravedni, neka govore sami glava i srce, — neka navede svaki sám svoje razloge.

Razum obećaje razložiti svoja načela, s toga mu budi prva rieč. Svaki je napredak dvostruk, — tako počimlje glava, — i to ćudoredan i intelektualan. Ćudoredni se napredak odnosi na naše dužnosti, intelektualni na naše znanje. Nijedan narod nemože napredovati, ako u znanju napreduje, a biva opak i izkvaren, kao ni s druge strane, ako je kriepostan, nu glup i neuk. Taj dvostruki napredak, moralni i intelektualni obsiže sav naš duševni napredak. Da svoje dužnosti vršiti hoćemo, jest moralni dio; da znamo, kako ćemo jih vršiti, to je intelektualni dio. Čim skladnije oba diela zajedno postoje, čim bolje sredstva svrsi odgovaraju, tim podpunije postizavamo cilj svoga života postavljajuć temelj daljnjemu napredku.

Mislim, da ćete moju nepristranost priznati, — dodade glava. Nu sad prelazimo na ono glavno pitanje, koj od oba ova elementa jest važniji i za civilizaciju bitniji. Ja prepuštam srcu, da najprije navede svoje razloge.

Srce stane kucati radostno već unapred nad svojom pobjedom, upiruć se poglavito na staro historičko pravo. „Dočim se rezultati glave — poče srce svoj plaidoyer — naime znanje od dana do dana mienja, te danas postaje ruglom ono, što se je jučer smatralo za istinito, a istinom se drži ono, što se je prije nekoliko vjekova držalo za krivovjerje i nesmisao — to su moja moralna načela, koja iz srca potiču, od vieka nepromjenljiva: ljubi iskrnjega,— praštaj neprijateljem, — poštuj roditelje, — slušaj poglavare, — obuzdaj strasti itd. ova načela, to su temelji morala od viek viekova i svi folianti prodîka i homilija, što su jih napisali moraliste i teologi, nisu umjeli niti slovce na njih promieniti. Sva ta načela bila su poznata već našim predjem, dočim je znanje, kao plod moje protivnice glave, tako promienljivo i uviek novo, da imademo danas znanosti, za koje stari naši ni slutili nisu."

„Živio!" odvrati glava. „Tvoji su razlozi upravo voda na moj mlin. Slušaj! Civilizacija jest plod moralnih i intelektualnih faktora, a uza to neprestano se mienja i napreduje. Tvoja moralna načela, veliš, da su nepromjenljiva — jasno je dakle kao sunce, da civilizacija, koja se mienja, nemože biti plod moralnih načela, koja su nepromjenljiva. Neima dvojbe, da je mienjajuća se civilizacija rezultat promjenljivoga, a ne stationarnoga faktora. Nu nisu još izcrpljeni moji razlozi. Znanje sabire se već kroz vjekove, te prela i od plemena na pleme, uviek novimi pritoci postaje sve silnijom riekom. Sve znanstvene rezultate, do kojih su svi naši predji doprli, može svaki pojedinac ubrati. A kako je s dobrimi djeli? Samo vlastita ćudoredna snaga može jih vršiti, nasliediti jih nemogu naši potomci, i svaki mora početi iz nova vršiti kriepost.

Priznat mi je, nastavi glava, da su ćudoredne sposobnosti dražestnije i ugodnije nego li intelektualne; nu dopustit ćete i meni, da su uza sve to slabijega upliva na napredak čovječanstva. Poviest nam pruža stotinu primjera, da su ljudi dobra i čestita srca ali prazne glave uviek više zla nego dobra počinili, ako su bili u vlasti, — dapače ima primjera, da su ljudi neznalice, ako su uz to bili i zla srca, manje zla počinili nego ljudi neznalice, a dobra srca. Tako nam n. pr. poviest iz dobe obćenitoga neznanja, t. j. iz dobe vjerozakonskoga progonstva veli, da su oni ljudi, koji su ta progonstva rukovodili, većim dielom bili ljudi najpoštenijih namjera i bezprikorne moralnosti, koji su težili samo za tim, da svim ljudem nametnu onu vjeru, koju su oni za jedino pravu i spasonosnu držali. Ti ljudi nebijahu zli, nego samo neuki; jer nisu poznavali narav istine

ni vjere s jedne strane, a zle posliedice svoga djelovanja s druge strane. Čim su indi poštenije mislili, tim su gorje radili. Da se je njihovo plemenito srce pogoršalo, bilo bi prestalo i njihovo zlokobno djelovanje. Istinitost ove izreke ilustrira nam i prvo doba progonstva kršćanskoga. Najbolji rimski vladari, n. pr. Marc Aurel, čovjek prekomjerno svjestan i nepokolebiv, bijaše najgori progonitelj prvih kršćana — dočim nevaljani i razvraćeni vladari od vrste Comoda i Heliogabala nisu nove vjere ni malo progonili.

Još jedan primjer pruža nam Španjolska. Ni jedan narod nije imao toliko revnih i nesebičnih misionara i toliko oduševljenih mučenika, koji su spremni bili žrtvovati svoj život, da pobiedi istina, koju su za potrebitu i spasonosnu držali. Nu ova plemenita revnost za vjeru i crkvu bijaše uzrokom, da su vjerozakonska progonstva tamo bila najužasnija i da je upravo u Španjolskoj nastala inkvizicija. Početnici ove barbarske uredbe nebijahu licumjerci nego zanešenjaci. Inkvizicija bijaše po svjedočanstvu svih pisaca nepodmitljiva i pravedna. Llorente, slavni poviestnik inkvizicije a ujedno najžešći neprijatelj njezin, komu su svi tajni arkivi otvoreni bili, nije uz sve nastojanje mogao naći ni da bi jedan dokaz proti ćudorednomu značaju inkvizitora. Odsudjujuć njihovu okrutnost, nemože ipak poštenu njihovu namjeru zaniekati. Isti Townsend, svećenik anglikanske crkve, — dakle dvostruko pristran, — nemože na ino, nego priznati inkviziciji u Barceloni, da su njeni članovi bili ljudi pošteni i čovjekoljubni.

Odatle proizlazi jasno, da samo intelektualnomu napredku, naročito pako razvoju prirodnih znanosti imamo zahvaliti, da dan danas takove okrutnosti nisu već moguće, i da je glavni protivnik intolerancije ne humanitet, nego znanje.

Novi nam dokaz daje ratovanje, najveća pošast čovječanstva. Neima dvojbe, da se je u tom pogledu na bolje okrenulo; jer dočim je u srednjem vieku rat bio pravilo, danas je tek iznimka. Svaki se tjedan, svaki se dan tuklo i klalo. A čija je zasluga, da je rat sada riedkost? Moraliste danas nesmiju proti ratu ništa više navesti, nego su onda navadjali: rat navalni jest nepravedan, obranbeni jest pravedan, — to je alfa i omega njihova dokumentiranja. Nepromjenljivo ovo moralno načelo nije moglo promieniti nazora o ratovanju. Obratimo li se k inteligenciji, to ćemo uviditi, da je svaka nova akvizicija na polju znanja bila smrtni udarac za ratobornost, pomnažajuć upliv inteligentne klase, koja je u vječnom odporu sa klasom vojničkom, kao misao i čin, unutarnjost i izvanjština, kao dokaz i sila, kao umjetnosti mira i umjetnost rata. U posve barbarskih zemljah jest duh pusto neobradjeno polje, samo tjelesna snaga i odvažnost nešto važi. Tko nije ubio neprijatelja, nevriedi ništa, i čim jih je više ubio, tim je slavniji. To je stanje divljačtva, gdje je vojnička slava najveća. Od tog stanja pa do visa civilizacije vodi dugačka stepenica i na svakoj gubi sila nešto od upliva, a pretežuje snaga misli. Po malo razvijaju se miroljubni stališi, prezreni od vojničtva: nu po malo bivaju sve jači, i čim se više razvijaju tim većma pada ugled vojničkoga stališa, a rat postaje omraženim. Uzrok je tomu znanost, kojoj se svi izvrstniji duhovi posvećuju odklanjajuć se od barbarskoga rata.

Da dakle sakupim sve u jedno i svršim svoju obranu, reći mi je još na koncu: djela zlih ljudi samo za čas uzrokuju zlo, djela dobrih ljudi samo za čas uzrokuju dobro — pa jih opet nestane u bezdan činâ, pošto se medjusobno izravnaju: nu izumi onih ljudi, koji glavom, umom rade, neizumru nikada, — oni su neumrli. Neoborive te istine proživjet će države i vjere, one su za sve vjekove, niti kad ostare niti se pomladjuju nego bujnošću svojom služe temeljem novih istina, novih obreta, te tako djeluju i na najkašnje potomstvo, pače djeluju nakon vjekova jače i plodnije, nego u čas svoga postanka.

Tim svrši glava svoju obranu. Srce bijaše poraženo i uzrujano, — nu sve uzalud; jer nije moglo nijednoga razloga u svoju obranu navesti. Vi biste, krasne čitateljice rado priskočile u pomoć kucajućemu prijatelju, te mu prišaptnule štogod u obranu; ali priznajte i nehotice — nepada vam ništa na um.

Rado bih bio s vama skupa pomogao srcu k pobjedi; nu prvo je načelo kod znanstvena iztraživanja, da istina mora na polje, pa makar i razorila najmilije nam iluzije. Ipak za utjehu svojim čitateljicam budi ovdje rečeno, što su one i onako već opazile, da smo glavu i srce u našem sastavku uzeli samo simbolički, da predstavimo dva abstraktna pojma, dva rivala: znanost i moral.

Kći pustinje.

Iz Buckle-ove „history of civilisation“.

Ako nas naš pjesnik zove: „hajd na gore, višje i višje“ te nam veli, da samo na gori vlada prava sloboda, — to mi još većim pravom možemo pustinju nazvati domovinom fantazije.

A znate li ju, tu kćer pustinje?

Čim grozniji prediel, čim strašnija okolica, tim je nakaznija fantastička joj kći. Sve što pobudjuje strah, ili što nam dušu napunjuje čudom i bojazni pred nenadanim i neodoljivim, — sve to uzplamćuje fantaziju, a ograničuje razum. Prispodobiv se čovjek sa

silnom i veličanstvenom prirodom, vidi kako je slab i nemoćan, da joj odoli. Sa svih strana dolaze mu silne zaprieke, a on jih svladati nemože. On se prepada pred neizmjernim i nedokučivim, te se jedva usudjuje i promišljati o uzrocih ove sile. Gdje je pako snaga naravi malena i slaba, tu je čovjek svjestan svoje snage, uzdaje se sam u sebe, te naporom i voljom svlada slabe zaprieke naravne, iztraživ jim uzroke i zakone.

Uvaživ to, dokučiti ćemo lasno, da je domovina fantazije poglavito i ponajprije tropički kraj na ekvatoru izmedju oba obratnika, gdje je priroda doista silna i reć bi neodoljiva. Čovjek joj podlegne. Slični su donekle odnošaji u nekojih evropejskih zemljah, gdje se prirodne strahote urotiše proti razumu na korist fantazije.

Od svih prirodnih strahota najstrašnija je jamačno potres; strašno je čuvstvo, kad se jedini čvrsti temelj pod nogama stane klimati i propadati, sve naše imućtvo zemlja proždirati pokapajuć nas pod razvaline naših stanova. Tu prestaje ljudska snaga, a fantazija se priklanja na praznovjerje i vrhunaravne, tajinstvene i nevidljive uplive. Pače tako daleko potamni fantazija djelovanje razuma, da čovjek ne samo da se resignacijom podaje u neizbježivu pogibelj, nego stane čak i obožavati te pogibelji i strahote. Tako u mnogih tropičkih zemljah obožavaju pogibeljne, otrovne zmije i divlju zvjerad; jer se pred njima nemogu obraniti.

Istinitost ove teorije potvrdjuju i neke evropejske zemlje, koje imadu kao Italija i Španjolska ponešto sličnosti sa tropičkimi krajevi. Mnogi potresi prouzročiše veliko praznovjerje, veće nego igdje u Evropi. Ovaj pojav nije bez posljedica za duševni razvoj ovih dvaju naroda. Umjetnost jest predmet fantazije, dočim znanost predmet razuma. Prirodni odnošaji učiniše, da je Italija i Španjolska rodila više nego ikoja zemlja umjetnika i pjesnika, a razmjerno vrlo malo učenjaka i to samo sreduje ruke.

Uzmemo li sve u jedno, to ćemo viditi, da se je u izvanevropejskih zemljah čitava narav urotila, da silu fantazije uzmnoži, a silu razuma umanji, dočim u srednjoj Evropi pojavi naravni ograničuju fantaziju a razum smjelo i silno podižu.

Da ovu teoriju i primjerom razjasnimo, prispodobit ćemo civilizaciju indičku i grčku.

U Indiji opažamo uz pogibelji tropičkoga podneblja (Indija je domovina skoro svih pošasti) one uzvišene gore, koje se rek bi neba tiču i s kojih se razlievaju silne one rieke, kojih nikoja snage nemože ukrotiti u njihovom bjesnilu, i kojih još ruka čovječja nije premostila. Tu vidimo čitave zemlje pokrivene neprodirnimi šumami, a onkraj opet neizmjerne pustinje. Sve to straši čovjeka, — on vidi svoju slabost i neusudjuje se prkositi silnoj naravi. Sa svih strana okružuje Indiju veliko more, na kojem vječne bure biesne nevidjenom žestinom, te koje tako naglo navale, da jim čovjek nikako izbjeći nemože; pa kao da se je sve sdružilo, da sapne ljudsku snagu, čitava obala od ušća Gangesa do najjužnijega vrha neima ni jedne sigurne luke, koje bi primile zatečeni brod.

Koli različito jest u Grčkoj. Dočim je tamo sve veliko i strašno, tu je sve slabo i maleno. I Grčka je poluotok; nu more je maleno i pristupno. Nebo je zdravije, potres riedak, bura nepogibeljna, divlja zvierad redja i neopasnija. Najviša brda nedosižu ni trećinu od Himalaje, te nedopiru ni do regije vječnoga sniega. Rieke su malene, te se u ljetu kad i kad i izsuše.

Promotrimo li staru indičku književnost, to ćemo opaziti tamo neobuzdanu fantaziju. Proze gotovo i neima; jer ista znanstvena djela: gramatike, zakoni, poviest, zemljopis, pače ista matematika i medicina pisane su u stihovih sa poetičkim odielom. Ovoj poetičkoj formi odgovara i bujnost duha. Evo primjera:

Sva poviest jest uveličanje davno prošloga i nepoznatoga; s toga vjera u zlatno doba vječnoga mira i sreće, i umišljanje, da su ljudi negda bili ne samo kriepostniji nego i tjelesno jači i razvijeniji, te su s toga živili i mnogo dulje, nego naše griešno i izkvareno pokoljenje. Tako tvrde Indijanci, da su naši predji živili do 80.000 godina, a sveti ljudi pače i do 100.000 godina. O kralju Judhištiru spominje se, da je vladao 27.000 godina, dočim je kralj Alarka tja 66.000 god. kraljevao. Spominje se tu i jedan kralj, koj je sa dva milijuna godina zasio na priestol, zatim je 6,300.000 godina vladao i pošto se je zbog starosti odreko krune, živio je još 100.000 godina.

Isto to fantastičko štovanje starine sklonulo je Indijance, da zakonskoj zbirki Menu, koja je tek 3000 godina stara, pripišu starost od 1000 milijuna godina.

Zavirimo li od književnosti na vjeru, to ćemo opaziti, da se i njihova mitologija samo na strahotah osniva. Svaki indijski bog ima na sebi nešto užasna: Wišnu ima četiri ruke, Brahma ima pet glava, a Šiva, koj sa prijašnjom dvojicom sačinjava poznato trojstvo indijsko, opasan je strašnimi zmijami, ovratnik ima od ljudskih kosti a u ruci drži čovječju lubanju. Ima tri oka, zavijen je u tigarsko krzno, te biesni po svietu sa groznom zmijom „cobra di capella“, koja mu iznad ramena podiže svoju glavu. Ovaj izrod ima ženu Doogru, tamno-modra tiela a crvenih ruku, da tim pokaže svoju krvoločnost. Ima četiri ruke, a u jednoj drži lubanju orijašku. Jezik joj visi iz ustiju, okolo pasa su joj ruke njezinih žrtva, a za ovratnik joj služi niz ljudskih kosti.

Narod, koj si svoje bogove tako predstavlja, morade dosljedno podići jim žrtvenike, na kojih se ljudska krv prolieva, — pa promotrimo li, pod kakovim je uplivom to nastalo, vidit ćemo, da je sve počinila neukroćena kći pustinje.

A kako je u Grčkoj? Dočim u Indiji narav čovjeka straši, u Grčkoj ga pobudjuje i napunjuje pouzdanjem. Zakoni naravi proučiše se i nestade praznovjerja. Bogovi grčki neodavaju straha, nego dočim indijska fantazija bogove čim više od čovjeka udaljuje, grčka jih izobraženost ljudem približuje. Tako nastaše strašni indijski bogovi a krasnoliki bogovi grčki sa tielom čovječjim. Grčki bogovi imadu čovječje sposobnosti pače i čovječje mane, bogovi indijski imadu najnevjerojatnije i najčudnovatije sposobnosti.

Hladnu ženu predstavlja Diana, krasnu i razbludnu Venus, oholu Juno, kriepostnu Minerva. Neptun bijaše brodar, Vulkan kovač, Apolo sad pjevač, sad pjesnik a sad pastir, Kupido bijaše objestni dječak, Jupiter zaljubljeni dobroćudni kralj, dočim je Merkur sad bio poštar, sad trgovac a sad opet poznati prosti tat. Nadalje vidimo kod Grka i štovanje junaka, čega u nijednoj tropičkoj zemlji nenalazimo. Dočim su tako Grci više štovali naravnu snagu ljudsku, obožavali su Indijanci vrhunaravnu, nepoznatu.

Evo čudnovata primjera, kako narav u Evropi posve drugačije upliva na fantaziju, nego u tropičkih predielih, i kako ju nastoji sa razumom u blagotvornom ravnovjesju zadržati.

U Grčkoj fantazija nije oslabila, ali je izravnana sa razumom, ona je ukroćena i obuzdana. Divni proizvodi grčke poezije pokazuju nam, da ona nije iznikla, nego da se je od divlje kćeri pustoši pretvorila u nebeskoga genija!

LISTAK.

Ljubećim majkam. Bilo bi nepravedno, kad bi kazali, da se naše krasotice nezanimaju za domovinu i svoj hrvatski narod, komu su krasne kćeri. Vidimo osobito u novije doba, gdje u njihovu srcu odjekne bol i radost, koja se javi u narodu. Ima dakako i biti će i iznimaka, no one nemogu promieniti naravne i velike struje. Za rodoljubne majke donosimo evo jedno sredstvo, kojim one mogu na plemeniti način vršiti svoju rodoljubnu dužnost Nije to ništa osobita i dosele nečuvena, što se evo piše u pisamcu, koje smo dobili od ženske ruke, pa ga rado priobćujemo. U tom pisamcu govori ta rodoljubka evo ovako: „Težki kamen na srdce mi leže, kad pomislim na nepravde i težke borbe, koje sada u domovini našoj bivaju. Ta neima dana da o tom razmišljam, da mogu jednom pravi uzrok toga biednoga stanja razabrati. Neću da se u povjestničke razprave upuštam, no koliko sadašnjost pratim i koliko moj um shvatiti može, to pripisujem svakako veliki dio krivnje roditeljem, koji odveć malo ljubav domovine u djeci pobudjuju. Imade majčica, koje su rodjene Hrvatice i u domovini živu, a dječica im skoro ni riečce hrvatski neznaju; uza to često od roditelja čuti moraju, da je ondje domovina gdje se dobro živi, da onoga bolje služiti treba, koji dobro plati itd. Kad u takovom duhu djeca odrastu, nemojmo se čuditi, ako iz njih bezznačajni i pohlepni ljudi postanu, pa ako i ono, što bi im najsvetije biti moralo, izdadu i prodadu. Zato vas ljubeće majke, koje brižljivo svoju djecu od onoga trenutka, kad svjetlost dana ugledaju, pazite, njegujete i odgojivate, oprezne činim, da uplivate na ljubav k domovini i na razvitak značaja, da djetetu u dušu usadite, „da je bolji pošten glas, nego zlatan pas.“ Nije dosta, da djeca već u prvom razvitku svom u salonu se dostojno kretati, u više jezika, i o muziki razgovarati znadu; nije dosta vanjsko ugladjenje, već moramo nastojati, da im srce i značaj izobraženo bude, da se već u djetinskoj dobi stidi i najmanje nepošteno djelo počiniti. Ne niječem, da smo doživili, da se uz najbolje odgojenje diete izopači, nu to su riedki slučaji, ali u obće uzeto jest odgojenje temelj budućnosti. Kad budemo sve majke istu svrhu postignuti željele, to će sigurno za kratko majka domovina dosta kćeri i sinova imati, koji će za boljak njezin vazda pripravni biti i život svoj žrtvovati, pa će tako mnogo nepravedno i nepošteno djelo zapriečeno biti.“

Poziv na predplatu.

Koncem ovoga mjeseca iztiče prvo polugodište ljetošnjega „Vienca“, pak uljudno pozivljemo na predplatu ne samo sve one, kojim kao dosadanjim predplatnikom iztiče predplata koncem lipnja, nego i druge rodoljube i rodoljubke, koji mare za prosvjetu narodnu i za razvoj naše beletristike. Možemo to učiniti mirnom svjesti, da smo učinili za ovaj naš jedini beletristički list sve, što se uz onakvu još dosta slabu podporu predplatničku učiniti može.

Da olakšamo predplatu, nepovisujemo „Viencu“ ciene, premda to drugi neki naši listovi čine uslied povišena slagarskoga cienika i radi skupljega papira. Tako i odsele ostaje „Viencu“ ciena u Zagrebu za pol godine: 3 for., poštom i domaćim u kuću 3 for. 50 nov. Tko se želi predplatiti, molimo, da to čim prije učini, jer mu se inače neće list odpraviti.

Uredničtvo.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 26. U Zagrebu dne 29. lipnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

PJESNIČTVU.

Njemačku pjesmu Minke pl. Berezine rodom grofice Vojkfieve Klokočke

Preveo I. T.

Ti prvo moje, prvo dobro jesi,
Kim božjeg duha ogrija me luč,
Uz kratak viek me svezat priudesi,
A onom svietu zlatan si mi ključ!

Zasladilo si, što mi bjaše grko,
Naučilo me' srećom suzbit jad,
Razgalilo si mnokrat nebo mrko,
Upućuješ mi vid na božji grad!

Uživat idem predostojno tebe
Ljepote vieka, svieta — koje bud,
I blago, što ga iz tla trud izgrebe,
Miline, s kojih mlada igra grud!

Probudjuješ me vazda novu vieku,
U medu nudjaš sudjeni mi ied,
Zakriljuješ me, dni li nujni teku,
Zatomljuješ im povoljicom slied!

A po tebi se žena dostah mira,
Nekrenut vjerom jaka bijah ja,
I po tvom vrtu cvieće viencu birah,
Što na grob svomu djetešcu ga dah!

I s toga nikad tebe nezapustih,
Razdvojit nitko, ni smrt neće nas,
Izdahnuti ću s pjesmicom u ustih
Posvetit tebi umirući glas!

GOSPODSKA KĆI.

Pripoviest o sadašnjosti pripovieda I. T.

(Konac.)

V.

Satnik je Milovanov do duše vidjevao kadšto Maletića, ali se nije brinuo zanj niti je radio spoznat se s njim te proučit mu dušu i ćud. Sad mu bijaše nastala dužnost, oko toga nastojati, da zna, kako će s njim postupati i sam sebi račun davati ob onom, što je imao nagoditi i upriličiti, da lakoumnika spasi.

Maletić je svako po podne poslije objeda i popoldašnjega sna bazao od kavane do kavane, smotku za smotkom zapaljivao, po koju kavu, po koju čašu sode sa sokom od maline posrkao, po koji sladoled uz obične prigovore pokusao, dvoje troje novine mrtvosrdice prevrnuo i opet zabacio ljuteć se, što nije bar pâpa ili Napoleon III. iznenada umro, nebi li ga, što bilo da bilo, samo liečak žacnulo. Pa ništa, te opet ništa! Ono rugla i sramote, što se je u domaćih listovih objeručke bacalo na pojedine krivce ili nedužnike, s nekim je strahom samo nazirao želeći to jedno jedino, da nigdje nebude spomena o njem. S toga uzroka ne upusti se nigda ni u kakve razprave, već samo ničice preda se gledajuć prisluškivaše, što drugi govore, srebrom okovanim štapićem po zraku vitlajuć zievaše ili na nos nasadjivaše naočale, da proprati prezirljivim pogledom mimo kavane prolazeće neliepe gospodje ili na gospodsku smiešno odjevene služkinje!

Dok se je Maletić tim gospodskim poslom na vidjelu zabavljao, zaludna bi satnikova muka bila, da mu uzmogne pogledati u dušu. Štočija nećednost i bezobraznost tuj pod krinkom pristojnosti danuje i javnosti se klanja. Čim prestane nužda žapati se javnosti, popadaju krinke, pa da vidiš onda te nagrde i nakaze, kojim neima na svietu ni samo jedne svetinje.

Satnik je dakle čekao, dok je i Maletiću nastalo doba, da baci krinku. Kad imaš čim, najlakše ti se je ušuljati u hrdjavo družtvo, samo, pošto ti je Bog dao pošten obraz, vrzi i ti nanj krinku nećednosti i bezobrazja.

Milovanov opaziv, u koju je gostionu Maletić nagodio, preteče ga i već bijaše podmitio beriplaću, neka Maletiću prišapne, da je tuj satnik, u koga ima sila novaca i koji se u potaji rado karta. Tad istom Maletić dodje i snimajuć haljine dozna od beriplaće, da ima opet netko, koga bi mogli očerupati.

Dala se sgoda zapodjeti govor sa satnikom, hvaleći prekrasnu graševinu ponudilo ga jednom i drugom čašicom. Trebalo vratiti zajam. Milovanov dao donieti šampanjca, nasta puckaranje čepova, zveket čaša, romor i govor vesela družtva; tko se nije dosle s kim pobratio, večeras se nije mogao oteti.

Znate i sami, kako neki bezobraznici jedva dočekaju, da se mogu pri vinu sa starijim ili uglednijim čovjekom pobratiti. Ako brzo i drage volje neprihvatiš ponude, onda se gradi takov bezobraznik uvriedjenim te niesi li baš neučtiv i na kratko nasadjen, silom te naždenu, te moraš prihvatiti čašu desnicom, njom se zakaričiti za desnu ruku nudiočevu, izpiti čašu, poljubiti se s novim pobratimom i od toga časa s njim se tikati. Tim načinom zakvači i Maletić satnika Milovanova, što je ovomu taj put po volji bilo; jer je mogao od lakoumnika izluditi neosjetice sve pomisli ugrijane glavice, sve pojave razigrane ćudi.

Kad su po stolu već dosta praznih boca bili poredali, podmignu si vriedni drugovi i pozovu novoga gosta i pobratima, nebi li se malo pokartali. Odoše u drugu sobu, pritvoriše kapke, naručiše čaja, zapališe smotke i sjedoše igrati „vizi".

To vam je igra, pri kojoj neprestana pazljivost na svaki prehitaj, dobrahna svota gotovine, nebojazan kartaševa i mudro varakanje načinom ponude i nadmećanja bitku odlučuje, van da slabijemu kartašu baš luda sreća služi.

Milovanov je na početku na male karte držao, većimi svotami ponude nadmašivao i igračem se odavao, da umie plašiti. Nikad mu na licu niesi mogao opaziti straha ili nemira, kad je gubio, niti većega pouzdanja, kad je imao dobru kartu, niti radosti, kad je dobivao. Bila u njega mala ili velika karta, vazda je istim glasom ponude nudjao i sa srčanijim se nadmećao. Lako mu bilo Maletića uputiti, da smjeloćom ponude prikriva slaboću svoje karte. A kad je hora bila, znao ih je namamiti, znao je Maletića na nadmećanje malom svoticom nabrkati, pak kad je već u velike došlo, suzbijao je najveće nadmetke siguran budući, da ima bolju kartu.

Sve je tako oplienjao, a najviše Maletića, koji je najimućniji bio i najviše se s njim nagonio. Dapače bijaše Maletić najprije založio a u zadnju ruku Milovanovu posve prodao svoj zlatni dobnjak.

Još dvie boce šampanjca na satnikov račun u dobro jutro — i družtvo se časak prije, nego će zora pucati, razprhalo kao jato netopira, kad se večerom stane hvatati sumrak.

Milovanov pratio Maletića i morao ga voditi pod pazuhom; jer je ovaj svaki čas posrtao i o zidove zadievao.

Došavši do Maletićeve kuće popostade Milovanov, izvadi listnicu haljini iz njedrišta i zlatni dobnjak iz žepa, te reče tihim odriješitim glasom:

— Evo Hinko tvoga dobnjaka; kakovi su ti drugovi, za koji će dan po svem Zagrebu raztrubiti, da si ga zakartao, ako ga sutra nepomoliš po koji put. Podpiši mi ovu zadužnicu za ono dviesta stotinjaka, što sam ti za dobnjak dao; kad uzmogneš, onda ćeš mi platiti.

Na listiću svoje listnice napisa Milovanov: „Dviesta stotinjaka" i reče: drugo ću, kako moje poštenje i naše pobratimstvo zahtieva, nadopuniti. Nà, podpiši.

Hinko preveseo, što se je dosinuo opet svoga dobnjaka, namah podpisao i liepo se pobratimu zahvalio. Deveta mu briga bila, kad će taj dug platiti.

Uveo ga Milovanov u kuću do skalina i pošto sluga sa sviećom pred njih izadje, reče Hinku: dobro jutro — te nestade smjela igrača, koji je držeći se svojih pravila osudjivao kartanje za velike novce i samo se onda hvatao u igračko kolo, kad je imao komu pokvariti račun. A svakom takovom sgodom kao i ovaj put sreća bila u prilog njegovoj majstoriji.

Vraćajuć se u svoj stan reče poštenjak o svom najmladjem pobratimu sam sobom:

Nije ni hulja, ni hrdja, već je bogata kukavica bez ikakve sviesti, bez značaja i smjera!

VI.

Što je Milovanov u Relkovićevoj kući na vieći sa roditelji i sa obim sestrama uglavio, što li je osjećaja na toj vieći preko njegova srdca pregrmljelo, gledajući, kako mu se unesrećena Danica težkim kajanjem umiljava i koliko se sviestna Premica u njegovo bistroumje dubi kako na njegovu poštenjačtvu ponosne gradove temelji i zidje te koliko se na njegovoj sreći blažena krili, to bi zahodno bilo pripoviedati.

Današnji je sviet navikao mudrovati po logici činjenica. Ajte dakle da vidimo, što se pred našim očima sbiva u vieku gospodske kćeri, da bude činjenica. Tko je povodom kojoj činjenici, je li ju Bismark ili koji drugi manji svetac zamislio i upriličio, za to se i nepita, samo kad je zec u torbi.

Nagodili roditelji Daničini, da joj je ujak iz Zagorja došao u pohode, kako je na svatbi obećao, da vidi, koliko je srećna. Maletić nije mogao živ posumljati, da je tko taj pohod iz Zagreba naručio. A i samo se po sebi razumieva, da je Danica vlastna bila pripraviti svomu ujaku liepu večernju zabavicu. Samo je Maletić mislio, da će tuj biti pet šest puničinih znanica ili kakva koterija visokih činovnika, ali kad tamo, to je Danica dičnu kitu najsjajnijih umova počam od slavnoga pjevaoca Čengićage do najmladjega našega književnika, sve profesore i umjetnike a i nekoliko mladjih gospoja i gospodičnih pozvala, za koje se znade, da se svojski bave našom knjigom.

Naših odličnika na glasu i perom i gudalom, i znanjem i slovom ima liepa kita, zar ih je tko dosle pokušao sabrati u jednu kitu? Svakojako je dika Maletićevu domu, da se je to ondje započelo. Po više puti čuo je Maletić iz prikrajka, gdje pojedini zvanici tu zamisao hvale nadajuć se od takovih sastanaka svakomu napredku i novomu posve hrvatskomu druževnomu životu.

I zbilja tuj se romori i govori samo hrvatski, u nijednom kutu svihkolikih prostranih dvorana, dvoranica, soba i odaja Maletićeva doma nečuješ nijedne tudje. Posvjet je dičan: gdje ti takove glave i glavice sjaju, treba da je svjetlije, nego li o bielom danu.

Eno gle Premica zaokupila pjesnika Čengićage; pa se hvali srećom, što se smije takovu odličniku našega naroda pokloniti.

Odličnikova se usta smieše milo, čini se da odvraća udvornost pjesničkom vještinom a Premica se iztače, da zastupa sve Hrvatice te sklopi ruke, kano da će nešto moliti.

— A što za Boga žele sve Hrvatice, da učinim brže, ako mogu!

— Možete, preuzvišeni! Koje je zlatno pero napisalo Čengićagu, da nas opet iznenadi takovom divotom! Molimo, liepo molimo! I sila se liepih ruku sklopilo u onoj dvorani, i sklapa se po svoj domovini, da isto moli.

Tko će znati, što je slavni prvak odgovorio, što li nakanio.

Eno čuj tamo, gdje vatreni primorac, naš bujni skladalac, Zajc u glasovir udara a živi sin juga, Dalmatin Kašman, iz dna duše otiskuje zvonke glasove te prelieva iz bogata vrela žalobito slavsko milinje i vesele začinke talijanskoga kroja, nemožeš ga se sit na slušati.

Pa opet čuj, eno naš vrstni teoretik, branilac i hranilac čiste naše skladbe prati nježnu slovensku dušu, našega toli estetična, koli umiljata pjevača Grbića pjevajućega krasne Vukelićeve pjesmice, kojim je Grbić sam napjeve izumio. Sve se od radosti snebiva.

— To je zbilja krasno! Čulo se tuj i ondje u velikoj dvorani. Čuo to i Maletić.

A gospodja Danica Maletićka, gospodskim, tanahnim, umiljatim načinom pristupila našim vriednim umjetnikom, preliepo im se zahvalila, svakomu pružila liepu ručicu, svakomu rekla da se diči takove goste u svom domu podvoriti i s drugimi slavnimi muževi u doticaj svesti.

Poslije svake pjesme nastao gromoviti pljesak. Maletiću se širila volja, premda još nebijaše okusio kapi vina.

A liepa mu ženka ide tiho od gosta do gosta, svakomu umie nešto ugodna reći, o svačem gleda zapodjeti razpravu a prepušta sazvanim dičnikom, da razpravu dulje i dokončaju. Odkud vraga Danici ta vještina?

Čudio se Maletić.

Iztače se neki mladi pjesnik i stade krasnosloviti pa kad svrši, udarilo opet sve pljeskati a i domaćica plještući doskakala, da sladkim ustma hvalu ponovi.

— Ta to je Maletić predivno upriličio! Čulo se opet po dvorani a Hinku se milila iz više usta ista pohvala. Kanda se je sve dogovorilo, sve sami veseli obrazi, sve sami slavitelji krasne domaćice i vriedna domaćina, koji je prvi pogodio pravu žicu, da bude zamašaja našinstvu u gospodskih dvorovih.

A roditelji Daničini po neznam čijem uputu poslali svu svoju srebrninu i bogato postolje, sve se blista, sve se bjeluca i svjetluca, da je milota pogledati.

— Koga biesa, odkud Maletiću toliko srebro i zlato? Ja sam čuo, da je počeo spadati na zadnje grane. Rekao netko u blizini domaćinovoj navalice dosta glasno, da je domaćin morao čuti.

— Ta to je priesna laž, odgovori mu drugi gost, zar nisi čitao u današnjih novinah, da je Maletić poslao 200 stotinjaka uredničtvu „Vienca“ u ime nagrade za dvie najbolje pripoviedke; tko toliko daje u takvo ime, težko da je počeo spadati na zadnje grane.

Zabezeknuo se Maletić videći, gdje taj gost izvadiv novine pokazuje spomenutu viest stojećim do sebe.

Tu ne bilo druge, već činiti se nevještim i liepo mučati te nekvariti večerašnje slave. Ako je to Danica učinila, mišljaše Hinko, valjda mi je htjela osjegurati neku vriednost u oči večerašnjega dočeka.

*

— Ovakov bi bogataš i veledušnik imao biti zastupnik naroda, ili načelnik našega glavnoga grada. Pripomenu netko.

— Moj brajko, da što, da bi nam trebali takvi bogataši tuj i ondje, al bi imali štogod i znati te na glasu biti svojim poštenjačtvom. Odvrati drugi.

Čudno je bilo, što se takvi pripomenci čujahu samo na onom kraju, gdje bi se desio domaćin. Mi se tomu nećemo čuditi znajući, da je satnik Milovanov imao mnogo uglednih i vjernih prijatelja.

Neki gost pogledav nešto u listnicu ostavi slučajno na stolu svoju pozivnicu baš ondje, gdje ju je morao opaziti Maletić. Čudom se čudeć čitaše domaćin: Hinku Maletiću i supruzi mu Danici želećim upriličiti i što brže obnoviti ugodne sastanke svojih glasovitih zemljaka čast je pozvati na večernju zabavicu p. n. gospodina itd.

Počeli dvorioci raznositi čaj, družtvo sjelo večerati, zabavica uzela bujati do vrška duhovita uznosa. Uzgrednimi hvalami kadilo se domaćici i domaćinu, a ovaj nesmio hvale odbijati.

Tamjanom hvale obmamljen primaše dapače sve na svoj račun i po više putih odvrati kadiocem, da mu je drago, ako je ičim ugodio želji odlična družtva.

Nakon se gosti razidjoše, Danica radostna, što je Hinka silom turila u mrežu velikih odnošaja, činjaše se nevještom i s Premicom, koju bijaše kod sebe obustavila, ode boraviti iza duga vremena prvi veseo sanak; napila bo se driemka nade u ljepšu budućnost, ali je i to utovila, da gospodskoj kćeri, ako ima bog zna koliki imetak, treba liepoj sreći sila plemenitih zamišljaja i vršenje mnogih zadužbina.

Hinko otišao s ujakom u svoje sobe te opojen slavom usnu za čas a nije se bojao, da će ga sutradan boljeti glava, premda si je zaman razbijao tu glavu, kako je i zašto je to sve došlo.

VII.

Ujaku je Daničinu po uglavljenoj bojnoj osnovi bila zadaća, da se nerastaje s Hinkom, već da ga sad ovdje sad ondje nakući, kako je trieba bilo.

S početka mišljaše Hinko, da se ima ujaku s uljudnosti žrtvovati te mu se to pritežko činjaše osobito u večer, kad se je sumrak počeo hvatati, jer je u to doba pomišljao već na svoja vesela družtva.

Kašnje mu se to požrtvovanje nečinilo posve težko, sjetiv se onih prigovora na domaćoj zabavi, da je počeo spadati na dolnje grane, i da bi se imao znanjem i poštenjačtvom odlikovati, ako se želi dokopati ugleda.

Ipak je bolje negubiti svaki večer onolikih novaca a k jednu se čuvati bar onoga prigovora, da ljubiš hrdjava družtva. Ali u tom družtvu bio i satnik Milovanov, pa onako živa bitka, kao što je bila zadnja, to je ipak nešto drugo, nego li čučati pokraj ćudljive gosp — —

Al je ta gospoja ipak liepa, ima svoje posebne ne male dohodke, a kako se umie širiti i baniti u gospodskom družtvu i prekrasno domaćinovati — —

A ta slava, to priznavanje od toli odlična družtva ipak podiže nebu nad oblake — —

Pa još i sviest mu veli: to je zadužbina domovini a ono je zator kući i daješ dušu vragu — —

Sa sviem tiem bojati se je, kad ujak ode, da će Hinka opet vrag pretentati.

Al neumujmo i nebojmo se Hinku, ta još je uzanj dobričina ujak te eno ga baš nutka navalice nebi li otišli kud u pohode. Mišljahu ovamo i onamo, te nakon po priedlogu ujakovu odoše u Jelačićevu kuću pri dvercih, komu? To netreba znati.

Al treba znati, da je bilo već zamračilo i da je ujak priveo Hinka k otvorenu prozoru rekav mu: Krasna li tuj zraka, dede se malo razhladi, ja imam s domaćinom nešto u drugoj sobi samodružce razpraviti.

Hinko se naslonio na prozorište, pod kestenjem se čuo žamor mladačkih glasova. Valjda su djaci. Pomisli Hinko. Niesu ga mogli vidjeti, nije dakle moglo biti zamjere, što s visa nehotice prisluškuje.

— Ja vam opet velim, čuo se jedan glas, naš je Milovanov imao velika odgovora i odkapanja, što se je našao u onom hrdjavom družtvu. Pukovnik ga bijaše sletio kao biesan, što se je išao s onimi hrdjami pobratiti, a reče mu, da se samo od njega nije tomu nadao i neka se slobodno javi bar za neko vrieme bolestnim, da se netreba pomilati na javnost.

— Nije li to grdna hrdjavština: zvati poštenjaka u družtvo, pobratiti se s njim i nagnati ga na kartanje, pa ga onda pukovniku prijaviti. Čuo se drugi glas a Hinko naćulio uši, da ga nemimoidje nijedna.

— Da znam, koja ga je kukavica odala, ja bih toj kukavici zavrnuo vratom kao vrebcu. Naljutio se netko krupnim glasom.

— Ja se sve bojim, da je ta hrdja bio onaj dangubnik Maletić, kojega je Milovanov onu noć oplienjao. Nije se umio podlije osvetiti, premda mu je Milovanov vratio dobnjak i premda je još ono 200 st. gotovine, što ih je od Maletića dobio, poslao u njegovo ime „Viencu“, nebi li se očistio od sumnje, da je tobož išao samo za dobitkom uzdajući se u svoju majstoriju. Govorila opet nevidjena usta a Maletiću se kosa ježila.

Začeo opet onaj krupnim glasom: Taj nepoštenjak, taj netopir bojeći se božjega

svjetla usudjuje se još sazivati u svoju kuću onako odlično družtvo, samo da se tiem ponosi. Usudjuje se pomisliti, da bi mogao biti zastupnik naroda ili načelnik grada, a sve je nauke zanemario i neshvaća, što je poštenje, što li značajna sviestnost, što li najsvetija dužnost. Ja sam već napisao članak za „Obzor“, ja ću toj strašivici pokazati, kakva je to drzovitost, posizati za slavom častna domoljuba a biti takva kukavica. Samo neka pravo doznam, da je on to učinio, samljet ću od njega kašu.

Čuo se opet drugi ljuti glas: Svakojako treba da bude od onih kukavica razsula na sve četiri strane svieta. Mi ćemo ih svaku noć čekati i ljudski svakoga izlupati, samo da osvetimo poštenjaka Milovanova. Neka se čuje i zna: što su vojnički dobrovoljci gotovi učiniti za svoga učitelja, koji nije prizemljasta podla duša, već suri orao, štono od svieh ptica najviše leti i najbliže se domiče suncu.

— Živio! Klikoše sva grla u jedan glas. Čekat ćemo — biti će vrućih tolja — — — ha, ha, ha!

I rozgotom smijuć se štuče dobrovoljačka četica u mraku južnoga šetališta.

Na prozoru Jelačićeve kuće netko se sav okamenio od srama i straha. Kad se dobrovoljci razidjoše, jedva mu liečak odlanulo, samo da ujak i domaćin nečuju rugla strašnijega od strašnoga suda.

Da mu je dopao sav Kukovićev imetak, sve bi bio dao i žrtvovao, samo da ga ti orlušići pušte iz panča, samo da ga nečerupaju u Obzoru.

A što se toljaga tiče, za to bi lako bilo, premda se je Maletiću činilo, da je već sav izprebijan na onoj strani, kuda udarci zapadaju, kad se bježi.

Toli se živo kosnu njegove duše djačka goropaština, goropaština polegla od prezira svake lopovštine.

Dovršio ujak domjenak sa domaćinom, on se i Hinko preporučiše i krenuše kući. Hinko se nešto zamislio, a ujak toga i neopažao već, kanda neima druge, mučke uzporedo koracahu i štapićima se poštapahu.

VIII.

Danica, gospodska kći, slučimice bogatašica a od nevolje i po prijateljskom svjetu mudračica, najmila si vrstna učitelja i učila iznovice hrvatski, učila bolje i temeljitije, nego li nekada njemački i francezki. Točno si bilježila sve dosad nečuvene besjede, izreke i poslovice.

Ta imala je kad i imala je zašto.

Kažite mi, drage čitalice, nebi li se svaka gospodska ćerka u Zagrebu liepom hrvaštinom dostala ljepšega glasa, nego li bog zna kakvom drugom ljepotom?

A tolike imaju kad i imaju čim, pa bi i vriedno bilo valjanim učiteljem hrvaštine štogodj više zaslužice namaknuti, nego li širiteljem knjige tudjice.

Hrvatski narod imajući uz političku samosvojnost svoj službeni jezik, svoju akademiju znanosti i umjetnosti, te svoje posebno glumište vlastan je od svojih gospodskih kćeri zahtievati, da budu bolje Hrvatice, nego li Njemice i jezikom i perom.

Težki je grieh, ruglo je pred svietom, toj se dužnosti otimati.

Danicu u to uputio satnik Milovanov; on ju činom osvjedočio, da je sviest takva domoljubna nastojanja jaka ublažiti mnogu nevolju. Ta Poljakinja pregori velesrdice i najljepšu sreću srdašca svoga, neka se samo smie ponositi, da je radila usrećiti domovinu!

Danica se po istom uputu sdružila s drugimi rodoljubnimi dušami, pa će taj liepi sbor biti majčino krilo našoj knjizi, hrana i obrana liepomu hrvatskomu peru! Čut će se.

Danica s istoga uzroka sve žice napela, sve zamčice i zamamice ženske miline namjerila, nebi li joj se i sudjenik plemenitim ognjem oplemenio, nebi li se poštenim radom i ponosom ljudine odvratio od gliba nečovječtva i sramote, te postao, ako ne baš zatočnik i vodja, a ono bar vriedan borilac za napredak postojbine, na kojoj će žarko sunce, ako Bog da, ogrijati našu djecu i našu unučad.

Danica čitala i iz tudjih knjiga učila, kako će najvrednijom hrvatskom majkom biti. Bog naklonio svakoj, koja tako radi!

Pravo dosudi Milovanov Hinku, da nije bio ni hulja, ni hrdja, već samo sinja kukavica. Recimo si po duši, tko nije sagriešio? Komu li nije dužnost, da se pokaje i popravi?

Hinko onu noć poslije dobrovoljačke zapretbe na dvercih nije mogao dugo usnuti, već je mislio i mislio, te je nakon tvrdo odlučio, najprvo: otići Milovanovu, njemu dug platiti i zakleti mu se, da ga on nije odao pukovniku, pa ako satnik može za volju bratstva, da dobrovoljce odvrati od nemila napadanja u „Obzoru“; drugo: neići nikada više u ono zloglasno društvo nebojeći se toliko batina, koliko istoga onoga rugla, kojega se dostade Milovanov; treće: neići do duše za tiem, da bude izabran narodnim zastupnikom ili načelnikom grada Zagreba, ali svakojako makar zabavka radi nastaviti svoje juridičke nauke, da nestoji kao tupi tupan, kad strukovnjaci uzmu razpravljati koje mu drago životno pitanje; četvrto: moliti svoju dragu, poštenu ženicu, nebi li mu oprostila težkih uvrieda, pa tvrda vjera, da će ljudina biti te š njom u slozi i sporazumku utanačivati i udešavati one velike po njoj zamišljene zadužbine, koje su gospodske kuće dužne upriličiti narodu, kao što su negda velikaši imali graditi hramove božje.

Jedva se sutradan prenuo i brže bolje odio, neimajući kad ni javit se ujaku, ode našte srdca satniku Milovanovu, da ga zateče kod kuće; jer je znao, da vojnici rano ustaju pa namah na vještbu ili drugu službu polaze.

Milovanov draga srdca povjerova, da ga Maletić nije odao, a nehtjede primiti od njega ni novčića na odplatak duga; jer je veljaše, pukovniku rieč dao, da je sav dobitak povraćen. Maletićevu obveznicu za 200 st., od koje je obećanom popunbom načinio darovnicu, povrati mu s podpisom uredničtva „Vienca“, da je primilo novce, te nakon zadade Maletiću vjeru, da će zapriečiti bilo kakvo „Obzorovo“ napadanje na njegovo poštenje, samo neka se čuva onoga družtva, jer se i sam nekani više š njim tukati. Pričaše se Milovanov, što je u ime Maletićevo opredielio i poslao nagrade za dvie najbolje pripoviedke znajući, da Maletić nebi primio novaca, što ih je zakartao — a on da je morao tako raditi.

Maletiću najteže bilo napomenuti, da je spreman odreći se prava pobratimskog, ako bi to satniku zazorno ili samo nepriličnio bilo.

— Nećemo se, dragi Hinko, razbratiti, već baš moramo svietu pokazati, koliko nam naše pobratimstvo vriedi. Ako ti je volja svaki dan u ovo doba posietit me, mogu te uvještbati u mačevanju. Svatko se žapa srčana čovjeka, koj umie i mačem u ruci na obranu stati, kad se dira u njegovo poštenje.

— Do Boga ti hvala! Reče Hinko i sastavljenimi desnicami bude pobratimstvo našte srdca obnovljeno.

Vraćajuć se doma naručio Hinko u akademičkoj knjigarni nekoja pravoslovna djela.

Medjutiem se je ujak spremio na put i ušao u jedaću, gdje ga je Danica čekala s kavom.

— Mila Danice! reče ujak prvo Hinkova povratka, čini mi se, da je liek djelovao. Tko ga je prepisao, zbilja je majstor bez prigovora. Vidim, da sam Hinku na putu. Samo Danice, čuvaj se ti liečnika, odviše mi ga hvališ, preslobodan je pregalac, kad se tebe tiče!

— Ljudina je, ujače! Ja sam ga do duše odbila, kad sam ga smjela ljubiti, i pri tom ostajem. Ali ga moram svojim zvati, kud puklo, da puklo. Ja ću mu se punim srdcem odužiti, na očigled ću ga pred cielim svietom zagrliti, on mi je moga Hinka povratio!

— Al neluduj, diete, kako ćeš ti strana čovjeka, kako ćeš ti častnika — zape ujak.

— Zagrliti? — Hoću liepo, svesrdice i poljubit ću ga, al istom onda, kad bude Premičin suprug. Obeznadi Danica ujaka.

— Ali, sladka moja zanovetalice, ta on nije Premice prosio, a Bog zna, hoće li ga ona htjeti.

— To je moja briga! Odvrati Danica.

U tom banu u jedaću i Hinko. Vesela obraza poljubi ženicu u ruku i nazdravi ujaku: dobro jutro!

— Odkle toli rano? Zapita Danica.

— Od prekrasna prijatelja, koga ću ako pristaneš, na prvo sielo pozvati. Danice, baš je pravo, da je ujak tuj. Meni treba svjedok, pred kim te najprvo molim, da mi oprostiš, što sam ti dosle skrivio. Od sjutra se učim od satnika Milovanova mačevanju, zatiem ću nastaviti svoje nauke i s tobom utanačivati, što nam je činiti, da se oddužimo domovini, u kojoj nam je Bog dao tolika dobra. Evo ti pred ujakom vjeru zadajem, da sam od sada tvoj i božji! To govoraše Hinko uzrujanim glasom držeći svejednako Daničinu desnicu. Danica se podigla i vrgnuv lievu ruku na rame Hinkovo suznim očima gledaše u svoga dragog pokajnika. Zagrliše se a ujak ustade, vrže ruke na njihove glave i reče: ja vas iznovice blagosivljem!

Hinko se sbilja pokajao i posve dozvao, a nikada nije doznao, da je sve bilo tako nagodjeno i napereno, te da nije bilo druge, već se opametiti i opošteniti.

A Milovanov i Premica?

Od njih dvoga neima pripoviesti, jer zbog takovih nas grije božje sunce, a gdje neima ni prigovora ni zastranjivanja, ni zakačke ni prepreke, ni zla roditelja ni zavidna suljubnika — a srdce je prema srdcu, tu je stvar brzo gotova.

Ostavimo tu malu brigu gospodskoj kćeri, da se ima čim oddužiti.

KARLO DRAČKI,

tragedija u 5 čina. Spjevao F. M.

Četvrti čin.

(Priestolna dvorana kako u 1. činu. Mrak je.)

1. prizor.

(Jelisava i Marija ulaze.)

Jel. Daj ruku, daj. Ne zaklanjaj si lica.
Što? plačeš li?

Marija. Od dažda tu se kaplje
Zaustavile, — i o plaštu evo.
Od česte munje još mi bliešte oči,
Strahovito ko nož me u njih bode.

Jel. Ti drhćeš? I ta grozna noć će minut.
Odmarat se sad legni. Eto idu.

Ne kaži im se tako sva strvena.
Umiri se, odmori mi se, kćerko.
(Ulaze Blaž Forgač, Ubul Kalaj i Nikola Gorjanski.)
Marija. Uza tebe da ostanem, dopusti.
Ah, strah me, majko, samu. Ne tjeraj me.
Ne mogu nikud od tebe, ne mogu.
Jel. Tvoj pogled mi je kar i muka težka,
Dok jadnu te ne osvetim.
Marija. Žar nisi?
Ne ubiše ga ti? Gle krvi na njih.
Bl. For. To pjena krvava konjica naših,
Jezdeći upropanj, poprskala nas. —
I prestigla ga osveta!
Marija. (za se) Još živi!
Jel. Vjedogonje ste, da ga stić i prestić
I nalog moj premogoste izvršit,
Pred krunitbom Gorjanskomu izručen —
N. Gorj. A tad Forgaču, te izveden po njem.
Ne hvali mene.
Blaž Forgač. Ja ću ti poviedat
Čudnoviti nam povratak Budimu.
Na mahove bi postajavô Karlo,
Ogledao se natrag u noć crnu,
Učestalimi prosiecanu munjam'.
Mi, primičući sve to bliže k njemu,
Zatekosmo ga, okružena stražom
Talijanskom i svojimi Hrvati,
Gdje poziraše strašan u strahote
Munjometne. Što on vidjaše u njih,
Ne dovismo se. I pretekosmo ga.
Primakosmo se ostalim bojnikom,
Madjarom, Tatarom, Jacigom i Kumanom,
Što na daleko odmakli već bješe
U napredak. Poviedahu i oni
O Karlu sgražajuć se, kako zuri,
Popostajući usried pljuska silna,
U strašnu noć i ko da vapaj grozni
Nasluškuje iza sebe od sjene,
U triesnom bljedilu leteće straga.
A mi, oko sebe ih skupiv krugom,
Veljasmo im: odmetnite se od njeg.
To kletva za njim ide. Pustite ga.
Na zlo mu sluti krunitba: stieg prebit,
Na zemlji kruna, gràd i striele s neba.
Odmetnite se, il' će se i na vas
Ognjevitimi nebo metat strielam'! —
Promumljaše: vaj! što će biti od nas? —
Mi: zlo će biti! i umiešasmo se
Medju njih, svaki drugčje ih strašeći. —
Povratit će vam židove u zemlju,
Sva krunska dobra Izmajelcem dati,
Veljaše jedan; drugi pak: uništit
Zakònik će vam Ljudevitov, braćo,
Slobodu će podielit kmetom vašim,
Na prosjake će vrći vas. — Poubiv
Sve popove, crkvena dobra pusta
Zaplieniti će sebi, kaže treći.
U vojnu vas daleku zove tudjin.
Sloboština je vaša, izvan zemlje
Na vojnicu neići. Zar satrieti
Sloboštine mu date vaše, ko što
I krunu već vam satro? — Ne, ne damo!
Ozivahu se tiho, a pak gromko.
I napokon svi klikoše: Tko vaš kralj,
I naš je! — Tebi donosimo krunu!
(Unosi se Stjepanova kruna. Jelisava ju primi i, prinesav ju malo ne posve na svoju glavu, trgne te ju nadnese nad Marijinu.)
Marija. (uzmaknuv se.) Uz krunu tu i odsječena glava
Ležaše na tlih. Ne dajte je meni,
Strahovite!
Jel. Od umora li sanjaš?
Ne mori se još više. Hajde, hajde
Na počinak.
Mar. (razbatriv se.) Ne osvećena, gdje ću
Počitka naći? Tu je mjesto meni,
Gdje osveta se snuje.
Bl. For. Gotova je. (pokazujući kroz lievi prozor)
Vrhunci oni osuli se kopljem:
Sve naši pristaše, a vrazi Karlu.
Izmaknut neće nam. Kad udje amo,
Ulovio se sám.
Marija. (za se) Vaj! ubit će ga.
Jelisava. (pošav k prozoru) Već Karlo dolazi, i družba njegva.
I nadalje mu služite, ko dosad.
Jel. (odlazi s Marijom na desno; pri izlazu prepadši se od njena pogleda)
O nevjeri li misliš?
Marija. Jaoh, majko!
Ti misliš o njoj!
Jelisava. Gonetka si meni,
A moja kći! Ne poznam te. — O divno
Otajstvo ljudskog srdca, tko te pozna?
(odlaze.)

2. prizor.

(Ulazi Karlo Drački s hrvatskom strankom i pristašami joj.)

K. Drački. Mrak! Kakov mrak je tu! Sad igraj, munjo.
Ta vikao sam tvomu svjetlu. Sievaj,
Daj vidjela: ni ne znam, kuda idem.
Ugasnula si već? umorila se?
Ha, ha! — Tko stoji tu? Jest, Blaž je Forgač,
I Ubul Kalaj. A ti, što se kriješ
Iza njih, napried! — Gle, sad vidim dobro.
Vid očinji mi vratiste, junaci
Mrkogledi. Dà, takvi mi se mile:
Vojevat brzi, a govorit spori.
Brzonozi ste, te me prestigoste.
Gle, Ivane, ovakov da si i ti!
Što? još te korim, a već sborit kaniš?
Ne sbori: tvori! Ne gledaj mi tako
Žalostivo. Mrkogledja je junak.
Kad brusi mač za boj.
(Pristupi k prozoru; Blažu Forgaču)
Jel' to sva vojska?
Što? ti me varaš? il' se šališ? Boj se!
Namakni mi ih više. — Eto nova
Na želju mi zabljesnula se koplja
Iz sierka predzornog. Do dana da si

Namaknuo mi više! čuješ? više!
Il' smaknut će se njetko! — Što stojite?
Hajd' na noge, opremat vojsku moju!
(Pavlu Hrvatu pristupivšemu, da progovori.)
Sladkorječniče, muči sad, pak posluj,
A meni daj počivat. Hajte, hajte!
Počivat dajte mi. (odlaze svi.)
Počivat!
Obnemogoh. Već noge izdaju me,
I ruka klone mi. Ne izvukoh sad mača,
Da navali tko na me. Ah, počitka
I duga treba mi, a tek mi kratak
Do dana namienjen. Al' što se žurim?
I sutra i prekosutra je kada
Na vojnicu otići. — Gdje si, druže
Albèriče? Odpaši mač i skidaj
Otežčali mi oklop. Gdje si? — Vajmeh!
Zadriemala mi pamet; ja već sanjam.
Ta gdje je on! I bolje, da je ondje,
Gdje jest, dà, bolje, bolje. (izlazi na lievo.)

3. prizor.

Marija (dolazi s desna.) Ne mogu usnut.
Bojazan me tjera
Tjeskobita kroz hodaje. — Što šušnu? —
Umiri mi se srce! nije ništa.
Vaj! mora da je sakriveno nješto
U tmini toj medj zidinami gluhim'
Što nepokojnu napried tjera mene.
Svud mrak, a oči s nječega mi bliešte
Ko s noža ubojničkog. Oj, vi stiene,
Odniemite, prokažite mi tâp
Ubijce zasjedne, da stupim predanj'
I udara mu smjer odvratim, makar
Na moju grud. Sad, srce, stisni mi se,
Zadrži krv, da ne šine u lice
Od stida, što se sama kradem amo.
(Došla do vrata, na koja bješe izašao Karlo Drački. Izvana se pročuju podaleki mukli poveljaji i topot koracanja.)
Vaj! zvuka strašna! Što još plašna čekam?
Što prezam tud unići? Mjesto mene
Unišla bi sjen smrti. Radje sjena
Čuvara andjela nek udje k njemu.
Zagrni me, oj tamna noći, skrij me
Predà mnom samom, da unidjem smjela
I nevidjena da ga spasim smrti.
(Izlazi na lieva vrata. Za čas natrag iztrči prestrašena.)
O grozna pogleda! Kud da utečem
Pred stravnom prikazom? Vaj, za mnom ide.
Osliepite mi oči, ne gledajte!
Skameni mi se srce, — zamri, stani!
(sruši se na podnožju priestola.)

Karlo Drački (klecajuć izpane iz nutra, zakloniv se štitom.)
Ne držte mi se skuta, ne hvatajte
Za grudi moje! Tu vam nema majke.
Iz srca vam je izvadit ne mogu.
U grobu je, izmolite ju grobu. (izpane mu štit.)
Ha! Kud izčeznuše plačuća djeca?
Ne stištu li me ručice malene?
Ne kara pogled očajni, ne stravi
Za majkom vrisak nèjači cvieleće? —
San, san je! Tlapnjo, sa sebe te stresam
Ko prašinu sa hrdjajućeg mača! (podigne štit.)
U zveketu zaniemi sitni cviele
I piskute sirotčadi! Na bojne
Rogoborne je meni slušat glase. (otvori lievi prozor.)
Odlahnulo mi. Vraća mi se duša
Od sieva oružnoga i od tutnja
Ratobornoga kroka. Napried, momci!
I mene eto k vam. — Ne mogu kročit.
Ha! što se vuče za mnom, što se svija
O nogû mi? ko nječije da ruke
Zaustavile korak moj, posrtam. —
Od umora je, počinut mi valja.
Na priestolu ću usnuti. — Ha! ti si?
Što ležiš ovdje, blieda sva, drhćuća?
Ne bježi, ne plaši se. Tvoje ruke
Umiruje me topli dodir. Ostaj,
Upokoj' me, da usnem sankom dugim.
(sjedne u priestol.)

Marija. Bdij sada! zlo ti izhodi iz sanka.
Na obranu se spremaj: zlo ti prieti.
K. Drački. Od koga?
Marija. Onih, što te mrze.
K. Drački. Njih se
Ne bojim ja, već onih, što me ljube.
(zadriema.)
Marija. I mene bojiš se? — Otvori oči, gledj me!
Smrtolikim ne ubijaj me mûkom! —
Izčeznite s tog čela težke misli,
Mirovati mu dajte. — Spavaj, Karlo.
Taj cjelov, dok se vratim, nek se sjaji, —
Razgoneć noćne zasjedničke čete, —
Na čelu tvom, ko danica na nebu. (odlazi na desno.)

4. prizor.

(Ulazi Alberico s Margitom.)

Alberico. Odvratiti se ne daš ničim? Znadi:
I poginut ćeš, k njemu doći nećeš!
Nepristupan je živoj ti i mrtvoj.
Margita. Nà srca moga: udaraj! al' tamo,
Na ruku njegovih izdahnut hoću.
Alberico. Izdahni! u smrt sama svoju srtaj!
(Odlazi.)
Margita. Na bliedom licu tom kolika patnja!
Vaj! upokojit da te mogu! — Bože!
Ne mogu li? Ne pati li se s mene,
Misleći da me ubì? Sladka nado,
Prosinula mi dušom, postaj malo,
Potitravaj mi čas! (Zagleda se u Karla).
K. Drački (tiho kroz san.) Pod majčinom ste
Do povratka mi, djeco moja, njegom;
Zaklonito je materinsko krilo.
Al' vratit ću se, donieti vam krunu. —
Što? u Aversi ja ju smaknut dadoh?
Je l', u Aversi? a moljaste otca,

Bl. Forgač. Litvini podgovorit se nedadu;
Talijanska suprotivi se straža,
I prokleti Hrvati vjeru drže.
U nevrieme zapodjet će se sječa;
Do pokolja će doći, a priredit
Ne dospjesmo sve do kraja, što želiš.
Razdanilo se. Da je noć još mrka!
Jelisava. Dozovi Borisa, nek dodje k meni.
Uglaviti ću s njim, što biti mora.
Hrvate će mi Lacković umudrit,
Il' on il' mačevi. (Čuje se kreševo.)
Ha! već se biju!
Pobrzaj! Da si potisnuo za čas
Hrvate iz grada i tjelesne mu
Talijanske stražare. Drži mi se.
Razpošlji namah tekliće po zemlji
Prokletstvo posvud njegovo razglasit,
I nà noge pozivat sav mi narod,
Pod oružjem da put Budima navre.
Kad sunce zadje, zašlo mu je zadnje!
Blaž Forgač. Kad pane noć, i on će pasti, vjeruj.
Al' čekaj. Dok je dan, mirovat nam je,
Da vragovi ne pomrse nam posla. (Čuje se opet kreševo.)
Jel. Poslovat nam je, kako sgoda traži.
U kreševu i tvoj mač neka kreše.
(Blaž Forgač odlazi.)

(Marija odajući licem i kretnjom veliku borbu primakla se lievomu izlazu. Jelisava pohiti pred nju.)

Jelisava. Kud zaláziš?
Marija. U zasjedi da stojim.
Ne dolikuje kraljici ni dievi.
Jel. O bezsvjestnice! Kud tvoj korak smiera!
Odavat majku dolikuje kćeri?
Na razpuću se ti k izdajstvu putiš?
Marija K izdajstvu dvoj je put. Ja bježim oba. (kažući na Margitu.)
Provodič moj je tamo: on je bolji,
On vodi k pokoju.
Jelisava. A kamo ovaj?
Marija. Da nisi majka mi, ah vodio bi
K najdražemu me biću, da ga spasim
Il' šaptom, il' pomaganjom, il' borbom.
Al' pokraj majke — on me vodi k njemu,
Da još jedanput pogledam ga mûkom,
Pak podjem s tom — umuknut i za uviek.
Margita (okrenuv se od zida vadi iz njedara ružu i polagano ju izpušta iz ruke)
Tu ostaj, ružo. Ne nosim te sobom.
Povenula, oživiti ćeš opet
U krasan cvat. Od moga srca topla
Zalievat će te rosa. Ostaj, cvati!

(Oprostiv se niemom igrom od Marije, od dvorane i izlaza, koj vodi Karlu, odlazi na vrata u zadku.)

Jelisava. (Zaustaviv Mariju hoteću polaziti za Margitom).
Toliko li ga ljubiš, jadna kćeri,
Da majku izdati, il' u smrt poći
Namjenjuješ? Oj kćeri moja jadna!
Ne nudjah li ti zaklona na grudih
Na materinskih? Ti na njegve klonu,
Gdje zamama smrtonosna te snadje!
Ne znadoh, vaj, da proti njegvim čarom
Odoljen-trave ne ima na svietu.
Tê čîni kako od tebe odmolit?!
Zaklon' se opet k meni. Ja te svijam
Na materinsko srce. Umriet nećeš.
Kad ljubiš ga toliko, neće ni on.
Dà, živjeti će! Zaklinjem se prvim
Prosinulim ti novorodjenici
Nebeskog svjetla vidjelom, da hoće.
Upokoj se. Tim cjelovom se kunem.
Na oči tvoje pritisnutim, istim
Ko onda, kad ih prvi put poljubih:
Pozliediti ga neću, spasit ću ga.
Marija. Po drugi put ćeš život mi darovat,
Ne ukineš li njega sa života.
Pokloni mu ga, daj ga spasi, spasi!
(odlazi na lievo.)
Jel. Ja obrekoh, a neće l' kob poreći?
Napustiv nanj' silovite divljake,
Zaustavit li mogu trk im biesni?
Na juriš da ne pregaze i mene
I Mariju? — Zagonite se na me
Još jače sile: nedam se oborit!
I suzbit ću vas, i okrenut tamo,
Kud hoću ja — jer hoću! — On je spašen. —
Na granice primaknuo se Sigmund,
Da udje ù zemlju; al' sad mu ne dam.
Zakazat ću mu, nek se vraća domu,
I Marije se odrekne za uviek.
Do noći poruk tamo i ovamo
Projurit može; poslat ću ga namah.
Do noći nove zaruke će biti.
Do noći Boris Budim će ostavljat,
I s njim — Jadviga polazit k Jagielu.
Da Boris ode, i njoj je otići;
A Vilima je vredniji Jagielo!
Il' žrtva li je, jedna je za mnoge.
Hrvatom dat ću kraljicu i kralja,
Gorjanskom — tamnicu, môm tamničaru!
A Ugarska je moja, moj je Stjepan.
(Izhodi sunce.)
Oj sunašce! i opet izhodiš mi,
Iz mraka duga! Zapadat ti nedam:
Prikovat ću te kopljem na sried neba,
Ma riekom krvca strujila sa koplja!
(izlazi na desno.)

7. prizor.

(Izvana se čuje trubnja; s lieve strane udje Karlo Drački, poslje na vrata u zadku Alberico da Barbiano.)

K. Drački. Ogranulo je sunce; već trubači
Na pohod zovu. Da si zdravo, sunce,
I bojni glase, vesel došao mi!
Oprемati se valja. Gdje si, maču,
Gdje oklope, gdje štite moj? kud djedoh
Za kivne noći junačko oružje?
Alberico (uletiv plah). Urotili se proti tebi, kralju,
Madjari, Tatari, Jacigi i Kumani:

Naskočili na tjelesnu ti stražu!
Na gradska vrata hoće nas izagnat.

Karlo Dra čki. Zaludjuje te driema tlapnja pusta?
Zar nisi ti stražarom zapovjednik?
Pak drugi da se zapoviedat drzne!
Ne luduj mi, ne djetinji. Tko pregne
Pobunit se prot meni.? (Čuje se kreševo.)
Tko se bije?
(Otvori lievi prozor i pozire dolje.)
Iz pakla zasjeno! u danjem svjetlu
Izčezni kleta! — Zar osliepljeh jadan?
Je l' san il' java, što tu vidim dolje?
Ha! zvjeri pustarski! vi zasjedači,
U mrak uzmaknite, šakali noćni!
Na svietli dan izmilati već smiete?
Zagonit se na tjelesnu mi stražu?
Madjari, Tatari, Jacigi i Kumani!
Zastrepite od gnjieva moga strašna!
U korice te mačeve! Pobac'te
Ta koplja nà zemlju! Sa zemljom sravnat
Sve gradove ću vaše i navabit
Na strvine vam gavranovâ jata.
Ne uzmiču, ne poslušaju kralja!
Zar nisam kralj im više? Kakov kralj sam
Strahovit, nemilosrdan, nek znadu!
Mač amo moj! Albèriće, daj mač moj!
Ustubočen što stojiš? Mač mi nosi!
Ni ti me ne slušaš? — Poteci
Po oružje mi, slugo, il' ćeš ginut! —
Da kralj na slugu mač svoj vadi? Stid me
Bjesomučna nedostojanstva. Kralj sam.
Ko kralj pred svoje podanike idem,
Bez oružja. Ukrotit ću ih okom
I glasom svojim mačeve im izbit.

Alb. Bez oružja med biesnu divljač nejdi!
Nanjušiv krv, za krvju žedj ih tjera,
Ugasit će ju makar tvojom. Stani,
Bez oružja ne izlazi!

K. Dra čki. A gdje je?
Za strašne noći kud ga vrgoh jadan?
Ne bjaše tebe tu? Al' neka čami,
Gdje jest. Bez oružja ću. I bez njega
Goloruk nisam kralj. Bez oružja ću
Uništit pogledom, porazit glasom.
(Stupiv na vrata vikne dolje.)
Madjari! Tatari! Jacigi i Kumani!
(Kreševo namah utihne. Obojica odlaze.)
(Konac sliedi).

PROLJETNE VODE.

Pripovjest. Napisao Iv. Turgenjev, preveo J. M.

XLIII.

Evo, na što se je smislio Dimitrij Sanjin, kada no u tihoći kabineta, razbirajuć svoja stara pisma, pronadje medju njimi granatovi križić. Dogadjaji, koje smo izpripovjedali, jasno i sljedomice uskrisavahu pred njegovim duhovnim pogledom. No dospjevši do onoga trenutka, gdje je s toliko unižujućom prošnjom zaupio pred gdjom. Polozovom, gdje se je spretao pod njezine noge i započeo svoju robiju — on se odvrne od izazvanih pameću likova, on nehtjede dalje misliti. I ne da bi ga iznevjerila pamet, — ah ne! on je znao, odviše znao, što je sve sljedovalo za onim trenutkom, no stid davljaše njega — tja i sada, poslje tolikih godina; on se je plašio toga osjećaja neodoljive prezirnosti sama sebe, koji će ga, bez sumnje, kano val zaliti i potopiti sve druge osjećaje, nesustavi li pamtenje svoje. Al što mu drago činio, uskrslih uspomena zaglušiti nemogaše. Njemu pane na um bedasto, plačljivo, lažno, kukavno pismo, što je poslao Gjemi, a nit odgovora nije dobio... Javit joj se, k njoj se povratiti — poslje tolike prevare, takova izdajstva — ne! ne! na toliko savjesti i poštenja još je u njem ostalo. K tomu bio je svaku vjeru izgubio u sebe, svako poštovanje; on se već ničega nesmjede latiti. I to mu još padne na pamet, kako je zatim — o sramote! — poslao Polozovljeva slugu u Frankfurt po svoje stvari, kako je kukavičio, kako je mislio samo o jednom: čim prije da uteče u Pariz, u Pariz; kako je, po nalogu Marije Nikolajevne, slagao se i podlagao se s Ipolitom Sidorićem — i ljubomorio se s Dönhofom, na kojega ruci vidio je istu onu željeznu kariku, kakvom je i njega sputala Marija Nikolajevna!!! Zatim podignu se uspomene još ružnije, još sramotnije... Kelner mu daje posjetnu kartu, — a stoji na njoj ime Pantaleona Čippatole, pridvornoga pjevača nj. car. visosti vojvode modenskoga! On se krade od starca, al mu se nemože ugnuti u koridoru — i ustaje pred njim gnjevno lice pod nastršenom siedom čupom; gore kano ugljen starače oči — i čuju se grozni uzklici i prokletstva: maledizione! čuju se dapače strašne rieči: codardo! Infame traditore! (Ništarijo, kukavni izdajniče!) Sanjin zažmiruje oči, otresa glavom, odvraća se opet i opet — al sve ipak vidi sam sebe, kako sjedi u karuci na prednjem uzkom sjedalcu; na zadnjem udobnom sjedalu razvalili se Marija Nikolajevna i Ipolit Sidorić — četvero konja pod karucom složnim kasom jure prama Rajni — u Pariz! u Pariz! Ipolit Sidorić grize krušku, koju mu je obielio Sanjin, a Marija Nikolajevna gleda na njega, i podsmijava mu se onom njemu zarobljenu čovjeku već poznatom posmješkom — posmješkom podpunoga gospodara i vlastnika...

No bože moj, gledaj tamo, na uglu ulice,

Poštedit joj života? Kasno, kasno!
Ne mogu vam je vratit, — mrtva vam je;
U grobu je, izkapajte ju mrtvu.
U mene je ne traž'te.

(Margita primaknuv mu se posve blizu, nadnese se nadanj i pogladi mu čelo.)

Margita. Sve izčezni
S tog čela, što bì na njem! — Karlo! Karlo!

Karlo Dracki (prene se, i prestravljen skoči te zaklanjajuć se za priestol sruši se.)
Iz groba sablasti, izčezni jednom!
Povrati se u grob svoj i zaklopi
Za uvieke se njim; ne prebijaj se
Po svietu više, da mi piješ krv. (Digne se.)
Prikovat ću te u lies mačem svojim,
Kad nema tu —

Margita. Vampira nema tu,
Van ti da jesi krvopilac vampir.
U mojih žilah ni za kapcu krvi
Sad ne ima: sva led sam, sva sam kamen.
Ah! sreće li, da jesam led il' kamen,
Da ništa ne ćutim, da ne znam ništa,
Bez jauka, bez huka da se srušim
Ko kamen na tla! — Gledaj me: još živim!
Položi ruku tuj, odskočit će ti
Od strašna bila srca mog. Jest, bije
U istinu još srce tuj, al' tebi
Jur davno stalo, ti već nemaš srca.
O strašni čovječe! u istinu si
Odsudio me na smrt. Na smrt — mene!
Sad znam, da jesi. Ubit si me htio.
U onaj tren, kad nà glas, da si krunjen,
Od smrtne ustah boljezni, i cviećem
Sav Napulj dadoh posuti, i sebe
Bjelinom nakitiv i cviećem, idjah
Pod bielim' oblaci treptećih stiegâ
Uz gromki tutanj stotine zvonovâ
Iz crkve ù crkvu, da sretna hvalim
Za sreću tvoju, da se za te molim:
U taj tren ubit si me htio ti,
U taj tren si zapovjedio ti,
Da mene ubiju. Vaj! zašto nisu?!
U grobu bih im hvalila još mrtva.

Karlo Dracki. Što nisu, hvala im. Žaloba već me
Obuzimati stala, ne za tobom,
Ne na te, nesretnice, već na djecu.
Al' sad, kad opet ustaješ prot meni,
Vjekovita pregnuću momu spriečka
I opet se ukazuješ: oživljeh,
Da udar tvoj nadudarim još jačim.
Upokojenu žaliti te mogah,
Al' kad se još utiskuješ medj mene
I pomišljajâ mojih sviet, da s tebe
Ne dokučim, kud sav moj život kŭča:
Odbacujem te u kraj, ko što lance
Sa sebe trga rob. Da rob sam tebi?
Tvoj kralj sam ja, a kazna tvoja smrt je.
Što zabranu prekršila si moju
Pod smrtnu kaznu ne dati Averse,
A ti ju izdade — i smrt je kazan tvoja.

Margita. Smrt za to, što tvoj porod smrti oteh?
Ko ucjenu za djecu zarobljenu
Aversu dadoh.

Karlo Dracki. Zašto zarobljenu?
Kad polazeć put Ugarske, i djecu
Povodit htijah, suzami si ženskim'
Izmamila ih meni, zaklinjuć se
Oda zla i životom braniti ih.
Slaboći takvoj povjerovah bolan!
Za vieka svog ne jednom na slaboću
Žalostiv tvoju, dadoh se obmanut,
Te savih krila, da kraj tebe kutrim.
Svedj dragajuće grljenje mi tvoje
Ko mlinski kamen vjesilo o vratu.
Odriešujem ga sad, nek tone na dno.

Margita. Nerazkidni su vezi, kojimi si
Za vieka svog sám pribio me k sebi.
Za ratovâ s takmacima ti dvama
O krunu napuljsku, s Otonom prije,
Pak s Ljudevitom Anžuvincem, nisu l'
Vojskovodje ti bučile, da gubiš
Za bojem boj, što osnovâ ne vršeć
Ugovorenih, vojske ne šiljući
Kud uztreba, svom moćju čuvaš taj grad,
Gdje ja bolovah? A kad legoh kugom,
Što sjeknula u vojski tvojoj bješe,
Ne odbjegli me svi, do sama tebe?
Dvoreći me, da život spasiš moj,
Ne okužì se i ti? a rad mene?!
Tolikom svedj si gojio me njegom,
Blag, dragostan, milostiv pazio me.
Ah, ljubeć me, koliku morao si
Razgoriti u meni ljubav silnu?
Udušiti je nikad, nikad nećeš!
Obazri se, o pogledaj me jednom,
Da iz tog pogleda svu slast pocrpem
Neizkazanu milovanja duga,
U jedan tren da ponovim sav život.
O smiluj se, obazri se na mene!

K. Dracki. Na ostavljenu ti se smiluj djecu,
K njoj vrati se, i za nju živi. Mene
Ne spominji, u mene glas ti mrtav.
Odhrvav se mironosnicam lastim,
Pred tisućami vojvodovat mi je,
Zanositu uzvijati se cilju:
Što na tlih leži, ne vidim, a na tla
Pobacio sam negve, što me dosad
Oko srca pritištahu.

Margita. Bez kazne
Ne baca čovjek iz srca, što u nj' je
Zaklopio već jednom. Boj se kazne!
Do zviezdâ zrieš li, i još više: mene
Ne prezri! karike tih okôv, što si
Pobacio sad na tla, mniš da leže
U prahu spokojne? Gledj, miču ti se —
U zmije se pretvaraju — i gmižu
Za korakom ti svakim. Sgazi zmiju,
Umori me! al' prezrieti me ne smieš!
(izvadiv i digav bodež)
Gle, otrovan je i u mene zub! (Karlo Dracki odlazi prezirno.)

5. prizor.

Margita. Zaplanuo si božjim triesom, nožu,
Moj osvetniče! Bij sad, hora ti je,
A smjerit ću te ja — u njegvo srce.
U njegovo? Je l' to izdovolj kazne
Iznevjerenoj i prezrenoj ženi?
Za priezor takov — kar je to prenagô.
Ne! — Dvoj mu bol nek zada udar jedan,
I troj i stostruk, i dugovjek, — vječan!
Ha! što mu djecu nepovedoh amo?
Da vidi, što su strgane mu negve,
Da vidi, kako negledećim o'čma
Poglêdaju ga djeca! Da su ovdje,
Zaklopila bih tvrdo četir oka,
Da preklopljene gledju ga i biju
Ko noža četiri u srce njegvo,
Iz groba dva čedomorac da vidi
Izmaljati se četir male pesti
Mašuće za njim, kud se godjer krene.
Njih nema tu. — Ha! drugo tu je srce,
U tome ću prorazit dvaš i njegvo.
Povenula na vrućih si mi njedrih
Ti ružo kleta: sad i ona veni,
Čij znak si ti! O crna noći, krilâ
Još ne diž' tvojih, jače ih razastri
I pritisni na zemlju, niti sierka
Ne propuštaj: nek mrak je, ko u paklu,
Mrak, ko u duši mojoj. Tres ubojit
U mraku samo gadja. Gadjaj, nožu!

(Primakla se desnoj strani; siedajuć se pod priestol, hvata se njegova naslona.)

U priestol taj namišljao si sjesti
Poliven krvju mojom. I ti budeš
Na krvavoga siedat! Iz dva srca
Navratiti ću amo krv. — A treće?
Zar nema tu i treće srce? moje?
Omrkni dušo, napuni se tminom,
I ti omrkni crnja, noći crna,
Tu k meni sjedni samnom se domienjat,
Ne propuštaj do mene svjetla traka.

(S desna ulazi Marija u bjelini, noseć goreću svieću.)

Marija. O luči, užgana na svetom planu,
Vjekovit što u žiži svetoj gori
Pred kipom bogorodičinim: sjaj se,
Razgoni mrak od tuda, i prokaži
Gdje zasjednički nož na Karla vreba.

(Polagano postupa napried i krene uzlaziti k priestolu.)

Margita. Okreni se ovamo: tu nož vreba.
U dobar si mu došla čas. Na tebe
Taj čeka nož, ti ubojice moja
I moje ljubavi. Občinila si
Čarobijom paklenom Karla moga.
Al' ostavlja te pakô: on je meni
Taj nož za tebe dao. Taj je jači
Od čara tvog. — Oj, milotna je, čarna!
Dragoće pun joj plah, djetinji pogled!
Obljubit bih ju mogla, srce bih joj
Poklonila, — al' njezino mi treba:
Umoriti ju moram. — Dobra kobi,
U sgodu mi ju dovodiš, u pravu.

Marija. Zar nisam, vaj! u sgodu došla jadna?
Izdajstvo urotno doglasit Karlu
Je l' kasno? Bože! dok se tebi moljah,
Umoriše ga već! To strašno oko
Prokazuje mi njegvu smrt. (izpane joj svieća i ugasne.)

Margita. Umukni,
Ne sbori tako, ne gledaj me tako!
Ublažit nećeš me, nit obajati
Vijućih se o mojoj glavi zmija.
Znaj: osvetna sam srda. Bjež il' umri!

(Zamahnuv na nju bodežem, klone joj ruka.)

Od mramora si kip mironosnice
S nebeskih visâ ljubavi? O sliko
Čudotvorna, o poslanice božja,
Nad smàkom svieta, u mrak zarušena,
Ti golubice biela! Hvojom mira
Zmijopletu si dirnula mi glavu:
Pred tobom ja ju poničem! O dievo,
Obranit pregneš čovjeka, koj dušu
Otrovao je tvoju? zavodnika
Hineća ljubav ti, što s njim ju dielit
Bez skvrne ne možeš? Oj divno čedo,
Miloto rajska, ljubavi si slika,
Što gažena i progonjena većom
Progonitelju ljubavju se sveti.
Ko svetinji obuhvaćam ti noge,
I slažem do njih bodež moj i suze. —
Oj kaži mi! zar ubit kane Karla?
Pomozi mi ga spasit! Daj mi svjetuj! —
Ah jadne mene! ja ga spasit želim?
Ne pomožè mu, spasa mu ne donie,
Van duša, koju ljubi. Ti ga ljubiš,
I ljubi tebe on: ti spas mu nosiš. —
Uklonit ću se, pute ti uravnat,
Ne posrćuć da k njemu doći moreš.
Ja odlazim. Al' daj izprimi prije
Ostavštinu mi, k srcu svom ju vini.
Što sobom uzimam, taj bodež sve je.
Preuzmi ti od mene ljubav moju,
Neizcrpni presladkog čara poklad,
I djecu mi preuzmi, nejač sitnu!
Pod okrilje ih materinsko primi,
Ne ostavi ih, zamjena mi budi!
Blagoslivam te. Blagoslovna bila
Ostavština ti moja. A što jada
I otrova taj poklad krije, daj mi;
Odniet ću sa sobom i zakopati
Duboko dolje, pòd zemlju duboko.
Blagoslivam te. Ljubio te vjerno!
A nevjerna i tebi — klet ću strašno
Iz groba mog i dolje k sebi svući!
Blagoslivam te. Sretna bila, sretna!

(Posrtajući odlazi prema zadku te obnemogla naslanja se o zid izmedju obiju prozora, digav po njem ruke.)

6. prizor.

(Na vrata u zadku naglo ulaze Jelisava, Blaž Forgač i Nikola Gorjanski. Iz vana se čuje mukli žamor i trka.)

Jelisava (Gorjanskomu.) I ti doglasit nješto mi imadeš?
Zapovjedit ja ništa tebi.

Gorjanski. Ništa?
Zapoviedaš da odlazim. Ja idem. (Odlazi.)

na samu izlazku iz grada — nestoji li ono opet Pantaleone — i tko li je s njim? Zar nije Emilio? Da, on je to, on, onaj zanosni, uzhitljivi, toliko predajući se mladac! Zar je davno mlado mu srce samo gorilo pred svojim vitezom junakom, pred uzorom svojim — a sada njegovo bliedo, krasno — toli krasno lice, da su se za njim poniele i same oči Marije Nikolajevne — to plemenito lice plamti sada zlobom i priezirom; oči, toli nalične na o n e oči! — upiljuju se u Sanjina, a usta se stiskuju... i opet otvaraju na pogrdu i psovku...

A Pantaleone pruža rukom i pokazuje na Sanjina — komu? stojećemu tuj polag Tartalji, i Tartalja sbilja laje na Sanjina — i sam lavež poštenoga psa zvuči nepodnosljivom uvrjedom... Ružno!

A tamo — živovanje u Parizu i sva poniženja, sve ogavne muke roba, kojemu se nedopušta ni ljubomoriti, ni tužit se, i kojega na posljedku odhićuju kano ponošenu haljinu...

Zatim — povratak u rodni zavičaj, otrovani, pusti život, sitno preživljivanje, sitne brige, kajnost gorka i jalova — i toli jalova i gorka zaborav — pokora ne javna, no sveudiljna i postojana, kano što neznatna, no neizlječiva bol, naplata duga na krajcare, koju ni brojiti nevriedi...

Čaša se prepunila — dosta je!

Kojim je čudom ostao u njega križić, što mu je dala Gjema, zašto ga nije povratio, kako je to, da se sve do toga dneva nije na njega namjerio? Dugo, dugo sjedjaše u razmišljanju — nemogući ni kako razumjeti, kako li je ostavio Gjemu, tol nježno i strastveno poljubljenu — za volju ženi, koje nije nit pravo ljubio?... Sutradan začudi sve svoje prijatelje i znance, da ih ostavlja i polazi za granicu. Začudi se i sve koliko društvo. Sanjin ostavlja Petrograd, sred ciče zime, istom što je najmio i krasno nakitio nov stan, i predbrojio predstave na talijanske opere, u kojoj pjevaše gdja. Patti, — sama dapače Patti! Snebivaju se od čuda znanci i prijatelji; no ljudska ćud nebavi se na dugo tudjimi poslovi, i kad je Sanjin stigao na kolodvor, da podje u tudjinu, nitko ga nedodje sprovesti, osim jednoga jedinoga Francuza, koji je s njim imao izravnati jedan mali račun — „pour un saute — en barque en velours noir, tout à fait chic.“

XLIV.

Sanjin je kazao svojim prijateljem, da ide za granicu; no kamo upravo ide, nekaza: no lako je gatati, da je naperio ravno u Frankfurt. Hvala budi željeznicam, četvrti dan već je ondje. Još od godine 1840. nije ga vidio. Gostiona „Bieloga Labuda“ stoji još uviek i liepo je procvala, al nije više prvoga reda; Zeile, glavna ulica, dobrano se promienila; ne samo domu Rozelli, nego i samoj onoj ulici nestalo je traga. Sanjin bludi kao nor po mjestih, nekoč tol poznatih — i nepoznaje više ničega: prvanje ulice i sgrade nestale, a na njihovo mjesto uskrsle druge, s ogromnimi domovi, s preliepimi vilami; i onaj javni vrt, gdje no se s Gjemom nekoč sastao — i on postao drugi, razrasao se, a Sanjin pita u čudu: ta je li to brate onaj vrt? Što da počme? Kako da naveže svoju potragu? Trideset godina minu od to doba... Na koga mu se drago obratio s pitanjem — nitko ni da bi samo čuo ime Rozelli; gostionik mu svjetuje, neka pretraži u knjižnici stare novine — no što će tu naći — ni sam neznade reći. U nevolji zapita Sanjin o gnu. Klüberu. Za ovo ime dobro je znao domaćin — no evo i tu jada. Izabrani, fini komi, prodriev se do časti glavničara — posklizne, postane propalica — i umre u zatvoru... Sanjin se u ostalom nezačudi i nerazžalosti na ovu viest. Njemu se počme dolazak u Frankfurt pokazivati nepromišljenim... Al jednoč prebirući u knjigi frankfurtskih adressa, zapne mu oko na imenu von-Dönhofa, majora u penziji. Odmah sjedne u karucu i bježi k njemu — premda zašto da t a j upravo Dönhof bude o n i m Dönhofom, i zašto upravo da t a j Dönhof znade mu štogod kazati o porodici Rozelli? Kud puklo da puklo: utopljenik hvata i za slamku.

Sanjin zatekne penzioniranoga majora von-Dönhofa doma — i u siedom gospodinu, koji ga je primio, odmah upozna nekdanjega svoga protivnika. I ovaj upozna njega i obraduje se njegovu dolazku: on mu napomene mladost — i mladjahne bezdjelice. Sanjin sazna od njega, da su Rozelli već davno prešli u Ameriku, u New-York: da se je Gjema udala za jednoga negocianta odanle; no da on ima znanca, opet negocianta, koji će valjda znati za adresu Gjemina muža, imajući mnogo posla s Amerikom. Sanjin umoli Dönhofa, neka podje s njim k tomu znancu — i, o radosti! — Dönhof sbilja donese tu adresu: gn. Jeremia Slokom, New-York, Breadway, br. 401. Samo što je ta adresa valjala za god. 1863.

— Nadajmo se, uzklikne Dönhof, da naša frankfurtska krasotica još živi i još prebiva u New-Yorku. Sbilja, doda on, snizivši nešto glas, a što ona ruska gospodja, koja, znate li, bijaše za onda u Wisbadnu — gdja. von-Bo... von-Bolozof — živi li još?

— Ne, odgovori Sanjin; ona je davno umrla.

Dönhof podigne oči, — no opaziv, kako se je Sanjin odvrnuo i smrknuo — nehtjede više ni rieči reći — i ode.

Taj isti dan odpremi Sanjin pismo u New-York, gspdji. Gjemi Slokom. Veli joj u tom pismu, da joj piše iz Frankfurta, kamo je samo u to ime prispio, da nadje njezin trag; da on vrlo dobro zna, koliko ni najmanjega prava nema, da mu se ona odazove; da ničim nije zaslužio od nje oproštaja — i samo se nada tomu, da je ona, u sretnom svojem položaju, već davno zaboravila i na samo bivovanje njegovo. Doda još k tomu, kako je samo slučajnom okolnosti, koja mu je silno uzbudila slike prošlosti, potaknut, da joj se objavi; izpripovjedi joj svoj život samoviti, neradostni, bezporodični; zakle ju, da razumije uzroke ovoga pisma, i neka nedopusti, da sobom u grob ponese gorku spoznaju svoje krivine — davno okajane, no još neproštene — i neka ga obraduje bilo samo najkraćom vjesticom, kako li preživljuje dane u tom novom svietu, kamo se naselila. „Napisav mi budi samo jednu riečcu — tako je svršio Sanjin svoje pismo — vi ćete učiniti dobro djelo, dostojno prekrasne vam duše — a ja ću vam hvaliti do zadnjega svoga uzdaha. Stanujem ovdje u gostioni „Bieloga Labuda“ (ove je rieči podvukao) i budem čekati, čekati do proljeća — na vaš odgovor.“

On pošalje ovo pismo — i prione čekati. Šest nedjelja preživi u gostioni, neizlazeć iz sobe — s nikim nesastajući se. Nitko mu nemogaše pisati nit iz Rusije, nit odkale drugud; i to mu bijaše po srcu; stigni na njegovo ime pismo — on je siguran, da je pismo ono, na koje čeka. Slegao se čitati od jutra do mraka — ne novine, ne zabavu, već osbiljne knjige, historička djela. Ovo sveudiljno čitanje, ovo bivovanje bez govora, ovaj pužji, skrovni život — sve se to na posljedku skladilo da nemože bolje sa skladom njegove duševnosti: već za ovo, ovo jedino budi hvala i slava Gjemi! No živi li ona? Da li će odgovoriti?

Napokon stigne pismo — s amerikanskom biljegom — iz New-Yorka na njegovo ime. Adressa je pisana englezki... On nepozna pisma — i stisne mu se srce. Jedva se odluči otvoriti smotak. Gledne na podpis: Gjema! Suze tako samo i briznu iz njegovih očiju: već to, da je podpisala jedino ime bez pridjevka porodice, navješta mu primirenje, oproštenje! Odmota tanki list — fotografija sklizne mu kroz ruke. On ju digne — i obamre: Gjema, živa Gjema, mlada, kakvu je poznavao pred triest godina! Te same oči, ta sama usta, sav taj sami tip njezina lica! Na zadnjoj strani piše se: „moja kći, Marijana.“ Cielo je pismo ljubezno i jednostavno. Gjema zahvaljuje Sanjinu, što nije posumnjao o njoj, što je uzdržao povjerenje prama njoj; netaji mu toga, kakve je poslje odlazka njegova prepatila gorke trenutke, al da ipak susret s njime smatra — i uviek je smatrala — za pravu sreću, jer je on pomrsio njezinu udaju za gna. Klübera — i bio tako, nenaravnim doduše putem, jedini uzrok njezina braka sa sadanjim joj mužem, s kojim već dvadeset osmu godinu živi sasvim sretno, u zadovoljstvu i obilju: za dom im se zna u cielom New-Yorku. Kaže mu, da ima petero djece — četiri sina i jednu kćer od osamnaest godina, zaručnicu, koje fotografiju pošilje mu — pošto je ona po obćemu sudu nalika posve svojoj materi. Žalostne viesti pričuvala je Gjema za svršetak lista. Frau Leonore umrla je u New-Yorku, kod kćeri i zeta, pošto se je naradovala sreći svoje djece i nadragala svoje unučadi; i Pantaleone bio se spremao u New-York, no umre na samu polazku iz Frankfurta. „A Emilio, naš mili, bez takmaca Emilio — poginuo slavnom smrti za slobodu otačbine, u Siciliji, u onoj četi „Tisuća“, koju je u boj vodio veliki Garibaldi; mi svi oplakasmo smrt neocjeniva brata — no i lievajući suze, mi se oholismo njim i do vjeka budemo oholiti se i sveto poštovati njegovu uspomenu! Visoka njegova, nesebična duša bijaše dostojna mučeničkoga vienca“! Zatim izjavi Gjema svoju žalbu, da se je život Sanjinov, kako je vidjeti — složio tako žalostno, želi mu prije svega uspokojenje i duševnu tišinu, te doda, da bi ga rad vidjela, premda i priznaje, kako je malo vjerojatno ovo vidjenje.

Neusudjujemo se opisivat osjećaje, što ih osjetio Sanjin, čitajući ovo pismo. Ovakvim osjećajem nema dovoljna izražaja: oni su i dublji i silniji — i neopredieljeniji od ikakve rieči. Jedina muzika mogla bi ih naslikati.

Sanjin odgovori smjesta — i na dar zaručnici, pošalje „Marijani Slokom od nepoznata prijatelja“ granatni križić, obdjelan u velikoliepni, dragocjeni okvir. Dar ovaj, premda vrlo skup, nije ga zabolio, u triest godina, što se je vratio u Rusiju, podje mu za rukom nateći znamenit imetak. Početkom svibnja vrne se u Petrograd — al jedva na dugo vremena. Govori se, da prodaje sva svoja imanja — i sprema se za Ameriku.

Konac.

POUKA.

Dr. Dimitrija Demeter.

Opet je smrt iz broja živućih iztrgnula jednoga radnika na polju naše književnosti, koji je bio medju prvaci uzhićene dobe hrvatskoga preporoda. Dr. Dimitrija Demeter umro je 24. lipnja, pošto ga je dugotrajna bolest na toliko shrvala, da je smalaksao bodri mu duh. Po više puta kap mu je pala i potresla snagu mišljenja tako, da je malo već pamtio, težko i riedko shvaćao, a mukâ se namučio. Napokon mu zadnji udarac razstavi sa svietom plemenitu dušu.

Rodio se Demeter 21. veljače 1811. god. u Zagrebu od grčkih roditelja, koji su došli u Hrvatsku iz Macedonije. Izučiv u Zagrebu gimnaziju a filozofiju u Gradcu, posveti se medicinskoj znanosti, otidje na nauke u Beč i Padovu, i postane doktorom liečničtva god. 1836., upravo u ono vrieme, kada je Dr. Ljudevit Gaj visoko podigao narodni barjak. I Demetra uzhiti ideja narodnoga preporoda, ter s krasnimi sposobnostmi stupi u kolo mladih za onda zatočnika narodnih. Rodjen u gradu, gdje se spliću tolike prirodne krasote, komu se sa sjevera uzdižu zelene gore a na jugu se kao zmija previja hladna Sava, i daleko se oko zanosi po ravnom Posavlju primi Demeter utiske ove prirode, i propjeva i narod uznese pjesmom svojom. Tko mu nezna one pjesme, koja pokazuje dušu hlepteću za slobodom, a narod uzhićen još i danas kliče s pjesnikom „Prosto zrakom ptica leti!" Živahni osjećaji, plemenite pomisli, poznavanje klasičke književnosti, narodnih pjesama i dubrovačkoga pjesničtva učini Demetra znamenitim piscem hrvatskim. Ob ovih svojstvih pjesnikovih svjedoči njegova liričko-epska pjesma „Grobničko polje" štampana u I. sv. Kola g. 1842. Ova pjesma svjedoči ujedno o pjesnikovu rodoljublju i o njegovu bistru pogledu u prošlost. Tko može izračunati štetne posljedice, da je pošlo za rukom divljim četam Mongolâ i Tatarâ ugnjezditi se u srednjoj Europi, kao što je pošlo za rukom Turčinu zaplieniti krasne prediele europejskoga juga, jer nije bilo naroda, koji bi ga porazio? A hrvatska pobjeda na grobničkom polju slavan je čin i zaslužan za civilizaciju, ter pravom kaže pjesnik narodu svomu: „Tvoja hrabrost, tvoja piest smiona krunu spasi Ugrom, prosvjetljenje svietu!"

Rado je pjesnik boravio u narodnoj prošlosti, koja mu je dala predmeta za njegove umotvore. Tako je napisao tragediju „Teutu", libreto za operu Porin, historičku novelu Otac i sin. Osim toga je napiso još ove novele: Ivo i Neda, Metež, Jedna noć. Već godine 1838. izdade drame Ljubav i dužnost i Krvna osveta. Od njega je i libreto za Lisinskovu krasnu operu Ljubav i zloba; on je napisao veselu igru Stari ašikdjija. Mnogo je pomagao izdavanje dramâ u hrvatskom jeziku; u „izboru igrokaza ilirskoga kazališta" izašli su ovi njegovi prevodi: Obalarova kći, Hedviga, Hrvatska vjernost, Zaručnik i zaručnica, Ludost i ludorija, Englezke robe. Odkako se u Zagrebu opet počelo hrvatski prikazivati i to pod ravnanjem samoga Demetra, koji je bio artistički ravnatelj, preveo je on mnogo drama na hrvatski jezik, a tiskom je izdao Propast carstva srbskoga, prevod s njemačkoga rukopisa. God. 1861. izdao je prevod pjesama Jelačića bana.

Uredjivao je nekoliko godina Danicu i to počam od god. 1839; uredio je dva tečaja Zabavnika Iskre; god. 1848. bijaše nakladnik lista „Südslavische Zeitung", 1849. bijaše članom odbora za pravno-političku slavensku terminologiju; od god. 1856. uredjivao je nekoliko godina službene Narodne novine. Poslje god. 1860. pisao je kazalištne kritike, a god. 1870. uredjivao beletristički list „Hrvatski Sokol."

Evo u kratko pregled njegove obilne književne radnje, koja Demetra stavlja medju najplodnije naše pisce; a imenito jedna struka našega duševnoga života, narodno kazalište, ima njemu zahvaliti velikim dielom svoj današnji razvoj. Tuži za njim književnost, kojoj je posvetio svoje sile, i prate ga u grob iskrene suze. Bio mu spomen u narodu, kao što mu je upliv u prosvjeti našoj!

K dviestogodišnjici Petra Velikoga.

Napisao Dr. Gavro Smičiklas.

Dne 11. o. m. započe se u slavu i na zahvalnu uspomenu velikoga cara Petra sjajna svečanost, kakove nije ogromna Rusija od pamtivieka vidila. Upravo je tomu dvie sto godina, odkako se na sviet pomolio divni onaj veleduh, koji se sve to većma sjaje, čim se dalje od nas vremenom odmiče. Znamenitost ove dviestogodišnjice uvidja ne samo Rus, nego i suplemenik njegov na sjeveru i jugu. Slavlje, koje se ori križem Rusije, razliega se takodjer Tátrami i Krkonošami; odjekuje med Savom i Dravom, i diljem cieloga Podunavja. Ime Petra Velikoga uzbudjuje roj misli i djeluje čarobno na svakoga Slavena, koji poznaje njegov značaj, zasluge i vrline.

Carstvovanje Petra sačinjava velevažnu epoku ne samo u Rusiji, nego i u sveobćoj povjesti. Podignuv Rusiju, podigao je i cielokupno slavenstvo, koje živo osjeća i s ponosom izpovjeda uzajemnost svoju.

Duh Petra Velikoga zasnovao je u poletu misli svojih carstvo, u kôm sunce nikad ne zapada, i kojemu je namienjena prevažna i častna uloga u povjesti čovječanstva. Granice,

štono okružuju sadanju rusku državu, osjekao je već Petar Veliki: on je raspružio Rusıju do baltijskoga i crnoga mora; on je pokazao put u Zakaukazku, na Amu i Sir-Darju. Što je god izvela carica Katarina u Poljskoj i zapadnih krajevih; što je god izvojevao na crnom moru i Dunaju Potemkin, u Finlandiji Kamenski, na Kaukazu Jermolov i Barjatinski, a u srednjoj Aziji Černjajev: sve su to osnove Petra Velikoga. Drugi su dovršili što je on započeo.

Veličina i slava njegova sastoji ponajviše u tom, što je umio prikupiti raspršene narodne sile u jednu jedinstvenu državnu cjelinu. On je označio pravac političkomu i družtvenomu, umnomu i materijalnomu razvoju ruskoga naroda. Ako i nije bio bez ljudskih mana i nedostataka, a ono mu se kao državniku jedva što spočitavati može. On je bistro shvaćao potrebe svoga naroda i točno poznavao sve okolnosti, da u zgodan čas shodne odluke izvede. Na granici medju 17. i 18. stoljećem dospio je ruski narod u onaj stadij života svoga, gdje prestaje politika srca i čuvstva, da ustupi mjesto politici hladnoga i trieznoga razbora. Ovakav prelaz zbiva se u svakom narodu pod stanovitimi uvjeti, kojimi se je car Petar izvanrednim uspjehom na korist i sreću Rusije poslužio. Prva mu briga bijaše, da upozna svoj narod s raznimi izumi i obreti, s duševnim napredkom i prosvjetom zapadnjaka; da uvede Rusiju u obći zbor evropskih država. Petar je poticao podanike svoje, da se uče od drugih naroda i da prigrle, što je dobra u njih; on je zbližio Ruse sa zapadom, da se istok po njih pomladi. Najvećom je revnošću nastojao, da se širi narodna knjiga, a knjigom sviest i ponos narodni. — Shvaćajuć nadalje veliku važnost obrta i trgovine, olahkotio je obrtnikom i trgovcem dotadašnji težki položaj, otvarajuć im širje polje, podieljujuć im uz razne povlastice pravo udružbe, posebnu sudbenost i samoupravu. A da čim više obodri poduzetnost podanika, utemelji razne novčarske zavode, povjerujuć upravu novca sigurnim rukam. Prema zahtjevom vremena preustrojio je Petar cieli državni organizam, odieljujuć službu vojničku od gradjanske, upravu od sudstva, te uvadjajuć posvuda ustrojstvo kolegijalno. Izborno pravo obdržavao je sveto, te bi i sam prisustvovao izborom u važnijih slučajih. — Uza to nije zaboravio ni na seljački stališ; pitanjem o poboljšici kmetova živo se je zanimao, jer mu bijaše mnogo do toga, da svi slojevi pučanstva budu pod njegovim žezlom zadovoljni. Ženu je podigao na dostojanstvo „o s o b e“, oduzev braku značaj kupovno-prodajnoga ugovora.

U Petru Velikom bila su utielovljena dva stoljeća! On bijaše Rusiji suncem, štono je sve ogrievalo, oplodjivalo, oživljavalo; on je prenuo Rusa iz dugovječnoga samrtnoga sna, da progleda i da prepozna sebe i susjede svoje; da upozna svoju snagu i veličinu, svoja sredstva i put, kojim mu je stupati i napredovati. Što je god pokrenulo Evropom i svietom — počam od iznašašća tiskopisa pa do westfalskoga mira — sve je to poprimio Petar, sve je to usvojio Rus kao stečevinu naprednoga duha. S toga punim pravom piše Ustrjalov: „Petar bijaše za Rusiju, što su bile za Evropu križarske vojne, tiskopis, odkriće Amerike i ini uzroci novovječne naobrazbe. Ruska mu ima zahvaliti ne samo svoju vojsku, mornaricu, državno vieće, synod, učena družtva, prve tvornice, prve učione, akademije, pobjede, gospodstvo na Baltiki, savez s Evropom i prvenstvo na sjeveru: ona mu je obvezana takodjer z a d a n a š n j i s v o j p o l o ž a j k a o p r v a v e l e s i l a. Ruska sada žanje, što je posijao Petar.“

Odavle vidimo, da su osnove cara Petra bile zamašne, al i dobro promozgane. Orlovim okom proniknuo je on sve odnošaje, svraćajuć i na prividno neznatne stvari veliku pozornost: i čavao na brodu bijaše dostojan predmet carske pomnje i skrbi njegove. Nu uza to se nije duh Petra gubio u sitnicah i tricah; njemu je neprestano samo cielost pred očima lebdila, te s toga i nosi djelovanje njegovo pečat cielosti na sebi: on je bio cieo čovjek, cieo vladar. — Radeć za dva vieka, radio je doduše brzo, nu ipak dobro i uspješno; sjeme njegovo uhvatilo korjen i urodilo ožudjenim plodom. Petar je pokazao narodu svomu, da samo o trudu i naporu ovisi blagostanje svake države. On bijaše kao car prvim slugom i neumornim rabotnikom domovine svoje: c a r s a ž u l j e v i n a r u k u h: t o j e u z o r r u s k i h v l a d a o c a! Vazda je vieran ostao geslu: „Sve za dobro naroda i države, ništa za sebe.“ Petar je kao čovjek djelovao na Petra kao cara: ova dvojstvenost, ova podčinjenost uzvišenoj državnoj ideji glavni je biljeg u značaju slavljenoga toga velikana.

Ocjenjujuć s ovoga stanovišta preobrazitelja Rusije, lasno ćemo pobiti prigovore, kojimi nastoje spisatelji — neprijazni svemu, što je slavensko — potamniti slavu i umanjiti veličje cara Petra. Predbacuju mu, da je obljubio sve što je tudje — a svoje (rusko) prezirao; da je bio okrutan i bezobziran osvetnik zakona; a u izboru sredstvah, kojimi je državničku misao izvadjao, da je veliku nespretnost pokazivao.

Nu tko ga ovako naprečac osudjuje, nije u obće proniknuo Petra ni osnova njegovih; nepoznaje stanja ruske države prije njega i poslje njega. — Ako je ljubio što je tudje, to je obljubio napredak, obrazovanost i prosvjetu tudju; a da nije prezirao s v o j e, vidi se najbolje iz njegovih čina, koji jasno svjedoče, da je upravo Petar udario temelj pravoj ruštini i bujnomu narodnomu životu. — Strogost i bezobzirnost njegova bila je ne-

obhodno nuždna, čim je prihvatio misao odlučnih i korjenitih reforma. Bez strogosti ostalo bi djelovanje njegovo tek polovično, a možda i skroz bezuspješno; jer je dolazio neprestano u sukob s nazori i tradicijom naroda, koji je htio, da se sveto drži što je od starine. Petru bijaše odoljevati mogućoj sili predsuda, a mogao joj odoljeti samo bezobzirnom strogošću, neplašeć se ni kovarstva nezadovoljnika, ni pristrana suda povjestnika. — Da je napokon Petar u izboru sredstva i izvedbi osnova svojih nespretan bio, netreba da pobijamo riečmi; ovaj prigovor oprovrgava današnja Rusija — djelo Petra Velikoga.

Za to Rus niti misli niti govori o svojoj državi, o prosvjeti i napredku, o znanju i umieću, o iskustvu i obrtu — a da i nehotice nepomisli na Petra, kômu je u slavu rekao Solovjev: „Da smo pogani, Petra bismo uvrstili u broj bogova; nu budući kršćani, nemožemo obožavati nikakva čovjeka; mi vidimo i u najvećih muževih nesavršena bića, ali nas ništa neriešava obvezanosti, da ih štujemo i počitujemo, da priznademo i odobrimo djela njihova." — Ovo nije prekipjela mašta Solovjeva — te su rieči povadjene narodu ruskomu iz dna srca!

Tako štuje Rus otca domovine svoje! Zlobno nagovieštanje kivnih rusofaga prijašnjih stoljeća nije se obistinilo. Car Petar ostaje — velik! djelo se njegovo neće raspasti: narod ruski ostao je u — Evropi, pružajuć joj danas novom izložbom dokaz jedre životne snage, dokaz bogatstva, blagostanja i oduševljenja svoga za kulturu, kojom se je dosele samo zapad hvastao.

Mislimo, da ćemo ugoditi štovanomu čitateljstvu, ako mu i u malenom okviru istaknemo osnovu polytehničke izložbe, koju su Rusi u slavu 200 godišnjice Petra Velikoga u Moskvi priredili.

Izložbene prostorije zapremaju 41.050 četvornih hvati, te su porazdeljene na 25 odsjeka, koji su najbogatijimi zbirkami popunjeni. K izložbi vodi šest velikih ulaza, a odsjeci porazmješteni su sliedećim redom: 1. odsjek rastlinski; 2. životinjski; 3. odsjek oružja i grbova; 4. odsjek geologički; 5. turkestanski; 6. seoskoga obrta; 7. odsjek pedagogički; 8. živinarski; 9. rukotvorinâ; 10. odsjek tehnički; 11. kaukazki; 12. medicinski; 13. šumarski; 14. fizikalni; 15. poštarski i brzojavni; 16. odsjek seoskoga gospodarstva; 17. tiskovni; 18. domovodstva; 19. odsjek hidraulički; 20. graditeljski; 21. historički; 22. pomorski; 23. vojnički; 24. željeznički; 25. sevastopoljski.

Za ulaz u ovaj posljednji odsjek moraju posjetnici napose platiti, izuzam onih, koji se izkažu fotografičkom biletom. Ovdje je izloženo mnogo toga, što spominje na povjest drevnoga Kerzoneza i slavne obrane sevastopoljske. — Zanimiv je odsjek 18., u kojem se predstavlja nepovoljno stanje gospodara, komu čisti godišnji dohodak nepresiže svotu od 3000 rubalja. — U pomorskom odsjeku izložena je dragociene uspomene ladja, koju je Petar Veliki svojom rukom sagradio.

Svaki pojedini odsjek razdieljen je prema bogatstvu izloženih predmeta na više pomanjih odiela. Radi malena prostora ovoga lista nemožemo se u sve potankosti upustiti, koje se moraju vidjeti, da shodni utisak učine. Znajući, da se Rusija takmi s najnaprednijimi državami, možemo posve uvjereni biti, da će si ova moskovska izložba sveobću pohvalu i priznanje steći.

Apoštoli mira.

Iz Buckle-ove „history of civilisation".

Najveća i najpogubnija pošast čovječanstva jest, iza vjerozakonskih progonstva bez dvojbe običaj ratovanja. Pod konac prijašnjega našega članka rekosmo, da je napredak intelektualni znatno doprineo k umanjenju ratobornosti tim, što su se najveći talenti odvratili od striša vojničkoga i posvetili sile svoje mirnomu poslovanju.

Čim je narod manje civiliziran, tim se više ljudi podaju stališu vojničkomu; jer je osobna odvažnost i junačtvo jedini način, kako mogu dospjeti do slave. Na otoku Borneu nemože se čovjek ženiti prije, dok nedonese glavu jednoga neprijatelja, a podje li mu za rukom više jih smaknuti, to ćeš odmah opaziti na njegovu gizdavu i ponositu držanju; jer to je diplom njegova plemstva. Macedonci su žigosali svakoga, koj nije bar jednoga neprijatelja ubio. Čim se je razvio obrt, trgovina, znanost, literatura, posvetiše se najvaljaniji ljudi tim stališem.

Uz ovaj razvitak miroljubivih stališa, najviše je pripomogao utvrdjenju mira izum baruta. Ovo je, istina, ratoboran izum, ali je interesom mira bio od največe koristi.

Znamenit ovaj izum učinjen je u 13. stoljeću; nu tek u 14. ili tja početkom 15. stoljeća stao se obćenito rabiti. Čim se je stao barut rabiti, promjeni se čitavi način ratovanja. Prije morao je svaki državljanin biti spreman skočiti na oružje, budi na obranu vlastitoga ognjišta, budi da navali na tudje. Stojeće vojske nije bilo, nego je sav narod bio jedna barbarska četa, koja je uviek spremna bila na rat, a odvraćala se od mirnoga posla. Svatko bijaše vojnik, nije dakle bilo posebnoga vojničkoga stališa; ili pravo rekuć, sva Evropa bijaše jedna velika vojska, a svako drugo zanimanje bijaše prezreno. Jedini svećenici bijahu iznimka; nu u tom sveobćem ratoborstvu i njih bi kad i kad popao duh vremena, te nije ništa neobična viditi vojsku pod vodstvom biskupa i kaludjera. U obće

sviet se kao razdielio u dvoje: u vojnike i svećenike; rat i teologija bijaše jedino zanimanje, a sve ostalo važnije bijaše zanemareno; ni traga trgovini ni obrtu, znanosti i literaturi.

Čim je izumljen barut, sve se to promjeni. Prije trebalo je vojniku mač i lûk, što je od svoga djeda nasliedio, — i evo ga za rat spremna; po novom načinu trebalo mu je novoga oružja, a to bijaše skupocieno i mučno. Puškom bijaše vrlo težko baratati. Trebalo je više od četvrt sata dok si staru musketu samo nabio i izpalio. Uz to dodju još samokresi, bombe, mužari, topovi, lagumi itd. Sve te stvari učiniše ratovanje mučnim i zamršenim, a tim nastade potreba discipline i vježbanja. Oružje mogli su samo imućniji nabaviti. Sad nastade potreba čitave velike mase ljudstva samo za rat obučati i od svakoga jih drugoga posla odvratiti. Tako postaše stojeće vojske sredinom 15. vieka, odmah čim je obreten barut a uz to i plaćene čete.

Od kakova bijaše zamašaja za čitavo družtvo ovaj pokret, pokaza se odmah nakon toga. Regularne čete bijahu mnogo spretnije te si doskora steku zasluge i priznanja. Staro, reć bi, domobranstvo počme propadati najprije u ugledu a onda i na broju. Tako nastade medju vojnici i gradjani jaz, i stvori se posebni vojnički stališ, koj je razmjerno malo gradjana okupirao, dočim se je ostali pretežniji broj mogao posvetiti koristnijemu zanimanju. Malo po malo odu či se množtvo od ratobornosti, nastojaše pače u interesu svoga mirnoga zanimanja što više ukloniti rat i uzdržati mir. Uz ratovanje i teologiju stvori se srednji stališ, koj se je bavio trgovinom, obrtom i znanošću. Od generacije do generacije ovaj je stališ bivao sve jači i ugledniji, a tim je sve većma padao ugled prvobitnih dvaju stališa. Napokon u 18. i 19. stoljeću postade taj srednji stališ upravo jezgrom pučanstva, mjerilom civilizacije i motorom svih naprednih pokreta. Izraz toga upliva jest javno mnenje, komu se danas pokoravaju ne samo ustavni, nego i despotički vladari.

Da pokažemo, kako se danas svi valjaniji i vrstniji duhovi odvraćaju od stališa vojničkoga, treba nam samo povesti prispodobu sa starim svietom. U malenoj Grčkoj nalazimo u vojničkom stališu najveće umove: prvi državnici Solon, Themistokles i Epaminondas, mudrac Sokrat, filozofi Plato i Antisthen, Arhytas i Melisses. — Govornici: Perikles Acibiades, Demostenes, Aeschines i dr. Dramatici Aeschilos, Sophokles, pjesnici Archilochus, Tyrteus i Alceus, historici Tukidides, Ksenofon i Polibius. Usred buke ratne izobražavali su ovi muževi svoj duh, pa njihov stil i njihove misli toli su dostojne i uznosite, da njihova djela još danas hiljade čitaju i dive jim se, i neznajuć za bitke i obsade, koje su oni vodili. Pa toliko vrstnih duhova rodio je malen narodić grčki.

A promotrimo današnji stališ vojnički, koj na milijune broji. Tečajem tri posliednja vieka, osim jedinoga Descartesa nije se nijedan muž vojničkoga stališa pokazao kao uman i dubok pisac.

Tako vidimo, da se vrstni talenti danas odvraćaju od stališa vojničkoga, a posvećuju se gradjanskomu mirnomu zanimanju. Samo dečko koj ništa nevalja mora u vojnike ili u popove.

Ne manji upliv nego izum baruta imade na umanjenje ratova i najnovija znanost političke ekonomije. Ova nam je znanost odkrila mnogo istina, prije nepoznatih. Koliko se ratova vodilo sbog trgovačke zavisti; jer se je obćenito krivo mislilo, da ako jedna zemlja štogod dobije, druga mora da izgubije. Novci su bogatstvo, te je s toga u interesu svakoga naroda uvažati čim više novca a čim manje robe. Gdje je tako bivalo, reklo se, da zemlja cvate i da je zdrava, a gdje je bivalo drugačije, mislilo se, da se druga zemlja okorišćuje i obogaćuje na njezin račun. Tako se nastojalo sklopiti s drugom državom takav trgovački ugovor, po kom je ona bila prisiljena uzimati mnogo naše robe a za to nam davati mnogo svoga novca. Ako se je druga država ustručavala takav ugovor podpisati, vodio se rat, da ju prisili.

Tako je rat bio vječit i neprijateljstvo neprestano; jer je svaki narod mislio, da je u njegovu interesu, da njegov susjed bude siromah. Tad izadje godine 1776. od Adama Smitha djelo: *Wealth of nations* (narodno bogatstvo); jamačno iza biblije najznamenitija knjiga ovoga svieta. U njoj je Smith temeljito oprovrgao sva kriva mnenja o trgovini i dokazao, da nije zlato i srebro bogatstvo nego radnja, a zlato da je tek mjerilo bogatstva; da slobodna trgovina svakoj zemlji samo koristna biva; da korist trgovine nevisi o množtvu stečena novca nego u jeftinu proizvadjanju vlastite robe i u lasnu zamjenjivanju sa drugom robom, koju sam težje proizvadja; da ne samo da nije koristno, nego je upravo štetno i nastojati osiromašiti susjeda, kao što je štetno želiti dobromu kupcu, da postane bankrot.

Dugo se proti toj novoj teoriji ustajalo i vojevalo; ali uzalud ustaju natražnjaci proti napredku znanja; nijedna velika istina jednom obretena, nije se nikad izgubila, i svaki je važni izum sve za sobom pokrenuo. Sve po malo pristajali su najumniji ljudi uz novu teoriju, doskora dobije većinu, a za malo nestade i manjine, te danas, nakon manje od sto godina, neima čovjeka, iole izobražena, koj se nebi stidio onih nazora, koji su prije Smitha bili obćeniti.

Dočim su tako trgovci prije bili onaj elemenat, koj je najviše rat želio i poticao za

tobožnju svoju korist, to dan danas, uvidiv veliku štetu rata za trgovinu, upravo su trgovci najmiroljubniji elemenat.

Treći apoštol mira jest para uporavljena na sredstva putovanja, naročito dakle parobrodi i željeznice, koji su narode sbližili i upoznali, te tim uništili one raznovrstne predsude, koje narod proti narodu tako rado goji. N. pr. englezki su spisatelji najvećom bezsramnošću pisali o običajih i privatnom značaju Franceza i o moralnosti Francezkinja, te su tako razpaljivali mržnju, koja je i onako medju oba naroda postojala. Tako je u ono vrieme svaki Englez bio duboko uvjeren, da je kadar deset Franceza smotati, to izkvareno i kršljavo pokoljenje, koje umjesto rakije pije vino, jede žabe, klanja se kipovom i obožava papu. S druge strane pisali su i govorili Francezi o Englezih, kao o surovih barbarih bez ukusa i čovjekoljublja, o nesretnicih, koji živu u nezdravom podneblju u vječnoj magli i kiši, gdje nikad neposvieti sunce, te stoga pate na neizliečivoj melànkoliji, (takozvani englezki „spleen“) te da se pod uplivom strašne ove bolesti neprestano, osobito mjeseca Novembra na tisuće vješaju i strieljaju.

Takva glupa i neopravdana mnenja još dan danas postoje u Evropi naročito o nekih slavenskih plemenih.

Čestim obćenjem pada prezir i predsuda, a raste štovanje i prijateljstvo. Najveći bo je uzrok narodne mržnje neznanje. Čim veći promet, tim manje neznanstva, tim manje neprijateljstva. Obćenje i promet, željeznice i parobrodi jesu pravi vez ljubavi, te više vriede nego sve nauke moralista i teologa.

Poglaviti dakle uzroci, zašto se ratobornost svakim danom umanjuje nisu moralni ni teologički aksiomi, nego plodovi razuma, izumi ljudski: barut, narodna ekonomija i poraba pare. Ovo su tri apoštola mira, koja će, čim se izbiesne pomamna pitanja posliednjih godina svoj upliv neodoljivo vršiti na čovječanstvo.

LISTAK.

Pjesmarica hrvatsko-srbska, uredio I. Aug. Kaznačić, izdao Drag. Pretner u Dubrovniku. — Ima tomu već koja godina, što se je o tom radilo, da Matica ilirska izdade sustavno uredjenu antologiju iz djelâ naših pjesnika, gdje bi se najbolje pjesme naše poredale u više odsieka prama vrstim poezije. Premda je takovo djelo opravdano priekom potrebom, ipak spomenuta antologija nije ni do danas izašla u sviet. Navodimo ovo, hoteći pokazati, kakova bi nam pjesmarica dobro došla. No sbirka Kaznačićeva nije uredjena sustavno, prema vrstim pjesničtva u obće. Tu ćete kraj začinke naći baladu, odu kraj davorije itd. Da nam je kojom srećom znati, kakvo si je načelo postavio g. Kaznačić, kad je uredjivao svoju sbirku, bio bi nam posao mnogo laglji. Ovako, kako je uredjena, čini se, da nije po nikakvom stalnom načelu, nego da je on u obće hotio podati našim krasoticam nekoliko listića, da čitaju. Nemislimo, da bi onomu našemu sudu bilo prigovora; jer ako i imaju mnoge od pjesama u toj sbirci svoj napjev, pa se i pjevaju, a ono su i mnoge, koje nemaju napjeva te se i nepjevaju; dakle je svakako svrha bila, pružiti nešto za čitanje. Al tu bi bio g. sabiratelj mogao mnogo boljih stvari naći, da je bio marljiviji. Tako n. pr. sve su pjesme našega P. Preradovića liepe, al je on i mnogo ljepših napisao nego li što su nekoje u sbirci g. Kaznačića; isto tako valja reći i o Trnskom, koga naše krasotice neće naučiti onako poznavati iz ove sbirke, kako on zaslužuje. Uvrstio je pako g. Kazn. pjesmu „slavu“ od dra. Franje Miklošića, slavnoga doduše filologa, ali slaboga svetnjaka vilâ. Kad je već ova sbirka namienjena našim krasoticam, a ono jim je valjalo dati nekoliko primjera iz pjesama upravo njim namienjenih, koje su osim toga te ruke najizvrstnije u našoj književnosti, a to su „Djulabije“ Vrazove, i „Kriesnice“ Trnskove, iz kojih djela nema u sbirci Kaznačićevoj upravo nijedne pjesme. Kako je sabiratelj nerevno postupao, vidi se i odatle, što je dao naštampati Vrazovu pjesmu „molbu“ onako, kako ju je on za svoje rane mladosti napisao, oblika nesavršena, misli podpuno nerazvite. Kašnje ju je sám Vraz popravio, ugladio, sa ciele dvie kitice popunio, te joj dao nov naslov „rok i staza“, pod kojim je naslovom štampana u II. sv. Vrazovih djela, što je izdala Matica. Da se je g. sabiratelj potrudio, bio bi ju tamo našao i svakako nešto boljega primio u svoju zbirku nego li ovako. Žalimo vrlo i to, kad je već onoliko zastupan u toj sbirci J. Aug. Kaznačić, zašto nije više zastupan Antun Niemčić? Kad već ima u njoj Drag. Galac, Fr. Miklošić i pjesme prevedene iz grčkoga, njemačkoga i latinskoga, čega kraj bogatoga našega izvornoga pjesničtva nebi ni trebalo, zašto nisu zastupani naši pjesnici Fr. Marković, I. Tomić, Gjuro Kovačević. Ivan Dežman, Lad. Vukelić? — Uza sve ove ovdje izbrojene mane, kojih bi želili, da neima, preporučamo tu zbirku našim krasoticam, jer će ipak dobiti nešto za čitanje, imenito imati će priliku upoznati se sa ženskimi pjesmami narodnimi, o kojih valja reći, da je upravo dobro, što jih je g. sabiratelj uvrstio u svoju sbirku.

— Arkiva za jugoslavensku povjest izašla je knjiga XI. O sadržaju govorit ćemo u budućem broju obširnije.

— U Pragu počeo je izdavati revni pisac Josip Štolba „Sbirku izvornih i stranih dramatičkih djela osobitim obzirom na slavensku književnost.“ Dosada izadjoše dva svezka. U prvom nalazi se „Zabranjeno voće“ izvorna česka vesela igra od Josipa Štolbe, u drugom svezku „Djevojački zavjet“ izvrstna vesela igra od slavnoga poljskoga dramatika grofa Aleksandra Fredra. Ovu potonju preporučamo osobito našemu kazalištnomu odboru. Sbirka ova zaslužuje tim veći obzir, jer se vidi, da će izbor pasti samo na vrstne komade. Suda o prvoj veseloj igri nemožemo javiti, jer žaliboże nedobismo prvog svezka.

— Već od godine 1832 postoji u Moskvi škola slikarska i kiparska, iz koje su izašli već mnogi glasoviti slikari kao: Perov, braća Makovski, Pukirev, Šiškin, Amozov i mnogi drugi. Ova škola ima danas 150 učenika. Pred tri godine dodje jim sretna misao, da sa slikami putuju po svoj Ruskoj, pa da tim načinom pobude u pučanstvu ljubav za umjetnost, i da ga upoznadu sa proizvodi umjetnosti ruske. Ove godine bude ova misao i izvedena sa sjajnim uspjehom.

Stanislav Moniuszko slavni poljski skladatelj i ravnatelj varšavske opere, umro je 4. lipuja u Varšavi u 53 godini radina života. Najpoznatija opera njegova jest „Halka“. Najobljubljenije od mnogobrojnih njegovih kompozicija jesu romance, od kojih spominjemo, „Javnuta. Vidênia i Milde.“

— U Dubrovniku je nakladom Pretnerovom izašo 2. svezak „propoviedi“ priredio kanonik Skurle.

Dopisnica uredničtva.

Gospodji A. K. Ocjenu „Bana Legeta“ napisali ste onako, kako se obično pišu kratke, ne kritične viesti dan dva iza predstave za ubaviest občinstva, to jest vi samo navodite, što vam se dopada što li ne dopada, a nerazlažete ni ne dokazujete: zašto? Tako na primjer niste razglobili libreta pak izpitali, da li su značaji i čini narisani i motivirani po zakonih dramatičnih, već ste samo iztrgnuli jedan prizor pak ga odsudjujete, buduć da tobože ne smie Hrvat bježati u boju. U Homerovoj Iliadi bježi od nevolje i slavni junak Diomed! Je li to prema njegovu značaju, kako je u pjesmi izveden, te prema okolovštini, u kojoj se nalazi, kad bježi: to ima pitati kritik, a neide ga na prosto odsudjivati. Isto tako glede glasbe samo velite, da su u Legetu mnogi napjevi ponovljeni iz Mislava, a ne spominjete, koji su to, ni ne dokazujete, da jesu u istinu samo ponovljeni. Zatim vam se ne mili vidjati na pozorištu nevjeru i druge zloće ljudske, kad vam takovi prizori i odviše dosadjuju u svakdanjem našem životu. Tim se iz daleka dodirate načelnoga pitanja, da li ima umjetnost idealizovati ili oponavljati život, kakov jest. Diderot kaže negdje, da nesretni i pokvareni narodi vole idealističnomu smjeru nego li realističnomu. Prosudite, da li ta izreka prilaže vašemu zahtjevu ili ne. Nu vi ste ju samo natuknuli, ne razloživ svoga mnienja. U kratko vi izričete mnienje svoje a ne podajete obrazložena suda, a tek taj može pomoći piscu i skladatelju tim, da ga opomene gdje je posrnuo, u koliko ima raditi razumom i po promišljenom osnovu; zanosu umjetničkomu i onako malo može kritika pomoći il' odmoći.

G. V. H. u S. Izvolite počekati, dok vještaci prosude više prispjelih nam komada.

G. P. E. K. u Z. Poslanih nam triju pjesama ne možemo upotriebiti; ostale su vam valjda bolje, samo neka nije u njih ružnih elizija, kao što je u „Oproštaju“ ova: ne mog' izkasti. Bit će radi „slasti“?

G G. A-du u Z. Krivi nazori; bez pjesničkoga zanosa; mnogo prozodijskih pogrešaka.

G. N. K. na R. U vašoj „Prosvjeti“ jest takova tmina, da od nje ništa nerazabiremo.

G. Š. u O. Pjevate: „Čudnovato!... kad sjajne zviezde gledim... srokovi drveni, stihovi prazni.“ I jest čudnovato.

G. St. Br. na R. Vaša novela, kako ju zovete, nema dušoslovne istinitosti, pak nije ni osnovana ni provedena na liepoj ideji. Još ste nevješti slogu i jeziku.

G Pr. na P. Pristalo bi možebit u pučki list.

Poziv na predplatu.

Koncem ovoga mjeseca iztiče prvo polugodište ljetošnjega „Vienca“, pak uljudno pozivljemo na predplatu ne samo sve one, kojim kao dosadanjim predplatnikom iztiče predplata koncem lipnja, nego i druge rodoljube i rodoljubke, koji mare za prosvjetu narodnu i za razvoj naše beletristike. Možemo to učiniti mirnom svjesti, da smo učinili za ovaj naš jedini beletristički list sve, što se uz onakvu još dosta slabu podporu predplatničku učiniti može.

Da olakšamo predplatu, nepovisujemo „Viencu“ ciene, premda to drugi neki naši listovi čine uslied povišena slagarskoga cienika i radi skupljega papira. Tako i odsele ostaje „Viencu“ ciena u Zagrebu za pol godine: 3 for., poštom i domaćim u kuću 3 for. 50 nov. Tko se želi predplatiti, molimo, da to čim prije učini, jer mu se inače neće list odpraviti.

Uredničtvo.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 27. U Zagrebu dne 6. srpnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

VIENAC

slavnomu pokojniku

DRU. DIMITRIJI DEMETRU

savio I. T.

Ogranak se odkide za ogrankom,
Sudba lipu nemilo okresala,
Koja prvim pokreta našeg dankom
Cvatom je cvala!

Prvog smakla Blažeka ljutom kosom,
Rakovcu se desila smrt i Vrazu.
Na naj sviet Topálović još pred Štosom
Nahrupi stazu.

Dičan rodom Drašković umro Janko
I ban slavni, koji te milovaše,
Kog si pjesme prelio miljem tanko,
Neka su naše.

Umnik nam Mihánović davno minu,
Tad i ova godina tužna dodje
Te u groba hladnoga pustu tminu
Nestade vodje.

Nestade ga, velikog onog Gaja,
Koj nam poče buditi narod perom;
Od početka bio si drug do kraja
Stalan mu vjerom!

Prieka smrt je skratila Gaju dane,
Priekim kidom pukoše tvoje žice,
Ogranak si lipe nam okresane
Povaljen nice!

Koje vazda gorljivim srdca marom
Svog imetka žrtvami temeljaše,
Prezahvalnim ostavi pametarom
Glumište naše!

Ostavi nam „Teutu“ ćerku uma
I još mjesto rodjene djece prave
Ponašenih stotinu morda gluma
Gradu kraj Save.

Sav si bio žèrava pri umieću
Vazda srećan tvorilac šurke hitre
Narodu nam uljudbe paleć svieću
Učeni Dmitre!

U groblje te sprovede Zagreb cieli,
Niti dike mnogi velikaš veće,
Nit ti gránâ lovora neuvelih
Dostat se neće,

A Lisinski, komu si „ljubav, zlobu“
I „Porina“ pisao skladnim riekom,
Dočekat će nova stanara grobu
Skladnice jêkom.

S tobom složno kolo će pobratima
Hvalit Višnjeg s namaka dobrih sgoda,
Da u raju srećici povod ima
Sviešću si roda!

IZIGRANI.

Izvorna humoreska od Jos. Eug. Tomića.

I.
Na plesu.

Adolfo je jedinac bogatih roditelja. Otac mu bijaše liečnikom u gradu, ali preminu za rana. Adolfu nebijaše tada ni punih sedam godina.

Udovica majka preveć zabrinuta za svoje diete, odluči nedati ga u školu, nego najmi učitelja za kuću. Ta zašto bi se nebožče prekinulo naukom.

I Adolfo učaše koješta toga kroz više godina. Naučio se pisati, čitati, risati, nješto računati, a ponjekle srknuo je takodjer iz zemljopisa i povjesti. Glavni predmet bijaše mu francezki jezik. Taj je učio punih 15 godina, i sada ga znade na toliko, da ga, što no kažu, nebi mogao tim jezikom čovjek prodati.

Osim toga umije Adolfo dobro jahati, rado u lov ide i putuje; same tako zvane „plemenite strasti." Proputovao je malo ne svu carevinu, da proživi koji čas u većih gradovih. Vidio je on Beč, Prag Lavov, Krakov, Peštu, Budim itd., te je znao silu božju pripoviedati o tom, što je vidio i doživio. Ali, valja reći, nije mu se nikad ni za polu od svega vjerovalo.

Njegovi albumi bijahu prepuni fotografija, predstavljajućih znamenitosti tih gradova, kao glavnije ulice i trgove, glasovite sgrade i spomenike, šetališta, quai-e itd.

Adolfo, ako bi mu se vjerovalo, poznavaše se u glavu s mnogom odličnom osobom tih gradova, to boljarom, to novčarom, to diplomatom ili vojnikom; glasovite umjetnike i umjetnice: slikare, skladatelje, pjevače i pjevačice, glumce — sve je to Adolfo poznavao, kao koga od svojih bližih prijatelja.

Njegov „umjetnički" (kako ga je zvao) album prepun je njegovih tobožnjih znanaca, umjetnika, pa kad u njem prijateljem pokazuje sliku za slikom, pripovieda na dugačko i široko cielu kroniku svake pojedine osobe. Osobito kod glumica i pjevačica navodi potanko, koliko koja bere dohodka na godinu, koliko ima dugova, koliko štovatelja, u kojoj ulozi se najviše odlikuje i napokon s nebrižnim pathosom uviek mimogred kao natukne, šta je sve s ovom ili s onom doživio. Bagatelle!

Najslabija strana Adolfova jest pripoviedati o svojih ljubovnih sgodah. Slušaš li ga, morao bi pomisliti, da su mu se ženska srdca na tanjiru nudjala. Pa te ženske nisu štogod samo, nego uviek aristokratkinje, bankirske kćeri, glasovite umjetnice, dapače, kako uvjeravaše, imao je jednom zanimivu ljubovnu sgodu čak i s jednom krasnom opaticom. U svih tih sgodah, ipak, nije nikada inače, nego da je djevojka izazivala nagnuće Adolfovo; on je samo milosti dielio, pa je obično, „zabaviv" se malo, ko što običavaše reći, djevojku zapustio i gledao, da nadoveže novu ljubovnu sgodicu.

Svakoj ovakovoj djevojci našao je on bud kakovu duševnu i tjelesnu mahnu, sbog koje da ju je morao ostaviti, a prečesto dirao je mnogoj i u samo poštenje. Na sreću nije nikojoj imena odavao, pa zato bi mu se zao govor mogao ponješto i oprostiti.

Nesretnici, koji su odsudjeni, da ga o ovom predmetu slušaju, sgledaju se čudnimi pogledi, kao da hoće reći: blaženi vjerujući! Ali to nesmeta Adolfa. Kad zamieti, da mu prijatelji dvoje o istini njegovih rieči, donese oveliku i ukusnu škrinjicu na stol, govoreć: Evo, tu su dokazi, sama pisamca i slike, pa da mi nije stalo do glasa djevojke, odmah bi vam sve pokazao! A prijatelji zamuknu — i opet nevjeruju.

U rodnom gradu nije Adolfo nikomu prijatna osoba. Prazan klas strši. Tako i Adolfo praznu svoju glavu visoko nosi, utvarajuć si, da je on jedini čovjek u gradu salonskih načina. Zato ga mnogi preziru, a mnogi smiju se ludoj njegovoj taštini.

Ali sbog jedne gadne mahne mrzi ga u gradu sve bez razlike. Evo zašto. Nijedna gospodja, nijedna djevojka domaća ne bijaše poštedjena njegovim jezikom. Ova mu bijaše preprosta, ona nakazna, treća razuzdana, četvrta šenuta — i svakoj umio je nješta prišiti. A kad o kojoj šta zla kaže, izusti to navadno pred onakvimi osobami, o kojih zna, da će dotičnici neugodnu viest donieti.

Adolfo drži izpod svoje časti približiti se ikojoj gospodji i djevojci domaćoj, on to niti za vriedno nedrži, on, koji si utvara, da mu nijedno žensko biće odoljeti nemože. A njegova majčica sluša nazore svoga sinka, sluša i veseli se, da se je duh njegov uzvio nad domaću prostotu.

Ipak... ipak ima u gradu jedna ženska, mlada, krasna, a udata, koja je Adolfovo srdce občinila. Ali šta kažem občinila, ta Adolfo težko da je imao srdca za finiju ćut; njega je valjda samo napala taština, da tu osobu svlada i da se ponosi tom pobjedom. Ta osoba, ta krasnica jest gospodja Marija Bonetićeva.

Prije godinu dana, dok je Adolfo kojekud putovao, nastanila se ona u gradu sa svojim mužem, koji je na veliko tjerao trgovinu s drvi.

Bonetić i njegova žena bijahu iz našega hrvatskoga primorja, odonud su i došli, a Adolfa je odmah na prvi mah počela zanimati liepa došljakinja, kad ju je prvi put, vrativ se s puta, uočio.

A liepa bijaše ta Marija Bonetićeva!

Bijaše joj 20 godina, od tih je provela jednu u braku. Ovisoka je uzrasta, oblici tiela pravilni, punahni, lice bielo, a iz njega sjaju crne oči kao noć, kao kosa njezina, što joj gojna s glave u pramove pada. U očijuh živi oganj, al oganj, koji proniknuti nemožeš, koj nerazsvjetljuje staze do srdca Marijina. Njezine crne oči sjećaju te na božije tajne pute, rekao bi s jednim pjesnikom. Marija je živahna, razgovorna, pače vragoljasta; zabavlja se rado sa svakim naravno, nehinjeno, kao što je prirodjeno primorskoj naravi. Al uz to nezaboravlja, da je žena, udata za muža, za koga je iz ljubavi pošla.

Kako ju ovdje evo opisah, za takovu držaše sav sviet Mariju Bonetićevu. Nikomu od inače drzovitih udvorica grada nepade na um jurišati srdce Marijino; jedino Adolfo misli, da nije nikoja tvrdja nepredobitna, da se i Marijino srdce svladati, osvojiti dade. On odluči na svaki način uvući se u srdce krasne ove ženice, te načini u glavi podpunu ratnu osnovu, kako će se dovinuti cilju.

Uboga Marijo!

Ima biti sjajni ples, upravo na sv. Anu. Priredila ga u čast liepomu spolu mladež gradska. Na ovaj ples pozvan je i Adolfo. Jedva se je odvažio prihvatiti poziv, al Marija odluči. Sigurno je držao, da će ju na plesu viditi i za to ponizi se i spremi za ples.

I tako nadje se Adolfo u odredjeno doba u sjajno razsvietljenoj, te zelenilom i cvjetnimi vienci izkićenoj dvorani,

U dvorani su na okupu sve ljepote i dražesti grada; gospodje i cvatuće gospodične prolaze u bogatih, ukusnih toaletah plesnom dvoranom.

Usried dvorane stoji Adolfo; gizdavim pogledom mjeri mlade i liepe plesačice, koje mimo njega prolaze, kao da im hoće kazati: vidite li me, nebiste li blažene bile, da s vami zaplešem? No toga nebude, vi ste za me sve malo, ništa!

U to na jednom stupi u dvoranu Marija Bonetićeva, praćena svojim mužem i jednim prijateljem svoga muža. Vazda bijaše krasna, al ovaj put bijaše upravo prekrasna. Imaše na sebi ukusnu opravu od crvena gazira, pribranu srebrnimi klasovi, u kosu zadjela je takodjer nakit od srebrena klasa. Crvenilo oprave igraše preliepo na bielom njezinom licu.

I najzavidnije gospodje moradoše priznati joj na prvi pogled, da je kraljica plesa.

Gizdavi Adolfo opaziv ju, ostade kao okamenjen. Cielo vrieme nije svrnuo oka s nje.

Glasba zasvira tremblente.

Žamor i metež nasta u dvorani. Plesači na sve strane lete po plesačice.

Adolfo podje takodjer po plesačicu. Pred koju je stao? Pred gospodju Mariju.

Predstavi se i zamoli za prvu tour-u.

Oprostite! — odvrati, pridignuv se Marija, — četiri su već razdane.

Dakle liepo molim za petu!

Slobodno! nakloni se Marija. Kad se je udaljio Adolfo udari gospodja Bonetićeva u živahan razgovor sa svojom susjedom, a u razgovoru bijaše više smjeha, nego rieči.

U tom smjehu nazirao je ipak Adolfo prvi povoljni uspjeh svoje osnove. Ples odpočme. Gospodja Marija letijaše iz jedne ruke u drugu, neznajuć, možebit, da ju netko s prikrajka dvorane nepomično motri. Motrio ju Adolfo, imajući čvrstu odluku s nikojom drugom neplesati, nego samo s Marijom. Strpljen spašen! Tako se je tješio Adolfo, dok nije došao na njega red, da zapleše s gospojom Marijom.

Očekivani čas nastade. Adolfo burnim korakom preplesa dvoranu s Marijom, a onda zanjiha se sa svojom plesačicom lagodno i snatreno, tako snatreno i hinjeno, da se Marija malo nije u vàs glas nasmijala. Onda opet prošumi dvoranom, kao silni vihor, tako i unatražke, pa opet lagodno i snatreno.

Marija grizka smieh na svojih koraljnih ustnicah; svi gledaoci podsmiehuju se. A Adolfo? On mnije, da bije slavodobitnu bitku, koja će mu otvoriti vrata raja.

Sretni Adolfo!

Glasba utihne. Njeki plesači vode na mjesta umorene plesačice, a njeki pošetaše sa svojimi paricami dvoranom. I Adolfo izmoli si milost od svoje plesačice, da smije uz nju pošetati.

— Zaista je malo neugodna stvar ples po ljetu! Reče Adolfo proletiv po čelu rubcem, od kojega je pahnuo silni miris kolonjske vode.

— Zato treba laganije plesati. Primieti Marija.

— To je lahko reći, odvrati Adolfo, nu tko će proti srdcu? S ovako krasnom plesačicom, kao Vi gospodjo, odplesao bi u isti pakao!

— Tako? udari Marija u smieh na to patetično uvjeravanje, — o ja vas onamo nebi sliedila.

— Dakle u raj! Izpravi se Adolfo.

— Tamo nas nebi primili. Opazi Marija.

— O za ovakove angjele, kao što ste vi milostivna, uviek su otvorena vrata raja. Reče Adolfo s važnim kretanjem ruke.

— Hvala vam na tom naklonu, odvrati Marija s posmjehom i stresajuć glavom, ja nisam oduševljena za tako daleke i vratolomne plesne pute. Izaberite si koju od djevojaka ovdje, koje ništa neveže; a vidite, koliko jih ima liepih, — sigurno bi s kojom

od njih ugodnije u raj ili pakao putovali nego s menom.

— Dopustite, milostivna, reče Adolfo dostojanstveno, da vam protuslovim, — za moj ukus neima ovdje nijedne liepe djevojke, a najmanje takove, koja bi se vam uzporediti mogla.

— Šta? zategne Marija, popostav malko, vi velite, da ovdje u dvorani neima nijedne liepe djevojke. To je previše kazano. Evo baš gospodične Slavice, što nam u susret ide, nije li to prekrasna djevojka?

Jedna krasna, plavokosa djevojka, zažarenih lica od plesa, minu u to mimo gospodje Bonetićeve i njezina pratioca.

— Ova djevojka? — Nečini mi se baš, reče Adolfo hladno. Ja nisam prijatelj crvenih lica, takovih nepodnosi finiji ukus.

— Tako, dakle zdrava lica nisu za finiji ukus? Primieti ironički Marija.

— Toga nisam kazao, izvinjavaše se Adolfo, ta čovjek može biti zdrav, a netreba da bude uz to crven u licu. Evo i vi milostivna zdrava ste gospodja, a lice vam nije crveno, al je zato ipak tako krasno i dražestno, da na mnogih mojih putovanjih nisam nikad ništa ljepšega vidio. Ni najljepši kip iz kararskoga mramora nemože krasnije da bude izklesan. Budite uvjereni, milostivna, da sam od prvoga vašega pogleda sasma poražen ostao.

Marija slušaše porugljivim posmjehom ove rieči Adolfove.

— Žao mi vas je, reče ona na onu posliednju izjavu Adolfovu, ali ja vam pomoći nemogu; zašto ste tako fina ukusa?

— O dalo bi se naći pomoći, govoraše Adolfo tišim, pouzdanijim glasom, ali jamačno je vaše srdce ledeno, kao mramor, komu vaše krasno lice naliči.

— Da vas moj muž čuje, on bi vam bez dvojbe živo protuslovio. Al samo moj muž! Reče Marija s ozbiljnim posmjehom, položiv razširenu hladilicu na alabastrove svoje grudi, koje se puno izpod nje nadimahu.

Adolfo neznajuć, šta da odgovori na posliednju opazku Marijinu, spusti svoj požudni pogled na biele oble ramenice i razkošna pleća krasne gospodje.

Marija opaziv smeću Adolfovu, i hoteći što prije izbjeći dosadnu joj razgovoru, pozove Adolfa, da ju odvede na mjesto, jer da je umorena. Ovaj to učini, nakloni se i udalji,

Samo moj muž! promrmlja kroz zube, možda će s vremenom i tko drugi!

Za malo udari glasba svirati šotski ples. Njeki mladi vlastelin zaplesa s Marijom. Adolfo stoji u prikrajku i nepleše.

— Ti neplešeš, Adolfo? Upita ga jedan znanac, koji bijaše uprav doveo svoju plesačicu na mjesto.

— Neljubi mi se. Odsieče Adolfo.

— Onda nisi mario na ples ići! Primieti odrešito drugi.

— Kako uzmeš i ljubi mi se i neljubi. Htjede Adolfo, da se izvine iz škripca. Evo vidiš s onom gospodjom, i tu pokaza Mariju Bonetićevu, bi mi se ljubilo plesati, ali sada s drugim već pleše.

— A ti čekaj, dok svrši, a ja vidiš odoh po onu liepu djevojku Slavicu.

Kad se razstadoše, zaista je jedan znanac drugoga prezirao u onaj par, svaki sa svoga gledišta.

Ne za dugo, i Adolfo plesao je s gospodjom Marijom šotski ples. Iza toga plesao s njom i valčik, ali samo s njom.

Ni jedne druge ni gospodje ni gospodične neudostoja on milošću, da s njom pleše.

Njekoliko mladjih gospodja i gospodična, kako je nastao odmor iza valčika, zaokruži gospodju Bonetićevu i pričeše joj čestitati.

— Odviše sreće, reče jedna, to odlikovanje! Naš dandy Adolfo s nikojom drugom nepleše, van s vami.

— A nas sirote prezire! Dodade druga.

— Ah, poludit ćemo od žalosti! Prihvati s hinjenim uzdahom treća.

— A ja, zažmuri blaženo očima gospodja Bonetićeva, snebivam se od sreće i milja I udari na to u smieh, a smiju se grohoticom i druge.

— Ali znajte, — prihvati iza stanke Marija, ja ću se okladiti za što hoćete, da će taj naš gizdelin još ove večeri plesati s baronicom Ninon.

— S baronicom Ninon, a kako? Kazujte! Navale gospodje i gospodične u jedan glas.

— To je moja skrb! Odvrati s njekom sigurnošću gospodja Bonetićeva.

Tko je ta baronica Ninon?

Ona je njemškoga poriekla. Prije njekoliko godina dodje sa svojom materom u grad, — zašto, to se baš nezna, nu zlobni sviet govorkaše, da valjda zato, nebi li materi poslužila sreća, da uda kćerku, što joj jamačno nije pošlo za rukom ondje, gdje je prije bila.

A to svom dušom želi i gospodična Ninon. Kako da ne? Ta ona brodi već u hesperidne krajeve života; skoro se je dovinula četrdesete godine, a neima nikoga, koj bi mukotrpnu djevicu usrećio razkošjem bračne sveze.

Gospodična Ninon pogiba zato za mužkarci, i težko onomu, kojega njoj sgoda približi. Taj zaista, što je živ, neće zaboraviti toga sukoba.

Zato ju i bježe mladići, gdje i kako samo mogu, a gospodična Ninon to još većom željom lovi mladiće. I tako, ako je kakova javna zabava, naime ples, siguran budi, da ćeš tuj i gospodičnu Ninon naći.

I današnji ples ukrasi ona, praćena majkom, prisutnošću svojom; no po navadi nitko s njom neppleše.

Da nebi ništa drugoga bilo, već je sama toaleta gospodične Ninon odbijala svakoga mladića od toga, da s njom pleše.

Gradska jeunesse d'orée nije ju drugačije ni zvala nego la marquise Ninon, avec le grand chignon, a to zato, jer je obično poput kule visoki navlasak nosila.

A danas, na plesu, nadkrilila je njezina toaleta svako očekivanje.

Doljnju opravu imala je od crvena, a nadkrivak od modra tula. Oplećak bijaše joj takodjer od crvena, a naborci oko košturastih grudi i pleća opet od modra tula. Po opravi visjahu joj silne navezaljke crvene, modre i crne boje, a od tih boja ima i nakit u glavi, na kojoj po navadi strši ogromni chignon.

S njom plesati, značilo bi izvrći se obćenitu smiehu. Nije baš plemenito, al je tako, pa se to promieniti nedade.

Mladići i djevojke sastaju se pouzdano u hrpe, i pripoviedaju si pridušenim smiehom i cihutanjem, koliko je gospodična baronica Ninon peršina prodala, kako to Hrvati navadno kažu.

Gospodična Ninon možda i vidi ove urotnike, al ona za to haje i nehaje. Nju kan' da vodi poslovica: strpljen spašen, pa se neboga tješi, da će doći sunce i pred njezina vrata.

Dok se je u plesnoj dvorani proti Adolfu kovala urota, da mu valja plesati s gospodičnom Ninon, nalazio se on u restauraciji.

Oko njega sjedi po izbor četa gradskih mladića. Nisu oni možda za to danas u družtvu s Adolfom, jer su mu prijatelji, nego radi toga, jer ih je pozvao na šampanjac.

Adolfo, kao i svi zlobni i tašti ljudi, bijaše veoma skup, nu danas odluči pregorjeti njekoliko staklenaka šampanjca, a to samo za to, da se vidi, kako se oko njega jati sve, što je boljega u gradu.

Šest do osam nametnika sjede s Adolfom oko stola i žamore.

Jedan od njih, natočiv si čašu, ustane i reče:

— Bog živio našega miloga Adolfa! Pijem u zdravje njegovo, a mislim, da ćete me svi sliediti, osobito kad kažem, da ga bog živi sa liepom gospodjom Marijom Bonetićevom, koja ga je, kako se vidi, malo obćarala.

— Živio! živio! Čaše zveknu i družtvo se na zadnju primjetbu govornika nasmije.

— Želimo mu sreću! Poče jedan od družtva, kad se je smieh slegao.

— Dvojim, da će uspjeti! Primieti drugi.

— Gospodja Bonetićeva je nepredobitna tvrdja. Dodade treći.

Na ovo morade da odgovori ponos Adolfov. I o Sebastopolju, reče on s pathosom, govorilo se, da je nepredobitan, pa je ipak pao. Ja neznam, šta je to, nepredobitna ženska; sve su ženske jednake. Ako je samo volje i vještine, podati će se svaka, a možda ćete do skora viditi, i — gospodja Bonetićeva.

Ove dvie zadnje rieči bijahu kao izpod brka odpuhnjene.

Družtvo neprimieti na ove nadute rieči ništa, da neuvriedi benefaktora. Svaki je gvirio u svoju kupicu i mučao.

Tik stola stajaše čovjek, koga vidismo sa Bonetićem i njegovom suprugom unići u plesnu dvoranu. Čuo je sve, što je Adolfo govorio. Pogledav s prezirnim posmjehom hvastavca, podje u dvoranu.

— Žalim vas; — reče, stav pred gospodju Bonetićevu, kruna ovdješnje mladeži, gizdavi Adolfo, sprema se, da zauzme srdce vaše. I izpripovjedi sve, što je vidio i čuo.

— Bezobraznik! Reče gospodja Bonetićeva, čuvši, što joj je pripovjedio prijatelj njena muža. Hvala vam na vašoj špionaži, nu nebrinite se ništa. Primorska je vjera tvrda kao i primorske gole hridi, a tomu gizdelinu skuhati ću već pristojnu poparu. Čujte samo, što mu mislim za danas prirediti, vi ćete se srdačno smijati, ja vas poznam, — vi ljubite vragolije.

I podjoše uzporedo pošetati dvoranom. Marija pripoviedaše pratiocu svomu naumljenu spletku sa Adolfom i gospodičnom Ninon. Pratilac liepe Marije smijaše se grohotom toj zamisli, i vidjeti bijaše, da je ponješto upokojen. (Dalje sliedi.)

KARLO DRAČKI,

tragedija u 5 čina. Spjevao F. M.

Četvrti čin. (Konac.)

(Pozorište se promienilo u perivoj izpred kraljevskih dvorova, kako je u 2. činu. Suton je.)

8. prizor.

(S lieva iz perivoja već bliže prema zadku izadje Jelisava, malo za tim i Stjepan Lacković.)

Jel. Trup leži tu! O strašna slutnjo moja!
Trup Marijin tu leži. Jao meni!

S. Lack. Ja trupla ne vidim. U sutonu se
Utvorilo iz sjene nješto tebi.

Jel. Gledj, ono je. Pod busom ružinim je.
Pristupit ne smiem, da pogledam s bliza.
Ni ja već ne vidim — oh — magli mi se.

Stjep. Lacković (pošav tamo.) Vaj, grozne nesreće! U istinu je
U krvi trup. — Al' nije kćeri tvoje —

Margita je. U sgrčenoj joj pesti
Sa bodeža još kapa krv.
Marija (sašav iz dvorova u zadku). Čuj, majko!
Jelisava. Ti živiš, Marijo? Oj kćeri draga!
Jest, to je tvoj glas, to su oči tvoje,
I rukû tvojih zagrljaj je ovo.
Što život tvoj je meni, sad tek ćutim
Oćutiv u trenutku ovom strašnom,
Što smrt bi tvoja bila mi. — Margita
— (kaže joj u perivoj).
Marija. Pod ružom leži! — Sudila si sama.
Plemenite li duše! Umrla je,
Da živim ja. Uživati li smiem
Tu žrtvu njezinu? O smiem li, bože,
Taj ubrat cviet, što iz groba joj niče?
I samrtnu posluhnuti joj želju?
Jelisava. Uravnala ti put do sreće tvoje.
Ne kloni se ga, podji njim bez straha,
Kad smieš bez krivnje.
Marija. Ah, da krivnje nije!?
Jelisava. Da jest, na meni je, — i kar na meni:
Bez obojega ti se k sreći putiš. —
Nagovieštam, što ovamo te krenù.
Od Sigmunda povratio se poruk
I vratio slobodu tebi? Je li?
Tvoj pogled kaže mi, da jest; i vreli
Bujećih nadom njedarâ ti drhat. —
Kraj Dunava je Karlo kod Hrvata
Na vratih Sobotskih. Hajd' tamo kćeri,
I sama sreće vjestnica mu budi.
Umoli ga, da k meni sám pobrza
U krilo mojih palača, nadošle
Od Sigmunda znamenite nam glase,
Znamenite baš zanj', još danas dočut.
Bez straha idi, Marijo; i njemu
Sjegurniji će pohod biti s tobom.
Idući s tobom, neće ići strahom:
U tvom je povodu i zaklon njegov.
(Marija odlazi na lievo.)
(Lackoviću) Nek dodju sluge s lučmi, da odnesu
U dvorsku crkvicu Margitu mrtvu.
Nareci Borisu i velikašem,
Da mogu doći. I Jadvigu zovi.
Neposlušnica još izaći neće.
(Lacković odlazi. Na ulazu k dvorovom sukobi se s izlazećim Borisom, Blažem Forgačem, Ubulkalajem i Nik. Gorjanskim, i davši im znak, da sidju do kraljice, izadje.)
Nik. Gorjanski (Jelisavi). Ne mogasmo namoliti Jadvige
Da izadje. Goropadi se, sdvaja
Od žalosti, sluteći —
Jelisava. Da će poći
K Jagielu sad? I hoće. Al' što sluti,
Da zlo je, znam, da njezino je dobro.
(Borisu) Poljaka i Litvinâ ugovoru
I uprosu Jagiela, vitežkoga
Udruženih vam kraljevina kralja.
Milostivo se priklanjam. Do zore
Na domaku već zaručniku novom
Jadviga može biti. Da ju čuvaš!
Oprostivši se s njom, i materinsku
Podielivši joj molitvu, u tvoje
Izručit ću ju okrilje večeras.
Boris. Zahvaljuje ti dvoja kraljevina
I kralj naš, dvima krunama narešen.
A har ti i od mene. Već me mrzi
Medj lupežkimi boraviti druzi,
Sried izdajica kraljevstva i kralja,
Sried zasjedača himbenih. Već jedva
Zatomit mogah gnjiev svoj na tu družbu.
Zahvaljujem ti, što ću od nje poći,
I vojska moja sva ti harna za to.
(Odlazi natrag u dvorove.)
Bl. Forgač. Iz okoliša već su stigle čete
Pod oružjem. Porazmještene sgodno
Po klanjcih ondje za budimskim' vrsi
Na mig tvoj čekaju.
Jelisava. Već znam. Već sama
Obadjoh svud. I to znam, da na moj mig
Svi čekaju, na ničij drugi, — ničij!
Tko drugčje misli, ujest će ga guja! —
Po Dračkoga mi i ti, Lackoviću,
Za Marijom pobrzaj. Što nakanih,
I ovim kaži. A Gorjanski, sad će
Pokazat i on, tko je junak dobar,
Tko vjera, tko li nevjera. Hrvate
Na Sobotske ćeš potisnuti vrata
I preko Dunava ih satjerati.
Zapoviedam ti. Da si išo, kud te
Moj šalje glas, il' sad ga čuješ zadnjôm! —
Ti, Blažu Forgaču, moj peharniče,
I ti, moj konjušniče od tog časa,
Ti Ubulkalaju, u palače mi
Potrudite se za čas sliedom mojim.
Još ne! — za časak dodj'te, vjerni moji! (Odlazi.)

9. prizor.

(Nik. Gorjanski, Blaž Forgač i Ubul Kalaj obstupe Stjepana Lackovića.)
B. Forgač. Što snuje kraljica?
N. Gorjanski. I ja to znadem,
I više neg li ovaj, njen palàtin.
S. Lacković. Ti lažeš.
Ubul Kalaj. On — palatin?
N. Gorjanski. Zar ste sliepi?
Al' čujte me! Zaludiv Sigismunda
Da Marije se odrekne, zaručit
Za Dračkoga će nju, za onog, koj je
Na zemlju krunu bacio vam svetu.
Što još su na tla bacili, — gle tamo:
Margita leži — ubijena! — Čujte!
K Hrvatom šalje mene, — da ih bijem?
Ko psa da me utuku, šalje mene.
A dvoranske je časti dala vama,
I život da vam poslje uzme. Čujte!
Zaboravila nije triju grada
U Poljskoj, što ste izdali za novac
Litvinom vi. Da i tri glave svaki
Imade vâs, posmicat bi jih dala!
(Blažu Forgaču.)
Tvom djedu je na vitežkom mejdanu
Tri zuba izbio kralj Karlo Robert,
Tri grada za to dao mu. A ti si

Tri grada izdao: taj broj je koban tebi;
I tebi, Kalaju! Još jedne trojke
Spomenut ću vas: znate za tri mača?
I ti znaj za njih, palatine dobri!

Ubul Kalaj. Umukni!

Blaž Forgač. Ludjače!

N. Gorjanski. Ha! vi ste lude!
Obstupite ga bliže, da ni jedan
Ne izmakne mu glas kroz kolo naše.
Sad čuješ dobro, dobri palatine.
Nas tri nakanismo i zaklesmo se
Uz onaj trup položiti i drugi:
Uz kraljicu Margitu kralja Karla.
I hoćemo.

S. Lack. Al' neću ja!

N. Gorjanski. Ha! moj si!
U pandžah sad te imam, zaljubljeni
Slaviću moj! (Drugovom.)
Taj hodit više ne smie,
Il' odat će nas. Držimo ga, braćo,
Il' naše glave već se slabo drže
Ramênâ naših. — Niti pisnut nećeš,
Još bržiji se mač moj, znan ti dobro,
Na istom mjestu, ko što njekoč — znaš li? —
Na tebe obori. U gvoždje mi ga!
Pak hajte tad, kud zakletva vas zove
I dobri čas — umorit kralja toga.
Na onaj trup tri mača zakleše se
Položit k njemu drugi. I dva mača
Učiniti će isto.

Blaž Forgač. Ma i jedan!

N. Gorj. A ubiv njega, njime ste utukli
I kraljičinu drzost. Tad će naše
Gospodstvo biti. Ja k Hrvatom idem,
Nek vide, hrdja tko je, tko li junak.
U gvoždje mi ga okujte.

Stjep. Lack. Iz gvoždja,
Iz groba još ću ja dosegnut tebe!

(Odvuku ga Blaž Forgač i Ubul Kalaj na desno.)

N. Gorj. Kratkotrajnu oživjeste životu,
Vi žrtve dvie, u perivoju ovom
Prie šestnajst zakopane liet. I opet
Izkopo sam vam grob, al' taj je dublji:
Izmilati mi nećete već na dan.
Sad, Jelisavo, gledj za drugom svojim!
Oglêdat ćeš se skoro i za vlašću,
U mojih ćeš ju ugledati ruku —
Poslužit će se njom, kog' slugom zoveš!

(Odlazi na lievo. Iz dvorova dolazi dvanaest sluga s mrtvačkimi nosili i neužganimi baklјami, te zamaknu na lievo u perivoj. — S prieda dolaze s lieva Marija, Karlo Drački, Alberico, Ivan Hrvat, Ziemovit Mazovski.)

Ziem. M. U zasjedu ćeš zapast. Nevjera je
Od pamtivieka Madjar: ne vjeruj mu!
Na dogovor i mene njekoč zvahu.
Ja dodjoh a što učiniše oni?
U tamnicu me vrgoše, i krunu
Ukradoše mi poljsku. Vjeruj meni,
S prostodušja sad nevoljnu bjeguncu.
A nevolja još gorja čeka tebe.

K. Drački. Ne zliedi djevojke. U zasjedu me
Ne povodi ta nježna ruka.

Ivan Hrvat. Kralju!
U mraku druge vrebaju na tebe.
Ne dieli nam se, povraćaj se s nami.

K. Drački. Bez oproštaja dielit se ne mogu
Od kraljicâ, kad već se dielit moram.
Ha! strašite me zasjedačî timi,
A vidjeste, da kukavci su jadni,
Od pogleda, od glasa mog da strepe.

I. Hrv. Pomoriv prije tjelesnu ti stražu.

K. Drački. Madjari, Tatari, Jacigi i Kumani!
Tko da se plaši njih? Vaj, što ih kasno
Upoznah ja!

Ivan Hrvat. Svjetovasmo te drugčje.
Bar sad nas slušaj.

K. Drački. Da od straha sliedim
Vaš savjet sad, kad ne slušah ga prije
Od srdčane žestine?! — Tê divljake
U boj povodit htjedoh za slobodu!
Tko da se boji njih? Tko da ih vodi?
Ni boriti se ne htjedoše s njimi
Junaci u Napulju i u Švabskoj,
Kad Ljudevit povodio ih sobom.
Primirite se. Ja sam miran posve.
Za tim me kratkim put daleki čeka,
Za njom, u Napulj. Već se čini meni
Da stupam po domòvinskom si tlu,
Zemljotresnom i podrovanom, ali
Čarobitom i nad sve dragom meni!
I ja ću za njom — kašnje. Ja sam miran!
Pregorio sam lastovanje nježno.
Obamriev sebi živjeti ću drugim,
Pram jednom cilju sve udesit pute.
Povratite se spokojni. I ja ću
Upokojen do skora opet k vama.

(Baklje se u perivoju jedna za drugom užižu; malo za tim krenu nosioci prema izlazu u dvorove.)

Ziem. M. Kud ideš u mrak? Povraćaj se s nami!

K. Drački. Gle svjetla tamo. Sjeguran ću za njim.
A vi k Hrvatom mojim. Čekajte me.

(Odlazi Ivan Hrvat i Ziemovit Mazovski na lievo. Sluge ulazeć s nosili u dvorove poredani su tako, da se razabire 12 plamena od bakljâ.)

Marija. (tiho) O kobnieh kraj Margite luči!

K. Drački. (prepane se — pak se hrabri) Jao! —
Ti ognju ukletni, i za tobom ću!

B. Forgač. (Došav s Ubul Kalajem s desna)
Za pogrebnim — sâm na svoj pogreb ideš!

(Konac IV. čina.)

Peti čin.

(Na sredini zadka dvorska crkvica. S desna joj i s lieva stube su uzvedene gore na hodnik s velikimi prozori. Uz lievu stienu pozorišta kamena sjedala).

1. prizor.

Stjep. Lacković (podupiruć se mačem težko pokleca niz lieve stube).
Zatvorite se, raztrgane žile,

Ne propuštajte krvi, duše moje
Iz oslabjela ne izgon'te tiela,
Dok namjere ne izvršim. Vaj! slab sam!
Vi kleti okovi, ne strgah li vas,
A jošte rukom maknuti ne mogu?
Slaboća vas zamienila: sad ona
Sve mišice mi sapinje. Podrži,
Ne ostavljaj me, dušo, još za časak,
Da zahman ne ginem, ne spasiv kralja.
(Sjednuv se na stubah pogleda u crkvicu).
Tko leži tu za prozorom? Margita
Na odru mrtvačkom! A zašto ovdje
Položili ju? Dà, i Karla hoće
Uz nju položit. — Hoće l' doći skoro?
Niz ove stube? Vaj, da podju onud?!
Da nisu plošli jur, a ja već mrijem.
Oj smrti, počekaj — još imaš časa!
Ne ulazi još amo — haraj drugud.
Po bojištih se vrzaj; zasjedačem
Krivudajućih se ne drži stopâ. —
Ah! nestaje mi svjetla, glasa, daha!

(Niz desne stube sidjoše s hodnika Jelisava, Karlo Drački, Marija, Alberico, Blaž Forgač, Ubul Kalaj.)

Jelisava. Oprosti, što si čekao. U Poljsku
Odpravljat imah kraljicu Jadvigu.
Al' što će kašnje, draže će ti doći
Od Sigismunda viesti; a od mene
Ni ne nadaš se, znam, što sumih za te.

K. Drački. Kad Marija nas prati, ne ide 'l s nami
I nada sama? Bar je slika njena.
Al' gle, zaostaje — i odvraća se od nas
Zoroliko joj lice. — Sad je dobro.
Okrenula se opet k nam — al' blieda,
Drhćuća sva —!

Jelisava. I kako drhtat neće,
Kad nje se tiče, što ti javit idem.
(Odlaze svi na desnu stranu.)

Stjep. Lacković. Okrenula se — je l' na mene? Bože!
Zamotrila me valjda nije. Ode!
I ona ode! zadnje nade trak
Izčeznuo mi s njom. Da mogu viknut!
O muke strašne! nestalo mi zraka.
Zariknut htjedoh a ne smogoh šapta!
Vaj! ukočena sva mi trne noga,
Ne mogu za njimi, ne mogu, jao,
Odvratit uboja, kog veće vidim
Na izdanu mu padat glavu. Zahman
Za njim nedosižuću pružam ruku,
I zahman uzdah podirem nečujni.
O naravi, preokrutna si. Zašto
U taj si čas sve otela mi sile,
Do djeteta ponizila me slaba!
(Marija se vrati i potrči k njemu.)
O zdravo da si, bogom posestrimo!
Je l' jesi ti? il' umiruća duša
Nebeskog vidi poruka?

Marija. Ne kasni
Prokazat mi, što strašna strašan kriješ.
Govori za boga!

Stjep. Lacković. Hajd' bliže k meni.
Ne mogu glasa smoći. Da me čuješ,
Primakni se. Umoriti će kralja —
Blaž Forgač, Ubul Kalaj i Gorjanski.

Marija. Umorit će ga! je l' i majka s njimi?!
Čuj Karlo, Karlo! Čuvaj se! Umorit —
Umorit će te zlotvori! Umorit!
(Tek je utrča'a na desno, čuje se iz nutra zveket oružja, štropot i vika.)

Stjep. Lacković. Vaj! pada već! zadržat ga ne mogu! (Sruši se kao mrtav.)

2. prizor.

(Iztrči Blaž Forgač, za njim Ubul Kalaj s golimi mačevi u ruci. Ubul Kalaj nasrne na Blaža Forgača.)

B. Forgač. Ha! nevjero! ti udaraš na mene?
Bar tebe ću pogodit.

Ubul Kalaj (proraziv ga.) Ja već jesam.
Izdajstvo izdajom se plaća. Ha! ha!
Izdavat nećeš mene.

B. Forgač (padajuć.) Da si proklet! (pridigav se i pogledav unutar na desno.)
Taj prokletnik još živi, a ja mrijem!
Ha! da ga shvatit mogu i zadavit.
Raztegni, smrti, ruke mi do njega,
Da k sebi ga privučem — proklet bio!
(Umire.)

(Izadju Karlo Drački, Marija, Jelisava i Alberico.)

Karlo Drački (na čelu ranjen.)
O dvori kraljevski, vi leglo gujsko,
Vi špiljo lupežka! Razmaknite se,
Na riku moju rušite se, da mi
Protutnji osvetna k Hrvatom mojim.
Osvetit ću se za izdajstvo gadno.
Madjari, Tatari, Jacigi i Kumani,
I guje, jakrepi, šakali, pseta!
Za takov vi ste boj? Ha! lupežtvo je
Junačtvo vaše — lupeži vam kralji
I kraljice i dvorani. Daj jače
Prokapljuj s čela, krvi, da mi skriješ
Od stida krv u lice šikajuću,
Od stida, što i čas kraljevah — psetom!
Ne dodiraj me djevojko! ledena
Ko zmijski plaz ti ruka. U kraj! u kraj!
Na kamenu ću počinuti hladnom,
Kad nigdje tu zaklonit se ne mogu
Na ljudske grudi. (Klone u kameno sjedalo.)
Bjež od mene, bježi! —
Ti jecaš, plačeš? Zalita u suzah,
Na koljena preda mnom klecaš? Ruke
U sdvojnosti pram meni dižeš biele?
Oj modre oči, što se iz vas sjaje?
Nebeski li je žar, il' himben s pakla?
Iz očiju mi! ne pridušuj opet
Tim pogledom uzkipjelo mi srce. —
Oh! suze me probijaju! da speru
Strahovit grieh moj, što posumnjah na nju?
O Marijo, tko smie potvorit tebe!
Oprosti mi. Bjesamučnika, kivna
Na boga i na sviet, ublažila bi
Tim pogledom žalostiva dragoća,
Iz nevjere pretvorila ga vjerom.

Oprosti! — Nježna dušo, ti me zoveš
U palaču? njegovat ćeš me tamo,
I krv mi zaustavljat? Idem, idem —
Kud s tobom išo ne bih? Kad za onom
Zaputit mi se skoro, — ah! za onom —,
U jedan čas za vječnost ću se tebe,
Miloto rajska, nagledati jošte,
Da lik tvoj krasni sav u duši mojoj
Ponesem onamo. — Oh Jelisavo!
Bijaše l' to, što sumila si za me?
To Sigmundovo odricanje bjaše?

Jelisava (bila medjutim zapovjedila Ubul Kalaju, da dovede sluge te one već iznose mrtva Forgača.)
Životom ti se Marijinim kunem,
I njenim milkom — ja sam bez krivine.
Odnesoše ti krvnika već mrtva:
Krivine njegve drug još ovdje stoji —
Upokojen, ti sam ćeš sudit njemu.

Karlo Drački. Alberiče! pobrzaj po Hrvate.
I takov ja ću polaziti s njimi
Na put daleki. Idi po njih, idi!
(Odlazi na desno, poduprt na Mariju.)

Jelisava (Alberiku.) Što kralj zapovieda, izvrši namah.
(Alberico odlazi na desne stube.)
Kroz moje čete prolaza im nema,
Ni pristupa do Karla — živim nema!
Zaglavit će — sve izdajice moje!
(Ubul Kalaju) I ti si urotnik! Izdajstvo drugo
Ne sakriva ti prvoga. Na muke,
Na kotač ću te udriti, polomit
I željeznu ti odoru, taj kleti
Od pet viekovâ razbojnički plien.
I to će kotač smrviti! Al ljepše
Doslužiti se možeš smrti. Pred smrt
Dozvoljujem ti to. Sve vjerne moje,
Po budimskih porazmještene klancih,
Povedi amo. Bar trenutak zadnji,
Života tvoga poslušan mi izvij!
Iz kazne može nagrada izhodit.

3. prizor.

(Ubul Kalaj podje na lieve stube; prepav se Lackovića, koj udilj ko mrtav leži — al' nerekav ništa, odlazi.)

Jelisava. Što Dračkomu namienih, svršit moram.
Sad moram svakako. Iz njegve duše
Ne iztrgoh već nikad sumnje na me,
Ni osveti ne izmakoh se njegvoj,
Ne učinim li, što mu već dosudih.
U mojoj sav je vlasti, i po mojoj
Udesit bih mu mogla sudbu volji,
Nepitati već zanj, ni pitat njega.
Al' nek si sudi sam, nek bira s voljom,
Nek ide putem, utrtim mu posve.
Milostiva mu kob i lješine je
Pred njega na tla sbacala, da nigdje
Ne suprotne se živa duša njemu,
Bez zaprieke da k cilju jednom ide.
Spotaknut li se o tih truplih hoće?
Al' što junaku smetat mogu strvi?
Junaku baš je kob, da njemu pute
Mrtvaci utiru. Sa odra onog
Provodič niemi k Mariji ga puti.
(Okrenuv se i pošav k crkvici, zapazi ležećeg Lackovića i pohiti k njemu.)
Ah, zraka, zraka dajte mi! Predahnut
Od užasa ne mogu. Strašno, grozno!
Što učini od sebe? Il' ga tako
Nečovjek koj osakati na mrtvo?
On leži tu, on mrtav! A kolikim
Već umriet dadoh, da mi živi on,
Da njega dokučim! Pak sad je mrtav!
Priek gomile mrtvacâ k mrtvom' sižem! —
Vi tisuće, što izdišete sada,
Uprav'te amo dah svoj, da u njega
Sve duše vaše udahnem. Vi živi,
Zaustavite dah svoj za čas, dajte,
O dajte meni zraka, da mi grudi
Ne razpuknu se, dok se ne dozovem,
Čim njega da oživim. Jao! kleti
Vi otvori, kud krv iztekla njegva.
Od riekâ krvi, što proteći dadoh,
Da mogu sad navratit mlaz i slabi
U žile tê, da zakucaju opet —
Ha! kucaju mu il' me vara samo
Drhćuća ruka? Ne! on diše sbilja!
Progledava! on živi!

S. Lack. (slabim glasom) Što? on živi?
Jel' živi kralj? ne ubiše ga?

Jelisava. Živi.

S. Lack. Sad miran umirem, kad spasih njega.
Sad dodji smrti! da si zdravo, smrti!
(on usne.)

Jelisava. Ne, ne! To nije smrt. Zdrav san se spušta
Na oči njegove. Preboljeti će.
Što vidim? Lanci — usjekli se ovdje
U ruke njegve. Što se sbilo, bože! —
Gorjanskovo je nedjelo i ovo, —
A jadnica pripomogoh mu sama!
Okovao ga! — O junaka divna!
I okove je skršio s pregnuća,
Da zasjedničko zaprieči umorstvo.
Gdje ima dar, da većeg vriedan nije?
Gdje kar, da većeg ne zasluži onaj —
Progonitelj moj zlotvorni — Gorjanski!

Ubul Kalaj. (Bahne uzrujan.)
Ne uzmiču Hrvati. Bijemo ih;
Odbijaju nam jače. Osiliše!
Potukoše već jednu četu, kleti, —
Gorjanskovu — zasužnjiše i njega.

Jelisava. Sužanjstvo mu namienih. Dobra srećo!
Od željâ mojih udesnice brža! —
Ohrabrite se. Udarajte s nova.
Ne štedite mi nikog od Hrvata.
Ma posjekli i roblje s njimi, sjec'te,
Ne popuštajte. Sto vas je na jednog. —
(Ubul Kalaj odlazi.)
Sad padajte oko mene, mrtvaci!
Do danas ja svoj viek izvijah mrtva;
I moj je došo dan, i ja ću živjet:

Kraljevat hoću! Već robovah dosta,
Najadovah se, i naželjeh sreće.
Doželjev se je — da ju puštam opet?
Na dohvatu mi leži tu. Gle rukom
Dokučit morem ju, pak sad od straha
Pred zvekom bojnom da uztegnem ruku?
Tu leži; još je san — al' bit će java.

4. prizor.

Karlo Drački. (Vraća se s Marijom, sav u bojnoj odori i kaciga mu na prevezanom čelu.)
Ah! težko se je dieliti od tebe,
Al' stići mi je, kud svoj viek uputih —
I bèz tebe. Pregorjet moram, moram!
Ja idem sam. (tiho) Za njom ja idem.

Jelisava. Stani.
Ne polazi ovako. Slušaj mene.
Na tom si kâmu tražio počitka;
Nanj' sjedni opet: tu ću ti pokazat
Za kratka domjenka početak drugi,
Dugovječan, a željkovanje tvoje. (sjednu na kameno sjedalo)
Što obećah, tim ponudjam te sada;
Zavjetovah se, držati ću zavjet. —
Tu leži Lacković; da spasi tebe,
Života svoga lišiti se htjede.
Još živi, — al' na domaku već blizu
Smrt bjaše njemu. A još bliže ovoj!
Jest, umriet htjaše za tebe, al' majka
Pozadržà ju: nek životom svojim,
Ne smrću, pokaže, da ljubi tebe.
A nju je ljubav uhvatila tvoja.
Jel' još ju ljubiš ti? i koli ljubiš,
Životom ćeš pokazati joj, je li? —
Jel'? ti ćeš živjet njoj? — — Ti moraš! — Čuj me.

(Marija je pritrčala k Lackoviću, pridigla ga te sad odlazi s njim uz stube, podupiruć ga. Niema im igra odaje, da idu po Hrvate.)

Sa Sigmundom već vjenčanu, razvjenčah
Sad opet nju rad tebe, — da ju prezreš?
Sramotom ju pohulit takvom ne smieš.
Pred podanici, njenim, pred tudjinstvom
Poružit nećeš Mariju toliko. —
Jadvigu, s Vilimom već Habsburgovcem
Od davna vjenčanu, razvjenčah opet
Rad Marije, rad tebe, — da ju prezreš?
Gorjanskog strmoglavih, i napustih
Na stotine već bojnu smrt rad tebe. —
Da Mariju mi odbaciš? Ne, ne smieš!
I Lacković rad tebe u smrt podje,
Rad tebe i Margita — (podje k crkvici.)

K. Dracki. Za njom poći,
Dà, za njom poć je meni!

Jel. (otvarajuć vrata crkvice i pokazujuć mu na odru mrtvu Margitu)
Za njom ne smieš!
Rad tebe i Margita u smrt podje,
Da Marija za tebe poći može.
I poći mora! prezrieti ju ne smieš!

K. Dracki. (Približiv se odru)
I njene ste ubijce! Moga trupla
Ne bjaše dosta vam? I nju ste smakli! —
Ha! zlotvori! I bodež još ste do nje
Položili — na porugu mi veću!
Vaj, to je bodež njen? U njenoj ruci,
Grčevito još stisnutoj od smrti.
Ne mogu ga izvinuti. Nebesa!
Na licu tom oj kakov mir je blagi!
Na ustnicah joj kakov posmjeh trepti!
Nad vedjami joj spokojna dragoća!
Margito! ti si umrla za mene.
Uravnala si put moj — njim ću poći.
Slobodu mi povratila — sad ćutim.
Da ustah na slobodu: slobodan sam.

Jel. Slobode nemaš više. Oslobodit
Htijući sviet, sám izašo si silnik.
Najsvetije si raztrgao veze,
Najmudrije si pogazio svjete,
I rod odbacio i vjerne druge:
Slobodu si pobacio — sad rob si,
U mojoj vlasti si. Još dva su puta,
Još samo dva pred tobom otvorena.
Sad biraj, kojim ćeš. Sa Sigmundom se,
Sa nasljednikom kraljevstva i carstva,
Sa saveznici, s dvorani, s plemići,
I s podanici zamrazih rad tebe:
Ti prijatelj mi budi sad! Rad tebe
I zaručnika odkinuh od kćeri:
Ti muž joj budi sad! Zatravio
Vjekovitom si ljubavi ju: ljubi!
To put ti jedan. Il' ćeš poći drugim?
Okružuju nas nebrojene vojske,
Sve vojske moje: tud ti puta nema
Dva puta su ti: k Mariji il' — k smrti.
Sad biraj, što ćeš: ili nju il' — otrov.
(Vani se ori bitka.)
Čuj! — Izlaza ti nema. Sve se bliže
Bojnici moji primiču. Do zadnjeg
Svi prijatelji poginut će tvoji.
A ja te nudjam kraljevstvom hrvatskim
I Marijom. Kraljevat Ugrom — ja ću.
Na posluh tebi nitko od njih nije,
A meni svi. — Čuj! — ne nadaj se više
Hrvatom tvojim — van kô truplom niemim.
A trupla ti ne donese slobode.

K. Dracki (kažući na Margitu) Trup taj ju doniè već. — Iz tvoje ruke
Da primim sad ko dar, što sam ne stekoh,
Što sam ne izhrvah? Pregnućem svojim
Sve čovjek sam si osvaja, što ima;
Što drugi dâ mu, nikad njegvo nije.
Posrnuh. Veli cilj moj u nedohvat
Odmaknuo se meni. Da sad tapam
Ko prosjak sliep za njime štapom onim,
Kog ti mi podaš, il' ma tko na svietu?
Ne postah rob, kad prestah biti vodja!
Jest! slobodan sam još, i ostati ću;
Slobode nitko ne otè mi, nitko
Ne zarobì me, dok zarobit volju
I skršit ju ne premože. I sjajan
I dragostan da još me čeka život:
Od tebe podjelu uživô bih ga,
I bio ništa. Što bi htjeli drugi,
Što ti, Hrvati, — sve bih slušat morô

Ko jeka glas. A Mariji ne hotjah
Tek ženi biti muž, već — sviet u svietu!
Da budem sjen, kog tudje sunce baca?
Da budem priestol, na kom sjedi vladar?
Da budem mač, kog vadi, spravlja junak?
Da Mariji milostinja tek budem,
U ruku joj od tebe utisnuta?
Da budem oblak, u kom tries se sjaje?
Ne! neću biti rob, kad vodj ne mogu!
Što vieka još je izvit mi, ko čovjek
Izvijat ću ga. Bio i trenutak,
Vjekovit je; jer u njem je sbijeno,
Što čovjek jest i ima, — sve: sloboda.
Odabirat mi daješ. Ja sad biram.
Ne to, što ti zapoviedaš, ti hoćeš:
Što hoću ja! — Ja hoću otrov. Daj ga.
Ja hoću smrt: i smrt je moja.

Jelisava. Umri!

5. prizor.

(U to se Marija s Lackovićem vratila — bez nade; bitka se slabije čuje.)

(Mariji) On boluje. On žedja. U kristalnoj
Donesi kupi napitka mu. Eno
Već natočena stoji.

Marija. Jaoh majko!
Zar onom da mu žedj ugasim kupom?!

Jelisava. Jest. Kob je tvoja. Može doć i gorja.
Ne oklievaj.

Marija (odlazeć na desno; tiho.) Ja sama da ju pružim?
Podielit ću ju s njim! — Kad hrupe oni,
S njim udara podielit mogla ne bih.
Ja idem. Kob je. Bolja je. Ja idem.
(Odlazi.)

K. Drački. I krvničtvo namienila si kćeri?

Jelisava. Uništio si život njen. Nek ona
Uništi tvoj. Vjekovit to je zakon.

(Marija se vraća s kristalnom kupom. Polagano postupa napried, posustava, kupa joj u ruci pozadrhtava.)

Jelisava. Kad s tvojom rukom ne prima života,
Nek primi iz nje — smrt. Ne drhći. Stupaj.

Marija (predajuć mu kupu.) Karlo!

K. Drački. To pijem za te, krilatice misli!
Ne snizuj se, već slobodna se visi! —
To pijem za te, voljo plamenita!
Nek plazi dim, ti — stup se k nebu diži!
To tebi napijam — do zadnje kapi,
Samotvorni do zadnjeg časa čine!
Sad zdravo da ste, vjekovi budući
I pokoljenja ikad nastajuća!
Oslobodjeni i vi ste u meni:
U čovjeku oslobadja se ljudstvo.

(Mariji, koja je tri puta pružila ruke za kupom, pokazuje izkapljenu čašu.)

Da samnom ju podielit hoćeš, vidjeh.
Bez otrova ju tebi vraćam: bistru
Života ti budućeg posudicu.
Sav čemer ja joj izvadih, nek čista
Uzoritom se tebi puni pićom,
Vjekoviti se sliju u nju lici,
I uviek jasnim nudjaju te sjajem,
Vilovitih bistrinom bajnom vodâ.
Oj Marijo, vij viek svoj, — krasan krasna!
A kada pozli, — ti si žena: ljubi!
A kad otežča, — ti si žena: trpi!
A kad podivlja — ti si žena: blaži!
(Predaje joj kupu.)

Marija. Ne držeć tebe, moj je život prazan,
Bez pića posuda — sad razbijena.
(Izpala joj čaša i raztreskala se.)

K. Drački. (Jelisavi) A tebi kar je blizu, već je bliže
Neg meni smrt. Tvoj čin i kazna tvoja. —
O gdje si, Marijo? — Već mrznem
I kočim se. — Vi podzemaljske sile!
Vi pòd zemlju me vučete, odoljet
Ne mogu vam. K Margiti vučete me!

6. prizor.

(Medjutim se bitka sve to više približavala. Sve žešće kreševo, lomnjava, prasak, trubnja. — Dolaze s gora niz stube Ivan i Pavao Hrvat, Alberico, pred njimi okovan Nikola Gorjanski.)

K. Drački. Vi dodjoste! vi divovi junaci!
Ah živjet s vami i vojevat slast je.
Vaj! za vami da mogu! Al za ovom
Zaputio sam —

Ivan Hrvat. (Opaziv mu sjekotinu na čelu.) Ubiše te, kralju!
Pokaži nam tê zlotvore! Osvetit,
Strahovito osvetit ćemo tebe.

K. Drački. (Padajuć.) Moj Pavle, Ivane, hajd bliže, bliže!
(Pavlu) Gledj, na tlih — tu kraj mene — pepeo leži,
Ostatak jedin pomišljaja tvojih.
Uzkrisi mislij tvojih sviet iz njega,
Iz pepela — uzkrisit ćeš i mene,
I djecu moju! (umre.)

Pavao Hrvat. Umire!

Ivan Hrvat. Vaj njim! — (skidajuć okove Gorjanskomu.)
U Hrvatskoj za tebe hrast ne raste.
Da vješeć na njem okaljaš ga, psino!
Iz lanca puštam te, sad laj i grizi!

Stjep. Lack. (Pavlu Hrvatu.) Oj domovino! Pozdravi ju, dragu!
Ah, ugledati hoću li ju ikad?

P. Hrv. Ti hoćeš! vratit ćeš se! — Da se vratiš,
Da čarobnici odkineš se onoj:
Gledj, što učinismo. Ubijcu onog,
I zakletog Hrvatom dušmanina
Izpustismo. — Povrati nam se — skoro!

Ivan Hrvat (odlazeć s Pavlom.) Razstupite se, kud Hrvati idu!

(Uzašav gore na hodnik, klicanje ih sdola pozdravlja. Oni odlaze. — Malo iza njih uzašla i Jelisava s Lackovićem na hodnik. Otvori srednji prozor. Iz vana buka. Na zapovjedajuću kretnju Jelisavinu smiri se buka. Iza nje i Lackovića dokrao se tamo i Gorjanski. Burno ga klicanje pozdravlja. Jelisavi gnievnoj on se nasmieši. — Dolje na pozorištu uz Karla Dračkoga kleči Marija, a Alberico u crkvici kleknuv meće svoj

mač na oltar. — Začuje se ambrozijanska himna na harmoniju te traje do konca.)

Marija (bacajuć se na trup Karlov).
To krunitbeni slavospjev je moj!
A priestol duši mojoj na tom trupu.

(S lieve strane dodju tri krabonoše i ukrste mače e nad Karlom Drаčkim.)

Sva tri krabonoše. Što jesi, sav u mače ove predji,
Čuvare svih za ljudstvo pregalaca.
U mačih ovih grobnica im vječna:
Tu vjekuje im miso, volja, čin.

(Konac V. čina.)

— — —

POUKA.

O štampi.

Predavao Ivan Zahar na Gutenbergovoj svečanosti 26. lipnja 1872.

Poviest svieta pokazuje nam nekoliko ogromnih djela, što ih je izveo umjetnik čovjek pomoću one iskre božanske u sebi, koja ga odlikuje iznad svega u svietu i postavlja za kralja prirode. Evo su vam kinezki zidovi, ograde čitavih velikih prediela; evo vam je ponosito u oblake dosižući babilonski toranj, divne i ogromne piramide egipatske u u slavu mogućim kraljevom, evo vam je Rhodski Kolos, evo divni hramovi, palače careva, teatri i amfiteatri staroga svieta. A najnovije doba naučilo je poznavati veliku silu munjine i pare, pa se naša misao brzo i u trien oka raznosi u najdalje krajeve, a mi sami i velike težine našega imetka dospjevamo daleko i u kratko vrieme. Pa zar brzojav i željeznica nisu važni i ogromni izumi, s kojimi se ni veličanstvene gradnje staroga svieta sravniti nemogu? — Ali u 15. vieku rodi se u jednom čovjeku misao, koja je izvela izum, što se takmiti može sa svimi dosele izbrojenimi proizvodi ljudskoga duha, — a taj izum je štampa. Ona je ne samo pojedini prediel nego čitav sviet s čovječanstvom njegovim ogradila proti gluposti i mrtvilu; ona je podigla u nebo dosižući spomenik ne ovomu il onomu kralju nego uzvišenijemu vladaru, ljudskomu duhu, koji štampom na visinu meće svoje misli, da ih gledaju svi narodi bez razlike. Štampa je brzojav naših misli, našega umovanja, ona je lokomotiv civilizacije. Kao što je u bajki bog Eol odklopio zaklopac, pa se razvezani vjetrovi razletili po svietu, uzbunili more, podigli valove: tako je štampa razvezala misli, koje su zatvorene ležale u samostanih, u privatnoj sobi pojedinoga učenjaka, pa su se razletile po svietu, doprle ne samo u palače nego i u skromne kolibe siromaka, uzbunile su valove civilizacije, a oni su već danas tako silni, da pred njimi izčezava plemstvo i povlast, nestaje odlikeststališa il časti, a vriedi um i znanje. Zato pravom pitati smijemo, šta su krvave pobjede Aleksandra velikoga, ili Hanibala, ili Napoleona I. prema nekrvavoj pobjedi štampe, ovoga velikoga ratnika za civilizaciju, koji pobiedjuje neznanje i glupost a pomaže u narodih buditi sviest o njihovu pravu i slobodi?

No predaleko bi me dovelo, da u ovo toli kratko odmjereno vrieme idem sravnjivati blagodati štampe sa svimi pojavi u svietu, u kojih se vidi veličina ljudskoga duha. Kazati ću dakle nešto o tom, kako je postala štampa.

U staro vrieme bijaše vrlo težko razprostraniti u knjigah svoje misli. Knjige su se morale prepisivati, što je veoma mnogo vremena zahtievalo, zato su bile skupe, pa si jih siromašniji čovjek i nije nabaviti mogao. Stoga naobraženost nije mogla obćenita biti kao danas. Pojedini ljudi dali su se na prodavanje knjiga, držali su mnogo robova, koji su morali prepisivati knjige — posao vrlo polagan i mučan. Za čudo je, da već u starom svietu nisu ljudi došli na misao, da načine pojedina slova, da ih sastavljaju i tako naštampaju svoje misli. Velim za čudo; jer se zna, da je kralj špartanski Agesilaj nekakvom bojom umio na svojoj ruci naopako napisati slova, kojimi je uzhitio svoj narod, a bivalo je to na sliedeći način. Grci prije nego li su polazili u rat, žrtvovali bi svojim bogovom životinje kao žrtvu, da tim izmole od bogova pobjedu, ujedno, da vide nebi li jim bog objavio, da li će pobjediti ili propasti. Kralj špartanski Agesilaj napisao bi na svoju ruku rieč „pobjeda", pristupio bi k žrtveniku, pa kad su razporili dotičnu žrtvu, udario bi rukom po jetrih te životinje, i na jetrih bi ostala upisana rieč „pobjeda." Narod je vidio tu rieč, obradovao se, da će pobjediti, s oduševljenjem je poletio u boj, i pobjedio svoje dušmane. — Cicero u svojoj knjizi „o naravi bogova" meće u usta stoiku Balbu rieči, da zašto se nebi od množine u hrpu pobacanih slova sastaviti mogli Ennijevi anali? A sveti Jerolim savjetuje na koncu 4. stoljeća Rimljanki Laeti, neka djetetu dade kao igračku slova izrezana iz drva il slonove kosti, da se tako diete igrajuć uči. Evo vam dovoljno primjera, da su već u davno vrieme ljudi nekakvu tamnu misao imali, da se dadu slova načiniti, utisnuti u drugi predmet. Zašto nije kralj Agesilaj počeo i druge rieči ne samo „pobjedu" utiskivati na predmete i druge ne samo na životinjska jetra? Zašto nije Cicero pokušao

slova praviti, pa ih nepustiti pukomu slučaju, da se od njih stvaraju Ennijevi anali, nego ih sam sastavljati po svojoj volji? Il zašto nije sveti Jerolim slova pravio, pa ih slagao i tako započeo štampu? Tko će na ova pitanja odgovoriti? Možda ni Agesilaj, ni Cicero, ni Jerolim nisu osjećali potrebe takova posla. A ja navodim ove primjere samo za to, da pokažem, kako čovječanstvo već nekoliko stoljeća unapried ima neku skrovnu i tamnu slutnju o dogodjaju, koji će važnošću i veličinom svojom preobraziti sviet. Tako su ljudi imali slutnju o nekoj novoj zemlji, pa su ju kašnje i pronašli. Tako mi danas slutimo, da će jednoč zavladati sveobća civilizacija i napredak, popucati će ograde, koje stežu narode, pa će zavladati medjusobna ljubav i sloga. Tako mi Hrvati slutimo krasnu slobodu, razvoj našega blagostanja, i sreću mile domovine — pa će to svakako i biti.

U sriednjem vieku najviše su se samostani bavili znanošću, oni su pisali i prepisivali knjige. Dakako da se je tu stvorilo krasnih radnjâ, i redovi su se natjecali medju sobom, koji će imati ljepše pisane i naslikane knjige. Osobito se tuj odlikovao red benediktinski. No znanje je tim zakopano ostalo medju zidinami samostana, a nije prodiralo u velike masse naroda. Iza kako su Turci osvojili Carigrad, pa se učenjaci grčki razletili sa svojim bogatim znanjem i krasnimi knjigami po svietu imenito u Italiju a i u diel naše domovine, Dalmaciju — započme se širiti civilizacija, i sada su ljudi silno osjetili potrebu, da nekakvim lagljim načinom nego li prepisivanjem množe knjige. Počeli su dakle u drvo urezivati slova i slike — al na taj način dale su se priugotoviti samo pomanje i samo najnuždnije stvari. Za želju i težnju za napredkom nije to dovoljno bilo, jer je za svaku stvar trebalo iznova izrezivati, a što je bilo upotriebljeno za jednu knjižicu, toga već za drugu nisu rabiti mogli. Trebalo je izumiti slova, koja može čovjek po svojoj volji sastaviti i utisnuti u papir, pa da ta slova može rabiti za mnoge i različite knjige. Takov je izum i zbilja došao na sviet, a stvorio ga je Ivan Gutenberg, čiju uspomenu danas slavimo, a ja ću u kratko nacrtati poviest njegova života.

Kao što se je nekada prepiralo sedam gradova o tom, gdje li da je rodjen Homer, veliki pjesnik Iliade i Odisseje: tako se za Gutenberga prepiralo više nego li osamnajst gradova, od kojih je svaki hotio sebi prisvojiti slavu, da je Gutenberg u njem rodjen. Prepirku su vodili gradovi Njemačke, Nizozemske i Italije, a digli su se i Slaveni tvrdeć, da je Gutenberg bio Čeh i da mu je pravo ime Kutnohorski. No u novije se doba odustalo od te misli, za koju kaže česki „Slovník Naučný“, da nema nikakva temelja. Napokon su najviše temelja imali boriti se za Gutenberga gradovi Strassburg i Mainz; a ovaj posljednji se uzimlje ne samo za pravo rodno mjesto Gutenbergovo, nego i za grad, u kojem se je prvi put štampati počelo, ako je i istina, da je Gutenberg bio u Strassburgu i svoju osnovu tamo osnovao. Rodio se Gutenberg u Mainzu negdje izmedju godine 1395. i 1400. Nekakva stranačka borba, koja se vodila u Mainzu, sklone ga, da se preseli u Strassburg, gdje je bio već god. 1424, pa je tu ostao sve do god. 1444. Od god. 1440— god. 1444. neznamo o njem ništa drugo, nego da se je marljivo bavio svojom osnovom, da izumi štampu, i da je na pokušaje potrošio sav svoj imetak, pa prisiljen bio više puta novaca uzajmiti. Oko god. 1445. povrati se Gutenberg u Mainz i htjede izvesti osnovu, koja je u njem već dozorila. Trebalo mu je opet novaca, i on se obrati na revna i bogata gradjanina Ivana Fusta ili Fausta, koji mu uzajmi 800 for. u zlatu uz 6 postotne kamate, koje su doduše za ono vrieme zabranjene bile. Fust je bio čovjek sebičan i pohlepan za dobitkom, a lukav u izvedenju svojih osnova. Nije njega ljubav prema novomu poduzeću, nego upravo pohlepa za dobitkom sklonila, da je u družtvo stupio s Gutenbergom. S njim je on sklopio ugovor, da Gutenberg ima od onih 800 for. urediti tiskarnu, koja ostaje založena Fustu; ako se kašnje zavade, ima mu Gutenberg izplatiti onih 800 for. Gutenberg, stekav novaca, počme izvoditi svoje osnove. Slova je dao izrezati iz drva, pa su baš zato nejednaka. Od tih slova malo se je sačuvalo do dan danas, jer je u Mainzu zavladao običaj, da su svakomu učeniku slagarskomu, kad su ga oslobodili, poklonili jedno drveno Gutenbergovo slovo — i tako su se ta slova raznesla. Ovimi slovi štampao je Gutenberg samo pomanja djela. Kašnje dodje on na misao, da slova dade izrezati iz kova, al ni ova nisu još savršena bila. Sretnu misao zamisli on, ne bi li bilo najbolje, da dade lievati slova. Al to bijaše novo i veliko poduzeće, komu imamo zahvaliti današnju savršenost štamparske vještine; za ovo poduzeće trebalo mu je opet novca, te se on obrati iznovice na Fusta, a ovaj, uvidiv, da posao napreduje i da bi odatle mogao dobiti obilne koristi, uzajmi Gutenbergu dne 6. prosinca 1452. god. opet 800 for. Sada se je mogao Gutenberg dati na poveća poduzeća; najveće djelo, koje je izveo, jest štampanje svetoga pisma, od koga se je sačuvalo eksemplara, tako u carskoj knjižnici Parizu. Na toj knjizi nije navedeno ni mjesto ni vrieme, gdje je i kada štampana, a niti ime štampara. Po svoj prilici je tomu uzrok sam koristoljubni Fust, koji je hotio, da tajnom ostane ova tiskarna, pa da se tiskani

eksemplari svetoga pisma prodaju u onu skupu cienu, kao i pisani.

Medjutim je famulusu Fustovu, koji se je zvao Schöffer, sudjeno bilo, da štamparsku vještinu usavrši. On je živio neko vrieme u Parizu, gdje je bojami bojadisao stvari, koje su tiskane pločami, na kojih su slova urezana bila. Čovjek tankoga i gladkoga ukusa, uvidi on, što bi sve trebalo učiniti, da Gutenbergov tisak bude ljepši. Gutenberg nije znao prirediti crnilo za štampanje, pa slova nisu bila ni svjetla, ni jaka, te ih je bilo moći svakom vlagom otrieti. Schöffer je k crnilu Gutenbergovu primješao ulja, on je slova dao lievati jednaka, izrazita, liepa. U ovom dvojem pogledu usavršio je on djelo Gutenbergovo. A kako je on došao do toga poduzeća? Krivnjom samoga Fusta. Fust je naime zaželio većega dobitka, pa je Schöfferu dao svoju kćer za ženu i novaca, da uredi novu štamparnu. Ujedno se zavadio s Gutenbergom i zatražio od njega, da mu plati onih 1600 for. koje mu je bio uzajmio. Gutenberg nije imao toliko novca, i tako se zametne izmedju njega i Fusta parnica, u kojoj je sud očito pristrano sudio na korist Fustu a na štetu Gutenbergu. Fust je tvrdio, da nije sam imao novaca nego da ih je uzajmio od drugoga, pa onda dao Gutenbergu; zato da traži glavnicu nazad s kamatami od kamata. Sud odluči, neka zaprisegne ovu svoju izjavu, a on zbilja i prisegne 6. studenoga 1455. god. Premda je u ono vrieme zabranjeno bilo uzimati 6 postotne kamate, ipak sud se nije na to ni obazirao, ter Fust dobi u svemu pravo. Gutenberg nemogaše platiti, i tako morade štamparnu i sve naštampane knjige predati Fustu, ujedno mu predati sav pergament i papir. Tako dobi Fust štamparnu, koju je sa zetom si Schöfferom dalje tjerao, a Gutenberg izgubi svoj posao, ostade brez novaca i bez knjiga, postade siromašniji nego je ikada bio.

Ali odvažnosti nije izgubio. Otišo je opet u Strassburg, ali se samo kratko vrieme tamo bavio, jer ga god. 1457. nalazimo opet u Mainzu. Tu ga je sreća namjerila na poštenijega čovjeka nego li je bio Fust. Obće štovani muž Konrad Hummer dade Gutenbergu novaca, da podigne novu štamparnu. Doduše je on takodjer tražio, da mu štamparna bude založena, al nije nečovječno postupao nikada s Gutenbergom, koji je sve do svoje smrti mirno uživao svoju štamparnu. Prije smrti zadesi ga sreća, da ga je Nassovski knez Adolf II. primio u red svojih dvorskih plemića, i to god. 1465., usljed čega je Gutenberg ostavio Mainz, gdje je toliko nevolje izkusio, pa se preselio u Eltwyl. Ovdje je umro al se nezna pravo dan, kada je izpustio svoju veliku dušu; nego se zna, da je umro negdje izmedju 4. studenoga 1467. i 24. veljače 1468.

Nije mi moguće, da nadalje pratim tehnički razvitak Gutenbergova izuma. Od ostaloga spomenuti ću samo to, da su mu nastojali potamniti slavu tim, što su navodili dva druga muža, vrlo zaslužna za štamparstvo, koji da su pronašli važni ovaj za čovječanstvo izum. No pred istinom izniknuti moraju sva protivna nastojanja, pa tako mi neprestano i punim pravom slavu obretnika štampe pripisujemo Ivanu Gutenbergu.

Kao što je on dosta progona pretrpio u svom životu, tako se je i s raznih strana navaljivalo na njegov izum. Putem štampe raznosile su se nove misli na široko i daleko, a uviek se je našlo takovih osoba, kojim ova il ona misao nije bila po ćudi. Što dakle početi? Sviet se je počeo pomladjivati, jer se je *misliti* počelo. Protivnici slobodnih misli pojaviše se oni, koji su vlast imali u državi i crkvi, premda je štampa takovo ustrojstvo, koje je imalo i ima velikih zasluga za crkvu i državu. Misao nisu mogli zabraniti; mučno je i zabraniti rieč, jer da se sve rieči samo doznadu, k tomu bi trebala država il crkva više snage i napora, nego li treba da se brani proti nepoćudnoj rieči. Udariše dakle na štampu, koja u sviet proiznosi rieči i misli. Držali su, da će ograničenjem slobode postići sliepu pokornost. Krivo su mislili. Jer sloboda je kao i šumeći potočić gorski, koji žuboreć teče svojim putem, koji blagosovnim hladom i mokrinom kriepi ljude, nataplja poljane, da obilnim plodom urode. Zagradi tkogod taj maleni potočić, to će se nabirati sve više vode, napokon će narasti bujica, provaliti ogradu, razrušiti kuće i briegove, razoriti poljane. I koliko bi inače dobra bilo, da se je pustilo potočiću mirno teći, toliko je sada nastalo zla. Ovu bi sliku na umu imati morali oni, koji na svaku ruku hoće da unište slobodu pojedincem i narodu.

Tako se je ograničavala i sloboda štampe, a dan danas je ona postala velevlast, pa sami oni, koji najviše na slobodu štampe udaraju, najviše se štampom poslužuju, da proturaju svoje nazore, da sviet upute o svojih zaslugah, kojih nemaju, o svojih dobrih namjerah, koje smjeraju uništiti slobodu. Kažu, da je štampa razuzdana, da veliko zlo počiniti može, da ju zato zauzdati treba. No štampa je kao i vjetar. Ako je stablo trulo, vjetar će ga porušiti, i pravo je, da truloga stabla nebude; ako li je stablo zdravo, a ono ne samo da ga vjetar porušiti neće, nego će mu jošte učvrstiti korenje. Takva je štampa, i zato su se svi plemeniti ljudi i narodi, boreć se za slobodu, borili za slobodu štampe, pa je evo 19. viek utvrdio slobodu štampe negdje više negdje manje; ali toliko stoji, da se dan

danas nijedan pametan čovjek nemože hvaliti, ako prieči štampi slobodu.

Proti štampi dosele postoje barem dvie nepravde. Gdje je veća samovolja i bezzakonje vladalo, tu se je više st zala štampi sloboda. Reklo se je, da štampa podkapa temelje vladi, pa je ta ista vlada štampu pred sud vukla, tužila ju i sudila; ona je dakle bila ujedno i tužitelj i sudac. To je prva nepravda. Druga je nepravda, što se je držalo, da je štampa počinila ovaj il onaj zločin, ovaj il onaj prekršaj, pa se je reklo „štamparski zločin, štamparski prekršaj" te se je kaznila štampa. No u istinu štampa nikada zločina nepočini, kao što ne počini zločina ni nož, ni puška, pa bi smiešno bilo govoriti o zločinu noža il puške. Nego ako je već učinjen kakov zločin il prekršaj, a ono ga je počinio dotični čovjek, pa zato treba kazniti njega, a ne štampu, koja je isto tako potrebita za razvoj pojedinca, kao i za razvoj narodâ i država.

Imadu dvie forme, u kojih se je imenito radilo proti štampi. Izprva je svatko prije nego je štogod dao u štampu, morao predložiti dotičnomu cenzoru, a ovaj je izbrisao što mu se je činilo pogibeljno. Tu je dakle dotični cenzor bio odgovoran, za to je vrlo pazio što propušta štampati, i volio je, da krivicu učini dotičnomu spisatelju nego li da sebi naškodi. Viek 19. srušio je ovu ogradu štampe — al ne sasvim i ne svagdje. Nastala je druga ograda, gdje je neki tiskopis dužan imati kauciju, pak ova mora trpiti ako se štogod nedopuštena dogodi. U ovom slučaju mora svaki urednik biti svoj cenzor; ako nepazi dobro na ono što se štampa, mora trpiti i on i kaucija. No čemu da na dugo opisujem ove dvie ograde, kad mi imamo dosta i jednoga i drugoga?

Nastaje nam napokon pitanje: na kakov način postaje štampa pogibeljna? Odgovor je na to, da štampa sama po sebi nemože pogibeljna biti, nego pogibelj — ako je ima — leži u tom, kako ona djeluje na javno mnienje. Odsudi li javno mnienje ono što štampa veli, onda nema pogibelji za nikoga; ima je pako samo onda, ako javno mnienje pristane, odobri ono što je naštampano. Ovo su uvidili u novije doba ljudi, pa kažu: ako je štampa okrivljena, da je počinila nešto pogibeljna, a ono ju nitko drugi nesmije suditi nego javno mnienje, jer javno mnienje može samo i jedino najbolje znati, da li je ova il ona izreka il misao vrstna probuditi javno mnienje na preziranje il mržnju proti ovomu il onomu. Zato je uvedena porota, gdje sami državni gradjani sude, da li je koja izreka protuzakonita ili nije. Samo uz porotu može obastajati sloboda štampe; gdje porote nema, tamo sudi onaj, koji i tuži, tamo štampa nije slobodna.

Neće se nitko čuditi, što ja o slobodi štampe toliko govorim. Htjeo sam razjasniti, kako su blagonosne posljedice Gutenbergova izuma, al samo onda, ako se njegovu uzvišenu djelu nestavljaju nenaravne granice. Nevelim toga ja sam, nego to uvidjaju svi, kojim je do napredka čovječanstva ozbiljno stalo. Dan danas se drži i to, da je slobodna štampa prva garancija ustava. Ima dakako zemalja, gdje se na sva usta viče, da vlada sloboda i ustav, al se u istinu nesmije biti ni slobodan ni ustavan. Biva to ondje, gdje štampa nije slobodna.

Slaveć danas uspomenu na onoga velikoga muža, koji je izumio štampanje, zahvalimo mu, što će i naš narod polugom štampe napredovati, približavati se k svojoj sreći; a nadajmo se ujedno, da će se okruniti njegovo djelo tim, što će zakonarstvo od svoje strane učiniti sve moguće, da nam bude slobodan narod i slobodna rieč.

O' Connell *

polag francezkoga od Cormenin-a.

Jedva izčeznù u sjaju juga svoga Mirabeau, eno gdje se uzdižè na obzorju Irlandije nova zviezda.

Da O'Connella smatram jedino kao parlamentarna govornika, počeo bih prispodabljati narod britanski s našim, našu govorionicu s njihovom.

Reko bih, da u njih imade više „šljivara" punih svakovrstnih izvanrednih, zastarjelih predsuda, a kod nas više pravdaša i sudaca i da zastupnik englezki sve proteže na svoju stranku, a zastupnik francezki sve na sama sebe; da je jedan i u svojem gradjanstvu aristokrata a drugi i u svojoj aristokraciji gradjanin; da je jedan ponosniji s velikih stvari, a drugi da se više hvali i s malenih; da jedan vazda sistematično oponira, a drugi vazda osobno; da je jedan ćutljiviji probitku, računu, razboru, a drugi fantaziji i pokretu trena, državničkomu nasilju i pustolovju; da jedan djeluje polahko, mučno, na moždjane solidne nu masivne i težke, dočim drugoga već unapried dokučuje, pogadja živahan, u susret hrleći um slušateljstva, još prije nego li zasadu dovrši.

Mogo bih dodat, da u naroda englezkoga imade više kriepkoće, a u naroda francezkoga više umiljatosti. Ondje više genija, ovdje više duha. Ondje više karaktera, ovdje više mašte. Ondje više politike, ovdje više plemenitosti. Ondje više dubljine u razmatranjih filozofičkih i više štovanja pred dostojanstvom ljudskoga koljena, ovdje više volje očijukat s vlastitom si osobnosti, u svjetlucanju svojega govora, neobaziruć se na zasluge i krieposti drugih. Jedan od ovih naroda konačno, miluje više slobodu, a drugi jednakost.

* Pisano za života velikoga govornika irlandskoga.

Jedan ponosniji, drugi taštiji. Jedan vičan spremat i pričekat pobjedu svoje stvari, drugi neuztrpljiv nečeka sgode, hoće da pobiedi, makar pod kojim vodjom. Englez računa koliko će mu zemalja, koliko li upliva prinieti krv, koliko li kamata novac; Francez prolieva krv neznajući gdje, sipa novac neznajući kako.

I reko bih, zaključujuć, da su obe govornice uzprkos manjaka i mana svojih, izliev velika puka, ter da sloboda svietu poginut neće, dok se govorionica britanska uzpinje u krilu sjajna i ponosna otoka, i dok se govorionica francezka diže posred ruševina aristokracije i despotizma.

Nu neću ovdje parlamentarna govornika da rišem; nije to Demosten, braneći vlastitu stvar u oligarhičkom foru Atinskom; nije to Mirabeau, gdjeno razastire pred trima redovima: svećenstvom, plemstvom i trećim stališem, veličanstvene krasote svojega govora; druga je to vrst riečitosti, riečitost bez imena, čudna, nepripravljena, kakove nečuše ni prošli ni novi vjekovi; to je O' Connell, veliki O' Connell, gdje se izpravlja na tlu domovine svoje, nebesa mu se razapinju dvoranom, govorionicom mu je široka ravnica, nebrojen puk mu je slušaocem a predmetom mu je irlandezki puk, a jekom mu je urnebesna vika svjetine, slična vijanju vihra i žamoru valova na pieskovih i obalah oceana.

Nikada, u nijednu vieku, u nikojem narodu, ni jedan čovjek nije zadobio nad narodom si vlast tako neograničenu, tako podpunu. Irlandija isto je što i O' Connell. On je, nekim načinom, sam si i vojska, i parlamenat, i poklisar, i vladar, i osloboditelj, i naviestnik spasa, i Bog.

Djedovi mu, potomci kraljeva irlandezkih, nošahu o boku bojne mačeve. I on, tribun pučki, nosi bojni mač govora, mač riečitosti, grozniji od sablje.

Gledjte O' Connella s narodom, jer on si je u istinu narod: živi njegovim životom, smije se s njegova veselja, krvari se s njegovih rana, jauče s njegovih boli. On ga povlači od bojazni k utjesi, od robstva k slobodi, od žalostne istine k pravici, od pravice k dužnosti, od molbe grožnjam, uvredam, a od gnjeva k milosrdju.

(Konac sliedi).

LISTAK.

Književnost. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku Knjiga XI. Uredio I. Kukuljević Sakcinski. U Zagrebu 1872. Jedanajsta knjiga časopisa za povjest Jugoslavena stoji pred nami. Vriednost njegova do volje je poznata našemu občinstvu, znade se, koliko da je dragocjena gradiva za našu povjest iznio od god. 1852. pa sve do sada, pače do vremena dok nisu druga vrstna djela kao što „Rad“ i „Starine“ naše akademije izlazila, bio je Arkiv jedino vrielo, iz kojega su naši pisci podataka crpiti mogli. Premda kritika strogo znanstvenih djela u „Vienac“ nespada, govorit nam je ipak obilnije, i to zato, jer su povjestne i umjetničke publikacije od velike važnosti za naše beletrističke pisce, koji neimajući monografija pri ruci, po tih časopisih podataka za historične drame, pjesme i pripovjesti tražiti moraju XI. Knjiga Arkiva ima dva samostalna povjestna sastavka: Prvi je „Banoslovje“ Josipa Mikocija (rodj. 1734 umr. 1800) velezaslužnoga pisca djela „Otia Croatiae“. U tom dielu opisuje se povjest hrvatskih banova od postanka hrvatske države do početka 13. vieka. Povjest banova gotovo je i povjest naše domovine, jer su banovi gotovo kraljevskom moći vladali u trojednoj kraljevini. Nije dakle ni čudo, da se je mnogo pisaca stavilo na sastavljanje banoslovja kao što Vitezović, Ratkaj, Ladany, Pray, Krčelić a i Mikoci. Nu valja žaliti, što je veći dio toga rada nekritičan, protuslovan, prepleten bajkami, netočnimi površnimi podatci, osobito do konca vieka XV. Pisanje historičko nije dakako za onda toli kritično bilo, a mnogo izvora, koji su driemali u prahu, nisu ti pisci ni poznavali. Mikoci je reć bi prvi kušao opravdati podatke svoje poveljami i listinami, al i u njega ima mnogo suhoparnosti, mnogo krupnih pogrešaka. Po našem mnenju zaslužio bi veliku slavu onaj od naših sadanjih historika, koji bi sastavio samostalno kritično „Banoslovje“ na temelju vjerovnih izvora, te će postati svi stariji netočni pisci suvišnimi.

Drugi članak je polemična razprava urednika „Arkiva“ u koju da godinu spada darovnica hrvatskog vojvode Trpimira. Razprava ta je samo važna za historičnu kritiku

Ostali dio knjige izpunjuju odgovori pojedinaca na pitanja historičkog družtva glede starina, priča običaja, itd. medju kojimi je osobito zanimiv članak „Židovske kuće u Žumberku“. Te spomenike vriedno bi bilo kritičnije iztraživat. Jošte jednu. Kad čitaš te odgovore, kad prodješ i sam našom zemljom, vidit ćeš, koliko da je dragocjenih starina razpršeno po našoj domovini. Sve to moralo bi se smjestiti u naš muzej. Al ovako se starine satiru, raznose u sviet. Tu treba raditi i kupiti sistematički, a tomu se hoće novaca, tomu se hoće zakona. Nadamo se, da će naš sabor toj rani lieka naći.

X.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 28. U Zagrebu dne 13. srpnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

HRVATSKOJ DOMOVINI.

Njemačku pjesmu Minke pl. Berezine rodom grofice Vojkfieve Klokočke.

Preveo I. T.

Neljuti mi se domovino draga,
Što Niemca slovom udarih u piev!
U tudje makar besjede da slagah
Sunčani mladog srdašca mi griev,
Slovjànskog ipak to je duha snaga,
Slavjànskog srdca to je živi rev!
Ne sudi s toga tek po tudjem glasu,
Već pitaj pjesme, odkuda i šta su?

Milovala sam tebe vazda jako,
Hrvatica sam, vjerna rodu kći,
Poželjela sam za te dobro svako,
Što morda tužna još ga nemaš ti!
Ej samo, da mi poslat ga je kako
Brzinom ptičjom, il ko lete sni!
Zamolila bih oblake na svodu:
Odneste to mi s blagoslovom rodu!

Plemènit narod to je — mnogu proli
U ljutoj bitci dragu krv i znoj,
Na smrtnom času nadom se sokoli,
Junáčtvom s groba viek će novit svoj!
I neka čudnim običajem voli,
Junaka velih ima dičan broj!
Pa strpljivo će podniet nezahvalnost,
Neizhodi li nagrade mu stalnost.

Vrednòće, rode, nemogu ti cienit,
Dok preziru ti za dobrotom trud,
A nagradu je velju ti namienit,
Što uzkrati ju nepravedna ćud!
Pravèdljiv način nije, ni plemènit,
A tko je, kaži, sudio ti sud?
„Tudjinac imav o tudjincu šutit,
Ne ná te, rode, osvetno se ljutit!“

Zlobnici tvoji uzalud se kine
Zakrčit boljku zavidice put!
I ráju muka nemože da míne
Pregorjet tiho jad si viče ljut,
Blagòumice pazi moć sudbine,
Slobode klik će svakojako čut!
Olúja može okruniti cvieće,
Dozrievanja zapačit plodu neće!

Oj mili rode! U sto dobrih časa
Naprednije nam vremenu je tok,
A most je uzan do napredna glasa
I blažen, čiji premosti ga skok:
I mušici je sićušnoga stasa
Ustanovljen probitku neki rok;
Budúćnost neće narode uminut —
Začétkom nije nikojemu ginut!

Posluhni s toga česte opomene,
Da takvu rodu nezatre se trag;
Pa ugledaj se na djedova sjene,
Junačit će te spomen njihov drag!
I poput zviezda pute označene
Proputuj, kuda veli Bog ti blag!
A kano zviezda nemožeš da mineš,
Već sjajem kada najjačim nam sineš!

IZIGRANI.

Izvorna humoreska od Jos. Eug. Tomića.

(Dalje.)

Na plesnom redu bijaše mazurka. Adolfo prije još nego se počelo plesati unide u dvoranu i po navadi plesaše jednu touru s gospodjom Bonetićevom.

— Malo prije, reče joj poslje plesa, bijah tako sretan, da su me s vami milostiva nazdravili.

— A — a! Bijaše na to primjetba Marijina.

— Bila mi je slast piti u vaše zdravje. Produži Adolfo.

— Vjerujem, zašto ne, — samo kad je vino dobro. Nebrižno odvrati Marija, ogledajuć se njekud dvoranom.

— Vi se dostojite šaliti gospodjo! Opazi Adolfo. Nu ja vam moram reći, da vina ne ljubim, nenalazim dakle u njem slasti.

— Molim vas, ja se o tih zdravicah i družtvih nerazgovaram rada; meni sè ta navada vidi malo smiešna, nemojte se zato čuditi, da me niste uzhitili, kazav mi, da ste pili u moje zdravje. Govorite o čem drugom!

I Adolfo i sbilja posluša. Govori i govori, a gospodja Bonetićeva sluša ga i nesluša. Kadkada samo nasmije se kojoj krupnoj i nespretnoj laži njegovoj, ili ga sbog hvastave rieči omjeri prezirnim pogledom.

Na jednom stane malko Adolfo.

— Sada bi vas milostivna, poče on, nešto liepo umolio.

— Dajte da čujem!

— Ja bi molio za slobodu, da vas sutra posjetiti mogu.

— Posejtiti? Oprostite gospodine, vi ste mi premalo još poznat.

— Premalo poznat, — opetova Adolfo uvriedjen — moja je obitelj jedna od najstarijih i najpoznatijih u gradu.

— Nu ja sam nova ovdje. U ostalom morate znati, da moj muž ovakovih izprošenih posjeta netrpi, već samo onakove, koji se sami nàdaju.

— Vi dakle milostivna naprosto odbijate moju prošnju? Upita Adolfo, očekujuć kategorički odgovor.

Mariji sinulo sad nešto u glavi. Ona stade pred Adolfa.

— Ne odbijam, ali samo uz jedan uvjet. Reče odrešito Marija.

— Ako je u mojoj vlasti, ja sam gotov izpunit ga. Odgovori s naklonom Adolfo.

— O podpuno u vašoj vlasti. Vidite li onu gospodičnu tamo, sjedeću sa svojom materom.

— Baronicu Ninon?

— Nju da! Potvrdi Marija. Kažite mi, je li uljudnost od naših mladića, da ovu sirotu puste sjediti, dočim sa svakom drugom plešu. Ako nije našega roda, netreba ju s toga zametavati, to nije bon ton. Ja vas zato molim gospodine, da plešete s njom kotiljon, koji je baš sada na redu. Izpunite li ovu želju, imate slobodan pristup u moju kuću. I pruži Adolfu ruku.

— Pogodba je gotova. Ja ću dakle plesati. Reče Adolfo prihvativ mehku ručicu liepe gospodje.

— Dobro; — sada pako oprostite, vidim eno da moj muž uprav k meni dolazi. Dakle parole d'honneur!

Parole d'honneur! Odgovori Adolfo nakloniv se s patetičkim kretom ruke.

Bonetić pristupi u to svojoj supruzi. Bijaše on osbiljna, dà mrka lica, nu znao je biti veoma prijazan i umiljat. Bilo mu je kakovih 26 godina, uzrast je u njega silan, a rieč gromka. Potezi lica bijahu klasično liepi, — u svem, Bonetić je muž, koji je kadar bio zanieti onako vragoljastu djevojku, kao što bijaše Marija.

— Ovaj gizdelin dosadjuje ti i odviše, kako vidim. Reče Bonetić pruživ ruku svojoj ženi.

— Ah moj dragi, to je sve još malo, al sutra će nas taj isti i posjetiti.

— Posjetiti? — A kako dolazi do toga? Upita Bonetić osbiljno.

Marija mu izpripovjedi cielu stvar.

— Tebi su uviek samo vragolije na pameti. Reče Bonetić s laganim posmjehom, čuvši spletku s baronicom Ninon. Medjutim ja bi želio, da se ti posjeti nebi u stalne pretvorili. Dodade na to osbiljnije.

— Nestaraj se za to, utješi Marija svoga muža, ovakovu blunu nije težko izigrati.

Svirka zasvira kotiljon.

— Sada gledajmo, reče Marija svomu mužu, ja i onako plesati neću.

Adolfo uputi se ravno k baronici Ninon. Sve je presenećeno, — a Ninon? Ona pliva sva u sreći i slasti. Adolfo, najgizdaviji od svih mladića, pleše s njom, ta to je pravo slavje. Njezina majka slavodobitno prati okom plesajući par. Najkrasnija kombinacija radja joj se u glavi. Adolfo fin i bogat mladić, jedinac u majke, a njezina Ninon jedinica takodjer, i baronica s nješto imutka. To bi bio liep par.

U dvorani vlada tihi smieh; — sve se bez razlike posmiehava plesajućemu s Ninonom Adolfu. Ali Adolfo pleše dostojanstveno, to njega nesmeta.

Njeke gospodje i gospodične dolaze k gospoji Bonetićevoj, prošapću s njom dvie, tri, pa udari onda u smieh.

Upravo se pleše figura iz kotiljona, gdje plesači pognuti prolaze izpod nadvišenih ruku druge dvojice plesača.

Kad je prolazila gospodična Ninon i Adolfo, gurne jedan od plesača, što su držali nadvišene ruke, svoga susjeda nogom o nogu. Ovaj gurnut baš u kurje oko, glasno vikne i trgne silovito rukom, koju je nadvišenu držao. Ruka zadjene se o chignon gospodične Ninon, nu tako silno, da je chignon poletio na zemlju.

Nastao smieh, zapanjenje i metež. Dok su se ostali oporavljali od utiska ove nesgode, pomagaše Adolfo u garderobnoj sobi gospodični Ninon, da si je navlasak opet namjestila.

Nu niti njega, niti gospodične Ninon nebijaše već u dvorani, gdje je do zore ples trajao.

Sutra dan nije se u cielom gradu o ničem govorilo, nego o tom, kako je Adolfo plesao s baronicom Ninon, i kako je ova postradala sa svojim chignonom.

Dosta smieha i govora.

II.

Pisamce.

Dan poslie plesa posjetio Adolfo gospodju Bonetićevu. Ova ga dočekala u ljubičastoj spavaćoj haljini.

Adolfo bijaše prve časove veoma drven, a gospodja Bonetićeva znala je od prilike, što je tomu krivo.

— Što kažete na nepriliku, koja se jučer dogodila vašoj plesačici, baronici Ninon? Upita Marija Adolfa s lukavim pogledom.

— Prostota! Nečuvena prostota! Skoči Adolfo sa stolca.

— Šta hoćete, čujem da mu je susjed stao na nogu. Primieti Marija.

— Oprostite milostiva, to ga neizpričava; meni bi mogli nogu prije odsjeći, nego li bi spustio ruku. Medjutim, ja ću već s tim čovjekom obračunati.

— Nećete ga valjda izazvati na dvoboj? Reče porugljivo Marija.

— O, to mu se može lahko dogoditi. Odvrati Adolfo, premahnuv rukom prieko svoje kose.

— A je li se gospodična Ninon žalostila. Upita nadalje gospodja Bonetićeva.

— Jest s prva, nu na koncu bijaše joj skoro draže.

— Tako?

— Čestitala si je meni u lice, da se je sastala s prvim uljudnim čovjekom u gradu. Tim mišljaše moju malenkost. Dodade Adolfo i nakloni se smiešeć gospodji Bonetićevoj.

— Krasno! Nasmija se gospodja Bonetićeva; a kažite mi molim vas, je li vas jako občarala ta baronica Ninon.

— Čudim vam se, gospodjo, vi zaboraviste, da sam samo na vašu želju s njom plesao.

— Pak? —

— Pak — dokazao sam vam, da samo vam to za volju činim. Izjavi se Adolfo, no, osjetiv, da je manje kazao, nego li je mislio, nadoveže odmah:

— Toga nebi za sigurno nikomu drugomu učinio bio, nego jedino vam milostiva i to iz velika štovanja, — pače još nešto više, nego li je štovanje.

— A. to bi bilo, — — no molim vas. recite!

— Ljubav. — Reče Adolfo vatreno, ali potihano i spusti se na koljena pred gospodju Bonetićevu.

Ova skoči, nu Adolfo držaše već njezinu malu ručicu u svojih rukuh.

— Uslišite me! Moljaše on, pocjelovav ruku gospodje Bonetićeve.

— Ne smijem, viknu ova u smiehu, jer bi me čuo moj muž. Evo ga, baš sada ide.

Adolfo skoči sa zemlje, a u to upravo unide Bonetić u sobu.

Gospodja predstavi Adolfa svomu suprugu.

— Vidio sam gospodina jučer na plesu. Odvrati Bonetić, nakloni se i ode u svoju sobu.

Ponašanje gospodina Bonetića djelovalo je tako na Adolfa, da se je odmah za tim liepo preporučio i otišao.

Izmolio si je prije slobodu, da smije opet u pohode doći. To mu bijaše doduše dozvoljeno, nu pod uvjet, da smije samo preriedko sbivati se.

— Je li otišao taj gizdelin? Upita Bonetić svoju suprugu.

— Otišao da, liepi moj! Odgovori Marija, saviv se oko vrata svomu mužu; al srdce mu je ostalo ovdje.

— No, da čujem!

— Klečao je pred menom, baš kad si ti dolazio. Nije dugo trajalo.

— Marijo, ja toga neću dugo podnositi. Reče Bonetić, ponješto zlovoljno.

— O — idi ti, golube moj, što si takav? Dopusti mi naužiti se malo te šale. Vidiš, kako liepo počima!

— Dobro, dobro, al gledji, da ju što brže svršiš, ja onakove prenavljance, kakov je taj Adolfo, nerado dugo gledjem.

— Svršila bi možda već danas, da nisi nabahnuo! Utješi Marija svoga muža, i ovaj bijaše miran.

Izza ovoga posjeta mine čitavi jedan tjedan.

Jednoga jutra, kad je Marija sjedila sáma u svojoj sobi, unide njezina služavka Cilika, obzirno se po svih kutih ogledajuć.

— Što je Ciliko? Upita znalično Marija.

— Ah dobra i milostiva gospodjo, oprostite mi, ubijte me, ako hoćete, al ja sam nješto učinila. I klekne pred svoju gospodju.

— Kazuj dakle, — jesi li šta potrla?

— Nisam, ne, nješta gorega.

— Govori, brže, ja nemam vremena kad slušati.

— Doniela sam evo ovaj list! Reče tresuć se Cilika i predade Mariji ukusno pisamce.

— Tko ti ga je dao? Upita brzo Marija.

— Mladi gospodin Adolfo, on moli za odgovor. Odgovori Cilika.

— A zašto se bojiš, jer si primila taj listić?

— Ah, da nebi gospodin naš saznao! Odvrati Cilika.

— Dobro, a ti onda nenosi mi više ovakovih listića, od nikoga, znaš? Sad čekaj malo! Marija otvori pismo i čita ga: Moj angjele, — nesretni Adolfo! Pročita Marija poluglasno početak i svrhu pisamca, a onda pročita za sebe cielo pismo.

Marija se glasno smijala.

— Ništa nova, reče smotav pismo i baci ga pod stol!

— O hvala bogu! Uzdahne Cilika, ja sam na gore mislila.

— Malo je zaljubljen u mene, to je sve! Produži Marija, baciv se nebrižno u naslonjač.

— Dakle ipak! Šaptnu Cilika.

— No pak onda, zar ja nisam još tako liepa, da se nebi u mene mlad gospodičić mogao zaljubiti? Zapita Marija presenećenu služavku.

— O vi ste uviek tako liepi! Izjavi Cilika.

— Vidiš dakle! Reče vragoljasto Marija. Nu sad slušaj. Kazala si, da mu moraš odgovor donieti. Reci mu dakle, da ću činom odgovoriti. Jesi li razumjela?

— Jesam, činom odgovoriti! Opetova Cilika, sabiruć sve žilice svoje pameti.

— Da tako, al nesmiješ zaboraviti. Sad idi. Cilika podje. Marija se nešto dosjeti.

— Čekaj, viknu za služavkom. Gdje je kazao, da će čekati na odgovor.

— Pod velikim kestenom na šetalištu.

— A u koje doba?

— U devet sati na večer.

— Idi! I ode Cilika.

Njoj bijaše kakovih trideset godina, stasa je okrupna, a lice nisi joj mogao zvati ružnim. Prije dvie godine udala se za vrtljara Valentina, te je skupa s ovim uzeta u službu u kuću Boneticu. Valentin je obdjelavao vrt Bonetićev, a Cilika bila u kući za služavku.

Oboje živjelo u božjem redu i miru.

To je Ciličina biografija od zadnjega vremena. Za prije što je bilo, nije možda ni sám Valentin znao.

Kad je Cilika ostavila gospodju svoju, poče ova razmišljati, kojim načinom da se otrese dosadnoga joj udvorice.

Ljubovnu pisamcu nije se nadala od Adolfa, činila se joj stvar preranom, i zato joj se predstavljao gizdavi Adolfo mnogo drzovitijim, nego li je mislila.

Tako silovita udvoricu treba za vremena ukrotiti, ali krupnim i smiešnim načinom.

Gospodja Marija misli i misli. Najednoč digne se i izide na triem.

— Valentine, Valentine! Viknu vrtljaru, koji je baš pregledao u vrtu, kako dinje stoje. Dodjite malo gore k meni!

Vrati se na to u sobu i sjede u naslanjač.

— Samo, ako će stvar izpasti, kako treba! Reče taruć si dlanove. No to će biti onda smieha u gradu.

Valentin je skoro došao i ponizno stao tik vrata. On je čovjek od kojih 40. godina.

— Zapoviedate vaša milosti? Upita vrtljar tihim glasom, nakašljav se malko.

— Valentine, poče gospodja Marija, — koliko ste godina vi oženjeni?

— Pitate li vi to mene, vaša milosti? Primieti Valentin.

— A koga drugoga, ta vidite, da smo sami u sobi!

— E ja sam dvie godine već oženjen. A zašto želi to znati vaša milost?

— To ćete već čuti. Sad mi kažite, jeste li vi od ljubavi oženili vašu Ciliku?

— Bez zamjerka ja sam ju rado vidio. Odgovori Valentin stidljivo.

— A vjerujete li vi, da vam je ona vierna? Upita važnim licem gospodja.

— Ja bar mislim, tà kad bi šta znao, ja bi — —

— Polahko! Zapovjedi gospodja Marija. Vi ste pošten čovjek, Valentine, pa zato ne mogu trpiti, da vas vaša žena vara —

— Vara? Oh ja —

— Da vara. Prekide ga Bonetićka, jedva se uzdržav od smieha. Vidite, ja sam nekako došla tomu u trag, da će se danas večer ona sastati s jednim mladićem na šetalištu, gdje se obično skvareni ljudi sastaju.

— Na šetalištu, a s kim za boga? Drhtaše Valentin.

— Da na šetalištu, u devet sati, pod starim kestenom Tamo će doći mladi gospodičić Adolfo, — poznate li ga?

— O jako dobro, više put kupi od mene koju kiticu cvieća. O ti nesretna ženo! Jadikovaše Valentin. Ja ću joj vratom zakrenuti!

— Znate šta Valentine. Pričme gospodja Bonetićeva mirnim glasom. Ja sam sigurna, da vaša žena nije tomu toliko kriva. Onaj gizdelin morao ju je zavesti liepimi riečmi. Idite vi zato na šetalište u sat, kad sam vam kazala, pa slušajte. Ako bi šta sumnjiva opazili, a vi mu odčitajte poštenu lekciju.

— Ja ću mu, — no taj će se zaista sjećati. Upade groznim glasom Valentin. A onda ću sa ženom račun držati.

— To ne, to nesmijete. Zaprieti Bonetićka. To je moja skrb. Stvar je istom u zametku, pa se nadam, da ću ju odmah obratiti na pravi put. Ta nije Cilika loša žena, ali samo treba ju malo prestrašit.

— No neka bude, kako hoće vaša milost. Dà, ja ću na večer poći na šetalište.

O ti prokleta ženo! I izide Valentin iz sobe, češuć se za uhom.

— Ja ću vas čekati, dok se vratite, samo pametno! Doviknu Valentinu gospodja Bonetićeva, kad je izilazio iz sobe.

— Ide, kako treba, — smijaše se Marija, kad je Valentin već vani bio. Nenadana ta lekcija na tudji račun možda će me riešiti toga dosadnoga čovjeka.

Marija se smijala svojoj spletki, ali siromah Valentin, taj je izgubio glavu.

U njem je sve kipjelo, a nije smio da rieči o svem spomene. Kod objeda nije s Cilikom ni rieči progovorio, a kod večere isto tako. Cilika se čudi, jer je to proti njegovu običaju, nu nesmije da izpitava dalje, odkako se je Valentin već jednom na nju otresnuo.

Oko deset sati, poslie večere, spremi se Cilika da ide. Valentinu, koji je takodjer proti navadi obučen bio, reče da ju gospodja po njekakvo mazilo u ljekarnu šalje.

— Dobro, dobro! Promrmlja Valentin. I ja ću ti, ako bog da dati danas mazila na pleća, koje će ti izvući svu želju, da se povlačiš s mladići.

Jedva je Cilika izpala na vrata, zovne k sebi Valentin dresiranoga domaćega psa Murka, pa onda uzev debelu trstiku, kojom je prašio bundu svoga gospodara, izide s Murkom iz kuće. Udariv priekim putem, stiže na kazano si mjesto prije, nego li je onamo Cilika prispjela.

Tik kestena na šetalištu bijahu mali grmušci i Valentin se skrije s Murkom za jedan grm.

— Nije dugo čekao i Cilika sjede na klupu pod kesten. Murko zamrča malko, no dobiv po nosu od Valentina poleže opet mirno.

— Zamalo dodje i Adolfo. Cilika ustade, a Valentin se pridigne i sluša.

Nastane tihi govor, koji nije mogao Valentin posve čuti.

— No jeste li dali pisamce? Zače Adolfo.

— Jesam, odmah u jutro. Odvrati Cilika.

— Pa što je kazala, je li ga čitala?

— Kazala je, da će vam činom odgovoriti. Odvrati Cilika razgovetno. Upravo tako!

— Oho! Poveseli se Adolfo. A nije rekla, da će mi pisati.

— Ne, pače mi je rekla, da neka od nikoga neprimam listova.

— No to si mogu misliti, — da se neprotuje. Ali zato ćete vi ipak još nješto gospodji odnesti!

— Odnesti — ali —

— Št! nije list, — fotografija je.

— A fortografija! Ja ipak neznam, bi li se usudila. Govor postajaše sada glasniji.

— Nebudite diete! Bodrijaše Adolfo Ciliku.

— Ja se ipak bojim, da bi moj muž to čuo! —

U grmu nešto šušnulo. Valentin napeo uha i sluša svom pozornošću.

— Sad o meni govore! Reče za sebe. Čekaj, čekaj!

— Šta muž, odgovara Adolfo, brige nas za njega, on netreba za to znati. Čujte Ciliko, budite pametni, evo vam tvrda škuda, samo mi učinite, sto vas molim.

Cilika se uztezaše.

— No, dajte, ta niste vi prva, koja to radi. Reče pogladiv ju po licu.

Valentinu se smrče pred očima. Čuje, da on netreba za nješto znati, vidi gdje se škuda daje, vidi kako se lice gladi, pa onda ono skanjivanje u Cilike! A to je već došlo do gusta, pomisli u sebi. Nu samo da vidi, što će još Cilika reći, hoće li uzeti plaću za griešno djelo?

— Neka vam dakle bude! Reče Cilika primiv škudu iz ruke Adolfove.

— Ali ipak nebude! Ozva se srdit glas u blizini. Adolfo i Cilika trgnu se. U čas skočio pred nje Valentin s Murkom.

— To je dakle vaš posao, zavadjati tudje žene? Zagrmi Valentin okamenjenu Adolfu, prieteć trstikom. Čapa la čap! Zapovjedi na to Murku, husteć ga na Adolfa.

Murko je poslušan pas; u hip je zgrabio Adolfa za nogu.

— Bezsramniče, — marsch du verfluchte Bestie! Viče Adolfo i na Valentina i na Murka. Jeste li poludili? Natrag, ili ću vas! — Mahnu na to bičem na Valentina, al promaši.

— Šta vi da me bijete! Rikne Valentin i ljutito ošinu Adolfa trstikom po plećih. Ovaj hoće da se brani jahačkim bičem, al uzalud, trstika se sve voljkije svija po Adolfovih plećih, a Murko reži nanj, kao cerber na dušu bez obola.

Ta vika dovabi na blizo njekoliko šetajućih se mladića. Adolfo, vidiv to, uze put pod noge i bjež!

Za popudbinu dobi još dva tri udarca od bjesna Valentina. I Murko ga je podaleko lajuć progonio.

— Ta to je Adolfo! Kliknu mladići, došav u blizinu bojišta.

— Da on, primieti zaduhav se Valentin. I tako će proći svaki, koji zavadja tudje žene.

Mladići saznaše povod vidjena prizora i pojdu dalje.

— A ti nesretnice! obrati se sada Valentin zapanjenoj Cilki, koja prodaješ svoju bračnu vjernost, odmah šibaj kući. Tamo ćemo račun činiti. Za onaj srebrenjak, što si ga primila, kupi si konopac, i objesi se kao i tvoj svetac Juda, koji je svoga meštra izdao. O ti paklenski stvore!

Cilika udri u plač, hoće da govori, nu to nepomaže.

— Nosi se! Zagrmi Valentin i dignu trstiku. Isti Murko, dignuv glavu u vis, pa gledeć bjesna Valentina, čudi se ovomu neobičnomu prizoru.

Cilika podje, za njom koraca Valentin s Murkom. Dodju kući. Cilika plačuć, a Valentin mrmljajuć. Odmah na ulazu dočekala ih gospodja Bonetićeva. — No kako je bilo? Upita ona Valentina.

— Dobro sam mu namazao pleća! Odvrati Valentin. A ova nesreća — pokaže na plačuću ženu, što ovdje urla —

— No, no — samo mirno, hodite oboje sa mnom u vašu sobu.

I podju sve troje u jednu sobu na hodniku.

Za četvrt sata izidu svi opet napolje: Gospodja Bonetićka ode uz stube u gornji kat.

— Ipak je čitavi vrag ova naša gospoja, šta joj sve nepane na um! Reče Valentin, gledajuć za odilazećom gospojom.

— Kraj te ludorije dobavih se ja skoro batina! Primieti Cilika.

— E šta ćeš, ona vražja škuda smela me je! Odvrati nježno Valentin, pa ogrliv ju oko vrata udje s njom u sobu na počinak. Dobro spavali!

Sutra dan bijaše vas grad pun govora o prizoru na šetalištu.

Taj dan Adolfo nije nikamo izilazio. Imao je dosta vremena, da promišlja o recepisu, što ga je primio za svoje pisamcė.

(Konac sliedi).

KOČIJA,

s ruskoga od N. V. Gogolja.

Grad B* jako poveseljė, kad je začeo u njem stajati*** konjanički puk; a dotle bilo u njem strašno dosadno. Kad bi prolazio kroza-nj i pogledao na nizke nakazne kućice, koje vire na ulicu da nemož' kiselije, to... nebi znao reći, što ti se sgadja u taj par na srdcu: zabrinutost neka, kao da si se proigrao, ili da si po nevolji učinio kakvu glupost, jednom riečju — nije ti dobro. Glina po kućah, obvalila se od dažda, a stiene, nekoč biele, opjegavile; krovi večim dielom pokriti trskom, kao što obično biva u južnih gradovih naših. Drvlje, da bude ljepše, davno je dao porezati gradski načelnik. Na ulicah ni duše, tek možda pietao predje preko ceste, mehke kao perina, od ležećega po njoj do koljena praha, koji se pri najmanjem daždu pretvara u blato, a tada se ulice gradića B* napunjaju onimi tustimi životinjami, koje tamošnji načelnik nazivlje Francuzi. Promoliv ozbiljna rila iz svojih kupališta, podižu takvo hroktanje, te putniku neostaje nego pognati konje čim brže. U ostalom riedki su putnici u gradiću B*. Riedko, vrlo riedko, kakov god vlastelin, imajuć jedanaest duša kmetova, zaogrnut surinom, tetura se po cesti u kakvih polutaljigah, gledajuć iza natrpanih vriećâ od brašna i pripregnuv mrku kobilu, za kojom bježi ždrebence. Sam trg nekako je pečalna lica: krojačev dom izašao nekamo strašno glupo, ne svojim pročeljem, nego uglom; premá njemu gradi se petnaest godina nekakva kamena sgrada na dva okna; dalje stoji sam po sebi modri daščani dvor, ukrašen sivom bojom nalik blatu, a digao ga kao i druge sgrade načelnik u svojoj mladosti, kad još nije običavao spavati mahom poslje objeda i piti na večer kakov dekokt priredjen suhim ogrozom. Drugdje je sve skoro plot. Posred toga trga maljašni dućančići; u njih možeš svagda vidjeti svežčić jagnjećih koža, babu u crvenom rubcu, pud sapuna, nekoliko funta gorkih mandula, sačme za strieljanje, demikoton i dva trgovačka djetića, koja se svaki čas igraju na vratih svajke.*

No kad je začeo stajati u okružnom gradiću B* konjanički puk, sve se promieni: ulice zašarenjele, oživjele, riečju — sasvim drugo im lice; nizahne su kućice često vidjale lagahna, vitka oficira sa sultanom na glavi, gdje ide k drugu na razgovor o novostih, ob odličnom duhanu, a kadkada da stavi na kartu drožku, koju si mogao nazvati pukovničkom po tom, što neizlazeć iz puka, uviek je obhodila sve: danas vozio se na njoj major, sutra se pojavila u poručnikovoj konjušnici, a za tjedan opet ju majorski sluga podmazuje salom. Drveni plot medju kućami sav se usjao oficirskimi mundiri, što su na suncu visjeli; sivi je plašt virio sigurno gdje god na vratih; u pobočnih ulicah vrvjeli su vojnici s takovimi tvrdimi brci, kao četka za čižme. Svagdje bi vidjao te brke: saberu li se na trgu gradjanke na vodu — iza njihovih pleća sigurno proviruju brci. Oficiri oživješe družtvo, koje se do toga časa sastojalo samo iz sudca, što no je živio pod jednim krovom s nekakvom djakonicom, i načelnika, razumna čovjeka, no koji je spavao vas dan — od objeda do večera, i od večera do objeda. Družtvo se i umnožalo i razigralo, kad se amo preselio brigadni general. Okružna vlastela, o kojih dosele nitko ni slutio nije, začela su prihoditi po češće u grad, da se vide s gospodom oficiri, a kadkada da se

* Vrst igre u Rusiji, podobna našemu zvrku.

poigraju na banku, koja se već jako tamno zadubla u njihove glave, zabrinute usjevî, ženskimi naručbami i zecevi. Vrlo mi je žao, te nemogu pripomenuti, kako se slučilo, te je brigadni general dao velik objed; priprava je bila ogromna: zveketanje noževa u generalovoj kuhinji čulo se blizu gradske baždarnice. Baš sav trg pobralo za objed, te sudac sa svojom djakonicom morao jesti same palačinke iz heldine muke i skrobovu kiselicu. Neveliko dvorište generalova stana pretrpalo se drožkami i kočijami. Družtvo je sastojalo iz mužkinja — oficira i nekolike okružne vlastele. Od vlastele bio najvidniji Pifagor Pifagorović Čertokuckij, jedan od glavnih aristokrata B-ga okružja, koji je najviše šumio na izborih i došao simo u krasnoj ekvipaži. Služio je prije u konjaničkom puku i spadao medju znamenite i vidne oficire; bar su ga vidjali na mnogih plesovih i sborovih, gdje je samo taborovao njihov puk; u ostalom o tom možeš upitati djevojke Tambovske i Simbirske gubernije. Lahko, te bi on bio prosuo i po drugih gubernijah pogodnu za se slavu, da nije pošao u mir s razloga, koji se obično nazivlje n e p r i j a t n o m i s t o r i j o m. Je li on u staro doba komu dao pljusku, ili je njemu tko dao, toga se pravo nesjećam, no stvar je u tom, te su ga umolili, da podje u mir. U ostalom on niposto nije tim izgubio svoje važnosti: nosio je frak podoban vojničkomu mundiru, na čižmah ostruge, a pod nosom brke za to, što bi bez toga dvorjani mogli pomisliti, da on služi u pješačtvu, koje je prezirno nazivao kad kada pješkadijom, a kad kada pješačlijom. Bivao je na svih mnogoljudnih sajmih, kamo nutrnja Rusija, sastojeća iz mamica, djece, kćerî i tuste vlastele, grne na veselje, bričkami, taratajkami, tarantasi i takvimi koli, te se nikomu ni u snu nebi snila. Pronjuhavao bi nosom, gdje stoji konjanički puk, te bi uviek dohodio, vidjeti se s gospodom oficiri, vrlo bi lahko izskakivao pred njimi iz svoje lagane kočije ili drožke, te se neizmjerno brzo upoznao. Na prvašnjih je izborih dao dvorjanstvu prekrasan objed, na kom je izjavio, da, izaberu li njega predvoditeljem, on će dvorjane dići kao nitko drugi. U obće živio je po gospodski, kao što vele u okružjih i gubernijah; oženio se za dovoljno ljepušnu, uzeo s njom dvje sta dušâ miraza i nekoliko tisuća glavnice. Glavnicu je upotriebio onda na šestero zbilja odličnih konja, na pozlaćene brave od vrata, na pitomu opicu za kuću i na Francuza kućnoga upravljatelja. Dvje sta duša, skupa s dvie stotine sobstvenika, založio je u lombard, radi njekakvih trgovačkih poslova. Riečju on bijaše vlastelin kako valja, — čestit vlastelin. Osim njega bilo je na objedu u generala i nekoliko druge vlastele, no o njih nije vriedno govoriti. Ostali su bili sami vojnici istoga puka i dva štopska oficira: pukovnik i dosta tusti major. Sam je general bio jak i krupan, u ostalom dobar načelnik, kao što su o njem govorili oficiri. Govorio je dosta krupnim, ozbiljnim basom. Objed je bio vanredan. Kečiga, moruna, sterljad, šparga, prepelice, jarebice, gljive, dokazivale su, da kuhar od jučerašnjega dana nije uzimao u usta ništa vrućega i da su četiri vojnika s noževi u ruku pomagala kuharu praviti svu noć frikase i ladnetine. Bezdna bocâ, dugih s lafitom, kratkošijih s madejrom, prekrasni ljetni dan, okna, odkrita na prolet, tanjuri s ledom na stolu, razdrljana rubača na frakašu, prekrstni razgovor, pokrivan generalovim glasom i zalievan šampanjcem, — sve je to odgovaralo jedno drugomu. Poslje objeda svi su stali s prijatnom težinom u želudcih i, zapaliv lule s dugimi i kratkimi čibuci, izišli, s čašami kave u ruku, na ljestvicu.

— Eto sad ju možete pogledati, reče general. Molju, ljubezni, progovori, obraćajuć se k svojemu pobočniku, dosta okretnomu mladomu čovjeku prijatna lica, reci, da privedu simo mrku kobilu! eto vidjet ćete ju sami. Tu general potegnu iz lule i izpusti dim: još nije sasvim u redu: prokleti taj graduljac nema prave konjušnice. Konj je, puf, puf, vrlo čestit.“

— A davno li, vaša preuzvišenost, puf, puf, izvolite imati ju? reče Čertokuckij.

— Puf, puf, puf, pu... puf, ne tako davno; tek dvie godine kako sam ju uzeo sa zavoda.

— A jeste li ju izvoljeli dobiti jahačicom, ili ju tek ovdje izvoljeste učiti jahanju?

— Puf, puf, pu, pu, pu... u... u... f, ovdje. Rekavši to, general sav izčeznu u dimu.

Medju tim iz konjušnice izskoči vojnik, začu se lupa kopitâ, napokon pokaza se drugi, u bieloj pregači s crnimi ogromnimi brci, vodeć za uzdu trzajućega se i plahoga konja, koji, digav glavu, malo što nediže u vis prisjeloga k zemlji vojnika skupa s njegovimi brci. „Nuto, nu, Agrafena Ivanovna!“ reče on, privodeć ju pod ljestvicu.

Kobila se nazivala Agrafena Ivanovna. Krepka i divlja, kao južna krasotica, grunula je kopitî u drvenu ljestvicu, te se mahom obustavila.

General, spustiv lulu, zače zadovoljnim pogledom motriti Agrafenu Ivanovnu. Sam pukovnik, sišav sa ljestvice, uze Agrafenu Ivanovnu za gubicu. Sam major potrepta Agrafenu Ivanovnu po nozi; ostali popuckali jezikom.

Čertokuckij sidje s ljestvice i zadje joj od zada. Vojnik iztegnuv se i držeć uzdu, gledao je upravo gostom u oči, kao da je htio skočiti na nje.

— Vrlo, vrlo liepa! reče Čertokuckij: divan konj! a dozvolite li, vaša preuzvišenosti, da vidimo, kako ide?

— Korak joj je liep; nego... vrag ga zna... taj ludan felčer dao joj nekakvih pilula, pak eto već dva dana sve kiše.

— Vrlo, vrlo liepa! A imate li vaša preuzvišenosti, shodnu ekvipažu?

— Ekvipažu?... Ta to je konj jahač.

— Znam; nego upitah, vaša preuzvišenosti, zato, da doznam, imate li za druge konje shodnu ekvipažu?

— Nu, ekvipažâ u mene nema baš suviše. Valja mi priznati, da mi se davno hoće imati sadašnju kočiju. Pisao sam za to bratu svomu, koji je sada u Peterburgu, no neznam, da li mi ju pošalje, ili ne.

— Meni se čini, vaša preuzvišenosti, primieti pukovnik, nema bolje kočije do bečke.

— Imate pravo, puf, puf, puf.

— U mene je, vaša preuzvišenosti, vanredna kočija, prave bečke radnje.

— Kakva? zar ona, u kojoj se dovezoste?

O ne! to je tek tako, ja se u njoj vozikam.. no ona je divna, lahka, kao perce, a kad se u nju sjednete, to je prosto, kao kad bi vas, s dozvoljom vaše preuzvišenosti, dadilja u koljevci ljuljala!

Valjda je i pokojna?

— Vrlo, vrlo pokojna; jastuci, resori, sve to kao da je na slici narisano.

To je liepo!

— A tek kako je prostrana! to jest, ja, vaša preuzvišenosti, nisam još ni vidio takve. Kad sam još služio, to se u mene u sanduk smjestilo deset bocâ ruma i dvadeset funta duhana, osim toga bilo sa mnom još oko šest mundirâ, bielje i dva čibuka, vaša preuzvišenosti, najduža, a u džepe može zaći cio bik.

— To je liepo.

— Ja sam, vaša preuzvišenosti, platio za nju četiri tisuće.

— Sudeć po cieni, valjda da je liepa; a jeste li ju sam kupio?

— Nisam, vaša preuzvišenosti, zapala me po slučaju. Kupio ju moj drug, riedak čovjek, znamo se od djetinstva i vi biste se s njim dobro snašli; ja sam s njim, što tvoje, to moje, — sve jedno. Dobio sam ju od njega na karte. Neizvolite li, vaša preuzvišenosti, ukazati mi čast, te doći sutra k meni na objed? pak ćemo skupa ogledati kočiju.

— Neznam, što da vam na to kažem. Meni samomu nekako... Osim da dozvolite skupa sa gospodom oficiri?

— I gospodu oficire molim najpokornije. Gospodo! smatrati ću za veliku čast, ako budem imao sreću, vidjeti vas u svom domu.

Pukovnik, major i ostali oficiri zahvališe se učtivim poklonom.

— Ja sam, vaša preuzvišenosti, toga mnienja, kad kupujem stvar, a ono hoću dobru; ako li je slaba, što ću s njom. Kad mi izkažete čast sutra pohodom svojim, pokazati ću vam kojekakve stvari, što sam zaveo u svome gospodarstvu.

General pogleda i izpusti iz ustiju dim.

Čertokuckij je bio vanredno zadovoljan, te je pozvao k sebi gospodu oficire; za rana naredjivao u glavi svojoj paštete i sose, pogledao vrlo veselo na gospodu oficire, koji su takodjer, sa svoje strane, nekako udvojili prema njemu svoju priklonost, što se vidjelo iz njihovih očiju i pokretâ podobnih polupoklonom. Čertokuckij je stupao nekako razvezanije, a glas mu nekako razslabio — buduć obremenjen zadovoljstvom.

— Tamo će se vaša preuzvišenost upoznati s domaćicom.

— Vrlo mi je prijatno, reče general, gladeć brke.

Čertokuckij poslje toga htjede mahom odpraviti se kući, da za vrieme prigotovi sve za doček gostova na sutrašnji objed; uzeo je već i šešir u ruke; no nekako se slučilo, te je on ostao još na neki čas. Medju tim po izbi već su se nastavili lomberni stolovi. Doskora se sve društvo razdielilo na četverne partije vista, te se razišlo po raznih uglovih generalovih sobâ.

Zapališe svieće. Čertokuckij dugo neznadjaše, da li mu je sjesti, ili nesjesti za vist. No kad su gospoda oficiri uzeli pozivati, činjaše mu se, da nije suglasno s pravili društvenoga života, da im odkaže. Prisjede. Neznaš odkud, desi se pred njim čaša punša, koju on u zaboravi taj čas izkapi. Odigrav dva robera, Čertokuckij opet nadje pod rukom čašu punša, koju on i opet u zaboravi izkapi, rekavši: „Doba je, gospodo, da doma podjem, upravo je doba.“ No opet prisjede i na drugu partiju. Medju tim razgovor u raznih uglovih sobe udario sasvim posebnim pravcem. Tko je igrao vist, bijaše dosta mučaljiv, no tko i nije igrao i na divanu u strani sjedio, udario bi u razgovor. Konjanički kapitan, podloživ pod bok uzglavak, s lulom u zubih, pripoviedao dosta slobodno i lahko ljubovne svoje sgode i privukao sasvim na se pozornost sabravšega se oko sebe kruga. Jedan neobično tusti vlastelin, s kratkima rukama, ponekle sličnima na dva izrasla krumpira, slušao je s neobično sladkim licem, te bi samo kadkada s mukom zapušćao kratku svoju ruku za široki hrbat, da izvuče odtuda tabakieru. U drugom uglu zametnula se dosta žestoka raspra o eskadronskom učenju, a Čertokuckij, koji je u taj čas već dva puta bacio valeta mjesto dame, miešao se svaki čas u tudj razgovor i kričao iz svoga ugla: „U kom gradu?“ ili „kojega puka?“ neopažajuć, da se često pitanje i netiče stvari. Napokon se dovršio vist

nekoliko časova prije večere, no i dalje se o tom razgovaralo, te se činilo, da su sve glave pune vista. Čertokuckij se dobro sjećao, da je mnogo dobio, no rukama nije ništa uzeo, te, ustavši od stola, dugo je stojao kao čovjek, u koga nema u džepu rubca za nos. Medju tim donješe večeru. Samo se sobom razumije, da vina nije falilo, i da je Čertokuckij skoro nehotice morao kadkada nalievati u čašu svoju, jer je na desno i na lievo stajalo boca.

Razgovor se zategnuo za stolom predug, no kakov razgovor! Jedan pukovnik, koji je služio još u ratu 1812. godine, pripoviedaše bitku, kakve nikada nije bilo, a za tim, neznaš nigda zašto, uzeo čep od boce i zatakao u kolač. Kad su se stali razlaziti, bila su već tri sata, te kočijaši moradoše po gdjekoga voditi izpod ruke, kao svežčić robe kakve, a Čertokuckij, u supor svemu aristokratstvu svomu, sjedeć u kolih, tako se nizko klanjao, i tako glavom razmahivao, te je došav kući, dovezao u svojih brcih dva čička.

U kući mu sve u dubokom snu; kočijaš jedva našao kamerdinera, koji je provodio gospodina kroz salu, te ga predao dvorkinji, uz koju se kojekako Čertokuckij doturao do spavaće sobe, te se legao kraj svoje mladjane i ljepušne žene, koja je počivala predražestno u bieloj, kao snieg, opravi. Razbudio ju štropot, kojim joj se suprug na krevet izvalio.

Protegnuvši se, podigavši trepavice i tri puta brzo zažmurivši, odkri ona oči s polusrditim posmjehom; no videć, te joj on neće ovaj put baš nikakve ljubavi da izkaže, ljutita se okrenu na drugu stranu, i položiv svježe lišce svoje na ruku, skoro poslje njega zaspi.

Bijaše već takovo vrieme, koje po selih nezovu rano, kad se probudila mlada domaćica uz hrkajućega supruga. Sjetiv se, da se on vratio kući u zoru u četiri ure, požali ga, te ga neprobudi, već nadjenuv spavaće cipelice, štono joj suprug iz Peterburga naručio, u bielom korsetiću, što se na njoj izvijao kao lesketajuća voda, udje u svoju sobu, gdje se oblačila, tu se umi sviežom, kao što je i sama, vodom, i pristupi k toaleti. Pogledav se do dva puta, uvidi, da danas nije baš grda. Ta, inače neznatna okolnost, prikloni ju, te je prosjedjela pred zrcalom čitave dvie izlišne ure. Napokon se odjela vrlo milo i izišla u vrt. Kao naručeno, vrieme bijaše tada prekrasno, kakvim se može samo pohvaliti ljetni južni dan. Sunce, stupiv na poldan, žarilo je svom silom trakova svojih; no pod tamnimi gustimi alejami bilo je pohladno šetati, a cvieće, prigrijano suncem, utrojilo svoj miris. Ljepušna domaćica sasvim na to zaboravi, da je dvanaest sati, a suprug joj spava. Već joj dohodilo do uha posljeobjedno hrkanje dvaju kočijaša i jednoga predjašioca, spavajućih u konjušnici za vrtom. No ona je sveudilj sjedjela u gustoj aleji, iz koje se vidjelo na veliku cestu, te raztreseno gledala na bezljudnu nje pustinju, kad najednoč privuče njenu pozornost prah, što se bio iz daleka pokazao. Ogledavši se, doskora opazi nekoliko ekvipaža. Napred se vozila odkrita lagana kočija sa dva mjesta; u njoj sjedio general s debelimi, na suncu se blistajućimi epoleti, a uz njega pukovnik. Za njom je sliedila druga kočija sa četiri mjesta; u njoj je sjedio major s generalovim adjutantom i još dva nasuprot sjedeća oficira; za kočijom sliedila je poznata pukovnička drožka, kojoj je za sada bio gospodarom tusti major; za drožkom četveromjestni bonvojaž, u kom su sjedila četiri oficira i peti na ruku; za bonvojažom jahala su tri oficira na prekrasnih mrkovih.

— Da neće k nam? pomisli domaćica. Ah, Bože moj! u istinu navrnuše na most! Ona uzkriknu, lupnu rukama, te potrča preko aleja i cvieća upravo u spavaću sobu svoga muža. On je spavao kao zaklan.

— Ustani, ustani! ustani brže! kričala je ona, trzajuć ga za ruku.

— A? progovori raztežuć se Čertokuckij, ne otvarajuć očiju.

— Diži se, čuješ li? gostovi!

— Gostovi? kakvi gostovi? rekavši to, izpusti glas, kakov je u teleta, kad gubicom traži sise svoje matere. Mm... mrmljao on, protegni, draga, svoj vrat! da ga pocjelujem.

— Dušice ustaj za boga brže! General s oficiri! Ah, Bože moj! u brcih ti je čičak!

— General? A, dakle već ide? A što me k vragu nitko neprobudi? A objed, što je s objedom? je li sve gotovo kako valja?

— Kakov objed?

— Ta zar nisam naredio?

— Ti, ti si došao noćas u četiri ure, te mi ništa nereče na tolika moja pitanja. Nisam te s toga probudila, što mi te žao bilo: nisi ništa spavao... Posljednje rieči izusti ona neizmjerno čeznućim i umoljavajućim glasom.

Čertokuckij, protrv oči, časak polježe u postelji, kao gromom ošinut; napokon skoči samo u rubači s postelje, zaboraviv, da je to sasvim nepristojno.

— Ah, ja konju! reče on, udariv se u čelo: ja sam ih pozvao na objed! Što ću? jesu li daleko?

— Neznam ... mora da budu ovaj čas tuj.

— Dušice... sakrij se!... Ej, tko je tamo! ti djevojko! hodi... čega se ludo bojiš? ovaj čas dodju simo oficiri: ti reci, da gospodina nema doma, reci, da ga i nebude,

da se već jutros odvezao... čuješ? i svim drugim u dvoru objavi; hajde brže!

Rekavši to, uhvati brzo spavaću haljinu i pobježe sakrit se u kolnicu, misleć, da je tamo najsigurniji. No, stojeć u uglu od kolnice, upazi, da bi ga i tuj mogli kakogod vidjeti. A to će biti bolje, sune mu u glavu, te u čas skoči u kočiju, zatvori za sobom vratašca za veću sigurnost, zavi se pokrovcem i kožom, te pritihnu sasvim, sagnuvši se.

Medju tim dovezoše se ekvipaže do vrata.

Izadje general, te se uze otresati; za njim pukovnik, popravljajuć rukama sultan na svojoj kapi; po tom skoči s drožke tusti major, držeć pod rukom sablju; za tim poskakaše iz bonvojaža tanani podporučnici sa sjedećim na ruku zastavnikom; najzad sadjoše sa sjedala oficiri.

— Gospodara nema doma, reče, izlazeć na ljestvicu lakej.

— Kako nema? no ipak dodje na objed?

— Nikako ne. Otišao je na cio dan. Tek se sutra u to doba vrati.

— Eto ti ga na: reče general, kako je to?...

— E, to je šala! reče pukovnik smješeć se.

— Ta ne, kakov je to način? nastavi general s nezadovoljstvom. Fif... vraga... Nu, nemožeš li dočekati, čemu pozivati?

— Ja, vaša preuzvišenosti, nepojmim, kako se može učiniti što takova? reče jedan mlad oficir.

— Što? reče general, koji je običavao uviek izgovarati tu upitnu česticu, kad bi govorio s oficirom.

— Velju, vaša preuzvišenosti, kako se može postupati takim načinom?

— Naravno... Nu, nije li za rukom pošlo što li — a ti bar javi, ili nepozivlji.

— Što, vaša preuzvišenosti? nije hasne, podjimo nazad! reče pukovnik.

— Razumije se, druge nije. U ostalom, možemo ogledat kočiju i bez njega. On je valjda nije sa sobom uzeo. Ej, tko je to tamo? dodji der, braco, simo!

— Što izvolite?

— Ti si konjušar?

— Jesam, vaša preuzvišenosti!

— Pokaži der nam novu kočiju, što je nedavno dobio gospodar.

— Evo je, izvolite u kolnicu.

General se odpravi skupa s oficiri u kolnicu.

— Ako izvolite, malo ću ju izgurati: ovdje je potamno.

— Dosta, dosta, dobro!

General i oficiri obidjoše oko kočije, pozorno ogledajuć kolesa i resore.

— Nu, nema ništa osobita, reče general: kočija najobičnija.

— Ništa se na njoj nevidi, reče pukovnik, nije ni malo liepa.

— Meni se čini, vaša preuzvišenosti, te ona nestoji četiri tisuće, reče jedan od mladjih oficira.

— Što?

— Velju, vaša preuzvišenosti, da mi se čini, te ona nestoji četiri tisuće!

— Kakve četiri tisuće! nestoji ni dvie. Riečju, nije ništa. Osim da je iz nutra što neobična... Molju te, ljubezni, odvrni kožu.

I pred očima oficira pokaza se Čertokuckij, sjedeć u spavaćoj haljini i sagnuvši se neobičnim načinom.

— A vi ste tu!... reče zapanjeni general.

Rekavši to, general zalupnu vrata, pokri opet Čertokuckoga pokrovcem, te se odveze skupa s gospodom oficiri.

POUKA.

Izopačitelji poviesti.

Iz Buckleove „history of civilisation“.

Počam od 9. vieka pa sve do 18. vieka čitava „poviest“ nije drugo nego sglob izmišljotina i falsifikata. Što je uzrok toj iskvarenosti, da Evropa tečajem toliko vjekova nije imala ni da bi jednoga čovjeka, koj bi o prošlosti kritički pisao bio ili koj bi istu sadašnjost iole točno i nepristrano pobilježio, to ćemo ovdje u kratko razložiti.

U prvoj kulturnoj periodi, prije nego narod nauči čitati i pisati, pjeva on pjesme, koje ga u miru ugodno razblažuju a u ratu na junačtvo potiču. To je postanak narodnih pjesama (balada, romanca itd.) Te narodne pjesme sadržaju prve početke poviesti, te jih imadu i najsuroviji narodi. Obično te pjesme pjeva osobita klasa ljudi (kod nas sliepci), te oni na taj način uzdržaju poviest. Znaličnost za prošlošću toli je prirodjena svakomu narodu, da ima malo naroda, kod kojih nebi bilo bardâ. Osim u Evropi ima jih još i sada u Kini, Indiji, Egiptu, na otocih u sjevernoj i južnoj Americi i skoro kod svih naroda svieta.

Kod tih naroda dugo vremena nisu se poznavala slova; narod si je dakle jedino ustmenim predavanjem mogao svoju poviest uzdržati, a odabrao je zato formu takovu, koja pameti najviše u pomoć pritiče, t. j. stihove. Prvi početci znanja uviek su u stihovih, a često i u srokovih. Blagoglasje zvonkih stihova neukomu se ljubi, a ujedno mu jamči, da će se neizkvareno od otca na

sina i na unuka prenieti.* Ovo jamstvo proti izkvarenju podiže vriednost narodnih pjesama od puke zabave na znatni kritički autoritet.

Tako se često razprave obiteljske pače i državne samo autoritetom starih pjesama riešavahu. Ove narodne pjesme vrlo su različite kod raznih naroda po njihovu značaju i običajih pa i po podnebju, u kom živu. U južnih su zemljah strastnije i čuvstvenije, u sjevernijih trajnije i više junačke; nu uza svu tu različnost u jednom si sve koliko nalikuju: narodne su pjesme utemeljene na istini, te su osim poetičkoga nakita istinite. Ljudi, koji uviek pjevaju, koji pače kao autoritet kod prepirke riešavaju razpru, neće se lasno prevariti u kojoj stvari, da si neprotuslove i da neizigraju svoju vjerodostojnost.

To je dakako najstariji i najjednostavniji stupanj od svih, kojimi ima poviest proteći; nu s vremenom narod stupa, ako ga nepriečе osobite okolnosti, k jednoj vele znamenitoj novosti, a to je u m j e t n o s t p i s a n j a, koja u malo generacija mora prouzročiti podpun prevrat u značaju i predavanju pučkom.

Posve je naravski, da se pisanjem znanje narodno osigura, te se tako znatno umanjuje korist ustmenoga predavanja, u kom se sastoji svekoliko znanje naroda, koj još neumije pisati. Tako se umanjuje upliv predavanja ustmenoga, koje postaje nepouzdano i nesigurno.

Već je Plato opazio (u svom Phädru 135) da će poznavanje slova znatno oslabiti pamtenje. Pjevači gube štovanje i ugled, a slava i imetak pojedinaca, koj je do sad odvisio od pjevača, dobiva sad sigurniji temelj i osniva se na pismu.

Tako umjetnost pisanja, bez koje u istinu nemože biti prave znanosti, škodi historičkomu ustmenomu predavanju tim, što muti i slabi pamtenje a stališ pjevača uništuje. Nu to nije sve. Pisanjem ne samo da se zaboravljaju mnoge istine, nego se pisanjem pače neizmjerno širi neistina. To nastaje pomiešanjem i nagomilanjem raznih stvari. Da navedemo nekoliko primjera.

U staro doba n. pr. nadjevali su svakomu razbojniku i strašilu ime H e r k u l e s. Razna hajdučtva i junačtva nisu nikakove smutnje počinila, dokle su te pripoviesti ostale kod jednoga naroda u tradiciji; nu čim jih je netko upisao, zavede ga isto ime, te on sva junačtva pripiše jednomu jedincatomu čovjeku, te učini tako od poviesti mitologiju punu čudesa.

Historik Saxo pisao je životopis slavnoga skandinavskoga junaka Ragnara, koj je Englezkoj mnogo jada zadavao. Nu slučajno vladao je 100 godina prije u Danskoj jedan kralj istoga imena. To slučajno sudaranje imena sklonu našega historika, da je oba životopisa pomiešao, te tako u tamu zavio jednu od najinteresantnijih perioda stare poviesti.

Glavni grad Finske zvao se je Turku t. j. trgovište. Neki historik Adam pišuć o tih zemljah, uvjerava svoje čitatelje, zaveden sličnošću imena, da u Finskoj ima Turaka. — Takovih primjera dalo bi se nebrojeno navesti, kako su se pisci sličnošću imena dali zavesti na krive viesti, koje su se pismom razširile u strane zemlje, gdje jih je težko bilo izpraviti.*

K tomu izopačivanju poviesti uvedenjem pisma pridruži se još i ta okolnost, da je sa pismom većim dielom uvedeno i k r š ć a n s t v o, koje je ne samo uništilo mnogo poganskih tradicija, nego jih je pomiešalo i izkrivilo kršćanskimi legendami. U obće se može sa sigurnošću reći, da je kod onih naroda, koji nisu mienjali vjere, poviest vjerodostojnija i pouzdanija, nego kod onih, koji su vjeru promienili. Indijanci, koji od davne davnine pripadaju Brahmanizmu, i Kinezi, koji već preko 2000 godina priznaju Buddhizam, imadu vrlo staru poviest, koja mnogo viekova pred Is. porod siže, te u neprekinutom redu do danas dopire. Uzrok je tomu, što nikakova nova vjera nije pomutila starodavnih izvora. Perzijanci, koji su bez dvojbe od naravi mnogo sposobniji od Kineza, neimadu o svojoj staroj monarkiji gotovo nikakovih autentičnih viesti; jer je brzo nakon korana Perzija zauzeta Mahomedanci, čitava stara vjera oborena, i struja narodnjega predavanja prekinuta.

O najstarijoj poviesti sjevernih naroda (Skandinavije i Danske) postojalo je prije vremena kršćanstva mnogo starodavnih pjesama. U 9. i 10. vieku dodjoše kršćanski misionari, da navještaju vjeru. Neki Sigfussen, kršćanski svećenik, sabere pod imenom Edda sve te pjesme narodne i dodade jim samo jednu kršćansku himnu. Sto godina iza toga izadje „nova Edda“, u kojoj je stara poviest

* Običaj versifikacije ostao je u Evropi još dugo vremena, pošto je uzrok već prestao. Tako je versificiran Justinianov kodex, i iste matematičke razprave i gramatike (quae maribus) pisale su se u stihovih. Neki poljski historik pisao je genealogiju i heraldiku u stihovih.

* Istinitost Buckleovih rieči posvjedočuju i sakupljači naših narodnih pjesama. Samo iz ustiju takova čovjeka, koj neumije čitati ni pisati, slušaju se valjane i izvorne pjesme. Čim nauči pisati, makar inače čovjek iz puka, odmah stane on izvorne pjesme krivotvoriti, preinačivati (tobož popravljati) i tako od ovakova čovjeka nikad nedobiješ dobre pjesme. U najnovije vrieme vidi Kurelčeve: Jačke.

skandinavska skroz promiešana sa kršćanskimi, židovskimi i grčkimi pričami, te se tu već i nalazi bajka o trojanskom poriekdu.

Tako poremećuje svaka nova vjera starodavne tradicije historičke; i kršćanski su svećenici potamnili poviest svih naroda, koje su obratili na kršćanstvo. *

Uz pisanje i kršćanstvo razlog je izopačenju starih tradicija i to, što je literatura bila posve u rukuh svećenika, kao jedinih učitelja čovječanstva. Mnogo vjekova bila je velika riedkost da bi kojgod nepop umio čitati, a još manje knjige pisati. Tako postade književnost vlastničtvom i monopolom jedne klase te usvoji značaj i vlastitosti toga stališa. Popovi su kroz vjekove izopačivali poviest i tako razširili lahkovjernost, da su se najsmiješnije stvari, kao razna čudesa, pojavi, slutnje, zli znakovi, strašni pojavi na nebu obćenito vjerovale, te od usta do usta, od knjige do knjige potovale kao najdragocjeniji biser čovječjega znanja.

Navedene dakle tri okolnosti tako iskvariše svukoliku poviest, da se može punim pravom reći, da poviesti i nije bilo, — dapače još i gorje, ljudi ne samo da su zaboravili istinu, nego su vjerovali u laž i izmišljotine. Evo nekoliko primjera.

Više vjekova vjerovao je svaki narod, da direktno potiče od trojanskih predja. Nitko nije dvojio, da Francezi potiču od Frankusa, sina Hektorova, a Britanci od Brutusa, sina Enejina. Poviest gradova počela je redovito od časa obćega potopa, dakle od starca Noe-a ili čak od Adama. Paris sagradio je Priamov sin Paris, koj je nakon razora Troje onamo pobjego. Tours zove se zato tako, jer je tamo neki Trojanac, Turonus pokopan, a grad Troyes sagradili su sami Trojanci. Nürnberg sagradio je Nero, Galli poticali su od Galathie, kćeri Jafetove, Prusku je utemeljio Augustov brat Prusus, a Šlezia dobila je ime od proroka Ilije. O gradu Curihu nemogahu se složiti, samo je jedno bilo nedvojbeno, da je sagradjen u vrieme Abrahama. Saraceni poticali su od Abrahamove žene Sare, kao plod neke Egipatske ljubavi. Skoti su nasliednici Faraonove kćeri Skote. Tatari bili su direktni nasliednici Tartara t. j. pakla, a isto tako Turci, koji su sa Tatari identični bili itd.

Još drugačije smiešne stvari obćenito su se vjerovale. Da je Napulj na jajih sagradjen, o tom nitko nije dvojio. Obćenito se držalo, odkad su Turci zauzeli Jerusolim i sv. križ, da kršćanskoj djeci deset zubi manje raste, nego prije, te dočim je prije svaki kršćanin imao po 32 zuba, ima jih sad samo po 22 ili 24.

U Evropi bila je kroz mnogo vjekova najobičnija hrana svinjetina. Križari, vraćajuć se iz istoka pripoviedahu, da Turci kao ni židovi nejedu svinjetine, držeć ju za nečistu. Ta stvar odmah nadje tumačnika. Historik 13. vieka Mathev Paris pripovieda uzrok toga običaja. Mahomed bijaše se najme jednoč tako prenapio i prenajio, da je na smetnjaku zaspao. U tom sramotnom stanju nadju ga svinje, te ga uduše. S toga razloga prorokovi pristaše nejedu svinjetine. — Druga jedna pripoviest razlagala je postanak Mahomedanaca. Mahomed bijaša najme prvobitno kardinal, pa jer nemogaše postati papom, kako je želio, stane naučati krivu vjeru.

O izdajniku Judi piše historik Mathev, da je on kao diete izložen bio na otoku Skariot, odatle mu ime Iskariot. Porasav Juda ubije svoga oca i oženi svoju mater. — Običaj ljubiti papi nogu nebijaše mnogim teologom po ćudi, te se podiže opozicija proti toj čudnovatoj ceremoniji. Nu Mathev učini konac toj prepirci poviešću o postanku toga cjelivanja. Prije, pripovieda on, bijaše običaj ljubiti papi ruku; no jedna razuzdana djevojka koncem 8. vieka očituje papi Lavu ljubav, te mu poljubi, pače i stisne ruku. Uvidiv papa pogibelj, odsječe si ruku, te se tako spasi od obezčašćenja. Od toga vremena je običaj, da se papi za veću sigurnost samo noga ljubi. Odsječena ruka još se danas u prvobitnom stališu nalazi u Lateranu na čudo čitava svieta. O samom Lateranu pripovieda isti historik, da ga je sagradio car Nero. Taj odurni progonitelj kršćanâ izbljunuo je jedanput krvavu žabu, i držeć ju za svoga sina, dade sagraditi jednu kulu i tu ju zatvori. Latinski se pako sakriti veli: latere a žaba: rana, dakle lateran dolazi od sastava ovih dviju rieči.

Primjera takove poviesti dalo bi se pisati bez kraja i konca, i Buckle u svojoj historiji navodi jih osobito o Karlu vel. i o Arturu, sve osnovano na vjerodostojnih izvorih. Prije nego svršimo ovaj excerpt navest ćemo samo još dva primjera velike lahkovjernosti, koja je onda vladala pod pritiskom navedenih triju uzroka.

Koncem 15. i početkom 16. vieka živio je u Tibingu glasoviti astronom Stöffler. Ovaj znameniti muž, koj je za astronomiju inače vrlo zaslužan, nemogaše uzprkos svoj svojoj učenosti oteti se duhu vremena, te izdade god. 1524. na temelju duboka iztraživanja najednoč viest, da će iste godine opet navaliti obći potop. Ta viest od čovjeka

* **Naše narodne pjesme imadu jasne znakove toga izopačenja, osobito su ženske pjesme, koje su dobom starije od junačkih, te koje su većim dielom poticale iz staroga slavenskoga vjerozakona, posve izkvarene primjesom kršćanstva. Vrlo se malo sačuvalo prvobitnih, pa i tu su većim dielom ulogu slavenskih bogova preuzeli kršćanski svetci i Marija.**

učena brzo se razširi i uznemiri svu Evropu. Ljudi, koji su stanovali kraj rieka i jezera, ostaviše svoje kuće, dočim su drugi još veće pripreme činili. Ponajprije bude predloženo, da car Karlo V. imenuje nadzornika koji će proputovati zemlju, te naznačiti mjesta, koja su povodnji najmanje izvržena. To je preporučivao jedan carski general u Florenci, te je o tom predlogu dao posebnu knjigu pisati. Nu ljudi bijahu odveć uzrujani, da pristanu uz ovaj predlog; jer tko zna, neće li poplava nadvisiti i najveći vršak bregova? Jedan svećenik imenom Auriol, profesor kanoničkoga prava na sveučilistu Tuluzkom, promišljao je na svaku ruku, kako bi se toj nesreći predusresti dalo. Smisliv sve u jedno činilo mu se najbolje nasliediti način Noetov, te sagraditi veliku barku. Izbilja, grad Tuluz doprinese nešto k gradnji, da se tako bar jedan dio čovječanstva spasi, koj će nakon nesreće opet napučiti sviet. U takovom strahu i takvimi pripravami dočekali su ljudi kobni dan — liep i vedar.

Od prilike 70 godina nakon te strahote dogodi se nešto drugoga, što je dugo vremena učene ljude zabavljalo. Koncem 16. vieka vrlo se uzruja sviet čudnovatom viešću, da se je u Šlezkoj rodilo diete sa zlatnim zubom. Nije se dalo sakrivati, viest se razglasi po svoj Njemačkoj i svatko je strepio, što bi to moglo značiti. Napokon razjasni god. 1595, dr. Horst čitavu stvar: diete se rodilo upravo u ono doba, kad je sunce sa Saturnom stojalo u znamenju jarca. Dogodjaj znači, da će nastati zlatno doba, car će protjerati Turke iz kršćanstva te utemeljiti carstvo, koje će trajati 1000 godina. O tom posve jasno govori prorok Daniel u drugom poglavlju, — tako zaključi dr. Horst, — gdje pripovieda o slici sa zlatnom glavom.

Evo takovim se načinom pisala poviest u 12. vieku. Istom u 18. vieku nastupi znatna promjena, tek nakon bitnih intelektualnih promjena, koje su na socialne odnošaje Europe uplivale. Dok se nije promienila lahkovjernost ljudi, nije moglo biti poviesti, i najumniji ljudi nisu se mogli oteti djetinskoj vjeri pod pritiskom takovih okolnosti. U 16. vieku lahkovjernost bijaše još obćenita, i tek 17. viek može se nazvati intelektualnim, a viek 18. socialnim preporoditeljem Evrope.

O' Connell

polag francezkoga od Cormenin-a.

(Konac.)

Zapovieda Irlandezom svojim, da pokleknu, da se pomole — i eto gdje klekoše, gdje mole; da uzdignu oči k nebu, i uzdižu jih; da prokunu silnike, i proklinju jih; da zapjevaju pjesni slobodi, i pjevaju; da se odkriju i prisegu polože, gologlavi, podignute ruke, na sveta evangjelja, i odkrivaju se, dižu ruke, prisižu; da podpišu molbe za reforme, da si sile slože, da zaborave prepore, braću si ogrle, dušmanom oproste, i podpisuju, slažu se, zaboravljaju, grle se, praštaju!

Naš Berryer stanuje na vrhovih politike. Odiše najfinijom duhom aristokratičkom. Nu ime mu nije sašlo niti u radionicu niti u kolibu. Nije okusio pića iz kùpe „jednakosti"; nikad se nije taknuo prosta orudja radnika, nikad rieč svoju za rieč njihovu zamienio i nikad ruke si položio u njihovu zažuljenu ruku i nikad si prislonio srdca na njihova srdca, ter jim nije niti oćutio kucanja. Nu O' Connell, kako je narodan; kako je Irlandez! Kolika li je uzrasta! Kako silna stasa! Koja li jakost pluća! Kako su mu blage modre, velike oči! Koja dobroćudnost! Koja živahnost! Kako li se umije našaliti! Kako liepo nosi svoju glavu na krepkoj šiji, kako ju u vis diže, tu glavu, kako s nje odsieva ponosna neodvisnost!

O' Connell nije ni whig, ni tory, ni radikalac, kako su to Englezi. A zato mu i whigi, i tory, i radikalci u susret prinose onu staru mržnju i onaj oholi prezir naroda pobjeditelja napram podaniku podjarmljena puka, Engleza napram Irlandezu, protestanta napram katoliku. Nu ne mogu ga pobit ni mržnja ni prezir, niti uvrede. O' Connell nedvoji o pobjedi svoje stvari i u samoj doljnjoj kući, smjelo protivnikom u oči gledajući, kliče:

„Nikad neću počiniti zločinstva da sdvajam o svojoj domovini; i sada, iza dviesta godina bolnih i težkih, eto gdje stojim u ovom krugu opetujuć vam iste tužbe, zahtievajuć od vas istu pravicu, koju zahtievahu djedovi naši, nu ne više onim glasom umilnim i prosećim, već dobro znajuć svoju snagu, s uvjerenjem, da će Irlandija od sada umjeti učiniti sama, što joj vi uzkratite! Nepogadjam se s vami; ista prava hoću za nas, koja i za vas, isto uredjenje obćina za Irlandiju, koje i za Englezku i Škotsku; ako bude drugačije, šta će nam unija s vami? Unija na pergamentih? Tako mi boga, poderat ćemo na komade te pergamente i država će biti razkinuta!"

Ponosito je govoreno, mora da se mal ne kraljem osjeća, tko tako govori.

Negovorite tomu čovjeku o drugom predmetu: domoljubna mu duša, premda toli prostrana, neobuhvaća ništa ina. Nije nit u Londonu, u parlamentu triju kraljevina, član parlamenta; nije van Irlandez. Neima, van Irlandiju, svu Irlandiju, u srdcu, u mislih, u uspomeni, u govoru, u sluhu.

„Čujem, kaže, čujem dan na dan bolni vapaj Irlandije, gdje mi kliče: moram li još uviek da čekam, još uviek da patim?... Ne, braćo, vi nećete više patiti; nećete više uzalud od bratinskoga naroda zahtievat pravicu. Englezka nije više domovina predsuda, gdjeno jedincata rieč „papizam" sva srdca uzbunjuje i potiče na

nepravedne okrutnosti. Zastupnici Irlandije pomogli su svojim naporom ter pronesosmo billu o reformah, koja je široka vrata provalila poplavi puka englezkoga; slušat ćete one zastupnike, kad od svojih drugova stanu zahtievat, da se pravda udieli Irlandiji; ako se pak, slučajem kojim, parlamenat ogluši molbam našim, prizvat ćemo se narodu englezkomu, a ako i ovaj sliepo odbaci zahtjeve naše, vratiti ćemo se u gore a svjetovati se nećemo s nikim više pod suncem, do jedino s hrabrošću, smjelošću i sdvojenjem srdaca naših."

Nebi bilo moguće sazvat izrazi krepčijimi i plemenitijimi razbor, sviest i zahvalnost naroda britanskoga, ter vještije smiešati molbu i grožnju, nego li to ovdje učini O' Connell.

Nu vidjeti je, da je ogromnomu tomu govorniku pretiesan prostor, da mu nestaje sape pod kûbom parlamenta englezkoga kao velikomu bilju pod staklenim zvonom. Da mu se nadunu pluća, da mu se izpravi stas a gromom glas mu zatutnji, treba mu je zraka, sunca, zemlje irlandezke. Istom taknuvši se ove svete zemlje, zemlje svojih djedova, odiše, uzdiže se. Tu, pred pukom svojim, samo tu leti u zrak, razgranjuje se, svietluca kao neizmjerni snopovi umjetna ognja, riečitost mu revolucionarna, ponosna riečitost. Tu, samo tu izlieva on vrijuć one valove ironije, koja osvećuje robove a rane zadaje krvnikom.

Nije mu krvava šala fina; neprobada vas kao iglom. Podoban svećeniku poganskomu, uzdiše svoj topuz, pogadja žrtvu medju rogove posried čela; a žrtva zastenje težko i pada.

Valja ga vidjet kako si u jedno skuplja sve pečali i šibe, kad uzme spominjat dugačku poviest o nevoljah otačbine, o robovanju, o jadu njezinu; kako iz dubine grobova prizivlje plemenite one vitezove, kô kamen stalne gradjane, koji krvlju svojom porumeniše stratišta Irlandije, jezera i doline; kako pred očima hrabrih prijatelja razastire plačnu sliku slobode mačem englezkim izranjene; zemlja otaca u šakah krvnikom; vlada za njih, kroz njih i samo za njih; sudovi podmićeni, parlamenti prodani; tamnice napunjene; bezobraznost aristokracije; siromaštvo, neznanstvo puka, sloboda tiska dokinuta; uprava tudjincem u ruke predana; narodnost progutana; crkva, vjera otaca progonjena; a anglikanska, tudja, bogata, objestna, ruke u žepovih i riznicah punih blaga. Tad se suze rone iz očiju, posried turobne, grozne tišine, i vas taj puk potišten, gorko stenjuć, prevrće u grudih jedinu misao, misao osvete.

Medjutim Englezka, s visine svojih palača, na postelji grimiznoj i svilenoj, drhćuć priklanja uho buci toga giganta, zavijajućega pod gorom, gdjeno ga sapeta drži. On tumara po podzemnih prostorih svoje tamnice; ustremljuje se na noge, silnimi pleći uzdižuć razžarene peći demokracije, izčekujuć svakim časom provalu, prepada se Britanija, već joj noge gore, ter se od straha povlači natrag, da vulkan nepràsne, da ju nedigne u zrak.

Što haje taj siloviti govornik, divlje to diete gorsko za Aristotela i retoriku, za uglađjenost salonsku, za pristojnosti slovničke, za uljudnost besieda! Puk je on, govori kao puk. Iste su mu predsude, ista vjera, iste strasti, ista misao, isto srdce, srdce koje od svih sila mrzi silničku Albion. Nevidite li ga kako prodire, kako se uvlači, kako se ukapa u grudi milih si Irlandeza, da ćuti, da trepeće, baš kako i oni ćute i trepeću! Kako se podaje, kako se sagiba. Kako se okreće, kako pogled svoj utapa u slavi prošlosti njihove! Kako jih vraća i dovodi na rane ljute sadanjega vieka, na samoću njihovu, na osamljenost političku, nevolju socijalnu, na golotinju, na potištenost njihovu! Kako jih sokoli, kako li nadahnjuje svetim duhom svojih nada! Kako jih uzdiže uz svete glasove slobode, kako li jih dobro zaštićuje glasom svojim, klicanjem svojim, osvetom svojom, dušom svojom, mišicami svojimi, tielom svojim, tako da pod kraj govora, vas taj govornik i vas taj puk od petdesetak tisuća ljudih nijesu već jedno tielo, jedna duša, jedan uzklik: Živila Irlandija!

Dà, Irlandiju je, svoju toli žarko ljubljenu Irlandiju je postavio, kao na žrtvenik posred svih svojih misli, svih svojih strasti ljubovnih. Ne vidi ništa do nje sáme, ne čuje ništa do nje same, niti u parlamentu niti u crkvi, u sudnici, u krugu domaćem, u klubovih, kod gostba, svakim časom, svakom sgodom, na svakom mjestu, svagdje! Vraća se ovamo bez prestanka po tisuću raznih unakrst vodećih puteva. Dà, tebi, zelena Eryni, smaragde morski, tebi razriešuje pás na žalovih primorskih! Ti mu se ukazuješ, sjedeća na vrhuncu uzdignutu povrh hramova katolicizma i tebe sluša u vijanju bure, tobom odiše u svježih vjetrovih maglenih. Tlapi mu se da te vidi, dà, vidi te gdjeno trzaš svoj grozoviti Claymore proti Britaniji, uz grmljavinu bojnu! Ti si mu milija, prosjakinjo jadna, u otrcanoj haljini, u slamnatoj kolibi svojoj, milija si mu od sjajnih palača aristokratičkih, od gizdave Albione, kraljice Oceana! Tebi promatra, pun milosrdja i štovanja, krasote nestajuće i lica upala i uvehla, zelena Eryni, smaragde morski, jer si mu ti grob otaca, koljevka djece, slava života, bezsmrtnost imena, lovor riečitosti, jer ti svoju djecu ljubiš, jer li njega ljubiš, jer ti patiš za njih, za njega, jer si ti Irlandija, jer si ti domovina! —

Naši „besjedotvorci" parlamentarni ne mogu sa svojimi govori ni jednoga zastupnika za sobom povući. Vidili su toliko revolucija, služili tolikim vladam, srušili toliko ministarstva, da više nevjeruju niti u vlast

niti u slobodu i nisu ni Saint-Simonovci, ni kršćani, ni Turci, ni anabaptiste, ni valdenzi, ni albigenzi, ter nevjeruju ma baš u nijedan vjerozakon. A O' Connell, dà, on vjeruje u čudotvornu snagu umjetnosti svoje i stalno vjeruje on u oslobodjenje buduće Irlandije. On vjeruje u boga kršćanskoga i s toga što vjeruje, s toga što se uzdaje, vije se taj orao uzvišenim lietom po visinah riečitosti, premda su mu krila zamrzla od leda tolikih zima. Ne luči on slavja vjerozakona od slavja slobode. Drhće od radosti, uzvisuje se, uznaša se u sjajnih tlapnjah o budućnosti, i rieč mu nadahnuta imade nješto od gorostasnosti ogromnoga neba i prostora, koji ga okružuju i množtva puka, koji ga sliedom sliedi, kadno iza izbora svojega u Claru kliče:

Pred licem boga mojega i s najdubljim osjećanjem odgovornosti, koja je spojena sa svetimi i strašnimi dužnostmi, štono mi jih dva puta naložiste, Irlandezi, prihvaćam jih; a osvjedočenje, da ću jih izpuniti, crpim ne u vlastitoj snazi već u vašoj. Muževi Clarski znadu, da je slobodi jedini temelj vjera.

Oni su pobiedili, jer je isti onaj glas, kojega uzdigoše za domovinu, prije toga odaslao molbu k priestolu gospoda. Sada slušamo pjesme slobode ozvanjati po zelenih dolovih; zvukovi ovi lete od brežuljka k brežuljku, izpuniše dolce, žamore u valovih rieka naših a bujice nam glasom groma, uz jeku gorsku podvikuju „Irlandija je slobodna!"

Ne, žalibože, Irlandija još nije slobodna. Što će biti od nje? što li od njezina vodje? hoće li ga ošinuti munja posried uzdignute nepogode? Englezka i Irlandija, u temeljih uzdrmane, hoće li se svalit jedna na drugu? hoće li proteći rieke krvi? Odklonio bog nevoljna ta proročanstva!

Sbilo se što mu drago, O' Connell i jest i bit će uz Mirabeaua i Napoleona treća najveća podoba ovoga vieka. Komu čovjeku, nenosećemu ni mača ni krune, bješe ikada dana na zemlji tolika moć? Gdje se je vidilo, gdje će se ikad viditi išta podobna? Tko da se i čudi, ako čuje O'Connella reći: „ponosim se svojom sudbinom". Dà, ponosiš se njom, Danilo O' Connelle, dà, ti možeš kliknut u silnoj i pravednoj gizdosti: „Irlandija sam ja".

Što marimo odsada, Danilo, da li Irlandija uskrsne iz ruku tvojih slavom okrunjena, nadahnuta, puna narodnosti svoje, al da ti pod nasiljem bajoneta pogineš?

Uspjeh je dosada, žaliboże, i previše pomagao stvarati tobožnje pravo i pozakonjivati silnike. Nelaskaj si dakle odveć, Danilo O' Connelle, da si izuzet od zakona obćenita. A napokon baš ni neznam, nebi li više vriedilo, da ti se okruni liep život, da pogineš, mjesto da pobiediš! Moći će te Sasi ovi bacit u tamnice, voditi na stratište, oteti te sa zemlje Irlandije tvoje, koja više nebi vidila O'Connella svoga, više nebi slušala gromove i munje govora njegova. Nu neće zapriečit svetim besjedam pravde, slobode, domovine, a da jim šapat lagano neprši s jednih ustiju do drugih po Irlandiji, da neodjeknu u svakom srdcu, da ne trepeću uz ime O' Connellovo s vrhova gora vaših do obala morskih. Neće vam zapriečiti, ne, neće vam zapriečiti, plemeniti sinovi zelene Eryni, da vam se nedovrši započeto oslobodjenje vjerozakonsko i političko, ni budućim koljenom, da nepokleknu, uz molitve i pjesni slavja vrh groba, gdje će počivat kosti vašega spasitelja.

V. M.

LISTAK.

Narodno kazalište. Za vrieme sabora dao je odbor odpjevati dva puta Lisinskovu krasnu operu „Ljubav i zlobu"; a htjeo je dati i „Zvonimira", dramu od Subotića, no cenzor g. Sieber zabranio je davati ovaj komad. Zna se, da je ta drama prije više godina nagradjena, štampana i prikazivana u istom ovom kazalištu, u kojem nam se predstave davaju i dan danas; pače je prikazana jednoč i za Rauchove dobe, koja se može svačim više pohvaliti nego li slobodnjačtvom. U ono doba nije imala cenzura nikakva povoda progoniti „Zvonimira", a do danas je ipak toliko napredovala, da zna čega onda nije znala. Da nam je za šalu, rekli bi, da je cenzura valjda iz dramatičkih razloga zabranila „Zvonimira" prikazati; al znamo i suviše, da se ona takvimi stvarmi nebavi, za koje nema ni prava ni sposobnosti. Znamo dobro, da je za današnjega Hrvata prevelika želja htjeti onoliko slobode, koliko je imalo i ima francezko pozorište; al to nam je ipak izjaviti, da u ime razvoja naše dramatike i u ime narodnoga poštenja prosvjedujemo proti ovakvomu stezanju kazalištne slobode, kakvo smo evo doživili u najnovije doba. — Nemoguć dati „Zvonimira", dao je odbor glumiti Kolarovu „Moniku", tragediju u 3 čina, kojoj je ocjenu napisao I. Perkovac u II. tečaju „Vienca". Obratiti nam je pozornost odborovu na to, neka nastoji, da glumci za vremena dobiju svoje uloge, a ne istom dva tri dana prije predstave, što i jest razlogom, da glumci s malom iznimkom nisu znali uloga. Ova je predstava davana u korist stradajućim Čehom, pa je prije nje izgovoren ovaj proslov:

U onom kraju, gdje se bistra vije
Zelenim poljem Laba brza voda,
Ponosita gdje Vltava prohoda,
Gdje zlatni Prag se sa sto kula ljeska,
Na pustu brdu sjedi majka česka.

Oniemila je, — kao mramor blieda,
Savija drhćuć oko sinka ruke,
Iz suznog oka vire grozne muke, —
Čas sina svog, čas pokrajinu gleda.
I gorko plače, jeca diete jadno,
Jer mraz ga bije, jer je čedo gladno,
A majka neima kuće ni ognjišta,
Ni kruha, ruha, otca — ništa — ništa.

Razvalila se strahotna nebesa,
Ko da je sudnjem danu došla hora,
Valovit bies se na zemlju raztresa,
I budne zemlja poput grdnog mora.
Uzavri voda, pjeni se i gmiže,
I opet skače, grmi, drobi, krha —
Bjesnoći neznaš gdje će biti svrha!
Sav ljudski trud sa zemlje hipom liže:
Gdje raj bje njekad, zemlja bujna, rodna,
Sve grdna sad je pustinja tek vodna.
Tek mrtvo truplo, skrhan krov te sjeća,
Da tude cvala prije bolja sreća.

I bilo majci, da će umriet s mjesta:
Ko smrtno zvono bolno srce kuca,
Od vrućice će glava da joj puca!
Sve odnie voda, — sva joj sreća prestà,
Van gladno diete bez kuće — ognjišta,
Bez kruha, ruha, otca — Jao! Ništa!
Al dok očajnu hrvala ju tuga
Dok mrtvo oko u pučinu viri,
Lavorak topal pram joj uzpiri,
I majka krene okom putem juga.
Sa mutnog oka skoči suza vrela,
Ko prva iskra tješiteljke nade.
Na čelo čedu vrela suza pade
I skoči majka žalostno vesela,
I cjelujući diete obuhvaća:
„Na jugu, sinko, dobra su nam braća!“

Dà, braća evo skupismo se tude,
Da bratskom jadu polakšice bude.
Oj primi darak, tužna zemljo česka!
Jer darak srca mana je nebeska,
Jer dar taj cielo srce obuhvaća:
Daleki jesmo, al smo rod i braća!

Proslov je sastavio g dramaturg A. Šenoa, a govorio ga glumac g. Brani.

Odbijena ponuda. Naš skladatelj g. Ivan Zajc sklada operu iz srbske poviesti „Gjorgje Branković, despot srbski“, pa ju je hotio posvetiti mladomu knezu srbskomu. Milanu, koji ima biti svomu rodu prvak u svemu, što je dobro i krasno. Na dotičnu ponudu dobije g. Zajc od upravitelja beogradskoga pozorišta odgovor, u kojem se u ime knezevo odbija ta ponuda, s razloga, što „podobna pozorištna djela za našu narodnu pozornicu neće od povoljnoga i koristnoga uspjeha biti“. Narodna opera iz narodne poviesti — pa neće ni od povoljnoga uspjeha biti! Mi smo držali, da samo neprijatelji našega naroda imadu takve nazore o narodnoj umjetnosti.

Književnost. Najnoviju tragediju Matije Bana pod naslovom „Marta Posadnica ili pâd velikog Novgoroda“ u 5 razdiela izdati će g. D. Pretner latinicom u Dubrovniku, te je djelo već pod tiskom. Predplatna je ciena 50 novč. Predplata, koja se šalje nakladniku Drag. Pretneru u Dubrovnik, prima se samo do 30. srpnja.

— Izašo je roman iz hrvatske prošlosti „Zlatarovo zlato“ od Aug. Šenoe, preštampan iz lanjskoga tečaja „Vienca“, samo što su sad dodani kao prilog historički podatci. Dobiva se u Zagrebu kod pisca za 1 for. (a ne kako je pogriešno na knjizi označeno za **80** nvč.)

— Izišao je prvi broj dnevnika: „Srpski Lloyd“, što će počam od 10. srpnja svaki dan u Pešti izlaziti. Zastupati će trgovinu i trgovinske odnošaje.

— Stojan Novaković preveo je i izdao djelo „Opšta Istorija književnosti“ od dra. Ivana Šera knj. I., str. 255, a izaći će još dvie knjige. Ovako će obćinstvo imati priliku proučiti poviest književnosti svih izobraženih naroda svieta, a Šerovo djelo hvale, da je kratko i točno. U I. knjizi govori se o istočnih narodih i o Grcih i Rimljanih; u II. će svezku biti karakteristika srednjega vieka i romanske zemlje: Francezka, Italija, Španija, Portugalska i nešto o Rumunjih. U III. svezci će biti Englezi (sa sjevernimi Amerikanci), Niemci, Holandezi, Skandinavci. Knjige IV., gdje se govori o Slavenih, nije g. Novaković hotio prevesti i punim pravom, jer dr. Šer govori o nas s gledišta odveć njemačkoga; a da se na taj način neda pravedan biti Slavenom, poznato je dovoljno.

— Sava Lazić, krojač u Vukovaru, poziva na predplatu za modni list, koj će pod imenom: „srpski pomodar“ u četvrtgodišnjih svezcih izdavati. U svom pozivu obećaje vrlo obilan sadržaj i fine slike sa crtanimi krojevi. List imao bi donositi francezku i narodnu nošnju mužku i žensku, pa već prvi svezak obećaje donieti novo odielo: „Miletićeva salonka“. Poziv na predplatu nemože se baš pohvaliti izvrstnim jezikom i shodnimi tehničkimi izrazi; nu ufamo se, da će djelo sámo bolje biti.

Slavenska biblioteka u Odesi. Uz slavenski komitet u Odesi postoji tamo i jedan sveobći slavenski zavod. Polag ljetošnjega izvješća pomnožao je naš akademik, ondješnji profesor dr. Bogišić, biblioteku za 698 različitih djela slavenskih, od kojih je 282 poklonjeno a 416 kupljeno. Od udove Vukove u Beču kupio je osim toga deset dragocjenih inkunabula. Galerija portreta znamenitih Slavena pomnožana je za 29[illegible] komada a galerija slika za 32 komada. Do sad ima ovaj mladi zavod 3002 knjige, 542 portreta (obraza) i 130 inih slika. U svih važnijih slavenskih mjestih ima ovaj zavod svoje agente, ukupno njih preko 80.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 29. U Zagrebu dne 20. srpnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

NA OZLJU GRADU.

Spjevao August Šenoa.

Pred tvojim pragom pomolih se eto,
Od svih hrvatskih prvi ti moj grade,
Davnine naše kameni ti jade;
Dà, duša veli: Tu je mjesto sveto!
Hrvatskih misli koljevke gle prave,
Mogile eto hrvatske nam slave.

Na strmu vrhu stojiš krut, ponosit
Ko smiela duša davnih ti vladara,
Nebeskim zviezdam pripravan prkosit.
Ponosit pitaš: „Gdje mi ima para,
Pohvalit koja može li se strana
Ko ja što mogu, — kuća Zrinjskih bana?!

Kamenit oklop prsi moje krije,
Kamenita i Zrinjska prsa bila,
Sveg istoka salietala ih sila,
Al Zrinjsko srce uzdrhtalo nije.
Visoke ko što strše kule moje
Junački rod uzpinjo glave svoje.

A Zrinjska volja kao stiena kruta,
U koju Kupa pjeneć se zabada,
Trajaše tvrda, dušmaninu ljuta;
A Zrinjska drevnost cvala uviek mlada,
A Zrinjski rod ko hrast u mojoj gori
Stajaše stavan: živ ga neobori.

Sa njegvih djela sustala bje slava:
Po svemu svietu dično ime leti
I mnoga carska pokloni se glava,
Sa imena tog drhće Stambul kleti;
A polubozi, svietu svem poznati,
Tuj bjahu krotki ljudi, tuj Hrvati."

I podjoh dalje u dvorane puste,
U čudno carstvo staroslavnih sjena.
Čuj? Kakvi zuje tajni glasi? Čuste?
Neslaže l' strune „jadranska Sirena?"
A ona gospa do prozora eno?
Hrvatice oj prva — ti Jeleno!

Dà, tu vam zibka, stol i odar bili,
Tu nicale vam suze, smieh i pjesme,
Tu hladio vas svježi zrak taj mili,
Iz ove gorske kriepljaste se česme.
Čuj ono zvonce sa briežuljka malo,
Na molitvu to zvonce vas je zvalo.

A sada? — Sada? Pitaj hrast taj stari,
Nad svodom pitaj kamenoga lava.
Oj gdje su vaši davni gospodari
I ta hrvatska njina gdje je slava?
Dà pitaj, pitaj! — Kamen ti nesbori.
Gdje? pitaj! — „Gdje" ti jeka odgovori!

I mislih, tvrdi grad će pasti na me,
Uzjario se u mom srcu plamen,
Iz grada bjegoh — ko iz grobne jame,
Goruće čelo na gol tisnuh kamen.
„A sada?" jeknuh — „pjesme, priče, bajke!"
I plakah gorko ko na grobu majke.

IZIGRANI.

Izvorna humoreska od Jos. Eug. Tomića.

(Konac.)

Sutra dan, kad se je Bonetić vratio kući na objed, viknu odmah svoju ženu.

— Što je Frane? Ozva se ova iz treće sobe.

— Molim te, šta se je to jučer na večer sbilo sa Adolfom. Cieo grad govori, da ga je naš Valentin na šetalištu izbio.

— A rad čega? Činila se Marija nevještom.

— Ti dakle ništa neznaš o svem? Izbio ga Valentin, jer ga je zatekao s Cilikom na šetalištu. Tko bi to mislio o Ciliki? Pripoviedaše Bonetić.

— Vidiš, vidiš! Primieti Marija.

— A ja sam mislio, da ti to sve znadeš, jer ljudi tvrde, da je to tvoje maslo. — Valentin da se je njegdje izlanuo, da si ga ti naručila?

Marija udari sad u smieh. Nije se mogla duže držati.

— Hodi pa slušaj! Povuče u smiehu muža na naslanjač.

I izpripovjedi mu sve.

Bonetić čuvši cielu stvar ustane s laganim posmjehom sa naslanjača.

— No moglo je baš i bez batina proći! Primieti.

— Nisam ni u snu mislila, da će se usuditi naš inače skromni Valentin to učiniti. Ja sam mu rekla samo, da ga se pošteno napsuje.

— Bilo pa prošlo, neškodi mu doduše! Zaključi Bonetić i podju k stolu, gdje ih je već juha čekala.

A što je s Adolfom?

Neprestano si je razbijao glavu, kako je moglo doći do onoga nemiloga sukoba.

— Činom odgovoriti! Hm! Nije li ona mislila tim batine, što sam jih primio. Govoraše sám sobom Adolfo. Činom, opetovaše on, jest, jest! Ona je dosta vragoljasta, da je za to gadno djelo naručila svoga vrtljara! Oh čekaj gujo, i ja ću tebi zasoliti! Još se nisam razstao s pameću.

Prije svega odluči Adolfo osobno poći do gospoje Bonetićeve, da joj drzovito očituje svoju sumnju glede sbivšega se prizora, pa da onda za vazda izostane.

Jednoga dana podje i sbilja onamo.

Kad je unišao u dvorište, ležao je Murko u hladu pod grabrom, a spaziv poznata si pridošlicu digne glavu i zalaje dva tri puta u znak valjda, da u njem neprijateljska ćut proti Adolfu još nije utrnula od zadnjega sukoba. A onda opet leže mirno da počiva, zatvoriv jedno oko, dočim je drugim vrebao na dosadne muhe, što su ga napastovale.

Adolfo sune brzo u hodnik, pa uz stube podje u gornji kat.

Pokuca na vratih.

Cilika mu jih otvori. Sva se strese vidiv Adolfa — Je-z-us! Uzdahnu u strahu, udivljenju i presenećenju.

— Mogu li s gospojom govoriti? Upita Adolfo drzkim glasom.

— Ja ću odmah upitati! Odgovori tiho Cilika. Izvolite medjutim tamo u sobu. I ode na druga vrata, dočim je Adolfo bacio se u jedan naslanjač u sjedaćoj sobi.

Cilika se u skoro vrati.

— Gospoja će odmah doći! Reče Adolfu i ode iz sobe.

Nu Adolfo je prilično dugo čekao, i od duga časa uze pregledavati albume fotografijā, što su ležali na stolu.

Dok je tako pregledavao, izpane mu na koljena jedna slika iz albuma.

Digne ju. Bijaše to slika Marije Bonetićeve. A to je ona! Reče Adolfo. Okrene ju. Oho! Poveseli se Adolfo. Odzada stajaše napisano vlastoručnim pismom Marijinim: „Svomu milomu prijatelju u spomen sretnih dana. Marija Bonetićeva."

Adolfo se ogleda po sobi i nepromišljajuć dugo spravi sliku u džep, a onda, metnuv album na mjesto, gdje je prije ležao, ustane i nestrpljivo pošeta k prozoru.

U to čuje korake iz druge sobe. Podje k vratam; — i tu na njegovo veliko čudo stajaše pred njim mjesto Marije Bonetićeve njezin muž.

Bonetićevo lice imalo mrk izraz. Adolfo se nakloni. Bonetić makne glavom, nerekav ni rieči.

— Izvolite gospodine? Upita ledenim glasom Adolfa, neponudiv mu ni stolice.

— Bio sam tako slobodan, zapenta Adolfo, učiniti svoj naklon gospodji domaćici.

— Tako? Osjekne Bonetić. No, ja vam sada u ime njezino kažem, da za vazda izostanete svojimi posjeti. Vaše pisamce, što ste ga nedavno bezobrazno pisali mojoj supruzi, došlo je naravno i u moje ruke. Kad vam to kažem, tad znate, da vam ovdje nije duže obstanka.

Bonetić se okrene i ode.

Adolfo, kao gromom ošinut, ostade sam u sobi.

— O ja ću ti se osvetiti gujo! Rekne, škrinuv zubima i srne napolje.

Na dvorištu sastane Valentina i s grozom se odvrne.

III.

U mlinu.

Kolo (mlinsko) u okoli
Vrteći se neprestaje;
Tko bi gore eto e' doli.
A tko doli gore ustaje.
Po Gunduliću.

Koja dva tjedna izza onoga prizora na šetalištu dodje Adolfo u kavanu.

Sjedne k nekojim svojim prijateljem, koji su oko jednoga stola sjedili i zovne kavu.

— Dugo te već nevidjesmo! Reče jedan od njih s lukavim posmjehom.

— Nije mi se htjelo po ovoj vrućini izlaziti! Odvrati Adolfo miešajuć kavu.

— Zato radje ide on na šetalište. Primieti drugi.

— Po batine! Dodade treći i svi udare u smieh.

Adolfo se osupne.

— E tako je, kad čovjek dopisuje s mladimi gospojami! Zaključio četvrti.

— Mislite gospoju Bonetićevu? Zapita ponosnim licem Adolfo.

— Nju dà, kažu da te je porad nje izbio njezin vrtljar. Reče jedan.

— To je laž, onaj večer donesla mi je baš njezina službinja fotografiju svoje gospoje Odvrati drzovito Adolfo. Nu onaj zalupani vrtljar mislio je —

— Šta fotografiju ti dobio — od gospoje Bonetićeve! Nevjerujem! Reče odrešito jedan iz družtva. Zar ti ju nije mogla i sama dati? Zašto da šalje?

— Jest, da se nije bojala ljubomornosti svoga muža, i molila me, da ju riedko pohadjam!

— Ja nevjerujem, to nije moguće! Tvrdio onaj isti iz družtva.

— Nevjeruješ? Reče pronicavim pogledom Adolfo i segnu rukom u džep.

— Imaš li ju možda, no daj pokaži nam! Navali nanj cielo družtvo.

— Kad hoćete, a vi gledajte! I pokaza Adolfo fotografiju.

Družtvo se sgleda.

— Boga mi ona! Reče jedan.

— Pogledjite malo što je pisano od zada? Okrenu i čitaju:

„Svomu milomu prijatelju u spomen sretnih dana. Marija Bonetićeva."

— Duše mi, njezina ruka, ja ju poznam. Potvrdi jedan iz družtva.

— Čudno! Reče družtvo, kad je spravljao Adolfo sliku u džep.

— Ali da ostane entre nous! Opomene Adolfo, digne se i ode.

Mjesto njega dodje odmah k istomu stolu gosp. Petrunić, prijatelj Bonetićev, koga smo vidjeli na plesu.

— Što vam je pripoviedao Adolfo? Upita on svoje znance. Moralo je biti vrlo zanimivo; ja sam vas samo motrio sa strane.

— O i kako zanimiva stvar! Poče jedan iz družtva i kaže svu stvar Petruniću.

— Bezobraznik! Kliknu Petrunić, čuvši tu pripoviedku. Kolika laž i kleveta! Ovu sliku namienila je gospoja Bonetićka meni, kao svomu djeveru kod vjenčanja svoga.

— Tako? Začudi se družtvo.

A onaj naduvenac ukrade jednostavno tu sliku. Gospoja Bonetićeva opazila je doduše, da joj je nestalo slike, uprav kad je htjela, da ju meni izruči, nu nije znala kud i kako je nestala. Sad je sigurno, da ju je Adolfo ukrao i to onaj put, kad je zadnji krat bio u kući Bonetićevoj i ovaj ga odpravio odonud.

— To je drzovitost bez primjera! Reče jedan iz družtva.

— Da se i sbilja uvjerite, da je slika ta meni namienjena bila, evo vidite istu tu sliku s istimi riečmi od zada u mene. I pokaza Petrunić istu onakovu sliku, kakovu je i Adolfo malo prije pokazivao. Na njoj stajahu napisane iste one rieči: „Svomu milomu prijatelju u spomen sretnih dana. Marija Bonetićeva."

— Istina, — iste rieči, isti potezi. Primieti družtvo.

— Vidite dakle, koja bezobraznost od onoga čovjeka. On može to skupo platiti, jer Bonetić ne pozna šale, a ja mu za volju časti njegova imena i kuće moram ovu stvar priobćiti.

Na ove rieči digne se Petrunić, preporuči se i ode ravno k Bonetiću.

Ovaj je bjesnio, slušajuć, što mu prijatelj kazuje. I gospodja Bonetićka planula žarom u licu.

— To je bezsramnik, kakovu neima para! Ja ću, sretnem li se s tim deranom, zadaviti ga kao pašče. Odmah sada idem k njemu i zagrozit ću mu, da mi sliku odmah vrati i svoju klevetu opozove.

— Bolje je, piši mu; svjetovaše Petrunić prijatelja, ti si nagao već od naravi, a sad si još uza to razjaren; moglo bi zla biti, da odeš onamo. Piši mu list, da ti sliku odmah vrati i pismeno opozove sve što je klevetao.

I posluša Bonetić; napisa list, kako mu je prijatelj svjetovao. Za 24 sata tražio je odgovor.

Nu Bonetić nedobi u tom roku odgovora, a ni kasnije. Obuče se za to i podje u kavanu.

Dobije tu u ruke mjestne novine, i, kao čovjek od posla, poče čitati zadnju stranu, gdje bijahu razni oglasi. Tu mu pade u oči jedno priposlano. Stajaše naime medju oglasi uvrstak: „Gosdodinu F. B-ću. Neobičajem istine opozivati, a tako i nevraćam rado dragih spomena od koje liepe ruke. To vam za odgovor. A."

*

Bonetić stisnu grčevito novine. Ogleda se po kavani, kao da njekoga traži. Njegovo oko sievaše od jarosti. Strašna je primorska krv, kad zakipi! Opazi Petrunića, sjedećega u istom družtvu, gdje je dan prije sjedio.

Podje onamo, baci se tik njega na stolac i pokaže mu prstom onaj uvrstak u novina.

Petrunić pročita, čudi se i srdi, i daje dalje družtvu novine, da i ono čita.

Obće negodovanje zavlada stolom.

— Taj je čovjek bez lica i duše! Čuje se jedan glas.

— Izmet je to čovječjega družtva! Govori drugi.

— Već je skrajnje vrieme, da prekinemo s njim svako drugovanje! Reče treći. Taj dira u poštenje čestite gospodje!

— To je i sbilja previše, braćo! Poče Petrunić. Za ovaj čin treba toga bezobraznika pošteno izplatiti, al tako pošteno, da se neće već smjeti pokazati u ljudsko družtvo. Al kako?

— Da kako? I zamisli se družtvo. Tada napokon prekine jedan mučanje.

— Ja sam od svoga otca čuo, kako je on u mladosti sa svojimi drugovi izplatio jednu osobu poput Adolfa. Zašto da i mi taj recept neupotriebimo za Adolfa. Ja ću vam pripovjediti, pa ako vam se dopane, pokušati ćemo i mi. Hajdmo samo van, vani se bolje pripovieda.

I podju svi van.

Pripoviedka dopade se svim. Isti mrki Bonetić nasmija se na koncu, tako mu se učini stvar smiešna.

— Dakle prima se! Reče Petrunić. Sad samo treba gledati, da sve bude dobro priredjeno. I sporazume se prijatelji, što će i kako će, pa se razidu.

Pročulo se u gradu, da se sprema njekoliko mladića na izlet u jedan mlin, nedaleko grada.

I sbilja jednoga jutra vozile se dvie pune kočije put toga mlina. Od osoba poznajemo Petrunića, Adolfa i njegove znance.

Adolfo je živ i dobre volje.

Za pol sata prispije družtvo u mlin. Mlad mlinar, koji je taj mlin držao u zakupu, podje došljakom u susret i usrdno ih pozdravi.

— No je li sve u redu? Upita ga Petrunić silazeć s kočije.

— Sve gospodine! Odgovori mlinar.

— I koleso? Zapita opet tišje Petrunić.

— I ono! Odvrati s posmjehom upitani.

Gosti unidu u mlin, i odloživ u sobi, što je tko imao suvišna, podju odmah van u vrt.

Ovaj je ležao oko mlina i bijaše sa svih strana ogradjen gustom i velikom živicom, da se nebi miš mogao provući, što kažu.

Po vrtu zasadjeno bijaše razno povrtelje i nekoje voćke. Sve je liepo stajalo, a da i neće, kad potok tik vrta protiče.

U vrtu blizu mlinskih kolesa stajaše namještena klupa, gdje je bilo odredjeno, da će gosti objedovati. Klupu je nadvišavala granata lipa, bacajuć obilan hlad. Za tu klupu posjednu prijatelji i od duga časa počmu se kartati makao za male novce.

Mlinski šum jih nije mnogo smetao, jer je samo jedno koleso tjeralo, dočim su druga dva već više dana počivala.

U kartanju se približi i pol dan. Mlada i jedra mlinarica, bieloputna, dodje prostirat stol. Oborenih očiju obavljaše ona taj posao, da izbjegne požudne poglede mladića.

Objed bi doskoro donesen i osmero mladića posjede oko stola. Išlo im je sve u tek, kraj vode , na zraku.

— Kad su doobjedovali, hrupi u mlin jedna kočija.

— Gle! Bonetić je došao. Valjda ima posla ovdje! Reče jedan iz družtva.

— Bonetić! Izusti Adolfo i probliedi. Valjada neće ovamo?

— Eno je mlinar predanj izšetao, bez dvojbe će ga ovamo dovesti. Reče onaj isti iz družtva.

— Mene tu nesmije zateći! — Drhtaše Adolfo.

— Zašto ne, ta medju nami si! Činjahu se nevješti gosti.

— Ne, ne, sakrijte me gdjegod, neznate vi! Uzvrpolji se Adolfo.

— Kud da se skrijete, vidite, da u živicu nemožete, a u vrtu vas svagdje vidi. Poče Petrunić. Aha! to će biti najbolje, nastavi, kao dosjetiv se nječemu, sakrijte se u mlinsko koleso, suho je, nećete se smočiti.

— U mlinsko koleso, da u vodu panem? Otezaše Adolfo.

— Šta bi pali, voda je plitka, a ja ću vam pomoći. Žurite, se evo sada će biti u vrtu! Gonio je Petrunić; uhvatite se za glavinu od kolesa i spustite se dolje na obložinu, dosta je široka. Nužda zakon mienja, i Adolfo uzdišuć učini, kako mu je kazano.

— Tako. Tu vas nitko ne nadje! Reče Petrunić i vrati se u družtvo.

Sjednuvši Adolfo na obložinu zazebe ga u dnu duše. Brrr! Strese se, al je crna, grozna voda!

Bonetić je u to uljezao u vrt.

— Živili gosti! Klikne mašuć družtvu šeširom u znak pozdrava, i izpali revolver.

— Oho! Govoraše sam sobom Adolfo, sjedeć na kolesu. Hvala bogu, da sam ovdje; taj, kako je biesan, mogao bi i revolverom navaliti na me.

— Dobro došao! Odzdrave mu iz družtva.

Bonetić se već pozdravlja sa znanci.

U to se otvori splavnica u žlieb, što je vodio vodu na koleso, na kojem je sjedio Adolfo.

Splav zašumi i zaprsne i koleso poče se gibati.

— Što je to? Zapita se Adolfo i obuhvati objeručke glavinu.

Al koleso se sve jače giblje, — evo već se i vrti.

Čuje se vika: Pomozite, pomozite ljudi!

Na tu viku poleti cielo družtvo do kolesa.

U prvi mah nevidi ništa, jer je Adolfo dolje bio.

Na jednoč digne ga koleso u vis, slap pljušti po kolesu i prska po Adolfu, da je već sasma mokar.

Pomozite! Viče on, al jedva mu i za to pomaganje dotiče časa. Nemilosrdno koleso nosi ga opet dolje k vodi.

Gore, dole — vrti se neprestano. U družtvu su sami zloradi ljudi, smiju se grohotom svi neprilici Adolfovoj.

— Gdje je slika moje žene, derane? Zagrmi Bonetić Adolfu.

— Odmah ju vratim, — pomozite samo! I opet jadikuje Adolfo i opet ga koleso odnese doli.

— Priznaješ, da si ju ukrao? Grmi opet Bonetić, kad je Adolfo gore bio.

— Priznajem, pomozite! Vapi Adolfo i opet leti u dno.

Bonetić mahnu rukom i njetko zatvori splavnicu. Voda prestade teći, i koleso se smiri.

Adolfo, puhajuć poput soma, sjedi na glavini kolesa mokar kao miš, da sve curkom s njega curi. Sunce je uprlo svoje trak. upravo na koleso i razsvjetljuje cielu sliku

Pomogoše mu na obalu doći.

Sav je drhtao.

— Fotografiju amo! Zapovjedi gromko Bonetić.

I izvadi ju Adolfo drhćućom rukom iz listnice. Bonetić ju spravi.

— A sad se nosi bezobrazniče iz družtva. Nastavi Bonetić. Ovaj tuš, nek ti služi liekom za tvoj neoprani jezik! Nosi se!

I posluša Adolfo. Odvuče se pokorno i onako mokar sjede u kočiju, pa tjeraj.

Mislio je odsjesti u prvoj kući u gradu i odonud poslati po suhu opravu, da ga onako mokra nevide u gradu. Nu prevari se.

Blizu grada susrete ga ciela hrpa po izbor gospodja iz grada. I Marija Bonetićeva bijaše medju njimi. Sve su bile ubavieštene o tom, što će se po prilici Adolfu dogoditi.

Spaziv jih Adolfo, nije znao, kamo će gledati. Poklopljenih očiju vozio se je mimo hrpe gospodja.

Ove udare u smieh, videć ga onako mokra.

— Na zdravje tuš! Doviknu mu njekoje, a Adolfo ni da makne okom od stida.

Bijaše mu previše te lekcije. On je osjetio, da je izigran za vazda u ovom gradu, i za tjedan dana preseli se s materom u Gradac.

Nitko nije za njim žalio, do gospodične Ninon, koja je izgubila tim nadu, da će već i kada s njime plesati moći.

SEOSKE NOVINE.

Iz ruskoga od N. Uspenskoga, preveo Al. T.

I.

Jednoga ljetnoga dana sjedjaše na rubu šume, pred kojom se prostirahu livade i močvare, vlastelin iz sela Ivovke s cigarom u ustih; kraj njega ležaše na ledjih mlad čovjek, nastupivši prije dva dana službu učiteljsku u domu vlastelinovu. Oba bijahu s puškami u lovu, ali ništa neubiše.

— Ja opažam, Egore Kiriloviću, progovori vlastelin: vam kao da je u nas dosadno? Što je tomu uzrok?

— Ja sam uviek takov, Petre Ivaniću, odvrati učitelj, gledjuć u nebo. Što ću si? kad sam već takov. Ja sam, pravo govoreć, bolestan. Kazivao sam vam, da me jako bole jetra, — vele od rakije. Nu, ja tomu nemogu ništa!.. Kadkada se neda?...

— Dakako.. Samo sam vam to htjeo kazati — neka vas to neuvriedi, Egore Kiriloviću: — vi činite suviše pozornim učenika svoga na svoju strast.. Razumijete li?

— Ja se s vami posve slažem, Petre Ivaniću.. Nemučite se rad toga.. To se zna, da ja kadkad nemogu za se jamčiti: ja sam vam i prije govorio, da neuzimam na se odgojiteljskih dužnosti. No, koliko budem kadar, ukrotiti ću svoju naviku; barem ću nastojati, kao što želite, da nebudem pijancem od zanata.. U mom srcu ima još koješta, što nije izkvareno. Ali u istinu učiteljem biti — ja nemogu! To sam vam kazao.

— E, da? reče vlastelin. — Što se mene tiče, meni je sve pravo: bili vi triezni ili pijani, — vi u nas, molim, činite sve po svojoj volji, kao da ste u svojoj kući. Imate svoju sobu: dodjete li pijani, nitko vas nevidi.. Moja žena neplaši se jako pijanih. Ja sám dosta često nakresan k njoj dolazim.

— Nebrinite se, reče učitelj.

— Nu, zašto se onda tako dugočasite?

— Zašto?- Mà jednom riečju: dosadno mi je.. Bez šale vam kažem — bolestan sam: ta eto pijem — pa sve radje i radje.

— A to je bez dvojbe ludo!

— Ludo, razumije se. Kakove su se njekoč misli rojile u mojoj glavi, a sada od svega

toga neostade ništa. Sve je izumrlo — nadvlada kleta navika! — Uzdahnu učitelj. — Kažem vam iskreno: taj čas dao bih polovicu života svoga za to, da nisam učiteljem.. Kakov sam ja učitelj?

— Al u vas je znanja, Egore Kiriloviću; vi ste se izobrazili na višjem učevnom zavodu; vam je grehota, sve to u sebi zagušiti.

— Vi valjda neznate, primjeti učitelj, što će to reći, predavati nauke učenikom. Tu se mnogo koječega zahtieva. A živeć ovako, kako ja živim, nije nikako moguće zadovoljiti tim zahtjevom.

Jednom riečju, učitelju mililo se piti. Obće mnienje vlastelinâ, medju kojimi se on bavio, izreklo je već davno, da je on izgubljen čovjek — s tim se je i sam učitelj podpuno slagao, a u tom vjerovati je njemu mnogo više, nego li drugim.

Baš kad je učitelj rekao, da uz njegov način života neda se biti učiteljem, pomoli se iz šume mlad čovjek u bielu paletotu s puškom u ruci. Bijaše to vlastelin iz istoga sela Ivovke, imenom Galkin, koji poprimiv nedavno upravu baštinjena imanja življaše u Ivovki sa bakom svojom.

— Zdravstvujte, gospodo, progovori on. Nu, što, neubiste ništa? A baš smo i izabrali vrieme za lov. Takova žega! Hodao sam četiri sata i ubio jednu žunu.

— Sjedite, reče vlastelin Ivanić.

— Neću, blagodarim. A što, je li već davno tomu, Petre Ivaniću, kako ste bili pri Hobotovih?

— Davno već.

— Ja sam kod njih bio jučer: dosadno za strahotu. Njekoliko dana prije pohodio sam i vlastelina Kobeleva — to vam je lienčina! braćo moja! Predstavite si, zastadoh Kobeleva na doksatu — ležeća u košulji samo!.. Nu podjimo doma, što ste zasjeli?

Vlastelin i učitelj podigoše se i podjoše namah s Galkinom.

— Da, da, dosadno, dosadno — govoraše putem Galkin. Živeć u Moskvi zaboravio sam sasma na seoski život: dodija kadkad!.. A ja vam nisam pripoviedao, gospodo? Mislim ovdje izdavati novine.

— Što to? povikaše vlastelin i učitelj.

— Da, novine... nu seoske novine. Nadam se, g. Čarkine, obrati se Galkin k učitelju, da se nećete uztručavati, biti mi pomoćnikom.

— S veseljem. To ste se vi liepo dosjetili.

— Ja mislim! Zamoliti ću sve vlasteline, pače i žene njihove, da pišu.. Bez dvojbe, gospodo, slažete se, tako živiti u selu, kako mi živimo, ej boga mi, neda se. Treba se čimgod zanimati. I kako je to meni došlo u pamet! Danas u jutro ležim i mislim: kako je dosadno, da je štogod čitati, onako lagašna — kao novine, — i dodjoh na tu misao. Al kakove sam si stopram osnove nacrtao!

Vlastelin Ivanić idjaše šuteć, oborene glave. Očevidno smutile ga malko Galkinove novine.

— Program je već gotov, produži Galkin: — a suradnikâ naći će se. — Velim vam, gospodo, novine mogu uroditi krasnim plodom, budu li valjano uredjivane. Razumije se po sebi, da se nesmiju upušćati u kojekakve spletke i tomu slična: eto im i sva zadaća! Da, to je poduzeće, kako potrebno, tako i vremenu shodno — i još k tomu vrlo originalno! Novine napokon biti će rukopisne.. Prepisavalaca imam. Biti će još nuždno pobrinuti se za takova čovjeka, koji će ići po okolici i skupljati novosti. No, imam ga već na oku.. Gledati ću, da se novine što je moguće većma razšire: šiljati ću ih gostionam, poštam, ponuditi ću ih trgovcem.. i to sve bezplatno. Nije li istina, g. Čarkine, to će biti liepo?

— Prekrasno, odgovori učitelj.

— Neznam, Fedore Semeniću, hoće li vam za rukom poći vaše djelo? reče vlastelin Ivanić. — Ja mislim, da će vaše novine, kao svaki izvanredan pojav, mnoge u smetnju dovesti.

— Oprostite, radi česa dvojite vi ob uspjehu? Već radi te novosti, što će izalaziti seoske novine, svi će ih držati i ne samo čitati nego i pisati u nje. No vi ćete se valjda prvi odreći učestvovanja?

— Molim... Ja ću, želite li, napisati štogod — „o izsušivanju potokâ“. Htjeo sam dati tiskat u Moskovskih Vjedomostih.

— No, eto vidite! Vi — o izsušivanju potokâ, drugi — ob emancipaciji žena — pa će to već ići!.. Uz to, vi kao da neznate koliko se naprednih ljudi nalazi medju našimi susjedi!.. Motrite samo, kako mnogi izmedju njih sude!.. Budu li novine imale uspjeha, izmoliti ćemo dozvolu u gubernatora, pa ćemo ih tiskati.. Izdavati ću ih na svaki način!.. Baš je sada u horu večernja zabava u Hobotovih: svim ću objaviti! S polovicom objava već sam gotov. Tamo ću govoriti: Milostiva gospodo! Rusija na svom putu k prosvjeti tako se je otisnula napred, da je ne zaman uzkliknuo Gogolj: Rusijo! kamo hrliš? i tako dalje.

— To niste zlo opazili! progovori vlastelin Ivanić. Počmite! Samo radite polagano..

— A zašto polagano? Danas ću to svim obznaniti, a sutra razaslati ljude — jednoga s nalogom sakupljati novosti, drugoga u drugom poslu, i najdulje za nedjelju dana sve će biti gotovo. Gospodine Čarkine, vi otidjite u selo Bikovo, to nije daleko, i umolite tamo

regenta,* da napiše članak o ravnotežju tjelesa.

— Otići ću. Regent je moj prijatelj.

— On se, kako vam je poznato, neprestano opija; no u njega ima talenta, to ja znam. A sutra idem k oficirom; govore, da konjanički satnik liepe pjesme sastavlja.. Dà, i u vlastelina Tikvinskoga ima učitelj Vjugin, — i k njemu ću otići.

Lovci se razstadoše. Galkin ponovi još jednoč odlučno, da on izdaje novine, pa pogledav razvaljene koljebe seljačke, uzkliknu: koliko je tu materijala — koliko materijala!

Pri zahodu sunca sjede Galkin svečano odjeven u kočiju i odveze se na večernju zabavu k Hobotovim. Skoro u isto doba odputi se u drožkah učitelj k regentu.

II.

U sumrak stiže Galkin do Hobotova nova, visoka doma, s kojega prozora gledaše napolje množtvo bakrenih i mjedenih amorčića, psića, viteza, lovaca itd.

U dvorani pozdravi Galkina štetinastih vlasi domaćin. Uhvativši se za ruke, šetahu se po sobi djevojke u dugih haljinah. Domaćin pruži gostu ruku i lieno progovori:

— No kako je.. a kako.. vaša baka?

— Nije zdrava. — A gdje je Katarina Efimovna.

— U gostinskoj sobi.

U gostinskoj sobi sjedjaše na mehku divanu čeznućima očima, napole otvorenima ustima domaćica, imajuć na glavi vrlo krasnu kofiru. Bilo joj 27 godina. Namjeravajuć očevidno prikazati se u svoj nježnosti i dražesti svoje mladosti, podiže se lagano pred Galkinom i lagano mu se nakloni, nu tako, da su joj oči još većim čeznućem gorile — kao da je reći htjela: gledjite me samo, mà baš i vi g. Galkine, — zar nebi cio raj pribaviti mogla mužu, koji bi me vriedan bio!..

U ostalom sumornost ova opažavaše se na domaćici samo izprva, dok bi joj se gosti predstavljali. Poslje bi Katarina Efimovna bila posve mila domaćica, pazeća na svakoga, koliko je od čega jeo i da li bi mu još štogod ponudila; a kad bi se gosti razišli, tad bi kao vrla vlastelinka u družtvu sobarica i lakejâ prigledati išla u kuhinju i spremnicu, koliko se je od čega na goste potrošilo itd.

U dvorani stajaše hrpa nadošavših vlastelina i okružila domaćina, koji je nješto pripoviedao. Domaćin pretrže na čas svoj govor i podje k vratima pozdravit susjedku vlastelinku, dovezavšu se s četiri odrasle kćeri i sinom gimnazijalcem. Gledjuć ju njekako smrknuto (u domaćina bijaše od naravi takovo lice) mišljaše, da je neobhodno potrebno reći joj prije svega, da je on posve zdrav, a na to negledaše ih već smrknuto i srdito.

— A gdje je Katarina Efimovna? upita vlastelinka.

— Ona je tamo — u gostinskoj sobi.

Domaćin bio čovjek, o kom se po okolici pripoviedalo mnogo kojekakvih nespretnosti, tako n. pr. da se je jednoč osobitim zanimanjem gledao u zrcalo, te našao, kako je veoma sličan svinji, o čem je namah ženu ubaviestio.

U dvorani pojavila se tri oficira sa sabljami. Medjutim su po sobah svieće zapalili.

Poslje čaja sviraše Hobotovih guvernantka na fortepijanu Šubertovu serenadu i proizvede u gosti neobičnu sjetu, osobito u vlastelina, koji se tako uzplahiriše, da htjedoše doma otići. No Hobotov ih uzdrža i obreče, umoliti guvernantku, da štogod veselijega svira, akoprem vlastelini baš ništa slušati nehtjedoše.

Za to vrieme sjedjaše Galkin u gostinskoj sobi i pripoviedaše gospojam o svojih novinah.

— Ja vidim, govoraše domaćica — vi ste voljni nas opisivati. — Sigurno naći ćete za se mnogo gradiva.

— Oprostite, odvrati Galkin: ja nisam književnik, u mene neima satirična dara. Nego — razumijte me, Katarino Efimovna: to će biti na prosto list od duga časa.

— Ne, ne, ponovi nesmiljena domaćica: vi kanite izsmjehivati se iz nas, vidim ja to. Dà i opet, kakve to seoske novine? Što vam je palo na um? Vas bi doista kao vlastelina sram imalo biti, zanimati se tim.

— Ali u istinu, Katarino Efimovna, te novine neće u ničem biti slične onim književnim novinam, koje vi poznajete. Biti će to list po svom pravcu sobstveno naš, domaći i bez sumnje za čudo originalan. Kakve književne novine!

— Ja vam samo velim odvrati domaćica: — mene opisati neće vam poći za rukom. Tomu se hoće talenta, dà talenta, tim većma, što vi sa mnom ne živite niti me, kao što se razumije, podpuno poznajete. A osim svega toga, ja neću da vi mene opisujete: meni je dosta to, da ja sebe ne riedko spoznajem u junakinjah Šekspirovih i drugih.

U dvorani su plesali valcer; plesači i plesačice sve nogama strugali. Galkin ustade i zaprosi domaćicu; ona izpravivši si nabore na haljini, odniha se s njim.

— Ala ste vi Katarino Efimovna, reče Galkin, tvrda srdca. Kako vi nebi htjeli biti zaštitnicom mojih novina!

— Što imate svejednako s timi novinami, g. Galkine? odvrati domaćica, smiešeć se i namiešćajuć si kofiru: — no, izdavajte ih, kad je tako.. ali što vi mene tako vrtite? Ja nemogu... Bez šale izdavajte ih.. ja sam se šalila...

* kantor.

Katarina Efimovna umoli Galkina, da prestane plesat i sjede na stolicu.

— Dobro, izdavajte ih, ljubezno ponovi domaćica: — vi ste Fedore Semeniću, prekrasan čovjek... Vlastelinka uzhićeno pogleda Galkina.

Oficiri plesahu kao biesni: jedan udaraše peticami i poskakivaše u vis; drugi pripjevaše sad ovo, sad ono; a treći oficir visoka stasa okrenu se njekoliko puta na jednom mjestu, posadi gospodju i ponosno podje dalje, vukuć na mamuzi iztrgnut od njekuda komad muselina.

Galkin podje k dvima šetajućima se gospodjama i obrati se k jednoj od njih velikoj ljubiteljici ruskih pjesama, osobito onih: „Nočki temnoj, osennej“ i „Ja kalinu lomala“.

— Vasiliso Antipovna! Niste li čuli, — ja namjeravam izdavati seoske novine? Je li vam s voljom primati ih?

Vlastelinka sva se na jednoč sbunila.

— Vidite, biti će to vrlo zanimiva stvar. Vi ćete, prvo, sve znati, što se u vašoj okolici dogodilo, a drugo, razpravljati će se tu i razna pitanja.

— Izvinite me, progovori Vasilisa Antipovna: — za sada vam o tom nemogu ništa reći, — poslje ću vam odgovoriti.

— A meni ih izvolite slati g. Galkine — prihvati druga vlastelinka: — samo da nebude satire u tom žurnalu.. Vi valjda nekanite staviti nam zanjku?

— Bože sahrani! Smijem li i pomisliti.. Ta i ja sam vlastelin!

— Što se to izdaje? upita pristupivši k Galkinu oficir.

— Seoske novine.. Nebi li htjeli biti suradnikom?

— Drage volje.. Sastaviti ću vam parodiju na našega satnika.

— Što je to — možebit nješto porugljiva?

— Porugljivo, dà! Ali blago!

— A kako se zovu te novine? prekinu ih domaćin, noseć karte u pobočnu razsvietljenu sobu.

— Mogle bi se zvati „Sjever“ ili kako mu drago drugačije.

— Bolje „Revolver“ ili „Eskadron“. „Čamac“ i to je dobro, ili „Sidro“ ej, nepada mi sve na um! I domaćin htjede dalje poći, kadno dodade: ili, gospodo, „Zmaj“.

U gostinskoj sobi okružile gospodje ljubiteljicu ruskih pjesama i predbacivale joj, što nije očitovala prave volje primati novine Galkinove. Nu ona odvrati, da je to učinila iz opreznosti, jer je jednoč u njekom okružju izdao njetko, mjesto novina, njekakovu budalaštinu.

— Pa mi ćemo zahtievati od njega program, povikaše gospodje i poslaše jednoga vlastelina Galkinu, da išće program. Vlastelin donese cielu objavu.

— Milostiva gospodo, čitaše vlastelin, stojeć kraj svietiljke i odpuhivajuć.. i milostivne gospodje!... Rusija na putu svom k prosvjeti tako se je otisnula napred, da joj je Gogolj poviknuo: Rusijo! kamo hrliš? (1. dio Mrt. dušâ). Na očigled toga sveobćega moralnoga pokreta, uvjereni smo, da se u sadanje vrieme umovi mnogih prosviećenih i naprednih ljudi bave pitanjem: zašto se do danas u naših ruskih selih i vladanjih nepojaviše ni jedne novine, koje bi bile, da tako rečem, oružjem, bijućim sve skrovne strane seoskoga života?.. Što je tomu uzrok? pitaju se napredni ljudi. — Ali neima odgovora.

Milostiva gospodo! Odgovorimo mi prvi na to neriešeno pitanje i odzovimo se narodnoj potrebi: utemeljimo novine. Nu ne takove što bez razbora kaljaju sva lica neizuzam ni plemenitih, već čiste i ugodne ujedno. Duša moja goji nadu, da ćemo mi glavnim povodom biti, te će se posvuda razprostraniti seoske novine i Rusija se (ima li što krasnijega?) najednoč pretvoriti u sjeveroamerikanske države.

Nećutite li vi, milostiva gospodo, kako ovo posliednje slovo magičnom silom zatravljuje vaš prosviećen um? Nezamira li srce vaše na očigled te visine, koju sam vam pokazao? No — možebit se smiluje Bog...

Milostive gospodje! Uvjeren sam, vi ćete se prve gromko odazvati pozivu momu!.. Vaša srca obdarena od naravi divnim spoznanjem svake krasote, uvjeren sam — ponavljam to — sljeti će se u jedan akord iskrene radosti na prvi glas o mom poduzeću.

I tako, milostiva gospodo! ako ste vi svojim orlovskim okom proniknuli u dubljinu moje namjere, — ja sam presretan! Ja izdajem novine! Galkin.

Po dovršenu čitanju svi se složiše u tom, da je objava vrlo umno sastavljena i da je Galkin čovjek veoma izobražen.

— A što on tako važna poduzima? upitati će jedna vlastelinka drugu.

— Bogme ja neznam!

— Mnogo važna tu baš neima, odvrati vlastelin, koji je čitao objavu, tako se pišu sve objave — govorničkim slogom! To je već takov običaj: Rusija iz početka i na kraju, i još koječega drugoga.

Posjedaše večerati. O Galkinovih novinah znadoše već svi.

— Kakov će biti program? zapitkivahu vlastelini.

— Program, gospodo, zavisiti će od vas — Birajte po volji. Reče Galkin.

— Samo da nebude glasnosti! odazva se više glasova.

— Mjesto nje metnuti ćemo odiel pod naslovom: dnevnik dogadjaja, predloži Galkin.

— Gledjite g. Galkine, da vam se može biti neprohtjedne s nami se igrati!

— O, gospodo, kako vas nije sram! Ja jedino želim odtjerati od vas čamu, — a vi tako govorite!

— Jest to krasno! Liepo se je, gospodo, domislio Galkin! Te novine biti će nam poput domaćega albuma. U nje ću ja nješto metnuti o svojoj mlatiljki, reče domaćin.

— U obće, te novine mogu si steći svietsku slavu! primjeti jedan vlastelin.

— A što vi mislite? Može to vrlo lahko biti!

— Glavno je — nedirati u osobnosti! progovori njetko.

— Da novine odjeknu po svoj Rusiji — nesmiju se baviti osobnostmi. — A Galkinu možemo se posve povjeriti.

Njekoliko gospodja obeća pisati u novine. Domaćica obrekla poslati Galkinu sastavak svoga desetgodišnjega sina, koji je nedavno opisao izhod sunca. Druga vlastelinka obeća takodjer poslati Galkinu sastavak svoje dvanaestgodišnje kćeri.

A vi g. Galkine, govoraše praštajuć se jedan vlastelin, možete imati u novinah mali odiel, u kojem ćete malko šibati sudce itd. Tim će biti novine ozbiljnije.

U obće novine bješe blagohotno primljene.

III.

Vraćajuć se doma predstavljaše si Galkin, kako će njegove novine ići od ruku do ruku — kako će na jednoč oživiti poznata mu okolica, kako će sve razpravljati o nahodećih se u njih novostih, sastavcih — razgovor, prepirka, vika.. Vlastelini, potaknuti vlastitim probitkom, probuditi će se iz svoga sna, podići se, pa pisati, oprovrgavati, rogoboriti — upravo kao članovi englezkoga parlamenta. I — je li čudo — već se o tom daleko razneo glas — doznaje vlada, doznaje gubernator, dozivlje Galkina k sebi i blagodari, stišće mu ruku i daje dozvolu tiskati novine govoreć:

— Dà, dà, blagorodni g. Galkine, sve vi to tiskajte... Ta mogu si misliti, koliko vas truda stoji, dok sve to prepišete.

Galkin klanjajuć se, odvraća duboko tronut:

— O! kako sam zahvalan. Obnovila se, da bog dà, Rusija! Živile sjevero-amerikanske države! Neznam pravo, vaše prevoshoditeljstvo, nu čini mi se, da me je u tom poduzeću vodio — moj ženij. — Pozorno motri ga gubernator....

— Doista mišljaše si Galkin, treba ozbiljno latiti se novina.

Noć bijaše tamna — bez mjesečine. Galkin vozio se sám s kočijašem. Bilo je oko pônoći.

Uvezav se u selo Kukuške, opazi najednoč Galkin njekakove svietiljke, začuje zveket kosâ i njeko pripievanje.

— Što je to? upita Galkin kao iza sna.

— Babe vuku brazdu oko sela, hitro odvrati kočijaš i stade goniti konje.

Hrpa naroda s krikom vrže se na Galkina.

— Ovo vam biva, kadgod marva crka, pripoviedaše kočijaš goneć k svojoj Ivovki. — Noćju sakupe se žene iz cieloga sela, razpuste si vlasi, svuku se do košulje i uzmu koja kijaču, koja kosu, a na udovu metnu ham, zapregnu ju u plug, te s obe strane pluga stave djevojke; uzmu zatim vojničko diete, da upravlja plugom, i na to sva hrpa ide okolo sela. Ponesu još sobom pietla, mačku i psa, te pjevaju:

Kugo, kugo marvinska,
Našeg blaga nemori;
Mi ćemo te zakopat
S mâcom, pietlom i psetom.

— Na putu nepadni im nitko u ruke — ubiti će!

— Taj dogadjaj mogao bi čovjek metnuti u novine, mišljaše si Galkin.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Putne uspomene

Iz Dubrovnika, Arbanije, Krfa, Italije; od I. K. S.

I.

Preko Hvara u Dubrovnik.

Jesenske noći veoma su nesnosne u primorskih gradovih dalmatinskih radi ničesa drugoga, nego poradi malenieh ali silovitieh komara. Ovo sam izkusio opetovano u Spljetu u oči moga odlazka u Dubrovnik. Nepomože ti proti ovomu drobišu ni kadjenje ni čišćenje soba, van da se saviješ svega u plahte i pokrivala, ali onda nemožeš spavati od vrućine i znoja.

Izjeden te izmučen skočih dne 13 listopada jur o 4. uri s jutra na obnemogle noge, spremih svoju prtljagu na parobrod „Istru", kojim zapovjedaše kapetan Grassi, te čekah zatiem spokojno čas odlazka u velikoj kavani na spljetskoj rivi.

Oko šeste ure krenusmo put Hvara, kamo doplovismo o 9. uri. Na parobrodu nadjoh više poznanaca. Koliko pamtim, bješe medju njimi i viški pretur Polić, belgradski trgovac Spiro Bilja, starac Krsto Medović, i još njeki. Na brodu se upoznah s dvima gospodjama iz Dubrovnika, koje, kao sve skoro Dubrovkinje, govorahu rado hrvatski. Medju putnici bijaše i njeki doktor iz Hamburga G. E. Hosstrup, koj se veoma radovao, što sa mnom njemački govoriti mogaše. Bio je proputovao malone čitav sviet, te za-

želio viditi i Dalmaciju, o kojoj je svašta čitao i čuo. Naumi poći morem do Kotora, pa odmah vratiti se u Hamburg. Uz moj savjet, da se gdjegod izkrca, pak da i u zagorsku Dalmaciju zaviri, nehtjede pristati. Njemu je dosta, veljaše, da vidi gradove i primorje, pak je valjda štogod o svom dalmatinskom putu i napisao, kako je kroz više godina uredjivao časopis „Börsenhalle", a kasnije putovao po Americi i Aziji.

Kod otoka Hvara običaje parobrod njeko vrieme počivati; ovu zgodu upotriebih, te se izkrcah da razvidim malko grad Hvar. Prvi moj hod bijaše u stolnu crkvu, koja je sagradjena u slici romanske bazilike, sa osam oblih arkada, koje diele sriednji brod od prostranih pobočnih brodova. Svetilište ima šiljasti svod i šiljaste lukove gotičke, ali od pobočnih brodova i kapelâ diele ga opet obli lukovi romanski. Na oltaru svetoga Petra ima slika istoga svetca, popravljena od Paskala Renisa iz Brindiža g. 1804. Grad Hvar ima samo nješto preko 2000 stanovnika, ali njekoliko liepih i starih, po mletačkom ukusu sagradjenih kuća. U francezkom ratu pretrpi Hvar mnogo od ruskih topova, koji oštetiše na velikom trgu ili Marini znamenitu Loggiu (vjećnicu) sagradjenu od San Michela, te porušiše jednu crkvu, od koje krasan osmokutan zvonik stoji sada osamljen. Fratarska crkva ima mnogo grobnih napisa iz XV. XVI. i XVII. vieka i njekoliko znamenitih slika od Jakova Palme ml., Jakova Da Ponte-Bassana, Franje Santa Croce i Mate Rossella. Rado bi bio posjetio i Starigrad, da vidim rodno mjesto slavnoga pjesnika Petra Hektorovića, ali vrieme mi jedva toliko doteče, da se mogoh koj časak porazgovoriti s vriednim hvarskim kanonikom Vučićem, s kojim sam se prije dvie godine upoznao bio u Zadru.

Od Hvara do Dubrovnika plovi parobrod kraj otoka Pelješca, Korčule, Mlieta, Lastova itd. Samo kod Korčule zabavi se do pol ure, te tako putniku nije ni moguće izkrcati se na budi kojem mjestu, ako neće da se oprosti s parobrodom, pa da čeka osam dana dok drugi dodje. (Neznam kako sada idu parobrodi.)

Na čitavom putu sve od Spljeta pratio nas južnjak „široko", te skoro svi putnici bolovahu i ležahu polusviestni po klupah. U podvečer umiri se more. Mjesec bacaše svoju čarobnu svjetlost na kamenitu okolicu, upirući svoje trakove u dno zelena mora. U razgovoru s Hostrupom, nasladjivasmo se obojica mimogred pogledom na krasan romantičan prizor. Čitava hrpa otočića sad bi se pomolila, sad izgubila pred nama. Nad njimi treptijaše mjesec kao pastir nad ogromnim stadom morskim. S napreda pokazivahu se visoka brda njegdanje republike dubrovačke, a iz nenada nestadoše pred nama sve slike otoka i otočića, te se otvori veliko more, kolebano još uviek od slabieh valova.

Oko devete ure dodjosmo sretno u Gruž izpred Dubrovnika. Kad se izkrcasmo, odvedoše me fakini, noseći predamnom robu, ponajprije na doganu, od dogane opet drugi do najmljene karuce, a pri ovoj preuzeše opet treći robu, da ju smjeste na kočiju. Svaki put moradoh s nova platiti dosadnu čeljad i prepirati se s njom poradi dara. Pri kočiji dočeka me moj suputnik Bilja i ponudi mi se prijateljski, da će mi u Dubrovniku potražiti stan, ako ga počekam kod „Pilâ", jer nemogaše odmah samnom.

Uzduž liepieh gružkieh kuća i ljetnieh dvoraca, krasnih bašća i voćnjaka vodi umno sagradjena cesta uz brdo do gradskih zidina dubrovačkih. Tu stoje starinska vrata „Pile", urešena kipom sv. Vlahe, zaštitnika dubrovačke slobode i mirna smotritelja sretnieh i nesretnieh zgoda plemenitoga toga i prem slavnoga grada.

Skočiv iz kočije, pohitih prema vratam i naklonih se nehotice sv. Vlahi, kao zastupniku slobode i slave naroda moga. Srdce mi kucaše od veselja, i suza radostna pomoli se na licu; jer doživih dugo željeni čas, da vidim Dubrovnik, o kojem svaki naobraženi mladić u Hrvatskoj, u ono doba, s uzhitom i ponosom govoraše. Ogavni materijalizam nepogazi tada još uznesenu poeziju, a Dubrovnik zastupaše uprav najslavnije, kroz mnoge vjekove, pjesmu jugoslavensku.

Izpred vrata stoji na malenom trgu s jedne strane poveća kavana, s druge pako kasino. Njeki, što se tu desiše, obkoliše moju kočiju, želeći saznati tko je taj stranac, što se klanja svetomu Vlahi? Moj kočijaš strese s ledjima i neodgovori ništa. Samo sam napokon toliko razabrao iz šaptanja, da je ljubopitnim na kratko odgovorio: Naš je. U to dodje i Bilja s drugim suputnikom Medovićem: oba me odvedoše u gostionu k „Pelegrinu", gdje njihovim nastojanjem dobih dobru sobu, iz koje morade njeki nepoznati mladić izaći.

Prvo što mi u oči pade, bijahu sobna vrata bez brave i ključa. Dozvav gazdaricu i upitavši ju: Čim ću zatvoriti vrata? „Gospodaru! netreba vam toga," odgovori mi ona, „vi ste u Dubrovniku, a tu se nekrade i neotimlje." I doista nečuvena je stvar u Dubrovniku, da bi koj putnik bio okradjen. Ja se pri odgovoru moje gazdarice sjetih nehotice običaja starih Sloviena, o kojih i tudji suvremeni pisci tvrde: da u njih tatbina i otimačina poznata nebijaše. Još je danas u Dubrovniku običaj, kada tko štogod izgubi ili nadje, da se najmi sliepac, koj hodajući po gradu od kuće do kuće, pita glasno: da li je tko izgubljenu stvar našo ili nadjenu izgubio? pak obećaje onomu blagoslov božji

i sve dobro svieta, tko će mu kazivati ono, za što sliepac pita.

II.

Grad Dubrovnik.

Neima gotovo na čitavom svietu pomanjega grada, o kom bi domaći i inostrani pisci tolikom pohvalom pisali, kolikom o Dubrovniku. Anselmus Katić pjeva o njem: Parva domus Ragusa, sed sufficit orbi, Nam cunctis satis est, unica mica salis. Mi ga zovemo našom Atenom, ali nikad se nije sav duševan život starih Grka onako usredotočio u Ateni, kako našega naroda u Dubrovniku. Književnost i umjetnost, trgovina i obrt, narodan značaj i običaj svih južnih Slovina ustanovi tu svoje postojano sielo tečajem mnogih vjekova. Jedinu veliku mahnu sviju Slovina, privrženost naime i podanost prema tudjinstvu, nemogaše ni Dubrovnik, u istom najvećem cvietu svoje slave i bogatstva, sa sebe stresti.

Dubrovnik, osnovan od Sloviena, i rimskih naseonika iz Epidaura i Solina naličio je u svom javnom životu, osobito u upravi i zakonodavstvu mnogo svomu suparniku gradu bnetačkomu, osnovanom od jadranskih Veneta i rimskih naseonika iz Oglaja. Ali dočim se jadranski Veneti preobraziše u Talijane, nasliedivši s romanskom narodnošću i poduzetan, za gospodstvom i velikimi djeli težeći duh, ostade Dubrovnik uz svoju sloviensku narodnost, vjeran prirodjenomu krotkomu duhu slovienskomu, koj nikada nije težio za gospodstvom tudjih naroda i zemalja, ako ga ne vodjaše ili ne tjeraše tudja osvojiteljna ruka, ili tudji duh napadanja i otimanja.

Ponajbolje uvrieži se u Dubrovniku prirodjena svim Slovienom ljubav slobode. Ponositim čuvstvom mogahu zato Dubrovčani jur u XV. vieku na zidu tvrdje sv. Lovrenca staviti napis: NON BENE PRO TOTO LIBERTAS VENDITVR AVRO. Ali da ovu slobodu barem u nutar svojih zidina sačuvaju, moradoše stari Dubrovčani mnoge podnositi težke žrtve, a često puta i prividno klanjati se Grku i Rimljaninu, Mletčaninu i Ugrinu, Turčinu i svomu slovinskomu susjedu. Pak ako i Talijani Dubrovčanom porugljivo predbacivahu: da su narod od sedam stiegova (delle sette bandiere), to se ipak nad mirinom Dubrovnika grada nikad nije vijao drugi stieg, nego li njihov, sa slikom svetoga Vlahe, dok ga nije sveevropski silnik Napoleon I. strovalio, pogazivši ujedno i suparničku slobodu sv. Marka.

Današnji Dubrovnik sitna je samo slika staroga Dubrovnika. Nestalo je mnogih crkva i dvorova, porušena leže predgradja. Pusti stoje ljetni dvorci vlastelina. U polumrtvilu životare redovnički samostani, ovi grobovi i spomenici muževa slavnih s umna svoga djelovanja. Kneževski dvor pretvorio se u stan austrijskih činovnika; dvorane velikoga i maloga vieća u tajne urede, a u zabitnom kutu toga dvora leži Rolandov kip, symbol slobode gradske!

Sadašnji unutarnji grad proteže se od Pila do Ploča t. j. od zapadnih do iztočnih gradskih vrata i istoimenih predgradja, te je dugačak, kako ga sám izmjerih, 444 koraka. Grad je opasan tvrdimi, veoma umno sagradjenimi zidovi, koji su sada na mnogih mjestih osakaćeni. Ima tvrdju sv. Lovrenca, kao prvu stražu i štit čitava grada, zatiem tvrdjavu sv. Srdja, što ju od vremena Napoleonova carskom nazvaše; napokon umno sagradjenu kulu Minčetovu i Rivellinu ili tvrdjavu pobožnu (Fortezza Pia.)

Najznamenitije zgrade dubrovačke jesu 1. dvor kneževski 2. Dogana, 3. samostani Dominikana i 4. otaca male braće.

Kneževskomu dvoru ide mjesto medju prve graditeljne umotvore južno-slovienskih zemalja. Sagradjen koncem XIV. vieka u talijanskom slogu bijaše vatrom oštećen g. 1435. nu iza njekoliko godina po napuljskom graditelju Onofriju Jordanu popravljen. Troškovi gradjenja iznosiše do 40,000 dukata. Nu g. 1459. i 1463 izgori dvor iznova, te od stare zgrade nepreosta skoro ništa. Tada pozvaše Dubrovčani slavnoga graditelja one dobe Šibeničanina Jurja Matejeva ili Matejevića, koj stranom stare zidine popravi, a stranom čitav dvor s nova sagradi. Dvor stajaše tada na dva poda, ali trešnjom g. 1667. porušen je drugi pod, a dolnji, što i sada stoji, na mnogih je mjestih oštećen. U pročelju počiva triem na pet umno izvajanih stupova sa svodom na krst. U dvorištu urešeni su hodnici arkadami, stupovi od triema kao i prozori prvoga poda izkićeni su liepom rezbarijom i umno izmišljenimi simboličkimi slikami, a medju ovimi na najvišjem mjestu stoji kip sv. Vlaha. Uz zidove triema namješćene su kamenite sjednice, na kojih sjedjahu negda, prilikom pučkih svečanosti, dubrovački viećnici, a sada traže ovdje odmora gradjani po zlom vremenu. U dvorištu stoji jedini spomenik što ga podignu g. 1638. občina dubrovačka svomu sugradjaninu Mihalju Pracatu, zato što je u oporuci na dobrotvorne svrhe ostavio 300,000 dukata svomu rodnomu mjestu. Sobe kneževskoga stana bijahu negda po zidovih pokrivene baršunom i urešene skupocienimi slikami, zrcali, zlatnimi štapovi itd. Po podu prostirahu se iztočni veleliepni sagovi, i bogata raznovrstna sprava punijaše prostorije od soba i dvorana, ali prije njekoliko godina, kad njetko upali vojnički magazin, što ga bijahu kraj dvora namjestili, probije oganj u bivše kneževske stanove, i popali sve što bijaše unutra. Od starieh vremena preostalo je jedva njekoliko slika.

U ovom dvoru čuva se i znameniti arkiv bivše slobodne obćine, i sadašnjega c. kr. okružja dubrovačkog.

Veleliepna Dogana, dogradjena početkom XVI. vieka u mletačkom slogu i urešena arkadami, umnom rezbarijom, i arkitektoničkim različitim nakitom, sabiraše negda materijalno i duševno bogatstvo Dubrovnika grada. Tu se sticaše roba i novac što donašahu trgovci i carine, kao i daća i porez. Tu se kovaše novac dubrovački i lievaše zlato i srebro za kovnicu. Tu se sastajahu i družtva učenjaka i pjesnika, priobćivajućih svoje umne proizvode na hrvatskom, latinskom i talijanskom jeziku. Tu posadi prvo svoje sjedalište i hrvatska Thalija; jer tu prikaživahu različite družbine pred sakupljenim pučanstvom dramatičke proizvode svojih pjesničkim duhom oduševljenih sugradjana. Tako umješe stari Dubrovčani svakom prilikom spajati suhoparnu prozu života sa oduševljenom poezijom; duh i materija djelovaše zajedno, s toga i proslaviše Dubrovčani ime svoje na vječna vremena.

Na polu zapušćeni, u mnogom zanemareni samostani Dominikana i otaca male braće divni su ostanci spomenika starodubrovačke umjetnosti. Crkva dominikanska sagradjena je početkom XIV. vieka u romanskom i gotičkom pomiešanom slogu. Znamenito je njezino svetilišće, sakristana i pobočna vrata, urešena arkitektoničkimi nakiti osobite vrsti. U XV. vieku popravljao i povećao je istu crkvu dubrovački graditelj Paskval Mihaljev, kojemu staviše u sakristani iste crkve sliedeći napis:

PASQVALIS MICHA
ELIS RAGVSINVS PLV
RA INGENIO CLARA
INVENIENS ANNO
QVO PORTVM
EDIDIT. MCCCCLXXXV.

Ova crkva ima više grobnih spomenika, počamši od XIV. vieka. Ima liepieh slika u bizantinsko-slovjenskom i talianskieh škola slogu, od kojih pripadaju njeke na daski slikane XV. i XVI. vieku. Medju sv. moćmi čuva se i starinski, patriarkalni dvokrst od čistoga srebra, kojega dade načiniti g. 1310. srbski kralj Uroš. Ja sam mu sliku s potanjim opisom priobćio u mom „Izvješću o putovanju kroz Dalmaciju u Napulj i Rim," (l. 31). Zvonik dominikanske crkve sagradjen je iz tesana kamena g. 1424. po graditelju Fra Stjepanu Dubrovčaninu. Dva stara zvona u njem lievana su g. 1364. od Bartola iz Kremone i g. 1516. od Ivana Krstitelja Rabljanina u Dubrovniku. Znamenita je i knjižnica monastirska, sa važnimi rukopisi na pergameni i neizdanimi djeli mnogozaslužnoga Serafina Črevića i Stjepana Rose.

Samostan i crkvu otaca sv. Franje male braće počeše graditi u XIV. vieku. Gradjen je u romanskom slogu. Dogradi ga g. 1363. graditeljski meštar Miho Petrab iz Bara, kojega grobni spomenik sačuvan je sa sliedećim napisom:

S. DE MAGIST
ER MICHA PETRAB.
D' ANTIVAR QVI FE
CIT CLAVSTRVM.
CVM OMNIBVS SVIS.

Ovoga djelo nastavi ili popravi po svoj prilici njegov rodjak, meštar Rajmundo Petrab, kojemu g. 1418. staviše takodjer ovdje grobni spomenik s napisom:

M. CCCC
XVIII. S. DE
MAGISTER
O RAIMVN..
PETRABO
FIOL. DE PO
GETA. CVM
OMNIBVS
SVIS. †.

U hodniku samostanskom ima još više grobnih spomenika s latinskimi napisi većom stranom gotičkimi slovi iz XIV. i XV. vieka.

Knjižnica samostanska, umnožena preriedkom zbirkom gluhoga fratra Inocencije Čulića, ide u prvu vrst književnih sbirka slovjenskoga juga, osobito glede riedkih rukopisa dubrovačkih. Njezin obširni imenik priobći svietu mnogozaslužni za hrvatsku književnost Dr. A. Kaznačić, ali bi zavriedila, da se još u bolji red stavi i savjestnije čuva.

Ostale crkve dubrovačke pripadaju novijemu vremenu, pošto je stare zgrade grozovita trešnja g. 1667. skoro sasvim upropastila. U glavnom hramu sv. Vlahe, što ga g. 1707. graditelj Marino Gropelli sagradi, čuvaju se medju sv. moćmi dragociene umotvorne riedkosti, medju kojimi pripada prvo mjesto srebrnoj i dobro pozlaćenoj rukomiji s čašom i peharom, što ju u sriedini XV. vieka tadašnji nadbiskup dubrovački Timoteo Maffei dade načiniti za kralja Matiju Korvina po dubrovačkom zlataru Ivanu Progonoviću. Na svu sreću umrie rečeni kralj prije, nego li se rukomija na put spremi, te tako ne dozvoli dobar udes, da i ovaj hrvatski umotvor padne u ruke ili Turkom, najvećim baštinikom budimskoga bogatstva, ili pako u privatnu shranbu budi kakovomu ugarskomu ili njemačkomu bogatiru.

Osim ove rukomije znamenitije su sliedeće sv. moći:

1. Glava sv. Lovre u srebro okovana, ima gotički napis: Reliquie santi Laurenti, magister Gulermus me fecit A. Dni. 1348.

2. Glava sv. Vlahe sahranjena je u srebrnoj škatulji načinjenoj poput bizatinsko-iztočne krune. Na ovoj ima urezanih slika od više svetaca, kao sv. Vlahe, sv. Petra, Andrije, Matije, Jakova, Ivan Krst., Zenobija i

Ivana barskog, uz vrlo umjetno sastavljene nakite.

3. Ruka sv. Vlahe, takodjer u srebro kovana, s emajli sv. Lovre, Andrije, Nereja, Akila, Luke, Tome, Šimuna, Bartola i Pavla s napisom: TOMASO PALEOLOGO DESPOTA DEL PELOPONESO DONATO A GIORGIO RADOVANOVICH. CIVI RAGVSEO 1452.

U istoj kapeli sv. moćih nalaze se i dvie liepe slike na platnu od dubrovačkoga slikara Petra Mateja, predstavljajuće slavodobiće vjere kršćanske; zatiem slika Bl. D. Marije s Isusom od Dubrovčanina Benka Staja. U samoj stolnoj crkvi čuvaju se još dvie poveće slike od rečenih slikara.

Crkva sv. Margarite, koju je polag starih dubrovačkih ljetopisa sagradila Margarita, žena Stjepana kralja hrvatskoga ili bosanskoga, ne obstoji više, već je na njezino mjesto oko g. 1570. po Mateu Saparosu graditelju iz Ferma sagradjena nova kapela, posvećena sv. Margiti, što sada služi za bogomolju vojničke bolnice.

Na skrajnih dviju točkah unutarnjega grada, to jest kraj vrata od Pilâ i Ploča, stoje dva studenca, koja hrane živom vodom čitav Dubrovnik. Studenac, ili kako ga Dubrovčani zovu „točnik“ pokraj Pila, ima se smatrati kao liep umotvor XV. vieka. Sagradi ga g. 1438. napuljski graditelj Onafrio Onosiphor Jordani, dobivši od vieća dubrovačkoga za nagradu svoga djela 8250 srebrnieh dukata i jednu kuću u gradu, s dozvolom, da može bez svake mitnice uvažati, inostrano vino. Točnik ovaj, uz kojega stajaše negda prastari samostan duvnâ sv. Klare, obružen je sada žalibože ogradom, kojom polovicu točnika sakriše, kad samostan pretvoriše u kasarnu. Uz prkos tomu vidi se umno i ukusno djelo, što ga tolika stoljeća satrieti nemogahu. Kroz otvorene čeljusti kamenitieh lavova teče voda bez odmora, što jù umjetnik izvede putem vodovoda, osam milja dugačkoga, iz vrutka kod sela Šumeta. Okrugli badanj iz tesana kamena s izvajanimi uresi stoji neoštećen, ali mramorni krov, stojeći na mramornih stupovih urešen kipovi takodjer iz mramora, porušen je trešnjom g. 1667. Latinski veliki njegov napis priobćio sam u mom „slovniku umjetnika.“

Medju ovimi točnici pruža se prostrani dubrovački Corso, nazvan „Stradone“, uz kojega dižu se s obiju strana ukusno sagradjene kuće, većom stranom u mletačkom slogu, s balkoni i arkitektoničkimi nakiti. Tu se sastaje svaku večer ugledni sviet dubrovački, i ovo je jedino mjesto družtvena sastanka, jer stare kućne družtvenosti dubrovačke nestalo je žalibože skoro sasvim.

Stradon, kao i sve ulice dubrovačke, odlikuju se osobitom čistoćom. Nečistoća, koja pogrdjuje divne i najveće gradove talijanske, iz kojih se je preselila u njeke potaljančene gradove dalmatinske, nemogaše se udomiti u Dubrovniku. Isti prosti seljanin iz okolice dubrovačke, kada ide u grad, obuče čiste i nove haljine, a seljanke što prodavaju seoske proizvode, gredući iz sela bosonoge, navuku pred gradom biele bečve i čiste crevlje, te me sjetiše na seljanke u hrvatskom provincijalu, koje kad bosonoge idu u crkvu ili u grad, obuku čiste čižme prije nego unidju u crkvu ili u grad. Nov dokaz velike ljubavi k čistoći našega naroda u obće.

(Dalje sliedi.)

Što je pripravilo francezki prevrat.

Iz Lamartinove povjesti Girondinaca, preveo M. B. V.

Ima dobâ u povjesti plemena ljudskoga, kad usušene grane s drveta čovječanstva spadnu, i kad zastarjele i istrošene uredbe klonu pa ustupe mjesto svježim sokovom i uredbam, s kojih se preporode narodi, a pomisli i nazori pomlade. Staro doba je puno takovih prietvora, a trag im se razabire samo u spomenicih i u povjesti. Svaka ovakva obnova pomisli obori čitavi jedan sviet u ruševinu, i nadjene svoje ime novoj civilizaciji. Istok, Kina, Egipat, Grčka i Rim vidješe ovakav razor i ovakav prieporod. Na zapadu se dogodio onda, kada je druidsko svećenstvo uzmaći moralo pred bogovi i pred gospodstvom Rimljana. Bizant, Rim i svekoliko carstvo rimsko obavi ga samo, naglo i kao nekim nagonom, kad mu dosadilo mnogoboižtvo, te stideć ga se, podiže se na poziv Konstantinov proti bogovom i raznese poput ljuta vihra hramove, vjerovanja i obrede, uz koje je doduše prijanjala još svjetina, ali viši su ih umovi zabacili već davno. Iza toga preživi se civilizacija Konstantinova i Karla Velikoga i vjerovanja, koja su podržavala osamnaest stoljeća žrtvenike i priestolja; jer oslabivši u duhovih, zaprietiše duhovnomu i političkomu svietu prevratom, koji riedko kad ostavi vlast na miru, ako se kolebaju zakoni. Samovlada u Evropi bijaše djelo katolicizma. Politika se razvila po uzoru crkvenom. Vlast se osnivala na nekom otajstvu. Pravo je dolazilo s nekoga višega mjesta. Vlast i zakon smatrahu se od boga. Pokornost naprama njim bijaše narodom tobož od boga naložena, i po tom iztraživati i umovati o toj stvari bilo je bogogrdje, robstvo kriepost. Filozofski je duh za tri vieka svaki čas ustajao proti tomu nauku, što su ga sveudilj oprovrgavale sablazni, nasilja i zločini obiju vlasti — tà on nije htio više priznavati božansku povlast vlasti, koja je stavljala um na ruglo, i narode u nevoljničtvo bacala. Dok je bio katolicizam jedini priznati zakon u zapadnoj Evropi, nije to muklo rogoborenje zdravoga razuma pokrenulo država. Ruka vladalaca

prigušivaše ga. Zatvori, smrtne osude, inkvizicije i lomače zastrašile su ljude da neumuju, i podržale dvogubu dogmu, na kojoj su počivale obje vlasti.

Nu tiskarstvo, to sveudiljno buktenje misli ljudske, bijaše po narode kanoti drugom objavom. Iz početka rabilo je ono izključivo crkvi za obnarodovanje vladajućih pomisli, no koje je do mala sama štampa podkapati počela. Dogma o vremenitoj i vječnoj vlasti, bez prestanka podjedana ovim valovljem čista razuma, zakoleba se doskora, izprva u misli a kašnje i u zbiljnosti. Gutenberg, i ne znajuć, bijaše stvoritelj novoga svieta. Stvoriv obćilo za misli osigurao je razumu nezavislost. Svako slovo abecedice, koje je izašlo iz njegovih ruku, hranjaše u sebi više sile nego li sve vojske kraljeva i sva prokletstva papâ. On naoruža razum riečju. Razum i slobodna rieč jesu učiteljice čovjeka već od malda; odsele jim je valjalo podučati i voditi čitavo čovječanstvo. Sviet se duševni porodi iz izuma stvarnoga, ojači se brzo i proizvede reformu vjerozakonsku.

Kršćansko-katolička država izgubi vrlo mnogo. Švicarska, dio Njemačke, Holandija, Englezka, Švedska, Francezka bijahu podvrgnute središtu crkvene vlasti, a sada se privrgoše nauku slobodnoga umovanja. Kad se tako katolicizmu božanstvena vlast zaniekala i pobijati stala, osta svjetovna vlast na milosti naroda. Filozofija, silnija od ikoje bune, primaknu joj se bez bojazni malo po malo. Poviest stade bilježiti slaboće i zloće kraljeva. Publicisti usude se kojekako tumačiti poviest, a narodi uzeše izvadjati odatle zaključke. Družtvene uredbe počeše se prosudjivati po pravoj svojoj koristi za čovječanstvo. Neki ljudi, baš odani vlasti, usudiše se govoriti vladarem o dužnostih, a narodom o pravih. Svete nu i smjele istine pravoga kršćanstva razliegahu se s prodikaonice pred samim Ljudevitom XIV. Bossuet, taj svećenički veleduh, naličan starovječnim propovjedaocem u sinagogah, uplitaše u svoje uznosite pohvale Ljudevita XIV., i nekoliko onih strogih opomena, koje tješe narode u njihovoj potlačenosti. Fenelon, taj blagoviestnik novoga vremena, napisa svoje naputke vladarom, i svoga Telemaka u kraljevskih dvorovih, u sobi priestolnoga nasljednika. Politička načela pravoga kršćanstva, taj zagovor i branilo potlačenieh, razstaviše naukom njegovim Ljudevita XIV. od njegova unuka: nazori im postanu sasma raznimi. Fenelon gotovo preokrenu misli u vojvodi de Bourgogne. Kralj opazi to prekasno, i izpudi božanstvena zavodnika iz svojih dvorova. Nu zahman, prevratna politika bijaše se već u njih porodila. Narod ju čitaše u knjigah svetoga arcibiskupa. Versailles-u bijaše sudjeno, da bude u isti mah, preko Ljudevita XIV. i Fenelona, prebivalište despotizma i kolievka prevrata. — Montesquieu je razmotrio uredbe i razglobio zakone svih naroda. Razmišljajuć o vladavinah, prispodabljaše jih; prispodabljajuć jih, sudjaše jih ujedno. Ovaj sud isticaše na svakoj strani njegove knjige oprieku izmedju zakona i sile, povlasti i ravnopravja, silničtva i slobode.

Jean-Jacques Rousseau, manjega duha od Montesquieua, ali riečitiji, nauči politiku ne iz zakona već iz prirode. Bijaše čovjek slobodouman, al u viekovitoj oskudici proti tim nevoljam svieta podiže se njegovo srce zanesenošću, i s njim se podiže svako srce, koje je razjedila mrzka nejednakost u družtvu. Ideal ustane proti zbiljnosti. Rousseau bijaše tribun prirode, Gracchus medju filozofi; on nije proučio poviesti uredaba, već sanjao samo o njih; nu taj mu je san došao s neba. U njem se razabire božanska osnova, božanska ljubav; ljudske slaboće tu ima malo. Tlapio je o vladarini; no ta tlapnja uzhiti mnoge, i nakon smrti Rousseauove. Da štogod narode zanima, treba k istini primiešati nešto zanosa; ciglena zbiljnost prehladna je, da uzhiti duh ljudski; on se ne zanosi van za onim, što je kao iznad prirode. To je ono, što se nazivlje idealom; to je onaj čar i moć vjerozakonâ, koji teže i smieraju svedj na više, nego li su se zbilja popeli. To je ono, što poradja fanatizam, tu snatru krieposti. Rousseau je ideal politike, kao što Fenelon kršćanstva.

Voltaire bijaše kritički um, porugljiva negacija, koja prije na rug meće, onda istom udara i obara. On natjera čovječanstvo, da se smije samu sebi; on ga ponizi, da ga uzdigne; izloži pred njim sve zalutnje, sve nezgode, sve griehe neznanstva; podpiri ustanak proti svetim pomislim, ne putem ideala već ruganjem. Sreća mu je udielila osamdeset lieta života, da po malo razgradi stari sviet; imao je vremena boriti se s vremenom, i napokon umre pobjednikom. Njegovi su učenici napunili dvorove, akademije i dvorane; a Rousseauovi samo sanjarili kipeć gnievom u nižih razredih ljudstva. Onaj bijaše sretan i elegantan svjetovalac aristokracije, ovaj skroman tješitelj i mio zatočnik demokracije. Rousseauova knjiga bijaše štivo potlačenih i nježnih duša. Ima u njegovu govoru nešto osvetljivosti, al i nešto nabožnosti. Narod Voltaireov mogaše oboriti žrtvenike, narod Rousseauov opet ih podići. Onaj se mogaše otresti krieposti, i prilagoditi se priestoljem, ovaj trebaše boga i ne mogaše zasnovati van republiku.

Njihovi mnogobrojni učenici nastaviše njihovo djelo, te osvojiše sve organe javnoga mnienja: od zemljomjerstva pa do posvećene prodikaonice, sve je preotela ili preokrenula filozofija osamnaestoga vieka. D'Alembert, Diderot, Raynal, Buffon, Condorcet, Bernardin de Saint-Pierre, Helvetius, Saint-Lambert,

La Hârpe — eto crkva nove dobe! Ove toli različite ljude nadahnjivaše cigla jedna misao: prieporod ljudskoga mnienja i nazorâ. Pismo, znanost, povjest, gospodarstvo, politika, kazalište, ćudoredje, pjesničtvo, — sve bijaše sredstvom modernoj filozofiji; ona je kolala po svih žilah vremena, nasnubila sve velike duhove, zborila svimi jezici. Prohtjelo se udesu ili providnosti, da bude taj viek, drugud mal ne sasvim pust, viekom Francezke. Sve od vlade Ljudevita XIV., pa do početka vlade Ljudevita XVI., radjala je Francezka velike ljude. Sjajni niz tolikih veleumâ, sve od Corneillea do Voltairea, od Bossueta do Rousseaua, od Fenelona do Bernardina de Saint-Pierra, priuči narode upirati oči u Francezku. Tu je bilo ognjište svjetskih pomislî, odatle se sipale žarke zrake širom svieta. Duševni autoritet čovječanstva nije već bio u Rimu. Povodka se i pravac podavao iz Pariza; naobražena Evropa bila je francezka. Ima nešto u značaju Francezke, silnijega od njezine moći, svjetlijega od njezina sjaja, a to je vatrenost i sila, kojom sve zanese! to je onaj čar, kojim on diše, kojim nadahnjuje Evropu. Duh Španjolske za Karla V. bijaše junačan i pustolovan; duh Njemačke je dubok i oporan; duh Englezke marljiv i ponosit; a duh Francezke je ljubak, i to je njegova sila. Druge velike osobnosti narodne u svietu ne imadu ništa okrom svoga duha. Francezka ima drugom dušom još i svoje srce; ona ga očituje u svojih mislih, u svojih spisih, u svojih narodnih činih. Kad providnost hoće, da koja pomisao mah preotme u svietu, ona ju razpiri u duši Franceza. Ovo svojstvo priobćivosti u značaju toga naroda, ova privlačivost Francezke, za onda još ne pomućena željom za osvojbinami, bijaše predteča vremena. Čini se kao da je neki viši nagon obratio pozor Evrope jedino na tu točku zrenika, kao da se pokret i svjetlost ne može poroditi van odanle. Jedini jasni glas na svietu javljao se iz Pariza. Najnesjetniji slučaj, koji bi se zbio tamo, pobudio bi veliku buku. Literatura bijaše sredstvo toga upliva francezkoga; osvajajuć jedino prosvjetom, bijaše joj tisak vojskom osvojnicom.

LISTAK.

Književnost. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izdade „Rad jugoslav. akademije“ knj. XIX., str. 208. Sadržaj mu ovi: Botaničke crtice i dodatci na floru hrvatsku od Lj. Vukotinovića. — Mehanična teorija o toploti od dra. S. Šubica. — Dopunci i izpravci za stariju povjest hrvatsku od dra Fr. Račkoga. — Naravoslovne crtice sa sjevero-istočne obale jadranskoga mora od S. Brusine. — O prvim godinama Dušanova kraljevanja u kronološkom pogledu od Il. Ruvarca. — Izvodi iz zapisnika. — Četvrti izvještaj o sabiranju pravnih običaja od dra. V. Bogišića.

— U Pragu izlazeći slavenski organ u francezkom jeziku „Correspondance slave“ navodeći prigodom 200godišnje uspomene na Petra Vel. sredstva za probudjenje i učvršćenje slovinske uzajamnosti, spominje u br. 53. od 3. t. m i ovo: „Svaka svetkovina narodna ili historička svakoga pojedinoga plemena slovinskoga imala bi uviek biti svetkovinom za sva slovinska plemena. Dne 9. listopada 1076. bio je hrvatski ban Zvonimir krunjen za hrvatskoga kralja. Dakle dne 9. listopada 1876 biti će 800 godina, od kako se obavio taj veliki historički čin. Ne treba mnogo razlagati, da bismo imali proslaviti ovu uspomenu i da bi dobro bilo pripraviti narodnu svetkovinu u našem smislu t j. za cjelokupno Slovinstvo.“ — Mi ćemo o tom liepom predlogu, koliko se bar nas Hrvata tiče, obširnije progovoriti. Za sada želimo, da bude stanje hrvatskoga naroda 1876. godine onakovo, koje bi uspomenu na čin, sbivši se prije 800 godina, učinilo ugodnijom.

— Marljivo družtvo svetojeronimsko u Zagrebu izdalo je tiskom dioničke tiskare vrlo koristnu knjižicu pod naslovom „Mlada majka“ češki ju napisao Filip Kodym. Ovo je već 9. knjiga, koju je to družtvo izdalo, a ima podučiti majke, kako valja nastojati oko djeteta, bez predsuda, naravnim načinom. Knjižica stoji 40 nvč. a ima na 94 strane ovaj sadržaj: Predgovor, uvod, trudnost, porod, babine, majka dojilja i napršče, dojkinja, kako se diete odgaja bez sise, skrb za djeteće zdravlje u prvoj dobi to jest od narodjenja njegova do probijanja zubića, probijanje zubi i odbijanje djeteta od prsiju, ciepljenje boginja, skrb za zdravlje djeteće u drugoj njegovoj dobi, prva duševna odgoja djetetu. Želimo, da se što više majkâ naših ovom knjigom okoristi, i da se izpuni želja izdavateljâ „da nam se rod hrvatski množi i sili!“

— Izašao je u Beogradu „Glasnik srbskog učenog družtva“, knj. XXXIII, str. 281. Ovo joj sadržaj: Dimitrija Homatinskog odgovori na pitanja kralja Stefana prvovenčanog o crkvenim stvarim. — Nestajan e srbskoga naroda u Ugarskoj od Vl. Jakšića. — Iz kronike despota Gjurgja Brankovića s dodatkom nekojih dokumenata, koji se njega tiču od St Novakovića. — Studije za istoriju srbske trgovine XIII i XIV. vieka od Č. Mijatovića. — O kanterisanju rana od dra. Vl. Gjorgjevića — Prilog k biografiji Vuka St. Karadžića od Jov. Gavrilovića. — Jugoslavenski obšti naučni riečnik, predlog St. Boškovića —

— Vasilj Čolakov izdao je u Bolgradu znamenitu knjigu za etnografiju slovjensku pod naslovom: „B'lgarski prikaznici (pripovjesti), poslovici, gatanki i pjesni.“

— Dragutin Jambrečak kani izdati svoje putopise pod naslovom „Izleti“ u dva svezka, u kojih će biti ova poglavja: Izlet na Greifenstein, Put u Ljubljanu i Postojnu, Grad Brinj ili Sokolovac, Oštrc i Belec-grad, Na Trakošćan, uza to će biti izvorna pripoviedka i jedan poveći govor i prvi za sebe zaokruženi čin jednoga igrokaznoga pokusa. Drugi posao biti će prevod Omirove „Ilijevke“ u prozi, koji će izaći u 4 knjige. Predbraja se kod „dioničke tiskare“ u Zagrebu, a platiti će se kada tko knjigu primi.

— U Beogradu su izašle „Pjesme“ G. Franjića str. 96. o kojih ćemo obširnije progovoriti.

O novčanom stanju god. 1871. obiju naših učenih zavoda, jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i srbskoga učenoga družtva, priobćujemo sliedeći izvod: Prihod jugoslav. akademije iznosio je 14.804 for. 61½ nč., razhod 14.277 for. 45 nvč., s toga višak 527 for. 16½ nvč., koj prelazi na tekuću godinu. U čisto učene svrhe potrošeno 10,887 for. 10 nč. sama štampa i vezanje knjiga, koje je akademija pr. god. izdala, iznose 4.709 for. 23 nč., a nagrade za naučne radnje 4.958 for. 25 nč., gradja za akademički riečnik 509 for. za nove knjige i časopise 444 for. 27 nvč. — Prihod srbskoga učenoga družtva iznosio je na 6.210 for., razhod na 5.415 for.

Književni sastanak. Matica srbska poslala je Matici ilirskoj u Zagrebu ovaj poziv:

U sjednici književnoga odieljenja Matice srbske od 31. maja ove godine iznesen je predlog gosp. Stojana Boškovića iz Beograda, da se izda zajednički naučni riečnik na srbsko-hrvatskom, bugarskom i slovenskom jeziku, trudom i troškom učenih družtava na slavenskom jugu

Kako ovome poduzeću od velikoga zamašaja i značaja i za posebne književnosti naše i za uzajemnost naših naroda na jugu stoje na putu velike smetnje, te su neka učena družtva odgovorila, da nemogu na to pristati, a druga opet, da pristaju: to da bismo se sporazumjeli kako toga radi ili nečega na to nalik, tako i u opšte radi tiešnje književničke sveze i zajednice književne, odlučio je književnički skup Matice srbske pozvati ovim učtivo sva učena družtva na slovenskom jugu i pojedine književnike, koji imaju volju, na sastanak i dogovor u Osiek kao geografski zgodno mjesto na dan 3. (15.) augusta ove godine. — Učena družtva mogla bi biti predstavljena izaslanicima.

Ako bi slavna Matica ilirska pristala na ovaj predlog, molimo da nas o tome što pre izvesti.

U Novom Sadu 3. juna 1872.

Zamjenik sekretarev Jovan Bošković.

Za predsjednika Matice srbske podpredsj. Dr. Stevan Pavlović.

Ovakova se osnova preporuča sama sobom kao plodonosna za naša jugoslavenska plemena, koja bi i češće imala voditi književne dogovore. Možda se na sastanku osiečkom dokaže mogućnost i prieka potreba enciklopedičkoga riečnika, što smo mi nijekali u „Viencu“ od prošle godine, a razlozi u onom članku navedeni nisu pobijeni dosele, pa je i naša akademija znanosti i umjetnosti bila protivna predlogu Boškovićevu. No dogovor osiečki može svakako mnogo doprinesti književnomu sbliženju jugoslavenskih plemenâ, što od srca želimo da se sbude.

Alex. Feodorović Hilferding, čuveni poviestnik slavenski, koji je na žalost slavenstva umro 2. srp. o. g., rodio se god. 1831. u Moskvi, gdje je svršio sveučilištne nauke pod Bodjanskim, a god. 1853. postao tamo profesorom slavenske filologije. Hilferding je osobitom njegom iztraživao odnošaje slavenskih plemena oko baltičkoga mora, na Labi i na slavenskom jugu. God. 1854. proputova zemlje na doljnoj Labi i na baltičkom moru, pa je svoja iztraživanja u tom pogledu priobćio u 5. dielu Etnografičkoga zbornika. Postavši god. 1857. ruskim konzulom u Sarajevu, proputova i prouči Bosnu, Hercegovinu i Staru Srbiju, a plod ovoga njegova iztraživanja bijaše djelo Bosna, Hercegovina i Stara Srbija (1859.) Napisao je: Pisma ob istoriji Serbov i Bulgar, zatim historiju baltičkih Slavena: Bodrica, Ljutica i Pomorana, u kojoj opisuje najstariju poviest njihovu do Karla vel., kao i nutrnji njihov život (Moskva 1855.) a u savezu s tim „Borba Slavjan s Němcami na baltijskem pomorě v srednije věka“ (Petrograd 1861.) Znameniti su mu spisi: o Cirilu i Metodu, kojim spisom pozivlje Ruse, da s ostalimi Slaveni slave tisućljetnicu pokrštenja Slavenâ, te se protivi mnienju Šafařika i Hanuša, da su slavenski apostoli iznašli glagolicu; zatim razprave: O Lužičanech; Sudba prežnich slavjanskich gosudarstv, po povodu tysjačeljetija Rosii; kršćanska služba sv. Cirila i Metoda i život sv. Nauma; njemu pripisuju razpravu: Zapadnyje Slavjane, napisao je: Něskolko zaměčanij o vzgljadě zapadnych Slavjan na Rossiju, Hilferding nije se bavio izključivo samo prošlošću Slavena, nego je i snovao kombinacije o njihovoj budućnosti; dakle se je uz svoje svojstvo historika proslavio i kao publicista, čemu je pomagao mnogo njegov položaj diplomatički. Kao politik pokazuje nam se u djelu: Ugarska i Slaveni (1860). Osim toga znamenit je Hilferding i kao slavenski jezikoslovac, i u tom svojstvu se je pokazao svojimi razpravami: Pamjatniki naręčija zalabskih Drevljan i Glinjan, O srodstvě jazyka slavjanskago s sanskritskim (Petrograd 1853), ob otnošenii jazyka slavjanskago k jazykam rodštvennim (Moskva 1853.), O jazyku Kašubov. Izdao je u českom i ruskom jeziku Tirolske elegije českoga mučenika Drag. Havlička. (Konac sliedi).

Koja gospoda predplatnici nisu dobili uredno „Vienca“ ovo 2. polugodište, neka se izvole opitati kod pošte, jer odpravničtvo uredno odprema list.

Podporom **Matice ilirske**. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković. Tisak Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 30. U Zagrebu dne 27. srpnja 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

NOVA JEDJUPKA.

Spjevao I. T.

Uvod.

Gospod Bog ti, gospe mila,
U sto dobrih časa po te
Dao lišcu cviet ljepote
I miline izobila.

Dao ti je dušu vedru
I oštrinu uma tanka,
A u sreću svakog danka
Oganj sunca tvomu njedru.

Niesam loze Jedjupčana,
Naslanica Čubranova, *
Čijoj kući nema krova,
Kojoj nigdje nije stana.

Već se samo za njom poveh,
Pomrčih si bielo lice,
I sa milka nestašice
Jade jadim Čubranove.

Ima ljeta preko trista,
Još se način njegov mili,
Još tančina njegva sili
Razigravat čuvstva ista.

Tiem za dobro nek se primu
Rieči moje: s gorskih strana
A Hrvatstvu da sam znana
Uzdanica pobratimu.

Pobratih ga navrh gore,
Gdje mu nove žice obreh,
Gdje mu klikoh: pjevaj pobre,
Dok u srdcu pjesme zòrê.

Na dnu kose Medjedgrada
A u vučjoj stan mu jami,
Medju grmljem, grančicami
Usred gusta čami hlada.

Od sto želja, zamišljaja
Srdce njegvo kipi, gine,
Željice si nijedine
Nedoželje, nedobaja.

Tamburicom kadšto kuša
Razigrati roda kćeri:
Slušaju ga ljute zvieri,
Kći ga roda slabo sluša.

Od njega se mnoga tudji
A tudjincu prevolieva,
Zaman prosit zapodieva:
„U moj cvietnjak dušo udji!“

Do blaga nam, gospe, nije
Al od dobra nij se branit,
Ter je sladka slast ciganit,
Kad nas takvo sunce grije.

S tog mi, sunce, svim milote
Blâžkom pobra obveseli,
Tako Bog tiza viek cieli
Ostavio dar ljepote!

Od negleda ti ga spasi,
Ročište mu nadji roku,
Tako Bog ti dao oku,
Da mu žar se neugasi!

* Andrija Čubranović bijaše glasovit hrvatski pjesnik; rodio se oko godine 1500. u Dubrovniku a umro oko 1550. Najslavnije mu je djelo Jedjupka (ciganka), razredjeno u 7 pjevanja, u kojih ciganka šestorici različnih gospodjâ sreću proriče i ponešto svoje sgode odkriva. Naš pjesnik Čubranovića nije sliedio van samo u načinu: da svoje pomisli na Jedjupkina usta povieda. Uredničtvo.

A ja ću ti vračat pravo
S liepe ruke liepu sreću,
Te zatajat ništa neću,
Tako brat mi bio zdravo!

Prvoj gospodji.

Ova crta, gospe divna,
Na toj ruci mekoj, liepoj
Ljubavi je mamac sliepoj,
Nevjeri je prietnja kivna.

S toga, diko, tvoj će vojno
Čvrst na vjeri vazda stati,
Od drugih će mirovati
U grm hitiv koplje bojno.

Ni po gradu šetat neće,
Ni se gurat s liepim svietom,
Kad se hvata sumrak netom
Te se mužkim zamka meće.

Nit se bojat neće mreže,
Nit uzdahnut iz dubine,
Samo da ga želja mine,
Kada cvieće spazi svježe.

Šta li će mu bielim dvorom
Bog zna kakva liepost druga?
Nijedna mu niti sluga
Nije samim razgovorom.

Pretežeš ih svačim svaku,
Kraljica si gospodjicam,
Ko što oro kralj je pticam
Suncu s bliza zreć u zraku!

Sudjeniku blago tvomu!
Ti ćeš dat mu otcu vriednu
Četir sina i kćer jednu
Na tihome živuć skromu.

Na glavu li staneš zmiji,
Što je zlobna kući vašoj,
Tvoj će sinak najstariji
Biti banom zemji našoj.

Svaka ti se sreća smije
Tebi, gospe, tvojoj djeci!
Samo jedno još si steci,
Bez čeg prave sreće nije.

Širi ruke momu brajku:
Njegovoj ćeš nać na grudi,
Što ti liepa sreća žudi,
Što će uzniet djecu, majku.

Daj nakloni dragost svoju
Milka žednu pustinjaku,
Daj mu dušu vilenjaku:
Bit će dike u tom spoju.

Drugoj gospodji.

Žalost srdce moje ciepa,
S tvog mi dlana oko bježi
Na pupoljak lišca svježi,
Pa se panjim, kol si liepa.

Pa se čudim oka plamu,
Munjam njegvih prostreljaja,
Što sažižu sve do kraja,
A čovjeku dušu samu.

Te i sumnjam, srdce l' ima,
Koj se uz tvoj oka sievak
Uz tvog ognja živi grievak
Mjesto ognja drži — dima.

Čudni crte zavoj kaže,
Da od duga časa, čame
Neljubi te vojno same,
Već i drugim da prilaže.

Nije njemu dosta jedna
Vita stasa, zdrave duše;
S njegva ognja poginuše
Po petdeset svakog tjedna.

Mili mu se ponajpredje,
U volju mu brže udje,
Koja list je gore tudje,
Ter je moje masti smedje.

Koje može trpljet janje
Drugoj česte uzplamaje,
Drugoj duge uzdisaje,
S drugom sladko cjelivanje?

S tog se sveti, zlatna kruno,
Trostruko mu zajam vrati,
Pobratima moga brati,
Nek ti milja baje puno.

Dok se vojno u dim mota
I nestaje sav u magli,
S mojim brajkom ti ponagli
U predivni raj milota.

Poslušaj mu sladke rieči,
Zagrli ga, iznenadi,
Ljubavju mu viek zasladi,
Pobratima mog izlieči!

Trećoj gospodji.

Draga gospe, grdna šteta
Krasnoga ti lišca biela,
Nježnoga ti vita tiela
A i tvojih mladih ljeta!

Slavom drugih pjesme zvuče,
A za tobom krasnom toli,
Štijuć s ruke znoj me poli,
Ružan, gospe, rep se vuče.

Vele, da si kaćiperka,
Da se često gledneš malo
U to svietlo ogledalo,
Kol' si liepa majci ćerka.

Vele, da si raztrošnica
Dajuć novce za kov, svilu,
Za čipaka težku silu,
Za divotu cipelica.

Kakvagodj se slava sprema,
Razuzdana nemaš mira,
Dokle novog nij šešira,
Kraljica ga ljepšeg nema.

Ljepšalica treba mnogo,
Mirisvode, drugih stvari,
Rukavica po sto pari,
Sve namoći tko bi mogo?

S toga bubnja sviet po gradu,
Da si svagdje mnogo dužna,
Pa da ništa, stvar je ružna,
Na vjeru ti već nedadu.

Zla će usta i zlo reći,
Nit je moći svih povezat,
Kamo li se s kim natezat,
Da mu pizma mora leći!

S toga, gospe, nije druge,
Već izmudrit uztuk zlobi,
S puta poći nepodobi,
Prodičbom se riešit rûge!

Moj vilenjak eto tu je:
U volju mu ući radi,
Zadušbinom njeg povladi,
Da u zviezde tebe kuje!

Rodoljubka budi prva:
Tko rod ljubi, zla se mahne;
S pjesmom dika namah svane,
Gdje poštenja još je mrva!

Četvrtoj gospodji.

U tvom dlanu čitam, gospe,
Da se prvi mjesec braka
Nadade ti sreća svaka,
Ko kad žitom tko se pospe.

Ljubila si, ljubio je,
Dragi tebe, a ti njega,
Draga pažnja, sladka njega
Spajala vas srećnih dvoje!

A sad, vajme, nije tako,
Nauži se dragi sreće,
Ljubovne se mahnu smeće,
Neprži ga dvojbe pako.

Nebrine se za tvoj milak,
Zna, za njedra da ga mećeš,
Da mu vjerom šenut nećeš,
Da mu sladiš žića pilak.

Nije željan zagrljaja,
Nit se revom paljevine
Kao negda k tebi vine,
Da se blaži i opaja.

Već u poso snagu dieva,
Smišlja, kuje zlatne stvari,
Srdca zlato zanemari:
Sto je takvih slučajeva!

Evo, što ćeš, ja te putim:
Nemoj krivnje krivnjom plaćat,
Nemara mu grdog vraćat
Zadjevicom, iedom žutim.

Nadji skromne ljubičice,
Te u njedrih liepih nosi;
Nikad mu se neuzkosi,
Niti suzi daj na lice!

Uzmi ljiljan, cviet čistoće,
Nek ga bude u tvom skutu
I u svakom kuće kutu,
Slavskoj duši tog se hoće.

Narukvici u sredinu
Umetni se netik-cvieta,
U te ticat neka smeta
Zaljubljenu gizdelinu!

Nevena si svake zore
Vrzi rano u cipelu,
Da nevene snaga tielu,
S nebrige te da nekore.

Sve, što misliš, sve, što sloviš,
Nek je smilje i bosilje,
Nek je srdcu dragomilje
Da njim vojnu stopu loviš.

Bosiljkom ti mirišala
Liepa duša, a na ustih
Javljati se nek zagusti
Moga brajke pjesma mala.

Pjesma mala, puna milja,
Puna duha narodnoga,
Slična rieka, skladna sloga,
Da je duši zavodilja!

Vjera i Bog — u to cvieće
Vratit će se tvoga vojna
Duša vazda nepokojna,
Ko i pčela u cviet lieće.

Petoj gospodji.

Krasna gospe, ti si stasom,
Ma i krila lice krinka,
Dubrovačka vlastelinka
Odgojena pjesme glasom.

Čuvida si nepoznanstvom,
Jer se tudjiš od mog pobra,
Od Hrvata vriedna, dobra,
Šurujući s Talijanstvom.

*

Ipak si mu ti na umu,
Na srdcu si njegvu dika,
Živa duha, krasna lika,
Gospodskomu vikla šûmu.

Praunuka kom pjesniku
Pradjedovim začinkami
Viek si sladiš, te medj nami
Nenadaš se ugodniku.

Zagreb tudj je Dubrovniku,
Dubrovkinje tom su krive
Preziruć nam pridozive,
Glušeći se našem kliku.

Al se zaman otimljete:
U mog vierna pobratima
Dva posinka dična ima
Veljeg uma, volje svete.

On će naslat svoga Budu
I svog Lava vašem kraju.
Da vam srdca razigraju.
Da vas tuže vilâ sudu!

Vješti skladu Čubranovu,
Gundulića preobilju,
Gjorgjićevu divnu milju
Dobro tuve knjigu novu.

Miljem će vam novim dvorit
I nadahnut duhom dušu
I porosit nade sušu.
Pred vas s neba grom oborit.

Uplašit će, obeznadit
I pregnućem uzniet volju,
Svladat će vas na tom polju.
A ljepoti svakoj kadit!

Pa će liepih Dubrovkinja
Mnoga srdca da pokradu,
Zagrebu će bielu gradu
Od mora ih doniet sinja.

To ti vrâčam, to će biti,
Dubrovkinjo dična, vedra,
S tog nam pjesmi u ta njedra
Nedaj puta zarušiti.

(Konac sliedi.)

SEOSKE NOVINE.

Iz ruskoga od N. Uspenskoga, preveo Al. T.

IV.

Te iste noći sjedjaše u selu Bikovu, u lomnoj kućarici učitelj Čarkin s regentom. Pred njima na stolu stajaše pljoska rakije.

— Izpijte, Egore Kiriliću, reče regent.

— A vi zar nećete?

— Namah.

Prijatelji pili, zalagali i šuteć gledali jedan u drugoga.

Kraj prozora sjedjaše žena regentova. Vidilo se joj na licu, da joj muževo pijančevanje nije ništa nova.

Regent i učitelj začeše iznova:

— Pijmo, Egore Kiriliću.

— Pijmo, Semene Semeniću.

Pomolila se i druga pljoska. Svemu tomu bio bi to po svoj prilici kraj, da bi prijatelji sve šuteć dotle pili, dok se nebi onesviestili; nu prije nego li se je to dogodilo stupi medju nje mužik-golova iz susjedna sela.

— Da ste mi zdravi! reče golova i unidje teturajuć u sobu. — Sada odkako nastadoše ti oholi učenjaci: nitko više u goste nezove... Kako vas štujemo, braćo! Egore Kiriliću! Kažem ti evo, imaš u glavi svojoj carevo blago.. Ti mene možeš za pojas zataći.. (Golova maši se pljoske.) Vi neizvoljevate?.. Ej, vidiš namah, što vriedi izobraženost!.. No da ste zdravi.

— Vi ste čuli, da Galkin izdaje novine. reče učitelj regentu.

— Nu pa onda?

— Napišite štogod.

— Kakove novine! upita golova. — Istoriju?

— Novine, koje će te opisati, kako se vladaš na skupu.

— Razumijem.. na skupu.. to se zna. ja radim tamo... vladam svojim narodom.. A vi, gospodo, vidim — vrlo ste lukavi!.. Al dajte samo, da ponajprije odlučimo: tko je od nas pametniji?.. I tako bezposleni sjedimo.. Semene Semeniću... ti si regent! ja te ljubim za to! Ti si bez dvojbe čovjek nesretan!.. Tebe barin iz družtva izključio — prezire te — poslao te u pasjaru. A ja bi te svega pozlatio!.. Nu sad mi pogodi. što to znači: vskuju otrinul mja?* A što je to: jako ljadvija moja napolnišasja poruganijami?** Deder mi izvoli reći: kako se to slaže?

— Pijmo, reče učitelj.

— Pijmo, reče regent.

Brzo svršio se razgovor. Učitelj prislonio se k zidu i zaspao; regent svaliv se na pod zaspao takodjer. Samo golova sjedjaše za stolom i porugljivo gledaše na prijatelje.

— Ano Fedorovna! progovori golova podigav se i obrnuv se k ženi regentovoj. — Deder, majčice, metnuti ćemo tvoga muža

* Zašto me je odrinuo.

** Jer bedra moja napuniše se porugami.

na postelju; nije mu prilika valjati se!.. Meni vas je, Ano Fedorovna, da pravo kažem, žao; aj, aj, jako žao... Vskuju otrinul mja.. No, uzmi ga za noge..

Golova položi regenta na postelju i sám leže s njim uzpored, mrmljajuć: daj da se najprije izspavamo... njekako smo sve od rana jutra pili..

V.

Galkin trudio se neumorno oko novina; bio je u učitelja Vjugina, satnika, vozao se k vlastelinom i jednoga zamolio, da piše o emancipaciji žena, drugoga — o napredku. Učitelj Čarkin, drhćuć s mamurnosti, dade mu sastavak pod naslovom: „Bogac-vojnik," i reče: to je iz mojih prijašnjih zapisaka: sad ja takova što nenapisah... Jednoč vraćajuć se pješke od satnika, začuje Galkin zveket zvonca. To se selom Ivovkom vozio oficir, ljuljajuć se desno, lievo. Sukobiv se s Galkinom, povika oficir:

— G. Galkine, g. Galkine!

— Zdravstvujte g. Zagvozdkine!

— Zdravstvujte! zdravstvujte! Stani kočijašu.. Gospodine Galkine! čujem, da izdajete novine!

— Izdajem.

— Liepo, liepo!.. upravo htjedoh do vas... Evo vam ovih pjesmica.. hoću da ih gospodje čitaju.. Biti ću vam stalnim suradnikom.. Dà zbilja, nemožete li malko opaliti u novinah vlastelina Erigina?.. Kakov je to čovjek? jučer sam na silu od njega otišao!

— Je li moguće?

— Netrebate se obzirati na njega! Samo vi u novinah napišite: Erigin je budala!

— Utjerajte k meni, reče Galkin: pa ćemo se porazgovoriti.

— Ali ja nisam odjeven.. Počekajte malko.. Samo ću hlaće promieniti!

Oficir snidje s taljigâ i stade nješto vaditi iz torbe, govoreć:

— Što vam se čini? taj čas izpismo u Kuropatkina pet butelja ruma.

— Nebi li vam sgodnije bilo, da drugi put k meni dodjete? upita Galkin.

— Meni pravo.. mogu doći i drugi put, odvrati na sve spremni oficir, trpajuć hlaće u torbu.

Zvončić nanovo zazvečao!...

Prišav Galkin doma, zateče pismo.

— Tko je donesao? upita lakeja.

— Čovjek g. Hobotova.. od milostive gospoje.

Pismo je glasilo:

— Fedore Semeniću! šaljem vam sastavak svoga Perice, moleć vas, da ga stavite u svoje novine. Još nješto, (ali medju nami), molim vas, opišite Akulinu Vasiljevnu, recite: njeka barinja (imena netreba spomenuti) neprestano u razgovoru ponavlja: se vrè, i šešir nosi najero... Za Boga! Vaših novina biti će, čujem, po cielom okružju... Pazite, da toga nikomu nekažete.

Štujuća vas Hobotova.

U sobu Galkinovu stupi vlastelin Erigin.

— Klanjam se, reče Galkin, već vas davno nevidih.. Nu, što je nova?.. jeste li čuli za novine?..

— Čuo sam, čuo, odvrati Erigin i zatvori za sobom vrata. — Prekrasno ste se, baćuško, domislili; ja sam došao upravo k vam: učinite mi ljubav.. (Erigin stade šaptati).. biti ću vam zahvalan; mi smo se njekako povadili s Hobotovim; on se, uzmite samo, odputi jedne noći k momu domu i sve mi hrtove poubija.. Tako mi Boga! Ta to je pravo razbojničtvo!.. Ja bih tu stvar predao sudu, ali neimam pri ruci dokazâ.. Nu ipak neću to tako ostaviti.. A dotle napišite vi štogod proti njemu — samo što oštrije! Odneo ga vrag!.. Nu, tako vam Boga, molim vas!

— Ta sigurno ćete uviditi, gospodo, reče Galkin, da će se na taj način naše novine preobrnuti — neznam ni sám, u što.

— U ništa!.. Vi samo tjerajte svoju plemenitu svrhu.. A ovo metnite u dnevnik dogadjajâ.

— Nu poručnik Zagvozdkin prosi, da štogod proti vam napišem.

— Manite ga se!.. Vi samo Hobotova opletite.

— Pa zašto vi sami nenapišete?

— Ne mogu!.. Tako mi boga.. ne mogu pisati.. Stanem li ja pisati, biti će tada i gadovâ i skotovâ — ne mogu!

— No, viditi ćemo. Vi medjutim napišite sami i poslje mi pokažite.

Neprodje ni pol sata poslje toga, kako je otišao Erigin, al Galkinu dodje vlastelin Kobelev.

— Evo napisao sam vam članak ob odgoju, zače krupnim glasom: nu neradi se o tom; molim vas stavite u novine sliedeće: vlastelin Kuropatkin ukrao od jednoga čovjeka plast siena — upravo tako doslovno: ukrao.. I dodajte, da se takov čin nazivlje podlošću.. Do vidjenja.

— Pa zašto da ja to pišem? upita Galkin.

— A zašto ste vi onda potakli te novine? No, pa ću ja sám napisati.

— Dà, biti će bolje, ako vi napišete: samo ne žestoko, Prohore Prohoriću.

— Viditi ću.. Sastavku tomu dati ću upravo naslov: kradljivac.

Za nedjelju dana bješe gotove seoske novine. Galkin ih je razaslao, kamo je samo mogao: svim svojim znancem, pače i njekojim krčmarom i sudcem.

VI.

Seoske novine.

Program:

1. Dnevna pitanja.
2. Liepe znanosti.
3. Seosko gospodarstvo.
4. Dnevnik dogadjajâ i viesti.
5. Pjesmotvori.

Čeznja.

(Posveć. gdji. Hobotovoj.)

Oj mjeseče, skrij si trake
Tamo dalje za oblake.
Usred tmine draže mi je
S liepom dievom sanke snivat,
Sred tmine mi prijatnije
Cjelovi se nasladjivat.
Tad mi namah život sladak,
A srce mi čeznjom gori.
U to ona, kô kroz sanak,
O ljub'vi mi tiho sbori.
Oj mjeseče, skrij si trake
Tamo dalje za oblake!

Vederkin, satnik.

Prizor.

(Pred ulazom u uredničtvo „Seoskih novina" sjedi mrka pogleda lakej. Pred njim šubarom u ruci stoje dva mužika.)

Lakej. Jeste li čuli? novine se izdaju, pišu razprave.

Mužik. Za koga?

Lakej. Za koga? Za vas!

Mužik. Što pišu?

Lakej. To, da u divjačtvu živite, nikakove prosvjete neimate. I naravno, to će najprije pročitati vlastelini, pa onda drugi i svi će potvrditi, da ste pravi nitkovi. Surovi ste vrlo jako.

Mužik. A što dalje?

Lakej. Dalje — poslati će to svjedočanstvo vojnomu načelničtvu.

Mužik (malko šuteć). A zašto?

Lakej. To pitaj vojni sud; no sigurno to se već više tako propušćati neće.

Mužik (snuždeno). Nu radi čega to?

Lakej (srdito). Vele, radi vaše neotesanosti! Kad bi se vi delikatno vladali, takova šta nebi bilo...

Vjugin, učitelj.

Dnevnik dogadjajâ.

9. srpnja. U naše okružje smjestila se g—ska pukovnija, — ovim ujedno pozdravljamo slavno obćinstvo.

11. srpnja. U selu Utini obavile se zadušnice za počimača Andronova. Zvonki glas pokojnikov i revnost njegova u službi ostati će bez dvojbe još dugo u pameti utinskim župljanom.

12. srpnja. U selcu Kukuškah vukle babe o pônoći brazdu oko sela i jednoga putnika malo što neubiše.

12. srpnja. U selcu Šinkah objesila se baba, sud poveo iztragu i našao, da je baba poludila bila, pa se u ludilu objesila. Sud objedovaše u sudca. Poslje objeda, vele, pjevalo se.

13. srpnja. Vlastelin X. dao večeru, na kojoj je bilo do 25 gosti; igralo se eralaša; mladi ljudi plesahu i plešuć očitovahu neobičnu okretnost, pače i snagu.. U gostinskoj sobi čitala se objava o „Seoskih Novinah". Večera bješe izvrstna; tu je bilo do tri vrsti vina: heres, sotern i kagor.

14. srpnja. U selu Gorlovu bješe hram crkve. Jedna vlastelinka dovezavša se k službi bijaše prekrasno odjevena: njena biela haljina sjaše se pri žarkih sunčanih tracih u neizrecivoj ljepoti. Ta gospodja povela u predcrkvju razgovor s drugom gospodjom na francuzkom jeziku, te se čule ove inostrane rieči: vuz ave rezon, o žur djui i „se vre", a to je sred hrpe seljaka i seljakinja osobito krasno zvučalo. (Nastaviti će se.)

O neznanstvu mužikâ.

(Sastavak vlastelina Erigina naperen na njeku osobu.)

Bi li govorio ili mučao?... Nedavno sakupih ja svoje seljane i stadoh ih izpitivati o raznih teoretičnih predmetih, namjeravajuć saznati, kakove su u tih ljudi moralne sposobnosti?

— Zašto ste stvoreni?

Jedni odvratiše: „mi neznamo", a drugi: „stvoreni smo za svoga gospodara."

— Samo zato? upitah ja, nu nedobih odgovora. Raztužih se videć toliku glupost.

— Ilija! zašto ti je dana žena?

— Sigurno, odvrati on: — za potrebu.

— Što to znači?

— Neznam.

— Efime! što ti kažeš?

— Žena nam se daje, odvrati Efim: — na podporu?

— Na kakovu podporu?

— Bez dvojbe, da laglje namirimo tlaku.

— Reci mi, Petre! što će biti s nami na sudnjem danu?

— Svi ćemo umrieti, baćuško.

— Gdje? na sudnjem danu?

Zaključujuć upitah ih još jednoć o stvorenju čovjeka.

— Nu, govorite, zašto ste stvoreni?

— Za vaše zdravlje.

To je eto bio predmet moga iztraživanja. Nu predjimo na drugu stvar.

Ako je mužik tako glup i govori takove nespretnosti, kako stopram mora biti glup onaj vlastelin, koji je noćju god. 18.. mjeseca kolovoza sve moje hrtove poubijao?..

Erigin, vlastelin.

Njekoliko misli ob odgoju djece.

(Spisao vl. Kobelev.)

Slušajuć neprestana razlaganja ob odgoju seljakâ, ja sam šutio, nemogav se dugo od-

lučiti, da i ja o tom koju reknem. Nu kako se je prosvjeta stala širiti čak i po selih, čemu su dokazom ove novine, to želim u kratko očitovati svoje misli. Po mom izkustvu trebalo bi djecu ponajprvo tako učiti, da budu, kako bih rekao, od glave do pete i od pete do glave — sama poslušnost. Zato bi nuždno bilo sastaviti posebnu knjigu pod naslovom. „O poslušnosti". Kako je možno dopustiti, da gojenci komu god budu neposlušni?.. A što će biti od njih, kad ponarastu? Na primjer: može li se dopustiti sliedeće: jednoč ja iz ljubopitnosti unidjoh u seosku školu. Tu je sjedio učitelj i tumačio odbitbu jednomu malenomu dječaku. On mu je to ovako razjasnjivao:

— Uzmimo, ti imaš deset babaka*; razumiješ li?

— Razumijem.

— Uzmimo, pet si od njih proigrao; koliko ti je ostalo?

— A kad sam ih ja proigrao? namah prigovori dječačić.

A ne, to neide tako!..

Drugo, treba djeci uliti u srce duh poniznosti. I tu je nuždna knjiga, nu obširnija „o poslušnosti". Mi, kao ljudi izobraženi, shvaćamo, da je ta kriepost svakomu neobhodno potrebna.

Dalje, razumije se, i sami čitatelji uviditi će, nuždno je govoriti o zatajenju sama sebe.. S vremenom ću mnogo govoriti o zatajenju sama sebe, nu sada pitam samo jedno: gdje će sve to učiti? Za to je potrebna posebna soba. Velim, ne samo soba, već i knjižnica, sastojeća iz predloženih po meni knjiga. Uslied toga svjetujem: neka se naloži žiteljem, da u tu svrhu svaki štogod doprinese, nu prije toga trebalo bi ih skupiti i progovoriti im koju liepu rieč.

Na taj način sabrati će se za sobu vrlo mnogo prinesaka. I u toj sobi početi će se učiti.. A što dalje? pitate me. Dalje, ostaje nam uznositi hvale nebu — odvraćam ja. Još je nuždno razjasniti, kakove treba metnuti u školu klupe, kakove šibe itd.. Nu o tom pusti, neka sude ljudi, koji se hrane od svoje pameti..

N. B. Sad idem opisat čovjeka, koga svi poznaju; imena mu nekazujem, uzrasta je visoka, crnomanjast, na oko prilično prijazan; — ime mu je: kradljivac. God. 18.. u vrieme kositbe zapovjedio je natovariti na svoja kola nepripadajući mu voz siena.

Kobelev, vlastelin.

Ples.

Na šumnome ljubim plesu
S krasoticom valcovati,
I u tamnom ljubim kutu
Na grudi ju privijati.

* Dječje igračke od kosti.

Nu stoput mi draže tam',
Gdje bih s njome bio sám.

Zagrozdkin, poručnik.

Dnevnik dogodjajâ.

(Nastavak.)

14. srpnja. Za selom Gorlovom (u vrieme crkvena praznika) izvalio se iz svoje kočije vlastelin Č. i slomio si vrat. Okružni liečnik polazio je svaki dan bolestnika i svjetovao mu, da nepije više jakih pića; što se pako vrata tiče, uvjeravaše, da će ostati grbav.

16. srpnja. Vlastelinu D. rodili se dvojci, dvie kćeri. Vas radostan s toga nenadana slučaja, primio je već roditelj od mnogih svojih susjeda srdačne čestitke. On medju ostalim reče, da je znatiželjan, što će biti iz tih malih? Hoće li umrieti ili ne?

17. srpnja. U selu Piskarevu platio njeki putnik krčmaru za noćište deset kopejka i izašao na ulicu, da stupi u svoju kočiju. Kad je krčmar rekao, da mu je deset kopejka malo, i pri tom (kao predbacujuć mu) pokazivao novce putniku, tad se ovaj obrne i razsu te novce po blatu.. U tom blatu našao je poslje krčmar i njekoliko svojih zubi.

Seosko gospodarstvo.*

Kako se lieče mladi telići.

(Spisao vlast. Hobotov.)

Stopram oteljena telad po izkustvu moje kravarice podvržena je opasnoj bolesti: upaljenju pupka. Najbolji liek po riečih iste kravarice jest krpa umočena u hladnu vodu.

U budućem broju namjeravam reći koju čitateljem o svojoj novoj mlatiljki, za koju sam dao 400 rubalja, te još ob englezkoj svinji, koju sam jučer dovezao.

Satira na G-ga pisara.

(Spjevao počimač iz Novoga sela.)

Valjan junak bio Egor,
Baš odvažan, hrabar momak!
Seljani ga bojali se:
Gnjavio ih kô vuk ovcu.
A sad Egor tapa
U likovih štapa'.

Šćukin, počimač.

Satira na lugara.

(Spjev. isti pjes.)

Za vojnika Šćedrina
Treba kupit pljosku vina.
Ruka njeg'va podatna je,
Svim jasike sjeći daje.
Da nebude nevolje,
Hraste dieli do volje.
U gaj dodje kukavica.
Neima sjest' gdje sirotica.

Šćukin, počimač.

* Budući broj donieti će dva sastavka: o izsušivanju potokâ i o liečenju konjske lijavice.

Izhod sunca.

(Sastavak desetgodišnjega pisca g. Hobotova.)

Zora pozlatila iztok. Ptice kojegdje snuždeno spustile glavu i spavale. Po nebu pružile se sive pruge. S jedne strane naličile pruge na konac, s druge na cjepanicu.. Svagdje tiho.. S jedne strane vide se nakrivljene, s druge pako razvaljene seljačke koljebe.

Napokon pomoli se sunce, smiešeć se poput mlada dječaka bezbrižno igrajuća se na krilu svoje majke.*

Desetgodišnji g. Hobotov.

Radost.

Predražestna, sjajna i ljubovna
Veseli se evo duša moja.
Da zdravstvuje Marija Petrovna,
I ručice i nožice njene!

Zagvozdkin, poručnik.

Viesti.

1. Pripovieda se, da je medju seli P. i G. uz šumu takov zločest put, da se sred njega od njekoliko godina kola provaljuju i seljaci život gube. Put taj leži na imanju kneza Kurova.**

Bogac-vojnik.

(Iz mojih pisama.)

(Spisao uč. Čarkin.)

Po našoj okolici proseć hodi star vojnik, koga vjerojatno svi poznaju; u ruci mu obično torba i šubara, koje on nikad na glavu nemeće; on, kao što je poznato, ide vrlo polagano, stoga, što je veoma slab i nemoćan, a osim toga skoro sliep.

Jednoč zapjeva pred prozori naše kuhinje: sjeti se gospode drobrotvorâ u carstvu tvom! Divje i užasno bijaše njegovo pjevanje.

— Hodi, djeduško, zakusi, reče starcu naša služavka.

Bogac unidje u izbu i sjede za stol. Služavka dade mu kupusne juhe. Ja povedoh s njim razgovor.

— Koliko ti, djedače, godina? Neće li biti sto?

— Ne, neće mi biti sto godina, odvrati on, lomeć koricu hljeba.

— Težko li ti je živiti?

— Težko.. odvrati hladnokrvno i stade kusati juhu.

— Dobivaš li mirovinu!

— Ne, nedobivam.

— Radi čega?

— Trebalo bi moliti — a ja se žacam.. Ja imam dvie medalje.

— A vlada?

Starac ušuti.

Sve što je govorio, govorio je tako mirnim glasom, da se je smililo čovjeku. Lice mu ničesa neizražavaše.. Očiju svojih neskidaše s juhe.

— Trebalo bi gubernatora prositi: možebit da dadu mirovinu. Služio sam punih dvadeset i pet godina.

— Pa zašto nemoliš?

— Nemogu otići.. bez putnoga lista nepusti poglavarstvo. Kako ćemo te pustiti, veli: neimaš putnoga lista.. A moj putni list izgorio, kad je selo gorilo.

— To bi ti imao bio prijaviti.

— Prijavio sam... ali zaiskaše rubalj.. a ja nedadoh.

— Stoji dakle sve do rublja?

— Sad mi netreba rublja.. Umrieti ću skoro.

— Nu ako oboliš, tko će te, budeš li dugo ležao, hraniti? Imaš li rodbine?

— Neimam nikoga.

Starac prestao jesti, izvadio iz njedara kesu, i, zaboraviv se po svoj prilici, pripoviedaše mi sve.

— Čuvam.. 42 rublja.. kada umrem.. da se sjete moje duše.

Starino! Starino! Od čega je tako ravnodušno i hladno lice tvoje?..

Što, nije li to istina? Čarkin, učitelj.

Novinam.

Pol vam svieta znalo lice,
Oj seoske novinice!..

Galkin, urednik.

N. B. Uredničtvo moli gg. čitatelje, da ako je možno, svoje vlastite ljude šalju, koji će im odnašati novine..

Naslov: Galkinu, u selo Ivovku.. Novine izlaze nedjeljom. (Konac sliedi).

---

* Uredničtvo nemože da neizjavi zahvalnosti roditeljem desetgodišnjega pisca, koga sastavak pokazuje očevidan talenat.

** Slažuć ovaj broj primismo mnogo sastavaka, odnosećih se na viesti; nu nemogosmo se odlučiti, da ih amo stavimo stoga, što sadržavaju odviše mnogo pogrdnih rieči, sliedeće vrsti: vrag, nitkov itd.

NAKNADA.

Cvalo skromnih potočnica
Na zavrću liepe Ide,
Ko plavetnih skup očica,
Za dobrahnu rukovjet,
Kojih ona neuzkidè
Ni za cieli ovaj sviet!

Kud je kamo više do njih
Nemirnomu onom' sinu:
Mladom djaku, vjetrogonji;
Čim u prvi odè san,
Dva tri puta tud uminù,
Sve potrgà — vragolan.

Ida cvili: „Mila nano,
Što učini, jadne ti me!
Njeko lice nepoznano,
Nemilostni onaj tat!
O, da mi je nać se s njime,
Da mi ga je kako znat!“

Nu večerno u zahladje
I boljezan nje ohladi,
Neosjeća više kradje,
Mudro djače jer joj mah
Potočnice nadoknadi
S plava svoja oka dva.

Andrija Palmović.

PIERKO BUNIĆ.

Kud će Pierko? — prije div nadzeman,
Koj umjedè i da s vilom sklada,
I da mačem dušmane komada:
Kud će plah i tako uzkoleman? —

Čim Dubrovnik podidjè mu neman,
Hajdučki se udrè skupnovlada,
S težke boli, s koje dom postrada,
Ča u Iztok pobjeći bi spreman

I pobježe; al da vidiš biedu!
Jesu takvi puti nedôhodi!
Je li moguć sebe odbjegnuti

I rodjenu zemlju, tko se ćuti
U njezinu robstvu, il slobodi,
Bio on u jugu, il na ledu?

Andrija Palmović.

POUKA.

Apollo

nar. zem. muzeja u Zagrebu.

God. 1868. putovao je čuvar nar. zem. muzeja S. Ljubić kroz srednju Dalmaciju, da u arkeologičkom pogledu iztraži ono zemljište, koje leži medj Cetinom i Neretvom; svrativ se u Spljet, bude mu predloženo, neka nabavi za isti muzej sbirku starina, koju za sobom ostavio bješe Visko Solitro, poznati sakupitelj domaćih spomenika i gradjanin spljetski. Sbirka se navlastito odlikovala ogromnimi žarami, napisi i kipotvorinami od rimske dobe, a medju zadnjimi osobito se izticala jedna statua u osam komada. Pregledavši tu sbirku začudi se čuvar, kada mu za sve vlastnik zapita 200 for., no on neovlašćen ni na trošenje tako neznatne svotice, nije mogao drugo nego uvjeriti vlastnika, da će naš muzej tu njegovu sbirku svakojako nabaviti, te da će mu novce, za nju zahtievane, na povratku u Zagreb bezodvlačno odpremiti. I sbilja vrativ se čuvar u Zagreb, izviesti akademiju o toj stvari; al jer je muzealna dotacija neznatna, a akademija je držala, da iz svojih sredstva nemože nabavljati te sbirke, ostade ona u ruku vlastnika. Skoro da se je nesrećom dogodilo, da je mjesto u Zagreb, odputovala u Prag; no jer je čuvar svojim novcem platio vlastniku, — eto nam sada Apollona u Zagrebu. Čuvar je mogao reći u svom godišnjem izviešću o nar. zem. muzeju koncem god. 1870., „da se je arkeologička muzejska sbirka umnožila nabavom sbirke starih spomenika pok. V. Solitra u Spljetu, izkopanih u Solinu, medju kojimi se odlikuje jedan kip mal da ne podpun u naravnom stasu iz klasične dobe, koj sam bezdvojbeno vriedi i više od 1000 for., ali ga treba čim prije popraviti, te će postati najsjajnijim predmetom zavoda“. Početkom g. 1871. čuvar bi namiren za trošak, te ona sbirka osta svojinom zem. muzeja.

Ali se ipak onomu kipu uzkraćala ona važnost, koja mu je pravo dolikovala. Stoprv rujna g. 1871. gosp. Sickel, profesor na bečkom sveučilištu, baveći se u Zagrebu za odsutnosti muz. čuvara, svrati pozornost naših vještaka na zamašnu vriednost istoga kipa. Sliedećega mjeseca dodje u Zagreb gosp. Fr. Pulssky, ravnatelj peštanskoga muzeja. Ovaj je na prvi pogled one statue odvraćao čuvaru, koji ga je obavješćivao, kako ju je nabavio u Spljetu za neznatnu cienu, da mu se čini djelo iz rimske Augustove dobe, sudeć po načinu glave: „ona je grčka iz dobe prije Augusta“; a glede njezine ciene: „ciena joj se može samo tisućami* izraziti“. (V. „Agram. Zeit.“ Nr. 256 1871, aus den „Pester Montagsblättern“). Gosp. Fr. Pulssky u isto je vrieme nagovorio preuz. gosp. bana Bedekovića, neka se postara, da onaj kip toliko važan i vriedan bude čim prije popravljen i u muzeju pristojno namješćen. Bedeković nezakasni nimalo u tom poslu, sam razgleda kip, i odredi umah, neka ga sam čuvar odnese u Beč i od vješte ruke na državne troškove popraviti dade. I tako bi. Kip pod nazorom dra. Conzea profesora arkeologije

* Profesori Dr. Conze i O. König na cedulji, kojom su pratili statuu iz Beča u Zagreb, zabilježili se njezinu vriednost ovako: Werth 10.000 f.

na bečkom sveučilištu bi popravljen od gosp. Otona Königa profesora kiparstva u austrijskom muzeju u Beču, te oba ova glasovita vještaka blagodarno se zahvalili na svakoj nagradi za njihov trud. Statua, vješto k prirodnoj formi povraćena, diže se sada na starinskoj nadstupini u Solinu izkopanoj po sriedi velike dvorane arkeologičkoga razdiela zem. muzeja u narodnom domu. Gdje kuda je malko ozledjena, samo mišice dielomice okrnjene. Glava nije od iste ruke izdjelana, od koje je tulina, ova je vještije izradjena i nješto starija nego li glava. Tulina je bez dvojbe potekla iz grčke škole, vjerojatno prenešena iz Grčke u Spljet koncem trećega vieka, da ukrasi Dioklecianovu palaču, za koju je, kako je dobro poznato, ovaj rimski car, rodom Dalmatinac, pobrao po istoku najbolje spomenike; glava je pako bez dvojbe izkopana bila u Solinu, i spada na najsjajnije doba rimskoga kiparstva, na doba naime Augustovo. Te razlike radi bilo je od valjane ruke u Beču izradjeno osobito podnožje za namješćenje glave naposeb, koja ipak prilično se slaže i sa tulinom, ako ju nad ovom namjestiš.

Po sudu gosp. Pulsskya naš kip predstavljao bi Merkura, a to s razloga, jer „vitki razmjeri liepo ustrojena mladenačkoga tiela sjećaju nas na najbolje statue Mercura"; nego to svojstvo dapače ponajviše je vlastitost Apollonovih kipova, a mnienje čuvara Ljubića, koj drži, da naša statua predstavlja boga Apolla, i tim je još opravdana, što na ovom kipu neima ni ma kojega osobitoga znaka Merkurova, koji se obično na njegovih statuah opazuju,* što ovaj kip mnogo se približuje u izvanjskom liku glasovitomu Apollonu del Belvedere, i što su Ljubićevo mnienje prihvatili i pomenuta dva bečka profesora Dr. Conze i König. I zbilja Grci su običavali u Apollonu poosobiti dorasla mladenca. Tu je doba pune jakosti ovjenčana formami najkrasnijega proljeća. Forme su pako snažne a lake, plemenite, mužke a nipošto ženske, zdrave. O tom nas slavni Winkelmann ovako uči (B. V. K. I. §. 11):

„Najviši pojam idealne muževne mladosti osobito je izražen u Apollonu, u kom vidimo sdruženu jakost zriele dobe s nježnimi oblici najljepšega proljeća mladosti. Ovi su oblici u svojoj mladjahnoj jedinstvenosti veličajni, nisu kao u onom ljubimčetu, koje u hladovitoj sjeni lastuje, i koga je Venus, kako Ibycus veli (Athen l. XIII. c. 2) odgojila na ružah; nego su prema plemenitu, za velike nazore rodjenu mladiću; stoga je bio Apollo najljepši medju bogovi. Na toj mladosti cvate zdravlje, pomalja se jakost, kako no rumenilo zore naviestnice krasna dana." I sva ta svojstva u podpunoj mjeri naći ćeš izražena na našem kipu. Radnja pako nije mogla vještije nego što je izvedena biti. Osobito se ističu okretnost i lahkoća u punosti i jedrosti udova, koja se slažu medju sobom upravo čudnovato. Gibljenja se do u najsitnijih crticah postupno i živahno izvijaju, a žilavost i ubavost tako se odavaju, da te upravo duhom uznesuju. A da naš kip predstavlja bezdvojbeno Apollona, to nam sjajno posvjedočava sam panj, na koji se kip naslanja. Tu se lovor vije, a lovor je izključivo Apollonovo bilje.

U ostalom naša statua, koja se preko pet stopa i pol u vis diže bez podnožja, gola je kao što su obično mužke osobe grčke, s čega Plinius (Lib. 34. c. 5. s. 10): „Graeca res est nihil velare, et contra Romana ac militaris thoraces adere". Jedino mu na prsih k l a m i d a, to jest mali plašt, pribran pucetom na desnom ramenu tako, da desnica ostaje sasvim slobodna, te preko prsih prolazi na lievo rame, gdje zada slazi, da se preko van pružene lievice opet svije. Rimljani su tu klamidu nazivali t i b e n u m ili p a l u d a m e n t u m.

U koliko se tiče materiala, iz koga je ovaj naš kip izdjelan, nije tako lasno konačni sud izreći. Grci su rabili za kipove dvovrstni mramor, parski naime (nazvan takodjer λύγδινος od gore Lygdos na otoku Παρος) i penteličkí; no jedva da je tko u stanju razlučiti jih, te s toga nejasnost u opredieljenju njihovih svojstva. Mayer-Schulze veli, da se kao penteličkí smatrati može onaj, koji je nježne bjeloće, sićušna zrna i ponješto ljuskav (marmo cipollino); a o parskom kaže samo: „i parski je ugodne nježne bjeloće i svjetla zrna". Winckelmann opazuje, da je parski mramor podosta mekan te sposoban za svaku najfiniju radnju, a da mu se boja čovječjoj puti veoma približuje; nego malo kašnje sam spovieda: „Od nekoliko

* Već od najstarijega doba Merkur se prikazuje kod Grka manje ili više bradat. Eustathius (Comment. in Iliad. L. XIX. p. 1244) opazuje, da su još Pelasgi predstavljali Merkura bradata; dapače veli Winckelmann (B III. K. 2. §. 14), da se Merkur kod Grka ne samo izkazuje bradat (v. Pausan. L. VII. c. 22. itd., nego da mu brada načina klinasta (V. Pollux. Onomast. IV. 19 134. 137), kakova se nalazi i na Merkuru kod Etruska. Osim toga riedko da bi našao Merkura bez svojih osobitih znakova, navlastito bez kesice. Nego Winckelmann znade nam i pobližje razlučiti Merkura od Apollona, čim kaže izrično (B. V. K. I. §. 16): „Krasna mladost, kako je izražena u Apollonu, prelazi u drugih mladjanih bogovih u razvijeniju dobu i razvijenija je u Mercura i Marsa. Merkur se poznaje po osobitoj tanahnosti na licu, koju bi Aristophanes nazvao Αττικὸν βλέπος (Nubes v. 1175), a vlasi su kratki i kovrčasti."

godina otvorili su se u mramorištih kararskih slojevi i žile mramora, koji ni malo nezaostaje za parskim niti glede tanahna zrna, niti glede masti ni nježnosti; i Rimljani su rabili kararski mramor, i zvali ga lunijski." Uz takovu nejasnost čini nam se ipak, da nećemo ukrivo zasieći, ako rečemo, da je tulina našega Apollona iz parskoga a glava iz luniskoga mramora izdjelana.

Glede glave, akoprem se ponješto mekoputnija od tuline izkazuje, ništa ne manje vjerojatno je, da je i ona Apollonovu kipu pripadala. I ta se radnja, ako i ponješto slabija, očituje veoma vješto izvedena. Čelo, koje nije veliko, i nos opisuju crtu mal da ne upravnu; gornja ustna malena, nježna, usta jedva otvorena; obradak krugljast i veličanstven. Vlasi na glavi izvijaju se zada i skupljaju u snop bez znaka ma koje vežnje, ali ne kao obično na tjemenu, nego nad zatiljkom.

Ovakovu spomeniku, kao što je naš Apollo, jedva ćeš naći ravna u cieloj austrougarskoj državi, te se njim naš Muzej uprav ponositi može. Fotografija njegova od vješte ruke našega Standela stoji izložena u Fiedlerovoj i Hartmanovoj knjižari.

Putne uspomene

Iz Dubrovnika, Kotora, Arbanije, Krfa, Italije; od I. K. S.

III.

Dubrovačka predgradja.

Napomenuh jur, da Dubrovnik ima dva predgradja: Pile od zapada, a Ploče od iztoka. Na otvorenom prostoru izvan vrata od Pila stoji niz ukusno zasadjenih drveta, liepa kavana, gostiona i Kasino. Tu ima uviek dosta svieta, što dolazi bud na šetnju. bud na razgovor ili čitanje časopisa. Ali sam ja u ono doba zabadava tražio slovjenskih novina. Jedini naš „Gospodarski list" bijaše njekako zabasao u Kasino, budući da su ga bezplatno pošiljali gospodarskomu družtvu, kojega u Dubrovniku tada nebijaše.

Predgradje Pile ima liepih ljetnih stanova i ukusno uredjenih bašća, pokraj mnogih porušenih kuća, još od vremena vladanja francezkoga. Najdivniju nasladu daje pako na Pilama inostrancem i domaćim vidik na more, vazda veličanstveno, da li je mirno i tiho, ili uzrujano od sile vjetrova. Kad se pieneći baca u goropadnih valovih na dubrovačke mirine, te grozovitim šumom i podzemnim žamorom val za valom bije, odbijajući se od umna i tvrda tvora ljudske ruke, u najvećoj srdžbi i kolebanju: tada gleda čovjek ponositim čuvstvom, što on i ovu najveću silu prirodnoga življa nadvladati i njezinoj biesnoj moći svojim umom prkositi može.

U iztočno predgradje Ploče vodi preko mosta put prema Kotoru sagradjen. Ali na ovom putu ne vidiš kola, već ljudi putuju ili pješke ili na konjih i mazgah jašući. Bremena i robu prenose ponajviše žene ili na ledjama ili na mazgama. Stara dubrovačka vlastela služila su se sedjetom (nosilkom) ali ovih sad nigdje neima.

Na Pločama ima i kontumac za tursku robu i prihodnike. Tu je i prostrano pazarište, na kom je pazar trikrat na nedjelju. Tada možeš vidit i čitave karavane Turaka i Hrišćana iz Bosne i Hercegovine sa više stotina natovarenih konja. Tuda prolaze često Turci na hodočašće u Meku i radí trgovine put Misira, Carigrada i Trsta. Tko želi da se upozna s iztokom u malenom, može tu kao miran smotritelj naučiti koješta. Nu i za slavofila poučno je ovo mjesto, jer se može naučiti, koliko je slovjenski kršćanin i mahumedanac pozajmio ćudi, obič. ·a i nošnje od azijatskoga Osmanlije. Tu je za hrvatskoga i srbskoga jezikoslovca najkoristnija učiona.

IV.

Ilijna glavica. Mladi i stari književnici.

Govorio sam, da izvan Dubrovnika imade više ljetnih dvoraca i stanova dubrovačke vlastele i gradjana. Medju ovimi stoji na jednom izmedju najljepših miesta Ilijna glavica, ljetni dvor moga staroga prijatelja kneza Meda Pučića. Na dan 21. listopada pozove on mene s više poznanika na doručak. Kao za pripravu budućega uživanja duševne slasti posjetiše me već za rana dva umna književnika i svećenika dviju crkava, t. j. zapadne i iztočne, naime fratar Alessandro Gianarelli rodom iz Toskane, i svemu našemu narodu dobro poznati urednik srbsko-dalmatinskoga magazina i G. Nikolajević tadašnji arhimandrita. Neću zaboraviti nikada onu uzhićenost, kojom mi je prvi čitao liepu podulju pjesmu „La madre Ebrea" od svoga zemljaka Giania; dočim me drugi blagim svojim načinom naputio na iztraživanje kojekakovih meni još nepoznatih dubrovačkih i kotorskih starina i književnih riedkosti. Jedva se oprostih s ovom vriednom dvojicom, kada dodje moj prijatelj dr. Ivan Kaznačić, oštroumni iztražitelj dubrovačke gradjanske i književne poviesti, sa svojim svakom Dragutinom Reljom, čovjekom od srdca i uma, da me odvedu na Ilijnu glavicu. Kad mi onamo, nadjosmo kod vele prijaznoga domaćine, njegova starijega brata Niku velikoga, profesora Klaića, i župnika Vodopića, koji je radi mene iz Konavlja onamo došao. Malo družtvo ali izabrano i plemenito, od kojih pojedinih neznaš tko je više oduševljen za svoju slavnu dubrovačku otačbinu i za čitavo slovjenstvo.

Domaćina me povede ponajprije na svoju „terassu" ili vidik. Tu sam imao šta i gle-

dati. S lieva prema iztoku bijaše podaleko predamnom stari Dubrovnik, sadašnji Cavtat, bogat bajoslovnimi pričami i baštinami porodica dubrovačkih. Podalje Ilijin vrh nad Konavljem i Kobilom, koja dieli Sutorinu od Vitaljine. Bliže ovamo Obod s razvaljenim kanalom i grobom Rimljanina Dolabelle a u moru dva mala pusta otočića Mrkana i Bobara, od koje nosi naslov biskup dubrovački, kao zajedno i biskup trebinjski. Tu leže još razvaline njekoga monastira. Bliže Dubrovnika na suhom kraju iztočnom vidi se zapušćeni samostan Benediktina s crkvom sv. Jakova. Naprema u moru opet otok Lokrom s razvaljenim monastirom benediktinskim. Pod mojim nogama ležaše Dubrovnik opasan tvrdimi mirinami, iznad kojih viri ponosito kula Minčeta. Činilo mi se, kao da gledam tu bogatu ali polumrtvu dvoranu, iz koje je nemila ruka tudja izagnala duh slobode, radnje i oduševljenja, pak ostavila samo tvrde kule naperene topovi i lanci, da se kao bezdušne stražarice groze onomu, koji bi tu htjeo uzkrisiti stari duh. S desna i lieva od grada Dubrovnika leže razorene kuće, puste i mrtve. Iza ledja gradu i nad gornjim, sriednjim i dolnjim konalom podiže se visoki Srdj s tvrdjavom carskom, koju su Francezi na ruševini crkve sv. Srdja podignuli. Prema zapadu širi se po sried zelenih bašća, prem bogatih južnim voćem i biljem, umiljati Gruž, sa svojom krasnom lukom i skverom, gdje se brodovi grade. Parobrodi i austrijske ratne ladje ziblju se sad na onom mjestu, koje je gledalo negda inostrane trgovačke brodove svih naroda uz množtvo domaćih brodova, čuvanih domaćimi vojnici ili domaćimi brodari, nakrcanih bogatstvom i robom svega svieta. Podalje od Gruža sjaju u modrilu kršoviti otoci: Koločep, Lopud, Šipan i daleki dugački Mliet, za kojim viri iz mora otočić sv. Andrije, samotan stan neumrloga Mavre Vetranića, koji ga je toli krasno opjevao u svom Remeti.

Prema jugu širi se otvoreno more sve do obala Italije, te se mogu oštrim okom razabrati gradovi Jakin i Bar. More bijaše tiho i mirno. Samo lagani vjetrić titraše površinom. Šum valova, što se čuo kad je suha zemlja odbijala more, romonio je kao njeki podzemni mukli glas, ili kao uzdisaj ogromna orijaša, koji želi da svoj tiesan stan silom razširi, te da razori sve prepone, koje su mu priečile da provali napried. Kroz vjekove i vjekove bije more u ove stiene, ali svedjer ga odbija krš i um ljudski. Podzemni prijatelji mora potresahu višekrat ovimi stienami, razorivahu gradove, progutavahu plodne otoke, rušahu ponosite umotvore, ali višjom prirodnom silom utvrdiše se opet stiene na obalah, um ljudski podiže nove gradove i stanove; pak ipak me strah popade, gledajući opasan položaj Dubrovnika, da će i ovo ponosito sielo slovinsko prije ili kasnije nadvladati silovito more, proždrieti njegove biele mirine, tvrde stiene i biele mirne stanove gradjana, te će od Dubrovnika kao od slovjenskoga Volina i Retre ostati samo uspomena, ali uspomena viečna i slavna, dok bude i jedne žive duše slovjenske.

Dugo gledah veličanstvene prizore preda mnom. Na pučini morskoj plazili su kao duhovi maleni brodovi s razvitimi bielimi jedri, te nehotice probudi se u odaljenom gledaocu zahvalna ćut prema višnjemu, koji je podao čovjeku toliki razum, da zna nadvladati sve prirodne življe, i sve stvorove svjetovne.

Opetovano pade mi oko na daleki Ilijin vrh iznad Konavlja a začudih se nad srodstvom imena onoga brda i krasne glavice, na kojoj smo stajali. Tad mi reče domaćina: Ima još i treće Ilijino brdo kod Gruža, ovo svjedoči, kako je tu rado naš narod nazivao brda po hrišćanskom gromovniku Iliji, koji osobito u tom kraju neku izvanrednu silu i moć pokazuje. Ja se sjetih nehotice na staro-slovjenskoga boga gromovnika Peruna, kojega ime nose još danas dva brda u Poljicah. A znamo, kako su rado kršćanski svećenici pretvarali imena spominjajuća staropoganske bogove u imena svetaca, kojim su pripisivali ista svojstva, ili koji su imali srodna imena s onimi bogovi. Tako pretvoriše Peruna u sv. Iliju gromovnika, Svetovita u sv. Vida, Triglava u sv. Trojicu itd.

Kad smo bili u rieči o Ilijinom vrhu, stade pripoviedati Vodopić, kako ima tamo starih slovinskih grobova, s velikimi pločami na četiri ugla, a na njih izrezane kojekakove slike, kao konjići, igranje kola, krstovi itd. kojim podobnih ima mnogo po Dalmaciji, Bosni, Hercegovini, i gornjoj Hrvatskoj. Izpod ovih grobnih ploča, pripovieda narod kod sela Poljice, da pada kroz više mjeseci kamenje kao da ga baca nevidjena ruka, pa kada ljudi dodju da izpituju, kako to biva, nemogu uzroka pronaći, premda vide padati kamenje kraj sebe, ali tako oprezno i čarobno, da nijednoga čovjeka nepogodi.

Kad smo sišli s vidika u dolnju prostranu sobu, nadjosmo pripravljen bogat ručak od samih mrzlih jestbinâ: sve po južnom ukusu, samo čaj vrijaše u ruskom samovaru, kao i u nas po večerih. Uz obilno jelo bijaše tu takodjer izabrana piva. Medju inim dubrovačka malvasija i zadarski maraskin. Sve oštro i vatreno kao podnebje i ljudi.

Iza tjelesne pokriepe sliedjaše duševna zabava. Ponajprije čitaše umni domaćina svoju najnoviju pjesničku poviest pod naslovom Cvieta. Kao što sve pjesme Pučićeve, odlikuje se i ova dubokim čuvstvom, uznositim duhom i veoma ugladjenim jezi-

kom. Za domaćinom stade čitati Vodopić svoju poviest pisanu u prozi pod imenom Djevojka Konavka, opisav u njoj čistim narodnim jezikom, umno i vješto, običaje Konavljana. Krstno ime i zdravice, prikazane u narodnom duhu, odlikuju se osobitom ljepotom, a sva je poviest liep nakit nove književnosti dubrovačke. Da se neumorimo slušanjem, bješe čitanje kad ikad prekinuto kojekakovimi hitroumnimi primjetbami, i šaljivimi dosjetkami, dok se napokon veseli nerazidosmo, zahvaljujući prijaznomu domaćini, koji je znao prirediti uprav umnu zabavu za književnike mladje.

Bilo je tada u Dubrovniku i starijih književnika, kojim pripadaše Antun Kaznačić, kanonik Arbanas, Marinović itd. Ljudi vješti i mnogoučeni, ali neradljivi. Oni neodobravahu novi pokret knjige jugoslovinske. Nebijahu zadovoljni s pravcem ni jezikom mladjih dubrovačkih književnika, o kojih su tvrdili, da nepišu po dubrovački, nego njekakovim pomješanim jezikom servijanskim, srbskim i ruskim. Ali kad su govorili isti starci u svom jeziku, miešali su oni slovinske s talijanskimi riečmi do zla boga, a kad bi se pustili u razgovor o učenih stvarih, tada bi upotriebljavali samo jezik talijanski.

V.
Biskup dubrovački i njegov uvod.

Ne davno bijaše na dubrovačko-biskupsku stolicu podignut Vinko Cubranić rodom iz Krka. Malo ima svećenika, koji bi se za svoju porodicu toliko brinuli koliko on. Nebijaše gotovo stranoga gosta, kojemu Zubranić nebi natuknuo štogodj o starini i slavi svoga plemena, a kad bi čuo, da se tko od domaćih ljudi bavi starinami ili povjestnicom, tad nebi bilo kraja preporučivanju, neka traži podatke za poviest slavnih vitezova Zubranića alias Čubranića a kadikad i Čubranovića. Mnogi se nemogaše načuditi dosta, što će svećeniku rodoslovje plemsko, koji sám poroda neima. Ja sam ovu njegovu revnost za svoje pleme smatrao za ljubav u obće k starinam i k povjesti, te mu priobćivah podatke, koliko sam ih našao. Inače bijaše biskup Zubranić vriedan domoljub; govorio je dosta dobro hrvatski i podupirao, koliko je znao, narodnu stvar.

Ovoga biskupa bijaše svečani uvod u Dubrovniku dne 19. listopada 1856.

Iz rana jutra bijaše jur sva široka ulica (stradon) od Ploča do Pilà urešena vienci i kitami zelenoga lišća, a medju ovim pomiešano cvieće umjetno načinjeno od papira. Sve kuće bijahu urešene sagovi, a na prozorih glava do glave, ponajviše gospodje. Na dućanih izpod vienaca bijahu kao pozdrav ponamiešćeni liepo pisani stihovi u ime raznih zanatlija, bratovština itd. i to skoro svi na hrvatskom jeziku, osim dva do tri latinska i talijanska. Iznad stihova stajaše ime zanatlijâ, kao: zlatari, kovači, kamenari, drvotvorci, crevljari, šavci itd. zatiem Sodati t. j. fakini, ubozi, sirote, bratinstvo sv. Luke, sv. Karmela. Biskupa uvedoše iz predgradske crkve sv. Andrije u stolni hram svečanim uvodom. Vidio sam u Konale pred biskupa izlaziti: Sodate i Gružane svečano odjevene, zatiem župljane s barjakom sv. Vlaha, u liepih bogatih haljina. Za ovimi gradjane s barjaci, bratovštine sa svojimi znakovi, popove i redovnike od svih redova. Kanonike, male djevojke, učenike, itd. U crkvi sv. Andrije bijahu zidovi crvenim i bielim platnom odjeveni, dakle s bojami dubrovačke republike. I tu bijaše svakojakih napisa, a skaline cviećem posute. Kad se krenuo uvod, stanu gruvati topovi. Uz glasbu i gruvanje topova dovedoše sretno biskupa u stolnu crkvu, gdje je započela svečanost čitanjem papinske bule i carskoga imenovanja, zatiem govorahu kanonici i biskup na moje veliko začudjenje na talijanskom jeziku, premda bi ih bilo moći na prste prebrojiti, koji nisu bili vješti jeziku narodnomu. Zlovoljan povedoh svoje drugove, što su me pratili iz crkve napolje, nemogući se zadosta načuditi, kako je u samom Dubrovniku narodna sviest mogla na toliko pasti, da slovinsko pučanstvo nesmije ni rieč božju slušati u svom narodnom jeziku.

Moji prijazni drugovi, da me u mojoj pravednoj srčbi utješe, pozovu me, da još isti dan posjetim s njimi liepu okolicu Rieke ili Humle, koji poziv rado sam prihvatio.

VI.
Gruž i Humla (Ombla).

Oko treće ure poslie podne sjednem svojimi drugovi u karucu, i mi se dovezosmo u Gruž. Ovo je mjestance upravo stvoreno za odmor i za uveseljenje. Ima više liepih kuća kraj mora i leži na morskom širokom zalievu. Ima pristanište na glasu i veliki skver, na kom se brodovi grade.

Pučić nam pokaza kuću svoga otca, ukusno sagradjenu, sa šiljastimi izkićenimi prozori. S nutra imadu sobe mramorizirane podove, kapelu s liepom slikom od mladjega Tintoretta, prostranu terasu s kamenitimi posudami za cvieće. Kraj kuće stoji bašća umjetno uredjena. Vidi se iz svega, na koliko se negda kod dubrovačkih vlastela udomilo bogatstvo i ugladjenost života.

Do toga čekaše nas barka sa četiri vesla, da nas povede na Rieku, zvanu od starine Humla, talijanski Ombla. Vozeći se po moru krasno nam je bilo gledati s desna na Gruž, s lieva na školiće. Kad smo zakrenuli u Rieku, ukažu se ljetni stanovi Kaboge i Stojića, koj zapušćen i polurazoren stoji, s desna selo Sustipan, s lieva Mokošice, podalje opet ljetni stanovi Bunića,

Zamanje i Gučetića, obkoljeni čipresi maslinami paomi, javorovi, smokvami i drvjem narandja i limona. Paoma cvate tu kao na najtopljem jugu, i nosi voće, koje ipak nedozori. Leandri rastu visoko i široko kao kod nas obično drveće. Dodjosmo dalje do stiene, noseće ime „striženo, košeno." O tom smiešnom imenu pripovieda narod, kako se je neka žena, veoma zla jezika, došav sa svojim mužem na ovu stienu i našav tu travu, počela prepirati s njim, da li je košena ili strižena. Prvo tvrdjaše muž, drugo žena Kad ona nikako nije pristati htjela na mnienje svoga muža, baci ju on u ljutosti sa stiene u more, nu žena utapljajući se kazaše još uviek rukom, da je trava strižena. O bližnjem selu Čajkoviću reče 'njetko, da nije ni selo, ni grad, već pokraj mora smrad, jer tu neima nikada sunca, buduć da je zaklonjeno sa svih strana brdinami. Iznad Čajkovića vide se rupe u stienah, koje narod zove Vilinske špilje, pripoviedajući, da su u njih negda stanovale vile. Dalje sliedi ljetni stan Pucića i samostan fratarski otaca sv. Franje. Tu se izkrcasmo da vidimo crkvu i samostan na polu obaljen. U njemu stajaše samo jedan redovnik, Fra Radaljević, koji je preveo Virgila na hrvatski jezik, ali ga na moju žalost nenadjosmo kod kuće. Crkva bijaše u XIV. vieku sagradjena u gotičkom slogu. Stari zvonik stoji još i danas, a i prozori sačuvani su podobro, inače je crkva iza trešnje g. 1667. vrlo izkvarena, premda je tadašnji provincijal Franjo Radalja, kao vješti vajar, svojom rukom pripomogao kod popravljanja. U dvorištu samostanskom vidio sam drvo narandje tako veliko i debelo, kako kod nas drvo jabuke ili kruške. Grobni spomenici pripadaju skoro svi XVI. ili XVII. vieku. Naprema samostanu leži najveći ljetni stan uz rieku, njegdašnje vlastničtvo markeza Sorkočevića, koji se iza propasti slobode dubrovačke preselio u Pariz. Sada je vlastnik njeki Markorić. Malo dalje širi se liepi gaj od čipresa uz ljetne stanove Kaboge, Getalda i Pučića. Na jednom brdašcu s lieva bieli se Matica crkva, t. j. župna crkva riečka, posvećena „velikoj gospi", na okolo opet čipresi. S druge strane Rieke viri opet na drugom brdašcu kapela sv. Trojice, takodjer s tankimi čipresi, koji svu ovu okolicu, liepu po sebi i po umjetnosti, još većma rese. Napokon doplovismo do vrela Rieke, koja izpod brda Sokola vrije, bacajući se malim slapom i ugodnim romonom niz brdo, tjerajući odmah više mlinova. Sav prediel veoma romantičan kruže straga visoke gore, iza kojih počimlje divjač turska. Niz brdo vidjasmo hodati vlaške žene, noseće na ledjih veliki teret od kamena uglevja, pod kojim pogurene hodaju čitav dan, neimajući konjâ ni mazgâ, da im pomognu nositi breme.

U povratku nenadjosmo u Gružu kola, i otidosmo pješke u Dubrovnik, koji bijaše sav razsvietljen na čast današnjega svečanoga uvoda biskupova. Svieta sretosmo posvuda veoma mnogo. Najljepše bijahu razsvietljene crkve sv. Vlaha i stolna od Gospe. Na sjemeništu i na kući njeke bratovčine vidismo jedine prozračne napise. Inače dosadno gledanje svieća i svietiljaka kao obično po svem svietu kod takih prilika.

(Dalje sliedi.)

O varkah očiju kod vida.

U prošlih školskih praznicih posjeti me jednom u mojoj domovini nekoliko prijatelja, da se naslade u prekrasnoj okolici, koja mi dom okružava. Naskoro zametne se medju nami zanimiv razgovor o fizici. Stojeć naime vani pred kućom, gledasmo na bližnjih brežuljcih tri različito odaljene crkve, više kuća i različitih inih predmeta. Motreć ovako na okolo prekrasnu narav, kaže mi jedan od prijatelja, koji je već često kod svih onih crkva bio, da mu se sve crkve, akoprem različito udaljene, upravo tako velike čine, kao da je kod njih, a i da su mnogo bliže nego su u istini. Akoprem nas, odvratim mu ja, optika uči, da veličina predmeta od vidnoga kuta tako odvisi, da s njim raste i pada, to je ipak moguće, da ti crkve tako velike vidiš, a i da ti se bliže čine, nego su u istini. Rekav mu, neka prst pred okom drži, pa neka tako crkve motri, začudi se, što sada niti vidio nije crkvâ, koje su mu se prije tako velike činile. Pomenuti pojav bio mi je razlogom, da evo ovdje progovorim o nekojih varka očiju kod vida.

Prvo pitanje, koje nam se namiće, jest: da li ovakove prevare obstoje, i jesu li one u istini varke očiju?

Da ovakove varke u istini obstoje, potvrdjuje nam zrcalo, u kojem nam se slika predmeta tako daleko za zrcalom čini, kao što je predmet pred zrcalom. Diete smatra sliku u zrcalu za objekt, pa uslied toga hoće da ga uhvati; pas počme na psa u zrcalu lajati, a mačka hoće da mačku u zrcalu uhvati. Novčić u posudi, u kojoj ima vode, vidimo višje nego je u istini; koso u vodi držan štap slomljen, a zviezde više nego su u istini. Kako istom vara narav oko kod zrcalenja uzduha i fate morgane! Svi napomenuti pojavi, koje nam tumačiti ovdje nije namjera, posvjedočuju nam, da ovakove varke ili prevare u istini obstoje; no velevažno je znati, da to nisu varke očiju. Mi doduše običavamo kazati, da ovaj ili onaj pojav naša osjećala vara, al tomu nije tako. Organi naših osjećala (predstaviv, da su zdrava) nemogu drugčije nego strogo po zakonih djelovati; tu dakle o varanju nema ni go-

vora. Oči i ostala osjećala niti nas varaju, niti se mogu čim prevariti, već nas bud vanjske bud nutarnje okolnosti, kako ćemo u niže navedenih primjerih vidjeti, na izvadjanje lažljivih zaključaka dovedu, koje onda na osjećala prenesemo i njim pripisujemo.

Pisco, da dokaže, kako mi neznajuć svoj sud s vidom zamjenjamo, te zaključak smotri podmićemo, navadja obratnu sliku do polovice napunjene boce pred dubnim zrcalom. U slici je, kaže Pisco, ona polovica boce prazna, koja je u predmetu puna, i obratno. Uzrok ovoj varci za oko leži u tom, što mi nismo još nikada vidjeli u boci ozdol zrak, a odzgor vodu.

Predjimo sad na napomenuti dogodjaj u praznicih i na ine tobožnje varke očiju kod vida.

Gori sam jur spomenuo, da se veličina predmeta točno i strogo jedino vidnim kutom prosuditi može; no mi neobičavamo tako raditi, već prosudjujemo u daljini nalazeću se osobu ili predmet tako, kako smo u mladosti u njezinoj blizini tomu privikli. Tako procjenio je moj prijatelj veličinu crkva, kako je naviko u mladosti, dok je crkve često posjećao. Prst, što ga je na moju primjetbu pred oko metnuo, osvjedoči ga, jer sada pojedinih crkva niti vidio nije, da je o veličini crkvâ krivo sudio. Ljudi čine nam se i u daljini od 100 stopa onako veliki kakvi su obično, akoprem su obzirom na vidni kut onda manji. Ovamo spada više varkâ očiju, na primjer: višji kati kućâ čine nam se, kano da se približavaju, hodnici i drvoredi, kano da se u daljini skupa sastaju, a cesta ili površje vode, da se u daljini u vis diže.

Moj prijatelj vidio je nadalje crkve i bliže nego su u istini. Predmeti, koji su veliki, kao na primjer brdine, čine nam se bliže nego li sbilja jesu, jer je njihov vidni kut veoma velik. Nadalje znamo iz izkustva, da je predmet tim jasniji, čim je bliže našemu oku; zato nam se čine bieli predmeti kao crkve, kuće i sniegom pokrivene gore mnogo bliže, a tamni opet mnogo dalje nego su u istini. Iz istoga razloga čini nam se po noći vatra mnogo bliže nego po danu.

Pojav, poznat pod imenom irradiacije, koji se u tom sastoji, što se nam sjajni predmeti sa tamnimi okruženi veći čine nego su u istini, spada takodjer u varke očiju kod vida. Tko od nas nije već često motrio mjeseca u svih oblicih, te sigurno opazio, da nam se mladjak mnogo veći čini, pa da ga držimo za odsjek mnogo veće kruglje nego je tamnija čest, pa ipak nije istina. I taj pojav jest irradiacija.

Kepler, glasoviti astronom, pripisivao je pomenuti pojav irradiacije nepodpunomu prilagodjenju očiju. U najnovijem pako vremenu učenjaci tvrde, da i kod najtočnijega i najpodpunijega prilagodjenja oka nastanu radi uklona svjetla na mrežnici slike dotičnih predmeta, budi maleni okruzi, budi malene elipse; pa to da je onda upravo uzrokom, što svjetlost na mrežnici i na onih mjestih djeluje, gdje slikâ neima.

Nu nije samo veličina i sjajnost bila uzrokom, što se je moj prijatelj glede odaljenosti crkve tako prevario, već i to, što medju nami i crkvom nije bilo nikakova predmeta van puka ravnina murskoga polja. Čim veći je naime broj kuća, drveća itd. medju motrećim predmetom i motriteljem samim, tim će nam se dalje predmet činiti, a obratno bliže. Zato nam se sunce i mjesec odaljeniji čine kad izhode i zahode nego li kad su visoko nad obzorjem.

Ovim je dakle dokazano, da je tvrdnja moga prijatelja bila samo varka očiju, prouzročena mnogimi spomenutimi vanjskimi okolnostmi.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Naša opera. Vlada je u proračunu predloženu saboru uztražila za narodno kazalište 32.000 for. subvencije, a saborski odbor za proračun dozvolio je samo 28.000 for. odrediv, da se ima opera dokinuti a samo njegovati drama. Proti ovakvoj odredbi uložila je manjina odborova svoje posebno mnienje, što će ga zastupati u saboru, a mi želimo od svega srca, da se sabor nepovede za odborovom većinom, i da spasi operu. Tko zna, kako su upravo narodnjaci najviše željeli operu u Zagrebu i razveselili se kad je uvedena, držeći ju znamenitim faktorom za narodnu prosvjetu, taj će se čuditi zaključku odborove većine. Taj zaključak vodi k tomu, da bi se mogao ustrojiti kakav njemački „teater“ za opere, gdje divnim glasovom „Ljubavi i zlobe“ „Porina“, i najnovijih naših opera „Mislava“ i „Bana Legeta“ nebi bilo mjesta, nego bi se orila „schöne Helene“ itd. — a onda bi narodno kazalište s dramom ostajalo prazno. Čemu pružati prilike neprijateljem našega razvoja, da izvedu svoje crno djelo? Barem neka to nečine narodni zastupnici! No odborovim zaključkom jedva će se što i prištediti, jer su već ugovori sklopljeni s osobljem opernim, a ugovor se bogme mora držati; razlika će biti samo ta, što će osoblje dobivati plaću badava. Priznajemo i sami, da nije u nas sve kako bi trebalo, al naše je doba imenito pozvano zasadjivati klice, svakoj struci narodne obrazovanosti, pa će se one i razvijati. Mnogo je toga u nas

maleno; neimamo ni Pitta, ni Palmerstona, ni Kanta, ni Savigny-a, pa neimamo ni Mozarta, ni Beethovena Al običaje kod malenih naroda biti bar veliko rodoljublje, a kad se ide zagušiti jedna mlada klica buduće narodne slave, a sadašnjega pomagala narodnoj prosvjeti, onda je to uz mnogo drugo maleno, takodjer vrlo maleno! Ima li kakvih lokalnih razloga zaključku odborove većine, o njih se jedva može ozbiljno govoriti; a da skrupulâ ima o svakoj stvari, ako ih se već imati hoće, i da su one kadšto velika zaprieka napredku pojedinca i naroda, poznato je i to dovoljno. Budi nam dakle dozvoljeno još jednoč zaželjeti, da narodni sabor neprihvati predloga odborove većine.

Markiz F. Allery di Monterosato, izvrstan konkiolog iz Palerma, posjetio je sve znamenitije sbirke ove struke u Italiji, Francezkoj, Englezkoj i Njemačkoj. Ove godine je po drugi put bio u Londonu i Parizu, pohodio Berlin i Beč, a nedavno ga je znanstvena revnost dovela u Zagreb, što i jest povodom, da mu ovdje ime spominjemo. U našem gradu zanimalo je g. Allery-a proučiti sbirku konkilijâ iz Dalmacije, što ju je sastavio vriedni pristav našega muzeja i čuveni konkiolog g. Brusina, a zbirka je ova najljepša i najpodpunija što je igdje ima iz jadranskoga mora. No ne samo da je ova sbirka i po uvjerenju g. Allery-a prva kao jadranska, što nam je već poznato bilo, nego je u obće tako bogata, da se može natjecati s najvriednijimi sbirkami sredozemnoga mora, kao što su: sbirka markiza Allery-a, prof. Aradasa u Cataloniji, viteza L. Benoita u Mesini, dr. N. Tiberia u Portici kod Napulja, i g. Martina u Martiguesu nedaleko od Marsilje. Netreba razlagati, da vrlo laska našemu domoljublju, kada učeni tudjinci nadju povoda pohvaliti ma koji naš zavod, sastavljen prinesci nebo gatoga naroda našega; s toga se nadamo, da će naš sabor ovomu zavodu pružiti što više sredstva, da se nabave, popune, usavrše i druge struke u njem, kao što je evo sbirka konkilijâ.

Književnost. Skoro će izaći „Zdravstvoslovje na pučkih učionah", spis priredjen po knjizi njemačkoj čuvenoga dra. Bocka, a koristan za mladež kao i za odrasle. Naručiti se može kod uredničtva „Školskoga prijatelja" ili u knjižari Lav. Hartmanna u Zagrebu; komad mehko vezan stoji 40 nov., a tvrdo vezan 50 nov.

— Nakladom Lav Hartmána izašla je „Pjesmarica za djecu pučkih učiona", sadržavajuća crkvene pjesme iz pjesmarice Torbara i Stohla i Truhelke, sastavio Cvj. Rubetić

Alex. Feodorović Hilferding. (Konac.) Za tisućgodišnjicu postanja Rusije i slavenske azbuke godine 1862. napisao je Aleksander Feodorović Hilferding njekoliko razprava o djelovanju sv. Kirila, a tužni dogadjaji god. 1863. pozvali ga na bojište novinarsko. Kad je planula buna poljska i uslied nje zapodjela se diplomatička vojna Francije, Anglije i Austrije proti Ruskoj, iztače se Hilferding kao učenjak slavenski i kao rodoljub ruski te se stavi izpitivati, kako stoji Rusija prema svojim pograničnim pokrajinam: Finskoj, pobaltskomu krajn a poglavito prema poljskomu narodu, koliko ga je ostalo pod Rusijom. U nizu članaka, koji su o tom pitanju izašli u listu „Den", radio je razjasniti tu misao, da je Rusiji svagda samo prosti puk, ugnjeten od plemstva i boljarstva, pomagao izvadjati povjestnu joj zadaću, a da je opet ona podupirala taj puk, pak da je dužna i u svojih pograničnih pokrajinah držati se iste politike, naime boljku naroda žrtvovati korist committee stališku. S toga gledišta smatrajući poljsko pitanje, prikazivalo se ono u ovom jednostavnom obliku: kako bi se narodu, neimaocu ni pravâ ni zemalja, d la prava i zemlje, te tako stvorio moćan odpor proti neobuzdanoj sili historijskoga plemstva. Nećemo govoriti o tom, da li je Hilferdingova misao bila istinita; samo napominjemo, da je on odmah, pošto su utišali poljski ustanak, bio imenovan članom odbora za ukinuće kmetstva u poljskom „carstvu" (kako službeni ruski jezik veli) i da je bio njekoliko godina glavnim pomagačem poznatomu državniku ruskomu Milutinu, koji je najviše radio oko ukinuća kmetstva u Poljskoj. Zabavljen tom reformom u poljskom „carstvu" kao da se je posve ostavio znanstvenoga rada, te za vrieme četiriju godina nije se nijedan spis pojavio od njegova pera. Ali god. 1870 izadjoše u časopisu „Viestniku Evrope" njegove dvie veoma znamenite povjestničke razprave: o vremenu dolazka Slavenâ u Evropu, i o najdavnijem obitavanju Venetskih Slavena uz sjeverne obale jadranskoga mora. Te dvie razprave imadjahu biti uvodom k zamišljenomu velikomu djelu t. j. poviesti poganskih Slavena, i pokazivahu, koliko je Hilferding i dok je mučao kao pisac, ipak neprestano radio kao učenjak i znanje svoje dotjerivao. Znanost slavenska ne može pregoriti gubitka s prerane smrti, koja je sad pokosila život našemu učenjaku, te mu nedala dovršiti ono znamenito djelo. Napokon ovih posliednjih dviju godina dao se Hilferding na svestrano proučavanje ruskih narodnih pjesama, i s tom namjerom proputovao do prošloga ljeta svu Olonečku guberniju, koja je dan danas reć bi još jedina postojbina ruskim narodnim pjesmam. To svoje zanimljivo boravljenje medju ribari „skazitelji" (tako se u narečju olonečkom zovu narodni pjevači) opisao je on u „Viestniku Evrope" iste godine. Da nadopuni svoje znanstvene opazke i da još točnije prouči junačko pjesničtvo ruskoga naroda, zaputio se i opet u lipnju ove godine u istu olonečku guberniju, al tu ga snadje prerana smrt. Pošav 20. lipnja iz Petrograda, oboli na putu od tifusa te iza sedmodnevne težke bolesti umre 2. srpnja u Kargopolu, gradiću olonečke gubernije. U mnogih slavenskih naukah bijaše on prvak, a ideji uzajamnosti slavenske uman pristaša. Što je i koliko je on radio kao osnovatelj i kao predsjednik jednomu odielu slavenskoga odbora u Petrogradu, najljepše pokazuje, kako je taj prerano poginuli umnik za slavenstvo zaslužan.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 31. U Zagrebu dne 3. kolovoza 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

PREKASNO.

Pripovjedka iz života.

„Razlika je medju ženom i ženom“.
Stara istina.

O mjestu X., u našem toliko puta opjevanom i opisanom Zagorju, vele, da se mora sbog svoga položaja i divne okolice uvrstit medju najljepše krajeve toga prekrasnoga prediela hrvatske kraljevine.

I zaista okolica ta čarobna je — al neplašite se, nisam voljan mučiti vas kušajuć riečmi orisati te divote; neka to čine putopisci i pjesnici; meni je dovoljno konstatovati, da sam se upravo nasladjivao motreć onoliku prirodnu ljepotu, poredanu na tiesnom onom zemljištnom prostoru.

U X-u postoji kotarski sud; kod njega službovaše kao pristav Mijo Brojanović, moj prijatelj i suučenik iz varaždinskoga gimnazija.

Mnogo je prošlo godina da se nevidismo, dok nas puki slučaj nesastavi prigodom zadnje instalacije banske na zagrebačkih ulicah. Radostni oba sbog nenadana sastanka uze jedan drugomu pripoviedati što je više mogao, na hitru ruku o sadašnjosti i prošlosti. A da nam bude moguće i više si kazivati i koji dan zajedno probaviti, pozove me prijatelj, neka pojdem s njim u X. — Prihvatim drage volje njegovu ponudu, pa već drugoga dana eto me na mjestu.

Brojanović obavljaše sám poslove kotarskoga suda. Njegov poglavar, kotarski sudac, bijaše ujedno i vlastelinom, pa je volio prigledati svomu gospodarstvu, nego li sjedjeti u uredu; milije mu bilo nadzirati težake, nego li riešavati parnice; vozikati se od prijatelja do prijatelja nego li pregledavati škole ili občinske puteve. Al valja mi ipak primjetiti, da se je u toliko brinuo za svoje službene poslove, što je pristavu naložio, da ga točno izvješćuje o svih komisijah, što bi se imale obaviti. Kadgod se kakova „mastnija“ komisija pronašla, eto ti sudca u ured. Tu bi ga najprije pristav morao uputiti o svem, što i kako će raditi, jer je g. kotarski sudac, budući skroz ustavnjak, bio vješt samim „vugerskim pravicam i artikulušom“, a poznavanje „kranjskih zakonov“ držaše skroz suvišnim.

Nas dva dakle sama povečerav podjosmo u drugu sobu, zapalismo dobre cigare te gledaj na prozor u večernji sumrak. Na daleko od nas mrmljaše potočić jednoliko, tajinstveno; svuda na okolo pritisnula gluha tišina, nad nami tmušasto nebo, na zemlji silna sparina, a od nikuda ma ni daška od vjetra ili vjetrića.

Sjedeć kraj prozora latim se razgledavati album Brojanovićev. Bilo je u njem fotografijskih slika. Domaćina tumačio mi, tko je ovaj ili onaj, ova ili ona ženska. Prevrnuv opet jedan list albuma, zapè mi oko o sliku ženske. U isti čas htjede mi Brojanović izvinuti album iz ruku; nu p r e k a s n o.

— Oho! viknem, zar sam naišao na pravu? Gle, gle! tu bi se možda našao sujet za kakovu malenu pripovjedčicu. Nebi li mi htio štogod reći ob originalu i ove fotografije?

— Bilo bi suvišno, odvrati on glasom uzrujanim i turobnim.

Pogledam pobliže sliku. Bila ona sama na jednoj strani albuma, a na drugoj maleni, crni križić od papira. Sudeć po fotografiji, djevojka nebje nikakova ljepotica; crnomanjasta, obična lica, dosta ovelikih ustna, al zato liepa, velika oka, kakova nikada nevidjeh, te prekrasne, bujne, debele kose, o kojoj si na prvi mah mogao uztvrditi, da je pravom njenom svojinom, a nije kupljena u nijednoga gradskoga vlasuljara. Iz liepa, velika oka samo da neprogovori živa nevinost, a cielim obra-

zom prosuo se uz milu ozbiljnost i nujnost blaženi mir spokojne duše.

— Dopusti, prijatelju, rekoh, da malko pobliže razvidim ovaj lik. Čini se, da njezin original, ako upravo i nije liep, a to je svakako vrlo zanimivim. — Izvadim ju. Dole napisano bje Brojanovićevom rukom „Olga“, a s traga tudjom, skoro bih rekao ženskom rukom: „Razlika je medju ženom i ženom“.

Ja sam o predmetu te slike ono mislio, što bi i stotina drugih na mom mjestu bila mislila: da ona naime predstavlja žensku, koju je moj prijatelj, kako to već mužkarci kadšto čine, na kraće ili duže vrieme milovao, pa onda opet ostavio; što se takodjer ne riedko dogadja. Smetalo me ipak, što se Brojanovića silno kosnula ta moja sasma nevina ljubopitnost; čitah mu na licu, da bi bio volio svašto drugo pretrpjeti, nego li slušati moja pitanja o tom predmetu.

— Žao mi je, progovori napokon, što si se namjerio na tu sliku. Zaboravih sasma izvadit ju iz albuma, gdje joj i onako neima mjesta. Medju ljudmi običnimi nebi smjela ona biti ni mrtva.

Ovo rekav posegne opet za slikom; ja mu ju dadoh rekav:

— Zašto mi ju silom otimlješ? Nisam je dovoljno razgledao, a niti si mi odgovorio na moje pitanje: tko je i kako se zove original?

— Nediraj u tu stvar, molim te liepo. Biće je, o kojem nerado govorim.

— A zašto?

— Jer koliko god puta pogledam tu sliku, navali na me neizreciva tuga; tuga, koje se nemogu odhrvati, prem bi ljudi naše ruke morali i u ovakih stvarih biti junaci.

— T u g a? Imade li žena danas, koje zaslužuju, da za njimi tugujemo?

— Imade; barma o v a zaslužuje to.

— Nevjeruješ mi, kako vidim. Imati ćeš, po svoj prilici, temeljitih razloga tomu. Nadam se, naći ću ih u tvojoj poviesti, ako mi ju uzhtiješ kazivati. Al vjeruj, niti ja negovorim u vjetar, niti skroz lahkoumno tvrdeć, da ćeš u redkih žena naći i s k r e n e, nesebične ljubavi. Moraliste i pjesnici kazuju protivno; oni bi me jamačno ljuto ukorili, da im bijaše prilike čuti moje nazore. Al znade se, da i jedni i drugi često se varaju; paće može im se prigovoriti, da im vlastiti č i n i pobijaju izrečene nazore. — Netreba tomu, da se ob istinosti mojih rieči uvjeriš nego pozorno razmatrati život u naših gradovih; ja bo, govoreć o tom, imam pred očima poglavito ženske u gradovih živuće. Č i s t e ljubavi tu ćeš malo naći; većinom ona je pomješana raznimi primjesami: sebičnošću, taštinom, ljubomornošću i — liepimi toilettami.

Sve se pomamilo za sjajnim, udobnim i razkošnim životom; a žalibože, žena ćeš naći u prvih vrstah, koje se najvole klanjati tomu kumiru. Odatle ona grozna misao kod muževa tvrdećih, da se u naše doba ljubav kod množine žena nemjeri po dubljini osjećanja, nego po dućanskih rifih i po karatih zlata. — Nitko sretniji od mene, kad bi ove bila puka kleveta, ali tko je imao priliku život naših gradova s bliza motriti, komu je dano, da se poslužim običnom frazom, za koulisse toga života zaviriti, stekao bi žalibože uvjerenje, to sve da nije pretjerano.

— Vi ste gradska djeca, hoće Brojanović, umnija, izkusnija od nas ljudi seoskih — prem sam i sám živio dosta godina u gradovih, — pa vi možda i tu dalje vidite. Nu ipak tvrdim, da si u svom sudu o ženah pretjeravao. U ostalom bile druge kakove im drago, o v a nebje takova. I moja bol i tuga nije onakove naravi, kakovu joj ti podmićeš.

— Nego kakove?

Brojanović ušuti. Iz ustiju sukljaše debeo dim od cigare, a oči mu zaronile u noćnu tmušu. Na licu njegovu čitam, koli se mučno skanjuje zadovoljit mojoj želji. Gledajuć mu živo izraženu pečal na licu, gotovo požalih, što sam navalio nanj, te probudio osjećanja, koja su se zbilja duboko uvriežila u njegovo srce, te nisu one kratkotrajne naravi, kakovu opažaš svaki čas kod nas drugih

— Kakove? upita nakon duže stanke. Želiš, da pripoviedam? Dobro. Čuti ćeš sve, a tada sudi, da li je t a ženska vriedna, da žali za njom i b o l j i muž od mene; da li sam ja radio mudro ili neizmjerno budalasto, pa imade li moja bol kakova smisla, i je li zaslužila porugu. Što ću tebi sada kazivati, nitko nije do sada iz mojih ustiju čuo, jer nisam voljan, da nevaljani ljudi ili razkalašene, brbljave bake zanimaju se mojom ljubavlju i bruse pogani jezik o djevojci, kakovoj neima druge na daleko i široko. A nadam se, da ćeš i ti umjeti štovati ono, što je meni svetinjom, pa barma za mene živa od toga nikakove porabe činiti. Kad umrem, radi što budeš htio, za to me neće glava boljeti.

Zapalismo frižke cigare. Brojanović sjedne okrenuv ledja prama prozoru tako, da mu crta od lica nemogoh razabrati, jer se medjutim posve bilo smračilo, a lieni mjesec nehtio nikako prevaliti brdine zagorske; valjda nam je zavidio onu divotu, kojom majka priroda ukrasi te krajeve, pa nije htio, da im se krasota njegovim bajnim svjetlom umnoža.

1.

„Da ti bude moja poviest razumljivija“ — poče Brojanović — „valja mi malko posegnuti natrag za nekoliko godina. Ti si otišao u Zagreb, ondje se najeo orphanotrofskoga i sjemeništnoga kruha, ja sam medjutim u gradu V. svršio gimnazij, u Zagrebu pravoslovne nauke i napravio državni izpit, pa

tim dozrio za državnu službu. Nije mi doduše trebalo, al sam ipak odlučio primiti državnu službu, misleć, da ću ovako moći štogod koristna učiniti; jer i onda sam naslućivao, a sada sam podpuno uvjeren, da materijalno nezavisni činovnici, ako su ljudi naobraženi i plemenita srca, mogu obćemu dobru najveći donieti probitak, jer mogu s uspjehom ne samo raditi, nego i uspješno oprieti se bezumnim, nemoralnim nalogom, dolazili oni ma s koje strane. Istina, ovakih nezavisnih činovnika, kakov je moj poglavar, netrebamo; ljudi glupi i za imetkom pohlepni, naduti i nesavjestni, ma bili i bogati, stupiv u službu, nemogu promicati obćega dobra, a mogu sijaset zala počiniti. Država, po mojoj misli, nikada nebi smjela iz prinosa svih državljana plaćati činovnike, koji jedino prigodom izbora nastoje dokazati, da su sbilja poglavari.

Al okanimo se toga. Ja, kako rekoh, ponudim se za državnu službu, pa me pošalju kao prislušnika u V. k tamošnjemu sudbenomu stolu.

Znam, neželiš da ti pripoviedam, kako auskultanti živu. Mladi, neizkusni ljudi, stupiv u praktično poslovanje, jadno su potucalo, o koje se svaki viši činovnik smie zadjeti; njegov predpostavljeni slobodno ga meće na muke do volje, a isti „amtsdiener“ svaki put se porugljivo nasmieši, kad god mu je nazvati te gospodinom. A k tomu ona sjajna plaća! Čovjek izučiv cielu gimnaziju, svršiv pravoslovne nauke dobiva stupiv u službu 315 for.! Odatle neka se hrani, pristojno odieva i knjige nabavlja! Neima sumnje, ta u početku toli neznatna plaćica mnogo je kriva, što je činovničtvo naše slabo. Mlad čovjek, izašav iz škole, ponese sa sobom u pravilu dosta volje za dalnji duševni rad. Kad bi u njega bilo sredstva, koliko volje, imali bismo izvrstne činovnike, koji bi svojom vještinom i znanjem mogli naknaditi množinu; pa bi ti ljudi bili najkrepčijom polugom redu i zakonitosti. Nu to su pia desideria; negovorimo više o njih.

I ja sam dakle pošao medju auskultante, pa zato dobivao svakoga mjeseca 26 for. 25 nov. a. v. Na moju sreću niti sam trebao na tavanu stanovati, niti sa furmani za jednim stolom sjedjeti, a niti kao ozebao sunca izgledati, neće li se moj chef smilovati, te me poslat kamo na komisiju, jer sam imao vlastite imovine. Dobar znanac preporučio mi čestitu — kako ju on zvao — kuću, gdje sam našao priličan stan i onu prijaznost, koju ćeš ovdje ondje još i u naših gradovih kod srednje klase pučanstva zateći.

Za kratko vrieme priviknem i svomu stanu a i upoznam se s obitelju, s kojom mi je valjalo boraviti pod jednim krovom.

Gja. Franjica Barićeva, moja gospodarica, bijaše udovom činovnika niže kategorije, komu je ipak uzprkos malene plaće pošlo za rukom u kratko vrieme priskrbiti si liepu, veliku kuću i pogdjekoju stotinu prištediti. Bilo bi sa gospodarskoga gledišta vriedno izpitati, kako je on tu postupao; al me to tada nije zanimalo, pa nisam nastojao ući u trag tomu ponješto nejasnomu načinu gospodarstva. G. Barić bijaše, kako je vidjeti, gospodarski genie, pa je i njegovoj udovi sa petero djece bio život prilično lagan i udoban, osobito ako se uzme, da joj je u svakoj potrebi pomoćnicu ruku pružala ponješto udaljenija rodjakinja, ženska već daleko u godinah, koju su Barićkina djeca zvala tetom. U te starice, Marije Dragićke, bilo dobro srce, plemenita duša, liepa imutka, pa zato i vrlo mnogo rodbine, koja bi često kuckala na vrata i na kesu gdčne. Marije. Od sve rodbine ipak najbliža joj bila Olga.

Otac Olgin, činovnik malen sa još manjom plaćom a vrlo velikom obitelju, težko je živio; bio čovjek svoje glave, al uz to pošten. I po rodbinstvu i po siromaštvu zaslužio bi on bio najviše pomoći od Marije Dragićeve. Nu ostali mnogobrojni rod, znajuć to, a kraj toga držeć se one poslovice „svaki svetac sebi prste drži“ umio je dobro, ali odviše povjerljivo srce starice obmamiti i Olgina otca ocrniti: da je kartaš, pijanac i raztrošnik, i da nevriedi ikakove pomoći. Tim su postigli, da ga je starica zamrzila, svoju darežljivu ruku od njega odvraćala, ali ipak nemogahu zapriečiti, da Marija neuzme u svoju obskrbu i brigu njegovu najstariju kćer.

To ti je ona djevojka, koje sliku malo si prije ima u rukuh.

Primjetio si vrlo dobro i sam, da Olga nije liepa. Kad sam ju prvi put vidio, došav svojoj gospodarici u posjet, bijaše upravo zabavljena pranjem rubenine. Rekoše mi: to je gospodična Olga Rožićeva, a teta njena odmah dodala: da joj je prvo ime Tereza, a tek drugo Olga; nu otac ju već od mladih nogu zvao Olgom, pa je tako i ostalo, i sada ju svi zovu tim imenom. Niti ja dakle nemogu ju drugim imenom krstiti. Odievala se vrlo jednostavno; služavka, što je s njom zajedno prala, bijaše kamo jače nacifrana.

Da ti iskreno izpoviedim, nije mi se u prvi mah nimalo dopala, pa jedva da sam od uljudnosti nekoliko rieči s njom progovorio. U onaj čas gotovo više me zanimala moja gospodarica, ženska još srednjih godina, dobro konservirana, živahno i — kako njeki tvrde — zaljubljene naravi. Običavaše tvrditi, da joj se daleko više ljubi obćiti sa mužkarci, nego li ženami, jer se barma može što koristna naučiti. Ovo je ona po svoj prilici i pred drugimi govorila; pa toj prevelikoj iskrenosti valja pripisati, da su zlobni susjedi zlobno o njoj govorili, pa i mene njeki znanci, kojim sam kazivao ime svoje

gospodarice, već unapred njom dražili. Netrebam te uvjeravati, da sam takve neslane šale ozbiljno odbijao; gja. Barićka bijaše dobroćudna, razgovorljiva žena, ali mene zanieti nebi bila mogla. Pozivala me doduše često, kad god mi dopuštaju poslovi, neka ju posjetim; a ja sam taj poziv rada prihvaćao. Vikao od kuće živjeti u obitelji, ljubio sam dolaziti k njoj, da se s djecom pošalim, s njom porazgovorim. Napose u zimi sprovedoh mnogu večer kod nje. Tko poznaje grad V. i tamošnje odnošaje, razumjeti će moj postupak. Volio sam duge večeri zimske probaviti u živahnom obiteljskom krugu, nego li kratiti vrieme, trošiti novac i zdravlje u zapušenih krčmah i kavanah.

Zalazeć dakle češće u tu obitelj, ipak sam riedko i malo razgovarao s Olgom; nu tim pozornije pratio sve njene čine; nastojah posredno pogledati u njenu dušu, upoznat njene nazore, napose izpipati, kako stoji s njenim srcem. Čudnovato, tvrdo bijah tada uvjeren, da mi se djevojka nedopada, a ipak rado sam ju motrio izpod oka nastojeć na osbiljnom licu pročitati, što joj u duši biva. Olga bijaše za svojih osamnaest godina djevicom preosbiljnom, kriva je tomu njena prva, turobna mladost; samo kad bi bila mene spetila, sjevnuše joj obrazi radošću — na kratak čas. A ipak mogao si ju vidjeti i veselu, ali nikada razkalašenu, prećeranu ili razmaženu, kakove su gdjekoje naše djevojke. Čista, nevina duša odsjevala se u velikom, prekrasnom oku; a svaka joj rieč odavala fina osjećanja i skroz nježnu dušu.

Stanovala je Olga sa svojom rodjakinjom u jednoj sobi. Kad sam jutrom oko osme ure polazio u ured, našao bi ju obično na hodniku, zabavljenu ma kakovim kućnim poslom. Obavljaše sve poslove, kao kakova služavka; bijaše sa svakim vrlo prijazna, i uslužna, al joj ipak zato u kući malo tko volio, djeca Barićkina rugala joj se, gja. Barićka sama bijaše doduše s njom prijazna i ljubezna, al djeci svojoj nehtjede nikada zabraniti, da je nevriedjaju; a ostali rod, kivan na nju sbog sebičnih svrha, uviek pod njom rovaše te ju ocrnjivaše kod starice tetke. — Na vlastitu sramotu budi rečeno, tajno podrugivanje drugih i mene je već u početku ponukalo, te sam se djevojci koliko moguće uklanjao; pače našao se uvriedjenim, kad mi njetko prišapnu, kako se po gradu govori, da bih mogao oženiti Olgu. Zenit se onda bijaše mi deveta briga, pa ako bih se i oženio, to nebi jamačno Olge uzeo. Tako sam tada mislio, pa da o tom i ostali sviet uvjerim, da sbilja za Olgu nemarim, kao što u istinu niti nisam mario, tražio sam upravo priliku, da mogu na inom kojem javnom mjestu sa drugom djevojkom šetati se; a našav se poslje ovakove šetnje kod moje gospodarice, pripoviedao bih joj u prisutnosti Olginoj, kako sam sa gjom. X. ili gospodičnom Y. preugodno se zabavljao. I danas stidim se bezkrajne tadanje moje kukavštine! Neznam, tko je nas mužkarce ovlastio zvati se „jakim spolom“; većega rugla nemožeš nam nanieti.

Tako je prošao prvi mjesec dana. Ja sam mnogo s ukućani obćio, ali s Olgom vrlo malo. Razvikalo ju još, da je duševno naobraženje njeno zapušteno, jedva da se razumie u obične stvari. Nu to nije bila istina. A dokazat će ti ovo, što ćeš sad čuti.

Jednom dodjoh, da vidim tetku joj Mariju Dragićevu. Starica bila nekuda otišla. Htjedoh odmah otići.

— Vam se žuri njekamo? upita Olga prostodušnošću djeteta.

— Ne, gospodično; no mišljah, da bih vam mogao biti nepriličnim. Imadete posla.

— Nepriličan mi nemožete biti; a posao mogu i uz vas obavljati. Ako vam se dakle nikamo nehiti, počekajte malko, mislim, da će teta do skora doći. Možemo razgovarati, ako vam je s voljom; vidite, mala Micika bit će mi na pomoć, ako li mi uzmanjka rieči. Znadete, nisam osobita umnica niti vješta na besjedi.

— Mislim, gospodično, da ste više čedna, nego li je i nuždno; uvjeren sam, da imade mnogo djevojaka, koje manje umiju od vas, pa ih ipak ljudi zovu „umnimi“, i naobraženimi.

— Neznam kakove su druge, vi ih bolje znadete; nu ja volim šutiti nego li išto reći, o čem mislim, da nije pametno.

— Al gospodično, vi ste nepravedna prama samoj sebi; nisam zapamtio, da ste, koliko vas ja poznajem, išto rekla, što bi bilo nesmotreno i bezsmisleno.

— Nelaskajte, molim vas, jer vam to nedolikuje. Sama najbolje umiem prosuditi, koli je manjkavo moje naobraženje. Nekrivim nikoga zato, al mislim, da sam dužna — doda turobnim posmjehom — nješto na obranu svoju reći, da budete barem razumieli, zašto sam ovakova.

— Gospodično, Bog mi je svjedokom, nisam vas...

— Netrebate se pravdati ovdje, zakine mi rieč ljubeznim posmjehom. Ako ste koji put uztvrdio, da malo umiem, da sam neokretna na besjedi, niste mi baš nikakove nanieli krivice.

Moj otac dobar je čovjek, al učiti kod njega nisam imala prilike. Poslje smrti majke ostadoh ja nejačkim djetetom, koje su nevaljane služkinje turkale ovamo i onamo, dok je otac u uredu sjedio. Uzela me tada njeka druga tetka, vodila sobom u crkvu, pritjeravala na posao, al mi nedala knjige učiti. Napokon dosjeti se moj otac, da me valja poslati u školu. Moja bivša učiteljica dugo spominjaše moju marljivost, hvaleć i moju darovitost. Učila sam rado, pa i danas

zavidim djevojkam, kojim je bog dragi udielio sreću, da mogu do drage volje baviti se knjigom. Sve me zanimalo, štogod sam čula i vidila. — Žalibože nepotrajalo tako dugo. Moj se otac oženio. U kratko vrieme morala ja ostaviti školu te pjestovati svoju polubraću, čistiti kuću, rediti djecu, jer maćuha, ma i ne bila upravo goropadna, bila ipak maćuha. Od prve moje mlade dobe ništa dobra nisam izkusila, dugo vremena bila svačije potucalo; ja vam se nesjećam niti djetinjastih igra niti zabavica; u trinaestoj godini morala sam kruh miesiti, voditi i nositi djecu. Kod ovakih posala duh se slabo naobražuje. Ja sam već za mlada izkusila svu sbilju života, pa sam s toga i tako ozbiljna. Vjerujete li, da mi od onoga vremena gotovo nikakove knjige nebilo u rukuh, do molitvenika. Tek u najnovije vrieme prosto mi je ugledati — „Bazar". Odavlje nemogu mnogo naučiti. Kako živim ovdje, vidite i sám. Moja je tetka dobra duša; al ona tvrdi, da djevojka neimućna mora od mladih nogu priviknuti radu; mora da je vješta i kuhanju i šivanju; vikla svaki kućni posao obavljati, valjano gospodariti, a ne liepe dane bogu krasti čitanjem kojekakvih romana.

— Vaša teta, gospodično, neima u svem krivo.

— Istina. Netražim od nje, neka mi dozvoli cieloga dana čitati knjigu, a najmanje romane. Razumijem i sama, da svakoj od nas valja raditi. Nu uz posao fizični nebi trebalo s uma smetnuti i duševnoga. Nemarim sobu pomesti, rubeninu oprati, u kuhinji prigledati te oko svake ruke kućnoga gospodarstva nastojati; to je sve nuždno: ali uz to rado bih štogod i naučila. Kolika bi slast bila pročitati kakovu liepu naravoslovnu ili povjestničku knjigu; poznavati barma hrvatsku književnost, naučiti gladkim slovom sboriti te ovako otvoriti si pristup i u bolje, izobraženije družtvo. Tad nebih morala uviek šutiti, kad dodjem medju više ljudi. Znajte bo, nerado govorim medju mnogimi, jer se plašim, mogla bih posrnuti te bilo kakovu budalaštinu izreći, a to bi me jače bolilo, nego ikakva druga nevolja.

Znam, dolaze ovamo i gospoje i djevojke, koje me ponosno preko ramena gledaju, sa mnom jedino o švelu razgovaraju, pa ste možda već i vi čuo, kako me guščicom, ako ne cielom guskom krste. Nije mi baš povoljno, al tješim se, jer nisam tomu sama kriva.

Djevojka sve govoraše glasom mirnim u početku, koji je prema koncu uzeo treptati, a licem njenim prolilo se slabašno rumenilo.

Slušah ju velikom pozornošću i nemanjim interesom; njezine skladne, punim uvjerenjem govorene besjede, upravo me zatekoše.

— Zato — nastavi iza kratke stanke — rada slušam vas razgovarati sa gjom. Barićkom, kada malko na osbiljniju udarite. Sto puta već pomislih: zašto mi niste bratom ili rodjakom, koliko liepa i koristna mogla bi od vas naučiti, — jer bi vas tada mogla bez straha zapitati ovo i ono, česa nerazumijem, a rada bih znala.

Htjedoh joj na to odgovoriti; al u to bane u sobu tetka joj. Začudi se starica opaziv nas dvoje u razgovoru, a ja nemogoh na ino, nego joj pripomenuti, kako imade glavitu i valjanu nećakinju. Marija Dragićeva malko se nasmješi rekav mi, da mlade djevojke nevalja u ničem hvaliti, jer da se izprokše i uzobjeste.

Toga dana razgovarah više nego li ikada do sada s Olgom. Odlazeć u svoju sobu nemogoh prešutiti a da joj nereknem, koliko mi je znamenit današnji dan. Ona se na to lagahno posmjehne, kao da me nije razumjela, ili barma razumjeti nehtjela. (Konac sliedi.)

NOVA JEDJUPKA.

Spjevao I. T.

(Konac.)

Šestoj gospodji.

Gospodjo mi uzvišena,
Slavna umom, dična rodom,
Vična sboru sa gospodom,
Budi zdravljem pozdravljena!

Nedaš očma u dlan hvatat,
Tiem u pera napisaje
I u žica prizvonjaje
Idem tebi liepoj gatat.

Veliko je srdce tvoje,
Veliki su osjećaji,
Ništa pero nezataji.
Svi te ljube, svi te svoje.

I ti ljubiš, ljubiš puno,
Ljubavi se često žapaš,
Nad žicami suzom kapaš,
Nesrećna si biser-kruno!

Sad si opet kratiš slasti,
Iz srdca si srdce vadiš,
Što si dala, otet radiš,
Dobitnica biesnoj strasti.

I svoj narod ljubiš jako,
Hrvatskom se zoveš ćerkom
Te se vežeš i zavjerkom.
Pa i valja, gospe, tako!

Gudala mi i gusala,
Kraljevića uz njih Marka:
Ti si ipak Njemškutarka,
To najgrdje naših zala!

Unapriedit rod nam mariš
Nebi dala ni nagonkom,
Da te zovu Madjaronkom,
Pa nam ipak njemškutarriš!

U more im lievaš vodu,
U goru im nosiš drvlje,
Od obilja samo mrvlje
Nudjaš jadna svomu rodu!

Daj potraži moga brajka
Pa ga ljubi, kumi, brati,
Uzanj nam se pohrvati,
Da nežali na te majka!

Sedmoj gospodji.

Čù li, gospe najdivnija,
Nepristupna sa divote.
Svake oči zapnu o te,
Svakoga ti zraka sgrija.

Šest obidjoh gospodjica
Po mog brajka zapoviedma,
Ti si redom istom sedma,
Nek se nezna naumica.

Nek se nije lako dovit,
Da me pobre k tebi šalje
U presilne otimalje
Zagovoru čas ulovit.

Da me šalje šapnut tiho:
Pobratim mi tebe ljubi,
U divnost se tvoju dubi,
U nade se slast zanjiho!

Pobratim mi reče — idi,
Nek ti liepoj kazat gledam,
Da vrlina svijuh sedam
Na tebi se jednoj vidi.

Starijeg li volja glasi,
Bilo lasno, bilo mučno,
Svačem ti je srdce učno,
Nebraniš se: ponizna si!

Jave li se siromasi,
Nek ti samo što preteče,
Na srdcu te višak peče,
Dok nerazdaš: datljiva si!

Gramziš dušom za čistoćom,
Dobrinja ti draga smjeru,
Na užitku znaš za mjeru,
Predobivaš sviet krotkoćom.

A u dobru revna da si,
Sedma ti je to vrlina,
To je zbiljnost dobra čina,
S tog te „Sedme“ ime krasi.

Uz vrednoću tih vrlina,
Uz divotu tvoga krasa
Grlo ti je zvonka glasa,
Iztočište svih milina.

Žice su ti glasu tomu
Pritvrdjene srdcu na dnu
I na vršku umu hladnu,
Umu svježu, tanahnomu.

Od tog glasa, brat mi veli,
Da se trese i da trne,
Da postoji i da srne,
Da se plače i veseli!

Pa te ljubi, tebi voli,
Neg li majka milu čedu,
Neg li i sam oka gledu,
Neg li zdravlju, kad oboli.

Glavicu ti umnu, krasnu
Vazda ima na pameti,
I u hramu nje se sjeti,
Vidi bolan nju i na snu.

Iz kose ti lice sine,
Krasna srdca otmičarko,
Ko s oblaka sunce žarko
Dosinuv se pavedrine.

I ko sunce na visini
Um ti družtvu tuj gospòdî,
Sjajuć sjajno kolo vodi,
I sve zviezde svjetle čini.

Rodu žežeš uma svieću,
Ti si dobru poticajka,
Ti ljepoti liepa majka,
Ti najviši sud umieću.

Što je nebo bez oblačka
A prekrasne te modrine
I bezkrajne te visine
Puno svježa, tiha zračka?

Što je mjesec tihi, sjajni
Medju zviezda tisućami,
U tihoću gdjeno mami
Na užitak sreće tajni?

Što je žarko sunce isto,
Kad se radja dušu grijuć,
S krasna cvieća rosu pijuć,
Pošto netom lug je listo?

Što sunčanom žáren zrakom
Cakljaj sniega, lelij mora,
Blistaj s gore bielih dvora
I šar duge pod oblakom?

Što su svieta sve krasote,
Što stobojna liepost cvieća,
Što ljepota svih odieća,
Svijuh kruna kras dragote?

Sve prema tvom krasu divnu
Sve nestaje, izčezava,
Sve se gasi i smrkava,
A vedrine bljednu, sivnu.

Prema dražku tvoje duše,
Prema sievku domišljaja,
Prema milju nasmješaja —
Sve mu slasti omrznuše.

Takova se njegvoj duši
Andjeoskim krilma kriliš,
Do Boga se njemu miliš,
Želja, gramza, strast ga guši.

Spopada ga drhtavica,
Sbunjuje mu glavu smutnja,
Težča srdce težka slutnja,
Ništi dušu sumorica.

Pak te moli, zaklinje te:
Tako tebi duga vieka,
Majčina ti tako mlieka,
Tako za dom brige svete!

Budi njegvoj duši duša,
Srdcu srdce a po ćudi,
Pomajka mu pjesmi budi,
Njegvoj slavi djeveruša;

Nenagadja brižan na to,
Da te divnu grli, ljubi,
A po gradu da se trubi:
Pjevaoca to je zlato!

Već on gramzi samo znati,
Da l' su tvoje misli mile
Otca pjesmam zagrlile,
Da li duh se s duhom brati?

Da l' se duša tvoja trzne
S njegve duše potrzaja,
Od leda mu sagrožaja
Da li tvoje srdce mrzne?

Da l' u milju njegvo milka
Ti se blažiš i raztapaš,
Na suzu mu suzom kapaš
Njegva vazda bez prisilka?

Tu mu sreću daj na znanje,
Pa do vieka tajna budi
U njegovoj, tvojoj grudi
Vaše liepo milovanje!

Bila pjesma, komu bila,
I tebi će milo slovit,
Bit će dragog glas tajnovit,
Budeš li ga neodbila.

Gle na dlanu po tiem sliedma
Vidim, da mu nije ina
Srdcu prava paljevina,
Samo liepa vila sedma.

Zagrebom će riek da kola
Medj odraslim liepim čedma:
Draga dušo ti si „Sedma“,
Ti si dika našeg spola!

Još će puknut glas na Dvercih,
Da je tvojih radi hvala
Neka sviestna majka dala
Ime „Sedme“ svojoj kćerci.

Tiem će ti se širit slava,
Gdjegodier se liepo prima
Pjesma moga pobratima
Prem u sboru ženskih glava!

Jesi li se smilovala,
Ti opremi svom pjesniku
Izhitrenu suncem sliku,
Gdje si njemu voljet stala.

Gdje u jednoj ruci knjiga
A u drugoj vienac ti je
Gdje t' se lišce milo smije,
Kanda pitaš, nebi li ga?

Meni l' kaniš dar darovat,
Što ti danas u dlan gatam,
Što te bratu svom' svojatam,
Daj od zlata prsten kovat.

Tim prstenkom, gospe, ded me,
Iznenadi, a u nutra
Urezat ću namah sjutra:
„Drag spomenak to od Sedme!“

Tako Bog ti dragi davo,
Da i rodu dosta bude,
Da t' se ljudi blagu čude,
Moja diko, moja slavo!

Nek se na tvoj uzor dični
Ugledaju sestre mladje,
Da se mnogo „Sedmih“ nadje
Tebi ravnih, tebi sličnih!

SEOSKE NOVINE.

Iz ruskoga od N. Uspenskoga, preveo Al. T.

VII.

Novine čitale se posvuda: do deset občina stupilo u kolo čitatelja; za nje znahu dapače i seljani, koji su ih tumačili po svojem.

Sudac sela Gorlova, pročitav novine, dozva k sebi prisjednika seoskoga suda.

— Tko je poslao te novine? upita.

— Vlastelin Galkin — da se nose od jednoga do drugoga.

— Ti znaš, tu mene izsmiehavaju?

— Jest, baš sam malo prije pročitao.. rugaju se..

— Što će biti iz toga? u očajanju povika sudac.

— Baš su mnogoga pecnule.

— Na svaki način treba tomu na put stati.

— Dakako, ta kamo to vodi?

— Treba ići k okružnomu kapetanu — na sud — jer na miru i smrt je krasna....

— Jeremijo! jesi li čuo, kakvo je to pismo tude? upita mužik iz sred hrpe naroda, stojećega u krčmi.

— Čuo sam nješto malo. Papir taj došao je iz Pitera.

— Braćo! taj čas obećao nam krčmar dati ga.

— Je li?.. Podjimo ga molit.. No, Ilija, Egore tornjajte se!

— Što se vi tu derete?.. Zar je to u redu?.. Tu treba tiho biti... Ivane, idi ti sam i moli krčmara, da malko zavirimo.

Krčmar dade mužikom novine. U mrtvoj tišini povukoše se svi s novinami u bližnju, praznu izbu i jedan od njih stade čitati.

— Jasnije, Griša! No počmi.

— Mir dječaci! Ni ganuli da se niste! Treba da...

— Čitaj!

— Čekajte, braćo, — dok uha namjestim: nu, u ime božje! kreni!

— Bi li počeo?

— Čekaj... Egore! potegni me za glavu! nečujem.. No makni!

— Bi li počeo?

— Počmi!

— Mir!.. E boga mi...

— Daj čitaj! Viditi ćemo...

— Stani der, brate, Egor mi je nemilo sgnjeo sliepe oči!

— Ej budale!.. Kada ćete se već jednoč namjestiti!

— Ta to sve Jeremija.. No, čitaj: ja znam, da to nije...

— Ej vračar otišao doma!

— Hoćemo li što čuti?

— Daj čitaj!

— Ta hoćete li već jednoč ušutiti ili ne?

— No, no!.. Ni pisnuti više! prigni se Fedore.. Ja ću ti se navaliti na pleća.

— Navali se!.. Počmi!

— Stani, daj da zatvorim vrata.

— A čemu zatvoriti?.. Tiho!

— Tiho!

— Čekaj, uzpeti ću se na palatu.

— O budalo!.. baš se je domislio!

— Dječaci!.. a što, meni se čini — biti će bolje iznesti pismo napolje.

— Što van? tjeraj! gotovo!

— Gotovo! Gotovo!

— T—s—s—s—s—s—s—s..

Jedan mužik zače čitati:

— Drugo!.. ne.. tako je!.. drugo: treba djeci uliti u srce duh poniznosti.

— Ne, ne!... treba!.. to ne!..

— Što se to veli tude?

— Veli se, eto, duh poniznosti...

— Što je tamo?.. To ti nisi vierno sabrao, uzmi poviše! Iznova.

— Ti se najprvo prekrsti.

— Da, doista, treba da se svi prekrstimo..

— Nu, što je?

Svi se mužiki prekrstili.

— U ime božje!

— Počmi!.. Tiho!

— Griša! odkopaj malo bolje te novine!

— Gotovo!

Mužik zače: svjetujem, neka se naloži žiteljem, da u tu svrhu svaki štogod doprinese...

— Što, Griša? Kako?

— Neka se naloži žiteljem, da svaki štogod doprinese

— Braćo, podjimo radje u drugu izbu. U drugoj izbi iznova stade čitati Griša.

— Počekaj, Griša, svući ću se: biti će po seoski.

— E, kad je tako, pa ćemo se svi svući!

— Vi svinje, svinje!.. Vidim već, vi toga nećete da slušate!

— Kako nebi htjeli? Nu ostati ćemo u haljini..

— Počmi!

— Šubare dol!

— Snimismo... Čitaj!

Najednoč utura se u hrpu krčmar i povika:

— Ej novine amo! Došao jedan blagorodni... želi ih viditi.

Krčmar ote Griši novine i sakri se. Šuteć izadjoše seljani iz izbe.

Treći dan poslje kako izadjoše novine Galkinove — koji je željno izčekivao, što će o njih sviet reći — sjedjaše učitelj Čarkin u kući bikovskoga regenta. Kraj prozora sjedjaše kao i prije žena regentova.

— Ano Fedorovna! reče učitelj: — pijte s nami.. No, u slavu novinam.

— Nemogu.. Vi znate, ja se neslužim....

— No, pij, reče regent, koliko možeš

Ana Fedorovna okusi se malko.

— Što, kako vam se vide novine? upita učitelj.

— Liepo!.. Vidi se, Galkin neštedi nikoga.

Učitelj izpi i reče:

— Evo, u čem je stvar: Galkin počeo hodit putem, kojim vlastelini nehode, on je stao koriti braću svoju. Ja — rekao mi on — načiniti ću iz novina pištolju i pucati iz nje.. ali to neće biti ozbiljno... Nu on svojih susjeda dobro nepoznaje.. Ja živim s njimi sedam godina.. Ja sam o tom govorio Galkinu; nu on svejednako tvrdi, kako je sada

takovo vrieme, da sve mora napred hrliti, pa i vlastelini.

— Nu kraj svega toga, novine su liepo izpale.

— Bez dvojbe liepo; mogu još i bolje biti. Samo bi tim novinam trebalo znanstvenih ljudi.. i čitalaca malo umnijih od Kobelevâ, Hobotovâ.. U ostalom, što dalje, to će bolje biti.

U sobu stupi Galkin.

— Taj čas posjetio sam Vjugina, uzput svrnuo sam se i k vam, reče Galkin. — Sam bog zna, što je to s našimi novinami!

— A što se dogodilo?

— Eto vidite, primio sam njekoliko listova.

Galkin izvadi iz žepa list i stade čitati (list bio od Hobotova).

— Primio sam vaše novine i nestrpljivo razpečatio. Čitam i ponajprvo nalazim, da tamo njekakov satnik mojoj ženi piše, kako se on cjelovi nasladjiva. Drugo, u novine piše i djak i crkvenjak, i njekakov Erigin, komu da sam hrtove poubijao. Tu ću stvar ja s njim lično razpraviti.. A sad dozvolite, da vas nješto upitam. Tko sastavlja u vas viesti? Ja znam, da je to vaš posao.. Evo kako ću s vami postupati: Dočim ste vi svoje novine razaslali krčmarom, i — jednom riečju cielomu okružju, — to ja, razumije se, kao razglašen, pripravio sam vam kolač. Viditi ćete ga poslje... ja vas tako neću ostaviti!

— Nije li to liepo? upita Galkin. Evo drugo od Kuropatkina: Fedore Semeniću! Što, jeste li vi pobiesnili? Pišete cielomu svietu, da je moja žena rodila dvojke!. Zabranjujem vam dolaziti u moju kuću.. Dosta, ja toga nepojmim!

— Evo treće od vlastelinke Sundukove: M. g. Fedore Semeniću!.. Blagodarim! blagodarim! Kako mi je milo, što ste pecnuli Akulinu Vasiljevnu!. To s è v r è — jest prekrasno.. Kako će se radovati Hobotova.. Moj muž izručuje vam svoju zahvalnost na tom, što ste stavili u novine njegova neprijatelja i glavnoga dušmana Voronina, koji si vrat slomio.. Poslje će vam sám pisati. Otišao je u grad.. Preporučam se.. Cjelivam listiće vaših novina.

Galkin čitaše četvrto pismo od vlastelina Užina:

— G. Galkine! Zašto nestaviste vi u novine moj sastavak proti Eriginu? Što sam ga nazvao mrcinom itd.? To ste se vi dakle poceremonili? Dajte vi kanite se ceremonija! Brzo sam s vami gotov.. Vjerujte, držati ću svoju rieč.. Do vraga!

Peto pismo bilo od Erigina:

— Fedore Semeniću! Sutra na večer zabava je u Kobeleva: biti će tamo svi.. Dodjite na svaki način.. porazgovoriti ćemo se, što da stavimo u drugi broj.. Ja i Kobelev na grudi vas privijamo radi vaših milih novina i od srca vam blagodarimo, što ste u nje metnuli naše sastavke, neizpustiv iz njih niti slova. Bravo!.. Napred Rusijo! Istinu rekoste u objavi: da žive sjevero-amerikanske države.. U ostalom, ja do danas nepojmim: kako ste se dosjetili takvoj misli. Nu, da poslje.. Jednom riečju, javnost, javnost!.. Čudo toga odkriti ću vam.. Dodjite samo!

Došav Galkin od regenta doma, primi još dva lista: jedan bijaše od vlastelina Čuhina, koji je od njega vrlo daleko stanovao.

— Gospodine Galkine! čestitam vam na uspjehu. Kakvim su se to načinom u naše okružje zaletile vaše novine, te proizvele takovu rulju, da još svejednako — dok ove redke pišem — kuha i vrije? Ta to je prava bitka na Kulikovu polju.. Mnogi u vaših crticah prepoznaše sebe. Jedan veli, da je zaisto jednomu krčmaru zub izbio, drugi, da si je on slomio vrat itd. Nu glavno, svi viču, da ste renegat, da pišete proti svojoj braći i na glas ih iznašate, da dajete novine čitati mužikom itd. Ciela hrpa hoće da podje k vam. Drugi daju si rieč, da će vas tužiti gubernatoru. Uz to sve vodi se takova žestoka prepirka, da se mnogi sasma razjareni zaletavaju jedan na drugoga. Ostajte s bogom. Ženijalnu ste stvar zamislili.

Vlastelinka Hobotova pisala:

— Prekrasni Fedore Semeniću! Moj je muž ljut na vas kao ljuta zvier! No to nečini ništa. Na to se neobzirajte; — (hvala vam liepa za Akulinu Vasiljevnu); — upravljajte novine svojim pravcem. Ja ću vas još za koješta umoliti. A muža moga nebojte se. Ukrotiti ću ga jednim migom! On je pitom, žalibože, što je neizmjerno glup. On je danas u jutro uzvrndao se u svojoj sobi, bučio, lupao nječim, a na večer je rekao: on je mene novinami, a ja ću ga kugljom.. Neplašite se!. Sutra je u Kobeleva večernja zabava, dodjite, ja ću biti tamo. Od svega srca stišćem vam ruku.

Galkin sjedeć sam u svojoj sobi, gledaše u tavanice i vas se blažen smiešio.

VIII.

Drugi dan na večer bijaše Galkin u Kobeleva, koji je pozvao k sebi goste; Erigin, vlastelinka — ljubiteljica ruskih pjesama, — vlastelinka Sundukova i njene četiri kćeri bijahu već tamo. Ponajprije pročita Galkin Kobelevu i Eriginu pisma, što ih je primio.

— To je sve prazno klepetanje! povika Erigin, nastavite vi samo, nastavite! na tu gospodu netrebate se ništa obzirati. Oni sebe nerazumiju, a kako da razumiju plemenitu svrhu novina!.. A vaše pero, g. Galkine, vaše pero!

— Ali i vaše takodjer..

— A kakov je moj sastavak ob odgoju? upita Kobelev.

— Slavan! uzkliknu Erigin. Kao što ste vi izprva govorili ob odgoju, pa najednoč — o kradljivcu: tako isto i ja: izprva o gluposti mužika, pa najednoč — hop! svrnem na hrtove.

— Doista! potvrdi Galkin: krasno ste to razložili!. Što ne, vi ste samo nekoje pozvali k sebi?

— A da! sve bez iznimke, odvrati Kobelev. Što više pozvao sam i dušmana svoga Kuropatkina. Hobotovu pisah: Erigina nebude kod mene — dodjite; Kuropatkinu, da nebude vas; Zagvozdkinu, da nebude Erigina.. a evo Eriginu, da nebude Hobotova.. Erigine nebojte se sukoba sa svojim prijateljem.

Napokon skupili se svi gosti, imenito: Hobotov, koga je silom dovezla gospoja i koji, nepozdraviv nikoga, sjede namah u kut i stade pušiti na lulu, — Kuropatkin, koji smotriv Galkina, ode u stranu, pače nepozdravi ni domaćina, jer ga je ovaj nepravedno okrivio, kao da je pokrao sjeno. Napokon dodjoše oficiri, a medju njimi satnik i Zagvozdkin, koji se, kao sačinitelji nepristojnih pjesama, njekako ugibahu gospojam.

Stali piti čaj. Sve bilo tiho: razgovaralo se o kositbi, o psih — i već poslje čaja povede se obći govor o novinah.

— To ne, gospodo, ja sebe nedam crniti, najednoč povika Hobotov.

— Tiho, što je tebi? reče žena njegova: valjda ti nisi jedini? Svi su tamo ošinuti — to zahtieva plemenita svrha novinâ.

— Oprostite, što vas je uvriediti moglo? upita Galkin. — Ta nisam ni mislio u vas dirnuti — tamo je iks napisano.

— A izvolite mi kazati, uplete se Erigin, tko je ono prošle godine poubijao moje hrtove?

— Gospodo, treba govoriti hladnokrvno; oprostite! reče satnik.

— Eto začesmo izdavati novine, takovu, možemo reći, uzvišenu stvar.. i najednoč..

— Neću ništa da znam! kriknu Kuropatkin. — Sutra idem k ispravniku, da javi gubernatoru.

— Umirite se! reče Erigin. Gubernator zna sve; on će Galkina pozvati k sebi i dati mu dozvolu, da tiska novine. Taj glas dobismo jučer iz gubernija.

— Pustite me! reče najednoč potiho Hobotov.

— Kamo! kamo! što je vam?

— Kamo? zavapi žena Hobotova.

— Nemogu!

— Pustite me! povika Kobelev.

Oficiri upotrebiše svu svoju hrabrost i hitro pridržaše vlasteline.

— Na stranu s novinami! Kakva je to moda? Tko je vidio to — novine u selu? kričaše Kuropatkin. — Ja sam došao javiti, da nitko nesmije pisati što moja žena..

— To vi možete reći, ali nemožete zabraniti novinâ; sve obćinstvo priznalo je njihovu potrebu.

— Pustite me, tiho reče Hobotov.

— Kamo? kamo?.. Što ćete tamo?

— Jednom riečju, potrebu novinâ priznalo je cielo obćinstvo!

— A što sam ja čuo, gospodo! reče satnik. Njetko od vlastelina hodao je jučer i danas po selih i otimao novine.

— To sam bio ja! reče Kuropatkin.

— I ja sam ih otimao! dodade Hobotov. — Nije li g. Kuropatkine?

Hobotov mignu Kuropatkinu.

— Za boga umiri se! povika žena na Hobotova. — Kakov si to biesan!

— S bogom, ja idem! reče Hobotov.

— S bogom! reče Kuropatkin.

— Ostani! povika žena Hobotova.

— Nesustavljajte ga, Katarino Efimovna.

— A s kim da podjem ja?

— Je li vam s voljom, ja ću vas odpratiti, reče Galkin.

— Nu, a ti idi!

Hobotov ode u prednju sobu, a za njim Kuropatkin. U dvorani bješe čuti, kako su zalupila vrata od sokaka.

U dvorani sve je šutilo. Obća šutnja nastala s toga, što su otišli Hobotov i Kuropatkin, i što su vrata vrlo jako lupnula.

— Gospodo, reče tiho Galkin: znadete li, kakova mi se misao porodila u glavi?

— Kakova?

— Izvolite poslušati, mi začesmo s vami izdavati novine, stvar nečuvenu — novine idu.. Svi vi liepo o njih sudite.. Dobro.. Uz sve to, meni se, neobziruć se ni na ovo ni na ono, taj čas čini...

— Što?

— Da smo si skupa s vami ubili u glavu veliku bedastoću!

Svi se zabezeknuli.

— Kako vi to mislite?

Svi mučahu.

— Vjerujte — bedastoću! No, sudite hladnokrvno: kamo mi hrlimo? Kamo?

Nitko ni slova.

— Kamo ćemo doći s timi novinami? Jedan drugoga da bije i lupa? Što će iz svega toga izaći? Što? Jada ćemo se dokopati! Nu odgonetnite svojim umom, ogledjite se oko sebe! Što vidite.. Mogu li možebit i nadalje obstojati novine takova pravca?

— Dosta! povikaše svi kroz na kroz osvjedočeni Galkinovimi dokazi.

— Ne, molim vas!.. Pogledjite na same sebe!

— Dosta!

— Svjetla istine nitko bolje nepodnosi..

— Tako je! tako! potvrdiše svi.

Svi stali razmišljati i složili se napokon u tom, da je doista ludo, što su si u glavu utuvili bili.

IX.

Prošla ciela godina dana. Novinam već davno nebijaše traga. Galkin pohadjaše kao i prije svoje susjede, — ali ne već kao obični Galkin, nego kao čovjek ženijalne glave, koji je pokazao, da umije cielo množtvo naroda veliku ruglu izvrći. Njekoji ga očevidno nepriznavahu uviek ženijem, — a to zato, što im je bio dušman; nu i oni morahu u duši svojoj priznati, da je Galkin svakako čovjek neobičan, jer koji bi običan čovjek takovu znamenitu katastrofu proizvesti mogao seoskimi novinami? A uz to se još govorilo, da je sve to Galkin hotimice učinio.. Sistematično ih je ruglu izvrgao....

POUKA.

Putne uspomene

Iz Dubrovnika, Kotora, Arbanije, Krfa, Italije; od I. K. S.

VII.

Samostan benediktinski sv. Jakova na Višnjici. Grob Gjorgjićev. Župa.

Izvan predgradja „Ploča“, pol sata daleko od Dubrovnika prema jugu, leži Višnjica, liepo mjestance, maslinami zasadjeno. U njem stoji stari samostan benediktinski, sada pretvoren stranom u stan ubogih staraca i starih žena, stranom u gostionu. Put onamo vodi ravnicom. Na ovom putu prolazi se i kraj kućice, u kojoj stanova koncem 16. vieka Dubrovčanin Maro Getaldić, slavni matematik i zviezdoslovac. Ne daleko od ove kućice njegova ljetnoga doma nalazi se glasovita „Betina spilja“, duboka i prostrana, u koju se ulazi uvitom putanjom, koja joj daje nalik na ponor. Spilja kao ozloglašena kod ribara i sve neuke čeljadi obližnjih sela, dobi ime od višerečenoga matematika, kojega prozva narod imenom Bete. U toj špilji običavaše on praviti svoje pokušaje sa po njem iznašastim upaljiteljnim staklom. Tu smatraše on gibanje i kretanje zviezda i planeta, kao i velike prizore prirodne na nebu i na moru. Pošto se začulo, kako je on sa svojim čarobnim staklom upalio njekoliko starih nevaljanih ladjica i kojekakovih drvenih igračica, prozva ga neuki narod čarobnikom, pogovarajući o njem, kako on čita u zviezdah budućnost, zapovieda življem, zapaljuje mimo ploveće brodove, zbog čega neusudi se tada i jedan ribarski čun približiti se k onoj čarobnoj špilji. Učeni sviet prozva toga pučkoga čarobnika, „andjelom u djelima a djavolom u matematici,“ a sám govoraše o sebi, da je čovjek: „koji voli znati, nego li biti poznat, učiti sebe, nego li podučavati drugoga.“ Njegova znanstvena, što izdana što rukopisna djela, pripadaju sveobćoj književnosti europejskoj, a njegovo ime sjaje medju prvaci mnogobrojnih dubrovačkih učenjaka.

U njegdašnjem samostanu benediktinskom našo sam dne 27. listopada množtvo svieta uz muziku. U dvorištu, posried svetih zidina, sjedjaše jedna strana svjetine za stolovi pijući i jedući, ostali, ponajviše vojnici, igrahu s djevojkami i ženami iz dubrovačkog predgradja polku i valcer, uz muziku harmonike. Kolika disharmonija uz ovu harmoniku! praćenu igranjem, pjevanjem, vikom, smiehom i veselim blagovanjem, prema samomu mjestu posvećenu njegdo miru i tišini, službi božje vjere i promicanju ozbiljnih nauka. Mjesto crkvenih skromnih službenika gledati razkalašene vojnike, mjesto skladnoga redovničkoga pojanja uz orgulje slušati urlikanje pijanih veseljaka, mjesto osamljene stolice mudre Minerve, motriti razuzdanost razpaljenih Bakantića, nije baš ni malo ugodno za putnika, koji se odpremio u široki sviet ozbiljnom svrhom, da kupi znanje, da traži pouke. U njegdašnjem blagovalištu, gdje se njegda uz tiho blagovanje čitahu sveti nauci i uspomena mrtvih, uz pojanje psalma, točilo se sada vino i pivo, te simo i tamo skakahu razvraćene služkinje po taktu zapovjedajućih žandara, i vojnika austrijskih. Pjevanju i vikanju nebijaše kraja. Nehotice sjetih se na Gjorgjića, koji je u tom samostanu živio i umro. Uz svoju Mandaljenu i Psalme pjevaše dakako i on u mlado svoje doba ljubovne pjesme, od kojih je mnoge iz prevelike čednosti i pokajanja, kasnije sažgao; ali da mu bješe čuti razuzdane pjesme o ljubavi i slastih, što su se orile oko mojih ušiju, možebit da nebi nikada bio palio svoje čedne i toli umne pjesme, posvećene najnježnijemu čuvstvu ljudskomu. Sjetiv se na Gjorgjića pohitih u samostansku crkvu, gdje njegovo tielo počiva. Nadjoh crkvu pustu i porobljenu, a grob Gjorgjićev tražih zabadava. U crkvi bijaše jur tamno, moji drugovi, gledajući moju revnost u traženju, upališe svieću. Kao duhovi hodasmo po gluhoj crkvi, nazivajući duh Gjorgjićev, da nam se odzove, ali nam kao na porugu odgovarahu samo mukli glasovi vanjske vesele muzike, a grozna tmina nad grobom najumnijega i najnježnijega pjesnika južnoga slovinstva javljaše nam, da je nad našim umnim pjesničtvom dubrovačkim zapalo sunce vremena Vetranića, Gundulića i Gjorgjića, te da je sumrak prikrio sav poetički Dubrovnik,

izpod kojega samo njeki svietli traci prodiru. Ali je još tužnije, da tmina zaboravnosti zakapa u Dubrovniku i svaku uspomenu na one mnogozaslužne ljude, koji svojimi duševnimi djeli podigoše ime Dubrovnika na visoki stupanj slave. Pak da nam nisu slučajno sačuvana ova djela umnih Dubrovčana, nezahvalno potomstvo nebi im poznalo ni imena. Susjedna Italija, koja bijaše u tolikih stvarih uzorom i ogledalom Dubrovnika, prebogata je spomenici svojih slavnih ljudi, medju kojimi ima i njekoliko Dubrovčana, ali u Dubrovniku zaman ćeš tražiti podobne spomenike, kao da su Dubrovčani zavidili slavu i zasluge svojim sugradjanom po istoj njihovoj smrti. Htjedoh još u crkvi razgledati sliku sv. Jakova od Petra Mateja slikara dubrovačkoga, ali mrak mi neda razabrati ništa, niti mi pomože dosjetlivost Kaznačićeva, koji je dva velika lista hartije zapalio, da tobože uz malenu sviećicu veću svietlost razprostre. Tmina bje i tmina ostade nad bivšom poezijom i umjetnošću dubrovačkom, a ja odoh s mojimi drugovi, praćen tminom i žamorom veličanstvenoga pod nami razprostirajućega se mora, koje se ljuljaše, ili kako Medo Pučić reče, tiho razgovaraše sa zemljom.

Iza njekoliko dana dogovorih se s trojicom Pučića, Nikom velikim, Medom i Rafom, da ćemo posjetiti Župu.

Župa, talijanski Breno, stoji od Dubrovnika $1\frac{1}{2}$ ure i leži u krasnoj dolini. Dopire s jedne strane do mora, s druge do tursko-hercegovačkih visokih brda. Imala je njegda dva stara grada, Spilan i Gradac, ali im sada neima više traga. Po svjedočanstvu dobrovačkih ljetopisa darova župu Dubrovčanom kralj hrvatski Stjepan u 10. stoljeću, naloživši Dubrovčanom, da svuda slave ime njegova zaštitnika sv. Stjepana prvoga mučenika. S toga imade u Dubrovniku i njegovoj okolici više bogomolja posvećenih rečenomu svetcu.

Dne 2. studenoga s jutra čekahu nas izvan Ploča četiri osedlana konja i mi krenusmo u veselom razgovoru put Župe. Uz kamenito, povisoko brdo sad se gore penjajući, sada dole spušćajući, stigosmo u Dubac, gdje stoji starinska crkva sv. Stjepana prvomučenika sagradjena u XIV. vieku. Čestokrat pokaza nam se na putu pod nogama more, koje kad i kad preko petdeset sežanja pod nami ležaše, a mi moradosmo uz taj duboki ponor po uzkoj cesti, na kojoj neima ni zaslona. Pogled na more, na Cavtat i Lakromu pred nami, a na Dubrovnik, otok sv. Andrije itd. za nami bijaše prekrasan, ali kad smo zavirili u ponor, shvati me nehotice groza, jer tada nisam bio jošte viknuo putovati po onakih strmih, uzkih i opasnih putevih, kao što ih ima Dalmacija, a još više susjedna Bosna.

Na Dubcu sjašismo s konja radi strmnoga puta i vodismo pješice konje niz brdo. Iz Dubca kao takodjer niz brdo hodeći uživasmo divni pogled na Župu. Medju samom vrletinom i visokim kršovitim brdovljem širi se dolina sa zelenimi brežuljci, pokrivenimi od čitavih šuma maslinskih. Dobro obradjena polja, bogati vinogradi a usried njih nanizane seoske kućarice i ljetni stanovi dubrovačke vlastele prikazuju liepu sliku čudotvorne prirode i marljivosti ljudskoga rada i truda. Ima župljanska okolica i više crkava, dva župna stana i jedan monastir. Sve što čovjek tu gleda probudjuje u njem ugodnu i veselu ćut, samo njeka crkvišta i ruševine kuća, što ih u vrieme francezkoga rata bjesnilo Crnogoraca razvalilo, probudjuje osobito u duši Slovjena duboku žalost, kad se sjeti na tužne zgode u povjesti slovjenskoj tisućkrati ponovljene, kako su jedne krvi i jednoga jezika slovjenskoga sinovi na tudju korist ili zapovjed medju sobom bjesnili i plemena i zemlje uništavali. Kakovu divnu i slavnu ulogu igralo bi jur od davna slovjenstvo, da nije u vlastitom svom njedru hranilo kletu guju medjusobne mržnje i zavade, ubijajući prirodjenu inim narodom ljubav sama sebe, svoje slave, svoga napredka i svoga poštenja, a promicajući tudju korist i tudje gospodstvo.

Ove turobne misli, koje me kroz sav život prate i posried uživanja najsretnijih časova, dopratiše me i u tihi ljetni stan porodice Pučića u Župi. Iza sladka kratka odmora pod hladnim krovom seoskoga dvorca zasjedosmo opet konje i pojurismo na mline k obližnjoj župnoj crkvi. U crkvi bijaše uprav minula služba božja. Gledao sam s njekim ponosom izlazeće iz crkve župljanske seljane u polu hrvatskoj polu turskoj odjeći, s čalmom na glavi. I ovdje su žene u vanjskoj slici i odori pričuvale prvobitni slovjenski značaj više nego li mužkarci. Ali dočim su ovi visoka stasa i liepa obraza, jesu im žene i djevojke jur u mladih godinah prezriele, i od trudna djela i nošenja velikoga bremena i tereta pogurene i na polu uvehle. Kad se razišo sviet, udarismo napred putem uz brdo na vodopad i na vrielo vode, kojoj zaboravih jur ime. Od velike suše bijaše presahnula voda. Od slapa bješe jedva šta viditi. Nu ipak me ugodno dirnu romantičan položaj mjesta ležećega posried bieloga Krša, pukotina i špilja. Od tuda vratismo se natrag na cestu, koja vodi na Cavtat i dalje prema Kotoru. Uz nju pruža se i telegrafička žica kraj zabitnih miesta, što diele u civilizaciji istok i zapad, prem da ovdje priroda, ljudi i sav život svakoga putnika više spominju na primitivnost istoka, nego li na prezrielom kulturom izopačeni zapad. Ugledavši žicu telegrafsku pripovjedah drugovom, kako me ugodno razveselila na mom putu po turskom Kordunu u Hrvatskoj tanka ova žica kao znak izobražena svieta, na što Niko veliki dosjetljivo

primjeti, da sam nalik onomu Englezu, putujućemu dugo vremena po moru i po pustih divjih predielih zabitnoga svieta, opazivši iznenada na njekom kopnu vješala, poviknu radostno: „Eno vješala! tu mora da ima i ljudi“. Na našem putu sretosmo Marina Gjorgjića, koji je u svojoj mladosti pravio pjesme na našem jeziku, ali kasnije objesi gusle na klin i zaboravi na pjesme i na narodnu knjigu. Koliko bi njemu sličnih nabrojiti mogli Hrvati i Srblji, medju kojimi mnogi u nevinoj svojoj mladosti prihvatiše s oduševljenjem narodno pjesničtvo i narodnu ideju, pa se u kasnije doba iznevjeriše ne samo pjesmi i knjizi nego i narodu i svetoj ideji narodnoj!

Bijaše već minula jedna ura poslie poldana, kad se pod žegom južnoga sunca umoreni vratismo u Pučićev stan. Svaki čitalac vjerovati će mi, da nam je svim dobar ručak na veliku slast bio. Uz karlovačko i budimsko crno vino bijaše mnogo šale, nu i ozbiljnih razgovora o književnosti i životu naroda našega. Dva sata protekoše nam u bah, kao ugodan san. Po ručku zasjedosmo opet konje i posjetismo zapušćeni dominikanski samostan i njegovu crkvu, gdje sam vidio liepu sliku sv. Dominika od Carmella i došašće sv. Duha od Pruzzina iz Pisaure. Iz crkve pohitismo u jednu seljačku kuću, gdje ako se nevaram, prirediše uprav za mene pučku zabavu. Kuća pripadaše njekojemu župljaninu Boži. Svieta bijaše u priličnom broju sakupljeno uz jelo i pivo. Kad unidjosmo u kuću, pozdravi nas po narodnom običaju kuće gazda, i naredi odmah da se igra, ili kako on kaza, da se bala. Ja sam tražio guslare i gajdaše, ali je nevidjeh. U to sjedne uz mene jedan seljanin, izvadi iz pod struke lieru, to jest nastroj sasvim na sliku starinske lire, sa tri strune, pa stane gudalom udarati u nju kao na gusle. Tempo bijaše veoma hitar, a on lupaše uz igranje neprestano nogom u zemlju dajući time takt, ili kako on reče pomoć. Dva mladića uhvatiše tada dvie djevojke za ruku, povedoše ih, hitro skačući u sriedinu sobe, prihvatiše zajedno svaki svoju oko tiela, obrnuv se po njekoliko puta na okolo, počeše zatiem mienjati ruke kao u mazurki. Izpustiv ruke, povuku se djevojke korakom rejdovanke natražke, a mladići hitrim tankim korakom sve napred prema djevojkam. Kadkad poskoči mladić, udari rukom u nogu, prebere nogama kao u provincijalno-hrvatskom plesu, u ugarskom čardašu, u poljskoj krakovijanki i u ruskoj igri kozačkoj. Kadikad poskoči visoko, lupi nogama o zemlju po taktu muzike, što i djevojka čini. Tad se oba približe s nova, uhvativ se oko tiela, vrte se na okolo. Opet se izpuste; djevojka pleše opet natrag, obrne se po koj put čedno i pristojno. Tada dignu oba ruke u vis, prebirajuć prstima kao da predivo predu, pleskajući rukama, i tresući se čitavim tielom na jednome mjestu. Kad ima više para, poklizne jedan kraj drugoga najvećom lahkoćom i hitrinom. Svi se pomiešaju kadikad, ali igrač ostaje uviek svojoj igračici na susret, nikad se oba neizgube iz očiju, nigda nepleše s drugim ni on ni ona. Nitko se nesmije, sve je ozbiljno i svetačno, ista muzika, to jest onaj koj udara u lieru, uviek je ozbiljna lica, gleda sad na jednu sad na drugu stranu, prisluškiva glasu svoga igranja, ali ne pazi ni malo na one, koji igraju, sav zadubljen u svoju umjetnost. Ovaj značajni, južnomu podnebju sasvim priličan tanac, kakova još nigdje u našem narodu nevidjeh, zovu župljani Poskočnica, a igra se samo u Župi, jer sve na okolo po čitavoj Dalmaciji i Hercegovini poznato je samo obično kolo.

Oprostiv se prijazno sa seljaci, koji u svom ponašanju i razgovoru pokazivahu više plemenita značaja, nego li mnogi saloni europejskih plemića, vratismo se pod večer u Dubrovnik. Kad se uzpesmo do Dubca, imadosmo što gledati. Na zapadu bijaše čitavo nebo porumenilo, a za ovim rumenilom sve tamno i crno. Medju nami i ovim prizorom ležaše prostrano, široko more, duboko pod našim nogama. Veličanstveni ali grozoviti prizor prirode zapanji nas ukupno. Dok mi u gledanju, zapade sunce i mladi mjesec pomoli se na nebu i baci svoj srebreni trak uzduž čitavoga mora. Na zapadu nagomilahu se oblaci u slici različitih brda i kojekakovih čudnovatih tvorova. S napreda plivahu otoci, a nemožeš razabrati što je otok, što je brdo, što li je oblak, sve ima jednu sliku. Pod nami udaraše šumnim romonom more u kopno, konji pod nami sklizahu i turahu izpod kopita kamenje u ponor. Cesta, pokrivena golom stienom i drobnim kamenjem, vodjaše strmovito nizbrdice. Pogibelj prieti svaki čas putniku, da posrne s konjem, da razbije glavu, ili da se svali s konjem zajedno u ponor; što bi se stranomu putniku u mračnoj noći lahko dogodilo. Mi smo hvalili bogu, što nam je poslao mjeseca za vodju i čuvara. Tajno more zrcalilo se u dubljini, biele skaline kraj nas odsjevahu čarobnu svjetlost mjeseca, zlatne zviezde povukoše nam kadikad oči prema nebu, a pod utiskom udivljenja, uzvišenijega čuvstva i počasnoga straha stigosmo napokon dalje do Višnjice i benediktinskoga samostana, i za četvrt ure odovuda na liepi stradon dubrovački, po kojem tumarahu u polumraku gospodje i gospodičići dubrovački, da se užiju večernoga hlada i da se razvesele u živahnom razgovoru.

(Dalje sliedi.)

O varkah očiju kod vida.

(Konac.)

Sada ćemo još nekoliko varka napomenuti, da štovane čitaoce na nje upozorimo, da budu kod motrenja pojavâ pozorniji, a i da se kod prosudjivanja ovoga ili onoga ne prenagle.

Zvjezdarstvo uči nas, da je odaljenost sunca od zemlje mnogo veća nego ona mjeseca i da su zviezde takodjer različito odaljene od zemlje, pa ipak, ako po noći zviezde i mjesec, a danju sunce motrimo, čini nam se, kao da su ova nebeska tjelesa jednako odaljena od zemlje. U neizmjernoj daljini nalazeće se predmete smatra dakle naše oko za jednako odaljene.

Kad sam prvi put na parobrod došo, da se vozim, mislio sam si, kako to, da tako dugo ne krenemo; nu kad pogledam kroz prozor na obalu, opazim iz gibanja obale, da se već vozim. Zapitah, kako se već dugo vozimo, odgovore mi: pol sata Tielo, kažemo, giblje se onda, kad svoje mjesto obzirom na druge predmete mienja. Buduć pako da ja svoga mjesta glede ladje kao jedinoga predmeta nisam mienjao, činilo mi se, kano da još uviek stojim. Prividno gibanje obale na protivnu stranu može nas dakle o vlastitom gibanju na ladji osvjedočiti. Ovakovo prividno gibanje polja i gorâ možemo uviek onda opaziti, ako se vozimo na željeznici ili na kolih. Kretanje sunca i inih nebeskih tjelesa jest najveći dokaz prividnoga gibanja.

Kadkada djeca misle, da će mjesecu uteći, no doskora se moraju osvjedočiti, da to nije moguće, jer mjesec putuje s njimi. Svako tielo naime, koje od našega vlastitoga gibanja svoj položaj glede nas neznatno malo mienja, čini nam se, ako ga gledamo, kano da se s nami istosmjerno giblje. Tako prividno gibljn se i crkve, kuće i drveće, ako jih kod vožnje na parobrodu, željeznici ill kolih motrimo.

Kako nas nadalje oko kod prosudjivanja veličine vertikalno stojećih ljudi ili vertikalno učvršćenih štapova prevariti može, uči nas sliedeći primjer. Došav jednom u družtvo, zametne se razgovor o klobucih. Buduć da je jedan od gospode imao neobično visok cilinder, zamolim ga, da mi dozvoli gospodu zapitati, bi li tko možda na stieni visinu cilindra točno pokazati mogao. Svi bijahu pripravni, nu svaki je pokazao na stieni najmanje za jednu trećinu veću visinu, nego ju je klobuk imao.

Iz puške izbačena taneta ne vidimo, isto tako ne možemo razpoznati krakova i zubaca hitro kretajućih se kotača, jer je utisak svjetla bio prebrz, pa uslied toga se osjećanje svjetla ne mogaše razviti; munjevnu pako iskru vidimo s toga dobro, što je vrieme za pobudjenje osjećanja svjetla tim kraće, čim je jača svjetlost. Sjajnost i boja imadu dakle takodjer veliki upliv na vid, pa upravo stoga glumari u svojih čarobijah rabe tamne predmete.

Pobudjeno osjećanje svjetla ne izčezne umah, već neki još časak iza uzroka traje. Ti trajuće se naime česti mrežnice ne mogu se umah umiriti. Zato vidimo čitav kolobar, ako brzo okrećemo žeravku. Na tom osniva se taumatrop, koji se u tom sastoji, što se na jednoj strani papirna lista nariše ptica, a na drugoj krljetka, te se brzo okreće. Kod okretanja vidi se onda ptica u krljetki. I stroboskopične slike, pronadjene Stampfer-om, osnivaju se na tom, te se proizvedu tim, što se čovjek u različitom položaju pri kakvoj radnji, na primjer kovač kod kovanja, na ploču nariše i ako kretanjem ploče jedna slika za drugom brzo u oko dolazi, sastave se sve slike u jednu, a mi vidimo čitavu radnju kovača. Varke očiju ove vrsti preporučuju se za igračke djece, jer će se njimi sigurno krug njihova znanja razširiti i ljubav k naravoslovnim znanostim pobuditi.

Da pobudjeno osjećanje svjetla ne izčezne umah, osvjedočiti ćemo se, ako neku točku jasno razsvjetljena prozora čvrsto nu kratko vrieme motrimo, a zatim oči zatvorimo ili na koji tamni predmet naš pogled svratimo; u prvom trenutku razviti će se onda u našem oku pozitivna slika* motrene točke; a kašnje preobraziti će se ova u negativnu. Glasoviti Fechner tvrdi, da je pozitivnoj slici uzrok to, što osjetne česti mrežnice još i iza djelovanja svjetlosti neki čas titraju, dakle svjetlost osjećaju; nu upravo tim postanu one u sliedećem trenutku za osjećanje svjetlosti nesposobne, a to je onda uzrokom, što se pozitivna slika u negativnu pretvori.

Poznato je, da se biela sunčana svjetlost prizmom u sedam različitih boja raztvori, i da već nekoje od njih, ako jih pomiešamo, opet bielu boju dadu. Ove potonje boje zovu se stoga dopunjujuće ili complementarne boje. Medju ove spadaju: crvena i zelena, žuta i ljubičasta, modra i narančasta.

Medju najzanimivije varke očiju spadaju tako zvane subjektivne ili fiziologičke boje. Motrimo li naime podulje crven križ na bielom papiru položen, to ćemo u slučaju, ako se križ brzo odmakne, na njegovu mjestu viditi zelen križ, to jest u dopunjujućoj boji.

Fiziolozi tvrde, da ona mjesta mrežnice, na kojih slika u crvenoj boji nastane, za neki čas tako otupe, da nisu više za osjećanje crvene boje sposobna, pa uslied toga

---

* Slika je pozitivna onda, kad si je s predmetom sasvim jednaka t. j. kad je ondje jasna i tamna, gdje i predmet; a negativna je onda, kad je ondje jasna, gdje je predmet taman i obratno.

onaj malen dio crvene boje u bielom svjetlu čini na ona mjesta tako neznatan utisak, da ga oko ni neopaža, zato vidi samo dopunjujuću zelenu boju.

Kako znatne mogu ove varke biti, uvidjamo iz toga, što neki gospodin, došav u grad i skinuv svoje zelene naočale, mišljaše, da sve oko njega gori. Zeleni naočali naime, kad se skinu, pobudjuju u oku crvene slike, a modri žutkaste.

Često se dogodi, da nam predmet, koji dulje motrimo, izčezne izpred očiju, te se opet za nekoliko časova vrati. To se često sbiva, kad motrimo zviezde ili drugi koji maleni predmet. I taj pojav tumači se odatle, što se oko umori poduljim motrenjem.

Vrlo je liepa varka očiju takodjer pobudjivanje subjektivnih komplementarnih boja kontrastom. Tako nam se čini, da je modro sukno, ako je sa zelenim spojeno, ljubičastim rubom zarubljeno. Vješta dakle kombinacija bojâ uresi najjednostavniju odjeću.

Reflektirana svjetlost može se takodjer smiešati, te veoma liepe varke proizvadjati. Tako je na primjer snieg alpinskih gora kadkada po sunčanom zahodu ljubičast, jer se crvena svietlost horizonta s modrom pomieša.

Razsvietli li modra boja neba neki prostor, u koji pada sjena bielom sunčanom svietlošću razsvjetljena predmeta, tada je sjena modra. Ovaj se pojav može veoma lahko kod izhoda i zahoda sunca opaziti.

Mogao bih još mnogo varaka iz geometrije napomenuti, kao na primjer, da nam se crte, koje istim smjerom idu, nečine uviek i posvuda istosmjerne; al jer je to manje važno i zanimivo za one, kojim geometrija nije poznata, zato ću samo još napomenuti, da se varke očiju mogu proizvesti i samovoljnim kretanjem očiju, zadav jim naime različite pravce, a i tim, da li se kod motrenja predmeta u granicah jednake jasnosti nalazimo ili ne. Ovaj potonji slučaj je uviek ondje, kad se dugi predmeti, na primjer duge istosmjerne crte ,imadu motriti.

Kaže se, da je Zeuxis grozdje tako vješto naslikao, da je njim ptice prevario. Neću se u kritiku pomenute priče puštati ,već samo to kažem, da slikari na upravnih ravninah nemogu svojimi slikami utisak tiela proizvesti, već da to svojstvo slika stereoskop nadomješćuje.

U Dioramah može se doduše slika kao tielo predstaviti, nu tu su drugi uzroci, a ne slikanje, jer slikarija neide za tim, da nas prevari. Nabrojiv ovdje više varkâ očiju kod vida, moram još to reći, da mi nije bila namjera, da tim naša osjećala a osobito oči ocienim, već samo ta, da vas na ove veoma jednostavne a ujedno zanimive pojave upozorim, da jih kod smotre ne pripisujete našemu za nas toli važnomu oku. Oko bo je osim toli velika broja varkâ ipak najpouzdanije nam osjećalo, ono nam je onaj svjedok, na koga se toli često pozivamo; ono nam je vodja na putu, kamo nas želja vodi; ono nam razodieva žalost i radost i navješta najveće tajnosti našega života. U oko se sastaje sva srditost, pa s toga već i sám pogled životinje kroti. Oko je napokon brzojav naših nutarnjih osjećanja, jer ono svojim pogledom javlja i razodieva našu nutarnjost.

Dr. Križan.

LISTAK.

Književnost. U dioničkoj tiskari je dogotovljeno djelo Fr. Markovića „Karlo Dracki" drama u pet čina, koja je štampana bila u „Viencu", a sad je evo iz njega preštampana, na krasnom papiru. Pjesnik je nakan izpjevati tetralogiju, četiri drame, koje se redaju oko jedne dobe, pa je zato svojemu djelcu dao naslov „Hrvatski pokret, dramatički ciklus u četiriju djelih", komu je I. dio Karlo Dracki (str. 119). Dobiva se u knjižari Lav. Hartmána u Zagrebu.

— Štampom je izašla Boškovićeva „Istorija svieta" za narod i školu (II. knj. 1. svezak). Ovaj je dio pisan naročito pogledom na slavenske narode, a sadržaje seobu naroda do križarskih vojna; ima 406 str.

— Matica srbska izdala je 113 knjigu svoga „srbskoga ljetopisa" za god. 1870. i 1871. Da je ova knjiga zanimiva, vidi se iz ovoga sadržaja: stara istorija srbska, po domaćim predanjima od K. Nikolajevića (nastavak); realni pravac u nauci i životu od Sv. Markovića (nastav. i konac); Ilijada, pogled na jednu liepu glavu od dra. Kostića; Guslareva smrt, nagradjena balada od J. Jovanovića; poslovice, skupio N.; izvieštaj prof. Gavrila Vitkovića o rezultatih njegova iztraživanja glede istorije srbskih preseljenika u srednjoj Ugarskoj: kritika na latinsku gramatiku D. Balaitskog od prof. Turomana; o stanju srbskih škola god. 1813., pismo Nestorovića Kopitaru; srbski narodni sabor mjeseca maja 1730. u Beogradu, priobćio Gj. Rajković; bibliografija; izvod iz zapisnika Matice srbske. Ciena 1 for.

— V. Pelagić poziva na predplatu na knjigu „O borbi naroda američkoga za slobodu i nezavisnost svoju", što ju je iz českoga od K. Tume preveo. Knjiga će iznositi do 8 tabaka a ciena joj je samo 20 nvč. Predbrojka se javlja gosp. Gjoki Rakiću u Novom Sadu.

— G. Vl. Köröskényi, nadšumar županije zagreb. pozivlje na predbrojbu na djelo pod naslovom „Obće šumarstvo"; u dotičnom Pozivu veli: „Znajući, da nam je treba najprije

otresti se ovoga sveudilj trajućega nemarnoga gospodarenja šumami, odvažih se, ovakovu knjigu napisati tako, kako će se moći uputiti u racionalno siečenje i gojenje šuma a naši hrvatski šumari upoznati se sa strukovnjačkimi izrazi, koji jim neobhodno nuždni jesu. Knjizi samoj evo sadržaja: 1. Obći prirodopis t. j. crtice o uvjetih klijanja i rasta bilina, o životoslovju drveća, o drvu i njegovom sastavku. 2. Posebni prirodopis naime opisivanje svega u naših šumah rastućega drveća sa strukovnoga gledišta. 3. Sadjenje i gojenje šume t. j. naravno i umjetno pomladjivanje. 4. Čuvanje šume proti oštetam od ljudi, uplivom prirode i od životinja. 5. Upotriebljivanje drva i šumskih proizvoda, o prevozu t. j. odpremanju drva. 6. Kao dodatak nješto računice, plohomjerstva, tielomjerstva, o mjerenju izpravnih, manjih zemljišta i o nacrtanju izmjerenih slika. Podpisanomu piscu dostatno je, da p. n. gospoda svojim podpisom ujamče, da će knjigu kad izidje primiti iz knjižare Svetozara Galca u Zagrebu. Ciena knjigi je 1 for. 80 nvč.

Umjetnost. Za našu operu nabavljene su nekoje pjevačke sile. Mjesto primadone gđe. Jankovske, koja je prestala biti članom našega kazališta, engagirana je gđa. Manzoni; ujedno je prispio novi basista, i nekoliko osoba za sbor. — Glasbeni zavod dao je prošlu subotu izpitni koncert, gdje su vještinu svoju pokazivali učenici i učenice zavoda na zadovoljstvo občinstva. Vidi se, da bi bilo i dara i mara za glasbenu umjetnost, samo bi trebalo pomnožati sredstva: osnovati konzervatorij, na što svraćamo pozornost narodnoga zastupstva.

Dar. Presvietli gosp. grof Pavao Pejačević poslao je uredničtvu „Vienca“ 100 for. na dar, kao podporu našoj književnosti. Štujući plemenito osjećanje, iz koga je poteko ovaj dar, izričemo ovdje g. grofu svoju iskrenu hvalu.

Dr. Petar Matković, naš akademik, pozvan je s hrvatske strane u Moskvu na 8. sjednicu medjunarodnoga statističkoga kongresa, koja će biti 22. kolovoza.

O našem školstvu revno radi odbor, što ga je u tom poslu sabor odabrao. Odbor se podielio u tri pododbora: za sveučilište, za sriednja i strukovna učilišta, i za pučke učione. Pozvani su u svaki pododbor strukovnjaci, da svoju važnu rieč reknu, kako da se digne školstvo naše i prosvjeti put otvori. Veseliti će svakoga rodoljuba, što su vještaci priznali, da se već god. 1873. može otvoriti u Zagrebu sveučilište sa podpuna četiri fakulteta: pravoslovnim, bogoslovnim, filosofskim i medicinskim, koja dva posliednja postupno bi se izvela. Što se same zgrade tiče, imadu dvie kombinacije: jedna, da se zem. bolnica, gdje je sada tvornica duhana, priredi za sveučilište, u kojem slučaju moralo bi ugarsko ministarstvo financijâ odstupiti od ugovora, koji glede te zgrade postoji za više godina; druga je kombinacija, da se od sveučilištne zaklade, sabrane dobrovoljnimi prinesci naroda našega, koja iznosi do 300.000 for. sagradi zgrada, a da zemlja sama namiruje svake godine trošak za sveučilište. Nadaju se, da će taj trošak moći naša zemlja namirivati; isto tako da će se smoći potrebite profesorske sile Izvede li se ovo krasno nastojanje, biti će to jedan od najznamenitijih dogadjaja naše dobe.

Ženski glas proti pretjeranoj toiletti. Amerikanka gdćna. Švartenbach stavila je predlog, koji su gospodje amerikanske s oduševljenjem primile, da se ženskoj pretjeranosti u toiletti stane na put jednostavnom i ukusnom odjećom. Svoj predlog popraćuje ona nešto oštrimi i krupnimi, al inače temeljitimi opazkami ob ovoj najvećoj mani ženskoj. „Posve je krivi račun“, veli Amerikanka, „kad djevojke misle, da će u divnoj i luksurioznoj odjeći biti zamamnije za mužkarce nego li u jednostavnoj i ukusnoj. Njihova razsipnost i neukusnost je dakle nekoristna, pače štetna i zaplašna. Naš je spol već u sumnji, da je poludio ili da uviek prikazuje krabulje. Sadašnja nošnja tako je strašna, da bi svaka žena morala biti policijom aretirana, kad bi se povrede razuma i ukusa policijom tako progonile kao povreda sigurnosti i ćudorednosti. Da mogu, ja bih ovu škandaloznu modnu ludost progonila ne samo policijom nego i sudovi, te bi dala iztraživati čitavu garderobu okrivljenice. Ponajprije povukla bih na odgovornost one mračnjačke gospodje, koje nastoje svojoj glavi čim nečovječniji oblik dati tim, što spreda do očiju nabiju ravan poklopac, a od traga prikopče vrlo sumnjiva sadržaja b o m b u od vlasi, koja ako i neprieti eksplozijom, ipak odaje vrlo oduran naboj. Još bih gore postupala s onimi nakaznimi stvorovi, koji misle, da će dobiti neku eteričku sliku, kad se onako „p o g r č k i p o g n u“. Gorje koketerije nikad nije bilo. Sve ludnice toga svieta neće naći konkurencije za onu žensku nakazu, koja misli biti interesantnom i mitologički-romantičnom ako na porugu čovječanskoga oblika umjetno uvuče tielo i navali od otraga tovar, koji joj daje posve o b l i k p t i c e n o j a, pa onda na visokih peticah ide po ulicah kao da ju sapinje stotinu paklenih muka, — a uza to vise joj spreda ruke poput klokana (kenguru-a), kao da je u vječitom strahu, da se nepotepe i nerazbije nosa. Treća vrsta neukusnih ženskih pojava mogla bi se najbolje nazvati „p u t u j u ć o m š a l a t o m“; jer njihova se odjeća sastoji kao šalata od samih nalistanih krpa. Što je baš pravo ta njihova oprava, to je težko reći, jer one nose samo komade od oprava, sve jedan povrh drugoga, sve jedan od drugoga neukusniji u obliku i u namještenju i u boji. U istinu, kad to vidim, stidim se svoga spola. Kao da sav ženski posao i opredieljenje žensko nestoji u drugom, nego iznosit se na vidjelo sa čim većim tovarom krpetina i trica, na ruglo i bezpuće svieta. Mora' se nešto učiniti, da se tomu na kraj stane.“

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 32. U Zagrebu dne 10. kolovoza 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

ZAGREBU.

Spjevao A. Š.

Povrh starog Griča brda,
Kao junak liep i mlad
Smjele glave, čela tvrda,
Slavni stoji Zagreb-grad;
Živ, ponosit,
Jak prkosit,
Kad slobode plane boj.
Tko tu kliko nebi:
Slava, slava tebi,
Zagreb-grade divni moj!

Mnogo bure povrh njega
Prosu svieta udes ljut,
Al pod krilom našeg stiega
On stajaše tvrd i krut.
Ljutit stresa
Juriš biesa
I razmrvi vraga roj.
Tko tu kliko nebi:
Slava, slava tebi,
Zagreb-grade divni moj!

Nad njim bljesnu zlatna zviezda,
Da ugleda druga drug.
Kao soko iz svog gniezda
U daleki prhnu jug
Glas Hrvatstva,
Doziv bratstva:
Preni mi se, rode oj!
Tko tu kliko nebi:
Slava, slava tebi,
Zagreb-grade divni moj!

Ti uzkrisi naše pleme,
Ti raztjera duha noć,
Ti nam siješ znanja sjeme,
Ti nam dižeš roda moć.
Svjetlobornih,
Umotvornih
Glava radjaš silan broj.
Tko tu kliko nebi:
Slava, slava tebi,
Zagreb-grade divni moj!

Kad zarudi mlada zora,
A iz zore dvor i hram,
Zlatno polje, zelen-gora,
Sjajna Sava, loze plam:
Od miline
Duša gine,
Po krasoti bludeć toj.
Tko tu kliko nebi:
Slava, slava tebi,
Zagreb-grade divni moj!

Zagreb-grade, naša glavo,
Zagreb-grade, štite naš,
Zagreb-grade naša slavo,
Kao sunce ti nam sjaš.
Budi velik,
Jak ko čelik
Tisuć lieta slavan stoj!
Tko ti kliko nebi:
Slava, slava tebi,
Zagreb grade divni moj!

PREKASNO.

Pripoviedka iz života.

2.

Minuše ovako dva i tri mjeseca. Iza razgovora, koji sam ti malo prije vjerno priobćio, probudio se u meni daleko življi interes za Olgu, nego li do sada. Od tada obćio sam gotovo svaki dan s njom, te se do brza uvje-

vjerio, da sam joj ušao u volju. To bi bio mogao opaziti i čovjek manje izkusan od mene, koji sam živuć prije u gradovih dolazio u razne kuće te učio poznavati prevejane kokete i zanovietajuće krasotice, kojim obično nemanjka doskočica, da pritaje što osjećaju, za čim idu i što žele postići.

Opazio sam, da me djevojka ljubi, prem, sudeć po svem, ona nije ni znala, što je to ljubav; nije čitala knjiga, iz kojih bi bila mogla naučiti poznavat osjećanje, koje sam u njoj probudio. Njeno srce, ciela joj duša bijaše u pravom smislu rieči otvorenom knjigom, u koju sam mogao svaki dan, koliko mi se htjelo, zavirkivati. A ja sam zaista tu sgodu upotrebio, da ju naučim, česa nije znala, da spotaknem u njoj vatru, njoj skroz nepoznatu; što u ostalom nebijaše velika muka. Sirota djevojče prione uz mene cielom dušom svojom. — Ona je znala točno čas, kad polazim u ured, te me pričekala na hodniku, a isto tako i dočekala. Kad sam jednom na nekoliko dana u službenom poslu morao iz grada, potekoše joj suze niz lice, te me prosila i nagovarala, neka se čuvam prehlade, neka se što skorije vratim. Na moje rieči pazila, kao na kakovo proročište; štogod joj rekoh, s mjesta bi izvela. Čitaše knjige, koje joj preporučah, bogatu svoju kosu češljaše po mojoj želji, pače — nesmij se tomu — pitala me, što mislim ob ovoj ili onoj modi. — Njekom prilikom, razgovarajuć se o muziki, iztaknuh, kako je liepa i plemenita zabava udarati u glasovir. I eto dva dana kašnje kazivaše mi nekim ponosom i neopisivom radošću, kako je tetka privolila, da može učiti glasovir, i već naručila vještu žensku, koja će nekoliko puta u tjednu dolaziti u kuću, da ju podučava.

— Samo žalim dvoje kraj toga, reče.

— A to bi bilo?

— Jedno; jer znadem, da ću trebati mnogo vremena, dok u toj nauci barma dotle dotjeram, da budem mogla prilično svirat, a da mi se slušajući nebudu rugali.

— To, gospodično, nije inače — uzmem ju tješiti; svaka je nauka u početku mučna.

— Istina, al ja ću biti vrlo marljiva. Pomno ću pazit na sve, često istu stvar opetovat; pazit na svaku moje učiteljice.

— O tom ne treba dvojiti, gospodično; vi ćete u kratko vrieme mnogo toga naučiti. Bog vas je nadario liepimi duševnimi sposobnostmi. — A što je ono drugo, o čem rekoste, da žalite?

— Bojim se, prihvati milim, rekao bih, prosećim glasom, da ću vam dodijati, te vas smetat u poslu svakdanjim tuckanjem po tipkah glasovira. Dobro znadem, koli je neugodno slušati početnike na glasoviru. Al znam što ću učiniti; moja učiteljica mora da dolazi u onakovo doba k meni, kad vas nebude kod kuće. A i sama vježbat ću se izključivo u takovo vrieme. Nećete me dotle čut svirati, dok nebudem znala sasma dobro udarati pjesmu, koju vi najvoljite slušati.

— A tu vi znadete, gospodično? zapitam u čudu.

— O već davno.

— A odakle?

— Sám ste nekom prilikom gji. Barićki rekao, da najvolite na glasoviru slušat „molitvu djevice“. Malko sam se doduše začudila, kako je vam upravo ta tudjinska pjesma ušla u volju, al ipak je tomu tako, zar ne?

— Istina je. Ja držim, da je glasba obće dobro, a ne izključiva svojina ovoga il onoga naroda. — Nu vi se gospodično netrebate ravnati po mom ukusu; vi najprije naučite ono što se vam ljubi.

— Zar vam dakle nebi bilo s voljom, da prije svih naučim onu, koja je vam mila? Mislila sam ugoditi vam.

Veselim licem proleti joj oblačak tuge. Al do brza opet se razvedri.

— Ne, vi se nećete ljutiti, nastavi opet, sbog toga, budem li najprije „molitvu djevice“ svirala; ta i meni je ta pjesma veoma draga.

Ovakih stvari mogao sam gotovo svaki dan čuti. Iz svake rieči, iz svakoga čina govoraše toli žarka, a ujedno toli čista, nevina i požrtvovna ljubav, kakove nikada prije u nijedne djevojke neopazih, a niti ću je ikada u buduće doživjeti.

Nesretni čovječe! tko te je naputio otvoriti večeras taj album, te me prisiliti, da pripoviedam poviest žalostnu, za mene toli nemilu. Nu odtale s prošlošću i njenimi neugodnimi posljedicami. Kakova mi korist od nje? Mudar čovjek živi samo za sadašnjost. Mi smo ljudi praktični, pa se uživajmo sadašnjosti; prošlost neka spava u vječnoj zaboravi. — Gledaj, ovimi frazami tješim se gotovo svaki put, kadgod mi se slike prošlosti pred oči stavljaju.

Al kad sam već počeo, neka ide dalje, nastavi Brojanović iza duge stanke; danas još prevraćat ću tebi za ljubav listiće moje tužne prošlosti.

Znao sam dobro, da me Olga ljubi; da jedino moja slika živi u njenom srcu, duhu i u njenoj fantaziji. Pitat ćeš me, da li mi je ona to izpoviedila? Nije; mogao sam al nisam htio izmamiti iz nje takovo očitovanje. Bijaše mi osobita slast paziti, kako se to čuvstvo zamiče u njoj, kako se pojavlja u oku, licu, u cielom njenom biću, te kako bujno raste i razgranjuje se. Učio sam Olgu kako me valja ljubiti, al nisam htio tomu osjećanju nadjeti nikakova imena, željan znati, hoće li ga ona sama naći.

A da li sam ja nju ljubio? Čitam to pitanje na tvom licu, u oku ti. Vjeruj mi, na to mi je najteže odgovoriti. Kakovi su ini

mužkarci, nije me briga; nu da sam ja bio tada i velika kukavica i jadnik, o tom neima dvojbe; tu žalostnu svjedočbu izdat ćeš mi i sám čuvši do kraja ovu povjest.

Ti me, po svoj prilici nepoznaješ dobro. Poznaj me dakle sa svake strane. Bijah tašt i plašljiv; laskalo je mojoj taštini s jedne strane gledajuć, kako me djevojka svom snagom obljubila; nu s druge strane hvatao me strah pomisliv, kako bi mi se moji znanci, a napose i znanice rugale, da uzmem djevojku, o kojoj su one već izrekle osudu: neka bude sretna, ako ju oženi kakov jednostavni meštar ili u najpovoljnijem slučaju činovnik. Ja plemić, kojemu su otvorena vratà do visokih častih, da oženim djevojku ovakovu! Nečudi se dakle, ako ti rečem, da je ta moja kukavština dotle išla, te sam se stidio s djevojkom na ulicu izaći, bojeć se nebi li moji drugovi na mene prstom kazali rugajuć se momu tobožnjemu neugladjenomu ukusu; jer si izabrah tobož neliepu i siromašnu djevojku. — A žene istom! Znadeš dobro, da neima gorega otrova od ženskoga jezika. To osjećah već tada. Kadgod bi došao u njihovo družtvo, mladje bi me porugljivim tonom pitale: što radi liepa gospodična Olga?; a starije diplomatičkom mudrošću pripominjale: kako je svakomu prva briga, druga si tražit prema stališu i položaju, što ga ima ili će ga imati u družtvu čovječjem; kako su se već mnoge ženitbe izvrgle u pravi pakao samo stoga, što se nije pazilo na taj prvi zahtjev. Nu uviek bi takvu razpravu završile poslovicom s ironičnim posmjehom izrečenom: „Nije blago ni srebro ni zlato, no je blago, što je srcu drago“ dodav važno: da poslovice nisu uviek sv. pismo, a još manje zrcalo kakove mudrosti.

Na mene su ovake farizejske izreke uviek silno djelovale. Kadgod sam pomišljao o ženitbi moja fantazija uviek slikaše moju buduću kao ženu obdarenu i tjelesnom krasotom i sjajnim umom; kakov bijah tašt i zanesenjak, mojim idealom bijaše žena, kojoj bi se bio imao sav sviet diviti; u zviezde kovat njenu krasotu; koja bi bila mogla svojimi spoljašnjimi i nutarnjimi vrsnoćami prednjačit svim. Pa gle, mjesto toga ideala da sada uzmem djevojčicu priprostu, nevinu doduše kao angjeo, al niti liepu niti sloveću s osobite umnosti, koja se u družtvu kretaše skromno, da nisi za nju ni znao!

A ipak rado sam obćio sa tom toli priprostom djevojkom; bijaše mi ugodno slušat njene nevine, kadšto i oštroumne primjetbe, izpravljati joj ovdje ondje odviš djetinjaste nazore te zavirkivati u ono krasno oko, koje mi pripoviedaše glasnije nego sto grla: ja te ljubim.

Kolebajuć se ovako od jedne skrajnosti do druge, vodeć borbu sa dva skroz protivna življa dodijala mi napokon ciela stvar, te bih bio najvolio otići ma kamo, samo da se otresem onoga grada i njegovih ljudi, koji me stavljahu na takove raznovrstne muke.

3.

Gja. Barićka priredi „majalis“, na koji pozva i mene. Imao se obaviti u bližnjoj, liepoj šumi grada V.

Olga se radovaše tomu već osam dana unapred. A kako i nebi, govaraše mi: tu ću barma malko slobodnije odahnuti. Neću trebat ukočeno hodat, kao po gradskih ulicah; neću morat pazit na svaki korak, na svako kretanje; da li kročim prije lievom ili desnom nogom. Ako se spotaknem na kamen, nitko mi neće reći, da sam nespretna, da neznam hodati; reknem li koju manje tobož mudru, božja narav neće me zato ukorit; ptičice neće mi se rugat, ako li zapjevam krivim tonom; a stari i mladi dubi neće se valjda porugljivo odvraćat od mene stoga, jer nisam liepa, kako to čine gradska gospoda. —

I sbilja djevojka bijaše na dan majalisa živahna, kako je nikada prije nisam vidio. Skakaše poput srne s ostalom djecom moje gospodarice; za svakim bi leptirom potrčala, svakomu se cvietiću naklonila, svako drvo pitala za junačko zdravlje. A došav u šumu zapjeva, na veliko moje čudo, prekrasnim mezzo-sopranom, kakva nisam već davna čuo niti mogao slutit, da ga ima; kod kuće bo nehtjede nikada zapojit veleć, da bi se ukućani rugali njenomu kreštećemu glasu. — Sred najveće radosti dotrčala bi k meni, te me prosećim tonom zamolila: Neljutite se na mene. Osjećam i sama, da sam djetinjasta, možda i luda; al ovoga dana nemogu vam pomoći. Božja narav moćno na mene djeluje; ovdje sam slobodna; ako me ostala s nami nadošla čeljad možda i mrko gleda, meni je svejedno, samo nemojte se vi na me ljutit.

I rekav to otrča opet dalje.

Meni bila ciela ta stvar nepovoljna. Milila mi se divna njena prostodušnost; nu ozlovoljiše me primjetbe ostaloga družtva, koje joj se podrugivalo te tvrdilo, da se djevojka prečinja, jer da takove budalaštine mogu činit samo mala djeca ili seoske — pastirice.

Za objedom družtvo se razigralo, zaredale redom zdravice. Domaćica sama nazdravila mene sa svojom kćerkom, djetetom od 10 godina, a Olgu sa njekim Adolfom Bornerom. Ostali se nasmiju, djevojka se namrgodi; a i na meni opaziše, da mi to upravo nije povoljno. Čuo sam već češće spominjati to ime u kući moje gospodarice, al uviek njekim prezirom i u šali. Bio to njekakov činovnik, čovjek još prilično mlad,

udovac, koji je bivši na stanu u gje. Baričke želio oženiti Olgu. Djevojka ga niti razumiela, niti slušala, kad joj govoraše o ženitbi, stvar se ta dakako na brzo sasma razbila. Ovoj zdravici nije bila druga svrha, nego u meni potaknut ljubomornost. Toga dakako nije trebalo, jer kako sam tada mislio, nisam ja djevojke ni ljubio. Zato se odmah iza toga razvedrim, a Olga videć me opet vesela, zaboravi takodjer u tinji čas cieli onaj prizor.

Poslje objeda posjedosmo u debeli hlad. Zamolim Olgu, neka ide sa mnom malko dalje od ostaloga družtva, jer da joj imadem koješta znamenita priobćiti.

Dan prije našega „majalisa" stigne mi odluka, da me je imenovalo pristavom kod sudbenoga stola u Osieku.

Trebalo je dakle to djevojci priobćiti. Znao sam dobro, da će ju ta viest raztužiti; nu činio mi se upravo današnji dan za to najspretnijim, jer ju gledah onako dobre volje, pa mišljah, da će taj prvi udarac lašnje sada nego li kašnje snosit. Kako sam ju poznavao nevinu, sretnu u sadašnjosti a nemisleću na budućnost, jadnoj valjda nikada nije na um palo, da svaka radost, svaka sreća ima svoj završetak.

I dan danas sjećam se, da mi nije bilo upravo tako lahko zametnut rieč o mom odlazku. Ako je i nisam ljubio, to mi se ipak djevojka smilila.

— Jeste li zadovoljna sa današnjim majalisom? upitam ju.

— Do podne da, al od objeda ne.

— A zašto?

— Jer sam vas vidila zlovoljnim, nekako turobnim. Učinila sam valjda opet štogod, što vam je zazorno, što nije liepo?

— Ne, gospodično, niste ništa takova učinila. Pa da i jeste, što vam stalo do toga, da li je to meni upravo povoljno. Čovjek sam stran, ovdje od danas do sutra, kojemu neima stalna mjesta. —

— Što, od danas do sutra? Nerazumiem vas. Niste još nikad o tom govorio? I rekav ovo što bi mahnuo rukom izčezne blaženi posmjeh sa njenih ustnah.

— Znadete, gdčno. Olgo, da sam činovnik; pa kao takov, dok služim, moram slušati naloge višje oblasti, i ako me ova u interesu službe kamo premjesti, bez prigovora onamo ići.

— Da, a k o vas premjesti. Al ona do sada toga nije učinila, ona toga neće i nesmie učiniti. — Al što rekoh: nesmie; zar ću joj ja zabranit? Oprostite, zareklo mi se. A zašto mi o tom sve do sada nikada neprogovoriste ni besjede?

— Jer nije trebalo.

— A s a d a treba?

— Svakako. Jučer dobio sam nalog, da moram za dva dana u Slavoniju.

Djevojka protrnu, probliedi i za čas oniemi. Prisloniv liepu glavu o stablo mlada hrastića, upriev ukočene oči u tlo stajaše dugo, dugo poput mramorna kipa, bez duše bez života. A ja? Što ćeš, smilenje osjećah za taj stvor božji, a ipak me s druge strane radovalo gledajuć njenu muku, jer mi ona bijaše dokazom, koliku moć imadem nad djevojkom.

Priznajem, bijaše to i ružno i nesmiljeno, al na inom mjestu od stotine mužkaraca radilo bi bilo ovako po svoj prilici njih devedeset i devet.

Prva pečal minu medjutim, vrelo suza obori se iz krasnih joj očiu. To bijaše znakom, da je sada moguće i dalje s njom govoriti.

— Što ne, Olgo, vi me nećete zaboraviti? Mjesto odgovora pogleda me okom, u kom se sastajala žarka ljubav sa neopisivom bolju. — Nisam trebao drugoga odgovora, al sam ipak obnovio svoje pitanje.

— Žalite li, da moram odlaziti? Zar vam je tako draga moja prisutnost?

Djevojkinim licem proletilo žarko rumenilo te se razlilo tja do ušiuh. Prvi put obori oči pred menom u tlo, a grudi joj se nadimale burno. Jadno diete! Ljubljaše me onolikim žarom, kolikim može ljubit jedina djevica onakve divne naravi i osjećanja. Uslied taga moga pitanja zaboravila ona sve: prijašnja tuga, bol, razstanak, sve to izčezne na oko tren pred jednom čarobnom riečju: ljubim. Ja sam ju opetovano pitao, ona mi svaki put novim žarom odgovarala, te me uvjeravala ob onom, što sam već davno bio opazio, što nebje ni meni, ni ukućanom njezinim nikakovom tajnom. Naše se ruke sastale, njena se duša sva sletila u oči, a ove izpoviedahu glasno: da me liepa ta duša iskreno i žestoko ljubi. Mirnim srcem i uzhićenom dušom položi taj krasni stvor božji svoj život i svoju sudbinu i moje ruke; pa je neopisivom radošću slušala, gdje joj izpoviedih, da je i ona meni mila i draga.

Tim se uzpne moja kukavština na svoj vrh. Kakova me bila strast što li zaniela, da zavjerim ljubav djevojci, koju sam drugoga dana bio naumio ostavit, toga ti još ni danas neznam. Toliko ipak moram na vlastito opravdanje reći, da me je nešto boljelo, da sam se postidio vlastite bezobraznoti, te odlučio što skorije cielomu odnošaju kraj učiniti. Angjeosko ono biće nije zaslužilo tolike prevare!

Kad sam kasnje počeo govoriti o mom odlazku, slušaše me daleko mirnije. Uzeh joj tumačit, da razstanak naš nemora dugo trajat, da ćemo se o p e t do brza viditi i navedem sto drugih razloga, kojimi prevrtljivi mužkarci obiluju te ih kao iz rukava siplju, kad treba ženskoj mreno moći prevući.

Uvjeren, kako zahtjeva i moj interes i djevojčina bolja budućnost da što skorije otidjem, uzmem se već istoga večera došav

kući spremat na put. Zabavljena tim poslom zateku me zvonki glasovi sa klavira, na kojem, sudeć po svem, udaraše još ruka početnika al ipak dosta vješto pjesmu „Molitva djevice.“ — I to mi je takodjer novi dokaz njene ljubavi, pomislim slašajuć glasove drage mi pjesme. Ona održa svoju rieč. A ja? Tako mi poštenja, tadanji moj postupak i danas mi je gotovo zagonetkom; nješto — djavo moje sreće — tjeraše me iz kuće, u kojoj mogoh polučiti najveće blaženstvo života.

U jutro sliedećega dana stajahu kola već pripravna.

Odoh, da se oprostim.

Prvu na hodniku nadjem Olgu.

Oči joj crvene od plača i mutne; ona sama turobna, al nije sdvojna. U te djevojke nalazila se ne samo čista nego i jaka duša.

— Vi ste mi gospodično, reknem, sinoć liepu pjesmu zasvirala. Iskrena vam hvala. Molim vas, nezaboravite me ni u buduće.

Ona neodgovori ništa, mučeć stisne mi ruku; opazih, da nješto želi, ali nemože izreći: plašila se i stidila zajedno. Ja joj misao pogodio, te polazeć u sobu tetke prišapnem „pisat ću.“ —

I razvedrilo se po nješto djevojčino lice.

Gdčna. Marija Dragićeva bila već ubavieštena o mom odlazku. Pripoviedaše o njem Olga; kazivaše joj sve.

Starica odpravi djevojku za poslom.

— Gospodine, reče ozbiljno Marija, vi odlazite odavlje i to vrlo naglo.

— Moram, tako mi zapoviedaju.

— Dobro, tomu neima prigovora. Nu jedna ima stvar, koju svako želim s vami na čisto izvesti.

— Izvolite. — Znao sam, o čem kani starica govoriti.

— Znadete, poče ona, sve odnošaje u ovoj kući. Olga meni je u blizom rodu; uzela sam ju od otca, da...

— Da pribavite ukućanom jeftinu služavku, prekinem joj besjedu.

— Da joj olakšam život — nastavi starica mirno, i poskrbim se za njenu budućnost. Ona nije ničija služavka; obavlja li poslove, koji njoj možda nedolikuju, nisam ja tomu kriva; ja neznam svega, što biva, niti dopiru svakamo moje oči. Nu ako djevojka i radi u kući više nego joj treba, nije to nikakova nesreća; žena vikla poslu, sudim da je prava sreća za svakoga muža. Nisam nikada namjeravala od nje uzgojit modnu gospodičnu, nego čeljade valjano, koje će umiet štedit krajcaru, te biti suprugu si olakšicom, a ne raztrošnicom, teretom.

— To je istina. Gospodična Olga bit će vrla žena.

— Čini mi se, hoće opet starica nješto oštrije, da nevjerujete, što eto sada izrekoste. Bože sačuvao, da ja ikomu moju nećakinju o vrat prtim. Poštena djevojka nalazi uviek prosaca. Niti od vas netražim, da ju uzmete; nu moram vam, gospodine, iskreno reći, da niste radio, kako bi dolikovalo poštenjaku.

Govorimo otvoreno. Znali ste, da vas djevojka ljubi. Olga nije liepa, al je djevojka čestita, kojoj ni najblatniji blatnih jezika u ovom gradu nemože ma u pravo ništa prigovoriti. Opazila sam, da vi za nju nemarite, al nehtjedoh joj toga reći nadajuć se, da će se i sama okaniti muža, kojemu nije u volji. Žalibože, dogodilo se protivno. Njena ljubav rastijaše, a vi ju uzpiriste jučer u podpun plamen. To je gospodine vrlo ružno, to je nepošteno; dan prije svoga odlazka očitovati djevojci ljubav, razcviliti ju bez potrebe, ogorčat joj mlade dane: to je bogomrzko.

Starica govoraše živu istinu; nu na mene djelovahu njene besjede sasma protivno; mjesto da ih dostojno uvažim, one me razljute.

— Molim vas, rekoh, izvolite sada mene slušat. Ja se ženit nemogu niti neću još sada Čovjek u mojih godinah treba da se najprije pobrine za budućnost, da si steče uvjete sretnomu obiteljskomu životu, pa onda istom neka se ženi. U mene malen je imetak, malena plaća, odatle dvoje jedva bi živilo, a bi li se toga prikupilo i više, svi bi zajedno kuburili, kao što kubure dan danas stotine činovničkih obitelji. Uz to gospodična Olga još je mlada, može slobodno počekat koju godinu; a — nastavim nekim ponosom — nebih rekao, da će to njenoj budućnosti škoditi, ako se bude znalo, da je sa mnom nekoliko puta razgovarala.

— Dosta je, gospodine! vikne starica, Vaše su izprike upravo suvišne. Znali ste i prije, da moja nećakinja, bila ili ne bila udata, neće stradati, dok je mene žive. Bit će moja briga, da ne bude na teret svomu suprugu. — U ostalom, vam je bogatstvo ili siromaštvo njeno deveta briga. Vi ste zadovoljan, što vam je pošlo za rukom zamamit neizkusnu djevojku, probuditi u njoj osjećenja, koja su zavriedila valjanijega čovjeka, te ste joj bez ikakove nužde omračili budućnost.

Kazni božjoj nećete jamačno izmaknuti! A sad gospodine, s bogom. Nadam se, nas se dvoje nećemo u životu više vidjeti.

To rekav izadje iz sobe; a ja gnjevan i tobož uvriedjen poletim na vrata te niti se ogledav niti koga pogledav skočim na kola i za kratki čas nestalo me iz kuće. — Zakrećuć u drugu ulicu okrenem se: na pragu uličnih vrata stajaše Olga te mi mahnu u taj par bielim rubcem posliednji s bogom.

(Konac sliedi.)

BOGINJE.

Prievod novele Ed. Laboulay-a.

I.

Ospice su zaredale; bogme nije druge već poći do prijana Dra. Bréau-a (bio mi drugom u školah). Sav božji sviet se ciepi ili ćak preciepljuje — e — kako svi, tako i ja. Po duši govoreć, milo bi mi pustiti jedinca sinka moje majke, dečka od 29 godina, i od oka (ako neimate ništa proti tomu) u ralje bolesti, koja čovjeka nakazi a i na ruglo meće. Budi de duhovit uz raztočene trepavice, crvene oči i izjedene obraze! Mirabeau se je jedini mogo opirati maćuhinskoj sudbi svojoj — a ja, akoprem se pred zelenim stolom sudionice parižke ukazujem priličnim junošem, — bogme Mirabeau vendar znam da nisam.

U doktora ima silesija svieta, svake dobe i spola, sila dojilja i dojenčadi. Čekajuć, dok se obredamo do medicinskoga svetilišta — čavrljalo se tuj sve po prieko, sad o politici i kazalištu, sad o dvoru ili gradu. Nesreća htjela, ja kad se jutros ustadoh, pročitah „Figara" pa sad mi je bilo slušati tek same citate tih toli omiljelih novina. „Figaro" vam je velik liferant za one, koji neznadu što bi govorili; to vam je novi korak u civilizaciji i nova probit za budale.

Dozlogrdilo mi to čavrljanje; ja posegni medju knjige na stolu poredane. Slaba mi sreća; namjerio se na nekakovu sbirku: „Würzburžki mediciniski godišnjici". Istom da ću baciti knjigu na stranu, kad li na omotu opazim oglase „o boginjah i pogibelji ciepljenja" od Dra. Pamfiliusa pl. Gagenbacha. Kratki smisao članka.:

„Onaj, tko je ciepljenje izumio, najveći je neprijatelj ljudstvu. Razorio je zakone naravi; ustavio plućni i moralni razvoj novoga pokoljenja, dapače pokvario ga, raztrovao.

„Ciepljenje nije samo sredstvo, koje nas čuva od boginja, toga toli k o r i s t n o g a osipa, ono nam pače unosi stotinu puti opasnije bolesti; ono daje stvoru tudji temperamenat, ono pokreće skroz drugčije i srcem, plući i moždjani. Ciepljeni stvor nije više sam svoj.. taj je ciepljenjem natepen bolestmi, slabinjami, strastmi i idejami onoga, čiju je materiju primio u se. Boginju od krave ili konja uzeti pa u čovjeka uciepiti, znači čovjeka prometnuti životinjom, a to je bogme bestialan zločin, dapače sama najbestialnija bestialnost".

Priličan je to parodokson, pomislim. Ne možeš si naravnije ni protumačiti, kako je to te se toliko poštenjakovića uzdržalo u svietu kroz sav život nedužnih poput sisajuće teladi. Preobilno su ciepljeni. Kukavni sanjaru njemački! Da je štogodj istine u tvojoj ideji, to ti bi bio znamenitijim obretnikom od Jennera. Imaj stara učenjaka uciepljena dobro pa ti je dosta da njim u koj mjesec dana sav mladi naraštaj naobraziš. Civilizacija cieli prometnula bi se u pitanje ove ili one bodke (lancette). Svaki doktor neka si tada udari pred ulazom napis: T u j s e u c i e p l j u j e s n a g a, l j e p o t a, m u d r o s t i k r i e p o s t." Bolest, rugotu, glupost i opačinu ugni tako sa svieta; pa koja dika za kravlju boginju! Kolikih se spomenika nedostane tada mudri Pamfilij Gagenbach, kad on nebi bio tek pusti smušenjak iz zemlje sanjarstva i magluštine!

Dotle sam dospio u svojih refleksijah, kad li su prozvali moj broj. Širom razkrilio ruke Breau i tako mi pošao na susret.

— Tu quoque (i ti)? kliknu. (Toga sirotu, odkad je u retoriki četvrtu nagradu dobio, napala bolest za svakom trećom rieči bar jednu latinsku izustiti.) Skidaj haljinu, Srećkoviću, da ti uciepim prvience najkrasnijega soka, izvadjena iz presvježega ramena i najzdravijega mesa.

— Ali valjda nebude cow-pox (kravlji sok)?

— Jok, ja ti se držim stare metode. Ta mi ti živimo u tako pokvareno doba, da se već ni za nevinost teladi nemože jamčiti. Ta zna li se, odkuda njim boginje? „Quis custodiet ipsos custodes?" (Koji čuvar da čuvara straži?) Da izbjegnem toj latinskoj poplavici, hoću da se poberem, ali me Breau pograbi za ruku.

— Tako se stari drug nezapušća. Ajde da se malko porazgovorimo, o tebi i tvom rodu.

— A ljudi?

— Ljudi su tuj, da čekaju. Čim njihova ustrpljivost manja, tim doktorov ugled veći. Dok si dakle ti kod mene, dotle evo i za moj ugled radiš. A kako je tvoja dražestna sestrična?

— Kakova dražestna sestrična?

— Nu nu, neznalice jedna, neznaš li, da ja mislim liepu kćerku baruna Villebella?

— Zar Lolo, kćerka moje tete? Pa što bi ti s njom?

— Gospojica Laurencija, dà, liepa i vrlo pametna djevica od 18 godina. Svakomu poštenjaku dika, koga zapadne, pa da ti pravo reknem, i ja...

— I ti da uz nju na svoju latinštinu zaboravljaš? zbilja li? Zar onaj Lolo sa svojima obrvama à la circonflexe, sa svojimi kuštravimi vlasi i crvenima rukama, on li je uhvatio srce Hippokratovo? Ako tako, onda ti čast, sapientissime doctor.

— Progovorimo koju ozbiljniju o tom. Zar ti ne misliš na plemenitu gospojicu Vil-

lebellovu? Ne bih ti želio šemeriti račune, jer štujem pravo rodbinsko.

— Lolo, pa moja žena! kliknem. Lolo, koju sam još prije četiri pet li godina ljuljao na koljenih! Jok, doktore, ja ni ne mislim na to, pa ni na ženitbu u obće. Još je doba, da se živ zakopam.

— Dakle tebi je pravo, postanemo li si stričevići.

— Posve pravo, ti kao što i svaki drugi. U ostalom, što to na mene i spada?

Pruži mi ruku, a i ja odoh nekako zlovoljan. Zar je Lolo sbilja već za udaju? pa mora li baš za liečnika poći?

II.

Breau me tako liepim „sokom" uciepio, da me je sav dan groznica tresla, za što mi bijaše na žalost zapustiti sjajni ples, na kom bi imao bio zgode promatrati najkrasnije ljepotice cieloga Pariza. Jedva me malo zlovolja minula, kad mi donielo nekakav tajnovit list ujakov. Zove me, neka se danas jošte k njemu na ručak potrudim, i to oko šeste ure; tuj da ćemo o njekih obiteljskih okolnostih razpravljati. Sva prilika, doktor je već rekao svoju.

Tek što ja ujaku na vrata, već me on pograbio i uveo u svoj kabinet, i tuj će ti mi on na široko i daleko pripoviedati, pa sve to skroz svečanim glasom, strogo činovnički. Svaku rieč prije nego li ju izreče strogo promozga. Ma i bio je prije državnim odvjetnikom. A iz ciele te njegove sentencije razabrah to, da se moj ujo nimalo ne diči tim, što mu je kćerka doktora baš uhvatila, a ma bio je Breau bogat, bio ono, štono vele talent, — pa su ga resila jur — tri ordena, što se još najbolje uji svidjelo. „Skroz pristalo momče, taj doktor" reče mi napokon, dočim je svaku rieč prije prožvakao, „spretan, ćak majušni pletkar; bude, bude nešto od njega, namjestiti će on već moju kćerku, kako se našemu imenu pristoji."

— Vrlo dobro, ujo, vrlo dobro; proslovim — čestitati ću svojoj sestričnoj.

— Čekaj de još malko, ustavi mi g. pl. Villebelle rieč. Ta mi smo tek u prvom početku. Lolo ni nezna od svega skoro ništa, ona se hoće s Breau-om upoznati prije, nego li podje zanj. Pa zato trebam i tebe, kao bližnjega rodjaka. Pa prem tvoje mudrosti baš previsoko necienim, ipak ću te danas posaditi kćerki ob lievo, da joj pomogneš, ako gdje god razgovor s g. Breau-om zapne. U kratko, prijane, zamieni joj za danas majku, koja neboga više nežive.

— Dobro, ujo, sve će biti na vašu.

— Ti si valjano momče, ujo će mi na to, pa da nisi onoliko vjetrenjak ili recimo pravije stekliš, već bi te ja načinio bio kakovim zamjenikom kod javnoga tužiteljstva. Al koga ću vraga s ludom, koja se za svojimi idejami zanosi? —

— A sad te molim još za jednu uslugu, umiljnije prosbori moj ujo. Kad se dielila tvoja djedovina, onaj posjed u Villiersu, zapala je pola tvoju majku a pola moju pokojnu ženu. Sam dvorac pako pridržale su si obe baštinice zajedno. Kuća je to ne velike ciene; ma Lolo si ju želi. Gnjezdance to dozivlje joj u glavu sve one sladke spomene iz djetinje dobe. Parižlija, kakav si ti, netare si glave za kakovu kućerinu u provinciji; pa se za to nadam da ćeš joj svoj dio uz odštetu polag procjene odpustiti.

— Za koju vam cienu drago, ujo, no ne govorimo više o tom.

G. pl. Villebelle i opet da će početi, kadno srećom vrata širom, i g. Dra. pl. Breaua najavili. G. pl. Breau! Na koliko ja znam, bio je to sin njekoga ljekara neplemića. No čini se kao da ženitba u Parizu i plemeni. U ostalom sve jedno je, bude li se Lolo zvala milostiva de Breau-Villebille ili milostiva de Villebelle-Breau. Ta neživemo li u dobi taštine?

III.

Za stolom promjerio ja svoju sestričnu okom; — promienila se ona na ljepšu. Bila to Lolo i opet nije bila; iz djeteta eto djevojke, leptira, komu su tek krila ponarasla. U Laurencije bile sveudilj crvenkaste ruke, ali zato kao žižak crni vlasi sjali se i valovito zaokružali čisto i ozbiljno lišce. U nje se pokazivao uz prostodušnost i onaj ponos, koji čini stvor reć bi još srdačnijim. Današnju zgodu smatrala ona s ozbiljne strane — odatle u nje uzbunjenost, koja ju još krasnijom prikazuje.

Ako je moja sestrična bila dražestna, a to je moj prijan Breau bio zato strašan. Sad bi prignuo glavu, sad izkolačio oči, sad rukom na srce potegnuo, a uza to uzdiši, raztezi ustne, drhći glasom kano da mu suze iz očiju u grkljan propadale. Doista, ljubav žensku krasi, ali mužkarca upravo nakazuje. Što ćete smješnijega i budalastijega za oko nego što je snubok?

Lozinka mi bila: šuti; i ja sam šutio. Kako me neka tjeskoba snašla, ni sam neznah, oda šta me mrzilo išto zadievati u tu svečanost obiteljsku. A moj ujo meni naproti drži se veličanstveno kao kakvi ravnatelj orkestra: neuteče mu ni makac Laurencijin ni pogled Breauov. Uz nas bilo jedno pet šest tetaka (bog si ga znaj odkud se stvorile tuj). Brbljale i šaptale neprestano — ali jim zato neizmače nikoji zalogaj. Inače sve suhoparno kao kod „službenoga" objeda.

Kako rekoh — ja kao da sam niem; ali po nesreći nemogoh biti i gluh. Čujem ja, kako ti naš namišljeni ženik svojoj ljepotici izklopotao gotovo čislo budala-

koje kao da moraju služiti uvodom svakomu piru. Tuj se uvjeravalo i zavjerovalo a uzdisaj se za uzdisajem valjao kao lavine sa kopnećih Alpa. Čas progovara o svom srcu, čas o svojoj sreći, sad o svojoj nježnosti, sad kakva bi on znao biti podpora nježnoj slaboći, pa onda o svojoj ljubavi, o liepom vremenu i tako dalje.

Laurencija se iznenada okrene k meni i pogleda me, pa se nasmješi. Već sam bio zinuo, da joj koju reknem, kad li opazim moga uju, kako me široko gleda. Onaj tren okrenem do svoje tete ob lievo i zapitam ju: koje dobre viesti zna o koncilu? (Bila je ona živi molitvenik); na što se Laurencija okrenula opet k doktoru, da sluša njegovu cantilenu.

Susjeda teta načne ti sad razgovor o nekakovih biskupih. Pravi su lopovi oni novi Judaši, reče mi, koji bi Spasitelja s nova propeli, da mogu. Iz toga izraza prave kršćanske ljubavi razabrah, da mi moja teta citira tuj članak nekakovih crkvenih novinâ. U brzo mi dozlogrdilo to slušati. Postajalo mi dosadno; nisam bio zadovoljan ni sobom ni s drugimi. Što me i trebalo tuj kod stola? Ja Laurencije nehtjedoh oženiti, to je sigurno; ta bizarna misao nikad mi na pameti nije bila; ma odkud onda ta zlovolja? Zar sam ljubomoran na sreću drugoga? Zar sam imao kakvo pravo prema gospojici Bellevillevoj? Nisam, pa ipak bi bio polovicu života dao zato, da Laurencija toga doktora i s njegovim ogavnim dvorenjem protjera k vragu.

— A vrtlarevo pseto, Ernesto? proslovi Laurencija meni, ne mislite li više na to?

— Zašto vam ta šala? kliknem tako otresito, da se Laurencija sva zažarila.

— Dakle zaboraviste na Villiers i ona liepa nekadanja vremena? Gdje su one krasne večeri, kadno tako veseo i zadovoljan pjevaste o vrtlarevu psetu? a mi smo sitne djevojčice oko vas plesale.

— Čudan li čar, takova uspomena. U tren spomenem se i pjesme i s njom čitavoga vieka prošlosti. Eto preda mnom livade Villiesske, po travici skakuću djevojčice a medju njimi Lolo najživlja i najdražestnija. Na prostrtu humku protegla se blieda, bolešću obružena žena pa se žalobno smieši toj djetinjoj svetkovini. To je moja druga majka, moja teta, koja u sred četice čeljadi tek na pragu života stojeće osjeća smrt u grudih svojih. Otrem joj znoj s čela, podržim ruke, ona mi pokaže na svoju kćerku i prosećim okom prošanula na usta: Erneste, budi joj zaštitnikom, prijateljem, — bratom.

Rieči te vjetrom raspršene, uspomene u srcu zakopane — što vas baš danas privodi u život, zašto se sad baš povratiste? Čemu to suvišno poticanje? Prošlosti, minula si, ??ta te više neoživi. Častna sjeno, koju sam toli ljubio, vrati se mirno u svoj grob, neimam više prava, da te oplakujem.

Utopljen u toj žalobnoj uspomeni, osjetim ruku, koja se na moju spustila bila. Sladko grlo zašaputa trepetom: Erneste, i vi pomišljate na nju, niste je zaboravio?

— Laurencijo! kliknem tako živo, da je sve oko nas osovilo glavu.

— Erneste, ozva se moj ujak, glasom zamjenika državnomu odvjetniku, kojemu se pruža radostno zgoda, od porote zahtievati glavu obtuženikovu, — kakav ti se čini ovaj Porto od god. 1812., koga su ti sad baš natočili?

— Izvrstan, nemož bolji! odvratim iz sna se prenuvši, te izkapim čašu izpred sebe.

— Moj ljubezni bratiću, opet će dostojanstveno ujak, čini mi se, ti svoj naslonjač bolje promatraš nego li moje vino.

— Zašto to, ujo?

— Jer ti vinca, koje ti se prikazalo izvrstnim i da nemože boljim, nisi ni okusio. Tvoja čaša je puna.

— A ma ja sam taj čas pio...

— Punu veliku čašu vode, pridoda ujak.

Sve udari naokolo u smieh; čini mi se dapače da se i samu g. Villebellu malko ustne razcerile a Breau sretan, što mu se ukazala sgoda, da svoje oštroumlje ili dosjetljivost iztakne, progovori laskavim glasom:

— Valja vam moga prijatelja Ernesta izvinuti. Glasovit je to odvjetnik, pa ima toliko klienta i klientica — (izdajica taj zadnju je rieč osobito naglasio) — da nije nikakovo čudo, što je medju tako dobroćudnimi ljudi, kao što smo mi, raztresen.

Iznovice se smijalo, ne znam pravo, čemu. Presretan doktor sa sjajnoga toga uspjeha okrene svoje velike okrutne oči prema gospojici Villebellovoj, nebi li ga i ona posmjehom nagradila; — ma ona ga je dočekala suho i prezirno. Iza toga za stolom sve ušuti. Laurencija nije smogla za svoga snuboka ni besjede tako, da je imao kada i opet ohladnjeti.

Kad smo se dizali od stola, htjedoh da se primaknem k svojoj nekoj staroj rodjakinji, netom uhvati me Laurencij izpod ramena.

— Povedite me u salon, zašaputa ona drhćućim glasom. Znajte Erneste, jače sam uvriedjena nego i vi; nikada neću trpjeti, da budu moji prijatelji izmjehavani; nikada, nikada.....

IV.

Doduše je moj prijan Breau izlanuo budalaštinu, ma nije on bio zato bukva. Uvidio je, da je sašao s prave staze, pa da mu valja čekati na drugu sgodu, gdje će imati priljubiti se Laurenciji. I čim su kafu donieli, već ti uzeo vrstni doktor pripoviedati

o svojih bolestnicih: grofu X., vojvodkinji B., markezi V. — sami znameniti bolestnici, koji jedva čekaju na svoga spasitelja. Poći mu je, reče, da jim udieli najveće dobro ovoga svieta, nadu... pa uza to pozdravi plačnim licem Laurenciju, g. Villebellu stisnu srdačno ruku pa ode a da mi ni s bogom nereče, na čem sam mu bio vrlo zahvalan.

Bacio sam se na divan, Laurencija sjela uza me. Uhvatim ju za ruku neprosloviv ni riečce, a ta ruka, koju mi je voljno podala — drhtala je u mojoj. Laurencija bila blieda, oči joj rosne; a u meni udara srce, obuzela me radost i snaga, da sam bio spreman omjeriti se s pol svieta.

G. Villebelle stupi izmjerenimi koraci pred nas, pa ustoboči ramena. Laurencija pogleda na me i neizvinu svoje ruke iz moje.

— Gospodine nećače — proslovi gospodska ta sudbena glava, znate li vi, da ste se večeras upravo sablazno ponjeo? pa da se ja na vašem mjestu pod živu glavu nebi tako ponašao?

— Ljubezni ujače, odvratim studeno, ja sam promišljao o vašoj jutrašnjoj ponudi: ne mogu vam ustupiti svoje kućice u Villiersu.

— Dakle si krenuo vjerom?

— Ne ujo, dapače voljan sam ju održati, jače no ikada. Laurencija si želi tu kuću, neka joj bude.

— Nerazumijem se u zagonetke, pridoda ujak ugriznuv se u ustne.

— Nema tu zagonetke, ujo. Ako je Laurenciji volja, za mjesec dana prosto joj kraljevati u malom dvorcu; sve što ja zato zahtievam — jest, da mene iz njega neprotjera.

— Zar si poludio?

— Jest, ujo, ili sam najveća luda ili najsretniji čovjek pod suncem. Reci, Laurencijo, odluči mojom sudbom; hoćeš li me za svoga vjerenika.

U mjesto odgovora briznu Laurencija plakati, pa se bacila na grudi svoga otca opasav ga živo rameni.

— Nesretnice! kliknu ujo Villebelle, ti si zaljubljena u toga gursuza? Nisi li mi znala to prije kazati?

— A ma ćaćko, ozva se ona a smieh joj obasjao suze, zar sam se mogla njemu objesiti na vrat? Je li on mogao manje što učiniti, nego što je učinio zaprosiv me?

V.

Evo nas oženjenih jur tri mjeseca i četiri dana. Jutros smo se vratili iz Villiersa u Paris na moju tugu i žalost. Tako smo sretni ondje bili! Vele, u Parizu padao snieg, bila ciča zima, a mi u Villiersu nismo ni znali ništa o tom. U skrovnoj našoj saminji bilo sve toli vedro, a s večera sjedi se za ognjištem u dvoje — tako sladko! Nedokučujem, kakovi su to ljudi, koji se ne žene. Jadnici oti valjada nemogu pojmiti, koliko vriedi ljubav vriedne družice!

Prva duša, s kojom se na ulici sukobih, bio moj sirota doktor. Ugnuo bi mu se bio, da ga neozledim, sjetiv ga na svoju sreću; ma on mi se smješeć i razširenima rukama primakao.

— Ljubezni prijane, sretan sam vidjeti te opet. Neboj se spoticanja. Nisi ti kriv; ja sam, koji jedan od najvažnijih obreta uma plaćam time, što se moradoh trgnuti iz sladkoga sna. Znanosti se takove žrtve moraju doprinašati; mi smo mučenici istine.

— Što znači sve to, čarobni ti doktore?

— Ubogi Erneste, nemožeš me shvatiti. Ti ni ne slutiš da sam ja stvorio svoju nesreću i tvoju sreću; oh, ta ja ni sâm toga znao nisam, kad no si me ono ti posjetio.

— Idi molim te, nezanovetaj, doktore; reci, što kaniš, onako, da bude razumjeti.

— Oh, uzdahne on opet, — da sam bar prije proštio članak Pamfilije Gagenbacha.

— Ma ja sam ga čitao.

— Gdje to, jadniče?

— Kod tebe, kad sam u predsoblju čekao, medicinski Anzeiger von Würzburg ležao na stolu. Ja sam ga još srezavao.

— Sudbine li! kliknu. Sada ti bude bar sve jasno.

— Sada baš ja nerazumijem ni zere.

— Što, odvrati on, da je onaj sok, koga sam ti ja uciepio dignut s ramena....

— Čijega ramena?

— Gospodične Villebellove, tvoje sadanje gospoje.

— A, sad te ja razumijem, doktore, progovorim kroz smieh. Siromah Breau, ti si sam za mene birao,.... koje čudo! Ma to je gotova komedija.

Ja se još smijao komičnoj slici svoga nekadanjega suparnika, kad li mi iznenada sunù glavom čudnovata misao. Sav se ja stresao uslied toga.

— Doktore, progovorim opet, ti si se našalio samnom, jel te? ti se tim samo kao osvećuješ?

— Ne, brate, šalu na stran, ja već snujem o razpravi toga predmeta za akademiju znanosti.

— Ali ako ciepivo toliku revoluciju može u čovjeku proizvesti, to me rieši, molim te, skrbi; reci mi, niesi li još koga istim ciepivom nadielio?

— Dakako da jesam, odvrati on, a uza to se baš po vražki nasmješi. Istoga soka uciepih jošte šestorici mlade gospode.

— Koji su to? kliknem, ja nevolim suparnika. Pomiluj pobro, i reci kako se sve zovu?

— Primiri se, brate, najstarijemu od njih nije bilo više od šest nedjelja; ali — za

dvadeset godina, brate, dušu u se, — pak pazi.

VI.

Kad ja u kuću, prva mi bila, potražiti si ženku, da joj sve to izpričam. Nekrijem nikoje tajne pred Laurencijom, pa to mi osobito prija. Ona mi se udri podsmijavati i tvrditi, da je doktor Pamfilius pravi zvekan, doktor Breau takodjer, a isto tako i netko treći, koga ona dobro pozna. Pa za tim u smieh i ona i ja; jer ja nekako sve ono i onako što i moja žena, naravno zato, jer ona ima svedj pravo.

Mi uzeli čavrljati o Villiersu, pa snuj onda osnove za praznike, kad najedared probliedi mi ženka.

— Što ti je dušo? upitam je, opasav ju nježno rukom. Zar si bolna?

A ona me pogleda neizrecivo sladkim osmjehom, u kom mi se čitavo nebo zrcalilo, a zatim prišaptnu mi tajnu — tajnu sladju od prvoga priznanja, — koje ja ipak nikomu neodajem. U ostalom to je sve jedno — što mi ono Breau rekao, svakako je čudno, — nekako se plašim proricanja Pamfilijeva, pa — bude li kćerka — sâm ću za nju ciepivo birati. *Prev. Vilko Slavoj.*

POUKA.

Po napuljskoj vulkanskoj okolici.

Piše Mijo Kišpatić.

U oči trećega travnja ove godine oko po noći stigosmo nas jedanaest što starijih što mladjih putnika, na čelu nam bečki sveučilištni profesor g. Suess, na rimski kolodvor, da odtuda podjemo u Napulj. Još zadnji put sjetno pogledah na veličanstveni vodomet pred kolodvorom, tješeć se, da će mi se valjda na povratku još jednom oko nasladjivati dražešću rimskih vodometa, kojim u svietu malo ravnih ima, a dušu mi uznositi spomenici davne rimske slave.

Kad su nas zatvorili u kola, sjede se svaki nas u svoj kut razmišljati, kako bi onu silu krasnih slika, koje mu se nagomilale te pomiešale u pameti, razstavio i svaku zasebice bistru uhvatio. Kad za njekoliko dana vidiš Mljetke, Fiorencu, Rim, i provezeš se kroz dva zemaljska raja od Bologne do Fiorence i od trazimenskoga jezera do Rima, pa se još zapućuješ k Napulju, o kojem vele Talijani: „Napulj viditi, pa umrieti“ — to ti od tolikih vanrednih prizora i osjećaja napokon i oslabe sjetila. O Napulju si nisam htjeo unapried ni stvarati slike, znajući, da bi me i ona prevarila.

Dušom i tielom umoren, zadriemah brzo. U samu zoru zače se u našem odjelu življe kretanje, koje me trže iz sladka sna. Razbudiv se tek i kroz prozor pogledav, sva mi se duša razigra: preda mnom se ukazao jedan od najkrasnijih a i najstrahotnijih prizora u prirodi. Bio to Vezuv. Još mi sad življe zakuca srce, kad se sjetim onih prvih osjećaja, koji mi zavladaše i potresoše dušom. Ni nemakoh glave s prozora, kako mi je oko zapelo za Vezuvom, dok mi nije već blizu Napulja za drvljem izčeznuo. Nad širokim podnožjem dizalo se brdo do 4000 stope visoko pod nebo. Na vrhu se vidilo, kako mu iz otvora suklja crn dim, koga nesgodan vjetar sve to više oko vrhunca omataše, tako da se napokon od gornje polovice briega ništa nije vidilo do crne oblačine.

Za jedno po sata eto nas već na napuljskom kolodvoru. Tu nas dočeka sveučilištni profesor i odmah nas odvede u gostionu, gdje nam je bio najmio stan. Stvari svoje smjestivši, odmah pohrlismo bučnimi napuljskimi ulicami k moru, nebi li odanle bolje vidili Vezuv. No on je bio sveudilj u oblake zavijen, samo kadšto bi se vidjelo, kako sukne prama nebu crn dim — i ništa više. Nezadovoljni moradosmo se povratiti u grad, nadajuć se, da ćemo valjda na večer sretniji biti.

Cielo prije podne probavismo u sveučilištnom i javnom muzeju, a poslje podne gledasmo se bolje upoznati s tim bučnim i novovječnim gradom. Na večer poslje večere podjemo opet na more, ali i sad badava: u daljini, kamo upirasmo oči svoje, ništa se nije vidjelo do crne mrlje na vedru i čistu nebu. Vezuv je još udilj bio umotan u oblake.

Došav kući, ugovorimo, kuda ćemo sve i kako sliedećih dana polaziti. Odlučismo, da ćemo sutra na Pompeji, prekosutra na Vezuv, a onda redom na ostale ugasle vulkane oko Napulja.

Njeki putnik veli o napuljskoj okolici, da je to komad neba, što je na zemlju pao. I doista, takove krasne okolice valjda u svietu neima! Liepa pravilno zaokružena luka nakićena je ukusnimi gradovi, kojim se u zaledju pruža niz vrletnih brdina, a iz mora se dižu čarobni otoci Capri, Ischija, Procida, i sastavljaju sa brjegovi na kopnu krasan vienac. Da nije te divotne prirode, bio bi čovjek davno ostavio tu okolicu i potražio si mirnije sielo. Ondje, gdje je priroda najobilatije poizasula svoje dražesti, ondje je ona bila i najstrašnija. Ona dva polukruga, što ovaj kraj upravo divnim čine — naime otoci u moru i brjegovi na kopnu, bili su njekada spojen okrug, a u sriedini mu ogromno ždrielo

gorostasne sopke (vulkana), koja je još prije postanka ljudi svoju vragometnu igru završila. Vremenom je more razbilo zidove toga ždriela, napravilo otoke i napuljski zaljev, a na njegovih rubovih poniče sila novih vulkana. Podje li čovjek od mora s otoka Ischije na Procidu, zatim na obali preko phlegrejskih poljana oko sama Napulja pa do Vezuva, nabrojiti će do 27 miesta, gdje si je zemaljska vatra i para oduška našla. U samom Napulju leže tri sopke. Na jednoj stoji danas najkrasniji vrt „Capo di monte", a na drugoj „Castello dell' Ovo". Sjevero-zapadno od Napulja niže se čitav red vrućih vrela, koja dolaze iz zemaljske dubljine, gdje se neprestano kuha i muti, dok opet na jednom neprovali i neuništi liepi Napulj i čitavu okolicu. Ta vruća vrela i liepa okolica domamljivaše već u staro doba bogate i razkošne Rimljane, te si tuj pogradiše kupališta, ukusne dvorove, velika sela, koja se još i danas ponose svojom ljepotom.

Od tih silnih vulkana najveće je štete nanio zemaljskomu raju ovomu sam Vezuv. Do g. 63. poslje Krsta nije nitko ni slutio, što taj brieg u sebi krije; bijaše zarasao bujnimi šumami, a na podnožju mu širile se krasne poljane. No rečene godine morao si Vezuv kao odahnuti — nagomilane vodene pare udarile u brieg, ali ga neprobile, samo se zemlja zadrmala, a obližnja se mjesta i gradovi porušili, i to Pompeji i Herkulanum posve do temelja, a u Napulju i Noceri samo po gdjekoje sgrade. Stanovnici nepomisliše, da je tomu jadu Vezuv kriv, pa iz nova sazidaše porušene gradove. Za kratko vrieme podigoše se Pompeji i Herkulan mnogo ljepši nego što su prije bili, a gradjani ni neslutiše nesreće, koja ih čekala. Na jednom oćutiše noćju 24. kolovoza 79. poslje Krsta strašan potres. Kuće se po gradovih zadrmaše, a more uzmače od obale. Taj put je vodena para njekako ipak probila Vezuv; odmah bo sliedećega dana vidilo se, kako iz briega suklja crna vodena para puna pepela i sitna kamenja, što ga je u briegu pokršila i sa sobom poniela. Vodene se pare u zraku nagomilaše, tako, da je u pô dana zavladala noć. Iz oblaka stade padati kiša puna kamenja i pepela, potrpavajući sve pod sobom. Četiri dana i četiri noći padaše neprestance pepeo, ljudi iz obližnjih gradova bježahu na more, da si spase život, a liepi gradovi Herkulan i Pompeji a valjda i Stabije izginuše pod pepelom. Ljudi, koji su htjeli svoje imanje spasiti, pa se povratili natrag u grad, ili koji su se sakrili bili u čvrste sgrade i podrume, platiše svoju smjelost glavom. Pogubni plinovi su ih zagušili, a tanka biela kamenita kora uhvatila im se po tielu, tako da su nam se okamine tih ljudi do danas neozledjene sačuvale. Kako je grozna ta provala bila, mogao je svaki čitati u 8. broju ovogodišnjega „Vienca", gdje se navadja i liep opis mladjega Plinija. Samo mi je izpraviti dotičnoga spisatelja u tom, gdje pripovieda, da je Herkulan i Pompeji pokrila goruća lava; jer toga ne kaže ni Plinij, a i sâm sam vidio, da to nije lava bila već pepeo. Što lava jednom pokrije, to se više neda odkopati, to se čvrsto okameni. Lava leži doduše danas na Herkulanu, ali ta je lava iztekla iz Vezuva tek kašnje i razasula se po onom pepelu, u kom je Herkulan zatrpan. Danas samo treba tu koru snimiti i onda u pepelu kopati, što je svakako mnogo težje nego u Pompejih, gdje nikakve lave neima.

Od toga vremena pa sve do danas iznenadio je Vezuv počešće napuljsku okolicu svojom vragolijom. Sviet je na pokopanih gradovih sazidao bio nova sela i vadio znatan dobitak iz plodnih poljana i izvrstnih vinograda. Svatko mišljaše, da se je Vezuv na viek umirio, te tako življahu ljudi bezbrižno pod njim, dok im nije opet kakva veća provala čitavu imovinu uništila. Pa to se dogadjalo toliko i toliko puta do danas.

Za prvoga tisućljeća provalio se Vezuv — u koliko se sigurno zna — samo pet puta i to godine 202., 472., 512., 685. i 993.

Drugoga tisućljeća bio je mnogo nemirniji i strašniji. Godine 1036., 1139., 1306. i 1500. bile su provale dosta neznatne; ali god. 1631. dne 15. prosinca osjete se u 7 sati na večer strašni potresi, koji su se jedno dvadeset puta ponovili do zore. U samu zoru provališe pare na zapadnoj strani brieg, iz ždriela poleti usjano kamenje i crn dim pun pepela, te je na jedan put dan potamnjeo. Pepeo padaše po svoj južnoj Italiji, u samom Napulju nagomilao se preko stope visoko. Trećega dana osjetiše se dva potresa, a iza njih poteče raztopljena lava, zatrpa liepa sela Portici, Resina, Torre dell' Greco, Torre dell' Anunziata, i onda se surva daleko u more. Tom sgodom pogiboše do 3000 ljudi.

Kasnije provale bivahu sve to strašnije, ali veselim Talijanom nedade se ipak ostaviti krasne one okolice. Za kratko vrieme sagradiše si opet na starom mjestu svoja sela; bilo im žao razstati se s onim dobrim vinom, što na lavi i pepelu rodi.

Godine 1794. dne 15. srpnja noćju provali lava brieg, a do zore bilo je Torre dell Greco pokopano. Odavde poteče lava u more, voda zavri, te se je kašnje sila skuhanih riba na obali našlo. Njetko je proračunao, da je taj put izteklo 457 milijuna kubičnih stopa lave. I još će trajati hiljade godina, pa još neće ni polovica vatrene zemaljske mase izteći i ohladiti se!

Ovoga stoljeća provaljivao se je Vezuv preko petnaest puta. Godine 1858. malo neuništi lava opet nesretnu Resinu, a 1861. opet Torre dell Greco. Ovaj put propuče

zemlja. Pukotina idjaše kroz Torre dell Greco daleko u more.

G. 1866. počeo Vezuv s nova svoj vražji posao, te je neprestance soptio do god. 1868. Od to doba bi na mahove malko mirovao pak opet onda poslabije soptio, dok nije najednom ovih dana presenetio pučanstvo silnom provalom, za koju se može reći, da je najstrašnija bila u ovom vieku.

U samo to vrieme, kada smo u Napulj stigli, počeo je Vezuv življe soptiti, lava je provalila od sjevera brieg i tekla dolje po samom Vezuvu, nu tu nije nikakve štete počinila.

Napomenuv tiem u kratko poviest Vezuvovu, pripoviedat mi je sada o naših pohodih po njegovoj okolici.

(Dalje sliedi.)

Putne uspomene

Iz Dubrovnika, Kotora, Arbanije, Krfa, Italije; od I. K. S.

VIII.

Dubrovački život. Mužkarci i žene. Podneblje i podzemlje.

Tko je čitao opisivanja života starieh Dubrovčana, pa ga sravni sa sadašnjim životom javnim i kućnim, naći će veliku razliku i promjenu. S propašću republike propade za kratko vrieme od pol stoljeća mal da ne sve ostalo, što bijaše skopčano s njome: sloboda i bogatstvo, obrtnost i trgovina, javna uprava i kućni običaji. — Zapadno evropski materijalizam, austrijsko birokratstvo i talijanska lahkomišljenost s razvraćenošću preoteše mah starodubrovačkomu životu. Vlastela, koja su bila starim običajem ponajviše ostala vierna, razpršiše se po svietu i odoše klanjat se tudjemu življu. Ostalo gradjanstvo i pučanstvo, ostavljeno od svoje bivše gospode, podvrže se ravnanju tudjega duha austrijskoga i talijanskoga; mužkarci, odgojeni u talijanskih ili potalijančenih školah, postadoše hladni prema slovjenstvu, koje bijaše čvrst temelj starim Dubrovčanom; nestade starih udruživanja u svrhu duševne radnje; kućni obiteljski život slovinski pretvori se po primjeru talijanskih gradova u život ulični i kavanski Ali kraj svega toga sačuvao je Dubrovnik u svojih zidinah staroslovjensko gostoljublje, a pokraj toga mnoge samo sebi vlastne originale, čudake, nastrance, kojim ćeš podobnih zabadava tražiti po inome svietu. Malne svaki naobraženi Dubrovčanin imade svoje osobite nazore i načela glede potrebe i načina života. Čestoputa naidješ na čovjeka, koj nemari za nikoga izvan sebe. Družtvo mu je nesnosno, misli i čuvstva, što inimi narodi pokreću, dosadjuju mu. Sav mu je sviet krug njegovih misli i njegove radnje, niti će se za živu glavu podvrći nazorom tudjim.

Uz takove mužkarce kakove da su **žene**? Težak je na ovo pitanje odgovor za čovjeka putnika, kojemu nedotječe vremena, da se unori u razmatranja obiteljskoga osobito ženskoga života. Znamo da žene u obće imadu više tanka čuvstva, a kadikad i više strasti, uznesenja i požrtvovanja, nego li muževi. Ja bih reko da se to navlastito o Dubrovčankah uztvrditi može.

U staro doba bješe priprosto monastirsko odgojivanje dubrovačkieh žena jedini čuvar čestitoga obiteljskoga života, narodnoga jezika, narodnieh običaja, pripoviedaka, pjesama, poslovica itd. Ali jur u ono doba odlikovahu se mnoge žene svojim izvanrednim umom i uzletom čuvstva i misli. Tko se nemora diviti na primjer **Cvieti Žužorićevoj**, toj Aspaziji dubrovačkoj, koja je umjela ne samo mnoge od svojih sugradjana uzhititi do obožavanja svoga duhovita uma i ljepote, nego i neumrloga Torkvata Tassa potaknuti da ju u dvaju sonetih opjeva, i čitavu mnogo ugladjenu i visoko prosviećenu Florenciju sklonuti da joj se klanja. Tko se nesjeća iz književne poviesti dubrovačke Nikolete Rastićeve, Julije i Sperancije Bunićeve, Marije Gundulićeve, Margarite Menčetićeve, Jelene Ohmučević-Grgurićeve, Marije Saćende, Lukrecije Bogašinove, Katarine Sorkočevićeve, Marije i Pavle Betterove matere slavnoga Rugjera Boskovića i ovoga sestre Anke Boskovićeve itd. Ovakove žene nemogoše ostati bez zamašaja za sav javni i osebni život dubrovački.

Iza silnoga pokreta francezke republike, koj je svojimi novimi nazori životnih načela malo ne svu Europu poplavio, preobrazi se dakako i život ove jedine slovjenske republike dubrovačke u koječem, osobito što se žena tiče; te valjda nije bez razloga pohrvaćeni Francez **Marko Bruére Dérivaux** koncem prošloga vieka započeo jednu od svojih satira ovako:

„Ti, koji dni traješ i noći knjige promećuć,
Pomnjivo tražeći slovinskog naroda slave,
Bi l' uzrok men' po sreći dokazati znao:
S pivnice jer* svako, do glasovita Pregata**
Slavne bi se **sladko hrvatske odreko starine**?
Jer čupah od župskieh do najponosne vladike
Stidi se svak jezik slovinski čisto govorit?
Jedva smije u gradu kod načvih haljine peruć
Popievku izustit godišnjica, bez da riečim
Već inostranim neg našim složena bude.
Što bi se, da oživi, tomu oni čudio Dinko,
Naške pojeć piesni, koji jest me oteo smrti?
To t' se nebi lievom prikrstio Gundula, čujuć
Da nije za rodnog pisó Dubrovnika, već da
Hoće se za Osmana istomačit, tražiti tudje
Meštre, ko za Eneidu i grčkog Iliadu Omera?

---

* **Jer** znači kod dubrovačkieh pisaca: zašto.

** Consiglio dei pregati: senat, vieće dubrovačko.

Ova pokvarenost jezika hrvatskoga, napojena riečmi talijanskimi i duhom talijanskim; ova smjesa života i običaja starodubrovačkih s novoeuropskimi, ponajviše talijanskimi: opaža se i danas kad žena u Dubrovniku u viših i nižih slojevih pučanstva. Pa ipak uza sve to, ima u Dubrovniku gospodja osobito višega stališa, koje sačuvaše vjerno staru značajnost dubrovačkieh žena. Nikad neću zaboraviti na ugodno obćenje sa starom groficom Pucić-Sorkočevićevom, posljednjim ogrankom porodice Ranjina. Visoko naobražena ova gospodja, koja umie uz narodni svoj jezik dobro talijanski i latinski, u kojih je jezicih njegda i duhovite pjesme pravila, sjećaše me svojim ponašanjem mnogo na stare Hrvatice plemićkoga roda s ove strane Velebita, kojim se sada u nas po svema izgubio trag. Zauzeta za sve, što je narodno i kriepostno, znala bi ona u svakom boljem čovjeku nehotice probuditi njeko poštovanje i odanost. Sve što govoraše, pokazivaše ugladjenu ćut; sve njezine misli osnovane bijahu na strogom moralu; svako kretanje bijaše joj spojeno sa ženskom čednosti; sav izraz lica i duše očitovaše viši uzgoj, duševni uzlet i mirnu uznesenost skopčanu s blagimi nazori velikoga zadatka ženskoga u pravom smislu rieči.

I u mladjem naraštaju dubrovačkieh žena opazio sam njeku vatrenu težnju za višjim duševnim životom, i krotku podanost k vjeri. Jedna od duhovitieh gospodjah pripoviedaše mi s njekim oduševljenjem, kakovu neobičnu ćuti slast u tom, što može dva po tri puta za nedjelje polaziti svoga izpovjednika te po više sati slušati kriepostne nauke svoga učitelja, kojemu tako rado odkriva svoje malene griehe i duševne tuge, nalazeći uviek najveću utjehu u razumnom savjetu i moralnom nauku. Njezina sestra, nadarena izvanrednim duhom i uzletom misli, tražila je naprotiv svu utjehu svoga turobna života u pjesničtvu; osim dubrovačkieh pjesnika bijaše joj poznata sva pjesnička literatura talijanska, ponješto francezka. S osobitim oduševljenjem znala bi na pamet govoriti novije pjesme Pratia, Alearda, Carréra, Dall'ongara, Foscola itd. Pa kad bi ju s talijanskim pjesnikom bio zapitao:

Sei tu dalla terra del dolce idioma,
Dai mille martiri, che Italia si noma?
Custode di tombe, reina d' altar.
La dove hanno appreso gl'indocili umani
Coll'arida foga dei loro vulcani
A vivere, spegnersi, amare, odiar?

Tad bi mi znala odgovoriti: ah šta ćete, vidim i sama, da sam više Talijanka nego li Slovienka, ali kako da tražimo mi gospodje utjehe i slasti u slovinskoj knjizi, kad se isti naši muževi od nje ili odvraćaju ili ju nam pristupnom i slastnom neznadu učiniti.

Narav dubrovačkieh žena i mužkaraca ima u obće mnogo sličnosti s ondješnjimi prirodnimi pojavi. Čarobno more, koje se često puta kao u zrcalu odsieva u bistrih očiju mladim djevojkam; izvanredni pojavi tišine i bure na moru; strahovito razlieganje gromova po golieh dubrovačkieh stienah, i vječno ponavljanje zemljotriešnje: sve to mora da djeluje i na svakoga čovjeka, ma da se tečajem svoga života na ove prirodne pojave sasvim nauči, kamo li nebi na mekanu narav i tanku ćut žensku.

Stranca putnika najneugodnije se dojimlje zemljotrešnja i grmljavina u Dubrovniku, za vrieme moga boravljenja pojavila se neznatna zemljotrešnja, ili po dubrovački trus, tri dana zasebice (14. 15. 16 list.) o kojem nedržaše za vriedno ni govoriti u Dubrovniku, tako se stanovničtvo s njekim lahkomišljenim priegorom iza strahovitih potresa, koji su bili uništili skoro sav grad, priučilo k njemu. Najteže mi bijaše podnositi dubrovačku grmljavinu. Kad se po kršovitih ondješnjih planinah razliegahu gromovi, činilo mi se, kao da se nebo i zemlja zaratiše. Trjesovi udarahu jedan za drugim, munje sievahu podjedno kao da će polomiti i spaliti sve kuće. Obično je s njome spojena i podzemna tutnjava, često i potres. Kad se u noći pojavi takova nepogoda, skoči obično u kućah sve na noge, pa ako bi i htio nadvladati sama sebe, te udušiti silomice onu grozu što hvata čovjeka, nemože od nemira i straha drugieh.

Nesnosna je u Dubrovniku i velika vrućina, koju sam još i studena mjeseca, kad u Zagrebu već peći ložimo, po dobro ćutio; ali divno more i seoska okolina daje svojim hladnim povjetarcem i proti tomu lieka, a čarobne noći nasladjuju i okriepljuju izmučene sunčanom žegom stanovnike.

IX.

Oproštaj s Dubrovnikom. Put u Kotor.

Dodje napokon vrieme, da se oprostim s Dubrovnikom. Prieko tri nedjelje od 13. listopada do 4. studenoga proživio sam u nezaboravnom tome gradu, i moram da uvrstim vrieme svoga tamošnjega boravljenja medju najljepše časove svega mi života. Neobičajna prijaznost, naobraženost i plemenitost onieh ljudi, s kojimi obćah; divni ustroj i položaj grada i njegove okolice; bogate zbirke, iz kojih crpljah nauku i podatke za svoja književna iztraživanja; napokon blago podnebje u kasno jesensko doba: sve to opojilo me njekim sladjahnim čuvstvom; jer ja smatrah Dubrovnik majkom dosle nikad nevidjenom, sielom mladjahnih svojih uzora.

S duševnim nemirom i s njekom slutnjom budućih putnih nevolja, koje me čekahu, pro-

budih se dne 4. studenoga da se rastanem taj dan s Dubrovnikom. Prvi krat bijaše minula noć hladna, i običui ljetni pokrivač nemogao me obraniti od studeni. Na nebu se gomilahu oblaci. Jur iz rana jutra duvaše njekakov hladan vjetar, koga ja u Dubrovniku još nisam bio osjetio, a kad odoh s njekimi prijatelji u Gruž na parobrod, pričinilo mi se kao da samnom tuguje sva narav. Kapetan pomorski bijaše Pulić, brat zadarskoga gimn. ravnatelja i vrloga domoljuba, a podkapetan Martinelli iz Kotora. Na brodu nadjoh čestitoga poznanca Ruska Vuljevića, kojega kuću posjetih u Lapatu na šetnji s Pučićem i Kaznačićem; tu se upoznah i s Deškovićem Zadraninom, kapetanicom Šternfeldovom i sa više vojničkih častnika.

Brod krenu praćen hladnim vjetrom a ja stojah na brodskom krovu osamljen i zamišljen gledajući turobna srdca, kako ginu preda mnom toli obljubljena mi mjesta: pitomi Gruž sa svojimi bašćami, prostrani Konó sa poluporušenimi kućami, veličanstveni Srdj, i nezaboravni Dubrovnik sa svojimi umotvornimi zidinami i tvrdjami. Pričinilo mi se kao da vidim na vidiku od Pila svoje prijatelje, kako mašu rubcî pošiljajući mi posljednji oproštaj, i još jedan krat sjetih se na njihova iskrena srdca, odane mi duše, domoljubne ćuti, srodne misli, i narodni ponos. Nestade i Ploča, crkve sv. Jakova s monastirom i vratolomnoga puta u Župu. Pokaže se otok Lokrum sa svojom novom tvrdjom i starim samostanom, nu do skoro se sakrije, zajedno s Cavtatom i sa svimi osamljenimi kućami. Gol krš zastre mi vidik, a široko more otvori se preda mnom. Umoren od neugodnih utisaka sidjoh dolje u sobu putničku, da čitam; ali kad čitaš nemirne duše, malo ti koristi i malo te zabavlja.

Kad se ukrcamo u novogradsku luku, prenem se kao iza sna. Iz širokoga mora zakrenusmo na lievo u znameniti zaljev kotorski, bogat spomenici istorijskimi. Prastari gradovi, nove tvrdje, umotvorne crkve to katoličke to pravoslavne, monastiri, liepi dvorci i ljetni stanovi, uz mjesta i sela napućena junaci i velevještimi moroplovci: rese taj zaljev od Novoga do Kotora i crnogorske medje. Tu se kroz vjekove otimahu za gospodstvo i gradove Grci i Rimljani, Slovjeni i Mletčani, Arapi, Ugri, Genovezi, Španjolci, Francezi, Rusi i Englezi, dok napokon god. 1814. nepripadne i taj prediel pomoćju hrvatskieh krajišnika pod vlast austrijskoga orla. Hrvatska, i srbska i bosanska kraljevina bila tu za njeko vrieme osnovala svoje nestalno gospodstvo. Ali nijednoj od ovih nedotječe toliko uma i snage, da svoju vlast na dulje vrieme utvrdi, i da se u čvrstoj svezi sa svimi jugoslavenskimi plemeni ukriepi proti otimačkoj moći tudjinskoj. Silni car Dušan, gospodujući u Kotoru i velikoj strani jadranskoga primorja, a nepoznavajući veliku vriednost mora, morade moljakati prijateljstvo i pomoći od lukavih i vjerolomnih Mletčića, na mjesto da bi se okoristio bio prirodjenim darom svojih suplemenika za brodarstvo i plovitbu po moru te osnovao vlastitu pomorsku silu. Kralj Tvrdko I. po imenu, baštinik vladavine Dušanove, sagradio je na moru jedini grad Novi, i branio za njim zaljev kotorski; ali jur Herceg Stjepan morade ponoviti tu Tvrdkovu tvrdju, a kratko vrieme iza Stjepanove smrti preoteše ju Mletčani. Sada se naprema istomu Novomu, jur od davna zapuštenomu, podižu nove tvrdje austrijske na ulazu u zaljev, i zatvaraju put tudjemu ratnomu brodovlju u zaledje zemalja jugoslovjenskih, dočim u Meljina mirno počivaju državni ratni brodovi uz odmarajuće se Lloydove parobrode.

Kraj Novoga, Perasta, Koliva, Pr-čanja, Banja, Dobrote, Teodova polja itd. doplovismo u Kotor. Kod Novoga ostavismo iza nas zloglasnu tursku Sutorinu, gledasmo visoko pogorje hercegovačko, koje posvuda nadvisuje naša brda. Pred namî dizahu se visoke gore crnogorske, a nad njimi najvišji Lovćen, divno sielo vila pjevačica i ponositi predmet crnogorskieh pjesama.

Grad Kotor vidi se tek onda, kad se izpod Veriga dodje prema Prčanju i Dobroti; jer dvie ure dugački kotorski kanal izkrivudan je kršem i brdinami, te prieči izravan vidik. Nu kad se i približiš po moru Kotoru gradu, nevidiš ništa od kuća; kriju ih visoki gradski zidovi, a iznad njih se dižu samo crkveni zvonici. Nad gradom s desna prema crnogorskoj granici stoji tvrdja sv. Ivana, koja je obrambenimi zidovi i kulami spojena s Kotorom. Na jugu prema Budvi ima još tvrdja sv. Trojice, obe tvrdje sagradjene su u tu svrhu, da brane Kotor od Crnegore. Dok nebijaše u Crnojgori topova, mogahu ove tvrdje, nadvišene od golemieh crnogorskieh brda, Austrijancem još na njeku korist biti.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Govorilo se prije njekoga vremena, da će se sastati strukovnjački odbor, koji bi imao izraditi osnovu za preustrojstvo našega kazališta, a prema toj osnovi stvorio bi onda sabor njeke zakonske članke za kazalište. Do sada nemožemo o tom još ništa javiti, nu za to nješto o českih kazalištnih poslih. Ovih dana sastali se u Pragu dramatični pisci česki, da osnuju družtvo, koje bi štitilo pisce naprama upravi českoga kazališta. Na predlog poznatoga spisatelja F. V. Jeřabka zaključeno je, da se izradi i preda kazalištnoj upravi spomenica, u kojoj će biti izrečeni nazori i želje českih dramatičnih pisaca. — Kod nas kao da se nikako nemože doći do zajednice, a samo udružene sile mogle bi promaknuti našu dramatičnu književnost i glumsku vještinu.

— Odbor za osnovanje českoga narodnoga kazališta u Pragu razpisao je ove nagrade za kazalištna djela: 1000 rubalja za najbolju tragediju iz poviesti slovinske, poglavito česke; 1000 forinti za najljepšu veselu igru, koja bi sama jedan večer zapremala; 1000 forinti za najbolju dramatičnu operu, isto toliko za najljepšu komičku operu, a 300 forinti za njihove librete. Rok je do 1. siečnja 1874.

Književnost. Izašlo je drugo popravljeno izdanje „Latinske slovnice za male gimnazije“, napisao Adolfo Veber. Knjiga ima četrnaest i pol tiskanih araka, a dobiva se u knjižari Albrechta i Fiedlera za 1 for. 10 nov.

— Istorije svega svieta od St. Boškovića izašla je u Bigradu II. knjiga, i II. dio Logike Stuarta Milla, prevedene A. Vasiljevićem.

— U Zemunu će pod naslovom „Učitelj“ izlaziti počam od kolovoza list za učitelje, školu i roditelje svakoga 15. i zadnjega dana u mjesecu. Uredjivati će ga učitelji a za uredničtvo odgovoran biti M. Nešković. Ciena mu je na godinu 2 for. Smjer je tomu listu zastupati valjan uzgoj mladeži, imenito boriti se za poboljšanje materijalnoga stanja pučkoga učiteljstva, i nastojati, da se škola oslobodi od svih faktora, koji su na uštrb školi.

— Na českom jeziku izašla je u drugom popravljenom izdanju vrlo liepa i koristna knjižica pod naslovom: „Nikolauův Dějepis český v obrazych po československou mladež na školah narodnih“. U ovoj su knjižici pojedine crtice, životopisi slavnih i znamenitih ljudi za česki narod, sa slikami; tako dobije česka mladež priliku upoznati najvažnije momente svoje narodne prošlosti na liepi i ugodni način Spominjemo ovu knjigu, jer bi željeti bilo, da tkogod u nas sastavi crtice iz hrvatske poviesti sa slikami.

— Vrlo praktička knjižica izašla je u Pragu pod naslovom Míra Metrická, gdje se tumači metarska mjera, koja će biti uvedena u Cislajtaniji, a po svoj prilici, da će onda prodrieti i u Ugarsku, od koje je naša domovina u pogledu mjere odvisna. Tko hoće da se o tom predmetu unapried pouči, može dobiti ovu knjižicu za 20 nvč. u Pragu (I. L. Kober).

— Česki „Květy“, ilustrirani beletristički list, javljaju, da će se stopiti sa Světozorom, takodjer listom iste struke; kažu naime, da je višegodišnje izkustvo naučilo, da dva lista ove struke nemogu izlaziti zajedno. Žaliti je, što Květy prestaju, jer je taj list zbilja krasan bio, a donosio je kao prilog Bazar u českom jeziku. Nije li tužni znak našega za političkimi okolnostmi i odviše hleptećega vremena u kojem nemogu izlaziti kod bogatoga českoga naroda dva krasna lista, što no rade na polju domaće umjetnosti.

— Zanimati će Slavene djelce Josipa Viktorina, što je nedavno izašlo u Pešti pod naslovom „Visegrad einst und jetzt“. To je poviest i opis negdašnje priestolnice, slavnoga Višegrada, u kojem ujedno se govori o tom, da se razvaline sačuvaju.

Slavni slovački pjesnik Andrej Sladkovič umro je 20. travnja o. g. Svaka kućica slovačka, koja je i koliko ozvanjala glasovi domaćega pjesničtva, tuži sad za svojim ljubimcem, mednoustim Andrejem Sladkovičem. U svih slovačkih časopisih glase se žalobite tužaljke za pokojnikom a zahvalni narod hiti ukrasiti dostojnim spomenikom skori još grob veljega pjevaoca svoga, koji je, mnogom bolju trapljen za života, neprestance radio za bôljak i napredak svoje domovine i svega Slovjenstva. — Andrej Sladkovič (prvo mu ime Braxatoris) rodio se god. 1820. u Krupini, gdje mu otac učiteljevaše, skroman hranitelj od sedamnaestero djece. U školi rodnoga si mjesta učaše se naš Andrej od samoga si otca prvoj nauci, a poslje u Perovičanih magjarštini, kako je na žalost otčevu potrebno bilo. Poslje podje u Stjavnicu na evang. gimnazij pak u Požun, gdje mu bijaše drugom na školah slavni Kalinčak.

U Bretislavi, gdje se odlikovaše i darom i marljivošću, pojaviše se njegovi prvienci „Hlas k Nitrě“, „Potěcha“ i „Ctibor“ u almanaku Nitri. Na sveučilište podje u Hallu. Odlučiv se za svećeničko zvanje, da bi poslje što bliže bio prostomu narodu, dade se prerevno na teologiju, ali namjeriv se na ruskoga učenjaka Valuveja, koji ga upoznade s Puškinovimi pjesmami, oživi u njem opet pjesnički duh. Vrativ se kući življaše njeko vriemo kao odgajatelj i napisa „Marinu“ (ižašla u Pešti g. 1846), kojom si pjesni osvoji mladić srca svih zemljaka; i Madjari ju prevedoše. Poslje ga izabraše župnikom na Hrochotu; tu se i oženio. Od osmero njegove djece živi ih još pet, svom dušom odanih Slovenstvu. Na Hrochotu je napisao znamenitu epsku pjesan „Detvan“, u kojoj vještački opisuje slovački narodni život; zatim tu, i kašnje na Banskoj Bistrici, kamo se preselio, mnogo pomanjih pje-

sama, a na uspomenu slovačkoga memoranda od god. 1861 „Sveto-Martiniadu“. — Prvu sbirku njegvih „Spisi basnicky“ izdadoše godine 1861 I. Viktorin i E. Krčmary; drugu će izdati „Matica Slovenska“.

Ideje u narodu. Velikom je hvalom prigrljen po cielom svietu govor glasovitoga govornika španjolskoga, Emilija Castelara, kojim je zagovarao republiku. No jedno od najljepših mjesta u njem jamačno je ono, gdje Castelar izbraja ideje, koje su vladale i ostvarale se u ovom i onom vieku. Drugimi riečmi hotio je on označiti, da sve djelovanje naroda, njihovo pregnuće, nastojanje i borbe nisu ino van razvoj neke ideje. Kad prelistamo poviest, ovaj imenik ljudskih djela, naći ćemo, da su najveća djela stvarali oni, koje je ideja vodila k tomu. Vjera, slava, sloboda — koli silne su stvari i kolika su djela izvele, da im se diviti moramo. Nije nuždno razglabati pitanje, može li bez ideje štogod biti, al se svakako svom silom oprieti valja onoj nauci, koja praktičnost tobožnju uzdiže, da pritisne ideje. Netreba nam daleko ići, nego se samo obazrieti na noviju hrvatsku prošlost, koja će dokazati, kako smo po ideji živ ostali narod; a brez nje, onako zapušteni od mogućih, prezirani od svieta, morali bi položiti u grob i vjeru i nadu u budućnost svoju. Naša omladina, koja ima priliku proučavati duh vremena rimskoga i grčkoga, neka se oduševljava idejami, neka u čistom srcu svojem hrani svetinje, koje narod k veličini privode!

Dopisnica uredničtva.

G. D. I. u K. Ima doduše plemenitih misli u Vašoj ocjeni; ali nam se čini, da nerekoste ništa nova, što se već nebi nalazilo u Perkovčevih člancih o tom pitanju. Ima i logičnih suprotnosti u vašem spisu, n. p. negdje poričete sami, što ste malo prije uztvrdili bili o duševnom stanju hrvatskih žena. Onaj priekor na Ameriku nije posve temeljit, a i tudj je; onaj uzor, koga preporučate našim gospodjam, žalibože je iz krajeva, nam od pamtivieka neprijaznih i mrzkih. Napokon ne smiemo već ni s toga priobćiti članka, da nam s njega ne zadjene pouka negdje, gdje bi se je sami stričci uhvatili. — Drugu Vašu želju izpunit ćemo skoro.

G. L. V. u G. Krasno li nas obradovaste. Sretnih nas, da nam takovi darovi učestaju!

G. A. P. u P. Idilički opisi doista su dražestni; no pripoviedanje je gdje i gdje odviše razvučeno. Da skratimo?

G. F. C. u P. Još se nadamo povoljnu odgovoru.

G. E. Z. A. Liepa hvala. Izvolite nam svakako poslati u sgodu, kako ste nakanio.

G. M. K. u B. Drage volje prihvaćamo ponudu. Dobro bi nam došlo, da nam izradite i osnovu, po kojoj bi se nastojalo oko članaka vaše struke, tako da bi se njimi za stanovit rok, bile i dvie tri godine, mogla razjasniti najzanimljivija pitanja sveukupne Vaše znanosti logičnim redom a lako razumljivim slogom. Takovu osnovu priobćili bismo drugim vještakom, da ju nadopune, ako uztreba.

G. G. L. u B. Kud bismo s onoliko izvornih navoda? A izpustiv ih, okrnjili bismo vam članak, koj je osim toga pisan težkim, malone skrozimice njemačkim slogom.

G. P. K. u D. Rado bismo primili, da niste zaboravio na tolike sigaste špilje po našoj domovini, čim izlazi članak nepodpun; znanstveno pak tumačenje nebi bilo razumljivo nestrukovnjaku čitaocu.

G. F. H. u S. Očevidno je, da Vam je rabio njekakov njemački spis, kad ste sastavljao „glasba i umjetnost naravi“. Ali kako je težko tumačiti naravne znanosti i popularno a i temeljito, razabire se iz mnogih Vaših izreka, koje se čine kao da su od šale. A slaže li se Vaša nakana poučiti mladje Vam sudrugove s onom Vašom izrekom: „blago onomu, koji ništa nezna?“

G. S. D. u O. Neznamo, kad će se prosuditi moći uz ostale komade. Od nekoga vremena ne možemo sastaviti strukovnoga suda.

G. D. M. na C. Oblik Vaše pjesme „Sedle“ veoma nam se mili; stihovi su Vam skočni i srokovi okretni; pjesnički govor gdjegdje upravo liep, a ono dvadesetak tudjih rieči lahko bi se zamienilo hrvatskimi, gdje treba, n. p. grčki „Eos“ nikako nepristaje u bosansku baladu. Ali ideja toj baladi nije dosta znatna za oveliku pjesmu, a to se i vidi u tom, što ima u drugoj polovici epizodnih opisa, koji su suviše te skupa sa zaključnimi stihovi uništuju jedinstvenost pjesmi i mute jasnoću ideji. Diete Alagić Husein i način njegove smrti bez svake je poetične svrhe. No upravo nas je iznenadilo ovo mjesto:

„Stienje mračno, Liko kleta,
Sinovi ti robljem bili,
I bandjeni ovog svieta,
Za krunu se tudju bili,
Kosila ih tudja pala,
I s rata ih nečekala..
I nosila ime roba,
Dok pjesnika zlatne žice
Ne zagrme iznad groba
Alagića Aginice.“

Vaša Turkinja nije zatočnica velike koje etične ideje, da bi bila dostojna izricati onakovu kletvu, koja kao da nije samo kletva, već gorka... Tomu se estetična ćut žestoko opire, a i onoj presmjeloj i neumnoj misli, da će pjesma o Alagičinu grobu skinuti kletvu s ukletih krajeva. — Poslat će vam se, što želite; a vi da pošaljete nam putopisâ onako poput Rašovih?

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 33. U Zagrebu dne 17. kolovoza 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

PRIEGOR.

Spjevao L. Vukelić.

Sa ljubavi mi nesretne dojadio moj viek,
I tad me vila susretne uz tamburice zvek,
Na vrelo čelo položi mi sitne ruke snieg
I na pjesnički zakle me ovakom rieči stieg:

„Nad svetinje ti svetinjom nek bude ljuven žar,
„Počélo vieku, kratku ti životu cio čar,
„Dobrìnji svakoj, uzletu ti svakom poticaj,
„I kolajućim vjekovom vjekovit pomladjaj.

„A tvrde vjere nekoleb, njoj alem štit i krás,
„Gdje vidiš k njoj da prione, tuj u vas pjevaj glas!
„I makar srce pucalo, i raj se lamô tvoj,
„Uz ljubav vjeru opjevaj, a — priegor dar ti moj!“ —

I dodade mi tamburu, i pjesma mi je last,
I milje pjevat ljubavi životu mom je slast; —
Al koju ljubim, vjera ju za drugu veže grud, —
A meni vjera svetinjom, — pa kud bi jadan, kud! —

Cilikaju mi turobno te žice, vilin dar;
Al mre im zuj, i srce mre; to ljubavi je har.
A bit će srca izdisaj i zadnji žicam jek:
Tjesnikujuć, pregarajuć mlad izvio sam viek!

PREKASNO.

Pripoviedka iz života.

4.

Stignem sretno u glavni grad Slavonije. Smjestiv se, prva mi bijaše briga pisati Olgi. Znajuć, da joj je tetka sav naš razgovor priobćila, te mi ovako put olahkotila; osjećajuć, da me djevojka mora zamrziti: pisah joj u kratko, kako se okolnosti promieniše, naši putevi razkrstiše, pa ju umolih, neka me zaboravi.

Eto, čudna li čovjeka! Molio sam ju, neka me zaboravi, a ipak bijah uvjeren, da ona toga nemože, a bilo bi me i boljelo, kad bih bio o protivnom osvjedočen.

Ovim pismom mišljah da je stvar svršena. Svom mladjahnom snagom zaronim u vrtlog života; medju novimi prijatelji i novim poslom nadah se da ću zaboraviti sve, što se je sbivalo u V—u te taj listić u knjizi prošlosti moje upravo onako lasno prevrnuti, kao što prevrneš list pripoviedke, pošto si ga pročitao. — Nu prevarih se.

Sve mi je išlo po volji, samo jedno ne: nikako nemogoh sasma zaboravit Olge. Nisam samu sebi vjerovao, da je ljubav, koja mi neda potisnuti u zaboravnost uspomenu na Olgu; ta ja nisam ljubio; ili barma ne tako žestoko, da nebih bio mogao zaboraviti; pa ipak Olga nikako se nije dala iz mojih mislih. Vjerovao sam, da ću prije postići tu svrhu, ako mi podje za rukom zagledati se u koju drugu žensku. Pomoćju prijatelja i znanaca podje mi za rukom, te sam se upoznao sa mnogimi i čestitimi obiteljmi, obćio sa mnogimi i liepimi i darovitimi djevojkami. Nu uzalud sve; čim sam više s ostalimi ženami u doticaj dolazio, tim izrazitije prikazivaše se oprieka izmedju tih žena i krasnoga onoga stvora u V. Koliko sam nastojao pred samim

sobom iztaknuti njezine tobožnje mahne, sravnjivajuć nju sa mojimi novimi znankinjami: svaki put moradoh priznati: nijedna od njih nemože se takmiti s onim čistim, nježnim i skromnim bićem. Čim više proticalo dana, tim uzeh jače žaliti, da sam onako nerazborno i lahkoumno turnuo od sebe djevicu stvorenu, da čovjeka učini sretnim. Istom sada, daleko od nje, gotovo u tudjem svietu, ali svakako medj tudjimi ljudmi, učah poznavati, kolik je moj gubitak, kako je mojom krivnjom izgubljena mi najčišća i najplemenitija ljubav, koju sam ikada mogao steći.

Kud god sam hodio, svikud me je misao na nju pratila; ali me ta misao i korila. — To još nebje sve: što je slika njena dublje zahvaćala u moje srce, a uspomena na nju živahnijom postajala, tim više mrzio me dosadanji život. Počeh uklanjat se svakdanjim drugovom; najvolio bih sjedjeti u svojoj sobi te pomišljati na ure s njom sprovedene, a napose na nezaboravni onaj majalis. Koliko puta okajah ono pismo, što joj ga odavle poslah. Poznavajuć njena toli nježna osjećanja sada tek mogoh prosuditi one jade, što ih je nesretna djevojka morala trpjeti. Pravom slašću bijaše mi ure i ure gledati njenu sliku, koju si vidio u mom albumu, te razmišljat ob onoj kratkoj, ali toliko istinitoj izreci: „Razlika je medju ženom i ženom“, koju je ona vlastoručno napisala. Zaista momu duhu bijaše ta razlika jasnom kao sunce; žalibože sbilo se to prekasno.

Napokon tolika me i toli jaka želja, tako živo i neizrecivo čeznuće za njom obhrva, da mu i jači od moga duha nebi bio mogao odoljeti. — Sad istom bijah uvjeren, koliko je Olga draga momu srcu, da ju zaista ljubim onom žestinom, koju izmjeriti nije moguće. Neodoliva želja tjerala me u mjesto njena obitavanja. Nikada još nisam ustručavao se zadovoljiti svojoj želji, a najmanje bijah voljan to sada učiniti; a svaki je mužkarac ludjak, koji to čini, a može si želji zadovoljiti.

Odlučim dakle svakako poći u V.

Prvoga dana mjeseca listopada krenem na put, pošto sam prije težkom mukom izmolio dopust na četrnaest dana.

Slavonskimi cestami nevalja se voziti; komu god su mile vlastite kosti; ili komu je silan posao, taj neka izabere ma kakovo ino sredstvo, samo neka ne putuje onim, što tamo zovu drumom. Meni se činilo, da tomu putovanju neće biti kraja do sudnjega dana. Još mi hajd njekako prolazilo vrieme, dok sam pomišljao na prvi sastanak: kako će crnomanjosto joj lice planut rumenilom, a liepe oči plivat u suzah radosti; ali naopako kad sam probudiv se iz takvih mislih opazio, da mi se valja još toliko i toliko ura voziti. — Neodoljiva njeka snaga potiskivala me napred; prijatelju ili se ti smijao ili mi se rugao, one sam dneve sbilja požalio, zašto neimaju konji mjesto nogu krilâ.

Napokon se ipak nekako primaknemo gradu V. Već s daleka razabirah toranj njekoč crkve pavlinske, a sada gimnazijalne, a malo kašnje pomoliše se i ostali tornjevi i tornjići lieskajuć se u sjajnih tracih još uviek topla, listopadskoga sunca. Zvonilo je podne. I nehotice skinem šešir.

Težko poput olova sleglo mi se nešto na prsa; a čim sam se više primicao njenomu domu, to je sve gore bivalo.

Zapovjedim kučijašu, neka zaveze kola u prvu gostionu, kamo dadem odpremiti moju prtljagu; a zatim krenem lagahnim korakom do kuće, odakle sam pred šest mjeseci toli zlovoljan odjurio.

U kratko to vrieme ništa se nije promjenilo. Kuća gje. Baričke kao i prije ista; ulica pusta kao što su sve ulice grada V. oko podne. Bijaše mi upravo milo, da me nije nikakov znanac zatekao.

Primaknem se vratima. Nisam bome ni plašivica ni kukavica, ali tuj ime nekakova vrtoglavica uhvatila, ruka posegnula za kvakom klonula, a koljena klecnula; malo da se nisam upravo pred vratima srušio. — Za koji časak oporavih se opet. Nješto sjegurnijom rukom uhvatim za kvaku te otvarajuć lagano udjem u dvorište.

Zatvarajuć vrata začujem suvo, muklo kašlanje. Neopisiva bol stisne mi dušu. Pohitim napried. Na stubah hodnika stajao mužkarac; ledja mu obrnuta k meni. Pred njim sjedjela ženska. Htjedoh mimo njih. Misleć samo na Olgu zaboravih cieli ostali sviet. Na štropot mojih koraka mužkarac se malko odkrene, a u isti čas zakrikne slabašni ženski glas: Mijo!

Ustobočim se. Krv mi navrla silovito k srcu; mišljah, izdahnut ću.

Pred menom je Olga. Što rekoh? pred menom stajaše osušena, onemogla, propala slika ženske. Onoga trenutka ništa na svietu neizbriše iz moje uspomene.

A ona?

Sabrav se malko zaboravi prisutna otca, zaboravi sav sviet, burnom radošću i zažarenih lica sklone se na moje grudi, savije slabašne, mršave ruke oko moga vrata, te jecajući od radosti šaptaše:

— Znala sam, da ćeš doći; znala sam, da nisi tako zao, te me nebi htio posjetiti prije nego li umrem.

Nemili, suvi kašalj opet ju napadne.

— Al, nastavi naporom, gdje si tako dugo bio? Zašto tako kasno dolaziš? — Al ne, što te korim? Nisi mogao, bio si zapriečen. Došao si, ma i kasno; ipak si došao, da me vidiš, da me utješiš, da mi osladiš još zadnje ure moga života.

Nijedan griešnik neće pred strogim sudcem većim kajanjem, gorčijom pečali slušati

pravedne prikore, nego li sam ja mile al ipak za mene toli gorke ove rieči. Držeći ju trepteću od nutarnje uzrujanosti, na pó onesviešćenu u svom zagrljaju, motreć u njenom osušenom licu, ugaslom sada još većem oku strogo izražene crte nesmiljene i neizliečive bolesti; gledajuć to slabašno stvorenje, koje sam kao krepku, snažnu i cvatuću djevojku ostavio, čemernom boli opetovah samu sebi: kasno, i prekasno si došao.

Medjutim stigla njena teta iz svoje sobe. Staričinim licem poletio plamteći gnjev.

— Dakle ste ipak došao? vikne krepkim glasom; došao da vidite umiruću žrtvu vaše nevaljanštine, plod vašega bogumrzkoga djela! Naplatio vam bog, što ste učinili nevinomu ovomu djetetu!

Reče i zatropi vratima.

Pripovjedalac sustane. Disaše težko; kako bijaše tamno, opazio sam na njegovom još mladom licu debelu suzu. Mora da je bila i vrlo gorka.

Nekoliko časaka šutismo oba.

— Moja poviest primiče se kraju, nastavi muklim glasom.

Olga bolovaše sa sušice. Njena mati umrla na jednakoj bolesti; nasliedjena po njoj klica grozne te nevolje uhvatila i kod mlade djevojke brzo korjen te ju dovela na rub groba. Kako i gdje ju je dobila, to se nezna; al neima sumnje, da je moje ponašanje, a napose zlokobno moje pismo mnogo doprineslo te bolest pospješilo. Jadno diete, s kojim sam toli neliepo, bez ikakova razloga postupao, ljubljaše me cielom silom krepke duše svoje. Od onoga dana, kad joj prispje moje pismo ruku, sasma se promienila. Kasnje sam dočuo, kako je od onoga časa prestala mariti za sve, što je oko nje bivalo. Ciele dane sjedjela bi kraj prozora čekajuć, neću li ja ipak doći; po svetcih i blagdanih hodaše, prem težkom mukom, u crkvu, da se Bogu pomoli, da izprosi njegov blagosov za mene i tu milost, da me uzmogne prije smrti još jedan put vidjeti.

Već sliedećega dana iza moga dolazka preseli se k svomu otcu. Znala je jadna, da je u kući tudjoj neprilična, a ukućanom možda sbog bolesti i dosadna, pa je odlučila u domu svoga otca završiti mladi život. — Meni je to bilo s voljom, prem sam kasnje čuo mnoge prigovarati, te tvrditi, da nije bilo liepo bolestnicu, koja trebaše toliko i njege i izdašne pomoći, poslat na vrat otcu, obterećenu sa velikom obitelju. — Napose bijaše mi i stoga milije, jer nisam trebao dolaziti u kuću gje. Baričke, na oči starice tete. Otac Olgin oprostio mi — za volju svoga djeteta, koje strastno ljubljaše, te komu nebi nikakove želje na svietu bio odbio.

Popitam liečnika. Reče mi, da se čudi, kako nije već umrla, da mora bit u nje izvanredna snaga, koja ju tako dugo drži. A da bude moja sdvojnost savršena, doda: liečnička pomoć došla prekasno; da je barma mjesec dana prije došla u ruke revnomu liečniku, bilo bi se dalo nešto učiniti.

Pisah s mjesta mojim poglavarom, neka mi dadu dopust na njekoliko mjeseci ili neka me odpuste, ako im nije s voljom molbi mojoj zadovoljiti.

Od sada probavljah ciele dane uz nju. Kadgod je bio liep, topao dan, izašli bi oko podne na šetnju. Jadno diete, koliko se radovalo ovakvim šetnjam, kakvim je ponosom, prem slabašnim korakom, uza me hodala! A kad bi joj noge uzele klecati, posjedasmo na kakovu klupu ili ju uzeh pod ruku, pa bi tako prolazili gradskimi ulicami.

Sve, što mogaše ljubav izumiti, ja sam pred nju svakim danom sipao. Govorio joj o našoj ženitbi, o putovanju u kupelji, o budućem zajedničkom sretnom životu. Govorah i više toga, a pri tom bijah sjeguran, da neće doživjeti prve zime, koje predteče počeše već kuckati na vrata.

Na takovu utjehu ona bi se tek samo lagašno nasmiešila. Sirotče, bijaše uvjerenom, da su dani njena života izbrojeni.

— Da mi je umrieti, reče Olga nekom prilikom, o tom nesumnjam ni malo. Utjehe tvoje, koliko su mi drage i sladke, toliko jake ipak nisu, da bi mogle to uvjerenje moje oboriti. — Neplašim se smrti. Sa svietom ovim rastala bi se lahkim, gotovo radostnim srcem, da nemam — tebe. — Moj otac, koliko me i ljubi, naći će dovoljne utjehe u krugu ostale svoje djece, kojom ga je Bog obilno obdario. Nevaram se, on će me dosta hitro zaboraviti. Osim njega nemislim da bi tko drugi mogao požalit moju smrt. Moja teta dobra i vriedna je duša, njenih dobročinstva sjetit ću se i na drugom svietu, ali ljubila me nije. Ob ostalom rodu netrebam ni govorit: on će se po svoj prilici još radovat nadajuć se, da će tim više od tetina blaga svakoga njih dopasti. Bog im blagoslovio to blago, bili s njim sretniji, nego li sam ja, i nego li su drugi meni željeli. Vidiš, ovo su same takve okolnosti, koje pribrojiv ovamo prijašnje nepovoljštine od mladih mi godina pa sve do danas, morale bi mi odlazak s ovoga svieta olahkotit. Samo tebe težkom dušom, krvavim srdcem ostavljam. Da te nikada neuočih, smrt bi mi bila pravo spasenje; ovako mi kida jadno srce i meće ga na nemile muke.....

Tu prestane. Oči joj utonuše u suzah, grčevito savije mi ruke oko vrata; plakaše tiho al gorko.

Na moje i nagovore i utjehe umiri se opet.

*

— Znadem dobro, nastavi zatim, svi ćete me zaboravit: otac, tetka, rod i — ti.

— Nikada! nikada! prekinem joj rieč.

— Netvrdi tako vatreno; mogao bis to požalit. Ti si mlad a i ugledan čovjek, zašto da se nebis oženio. Ja ti želim — doda uzdahnuv — djevicu, koja bi te na po onoliko ljubila, koliko ja. Za kratko vrieme mojim grobom trava će porasti, na dan uspomene mrtvi moj će grob stajan pust i taman; nitko živ neće ni pomislit, gdje počiva Olga; neće se naći ruka, da joj onaj humak cviećem okiti, svetiljkom razsvetlji; ni jedna duša neće se sjetit ni suzom ni molitvom mene; a ja ću ipak tamo sa nebeskih vedrina molit: za tebe, za moj bližnji i dalnji rod i za sreću — naše domovine!

Ovakih sam besjeda često slušao, a svaki put se nad njimi gorko razplakao.

Mjeseca studenoga pritisnu zima. Olga obleže stalno; bolest udari pogibeljnim pravcem napredujuć hitrim korakom, da podgrize i zadnju slabašnu nit djevojčina života. Kadšto bi ustala, te, upriev se na moju ruku, dva ili tri puta prošetala sobom, zavirila kroz prozor, gorko uzdahnula, pa opet legla u postelj.

Ovako u silnih bolih, mučena nemilim kašljem, priživi cieli studeni i većinu prosinca. — Netraži od mene, da ti potanko opisujem neizmjerne one boli s jedne strane, a s druge angjeosku strpljivost, kojom ih je Olga snosila. Bože me oslobodi ikada što slična gledati!

Svi smo vidjeli, da se primiče koncu. Ja i njen otac bdili smo kod nje izmjenice ciele noći. Grozne li bijahu te noći, duge bez kraja i konca, strašne za mene, koji sam, držeć liepu glavu njenu na svojih grudih, a vruću, malenu osušjelu ruku u mojoj, nekim užasom pazio na svaki dah, bojeć se: nebi li to bio posliednji.

Tako dočekasmo badnjak. Toga joj dana ponešto bilo odlahnulo. Pridigla se, obukla, te s nami sjela za stol i nešto založila od jela. — Na sam božić s jutra bilo je kao dobro. Zato odem po njenom nagovoru malko u grad. Vraćajuć se natrag opazim na susret mi trčećega njenoga brata, zaplakana, kričećega s daleka: neka pohitim, da me Olga želi vidjeti.

Poletim. Na vratih me susretne njen otac, blied, obliven suzami. Razumio sam ga. I sad dodjoh prekasno!

Sa posliednjim uzdahom izlahnu tihano i moje ime. — Dočim su stotine i stotine grla po crkvah pjevale: Narodio se kralj nebeski, njezin je duh odpršio put dvorova nebeskih.

Brojanović ušuti; samo suze njegove kapahu debele niz bliedo lice. Gorko sam požalio, tražeć od njega, da mi pripovieda turobnu tu pripoviest. — Morao sam znati, da u srcu svakoga čovjeka imade listića, tajno napisanih, jedan za drugim poredanih; nitko ih neumije čitati no sam ti, sred gluhe noći, kad sjediš u zabitnoj sobici, udaljen od svieta i njegove buke.

Moj prijatelj i suučenik Brojanović preminuo prije jedne godine. Po vlastitoj želji bude zakopan na groblju uz Olgu. A ja sam izneo na svjetlo ovaj listić iz njegova života, nebi li možda bio komu god ne samo zabavom nego i poukom.

MOMU ZLATU.

Francezku Louisa Greuxa, ponašio I. T.

Znajte, da se vedro njeno
Meni mili čelo po se,
Titralom je nakićeno
Uvojaka plave kose.

Mile mi se modre oči,
Kad se nježne upru u me,
Tko će, da se branit skoči
Od dvih sila, kad se skume?

Ja mučaljiv, miran s dvora,
Ona živa, želje strujom,
Kano lúkom od mramora,
Zagrli me jedrom rujom.

Glas joj, to je krasna svirka,
To je pjesma zvonka, jasna,
Što prekidce u me dirka
Zrakom tresuć miloglasna.

Ulicom li poskokne si,
Istina je, što se veli:
Nekrile se po nebesih
Toli divno arandjeli.

Mila bielom u odielu,
Na poskoku mila laku,
Mila lišcem i u velu,
Mila mi je u skriljaku.

Ali mi je najmilija,
Na koljena kad mi sjedne,
Te od samih ciganija
Čeoce mi nudit htjedne.

Ljubezna je zlatoperka,
Za koju se Bogu molim,
Troljetna je to mi kćerka,
S tog toliko ja joj volim.

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

I.

— Nu, Petre, nevidiš li ih jošte? pitao 20. svibnja g. 1859. čovjek od 45 godina po prilici, stupiv gologlav, u prašnom paletótu i kockastih hlačah na nizki triem njeke krčme na *** cesti. Sluga, kojega je tako pitao, bijaše mlado momče punih obraza, majušnih, mutnih očiju i okrugla podbradka, oko kojega se hvataše plavušan mašak.

Ovaj sluga, kojega si po svem — i po izkićenih modruljicami naušnicah, i po napomadjenih vlasih kao i po učtivom kretanju upoznati mogao, da spada medju novovieko, prosvjetljeno pokoljenje, svrnu uljudno okom dolje na cestu i odgovori: Nitko se nekaže!

— Nitko? ponovi gospodar.

— Ni živa duša! odvrati opet sluga.

Gospodar uzdahnuv sjede na klupu.

Dok on ondje sjedi, zavukav noge pod klupu, i zamišljeno se krugom ogledava, hajde, da štioca s njim upoznamo.

Ime mu je Nikola Petrović Kirsanov. On ima 15 vrsta od krčme liepo dobarce od 200 duša, ili — kao što on veli — odkad je zemljišta sa svojimi seljaci izmjerio, osnovao je „farmu“ od 2000 desetina.* Njegov otac, jedan od naših gjenerala od g. 1812, knjizi i pismu samo na pol vješt, surov, ali dobrodušan korjenit Rus, pod jarmom ostario, bio je najprije zapovjednik jedne brigade, zatim jedne divizije, i živio neprestance u provinciji, gdje je radi svoga čina ** prilično znatnu ulogu igrao. Nikola Petrović, kao i njegov stariji brat Pavao, o kojem ćemo kasnije povesti rieč, rodio se u južnoj Rusiji; do četrnaestoga ljeta odgojivahu ga doma jeftini odgojitelji, te tako odraste u krugu jednako strastnih, podlih pobočnika i drugih pukovnijskih i štopskih lica. Njegova mati, rodjena Koljazin, koja se kao djevojka „Agathe“ a kao gjeneralica Agathokleja Kuzminišna Kirsanova zvala, spadala je u broj „majčica — zapovjednica“; nosila bi ponajviše veleliepe kape i šumne svilene haljine, u crkvi stupala prva k razpelu, govorila uviek mnogo i na sav glas, djeci svojoj davala bi svako jutro ruku, da joj ju ljube a svaku večer bi ih blagosivljala — u kratko, živila je u zadovoljstvu. Kao sina gjeneralova, naumiše Nikolu Petrovića, a i brata mu Pavla, dati u vojnike, prem se hrabrošću baš neodlikovaše, dapače drugovi nadjedoše mu prišvarak „kukavice“; ali on si ulomi nogu isti dan, kad je htjeo poći svojoj pukovniji, te proležav dva mjeseca u postelji, osta za cieloga života „šeponja“.

Otac se ostavi prve namjere i uvidiv potrebu za sina, da stupi u državnu službu, dade ga po navršenoj 18. godini na sveučilište u Petrograd. U isto vrieme posta njegov brat častnikom u gardskoj pukovniji. Oba mladića najmiše si skupa stan i življahu u zajednici pod tobožnjim nadzorom njekâ bratučeda matere svoje, Ilije Koljazina, ugledna činovnika. Otac se povrati svojoj diviziji i svojoj supruzi, i samo riedko kada poslao bi sinovom velike tabake siva papira, popisane vještom rukom pukovnijskog pisara. Na kraju ovih pisama mogao si vidjeti kojekako izcifrane rieči: „Piotr Kirsanof general-major.“ G. 1835. ostavi Nikola Petrović sveučilište, stekavši naslov kandidata, a iste godine preseli se gjeneral Kirsanov, kojemu poslje njeke nenadane smotre ostavku dadoše, u Petrograd sa ženom. Upravo bio si najmio kuću kod „tavrijskoga vrta“ i upisao se u inglezki klub, kad mu iznenada kaplja pade te umrie. Agathokleja Kuzminišna preminu brzo za njim. Ona nemogaše priviknuti zaglušnome životu prvostolnoga grada; sve joj se činilo, kan da su ju odpustili, i to ju ubi u srdce. Još za života roditelja svojih a na njihovu veliku žalost Nikola se Petrović zaljubio u kćer svoga njegdašnjega kućegazde, njekoga činovničića Prepolovenskoga. Bila to milovidna i, što no vele, naobražena djevojka, koja je u novinah rado čitala članke pod rubrikom „nauka“.

On ju oženi, čim je minuo rok žaobe, ostavi ministarstvo apanaža, u kojem mu otac pribavio bio službu, te življaše sretno sa svojom Mašom, najprije u jednom ljetovniku blizu „šumarskoga zavoda“, za tim u gradu u prijaznom, malom stanu s čistimi stubami i hladnom dvoranom, a konačno na ladanju, gdje se bio naselio, i gdje mu se do mala rodi sin, Arkadij. Supruzi življahu veselo i mirno, neprestance bijahu skupa, čitajući zajedno, igrajući u četiri ruke na fortepianu i pjevajući dvopjeve.

Ona bi sadila cvieće i nadzirala perad, on bi opet išao u lov i bavio se gospodarstvom, a Arkadij malo po malo evo ponaraste — takodjer veselo i mirno. Deset godina prodje kao san.

G. 1847. umrie žena Kirsanovu; on malo ne svisnu od žalosti, za malo nedjelja osiedi mu kosa i upravo htjede u inozemstvo, — al ga zateče g. 1848. Prisiljen povratit se na svoje dobarce, prvo vrieme spopade ga nerad i lien, nu napokon se ipak osviesti te se stade baviti preinačivanjem uprave na svom dobarcu. G. 1855. odvede sina si na

* Desetina ima 2400☐ hvati.

** Čin = njem. Rang.

sveučilište i provede njim tri zime u Petrogradu; za to vrieme neizadje, reć bi, ni iz kuće, jedino obćeći s mladimi drugovi Arkadijevimi. Posljednje zime nebje mu moguće doći u Petrograd — te ga evo vidimo mjeseca svibnja g. 1859. već posve sieda, okrupna i ne malo pogurena, gdje čeka na sina, polučivšega, kao što njekada on, čast kandidatsku.

Sluga bud iz pristojnosti, bud da mu se nehtjelo ostati pod očima gospodaru, zakloni se pod vrata i zapali si lulu. Nikola Petrović poniče glavom i uprie oči stubam u crvotočne stupnjeve. Veliko pikmasto pile šetalo se stavno * po njih, kriepko capkajući dugima žutima nogama, dočim ga umrljana mačka s drvena prislonka, na kojem se skovrčila, mrkim okom gledaše. Sunce pripicalo. Iz polutamne krčmene veže ** dopiraše miris novopečene hrženice. Naš Nikola Petrović zavede se u daleke misli. „Moj sin... kandidat.... Arkaša! *** Sve mu se te rieči vrtile po pameti. Zatim pomisli na svoju ženu.... Ona toga ne doživi! šapnu tužno... Tust, siv golub sleti na cestu i pospješno pohiti k lokvi kraj zdenca i poče piti. Nikola Petrović pogleda nanj, ali u to doprie mu do ušiju s daleka štropot kolni.

— Evo ih morda! reče sluga, stupiv iznenada izpod vrata.

Nikola Petrović poskoči i pohiti očima niz cestu. Tarantas, pred njim upregnuta tri poštanska konja, pomoli se a u tarantasu pokaza se rub djačke kape nad poznatim, milim licem.

— Arkašo! Arkašo! zakriknu Kirsanov i pritrča kolima, mašući rukama. Za časak pritisnuo već usne na golobradi, osmagli i zaprašeni obraz mladoga kandidata.

II.

— Daj, da se bar malo oprašim, otče! reče Arkadij glasom nješto umornim od putovanja, ali ipak zvonkim i mladostnim, veselo vraćajući otčeva milovanja. Ja ću te svega zaprašit!

— Ništa zato, ništa! odgovori, ljubezno se nasmjehnuv, Nikola Petrović i potrlja dva tri puta rukom vratnik sinove kabanice i svoj paletót. De, da te ogledam, primjeti, odstupiv malo natrag, i zatim potegli krčmi, vičući: Oj, brže konje! požurite se!

Nikola Petrović bijaše mnogo više uzbunjen od sina; kano da je bio vas smeten i uplašen. Arkadij ga ustavi.

— Tatice, reče, dozvolji mi, da te upoznam s mojim dobrim prijanom, Bazarovom, o kojem sam ti tako često pisao. On je tako ljubezan te će njeko vrieme biti naš gost.

* Stavno = dostojanstvo.
** Veža = privrat, Hausflur.
*** Arkaša = od mila mjesto Arkadij.

Nikola Petrović obrnu se hitro i pokroči čovjeku visoka stasa, na njem dug, kitami urešen balahon, * sišavšemu upravo iz tarantasa, i stisnu mu kriepko široku, crljenu ruku, koju mu ovaj oklievajući pružio.

— Drago mi je, poče, i hvala vam, što ste naumio posjetiti nas; ja se nadam... smiem li vas pitat, kako se imenom i po otcu zovete?

— Evgenij Vasiljev, odgovori Bazarov tromim nu muževnim glasom, zavrnuv si vratnik balahona i pokazav Nikoli Petroviću svoje lice. Bilo mu dugačko i mršavo, čelo široko, nos na korjenu pljosnat a na rtu šiljast, oči velike i zelenkaste a brada pjeskaste dlake; miran posmjeh titrao mu oko ustiju — cielo lice nosilo je biljeg samosviesti i uma.

— Ja se nadam, dragi Evgenije Vasiljiću, da vas neće napasti čama u nas, nastavi Nikola Petrović. Tanke ustne Bazarove jedva se raztvoriše, on neodgovori ni slovca, jedva skinuv kapu. Njegovi gusti, tamno-plavi vlasi neskrivahu krupne kvrge njegove prostrane lubanje.

— Doma ćemo se odmarati, neka samo upreže.

— Odmah, odmah, prihvati otac. Oj, Petre, čuješ li? Žuri se!

Petar, koji kao „izobražen“ sluga nije mladomu gospodinu ruke poljubio, već mu se samo s daleka malo naklonio, sakri se opet pod vratima.

— Ja sam se dovezao u kočiji, al i za tvoj tarantas ima trojka, ** poče brbljavo opet Nikola Petrović, dočim Arkadij vodu pio iz željezne zajimače, koju mu krčmarica bila prinesla, a Bazarov, zapaliv si lulu, pristupio jamščiku, *** koji konje razprezaše. Istina, u mojih kolih ima samo za dvojicu mjesta, te neznam, kako će tvoj prijatelj....

— On će sjest u tarantas, zakrši mu rieč poluglasno Arkadij. Molim te, s njim netreba okolišati. On je krasan momak, pa tako priprost, nu vidjet ćeš —

Kočijaš Nikole Petrovića izvede konje.

— Nu de, bradašu, požuri se! reče Bazarov jamščiku.

— Čuj de, Mitjuho, primjeti drugi blizu stojeći jamščik, turivši ruke u stražnje džepove svoga tulupa, **** kako ti to reče gospodin? Bradaš, bome to i jesi.

Mitjuha pokima malo glavom, tako da mu se samo kapa jedva pomače i skide ham s potna ljevaka.

— Napried, napried momci, uzkliknu Nikola Petrović, bit će što i na rakiju!

* Balahon = košuljac, bluza.
** Trojka = Dreigespann.
*** Jamščik = Postillon.
**** Tulup = Ovčji kožuh.

Za malo evo konji upregnuti; otac i sin namjestiše se u kočiji; Petar se pope na kozlić (bok); Bazarov poskoči u tarantas i ugnu glavu u kožno uzglavlje — i oba kola odjuriše.

III.

— Nu dakle si mi ipak jednom postao kandidatom, i kući došao, poče Nikola Petrović, tipkajući Arkadija sad po ramenu sad po koljenu. Hvala bogu!

— A kako stric? je li zdrav? zapita Arkadij, koj pokraj iskrene, dà djetinske radosti, htijaše razgovoru drugi, mirniji pravac dati. — Zdrav je. Htjeo je sa mnom tebi u susret, ali je opet, neznam zašto, odumio.

— A jesi li dugo na mene čekao? zapita ga opet Arkadij.

— Do pet sati.

— Dobri tajko moj!

Arkadij, brzo obrnuv se k otcu, cmoknu ga na usta. Nikola Petrović tiho se nasmieši.

— Ala da vidiš, kako divna konja imam za tebe! poče on, nu vidjet ćeš ga. I sobu sam ti dao oboji* obložiti.

— A imaš li i za Bazarova sobu?

— Naći će se i za njega.

— Molim te, otče, budi ljubezan s njim. Ja ti nemogu kazati, koliko njegovo prijateljstvo cienim.

— Ti si malo vremena s njim poznat?

— Tek od nedavna.

— Zato ga nisam ni vidio prošle zime. Čim se bavi?

— Ponajviše prirodopisnimi nauci. On ti zna sve, kao da je bio na vrzinu kolu. Do godine položit će doktorski izpit.

— A! on je dakle na liečničkom fakultetu? primjeti Nikola Petrović i zamuknu. — Petre, upita iznenada slugu, izpruživ ruku, nisu li to naši mužiki?

Sluga svrne okom, kamo mu gospodar pokazao; njekoliko koli sa nezauzdanimi konji tekoše hitro po uzkom putu. U svakih sjedjaše po jedan, u njekojih i po dva seljaka u razkopčanih tulupih. — Istina, gospodine, odgovori Petar.

— Kuda se to voze? Da li u grad?

— Po svoj prilici u grad. U krčmu, odvrati on prezirno, prignuv se malo kočijašu, kan da ga na svjedočanstvo pozivlje. Nu ovaj kano da se s njim neslaže; on bijaše čovjek staroga kopita, kojega pamet nije dosizala novoviekih nazora.

— Seljaci zadavaju mi ljetos mnogo posla, nastavi Nikola Petrović, obrnuv se k sinu. Neplaćaju mi zakupnine. Što da radim?

— A jesi li zadovoljan s težaci?

— Prilično, zamrmra Nikola Petrović na pol rieči. To ti je bieda, što ih vrkaju te oni slabo rade i orudje mi kvare. Zanima li te sada gospodarstvo?

— Škoda što tuj neima hlada, primieti Arkadij, neodgovoriv na posljednje pitanje.

— Na sjevernoj strani dao sam nad shodom* napraviti veliku markizu,** odvrati Nikola Petrović, sad možemo i objedovati na polju.

— Neće li po tom odveć biti nalik na ljetovnik***? a u ostalom je to svejedno. Kakav li je tuj zrak! Kako to milo miriše! Odista, rekao bih, da nigdje na svietu takova mirisa neima, kao što u ovih krajevih. A i nebo je ovdje....

Arkadij presta iznenada, ogleda se plaho natrag i umukne.

— E dakako, reći će Nikola Petrović, ti si se ovdje rodio, pa zato ti se čini sve osobito...

— Nu, otče, ja mislim, da do toga nestoji, gdje se čovjek rodio.

— O da!

— Ne, ne, to je posve svejedno.

Nikola Petrović pogleda krišom sina, i kočija prevali do pol vrste a oba ma ni riečce.

— Neznam, jesam li ti pisao, napokon će opet Nikola Petrović, da je tvoja pestinja Jegorovna umrla?

— Zbilja? Uboga starice! Ali Prokofić živi?

— Živi, i nije se ni za dlaku promienio. On je još uviek ono isto staro mrmljalo. U ostalom nećeš naći velikih promiena u Marinu.

— Imaš li još uviek istoga upravnika?

— Neimam, izmienio sam ga. Odlučio sam, da neću držati više oslobodjenika, bivših domaćih služavnika, barem ne u službi, s kojom je odgovornost spojena.

Arkadij namignu na Petra.

— Il est libre, eneffet (on je slobodan, zaista), odreče mu poluglasno Nikola Petrović, ali on je podvornik. Sada imam upravnika iz gradjanskoga staleža, čini mi se, da je vrlo pametan čovjek. Ja mu plaćam 250 rubalja na godinu. U ostalom, nastavi, tarući si čelo i obrve, — što bje uviek u njega znakom, da mu je nješto dušom potreslo, — kazao sam ti, da nećeš naći velikih promiena u Marinu. To nije posve prema istini. Mislim, da mi je dužnost, da te pripravim, prem....

Za čas umukne i nastavi francezki: Strog moralista držao bi moju iskrenost neumjestnom, ali, prvo, nemože to skrovno ostati a, drugo, znaš, da sam od davna već imao osobite nazore ob odnošajih medju otcem i sinom. U ostalom imat ćeš napokon pravo od-

* Oboji = tapete.

* Shod = balkon.

** Markiza = strieha.

*** Ljetovnik = villa.

sudit me — Za mojih lieta..... u kratko.... ona djevojka.... za koju si za cielo već čuo...

— Fenička, zapita Arkadij površno.

Nikoli Petroviću zapali se obraz. Molim te, neimenuj je na glas... Nu, da, ona stanuje sada kod mene. Namjestio sam ju u kući.... bile su ondje dvie male sobice... U ostalom to se može sve još promienit.

— Oprosti, otče, al zašto?

Tvoj prijatelj ostat će njeko vrieme u nas, dakle....

— Radi Bazarova? Zanj se nebrini. On za takova šta ni nemari.

— Ali napokon i radi tebe, pobočno krilo dvora je tako....

— Oprosti mi, otče, zakrši mu rieč Arkadij, čemu to izpričavanje? Zar ti to podnosi duša?

— Zaista, morao bih se stiditi, odgovori Nikola Petrović, kojemu se obraz sve više zapaljivao.

— Ni rieči više, dragi otče, reče Arkadij milim posmjehom. Čemu to izpričavanje? pomisli sam sobom i čuvstvo milostive nježnosti prema dobromu i mehkomu otcu uz osjećaj sobstvene tajne pretežnosti osvoji mu dušu. Prestani, molim te, ponovi još jednom, nasladjujući se nehotice svojom duševnom neodvislošću i slobodom.

Nikola Petrović pogleda nanj izpod prsta ruke, kojom si još uviek čelo trljaše, i on oćuti nješto, kan da ga se je srdca kosnulo, ali smišljajući sve u jedno nemogaše već sama sebe koriti.

— E to su već naša polja, progovori opet nakon poduljega mučanja.

— A ono tamo, nije li to naša šuma? zapita Arkadij.

— Jest. Ali ja sam ju prodao. Ljetos će ju posjeći.

— Zašto si ju prodao?

— Trebao sam novaca; a ovaj dio zemlje pripast će i onako seljakom.

— Koji ti zakupnine neplaćaju?

— To je njihova briga — a napokon morati će ipak platit.

— Škoda za šumu, reče Arkadij ogledavajući se krugom.

Prediel, kojim se sada vožahu, nije se ni malo mogao nazvati živopisnim ili slikovitim.

Polja pak polja, tu malo nižja, ondje opet povišja razastirahu se pred njima do obzorja.

Kojegdje pokazivahu se šumice i klanci, nizkim grmljem obrasli, sjećajući te na starinske planove (osnove) za carice Katarine. Kadkada vidio si i male rieke golih briegova, male kukavno ogradjene ribnjake; seoca nizkih kućarica pod mrkimi slamnimi čečesto na pol već razrušenimi krovovi; nakrivljene suše sa stienami iz pletera i širom otvorenima vratima uz opustjela gumna, i crkve, stranom iz opeka sazidane i sa štukaturom, koja se mjestimice mrvila, stranom opet iz drva sagradjene s razklimanimi krstovi i zanemarenimi groblji. Arkadiju stezaše se sve to više srdce. Kao navlaš sretahu sve same odrpane i biedne mužike, jašuće na kukavnih kljusinah; vrbe s odrtom korom i polomljenimi granami stojahu kraj ceste poput otrcanih prosjaka; mršave i kuštrave krave pasijahu pohlepno po jarugah, svak bi rekao, da su malo prije izmakle bog si ga znao kojim groznim, smrtonosnim pandžam, i pogled na ove kukavne životinje morao je uzkrisiti sried proljetnoga, krasnoga dana bielu sablast tužne, bezkrajne zime s njezinimi mećavami, mrazovi i snjegovi. Ne, pomisli Arkadij, ovaj kraj nije bogat; ovdje neima traga ni obilju ni marljivosti; ne, ne, nesmie tako nadalje ostati, tu treba svakako reforma... ali kako ih izvesti?

Dok Arkadij tako razmišljaše, evo proljeće ukaza se u svem svojem sjaju. Sve krugom zeleno — sve se lelijaše pod tihim dahom topla povjetarca: i drveća i grmlje i trava; svuda se razliegaše zvonko čavrljanje ševa; vivci obletavahu kričuć vlažne livade ili pako koracahu muče po krtinjacih. Od nježnog zelenila nizke jošte jarice odsjajivaše divno crnilo šetajućih po njoj vrana, kojih nisi mogao ni razabrati u raži, samo gdje gdje pomaljahu im se glave iz njezinih čadjastih valova. Arkadij gledaše, gledaše... i za mala izčeznuše mu prvašnje misli...

On skinu kabanicu sa sebe i tako veselo, tako mladjahnim djetinskim pogledom uprie oči u otca, da ga ovaj živo zagrli.

Sad već nismo daleko, reče Nikola Petrović; čim se popnemo na onu glavicu, vidjet ćemo i dom. Krasno li ćemo živjeti s tobom, Arkaša; ti ćeš me pomagat u gospodarstvu, ako ti nebude dosadno. Treba da se uzko sdružimo, da dobro upoznamo jedan drugoga, je l' de?

Zaista, progovori Arkadij. Ala divna danas dana!

To je rad tvoga dolazka, dušo moja. Proljeće je u svojoj podpunoj krasoti.

A u ostalom ja se posve slažem s Puškinom, sjećaš li se rieči u njegovom Evgeniju Onjeginu:

Kak grustno mně tvoje javljenje,
Vesna, vesna, pora ljubvi!
Kakoe..... *

— Arkadije! začu se sada iz tarantasa glas Bazarovljev, pošalji mi koju žigicu, neimam čim lule zapalit.

Nikola Petrović umuknu a Arkadij, koji ga slušao njekim udivljenjem i ne bez sučuv-

* Kako tužan mi je tvoj dolazak,
Proljeće, proljeće, doba ljubavi!
Kakovo.....

stva, izvadi iz džepa srebrnu škrabicu sa žigicami i posla ju Bazarovu po Petru.

— Ho'š li jednu smotku? poviče na novo Bazarov.

— Hajde daj, odgovori Arkadij.

Petar se povrati kočiji i dade mu sa škrabicom jednu debelu, crnu smotku, koju Arkadij odmah zapali i koja tako silni i ostri zapah naokolo razprostiraše, da je Nikola Petrović, koji nije nikada pušio, morao odnositi nos, ali što manje primjetno, da si sina neuvriedi.

Četvrt sata za tim zaustaviše se oboja kola pred stubami nove drvene kuće sivobojadisanih zidova i crvena, željezna krova. To bijaše Marino, ili Novo selo po nazivu seljaka.

(Dalje sliedi.)

BAREM.

Na munjini duše, zà slobodom pregle,
Na poštenju čela, značaja čistoti,
Pred zlatnijem krstom, kojim vrag se kroti,
Za dom hrvatski se velebno razžegle
U živ plamen vitežkih srdaca
Zublje mojih otaca.

Nedoraslu spominjat vas, tužnu meni
Dopustite, da nad starom ljepobiti
Uzmognem si barem po koj časak bditi
Ako ne u bljesku, to u vašoj sjeni, —
Nad njom da si bdijem i da barem
Koju suzu otarem.

A. Palmović.

POUKA.

Po napuljskoj vulkanskoj okolici.

Piše Mijo Kišpatić.

(Dalje.)

1. Polaz u Pompeje 4. travnja o. g.

U jutro rano poslje doručka stigne naše družtvo na kolodvor. Tu nas obkoli toliko dječurlije i fakinčadi, nudjajuć nam cvieća, novina, žigica, naranči, te smo se je s mukom otresli. Tudjincu s početka jako dosadjuje taj bučni ulični trgovački život, ali kasnije tako nanj privikne, da mu postane najugodnijom zabavom cjenkati se i šaliti s takovimi trgovčići. Sada nismo mogli ni pomisliti na otu zabavu: putno zvonce već je jedanput odzvonilo. Mi se požurimo, uzmemo karte i posjedamo u vagone, jedva čekajuć, da se vlak već krene, te da vidimo onu okolicu, koja je toliko i toliko puti stradala.

Vlak se krenuo i eto nas za časak medju napuljskimi vrtovi i tvornicami, iza kojih se odmah pojavi uzburkano more. Pred nami eto Vezuva! Na njegovu vrhu dizao se uz veliko ždrielo malen briežuljak kao šiljak, a iz otvora mu sukljao dim prama nebu. Veliki otvor odahnuo bi svakoga pô minuta, dim bi u vis poletio, a usjano kamenje padalo bi iz dima natrag na brieg. Taj tren nisam znao, kamo bih prije pogledao. Na more bio pogled isto tako krasan kao i na Vezuv: uz obalu se lelijala biela pjena, u daljini te zamamljivalo morsko zelenilo, iz koga se dizao čaroban otok Capri kao strma klisurina. A Vezuv? Viditi ga tako blizu pred očima pričinjalo mi se kao san. Ta krasota neda se opisati: to se mora viditi. Goethe veli u jednom svom listu iz Napulja o toj okolici: Čim se nakanjujem opisivat ju riečmi, svedjer mi lebde pred očima slike plodovite one zemlje, u šir pukloga mora, zračnih otoka, i dimnoga briega, te ne nalazim u sebe nikakovih sredstva, kojimi bih sve to prikazao.

Kako da se ne zaneseš, kad vidiš ujedno i vodu i vatru u prirodnoj im djelatnosti! Ni zamietio nisam, da smo već na postaji Portici, u domovini njemice, liepom operom proslavljene. Pa evo i ovdje zabavka i pouke! Kako su ukusne i udobne seoske kuće! Sve su dvo ili trokatne; na ravnih krovih suši se hrana ili rublje. Talijanu je soba preuzka i dosadna; on bi rado, kada je i kod kuće, da bude pod vedrim nebom, da uživa u krasnoj prirodi: za to nećeš viditi na nijednom spratu prozora bez balkona.

Željeznica podje dalje. Brzo proletimo pokraj ogromnih slojeva lave i pepela, koji su jednom tu okolicu unesrećili, pak dodjemo do ulistalih vinograda i zelenih kaktusovih plotova.

Zatim udjemo u Torre dell Greco, a za malo evo nas i u Torre dell Annunziata. Odavde svrnemo malo na lievo od mora; sad nam je Vezuv već za ledji bio.

„Pompeji!“ poviče conducteur, a iz željeznice navre čitava povorka stranaca putnika i podje putem prama gostioni, štono leži izpod Pompejâ. Od gostione vode skaline uzbrdice do kase. Država, da oslobodi polaznike Pompejske od dosadnih „cicerona“, naredila je, da svatko plati ulaznice 80 novčića, a za to dobije vodja, koji će ga svuda voditi i sve mu tumačiti; što je svakako veoma prikladno. Dobivši svoga vodja podjemo kroz prodole i napokon kroz oblok, koji stoji na kraju stare morske ulice „via marina“, kuda

se je njekad na more dolazilo, dočim je danas more za 6000 stopa uzmaklo od Pompeja.

Njeko te neobično čuvstvo potrese, kad stupiš nogom na podrtine i razvaline njekad slavna naroda, koji je doduše danas izčeznuo sa svjetskoga pozorišta, ali si ipak iza sebe ostavio neumrlu uspomenu; sgražaš se od strašne te prirodne sile, koja je mogla u jedan trenutak izbrisati tako ogroman i krasan grad. Odmah bih poletio bio ulicom, kad me kao njeki čar mamio, da nas nije vodj pozvao najprije u obližnju zgradu — u muzej.

U triju brojevih ovogodišnjega Vienca već su opisani Pompeji; s toga mi dozvolite, da vam nacrtam samo kratak pregled, kojim bi se mogao onaj opis ponješto nadopuniti.

Rečeni muzej nije vele znamenit; u njem se izlažu izkopane stvari samo na kratko vrieme, a onda se sve znatnije nose u napuljski muzej. — Po strani uz zidove stoje škrinje s raznim orudjem i posudjem od kovi; dalje veliki zemljani vrčevi za vino, pak brave, ključanice i prozori. Najčudnije je gledati okamenjene ljude, koji su bili za provale Vezuvove zaostali u gradu ili se unj povratili, pak zaglavili. Kamenita biela kora, što no im se tielom uhvatila, sačuvala je, te se tjelesa nisu razpala ni iztrunula. Evo da vidite dvie tri takove okamnjene osobe: Mati valjda zaboravila svoje diete i povratila se ponj u grad, pak vodeć ga desnicom iz grada, padao joj pepeo u oči, a ona ih sakrila drugom rukom i s djetetom pala, zagušila se u pari i tako ostala; drugi, kako je pao, razširio u strahu ruke i noge i tako se okamenio; noseću gospu, koja nije mogla bježati, stigao taj isti udes.

Progledav još jednom sve znamenitije stvari, podjemo u grad kroz „via marina“, kojom je ulicom bio njekoč najveći promet i trgovina. Stari kameniti tarac sačuvao se u svih ulicah neozliedjen do danas. Ulice bijahu uzahne. Pravi tratoir uz kuće bijaše tako uzak, da su jedva dvie osobe mogle uzpored ići, a za stopu viši od uličnoga puta. Kućni krovovi svi su se porušili, te su samo postrani zidovi ostali čitavi. Pomnim odkapanjem odkriveno je po zidovih mnogo slikâ velike umjetničke vriednosti, isto tako na podovih liepa mozaika, komu neima ravna. Na vanjskih zidovih, koji su bez ikakvih prozora, svaki čas opažaš rukom napisanih oglasa za sastanke, predstave, preporuke itd.

Iz „vie marine“ krenemo desno k bazilici i na forum civile, gdje su gradjani imali javne sastanke. Na sredini foruma bijaše kamenita govorionica, a okolo stojahu visoki stupovi. Foruma se držahu hram Jupitrov i Merkurov. Odavde podjemo kroz ulicu „izobilja“ do javna zdenca, — tih je bilo jako mnogo — i onda u ulicu „dvanaestero bogova“. Idué pokraj trouglasta foruma i Herkulova hrama dodjemo do veoma liepoga i ukusnoga kazališta za tragediju, kojega se tiče mnogo manje, komediji namienjeno kazalište.

Dalje dodjosmo do hrama Ischide, gdje se još vidi izpod žrtvenika ulaz, odkle su svećenici svojim pobožnikom proricali budućnost. Tu nas sjeti vodj na amphitheater i povede kroz stabijsku ulicu pokraj stabijskih kupelji, onda pokraj kupališta za siromake do poljane, gdje još velik dio grada zatrpan leži. Prešav zasadjenu poljanu, dodjemo do na kraj grada: tu stoji ogromni amphitheater. Ovaj je mnogo bolje sačuvan nego li je rimski amphitheater, ali je dakako mnogo manji. U nutri se našla samo okostnica lava, koji je ostao poslje zadnje gladiatorske borbe ubijen na pozorištu. Sad se vratimo u grad, da bolje proučimo uredjenje rimskih kuća, te svrnemo u kuću Marka Lukrecija, bogataša Panze, Salustija, Diomeda i ovoga ogromni podrum, u kojem se našlo 17 ljudi; onda napokon razgledamo i groblje.

Najviše nas još zanimalo viditi, kako se odkapa; zato podjemo prama drugomu kraju grada, gdje se je upravo radilo. Tu sjedjahu gore na pepelu dva činovnika, a dolje baš odkapahu radnici jednu kuću. Zemlju lagano rukama u koševe bacaju i onda nose na rešetku, da se vidi, neima li u njoj novca ili kakova sitna orudja. Čim bi koji radnik nesmotrenije bacio hrpu pepela u svoj koš, odmah bi ga nadzornik izružio, a onda bi morao moj kopač sve natrag iztresti. Pod takvim nadzorom nemože dakako ništa propasti, niti može radnik što ukrasti i prodati kakvomu starinaru. Na sve strane se doduše nudjaju čovjeku takve starine, ali to je sve potvoreno i bez ikakve vriednosti.

Svaki je od nas s največim zadovoljstvom bacio zadnji pogled na Pompeje; jer mu se izpunila jedna od najljepših njegovih želja: sve tamne slike, koje si je o rimskoj davnini stvarao kao mlado djače, vidio je sada žive pred sobom.

Umoriv se već a i napekav na vrelom suncu, podjemo odmah u gostionu, da čekamo dok dodje vlak. Čim je prispio, sjednemo i eto već se istim putem, kojim se vožasmo u Pompeje, vraćamo u Napulj; ali nitko od družtva neprozbori ni rieči: svakoga obladaše misli kao lagan san i tako ga zanjihaše, da nije pazio ni na Vezuv ni na more. Kada sam u Napulj došao, bijaše mi kao da sam se samo iz sna probudio.

Večer je bio krasan; čovjek si ljepšega nebi mogao zaželjeti. More se još malo svjetluca a u daljini se vidi otok Capri kao koprenom zamotan. Vezuv čist, ni oblačka na njem. Para, što mu iz otvora suklja, pozacrvenjela i nanizala se u čitave povorke valjda čak do Sicilije. Mali krater neprestano se sja kao svetiljka na daleku moru, te se tako može viditi, kako na desno tik uzanj

iz velikoga kratera suklja crn dim. Dolje na lievo, gdje se je prije njekoliko dana razlila lava, vidi se čitavo jezero vatre, koja se čarobno u zraku svjetluca. Taj božanski prizor uveličava čas po čas sâm veliki krater. Iz njega eto sad izletila hrpa crvena usjana kamenja visoko pod nebo, a sad se opet kamenje u zraku razpršilo i kao zviezde iz rakete na brieg popadalo. To je prizor, kojemu neima više u svietu slična; čovjek bi mogao čitavu noć pokraj njega probditi. Već je i pônoć prošla, a mi se jedva razstasmo s morem i Vezuvom.

2. Polaz na Vezuv 5. travnja.

Tek što je počelo svitati, već se sve uzbunilo u našili sobah, ali se danas drugačije lupalo i govorilo nego obično. Još nijednoga dana nismo si tako srdačno nazivali dobro jutro kao tada: svaki se je ćutio uzko svezan s družtvom, s kojim će se danas najvećoj pogibelji izvrći, samo da vidi i prouči najogromniju prirodnu silu; svakomu si na licu mogao čitati veselje i strah. Naš profesor bio nam je dan prije protumačio sve opasnosti i pripoviedao, kako su prošle godine dva Engleza i jedan mlad profesor iz Njemačke bez traga i glasa propali u gorući brieg, i kako je onaj isti dan, kada je on sâm prošle godine na Vezuvu bio, kamenje iz briega ubilo vodju a njekomu putniku odbilo ruku. Ne kazivaše nam toga da nas uplaši, nego da nas opomene, čega se imamo čuvati.

Naše duboke džepove natrpasmo kesami, papirom, zavoji i kojekakvom ljekarijom, lievo o bok pripasasmo čekiće, a na noge navukosmo visoke cipele, čvrsto podkovane, da neprogore na pepelu i lavi. Prije sedam sati bila su četvora kola već pred kućom, mi se posjedamo i provezav se kroz obližnja mala sela stignemo za jedan sat u Resinu, koja leži na Herkulanu. Profesor obrativ se odmah na svoga lanjskoga vodju rekne mu, da nam spremi jedanaest konja pak da nas vodi na Vezuv. Pošteni starina „Michele“ bijaše sav bez sebe od radosti, što će u jedan mah toliki novac zaslužiti. Za časak stajalo pred njegovom kućom dvanajst osedlanih konja. Malne sve selo bilo se oko nas sakupilo, tko od radoznalosti, a tko od želje da zasluži novaca. Svi su bili pripravni, da ti pomažu. Posjedajući konja mislio si, da će te Talijani razkidati: taj te uhvati za jednu nogu, onaj za drugu, a treći za tielo, a ostali drže stvari, ali onda desetorica pruži ruke, da im nagradiš tu uslužnost. Njeki se zadovoljili s onim, što dobiše, a drugi te izgrdiše do mile volje. Naš Michele podje prvi na konju, za njim podjemo svi ostali a onda čitava povorka ljudi i djećurlije, da nam na putu pomažu, nebi li još koji centezimo zaslužili.

Njemački jezik već je mnoge narode samo iz mržnje žigosao svojim zloglasnim ogovaranjem. Na to se imadu jamačno i Napuljci mnogo tužiti U svih njemačkih putopisih čitao sam, da su napuljski proletarci na glasu razbojnici te da ih se valja jako čuvati. U Beču nas svjetovahu, da se iz Napulja nikamo nemaknemo bez revolvera, no ondje sam se morao tomu savjetu smijati. Ti ljudi jesu ljenčine, ali nisu sami lopovi, ja mogu dapače reći, da su poštenjaci, jer su nam toliko puta naše i skupocjene stvari, što bi koji s konja izgubio, liepo natrag donieli, dakako znajući, da će za to nješto dobiti. Mogao bih još mnogo koješta navesti — na primjer sveučilišta i njihove zbirke — da pokažem, kako su zlobni ti njemački glasovi, koji se o Italiji raznose; no nije tomu ovdje mjesta.

Izišav iz sela stanemo se odmah penjati na brieg vrlo zločestim putem, koji prilično dugo kroz glasovite vinograde vodi. Više vinograda nisi ništa drugo vidio do same crne lave, što no se je u svom toku na briegu zaustavila, kao u kobasice uvila i onda ohladnjela. Jadni konji jedva koracahu, a i nam baš nije preugodno bilo. Za jedno dva sata stignemo do prve gostione „pustinjaka“, obidjemo ju odmah pak podjemo dalje prama drugomu „pustinjaku“. Tu sašav s konja svrnemo u gostionu, da se malo okriepimo. Onako umoreni brzo izkapimo njekoliko čaša glasovitih Krstovih suza (lacrimae Christi) i založimo nješto kruha i salame, što smo sa sobom ponieli. Gostioničaru naručimo, da nam za jedno 3 sata, kad se vratimo, spremi ručak, a mi opet poklopimo konje pak dalje. Poslje pô sata eto nas već na polovici briega „atreo del cavalli,“ odkle se dalje nije moglo na konjih ići. Sad je tek trebalo prevaliti najteži komad puta preko strma briega, po kom leži na sve strane razlijena lava, kao crnilo. Naši pratioci ponudiše nam za napriedak spoju pomoć. Svaki si o struk opasao remenje i užeta, kojih bi se mi imali uhvatiti, da nas tako gore vuku. Mi im se liepo zahvalismo na toj uslužnosti, uzdajući se još i za dalje u svoje sile. Kad oni vide, da tu nema zasluge, ostave nas, a mi hajde s najvećom mukom gore. Tako se verasmo blizu po sata, dok sasvim umoreni, izderani i izkrvareni ne stigosmo na malo ljepši i ugodniji put, gdje nije više bilo neravne lave nego sam pepeo.

Tu tek osjećaš, da si na djelatnom vulkanu. Kamogod pogledaš, svagdje vidiš to veći to manji otvor, iz koga suklja neugodna sumporna ili solna kiselina, da si moraš rubcem nos i usta zatvorati. Kad smo još bili na atreo dell cavalli, čuli bi svaki put, kad god bi veliki krater zasoptio, slabu tutnjavu u briegu; ali ovdje ju čujasmo tako strašnu da nam se koža od straha ježila. Pod no

gama nam se brieg potresao, a u nutri se čula tako silna pucnjava i lomitba, kao da bi zajedno deset gromova opalilo. Mukli glas te pucnjave težko se dade s ičim prispodobiti. Najsličniji bi bio kakvoj nepravilnoj kanonadi, koja bi kidala i rušila daske i kamenje. Vodena para, dok iz briega leti, polomi najveće skalje i stienje u njem, pak onda sukne na polje s otrgnutim usjanim kamenjem i komadjem lave, i ponese ga koju stotinu stopa visoko u zrak, da onda što većom silom opet na brieg popada. Što mi dalje, sve to groznije biva. Vjetar neprestance prama nam nosi nesnosne pare, pa se već pobojasmo, da će se na nas izliti lijavica. Vodja nam nije dozvolio, da tu zastanemo te da motrimo oba kratera i da si ih na brzu ruku naslikamo u naše bilježke. Čim bi došli do kakva mala otvora, odmah bi vodja povikao, da pazimo i da bježimo na okolo, da se nebi komu pod nogama srušio i progutao ga. Mali krater crna dima i jasna plamena, — prama njemu nas je vodja vodio, — bijaše nalik na kakovo noćno strašilo. Što dalje to sve bliže dolazimo onomu pravcu, kuda kamenje pada. Čim začujemo tutnjavu i zapazimo leteće kamenje, odmah poletimo njekoliko hvati niže dolje, gdje smo mislili, da nas neće kamenje doseći. Svakomu na licu strah, užas i čudjenje; nijedan nemože ni rieči prozboriti; samo poglêda jedan na drugoga mûkom, kao da hoće pitati: Zar ćemo još dalje? Ali sada tek dodjosmo na najopasnije mjesto. Vodja nas hladnokrvno opomene, da samo pazimo u vis, kamo će kamenje letjeti.

Brieg se zatrese i zahuči, kamenje izleti najvećom silom, praskajuć i pucajuć u zraku, i za časak eto već lebdi nad našimi glavami. No sada nije nitko na bjeg ni pomislio, nego ostao kao prikovan na svom mjestu, digao glavu u vis i okom sliedio svaki kamen, da mu se laglje ukloniti može. Svi smo drhtali kao prutovi, svaki je mislio, da mu je zadnji časak kucnuo. Dvojim, da može biti strašniji pogled u ratu medju kugljami, nego što je ovdje bio. — Kamenje već popadalo u pepeo, silna se prašina oko nas podigla, mi pogledamo oko sebe: nikomu se nedogodi veća nesreća, samo jednoga pogodi kamičak u nogu. No sada nečasismo više ni trenutka na tom opasnom mjestu, nego u najvećem trku hajde brže za vodjom prama malomu krateru. Tu je opet trebalo obtrkivati pomanje otvore, skakati preko ogromnih pećina, koje su potrgane na sve strane ležale. Uz te nesgode dodje još oluja s kišom i soljom, i sreća te nadjemo odmah malen zaklon, koji je njetko kao kućne zidove od lavina kamenja napravio. Tu se malo u zavjetrini odmorimo, pa podjemo odmah dalje, jer smo vidili, da se vrieme neće popraviti. Za njekoliko časaka bili smo tik maloga, a odmah za ledji mu dizao se još jedno dvie sto stopa u vis veliki krater, koji nas je ujedno kao zaklon od vjetra štitio, tako da smo mali krater mogli mirno motriti i risati ga.

Prošle godine u siečnju provalila vodena para na tom mjestu brieg, digla u vis tri velike pećine i lagano bacala kamenje oko pećina, te tako do danas sazidala pravilan brežuljak jedno 6 hvati visok. Na postranih zidovih vidi se, da sastoje iz većih i manjih komada kamenja. Sam vrh je reć bi opasan liepimi bojami. Pod jasno crvenim pasom nalazi se najljepša smjesa zelenila i žutila, a dolje je velik žut pojas. To liepo bojadisanje ponapravile su željezne, sumporne i solne pare, što iz otvora sukljaju. Na okolo brežuljka leže komadi kamenja, koji su sa svoje liepe žute boje nalik na sumpor. Tudjinci, koji dopru dotle, ponesu si po komadić toga kamena na uspomenu, no kada dodju u Napulj, moraju baciti ne samo kamen nego i odielo, gdje je kamen bio. To kamenje jest solno željezo. Ono se u vlažnom zraku raztopi, a solna kiselina skaplje, pak umaže i izjede džepove i odielo. Mi smo za to znali, pak se nismo htjeli takove uspomene na Vezuv dobaviti.

Otvor u maloga kratera bijaše na pol drugi hvat širok, a iz njega sukljaše crna vodena para puna sitna pepela kao iz kakva ogromna dimnjaka. Medju parom u nutri vidio se crven plamen, kako se u zraku previja Nemogosmo se nikako složiti o tom, od čega taj plamen potiče. Po mom mnienju biti će najvjerojatnije, da razne pare u velikoj vrućini na zraku izgáraju i da to izgaranje još većma razsvietljuje svojim odsievanjem vatrena masa, što no leži u briegu. U samom brežuljku riedko se kad čuje kakova tutnjava; jer vodene pare izlaze iz briega dosta lagano, tek kad i kad izbace po koj kamen samo koju stopu visoko, te on padne natrag na brieg, tako da nije nikomu opasan. Vodja naš htijaše, da nas vodi još gore na mali krater, veleći, da je on već više puta gore bio. Mi ga opomenusmo, da više nikoga gore ne vodi, jer da se može lahko brieg pod nogama čovjeku provaliti, kad je i onako iz samih komada sazidan.

Odavde krenemo južno oko velikoga kratera, da se uzmognemo laglje popeti na njegov rub s one strane, od koje vjetar nosi dim i kamenje na drugu stranu. Pod nogama bila nam sila božja naslagana pepela, tako da smo preko članaka u vrućem pepelu propadali (a kod kuće, vrativ se s puta, mogao je svaki iz svojih cipela iztresti njekoliko šaka pepela). Ovdje već nije kiša padala, nego sam snieg i solja, tako da su nam se ruke na polu smrzle a noge opet samo da ne izgore u vrućem pepelu. Najednom zavije vjetar

dim i pepeo iz velikoga kratera na nas, te smo njekoliko minuta hodali, a da jedan drugoga nismo ni vidili, nego se samo dovikivali. Za kratko vrieme nestane opet dima i mi mogosmo dalje. Idué neprestano kroz pepeo, dodjemo u malu dolinu, odkle bi se najbolje moglo gore na krater. Tu se zaustavimo. Profesor upita drhćućim glasom vodju, što on misli, bismo li se mogli bez ikakve opasnosti popeti do ruba velikomu otvoru, da pogledamo dolje. Vodja reče, da bi doduše jako opasno bilo, kada bi vjetar nosio kamenje prama nami, ali ovako da se neimamo ničega bojati, ako smo samo i malo na oprezu. Liepo dokazivanje, ali nam ni profesoru nije išlo u glavu. Bili smo već prepuni straha, a još sada pogledati u taj zlokobni ponor, to je bila užasna misao! Profesor upita još po drugi i po treći put vodju, da li je on siguran, da nam se ništa dogoditi nemože, pa kada ga je taj neprestano uvjeravao, da jest, odluči profesor ipak gore poći.

— Tko neima srca, reče nam profesor ozbiljnim glasom, koji nam je kao striela živce prosjecao, taj neka ostane dolje i čeka, dok se ostali povrate.

Bila je jamačno polovica nas, koji su odlučili neići gore. Vodja podje prvi, profesor za njim, podje drugi, podjem i ja, ostali pogledaju jedan drugoga, pa se svi do jednoga krenu gore. Noge su pod nami od srtaha klecale, svaki čas bi koji s nesigurna hoda upao i o kamen udario. — Vodja je bio prvi na ruku i mirno sve dočekivao i opominjao, da neidu dalje, da se čuvaju. Prvi, koj je iz našega družtva došao na rub, poviče gromoviti „hura“ i odmah odtrča na drugu stranu dolje i tako svi učiniše. Na rubu imao sam vremena baciti u utrobu zemlje samo jedan pogled, ali pun užasa, pun groze. Vodja je htjeo, da tu na rubu čekamo, dok iz nutra poleti para i kamenje, ali se na to već nedadosmo nagovoriti, jer bi se lahko mogao koji u nutra skotrljati, kada bi se brieg zadrmao. Njekoliko hvati dolje u ždrielu jasno smo vidili strme klisurine, koje može svaki čas para iztrći i sa sobom ponieti. U nutri se čula huka i rulja, para se vitlala i mutila, a samo gdjegdje bi se vidilo kroz paru crvenilo goruće lave. Bio to pravi pakao.

Ta mi slika neće nikada iz glave izčeznuti. Dobro se sjećam još malo ne svakoga kamena, na koji sam se potepô, kada sam veselo s vrhunca dolje letio. Misao „bio si na vrhuncu djelatna vulkana“, tako je na sve nas djelovala, da si mogao čitati svakomu na licu neopisivu radost. Nestalo na jednom straha, svaki je postao najveća junačina.

Snieg i kiša padaše sve to većma i mi se moradosmo dolje požuriti. Obidjemo veliki krater s druge strane i podjemo kroz dubok pepeo prama staromu putu. Pričinila mi se liepa zgoda, da si natovarim u kesu toga pepela, pa se sagnem dolje i počmem šakački grabiti. Na to poviču na mene, da bjegam. Pogledam u vis, a usjano kamenje baš letilo prama meni, — ostavim i kesu i pepeo, pa bježi sunovratce dolje.

Kada smo već tako daleko došli, da nas kamenje nije moglo doseći, zaustavimo se, da motrimo mirno iz blizine, kako veliki krater baca. Prem je na nas lievala kiša kao iz kabla, nemogosmo se brzo razstati s tim veličanstvenim prizorom, koji sve tudjince tako zamami, da se njemu za volju najvećoj pogibelji izvrgnu. Svaki čas bi vidili, kako se iza pećina promoli kakav vodja sa dva tri tudjinca, gdje ih gore vodi. Najčudnovatije je, kako ženske imadu toliko smjelosti, da idu dosta visoko gore na Vezuv. One se dakako dadu uviek vući ili na nosilih nositi.

Tu natovarimo naše džepove sa komadjem lave i pepela i podjemo najstrmijim putem dole k našim konjem. Oni su stajali čitavo vrieme na kiši i hladnom vjetru, pa se tako uzgoropadili, da smo se je jedva na nje popeti mogli. Najvećom mukom dospijemo do „pustinjaka“. Sve sobe su mu bile tako pune tudjinaca, koji radi zla vremena nemogoše gore, da nismo nigdje mjesta našli. Umolimo gostioničara, da nam naloži u kuhinji vatru, da se malo ugrijemo i osušimo, te se tako svi u malu kuhinju strpamo. Oduševljenje i veselje je medju nami sve većma raslo. Da sam i najveći mrznovoljac bio, morao bi zaguditi uz ostale, kada sam vidio, kako sâm profesor iz puna srca pjeva, na svoju pištalicu svira i objeručke takt daje. Veselju nije bilo kraja.

Kada se je sviet malo razišao, posadimo se u sobu za stol s našim vodjom u pročelju, a gostioničar nas počasti baš po talijanski rižom, makaroni i dobrim vinom. Poslje njekoliko zdravica i pjesama digne se družtvo i podje na konjih natrag u Resinu, Sada moradosmo radi oluje i kiše drugim duljim ali sigurnijim putem. Poslje šest sati bili smo već u sobi našega vodje, gdje smo morali svaki u njegovoj knjizi napisati svoje ime, što on čuva kao diplomu.

Mi se oprostimo s vodjom i s njegovim starim otcem, koji je jednom na Vezuvu noge polomio, tako da sada nemože iz postelje, i podjemo, puni krasnih uspomena, u Napulj. Bio mi to najljepši dan iz čitava života.

(Dalje sliedi.)

Uzdahkamen.

Tko je od posjetnikâ, koji bi, pak i slučajno prišav u naš hrvatski Knin, propustio da nesvrne pozornost na njegovu znamenitu okolicu, — i na divotno „Kninsko polje“,

taj krasni svezor u raznolikih prizorih, kakovi se posvudjera velebno i obajano predstavljaju na svaki pogled oka, taj cvjetni bostan na djevičanskih krševih pitome Dalmacije — pokraj valovitoga Kosova, i ravnoga Petrova!

Neima pjesnika, nit ljubitelja prirodnih krasota, da ga tamo nebi što čarobnom silom pritezalo, ali rodoljubnomu potražniku, koji ponosom osjeća slavnu prošlost hrvatskoga naroda, prebirajući iz knjige i sa predave na tih živih okostnicah poviest pradjedovâ naših, svaki humac i briežuljak, svaka prodol i zakutak, svaki putić i razpuće, svaki potok i rječica tudjer mu odriešitim slovom šapću: sine hrvatske majke domovine, evo ti nas živih svjedoka, da proučiš, u svjetlu krvave poviesti, zgode i nezgode zemlje ove, posvećene krvlju otaca tvojih, branećih sveti amanet proti neprijatelju vjere i roda tvoga, staromu krvniku Turčinu.

I meni, biokovskomu Hrvatu, milo i drago odlahnulo u ovoj dičnoj stolici hrvatskih vladika i kralja, u junačkoj koljevci Nelipićâ, Draškovićâ, Orlovčanâ, Šinobodâ i bana Marčinka; te, kako mi je po ćudi i navadi, i koliko su toga pripuštale moje prieke.... dužnosti, marljivo sam se požurio da propitam o prošlosti Kninskoj: navlaš ob onom, koliko je, žalibože, umaklo peru naših pisaocâ, a danas je još predmetom zabavnoga zanimanja kod starih koljenovića ovoga župnog zavičaja; na predavi pučkoj još se izbrisalo nije predivo davnih dogodovštinâ, dragocienih za poviestnicu otačbine.

Izmedju inih znamenitih prediela okolice Kninske — ljeti o prošlom Petrovdanu podjem da obidjem Skokove, Marčinkovac i Uzdahkamen. Od Knina u sjever daleko tri dobre hiljadice, pravcem Graba — Strmice putujući, prispio sam — desno više Šegota — na oblu polegušnu glavičicu; zaokružila se razom i gustom šumicom, na njoj se bjeluckaju ogromne ploče hajdučki grobovi, a starac moj provodjak ponosom izreče: evo Marčinkovih Skokova. Ban Marčinko opjevan je u narodnih pjesmah kao Stojan i Mijat. Od njega je zapadnoj strani Kninske tvrdjave naslov Marčinkovac — (za hrvatsko-ugarskoga vladovanja Kraljevac). Pučka pripovjest i pjesma slove, da bi odtalem Marčinko na veliku dalečinu odskakivao, s Turci kavgu zamećao, glave im odsjecao, potla neg bi ih sam izazvao i podražio. Svakako u djelih ovoga, inače golemoga junaka, upleteno je dosta bajoslovnoga povekšavanja kao i u onih Kraljevića Marka; ipak ja, pošto sam omjerio i razgledao ta visoka „Skakala", prizovnuv pučku poslovicu na pamet i nehotice uzklikoh: „Borme — to je bio strašna ljudina i junačina, bič Božiji, štit vjere, obrana zavičaja, zkopica turska"!

Za tiem sajdoh na meku rudinu — do Šegota, ovkraj zelenih livada debeloga Luga, odkalen mi na vidik hitra Butižnica izgužvala Lugom kao srebreno-biela guja, te naglim tekom toči sve dok domakne izpod Bulinamosta u krilo grozovitoj Žanadi, gdje se mieša s Krkom i Radljevcem.

Bistri vrutak Marčinkovac, štono je sad pred nami, izvor-voda, izvire s podnožja planine Plešivice a nosi svoje ime od bana Marčinka, kako je u pučkoj pjesmi:

Od Marčinka na ogled Skokovi,
Pak za tijem hajdučki grobovi;
Od Marčinka vrutak Marčinkovac,
Gdje Marčinko konja odmaraše,
I Turadčad smamnu džilitaše,
Pak i ruse glave odsjecaše.

I ja tudjer sa živim sokolom Hrvatom Nikom Šimićem izpio sam čašu dobre hrvaštine, okrstiv ju vodom s vrela Marčinkovca, — na spomen Marčinka; pak s mojim provodjakom — makoh unapried da obidjem Kukove, daleko samo do petdeset koračaja.

Ali gle čuda! — iznenada udivljenomu — pokazaše mi se tri ogromne klisurine, stršeće u nebo; a srednji velikan Uzdahkamen nakvičio — kao da će me poklopit!

Na prvi vidik zapanji me tako to grdesno čudotvorje prirode da mi živim utiskom pade na pamet

To je biljeg divâ svesilnika,
Kadno su se s bogovi borili,
Da ovječe ime u vjekove,
Pa i Uzdahkamen ustećili
Su dva stećka, dva pobočna druga!

Kukovi dakle, ili inače — drugim nazivom Uzdahkamen — tri su ogromna stećka na desnu stranu kod puta, prolazeći na Grab; dva pobočna, osovno stojeća, visoka do petdeset stopa, a srednji, Uzdahkamen, preko osamdeset visok, a šestdeset u obsegu širok; — ovaj poklapa duboko i tmasto jezerce, o kom se pripovieda zamjerna bajka. Ta nam priča, da je za agovanja Kune Asan-age Atlagića u Kninu, na tom podzemnom jezeru Uzdahkamena, stajala glasovita vračarica Nedure, koja u slici liepe djevojke iztakla bi se na pročelje „Kamenu" te bi varkom i čarolijom obajala prolazeće mladiće, s kojimi uljezav do jezera, tudjer bi provodila za njekoliko vremena vesele časove u razbludnoj igri, — pak onda bi ma do jednoga zagušila u duboko jezerce. Imbro Velagić, čuveni krvolok kršćanski, dizdar Strmički, — slovi priča — bio je velik ljubimac ove vračarice; a ova mu je stajala na želju i zagovornica bila u ljubovnih spletkah kod krasne Ajke, mjezimice Kune Atlagića; kasnije pak zakleta neprijateljica nje — i njezina ljubovnika Usein Ive, — sina Šare Buljumbaše; koji je Usein Ive prolazeći kod

Uzdahkamena odbio bio nečistu ponudu Nedure, a ova mu se zaklela smrću osvetiti. Uslied čega okrutni Velagić pogubi dobroga Usein-Iva, potajanoga kršćanina; i suviše odsječe devedeset i devet glava kršćanskih, gdje mu je samo jedna do stotine falila, po kojoj, na ugovoru s Atlagićem, dobio bi pravo vjenčati njegovu krasnu Ajku. Ali osveta božja, zbog tolike nevine krvi prolivene, ne dopusti krvoloku Imbri doživiti blaženi čas, koj bi ga srećnim učinio u novome braku s mladom Ajkom: slavni Stojan Janković odsječe mu glavu na krvavome poprištu u Žanadi. Sbog tolikih zločina duša prokletoga Imbre odsudjena je — tako veli priča — da za uviek muči muke paklene na jezeru Uzdahkamena u družtvu njegove slične prijateljice Nedure.

Pošto se razabrah od prvoga utiska, osokolim se, da unidjem u podzemno. Do kamena tri hvata pobrzito više putâ s podnevne strane uzadjoh, popraćen do vratâ starcem provodjakom; tudjer se ulazi kroz dvie osovne hridi na sliku trokuta; odtalem starac mi pokaza kud ću i preporuči da se pazim Nedurine zasiede.........

On ostade na ulazku, a ja sadjoh strmeno do devet hvati i kao u duboki kotač: tudjer se namjestim da razgledam unutarnjost. Kroz jednu pukotinu odozgora ponješto sunce razjasnilo; a tamo se zatalasalo tmasto jezero; nadamnom u svodovnoj slici sklapaju se sinje litice: ali sve to turobnom slikom i sjenom odsieva, te ništa ni prividno nemogoh razabrati.

Njekoliko trenutakâ izmaklo, oslonim se na jedan kičerić, uhvatim se tvrdo za drugi okrajak živca kamena, te prignuv se malo, stadoh razabirati — koliko se je dalo, — a moj djedo na vratima mrsi njekakvu pjesmicu, a kad i kad: „ej gospodaru, jesi li u životu?“

Grdesni i tmasti mrak nedade mi na daleko proniknuti; pomislim u sebi: sam ti ga šejtan more pojmiti, koliko je taj labirint Nedurin tamo zavučen. Tek da u tami na primjernu dalečinu, od petnaejst hvati na luk u okolo, žmirim vodu i mrak; s brova jezera, kod kog sam se posadio, strmena paletina nazire se duboko; — ali i to završi u gustom mraku, niti oko, pa i najvećom pozornošću, već išta nazriti more; ali ledeno-zloudarni, zagušujući i studeni zrak, njeka otajana groza nedopusti mi se na dalje zadržati u tom malom „Štigju Akerontovu“ te zadovoljiv i kojekako mojoj svehlepnosti nehtjedoh čekati Nedure iz dubokih predielâ, neg u brzi čas izmakoh na prosti zrak: a moj djedo provodjak, radostan, što sam čitav izpao iz jame, stade mi pričat, i izpriča do mile volje sve bajke i predave o Uzdahkamenu, a ja njemu „dobru ruku“ (mancia) i još mu skrojih pjesmicu pod živim utiskom njegove priče, da ju pjevne uz gusle javorove.

Grgur Urlić Ivanović.

LISTAK.

Književnost. Izašla je u Zagrebu kod Hartmana knjižica pod naslovom: „Što očekujemo od hrvatskoga sabora?“ Nekoje načeone prošnje u interesu narodne škole, knjige i države hrvatske narodnim zastupnikom i hrv. učiteljem (trojedne) kraljevine Hrvatske na blagohotno uvaženje i razmišljanje od gimn. prof. Petra Tomića. Pisac tu osobitu pozornost obraća nar. zastupnika i hrv. učitelja na škole i njihovo stanje. Od škola zavisi bolji napredak i sva budućnost hrv. naroda i hrv. države. Stoje li hrv. škole dobro, popravit će se stanje sadanje pokvarenosti. Pisac obraća pozornost hrv. sabora i obćinstva na više vrućih želja i priekih potreba naroda hrvatskoga, ako želi kao narod zauzeti mjesto medju kulturnimi narodi. Predlaže, da bi sabor morao u svoje ruke uzeti proslavu 800godišnjice krunisanja Zvonimirova. Knjižica stoji 20 nvč.

— Janko Tomić učitelj u Karlovcu, napisao je i izdao knjižicu pod naslovom „Knjiga pobožnih, poučnih i zabavnih pripoviedaka I. snopić.“ (str. 48, ciena 40 novč.) Ovdje su kratke pripoviedčice, koje će dobro doći mladeži.

— U dioničkoj tiskari doštampana je knjižica „Govori dra. Makanca, dra. Posilovića i Josipa Špuna u 9. saborskoj sjednici od 8. srpnja 1872.“ Uz to je spreda metnuta rezolucija, koju je podpisalo 10 članova sabora.

— Nadšumar Vatroslav Rački izdao je štampom dioničke tiskare knjigu pod naslovom „Lučba u šumarstvu I. teoretički diel“ (str. 67); ima ova poglavja: život biljke, hraniva biljka, popravljanje tla, ogoja, analiza sjemena i lišća, utezni omjeri u drvu raznih šumskih biljka, postotci pepela u raznih šumskih biljkah, analiza pepela u 4 poglavja, analiza tla, najznatnije lučbene slučenine. Pisac namjerava obširno i točno izcrpiti svu važnu znanost šumarsku, pa će to učiniti u svezcih. Već je odprije izdao „o siečenju i gojenju šuma“, a evo je svoju nakanu nastavio „Lučbom“.

— Kao poseban otisak iz listka dalmatinskoga „Narodnog lista“ izašla je u Zadru knjiga „Pučki mudrac“. U toj knjizi popularnim se načinom pouča narod u kriepostih družtvenih i državljanskih a razbijaju se stare predsude. Knjiga je izašla troškom matice dalmatinske te stoji samo 30 nvč. prem je ovelika (206 strana). Preporučujemo tu knjigu što toplije svim prijateljem puka.

— U Biogradu izašao je prvi dio pripoviedke Černiševskove: „šta da se radi?“

— G. Stritar, znani mladi pjesnik slovenski, izdao je u Beču knjižicu: „Preširnova pisma iz Elizija“.

— Petar Franasović, župnik u Trstenu kraj Dubrovnika, izdao je tiskom Drag. Pretnera kratki životopis slavnoga Šibeničkoga biskupa Luke Tolentića, rodom iz Korčule, i posvetio ga novoimenovanomu dubrovačkomu biskupu I. Zaffronu.

— Poznati književnik profesor Ante Kuzmanić napisao je hrvatskim jezikom knjigu o primaljstvu. Djelo doći će naskoro pod tisak.

— Trgovac Konstantin Mandrović u Beču (Neustiftgasse Nr. 7) oglašuje putem pisama, da se kod njega može dobiti u cienu od 1 for. knjiga: „Juridisch-politische Terminologie für die kroatische, serbische und slovenische Sprache“ str. 694. Ova je knjiga posve bila nestala iz trgovine, te s toga oglašujemo, da si ju svatko, tko ju želi, putem pošte nabaviti može. God. 1849. sazvan je po ministarstvu pravosudja odbor u Beč, da sastavi za sva slavenska nariečja pravoslovno i državničko nazivlje. Članovi jugoslavenskoga odsjeka bili su za slovensko narječje: Dr. Dolenec, Dr. Miklošić i M. Cigale, za hrvatsko-srbsko narječje Stj. Car, Vuk Karadžić, Ivan Mažuranić, Dr. Božidar Petranović i Dr. Dimitrija Demeter. Tom su zgodom u ožujku 1850. na poziv Vukov ustanovljena načela najshodnijega pravopisa (koga još danas rabimo). Komisija dovršila je svoje djelo tek god. 1853, te je onda u državnoj štampariji dotiskano.

Jugosl. sveučilište. Gospodarski odbor za jugoslavensko sveučilište držao je dne 6. kolov. t. g. sjednicu, koja je znamenita, jer se iz nje vidi, kolik je dosele imetak zaklade sveučilištne. Konstatovano je, da dnevnik kr. zem blagajne koncem mjeseca srpnja t. g. pokazuje a) u gotovini 715 for. $96^{1}/_{2}$ nvč.; b) u obveznicah austrijske vriednosti 38.600 for.; c) u obveznicah u srebrenoj vriednosti 171.100 for.; ukupno dakle 210.415 for. $96^{1}/_{2}$ nov. Uza to se navodi, kako je zastupstvo grada Zagreba u sjednici svojoj od 16. studenoga 1866. obećalo sveučilištnoj zakladi 50.000 for. i izdalo o tom darovnicu. Sveučilištni odbor, po uputi kr. financijalne prokurature, zamoli gradsko zastupstvo, da darovnicu u nečem popuni; a ono je u sjednici od 30. sieč. t. g. novu darovnicu stvorilo, koja se od stare razlikuje u tom: što se dar izvodi ne iz one stare, već iz ove nove darovnice, zatim što poglavarstvo neće plaćati kamatâ počam od dana, kad je sankcionirana zakonska osnova o sveučilištu, već istom od 30. siečnja 1872. Varažd. županija bila je obećala 20.000 for., no sad javlja, da samo sabor može odredjivati u zem. zakladah, pa da će mu županija shodan predlog učiniti. Zagrebačka županija dostavila je darovnicu odboru 1. svibnja 1872. vrhu darovane trećine hospitalarne zaklade; ujedno javlja, da će predaja dara skoro slienditi, a iznosi taj dar 33.326 for. 18 nov. Priobćeno je odboru, da je Kuković ostavio 10.000 dukata; no ovaj novac će se izplatiti istom kad se sabere iz kamata glavnice od 40.000 dukata. Ovako stoji imetak zaklade sveučilištne.

Matica dalmatinska zaključila je poslati i od svoje strane zastupnika na sastanak književnika u Osieku u mjesecu rujnu sbog osnove „jugoslavenskoga naučnoga riečnika“. Svomu zastupniku dala je sliedeći naputak: 1. da bude riečnik napisan ne strogo znanstveno, nego što više popularno. 2. da se riečnik piše hrvatsko-srbskim jezikom a iznimno da bude članaka pisanih i slovenskim i bugarskim nariečjem. 3. da se miešaju članci ćirilicom i latinicom, kako jih tko napiše. 4. riešitbu pitanja ekonomičkoga pridržaje si matica, pošto vidi osnovu knjige; napokon još dvie točke o razpravah teologičkih.

Zanimanje za slavenstvo. Od posliednjega vremena stali su se ostali narodi nešto više interesirati za naše odnošaje, nego li odprije. Brošurami i novinami nastoje razumni Niemci i Francezi upoznati svoj narod s našimi socijalnimi i političkimi odnošaji, s našom zemljom i našim duševnim stanjem. Osobito je ovaj pojav radostan kod Franceza, koji su od vajkada bili notorni u tom, što su jim odnošaji svih ostalih evropejskih zemalja i naroda bili posvema nepoznati. Izvor tomu neznanju bila je oholost na veličinu svoga naroda i prežir za sve ine. Posliednji poraz otvorio je oči Francezom, te su se svom marljivošću bacili na proučenje drugih naroda Od novina ponajviše upoznava francesko obćinstvo s našim narodom: „Republique française“ i „L'impartial“. Osim toga izašle su u Parizu brošure: „Francezka i južni Slaveni,“ „i Francuzka, Pruska i Rusija“ od Luis-Lachanda. Razboritiji Niemci, koji nisu sa sjajem svojih pobieda zasliepljeni, nastoje takodjer upoznati Slavene i razbiti one okorjele predsude, koje su proti našemu „barbarstvu“ dosad gojili. Nedavno izadje u Beču knjižica: „Die Wehrkraft der Donaufürstenthümer, Serbiens Montenegros und Griechenlands“. Gustav Rasch i drugi nepristrani Niemci neprestaju priobćivati u raznih listovih opise naših prediela i našega naroda. Osobitu su pako pozornost i Niemci i Francezi svrnuli na Rusku, na tog kolosa Slavenskog, te neumorno uče, što su do sad zanemarili, i čim više uče, tim više štuju i ciene ogromni ovaj narod i njegovo kulturno nastojanje. Ovaj interes inozemstva za naše odnošaje pozdravljamo sa radošću.

Emil Devrient, slavni njemački glumac, umro je dne 7. kolovoza u Draždjanih u 68. god. U riedko kom predstavljaču tako se ujedini fantazija sa istinom, zanešenost sa finim ukusom kao u Devrienta.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković. Tisak Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 34. U Zagrebu dne 24. kolovoza 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

STELLA MARIS.

Pjesma od Lemoyne-a, iz francezkoga preveo Aug. Šenoa.

Mornar.

Oj zviezdo morska na nebu visoko,
Milovidna ko milo oko žene,
Do onog kraja da l' ti sižu zene,
Što duša vidi, al nevidi oko?
Gdje kuca zvonce srebrno na žalu,
Andjelka pozdrav šiljuć uz pučinu,
Ribara biednu smotriv naselbinu
Neopažaš li koljebu mi malu?
Oj mila zviezdo, gledjuć na daleko
Dà, ti ju vidiš povrh morske hridi.

Zviezda.

Dà, vidim — tude kroz okance njeko
Svjetlucat slaba svjećica se vidi,
Tu žena sjedi driemljuć do vretena
Ko ptica uz nju čedo sniva san.
Sad brzo baciv preslicu i lan
Nad liepo diete nadnosi se žena,
Uljuljat zlato pjeva šaptimice:
Ko ružin pupolj cvatu usne mlade,
Izpod njih biel se biser zubić krade,
U zdrava dječka crne obrvice.
U sinku oči joj tek tebe vide,
I pol joj srca u koljevki tudi.

Mornar.

A druga pola?

Zviezda.

Bielim svietom ide,
Za tvojim brodom po pučini bludi.

Mornar.

Oj kad će sreća sastavit nas biedne?
Zajavi zviezdo sastanka nam dan!
Budućih dana usud ti je znan:
Ti ništ' neveliš? — tvoja zraka bliedne,
U tamnog neba gubeći se svod?

Zviezda.

Budućnost? — Stani! — Vela neodgrni!

Mornar.

Budući dani, zviezdo, da su crni?
Al jak sam ja —

Zviezda.

Tvoj skršit će se brod.
U okršaju zadnjem rata pusta
Zaglaviti ćeš, — baš u srce ranjen.
Pritiskujuć na slavni stieg tvoj usta,
U more bit ćeš s vojvodom sahranjen.

Mornar.

I „Amen". Tako valja mriet!

Zviezda.

Tek kasno —
Tvoj sin će biti momče zorno, krasno, —
Za petnajst ljeta sazna udova ti —

Mornar.

A kako li će ona zato znati?

Zviezda.

U jedan petak — kada niknu sjene,
Za goru kada sunce na san krene,
I poslje bure bibavica gine,
Od slutnje žena kukavna će poć,
Da tužno nebo pita za pomoć, —
Sa svetim čislom sama do pučine.

Prekrstit će se za spas mrtvih duša,
Prepoznat brod će, što ga more shara,
I podrtine propalih mornara,
Ko davnih udovica plač da sluša:

I spazi krstić tvoj sried morske pjene,
Posvećen na dan polazka baš tvog,
A liepa duša joj put boga krene,
I vjenčat će vam duše navjek bog!

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

IV.

Neizadje jato podvornika u susriet gospodarom; samo jedna djevojčica od 12 godina po prilici pojavi se, a odmah za njom izadje iz kuće dječak, veoma nalik Petru, odjeven kratkom, surom livrejom s putci, urešenimi njekim grbom. To bijaše sluga Pavla Petrovića Kirsanova. Muče otvori vratca od kočije i odkopča zaslonac na tarantasu. Nikola Petrović sa sinom i Bazarovom prodje kroz tamnu i skoro praznu dvoranu, u kojoj se iza vrata pomoli za časak mlado žensko lice, u blagovanu, ukrašenu već po najnovijem ukusu.

— Evo nas i doma, reče Nikola Petrović, skinuv kapu i gladeći si kosu na posvrat. Sad ćemo prije svega nješto založiti, pa onda se odmoriti.

— Dobar zalogaj, bome nebi škodio, reče Bazarov, protežući se i spusti se na divan.

— Da, da, dajte večeru, brže večeru, i Nikola Petrović lupnu nogama o tla bez svakoga uzroka. Evo i Prokofića!

U sobu udje čovjek od 60 godina, bjelovlas, mršava i mrka lica, u koričastom fraku, s mjedenimi putci i ružičastim rubcem oko vrata. Nasmjehnuv se poljubi Arkadija u ruku i pokloniv se gostu ode vratima i prekrsti ruke na ledjima.

— Evo Prokofića, poče Nikola Petrović, jedva k nam došao. Nu kako ti se vidi?

— Dobro, da nemože bolje, odazva se starac i opet se nasmješi, ali odmah skupi opet guste obrve. Hoćete li da se stol prostre? zapita tobož mudro.

— Da, da, slobodno. Ali nećete li prije u svoju sobu Evgenije Vasiljiču?

— Neću, hvala vam. Samo bih prosio, da mi se moj torbak u sobu odnese a i ova odrpulja, odgovori Bazarov, skidajući svoj balakon.

— Drage volje. Prokofiću, uzmi gospodinovu haljinu. (Prokofić uze objema rukama Bazarovljevu „odrpulju“ i podignuv ju visoko nad glavom, ode šuljajući se iz sobe.) A ti, Arkadije, hoćeš li morda u svoju sobu?

— Da, malo da se očistim, odgovori Arkadij i podje k vratima, ali u taj čas udje u blagovanu čovjek srednjega stasa, odieven mrkim inglezkim „sitom“ i novomodnim uzkim ovratnikom i lakovimi čizmicami. To bijaše Pavao Petrović Kirsanov. Moglo mu je biti do 45 godina, njegovi kratko ostriženi siedi vlasi odsjajivahu tamnim blieskom poput novoga srebra; njegovo žuto ni malo vraskovo lice bijaše neobično pravilno i čisto. Vidjelo mu se, da je njekad vrlo krasan čovjek bio. Osobito liepe bijahu mu svjetle, crne, duguljaste oči. Vas aristokratski i elegantni oblik Arkadijeva strica pokazivaše još uviek mladostnu sumjernost i ono pregnuće i stremljenje, da se uzpne iznad zemlje, koje ponajviše poslje dvadesete godine izčezava.

Pavao Petrović izvadi iz džepa hlača svoju liepu ruku s duguljastimi ružičastimi nokti, ruku, kojoj ljepotu još povećavahu sniežnobiele naručke, skopčane velikim opalom i pruži ju sinovcu. Ali svršiv predbježni „shake hands“, poljubi se tri puta po ruski š njim, to jest tri puta dotaknu se svojimi namirisanimi brci njegova obraza i reče: Dobro došao!

Nikola Petrović predstavi ga Bazarovu. Pavao Petrović nakloni se lahko i nasmješi se, ali ruke mu nepoda, nego ju opet turi u džep.

— Ja sam već bio pomislio, da nećete danas ni doći, reče prijaznim, zvučnim glasom, malo se ljuljajući i uzdižući ramenima i pokazujući svoje biele zube. Zar vam se što na putu pripetilo?

— Ni najmanje, odgovori Arkadij, malo smo se zastajali. Ali zato smo sada ogladnjeli kao vuci. Potjeraj malo Prokofića, tata, ja se odmah povratim.

— Počekaj malo, ja ću s tobom, prihvati Bazarov, poskočiv na jedan put s divana. Oba mladića izpadoše.

— Tko je to? zapita Pavao Petrović.

— Arkašin prijatelj i, kako mi on reče, veoma pametan čovjek.

— Hoće li ovdje ostati?

— Da.

— Taj runjavac?

— Nu, da.

Pavao Petrović stade tipkati prsti po stolu. Ja bih rekao, Arkadij s'est dégourdi, reče. Drago mi je, da se je povratio.

Za večerom razgovarahu malo. Na ime Bazarov nije skoro ništa govorio, ali tim više jeo. Nikola Petrović pripoviedaše razne dogadjaje iz svoga, kako reče, „farmerskoga“ života, on govoraše o predstojećih mjerah vlade, o odborih, o deputacijah, o priekoj potriebi, da se uvedu mašine itd. Pavao Petrović šetao se lagahno gore dolje (on nije nikada večerao), srknuv po koj put po malo crvena vina iz čašice i samo kad kada primjetnuv koju ili smrsiv na pol usta: a! ehe! hm! Arkadij priobćivaše kojekakove petrogradske novosti, ali on bijaše nješto smeten, kao što to obično biva kod mlada čovjeka, kad tek prestaje biti djetetom i kad se povrati u mjesto, gdje su svi vikli smatrati ga djetetom. On bi bez potrebe zatezao svo

govor, izbjegavao rieč „tata“ i jednom ju zamieni besjedom „otac“, proizgovoriv ju nategom kroz zube; usiljenim tobož nemarom natočio bi si u čašu više vina nego što je i sam htjeo, te ga izpi na dušak. Prokofić nesmetnu oka s njega, mičući neprestance usnami kan da nješto žvače. Poslje večere svi se razidjoše.

— Čudan svat tvoj stric, reče Bazarov Arkadiju, sjednuv u povlaki* do njegove postelje i pušeći iz kratke lulice. Kolika to gizda na ladanju! Pa tek njegovi nokti — boga mi, mogao bi ih poslati na izložbu!

— Valja ti znati, odreče mu Arkadij, da je on u svoje vrieme bio kicoš. Drugi put hoću ti pripoviedati njegov život. Znaj, on ti je bio krasan čovjek, koji je svim ženam zanio pamet.

— Zato dakle! Po staroj navadi! Šteta, da tu neima komu srdce zarobiti. Ja sam ga neprestance pazio. Pa kakovu to čudnu ogrcu** ima, kan da mu je iz kamena izkljesana a kako mu je brada gladko obrijana! Arkadije Nikolajiću! ele priznati ćeš, to je jako smiešno!

— Moguće, ali on je ipak poštena duša.

— Živa starina! — Ali tvoj otac je krasan čovjek! Istina bog, stihove čita krivo i o gospodarstvu nerazumije baš mnogo, ali inače je dobričina.

— Moj otac je čovjek, koji zlata vriedi.

— Jesi li spetio, kako brzo se zabunjuje?

Arkadij pokima glavom, kan da se on sam nikad nezabunjuje.

— Čudni to ljudi, uze opet Bazarov, ti stari romantici! Živce si usavršivaju do najvišega stepena razdraženosti — pa onda dakako da na jednu pretegnu. Ali oprosti, u mojoj sobi je inglezka rukomija a vrata neprilježu. Nu ipak mi je priznati — inglezka rukomija — to je već napredak!

Bazarov ode a Arkadija osvoji radosno čuvstvo: sladko li je zaspati u otčevu domu, na poznatoj postelji, pod pokrivačem, oko kojega se trudijahu mile ruke, morda dadiljine — te mile, dobre i neumorne ruke. Arkadij sjeti se Jegorovne i uzdahnuv poželi joj carstvo nebesko. Za sebe se nepomoli.

I on i Bazarov zaspaše skoro, ali druge osobe u kući nespavahu još dugo. Povratak sinovljev uzkolebao Nikolu Petrovića. On leže u postelju, ali svieće neugasnu i podupriev rukom glavu zanese se u daleke misli. Njegov brat sjedjaše još dugo po ponoći u svojoj sobici u širokom naslonjaču pred kaminom, u kojem slabo tinjaše kameni ugalj. Pavao Petrović nebijaše se svukao, samo je lakove čižmice zamienio kitajskimi, crvenimi papučami. U rukama držaše posljednji broj „Galignana“, nu nečitajući; oči bijahu mu neprestance uprte u kamin, gdje se časom modri plamenci pomaljahu i časom opet utrnjivahu. Bog si ga sam znao, kuda mu misli brodijahu, nu nikako ne po samoj prošlosti; lice mu bijaše natmureno i namršteno, što nikad nebiva, kad se čovjek samo uspomenami bavi. A u malenoj sobici ostrag na velikom kovčegu sjedjaše u modrom zobuncu, bielim rubcem na crnih vlasih mlada žena, Fenička. Časom prisluškivaše, časom driemaše, časom opet pogledaše na otvorena vrata, iza kojih si vidio dječju kolievku i čuo pravilno disanje spavajućega djeteta.

V.

Drugo jutro urani Bazarov prije svih i ode na polje.

— Hm, reče sam sebi, ogledajući se krugom, ovaj kraj, odista, nije ni malo liep.

Kad se Nikola Petrović sa svojimi seljaci razgodio, bude prisiljen uzeti za svoj novi majur četiri desetine sasvim ravne i jalove zemlje. Na tom zemljištu podiže kuću i ostale gospodarske sgrade, nasadi vrt, izkopa ribnjak i dva zdenca; ali mlado drveće uzraste slabo, u ribnjaku nabra se samo malo vode a u zdencih bijaše voda bočata i slana. Jedina sjenica od bagrenâ i jergovanâ bijaše se prilično razrasla, tako da se ondje kad kada čaj pio ili objedovalo. Bazarov obtrča za njekoliko časova sve puteljke u vrtu, zadje u obor i konjušnicu i susrete dva dvorska dječarca, s kojima se brzo upozna te se s njima odputi k jednoj nedalekoj bari u lov na žabe.

— Čemu ti žabe, gospodine? zapita ga jedan od onih dječaka.

— Slušaj čemu, odvrne mu Bazarov, koji je umio brzo se udražati ljudem nižih razreda, prem nije nikada s njimi prijazno nego dapače osorno postupao, ja razparam žabe, da vidim što nutri u njoj biva. Pa budući da smo mi — ti i ja — takodjer žabe, koje dviema nogama hodaju, to ću po tom doznati, što i u nama nutri biva.

— A čemu ti toga treba?

— Da se neprevarim, kad bi ti obolio i ja te morao liečiti.

— Ti si dakle doktor?

— A da.

— Vasko, jesi li čuo? Gospodin kaže, da smo mi i ti žabe. Čudno!

— Ja se bojim žaba, odgovori Vaska bosonog dječak od sedam godina, bielih vlasi poput lana u surom kazakinu* sa stoječim vratnikom.

---

* Povlakom zovu Krašićani Schlafrock.

** Ogrca = Hemdkragen.

* Kazakin = košuljac.

— Čemu ih se bojiš? Zar bi te ujele?

— Hajd, poskočite u vodu, filozofi! reče im Bazarov.

Medjuto bje i Nikola Petrović ustao, koji se odmah odputi Arkadiju, koji se već odjenuo bio. Otac i sin odoše na terasu pod striehu markize. Kraj prislonka na stolu medju velikimi jergovani kipio je već samovar. Odmah za njima pojavi se ono djevojče, koje im bijaše jučer prvo u susriet izašlo i tankim glasom izusti:

— Fedosija Nikolajevna nije sasvim zdrava te nemože doći. Ona mi reče, da vas pitam, hoćete li si sami raztočiti čaj ili da vam pošalje Dunjašu?

— Ja ću sam točiti, prihiti Nikola Petrović. Arkadije, čim voliš čaj? sa smetanom* ili s limunom?

— Sa smetanom, odgovori Arkadij i umuknu za časak a zatim će pitajući: „Tata?“

Nikola Petrović kao u neprilici pogleda sina.

— Što je? zapita.

Arkadij obori oči.

— Oprosti, tatice, ako ti se moje pitanje vidi neumjestnim, prihvati, ali ti me sam svojom jučerašnjom iskrenošću izazivlješ na iskrenost — ti se nećeš srditi?

— Govori!

— Ti mi dakle dozvoljuješ, da te nješto pitam... Za to li Fen... za to li ona nedodje raztočit čaj, što sam ja ovdje?

Nikola Petrović obrnu se malo.

— Možebit, progovori napokon, ona misli... ona se stidi...

Arkadij pogleda brzo otca.

— Nije pravo, da se stidi. Prvo, ti poznavaš moje nazore? (Arkadij ljubljaše osobito taj izraz), a drugo — zar ću ja, ma i samo za vlas tvoj život, tvoje navade stegnuti? Osim toga sam i osvjedočen, da nisi zlo izabrao; ako joj dozvoljuješ s tobom u zajednici živjeti pod jednim krovom, onda to za cielo i vriedi: a sin nesmije nikako biti otcu sudcem — a osobito otcu, koji, kao što ti, nikad i ničim moje slobode stegnuo nije.

Prve rieči progovorio je Arkadij drkćućim glasom. Osjećao je, da je velikodušan, ali u isti hip je takodjer uvidio, da je tim na njeki način svojemu otcu izčatio otče naš; nu zvuk sobstvenih rieči djeluje silno na čovjeka i Arkadij progovori posliednje rieči svojega maloga slova ne samo odrješito nego dapače i njekim uzletom.

— Hvala ti, Arkašo, odjavi mu Nikola Petrović muklim glasom, trljajući si opet obrve i čelo. Pravo se domnievaš. Vjeruj, kad bi ta djevojka bila nedostojna.... a nije to s kakove lahkoumne popašnosti.... I zaista težko mi je s tobom o tom govoriti; ali ti uvidjaš, da joj nije bilo moguće doći amo, k tebi, naime odmah prvi dan po tvojem dolazku.

— Kad je tomu tako, a ja ću k njoj, prihiti Arkadij, kojega na novo obuzelo čuvstvo velikodušnosti i poskoči sa stolca. Ja ću joj razložiti, da ju netreba ni malo stid biti preda mnom.

Nikola Petrović usta takodjer.

— Arkadije, prihvati opet otac, učini mi tu ljubav.... nije moguće.... Ondje... Ja ti još nisam rekao....

Ali Arkadij već ga neslušao i pobjegao s terase. Nikola Petrović gledao za njim i sav zabunjen i smućen spusti se na stolicu. Srdce mu se silno razigralo. Da li se dosjetio, ko li čudni su to odnošaji medju njim i sinom, ili je uvidio, da bi ga Arkadij više počitovao, da nebude o toj stvari ni slovcem progovorio, ili se korio sa svoje slabosti? To je težko kazati; sva ta čuvstva zavladaše mu dušom, ali samo kao nejasni osjećaji. S lica nebijaše mu još izčezla ona rumen a srdce mu jednako kuckaše.

Začuše se brzi koraci i Arkadij povrati se na terasu.

— Mi smo se upoznali, otče! uzkliknu slavodobitno i ujedno umiljato. Feodosija Nikolajevna nije odista danas sasvim zdrava i doći će kasnije. Ali zašto mi ti nereče, da imam bratca? Ja bih ga još sinoć bio izljubio kao što ga ovaj čas izljubih.

Nikola Petrović htjede odgovoriti, ustati, ruke razširiti, ali Arkadij skrili mu se o vrat.

— Što je to? opet se grlite? začu se odtraga glas Pavla Petrovića.

Otac i sin radovahu se jednako, što baš dodje u taj hip. Ima situacija, kojih se čovjek rado što prije izbavi.

— A čemu se čudiš? na to će veselim glasom Nikola Petrović. Odkada li nisam poželio Arkaše... A od jučer nisam ni imao kada, da ga se nagledam.

— Ja se nimalo nečudim odgovori Pavao Petrović, dapače i ja sam željan da ga zagrlim.

Arkadij približi se stricu i s nova osjeti na svojih obrazih njegove mirisne brkove. Pavao Petrović sjede za tim za stol. Imao je na sebi elegantno jutreno odielo po englezkom kroju a na glavi mu se crvenio malen fesić. Taj fesić i ovlaš svezani rubac oko vrata pokazivahu tobože slobodu seoskoga života, ali kruta ogrca njegove košulje, koja nebijaše biela nego šarena, kao što to jutrena toaleta zahtieva, okružavaše običnom krutošću njegov obrijani podbradak.

— A gdje je tvoj novi prijatelj? zapita Arkadija.

— Nije doma; on ustaje obično rano te švrlja kojekuda. Zanj se nitko nebrini. On mrzi ceremonije.

* Smetana = skorup, vrhnje.

— To se i pozna na njem. Pavao Petrović počeo si kruh namazivati mladim maslom. Dugo li će u nas boraviti?

— Kako mu se svidi. On je na putu k svomu otcu.

— A gdje živi njegov otac?

— U našoj guberniji; jedno 80 vrsta odavle ima malo dobarce. Prije bijaše pukovnijskim doktorom.

— Hm, hm, hm.... Zato, ja sam jednako premišljavao, gdje li sam čuo za tu obitelj: Bazarov? — Nikola, sjećaš li se, u otčevoj diviziji bio njeki liečnik Bazarov.

— Čini mi se.

— Da, da. Dakle onaj liečnik je njegov otac? Hm! a ovaj gospodin Bazarov — što je on?

— Što je Bazarov? Arkadij se nasmjehnu. Vi hoćete, striče, da vam kažem što je Bazarov?

— Molim te, daj.

— On je nihilista.

— Što? upita Nikola Petrović a Pavao Petrović držaše nepomično u vis nož s kusićem masla.

— On je nihilista, ponovi Arkadij.

— Nihilista, smrsi na po usta Nikola Petrović. Je li to od latinskoga nihil ništa? A po svoj prilici znači to čovjeka, koji... koji ništa nepriznaje.

— Ili bolje govoreći, koji ništa neštuje, priloži Pavao Petrović s nova mažući si masla na kruh.

— Koji sve s kritičkoga gledišta prima, izpravi Arkadij.

— Nije li to sve jedno? upita Pavao Petrović

— Nije. Nihilista je čovjek, koji se nijednomu autoritetu neklanja i koji nijedno načelo, neizpitav ga prije, nepriznaje, ma bilo i na bog si ga znao kakovu glasu.

— A zar je to liepo? zakrči Pavao Petrović.

— Kako tko sudi, striče. Jednomu je liepo a drugomu nije.

— Zbilja! Nu toga nedosiže naša pamet. Ljudi staroga kova, kao što mi, mislimo, da je svakako potrebno njeka načela i neizpitav ih prije, kako ti veliš, priznati. Vous avez changé tout cela, dao vam u ostalom Bog zdravlje i generalski čin, a mi moramo biti zadovoljni, s daleka diviti se vam, gospodo... kako li si rekao?

— Nihiliste, odgovori Arkadij, naglašujući svaku slovku.

— Da, da. Prije su bili Hegeliste a sada nihiliste. Nu vidit ćemo, kako ćete vi živjeti u pustoti, u bezzračnom prostoru. A sada, dragi brate Nikola, pozvoni de malo, vrieme je, da pijem svoj kakao.

Nikola Petrović pozvoni i viknu: Dunjašo! Nu mjesto Dunjaše pomoli se sama Fenička na terasi. Bijaše to mlada žena po prilici od 23 godine, sva biela i mehkoputa, crnih očiju i kosa; usne bijahu joj rumene i punane kao u djeteta a ruke malene i nježne. Imala na sebi čistu prtenu haljinu i modar rubac na oblima plećima. U ruci nosila veliku čašu kakao i postaviv ju pred Pavlom Petrovićem sva se zastidi: goruća krv razli joj se ružičastimi valovi pod tankom kožicom milovidna lišca. Ona obori oči i osta stojeć kraj stola, upirući se o nožne prste. Činilo se kan da se stidi što je došla a ipak da ćuti, da je imala pravo doći.

Pavao Petrović nahmuri obrve a Nikola Petrović kan da se našao u neprilici.

— Zdravstvuj, Feničko, smrsi napokon kroz zube.

— Zdravstvujte, odzdravi mu ona tihim nu zvučnim glasom i pogledny kradom na Arkadija, koji se ljubežljivo na nju nasmjehne, ode. Idući previjahu joj se malo bokovi, ali i to joj dolikovalo.

Na terasi umukoše svi mukom za časak. Pavao Petrović srkao njeko vrieme svoj kakao, napokon podiže glavu. Evo i gospodin nihilista udostojava nas časti, reče na pô glasa.

I zbilja u vrtu pomolio se Bazarov, gdje prieko grede i liehe kroči. Njegov paletó i platnene hlače bijahu blatom omrljane; za stari okrugli klobuk zataknuo si njeku barešnicu*, u desnoj ruci držao malu vrećicu, u kojoj se nješto živa migoljilo. Hitro se približiv terasi i kimnuv glavom, reče: Zdravstvujte gospodo! Oprostite, što sam zadocnio na čaj; taj čas se povratim, samo da se riešim ovih zarobljenika.

— Što imate tuj? Pijavke? upita Pavao Petrović.

— Ne, žabe.

— Za jelo... ili za razplod?

— Za pokuse, odgovori mirno Bazarov i uljegne u kuću.

— Valjda će ih parati, primjeti Pavao Petrović. U načela nevjeruje, ali u žabe vjeruje. Arkadij pogleda strica si, kao da ga žali i Nikola Petrović sleže malo ramenima. Sam Pavao Petrović oćutio, da se nije baš dosjetio te povede sada rieč o gospodarstvu i o novom upravniku, koji da je jučer bio došao k njemu tužiti se na težaka Tomu, koji da uviek budali te da nezna što bi s njim. On je pravi Ezop, rekao upravnik, vazda pokazuje, da je nevaljalac te će sigurno jednom zaglaviti. (Dalje sliedi.)

* Barešnica je cvieće, koje po barah i močvarah raste.

RADOSLAV.

Ulomak junačke pjesme F. Turića Ličanina († 1. ožujka 1871.)

Pjevanje prvo.

Roda svoga slavu opjevati,
I njegovih starih vitezova,
Zelen lovor s nova da procvati
I odavno zaraslih grobova:
Dar je krasan, kim priroda zlati
Čelo oniem, kojih zamilovà,
Neka i njim, rod svoj spominjući,
Kašnje spomen ostane živući.

Blago ovo najveće od svieta
Malo komu u krioce pada,
Malo koji s njime se susrieta,
Tražiti ga — izgubljena nada! —
Samo želja i nakana sveta
Nuka mene i dušom mi vlada,
Da sve ono, što u srcu krijem,
U pjesama rujni vienac svijem.

Jest istina! namjera je čista,
I čistim je duhom podpirena,
Kao ljubav u grudima ista,
U svom biću kad je dovršena.
Ali prvo neg' ružica lista,
I vrh pusti pupoljka rumena,
Moram vilu sa planine zvati,
Da mi žice tamburi pozlati.

Biela vilo, tamo me povedi,
Gdje družica tvojih dvor se kriesi,
U čarobnoj da ja sgledam sriedi
Vilu onu, koju pjesma resi:
Uz njezino ti me krilo sjedi,
Da mi strune srebrene udesi,
Da od zvuka, kojim ona pjevne,
Namjera mi svetim ognjem sjevne.

Ali jao! da me spratiš tamo
K sjajnim dvorom posestrima tvojih,
Pak da zirnuv kroz prozore samo
Gdje no vila pjevačica stoji,
Odmah sâm se opet vraćam amo?!
Inokosan pjevati se boji
Duh moj slabi: u znanoj nemoći
Jedva k cilju željenu će doći.

Sidji dakle pjevačice vilo,
Amo sa mnom s vrha Velebita,
Da duh kriepi tielo meni čilo
Čustvom zvanja višjeg' me napita.
Krv mi vrela uzjarila bilo,
Sjajni uzor jer me drugi srita,
I otvara bajnom u okrugu
Novog' svieta polovinu drugu.

Moga roda pjevajući slavu,
Ja nekanim sebe proslaviti.
Nit s lovorom uvjenčati glavu,
Da me resi i da me nakiti.
Već bi rada srca ljubav pravu
Milom rodu u piesni saviti.
Na krilaša za to sjest se žurim,
U sviet mislî s njime da odjurim.

Od podnožja siedog' Velebita,
Komu noge Adriatik liže,
Pak do Bara tamo glasovita,
Gdje Bojana sinje more stiže;
Gdje Durmitor, čela uznosita,
Smjelo se pod nebo tvrdo diže,
Pjeni talas mora jadranskoga,
Grli zemlju roda slavjanskoga.

Dalmacijo zemljo ponosita,
Puna slave, puna li si čara,
Priroda te svakim blagom pita,
I u raj te zemaljski pretvara.
Med sekami ti si uzorita,
Jer te diče tvoja djela stara,
Koja no te do nebesa dižu,
Vienac slave neumrle nižu.

Vedro nebo vrh tebe se plavi,
Blagi dani, rajske su ti noći
Kad se lahor titrajuć zabavi
Oko cvieća tvoga tajne moći;
Proljeća si vječnog uzor pravi,
Kog milinam odoljet nij' moći,
Jer te svakčas novom silom mame
Ne podajuć tvomu vidu čame.

Obale su tvoje ukrašene
Sa gradovi divnoga uresa,
Svud krasotam' živim prepletene,
Kao da su hale sa nebesa;
List se siplje s masline zelene,
U talase, kad ga vjetar stresa,
I sa pjenom izmješanom, bielom,
Zagrće se svečanim odielom.

U gendaru tome od bisera,
Kog' priroda uz more naniza,
I kog' rese pozlaćena pera,
Duge kite od sjajnog' grimiza, —
Nin se bieli poput sniežna liera
I nogom se slanoj vodi bliza
Te susreta u igri talase,
Nedajuć im nasrtati na se.

Ja nesborim od današnjeg doba
Nina grada i njegovih dana;
Neg' bi rada da iz tamnog' groba,
Uskrsne mu slava zakopana;
Vrieme bo je, da odielo roba
Jednom sbaci — i zlatom protkana
Odieća mu opet pleći krije,
Kano što je pokrivala prije.

Al' tišinu vriedjam tim grobova,
I smjela mi eto ruka moja
Kretat ide starih vitezova
Trule kosti iz vječna pokoja.
Al da slava obsine ih nova,
Ko što traži život tih heroja —
Duh pomiren njihov će mi dati,
Svoj oproštaj, kad jih stanem zvati.

Ninu grade, već viditi nije
Tvoje njekad slavne veličine,
Propala je — i sada se krije
U zarasle med travu mirine;
Vjetar hladan kroz gomile brije,
I proljeće tvoje razvaline;
Na zidinah grakću crni vrani,
Žalostni su tvoji sada dani.

Gdje su njekad dvorovi dizali
Smjelo svoju u visinu glavu,
I junaci s prozora gledali
Sinjem moru u pučinu plavu,
Ondje vidiš sad čuporak mali
Kolibica zaraslih u travu,
Kraj njih čoban malo stado pase,
Prošlih tvojih dana nesjeća se.

Kruto bič je tebe ošinuo,
Ninu grade, al ti lieka nema,
Jer je tebe u propast rinuo,
Gdje ti sila satarena drema,
Tko bi sada s tebe odvinuo,
Kobnu sudbu, koja ti se sprema,
Da će skoro to malo ostanka,
Izčeznuti sa bieloga danka.

Sinje more ta baština tvoja,
Ponosita nekad imovina,
Pleća ti je okrenulo svoja,
I nasulo luku do zidina;
Ladje tanke, brodovi od boja,
Traže luke većih sad dubljina,
Mimoiduć staro pristanište,
U kom vjetri s Velebita vrište.

Nije korist dulje žalovati
Nad pepelom tvoje veličine,
Al' mi valja tebi ono dati,
Što te ide rad' tvoje vrline.
I zato ću Ninu opjevati,
Što je pjesme vriedno do istine,
Da bar otmem tebi čast od časti,
Prošle slave stalne od propasti.

Loša djela — male ciene ljudi
Nit se slave, nit u pjesni poje;
Na nje spomen potomstvo nebudi,
Jer su ime okaljali svoje.
Slavna djela i stanovne ćudi
Viekom nama pred očima stoje,
Njim potomstvo diže spomenike,
I vjenčava viencem lovorike.

O tko nebi žurio se tamo!
U hram slave da za rana dodje,
Napried dakle! — a negledaj amo,
Vrieme da ti u zalud neprodje.
Oklievaš li ti trenutak samo,
S bogom onda, već nazad nedodje
Nikad sreća ludo izgubljena,
Vrata su ti slave zatvorena. —

Nad svim vrsim siedog' Velebita
Sveto brdo svoje tieme diže,
Oko njega magla je ovita,
Posuto mu sniegom čelo liže.
Kada zora u istoku svita
Najpre na njem noćne sjene stiže
Te nje plahe potjera sa gore
Ona rujna u debelo more.

Noć je tamna prediel sav pokrila,
Nevidi se vrška ni jednoga,
Zvier se noćna u zakutak sbila,
Ptica neće sa gniezdašca svoga.
Mlada snaša ručice je svila
Oko svoga čeda malenoga,
Nad njim bdije — željno već izgleda
Kak joj sinku san na oči sjeda

I u Ninu u snu sve počiva,
Samo stražar po sokaku hoda,
Riba mirno na površju pliva,
Mirno svoje drugarice voda.
Za Tremzinom sierak se proliva,
Komu zora rujna ključe poda,
Da otvori na istoku vrata,
Kada lice pomoli od zlata.

Malo časa — eno zaigraju
Prvi traci zore jutrošnjice,
Po vrh brda trepećući sjaju,
I bliedo mu ožaruju lice.
Noćca bježi zapadnomu kraju,
Prenuše se iz svog sanka ptice,
Te u jednom miloglasnom sboru,
Pozdravljaju na istoku zoru.

S brda svetog sunce odasjalo,
I u ninska udarilo vrata,
Preko grada širom mora palo,
Vrhova se po otocim hvata.
Na noge je skoro sve ustalo,
Slast uživa juternjega sata
I pozdravlja sa molitvom boga,
Stvoritelja sveg' milinja toga.

Eno crkve, u njoj božja mati,
Glasna zvona k njojzi sada zovu,
I pop pjesmom glase ote prati,
Skladajuć je skrušenom aldovu.
Tamjan poče crkvom mirisati,
Podiže se narisanom krovu,
Da ko žrtva ponizna griešnika
Uzdigne se k nogam sveznanika.

Eto ondje kak se biele dvori,
Široka se otvaraju vrata,
Dieve krasno cvieće po prozori'
Kraj tanana pomeću doksata,
Lice njima rumenilom gori
Iznad biela sniežanoga vrata,
Oko sjajem zoru potamnjuje,
Od mila se srce kucat čuje.

Dućandžije do dućana trče,
Da namame okolicu na se,
Pod konjikom dobar konjić vrče,
I ko tanka šiba uvija se.
Hintovima vitka kola zvrče,
Grb pozlaćen na njima bliska se,
Više njega slova pozlaćena,
Pokazuju gospodska imena.

U luki je život nov počeo,
Metež, vika vlada naokolo;
Brod je biela jadra već razpeo,
Uzljuljao tielo svoje holo,
Na kormilo kormanuš je sjeo,
Vještom rukom okreće mu kolo,
Čeka dalje rieči gospodara,
Uske staze da po moru para.

Mlad delija s majkom se pozdravlja,
Drugi ljubi brata rodjenoga,
Treći svoju desnu ruku stavlja
U desnicu prijatelja svoga.
Grli njega, pak se nezabavlja,
Prag ostavlja doma ljubljenoga.
Na put hrli u neznane kraje,
Gdje toplije žarko sunce sjaje.

Vjetar dune — jedra se razkrile,
Na katarki zatrepti zastava,
Brod poleti kao da ga vile
Same nose preko mora plava.
Talasi mu uz prsi se sile,
I do krova diže jim se glava,
Al' se opet spuste ukroćeni,
Gubeći se u vlastitoj pjeni.

Ode brodar od ljubljena kraja
Tražit blaga u zemlje daleke,
Zaniet blieskom njegovoga sjaja,
On nevidi pogibelji prieke.
Plač nečuje, nečuje vapaja,
Za njim majke i jedine seke.
Neg' sve hiti da onamo podje,
Od kud' jedan od stotine dodje.

Al' kad stigne u žudjene strane,
Prevarena susreti ga nada,
Oklevajuć s trudnom nogom stane
U sred do tad nevidjenih jada.
Tekar sad ga iz sna bajna gane,
Pokajanje, i vjera mu pada,
Jer blagosti žitka namišljene
U istini vidi porušene.

Rujno cvieće što bujnije cvati,
Neg' u našoj miloj domovini,
Koga boja većim žarom zlati,
I mirisom ugodnijeg' čini —
Prevari te, čim ga ruka lati,
Jer u svojoj sakriva nutrini
Oštro trnje, i ljutoga jeda,
Koje tebi dugo živjet neda.

Duboko je u zemlji sakrito
Za te zlato i drago kamenje;
Sitnim pieskom debelo pokrito,
Da od njega nevidiš znamenje.
O vraćaj se! jer je zazorito,
Dirat silu koja viekom stenje
Da te smrvi, kad ju ruka tvoja
Iz njezina uzdrma pokoja.

Bjež odatle! jere južna kruna
I križ južni u svojoj svietlosti
Malo komu zlaćenoga runa
Oguljene pramove oprosti.
Zemlja ona svud je širom puna
Iztrunulih davno veće kosti',
Blagohlepcu kažu izpoprieka,
Ista sudba da i njega čeka.

Blago svakom tko puno neište,
Neg' toliko da se danas hrani;
Tko prag mili i svoje ognjište
Vjerno čuva i vjerno ga brani.
Nikad ljudi toliko ne pište,
Kad ih ruka srodne duše rani,
A melema u neznanu cvietu
Zalud išteš po tudjemu svietu.

Kad je veće sunce odskočilo,
Dva, tri koplja više crne gore,
I svjetlilo svud svoje prolilo,
Uzigralo sa tracima more,
Klik veseli, popjevanje milo
Nina grada obleti prostore,
Te pretvori i luku i žale
U stan igre i vesele šale.

Glas veseli odzivlje opeta
S druge strane od kraljevskog dvora,
Izvanjskim se mješa i susreta,
I s njim eto jednoga žamora.
Pred dvorom je sakupljena četa
Vitezova junačkog uzora,
Na njima je i skerlet i zlato,
Čisto srebro prije nekovato.

Bliskaju jim čelenke od zlata,
Odbliskuju toke na prsima,
Zlatne džebe sjaju izpod vrata,
Svilen kite biju po plećima;
Britka ćorda u Mletcim kovata
Sa štropotom po kaldrmi klima,
Da od kresa i silnog' štropota
Na prozorim caklo zaštropota.

Tu se vide mladjani junaci,
Podviv ruke k sjedokoscem stati.
Brazgotinâ podugačkih traci,
Od njih čelo i obraz se zlati.
Poznati je bojni da vještaci
Jesu oni, i da mač jim vrati,
Svaku ranu u borbi stečenu,
Da stečenu, ma i odvraćenu.

Sa vojnici lica drzovita
Pomieša se i narod veseli,
Jedan drugog tu za zdravlje pita,
Jedan drugom dobru sreću želi,
Ma u šali sve svoj pogled hita,
Koj u kraljev dvor dopire bieli,
Neće li se vrata otvoriti
I Radoslav na doksat uzviti.

Netko pita, netko propitkuje,
Što to znači u tolikom broju,
Da se narod iz pried dvora snuje,
Nestrpljivost kazivajuć svoju,
Svaki sbori, te se malo čuje,
Samo možeš izaznat gdjekoju
Riečcu, koja do uha doleti,
Brže bolje, pak opet odleti.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Putne uspomene

Iz Dubrovnika, Kotora, Arbanije, Krfa, Italije; od I. K. S.

Kotor je malen gradić, ali po svom položaju od velike znamenitosti. Kroz njekoliko vjekova bivši udom cvatuće srbske države, čuvao je pokraj Dubrovnika, junačkim požrtvovanjem gospodstvo barem nad južnim dielom jadranskoga mora. Dočim ostali morski dielovi, iza propasti neodvisne hrvatske kraljevine, jur od davna padoše pod pandje mletačkoga lava. Taj se napokon sa svojom poznatom lukavštinom dočepa i njegova gospodstva. Jedini Turčin, koj svu skoro okolicu tečajem vremena tolikoputa pohara i većom stranom osvoji, nemogaše nadjačati Kotorgrad, što se svakako više junačtvu Kotorana i susjedstvu Crnegore, nego li mletačkoj vladi pripisati ima.

Malo ima gradova koji bi u tako tiesnom obsiegu, toliko sačuvali starina koliko grad Kotor. Uz rimske napise prastaroga Ascrivia, naložiš u Kotoru spomenike iz dobe srbske i mletačke, gradjevine i umotvore sloga iztočnega i zapadnoga, uz književne ostavštine rimske, bizantinske i slovjenske. Pak ako su nehajstvom mladje dobe znamenite književne i rukopisne zbirke kotorskih porodica Vraćena, Smieće, Rafaela, Paskalića Papafave itd. žalibože propale, to se nalazi ipak u pismohrana okružnoga poglavarstva, biskupije kotorske, knjiznica fratarskih i u zbirka pojedinih ljubitelja starine, dosta umna blaga, što bi vriedno bilo da se sakupi, pak u njeko središtno mjesto spremi, gdje bi im se obstanak bolje sačuvao, nego li u pojedinih ljudih ili propadajućih korporacija.

Siećam se vriedna 86 godina starca Barbete i umnoga kanonika Bašića, od kojih je prvi čuvao riedke umotvore i rukopise, a drugi sakupio liepu zbirku knjiga. Ako ove dvojice, kako mislim, neima više na životu, pošle su njihove dragocienosti po svoj prilici putem onim, kojim su propali toliki naši spomenici na obali mora jadranskoga, toj staroj zibci naše umne prosvjete.

Od kotorskih crkava najznamenitija je stolna crkva sv. Trifuna, po svoj ljepoti, i po svojih spomenicih. Ona je takodjer bogata sv. moćmi, od kojih su mnoge okovane u srebru i providjene latinskimi napisi iz XIV. i XV. vieka. Ima ista crkva i više starih grobnih spomenika i znamenitih slika iz bizatinske i talijanske škole.

Sama crkva sagradjena je u bizatinskom slogu početkom XIV. vieka. Svod glavnoga broda počiva joj na korintskih stupovih od granita, a izvana ju rese dva zvonika.

Znamenitiji stari nadpisi, koje priobćih u mom „Izvješću“ jesu još ova dva sliedeća.

1.

Na biskupiji prema crkvi sv. Trifuna.

S. D. PRIBIE MICHOEVICH
CVM SORORIBVS
ET EREDIBVS
EARVM. S. MCCCC
XX. VI AVGVSTI DIE. R.

2.

U crkvi sv. Trifuna.

SARCOPHAGVM.

I.. ES ANDREACI VNA CVM CONIVGE MEA MARIA EDIFICAVIMVS ARCAM ISTAM ET REQVIVIMVS IN IPSA. VOS OMNES QVI ERITIS ROGATE DM. PRO NOSTRIS PECATIBVS.

Ovaj starinski nadpis tumači noviji, koji stoji nad istim grobom:

Sarcophagum conjugum nobilissimorum, qui anno a chr. nato MCCCIX Ecclesia s. mariae in funario jam pridem condita D. Triphonis a mercatoribus venetis emptis exuviis templum primum heic aeidificarunt. Quum ejus ambitus novissime sterneretur, hoc prope sub fornice detectum effossumque, V. nonas aprilis anno MDCCCXI municipium ordo heic ponendum curavit.

Pravoslavna crkva sv. Spiridona ima jedno srebrom okovano evangjelije s udjelanim napisom: od god. 1748, i dvie ikone na drvu slikane, ali sasvim srebrom okovane. Jedna od ovieh, s poprsjem Hristovim od slikara Rafaila, ima u srebru urezani napis: **СІЮ ІКОНЮ ѠКОВА НИКО ОГНЕНОВІЧЬ** 1786. Na drugoj sv. Bogorodice ima napis: **СІЮ ІКОНЮ ѠКОВА ІЛІЯ ВЛАСТЄЛІНОВІЧ** 1786.

U crkvi sv. Luke ima srebrni krst, darovan crkvi od Dimitrije Milutinovića plemenom Beladinovića iz Risna g. 1753. a drugi još stariſi od god. 1695 s povećim srbskim napisom.

U crkvi sv. Marije na Rieci čuvaju se moći sv. Osane rodom iz Relježa lješćanske Nahije u Crnojgori. Ima tu i dva znamenita grobna nadpisa. Prvi glasi ovako:

EPYTAPHYVM
BERNARDI PIMAE
POETAE LAVREATI.
HAS EGO SVPREMAS TABVLAS
IN MORTE RELINQVO:
NVDAM ANIMAM CHRISTO,
PVTRIDA MEMBRA SOLO.

Latinski ovaj pjesnik, Bernardo Pima Kotoranin, živio je koncem XV. vieka i umro oko g. 1508. Ali od njegovieh pjesama, radi kojih je u Rimu vjenčan kao izvrstan pjesnik, nije skoro ništa sačuvano. Drugi nadpis je ovaj:

OSSA ASCANII. SORII NOBILIS
(de) VICENTIA ORIVNDVS, SVB CASTR
O NOVO MILITANS. LETALI VLNERE
ACCEPTO SVB PVLCHERIMO AETATIS
SVE FLORE CVM VIX DVOS ET TRIGI
NTA CÕPLĨSSET ANNOS. CECIDIT.
CVI FRATER HORATIVS SORIVS
INSIGNIS COPIAR. DVCTOR. P̃ENNIS
MEMORIAE MONVMENTVM
AMORIS ERGO POSVIT.
M. D. LXXII. XIIII. KAL. IVLII.

Obe crkve malobraćanâ, sv. Duh i sv. Klara, imadu takodjer mnogo grobnih spomenika, kojim nadpisâ poradi kratka vremena nemogoh prepisati.

Jošte vriedi da spomenem grobni spomenik Trifona Bizanta kotoranina, nalazeći se u crkvi sv. Josipa, koj svjedoči da je taj slavni učenjak, doktor prava i filozofije, knjižničar nadvojvode modenskoga, profesor filozofije, grčkoga i latinskoga jezika na sveučilištih u Bolonji i Perugjii te napokon biskup Kotorski, umro dne 10. studena 1532. a ne g. 1540. kako njeki njegovi životopisci tvrde.

Kotor ima svoju narodnu čitaonicu, u kojoj sam našao i slovjenskih časopisa. Tu se upoznadoh i sa više vriednih kotorana, ponajviše Srbalja. S radošću se sjećam prijateljskih razgovora s njimi o narodnih i književnih stvarih. Siedoga starca arhimandrita Popovića, župnoga paroka Jovanovića, pomorskoga kapetana Lipovca, mladoga rodoljuba Kaludjerovića; popa Vuka Popovića, čestite trgovce Jocu i Savu Bukelicu, i moga revnoga pratioca popa Luku Radonića Crnogorca neću nikad zaboraviti; jer oni mi ublažiše kratko boravljenje u Kotoru, koje bi mi bilo sbog neprestane kiše i nesnosne studeni do zla boga dogrdilo. Upoznao sam se u Kotoru i s mladjim bratom kneza Gjorgje Petrovića, moga staroga znanca iz dobe sedamgodišnjega boravljenja u Beču, on me nagovarao da posjetim i Crnugoru, za koj put bješe jur sve priredjeno na granici crnogorskoj, ali lošo vrieme i neprestana studen nedopustiše da zadovoljim gorućoj želji, gojenoj jur od mladih godina.

U mojih književnih iztraživanjih mnogo mi pripomogoše veoma prijazni okružni komisar Koporčić, biskupski vikar Lorenzini, biskupski tajnik Martinelli, umni pisac kanonik Bašić, mladi fratar Antun Ilinić iz Dubrovnika i čestiti starac kapetan Šimunić rodom iz hrvatske Koprivnice. Što se je sbilo od onoga vremena s ovimi mojimi kotorskimi znanci? Živu li jošte svi? Nije li tko od njih stradao u krivosijskom ustanku, u kom bješe i mnogi pravoslavni Kotorani upleteni? Sve mi je to neizvjestno, prem da mi se čini, kao da sam čitao imena njekih u različitih opisih bokežke bune.

X.

Odlazak iz Kotora. Novigrad. Monastir Savina. Parobrod Arciduca Lodovico.

Iza trodnevna boravljenja u Kotoru, bolestan i mamuran, te izmučen od bure i od zloga vremena, ostavih dne sedmoga studena poslije podne Kotor. Pogodiv si barku sa četiri vesla do Meljina za 5 for. i likov, prem da se po dobrom vremenu plaća samo polovica. Za pratioce do Meljina ponudiše mi se iz prijateljstva kapetan Šimunić i Luka Radonić. Na morskom zalievu biesnila že-

stoka bura. Barka naša skakala po valovih, i meni se pričinilo kao da me tko baca od skaline do skaline.

Moji drugovi, privikli moru bolje nego li ja, umuknuše, kad smo prošli preko mjesta Mule, buduć da im je vožnja bila dosadila, te mi predložiše da se izkrcamo i da podjemo napred po suhom. S radošću prihvatih taj predlog. Mi se izkrcasmo i gledasmo od tada mirno na burno more i na skačuću po njem barku; okriepiv se u jednoj gostioni crnom kavom od žestoke studeni, podjosmo veselo pješice napred. Ostaviv s desna krasnu Dobrotu, posijanu ljetnimi stanovi i bašćami, dodjosmo do Perčanja, gdje se kapetan Šimunić sa mnom oprosti, izgubivši volju boriti se na dalje burom i zimom. U družtvu s popom Lukom odjurih dalje po pjeskovitu i kamenitu putu sve do dolnjih Stolova, odkuda bijaše do bližnjega sela još podaleko. Stoga sjedosmo opet u barku, nemareći za buru, koja nam uprav u lice duvaše. Pred nama ležaše Orahovica, nad kojim se po brdih bielio snieg, kào po svih obližnjih brda, sve do visokoga Lovćena, koji nam bijaše podjedno za ledjima. Prošavši kraj Dražinih vrtova, otačbine Baje Pivljanina, u nar. pjesmah opjevana junaka, i kraj Perasta, nad kojim se diže umotvorni zvonik crkve sv. Nikole, sagradjen g. 1691 od graditelja Ivana Skarpe, vidismo na malom ostrovu Škarpelu osamljenu liepu crkvu svete Gospe od Perasta, urešenu slikami slikara Trifuna Kokoljića Kotoranina. U zaljevu morskom leže monastir Banja i grad Risan, slavan sa svoje starine, sa svojih junaka i sa prekrasne nošnje žitelja. Kod Veriga s porušenima dvima tvrdjama, gdje običavahu njegda verigami zatvarati more, okrene vjetar na našu veliku radost. On poče duvati nama iza ledja, a mi razvismo jedra te pojurismo veselo napred. S lieva ostadoše Lepetani, s desna Kamenari, Gjurići i sv. Nedelja sa starinskom crkvom, sagradjenom u slogu bizantinskom, koja na polovicu izpod zemlje viri. Naprotiv ugledasmo dolnju Lastvu, Tivade, Bielu, sa starinskom crkvom od vremena cara Dušana, Baošiće, Lušticu, Kumbur s puntom ili rtom. Sva su ova mjesta manje više znamenita u povjestnici našega naroda. Napokon dodjosmo do Zelenika, gdje u poradu leže veliki brodovi, i dalje do Meljina i Novoga grada. Tu tražismo odmah da li se nalaze dva parobroda, ali na moju žalost vidjesmo samo jedan, — drugi iz Levanta nije mogao doći od zloga vremena. I tako mi bijaše sudjeno da čekam još njeko vrieme na odlazak parobroda; jer ovdje se obično krste parobrodi za Trst i Levanat. Medjutim izkrcasmo se kod agencije Lloydove. Ja uzeh kartu za Krf, predadoh robu na parobrodu, te odoh zatiem s popom Lukom da posjetim monastir Savinu.

Žalibože nenadjosmo igumana Petranovića kod kuće, ali čestiti otci Gjerasim i Benjamin, odvedoše me u crkvu, gdje razgledah slike domaćih slikara Simeona i Aleksije Lazovića iz Bielogpolja i njeke dragociene riedkosti crkvene. Medju ostalimi čuva se tu 1. Petohljebica srebrna, dobro pozlaćena s kubetom i s likovi više svetaca. Vrlo liepo i fino zlatarsko dielo s napisom: **СІА ПЕТИЛЕБНИЦА МОНАСТИРА САВИНІЕ ХРАМЬ ОУСПѢНЇЕ П͠РѢСТЇЕЬ Б͠ЦѢ. СТВОРИ СЕ ОУ ПОЖАРЕВЬЦУ РУКОМ МАИСТОРАЬ О СЕМЬ ТРУДИСЕ ЕВГЕНЇЕ ЇЕРОМОНАХЬ † ВЪЛѢТО ͠Ѯ ТНСУЩНО ͠Р. И ͠Ѯ (7107=1599) ВЪРОЖДАСТБѢ Д͠ВСТВО СЪХРАНИЛА ЕСИ ВЪОУСПЕНЇИ МИРА НЕОСТАВИ Б͠ЦЕ. ПРѢСТАВИСЕ М͠ТН СУЩН.** 2. Dvie ripide urešene dragim kamenjem, načinjene g. 1637. od Ivana Milića iz mjesta Činića, poveljenjem Jeromonaha Timoteja. 3. Palica od finikova drva, mitropolite Stefana Ljubibratića od g. 1731. 4. Srebrni kovčežić s rukom srbske carice Jelene, koju dade okovati Sofronije Vidaković jeromonah savinski g. 1759. Samu ruku donesoše kaludjeri iz monastira Tvrdoša u Trebinju, kad su zajedno s vladikom prlbjegli ovamo god. 1695. 5. liepa plašćanica od crvena i modra damaska, sa mnogimi slikami i uresi, i s nadpisom u zlatu vezenim, koj veli, da je ustrojen „Na služenje preosvješćenomu kir. otcu Nikodimu mitropoliti priznenskomu godine 1672. i da ga je pravila raba božja Irina Stefanova, za odpušćenje grihov svojih.“ 7. Prekrasan model crkve u Tvrdošu na rieci Trebinji, načinjen od čistoga srebra sa pet kuba. S napisom: **СИ КVВОТ МОНАСТИРА ТРЬБИНА ОУСПѢНЇА Б͠ЦЕ..... ВЪЛѢТЬ ѮР.. ПОВЪЛЕИЇЕМ МИТРО͠ПЛНТА КУР. СЇИМОНА** U samom monastiru ima podoba od ruskih careva Petra Velikoga i Pavla, carice Ane, kneza Dolgorukog, rusk. gjenerala Ljubibratića, slika manastira risana od Stefana Vučetića u Trstu i u kamenu tiskana. Ima tu i više starih listina od srbskih, vlaških i ruskih vladara, ali poradi odsutja Igumanova nemogoh ih vidlti.

Razgledav se još malko po okolici Novskoj, odvezoh se pod večer na barki iz Meljina na parobrod „Arciduca Lodovico“ oprostiv se srdačno sa svojim prijaznim pratiocem Lukom, oduševljenim za svoju domovinu Crnugoru i za sve slovjenstvo. Upoznav se s brodskim kapetanom Gjurikovićem iz Perasta i podkapetanom Abramićem iz otoka Krka, sjedjasmo uz prijazni razgovor kod večere, kada dodje jedini moj suputnik na prvom redu. Ibrahim, tajnik mostarskoga paše, koji premda rodom Carigradjanin, umijaše nješto hrvatski. Za-

vedosmo s njim razgovor o jeziku i ženah, o zabavah i običajih, o Omer paši i o Turskoj; ali naš Turčin ostà uviek kratkoriek; bijaše ipak prijazan, i nasmijao bi se često našim dosjetkam. Kad nas kapetani ostave, stadoh ja pisati moj dnevnik i listove, a Ibrahim uz mene sjedeći izvadi knjigu da čita i pokaza mi ju. Bijaše njekakova turska povjestnica s tiskanimi u kamenu slikami turskijeh careva. Dosta liepo djelo, i na prvi mah čini se kao da je rukom pisano. Nu dočim ja nastavih svoju radnju, zapali on svoju duvansku smotku, i držeći knjigu u ruci, zadriemlje sladko dokle ga san sasvim ne svlada.

(Dalje sliedi.)

Po napuljskoj vulkanskoj okolici.

Piše Mijo Kišpatić.

(Dalje.)

3. Na ugaslih sopkah (vulkanih).

Sliedećega jutra probudiše nas veseli glasovi „kiša pada!“ Još nas sve po tielu bolilo od jučerašnjega napora, pak se i od sile veseljasmo, što ćemo se danas kod kuće odmarati moći. Svakomu bijaše osim toga još i dosta posla dovršiti: pisati listove, sastavljati dnevnik, poredati i pobilježiti ono malo kamenja, što ga donesosmo s Vezuva. Svaki se je zatvorio u svoju sobu, te mirno radio. U tom poslu stigne nas i podne, a oblaci se stanu razilaziti. Liepo južno nebo proviruje iza oblaka i svojim ljubkim osmjehom izaziva vesele Talijane iz kuća. Po svih ulicah eto već vrvi svjetina na sve strane. Huki i buki neima kraja. Djecurlija pustopašno trči kroz svjetinu i viče „Fanfula“, „Giornale di Roma“, nudjajući svakoga svojimi novinami; u kavanah bo čovjek nenalazi nigdje novina, te si ih mora sam na ulici kupiti.

U glavnoj napuljskoj ulici — corsu ili inače toledu — vrvljaše svjetina kao mravi prije kiše. I ja se umješam u tu rulju, proturam se do polovice ulice i postavim na ugao, odakle sam mogao kroz drugu ravnu ulicu liepo na Vezuv gledati. Bila to oprieka, da joj u svietu neima ravne! S jedne strane razornica naravska sila u svojoj prietećoj djelatnosti, a s druge veseo bezbrižan sviet, komu je samo do zabave i udobnosti. Jedno i drugo jako me je zanimalo.

Na Vezuvu se nije doduše ništa drugo vidjelo, nego što sam i jučer tako iz bliza motrio, ali je on ipak bio za me pun dražesti, pun liepih uspomena. A koga opet da ne zanima taj talijanski Babilon, koji svojim bučnim životom nadkriljuje sve ine evropske gradove? Svjetina neko vrieme mirno stajaše kao da nešto čeka. Na jednom se pouzruja, udre vikati, zviždati: pokraj nas proleti kočija sa četiri bielca, a za njom juri drugih kočija čitav red, koji se nije do večeri prekidao. Čim bi prošle kakve zamjernije kočije, podigla bi se opet nova halabuka u znak odobravanja ili izsmjehivanja. Kočije, konji, kočijaši, lakaji, to je sve bilo okićeno kao na poklade. Neznajući si protumačiti čudnoga pojava, upitam prvoga susjeda, što ta vožnja znači. Po mom govoru opazivši, da sam tudjinac, dragovoljno mi protumači, da se u Napulju svakoga dana a osobito svake subote — bogatiji sviet ovako po ulici voza za zabavu, a da je to inače bez ikakva večega znamenovanja.

Sunce već počelo zapadati, svjetina se sve više gomilala na ulici, sve je postajalo življe i burnije, ali mene je mnogo ljepši prizor vabio odavde. Htjedoh još taj večer uživati na moru i nasladjivati se zapadom sunca. Najvećom mukom proturah se kroz svjetinu do mora. Prvi pogled bijaše neopisiv. Divno titranje bojâ na moru i nebu, koje se ni naslikati nedadu. Vezuv pak otoci — to tako začara čovjeka, da si nebi čitava života tražio oku i srdcu ljepše zabave. Sunce zapadaše za misenskim predbriežjem, te još razsvietljivaše vrhunce obližnjih otoka i oba kratera na Vezuvu. Sunčani traci lamahu se u slojevih zračnih, pa tim jednostavnim sredstvom proizvadjahu toliku raznolikost boja, kakove se čovjek umjetnošću nikada doviti neće, jer nezna tako jednostavan biti. Prsa se u gledaoca šire kod tako božanstvena prizora; rad bi u sebi za na viek odnieti jedan dio toga raja.

Nekoliko sati prohujalo kao munja, a ja se moradoh kući povratiti; trebalo je sutra opet rano ustati, da obadjemo redom po znamenitijih ugaslih sopkah (vulkanih).

Bijaše nedjelja. Sunce već ogranulo, a čovjeku zanešenjaku se pričinja, kao da ono danas drugčije sja nego obično; sam je veseliji, jer misli, da mu se i nebo osmješkuje. Sviet kao da je hitrije i veselije po ulicah skakutao nego obično, a djevojčicâ, koje cvieće prodavaju, bijaše mnogo više nego obično. Mi se provezosmo napuljskimi ulicami, djeca se sa svih strana hvatala za naša kola, i u trku nam nudjala svoje cvieće. Kada vidiš ono liepo vragoljasto talijansko lice, nemožeš ga od milinja tjerati, žao ti je takav stvor uvriediti i razžaliti; i tako se mi već u ranu zoru cviećem okitismo.

Put nas vodjaše zapadno kroz Napulj pokraj morske obale i Chiaja prama onoj strani, gdje počimlje niz ugaslih vulkana, koji su svoju zloglasnu igru još prije dolazka čovjeka u ove zemlje započeli. Ta okolica sopkami načičkana zove se phlegrejske poljane. One počimlju već na otocih Ischiji i Procidi, prelaze na obalu, zaokružuju Napulj i završuju Vezuvom. Njeke se sopke već prije tisuć godinâ smiriše, druge soptijahu još za čovječjega obstanka, treće pak odavaju

još i sada svoj vulkanski život, jer iz njih izlaze razne pare i vruća vrela. Phlegrejske poljane dieli od Napulja visoka strma gora, koja dosiže do sama mora. U njoj je, kako se pripovieda, rimski car Caligula prokopao pô sata dug prokop, da olahkoti nebrojenim tudjincem, koji ljeti i zimi boravljahu u phlegrejskih kupalištih, pristup u Napulj. Već u tom smionom prokopu možeš nazirati ogromnost rimskoga naroda. Prokop posve jednostavan, pa je ipak tolike stotine godina iztrajao.

Prokopom stignemo u malo selo, a za tim u prijatno zelenilo medju liepe vinograde. Obično su u redovih posadjeni dudovi, pa su ili samo dvie rašljaste grane ostavljene ili čitav okrug grana, a sve se drugo posieče i loza onda gore popne, da visoko na prisoju grožđje bolje sazrieva. Dolje medju dudovljem posade žito, zob ili koje koristno zelje te tako s jednoga zemljišta trostruku korist vade. To se dakako može samo u toj zemlji, gdje ima sunce toliku jakost; kod nas bi to težko uspievalo.

Idué dobar komad kroz vinograde, svrnemo s glavna puta na desno prama briegu, koji je s jedne strane prosječen. To je stari ugasli vulkan A g n a n o. Neki su Talijani tvrdili, da taj brieg nije nikada za sebe vulkanom bio, ali bez razloga; jer samo kratak pogled osvjedoči čovjeka, da se nalazi u ždrielu vulkana, koji je u davnoj prošlosti soptio. Na prosjeku, gdje se ulazi, vidi se, da su zidovi toga briega sazidani od sitna kamenja i pepela, što no je sopka iz svoga ždriela bacala. Brieg zaokružuje kao prsten dolinu, koja je njekada ogromnim ždrielom bila. Sried doline bijaše još nedavno veliko jezero „lago d' Agnano", a danas malo ne sasvim osušeno.

Riedko koja sopka završi svoju djelatnost bez ikakvih posljedica. Obično se pojave u njezinoj blizini vruća vrela ili mali otvori, iz kojih sukljaju razne pare. I Agnano je s takovih para na glasu. Iz sama jezera razvija se neprestano ugljična kiselina, koja lahko sve zaguši, što se živo onamo približi. U koliko se je do sada opažalo, zna se, da se kod amerikanskih vulkana uviek razvija ugljična kiselina, no kod evropejskih mnogo riedje. Tako je po svoj prilici za glasovitoga Vezuvova soptenja god. 79., kada su Pompeji propali, sila ugljične kiseline izteklo. Ugljična kiselina mnogo je težja od zraka, za to se nediže u vis, nego ostaje nizko pri zemlji. Te godine 79. pade stariji Plinij kod Vezuva od uboja na zemlju, gdje je bilo mnogo nakupljeno ugljične kiseline, pak se tu i ugušio.

Odmah pri ulazu u Agnano nalazi se na desno uz brieg glasovita p a s j a š p i l j a. Tu izbija iz pukotina u zemlji ugljična kiselina u dosta velikoj množini. Talijani, da zasluže novac, pokazuju znatiželjnomu svietu, kako je otrovna ta para. Uviek imadu po njekoliko pasa pri ruci, pa ih na zahtievanje stave u špilju. Pas se odmah onesviesti i sruši kao mrtav. Kad ga poslje stave na čisti zrak, dodje za neko vrieme opet k sebi. Špilja je ta sprieda ogradjena plotom, da nemože nitko u nutra, dok neplati čuvaru ulaznice. Mi udjemo u nutra, ogledjemo zidove i izkušamo zadah, al' nedozvolismo, da se nečovječno muče psi. — Još se samo jedan primjer takovih otrovnih para navadja, o kom ću ovdje koju prozboriti, jer je sigurno već mnogi od čitatelja čuo kojekakve bajke o tom pripoviedati. To je d o l i n a s m r t i na otoku Javi. Tu se nalazi mali otvor nalik na lievak, a iz njega iztiče ugljične kiseline kad više kad manje. Pripoviedalo se, da čovjek nesmie ni blizu toj dolini, jer da bi odmah uginuo. Ali to ipak nije tako strašno. Ugljična kiselina stoji nakupljena obično samo dvie stope iznad zemlje, dakle samo životinje, koje su manje od dvie stope, moraju u tom kužnom zraku poginuti. Često se nadje u toj dolini mrtvih kukaca, ptica i drugih manjih životinja, a riedko kad većih.

Na lievoj strani od ulaza stoji na početku doline stara na polu porušena kuća, gdje je još za rimskih vremena bila naravna parna kupelj. Danas se ona zove „stufi st. Germani". Posjednik te kupelji zvaše nas, da nam pokaže, kako u nutri iz zidova iztiče vruća para — amoniak, kako ju on nazivao — i pripoviedaše, od kolikih da je to silnih bolesti siguran liek, a za tu samo pripoviedanu ljekovitost moradosmo mu mi dakako dobro platiti. U njekih porušenih sobicah izticaše toliko ugljične i sumporne kiseline, da smo si morali usta i nos začepiti. Zidovi bijahu malo ne svuda puni sumpora, koji se je iz pare napravio. Šteta je samo, da se ta parna kupelj nepopravlja, što bi sa svoje ljekovitosti zaslužila; ovako se svatko boji, da mu se zidovi nad glavom nesruše.

Progledav dobro parnu kupelj podjemo dalje kroz ždrielo na protivnu stranu, odkle smo morali pješke gore do obližnje kuće. Tu pokažemo naše ulaznice od konzulata, a čuvari nas pustiše kroz brieg u dolinu. Bili smo opet u novu ždrielu ugasla vulkana, koji je još u davnoj prošlosti prije postanka ljudskoga prestao soptiti. Zove se A s t r o n i. I on postoji kao i Agnano iz zaokružena briega, koji je jedno 500 stopa visok. U sriedini doline — to jest njekadanjega ždriela — diže se malen briežuljak, koji dieli dolinu u dvie manje doline. U jednoj se nalazi, kao i u Agnanu, malo jezero, a sve drugo je zaraslo travom i drvljem. Kad se je Astroni prvi put provalio, bijaše mu ždrielom čitava dolina, poslje se je zatvorio i dulje vremena mirovao. Drugi put je provalio dolinu u sriedini, digao i nasuo onaj mali brieg, koji još danas čitav stoji. Svako njegovo soptenje

trajaše samo kratko vrieme, a nikada nebijaše provala tako jaka, da bi po strani brieg probila, kud bi raztopljena lava napolje iztekla; samo se nalaze na sve strane razbacani veliki komadi lave, što ih je brieg njekada iz ždriela s parom izmetnuo. Svaki si je od nas njekoliko komadâ te lave čekićem odkinuo i poneo sa sobom; i tako se uputismo natrag u Agnano, gdje su nas naša kola čekala.

Odavde podjemo natrag kroz Agnano na stari put medju vinograde, ali ne prama Napulju nego dalje pokraj mora prama obližnjemu selu Puzzuoli. Put bijaše dosta uzak, s lieva mu odmah more a s desna strm brieg, koji je bio sav iz sitna kamenja i vulkanskoga pepela sastavljen — liep dokaz, da je njekoč ta čitava obala bila igralištem strašnih vulkanskih provala nekoliko milja široka vulkana, komu je ždrielo — u moru bilo.

Podne je već davno bilo prošlo, kada smo bili na domak selu Puzzuoli. Hoteći još danas posietiti na polak djelatnu sopku Solphataru, odmah krenemo u selu desno strmom ulicom medju vrtove. Kola stanu pred nekom zgradom, a mi udjemo u nutra. Bijahu to kupke u vulkanu Solphatari. Taj je vulkan posve onakov kao i ona prva dva. Gdje je njekad veliko vulkanovo ždrielo bilo, tu je danas gola ravnina, goli kamen, na kom riedko što poniče. Dolinu naokolo zaokružio brieg — to je stari krater. Na jednom rubu toga briega, odkle smo ušli, izticala ugljična kiselina te tu sazidaše kupalište. Upravo nasuprot kupališta vidio se uz brieg biel dim kako gore suklja. Mi se krenemo odmah onamo. Na sried doline stojaše čovjek, pak čim nas zapazi, spopade ogroman kamen poče njim mahati. Kad mu se približismo ljosne on kamenom o zemlju, zemlja se pod nami zatrese i začuje se onakov šum kao kada udariš o prazno bure. Dolina je sva iz tanke kore, a pod njom je valjda njekoliko hvati prazan prostor, gdje se dalje u dubini možda još raztopljena lava nalazi. Taj nas je pojav — jedini tê vrsti na svietu — jako zanimao. Onaj Talijan još je njekoliko puti kamenom o zemlju udario, nebi li za svoj trud što više novaca zaslužio, a i mi sami lupasmo čekići i kamenjem i svedjer bi čuli taj isti mukli glas. Još zanimivije bijaše pogledati mjesto, odakle se dizao bieli dim. Bio na kraju doline velik otvor. Sve kamenje oko otvora bijaše čisto bielo, a postrance se pohvatali žuti sumporni ledci većinom tanki kao iglice. U samom otvoru čula se na mahove rulja i huka kao u malom krateru na Vezuvu, a svaki put bi se otisnula velika množina bjeložuta dima. Taj dim bijaše sumporna kiselina i dušik. Sumpor se iz pare odlučivao i ožutio sve postrane zidove, a kamenje postalo od toga bielo i poslje se u prašinu pretvorilo.

Taj vulkan izbijaše iz pamtivieka neprestance samu paru, dok nije godine 1199. strašno provalio i neko vrieme soptio. Na to se umirio i sve do danas samu paru izbacivao. Pa tko bi sada znao reći, da li će se on lagano do kraja smiriti ili će se na jednom opet provaliti na užas ove divne okolice? Zar smo i mi bili sigurni, da nam neće onaj hip pod nogami prsnuti, kada smo po njem bezbrižno hodali? Posve je vjerojatno, da su sve ove sopke oko Napulja pod zemljom. Točnim opažanjem uvidilo se, da onda kad Vezuv sopti, bližnji vulkani razmjerno mnogo manje pare razvijaju. Kada se jedan put Vezuv začepi može lahko vodena para, koja se u raztopljenoj lavi sakupi, provaliti kroz koji vulkan u samom Napulju ili Solphatari ili ma gdje drugdje.

Njekoliko hvati na okolo oko otvora bijaše zemlja sva ugrijana, kao da pod njom vatra gori, a kroz sitne nevidive rupice probijaše na sve strane sumporna para, koja nam nije nimalo prijala. Ali za to se ipak nemogosmo tako brzo razstati toli zanimivim prizorom, prem nas je neugodan zadah, a i glad odatle tjerao. Tri sata poslje podne bila su već davno prošla, kad smo krenuli natrag u Puzzuolli. Tu se u gostioni okriepimo i podjemo dalje uzduž morske obale prama Napulju. Veći dio puta idjasmo pješke, to jest verasmo se po staroj morskoj obali, koja danas stoji nekoliko hvati od mora. Kamenje nemilice kidasmo i razbijasmo, pak sve u kola tovarismo.

Sunce se već počelo moru nagibati, bilo već vrieme, da se krenemo na povratak. Posadimo se u kola, projurimo kroz krasne vinograde, i za pô sata bijasmo već u Napulju.

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Svečanost u Srbiji. U Beogradu gruvanje topova, vesela svirka, i radostno klikovanje množine sabralih se gostova iz kneževine i drugih zemalja pozdravljaju mljezimče srbskoga naroda, kneza Milana, koji zasiednuv već prije 4 godine na priestol srbski, danom 22. prima u svoje ruke vladavinu kneževine. Ovo je radostan čas ne samo za braću onkraj Save i Dunava, nego za sve jugoslavenstvo, koje pozdravlja vladara svoje krvi i jezika. Tom prilikom treba da se najglasnije cikne u slavu pobjede, koju slavi srbski genij, što je kroz tolike opasnosti osobnih

interesa, dušmanske kivnosti, diplomatičke lukavštine sretno izveo narod srbski na čistinu malo ne samostalne, no svakako kriepke, ujedinjene državne snage. A odsele, nadajmo se, da kako mladi Milan zasieda na priestol Dušanâ i Nemanjića, tako da će obnoviti njihovu slavu, i na valovih političke struje sretno dovesti svoj narod k posvemašnjemu oslobodjenju. Velike se nade oko njegova imena roje — tko da ih hladan izbroji? tko li uzhićen riečmi izreče? No ovo jedno budi nam dopušteno kazati, kao zastupnikom prosvjete, da nam je želja dočekati se od kneza Milana visokoj zaštiti književnosti i umjetnosti naše. Koliko knezovi za ove prosvjetne struke učiniti mogu, pokazala nam je Njemačka sa svojimi knezovi u klasičko doba književnosti njemačke. Ovaj znameniti dan 22. kolovoza neka bude i u tom pogledu početak novoj dobi, kojoj se punim pravom radovati mora i tvrdi državnički um. Jer ako je država nalik jakomu stablu, pod kojim narod obezbiedjen stoji, a ono književnost i umjetnost jesu zlatne jabuke na granah toga stabla. Radujući se slavlju braće naše, kličemo od srca: Bog da blagoslovi srbski narod i kneza!

Narodno kazalište. Za vrieme Stjepanskoga sajma davane su tri predstave; najprije grof Essex od H. Laubea, zatim dvie izvorne hrvatske vesele igre: „Novakinja hrvatskoga glumišta“ od Ivana Trnskoga, i „Što žena može“ od J. Jurkovića (po narodnoj priči: izorani šaran). U sriedu 21. davana je opera Verdieva Trovatore, u kojoj je kao prva pjevačica sudjelovala novo engažirana gdja. Manzoni.

— Piše nam prijatelj iz Vinkovaca: Za mjesec dana dalo je ovdje novosadsko srbsko pozorištno družtvo osamnaest predstava i krenulo 15. ovoga mjeseca ranim jutrom put Rume, gdje će nastaviti plemeniti svoj rad. Našemu je mjestu namaknula vrstna družina riedak užitak te smo vrloj upravi — poznati revnik A. Hadžić družtvu je na čelu — od srdca zahvalni, što nepoštedje ni truda ni troška, da nas pozabavi i pouči po izbor umotvori to domaćih, to inozemnih pjesnika na glasu. Predstavljahu se primjerice: Miloš Obilić, Gjuragj Branković, Dobrila i Milenko, Djavolovi zapisnici, Grof Eseks, Lovudska sirotica, Marija Stjuartova, Razbojnici, Dr. Roben, Ljubav nije šala, Izbiračica itd.

Reći nam je po istini, da se novosadsko družtvo odlikuje liepim marom za liepo umieće te mu se vrstni članovi većinom podičiti mogu pravim umjetničkim pregnućem. S toga i uspješe ucjelice malo ne sve predstave a često nam izvabiše glumci iz očiu suzu, često nam uzbibaše grud, često nas nagnaše na „buran ruku plješt“ vele udesitom igrom. Pa im je govor čist a naglas pravilan, pa im je — što mnogo nosi — vladanje i osim glumišta vele dostojno i pristojno a pažnja i sloga medjusobna vriedna, da se za nju i drugdje čuje. Još nam prirediše jednom uz pomoć ovdašnjega družtva „Sloge besjedu, kakova bi na čast služila svakomu gradu naše domovine. S toga želimo valjanoj družini svaku sreću, svaki napredak.

Književnost. Centralni odbor 1. obće hrvatske učiteljske skupštine u Zagrebu izdao je tiskom Drag. Albrechta knjižicu: „1. obća učiteljska skupština u Zagrebu“ (str. 232), u kojoj su sve razprave skupštinske, izvješće o izložbi, učila i dva poučna predavanja: škola prema zdravlju od dra. Iv. Dežmana; i slovnička obuka u hrvatskih pučkih školah od Dr. Jambrečaka.

— U Solinu izkopan je ne davno ogroman sarkofag sa plosnom rezbarijom, koj je jedva šest volova dovezlo u spljetski muzej. On je iz liepoga mramora, imade 28 slika s jedne a 14 s druge strane. Po tumačenju dra. Lanze (Nazionale br. 64) rezbarije predstavljaju u triju hrpah vjeru, uhvanje i ljubav. U prvoj hrpi predstavlja vjeru mudrac, u drugoj uhvanje dobar pastir, u trećoj ljubav žena držeća dojenče; svagdje su ovi predstavnici obkoljeni ljudstom. Po tom pripada taj sarkofag dobi kršćanskoj i to po svoj prilici IV. stoljeću, te je on tim dragocjeniji, čim su spomenici odnoseći se na kršćanstvo naših zemalja u nas riedji.

Prva obćenita skupština ruskih učitelja u Moskvi. Kako je poznato, priredili su Rusi politehničku izložbu u Moskvi na uspomenu 200-godišnjega rodjendana Petra Velikoga. No ta izložba nije predočavala samo tehničke predmete, nego i mnoge ine, koji su u savezu s narodnom kulturom. Bilo je tu takodjer izloženo sve, što se tiče školstva i pedagogičko-didaktičkoga naobraženja. Da pako bude od toga čim veća korist, pozvani su narodni učitelji iz svih krajeva Rusije u Moskvu. S toga je uz polit. izložbu bio u Moskvi i prvi obći sastanak narodnih ruskih učitelja. — O tom sastanku i njegovih zaključcih donose sada sve ruske novine pobliža izvješća.

Narodna kultura u Rusa. Predsjedateljica „obšćestva nasušćnago (svakdanjega) hlěba“, kneginja Elisaveta E. Trubeckaja zauzimlje se hvale vriednim načinom za prosvjetu puka u Rusiji. U pismu uredničtvu „Golosa“ od 13. kolovoza br. 93. veli kn. T., da je za naobraženje rus. puka po njezinu osvjedočenju dvoje potrebito. Prvo ruski seljak nezna svojih prava ni svojih dužnosti. Za to bi trebalo izdati s komentarom takovu popularnu knjigu, u kojoj bi sve bilo, što rus. seljaku treba znati o rus. zakonih. Drugo bi, veli kneginja T., od velike koristi bilo, da se puku opiše život i djelovanje onih muževa, koji su čovječtvu veliku uslugu učinili svojimi izumi i obretenji. — U tu svrhu prilaže knjeginja 150 rubalja i pozivlje ujedno svakoga prijatelja i mecenata narodne ruske prosvjete, da doprinese koliko more. Pogodbe i program za takve popularne knjige prepušta „komitetu gramotnosti“, da učini, što i kako bi trebalo. Ovo se prema našim hrv. potrebam samo sobom preporuča družtvu sv. Jerolima i Matici ilirskoj.

Listovnica odpravničtva.

Iz Belovara nam je neki predplatnik poslao 2 for. za drugo polugodište, ali nije napisao svoga imena. Molimo, da se imenom javi.

Petar Preradović

umro je 18. kolovoza u Fahrafeldu, a 21. je zakopan u Beču. Nad njegovom smrti plače duboko ucviljen narod, jer je izgubio svoga najvećega pjesnika, jer je za uviek presahnulo prečisto vrielo sladkih pjesama.

Rodio se pokojnik 18. ožujka 1818. u Grabovnici u gjurgjevačkoj pukovniji, gdje mu je otac bio vojnički častnik. Niže škole je učio u Belovaru; god. 1830. po smrti otca svoga uzeše ga kao sirotu u vojničku školu u bečko Novomjesto, gdje je bio prvi medju prvaci u nauci. Izučiv vojničku školu postade god. 1838. poručnikom u vojsci. Boraveć dugo u tudjinstvu, zaboravi svoj rodni jezik, i došav kući neumjede govoriti sa svojom rodjenom majkom. To ga je tako zabolilo, da je svom marljivosti stao učiti hrvatski.

Već za rana nije mu mirovao pjesnički genij, nego se zaletio, samo žalibože u tudje perivoje a ne u kitnjasti gaj domaće pjesme. Pisao je izprva pjesme njemačke, no doskora se povrati k narodu svomu, da mu bude svojom pjesmom svećenik i prorok.

G. 1843. bude premješten u Dalmaciju, gdje je za Zoru dalmatinsku napisao prvu svoju hrvatsku pjesmu: „Zora puca, bit će dana!“ i ostao suradnikom toga lista, a pisao je kašnje i za Gajevu „Danicu ilirsku“ i za „Kolo“. God. 1846. izda „Prvence“, kojim je na daleko pukla slava. Koja krasotica nepozna njegove pjesme „Miruj, miruj srce moje!“ „Putnika“, „Djeda i unuka“ i mnoge druge. Još prije god. 1848. bude premješten u Italiju, gdje je postao satnikom. Kašnje dodje u Zagreb za pobočnika Jelačiću banu, i god. 1851. izda svoje „Nove pjesme“, novi dokaz svoga velikoga pjesničkoga dara.

Gdje god se je što krasna radilo u nas, to je Preradović podupro svojimi pjesmami. Pisao je u Neven, u Leptir, u Naše gore list, u Slavonca, u Vienac, u Tisućnicu, u Vienac uzdarja A. Kačiću, u Glasonošu, u Niz bisera. Napisao je tekst za heroičku operu „Vladimir i Kosara“ i dramatizovani epos „Kraljević Marko“; a mnogo se je zanimao osnovom, da iz narodnih pjesama sastavi epos „Kraljevića Marka“.

Dovinuo se do velikih časti. God. 1852. postade majorom, god. 1858. podpukovnikom, a 1859. u ratu talijanskom pukovnikom. Prije nekoliko godina postade generalom, i povraćeno mu bude ugar. plemstvo. No sva zamama i čar neprestano redajućih se časti nije u njem potresla vjernosti prema narodu, koju je vjernost izpoviedao jasno i neustrašivo, kad je trebalo bud grmiti na dušmana, bud plakati rad nedaće naroda.

Pokojnik je svojimi pjesmami, od kojih se svaka odlikuje savršenstvom, zaodjeo slavom i sebe i narod, koji njegovom smrti gubi jednoga od najvećih svojih umova i sadašnjosti i prošlosti. Budi mu, kako je duhom boravio u nebu idejâ, kud mu se sada uputila velika duša, budi mu pokoj viečan i neizbrisiv spomen u ljubljenom narodu, koji mu nad grobom iskrene suze žalosti roni!!!

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 35. U Zagrebu dne 31. kolovoza 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

U SMRT

PETRA PRERADOVIĆA

tuži I. T.

I tebe nam Prerade dakle dragi
Okostnik pokosio strašni, nagi?
U crno zagrnuti zemlju znao
Jadnu nam jaoh!

Motreć u svem oskudu našu težku,
Nèdostižni knjige nam plod na vriežku,
Zašto li nas neminu molitéljâ
Nesreća velja?

Ljuta smrt nemarila za te mobe,
Zà suze nam, zà muke i tjeskòbe,
Kad strepljasmo sa tebe stradaoca,
Prviencem otca!

Negledajuć u srdcu bogatstva ti,
Što si nam ga imao jošte dati
Uz liep nakit s vilina puna skuta:
Smače te ljuta!

Nehajice, što si nam sav poštenjak,
Svetom bio voljicom čil kremenjak
I velikan razbora, uma zrela:
Svali te vela!

Neštedice, djecica bud ti plaču
Željna otet otca si otimaču,
Vierna drûga bud ti se ništi, travi:
U grob te spravi!

Nemilice naroda motreć tugu
Jedinog slavulja nam ote lugu,
Smrt ta strašna tvoje nas lišiv žice
Savi nas nice!

Bez obzira, što si nam bio čovjek
S božje strane, vremenom još sredovjek,
Vriedan rodu: prerano kob s mrzote
Rodu te ote!

Dà! u prkos, što nam je majka jadna
Nesebične ljubavi, pažnje gladna,
Srdce puno svojtljiva ognja živa
Zemljicom biva!

Nedočeka, ù Boga što moljaše,
Da nam bude naplatak trudbe naše:
Sviestna, složna, napredna podpunoma
Nevidje doma!

Trnem, plačem, ruši me težka tuga,
Najdražeg oplakujem pjesmi druga,
Plakat se usudjujem na tvom grobu
Roda žaobu!

Crnjeg nema godini toj zavitka
Nema domu grdnijega gubitka!
Naš si bio Prerade dragi, mili;
Tvoji smo bili!

PETAR PRERADOVIĆ.

Napisao I. T.

Što o vieku slavnoga nam pokojnika u ovaj par napisati mogu, imam ponajviše zabilježeno od njegove ruke i mimogredce napomenuto u pismih, što mi ih je sve do 5. srpnja lanjske godine pisao.

Valja znati, da mi je bio glavni prijatelj i kum sinu Bogoslavu. Često si dopisivasmo a mnoge si pjesmotvore šiljasmo na priegled prvo, nego li ih je sviet ugledao.

Rodio se je Petar Preradović na 19. ožujka g. 1818. u Grabovnici, selu bivše gjurgjevačke krajiške pukovnije, sada županije bjelovarske.

Otac mu Ivan Preradović bijaše rodom iz graničarske zadruge istoga imena u Grubišnupolju, a mati Pelagija iz zadruge Ivičićeve u Grdjevcu.

Otac mu vojevaše u francezkih ratovih počamši služiti prostim vojnikom, a stražmeštrom budući izvojeva si srebrnu kolajnu hrabrosti te postade kašnje častnikom. Okolo g. 1820. podje na mir i nastani se u Grabovnici, gdje je g. 1828. i umro.

Naš Petar poče istom u 8. godini polaziti školu. Prvi razred polazaše u Grubišnupolju a drugi i treći u Gjurgjevcu a zatim ga dade mati u tadašnji vojnički zavod u Bjelovaru.

To je bilo g. 1830., a na koncu te godine bude uslišana molba materina i naš Petar primljen u vojničku akademiju u Bečkom Novom mjestu.

U akademiji napredovaše Petar vrlo dobro i svieh osam godina bijaše prvi u svom razredu. Čim poče učiti humaniora, zanie ga namah pjesničtvo i živa želja, da si na tom polju osvjetla obraz.

G. 1834. izgorje malo ne sve Novomjesto te profesor pjesničtva pozva si učenike, da opjevaju taj užasni dogodjaj. Tiem povodom napisa Petar prvu svoju pjesmu na njemačkom jeziku, te steče zadovoljnost i pohvalu svoga profesora.

Potaknut tiem uspjehom nemogaše Petar iza toga mirovati, već uviek snievaše o pjesmah i dade se sbilja na pjevanje, ali većim dielom samo započe pjesmu a malo kada koju dopjeva. Saučenici klanjahu mu se kao pjesniku, te kad bi se sgoda desila, n. p. imendan ili rodjendan koga učitelja, morade Petar čestitku spjevati, osvjedočiv se svaki put, da mu se pjesme drugovom mile.

Izstupiv iz akademije kao poručnik prvoga reda bude po svojoj želji uvršten u 33. linijašku, onda Bakonjevu a kašnje Gjulajevu pukovniju, koja tada boravljaše u Milanu. Prije nego li će poći u Milan, izhodi si dopust i ode vidjeti ostarjelu majku i sestru jedinicu.

Prolazeći kroz Zagreb sastade se tuj sa svojim saučenikom poručnikom Halavanjom, koji prije njega bijaše pohitio u Zagreb. Od njega ču nešto o novoj hrvatskoj književnosti i njezinu kolovodji Dru. Gaju te o razmirici medju Hrvati i Madjari. Al budući odgojen u njemačkom duhu nije mnogo mario za ono, što mu Halavanja pripoviedaše, te neosvojen ode iz Zagreba kući, al eto žalosti, bijaše skoro posvema zaboravio materinski jezik, a ni mati ni sestra neumjedoše drugim progovoriti. Rodbinska se ljubav tuj pokaza čudotvornom učiteljicom, te za mjesec dana nauči se opet toliko naški, da se je mogao prilično razgovarati o svakidanjih stvarih. To je bilo g. 1838., o koje kraju prispjede k pukovniji našav tuj nekoliko častnika našinaca poimence Gjuru Benka, Engelberta Knežića, i Jerka Pavelića. Kao Hrvati pažahu se doduše i često se sastajahu, al življahu samo u vojničko-njemačkom duhu. Malo kad im na um pade progovoriti koju na svome jeziku.

Preradović, po naravi svojoj prianjajuć uz pjesničtvo, je li samo imao kad, bavljaše se mnogo njemačkom literaturom, izdavaše silu novaca na njemačke knjige, a medju tiem kovaše njemačke pjesme, od kojih je nekoliko do kraja vieka čuvao, kako mi reče, ne poradi njihove vriednosti, već kao prvu svoju književnu zabavicu.

G. 1840. dodje kao častnik u istu pukovniju od ugarske garde Ivan Kukuljević, koji se je već kod garde bavio narodnom sudbinom i knjigom i koji napisav štošta neprestade ni kod pukovnije revnovati i oko književnoga posla nastojati. Uzmu njih dvojica prijateljevati a Kukuljević doznavši, da se Preradović njemačkim pjesničtvom bavi, navaljivaše na ovoga neprestance, nebi li hrvatskoj vili prevoljeo. Ali se na to nikako nedade Preradović nebivši dovoljno vješt našemu jeziku, a i drugčije činjaše mu se čudno, da piše na jeziku, koji po njegovu tadašnjem sudu nebijaše dorastao ugladjenosti vladajućih evropejskih jezika.

Kukuljević, poznati naš revnik, nemirovaše, već nastavi Petru govoriti o staroj dubrovačkoj književnosti, o narodnih naših pjesmah te čitajuć mu svoje vlastite proizvode, skloni ga ipak toliko, da je počeo po gdješto prevoditi iz narodnoga na njemački jezik, te da je svojim njemačkim pjesmam uzeo odabirati narodne priedmete.

To doba prevede Preradović mal ne cielo prvo pjevanje Gundulićeva Osmana i neku pjesmu Gjorgjićevu, a opjeva više narodnih priedmeta, od kojih je „uskočka djevojka“ (Das Uskoken-Mädchen) natiskana u njemačkom časopisu „Croatia“ (g. 1841).

Kukuljević ode iz pukovnije a š njim nestade i Petrova mara za narodnu knjigu, ma koliko mu ga Kukuljević bijaše za dušu privezao. Nije mu se nikako dalo odtisnuti, a Bog zna, bi li nam ikada bio hrvatski zapjevao, da nebude njegova pukovnija god. 1842. premještena u Dalmaciju.

Na Antunovo, 13. dan lipnja krenuše Gjulajevci preko Mljetaka u Dalmaciju.

U Mljetcih boravljaše 51. linijaška pukovnija nadvojvode Karla Ferdinanda a u toj pukovniji bijaše slučajno mnogo hrvatskih, narodnim duhom oduševljenih častnika, na čelu im poznati Špiro Dimitrović, Kotaranin, vatren domoljub i narodni pisac, koji u Mljetke prispjela Preradovića zaokupi i namah u svoje kolo uvede. Svaki je večer bio sastanak kod Špire, tuj se je hrvatski pjevalo, tuj se je Kačić čitao, te o knjizi i drugih narodnih stvarih govorilo.

Koliko se već sami Mljetci dojimahu pjesničke duše našega Preradovića, toliko mu pokrenu srdcem onaj duševni spoj častničkoga kola sa majkom domovinom, onoj plemeniti goj Hrvatstva u tudjini, te se Preradović svega vieka često i rado sjećaše onih srećnih četrnaest dana, što ih je veselo sproveo u domoljubnom kolu mljetačkih svojih drugova. Na polazku obeća mu Špiro, da će u slavu hrvatskih častnika Gjulajevaca sastaviti pjesmu i poslat mu ju u Zadar; ali uzdarice morade i Petar rieč zadati, da će mu odpjevati na hrvatskom jeziku.

Tako se i sbilo. Špiro im izpjeva desetercem podugačku liepu pjesmu, kojom im hvaljaše junačtvo, kako se tobože brane od Turaka, koji su ih u Zadru obasjeli — i tako hotice i nehotice — morade Petar svjerovati, te se lati pera i prvi put na našem jeziku, kako mi reče, skova neku pjesmu odzdravnicu. Sam priznavaše, da u toj pjesmi nit je slog, nit je jezik pravilan i da sama sobom neima malne nikakove vriednosti, ali ju, koliko znam, čuvaše dokraj vieka kao uspomenu one njemu znamenite dobe.

U Zadru spoznade se s Antom Kuzmanićem, koji se tada spremaše, da izdaje „Zoru dalmatinsku“. Preradović ga bijaše svimkolikimi razlozi saletio, da u Zori piše novim pravopisom, ali žalibože nemogaše uspjeti, tvrdoglavi Kuzmanić nehtjede pod živu glavu pristati, ali ipak dočuvši, da se Petar pjesničtvom bavi, zaokupi Kuzmanić Petra, da mu spjeva pjesmu za prvi list Zore dalmatinske. Preradović se otimaše dugo vremena i izpričavaše se svojom nevještinom, ali mu se Kuzmanić neskide s duše, dok mu Petar nezadade rieči, da će pjesmu sastaviti. „Još se sjećam“ — piše mi sâm Preradović — „čudne zabune i kobna onog časa, kad sam sjeo, da tu pjesmu napišem; niesam bio ljudski vješt jeziku a bojao sam se jako javnosti.“

Bijaše umni naš čednik sbilja dostojan one radosti, koja ga za malo snadje; jer mu pjesma „Zora puca, bit će dana“ čisto lako podje za rukom i svanuv u prvom listu Zore dalmatinske naidje na obću pohvalu. Gaj ju dade pretisnuti u „Danicu“ i mi se tadašnji književnici svi u velike uzradovasmo tomu prvomu pojavu, nagadjajući i proričući novomu drugu sjajnu budućnost.

A Preradovića milo zateče obćenita pohvala i preliep doček njegova prvoga čedašca u svakom kutu mile mu domovine. Iza toga istom posvema prevagnu voljom hrvatskoj knjizi. Poče namah učiti hrvaštinu pazeći na govor seljâkâ te čitajući naše časopise i ono nekoliko knjiga mladjahne naše literature, pa mu od onda nebijaše više ni glavnije pomisli ni ugodnije dangube do li skladanja hrvatskih pjesama te tako se u prvom porevku i uz velebitni dojam u domoljubnu obćinstvu porodi „Putnik“, „Djed i unuk“ i ostali prekrasni prvienci.

To je bilo g. 1844. i toj godini na svršetku postade nadporučnikom.

Uza Zoru dalmatinsku zabieli mu i druga zora. Zaljubi se u Zadarkinju Pavicu, liepu kćercu pokojnoga tribunalnoga savjetnika Ivana de Ponte.

Ta mu ljubav i pjesme o domu i zlatu bijahu milotom i zasladom vieka, što će svaki čitalac Preradovićevih prvienaca lako sam razabrati.

Mnogo zaprieka imadjaše što pristraniti, što prevaliti, dok se nedokopa sreće, da može proglasiti ljubu zaručnicom, nehraneći u prostranu srdcu ljepše i življe želje, nego da si skoro upriliči liep hrvatski domak i da u njem udomi svoje zlato. Al jedva zaruči svoju Pavicu, već se morade š njom i razstati, jer dodje zapovied, kojom vlastnik pukovnije premjesti Preradovića u Peštu k trećoj četi iste pukovnije. Ta ga zapovied zateče mjeseca kolovoza g. 1846. baš neugodice i neudobice, jer je baš onda tiskao kod tiskara Demarchi-Rougiera i imao razpačati svoje „Prvience“, koje dakako bijaše posvetio svojoj zaručnici, jer mu ona zaručavaše svu dušu i sve srdce. S toga mu i bijaše taj premještaj najgrdnija nevolja njegova vieka, jer je vlastnik pukovnije grof Gjulaj baš tom zapoviedju naumice skočio udaljiti Preradovića od njegve zaručnice i svakojako zapriečiti tu ženitbu, a bio je Gjulaj u obće veliki neprijatelj častničkim ženitbam.

Mjeseca rujna g. 1846. iztrže se Preradović težkim srdcem i velikom bolju iz mila naručaja te zaputi preko Beča u Peštu. U Beču predstavi se vlastniku pukovnije grofu Gjulaju i izjavi mu slobodnom iskrenošću čvrstu svoju odluku, da od naumljene ženitbe nipošto odstupiti nemože i neće.

To krepko očitovanje dojmi se vlastnika toliko, da mu je kašnje ponovljenu molbu

uslišao dozvoliv mu, da se ženi i da se opet vrati u Zadar.

Za svoga kratka boravka u Pešti spozna se Preradović s vriednim domoljubom Vatroslavom Bertićem, koji tada u Budim-Pešti oko graditeljskih nauka nastojaše i izvanrednom srdačnošću Petru u susret dodje i u volju mu udje, te mi sam Preradović to poznanstvo kao vrlo znamenito iztače, jerbo je kašnje u velike uticalo u njegovu sudbinu.

Vraćajući se iz Pešte u Zadar udesi Preradović preko Zagreba, da prvi put vidi naše prvake i mnoge svoje štovaoce, osobito pokojnoga Vraza, s kojim se već od prije pismeno poznavaše. Vraz ga uvede u znamenitije domorodačke kuće i upozna ga sa svimi tadašnjimi književnici, malimi i velikimi mitjenici naše vile.

Preradović se jako hvaljaše sjajnim dočekom i preugodnim boravkom u Zagrebu te blažen pošav odanle, praćen živim dojmom novoga prijateljstva, a radostno se nadajuć sastanku sa zaručnicom vrati se veseo u Zadar poput rimskoga triumfatora.

I ta mu sreća bijaše vrlo kratka. Sestra njegove sudjenice, kod koje ova stanovaše, umrie nekoliko mjeseci prvo Petrova povratka te tako morade liepa Pavica k drugoj si udatoj sestri tja u Dubrovnik.

Malo zatiem g. 1847. bude njegova pukovnija opet premještena u Italiju, najprvo dodje kao posada u Vidam (Udine), za tiem u Brešiju a najkašnje u Paviju, gdje ju zateče talijanska buna. Pijemontezi naumiše premostiti preko Tičina a naša vojska poče uzmicati od Milana u Pominčje, te tako zapade Gjulajevce i još dvie druge pukovnije, da idu umnožati slabu posadu Mantovsku. Stigoše onamo prvih dana mjeseca travnja g. 1848. baš u dobri čas. U Mantovi ostadoše obkoljeni od Pijemonteza puna četiri mjeseca. Prvi put dopade naš Petar na strašno mjesto 19. dan svibnja god. 1848. kod sela gli Angeli pred Mantovom, zatiem se nadje u bojevih kod Kurtatone i Gojta. Mjeseca lipnja g. 1848. postade satnikom.

Mjeseca kolovoza, pošto Radecki iztjera Pijemonteze iz austrijske Italije, dodje Petar s Gjulajevci u posadu u Pijačencu a mjeseca rujna u Moncu.

Tuj si izhodi dopust i ode u Dubrovnik, u slavno zatočište hrvatskih vila, te se ondje vjenča sa svojom sudjenicom na 11. listopada g. 1848. i vrati se opet sam u Moncu; jer onda častnikom nebijaše dozvoljeno voditi uza se svoje porodice.

Sve to ratno doba željaše i nastojaše Petar, nebi li ikako mogao doći u Zagreb, jer hrvatski pokret pokrenu svim srcem i svom dušom njegovom.

Mjeseca siečnja g. 1849. zateče ga pismo njegova prijatelja Bertića, koji bijaše medjutiem u Zagreb došao i ondje kod banskoga vieća službu dobio. Bertić mu doglasi tiem pismom, kako je kod banskoga namjestnika Mirka Lentulaja izhodio, te je bansko vieće pisalo maršalu Radeckomu, da pridieli Petra bojnomu odsjeku istoga vieća.

I zaista za nekoliko dana poslije Bertićeva pisma dodje i zapovied Gjulajevoj pukovniji, da Preradović ima neoklievce poći u Zagreb.

Tko je mogao biti brži na posluh od Petra? Predav svoju satniju krenu na put i dodje u Zagreb na 21. veljače g. 1849. Već 1. travnjem g. 1849. premjesti ga ban Jelačić prvoj banskoj pukovniji, premda Petar te povoljštine ni zamolio nije. Kod banskoga vieća bude Preradović u bojnom odsjeku postavljen za podnačelnika na mjesto tadašnjega četnika a onomlani na miru umrvšega generala, u krajini vrlo štovana i pažena domoljuba i poštenjaka Alekse Kukuljevića, koga i Petar i ja kao našega iskrena prijatelja cienjasmo i koga Petar u svakom pismu milo pozdravljaše, kadno Kukuljević i ja kod srbskobanatske pukovnije služeći u Bieloj crkvi stolovasmo i rečenom pukovnijom upravljasmo, Kukuljević kao pukovnik, a ja kao satnik i izviestitelj pri upravi.

Preradović ostade podnačelnikom bojnoga odsjeka do kraja obstanku banskoga vieća.

Napomenut mi je ovdje, da je za podnačelničtva Preradovićeva bio u bojnom odsjeku savjetnikom Utješenović a perovodjom Perkovac.

Pokojni Perkovac nije vrstan bio laskati se ili dvostručiti, s toga je njegov sud o djelovanju Preradovića i Utješenovića u bojnom odsjeku iskrena izjava osvjedočaja, nipošto pako strančarsko i neopravdano prilaganje prijateljstva.

Perkovac piše u svojih crticah iz bojnoga odsjeka u Viencu g. 1869. ovako: „Hladnokrvna energija i odlučnost Preradovićeva, koja se je očitovala činom a ne riečmi, pa za tiem neumorna radinost i velika vještina Utješenovićeva bit će još i potomstvu primjerom, kako valja nastojati oko javnih poslova.“

Kad se kraju približavaše zaslužno djelovanje bojnoga odsjeka, nemogahu dangubiti tri naša književna prvaka, te u oči razsula banskoga vieća prihvatiše se drugoga ozbiljnoga rada. Perkovac o tom pripovieda u rečenih crticah:

„Neimajući dulje vremena nikakva posla bavili smo se literaturom, te je „Slovo o puku Igorevu“ revidirano u sjednicah, gdje smo sjedili nas tri: Preradović, Utješenović i ja, jedan od nas imao je pred sobom hrvatski prievod, drugi ruski tekst, a treći česki prievod, pa se je tako rieč po rieč prispodabljala i izpravljala. Ja sam se dakako presretnim smatrao, što sam mogao poslu-

žiti starijim književnikom, kao što je u obće tadašnja mladež nalazila najveću nasladu u takovu radu."

Poslije razsula banskoga vieća pridieli Preradovića ban Jelačić najprije vojničkomu glavnomu zapovjedničtvu a veljače g. 1851. imenova ga svojim pobočnikom.

Iste godine sakupi opet Petar svoje po časopisih razturane pjesme i izdade ih tiskom Franje Županа u Zagrebu pod naslovom: „Nove pjesme."

U jesen g. 1852. postade četnikom u njemačko-banatskoj krajiškoj pukovniji i ode koncem iste godine u Kremonu primiti pod zapovied svoju 2. četu iste pukovnije. Tu četu dovede kolovoza god. 1853. u Veronu a mjeseca rujna odvede ju kući u Pančevo; četa se razpusti a Petar dodje za zapovjednika korduna u Kovinj na Dunavu.

Mjeseca siečnja g. 1854. premjeste ga u romansko-banatsku pukovniju, te iste godine mjeseca srpnja odvede prvu četu te pukovnije u Erdelj, gdje ga iznenadi zapovied, kojom ga pridieliše vrhovnomu vojske zapovjedničtvu u Beču.

Preradović se vrati u Karanšebeš, štopsko mjesto romansko-banatske pukovnije, te sdruživ se sa svojom obitelji ode 7. kolovoza 1854. u Beč. Osmi dan iza toga dolazka umrie mu svast, najstarija sestra njegovoj gospoji a mjesec dana iza toga poslije srećna poroda razbolje mu se supruga zajedno s novorodjenim djetetom, te morade nju i djecu, kojih je onda troje imao, poslati u Italiju u blažije podnebje.

Ondje se gospodja kod mladje svoje sestre poče liepo oporavljati, kad iznenada mjeseca ožujka g. 1855. po nesreći umrie im srednje diete, djevojčica u trećoj godini života. To se tužnoj materi toliko na žao dalo, da se je još većma razboljela i za djetetom pošla na onaj sviet, ostaviv Petra tužna i žalostna uz dvoje nejake dječice.

Ta ga se nesreća kosnu toliko živo, da se nije mogao gledati živa u Beču, sve mu bijaše ondje omrzlo i dozlogrdilo, a najkašnje se ondje i razbolje, što mu sve povodom bijaše molbi, da ga opet u krajinu dadu.

To mu i učiniše po volji te ga pod kraj g. 1855. premjestiše k prvoj banskoj pukovniji u Glinu, gdje se je za mala oporavio i gdje je uz veliko prijateljstvo tadašnjega pukovnika, vele razborita i odrješita zapovjednika Antuna baruna Benka pa i drugujući sa mnom vrlo mnogo sumavao i naumljivao a osobito u jeziku napredovao; jer baš u banovini, gdje narod na krasnu prigorju nezabunjen tudjinstvom sam sobom duhuje, te živom maštom i pjesmom viek si zasladjuje, buji i cvate najljepša štokavština.

U to doba pada najviše Petrov zános spiritizmom, o kom veliku razpravu zapodjede s umnim našim pukovnikom i sa mnom. I bud se ja najjače opirah čudnoj domisli, da duhovi mogu budi stolnom nogom budi tudjom rukom pisati, da s ovim mogu a s drugim nemogu obćiti, da bog zna što znadu i nagoviestiti mogu živućemu rodu, a nikad si jadnu rodu ni svjetom ni činom sbilja nepomogoše, s toga me Petar nemilice okrsti grdim materialistom.

U ostalom bijaše Preradović već onda to svojim znanjem i glasom, to svojom primnošću kod velike gospode mnogo paženi ugledník. Imam pismo Šulekovo od 26. ožujka g. 1856. gdje mi veli: „Pozdravi liepo našega Petra i privoli ga, da dodje u Zagreb, nebi li mu za rukom pošlo banovom uglednosti na to natjerati naše ljude, da tada negda dogotove pravila o sdruženju naših narodnih zavoda."

Već onda utjecahu se našinci pod njegovo okrilje i ako je samo mogao komu što izhoditi, nije nikada požalio truda osobito, kad je to u prilog bilo miloj mu domovini.

G. 1857. bude Preradović opet iznenada premješten u generalštab i pozvan u Beč, te se tako razvrže Glinsko duhovanje, a već proljećem g. 1858. premjestiše i mene k Varadincem u Mitrovicu, kamo za nekoliko mjeseci dodje i naš Glinski poglavar.

U proljeće g. 1858. postade Preradović podpukovnikom u generalštabu.

Za rata g. 1859. bijaše Preradović kod prve, zatiem kod četvrte vojske u Trstu i Postojni a iste godine mjeseca lipnja postade pukovnikom.

Poslije rata opredieliše ga k vojničkomu zemaljskomu zapovjedničtvu u Temišvar a našega Glinskoga poglavara dopade Pančevačka brigada, dočim ja još u jesen g. 1858. dospjedoh u Bielu crkvu k pokojnomu Kukuljeviću. Tako se nadjosmo nas četiri Hrvata u Banatu i pazeć se liepo, koliko znam, ostavismo iza sebe liep glas na onom kraju.

Na kraju g. 1860. pisa mi Preradović: „Moj dragi braco! Pozdravljam te na svršetku ove godine, koja nam donese nenadano liepo pramazimlje! Opet nam sunce zagrijalo i otopilo narodne grudi — Bog dao, da toplina uztraje ali da nepostane vatrom požarnicom, koja bi nam opet sve utamaniti mogla. Ja se povratih s daleka puta. Bio sam u Dalmaciji i preveo si sinka (Dušana) u Beč, bio sam i u Pragu kod kćerke si (Milice) i hvala Bogu oboje sam našao i ostavio zdravo. (Izpustiv ostala) Tvoje pjesme, koje sam ja odmah, kako sam amo došao, poslao uredničtvu „Danice" (u Novom sadu) tek sada počimlju izilaziti, valjda si ih ugledao. itd. Pozdravi Kukuljevića."

Pisma Petrova od g. 1861. tiču se: preporuke našega numismatika Ilića; neizvjestnosti o stvarih domovine, iz koje neizvjestnosti da nam Bog dao srećno izplivati; Petrova boravka u Veslavi, „gdje se je liečio

pijuć vodu i kupajuć se radi jetara i očiu. Bog dao, te se oporavio, jer, veli, nevaljam za ništ"; nakon se tiču našega pjesničkoga rada, poimence moje pjesme: „Pjesniku istočnoga bisera", za koju veli, da ju je s velikom radošću čitao i da će ju svatko s istim čuvstvom čitati, zatim njegve pjesme „Prvi ljudi" i prievoda s poljskoga; „Resurecturis."

Valja znati, da sam Petra god. 1861. i kašnje 1863. ili 1864. u Veslavi posietio i tuj mi je prvi put tumačio poljski izvornik. Da se zna, kako smo prosudjujuć si râd postupali, evo prvog pisma Petrova o toj pjesmi: „Dragi Ivane! Šaljem ti evo na priegled prievod one krasne poljske pjesme, koju sam ti u Veslavi pokazao i molim te, da mi ju vratiš najdulje za osam dana. Nije dugačka, možeš ju za kratak čas promotriti. Šaljem ti uz nju i izvornik kao takodjer českí prievod, da imadeš mjerilo pri ruci." Na moje prigovore evo odgovara: „Dragi Ivane! Primio sam tvoje pismo sa pjesmama. Hvala ti na popravcih, koje ću većom stranom primiti. Glede Golgate moram da ti kažem, da u Conversations-leksiku stoji Golgota i Golgata, dobro je jedno i drugo i zato sam ja primio Golgata, poradi rime sa blata. Nerazumiem na jednom mjestu, što si htio reći onim „pukim"? Stih glasi ovako: „Dok si mukom nemož' biti dobitnikom". A ti si metnuo mjesto onog „Dok si pukim", ja nerazumiem, kako bi jedno mjesto drugoga stojati moglo? Razjasni mi to. (Sad se već nesjećam, o čem se je osnivao moj prigovor i kako sam mu kašnje to razjasnio. Čini mi se, da se je sliedeći redak „Već jedino svojom" po mom sudu imao izpraviti ovako: „Postav pukom svojom — ne čovječtva dikom." Pak sam morda izpravku krivo mjesto naznačio.) Na jednom si mjestu opazio, da bi dobro bilo, da stoji mjesto „u uzi": „u biedi". Ti si valjda to zato mislio; jerbo u izvorniku stoji: „w niewoli" a to će reći naški „u sužanjstvu", ne u biedi ili nevolji. Nevolja je poljska „niedola" tobož neodolja = zlo, komu čovjek odoljeti nemože. — Prekjučer čestitao sam Mažuraniću na njegovu kancelarstvu i t. d. Ako mi bude moguće, doći ću božićevati kod vas i t. d."

Eto, koliko točno i sviestno u tom poslu postupasmo, te nemislim, da će mi itko spočitovati nečednost kakvu, što te dopise na svjetlo iznosim. Meni se čini, da to u velike spada u poviest naše knjige i da to temeljito odbijanje nekih mojih prigovora samo diči našega Preradovića, pa da bi se i mladji naši književnici imali bar s neke ruke za nama povesti. Ja danas žalim svoga druga više, nego li itko, jer mi je prerana i preljuta smrt otela toliko vierna i nezavidna svjetovaoca. Svedočim se svojima puno mladjima prijateljima, da su mi i njihovi prigovori vazda dobro došli, te da se nikada sramio niesam, zamolit ih, da točno sravne moje prievode s izvornikom n. p. „Uhlandovu kletvu pjesnikovu". „Lavaterova Tela" itd., ili da vide, niesam li gdje pokliznuo, nedotkao, ili nasuprot prekamikao.

Za „Prve ljude" budi još ovdje kazano, da ih je g. Stojšić imao napose izdati a da je Preradović namienio bio sav dobitak Lisinskovu spomeniku.

(Konac sliedi.)

TUŽALJKA.

Na grobu gjenerala, pjesnika Petra pl. Preradovića.

Zvona zvone, tužne svirke svire,
A gruvaju topovi ubojni.
Silna vojska polagano ide,
Ona prati slavna pokojnika.
Za njim vitez na konjicu vranu,
I konjica u crno zavio,
Crn mu pokrov pao do kopitâ. —
Vojevodi ovo je parada
Kom' se sablja izmakla iz ruke,
I vojniku pokojnikâ vojske;
Dobitniku, koga smrt predobi,
A pjesniku što je dopjevao,
Tebi pobre, moj Prerade mili!

Mnoge ti si „mile pokojnike"
Cviećem pjesme svoje nakitio.
Motrio si okom duha svoga
Sjajne zviezde nebom roda tvoga.
A kad bi se ugasila koja,
Pokaza bi rodu na obzoru
Svakoj svoje sjajne slave trage,
Opjevao svako djelo slavno.

Al i tebi sudjen danak dodje,
Da te zovu „milim pokojnikom" —
I tvoja se već ugasi zviezda,
Oj davori grdna rano moja!
Tko će tvoju slavu opjevati?
Moja Vila u crno se zavi,
Nije pjesme na ustnama njojzi,
Samo suza u oku joj sjaje;
Mučke tebi lovor-vienac pruža,
Mrtvu njime ti vienčava glavu.

U tom jadu utjeha nam osta,
Što ovako mudri ljudi kažu,
Koji broje nebrojene zviezde,
Mjere umom prostore nebesne:
Da kad s neba nestane zvijezde,
Ona pane u viečnosti more —
Sve joj svietlost još prostorom sjaje.

Na nebesih nebrojenih ljetâ,
Te nam oči motre zviezdu jasnu,
Gdje odavna već nije zvijezde.

Tako tvoje nestade zvijezde,
Ona pade u viečnosti more —
Al joj svietlost još tvom' rodu sjaje,
I sjati će nebrojenih ljetâ,
Ma da tebe na svijetu nije,
Već ti tielo grobak hladni krije.

O. Utiešenović-Ostrožinski.

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

VI.

Za mala evo Bazarova natrag. Sjede za stol te udri po čaju kano da hoće sav samovar sam izkapiti.

Oba brata gledahu ga mučeć a Arkadij matraše kradom sad otca, sad strica.

— Jeste li daleko bili? zapita napokon Nikola Petrović.

— Do one bare kraj vašega jasika. Krenuo sam ondje jedno pet šljuka; ti bi mogao na nje u lov, Arkadije.

— A zar niste vi lovac?

— Nisam.

— Vi se ponajviše bavite fizikom? reći će na to Pavao Petrović.

— Da, ali u obće prirodopisnimi znanostmi.

— Kažu, da su Germani u posljednje vrieme u ovih znanostih silno napredovali.

— Odista! Niemci su u tom naši učitelji, odgovori nehajno Bazarov.

Rieč Germani mjesto Niemci upotriebio je Pavao Petrović ironički, nu nitko toga nespeti.

— Vi veoma cienite Niemce, nastavi Pavao Petrović usiljenom učtivošću. Srdce mu se već malo burkalo od tajna gnjeva. Bazarovljeva bezobzirnost bijaše uzmutila njegovu aristokratsku ćud. Taj liečnički sin ne samo da se nije našao ni malo u smeći, nego dapače mu odgovarao u kratko i neprijatno i zvuk njegova glasa bijaše neuljudan, da reć bi drzovit.

— Tamošnji učenjaci su vrstni ljudi.

— Da, da; ali o ruskih učenjacih nesudite po svoj neprilici tako povoljno?

— Žalibože, ne.

— Ova vaša nepristranost služi vam na čast, nastavi Pavao Petrović, izpraviv se i uzdignuv glavu.

— Arkadij Nikolajević rekao nam je prije, da vi nikakovih autoriteta nepriznajete? da neimate vjere u nje?

— A zašto da ih priznajem? čemu da im povjerujem? Tko mi što pametna kaže, s njim se slažem, pa basta.

— A Niemci govore uviek pametno, smrsi na po usta Pavao Petrović i njegovo lice poprimi tako ravnodušan i nehajan izraz, kao da se je uspeo nebu pod oblake.

— Ne uviek, odreče mu Bazarov, ziehnuv malo kao da mu želi kazati: odista tvoj prijatelj je veoma učtiv.

— Što se mene tiče, poče opet ne bez njeke natege, priznati mi je, da neljubim Niemaca. O ruskih Niemcih neću ni da govorim. Hvala Bogu, ta znamo, kakove su to ptičice. Ali ni Niemci u Njemačkoj nisu mi po ćudi. Prijašnji još.. hajde de.. tada bio u njih... Schiller, bio Göthe... Moj brat poštuje ih veoma. Ali dan današnji su svi — sami lučbari i materijaliste.

— Vrstan lučbar je dvaest puta koristniji od svakoga pjesnika, uteče mu u rieč Bazarov.

— Zbilja, zamrmra Pavao Petrović nabrštiv čelo. Vi nepriznajete valjda ni umjetnosti?

— O da, umjetnost onovčiti se ili „neima više šuljeva"* kliknu Bazarov prezirnim posmjehom.

— Živio! Vi izvoljevate šalu sbijati. Vi sve to niječete? Dobro. Vi vjerujete dakle jedino u znanost?

— Kazao sam vam jur prije, da ni u što nevjerujem. A što je znanost — znanost u obće? Ima više znanostî, kao što ima više zanatâ, zvanjâ; ali jedne znanosti u obće neima.

— Prekrasno! A niječete li i sve druge ustanove, na kojih se naš socijalni život temelji?

— Jesam li ja tuj na preslušanju? zapita Bazarov.

Pavao Petrović promienio se malo u licu ... a Nikola Petrović pomisli, da nebude s gorega, ako bi se on unosio u razgovor.

— Mi ćemo kasnije jednom podrobnije s vami taj predmet razpravljati, dragi Evgenije Vasiljiću. Što se mene tiče, jako mi je drago, da se prirodopisnimi znanostmi bavite Kako sam čuo, Liebig je mnogo toga obreo glede poboljšavanja zemljišta. Vi me možete pomagati u mojih gospodarskih poslovih; možete mi podieliti po koj dobar savjet.

— Ja sam gotov na vašu službu, Nikola Petroviću, ali kanimo se Liebiga! Prije nego li učenik čitati počme, treba mu učiti

---

* Šuljevi = Hämorrhoiden.

azbuku, a mi još ni neznamo, kakav li je az.

— Taj je odista nihilista, pomisli Nikola Petrović.

— Nu vi ćete mi ipak dozvoljiti, da se, bude li od potrebe, vami utečem. A sada, brate, bit će doba, da se porazgovorimo s upravnikom.

Pavao Petrović usta.

— Da, reče nepogledav nikoga, nevolja je to, kad čovjek pet godina na selu proživi, oddaljen od velikih umova! Čovjek mora da oglupi. Brineš se i staraš se, da nezaboraviš, što si naučio, al kad tamo — osvjedočiš se, da su to sve same trice, za koje nitko pametan već nemari, te da si bena. Ali što ćeš! Mladež je u istinu pametnija od nas.

Zatim obrne se Pavao Petrović te ode laganim korakom. Nikola Petrović podje za njim.

— Zar je uviek takav? zapita hladnokrvno Bazarov, čim se vrata zatvoriše za braćom.

— Slušaj, Evgenije, ti postupaš odviše osorno s njim. Uvriedio si ga.

— Misliš li? Zar da ih poštedim te šljivarske aristokrate! Ta sve to nije van samoljublje, kicošenje i vrkočenje! Pa zašto nije nastavio svoje popriště u Petrogradu, kad ima takove nazore? Ali pustimo ga u ime božje. Našao sam ti veoma riedak primjerak vodnoga kukca Dytiscus marginatus, znaš? Pokazati ću ti ga.

— Obrekao sam ti, da ću ti pripoviedati njegov život, poče Arkadij.

— Život kukčev?

— Mani se šale. Život mojega strica. Viditi ćeš, da ga krivo sudiš. Imao bi ga više žaliti nego li mu se rugati.

— Ja nedvojim, ali što ti je tako omilio?

— Čovjek ima biti pravednim, Evgenije.

— Toga neuvidjam.

— Ne? slušaj dakle....

I Arkadij stade mu pripoviedati životopis svojega strica. Štilac će ga naći u sliedećoj glavizni.*

VII.

Pavao Petrović bijaše kao i mladji brat mu Nikola s prva kod kuće, za tim u pažkom sboru. Kao diete odlikovao se već ljepotom, uz to bijaše samosviestan, podrugljiv i po ondašnjem običaju — velik pršljivac — u kratko svatko ga obljubi. Čim postade častnikom, evo ti ga med ljude. Svi ga pazili kao oko u glavi, svi ga mazili i on se mazio te sbijao kojekakove lakrdije i vragolije; ali stoga nebijaše na kvaru. Žene mal ne šenuše umom rad njega, muževi nazivahu ga gizdelinom a tajno zavidjahu. On življaše, kao što jur rekoh skupa s bratom, kojega od srdca ljubljaše, prem ovaj nebijaše ni malo nalik na njega. Nikola Petrović nahramljivaše na jednu nogu, lica bijaše prijazna, riješto sjetna, očiju velikih, crnih i nježnih, a vlasi riedkih. Bio je lien, ali rado bi čitao knjige i uklanjao se družtvenim sastankom. Pavao Petrović opet nebi nijednoga večera doma proródio. On izadje brzo na glas sa svoje smjelosti i okretljivosti i on prvi uvede gimnastiku medju odličnijom mladežju; ali knjiga nije do pet, šest li pročitao i to francuzke. Sa 28 godina bio već satnikom; sjajna budućnost ga čekala, kad se iznevarce sve preokrenu.

U to vrieme pojavljivala se kadkada u petrogradskom svietu žena, koje se još sada mnogi sjećaju, kneginja R. U. Muž joj bijaše izobražen čovjek, ali plitka uma, i ona neimaše djece. Ona bi znala iznenada odputovati kamo u inozemstvo i nenadom povratiti se u Rusku; da, živila je u svem neobično. Sviet ju držao lahkoumnom vižlicom*; ona se bila podala najvećim uzhićenjem družtvenim zabavam: plesala bi, dok ju snaga neizdade, hohotala i šalila bi se s mladimi ljudmi, koje pred objedom dočekivaše u polumračnoj dvorani a ob noć bi plakala i molila se, neimajući nigdje pokoja i često bi do jutra trčala po sobi, lomeći ruke ili pako bi sjedila sva blieda i hladna nad psaltirom. A sjutra u osvitak prometnula bi se iznovice svietskom gospojom te bi išla u pohode, smijala se, razgovarala i tražila sve moguće zabave. Ona bijaše divna struka; debeli pramovi njezine zlatne kose padahu joj do koljena, ali krasotom nebi ju nitko nazvao. U svem licu bijahu joj samo oči liepe i dapače niti oči — one bijahu male i grahoraste, ali pogled im bijaše bistar i dubok, bezbrižan i nehajljiv, sjetan i turoban, zagonetan, čarobit pogled. Nješto nenavadna kriesilo se u njem, dapače i onda, kad joj je jezik o najneznatnijih stvarih blebetao. Ona se odievala odabrano, dà zamjerno. Pavao Petrović sukobi ju na njekom plesu, igrao je s njom jednu mazurku, za koje s njim ni jedne pametne riečce neprogovori te se u nju strastno zaljubi. Vikao pobjedam, on i tuj brzo postiže cilj svoj, ali bez muke stečena pobjeda neohladi ga. Dapače mu je sve više sapela duh ova žena, u koje duši i onda, kad bi se sasvim podavala, nješto tajna, nepristupna bijaše, čega i nitko dokučiti nemogaše. A što je to gnjezdilo u toj duši? — Bog si ga znao! Reć bi, kan da je bila u vlasti njekih tajnih sila, koje se njom igrahu, i kojim njezin kratki um odoljeti nemogaše. Njezin cieli život nebijaše drugo već povorka nedohitnih čina. Jedina pisma, koja bi mogla bila pravednu sumnju

* Glavizna = poglavje.

* Vižlica = koketa.

u njezinu mužu probuditi, pisala je malo ne tudju joj čovjeku, a njezina ljubav imala je uviek biljeg turobnosti. Ona se nebi nikada smijala, nikada šalila sa svojim milovnikom; ona bi ga uviek slušala i gledala s njekom bojazni. Često i to uviek iz nebuha prelazila bi ta njezina bojazan u niem užas; njezino lice primalo bi izraz, kan da se omramorilo i ona bi se onda zatvarala u svoju ložnicu i njezina sobarica, prisluškivajući na vratih, čula ju je uviek za tim tiho jecati. Najedanput ćutio je Kirsanov, vraćajući se od milovna ročišta*, u svom srcu onaj gorki gnjiev, koji srdce obuzimlje poslje podpuna poraza.

— Pa što ću još? pitaše sebe, ali srdce mu se ipak ciepalo.

Jednoč darova prsten s urezanom na kamenu sfinksom.

— Što je to? upita ga ona, „sfinks?"

— Da, odgovori on, „i ta sfinks ste vi."

— Ja? reći će ona opet, upriev u njega svoj zagonetni pogled. Znate li, da mi to veoma laska? primjeti malo se osmjehnuv, ali pogled joj osta svejednako čudnovit.

Pavao Petrović mučio je težke muke, dok ga je kneginja ljubila, ali kad ona poče hladnjeti prema njemu, malo da nesidje s uma. Žarlivost** mu se oko srdca savi, ni časa joj neda pokoja i ustopice joj mjerio korake. To joj napokon dosadi i ona ode u inozemstvo. Pavao Petrović, nehajeći za prošnje prijatelja i savjete doglavnika svojih, ostavi službu te ode za kneginjom. Tako je proveo četiri godine u tudjih krajevih, sad ju opet ostavljajući tvrdom namjerom, da se već nikad s njom sastati neće.

Zastidio se već od sama sebe, proklinjao svoju slaboću.... nu uzalud. Njezino lice, ovo nepojmljivo, skoro bezsmisaono, ali čarobito lice zasjeklo mu se preduboko u srdce. Napokon se opet u Badenu s njom sasta i tuj su navezli staru ljubav. Činilo se, da ga strastnije no ikada ljubi, ali za mjesec dana opet bje svemu konac; oganj uzbuktao još jednom plamenom i zatim ugasnu za uviek. Videći, da im je svakako se razstati, htjede silom, da mu bar ostane prijateljicom — kao da bi bilo moguće ostati prijateljevati s takovom ženom. Ona ode kradom iz Badena i od toga vremena uklanjala se Kirsanovu. On se povrati u Rusku. Htio je opet živiti ko prije, al mu to nepodje za rukom; život bijaše mu otrovan te tako tumaraše od mjesta do mjesta. Polazio bi opet družtva, ta ohranio si još bio navike i običaje čovjeka od svieta. Da, on se još i mogao pohvaliti sa dviema, trima novima pobjedama, ali on se već nenadaše ničemu ni od sebe ni od drugih a ni život neimaše mu više nikakove svrhe.

* Ročište = rendezvous.

** Žarlivost = ljubomor, sljubavnost.

On ostari i osiedi; provoditi večere u klubu, čamajući i prepirući se s bećari, posta mu sada ne samo zabavom nego dapače potrebom. Znak to, odista zlokoban. Na ženitbu, dakako, ni nepomisli.

Tako mu prodje deset godina u neradu, bez ikakova cvietka i ploda kao san. Nigdje neleti vrieme tako brzo kao u Ruskoj — samo u tamnici, kažu, prolazi još brže. Jednom za objedom u klubu doču Pavao Petrović za smrt kneginje R. U. Sméla joj se bila pamet te je umrla u Parizu. On usta od stola, šetajući sobami gore dolje, popostajao bi kod igraćih stolova, ali doma se nepovrati no navadno.

Za njekoliko dana dobi smotak, upravljen na njegovo ime: u njem bijaše onaj prsten, što ga jednoč poklonio bio kneginji. Ona bijaše prekrižila onu sfinks te — poručila, da mu se kaže: da je križ odgonetka.

To se sbilo g. 1848. u isto vrieme, kad no je Nikola Petrović poslje smrti svoje žene u Petrograd došao. Pavao Petrović nije bio vidio brata odkad se ovaj preselio bio na ladanje; jer Nikola oženio se baš u ono doba, kad se Pavao upoznao s kneginjom. Povrativ se iz inozemstva, obadje brata si s namjerom, ostati kod njega njekoliko mjeseci te se radovati njegovoj sreći, ali kad tamo, neosta van samo jedan tjedan. Razlika položaja obaju brata bijaše prevelika. G. 1848. umanjila se ta razlika.

Nikola Petrović izgubio ženu, Pavao Petrović izgubio svoje uspomene; poslje smrti kneginje naprezao se što više, da na nju već i nepomisli. Ali Nikolu Petrovića bodrijaše čuvstvo pravilno pravedna života i sin mu rasao na njegove oči; Pavao naprotiv, samac bećar, stupio u onu sumračnu dobu, u dobu sažaljenja, koja nalikuje nadanju i u dobu nada, koja je nalik na sažaljenje, u onu dobu, kad je mladosti jar minula a starost još ne nastala.

Ovo vrieme bijaše za Pavla Petrovića tegotnije nego li za ikoga drugoga, jer s prošlošću mu je sve propalo.

— Ja te sada nezovem u Marino, reče mu jednom Nikola Petrović (ovo je ime nadjenuo svojemu dobarcu na čast svojoj ženi), tebi bijaše dugo vrieme, kad je još pokojnica živila a sada bi ti od sjete ondje i poginuo.

— Onda bio sam još lud i tašt, odgovori Pavao Petrović, od toga vremena postao sam mirnijim, dà i pametnijim, te ja sam sada, ako dozvoljiš, gotov k tebi se i za uviek preseliti.

Mjesto odgovora Nikola Petrović ga zagrli. Ali je prošlo i pó druge godine poslje toga razgovora, dok se Pavao Petrović odlučio preseliti se. Kad je jedan put bio na selu, on ga već neostavi, ni onih triju zima, koje je Nikola Petrović sa sinom sproveo u Petrogradu. On se dade na čitanje na ime inglezkih knjiga

kao što mu i život sploh po inglezkom ukusu uredjen bijaše; sa susjedi obćio bi riedko i vozio se samo na izbore, kojim bi mučeć učestvovao; samo kad kada zastrašivaše plemiće staroga kova porugami i liberalnimi nazori, ali zastupnikom novoga pokoljenja nepribliži se. I jedni i drugi držahu ga za ohola čovjeka, prem ga inače počitovahu rad njegova aristokratskoga ponašanja i njegovih ljuvenih sgoda i pobieda, zatim i rad toga, što se je krasno odievao i uviek u najljepših sobah najboljih gostiona stanovao; napokon jer je fino blagovao i jednoč dapače s Wellingtonom kod Louisa Filipa objedovao; jer je svaki put krenuv sa sobom ponesao svoj srebrni „nécéssaire“ i kupatilo*; jer je uviek rabio najplemenitije mirisavke; jer je majstorski whist igrao i uviek na whistu gubio i najposljed jer je odista bio poštenjak. Gospoje nazivahu ga „interesantnim melanholikom“, ali on nedrugovaše s gospojami.

— Nu vidiš li, Evgenije, progovori Arkadij, dovršiv svoje pripoviedanje, kako si nepravedno sudio moga strica. Neću ni da spomenem, kako je ne jedanput moga otca izvadio iz neprilike, davši mu sve svoje novce. Njihova zemljišta, čega ti morda ni neznaš, nisu razdieljena i on pomaže svakoga rado i uviek brani seljake, prem čelo mršti i „eau de Cologne“ vonji, kad s njimi govori.

— Da, da, on boluje na živcih, zakrši mu rieč Bazarov.

— Možebit, ali srdce mu je predobro. A on nije glup. Koliko li puta mi je davao dobre savjete... na ime... na ime glede žena.

— Aha! sám se opekao, pa sad tudju juhu hladi. Znamo mi to!

— U kratko, nastavi Arkadij, on je odista nesretan, vjeruj mi; te prezirati ga — nije pravo.

— Ta tko ga prezire? upita Bazarov. Ja samo velju, da čovjek, koji je sav svoj život metnuo na žensku ljubav i koji izgubiv na ovu kartu, slomljen duhom sav se poruši te ničemu već nevalja, takov čovjek nije više muž. Ti veliš, da je nesretan — ti to bolje znadeš, ali — ipak svejednako još luduje. Ja sam uvjeren, on misli, bog zna, tko je i što je, jer „Galignana“ čita i morda je jedan put na mjesec dana kojega mužika od eksekucije izbavio.

— Ali pomisli, kako je odgojen i na vrieme, u kojem je živio, prihiti Arkadij.

— Kako je odgojen? prihvati Bazarov. Svaki čovjek treba da se sam odgojiva — evo kao što ja na primjer... A što se vremena tiče, neznam zašto bi ja stajao o vremenu, dapače vrieme stoji o meni. Ne, brate, to ti je sve sama razkalašenost i taština! A što se tiče onih tobože tajinstvenih odnošaja medju mužem i ženom, to znamo mi fizijolozi najbolje, kakovi su ti odnošaji.... de, prouči samo sastav oka, pa onda mi reci, odkuda onaj zagonetni i čarobiti pogled? To ti je sve sam puki romantizam, ludorija, čalovanje*. Hajd, bolje da pregledamo moga kukca.

I oba prijatelja odoše u Bazarovljovu sobu, koja već udaraše po njekom medicinsko-kirurgičnom mirisu kao i po mirisu jeftina duhana.

VIII.

Pavao Petrović nije dugo prisustvovao razgovoru brata s upravnikom, visokim suhonjavim čovjekom sladka, sipljiva glasa i lisičjih očiju, koji bi na svaku primjetbu Nikole Petrovića odgovarao:

— Dakako! — Bez dvojbe! i uviek mužike tužio, da su pijanci i tati.

Nedavno tek uvedeni način gospodarstva škripao je još poput nemazana kolesa i praskao kao doma iz sirova drva izdjelan pokućak. Nikola Petrović neklonu zato duhom, ali često bi uzdisao i zamislio se: vidio je, da se njegove reforme bez novaca nedaju uvesti, a novaca mu ponestalo. Arkadij je rekao istinu: Pavao Petrović bio više no jedan put svomu bratu u pomoć pritekao; ne jednom, videći gdje se brat s pameću boči, kako bi se izvadio neprilici, popošao je Pavao Petrović k prozoru i metnuo ruke u džepove, zamumljao: „mais je puis vous donner de l' argent“ i dao mu ih. Ali taj čas neima ni on novaca te s toga mišljaše, da bude najprilićnije, ako se udalji. Gospodarske brige kvarile bi mu dobru volju, uz to je i slutio, da se Nikola unatoč svemu svomu natezanju i marljivosti ipak posla kriepko i ljudski neprima, prem mu ni on nebi znao kazati, kako bi bolje bilo. Moj brat nije dosta praktičan, smišljao bi sam u sebi, svi ga varaju.

Nikola Petrović naprotiv štovao je visoko praktičnost Pavlovu, pitajući ga uviek za savjete. Ja sam mehkić i slabić, proveo sam sav svoj viek u zaklonu, govoraše, ali ti nisi uzalud tako dugo živio u svietu te ga dobro znaš, ti imaš sokolovo oko. Pavao Petrović u odgovor na ove rieči obrnuo se samo, ali nehtjeo brata o boljem uputiti.

Ostaviv Nikolu Petrovića u kabinetu, podje hodnikom, koji je dielio prednju čest kuće od zadnje i stade, oklievajući pred nizkim vratama; pogledav si još jednom brkove, pokuca napokon.

— Tko je? U nutra, začu se glas Feničkin.

— Ja sam, odgovori Pavao Petrović i otvori vrata.

Fenička poskoči sa stolca, na kojem je sjedila sa svojim djetetom i predav ga djevojci, koja odmah zatim s njim iz sobe izadje, popravi si naglo svoj poprsni rubac.

* Kupatilo = Badewanne.

* Čalovanje = Trugkünste.

— Oprostite, ako vam smetam, poče Pavao Petrović nepogledav je, htio sam vas samo prositi... danas, čini mi se, poslati će u grad... Dajte mi kupiti zelena čaja.

— A koliko želite? zapita Fenička.

— Po funta, bit će mi dosta. Ali, kako opažam, ovdje se je sbila promjena, primetnu, ogledav se bistrim pogledom, koji se i Feničkinoga lica kosnuo. Zavjese mislim, prida, videći, da ga nije razumjela.

— Da zavjese. Nikola Petrović mi ih je poklonio. Ali one su već od davna povješene.

— Da, i ja već odavna nisam bio u vas. Sad je ovdje vrlo liepo.

— Po milosti Nikole Petrovića, šapnu Fenička.

— Ovdje vam je udobnije nego li u prijašnjem stanu? jel'? upita uljudno Pavao Petrović, ali nenasmiešiv se ni malo.

— O da, mnogo udobnije.

— Tko stanuje sada u vašem prijašnjem stanu?

— Pralje.

— Tako!

Pavao Petrović umuknu. Sad će valjda otići, pomisli Fenička; ali on neode i ona je stojala pred njim kao mramorni kip, tiho probirajući prsti.

— Zašto ste maloga odpravili? nastavi opet Pavao Petrović. — Ja sam prijatelj djeci, pa bih ga rado vidio.

Fenički zapali se obraz od radosti i od smeće. Ona se bojala Pavla Petrovića, koji se malo kada s njom razgovaraše.

— Dunjašo! kliknu ona, prinesite mi Mitju (Fenička bi svim ukućanom govorila v i). Ili ne, ne, nemojte, odjenuti ću ga prije. Fenička uputi se vratima.

— Ta toga netreba, reći će Pavao Petrović.

— Evo me odmah natrag, odgovori mu Fenička i izpade naglo.

Pavao Petrović osta sam te se pomnjivo krugom ogledavao. Mala nizka sobica bila je čista i udobna, po njoj se širio miris od metvice, pčelinjaka i laka, kojim je nedavno pod namazan. Duž zidova stajahu stolice sa zastoljem poput lire; kupio ih je još pokojni gjeneral u Poljskoj posljednjega rata; u jednom uglu bijaše postelja sa zastori od batista uz okovan kovčeg s oblim pokrovcem. Prieko u kutu gorijaše svietiljka pred velikom tamnom slikom sv. Nikole, čudotvorca; malo jajce od porculana, pritvrdjeno o trakove obsjeva (vienca), visijaše o crvenoj vrpci na grudih svetčevih; na prozornih policah bijahu poredane zelene, pomno zavezane staklenke s ukuvanim voćem od prošle godine; na papiru, kojim bijahu pokrivene, napisala je sama Fenička krupnimi pismeni „ogrozd“; Nikola Petrović bijaše velik ljubitelj ovoga voća. Pod stropom visijaše o dugoj uzici krletka s kratkorepim čižkom; on je bez prestanka cvrkutao i skakutao a krletka se neprestano ljuljala, dočim konopljana zrna lahko praskajući na pod padahu. Na malom ormaru kraj stupa medju prozori bijahu namještene dosta loše fotografičke slike Nikole Petrovića u raznih položajih, — djelo njekoga putujućega umjetnika. Tu visijaše i jedna posve loša fotografija Feničke: tobožnje lice bez očiju smiešilo se pod silu iz tamna okvira; a nad Feničkom gledaše mrko gjeneral Jermolov u kozačkom plaštu na daleke kavkazke gore pod svilenim jastučićem za igle, koji mu padaše na samo čelo.

Prošlo je do pet časova, u pobočnoj sobi čuo se njeki štropot i šaputanje. Pavao Petrović uze s ormara zamrljanu knjigu, jedan dio romana „Strielci“ od Masalskoga i stade premetati njekoliko listova... Vrata se otvoriše i u sobu unidje Fenička s Mitjom na rukama. Ona ga odjela u crvenu rubaču (košuljicu) s izvezenim ovratnikom, počešljala mu vlase i umila mu lišce; on je jako disao, prevraćao se cielim tielom i mahao ručicama, kako to već običavaju zdrava djeca; krasna rubačica djelovaše očito na njega; punahno lišce sjalo mu se od zadovoljstva. Fenička bila i svoje vlasi pogladila i rubac oko vrata si uredila; ali ona je mogla i ostati, kako je i bila. I odista ima li na svietu što dražestnijega od mlade liepe matere sa zdravim djetetom na rukama?

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Po napuljskoj vulkanskoj okolici.

Piše Mijo Kišpatić.

(Dalje.)

Današnjemu danu smo se opet razveselili, jer nam je bilo posjetiti dva mjesta, da vidimo svojima očima, kako su naravne sile još za čovjeka oblik zemlje preobraživale. Bio to „Serapisov hram“ i „Montenuovo“.

U mom kratkom članku „o vulkanih i zemljotresih“ već sam natuknuo bio, da je vodena para, što se je u gorućoj zemlji razvila, razdielila vodu od kopna, podigla briegove na kopnu, a otoke u moru. Ali to se nije dogodilo u jedan put, nit je naša zemlja na početku svieta bila ovakva, kakva je danas, već je njekoliko milijuna godina, kako naša zemlja obstoji, a za to vrieme se je toliko put mienjala, a i za deset hiljada godina će zemlja sasvim drugoga oblika biti, nego je danas. Ovuda, kuda mi danas hodamo, talasalo je već toliko puta more Bilo

je perioda, gdje je u sriednjoj Europi vječiti snieg i led pokrivao sve briegove, gdje se danas bujne šume i livade zelene, a bilo je opet vrieme, kada je kod nas rasla palma i živile su životinje, što samo uspjevaju pod vrućim suncem kao u Africi i Indiji. To danas nisu više hypothese, to su dokazane istine. To je sve zapisano debelimi slovi u zemlji i njenih slojevih, što no se iz morskoga mulja naslagaše i u sebi okameniše onda živuće životinje i biline. To su svete knjige, proti kojim nije se još mogo dići nijedan uman protivnik. Danas je dokazano, da je pred jedno pet hiljada godina pred Krstom veliki dio zemlje na sjevernoj polutki još ležao pod morem, a da je onda more počelo uzmicati u današnje svoje granice i da će opet oko godine 6500 taj isti udes stići Europu, Aziju i sjeverni dio Amerike, dočim će se na južnoj polutci, gdje je danas mnogo više mora nego kopna, uzdići novo obitavalište za čovječanstvo. To je neizbježiv naravan zakon, proti komu neće niti „dûga pomirenja“ pomoći. Čovječanstvo se dakako neima bojati, da će tom katastrofom izginuti, jer još nijedan potop nije tako iznenada navalio, da bi uništio sve, što je živo na svietu. Lagano kroz desetke i stotine godina puštali su se pojedini kontigenti podmore, a čovjek se je mogao mirno dalje seliti. Takva uspomena sačuvala se i kod čovjeka u bajci o obćem potopu svieta, o propadanju zemlje pod more, samo u groznijoj formi, gdje je čovjek krivo boga ožigosao kao osvetnika. Znade se na primjer, da Englezka dan na dan propada pod more, da će za koju stotinu ili tisuću godinu sasvim izčeznuti. Lane je na jednoč dio poluotoka Floride u Americi utonuo u more.

Nije mi ovdje mjesta navadjati sve faktore, koji su povodom tolikih promjena na našoj zemlji, jer bi se morao upustiti u poduge razprave, koje se još danas neskončaše i kojim je liep nov pravac dao naš zaslužni geolog Dr. Gj. Pilar u svom novom djelu. Spomenuti mi je samo jedan dosta važan faktor, koji se je malo dosad u račun uvadjao, a to je vulkanizam. On digne na jednom mjestu zemaljsku koru, dočim na drugom pomogne, da se kora slegne, jer izpod nje proćera lavu na polje.

Liepim primjerom toga dizanja i padanja zemaljske kore jesu ta dva mjesta, koja smo imali danas posjetiti. Rano u jutro opet krenemo na kolih iz Napulja kroz prokop i vinograde odmah prama mjestu Puzzuoli. Tu nepočasismo ni časka, nego podjemo odmah selom u poljane i vrtove. Nije dugo trajalo, a mi već bijasmo pred Serapisovim hramom. Na polju je stajalo mnogo kolije, a u nutri hodala je svjetina i pomno na okolo ogledala, čitajuć si izvrstne Baedekerove knjige, opis i tumačenje. Nije bilo doduše ništa mnogo viditi, ali sve je čovjeka zanimalo. Pravim zidovom hrama nije bilo ni traga. Oko god. 1749. nije se pravo ni znalo, da je tu kadgod kakav hram stajao. Sve je bilo zemljom i muljem pokriveno, a na polju su proizrivali samo vrhovi stupova, što je i potaklo ljude na odkapanje. Danas stoji sve neoštećeno onako, kako su što u zemlji ponalazili. Prostor hrama je sasvim okrugao i jedno 16 stopa u promjeru širok. U nutri nadjoše 46 stupova, nješto od granita, nješto od mramora, ali je većina na dva, tri komada izprekidana. Nješto postrance stoje jedina tri čitava stupa i sva tri su prama moru nagnuta. Već taj pojav pokazuje, da je zemaljska kora na tom mjestu svoj oblik mienjala. Oko stupova stoji u malih rupah gadna žućkasta voda. Mi smo ju s početka držali za kišnicu, ali smo se odmah osvjedočili, da je to čista morska voda, koja stoji u savezu izpod zemlje s morem. Sva tri stupa su 42 stope visoka. Ozgor je 12 stopa sasvim čistih i gladkih, dočim je pod njimi komad od 9 stopa, koji je sasvim izbušen od morskih školjka, a sve ostalo do dole obavito je tankom vulkanskom korom. Iz toga je lahko naslućivati, koji je obližnji vulkan svojim riganjem hram i stupove do trećine zasuo, pa je ujedno onda zemlja u more propala, gdje su morske školjke kamen bušile, dok se nije opet čitava obala izpod mora digla na današnju visinu. Čitav taj pojav se dade protumačiti djelovanjem obližnjih vulkana. Solphatara je godine 1198, zasula čitavu okolicu i prouzročila, da se je zemlja slegla i more propalo, gdje je dotle ležala, dok nije god. 1538. Monte nuovo provalio i čitavu obalu sa hramom iz mora digo.

Odavde krenemo dalje k morskoj obali, koja je bila sviedokom tih pojava. Visoko na staroj obali, koja stoji jedno tri hvata udaljena od mora, vidi se, da su ju morski valovi njekada izpirali, da je more i zemlja sasvim drugi oblik imala.

Za pô sata bili smo pred Monte nuovom, najzanimivijim vulkanom ovoga tisućljeća. Do godine 1538. bila je tu liepa dolina pokraj mala brieżuljka, nastanjena umiljatim selcem. Vezuv je izbaciv god. 1139., mirovao do godine 1631., pa baš za vrieme njegova mirovanja stiže okolicu grozna nesreća. Već u početku g. 1538. — pripovieda Francesco del Nero — osjetilo se u okolici Puzzuoli nekoliko potresa, koji su kašnje sve češći i grozniji bivali. 27. i 28. rujna u podne podiže se čitava morska obala, a more odmakne daleko od obale, tako, da je nebrojeno mnogo riba na kopnu ostalo. Na tom mjestu, gdje danas stoji Monte nuovo, otvori se 29. rujna u jutro ždrielo, iz koga poteče hladna voda. Zemlja poče dizati se, a pred večer pokaza se već i vatra. Zemlja je sve većma pucala, usjano kamenje stalo je letiti u tolikoj mno-

žini u vis, da je čitavu okolicu zatrpalo, a pepeo je u sam Napulj padao. Ta je grozota trajala dva dana i dvie noći, a kada se je utišala, pokaza se na selu Trepergole i Monte del pericolo nov ogroman brieg, koji prozvaše Monte nuovo, i onda se je tek saznalo, koliko je ljudstva izginulo.

Monte nuovo se je za malo umirio, al za nekoliko dana zaigra iz nova. 3. i 6. listopada bacao je još strašnije kamenje i pepeo, 150 milja daleko padao je pepeo kao kiša. Sve do siečnja sliedeće godine vidilo se uviek noćju slabo svjetlucanje iz ždriela, a onda se je sve do danas umirilo. Francesco del Nero piše o toj zgodi svomu prijatelju Nikoli Beninu: „Pomislite, da od Castella St. Angela lete rakete u tolikoj množini, da tim naprave brieg, koji nije ništa manji od Santo Silvestro u Tuskulanu — na taj način napravilo se ždrielo, koje je kamenje izbacivalo“. O toj ogromnoj sili si možete steći pojam, kada pomislite, da se je za njekoliko dana toliko zemlja uzdigla i toliko kamenja popadalo, da se je stvorio brieg od 428 stopa visok i da je čitava luka Bajae ostala na suhom.

Danas stoji Monte nuovo jedno 10 hvati daleko od mora i diže se dosta strmo u vis. Iz vana je obrasao grmljem i šikarjem, pa baš zatekosmo ondje čovjeka, gdje krči grmove, da si tu zasadi vinograd. Mi se popesmo gore do ruba i spustismo se u samo ždrielo, koje je bilo sa sviju strana kao kotlina briegom obkoljeno i dosta nalik na lievak. Čitavo ždrielo biti će duboko jedno 380 stopa, a široko do 1200 stopa. I iz nutra podraslo je grmljem i drvećem, a gdjegdje se samo vide gole stiene od pepela i kamenja. Na dnu ždriela raste bujno žito i zelje, što no ga je sviet iz okolice posadio. Kada smo si nabrali dosta kamenja, popnemo se gore na rub, pa si svaki narisa za uspomenu zidove sama ždriela.

Već je bilo 4 sata popodne, a mi ogladnismo i umorismo se. Vrieme nam je bilo skupo, pa nehtjedosmo natrag u Puzzuoli, nego odlučismo, da se odvezemo kroz Bajae do misenskoga predbriežja, da ondje najmimo barku i odvezemo se na otok Ishiju, gdje ćemo se tek okriepiti. Do misenskoga predbriežja išlo je još kojekako. Bila je to krasna okolica — raj starih Rimljana — puna povjestničkih podrtina. Krasni vrtovi bili su kao pozlaćeni, drvo do drveta, pa sve načičkano žutimi narančami i limuni, da smo uz to i zaboravili na umor i glad. Al' na vožnju po moru neću skoro zaboraviti. Odmah najmimo ondje čamac, a kola pošljemo natrag u Napulj s nalogom, da sutra po nas dodju. Nas jedanaest se sjednemo u ladjicu, a tri veslara nagnu junački veslati. Talasi se počeli dizati, nebo i more se na nas namrgodilo, kao da nam je htjelo reći, da se neupuštamo dalje u more. Vjetar je upravo uz nos nam puhao, a veslari moradoše namjestiti svoje jedno jedro. Al' i to im malo pomože.

Koga si god od nas pogledao, svaki je bio blied kao stiena, sada se jedan, sada drugi potužio, da mu je mučno. Već smo vidili, da nećemo za pôdrug sata stići na Ishiju, kao što nam s početka mornari rekoše, pa si htjedosmo pjevanjem raztjerati nevolju i prikratiti vrieme. Mlada, živa misao se htjede oteti tielu, pa pokazati, kako je uviek vesela, al' uzalud, glas počeo već u prsijuh zapinjati, a u nas nebje dosta sile, da ga iztjeramo, pa i umukosmo. Veslari nas uzeše moliti, da im dalje pjevamo, jer će nam onda milije i brže veslati. Mladi ljudi, pa reći, da nemogu, to bi bila sramota, ta i naš starina pjesnik već sâm počeo i to svoj najnoviji proizvod, kojim nam je proslavio naš izlet na Vezuv, pa tko da nezagudi uz njega! Prsa se stanu širiti, a glasovi razlegati po uzburkanom moru, vesla udarahu brže, a čamac poletio — samo ne u željenom pravcu.

„Mi kako da ćemo na Procidu, a ne na Ishiju,“ poviče sav ljutit naš krmanoš u napuljskom nariečju. Sve što su se više veslači napinjali, da prodju oko Procide, sve su joj se bliže približavali, vjetar je ladjicu onamo nosio kao strielu. Kada smo vidili, da nam pomoći neima, počeli smo dokazivati, da je sada pametnije ići na Procidu, nego se još koji sat voziti do Ishije. Veslari su mislili, da tu mogu uzeti veću barku sa dva jadra, a mi smo jedva čekali, da izadjemo na kopno, da se okriepimo. Procida je već sa svojimi visokimi vulkanskimi stienami stajala pred nami, veslari upnu se iz petnih žila, da neudarimo barkom o pećine, nego da udjemo u luku. Uz more na luci stojalo je malo prijatno selce. Na obali sakupilo se radoznala svieta iz čitava sela. Sve je bilo upiljilo oči u nas i u naše crvene košulje, nemogavši si protumačiti, odkle ti neobični gosti. — Ladjica je već bila privezana, mi izkočimo na suho, pa odmah u prvu kavanu. Za časak je bila mala gostioničareva soba dubkom puna svieta, sve se oko nas rivalo i prisluškivalo svaku rieč. Prvo je bilo, pitati, ima li što za jelo. Pod bogom ništa do tvrda mornarskaga kruha i kave. Mi nemogosmo čekati, moramo još danas na Ishiju, za to ga zamolimo, da nam dade crnu kavu i likera. Svaki posrče kavu i popije nekoliko čašica englezkoga fabrikata, da si samo ugrije i zavara želudac, pa se spremaj opet na put. Vani je već stajala pripravna druga ladja sa dva jadra. Bila je mnogo veća od prijašnje, mogosmo bar u njoj izpružiti svoja umorena uda. Jadra se razapeše, sjedoše još druga dva veslara: tako se odbismo od obale. Sada je išlo mnogo bolje i brže, ali za oto ipak nije bilo želudcu bolje. Na sebi sam već osjećao nastup mor-

ske bolesti, pa sam jedva čekao, da dodjemo do obale. Sunce je već bilo sjelo, a mi tek stigosmo na Ishiju — u varošicu Ishiju. Bila to sbilja prava varoš. Ima nekoliko sokaka, sve dvo i trokatne kuće, sjedište biskupa, konsistorija, u njoj seminarij i dapače jedan hôtel. Htjedosmo se najprije smjestiti, a onda jesti. Dodjemo u hôtel i upitamo za stan. Gostioničar nas odmah uvede u jedinu praznu sobu na oglede. Bilo sve izrovano, kao da su krmci u nutri ležali, na sve strane zijale rupe, samo što još parcovi nepromoljivali glave. Mi mu se zahvalimo na tom stanu i odmah odemo. U čitavoj varoši nigdje više veće gostione. Što ćemo sada? Odmah nam se jedan ponudi, da će nas odvesti u obližnje selo Casaminciolu, moramo doduše ići dva sata pješke, ali da ćemo ondje sigurno stan dobiti. Druge pomoći nije bilo, nego podbrusiti pete, pa ići. Glava i želudac nas je bolio još s mora, noge su klecale, ali to je svaki morao zatajiti. Mi se postavimo u tri reda kao vojnici, zagudimo našu poputnicu, pa tjeraj kroz selo. Naš vodja bio širji nego dulji, pa se brzo zasukljao. Jedno vrieme je išao uz nas, ali uskoro stade zaostajati, dok na jedan put nestade. Malo poslje doleti njegov brat, koji ga je morao zamjeniti.

Po glasu nam se moglo viditi, da smo bili slabi. Donjekle se pjevalo, ali onda sve umuknu, samo se ozvanjao pravilan korak u pustoj okolici. Kroz oblake počeo se promaljati mjesec, pa nam bar tako razsvjetio crni kamen, po kom smo koracali. Već je bio i jedanaesti sat, kada smo u selo stigli. U svih ulicah bila još mladež živa i vesela. Na sve strane si čuo pjevku i svirku, pričinilo mi se po zapadu sunca, kao da sam gdjegod u našem hrvatskom selu. — Naše muke još nisu bile pri kraju. Gostione su stajale preko hiljadu stopa visoko na briegu, trebalo je jošte gore doći. Svaki je napregao još zadnje svoje sile, jer se je nadao, da će mu tu biti kraj patnje. Za pô sata stigosmo u prvu gostionu. Stvari naše pobacamo odmah dole, jer nehtjedosmo dalje odavde, ma pod vedrim nebom spavali. Gostioničar nam reče, da ima samo dvie prazne sobe, pa da ćemo većina morati na zemlji spavati, a za to ćemo mu samo 20 for. platiti. Mi se ubezeknemo, pa mu stanemo dokazivati, da je to otimačina.

„Platite 16 forinti ili se selite!“ bila je zadnja njegova rieč. Moradosmo na to pristati. Sada jelo! Gotova nije ništa imao, već nam obeća nešta prigotoviti, a dotle je donašao bocu za bocom crna vina. Mnogo nam nije trebalo, samo čašu, dvie pa smo bili već gotovi, oči nam se već zaklapale. Tek oko 12 sati donese na stol malo juhe — ugrijane vode i mladog maka — pa to nam je bila bogata užina. Svaki je gledao da se prije gdjegod smjesti, da uzmogne sutra već u četiri sata ustati, pa da podjemo dalje s vodjom.

Tek sam se u najbolji san zanjihao, al' već gostioničar hodao sviećom po sobi, pa nas opominjao, da je četiri sata. Težko je bilo postelju ostaviti, ali valjalo je slušati, Za pô sata bili smo već svi na balkonu, pa si protirali krvave oči. Svjež zrak i krasan prizor proćerao mlitavost iz čitava tiela. Dole na briegu počivalo selo još u snu, sa plava mora dizale se magle u vis, a na Vezuvu se vidilo slabo svjetlo i crn dim. Gostioničar nas pobunio u našem razmatranju i pozvao nas na doručak. Mlieka iz sela još nije bio donio, moradosmo se zadovoljiti crnom kavom i mladim maslom. Tek što utišasmo želudac, došao već vodja po nas. U selu uzesmo si na put desetak naranča i njekoliko žemičaka, pa se uputimo uz brieg. Danas ga tek mogosmo viditi, kako je ogroman. Visine je skoro iste kao i Vezuv. Zovu ga Epomeo. Na sve strane strše mu ogromne klisurine, oko kojih moradosmo svaki čas daleko obilaziti.

Epomeo je već u predhistoričko doba bio djelatnim vulkanom. Zna se, da je godine 36. i 45. prije Krsta još bacao. Od to doba je mirovao, a onda je god. 1302. strašno provalio, razneo ždrielo, tako da mu danas ni traga nejma. Danas je miran, a da mu neima crne lave, što se po briegu razlila, nebi nitko ni pomislio, da je vulkan, koji može iznenada čitav otok uništiti. U njem se još dan danas komeša, to svjedoči, što se je prije njekoliko godina, kako nam gostioničar iz Casaminciole pripoviedaše, tako uzdrmao, da je polovica kuća u Casaminciolі postradala. — Bili smo već tako visoko na Epomeu, da smo mogli čitav otok pregledati. Postrance od Epomea vidilo se preko 10 manjih briegova, koji su njekad kamenje sipali i lavu razlievali.

Put je bio tegotan. Ono malo kruha, što imadosmo sa sobom, razdielismo brzo, jer je svaki gladan bio. Sa narančami zagasismo žedj, ali smo tako oprezni bili, da smo sve ljuske u džep trpali. Sunce stalo u nas upirati, a znoj curkom tekao s nas. Slučajno naidjemo na vodovod, koji vodi visoko sa briega vodu u selo. Tu se malo odmorimo, zagasimo žedj i podjemo odmah dalje. Već smo vidili vrhunac briega, na kom je njekakva mala zgrada stajala. U to se pokaza pred kućom kaludjer, veseleć se gostom, od kojih će moći koji groš izkuckati. Već je bilo pôdne, kada smo sasvim gore došli. Pred starom odrtinom, koja nije zidana nego izkopana u šiljku briega, sjedila je na zemlji njeka talijanska obitelj, koja je baš zadnje ostatke iz svoga koša smirila. Oni vidiše, da bez hrane idemo, pa mjesto pozdrava, ustane jedan iz družtva i pruži nam dvie boce vina, veleć, da mu je žao, što više nikakva jela,

neima, da nam ponudi, jer zna da smo od mora ogladnili. Mi se na toj prijatnosti liepo zahvalimo, nemogosmo a i nehtjedosmo mu ponudu odbiti, nego odmah nagnemo boce, jednom se zaredaše, pa ih izkapimo. Sada je valjalo od kaludjera što izmamiti. Bio je jadnik crn kao noć, a odjelo mu bilo sve izdrpano kao na prosjaku. Mi ga uljudno pozdravimo i odmah zadjenemo razgovor. Pripoviedao nam, kako ovdje živi kao pustinjak već 16 godina, a da za to vrieme nije još bio u selu. Seljani mu počesto donose malo hrane, pa od toga živi. Jedva dočekasmo da je svoj životopis svršio pa ga odmah upitamo, nebi li nam mogao štogod jesti dati. U čitavom svom imanju imao je samo četvero šarenih jaja, četvrt stara kukuruzna kruha i dvie bočice vina, pa ako se s tim zadovoljimo, rado će nam sve ustupiti. Mi smo bili veseli, da i to možemo dobiti. On nam sve to odmah iznese na polje na zemlju. Sada je trebalo vještački odbor izabrati, koji će pravedno četvero jaja, kruh i vino u jedanajst diela razdieliti. Već sama dioba je bila tako zanimiva, da smo se i s ono malo zadovoljili.

Poslje ručka pregledamo brieg i pustinjakov stan, pa se krenemo drugim putem prama selu Ishiji. Naidjemo na staru lavu, što je iztekla god. 1302. Bili su to ogromni slojevi i pećine, koje su se na čitavu milju daleko širile. Taj put je bio pun zabave; bilo je sto i sto novih stvari na lavi vidjeti, svaki čas bi se gdjegod na po sata zaustavili. Sunce se je već prama zapadu za oblaci sakrilo bilo, a mi nebijasmo još ni blizu Ischije. Mrki oblaci i glad nas poćeraše, pa čim dodjosmo u dolinu, nagnemo po vojnički koracati. Za dobra pô sata stigosmo u selo. Prvo je bilo ići u gostionu. Tek naručismo vino, već doletiše naši mornari, tužeć se, da već kiša pada, pa da nas nemogu dugo čekati, jer se oluja diže, a po zlom vjetru neće oni preko mora. Bilo nam to neugodno, ali si nemogosmo drugačije pomoći. Kada smo već toliko patili, odlučimo još koji sat trpiti, pa sjednemo u ladju i odtisnemo u more.

Kiša je padala, valovi se dizali, a barka se kotrljala. Sve je redom odmah popala muka. Svaki je srećom imao u džepu narančinih ljusaka, pa to stadosmo žvakati, da si ublažimo neugodna osjećanja. Polovica nas već bila obolila, a bila bi i druga, da nas nije vjetar brzo k obali donio. Nije trajalo ni tri sata, a mi smo već bili u luki Bajae. Luka je bila plitka, pa nemogosmo se od vjetra nikako primaći k obali. Tu se je mučilo, turalo ladju, ali sve badava. Sada skoči jedan mornar u more, za njim drugi, pa treći, pa nam pružiše svoja široka pleća. Mi na krkače na nje, a oni nas redom na obalu iznesu. Najsretniji smo bili, kada smo vidili svoja kola, gdje nas čekaju. Mi se posadimo u nje, zaklonimo od kiše i podjemo u Napulj, kamo u noći stigosmo kući i onda se prvi put poslje dva dana okriepimo.

Sutradan nam je trebalo odmora, pa za to nepodjosmo nikamo. Prvi najglavniji dio našega programa bio je izcrpljen, prodjosmo čitavu vulkaničku okolicu, a sada htjedosmo samo njeke starije morske naslage u Castel a mare i otoku Capri proći. U Castel a mare odosmo dan poslje odmora, a sliedeći dan na čarobni otok Capri. Kada dodjosmo pred veče sa otoka Capri, nastane najtužniji čas na putovanju. Trojica iz družtva spremala se na povratak. Sjetiše nas tim, da se je i nam skoro lučiti s divnim Napuljem, Vezuvom i morem. Bila to grozna misao! Najljepši dani moga života, pa i ti prohujaše! Kako mi je srce kucalo i ruka drhtala, kada sam sutra dan u veče stvari spremao, da podjem na kolodvor. Pošla nas petorica, a trojica ostala do sutra u jutro. Provezosmo se pokraj mora, još zadnji put rekoh divnoj okolici „s bogom!“ Vlak je zahučio, a oko srca mi sve tiesnije bivalo. Vezuv je krasno svjetljucao, a svjetlo mu još odsjevnulo u suzi, što mi se i nehotice u oku pojavila. Najednom nestade i njega — možda na vieke, al' krasna ona uspomena neće nikada. Jedina misao, da ću za njekoliko sati biti u Rimu, ponješto me je tješila i blažila.

LISTAK.

O P. Preradoviću. Pokojnik je zakopan u Beču 21. kolovoza. U crkvici vojničke bolnice ležahu umrli ostanci njegovi na krasno izkićenom katafalku. Krasan vienci okićen lies vozilo je šest crnih konja na kolih izkićenih vojničkimi znakovi, uz svirku žalobnih glasova Beethovenove tužaljke. Na čelu provodećih ga generala bijaše zapoviednik Beča general Maroičić, opazila se medju svjetinom i po koja surka i čuli glasovi hrvatski. Na groblju zagrmi iz topova i pušaka i tako bude spušten u grob pjesnik, koji je molio svoju majku domovinu: „U svom polju daj mi groba, svojim cviećem grob mi kiti.“ Ni ova mu se izpunila nije. — Naš sabor je na uspomenu pjesniku tri puta kliknuo „slava“ i ustao sa sjedala. Učinio je to na predlog preuzv. g. biskupa J. J. Strossmajera. Govor toga slavnoga Hrvata evo je ovaj: Visoki sabore! Imam visokoj kući veoma tužnu viest priobćiti, da je general Preradović 18. o. m. u Beču preminuo.

— Gospodo, ja neimam rieči, kojimi bi dovoljno žalost svoga srca izrazio nad gubitkom toga svoga prijatelja. Ja mislim, da nisu samo prijatelji na pokojniku mnogo izgubili nego je izgubio cieli narod. Izgubio je narod naš u njem plemenita i izobražena muža, koji je svomu zvanju na čast služio; izgubio je narod naš veleumna pjesnika, kojemu po mojem barem mnienju kao liričkomu premca neima; izgubio je narod naš vrloga domorodca, koji se nije ustručavao svakom prilikom i na svakom mjestu narod po mogućnosti zastupati; izgubio je narod naš u njem vrlo čista i neporočna značaja čovjeka. Ja sam s pokojnikom do posljednjih dana dopisivao, i mogu vas uvjeriti, da je u plemenitoj duši njegovoj nevolja, koja narod tišti, odziva našla i Bog zna je li nije to doprinielo, da je prerano u hladni grob otišao. Mogu vas uvjeriti, da je jedna od najtoplijih želja, koju je pokojnikova plemenita duša pred tvorca doniela, da se Bog našemu narodu smili, i da ga od svakoga zla oslobodi. Trud nastojanja mu bijaše, da si naš narod onaj uvjet slobode i narodne samosvojnosti priskrbi, bez kojega nemože biti govora o uspješnom radu. — Znano će biti svim, da je pokojni general Preradović nedavno našim slavnim pokojnikom liep spomenik podignuo, dočim je divnim načinom njihove vrline i kriepostí opjevao. Mislim, da je sad na nas, da se pokojnikove vrline spomenu, koje su ga medju najodličnije sinove domovine naše uvrstile; mislim, da ću pogoditi volju i želju svih vas, ako vas pozovem, da ustanemo i kažemo: lahka mu zemljica i vječna mu slava u uspomeni naroda!

Narodno kazalište. Dne 27. kolovoza davala se opera Trovatore od Verdia, u kojoj je po drugi put pjevala gospodja Manzoni. Već poslje prvoga njenoga pjevanja uvidilo se, da nije za nas i da se neće moći održati, premda joj je glas bolji od Jankovskina. Odbor je usljed toga odlučio tražiti drugu prima donu, pošto će gdja. Manzoni sigurno više izprazniti kazalištnu blagajnu nego li je vriedna. Odbor pošilje sada ravnatelja naše opere gosp. Ivana Zajca u Beč i Prag, da potraži, prosudi i u Zagreb dovede nekakvu primadonu. Bilo bi željeti, da mu dobrim plodom urodi putovanje.

Književnost: Knjižara Albrechta i Fiedlera izdala je knjižicu „Napěvi cèrkvenih pěsama što no se nalaze u Balenovićevoj Sunčanici i što no se u Hèrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji pěvaju. Po nalogu preč. nadb. duhovnoga stola sabrao i mnoge sam uglasbio Gjuro Eisenhut“ (str. 135., ciena 80 nov.) U ovoj sbirci ima pjesama za sve prigode crkvene, pa će dobro doći omladini kao i orguljašem u našoj domovini, i doprinesti k pravilnomu pjevanju. To je prva sbirka napjeva, što je štampana u Zagrebu. Kako je ciena malena prema skupoći takova djela, to si ju može svatko nabaviti. Šteta samo, što je štampana „starim“ pravopisom.

— Naša rodoljubka gdja. Jelisava Prasnička rodjena Bertić, kani izdati knjižicu pod naslovom „Pouka u kućanstvu“, koja je namienjena ženskomu spolu, za koji se je u nas što se poučanja tiče i odveć malo brinulo. Ta knjižica ima ova poglavja: Zrak; Kako valja zrak čistiti; Voda; Glavni uvjeti zdrava stana; Bilje kao hrana čovjeku; Hrana iz životinjstva; Pilo; Začimba jelâ i pilâ; O izboru jelâ; Kako da čovjek jede; Odjeća i obuća; Kako treba stan urediti; Domaće računarstvo; O pranju rublja; Kuhinjsko posudje; Šivala; O njegi bolestnikâ. „Iz ovoga se vidi, da će ta knjiga sadržavati mnogo toga što valjanim gospodaricam treba, te da je vrlo nuždno, da spis taj što prije izadje“. Usljed toga pozivlje izdavateljica na predplatu; knjiga će imati 10—12 tabaka s mnogimi slikami i stajati 80 nov., izajti će najdulje do konca listopada t. g. Predplata (i prinesci) šalju se do 15. rujna Jelisavi Prasničkoj u laškoj ulici br. 109. u Zagrebu.

Bogomilska sela. Znamenitu viest doglasuje vrli zadarski „Nar. List“. Bogomili, vjerozakonska sliedba srednjega vieka, koja se širila po Bosni i Hercegovini a pod drugim imenom i u južnoj Francezkoj, nije još izniknula sasvim, premda se za nijedan joj trag više nije znalo, pa se mislilo, da su tolika stoljeća sasvim uništila bogomilstvo. Francezki podkonzul u Mostaru g. de Sainte-Marie vidio je svojim očima dva sela kod Neretve, koja su sekte bogomilske. Ova su sela u Jablanici pokraj Neretve, na putu izmedju Konjica i Mostara. Mjesto je zabitno, bilo je opasno za putnika, dok se nije otvorio novi put. Arhimandrit Sava Kosanović našo je u sarajevskoj crkvi knjigu kanona na pergameni pisanu po zapoviesti despota Gjurgja i gospodje mu Jerine; u toj knjizi ima 19 točaka bogomilskih; spominju se načelnici bogomilski, medju kojimi dolazi i Djed. Prepis toga sad je kod učenoga družtva u Beogradu.

Medjunarodni statistički kongres otvoren je ove godine u Petrogradu samim velikim knezom Konstantinom Nikolajevićem dne 20. kolovoza. Ovaj je kongres vrlo znamenit, jer Rusija na polju statistike upravo je izvorna, pošto vlada nad velikim dielom Azije, ove još neproučene zemlje, a samo se onda dade statistika valjano tjerati, kad u pomoć pritekne vlada s pouzdanimi podatci. Na kongres su došli zastupnici skoro iz svih europejskih zemalja, zatim iz Japana, Brazilije, i Egipta. Hrvate je zastupao dr. Petar Matković. Stvoren je važan zaključak, da se ima ustrojiti stalni statistički odbor, u koji bi svaka država jednoga člana imenovala, a sva statistička družtva svoje poslanike šiljala. Sliedeći kongres statistički držati će se za tri godine, samo još nije odredjeno mjesto.

— Jedva priobćismo viest o smrti ruskoga učenjaka Hilferdinga, pak nam je izvjestiti o smrti ruskoga akademika P. P. Pekarskoga, koj je dne 12/24 srpnja u Petrogradu preminuo u koleri. Jedno od posljednjih djela učenoga akademika bijaše „Историческая бумаги, собранная К. І. Арсеньевымъ. С. Петерь 1872.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: Dr. Franjo Marković. Tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 36. U Zagrebu dne 7. rujna 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

ZVONJELICA.

Spjevao L. Vukelić.

Žežeš okom. Da ti se uklonim,
Bježim bolan u taj zelen lug,
Gdje mi tužnû slavulj tužidrug;
Spiev mu slušam, s mila suze ronim.
Zaboravljam vieku suzni dug,
Iz svog srca lik ti čaran gonim,
I odlane mojim grudim bonim,
I pomladi nada mi se krug.
Ali u to kroz zelene grane,
Kano sunce kroz rane oblake
Ukaza se mili obraz tvoj:
Oj pa kud bi, na koje li strane!
Svagdje krasne eto te jednake,
Svagdje glasiš: niesi, niesi moj!

PETAR PRERADOVIĆ.

Napisao I. T.

(Konac.)

Od g. 1862. imam samo dva pokojnikova pisma, neznam, kud mi je drugih nestalo? U prvom pismu pogadja, da sam tužaljku za Štosom u Glasonoši ja napisao, te svjetuje me, neka gledam, da se što prije otresem Onjegina, pa da uzmognem vlastitim krilma polećeti. Bit će ti, veli, to laglje a nama svima ugodnije. Još u tom pismu pristaje uz nekoje male izpravke u njegovu „Kiparu.“ U drugom pismu izriče sud o mom prievodu „Onjegina“, hvali moju radnju, ali o prvom pjevanju glede bitnoga dojma ovako piše: „U ostalom to prvo pjevanje — neznajući ostala — kao uvod pjesme, nije me moglo ugrijati.“ Znamenito je, što mi nadalje u istom pismu javlja: „Ja sam si opet naprtio ogromno breme na vrat, pod kojim ću morda više godina, ako ne do smrti stenjati. Osnovao sam jednu veliku pjesmu, razredjenu na jedno desetak pjevanja i radim sada na prvom; kad ga svršim, poslat ću ti ga na ogled“ i t. d. To je pismo pisano 4. travnja 1862. u Temišvaru; al nikad mi neposla ni prvog pjevanja.

God. 1863. započe Petar prvo podulje pismo ovako: „Moj dragi Ivane! Odavna si nepišemo. Ja neznam, tko je tomu kriv, ti ili ja — možda obadva. Ovaj driemež, što je zavladao našim svietom, i nas osvoji, te i mi oćutismo.“ Napomenuv svoju pošiljku: „Zviezde“ nastavlja „nevidjam ništa od tebe u „Glasonoši“ ni u „naše gore listu?“ Već se bojim, da si se odreko vile pjevačice? (izpustiv ostala) „Bio sam slaba zdravlja sve ovo vrieme, sad mi je tek malo bolje. Čujem da i ti pobolievaš. Nedaj se brate i [illegible] od dana do dana očekujem da me [illegible]ace. U ostalom je sve pri starom kod mene. Živim za se a uzdišem za dobrom, kog nemam.“ Pita me nadalje, zašto neizdajem svojih pjesama, i što sam naumio od Onjegina? Druga se pisma te god. tiču rečenih „Zviezda“, „Ljubavi“, „Pjesama sladogostih“, „suha drveta“ i pjesme u slavu sv. Cirila i Metoda. Čudi se, što mu Šulek nepiše i pita me, tko je pjesnik „kriesnica“, ako znam, da mu pišem.

O „suhom“ mi je „drvetu“ napose progovoriti; jerbo mi je ta pjesma povodom

bila odzivu, koji je zajedno s Preradovićevom pjesmom u 17. br. „naše gore lista“ g. 1863. sviet ugledao. Činjaše mi se, da si je Petar od bujne voćke svojih liepih nada naumice stvorio suho drvo, nebi li mu u drugom dielu te pjesme razloga i mjesta bilo spiritističkim nazorom. Posebni spomen „suha drveta“ svakako spada u Preradovićev vjekòpis, s toga evo i njegove pjesme povodnice i moga odziva:

Suho drvo.

I.

Oj ti moje milo drvo!
Zeleno si bilo prvo,
Uvelo si jaoh sad!
Zar ti nebi tlo po ćudi
Il ti žega, mraz nahudi,
Odkud li ti dodje jad?

Posadih te i uzgojih
Mnogim trudom ruku svojih,
Posvetih ti mnogi čas;
Sve napredkom tvojim tekuć
Ja odrastoh, tako rekuć
Uz tvoj vitki stas.

U hladu ti mnogi mio
Ljetni dan sam probavio
I snievao sladko tu;
Sad kroz grane osušene
Peče od svud sunce mene,
Na oko mi neda snu.

Vaj zaludu ja se mučim,
Da ti lieka doprikučim
I produljim mio viek!
Gdje smrt svojim žalcem bocne,
Tuj pomoći sve su docne,
Tuj je samo zemlja liek!

Skoro, možda preko noći,
Nemilom te svojom moći
Oborit će vjetar hud.
Pa ti ode, ode sladka
Ugoda mi bez povratka,
Ode s tobom sav moj trud!

Za tim malo još vremena,
Pa ti neće bit spomena,
A ni meni možda već,
U postelju hladnog groba
Skupa ćemo možda oba,
Da spavamo skupa, leć!

U zemaljskom svome nizu
Naučni smo samo blizu,
Daleko nam nejde gled,
S toga nać se neumimo,
Nit si život da smjestimo
U pravi mu viši red.

Smijemo se mi djetetu,
Kad igračke plače štetu
I uzdahnut znamo tad:
Oj mladosti, oj ludosti,
Radi takve ništavosti
U tolik se daješ jad!

Čim nas diete u smieh tjera,
Viši razbor nam zamiera,
S luda jada žali nas,
Da po umu toli plitkom
Ništetnijem za gubitkom
U nebo nam vapi glas.

II.

Na tebe mi dosad ptice
Na pjevanje pjevačice
Na prespalo znale doć;
Sad nijedne više nema,
Da tuj pjeva ili driema,
Pusto si mi dan i noć.

Da te nadkrit ja pohitim,
Od sunca te da zaštitim
I od svakog vjetra zlog,
Bi l' se time tvoje milo
Povratilo zelenilo,
Bi li dao dobri Bog?

Suzami te da zalievam,
Srdašcem te da ogrievam,
Da cjelova dam ti sto,
Bi li moje milo drvce,
Da ti dadem svoje krvce,
Bi l' pomoglo tebi to?

Zašto crne misli tako
Zauzimlju duh nam lako,
Kad nam gine mila stvar?
Zašto tvorna svaka liepost,
Zašto tvari krhka kriepost
Tolik ima za nas čar?

Kad vidimo svakog danka,
Da tu nema ništ obstanka,
Da dolazi svemu kraj,
Zašto veće neviknusmo,
Na svijetu odkad tu smo
Na prirodni zakon taj?

Zato, jer smo nalik mravcem,
A sviet vas je tim puzavcem
Na površnu samo tlu,
Sve je na tlu, kuda plaze,
Te što ondje nenalaze,
Toga nema za njih tu.

Oj čovječe, mučeniče,
Šta ti muka nepronice
S kratkog ovdje vida tvog!
Da si možeš pregledati
Vas imetak prebogati,
Što ti ga je dao Bog:

Gavanom bi vidio se,
Kom vjekovi diljem nose
Blago u skut jedan sve;
U tome ćeš naći skutu,
Što vremenom na tom putu
Poizgubi kadšto gdje!

Jerbo ništa i nikada
S božjeg svieta nepropada,
Već promjenom ima tiek
K napredku si daljem samo,
Da sve bude ljepše tamo,
Gdje je svemu vječit viek!

Odziv suhu drvetu.

Za godina nekad mladih
Javor drvce ti zasadi,
Izpravi mu vitak stas;
Nikad truda nepožali,
Vodicom ga često zali,
Obadje ga svaki čas.

Drvce ti se razgranalo,
Za njeg sunce zapinjalo,
Bio pod njim gusti hlad;
A ptičice tebi male
Na drvcu su zapjevale,
Lastovo si pod njim rad!

Al je vili našeg neba
Suha drvca bilo trieba,
Spali drvce božji grom:
Od njeg gusle izhitrila,
Pak ih tebi dala vila,
Da zapjevaš rodu svom!

Mučno si ga podigao!
Nebilo ti ipak žao,
Što je drvcu bilo past..,
Ljepša slava suhu drvcu,
Da ugrieva našu krvcu,
Da ga slušat svim je slast.

Živ bi javor dao hlada
I udoblja za nerada —
Da u hladu spava tom;
Al su naših dika dvora
Guslice ti od javora,
Ponosi se njima dom!

Nije, nije drvo suho,
Što nam čuje budno uho,
Čim ti pjesma dira nas;
Nije, nije to suvarak,
Već je umni vilin darak
A utjehe blagi glas!

Uzleće nam i tuj shvati,
Da nevàlja tugovati,
Što jenjava viek nam taj;
Gdje se radu konac čini,
Veliš, da je u zbiljini
Prividan mu samo kraj.

Treba javor da uzraste,
Od njeg gusle žamoraste
Da postanu, bilo kad!

Treba javor da se sieče,
Od njeg gusle da zaječe,
Da se čuje žica sklad.

Naše brige, naše muke,
Naših jada svake ruke,
Veliš, neće biti smet;
Natege nam i napori,
Dovijanje, umotvori,
Da u onaj sižu sviet!

Ti nam vidiš na svom visu,
Da zaludni trudi nisu
Razpršivat uma noć;
I što više dobra tvoriš,
I što više tuj pregoriš,
Da ćeš prije na kraj doć.

Ništa, veliš, i nikada
S božjeg svieta nepropada,
Ništ se neda posve strt;
A napredak naš će s nami
Sa smjerovi i željami,
Kada dodje po nas smrt!

To ti zlatno pero piše:
Da radimo sve to više,
Dok nedodje smrt za vrat;
Da se smrti nije strašit
I da ćemo njom domašit
Naših želja viši shvat.

Al sve naše vjekovanje,
Mar, vještina, silno znanje
Korist tek su zemlji toj;
Liepe muke tvog umieća
Rodu su ti vječna svieća,
Odužak su domu tvoj!

Drvce venut moralo je
— Svieta ovog nade tvoje —
Osviesti te težki joj:
Da nam ljepše pjesme skladaš
Da se boljem boljku nadaš,
Da nas tješiš brate moj!

Neće, neće imenu ti
Spomen s tobom poginuti,
Dok se pjesme čuje glas.
Neće pjesmi minut ciena,
Dok je roda i plemena,
Što svojata oba nas.

*

Vriedno je znati, kako se je dojmio taj odziv Petrove duše. Evo što napisa u Tamišgradu na 18. lipnja 1863.: „Dragi brate Ivane! Možeš si misliti, kako se zapanjih danas, dobivši zadnji broj „Naše gore lista“ a vidivši uza svoje „suho drvo“ i tvoj mu „odziv“, koga tvoja dobrota a ne moja zasluga iz umnoga ti pera izvabi. Premda duboko osjećam, da si mi više u hvalu rekao, nego li zaslužujem, ili ću zaslužiti, ipak me je taj dokaz pobratimske tvoje dobrote jako obradovao a ujedno i tvojim još većim dužnikom učinio. Hvala ti, brate, medjutim riečima, dok budem u stanju i prilici, da ti se činom odužim. Liepo si taj odziv izveo i njime takodjer posvjedočio majstoriju svoju. Jedna pjesma uz drugu čine mi se kao kalup i otisak. Slava ti i opet hvala!“ Tim mi istim pismom javlja, da će na 2. dojdućega mjeseca na dulje vremena opet u Beč, da si zdravlje oporavi, koje mu u Temišvaru bijaše na zlo okrenulo. Vrlo je znamenito, što u pismu od 17. svibnja iste godine o našoj metrici piše: „Ja držim, da se narodne metrike samo u onih pjesmah držati moramo, gdje na narodnu pjevamo, ali u ostalom da je narodni način stihotvorstva za umjetne pjesme pretiesna košulja i da glede tih sve druge izobražene narode sliediti smijemo, koji se u tom obziru slobodnije kreću. I onako je već velika muka pjesniku prevaliti kojekakve druge potežkoće, zašto da si bez potrebe i tu krila veže?“

Što se „Kriesnica“ tiče, istina je, da sam taj svoj rad naumice Petru zatajio i kad me je za pisca pitao, da sam se posve nevješt činio, želeći čuti nepristran sud i vidjeti, hoće li kriesničara pogoditi. O tom imam pismo Šulekovo od 2. srpnja g. 1863., kojim mi javlja ovo: „Petar mi ovih dana pisa i pita me, da li neznam, tko je pisao kriesnice, „ovo je najbolje, što vidismo posliednji desetak godina“ — kaže Petar, kako vidiš, niti nesluti pjesnikova imena“.

Tekar mjeseca svibnja g. 1864. doznade Petar istinu i zlosrdnu se na me iz Beča ovimi besjedami: „Ja sam tebe pitao, da mi kažeš, tko je pjesnik „Kriesnica“ a ti momče ni riečce. Medjutim ja sam doznao ime pjesnikovo, naliči tvomu, kao jaje jajetu. Bez šale: jako sam se obradovao doznavši, da si ti „kriesničar“. Učinio si time sebi i rodu glas. Ali zašto si tajio ime?“ itd. Iste je godine bilo dopisivanja samo još o Petrovoj pjesmi „Turske glave“. Mislim da je izišla u Slavoncu. Petar se je imao te godine do konca srpnja baviti u Karlovih varih, a ja sliedeći službenu zvanju odoh opravdati veliko uzdanje tadašnjega zemunskoga generala baruna Filipovića, uz koga sam punih devet mjeseci probavio.

Dužan sam napomenuti, da me je Petar, kad sam ga bio posietio u Veslavi, upoznao sa svojom dječicom a i s gospodičnom Emom Regnerovom.

U istoj Veslavi sakupi jednom slavni mecen naše knjige, biskup Strosmajer oko sebe nas četvoricu: dičnoga spjevaoca Čengić-Age, Preradovića, Utješenovića i mene, počastiv nas ondje i preboraviv s nama veseo dan, kakav pjesnikom ni u olimpu nesviće. Čini mi se, da je onda razgovora bilo o kupu krasna otočića Lakrome pokraj Dubrovnika, gdje nam štovani mecen zaželje upriličiti ljepši doček i boravak, nego li u Veslavi. Petar se toga ugodnoga veslavskoga sastanka vrlo rado sjećaše, rekav mi jednom, da se malo kad takovi slučaji ponavljaju. I pogodio je!

G. 1865. oženi se Preradović sa spomenutom gospodičnom Emom Regnerovom i bude premješten u Veronu, odakle mi 11. dan rujna primiv drugi svežčić mojih „Kriesnica“ odgovori medju ostalim ovo: „Nemila vojnička služba, gdje čovjek ima sila posla a malo rada, neda mi doći do ništa drugoga. (Izpustiv ostala). Ja sam se nasladjivao čitajuć ih (Kriesnice) i zavidim ti, što imaš volje i vremena pjesnikovati. Najbolje mi se dopadaju: „Molećoj se dragoj“ „Suze joj“ „Lebdenje“ „Dvori na oblacih“ „Oskudica“ i „S bogom tamburici.“ Ove su onako najsrodnije mojoj misli i ćuti, premda su liepe sve.“ Još mi javlja, da polazi skoro u Beč i da će onda odvesti u Zagreb sina si Dušana. U Zagrebu se ročismo i vidjesmo, te mi taj put već Petar pokaza uredjene rukopise svojih pjesama nukajuć me, da i ja nek uzmem uredjivati svoje spisove.

Isti put govoreći o našoj knjizi spoznasmo prieku potrebu, da se upriliči i što prije udesi izdavanje beletrističkoga tjednika, koji bi oblikom i sadržajem dostojan bio našega naroda i u koj bi svi nasi književnici imali prinositi što voska što meda, da pokrenemo našim liepim svietom. Dogovorismo se, takov podhvat preporučivati i uhvatit se u kolo, nadje li se dosta složne braće. Preradović je s te ruke ljuto žalio razdvoj većine čitajućega obćinstva u ćiriličare i latiničare i jedino s toga spoznavao prieku potrebu, da ujedinimo sve sile u jedan i vriedan poso, pa kad pokažemo, da smo uhvatili žicu, onda neka bi dužnost bila svakomu domoljubu, širiti takov list, nežaliti ni truda ni troška, da se nadje u svakom hrvatsko-srbskom domu, makar se morao sav list i ćirilicom i latinicom štampati.

G. 1865. izdade Petar u Zagrebu brzotiskom Antuna Jakića spisić u osmini 32 str. pod naslovom: Spiritizam na prosto razložen, kratak nacrt nauka o duhovih i njihovih priobćivanjih, franceski napisao Alban Kardec predsjednik duhoslovnoga družtva u Parizu, preveo jedan privrženik duhoslovja.

Kako se eto vidi, nije imao Petar pravoga srdca stati ugledom svoga imena na obranu toj igračci bujne si mašte. A prepošten budući nije mogao vjerovati, da ima bezdušnika, koji bi mogli ili izmisliti ili zasljepice i pritvorice udesiti onoliko podataka, koji istim praktičnim Američanom pomutiše vedrinu sviestna bivovanja.

Toliko mogu uztvrditi, da je naš slavni pjesnik i na domjenku naustice hrabro zastupao mogućnost duhovnoga spoja s onim svietom pa da je gdjekojemu nazoru nagodio mjesto i u pojedinih pjesmah, al mu to nije bio pravi biljeg pjesničke duše, već samo žarka ljubav domovine gramzeća za svakom dobrotom i ljepotom. Znao se je dapače i sam našaliti svojim saveznikom na onom svietu. Tako priobćiv mi jednom neku neslužbenu tajnu pripomenu mi crno na bielu: „al nekazuj toga niti duhovom."

G. 1866. buknu opet rat, u kom Preradović u italskoj vojsci pohvalno sudjelovaše a poslije rata dobi brigadu u Aradu najprvo kao pukovnik a zatiem kao general, a iz Arada premjestiše ga u Beč, odkuda je, čini mi se, samo još dvaput dolazio u Zagreb, jednom, kad se je odkrivao Jelačićev spomenik, a drugi put, kad je opet pratio sina si Dušana u ovdješnji konvikt.

G. 1866. i 1867. prevede Preradović Račkovu veliku razpravu, čija je Rieka, na njemački jezik.

Od. g. 1865. do kraja g. 1868. bijaše Petar, nešto zapriečen službom i ratom, osobito pako s toga zaniemio, što nam neomilje ni ovo ni ono poprište, na kom se je jedva kadšto jedan ili drugi javljao..

Na 20. studena 1868. pisa mi Petar: „A hoće li šta biti sa časopisom, o kojem govorismo? Ako kanite, valjalo bi već sada početi." Vidi se, koliko mu bijaše do toga stalo, da se naša najmilija zamisao oživotvori.

Sbilja sklopismo: ja, pokojni Perkovac, Dr. Jagić, Dr. Dežman i Pacel neku duhovitu zajednicu i osiguray si pomoć drugih naših književnih uglednika skočismo izdavati „Vienac".

Evo što mi o tom pisa Preradović: „Dragi Ivane! Odzivljem ti se pozivu i šaljem ti evo tri na jednu svedene ode „Bogu" dakle svetu trojicu, da ih po želji si uvrstiš u prvi broj „Vienca", kojega me navjestba veoma obradova. Bog daj samo dobar uspjeh, zato neka mu i početak bude s „Bogom". Ja ću ga pomagati, u koliko mi bude moguće, imadem nekoliko neizdanih pjesama, koje ću ti redom slati, a što se nova rada tiče, neznam u koliko ću se moći nanj dati, jerbo me ovdašnja služba veoma gnjavi, a kad mi odduhe pusti, ostavlja mi nemir u duši, a duša nije voljna, da se odmah s pjesmom zagrli, jerbo ju mrzi sve. Dakle po mogućnosti! Ali svakojako možeš biti uvjeren, da mi je „Vienac" srdcu prirastao i da ću ga njegovati i podpomagati, u koliko nebudem službi prikovan."

Jedva dočeka prvi broj, te mi i namah pisa: „Dragi Ivane! Teda negda dobismo prvi broj „Vienca" — lienca. Liep je po liku i sadržaju, željeti bi samo, da se tako uzdrži. Liku imam samo to prigovoriti, da je u listu sve sbijeno, n. p. moja pjesma bila bi se mogla bolje razmaknuti davši više prostora izmedju jedne i druge pjesme, pa bi segnula do konca šeste strane, a sedma bi strana onda liepo počela „Pavitju." Tvoja pjesma liepo i umiljato otvara kolo i dolikuje tvojoj običajnoj vještini u jeziku i nježnosti u osjećanju. Šaljem ti sada prievod glasovite u sve jezike prevedene pjesme Lorda Byrona „Pozdrav domovini" iz njegova glasovita eposa: „Childe Harold's pilgrimage." Dojdući put doći ću opet sa izvornom pjesmom i gledati tako, da svaki drugi broj po koju sitnicu od mene bude imao, i t. d. Na 13. veljače 1869. pisa mi: „Tuži se sviet (bečki), da tvoj prievod Foskolove pjesme nije posve razumljiv isto tako i rezignacija. Pjesma je muka, a prievod trostruka muka, na to sviet nemisli! Svjetujem te, nemoj odveć svoga râda metati u „Vienac", jer izgleda, kao da list monopoliziraš, dosta će biti, ako svaki put metneš po jednu svoju pjesmu izvornu ili prevedenu ili nešto proze. Nebilo zamjere!" i t. d. I nije bilo zamjere, ali nije bilo pomoći ni iz Beča ni iz Zagreba, a prijatelj Jagić navaljivaše: dajte za ime božje rukopisa, dok se namakne štogodj više radilaca!

Da se vidi, koliko je Petar znao biti strog, evo njegova suda o mojem „Krvavu mostu": „Tvoj je krvavi most liep, samo je preveć pjesme, a malo čina u njoj, a to škodi epičkoj vrsti. Mogao bi dvie prve kitice, kao suvišne izpustiti, pa dodati dvie, gdje dogodjaj malo potanje razlažeš, tim bi pjesma mnogo dobila." Ja ću se tomu bratskomu svjetu miloga pokojnika odazvati, kad stanem izdavati svoje spisove.

Od g. 1870. imam Petrovih 18 pisama, tiču se ponajviše njegova râda u „Viencu" iste godine. U pismu od 9. veljače zaupi: „A gdje je mladi naraštaj, da pjeva? Zar u nas iznimno na starijih sviet ostaje? To je žalostno!" O svojoj „zmiji" piše mi na 1. ožujka: „Šaljem ti sada opet nešto izvornoga: zmiju — koja je u Sahari zlo počinila. Neznam ni sam, kako sam na tu miso došao, ali evo je, kakva je takva." Na 23. veljače piše mi: „Drago mi je, da je moj „Bože živi!" ugodio a možda i udobio — — Nebi li dao Bog, da se opet otriezniмо i progledamo!" U razumievanju pjesme Manzonove „Il cinque Maggio" razminusmo se nešto malo, bud sam ja uz Göteov prievod prianjao te je nakon pri

tom i ostalo. Uz tu poslanicu dopade me opet velika pohvala: „Jako je liep tvoj prievod: „Izbavljaj“ sasvim u duhu našem, da čovjek nebi mislio, da je prievod. Evala ti!“ Uz pismo od 20. listopada 1870. poče mi slati svoje sonete „Milim pokojnikom“. Pismom od 22. istoga mjeseca veoma žali i tuži Bogu naše domoljube, ako bi „Vienac“, „u nas jedinac svoje vrsti“ s nehajstva onih uglednika propasti morao, koji bi mu samo svojom riečju mogli osigurati velik i dičan broj predbrojnika i predbrojnica. Spominjući mile pokojnike nastojaše sviestno oko toga, da nikoga nezaboravi, te pri toj revnji za malo, da neopjeva dičnoga nam starca Kaznačića, koji hvala Bogu još žive.

O Vukelićevih pjesmah govoreć u pismu od 11. prosinca 1870. nada se, da će im pjevalac učiniti rodu glas. Pismom od 26. prosinca napominje one dvie pjesmice, što nam ih je pobratim Utješenović u 52. broju „Vienca“ spjevao i misli, da bi mu se nas dvojica k jednu odazvati imala. Bojasmo se ovdje zamjere u sav jêk, ako bismo jedan drugoga kovali u zviezde. S toga Petar istom u 19. br. „Vienca“ lanjske godine uhvati mjesto, da milomu pobratimu ovjenča živu glavu, a ja do vesele sgode ostadoh dužnikom!

Lanjske godine poslav mi pjesmu „Majci“ piše o toj pjesmi ovo: „Mjerilo (joj) je narodno, samo dolazi u prvom i četvrtom (adoniku) stihu u predposljednjoj stopi mjesto troheja daktil; a pri daktilih meni služi kratko naglašena i svaka predslovka (kao po, do, pre) kratkom. To neće svim prijati, ja znam; ali to je moja osobitost; budi mi prosta.“ — Još mi povladjuje u tom pismu „tužbu“, kojom vili tužim mladež, te osobito naglašuje žalostni pojav, što ni odkle neprodire mlade pjesmice jêk, pa nastavlja: „Skoro bi se čovjek pobojao, kad mi stisnemo oči, da će umuknuti i vila pjesnikinja. Nadajmo se, da će bolje biti —“

Zadnja njegova pjesma, koju mi na pregled posla, jest „Mujezin“. Veli mi: „Predaj ju Dežmanu uz moj pozdrav. To će biti rado do jeseni zadnja pjesma, jer su nam sada najveći vojnički poslovi“ A zadnja moja pjesma, koju mi drug napominje, jest „Laudonov lug“, o kojoj veli, da je liepa i liepo izvedena misao.

Pošto sam ja malo zatiem morao krenuti iz Zagreba i pošto je proljetos Petar obolio i njegova bolest kašnje mah otela, to prestade medju nama svako dopisivanje, i čega sam se u prvi mah pobojao, dogodi se u zo čas sbilja — prerana smrt ote mi užjim zavičajem i pjesmom premila pobratima, naprtiv mi dužnost, da napišem, što znam o njegovu vjekovanju i pjesnikovanju.

Prijatelj mi Dr. Šulek povjeri još tri Preradovićeva pisma od ove godine. Prvo je od 3., drugo je od 18. veljače, treće od 5. svibnja. Odobrava od svoje strane korake narodnjaka bivših u Pešti na dogovoru. Piše, da je priliku imao ministru predsjedniku g. L. razložiti naše odnošaje, te spominje sa svih strana dolazeće glasove, koji hoće da ga učine banom. Razlažući nemogućnost, veli na kraju: „Ali to su da kako pia desideria, kojih ni napomenuo nebih, da niesu, kako rekoh, kojekakvi glasovi taj prah uzvitlali. A ja se i nejagmim za tu čast. Budi mila nam domovina sretna pod kojim god banom, pa sretan i ja!“ O svome zdravlju piše u drugom listu: „Ja sam svu ovu zimu bolježljiv s kašlja i hunjavice uz malo groznice, zato neimam volje k nikakvu radu i trajem vrieme baš dangubeći.“ U zadnjem pismu javlja: „Ja polazim dojduću nedjelju 12. o. mj. (svibnja) na ljekariju u Mariabrunn kod Monakova, da se izliečim, ako Bog da, konačno od otoka slezena, komu evo već skoro pol godine odoljeti nemogu.“

Ele Mariabrunn nepomože mnogo, a Preradović vrativ se u Beč nehtjede izvinuti se iz službe i nastaviti liečenja na čistu božjem zraku, već predsjedajući izpitom nahudi svomu i onako slabu zdravlju još većma, te kad je bola već otela mah, onda tekar ode u Farafeld kod Veslave da se lieči, ali prekasno jaoh! Nastupila vodena bolest i premda se časak ponadasmo, da će preboljeti, to ipak u veliku štetu po našu liepu knjigu a u žalost svega našega naroda prestavi se na 18. kolovoza 1872. u polak 4. sata jutrom te na zemaljskom putu svome još neumoreni sinak, za grob zaminuv prije reda, ode na prvi počinak majci na krilo!

Svakomu čovjeku pa i svakomu prvaku roda kratak je viek, ali je dugovječan glas, te djeluje i dojima se pokolenja za pokolenjem, kad već i praunučad prvakova u grobu trune. Naopako, tko prvakujuć tu istinu smetne s uma i maloj koristi kratkoga vieka žrtvuje dugovječno bitisanje poštena glasa, žrtvuje svietao obraz i morda probitak svega si koljena. Preradović je i kao čuveni pjesnik i kao iskreni domoljub živo shvaćao svoju veliku dužnost rodu te na tom bio otržit pregalac.

To otržito pregnuće liepo prosievalo i kroz njegove pjesme. Naši ga prvaci običavahu zvati čistom, poštenom dušom!

Kao vojnik nije bio bog zna kakov krvoždnik i palitop — tomu neprilagaše njegova pjesnička duša; ali je znao na strašnu mjestu postojati i mirno zapoviedati. Uz junačko srdce dičio se velikim znanjem i brzinom prosudbe i odlučbe. Da je sgode bilo, bio bi Preradović i kao vojvoda pokazao, da je svomu dostojanstvu dorastao.

Liepo ga hvali Rudolf baron Mandorf, veleći medju ostalim: „Tko je srećan bio, da pozna pokojnika, neće ga zaisto nikada zaboraviti. Jedva ćeš u istoga čovjeka naići

na toliku krepkoću volje i k jednu na toliku dubljinu čuvstva, na toliko bogatstvo znanja i na toliko blagu, čednu ćud. Na njem se opažala prava plemenitost, velesrdnost i skromnost prvaka, kojeg njegva domovina uz ponos može zvati svojim vriednim sinom."

Što je naginjao spiritizmu, nebih nikako mogao dopustiti, da bistra Petrova glavica nije posumnjala o zdravlju duše pristupne snatrenju i prividjanju. Znao je on dobro, da se nikada u takvu stanju nije opažalo prekonaravno umnožavanje razboritosti, i da nijedan snatrilac i prividjalac nije izrekao bog zna kakve nove mudrosti. Rekoh već, bijaše mu to zabavica na dokolici, kao kad koji mudrac dangubeći igra „grande patience".

Kao pjesnik bio je Preradović samosvojnik, nije se ni na koga uvrgao, nije ničijim sljedbenikom bio, već ga rodila majka domovina na mučicah svoga tadašnjega pokreta, na sierku nove zore, pri huku valovja sinjega mora. Istinabog, bila mu još prije toga glavica puna svakojake nauke i njemačka vila upućivaše ga svojim utrenikom put Valhale germanskih velikana, ali mu svejednako još nebijaše zapjevala duša, te istom g. 1843. jedne noći iza gluhoga doba a na svetom domaćem kraju stade ga nešto buditi:

Ponoć prodje, što me budi
U to doba iz sna moga?
Žice same zaigraše
Na guslama djeda moga,
Zaigraše iz tihana:
Zora puca, bit će dana!

Žice mu dakle na guslah same zaigraše, a niesu tudje, već su djedove gusle bile! A tko je onaj „Putnik", koji „nezna puta, nezna staze, komu svuda goli kamen gaze trudne noge po puštini?" Tko ono bježi od nemile tudje majke, koja mu pod krov neda, i tko ono uputiv oči i želje put zavičaja kliče:

Tebi opet duša diše,
Tebi srdce opet bije,
Domovino, majko sreće,
K tebi opet sin se kreće
Od radosti suze lije.

Primi opet tvoje diete,
Primi, viek će tvoje biti,
Ljubit tebe svako doba,
U tvom polju daj mu groba,
Tvojim cviećem grob mu kiti!

Nije ono nitko drugi, već Preradović sam, koji razkrstiv se s ledenim tudjinstvom širi ruke materi domovini i njoj se posvećuje. Žicu pogadja na djedovih guslah, jade i nade svoga naroda usvaja, načinom i začinom narodnoga pjevanja ukrašuje svoju pjesmu umjetnicu te postaje blagovjestnik, najsladji pjesnik svoga naroda, postaje — Preradović.

Pjesme: „Miruj miruj srce moje!" „Primorske pjesmice", „Veseo danak", „Putnik", „Bratja", „Izdajica", „četiri vrela", „Djed i unuk", „Majka kod kolievke", „Kosovo polje", Krasno jutro", „Crni dan", „Noćne pjesme", „Na grobniku", „S Bogom!" (Na odlazku iz Dalmacije) „Pozdrav domovini", (Na dolazku u Zagreb) „U smrt", „Rodu o jeziku", „Bože živi," „Naša diko" prava su slast poput meda samotoka. Pjesme su Preradovićeve pune misli, pune čuvstva, prave, žive slike svih ljepota i dobrota njegove duše.

Ima u njegovih pjesmah skladnih izreka, koje bi mogle, da neidemo radje za tudjim, u knjizi i domjenku postati poslovicami, n. p. „Vjernu ljubav nebo drži, kad joj krila k zemlji klonu." „Tudja zemlja ima svoje, nepoznaje jade tvoje, tudja zemlja ljubi svoga". „Pjevaj samo, kad ti duša pjeva." „Nerazumie pjesma zapoviedi, slobodna je, svomu glasu sliedi." „San nevara, kog sva srca za istinu drže." „Stalne sreće netrpe nebesa." Naši jeste već od davna, budte samo još našinci". „Narod bez svoje povjestnice putnik je putnog bez lista" i t. d.

Mnogim njegovim pjesmam izumlješe napjeve Lisinski, Livadić, Zajc i Koch, ovaj mu dapače posveti svoje „Viline glasove" za glasovir, a pokojnik Kochu uz liepo pisamce posla nagradicu, koliku dati mogaše. Preradović štovaše Kocha i bijaše mu blagoumni zakrilnik i svjetovalac. Mnogo se staraše o tom, kako bi se izdala Kochova velika sbirka narodnih napjeva te mišljaše, da bi pri tom imali sudjelovati sabor, vlada, akademija, matica i naši mali i veliki meceni. G. Koch čuva 8 dopisa našega slavnoga pokojnika kao svetinju, u kojih jednom, još god. 1863 spominjuć, da nije vještak, pristaje uz nazore Kochove ovimi od prilike besjedami: „Ja se s vama podpunoma slažem. Svakoj dobroj glasbi korien je u narodnoj popievci i u poskočnicah ili plesaćih začinkah. S toga će se osobitost glasbe samo onda održati, ako se izcrpe ona obadva vrela u toliko, da otmu gospodovati svakomu uhu. Uzme li to gospodstvo mah, uhvati li se, da sliku i prilike izustim, pravo, umilovano zemljište, onda je lako uzgojiti cviet i u cvietu miris, što se ljubi svietu ugladjene i utančene ćudi — taj je cviet opera."

Eto, što nam je sve Preradović bio i što bi nam sve još mogao biti, da nam ga nije ljuta smrt prerano otela!

Preradović bijaše u velike — u volji pokojnomu banu Jelačiću i svoj njegvoj domoljubnoj obitelji, bijaše u volji visokoj gospodi vojvodam naše krvi Marojčiću, Rodiću, obima Filipovićima i Benku, liepo se paziaše s pokojnim generalima Grivičićem i Zastavnikovićem a neima našinca u svoj vojsci, koji

se nebi ponosio bio slavnim tim istoplemenikom.

U svakoj odličnijoj kući u Zagrebu liepo gledan i dočekivan, u naših književnih krugovih svojski odlikovan, u veselu družtvu veseo i doskočljiv, jednom istom ljubavi obuhvaćajući Srbstvo i Hrvatstvo, a mrzeći svaki razdvoj medju rodjenom braćom, bijaše to glasovit prvak našega naroda, komu će se ime spominjati, dok nam bude naroda na svietu.

God. 1852. posla ga ban Jelačić u Travnik k Omerpaši (Latasu), te ga i ovaj liepo dočeka i umnoži broj glasovitih našinaca, kojim je Preradović za svoga vieka dragi znanac bio.

Preuzvišeni g. biskup Strosmajer naviesti smrt svoga prijatelja turobnim glasom i dičnim spomenom u sabornici trojedne kraljevine, svi se zastupnici podigoše listom i klikoše u jedan glas: Slava mu! Taj se biskupov govor nalazi u listku predjašnjega broja „Vienca“.

I najmilostiviji vladar odlikova Preradovića zlatnom kolajnom „litteris et artibus“, čini mi se, namah iza toga, kako je svoje prvience izdao.

Znam i za to te mogu svakoga pismom Dra. Jagića osvjedočiti, da je jugoslavenska akademija spremna bila, izabrati Preradovića svojim pravim članom, ali žalibože nečinjaše mu se onda zgodno, da prihvati ponudjeno odlikovanje.

Koliko za cielo znam, posebni će odbor izdati njegova djela, podmiriti će troškove a sav dobitak bit će narodnja zadušbina, koju je pjesnik namro vriednoj si udovici i svojim sirotam Milici, Dušanu, Milanu i Zori.

Kad se predbrojka na ta djela upriliči, imati će narod zasvjedočiti, koliko je vrstan cieniti velikog si pokojnika.

RADOSLAV.

Ulomak junačke pjesme F. Turića Ličanina († 1. ožujka 1871.)

Pjevanje prvo.

(Dalje.)

U to glasni poviču čauši;
Vreva stihnù kao ukopana,
Vriska svieta trenom se uguši,
Mravom šuti ta i ona strana,
Niti glaskom pokoj se ne ruši.
Svatko sluti, viest da nenadana
Glase nove a o novoj slavi
Narodu će sada da objavi.

Tako bilo. Glasnik sad povikà:
„Da ste zdravo, Ninski sokolovi!
Kralj Radoslav, našeg roda dika,
Koga ime po svem svietu slovi,
Rad je sina — prava mu je slika —
Danas častit, da opet ponovi
Običaje naših pradjedova,
Koje hrabrost njihova osnovà.

Kralj vam kani Ćiaslava sina
Posjeklicom sabljom opasati,
I rad sjajnog, staroslavnog čina
Zakazà vam tuj na okup stati.
Dan vam ovaj nosi sto milina;
Od srca vam valja uzkliktati,
Kad medju vas knez mladjani stane,
Dom vaš da mu snažne ruke brane.“

Malo za tiem uminulo časa,
Al zaškrinu na pavlači vrata,
Izpod krova zlatolika krasa
Sinu kruna od suhoga zlata:
Kralj Radoslav junačkoga stasa
Na dvor stupi, šibike se hvata,
I kô ona u ruci mu sjaje,
Znati moreš, pravi vladar da je.

Veličajan kraljevskim uresom
Kralj sa shoda puku se nakloni,
A puk njemu živim urnebesom,
Klanjajuć se nice, odzdrav doni;
Mači zveknu o kaldrmu kriesom.
Zvuk veseo po svem gradu zvoni,
Odjekuju planine i more
I doline sve do crne gore.

Radoslava divna starost krasi:
Slabog vieka ne zrieš na toj glavi,
Srebroliki samo kažu vlasi,
Preran snijeg da se o njoj savi,
Prie neg starost a po burnih časih
Bjelilom se staračkim pojavi,
Prie neg starcu borbu ljutih strasti
Zamienile blagog mira slasti.

Na lievoj mu strani trepeće se
Oštra sablja, zlatom izkićena,
A na kruni krstaš mu se trese,
Sav izrezan iz dragog kamena.
Niz bisera, savijen u rese,
Spušta mu se kraj oba ramena,
Do koljena titrajuć se vije,
Bielim' prugam' zlatne toke bije.

Vrh obraza vidi mu se slavna,
Znak blagoće i krvi umilne,
Duša tielu junačkome ravna,
Krasnom daru desnice obilne,
Kojom narav, vječnom silom stavna,
Obdariva vitezove silne,
Svijajuć ih na grud svoju čista,
Da jim slava do vjekova blista.

Koliko je puta, Radoslave,
Sinula ti sablja na mejdanu,
Toliko je okol tvoje glave
Zelen lovor svoju svio granu.
Tvoje duše duh je mirisave
Napunio državu prostranu
Blagoslovom žarke od ljubavi,
Da si rodu svomu otac pravi.

I za to će vjerni tebi tvoji
Sa obedvie strane Velebita
Krv srdaca prolievati svojih,
Kruni biti tvrdja kremenita.
Kad podanik čistu ljubav goji
Kralju svomu, i njome ga pita,
Kralj, gradjanin tad su sretna oba,
Zlatno oba uživaju doba.

Sad kralj obraz podigne svetčani,
A množtvo se izpred dvora smiri.
Čut biš mogo, na krilih laganih
Hitrokrili da prhnu leptiri;
Svi bo vide, da kralj sborit kani.
Mukom muče, dah im jedva piri,
Tek čekaju, on da progovori,
Sladkoreka usta da otvori.

„Zdravo da ste, dični vitezovi!
Zdrav narode roda junačkoga,
Koji si se izpred dvorâ ovih
Danas sabro rad imena moga.
S danom oviem sreća mi se novi,
I radostnû slavit mi je boga,
Što te vidim zdrava i vesela,
Bodrog oka i vedroga čela.

Ljubav tvoja, čistija od zlata,
Koja krunu i priestol mi štiti
I koja se srca moga hvata
Te blagoćom umilno ga miti,
Znana mi je od prvoga sata,
Od kad kruna i žezlo me kiti;
Zato primi ljubav kralja svoga
Za uzdarje dara tolikoga.

Uz moj har sad čuj i želju, koju
Ja ti kažem i na srce mećem,
Nebi li mi starost u pokoju
Stepenu se uzvila najvećem.
Znano ti je, da j' putanju moju
Sreća blaga ponajljepšiem cviećem
Ponasula — i sina mi dala,
Radošću mi starost obasjala.

Sedamnajsto stupa u proljeće
Moj Ćiaslav: darivam ga tebi,
Da od one diel dobije sreće,
Koju meni njeguješ u sebi.
Sreća i njega odbjegnuti neće,
Kad ga budeš štitit u potrebi;
Procvasti će iz vjernosti tvoje
Nova sreća porodice moje.

Doraso je i do koplja vita,
Vita koplja, težke oprsine,
Šestoperca, mača ognjevita.
Na obranu svoje domovine
Tog oružja nek se danas hita:
Dajem mu ga, neka u njem sine
Sried viteza, s kiemi od sad svaku
Dieli dobru kob i naopaku."

Kralj dореče, nazad se obrati,
K sebi klikne Ćiaslava sina
I desnicom desne mu se hvati;
Postavi ga kraj sebe starina.
Tog mladića krasna pogledati,
Kolika je razkoš i milina!
Mislio bi, andjel je s nebesa
Snio njega, kakva je uresa.

Vedro čelo nadkrilile vlasi
Zlatorune, svile se uz pleći;
Žar rumeni bielo lice kvasi,
A ustne mu jagode bi reći.
Plam očiju obrvica gasi,
Drugč'je sviet će žarom svîm sažeći;
Jere vatra u cieloj bujnosti
Sjaje one divne iz mladosti.

Priroda je njega ukrasila
Svom divotom čarnih joj darova,
Sve miline oko njega svila —
Nemogu jih opisati slova.
Slila nanj' je i žar rumenila
I razsula bjelinu snjegovâ,
Da dovrši u ovom djetetu
Tvor majstorski na ovome svietu.

Kolika je ljepost i milina
Na njegovu stasu potrošena,
Toliko mu iz oka nevina
Sjaju znaci srca bezazlena.
Radoslave! eto gledaš sina,
Baš ljepotom rajskom odjevena.
Oj da suza nikad lica tebi
Neg radostna pokvasila nebi!

Da je jedin mjezimac u majke,
To mu kaže gizdavo odielo,
Tanka svila i zlaćane spajke,
Koje njemu obvijaju tielo.
Skrletnih mu haljinâ okrajke
Rubi zrnje od bisera bielo
I podiže mrkolike boje,
Nogavicam da mu ljepše stoje.

Kralj Radoslav oboren u gledu
Svog jedinca, opet se okrenu,
Ohrabri se, diže glavu siedu:
Strast ga sladka ostavi u trenu,
Vatra planu po licu mu bliedu,
Te on mahu jednom u vatrenu
Skide sablju od svojega pasa,
Ćiaslava sabljom svom opasa.

„Eto sinko, bridke sablje moje;
Dušmanske je napojena krvi.
Predajem ju tebi: evo to je,
Čim se sila protivnika mrvi.
Da ostavlja staro mjesto svoje,
Bedru moju, — to je slučaj prvi.
Al nek ide: ruka sina moga
Dostojna je dara tolikoga.

Sabljom narod tvoj hrvatski brani,
Jer je žrtve on dostojan svake;
Nove slave sinut će ti dani,
Rad ljubavi i vjernosti jake.
S njim ćeš biti sretan na mejdanih,
Sve težkoće bit će tebi lake,
Samo, sine, ljubi ga iskreno!
Bit će tebi krasno odvraćeno.

Vam, junaci, pak najavit mogu,
Da sam poslo hitre poklisare
Na sve strane, da na brzih nogu
Poziv nose na knezove stare,
Nek se kreću svi u jednom slogu
K Ninu bielom u ravne kotare,
Gdje ću s njimi rad priestola sreće
Znamenito, mudro činit vieće.

A da nebi poslie posla težka
U Ninu jim oduljalo vrieme,
Ja naredih, da igrà vitežka
Zasladi im saborenja breme.
Radi toga, da nebi pogreška
Nama koja okaljala tjeme,
Ja zakazah, da, što god se more,
Sjajnom danu priprave se tvore."

Čim Radoslav govor svoj dovrši,
Opet klika diže se iz nova,
Svud po gradu na okolo prši,
Prieko bielih prolieće zidova,
Visom visi, i zrak siekuć krši,
Kao na krilih odmiče vjetrovâ,
I odlieće prieko Dalmacije
Tja do Skadra, gdje Bojana vrije.

Istom što se utaloži klika
Medj zidovi grada veseloga,
Al' iz polja začuje se rika,
Glasna rika ratoborna roga.
Od Obrovca, kraj kog' srebrolika
Voda teče do mora Novskoga,
Jezdi četa konje igrajući
I junačke pjesni pjevajući.

Ono su ti sivi sokolovi
Iz daleka od Krbave slavne,
Iza njih se duga četa provi
Iz primorja i od Like ravne.
Selimir je ban pred vitezovi,
Koga pjesme spominju odavne.
Vodi bane na sjajnu zabavu
Tê junake k starcu Radoslavu.

A od južne od zadarske strane
Bubnji tuku i svirale svire.
Kroz zelene od maslinâ grane
Ravno polje gdjekuda provire;
Po njem vidiš pješce i katane
Gdje se svuda na okolo šire,
I polieću kano lastavice
Kad u vruće odlaze zemljice.

Jedna četa sjajnija od druge
Hitro gradu primiče se bielom;
Već junakom razaznaješ pruge
Izvijene gospodskim odielom.
Za plemići vjerne jašu sluge,
Ponosnom se ponoseć vlastelom,
Ko da i njim glave obasjava
Vitežkijeh gospodara slava.

Izpred Nina, gradu nedaleko,
Tu vrhunac uzdigo se mali.
S njega vidik pukô u poprieko,
U daljinu k zadarskoj uvali.
Kad pogledaš, zatravljen biš reko,
I da Karin vidiš na obali,
I manastir bieli da kod mora
Pred okom ti vrata sad otvora.

A kad gledneš Ninu gradu s lieva,
Velebit ti svoje pleći kaže;
Tvrdom glavom triesu odolieva,
Silne noge u talas ulaže.
Vrh Promini titrajući sieva
I s Dinarom svoje tjeme slaže;
Obe sestre ponosito čelo
Nad oblake uzvijaju smjelo.

Na tom mjestu, na brdašca visu,
Dvie gizdave sretoše se čete.
Jedne majke rodna braća svi su,
Jedan drugom na srdašce lete.
Svi junaci, sad bez suza nisu:
Sve se oči jasniem suzam' sviete;
Al tih suza ne izvija tuga,
Već milinje, što drug našo druga.

Sastali se vitezi iz Like
Na pogledu bijeloga grada
A s junaci Dalmacije dike —
U čas dobri, premda iznenada.
Smiešale se s radosti velike
Obje čete, te su jedna sada.
Bi reć, brat se, kom' je ista mati,
Opet k bratu rodjenomu vrati.

Tu se grli, tu za zdravlje pita,
Koga nema, bar mu spomen tudi;
Stari junak stara znanca srita,
S nepoznatim spoznati se žudi. —
Pak krenuše; konjskijeh kopita
Topot jeku svud iz stienja budi,
A Dalmatin svija se k Hrvatu
I o bielom vjesi mu se vratu.

Sviem na čelu gizdavim junakom
Selimir je, ban od slavne Like,
Do nj' Stranjina, na konjicu lakom,
Dalmatinske od krvi velike.
U kretu mu i potezu svakom
Veličajnost, al ugodne slike;
Vidjeti mu moreš na pogledu,
Da je prvi u junačkom redu.

Pustio je na svoju desnicu
Selimira, bana od Krajine,
Ne rad toga, da mu porodicu
Morda većma štuje neg li ine,
Već što cieni junačku zenicu
I banove dozrele godine.
Selimiru ugrušali vlasi,
A Stranjinu crna kosa krasi.

Selimir je junak medj junaci,
Junačkoga i visoka struka;
Kuckaju ga od brkovâ traci
Po ramenih, kako ih usukà.
Iz očiju žive munje zraci
Bukte na dvor — sgledat ga je muka:
Da će junak, bojiš se, sažgati,
Sve što okom u dogledu shvati.

Kraj Stranjine titra na djogatu
Kao soko, kad pticu potira,
Junak Branko sjajuć se u zlatu;
Dobru konju neda svome mira.
Samo jednom koplja u dohvatu
Sliedi Branko bana Selimira;
Djogina je svoga razigrao
I kraj bana ustopice stao.

Gizdav junak, gizdavo odielo
Krasi mlada i ohola kneza.
Plavo oko poglêda mu smjelo,
Pokazuje hrabrena viteza,
A njegovo tankovito tielo
Ko da vajar vještom rukom srezà
I stvori ga liepa i gizdava,
Čista čela, lica mirisava.

Izmedj Branka, Počiteljskog gose,
I mladoga Crnojević bana, —
Komu slavni otac rodio se
S onu stranu visokog Lovčana, —
Jaše junak, duge crne kose
Kao crno krilo od gavrana:
Knez Branimir od Solina grada;
Vješto rukom svog' vrančića vlada.

Za tiem sliede redom redomice
Knez Proilo od grada Udbine,
Ban Zvonimir sjajne porodice
Od gradčačke junačke stojbine.
Kraj njeg Vuka Ličanina lice
Bliska puno junačke vrline,
Da je zazor njega i gledati,
A kamo li na put njemu stati.

Za Vukom je momče pristajalo
Mladih lieta, rumenijeh lica;
Brčića mu samo nješto malo
Suri više crvenih ustnica;
Crno mu se oko razasjalo
Izpod dugih, tankih trepavica.
Milo ga je gledati svakome,
Kako jezdi na zelenku svome.

Milutin je sinovac jedini
Svoga strica Ličanina Vuka,
Za to mu se on miliji čini,
Nego desna od mejdana ruka.
Pošlo diete u sjajnoj družbini
U kotare, i radost trostruka
Vidi mu se gdje sieva na licu
I rumeni crven-jagodicu.

Knez Hrvoja od bogatog Sinja
Sa Uglješom tja iz Dubrovnika
U domjenku junačtva pominja;
Oba dva su medj junaci dika.
Vidjeti je, Hrvoja pričinja,
Jer Uglješa smješljiva je lika,
Što Hrvoja u govoru sebe
Više diči, neg' je od potrebe.

Za plemići i knezovi sliedi
Sva ostala gizdava družina;
Svud bogato odielo se gledi,
Srebro, svila i skrlet-haljina.
Medj' Hrvati igraju u sriedi
Dalmatinci konje po ravninah;
Mieša jim se perje na kalpacih,
Britki mači i svilen-barjaci. — (Sliedi.)

POUKA.

Putne uspomene

Iz Dubrovnika, Kotora, Arbanije, Krfa, Italije; od I. K. S.

XI.

Primorje arbansko. Bar. Ušće Bojane. Drač, Kroja, Tirana, Kavaja, Jablona. Kanina, Krf.

Noć na moru bijaše dosta burna, s toga mogoh ljuljajući se neprestano veoma malo spavati, premda smo iz Meljina krenuli stoprv u pol noći. Oko pete ure u jutro doplovismo u luku barsku. Pohitih odmah na krov, da vidim grad i okolicu, ali tmina zastiraše još sve na okolo, i prem da mjesečina svietljaše, nevidjeh drugo nego more i odaljena visoka brda. Na moju utjehu kazà mi kapetan, da ćemo podulje čekati na parobrod iz Levanta i da do toga mogu mirno

spavati. Radostno pokoriv se njegovu savjetu, odpočinuh do 9. ure u jutro i tada me izviestiše, da je parobrod Bosforo istinabog težkom mukom poradi silne bure doplovio iz Carigrada, premda se na putu iz Jablone u Drač morao višekrat vraćati, nemogavši napred i nenašavši zaklona pred burom. Da još više vremena nezakasni, pozajmio je sve barke, što ih bijaše u luci barskoj, da izkrca svoju robu za Bar i njezinu okolicu, te nama nepreosta ni jedna barka za tovaranje naše robe, i tako moradosmo čekati pred Barom do treće ure poslje podne, što nije uprav nikomu na brodu prijalo. Grad Bar stoji podobro daleko od mora. Leži na brdu izpod planine Sutormanske, koja pripada pogorju dinarskomu. Na koliko razabrah očnikom, sastoji iz malo i dosta loših kuća. Starinska tvrdja na polu je razorena, kao i gradske zidine. Stolna crkva nadbiskupije barske sv. Teodora leži takodjer u ruševinah, zajedno s crkvom, koju sagradi u 13. stoljeću Jelena, kraljica srbska. Katolici imadu sada župnu crkvu sv. Nikole, a Turci veliku džamiju pretvorenu iz kršćanske crkve. Prekrasna je okolica barska. Na podnožju brda viju se redovi od maslina i cipresa s pomješanom vinovom lozom. Podnebje zdravo je i blago. Polja i brda rese raztrešeni ljetni stanovi. Čovjek, koji ovaj prediel iz daleka gleda, mogao bi zaboraviti, da ovdje Turčin vlada. Ali kad zaviriš u sám grad i u stanove obiteljske, nalaziš po svuda smradni trag turskoga gospodstva. Tako me barem izviestiše očevidci.

Dugačko vrieme odmaranja izpod Bara probavio sam čitanjem, pisanjem i razgovorom. Kad i kad reko bi Ibrahim beg koju rieč, nu kad i kad ugrije se na toliko lulom i kavom, da zametne i podulje razgovore. Znao je govoriti o povjesti turskoj i o životu slavnih Turaka. Njekim ponosom spomenu, da ima u Carigradu pet knjižnica podobro velikih, u kojih se nalaze i hrvatske knjige; dodade k tomu, da u Carigradu Hrvatima zovu sve žitelje što dolaze iz Crne gore, Arbanije, Hercegovine i Dalmacije. Podkapetan pripoviedaše prirodjenom hitroumnosti o svojih veselih sgodah u Carigradu i Englezkoj, u Aversi, Amsterdamu i Bruselju. Uzajemno dodadoh i ja njeke uspomene iz moga vojničkoga i putničkoga života, i tako prodje vrieme hitro posried osamljena mora, te nas skoro neugodno zateče glas, kad čusmo, da je sva roba nakrcana i da ćemo krenuti dalje. Ja snimih još olovkom na brzu ruku sliku grada Bara, gledah turobnim čuvstvom odlazak parobroda Bosfora, koj pokriven gustom parom, krene prema strani, gdje mila Hrvatska leži. Pozdravih zajedno s kapetani mahanjem ruku vojnički englezki brod, što je tu stražio poradi namišljene bune arbanske, i navale crnogorske, te izgubih napokon iz vida Bar i njegovu okolicu.

Do skora prigrli čitavo more noćni mrak. Mi se predadosmo u ruke sna, kad oko treće ure u jutro nastade neobično ljuljanje broda. Sve se potresalo a s triešnjom umješa se muklo ropotanje. Ja skočih na noge i pohitih na krov, ali tamo sve mirno. Neima ni kapetana ni mornara, svi spavahu mirno. Upitah čovjeka, što krmom ravnaše: Odkuda ta triešnja? Smiešeći odgovori mi on: „Na ušću smo Bojane, za nami ostade Olgun, a ovdje se izlieva silnim udaranjem Bojana u more, pak se ovo ljuti na novu pridošlicu.“ Odgovor me umiri, ali mi ne vrati za dugo sna. Jedva oko pete zaljuljah se njekako u driemanje, ali jur prije osme ure dade mi kapetan javiti, da smo blizu Drača, kojega sam svakako zaželio bio viditi. S pozdravom „Selam alejćum!“ sjedoh uz moga suputnika Ibrahima beja, da pijem kavu s jajetom, odoh zatim na krov, bivši razveseljen, kad ugledah more umireno. Vjetrić je jedva lepršio, nebo bijaše vedro i čisto, a sunce odsievaše od sniegom pokrivenih arbanskih gora. Do skora unidjosmo u luku grada Drača, koj na kraju pribrežja leži. Oko grada prostire se liepa ravnica i dobra plodonosna zemlja, ali malo obradjena. S traga visoke gore. Kao mjesto zatočenja Cicerona, i pozorište ljutih bojeva rimskih, grčkih, slovjenskih, normanskih, mletačkih, turskih itd. gojio sam od svoje mladosti tajnu želju viditi taj grad. Spremih se dakle s podkapetanom Abrahamićem na barku, da posjetim grad, koji okružuju poluporušene ograde. Kad stigosmo do njekakova drvenimi kolibami ogradjena porata, počeše Turci vikati, da neidemo onamo, jer je tu kontumacija, već da krenemo u drugi porat, gdje stoji stup za barjak. Ali im podkapetan odgovori osorno, da nije dužan znati, gdje je njihova kontumacija, kad neimaju razvijena barjaka. Mi skočismo dakle iz barke na suho, te unidjosmo u kuću kontumacije. U njoj sjedjaše u nuglu sobe na podugačkom divanu, s prekrštenima nogama „rizan“ to jest upravljatelj kontumacije dračke, kraj njega podalje njekoliko starih Turaka, a za stolom naprema rizanu njeki čovjek u europejskoj odjeći. Odmah, kako unidjosmo u sobu, poče vikati rizan na podkapetana: zašto da se nedrži propisana reda, jer se pri kontumaciji nesmije nitko izkrcati. Podkapetan odgovori mu ljutito, neka se Turci drže reda, pa neka razviju barjak, kada dolazi inostrani brod, jer to je običaj na svih lukah svieta, da barjakom davaju znak, kuda treba da se unilazi. Turčin stane sad još bolje vikati, nu zajedno izvinjavati se, da je barjak vjetar prelomio, te pozvà ujedno slugu, da donese slomljeni barjak. Podkapetan odgovori, da si Turci radi svoje lienosti neznadu u neprilici pomoći. Mogoste, reče on, barjak privezati za silu na koj god drugi štap, ali to bi za vašu lienost bio pretežak posao. Prekinuvši zatiem

prepirku reče: „Adio“, okrene im ledja, a ja s drugimi njegovimi pratioci pojurismo za njim u grad, dočim Turci ostaše mirno sjedeći i lule pušeći.

Dok je podkapetan kod konzulata obavljao svoj posao, odoh s krmanjošem parobrodskim na „Pazar“, iz kojega sav skoro grad sastoji. Jer premda ima do 200 kuća, to su ove tako odaljene i raztrešene, da se nemože ni pomisliti, da pripadaju gradu. „Pazar“ je dugačka ulica s kućami, stranom iz kamena, stranom iz drva. Svaka skoro kuća ima drvene dućane, u kojih sjede trgovci na uzvišenom podu, razredjujući svoju robu i dodavajući ju kupcem na gledanje. Po turskom običaju sve je na okolo smradno. Tarac loš, s rupami i grabami. Na sokacih leže poprieko i roba i gvoždje staro i novo, drva velika i mala itd. Na gradskih poluporušenih zidovih vire iz puškarnica topovi. Pred vratmi leže svakojaki starinski topovi, ali za nijednu porabu. Kraj njih sjedjaše straža sa sabljom nepomično kao egipatska mumija, zavita u kabanicu. Ne daleko od sjevernih vrata ima džamija turska s kubetom i prizidanim minaretom, prije bijaše grčko-kršćanska crkva. I druga džamija pretvorena je iz katoličke crkve. Izvan južnih vrata širi se krasna okolica s hanovi, nješto po europejski uredjenimi. Tuda vodi i drum u nutarnju Arbaniju, Srbiju i Makedoniju, s kojimi pokrajinami stoji Drač u živahnom trgovačkom snošenju. Najveći je ipak promet s Trstom i dalmatinskim primorjem, dočim s Apulijom i u obće Italijom, koja na protivnom jadranskom briegu leži, malo trgovačkoga saveza imade. Nad varošem stoji porušeni veliki grad. Stanovnici su većom stranom Arbanasi turske i grčke vjere, zatim Grci i po gdjekoj Dalmatinac i Talijan. Od Turaka nose se mnogi po europejski, t. j. imadu kapute i crveni fes. Arbanasi odjeveni su fustanelom i bielim gunjcem, a Grci imadu većom stranom modru i tamnu odjeću po istočnom kroju. Na dračkom polju vide se još zidine prastaroga grada, po svoj prilici Epidamna, koji učenjaci ovamo stavljaju. Ilirski ili epirski taj grad spominju najstariji grčki i rimski pisci. Plauto pjeva o njem, ne baš pohvalno, ovako:

Nam ita est haec hominum natio Epidamni,
voluptarii atque potatores maximi:
tum sycophantae et palpatores plurimi
in urbe hac habitant: tum meretrices mulieres.
Nusquam perhibentur blandiores gentium.
Propterea huic urbi nomen Epidamno inditum est,
quia nemo ferme huc sine damno divertitur.

Na pazaru dračkom óbskrbio sam se za male novce toplom arbanskom kabanicom, budući da sam u Dubrovniku, prevaren od krasna južna podnebja, misleći, da će me na putu sve do Italije još veća toplina pratiti, svoju šubu poslao kući, žaleći jur u Kotoru veliku svoju pogriešku.

Iza odmora od dvie ure krene moj parobrod dalje put Jablone. Iz otvorena mora vidio sam s lieva grad Kroju slavnu stolicu Gjure Skenderbega, okruženu brdom, na kojem se svietljaše snieg. Pred njom pokaza nam se iza ledja bogata Tyranna, o kojoj kažu, da se njezini stanovnici odlikuju lukavošću, okretnošću i bogatstvom medju svimi žitelji srednje Arbanije. S toga ju Arbanasi zovu „Tyrana virana“ t. j. Tirana lukava, a turska poslovica govori: „Čuvaj nas bože od žida solunskih, od Turaka iz Egribosa, od Grka atenskih i Arbanasa tiranskih!“ Njihove kuće gradjene su većom stranom na dva kata i okružene dobro obradjenimi vrtovi i voćnjaci. Njihove džamije rese povisoki jablani i kipresi, a mjesto odlikuje se takodjer riedkom čistoćom. Podalje proteže se velika planina Tomorica a na liepoj ravnici uzduž primorja rastu dubrave i masline na tustoj i plodnoj zemlji, ali inače sve je pusto, samo kad i kad prikaže se oku po gdjekoja kuća, ili crkvina ili gradina. Od povećih primorskih miesta mogu se sjetiti samo na Kavaju, pod koje okružje pada i Drač. Kavaja leži uz potoke Darče i Liešnica, koji ovdje u more utiču, ima do 3000 stanovnika i osam džamija, od kojih su najznamenitije džamija Kubelj i Plak. Tu je velika zgrada za Karavansaraj, a trgovina živahna s Monastirom, Solunom i Carigradom.

Iza Bara putovahu sa mnom na brodu mnogi Crnogorci, Grbljani i Arbanasi u Carigrad. Putovahu onamo, da nadju ili službu ili rabotu. Svi, s kojimi se mogoh razgovarati hrvatski, kazivahu mi, da ih u Carigradu nezovu inako nego Hrvatima, kao što njihovu poglavicu Hrvatli paša. Čuo sam tada prvikràt govoriti proste Crnogorce i Grbljane, i čudio se, da nemogu izgovarati čisti a, nego zatežu sve na muklo, kao nosovi è, dočim opet Arbanasi, koji su umjeli slovinski, natezahu više na bugarsko, miešajući ujedno mužke i ženske spolove, s kojimi se nikako pravo upoznati nemogu. Medju ostalimi pripovjediše mi ovi posliednji, da u njih vlada još uviek običaj upotriebljivati kod suda u znak nevinosti ili krivnje „uvrijenu vodu“ i „užeženo gvoždje“. Čudio sàm se, da se Turci i kršćani sasvim od srdca i slobodoumno medju sobom razgovarahu i jedan drugomu, bez ikakove uvriede, predbacivahu griehe. Nasmijali smo se mnogo njekomu ćoravomu turčinu, što je oko izgubio pred Žabljakom, u boju s Crnogorci, te zato i srebrenu kolajnu dobio. Sbijajući kojekakove šale, vladao se kao Harlekin, ali uz to razvijao i mnogo dosjetljiva uma. Vrlo otvorene glave bijaše i njeki Luka Mazaran iz Grblja, koji se po drugikrat odputio u Carigrad, da

traži službu. Umio je hrvatski, grčki i turski. Tražio je za službu 15 talira na mjesec, a imao, kako reče, ujaka u Petrogradu Admirala Vukotića. Koliko bješe u tom istine, neznam.

Oko 6. ure pod večer doplovismo pred Jablonu (Avlona), koja podobrano daleko od luke leži. Uz more stoji osamljena kuća agencije i djumruka ili doganja, ali mi nemogosmo do nje ni barkom doći, tako je ovdje plitka voda, te smo se po naših vozarih preko vode na ledjih prenieti dati morali. Na pribrežju i kod agencije dočeka nas mnogo Arbanasa u svojoj ženijalnoj odjeći. Bieli gunjac s otvorenimi i širokimi rukavi, koji se u hodu kao krila nišu, pokriva tielo do stegna. Biela nabrana fustanella okružuje tielo izpod pasa. Bieli ili modri čakširi zataknuti su u bečve. Na glavi nose bielu ili crvenu kapu, za pasom oružje. Svi bijahu liepa stasa i obraza, polovica njih s orlovim nosom, a druga polovica s upravnim. Njeki s plavom, drugi crnom kosom, ali svi junačkoga pogleda, oštre izbuljene oči njekih pokazuju skrajnu divjačnost, tako da se u nje ni gledati nemože, te se nehotice sjetih na Apijana, koj o starih Ilirih kaže, da imadu oči, koje čovjeka zastraše ili očaraju.

Veća strana ovih ljudi odprati nas do djumruka, gdje se na otvorenom triemu svi ponamjestimo. Turski činovnici sjedeći na uzvišenom mjestu primahu robu, listove i novce, što im je podkapetan sa broda donio, razdieljivajući ih medju nestrpljivo čekajuće ljude. Samo upravitelj djumruka, debeo čovjek, veoma ozbiljna lica i divljega pogleda, u liepoj odjeći arbanaskoj, posut po pasu oružjem, šetao bi se ponosito veoma čvrstim korakom pokraj nas gore i dole. U ruci nošaše veliki čibuk, bacajući kadikad zapovjedajuće poglede na tiskajući se sviet, ali neprogovori ni rieči.

Prije nego odosmo razgledah okolicu. Grad Jablon leži na brdu, ima do sedam džamija s minareti, veliki konak Vljorida, jedne izmedju najstarijih i najuglednijih porodica arbanaskih. Kuće, na broju oko 400, raztrešene su i sakrivene medju grmljem, maslinami i drugim drvećem, s traga okružuju grad gola kamenita brda, odlomci kimariotskih gora, koja radjaju nesnosnu vrućinu, kad se u nje upre sunce. Na drugom brdu leži selo Kanina s porušenim tvrdim gradom, koj pripadaše u staro doba Kraljeviću Marku. O njemu pripoviediše mi, da od njegovih potomaka živi još jedan starac, i sin mu, kojega Turci uzeše u vojnike. Prvi Turčin, koj je taj grad osvojio, bijaše Sinan paša od Konjeha, kojega porodica vladaše tim gradom do najnovijega vremena. Njegov grob „Teke“ drže Turci u velikoj cieni, jer ga smatraju za svetca. O kralju Marku pripovieda tamošnji narod kojekakove priče. Pokazuje kuću, u kojoj je stanovao, a u okolici ima više razvalina monastirskih iz njegova vremena. Iza Jablona prostire se ravnica Mužakja opasana brdima, iznad kojih viri visoki Tomor i Kudeš.

Naprema Jablonu leži pusti ostrov Cazin (Sasseno) a na protivnoj obali jadranskoj Otranto. Podalje od Jablona prema istoku stoje tragovi prastare Apolonije, a iza brda prema jugu Tepelen rodno mjesto Alipaše groznoga.

Bijaše jur večer, kad se vratismo na brod. Iznad kimariotskih brda svietljaše mjesečina, Crnogorci pjevahu narodne pjesme, moj znanac Ibrahim beg zabavljao se često prekinutim razgovorom s jednim turskim kapetanom, što se u Jabloni ukrcao za Carigrad, a ja se šetah po brodu gore i dole predstavljajući si u mislih veliku dobu Skenderbega Kastriotića, kad su visoke gore, mimo mene leteće, oživljavali neumrli junaci, prkoseći svemu silnomu tada turskomu carstvu, i kad je malena Arbanija prednjačila čitavomu kršćanstvu.

Sladko sam jošte spavao, kad parobrod unidje u luku od jonskoga ostrova Krfa. Čim svane, pohitih na krov i ugledah luku zatvorenu od svih strana sa zidovi i utvrdjenu jakimi kulami. Na daleko uz more prostire se grad a na južnom kraju i u sriedini ima opet utvrdjene kule. U luci bijaše više austrijskih i engleskih parobroda, kao i drugih brodova raznih naroda. Oprostiv se s mojimi suputnici, preveze me barka do kraja, gdje mi odmah jedan sensal ponudi više gostiona a dva fakina uzeše robu i ponesoše ju napred. Ja odabrah gostionu „Bella Venezia“ i pojurih onamo, ali me na gradskih vratih zaustave, htijući pregledati moju robu. Ja primjetih osorno, da se čudim, kako se u slobodnoj Engleskoj može još pregledavati putnikova roba, dočim je u absolutnih državah ta zloporaba jur odavna prestala. Na ove rieči stupi napred dobro obučeni čovjek, koj mi se kao činovnik predstavi, upita me uljudno, da li je ovo moja „bagaža“ i kad mu odvratih da jest, reče mi, da idem slobodno napred, jer mu se čini, da nisam trgovac, a putnička roba da je prosta od nadziranja.

Jedva se malko odmorih u gostioni, u kojoj dobih sobu za $1^1/_2$ šilinga t. j. za 45 nov. na dan, kad odoh da pogledam grad Krf. Na ulici, što vodi na Esplanadu, najljepši trg od Krfa, što ga Englezi stvoriše i liepim drvljem nakitiše, sretoh diviziju engleskih vojnika s muzikom, što je uprav pošla na promjenu glavne straže. Vojnici bijahu u crvenoj haljini, što dopire do koljena, sa žutimi obrubci, čakšire su im crne, obšivene crvenim rubom, kape crne iz sukna, telečaci iz lagirane crne kože, a puške

nose poprieko u lievoj ruci. Muzikanti imadu biele haljine i samo njeki crvene. Momci bijahu skoro svi kolajnami nakićeni. Ja odoh za njimi na Esplanadu, da vidim njihovu paradu. Vježbanje i kretanje puškom sasvim je inače nego u nas. Čudio sam se, da je i banda pravila svakojake manevre. Muzika im je mnogo lošija nego li austrijska. Svake nedjelje igra ona po višekrat na Esplanadi, koja je okružena kućami, izpod kojih vode triemovi a na trgu podavaju ugodan hlad zasadjena drveća. Kraj piramidalnoga spomenika krasan je izgled na more i na pogorje grčko. Ulice Krfske uzke su i dosta smradne. Po dućanih ima napisa grčkih, engleskih i ponajviše talijanskih. Stanovničtva ima preko 30,000 većom stranom Grka, zatim Talijana, Arbanasa i Engleza, ali se po ulicah čuju svi skoro europejski jezici. Značaj stanovnika, na koliko sam opaziti mogao, veoma je pokvaren. Grčko cincarstvo i lukavština, talijanska žestokost, pretjeranost i plašljivost, englesko slavohlepje i nadutost svoriše njeku smjesu značaja, koj ljude nesnosnimi čini. Život je kao po svem istoku javan. Vidio sam na svoje začudjenje kod gradskih vrata, kuda najviše svieta prolazi, na otvorenom mjestu sjediti ljude što novac promjenjuju, imajući pred sobom na stolu po više tisuća novaca u srebru i u zlatu. Na jednom dućanu njeke modistice iznenadi me ime s napisom N. Horvat. Unidjoh odmah i upitah ga; odkuda je? odgovori mi, da je rodom iz Ugarske i kao udova njekoga doktora ovdje se naselila, imajući kćer udatu za njekoga Engleza. Govorila je nješto hrvatski, a još radje njemački, i razveseli se veoma, što je mogla čuti viesti iz svoje domovine.

Imao sam preporučna pisma iz Dalmacije i na jednu Dalmatinku iz Šibenika, udatu za kapetana Inchiostra, zatim na slikara Aspetta i na prognanca Gratiana rodom Splietćanina. Ovoj dvojici kao i austrijskomu konzulu Eisenbachu, imam zahvaliti, što sam se s Krfom pobliže upoznao. Slikar Nikola Aspetti slikaše uprav njeku mrtvu gospodju, kad ga posjetih. Ima liepih kopija od slavnih talijanskih umotvora. U crkvi sv. Spiridona i Bazilija ima njegovih dosta dobrih slikarija na liepu. Gratiani sprovede skoro sav svoj život u Mletcih. Služeći zajedno sa svojim otcem kod austrijskoga vojnoga pomorstva, primi godine 1848. službu kratko trajuće republike i bude radi toga od Austrije prognan u Krf, kamo se i slavni njegov zemljak Tommaseo za njeko vrieme kao prognanik naselio. Oženiv se u Krfu, nehtjede se koristiti amnestijom, već ostade u Krfu, kao jedan izmedju najizobraženijih žitelja Krfskih. Generalni konzul Eisenbach, veoma prijazan starac, služi kod konzulata jur 36 godina. Bijaše u opasno vrieme g. 1848. u Moldavskoj i pretrpi tamo kao austrijski konzul veoma mnogo progona. Za nagradu vierne službe premjestiše ga u Krf, kamo nikada doći nije želio, jer bi volio bio i nadalje ostati na svom prvašnjem mjestu, budući da ovdje austrijski konzul bijaše još gore vidjen od stanovnika i prognanaca, nego li u Vlaškoj, niti je imao i kakove zaštite od englesko-grčke vlade. Pripoviedao mi je konzul, kako često zlostavljaju stanovnici konzularske činovnike, i pogrdjuju grb austrijski, te kako je pri njekom svečanom objedu, u prisutnosti generalnoga konzula, jedan engleski Lord napio zdravicu Košutu i njegovim jednomišljenikom. Stoga se stide konzularski činovnici obući i austrijsku uniformu, strašeći se kojekakovih pogrda. Konzularski kancelar bijaše Hrvat Nimković, koj mi bijaše u svemu na uslugu.

Krf sa svojim ostrovom, koji je u staro doba, kako pričaju, sa susjednim ostrovom Parosom jednu cielost sačinjavao, nosi slavno ime u grčkoj povjestnici. Na ovom otoku stajahu po mnienju njekih glasovite vesele bašće Alkinoa kralja, koji po svjedočanstvu Omira, vraćajućega iz Troje Odiseja gostoljubivo primi. Taj ostrov spominje i Thukidides i svi skoro starogrčki pisci. Stanovnici proslaviše se u perzijanskih i makedonskih ratovih. Vodjahu ratove s Korinćani i Atenjani. Pomagahu Rimljanom proti Kartagu i Mletčanom proti Turkom. Grad Krf postade napokon glavnim gradom jonskih ostrova, kao takov prednjačio je žiteljem jonskim u znanosti i umjetnosti, kao i u trgovini i mornarstvu. Ima do 30 crkva i ponosi se tielom sv. Spiridona, o kojem pričaju vjerski zanešenjaci, da mu je meso na tielu i sada još sasvim mekano. Ostrov je plodan sa svimi južnimi proizvodi, a hvale osobito Krfsko ulje i vino.

Rado bi bio još podulje proživio u Krfu, da se upoznam s tamošnjimi umotvori i knjižnicami, ali poradi velike skupoće bjeh prisiljen što prije ostaviti Krf. Nu nebijaše parobroda iz Levante. Dne 12. studenoga probudi me ipak u rano jutro gruvanje topova, i dočuh na svoju veliku radost, da je s parobrodom doplovio grčki kralj, koj radi veoma zla vremena morade uteći u luku od Krfa, i da će taj parobrod odmah dalje krenuti. Pohitih dakle u konzularski ured, gdje mi kazaše, da se kralj dovezo na ratnom parobrodu, koj će na njega čekati u Krfu, ali da je ujedno došo i loydov parobrod Vorwärts iz Sirije, koj ima poći put obale talijanske u Trst, nu da će biti metnut pod kvarantinu. Poplaših se, da ću morati ostati ili u Krfu, ili da ću u Brindižu doći u kvarantinu; odoh dakle konzulu, koj me utješi i sa konzularskim činovnikom Fabrisom pošalje na agenciju Lloydovu, gdje mi kazivaše, da će parobrod još danas krenuti put

Brindiža, jer prem da na moru vlada strašan šćiroko, da je to ipak za put u Italiju dobar vjetar, „vento favorabile.“ Uzeh dakle kartu za Brindiž, prem da me generalni konzul nagovaraše, neka se neizpostavljam pogibelji. On obeća, da će sve učiniti, kako da mi bude ugodno vrieme u Krfu, i pozva me ujedno na objed i na čaj. Gratiani, čuvši, da ću odlaziti, doleti takodjer k meni nagovarajući me, da ostanem i da će me uvesti u sve dalje krugove Krfske, te k istomu gouverneru Lordu Jungu. Ali osam dana ostati u Krfu i čekati na drugi brod, bijaše stvar strašnija i opasnija za moju kesu, nego li uzbunjeno more, s kojim sam se ponješto jur upoznao. Ja se odvažih dakle da idem svakako; posjetih još prije njeke starinare Krfske, kupih uz druge knjige i jedan srbski rukopis, i preselih se jur u dvie ure poslie podne na parobrod „Vorwärts.“

(Dalje sliedi.)

LISTAK.

Književnost. D. Fryb, perovodja zem. školskoga vieća u Zadru, izdati će u hrvatskom prevodu knjigu dra. Švaba „školski vrt“, u kojoj se tumači velika važnost vrtova za naobraženje mladeži. Ovim pitanjem (o vrtovih školskih) zanimaju se u novije vrieme vrlo mnogo strukovnjaci, pa je i skupština austrijskih učitelja u Celovcu, što je prije nekoliko dana obdržavana, priznala potrebu vrtova za naobraženje djece. Knjiga, o kojoj govorimo, iznositi će 2 tiskana tabaka i stojati izvan Zadra 35 nov. Predplata se šalje izdavatelju u Zadar, a prima ju i odpravničtvo „Obzora“ u Zagrebu.

— U dioničkoj tiskari u Zagrebu štampa se djelo profesora Fr. Ćordašića: „Poučnik za čuvare šuma i pomoćno šumarsko osoblje“, tiska se na trošak vlade, koja ju je već posebnom okružnicom preporučila svim županijskim obćinstvom.

— Dotiskana je knjiga „Dogodjaji zalogaja hljeba, listovi za djevojčicu o čovječjem i životinjskom životu, napisao francezki Jean Macé“; pohrvatila Marija Fabkovićka. Ovo je djelo nagradjeno iz zaklade grofa Dražkovića, ima str. 334, a stoji 1 for 50 novč.

— Do novijega vremena nismo imali slika za zornu obuku s hrvatskim tekstom, nego nam je valjalo posizati za stranimi, ponajviše njemačkimi djeli te vrsti. Sada i u tom pogledu ide na bolje. Troškom I. L. Kobra u Pragu tiskaju se „slike za zornu obuku“ (300 liepo bojadisanih slika na 30 velikih araka), dodano je 5 tabaka hrvatskoga teksta. — Nakladom pako knjižare Albrechta i Fiedlera izašla je „sbirka uzorâ za obuku u risanju od Lj. Modca, ciena 50 nvč.

— XX. knjiga „Rada“, koji je nedavno izdala jugosl. akademija znanosti i umjetnosti, ima na 237 strana ovaj sadržaj: Orografska razredba južno-hrvatske visočine i njezina hipsometrijska razredba od dra. P. Matkovića; Polarna Zora kao učinak zemaljske munjine od M. Sekulića; Brojanica ili drugih deset glagolskih zrnac od Fr. Kurelca; Vlaške rieči u jeziku našem od Fr. Kurelca; Stariji oblici samostavni od Fr. Kurelca; Prilog za istoriju akcentuacije hrvatske ili srbske od dra. Gjure Daničića; Izvodi iz zapisnika jugosl. akademije znanosti i umjetnosti. Ciena 1 for. 50 nov.

— Svetojeronimsko družtvo u Zagrebu izdalo je već svoj koledar za god. 1873. pod naslovom „Danica“, str. 179., ciena 40 nov. Osim običnih koledarskih stvari, ima u toj knjizi: Ljetopis družtva svetojeronimskoga od dra. Gj. Posilovića; imenik svih utemeljitelja i članova, izvadak iz pravila družtvenih ; zatim ove sastavke zabavnoga i poučnoga sadržaja: Naša domovina, složio Ivan Truski; Poslovice: pučka mudrost, napisao dr. Josip Stadler; Gojitba šljivove voćke, napisao Drag. Stražimir; Nove narodne pjesme, spjevao Ivan Truski; Nekoje očne bolesti, napisao dr. Stjepan Magjarević; Nešto iz gospodarstva; Ban Nikola Zrinski; Dosjetke i pričice, skupio Gjuro Banjalučki. Napokon je imenik svih oblasti crkvenih i svjetskih u našoj domovini i popis sajmova. Kako se vidi, ovaj je kolendar vrlo shodan za svaku kuću, a uz to je i vrlo lahke ciene.

— M. T. Franković izradio je po Gertneru i izdao ćirilicom knjigu „Jestastvenica za školu i domaću nastavu“, ciena 25 nov., dobiva se u štampariji Jovanovića i Pavlovića u Pančevu.

— M. S. Milojević izdao je u Biogradu srbskim učenim družtvom nagradjenu (70 dukata) knjigu: Odlomci istorije Srba i južnih Slavena, ciena 1 for. 60 nov.

— Stevan Petković (Beč, Stadt, Köllnerhofgasse br. 3) izdati će u srbskom prevodu Koran, i pozivlje na predplatu, ciena 1 for.

Svečanosti. Dne 15. rujna posvećivati će petrinjsko družtvo „Slavulj“ svoj novi barjak, nabavljen dobrovoljnimi prinesci. — Istoga dana stavljati će naša braća Slovenci spomenu ploču na rodnu kuću pokojnoga slov. pjesnika Fr. Prešerna u Verbi nedaleko od bledskoga jezera. Iz Kranjske, Štajerske, pače i Koruške spremaju se onamo mnogobrojni gostovi.

Dopisnica uredničtva.

G. K. D. u N. Hvala na glasu iz daljine tamne.

G. A. C. L. u B. Bujan zanos, nježne misli, ali nema umne stege. Uztrajte.

G. I. V. u P. Pjesma bez pjesničke ideje.

G. M. G. u K. Bez pomnje prievod. Naustice više.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 37. U Zagrebu dne 14. rujna 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

RIECI.

Spjevao Ivan Dežman.

Rieko, ti mog oka prvi vide,
Ti mog srdca prva boli,
Kakav glas to crn o tebi ide,
Da tudjina ti uzvoli?
I još vele, pogaziv si lice,
Da Hrvatstvo tajiš svoje.
Oj dozvoli, sinovlje da žice
Postanak ti sada poje.

Al ne! Pitaj radje klisurine,
Štono sive tebe kruže,
Za vremena prastare davnine.
I one te majko tuže;
Jer hrvatska lomila ih ruka,
Da ti divnoj temelj stavi,
I hrvatska podigla te muka,
Sva hrvatski trud si pravi.

Još će Trsat tebi poviedati,
Sinje more zasvjedočit,
Kak je Tatar divlji pred Hrvati
Moro tude u smrt skočit. —
Eno Vučke, Cresa ti i Krka,
Štono gvire u te rada,
Gdje ti kažu slova tebi grka:
„Hrvatska si od vajkada!“

I ti Zviru, riečki pojitelju,
Riečino, ti bistra rieko,
Je li pravo, štono jadan velju,
I što svak vas vazda reko:
„Hrvatska si u temelju svome,
Hrvatska, gdje sviet te gleda,
Hrvatstvo u svakom kutu tvome
Tajiti se nikad neda.“

Zborte i vi zviezde, zemljo, more,
Neka ječi vasiona,
Gdje si godje čuj sad svaki stvore:
„Hrvatska si od iskona!“ —
Jao zborte! čujte, odmetnica
Na tisuće graknu grla:
Nebih, niti budem Hrvatica,
Striela mene pre zatrla!

Oj ti nebo, daj nam se razstvori,
Nek se čuje božja sada! —
Stani rode, sad vječiti zbori:
„Hrvatska si od vajkada!“ —
Ali majka u ludilu svome
I prot bogu prkos sprema,
Ričuć biesna: U okolu mome
Hrvatske ni mrake nema!

Jao majko, u srdce me ubi!
Daj mi, što si dužna dati:
Na tvoj zemlji grob mi sad izdubi,
U njem hoću počivati.
Na skoro će trup tad moj bez daha
U zemlju se pretvoriti;
Znaj tad Rieko: ona šaka praha
Hrvatska će zemlja biti!

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

(Dalje.)

— Kolik to bucman, progovori uljudno Pavao Petrović, gladeći kažiprstom Mitji podvoljak. Diete pogleda na čizka i nasmieši se.

— To je stric! reče Fenička, okrenuv k njemu svoje lice i potresav ga lahko. U to postavi Dunjaša tiho na okno zapaljenu kadiljku, podmetnuv pod nju grošić.

— Koliko mu je mjeseci? zapita Pavao Petrović.

— Šest; jedanaestoga evo nastupiti će sedmi.

— Zar ne osmi, Feodosijo Nikolajevna? umieša se smjelo Dunjaša.

— Ne, sedmi; ta znam dobro! Diete se opet nasmieši i pogleda na kovčeg, — i na jedan put pograbi svimi petimi prstići majku za nos i ustne.

— Nevaljanče! reče Fenička neodmaknuv lica izpod njegovih prstića.

— Nalik je na moga brata, primieti Pavao Petrović.

— Ta na koga da bude? odvrati Fenička.

— Da, nastavi Pavao Petrović, kan da sam sobom govori, očevidno mu je nalik. On pogleda pozorno, reć bi pečalno Feničku.

— To je stric! šaptom šapnu ona.

— Oj, Pavle! Tuj li si mi! začu se iz nebuha glas Nikole Petrovića. Pavao Petrović obrne se naglo i nahmuri čelo; ali brat ga pogleda tako radostno, tolikom zahvalnošću, da mu se morao posmjehom odazvati.

— Tvoj malac je prekrasan, reče izvadiv uricu. Navratio sam se amo radi čaja... I gledajući opet po svojoj navadi nehajno i ravnodušno ode iz sobe.

— Zar je sám sobom došao? zapita Feničku Nikola Petrović.

— Jest, sám — pokucao te unišao.

— A Arkaša? nebijaše li više kod tebe?

— Nebijaše. Ali nebi li bolje bilo, da se preselim u stari stan, Nikola Petroviću?

— Zašto to?

— Mislim, da će na prvo vrieme bolje biti.

— Ne, ne, reče otežući Nikola Petrović i tarući si čelo. To bi bilo prije... Zdravo, debelkoviću, reći će sada iz nenadi živahno i približivši se djetetu, poljubi ga u obraz; za tim još malo se nagnuv privede usta Feničkinoj ruci, koja se na Mitjinoj crvenoj košulji bieljaše kao mlieko.

— Nikola Petroviću? Što to radite? šapnu ona i poniče nikom a zatim ih opet polagano podiže. Predražestan bijaše izraz njezinih očiju, kada izpod oborenih trepavica gledaše laskavo se smješeći.

Evo, kako se upoznao Nikola Petrović s Feničkom. Jednoć, tri godine prije toga, morao je noćiti u njekoj krčmi u podalekoj okružnoj varošici. Ugodno ga zatekla čistoća naznačene mu sobe i svježina biele posteljine. Nije li Njemica tuj krčmarica? pomisli sám sobom; nu krčmarica bijaše Ruskinja, žena od kakovih 50 lieta, čisto odjevena, blagovidna lica i stavna u govoru. On se počeo domienjati š njom za čajem; tot mu bijaše ugodna. Nikola Petrović bio se je upravo u to vrieme preselio u svoj novi dvorac i nehtijući imati oko sebe nevoljnika, tražijaše najmljenike. Krčmarica opet sa svoje strane tužila se na maleni broj putnika i prolaznika i na tiesno vrieme. On joj predloži, nebi li htjela pristupiti k njemu u kuću kao gospodarica. Ona prista. Muž joj bio davno umro, ostavio joj jednu kćerku Feničku. Za dvie nedjelje evo Arine Savišne (tako se zvala nova gospodarica) s kćerkom u Marino, te ju nastani u krionoj sgradi. Izbor Nikole Petrovića ukaza se sretnim. Arina uvede mu u kući red. O Fenički, koja je onda navršila bila sedamnaestu godinu, negovoraše nitko i malo tko ju vidjaše: živila je tiho i skromno i samo nedjeljom opazio bi Nikola Petrović u župnoj crkvi negdje u kutu nježni profil njezina biela lišca. Tako prodje više od godine dana.

Jedno jutro prijavi se k njemu u kabinet Arina i po običaju, duboko se pokloniv, zamoli ga, da u pomoć priskoči njezinoj kćeri, kojoj da je iskra s ognjišta vrcnula u oko. Nikola Petrović kao što svi domosjedi bavio se liečenjem te imao i homeopatsku ljekarnu. Odmah zapovjedi Arini, da mu dovede bolestnicu. Doznavši, da ju gospodin zove, Fenička se veoma uplaši, ali opet podje s materom. Nikola Petrović odvede ju k oknu i uhvati ju objeručke za glavu. Pregledav pozorno pocrvenjelo i upaljeno joj oko, propisa joj obloge koje joj on sám sastavio, i, poderavši svoj rubac, pokaza joj, kako te obloge privijati valja. Poslušav ga htjede Fenička otići.

— Poljubi gospodina u ruku, beno jedna! reče joj Arina.

Nikola Petrović nedade joj svoje ruke i zabunivši se, sám ju poljubi u glavu. Feničkino oko brzo ozdravilo, ali utisak, što ga je učinila na Nikolu Petrovića, neminu tako brzo. Njemu je ljeskalo neprestance izpred misli to čisto, nježno, bojazljivo, uzdignuto lišce; pričinilo mu se, kan da mu ruke još uviek drže te mekane vlase; kano da vidi ta nevina polu otvorena ustašca, iza kojih se blistaju vlažnim sjajem dva reda biser-zubića. Odsele poče ju još pozornije u crkvi motriti, nastojeći, kako bi s njom razgovor zapodjeo.

S početka bi ona zazirala od njega, i jednoč pod večer, sretnuv ga na tankoj stazici, vijućoj se kroz ravno polje, poskoči u visoku gustu raž, proraslu pelenom i modricami, samo da je nebi zapazio. On spazi njezinu glavicu kroz mrežu zlatnoga klasja, iz kojega bi ona povirivala poput uplašene zvierke, te joj poviče laskavo:

— Zdravo Feničko! Ja neujedam!

— Zdravstvujte! prošapnu ona, ali neizišavši iz svoje zasjede.

Malo po malo priviče ona njemu, ali sve jednako još uviek ju hvataše strah u njegovoj prisutnosti. Iznevarce umrie joj mati Arina od kratelja.* Kuda će sada Fenička? Ona bijaše nasliedila od matere ljubav za poredak a i razsudnost i stavnost. Ali ona tako mlada, tako osamljena a Nikola Petrović bijaše takodjer toli dobar i skroman... Ostalo netreba mi kazivati.

— Dakle moj brat došao k tebi? zapita ju Nikola Petrović.

— Pokucao je i stupio u nutar?

— Jest.

— Nu liepo! Podaj mi malo Mitju, da ga njiham.

I Nikola Petrović poče ga njihati, podižući ga skoro do stropa, na veliko zadovoljstvo maloga i nemali strah majke, koja bi pri svakom uzmahu protezala ruke do njegovih nožica.

A Pavao Petrović bio se medju tim povratio u svoj sjajni kabinet, kojemu zidovi obloženi bijahu krasnimi oboji čudna cvieta, urešen porazvješanim oružjem na šarom perzijskom sagu, orahovim posobljem s tamnozelenom prievlakom, renaissance-knjižnicom od stare crne hrastovine, brunčenimi kipovi (statuetami) na veleliepom pisaćem stolu, kaminom.... On se uvali u divan, turi ruke pod glavu i osta nepomičan, gledajući kao očajno u strop. Htjede li on sakriti pred samimi zidovi, što mu se pomolilo na licu, ili iz drugoga uzroka, dosta — iz nebuha poskoči i spustiv težke zastore opet se svali na divan.

IX.

Taj isti dan upozna se i Bazarov s Feničkom. On se šetao s Arkadijem po vrtu i tumačio mu, zašto se njekoja drveta, osobito hrastići, nisu uhvatili.

— Tuj bi valjalo, da posadite bielu topolu ili jelu ili i lipu, samo si dobavite crnice. Evo sjenica (hladnik) liepo se primila, podhvati on, jer nerod** i zova su dobra djeca, kojim netreba mnogo njege. Al gle, njetko je tuj!

U sjenici sjedjaše Fenička s Dunjašom i s Mitjom. Bazarov stane a Arkadij pokimnuv glavom pozdravi Feničku kao star znanac.

— Tko je to? zapita ga Bazarov, prošavši mimo. Ala krasne žene!

— O kom to govoriš?

— Lahko pogodiš, o kom: ta je samo jedna krasna.

Arkadij, ne bez zabune, razjasni mu u kratko, tko je Fenička.

— Aha! primieti Bazarov, bome, tvoj otac zna što valja. Baš mi je drago, gle, gle, pomladio se čovjek! Ja se moram s njom spoznati, ponovi i povrati se sjenici.

— Evgenije! sav uplašen povika Arkadij, čuvaj se ako Boga znaš!

— Neimaj straha, odgovori Bazarov, previjani smo mi ljudi, ta živili smo u gradu!

Približi se Fenički i skine kapu.

— Dozvoljite, da vam se predstavim, poče uljudno se pokloniv, ja sam prijatelj Arkadija Nikolajića i čovjek smjeran.

Fenička usta s klupe i pogleda ga mučeć.

— Ala to krasan dječak! nastavi Bazarov. Nebojte se, ja nisam još nikoga urekao. Ali s česa mu je obraz tako crven? Zar mu zubi probijaju?

— Jest, odgovori Fenička, četiri zubića su mu već probila a sada mu desni* otekle.

— Pokažite, nebojte se — ja sam liečnik.

Bazarov uze diete na ruke, koje se na čudo i Fenički i Dunjaši ni malo neprotivilo ni neplašilo.

— Vidim.... vidim. Nije ništa, sve je u redu; biti će zubat. Ako mu što pozli, javite mi. A vi ste zdravi?

— Zdrava sam, hvala Bogu!

— Hvala Bogu — da, zdravlje je najveće blago. A vi? ponovi Bazarov, obrnuv se k Dunjaši.

Dunjaša, djevojka u sobi tobož osbiljna a za vratima grohotuša, odgovori mu hihotom.

— Bome, i predobro. Evo vam natrag vašega junakovića!

Fenička uze diete na ruku.

— Kako je mirno sjedio u vas, reče ona tiho.

— U mene sjede uviek djeca mirno, odreče Bazarov, u to se ja razumijem.

— Djeca ćute, tko ih ljubi, primjeti Dunjaša.

— To je istina, potvrdi Fenička. Evo i Mitja, inomu nebi ni po što na ruke.

— A bi li k meni? upita Arkadij, koji se, stojeći do sada odaleko, približio sjenici.

On vabijaše Mitju, ali Mitja obrnuv glavu nazad zapišti, što veoma smuti Feničku.

— Drugi put ću uspjeti — kad mi privikne, reče Arkadij čedno i oba prijatelja udaljiše se.

— Kako joj ime? upita Bazarov.

— Fenička... Fedosija, odgovori Arkadij.

— A po otcu? I to treba znati.

* Kratelj = Cholera.

** Nerod = Akazie (Robinia Pseudoacacia.)

* Desni = Zahnfleisch.

— Nikolajevna.

— Bene. U nje mi se ljubi to, da se nije ni malo zabunila. Drugi, oprosti, i to bi joj u grieh pisao. Trice! Zašto da se zabuni? Ona je mati — pa ima pravo.

— Ona, da, primieti Arkadij, ali moj otac —

— I on ima pravo, zakrši mu rieč Bazarov.

— Ele, toga nebih rekao.

— Valjda ti nije po volji sunasljednik?

— Nije li te stid, takova šta o meni i pomisliti! prihvati sa žarom Arkadij. Ja ne korim s te ruke otca krivcem; ja mislim, da ju je imao oženiti.

— Ehe, he, nastavi mirno Bazarov. Ala veledušna čovjeka! U tebe vriedi dakle još šta brak? Tomu se lje nisam nadao od tebe.

Prijatelji podjoše mučeć napried njekoliko koraka.

— Vidio sam sada svekoliko gospodarstvo tvoga otca, poče opet Bazarov. Stoka je loša a konji prave kljuverine. Sgrade su takodjer klimave a težaci, rekao bih, pravi lienivci, a upravnik ili je budala ili pako lopov. Ja nisam nigdje šta dobra zamietio.

— Ti si danas strog, Evgenije Vasiljiću.

— I dobri mužici će za cielo zasliepiti tvoga otca. Znaš li poslovicu: „Ruski mužik prevarit će Boga.“

— Ja bih se slagao sa stricem, primieti Arkadij; ti vrlo zlo sudiš o Rusih.

— Dašto! Rus se tim i odlikuje, što sam o sebi zlo sudi. Jedino to je istina, da su dva puta dva četiri. a ostalo sve je budalaština.

— Zar je i priroda budalaština? upita Arkadij, zamišljeno gledajući u daljinu na šarena polja, koja već zapadajuće sunce nježnim žarom svojim obasjavaše.

— I priroda je budalaština u tom značenju, kako ju ti sada shvaćaš. Priroda nije hram nego djelaonica, a čovjek u njoj rabotnik.

U taj čas doprieše do njih iz doma lagani zvuci violončela.

Njetko je gudio, istina, s čuvstvom ali nevještom rukom „Izgledanje“ Šubertovo i milozvučno razliegaše se zrakom sladostna melodija.

— Što je to? reći će kano u čudu Bazarov.

— Moj otac.

— Tvoj otac igra na violončelu?

— Jest.

— Ali koliko je godina tvojemu otcu?

— Četrdeset i četiri.

Bazarov udari u grohotan smieh.

— Čemu se smiješ?

— Molim te, četrdeset i četiri godine, pater familias, pa gudi na violončelu!

Bazarov udari opet u smieh; ali Arkadij, prem je inače poštivao svojega učitelja, nemogaše se taj put nasmiešiti.

X.

Prodjoše do dvie nedjelje dana.

Život u Marinu odmotavaše se svojim redom: Arkadij je lastovao poput sibarita a Bazarov radio. Svi u kući bijahu ga svikli i njegovo neustručljivo ponašanje i njegove nesložne, kusovite rieči. Na ime Fenička susretala ga tolikim pouzdanjem, da ga jednom noćju dala probuditi, jer su Mitju bili uhvatili grčevi; i on je došao te po običaju sad šaleći se, sad opet ziehajući posjedio je kod nje do dva sata i pomogao' djetetu. Zato zamrzi Pavao Petrović svimi silami duše na Bazarova; on ga držaše za oholicu, bezobraznika, cinika i plebejca; on sumnjaše, da ga Bazarov necieni, da ga morda i prezire — njega Pavla Kirsanova! Nikola Petrović bojao se mladoga „nihiliste“, nenadajući se koristi od njegova upliva na Arkadija; ali ga opet rado slušao i rado prisustvovao njegovim fizikalnim opitom (pokusom). Bazarov bio sobom donezao sitnozor i njim se znao čitave sate baviti. Sluge ga takodjer obljubiše, ma se s njimi kad kada i potitrao; oni osjećahu, da im je ravan, da nije gospodin. Dunjaša bi se rado hihitala š njim i žmurke pogledala nanj, proletivši mimo poput „prepelice“; Petar, čovjek do krajnosti samoljubiv i glup, uviek namrštena čela, kojega jedino s toga zasluga idjaše, što je učtivo gledao, sricati znao i često svoj kaputić ščetkom čistio — uzradovao bi se odmah i nasmieškivao, kad god bi ga Bazarov bud za što zapitao; mlada služinčad bjegala bi za „dohturom“ kao psići. Jedini stari Prokofić nije ga ljubio, mrkim okom podavao bi mu za stolom jela; on ga nazivaše „živoderom“ i podmuklicom, uvjeravajući, da je Bazarov sa svojom bradom nalik na svinju u grmu. Prokofić bijaše po svoju isto tako aristokrat kao što Pavao Petrović.

Nastaše ljepši dani — prvi dani lipnja. Vrieme bijaše prekrasno; istina, ljudi govorahu, kao da se opet kratelj grozi, ali žitelji — ske gubernije bijahu već privikli njegovim pohodom. Bazarov je ustajao uviek rano i išao po dvie, tri vrsti daleko, ne u šetnju — šetnje bez cieli nije trpio — nego da biljari i kukce lovi. Kad kada poveo bi sobom i Arkadija. Na povratku bi se obično medju njima zapodjela kakova prepirka i Arkadij bi većinom ostao pobiedjen ma i više govorio od svojega druga.

Jednoč se tako podulje zastajali; Nikola Petrović izadje im u susret u vrt i približivši se sjenici, začu iz nenada bahat koraka i glas obiju mladića. Oni dolazeći s druge strane sjenice nemogahu ga vidjeti.

— Ti neznaš još posve moga otca, reče Arkadij.

Nikola Petrović se pritaji.

— Tvoj otac je dobričina, prihvati Bazarov, ali on je već dobio odpust, on je svoju pjesmu jur dopjevao.

Nikola Petrović slušaše sluhom... Arkadij neodgovori ništa.

Nikola Petrović osta još dva, tri časka nepomičan i zatim ode lagano u dom.

— Onomad zatekoh ga, gdje Puškina čita, nastavi Bazarov. Protumači mu i dokaži, oprosti, da mu to nedolikuje. To nije mladić. Pa tko bi bio dan današnji romantikom. Daj mu, bud što valjana, da čita.

— A što da mu dam? upita Arkadij.

— Što se mene tiče, ja bih mu dao Bűchnerovo djelo. „Stoff und Kraft."

— I ja tako mislim, reče Arkadij odobravajući. Stoff und Kraft je pisan popularnim jezikom.

— Sud nam je već pukao! reče isti dan poslje objeda Nikola Petrović svojemu bratu, sjedeći u njegovu kabinetu, mi smo već svoj odpust dobili, mi smo svoju pjesmu jur dopjevali. Ali morda ima Bazarov pravo. Mene, priznat mi je, boli jedino to, što sam se nadao, da ću sada tek početi druževno živiti s Arkadijem, a kad tamo, ja sam zaostao, dočim je on napried potekao, te dakako nemožemo drugovati.

— A po čemu je on tako napried potekao? i čim se odlikuje on od nas? nestrpljivo uzviknu Pavao Petrović. — Sve to ubio mu je u glavu taj sinjor, taj nihilista. Ja mrzim toga nadriliečnika, on je prost čaratan; ja sam uvjeren uzprkos svim njegovim žabam, da ni o fizici mnogo nerazumije.

— Ne, ne, brate, negovori toga: Bazarov je uman i znanstven čovjek.

— Ali je zato opet samoljubiv, prihvati opet Pavao Petrović.

— A da, primieti Nikola Petrović, on je samoljubiv. Ali bez toga nemožeš; samo jedno neshvaćam. Ja sam sve učinio, samo da nezaostanem za napredkom vremena: seljake sam u red spravio, „fermu" sam zaveo, tako da me u cieloj guberniji prozvaše „crvenim"; ja čitam, učim, u obće staram se, da stojim prema suvremenim potrebam, a oni ipak vele, da sam svoju pjesmu jur dopjevao. Ele, brate, zbilja mi se nameće misao, da sam ju odista dopjevao.

— A po čemu?

— Evo po čemu. Danas sjedoh, da čitam Puškina... nevaram li se, dopali su me ruku baš njegovi „Cigani". Na jednom pristupi k meni Arkadij i mučeć, njekim ljubeznim sažaljenjem na licu, tiho uze mi kao djetetu knjigu i dade mi drugu, njemačku... nasmjehne se i ode ponesav sa sobom Puškina.

— Gle, pa kakovu ti to knjigu dao?

— Evo tu...

I Nikola Petrović izvadi iz stražnjega žepa svoga kaputa deveto izdanje slovutne Büchnerove brošure.

Pavao Petrović stade ju premetati.

— Hm, zamrmra, Arkadij Nikolajević brine se za tvoje naobraženje. Jesi li već što pročitao?

— Malo.

— Pa kako je?

— Ili sam ja glup ili su to same — trice. Valjda da sam glup.

— Da nisi morda njemački zaboravio? zapita Pavao Petrović.

— Ja razumijem njemački.

Pavao Petrović uze opet prevrtati knjigu i pogleda izpod oka na brata. Oba šutijahu.

— Da zbilja! poče Nikola Petrović, očito željan da razgovor na drugu okrene. Dobio sam pismo od Koljazina.

— Od Matije Ilića?

— Da od njega. Prispio je u ** da pregleda guberniju. On je sada bakonja; piše mi, da je rad vidjeti svoje rodjake i nas, te poziva nas s tobom i s Arkadijem u grad.

— A hoćeš li ti tamo? zapita Pavao Petrović.

— Neću — a ti?

— Ni ja neću. Nerači mi se petdeset vrsta drljati a rad jedne žlice kiselja.* Mathieu hoće da nam se pokaže u svoj slavi svojoj; odnio ga vrag! Biti će dosti gubernijskoga tamjana, netreba mu našega. Nije to šala, tajni savjetnik! Da budem dalje služio i teglio, evo me sada general-adjutantom. U ostalom, mi smo već svoj odpust dobili.

— Da, da, brate, doba nam je naručiti si grob i složiti ruke na grudi, ozva se Nikola Petrović uzdahnuv.

— Ja tako brzo nevežem rukû, odgovori mu brat. Biti će tu još kreševa s tim liečnikom, ja to ćutim.

Kreševo zametnulo se još istu večer za čajem.

(Dalje sliedi.)

* Njeka kisela kaša.

RADOSLAV.

Ulomak junačke pjesme F. Turića Ličanina († 1. ožujka 1871.)

Pjevanje prvo.

(Dalje.)

Kad su gradu stupili na vrata:
Kralj Radoslav čeka na zelenku;
Svak se klanja i za kalpak hvata,
Do zemljice savija čelenku;
Poklon čine svietloj kruni od zlata,
Radoslavu prvomu plemenku,
A on bodro pozdravlja knezove
I u svoje biele ih dvore zove.

„Zdravo, reče, moja djeco draga,
Došli amo k starcu Radoslavu!
Draži ste mi od sveg' svieta blaga,
I od krune, što mi resi glavu:
Ni njoj bez vas nebi bilo traga,
Nit bi sjala u bljesku gizdavu,
Po vas ja sam krunu proslavio
S vaših čina lovor sebi svio."

Ban Selimir do kralja priteče,
Hitro skoči sa svoga djogata,
Na zemljicu pred svog kralja kleče,
Smjerno savi ruku izpod vrata.
Dignuv oči Radoslavu reče:
„Zdravo da si kruno nam od zlata!
Evo tebi vitezova kita
U pohode iza Velebita."

I kralj dade, da mu junačina
Bielu ruku ljubeći dohvati,
Pak ga stavlja kraj svojega sina,
Te se k njemu priklono obrati.
„Sretno došo sa tvojih planina,
Svietli bane skupa sa Hrvati!
Gosti ste mi gizdavi i mili,
I u dobri meni čas prispili."

I konjica okrenù put grada,
A za njime pûte se ostali.
Prem su gosti došli iznenada,
Ljubezno su svi jih dočekali.
Metež, trka po gradu je sada;
Svi se s gosti rukovati stali,
Nije moći napred koracati,
Svaki viče: daj se k meni svrati!

Po ulicah gradjani ko mravi,
Dočekuju goste, braću braća;
Pred jednoga sto ih se postavi,
Svak proseći, nek se k njemu svraća.
Sa prozorâ dažd se mirisavi
Rujnog cvieća spusti na predvraća,
Šar divotan na junake lije,
Koj se k perju na čelenkah svije

Dok po gradu gosti se udome,
Te svak nadje svoga domaćina,
Kralj Radoslav u dvoru bielome
Svojim gostom sprema sto milina.
Objed sjajan u čast sinu svome
Kaneć dati, zove dvoranina,
Kaže njemu, da sile sjedini
I bogatu gostbu da učini.

Treći čas kad zvekne na zvoniku,
Sjajni gosti kralju se upute.
Čekaju ih sluge na hodniku,
Ljube ruke i haljinam skute.
Oko gleda milinu veliku,
Koja no je sabrala se tute,
Te od jednog svraća se predmeta
K ljepšem' drugom', koj ga odsvud sreta.

Vidio si gizdave delije
Pri dolazku krasno odjevene,
Gdje no glave kaciga im krije,
A oklopî grudi zapriečene.
Sad od toga ništa vidjet nije:
Oprsinu svak sa sebe djene;
Odjeli se u skrlet crveni,
Suhim zlatom vješto izvezeni.

Crvenkape s kitami od svile
Nad junačkim čelom se podižu;
K ramenima dolje se povile,
Te k zlatnijem nadramicam' sižu.
Toke zlatne prsa su pokrile,
Sve se jedne izpod drugieh nižu,
Te kroz duge bliskaju brkove
Ko mlad mjesec kroz grane jelove.

Radoslav je vrli starešina,
Vješt dočeku rukovanja meka;
U govoru veseo šalčina,
Zvonka glasa i milotna rieka.
Goste svoje u pribiću sina
Bodro prima i ljubezno čeka.
Namiešta ih jednog do drugoga
Okol sjajna stola gospodskoga.

U vrh stola on kraljicu sjeda,
S desne strane sebe uz kraljicu,
Lievu ruku Selimiru preda,
A Stranjini gospodje ljevicu.
Druge goste vješto uporeda
Prema rodu i junačkom licu.
Sve on gleda i razmatra živo,
Da ni komu ne učini krivo.

Ćiaslava u sried stola metne,
A kraj njega Milutina sjedè,
Nek se mlado s mladim srcem sretne,
Neizkusno dušogubne biede.
Oba skladna, svježine proljetne:
Slast je očim', što ih skupa glede.
I duše im brzo će se srasti
U izmjeni plemenitieh strasti.

I bi skoro, kako se je mnilo:
Ćut mladiće za čas skladna spoji.
Jedno momče k drugomu se svilo —
Tko da rieči domjenka im broji?
Jedno drugom' nad sve omililo,
Te odkriva tajne prsa svojih;
Rekao bi, dane i godine
Okušali družbe nisu ine.

I kralju su djeca dva milinka,
Te kraljičin na njih pogled svraća;
Ko da ima dva sad draga sinka,
Takva slast se srca joj prihvaća.
Milovidna motreći jedinka
I druga mu, mnije da su braća;
I motrit ih ne prestaje mati:
Ne može se milja nagledati.

Navališe sluge i dvorani,
Na stol sjajni jestojke noseći;
Medju vino i šerbet sladjani,
I sok Trtra mireć stao teći.
Zazvektaše pladnjevi, i kani
Žubora se družbe diel najveći
Neko vrieme, dok opet iz nova
Muk u žamor živi se presnovà.

Kod stavnoga i kod čestitoga
Domaćina blagi duh zavlada;
Ne sjeća se nitko jada svoga,
Pizmu, kinjbu u zaborav sklada.
Bi reć, da je posried stola toga
Bratska sloga i sretnija nada
Svoja blaga razastrla krila
I sva čuvstva u jedno salila.

Sad Radoslav svoju čašu nali
Šibeničkog troljetnoga vina,
A za njime svi gosti ostali
Hvatiše se starog dalmatina;
Toče čaše i nitko ne žali
Naliti je tja do zarubina;
Svak bo znade, da mu valja piti,
Kad Radoslav čašicu nakiti.

Radoslav se od stolca podiže,
Uze čašu u desnicu ruku,
Podignuv ju, vrh čela mu siže;
Kraj nastade žubornome zvuku.
Kralj govori te zdravicu niže
Svojim gostom u radost stostruku,
Svim se klanja svietao u licu,
A ovako napija zdravicu:

„Ovu čašu rujenoga vina
Napijam vam, gospodo čestita,
Da bi naša mila domovina
I u napried bila uzorita,
U njezinih svieh da pokrajinah
Dobra sreća podpuno procvita,
I da širom, kud naš stieg se vije,
Blagoslov se obilan razlije.

Vam, junaci, kao domovine
Krepkim stupom, napijam u zdravlje:
Nek vam uviek uznosi vrline
Krš primorski i ravno Posavlje;
Nek vam mnoga još godina sine
Dobitnička, i djedovâ slavlje
Čuva dalje i dom dragi, koji
Nek u slavi do vieka postoji!

Kralj doreče, čašu k ustim nosi,
I do zadnje izpije ju kapi;
S nje biserjem bradu orosio si,
Kô brieg cvjetan pjeneć rose slapi.
Da ga sliede gosti, on neprosi;
Velesrdno svak će da izkapi
Čašu, kad se ta zdravica pije,
I trsi se, da najzadnji nije.

Ban Selimir, kom' je lietâ veće
Neg ostalim, ki su tu junaci,
Diže se, i sjajan sladke od sreće
Pogled kralju Radoslavu baci;
S punom čašom od stola se kreće,
Poodstupi lakijem koraci,
Te odvraća napitnicu onu
U dubokom i smjernom poklonu:

„Da si zdravo svietla kruno naša!
Hvala tvojoj krasnoj napitnici,
Koja sad nam otčinsku donaša
Milost novu u dražestnoj slici.
Svaki od nas sablje viek se maša,
Tvoja slava da sja u njegvoj dici,
I da žrtvu sebe dá tvom rodu,
Svak je spreman u svakoju sgodu.“

Rujno vino kad razgrije grudi,
I razveže uzle na jeziku,
Obća radost svuda se probudi,
Razgali se u veselu kliku.
Svak odkriva najskrovnije ćudi,
Kaziva ih u pravu obliku,
Nit ih krije niti jih pretvara:
Kako misli, 'nako progovara.

O svačem se priča i govori;
Tko bi stigo rieči dosjetljive,
Kad se miso neće da umori
Zrakom loveć mišljotine sive,
S kih domišljan i čudesa tvori,
Te junake prečinja u dive.
Svak bi rado, da više kazuje
Neg što drugi mari da i čuje.

Al najvećma raduje se svaki
Sa sutrašne junačke zabave;
Svak bo želi, da mišicâ jakih
Kriepost kaže, i od njih se jave
Djela ona, koja će ga taki
Na vrh uzdić viteštva i slave,
Ime njegvo raznieti po svietu,
Lovor-vienci svud da mu se pletu.

Tu se Hrvat iza Velebita,
Da je junak, slavom svôm svjedoči,
A Dalmatin nad sve uzorita
Djela njemu iznosi pred oči.
Tu se junak sa junakom srita;
Zato željno jedan drugog roči,
Da sutradan s njime se nadmeće,
Tko će slave dostati se veće.

Sunce žarko k zapadu se svilo,
Narezkalo rumenilom more,
Suhim zlatom brežuljke polilo,
Obrubilo vrhove od gore.
Prem je družbi razstajat se milo,
Ipak sjajne već ostavlja dvore,
Da prikrati u hodu laganu
Zadnje čase svetčanomu danu.

Isto doba, kad mirovne ćudi
K pokoju se priklanjaju blagom,
Crna zloba u zlokobnoj grudi
Glavu diže i paklenom snagom
Starodavne opet mržnje budi,
Pobratima pretvara ti vragom,
I učini, srdjba ukroćena
Da uzkipiv nova žudi pliena.

Kako viekom u prirodi biva,
Da zlo djelo mrke traži pute,
Gdje no svoje kobne spletke skriva
I pod tamne podieva ih skute;
Tako i sad ta aždaja živa
Čeljusti si razglavljuje krute,
Da bratimstvo proguta i slogu,
Te ni pojmit braća se nemogu.

Kobne moći muče se bez mira,
Blagi pokoj da čovjeku ruše;
Svedj im ruka kleta u nas dira,
Čini, da se strasti naše buše,
Mete, kuha, zliedi bez obzira,
Samo da se blage ćuti skruše,
Koje braću svetom svezom vežu
I bratimskom ljubavi pritežu.

Već po gradu malo tko se vidjè,
Al s Uglješom Hrvoja još kruži;
S njime krišem na bedem uzidje,
Nad skrovitom koj se lukom pruži.
Po ulicah već se sjena nidje
Hodaoca noćnoga ne duži,
Sve već zamčè u domaće krilo,
Samo dvoje još se gradom vilo.

Na kamenit stolac oba sjednu,
Te Hrvoja besjediti poče;
Odkrivajuć dušu zlobnu, jêdnu,
Svedj mu oči lukave se toče.
I prousti, i okol se sglednu:
„Ti dočeka čudnoga vidoče,
Kim Radoslav podiči Hrvate,
Smiješ li se, il se ljutiš, brate?

A Uglješo, znaš li, — živ mi bio! —
Kad pred Ninom sretosmo Hrvate,
Kako se je Branko naoštrio,
Ne obrćuć ni pogleda na te.
Brkove je do ušiju svio,
A djoginu uztego poprate,
Djilito se zečki kraj Stranjine,
Vitezove prezirući ine.

Nikada mu zaboravit neću,
Kakovu je mom poštenju lani
Zado ranu, uviek još goreću;
Moje srce osvetit se kani!
Zato sutra svakako vidjet ću,
Kad junački počnu se mejdani,
Je li Branko junak taj i tvorom,
Kakovâ se sam veliča sborom.

Boraveći prošastoga ljeta
U Gradčacu rad držanstva svojih,
Jednog dana do Branka odšetah,
Da se duh mi malo upokoji.
Blago jutro najljepše od svieta
Pratilo me cvjetniem perivojî,
Doklen stigoh bijelome dvoru,
I opazih Branka na prozoru.

U susret mi izidje pred dvore,
I uvede u stojbine sjajne.
Kuda gledaš, vidiš umotvore,
Slike divne, kipe veličajne;
Sve što zemlja nosi, i što more
Pribavlja nam iz daljine bajne,
Sastavljeno u tom dvoru biva,
Svud milinu, zalihu odkriva.

Al od svijeh dragocjenih slika,
Koje Branko sastavio bjaše,
Ljepša mu je šeka zorolika,
Dà od zore ljepša ona sjaše.
Stas djevojke, a lik nebesnika
Andjela se u njoj sastajaše!
Ljepša mi se učini Jerina
Nego biela vila sa planinâ.

Oj ljepoto! koje bajne sile
Ti razvijaš širom po prirodi,
Da svud, gdje se tvoji čari krile,
Nježno čuvstvo radja se i plodi.
Dražesti su tvoje nas uzvile
Na vrh staze, koja k sreći vodi
I otvara na svietu ovome
Život, sličan žitku nebesnome.

Što osjetih, ne mogu izreći —
Kako raj bih opisao slovî!
Izbjeć htjedoh al ne mogoh smeći,
Što me žarka i ledna ulovi.
Ah! kako bih s bogom rekao sreći,
Kad ju sgledah u ovih dvorovih.
Bez nje jadan gorkomu bih cvielu
Plienom bio u životu cielu.

Ja zaprosih Jerinu u Branka,
Al čuj, što mi holi kletnik reče:
Nek se prenem iz tog luda sanka;
Da djevica, u koj krvca teče
Plemenita, krvca od postanka
Kraljevine slavna na daleče,
Nije za me, kom' prie lietâ malo
Za ime se nije jošt ni znalo.

Porazi me jače, neg da šinu
Žarka striela u me iz neba vedra,
Rajsku slast u otrovnu grčinu
Pretvori mi, nade slomi jedra.
Od tad kriju suhu uvehlinu
Mješte srca moja pusta njedra.
Niti živim nit umrieti mogu,
Nit uteći svom udesu strogu.

O Uglješo, s bog uvriede ove
Ja se moram osvetiti Branku.
I kako mi uviek slutnje slove
Kasnom noćju, jutrom na uranku,
Noćas hoću utvrdit osnove,
Makar bilo na vještičkom stanku,
Kako Branka da uništim hola
I žestinu mog ublažim bola."

„„Tako valja, prijatelj mu doda,
Sve što reče, gola istina je.
Uvriedna je po nas nepogoda,
Takvu čast da kralj Hrvatom daje.
Al se strpi, dok se prava sgoda
Desi nam, a krvca hladna da je,
Hoće l' ruka vješt da udar zada;
Jer inače bit će za nas jada.

Od izdaje nek nas oprez štiti;
A hitren je, takva poznam Branka,
I vještičke zna razkinut niti.
Branko ti je kao jela tanka,
Što se znade do zemljice sviti,
Da joj vijor ne lomi ogranka,
Pak se opet digne u visinu,
Čim vjetrovi dalje od nje minu.

Sjećaš li se, kad nam k Jajcu stiže
Mlad junače iz Jedrene grada,
Te po Jajcu svuda glas svoj diže:
Tko je junak, da Jedrenca svlada?
Sto junaka ne smjedè mu bliže,
A stotina mejdan dieleć pada
Od njegova mača ognjevita,
Šestoperca, ili koplja vita.

Al iztrča na široko polje
Divan junak, kakva ne vidjesmo.
Igra konja, a pjeva od volje,
Dug mu pojas kao i povjesmo
Do koljena lieva pada dolje.
To bi Branko. Mi ga znali niesmo,
Al Hrvatska sva ga zemlja znala,
Svog junaka na bojište slala.

Kad Jedrenca ugledao Branko,
Pusti konju vodjice od zlata,
Pak okrenuv svoje koplje tanko,
Spustio ga konju svom do vrata.
I povika: Deder moj milanko
Sad pokaži, kako soko hvata
A po zraku golubove biele,
A oblake kako deru — striele!

Prhnu Branko kano lastavica,
Zvrknu koplje kao munja živa;
Jedva može sliediti zenica,
Kako konjic preo polja pliva.
Al Jedrenac medj vilami nicà:
Čim ugleda, kako koplje siva,
Kleče s konjem u zelenu travu, —
I koplje mu preletilo glavu.

On podbode šarče brzonogo,
Baci koplje da ustrieli Branka.
Izmače se Branko, — dobar djogo
Na stran skoči kao noćna sanka, —
Niti tries ga shvatit nebi mogo;
Čelenka mu uvija se tanka.
Mač potrže, Jedrenca obleti,
Hoće njega mačem da ošteti.

Ma je junak momče od Jedrene,
Neda maču da na njega pada,
Žešće vraća udarce vatrene;
Na Branku je braniti se sada.
Već su obe sablje polomljene,
Niti mogu zadavati jada,
Te u travu padaju zelenu,
A težki se šestoperci krenu.

Odmače se junak od junaka;
Baci momče težku topuzinu:
Koliko je mišica mu jaka,
Preleti mu polja polovinu.
Tu bi Branka i nevolja svaka
Snašla, da ga vješto ne odrinu
Šestopercem preko glave svoje,
I držak mu razkide na troje.

Okol glave šestopercem manu
Amo tamo njekoliko krati,
Pak ga baci k deliji mladjanu;
U junačka njega prsi shvati.
Kao jelen u skoku laganu,
Kad mu striela dalji liet suskrati,
Stade šarin, a od njeg daleko
Pade momče u travu poprieko.

Al k junaku hitro Branko skoči:
Živo srce jošte u njem bije,
Od nesviesti zatvorio oči,
Jedva duša u prsim mu bdije.
Brzo njemu oklop tvrd odkoči,
Šljem mu skida, glavu mu uzvije,
Da od čista zraka proljetnjega
Nesvjestica dalje od njeg bjega.

Kad junaku oživiše sviesti,
Šapnu tiho: oj ne gubi mene,
Već ti šalji k majci mojoj viesti,
Nek ti daje visoke ucjene.
Al će Branko: k majci ću te nesti;
Neću, da ti stara majka vene.
Ja ne ištem ni srebra ni zlata,
Pobjeda je sva junaku plata!

Vidiš, brate, da nam lasno nije
Nadvladati takvoga junaka.
Treba mudro krilatice zmije
Čuvati se, i svog bojat smaka.
Za to — ne bi l' iz potaje prije
Junačina svladala se taka?
Ja ti kažem, da se hladnom krvi
Mora uboj zadati mu prvi.""

Digoše se, ko utvore klete
Usried mraka sginuše daleka.
Ali svedjer, gdje nevjera plete
Zamke svoje za prava čovjeka,
Tu i moći čudotvorne, svete,
Koje su nam priklone od vieka,
Pomno bdiju i danju i noći,
Kako će nam za obranbu doći. *(Konac prvoga pjevanja.)*

POUKA.

Putne uspomene

Iz Dubrovnika, Kotora, Arbanije, Krfa, Italije; od I. K. S.

(Dalje.)

XII.

Na moru jonskom.

Na parobrodu „Vorwärts" primiše me kapetan Forti i dva podkapetana Ukropini i Drušković veoma prijazno. Bio sam jedini putnik na prvom redu, jer se u Krfu sve strašilo oluje morske, o kojoj su grozne viesti razglasili pratioci kralja grčkoga, i putnici što su se iz parobroda izkrcali. Na moju utjehu imao je brod i liečnika, koji je više godina živio u Zagrebu, pa se veselio, da može o njem štogod čuti. Zvao se, ako se nevaram, Ploid. Oko 4. ure poslje podne krenusmo kraj ratnoga broda, odkuda su nam vikali, neka se čuvamo oluje morske. Kiša je padala, vjetar biesnio već u luci; no kad smo se odtisnuli u veliko more, imao sam što i gledati. Valovi morski upravo su biesnili bacajući brod na sve strane i nakvasujući ga vodom kao iz proloma. Voda dopiraše u iste dolnje sobe, razbivši prozore broda. Grmljavina je tutnjila nad nami, sievale munje sa sviju strana, daske od broda praskale i škripale od krupnih vodenih udaraca, stakla se prazna i vinom napunjena lamala, sva se roba prebacivala amo i tamo po brodu. Sve, što je bilo živo, osim kapetana, krmanjoša i njekoliko mornara, koji su radi opasnosti stajali na straži, sakrilo se po dolnjih sobah. Ja hjedoh prkositi prirodi, savih se u svoju bračku šubu, preko koje nije mogla prodrieti voda, pritisnuh se uz jarbol, prihvativ ga obim rukama, da me ne odnese vjetar ili val, pa gledah divan i veličanstven prizor, nevidjen ni prije ni poslje. Gusta kiša potamni sve okružje morsko. Samo kad bi munja zablisnula, prikazale bi se s daleka stiene, o koje su udarali pjeneći se bieli valovi. Tutnjavi nebeskoga groma odgovaraše šum i jauk izpod mora. U zviždanje vjetra umieša se strahovito kreštanje galebova, koji su neprestano pratili brod: jedno što im na moru počinka nije bilo, a drugo da se okoriste plienom, ako bi se razlupao brod. Kadkad bi udario val visoko proko mene te izlio preko broda vodu kao iz čabra. Kadkad bi mi vjetar podsjeko noge, da sam se jedva rukama na brodu uzdržao. U neprestanom ljuljanju i kolebanju nagnuo se višeputa brod tako duboko k vodi, da sam pomislio: eto nas u ponoru morskom! Napokon izmuči me gledati strašni prizor na toliko, te nisam već ni stojati mogo na nogu. Težkom mukom spustih se niz skaline u sobu, da legnem; ali se neda ležati, kad te nevidiva sila svaki čas hoće da baci iz ležaja. Sjedoh dakle za stol i zibajući se neprestano napisah, da se ohrabrim, ovu pjesmu:

Burno brod moj tjera parna sila!
Al podzemni duh uzburka more,
Diže grozne od valova gore,
Sipljuć pjene ljuta od biesnila.

Svakim trenom sve to veća bura!
Plamen munje trga velo tmine,
Već za plienom krešteć galeb gine,
Prem ga vjetar pod oblake tura.

Brod se trese, ljulja, zviždi, tare,
Crni dim se grli s hridju bielom
Mornar pada umorenim tielom,
Moć se gubi stroja, sila pare.

Neima spasa! smrt preda mnom stoji,
Zar sa ždriela nedaš plien, pučino?
S bogom rodna zemljo! domovino!
Za te življah, ti moj duh usvoji.

Tek što sam svršio pjesmu, začujem viku i trkanje po brodu. Poletim na krov broda, i nadjem tu kapetane i mornare, gdje živo rade. Po velikoj oluji bijaše krmanjoš izgubio pravac, brod zabasa na lievo prama gredam i prudju i brod bi nasjeo bio, da nije u pravo vrieme uvidio pogriešku njeki prosti ribar iz obale puljske, koji se desio s nami na brodu. On upozori kapetanâ na opasnost, koja nam je prietila.

Težkom radnjom dovedoše mornari brod opet u pravac i kad je svanulo jutro, nadjosmo se kod luke od Brindiža. Zahvaliv se bogu, što sam pretrpio sve muke i pogibelji, odlučih čuvati se u napriedak morskoga putovanja, osobito po zlu vremenu; sabrah svoje stvari, što sam ih našao razbacane na sve strane i odvezoh se na barki u Brindiž, gdje je bilo sve mirno kao da bure i oluje nikad ni bilo nije. Nu došav u gostionu, prva viest, koju mi je donio gostionik, bijaše, da su se ovu noć kod Brindiža tri trgovačka broda razbila na moru, dva austrijanska i jedan holandeski. Na brindižkoj dogani htjedoše pregledavati moju robu. ali jer sam već prije bio čuo, kako u kraljevini napuljskoj čine lov na svaku knjigu, što nije policajno dopuštena, dadoh njekoliko srebrnih novaca činovniku od policije — u ono doba bijaše u Napuljskoj državi sve podmitljivo. Tako sam sretno prošao brez i kakove iztrage. Rečeni činovnik doprati me dapače sám u gostionu, zamoli moj putni list, da mi ga dade vidirati i donese mi ga za kratko vrieme natrag s najvećom uljudnosti. Posjetih zatim podkonzula austrijskoga A. Leanzu, koj misleći da sam trgovac, primi me iz prva hladno, al kad je začuo, da neimam s njim nikakovih poslova obavljati, posadi me veoma prijazno kraj sebe, i stane razgovarati sa mnom veoma ljubežljivo, i naloži svomu sinu, da mi pokaže grad i gradsku knjižnicu itd. Čuvši, da govorim i njemački, pošalje po svoga kancelara; ovaj do skora dodje a pratio ga pomorski kapetan iz Oldenburga, kojemu se ove noći razbio brod ne daleko od Brindiža. On je došo ovamo, da načini pri konzulatu zapisnik o sbivšoj mu se nesreći, ali na svoju nevolju nije umio drugoga jezika nego holandezki i njemački, a pri konzulatu i u čitavom Brindižu nije bilo čovjeka, koji bi govorio ta dva jezika. Čim je taj kapetan, koj se zvao Plote, primio moj njemački pozdrav, htjede me sav radostan zagrliti i ljubiti. Odmah mi stade pripoviedati, kako se razbio njegov brod, komu je zajedno s njekim družtvom bio i vlastnik; kako je taj brod osiguran sa 7800 forinta; kako je na sreću spasio njeki dio robe, koju bi želio da proda; kako bi rado da se njegova nesreća dojavi u Trst i u Mletke, odkuda je obećao nakrcati njeku robu, za koju je u napred platio jedan dio novaca. Napokon zaželi, da se piše i njegovim principalom i suvlastnikom broda u Holandezku, kako nije po njegovoj krivnji propao brod, nego povodom oluje morske, kakva se riedko kad doživi. Ja protumačih konzulu sve njegove zahtjeve, a on im odmah zadovolji, na čemu mi je nesretni kapetan vrlo zahvalan bio.

XIII.

Grad Brindiži.

Gradovi i narodi primorja iztočne i južne Italije stojahu već u najstarije doba u tiesnom savezu i obćenju s narodi i gradovi protivne obale jadranskoga i jonskoga mora. Trgovina i ratovi, vjerozakonski i gradjanski pokreti, način vladanja i uprave, nauci i umjetnost vezali su uzajemno stanovnike obale obiju rečenih mora, i tjerali ih na medjusobno prijateljstvo. S toga vidimo još i danas medju Grci, južnimi Talijani i ilirskimi Slovjeni veliku sličnost u običajih i životnih nazorih, dapače i u istoj nošnji.

Grad Brindiži, stari Brundusium, poznat već klasikom rimskim i grčkim, najbolji je tomu dokaz. Prastare priče pripoviedaju, kako su već iza trojanskoga rata Idomeneo kralj od Krete i Hliv ili Kliv kralj ilirski sa svojimi puci naselili taj grad, a Plinio piše, da je devet ilirskih mladića i djevojaka porodilo devet naroda (plemena), koja su naselila polje Pedikula oko grada Brindiža sve do Bara. U sriednjem vieku doseliše se opet ovamo Grci, Arbanasi i Slovjeni, u desetom vieku oslobodiše Hrvati grad i okolicu brindižku od navale i gospodstva arapskoga, a godine 1107. oteše opet Hrvati zajedno s Ugri pod kraljem Kolomanom grad Brindiži iz ruku normanskih. U XV. vieku bijaše u Brindižu već toliko Hrvata, da su pod imenom Slovjena (Schiavoni, Sclavi) imali svoju obćinu s predgradjem zvanim „San Pietro delli Schiavoni." Ovo je predgradje sačuvalo do danas prastaro svoje ime, ali jeziku hrvatskomu neima više traga. Žene ovoga predgradja nalike su istina bog sasvim dalmatinskim Hrvaticam; al kad sam ih upitao: „Siete voi Schiavone?" (Jeste li Slovjenke?) odgovoriše mi veoma prijazno: „Si signor, siamo Schiavone!" (Da gospodine, jesmo Slovjenke), no slovenski neznaju ni rieči. Tomu se baš ne treba ni čuditi; jer su lasno mogle zaboraviti svoj materinski jezik, kad stanuju na zemljištu, sasvim okruženu talijanskim življem, a nije im ni sramota, jer ipak priznavaju, da su krvi slovjenske; a usried Hrvatske ima kojekakovih virilista, koji se ne srame krojiti sudbinu svoga naroda, prem da neumiju ni jezik svoga naroda, niti zanj štogod ćute.

Grad Brindiž bijaše negda opasan tvrdom ogradom. Stanovnici grada se ponose, da je u njem živio Cicero, a umro Virgilio, koji je opjevao vilinsku špilju, štono još danas stoji.

Luka toga grada primaše u svoju zaštitu često puta brodovlje grčko, rimsko, arabsko, normansko, hrvatsko i mletačko. U svojih crkvah sačuvao je grad spomenike i umotvore rimske, bizantinske i talijanske, a dobro utvrdjeni kasteo gradski ponosi se, što ga je sagradio njemački car Fridrik Barbarossa. Razgledah taj kasteo s napuljskim poručnikom Fridrikom Scarannom. Medju zidinami sedam hvati debelimi čamilo je onda 700 uznika iz različitih strana kraljevine napuljske. Samo u jednoj sobi vidio sam ih zajedno do 120. Svi bijahu obučeni crvenimi suknjicami. Skoro svakomu se na licu vidila velika razuzdanost i pokvarenost. S visoka zida može na umjetne rupe stražar gledati dolje u tamničarske sobe pune tuge i zdvojenja, pokrivene kadikad plaštem nespretnih lakrdija ili grozničavih svadja, kojimi se zabavljaju nesretni uznici. Ali kad isti stražar zlovoljan krene svoje oči preko zidina, na kojih stoji, mora da ga nasladi pogled na veliku pučinu morsku i na bogato polje puljsko.

Prilično bogata knjižnica gimnazijalna otvorena je na porabu obćinstvu. U pratnji konzulova sina Ivana Leanze i učitelja Josipa Dominika de Roma razgledah njeke knjige i rukopise; iz njih sam crpio povjest puljsku. U razgovoru o jezicih sjeti se jedan od prisutnih, da ima u Brindižu njeki Dubrovčanin, koji već 50 godina tamo živi i jošte svojim jezikom govori. Na moju želju posla̋e odmah po njega i starac dodje pun veselja, što se mogao razgovarati hrvatski. Ime mu je bilo don Petar Bračievič; živio je kao svećenik od misa i pobožnih djela. Posjetio me zatim dva puta u gostioni, nemogavši se dosta užiti naslade, da govori jezikom materinskim. Kroz polovinu stoljeća nemože dakle Dubrovčanin u stranom svietu zaboraviti svoj materinski jezik, dok u drugih dalmatinskih gradovih ima ljudi, koji u rodnom svom gradu sried hrvatskoga puka pedeset godina živu, pa nenauče jezik svojih poštenih pradjedova.

Od brindižkih znamenitosti valja mi spomenuti liepu sliku porodjenja Isusova s napisom: Ne sutor ultra crepidam — Nobilis Joannes de Uanis de Brundusio pinxit 1570. Nalazi se u crkvi sv. Benedikta. Druga slika sv. Antuna s podpisom: Joannes Papageo af.. faciebat a. d. MDCXXXXI čuva se u crkvi kaludjerica s. Marije od Andjela koju je crkvu njeki bavarski princip prije 250 g. utemeljio. U Palači vriednoga starca Paskvala Erkolina ima liepa slika sv. Mandaljene od Luke Giordana, i kupajuće se gole Nereide, koje iz potaje gledaju dva čovjeka. Ali ovim Nereidam dade vlastnik, pošto ih se u mladosti dosta nagledao, pod starost načiniti plašt preko tiela, da tobož ne truje mladeži. Tim je pokvario umotvor, uništiv prvašnju mu vriednost. Prostrana stolna crkva brindižka uz dvor biskupov ima liepih rezbarija i slika iz XVI. vieka, ali za naš narod najznamenitiji je jezik sv. Jerolima, koji se tu medju sv. moći čuva. O njem pripovieda pobožan narod, da ima tu vrhunaravnu moć, da od grmljavine i munje čuva onu okolicu, gdje se nalazi, pa da zato još nije nikada grom udario u grad Brindiž, odkad je taj jezik u gradu. Htjeli su ga već mnogi ukrasti, al im nije pošlo za rukom, jer se jezik nijednomu tatu ugrabiti neda. Ja bi volio, kad bi taj jezik imao moć, da barem progovori, pa da nas izviesti, koji jezik da je razumievao sv. Jerolim svojom znamenitom izrekom, kad je napisao, da je sv. pismo preveo sua e linguae populo, radi čega se još danas prepiru učenjaci: da li je pod tim razumjevao latinski, grčki ili slovjenski jezik.

XIV.

Iz Brindiža u Napulj. Bar. Bisceglie. Trani. Barletta. Canossa, Toggia, Ariano. Slovjensko-hrvatske naselbine. Avelino. Nola. Vezuv.

Iza dvodnevna boravljenja u Brindižu odvezoh se dne 14. studenoga u večer kraljevskom poštom u Bar. Moji suputnici bijahu njeki bolestan Englez i dva trgovca iz Barletta i Leča. Cesta vodi uz jadransko more liepom ravnicom, posutom plodnim poljem, baščami, vinogradi, maslinami i ljetnimi stanovi. Prvo mjesto bijaše San vito degli Schiavi, koje je dobilo ime od naseljenih tu Slovjena, al koji su se već odavna potalijančili. Kroz Carovigno, Ostuno, Fasano dodjemo oko pol noći u grad Monopoli. Mjesečina bacaše čarobnu svoju svietlost na čitav grad, pa mi se on pričini kao u kakovoj panorami. Na liepoj pijaci, na kojoj smo odpostali, da mienjamo konje, stoje umno poredane kuće zidane u starogrčkom slogu, te bi čovjek mogao pomisliti, da je u sriedini kakova staroga Hypodroma, da ga crkveni zvonici, što iza kuća vire, nesjećaju, da je u kršćanskom gradu. Doskora ostavismo taj u noći čaroban gradić i pohitismo preko Polignana i Mola u Bar. Cesta bijaše podjedno dobra i ravna. Postiljoni, na mjesto da trube u trublju kao u nas, pjevaju čitavim putem vesele pjesme, tjerajući san konjem i ljudem. Konjem su glave narešene zvonci, kao u nas kad se po sniegu sanjčemo.

Došavši u jutro rano u Bar pred poštarsku kuću, nadjemo tu množinu fakina. Htjedoh da veoma mudro postupam, pa se stadoh u napred pogadjati s fakini: pošto će mi u gostionu prenositi robu? Oni su zahtievali iz prvine jedan piastar, t. j. škudu od 2 for., ali mi se to učinilo preskupo, za tim su tražili 6 karlina. Buduć sam bio zaboravio, koliko vriedi karlin, i jer nisam znao, kako je daleko gostiona, činilo mi se, da je to prilična ciena i pristanem uz nju. Fakini

skoče, pograbe moju robu, okrenu se, ponesu robu njekoliko koračaja, i eno mene s njimi u gostioni, što je ležala upravo preko puta. Kad sam upitao, koliko čini 6 karlina austrijskoga novca, dobih za odgovor, da jednu forintu, dakako u srebru. Tu sam dakle platio prvu globu. Drugi put me oglobi gostionik prije nego sam otišo iz Bara. Videći, da imam tako zvane kolonade, koje su u napuljskoj vriedile 2 for. 25 kr., što ja žalibože nisam znao, zamoli me, da mu njekoliko njih zamjenim za nove piastre (po 2 for.), jer da mora novac poslati u Trst, gdje neprimaju piastre, nego samo kolonade. Dadoh mu dakle u zamjenu 25 komada bez svake doplate, a stoprv u Barletti saznah, kako me je ljuto prevario. U obće bijaše u ono doba velika nevolja u Italiji s novci, jer svaka državica imala je drugi novac, a nigdje nije bila novcu jednaka vriednost; s toga su putnike do zla boga varali.

U Baru posjetih najprije austrijskoga podkonzula Carassija. Taj me je po imenu već poznao, jer je prije malo vremena čitao u tal. časopisih, kako mi je sreća poslužila, te sam u Šibeniku našo stare slike hrvatskih vladara. Njegovo poznanstvo pripomogne mi mnogo kod mojih iztraživanja. Slučajno bijaše u njega na posjetu njeki D'Adossi, koji ima najveću knjižnicu u Baru. Ali taj gospodin je trgovac, bavi se samo trgovačkimi poslovi, i nebrine se ni malo za bogatu svoju zbirku, koju je nasliedio od svoga otca, velikoga ljubitelja nauke i starina. Velikom prijaznošću dade mi njeke na porabu, i ja sam crpio iz njih za vrieme svoga boravljenja u Baru kojekakove podatke o naselbinah slavjanskih i arbanaskih u Napulju.

Podkonzulov sin, i njeki mladić Leonardo Caporri, sin jednoga graditelja, bijahu moji pratioci. Posjetismo najprije crkvu Sv. Nikole, gdje leži tielo istoga svetca, te je stoga po čitavom jugu i istoku na velikom glasu. Njegova kripta ili Criptoporticum sagradjena je već u prastaro doba. Gornju je stranu sagradio g. 1061. barski nadbiskup Nikola Efrem. Njezin slog je smjesa od rimsko-talijanskoga i bizantinskoga ukusa. Kriptu resi 36 stupova od mramora, a svod crkvenih brodova počiva na 16 pilova od afrikanskoga granita. Mene zanimaše ponajbolje srebrni oltar, podignut nad grobom sv. Nikole od srbskoga kralja Stjepana Uroša Milutina g. 1319., ali njegovu su prvobitnu sliku promienili u 17. vieku, kasnije skinuli i znameniti napis, što ga je stavio kralj Milutin. Ja sam ga priobćio u svom „Izviešću o putovanju.“ U crkvenoj blagajni visi na prvom mjestu ikona sv. Nikole, koju je darovao srbski kralj Uroš. Slikana je škurom bojom na daski a haljine su od dragociene tkanine vezene zlatnom žicom. Pod Nikolom kleči s desna kralj Uroš s krunom na glavi, a s lieva njegova žena Jelena. Vrlo prijazni kanonik Scanno pokaza mi i skrovitu komoru, gdje teče sok ili manna iz kostiju sv. Nikole. Ovim sokom napunjeno je do sto pljoska a osam njih stoje napunjene već tri sto godina (?) te je voda ipak uviek jednako čista. Na stanovite praznike dolazi ovamo više hiljada ljudi, da piju tu liekovitu manu i za veliko čudo drže, da taj sveti sok nikada nepomanjka. Kasnije saznah, da iza komore imade studenac, odkuda voda izvire, ali to je tajna, o kojoj se nesmije pripoviedati.

U crkvi ima i znameniti grobni spomenik poljske kraljice Bosse Sforze, kćeri Izabelle aragonske a žene kralja Sigismunda I. ukrašen kipovi sv. Stanislava i Nikole i mramornim grudnikom iste kraljice.

Ova kraljica sa svojom materom Izabellom dade popraviti i krasno uresiti sadašnji kasteo ili Citadellu, na kojoj se još i sada vide umjetne rezbarije i arkitektonički uresi, prem da je zgrada veoma zapuštena. U njoj se čuvaju u zatvoru uznici, a s njezinih bedema ima krasan pogled na more, na grad i na njegovu bogatu okolicu. (Dalje sliedi.)

O vuku.

Piše Pajo Krempler.

Vuk je nalik na velika mršava psa, samo što je jačega vrata, jačih prsiju i nogu. U vuka je prednja strana mnogo krepčija i jača od stražnje vitke. Dlake je različne prema podnebju, gdje živi, i prema dobi godine. Na sjeveru mu je dlaka dulja i gušća, nego na jugu. Ljeti je više crvenkaste, zimi bolje žutkaste dlake. U južnih pokrajinah je tamniji, u sjevernih bjeliji. Odrasao vuk dug je obično pet stopa, ako mu mjeriš i rep, a taj mu je pô drugu stopu dugačak. Vuk je od vučice jači, širu ima gubicu i deblji i kitnjastiji rep.

Glede duševnih svojstva naličan je vuk mnogo na psa, samo mu uzgojitelj manjka. Dok je mlad, možeš ga dovoljnom vještinom i uztrajnosti vrlo pripitomiti, ali kad postane stariji, ipak napokon podivlja. I vuk je poput psa jak, uztrajan, mudar i oštrih ćutila. Premda je vuk vrlo jak, ipak je prema svojoj jakosti velika kukavica; on se bo, dok još nije gladan, neboji samo čovjeka, već i drugih većih životinja, da i istih ovaca. Pred zvukom rogova, zveketom lanaca ili pred drugim štropotom bježi; isto tako pred vatrom. Ne jednom se jur dogodilo, da su se od vuka putnici noćju ili u zimsko gladno doba tim spasili, što su vatru kresali ili žigice palili. No ako sit vuk i nije hrabar, on je ipak vrlo lukav. On zna i mnogo veće i jače životinje svojom lukavošću nadvladati, a brze tako iznenaditi, da mu riedko ili nikad neuteku. „I dobri poznavaoci vuka, veli Brehm, uvjeravaju nas udilj, da se vuk, koj će sam loviti lov na konje, prije toga jako u blatu

i vodi uvalja, takov se do konja došulja, te mu sad tu nečist u oči iztrese, da ga tim zasliepi i tako nadvlada.“ Meni pak su ljudi vrlo često pripoviedali, da se vuk na čovjeka, osobito na osamljena lovca u zimi, kad sniega ima, stražnjima nogama sniegom nabacuje, da ga ili zasipa ili bar zasliepi te tako čovjek nanj pucati neuzmogne. Meni se to nevjerojatno čini, prem što se veli, da vuk to tolikom vještinom i brzinom čini, da lovac u istinu nemože nanj ni pucati! No to stoji, da vuk kraj sve svoje kukavštine, prem ako ih više ima, iste hrabre konje i goveda svladati može, osobito ako ga na to još glad sili. Pripoviedali mi ljudi, da si on, kad u lov na konje ide, prije zemljom napuni želudac, da tim, kad se konju o grkljan objesi, težji bude i da ga laglje na zemlju oboriti uzmogne. No meni se čini, da se on zemlje iz utrobe nebi tako lasno osloboditi mogao, pak tako lakomû, kakov jest, što bi mu onda konj? Zato mislim, da je to bajka.

Vuk ljubi svoju slobodu nada sve, i voli više dana gladovati, nego na sumnjivo mjesto koraknuti. Nikad prije neostavlja svoga mjesta, gdje se upravo nalazi, dok nije sasvim siguran, da mu od nikuda pogibelj neprieti. Kudgod ide, svagdje nastoji, da to čim manjim štropotom i šumom bude. Čini li mu se gdjegod što sumnjiva, sve točno izpituje. Znajuć, da je velik krivac i zlotvor, nazire u svakom predmetu, u svakom konopcu, dapače u svakoj níti neprijatelja i zasjedu, a na privezanu životinju navaljuje samo kad je ljuto gladan. — No kad je vuk gladan, pa kad ih se više u čopor sastane, neima mu straha ni bojazni, te je sad goropadan i preopasan i po životinju i po istoga čovjeka, od kojega inače bježi.

Vukova ima, osim u Švabskoj i Englezkoj, po svoj Europi dosta. Ima ih i u Skandinaviji i u Italiji, u Ruskoj i Španjolskoj, no najviše ipak u sjevernih zemljah: Švedskoj, Norvežkoj, Laplandskoj i Ruskoj, gdje ima čopora do stotine i više ih. Okrom toga ima ih po svoj sjevernoj i srednoj Aziji, sjevernoj Africi i sjevernoj Americi, samo ih neima na Islandiji i na otocih sredozemnoga mora.

Čim je mjesto zapuštenije, mirnije i samotnije, tim je ugodnije obitavalište vuku. Zato on najvoli guste i tamne šume, creti, u kojih ima močvara i suhih miesta, a na jugu stepe. U srednjoj Evropi ima ga samo na visokih gorah, tako u hrvatskoj gornjoj krajini i drugdje. No i u ravnicah, u velikih šumah ima ih u nemalenu broju. Prošle zime vidjevali se u garešničkoj šumi, u belovarskoj županiji, cieli čopori od 50—80 glava. I oko voda u šikarju ih kod nas ima, imenito oko Save i t. d. Često znaju vuci tako drzoviti biti, da si čak u samo selo po hranu dolaze, pak i u sam glavni grad Zagreb znao je njekad koj zabludjeti. Tako mi je znano iz djetinstva, da je od sadanje Sofijine staze vučetina došla u dvorište nekoj kući u Jurjevskoj ulici, te svinjam u kotcu noge poodgrizla. A komu nije bar iz novina znano, da je vuk, čini mi se g. 1867., pred sadanjom Keglevićevom kavanom psa preko noći raztrgao i na polak pojio? Ima ih u povećem broju i u Španjolskoj; u Talijanskoj su riedji.

Vuci se danju kriju, a samo noći na lov izlaze. Ljeti je obično svaki za sebe, ili se samo mužkarac sa ženkom druže; zimi pako sdruže se u poveće čopore, pak zajednički lov love. Vuku je, kako se čini, najmilija hrana gnjila mrcina, al s toga ipak podnipošto nesliedi, kao da se on nebi htjeo i svježom pečenkom gostiti. Njemu je svejedno konj, vol, jelen, srna, guska, raca, ptica, žaba, hrušt itd.; kad je gladan, napada ono, što mu pod pandže dodje i što prije svlada. Pak buduć on nikad nemiruje, već uviek na okolo skače, zato i vrlo mnogo hrane treba. Jao si ga stadu, kamo on dodje, a nitko ga još za vremena neubije ili bar neprotjera. Dodje li on mar u poveće stado, najmanje će ga trećinu uništiti, jer obično više pokolje, nego i proždrieti može. Zato se i o čovjeku, koj bi sve pojio, što vidi, veli: n e z a s i t a n j e k a o v u k. Kad si žrtvu opazi, trči za njom dotle, dok je neumori, onda se na nju baci, zaguti ju i pohlepno proždre. Zimi, kad ga glad jako pritisne, napada bome i na čovjeka, inače pred njim bježi. Kad zimi u lov idu, sastane ih se više u čoporih, provaljuju obično poveći put, s puta skreću sad na ovu, sad na onu stranu, gdje im se sigurnije čini, neidu hrpimice već jedan za drugim, pa dapače jedan drugomu ustopice. Kad plien opaze, okruže ga ili mu nastoje put zakrčiti, dok ga koj izmedju njih neuhvati i na tle ne obori, te ga sad svi režeć i tuleć proždiru. Gladan vuk je upravo grozan, te navaljuje na sve, što god opazi, na konje i na volove, da i na iste bivole i ljude. Brani li se čovjek, te kojega iz čopora ubije, ostane ih nekoliko pri mrtvom, te ga do kosti požderu. Kad nikako do mesa doći nemože, ždere vuk i mašinu i drugo bilje, pak i druge stvari blizu stanova, čim si želudac može natrpati. Pripovieda se, da poput hijene dapače i mrtvace izkapa, pak bi se i s toga morali mrtvaci duboko pokapati, što se vrlo često zanemaruje.

Koliko zla mogu vuci učiniti, svjedoče sliedeći izvještaji. U Liflandiji prijavljeno je g. 1823. oblastim kao plien vučji 4190 svinja, 703 psa, 14182 ovce, 1807 goveda, 3,170 koza i 1,873 guske i kokoši. U Poznanjskoj razderaše vuci g. 1820. devetnaest što odraslih ljudi što djece. S toga se ni čuditi nećemo tomu, što se ne samo plaha ovca vuka plaši, već i isti konji, volovi i sve druge životinje, osim pasa. Ovi nepoz-

naju većega neprijatelja svomu gospodaru čovjeku od vuka, pak, prem su s njim jednoga plemena, ipak nikoju drugu zvier tako strastveno i biesno nenapadaju i neprogone kako upravo vuka. Zakvači li se pas s vukom, zaboravlja na sve, te jedino samo o tom nastoji, da ga uništi. Pak umirući jur, još nastoji, da se ga na koj god način zubî prikvači. I druge naše domaće životinje, osim ovaca, znaju se proti vukom braniti. „Kad vuk opazi, piše Kohl, da ni pastira ni psa blizu stada neima, skoči na prvu ovcu, koju dohvatiti može, te ju na zemlju baci. Druge sad pobjegnu 200 do 300 koraka dalje, stisnu se u hrpu, te bleje budalasto u vuka, dok nedodje i još si jednu odnese. Sad opet na 200 do 300 koraka uzmaknu i opet unj bleje." No na krdo goveda nesmie baš tako bez straha, jer se govedjih oštrih rogova boji. Najviše muke zadavaju vuci po Ukrajini. „Po južnoruskih stepah, veli Kohl, borave vuci u jamah, što su ih si sami izkopali, i koje su često hvat duboke. Jedva ih gdje toliko ima, koliko u obraslih šumom i grmljem ravnicah Ukrajine i male Rusije. Čovječji stanovi naliče na prave tvrdje proti vukom, te su ogradjeni stienami od trnja, visokimi 12 do 14 stopa.

Vuci obilaze noćju neprestano stada ruskih stepah. Konjem se samo oprezno približavaju, nastoje da po gdjekoje ždriebe, koje bi od krda odmaklo, otmu, pojedine konje, kojim se iznenada o grkljan objese i na tle svale. Opaze li konji vuka, odmah bez oklievanja navale nanj, te ga kopiti biju, pastusi ga dapače i zubi grizu. Često podlegne vuk prvim udarcem kopita i pogine, često se pak brzo okrene, poskoči i navaljujućega konja za grkljan uhvati i na tle obori. Ni više vukova nemože krda konja u bieg natjerati, dapače mogu u pogibelj doći, da ih konji ne obkole, i svih ne potuku. U Španjolskoj i u nas u Hrvatskoj nasrću svinje biesno na vuka, i jao si ga njemu, ako ga uhvate! Pojedino prase može on nadvladati, ali ako se na nerasta namjeri, ima s njim ljuta boja, i prečesto se dogadja, da jedan jedini nerast i po dva vuka shrvati može. Tako piše Brehm, da je jedna divljača svinja u Španjolskoj dva vuka svladala, no ipak napokon i sama podlegla. Meni su ljudi prije nekoliko godina, kad sam u Novih Čičah u gornjem Posavju boravio, pripoviedali takodjer takav slučaj, gdje je jedan nerast dva vuka shrvao i ubio, da mu se samû ništa dogodilo nije. Svinje su na vukove upravo biesne, pak odtud dolazi i ono bjesnilo, s kojim na pse, dapače i na tamno obučene ljude navaljuju, osobito dok mlade imaju i dok su u žiru, te sam i ja jur pred njimi na drvo pobjeći morao.

Vuci se počimaju koncem prosinca pariti; mladji istom u siečnju i veljači. Za ženku se svom silom medju sobom otimlju i bore, te ne riedko jedan drugoga dokolje i proždere. Vučica se šteni poslje trinaest do četrnaest tjedana u jamah jazavčjih ili lisičjih. Ošteni tri do devet, obično četiri do šest vučića, koji su devet do četrnaest dana sliepi, Dok mladi nepočmu skakati, sakriva si ih mati pred gospodinom suprugom vrlo brižno, jer da ih on nadje, proždro bi ih bez okolišanja. Zato mati ni lova ne lovi u blizini ležaja, da mladih neoda, dapače pazi da vûko ni ne posumnja ništa. Vučica mlade prenježno odgaja i do smrti od neprijatelja brani. Kad mladi počmu jesti, prinaša im hranu, perje i dlaku sa životinjah očupa, a meso im prije sama skoše pa tada mladim dodaje. Istom, kad sami već klati mogu, dovodi ih mati u družtva, te ih predstavlja i gospodinu suprugu, dotično otcu i drugim prijateljem i prijateljicam.

Vuci živu obično 12 do 15 godina.

Prem se pas i vuk krvno mrze, ipak se ne riedko dogadja, da se spare i mlade imaju. Vuk se i pripitomiti može, no ipak, čim stariji biva, tim, kao i sve divje grabežljive životinje, pak i sámi majmuni, sve divlji postaje tako, da mu se na posljedku više nesmie vjerovati, već se mora ubiti. U švedskom „časopisu za lovce i naravoslovce" piše neka prijateljica lova i naravi, Katarina Bedoire, sliedeće: „Pri Gysinge-u kupio moj muž g. 1837. tri mlada vučića, koji su upravo progledavati počeli. Ja poželih, da mogu ovo troje malih za koje vrieme pridržati i hraniti. Skoro cio mjesec dana življahu zajedno u sjenici na vrtu, i čim bi me začuli zvati: „Psići moji!" dotrčali bi k meni toli veselim i prijaznim kretanjem, da sam se upravo čuditi morala. Pošto bi ih gladila bila, te im hranu dala, povratili bi se opet na vrt. Poslje mjeseca dana poklonih jedno mužko i jedno žensko dvojici susjednih vlastelina. Sad nam je jedan osamljen vučić preostao, pak se taj pridruživao ljudem u dvorištu, no najvolio za menom i mojim mužem trčati. Zbilja za čudo bijaše to vuče tako pouzdano, da nas je svuda pratilo, te jesmo li gdjegod sjeli, sjelo bi k nama, pak nedopustilo, da nam se tko, nepoznan mu, preko dvadeset koračaja približi. Čim se tko bliže primaknuo, počelo bi mrmljati i zube kazati. Kad bih ga za to psovala, lizao bi mi ruke, uz to neprestance gvireć u stranca, koj nam se približiti hotio. Obilazio bi uviek prost po sobah i kuhinji kao pseto; privržen bijaše djeci, htio ju lizati i s njom se igrati. Tako je bivalo, dok je navršio pet mjeseci, te velik i jak postao. Sad moj muž odluči, da će ga privezati, bojeć se, nebi li, igrajuć se s djecom, koje diete svojimi oštrimi pandžami do krvi ranio, krv okusio i zlo počinio. No i poslje znao se sa mnom šetati. Kućica mu stajaše blizu skladišta željeza, te kad bi u

zimi ugljenari dolazili, popeo bi se na zid, mahao repom i glasno vikao, dok mu se tko približio nebi, te ga gladio. Sad bi im uviek svom revnošću i točnošću sve džepove razgledavao, nebi li štogod u njih za okusiti našao. Seljaci tomu tako privikoše, da su uviek nešto u džepu sa sobom donašali, čim da vuka nahrane. Pak i vuk se tomu vrlo priučio i sve bi proždro, što bi mu se dalo i što bi našao. Vriedno je spomena, da su i domaći psi doskora s njim iz jednoga škafa jesti počeli — a on im to dopuštao. No kad bi koja tudja životinja isto učiniti pokušala, pobiesnio bi od ljutosti. Kad god bih se ja u dvorištu pokazala, tako bi se razveselio, da se je, kad sam k njemu pristupila, podigao na zadnje noge, prednje cape na me postavio, te me svu oblizati htio. Kad bi se pako odanj odaljila, turobno bi zavijao. Mi smo ga godinu dana imali; no dorasav, počeo je noćju grdno zavijati i tuliti, a to je sklonilo Bedoira, da ga ustrieli. — Od vuka, što smo ga poklonili susjedu vlastelinu, dogodilo se to čudo, da je s lovskim psom u jednoj kućici stanovao. Pas je svaku noć pri njem spavao, i kad bi dobio meso, nije ga sam htio pojesti, već ga nosio u kućicu k vuku, koj bi mu pun radosti u susriet dolazio. Ne riedko nadario je i vuk svoga priju na isti način.

Vuk se lovi više radi toga, da se uništi, nego radi dobitka od njegove kože. Lovi se na svakojaki način: zamkom, željezom, u jamah, otrovom i u hajkah puškom i sjekirom. Najuspješnije uništuje se u veliko bljuvačom (Brechnuss) ili bolje otrovom, što se od nje dobiva, strikninom, kojim se u zimi, kad vukom hrane ponestane, zaklana ovca izpod kože pospe i kamogod, gdje vukova ima ili kamo dolaze, postavi. Nijedan se vuk od tako pripravljene janjetine ne najede do sita, već doskora u najvećih bolih pogine.

Tschudi pripovieda, da u Vatlandiji družtva obstoje, koja se lovom vukova bave. Ta družtva imaju svoje činovnike, skupštine i svoje sudstvo. Vojvoda hajke dieli družtvo u dvie strane. Puškari stoje u zasjedah, a pogoniči toljagami divljač gone. Kad tko vuka ubije, naviesti se to selu trubljami, te se na račun krzna u veliko goste. Pri tih gostbah obavlja se i sud, te budu oni, koji su vojvodi prkosili i neslušali ga, kažnjeni tim, što moraju okovani u slamnate verige, dok ostali vino ili pivo piju, vodu piti. Buduć pako da samo oni mogu članovi toga lovačkoga družtva postati, koji su jur tri put srećnu i uzpješnu lovu prisustvovali, zato otci svoju slabašnu djecu na rukuh nose u vučje hajke.

Akoprem je vuk toli škodljiv, ipak ima tako mudrih naroda, koji ga unatoč tomu obožavaju. Kamčudali po Stelleru pače tvrde, da je vuk krivcem, ako žena dvojke porodi, te ga nekim načinom smatraju otcem drugoga djeteta!

LISTAK.

Hrvati na znanstvenom putovanju. Već se je izvoditi počela ideja o iztraživanju sjeverne pole naše zemaljske kruglje. Brod „Tegethof" plovi već po sjevernom atlantičkom oceanu. Sviet će hvaliti Niemce i Magjare, koji su toli požrtvovni, te se u interesu znanosti daju na put, s kojega se doduše mogu povratiti, al i zaglaviti mogu. No u istinu na tom brodu polovina je Hrvatâ, i to ovi: krmilar Petar Lusina (iz Čresa), brodari: Antun Zaninović (iz Hvara), Antun Katarinić (iz Lošinja), Josip Latković, Petar Falešić (iz Rieke), Ante Večerina (iz Drage kraj Rieke), Ante Lukinović (iz Brača), Gjuro Štiglić (iz Bakra), Vinko Palmić (Volovsko kod Rieke), Lovro Marula (iz Rieke), Fran Letis (iz Volovskoga), Jakov Sučić (iz Volovskoga). Na brodu je samo jedan Magjar. „Tegethof" će ploviti po moru od Novaje zemlje. Sluti se, da ima na sjeveru Behringova tiesna nekakva zemlja, no koja je još nepoznata. Putnici bi rado doprli u Behringovo tiesno, ako bude moguće; nebude li, barem da dopru daleko u nepoznatu zemlju na sjeveru Azije. Treba spomenuti, da je od Novaje zemlje pa do Behringova tiesna, nekoliko milja od Azijske obale, sve nepoznato. Putnici su se odrekli prava, da ih mora drugi parobrod ići tražiti, ako ih nebi bilo natrag; no putem će svuda ostaviti znakove, koji će izviešćivati o njihovoj sudbini. Putovanje je odmjereno na tri godine, a bude li dobra lova, moći će putnici i četvrtu godinu proživiti. Nesmognu li se u to vrieme povratiti, morati će poginuti, premda se nadaju za 2 i pol godine doći natrag. Brod je velik 220 bačava, a tereta su uzeli 30 bačava preko računa. Samoga uglevja ima 130 bačava! Brod ima silu od 100 konja. Sretan bio put i povratak našim junakom na sjevernom ledu!

Književnost. Nakladom Dragutina Pretnera u Dubrovniku izašo je i drugi dio „Propoviedi" O. Arkandjela Kalića, Dubrovčanina reda sv. Dominika, što ih je za tisak priredio kanonik Stj. Skurla (st. 169—336). Ciena je čitavomu djelu 3 for. Preporučamo našemu svećenstvu i opet ovo djelo, o kom „Kat. list" veli, da će u njem „hrvatski propoviednik naći puno zdrave našemu narodu prijatne duševne hrane."

U zadnjem br. „Vienca" tako su poremećene kitice krasne Preradovićeve pjesme „suho drvo", da je nije moći razumjeti, zato je evo priložene kakova mora biti.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

Suho drvo.

I.

Oj ti moje milo drvo!
Zeleno si bilo prvo.
Uvelo si jaoh sad!
Zar ti nebi tlo po ćudi
Il ti žega, mraz nahudi,
Odkud li ti dodje jad?

Posadih te i uzgojih
Mnogim trudom ruku svojih,
Posvetih ti mnogi čas;
Sve napredkom tvojim tekuć
Ja odrastoh, tako rekuć,
Uz tvoj vitki stas.

U hladu ti mnogi mio
Ljetni dan sam probavio
I snievao sladko tu:
Sad kroz grane osušene
Peče od svud sunce mene,
Na oko mi neda snu.

Na tebe mi dosad ptice
Na pjevanje pjevačice
Na prespalo znale doć:
Sad nijedne više nema,
Da tuj pjeva ili driema,
Pusto si mi dan i noć.

Da te nadkrit ja pohitim,
Od sunca te da zaštitim
I od svakog vjetra zlog,
Bi l' se time tvoje milo
Povratilo zelenilo,
Bi li dao dobri Bog?

Suzami te da zalievam,
Srdašcem te da ogrievam,
Da cjelova dam ti sto,
Bi li, moje milo drvce,
Da ti dadem svoje krvce,
Bi l' pomoglo tebi to?

Vaj zaludu ja se mučim,
Da ti lieka doprikučim
I produljim mio viek!
Gdje smrt svojim žalcem bocne,
Tuj pomoći sve su docne,
Tuj je samo zemlja liek!

Skoro, možda preko noći,
Nemilom te svojom moći
Oborit će vjetar hud
Pa ti ode, ode sladka
Ugoda mi bez povratka,
Ode s tobom sav moj trud!

Za tim malo još vremena,
Pa ti neće bit spomena,
A ni meni možda već,
U postelju hladnog groba
Skupa ćemo možda oba,
Da spavamo skupa, leć!

II.

Zašto crne misli tako
Zauzimlju duh nam lako,
Kad nam gine mila stvar?
Zašto tvarna svaka liepost,
Zašto tvari krhka kriepost
Tolik ima za nas čar?

Kad vidimo svakog danka,
Da tu nema ništ obstanka,
Da dolazi svemu kraj,
Zašto veće neviknusmo,
Na svijetu odkad tu smo,
Na prirodni zakon taj?

Zato, jer smo nalik mravcem,
A sviet vas je tim puzavcem
Na površnu samo tlu.
Sve je na tlu, kuda plaze,
Te što ondje nenalaze,
Toga nema za njih tu.

U zemaljskom svome nizu
Naučni smo samo blizu,
Daleko nam nejde gled,
S toga nać se neumimo,
Nit si život da smjestimo
U pravi mu viši red.

Smijemo se mi djetetu,
Kad igračke plače štetu
I uzdahnut znamo tad:
Oj mladosti, oj ludosti,
Radi takve ništavosti
U tolik se daješ jad!

Čim nas diete u smieh tjera,
Viši razbor nam zamiera,
S luda jada žali nas,
Da po umu toli plitkom
Ništetnijem za gubitkom
U nebo nam vapi glas.

Oj čovječe, mučeniče,
Šta ti muka nepronīče
S kratkog ovdje vida tvog!
Da si možeš pregledati
Vas imetak prebogati,
Što ti ga je dao Bog:

Gavanom bi vidio se,
Kom vjekovi diljem nose
Blago u skut jedan sve:
U tome ćeš naći skutu,
Što vremenom na tom putu
Poizgubi kadšto gdje!

Jerbo ništa i nikada
S božjeg svieta nepropada,
Već promjenom ima tiek
K napredku si daljem samo,
Da sve bude ljepše tamo,
Gdje je svemu vječit viek!

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 38. U Zagrebu dne 21. rujna 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

HRVATSKI GROBOVI.

Spjevao I. K. S.

VII.
Vladislava kneginja kninska i cetinska 1344.

Iz predivna napuljskoga grada,
Gdje se s morem ognjen Vezuv bori,
Hrvat, vičan tudjinca da dvori,
Anžovinca zovnu da mu vlada.

Iza Karla služi Ljudevitu,
Brani krunu, zemlje mu osvaja,
Mnogi jadnik nezna većeg raja
Neg tudjincu ljubit skut i svitu.

Al ga zato liepa čeka plaća:
Hrvatsko se pravo nogom gazi,
Tudja vojska s Ugarske dolazi,
Zlo i bieda silom se navraća.

Kraljevina svoju krunu gubi,
Po zemlji se Ugrin širit stade,
Lukav Mljetčić morska mjesta krade,
Sto baština za se kralj izsnubi.

Planu plemstvo poput biesna lava,
Bunu diže svoju na obranu,
Sjetiv kralja kletvu na svetčanu,
Traži mačem slobodu i prava.

Uz Šubiće stoje Babonići,
Još knezovi Like i Krbave
Sa vlastelom pokraj Kupe, Save,
Neodvisli spremni stieg podići.

Al u borbi neima skupna ráda:
Samo svoju djedinu svak štiti,
U boj neće složno da pohiti,
Već bedeme s v o g a brani grada.

Grad za gradom silnik lahko svlada,
Plemstvo gradske kralju ključe nosi,
Svak na pòse milostinju prosi,
Pred tudjincem na koljena pada.

Samo Knin grad predati se neće,
On silniku vrata ne otvara,
Grožnji njegvoj strielom odgovara,
Od slobode sreće nezna veće.

Novu vojsku biesan kralj odpravlja,
Knin ponosit silom da pokori.
Strogom riečju Niki banu* sbori:
„Grad da srušiš, koj mi put uzstavlja!“

Pješci hrle, a konjici lete,
Ugri, Niemci, Bošnjaci, Kumani,
Svi po izbor junaci valjani,
Vične ratu i pobjedi čete.

Krš se lomi, gradska stiena puca,
Divji juriš do neba se čuje;
Tu za kralja biesno se vojuje,
Za slobodu gore srce kuca.

Tisuć mrtvih jur pod Kninom leži,
Al u gradu veselo sve stoji,
Množ dušmana nitko ni ne broji,
Jer svak samo za slobodom teži.

Tko uzpiri divni duh slobode?
Tko se drznu tjerat kraljske čete?
Zar ga udes ni malo ne smete
Pobiedjene hrvatske gospode?

---

* **Nikola Seć ban hrvatski.**

Kninom vlada slaba samo žena,
Ali duhom junakinja prava:
Kneginja je mlada Vladislava
Svadčićeva slavna od plemena.

Udova je Nelipčić Ivana,
Al i mati Ivana drobnoga,
Vierna kćerka roda hrvatskoga,
Unukinja Petra kralja-bana.*

Gvozden oklop njene brani grudi,
Glavu resi kaciga od zlata,
Štit srebrni, kô božicu rata,
Prati uz mač vjerno ju po svudi.

Po sried borbe sa sinkom si stoji,
Ne smeta ju kopje, mač ni striela;
Plemenite krvi, duha smiela,
Mrzi silu, smrti se ne boji.

Trikrat ban grad pozva na predaju,
Trikrat jeknu ženski glas iz grada:
„Nikad neće tudjin tu da vlada,
Striele svoju dok još moć imaju!"

Zahman javlja kralj oholoj ženi:
Da će rado kninske za zidove
U zamjenu druge dat gradove;
Al odgovor primi ne žudjeni:

„Kad hrvatska sám kralj tare prava,
„Kad muževe plaši sile mrena:
„Tad hrvatska hvatat mora žena
„Proti sili oružja krvava.

„Grad je ovi mog plemena sielo,
„Na djedove svak me kamen sjeća.
„Ako bog da i mog roda sreća,
„Kralju ću se odhrvati smielo."

Banska vojska vraća se slomljena.
Na priestolju kralja stid uhvati.
Dvore njega plemići Hrvati,
Al hrvatska pobiedi ga žena.

Nad cetinskom stoji ruševinom
Grob samotan jur pet stotin lieta
Bez nakita, spomenika, cvieta,
Dračom pokrit, suhom mahovinom.

Al je evo hram hrvatske slave,
Dični ponos hrvatskijeh žena,
Od slobode vječna uspomena,
Neumrle grob je Vladislave.

---

* Zovem ga kralj-banom, jer kao po narodu izabrani kralj zadrža naslov bana.

ŠVEHATSKI PROSJAK.

Pripovieda Ivan Zahar.

Za tobom, za tobom srce mi gine, dragi zavičaju moj, ti pitoma zemljo, kuda vjekovi trče i svaki zarije trag žalosti i tuge. Gledam na koljevke tvoje i na tvoja groblja, tražeći duha, koji bi tebe ocieniti znao. Nadahnuv se tvojom čistoćom, tvojom vjerom, tvojom pravdom i silom, bio bi Samson, potresnik bi nebeskih stupova bio. A kosa?... Oj nebi mu nestalo kose do konca svieta!

Ti tužan i plačan, kud letiš preko dosizaja svoga?... Tako kliču uznešenoj duši. A tebi kažu: slab si, i pokorno sklanjaš glavu. Vele ti: malen si, i pred samim sobom izникneš. Kažu ti: ubog si, i drugomu se pod noge savijaš. Kada ti viknu da drhćeš, od straha ti kosa posiedi. Kada zapoviede šutit, naljućena nebesa zagrme s mûka tvoga.

No pjeni se tvoje more i gromko o obalu bije. Provlače se tobom srebrne niti, Sava, i Drava, i Una, i Dunav, i Cetina rieka. Do neba se dižu tvoje gore Velebit, i Triglav, i Balkan, i Urvina planina: čuvaju tvoje blago, pravac pokazuju umu i srcu. Bogate su tvoje ravnice i brda. U gori ti lastuju vile, vile ti lastuju u dolu; priča se, pjeva, mudruje, revnuje i junakuje. Za koga je sve to? Kad mi to pamet razmotri, sav bih sviet srušio i na njegovih razvalinah plakao.

Al dodje vrieme, pred duhom se javi koljebica mala, razkriju grudi, i pokaže srce, slika, koja razblažiti može. Nije još propalo sve, ako propada! Leteć na krilih elegije, zaustavit se treba tamo, gdje se sjaje jedan tračak nade.

I tako budi moja pripoviedka izraz duše, u kojoj drhću zrake našega vremena.

I

Bilo je god. 1868., dvaest godina iza onih borba, što ih je naš narod vodio na prekodravskom zemljištu. Sudbina je sad ozbiljna, sad šaljiva, sad stroga, sad blaga; kako da nebude kadkada i ironična? Takova se pokazala i ovaj put, podigla nam je narod na oružje, raztrgala svezu medju njim i Magjari, pustila to tako punih dvaest godina, a onda nedokučivimi prsti uzela oba kraja i zauzlala čvrsto. Tko bi se pobliže bavio povješću onih dviju godina, kad se protrgala sveza i kad se opet zauzlala, znao bi naći znamenitih razlika. Tamo sve hrli, da imetak i život žrtvuje; ovdje se gmiže za uzdržanjem života, za koricom hljeba.

Ondje je valjala ljubav, sloga, bratinstvo, prijateljstvo, jer se je samo ovimi svojstvi dao dokučiti veliki cilj, koji je svim pred očima bio; ovdje nije vriedila ni sloga ni prijateljstvo, jedan je zazirao od drugoga, svaki drhtao za sebe. Mjesto negdašnje krieposti pomole se na vidiku svojstva,kakva su bila u Rimu za vladanja najpokvarenijih careva. Kako dakle da se nije tugom punilo mnogo srce, zabrinuto u skrovnosti za napredak doma svoga?

Bilo je dakle rečene godine. Veselo se smiešilo svibanjsko sunce na zemlju, na taj malen sàg podno nogu svojih. Novom se snagom okriepili duhovi. Nestalo je tjeskobe, jer je zime nestalo, a svud je bujati stao mladjahui život: porasla trava, drvo se osulo zelenim lišćem, cvieće dahnulo sladkim mirisom; srebrni val, oslobodiv se ledenih veriga, živahno je zažuborio, a mili vjetrić ponio daleko, daleko nedokučivu rieč njegova glasa. Ptice, mušice, leptiri zavezli se zrakom, pa pjevaju, zuje, šušte gledajući s visoka na biedne zareznike, kojim je bog dao plaziti dolje po zemlji. Nesnosna je soba, ugodan je božji zrak, zato van na livade, na briegove, sve dalje i dalje!

Tako su činili i čine i stanovnici carskoga grada Beča. Sve što ikako može poleti iz grada, pa se svjetinom napune sva obližnja mjesta. Al nam je poglavita svrha baciti pogled na Švehat, malen gradić nedaleko od Beča, koji ako je i neznatan za Niemca, za Hrvata će uviek biti znamenit rad slave, jer je ovdje ban Jelačić porazio Magjare; i rad tuge, jer poljane njegove kriju biele kosti mnogoga hrvatskoga junaka. Velika ravnica, koja se prostire oko Švehata, prikladna je za junački mejdan velike vojske.

Eno po ravnici stupa laganim korakom mlad čovjek, kad kada stane, obazre se desno i lievo, pa opet pogled zatoči daleko po ovoj poljani, reć bi da razmišljava, da ga vrlo zanima pogledati ovuda. Na njem je crna surka, pozna mu se, da nije Niemac. Kraj njega neima ni žive duše, i svud je mirno, samo što kadkada vjetrić jače zavije, a mladiću se iz grudi izvine uzdah. Mora da se silne pojavljuju misli u njegovoj glavi. Tako je mladić hodao i popostajao preko pôdrugoga sata. A onda se je dao na povratak, no bržim korakom nego li je došo, valjda se je bojao, da bi ga mogla večer zateći na ovoj poljani, jer je već prošlo 5 sati poslje podne.

Dodje opet u gradić, predje preko mosta, koji pokriva potočić, štono presieca Švehat, i u glavnoj, širokoj ulici stane pred jednom gostionom, gdje su stajali bečki omnibusi, vozeć putnike u Beč i Švehat. Sjeo bi u kola pa da se vozi u Beč natrag; al ga je umorilo putovanje po švehatskoj poljani, ter on unidje u gostionu, a za malo pjenila se pred njim čaša s pivom.

Sám je sjedio kraj stola kod vratâ. Tamo dalje od njega bijaše poveće družtvo oko okrugla stola. Poznati mu je bilo, da su majstori raznih zanata. U obrijanu debelu licu bijaše nešto tvrdo, al dobroćudna. Jedan se laktovi pritisnuo na stol; drugi je metnuv desnu ruku na stolac svoga susjeda daleko pod stolom izpružio noge, a ledja unazad uzvinuo do stiene; treći se sgurio, spustiv obe ruke u krilo. Svi su tako u raznom položaju, no s istom svrhom zabave i smjeha sjedili kod stola. Iznad njih se vijao gusti dim iz njihovih smotaka. Bučio je glasni smjeh, kojim su se odzivali na razne dosjetke. Za smjeh netreba mnogo: samo naći čovjeka voljna smijati se. I tu su padale rieči, kojih niposto nebi dosjetkami nazvati mogo; no družtvo se ipak glasno smijalo. Tko nebi poznao stanovnika one okolice, dirnula bi ga razkalašenost ona; al čemu koriti, gdje je dobroćudnost mati, a diete smjeh? No ipak je našemu mladiću smetalo ovo veselje. Nisu ga minule predjašnje misli, još je i sada utonuv u njih gledao preda se, onako, kako se gleda, kad se nevidi ništa. Ujednoč prestane smjeh, zamuknu svačija usta. Mladić se prene, kako no kažu za mlinara, da se probudi kada prestane šumiti mlin. Što se to dogodilo, te su svi zamukli?

Mladić opazi pred sobom starca prosjaka. Vrata je tiho za sobom zatvorio, laganim korakom došo blizu k stolu, gdje se zabavljalo ono veselo družtvo, i skinuv staru vojničku kapu, stao pred gostovi. Desna mu noga kod koljena bila povezana crnim remenom; al stope nije imao biedni starac, već je drvo nadomieščivalo njegovu, možda nekada junačku nogu. Upirao se rukom o težki štap. Odjeća mu bila stara siva vojnička kabanica, posuta krpami, a izpod nje se svietlilo izpod brade putce uniforme vojničke. Lice mu bilo bliedjano, samo gdje gdje provukla se crvena žilica, znak nekadašnjega muževnoga zdravlja. Na svakoj strani lica zagrizo se po jedan navor, a starac bi skučuć neprestano premetao glavu sad lievo, sad desno, kako to čine bolestnici. Imao je bujne brkove, inače se brijao po bradi, na kojoj su se vidile prosjedjele guste klice od brade. Iz očiju mu grijala neka vatra, ne vatra pohlepnika, koji jastrebovim pogledom gleda, što će i koliko će dobiti; niti zdvojnost potrebnika, premda se vidilo i potrebe, no više je bilo u tih očiju samosviesti, kao da će reći: sve sam ja darove zaslužio. Još je u njih plivala čednost — i stid. Čega li se je starac stiditi imao? Možda je držao, da je moljakanje gotova sramota.... Raznih ima vrsti prosjaka. Jedan je dosta drzovit, manje prosi, više traži; drugi je brbljav, kad prosi, kad svoju nesreću pripovieda i obično manje je istina nego li kaže; treći ima nasladu u tom, kad svoje rane kazuje, pa se gleda-

telji sgražaju, i daruju samo da nemoraju gledati više; četvrti je napastan, peti nije potreban, šesti je do zla boga ponizan — al čemu da brojimo čislo, koga i onako nabrojiti nećemo? Naš starac nije spadao u nijednu vrst onih prosjaka. Nešto dostojanstvena bijaše u njem, na licu, u očiju, na bielih vlasih, u cielu njegovu biću. Činio se kao veličanstveni umotvor, komu se nezgodom vremena porušila dolnja stran tiela, pa ju je drugi podbočio kako je znao i mogo; no vidilo se, da nisu crvi ni miševi raztočili, već mora da je oblak udario munjom, da se sbilo nešto velika i silna. Nije starac bio ni drzovit, ni pokoran, ni dosadan, ni zabavan; bio je kao primjer sudbine, koja nesrećom udari, al slavom nadari. Iznenada se pojavio starac pred veselim družtvom, iznenada je prestala njihova buka: osjetili su duboko u duši sve ove ovdje opisane crte prosjakova bića. Svaki se mašio rukom za žep i u njegovu kapu bacio po koji novčić. Tako je starac obredao sve stolove, napokon došo i k stolu, gdje je sjedio mladić. Opaziv taj ovo lice, nešto poznata uvidje u njem, gane mu se u srcu neslućeno čeznuće i želja za nečim, čega nije ni sam znao. Kao što drugi, tako i on u žep segne i starcu dade novaca; a veselilo ga, kad je starac oči svoje u njega upro, časak postao, napokon se okrenuo na odlazak. Otvarajuć vrata, prodre mu uzdah: „oj bože moj!“ Nije ga nitko čuo, nitko razumio, osim mladića. Ovdje u tudjini čuje od prosjaka hrvatsku rieč! Inače je vrlo riedko, da koji Hrvat iz svoje domovine, podje, ako ga je potreba snašla; ostane on kod kuće i braću svoju po krvi i jeziku moli, da ga daruju. Kako taj starac dolazi ovamo? Kakva je njegova sudbina?

Nije dugo razmišljao. Pozvav konobara i plativ mu što je bio dužan, skoči od stola, uzme svoj škrljak i sune na vrata van, da potraži starca, da se porazgovori s njim. Došav na ulicu, pogleda lievo, pogleda desno, no starcu nigdje ni traga ni glasa. U prvi mah se razžalosti, al ipak nezdvoji. Pohrli nekoliko koraka dalje — ona gostiona bijaše upravo na uglu — zavrne za ugao i na svoju radost opazi pred sobom starca, gdje lagano odmiče. Nije mu bilo težko stignuti ga.

— Pomoz bog, starče! klikne mu.

— Bog pomogao! odvrne starac, naglo se obrnuv i opaziv mladića. Začudio se vrlo, taj glas hrvatski došo mu je iznenada.

— Kako te bog pomaže? Kako si došo ovamo? Odšta si postradao? sva ta pitanja izreče mladić u jedan mah.

— Dok je boga i dobrih ljudi, živi se, kako star kukavac živiti može, odgovori prosjak. Zdravo sam došo ovamo i veselo, al zdravo neću otići.

Starcu zaplivaju dvie debele suze u očiju, rad čega je prestao i govoriti. Mladić to opazi, pa malo da i on nije učinio po njegovu primjeru. Bio je to čas, gdje su oba šutiti morala. Napokon mladić progovori:

— Čuo sam tvoj uzdah, tvoje hrvatske rieči, i obradovalo me, gdje svojim jezikom tužiš, svojim uzdahom uzdišeš.

— Ta kako ću? zavrne prosjak. Tudje mi je ovdje sve, al ja si tudj nisam.

— Ni ja ti nisam! upane mu u rieč mladić. Ja sam tvojega roda i plemena. Daj, ako nisi iznemogao, pričaj mi svoje jade. Vrlo bi rad znao, što te je učinilo prosjakom u tudjem svietu?

— Dragi gospodine, ako vam nije ružno s menom, podjite u moju kuću, tu ću vam pripoviedati, čega već mnogo godina nikomu pripoviedao nisam. A bog će dati, da mi malo odlahne na srcu.

Uzdahne starac, i muče podje, a mladić muče za njim.

II.

Došli su pred onizku kućicu, staru i klimavu. Prosjak se jednom rukom prihvati za vrata od kuće, polagano prekorači prag i dodje na dvorište. Dvie skaline vodjahu u hodnik, kojim je valjalo proći, da se dodje do vrata od sobe, gdje je prosjak stanovao. Lagano ga je sliedio mladić. Starac otvori vrata, i tud se ukaže priprosta sobica, tamna kao večernje sumračje; samo je jedan prozorčić, opleten gvozdenom žicom, propuštao nešto svjetla. Na jednoj strani sobice bijaše krevet pun slame, a na njem žućkasti gunjac. Uzglavje bijaše povisoko, izpod njega je provirivala malena kesica od teleće kože. Na protivnoj strani stajaše klup do stiene. Ako još reknemo, da su se na stieni vidjela dva tri čavla, o kojih je visilo nešto prosjačke haljine, i zahrdjala sablja; i da je do vrata smješten bio maleni sanduk, a na njem tikvica s vodom: tim smo rekli sve, što je u toj kućici bilo.

Starac se spusti na krevet, a mladiću mahne rukom prema mjestu, gdje je bila drvena klup, htjede mu dati znak, neka sjedne. On ga je razumio.

— Da vam svoje sgode pripoviedam? uzme starac. Ne, to vas nebi zanimalo, a i neda mi srce. Napokon, što stoji do mene? Iztrgni jedan kamenčić, zato nisi kuće srušio; a kad nje nema, što stoji do kamečka? Ništa, i do mene ništa nestoji. Pripoviedati ću vam što sam doživio.

Mladić ustane, privuče klup bliže krevetu, i još jednoč pozove starca, da mu svoje zgode kaže.

— Kakva je to radost bila po krajini, kad smo doćuli, da je banom postao Jelačić! uzme starac kao za sebe. Znalo ga je i staro i mlado, jer je ljubio narod, bio je pravičan i junak. A kad je on pozvao na oružje krajišnike, pohrlilo je staro i mlado

tvrdo uvjereno, da će pobjediti neprijatelja, koji je našemu rodu puno dodijao. Veselo se sakupismo pod barjake, ja kao kapral u u red stavim svoje momke, u red stane čitava pukovnija i odputujemo u Zagreb. Valjalo je poći k Dravi. Došli smo zdravo i veselo, al nam je bilo ostati na mjestu gdje Mura utiče u Dravu i nepoći preko u magjarsku zemlju. Bili smo mi na lievom krilu Jelačića bana. Proti njemu se stavio general Ottinger oko velike Kaniže. Nije smio započeti bitke, nego se je predao banu. Mjesto njega postaviše grofa Adama Telekija. Ban je sve čekao, nebi li se opametili neprijatelji i došli na put pravice; zato je stao dogovarati s Telekijem i opominjati ga, neka uzalud neprolieva krvi. Bilo 9. rujna g. 1848. kad li ban baš junačku rieč izreče, da će preći preko granice i svakoga držati za izdajicu, koji bi mu se protivio. Prepane se Teleki, i htjede učiniti kao i Ottinger, al mu na put stadoše magjarski oficiri. Zato on zamoli vladu u Pešti, da mu iz ruku uzmu zapovjedničtvo nad vojskom. Dana 11. rujna predje ban preko granice kod Legrada, za devet dana bijasmo kod Vesprima. Silno li je moralo u Magjarih zakucati srce od straha, kad su im došli takovi glasi! Oni učine glavnim vodjom svoje vojske palatina, da ju on vodi proti Jelačiću banu; no nije mu se dalo vojevati, nego se stane dogovarati s banom. Junački ban prije nego je pošo govoriti s palatinom reče svojim oficirom: „Junaci! dobio sam dvadeset i jedno pismo od nj. veličanstva, al žalibože nisam mogo poslušati što mi se u njih kaže... Ja mora da radim po svojoj misli. Nepodje li mi za rukom ono što snujem, vi, gospodo, živite slobodno, al ja više živiti neću — neću!“ Ni palatin nesmjede se pobiti s banom, ni Teleki, već se dignu general Moga, da on vojuje, i s njim se mi pobismo kod Velencze, i pamtio je junačke krajišnike.

Nije nam bilo časiti u Ugarskoj, jer se dizala buna u carskom gradu Beču. Trebalo je tamo iti, da se neprijatelji nesmognu pomagati jedan drugoga. Znajte, da je naša domovina imala neprijatelja na sve strane, koji su složni bili, kad je trebalo ništiti naša prava. Ubili su Latoura i Lamberta, koji su ih umiriti htjeli. Nije bilo druge van podji put Beča, kamo smo i došli 9. listopada, a Moga sve za nami, nebi li potuko banovu vojsku i ojačao se s ustašami bečkimi. Liep li je život bio pod Bečem! S jedne strane da navale Magjari, s druge strane Niemci iz Beča: bilo je dosta junačkoga posla. Banova vojska — da je nema bolje. Svaki junak, udariti će na tri neprijatelja; nije se tu radilo ništa na silu ili od straha, već od dobre volje. Čemu da čuvaš glavu, kad njom odkupiti možeš svetinje svoje domovine? Kako su s nami postupati stali, gorje nam nikada biti neće, a može biti bolje uz junačko srce i desnicu. „Il slobodno živjeti, il bolje umrieti!“ pjevalo se posvuda, gdje se govorio naš jezik.

General Moga stane na lievom briegu Lajte, svoje prednje čete pošalje sve do Arbeske doline. Dva puta je prešo preko Lajte, i dva puta se povratio natrag na magjarsku zemlju; činilo se, da nema srca udariti na bana. Al dodje Košut, stane govoriti vatreno, i prietiti oficirom, pa najposlje prisili, da moraju preko Lajte i pobiti se s Hrvati. Dobro nam došo! pomislimo, kad su nam ti glasi stigli. Jelačić nam povika, da podjemo u Švehat pred neprijatelja, a mi veselo na noge i za njim kao djeca za roditeljem. Magjari su naprvo poslali Gőrgeya, a na desno krilo postavili Barczaya sa deset hiljada vojske, u sredinu Lazára s osam hiljada vojske. Bilo je 30. listopada, kad su se srazile obje vojske. Banovo lievo krilo prvo je udarilo na Barczaya; pucale su puške, taneta zviždala na sve strane, napokon je došlo do bodeža. Tko će tu odoliti krajišniku, rodjenu vojniku? Barczay morade bježati. Lazara su stisnuli naši topovi, a Gőrgeyeva vojska nije se ni pobila s nami, sve od straha. Kad je u nju doletilo jedno zrno iz topa, svi okrenu ledja i nagnu bježati; badava ih je ustavljao vodja: jedan je skakao preko drugoga, kao ovce, kad se u stadu poplaše i jedna hrli preko druge. Bježali su tako preko Lajte i nije ih nitko ustaviti mogo sve do rieke Fiše. Pobjeda! klikne iz hiljade grla, a svaki se momak ponosio, dovršiv junačko djelo. Vidio sam Jelačića bana, gdje ponosno kao kralj vojsku vodi odkle ju je i doveo, sjevalo je njegovo oko, svjetlo je bilo svačije lice. Oj zašto i ja nemogoh poći s njimi!...

Starac obori glavu i zamisli se, a mladić mu klikne:

— Hvala ti, starče, što mi opisuješ čas naše slave i dike, kakova danas doživiti nemožemo. No što s tobom? Ti o sebi šutiš? Valjda su te zarobili?

Ponosito digne prosjak glavu, izpravi se na siromašnu krevetu i klikne:

— Nisu! i živa me nikad zarobili nebi. Dok je u mene oružja, sám bih si zadao smrtni udarac prije nego li nogu u verige metnuo.

— Kako je dakle s tobom?

— Ranila me kukavica u nogu; jedno vrieme sam se borio, al me ostavljala snaga, nemogoh s drugimi zajedno napried. Ostajući tako straga, klone sila moja, zamagli mi se pred očima, i padnem iznemogao pod lieskovo grmlje. Tu sam ležao dugo i dugo; osviestio sam se, te sam mogo viditi, što oko mene biva. Vidjeh vojsku, kako se vraća za svojim banom. Zvao sam i desno i lievo, al u onoj radostnoj viki tko bi me čuo, kad mi je i skoro sasvim oslabio glas? Ružila

su bojna kola po poljani, vikali momci, tutnjila zemlja od junačkoga stupanja. Napokon opet me zahvati omaglica, bude mi kao da spavam i snijem grozan san. Kad sam se probudio, bila je već noć; samo je mjesec polukrvav razsvietljivao poljanu i razbacano oružje i odjelo na njoj. Svud je oko mene mirno; nad menom se sagnule dvie žive duše, mužko i žensko, pa šapću, pa mi zavezuju ranu. Nisam im sasvim razumio jezika, niti poznao njihova lica; no ipak mi se nekako činilo, da mi nisu tudji, inače bih bio onako ranjen i iznemogao dohvatio svoju sablju, koja je ležala gola kraj mene. Kao diete puštah, da čine sa mnom što ih volja. A oni me polože na nosiljku, na koju je nešto slame posuto, i tako me odnesu. Mislio sam, da ću se brzo oporaviti i pohrliti k banovoj vojsci, da dalje vojujem. No ova mi se izpunila nije...

Starac obori glavu; činilo se, da je iznemogo od duga govora i od čuvstvâ, što su mu u srcu navrla. Nekoliko časova trajaše u sobi mučavina, a onda prosjak razklopi malo oči, i u njih zablista — zahvalnica suza.

— Dobri ljudi, nastavi on tihim glasom, kojim ću uviek zahvalan biti, odnesu me kući, dozovu liečnika, da mi rane vida. Odrezaše mi nogu i mjesto nje staviše ovaj komad drva — i pridignu malo drvenu nogu. — Dugo je trebalo, da se oporavim, a sada... I opet zamukne.

— A kako si ostao ovdje u tudjini, starče? Gdje je tvoje rodno mjesto? Kakovi su tvoji odnošaji obiteljski? u jedan mah sva ta pitanja stavi mladić.

No nedobi odgovora. Iznemogao starac pritisne glavu na uzglavje, oči utonu u jarugi stana svoga, probliedi lice, sve na starcu bude mrtvo, samo što su lagano dizala se prsa od njegova daha. Najposlje, kao nehotice, ruka se maši pod uzglavje, izpadne kesa na pod, a iz nje gruda zemlje. Gruda zemlje iz hrvatske domovine!

Mladić se izprva neusudi ni pitati, ni dirati u starca, jer nije to bio čas smrti, već velike svečanosti. Kašnje pako upita ga:

— Zar si bolan, dobri starče?

Mahnu prosjak rukom i nereče rieči. Vidilo se, da želi ostati sám, i da je rukom mahnuo „s bogom.“ Pogleda ga mladić, i uzdahne, i izadje van.

(Dalje sliedi.)

ZVIEZDA VEČERNICA.

Niz romancâ. Spjevao F. M.

1.

Zahodilo već žarko sunce
Iza visoke, plave gore,
Nad dolom zlati još vrhunce,
Na najvišem i bijele dvore,
A izpod dvora jablan viti;
Pod njim će dieva besjediti:

Oj jablane, što stojiš tihan,
Ne šuštiš listom, miruješ granom,
A pod tobom sav gaj uznjihan,
Pod tobom šušti strn poljànom?
Zašumi šumno, vit jablane,
Uzdah ti moj nek lišće gane.

I šumeć uzdah moj pronesi,
K dragom daleko s njim odpirni,
Na ustne mu ga sladke stresi,
Cjelovom kao mojim dirni,
Nek dragi ime moje spomene;
Zà njim mi, za njim srce vene!

Ni šušnu jablan, ni svì grane,
Tihano dievi odvjet daje:
„Od zrake laglji od sunčàne,
Laglji, no rosa nebesna je,
Na lišću mojem poklad držim,
Ne smiem ga stresti šumniem' svržim.

Moj zuj ga nosi u daljinu,
Starica kud ga sieda šilje:
Ja pozdrav njezin nosim sinu,
Da mu dalekû bude okrilje;
Nad glavom sletjev mu zašuštim,
Majčine dare na nju spuštim.

Oj kud tê panu molitvice!
Na glavu panu zlatovlasu,
Uz koju njegvo svija se lice
U jutarnjem, u kasnom času;
Ne dopanu na njegvo tjeme!
Težko mi taštieh glasâ breme!“

Spod jablana se trže dieva,
Na nebo gledne, gdje no mila
Već večernica zviezda sieva;
Na crne oči suza mîlâ,
O trepavicah kries se njiše,
A dieva sbori tiše i tiše:

Oj večernice zviezdo blaga,
Glasnicom ti mi budi sjete,
Pronesi ju do moga dragâ.
Kad god ga tvoja zraka srete,
Ti reci, suza moja da si! —
Al joj se zviezda mirna glasi:

„Na tracih mojih sielo svì si
Starice duša, s mnom se vìje
Na zapad, s mnom se o zori visi:
Svedj nad dalekim sinom bdije;

Te moji traci nad njim staju,
U oku njegvom da zasjaju.

Oj kud te panu zrake nice!
Zatravna njemu zabava su
Dvie modre oči čarobnice
U jutarnjem, u kasnom času;
A naš ga tračak ne dohvati!
Težko mi sjati, ne razsjati!“

I uputi se dieva domu,
Suton ju prati u dolinu,
A gavrani u lietu tromu
K sjeveru po nad dieve minu.
Sa trave vjetrić stresa rosu:
Dievine da li suze to su?

2.

Siv se oblak s juga vije,
Za njim lete gavranovi;
Blied junače k jugu zrije,
Čeznuće se u njem novi.

„Oj oblače, uzdah li si
Iz daljine, s moga juga,
Gdje se viti jablan visi,
Gdje j'. djetinstvu mome drúga?

Ti ne padaj težko na me,
Kao kletva djevojačka;
Već mi gasi srca plame
Suzna roso iz oblačka!

Oj gavrani ptice crne,
Uminite dalje, dalje!
S vas mi srce strahom trne,
Koja li vas bieda šalje?

Iz crna li pokrova se
Stvorila vam crna krila?

Il vas šalje, crne glase,
Neharniku dieva mila?

Crne glase, da već neću
Vidjeti je niti čuti;
Da mi dobru kliče sreću,
Al za uviek za me šuti!

Oj gavrani, ptice crne,
Dalje, dalje mi umin'te,
Odkle ništa vas ne vrne!
U nepovrat bježte, sgin'te!

A vi misli, a vi snovi
Poletite k jugu momu,
Kao bieli golubovi
K draginomu plovte domu.

Nek sunčani trak vas hrani,
Nek vas s neba rosa poji;
Tako stižte, sviem neznani,
Tamo, njen gdje domak stoji.

Pred oknom se vijte njenim
U svjetlilu rana danka,
Gukom zovte ju ljuvenim,
Dok na okno zirne vanka.

Najnježnija letni nice,
Na grudi joj biele sleti,
Uz sladko joj svij se lice, —
Sladku ćeš joj riečcu rieti.“

Njegve misli, njegvi snovi
Posluhnuli glasu tomu,
Kao bieli golubovi
K draginomu stigli domu.

Pred oknom se njenim viju
Od uranka tja do spanka:
I na okno krilma biju, —
Ne zirnuo nitko vanka!

(Dalje sliedi.)

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

(Dalje.)

Pavao Petrović sidje u blagovanu, gotov na boj, razdražen i odlučan. On sve čekaše, da uluči priliku, ali mu se dugo nepridesi. Bazarov uploške* govoraše malo u prisutnosti „starih Kirsanovih“ (tako nazivaše oba brata), a ove večere nebje najbolje volje te mučke praznijaše čašu za čašom. Pavao Petrović plamtijaše od nestrpljivosti. Što je želio, napokon i naželi.

Povede se rieč o njekom susjednom vlastelinu.

— Budala to, aristokratić, ravnodušno primjeti Bazarov, koji se s njim spoznao bio u Petrogradu.

— Dozvoljite mi upitat vas, Pavao će Petrović na to i tresavica uhvati mu ustne, po smislu vaših rieči znači „budala“ i „aristokrat“ jedno te isto?

— Ja sam rekao aristokratić, odreče Bazarov lienjivo, grcnuv malo čaja.

— Istina; ali ja bih rekao, da jednako sudite ob aristokratih kao i ob aristokratićih. Dužnost me veže, da vam izjavim, da sam ja druga mnienja. Mogu reći, da me svi znaju kao liberalna čovjeka, koji ljubi napredak; pa zato i cienim aristokrate — prave.

---

* Uploške = u obće.

Sjetite se, mili gospodine (na te rieči uprie Bazarov oči u Pavla Petrovića) sjetite se, mili gospodine, ponovi ovaj žešćim glasom, englezkih aristokrata. Oni neustupaju ni mrvice od svojih prava i po tom smišljaju* i prava drugih. Oni zahtievaju, da svaki svoje dužnosti prema njim vrši, i po tom vrše i oni svoje dužnosti. Aristokracija je dala Englezkoj slobodu, koju i danas još štiti.

— Čuli smo mi tu pjesmu jur više puti, odvrati Bazarov, pa što hoćete tim dokazati?

— Ja eftim (tim) hoću dokazati, mili moj gospodine, (Pavao Petrović kada se ljutio govoraše „eftim" i „efto", prem dobro znajući, da tako govoreći grieši proti pravilom slovnice. U tom nam se prikazuje ostatak aleksandrovskoga vremena. Tadašnja velika gospoda govoreći narodnim jezikom, upotrebljavahu jedni — efto, drugi — ehto, kano da im je slobodno prezirati školska pravila), ja eftim hoću dokazati, da bez čuvstva za svoju sobstvenu čast i dostojanstvo, bez počitanja samoga sebe, — a u aristokraciji su ta čuvstva razvijena — neima tvrda temelja obćemu... bien public... obćemu dobru. Ličnost, mili gospodine, — to vam je prva stvar; čovječja ličnost valja da je kriepka kao hrid, jer na njoj se sve temelji. Ja znam vrlo dobro, da su vam moje navike smiešne, moja toaleta, moja čistoća napokon, ali sve to izvire iz štovanja samoga sebe i iz čuvstva dužnosti... da, da, dužnosti. Ja živim na selu, u zabiti, ali ja neću da se zanemarim, ja štujem u sebi čovjeka.

— Dozvoljite mi, Pavle Petroviću, prihvati Bazarov, vi štujete sebe a sjedite prekrštenih ruku; koju li ima od tuda korist „bien public"? Bolje učiniste, da neštujete sebe a da radite.

Pavao Petrović pobliedi kao krpa. — To je sasvim drugo pitanje. Neimam nikako volje, da vam sada obrazložim, zašto sjedim prekrštenih ruku, kako se izvoljiste izraziti. Ja hoću samo da kažem, da je aristokratizam — princip, a bez principa mogu dan današnji živiti samo ljudi razkalašeni, ljudi tašti. Ja sam to rekao Arkadiju odmah drugi dan poslje njegova dolazka, a sada ponavljam vam to isto. Je l' tako, Nikola?

Nikola Petrović klimnu glavom.

— Aristokratizam, liberalizam, progres, princip, Bazarov će sada, koliko to tudjih i bezkoristnih rieči! Rus ih netreba.

— Česa mu dakle treba po vašu? Kad vas čovjek sluša, pomislio bi, da živemo van čovječtva, van njegovih zakona. Oprostite, — logika historije zahtieva —.

— Čemu bi nam ta logika? Nam je netreba.

— Kako to?

* Smišljati = uvažavati (erwägen).

— Evo kako! Mislim da vam netreba logike, da založite, kad ogladnite. Čemu nam takovih abstrakcija?

Pavao Petrović razmahnu rukama. — Ja vas više nerazumijem. Vi vriedjate ruski narod. Ja nedosižem, kako je moguće nepriznavati principa, pravila! Čemu vam dakle rad?

— Ja sam vam jur rekao, striče, da mi nepriznajemo autoriteta, uklada se Arkadij u razgovor.

— Mi radimo po onom, što koristnim priznajemo, prihvati opet Bazarov. Dan današnji je koristno nijekanje — mi niječemo.

— Sve?

— Sve.

— Kako? ne samo izkustvo, poeziju — nego i — strašno to samo izustit —.

— Sve, ponovi Bazarov neizkazanom mirnoćom.

Pavao Petrović gledaše strmeći* ga. Tomu se nije nadao. Arkadij pocrvenjeo od zadovoljstva.

— Dozvoljite mi, ozva se Nikola Petrović. Vi niječete sve, ili točnije govoreć, vi rušite sve... Ali kasnije treba opet graditi.

— To nije naš posao. Prije treba čistiti.

— Sadašnje stanje naroda zahtieva to, primieti Arkadij tegotno, do nas stoji, da tim potrebam doskočimo, mi neimamo prava, da samo svoju ličnu sebičnost nadovoljimo.

Ta posljednja fraza nebijaše draga Bazarovu; zaudarala mu je filozofijom, to jest romantizmom; jer Bazarov nazivaše i filozofiju romantizmom; nu on nenadje za potrebno oprovrgnuti svoga mladoga učenika.

— Ne, ne, uzkliče nenadanom žestinom Pavao Petrović, ja nemogu pomisliti, gospodo, da točno poznajete ruski narod, da ste zastupnici njegovih potreba, njegovih želja! Ne, ruski narod nije takav, kakova si ga vi mislite. On sveto poštuje svoje tradicije, on je — patrijarhalan, on nemože da živi bez vjere...

— Neću se prieti o tom, zakrči Bazarov, dapače priznajem, da imate u tom pravo.

— Ako dakle pravo imam —

— To ništa nedokazuje.

— Ni najmanje, ponovi Arkadij stalnošću vješta škakara,** koji je tobož predvidio, da će mu protivnik opasno potegnuti, te se ni malo nesmete.

— Kako nedokazuje ništa? zamrmra Pavao Petrović reć bi sav poklapljen. Vi idete dakle proti svomu narodu?

— Pa da je tomu sbilja tako? Narod misli, da se prorok Ilija u kolih po nebu vozi, kad grmi. Što? Zar da pristajemo uzanj? Dakle u tom — on je Rus a ja da nisam Rus?

— Ne, vi niste Rus poslje svega toga,

* Strmiti = fixiren.

** Škakar = Schachspieler.

što ste taj čas govorili! Ja vas nemogu priznati za Rusa.

— Moj djed je zemlju orao, odgovori oholo Bazarov, pitajte kojega vam drago od vaših mužika, kojega će izmedj nas — vas ili mene — prije priznati za svoga zemljaka. Vi neznate ni govoriti s njim.

— A vi govorite s njim, ali ga u isti čas prezirete.

— E kad zasluži da ga prezirem! Vi niječete moj pravac, a tko vam veli, da li je on u mene tek slučajan ili da mi nije naznačen samim narodnim duhom, u kojega ime vi tako žestoko ratujete.

— A da! Nihiliste su vrlo potrebni!

— Potrebni ili nepotrebni, toga mi dva neriešismo. Ta i vi mislite, da niste bez svake koristi na svietu.

— Gospodo, gospodo, kanite se zadievanja, poviknu Nikola Petrović popridignuv se.

Pavao Petrović nasmieši se i položiv ruku na rame bratu, sjedne s nova.

— Neuznemiruj se, reče. Strast me neće zanesti; toga mi nebi podnosilo čuvstvo dostojanstva, kojemu se tako žestoko ruga gospodin ... gospodin doktor. Dozvoljite mi, nastavi, obrnuv se opet Bazarovu, vi morda mislite, da je vaše znanje novost kakova? Ljuto se varate. Materijalizam, koji vi propoviedate, pomolio se je jur više puti, ali vazda se pokazalo, da mu neima obstanka...

— Opet tudja rieč! zakrši Bazarov. Počeo se već ljutiti i lice mu potamnilo poput mjedi. Prvo: mi nepropoviedamo ničesa, nije to naša navada...

— Što radite dakle?

— Evo što radimo. Prije, nije tomu davno, govorili smo, da naši činovnici primaju mito, da neimamo ni puteva, ni trgovine, ni pravednih sudova....

— Da, da, vi ste obličnici, soci*, kako li vas zovu. U mnogom se slažem s vami, ali —

— A po tom se dovismo, da nevalja samo zanovietati o naših ranah, jer to vodi samo blebetanju i doktrinarstvu; mi uvidjasmo, da umnici naši, tako zvani naprednjaci i obličnici, ni čemu nisu, da se samo tricami bavimo, kao parlamentarizmom, advokaturom i vrag si ga znao čim sve, kad bi trebalo da se postaramo za svagdašnji hljebac, kad nas najgrublje.. sujevjerje davi, kad nam sva naša dionička družtva neimajuć poštenih ljudi, propadaju, kad nam je ukinuće nevoljničtva, za koje se toliko brine naša vlada, od slabe koristi, i to s toga, što je naš mužik pripravan sama sebe okrasti, samo da se smrdčevine u kojoj krčmi napije.

— Tak, na to će Pavao Petrović, tak vi ste o svem tom osvjedočeni, a odlučiste ničega se ne primiti osbiljski.

— Jest odlučili smo ničega se ne primiti osbiljski, ponovi zlovoljno Bazarov. Već mu dosadilo, što toliko rieči troši pred ovim gospodinom.

— I samo se rugate?

— I samo se rugamo.

— I to zovu nihilizmom.

— I to zovu nihilizmom, ponovi opet Bazarov, ali ovaj put osobitom drzošću.

— Pavao Petrović zažmirnu malo.

— Tako! reče neobično spokojnim glasom. Nihilizam će svakoj nevolji pomoći, a vi, vi ste naši izbavitelji, naši junaci. Tako! A zašto se onda bavite toliko drugimi, obličnici? Zar vi nebrbljate kao što svi ostali?

— Čim drugim morda, ali tim griehom negriešimo duše, smrsi na po usta Bazarov.

— Dakle tako? Zar vi radite? ili tek naumiste raditi?

Bazarov nedade mu odvjeta. Pavao Petrović uzdrhta, ali brzo se svlada.

— Hm... radit, rušit... nastavi. Nu može li čovjek rušit a neznajući čemu?

— Mi rušimo, jer smo sila, primieti Arkadij.

Pavao Petrović pogledнuv svoga sinovca, nasmieši se.

— Da, i sila neda nikomu računa, progovori Arkadij i izpravi se.

— Nesretniče! kliknu Pavao Petrović, nemogav se više uzdržati, — kad bi samo promislio, što u Rusiji tom svojom izrekom podupireš! Ne, to bi i samu andjelu dozlogrdilo! Sila! I u divljega Kalmika i u Mongola je sila — ali na što nam je ona! — Nam je mila civilizacija, da, da, milostivi gospodine, nam su mili njezini plodovi. I negovorite mi, da su ti plodovi ništavni: posljedni mastilar, un barbouilleur, prosto brenkalo, kojemu se daje pet kopejka na večer, i ti su koristniji od vas, jer su zastupnici civilizacije a ne surove mongolskè sile! Vi držite da ste naprednjaci a dolikovalo bi vam, da sjedite u kalmičkoj kibitci! Sila! Sjećajte se, silna gospodo, da je vas jedva šačica, a onih na milijune, koji vam neće dati, da im plesate i nogama gazite njihove svetinje, već će vas smrviti!

— Ako nas smrve, bit će nam drago, odgovori Bazarov. A vi se kruto varate misleći, da je nas tako malo.

— Šta? Zar vi zbilja mislite, da ćete tako lahko s cielim narodom?

— Svie ćom za kopejku zapališe Moskvu, kako znate, odvrati Bazarov.

— Tako, tako! S prva oholost mal ne sotonska, zatim podrugivanje. Evo čim se naša mladež mami i zavadja! Evo, čemu se podkladaju i pokoravaju neizkusna srdca naših mladića! Evo jednoga od njih kraj vas, koji vas malo ne obožava, radujte se! (Arkadij se obrnu i natmuri čelo.) A ta kuga već daleko zamahnula. Kažu, da naši umjetnici neće ni nogom na prag Vatikana, Rafaela da zovu budalom i to zato, što je „autoritet“, a

* Obličnik, sok = Angeber, Denunciant.

sami su bez snage i neplodni, da se već čovjeku gadi, fantazija im nesiže dalje od „djevojke na studencu“. A još i djevojka im je loše naslikana. Po vašu su vrstne glavice, jel' de?

— Po mom sudu, odgovori Bazarov, ni Rafael nevriedi probitoga groša; a ni oni drugi nisu bolji od njega.

— Bravo, bravo! Slušaj Arkadije... evo ti, kako se sadašnji mladi ljudi imaju izraziti. Pa kako da se nepovedu za vami. Prije su mladi ljudi nastojali, da se što nauče, nehtijući biti nevježe. A sada samo vele: sve je na svietu budalaština! — pa gotov posao! Mladi ljudi se tomu raduju. I odista punim pravom; prije bijahu proste bene a sada su na jednom nihiliste.

— Evo, zaboravili ste na čuvstvo sobstvenoga dostojanstva, primjeti hladnokrvno Bazarov, a Arkadij sav plamteć zažagri očima. Prepirući se zašli smo odveć daleko. Bolje da prestanemo. A ja ću se onda s vami slagati, doda ustajući, — kad mi bar jednu ustanovu u sadašnjem našem životu bud obiteljskom, bud obćinskom, pokazali budete, koja se nebi posve ukinuti imala.

— Ja vam ih na tisuće pokažem, kliknu Pavao Petrović, na tisuće, da! Evo na primjer obćina.

Hladan posmjeh nakrivi usta Bazarovljeva. Što se obćine tiče, prihvati, bolje bi bilo da se s vašim bratom porazgovorite. On je sada, čini mi se, izkusio, što je takova obćina, što jamstvo, triezvenost i slične tomu stvari.

— Obitelj napokon... obitelj, kao je u naših seljaka! navali opet Pavao Petrović.

— I to je upros, koga, po mom sudu, već radi sama sebe potanje nerazglabajte. Poslušajte me, Pavle Petroviću, počekajte jedan, dva dana; u taj čas nenadjoste ničesa. Uzmite sve naše staleže po redu, pa razmišljajte dobro o svakom, a ja i Arkadij ćemo medjutim....

— Svemu se rugati, zakrči Pavao Petrović.

— Ne, mi ćemo žabe parati. Hajdemo, Arkadije! S Bogom gospodo!

Oba prijatelja odoše. Braća ostaše na samo. Njeko vrieme gledaše jedan drugoga.

— Evo, poče napokon Pavao Petrović, evo, takova je današnja nam mladež! I to su naši nasljednici!

— Naši nasljednici! ponovi Nikola Petrović duboko uzdahnuv. Za ove prepirke sjedjaše on kao na škripcih i samo kad kada bi žalostno piljio izpod oka na Arkadija. Znaš li, brate, čega me to sjeća? Jednoč se prepirah s pokojnom majkom; ona se razžestila, nehtijući me slušati. Ja joj napokon reknem: Vi me, molim vas, nemožete pojimati, jer vi ste jednoga a ja drugoga pokoljenja. To joj bude na žao, ali ja pomislih: što ću ti ja? Zalogaj je do duše krvav, ali nije druga. Sad je na nami red, i naši nasljednici mogu kazati: vi niste ljudi našega pokoljenja — gutajte zalogaj!

— Ti si odveć dobrodušan i čedan, odreče mu Pavao Petrović. Ja sam dapače uvjeren, da smo mi za mnogo bliži istini nego li ovi gospodičići, ako nam je i govor po nješto ovethao (zastario)... vieillie i ako i neimamo toliko drzke samosviesti. Pa kako je to naduta ta današnja mladež! Zapitaš li kojega od njih: Kakova želite vina? Crna ili biela? Ja kako sam vikao, volim crno nego li ikoje! odgovorit će ti on najdubljim glasom i tobože tako mudrim i stavnim licem, kao da je u taj čas savkoliki sviet u njega oči upro.

— Izvoljite li još čaja? upita Fenička, pomoliv glavu kroz vrata. Za prepirke nije se usudila ući u sobu.

— Nećemo, slobodno reci, da odnesu samovar, odgovori Nikola Petrović i podje joj u susriet. Pavao Petrović reče mu naglo: „bon soir!“ i ode u svoju sobu.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Putne uspomene

Iz Dubrovnika, Kotora, Arbanije, Krfa, Italije; od I. K. S.

(Konac.)

Godine 1840. sagradjeno je u Baru i novo kazalište sa četiri reda loža. U sriedini stoji bogato urešena kraljevska loža. Slušao sam ovdje operu Poliato od Bellinia. Pjevači bijahu tenor Gaslanzoni, bariton Pratico, i basso Tueci, a primadonna Borsi della Rij. Medju ovimi bijaše najbolji bariton. Primadona, krupna i omašna žena, hodaše jedva po pozorištu; al ipak svojim omašnim tielom bacaše se na sve strane takvom žestinom, kao da je tanka vila. Dakako da je ta smiešna slika probudila sažaljenje i smieh, osobito u meni i u dvaju Saksoncih, s kojima sam se upoznao u kazalištu. Barani su na njezinu omašnu sliku već privikli bili.

Valja mi još spomenuti, da i Bar ima svoj Corso Ferdinandeo, koji poradi svoje širine i duljine zovu „la strada massima d' Italia“. Tu ima liepih dućana i više kavana. U jednoj od njih upozna me mladi Caporri s njekim učiteljem Zambettom, koji je naučiv više jezika htio, da se nauči i njemački, te mu je običaj, da se želi upoznati sa svakim putnikom, o kojem misli

da zna njemački, budući da u čitavom Baru neima čovjeka, koji bi umio taj jezik. Mi smo našli toga mladoga čovjeka zabavljena čitanjem njemačke slovnice Ja ga nagovorih njemački, on skoči veselo na noge, povikne „mein Herr!“ ali dalje nije znao siromak, već okrene na talijansku. Bijaše mu ipak milo govoriti o njemačkom jeziku, i izpitivati za kojekakove forme govora i znamenovanje rieči. Bijaše mu žao, što neostajem barem 15 dana u Baru, da se tobože vježba sa mnom u jeziku njemačkom; al meni su dosta bila tri dana, pa se zato odvezoh veoma radostan dne 18. studenoga u jutro s jednim Veturinom put Barlette.

Kroz selo San Spirito, od kuda vodi na lievo put u Bitonto, dodjosmo najprije u Giovinazzo, gradić urešen kastelom. Ima dvie liepe crkve s kubami, samostan kapucina i sirotište, utemeljeno po kralju Franji I. Sliedi zatim Molfetta u blizini stare Raspe. Tu je stolica biskupova s krasnom zbornom crkvom u bizantinskom slogu; zatim još njekoliko liepih crkva, samostani fratara i koludrica, sjemenište duhovno i stanovi mnogih konzulata, koji su tu poradi veoma živahne trgovine po moru i kopnu, premda u gradu samo 2000 stanovnika živi. Tada su upravo gradili novu prostranu luku. Grad Bisceglie (civitas Vigiliarum) ponosi se tim, da je imao biskupsku stolicu već g. 787. Živi u njem 14.000 duša; ima stari kastel, kaptol kanonika, monastire kapucina, Augustinaca, koludrica, liepe palače, veliki trg, a pred gradom znamenitu crkvu sv. Margarite, sagradjenu g. 1197. u gotičkom slogu. U njoj ima grobni spomenik napuljskoga kralja Ludovika anžuvinskoga, koji je umro g. 1534.

Grad Trani, stara Tirenna, o kojem se priča, da ga je sagradio car Trajan, leži na pol puta iz Bara u Barlettu. Taj grad sa Sipontom darova u XV. vieku napuljski kralj Ferdinando slavnomu Skenderbegu Kastriotiću, pod kojim su se naselile ovamo njeke porodice arbanske, al im neima više traga. Sada stanuje tu do 20,000 duša. Grad ima stolicu arcibiskupa od Nazaretta s krasnom zbornom crkvom, sagradjenom g. 1071. U prastaro doba bijaše zborna crkva sv. Jakova sagradjena u liepom lombardskom slogu. Na jednom poluotoku, podalje od grada, leži u romantičnoj okolici samostan fratara, a zovu ga Colonne. Sa ceste, koja po samoj ravnici vodi u Barlettu, vide se s lieva bogata polja puljska, koja žitom i voćem Dalmaciju hrane. Cielo polje posuto je kasini t. j. stanovi seoskimi, s desna se zrcali more jadransko, a izmedj kasinâ, sagradjenih od kamena brez kreča u slici malih tornjeva ili piramida, biele se ukusne ville ili ljetni stanovi bogatijih stanovnika. Barletta ima 28,000 žitelja. Gradom je postala za vrieme normanskoga kralja Ruggiera. Bijaše negda stolica priorata reda sv. Ivana Jerusolimskoga i nadbiskupa od Nazareta, koji se g. 1312. ovamo iz Nazareta premjestio. God 1818. prenešen bi naslov ove nadbiskupije na nadbiskupa transkoga. Nu grad ima još sada dva kapitula kanonika, dva samostana male braće i kapucina, tri samostana kaludjerica, tri znamenite crkve: Santa Maria Maggiore, San Andrea i Monte di Pietá. U prvoj crkvi, koja je ujedno zborna, smatraju za veliku riedkost umno izdjelanu stolicu biskupovu, prodikaonicu, i stupove velikoga oltara, koje su donesli ovamo god. 1276. iz porušenoga prastaroga grada Canne.

U Barletti sam proživio dva dana veoma ugodno u kući čestite porodice Dubrovčanina Marka Parlendera podkonzula austrijskoga. S njegovim sinom Don Pietrom, koji se rodio u Barletti, razgledah sav grad. Znamenito je sirotište Monte della B. Maria Vergine, u kojem se odgajaju mlade djevojke, dobivajući i pristojan miraz, kad se udaju. Zakladu je osnovao g. 1772. njeki Marre s drugimi gradjani, medju kojimi je bio i Dubrovčanin Stjepan Kerbeš, kojega podoba ili nalik visi medju slikami ostalih utemeljitelja. U tom sirotištu je župnik Dubrovčanin pop Milković, koj sa svojim otcem u Barletti dulje vremena živi. Posjetih i dva književnika barletska, naime kapetana okružja kavaliera Santora i odvjetnika Velasqueza, po porieklu Španjolca, koji se bave povjestnicom puljskom. Od njih sam saznao za grobni spomenik Ivana Kastriote potomka Skenderbegova, koji je kao zapovjednik grada Barlette umro g. 1752. u 73. godini života, pa je zakopan u crkvi od kaštela. Bio je ujedno princip brindižki i markez kastiljonski.

U Barletti najmih kola za Napulj sa još tri putnika, jer su mi kazali, da je samotno putovanje preko planine veoma opasno poradi razbojnika. Moji suputnici bijahu dva učenika ljekarstva Giovanni Stasi iz Corigljana, Vincenzo Fina iz Leča, a treći Atanasio Bricco, trgovac iz Barlette, rodom Grk. Ovaj bijaše muž zdrava i dosjetljiva uma i podosta naobražen. Razvijaše načela veoma slobodoumna o narodnosti i vjeri, opisivajući živahnimi bojami žalostno stanje države napuljske glede slobode, nauka, trgovine i komunikacije; govoraše umno o pokvarenom značaju pučanstva, o potištenoj i zloj upravi vlade, i o nezadovoljstvu svega naroda. Kašnje se uvjerih o podpunoj istini njegovih nazora. Mladi Stasi bijaše za kratko vrieme onim govorom tako uzhićen, da je stao deklamirati slobodoumne pjesme o Italiji i o njezinu preporodu, te i poznatu pjesmu o Grčkoj od Leopardia.

Vozeć se prema Foggiji pokazaše mi s lieva ostanke grada Canne, kod koga je

Hanibal Rimljane hametom potuko, razorivši grad. Podalje leži Casale znamenito mjesto radi svojih solina, a za njim Monte Gargano i grad S. Angelo, kod koga je Skenderbeg svoju pomoćnu vojsku izkrcao. U daljini iznad planina viri gora Melfi, koja je njegda poput Vezuva sipala vatru, a sada čuva u svom ždrielu mirno jezero, u kom se nalaze veoma dobre ribe. Na drugom brdu diže se Manfredonia s ostanci grada Siponta, kod koga je u sedmom vieku pomorska vojska hrvatska potukla vojsku beneventsku, ubivši lombardskoga vojvodu Ajona. U obće bijaše ova okolica više puta pozorište, na kom su dielili mejdan Hrvati i Srblji s Lombardi, Normani i Talijani.

Grad Canosa leži većom stranom na brdu, a njekoliko koraka od ceste stoji zborna crkva sv. Savine, sagradjena u lombardsko-bizantinskom slogu na sliku križa, s rotondami i kubami. Sada je propala do polovice u zemlju. Ima prekrasnih šest stupova, izklesanih iz preskupoga kamena verde antico. Svi su izdjelani iz jednoga komada, urešeni korintskimi glavicami i podnožjem od biela mramora; ostali pilovi izradjeni su iz granita sicilijanskoga. Mramorna stolica biskupova, koju nose dva slona, i mramorna prodikaonica s rezbarijom X. vieka, riedki su umotvori, kojimi se ova crkva ponosi. Blizu iste crkve stoji krasna kapela s grobnicom Boemunda principa od Antiokije i vojevode od Taranta, s osmokatnom kubom, koju kao i zidove crkvene rese umno izklesani pilovi.

Prieko rieke Ofanto ostavismo sa strane istoimeno mjesto, vozeći se uzduž plodnih polja i oranica. Ševe su pjevale i dizale se cvrkućući u zrak, sjećajuć me krasnih naših posavskih i podravskih polja. Sunce je žeglo ali ujedno pirio od snježnatih gora abručkih hladni vjetrić, kao u nas u proljeću i jeseni. Žito posijano zelenilo se i klilo kao da smo u svibnju a ne na koncu mjeseca studenoga. Vozeći se uz brdo sidjemo s kola i ja, ostaviv svoje putnike, pohitim napried, zabavljajući se u mislih sa svojom domovinom i davnom onom prošlosti, kad moj narod još nije služio tudjim gospodarom, nego na ovoj tudjoj zemlji progonio mačem i ognjem narode, koji su mu priečili slobodno ploviti po jadranskom moru. Radost i tuga mienjala se u mojih grudih, kao što se mienjao veseo i tužan spiev lahke ptice ševe i lahor vjetrića sa žegom sunca. U Cerinjoli ostadosmo do dvie ure i objedovasmo. Objed me stajao samo 12 krajcara. Dalje do Foggije, na prostoru od 4 sata, neima sela ni mjesta. Vječni ratovi i trvenje različitih naroda, koji su plienili i robili ovu bogatu zemlju, uništiše s vremenom svaki trag ljudskomu mirnomu životu. Po livadah sam vidio čitava stada bielih ovaca, crnih koza, bielih velikih volova i liepih konja. Za svakom čredom hodaše po njekoliko abručkih brdjana u bielih gunjcih i obućah od debele neizdjelane kože. Za njimi poskakivahu veliki ovčarski psi. Moji suputnici zabavljahu se strieljanjem njekakovih velikih ptica, kojim sam zaboravio ime. Meni razganjaše vrieme moje misli, dok nismo došli na naš noćni stanak u Foggiju. Ovaj grad ima 26.000 stanovnika, liepe široke ulice, urešene s više velikih palača. Uz stolicu biskupovu stoji sborna crkva, a ima i više samostana, kao u svakom gradu puljskom. Taj grad na glasu je po čitavom jadranskom primorju rad svojih godišnjih sajmova; običavaju ovamo dolaziti ne samo Talijani, nego Dalmatinci, Arbanasi i Grci, a i pogdjekoji napuljski Slovieni iz kneževine moliske. Blizu naše gostione bijaše kazalište, u koje sam dakako pošao. Davali su operu Ernani pod imenom Proscritto. Pjevaše primadona Giordana, tenor Concordia, primo basso Cambor, secondo basso Piccolini. Većina obćinstva bijaše s pjevanjem zadovoljna, a i ja.

Drugo jutro ostavismo rano Foggiju i dodjosmo poslje vožnje od dva sata u dolinu Valle bovina, obkoljenu visokimi planinami i brdinami, koje su bile većom stranom pokrite sniegom. U ovoj pustoj dolini, gdje se vidi samo po gdjekoji grm i drvo, ima dobre paše, i velikih stada ovaca, koza, konja, volova, bivola, i svinja. S desna pod planinom leži mjesto Troja a uz cestu prva kuća hajdučka Castello dei ladroni sagradjena poput male tvrdjice sa četiri tornjića i po zidovih probušena puškaricami. Takovih tvrdjica ima uz cestu više, sve do Ariana. U njih se još prije njekoliko godina običavahu sastajati lupeži, vrebajući na putnike, koje bi porobili. S toga se nisu usudila po noći prolaziti tuda pojedina putnička kola, nego bi čekala izpod planine, dok ih se nebi više sastalo , tada bi medjusobno dogovorili osnovu, kako će se vladati prema lupežom. U moje vrieme nastani vlada radi veće sigurnosti u tih tvrdjicah po njekoliko žandara, ali uza sve to bijaše okolica još uviek napučena lupeži, jer siromašno planinsko žiteljstvo, neimajući hrane ni plodna zemljišta, sklono je kao po svuda u podobnih predielih na razbojničtvo i otimanje. Sedam dugačkih sati vozili smo se sried pustare i snieżnatih brda a da nismo vidili skoro kuće ni kolibe, dok nismo došli do jedne osamljene krčme, više nalike stanu lopova nego prijaznoj gostioni za putnike. Na sreću ponesosmo iz Toggije sa sobom kruha i provole t. j. svježa mekana sira, od kojega običavaju u onih predielih praviti različite jestbine. Da toga nismo ponieli, ostadosmo tužni i gladni. Objedovali smo dakle pečeni sir i jaja, pečeni sir na opržženom kruhu, sirov sir. K tomu dobismo nješto nevaljanih makarona, i bocu

vina pa moradosmo platiti ne samo za jaja, makarone i vino, nego i za nepriliku (per incommodo), koju smo učinili krčmaru. Dok su se odpočivali i kriepili konji, sakupismo se oko obćega komena, jer nam je u smradljivoj sobi neugodno i hladno bilo. Nas putnika bijaše sad četiri, jer nam se u Toggiji pridružio i njeki Clemente Massaro, koji je osam godina služio kod vojnika kao kapral, a onda je naumio poći medju fratre. Kod komena grijala se i krčmarova porodica sjedeći na nizkih stolicah. Nas putnike nisu pustili do vatre, dok se nisu skuvali njihovi makaroni, na što odoše objedovati. Uljudnomu i prijatnomu razgovoru nebijaše ni traga. Svi su domari zajedno s djecom neotesani, surovi, bez ćuti, srdca i čovječnosti. Prispodabljajući u duhu ovaj narod s našim, poćutih njeki samosviestni ponos. Nehotice stadoh pripoviedati svojim suputnikom o našem prostom puku, prispodabljajući ga s njihovim. Čudili su se Talijani onoj radosti i onoj uljudnosti našega prostoga seljaka, kad mu posjeti kuću koji gospodin kao gost ili putnik. Kako ga pristojno počasti, kako se prema njemu upravo plemenito ponaša: pa ipak zove sviet barbarom naš narod samo iz neznanstva ili zlobe, dok bi se prema poludivjemu i pokvarenomu puku u Abruzzah mogao nazvati narodom visoko izobraženim i ugladjenim. Nalazeći se u smradljivom i čadjavom stanu izobražene Italije i gledajući zamazane i poderane stanovnike napuljskih prediela, pomislio sam s njekim ponosom na hrvatske stanovnike u Poljicah, gdje me prije ni u kuću uljesti nisu pustili, dok nisu žene izčistile sobe i preobukle se u biele haljine.

Ne daleko od ove krčme, koju sam ja „spelonca de' Ladri" uz priznanje svojih suputnika nazvao, stoji mjesto Mont'Avuto. Do njega vodi cesta podjedno uz brdo sried snietnatih gora, koje su grana od Apenina. Tu vlada sama pustoš, samo je gdjekoje mjestance izorano i obradjeno; gdekoja gola stiena viri izpod sniega, drugo je sve šuma ili zapušćena zemlja, pa uz nju koja kuća hajdučka ili massaria t. j. tor za marvu, koja se ovdje po ljetu pase. Nakon četiri dugačka sata dodjosmo pod večer u grad Ariano, što leži na sljemenu visokoga brda. Vozeći se ulicom, vidjeh same podzemne stanove. Tamno goreće svietiljke bacahu svoje zrake na začadjene crne stiene soba, u kojih su se kretali ljudi kao sjene duhova. Ja ih prispodobih sa špiljami Plutona ili kolibami cigana. U gostionicu moradosmo unići kroz konjušnicu, kao u tursko-bosanske konake. Pred skalinami stajahu konji, hraneći se flegmatički i zatvarajući nam prolaz. Sva četvorica putnika dobismo jedva jednu sobu sa tri kreveta. Razi zemlje bijaše občinska soba s kuhinjom, t. j. nizkim komenom, običnim po svoj Italiji kao i u naših južnih pokrajinah. Uz vrata na kamenu sjedjaše debela gazdarica s više ljudi domaćih i putnika nižega staleža Za stolovi bijahu kočijaši. Medju domaćimi odlikovao se sin gazdarice svojom ludošću, s toga su zbijali ostali s njim neprestanu šalu. U razgovoru je prosti Talijan dosta razborit i bistrouman. Hitar je u shvaćanju misli i prilično uljudan prema gospodi, ali zaostaje daleko iza čednosti, uljudnosti, srdačnosti i poetičkoj uznešenosti našega prostoga puka. S našim čovjekom milina je kadkad razgovarati. Od njega možeš mnogo naučiti, a i on rado sluša, ako mu šta pametna kažeš. Od prostoga Talijana težko ćeš štogod naučiti, a i on težko prima nauke od izobražena čovjeka.

Grad Ariano ima svoga povjestnika Tomu Vitala, koji je god. 1794. u Rimu dao tiskati svoju povjest pod naslovom: „Storia della regia città di Ariano e sua Diocesi". Iz ovoga djela doznajemo, da je još u XV., XVI. i XVII. vieku u tom gradu i njegovoj okolici bilo naselbinâ hrvatskih, što su se iz Dalmacije ovamo preselile. U dvih arianskih listinah od g. 1491. i 1533. spominju se ovi Hrvati pod imenom Schavuni. (Scavuni habitanti in questa città. Schavuni et altri cittadini). Izvan Ariana obitavahu Hrvati u selu Montemalo, koje leži prema Beneventu osam milja daleko od Ariana. O njih govori jedna vizita biskupska od g. 1591. da su bili veoma praznovjerni (Schiavoni i quali erano ben anche superstiziosi). Drugo selo s naselbinom Hrvata bijaše Polcarino ili Pulcherino, kasnije nazvano Villa nova, pol dana hoda od Ariana. O tom selu govori Vitale, da se tu još u XVI. vieku govorilo hrvatski (la lingua schiavona) i da su žitelji g. 1584. kad su im htjeli narinuti svećenika Talijana, prosvjedovali proti tomu, tražeći popa Dalmatina ili Hrvata, kao što su imali g. 1549. njekoga fra. Marka Dragonića a g. 1596. nadpopa Ivana Bigota Dalmatinca iz Ginestre. Još g. 1620. zvalo se ovo selo Polcarino di Schiavoni. Treće selo bijaše Ginestra dei Schiavoni, ležeće prema sjeveru u blizini od Ariana, koje su utemeljili upravo Hrvati. U obće bijaše u isto doba, osim okolice Arianske, mnogo hrvatskih naselbina u napuljskih pokrajinah Otranto, Lavoro, Abruzzo citeriore i ulteriore, Capitanato i Contado di Molise, gdje još i danas jezikom svojim govore, dok su se u ostalih mjestih većom stranom potalijančili.

Dne 22. studenoga u 6 sati u jutro krenusmo iz Ariana put Avelina. U selu Grotta Minarda, gdje smo odpočinuli, upoznasmo se sa starim gostionikom, kroz mnogo godina razbojnikom na glasu, koga je pomilovala vlada s toga, što je ubio svoga

druga, još većega razbojnika. S porobljenimi novci kupi si on jedinu gostionu u tom selu, pa guli i robi sada putnike na uljudniji način nego li prije. Ostavivši sa strane sela Monte Miletta i Monte Fusco, dodjosmo oko po dana u Dente Can na visokom brdu. Htjedosmo ručati, ali nedobismo drugo nego malo hljeba. Tu moradosmo poradi velikoga brda i lošega puta uz svoja kola upreći 4 vola. U obće pripravljeni su kod svih ovih strmovitih brda volovi za pripregu; njihovi gospodari živu uprav jedino od prevažanja putnika. Pomislih nehotice na ona blažena stara vremena, kad su i u Hrvatskoj gospoda, vozeći se po blatnih drumovih i visokih brdih, morali priprezati volove. Ali što je u Hrvatskoj već davna prestalo, sačuvalo se u izobraženoj klasičnoj Italiji. Da neima u onih zapušćenih predielih napuljske države ovih siromašnih volova, mogao bi putnik sried pustoši od glada umrieti, i sav imetak što sobom nosi izgubiti. Težkim naporom dodjosmo kroz sela Ranielo, Serra i Pratole jedva u podvečer u Avelino, gradić ležeći na povisokom brdu. Odsjedosmo u gostioni Alle Puglie, gdje smo dobili svi zajedno jednu sobicu. Čuvši, da nije daleko do Nole, od kuda se može željeznicom u Napulj, htjedoh odmah krenuti dalje, ali nedobih druga kola ni za skupe novce. Moradoh se dakle pokoriti udesu i ostati u Avelinu. Buduć je bilo vrieme kišovito i hladno, donesoše nam u sobu talijansku peć, t. j oblu bakrenu zdjelu, stojeću na drvenoj podstavki, u kojoj je bilo nješto malo ugljene žeravke i radi boljega mirisa polovica limone. Mi dodasmo još nješto malo šećera, i razgovarasmo se oko te improvizirane peći o svačem. Kod večere posjeti nas njeki zamazani činovnik policije, komu smo se do sita nasmijali, kad je stao pisati moje ime, jer ga nije mogao ni izgovoriti, kamo li napisati.

U Avelinu se oprostismo s našim suputnikom Massarom, a ja odputovah dalje do Nole s liečnici Tinom i Stasiom. Kroz Monte forte, Mungnano, Gardinale, Bujano i Galli vodi cesta u Nolu, ali po njoj nagazismo u tako duboko blato, da su nas jedva četiri konja izvesti mogla. Medju Munjanom i Gardinalom pokaza nam se prvi put iz daleka kao u oblaku Vezuv. Tko nezna, da ovo brdo krije u svojoj čeljusti vulkanovu silu, držao bi ga za obično brdo, jer se od svojih drugova u ničem nerazlikuje nego oblačnom kapom, koja ga neprestano krije. Al njegovo ime uzdrma nehotice svakoga putnika, koji ga prvi put ugleda. Ja nemogoh svratiti s njega očiju sve do Napulja, i čekah podjedno, da ugledam bukteću vatru; ali preda mnom stojaše uviek isti te isti oblak promjenjujući samo kad i kad sivu boju u crnu, nagnuv svoju glavu sad prema istoku, sad prema zapadu kako se je uprav vladajućemu vjetru htjelo. Stoprv u Napulju upoznao sam se kašnje pobliže s njegovom pravom slikom i snagom.

U Nolu sam došao uprav na vrieme, da mogu dalje sa željeznicom. Oprostiv se dakle na hitro sa svojimi suputnici, odvezoh se iza pol sata kroz postaje Marigliano, Pomigliano i Poggio reale u dugo željeni Napulj.*

Izložene slike.

Poznato je iz poviesti ljudskoga razvitka, da se znanost i umjetnost popunjuju. Kod nas se u novije doba prilično radi na polju nauke; ali razmjerno mnogo manje na polju umjetnosti, osobito obrazotvorne. Jedan od razloga leži u tom, što ne ima u nas zavoda, koj bi poticao na umjetnost te struke i ugladio ukus. Ono njekoliko slika, kojih imade zemaljski narodni muzej, većma su historijske nego li umjetničke vriednosti.

I u tom smjeru biti će mnogo bolje, kada se u Zagrebu smjesti krasna i bogata sbirka slika, koju je preuzv. g. biskup Strossmajer jugoslavenskoj akademiji poklonio i koju bi on umah ovamo odpremio, čim bi se našlo za namještenje prikladno mjesto.

I drugi se način zamislio za podporu umjetnosti, a napose za nabavljenje umotvorina za naš muzej. Sastavio se naime odbor, koj je zaiskao dozvolu za lutriju, koja će se iz 200.000 srećaka po 50 nvč. sastojati. Novac, koj bi tim putem unišao, upotriebio bi se to za podupiranje umjetnika domaćih, to za kupovanje umotvorina,

U posljednjem obziru odbor je svoju pozornost obratio na sbirku slika, nalazeću se u Zagrebu, kojoj je Rupertshoven von Boll vlastnikom. Odbor se već dogovara s vlastnikom, a ujedno čeka dozvolu za lutriju. Slika imade ukupno 45; one su sada dozvolom vlastnika izložene u prvom spratu „Narodnoga doma“, te su svakoga četvrtka i nedjelje pristupne obćinstvu. S toga svraćamo na ovu sbirku pozornost prijatelja umjetnosti, da nepropuste ove sgode, te da se upoznadu s ovimi umotvorinami.

Na svakoj je sliki zabilježen umjetnik, za kojega nam jamče svjedočanstva vještačka. Po tom su ondje ove slike izložene: 1. Četiri godišnje dobe od P Rubensa. 2. Alchimista od D. Teniersa. 3. Okolica od S. Rose. 4. Kleopatra od G. Netschera. 5. Sin razmetnik od Guercina da Cento. 6. Navještenje pastirom od A. Elzheimera. 7. i 8. Nacrti od P. Veronesa, od kojih jedan predstavlja kraljicu Tomiru, drugi Herodiala. 9. Tugovanje nad tielom Isusovim od M. An-

* Završujemo za sada s prvom polovicom „Putnih uspomena,“ drugu ćemo priobćiti kasnije.

gela da Caravaggio (Amerighi). 10. Sv. Mandalena od C. Dolcia. 11. Sv. Mihovil od istoga. 12. Nacrt, predstavljajući poprsje djeteta od Van-Dyka. 13. Šumska okolica od Samt-Breyghela. 14. Jednaka od istoga. 15. Lik od Angelike Kaufmanove od same slikarice. 16. Lik nadvojvodkinje Marije Ane, supruge španjolskoga kralja Pilipa IV. od Valasqueza. 17. Sveta obitelj od Cantarinia. 18. Angjeo čuvar od Ribere prizivom Spagnoletta. 19. Bakant, kako prodaje voće, od Tintoretta. 20. Žrtvovanje Abrahama od Gaud. Ferraria. 21. Deoba zemalja od A. Caraccia. 22. Mudrac Sokrat od D. Dossia. 23. Bieg u Misir od A. Canove. 24. Okolica sa stadom od J. H. Roosa. 24. Bitka konjanička od Courtoisa (Bourgignona). 26. Jakov kod zdenca od Tiziana Vecellia. 27. Okolica od P. Brila. 28. Slična od istoga. 29. Turčin, kojega zub boli, od Giordana pridjevom Luca fà presto. 30. Sv. Jerolim u špilji od Murilla. 31. Životinja od A. Belvedere. 32. Jednaka od istoga. 33. Bitka od Rugendasa. 34. Jednaka od istoga. 35. Posljednja večera od Lud. Caraccia (ova slika bijaše u gabriji vojvode virtenberžkoga Vilima). 36. Nacrt predstavljajući posljednju večeru, od Guida Renia. 37. Isusovo tielo oplakano od Angjela, od Van-Dycka. 38. Požar Troje od Höller-Breughela. 39. Isus na križu od nepoznatoga. 40. i 41. Voće od Cittadinia.

Osim ovih u „Nar. domu“ izloženih slika spadaju k istoj sbirci: 42. Sbirka bakroreza pod naslovom „Le temple des Muses“ od B. Picarta (1673—1733), sadržavajuća 60 velikih bakroreza. 43. Sbirka glasovitih ljetopisa sa 36 likova sastavljena troškom bavarskoga kralja Ljudevita I. 44. Poprsje Isukrsta, kiparsko djelo od A. Canove. 45. Poprsje majke božje od istoga.

Kaže se po sebi, da će si odbor priskrbiti podpunu izvjestnost o tom, da ove slike i umotvorine jesu djelo onih umjetnika, kojim se prisudjuju. Ovo već iziskuje javni zavod, u koji imale bi one doći. Ne sumnja se, da će taj podhvat naći odziva u našem narodu. Dotle je vriedno, da si rodoljubi ne uzkrate one slasti, koja se uživa motreći takova umjetnička djela.

LISTAK.

Petrinjska svečanost. 15. o. m u isto vrieme kad su braća Slovenci slavili uspomenu svoga Preširna, obavljala se liepa narodna svečanast u našoj domorodnoj Petrinji. Ondašnje pjevačko družtvo „Slavulj“ svetilo je svoju zastavu, pa da svečanost nebude imala samo mjestni značaj, pozva družtvo na nju sva hrvatska pjevačka družtva, koja se pozivu radostno odazvaše. Zagrebačko „Kolo“, karlovačka „Zora“, križevačko „Zvono“, sisačka „Danica“, glinski „Sokol“ svi bijahu taj dan u velikom broju u Petrinji Sva ova družtva osim „Sokola“ dodjoše zajedno u jutro iz Siska, gdje bijahu prenoćili, na povorki kočijah, što iz Siska, što izaslanih preda nje iz Petrinje. Na ulazu u Petrinju bijase podignut slavoluk s nadpisom:

Zdravo braćo, Vaš je pohod znak,
Da je sloge vez medj nami jak!

Tu ih pričeka pjevačko družtvo „Slavulj“ sa starom zastavom, i odprati u grad, sav zelenilom i trobojnicami izkićen uz tutnjavu topova i radostno klicanje Petrinjaca. Družtva se nastaniše u gostioni kod Sidra, te otresav silnu prašinu i pregledav grad, po programu sdruže se svi oko 11. ure i pod predvodstvom „Slavulja“ zapute u crkvu, gdje je g. Kučas, mjestni duhovni pomoćnik izgovorio krasno prigodno slovo, zatim je odpjevana svečana misa od Zajca, a služio ju je mjestni župnik i opat g. Lehpamer uz asistenciju gg. župnika Lisca i Mayera. Po dovršenoj abacijalnoj misi, na trgu pred crkvom, gdje bijaše napravljena ljepa sjenica, izkićena zastavami i barjaci došavših pjevačkih družtva, posveti g. opat Lehpamer, prekrasni novi barjak, komu su kumovale gje. Petrušić, Dizdar, i Cetolo.

Slavuljev barjak je veoma krasan, najljepši od svih, što ih imadu naša pjevačka družtva. Od dvostruke biele svile, sa trobojnimi okrajci i jakom zlatnom resom, ima barjak na jednoj strani u sredini izvezena crnoga orla sa gradom izpod noguh i nad glavom, a to j grb grada Petrinje, na drugoj zlatom izvezenu liru sa zlatnim nadpisom na okolo: „Petrinjsko pjevačko družtvo Slavulj 1872“, sa širokom trobojnom vrpcom, na kojoj je velikimi zlatnimi slovi navezena lozinka: „Tebi u slavu dome naš“. Barjak je izradjen u Beču i stoji do 700 for, sami prinesci rodoljubnoga gradjanstva Petrinje, a skupocienu vrpcu poklonila je vrla domorodka, supruga družtvenoga predsjednika gja. A. Petrušićka.

Po dovršenu blagoslovu, uz pucnjavu mužarâ, i svirku pukovinske glasbe i popjevku družtva, krenu družtva pod razvijenim novim barjakom u crkvu na „tebe boga hvalimo“ a odtuda prodju pjevajući glavnimi ulicami do stana g. predsjednika Petrušića, gdje odlože barjake.

U 2 sata poslie podne bijaše sjajan banket u gostioni kod „Lava“, na kom je prisustvovalo preko 200 domaćih i vanjskih lica. Častničtvo nije sudjelovalo kod banketa, no pukovinska glasba svirala je za ciele svečanosti narodne komade. Zdravicâ tu bilo mnogih i oduševljenih gostovom, Slavulju. preuzv. biskupu Strossmayeru, domovini, braći Slovencem, Čehom, slavenskoj

uzajemnosti, ljubavi i slogi narodnoj. Poslie ručka oko 5 sati krenu družtva gradjanskoj streljani, pol sata od Petrinje, u preubavnom predielu, â za njimi mnoštvo gradjanstva. Tu se veselili zagavljali do kasne noći, pa se vratili, k Lavu, bdje je u gornjih prostorijah bio ples, koji je trajao do biela dana. Bijaše ovo prva svečanost ote vrsti u kra;ini, pa se može pravom Petrinja s njom ponositi, jer bi služila na čast i našemu gradu.

Prešernova svečanost. Dne 15. rujna polagala su naša braća Slovenci uspomenicu ploču na rodnu kuću svoga pjesnika Franje Preširna u selu Vrbi. Ovo selo leži u krasnoj romantičkoj okolici, a nedaleko od njega ima bledsko jezero, okruženo gorami, koje je mjesto jedno od najljepših u cieloj Austriji. Nije daleko od bledskoga bohinsko jezero i izvor Save, koje je naravne prizore opjevao naš pjesnik August Šenoa prije više godina u „Naše gore listu", pa će biti poznati hrvatskomu čitajućemu obćinstvu. Tu je posred najljepših prediela slovenskih razvijao se Prešernov pjesnički duh, a trpljenjem što s osobnih nezgoda, što s nesreće naroda slovenskoga izčistio mu se do klasičnosti. Preširen je svomu narodu otvorio novu dobu, dobu jakoga pouzdanja u sama sebe, dobu nade u budućnost i mužeyne uztrajne borbe proti tudjinstvu. Njegovoj vili pošlo je za rukom složiti sav narod slovenski oko jedne ideje, što nije tako lahko, ako se promotri, kako je taj narod od vajkada pociepan, i tudjinstvom tlačen. S ponosom dakle danas svaki Slovenac spominje ime svoga Preširna, a što je osobito radostno, znadu za njega seljaci, što se kod nas nedogadja. Silna je svjetina sgrnula se u Vrbu, da slavi njegovu uspomenu. Ploča, koju su na kuću stavili, od crnoga je kamena i na njoj zlatnimi slovi napis: „v tej hiši se je rodil Dr. France Preširen 3. decembra 1800. Slovensko pisateljsko družtvo 15. sept. 1872." Dr. Razlag, jedan od slovenskih prvaka na polju književnom i političkom, govorio je o znamenitosti Preširna i pozvao mladež, da se u njega ugleda. Zatim su pjevači ljubljanskoga „sokola" odpjevali tri pjesme: kantatu od Ipavca (pjesma od Stritara), strunam od Jenka (rieči od Preširna) i vojašku (rieči od Preširna). Govorio je i mladi profesor na riečkoj gimnaziji Slovenac Zupan, koji je razvijao, kako je gorenski kraj Slovenije znamenitih muževa porodio, medju njimi i Preširna, kojega kosti počivaju u gorenskom, u Krajnu, al mu je duh neumrl; govornik se zahvalio braći Hrvatom, koji su došli slaviti uspomenu slov. pjesnika. Pjesnikova sestra još je živa, starica od preko 60 godina, a živi mu i jedan nećak, koji je seljak. Gostovi su pošli objedovati k bledskomu jezeru, a u večer se odvezli k bohinskomu jezeru i k izvoru Save. Ob ovom ćemo donieti opis u „Viencu". Napokon budi još rečeno, da se u Vrbi sabralo 5—6000 ljudi.

Književnost. Marljivi nakladnik naših knjiga Dragutin Pretner u Dubrovniku pozivlje na predplatu na „Dubrovnik, zabavnik narodne štionice dubrovačke IV. godište." Osim vještih prevoda iz klasičkih i slavenskih književnosti donieti će ova knjigâ izvornih sastavaka i jednu komediju staroga kazališta dubrovačkoga. Uz to će se dodati dvie slike: grada Dubrovnika prije trešnje, i Orlanda. Iznositi će knjiga 20 tabaka, a predplatna je ciena 1 for. 50 nov.

— Uprava srbskoga novosadskoga pozorišta izdala je u svom zborniku dosele ove drame 1. Demon, poviest i alegorija u 3 razdiela od dra. M. Jovanovića (30 novčića); 2. školski nadzornik, šaljiva igra u 1 činu od K. Trifkovića (20 novčića); 3. šaran, šaljiva igra u 1 činu od dra. J. Jovanovića (20 novčića); 4. čestitam, šala u jednom činu, i francuzko-pruski rat, šaljiva igra u jednom činu od K. Trifkovića (oboje 30 novčića); 5. kraljeva seja. drama u 4 čina od dra. M. Jovanovića (50 nvč.) Kad će uprava našega kazališta na vidjelo izaći s davno već obećanim zbornikom?

— Dr. Jovan Turoman napisao je Latinsku gramatiku za gimnazije, kojoj je nedavno izašo II. dio Sintaksa (str. 299. ciena 1 for. a. vriad). Ovu je knjigu izdala „Matica srbska".

Felice Finzi. Dne 3. t. m. u $9^1/_2$ sata po podne preminu u Firenci Felice Finzi, profesor iztočnih jezika na tamošnjih visokih školah. Pokojnika se ovdje sjećamo, jer je dobro poznavao slovenske jezike i književnost, te se osobito zanimao hrvatskom knjigom. Bivši urednikom izvrstnoga talijanskoga časopisa: „Archivio per l' antropologia e la Etnologia" priobćivao je u njem pomnjivo i neumorno poviestne i arkeologičke razprave iz spisa naše akademije, te se veoma povoljno o njih izrazivao. Pošiljajući ne davno jedno svoje djelo jugoslavenskoj akademiji, pisa dne 26. srpnja o. g. njezinu predsjedniku uz ostalo ovo: „Čudim se djelatnosti jugoslavenske akademije, i dragocienoj dubljini njezinih iztraživanja; pa se kroz ovo sjećam djela Dubrovskoga, Šafařika i inih učenjaka, koji su na glas iznieli književnost i poviest Slovena u obće a južnih napose". Nadalje očitova Finzi želju, da ostane, pošto je bio odstupio od uredničtva „Arkiva", u književnom odnošaju s akademijom. Na kraju izpriča se učtivi Talijanac, što ne piše hrvatski: „Debbo, prima di chiudere, una parola di scusa per aver scritto in italiano; ma ho creduto bene preferire di scrivere così piùtosto, che più che mediocremente in sloveno." Za Finziem je tim veća šteta, što je umrô u cvietu svoje dobe, na ime u 24. godini života; te se nauka imala veliku uspjehu od njega nadati, kada joj je tako mlad toliko privriedio. A mi žalimo za tim učenim sinom bližnje Italije tim više, čim se manje obaziru u njoj na duševan pokret našega naroda, od kojega ju ipak jedino uzko more razstavlja. Bože daj, da susjedni apeninski poluotok odgoji više Finziâ!

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković. Tisak Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 39. U Zagrebu dne 28. rujna 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

HRVATSKI GROBOVI.

Spjevao I. K. S.

VIII.
Osvetnici.

1382.—1392.

Od Budima pak do Dubrovnika
Lete hitri na konjih vjestnici,
Stieg slobode noseć u desnici
Zovu glasom družbe osvetnika
Sav hrvatski rod u boj.

Čete kupe Lackovići slavni
Uz Paližne, Korpati, Horvati,
Krv i miso sve ih jedna brati,
Za osvetu krvnu svi su spravni
Podat častni život svoj.

Ženska vlada slavu im sramoti,
Prem kraljica u njih krunu pita,
Al u kćeri mrze Ljudevita,
Smrt nemože mržnju da ukroti
Prot silniku vazda zlom.

Prestolje se njiše, kruna pada
Sad na jednu, sad na drugu glavu:
Mari, Karlu, Šišku, Vladislavu;
Al osvete mač podjedno vlada
Sa nemilom grozom svom.

Krv Karlova žrtve nosi nove,
Jelisava sa Gorjanskim strada,
Tužna Mara posried Novagrada
Moć okusi ruke Horvatove,
Kruna gubi sav svoj sjaj.

Kralj Šigismund u zatvoru čami
Bez pomoći i bez prijatelja,
Pak i s pádom kršna Počitelja,
Pok Doborska dobit ga omami,
Još osveti ne bje kraj. —

Vrieme hara rode i svjetove,
I hrvatskih nesta osvetnika,
Mač ih ubi rodnih odmetnika.
Kralj ih dera konjske na repove,
Narod njihov osta rob.

Iz Hrvatske neda duh se stari,
Sjeme misli narodnih dozrieva,
Robovanju vrieme jur dospieva.
Skoro svjetli kries će da razžari
Osvetnika dični grob.

IX.
Hrvoja Hrvatić.

1392—1416.

Nad grobovi hrabrih zatočnika,
Za slobodu redom što padoše,
Eno divna podiže se slika
Nove dobe sretna glasonoše,
Starodavnu podoban Titanu,
Koj ustaje roda na obranu.

Velik tielom, al još veći silom,
Kralje i zemlje pod zaštitu prima,
Drma triju kraljevin kormilom; *
Moćju ravan silnim kraljevima;
Ne plaši se dušmana bez broja,
Ime mu je Hrvatić Hrvoja.

---

* Bosne, Hrvatske i Ugarske.

Vilovita porodi ga Bosna,
A slobodna odgoji ga vjera,
Polet uma njegova ponosna
Ludost rimsku i bizantsku tjera.
Silnom caru kao drúg kumuje,
A slovinsku knjigu vrh sveg štuje.

Man velmoža odmetničkih jato
Diže vojske proti njemu silne;
Zaman kupi sva Ugarska zlato,
Da podmiti čete mu obilne;
Man daruje herceštva i zmaje: *
On gospodstvo tudje ne priznaje.

Kudgodj njegov oštar mač dopira,
Sve u njemu slavi dobitnika.
Okusi mu silu bez obzira
Ugrin, Turčin i roj odmetnika,
Što Hrvatska i Ugarska rodi,
On s kojimi boj vjekovit vodi.

Jur mu kosa kao snieg pobieli,
Dušmani se starcu rugat stanu,
Al im rana nikad ne zacieli,
Koju steku, kada star lav planu,
Kada u dnu bosutskog ponora
Uz svoj poraz zrieše smrt Čupora.

Kad hrvatskog tog posljednjeg diva
Grobni stećak zaokruže stiene,
U narodu nesta duha živa,
Dušmani mu slobodu zapliene,
S Bosnom, Srb'jom pol Hrvatske pade,
Na sve strane grobnice se grade.

Al će s nova uzkrisit Hrvoja,
Kad unište braća mržnje guju,
Simeon, Dušan i Kresimir svoja
Kada žezla štit u jedan skuju;
Kad od Mure starog do Balkana
Svane sunce slobodnoga dana.

* Red zmajev, utemeljen od cara i kralja Sigismunda.

ŠVEHATSKI PROSJAK.

Pripovieda Ivan Zahar.

III.

Mladić, koga smo u Švehatu našli sa starcem prosjakom, zvao se Vladko Bašić. Mogle su mu biti 24 godine. Rodio se u Zagrebu. Otac mu bijaše nekoč ugledni vojnički častnik, al Vladko ga nije poznao, nije se nanj sjećati mogo, jer je brojio tek dvie godine dana, kad mu je otac pripasav sablju pošo s Jelačićem preko Drave. Odanle se već nije ni vratio, a gospodja njegova u Zagrebu u crno se zavije. Ostala je na njoj samoj briga za sina i za kćer Anku, koja se rodila dva tri dana prije nego li je otac pošo u Ugarsku. Prem da je tužnoj majci vrlo težko bilo skrbiti za djecu, da njih i sebe uzdržaje, kako je to prema stališu njenu, ipak se ona nikad bogu potužila nije, što ju je takva sudbina stigla. Dobiv mirovinu, štedila je, pazila na svaki novčić, i tako je mogla živiti ne sjajno ni gizdavo, no ipak živiti. Kćerku je dala učiti u školi sve vještine, koje ženi trebaju; a sama ju kod kuće učila, kako valja biti kriepostna žena i dobra Hrvatica. Ponarasav djevojka, bila je majci od velike pripomoći: radila je što je trebalo za kuću, a vješta, kako je bila, radila je i za stranjske. Majka je mogla sad malo odahnuti.

Sina Vladka opredielila je, da postane naučen čovjek. Zato ga je dala učiti u Zagrebu gimnaziju. Njemu medjutim kašnje omiliše nauke, koje danas praktičnimi zovemo, ter Vladko nepodje ni za popa, niti učiti pravoslovje, koje nauke su obično u ono vrieme učili sinovi roditelja, kojih bog nije obiljem bogatstva nadario, da bi mogli sina poslati u drugi koji grad učiti. Zabrinuta slušaše gospodja Bašićka, kad joj je Vladko izjavio, da nema volje za drugo van za tehničke nauke. U tu svrhu valjalo bi poći u drugi grad, gdje takva škola ima. Što da počne biedna majka? Stane razmišljati na svaku ruku što da učini, no premaleni bijahu njezini dohodci nego da bi mogla uzdržavati sina u drugom kojem povećem gradu. Već je Vladko pomislio, da su mu sve nade uništene; i ponikne glavom, i stajaše tako tužan pred majkom. Al dodje sestra jedinica, odvažno i veselo, pogleda zabrinutu majku i žalostna brata, pa odrešitim glasom reče, neka se neboje, da će sve dobro biti. Ona da ima u svojoj posebnoj blagajni nešto novaca, što je svojom radnjom privriedila i prištedila, a odsele da će većom marljivosti raditi i zasluživati za brata svoga. Uz to da će nešto prištediti na odjeći, neće ići u kazalište, u nikakve zabave, na što bi se trošiti moralo. Tako da će biti moguće uzdržavati brata na tehnici. Vladku se razvedri lice, a majka još jedno vrieme razmisli stvar, pa onda oboje, majka i Vladko, zagrle Anku, i sve troje proliše suze, kakve samo ljubav i zahvalnost izmamiti može. Plemenit bijaše ovaj čin Ankin, ona se žrtvovala za brata. On je zato obećao, da će marljivo učiti, da bude rodu svomu na slavu, a od pomoći majci i sestri; da će štediti što najviše bude moguće, da neće praviti nepotrebna troška. S takvimi namjerami spremi on svoje stvari i odputuje — u Beč.

Uz ovo ovdje o životu toga mladića i njegove obitelji valja spomenuti još jedan odnošaj, koji je u njihovoj kući niknuo; valja pred čitatelja dovesti osobu, koja će važna biti u našoj pripoviedci.

Veli se: kud će suza neg' na oko; pa tako se dogodilo i ovdje. U Zagreb dodje neko djače, svršilo je početne učione negdje u Krajini, pa se dalo na put u glavni grad naše domovine, nebi li mu sreća poslužila, pa da ovdje pomoću dobrih ljudi izuči nauke. Namjeri se to djače na gospodju Bašićku. Ona, kako je milostiva srca bila, smiluje se njemu. Doznav, da je iz Krajine, pomisli namah na svoju i njegovu nevolju. Kaza joj djače, da mu je otac poginuo u Ugarskoj; da je kuća siromašna, a on da nema volje ostati u kući nego da želi učiti i postati danas sutra gospodin. Prigrne ga gdja. Bašićka k sebi, nastani u svojoj kući; gdje nas troje jede, tu će biti hrane i za četvrtoga, pomisli gospodja, a uzdah joj se izvine iz grudi. Učinila je dobro djelo, biti će za dušu njenu suprugu, koji je negdje ostao na bojnom polju. Ime djačetu bilo je Luka Roksandić.

Ostade on u kući; obavljao je u slobodnih časovih neke poslove kućne, koje je baš trebalo, a koje je obaviti mogao. Kašnje, kad je već svršio dvie tri latinske škole, stao je podučavati djecu u dvie kuće, i tako zasluženi novac upotriebila bi gdja. Bašićka za njegovu odjeću. Došav u gornju gimnaziju, stane više zasluživati, tako da je mogo pomagati svojoj dobročiniteljici. Bio joj je od pomoći i u tom, što je pazio na maloga Vladka, i podučavao ga. Tako su rasli sve troje: Luka, Vladko i Anka.

Nije Luka bio izvrstan djak, tek da je prolazio i da nije moro opetovati škole. Al gospodja Bašićka obljubiv ga kao svoga, ipak se ponosila njegovim napredkom. Luka je već od mala znao zadrhtati, kad je čuo, kako je ovaj il onaj postao veliki gospodin; uviek se u njem javljala želja, da i on gospodinom postane. Valjda je o tom razmišljao mnogo.

Dodje vrieme, djevojka Anka se razvije, postane ljepoticom; Luka postane mužem. Djetinska navika jedno na drugo pretvori se u toplu simpatiju, i kako no od zelena zrna jagode postane rumena jagoda, tako i od djetinskoga pouzdanja, djetinskoga prijateljstva nastane vruća ljubav. Anka i Luka zaljube se jedno u drugo i zadaju si vjeru, da će se uzeti. Majka se radovala tomu savezu. Nije nikad maštovne osnove pravila o budućoj sudbini kćerke svoje, kao što to roditelji čine, koji imaju liepu kćer; ona je držala, da je zadovoljstvo u strahu božjem najveća sreća. Mislila je, da će Luka postati činovnik, da će dobiti toliko plaće, te će moći uzdržavati sebe i svoju ženu, ne sjajno, no ipak pristalo.

I Luka Roksandić postane zazbilja činovnikom. Svršiv osam razreda gimnazijalnih, odluči neučiti dalje. „Što bi se još i odsele po školah povlačio?“ pomisli on — „valja započeti drugi život.“ Niti izpita zrelosti nije položio, a kad ga je dobročiniteljica njegova zato korila, reko bi, da mu toga ispita netreba. Mislio je jadnik, da će brzo i lahko dovinuti se do dobroga položaja, a nije onda još ni slutio, kakove sviet žrtve traži. Postane on pisarom kod jednoga ureda u Zagrebu — ta što bi drugo mogo postati, kad nije ni potrebita izobraženja imao? Dobivao bi toliko plaće, da bi bio mogo pomagati svojoj dobročiniteljici više nego li prije. No on poželi stati na svoje noge. Izjavi, da će drugdje uzeti stan, pa da gospodari za sebe. Gospodja Bašićka nevidje u toj odluci ništa zla; pače joj se potrebno činilo, da se Luka Roksandić malo nauči gospodarstvu, pa da bude kašnje dobar, izkusan suprug. Složili su se u tom, da će se vjenčati Luka s Ankom onda, kad toliko plaće dobije, da budu oba mogla bez velike brige i napora živiti. Stanujuć ovako na pose, dolazio bi Luka svaki dan u kuću svoje dobročiniteljice, ili barem svaki drugi dan.

Vrieme teče, a Luka nepostane ništa više nego li je prije bio. Tako se vjenčanje odgadjalo. Anka je bila uviek vesela, uviek misleći na svoga Luku, na vjernu mu ljubav i na svoju buduću sreću. Oj nado! zašto su zlatne tvoje zrake jasnije od sunca, pa nam ožaruju dan, razsvietljuju noć, i vidimo ih na javi i u sanku?... Dodje vrieme, pa i Anka osjeti tugu. Luka oboli težko, te se bilo bojati, da će umrieti. Dovezu ga bolestna u davni njegov stan, u kuću gospodje Bašićke. Tu ga je njegovala Anka i noć i dan; al uza sve to neozdravi on brzo, morao je dugo bolovati. I ta bolest bijaše uzrokom, da nije napredovao. Njegovi drugovi postanu veći činovnici, jer ih je upravo trebalo; a on zaostane. Kad se nakon duga vremena na radost Ankinu oporavio, bijaše što je i prije bio — pisarem. Vjenčanje se odgadjati moralo, jer kako bi mogo Luka uzdržavati obitelj s onom malenom plaćom?

Ujednoč se promjene okolnosti. Biti će za sve viekove crnimi pismeni ubilježeno u našoj poviesti ono vrieme, kad je kriepost bila uzrokom progonstvu, a zloća put napredku. Osupnuti su gledali rodoljubi, kako se u ponor baca sve što je narodu sveto, kako se ruši što je dobra, a na groblju svetinja narodnih diže krčma, u kojoj biesna čeljad jede i pije, svetkuje dane narodne sramote...... No neidimo dalje! Noga svetoga putnika neka nestupi preko praga toga...

Luka dobi novaca; krasno se obuče, kako nije nikad obučen bio, pokupi si zlata i srebra. Stao se nadati većoj službi i plaći, sva se obitelj Bašićkina tomu obraduje, i

*

Vladko nije još nikada tako vesele listove iz Hrvatske dobivao kao ovaj put. Luka se pomakne na veću čast, al još ni sada se nevjenča s Ankom. Svi su odobrili njegove razloge, kad je kazao: Sreća mi na ruku ide, ako je sada neupotriebim, neće me potražiti nikad više. Nadati mi se je dobroj službi, ako za neko vrieme odem u Beč k tamošnjim hrvatskim uredom. Vratiti ću se možda skoro, pa ćemo imati ja i Anka toliko, da ćemo moći živiti zadovoljno i bez velike brige. Bog će nas okriepiti, pa ćemo moći počekati s vjenčanjem, kako smo i tako dugo čekali.

I Luka ode u Beč.

IV.

Živahne su ulice u nutrnjem gradu Beču. Ljudi, većinom po poslu, žure se jedan ovamo drugi onamo; pozorno se uklanja jedan drugomu, da se neudare; svi paze, da na njih nenalete kočije, što neprestano trče i buče po tvrdom kamenju. Raznih je tu vrsti ljudi od sjajno odjevenih, zlatom narešenih novčara do kukavne sirotinje, koja kruha neima. U onoj žurbi nema vremena promatrati prolaznike, koji mimo tebe idu; uzalud je novčaru njegovo zlato, tamo mu ga nemotre; uzalud krasotici krasna naprava, nema vremena diviti joj se. I ona i drugi moraju za svojim ciljem dalje i bez oklevanja.

Bijaše prije podne svibanjskoga dana g. 1868; na tornju starodavne crkve sv. Stjepana odbilo je 11 sati. Po ulici, koja se zove Wollzeile, hrli gospodin, liepo odjeven crnim frakom i hlačami i bielim prslukom; na glavi mu je cilinder, o vratu visi ukusni zlatni lanac iz mletačke tvornice, na rukuh ima tanke biele rukavice. Može mu biti oko trideset i dvie godine. Lice mu je puno, rumeno, pokriveno kratkom crnom bradom, koju je brižno češljao. Po cielu držanju njegovu pozna se, da nije davno kicošem. Ogledne se on na protivnu stranu ulice, malo se lecne, i pohrli žurnije nego li prije. Došav do nekoga prolaza, brzo unidje, da se spusti u drugu ulicu. Jamačno je nekoga opazio, s kojim mu se nije htjelo sastati se. No i taj nepoćudnik opazio je njega, jer nije potrajalo dugo, bržim korakom nego li dosele pohrli za njim, skoči u prolaz, i za malo stiže ga. Bio je to Vladko Bašić, onaj mladenac poznat nam iz Švehata.

— Gdje si ti tako dugo, Luka? upita Vladko bjegunca, čim ga je stignuo.

Vidjelo se, da je Luki vrlo neugodno to pitanje.

— Nije to dugo, odgovori smeten Luka.

— Ima tomu već četrnajst dana, što smo se zadnji put vidjeli. Ti si prestao k meni dolaziti, prestao si Anki pisati. Ona je za to vrieme dva tri puta tebi pisala list, al nedobila odgovora. Zadnji list tako je žalostan, te sam se i sam uplašio. Boji se ona da nisi morda i opet obolio, pa me moli, da joj namah odgovorim. Ja sam namah pošo k tebi; no na moje veliko čudo rekne mi tvoja gospodarica, da nestanuješ više tamo, da si se odselio, a nezna, kamo.

— Jest, nije mi bilo zgodno stanovati u onom neliepom stanu, reče Luka; potražih si bolji.

— Drago mi je, da te vidim zdrava. Al sada moraš namah pisati Anki i izpričati se, zašto joj se tako dugo javio nisi. Ti ni neznaš, kako se zabrinula ta dobra djevojka!

Luka uzdahne: očevidno bijaše u velikoj neprilici.

— Kaži mi sada, uzme Vladko, neopaziv njegove zabune: reci mi, što je novoga glede tebe? Je li ti pošlo za rukom, što si snovao?

— Nemogu se potužiti, odgovori Luka. Mene svuda rado gledju, kamo god dolazim. Obećano mi je, da ću početkom budućega mjeseca dobiti 1000 for. plaće. Došlo je najposlje vrieme, da se znadu ocieniti i moje sposobnosti.

Vladko se zamisli za čas; ujednoč mu sune miso u glavu:

— Ti se prenaglo dižeš, reče mu zabrinut.. Ovo vrieme, kada se ciene tvoje sposobnosti, nesluži na slavu ni tebi ni cielomu našemu rodu.

Lice Lukino pocrljeni malo, a onda postane drzovito.

— Kako ti to misliš? upita on.

— Zar nisi vidio, koliki su vrstni i zaslužni muževi izgubili svoj kruh rad nikakve krivnje, van što su vjerni bili svomu rodu? Zar nisi vidio podizati se nekriepostne ljude, kojim je uhodstvo bila prva skalina do veće časti? A nije li sva narodna prošlost izdana, budućnost zakrčena, sadašnjost nečista? Koji imaju srca, volje i sposobnosti graditi slavu našu, nesmiju se maknuti, da neposrnu u ralje osvete. Takova vremena nismo još doživili... Tvoji prijatelji stali su sumnjati, no krivo ti čine...

— Meni je svejedno, odgovori Luka smjelo se ustaviv pred Vladkom. Da ti iskreno kažem, ja sam potrgao sve veze, koje su me s prošlošću spajale, ja sam velom zaboravnosti zastro svu prošlost svoju, koja je crna i gorka. Za budućnost hoću da živim, biti će mi bolje.

Vladko se začudi. Njegove misli polete na sve strane, da dohvate pravi smisao ovim riečim. Kratko je vrieme mučao, pa uplašenim glasom reče:

— Ti nisi potrgao sve veze prošlosti, jer imadu još dvie, koje ti neće izniknuti iz pameti. Znaš li, da je tvoj otac, koji je u rat pošo, kad si bio u dvanaestoj godini, pa si ga i poznao, — on je poginuo. I moj je otac izgubio glavu. Možda su oba poginula

u Švehatu, a mi smo blizu onoga svetoga zemljišta, gdje je neznan i sakriven njihov grob. Pogledaj tamo — mahne rukom — vidiš li, gdje Švehat leži, zar te to nedira? A ljubav, koja te veže s Ankom, zar nije veza, koja te s prošlosti spaja? S onom prošlosti, kad si siromašan i nejak stao se boriti sa svjetskimi nevoljami, kad ti je u pomoć priskočila milost iskrnjega, a zviezda vodilica bila ti ljubav Anke?... Ona je, kukavica, žrtvovala ti svoju budućnost; odbacila mnoge liepe ponude, da tebi ostane vjerna, i tako joj je prošla najljepša doba djevovanja. Znaš li, da joj sad ima dvaest i dvie godine? — Ne, ti nisi potrgao veze prošlosti; ili te ja nerazumijem.

Odrešitim glasom vikne Luka:

— Ja sam rekao: potrgao sam veze prošlosti!

Prije nego li si Vladko mogao protumačiti ove rieči, onako u čudu kako je bio, nestalo mu je izpred očiju Luke. Bili su u razgovoru došli u jednu ulicu, gdje fiakri stoje. Luka skoči u kočiju i kao striela odleti s njim fiaker. Vladko ostane, gledajuć za koli; klimne glavom, i silno stanu ga moriti misli i čuvstva.

V.

A mi sliedimo Luku Roksandića na njegovu putovanju.

Nije se dugo ni daleko vozio. Za malo kola stanu u smrknutoj ulici, al jednoj od glavnih prometnih ulica, — u Rothenthurmerstrasse, pred kućom zastarjelom, visokom na tri kata. Dolje razi zemlje bijaše krasno uredjen i velik dućan, u kojem se prodavala roba za odjelo. Čim je kočija stala, Luka odklopi vrata, izleti van, pruži vozaču novaca, i izčezne u tamnu predvorju. Tu je stanovao u prvom katu bogati trgovac Müller. Luka bez oklievanja odhrli po skalinah u prvi kat.

Dodje u krasno uredjenu sobu, kojoj su prozori vodili na ulicu. Kraj prozora sjedi mlada djevojka plavokosa, kćerka g. Müllera. Odjeća na njoj bila jednostavna, al ukusna; osobito je pako u oči palo, kako se je znala liepo obući. Lice joj bilo bliedjano, posuto vrlo slabim rumenilom. Nije sjedila bezposlena, vezak je vezla, nježnimi prstići prebirući po protegnutom platnu. Činilo se, da ona tanka svila tek po njezinih prstih dobiva pravu cienu. Pozorne očice gledahu u vezak, nimalo se nebrineć za množtvo svakovrstnih ljudi, koji su po ulici prolazili mimo prozora. Liepa soba, tihi mir, a tamo do prozora mladjahna ljepotica — činilo se kao svetilište.

Kad su se otvorila vrata, hitro, bojazljivo digne glavu Emilija; bila se zamislila u svoj posao. Unidje Luka, stane se klanjati duboko i ponizno. Ona ga prijaznim posmjehom dočeka, ustane, podje mu na susret, pruži mu ruku, koju on prihvati lagano i ustam ponese. Ponudi mu djevojka sjesti, i on sjedne.

— Moga otca neima još iz dućana, uzme ona njemački; no doći će skoro, jer je evo već dvanaest sati. Mi ljudi od posla... smješeć se dometne i lahko rumenilo prosu joj se po gladku licu.

— Ništa zato, reče Luka. I ja ljubim nekakov red; ona prisiljena aristokratičnost vrlo me ljuti. Sadašnjost i budućnost nepozna nego demokrate. Zar niste opazili na meni, da sam demokrat u svemu?

— Vi se, g. barune, izvrgavate velikoj pogibelji, primetne djevojka šaljivo.

— Zašto pogibelji? upita u čudu Luka.

— Da će vas prezrieti gospoda vašega stališa, koja još nisu izgubila svojih striških predsuda.

— Marim ja za nje! klikne Luka i mahne rukom, kao da ih je sve bacio u zakutak. Tko je slaba duha, taj mora tražiti druge naslove, da prisili sviet na štovanje, osobito ako mu poslovi novčani nisu sjajni. No ja... al pustimo ovaj razgovor. Kažte mi, liepa gospodično...

— Vi izvoljivate odviše hvaliti, reče tiho Emilija.

— Niti deseti dio onoga izreći nemogu što ćutim. Vjerujte mi, samo zato, jer sam pravi demokrat, ostadoh u svojoj domovini Hrvatskoj, i nehtjedoh sproći se po svietu, da vidim ono veličanstveno, što je kod kuće vrlo kukavno. Gledao sam krasotice naše...

— I srce kod njih ostavio, upane mu u rieč Emilija.

— Nipošto! sa žarom odvrati Luka; pa i kako bi? Uviek mi je nešto manjkalo, nisam ni sam znao: što. Došav ovamo, vas sam opazio, pa sad vidim, da sve naše krasotice nezaslužuju toga imena.

— Vi laskavče! zaprieti mu djevojka, rad ovakih rieči morala bih vas prezirati. Zar tako malo cienite svoje? zar u vas nema srca rodoljubnoga, da hvalite i branite jedan dio naroda svoga!? Slušala sam Talijane, gdje uzhićeno o svojih krasoticah govore; vidjela Franceze, koji živu za svoj krasni spol; čine tako svi narodi. A da nadjem Niemca, koji bi govorio poput vas, nebih ga štovati mogla; ne od taštine osobne, već s ponosa narodnoga, Zar samo u vas Hrvata ima taj običaj nemariti za svoje?...

Luka se smete, stane navlačiti biele rukavice; no brzo sleti posmjeh na njegova usta.

— Vi me prestrogo korite, reče on. Ja sam se malo našalio, nisam tako zlo mislio. No istinu ću vam kazati. Kad sam vas ono prvi put vidio na plesu u „Blumensäle“, gdje ste lahka kao ptica, a zadovoljna i radostna kao andjelak božji prhali po onoj dvorani: meni se otvorilo nešto nova i nepoznata, čega da onda ni slutio nisam. Stao sam tražiti priliku, da u vašu kuću dodjem, jer me

je neodoljivom silom vuklo k vam. U mojem životu, punom vječne tuge, što mi je koristilo sve blago i bogatstvo moje? Promislite samo: majku sam izgubio onaj dan, kad sam ugledao sviet, a otac mi, general austrijanski, poginuo je negdje g. 1848. u ratu. Bio sam u ruku nemilostivih skrbnika i suhoparnih učitelja. Mogu reći, nijedan mi se nije nasmijao radostan dan. Tek onda, kad sam opazio vas...

— Mučite mučite! prekine mu govor Emilija, bojazljivo se ogledajuć na vrata, no vidjelo joj se, da su joj povoljne njegove rieči. Svjetle oči joj se zapale plamenom, htjede nešto reći, smete se, i odtrči lagano do glasovira i stane udarati Šubertovu pjesmu „Erlkönig".

— Gospodično! klikne on i ruke pruži prama njoj.

No ona ga neslušaše. Čarobno zamnievaše melodija: „Ich liebe dich, mich reizt deine schöne Gestalt".

— Gospodično! ponovi on.

I ona ustane od glasovira, dodje lagano, stane časak, a onda reče:

— Znate li što? Ovaj koji dan, kad bude liepo vrieme, umolimo otca, pa hajdemo u Švehat.

Luka se prene, kao da ga je mrzla voda oblijala.

— Vi izmičete, vi nemarite za moja čuvstva, koja bih vam odkriti rado. Vi ste tol nemilostna... vi me uslišati nećete.

— No zašto vi mene neuslišate? upita ona naglo. Recite, da idete.

— Čemu to? stane govoriti smeten Luka. Što imate u Švehatu liepa? Zar nije ljepše u Prateru, u Laksenburgu, u Klosterneuburgu ili gdje mu drago? Zašto baš želite u Švehat?

— Tako... zamislih se i poželih tamo poći; a vi mi morate obećati.

Očevidno bijaše u neprilici Luka. Jedno vrieme razmišljavaše; uvidje, da djevojka od svoje nakane odustati neće, da mu izmaka nema.

— A smjem li se ja nadati... reče poluglasno.

Djevojka odleti k prozoru i brže pride k njemu.

— Idete li dakle? upita znalično.

— Sve vam moram učiniti štogod poželite, jer korili me koliko mu drago, ja sam do vieka vaš...

— Ova ruža... reče djevojka zagušenim glasom i pruži mu ružu, i brzo ruku povuče natrag.

Na vrata unidje gospodin Müller. Bijaše on čovjek od kakovih četrdeset i osam godina. Vidjelo se na njem, da je čovjek od posla, kojom krieposti on se i uzvinuo od siromaškoga trgovačkoga pomoćnika do bogata trgovca, koji ima imetka preko pol milijuna. Vidjelo mu se na licu, da je vrlo pošten, da je strog i odriešit. Niti sada, gdje je u bogatstvu plivao, nije stao trošiti prekomjerno, premda je živio udobno. Skoro sav dan sproveo bi u dućanu il bi hodao drugud, gdje su to njegovi trgovački poslovi zahtievali. Budući takvih načela, on si ni kćerke nije uzgojio, da bi bila samo koketa; nego ju je priučavao poslu, milom joj je činio pravdu, istinu i poštenje. Premda udovac, koji nema žene, da ona nad djevojkom bdije, ipak mu je pošlo za rukom djevojku uzgojiti, kako je želio. Na takva se dakle čovjeka namjerio Luka Roksandić.

Njemu nije nepoćudno bilo, što Luka dolazi u njegovu kuću, pače ga je sám zvao, neka bi došao oko podne. Nije ga zaludio barunski naslov, koji si je Luka nametnuo, nego jednostavno njegovo držanje; k tomu je mislio, da Luka ima imetka, a tko zna što se dogoditi može?... Za djevojku se svakako brinuti treba.

Došav u sobu, prijazno pozdravi gosta i pozove, da ostane na objedu kod njega, što Luka rado i dočeka, i ostane kod njih.

A djevojka, zadovoljno se smješeć, i sva radostna u duši, nije znala, što li sakriva čudesni zastor budućnosti...

(Dalje sliedi.)

PUTNIČKA.

Iz slovenskoga preveo I. T.

Zaputio sam gorom nut,
Poviknuše mi: sretan put!
I kamo svrnem okom zriet,
Zabieli mi se novi sviet

I ovud sunce kruži krug,
Zeleni mi se do i lug,
Al doma sunce ljepše sja
I ljepša mi je zelen sva!

I ovdje cvate cvieća šar,
A po njem zuji pčelin mar,
Al ljepši u nas cvieću gled,
I još je sladji pčelski med.

Gradóvâ, sela ima svudj,
A nedrag mi je jezik tudj,
Nepoznam nikog, tudj mi hram,
U množtvu svieta ja sam sâm!

Oj gdje je drag mi doma kut,
Gdje krasni jezik naš je čut,
Gdje žive mili brat i kum,
Gdje drage mrtve krije hum?

Oj gdje si? Uzdišem si sam,
Oj braćo gramzim opet k vam!
I želim, da se stvorim ptić,
Da mogu leteć doma stić!

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

XI.

Pol sata kasnije ode Nikola Petrović u vrt u svoju najmiliju sjenicu. Nujne misli stezahu mu dušu. Prvi put vidi jaz, koji ga dieli od sina, i njeka slutnja kazivaše mu, da će taj jaz svakim danom sve to veći postajati. Dakle u zalud mu muka, da je u Petrogradu dvie čitave zime kapao * nad najnovijimi knjigami; u zalud, da je pozorno slušao razgovore mladih ljudi; u zalud, da je revno uticao u njihove vatrene razprave. Brat veli, da imamo pravo, pomisli sam sobom, negledeć na ikakovo samoljublje, i meni se čini kan da su oni dalje od istine nego li mi. Ali ipak ćutim, da u njih ima nješto, česa mi neimamo, i s toga su pretežniji od nas. Je li to mladost? Ne, sama mladost nije. Ili nestoji li ta njihova pretežnost u tom, da u njih manje nadješ traga gospodstvu nego li u nas?

Nikola Petrović poniče nikom i potegnu rukom po licu.

— Ali necieniti pjesničtva, nastavi, nehajati za umjetnost, za prirodu?...

I on mahne očima krugom, kan da hoće da se osvjedoči, je li moguće, da ima čovjeka, koji neljubi prirode. Dan bijaše na izmaku, sunce se skrivaše za malim pol vrste od vrta dalekim jasikom, kojega bezkrajna sjena na nepomična polja padaše.

Jedan mužik kasao na bielcu uzkim puteljkom uz šumicu; prem on po hladu jahao, ipak si ga dobro razabrati mogao, dapače još i njeku zakrpu na plećima njegove halje, a tihi bahat konjica razliegao se ugodno krajem. Sunčane zrake probijahu s druge strane u šumicu, i prodirući kroz šikarje obasjavahu jasikova stabla tako žarkim svjetlom, da ti se činilo, kan da su to jele, a njihovo sinje lišće odsjajivaše divno prema bliedomu rumenilu večernjega neba. Lastavice oblietavahu visoko, vjetar se utolio, zakasnjele pčele zujahu tiho i sanljivo po jergovanu a jato komara igraše nad jednom protegnutom granom. Mili Bože, na svietu ljepote! kliče Nikola Petrović i usta mu šaputahu najmilije njegove stihove, kad se evo dosjeti Arkadijeva „Stoff und Kraft“ te umuknu. Osta sjedeć i zavede se u grkoblage misli, koje mu omiliše s ladanjskoga živovanja. Ta još nedavno je sjedio tako i pogruzio se u daleke misli, čekajući na sina u dvorištu one samotne krčme, a koliko se toga promienilo od onoga doba! Odnošaji onda još nejasni, prikazivahu mu se u pravoj prilici — ali u kakovoj! — U jedan put obri se pred njim kao na snu njegova pokojna žena, ali ne takova, kako ju je poznao posljednjih lieta, ne kao dobra kućnica, nego kao mlada djevojka tanka struka, ljubopitnih očiju a vlasi nad šijom u zavoj spletenih, onako kako ju je prvi put vidio, kad on još bijaše djakom. U kući, u kojoj bijaše onda na stanu, susrete ju na stubah, nehotice ju gurnu, obrnuv se htjede se izviniti, ali jedva zapenta: „pardon monsieur“ a ona poniknuv glavicom nasmieši se i u jedan put, kao da se zabunila, pobježe a na obaviti * stubâ pogleda ga ozbiljno i porumeni. A zatim njegovi prvi kratki pohodi, natuknute rieči, otajni posmjehi i sumnja i sjeta i strašni žar i napokon ona bezkrajna radost. Kuda ga sve to zanielo? Ona podje zanj, on bijaše sretan kao malo koji na svietu... Nu, pomisli sam sobom, ovi sladki časi prvoga milovanja zašto netraju do vieka, do konca života?

On se nepostara, da samu sebi ove misli razjasni; rado bi ovo blaženo vrieme uzdržati silnijom moći nego li uspomenom; živom željom zaželi, da bude na blizu svojoj Mariji, da oćuti njezino toplo lišce, njezin dah, i evo sad mu se pričini kao da ćuti nad sobom...

— Nikola Petroviću! ozva se na blizu glas Feničkin, gdje ste?

On uzdahne i nezaboli ga duša. Nikad mu nepade na um, da slaže svoju ženu s Feničkom. Ali žao mu bijaše, gdje je Fenička u nevrieme nadošla. Njezin glas opomenu ga njegovih siedih vlasi, njegove starosti i sadanjega života.

Vilinski sviet, u koji se zaklonio bio, koji se upravo iz mračnih valova prošlosti pred njim pojavio, opet se prikrivaše tamom i — izčeznu.

— Evo me, odgovori, odmah, odmah, idi samo! Eto to su opet tragovi gospodstva.

Fenička zaviri muče u sjenicu i ode. On opazi tek sada, da je noć nastupila, dok se on tako zabavljao svojimi mečtami. Sve krugom potamnilo i utihnulo i Feničkino lice učini mu se tako bliedo i majušno. On ustade, htijući se povratiti u kuću, ali uzbibano srdce nemogaše mu se primiriti u grudima.

Pošeta vrtom, sad oboriv oči, sad opet gledajući u nebo, koje se nebrojnimi zviezdami osulo. Tako se šetao dugo, već malo nesustao, ali nepokoj u njem, onaj tajni, pečalni nepokoj nejenjao. Ala bi mu se Bazarov porugao, da ga u onaj čas vidi! I sam Arkadij bi ga osudio! Udriše mu suze od očiju — a neznajući im ni sam za uzrok; za četrdesetljetna čovjeka, za roditelja i

* Schmachten.

* Krümmung.

gospodara odista gorje nego da gudi na guslah.

Nikola Petrović pošeta dalje; nikako se nemogaše odlučiti uljezti u kuću, u svoje mirno, udobno gniezdo, koje sa svojimi razsvietljenimi prozori, reć bi, prijazno nanj gledaše; snaga ga izdade te se nemogaše razstati s tamom, s vrtom, sa svježim zrakom, koji mu lice hladijaše, s tom sjetom, s tim duševnim nepokojem...

Na obaviti puteljka susrete ga Pavao Petrović.

— Što ti je? zapita Nikolu Petrovića, blied si kao krpa. Jesi li bolestan? zašto nelegneš.

Nikola Petrović razjasni mu u kratko, što mu dušu pečali, i ode. Pavao Petrović dodje do na kraj vrta i on se zavede u misli, podigne oči k nebu, ali njegove liepe, crne oči odsjajivahu samo svjetlost zviezda. On nebijaše rodjen romantikom, i njegova gizdelinsko suhoparna i strastna, na francuzku ljudomrzna duša nebijaše vikla mečtanju i sanjarijam.

— Znaš li što? reče istu večer Bazarov Arkadiju, dosjetio sam se prekrasnoj misli. Tvoj otac pripoviedao nam je danas, da ga je pozvao njeki vaš odličniji rodjak. Otcu se neće tamo... hajdemo nas dvojica u ***: ta taj gospodin pozivlje i tebe. Valjda si i ti već onjušio dim, po kojem ovdje u Marinu udara? a mi bismo se malo prošli i grad razgledali. Za pet šest dana evo nas opet natrag.

— A ti ćeš se odonud opet amo povratiti?

— Toga nemogu, moram k otcu. Ti znaš, od *** jest do njega samo 30 vrsta. Davno ga nisam vidio a ni majke; treba da i starce malo razveselim. Dobri su ljudi, na ime otac je šaljivčina! A ja sam im jedinac!

— A misliš li dugo ostati u njih?

— Težko. Bit će mi po svoj prilici dug čas.

— Ali na povratku, navratit ćeš se opet k nam.

— Neznam, vidit ću. Nu što je dakle? Podjemo li?

— Slobodno, odgovori nehajno Arkadij.

U duši obradova se s prijateljeva predloga, ali kao pravi nihilista nehtje odati svoje radosti.

Sutra dan krenuše u ***. Marinska mladež razžali se s njihova odlazka; Dunjaša dapače i zaplače... ali starcem odlanu.

XII.

Gubernator grada ***, kamo naši prijatelji zaputiše, bijaše mlad čovjek, naprednjak i despot, kakovih u Ruskoj dosta nadješ. Prve godine svoga gubernovanja zavadi se ne samo s gubernijskim predvoditeljem, umirovljenim štopskim četnikom, velikim konjarom i veoma častbenim* čovjekom nego i sa svojimi činovnici. Nastale po tom razpre dosadiše napokon i ministarstvu u Petrogradu, te ovo odasla povjerenika, koji je imao sve na licu mjesta izviditi. Ova zadaća zapade Matiju Ilića Koljazina, sina onoga Koljazina, koji je njekad bio štitnik braći Kirsanovom. On bijaše takodjer jedan od „mladih“, prem već navršio bio 40 godina; nu on bio tvrdo nakanio da postane državnikom, i već mu na svakoj strani grudiju sjaše po jedna zviezda, od kojih, istina, jedna bila inostrana i to još pomanja. Sebe sama čitao je u veliko, njegova taština bijaše bezkrajna; ali ponašanje mu bilo priprosto, pogled obodravajući, svakoga bi slušao uljudno i dobrostivo a smijao bi se tako dobrodušno, da bi ga svaki na prvi mah za dobričinu držao. Uz sve to znao je u težkih i zamašnih sgodah biti i strog. „Bez eneržije neima ništa,“ govoraše obično, „l'énergie est la première qualité d'un homme d'etat“; a uz sve to ipak ga skoro uviek prevariše, i svaki iole vještiji činovnik zaludjivaše ga. Matija Ilić bijaše velik prijatelj Guizota, i svakom sgodom bi iztaknuo, kako on nespada u broj uvježbanih birokrata, dapače da ga nijedan pojav družtvena života nemine. Pazio je takodjer na književni razvitak i to tolikom nehajnom ponositošću, kao što kad se odrasao čovjek pridružuje rulji dječurlije, koju na ulici susretne. Ako uzmemo pravo, Matija Ilić nije pretekao državnikâ Aleksandrova vremena, koji bi, prije nego će poći na večeru gospodji Svečinovoj, živućoj onda u Petrogradu, čitali po koju glaviznu iz Condillaia; jedino ponašanje bijaše mu više prema novijemu vremenu. On bijaše okretan dvoranin, bistra i lukava glava i ništa više; u poslovih nebijaše uvježban, a bez uma. Samo svojimi poslovi, koji se njega sama ticahu, upravljaše izvrstno, i neima toga, koji bi ga tuj bezumio, a to je odista najglavnija stvar.

Matija Ilić dočeka Arkadija tako prijatno, dà, reć bi, tako veselo, kao što to prosviećenu dostojanstveniku dolikuje; ali se malo ne osuri od čuda, dočuvši, da su drugi rodjaci ostali na ladanju. „Tvoj otac bijaše uviek čudan svat“, reče Arkadiju, igrajući se kitami svoje krasne povlake od baršuna, i na jedan put, obrnuv se k mladu činovniku u pomno zakopčanoj sjajnoj odori, zapita ga naglo: „Što je?“ Mladi činovnik, kojemu se od duga mučanja već i usta zaliepila bila, ustade i pogleda sav u čudu svoga poglavnika; ali Matija Ilić i neosvrnu se više nanj. Naši dostojanstvenici u obće vide rado, ako im se podčinjeni činovnici u zapari nadju, a tomu im rabi više načina, ponajviše upotrebljuju „is quite a favorite“ kako Englez

* Častben = gostoljubiv.

veli t. j. neshvaćaju iz nebuha ni najjednostavnijih rieči, i kao da su obnečuli. Pitaju na primjer: koji je danas dan? — Na to im se najpokornije odgovara: Danas je petak, preuzvišeni gospodine.

— A? Što? Kako? Što velite? opetuje dostojanstvenik nategom.

— Danas je petak, preuzvišeni gospodine, težatan dan.

— Gle, taj hoće, da me uči!

Uz sav svoj liberalizam bijaše Matija Ilić takav dostojanstvenik.

— Ja te svjetujem, dragi moj, idi gubernatoru u pohode, reče Arkadiju. Ti me razumiješ? je l'? ja te ne svjetujem, kao da prianjam uz starinske navike, koje zahtievaju, da se pokloniš vlastim, već jedino s toga, što je gubernator vrstan čovjek, a ti valjda želiš, da se upoznaš s ovdješnjim svietom. Mislim, da nisi medvjed! A on daje prekosutra sjajan ples.

— Podjete li i vi na taj ples? zapita Arkadij.

— On ga daje meni na čast, odgovori Matija Ilić s njekim sažaljenjem. A plešeš li ti?

— Plešem, ali dosta slabo.

— Tim gorje. Bit će tuj više krasotica, pa je svakako sramota za mlada čovjeka, ako ne pleše. Opet toga nekažem iz osebujne ljubavi prema starinskim navikam i navadam, i nikako nemislim, da je duh u nogû, ali Byronizam je smiešan... il a fait son temps!

— Dragi striče, zaista, ja iz Byronizma ne —

— Ja ću te upoznati s ovdješnjimi gospojami, uzet ću te pod svoje okrilje, zakrši mu rieč Matija Ilić, zadovoljno se smješeći. Bit će ti vruće, je l'?

Sluga udje i prijavi predsjednika financijalne komore, starca sladkih očiju i zagrizlih ustnica, koji veoma ljubljaše prirodu, osobito ljeti, kada, kao što veljaše, svaka pčelica od svakoga cvietka desetinu pobire.

Arkadij ode.

On se sasta s Bazarovom u krčmi, kamo se svratili bili, te ga dugo nagovarao, da podje s njim gubernatoru.

— Slobodno! reče napokon Bazarov, kad se u kolo uhvatiš, treba da igraš! Došli smo da vidimo plemstvo, ele hajdemo.

Gubernator dočeka ih vrlo prijazno, ali im ne ponudi stolice, kao što ni on sam ne sjede. On bi se uviek prometao kao da ima, bog si ga znao, kolik posao; čim bi se s postelje digao, obukao bi sjajnu odoru, i vrat utegnuo tiesnim ovratnikom, a od težkih posala neimaše nikada da jede i pije. On pozove Arkadija i Bazarova na ples, a za časak ponovi poziv, držeći ih za braću i nazivajući ih Kirsanovi.

Vraćajući se od gubernatora kući, susretoše putem jednu drožku, iz koje na jedan put izskoči čovjek srednjega stasa u slavjanofilskoj surki (vengerki) i poviknuv: „Evgenije Vasiljiću!“ pohiti Bazarovu.

— A, vi ste to, gospodine Sitnikove, reče Bazarov idući dalje po pločniku, kako vi amo?

— Posve ponamjerce, odreče mu ovaj i obrnuv se prema drožci, mahne rukom i poviče: Hajd' za nama! Moj otac imao ovdje nješto posla“, nastavi skoknuv prieko žljebnjaka, te me zamolio... (To bijaše i živa istina, jer kad se prijatelji u gostionu povratiše, nadjoše ondje posjetnicu uvinutih uglova i s imenom Sitnikovu, na jednoj strani francuzkimi a na drugoj slavjanskimi pismeni.) Ja se nadam, vi ne dolazite od gubernatora?

— Nenadajte se, mi upravo od njega.

— Je li? Ako je tomu tako, to ću i ja k njemu... Evgenije Vasiljiću, upoznajte me s vašim... s ovim gospodinom.

— Sitnikov, Kirsanov! smrsi na po usta Bazarov nezaustaviv se.

— Veoma mi je drago! prihvati Sitnikov, stupiv na stranu, prijazno se nasmjehnuv i natežući svoje već prieko mjere elegantne rukavice. Ja sam već mnogo čuo... Ja sam star znanac Evgenija Vasiljića i kazati mogu — njegov učenik. Srdce me duži, da mu se zahvalim na svom preporodu.

Arkadij pogleda Bazarovljeva učenika. Njegovo maljušno, gladko, prijazno lice odavaše njeko tjeskobno, tupo naprezanje; oči bi mu piljile, reć bi, nepokojno, a smijao bi se njekim kratkim, drvenim smiehom.

— Pomislite, nastavi, kako mi bì na srdcu, kad mi Evgenij Vasiljić prvi put reče, da nevalja priznavati nikakovih autoriteta; ja se gotovo uzradovah... da, oživio sam! Evo pomislim, napokon nadjoh ipak čovjeka! Zbilja, Evgenije Vasiljiću, vi morate sa mnom njekoj ovdješnoj gospoji, koja će vas u svem shvaćati i za koju će vaš pohod biti pravi blagdan. Vi ste, mislim, o njoj čuli?

— Tko je ta gospoja? zapita Bazarov nehajno.

— Kukšina Eudoxie, Evdoksija Kukšina. Znamenita osoba, émancipée, po pravom smislu rieči, naprednjačka žena. Znate li šta? Hajd'mo sada k njoj. Do njezina stana neima ni dva koraka. Ondje bismo malo založili za zajutrak. Jel', vi ste još na tašte?

— Bome, jesmo.

— To je prekrasno. Ona, znajte, ostavila muža, ni od koga dakle nezavisi.

— A je li liepa? zakrči Bazarov.

— N..ije, nije, nebih bar rekao, da je.

— Pa što nas, do vraga, onda k njoj zovete?

— Vidi ludova. Ona će nas podvoriti s butiljicom šampanjca.

— To su druge gusle. Sada vidim, da ste praktičan čovjek. Zbilja, je li vaš otac još zastupnik?

— Jest, odgovori Sitnikov, kiselo se osmjehnuv. Što je dakle? Idete li?

— Neznam pravo.

— Ti si htio da ljude motriš i učiš, primjeti izpod glasa Arkadij.

— A što vi, gospodine Kirsanove? prihvati opet Sitnikov. Oprostite, ali bez vas nećemo ni mi.

— To nije moguće. Svi na jedan put da navalimo?

— Ništa zato. Kukšina je — dobra duša.

— A bude li butilje šampanjca? zapita Bazarov.

— Tri! ne jedna! uzkliknu Sitnikov. Ja vam jamčim.

— Čim?

— Svojom glavom.

— Bolje bi bilo otčevom mošnjom (kesom). U ostalom, hajd'mo.

XIII.

Mala dvorjanska kuća po dvorjanskom slogu, u kojoj stanovaše Avdotja Nikitišna (ili Evdoksija) Kukšina, bijaše u jednoj od prije jednoč pogorjelih ulica grada ***; kako se znade, naši gubernijski gradovi moraju svakoga petoga ljeta pogorjeti. Na vratih nad krivo pribitom posjetnicom vidio si ručicu zvonca, i u predsoblju izadje pred posjetnike njeka stara gospoja, reć bi, ni služavka ni drugarica, u kapici — po tom si već mogao poznati, da je domaćica, naprednjačka žena. Sitnikov upita, da li je Avdotja Nikitišna.

— Jeste li vi to, Viktore? začu se tanak glas iz susjedne sobe.

— Izvoljite unutar.

Ona ženka u kapici izčezne taj čas.

— Ja nisam sám, primjeti Sitnikov, skinuv svoju surku, pod kojom se šada pomoli njekakav haljinac inglezkoga kroja, i pogleda smjelo Arkadija i Bazarova.

— Sve jedno, odgovori glas. Entrez!

Mladići udjoše. Soba, u koju uljegoše, bijaše više nalik na poslovnicu nego li na sretaonicu. Svakojaki papiri, pisma, omašni brojevi ruskih novina, većim dielom nerazrezani, ležahu po zaprašenih stolovih; svuda si vidio porazbacanih komadića nagorjelih cigareta. Na kožnom divanu sjedjaše domaćica, jošte mlada, plavokosa gospoja, nepočešljanih vlasi, u svilenoj, ne sasvim čistoj haljini, s krupnimi narukvicami na rukama i s rubcem od čipaka na glavi. Ona usta s divana i nemarno pritegnuv na pleća kožušić od baršuna, obšiven požutjelom jur granostajinom, lieno progovori:

— Zdravstvujte, Viktore! i pruži Sitnikovu ruku.

— Bazarov, Kirsanov! reče u kratko Sitnikov, oponašajući Bazarova.

— Molim vas, odgovori Kukšina, upriev u Bazarova svoje okrugle oči, medju kojima se rumenio maljušan, uzvinut nosić, ja vas poznam — i pruži mu takodjer ruku.

Bazarov namršti čelo. Malešna i nevidjena prilika ove emancipovane ženske nebijaše ni malo odurna; ali izraz njezina lica dirnuo bi neugodno gledaoca. Ona bi veoma slobodno, prem i dosta neprikladno govorila i kretala se; ona sama držala se za dobrodušno i prosto stvorenje. Sve u nje bijaše, što no djeca vele, nehotice.

— Da, da, ja vas poznam, Bazarove, ponovi ona. (Ona imaše navadu, kao što i mnoge pokrajinske gospoje — u prvi čas poznanstva zvati čovjeka imenom obitelji.) Izvoljite li smotku?

— Smotku, smotku, poče Sitnikov, koji se uvalio u naslonjač, uzdignuv jednu nogu u vis, a dajte nam zajutrak. Gladni smo kao vuci, pa zovite nam i jednu buteljicu šampanjca.

— Sibarite jedan! povrne Evdoksija, nasmjehnuv se. (Kad se ona smijaše, pokazivala bi uviek gornje desni). Je li, Bazarove, da je pravi Sibarit.

— Ja ljubim udobnosti života, odjavi tobože stavnim glasom Sitnikov. To me nesmeta biti naprednjakom.

— Ne, ne, to smeta i još kruto! uzkliknu Evdoksija, i poruči poslužnici glede zajutrka i šampanjca. Što mislite vi o tom? upita Bazarova, obrnuv se k njemu. Ja sam uvjerena, da ste moga mnienja.

— Nisam, odgovori Bazarov, kus mesa je bolji nego kus hljeba, dapače i s lučbarskoga stanovišta.

— A, vi se bavite lučbarstvom? To mi je najmilija znanost. Ja sam dapače i izumila nov liep.

— Nov liep? Vi?

— Da, ja. A znate li u koju svrhu? Za lutke, da im se glave tako lahko nepolome. Evo i ja sam praktična. Ali još nisam posve uspjela. Treba mi još Liebiga pročitati. Zbilja, jeste li čitali onaj članak Kisljakovljev o ženskom trudu i radu u „Moskovskih vědomostih“? Čitajte ga. Zanima li vas ženski upros (pitanje)? I škole takodjer? Čim se bavi vaš prijatelj? Kako mu je ime?

Gospoja Kukšina odtisnula svoje uprose jedan za drugim prenježnom nehajljivošću, nečekajući odgovora. Razmazana djeca govore tako sa svojimi pjestinjami.

— Ime mi je Arkadij Nikolajević Kirsanov, odjavi joj se Arkadij, i ja se ničim nebavim.

Evdoksija udari u hihot.

— To je liepo! Ali zar vi nepušite? Viktore, znajte, ja se na vas srdim.

— Zašto?

— Vi, kako ljudi vele, stali ste opet hvaliti George Sanda — taj ženski izrod. Kako ju mogu njeki sravnjivati s Jemersonom. Ona neima nikakovih misli ni ob uzgoju, ni

o fizijologiji, ni o čem inom. Ja sam uvjerena, ona nije nikada slušala embrijologije, a u naše vrieme — kako bi čovjek bez te nauke? (Evdoksija dapače razkrili ruke). Ah, kako divan članak je o tom napisao Elisijević! To vam je veleuman gospodin. (Evdoksija upotrebljavaše uviek rieč „gospodin“ mjesto „čovjek“). Bazarove, sjedite uz mene na divan. Vi morda neznate, da se ja vas veoma bojim?

— A zašto to? Dozvoljite, ja sam veoma zvjedljiv.

— Vi ste opasan gospodin, vi ste i kritik. Ah, Bože moj, ja govorim danas kao kakova stavna vlastelinka. U ostalom ja sam odista vlastelinka. Ja upravljam sama svojim imanjem, i pomislite, u mene je jedan starosta (seoski knez) Erofej — čudan značaj, živa slika iz Cooperova romana. Konačno naselih se ovdje; nesnosan to grad, jel' de? Ali što ću?

— Jedan grad kao drugi, primjeti hladnokrvno Bazarov.

— Sve je tako podlo i to je strahovito! Prije sam zimi živila u Moskvi... ali sada obitava ondje moj milostivi gospodin Kukšin. A i Moskva... već je nepoznam — nije više ono. Ja mislim u inostranstvo; lani sam već bila pripravna.

— U Pariz, dakako? upita Bazarov.

— U Pariz, i u Heidelberg.

— Zašto u Heidelberg?

— Oprostite, ondje je Bunsen!

Na to joj Bazarov ništa neodgovori.

— Petra Sapožnikova... vi ga poznate, je li?

— Nepoznam ga.

— Oprostite, Piere Sapožnikov... on stanuje još uviek u Lidije Hostatove.

— Ja ni nje nepoznam.

— Nu on mi je obećao da će me sprovoditi. Hvala Bogu, ja sam sama, neimam djece... Nu što rekoh: „Hvala Bogu!“ U ostalom je sve jedno.

Uz to bijaše Evdoksija svojimi od duhana požutjelimi prsti savila smotku i oblaznuv papir zapali ju.

Poslužnica udje s pladnjem.

— A zajutrak je već gotov! Hajte založiti! Viktore, odčepite butilju. Vi ste u tom vještak.

— Vještak! vještak! zamrmra Sitnikov, nasmjehnuv se.

— Ima li tuj liepih ženskih? upita Bazarov, izkapiv treću čašu.

— Ima, odgovori Evdoksija, ali većinom nisu vele znamenite. Na primjer, mon amie Odincova — nije ružna. Škoda, što se o njoj svašta govori... e pa šta zato? ali ona neima nikakova uzleta, ni širine, ni... išta toga. Naš sustav odgojivanja morali bi promieniti. Ja sam o tom već razmišljala; naše ženske odgojivaju se, odista, vrlo ludo.

— Vi nećete ništa s njimi opraviti, prihvati Sitnikov. Čovjek treba ih prezirati, i ja ih prezirem, podpuno i savršeno! (Sitnikov je najvolio, kad bi mogao prezirati koga a osobito žene, ni s daleka nepomisliv, da će za koji mjesec puzti pred svojom ženom, jer je rodjena kneginja Durdoleosova.) Nijedna od njih nebi bila moguća uticati u naš razgovor, kuda li da ga svaća; nijedna od njih nevriedi, da se ozbiljni ljudi kao što mi, njom bave.

— Ta i netreba im shvaćati našega govora povrne Bazarov.

— O kom to govorite? zapita Evdoksija.

— O liepih ženah.

— Što? vi ste dakle Proudhonovih nazora? Bazarov izpravi se oholo.

— Ja nisam ničijih nazora, jer imam svoje.

— Dolje s autoriteti! poviknu Sitnikov pun radosti, gdje se tako izraziti može pred čovjekom, kojega robski slušaše.

— Ali i sam Macaulay... poče Kukšina.

— Dolje s Macaulayem! udri po njem! zagrmi Sitnikov. Što? zar vi branite ove babetine?

— Ne, ni malo! Ali ja branim prava žene, jer sam se zaklela, da ću ih braniti do posliednje kapi krvi.

— Dolje!

Sitnikov nedoreče. Ta jâ ih neniječem, prida odmah.

— Ne, ne, ja vidim, vi ste slavjanofil!

— Ne, ja nisam slavjanofil, prem napokon..

— Ne, ne, ne! Vi ste slavjanofil. Vi ste sljedbenik „Domostrojev“. Samo što neimate biča u ruci.

— Kad kada valjao bi i bič, prihiti Bazarov; ali, gle, i vince se pribire...

— Što? zapita naglo Evdoksija.

— Šampanjca, velepoštiva Avdotjo Nikitišno, šampanjca!.... a nećemo vaše krvi!

— Ja nemogu mirno slušati, kad mi tko u žene dirne, nastavi Evdoksija. To je ružno! Mjesto da ih vriedjate, proštite si Micheletovu knjigu „de l'Amour“. Divna to razpravica! Gospodo, negovorimo o ljubavi, primjeti Evdoksija spustiv ruku na sgnječeno uzglavje divana.

Svi umukoše.

— Ne, zašto da govorimo o ljubavi? poče Bazarov. Vi ste spomenuli gospoju Odincovu ... kako li joj je ime? Kakova je to gospoja?

— Prekrasna, divna! kliknu Sitnikov. Ja vas joj predstavim. Ona je duhovita, bogata i udovica Nesrećom nije još posve prosvjećena, trebalo bi joj da se pobliže upozna s našom Evdoksijom. U vaše zdravlje, Eudoxie! kucnimo se! Et toc, et toc, et tin tin tin! Et toc, et toc, et tin tin tin!

— Victor, vi ste vragolan!

Zajutrak otezaše se. Za prvom ploskom šampanjca dodje druga, treća, dapače i četvrta. Evdoksija uzblebeta se kao prava blebetuša a Sitnikov ju izmienjivaše. Mnogo se prepirahu, je li brak predsuda ili prestupak?

i ljudi kad se rode, imaju li jednake sposobnosti, ili ih neimaju? i u čem sastoji individualnost? Napokon usta Evdoksija, sva zažarena od vina te sjednuv neudešenu glasoviru poče plosnatimi nokti udarati u tipke i zapjeva sipljivim glasom s prva ciganske pjesme, zatim romancu Seimour-Schiffa: Gle Granada, sanena sad driemlje, a Sitnikov povezav si glavu velikim šarim rubcem prikazivaše umirajućega ljubovnika; kod rieči:

„Usta tvoja s mojima se sada
U gorući cjelov evo sliju."

nemogaše se Arkadij više svladati.

— Gospodo, reče, taj prizor poteže već na Bedlam u Londonu.

Bazarov, koji se je do sada samo po gdjekojom riečcom u razgovor ukladao, zabavljajući se ponajviše šampanjcem, ziehnu na glas, ustade i neoprostiv se s domaćicom, ode s Arkadijem.

Sitnikov poskoči za njima.

— Nu, što je? što? pitaše on trčeći sad amo sad tamo.

— Nisam li vam pravo kazivao, da je to vrlo znamenita ženska. Evo takovih žena nam treba! Primi li ju tko s ćudorednosti, odista mu je priznati, da je velevriedna, riedka ženska.

— Zavod t v o g a otca ima valjda takodjer ćudorednu vriednost? prihiti Bazarov, pokazav prstom na krčmu uz put.

Sitnikov nakrivi usta na smjeh. On se vidno stidio svoga podrietla, neznajući, ima li Bazarovljevo nenadano t i k a n j e primiti uvriedom ili laskom?

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Čovječje poriekl.

Napisao M. K.

Čovjek se rodi na sviet gol i nemoćan; um, oko, ruke, noge, sve mu je to još nerazvijeno. Oku treba mnogo vježbe, dok se priuči mjeriti daljinu, a dugo valja diete odgajati, dok dodje do samosviesti i o sebi stane „ja" govoriti. Lagano se u nas radom razvijaju tjelesne i duševne sile, lagano mišice jačaju, lagano se mozak i oblikom i veličinom promjenjuje, dok napokon iz nas nastane svjetski gorostas, nastane čovjek.

Jedna od najznamenitijih misli, koje su se zarodile u čovječjoj glavi, bijaše pitanje, odkle dolazi u svietu čovjek? U djetinstvu svoga duševnoga razvoja zadovoljilo se ljudstvo narodnimi pričami, kako su one kušale odgovoriti na rečeno pitanje, a kašnje prigrli velik dio svieta židovsku misao glede toga, kako ju je još Mojsija svomu narodu poviedao. To je pitanje uviek bilo za čovjeka znamenito, o njem je uviek vriedno razmišljati; jer nas valjan odgovor upućuje na našu svrhu, prama kojoj se onda moraju prilagoditi svi družtveni odnošaji i nazori. Čovjek je činio svoju dužnost kao umnik, kad je stao židovski onaj nazor ozbiljnije razmatrati; kad se je pitao, da li je onaj nazor istinit, da li se dade umom utvrditi, i da li čovjeku pomaže ili odmaže domaći se svojoj svrsi.

Razvitkom prirodnih nauka došlo se do mnogih zaključaka, koji su stali bistriti pitanje o postanku čovjeka. Prije sto godina nastala je prepirka u učenom svietu, da li se može i jedna životinja vremenom promieniti i odroditi. Bilo ih je u prošlom vieku još malo, koji su smjeli braniti promjenljivost i plastičnost životinjske materije, ali se za to ipak ta misao duboko ukorienila kod pojedinih učenjaka. Svakim danom kupilo se sve tó više dokaza za nju. Dokazalo se u brzo, da su sve domaće životinje i biline nastale od divljih praroditelja, pa to je već znatno uzdrmalo misao tu, da je sve životinjstvo i bilinstvo već za postanka svieta takvo bilo, kakvo je danas; a bilo je uslied toga već lahko povjerovati, da se je ono moglo i u divljem stanju pod raznimi okolnostmi mienjati i odradjati. Ali još nije bilo dokazâ tomu. U to se stane razvijati i zemljoznanstvo (geologia) U ogromnih slojevih kamenja, koji su se iz vodâ naslagali kroz milijune godina, nadjoše okamenjene životinje, od kojih neke još danas nepromienjene živu, a od nekih samo njihovi bližji ili dalji odrodi. U najdubljih i najstarijih slojevih nadjoše samo najnižje životinje, iznad njih dodjoše na ribe, vodozemce, prve sisavce; posve razvijeni sisavci nalaze se u terciarnoj dobi, a za čovječje ostanke je izvjestno, da se u quaternarnoj dobi nahode; imade li ih već u terciarnoj, na to pitanje odgovoriše učenjaci na „predhistoričnom kongresu" u Bruselju to, da se iz dosada poznatih činjenica nemože siguran zaključak stvoriti. Nu već ono bijaše neoboriv dokaz, da nije sve životinjstvo u početku svieta na zemlji bilo, nego da su prolazile stotine hiljada godina, dok su se pojedini rodovi na zemlji pojavljivali i to u točnom redu, najprije nižji a onda višji; a misao, što se porodila u glavi nekih englezkih i francezkih učenjaka, da su se sve višje životinje iz nižjih razvile, postajala je sve to vjerojatnijom. U to ustane Lamark, Geoffroy St. Hilaire, Lyell, Owen, te stanu tvrditi, da su se od nesavršenih životinja razvile savršenije, al im nauka nadje slab odziv, jer su im se

dokazi većinom osnivali na umu. Prodje nekoliko godina, a o njihovoj nauci malo je već i govora bilo. U tom mrtvilu preseneti na jednom Darwin čitav učeni sviet svojim ogromnim djelom, osnovanim na mnogogodišnjem izkustvu, o promjenljivosti životinjskih i bilinskih rodova. Za njim se diže mal ne sav učeni sviet, a nauka mu održa pobjedu za pobjedom; uz njega stoji danas velika većina prirodoslovaca, jer mu nauka nije više hypoteza, nego dokazana istina. Darwin si je za nju stekao neizmjerne zasluge; nije ju samo iz mrtvila uzkrisio, nego i nepobitnimi dokazi podkriepio i svojim odvažnim postupanjem sakupio oko sebe krug umnih prirodoslovaca. Njegovi sljedbenici prigovarahu tomu djelu, da u dvojem pogledu nije dosta odlučno. Darwin je naime u njem postavio tri do četiri praroditelja, od kojih bi se imale sve životinje do čovjeka razviti; ti praroditelji bili su stvoreni, veli ondje Darwin, i tim je priznana mogućnost stvaranja. Kasnije pristade Darwin uz Haecklov nazor, da se je čitavo životinjstvo i bilinstvo razvilo iz pracelule, prastanice. No i pitanje o postanku te pracelule valjalo je naravnim putem riešiti, a to nebje težko. U velikom tihom oceanu našao se tanak sljuz, koji se iz vapna, soli i drugih kemičkih počela sam na dnu mora naslaguje. Staviše taj sljuz pod sitnozor, pa gle čuda! Bilo to nješto živa. Gibalo se na sve strane, pružalo iz sebe trakove kao noge, kidalo se u komade, a svaki komad opet za se živio. Da li je taj sljuz bilina ili životinja, težko je osjeći. Tkogod je razdieljivao cieli živući sviet u životinje i biline, taj je svaki nasjeo, jer bi uviek naišao na takve stvorove, kojih nebi znao kamo spraviti, n. p. glede diatomeâ (vodnoga bilja od prilike poput mahovine) držali su prije da su životinje, a sad se veli da su biline, obratno pak spužve su brojili prije med biline, a sad ih za životinje drže. No bez svake sumnje je, da je taj sljuz, što nastaje iz neustrojene tvari — dakle bez stvaranja, nješto živuće, dakako jako nizka i jednostavna ustrojstva. Najnižje životinje i biline jako se malo razlikuju od toga sljuza, pa nije težko povjerovati, da se je iz njega na jednu stranu razvilo životinjstvo, a na drugu bilinstvo. Stari prirodoslovac Oken napisa u svom jednom djelu: „životinja je cvjetni mjehurčić, što se od zemlje odtrgao, pa živi u zraku i vodi, krećuć se vlastitom silom;“ ali onda još nije ni snivao, da će mu znanost dokazi potvrditi misao. Danas već nitko nemože točno granicu ustanoviti izmedju nižjih životinja i bilina, jedno je s drugim uzko skopčano. Iz morskoga sljuza razvijahu se višji i višji stvorovi, sve se većma udaljivahu, dok se napokon nerazgraniše u životinju i bilinu. Nižje biline živu i giblju se kao i nižje životinje. Unger je u svom djelu, komu je na čelo stavio izreku „bilinstvo je majka čitava životinjstva“, pokazao, kako su njeke vrsti mahovine u onom trenu, kada se razplodjuju, životinje. Sa vrhunca ogranka odciepi se sićušno zrnce, koje se neko vrieme u vodi na sve strane giblje i pliva kao nevid, a onda padne na dno i propupa u mahovinu.

Po toj nauci je danas sve, što u svietu živi, u nekom savezu, sve je to potomstvo prvih stvorova, što su se u svietu pojavili. To nisu nikakvi proizvodi, to nije napravljeno, nije stvoreno, nego to je samo nastalo, to se je razvilo. Dotle je znanstveno iztraživanje brzo dospjelo, a sada je još preostalo pitanje, što je s čovjekom? je li se i on razvio, ili je stvoren? Darwin je o tom pitanju šutio sve do predprošle godine, kad se je očitovao svojim djelom „o postanku čovjeka“.

Proučiv čitavo životinjstvo, što je njekad živilo i što danas živi, priznajemo, da se je sve to jedno iz drugoga razvilo; proučiv čovjeka glede čitava njegova ustrojstva, priznajemo, da čovjek po njem spada u životinjski rod sisavaca; zašto onda izključujemo čovjeka od onoga zakona o razvijanju? Razlika izmedju čovjeka i antropoidskih majmuna mnogo je manja, nego što je izmedju višjih i nižjih majmuna. Čemu onda kinezki zid izmedju čovjeka i majmuna? Čitavo ustrojstvo i sva uda u čovjeka skroz su životinjske naravi. Tisuće godina nisu liečnici drugčije čovjeka poznavali nego po životinji. Sve što danas znademo o djelovanju čovječjih živaca, imamo zahvaliti pokusom na žabi, u obće čitava physiologija čovječjih organa slaže se na vlas sa physiologijom životinjskih organa. Iste poslove na isti način obavljaju oko, uho, nos, jezik, pluća, srce, želudac, jetra, bubrezi itd. u čovjeka kao i u životinje. A i u bolesti se čovjek mnogo sa životinjom slaže, njemu dosadjuju iste krvopije kao i životinji. Nisu li i njeke vrsti crvî (n. p. trakulje), koje moraju iz životinje u čovjeka putovati, da se u njem podpuno razviju, dokaz tomu, da je čovjek životinjske naravi? Na čovjeka i životinju djeluju isti uticaji skoro sasvim jednako, smrt se kod jednoga i drugoga s istih razloga pojavlja.

Vjera i filozofija postavljaju jednu bitnu razliku izmedju čovjeka i ostalih životinja, a to je čovječja duša, čovječji um, koji ga na vieke dieli od životinje. Ali sjedište misli jest u čitavom životinjstvu u moždjanih. Kod najnižih stvorova neima ni traga mozgu, a što su oni viši, to se više moždjani iz čitava tiela u hrpu kupe, dok u čovjeka nepostignu svoj vrhunac. Gdje su moždjani veći i finije tvari, ondje je i višja misao; a kad se savršenija misao nalazi zajedno sa savršenijim razvojem moždjana, ne mora li se iz te istodobnosti zaključiti i uzročni savez izmedju

moždjana i misli? Zato se tvrdi, da su moždjani organ misli, da uzvišene čovječje misli neproizvadja ništa drugo, nego titranje pojedinih dielova u finoj materiji moždjanâ! Prijašnji vjekovi bez razloga su životinji odricali svaku misao i krstili svaki njen duševan proizvod imenom nagon. Danas, kad su napisane već stotine knjiga o duševnom životu životinja, kad ima neoborivih dokaza, nitko već ne može dvojiti, da i životinja misli, a da ta misao zaostaje za čovječjom isto toliko, koliko su joj moždjani manje razvijeni.

Prodjimo samo čovječji razvitak iz zameta pa do rodjenja, i eto dosta dokaza za njegovu životinjsku narav. Da vam stavim pod sitnozor sićušno zrnce, obavito tamnom kožicom, koja je napunjena smedjom židčinom i u nutri malim zrncem, težko biste povjerovali, da je to jajašce, iz koga se čovjek razvija. U prvom trenu našega bivovanja svi smo si jednaki, seljak, kralj, ludjak, mudrac, tu razlike nejma, pa što više — nalik smo svakoj drugoj životinji. Čim dodje sjeme na jajašce, eto promjene! Ono se razdieli u dva, četiri, osam, šestnajst diela i svaki dio opet u nova dva diela, dok se nezačme materija dieliti u uda. Do četvrte nedjelje nije na primjer izmedju psa i čovjeka nikakve razlike. Na mjestu, gdje se ima glava razviti, stoji ovelik mjehur, a pod tim dva manja mjehurčića za oči. Noge i ruke su kao i u psa mali krnjotci, a otraga visi u čovječjem zametu ovelik rep kao u zametcih svih sisavaca. Dolje pod velikim mjehurom stoje tri ureza, koji bi se po svom položaju i obliku imali u škrge za dihanje (Branchien, Kiemen) razviti. Žile, koje vode krv u škrge, nestanu za njekoliko nedjelja sasvim, a na mjestu, gdje su prije škrge stajale, pojavi se lice i vrat. Razlika izmedju ruku i nogu stane se sve većma izticati, čitavo tielo uzraste i tako pokrije rep, koji ni za dlaku nepostaje dulji. To su znameniti momenti čovječjega razvitka, jer mu oni porieklo odaju. Na što čovjeku u zametu rep, na što škrge, kada on tih organa nikada netreba? Ne moramo li u tom nazirati organe njegovih praroditelja, koji su u njega radi nerabljenja zakržljali? Svaki organ u životinjstvu može zakržljati, ako se kroz generacije nitko njim neslužì. U Americi našla se prije dvie godine u podzemnih kentukskih špiljah, u koje nije valjda još od njihova postanka svjetlo zavirilo, neka biela prozirna riba bez očiju. Kada su donieli ribu u Dublinski muzej, pokazaše se za njekoliko dana crne ljage na onom mjestu, gdje bi oči imale stajati. — Tako biva sa svimi organi.

Za te promjene glede organa malen je rok vrieme od hiljade godina, to je trajalo milijune godina, a uzroci bijahu takove ogromne promjene na površju zemlje, kakve nam odkriva zemljoznanstvo.

Već sám rep i škrge u čovječjem zametu bile bi dovoljan dokaz za njegov razvoj iz životinja nižjih, ali mogu navesti još druge njeke organe, koje čovjek samo za to ima, što ih je od sisavaca baštinio. Skoro svi sisavci mogu svoje uši gibati, česa čovjeku netreba; ali za to je ipak naći u njegovih ušiju zakržljalih mišica, koje se kadgod kod njekih ljudi tako razviju, da mogu njimi ušesa malo ne kao zecevi na sve strane gibati. U sisavaca, koji se travom hrane, ima nedaleko od želudca dug komad sliepa crieva, pa kod svih višjih sisavaca postaje ono sve to manje, a u čovjeka je već poput mala krnjotka. Čovjek netreba upravo ničemu svojih vratnih žliezda, one mu samo mnoge bolesti prouzroče; pak zašto su? ostatak su zakržljala njekoga organa.

Sve nauke o postanku čovjeka nemogu protumačiti tih pojava, moraju ih mimoići; samo Darwinova theorija daje im njeki uman razlog, samo ona razriešuje sva ta pitanja na naravan način.

Sada nastaje pitanje, kada, gdje i kako se je čovjek iz životinje razvio? Na to pitanje je težko nešto sigurno odgovoriti, tu se dadu samo umna nagadjanja navesti. Prije se je mislilo, da je čovjek potekao od živućih majmuna, od šimpansa, gorile, orangutanga; no danas je malo još tko toga mnienja. Mnogo je vjerojatnije, da su njihovi daleki rodjaci, koji su već do danas izumrli, bili naši pravi praroditelji. U Pirenejah našao se u trećegorju okamenjen majmun, koji je lubanjom i čeljušću mnogo više nalik na čovjeka, nego li su današnji majmuni. Noge u okamenjenih majmuna, što su ih u Grčkoj našli, više su za hvatanje nego za hodanje stvorene.

Darwin si je našega praroditelja ovako risao: Čitavo tielo bilo mu zaraslo dlakom, uši bile šiljaste i gibljive, a na hrbtenjači mu visio rep. Noge mu bile više za hvatanje nego za hodanje. Ustnice se plavile kao još danas kod njekih divljih plemena. Živio je družtveno; umom se je sve više razvijao; podigo se na stražnje noge i učvrstio ih za hod, prednje pak se pretvorile u spretnije ruke a iz neuredjena glasa razvio se jezik. Da se je čovjek sam naučio govoriti, dokazaše jezikoslovci. Prve mu rieči bijahu naravni glasovi, kako ih je od potoka, od vjetra, šume čuo. Kako će brojiti, uputiše ga prsti. Narav ga je dojila, narav učila, dok se nije razvio do današnjega gorostasa.

Darwin je tvrdio, da je čovjeku koljevka bila u starom svietu, na iztoku, u Aziji i u Africi; no učeni Haeckel misli, da naša pradomovina leži danas pod morem. Onaj veliki kontingenat što leži pod morem od prednje Indije pa do Afrike, nazva Haeckel L e m u r i j o m, a tu da se je čovjek razvio. Ako je to istina, to se mogu naši potomci nadati, da će poslje tisuće godina, kada se bude

ta zemlja opet izpod mora digla, naći ostatke naših pradjedova, te tim neoborivo dokazati Darwinovu nauku. Nije čudo, da se u Europi nije našlo nikakovih ostataka, koji bi nam tu nauku sigurno potvrdjivali, jer su Europu ljudi kasnije naselili, a za postajanja čovjeka bila je ona pod morem. Azija je do danas još slabo protražena, pa bog zna, što ona još krije u svojih kamenitih slojevih.

Isto tako težko je odgovoriti na pitanje, kada se je čovjek razvio. Da tomu nije 4 do 5 godina, o tom danas više nitko nedvoji; ide to na desetke i stotine hiljada godina. U slutnje, koje se ovdje navadjaju, nemogu se upustiti, jer bih prije morao razjasniti geologičke tvorbe, a to bi me opet daleko od predmeta udaljilo.

Zamašne istine sliede iz toga razmatranja. Prva je ta, da je čovjek razvoj životinje nižje od njega. Dokazi, što ih ovdje navedosmo, nepobitni su, pojavi, iz kojih su ti dokazi izvedeni, nemogu nas varati. Tek u drugom redu dolazi etična posljedica. Za volju etičnih načela nesmiemo teoretičnih ubijati, a što je još izvjestnije, izmedju morala i znanosti nemože i nesmie protuslovja biti. Napredak u teoretičnih istinah usavršit će i etična načela.

Svrha svega životinjstva bila je do danas, da se usavršuje, pa ta nije ni danas prestala. Mi smo osvjedočeni, da je naš cilj naše savršenstvo. Danas, gdje smo se svojim umom k naravi približili i s njom se izmirili, moramo joj sami pomagati u toj svetoj svrhi. Savršenstvo čovječjega roda, budi nam jedina težnja. Sve znanosti i umjetnosti razvijanjem su se do ove visine podigle, na kojoj danas stoje, ništa nije na jednom savršeno nastalo. Pomognimo, koliko koji može toj ideji, tim ćemo svoju zadaću častno u svietu izvršiti.

Upliv majke na značaj čovjeka.

Izradio po Smilesu Tade Smičiklas.

Sreća domovine nestoji u tom, da bude preobilna i prebogata, niti u tom, da budne zaštićena tvrdjami sa svake strane, niti ju nečine sretnu kraljevske palače; već je sretna ako ima muževe liepa uzgoja, odlična znanja i plemenita značaja. Neka narod propade, neka dospije u robiju, sama uspomena na muževe odvažne i značajne daje mu novi život. Umrli stoje pred živimi kano uzvišeni sudci i slavni svjedoci; kako oni njekad činjahu, tako misle sada unuci, da pravom imaju raditi; njihova njekada slavna djela oživljavaju i sada domovinu, svakoga búde komu duša diše za slavu otaca. Uzorni značaji duša su svakoga narodnoga života. Značaj se razvija uzori prošloga i sadanjega života, al prvo mu vrelo traži u otčinskoj kući, a prvi je uzor majka.

U otčinskoj kući otvori se djetetu srce, razviju se običaji, probudi um, a po njih se razklapa značaj na zlo ili na dobro. Nećete naći niti najmudrijega čovjeka, da mu nebi išli zadnji traci značaja u najnježniju dobu djetinstva. Prve slike ostaju uviek, prvo veselje i prva bol, prvi uspjeh i prvi poraz uviek su na pročelju našega života. Što je jutro danu, to je djetinstvo čovjeku.

Djete se tielom i duhom pridiže doma med mužkimi i ženskimi, pa će biti dobro ili zlo, kako već s njim vladaju. Ako li duh ljubavi cielim domom vlada, ako um i srdce gospoduju, ako ga vode razumno i ljubezno, onda će porasti domu gradjanin, vriedan nasliednik svojih roditeljâ, koristan sebi i družtvu. Ako li u tom domu neznanstvo, sebičnost i pustota zakone daju, izaći će surovac i sebičnjak, pogibeljan družtvu tim više, što mu cieli sadanji civilizovani život umah ruku pruža. Metnite i najodvažnijeg filozofa u svakdanju prostotu, i on će pasti; a kamo neće diete, koje u slabašnoj prvoj dobi sve nasliedujе, štogod vidi, i kretanje i ponašanje, govor, običaj i značaj. Zato pravo reče umni Grk: „Daj ti svomu djetetu roba za odgojitelja, pak ćeš u mjesto jednoga roba imati dva.“ Uzori su dakle djetčinskoj naravi najpotrebitiji, a hoćete li liepe značaje, dajte i liepe uzore. Prvi uzor, koji je uviek pred očima djetetu, jest majka.

„Dobra majka“ kaže umni Englez, „više vriedi nego sto školnika.“ Ona je u kući magnet svih srdaca, polarna zviezda svih očiju; sve ju nasliedujе, a nasliedovanje je, reče veliki filozof Bako: „sviet nauka“. Primjer više vriedi nego li nauka. To je nauka samih čina, nauka bez rieči; ali bolja nego što bi ju mogao izkazati ijedan jezik. Dajte dobru nauku, a zle primjere, pa nepostigoste ništa. Ista djetca brzo progledaju otca, koji jedno uči a drugo radi.

Nasliedujuć diete čine majčine, razvija polagance svoj značaj, koji mu za dugo ostaje. Ti čini su raznoliki, a čini se, da su neznatni, al takovi su i svi drugi svakdanji čini života. Kao što maljahne pahuljice sniega padajuć svaka za sebe izčezava, al sve skupa ipak ogromne hrpe navaljuju: tako je i kad se čini jedan za drugim po mnogo puta ponavljaju, izdaju običaje čovjeka, sklanjaju ga na bolje ili na gore, da u jednu rieč sve rečemo, čine značaj čovjeka.

Mati je više s djetetom, njezina su dakle djela više uzorom nego li otčeva. Dom je materino kraljevstvo, u njem ona prva pazku vodi. I u dobru i u zlu najprvo njoj u oči djetca pogledaju, njezini običaji budnu njihovi a njezin značaj odsieva u njihovom.

Materinja ljubav očevidna je providnost našemu spolu, a upliv dobre majke ističe tekar na kraju života. Kad djetcu u svietu poslovi, brige i nevolje obsiplju, opet se u tih težkih danih majki vraćaju, da ih barem utješi, ako ih već niti svjetovati nemože. Sam

uzdah: „Majko moja“ olakša nam za časak brigu života.

Čiste i dobre misli, što ih djetci majka u dušu ulila, uzrastu kašnje i po njezinoj smrti velikimi djeli, pa onda da im ništa neostavi, dosta im je već i sam spomen, da nanj siplju svoj djetčinski blagoslov.

Pravo reče onaj umni čovjek, da je upliv dobrih ženâ dosta prosvjete jednomu narodu. Majka je prva učiteljica djetetu, na rukû majčinih možeš već pogledati u budućnost. Čovjek je istina mozak čovječtva, al žena mu je srdce, on mu je razsud, a ona čuvstvo, on sila, ona veselje, ures i utjeha. I kod najpametnijih žena čini se, da sve umovanje od čuvstva potiče, a upravo čuvstva izdaju cieli značaj čovjeka. Dok muž um i pamet puni, ona srdce osvaja. Ona čini, da diete ljubi, a on da vjeruje.

„Nitko,“ reče veliki Napoleon, „nije na me uplivao do majke, ona me znala s nješto strogosti, s nješto dragosti i pravednosti naučiti ljubav, počitanje i pokornost.“

U jednoj od najvećih tvornicâ englezkih, pripovieda Smiles, ravnatelji primajuć dječaka najprije izpitaju o značaju majke, za otca niti nepitaju. Kad je majka dobra, sigurni su, da će i dječak biti dobar.

Može otac s pravoga puta krenuti, ako je dobra mati, biti će i djeca, ali i uz najboljega otca, ako je zla mati, biti će zla djeca.

Ponajveći dio onoga upliva, što ga ima majka na značaj djeteta, sasvim je naravno, da nam ostaje još uviek tajna. Najljepši svoj posao obavlja ona mirno i skromno sama u svojem domu, neprestano se trudeć i strpljivo napredujuć u svojoj dužnosti. Njezine najsjajnije pobjede riedko se pripoviedaju, jer su tako osebne naravi, da težko prelaze i preko praga same dječinske sobe.

Niti u životopisih najslavnijih muževa ne nalazimo, da bi se pripoviedalo o uplivu matera na njihov odlični značaj. I tuj ostaju one bez nagrade i slave, ali zato ipak, premda se upliv njihov nikad slavno nespomene, živi on i preživi mnoge ljude.

O znamenitih ženah nepripoviedaju nam tako gusto kao što o velikih ljudih. Čujemo istina o dobrih ženah, al nam se čini, da svraćajuć na bolje značaj djece svoje, više učine, nego li da rišu velike slike ili da pišu velike knjige. „Istina je,“ reče liepo de Maistre, „da žene nikakovih velikih djelâ nesačiniše. Nisu one pisale niti Iliade niti Hamleta, nisu gradile crkve sv. Petra, niti slikale zadnjega suda, nisu obrele dalekozora niti strojeva na paru, al' su zato učinile nješto boljega i većega, na njihovih su koljenih porasli pravdoljubni i kriepostni muževi i žene, najsjajniji proizvod svega svieta.

Lasno bismo pokazali na stotinu državnika, vojskovodja, pjesnika i glasbenika, kako su najljepšu stranu svoga plemenitoga značaja prisvajali uplivu svoje majke. Za stotinu primierâ budi rieč slavnoga Engleza: „Jedina moja malena baština od sirotnoga otca moga jest maljašni stas i ne liepo lice poput njegova; a ako li je sviet ikad išta više u meni cienio, i štogod što je vriednije od zlata svega svieta, to zahvaljujem mojoj majki, koja je djetetu svomu dala jednu čest dragocienosti duha svoga...“

LISTAK.

„Seljak“. Napisao i priobćio u „Pučkom prijatelju“ Vilko Švelac, za knjigu priredio i izdao Bartol Francelj. Str. 390. **tvrdo vezana 1 for.** U novije doba opažamo temeljitu i osnovanu radnju na polju naše književnosti. Dočim je sva naša starija pa i novija do posliednjega vremena književnost bila tako rekuć izključivo posvećena i namienjena višim inteligentnijim stališem, to se u novije vrieme počelo revno pisati za puk i za škole. Školska se naša književnost krasno podiže, a prošla i ova godina dala nam je i više spisa za puk, kojim je svrha niže stališe, naročito seljačtvo, izobraziti. To se može postići jedino popularnim pisanjem. Tek nas obradova vrstni Pavlinović svojom knjigom: „Radišu bog pomaže“, kojoj je namjera moralno podići i odgojiti našega seljaka, — kad nas obradova gosp. B. Francelj vrstnom knjigom „Seljak“, kojom se napućuje ratar, kako će iz zemlje, na koju je prikovan, što veću korist crpiti, kako će se podići materijalno. — Nemožemo dosta napreporučati svimkolikim prijateljem puka, da što više razširuju med seljačtvo izvrstnu ovu knjigu, — izvrstnu toli po svom sadržaju, koli po jasnom i lasno razumljivom načinu pisanja. Knjiga ne samo da napućuje seljaka, kako treba da svoju zemlju obradjuje i kako treba sa svakim pojedinim usjevom da postupa, nego ga čitavom svojom tendencijom i mnogom preporukom upućuje na školu, razjasnujuć mu, kako razum više vriedi od novca, odgovara ga od pijanstva, nagovara na red i čistoću, a napokon mu u kratko spominje njegov položaj u domovini, u obćini itd. Uz „Radišu“ i uz „Seljaka“ krasno bi pristala, kao treća knjižica u tom kolu: naputak za seljaka o njegovih gradjanskih pravih i dužnostih, a i pouka, kako se u mnogom slučaju ima vladati i što je zakon. Novija zakonarstva, većim dielom tudja ili narodu neprijazna, tako su pomutila sve pravne pojmove u našega seljačtva, da u istinu većim dielom i nezna, što je pravo, što li krivo. Koje mu odatle pogubne posljedice nastaju, — svjedokom nam je naša najnovija socijalna poviest. Evo krasna posla za naše mlade bilježnike!

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 40. U Zagrebu dne 5. listopada 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

HRVATSKI GROBOVI.

Spjevao I. K. S.

X.

Grob Klovijev. *(1498—1578).* *

Oj Hrvatska! Vječne ti kolievko tuge!
Ti baštino tudjih, mnogih gospodara!
Zemljo biedna, koja vlastite sinove
Tjera silom tražit otačbine nove,
A što čuva, mržnjom medjusobnom hara,
Kad će nestat vrieme tvoje patnje duge?

Kad će k majci opet vratit se sinovi?
Kad će njojzi svoju žrtvovati slavu?
Raztrganu zlobom, kad će otačbinu
Iz nevolje dignut smjelo u visinu?
U dobitnom kad će u boju krvavu
Tudjeg duha sramni pasti s nje okovi?

Ovdje stoji grob tvog neumrla sina,
Komu ravna sunce još grijalo nije;
Veleumu njegvom sav se sviet pokloni,
Al ga rodna zemlja daleko odgoni.
Tudja njemu ruka lovor vienac vije,
Tudji sviet mu posta grob i domovina.

Raj Evrope svojim vjekovitim gradom
Primi stranca ljubko pod zaštitna krila,
Bje svjedokom divnih njegovih tvorova,
Ugledavši u njem Rafaela s nova.
Pretvori mu ime tudjeg duha sila,
Al Hrvatom prizna grobnim ga pod hladom.

Ti nemila zemljo, oj Hrvatska biedna!
Svojim sinom jedva spoznati ga htjede.
Djela uma njegva kad sav sviet uznosi,
Uspomenu on u tebe zahman prosi.
Rád mu ruke preko praga tvog ne smjede.
S djecom slavnom — slave ti ostaješ žedna.

* Grob Klovijev nalazi se u Rimu u crkvi S. Pietro dei Vincoli. Na grobnom spomeniku urešenom njegovim likom, izklesanim iz biela mramora, stoji na nadpisu medju ostalim: Domino Julio Clovio de Croatia Pictori eximio. Principibus viris caro. In quo diligentia in minimis maxima. Conspicua gratia. Immortalis gloria.

ŠVEHATSKI PROSJAK.

Pripovieda Ivan Zahar.

VI.

— Razumio sam tvoje kazivanje, življe su postale slike u mojoj duši. Jer znaj, da se i mene vrlo tiču dogadjaji, koje si mi kazao. Ti imaš žaliti domovinu, i ja ju žalim. Ti si izgubio nogu, a ja oca svoga. Vjernije duše nać nećeš. I tvoja sudbina vrlo mi je na duši. Iznemogo si onomad, kad sam sjedeći kraj tvoga kreveta slušao tebe; pao si u polusan. Premda mi je i dosta pomučno bilo ostaviti svoga pripoviedaoca, nemogoh ti ipak uzimati mira. I ja izadjoh iz skromne

sobice tvoje. A sada... zar nevidiš, kako bih željno slušao tvoje rieči?.. sada mi pripoviedaj svoje zgode. Znam, da ti je težko ostati u tudjini, gdje nemaš nikoga od roda svoga! biti će dakle osobiti razlozi, zašto si ostao ovdje.

Tako govoraše Vladko. Sjedio je do prozora u gostioni, koja je bila u glavnoj ulici grada Švehata; a pred njim oslanjajuć se o težki štap stajaše stari prosjak. Bilo je poslje podne. Vladka je bilo nešto vuklo, da u Švehat podje. Došav onamo, potražio umah starca, al ga nenašao kod kuće. Pomisliv, da starac valjda prosjači, i da bi se najlaglje s njim sastati mogo, ako bi ga čekao u gostioni, dao se na put onamo. Prozori bijahu nizki, tako da je mogo viditi na ulicu. Danas je Vladku težko na duši. Dobio je i opet pismo od svoje sestre, koja ga zaklinje, neka joj javi, što je s Lukom. Vladko joj nesmože javiti ništa. Razgovarajuć onomad s Lukom, nadje ga sasvim promienjena, kao da je tudjinac postao prema cieloj obitelji Bašićevoj. No ipak na čistu nije mogao biti Vladko, jer Luka nije ništa jasna reko. Što dakle da piše sestri? Nebi joj znao kazati, gdje stanuje njezin dragi; nebi joj znao reći, zašto nepiše; nebi joj poslati mogo nit pozdrava, nit ikakve poruke. A kako je zlovoljan postao na Luku, morao bi o njem govoriti zlo. To bi probudilo sumnju, a na svietu najgora je sumnja, jer sakriva istinu, neistine neodkriva. Bog zna, što bi se sve dogoditi moglo! Zato je najbolje šutiti — i Vladko odluči šutiti... S ovakim razmišljanjem dodje u gostionu, sjedne k stolu do prozora i zamisli se. U povelikoj sobi bijaše malo gostova: tamo u kutu sjedi nekoliko ljudi oko okrugla stola, pa se pozorno kartaju, i nemare za ništa drugo. Zamisliv se ostade kraj prozora. Ujednoč se preseneti: polagano je vrata otvorio stari prosjak. Opaziv Vladka, malo mu se razklope oči, kao da mu se duša razklopila na vječni zagrljaj. Vidjelo se, da mu se mladić sviko, da mu se srce veseli kao davnomu dobromu znancu. Podje k stolu, gdje je Vladko sjedio, pozdravi ga, pruži mu ruku, koju je rado prihvatio Vladko. Ponudi starcu sjesti, i za malo zapodjene se medju njimi milotužni razgovor; i Vladko je izreko one na početku ovoga poglavja navedene rieči.

Starcu klone glava na junačke grudi: stane razmišljavati. Za kratko vrieme malne rukom i progovori:

— Nije za junaka, da se tuži, već da snosi! no ja sam izgubio već nešto od junaka. Tko je vidio proći dvaest proljeća i dvaest zima, odkako je prestao vojnikovati; tko je trpio svoju biedu i tudje smilovanje: može biti gotov, da legne u grob. I ja sam gotov. Jedna mi utjeha ostaje, da ću umrieti na svojoj zemlji... Sad mi je bog i sreća dala, pa sam našo nekoga, koji će odnieti moj pozdrav — mojoj kući...

— Šta ti imaš i obitelj? upita naglo Vladko. Tvoja te obitelj pušta ovdje, pa daleko od tebe živi!

— Nekorite je, nije ona kriva, odvrne polagano starac. Slušajte. Rodjen sam u Lici. Već za mlada uzelo me u vojnike; naučio sam nešto čitati. U svem selu nije bilo momka prema meni; u svem selu nije prema mojoj Mari djevojke bilo. Ljubili smo jedno drugo kao šumske grlice. Bile su u nje žive oči kao dvie žeravice; crnu je kosu u kite plela i vezala crljenom vrpcom. Skromno je hodala, skromno pogledala; ruža joj zavidila rumeno lice, sunce ljepotu, bieli biser zubiće, a angjeli čiste djevojačke grudi. Svatko joj volio, najviše seoski poštar. No ona je meni vjeru dala, i niesmo se bojali poštareve osvete. Živili smo zadovoljni u miru božjem. Liepo smo pazili jedinca sina, i liepo se uzgojio do dvanaeste godine, kad li stiže poziv, da idemo na vojsku. Htjeli su nas zarobiti Magjari; zemlja Ive Senjanina, Zrinovića bana i stotine hrabrih junaka da postane robinjom magjarskom? Zar da nam otmu našu rieč i pjesmu? Zar da nam slobodu otmu? Ne, nikad, neka noga tudjega gospodara nestupi na našu svetu zemlju! Slobodni se rodili, slobodni hoćemo i umrieti. Na glas Jelačićev dohvatim svoju pušku i sablju i zadnji put zagrlim ženu i sina. Plakali su oboje, žena više nego li sin, kao da je znala, da se nikad više vidjeti nećemo. Meni malo da se neproliše suze niz obraze. No plakati, kad se ide u takov boj! Što bi na to reko naš junački vodja? Odvrnem lice, pohitim van; kad sam u redove stao i kad je zaorio bubanj, moje se srce ogradilo oklopom junačtva, a pamet je znala samo jedno: da idemo na dušmanina. Moja žena me nije vidjela nikad više, a bila je to tako vjerna žena... No to je već davno prošlo!

Zašuti starac, Vladko gledaše u njega pobožnim zanimanjem.

— Kako smo ratovali, kako sam dopao rane, kako su me izbavili dobri ljudi: to znate —nastavi prosjak. Treba još kazati, da su ljudi, koji su mi se smilovali, bili Česi, muž i žena. Imali su malu trgovinu. Danas nežive više nijedno, a ja ih se samo u molitvi sjećam. Dadoše me u bolnicu; tu sam mnogo trpio, jer me je morila želja za kućom i za domovinom. Molio sam, da pišu list ženi mojoj. Ja neznam, jesu li pisali, no znam, da nisam dobio odgovora. Možda rad vječnoga nemira u duši mojoj, il tko bi znao?.. . težko sam se oporavljao. Probavio sam u bolnici čitavu godinu i pol. — Kad su me zdrava odpustili, dodjem na ulicu, stanem, ogledmem se: nigdje ni žive duše, koja bi me poznala, koja bi me razumjela, koja bi se radovala mojoj oporavi. Težko mi je bilo hodati s drvenom nogom,

al nije to najteže bilo. Kuda ću se obrnuti, kad mi s državne strane nikakve pomoći nisu dali pače me zapustili u biedi i nevolji? Mogo bi pitati: zar je takva nagrada viernu vojniku? No ja toga pitati neću. Ja sam išao branit svoju domovinu, a ona bi mi pomogla bila, da je mogla. Tek u jednoj gostioni, kamo sam pošo, imajući još nešto malo novaca, doznam o svem, što se dogodilo. Doznao sam, da smo pobiedili, al da su pobjeditelja bacili u tamnicu neslobode. Mjesto da joj neuzkraćuju onoga, zašto su se borili sinovi njezini, sve su joj uzeli. Srce u meni zaigra od pravedna jara, htjednem skočiti na noge, no drvo samo udari po daskah od poda, a za srce me ujede taj glas, kakov je glas onaj, kad zadnji čavao zabijaju u mrtvački lies. Od koga da tražim pomoći? Domovina nemože, a ja bih ustao proti onomu, tko bi mi reko, da sam za drugoga vojevao... Neću vam duljiti govora, dometne starac, reći ću u kratko, da sam si išo potražiti noćište. Prošla je noć nemirno i pečalno, al je prošla, a drugoga dana ja bio u istoj nevolji, u kojoj i jučer. Neznajući, što da počnem, odem na švehatsko polje, pogledam svu ravninu, nadjem mjesto, gdje sam ranjen ležao — lješkova grma već je nestalo. Kolika razlika od nekad i sada! Nekad sam zdrav i snažan polietao po toj poljani, sada osakaćen jedva se vucarim kao crv zemaljski. Svladala me tuga, i spustim se na zelenu travu. Moja obitelj, moja domovina ujednoč sine mi pred očima u svjetlu neizrecive ljubavi, i daleko pred sobom opazim nebo svoje, i razkrilim ruke na vječni zagrljaj. No skoro mi klone snaga!..

Opet zašuti.

— Al zašto si ostao ovdje? upita Vladko. To mi kaži!

— Ima ljudi, uzme starac opet, ima ih, koji se umiju prilagoditi onomu, što postoji, čega odvratiti vrstni nisu. No ima drugih, koji se ničemu neprilagodjuju... Al slušajte. Prva mi bila misao vratiti se u domovinu. Rekao bi drugi tko, da je to lahka stvar; za mene ovo pitanje težko je bilo; jer je težko ići s biedom u nevolju. Sva su nastojanja pala kao jesensko lišće; sve su nade izginule; na sve strane podmukli gnjev, posvuda bieda i užas. Udovice, sirotčad, ranjenici vapiju: čemu naše muke? A ja da dodjem, rekli bi mi: evo švehatskoga junaka! što nam dobra nosi? Svoje rane? zašto je dobio ove rane? zašto je živ?... Tužno je to vrlo. No ja na sve ovo zaboravim doskora, i dadnem svojoj ženi pisati list i jedan put, i dva i tri puta, al nikada odgovora, nikada pomoći, da bih se odavle vratiti mogo. A pješke putovati, i neimati uzhićenja u sebi, koje bi čovjeku snage dalo — to se nemože. Slab čovjek, da preživim koji dan, stanem prosjačiti; ljudi su mi rado davali, možda su uvidjali, da nisam rodjen za prosjaka. Nikad nisam molio više, nego što mi je za dan trebalo, da preživim; dogodilo se, da mi je gdje tko dao više nego li se obično prosjaku daje, no onda nisam prosjačio, dok me opet nije bieda stisla. Jednoga dana — nije bio za mene častan — osokolim se i podjem vojnomu zapovjedničtvu, da molim podporu, neka uzmognem doći kući. Izpitivali me bezbrižno za ovo i ono: najposlje me upitaše: za koga si vojevao? Za svoju domovinu! kliknem naglo. Pomoći će ti domovina! odgovoriše mi, i od onda uzalud bijahu sva moja nastojanja. Od kuće svoje nikada glasa. Što sam pomisliti mogo, van da su umrli, il da su zaboravili na me, ili da me za mrtva drže. Ovdje ću ostati do boljega vremena! kliknem. Biti ću švehatski prosjak, jer sam izgubio sve što sam imao, samo zadržao neokaljano srdce i poštenje. Biti ću slika svoga doma: i moja je domovina švehatski prosjak! Vjerna je bila, pobiedila je, i u biedu pala! Zar sam ja više vriedan od nje?... Od one moje odluke proteklo je mnogo godina, pače zašto ja godine brojim, gdje bih morao brojiti dane, sate, časove, koji su mi tol dugi? Mnogo puta, kad južni vjetrić dune, pitam ga: je li je promahnuo sav sviet, je li vidio Hrvatsku, je li u njoj našo moju ženu i diete, ima li više vjere il nevjere, kakvi su tamo napori i nade? I u zviezde gledam, koje na visini vide daleko, bolje po noći nego li po danu; i pitam brze laste, što si krila tope na toplini juga i doliću amo. Tako mi prolaze dani...

Vladka do dna srca potrese ovo razlaganje starca, koji je umio žrtvovati sve osim vjere svoje. Čuo je, da nesrećnici, kojim nestane svakoga dobra, ulete u zlatni dvor poezije; a sada je u njih našo i ovoga starca. Uvidio je čovjeka čista, vjerna i stalna u vjeri; pa taj čovjek nije si znao pomoći i nije si hotio pomoći, i želja ga je vukla i odvraćala želja — sve to u jedan mah!

— Od kuće dakle nisi dobio nikada glasa? upita Vladko starca.

— Nikada, odgovori on.

— Je si li više puta dao pisati?

— Mnogo puta.

— Imaš li kakva neprijatelja? je li sumnjaš, da bi ti se tkogod osvetiti hotio?

Kao munja preleti starčevim čelom misao. Stisnu mu se ustne i ruke, zasvjetle oči, i za čas progovori:

— Dà, moglo bi biti... onaj poštar... I opet se zamisli.

— Zaboravih vam kazati, uzme on domala, kako sam jednoč ovdje u Švehatu opazio gospodina liepo obučena, i sinula mi je nada. Još mi je neprestano u pameti slika moje žene i djeteta; ja bi jih poznao makar ih kada vidio... Bilo je to prije

*

više mjeseci. Onaj gospodin tako je nalikovao na moga sina!... No stajao je predaleko od mene, premda licem u lice. Za malo obrne se i otidje naglim korakom. Razveselih se u prvi mah, al onda pomislim: Nije moguće! Tebi je natočena puna čaša gorkosti, ti ju i do dna izkapiti moraš. Uzalud je sva nada tvoja; nije nego varka što si vidio... Ipak odem drugi dan u Beč, da kod policije upitam, stanuje li tkogodj ovdje od roda moga. Al valjalo je platiti, a u mene nije novca bilo. Tako nisam doznao ništa, premda se već ni s početka mnogo nisam nadao.

— Kako je tvoje ime? možda ti ja smognem kazati štogod, rekne Vladko.

Starcu se oči svrnu na prozor.

— Moje je ime... stane govoriti starac, al nereče ništa. Kao pomaman skoči sa stolice, na kojoj je sjedio, lice mu se promjeni sasvim, nova se na njem pojavila svjetlost, silnim čeznućem pohrli starac do vrata, otvori ih, izleti van. Začudjen Vladko gledaše, što to biva; začudjen poleti i on za starcem.

VII.

Ostavili smo Luku Roksandića kod objeda u gosp. Müllera. Kod stola nije bilo nikoga van pomoćnici u trgovini Müllerovoj. Govorilo se, šalilo, a osobito je Luka gledao, da svojimi doskočicami gospodari. Domaćin se smješio, al namah iza posmjeha obrnuo oči od stola kao da razmišlja. Emilija nije govorila koliko obično, jer joj je neobično bilo. Poslje objeda pomoćnici trgovački ustanu od stola, uzme svaki svoj škrljak, naklone se gospodaru, Luki i gospodični, pa odu jedan za drugim van. Ostanu kod stola otac, kći i gost. Ujednoč Luka prestane svojimi dosjetkami. Nastane mučavina, stanu sve troje razmišljati. G. Müller gledaše u praznu zdjelicu od kave, gospodična Emilija kadgod bi svrnula očice na Luku, kao da ga pita: što sada? Lecne se Luka s toga pogledanja. Svečanim glasom progovori:

— Vrlo sam sretan, što me je tako vriedan muž, kao što ste vi, gosp. Mülleru, primio u svoju kuću. No budući ovdje, zar sam mogao negledati sve što ima najljepšega, najvriednijega? Zar sam mogo ostati neosvojen krasotom, koja tu caruje? Nisam, jer u mene nije srce od kamena!

Gosp. Müller digne glavu i stane strogo gledati u svoga gosta. Emilija obori oči.

— Dà, nastavi Luka, moje se srce tako privezalo za ovu kuću, da se samo iztrgnuti, nipošto zdravo odnieti neda. To mi je druga moja rodna kuća, meni, koji na svietu roda neimam, i kao duh samotan po svietu tumaram. Kao pošten muž vam to odkrivam, gosp. Mülleru, neka znate, da ljubim vašu krasnu kćerku Emiliju...

Djevojka se zarumeni, zadrhta i neusudi se pogledati ni otca ni Luku. A otac joj ozbiljno, skoro dostojanstveno reče:

— Što se vaše sudbine tiče, žao mi je, da upravo ja...

— Nemojte tako, upane mu Luka u rieč. Pravo rekoste, to je sudbina; ja joj se pokoriti moram, a vi mi budite u pomoć, da mi sladka bude. Neodbijte me, kad vas ovim molim za ruku gospodične Emilije...

Još jače se zastidi djevojka, a licem Müllerovim preleti lahka zraka zadovoljstva.

— Što se mojih odnošaja tiče, nastavi Luka: vi jih poznate. Znate, da nisam vjetrogonja, ni raztrošnik, čovjek sam na mjestu. Moji predji dosta su mi blaga ostavili, pa će carevati u mene krasna Emilija. Pristajete li?...

G. Müller malo se zamisli; vidjelo se, da nije umah hotio kazati svoga mnienja. Za kratko vrieme, za koje je Luka pozorno, skoro lukavo motrio njega, obrne se on kćeri svojoj, koja je pogled na stol oborila.

— Emilija?... upita on.

Djevojka digne glavu, obradovala se i ohrabrila; shvatila je taj čas, kakov odlučuje o sudbini djevojke. Svladav stidljivost djevojačku izlane tihim glasom:

— Dragi oče...

— Ti neodbijaš? upita g. Müller.

— Zar nije, da ću biti sretna?

— Ja privoljujem, reče u kratko gosp. Müller.

I Luka postane zaručnikom gospodične Emilije. Morade održati zadanu joj rieč: za dva tri dana sve troje, otac, zaručnik i zaručnica sjedoše u kočiju, da se odvezu u Švehat.

— Podjimo van iz kočije, rekne Emilija, kad su kola uletila u glavnu ulicu švehatsku.

— Zašto van? upita Luka sjedeć kraj nje. Vi treba da se čuvate.

— Rado bih malo pješke pošla.

— To bi vam moglo nahuditi.

— Vi ste tol brižljiv za me, rekne Emilija i milo pogleda svoga zaručnika. Al nemajte brige, ja nisam pod staklenim pokrovcem uzrasla. Takov maleni napor prija zdravlju.

Luka bijaše u neprilici. Gosp. Müller bijaše zadovoljan, što vidi u svom budućem zetu takova ljubezna i brižljiva čovjeka.

— Neće joj ni malo škoditi, rekne g. Müller. Vična je ona šetati. Proći ćemo po poljani, pa se vratiti u kola. Ta nismo zato amo došli, da sjedimo u kočiji.

— Vrlo mi je drago... ja sam samo mislio... izreče Luka i razgledav se na jednu i drugu stranu, skoči iz kočije, pruži ruku, prihvati gospodičnu Emiliju, kad je silazila. Za njimi izadje i gospodin Müller.

Luka pruži ruku, o koju se prihvati njegova zaručnica. Liepo li je bilo vidjeti ukusno obučena gospodina, a uz njega mladu krasnu djevojku, koju je blažila vanjska milina prirode, svibanjskoga dana, i nutrnje zadovoljstvo! A g. Műller, polagano, dostojanstveno stupajuć za njimi, veselio se i ponosio takimi zaručnici. Odminuše tako nekoliko koračaja od kočije i dodjoše do pred prozor gostione.

— Biti ćemo sretni! reče Luka, nastojeć sklonuti zaručnicu na brži hod.

— To od vas odvisi, odvrati smješeć se Emilija, stupajuć lahko, kao da ju krila nose... A što mislite, gdje bi stanovali? U Hrvatskoj ili u Beču?

— Gdje god poželi moj andjeo, laskavo odgovori Luka. No meni bi draže bilo, ne u Hrvatskoj, a u Beču... niti ondje ne. Što bi vi kod nas u Hrvatskoj? Nema tamo pravoga družtva, nema za vas zabave; gradovi kukavni, sela biedna...

— Mora da je krasno na selu! klikne Emilija i pitajuć pogleda svoga zaručnika.

U taj par bane pred njimi prosjak. Emilija trgne unazad, jače se privine svomu zaručniku. Preplašila se toga pojava, i pogleda starčeva, i njegova poleta.

— Sine! klikne starac, i pohrli prema Luki. Sine! opet te vidim, i sretne moje oči, i ti bio blagoslovljen!

Gospodin Müller stupi korak napried.

— Što veli taj prosjak? upita Luku.

— Milostinju moli, odgovori brzo Luka.

— Ne milostinju! klikne prosjak, koji je razumio njemački. Što zar da se varam? Je li moguće? Ova usta, ove oči, sve lice — to je prava slika majke, moje vjerne Mare. Ne! ja se nevaram. Sinko! amo u moj naručaj! Nije on još ohladnio za drage svoje, makar je i lednio na mrazu dugih, težkih, prežalostnih godina. Nevolje su me bile, al mi je bog ostavio živo srce i zdrave oči, dao mi je dočekati taj radostan čas.

Govoreć ovo starac je drhtao, sva duša bila mu na licu.

— Šta traži taj prosjak? upita malo strože g. Müller.

Luka probliedi, odvrne glavu na stranu, no starcu pruži šesticu. Daleko ju starac baci od sebe i razkriljenih ruku, držeći težki štap u desnoj, nastavi:

— Zar me nepoznaš, sine? Ja sam Tomo Roksandić, ja sam tvoj otac! Kad sam polazio u boj, bio si diete, no dobro me poznati moraš. Nemuti mi dulje sreće... upoznaj me. Al ako nemožeš, padni na moje srce, tu će ti se raztopiti led zaborave; dirni mi ustne, pa će u nepovrat baciti davne duge godine moj gorući cjelov; i moj će duh oživiti u svakom mjestu tvoga tiela i duše. Ti nesretnik dvojiš? Ja sretnik ništa više nedvojim, i prošlost sam bacio u dno viečnosti ovim jednim časom.

Gosp. Müller i djevojka gledahu u čudu što se sbiva. Emilija pusti ruku svoga zaručnika. Kad je starac bliže se primaknuo Luki, hoteć ga zagrliti, Luka sav u strahu rekne g. Mülleru: Lud je! u ludnicu s njim!

— Nije! vikne glas iza starca i napred stupi Vladko vrlo dirnut ovim dogodjajem. — Nije kriva starčeve ludost, već tvoja laž. Ovaj starac, koji je toliko prepatio, ovaj prosjak tvoj je rodjeni otac: to glasno izpovieda svaka crta na tvojem i njegovu licu. Pa ti tajiš, gdje bi ga kao davno nevidjena oca zagrliti morao?

— To nije moj otac! to je ludjak! reče zagušenim glasom Luka.

Opet se umješa u razgovor g. Műller; upita Vladka, što tu biva?

— Ovaj prosjak rodjeni mu je otac; vojevao je god. 1848., dobio težku ranu i ostao ovdje. Nakon dvaest godina našao je sina, a sin neće da ga pozna.

— Ima li dokaza tomu, da mu je ovo otac? upita g. Műller mirno.

— To će se dati dokazati, za što se možemo pobrinuti.

Müller slegne rameni.

— Ajdmo, g. barune, rekne Emilija, koja je sa strahom gledala taj prizor.

— Šta, barun? reče Vladko. Nikad! Čija je to laž?

Müller i njegova kći u čudu pogledaju Vladka.

— Moj sin! klikne starac. Makar se sve časti ovoga svieta skupile u njem, roda svoga zatajiti nije vrstan; krv svoju može proliti, promjeniti nemože — on je moj sin! A ako misli rinuti od sebe otca svoga, nije vriedan...

Silno zamahne štapom prosjak, razkinuta srca, neznajući što radi, poleti prema Luki, da ga udari; no sustavi ga Vladko.

Müller s velikim negodovanjem progovori Vladku: Poznate li vi prosjaka i g. baruna?

— Baruna! klikne Vladko (Luka stajaše poražen); on nije barun, on je od siromašna pisara postao činovnik, njemu je pomogla izučiti škole moja majka; on je zaručnik moje sestre. Kako da ga nepoznam?!

— Kako da si sve to raztumačim? upita g. Müller, obrnuv se sad Luki, sad Vladku. — Dosta! tu stvar ćemo razjasniti. Sada je dosta sramote meni i mojoj kćeri po ovom prosjaku. Sutra se vidimo. S bogom! Hodi, Emilijo, hodte barune!

Primiv prestrašenu, začudjenu kćer svoju pod ruku, ode on s Lukom do svoje kočije, sjednu sve troje i odvezu se. A prosjak i Vladko stajahu mirni, gledajući sve to. Oba su mislila jednu misao: oba su uvriedjeni bili velikom krivnjom. Pogledaju jedno drugo i razumješe se.

— Sutra! šapne Vladko pruživ ruku prosjaku. Za malo razidju se na dvie protivne strane.

(Konac sliedi.)

UZDARJE.

Spjevao Jos. Eug. Tomić.

Oj divna si, reć to mora
Svaki sljedni,
I ja, rob tvoj ljubožedni,
Koj za suncem tvoga čara
Svud tumara.

O tebe će svako oko
Zapet rado,
Za tobom će, krasna Lado,
Uzbibat se u razbludi
Svačje grudi.

Čim gdje sineš pregizdava,
Već te kruže,
Ko metulji cvietak ruže,
Udvoricâ nježnih tvoji'
Cieli roji.

Ja tad s kraja tvoj izmolim
Pogled jedan
Baš ko prosjak, koj ti biedan
Za milošte znak taj mali
Pjesmom hvali.

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

XIV.

Njekoliko dana bijaše ples u gubernatora a Matija Ilić bijaše „prvak“ na ovoj slavi. Gubernijski predvoditelj kazivaše svakomu, da je samo rad njega na ples došao. Gubernator opet bi još i na samom plesu nastojao oko svojih posala. Blagostivo i prijatno ponašanje Matije Ilića bijaše posve u skladu s njegovim gospodskim pogledom On bi svakomu laskao, jednomu uz osjenku* neciene, drugomu uz osjenku počitovanja. Gospojam prikazivao bi se kao „en vrai chevalier français“, neprestance se smijući onim glasnim i zvučnim smiehom, kojemu su dostojanstvenici jur svikli. Arkadija, plehnuv ga po ramenu, nazivaše svojim milim „nećakom“; Bazarova, koji bijaše obukao staroviti (starinski) frak, udostoji prem razsuta nu ipak dobrostiva pogleda uz nejasni mrmor, iz kojega nisi ništa razabrati mogo do riečce „ja“ i dočetka „...dno“; Sitnikovu poda prst i nasmješi mu se, dakako odnosiv lice; dapače i Kukšinovoj, koja je na ples došla bez svake krinoline i zamrljanimi rukavicami, ali s njekakovom rajskom pticom u vlasih, reče: „Enchanté.“ Družtvo bijaše mnogobrojno a plesača dosti. Gradjanski pozvanici pritiskivahu se o zid, ali častnici plesahu vatreno i marljivo, na ime jedan od njih, koji je bio jedno šest nedjelja u Parizu proživio te se ondje priučio kojekakovim neobičnim uzklikom kao n. p.: „zut!“ „Ah fichtrrre!“ „pst, pst,“ „mon bibi!“ itd. On ih je umio divno proiznesti, pravim parižkim „šikom“, prem je u isto doba govorio: „si j'aurais“ u mjesto „si j'avais“, i „absolument“ u smislu „za stalno“, u kratko on govoraše onim velikorusko-francezkim nariečjem, kojemu se Francuzi toli rado rugaju, kad god im nije potreba uvjeravati nas, da govorimo francuzki kao andjeli „comme des anges.“

Arkadij, kako znamo, neplesaše mnogo a Bazarov ni malo: oba zakloniše se u njeki kutić i njim pridruži se Sitnikov; ovaj, uzviv prezirno ustne i izkaliv 'si srdce kojekakovimi primjetbami, ogledavaše se drzovito krugom. Vidilo mu se, da se nasladjuje. Na jedan put izmieni se u licu i obrnuv se Arkadiju, reče, kao da ga je muka snašla: „Odincova je došla!“

Arkadij, oglednuv se, opazi žensku visoka struka u crnoj haljini, stojeću na ulazištu dvorane, koja ga svojom ljepotom zatravi. Nage joj ruke povećavahu pristalost vita stasa; sa sjajne kose padahu joj lagodljivo tanke hvojke jedne fuksije na divne pleći; njezine bistre oči gledahu mirno i umno izpod malo svedena čela; na svježih ustiju igraše joj jedva osjetljiv posmjeh. Njezino divno lice pritezaše svakoga tajnom silom, koja se opisati neda.

— Vi ju poznate? upita Arkadij Sitnikova.

— Prilično. Hoćete li, da vas predstavim?

— Biti će mi drago — poslje ove četvorke.

I Bazarov bio ospetio Odincovu.

— Kakovo je to lice? upita. Nije kao u ostalih baba.

Četvorka se svrši. Sitnikov odvede Arkadija Odincovoj. Nu on nebijaše s njom veoma dobro poznat, jer jezik zaplitaše mu se i ona pogleda ga njekim udivljenjem. Na njezinom lišcu zasja tračak radostne prijazni, doznavši Arkadijevo ime. Ona ga upita: Jeste li vi sin Nikole Petrovića?

— Jesam.

— Vidila sam vašega otca dva puta i mnogo sam čula o njem, nastavi, odista veoma mi je drago, gdje se s vami upoznah.

U to priskoči k njoj njeki pobočnik i zaprosi ju na četvorku. Ona prista.

— Vi dakle plešete? zapita ju učtivo Arkadij.

---

* Osjenka = nuance

— Dakako. A po čem mislite, da neplešem? Vidim li vam se prestarom?

— Oprostite, kako bih to mogao... Ali onda mi dozvoljite, da vas zaprosim na mazurku.

Odincova nasmjehne se uljudno.

— S drage volje! reče i pogleda Arkadija prijaznim okom kao što starija sestra mladjega brata gleda. Odincova bijaše malo starija od Arkadija; bilo joj je 27 godina, ali pred njom stezaše ga njeka dječačka plahost kao da je razlika godina medju njima mnogo znatnija. Matija Ilić pristupi k njoj gospodskim krokom i sladkimi riečmi. Arkadij ode na stranu, pazeći ju s prikrajka i nemetnuv s nje oka za ciele četvorke. Ona se razgovaraše neusiljeno i pristojno sa svojim plesačem kao što s dostojanstvenikom, krećuć lagahno glavom i očima i Arkadij čuje, gdje se dva tri puta tiho smijaše.

Nos bijaše joj liečak prekrupan kao u svih Ruskinja i brst ne posve čista; nu Arkadij bijaše ipak uvjeren, da nije još vidio milokrvnije i ljepše žene. Zvuk njezina glasa zujaše mu neprestance u ušima; da, iste bore njezine haljine razabirahu se tobože inače nego u drugih žena, obilnije i bujnije i svaki nje kret bijaše i dražestan i naravan.

Prvi zvuci mazurke potresoše srdcem Arkadijevim; on sjede uz svoju plesalicu a neznajući kako zametnuti s njom razgovor, potegne rukom te si naješuri vlasi, nu neprogovoriv ni slovca. Ali brzo se osokoli; spokojnost Odincove prihvati se i njega. Još neprodje ni četvrt sata i on joj pripoviedaše o svom otcu i stricu, o življenju u Petrogradu i na ladanju. Odincova slušala ga pozorno i učtivo, igrajući se s lepezom i njegovo pripoviedanje prekidahu samo kad kada plesači, koji po Odincovu dolažahu; Sitnikov dodje dva puta po nju. Povrativ se ona na svoje sjedalo nastavi igru s lepezom, grudi joj se neuzdimahu više no prije a Arkadij poče opet pripoviedati, sav sretan i blažen, gdje može uz nju sjediti i s njom govoriti, upirući sad pogled u njezine oči, sad gledajući njezino čelo i milo, prijazno i umno lice. Ona govoraše malo, ali njezine rieči pokazivahu, da i ona život poznaje i po njekih njezinih primjetbah uvjeri se Arkadij, da je ova mlada žena već koječega doživila i o koječem razmišljala.

— Uz koga ste ono stali, zapita ga ona, kad vas je g. Sitnikov k meni doveo?

— A — ospetili ste ga? reći će na to Arkadij. Je l' da ima zamjerno lice? Bazarov mu je ime; moj prijatelj.

Arkadij poče zatim o svom prijatelju govoriti, pripoviedajući joj potanko o njem i to s tolikim žarom, da se Odincova k njemu obrnula, ljubopitno ga gledajući.

Medjutim dovrši se mazurka i Arkadij sažali, da mu valja razstati se sa svojom plesalicom, s kojom je tako ugodan sat proveo. Istina on osjeti, da je ona za ovo vrieme prema njemu vrlo uljudna bila, nu on joj zato i zahvalan bio — ta mlada srdca nećute tegote toga čuvstva.

Glasba umukne.

— Merci, reče Odincova ustajući. Vi ste obećali, da ćete me pohoditi, dovedite sa sobom i svoga prijatelja. Ja sam željna upoznati se s čovjekom, koji je tako smion te u ništa nevjeruje.

Gubernator pristupi Odincovoj i prijavi joj, da je večera gotova i zabrinutim licem poda joj ruku. Mimohodom obrnu se Odincova Arkadiju, nasmiešiv mu se i pokimnuv glavom. On joj se duboko nakloni i nemetnuv s nje oka — a koga li da nezaplieni taj toli divni stas u toj sjajnoj crnoj svilenini! — pomisli: u taj čas valjda je već i zaboravila, da sam i ja na svietu! i njeka plemenita smjernost obuze mu dušu.

— Nu, što je? upita Bazarov, kad se k njemu u kutić opet povratio. Jesi li zadovoljan? Upravo mi reče njeki gospodin, da je ta gospoja... hm, hm! U ostalom morda je taj čovjek budala.

— Ja te ne razumijem, odgovori Arkadij.

— Gle, gle, bezazlena čovjeka!

— Ako je tomu zbilja tako, onda nerazumijem, onoga tvoga gospodina. Odincova je vrlo mila gospoja, istina, ali ona se vlada tako hladno, tako strogo, da...

— Tiha voda... ta znaš! prihvati Bazarov. Veliš, da je hladna... Upravo u tom krije se njeka slast. Zar ti neljubiš sladoleda?

— Možebit, smrsi Arkadij. Ja neću da o tom sudim. Ona želi s tobom se upoznati te me zaprosila, da te k njoj dovedem.

— Ja znam da si me liepo izkitio! U ostalom neka ti! Bila tko bila: varoška gizdelinka ili slobodnjakinja poput Kukšine. Ali ipak mi je priznati, da ima ramena kakovih u druge žene već davno vidio nisam.

Arkadija uvriedi Bazarovljev cinizam, ali — kako to često biva — on neukori s toga prijatelja.

— Zašto ti nedopuštaš ženam slobode misli? upita ga izpod glasa.

— Zato, brate, jer sam se osvjedočio, da samo grdobštine od žena slobodoumno misle.

Tim presta dalnji razgovor. Oba prijatelja odoše odmah za večerom kući. Kukšina nasmija im se zlobno: njezino samoljublje bje povriedjeno, budući se nije nijedan od njih s njom ni za plesa ni za večere bavio. Ona je ostala posliednja na plesu i oko četiri sata u jutro počela još sa Sitnikovim jednu polku mazurku po parižkom načinu. Tom poučnom predstavom svrši se gubernatorova svečanost.

XV.

— Da vidimo, u koji razred sisavaca spada ova žena, reče sutradan Bazarov Ar-

kadiju, uzpinjući se stubami gostione, u kojoj se Odincova nastanila bila. Moj nos njuši nješto kao da tuj nije posve pravi groš.

— Čudim ti se, odjavi mu se Arkadij. Kako to? Ti, ti, Bazarov braniš tako tjeskoban moral, koji...

— Ala si čudan svat, zakrši mu mirno rieč Bazarov. Neznaš li, da se naški veli: to nije pravi groš i u dobrom smislu — tobože bit će tuj i čim brk omastiti... Nisi li mi sam rekao, da se je njekako čudnovito udala, prem po mojem mnienju, udati se za bogata starca nije ni malo čudnovito, dapače pametno. Ja nevjerujem gradskomu klevetanju, ali rekao bih, kao što naš učeni gubernator veli, da je ipak pravedno i temeljito.

Arkadij neodgovori mu nego pokuca na vrata gospoje Odincove. Mlad sluga u livreji odvede oba prijatelja u veliku sobu s lošim posobljem, kao što takovo po svih ruskih gostionah nadješ, ali ukrašenu cviećem.

Skoro zatim pomoli se Odincova u prostom jutrenom odjelu. Na svjetlu proljetnoga sunca vidila se je još mladja. Arkadij predstavi joj Bazarova i mal se neosuri od čuda videći, da mu se prijatelj smeo i zabunio, dočim Odincova podpunoma mirna i spokojna osta. Bazarov osjeti sam, da se nješto zabunio i to ga ljutilo.

— Evo nà, ta baba me smela! pomisli i uvaliv se u naslonjač poput Sitnikova, za metne govor pretjeranom sigurnošću.

Odincova nesmetnu s njega svojih bistrih očiju.

Ana Sergijevna Odincova rodila se od Sergija Nikolajevića Lokteva, poznata prevrtnika, igrača i na glasu čovjeka sa svoje ljepote, koji, probaviv i prošumiv petnaest godina u Petrogradu i u Moskvi, napokon stubokom propade te se na ladanje preseli, gdje skoro na to i umrie, neostaviv svojima dviema kćerima Ani i Kati, od kojih prvoj dvadeset a drugoj dvanaest godina bijaše, ni probijene pare. Njihova mati, iz roda osiromašjelih knezova H. bila umrla još u Petrogradu, kad joj je muž još kao bubreg u loju živio. Anin položaj poslje otčeve smrti bijaše odista težak i tegotan. Sjajno odgojena u Petrogradu nemogaše sada odoljeti tolikim gospodarskim i domaćim brigam i potežčicam, kojimi zabitni ladanjski život obiluje. Nepoznajući pobliže ni jedne žive duše u okolici, nije ni imala s kim se posavjetovati. Njezinu otcu bilo omrzlo, drugovati sa susjedi, on ih preziraše a ovi vraćahu mu šilo za ognjilo.

Nu Ana neklonu duhom, već nepočasiv časa, odpravi pismo sestri pokojne svoje matere, kneginji Avdotji Stjepanovni H. zlopakoj, bahatoj, staroj djevojčuri, te ju zaprosi, da izvolji k njoj se preseliti.

Ona dodje i prisvoji si najbolje sobe. Karajući se, vrnčajući i mumljajući od jutra do mraka, šetala bi se samo po vrtu u pratnji svoga jedinoga nevoljnika *, mrka, natmurena poslužnika u vethoj, pohabanoj graškovoj livreji, obšivenoj modrimi rubovi i sa klobučinom na tri ugla. — Ana pokorila se strpljivo tetčinim hirom, baveći se sve to više uzgojivanjem sestre te se, napokon, reć bi, skonila samoćevati u zabiti.

Ali to joj nebje sudjeno.

Namjera namjeri ju na njekoga Odincova, bogatuna od jedno četrdeset godina, hipohondrična čudakovića, debela i troma, ali inače neglupa, poštena čovjeka. On ju vidi, zaljubi se u nju i zaprosi ju. Ona prista i podje za nj. On proživiv s njom šest godina umrie i ostavi joj sav imetak.

Ana Sergijevna osta poslje njegove smrti cielu godinu na ladanju; zatim zaputi sa svojom sestrom u inozemstvo, nu osta samo u Njemačkoj. Brzo povrati se u svoje milo Nikoljskoje, odaljeno jedno četrdeset vrsta od grada ***. Tuj imaše ona veleliep i bogato urešen dvorac s prekrasnim vrtom i narančikom: pokojni Odincov živio je rado po svojoj volji.

Ana Sergijevna bi u grad riedko kada dolazila, većinom samo u poslu i to ne na dugo vrieme. U guberniji neljubljahu je. Kad se udala za Odincova, svi graknuše na nju, raznašajući kojekakove glasove, uvjeravahu svakoga, da je otca pomagala kod njegovih kartaških hitrina, da je pošla u inozemstvo, da zabašuri i pritaji zlosretne posljedice... Što je to bilo? to se možete i sam domisliti, govorkali bi dobrodušni ogovaratelji. Ona vam je prošla kroz vatru i kroz vodu, kazivali bi opet drugi, a njeki gubernijski domišljan dodao bi još: i kroz najsitnije sito. Sve to doprie joj do ušiju, ali ona je ušala a neslušala, jer ona bijaše pregalica slobodna, neodvisla značaja.

Odincova sjedjaše, prisloniv se o stolac i prekrstiv ruke slušaše Bazarova, koji proti svojoj navadi mnogo govoraše, nastojeći sa svom dušom da zanima Anu Sergijevnu.

Arkadij nadje se s toga u čudu, nu nemogaše razsuditi, je li Bazarov svoju svrhu postigao. Po licu Ane Sergijevne težko bilo razabrati što joj dušom vlada; lice joj se neizmieni, uviek osta joj prijazno i mudro; njezine krasne oči bijahu vazda jednako pozorne. Nespretno ponašanje Bazarova početkom razgovora kosnu se nje neugodno kao njeki zapah (zadah) ili vrišteći glas, nu za čas opazi, da se Bazarov snebije i to joj godilo... Jedina prostačina bijaše joj mrzka a tom nije nitko mogao koriti Bazarova. Arkadiju bijaše sudjeno, da se taj dan bez prekida čudi i krsti. On se nadao bio, da će Bazarov s Odincovom, kao sa ženom umnom, govoriti o svojih nazorih i o svom osvjedo-

* Nevoljnik = kmet.

čenju, ta i ona sama bila zaželila, da sluša čovjeka, koji je toliko smion te ničesa nevjeruje, ali mjesto toga poče Bazarov tumačiti joj o medicini, o homeopatiji i o biljarstvu. Odincova nije u zalud tratila vrieme u seoskoj samoći: ele pročitala je njekoliko valjanih knjiga i govor joj tekao čistom ruštinom.

Ona povede rieč o glasbi, nu opaziv, da Bazarov nemari za umjetnost povrati se malo po malo botanici, prem Arkadij upravo bio zametnuo razgovor o zamašnosti narodnih napjeva. Odincova postupala s njim svejednako kao s mladjim bratom, kao da cieni u njem dobrotu i prostodušnost mladosti i ništa više.

Mirni, jezgroviti i živahni razgovor trajaše tako skoro tri puna sata.

Napokon digoše se prijatelji, da se oproste.

Ana Sergijevna pogleda ih ljubko, pruži obojim svoju krasnu, bielu ruku i za časak, kao premećući što u pameti, reče neodlučnim ali milim posmjehom:

— Ako se, gospodo, nebojite duga časa, a vi dodjite k meni u Nikoljskoje.

— Dozvoljite, Ana Sergijevno, uzkliknu Arkadij, ja ću biti presretan.

— A vi, gospodine Bazarove?

Bazarov se samo pokloni — i Arkadij opazi sav iznebušen, da mu se prijatelj zacrvenio.

— Nu, upita ga na ulici, misliš li još uviek, da je to žena... hm, hm?

— A tko ju znade? Viš kako se bila uztegla; odgovori Bazarov i za časak priglavi, prava to kneginja! vladarica! Samo što joj skute nedrže i što neima krune na glavi.

— Naše kneginje negovore tako čistom ruštinom, primjeti Arkadij.

— I nju je jednom bieda snašla, brate dragoviću, te je našega hljeba kušala.

— Ali divna žena jest, reče Arkadij.

— A tielo da nemože ljepše! prihiti Bazarov, ele, da ga imam na anatomičkom stolu!

— Za Boga, prestani Evgenije! Kuda si potegnuo?

— Nu, nu, nesrdi se, ta nisi djevojka! Ta ja pristajem, da je žena prve vrsti... Morati ćemo k njoj.

— A kada?

— Ako te volja priekosutra. Pa što bismo ovdje? Šampanjca s Kukšinom piti? ili tvoga strica, toga liberalca slušati? Priekosutra krenemo na put. Pa mi odanle nije daleko kući. Ta, jel', Nikoljskoje je uz *** cestu?

— Dakako.

— Optime. Čemu vrieme tratiti? to čine ludjaci a ne pametni ljudi. Ali opet ti velju: njezino tielo — neima ljepšega!

Za tri dana evo obojice cestom u Nikoljskoje. Dan bijaše krasan i ne odviše vruć, ugojeni konji trčahu jednakim korakom, lahko mašući svojimi spletenimi i uzvezanimi repovi.

Arkadij gledaše na cestu i nasmješi se neznajući ni sam zašto.

— Čestitaj mi, uzkliknu iznebuha Bazarov. danas je 22. lipnja, moje krstno ime. Da vidimo, koliko se moj svetac za mene stara i brine. Danas čekaju me doma, nastavi tiho. Žao mi je, uzalud me čekaju ... ali što ću im ja?

(Dalje sliedi.)

PSYCHA.

Priča od H. C. Andersena.

U osvitu, u rumenom zraku, sja se velika zviezda, jasna zviezda danica; njezine zrake titraju po bieloj stieni, kano da kani tude izpisati, sve što umie pričati, sve što je kroz vjekove i vjekove gledala kojegdje na našoj vrtećoj se zemlji.

Evo jedne od njezinih pripoviesti:

Skoro — zviezdi je „skoro“ toliko, koliko nam ljudem „u davnoj davnini“ — pratijahu moje zrake mlada umjetnika; bilo to u papinskom gradu, u svjetskom gradu Rimu. Mnogo se ondje tokom vremena promienilo, ali sporije nego što se lik čovječji mienja od djeteta do starca. Cesarski dvorovi bijahu razvalina, kao i danas; smokve i lovorike rastijahu izmedju srušenih mramorskih stupova, dižuć se nad razvaljene kupalištne izbice, kojim se stiene još blistahu zlatom; colosseum bijaše ruševina, sa zvonika tutnjahu zvona, tamjan se vijaše miomirisni, po ulicah obilažahu obhodnici noseći svieće i sjajne baldahine. Crkva bila tu svetinja, i uzvišena svetinja bila umjetnost. U Rimu živio najveći slikar svieta, Rafael; ondje živio najveći kipar onoga vieka, Michel Angelo; sám ih papa visoko cienio, i častio ih svojimi pohodi. Ali ipak se nije gdječija vrlina i vrstnoća ni opažala ni poznavala.

U tiesnoj uličici stajaše stara kuća, njekad to bio hram; u njoj stanovaše mlad umjetnik bez novca i bez glasa, ali ne bez prijatelja mladih umjetnika, srdca mlada, mladih nada i misli. Oni bi mu govorili, da je darovit i vrstan, ali i lud, što sam toga nevjeruje, već uviek razlupa, štogodj napravi iz gline, uviek nezadovoljan, te zato nikad

ničim gotov, a to mora, nek mu se djelo vidi, upozna i novca baci. Ti si sanjar, nastavili bi ga karati, to je nesreća tvoja. A to je za to, što još nikad živio nisi, nikad života kušao, srkao ga dugo bez duga predušku, kako se srkati mora. Baš za mlada valja svoje biće stopiti sa životom, da se u jedno sliju. Gledaj velikana Rafaela, koga papa štuje, koga sviet zamiera: on ne prezire vina i kruha.

On pokusa i samu pekaricu, ljepušnu Fornarinu, reče Angelo, veseljak nad veseljaci u tom mladom družtvu.

Dà, što mu sve ne govorahu, prema tomu, kolike su već kojemu godine bile i kolika pamet, mameći mladoga prijatelja sa sobom u veseli, strastni život, u pomamni život; za čas kao da će se i dati sklonuti; krvi bio vrele, zanosa bujna, te je znao pristajati u veseo razgovor, u glasan hihot svojih drugova. Ali ono što prijatelji veselim životom Rafaelovim zvahu, ginulo izpred njega kao juternja rosa, kad bi gledao ono božansko svjetlo, koje se sjaše iz slika toga velikana, a kad bi u vatikanu motrio krasne kipove, što no su ih prije vjekova vještaci iz mramorna grumena izvabili, onda bi mu se nadimale grudi, onda bi u njima ćutio nješto velika, sveta, uzvišena, krasna, te bi zaželio i sam iz mramora klesati onakove like. Htio bi u jedan kip sbiti onaj uzhit, koji se iz njegova srca uzvijaše put neizmjernosti, ali kako? Mekana glina primala bi pod njegovimi prsti lik ljepote, ali sutradan bi opet razbio, sto je jučer izdjelao.

Njekoga dana prolažaše mimo veličajne palače, kakovih mnogo ima u Rimu; popostane pred velikom otvorenom vežom i ugleda slikami ukrašeno svodište, kako okružuje malen vrtić, koj se dičio množinom prekrasnih ruža. Velike biele kallaje zelena, svježa lišća, uzvijale se iz mramorne kamenice, u kojoj žuboraše bistra voda, i tud proledbila njeka slika, mlada djevojka, kći u ovom kneževskom domu, ubava, lagahna, divna. Još nikad nije vidjeo takova ženskoga lika, ali da, vidjeo ga naslikana Rafaelom, naslikana kao Psychu u njekoj rimskoj palači. Da, ondje bijaše naslikana, a ovdje hodaše živa!

I u njegvih mislih, u njegvom srcu ona živila; i on se povrati u svoju biednu izbicu i izdjela Psychu iz gline, i bijaše to ona bogata mlada Rimljanka, plemićka djevojka; prvi put je sad sa zadovoljstvom promatrao djelo svoje: bilo mu znamen nječij, znamen — njen. Prijatelji mu, koji ga vidješe, udariše u cik od radosti, veleći, da se tim djelom objavila njegova velika umjetnička duša, koju će i sviet sad upoznati, kako ju oni već davno slutijahu; glina je doduše, veljahu, vidjeti kao živa put, ali u nje nema bjeloće i trajnosti kao u mramora; u mramoru dakle ima ta Psycha oživjeti. A to blago, taj mramor imaše on već, taj ležaše već mnogo godina u dvorištu, svojina njegovih roditelja; staklovje, smeće, odrezine od artičoka naslagale se s gora po njem i umrljale ga, ali iz nutra bijaše mramor kao snieg na gori. Iz toga će mramora postanuti Psycha.

Bilo to njekoga dana — dà, jasna zviezda ne priča ništa o tom, jer ona toga ne vidje, ali mi znamo — dovezu se njekakva otmena rimska gospoda u onu uzku, neuglednu ulicu. Kočija stade na početku ulice, a gospoda se pješice zapute kući mladoga umjetnika, da mu vide djelo, o kojem su nješto načula.

A koji bijahu ti otmeni gosti? Jadna li mladića! ili presretna li mladića! Mlada plemkinja glavom u njegovoj izbi, a kakov li joj osmješak, kad joj otac reče: ta to si prava živa ti! Osmjeh se neda izvajati, pogled se neda ponasljedovati, taj divni pogled, koj uznosi, koj oplemenjuje, koj — uništuje.

— Psycha se mora napraviti iz mramora, kaza bogataš. Te rieči bijahu životonosne i mrtvoj glini i tvrdomu grumenu mramora, životonosne i tronutomu mladiću. Kad dovršite, kupit ću vaše djelo, kaza velikaš.

Kano da su nevidjeni dani svanuli kukavnoj vajarnici; u njoj se sjaše život i radost, u njoj poslovaše marna radinost. Sjajna danica gledaše, kako napreduje djelo. U glinu kano da je ušla duša, pokle je ona tudier bila; u poznatih njezinih potezih stvaraše ju on krasnu još krasnijom.

— Sad znam, što je život, klicao bi on, — ljubav je! S uzvišenim samozaboravom utopiti se, sa zanosom izgubiti se u krasoti — to je život! Što moji drugovi životom i slašću zovu, to je nestalna sjena, to su mjehurčići što no hlape iz vrijuća droždja, to nije čisto božansko piće, koja te posvećuje životu.

Mramorni kamen je namješten; dlieto mu izbija velike komadine; mjeri se, bilježe se točke i znakovi, izvodi se što je prost posao ruke, i gle malo po malo pretvara se kamen u tielo, u krasan lik, u Psychu, divnu i zamjernu, kao što je u djevici prilika božja. Težki kamen postao titrav, poskočan, lagahan kao zrak, postao milotna Psycha, s onim nebesnim nevinim osmjehom, koga je odsiev ostao u duši mladoga kipara.

Zviezda ružičastoga jutra gledala to i razumjela dobro, što u mladićevu srcu niče, razumjela mienu bljedoće i rumenila na njegovu licu, i munju, koja mu iz oka sievaše, dok je radio, dok je oponašao ono, što se od boga našlo.

— Ti si majstor, kakovih je u starih Grka bivalo, pohvališe ga uzhićeni prijatelji, do skora će se sav sviet diviti tvojoj Psychi.

— Mojoj Psychi, potvrdi on. Mojoj, dà, ona će moja biti. I ja sam vještak, premac onim davnim velikanom. Bog me je tim na-

dario, visoko me uzvisio kao što i onu plemkinju.

I pokleče i suzami se zahvali bogu — i opet zaboravi na boga porad nje, porad njezine prilike u mramoru, porad Psychina kipa, koj se tu uzpravio kao iz sniega sadjelan, porumenjujući se u ranom sunašcu.

I on će sad vidjeti, vidjeti nju samu, živu, lebdeću, nju, koje govor zvoni ko romorne strune. On će sad najaviti u bogatoj palači, da je mramorna Psycha gotova. On udje, priedje otvorenim dvorištem, gdje voda s pliskavicâ pljuskala u mramorne kamenice, gdje kalaje cvale i svježe ružice bujno nicale. Stupi u veliki, visoki triem, komu se stiene i svod gizdao raznolikim šarom u slikah i grbovih. Nakićene sluge šetale gizdavo i sitno amo tamo, a njeke se izvalile povoljno i bahato na izrezkanih drvenih klupah, kao da su to njihovi dvori. Kaza im, zašto dolazi u palaču, i uzvedoše ga po svietlih mramornih, mekimi sagovi prostrtih stubah, uz koje po obiju strana poredao se sve kip za kipom. Zatim prolažaše kroz izbe, bogato izkićene slikami i sjajnimi podovi od mozaika. Sav taj sjaj i gizda stezaše mu srce, ali do mala mu odlahnu; stari ga velikaš primi prijazno, pače srdačno, i opraštajuć se s njim zamoli ga, da podje i k signori, jer da ga i ona želi vidjeti. Povede ga sluga veličajnimi izbami i dvoranami do njezine izbe, u kojoj je ona sama sobom bila sjaj i divota,

Ona mu govorila; nikakov skrušeni psalam, nikakov uzvišeni slavospiev nebi ga tako ganuo, tako uznio kao njezin govor. Prihvati joj ruku, pritisne ju na svoje ustne; nema ruže tako mekane, ali oganj bije iz te ruže, oganj. Uzhitio se, zanio se. Usta mu se preliše riečmi, sam neznaše kakovimi. Zna li vulkan, da sopti usjanom lavom? Očitovao joj, da ju ljubi. Ona stajaše zatečena, uvriedjena, ponosita; poruga joj na licu, na licu joj izraz, kao da se je netom dotakla vlažne žabe; obrazi joj porumenješe, ustnice joj pobliedješe, oči su joj oganj, ali k jednu crn mrak, kao što je mrak noćni.

— Mahtniče! Dalje, dolje! — I okrenu se od njega. I to lice ljepote bijaše onakovo vidjeti, kao što ono okamenjeno sa zmijskimi pramovi.

Kao što pada kamen, tako spade on niz stube na ulicu; kao bunovan stigne do svoga stana, i prene se u bjesnilu i bolu, i sgrabi kladivo, i visoko zamahne njim, da razmrvi krasni mramorni kip. Ali u svom ludilu nije ni opazio, da je pokraj njega prijatelj Angelo; taj mu čvrsto obuhvatio ruku i zadržao ju.

— Zar si lud? Što radiš?

Pohrvaše se; Angelo ga nadjača, te on iznemogao, težko predišući pade u stolac.

Što se sbilo? pitaše Angelo. — Dozovi se, govori!

Ali što je znao jadan govoriti? što je znao reći? Angelo, nemogući razplesti mrježe njegovih rieči, prestade ga i pitati.

— Od tih vječnih sanjarija sgusnula ti krv. Živi po ljudski, kako i mi drugi ljudi. nevij se po idealih, lahko ti se zavrti. Okiti se malo vincem pak ćeš blažen usnuti. Potraži si u kakve krasotice lieka. Djevojka iz Campagne tako je liepa kao i ona kneginja u mramornih dvorih; obedvie su Evine kćeri, a u raju jedna je kao i druga. Slušaj tvoga Angela! Ja sam tvoj angjeo, angjeo života! Dodje vrieme, kad ćeš biti ostario i porušen tielom, onda ćeš pod vedrim danom, pod jasnim suncem, kad bude posvud vesela klika i smieha, ležati na tlih, usahnuo klas, koj neraste više. Ja nevjerujem, što popi govore o nekakvom životu prieko groba, to je liepa tlapnja, to je djetinjska priča, — liepa onomu, komu se može tlapiti; ali ja ne živim tlapnje, ja živim život! Za mnom! Budi čovjek!

I odmami ga sa sobom, sad je bila hora: oganj se razvalio po žilah mladomu umjetniku, maknula mu se duša i prevrnula, i sjeknula snagom njekud, da se odkine staroj navici, da se trgne iz svoga dosadanjega duhovanja. I on podje za Angelom.

U okolišu Rimskom podaleko od grada bijaše krčma, kamo bi se svraćali umjetnici, prizidana razvalini stare kupeljne izbice. Veliki citruni žutijahu se viseć izmedj tamna, na suncu blistajuća lišća i prikrivahu djelomice stare, žutkaste zidine. Krčma bijaše dubok svod, reć bi špilja u nutrini razvaline. U krčmi gorio žižak pred slikom bogorodičinom; na ognjištu buktila vatra, uz koju se pristavljalo i peklo. Vani, pod citruni i lovorikami bili pokriveni stolovi.

Uzklikom ih pozdraviše prijatelji. Malo se jelo, mnogo pilo, tim više veselja bilo. Pjevalo se, udaralo se u kitaru; al zazveči saltarella i veseo se ples zavrti. S mladići plesahu te pjevahu i dvie mlade Rimljanke, živi kiparski i slikarski uzori umjetnikom, dvie dražestne bakantice. Ne bijahu to doduše prilike Psychine, ne bijahu nježne, krasne ružice, već svježe, bujno, žarko karavilje. — Kakva li bijaše žega toga dana, i kad je zapalo sunce, još je žarilo; žara bilo u krvi, žara u zraku, žara u svakom pogledu. Zrak se blistao zlatom i ružami, život bio zlatan i ružičan.

— Eto nam tada njegda i tebe tu. Pusti se, podaj se valovom oko tebe i u tebi, nek te ponesu!

— Još nikad nisam bio tako zdrav, tako veseo, odzove se mladi umjetnik. Pravo veliš, pravo govorite, bijah luda, sanjar; za čovjeka je život, ne sanjarije

Pjevajući uz zvučne kitare, pod zvjezdovitim nebom vraćali se mladići u Rim, u svoje uzahne uličice, a s njimi ona dva žarka karanfila.

U Angelovoj izbi, usried razbacanih slikarskih nacrta, žarkovitih, razkošnih slika muklije se razliegahu njihovi glasovi, ali i strastvenije; po podu ležahu listići, u kojih se izmienjale prilike campagnskih krasotica u raznolikoj bujnosti sve ljepše i ljepše, a one same žive bijahu još mnogo ljepše. Na svjećnjaku sjalo se svih šest svieća; a iz duša sjala je čovječja prilika kao prilika božja.

— Apoline, Jupitru! Vijem se u vaša nebesa, u vaše divotne visine! sad mi je, kao da u tom trenu probija cviet života iz srca moga.

Dà, on probi, i prebi se, pade, a gadna para izvi se iz njega, zamagliše se mladiću oči, misli mu se pomutiše. Izpraskao se oganj razkoši, i nadvio se — mrak.

Evo ga opet u svojoj izbi; sjedi na postelji, i k sebi se dozivlje. Sram te! čulo se iz ustiju njegovih, iz srca njegova, duboka srca. Nesrećo! Dalje, dolje! — I težak bolan uzdah odtisnu se od srca njegova.

Dalje! dolje! Te rieči njezine, rieči žive Psyche zvonile mu u duši, zvonile mu iz ustiju. Stisnu se glavom k uzglavlju, pamet mu obnevidje, on usnu.

(Konac sliedi.)

POUKA.

Gospodja Rolandova.

Napisao Charles de Mazade.

God. 1788. sabrala se odlična družba kod njekoga od najvećih dostojanstvenika francezkih. Bijaše to cviet parižkoga svieta; neobično veselje odavaše se na svakom licu. Chamford čitaše svoje razkalašene pripoviedke, kojih se ni gospodje nisu sramile slušati; govorilo se o nadolazećoj revoluciji, o carstvu uma, i o svem se domienjalo nestašnom nebrigom, koju su priljubila bila sva družtva za vladanja obadvaju Ljudevita. Sám je Cazotte mučao; kad kada bi se podsmjehnuo, ali vazda mu bijaše posmjeh samo sievak sjetne ironije. Vesela družba, opomenuta nanj, upita ga, što misli o dospievajućoj revoluciji. On odgovori: Vi, gospodine de Condorcet, umriet ćete u uzi od otrova, da neumrete na stratištu od ruke krvničke. Vi, gospodine de Chamfort, prorezati ćete si žile! Svakoga će od vas stići zaslužena kazna: Vas, Bailly, Malesherbes, Roucher, Vieq — d' Azir. A što nas žene čeka, preuze Cazottu rieč vojvodkinja Gramont, — mi smo doista sretne, što se revolucija ništa nas ne tiče, premda neću baš reći, da se ne pačamo u nju; ali nam se neće tako strogo suditi. I vi ćete zapasti u škripac, odgovori Cazotte, i s vami će se postupati kano i s mužkarci. Tako nastavi Cazotte kobiti i najodličnije osobe onoga družtva, ali to kobljenje ne mogaše se više kao šala ljubiti ni gospodi ni gospodjam, svim poče dodijavati, i svi se digoše. Rieči one, izušćene gospodjam, poznate su posvud pod imenom: proročanstvo Cazottovo.

Neznam, da li se ikada duše moje jače što dojmilo od straha onoga, koji me obuze, kadno prvi put čitah poviest revolucije francezke. Utisak ovaj oćutim i dan današnji svagda, kad god stanem čitati koju episodu iz tih vremena. Izuzam junake husitskih ratova moram priznati, da se nisam nikada više klanjao veličini duha ljudskoga, kano onoj, koja se u junacih ove revolucije očituje. Sve je tu veličanstveno: i krieposti i mane. Tu nevidiš mirna svjetla, već križanje smrtonosnih munja, nevidiš tiha vjetrića, nego strašnu oluju, nečuješ tiha žamora ljuljajućih se morskih talasa, već biesnu buku uzrujanih valova.

Ovo je doba strašno i bolestno, ali ujedno doba plodno, presnažno, veličanstveno. Ražali nam se, gledamo li toliku biedu i nevolju, sgrusti nam se, bacimo li oko na toliku prolivenu krv, tolika ljudska trupla; ali zato nekunimo revolucije, budimo joj zahvalni; nije bo moguće, da nas onaj kune, kojega smo malo prije komadom kruha izbavili od prieteće mu smrti. A gladan bijaše onda duh ljudski, borio se sa smrću. Došla revolucija, pružila mu kruha, a ljudstvo se htjelo za jedan tren darom tim nasititi, zato nemilosrdno gazilo po onih, koji mu ga htjedoše oteti. Tko kune revoluciju francezku, zaboravlja i prezire hranu, od koje i mi živimo. Mnogo je doduše žrtava palo, a tko je kriv? Zar Ljudevit XVI.? Zar Marija Antoinetta? Zar Mirabeau, Robespierre, Marat? Nisu.

Kano od groma iz vedra neba zamni polje, jeknu gora od buke i štropota ubojitoga oružja, krv poteče potokom, bitka se razvali strahovita; u onaj čas bo svako srdce živom vatrom planulo, svaki duh — dozreo. U ono vrieme nalik je Francezka u svojem vanrednom zanesenju na proročicu boga Apollina u Delfih. — Što više, rieč bijaše tvorom, misao činom; što je tko zaželio, to je i postignuo; a grčeviti posmjeh, kojim revolucija poput okostnice pokazivala grdne zube svoje, bijaše ujedno zora veličajnu izhodu sunca, — novoj budućnosti. I sbilja ima nješto bo-

žanstvena u ovom uzhitu; trpimo, a ipak neizkazanom slastju odišu prsa naša. A kako uzvišeno, veličanstveno, plemenito čuvstvo budi se u nas, gledamo li riedke ove pojave veličine duha ljudskoga. Ovdje se ne glumi izumljena idealna drama, već je tragedija živom istinom postala. Na vidik izlaze ljudi, koji svoje osebnosti podnipošto neće da pogaze, koji se nepretvaraju ni u čem, slični jedan drugomu samo osvjedočenjem, za koje su pripravni svi do zadnjega nmirati — i jedan za drugoga i umiru. A kako umiru! Neima u njihovu životu ništa tamna, jasno se vidi cilj njihovih želja i čina, za jednu svrhu rade svi do skranjega časa svoga, te polažu mirno glavu svoju pod guilotinu, jakim i neustrašenim glasom vapeći: Amour sacrée de la patrie! (sveta ljubavi domovine!) da istoga krvnika smetu svojim mirom i svojom rječitostju.

A koje pregnuće, koju srčanost vidimo kod ženâ. Hrabro stoje uz svoje muževe, a možda ih i nadkriljuju snažnom rukom, junačkim srdcem, muževnom zahvalnošću. Postupalo se s njimi kao s muževi, bijahu bo u istom činu zatečene, a znadjahu i umirati kao muževi. Gospodja Rolandova i kraljica Marija Antoinetta dvie su žene riedke veličine, koje nadvladav slaboću svoga spola zauzimlju prva mjesta u revoluciji. Kraljica i gradjanka, dvie žrtve nesmiljenoj sudbini, iztrgnute iz tihoga domaćega života, te bačene u javnu borbu medju muževe, znadu vladati ubojitim kopljem i obe junački umiru na jednom stratištu; ona zastupa kraju dospjelo gospodstvo, ova u svojem bezprimjernom ponosu i postojanom odporu novo pokoljenje i sliku novoga družtvenoga života. Veličanstveno prem tragično odsieva priegor iz oka kraljičina; pregnuće i sveti uzhit mučenice za ideju slobode poput ognjenih striela siplje se iz očiju gradjanke. Obazrimo se na ovu zadnju, čije memoire u novo doba našaste izdade Dauban. Nigdje nemožemo naći tako vjerne slike njezinih misli, slike velike one katastrofe, kao u ovih memoirih, pisanih u ono doba. Pretvaranje bijaše jurve ustupilo mjesto istini, a svaki je govorio i radio, kako je ćutio i mislio.

Osobitim čarom odlikuju se memoiri gospodje Rolandove, kakovim može na nas djelovati samo duh, koji si je usvojio za jedini cilj ideju slobode i ljubav prama domovini, te stojeći tako na visini, do koje nedopire nijedna predsuda ni plaha bojazan, teži i sbilja se približuje sve to više čistomu uzoru čovječanstva; uzvišena je moralna snaga u ovoga duha, koji se neda ničim pritisnuti, ničim sa nastupljene staze odvratiti, gleda bo neustrašen pred očima cilj svoj. A taj je veliku njenu dušu tako uzvisio, zanio.

Uzvišena zanesenost ova dojimlje se nas još silnije, kad sjaje iz oka ženskoga. Memoire svoje pisaše Rolandova u tamnici, gdje je i očekivala zadnji čas svoga burnoga života. Kada ju sudbina bacila u vrtlog revolucije, bijaše snažna, jaka, vitežka, ali u ovo vrieme bijaše već svladana, već obnemogla. Vidi pred sobom propast, ćuti, kako je uništena, ali ne drhće. U istom trenutku, kadno ništa pred sobom nevidi do same smrti a budućnost joj je zastrta crnim zastorom, tone duh njezin u prošlost. Jednom nogom stoji na stratištu, a ipak svratja misli svoje na otčinsku kuću, iz koje je izašla, i na stazu, kojom je stupala. Čvrstom rukom crta uzpomene svoje nježne mladosti, koje ju zanose poput tiha, blaga vjetrića u ono doba, kadno bijaše jošte nevino diete. Nezna više za pogibelj, u kojoj se nalazi. Ali odmah, kao da ju zmija ujede, trgne se iz sladka spominjanja predragih slastih djetinskih, znamenitost trenutka, u kojem se nalazi, potrese joj dušu te kao domorodka rukovodi pero, pero koje baca ognjene striele proti neprijateljem, strašnomu Dantonu, silovitomu Robespierru, nevjernomu Pache-u. Njezine uspomene iz krasne mladosti i biesna bura revolucije izmjenice joj razdražuju srdce, kriepe joj duh.

Sada, prije malo vremena doznalo se za njekoje njezine listove, upravljene na Buzota. Listovi su ti pisani krvlju njezina srdca, te skidaju koprenu, pod kojom se tolike tajne duševna joj života do sada sakrivahu. Zajedno s njimi našla se slika Buzotova. Bezprimjerna strast i zanesenje očituje se u svakom redku. Čudnovatim su slučajem sačuvani do našega vremena. Valjda je krvnik digao Buzotovu sliku, na kojoj bijaše napisano „draga slika", i koju je imala gospodja Rolandova u tamnici, noseć ju uviek na srcu, i s gorkimi ju suzami cjelivajuć. Tu sliku je valjda krvnik digao izpadšu joj kod njezine smrti, još toplu od zadnjega udarca plemenitoga joj srdca. Listovi oni, sa slikom Buzotovom našasti, razsvjetljuju nam tek posve značaj gospodje Rolandove, kako nam do sad ne bijaše poznat. Po njih nam se pokazuje žena, koja uz svoju hrabrost usried najveće oluje nosi u srdcu svetu bol, te je obilno nadahnuta tajnom ljubavju i domorodnom zanesenošću.

Bijaše nastalo kobno vrieme zadnjih godina vladanju Ljudevita XV. a prvih vladanju Ljudevita XVI., vrieme takovo, kakovo je po prilici u fizičkom svietu prije velike oluje, kada uvehli cviet ponikne glavom, bezsvjestica i umor hvata svaki stvor. Iz daleka se razlieže tutanj groma, sve to žešće križaju striele na sve strane, kano da hoće pogubnim plamenom vasionu proždrieti, strašni se oblaci nadvijaju, šire se po čitavom obzorju, misliš, da će zadušiti zemlju. Sve što je živo, drhće! Takova oluja podigla se na obzorju francezkoga družtvenoga života. Jedan sliedi želje srdca svoga, tražeći ljubavne sgode, drugi nemarno trati dane u

kojem zakutku Francezke, a ni ovaj ni onaj nezna za silu i snagu, koja u njem driema, premda ih tišti nemila slutnja, da neće dobra biti. Tako življaše i gospodja Rolandova. Kad je tutnjava zvonova prvi put naviestila strku svjetine g. 1789., prene se ona te izmamljena iz tiha domaćega života, koji bijaše tada samo smjesa modnih navada i tajne uzrujanosti, postade junakinjom girondi, ženom ministru i savjetnicom njegovoj stranki. Maria Jeanne Philipon rodila se u Parizu g. 1754. Otac joj imućan zanatnik nije baš mnogo za nju mario. Samo sobstvena njezina želja i ljubav prama nauku iztrže ju iz nizine takova družtvenoga života, i uputi duh joj drugim pravcem, kojim će sigurnije stupati na sklizkoj stazi nastajućega života. Čovjek bi rekao, da to bijaše nagon, koji ju nukaše, te je toli rado gledala u „vječnost, nebo i njegov sjajni svod.“ Prvi ju učio pisati i čitati, i tumačio joj poviest i zemljopis neki Marchand, kojega je u brzo znanjem i prestigla. Čitanje joj bijaše najveća strast, osim ljubavi prama cvieću; biblija, Telemak, oslobodjeni Jerusolim bijahu joj najdraže knjige te i zanos njezin okriliše. „Umišljah si, piše, da sam Telemahu Eucharidom, Tankredu Herminom“. Abbé Bimont, njezin stric, učio ju latinskomu jeziku, u kom je isto tako liepo napredovala kao i u nauku fizike, filozofije i politike. Najmiliji pisac, reć bi odgojitelj, bijaše joj Plutarch; on je upravo prvi posijao u njezino srce sjeme republikanskoga duha, on je učvrstio njezin značaj. Dokazom duševne samostalnosti, prerane za jedanaestgodišnju djevojku jest to, što je nosila u crkvu mjesto molitvene knjižnice — Plutarcha.

Tako mladovaše dična ova žena, ljubeć cvieće i knjige, ali uz to ukusnu napravu; nu ipak bi rado slušala, kad bi ju tko pohvalio kao dobru gospodaricu, koja se nesrami ići kupovat salate i peršuna. Ponoseć se tim, da joj se hvala daje s ove praktične vrline, piše: Djevojče, koje je čitalo znamenita djela, tumačilo kretanje sfera nebeskih, risalo i najbolje znalo plesati, moralo je u osmoj godini takodjer kuhati, prebirati zelenje, pripravljati pića. Ali odmah se izdaje i pokazuje nam se kao žena, kojoj su poslovi domaćega kruga preneznatni, kada piše: „Znala sam žurno pripraviti juhu, kano da bi Filopemen drva ciepao; ali nebijaše to posao prema momu zvanju.“ Brzo napredujući i dozrievajući ipak si sačuva pobožna čuvstva, koja se nisu dala nikakvim čitanjem zatomiti, te u jedanajstoj godini stupi u samostan, gdje je cielu godinu boravila. Ovdje, možemo reći, počimlje drugi dio njezina života. Našla si prijateljice Sofiju i Henriettu Canetovu, s kojimi je i kašnje dopisivala. Iz samostana uze ju k sebi baba po majci Philipon, koja stanovaše na otoku Sant-Louisu, živući po običaju pokrajinskih gradića. Sviestnoj starici ljubila se u svem ugladjenost, a utuvila si u glavu, da se mora svakomu militi; ta joj misao još od mladih godinâ ostala. Družica joj bijaše gospodjica Ratissetova, inače priprosta ženska, ali vesele ćudi, kako malo diete. Pomislimo sad k tomu još knjige Franje Saleskoga, Bossueta, gospodje Levignè, to znamo za sve družtvo i svu zabavu Rolandove. Kadkada bi došao po ladanjskom običaju po koji gost u pohode, ili bi izašla šetat, to joj bijaše sva promjena. Poslje jedne godine dana povrati se ona u otčinski dom, podosta naobražena i samovlastna; bijaše već djevojka, koja je znala i ćutila da je „svježa i bujna ružica, štono se razvija pod vrućimi traci proljetnoga sunca.“ Dakako da je ćutila i njeki tajni nemir, koji joj srdašce obuzimaše nedokučivom težnjom mladih godina; počela tražiti družtvo, graditi kule u zraku, koje se dakako rušile, riečju oćutila se sada u kolu javnog života, te počela smišljati, kako da si steče priznanja i slave.

Tako življaše Rolandova do god. 1780. Sada dolazi doba, kad se imao učvrstit značaj, sviest, ćudoredna i umna snaga. Umrla joj je majka, a otcu imetak propao. Ona oćuti pogibelj svoga stanja. U isto vrieme osvojiše joj dušu encyklopediste. Voltare, Buffon, Helvetius, Diderot bijahu zabavom njezina duševnoga života. Čita marljivo, bilježi si mnogo, razmišlja o vjeri, politiki, i zapisuje sve, čemu se domislila. Ali sve joj to još malo; ćuti u sebi njeku prazninu, piše razprave o slobodi i ljubavi. Piše o ljubavi, ali srce njeno jošte driema, nije se našao, tko bi ga probudio. Sad se zaputila skroz za tragom načelâ Rousseauvljevih; za njim se zaniela i djevojka i mlada žena. Istom, kad joj je bila već dvadeseta godina, dopao Rousseau njezinih ruku, ali u onaj čas bijaše sva njegova. Čudna li slučaja! Izpovjednik njezin, da ju upokoji prežalostnu sa smrti majkine, dade joj čitati: Nouvelle Heloise. „Da imadem čitavoga Rousseau-a,“ uzhićena kliče, „da mi bude uviek svjetnikom, tješiteljem, učiteljem i provodičem u svakom trenutku života, bila bi za me slast i sreća, koju nemože nitko osim mene oćutiti, jer ja ga obožavam.“ Htjela upoznati Rousseau-a u glavu, pisala mu, da je zaputila k njemu, ali nemilostiva Tereza nedade joj do njega, veleć da mužu treba počinka. Rousseau ne slutijaše ni iz daleka, da je od praga njegova odbijena najplemenitija duša francezka, koja i na stratišu jošte sačuvala načela i ćućenja, štono su ih njegovi spisi u njoj probudili bili.

Poslje smrti materine bijaše joj život nevoljan najviše sbog nemara otčeva, te da nije utonula u razkalašenoga družtva nečistih namjera, obćuva ju jedino dosad stečeno naobraženje i duševni rad. Pretjerane udvornosti ne podnosijaše, a razuzdanost nebijaše dakako pristupna toli plemenitu srdcu. Baveći se neprestano knjigom, Rousseau-om,

stvaraše si sviet po svojih načelih, po svojih uzorih. Doista, najbolje bi se bila neprilike izbavila udajom, ali medju prosioci nebijaše ni jednoga, koji bi bar malo naličio onomu idealu, kojega si mašta mlade djevice sama stvorila. I piše Henrietti: Stvorila sam si uzor, kojega bi mogla ljubiti, ali nemogu mu slike i prilike nigdje u družtvu naći. Rado bih vjerovala, da je uzor moj samo krasna obmana, jerbo originala nigdje ne nalazim. Veoma zanimljivi su opisi njezinih udvornika, kojih je ne malen broj: učitelj kitare, učitelj plesanja, odvjetnik, dva liečnika, pekar i drugi. — Svi su se badava trudili. A što je htjela Rolandova, reći ću s njezinom majkom, koja je istinu pogodila, kad veli: „Čini mi se, da hoćeš njekoga, koji bi mislio da je gospodar, dok bi izvršivao tvoju volju!“ Sám Blancherie joj ušao u volju, premda se može reći, da to bijaše više djetinska privrženost, samo iskrica vatrene ljubavi, koja se odmah ugasila, čim je ona začula, da joj nije vjeran.

Sada se pred njom pojavi Roland, idući stavnim korakom prama svomu cilju. Došao s pismom od Cannetove, koja ga preporučala kano naučena muža i u svakom obziru ćudoredna, bez ikojega prigovora, izvan što mu se osobito mili stara nošnja i stari običaj a nove mu navike mrzke; uz to još da je tako slab, te rado sluša, kad ga hvale. Roland je vrlo malo naličio idealu mlade djevojke. Bijaše visok, suhonjav, za izvanjsku ljepotu nebrižan; pravilni potezi njegova lica i visoko čelo većma su mu mogli pribaviti štovanje, nego li ljubav. K tomu i velika razlika u godinah. Rolandu bijaše dvadeset godina više od nje. Pet godina molio za njenu ruku, dok ju i izmolio. Da za njega podje, prisiliše ju najviše žalostne okolnosti, u kojih se nahodila, niti ga uzela iz čiste ljubavi, već iz razumna štovanja; ćutila je, da nebude više osamjelim stvorom, koji se tuži, da baš nije ništa. Roland se nemogaše zvati idealom duše mlade i zanesene, ali bijaše za nju ipak novim životom, po njem ona stupila u posve drugo družtvo. Vjenčaše se god. 1780. Marija bijaše svomu mužu vjerna družica, i zadovoljna življaše u tihom domaćem krugu, posve zabavljena odgojem svoje ljubezne kćerke, gospodarstvom i naukom. U kratko vrieme vidimo ju kano suradnicu ekonomičkih i znanstvenih radnja svoga muža, dà brzo bijaše ona dušom njihovom. Najprvo se nastanili u Amiensu, gdje im se i rodi kćerka, a kasnije se preseliše u Lyon, gdje je Roland postao nadzornikom povećoj tvornici. Ne daleko imadjaše on mali posjed La Platière, i tu mu žena proživila najkrasnije časove svoga života, posve zaljubljena u tihe ladanjske običaje i svoje gospodarstvo. Memoiri, pisani u ono doba, veoma su zanimljivi. Roland je morao više puta i putovati radi svojih posala po Francezkoj, Švajcarskoj i Englezkoj, a posvuda ga sprovadjala žena. Putovanje ovo bijaše od velike znamenitosti i domašaja za Rolandovu, jerbo si njim pribavila izkustva, i ništa nije pazljivo oko njeno propustilo a da to na svoju korist neobrati. Mužu svomu bila skrbnicom, tajnikom i liečnikom, radi česa se stavila učiti prirodoslovlje a osobito bilinstvo. Od onoga doba poznate su nam njekoje činjenice, koje nam pokazuju njezin veoma živahan duševni savez s mnogimi na glasu učenjaci. A vriedno je iztaknuti i to, da se je družila samo s mužkarci; tako s Bosseom, koga je zvala svojim bratom, s Champagneux-em, koji u vrieme revolucije postade prvim urednikom Courrieru lyonskomu. Strastveno se zanimala i s političkimi uprosi, razpravljala ih s prijatelji, kriepila ovim domorodnu snagu i s njimi se pripravljala na dospievajuću revoluciju, koju je već svaki njušio al nitko ni iz daleka slutio nije, kako li će ona početi i svršiti se. Preporodjenje družtvenoga života bijaše želja svieh, ali o brigah i neprilikah, kojih će im ono zadati, nisu ni sanjali. Dospio čas federaciji Lyonskoj. Časopis Champagneux-ev donese proglas, sipljući striele osobita oduševljenja na sve strane, tiskan za malo vremena u više od šestdeset tisuća iztisaka. Svaki ga htjeo imati. Pisala ga Rolandova, i tim se prvi put pojavila na javnom političkom polju, nad kojim se jurve strašni oblaci nadvili. A sad nije to više mlada kćerca zanatlije Philipona, niti je to kućarica na imanju La Platière, već je to žena revolucije, koja ide s poslanikom Rolandom u Pariz, gdje bijaše sakupljeno zakonodavno tielo, te odkuda se nevraća, dok neizadje u strašnoj igri na pozorište, da bude osamnaest mjeseci kraljicom ministarstvu nutarnjih posala, zastavom svojoj stranki, uznikom Conciergerie, žrtvom i junakinjom na trgu Ljudevita XV. Podjimo s njom, te promotrimo onaj uzvišeni pojav, kojemu dušom bijaše gospodja Rolandova sama.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište otvorilo se 1. listopada Maksimom Crnojevićem, tragedijom u 5 čina, od Laze Kostića. U prvoj polovici ovoga mjeseca imadu se još glumiti nove za nas vesele igre: „Supruzi“ po francezkom, „U petak“ od Görnera, „Školski nadzornik“ od Trifkovića, Nevaljao čovjek„ od Rosena, nova za nas drama „Sirotinjski odvjetnik“ od Merissea, i poznata već od prije Halmova drama „Sin pustinje“; u operi pak sprema se novina za nas „Ciganka“ opera od Balfea.

Maksim Crnojević glumio se prvi put. Prijateljem pjesnikovim, koji sad u madjarskoj tamnici čami, bilo bi veoma drago, da su mu mogli odaslati bratinski pozdrav i glas duševnoga slavlja. Ali glumačka se vještina kod te prve jesenašnje predstave pokazala slaba. Veli se, da je bilo i sedam pokusa za tu tragediju, ali tko je gledao zadnji, generalni pokus, ne mogaše se dobru nadati. Da se još sveudilj na brzu ruku radi, daje slutiti sama cedulja prve predstave: u njoj je izpuštena jedna osoba, majka Maksimova Jevrosima, i s njom glumica joj gospodjica Bajzova.

I tako se je zaboravilo na koješta, ili nije bilo vremena da se učini sve, čim bi se tragediji pripavio što sigurniji uspjeh. Da spomenemo njekolike nedostatke. Knjiga se je imala bolje udesiti za predstavu; glumilo se doduše onako, kako se je knjiga priredila po volji samoga pjesnika za pozorište novosadsko, ali nije valjalo držati se toga. Njekoji glumci govorahu posve nejasno, n. p. g. Kontilovića malo si kad mogao i razumjeti, a g. Izaković rekao je rieči „patilo“ tako zlo, te se mnogi nasmijaše čujući „batina“. I gospodjica Perisova govori nerazumljivo, kad brzâ, tako njezina monologa u 1. činu nije nitko, koj nije pročitao prije knjige, razabrati mogao baš na odlučnom mjestu, gdje ona objasnjuje sav svoj položaj prema ostalim osobam tragedije, i savez Maksimov s Andjelijom Inače ide i nju i ostale gospodje Bajzovu i Ružičku-Strozzijevu svaka hvala: u ovoj tragediji mnogo su bile vriednije od mužkaraca u obće. Njihov vanjski lik, logično naglašivanje, kretnja, ako i ne svagdje umjetnička ali bar pristojna, glas, koj se bar slušati dade, ako gdjekad i nije savršeno udešen prema situaciji: sve to mogaše gledaocu dati odpočinka od one muke, koju mu zadavahu toliki il nerazumljivi, ili mukli, il hrapavi, il vrištući glasovi. G. Brani očevidno se je trudio i kao redatelj i kao glumac Maksimov; ali nije ni u čem posve uspio

Za 15 dana vježbanja nije on mu mogao uvještiti jasnomu govoru ljude, koji mu se kroz 12 godina nisu naučili, a sam kao glumac nije uspješno razdielio silu i dohvat glasa svoga, te ga izdaje glas, kad mu ga najviše treba, pošto se razvikao, gdje netreba. Igru lica i tiela, najpače hod valja mu pomno dotjerivati. Masku bi imao za Maksima nješto ugodniju izabrati (i proti volji piščevoj), jer onakova vriedja estetičku ćud; a zaboravlja si oči vidnijima napraviti te mu ostaju bez izraza. G. Peleš ponajviše je dobro shvaćao značaj, koga je glumio (Ivu Crnojevića), samo što je i odviše nejunački jadikovao s nenadane rugobe sinove; ali glas mu je tako hrapav, tako bolestan, da i slušaoca boli videći muku njegovu. Žalimo g. Peleša, da mu se našla takova zaprieka, nu neka štedi sebe i slušaoce. G. Freudenreich glumio je razborito, samo da mu je gramatični naglas praviji. G. Ban govori jako nejasno i gdješto posve nehrvatski, inače pojava mu ugodna i igra prilična. G. Leskoviću govor je većinom pravilan i razumljiv, s česa ga ide hvala, ali bez karakterisanja; naravsku manu stasa svoga, čim se neliepo prikazuje, imao bi umjetnimi pomagali izpraviti. G. Plemenčić govori razumljivo; neke smiešne pointe nije dovoljno iztaknuo n. p onu o babici njegovim objasnujućim mislim, pak onu o Zeti i zetovih. A tko mu je rekao naglašivati Zêta mjesto Zèta? G. Žagar, Ružić i Plemenčić ml. bili su ponješto nespretno maskirani; govoru i kretnji im treba dosta popravka vještom uputom.

Oko čistoga i liepoga hrvatskoga izgovora mnogo se je truditi osobito onim glumicam i glumcem, koji su inače posve ili bar ponješto vješti. G. Ružička-Strozzijeva uspjela bi još o mnogo više, da ne izgovara neke konsonante na njemačku; i glasom svojim, čini se bar nam, mogla bi, umjetnije i promišljenije ga rabeć, više postići.

Po toj prvoj predstavi jesenašnje glume sudili bismo, da su njeke promjene u osoblju glumačkom nuždne, da je nuždna promjena glede g. dramaturga, to jest, da valja g. Šenou već jednom učiniti li dramaturgom i to odmah. To je tako jasna stvar, da bismo se i stidili obrazlagat ju mjesto onih, koji to imadu učiniti. Pak onda će se moći g. dramaturg ozbiljno latit posla, bilo a bi ga dosta i Herkulu, sviet pak će znati, koga može kriviti s uspora ili nazadka a hvaliti s napredka. A gg. glumice i glumci neka uzmu na um, da svojim govorom te igrom mogu hrvaštinu milom ili nemilom učiniti gdjekomu. Nared i narodna sudbina biti će im sudija.

Književnost. Dr. Nikola Ivančević, koji se u nas najviše epigramatikom bavi, izdao je tiskom Jul. Hühna u Zagrebu sbirku svojih epigrama (170 na broju) pod naslovom Iverje (str. 111, ciena 45 nov.) Tisak je ukusan.

— Poslaše nam iz Praga knjigu, što je već za buduću godinu izašla nakladom Urbaneka u českom jeziku pod naslovom: „O methodách a logické jejich přibuznosti“, sepsal Jan Lepař, ředitelj cis. kral. českeho ustavu učitelskeho v Praze.

— Arhimandrit Pelagić preveo je iz českoga i izdao knjižicu „borba naroda američkoga za svoju samostalnost“; dobiva se u Novom Sadu kod St. Ratkovića za 25 nov.

Umjetnost. Opet nam piše prijatelj iz Vinkavaca: U četvrtak 26. rujna priredi nam ovdašnje pjevačko-glasbeno družtvo „Sloga“ liepu besjedu, sebi na čast a na radost našu. Sudjelovahu izim vrloga pjevaćega sbora gospodja vrstnoga našega tenoriste Šeibla i gospodj. Francova sgodnim milosborom a gospodjica Malvina Laurićeva i pjesmom i prekrasnom igrom na glasoviru, kojom nas je uprav uzhitila. Brojno se je obćinstvo bilo razdragalo, slušajući pojedine komade, ubrane ponajveć iz našega vrta, što ga toli brižno natapaju složne ruke Zajca i Kuhača. I slavonska se krajina sve po malo sprema za buduće dane, da joj budu svietli.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 41. U Zagrebu dne 12. listopada 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

ZAVIČAJU.

Spjevao Jos. Eug. Tomić.

Oj mladosti moje raju,
Zavičajni mili kraju,
Primi s pjesmom pozdrav moj!
Kadgod te se duša sjeti,
Svim' će krili da poleti
Na ubavi skutak tvoj!

Kô u maglu, il' u tminu
Sudbina me stroga rinu
Mukotrpan živjet čas;
Zato, kad mi svjetao, bajan
Ti okupiš duh očajan,
Ja za tobom planem vàs.

Dà, svjetal si i miljevan
Duši mojoj, kô opjevan
Pramaljeća krasni dan;
Pun si čara i milinja,
Kao suza materinja,
Kad s razkoši mili van.

Sve u tebi, krasnom, što je,
Opominje misli moje
Na nekdanje sreće trag:
Svaki grmić, svaki putak,
Svaka travka, svaki prutak
Za mene je spomen drag.

Na tvom krilu ja se rodih,
U njem sretan ja sprovodih
Svog' djetinstva blažen viek, —
Dokolične one čase,
Kojih jedva duh sjeća se,
Kô da j' o njih snio tek!

U tebi mi duša mlada
Odgojila smjelih nadâ
I zamislî čitav roj,
I gradila vrh oblakâ
Do sunčanih gore trakâ
Zlatne kule za rod svoj.

Sada slomljen duh moj stoji
Na podoru nadâ svoji',
Ko na stieni soko niem;
Bez poleta, zanesenja —
Mlada vatra u njem jenja,
Turoban ga hvata driem!

Pa zato mi, kraju mili,
Željno duh se k tebi krili,
Gdje probavih viek svoj mlad, —
Viek poletan i pun sreće,
Bez žalosti i bez smeće,
Za kakovim tužim sad.

Tu po tvojih gorah, doli',
Obilazit duša voli
Nekadanje sreće stan;
I svakuda, kuda krene,
Sreta sladke uspomene
Na mladosti krasni san!

Zavičaju, dobro moje,
Kad će opet sunce tvoje
Ogrijat mi dušu, kad?
Hoće l' barem tvoja gruda
Pokrivat mi trudna uda,
Kad u vječni legnem hlad?

ŠVEHATSKI PROSJAK.

Pripovieda Ivan Zahar.

VIII.

Vozeć se natrag u Beč g. Müller, Emilija i Luka čudno im je bilo na srcu. Emiliju, djevojku vedru i čistu, trzao je strah, ne opredieljeni strah, komu, znaš zašto te je snašo, već nepoznat po svom uzroku, pogibeljan po svojih posljedicah. Iz magle prietilo joj nešto, i nije se usudila govoriti. Luka bijaše skrušen, skoro milostiv. Samo se g. Müller srdio.

— To je grozno! govoraše on obraćajuć glavu visoko uzdignutu sad prema Luki, sad prema svojoj kćeri. Grozno je to! Kad podješ da se malo odmoriš od posla, mora preda te doći takov prosjak, da ti svu zabavu pokvari!... Što se to danas dogodilo? pitaše g. Müller, kao da je u omaglicu pao. Dà, zbilja! klikne za malo. Vi, gospodine... (nije izreko rieč „barune") morate sutra poći tužiti toga prosjaka, jer je uvriedjeno vaše poštenje i moje.

Luka se lecne.

— Tužiti? ponovi Luka. Dà, dà, tužiti.

Emilija reć bi sad je istom shvaćala o čem se radi.

— Mora se razjasniti, rekne g. Müller. Je li je tkogod vidio našu nepriliku?

— Ah, vidjeli su nekoji ljudi! uzdahne Emilija. U pravo smo vrieme još izmakli, inače bi se bilo sgrnulo svjetine.

— Kažnjen mora biti prosjak! odsieče g. Müller. Ili ga moraju zatvoriti u ludnicu.

— Bože! što će mu se dogoditi! uzdahne Emilija, u kojoj se ganulo milosrdje za biedna prosjaka.

Sve troje zašuti neko vrieme. Napokon stane govoriti Luka:

— Istina, taj prosjak ljuto nas je uvriedio, no ne radi mene... Što sam ja vriedan prema vam? (Obrne se prema g. Mülleru i kćeri mu). Uvriedio je u meni ovoga angjela — taj luckasti prosjak! No ipak ja mislim, da je velika kriepost braniti svoju čast, al je najveća kriepost oprostiti. Pa napokon, dademo li kazniti njega, što smo tim dobili? Zamjeriti će nam svatko. Taj starac, koji je vojevao za cara, izgubio nogu, žrtvovao sve svoje sile, da do vieka živi od tudje milostinje, taj mučenik, koga prije štovati nego li mrziti moramo, taj bezsilnik, koji ništa nema, ni blaga, ni obitelji, ni zdravlja, ni ugleda — što je on kriv, ako mu se kadkada mašta razpali ter pomisli više nego smije? Zar nismo mi već sto puta poželili stanovati u staklenih dvorovih, kuda zlatne ribice šeću, zar nismo poželili stvari nemoguće? Što mislite vi, krasna Emilijo?

— Oprostimo starcu! klikne djevojka, i blago zasja njezino oko, i radostna, što je takvu pomislila misao, privine se k svomu zaručniku.

— Stanite djeco! klikne g. Müller. Vi ste se obodvoje dali na poeziju, a neznate, da sviet poezije nepozna. Nepozna! klikne jače praktični trgovac. Obrnuv se zatim Luki, rekne strogo: vidim, da je vas vrlo lako umekšati; i starcu nebi trebalo, van pustiti jednu suzu iz oka, da mu se odroni niz suho lice, pa bi mu oprostili. Ne! ja toga nedozvoljujem, i zato ako vi nećete, ja ću...

— Dà, dà, pravo imate izlane se Luka, uzme rubac iz žepa i stane otirati znoj s čela. Ja ću dakle sutra poći u Švehat i prijaviti to policiji.

— Ne vi, ja ću to sam obaviti, rekne odlučno g. Müller. Sutra ću ja u Švehat poći, a sada negovorimo više o tom ni rieči. Dosta nam je neugodan bio dan, neproduljujmo te neugodnosti hotice.

— Negovorimo više o tom! umoli i Emilija svoga zaručnika.

Na modrom svodu progledaju zviezde, upirati stanu zrake svoje na večernje putnike i na poljanu. Poljana dalka kao i nebo, nebo je ravno kao i poljana; diže se večernja magla, lahka kao koprena nevjestice mlade; komarci se razlieću iz skupa svoga, šišmiš kadkad zabrnči, začuje se s daljine iz bližnjega sela mukli lavež psa čuvara; nigdje ni žive duše: sve je tiho i mirno, samo što konji udaraju o tvrdu cestu i ruži kočija, a u njoj sjedi troje ljudi, al malo govore, sve pogledaju gori. Kukavci! Čemu se sve dive! Naše bi morali gledati nebo! Naše je nebo modrije, naše su sjajnije zviezde, a s gora siplje sitna rosa poezije, i s daljine pliva po zraku milotužna pjesma. Jer jedna neće da nam sine — neće da nam se javi sretnica zviezda!

IX.

Bilo je rano jutro drugoga dana. U Švehatu tihi vlada mir, samo se vide ženske, gdje žurno hodaju košarom u ruci. Za malo eto po glavnoj ulici ide Vladko, nješto ga silno goni, jer brzo premeće noge. Neogleda se ni lievo ni desno, poznat mu je cilj njegova putovanja i ravno ide k tomu cilju. Nebilo za dugo, Vladko pokuca na vrata Tome Roksandića. Nitko mu se neodzove; on ipak pritisne kvaku, vrata nisu bila zatvorena, otvori ih i unidje u sobu. Na slami na krevetu ležaše prosjak, malo je podignuo glavu, rukom si ju podupro, i tako razmišlja.

— Vi ste tu? rekne tiho, a na licu mu nesine ni trak radosti ni čuda.

— Ja sam, starče, odgovori Vladko. Došo sam, da te vidim i da se s tobom porazgovorim. A mnogo se dogodilo jučer važna. Ti si slab, ti si iznemogo; vidim, gdje ti je muka i govoriti i slušati. No ipak... možemo li govoriti?

— Možemo, s lahka odvrati starac. Vi ste jedini moj prijatelj na svietu; jest, s vami hoću da govorim.

Zamukne starac, Vladko se zamisli.

— Jesi li ti siguran, da je ono tvoj sin? upita doskora.

— Kao da sam prosjak! klikne starac. Poznam ga dobro. Nije već tako malen bio, kad sam pošo u vojsku, a od onoga doba, štogod sam ovdje u zatočenju, uviek sam pred očima imao sliku svoje žene i sina...

Tomo stisne ustnice; ova rieč, koju je reko, za srce ga je ujela.

— Dà, on je moj sin po krvi, i premda neće da me pozna, premda se sakriva pod plašt velike časti, ja ga poznam dobro, ja bih glavu stavio na to, da je moj sin.

— A znaš li, da će te tužiti? Nisi li čuo, kako se onaj gospodin, koji je s njim bio, zagrozio, da ćemo se danas viditi?

— Nemarim za to! rekne prosjak i oko mu se zablista. Tužiti će me sudu? Pa što može sud? Može li sud izvaditi krv Roksandića iz Luke...

— Dá, tako se zove, prekine Vladko prosjaku rieč.

— Može li sud dokazati, može li mene osvjedočiti, da to nije moj sin? Može on mene kazniti, i neće biti prvi put, što ja trpim. Za muke sam rodjen, u mukah živim — pa da me se dojmi ovakva prietnja? Drugo je što me boli, što me je slomilo, što će me umoriti. U nesreći svojoj gledao sam tračak nade, da me dragi moji iznevjerili nisu; a sad vidim, da su moje misli kao i ljudi, kao i svjetski dogodjaji — ničemu vjerovati nesmiješ. Ova gruda zemlje, koju sam iz domovine ponio sa sobom, a sad ju pod glavom čuvam, ova zemlje gruda nije li branila i hranila izdajicu, nesakriva li izdajstvo? Napolje i ti zadnji ostanče moje njege, moje ljubavi, pa kad ti vjetar na sve strane prah raznese, neplodila ničim, jer dobrim ploditi nemožeš!

Sav raztrgan u duši, sgrabi zamotak, da ga baci, no Vladko ga za ruku prime.

— Stani! što radiš? upita on drhćućim glasom. Nije li to zemlja tvoga rodnoga mjesta? Nisi li je ti vjerno nosio u daleki sviet i čuvao? Nisi li snosio muke i boli, žedju i glad, ljubav i čeznuće? Stani za boga, nekuni je, nego ju blagoslovi. Zar nevidiš, da su dvie vrsti u našoj domovini, dvie protivne sile, dobro i zlo, angjeo i vrag? Budimo angjeli i blagoslivajmo. Proti mržnji stavimo ljubav, proti pohlepi požrtvovanje, proti krivici držimo čistu pravdu, proti udarcem naperimo gole prsi svoje. Ljubimo i borimo se! Onda ćemo izpuniti dužnosti čovjeka, komu je izvor u bogu... Nećemo zdvojiti! mi ćemo nadom, vjerom i požrtvovanjem srušiti sve kule, koje je podigla zloća, da navaljuje na ovu svetu zemlju, od koje gruda u ovoj ruci počiva. Stani starče! nezaboravi, da je naše nezdvojiti nikad!

Žarilo se Vladkovo lice, dok je ovo govorio, a rieči njegove duboko su prodirale u starčevu dušu. Slušao je svimi osjećali svojimi; ove rieči kao da su od pamtivjeka u njegovu srcu upisane bile a sad mu ih Vladko čita jasnim, silnim glasom.

Starac mučaše, nešto se pokrenulo u njem, nešto je bučiti stalo, najprije blaženo čuvstvo, zatim bura strasti, napokon i uvjerenje. Jedan čas nije mu se niti jedna rieč na usta dala, a zatim glava mu se vine napried, i ruke se maknu napried, i novom se snagom zaliju njegove žile, i on skoči kao pomladjen s kreveta.

— Dà, pravo ste rekli, tu istinu sada duboko osjećam: neimamo zdvojiti rad prošlosti, valja nam pogledati u budućnost. Neimamo ništa zapustiti, za sve nam se otimati valja. I ja više zdvajati neću. Silna se u meni pojavila želja, a to je zadnja želja, i ako mi se ovaj put neizpuni, neće nikad više, no ja ću spokojan umrieti. U domovinu poći moram! Osjećam u sebi, da će ona primiti moj zadnji uzdisaj; i želim, neka se on složi s onimi duhovi, koji za nju mare — ljepšega drugovanja nema. Vi, plemeniti gospodine, koji ste se tol vruće zauzimali za me, s velikim zanimanjem slušali moju sudbinu, vi mi se nećete iznevjeriti, vi ćete se pobrinuti, da do Hrvatske doći uzmognem.

Vladko mu obeća i stisne ruku, a susretne ga zahvalni pogled starčev... Do mala reče Vladko:

— Svakako nam valja razmisliti, što ćemo učiniti, ako te zovnu pred sud. Treba ti znati, da pravda nije ono što je istina, već što se može dokazati; a koliko puta se dokaže nešto što je laž i nikada istina biti neće. Pa bi te mogli odsuditi da pravedan trpiš — no toga nesmije biti. Imaš li kakvih pisama o sebi?

Prosjak nereče ništa, a ovaj je muk pokazivao, da u njega pisama nema.

— Dakle neimaš! reče Vladko; mi ćemo zlo proći.

Oba se zamisle.

— Što da učinimo? govoraše on poluglasno. Na samu rieč neće ti vjerovati; priseći neće ti dati. K tomu ti si prosjak, a on se drži velikim gospodinom, pa će uviek voliti njemu nego li tebi. Moglo bi biti naopako... No stani! evo mi sieva trak nade! Luka je u obće takvih stvari kazao, koje nisu istinite: to bi moglo sumnju probuditi proti njemu; to bi moglo potaknuti

na marljivije iztraživanje, pa neima dvojbe, da će se onda istina pronaći. Ja ću kazati, ja ću priseći, da Luka nije barun, da ga je na noge stavila moja majka, ja ću priseći, da je varalica, da je sklon prevariti moju sestru, moju biednu Anku, i moju cielu obitelj...

— Što? kliknu prosjak, zar je on i s vami u doticaju?

— On je već više godina zaručnik moje sestre.

— Izrod jedan! klikne starac i krv mu podudari lice. Nesretna mene, gdje sam otac takovu sinu! Pravo je, da me nepozna, da me poznati neće — on je prestao biti mojim sinom. Tužna mene, što mi sada na um pada, da imam pismo, kojim mogu dokazati, da sam mu otac.

— Imaš pismo? radostno upita Vladko. Kakvo pismo?

— Polazeć od kuće, uzeh svoj krstni list, da me upoznadu tko sam i odkle sam, ako bi me kakova nezgoda zadesila u ratu. Kašnje ga zaših u svoju kabanicu, a jer ga nikada trebao nisam, zaboravih posve nanj. Evo ga! Starac izvadi iz svoje kabanice zastarjelu artiju.

— Hvala bogu! uzdahne Vladko. Sad nam se ničega netreba bojati!

U taj par otvori vrata i u sobu unidje poslanik od mjestne policije. Strogo bijaše njegovo lice; revno, skoro pohlepno pogleda starca i Vladka, kao da se veseli, što je našao dvie žrtve, pa je na oprezu, da mu neizmaknu. Desna mu ruka bijaše gola, na lievoj biela rukavica od debele kože. O boku mu visjela sablja. Unišav u sobu, nije smeo ni Vladka ni starca; osvjedočeni o svojoj pravdi, nisu se bojali ničega. Izaslanik upita za ime starca i Vladka; zadovoljno klimne glavom, kad su mu ga kazali. Upita zatim, jesu li oni jučer poslje podne govorili s barunom i g. Müllerom; pa kad su mu potvrdili, da jesu, pozove ih, da podju s njim k policiji, gdje da već čeka g. Müller. Nimalo se nebraneć, starac metne na sebe svoju staru vojničku kabanicu, pomno ju zakopča, kao da je još uviek vojnik, koji u redu biti mora, uzme svoj težki štap i rekne izaslaniku, da je spreman poći. Policista stane iza njega i Vladka; prvi je imao iz sobe izići starac, za njim Vladko, a napokon oprezni policista. Vrata nisu zatvarali, jer se starac nije bojao, da bi mu tkogod mogo što uzeti: nije imao ništa na svietu.

Nisu daleko išli; skoro su došli pred ovisoku zgradu, kojoj je nad vratima naslikan bio dvoglavi orao. Uvedu ih na hodnik, gdje su našli gosp. Müllera, koji je upravo čekao na nje. Vladko namah podje k njemu. Müller se držao dostojanstveno, hladno, premda ne ponosito. Ni rieči nerekne Vladku, kad ga je pozdravio, već samo klimne glavom.

— Moram vas umoliti, da mi oprostite, rekne Vladko. Doduše neznam ni vašega imena ni zanimanja, no mora da stojite u nekom odnošaju s g. Lukom Roksandićem, jer ste se vrlo zanimali za njega jučer poslje podne, i jer vas danas vidim ovdje... ta valjda vi nas zovete pred sud...

G. Müller klimne glavom.

— Treba dakle da vam govorim onom iskrenosti, kojom dolaziti moramo pred čestita muža. No zato, da se sporazumijemo, kažite mi, kakov je odnošaj Luke prema vam, i zašto se vi zauzimljete za njega?

— On je zaručnik moje kćeri, odgovori g. Müller držeć se neprestano hladno.

— Zaručnik!? Vladko i upita i klikne u jedan mah. Dakle je istina, što sam slutio i čega sam se bojao? Biedna moja Anko, tebe će jad umoriti, jer si tako dugo čekala, žrtvovala, nadala se i vjerna bila... Gospodine Mülleru! rekne Vladko iza male stanke, za koje mu je pošlo za rukom svladati bujajuće čuvstvo. Jučer sam vam već natuknuo, a danas vam kažem, da je Luka zaručnik moje sestre u Zagrebu. Vi se jučer na moje rieči nieste obazirati htjeli, nevjerujuć što vam po ćudi nije. Al danas se obazirati morate; danas, gdje pred sud idemo i pripravan sam priseći na svaku, koju reknem. Uza to sud će imati načine svoje, da upitav u Zagrebu, dozna pismenim putem cielu istinu. Kažem vam, da je Luka varalica, jer vara dvie djevojke: jednu, što joj obećaje, da će ju uzeti; a drugu, što se drži barunom. Ono prvo ja ću potvrditi, a za drugo imamo krstni list starca prosjaka, koji pokazuje, da se starac zove Tomo Roksandić, naznačuje mjesto njegova roda. Još da vam kažem, kako su nečisti putevi, kojimi Luka dolazi do neke važnosti... al ostavimo to, vam je dosta, ako se dokažu dvie njegove laži. Takova ste dakle čovjeka namienili za zaručnika svojoj kćeri, koju ako nebi on i prevario glede ženitbe, unesrećio bi ju na svaki način. Iza toga prosudite i sam, kakvu vam zadovoljštinu mi dati možemo i moramo, i jeste li voljan...

— Meni u glavi šumi, ja neznam, što imam za istinu držati, klikne g. Müller, pa doda: Hajdmo pred sud!

I odu sve troje na vrata u sudnicu. Sudac je saslušao sav dogodjaj, koji se je sbio jučer, i sva trojica jednako su govorila. Prosjak je predložio svoj krstni list; Vladko izpovjedio, kako od djetinstva pozna Luku, i u kakovu je on odnošaju prema njegovoj obitelji. Ob ovom drugom htjeo se sudac pobliže uputiti, pa je zaključio, da će pisati u Zagreb i čekati na odgovor; za to vrieme neka se stranke strpe, da će ih onda preda se zvati. O prosjaku nije nikada ništa zla dočuo u Švehatu, zato mu se vjerojatnom činila njegova izpoviest. A starac bijaše pred sudom miran, triezan, malo ne dostojanstven.

— Što vi sada mislite? upita Vladko g. Müllera, kad su iz sudnice izašli.

— Čekati ćemo, odgovori on i prijazno pozdraviv obojicu ode svojim putem — u Beč.

X.

— Evo me, dobri starče, pred tobom kao krivca, koji sam ti ogorčio nekoliko časova života. Ti si pobiedio, ja sam pobjedjen; no tužnije tebi pobjeditelju, nego li meni pobiedjeniku! Ti si dokazao nevjeru sina svoga, a to boli; ja sam upoznao čovjeka, kakov nikada nesmije biti zaručnik mojoj biednoj Emiliji. Dobro je, da je tako prošlo; a za sve to imam se zahvaliti jedino tebi. Tebi hvalim za poštenje kćerke moje, tebi hvalim za pokoj i sreću mojih starih dana... Dosta si se napatio u svom životu; vrieme je, da ti se život oblakša. Traži od mene, pa ću ti dati štogod uzmognem!

Ovako govoraše g. Müller, kad je iza nekoliko dana u Švehat došo na poziv tamošnjega suda, gdje su mu kazali bili, da je sve istina, što su izpovjedili starac i Vladko. Čuvši to, bijaše mu drago i žao; drago, što je upoznao varalicu; žao, što će mu tugovati djevojka.

Prosjak pogleda g. Müllera, stojećega uz Vladka, koji je takodjer došo u Švehat.

— Ja da što uztražim? govoraše prosjak — što je meni treba? Udes me je tako udario, te sam već sve nade zakopao... Al ne, jedna mi je još ostala želja. Hoćete li, nju mi izpuniti možete. No kao nagradu ništa od vas primiti neću — ja sam već zaboravio što je nagrada. Milostinju mi dajte, za koju ću vam zahvalan biti kroz sav taj kratki viek, što ga još proživiti imam. Dajte mi sredstva, da dodjem u Hrvatsku! Samo mi jedno obećati morate: da ćete primiti od mene, ako bi vam došav u Hrvatsku vratiti mogao što ste mi dali. Skoro... odmah — to osjećam — može nadoći onaj čas, komu sam se za života toliko veselio; zato mi se žuriti treba i vremena gubiti nesmijem. Hoćete li?

G. Müller se začudi čudnoj želji prosjakovoj, pogleda njegovo strogo i moleće oko, pristane na sve, i obeća uz to, da će u Hrvatsku pratiti starca.

XI.

Prosjak je došo u Hrvatsku, u Liku. Svoje žene nije žive našao. Kažu, da mu nije ostala vjerna i da je s poštarom... Dosta: prosjak se ucvili do kraja. Nešto je zemlje prodao, pa vratio g. Mülleru što je na njega potrošio za njegovo putovanje u Hrvatsku. Jednoga dana u zoru, dignuv ruke visoko prama nebu, pomoliv se za blagoslov svoga doma, orosiv oči toplimi suzami izdahnu Tomo od staračke nemoći. Umro je tiho, mirno, kao angjeo, s jednom utjehom: da će leći u zemlju, gdje njegovi pradjedovi počivaju. Sve je selo ronilo iskrene suze...

Luka se nije pokazao u Müllerovu kuću od onoga kobnoga dana. Tako nedobi vriedni onaj trgovac ni prilike, da si nad njim izkali srce. U ostalom pozvaše Luku u Zagreb, postaviše za činovnika s velikom plaćom, jer je osobito u milosti bio... Bivalo je to tako — hoće li bivati i dalje?...

Gospodična Emilija jedno se vrieme nije pokazala nigdje na ulicu: kašnje je izlaziti počela. Udala se za bogata trgovca. Vladko je položio izpite, postao mjernikom. Vrlo je vješt čovjek, dobro zaslužuje, pomaže ostarjelu majku i sestru.

A Anka? — Ostala je djevojkom, uz majku živi od bratove pomoći. Malo govori, više razmišlja. O prošlosti nespominje nikad rieči. Rano u jutro hoda u crkvu, bogu se moli. Silna li mora da je njezina nesreća... Ima takvih bića na svietu, ima takvih nesretnika. Sudba ima svoje zakone: koga obasja žarom sreće, koga baci u tminu...

Oj ti jutarnjice zviezdo, ti predhodnice dana, sjaj nam svjetlo, neka zaboravimo noć, neka nas okriepi nada. Pa će se razagnati tmine, i na obzoru miloga doma pomoliti vedar, blagi dan!...

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

XVI.

Dvor, u kojem Ana Sergijevna življaše, stojao je na obronku mala humca ne daleko od žute zidane crkve sa zelenim krovom, bielim stupovjem i slikarijom na liepu (al fresco) nad ulazištem, prikazujućom uzkrsnuće Hristovo po talijanskom načinu. Osobito divan bijaše na toj slikariji velik, suncem osmagao vojnik s kacigom na glavi. Za crkvom oteglo se selo sa dva reda kuća slamnatih krovova, nad kojimi se gdje gdje po koji dimnjak uzpinjaše. Gospodski dvor bijaše takodjer žut i po istom slogu sagradjen, po kojem i crkva t. j. po aleksandrovskom, t. j. imao je zelen krov, bielo stupovje i pročelce s njekim grbom. Gubernijski graditelj sagradio je obje sgrade odobrenjem pokojnoga Odincova, koji — kako bi on sam kazivao — nije trpio pustih i samovoljnih novotarija. Kuću zaklanjalo s obiju strana tamno drveće stara vrta; drvored okresanih jela protezao se do ulazišta.

Naši prijatelji nadjoše u predsoblju dva golema poslužnika u livreji; jedan od njih ode odmah po dvornika. Dvornik, pravi trbonja u crnu fraku, pojavi se taj čas i odvede goste po stubah, pokrivenih sagovi, u veliku sobu, u kojoj bijahu dvie postelje sa svakojakimi potrebštinami za toaletu. Na prvi pogled vidilo se, da je u kući red: sve bijaše čisto, svuda udaraše po njekom mirisu, kao što u ministarskih primaonicah.

— Ana Sergijevna prosi, da izvoljite za pol sata k njoj, reče dvornik. Zapoviedate li medjutim što?

— Ništa dragi, odgovori Bazarov, osim da mi izvoljite donesti čašicu rakije.

— Na službu! reče dvornik nješto kao u čudu, škripljući čizmami.

— Bome, tuj je sve na gospodsku! primieti Bazarov. Vidi se po svem, da je prava kneginja.

— Liepe mi kneginje! odreče Arkadij, koja si takova dva velika aristokrata pozvala kao što smo mi.

— Na ime ja, budući liečnik i liečnički sin i crkvenjački unuk. Znaš li da sam ja unuk crkvenjaka?... Njekoga Speranskoga, reče Bazarov i nakrivi usta. Ali svakako je ona razmažena kao prava materina maza! Nebi li obukli frakove?

Arkadij sleže samo plećima, ali i on se užapnuo.

Počasiv pol sata sidju Bazarov i Arkadij u sretaonicu. Bila to prostrana, velika soba, dosta razkošno ukrašena ali bez osobita ukusa. Težko bogato posoblje stojalo je običnim redom uz zidove, obložene koričastimi oboji sa zlatnim cviećem; pokojni Odincov dobavio si ih iz Moskve prieko njekoga opravnika i vinara, svoga prijatelja. Nad srednjim divanom visila je slika debela, plavokosa čovjeka navorana lica, koji, reć bi, mrkim okom goste gledaše.

— To je valjda on sám, šapnu Bazarov Arkadiju, i naprćiv usne nastavi: Hm, što misliš? da odšmignemo? Ali u taj čas uljeze domaćica, odjevena lahkim ruhom od barèža; gladko za uši počešljana kosa i čisto svježe lice prikazivahu ju mladom djevojkom.

— Hvala vam, što ste ostali na rieči, poče ona, nadam se, da ćete podulje ostati moji gosti. Upoznat ću vas s mojom sestrom, ona igra dobro na glasoviru. Vi, gospodine Bazarove, nehajete za to, ali vi gospodine Kirsanove, nevaram li se, milujete glasbu; osim sestre živi u mene još stara tetka, kojoj kad kada jedan jedini susjed u pohode dolazi, da se s njom pokarta. Evo to vam je sva domaća čeljad. Ali nećemo li sjest?

Odincova doreče ovaj mali „speech“ tolikom vještinom, kao da ga na pamet naučila.

Zatim se obrati Arkadiju. Pokazalo se, da je njezina mati poznavala Arkadijevu majku i da je bila njezina uzdanica, kad se bila zavrgla ljubav medju njom i Nikolom Petrovićem. Arkadij govoraše velikim žarom o pokojnici a Bazarov premetavaše medjutim albume.

— Ala sam se upitomio! reče sam sebi.

Krasno vižle s modrim ovratnikom doskokne u sobu, udarajući šapama o tla, a za njim udje u sobu djevojče od jedno 18 godina, crnih vlasi i mrkih očiju, ne posve obla ali prijazna lica. U ruci držala košaricu cvieća.

— Evo vam i moje Katje, reče Odincova, pokazav na nju glavom.

Katja sjede uz sestru te poče rediti svoje cvieće. Vižle, koje Fifi vabijahu, obidje, mašući repom, goste, gurnuv ih hladnim svojim nosom u ruku.

— Jesi li ti sve to sama nabrala? upita ju Odincova.

— Jesam — sama, odreče joj Katja.

— A hoće li teta doći na čaj?

— Hoće.

Katja, govoreći, smiešila bi se plaho ali iskreno i podigla oči njekom milom plahošću. Sve ju odavalo, da je mlada, još nedorasla djevojka: i glas i mašak po licu i ružičaste ruke s bielimi crtami na dlanovih i malo uzahna pleća. Ona bi se bez prekida rumenila i uzdisala.

Odincova obrati se Bazarovu.

— Vi razgledavate ove slike samo iz udvornosti, Evgenije Vasiljiću, poče ona, zanimati vas lje neće. Pridružite se nam, pa zametnite ma kakav razgovor.

Bazarov se približi. O čem izvoljite da govorim? odjavi se on.

— O čem vam drago. Ali kazat mi je vam, da se rado prepirem.

— Vi?

— Ja. Čemu se čudite?

— Čudim se, jer ste, koliko vas ja prosudih, mirne i hladne ćudi, a duhu prepiraču hoće se pobude njeke.

— Kako ste me vi tako brzo proučili? Ja sam ponajprije nestrpljiva i postojana — pitajte samo Katju — a zatim me strast vrlo lahko zanosi.

Bazarov pogleda na Anu Sergijevnu.

— Možebiti. Vi to bolje znate. Pa ako vas volja prepirat se — izvoljite. Ja sam u vašem albumu vidio predjele iz saksonske Švajce a vi primietiste, da me to nemože zanimati. Vi to rekoste, misleći da nemarim za umitvu (umjetnost) — i odista nemarim. Ali ovi predjeli mogu me ipak zanimati s geologijskoga pogleda n. p. radi tvorbe gorâ.

— Oprostite, kao geologu trebala bi vam koja knjiga ili koje specijalno djelo, a ne slike.

— Slika mi pokazuje na prvi pogled ono, čemu knjiga više puti deset strana potrebuje.

Ana Sergijevna umuknu.

— Vi dakle ni liečak nemarite za umitvu? reče ona podlaktiv se o stol i približiv tako svoje lice Bazarovu. Kako možete vi uz taj nemar na kraj izaći?

— Dozvoljite mi da vas ja pitam, zašto da marim?

Bazarov se nasmieši.

— Ponajprije treba tomu životna izkustva a zatim, vjerujte, netreba proučiti svakoga pojedinca. Svi ljudi nalikuju jedan na drugoga kao što tielom tako i dušom; u svakoga je mozak, slezena, srdce i pluća istoga ustroja. A tako su i duševna svoistva nalik u jednoga čovjeka kao i u drugoga: na male različine netreba se obazirati. Jedan jedini čovjek dosti nam, da sve ostale upoznamo. Ljudi su kao drveće u šumi; nijednomu biljaru neće vrcnuti na pamet, da svaku pojedinu brezu prouči. Katja, koja je polahko cvietak po cvietak prebirala, pogleda sva u čudu na Bazarova, i skobiv se s njegovim bistrim i nebrižnim pogledom, zapali joj se obraz sve do ušiju. Ana Sergijevna pokima glavom.

— Drveće u šumi? ponovi ona. Po vašu dakle neima razlike medju glupanom i medju umnikom, medju dobrim i zlikovcem?

— A ni neima. Kao što ni medju zdravim i bolnikom. Pluća u čovjeka, koji od sušice boluje, nisu onakova kao što su moja i vaša, ako su i istoga ustroja. Uzroci njekih tjelesnih bolesti poznati su nam prilično — a duševnim bolestim je uzrok zločesto odgojenje i stotina inih budaština, kojimi nam glavu nabijaju; u kratko — bezumni naši družtveni odnošaji. Popravite družtvo i nestat će bolesti.

Bazarov govoraše sve to takovim licem, kao da u sebi misli: vjeruj il nevjeruj, to mi je sve jedno! Svojimi proteglastimi prsti pogladi si zaobrazce*, i oči pohiti iz jednoga kuta sobe u drugi.

— Vi mislite dakle, uze opet Ana Sergijevna, kad se jednom družtvo popravi, da nebude više ni glupaka ni zlikovaca?

— Bar neće, ako se jednom družtvo pravilno uredi, do toga stojati, da li je jedan čovjek glup ili uman, zao ili dobar.

— Razumijem ... u svih će biti jedna te ista slezena.

— Odista, milostiva.

Odincova obrnu se k Arkadiju.

— A kako je vaše mnienje, Arkadije Nikolajeviću?

— Ja pristajem uz Evgenija, odreče on.

Katja ga pogleda izpod oka.

— Ja vam se čudim, gospodo, reče Odincova. Drugi put ćemo nastaviti; sada čujem, gdje teta dolazi na čaj... štedimo njezine uši.

Teta Ane Sergijevne, kneginja... H... aja, suhonjava i malena ženka smežurana lica, piljećih, hudih očiju sa siedom vlasuljom uljeze u sobu i, jedva se nakloniv gostim, uvali se u širok naslonjač od baršuna, na koji osim nje nitko se sjesti nesmio. Katja prinese joj podnožnik; starica joj se nezahvali niti je pogleda, mičući samo rukama pod žutim šalom koji joj skoro cielo mršavo tielo prikrivaše. Kneginja ljubljaše žuti stroj (boju), i na kapi imaše žarko-žute vrpce.

— Kako ste počivali, tetice? upita ju Odincova uzvišenim glasom.

— Opet je ta kuja tuj! zamrkota staruha u odgovor, i spetiv, da joj se Fifi prem krzmajući približuje, viknu: šibe! šibe!

Katja pozva Fifi i otvori joj vrata.

Fifi pohiti veselo van, nadajući se, da će poći u šetnju, ali kad osta sama za vratima, stade grebsti i lajati. Kneginja nahmuri lice i Katja htjede na polje.

— Mislim, čaj će biti gotov, reče Odincova. Gospodo, hajdemo. Tetice izvoljite na čaj!

Kneginja ustade muče sa stolice i prva izadje iz sobe. Svi se uputiše za njom u blagovanu. Malen kozačić u livreji odmaknu štropotom od stola obložen uzglavljem naslonjač, u koji se spusti kneginja. Katja, raztočiv čaj, ponudi joj prvoj čašu, ukrašenu njezinim grbom. Starica, zasladiv si čaj medom, (ona tvrdijaše da je grieh piti čaj sa sladorom, koji je preskup, prem nije ni kopejke ni na bud što trošila), zapita promuklim glasom: A što piše knez Ivan?

Nitko joj se neodjavi.

Bazarov i Arkadij uvjeriše se na skoro, da nije nikoga za nju mar, prem ju svi počitovahu. Oni ju drže samo radi većega ugleda i sjaja, jer je kneževskoga poriekla, pomisli Bazarov... Poslje čaja predloži Ana Sergijevna, da izvolje u šetnju; ali u taj čas škropnu malo kišica, i cielo družtvo osim kneginje povrati se u dvoranu. Doveze se i onaj susjed kartaš, imenom Porfirij Platonić, debeljko progrušale kose i kratkih, valjastih nogu, inače uljudan i šaljiv čovjek. Ana Sergijevna, koja se razgovaraše ponajviše s Bazarovom, upita ga, nebi li on htio s njimi pokušati jedan staromodni preferans. Bazarov prista, primjetnuv da mu se i onako što prije pripraviti valja kao budućemu seoskomu liečniku.

— Držte se! priloži Ana Sergijevna, da vas mi s Porfirijem Platonićem neoperušamo. A ti, Katjo, doda, igraj što Arkadiju Nikolajeviću; on ljubi glasbu a mi ćemo slušati.

Katja pristupi očito nerado glasoviru i Arkadij, prem inače prijatelj glasbi, podje nehoteć za njom. Činilo mu se kao da se ga Odincova riešiti hoće — i srdce mu, kao obično mladićem njegovih ljeta, uzkipi njekim sjetnim, mučnim čuvstvom, koje je predteča ljubavi. Katja odklopi glasovir i nepogledav Arkadija reče izpod glasa:

— Što da vam igram?

---

* Zaobrazci = živice, zalizci njem. Backenbart.

— Što vam drago, odgovori ravnodušno Arkadij.

— Koju glasbu najvolite? ponovi Katja, neogledav se.

— Klasičku, odjavi joj Arkadij istim glasom.

— Ljubite li Mozarta?

— Mozarta? Dakako.

Katja uze C-mol sonatu-fantaziju od Mozarta. Ona igraše odista dobro, a ne odviše strogo i suhoparno. Nenadignuv očiju i stisnuv ustne, sjedjaše nepomično i upravo i samo pri koncu sonate zapali joj se malo obraz i malen pram kose, koja joj se zaplela bila, pade joj na mrke obrve.

Arkadija porazi osobito posljednji dio sonate, onaj dio, u kojem posried čarobne, pljeniteljne veselosti živahnoga napjeva iz nebuha zajeknu žestoki glasi, reć bi, očajničke tuge... Nu misli, probudjene u njem Mozartovimi zvuci, neticahu se Katje. Pogledav na nju, pomisli: Gle, ova mlada gospodična igra prilično, a i ona sama nije grda.

Svršiv sonatu i nepodignuv ruku s tipaka, zapita Katja: Je li dosta?

Arkadij odgovori, da ju neće dalje potruditi i zametne s njom govor o Mozartu i upita ju: je li ona sama izabrala ovu sonatu ili joj ju tko preporučio? Ali Katja mu jedva što odgovori, kao da se zavrla sama u sebe. Kad se to s njom sbilo umuknu i neuzdignuv očiju i lice joj ni malo neoživi. Ona nebijaše toliko plaha koliko stidljiva i to samo sbog sestre, koja ju sama odgojivaše, ali ova neosjeti, što se u mladom djevojčetu sbiva. Arkadij završi razgovor dovabiv povrativšu se Fifi i pomiluši ju po glavi. Katja povrati se opet svojemu cvieću.

(Dalje sliedi.)

PSYCHA.

Priča od H. C. Andersena.

(Konac.)

Za osvita se prenu i stade se razabirati. Što je bilo? je li mu se sve to samo snilo? Je l' mu se snio njezin posjet, pak onaj polazak u krčmu, onaj večer sa žarkastima karanfilima iz Campagne, je l' mu se samo snio? Nije, sve je to bila živa dotad nepoznata mu istina.

U grimiznom zraku sjaše se jasna zviezda, njezin trak drhtaše na mladiću i na mramornoj Psychi; i jadnik drhtaše gledajući u priliku vječnosti, bojaše se, da je nečist njegov pogled. Zaslonom zavjesi kip, pak se opet maši zaslona, da još jednom lik taj razkrije, ali ne dade mu se promatrati djelo svoje.

Niem, potmuran, zamišljen sjedjaše sav dan, ne čujući ništa, što se sbivalo oko njega, a nitko ne čujaše, što se sbivalo u njem, u njegovima grudima.

Prolaze dani i tjedni; prolaze duge i duge noći. Jasna zviezda vidje ga njekoga jutra, kako se ustaje s postelje blied, uzdrhtao kao od groznice, kako kroči k mramornomu kipu, i zavjesu mu odgrće, i gleda dugo i žalovito na svoje djelo, pak ga prti i vuče u vrt, iznemažući pod težkim bremenom. U vrtu bio star izsušen zdenac, sad već kao jama kakva; u nju spusti Psychu, nabaca zemlje s vrha, i prikri suhorom i koprivljem.

— Dalje! dolje! To bijaše kratko opielo.

Zviezda gledaše to sa ružičastoga zraka, i trak njezin drhtaše u debelima suzama na smrtolikom licu mladića, bolestna groznicom, bolestna smrtonosnom bolju, rekoše, kad bolovati leže.

Iz samostana brat Ignacij pohodio ga kao prijatelj i liečnik, tješio ga utiehom vjere, govorio mu o miru i sreći u zakonu božjem, o griehu ljudskom, o milosti i miru božjem.

Te rieči padahu na njegovu dušu kao topli sunčani traci na vrijuću zemlju; otud se dizaše para, uzvijahu se magle i oblaci, oblaci misli, slike, u kojih se istina odsievala; s tih oblaka, s tih plijućih otoka poziraše on na život ljudski. Kao smjesa pogriešaka i tlapnja prikazivaše mu se život ljudski, a takov mu se činjaše i njegov život. Činjaše mu se, da je umjetnost vještica, koja nas ureče, da u sujetu, u pohotu zemaljsku zabludimo; da zavaravamo i sebe i prijatelje i boga; da zmija uviek u nas govori: jedi, i biti ćeš kako bog.

Činjaše mu se, da se je sad tek dozvao samu sebi, i našao put k istini i miru; da u crkvi svieti luč božja, da je u samostanskoj izbici mir, iz kojega može drvce ljudsko uzrasti u vječitost.

Brat Ignacij nagovaraše ga još, te se on i nakani: iz svjetara postade crkvar, mladi se umjetnik odreče svieta i podje u samostan.

Ljubezno ga izprimiše braća, i rediše ga; bilo svetčano, kao u svetu nedjelju. U sunčanom svjetlu po crkvi sjaše mu se bog sa svetih slika, sa svietla križa. A kad je za večera, za sunčanoga zahoda iz svoje izbice otvoriv prozor pozirao na stari Rim, na porušene hramove, na ogromni, mrtvi colosseum, a to se sve odjelo proljetnom odorom od cvatućih neroda, od svježega zimzelena, od

ničućih ruža, od blistajućih citruna i naranča, od mašućih paoma: bijaše srca tronuta i prepuna, kao još nikad. Puklo polje campagnsko tiho se prostiralo do plavetnih, snjegovitih gora, koje se vidjele kao da su naslikane na zraku. Sviet kao u jedno stopljen, sav mirom i krasotom odiše, plije, sniva — sviet kao da je san.

Da, ovdje bijaše život san, nu san traje njekoliko časova pak se za njekoliko časova povrati, a život samostanski traje mnogo i mnogo godina.

Iz nutrinje dolazi mnogo zlo, koje čovjeka okalja, o tom se on sad uvjeri. Kakov li ga oganj probijaše često, kakov izvor zla! Čega on nehtijaše, ono proviraše neprestance. Bud je i kaznom krotio svoju put, ali zlo dolažaše iz nutrinje. Čestica duha njegova, savjest, savijala se kao gibka guja oko sebe i plazila pod plašt božje ljubavi i tješila ga: svetci su nam zagovornici, bogorodica nam zagovornica, Isus je sam svoju krv za nas prolio. Bijaše li to djetinska nevinost ili mladačka nestašnost, koja ga zavadjaše, da se tješi nadom, da se nadom zanosi i uznosi nad druge ljude: ta on je taštinu ljudsku pobacio, on je sin matere crkve.

Njekoga dne, nakon mnogih godina, srete ga Angelo i prepozna ga.

— Čovječe, viknu Angelo, — jesi li ti? Jesi li sretan sad? Grieh ti je od boga, što si njegov dar pobacio, što si ludo protitrao ono, čemu si bio rodjen na sviet. Čitaj priču o pjenezu na ostavu danom. Onaj sveznalac, koj ju pričaše, govoraše istinu. Što si dobio, što si našao? Ne udešavaš li si njekakov život na snu, njekakvu vjeru sam po svojoj glavi, kako i svi drugi? Ako je sve to pusti san, tlapnja, obsjena?

— Odstupaj od mene, vraže! reče redovnik i otidje od Angela.

— Jest, ima vrag, danas sam vidio živa vraga, mrmoraše sobom redovnik. Jednoč sam mu bio pružio prst, a on ugrabio cielu ruku! — Ah nije! — uzdahnu redovnik, — u meni samom je zlo, i u onom je čovjeku zlo, ali njega nemože skučiti, on kroči uzpravno vedra čela, i lastuje slastno, a ja ginem za lastovanjem u utjesi vjere! — Ako li je vjera samo utjeha? Ako je sve i ovdje kako u svietu, koga sam se ostavio, samo krasan san, obsjena, kao što je krasota rumenitih oblaka na zapadu, kao što je lelijanje modrine dalekih gora? Iz bliza su vidjeti drugačije! Vječnosti, ti si kao puklo u neizmjernost tiho more, koje nas mami i vabi, koje nas slutnjami zatravljuje, a kad se zavezemo unj', onda tonemo, ginemo, umiremo — nema nas više! — Tlapnja! Dalje! dolje!

Suha oka, poniknute glave sjedjaše na tvrdom logu svojem, al netom poklče — pred kim? Pred razpelom na zidu? Ne, on poklečе, što mu koljena naviknula bila klečati.

Što je dublje pronicao u se, to je na crnju tminu nailazio. „Ništa iznutra, ništa izvana! Potratio život!“ I ta misao kotrljala se dalje ko gruda snježna, većala, rasla, smrvila ga, — izbrisala ga.

— Nikomu se nemogu povjeriti, nikomu pokazati crva, koj me unutri grize. Moja tajna je sužanj moj; izmakne li mi, to sam ja njezin.

Bogodana sila u njem hrva se, da se odhrva.

— Bože, bože! vapijaše očajanik, smiluj mi se, udieli mi vjeru; Tvoje milosti podjelu bacio sam u kraj, zadaće svoje nisam izpunio! Nije bilo snage u mene, nje mi nisi podielio. Bezsmrtnost, Psycha u grudih mojih — dalje, dolje! — zakopat ću ju kao i onu Psychu, najkrasniji trak života moga! iz groba joj uzkrsa nema!

Zviezda se sjaše u rumenitom zraku, zviezda, koja će ugasnuti i izginuti, dočim će duša živjeti i sjati; njezin drhćući trak padaše po bielom zidu, ali ne ostajaše od nje pis o slavi, o milosti, o ljubavi božjoj, kojom se ozvanjaju grudi bogoduhe.

— Da Psycha ovdje u nutrinji nikad ne umire! da živi životom sviesti? Može li se sbiti, što se nemože dokučiti? Da! da! nedokučno je moje biće. Nedokučan ti, gospodine! Sav tvoj sviet nedokučan; čudotvorje moći, slave, ljubavi!

Oči mu sinule, oči mu omrknule. Tutanj zvonova bijaše zadnji glas, koj se nad njim uztitrao, nad mrtvacem; i spustiše ga u zemlju, donesenu iz Jerusolima i pomiešanu s prahom pobožnih pokojnika.

Prodjoše godine, i njegov se kostur izvadi, kako se bjehu izvadili i kosturi prije njega ukopanih redovnika, i odjenuše ga mrkom mantijom, djedoše mu biseran niz u ruke i metnuše ga medju ostale čovječje kosturine, poredane po svedenoj raki monastirskoj. A vani sjaše sunce, unutri vijaše se tamjan, činjaše se služba božja.

Prodjoše godine i godine.

Kosti se razpadoše, kosti se smiešaše; sastaviše se mrtvačke glave, te iz njih se sazda čitav vanjski zid oko crkve; tu stajala i njegova glava na sunčanoj žegi, mnogo bilo tu mrtvaca, nit ko im više imena neznao, ni njemu nitko. Nu to, na osoju nješto se živa pomicalo u očnicama njegove glave; što bi to bilo? šaren gušter skakutaše po šupljoj lubanji, švigaše amo tamo kroz prazne, velike očnice. Gušter življaše sad u toj glavi, u kojoj se njekoč velike misli, krasni snovi, mar za umjetnost i svaku divotu uzvijaše, iz koje njekoč vrjela suza izmilaše, u kojoj nada bezsmrtnosti življaše. Gušter skoči, izčeznu; lubanja se razmrvi, bi prah u prahu

Prodjoše vjekovi. Sjajna zviezda jednako se sjaše kao prije sto i sto godina, žarkasti sievaše zrak svježinom ružice, rumenilom krvi.

Gdje je njekoč bila uzalna ulica a u njoj podor hrama, diže se sad samostan duvnâ; u vrtu toga samostana kopa se grob, umrla je mlada duvna, jutros će ju položiti u grob. Lopata udre o kamen, kamen se zabjelasa, ukazuje se mramor, zarubljuje se u puno rame, koje se već i posve pomoli; opreznije sad kopa lopata; pomoli se ženska glava, pomole se krila leptirska. Iz groba, u koj će se položiti mlada duvna, podižu na rumenitom sjaju juternjemu divan Psychin kip, izklesan iz bieloga mramora. Kako li je krasna, kako savršena, umotvorina je iz najbolje dobe, kažu gledaoci. Tko ju izklesao? Nitko nezna, nitko nepozna toga umjetnika do li sama sjajna, od davnih vjekova svietleća zviezda; ona mu pratila život, vidjela njegovu skušnju, njegovu slaboću, ona zna, da je bio samo umrli čovjek; ali taj je mrtav, vjetrom zameten, kao što se ima zamesti prah; ali zamuka njegova najvriednijega mara i truda, divota ona, koja bogodanu moć njegovu potvrdjuje, ona Psycha, koja nikad ne umire, koja i od slave duže sja, ona sama pače i sjaj njezin tu na zemlji, taj je ostao ovdje, i ugledali ga, i razumjeli, i zamjerali

Jasna zviezda danica s rumenitoga zraka razsvjetljuje sjajnim sievkom svojim i Psychu, i radostni osmjeh na usnama i u očima zamjernika gledalaca, koji vide dušu, izklesanu iz mramora.

Što je zemsko, tomu se zamete prah i spomen, kako zviezda u prostorju neizmjernom pametuje. Što je nebesko, to slavom vjekuje, a kad i slava ugine — jošte živi Psycha!

POUKA.

O mlieku.

Zdravoslovna razpravica. Napisao Dr. Ivan Dežman.

Draga čitateljice! Divne li prispodobe za ljepotu tvoju, kad ti kaže naš narod, da su ti lica krv i mlieko! Jedno boje plamteće ljubavi, drugo boje nevinosti. Harmonija tih dvaju prispodobnih česti zanieti će svačije oko, ganuti mnogo srdce. Bez njih nema ljepote, kao što i nema života. I gle, krv i mlieko prema oku toli različni, skoro su jednako složeni (sastavljeni), tako da možemo lasno reći, da mlieko nije drugo nego biela krv. O toj bieloj krvi voljan sam dvie tri progovoriti.

Govoreć o mlieku, ozirati ću se doduše i na ono mlieko, koje te je odgojilo, al ću ipak držati na oku ono koje od pamtivieka svi narodi ponajglavnijim jelom i pilom smatrahu, mislim tu mlieko pitomih, biljem se hranećih ženskih sisavaca, ponajpače krave. Ima u sjevernoj Americi Indijanaca, koje sladi volovska krv, al mlieko preziru, smatrajuć ga nečistim, kao što to o njem tvrde i poludivlja plemena u stražnjoj Indiji, te Cochinchini. Al ga zato troše svi drugi narodi na toliko, da se n. p. u Parizu svaki dan potroši 300.000 litra mlieka.

Prije nego li se ozbiljno zabavim oko toga našega hranitelja, odgovoriti mi je svakako na pitanje: šta je mlieko i čega ima u mlieku? Mlieko nije drugo nego sirnina, mliečni slador i razne soli u vodi raztopljeni. Ta je raztopina neprozirna, biela, a kadkad žutobiela, il plavobiela. Neprozirnost i biela boja mlieka potiču od tud, što u njem plivaju sitna zrnašca, koja su tako malena, da njih 880 jedva jednu crtu sastave, zato ih možemo mi samo na povećalo motriti. Ta zrnašca, ili krugljice, složene su iz maslene masti, a obložene tankom tjenicom, ili kožicom. Da hoćeš te krugljice odieliti od ostaloga mlieka, nepomogne ti ni najsitnije sitašce, već moraš uništiti im one tjenice, što lahko postigneš, ako s t e p e š mlieko. Stoji li mlieko duže vremena mirno na zraku (koj ima biti više hladan, nego li topal), onda će sve te krugljice izplivati na površinu mlieka, jer su one laglje od ostalih njegovih česti. Te na površinu mlieka izplivale krugljice zovemo v r h n j e m. Ostane li mlieko i duže na zraku, il na t o p l o m mjestu, (ili ako uliješ unj kakvegod kiseline), onda će se ono ugrušati (usiriti) i to zato jer će mliečni slador zakipiti i pretvoriti se u mliečnu kiselinu, koja će onda sirninu ugrušati. I vrhnje bude po tom kiselo i to zato, jer ima med onimi kruglјicami takodjer ovoga kiseloga teciva. Takvo vrhnje zovemo kiselo vrhnje. U ostalom tecivu izpod vrhnja biti će nješto masti, mliečne kiseline i ugrušene sirnine. Ono drugo je voda. Ako li odielimo ožimanjem onu sirninu sa masti od ostaloga teciva, onda će nam ostati sama voda sa mliečnom kiselinom, a to zovemo kisela surutka ili žur (saure Molke).

Da se mlieko ne usiri tako rado, treba ga kuhati, jer mlieko kao i sve organične tvari, ako ih izmetneš vrućini od 80 stepena R., izgube naklonost spojiti se sa kisikom, te po tom i okisnuti. Tu naklonost zadobiti će mlieko tek onda, ako bude dulje vremena zraku izloženo.

Kad se mlieko kuha, napne se na njegovoj površini neka tjena, koju će druga nadomjestiti, ako ovu odstranimo. Ta tjena

nije drugo nego sirnina, koja se na zraku izparenjem ugruši. Grušeć se sirnina uhvati medju se i jednu čest onih mastnih kruglјica. U Zagrebu vele toj tjeni „koža", dočim ju u Primorju skorupom zovu. Skorup i vrhnje nije dakle svejedno.

Razmjerje sastavina mlieka biti će u svakom mlieku drugčje, pače i mlieko u istoga sisavca biti će ne samo u razno doba godine, nego i u razno doba dana drugčje. Mlieko u krave ima 87 postotaka vode, $4^1/_2$ post. sirnine, $3^1/_2$ post. maslaca, $4^1/_2$ post. mliečnoga sladora i pol postotka raznih soli. Najmanje vode ima u ovčjem mlieku, a najviše u mazge.

Mlieko u žene ima više sladora, ali manje sirnine, maslaca i soli nego li kravje mlieko. To imaju osobito zapamtiti oni, koji djecu kravjim mliekom odgajaju. Trebati će dakle jedno mlieko s drugim izjednačiti, a to ćeš postići tim, ako ponajprije uliješ vode u kravje mlieko, a zatim ako mu dadeš sladora. Nije svejedno koliko ćeš vode u kravje mlieko uliti, nego drži se po prilici ovoga: iz početka (odmah iza poroda) uzeti ćeš upravo toliko vode, koliko 1 mlieka, kašnje trećinu, pa četvrti, napokon peti dio vode. Tek iza sedmoga mjeseca smije diete kravje mlieko bez vode piti. Dolievanjem vode umanjiti će se razmjerje maslaca u njem više nego li je potrebno. Da tomu doskočiš, pazi, kad uzmeš kravjega mlieka, da uzmeš upravo toliko mlieka, koliko i vrhnja, a dolij vode kako rečeno, te osladi sladorom, dok bude mlieko slabo sladko. Još te imam pri tom opreznim činiti, da ima mlieko biti toplo (20 stepena R), a posuda, najbolje staklena, osobito čista.

Kako je potrošak mlieka velik, i kako je mlieko dosta skupo, to su se prodavaoci dosjetili kvariti mlieko. Ponajviše ga kvare vodom. Učenjaci pronašli su zato razne strojeve, kojimi možeš sasvim na tanko pronaći koliko je vode u mlieko dolito. Ti su strojevi osnovani svi na težini vode i mlieka. Ima drugih strojeva, kojimi možeš debljinu vrhnja mjeriti, opet drugih, kojimi ćeš količinu sladora iznaći, a napokon takvih, kojimi možeš gustinu mlieka izviditi.

Za neučena preporuča se mliečna tezulja, jer netreba nego na njoj pogledati, koliko je ona u mlieko upala. Ako n. pr. na Dörfellovoj tezulji vidiš, da je tezulja upala u mlieko do 14 stepena, onda smatraj to mlieko vodom pokvareno.

Još se možemo o dobroti mlieka osvjedočiti na jedan veoma jednostavan način, a to je izparenjem mlieka. Uzmi n. p. stanovitu količinu mlieka, najbolje sto česti (n. p. 100 grana, drachma itd.) u čašku porculana, pa vagni koliko je težka čaška i koliko mlieko. Metni onda čašku nad plamen ugljena ili spirita, nu tako da ne nagori mlieko. Valja onda držati čašku nad plamenom dok mlieko izpari, te ostane suhi neki ostatak u čaški. Iza kako se je čaška ohladila vagni opet, te moraš iznaći da onaj suhi ostatak mlieka u čaški iznaša bar 12 postotaka čitave količine mlieka, jer u mlieku ima 12 postotaka čvrstih česti. Ne iznaša li dakle onaj ostatak 12 postotaka čitave količine, onda je sigurno mlieko pokvareno.

Kad bi baš htio bez ikakva truda prokušati dobrotu mlieka, onda baci kap mlieka u čistu vodu. Kap dobra mlieka potonuti će, a metneš li kap dobra mlieka na nokat, onda se neće razići, nego će pridržati oblik polukruglje.

Osim vodom kvare mlieko još i brašnom, te škrobom. I toj ćeš prevari lahko u trag ući, ako ukapneš u mlieko nekoliko kapi jodove tinkture. Ako je bilo mlieko pokvareno, oplavit će znamenito. Još kvare mlieko, osobito u velikih gradovih, bjelicom, bielom glinom, sopunom, mozgom itd., čemu može samo vještak u trag ući.

Da ogledamo sad hranivost, te probavnost mlieka. Oboje će visiti o raznoj količini sirnine te maslaca. Čim više sirnine i maslaca u mlieku, tim više će ono hranivo, al zato će i težje probavno biti. Došav naime mlieko u želudac, ugrušati će se na skoro i to uslied njegova doticaja sa kiselim želudačnim sokom. Prema kakvoći sirnine napraviti će se veće ili manje, čvršće il mekanije grudvice (komadići), koje mora želudačni sok opet razstaviti. Ako su te grudvice, ili ti komadi skute veliki i obloženi mnogim maslacem, onda će želudačni sok težje u nje prodrieti, te prema tomu i težje razstaviti. Da zapriečiš, da se ne prave u želudcu veliki komadi skute, imati ćeš mlieko na male gutaje (polagano) piti, a biti će dobro, ako udrobiš u njega kruha, jer će se i tim zapriečiti skupljanje mlieka u veće komade. Sirnina kravjega mlieka ugrušati će mnogo čvršće, nego li ona ženskoga mlieka, kojoj možeš doskočiti na jur spomenuti način.

Mlieko je za naprsče jedina hrana, koja mu može podati svega, čega mu treba. Ono dobiva mliekom bielanjka, masti, sladora, soli i vode i to u takvom obliku, da ih može lahko probaviti, to jest u krv pretvoriti. Čim pako diete ne samo raste, već se i napornije stane kretati, trebati će mu osim mlieka i druge hrane. Narav je označila ovo vrieme izbijanjem zuba. Kad probijaju djetetu zubi, onda stani ga i drugom hranom hraniti.

Mlieko nije samo najbolja hrana, nego je i jedan od najboljih liekova. Osobito će koristiti suhobolnim, te svim onim, koji su oslabili gubitkom krvi, gnojenjem iz rana itd. Obično rabe za liečenje kravje mlieko, nego bolestnici, koji grozničaju, probaviti će laglje mazgino mlieko. U novije doba stali su suhobolni piti kumis, to jest mlieko kobile

priredjeno po kirgižku. Kirgizi oderu sa stražnje noge konja kožu, te ju upotriebe onako neosušenu za mješinu, u koju uliju mlieko kobile. Onaj dio kože, gdje je bilo kopito konjsko, bude grlo mješine, a ono drugo dno. U to grlo metnu drvo, kojim promiešaju mlieko, te ga tako zatvore, da nemože zrak do njega. Mliečni slador pretvori se onda vrijenjem u alcohol i ugljičnu kiselinu. Čim duže bude mlieko u toj mješini zatvoreno, tim više će kroz kožu izparivati voda iz njega, te će ono tim omamljivije, al i hranivije bivati. U koliko sam ja u liečenju kumis pokušao, nisam imao boljega uspjeha, nego li našim kravjim mliekom, a bolestnici ga vrlo nerado piju i težje probavljaju. Mlieko, kao liek, najbolje će prijati, ako ga tek podojena piješ, te možeš ga do nekoliko funta na dan potrošiti. Vele, da mlieko pravi mnogo glena (Schleim), nu to su babje pripoviesti. Mlieko može ti prouzročiti proliev, ili baš protivno, može te zapeći. Piješ li ga za liek, onda ćeš u prvom slučaju dodati mu kakve trpke tvari, a u potonjem sladora.

Lieči se mliekom uviek u proljeću i ako ti je ikako moguće na selu. Za vrieme liečenja mliekom, koje ima trajati najmanje tri mjeseca, nemoj osim mlieka hraniti se nego nepodražljivom hranom: dobro izpečenim bielim kruhom, juhom sa dvopekom, krupicom (gries), pirinčem (oližom), projom, te samo kokošjim i telećim mesom. Svako drugo meso, kao i varivo, te voće, vino, pivo naškoditi će ti. Kad se staneš liečiti mliekom, počmi malimi obroci, te onda prioni sve bolje, a pod konac sve bolje popuštaj.

Hysterične gospodje, hypohondri, te ljudi koji rado žestine piju, nemogu podnositi takvoga liečenja, zato će biti najbolje ako ga i nekušaju.

Imao bi još govoriti o produktih mlieka: o siru, maslu, te surutki, nu to sam rad drugom zgodom obaviti.

Gospodja Rolandova.

Napisao Charles de Mazade.

(Konac.)

Nećemo govoriti o tom, kako je buknula revolucija krivnjom dvora i družtvenih okolnosti, kako se razmahnula i širila po svih vrstih pučanstva, dok nije pokrenula čitavim narodom; nećemo ni spominjati konstituante, koja zabavljena najbitnijimi poslovi ipak je imala kad da uništi silničtvo i bezzakonje, uništi preimućtva plemićka, te joj bila na posluhu i povodu ona ogromna razdražena svjetina; pak se moglo misliti, da je buna udušena. Novi ustav prilagodiše srednjoj vrsti naroda, stegnuše zakoni prava kraljeva, te udariše temelj naobrazbi i gradjanskomu poredku najniže svjetine.

Plemstvo se pripravljaše na odpor proti ustavu, budući mu težko bijaše izgubiti dosadanje preimućtvo, te navraćaše nabujalu rieku na drugu stranu, gdje opet bjesnijahu strašne strasti razjarenoga ljudstva, u koga bjesnilo još više osililo, što su ga htjeli plemići usporiti.

Dok je zakonodavni sbor viećao, podgrizahu mu koren i plemići i prosta svjetina sve to više, dok ga nepodgrizoše i svališe, a mjesto konstituante podiže se — konvent. S domaćih nemira postaše zakoni proti svećenstvu, s vanjskih zabodica zakoni proti plemićem, a sa saveza evropskoga izleže se rat proti Evropi. Gironda bila podigla zastavu s nadpisom „republika“, ona je zastupala ćudoredne filosofičke i političke misli encyklopedista, naviestila rat za ideju, htjela stvoriti državu po uzoru starovjekih republika; ona pade sad, te ostavi bojište užasnoj vladi, sastavljenoj iz strasti najnižega pučanstva. Uzor bijaše krasan, ali oživiti ga bijaše nemoguće kraj tolikih raznih težnja i nazora. Gironda se mučila utaložit razuzdane strasti, ali uzalud, to bi samo samovoljniku moglo poći za rukom. Gospodja Rolandova bijaše prehodnicom zanesenih, plemenito i iskreno mislećih, ali životu i činu nevještih muževa, prvaka u Girondi, bijaše zagovornicom gradjanstva. Ne bijaše ona pučanka, ne osjećaše onoga i onako, što osjeća potišten puk, ali bijaše nadahnuta duhom, koj s biednici trpi, koga boli, što u zlo padaju, koj bi ih rad obraniti i pridignuti.

Ovdje ju vidimo kano dobrostivu gospodju, koja motreći kako pada snieg, sjetno se sjeća siromaši i sirotčadi, te promišlja, kako bi joj pomogla. U njoj živu sve vrline, koje kao oznake sastavljaju pojam gradjanke; dobrota joj postala navikom. Najviše se pak ističe zlovoljom, koju joj zadaje golema nejednakost medju razredi stanovnika francezkih; neće da čuje za preimućtva bilo koga striša; osobito za bilo čiju oholiju i nadutost. Klica ovih ćućenja nikla je bila u srdcu njezinu još u najnježnijoj mladosti. Tomu svjedoči njezin opis gospodične d' Hannaches, o kojoj kaže, da je veliko, suho i žuto strašilo, koje se svojim plemstvom bani i svemu svietu svoje pergamente na ogled iznosi. Već od mladosti mrzila je na nepravdu, koja se nanosi puku kao robu krutih povlastnika. To svjedoči i pismo Rolandovo upravljeno kralju u Tuilerije, koje je ona sama sastavila; u njem govori kao prijatelj prijatelju, drug drugu, piše načinom iskrenim bez ikakova previjanja i ulagivanja. Rolandova bijaše pravo čedo XVIII. vieka, nu nepretjerivaše bezvjerja, cieneći uviek vjeru u viši uzor ćudoredni; piše bo na koncu svojih memoira usried najvećih nevolja, koje joj zadnje čase života ogorčavahu: „primi me, pravedni bože“! A prem je vjerovala u carstvo uma,

ipak nemože zatajiti, kako ju zanose crkveni obredi. Podsmjehuje se dogmam, otajstvom, svećenstvu, a ipak priznaje, da je ne malo tronuta kod službe božje, jer da joj se mili gledati sdružene tolike duše sazivajuće svoga stvoritelja; a kad glasba sprovadja bogoduhe pjesme, tada ćuti kao da je na drugom svietu. U memoirih sliedi Rousseau-vljeve „Confessions", a hoteći pisati poviest svoje dobe, laća se Tacita, kojega je živom pomnjom četiri puta pročitala te ga „mora znati na pamet". „Znajte, piše, da sam pred večer umirala, jučer sam bo za ječim upravo ginula, a danas sam najbolje volje, vesela sam kano ptičica. Pitate li me, zašto? neznam, takve sam već ćudi." A drugdje piše: Pokle me bio sanak zagrlio, prenuh se u jedan mah; obuzeo me ugodan umor, počinuh i bijah zadovoljna tako, da bih najvolila utonuti u nježnoj sjeti ili u tihoj radosti."

Ove su joj rieči kao uzdah za slastmi i lastmi domaćega života. Ali se brzo izdaje filozoficom, republikankom, koja štuje ćudoredne zakone, veleći: „Krasno li je počivati u hladu one sjenice s Plutarchom i Virgilom." Govornički joj dar bijaše velik, a da se njeni govori onako silno dojimahu slušalaca, tomu pripomagaše mnogo i tjelesna joj liepa kretnja i gibak te zvučan glas. Suvremeni joj prijatelji kažu, da njezina osoba bijaše živi rhytmus. Ali je Rolandova ipak, kano sav njezin viek, i zastranjivala kadšto od čedne nježnosti. Resi ju doduše stroga čestitost, uzvišena težnja vršiti svoju dužnost, ali je ne kiti ono divno cvieće čistoće, koje je prvim i najkrasnijim uresom mladoj djevojci. Životom je ćudoredna, ali zanosom nije. Zameće sa svakim razgovor, kano da joj je najpouzdaniji drug, kojemu sve tajne povjeriti može. Prvi izdavaoci njezinih memoira izpustiše mnoge vrste, koje bi uprav mogle točnije označiti čudnovatu ovu ženu; premda ona piše svoje memoire krasno i plemenito, ipak joj je način gdje i gdje razkalašan, kako i ostali pisci toga vieka pisahu. Uspomene ove pokazuju nam njezin značaj u čistom svjetlu i u crnoj tmini. Bila je i blagostna i kruta, silovita i razborita, zanosna i triezna; mnogi put je i nestalna, jer nemože nikako složiti srdce i razum, te je, kako sama veli, puritankom, kojoj njedarca gore živom željom, da ju svatko zamiluje; ona je rječita i dosjetna, zanesena i iskrena, nepretvara se u ponašanju, u kratko njezino je biće složeno iz junačtva i bezputnosti. U gospodji Rolandovoj zasjela je na priestol mlada gradjanka, koja je krvlju svojom završila svoj život a označila svoje vrsti ljudem stazu, kojom se stupa onamo, odkud se vlada i upravlja ljudstvom. Čekala je samo dok joj kucne čas, da na bojište izadje: revolucija otvorila put a mlada gradjanka svom zanesenošću zaputi njim. Njekom nadahnutom slutnjom naziraše veliku zadaću svoga vremena, te izvanrednim uzhitom lati se krmila. Pohadja sastanke poslanika, vidi mogućega Mirabeau-a, gromovitoga Cazalès-a, hladnokrvnoga Barnave-a, smjeloga Mauri-a; pazi, kako se strast razpiruje; vidi kako pada govorionica današnja a sutrašnja se već pojavlja, te prezire čitavu smjesu danas se sbivših dogodjaja; pojmi njihov cilj, njihov duh i znamen.

Uzhit zaniè Rolandovu jošte dalje, nego li su sizale namjere konštituantine; ne slagaše se s liberalnimi monarhovci, oni bo ju sjećahu na stari družtveni život, kojega nije mogla podnositi. Udara u svojih dopisih na mlitavost i preveliku obzirnost zakonodavnoga sbora, a žena ova, u dubljini srdca svoga ćutljiva i nježna, služi se krvoločnimi izrazi proti Ljudevitu XVI. i proti kraljici. Ali uza sve to ipak se neslaže s Jakobinci. Izmedju nje i okaljanih krvlju demagoga velik je jaz, a taj je njezina ćudoredna ćut, njezin uljudjeni ukus i prirodjena snaga. Ona se odlučno protivi gromovitim riečim Dantonovim, a netrpi Robespierr-a. Pristaje samo uz Girondu. Spada k onim govornikom i piscem, koji prem su bili pripravili put revoluciji, ipak su ju sad zaustaviti radi, te su pripravni za svoje osvjedočenje i umrieti.

Gospodja Rolandova došav sa svojim mužem u Pariz, nastani se u „Hôtel Britannique" ulici Guénégaud, gdje je i niklo prvo sjeme klubu Girodinaca. S početka se sastajahu po četiri puta na tjedan kod Rolanda njekoji poslanici, urednici javnih glasila i ostali prijatelji, da viećaju o političkih pitanjih. Brissot bijaše prvi vodja, s početka dolazaše onamo i Robespierre i Pétion. — Tu se upoznade Rolandova s Buzotom. Ona bi mučeč pribivala ovim sastankom, pomno slušajući prepirke i jedva zatomljujući svoju želju umiešati se u razprave. Slavni govornici, iskreni i revni domorodci razpravljahu uzhićeno pred njom dnevna pitanja, žalibože neznadjahu rukovoditi revolucije, zato i poginuše, kad ju htjedoše ustaviti; neimadjahu bo niti stanovita cilja, niti promišljena pravca, niti bijahu složni u nazorih, u načinu, kojega im se latiti valjalo. — Rolandova bijaše u istinu više muževna od svih ovdje nazočnih muževa, a to joj i pribavi onu moć i vlast, kojom se kasnije ponositi mogla.

Roland bijaše mudrost, strogost, ozbiljnost, a njegova žena bijaše vezom, svjetom i odlučnom riečju. Uprav je s nje muž joj tako znamenit postao, te se na njega sám dvor obratio, neka bi sastavio novo ministarstvo; a mnogo joj pripomogla k tomu ugledu prijaznost i uljudnost prama svakomu. Drugi dan povede Rolanda Dumouriez u Tuilerie. Ministarstvo unutarnjih posala, sastavljeno po njegovu svjetu, održa se od ožujka g. 1792. do 1793. Bijaše upravljač marljiv, revan, pošten i značajan; podupirala

ga velika stranka, kojoj dušom bijaše njegova žena. I Rolandov život i revolucija prilikuje na tragediju; onaj se završio samokrvju, a ova nezasitna proždrla najplemenitije sinove Francezke. Nije to više običan javni život sa svojimi neznatnimi dogodjaji, već grozničavo trzanje, sdvojni rat za život ili smrt, a gospodja Rolandova usried tako razvaljenoga biesnećega ognja stoji svjestna, kakova bijaše onda, kad je mirno boravila u sastancih girondinskih. I smjerna i ponosna i prostodušna i razjarena od strašnih dogodjaja doveze se u palaču ministarstva unutarnjih poslova. Njen lik u tom trenutku opisuje Lemontey: „Ništa nije izgubila od svoje svježe naravi, mladosti i običnoga ponašanja. Njezin muž kao da je njezin otac a ona mu kćerka, dočim se diete joj vinulo oko vrata s bujnimi razčešljanimi vlasi.“ Rolandova je često podvorila u svojoj kući ministre, poslanike, često bila nazočna kod njihovih sjednica, kao reć bi gromovnica vila Gironde vitlala oštre striele proti kraljestvu, nu bilo joj se u istini i braniti 10. srpnja proti nasrtaju Jakobinaca. Liepo bijaše Girondi put otvoren, al je vodio kroz tlapnje i neizkustvo. Vernigniaud, uzhićen govornik, Brissot vješt novinar, Roland iskren domorodac, Buzot, duhom ohol i postojan u svojih načelih i mislih, Barbaroux, strastven pristaša republike, Louvet oštar pravdaš, sačinjavaju onaj krasni skup, kojemu je dušom gospodja Rolandova. Girondinci nebijahu državnici, te premda su u nakanah plemeniti, u činih su nedosljedni, a s toga i padoše. I na diku im je, da su uzmakli onda, kad je vlada najviše strahovati počela, te što su politiku poštene republike branili do zadnjega trenutka, opiruć se odrješito proti krvoločnim namjeram ostalih stranaka. Za čovječnost zapodješe boj 2. rujna te se hrabro držahu do 31. svibnja sliedeće godine, kad su do kraja svladani. U Rolandove, kao vodje svojoj stranci, bijaše mnogo ufanja i nade do 10. kolovoza; krv, prolivena 2. rujna, naviestila im poraz; ona se gorko raztuži, videć, da se prevarila, ali nepopušta niti klone duhom, već sama se slobodi i potiče na uztrajnost, strpljivost i odanu hrabrost, a prijatelje svoje kori s njihove bojazni i neodlučnosti. U tom pogibeljnom času uzmakne Roland. Mužu potamnje obraz kraj svietla obraza junakinje žene; ona blistaše u sjaju najčistijih traka žarkoga rodoljubja i muževnoga pregnuća. Jamačno je, da je u ovom burnom vremenu Rolandova odbijala od sebe kolovodstvo drugovom svojim, ali i proti svojoj volji morala im vodjom biti, i povadjali se svi za njezinom izvanrednom zanesenosti. Kakve je bila kriepke duše i moćne, vidi se iz pisma, što ga je Roland priposlao kralju, odričuć se njime ministarstva. Ovaj vele znameniti list. koji je lahko mogao novu oluju razduhati, napisala je i to s mjesta žena njegova. I poslje 2. rujna uztraja ona vjerno pod svojim stiegom kao središte, oko kojega se svija sva njezina stranka. Piše: „Sramim se zadaće, koju mi davaju. Nemogu se pretvarati niti stranke ostaviti. Valja mi dokazati, da sam uztrajna i postojana na strašnu mjestu.“ Jurišala je na dvor a branila se ujedno proti krvoločnim demagogom. Znamenitost njezinu potvrdjuje i Danton, poružno joj podvikujuć „treba ministara, koji bi gledali na svoje oči a ne na oči svojih žena, a tko želi znati, hoće li Roland ministrom ostati, pitaj njegovu ženu.“ Bivši pozvana pred konvent, sbog njekoga ogovora, izlazi otud slavodobitnica, praćena obćom pohvalom. Marat izjavi, da je ona vriedna njegove mržnje, jer da je kriva, što se nije Danton sdružio s Girondom proti Jakobincem.

Gironda strovali i uništi kralja, Danton strovali i uništi Girondu, a s Girondom pade i Rolandova. Poslje 31. svibnja i 2. lipnja nadje se i Rolandova u zatvoru odmah medju prvimi uznici. Roland uteče, da se sam usmrti, čim začuje za smrt svoje žene. U borbi ovoj gledaše Rolandova mirnim okom sve, što se sbivalo, bez svake sebičnosti; nazirući u tih dogodjajih napredak čovječanstva, želila je revoluciji najbolju sreću, ali se sgražala i sramila videći, kojimi nedjeli joj se put krči. Izim toga gojila je u sebi, kako piše, ćut plemenitu i strašnu, koja nikada tako uzplamtiti nemože kao u prevratu političkom i u smutnjah družtvenoga života. Gospodja Rolandova ljubljaše i bijaše ljubljena upravo onda, kadno je počela djelo revolucije izvadjati, te kada bijaše u največoj pogibelji. Usried javnih groznih dogodjaja niknuo u njenom srdcu plam ljubavi, koji čudnovato razjasnjuje velik dio njezina života. Žena je, u njoj je stoičke postojanosti u izvršivanju svoje dužnosti, ljubi muža svoga razumnom ljubavju, pripravna je sve za njega učiniti, ali njeku čeznju ipak u srdcu ćuti, tajna bol ju svlada a ona u takovih trenutcih zamisli se u težke poslove svoga muža, da se primiri. Došla revolucija, javnost joj dala prilike znamenitu ogromnu poslu, ali ipak čeznja srdca nebijaše još izpunjena. Izpuni ju ljubav prama Buzotu. Buzot, mladji od nje, bijaše član konstituante; ponosna sjeta i duboko čuvstvo resilo mu lice, junačko srdce i vatrena rječitost njegova učini te on postade idealom njezinim. Rolandova ga upoznala u kući svojoj 1791. i u njem obožavala ono biće, o kojem je od mladosti svoje snivala; ljubovna strast silno ovlada i uzdrma njezino srdce. On bijaše muž, kojega je tražila, muž nježna moralnoga ponašanja, pouzdan, velika duha, koji bi znao i sa smrću se boriti za načela svoja. Buzot bijaše Rolandovoj duša i rieč u gromovitih prepirkah medju Girondom i protivnom strankom. Pod-

smiehivahu se članovi konventa, kad bi on počeo govoriti, a organ njihov „Père Duchesne" slao ga „krepostnoj ženi krepostnoga Rolanda," vičuć za njim: „Sladko li je ponavljati na krilu njenom zadaću, kojom će se drugi dan u konventu odlikovati, sladko li gledati njezino povladjivanje strielovitih rieči naperenih proti Robespierru" itd. O ljubavi svojoj prama Buzotu piše Rolandova: „Štujem i ljubim svoga muža kako zahvalna kći uzveličuje svoga otca, kojemu bi voljna bila i najdraže svoje čedo žrtvovati; ali našla sam muža, koji bi mogao biti onim čedom, a budué sam vazda vjerna svojim dužnostim, neznam zašto bi svoju ćut još i skrivala. Moj muž, inače odviše ćutljiv, nije se mogao u svojem samoljubju ni najmanje stegnuti a da si nesvojata gospodstva nad menom. Njegovu zanosu opadoše krila, a ljubomornost me njegova razgnjievi: zamjenite sreće nebijaše nam više. On me obožavao, ja sam mu se žrtvovala, a bijasmo nesretni... Sliedila sam svaki njegov korak, da mu i na njim tugu i snosljivom učinim starost; ali se Roland mučio mišlju, da se za njega žrtvujem, a doznav, da u istinu žrtvu prinosim, nebijaše više blaženstva medju nami.

Upravo ove jadne časove života njezina, ovu kasnu ali tim silniju ljubovnu strast razjasnjuju nam skoro našasti memoiri. Buzot bijaše i u tamnici jedina stvar, kojom se bavio njezin duh. Istom što ju zatvoriše, piše junačka ova žena konventu tužeć se na nepravednost, i zahtieva zadovoljštinu od ministra Garata. Dne 24. lipnja pustiše ju na slobodu ali istoga dana opet ju u Sainte Pelagie zatvoriše, gdje stade pisati memoire i opazke svoje o revoluciji. I u uzi ovoj bijaše nadahnuta velikim duhom, koji tješi nesretnike, stenjuće pod jarmom okrutničtva. Za muža i kćer si znala je, da im neprieti pogibelj, a očekivala je svaki čas bez bojazni i straha, što će joj sudba donieti. Odvažna je bila svakom sgodom, te je više puta u ne malu nepriliku stavila svoje sudce. Nisu ni imali valjanih razloga ni dokaza, da ju odsuditi mogu, dok se nisu domislili, da je pisala pristašam Gironde, pobjeglim u Caën. Prigodom iztrage nadje priliku te Champagneuxu dade svoje u tamnici pisane listove: „Mes dernières pensée". Napisa takodjer list za svoju obranu, koji liepu priliku pruža upoznati se s pravim značajem revolucije. Njena obrana pokazuje ujedno kol velik je u nje bio duh, jer u svih točkah obtužbu ruši. Za branioca si je izabrala Chauveau-Lagarde-a, koji, došav da se s njom posavjetuje, morade čuti rieči: Neidite sutra pred sud, sebe ćete uništiti a meni pomoći nemožete. U bielo ruho obučena, spuštene kose, lica, na kojem se čitati mogla strast zanesene mučenice, stupila je zadnji put pred svoje sudce. Proti njoj nebijaše nijednoga svjedoka, dok nisu nagovorili odgojiteljicu njezine kćeri, da proti njoj štogod posvjedoči. Ponositom rječitošću naviesti svojim sudrugovom u tamnici, da je odsudjena na — smrt.

Buzot, ljubimac njezin, bijaše opet prvi s kojim se bavila tužna joj duša. Govoreć o svoj mladosti, o smrti svoje majke, koju je neizmjerno ljubila i za kojom je toliko žalila, najednom se prene, prepane, jer je slutila, da je u pogibelji „onaj, koga ljubi." Pošalje zadnji put „s Bogom svomu mužu" i doda „i tebi čije se ime neusudjujem izreći; tebi, koga će kašnje bolje poznavati i žaliti, što smo tako nesretni bili."

U listovih Buzotu pisanih vidi se svuda neobuzdani plamen goruće ljubavi, prava nepobjediva strast. U njih se stiču sva svojstva njena duha: stoičnost, zanesenost, odanost, pregnuće, rječitost, a sve to, da ga obsipa svojom ljubavju. U njedrih kano da joj bukti njeka vilinska slast, kada stupa preko praga tamničnoga; vazda joj se izvine radostan uzklik, misli joj nisu raztresene, srdce joj nepritište tuga, ona živi veselo u spominjanju na Buzota. A ljubav ova čini joj tamnicu snosnijom, niti joj se treba sjećati dužnosti, koje je do sad toli hrabro vršila a koje joj ipak bijahu bremenom.

„Oj kako su mi dragi ovi okovi, kad bez prestanka, bez zaprieke mogu tebe ljubiti; dogodjaji mi dadoše tu priliku, koja mi se nebi desila bila a da ne zastranim od prava puta", piše Buzotu; a kad joj on piše o svojoj brizi za njezin život, odgovara mu: „Radi se o tom, da li bi žena živjela poslje tvoje smrti. Radi se o tom očuvati tebe i koristnim te učiniti domovini, ostalo će samo nadoći." Najjače se očituje žarka njezina ljubav u ovih riečih: „Ako mi je umrieti, neka bude! znam, što bi mi divna mogao život pružiti, ali da se dani moji produže, stalo bi me velikih žrtava." Ali malo joj vremena bijaše dosudjeno, da joj se ovako duša prelieva slašću i tugom; smrtni joj sud izrekoše, ona ga je slušala mirno, i ponosno odvratila svojim ubojicam: „Sudite me dostojnu, da dielim sudbinu najvećih muževa, koje ste poubijali. Nastojati ću, da idem na stratište s onom sviešću, s kojom su i oni išli." Dne 8. studenoga 1793. oko pete ure kucnu zadnji čas njena života. Usta joj igrahu tihim posmjehom, traci ženskoga dostojanstva sjahu se na bliedom licu, u bielo odjevena bijaše vidjeti kao junakinja rimska. Zadnji pogled uprla je na ogromnu gorostasinu „Slobode" na koju gledeći uzklikne: „Oj slobodo, što od tebe čine!" — Za čas je nebijaše više medju živimi.

Tako je toga dana progutala revolucija jednu od najplemenitijih žrtava, ženu srdcem i duhom muževnu, neustrašnu, ponositu. I ona bijaše od onih ljudi o kojih piše: „Usud nam je usudio ugledati svjetlo božje za rodjaja slobode, stavio nas kano borioce onamo,

gdje stoji smrti namienjena straža, da vojujemo za vojsku i pripravljamo joj pobjedu. Na nas je, valjano vršiti svoju zadaću, te pripravljati sreću budućemu pokoljenju." Morda se može Rolandova biediti s mnoge pogrieške, ali njezin vanredni i veliki duh živi nadalje u spominjanju narodnjem, kao duh prve gradjanke novovječne Francezke. *Prev. F. Stj.*

LISTAK.

Narodno kazalište. Na koncu prošle sezone bilo je straha za napredak našega kazališta; al početak ove sezone pokazuje, da se više veseliti nego li bojati moramo. Upravi je pošlo za rukom dobaviti neke vrstne sile za dramu i za operu. Al ako je bilo bojazni, najviše su se bojali, da neće biti dobre opere u Zagrebu, jer da je vrlo težke doći do dobre primadone. Opera „ciganka" od Balfé-a koja se davala 5. listopada, pokazala je, da se od naše opere mnogo nadati možemo. Prvi put su stupili pred naše obćinstvo gospodična Bartova, bivša prije pjevačica u Toplicah, i basista g. Hynek. Kako u našega obćinstva ima više velegradskoga načina nego li duha malih gradova, to ono i nije zadovoljno neznatnimi silami; al primadonu Bartovu namah je iza prve njene pjesme odlikovalo iskrenim pleskom, kojim ju je pratilo tečajem ciele opere, kad god je odpjevala koju pjesmu. U naše primadone ima mlad, kriepak, zvučan glas, osobito u visini, lahko pjeva, glas joj je okretan, uz to je vješta pjevačica; uzmemo li na um, kako je kratko vrieme u Zagrebu, zadovoljni smo njenim izgovorom hrvatskih rieči pače izgovara jasno, da ju je razumjeti, što se nedogadja kod drugih pjevača i pjevačica, s vilo malom iznimkom. Ona je ugodna za pozorište lica, i mlada; uz pjevanje nezanemaruje ni igre, kreće se lahko, dosta naravno. Basista g. Hynek može zadovoljiti, ima kriepak i zvučan glas, bolji je nego dosadanji basisti u našoj operi. Kako je još mlad, nadati se je od njega sve većemu napredku. I njemu je obćinstvo pleskalo Ostali pjevači i pjevačice brižno su činili svoju dužnost; al kako su poznati već od prije, nenavodimo ih napose. I zbor je dobar: tako da je sve u operi „ciganki" išlo u redu i daje razloga k velikim nadam, kao što je dokaz liepoga napredka, do koga je naše kazalište došlo od god. 1870. pa do danas. Onda se je slabimi neuvježbanimi pjevačkimi silami držala na našem pozorištu opereta; tek je dolazkom i nastojanjem g. Zajca, koji je umio oko sebe sabrati valjane pjevače i pjevačice, pošlo za rukom prestati s operetom, udariti temelj operi i dovesti ju do ovoga znamenitoga koraka kojim danas stupa. — Osim „ciganke" davale su se u kazalištu vesele igre „supruzi" u tri čina, „u petak" u 1 činu, „nevaljao čovjek" u tri čina, „školki nadzornik" u 1 činu, izvorna vesela igra od K. Trifkovića. U komediji „nevaljao čovjek" prvi put je glumio g. Tošo Jovanović, prije član biogradskoga kazališta. U njega imadu liepa svojstva, da može glumiti ljubovnika: ugodan vanjski lik, fino, lahko kretanje. Njega je obćinstvo pozdravilo pleskom, samo bi mu preporučili, da se priuči iekavskomu govoru, pa će, uz dobar naglasak, znatno bolji utisak učiniti.

Književnost. Po svih naših stranah slovutni pjesnik Jovan Jovanović kani izdati knjigu pjesama pod imenom „Gjulići Uveoci." Predplata od 50 nov. ima se poslati na njegove ruke u Pančevo (Starčevačku ulicu br. 1168).

Vriedno je čuti pjesnika, kako oglašuje te nove svoje pjesme; nebile mu posljedne! „Ako ptice nemaju više prava od čovjeka, onda i čovjek smie pustiti glase srca svoga, i u gluho i u najglušje doba. Elegijski glasi ovi — možda posljedni — pjesama mojih neće uznemiriti uspavana osjećanja onih, koji su se njegda od mode za pjesmom jagmili. Jedna svežčica pjesama, što se napiše i pročita, neće valjda biti na uštrb radnoj i privrednoj snagi ljudstva toliko, da obrati na se sjekiru mladih apostola željene hladne, prozajične budućnosti. Ali ja tvrdo vjerujem u vječitost tanjih čuvstva, u prava sreće i tuge, ljubavi i mržnje, u uzvišenost i neoborivost zanesenja za sve, što je dobro i liepo, u bezsmrtje djevice poezije koja prolazi čista i kroz divlje, tvrde narode, i kroz preizobražene razbludne mekušce, koja će preživiti sve teorije, struje, pravce i krivce družtvenoga života, a ostati uviek cviet ljekovit duhu i srcu čovječjemu."

Svečanost u Petrinji. Grad Petrinja doživio je u novije doba dvie svečanosti, u veselje zametku dvaju zavoda, koji su znameniti za ovaj grad. Istom što je minula posveta barjaka petrinjskoga „Slavulja", polagao se je dne 6. listopada zaglavni kamen na bratovštinsku svilanu. Bratovštinom se zove tamošnje družtvo, komu je svrha dizati gospodarstvo, a osnovao ga je rodoljub g. St. Pejaković. Ovo je družtvo uvidilo, kakovu bi korist naš narod imati mogo, da proizvodi svilu. Ima tu posla, što ga mogu lahko obavljati djeca, a mnogo novaca nosi. Bratovština je pomoću krajiške vlade, koja joj dala novaca brez kamata, sagradila svilanu, da se u njoj izradjuju domaće svilne čahurice. Kod svečanosti, gdje se polagao zaglavni kamen, bijaše mnogo uglednih gosti. Služila se služba božja u župnoj crkvi, gdje je prigodno slovo govorio kapelan g. Medeotti; poslje su se gosti sastali na banketu u svilani, gdje je osnovatelj njezin g. St. Pejaković držao liep govor o koristi svilarstva. Pjevačko družtvo „Slavulj" pjevalo je narodne pjesme; zdravice su nazdravljene kralju, domovini i biskupu, Strosmajeru, itd. U večer bijaše ples i trajaše do kasno doba noći. Hvale Petrinjke, da su se ponicle kao prave domorodke.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 42. U Zagrebu dne 19. listopada 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

KAŽNJENA TAŠTINA.

Pripoviеda B. L.

I.

Na tornju sv. Marka odbi upravo jedna ura poslje pol noći. Ulicom neprolazi ni živa duša; nu zato huči i zviždi bjesni vjetar, kao da zavidi mirni san zagrebačkim gradjanom, te silom nastoji držati ih budnimi, pjevajuć im nemilu svoju pjesmu, tresuć čednimi, malenimi kućami te prieteć svaki čas jednoj ili drugoj ponieti krov u obližnji Tuškanec.

U sriedini smo siečnja; zima pritisnula ljuta, da se dah izletiv iz ustiju na brku već smrzava.

U kućah svagdje tamno i mirno, samo u jednoj kućici svjetlucaju se kroz maleni prozor trački goreće svieće.

U Zagrebu nalaziš još amo tamo kuća tako gradjenih, da se vrata na njih čine suvišnimi; prozori su najme gdje gdje tako nizki, da s ulice isto tako lasno zadješ u sobu, kao i na vrata; trebaš samo lupnuti nogom, te stakalce na njih razlupati. Kuća, u kojoj vidismo svjetlo, nije tako nizka, ali su joj ipak prozori tako blizu tla, da malom mukom možeš u sobu skočiti; a isto tako vidi se s ulice sve, što u sobi biva.

Za stolom, blizu prozora smještenim, sjedi mlad čovjek; pred njim njekoliko knjiga i pisama, pravnici zovu ih „skripta", t. j. bilježke, što marljiviji slušatelji zagrebačke akademije običavaju sastavljati sliedeć perom i umom predavanja svojih profesora.

Sobica je vrlo čedno uredjena. U kutu s traga do vrata prislonila se malena „gvozdena" peć, nu dosta slabo tako, da se i ona sa huka vjetrova kadšto potrese — valjda je i samoj njoj studeno. Ovaj čas upravo se malko naklonila k onoj strani, gdje vidiš dvie, tri cjepanice, kao da željno čeka, neće li one skočit u njenu utrobu. Topline treba ne samo gospodaru nego i peći. Do ove uzpružio se još neodkriveni krevet, kojemu su rebra dosta riedka, jer iz poderane slamnjače visi slama te se ća poda hvata. Do uzglavja nalazi se malen stolak; na drugoj strani dosta udoban kanape, a do ovoga opet ormar s njekoliko ladicâ. Na ormaru liepo poredane knjige, pisma, maleni album i u okviru slika liepe, mlade ženske. Na kraju sobe, naprama peći malen stô, a na njem vodom puni pehar u zdjeli.

U toj, skrajnom čednošću uredjenoj sobici, sjedi, kako već rekoh, mladić zamotan u debeo zimski kaput. Imade mu kakovih dvadeset pet, ili šest godina; plemenitim, dugoljastim licem prosula se mlada, al gusta brada plavkaste boje, kakove mu je i bujna kosa na glavi, u koju upravo sada poturne ozeble prste, da ih malko ugrije. — Upravo se sada digao sa stolca, a tom prilikom vidimo, da je dosta visoka, vitka stasa, više mršava, nego li puna. Mladoga toga čovjeka zvati ćemo Ivanom Upravdićem, i ovo neka bude za sada dovoljno o njem; ostalo saznat ćete malo kašnje.

Popošav dva, tri puta po sobi, primakne se Upravdić svieći, da na njenom plamenu stopi ruke; zatim posegne s ormara maleni komadić cigare, upali ga pa počme opet po sobi hodati.

— Ha, već jedan sat poslje po noći, zamrmlja, pogledav na uru. Gle, kako sam se danas zadubio u knjige! Pa neka mi tkogod reče, da je pravoslovje dosadan studium. Jamačno da čitam i najzanimiviji roman, vrieme nebi se moglo hitrije oskliznuti.

Nu za danas, mislim, moglo bi i dosta biti. Stariji mi ljudi uviek pripoviedaju, da dva dana prije izpita nevalja mnogo čitati, jer da se čovjek samo pomješa. Lahko je

njim tako govoriti! Al meni? Na taj izpit privezana je ciela moja budućnost, sreća života moga. Nije li tako, zlato moje?

Izrekav ove posliednje rieči primakne se k ormaru, gdje smo naslonjenu vidjeli sliku žensku. Sretnim i sjajnim pogledom motrijaše njeko vrieme liepe crte na slici; a zatim pospremiv knjige upravo se poče spremati na počinak, kad na ulici začuje hitre korake, koji se upravo pred njegovim stanom zaustave. U taj čas njetko silovito na prozor pokuca viknuv:

— Molim, otvori, brzo!

Mladić odklopi staklo, te hoće da pita: tko je, al noćni posjetnik već se popeo gore, te nepitajuć dalje skoči kroz prozor u sobu, turne domaćinu natrag, zatvori staklo i potegne duboko zavjese. Obaviv to baci se sav usopljen na kanapé.

— Gjuro dragi, kakova te nevolja snašla? upita snebiveni domaćina nadošljaka. — Zar te kurjaci ili vukodlaci progone?

— Sve ću ti pripoviedati. al dozvoli, da odahnem. Nestalo mi i daha.

— Ta vidim, al sam veoma željan znati. Nebih rekao, da te je kakov lopov napao. Hvala bogu, naš Zagreb nije se još dovinuo do one kulturne visine, kakovom slove drugi veći gradovi, u kojih čovjek sried ulice nije sjeguran ni za život ni imetak. A k tomu i vidi se, da te bog nije obdario velikom imovinom.

— Pravo veliš, dragi Ivane, niti me je napao lupež, niti nevaljanac kakov; jer u Zagrebu neima do sada takih obrtnika; a da ih i ima, nebi im se muka naplatila; jer u mene nikada novaca. Nisam uzalud zagrebački pravnik.

— Što je dakle?

— Zaboravio si, mudri prijatelju, da imade u Zagrebu „varoških pandura," koji nemogu trpjeti ni noćnih pjevalaca, a bome još manje onih, koji se odviše rado bave tudjimi prozori, te im je slast slušati zveketanje i lupanje razbijenih stakala.

— A, razumiem. Bio si valjda članom kakove noćne ekspedicije? Jadniče, zar neznaš da ovo naše vrieme nimalo neprija takovu poduzeću? Pa još utekao si k meni, čovjeku od zakona, koji znade za njeku ustanovu o zlobnom oštećenju tudjega dobra!

— Mani se šale, strogi moj sudče. Stalo meni do tvojih paragrafa; izdati me nesmiješ, jer bi si inače oprtio na vrat cielu zagrebačku akademiju. — Nu to neka bude samo mimogred rečeno, znam bo dobro, da i ti „suo tempore" nisi bio bolji.

— Uvjeravam te, da nisam nikada pribivao takovim puerinskim prizorom; jer sam držao, da su nedostojni pravnika, kojim je sasvim druga zadaća, a ne razbijati prozore, ili noćju napastovati mirne ljude.

— Bio si, od kako te znadem, njekakov umjerenjak, što li? Oprosti, tebi čast i poštenje, al meni su takovi mladi umjerenjaci vrlo nepoćudni stvorovi. Dok smo još mladi mora da smo živahni, osjetljivi, svako zlo mora da u nas nailazi na živi odpor. Ja mrzim iz dna duše ljude obojega spola, koji hladnim srcem i lihvarskom dušom trže čašću i poštenjem naroda, koji su uviek pripravni prvenstvo, pravo naroda, prodati ne za lonac lieće — jer ta roba neima nikakova koursa — nego za njekoliko papirnih krpica, ili kakovo odlikovanje. Ja sam zagrebački pravnik, u meni živi ponos i osjećanje, da sam član slavnoga i vriednoga naroda, da sam dužan osvetiti svaku nepravdu, žigosati svaki zločin; pa kad se o tom radi, nebirem niti pitam, kakovo je sredstvo tomu najshodnije. Tako smo evo i danas jednomu od sličnih izroda namienili bili posebnu počast; nu nesretni panduri gradskoga kapetana osujetiše našu nakanu i mi se — razbježasmo!

— Divnih li junaka! Da živimo u Sparti, vas bi hrabre Spartanke metlami iz grada potjerale! Vaš dakle patriotizam, vaša ljubav prama domovini stoji u tom, da noćju prozore razbijate, sa organi sjegurnosti se po ulicah gonite! Ne, to nemože biti tvoja ozbiljna misao. To je sve, samo ne patriotizam.

I ja velim, da su zagrebački pravnici pozvani kolo voditi, ali ne noćju i medju panduri, nego u družtvenom životu, u svem, što je liepo, plemenito i dostojno čovjeka naobražena. Odlikujte se u družtvu krasnom besjedom, umnimi dosjetkami, a ne balandovanjem po krčmah i kojekakovih zakutcih; budite duša svakomu liepomu podhvatu, živi, vatreni pregaoci velikih idea; njegujte, gojte i raznosite ljubav prama domovini na sve strane naše zemlje; osvojite nam plemenitim svojim radom, finim obćenjem krasni spol, omilite mu hrvatski jezik, okupljite mu dušu u ljubavi prama domovini; nastojte neumornom radnjom, neprekidnim naporom u naucih steći si ono oružje, kojim se dan danas najuspješnije biju dušmanske čete: tad vi ćete biti zaista cviet hrvatske mladeži, ponos domovini, a slava zavodu, kojemu ste gradjani!

— Govoriš, kao da sjediš na profesorskoj katedri. Oprosti, ali još si premlad, da mi prodičeš. To, što si mi rekao, čuo sam već i od drugih, al kako vidiš, nije me se dojmilo. Imadem vlastitih nazora, nje ću sliediti dotle, dok se neuvjerim, da su nevaljani. Veliš, neka se neklatimo po krčmah, kao da smo mi pravnici pijandure i ništa drugo. O dragi moj, nanosiš nam veliku nepravdu. Poznam mnogo oženjenih ljudi, činovnika, i. t. d. kojih možeš svaki čas naći ne u gostionah, nego u kojekakovih zakutcih, pravih krčmah il inih spelunkah, kako sjede kraj karta i boca, troše zdravlje, novac, vrieme, a djeca im kod kuće

jauču ili rastu kao divljaci, a žena? No ona se povede za primjerom svoga supruga, pa traži drugdje odštete.

— Ako sbilja tako biva, zakrči ga Upravdić, to još jače potvrdjuje ono, što sam malo prije naveo. Ako vi pravnici, kao tobožni cviet mladeži, već sada priviknete solidnomu načinu života, ako već sada obljubite polaziti radje čestite obitelji nego li gostione, ako prionete uz knjigu i radnju, takvi ćete ostat i na dalje, a tim će nestajat sve jače onakih nesretnika, kakove si malo prije spomenuo. A ono, što si rekao o gospojah zagrebačkih, puka je kleveta.

— Gle, gle, ti li si nakan zagrebački liepi spol braniti? Jadniče, naprtio si se veoma mučnim poslom. Vjeruj mi, ja toliko znadem, da bi mogao primjeri, navedši imena, prezimena i stališ dotičnica i dotičnika, svu tvoju obranu jednim mahom oboriti. Al pustimo taj predmet: obiteljski život u Zagrebu vrlo je razrovan; prve svetinje nogama se gaze; pa jer je taj temelj razkliman, zato su moguće sve one nepodobštine, što ih dan na dan gledamo u socijalnom i političkom životu.

— Klevete su, ništa no puste klevete, što god govoriš o ženah, odvrati Upravdić.

— Ta čovječe božji, vikne Gjuro, gdje si ti odraso? Zar nikada nepolaziš zagrebačkimi ulicami, zar nisi u nijednoj kući poznat, gdje ima djevojaka? Vjeruj, ja poznajem djevojčica od 14 godina, nose kratko odielo, ali zato već pišu ljubezna pisma gimnazijalcem te im šalju gdjekoji pram svoje kose. — Žalim te i želim, da se nikada neženiš, jer ćeš biti nesretnim.

— I upravo hoću da se ženim. Ti valjda ni neznaš moje osnove? Tebi, kao prijatelju, te susjedu iz naše Krapine, kazati ću ovu moju osnovu. Za dva dana imadem sudački izpit; čim ga napravim, nadam se da će me imenovati pristavom i —

— I tad se kaniš namah oženit?

— Da. Nije li to liepa osnova?

— I nezamjeri, ali ti znaš, da mi juriste mora da smo ljudi praktični. Mislиš dakle, da ćeš moći s tvojom više nego čednom pristavskom plaćom živjeti, a napose hirom žene tvoje podpuno zadovoljavati namirivajuć konte i račune, što će dolaziti svaki čas iz raznih dućana?

— Znaš, osim plaće imadem i posebna imetka nješto, a kraj toga donieti će mi i ona koju tisuću.

Gjuro se zamisli. — Pozoran bi motrilac odmah bio spetio na njegovu licu, da se u njem bije bitka. Časom gledao bi smiljenim pogledom prijatelja, časom opet svraćao oko na onu sliku na ormaru. Ustane, pride k prijatelju te pruživ mu ruku tronutim glasom pita:

— Ivane, ti kaniš dakle oženiti Helenu Mrkićevu?

Nagovorenoga posù žarko rumenilo te sav smeten poče:

— Što? ti znaš o tom?.. Ta negovorih pred nikim ni slovca. Od kud tebi to?

— Istina, ti mi nisi rekao ni rieči, ali tim bezobzirnije pripoviedahu tvoje oči.

— Moje oči?

— Znaš, da ja u kući Mrkićevoj instruiram brata Helenina. Nevaljao dečak, izkvareno i zapušteno diete muka je s njim baviti se. Al treba novca. Zbilja, imadeš li koju cigaru? — Nu o tom poslje. Ja dakle kao instruktor motrijah često tebe i nju, pa sam glede tebe već davno na čistom.

— No, pa zar moj izbor nije valjan? upita s ponosom Ivan. Djevojka je liepa, upravo krasna, dobro odgojena, udara glasovir govori prilično francezki, na sielu je vješta i okretna, dosjetljiva i duhovita: riečju pravi biser djevojke.

— Da, tvoj izbor valja hvaliti. Djevojka je liepa — ali koketa, razmažena i bez načela odgojena, udara glasovir, govori francezki, njemački, a zna i hrvatski. Conversira živahno, ima duha i dosjetljivosti, to je istina; al ipak nisi li nikada sama sebe pitao: da li te ljubi? imade li svojstva, potrebna budućoj domaćici i — dobroj majci?

— O tom nesumnjam. A da li me ljubi? pitaš. Nije mi doduše toga nikada naročito rekla, al niti netreba. Imade sto većih ili manjih znakova, iz kojih mogu sa gotovom sjegurnošću na to zaključiti. Sa mnom najvoli razgovarati, gdje se godjer sretnemo na moj pozdrav preljubezno mi odzdravlja; ide li iz kazališta, meni je prosto popratiti ju do doma; neljuti se, ako joj se i na ulici pridružim; pače meni za volju razgovara sa mnom na ulici hrvatski. Ovo, dopustit ćeš, velika je koncesija u naše doba; jer u Zagrebu možeš na prste prebrojiti gospodične, koje na ulici i na javnih mjestih u razgovoru našim se jezikom služe.

— To je sve vrlo liepo, al znadeš li ti, da od njekoga vremena dolazi u Mrkićevu kuću i njeki Uroš Čipković?

— Znadem, pa što za to?

— Ništa. Taj gospodin čest je gost u obitelji Mrkićevoj. S njim se gospodična Helena najvoli zabavljati; neljuti se — po svoj prilici — ako ju kadšto do kuće izprati; ljubezno mu odzdravlja, pa i njemu za ljubav govori hrvatski. Kako da si to protumačim?

— Djevojka je naobražena, pa s toga sa svakim uljudna. U ostalom neznam, gdje si to sve mogao zapamtiti, podučavajuć svoga djaka? Kako si kivan na sve Zagrebkinje, izvraćaš najneviniju stvarcu čineć od muhe slona.

— Nenakanih te uvriediti, hoće Gjuro blažim glasom, opaziv da su se njegove rieči živo kosnule prijatelja mu. Htjedoh te

*

tek opreznim učiniti, da paziš kakovoj djevojci kaniš povjeriti sreću i budućnost svoju.

A sad, mislim, bilo bi vrieme, da idemo u krevet. — Dozvoliti ćeš, zar ne, meni noćnoj protuhi, da kod tebe prenoćim; jer bome u magistratskoj buhari nerači mi se, zato sam pobjegao ovamo.

— E, dobro, ajdmo spavat.

Prijatelji spremaju se na počinak. Upravdić utrne svieću.

— Čuješ li, Gjuro, nastavi nakon nekoliko časaka, misliš li, da bi mi Čipković mogao pokvariti račune kod Helene?

— Neznam; nu da se to i dogodi, nebih trebao žaliti.

— Lude li misli! Ne, to nije moguće, nastavi, neosvrćuć se na rieči druga svoga. Ona me zaista ljubi, ta kako bi i mogla drugoga. Zloba može protivno tvrditi! Helena, to divno biće, pa da bude prostom koketom! Okladio bih se, puka zavist govori iz ustiju moga prijatelja. A nije li me i Dragica takodjer uvjeravala, da mi je Helena sklona?

Umukne, obrne se k stieni.

— Čuješ li, brate, pa dolazi li često taj Čipković u kuću?... Neodgovara mi, zaspao je. Barbar taj, kako može tako hitro usnuti. Sutra idem namah do Helene, da ju opitam, pozovem na račun. A, kakov račun? Bilo bi suvišno. Ta ako se i razgovara s tim Čipkovićem, pa što onda? Nesmije se ponieti neuljudno prama čovjeku, kojemu otac dozvoli zalaziti u kuću. A bog zna, nedolazi li on sbog Dragice! Da, tako će biti. Dragica je ljubezno čeljade, dostojno svakoga muža. — E, zašto mi to sad tek na um pada? Da, da, Dragica je magnet, koji privlači toga gospodina. Al ipak, ako bi... Ne, nije. čemu da sam sebe na muke mećem bez ikakove potrebe? U ostalom, dan je već blizu, osvjedočit ćemo se. Al ću se moga Gjuke sutra napsovat; baš ću ga živo izgrdit. Što on, divljak, može suditi ob osjećanju djevojačkom; sliepac o bojah, gluhak o liepoj pjesmi!

Ovako se Upravdić nastojao umiriti, nu ipak njekako nije išlo; dugo se još na postelji bacao amo i tamo, dok napokon neusnu.

II.

G. Dmitar Mrkić viši je činovnik kod jedne oblasti u Zagrebu.

Kako se je on do te časti uzpeo, rado bih vam pripoviedati, al se bojim, da nebi tko god na mene graknuo, jer ima ljudi čudne ćudi, pa neće da slušaju, što im povoljno nije, bud pripoviedalac i nenišani na njih: njemu nije do osobâ već do tipâ.

Nu to napokon i nespada ovamo. Svagdje se na svietu dogadja, da kod namještivanja i avansiranja neodlučuju uviek sposobnosti i vještina, nego mnogi ini razlozi, a gdješto i — liepe oči.

Mrkić je inače dobričina, koji rado polazi svoj ured, ondje radi koliko može i znade; u kućne poslove nemieša se mnogo; tu ga njegova gospoja Marija podpuno nadoknadjuje.

Gospoja Marija Mrkićeva nastupila već jesen svoje dobe. Nije ni čudo, u nje već odrasla liepa djevojka. Ženska je iskrena, žive, odvažne naravi, rado zapovieda svim u kući, što nije nikakova nesreća, jer su njezini nalozi valjani. Ljubi svoju djecu te se brine, da budu dobro odgojena — po njenom dakako shvaćanju. Da joj nije dosta visoka čast njezinoga supruga ponješto glavom zavrtjela, bila bi ona skroz valjanom domaćicom.

U Mrkića jedna kći i jedan sin. Ovaj posljednji je najmladje diete, polazi latinske škole, a instruktor mu je Gjuro Glavinić, prijatelj Upravdićev; poznamo ga kao vješta gimnastika, i hitronoga čovjeka, kad treba bježati pred zagrebačkimi panduri.

Najstarijoj kćeri Heleni može biti devetnaest godina. Djevica ta uvrgla se u majku; i u njenom oblom, zaista liepom licu zrcali se odvažnost, kojoj nalaziš traga i u govoru. Liepe malene ustne rado se izkrive u posmjeh ironički, a oko njih vere se njekakov nepovoljan potez, o kojem u prvi mah neznaš, da li ima izraziti pohlepu. Stasa je ovisoka, vitka, dosta obilnu kosu pokriše dvie silne pletenice od tudje kose, kao dva debela užeta; glavu nosi ponosito i visoko.

U Mrkićevoj obitelji nalazimo još jednu djevojku, kćer njegova brata, koju otac posla u Zagreb, da se ovdje zabavi. Dragica skromna je djevojčica, od kakovih šestnaest godina. Iz mladjahna, bjeloputna lica samo da neprogovori živa dobrota; plavo oko gledje te milo i bezazleno, a niz ovisoko bielo kao mramor čelo savio se vienac bujne plave kose, nepomiešane ma baš nijednim tudjim vlasom.

Dragica sjedi kraj prozora i šije; Helena prebire na glasoviru.

— Čuješ, Helenice, hoće Dragica, sutra imade Upravdić sudački izpit.

— Ta znadem. Pripovjedaše mi i sám, a i ti me toga svaki čas sjećaš.

— Nije ti to po volji? Ta zar neznaš, kakove on osnove privezuje na taj izpit?

— Da pravo rečem, neznam.

— Neznaš? Nevjerujem; ta zar nije rekao, da će položiv taj izpit dobiti veću službu, pa onda umah se i ženit.

— Moguće, da je rekao, al se više nesjećam.

— Nesjećaš? A, molim te, što tajiš pred menom, o čem se i onako po Zagrebu na sva usta govori.

— Ljudi neka govore, što ih je volja; mene se Upravdićeva ženitba ni malo ne tiče.

— Nego koga? Zar ti nije izjavio svoju ljubav? Pa tata i mama takodjer bi pristali na to, da ga uzmeš.

— Draga moja, ako meni mužkarac koji očituje ljubav, odatle neslieđi. da ga moram uzeti. Zato su oni mužkarci a mi žene; oni neka nam udvaraju, laskaju, za nami pogiblju, a mi ćemo ih slušati, ovomu se milostivo nasmiešiti, onomu namignuti, pa napokon onoga uzeti, koji nam bud svojim položajem, bud svojom imovinom najviše pruža jamstva za život udoban, ugodan — radostan.

— Tebe dakle kod ženitbe neće voditi ljubav, nego sebičnost?

— A, ružne li rieči, draga moja. Kakova sebičnost? Da mi nisi toga više spomenula. Nisam sebična, al hoću da u braku barma tako dobro živim kao i sada. Ako se udajem, hoću da i uživam, a ne da stradam. Mlada sam, vele mi da sam liepa, pa da se zakopam uz muža, da njemu čarape pletem ili košulje krpam! Hvala na takovoj udaji. — Kako vidiš, mene se inače baš ni malo nedojmiše junaci i junakinje u francezkih i njemačkih romanih. — I mužkarci su sebični, oni traže velik miraz uz ženu; zašto da i mi ne tražimo muža, koji će nam moći pripraviti ako ne sjajnu, a to barma bezbrižnu, udobnu budućnost.

Dragica se snebivala od čuda, slušajuć ove skroz realističke nazore.

— Da te čuju tata i mama, nebi ti dobro bilo, Helenice.

— Što tata? On ima šutiti; a mama pristaje i onako uza me. — A propos, nisi li vidila prolaziti kraj prozora Čipkovića?

— Nisam.

— Čudim se, da ga neima još ovamo; obreko mi jučer, da će nas svakako posjetiti.

— Helenice, znaš, reći ću ti iskreno: meni se taj Čipković ni malo neljubi.

— Niti nije nuždno.

— Upravdić bio bi mi daleko miliji.

— Okani se ti jednoga i drugoga; djevojka tvo ih godina neka se igra lutkami, a ne mužkarci.

Dragicu oblije žarko rumenilo; pogleda bolnim okom Helenu pa za tim tihano prošapne:

— Pravo veliš.

U taj čas njetko kucne na vrata. U sobu unidje gja. Mrkička, a za njom još mlad muž, u najljepšoj dobi. Helena ustane i podje mu dva koraka na susret čarobnim posmjehom na ustima.

— Mišljah, gospodine, da vas danas neće više biti ovamo.

— Kako bih mogao pregorjeti, a da vas nevidim, gospodično?

— Liepe fraze, gospodine odvjetniče, i ništa drugo.

— Al kako da vam dokažem, da to nisu prazne, puste fraze?

— To zavisi o vašoj vještini. Odvjetnik, mislim, nebi nikada smio biti u neprilici, odkud da smogne dokaz, ako mu ga treba.

— A ovdje ga treba?

— Ja sam, oprostite, u tom ženski nevjerovani Toma.

— Biste li htjela prstićem svojim zadubsti u rane srdca moga, kojim ste upravo vi uzrokom?

— Nevjerujem, da su te rane frižke, umieša se u razgovor mati djevojčina.

— Uvjeravam vas, milostiva gospojo, da sam ih dobio u Zagrebu, u ovoj kući.

— E, onda ih treba liečiti, doda šaljivo Dragica upriev oko na Helenu.

— Naći se im se lieka, odgovori ova ozbiljno i važno.

— Samo što skorije, jer bi inače mogao postradati. — Vjerujte mi, milostiva gospojo, obrne se Čipković prama domaćici, željan sam oženiti se. Moji odvjetnički poslovi liepo napreduju, al da mi bude i slast raditi, da se budem radostan mogao domu svomu vraćati, znajuć, da me čeka nježan zagrljaj ljubezne žene: za to se moram ženiti. A neima sumnje, i moje materijalno stanje biti će daleko povoljnije, bude li oko njega nastojala, te njim ravnala vješta ženska ruka.

— Vrlo plemenita misao, prihvati gdja. Mrkička, vi ste gospodine liepa iznimka u sadanjem mladjem naraštaju, koji u pravilu nikako se neda na ženitbu.

— Pa u pravilu imade tomu i razloga.

— A kakovih, molim vas? Zar mlad profesor, mlad činovnik, trgovac nebi se mogao oženiti?

— Bi, milostiva gospojo, al kako? Mlad čovjek, kojemu je do toga stalo, da svoju ženu, koliko znade, sretnom učini, zazire od ženitbe, neima li toliko dohodaka, da uzmogne žena i on udobno živjeti.

— Oprostite, al to su puki izgovori. Dok su oba mlada, sama, ljube se, mogu se i s malim zadovoljiti. Nije li tako Heleno?

— Draga mama, nezamjeri, al meni se čine nazori g. Čipkovića skroz pravilni. U pjesmah i pripoviedkah liepo se i ugodno čita o takovom životu, u kojem ljubav nadoknadjuje imovinu; nu sbiljni život netrpi takovih sanjarija. Ti si me i sama u ovakovom smislu podučavala. A što vi na to, gospodine odvjetniče?

— Ja gospodično? No i ja držim, da su to nazori pravilni. Jedan put samo živimo, pa neškodi, ako se toga života i naužijemo.

U tom pravcu vezao se i dalje razgovor medju prisutnimi, kod kojega živahno učestvovaše Helena, dočim je Dragica na ovu ili onu smionu opazku svoje starije družice nezadovoljno glavom kimala, a časom opet na prozor zavirkivala, kao da koga očekuje.

— Heleno! g. Upravdić prolazi ovaj čas; evo na drugoj je strani ulice! Sad gledje amo. Nećeš mu se pokazati? — Dragica izreče ove besjede prekinuto, hitro, dočim su joj lica planula žarom.

— A molim te, što imaš s tim Upravdićem?

— Ništa, ništa, draga, pokorno odvraća djevica; htjela sam te pozornom učiniti, da prolazi.

— Nek prolazi, dok ga je volja.

— A molim vas, gospodično Heleno, tko je taj Upravdić? Njegovo sam ime više puta čuo izricati.

— Upravdić je, reče Helena ravnodušno, gotovo prezirno, mlad čovjek. Služi kod suda; do sada je auskultant kod ovdašnjega suda. Čestit doduše mladić, — al samo auskultant.

— Al on će sada biti promaknut! ozove se Dragica.

— Mislim, da će to promaknuće njegovomu materijalnomu stanju dosta slabu doniet pomoć.

— Vi ga već dugo poznajete? pita Čipković.

— Više godina. Moj i njegov otac bijahu dobri prijatelji; služili su pače njekoč zajedno. Ta je okolnost učinila, te je Upravdiću dozvoljeno bilo polaziti nas još u ono doba, kad je učio prava.

— Čuo sam i ja o njem; ako se nevaram, govore ljudi, da je u vas, gospodično Heleno, zaljubljen.

— Jest, jest, hitro primetne Dragica, a pri tom nestane joj rumenila sa lišca.

— Da, ljudi govore; možda je istina; al molim vas, ja nisam tomu kriva. Nikomu na svietu nemogu braniti da me neljubi.

— Jamačno, hoće Čipković; čim ima mirisniji cviet, tim više oko njega leptirâ. — Nu može biti se ipak, gospodično, i vaše srce neoglušuje njegovim uzdisajem?

— O da...

— Dragice, liepo te prosim, nemiešaj se u stvari, koje na te nespadaju. — A na vaše pitanje, gospodine, odgovaram posve jednostavno: oglušuje. Upravdića držim za čovjeka valjana, al nikada ni nepomislih obljubit ga.

Dragica korećim pogledom ošinù Helenu; a za časak sine joj na licu tračak radosti, kojega medjutim isto tako naglo i nestane.

Napokon se Čipković radostan i zadovoljan oprosti, pošto si je već izprosio milost u milostivne gospoje, da ih smie posjetiti u kazalištu u loži, a i sutra opet doći.

Helena ga izprati do vratah, česa Upravdiću nikada neučini; Čipković osjetiv u svojoj topli tisak njene fine, biele, mekane ručice mal da nije kleko pred njom, te padè gotovo pijan od radinosti iz sobe.

— Čuješ, Dragice, progovori Helena iza odlazka Čipkovića oštrim tonom: otac i mati puštaju mi podpunu slobodu, kad se radi o mojoj ženitbi. To dakako pravo čine, jer u protivnom slučaju ja ih nebi htjela slušat. Nu kad nebi bila voljna u ovakom slučaju pokoravati se volji otčevoj i materinoj, tim manje mogu trpjeti primjetbe tvoje. Ako ti je taj Upravdić toliko u volju ušao, eno ti ga, možeš se zanj udati; ali pred menom negovori mi o njem.

— Dobro, dobro, neću; neljuti se draga Helenice, čedno, pače smjerno uze Dragica, nisam te htjela uvriediti niti tvojih osnova kvariti. Ali, vjeruj, žalim siromaka Upravdića: znam da te iskreno i žestoko ljubi, pa nije zaslužio, da ga odbijaš sada, pošto si mu toliko dala nade!

— Utješit će se, sbog toga neboli me glava. Nu ja bi bila luda, da odbijem sjajnu partiju njemu za volju. Rekoh ti već, kad se udajem, hoću da imam odatle koristi. Zato volim muža, koji će me vodit u kupališta, držati u kazalištu ložu, nabavljati mi sjajnu toalettu. Toga mi nitko razuman nemože zamjeriti. Ovako bi radilo od stotine zagrebačkih djevojaka njih devetdeset i devet, pa da ja sama budem iznimkom? Ne, jamais.

(Dalje sliedi.)

FRANKA RIMINKA.

Spjevao Silvio Pellico; pohrvatio L. Vukelić.

Francesca da Rimini.

Noi leggevamo un giorno per diletto,
Di Lancillotto come amor lo strinse;
Soli eravamo e senza alcun sospetto.
Per più fiate gli occhi ci sospinse
Quella lettura e scolorocci il viso,
Ma solo un punto fu quel che ci vinse.
Quando leggemmo il desiato viso,
Esser baciato da cotanto amante,
Questi che mai da me non fia diviso,
La bocca mi baciò tutto tremante.

DANTE, INFERNO, CANTO V.

O s o b l j e.

Lančot, Riminiem gospodar.
Pavao, brat mu.
Gvido, Raveni gospodar.
Franka, kći mu, za Lančotom.
Plemče.
Straže.

Činu je mjesto u Riminieh, u kneževskom dvoru.

Čin prvi.

Prizor prvi.

Lančot (sreta Gvida, koj uprav bànu; grle se svesrdice.)

Gvido. Zaželjela me vidjet? S onih stopa
Zapútih amo; nepregorjeh kćeri,
Da sva mi carstva svega svieta dadeš!
Lančot. A gle u kakve sada udje dvore,

A kakve vidje vjenčanog mi dana!
Po riminskih je ulicah sad mûk;
A onda bila igra, pjesma, ples.
Oj onda reklo sve u jedan glas:
Ta igdje l' kneza, kom' se sreća smije
Ko Lančotu! A sve italske krune
Nenavidjoše sreću moju tad;
Okrenula je sreća, sad me žale.
Sva srdca zàní Franka dragošću,
Po nježnoj sjeti slična andjelu.
Odbíjo sjetu svak, što duša joj
Za otčinskim si krovom uzdiše;
Što djevojčica, s božje ruke sva,
Od braka, krune slavlja zazire. —
I malo bilo, sjeta provedrila,
I Franka preda mnom neponicala,
Samòća više joj negodila.
I tad ju pòní srdca milokrv,
Da tješilica bude nesretnikom,
Da u mene im bude zagovorom.
Oj često bi mi tada rekla... ljubim,
Oj ljubim te, ta blag si, pravedan si.
Gvido. Gle, gdje mi nagna suze! — A kad smislim
Djetinjstva viek joj, pustu nestâš, smieh;
Ko samo cvieće da joj posú put.
A u kog' upri živiem očicami,
Tom síni lice njenom radosti.
Pa tko bi rekô? Pústi jedan čas
Ugasio je radosti joj sjaj,
Ugasio ga prvi zaduh jada!
U boju predrag pogibe joj brat!...
Oj spomene mi crne!... A kako je
Neprestajući molila se bogu
Za ljubljenoga vojujućeg brata...
Lančot. I nikad ga pregorjet nemože,
A ubilac joj krvav pred očima;
I kol' je blaga, mrzi živ mu glas!
Za ludu kažem: zavojštiše otci,
Pa brat moj Pavô ubi brata tvoga,
Al u sječi, i težko mu je žô.
Ta u njega je dobra, mila ćud,
Ta on je vitez srdcem plemenit.
Dok ime Pavlu čuje, sgraža se;
A meni muka: meni mio brat.
Kad dodje glas, da k zavičaju kreće,
Od radosti mi srdce uzigra,
Pa kazah ljubi viest, i zaklinjah ju,
Da brata liepo primi, kada dodje:
A ona cíknù: eto ga! i zamrje.
Neznadem, bi l' ti kazo? Mislio sam,
Da ìzdahnu, i zakleo se biesan,
Osvetiti ju, a... na bratu svom!
Gvido. A kako, jadan, možè!...
Lančot. Neka bog mi
Bezzakone te kletve nečuje!
Kad ona ču, što rekoh, protrnu,
Te sklopi ruke, pa me zaklinjaše:
Oj daj mi vjeru, da ga ljubiš! — Kada
Već nebude ti mene, on jedinac
Na svietu bit će prijatelj ti mio...
Ja nek ga ljubim, a ona ga mrzi
Okrútnica! I u Ravènu hoće,
U otčev dvor, nepodnoseć joj oko
Bratòvljeva da gleda ubojicu.
Gvido. Dok tvoja knjiga stiže, prepadoh se,
Da boluje! A kako mi je draga
To i sam znaš! I sve me uviek strah
Preživjet ju... razumieš...
Lančot. Negovori!
Ta i ja kad ju gledam spavajuću...
Na bliedu licu, oku sklopljenu
Životu nigdje znaka, sav u stravi
Nadnesem ustne svoje nad njezine,
Da čujem, diše li..Nam isti strah. —
Namakoh igre, časti — domori joj;
Namakoh zlato, biser, vlast — zaludu:
Zahvaljuje mi, k srdcu neprima.
Bogomoljna je; posagradih crkve.
Po vasdanice mole tuj djevojke,
A za nju, svoju milu zaštitnicu.
Poznade sama da joj sve ugadjam,
I kaže sama, pa joj suze briznu. —
Gdje i gdje mi se sumnja namiće...
Nenàgnu l' srdcem drugamo? al kako:
Ta odkud mraka čistom srdcu tom!...
Nut' evo je.

Prizor drugi.

Franka i prvanji.

Gvido. Daj zagrli me, kćeri!
Gle dodjoh...
Franka. Otče!... ruke da t' izljubim!
Gvido. Ne!... amo, srdce na srdcu nek kuca...
I kneže... djeca ste mi obodvoje:
Pa oboj' amo... Bog vas blagoslovi!
Počivaste ovako onog dana,
Kad zaručnici biste.
Franka. Oj, tog' dana!...
Biaše sretan, otče!
Lančot. Što ti nose
Te rieči? On li sretan, ti nesretna?
Franka. Da, pravo mi je kazo srdca slut:
Zla hvala drugu mom' moj vječni plač.
Nekazah li ti otče, braku da se
Nerodih, nehtjedoh li zaduvnit se?
A ti mi reče, osim braka mog
Da neznaš sreće... pa te poslušah.
Gvido. Nezahvalnice, zaduvnit se htjede,
Jedinica budući otcu svomu?
Pa može l' srdce tvoje otcu siedom
Uzkratit radost, da na koljenu
Od kćeri svoje sinka pošika?
Franka. Ja sebe nekajem. Ta bog mi je
Pretežak jad navezo na srdce,
Pod priegor, evo, ja ga podnosim.
Oj jednako bi dane suzami
Napajala u pustoj stanici,
Ko med svietom. Al nebi nikoga
Pokraj sebe raztužila!... pa proste
Bi k bogu tekle suze, uzdasi,
Da smiluje se jadnom stvoru svom',
Da izbavi ga suzne doline!...
A sada nesmiem željet ni smrti:

Plemenit druže, živuć te žalostim;
A neka umrem, žalost još ljuća.
Lančot. Oj milokrvna ti okrutnice!
Žalosti me, ojadi tren mi svaki;
Al' živi!
Franka. Eto, previše me ljubiš;
Pa strah me, da se ljubav mržnjom stvori....
Da kazan primim... griehu, ne mojemu....
Samohoćnu bar ne...
Lančot. Ta kakvu griehu?
Franka. Prionuh slabo k tebi...
Lančot. Pa to ćutiš?
Nerekoh nikad ovog, da se sada
Neote srdcu! Ljubit bi me rada,
Al jao neda srdce!
Franka. Šta to misliš?
Lančot. Nevelim, da si kriva... ćuti su nam
Kad i kad nametnice...
Franka. Pa što?
Lančot. Prosti.
I opet velim, neokrivljujem te...
Al bóla tvoja... nije l' možda borba...
Sa jakom dušom... ljubve prevarene?
Franka (padajuć u naručaj otcu). Oj otče, čast mi spasi! Povjedi mu —
A vjera ti! — da u tvom krilu življah
Bez poroka, a njemu ljubom buduć
Ni mrȁke sumnji još mu nedadoh.
Lančot. Oprosti: ljubav i sumnji je majka. —
Premišljah često: nježnu možda dievu
Zanielo srdce čistô za drugim,
Te mûkom sad mu uspomenu čuva,
A starija joj dužnost od njega:
Pa zašto bi joj ljutu vriedjo ranu,
Iztražujuć joj tajnu? Svega vieka
Nek u čistom ju srdcu svome skriva!
Al reć ti moram, pomače mi sumnju,
Kad jednom svoga uzeh hvalit brata,
A nebih li te utješio time,
A tebi kínù srdce pa uzkliknu:
Oj prijatelju tajni srdca moga,
Kud ode, kud, o daj povrati se,
Da ugledam te prije nego umrem!
Franka. Da rekoh ja?
Lančot. Lje nemisleći brata.
Franka. Pa i u bunilu ste dakle radi
Uhodit misli biedniem. Biedni su,
Al vam to nije dost: i bezčastni
Moradu bit. Prot njinom bolnom srdcu
Svak urotnik... svak mrzeć... sućut hini,
Ta ne sućuti vaše, grob si žele...
Pa kad mi snosit već nebudeš moći,
Otvori grob, oj unj ću rado saći,
Oj rado, tek da... svieta negledam!
Gvido. Ti trabuniš? oj kćeri...
Lančot. Mrzko li me
Sad okom strieljaš. Što t' učinih ja?
Franka. Što m' učini: povodnik li niesi
Svem' jadu mom'?... Ta ti l' me neodkide,
Od zemlje, što mi majci kosti krije!
Zatomilo bi vrieme bol mi ondje;
A ovdje sve ju budi, sve ponavlja...
Na svaki korak sjetim... Evo šenuh!
Izvan sebe sam. Nevjerujte...
Lančot. ... Dobro!
Ti hajde u Ravènu s roditeljem (polazi).
Gvido. Ne, stani kneže.
Lančot. Puštam svoje pravo.
Od doma tvog te odvest neću doći:
A kad sam tako grozan, prem ti drug,
I prem te ljubim, vidjet već me nećeš...
Van ako kajna smiluješ se negda,
I povratiš se k tvomu jadnom drugu...
A možda već ga čemer preobrazi,
Pa ni prepoznat već ga nećeš moći!
A men' će kazat srdce, da si došla,
I praštajuć poteć ću ti u krilo.
Franka. Baš plačeš, Lančote!
Gvido. Oj kćerce!
Franka. Otče!
Je l' ikad vidje kćeri griešnije,
Je l' ikad ljube nezahvalnije?
Utèku mi u tuzi griešne rieči,
Al' jezik samo sbori.
Gvido. Oj neskraćuj
Svom' otcu vieka; nezaludjuj vojnu
Svieh krieposti, što s njih je vriedan ljube
Obožavane, kakvu bog mu dade:
Na grobu laglja će mi zemlja biti,
Kad jednom na nju klekneš i prisegneš,
Da vojna svoga obradova čedom
I ljubavi.
Franka. Pa ja da viek ti skratim!
Ne! Kćer i ljuba želim bit; nek bog mi
Dá snage za to. Mol'te mu se sa mnom!
Gvido. Povrati pokoj kćeri!
Lančot. Ljubi mojoj!

Prizor treći.

(Plemče i prvanji.)

Plemče. Inòstran vitez neki želi k tebi.
Franka (Gvidu) Počitka trebaš, u sobu hajdemo.

Prizor četvrti.

(Lančot i plemče.)

Lančot. A kogović je?
Plemče. Nije mi se kazô;
Al ja bi mu se skoro dosjetio,
U dvoranu kad udje, uzruja se;
Na zidu gledeć starinsko oružje
Od radosti mu zažari se oko,
A štit i koplje otca ti spoznade.
Lančot. Oj Pavle, brate!
Plemče. Evo ga, gdje ide.

Prizor peti.

(Lančot i Pavao poteku se sresti, ogrle se i tako ostanu dugo.)

Lančot. Pa jesi l' ti?
Pavao. Lančote, brate, pusti
U sladkih suzah da oblakšam srcu.
Lančot. Jedinče prijatelju mladih lieta!
Vaj dugo l' bismo jedan bez drugoga.
Pavao. Baš ovdje ogrlih te zadnji put...
A još sam jednog ogrlio tad;
On osta plačuć... Nevidjeh ga više!

Lančot. Oj otče!
Pavao. Ti mu sklopi mrtvu oči.
Spomenu l' išto mene?
Lančot. Umirući
Dozivao je sina na daleku.
Pavao. A blagoslovi l' mene? — Raduje se
Na skupu s neba sad nas gledajući.
A od sad do viek ostat ćemo skupa.
Dosadila mi tašte slave sjena.
Prolievah krvcu za tudjina priestô,
Jurišah grade, meni ništa krive.
I velikim me zvalo, svakom časti
Preòbasu me care milostivni.
Al sve mi slavlje veće dodijalo.
Napajah krvlju mač, a de, za koga?
Za tudjicu! A da li nejmam doma,
Kom sveta mora biti krv sinova?
Oj za te, za te, ti junaka majko,
Povuć ću mač, kad u te zloba dirne.
Ta niesi l' plemenita, ko ma koja
Od svih zemalja što ih sunce grije?
Ta niesi l' svakoj umjetnosti mati?
Ta nije l' prah tvoj, prah junaka slavnih?
Praotcem mojim dom i slavu dade,
U tebi sve je, što mi srdcu drago!
Lančot. Oj vidjet, čut te, pa neljubit tebe...
Nesmože čovjek. — Neka, bogu hvala,
Ni ona lje te mrzit neće moći.
Pavao. A tko?
Lančot. Neznadeš, da u podpun sreći
Još jedan nježan uvjet amo treba.
Pavao. Zar ljubiš?
Lančot. Da li ljubim! Ženu ljubim
Andjelske ćudi,... sreće prežalostne.
Pavao. Gle i ja ljubim, daj, te zamjenice
Sad povjerimo jedan drugom jade.
Lančot. Zàkáza otac u oči mi smrti
Rad stalna mira da se vjenčat imam,
Pokorih mu se.
Pavao. Ti si vjenčô dragu?
Pa milo ti? a koja j'? Da l' te ljubi?
Lančot Sagriešio bi, rekuć, da neljubi.
A da bi tebe tako! Ti joj brata
U boju pogubi, pa j' na te kivna,
I živu na oči ti neda doći.
Pavao Ta kaži, koja j'?
Lančot. Vidjô si ju veće,
Na Gvidov dvor...
Pavao. Što ona... (nedajuć srdcu maha).
Lančot. Gvidu kćer.
Pavao. Pa ljubi? Pa je tvoja?— Eh, ta da što;
Ta brata... ubih joj...
Lančot. Nepriebolna joj
Ta rana. Čula, da si na povratku,
Pa od tad su joj crni ovi dvori,
Te ni vidjet se u njih.
Pavao (jednako tomeći srdce). Ni vidjeti,
Ma ni vidjeti mene? — Sretno htjedoh
Poživjet s bratom... Eto odoh opet.
I do viek vieka nevidiš me, dome.
Lančot. Nek ista bude sreća obadvama
Pod oviem krovom. Već razstanka nejma.
Pavao. Na miru živi; čovjeku je ljuba
Nadà sve... Ljubi ju... Mač ovaj primi;
A tvoj mi daj, za vječnu uspomenu.
(Žurno i ljubezno mienja mače).
Lančot. O brate...
Pavao. Kad se opet ugledamo,
Doživem li... Ohladjet će nam krvca...
A vrieme, što sve gasi... sgasiti će...
I Franki mržnju... bratom će me zvati.
Lančot. Baš plačeš?
Pavao. Ljubio sam! Na tom svietu
Jedinica je srdcu momu bila...
A nije, vjera, nije mrzila me.
Lančot. Pa te umínu?
Pavao. Oté mi ju nebo!
Lančot. Nek bratska ljubav okriepa ti bude.
Dok vidi tebe, način tvoj plemenit,
Ublažit će se srdce Franki. Hajde...
Pavao. Pa kamo?... Franki... Nikada
me tamo!

Konac prvomu činu.

Čin drugi.

Prizor prvi.

Gvido i Franka.

Franka. Ovuda j'... svježji zrak.
Gvido. Što prezaš?
Franka. Otče!
Bi l' i tebi, ko glas da čuješ... Pavlov?
Gvido. Nesukobiš ga, nemaj strah', nedodje
Ti na oči, dok ti nerečeš sama.
Franka. Je l', kazaste mu, kako mi je...
grozan?
Pa njemu žao?
Gvido. Ljuto mu je žao.
Otići htjede, ustavi ga Lančot.
Franka. Otići htjede?
Gvido. Mirnija si sada,
Te Lančot misli, da ti danas oči
Podnieti mogu Pavla.
Franka. Mili otče!
Oj poslušaj... taj dolazak... gle kako
Uzbibo mi je grudi! — Rimini mi
Biahu pusti; grobom ovi dvori;
A sad... — Oj otče već me neostavljaj!
Jer s tobom samo pjevat smiem i plakat;
Ti niesi zlobnik moj... Ti jedan
Bi žalio me, kad bi...
Gvido. Šta?
Franka. Da znadeš...
Oj, kako j' gorko živjeti mi samoj!
Ti sva mi utjeha!... A drugi su mi
Svi za strah, pred svim mi je srdce tomit...
Pritajit neznam srdca; razigra se
I razplače se lahko! al pokazat
Nit smiedem radost, niti smiedem jad;
Jer odat bi se mogla. Težko meni,
Da pred drugim mi izmakne se rieč!...
Ti sám... bi gledao milostiv jade
Jedinice... da dodje u pogibelj...
Milostivom bi spasio ju rukom.
Gvido. Ne, preda mnom netaji srdca svoga...
Najtajnije ti misli... neka niesu
Već tajne, kad si s otcem ljubezniem.

Franka. Sve... sve bih rad izkazat... Al
što rekoh?
Oj da se skrijem! Oj da zine bezdán
I pokrije mi rugu!
Gvido. Daj govori;
Nadahnuo te bog, u otca s' uzdaj.
Grehota ti je hinit.
Franka. Dužnost hinit,
I dužnost mi je mučat; grieh mi tražit
Gdje utjehe, i grieh opakost tak'u
Kazivat otcu, koj je kćeri vojna
Prevriedna dô... al' uzanj sreću pustu.
Gvido. Ta jadna mene! Krvnik sam ti dakle?
Franka. Ne, otče dobri! niesi... Koleba se
Gle, moja kriepost slaba. — Strašan napor,
Al potreban je to! Oj ti me spasi,
Priteci ti! U predugoj sam borbi
Nadvladala sve do sad; ali sada,
Na izmak vieka porazi me strah...
Pomozi otče, viek da svršim častno! —
Jest, pravo Lančot sumnja, al' mu niesam
Ja kriva! vierna sam mu ljuba, vierna
Bih rad mu ostat!... — Otče, znoj ti čelo
Gle probi... zazireš... kameniš se...
Gvido. Nemari kćeri... samo pripoviedaj...
Franka. O bože moj! I u prsih te davi.
Gvido. Ta nije ništa. — Zaboli me ovdje...
U glavi... — Sladko li je otcu starcu
Običit bolna uda na svoj porod,
Kad neharan mu nije!
Franka. Istina je!
Zaslužih ukor; neharna sam kći!
Pedepsaj me...
Gvido. A koji bezbožnik
Upalio ti srdce griešnim plamom?
Franka. Ne, nije bezbožnik; ta on ni nezna,
Da njega ljubim; a i neljubi me.
Gvido. Pa gdje je? Nehtjede li u Ravenu
Da njega vidiš?
Franka. Da s' uklonim njemu.
Gvido. Pa gdje je, kaži, gdje je?
Franka. Ta milostiv
Mi reče bit; negnjevi mi se dakle.
U Riminih je...
Gvido. Tko to ide?

Prizor drugi.

Lančot i prvanji.

Lančot. Što ste
Uzrujali se?... Sad si bila mirna.
Gvido. Zaputit ćemo sutra, Franko.
Lančot. Kako,
Što veliš?
Gvido. Franka želi.
Franka. Otče!
Gvido. Da se
Neusudiš!... (prietećim pogledom odlazi.)

Prizor treći.

Lančot i Franka.

Franka. Nemiliji od svieh si,
Moj otče, ti!
Lančot. Ostavljat nehtjede me,
Pa mišljah, da te ganu moja tuga.
A ić nemariš da se kloniš Pavla,
Jer ide sám.
Franka. On ide?
Lančot Jadan žitak
Pod otčevim mu krovom, gdje se pred njim
Sgražavaju.
Franka. Toliko žali?
Lančot. Zahman
Ustavljah ga; priséže, da odlazi.
Franka. Pa tako li te ljubi?
Lančot. Blago mu je,
Plemenito mu srdce. Slabo ljubit
Nit znade on nit ja; a jednako smo
Obojica postradali uz ljubav.
Franka. Postradao uz ljubav?
Lančot. Jest, i nebi
Odoljelo ti srdce, da ga čuješ...
Franka. Pa na što dodje amo? Misli možda,
Da još mi koji brat je za pogubu?...
Oj nesreća ga moja samo dove!
Lančot. Nepravednice! Pred polazkom moli,
Da samo časom čuješ ga i vidiš.
Ta misli samo, djever ti je; misli,
Na dalek put se iznovice sprema;
A vidjet ga il' igda il' već nigda!
Spomen' se duše! Da mi zlotvor ljuti
Na polazku je preko sinjeg mora,
Te pre rukovat da se sa mnom dodje...
Od draga srdca stisnô bi mu ruku,
Jer gôd je srdcu praštat.
Franka. Stani veće!...
Sramòte moje!
Lančot. Rekô bih, tko znade,
Da l' neće ovo more svega vieka
Od ovoga me lučit umrloga?
Po ovom vieku samo, na nebesih...
A sviem nam tamo... razstajanja nema.
Tuj ni ti brata nêš mi mrzit moći!
Franka. Oj druže, čuj... oj prosti!...
Lančot. Amo brate!
Franka. O bože! (pada Lančotu u naručaj.)

Prizor četvrti.

Pavao i prvanji.

Pavao — Franka!... evo... ista ona!
Lančot. Pristupi, Pavle.
Pavao. Sada reci, što ćeš? —
Pa ti si to? — Al' kad me vidjet neće,
Bi l' htjela čut me? Bolje mi otići,
Da njojzi manje krvav budem. — Brate,
Da praštam, kaži, mržnji njenoj, da sam
Nezaslužan je. Smakô sam joj brata,
Al nehote. Pobiešnje, gdje mu čete
Uzmakoše, te na moj mač se zagna;
Uložio bih svoju bio glavu —
Franka (uviek drugu u naručju, bojeć se podignuti glavu)
Da l' ode, druže? Ode l' Pavao?... Netko
Tuj plače, tko je?
Pavao. Franko, ja gle plačem.
Je l' igdje sreće crnije od moje?—
Počitka nejmam ni pod svojim krovom! —
Zar nèbí do sad srdcu dosti rana?

Zar nebi dost izgubit... ljubovnicu
Obožavanu? te još brata i dom
Izgubit moram!

Franka. Neću da odbjegne,
A s mene, brata brat; ti ostani,
Ja odoh. Prijatelja Lančot treba.

Pavao. Gle ti ga ljubiš!... Pravo ga je ljubit.
I ja ga ljubim... U daleku svietu
Junakujuć... od biesnih dobitnika
Izbavljajući biedne poraznike,
I ljube njine, i djevojke njine,
Na glasu hrabar, al' i milokrvan...
Spoméno bi se rado brata dragog,
I povratka, i s mene mu ponosa...
I kako će mi Italija ciela,
I krasne njene sladko izgovarat
Neokaljano ime. — Nesretna mi
I slavstvovanja i junačtva moga!

Franka. U svietu dakle tamo vojujući...
Milostiv kazo bi se poraznikom?
Izbavljo ljube i djevojke njine?
A ugledo si valjda i tu tamo
Što srdcem tvojim vlada? — Oj što rekoh?
Mahnitam! — Bježi, bježi: mrzak si mi!

Pavao (odrješito). Pa sbogom, brate! —
Franko...

Franka (čujuć, gdje podje, pogleda ga nehotice. — Pavao rad progovorit silno se uzbuni, te bježi u strahu, da se neoda)

Lančot. Pavle, stani!

Prizor peti.

Lančot i Franka.

Franka. Ta Pavle!... jadna li sam!

Lančot. Žao ti ga,
Ti srdce kruto, il' se gradiš tako?
Što briznu plakat sad, kad svieh nas usta
Unesrećiti? Razlog daj mi čudnih
Tih tvojih misli; već ih nepodnesoh!

Franka. A ni ja nepodnesoh ukora ti
Nepravedna. I pokoj nadjem samo
Kad gledat nebudem već... ovog svieta.

Konac činu drugomu.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Naličje biskupa Strossmajera za našu akademiju.

Minulo je dobrano godina svakojakih po našu domovinu, odkako je djakovački biskup zastavio Jugoslovincem akademiju i sveučilište. Od preporoda narodnjega za Hrvate nebijaše ogranuo dan veličanstveniji nad 29. travnjem g. 1861. Pred cielim narodom liepo, zakonito i slobodno zastupanim u hramu zemaljskom brezprimjerni dobrodarstvenik reče tada: „dobra, koja uživam, nazivlju zakoni crkveni baštinom siromakâ. Ja scienim, da je za sada mila domovina naša, što se sredstava za duševni razvitak tiče, još veoma oskudna i siromašna; scienim dakle, da je svih nas sveta dužnost oskudnoj i siromašnoj domovini našoj u pomoć priteći......“ Tko ga je po narodu a da nezna, kolikom je blagodieti duhovnoj narodnoj oskudici on doskočio, koliko je čvrst temelj udario pitomoj luci za znanost i umjetnost, da nam već nijedno toga nebude blied i ubog pabirak tudjega tvora i sbora, nego jedra i zdrava klica čistoga narodnjega duha, da nam prosvjeta i duhovni razvitak pričnu sa svake česti svojno i samotvorno. Taj je uzoran ugled razbudio i složno sakupio svu koliku domovinu: štogod se svomu odmetnulo, živo si je k srdcu priuzelo onu „svetu dužnost“, sve je pohrlilo tko će prije sa žrtvicom k oltaru duševnoga napredka. Šest godina minu, a dana 28. srpnja svi odličnici po otačbini našoj i krajinah rodjakinjah naših brzaj u Zagreb, tada i vesel i gizdav. Visoki je pokrovitelj otvorio liepo i svetačno vrata prosvjetnomu hramu izručiv ga trudbi narodnoj. Tutnjalo je, sjećam se, s neba i sievalo za svetoga toga čina, kakono kada je Mojsija zakon božji svojim objavljao. — Takvom prilikom poslužio se zatim pri sjajnoj gostbi pokojni uzom i klevetom izmučeni plovan Žužel.

S opakih nepogoda, koje nam zadnjih ovih godina ljuto stezahu zemlju, venule su grane narodnoga žića mal da ne sve; sve je zapinjalo; samo liepo se primio i do danas bujno razpupao mladi kalem biskupa djakovačkoga. Znanost je jača od svake pritlake, uzvišenija nad svaki potlišan napor! U nas se samo akademija znanosti odhrvala narodnim neprijateljem; ona marna liepo je pojmila naslieščinu svoga pokrovitelja.

Ništa nije priličnije, ni pravije, ni dostojnije do želje sadanjega savjeta akademičkoga odavna izušćene: da likom zastavitelja i pokrovitelja svoga okite sbornicu, gdje se sabiru i oni i druga družba znanosti željna. I tomu jim udovoljio naš prvi pjestovatelj umjetnosti naručiv minule zime u Rimu naličje svoje za našu akademiju. Naručio ga ženskoj ruci, Amaliji De Angelis-ovoj, s dvojega razloga: što je ta slikarica s umjeti svoje i ovdje i dalje pročuvena, i što je namjeravao takvim odličnim primjerom uznieti ćut i ponos našega krasnoga spola za krasnim umienjem. Da, naličje o kom sborim, živ je dokaz visini, do koje se doviti može ženski um u krasnih znanostih.

Istina: koliko bi smiešno bilo i zališno, kada bi liepi spol vas poneo se za obmamom i odlikom posvetiv se samo znanosti i umjet-

nosti, čim bi na takvu on zametnuo prvo zvanje svoje na svietu, t. j. da se družtvu ljudskomu udobri neporočnimi zaručnicami, prijaznimi materami i mudrimi gospodaricami obiteljskimi: toliko nada sve pohvalne su, po mom sudu, i dostojne vazdašnje pameti one mladičice, koje prianjajuće uz nagon po naravi odpreme i spuste se na put čim više osijan mukom i preponami, tim obilniji slavom i poštenjem po one od njih. koje se napokon domaše, čemu trudljivice nastojale bijahu. I s te ruke koliko je pročuvena liepa Italija za svih do danas viekova! Svaki viek dą ti podnese i pokaže pod ženskom njegom svaku vrst krasnoga umienja; a i naličje hrvatskoga biskupa dati će u Zagrebu i u našoj zemlji sjajno svjedočanstvo ženam Talijankam.

Rieč svrnuv na samu sliku: ona je visoka (brez okvira) metra 3.41, široka m. 2.15 — kazuje biskupa u naravskoj veličini. Umjetnica zamislila se u onaj svečani čas, kada je njen svietli gost ugalni kamen položio dvama znanstvenim zavodima. U pristojno sjajnoj velikoj izbi sjedi pokrovitelj u navadnom biskupskom odielu u oslonjaču ozbiljno i živo prema njegovu struku tjelovnomu. Plemenita ozbilj i badrost oživljuju mu obraz; živahne oči izdaju živo visoki mu pronicavi um; rekao bi, da su mu usta spremna proslovit kojugod svetih i znamenitih istina. Ruku prevrstno risanih, i kanda sa života odrubljenih, desnu mirno složio na desni stolcu oslon, a u ljevici prislonjenoj o stol sa pisaćom spravom drži kožu bjelicu — na kojoj su čitljive ove rieči one nezaboravne saborske besjede: „Akademija znanosti ima biti... najplemenitiji cilj radnje duševne... To pako može samo tada biti, ako se znanosti otvori vrielo u sveučilištu. 29. travnja 1861.“ Izbu medjaši s desna obal mramoran stupac, a njemu na podnožju izrezan je pokroviteljev grb s biskupskim klobukom i krstom. Nad stolcem s traga razvijena je svilna zeleno pisana koprena, koja očivjesto odbija na samo glavu i gornju čest života u veliko prostorje u pô izbe, popodjene prostim, nu preugodnim ćilimom, utkanim po težakinji ženi Slavonkinji. Uredni potezi toga narodnoga proizvoda i osobiti sklad, armonija — mnogovrstnih po njem osutih strojeva nadkriljuju s umjetničke ruke sve podobne tvorine, koje, bile djelo ručno, bile tvorničko, danas gospodske dvorove gizdaju. — I u tom dosada mi, recimo ju istinito, nebijasmo svomu dosta ni pravični ni prijatelji, posizajuć uz debel novac za tudjim, više puta nakaznim i bljutavim. — Sa shoda iz dvorane malo odalje vidljiva je palača u rimskom slogu klasičkoga vieka na dva sprata. Ona prilično spodablja sgradi (nekoč) kneza Urbinskoga, koju zasnova i dospje oko ljeta 1490. slavni tada graditelj Lučijan, iz Lovrane u Istri, i o kojoj očuvao se glas pri te struke umjetnicih, da je do danas najdivnije i najsložnije djelo graditeljstveno. (V. Der herzogliche Palast zu Urbino, mit Zeichnungen von Arnold, Leipzig bei Weigel 1856). Koliko se ja prije godinu dana, kad sam taj umotvor našega zemljaka razmatrao, koliko se ponesoh sa te riedke slavice naše! Vjekovi 17. i 18. ljuto su ju nagrdili, ali današnji Urbinjani, plemenitije — kako već zanaša viek naš — čuvstvujući, liepo joj prvotnju ljepotu vraćaju, rušeć čim su ju neslastnici začinili bili. — Ta palača na našoj slici, s nadpisom: Akademija i sveučilište, i s grbom svih jugosl. plemena, neka je predteča onoj, koju će naša zemlja, bolja joj li sreća posmjehne, tim dvama zavodima zahvalno i veselo sazdati Pomoz bog! čim prije.

Što je stroja, iliti kolorita, volja te po životu, što ga je gola, volja te po odielu i ostalih predmetih, čim je izba snabdjevena, težko ga itko poželi to istini prikladnijega, to medjusobno skladnijega. I po tom opisu svako ga rekne, da je na slici sve zamišljeno dobro i razložno, sve ovršeno s ljubavlju i i umieću, da ga ništa nije po njoj ni nekoristna ni suvišna. Odlična lica i strana i Rimljani, znanci koje biskupovi, koje moji, pak mnogi izabrani umjetnici, moji vriedni prijatelji, svi su pohvalno i umjetnici i nje djelu osudili.

A da nebude samo moja, čujte, kako na istu ruku sudi plemenita Poljakinja, kneginja Dragojla Ivanovska (po pokoj. mužu Wittgensteinka), mnogovrstnim naukom čudo preobilna i s književnoga rada po izobraženom svietu liepo čašćena. Ta osobita gospodja razgledavša našu nalik-sliku ovo mi (na francezku) dopisuje: „Hvalim Vam na veselju i razkoši, kojome mi povoljiste prijateljskim pozivom Vašim. Bila sam danas u gospodje slikarice razgledati naličje štovanoga nam biskupa, ter me se obilna radost prvo i prvo zaprimila s povoda toj slici. Milo mi je osobito, što je njoj visiti o začelje akademičkoj dvorani u Zagrebu, gdje došasta koljena budu čitati one uzorne redke zapisane na harti u ljevici — koje sam ako samo i po smislu razabrala —, što su tomu odličniku iz duše pod pero proiztekle. Slika sama puno zanaša (d' un grande effet). Umjetnica shvatila je u tom poslu i pogodila pravu žicu. Ona je vrzla istinu (realité) u skladno svjetlo, i struk tjelesni u dostojan položaj, al' vješta koliko kistu i točnomu risanju toliko i ukusu znala se uznieti i do idealne istine: uhititi ćud (caractére) i prilagoditi ju ozbilju svetačnoga časa, što nam ga slika pripominje. I s te strane najviše mi vriedi. Što je obraza, spodablja živû živo (ressemblance frappante). Iznovice hvala Vam na ljubavi Vašoj; naradujte se, prosim Vas, i za mene toliko darežljivomu i velikomu biskupu, i rec'te mu, koliko mi slastno bijaše raz-

motriti ogromnu i dragocjenu (noble) tu sliku, pak uza to pomislit si, da će spomen njegov, i to spomen najdičnijega mu narodnjega djela u njegovoj zemlji onu proslavljati i za vazda na ugled (exemple) predočivati. I rimski list za umjetnosti, po imenu „Buonarotti“ (pridjevak Michel-Angela, vajara najslavnijega iza starih grčkih i rimskih) i on je to naličje sa svake česti pohvalio i tom prilikom akademičkomu dobrotvoru slavu odpjevao.

Nebudi nepriličuo ni doznati koju o samoj umjetnici. Ona, Rimljanka, jur za malašnih godina izručena bijaše po roditeljih Ivanu Silvagniu, tada u Rimu malda ne prvaku slikaru i učitelju akadem., da ju krasnoj umjetnosti podučuje. Jedva 17 lieta stara upusti se u natječaj razpisan po umjetničkoj akademiji s. Luke, skladiv i iomastiv sliku kazujuću: „Dajte caru carevo, a bogu božje“, a poldrug godine zatim u natječaj drugi ozvan Grgurov, prirediv sliku: kako s. Lovrinac podstire kraljiću rimskomu sirotčad i udove uz rieč: „To su ti bogatinje Hristove“. Učitelji akademici pozvani u sudbeni zasied na propit osudiše „čudom ganuti nad izrednimi sposobnostmi“ — mladjahnoj umjetnici za rad i ovaj i onaj velu zlatnu kolajnu, i u pismenu prosudu dana 5. veljače 1844. odlučiše zamrieti tomu svjedočanstvo ovako: To da je — zapisaše — „jedini priklad u sgodopisih naše akademije, da je djevojče smjelo tako muževno hvatati se u vienac toli javnoga i svetčanoga natječaja“. Prva ona slika uvršćena je u sbirku one akademije na forumu rimskom, a druga u sbirci nad Pantheonom.

Za toga podnieli svoj rad za natječaj vajari i gradari; ter će rimski senat po želji papinoj proslaviti dobitnike* slavom, do tada ni od tada nevidjenom, u preogromnoj dvorani palače kapitolinske. Štogodj po Rimu bijaše gospode, to ovozemne to inozemne, sve se na tu slavu prikupilo dana 12. ožujka 1846. Po propisu iza proštivena zapisnika dieliti će kolajne, ter stožernik, papin zastupnik, prvu liepo ponudi carskomu velikomu knezu Konstantinu ruskomu, tada sa svojom majkom caricom Marijom u Rimu zimujućemu, da ju on (i onako puno naklonjen k umjetnosti) milosrdno izruči bodroj mladenčici. I bilo je tako, kô što svjedoči knjiga, o tom istoga lj. utlačena.

Po tom častnom putu koracajuć sve uspješnije dodje mlada slikarica toliko na glas, da ju jedva doraslicu do brza medju akademike obojega sbora uvrstilo. Poslje Jelisave Siranijeve, učenice veleumnoga Gvida Renia, pa dotada tolika pohvala nije pristigla već nijedne žene. Njene oveće umjetničke radnje posvuda su razobćene, najveće po crkvah po Rimu, i po Jamerici; a i u našoj zemlji ostati će dičnoga spomena.

God. 1870. dospje ona sliku ogromnu za glavni žrtvenik plovanije Brodske: „Sv. Stjepan kralj, one crkve prvi svetac, prikazuje bogorodici krunu, žezlo i ostali kraljevski ures.“ Ovdješnji umjetnički tjednik obsù dostojnom pohvalom to djelo odlično odista velikom umieti, odlično to po skladivu njegovu, to po dražestnom i bogatom stroju. Žalim i danas, što je po hudoj sudbini smrt sustigla skrbljivoga i milocudnoga župnika brodskoga, Žav. Oršolića, prvo nego je: „Slava vo višnjih bogu“ zapojati mogao pred slikom naručenicom svojom, o kojoj, kada još bijaše pod kistom, pisà mi dobričina čestoput umiljno i radostno. — A godine susljedne podniela je ona ista pokrovitelju akademijinu za biskuplju molnicu u Djakovu: „Sv. Josipa s malim Hristom u naručju.“

I taj odlični dar, to doista zanosljivo naličje, nov je prilog, koliko je pokrovitelju akademije vazda na srcu i u ljubavi mlado gojenče trudbenih ruku akademičkoga sbora.

Ja pišem, a stiže mi list od prijatelja iz Zagreba, da je dana 12. t. m. želja sretno stigla, i, unatoč nekomu strahu, našasta liepo i neoštećeno. Tako joj bilo do vieka.*

U Rimu dne 16. lipnja 1872.

K. N. V.

* Za gradarstvo prisudjeno prvenstvo nekomu Todoru Schoeflu iz Pešte, tada učeniku u Rimu na glasu. Mora da je jurve u grobu, kad se danas po Pešti onako neukusno i natražnjački gradi — ili je — živ li je — umiuje svoje prilagodio peštanske gospode napredku.

* Budi nam dozvoljeno o toj slici i naše subjektivno mnienje izreći. Tri su pravca, kojimi se može slikar iztaknuti: ili kao idealista (Cornelius), ili kao colorista (Makart), ili napokon kao naturalista (Courbet). Dakako da je najbolje ako se u jednom umjetniku sve troje spoji, kako od prilike u Poljaku Matejku. Prema tim pravcem nakani smo ocieniti sliku. Što se tiče ideje ili kompozicije, mislimo, da s toga, što se biskup prikazuje u znamenitom za sav jug momentu, kad stvara akademiju, ima slika monumentalan značaj, te ne smije biti puki portrait, dakle su gdje kakove slučajnosti obličja biskupova, kakovo je bilo onda kad je sjedio pred slikaricom, n. p. boležljiv izraz lica, imale izčeznuti, te lice postati odsjevom duševnoga znamenitoga čina. S toga, što lik biskupov ima biti podpun izraz ideje, koju izvodi, mislimo nadalje, da se nije imao prikazati u sjedećem položaju. Duh, koj stane zamišljenu veliku osnovu izvadjati, prisili i tielo na odlučniji položaj: samo stojeća pozicija dolikuje ovakovu momentu. Treći nam je prigovor taj: gledajuć zgradu sveučilišta i narodni sag po tlu prostrt, reći bi da se je umjetnica upustila u simbolizaciju. Ako je tomu zbilja tako (a čini se da jest), zašto

Maksim Crnojević.

Tragedija od Dra. Lazara Kostića.

Dogodjaj za svoju dramu uzeo je pjesnik iz narodne balade „ženitba Maksima Crnojevića", koja se nalazi u drugom svezku Vukove sbirke; balada iznosi 1225 vrsta, svojom gradjom više je historična pjesma no prava balada, nisu bo svi čini u njoj udešeni prema jednoj, glavnoj ideji. Upotriebiti narodnu pjesmu za dramu. doista je zanimljiv pokus; sjeća nas na španjolsku dramatsku poeziju, koja je mnoge narodne romance iz epsko-lirskoga oblika pretočila u dramatički. Zato je i kod Kostićeve drame najzanimivije prispodobiti narodnu pjesmu s dramom, da se vidi, koliko je trebalo prekrojiti baladu, da dogadjaj njezin izadje i dramatičan i tragičan. Duševna radnja pjesnikova najviše će se očitovati u tom, što je on izpustio iz narodne pjesme, što joj pridodao, kako je značaje promienio, oplemenio. Ako je i uspio tim popravkom baladinih osoba i čina, morda je jezgra balade takova, da je pjesnik nikako nije mogao usavršiti do prave dramatične ideje.

Sadržaj narodne balade jest ovaj. Gospodar Zete i Crnegore Ivo Crnojević izprosio kćer dužda mletačkoga za svoga sina Maksima, kojim se ponio kao najljepšim junakom medju tisućom svatova. Vrativ se kući, nadje sina izgrdjena boginjami. Da se ukloni porugi Mletčića i morda zadjevici krvavoj, nagovori krasnika vojvodu Miloša Obrenovića, da on bude zamjenikom Maksimovim, a zato mu obeća ostaviti sve darove. koje će kao tobožnji mladoženja dobiti od roda duždeva. Kako rekoše, tako i učiniše. Ali kad su se svatovi s mladom već sretno povratili iz Mletaka do pod Žabljak, kneževe dvore u Crnoj gori, Ivo Crnojević opaziv ljubaznu šalu medju mladom i Maksimom i pobojav se, da se ne zamiluju, odkrije mladoj cielu varku. Mlada ne može pregorjeti dragocjenih darova, koji će sad ostati tudjemu čovjeku, te sili Ivu i Maksima, da traže povratak darova. Miloš opominje na utvrdjenu vjeru i neda najdragocjenijih triju darova. Mlada se zaprieti Maksimu osvetom duždevom, i tim ga podbode toliko, da on Miloša, zaletjev se nanj, ubije kopljem pak s mladom utekne doma. Miloševi drugovi zametnu boj; iza strašnoga pokolja dodje kući svojoj Ivo, gdje nadje Maksima, kako odprema mladu u Mletke, a sam se upućuje u Stambul k caru turskomu, da se poturči. Brat poginula Miloša, Jovan Obrenović, otide za Maksimom u Carigrad, da se i on poturči i kod cara bude zagovornikom svomu rodu, ako bi mu Maksim radio o glavi. Tako se obe poturice dostanu vezirstva i vezirske države; nu njihovi se potomci krve sveudilj.

Očevidno je na prvi pogled, da je dramatik morao odsjeći ovaj bezznačajni zaglavak; poturstvom nije mogao završiti dramatične radnje. Isto je tako očevidno, da nije mogao ostaviti onako neplemenit motiv ubojitoj katastrofi, kao što je u pjesmi mladina pohlepa za dragocjenjem darova; on je morao etičnijim učiniti onaj uzrok, iz koga se smrtonosna suprotba razvije. Najviše ga mogao zanimati odnošaj izmedju prividnoga mladoženje i pravoga, tu je mogao naći središtnu točku svemu dramatičnomu razvoju, onu točku, gdje se protivne sile srazuju svojim djelovanjem. Ali da bude borba izmedju tobožnjega i pravoga mladoženje tragična, morao ih je pjesnik najplemenitijim čuvstvom spojiti čvrsto, da jednoga od drugoga nemože odkinuti van najžešćija strast, te se u svakom razvije kolizija dvaju najplemenitijih i najjačih čuvstva; zato ih je pjesnik učinio pobratimi. da se u svakom razvije strašna borba izmedju pobratimske vjernosti i ljubavi prema djevojci.

Baš za to, da se u Maksimu može razviti takov sukob, nije pjesnik ostavio odnošaja njegova prema Mletčanki onako, kakov je u narodnoj baladi. Ovdje prosi otac za sina djevojku, koje sin ni nepozna. To je dramatik morao promieniti tako, da se Maksim poznaje i ljubi s Andjelijom već prije, nego što ju otac Ivo u dužda mletačkoga prosi. Sad se može iz varave zamjene mladoženja razviti i dramatičan i tragičan sukob: djevojka može prepoznati varku, pošto joj oštrovidna i sljutljiva ljubav neda u Milošu nazivati ljubljenoga Maksima; Miloš se može zaljubiti u Andjeliju, te će htjeti da bude pravim zaručnikom, ne samo časovitom sjenom njegovom; u Maksima se može ili ljubomornost pojaviti, ili će ga mučiti sviest, što je pobratima rinuo u pogibelj, da se i nehote zaljubi u nesudjenu mu mladu. U svih triju osoba moći će se sukobiti dva ćudoredna načela ili dva žestoka čuvstva, pa kad se žestoka strast razvije do dramatične snage, koja se mora tvorom očitovati, naći će se koja od tih osoba u tom pravom tragičnom položaju, da

se onda odvraća osnavatelj od zgrade, zašto ne počivaju obadvije noge na narodnom temeiju? Glede kolorita priznajemo rado, da je u cielom razredjenje boja veoma skladno. Vriedja svakako u licu ona boja, koja zanosi na opeku. Morda je biskip za svoga boravljenja u Rimu bio boležljiv, te ja bio i takov vidjeti. Zato valjda jest umjetnica, da paralizira tadanju bo u lica, razapela iza glave zelen zastor, ali onda nije imala potencirati crvenu boju na licu. Što se tiče tehnike, to ide umjetnicu svaka hvala. Ona je umjela mudro podrediti svagdje pojedinost cielosti. Tehnika ove slike stoji bez dvojbe prema sadašnjim velikim zahtjevom umjetnosti i jest za cielo ono, što se na slici najviše pohvaliti ima. Op. ured.

je psihologički prisiljena upropastiti druge drage joj i mile osobe. U istinu je dakle pjesnik već dosadanjimi promjenami usavršio dogodjaj i dobe narodne pjesme tako, da se i dramatičan i tragičan razvoj radnje može očekivati. Žalibože nije se pjesnik zadovoljio onim, već je još jače išao zaplitati dogodjaj, i nagomilav dramatične motive a neizvedši ih, pokvario si cielu radnju, koja mu se izvrnula u smjesu nedosljednosti i slučajnosti.

Pjesnik je najme izmislio još dva dramatična motiva: Maksima je učinio ubojicom brata Andjelijina, da dobije u udovici i bratu pokojnikovu dramatičnu silu, koja će raditi o propasti pravoga i tobožnjega mladoženje; a crnogorskoga vojvodu Nadana učinio je vladohlepnim spletkarom, koj će odkriti Mletčanom varku glede mladoženje, da upropasti Ivu Crnojevića i tako se dokopa gospodarstva crnogorskoga. Promieniv tako narodnu pjesmu izašla mu je dramatična radnja ovakova: I. čin. Dok Ivo Crnojević u dužda prosi kćer Andjeliju za sina si Maksima, najkrasnijega medj tisućami, odlučuje Fileta, udova brata Andjelijina Marka s Gjorgjem bratom pokojnikovim osvetit se krvniku Maksimu. II. čin. Ivo Crnojević, našav Maksima izgrdjena boginjami, nagovori pobratima sinova, Miloša, koj je Maksimu na vlas sličan, da bude zamjenikom. Da svatovi neodadu u Mletcih varke, moraju se zakleti svi na mač, ali spletkar Nadan, pouzdanik povjerljivoga Ive, snuje odati tajnu. — Maksim pako mora se zakleti otcu, da neće odkriti pobratimu svoga poznanstva s Andjelijom. (Taj je dramatički motiv sasvim proti razumu.) III. čin. Maksim postaje kod svadbe ljubomoran, gledajući ljubav Andjelije za Miloša, koga ona drži za svoga ljubovnika Maksima: napadaju ga ubojničke misli; ali se i kori s druge strane, da je pustio pobratima u takovu ljubovnu vatru, u takovu skušnju vjere pobratimske. Miloš videći Maksima nehajna za Andjeliju, a zaljubiv se sam u nju, moli Maksima, da zaručnicu njemu pokloni. Maksim mu ju poklanja, pošto Miloš već opozvà prošnju.

Izmedju toga glavnoga razvoja u 3. činu ima i prizor, gdje se prevrne osvetljivost Filetina u ljubav: baš u onaj tren kad je htjela ubiti Miloša, koga drži za Maksima, zaljubila se unj. IV. čin. Ivo, čujući, da se tobožnji mladoženja Miloš ponaša prema mladoj kao da je pravi, dozvoli sinu, da odkrije Milošu svoju davnu ljubav s Andjelijom, čim će pobratima od nesudjene zaručnice odvratiti. Maksim će to objaviti Milošu i Andjeliji napisav alegoričku pjesmu. Nadana zamoli, da mu nadje guslara, koj će tu pjesmu pred duždem i svatovi kao rapsod govoriti. Nadan upotriebi tu sgodu te iza pjesme Maksimove udri u svoju t. j. vikne duždu, da je prevaren. Još nije razjasnio varku, al ga ubije Ivo. — Episoda u ovom činu: Crnogorci svatovi priljube vino i djevojke mletačke te se bane, da se neće vraćati u Crnu goru. Gospodar ih izpsuje te su mu pokorni. V. čin. Vrativ se svatovi u Crnu goru, već blizu Žabljaka zahtieva Ivo, da mu Miloš preda mladu; on je neda. To riečkanje čuje Maksim i ubije pobratima; a prije je bio nakanio, da će Milošu za nagradu povratiti mladu, kad mu ju on bude predao. Ubiv Miloša, saznade od mlade, da se ona s Milošem dogovorila tako, da će ju Miloš samomu Maksimu predati. „Mrzeć ubijenoga Miloša a preziruć žive,“ vraća se Andjelija s bratom Gjorgjem u Mletke, da čeka sretnije dane; Maksim se ubija uz mrtvoga pobratima. Miloševi prijatelji zapodjenu boj, u kom pogiba i Ivo; rodjak mu Jovan postane gospodarem Crnegore, majka Maksimova od žalosti poludi, i sunovrati se s pečine.

Vidit ćemo, kako je pjesnik svoju dramatičnu ideju, suvišnimi ju motivi prekrivši, to izopačio to neizvedenu ostavio.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Dne 10. kolov. davane su dvie vesele igre: u petak, i nevaljao čovjek. U drugoj je ulogu gdje. Strozzieve glumila gdja. Pelešova, no kao početnica nije mogla dostići prijašnje glumice. Govori monotono, neosjećajući onoga što govori. U subotu 12. davala se Sardou-ova igra „Posljednje ljubovno pismo“, stvorena po načinu moralizujućega Sardou-a, koji vrlo na tanko pozna i pozorište i gledaoce, pa znade zanimivom učiniti svaku zgodu, a sav komad tim, što zgode brzo sliede jedna za drugom; u pisanju govorâ i razgovorâ Sardou je upravo majstor. Ova je vesela igra dobro glumljena, svakako se vidi, da vesele igre bolje prolaze nego li tragedije. U nedjelju 13. listopada davana je po treći put opera Ciganka s jednakim uspjehom kao i prije dva puta. — U četvrtak davala se drama „sirotinski odvjetnik„; a u utorak „grof Essex“.

Knjižcvnost. Izašle su ove knjige: Oblici srbskoga ili hrvatskoga jezika napisao Gj. Daničić, šesto izdanje, str. 119. ciena 70 nov. — Djelovanje sabora trojedne kraljevine sazvanoga 15. lipnja 1872. u Zagreb, za knjigu priredio i izdao Dragutin Jagić u Varaždinu tiskom Platzera i sina 1872. str. 112, ciena tvrdo vezane knjige 60 nov. mehko vezane 50 nov. — Repertorio della localitá del Regno di

Dalmazia (Imenik mjestā kraljevine Dalmacije) izdao Luigi Maschek u Zadru, str. 464.

Umjetnost. g. Izidor Kršnjavi, koj se tri godine na zemaljske troškove učio sklikarstvu na akademiji bečkoj i monakovskoj, uzvio se već do tolike vještine, te se dvie njegove slike iz prirode, što no su izložene u bečkom umjetničkom izložištu, s velikom hvalom spominju u kritičkih izvještajih Ali se negdje spominje s djetinjastom porugom i njegovo poriеklo: tobože objektivnoga njemačkoga kritičara, vična preblagoglasnoj niemštini, vriedja neskladno ime Kršnjavi, nu dobri se estetik nada, da će mladi umjetnik već učiniti, te će s njegove umieće i ime njegovo omiliti Niemcem. Domovina se može radovati tolikomu napredku g. Kršnjavoga, ali se može i nadati, da će on kao plemenit čovjek i haran sin k jednu i sebi slavu sticati i poruge od domovine odbijati; može se nadati, da će Hrvatu Kršnjavomu najsladja nagrada biti za njegov umjetnički rad ova, da omili njegova umieća ondje, gdje je i ime njegovo milo.

Putnici na sjever, koji su pošli privriediti nešto znanosti, ostavili su 13. srpnja Tromsö, taj grad na visokom sjeveru, uzeli su na brod „Tegethof" harpuniera Carlsena, koji pozna sjeverne vode, po kojih je 20 godina plovio, i pošli su dalje. Dne 20 srpnja u miru su slavili dan, kada je naše brodovlje pobiedilo Talijane kod Visa. Oni štede kamenitim uglevjem koliko je najviše moguće; rabe ga samo, kad je velika potreba. Putem se imadu dosta boriti s ledom, koji im zaprieke čini. Daju se i na lov, da si prištede drugu hranu; pohvatali su morskih pasa, kojih su crnu mesu brzo privikli naši Hrvati iz Dalmacije, vješti mornari i uztrajni u radnji. Mornari govore medju sobom samo hrvatski, pa se taj jezik sigurno najviše rabi na brodu; inače se govori talijanski, norvežki, englezki, francezki; a Magjar, liečnik dr. Kepes, izlane kadkada koju magjarsku. Dne 12. kolovoza susreli su ekspediciju grofa Wilczeka, koja se ima brinuti za nje i činiti im neke priprave. Dne 13. kolov. došli su do $76^1/_2$ stupnja sjeverne širine. Viesti, koje su oni poslati mogli, datirane su od 14. kolovoza; možda su to posljednje njihove viesti.

Matejkova nova slika. Poljski slikar Matejko jedan je od prvih slikara u Europi; osobito je na glas došo svojom slikom, kojom prikazuje propast Poljske. Žale Niemci, što se takov um ograničio na svoju domovinu, što nije stupio na polje svjetske objektivnosti. No upravo u tom leži izvor njegove snage Da se je Matejko odkinuo od svoga nesretnoga naroda, tko zna, bi li se ikada probudilo toliko slikarsko nadahnuće u njem? Nova njegova slika, koja je sada izložena u Beču, ima naslov Stjepan Batori. Matejko je osobito sretan u tom, što umije pronaći velike i važne časove u poviesti svoga naroda. Naslikav prije nesreću Poljske, sada nam pokazuje čas njezine slave. Batori bijaše dobar junak, ponosit, odlučan; u njegovo pako vrieme bila je Poljska jedna od najsilnijih država na sjeveru Europe. On je na priestol došo obećav, da će za ženu uzeti Anu, sestru zadnjega Jagelona Sigmunda Augusta; okruniše ga u Krakovu 1. svibnja 1576. Ruski vladar Ivan Vasiljević popalio je i poharao Litvu. Batori je gvozdenom voljom svojom postigao, da su mu velikaši dali novaca i vojske, i tako se stavio on proti Ivanu Vasiljev., steko jednu pobjedu za drugom, zauzeo više ruskih tvrdjava, dobio bitku kod Pskova, što je za ovo ratovanje bio odlučni čas. Ivan Vasilj. pošalje poslanike Batoriju, nudeć mu mir, no jer Batori nije hotio ustati sa sjedala i odkriti glave, kad su poslanici spomenuli ime svoga gospodara Ivana Vasiljev.: to oni prekinu dogovore i odu. Drugo poslanstvo odpravi Batori kući, a mogao je to učiniti, jer mu je na ruku bila bojna sreća. Tada se uplete papinski legat Grigorija XIII. Isusovac Poševin, zaprieti se junaku crkvenim prokletstvom, stane u poljskoj vojsci pribirati privrženika za sebe: i tako se sklone Batori, da s Ivanom Vasilj. sklopi mir. K njemu opet dodje rusko poslanstvo, a vodja mu Ciprian, vladika Polocki, ponudi Batoriju soli i kruha i zlatni ključ kao znak pomirenja. Slika Matejkova prikazuje upravo ovaj čas, gdje pred Batorijem stoji rusko poslanstvo. Po okolici leži snieg, tlo je pokriveno krznom i barjaci, a prizor se dogadja pod liepim šatorom. Slika se dieli u dvie polovine: na jednoj Poljaci i kralj im Batori, ponosan, odlučan voljom, dostojanstven; drugu polovinu počimlje neugodna slika Isusovca Poševina; za njim su ruski poslanici, jedni kleče, drugi vrebaju, treći leže na tlu pred silnim kraljem Na licu poljskih plemića vidi se, da im nije poćudno ovo sklapanje mira, osobito je nepovoljno duhovitomu kancelaru poljskomu Zamojskomu. U ovoj se slici vjerno ogleda slika tadanje jake Poljske i njena stanja — Kažu, da je Matejko ovom slikom pokazao svoj napredak. U prijašnih je osobito pomno i krasno naslikao uzgredne stvari: svilu, zlato, drago kamenje, tako da su pozornost povukle na sebe a odvratile od glavne stvari. U Stjepanu Batoriju nema više toga; krasno su i tu izradjeni zlato, svila, drago kamenje, no nesmetaju više, jer negovore nego šute. I kolorit, nekad u Matejkovih slikah odviše sjajan na iztočnu, ovdje je sasvim umjestan, skladan sa cielošću, imajući toliki čar, kakova su podati umjeli tek najbolji talijanski slikari. — Mi se radujemo, što je slavenski slikar do tolike znamenitosti došao.

Fernande zove se nova igra u četiri čina, koju je napisao Sardou, i koja je nedavno prikazana s dobrim uspjehom u bečkom Karltheatru. Sardou je upotriebio za ovaj komad pripoviest Diderotovu pod naslovom „Madame de la Pommeraye i Marquis des Arcis", samo što je značaj Fernandin priredio kako je bolje prema dramatičkim pravilom. U ovoj veseloj igri, kakove već jesu novije francezke vesele igre, odkriva Sardou dubljinu opačine ljudskoga družtva; a to može na pozorište doći samo kad izradi takov vještak, kakov je Sardou.

Podporom **Matice ilirske**. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković**. Tisak **Dioničke tiskare**.

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 43. U Zagrebu dne 26. listopada 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

KAŽNJENA TAŠTINA.

Pripovieda B. L.

III.

Dvie su nedjelje protekle iza onoga, što sam prije izpripoviedao.

Upravdić sjedi u svojoj sobici.

Ista je ona, u kojoj ga prvi put vidjesmo, nije se ma u ničem promienila, prem se je stanje materijalno njezina gospodara popravilo, jer on je položiv sudački izpit imenovan bio pristavom.

Mladi sudac nesjedi za knjigom; širokim korakom, mrkim čelom hoda gore i dole; rukama maše, a ustnicami prebire, kao da sám sobom razgovara.

Stane pred ormarom, na kojem stoji poznata nam slika. Promotri ju turobnim okom, pregleda amo tamo, pa svrne opet natrag.

„Eto, neka mi tkogod rekne, da ima u djevojke vjere! Sve su zmije — liepe zmije, koje traže, da te ujedu, pa onda umirućega na sried puta ostave. Što sam Heleni učinio, da se sa mnom igra kao s kakovom lutkom? Je li to zaslužila moja iskrena, vjerna i toli uztrajna ljubav? Kamo ste prispjele vi liepe moje, šarene, zlaćane nade? Odpuhne, raznese vas lahki dah lahkoumne, sebične djevojke. — Ja se napinjao, da što prije uhvatim ljepši položaj u životu; velikim trudom uredio sam otčinstvo svoje; sve učinio, da njoj pribavim udoban, bezbrižan život. A ona? sad kad već mišljah, da mi je zlatna jabuka u rukuh, izmakne se da pade drugomu u krilo…“

Ušuti, stane, popodje dalje, nagleda se kroz prozor. Mesničkom ulicom ide povorka seljačkih svatova. Guslaši sviraju svoj stereotipni „deutš,“ mladenci hodaju ozbiljno i važno al nespretno. Dječurlija zagrebačka kriči: živio! a ostali sviet se smije.

„Još mi i toga treba! Ovi seljaci sa svojimi svatovi kao da mi se rugaju. — Blago si ga tebi, moj priprosti narode! tvoje djevojke nepoznavaju raznih hira, kod njih neodlučuje ni sebičnost ni neugasiva taština. Dvoje se zagledje — a kadšto ni toga netreba — roditelji privolje, pop blagoslovi, pa je stvar u redu. A mi gospoda? E jadniče! veri se godine i godine oko njenih prozora, uzdiši da ti pluća nabreknu, uvjeravaj ju o vječitoj ljubavi; napni sve duševne sile, da si što prije osvojiš prilično mjesto u vojski činovničkoj, pa kad si sve to učinio i postigao, tad ti zlato tvoje suhoparno odgovara: oprostite, nu ja sam uvjerena, da nas dvoje nebi bili sretni; bolje je dakle da se prije razidjemo.

A ipak nije moguće, da bi Helena mogla tako ružno raditi! Zlobni jezici razkričaše, stvoriše iz mušice slona. Ta znadem ju. Imade mahna, al tko je bez njih? Inače je ona djevojka plemenita srca, finih osjećanja i neizkvarene duše. Vele mi, da ljubi spoljašni sjaj više nego išto drugo. Nisam toga mogao opaziti. Nu ma i bilo tomu tako, mladoj djevojci dade se to oprostiti. Čim minu prve godine mladjahne zanesenosti, nestat će i te strasti. Mislim ipak, da mi je djevojka sklona, a sve drugo izpraviti će se samo po sebi.

„Ha!“ krikne, eno Glavinića, on će mi znati više kazati; dolazi svakim danom u kuću, njegove pozornosti jamačno nije minulo, što u obitelji Mrkićevoj biva.“

I sbilja na stubah čuju se koraci. Pjevajuć poznati napjev „la donna e mobile“ pade mladić u sobu.

— Dragi Ivane i gospodine pristave, dobar dan. Molim te liepo, imaš li koju cigaru, nisam već dva sata pušio!

— Dobro mi došao. Ovaj čas mislio sam na te i poželio te.

— Dakle: lupus in fabula.

— Tako njekako. Evo ti cigara. Molim te, slušaj me i odgovaraj što točnije na moje pitanje.

— Kaniš li me u kakovom kriminalnom predmetu saslušati? Čuješ. ova je cigara vrlo dobra; kada budem odlazio, poniet ću barma još jednu sa sobom.

— Ti dolaziš svaki dan u stan obitelji Mrkićeve?

— Osim nedjelje i praznika.

— Mene nije bilo kakovih deset dana u Zagrebu; morao sam na komisiju. Vrativ se ovamo, dočuo sam na svoju veliku tugu stvari, koje, ako obstoje, morale bi moju budućnost, moju sreću na sva vremena uništiti. O Heleni kazuju, da se kani udati za Čipkovića. Nehtjedoh vjerovati. Pohitim do Mrkićevih. Zatečem samu Dragicu kod kuće. Jadno djevojče nehtjede mi svega reći, čitao sam joj na licu, da nješto krije; no iz njena natucanja mogoh ipak razabrati, da Helena ipak za mojima ledjima nješto plete. — Ded reci mi, jesi li i ti što opazio?

— Dakako, dakako.

— Al to mi nije dosta; tvoj nesretni „dakako“ nerazjasnjuje upravo nimalo ove stvari. Ta nije moguće, da Helena počini takovo izdajstvo na onom što mi je najsvetije; da tako nogama pogazi najuzvišenije čuvstvo, bez kojega bio bi ovaj sviet pustom ledenom masom: — ljubav!

— Dragane moj, šteta za vrieme što si ga potratio na akademiji zagrebačkoj. Pravnici mora da su ljudi praktični, to ti evo i opet moram dozivati u pamet; a ti si prototip idealiste. Nije li ti poznat onaj vrlo umni citat: Quid levius pluma? pulvis! quid pulvere? ventus! quid vento? mulier! quid muliere? nihil!

— Zar si i to našao u Justinianovom kodeksu? Nu okani se trica, pa odgovaraj na moje pitanje.

— Moj odgovor biti će vrlo kratak. Što ti Dragica nije htjela ili nije smjela reći, to eto ja izpoviedam. Kako stvari sada stoje, Helena polazi za Čipkovića. Ja sam te već pred četrnaest dana, sjećaš se one noći, kad sam bio ovamo uzmaknuo pred panduri, upozorio na njeke okolnosti: ti mi nisi htio vjerovati; a sada? No jesam li onda sbilja klevetao, hm?

— Ali za boga! krikne bolno Upravdić, kakov ju je razlog mogao na to privoljeti?

— Taština, nada, da će dobiti i ugledna i imućna supruga.

— Ta ni kod mene nebi stradala!

— Razumije se, al ona nije s tim zadovoljna. Hoće se njoj više.

— A i to bi mogla s vremenom imati!

— Neće se njoj dotle čekati. Moj Ivane, pristav sa svojom plaćom i s ono malo imovine, što ju imaš, nebi mogao gospoje po toplicah vodati, u prvom katu ložu najmiti, svake godine jedan dućan izprazniti i kod kuće joj magazin pun odiela u spremi držati. A meni se čini, toga se njoj hoće; ali ne samo ona, i mnoge druge, koje su u prvoj svojoj mladosti cielu godinu sa dvie odjeće morale se zadovoljiti, nisu ni za dlaku bolje, nego su možebit još gore. To je resultat bezsmislena odgojenja i plod nerazložite pohlepe za sjajem.

Upravdić kao da ni neslуša što prijatelj deklamira. Uzrujan, blieda lica hoda po sobi; živa pečal govori mu iz svake crte na obrazih.

— Pa neka se sada tko ženi? nastavi Glavinić svoj monolog. Bože me sačuvaj, volio bih mjesec dana sjedjeti u magistratskoj buhari. Pa se još gdjekoje majčice odraslih kćeri silno ljute i kleveću mladiće, ako jedan ili drugi kaneć se ženiti, malko kucne na kesu. Da se ja ikada ženim, zahtievao bih, da moja buduća toliko mi donese tisuća koliko joj je godina. — Nije li to krasna misao? Kamo sreće da ju prihvate svi kandidati ženitbe! Koliko bi se toga više privriedilo! koliko sjajniji bili bi resultati našega gospodarstva! Preporučam ovu misao svim kandidatom ženitbe a i narodnim ekonomom. — Za sada pako čast Rimljanom, oni su nas i u pitanju miraza daleko pretekli.

He, Ivane! ti i neslušaš, o čem ja govorim?

— Oprosti, zamislio sam se.

— To vidim. Al ded reci mi, što kaniš sada?

— Idem k njoj i to odmah. Moram s njom govoriti. Zahtievati ću, neka se izjavi iskreno ovamo ili onamo.

— Rectum habes;* al molim te, ponesi se muževno; necvili niti neuzdiši, jer bi ti se samo rugala; a tvoja ljubav ipak nije toga zaslužila.

— Lahko tebi deklamirati o muževnosti i o ponosu, koji neimaš ni pojma o ljubavi, a najpače što je neuzvraćena ljubav.

— Hvala svim bogovom i božicam, što me do sada milostivo sačuvaše od te nevolje; kamo sreće, da su i tebe. Nu ipak, ja ti čestitam.

— Čestitaš? A na čem.

— Što ćeš se riešiti djevojke, koja te nije vriedna, s kojom nebi bio nikada sretan, kao što neće biti niti Čipković.

Upravdić se bio spremio na polazak.

— Gjuro, ako smo se ipak prevarili, ako smo Heleni krivo učinili, ah blažen li ću tada biti!

— Prijatelju, toga se neplašim, a niti bi mi s voljom bilo, da se tvoja želja izpuni. — Vidim unapried sve, što će biti. No kad te prva, žestoka bol mine, kad se malko pomiriš i ohladiš, prišapnuti ću ti nješto, a ti ćeš mi biti za to zahvalan.

* Pravo imaš.

— A zašto neprišapneš sada s mjesta?

— Jer nije tomu hora. Sad je vrieme muževnomu razgovoru i — osveti.

— Osveti? Što buncaš? Komu da se osvetim? Zar Heleni? Ele divnoga junačtva, osvetiti se djevojci, pa zašto? Zato, jer — neće da me ljubi! Ti si, dragi moj, podpuni divljak; misliš li, da možemo zapoviedati djevojci neka nas ljubi, kao što zapoviedamo slugi, da nam haljine očisti? Bože me sačuvao! Da je Helena i sbilja opaka žena, nebih toga učinio, a nekmo li sada gdje držim, da uza sve mahne imade ipak liepih svojstva.

— No, dobro, dobro; ta nitko te nesili na to. Rekao sam misleći, da je takova nevjera zaslužila malu kazan. Kad nećeš, e, pa neka bude na tvoje; ti si denique plemenit čovjek.

IV.

Glavinić razstav se na Markovu trgu s Upravdićem podje gospodskom ulicom prama akademiji.

Mladić se nješto zamislio; vidiš mu, da snuje posebne osnove; jer časom stane, onda opet ljutit pokroči napried; pa opet stane, prevraća cigaru medju prstima, te se nemirno ogleda na sve strane. Tako zaduben u misli malo što nije kucnuo nosom o nos osobe, što je u taj tren predanj stala.

— He, Gjuka! kakova te bieda snašla, da si tako zaronio u misli? Ta državni ispit još je dosta daleko.

Glavinić se trzne, pogleda i u taj čas sine slavodobitan posmjeh na njegovim ustima.

— Servus, dragi Pustoglaviću! Odkuda? A propos, imaš li kakvu cigaru?

— Ta za boga, eto iz žepa viri ti jedna ciela, a medju prstima ti druga.

— Ništa zato; valja se i za budućnost pobrinuti; a meni se hoće upravo tvoje cigare.

— Evo! A sad dragane moj, ako neimaš nikakova posla, podji malko sa mnom. Imadem ti koješta važna priobćiti.

Pustoglavić je, mimogred budi rečeno, takodjer slušatelj prava na zagrebačkoj pravoslovnoj akademiji kao i Glavinić, i njegov suučenik t. j. oba polaze zadnju t. j. treću godinu. Mladić je to više ružan nego li pristao, malko hramlje na lievu nogu; lice su mu koze naružile, a glava obrasla žutkastom, debelom kosom. On je jedinac sin dosta imućna vlastelina iz Slavonije, koji je pred njekoliko mjeseci umro, pa svomu sinu ostavio cielo dobro uredjeno te izdašno gospodarstvo. Riečju, Pustoglavić je po shvaćanju Zagrebčana „bogatuš“.

Oba kolege podju južnim šetalištem.

— Ti si poznat u kući Mrkićevoj? uze Pustoglavić.

— Jesam. Čast mi je najmladjemu ogranku te obitelji dolievati znanja u praznu glavu.

— U Mrkića su dvie kćeri?

— Ne, samo jedna.

— Ta ja vidjevam obično dvie. Jedna starija, više crnomanjasta, vitka i ponosita; a druga bjeloputna, plavokosa, sjedi obično kraj prozora i radi.

— Sve je istina, al opet Mrkić ima samo jednu kćer; ono plavokoso, bjeloputno diete nije kći njegova, nego njegova brata. Otac posla ju u Zagreb, da pokladne dane ovdje proživi.

— Bilo kako mu drago; nu meni se ta bjeloputa, plavokosa, — kako ju zovu?

— Dragica.

— Liepa li imena! — meni se dakle Dragica veoma ljubi.

— O, takvih nas imade i više.

— Možda i tebi? Nečudim se. Znaš, prijatelju, rado bih doći u kuću; bi li me ti htio nekako tamo uvesti.

— Hm, hm, biti će ponješto mučno. Tu su svakake potežkoće.

— Ta kakve? Zar sam ja kakov nevaljanac?

— Bože sačuvaj; ti si fini, solidni mladić, to može i kavanar H. posvjedočiti. Nu o tom se neradi.

— Nego o čem?

— Ti dakle poznaješ pravu kćer g. Mrkića, onu crnomanjastu, ponositu?

— Poznajem, već sam njekoliko puta s njom u kazalištu „koketirao“, kako vi u Zagrebu velite. Neima sumnje, liepa je djevojka.

— Helena, tako joj je ime —

— I to znadem.

— Bene. Nitko nezamjera roditeljem, ako nastoje kćer što prije obskrbiti, najpače po što je ona već za udaju dozriela. — Ta mi imademo matera, koje se već ogledaju za pristalom partijom, prem im kćerke još skaču u kratkih kiklicah, ili se po Tuškancu igraju „šišmiša“. Netrebamo im toga zamjeriti: ako je kći malena, može se majčici malko udvarati.

— Zloban si, prijatelju, preko mjere; nu što govoriš, nespada ovamo.

— Misliš? Slušaj. Voljan sam uvesti te u kuću obitelji Mrkićeve, kao moga prijatelja, nu pod uvjetom, da najviše laskaš Heleni.

— A zašto ovoj? Ta ona je — čujem — već zaručnicom, pa bi se liepo zahvalila i ona i njen budući, da i ja još navrnem oko nje se verati.

— Jadni čovječe, ma ti upravo nimalo nepoznaješ naših djevojaka.

— A ti, čini mi se, poznaješ ih više nego li bi i smio obzirom na tvoju mladost. Da ti pravo reknem, to mi se nedopada. Svakoj prigovaraš, nijedna ti nije s voljom. Mora da si opak čovjek; inače nebih mogao tako govoriti.

— Eto ga, i taj se dao na moral, pa hoće da mi prodikuje; okani se toga, stari griešniče u mladih godinah.

*

Da je tebi bilo, počam od šestoga gimnazijalnoga razreda sudjeno kruh svoj instrukcijami služiti; da si dolazio u tako različite kuće, tamo toliko toga čuo i vidio: i ti bi danas ovako govorio. Misliš, da se ponosim ovim iskustvom? Podnipošto, volio bih, sretniji bih bio, da ga neimam. — Nu otale s tim. Ti dakle pristaješ na moj uvjet?

— Neznam. Helena je doduše liepa djevojka, nu Dragica je vrlo umiljata i nježna. Da istinu rečem, dopada mi se jedna i druga; nu ova posliednja malko više.

— E pa ti ašikuj obima; koju prije predobiješ, ona neka bude tvojom.

— Ako ni jedne?

— E, brate, ponieti ćeš sobom košaricu. Vjeruj mi, nećeš biti niti prvi niti posliednji.

— Nije baš liepa utjeha, koju mi daješ; nu kušat ćemo. Audaces fortuna juvat.*

— Tako je. Ja ću još danas pitati dozvolu u gje. Mrkićeve. Resultat priobćit ću ti u kavani.

— S Bogom.

Mladići se razidoše.

Dok je Glavinić vodio ove pregovore sa svojim suučenikom, odigrao se drugi manje radostni prizor u Mrkićevoj kući.

Upravdić odlučiv jednom na čisto doći s Helenom zaputi se u stan svoje nesudjene.

Bijaše mu kao okrivljenomu, kad polazi da čuje osudu. Znao je, da će mu danas puknuti osuda, a jadnik nije mogao unapried ma ni poslutiti, kakova će biti. Sviestan si, da nije nikada ni riečju dao povoda kakovu neporazumljenju, to uvjerenje hrabrilo ga s jedne strane, dočim se s druge strahom pitao: a što onda, ako me odbije? Napinjao se, da probudi i oživi svoj driemljući ponos, al ga žestoka ljubav uviek potiskivala natrag. Ljubljaše djevojku svom snagom, to je u ovaj čas najživlje osjećao, pa ga morila misao, što će biti, ako se njegovo toli plemenito i nesebično osjećanje nebude odvraćalo jednakim čuvstvom.

Kolebajuć se ovako medju nadom i sdvojenjem dodje do stana Mrkićeva.

Na hodniku nadje Dragicu.

Djevica zarumeni se do ušiju, opaziv ga, potrči prama njemu, eno rekao bih, svinut će mu se oko vrata. Nu spregne se, pritisnuv ruku na srdce postane, pogleda ga turobnim okom, al nije mogla ni riečce prosloviti.

Da nije Upravdić sve svoje misli bio savio oko drugoga predmeta, morao bi bio ove neobične promjene na djevojci opaziti. Nu ovako jedva ju površno pogledao, pa naglasom i ponašanjem dobra prijatelja približiv se Dragici pruži joj desnicu rekav:

— Klanjam se, gospodično. Je li gdćna. Helena u sobi?

— Dobar dan, gospodine Upravdiću. Jest, Helena je doma, sama u sobi.

* Odvažne sreća pomaže.

— Sâma? To mi je vrlo povoljno. Imadem s njom razpravljati važne stvari.

— Vas, gospodine, već dugo nebijaše kod nas. Valjda niste bolovali? Ili se možda na mene ljutite?

— Bože sačuvaj, tko da se ljuti na takovo angjeosko biće? Bio sam ovo četrnaest dana za poslom, a u to vrieme čujem, da se je Helena nešto promienila. Čuo sam kojekakovih stvari. Vi, njena rodjakinja, njena drugarica, znati ćete to najbolje, koliko imade tu istine?

— O, dragi gospodine Upravdiću, ja vam neznam, nemogu o tom gotovo ništa reći. Helena nije više prama meni iskrena i dobra kao i prije. O vas riedko je kada govor. Ja na vas više puta —. Ah, mal ne rekoh budalaštine. — I djevojci zablišti na rumenom licu sjajna biser-suzica; a onaj, radi kojega je poletila, niti je neopazi, jer u taj čas ode Upravdić u sobu.

— Dobar dan gospodine Upravdiću, odvrati Helena uljudno al hladno, nakloniv glavu, na živahni pozdrav mladića. Nehtjede mu niti ruke dati kao što je to prije običavala, a još manje da bi mu na susriet poletjela, kako je to njekoč činila.

Upravdića smete ponješto taj doček. Nezna što da rekne, kako da počme. Da si mu dao carevo blago, nebi bio spretne rieči sada našao; zato u nevolji zapita:

— Vi ste, gospodično, bolestna?

— Ja? Ni malo. Pače zdrava sam, kao nikada prije.

— Al ste ipak njekako zlovoljna, da nerečem namrgodjena. Jesam li ja možda povodom vašoj zlovolji?

— Ni to ne, gospodine. Osbiljna sam, kako to dolikuje djevojci mojih godina.

— Al pred četrnaest dana nebijaste tako osbiljnom?

— Čovjek se često i u kraćem vremenu promieni.

Upravdić ušuti, zamisli se.

— Gospodično Heleno, nastavi nesjegurnim, ugušenim glasom, kad ste tako osbiljna dozvoljite mi, da i ja tako govorim.

— To i sama želim.

— Dopustite, vi ste prama meni jedinomu tako hladna, studena.

— Nevidim toga. Nu stavimo, da jesam, pa što onda?

— U tom slučaju liepo vas molim, da mi izvoljite navesti razlog tomu; držim bo, da bez razloga ništa nečinite. — Vi bijaste sve do najnovijega vremena prama meni vrlo ljubeznom; znala ste, da vas iskreno i srdačno ljubim, da nisam sanjao o većoj sreći nego vas jednom kao milu ženu u svom domu nastaniti. Vi bijaste predmetom mojih najsretnijih nada. Sjećate se vrlo dobro, kako smo zajednički snovali osnove za našu budućnost. Ako mi i niste nikada rekla, da

me ljubite, to ste ipak uza sve ovo prianjala, sa mnom se radovala budućnosti, mojim osnovam koješta primetala, dodavala, ispravljala. Kako je dakle moguće, da se je sve to u njekoliko dana promienilo, razsipalo, a vi skroz svoje mnienje izvrnula?

— Gospodine, kad ste već o tom zametnuo rieč, e bien, reći ću vam i ja svoju. Sam ste priznao, da vam nisam nikada rekla, kao da vas ljubim. Vi ste čestit i valjan čovjek, s te strane neima vam prigovora; nu to još nije dovoljno, da se djevojka u koga zaljubi. Ako sam zajedno s vami kojekakove osnove pravila, ili — kako tvrdite — na vaših osnovah koješta izpravljala i dodavala, odatle nebiste bio smio zaključivati, da sam već bila nakana budućnost moju za vašu pripojiti. Žalim, ako ste vi možda tako mislio; meni je draga ljubav vaša; sjećat ću se je uviek radostno; al — oprostite — moram vam izjaviti, da vam ne mogu ljubav ljubavlju vraćati. — Nezamjerite mi, gospodine Upravdiću, iskrena sam, prem vidim, da vas to boli; nu mislim, biti će bolje, ako se na jedan put reče, što saznati morate. Vaše prijateljstvo biti će mi uviek milo.

— Dakle vi drugoga ljubite?

— O tom ću šutiti; prem iza ovoga, što sam evo ovaj čas izjavila, to će vam biti svejedno.

— Ne, gospodično, timi riečmi nedam se zabašuriti! povikne mladić uzrujan, ljutit. Drugi su razlozi, koji vas privoljiše učiniti nevjeru.

— Ružne li rieči, gospodine, hoće Helena malko porugljivim glasom. Kakova nevjera? — Nu čemu o tom razpravu dužiti! Čuli ste moju; žalim gospodine od ciele duše, ali pomoći nemogu!

— Heleno, začè opet mladić prosećim glasom, čemu se prečinjate? Ja nemislim, da je to vaša osbiljna misao. — Da, hoćete da me kaznite, jer nisam ovo nekakovih četrnaest dana kod vas bio! Neimate krivo; zaslužio sam možda tu kazan; nu prosim vas, sad je toga već dosta. Kažnjen sam dovoljno, okanite se uloge, koju ste majstorski odigrala; jer unapried neima više nikakova smisla. Vidite me skrušena, zaljubljena jače nego ikada; a tim možete biti zadovoljna. Uvjeravam vas, od sele nikada neću ni korakom iz Zagreba maknuti a da vas prije o tom neubaviestim.

— Gospodine, zače djevojka odrješitim glasom, silite me, da govorim s vami otvoreno. Htjedoh vas poštediti, liepim vas načinom na misao dovesti, da iz našega braka nemože biti ništa. Nu jer to neide, jer se nalazite u kojekakovih ilusijah, to vam evo očitujem: da vas neljubim, niti mogu, jer ljubim d r u g o g a; da ću se s tim drugim do skoro i vjenčati.

Upravdić skoči na te rieči, kao da ga guja ugrizla. Blied proleti nekoliko puta sobom, zatim stane, prihvati šešir:

— Gospodično, uslied ovoga, što sam sada čuo, nepreostaje mi dakako ino, nego se ugnuti. Rieči vaše uvjeriše me, da ljudi pravo govore tvrdeći, da vašom udajom ne ravna ljubav nego sebičnost i krivo shvaćena težnja za sjajnim životom. — Koliko vas iskreno ljubim, želim vam, da se nebudete trebala kajati, što ste sbog neizvjestna blaga odbila srce, koje vas ljubi cielom snagom svojom.

— Čovjek neživi o samoj ljubavi, prida Helena žestoko.

— Više nego li o pukih toiletah.

Upravdić izreče ovo, nakloni se i ode žurnom nogom, niti neopaziv, kako ga Dragica, stojeća neprestano na hodniku milo gleda, te kako silno želi s njim koju progovoriti.

Na ulici čekao ga Glavinić; znao je sve, što u sobi biva.

— Svršeno je! vikne Upravdić opaziv prijatelja, gotovo plačnim glasom.

— I vrieme je, odvrati ovaj lakonički.

Dugo još, iza kako se Upravdić udaljio, hodaše Helena, uzrujana, nemirna po sobi. Kolikogod nastojaše svladati se, onaj prizor s Upravdićem živo se kosnuo njena srca. — „Reče mi, da sam na glasu sa svoje taštine, da sam ga ostavila, jer mi se b o g a t i j i više ljubi? Ne, krivo mi čini, vriedja me taj Upravdić; ja njega neljubim. Da se ikada pokajem? Toga on neće doživjeti. Ja ću pokazati, da uz sjaj nisam izgubila srca.“

(Dalje sliedi.)

FRANKA RIMINKA.

Spjevao Silvio Pellico; pohrvatio L. Vukelić.

Čin treći.

Prizor prvi.

P a v a o.

Još sad ju vidi... pa već nikad više.
Oglušio sam s ljubavi na dužnost;
Jer sveta dužnost bila bi, otići
I nikad više na oči joj nedoć!...
Al' kako bi. — Oj pogleda mi onog!
Povisila je tuga joj krasotu.
Jest, ljepša mi se čini, više rajska!
I minu mene! Lančot mi ju ote!
Prekiplje srdce!... Neljubim li brata?
Ta on je sretnik... pa i vjekuj sretnik...
Al nije l' mogo sretnikom se nazvat,
Van bratu svomu odkinuvši srdce?

Prizor drugi.

F r a n k a napreduje, nevideći P a v l a.

F r a n k a. Kud dospi otac? Znao bi mi kazat,
Je l' ovdje još... moj... djever! Dvori ovi

Mom' srdcu omilješe za sve vieke...
Oj ovdje, ovdje dušu ću izdahnut;
Posvetila mu suza mjesto ovo!...
Bezzakonice, goni takve misli;
Ta ljuba si!..

Pavao. — Gle, sbori sobom sama
I uzdiše.

Franka. Ukloniti se moram
Iz ovog dvora, jer je prepun njega!
A kućnom moram svetom žrtveniku
Pristupiti... i klečeć bez ustanka
Pred mojim bogom, molit mu se vruće,
Da oprostnik mi griehu momu bude;
Da neuztegne ruke svoje po sve
On, jedino mi, biednoj, utočište! (polazi).

Pavao (pristupiv)
O Franko...

Franka. Ti li to! — Gospodine...
Što želiš?

Pavao. Razgovora časak jošte.

Franka. Još razgovora? — Ajme, sama sam!...
Što ostavi me samu, otče? Gdje si?
Priteci kćeri! — Još uteći mogu.

Pavao. Uteći, kamo?

Franka. Ne, gospodine...
Ti nemoj za mnom! volju moju poštuj.
Pred domaći žrtvenik klecat idem;
Jer u boga je nesretnikom pomoć.

Pavao. Pred domaći žrtvenik ja ću s tobom:
Ta čija sreća crnja je od moje?
Nek uzpored nam molitva se vire.
Ti gospo smrt ćeš zazivati na me,
Na omraznika svoga... ja ću molit,
Nek usliša te bog, i mrz ti prosti,
Nek srdcu dade radost, viečnu mladost
I viečnu liepost licu; sve na svietu
Što god si želiš... pa i ljubav vojna...
I djetcu s njime sretnu!

Franka. Pavle, nemoj! —
Što rekoh? — Nemoj plakat. Smrti tvoje
Neželim.

Pavao. Al' me mrziš...

Franka. Što ti stalo,
Da moram mrzit?... Negorčim ti vieka.
Već mene sutra ovdje biti neće,
A ti bit bratu milim razgovorom.
Pa ti ga tješi za moj izgubitak;
Kad proplače... On jedan proplakat će
U Riminih, kad sazna!... Čuj me. Za sad
Nekazuj njemu. Samo ti nek znadeš...
U Rimine se neću već povratit:
Umorit će me pečal. Kad mi vojno
To sazna, ti ga tješi; i ti... rad njeg'...
Bar jednu prolij suzu.

Pavao. Franko, pitaš,
Što marim, gdje me mrziš? — mržnja tvoja
Da negorči mi vieka? Pa te rieči
Što zlokobne ih reče?... — Krasna, angjel,
Što božjeg milja najživlji ga zanos
Prikaza svietu... svakom' srdcu draga...
U braku sretna... pa o smrti sboriš?
To meni pristoji, za pustom slavom
Koj odoh od svog doma na daleko,
Pa izgubih... vaj jadan roditelja.
A sve se nadah ogrlit ga opet.
Razcvielio me nebi, da mu budem
Izkazo srdce... dao bi mi onu...
Što sad je nesta za me za sve vieke.

Franka. Što kaniš reći? O ljubovci sboriš...
A bez nje viek tvoj čemeran ti tako?
Pa preteže l' ti tako srdcem ljubav?
Ta hrabra srdca vitezu zapremit
Nesmiede ljubav. Mil mu mač i slava.
Otako j' pregnut pravo. Tom' se podaj;
A ljubav nek ti neponizi srdca.

Pavao. Što reče? Bi l' se smilovala meni?
Bi l' ikoliko minula ti mržnja,
Da mačem svoju slavu još povisim?
Lih jedna rieč mi dosti. Kaži mjesto,
Zakaži rok, pa odoh na kraj svieta;
Što teži podhvat, što pogibelj veća,
To meni draža, dok joj Franka povod.
Kad čast i smjelost ruci snage daše,
Gdje nebi tvoje predrago mi ime!
Za vlašću gramza neskrvne mi slave.
Van lovora spletena tvojom rukom
Sve krune su mi pod ništa, tvoj mig,
Osmiešak, pogled oka, rieč...

Franka. O bože!
Što ć' ovo reći?

Pavao. Franko, da te ljubim,
Te s ljubavi sam očajnik.

Franka. Što reče?
Netrabunim li? reče l'...

Pavao. Da te ljubim!

Franka. Usudjuješ se? Muči! Čut bi mogli...
Ti ljubiš? pa ti tako iznevarce
Dogorje srdcu? Znaš li, snaha sam ti?
Pregorje l' tako u čas prvu ljubu?...
Oj jadne mene!... pusti moju ruku...
Bezzakonje su poljubci ti.

Pavao. Nije
Iznevarce dogorjelo mi srdcu.
Izgubih ljubu — tebe! — O tebi sam
Govorio, i tebe oplakivo,
I ljubio te, i sada te ljubim,
I ljubit ću te do smrtnoga časa.
Pa viečne muke mučio u paklu
S bezzakone mi ljubavi, bez konca
Uzljubit ću te sve više i više!

Franka. Moguće li je, da si me ljubio?

Pavao. Kad ono dodjoh u Ravènu kano
Poslànik otčev, ugledah te proći
I s tobom tužnu pratnju njekim triemom,
I pokleknut na jednom novom grobu,
Te sklapat ruke, jecajući težko!
Upitah ondje, tko si? — Gvidu kćerka,
Bi odgovor. — A čija raka ona?
Nje odgoje. — Oj kako mi se smili
Ta razcviljena kćerka! Kako srdce
Smetèno mi uzbùkti!... Pod koprenom
Bijaše, Franko; nevidjeh ti oka,
Al od tog dana ljubio sam tebe.

Franka Oj muči!... ljubio me?

Pavao. Pritajivah
Za neko doba žar moj, kad u jednom
Mi bi, ko da si vidjela mi srdce.
Iz ložnice pošeta djevojačke
U tajni vrt. Pokràj jezera ležeć
U prozore ti uzdišući piljah,
A ti kad banu, zadrhtah i klisih. —
Uprievši oči u njekakvu knjigu
Nemòže vidjeti me; na knjigu ti
Tad suza kànú... Ganut k tebi pridjoh.
Obojici nam mutile se rieči.
Tad dodade mi knjigu te uzesmo
Obojića ju čitat. Čitali smo
„O Lančilotu, koga ljubav svlada,"
A na ôsàmi bez opreza bismo...
To čitajući sretoše se oči...
Pobliedje lice... tebe drhat stade...
Umàče žurno.

Franka. Dana toga! Tebi
U rukuh osta knjiga.

Pavao. Te počiva
Sad u njedrih mi. Sretan bijah njome
U svietu dalekom. Gle evo knjige;
Gle evo lista, što smo čitali ga;
Gle evo, gdje ti suza kanu tadaj.

Franka. Oj zaklinjem te bježi, na drugo se
Već nesmiem sjećat, do na mrtva brata.

Pavao. Te krvce tada još prolio niesam.
Prokletstvo naše, ratovi domaći!
Zaprosit nesmjedoh te. U Oziju
Vojevat odoh. Živjela mi nada
Povratiti se skoro; ublaženu
Zateći tebe, te zadobit tebe.

Franka. Oj zaklinjem te, bježi! Tugu moju
I kriepost moju poštuj. — Odkle snage,
Da odolim?

Pavao. Gle, ti mi stisnu ruku.
Oj radosti mi! Što mi stisnu ruku?
Govori!

Franka. Pavle!

Pavao. Pa ti niesam mrzak?
Da l' niesam mrzak?

Franka. Morala bi mrzit.

Pavao. Pa nemožeš?

Franka. Nemogu.

Pavao. Sladke rieči!
Ponovi mi ju! Gospe, nemrziš me?

Franka. I preveć kazah! Okrutniče, nije l'
Već dosti! Bježi, pusti me.

Pavao. Dovrši.
Nepustih, dok mi neizkažeš svega.

Franka. Nerekoh li ti... da te ljubim? — Jaoh
Izmače mi se rieč bezzakonica...
Jest, ljubim, i ta ljubav smrt mi daje.
Al umriet želim čista: smiluj mi se!

Pavao. Pa ti me ljubiš, ti!... I nesreću mi
Svu groznu vidiš. Evo očajnik sam;
Al radost što mi sada žilam planu
Uz očajnički bies, oj to je radost
Što ljudski govor nezna ju izkazat.
Moguće li je: ljubila si mene?...
Izgubih te!

Franka. Ta sam si odbjego me.
Nemogoh mišljet, da me ljubiš. — Bježi,
Nek ovo bude zadnji krat...

Pavao. Ne, nigda
Neostavih te. Svagdanice barem
Nek oči glede!...

Franka. Pa nas nek izdadu?
Nepravednu nek sumnju uzrokuju
Mom drugu? Meni okaljaju ime?
Ukloni mi se, ljubavi ti naše!

Pavao. Neukrotna mi sudbo! Ime tvoje
Okaljat ja? Ne! — Drugomu si ljuba.
Umrieti valja meni. Spomen na me
Ugasi u srdcu; na miru živi.
Što mir ti smetoh — prosti. — Plakat
nemoj!
Neljubi! — Jadan! što reče? oj ljubi;
Oplakuj ljuti udes moj... Gle, Lančot
Gdje ide. Bože, daj mi sada snage! —
(Zovuć:) Hod' amo, brate!

Prizor treći.

Lančot, Gvido i prvanji.

Pavao. Za najzad je ovo,
Poljubi me!

Lančot. Badava...

Pavao. Ma ni rieči,
Nesuprotni! Crn udes ide sa mnom;
U zô čas, kad bi!...

Lančot. Kakov je to govor?
Zakriesilo ti oko gnjevom!

Pavao. — Niesmo,
Oj niesmo mi, van sudbina je kriva. —
Sad ostaj s bogom, Franko.

Franka (cikne kano izvan sebe).
Pavle... stani!

Lančot. Šta to!

Gvido (priskoči joj). Gle! odisaj joj stade.

Pavao (polazeći). Franko...

Franka. On ode.... a ja mrem!
(onesviesti se na rukuh Gvidu).

Pavao. O Franko... Oči!
Već negledale!... Dajte, pomagajte.

Gvido. O kćeri!... (Franku nose u ložnicu joj).

Prizor četvrti.

Lančot i Pavao.

Lančot. Pavle!... Što to bi? Strahovit
Mi razgna bliesak izpred oka maglu.

Pavao. Ti okrutniče! Sad ti eno goda;
Izdahnula je... daj, da i ja umrem;
Ukloni mi se. (Odlazi).

Prizor peti.

Lančot.

Lančot. Može l' igda biti,
Da njega ljubi, pa se utvaraše?
Oj ne, tu miso udahnu mi djavo...
Al vjendar... Pavlu izlazak iz dvora
Zabraniti ću; silom mu zabranit. —
Oj krvna kopreno, daj razpadaj se!

Konac činu trećemu.

(Dalje sliedi.)

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

(Dalje.)

A Bazarov se medjutim natezao i otimao. Ana Sergijevna bijaše vješta kartašica a i Porfirij Platonić bijaše dobar igrač. Bazarov osta na gubišu prem neznatnu, ali ga to ipak peklo. Za večerom zametnu Ana Sergijevna opet govor o biljarstvu.

— Hajdemo sutra u jutro u šetnju, reče mu ona, htjela bih da me upoznate s latinskim nazivljem bilja i s njegovimi svojstvi.

— Čemu vam latinsko nazivlje? upita Bazarov.

— U svem treba red, odgovori ona.

— Čudna to žena! uzkliknu Arkadij ostavši na samo sa svojim drugom u njihovoj sobi.

— Bome, odgovori Bazarov, baba ima soli.

— Kako to misliš, Evgenije Vasiljiću? U kojem smislu?

— U dobrom smislu, u dobrom, brate dragoviću! Ja sam uvjeren, da ona i svojim imetkom dobro gospodari. Ali njoj se nije čudit, već njezinoj sestri.

— Što? onoj mrkici?

— Da, onoj mrkici. To ti je svježe i netaknuto i bojazljivo i mučaljivo i sve što god hoćeš. S njom se možeš zabavljati. Ovu možeš uvijati i previjati po volji, ali od one druge neima ništa...

Arkadij neodgovori Bazarovu ni slovca, i oba legoše spavati; svakoga spopadoše druge misli.

I Ana Sergijevna bavila se ovu večer sa svojimi gosti. Bazarov joj omilio sa svoje iskrenosti i sa bistrine razsudka. Ona se još nebje skobila s takovim čovjekom, a uz to bijaše i zvjedljiva. Ana Sergijevna bijaše čudan stvor. Bez ikakovih predsuda, ali i bez jake vjere, nije se ničesa žacala. Ona je mnogo bistrim umom shvaćala, mnogo koječega ju zanimalo, ali ništa joj nadovoljilo srdca; morda nije toga ni željela. Duh joj bijaše ljubopitljiv i nehajan u jedno te isto vrieme; sumnje nemogahu nikada posve utihnuti, ali nikada joj ni nezadaše muka. Da nebude bogata i slobodna, morda bi se bila užegla strašću. Nu ona življaše lahko, ako ju i koji put napadala čama, te tako bi trajala svoje dane bez mržnje i bez razdraženosti. Istina, kad kada titrale bi joj i igrale izpred očiju šarovite slike, ali čim izčeznuše, ona se nerazžali. Razmniva bi ju po koji put zanosila dalje, nego li to zakoni obična morala dozvoljuju, nu krvca neuzavrie u njezinom vilinskom — i mirnom tielu. Dogodilo se, da je, stupiv iz mirisna kupatila, sva topla i raznježena, premišljavala o ništavosti života i njegovih jadih, tegobah i potegah... Dušu joj obujmi iznevarce njeka nevidovna smjelost i krv joj zakipi plemenitom žestinom, ali evo hladan vjetar duhnu kroz pritvoreno okno i Ana Sergijevna uzdrhta kao šiba na vodi i sve te misli joj izplahnuše, jer u taj čas zaželi samo, da nestane toga grdnoga vjetra.

Kao što sve ženske, koje neimahu prilike da ljube, poželila je i ona nječesa, ni sama neznajući česa. U istinu nepoželi ničesa, prem joj se učinilo kano da je svega željna. Pokojni Odincov bijaše joj nesnosan (ona bila pošla za nj po dobru promišljaju, ali po svoj prilici nebi bila pristala da postane njegovom ženom, da ga nije držala dobričinom) te s toga zamrzi na sve mužkarce, koje je listom držala za nečiste, trome, ljenive i dosadne stvorove. Jednoč njegdje u inozemstvu namjeri ju namjera na mlada, krasna Šveda, junačkoga lica, poštenih, modrih očiju pod vedrim čelom; on joj i uljeze u volju, ali ona se ipak povrati u Rusiju.

— Čudan svat taj liečnik! pomisli sama sobom ležeći u svojoj veleliepoj postelji na vezenih uzglavnicah pod lahkim svilenim pokrivačem... Ana Sergijevna bila nasliedila od otca želju za razkošjem. Ona je od srdca ljubila svoga griešnoga nu dobroga otca, a on ju obožavao, šalio se s njom kao s kakovim prijateljem, sve joj povjeravao i s njom se savjetovao. Svoje matere jedva je pamtila.

— Čudan svat taj liečnik! ponovi ona i protegnuv se, nasmieši se, podsloni glavu rukom, zatim prolista brzo dvie tri strane njekoga ludoga francuzkoga romana, zaklopi knjigu — i zaspi, sva čista i hladna u čistoj i mirisnoj posteljici svojoj.

Drugo jutro Ana Sergijevna odmah poslje zajutraka odpravi se biljarit s Bazarovom i povrati se pred sám objed; Arkadij osta doma i provede mal ne čitav sat s Katjom. Nebijaše mu dug čas s njom; ona mu se sama ponudila, da mu ponovi jučerašnju sonatu; ali kad se Odincova povratila i on ju ugledao — otežča mu srdce. Ona pošeta malo po vrtu tiomim korakom; lice joj se zarumenilo a oči zakriesile neobičnim žarom izpod okrugla slamnata klobuka. Prsti joj se igrahu stabaljkom poljskoga cvietka, lahko ogrtalo spuzlo joj s ramena na lakte, a široke, sive vrpce klobuka lepršahu joj po grudima. Bazarov hodio za njom čvrstim korakom, bezbrižno kao što uviek, ali izraz njegova lica, prem mu bio veseo dapače i ljubak, nebje Arkadiju poćudan. Smrsiv na po usta: Zdravo! ode Bazarov u svoju sobu. A Odincova, kao

da je razsute pameti, pruži Arkadiju ruku i prodje mimo njega.

— Zdravo! pomisli Arkadij. Zar se nismo danas još vidili?

XVII.

Vrieme leti časom kao ptica, a časom puze kao crv, ali najugodnije je, kad ni sám neznaš, kako ti je prošlo. Arkadij i Bazarov provedoše tako dvie nedjelje dana u Odincove. Tomu bio ponajviše uzrokom poredak, koji je ona zavela i u kući i u živovanju. Ona ga se strogo držala pa i druge silila, da mu se podkladaju. Sve je bivalo u odredjeno tomu doba. Jutrom u osam sati sastajalo se družtvo na čaj; od čaja do doručka mogao se je svaki po volji zabavljati, a sama domaćica dogovarala se s upravnikom, s dvornikom i s prvim ključarem. Pred objedom sastajalo bi se opet družtvo na razgovor ili na čitanje; večer bijaše odredjena za šetnju, karte ili glasbu; u pol jedanaest sati zaklonila bi se Ana Sergijevna u svoju sobu, davala zapovjedi za sutrašnji dan i legla spavati. Bazarovu nije godila ova odmjerena, ponješto svečana pravilnost svakdašnjega života; „ovdje ide sve kao po žici“, uvjeravao bi on; poslužnici u livrejah i stavni dvornik vriedjahu mu demokratsko srdce. On reče, da bi se dosljedno objedovati moralo po englezku: u crnom fraku s bielim ovratnikom. Jednoč reče to i samoj Odincovoj. Ona ga je slušala do kraja i napokon progovorila: „kako vi to primiste, imate pravo i može biti da sam u tom slučaju — boljarka; ali na ladanju nesmije čovjek živjeti bez reda, inače ozlovolji, te mu sve dodija“ — i sve osta opet kao i prije. Bazarov bi vrnčao, nu i njemu i Arkadiju prijao je život u ovoj kući, upravo zato, jer je sve išlo „kao po žici“. U ostalom oba prijatelja bijahu se već prvih dana svoga boravljenja u Nikoljskom promienila. U Bazarovu, kojemu je Ana Sergijevna očevidno voljela, prem se riedko s njim slagala, pojavio se njeki nemir: on bi se lahko žestio, govorio bi, reć bi, nerado, gledao srdito a nije mogao mirovati na mjestu, kao da na škripcih sjedi. A Arkadija, koji je sam uvidio, da je zaljubljen u Odincovu, obuze njeka tiha sjeta, koja mu inače ni malo nije smetala približiti se Katji, dapače ona mu je pomogla, te se s Katjom sprijateljio. „Ona za me nemari!... Neka!... Ali evo ovdje dobre duše, koja me neodbija od sebe,“ pomisli u sebi i srdce mu opet zaplavi sladost veljačkih čuvstva. Katja ponimaše, da on u njezinu družtvu njeku utjehu traži, te neuzkrati ni njemu ni sebi ono nevino zadovoljstvo, koje nam stidljivo i poluiskreno prijateljstvo daje. Pred Anom Sergijevnom nerazgovarahu medju sobom; Katja kao da bi se plašila bistra oka sestrina, a Arkadij — kao što već u ljubovnika biva — blizu svoje drage nije za ništa drugo mario; nu ugodno mu bilo samo uz Katju. On osjeti, da nemože zanimati Odincovu, pa bi se odmah smeo, kad god bi se s njom na samu našao, a ni ona nije znala, što da mu kaže. On bijaše za nju premlad. S Katjom pako obćio je kao s domaćom; postupajući s njom što uljudnije i prijaznije, dopustio joj, da mu pripovieda, kako se je nje kosnula glasba ili koja pripoviedka ili pjesme i slične „tričarije“, te ni sam nebi opazio ili nije htio priznati, da ga te „tričarije“ zanimaju. Katja opet sa svoje strane nije se opirala njegovoj nujnosti. U kratko, Arkadiju bilo ugodno drugovati s Katjom a Odincovoj s Bazarovom i kad bi se ova četvorica sastala, obično bi se za mala oba para razišla, svak svojim putem naime na šetnjah. Katja je obožavala prirodu a i Arkadij bijaše ljubitelj prirode, prem nije smio toga priznavati, dočim Odincova opet za nju mnogo marila nije, kao što ni Bazarov. Usljed toga bezprekidna drugovanja naših prijatelja promieniše se i njihovi medjusobni odnošaji. Bazarov presta govoriti s Arkadijem o Odincovoj, dapače presta koriti njezino „aristokratsko“ ponašanje, ali Katju bi hvalio neprestance, savjetujući Arkadija, da joj neda dalje tim sentimentalnim pravcem. Ali njegove pohvale bijahu prenagle, savjeti mu suhi i na sploh govorio je s Arkadijem mnogo manje nego li prije... kano da se uklanja ili stidi...

Arkadij zamjeti sve to, ali nikomu ne reče ništa.

Svoj toj novosti bijaše uzrok čuvstvo, kojim je Bazarovljevo srdce prama Odincovoj uzbuktjelo, čuvstvo, koje ga je trapilo i kinilo i koje bi on prezirnim hihotom i ciničkimi riečmi zatajivao bio, da mu tko god, ma s daleka samo, u tom šta natukne. Bazarov bijaše velik prijatelj ženâ i ženske ljepote, ali ljubav u smislu idealnom ili, kako on kazivaše, romantičkom nazivao bi neoprostivom ludorijom i tlapnjom, vitežka čuvstva bijahu po njegovu mnienju isto što i tjelesne bolesti i ne jednom reče, da su se Toggenburg i svi trubaduri i pjevaoci imali u ludnicu zatvoriti. „Ako ti se koja ženska svikne,“ kazivaše on, „a ti gledaj da uspiješ i svoju namjeru postigneš! Ako li se ona uzteže i opire, a ti si potraži drugu — ta sviet je dosta širok.“ Odincova mu je uljegla u volju; glasovi, koji su se o njoj prosuli bili, iskrenost i neodvisnost njezinih misli, dobrostivost prema njemu, sve to kao da ga imalo bodriti i sokoliti. Ali on osjeti, da neće s njom uspjeti i svoje namjere postići; a da je ostavi i da se od nje odvrati, na veliko čudo svoje, tomu neimaše dosta snage. Čim bi samo na nju pomislio, već mu bi krvca uzavriela; on bi lahko bio utišao svoju krv, ali u njegovu srdcu zavrglo se nješto, čemu se je dosele rugao, što je uviek nijekao i čemu se je

opirala njegova oholost. U svojih razgovorih s Anom Sergijevnom prezirao bi sada više nego ikada svaki romantizam, ali kad god je bio na samu, priznavao bi nehotice, da je romantik. U takov čas pobjegao bi u šumu i prohodeći njom brzim korakom, lomio granje i proklinjao izpod glasa sebe i nju; ili bi se u koju sušu uvalio u sieno i zaklopio oči, da zaspi, što mu dakako uviek za rukom nije pošlo. Iz nebuha bi mu se pričinilo, da su mu se ove djevičanske ruke o vrat skrilile, da mu ona ponosita usta njegove cjelove vraćaju, da se ove umne oči ljubko — da, ljubko u njegove upiru i mozak mu se zavrti u vrtolac i on zaboravi i na sebe i na sviet, dok mu opet nebi stari gnjev srdce preuzeo. On bi sam sebe lovio u takovih „postidnih“ mislih, kao da ga je bies podvio. Kad kada bi mu se opet učinilo, kao da se je i Odincova promienila, kao da joj lice već nije tako obično, kao da možebiti... ali tad bi navadno zatoptao nogom ili škripnuo zubî i stao se groziti pjesnicom sam sebi.

Medjutim Bazarov nije se sasvim prevario. Razmniva Odincove počela se mnogo baviti njim i ona bi često mislila o njem. Kad ga nije bilo doma, nije ju napadala čama, ona ga nije željno izgledavala, ali njegov dolazak oživi ju taj čas: ona bi rado s njim ostala na samu i razgovarala, dapače i onda, kada ju je srdio ili povriedio njezine navade i privike, kao da je htjela njega proučiti i sebe izpitati.

Jednoč šećući se Bazarov s njom po vrtu, reče joj iznevarce i neprijaznim glasom, da je naumio skoro odlaziti na ladanje k svomu otcu. Ona poblieđi kao krpa, kao da joj je nož udario u srdce i tako se od straha snebi, da je sva u čudu za tim dugo razmišljala, što to značiti ima. Bazarov joj nije objavio svoga odlazka tobože da ju izpita i da vidi, što će od toga biti: on nije nikada šarao. Jutros bio se on sastao s otčevim upravnikom, bivšim svojim gojiteljem Timofejićem. Timofejić, žustar i vuhven starac, žutih vlasi, osmagla lica, malih, krmeljivih očiju, dopade iznenada k Bazarovu u svojoj modroj suknenoj haljici s kožnatim pasom u pokatranjenih čizmah.

— Zdravo, starče! uzkliknu Bazarov.

— Zdravo, baćuško Evgenije Vasiljiću, poče starac i radostno se nasmješi, od čega mu se cielo lice odmah mrštinami pokrilo.

— Odkud mi to dopade? Jesu li te po mene poslali?

— Oprostite, baćuško, kako možete na takova šta i samo pomisliti? zamuca Timofejić (dosjetio se starac stroge zapovjedi svoga gospodara). Došao sam u grad po gospodarevih poslovih, a dočuvši, da je vaša milost ovdje, navratih se amo, da — to jest da vidim vašu milost... to vas lje neće uznemiriti.

— Ej, nelaži, zakrči mu Bazarov. Zar ti je ovuda put u grad?

Timofejić se zabuni i neodgovori.

— Je li otac zdrav?

— Zdrav je, hvala bogu!

— A mati?

— I Arina Vasiljevna je zdrava, slava tebje Gospodi!

— Čekaju na mene?

Starac pokima glavom u znak, da je tako. Ah, Evgenije Vasiljiću, kako nebi! Tako mi boga, svakoga boli srdce, kad vidi tako vaše roditelje...

— Nu, dobro, dobro! Netrebam, da mi izkitiš na tanko. Reci im, da ću skoro doći.

— Na službu! odjavi Timofejić uzdahnuv.

Izišav iz kuće, namače si objema rukama svoj klobuk na glavu, sjede u kukavnu drožku, koja je pred vratima stala i ode brzo, ali ne u grad.

Istu večer sjedila je Odincova u svojoj sobi s Bazarovom a Arkadij otegnuo nogama amo i tamo po sobi, slušajući Katjino glasoviranje. Kneginja se zaklonila u svoju sobu; ona na sploh nije mogla trpiti gostova a na ime tih „novih gladuša“, kako ih je ona nazivala. Ona bi se širila samo po svečanih sobah: zato opet u svojoj sobi znala bi pred sobaricom tako glomatati i bučiti, da joj sve kapica i vlasulja na glavi poigravala. Odincova je sve to znala.

— Kako možete i pomisliti na odlazak, poče ona, a vaše obećanje?

Bazarov uzdrhta. Kakovo obećanje?

— Dakle ste zaboravili? Vi ste mi htjeli predavati o lučbarstvu.

— Što ću? Otac me poželio te nemogu već dulje ostati. U ostalom pročitajte „Nations générales de Chimie par Pelouse et Frémy. Knjiga je dobra i razumljivo pisana.

— Ali domišljajte se, vi ste me uvjeravali, da knjiga nemože zamieniti... zaboravila sam, kako ste ono rekli, nu vi i onako znate što hoću da kažem... Sjećate li se?

— Što ću? ponovi Bazarov.

— Zašto da odlazite? progovori Odincova poniziv glas, kao da je obnujala.

On pogleda na nju. Ona je naslonila glavu o zastolje stolice i ukrstila do lakata gole ruke na grudima. Uz svjetlo jedine svjetiljke, zastrte izrezkanim zasloncem, bila je još bliedja. Široka biela haljina pokrivala ju je svu svojimi mehkanimi borami; jedva si joj vidio krajeve takodjer skrštenih nožica.

— A zašto da ostanem? odgovori Bazarov.

Odincova odnese malo glavu. Kako zašto? Osim da vam se u mene nemili. Ili mislite, da neće nitko ovdje za vami žaliti?

— Ja sam o tom uvjeren.

Odincova umukne.

— Krivo to mislite. U ostalom ja vam nevjerujem. Vi niste toga rekli nasbiljke.

Bazarov osta bez prekida nepomično sjedeć. Evgenije Vasiljiću, što ste umukli?

— Što da vam rečem? Ljude žaliti u obće nije vriedno, a ponajviše mene.

— A zašto?

— Ja sam čovjek prozaičan i nezanimiv. Govoriti neumijem.

— Vi hoćete da vam laskam, Evgenije Vasiljiću.

— To nije moja navada: Vi sama znate, da je meni ugodna strana života nepristupna, ona strana, koju vi toliko cienite.

Odincova stane grizkati ugao svoga rubca. Mislite što vam drago, ali meni biti će dosadno, kad vi jednom odete.

— Arkadij ostaje, prihvati Bazarov.

Odincova sažme malo rameni. Meni će biti dosadno, ponovi ona.

— Zbilja? nu nikako vam neće biti dosadno za dugo.

— Po čem to sudite?

— Po tom, što ste mi sami rekli, da vam je samo onda dug čas, kad vam se poredak povriedjuje. Vi ste si tako liepo i pravilno uredili svoj život, da u njem neima mjesta ni dosadnosti, ni tugi, ni bud kakovu tegotnu čuvstvu.

— Vi mislite dakle, da sam ja nepogriešiva... to jest, da sam si tako pravilno udesila svoj život?

— Zaista! Evo vam primjera: za koji časak biti će deset sati i ja znam već u napried, da ćete me onda protjerati.

— Ne, neću vas, Evgenije Vasiljiću. Vi možete ostati. Otvorite ovo okno... nješto me duši.

Bazarov usta i dotaknuv se okna, ovo poleti i raztvori se. To ga iznebuši, jer se nije nadao, da će se tako lahko otvoriti a i ruka mu je drhtala. Tamna blaga noćca zaviri u sobu sa svojim pomrkim nebom, s lahkim šumom drveća i sa svježim dahom slobodna i čista uzduha.

— Spustite zastor i sjed'te, progovori Odincova, rada bih još s vami brbljati prije vašega odlazka. Pričajte mi što o sebi, vi nikada negovorite o sebi.

— Ja marim s vami govoriti o koristnih stvarih, Ana Sergijevna.

— Vi ste veoma skromni... Ali ja bih rada doznati što o vami, o vašem otcu, rad kojega nas ostavljate.

— Zašto govori ona to, pomisli Bazarov. To vas nebi zanimalo, reče na glas; mi ljudi tamnici*...

— A ja sam dakle aristokratka?

Bazarov hiti oči na Odincovu. Jeste, reče rezkim glasom.

Ona se nasmiehne.

— Ja vidim, da me slabo znate, prem uvjeravate, da su svi ljudi jedan na drugoga nalik i da nevriedi proučiti ih. Jednom ću vam pripoviedati o svom životu... ali prije pripoviedajte mi vi o svojem.

— Ja vas slabo znam, ponovi Bazarov. Možda imate i pravo; možda je svaki čovjek — zagonetka. Evo vi na primjer: vi se klonite družtva, koje vam se neljubi — i pozvali ste k sebi dva djaka. Zašto živite vi tako liepa i duhovita na selu?

— Kako? Što ste rekli? živahno podhvati Odincova. Ja... liepa?

Bazarov se nahmuri.

— Sve jedno, reče on, htio sam samo reći, da mi um neshvaća dobro, zašto ste se preselili na selo?

— Um vam toga neshvaća? a niste si to bud kako protumačili?

— Jesam... ja mislim, da vi neprestance ostajete na jednom mjestu, jer ste razmaženi, jer vrlo ljubite udobnost, a za sve ostalo i nehajete.

Odincova opet se nasmiehne.

— Vi nikako nećete vjerovati, da i mene što to zanositi može?

Bazarov pogleda ju izpod oka.

— Samo iz ljubopitnosti — oprostite, ali inače ne.

— Zbilja? Sada tek pojmim, po čem se mi tako slažemo; vi ste isto takav kao i ja.

— Mi se slažemo... muklo progovori Bazarov.

— Da... evo zaboravila sam, da vi hoćete odlaziti.

Bazarov usta. Svjetiljka je gorjela posried potamnjele, mirisave sobe; kroz prozor uplavala je zamamljiva svježina noći, čuo se njezin tajinstveni šapat. Odincova nit se maknu nit pomaknu, ali tajni njeki nemir obuze joj malo po malo dušu, te se prihvati i Bazarova. On osjeti iznenada, da je na samu s mladom, prekrasnom ženom...

— Kuda ćete? upita ga ona tiho.

On ništa neodgovori i spusti se na stolicu.

— I tako mislite vi, da sam ja miran, raznježen i razmažen stvor, nastavi ona istim onim glasom, neskinuv oka s prozora. A ja znam samo o sebi, da sam nesretna.

— Vi nesretna! Kako to? Zar vi marite za lude klevete i spletke?

Odincova se nahmuri. Žao joj bilo, da ju je tako shvatio.

— Ove klevete nemogu me ni razsmijati, Evgenije Vasiljiću, i ja sam odviše ponosita no da me takova šta uznemiri. Ja sam nesretna, jer život mi već nesladi. Vi me sumnjivo gledate, misleći: to govori „aristokratka," koja je sva u čipkah i na stolici od baršuna sjedi. Ja i netajim: ja ljubim to, što vi udobnošću nazivate, a ipak mi se nemili život. Izjednačite ovo protuslovje kako vam drago. U ostalom vam je sve to romantizam.

Bazarov pokima glavom. Vi ste zdravi, neodvisni, bogati; što ćete više? Što hoćete?

* Tamnik = čovjek prosta roda.

— Što ja hoću? ponovi Odincova uzdahnuv. Ja sam sustala, ja sam stara, čini mi se, kao da već dugo živim. Dà, ja sam stara, primjeti, pritegnuv krajeve ogrtala na svoje nage ruke. — Oči joj se sukobiše s očima Bazarova i obraz joj se zapali malo. Koliko uspomena sam jur ohranila!... Život u Petrogradu, bogatstvo, zatim bieda i nevolja, zatim smrt otčeva, udaja, pa put u inozemstvo i sve ostalo... Sila uspomena a ni jedna da mi je mila! A preda mnom — dug, dug put, a cilja neima... S toga mi se i neće napried.

— Jeste li se u čem prevarili? upita ju Bazarov.

— Nisam, odreče mu za mala Odincova, al ja nisam zadovoljna. Čini mi se, kad bih se mogla čvrsto uz bud što privezati...

— Vam se hoće ljubiti, zakrši Bazarov, a nemožete: evo u čem je vaša nesreća.

Odincova ogleda rukave svoga ogrtala. Ja nemogu ljubiti? progovori napokon.

— Jedva! Nu ja sam to krivo nazvao nesrećom. Dapače, žaliti nam je one, kojim se takova šta pripetilo.

— Što to?

— Da ljube.

— Po čem vi to znate?

— Čuo sam, odgovori srdito Bazarov. Ti si vijoglava vižlica, pomisli on, dug ti je čas pa hoćeš da me mučiš, ali ja... Srdce mu silno igralo.

— Možda su vaše potrebštine prevelike, reče on, nagnuv se cielim tielom i igrajući se rojtami stolice.

— Možebiti. Ili sve ili ništa. Život za život. Uzmi moj, podaj svoj i to bez sažaljenja i bez povratka. — Inače bolje ništa.

— Taj uvjet je pravedan, odgovori Bazarov, i ja se čudim, kako niste... još našla, što želite.

— A vi mislite, da je lahko čemu god se podati?

— Nije lahko, kad staneš razmišljati, prebirati, sebe samoga cieniti i skupo se držati; ali nerazmišljajući podati se, veoma je lahko.

— Ali svaki čovjek cieni se skupo. Ako neimam nikakove ciene, neće ni nitko poželiti, da mu se podam?

— To nije moj posao, to je posao drugoga, da prosudi, koja i kolika mi je ciena. Glavno je samo, da umijemo podati se.

Odincova uzpravi se na stolici.

— Vi govorite tako, poče ona, kao da ste sve to već izkusili?

— Slučajno, Ana Sergijevna; vi znate, da nisam glede svega toga naljež̌an.

— A bi li vi umjeli podati se?

— Neznam, a neću da se hvastam.

Odincova neodreče ništa i Bazarov umuknu. Zvuci glasovira dopirahu do njih iz dvorane.

— Kako danas Katja još tako pozno igra? prihiti Odincova.

Bazarov ustane. I odista je pozno, vam je vrieme počivati.

— Pričekajte. Kuda vam se hiti? Imam vam još nješto reći.

— Što to?

— Pričekajte, šapnu Odincova. Oči joj se ustaviše na Bazarovu, kao da ga pozorno motri.

Bazarov otegne nogama amo i tamo po sobi, zatim se na jedan put njoj približiv reče naglo: S bogom! stisne joj ruku tako, da je skoro zakriknula i izpade. Ona prinese svoje stisnute prste k ustima i opuhujući je poskoči sa stolice i pohiti naglim krokom vratima, kao da želi vrnuti Bazarova. U taj tren udje u sobu služavka sa sklenicom vode na srebrnom podnosu. Odincova stane, odpravi služavku, sjede opet i zavede se u guste misli. Kosa joj se razplela i poput crne zmije pala joj na pleća. Svjetiljka još je dugo gorjela u sobi Ane Sergijevne i dugo je ona ostala nepomično sjedeć, samo kad kada potegnuv prsti odgaljenih ruku, kad je osjetila noćni hlad.

A Bazarov povrati se tek nakon dva sata u svoju sobu, čizme bijahu mu mokre od noćne rose, kosa razbarušena a lice mrko. On nadje Arkadija za pisaćim stolom s knjigom u ruci i u zakopčenom do grla kaputu.

— Zar još nisi legao? upita Bazarov zlovoljno.

— Ti si večeras dugo ostao u Ane Sergijevne, reče Arkadij, neodgovoriv mu na pitanje.

— Jest, ja sam s njom sjedio cielo vrieme, dok si ti s Katarinom Sergijevnom igrao na glasoviru.

— Ja nisam igrao, odgovori Arkadij i umuknu. On osjeti, da mu je suzom zasuzilo oko, ali nije htio zaplakati pred svojim podrugljivim prijateljem.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

O râdu.

Po Samuelu Smilsu piše Gj. Š. B—čki.

Radom se vlada.
Ljudevit XIV.

Praktični značaj čovjeka ponajbolje će se naobraziti râdom. Râd uči čovjeka, da vlada sa sobom, da je pokoran, pazljiv, priljež̌an i postojan, jerbo ga dobro upoznaje s njegovim posebnim zvanjem i zanj' ga usposobljuje, ter mu pribavlja vještinu za razne poslove svagdanjega života.

Râd je zakon našemu životu, jest životvorno

načelo, što ljudstvo i narode napred goni. Mnogi ljudi moraju rukama raditi, da se prehrane. Nu bilo ovako ili onako, moraju svi raditi, da se mogu svomu životu kako valja radovati.

Bio râd tegotan, bio on i kaznom, to je ipak častan. Tko neradi, nemože ništa učiniti; sve, što je u čovjeku velika, sve je postalo râdom, i civilizacija (ugladjenost) je tvorina. Ukloniš li râd, to si Adamov rod priekom moralnom smrću ubio.

Nije râd, nego lienost pravom ukletvom roda ljudskoga. Ona izpija srce tako pojedincu kano i cielim narodom, te jih izjeda kano hrdja željezo. Pošto se je Aleksandro Veliki, pobjediv Peržane, s njihovimi običaji upoznao, primjeti, kako oni nisu znali, da je život slastan robstvo, a život raden gospodstvo.

Kadano car Sever smrtno obleže, poruči svojim legijam kano zadnji ratni znak riečcu: „laboremus!“ (radimo!), pak je i sbilja prilježni samo râd održao moć rimskih vodja i razširio njihovu vlast i uglednost.

Plinij ponosno spominje ona vremena, kadano se najviša dostojanstva državna s običnim poljodjelačkim râdom liepo pogadjahu, ter hvali one slavne vodje i njihove bojnike, koji se iza slavne pobjede čedno k svomu plugu vraćahu. Tek onda, kako su začeli robove k svakomu poslu pritjerivati, postajaše râd nečastnim i sramotnim. Nu čim su se lienost i razkošnost uvukle u vladajuće krugove rimske kano značajna obilježja, morade carstvo prije ili poslie propasti.

Neima možda naravnoga nagona, komu bi se toliko morali opirati, koliko upravo lienosti. Zapitav Gurney nekoga razboritoga stranca, koj je veći skoro dio svieta bio proputovao, nije li on možda primietio obćenite vlastitosti, kojom bi se družtvo naše moglo obilježiti, odgovori mu ovaj: „Čini mi se, da svi ljudi lienost ljube.“ Lien je divljak, a lien je i samosilnik. Čovjeku je nekako prirodjeno, da za tim teži, kako će uživati plodove râda a da se nemora njegovim težkoćam podvrći. Ova je težnja tako obćenita, te je James Mill s nje zaključio, da je država u svom početku bila puko pomagalo, što je čovjeku priečilo, da ne lienjari na škodu cielomu rodu, kakono i naša narodna rieč veli: „Lien ni za sebe, ni za drugoga.“

Lienost je za pojedinca jednako sramotna, kano i za čitave narode. Nije ljenivac svietom potresao, niti je briega prevalio, niti težkoće svladao, mimo koje se nije dalo. Lienost u životu nigdje neuspjeva, niti će ikada uspjeti; jer to u samoj naravi stvari leži; ona je najveće brieme bez svake koristi, gotova bieda i nevolja.

Burton veli u svojoj vele čudnovitoj knjizi o sjeti ili turobnosti, da se uzroci sjete ponajglavce okolo stožera lienosti vrte. „Lienost truje dušu i tielo,“ kaže on, „a lienost duševna mnogo je gorja od lienosti tjelesne, te mogu reći, da bio muž ili žena kojega mu drago stališa, bili kako ih volja bogati, poštovani i odlični, imali oni u obilju svega, što im srce poželi, to neće ipak ni muž ni žena, ako su lieni, nikada biti zadovoljni, nikada na duši niti na tielu zdravi, nego će ih dosada i dugo vrieme mučiti, vazda će poboljevati, sa svietom i sa svakim neskladno živjeti i napokon smrt željeti.“

Burton govori još mnogo toga ob ovom predmetu, a cieli nauk njegove osobite knjige može se na ove rieči svesti: „Hoćeš li se za svoje dobro pobrinuti, sjeti se obraniti, zdravlje duše i tiela si sačuvati, a ti nebudi sám i nebudi lien.“

Prave sreće neima u lienosti, nego u prilježnosti i koristnoj uporabi naših prirodnih sila. Lienost nas slabi, a ne râd, u kom je život, zdravlje i slast. Duh može doduše râdom oslabiti i utruditi se, ali satrti će ga jedina lienost. S toga tvrdi neki mudri liečnik, da je râd najboljom ljekarijom. „Ništa toliko neškodi, koliko bezposleno vrieme“, veli Dr. Marshall Hall, a neki nadbiskup moguntski običavaše reći: „Srce je čovječje kano žrvanj. Sipaš li nanj žito, on će ga razmrviti, a nesipaš li ga, on ipak mrvi, nu samoga sebe.“

Kukavac je, koj želi nešto imati, a neće da si toga pribavi, a jednako je takodjer kukavan, koj hoće da počiva, a nije si počinka marljivim râdom zaslužio. Čovjek mora da radi, mora da neprestano radi, hoće li sladko počivati, jerbo će počinak bez rada čovjeka toliko radovati, koliko ga raduje jelo, kada se je prenajeo. Život će bogatu ljenivcu jednako goditi kano i ubogu, koj neima šta raditi, ili neće da radi. Na desnoj ruci nekoga četrdesetgodišnjega, vrlo ćutljiva prosjaka, koj je u tamnici bourges-skoj u Francezkoj po osmi put svoju kazan nastupio, nadjoše ove rieči urezane: „Prošlost me je prevarila“, sadašnjost me muči, a budućnosti se bojim, koje bi rieči imale biti geslo ili lozinka svim ljenivcem.

Svi krugovi i svi stališi čovječjega družtva moraju biti radeni i marljivi. Svi ljudi imadu u svojih raznih stališih svoje poslove pridno obavljati, tako bogati kano i ubogi. Sir John Patteson dodje jednom u sgodu, gdje bude ponukan, da pobija ono mnienje, što nedrži radnikom čovjeka, koj neradi upravce svojimi kostmi i mišicami, pa je to ovako činio: „Sjećam se, kako mi je prijatelj jednom u brk rekao, da ja nisam nikakov radnik, a ja mu odvratih: Moj prijatelju, ti neznaš, što govoriš. Orač i kopač je radnik, al ima i u drugih zvanjih radnika, te mogu takodjer za sebe reći, da sam od svoga djetinstva neprestance radio... Dokazivah mu zatim, kako služba sudčeva nije

podnipošto bezposlica, nego da sudac jednako težko radi kano tko na polju.“ Svatko dakle mora da radi. Tko je rodom i uzgojem gentleman, bio on kakogod bogat, mora ipak u sebi osjećati, da je dužan k obćemu boljku svojim naporom toliko doprinieti, koliko može. Nemože i nesmije se time zadovoljiti, što ga drugi svojim râdom hrane, odievaju i uzdržavaju, nego valja da i on družtvu, koje ga podupire, milo za drago vraća.

Nevjerujem, da može čovjek bez rada zbilja sretan biti, ma bio on inače koliko mu drago ljubljen i poštovan, reče lord Stanley, sadanji grof Derby, u svom govoru na djake u Glasgovu, kada ga izabralo rektorom god. 1869. Budući nam je râd pravi život, to mi pokaži, što možeš uraditi, i kazati ću ti tko si. Ljubiš li râd, to ćeš se najbolje obraniti proti zlu i prostu nagnuću. Idem i dalje, te velim, da je on najbolji štit proti kojekakvim maljušnim brigam i tricam, koje nam se iz sebičnosti rode. Davno prije nas bilo je već ljudi, koji vjerovahu, da bi se mogli nepokoju i zlovolji oteti, da se reć bi u se povuku. Često se je to jur kušalo, ali uviek s nikakvim uspjehom. Skrbi ni radu nemoglo se uteći, budući je oboje čovjeku odredjeno. Tko se boji brige, taj će izkusiti, da će ga briga sama pohoditi. Ljenivcu može za rukom poći, da manje radi, nego li na njega dodje, al će mu narav to manje učiniti velikim i težkim. Onaj, koj sam sebi zadovoljiti hoće, uviditi će prije ili poslje, a po svoj prilici jako na brzo, da ima oštra gospodara, a jednako takodjer i pretjerana slabost samu sebe kazni, jer gdje se veliki interesi izključuju, tamo male stvari narastu velikimi, pak se isti ovaj duševni rad i trud, što bi na ozbiljni posao upotrebljen, zdrav i koristan bio, troši na neznatne trice, kakove se u bezposlenu mozgu rode i množe.

I najobičniji uzrok, osobni naime užitak, nuka nas i goni na koristni râd. Tko neradi, taj neće ni plaće dobiti. „Mi spavamo zdravo i dobro,“ veli Walter Scott, „i naši su nam dani i časovi sretni, ako smo ih dobro upotriebili. Treba da oćutimo neki mali napor, ako želimo, da nam bude počinak sladak, treba nam to i onda, ako smo si počinak naukom privriedili te ga čineć savjestno svoje dužnosti posvetili.“

Istina je, da ima ljudi, koji s prevelika râda pogibaju, nu mnogo jih više umire s nerada, sebičnosti i lienosti. Je li koga težki možda râd satro, to će biti krivo, što se takov nije znao pravo urediti i što je zanemario najobičnije uvjete zdravlja tjelesnoga. Lord Stanley pravo je po svoj prilici imao, kada je podvojio: da bi težak, postojan i uredan râd ikada komu naškoditi mogao.

Tude nam je opaziti, da se duljina života nemjeri po množini godina, nego po tom, koliko je čovjek u svom životu radio, koliko li ćutio. Što više koristna čovjek učini, što više misli i ćuti, to više i dulje i zbilja živi. Lien i bezkoristan čovjek vegetira ili životari samo, bud i kako ostario.

Liepo je, što se o Napoleonu velikom čita, da je prigledajuć djelo nekoga mehanika veliku mu počast izkazao, ter odilazeć od njega dubokim se počitanjem njemu poklonio. Šećući se jednom na St. Heleni s gospodjom Balcombe, sretoše nekoliko sluga, koji nošahu nekakvo težko breme. Gospodja jim srdito namignu, da idu s puta, ali će Napoleon: „Gospodjo, čast onomu, koji breme nosi“. Svaki je rad koristan te ista robotna radnja najneznatnijega radnika prinosi nešto k boljku družtvenomu. Kinezki neki car reče vrlo mudro: „Ima li u mom carstvu muž, koj neradi ili žena liena, to ima netko, koj zimu ili glad trpi.“

Navika postojanu i koristnu râdu toliko usrećuje ženu, koliko i muža. Bez râda je ženam dugo i dosadno vrieme, a od duga časa glava jih često poboljeva i bivaju slabih te boležljivih živaca. Karolina Perthes opominjaše usrdno svoju udatu kćer Louisu, neka se za boga takve dosade čuva. „Râd, što ga s voljom i revnošću učinimo, najbolji je odpočinak“, govoraše ona svojoj kćeri.

Postojana i koristna radnja daje nam zdravlje ne samo tielu, nego takodjer i duši. Za Sir Francisa Drakea, koga za rana poslalo na more i gospodar ga na težki râd pritjerivao, veli Fuller: da su mu tegobe mladih godina utvrdile i ojačile dušu. A tisuće i tisuće mogu potvrditi istinu Greuzeovih (Greuze bio je znameniti francuzki slikar) rieči: da je priležan i koristan râd najveća tajna prave sreće; nitko pako nije bolje poznavao i ljepše mislio o tom, kolika je u marljivosti praktična znamenitost, nego li Sir Walter Scott, koj bijaše glavom jedan od najradenijih i najneutrudljivijih ljudi. Lockhard veli o njem: u nikoje doba niti u kojem kraju svieta nećeš naći toli riedak primjer neumorne radinosti, kakov nam podaje Walter Scott. Njemu bijaše najveća briga, da si djeci živo u dušu zasadi, koli je znamenita marljivost za boljak i sreću ljudstva. Kada mu je sin Charles bio u školi, pisa mu on: „Nemogu ti dosta živo izreći, kako mislim, da je râd onaj zakon, koji nam je bog za svaki stepen života dao. Ništa nije vriedno imati, što se je bez radnje dobilo, sve od one tvrde korice hljeba, što ju težak u znoju svoga lica glodje pa do onih nebrojenih uzgredica kojimi si bogataš vrieme prikraćuje.“

Southey bijaše jednako marljiv radnik kano i Walter Scott. Moglo bi se skoro reći, da mu je râd bio svet kano vjera. Mladićem od devetnaest godina napisao je ove rieči: „Devetnaest godina biti će sigurno četvrti,

ako ne i veći dio moga života, pa ipak nisam još ništa družtvu ljudskomu koristio. Onaj seljački dječak, što za dva grošića po vas dan vrane s polja plaši, koristniji je čovjek od mene; on čuva kruh, što ga ja ljenivac jedem." A Southey ipak nije bio lien, nego dapače vrlo marljiv učenik. Već za rana bavio se englezkom književnošću i marljivo se upoznavao s Tassom, Ariostom, Homerom i Ovidom. Pa uprkos tomu svemu činjaše mu se njegov život bezkoristnim i on htjede nešto uraditi. On se porenú stazom književničkom i ostade na njoj do konca svoga života napredujuć svaki dan u znanju i ćuteć se — da njegovimi vlastitimi riečmi rečemo — „ne toliko učenim koliko ubogim, ne toliko ubogim koliko ponosnim, ne toliko ponosnim koliko sretnim."

Što su o râdu mislili glasoviti ljudi, vidimo iz njihovih poslovica. Walter Scottova glasi: „Nikada se nesmije ništa neraditi." Povjestnik Robertson govoraše: „Život bez znanja je gotova smrt." Voltairu se ljubila ova: „Uviek pri djelu", a Bossuet, bivši jošte gimnazijalcem, odlikovao se marljivim naukom pred svojimi vršnjaci u toliko, te su ga ovi, smierajuć na njegovo ime, nazivali bos-suetus aratro (vol naviknut plugu).

I bezuspješni rád bolji je od lienosti, jerbo je ipak u sebi nekakav rád, te nam sposobnosti naše usavršuje i k uspješnoj nas radnji pripravlja. Rad nas nuka, da štedimo vrieme i da svaki dan obzirno porazdielimo. Jesmo li se jednom uvježbali u vještini, da si život koristnim radom izpunjavamo, to ćemo svaki časak savjestno upotrebljivati, a počivamo li, to će nam počinak tri puta sladji biti.

Pravo veli Coleridge: „Kaže li se za lienivca, da on vrieme ubija, to se može za radena čovjeka reći, da ga on upravo oživljuje i moralno mu bitisanje podaje. On razredjuje sate i podaje jim dušu a po tom daje njim, kojim je biće u tom, da jih nestaje i da su bili, neku trajnu neprolaznu narav. Za dobra, vjerna i poslena radnika možemo bolje reći, da vrieme u njem, nego li da on u vremenu živi. Njegovi će danci, mjeseci, njegove će godine zabilježene kano dobri znakovi u zapisniku izpunjenih dužnosti preživjeti konac svieta i još onda biti sačuvane, kad vremena više ni nebude." (Konac sliedi.)

LISTAK.

Nar. kazalište. Opera Ciganka davana je pet puta i s dobrim uspjehom. Dne 19. prikazan je Sirotinjski odvjetnik, u kojem ima glavnu ulogu i odlikuje se g. Jovanović. U nedjelju 20. listop. davala se Lukrezia Borgia od romantika Viktora Huga. Pohvaliti nam je redateljstvo drame, jer nepušta predugo čekati obćinstvo medju čini, tako da se i poveće drame, kao što Lukrezija, svrše prije 10 sati. To svakako povoljno djeluje na obćinstvo. No kod opere, koju redi g. nadredatelj Freudenreich, ostaje sve pri starom, medju čini se mora dugo čekati, tako da je obćinstvo prisiljeno lupanjem i pleskanjem poticati, neka se napokon zastor digne. — O Lukreziji Borgiji reći nam je nekoliko rieči. Viktor Hugo je svakako vještak, kada treba uzbuditi silni efekt, a u njegovoj se drami vidi, da mu je to jednom od glavnih zadaća. Inače je njegov komad više roman nego li drama. Lukrezija je žena skroz pokvarena i ružna, koju bi svaki sud na smrt odsuditi morao. I Makbet je zločinac, al je velik čovjek, na njem nema ogavnih strana; gledajući silnu igru strasti drhćemo, smilujemo se. Lukrezija, kao glavna osoba, ili nema nikakve svrhe, ili joj je svrha osvetiti se onim, koji su joj istinu kazali; no u ovom posljednjem slučaju imalo bi se viditi njezino nastojanje, njezina odluka, njezina radnja: toga pako nema, već mi na gostbi ujednoč vidimo, da je njezino djelo, što su otrovani plemići mletački. Našav svoga sina u prvom činu, trebalo bi da nešto glede njega odluči, no nikakve nevidimo svrhe, koju bi ona imala glede sina svoga. A taj sin, Gennaro, ima groznu sudbinu: otac mu je ubijen, za majku si nezna, pred sud bude stavljen i malo ne umoren, napokon na gostbi bude otrovan i kad već sve to nije dosta, još mora ubiti svoju rodjenu majku imajući već u sebi klicu sigurne smrti. Prizor, u kojem on Lukreziju hoće da ubije, svakako je predug; onaj tko gleda, kako u mrtvački lies pada pet njegovih prijatelja, u kojem buče valovi pravedne osvete, neće tako dugo deklamovati, nego silnim mahom izvršiti osvetu. Svakako ova drama proizvodi silni efekt, a taj je druge vrsti, nije to utisak, kakova umjetnost ulieva. No ako već drama ima svojih pogriešaka, a ono su i glumci od svoje strane pripomogli, da bi imali što manje umjetne naslade. Osim g Peleša nije nitko znao svoje uloge. Šteta za g. Jovanovića, koji je krasnu glumačku silu razvio u gdjekojih veselih igrah, a osobito u sirotinjskom odvjetniku, šteta za njega, što nije uloge znao, te se morao više osvrtati na šaptalačku kolibicu, nego zanesti u Gennara. G. Perisova imala je istu sudbinu, koju i drugi glumci, premda je već lani glumila istu ovu ulogu Lukrezije — al biti će, da je i lani samo na brzu ruku bila naučena ova Hugova drama. G. Freudenreich bio je neobično hrapav. Ovaj dan kao da je odredjen bio za to, da nam pokvari dobro mnienje, što smo ga imali o ljetošnjem kazalištu sudeć po prijašnjih predstavah. Kad bi se u ljetnoj sezoni marljivo učile uloge, moglo bi se valjano naučiti nekoliko dramâ, pa nebi doživili takovu predstavu Lukrezije.

Medjutim nevelimo, da su tomu sami glumci krivi.

Književnost. Upravo je izašao u Beogradu: Glasnik srpskog učenog družtva, knj. XXXIV, str. 356. Ovo mu sadržaj: Stanovništvo djakovačke biskupije u Slavoniji od Vlad Jakšića; stari srbsko-slovenski bukvar s nekolikim beleškama za istoriju bukvara u opšte od St. Novakovića; opština od Vl Jovanovića; o književnom radu jeromonaha Gavrila Stefanovića od Gavr. Vitkovića; opis rudničkoga okruga s kartom i tablicom od Jov. Miškovića; srpski istorijsko-etnografski muzej od St. Novakovića; napokon zapisnici o radnji srpskog učenog družtva. — Pravda, list za politiku i pravo, pokrenuo ga Uroš Knežević u Biogradu; ima biti organ liberalnih ljudi u Srbiji, stoji na godinu 150 groša, na četvrt godine 40 groša. — Tablice za opredielivanje minerala pomoću hemije od Franca Kobalta, preveo S. Bajalović tehničar, knjiga je štampana u Biogradu, ima 96 strana, stoji 4 groša. — Načela više matematike izradio za potriebu naših najviših škola Emilijan Josimović (ćirilicom), str. 198, ciena 14 groša. — U Brajli izadje „Періодическо списание на българското книжовно дружество“ pod uredničtvom V. D. Stojanova, god. I., knj. V. i VI. (str. 356). Sadržaj je knjizi: život Stojka Vladislava Sofronije; o Bogomilih od P. Koroleva, o odgojenju, pjesme od Iv. M. Bazova, bugarske narodne pjesme, kritike, književne viesti. U dodatku nastavlja se bugarski prevod Schillerove drame: razbojnici. — Sin bivšega ministra za bogoštovje i prosvjetu Josipa Jiřečka, mladi češki pisac Josip Konstantin Jireček izdao je u Beču „книгописъ на новобългарската книжнина 1806—1870, str. 48. U tom knjigopisu navedeno je 550 knjiga bugarskih, koje su izašle od 1806—1870 god. U kazalu su knjige razredjene po strukah: jezikoslovje, pjesničtvo, poviest i zemljopis, matematika, prirodoslovje, zdravoslovje, filosofia, pravo, časopisi, pedagogija, bogoslovje. — U Bolgradu izadje „Българский народенъ сборникъ, събранъ нареденъ и извaденъ отъ В. Чолакова“, часть I. стр. 356. Sadržaje opis bugarskih narodnih običaja, narodne pripovjedke i pjesme. — U Rusiji izlazi sada 337 časopisa, od kojih 286 jezikom ruskim, 40 poljskim, 30 njemačkim, 15 estonskim, 6 francezkim, 4 celtskim (?), 3 židovskim, a 2 čudskim (finskim). Od ruskih časopisa izlazi njih 109 u Petrogradu, 30 u Moskvi a 147 u drugih gradovih Rusije. Poznato je, da se rusko časopistvo odlikuje osobito svojimi „revue“-i, koji obično izlaze u krupnih mjesečnih knjigah. U tom stoji rusko časopistvo o boku englezkomu, a bogatije je n. pr. od njemačkoga i francezkoga. — Javili smo u svoje vrieme, da gospodja Jelisava Prasnička razpisuje predplatu na knjigu „Pouka u kućanstvu“; sada ona oglasuje u novinah ovu izjavu: „Štovanim predplatnikom na knjigu Pouka u kućanstvu. Budući mi nebijaše moguće izdati gorinavedenu knjigu onakvu, kakvu sam ja nakana bila, to sam voljela odustati od izdavanja iste nego li podupirati djelo, koje neodgovara niti želji niti namjeri mojoj. Molim uslied toga štovanu gg. predplatnike, neka mi nezamjere, što ću im mjesto željene knjige predplatninu poštom povratiti.“ — Kako nam se kaže, knjiga će ova svakako izaći, a žaliti je, da g. pisac nije uvažio naputke g. Prasničkove, koja nas uvjerava, da bi knjiga s kratkimi izpravci i dodatci podpunija, razumljivija i poučnija bila, te bi se s dobrim uspjehom mogla upotriebiti u učioni ženskoj, kojoj je poglavito i namienjena bila. — M. S. Milojević, profesor u Biogradu, pozivlje na predplatu na 2. svezak svoga djela „Putovanja kroz pravu (staru) Srbiju“, komu je 1. svez. nagradilo srpsko učeno družtvo sa 60 dukata. Ciena je 1 f. 40 nov. za austrijske zemlje.

Izložene slike. Pod ovim je naslovom donio „Vienac“ u broju 38. članak, kojim svraća pozornost obćinstva na sbirku slika, koje je g. Rupertshoven von Boll nakan prodati za naš zemaljski muzej, pa su izložene u „narodnom domu,“ da ih prijatelji umjetnosti upoznadu. „Na svakoj je sliki zabilježen umjetnik, za kojega nam jamče svjedočanstva vještačka,“ kaže se u našem članku, a vlastnik tih slika g. Rupertshoven von Boll daje povoda takvoj izreci, jer navodi sudom i javnim bilježnikom ovjerovljenu svjedočbu, koju je glede tih slika izdao Dr. Förster, ravnatelj monakovskoga zavoda za starine, i u kojoj da Förster veli, da su spomenute slike zbilja djelo onih, kojim se pripisuju, drugimi riečmi, da mi u narodnom domu gledamo djela Caravaggia, Guercina da Cento, K. Netschera, Rubensa, Salvatora Rose, Van Dycka, Dolce-a itd. Na koncu našega članka veli se: „Kaže se po sebi, da će si odbor priskrbiti podpunu izviestnost o tom, da sve slike i umotvorine jesu djelo onih umjetnika, kojim se prisudjuju. Ovo već iziskuje javni zavod, u koji bi one imale doći.“ Medjutim se obćinstvo stalo živo zanimati za te slike, a učitelj risanja na kr. višoj realci u Zagrebu g. Dragutin Stark napisao je kritiku u „Südsl. Correspodenz“. Kad smo već o tih slikah govoriti stali, dužnost nam je spomenuti i ovu kritiku. G. Stark glede nekih slika sumnja, glede nekih izviestno tvrdi, da nisu od onih majstora, kojim se prisudjuju, a drugim nekim poriče valjanost. Po njegovu dakle mnienju nema u „nar. domu“ ni Caravaggia, ni Dossa Dossia, ni Guercina da Cento, ni Netschera itd.; a ima svakako slika Höllenbreughela, i dvie okolice ako ne od Samtbreughela, a ono barem iz njegove škole. Vlastnik onih slika odgovorio je g. Starku, al u svom odgovoru, dosta žestoko pisanu, veli i sám: „nije nam ni na kraj pameti s apodiktičkom sigurnosti nijekati, da se ova il ona od ostalih slika nebi mogla prisuditi drugomu majstoru, nego li koga je ime naznačeno na slici.“ Sliedi odtuda, da treba vrlo mnogo opreznosti, ako se kani štogod nabaviti za zem. zavod.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 44. U Zagrebu dne 2. studenoga 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

HRVATSKI GROBOVI.

Spjevao I. K. S.

XI.
Franjo Tahi Susedgradski i Matija Gubec.

1573.

„Hajd na tlaku! zabava te čeka, kmete!
„Oraj zemlju, gradi dvore vlastelinu!
„Već se za te šiba moči, korbač plete.
„Vozi vino, živad, maslo, devetinu!
„Udarac te čeka, i tamnica,
„Gdje ćeš gvoždju hladna ljubit lica.“

Grozan glas taj tutnji po Hrvatskoj svuda,
Gdjegod kmet u slamnoj kolibici stoji;
Nij koliba njegva, niti zemlje gruda —
Sve vlastelin kmetsko k svomu blagu broji.
Slobodan je plemić posred dvora,
Kmet nevoljni robstvo trpit mora.

Stoji jauk, stoji plač i očajanje,
Gdje hrvatski seljak tužan viek boravi,
Svud se čuje tiha grožnja, proklinjanje
Zakona i prava, što ga plemstvo pravi;
Al najveća kletva od svud pada
Na vlastnika savskog Susedgrada.

Franjo Tahi svak dan smišlja muke nove,
Kojimi će mučit uboga seljaka.
Pune sužnjâ jesu tamnice njegove,
Ljuta grožnja, kletva rieč njegova svaka.
Kud on stupa, kmet u prahu leži;
Kad on vikne, što je živo bježi.

Tih se čuje žamor od sela do sela:
„Hajde skršmo, braćo, te stoljetne jade!
„Što nam nije turska sila preotela,
„To nam evo divlje plemstvo sada krade.
„Staro pravo oživiti valja,
„Dižmo vojsku, birajmo si kralja.“

I na čelu čete sbunjenih seljaka,
Što kraj Save, Drave, Sutle sastala se,
Pomoli se slika divnoga junaka,
Što ga mužkim kraljem plemići razglase —
Mato Gubec, priproste je krvi,
Al prot robstvu zatočnik je prvi.

Crven oganj suknu s ponosnih dvorova,
Plemstvo bježi, vojska seljačka se množi;
Skupnom silom tvrdje Tahove podrova,
Stari silnik bolan krvav mač odloži.
Uz hrvatskog seljačkoga sina
Sva slovenska dignu se krajina.

Prot seljakom kupe kralj i plemstvo snagu:
Toj odoljet moći sila je premala.
Neuk seljak s nova svom podlegne vragu,
Jatomice koj ga diže na vješala.
„Stara pravda“ osta rieč tad stara,
Duh dok novi krivnju nepohara.

U Stubici svoga kraj srušena grada,
Legnu silnik Tahi mrtav u hram sveti.
Spomenik ga krije mramorni još sada,
Tu ga pismo hvali,* lik mu možeš zrieti.
Al ga sliedi svud prokletstva sjena
Do posliednjeg njegova koljena.

---

* Na grobnom spomeniku Tahovom stoji medju ostalim taj hvalisavi nadpis: Armis clarus erat, vita praeclarus honesta. Consilio foelix, prosperitate potens.

Zahman biesno plemstvo divljoj u osveti
Vjenča Matu Gubca žežen-gvoždja krunom;
Man mu tielo dade klieštima razdrieti,
Glas i grob mu skupa da uništi s bunom;
Man mu bješe kosti na sve strane
Po hrvatskoj zemlji razbacane:

Ipak s prahom Gubca plodno niknu sjeme,
Tri stoljeća koje zemljica prehrani,
I kad svanu duha slobodnoga vrieme
U divno se stablo sjeme to razgrani;
Pod njim kmet se slobodan uzvisi,
Mate Gubca s nova duh uzkrisi.

KAŽNJENA TAŠTINA.

Pripovieda B. L.

V.

Nestade i žamornih poklada, a primicaše se kraju svomu i turobna, monotona, jedino žamorom „crne redute" prekidana korizma.

U kući Mrkićevoj radi se na sve strane; tu se šije, plete, dolaze dućanski poslužnici, kitničarice i krojači. Jedna soba zapremljena je gotovo samim ženskim ruhom. Dvie švelje rade već preko dvie nedjelje dan na dan. A čemu tolike priprave? Čudna li pitanja! Ta eno pol Zagreba, ili barma ljepša njegova polovica govori o tom, da će se poslje uskrsa obaviti vjenčanje gdčne. Helene s odvjetnikom Čipkovićem. Trebalo je dakle ne samo pravodobno — rekli bi juriste — nego i što sjajniju opremu prirediti. Helena malo se zato brinula, odkuda će otac tolik smoći novac; nije valjda smišljala o tom, da bi se on mogao u dugove zakopati, pasti u ruke ljudi manje savjestnih, možda nije ni poznavala te mogućnosti; al to je sjegurno, da je tražila, neka bude njezina oprema „dostojna položaja", što će ga zapremiti u družtvu vjenčav se sa Čipkovićem.

Poslje objeda je.

G. Mrkić, supruga mu i kći Helena sjede zajedno u jedaćoj sobi. Otac muči se nevaljanom cigarom, mati reda u staklenom ormaru oprane čaše, a kćerka skrstiv ruke na krilo povirkuje na prozor.

— Čuješ li, Helenice, hoće mati, za čudo mi je, da g. Čipkovića već osam dana neima ovamo. To borme nije liepo od čovjeka, koji je voljan do skora oženiti se.

— Ima valjada posla, odvrati Helena prilično ravnodušno. Znaš, da mu je često polaziti na ročišta izvan grada.

— Istina; nu on je i do sada odilazio, ali nikada tako dugo izostao. Jedan put, čini mi se, nije ga bilo pet dana, pa je u to vrieme tri puta pisao.

— Neima valjda pošte u mjestu, gdje sada boravi. Doći će, nebojte se. Nu meni je opet za čudo, što nisam Pustoglavića već njekoliko dana vidila. Odkako se taj Dragičin otac u Zagreb doselio, dolazi on riedje ovamo. To mi nije baš ugodno. Ta upravo sbog njega odpravismo onu ladanjsku curicu — Dragicu odavle, jer joj je taj mladi „bogatuš" odviše u oči zavirkivao. Činilo se to sredstvo vrlo uspješnim; jer po njenom odlazku on je svom žestinom bio uza me prionuo. Al ovo nekoliko dana redak je gost u našem stanu. Zaista, taj mužki spol neima ni za liek stalnosti; i najbolji nije vriedan, da se jedan dan njim bavimo.

— Rekao bih, uhvati g. Mrkić, da tvoje očijukanje s tim bogatušem nebijaše s voljom Čipkoviću.

— Dragi tatice, varaš se. Čipković niti nije opazio onoga, o čem govoriš; ljudi zaljubljeni sliepi su. Čipković ne samo da me ljubi, nego mi je i iskren, te jamačno nebi prešutio takovu stvar. Al uzmimo taj najgori slučaj, da je to sve vidio, pa da se uslied toga naša ženitba razbije, bi li to tako golema nesreća bila? Moram li upravo n j e g a uzeti?

— Kćerce moja, zlim si putem pošla, oglasi se otac kimajuć glavom, zabrinutim licem. Nisu svi mužkarci kao Upravdić; neigraj se sa svakim; sjeti se one poslovice: svaki prebirač nadje otirač.

— Dragi tatice, hoće Helena smješeći se, oprosti, al toga ti nerazumiješ. — Dok sam mlada i ovako pristala lica, biti će uviek i prosaca. Ako nije jedan, doći će drugi. Bilo bi veoma kukavno po nas djevojke, da odbiv jednoga nedobijemo više drugoga. Neplaši se, neću ostati „starom partom".

— Donekle imaš pravo, diete moje, odzove se gja. Mrkićeva, al jedno ipak treba da imaš na umu: kad si najme jednoga, ali valjanoga izabrala, njega se drži, inače raznieti će po svietu zlobni jezici, da si koketa i prebiračica. Ja držim, da bi Čipković bio sasma dobra „partija".

— I ja tako mislim, ali držim, da to nemora tako biti. Čini mi se kao da se Čipković i ja nebi najbolje slagali. Ima on njekakvih posebnih nazora o dužnostih žene, koji se meni vide odviše starovječnimi. Ne velim tim, da ga neću uzeti, jer sam već svoju rieč zadala; ali nebi jako žalila, da on odustane. Tomu najviše radovao bi se Pustoglavić. Taj mi je mladić daleko počudniji; nije liep, al je inače čestit. Promisli, draga mamo: nije li veoma zamamna stvar, da na jedan put postanem plemkinjom i vlastelinkom? Znadeš dobro, da sam već od prve

mladosti željela i težila za jednim i drugim. Deder uzmi na um: ljetom stanovala bi na ladanju, sva gospoda klanjala bi mi se duboko, činovničke gospoje zvale me „gnädige Frau von“, župnik štovao bi u meni svoju kolatoricu, riečju: ja bih bila prvom gospojom u cieloj okolici. Na zimu preselili bi se u Zagreb; davali soirée, pače i malene balove, polazili kazališta; i ovdje, ako nebi bila prva, a to jamačno medju prvimi odličnicami. — Zar ne, tatice, mamice, to bi bio prekrasan život; moja slava i vas bi krasila; svatko bi govorio: to su roditelji one bogate, krasne, elegantne gospoje! Ovakov život, ovakov brak daleko bi više dolikovao i momu odgojenju i načinu mišljenja; nego li da budem suprugom odvjetnikovom, da primam od neopranih seljaka pure i maslo, ili da vodim nadzor nad pisari.

Helena govoraše žarom, uzhitom, pa je u prvom jurišu predobila i majku si za tu ideju.

— Da, to bi liepo bilo; ali kako se tomu dovinuti?

— O veoma lahko: mjesto da se vjenčam s Čipkovićem, neka me odvede k oltaru Pustoglavić.

— Ali ti si Čipkoviću zadala rieč, vi ste zaručeni.

— Ja sam ju dala, pa ću ju ako upravo m o r a biti, i održati. Nu nebi li se to dalo kako razvrgnuti? Ta vi valjda nećete da budem nesretnom?

— A ja velim: bolje danas jaje, nego sutra kokoš, primjeti g. Mrkić.

— Dragi tatice, molim te liepo, negovori tako, ta znadeš, da ja mrzim te hrvatske poslovice. — U ostalom ti si mi već ne jedan put obrekao, da se nećeš pačati u izbor moga supruga. Odustaješ li od svoje rieči?

— Imao bi puno razloga, jer vidim, da si pošla putem, koji vodi do zaživotnoga djevovanja. Nu pošto nisi vikla slušati moje savjete i nauke, budi volja tvoja. Posljedice pripiši samoj sebi; meni nesmiješ se nikada pritužiti. — Ja nedokučujem, odakle tebi toliko nestalnosti u značaju i tolika želja za njekakovim sjajnim životom, o kojem neimaš ni čista pojma? Sjeti se svoje mladosti; bijaše ti vrlo jednostavna. Kamo sreće, da više posižeš za duševnimi kriepostmi, to bi te daleko više krasilo, nego li sadanji postupak, kojemu služi za podlogu nerazborna taština. A napokon kuda misliš? Zar držiš, da se ženitbi dorasli mladići u svakom kutu nalaze, pa da trebaš samo zagrabiti? Žalim, što imam takovu kćer!

Starac se ljutit i tužan digne i ode iz sobe.

Helena nebijaše uza svu lakomišljenost djevojka izkvarena srca. Rieči otčeve prodrieše upravo do dna duše, te njom silno potresoše. Zamišljena i zabrinuta gledaše preda se. Suze ju obliše, plačuć baci se majci u naručaj.

— Gle, mamice, jecajuć progovara, kako me otac kori, kao da sam najgora na svietu! A ipak ja nisam opaka; bog mi je svjedok, da ljubim i tebe i otca, al neljubim Čipkovića, ta tko da zapovjeda srcu svomu? Veli mi, da sam tašta: a jesu li druge djevojke možda manje? Razlika je medju menom i drugimi samo u toliko, što ja na sva usta izpoviedam, da ljubim, kititi se, lastovati i hirom mode ugadjati; a druge ovake težnje prikrivaju, pa kad se jednom poudaju, tada nemilo globe jadne supruge. Moj će barma znati kakova sam.

— A nebi li sgodnije bilo, da i ti ponješto pritajivaš težnju svoju?

— Ne, majko, odriešito reče Helena, toga neću i nemogu. Ja mogu mužkarca — komu nisam osobito sklona — više manje za nos vodkati; ja ću pače i za onoga poći, koga i neljubim, samo ako vidim, da je inače čestit čovjek, da bude hotio i mogao mojim željam zadovoljavati — jer one čine polovicu moje sreće — no u ovom pogledu neću nikoga varati — Nu otale s tim razgovorom! Ti me, majko, najbolje znadeš, kakova sam, otcu to dokazivati bilo bi mučno... U ostalom uvjeravam vas opetovano, nebih žalila, da mi Čipković vrati slobodu, pače bilo bi mi veoma milo. Što misliš, mamice, nebi li bilo shodno pismeno mu tu stvar natuknuti, onako s daleka, tihano i fino, al ipak tako da bi razumio?

— Nebi bilo pametno. Svakako trebaš znati, što misli Pustoglavić. I sama si malko prije spomenula, da ga već njekoliko dana neima ovamo.

— Dobro, mamice, slušat ću te, prem nedielim tvoje bojazni. Ja najbolje znadem, što mi je taj maleni „gavan slavonski“ govorio, kako me uvjeravao, da me žarko ljubi, i kolika bi zanj sreća bila, da me može nazvati gjom. Pustoglavićkom. O da, to sve i mnogo više toga govoraše on pa tolikim uzhićenjem, da mi se je sbilja tada liepim prikazao. Nebih rekla, da je svoje misli promienio; pače sudim, da će sav skrušen i još jače zaljubljen ovamo doletiti. — Nu uvidjam i sama, da je bolje dotlje nepisati Čipkoviću, dok nebudemo čuli Pustoglavića. Što misliš, mamice, nebi li dobro bilo da pošaljemo ponj?

— Nebi dolikovalo, diete moje.

— Krivo me razumiješ. Nisam mislila, da pošaljemo služavku; može ga evo g. Glavinčić, koji brata instruira, u ime tvoje ovamo pozvati na malenu užinu.

Glavinčiću — koji je i onako u bližnjoj sobi veći dio razgovora i nehotice morao čuti, — bude povjerena diplomatička misija, da privede opora i nemarna „gavana“ do djevojke, koja željaše postati vlastelinkom.

*

Prevejanac taj obreče, da će dani mu nalog što točnije izvesti.

VI.

Sjećate se, zar ne, liepe štilice, kako je naš Upravdić težko ranjenim srdcem te potresenom dušom izletio iz Mrkićeva stana te neopisivom resignacijom izustio rieči: „Svršeno je.“

Upravdić bijaše vrlo mekana srca, pa se ga onaj postupak Helenin veoma kosnuo. Glaviniću bile zaista pune ruke posla, dok je prijatelja barma ponješto utješio. Napokon podje mu i to dosta hitro za rukom. Upravdić, koliko je i sbilja Helenu ljubio, osjećaše u sebi priličnu količinu muževnoga ponosa, a taj je Glavinić veoma spretno umio podticati te ga uzpirivati. Taj ponos silno se uzpiri, kad su mu prijatelj pravnik, pak ostali uzeli kazivati i dokazivati: da je Helena uza svu ljepotu djevojka puna mahna, koja pri udaji gledi ponajviše na to, koliko će moći budući joj suprug trošiti na bezkoristne trice. Rekoše mu, da ga je jedino s toga razloga odbila; a to napokon uvidi i sám. Odatle dodje, da se je prije utješio, prije se od ljubavi izliečio nego li se i nadati mogao. Nije je doduše mogao zaboraviti tako brzo, rana srdca mu nemogaše odmah zacieliti; ali bijaše pouzdane nade, da će vrieme svemu naći melema.

U razmjerno dosta kratko doba u toliko se već bio izliečio od ljubovne boli, da je prijatelj mu Glavinić mogao svratiti pozornost na Dragicu.

— Prijatelju, nagovori Upravdića, kad su njeko po podne sasma dobre volje izašli iz kavane, jesi li uviek još voljan ženiti se? Hoćeš li, da ti budem sada posrednikom? Naći ću ti liepu, umiljatu, dražestnu djevicu, koja ima milion dobrih svojstva, a kraj svih još i to: da te srdačno ljubi!

— Mene da koja djevojka ljubi?

— Istina, nisi zavriedio, da te upravo o n a ljubi, jer je daleko bolja od tebe; nu kad nije drugačije, neka ti bude.

— Ta čovječe, ti govoriš kao da si ovlašten razpolagati i ljubavlju te tvoje štićenice. Stvar mi je ponješto sumnjiva; odkada se ti baviš i takovimi poslovi? No to je svejedno. Poznajem li ja tu djevojku?

— I kako dobro. Dok si još u Heleni nazrievao ideal djevojke, samo nju gledao, a za ostali sviet sliep i gluh bio; dok si mislio, da ti jedino uz Helenu cvatu ruže sreće: dotle je tebe s daleka, milim pogledom — gle, rekao bih, da se je i meni u srdce zapilio taj pogled — zatravljenim srcem pazila ta djevica; čim je tvoja ljubav žešćom bivala, čim se ti jače napinjao steći milost u Helene, tim je ono sirotče češće uzdisalo, više te žalilo, a i njena lica sve su više gubila od svoga rumenila. Kinila ju dvostruka muka, jedno što joj se ljubav neodvraća, a drugo, jer je znala i osvjedočena bila, da sa Helenom nećeš nikada sretan biti. Sve sam to gledao na vlastite oči, često vidio kapati biser-suzice iz preliepoga oka, dok si ti sav zatravljen Heleni udvarao, pa sam — oprosti brate — proklinjao tvoju sljepotu, koja mal da te nezavede, te bi bio mjesto alema prosti živac kamen u svom domu i srdcu namjestio. Htjedoh te njekoliko puta na drugu misao dovesti, al kako te bila začarala Helena, uvidio sam, da bi mi bio sav trud jalovim, i rieči u tutanj izgovorene. Danas je drugačije, danas —

— Ti me mećeš na grozne muke! vikne Upravdić vedra lica. Reci mi za boga, tko je ta djevojka?

— Ni tomu se još nisi dosjetio?

— Počkaj malko. — Da, druga nemože biti, ona je, Dragica je to milo djevojče. Vjeruj mi, već od njekoga vremena rado zaletaju moje misli k njoj. Rado se sjećam one iskrene privrženosti, one naravske ljubezljivosti, kojom me uviek susretaše, one neopisive tužljivosti, kojom uviek odgovaraše na moje pitanje za Helenu. — Ja sam Dragicu od prva početka bratskim srdcem ljubio, a sada? tako mi je liepo u srdcu, tako radostno u duši; ja sam se preporadjao slušajuć tebe, bijah sliepac, a sada sam progledao. Deder, sladki, dobri moj, reci mi, liepo te molim, znadeš li gdje ona sada boravi?

— Ta ovdje u Zagrebu?

— Zar kod Mrkićevih? Tamo ja neidem nikada!

— Netrebaš. Otac njezin premješten je u Zagreb. Ni toga neznaš? Stanuje u gornjem gradu u pivarskoj ulici.

— To su mi prve viesti! Al odakle ti to sve znadeš? Nisi li možda i ti malko zavirio u liepo oko Dragičino?

— Varaš se. Pa da i jesam, koja mi fajda, kad si ti stekao prvenstvo; a Dragica nije Helena, o tom više jamačno nesumnjaš. Ako sam što radio, bijaše to u tvom interesu. Njekom sgodom izjavio sam Dragici, da znadem sve t. j. da te ona ljubi, tješio ju, pa ju uvjeravao, da je moguće te i ti jednom dodješ k pameti. Opetujem, nisi vriedan onolike ljubavi. Kad se sastadosmo u Zagrebu, prvo joj bijaše pitanje: „Kako ide g. Upravdiću? Je li se što utješio.“ Ako nevjeruješ, možemo ju pitati.

— Gjuko, ti si zlata vriedan čovjek!

— Bio bih zadovoljan, da mi tkogod i papirna novca na tu moju vriednost predujmi.

— Hajdmo k Dragici, vikne Upravdić. Sve ću joj reći, štogod bude liepa i plemenita mogla smoći moja uskrnula ljubav. Na koljenih moliti ću ju, da mi svoga prijateljstva, svoje ljubavi neuztegne; reći ću joj, da je ona moja, ako ne p r v a, a to j e d i n a ljubav.

— Dakle dobro, ajdemo k njoj.

— Čekaj. Veliš da ima otca, smijem li ja u kuću bez njegove dozvolje?

— I to je sve u redu. Dragica nečini ni koraka a da nepita u svoga otca privolju i odobrenje. I u tom je ona najplemenitija opreka Heleni, kojoj otac nesmije ni riečce ozbiljne reći, niti se u njene „poslove“ miešati. Niti ljubavi svoje prama tebi nije mu zatajila. Otac se njezin opitao, kakov si čovjek, pa dočuv samo valjanih stvari, rekne mi pred njekoliko dana: Vi ste, gospodine, nedavno rekli, da biste željeli dovesti prijatelja si Upravdića u moju kuću. Ako to poželi, moja su mu vrata uviek otvorena; on je pošten čovjek.

— To je prekrasno. Al za boga, ti si živi Ahasverus. Gdje i kako si se ti upoznao s tim vriednim otcem?

— Prijatelju, Dragica ima brata, koji polazi gimnaziju. Dečku trebalo „instruktora“, a stari Mrkić preporuči mene. — Nu prije nego podjemo, još nješto. — Ti znadeš moga kolegu Pustoglavića?

— Poznajem.

— I njega ćeš jamačno naći kod Dragice. Po svoj prilici čeka ga ista sudbina, kakovu si ti doživio kod Helene, s tom ipak razlikom, što Dragica nepravi s njim nikakovih komedija, niti mu daje ikakove nade.

— Što dakle radi kod nje?

— Uzdiše, prevraća oči i — piquetira se s otcem njenim.

— A zašto jadnika neučiniš pozornim na tužni mu položaj?

— Do sada nebijaše tomu hore, niti bi to bilo prema mojoj osnovi. Nu danas svakako reći ću mu sve. On je siromak isto tako sliepac, kakov si — s dopušćenjem govoreć — i ti bio. Al sad hajdmo u posjete.

Što da dužim pripoviest, koju ćete i onako pogoditi, jer se već više puta dogodila i kazivala? Dva srca bogom odredjena, da jedno uz drugo kucaju, nadju se iza kojekakovih bludnja i prepona, da se više nerastanu.

Dragica je burnim srcem i žarnim licem slušala Ivana, gdje joj muževno i otvoreno izpovieda, kako mu je srdce občinjeno sjajnom spoljašnošću i hitrinom ženskom njeko vrieme teturalo, dok ga dobri genij njegov u slici djevojačke lahkomišljenosti neodvrati od nesreće, te privede k djevojci, koja ga jedina može sretnim učiniti. Djevojka je blažena slušala te kićene besjede, al odsloviti nije mu ni jedne znala; sreća ukrade joj besjedu; al one suze, što potekoše niz rumena lišca, onaj presretni posmjeh, što no titraše oko malenih rumenih ustnica, ona premilena zabuna: sve to govoraše glasno i jasno, jasnije nego li bi itko mogao izreći, ili ja ovdje napisati: ja sam sretna!

(Konac sliedi.)

FRANKA RIMINKA.

Spjevao Silvio Pellico; pohrvatio L. Vukelić.

Čin četvrti.

Prizor prvi.

Lančot i plemče.

Lančot. Pa tako Gvido odlazkom se žuri?
Al svakojako želim vidjet Franku.
Nek preda me i onaj dodje... Pavô.
Plemče. Da l' brat ti?...
Lančot. Jest, moj... brat.

Prizor drugi.

Lančot.

— Moj brat! Jest, brat mi;
Užasnije mu bezzakonje time. —
A mrz joj! — laž! A vjerovah joj mrzu.
Daleko on: to bila njojzi rana.
Na povratak u Rimine ga sama
Može bit pozva tajno. — Miruj srdce;
Prekipljet ćeš, i sjetit ćeš me mača!...
Sav strepim!

Prizor treći.

Gvido i Lančot.

Lančot Nakana ti kći je valjda
Uteći meni, a bez znanja moga!
Povladjuješ joj...
Gvido. Druge nije!
Lančot. Kriva
Ti dakle kći!
Gvido. Oj nije! Grozna sudba
Dosudila nam sviema vječne suze!
Lančot. Pod krivicu joj nedaš, a bezzakon
Uvriežio se u srdcu joj plamen?
Gvido. I s tog joj srdce puca. Zaklinje nas
Da j' uklonimo njemu. — Dok se dozva,
Onako gnjevan i obrûžen ljuto
Iz pred tebe ju trgoh; svrgoh s uma
Da j' diete moje, pred priliku svetu
Potegoh ju, pa nad njom mač razmahnuh,
Zagroziv joj se, klat ju il' prokleti,
Neizkaže li istine mi ciele.
Procvilje ljuto, pa mi kaza jadna.
Lančot. A što ti kaza?
Gvido. Plač me evo guši.
Ta diete mi je... — Podmetnu se maču
A suzno oko njeno susrete se
Sa krvaviem mojim. — Jesi l' kriva?
Odgovaraj mi, ciknuh, jesi l' kriva?...
Od groze rieči nemože izustit...
I ote mi se srdce; da j' negledam,
Odvrnuh lice, i oćutih gdje mi
Obuze noge, i poniknuv nikom,

Na umor glasom izjecala jedva:
Oj otče, nevina sam. — Kuni mi se. —
I kunem ti se!... Múkom otrh oči —
A ona triput „nevina sam“ reče...
Pobacih mač i digoh ju, i k srdcu
Privinuh ju — prem nesretnik sam otac
I uvriedjen, al' otac sam.
Lančot. Nesvisni! —
Preljúbnica, a nevinom se gradi?
Gdje dosizat mi oko nebude ih
Tu ljepšoj sreći od Pavla se nada;
Al' tašta nada! Za njom u Ravenu
Obèćô j' možda... Gledaj izdajica! —
Al' još ste u šakah mi.
Gvido. Sjedine ti
Poštivat moje valja. Men' je sada
Nju izbaviti... tebi nevidjet ju
Za ovog vieka. (odlazi).

Prizor četvrti.

Lančot i Pavao.

Lančot. Nesretniče napried!
Pavao. Neobikoh još otom glasu oštrom,
A drugom težko, da me tako sreti.
Al' u tebi gospodstvo otca svoga
Uztrpljiv štujem. — Govoriš li s bratom.
Il' s podanikom?
Lančot.... S bratom. — Kaži de mi:
Da j' ona tvoja; te ti tko premami
Nje srdce; pa da j' prvi pobratim ti...
Da j' čovjek, kog' si sladje brata k srcu
Privijô, dok je nevjeru ti snovô...
De smisli, — što bi od njeg'? —
Pavao. Ćutim, da ti
Goléma muka, nedat srdcu maha.
Lančot. Pa ćutiš, brate? Ćutiš kakva j' muka? —
Spoménu otca. Blag je s nama bio
I onda, kad nas krivce znadijaše.
Pavao. A ti mu jedan nasljednik si vriedan.
Eh, što ću? Svu si srazio mi smjelost!
Pomišljah kad kad na srcu, da i ja
Sam velik: ali tebi ravan niesam.
Lančot. Govori: da je tvoja vjerenica?
Pavao. Što, Franka? I sjenu bi preljubnika
Progonio.
Lančot. A da se drzne brat tvoj
Uzljubiti ju?
Pavao. Brat mi nèbí više!
Da, težko svakom, koj mi nju uzljubi,
Jest, vjera, težko svakom; sudio bi
Moj nož mu, pa ma bio tko mu drago.
Lančot. S tom krvnom i ja nagonim se misli,
I jedva ruku suztežem od mača,
Jest, vjera, jedva suztežem. Pa smiješ
I priznat grieh svoj? Smiješ tudju ljubu
Premamit, ljubu bratu.
Pavao. Prosta krv ti,
Probodi me tim mačem; tog mi nemoj
Govorit. Nitkov niesam. Božji stvor
Najčišći da zamamim? Nedaj bože!
Tko Franku ljubi, otaj nitkov nije,
A nek je bio prije, prestati će
To biti nju uzljubiv; srdce svako
Uzvisuje se, u kom ona žive.
I za to, gdje nju ljubim, pregnuo sam
Bit čovječan i pobožan i hrabar;
I nadvrgô sam skoro u tom mnoge
I viteze i kneze.
Lančot. Nadvrgo si
Nesramom svakog. Postupaš se jošte
Tom ljubavi se hvastat i preda mnom.
Pavao. Da j' griešna ljubav moja, znô bih mučat;
Al' čista j' evo, koli neizmierna
Po sto bi puta voljeo umrieti,
Neg nju oskvrnut. — Nego ipak vidim...
Za nevolju je otić. — Radi ljube
Odreci svog se brata;... a za na viek.
Lančot. Da nije griešna ljubav ti? I s tebe
Da niesam za viek postô nesretnikom?...
Zaboravit ću, da sam imo brata,
Al hoću l' Franki iz srdca ga moći
Izčupati? A pošo, kamo bilo,
Neodnosiš li srdca njena sobom?...
Uz njeno krilo živjet ću joj mrzak;
S milosrdja mi toga reći neće;
Al evo ćutim, ćutim da me mrzi,
A ti, ti huljo, ti si uzrok tomu.
Pavao. Izpoviedam ti, ja ju ljubim... ali
O Franki, tako t' boga, neposumnjaj.
Lančot. I prevarit me kušaš? Pronikoh te!
Pobojavaš se da se trgnem svetit
Na njojzi, Franki, ljubovnici tvojoj;
Pa uprav sad me poni za tim želja.
Imadem za što smaknuti vas. Ja sam
Gospodar vam, iznevjeren sam drug,
I knez uvriedjen. Sviet o meni neka
Pripovieda što hoće; od vas reć će,
Da na vjeri me prevariste sramno.
Pavao. Pripovjedit će: Šta li sgrieši Pavô
Gdje u Ravènu poslali ga mlada
Pa mladac planu za najljepšim stvorom,
Što bi na zemlji? Odkle tebi na nju
Ma kakvo pravo? Nevidje te nikad,
Izprosila ju državna ti mudrost.
A nedade li narav ljudsko srdce
I kneževskiem sinovom? Biaše
Porazgledat joj ponajprije srdce
Pa onda ju osvojit.
Lančot. Postupaš se
Sve rug mi na rug bacati u obraz?
Nesvladah više. (trga mač)

Prizor peti.

Gvido, Franka i prvanji.

Franka (pred čim će izaći) Otče, pognaše se
Na mačeve.
Gvido (radi najprije suzdržat Franku, onda razstavlja Pavla i Lančota.) O stante, de, mirujte, —
Vi razjarena, vi nebratska srdca!
Pavao. Što držah glave dražje, uzô si mi;
Pa evo glave, mala za nju briga!
Franka. Na evo moje glave, uzmite ju...
Sakrivih samo ja.

Gvido. O kćeri!
Lančot. Obraz
Tvog otca mi je svet, o nesretnice,
Zahvali bogu, on te sada čuva.
Neodmiči se od njeg; ostavi l' te,
Tad jaoh po te! Svrgnuti ću s uma
Kneževski rod, i držat ću te gorje
Neg robinju. Sramota ti je ljubav,
Sramotnija je žena preljubnica
Neg robinja!... Pobiesnjeh s ote rieči!
Oj, ja te tako ljubit, obožavat:
A ti me prezirati!.. Ponosita
Sam srdca, znaš li, strašno ponosita;
A uvrjedâ je, koje viek nepraštam.
Nepodnosi mi čast... Oj čast? Što rekoh?
Ču l' ikad ovu rieč?
Gvido. Daj, prestani.
Lančot. Razumiem ja svesilni časti glas;
Nit dok on sbori drugog čujem glasa,
A mačem sječem, kud on sjeći reče.
Franka. Gle otče! On me neće da ubije,
Daj ti me ubij otče!
Lančot. Trabunim li?...
Nesgroziste l' se?... Gvido, kad posiedim
Ko i ti: kad mi prošlost bude život;
Hladnokrv kad razmišljo budem stare
I krieposti i zloće... i tad opet
Uzbuktit će mi bies moj očajani,
Dok pomislim na ljubu milu toli,
A nevjernicu. Smrt ću zaklinjati,
Nek me kosi, nek mi jade nosi.
Al neima toga. Sad me evo u grob
Bezzakonica ruši; srdcu god joj
Moj skori grob; a po njem potabati
Njoj slast... i jošte nekom!...
Franka. Bože sveti,
Pokriepi me, da odgovor mu dadem! —
Oglušila se niesam na poštenje...
Uzljubih Pavla, al ljubavi čistom:
Italski knez, i hrabar vitez, drugo
Mi nebi nigda Krune i narodi
Slavljahu ga. Još niesam tvojom bila...
Ma čemu rieči? Pravedan je gnjev tvoj;
Nemogoh nigda iz srdca izčupat
Te prve ljubavi! A radila sam
Izčupat ju... S tom tajnom, prisižem ti,
I u grob legoh da nedodje Pavô.
Pavao. Oj jadna li si!
Franka. Njemu samo prosti,
Ne ljubovniku mom', već bratu svomu.
Lančot. Za Pavla moliš? Naopaka li si!
Iz ovog dvora mislite izići?
Pa sdružiti se, to ste dogovorni.
A neobreče li ti, i od otca
Oteti te?...
Pavao. O tako nitkov misli!
Lančot. Ja nitkov? — Jest, otić će bezbožnica;
Al nikad više tebe vidjet neće. —
Stražari! Uhvat'te ga! Van iz dvora,
Ma ni koraka, da mi neučini.
Pavao. Nepravdi takvoj živ ja nedam na se
Pod očeviem krovom. (Stane se braniti.)
Lančot. Buntovniče!
Poglavar sam ti; oružje položi!
Pavao (svladaše ga straže.) O brate!..: mač mi otet?... kakov dodje!..
Franka. O smiluj mu se!.. Pavle!..
Pavao. Franko!
Lančot. Ženo!
Gvido. Hajdemo! Bježi od njegova biesa.

Konac činu četvrtomu.

(Konac sliedi.)

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

XVIII.

Sutra dan, kad je Odincova došla na čaj, sjedio je Bazarov dugo, nagnuv se nad svoju čašu. U jedan put podigne oči k njoj. Ona se obrne k njemu, kao da ju je gurnuo i njemu se pričini, da joj je lice pobliedilo prieko noći. Poslje čaja ode ona odmah u svoju sobu i pojavi se istom o doručku. S jutra bilo vrieme daždljivo, te se nije moglo šetati. Cielo družtvo sakupi se u dvorani. Arkadij uze posljednji broj jednih novina i poče čitati. Kneginja, po svojoj navadi, začudi se s početka, kao da je on nješto nepristojna počinio, zatim ga gledala zlobnim okom, ali on se neobazrie na nju.

— Evgenije Vasiljiću, progovori Ana Sergijevna, izvoljite k meni u sobu... Pitati ću vas nješto... Sinoć ste mi rekli naslov jedne knjige.

Ona usta i ode vratima. Kneginja pohiti oči krugom, kao da hoće reći: „glejte, glejte, kako se ja čudim!“ i opet pogleda Arkadija, ali on, poškiljiv na Katju, uz koju sjedjaše, nastavi jačim glasom čitanje.

Odincova pohiti brzim korakom u svoju sobu. Bazarov podje za njom, nepodignuv očiju, loveći sluhom lahki šum i škripu smičuće se pred njim svilne haljine. Odincova spusti se na istu stolicu, na kojoj je sinoć sjedila, i Bazarov odabra si isto mjesto kao i sinoć.

— Kako se zove ona knjiga? poče ona nakon kratka muka.

— Pelouse et Frémy: „Notions générales“, odgovori Bazarov. Osim ove mogu vam još preporučiti Ganot: „Traité élémentaire de physiqu espérimentale.“ Ovo djelo ima točne slike i dobar je priručnik...

Odincova opruži ruku. — Evgenije Vasiljću, oprostite, nu ja vas nisam amo pozvala, da o knjigah govorimo. Ja hoću da sinoćnji razgovor nastavimo. Vi ste tako naglo otišli... Valjda vam neće dosadno biti.

— Ja sam gotov na vašu službu, Ana Sergijevna. Ali o čem smo to sinoć razgovarali?

Odincova pogleda izpod oka. — Ako se nevaram, govorili smo o sreći. Ja sam vam pripoviedala o sebi. Nu spomenuv „o sreći", pitala bih vas: kad se nasladjujemo nječim n. pr. glasbom, liepom večerom, razgovorom s ljudmi običnî (simpatičnimi), kako da uz taku nasladu slutimo samo njeku nepoznatu a ne pravu, istinitu sreću? Odkuda to? Je li vi, možebiti, neosjećate ništa podobna?"

— Vi znate poslovicu: „gdje nas nije, ondje je najbolje," odvrati Bazarov; a uz to i sami ste mi rekli sinoć, da niste zadovoljni. A što se mene tiče, istina takove misli nisu mi ni ua kraj pameti.

— Možda vam se smiešne čine?

— Ne, ali nikad mi nisu bile ni na kraj pameti.

— Zbilja? Ja bih vrlo rada znati što vi mislite?

— Kako? Ja vas nerazumijem.

— Slušajte. Ja sam već davno željela, da vam se izjavim. Netreba mi kazati — to vi sami znate — da niste navadan čovjek, kao što su drugi; vi ste još mlad — sav život je pred vami. Čemu se vi pripravljate? Kakova vas budućnost čeka? Za čim težite? Što vam je na duši? Jednom riečju: tko ste, što ste?

— Ja sam iznebušen, Ana Sergijevna. Vi znate, da se bavim prirodopisnimi nauci, a tko sam...

— Da, tko ste?

— Ja sam vam jur rekao, da sam budući seoski liečnik,

Ana Srgijevna posta nestrpljivom.

— Zašto to govorite? Vi toga sami nevjerujete. Tako mi je mogao Arkadij odgovoriti, a ne vi.

— Kako bi Arkadij!..

— Prestanite! Je li moguće, da bi se vi zadovoljili tako skromnim djelokrugom, a zar netvrdite uviek sami, da za vas neima medicine? Vi – uz vaše samoljublje — a seoski liečnik! Vi mi samo zato tako odgovarate, da me odpravite, neimajuć u mene povjerenja. A znate li, Evgenije Vasiljiću, da bih vas ja umjela pojimati: ja sam sáma bila uboga i samoljubiva kao vi; možda sam isto izkusila kao i vi.

— Sve je to prekrasno, Ana Sergijevna, ali oprostite... ja nisam vikao izpoviediti se, a medju vami i menom je velika razlika...

— Kakova razlika? Valjda nećete opet uztvrditi, da sam aristokratka? Mislim, Evgenije Vasiljiću, da sam vam dokazala...

— A osim toga, zakrči Bazarov, kako može čovjeka militi govoriti i razmišljati o budućnosti, koja većinom o nas nestoji? Pridesi li se prilika što činiti — tim bolje, a nepridesi li se, budi zadovoljan, da nisi u napried koješta drobio i naklapao.

— Vi nazivate dakle prijateljski razgovor naklapanjem... Ili, možebiti, nisam ja kao ženska dostojna vašega povjerenja? — Vi nas svekolike prezirete.

— Vas ja neprezirem, Ana Sergijevna, i vi to znate.

— Ja neznam ničesa! Ali recimo, da je tako. Ja pojmim, da vas mrzi govoriti o vašoj budućnosti.... ali ono što u vami biva...

— Biva! ponovi Bazarov, zar sam ja kakova država ili obćina! Svakako nije to toli zanimivo; a krom toga može li svaki čovjek svagda na sva usta razvikati, što u njem biva?

— A ja nevidim, zašto nebismo mogli izkazati ono, što nam je na srdcu?

— Vi možete? zapita Bazarov.

— Mogu, odgovori Ana Sergijevna nakon mala uztezanja.

Bazarov se nakloni. — Vi ste sretnija od mene.

Ana Sergijevna pogleda ga ljubopitno.

— Kako vam drago, nastavi ona, meni sve to nješto kaže, da se mi dva nismo u zalud sastali, da budemo dobri prijatelji. Ja sam uvjerena, da će ta vaša, kako da rečem, okorjelost i uztega napokon izčeznuti.

— Ja se dakle uztežem... a kako još ono rekoste, da sam?.... okorjeo?

— Da.

Bazarov usta i ode k prozoru. — I vi biste željeli znati uzrok tomu uztezanju, i biste željeli znati, što u meni biva?

— Da, ponovi Odincova s njekim njoj samoj nedohitnim strahom.

— I vi se nećete srditi?

— Neću.

— Nećete? Bazarov okrene joj ledja. — Znajte dakle, da vas ljubim — bezumno, do bjesnila!... Evo, na što ste me natjerali!

Odincova opruži obje ruke kao da se odbraniti hoće, a Bazarov uprie čelo o okno. On se uduhao kao da će mu nà nestati duhe; sve tielo mu shvatila njeka triesavica i drhat. Ali nebijaše to uzrujanost mladostne plahosti, ni sladki užas, koji te obuzeo, kad si prvi put ljubav svoju očitovao — nego strast, silna, žestoka strast, koja preteže na zlobu ili joj je srodna... Odincova poboja se a ipak joj se sažali na njega.

— Evgenije Vasiljiću, progovori ona, i glas joj zamnie nehotice osobitom nježnošću.

On se brzo obrne i pogleda ju lahkim pogledom — i uhvativ ju za obje ruke, iz nenada ju pritegne k sebi na grudi.

Ona se neote odmah njegovu zagrljaju; ali za časak stala je već u uglu, gledajući od tuda u Bazarova. On nagne za njom.

— Vi me niste razumjeli, prošapta ona muklim glasom i srdce joj utrnu od straha. Da samo korakom korakne, ona bi bila zavrisnula. Bazarov stisnu zube i ode.

Za pol sata donese služavka Ani Sergijevnoj pisamce od Bazarova sa ovo malo rieči: „Imam li još danas odlaziti — ili mogu ostati do sutra?"

„Zašto da odlazite? Ja vas nisam razumjela a vi mene ne," odgovori mu Ana Sergijevna a sama pomisli: „Ja nisam ni sebe razumjela."

Ona se do objeda nije pomolila, sve je hodala po sobi gore i dolje, skrstiv ruke, kad kada postajala, sad pred prozorom, sad pred zrcalom, otirući si rubcem vrat, na kojem ju je nješto, reć bi, žarilo. Pitala bi sama sebe, zašto je Bazarova „natjerala", kako on reče, da joj se odkrije i da nije naslutila što će biti... „Ja sam kriva," reče na glas, „ali toga nisam mogla naslutiti."

I zatim je nješto premetala u pameti i obraz joj se zapalio, sjetiv se skoro zvierska lica Bazarovljeva, kad je ono nagnuo za njom.

„Ili"... započe opet i presta, potresav kudricami... Ugledala se u zrcalu: glavu je zavrnula, na ustah joj igrao tajinstveni posmjeh, očima je zažmirila — i ta slika, reć bi, smuti ju...

„Ne," reče napokon, „bog si ga znao, kuda bi me to zanosilo, neima tuj šale, i pokoj je prvo blago na svietu."

Njezin pokoj nebje pomućen, ali srdce joj se razžali i suze joj skočiše na oči i sama nije znala od čega, al ipak ne od poniženja, jer ona se držala manje poniženom nego li krivom. Pod uplivom smutnih čuvstva, saznanja prolazećega života, i želje za novim, dospjela je do njeke medje, te se ustavila i pogledav prieko, ugleda prem ne bezdno, ali pustotu ili grdobu. (Dalje sliedi.)

POUKA.

Maksim Crnojević.

Tragedija od Dra. Lazara Kostića.

(Konac.)

Osobe Fileta, Gjorgje, Nadan, koje su u prvom i drugom činu exponirane kao znatni suprotnici Maksimu te Ivi Crnojeviću, neutiču kašnje posve nimalo u zaplet i razplet dramatičke radnje, te gledalac nezadovoljan opaža, da je pjesnik iz postavljenih na početku praemisâ izveo neki drugi zaključak dramatskoga uzročnoga razvoja, nego li se morao očekivati. Baš u onom trenu 3. čina, kad će Fileta da ubije mladoženju Miloša mjesto Maksima, ubojice muža svoga, kad će dakle Fileta stupiti u dramatsku radnju, najednom se takov nenadani prevrat u duši njezinoj sbije, da ona odsad postaje posve suvišnom osobom u drami; izmedju njezina htienja i činjenja nema nikakova razmjerja. Ta joj značajna nedosljednost označena je već u prvom trenutku, kad se javlja na pozornici: ona izlazi mašući golim bodežom, dà ona prinuka i brata svoga Gjorgju da izvadi mač, premda im u taj par ubojita oružja netreba, buduć je Maksim, komu je namienjeno, još preko mora. Gjorgje je samo sjena bića Filetina, oružje njezine volje; naravski dakle neizvadja ni on svoje odluke te postaje suvišnom osobom za razvoj drame. Osobito pako mora zateći gledaoca konac 4. čina, gdje i spletkar Nadan postaje suvišnom episodnom osobom, premda je u 2. činu bio eksponiran kao jedan od glavnih faktora dramatskoga dogodjaja. Kad najme Nadan počimlje odkrivati duždu i Mletčanom varku Crnojevićevu, zamjenu mladoženjâ, zakrči mu poviedanje Ivo Crnojević smrtonosnim udarcem: a dužd i Mletčići ni da bi i posumnjali štogod s toga umorstva. Smrt Nadanova neutiče dakle ni najmanje na dramatički razplet, te tim njegov značaj nikakove svrhe neima u tragediji. Bez ikakova uticaja na razvitak radnje jesu i ostale crnogorske vojvode; kao da ih je pjesnik hotice označio hvastavimi kukavci, samo da ih može u kraj baciti kad mu se sgodno učini. Kašnje ćemo vidjeti, s koga je uzroka pjesnik baš ovako izveo Filetu, Gjorgju, Nadana i crnogorske vojvode.

Kako je pjesnik završio drugi čin, to nam se pako vidi posve nerazložno, nemotivirano. Maksim se najme mora zakleti otcu Ivi, da neće Milošu, zamjeniku svomu kod vjenčanja, odkriti svoje davne ljubavne sveze s mladom Andjelijom. Zašto tu zakletvu zahtieva otac od Maksima, nikako nerazumiemo, pače bismo očekivali baš nješto protivno. Kad bi Miloš znao, da je Andjelija već prije usrećila Maksima svojom podpunom ljubavlju, onda bi on bez ikakve skušnje i pogibelji za svoju pobratimsku vjernost izpunit mogao zadaću tobožnjega mladoženje; neznajući pak za tu ljubav ništa, laglje će se sam iz tobožnjega ljubovnika pretvoriti u pravoga. Ivo Crnojević radi dakle sám proti svojoj namjeri, radi nerazložno. U tom svršetku 2. čina mislimo da je zametak svim pogrieškam dramatične radnje; u njem je bo zaplet kašnjemu razvoju, a taj je zaplet posve nemotiviran, pak s njegove nerazložnosti izlazi nevaljao i sav razplet. Nu ima kod toga svršetka 2. činu još druga golema psihologična pogrieška, koja polazi iz odnošaja

Maksimova prema Fileti, te tako Fileta, sama sobom nedramatičan značaj, kvari dramatičnost i drugih značaja, koji su u svezi s njom.

Rečena psihologična pogrieška jest ova. Maksim je ubio Filetina muža Marka; Maksimu ima pobratim Miloš zamjenikom biti; vjerojatno je, da će Filetina osveta stići mjesto krivca Maksima nedužnoga, a posve mu sličnoga Miloša. Pa ipak Maksim ni nepomišlja na tu moguću posljedicu zamjeni! On je ni kod zakletve ni kašnije u Mletcih nikad ni da bi jednom riečju ne spominje. Kakov je on lahkoumnik, kakov je on pobratim, da Miloša bez ikakve duševne borbe u smrtnu pogibelj tura! Doista bi imao taj priekor pasti na njegov obraz, ali se vjerojatnije čini, da je sám pjesnik kao pozaboravio na onu praemisu svojoj dramatskoj radnji. Svakako se opaža njeka nedosljednost, nejasnost u značajih i u razvoju čina tragičnoga, koja je nastala baš iz preobilja zapletnih motiva, a ti se nisu mogli svi za razplet udesno upotriebiti te jih je pjesnik onda u kraj bacio.

Još je jedan epizodni momenat, koga je pjesnik u expoziciji započeo, a onda pri razpletu radnje zaboravio nanj. Kad u 2. činu duždˇ uglavljuje s Ivom ženitbu djece njihove, ugovore oni i njeke političke točke; o tom ugovoru neima na koncu 4. čina ni govora.

Po tom se čini, da osnova cieloj tragediji nije bila posve jasna u duši pjesnikovoj, kad je počeo raditi, te je zato radeći zaboravio na neke dramatične motive, na kojih je iz početka pomišljao.

Nu ipak se razabire cilj, za kojim je pjesnik išao. Bila mu je namjera ova: u dvaju pobratima bori se ljubav prema mladoj djevojci s ljubavju pobratimskom, u svakom nadvlada pobratimstvo, ali kad svaki od njih dvojice, pregoriv ljubav za djevojku, hoće pobratimu ustupiti mladu, pogibaju obojica. Da izvede tu ideju drame svoje, da do toga vrhunca dovede sav dramatički razvoj: zato je pjesnik uklonio s puta sve one ostale osobe, kojim je iz prva bilo namienjeno djelom svojim uticati na sudbinu obojih pobratima. Pjesnik je htio, da si sama ta dvojica svojim značajem sudbinu kroje. To mu je bila namjera, ali je postigao baš protivno, nego što je htjeo: sliepi slučaj odlučuje napokon sudbinu obojice pobratima. Kad je naumio Maksim prepustiti Angjeliju Milošu, a isto tako Miloš Maksimu, nadolazi u 5. činu Maksim slučajno k razpri izmedj Ive i mladoženje Miloša, koj baš u taj tren izjavljuje Ivi, da mlade svoje nikomu neda: a on ju misli predati samomu Maksimu u ruke. Ta njegova nakana, da neće predati mlade otcu Ivi za sina, već baš glavom samomu Maksimu, pravo je uzamši neka trica, i ta je trica, čujući ju slučajno nadošli Maksim, uzrok Miloševoj smrti, a onda i Maksimovoj, kad ovaj uvidi svoju zlokobnu naglost. Mislimo, da je ta katastrofa, proizlazeća nješto iz trice nješto iz slučaja, posve nesretan svršetak dramatskoj radnji, koj nimalo potrebnom estetskom harmonijom neizmiruje započete i razvijene borbe, već ju silovitim mačem fatuma gdje mu volja odsieca.

Ali da i negovorimo o slučajnoj katastrofi, pjesnik nije nikako mogao iz svojih praemisâ doći na onakovu ideju svoje drame, kako ju izrekosmo: da se pobratim pobratimu za volju odriče svoje drage. Maksim se nemože ni nesmije kao pravi čovjek odreći Angjelije, pošto ga je ona podpunom ljubavlju usrećila, kako nam to Fileta u prvom činu pripovieda; takove tvrde sveze nemože Maksim ni Milošu za volju razkidati, dà on bi pogrdio tim ne samo sebe i djevojku, već i pobratima, kad bi mu svoju ljubovcu poklanjao. Zato nas mora vriedjati onaj Maks. monolog u 4. činu, gdje on odlučujè, pred duždom i svimi Mletčići odkriti varku, i pokloniti Milošu svoju dragu, da tim pred latinskim svietom pokaže, kolika je u Srba pobratimstvo svetinja. Pjesnik nebi nikako bio napisao tih rieči, da nije zaboravio na expoziciju odnošaja Andjelijina prema Maksimu, kako ju podaje Filetin monolog u 1. činu. I tako nam se čini, da je dramatski suvišni motiv, koga je pjesnik kanio steći u Filetinu značaju, ne samo neizveden ostao sám, već je on pokvario i zaplet i razplet dramatske radnje glavnih osoba: Maksima, Miloša i Angjelije. Ako spominjemo i Angjeliju medju glavnimi osobami, to kažemo o njoj, što bi ona imala biti, ali što ona na velik uštrb tragediji nije: Angjelija ne samo da nije razvijena kao jedan od triju najglavnijih značaja, ona pače nema nikakova značaja, ona je puka sjena. Neima li u nje krvi, da ne sluti u Milošu, tobožnjem si mladoženje, čovjeka tudja, puki podvržak, a ne prepoznaje u nagrdjenom svatu Maksimu onoga, komu je cielo svojo srce poklonila?

Pa s kakovim čuvstom ostavlja ona napokon obojicu, „mrzeći umirućega Miloša, a prezirući živa još Maksima"! Nije li timi njezinimi riečmi odsudio sam pjesnik svu svoju tragediju?

Iz svega toga bismo zaključili, da glavnim osobam tragedije manjka prava dramatska krepkoća, odlučnost osobna, jasnoća cilja. Kad se u 3. činu zaplela radnja tako, da se mora očekivati žestok, strastven sukob glavnih triju osoba: u svih je njih pridušena strast i njekako plašljiva, ko da im je u žilah vode. U trećem činu bijaše sgode pjesniku, gdje je prema ekspociji mogao i morao najodlučniji momenat balade smjelo i srčano popraviti: u baladi se ne odkriva varka pred duždem, u drami se je svakako morala odkriti, a odkrit ju ima najprije za sebe baš djevojka Andjelija, koja bi onda prinukala

Maksima, da ju i duždu odaje. Dade se doduše pomisliti više načina, kako bi preko triju glavnih osoba saznao i dužd i svi Mletci za varku: ali jedna od njih morala bi to učiniti, čim bi u 4. činu veoma živa dramatska peripetija, a iz nje onda dosljedna katastrofa nastala. Baš u trećem činu mogao bi na primjer Maksim, videći ili sluteći, da Fileta snuje Miloša ubiti mjesto njega, dozvati se k sebi, i zapriečiti strašnu žrtvu nedužnoga pobratima odavanjem varke; ili bi Miloš mogao iz rieči osvetnice Filete razabrati, kako su ga Ivo i Maksim nedostojno upotriebili pukom bezćutnom stvarju glede mlade djevojke, a glede Filete spretnom žrtvom za Maksimov grieh, pak bi planuo gnievom i odao tajnu, ili žrtvujuć se sbilja, kao mrtvac bi prisilio Maksima, da ju on odaje. Kako rekosmo, različnimi načini mogao bi ovdje puknuti žestoki boj strasti i čuvstva, a najbolji bi bio onaj, koj bi dosljedno izhodio iz ekspozicije i naspora dramatske radnje: ali svakako bi puknuti imao boj u onom vršku drame, varka bi se u 4. činu imala odkriti. To traži dramatična i tragična, po estetičnih zakona zahtievana sumjernost medju krivinom i kaznom: krivina mora zato doći na vidjelo.

Možebit je neuspjehu pjesnika dramatika kriv sam dogodjaj, koga mu je narodni pjesnik u svojoj baladi predao; možebit se iz baladina junaka, koj se mora sbog nagrdjena lica sakrivati, neda ni izklesati tragičan junak, budu da je onaj motiv preneznatan i malo dolikuje čovjeku. Tà u narodnoj baladi sama Andjelija kori Ivu, zašto je sakrivao sina, jer da nije ništa do boginjava lica, ako je srce u junaka zdravo ostalo. Njekako nam se čini, kao da je ovimi riečmi sama pjesma opominjala dramatika, neka jače iztakne povod, s koga je Ivo hvalio ljepotu svoga Maksima, kad se iz te hvale onda sav dramatički zaplet poroditi ima. Tjelesna prolazna ljepota i trajna duševna ljepota, umjetnička Italija i junačka Crnagora postale bi onda dva protivna pola, koje bi provedena izmed njih jedinstvena ideja drame imala spojiti, njihovu suprotbu u harmoniju razriešiti. Njeki prizori Kostićeve tragedije n. p. onaj u slikarnici daju slutiti, da jest sbilja onakova ideja lebdila pjesniku pred dušom; ali on je nije do kraja i popuno izveo te oživio dramatičkom savršenom motivacijom.

Mi nebismo tako pazljivo ulazili u trag pogrieškam Kostićeve drame, da nam se on ne ukazuje njome, i samimi pogrieškami njezinimi, kao pjesnik vele darovit i naučen poznavalac tehnike dramatske. Svršetak svakomu aktu tako je udešen, da se vidi kako je pjesnik vješt onim dramatskim doskočicam, kojimi se efekt postiže; mnogi su mu dialozi vele vješto izvedeni, monolozi puni duhovitih antiteza, pjesnički govor mal ne naskroz metaforičan, kakav ima biti u tragediji, kadšto upravo krasan, nu gdje i gdje doduše prenatrpan neplastičnimi, prisiljenimi metaforami. Mi iztakosmo one mane ponajviše zato, da uz to zaprosimo kazalištne upravljače, neka bi nastojali oko nekih popravaka, po kojih bi ta drama mogla stalnim repertoirnim komadom postati. U kratko, mi držimo, da svojim prviencem dramatskim pokazuje dr. Lazo Kostić krasan dar, koji dao bog da što češće upotriebi za napredak svoga naroda; a kako mu je viek svoj viti u značajnoj i muževnoj borbi, to je doduše gorka, al jaku duhu, koj se zna pobjedi nad tvarnimi biedami doviti, najbolja škola savršenosti dramatičnoj. Da mu svane post nubila Phoebus!

O râdu.

Po Samuelu Smilsu piše Gj. Š. B—čki.

(Konac.)

Poslovnost vodi nas k redu i s toga je vrlo probitačna uzgoju praktičnoga značaja. Najviša poslovna svojstva razviti će nam se najbolje, budemo li u raznih okolnostih svakdanjega života s drugimi ljudmi rado i ljubežljivo obćili. I zaista je široko polje poslovnim svojstvom, razumjevamo bo po njih neku vrstnoću u mnogih raznih poslovih, neku vještinu, kojom si znademo praktični životni râd liepo urediti, bilo to sada u kućanstvu, rukotvorstvu, trgovini i prometu, na čelu kakova velikoga družtva ili napokon u poslovih vladarskih. Neda se doista tajiti, da nam râd i poslovi, koji nas dovede u doticaj s ljudmi i koji nas mnogo napora stoje, da nam takovi poslovi duh liepo naobrazuju i najbolju nam sgodu pružaju, da si valjano značaj uzgojimo. Zlo misli onaj o poslovnom životu, koj ga smatra za puko sredstvo, kojim će se prehraniti. Posebni posao čovjeka jest njemu pripadajući dio od râda svjetskoga i njim prinosi on od svoje strane dio k obćoj radinosti, koja družtvo mogućim čini. Svejedno je, da li on taj svoj posao ljubi ili mrzi, râd mu ipak ostaje râdom i kano takov hoće pozornosti, samozataje i reda. On nemože svoga posla valjano obaviti a da se unj sasvim neudube, sama sebe i svoja nagnuća nesvlada, ter bez prestanka i na najmanje stvari nepazi. Što će čovjeka bolje uzgojiti, nego li posao, koj zahtieva od njega svaku pripravnost, samozataju i njegove sile? Ovakov uzgoj kriepi i jači čovjeka, ako ga baš negladi i nelašti; čini jake i svakomu poslu vješte muževe, ako baš i nisu fina gospoda ili gentlemeni. Râd je dakle i poslenost najbolji gojitelj značaja; jer zahtieva od nas, da budemo marljivi, pozorni, da same sebe svladamo, da se naučimo dobro suditi, valjan si red pribaviti, ljude spoznavati i ljubiti.

Takov će nas uzgoj boljma usrećiti i za život koristnijimi učiniti nego li i najdublje

književno ili učeno naobraženje, jer će se tečajem vremena pokazati, da praktična vještina više vriedi od duševne darovitosti. Netreba medjutim zaboraviti, da se takova vještina marljivim samo promatranjem i brižljivom uporabom svagdašnjega izkustva steći može, kakono je to gjeneral Trochu u jednoj svojoj knjizi liepo napisao: „Hoćeš li biti dobar kovač, treba da si cieli svoj život kovao“, a Walter Scott osobitim je počitanjem odlikovao svakoga vještoga prometnika i sam je mislio, da je vještina u praktičnom životu od najveće ciene i vriednosti.

Nekoji misle, da se poslenost neda s veleumjem spojiti, nu to je posvema kriva misao. Upravo najumniji ili najženijalniji ljudi bijahu takodjer najveći poslenici. Oni ne samo da su više radili od običnih ljudi, nego su takodjer kod svoga posla ljepše sposobnosti i veću gorljivost pokazivali. Ništa velika ni trajna nije u jedan mah postalo, nego je svaki genij strpljivim samo i postojanim râdom svoja djela proizveo.

Jedini su radnici silni i mogući, a ljenivci su krhli i slabi. Posleni i radeni muževi vladaju uviek svietom. Nije bilo znamenitijega državnika, koj nebi marljiv i raden bio. Sam Ljudevit XIV. reče: „Râdom se vlada“, a od nekoga državnika prve francezke republike čita se pismo, što ga je bio majci svojoj pisao i u njem stoji ovako pisano: „Moj život neprestani je râd, a nije već od mnogo godina ništa drugo ni bio, tako sada za republike kano i prvo za kralja. Neimam ni toliko vremena, da izpunim svoje dužnosti prama roditeljem i da jim se oglasim.“ Nu i ostali državnici republike bijahu sploh prilježni i marljivi râdnici. Ovom kriepkom životnom snagom, koja nam se kano volja k radu pokazuje, odlikovahu se svi veliki muževi naših i prijašnjih vremena. Lord Brougham bijaše riedki primjer neumorna i radena muža, a o lordu Palmerstonu može se reći, da je u visokoj svojoj starosti jednako kriepko, marljivo i veselo radio, kano i u najljepšem cvietu svoje dobe. Neki prijatelj lorda Palmerstona pripovieda nam o njem sliedeću anekdotu: Upitav jednom lorda, koju godinu smatra on za cviet muževne dobe, odgovori mu ovaj: „Sedamdeset i devetu“ i doda namah, žmirnuv očima: „nu žalibože što sam baš u osamdesetu stupio te mislim, da sam ipak cviet svoje dobe ponješto prevalio.“

Ovo životvorno načelo postojana rada, neprekidne poslenosti i praktičnoga doticaja s ljudmi u raznih okolnostih života, u svako je vrieme mnogo pomagalo, da je kriepka životna snaga u jakih naravih sazriela i željenim plodom urodila. Naviknemo li poslenosti, to nam je ona u svakom zvanju, u politiki, u književnosti, u znanosti i umjetnosti jednako probitačna i koristna. Velik dio najboljega književnoga râda učiniše muževi, koji bijahu naviknuli posebnoj nekoj poslovnoj struci. Jednaka marljivost, pridnost i mudra uporaba vremena, koja im u jednom krugu poslova koristna bijaše, posluži jim takodjer u drugom.

Najstariji englezki pjesnici bijahu većinom prometnici, odgojeni i ostarjeli u kakovom praktičnom zvanju, posebnoga bo stališa književničkoga nije za onda bilo, oduzmeš li svećenike. Chancer, otac englezkoga pjesničtva, bijaše najprije vojnikom, a kasnije nekakvim sasvim neznatnim poreznikom. U toj službi nije on dangubio, nego je morao sve račune vlastitom rukom pisati i pošto je bio svoj posao u poreznom uredu dogotovio, vratio se radostan kući, te sjedio, ukopan medju knjigami. Veliki i glasoviti pjesnici dobe Elizabetine nebijahu književnici u sadanjem smislu rieči, nego ljudi râdu i poslovanju priviknuti. Shakespeare bijaše ravnateljem kazališta, na kojem je takodjer kano srednji igrač poslovao, te je ovdje sporedjivanjem svojih novaca većega možda posla imao nego li svojimi duševnimi proizvodi. Za vlade Karla I. radio je Milton za stran republike kano tajnik lorda protektora. Prije bio je Milton učiteljem. O njem piše dr. Johnson: Nesmijemo dvojiti, da je tako u školi kano i poslie sve što bi poduzeo, najvećom marljivošću radio. Locke bijaše za dviju vlada činovnikom, najprvo za Karla II., a onda za Vilhelma III. Za vlade Anine bijahu takodjer mnogi znameniti književnici u državnoj službi.

Vidimo dakle, da poslovne struke neprieče izobraženu duhu raditi na polju znanstvenom i književnom, nego ga dapače k tomu potiču. Voltaire je pravo mislio, veleć, da je duh poslovanja i književnosti sasvim jedan, zahtieva bo jedan i drugi jednaku kriepost, jednaku poslenost i pozornost, a Colerigde piše o tom: „Nisam poznavao nikoga, a najmanje umna čovjeka, koj bi se bez kakova zvanja sretnim i zadovoljnim ćutio. Kada govorim o zvanju, mislim neko redovito poslovanje, koje nevisi o času i koje se na toliko može mehanički obaviti, što zahtieva samo neku stalnu kolikoću zdrava razuma i duševnoga napora.“

Prvi veliki pjesnici talijanski nisu bili književnici po zanatu nego prometnici, trgovci, državnici, diplomati, sudci i vojnici. Dante, Petrarka i Boccaccio bijahu diplomati, Galilei, Galvani i Farini liečnici, a Goldoni pravnik. Ariost bijaše toliki prometnik, kolik i pjesnik. Po smrti otčevoj bude mu naloženo, da upravlja imetkom obiteljskim, pak je taj nalog valjano i vješto izvršio. Upoznav ferarski vojvoda njegovu vještinu u raznih poslovih pošiljaše ga često u Rim i drugamo. Namješten, kasnije kao namjestnik u nekom gorskom kotaru, tako je dobro, kriepko i pravedno upravljao tim kotarom, da je u njem neki

red i dovoljnu sigurnost uveo. Isti ga razbojnici štovahu. Kad bi jednom pao u njihove šake, spomenu jim samo svoje ime i oni ga sami sprovedoše, kamo im je on zapovjedio.

To isto opažamo i drugdje. Šiller bijaše najprvo ranarnikom, Cervantes, Lope de Vega, Calderon, Descartes služahu u svojih mladjih godinah, a naš slavni Petar Preradović sve do svoje smrti u vojsci. Benjamin Franklin bijaše jednako vješt tiskar i knjižar kao takodjer spisatelj, državnik i filozof. John Stuart Mill pisao je svoja najbolja djela u vrieme, koje mu preosta alo od službenih poslovâ, a Macaulay svoje „balade staroga Rima“ kano tajnik u ratnom ministarstvu.

S druge opet strane odlikovahu se mnogi književno i znanstveno naobraženi muževi kano valjani prometnici. Izobraženost najviše vrsti priuča nas postojanoj pozornosti i marljivosti, goji nam duh, privadja mu potrebna pomagala i čini ga slobodnim za svaki posao, a to sve su svojstva potrebita takodjer za promet. Učenost dakle i naobraženost u mladih ljudi jesu obično znak snažna kriepka značaja, jerbo same sobom zahtievaju napetu i neumornu pozornost, marljivost, snagu i vještinu. U takovih će se ljudi takodjer pokazati bolja i nešto vrlija poslovna svojstva, nego li u običnih ljudih.

Montaigne veli o pravih filosofih: „Ako su bili veliki znanjem, bili su još mnogo veći djelom i kadgodj bi jih kušalo, tako se velikanski ponesoše, da je bilo jasno vidjeti, kako jim se duh poznavanjem stvari uzvio i ojačao. Kada je filosof Thales korio ljude, koji se mnogo za bogatstvo kinjahu, prispodobio ga netko lisici, kojoj je bilo grožđje kiselo, jer ga nije mogla doseći. Thales na to junački se poneso i sabrav svu svoju pamet u glavu pokazao ljudem, kako se varaju, te mašio se ozbiljno trgovati i za godinu dana pribavio si bogatstva, kakova si i najizkusniji trgovci za svega života svoga namaknuli nebi.

Moramo doduše priznati, da će jednostrano zanimanje s poetičkom i filosofičkom književnošću čovjeka posve nesposobnim učiniti za praktični râd, prem ako je to zanimanje tako u životu potrajalo, da je gotovom navikom postalo. Spekulativni i praktični talent posve su različite stvari i lahko će se prigoditi, da ćemo naći čovjeka, koj u svojih mislih ili perom u ruci o životu i o politici divno pisati znade, ali je posvema nevjež da svoje divne i velike misli praktično izvede.

Spekulativna vještina sliedi iz kriepka razmišljanja, a praktična iz kriepka râda i tvorenja, a oba su ova svojstva skoro uviek u nejednakom razmjerju medju sobom spojena. Spekulativan razmišljač većim je dielom neodlučan, pravo skanjivalo; on motri stvar sa svake strane, primjerujuć točno svaki i najmanji za i proti, — koji su čestoputi jednako težki, — neuradi napokon ništa; dočim će praktičan čovjek sve logične uvjete smjelo preskočiti, k stalnu zaključku doći i on čas ga oživotvoriti. Zrielu razmišljanju, veli Bailey, treba doista navika duha, ali je treba takodjer i praktičnoj vještini, nu obe se medju sobom tako bitno razlikuju, da ćeš, posegnuv za jednom, lasno izgubiti drugu. I to je uzrok, da su mnogi muževi kod pisaćega stola divovi, a u svietu maljušna djeca

Zato je ipak bilo mnogo učenih ljudi, koji se kano valjani prometnici odlikovaše. Tako se nemože prigovoriti Sir Izaku Newtonu, da je bio zločest nadstojnik kovnice, jer je bio najveći svrh prirodoznanacâ. Braća Humboldti bijahu svemu, što su poduzimali, jednako vješti, bio to sada posao književan, naravoznanstven, filologičan, diplomatičan, ili političan.

Povjestničar Niebuhr bijaše na dobru glasu kao valjan prometnik. Tajnikom i računarom kod afrikanskoga konzulata odlikovao se u toliko, da ga je danska vlada uvrstila medju one, kojim je bilo povjereno, da urede narodni dug. Zahvaliv se na toj časti, postade ravnateljem banke u Berlinu. Pa mimo svih onih poslova, našao je on ipak vremena, da prouči rimsku poviest, arabski, ruski i ostale slavjanske jezike, te da se pronese velikim književnikom.

Znajući, što i kako je Napoleon I. ob učenih ljudih mislio, niti se malo nečudimo, što si je namjeravao njimi svoju vladu utvrditi. I to mu je s nekimi dobro za rukom pošlo, a s drugimi opet naopako. Laplace postade ministrom nutarnjih poslova, nu kako je službu nastupio, vidjelo se umah, da joj nije dorasao. Ostario i priviknut spekulativnoj nauci, nije si više znanja praktičnomu životu prilagoditi mogao. Druga je bila s Daru-om. Ovaj je doduše imao neko praktično poslovno naobraženje, budući je bio za Massene nadzornikom švicarske vojske i zajedno dobar književnik. Kada ga Napoleon imenovao državnim viećnikom i nadzornikom carskoga dvora, nehtjede Daru te časti primiti, veleć: „Medju knjigami sam najveći dio svoga života probavio, pak neću imati vremena, da priviknem dužnostim dvoranskim.“ „Pridvoricâ imadem dosta,“ odvrati mu Napoleon, „i vazda ću jih imati, ali je meni treba ministra, koj će prosvjetljen biti zajedno raden i brižljiv i s toga sam vas odabrao. Daru izpuni želju carevu, postade prvim ministrom i pokaza koliko je toj službi vješt, nu ostade ipak onaj isti čedni i nesebični poštenjak, kakov je za cieloga života bio.

Ljudi uzgojeni u poslovnosti priviknu râdu na toliko, da im je svaka bezposlica nesnosljivom i ako jih razne okolnosti iz njihova posebnoga poslovanja izvuku, to će se oni drugim kakovim radom bezposlici oteti.

Raden i marljiv čovjek liepo će se i u bezposlici zabaviti, i znade si pribaviti počinka, gdje ga ljenivac zahman traži. Svakoga i najradenijega čovjeka snadje kada tada bezposleno vrieme, veli Bacon, u kojem čeka, da mu se novi poslovi prigode, osim ako je previše spor te nikada svojim poslom gotov, ili površan i tašt, da se laća posla, što bi ga drugi mnogo bolje obaviti znali. Mnoge velike stvari učinili su već u takovih bezposlenih časovih ljudi, kojim je marljivost postala drugom naravi i koji su râd laglje snosili nego li bezposlenost.

Iste zabavice koristne su za uzgoj poslovni. One zahtievaju neku stanovitu marljivost i pružaju barem povoljno i ugodno zanimanje. Dakako da se tuj nerazumievaju zabavice, kakvu je imao car Domicijan, loveć i tukuć muhe. Zabavice onoga macedonskoga kralja, koj je svjetiljke djelao, i onoga francezkoga kralja, koj se rado bravarskimi poslovi zanimao, bijahu već ponješto vriednije i častnije. Duhovom, koji su visokimi poslovi zabavljeni, biti će najnavadnija mehanička radnja pravim odmorom, i povoljnim odpočinkom, koga nalaze više u samom râdu, nego li u uspjehu râda.

Najbolje i najvriednije su zabavice duševne. Ljudi uzbudjena duha znadu se dnevnim poslovom oteti, da se kakovim drugim râdom zabave i odpočinu. Neki si za to odabiru kakvu znanost, drugi kakvu umjetnost, a većina skorom prijanja uz književne poslove. Takove nas zabavice najbolje brane od sebičnosti i prostih razkošjâ, ali nesmije im čovjek previše ugadjati, jer ga onda nekriepe niti nejače, nego ga šalju oslabljena i zlovoljna k njegovim poslovom.

Mnogi državnici zabavljahu se u svojih bezposlenih časovih književnošću. Tako su Cezarovi komentari djelo klasično i svojim jasnim te kriepkim slogom premac djelu Ksenofontovu, koj je takodjer na književnom polju jednako valjan bio kano i u poslovih svoga svakdanjega života.

Medju novijimi francezkimi državnici, koji se književnošću jednako zanimahu, kano i politikom, spomenuti nam je Thiersa, Guizota i Lamartine-a. Dapače sám Napoleon III. izpisao si je svojim „životom Caesara“ mjesto u akademiji.

I englezkim najvećim državnikom bila je književnost najmilijom zabavicom. Tako je glasoviti Pitt, kao i njegov veliki suvremenik Foks učio grčke i rimske klasike, a ovaj potonji pisao takodjer povjest Jakoba II., koja je medjutim djelo srednje ruke. Grof Derby, povukav se od državnih poslova, preveo je „Ilijadu“ toli krasno, da će se ovaj njegov prevod još i onda čitati, kada već za njegove govore nitko mario nebude. Gladstone pisao je svoje: „misli o Homeru“ i preveo Farinijevo djelo „rimska država“; Disraeli svoj roman „Lothar.“ Jednako su se romantikom bavili lord Russel i Bulwer, za koga se potonjega lasno može reći, da mu je politika bila zabavicom ili počinkom, a književnost glavnim poslom životnim.

Napokon da završimo: umjeren je râd duši i tielu vele koristan. Čovjek je duh, koga organi tjelesni štite i drže, i ove mora on neprestano vjezbati, hoće li, da mu zdravi budu. Nije râd, nego je prekomjerni râd škodljiv. Prekomjerni râd jest zlo namišljena štedljivost, dapače on je gotova razsipnost, prem ako je spojen ugrijanom žurbom. Takova ugrijanost laglje će ubiti, nego li sám râd, ova satire tielo, kakono satire piesak strojna kolesa, jer ih prejako tare. Od takova prekomjerna râda i ugrijane žurbe u poslu valja se čuvati, ma bio râd ili posao tjelesan il duševan, jer i ovaj posljednji može razstrojiti duševni ustroj, kakono si i najjači div može slomiti kičmu, ako se laća posla, komu nije dorasao. Umjeren duševni râd jednako je zdrav i koristan kano i svaki drugi tjelesni râd, a pazimo li dovoljno na svoje tjelesne sile, to si nebudemo večega tereta naprtili, nego li što ga možemo nositi. Bezposleno živjeti, zaludo samo jesti, piti i spavati vrlo škodi i to će nas za sigurno mnogo prije satrti i poništiti nego li pridan i marljiv râd.

LISTAK.

Narodno kazalište. Davani su ovi komadi: Vjenčani vesela igra, koja je obćinstvu u volju ušla; imajuć malo komike, al je zato liepo izveden čin, prizori zanimivi. Parižki potepuh, vesela igra, sabrala je mnogo obćinstva u kazalište; u naslovnoj ulozi stupila je pred naše obćinstvo prvi put gja. Jovanovićeva, koja je shvatila ulogu svoju, al nejasnim govorom nije mogla uspjeti. Mjesto opere Ernani, koja se nije mogla davati, u utorak dne 29. listopada, a izostala radi hrapavosti g. Grbića, prikazane su tri izvorne vesele igre od Trifkovića: Školski nadzornik, Čestitam, i Francuzko-pruski rat, svaka u jednom činu. U sriedu, dne 30. listopada, prikazan je Halmov: Sin pustinje, u 5 čina, što ga je u jambih liepo preveo Ivan Truski. U obće se opaža kod naših glumaca, da nenauče na pamet ulogu, zato im je deklamacija loša. Liepi stihovi, kakvi su u Sinu pustinje, — obćinstvo bi se njimi nasladjivalo, kad bi ih govorili glumci, kako treba. Bilježiti nam je, da je kazalištna uprava odredila ove komade da se prikazuju od

1. do 15. studen.: Čvrčak od Birchpfeiferove; Dobri prijatelji od Sardou-a; Markez Vilemar od George Sandove (prvi put); Zapisnici vraga od Scribe-a; Djevojački zavjet od Fredra; Vjenčani od Wildbrandta; napokon opere: Ernani i Ban leget.

Književnost. Uprava našega narodnoga kazališta izdala je davno već obećani I. svezak „Hrvatskoga repertoira“, tiskom Dragutina Albrechta, ciena 50 nov. U ovom 1. svezku jesu radnje dvaju čuvenih naših knjiženvnika, i to Halmov igrokaz u pet čina „Sin pustinje“, ponašio ga Ivan Trnski; i „što žena može“ izvorna gluma od Janka Jurkovića. Tako će i ono občinstvo, koje nije u Zagrebu, dobiti priliku, da se nasladjuje djeli dramatske umjetnosti, u koliko je to čitanjem moguće — i onako je beletristička naša knjiga dosta oskudna; a gdje bi u pomanjem kojem gradu bilo pregalaca, pa bi dobrovoljci htjeli glumiti, eto im liepe prilike doći do kaz. komada. Samo bi trebalo da se izdavanje hrvatskoga repertoira što revnije nastavlja.

— Kako je pokojni naš pjesnik Petar Preradović za života svoga izpravio i uredio svoje narodu toli omiljele pjesme, to nije bilo zaprieke, da se one izdadu, pa su već predane u štampu. Medju njimi neima drame Kraljevića Marka, koja je štampana u „Nevenu“, niti Vladimira i Kosare. Nadamo se, da će narod s onom ljubavi prigrliti ovo poduzeće, kojom je prihvaćao pokojnikove pjesme za njegova života.

— Štampom Albrechtovom u Zagrebu izdao je Janko Tomić svoje djelce pod naslovom „Oris zemlje“ za školu i dom, s osobitim obzirom na hrvatsku državu, sa 29 slika i zemljovida, str. 34, ciena 60 nov. — Od „slavjanskoga mira“, što ga u Pragu uredjuje Dr. A. Günther-Prelučev a namienjen je kulturnomu razvoju, politici i gospodarstvu, izašo je XI svezak, komu je ovaj sadržaj: Moskevské listy před pražskou policii; Z berežské župy na uherské Rusi (dopis); Německé ženštiny; Obrana pisma slovanského čili azbuky; Cestopisne úryvky z altajsky hor, ruski i česki tekst; Ljudevit Gaj a jeho působeni na slovanském jihu; Slovanské úměni, véda a literatury; Hlidka časopisuv; Moskevská politechnická výstava; Zpravi z obchodnicho a průmislového slovanského světa. Kao što se vidi, zanimiv je sadržaj za svakoga Slavena. Dodajemo, da je u prijašnjih svezcih bio članak, koji se nas pobliže tiče, najme o Stanku Vrazu, sravnjujuć njegove nazore s misli' magjarskoga pjesnika Vörösmarty-a, pa se govorilo o slavenskom pjesničtvu. Ciena je tomu časopisu za česko izdanje na četvrt godine 1 for; za česko-rusko na četvrt godine 3 for. — U Pragu izlazi liep časopis na českom jeziku pod naslovom Osvěta, list za razgled po umjetnosti, znanosti i politici Izlazi već drugu godinu u svezcih mjesečnih; sada je izašo 11. svezak

— Knjižara Albrechta i Fiedlera razposlala je ovu viest: „Veliki se je nedostatak pogledom na učevna sredstva naše hrvatske škole svakako dosele dovoljno pokazao manjkanjem hrvatskih zemljovida za stienu. Da ovoj mani jedared doskočimo a i pozvani s kompetentne strane odlučismo dobaviti ponajprije za školsku obuku neobhodno potrebite zemljovide te smo u tu svrhu stekli pravo izdavanja glasovitih „zemljovida za stienu“ izradjenih od Handtke-a s hrvatskim tekstom. Sliedeći zemljovidi nalaze se već u poslu te će za nekoliko nedjelja izaći: 1) Iztočna polutka u 12 listova, ciena 1 f. 30 n.; isto na platnu razapeto, s vrpcami za vješanje 3. f. 30 n.; 2) Zapadna polutka u 12 list. 1 f. 30 n., na platnu razapeto 3 f. 30 n. 3) Evropa u 9 list. 1 f. 75 n.; na platnu razapeto 3 f. 75 nov. 4) Austro-ugarska u 10 listova 1 f. 50 nov; na platnu 3 f. 50 nov. Zatim će sliediti za stienu zemljovid Azije, Afrike, Amerike i Australije, a o zemljovidu Hrvatske i Slavonije, koj se takodjer izradjuje, doskora ćemo imati čest pobliže ubaviestiti.“

— Vriedni buditelj našega naroda, poznatoga pod imenom „Bunjevci i Šokci, g. kanonik Ivan Antunović, urednik „Bunjevačkih i šokačkih nov'na“, izdao je svoje putne bilježke pod naslovom „Poučne iskrice koristnoj pučkoj zabavi putem po Italiji god. 1869.“ str. 274. Ova je knjiga pisana liepim, razumljivim jezikom. Pisac svagdje poučuje narod gdje god mu se tomu prilika pruži; tako imade zgodnih mislih na polju vjere, morala, gospodarstva itd.

— Uredničtvo „Učitelja“, lista školskoga, već po treći put poziva na predplatu i tuži se, da se je prijavilo tek nekoliko predplatnika. Napokon pozivlje isti učitelj, da mu se bar u novinah izjavi razlog tomu pojavu. Zar takov list nije od prieke potrebe? pita on. Nije. — U Novom Sadu u zadružnoj štampariji izašla je knjižica: „nekoliko narodnih pesama“ za učenje na izust. U njoj su sabrane pjesme, već prije štampane u raznih sbirkah, a ima i dvie poveće: „Marko Kraljević i Kostadin beg,“ i „smrt vojvode Kaice.“ Ciena 10 nč. — Profesor kanoničkoga prava na pravoslovnom zavodu u Zadru g. N. Miloš preveo je canones ss. apostolorum: pravila svetih apoštola sa tumačem. Ovo je nastavak podpunoga izdanja svih kanona pravoslavne crkve. Ciena 35 nč. — Narodni učitelj Mita Nešković preveo je Rouseau-ova „Emila“ dosta hrdjavim jezikom. Prvi je svezčić izašao, ostalo obećaje izdati, kad plati troškove prvoga svezčića. — Mnogo oglašivanoga: srpskoga pomodara (Mode Journal) što ga izdaje i uredjuje Sava Lazić u Vukovaru, izašao je ovih dana prvi broj Tko ga želi viditi, neka se obrati na izdavatelja.

— Slovensko spisateljsko družtvo zaključilo je u posljednoj svojoj sjednici odborskoj izdati tečajem buduće godine „Prešernov album“ Knjiga biti će veoma obsežna i sadržavati će tri diela: 1. prinesci i sastavci o Preširnu, 2. beletristički odjel i 3. razne spise. Mnogo slovenskih spisatelja obećalo je svoju pripomoć. Isti odbor govorio je i o javnih predavanjih, koja bi se imala osnovati. Javiti ćemo, što je o tom zaključeno.

Umjetnost. K. Stojšić, poznati naš nakladnik, (u Beču am Peter br. 14. u 4. katu) izdaje ovu „Obaviest:“ Dragociena slika preuzvišenoga gospodina biskupa Josipa Jurja Štrossmajera, kojom je obdario jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti u Zagrebu, ustupljena je meni čim je iz Rima prispjela: da ju uljenimi bojami (Oehlfarbendruk) umnožim. Primivši se te častne zadaće, dužnost mi bje, da izvedenje toga divnoga umotvora dostojno originala bude, te evo pouzdano mogu javiti: da sad imamo kopiju od slike našega slavnoga mecene, dostojnu njegovoga svjetskoga imena, jer vila umjetnica stvori „simbol“, u kojom se ogleda živi oblik preuzvišenoga gosp. biskupa, a žarkimi bojami odsieva vatra velikoga govornika, kojega rieči „vasioni sviet uzhitom pozdravlja.“ Nu kao što je orjaški moment djelovao na vilu umjetnicu, videć muža uzvišena i proslavljena na obzorju svjetskom, isto tako divno je spojen i označen moment, koji ga je kod svojega naroda uzvisio i proslavio, gledajuć ga: kao osnovatelja i utemeljitelja akademije i sveučilišta. To mi bje nuždno napisati, jedno za označiti predmet slike najpovršnije — a drugo za obaviestiti častno obćinstvo, da kod izvedenja tih slika rade prve vještačke ruke u Beču i to glasoviti portretista g. Šams. Kopija biti će 24 — 30 palaca velika a stojati će onoga, koji ju kod mene neposredno poštom naruči do 15 prosinca o. g. 15 fr., poslje moći će se samo kroz trgovinu dobivati u toliko skuplje, koliko su trgovački postotci.

— U Zagrebu se ustrojilo družtvo za njegovanje crkvene glasbe. U sastanku članova izabran je za predsjednika g. A. Felbinger; za podpredsjednika g. D. Danielić; za tajnika g. Srećko Suk; za blagajnika g. F. Pečak; za ravnatelja glasbe g. Gjuro Eisenhut; za odbornike: gg. Fr. Grbić, Kostanjevac, Fr. Vrbanić, Fr. Krežma.

Natječaj umjetnika. Graditeljska uprava českoga nar. kazališta razpisuje natječaj za ukras zgrade kipovi i to: 1. na pročelju na podlozi balustride Apollo s devet muza; 2. na oba tornja po jedna Viktorija s uzdignutim viencem, stojeć na rimskih dvokolicah, koje vuku tri konja; 3. na oba rizolita od strane obale vltavske po jedan alegorički kip, sastavak slavenski, i to, jedan kazujuć dramu, a drugi operu. Uza to još šest kipova po volji, što će s obe strane svakoga obraza stojati. Za najbolje izradke razpisane su sliedeće nagrade: za ukras br. 1. najboljemu modelu 1500 for. drugomu 1000 for., za br. 2. prvi izbor 1000 for., drugi 500 for.; za br. 3. prvi izbor 1200 for., drugi 600 for. a. vr. Odbor opisuje potanje veličinu pojedinih komada i visinu, koju treba da imaju modeli. Potanje obaviesti daje nadzornik gradje profesor Zitek u Pragu br. 506. — III. Rok izradka za predmete u točki 1. i 3. jest do 31. kolovoza 1873., a za točku 2. do 28. veljače 1874.

Kao i kod nas. Česko družtvo „Umělecka Beseda“ predalo je kazalištnoj upravi u Pragu spomenicu, u kojoj se tuži, da se zanemaruje česka izvorna drama na českom zemaljskom kazalištu. Posljednjih godina vrlo se malo učinilo za česke izvorne proizvode, ako se u obzir uzme, kako su se njegovali prevodi iz drugih jezika; osim toga česke izvorne tragedije i igrokazi skoro su redovito tako naučeni i prikazani, da bi tim valjanost i izvrstne drame morala biti ne samo oslabljena, nego pače sasvim uništena. Naravna posljedica bila je tomu, da su ljudi malo uvažavali česku izvornu dramatičku knjigu; a kazalištna se uprava tužila, da česki komadi nenapunjuju kazališta. — Vidi se iz ove spomenice, da je u Pragu sve, kao i kod nas. Spomenica navodi nekoje predloge tamošnjoj kazališnoj upravi, koje bi dobro bilo da i naš odbor kazalištni uvaži. U obće je potrebito — kako „spomenica“ kaže — da se česko zem. kazalište više obazire na slavenske literature. Netreba prepustiti sliepomu slučaju, da koji prevoditelj prevede ovaj il onaj slavenski komad, kako mu baš pod ruku dodje; nego valja upravo sustavno naručivati i prikazivati dobre slavenske komade. Bez ikakve iznimke imadu se s českoga pozorišta odstraniti njemačke, osobito bečke lakrdije. Napokon valja ljepše opremiti igrokaze.

Kopernik. 11. velj. 1873. biti će 400godišnja uspomena porodjenja slavnoga astronoma Kopernika. Jedva su Niemci dne 15. prosinca 1871. proslavili 300godišnju uspomenu na svojega slavnoga zemljaka astronoma Keplera, kada se evo pripravljaju, da 11. veljače 1873. slave uspomenu 400godišnju narodjenju neumrloga — Kopernika. Dokazano je, da je taj slavni astronom bio rodom Slovjen, naime Poljak; ali je rodjen u Tornu, diel svojega života sproveo u Frazenbergu, česti njegovih radnja štampane bile u Nürnbergu i Baselu — a ovi su gradovi sada njemački, pak to je dosta Niemcem, da zaborave na porjeklo Kopernika, kano i na to, da rodno mjesto njegovo spadaše prije 1772. god. na Poljsku, da je ono tada ležalo skoro u sredini ove slovjenske države i da je onda mala Pruska bila vasalom mogućnoj Poljskoj. „Poljske više neima“ — opaža „ruskij mir“ u br. 247, — njezine su pokrajine podieljene medju tri države, dosljedno i njim pripada njezina nauka, umjetnost i književnost; pak ako ne njim, a to svemu izobraženomu svietu. Nas se Rusa tiče ličnost Kopernikova bliže nego li Niemaca ili Austrijanaca, tako po njegovu porietlu nam srodnom, kano što i po tom, što je nam pripala veća čest bivše poljske kraljevine. Tim načinom dužni smo mi (Rusi) čim slavnije proslaviti uspomenu poroda jednoga iz svemirnih genialnih muževa, a ta dužnost pripada nam po pravu.“ Dodajemo ovomu ruskomu pozivu primjetbu, da bi se ova uspomena imala proslaviti u svih učenih i književnih krugovih cieloga slovjenstva.

Podporom **Matice ilirske**. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković**. Tisak **Dioničke tiskare**.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 45. U Zagrebu dne 9. studenoga 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

HRVATSKI GROBOVI.

Spjevao I. K. S.

XII.

Ban Toma Bakač Erdödski.

1593-1621.

Bosno tužna! odkad Turčin tebe svlada,
Mnogo li ti zada svomu rodu jada.
Mač tvoj ubi slavnih junaka tisuće,
Tvoj plam sažga sela, gradove cvatuće.
Pokraj Save, Krke, Neretve i Une,
Sve što živi, tebe rad propasti kune.
Al najveće tuge
I nevolje duge
Siloviti Hasan paša tvoj razplodi,
Kog bosanske zemlje biedna majka rodi.

Već Posavlje cielo s Pounjem pohara,
Već se pred njim trese Siska tvrdja stara;
Zagrebu se grozi: u hram da Stjepana
On će konje smjestit i protjerat bana,
Od Hrvatske što još slobodno ostade
Da sad priznat mora moć osmanske vlade.
Al sried groznih zala
Nij' Hrvatska pala!
Kad nevolja skrajna na zemlju se diže,
Tad Hrvatom s nova pomoć božja stiže.

Skupi vojsku hitru ban Erdödi Toma
Na spasenje krsta, naroda i doma,
Slovenci se sdruže, kao često krati,
Na obranu složnu s hrabrimi Hrvati.
I već Hasan bježi preko kupskog mosta,
Sa tisućom njegvih tu mu život osta.
Pobjeda se slavi
Pri Kupi i Savi;
A kršćanstva grudi od veselja planu,
Što Hrvate posla nebo na obranu.

Priestolnica crkva dužnom zahvalnosti
Spasitelja bana hrani i sad kosti.
Spomenik mu grobni ponosito stoji,
S poslovicom čednom, koju ban usvoji. *
Al spomenik veći prietnja ta je bana,
Koju Ugrom baci sried njihova stana:
„Dom naš okružava
„Kupa, Drava, Sava;
„Od tih triju silnih srkati će voda,
„Koj će kršit prava hrvatskoga roda!“

* In Deo vici.

KAŽNJENA TAŠTINA.

Pripovieda B. L.

VII.

Što sam vam, liepe štilice, na svršetku prijašnjega poglavlja pripoviedao, sbilo se je dva, tri li dana prije, nego li je Helena predložila, da Glavinić ide pozvati „slavonskoga vlastelina“ na užinu k Mrkićevim. O svem onom, a napose o ljubavi Dragičinoj za Upravdića i obratno, od Mrkićevih nitko nije ni slutio; a mora da su i ostale Zagrebkinje i prijateljice Helenine malo ili ništa o tom znale, jer bi jamačno bile to — sa puke zloradosti — priobćile Mrkićevoj kćeri. Jedini

Glavinić znao je sve, ali je šutio; njemu samomu bijaše poznato, kako stoje akcije Helenine kod Pustoglavića, ali je mukom mučao o tom, jer je to spadalo u njegovu osnovu, koja idjaše tamo, da se donekle osveti Heleni, što je onako ružno postupala s njegovim prijateljem; jer je po mogućnosti doprinosio, da taštinu njenu postigne dostojna kazan.

Vratimo se dakle opet k obitelji Mrkićevoj.

Svi članovi te obitelji sjede još u istoj sobi čekajuć, kakovu će viest donieti Glavinić od čovjeka, komu bje liepa Helena namienila sreću, da ju povede pred žrtvenik, te u svom domu ustoli kao milostivu gospoju von Pustoglavić.

Kratko vrieme nakon odlazka Glavinićeva eto listonoše, koji uruči g. Mrkiću pismo. Helena baciv okom na adresu reče nehajno:

— Pismo je od Čipkovića, poznajem mu rukopis. — Vidite, majko, uzalud vaša bojazan bila; da sam tako za sve sjegurna, kao za Čipkovića, kamo sreće. Poznajem ja njega dobro.

— Ali, diete moje, primjećuje majka, ti i neznaš o čem piše, a valjda si i zaboravila, da pismo ide otcu, a ne tebi.

— To je svejedno; napis glasi na otca, a pismo sámo bez sumnje meni je namienjeno.

— Uvjeriti ćemo se odmah, odgovara zabrinuti otac. Neimam naočalî pri ruci, a bez njih težko mi je čitati, zato deder pročitaj ga ti, Heleno.“

— Dobro.

Djevojka otvori pismo, baci zamotak na stol te počme:

„Veleštovani gospodine! — Slušaj, pismo glasi na otca, primieti zabrinuta mati. —

— Nečini ništa, odgovara nehajno Helena. Tim bolje. Molim, slušajte me. — Veleštovani gospodine! — nastavi — težkim srcem laćam se pera, da vam priobćim stvar, koju napokon morate znati. Nadam se, da me sbog toga nećete prestrogo suditi; bolje je da činim za vremena ovako, nego da uz sebe unesrećim još i drugo, svakoga štovanja dostojno biće. Ja sam ozbiljno bio nakanio, kako vam je to i samomu poznato, gospodični Heleni, vašoj kćerki, povjeriti svoju buduću sreću. Nu tečajem našega obćenja čim dalje to se jače uvjeravah, da sam nevaljano računao. Sada vidim, da nikako nebih mogao vašoj kćeri o n o g a d a t i, što bi ona od mene mogla zahtievati; a ipak toliko ju i štujem i cienim, da bih volio ma što trpljeti, nego njoj samo jedan časak života ogorčiti. Zato evo liepo vas molim, budite kod gdčne. Helene tumačem mojih mislî, pa joj izvolite reći, da prinosim veliku, golemu žrtvu odričuć se sreće nju zvati svojom i vraćajuć joj podpunu slobodu razpolagati svojom rukom i svojim srcem.

Mislim, da će gospodična Helena naći utjehe kod kakova i p l e m e n i t a i i m u ć n a mladića. A ja, komu nije sudjeno baviti sretne dane uz vašu gospodičnu kćerku, nadam se naći utjehe u djevojke niti onako krasne, niti darovite, ali ljubezne, štedljive i čedne, pri tom ponješto i imućne, s kojom će me za koji dan svećenik na cieli život ovaj svezati. Čast mi je preporučiti se u vaše prijateljstvo. Vaš sluga ponizni A. Čipković s. r.“

Helena, otac i mati mukom umuknu. Kći se prva prene.

— Upravo mi je dobro došlo ovo pismo. Htjedoh mu svakako pisati ob istom predmetu; ovako prištediti ćemo poštarinu, jer netrebam sada ja njemu pisati.

— Diete moje, uzme otac vrlo ozbiljno, ja bih ipak volio namiriti i tu poštarinu, nego li ovo doživjeti. Neznam, odkada si tako štedljivom postala? Da si barma veći obzir uzimala na moju kesu kupujuć odiela za vjenčanje, bilo bi daleko razboritije, a meni prištedila bi gdjekoju uru nemira, muke i misli: odakle dug namiriti.

Ali zlatni tatice, poče djevojka laskavo, netrebaš se sbog toga mrgoditi. Vidiš, mene se ta stvar najviše tiče, pa sam ipak vrlo mirna; jer znadem: ako neima njega, doći će drugi! Vjenčano odielo mogu rabiti, ma se nevjenčala s tim neuljudnim Čipkovićem. — Eno dolazi Glavinić, sada napnite uši, da čujete liepih stvari. I vi ćete se, dragi roditelji, odkazu Čipkovićevu isto tako radovati kao i ja. Ta bog zna, čemu je to d bro. — Vidite, ova hrvatska poslovica vrlo mi je mila.

Glavinić udje.

— No, što je rekao? pita mati.

— Jamačno će doći? Zašto nije umah s vami došao, hoće kćerka.

— Nemože, odgovara upitani.

— Nemože? A zašto? je li bolestan?

— Nije!

— Što mu je dakle?

— Neima ga u Zagrebu.

— Tako! potihano uzdahne Helena. Otišao je valjda kući! Imade urediti raznih posala prije nego li učini ozbiljni korak. Nije li tako? Ta govorite, liepo vas molim!

— Kad želite, reći ću sve. Moj prijatelj Pustoglavić zaljubio se —

— U mene? To znam, presječe mu rieč Helena. Al zato nije trebao bježati iz Zagreba.

— Zaljubio se — nastavi Glavinić mirno — u — gospodičnu Dragicu.

— U Dragicu? Helena protrne. To nije moguće. Vi se varate!... Ne, ne krivo ste izviešćen, govoraše Helena naglim, gotovo muklim, presjecanim glasom.

— Žalim veoma, odvraća djak englezkom ravnodušnošću, ali moje su viesti iz dobra vrela. On je pače umolio bio Dragičina otca,

da posreduje kod svoje kćeri na njegovu korist. Otac mu izpuni želju, priobći djevojci ponudu Pustoglavićevu; a Dragica odgovori jednostavno: da nemože zanj poći, jer ga neljubi.

— A on? zašto nije tada ovamo došao?

— Toga vam gospodično nemogu reći; toliko se ipak sjećam, kako mi je pred jedno dva ili tri dana sav snuždjen rekao, da polazi kući, i da se neće tako hitro u Zagreb vratiti, samo mi nehtjede reći, kada odilazi.

— A njegovi nauci? pita gja. Mrkićka.

— Milostiva gospojo, čemu bogatu čovjeku nauka? Reče mi, da će dotle ostati kod kuće, dok nezaboravi Zagreba, Dragice, i dok se neoženi.

Ovomu se Helena jamačno nije nadala. Njezin se ponos u tili čas skrotio, skrušio. Djevojka se zamisli; negovori s nikim ni rieči, hoda amo tamo po sobi; pa kadšto uzdahne. Pače, komu bijaše prilike poviriti u liepo inače njeno oko, mogaše opaziti sitnu suzicu, kako se sastavlja, lieta okom, te kradomice osklizne u biela njedra. Samo vam nemogu pričati, dali je tu suzu iztisnula prevarena nada, uvriedjeni ponos ili stid; prevarena ljubav nebijaše, o tom ćete se uvjeriti do brza.

Roditelje zateče ta viest kamo jače i neugodnije; majka gorko zaplakala, a otac tresuć glavom uze strogim glasom:

— Eto nagrade tvojoj nepostojanosti i nezasitnoj taštini. Moje se proricanje žalibože izpunilo. Nebi li bolje bila učinila, da si manje mrzila, a češće razmišljala ob onoj hrvatskoj poslovici: svaki prebirač nadje otirač.

— Još nije sve izgubljeno, prihvati rieč Helena, neobičnim, mekanim glasom — neima u nje više onoga pouzdanja, kojim se prije ponašala. — Nije sve izgubljeno. Ta napokon nije baš tolika nesreća, što me minuo onaj seljak. Bijaše ružan do zla boga; a nebih rekla, da u njega ima toliko blaga, koliko pripoviedaju. Ljudi rado čine od muhe slona. — Poznajem muža, koji niti je Čipkovićeve niti Pustoglavićeve naravi, nego skroz čestita i trvda značaja. Malo sam ga uvriedila, al to ću opet popraviti. Mislim Upravdića. Gospodine Glaviniću, jeste li vidjeli prijatelja si Upravdića?

— Dà! da! prihvati majka, a oči sjevnu joj posljednjom nadom, gdje je sada g. Upravdić?

— On je njekako zaboravio na našu kuću, nastavi Helena. Kako ga znadem kao čovjeka temelj to i fino naobražena, neće valjda ono maleno nesporazumljenje medju nama dviema držat za stvar tako važnu. Uvidjam, da sam mu krivo učinila; da sam ga zlo sudila, prestroga s njim bila. Nu to se dade sve popraviti. Mi žene radimo doduše kadšto nerazborno, al se brzo dozovemo pameti, rado popušćamo i oprašćamo. Ovlašćujem vas, gospodine, izjaviti to vašemu prijatelju. Mojim roditeljem biti će jamačno drago, ako g. Upravdić prekinute svoje posjete nastavi. Nije li tako, tatice, mamice?

— Da, tako, odvrate ovi u jedan glas. Samo mi se čini, doda otac rezko, da si se malko prekasno svratila na put, kojim si bila pošla, a kasnije nerazložito ga ostavila.

— Dragi tatice, sada nevalja prigovarati, nego raditi. Ćutim u sebi i snage, prijašnje zlo popraviti; uvjerena sam, da ću bit s Upravdićem sretna.

— Vrlo sam vam zahvalan na povjerenju, gospodično, al neću se moći njim poslužiti, jer Upravdić, eno upravo ovamo skreće. — Djak se zlobno smieši.

I sbilja u taj čas stane na ulična vrata Upravdić sa Dragicom i otcem joj. Helena poleti na vrata.

— Kolika sreća, gospodine Upravdiću, da se sjećate i nas, pozdravi ga djevojka umiljatim glasom i najljepšim posmjehom, dočim je Dragici nehajno ruku pružila, a njenomu se otcu hladno naklonila.

G. Mrkić srdačno se rukuje sa svojim starim znancem. Dragica malko bojazljivim okom pogleda čas na Upravdića čas na Helenu; plaši se čarobne moći Helenine. Ova posljednja nastavi:

— A gdje si ti Dragice srela g. Upravdića, valjda na ulici?

— Ne, on, — no on dolazi, odgovara djevojka žarkim licem, al nesjegurnim glasom, dolazi više puta k nam.

— A tako! — i liepim licem ponosite djevojke preleti oblačak nezadovoljnosti. — Nu, nadam se da ćete i nas od sada marljivije polaziti. Ta znadete, kako vas tata i mama ljube već od njekada.

— Ali kćerka ne, odvrati ponješto sarkastično Upravdić.

— Varate se — oprostite, šapće Helena tobož stidljivo, smućeno; skoro sam nješto rekla, što se negovori pred toliko svjedoka. Znate gospodine, čovjek je slabašni stvor, a napose nam djevojkam veoma je mučno razlučiti pravo zlato od talmi-zlata, pljevu od zrna, iskrenost i ljubav od sebičnoti i prevrtljivosti. Al kad se jednom sbilja o boljemu putimo, tad prianjamo uzanj cielom snagom našom. Vi ćete se uvjeriti o tom, ako nas budete češće posiećali, zar ne?

Helena govoreć ovo kao da je sakupila svukoliku čarobnost svoju; bijaše zaista krasnom, te nebi bilo nikakovo čudo, da je s nova Upravdiću srdcem zakrenula. Isto ovako mora da mišljaše i Dragica, jer je bojazljivim, plašljivim okom motrila Upravdića; dočim je Helena u njegovom krzmanju, tobožnjoj smetnji nazrievala prve pojave slavlja.

Upravdić se dosjeti napokon svoga položaja, te obrativ se k roditeljem Heleninim progovori svečanim glasom:

*

— Kuća vaša biti će mi uviek milom, jer me na nju vežu mnoge ugodne uspomene; vašim prijateljstvom rado ću se poslužiti; ono mi je toli vriedno, da vas liepo molim, neuzkratite ga ni onoj osobi, koja je meni toli draga. — Evo, nastavi Upravdić krepkim glasom uhvativ Dragicu za ruku, čast mi je predstaviti vam moju zaručnicu! Otac Dragičin i ja mišljasmo, da ćemo vam ugoditi, ako vam tu viest prvim priobćimo te se osobno u Vaše prijateljstvo preporučimo.

Ovomu se Helena nije nadala. Prijašnja dva udarca snosila je kako tako, al ovaj ju smrvi. Poražena, postidjena i u duši silno ranjena stajaše nïema, bez života, a zatim osviestiv se digne ponosnu glavu, nakloni se svim prisutnim te ode iz sobe, i nevrati se natrag, dok nije Upravdić bio otišao. I roditelje zateče ta novica, prem ju je stari Mrkić naslućivao. Upravdić opazi, da je njegova viest skroz protivni resultat izvela, kojemu se, nepoznavajuć nastalih, prije pripoviedanih dogodjaja, nije nadao. To ga veoma razžali, pa stoga vidiv da je sve ukućane smeo, oprosti se s domaćicom i domaćinom. Ovaj posljednji jedini je čestitao i Upravdiću i svomu staromu znancu, veleć kako se od srdca raduje, što mu kći dobiva tako valjana muža.

Nekoliko mjeseci kasnije odvede Upravdić Dragicu k svomu domu kao mladu ženkicu. Piru pribivaše i prijatelj mu Glavinić. Kad ga je uzhićeni Upravdić zagrlio od radosti, rekav da ima njemu ponajviše zahvaliti tu sreću svoju, odvrati studiosus melankolični;

— Sad ipak vidiš, da zagrebački pravnik umie i nješto više, a ne samo prozore lupati.

A što je sa Helenom? možda će pitat gdje koja čitateljica.

Dosta dugo oplakivaše posljedice svoje lahkomišljenosti i taštine; nu sudbina se tom privremenom pokorom zadovolji, pa ju prestade dalje progoniti.

FRANKA RIMINKA.

Spjevao Silvio Pellico; pohrvatio L. Vukelić.

Čin peti.

(U dvorani svietli osvjetiljka)

Prizor prvi.

Franka i Gvido.

Franka. Oj jesi li ublažio ga gnjevna?
Gvido. (dolazeć iz Lančotove ložnice)
Dok vidje mene, u prepasti skoči
Sa loga svog — te zajada: o bože
Milosrdni, da l' svanu crni danak
A razstanak mi s njom?.. Predomišljam se,
Neživjeh bez nje. — U to suze gorke
U prestig briznu licem; čas pobiesni
Spomenuv ime tvoje; čas te opet
U napun milja žali. Izplaka se
Na mojieh grudih. Ublažih ga najzad,
Dokazah mu, da razstanak nam laglji
Bez oproštaja bude. Hajdmo dakle.
Franka. Moj otče, nemoj tako. Nevidmo se
Još sad, pa već se nevidjesmo više.
Zlosrdnuo se na me; pa bih rada
Za cielo znati, da mi prašta biednoj.
Gvido. Umiri srdce, prostio je veće.
A prostiti je obreko i Pavlu.
Franka. Oj blago meni! Neg, u čas taj sveti,
Nespominji ga otče, zaklinjem te!
Zaboravit ga moram — ustah na to.
I slabije ga već u srdcu čujem;
A u njem kriepost opet progovara,
I pokajanje, i uspomen sama
Na vierna druga, kog mi, otče, dade,
A ljubit ga neumjeh. — Željna sam ti
Još jednom s njim govorit. Ljut mi nebud'!
Izprosi mi tu milost. Okajat ću
Neharnost prošlu pred njim; poklečke ću
Umoliti ga, nek me neprezire.
Oj hodi, reci: nekaže l' se meni,
Tad, čini mi se, neprosti mi ni bog.
Gvido. Navalila si; dovest ću ga amo.

Prizor drugi.

Franka.

— Za po sve odoh iz vas, premili mi
Oj Rimini, al' po mïe kobni grade!
Vi dvori s bogom, zlosretni al' mili!
Vi zibko mila... ovieh knezova...
Što rekoh? — Bože vječni, molim ti se
Za ovu kuću, a za najzad sada.
Prem griešna usta mole, — usliši me.
Ta ništa za se, za tu braću molim:
Svemogućom ih desnicom okrili...
Tko j' ovo?

Prizor treći.

Franka i Pavao.

Pavao (srne u nutra ko van sebe, mač mu u ruci)
Radosti nebeska! Evo
Još jednom da ju oči moje vide. —
O stoj; jer ako 'š bježat, za tobom ću.
Franka. Drzovit li si! jadna ja! A od kud
Ti mač?
Pavao. Podvalih stražu moju zlatom.
Franka. O bože, zločin novi!...
Pavao. Dodjoh amo
Preteći zločin. Sa mnom neutiša
Bies sumnje svoje brat moj; i tebe će
Pogubit. Grozan užas goni m' amo. —
Polusan sklopi pred čas oči moje
Pa u snu vidjeh krvavu prikazu!
U krvi greznut, izdisat te gledah;
Pritekoh da te spasim... ime moje

Još dahnu, pa izdahnu! — Sna mi sdvojna!
I prenem se, al' zahman: san mi grozan
Pred očima i sada. Gledaj znoja
Gdje leden probi čelo, dok spomenuh
Taj san.

Franka. Umiri se...

Pavao. Pobiešnjeh, klisih,
Podmitih podle sluge; mač potegoh...
A strah me bilo, ni nenać te žive!
Pa nadjoh, blago meni!... Zapoviedaj!
I srdcu si i maču carica mi:
Umrieti želim za te.

Franka. Pameti se
Dozovi. Čovjek, koga ružiš, taj je
Oprostio nam. Bježi, što se uhvaš?

Pavao. Dok s otcem zdrava prag nepriedješ ovaj,
Neostavih te! Strašna, zlokobna me,
A s tebe, slutnja muči. — Neljubiš me!
Pregorjela si...

Franka. Jere nije druge.

Pavao. A kaži, hoćemo l' se ugledati
Ma ikad opet?

Franka. Prestane l' na zemlji...
Bezzakona nam ljubav...

Pavao. Nikad, nikad!...
To dakle nam se nevidjeti nikad! —
Oj Franko, metni ruku na srdce mi,
A kad na svoje opet metneš srdce
Tu ruku, sjet' se na udarce moga:
Žestoki su; dugovjeki lje nisu!

Franka. O ljubavi!

Pavao. Da, obožavo bi te;
I svednevice tražio bi samo
U prilog što bi činio ti sreći...
A ti bi bila (o čarobne misli),
Učinila me otcem porodice
Na majku nalike; naučio bi
Ja sinove, da za bogom te prvu
Poštivaju, a ljube mojim žarom!

Franka. I čuti rieči tvoje, grieh je veće...

Pavao. Al moj lje nije!...

Franka. Negovori više!
Za vieka svog ću znati, što sam drûgu
I žrtvam njegvim plemenitim dužna.
Pred licem božjim čuj mi kletvu sada: —
Preživem li ga udesa nepravdom,
Do groba crno nositi ću ruho;
A tebe ljubit neću, van da mûče.
Da nevriedjam mu svete uspomene.

Pavao. Razumieš krivo; ja neslutim na zlo:
Nek žive brat moj, a nek smakne mene;
Nek samo gnjev mu tebe nedohvaća.
Pa živi, pa me mûče samo ljubi!...
Na tužnu snu ćeš vidjeti me često,
A sretna sjena kraj tebe ću viekom
Lebdeći obožavat tebe.

Franka. Pavle!

Pavao. I bog i ljudi za nas kamen tvrdi!

Franka. O miruj! Jaoh meni, upropasti
Nas obodvoje... Otče! (zove)

Pavao. Nejma otac
Na diete prava, kada ga tiranskoj
Prodade hlepnji. Tko je u jad vječni
Utopio ti mladih lieta cvietak?
A tko je vrućicu ti groznu otu,
U kojoj sgaraš, nametnô? A tko je
Na zub te groba potisnô?... Tvoj otac!

Franka. Bezzakonje ti rieči!... Čujem bahat.

Pavao. Iz mojih, tko će, nek te trgne ruku!

Prizot posljednji.

Lančot, Gvido i prvanji.

Lančot. Šta to? — Ti Pavle?... Izdaše me straže...
Od gnjeva strepim! Na to li me, Gvido,
Prizovnu, da sam svjedok tomu ruglu?
Baš nahvalice poslala te k meni.
Il' pobjeć htješe, il' mi dignut bunu.
Pa obadvoje neka gine sada.
(trgne mač i navali na Pavla)

Franka. Oj zlobne sumnje!

Gvido. Kćeri naopaka,
Sad nije druge, sada — proklinjem te!

Pavao. Nek sviem si zazor, Franko, ja te branim.

Franka. Umirite se braćo! Medju vaše
Usrnuh mače. Ja sam samo kriva.

Lančot. Pa mrij! (probode ju)

Gvido. Oj jadna mene!

Lančot. Nitkoviću!
Na branik!

Pavao. Udri! (baca mač, i namakne se, te ga Lančot probode.)

Gvido. Što učini jadan!

Lančot O bože, šta li krvi!

Pavao. Franko...

Franka. Otče!...
Prokletstvo tvoje... na meni je... otče...

Gvido. Nek prosto ti je!

Pavao. Prosti... Franko... kriv sam
Što poginu.

Franka (umiruć) U paklu... vječna muka...
Nas čeka!...

Pavao (umiruć). Pa nam vječna budi ljubav...
Izdahnula je... mrem...

Lančot. Izdahnula je! —
Oj Pavle, tvoj darovni mač je ovo!
Pa nek me smakne!

Gvido. Nemoj! — Ta i ovo
Sve tvoja krv; a dost je da od groze
Pomrča sunce, dokle na nju sine.

Konac.

SPOMEN.

Tražio je grobak,
Na kom ruža cvala,
S kog mu nekoč duša
Burno zadrhtala...

Kano san o zori
Dievi život minu —
Tako zviezda pada
U večernju tminu.

Rumenu joj ružu
Na vrh groba metne,
Neka spomen bude
Ljubavi nesretne.

I žalostna srca,
Duše razkinute
Zavrluda svietom —
Na daleke pute.

Vrieme, hudo vrieme!
Izpod tvoga zuba
Nesta ruže, groba,
Gdje počiva ljuba.

Povrativ se domu
Iza mnogih lieta,
Zalud ište, ište,
Zalud nujan šeta.

Pa proz oblak tuge
Kanu suza mala...
Tražio je grobak,
Na kom ruža cvala.

I. Z.

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga prevec Edo Zvonimir Asanger.

XIX.

Koliko je Odincova sama sobom i obladala i svih predsuda prosta bila, ipak joj se težko dalo doći na objed. U ostalom i objed prodje sretno. Porfirij Platonić navratio se prišav iz grada te pripoviedao svakojake pričice. Osim inih novica priobćio je i to, da je gubernator Burdalu zapoviedio svim svojim činovnikom, da imaju ostruge nositi, da budu svaki čas spremni uzjahati konja, ako mu se svidi bud kuda ih poslati. Arkadij se razgovarao po tiho s Katjom i kao mudar diplomata laskao je i kneginji. Bazarov nahmurio čelo i mučao neprestance. Odincova pogleda dva tri puta, ne kradom — na njegovo strogo i žućeničavo lice, na kojem si vidio pečat priezirna pregnuća, te pomisli: „ne, ne... ne!“ Poslie objeda ode ona s cielim družtvom u vrt i videći, da je Bazarov rad s njom govoriti, pokroči na stranu i stane. On joj se približi, ali ni sada nepodiže očiju i muklim glasom progovori:

— Dužan sam izviniti vam se, Ana Sergijevna. Vi se za cielo ljutite na mene...

— Ne, ja se na vas neljutim, Evgenije Vasiljiću, odreče Odincova — ali žao mi je.

— Tim gorje. Svakako sam dosta kažnjen. Moj položaj je — to ćete sami dopustiti — veoma benast. Vi mi napisaste: „zašto da odlazite?“ A ja nemogu ni neću da ostanem. Sutra me ovdje već nebude.

— Evgenije Vasiljiću, zašto vi...

— Zašto ja odlazim?

— Ne, toga nisam htjela reći.

— Što je prošlo, viek se nepovrati. Ano Sergijevna... a prije ili poslje bi se to svakako sbilo. Evo da mi je odlaziti. Ostati bih mogao samo uz jedan uvjet, a toga uvjeta nebude nikada. Izvinite moju drzost... jel', vi me neljubite i nećete me nikada ljubiti?

Bazarovljeve oči sievnuše u taj mah izpod mrkih obrva.

Ana Sergijevna neodgovori mu. — Strah me je toga čovjeka, pomisli u duši.

— S Bogom! reče Bazarov kao da se dosjetio njezinim riečim i uputi se domu.

Ana Sergijevna podje polagahno za njim i dozvav Katju, uhvati ju izpod ruke. Do same večeri nerazstavi se s njom. Kartati nije htjela i usiljeno smijala se svačemu, prem joj smieh nepristajaše pobliedjelu i smućenu licu. Arkadij nemogaše si protumačiti njezina ponašanja i pogleda ju kao što navadno mladi ljudi čine t. j. pitajući se: što to ima značiti? Bazarov zaklonio se u svoju sobu, ali na čaj dodje ipak. Ana Sergijevna htjela mu kazati bar koju to prijaznu rieč, ali napokon nije znala, što da mu rekne.

Nenadani slučaj izbavi ju te neprilike. Dvornik prijavi joj, da je Sitnikov prispio.

Težko bi bilo riečmi nakititi, na kakav je način bahnuo u sobu mladi napredujak. Naumiv onim sviklim bezobrazom pohoditi žensku, koju jedva poznavaše, koja ga nikad pozvala nije, ali u koje bijahu u taj čas dva pametna i njemu poznata gosta, ipak se nješto uzplahirio te mjesto da se pokloni i izpriča, poče žugati, kako ga je Evdoksija Kukšina poslala, da se na svoje oči osvjedoči o zdravlju

Ane Sergijevne i kako je Arkadij Nikolajević svagda ovu spominjao osobitom pohvalom. Nu pri tom zape i tako se zabuni, da je sjeo na svoj klobuk. Ali pošto ga nitko neodtjera a Ana Sergijevna ga dapače i predstavi tetki i sestri svojoj, povrati se opet sebi te nastavi svoje blebetanje. S dolazkom Sitnikova sve posta njekako pusto i prosto i poslje večere svi se raziđoše spavati pol sata ranije nego li navadno.

— Ja ti mogu sada ponoviti, reče ležeći u postelji Arkadij Bazarovu, koji se svlačio, ono što si mi ti jednoč rekao: „Što si mi tako tužan i žalostan? Zar zato, što si vršio kakovu svetu dužnost?“

Od njeko doba oba mlada čovjeka zadirkivahu jedan u drugoga, prem prijateljskim ipak dražljivim načinom, a to je uviek znak njekoga tajnoga nezadovoljstva ili nastajuće sumnje.

— Sjutra polazim k otcu, reče Bazarov.

Arkadij uzdiže se i podsloni se. On se začudio, ali s njeke ruke se i obradovao.

— A! prihvati, pa s toga si tako tužan?

Bazarov ziehnu. — Mnogo li znaš, ostariti ćeš.

— A Ana Sergijevna? nastavi Arkadij.

— Što je s Anom Sergijevnom?

— Htjeo sam reći: hoće li te ona pustiti?

— Ta nisam se ja najmio u nje.

Arkadij zavede se u misli a Bazarov legne, obrnuv lice k stieni.

Časak neprogovori nijedan od njih ni rieči.

— Evgenije! uzkliknu iz nebuha Arkadij.

— Nu?

— Ja ću sutra s tobom.

Bazarov nedade mu odvjeta.

— Ali ja se povratim kući, nastavi Arkadij. — Mi ćemo skupa do Hohlova, a ondje uzmi u Fedota konje. Ja bih se rado upoznao s tvojima roditeljima, ali strah me je, da vam budem na potegu. Je li, ti ćeš kasnije opet k nam?

— Ja sam u vas ostavio sve svoje stvari, odreče mu Bazarov neobrnuv se.

— Zašto me on nepita, s čega odlazim a još tako iznenada kao i on? pomisli Arkadij. — A zbilja, zašto odlazim ja a zašto odlazi on? Ni sam si nemogaše odgovora dati na ova svoja pitanja i srdce mu obuze njeki ied. On osjeti, da mu težko bude razstati se s tim životom, kojemu je tuj tako priviknuo, ali ni ostati mu se nedade. Kano da su se poriečkali, reče sam sobom, meni neima tuj već mjesta poslje njegova odlazka. Ja bih joj napokon samo dosadio i sve bi mi propalo. On pomisli na Anu Sergijevnu, ali malo po malo stvori se krasni oblik mlade udovice drugim licem.

— I Katje mi je žao! šapnu Arkadij, privinuv uzglavje k ustima, na koje mu suza kapnu… Ali na jedan put strese vlasi i poviče na glas: — Kako vraga je taj ludov Sitnikov amo došao?

Bazarov, protegnuv se u postelji, odgovori mu napokon: — Ja vidim, brate dragoviću, ti si još lud. Sitnikovi su nam veoma potrebni. Meni treba takovih glupana. Ta znaš: bogovi nisu lončari!

— Ehe, he! pomisli sam sobom Arkadij, i u to pade mu na um bezdani ponor Bazarovljeva samoljublja. Zar smo mi bogovi? To jest— ti li si bog, a glupan — nisam li ja to?

— Da, ponovi mumljajući Bazarov, ti si još lud.

Odincova se nezačudi veoma, kad joj sutra dan Arkadij reče, da je naumio poći s Bazarovom; činila se, kano da je razsute pameti i umorna. Katja pogleda ga muče i ozbiljno, kneginja prekrsti se pod svojim šalom, ali tako da on toga nije opazio. Sitnikov osuri se gotovo od čuda. On dođje k doručku u novom gizdelinskom odjelu, na kojem nebijaše nikakova slavjanofilskoga znaka; sinoć začudio mu se sluga, kojega mu odrediše za podvorbu, s množtva njegova rublja a sad ga evo drugovi ostavljaju. S prva uplaši se kao što gonjen zec na kraju šume, te iznevarce, kao od straha, zakrikne i objavi, da je i on naumio otići. Odincova neustavi ga.

— Moja kočija je prostrana, prihiti nesretni mladić, obrnuv se Arkadiju, ja vas mogu povesti a Evgenij Vasiljić može uzeti vaš tarantas. Tako će biti najprilićnije.

— Oprostite, vam to nije uz put, a do mene je daleko.

— Ništa zato, ja sam dokolan.. a imam i posao obaviti u toj strani.

— Kao zakupnik? zapita ga Arkadij prezirno.

Ali Sitnikov već malo ne očajao te se proti svomu običaju niti ne nasmjehne.

— Ja vas uvjeravam, moja kočija je zaista veoma prostrana, zapenta opet, za sve će biti mjesta.

— Nerazljutite, musje, Sitnikova nećkanjem, primieti Ana Sergijevna.

Arkadij pogleda na nju i osobito nakloni glavu.

Gosti krenuše na put poslje doručka. Praštajući se s Bazarovom, poda mu Odincova ruku i reče: — Mi se još vidimo, je li?

— Kako god zapoviedate, odgovori Bazarov.

— Dakle ćemo se vidjeti!

Arkadij sidje prvi dolje i popne se u Sitnikovljevu kočiju. Dvornik pomogao mu učtivo, a on bio voljan da ga izmlati ili da brizne u plač. Bazarov namjesti se u tarantas. Prešavši do Hohlova, Arkadij počeka malo Fedota, krčmara, dok je upregnuo konje, a zatim pristupi tarantasu i reče Bazarovu s prijašnjim posmjehom: — Evgenije, uzmi me sa sobom… baš sam pri volji ići k tebi.

— Sjedni, smrsi Bazarov na pol usta.

Sitnikov, koji je zviždućući obilazio svoja kola, dočuv ove rieči, osta kao osupnut a Arkadij izvadi hladnokrvno svoju prtljagu iz njegove kočije i sjede uz Bazarova — i učtivo se pokloniv svomu bivšemu suputniku, poviče: „tjeraj!“ Tarantas odjuri i brzo zamače. Sitnikov, napokon već sav smeten, pogleda na svoga kučiša, ali ovaj se igrao bičem, ošvignuv po koji put konje po repovih. Tad poskoči Sitnikov u kočiju i zagrmiv na dva prolazeća mužika: „pokrite se, bene!“ zaputi put grada, kamo veoma kasno prispije. Sutra dan ode odmah Kukšinoj i silno izgrdi ona dva „bahavca i nevježe.“

Sjednuv Arkadij k Bazarovu, kriepko mu stisne ruku i dugo neprogovori ni slovca. Bazarov, reć bi, shvatio je i taj stisak i taj muk. Prošle noći nije ni oko na oko metnuo, nije ni pušio a već njekoliko dana nije ni mrve založio. Mršavo lice bijaše mu sumračno i strogo izpod nabijene furažke.*

— Nu de, brate, progovori napokon, podaj mi jednu smotku... I vidi, je li mi jezik žut?

— Bome, žut je, odgovori Arkadij.

— Dakako... evo ni smotka nerači mi se. Mašina se poremetila.

— Ti si se odista sasvim izmienio ovo posljednje doba, primieti Arkadij.

— Ništa zato! oporavit ću se opet. Jedno mi je težko... mati mi je prijetljiva, mehka srdca. Nenapuniš li trbušinu i nejedeš li deset puta na dan, ona bi se izjedala. Nu otac mi je drugčiji čovjek, koji je bio svuda i na situ i na rešetu. Bome neda se to pušiti! poviče i baci smotku na cestu.

— Do tvojega imanja je dvadeset i pet vrsta, je li? zapita Arkadij.

— Jest, dvadeset i pet. Evo pitaj ovoga mudraca, reče Bazarov pokazav na mužika na kozliću, Fedotova rabotnika.

— Ali mužik odgovori samo: Tko bi to znao, ovuda nisu još izmjerili vrste, i zatim poče izpod glasa karati svoga ljevaka za to što „glavom laže“ t. j. maše glavom.

— Da, da, prihvati opet Bazarov, to bi vas, mladi prijatelju, imalo naučiti pameti. Vrag si ga znao, ali meni se sve vidi, da to nije pravi groš. Svaki čovjek visi o dlaci... svaki čas može pod njim pući ponor, a on se ipak još domišlja svakojakim budalaštinam, da si život ogorči.

— Kuda to poteže? zapita Arkadij.

— Nikamo, ja govorim otvoreno, oba smo se ponašala kao prave blune. U ostalom ja sam još na klinici opazio, da bolnik, koji se na svoju bolest ljuti — navadno ju prebolieva.

— Ja te posve nepojmim, reče Arkadij, čini mi se, kao da se imaš na nješto potužiti.

— Kad me posve nepojmiš, a ja ću ti ovako: po mojem sudu je bolje tući kamenje na cesti nego li ženi podati ma samo vrh od prsta. Sve je to... Bazarov malo da nije izlanuo svoju toli omiljelu mu rieč „romantizam“, ali on se sustavi i reče samo: budalaština. — Ti mi sada nevjeruješ, ali ja ti velju: Obadva smo dospjela u žensko družtvo i u njem nam se mililo, ali ostaviti takovo družtvo isto tako ti godi, kao što kad se ljeti okupaš u hladnoj vodi. — Čovjek se neima baviti takovimi tricami; čovjek treba da je surov, reče njeka mudra španjolska poslovica. Prijo, nastavi, obrnuv se mužiku na kozliću, ti si bistrić, imaš li ti ženu?

Mužik pokaza obojim prijateljem svoje plosnato i kratkovido lice.

— Ženu? Imam. Kako nebih imao žene?

— A biješ li ju?

— Ženu? Biva i to. Bez uzroka je nebijem.

— Dakako. A bije li ona tebe?

Mužik plesnu konje uzdami. — Što to veliš gospodaru. Tebi se hoće pošaliti se. Vidilo se. da je uvriedjen.

— Čuješ li, Arkadije Nikolajeviću? A tebe i mene su izbili. Evo što to znači, biti naobraženim čovjekom!

Arkadij se nasmjehne usiljeno a Bazarov umukne, neprogovoriv za cieloga putovanja više ni riečce.

Ovih 25 vrsta pričini se Arkadiju kao da ih je 50. Napokon pomoli se na obronku onizka brežuljka malo seoce, gdje Bazarovljevi roditelji življahu; uzpored s njim sried mlada brezika vidio se dvorac sa slamnim krovom. Pred prvom kućom stajahu dva muža s kapami na glavi, koji se svadjahu.

— Ti si prava svinja, reče jedan, gorji nego prase!

— A tvoja žena je vještica, odvrati mu drugi.

— Po neusiljenosti drugovanja, primieti Bazarov, i po veselom načinu riečkanja možeš suditi, da mužici moga otca pod velikom baš stegom nisu. Ali evo i njega, gdje izlazi na vanjske stube. Valjda je začuo zvonce. On je, on, poznajem ga po stasu. Ehe, he, ala je siromah osiedio!

(Dalje sliedi.)

* Njeka vrst kape.

POUKA.

Domorodne pjesme.

Već iz bajoslovnih vremenâ doznajemo, koliko se je držalo do moći pjesme. Da samo spomenemo pjevanje Orfejevo i pjesme Sirenâ. I čim dalje sve to više rastijaše ciena pjesme, sve više upoznavala se njezina moć i upliv na srdce ljudsko. Pjesma je kadra u svakom pravcu silno upravljati čovjekom: ona će ga razigrati, ublažiti, razjariti, nadahnuti, ganuti, razplakati itd. Pjesme su često, a to biva i sada, pa će bivati bez dvojbe i u buduće, kretale narodi, dizale ih na noge, osviešćivale ih, čemu povjest broji primierâ na tisuće; pa to je i uzrok, da vlastodržci naziru često u pjesmi silna protivnika, koga se više boje, nego tisuće oružanih mišica. Proganjanje pjesnika i pjesama nije ništa nova. Od Ovidija Nasona pa do danas bilježi povjestnica silu takovih primiera. Tako je na primjer u srednjem vieku bilo Maurom u Granadi pod kazan smrti zabranjeno pjevati veletužnu balladu o padu Alhame, koju je i slavni englezki pjesnik Byron preveo u jezik svoga naroda.

Najsilnije su, što se tiče upliva na srdce ljudsko, domorodne pjesme budnice, a zato su i najviše vlastodržcem zazorne. Ako su ovakove pjesme složene prema duhu i značaju dotičnoga naroda, ako su, tako rekuć, usisale u se krv njegovu, onda će takova pjesma u tom narodu upravo čudesa činiti.

Najznamenitija pjesma te vrsti bez dvojbe je francezka „Marseillaise,“ koju je spjevao, a valjada i uglasbio mjernički častnik Rouget de Lisle, rodjen god. 1760 u Lous-le-Saulnier-u. O toj pjesmi izrazio se slavni Carnot njezinu sastavitelju: „Gradjanine! tvoja marseillaisa dala je republici sto tisuća branilacâ!“ Njeki francezki general u ratu velike revolucije pisaše poslje jedne pobjede konventu: „Bitka je dobivena! Marseillaisa vojevaše s menom.“ Drugi opet jedan vojskovodja zahtievaše od zastupstva u pomoć 1000 vojnika i 1000 primjeraka marseillaise, itd. A zašto je ta pjesma tako silno poniela Franceze? Zato, jer je pogodila duh i značaj toga naroda. U početku velike revolucije, naime, kad no je konvent naviestio rat Austriji godine 1792., neimahu Francezi nikakove obćenite domorodne pjesme, koja bi se mogla zvati pjesmom naroda. Vojaci renske vojske, što se je tada kupila u Strasburgu i okolo njega, prolažahu ulicami, halabučeć i pjevajuć proste pjesme, hoteći tim pokazati svoju ratobornost. Rouget de Lisle videći oduševljenu tu množinu, koja sveto svoje čuvstvo i domorodno uznesenje tako gnjusno na javu daje, odluči sastaviti pjesmu, nadahnutu ljubavju za domovinu i slobodu. I tako u noći na 24. travnja 1792. napisa on svoj „Chant de guerre pour l' armée du Rhin,“ koji kašnje prozvaše Marseillaisom, buduć su ju dobrovoljci grada Marsilje prvi donesli u Pariz, odkud se je razširila po svoj Francezkoj.

Tako je Rouget de Lisle u onom rikanju i balabuki oduševljenih francezkih vojnika shvatio uznosito čuvstvo ljubavi za domovinu i slobodu, te mu dao dostojan okvir ili kalup, i tim načinom podigao tu svoju pjesmu na pjesmu naroda francezkoga, koju on od onoga doba neprestano pjeva, kako u dane svoje slave, tako i sramote.

Kao što Francezi, tako i svi prosvietljeni narodi imadu svaki svoju pjesmu, koja se može zvati pjesmom naroda. Pod ovimi, dakako, nerazumievaju se tako zvane pučke hymne u monarkičkih državah, koje imadu oficiozni značaj.

Kakov domorodne pjesme imadu utisak na narod, to smo i mi Hrvati dovoljno izkusili u doba našega Ilirstva. Domorodne pjesme onoga vremena osviešćivale su narod kao trublje budnice, i onakova oduševljenja, kao što je onda bilo, zahman ćeš sada tražiti. Ali tada su se i same hrvatske pjesme pjevale, pjesme takove, koje odgovaraju duhu i rekao bi temperamentu naroda. Pjesme „Još Hrvatska“, „Nek se hrusti“, „Prosto zrakom“ „Od Zagorja“ „doletiše ptice kukavice“ „Tužno pjeva vitez na planini,“ te su sve takove, da će svako hrvatsko srdce uznieti. Sada se te pjesme više ni nepjevaju, ili bar riedko, pa tomu je posljedica, da, čemu tajiti, narod naš pada u letargiju, materijalizam, pače i sám cinizam. Javna je stvar, da se u Zagrebu i po Hrvatskoj pjevaju većinom pjesme slovenske, srbske, i kojekakovi prevodi i krpeži pjesamâ od drugih narodâ, ali prava hrvatska pjesma slabo se gdje čuje. Jedina još pjesma, koja se najviše goji, jest pjesma Antuna Mihanovića „Liepa naša domovino!“ Pjesma doduše puna čuvstva, koja će se uviek rado pjevati, nu nikad se neće uzdignuti na pjesmu naroda, koja bi električkom silom potresla svako hrvatsko srdce. Zaprieka je već u tom, što je ta pjesma po svom sadržaju njekakav smjes ode, idille, davorije i elegije, pa nije moguće da napjev odgovara sadržaju svake kitice.

U novije vrieme skladali su naši domorodni skladatelji više napieva hrvatskim pjesmam i sborovom, koje su u raznih sgodah pjevala domaća naša pjevačka družtva. Napjevi ti mogu imati veliku muzikalnu vriednost, nu, kako uspjeh pokazuje, promašena je svrha, jer nisu dosele prodrli u narod, a kad nisu dosele, neka bude svatko siguran, bez zamjere, da više i neće. Ako je

koja pjesma pogodila žilicu naroda, onda se u njem munjevnom brzinom razprostrani. Eno očekivasmo svi, da ćemo dobiti napjev na Preradovićevu hymnu „Hrvatskoj domovini“, koji će prodrieti u sav hrvatski narod Napjeva se našlo više, jedan je i nagradu dobio, nu naroda se nije primio. Ta pjesma nigdje se nepjeva, ako izuzmeš pjevačka družtva.

Ovo je žalostan pojav u našem narodu, jer neda se tajiti, da su pjesme najviše kadre držati budnu sviest u narodu. Ta naš narod rado sluša pjesmu, i živo ju osjeća, zašto dakle da narod pjesmom neplemenimo i neodgajamo za više ideje?

Da svrnemo okom samo na susjedne Srbe, koji su isti narod s nami Hrvati! Tko je god medju njimi bavio se samo njekoliko vremena, biti će opazio, da je u tom plemenu mnogo jača narodna samosviest i narodno oduševljenje, nego li u nas Hrvata. A što je tomu doprinielo? Neima sumnje da domorodne pjesme. Ne samo, da se Srbin kriepi svojimi narodnimi pjesmami, koje ga spominju na njekadanju slavu i snagu nego se u Srbâ tvori na stotine domorodnih, umjetnih pjesama koje su tako popularno sastavljene, i kojim su napjevi tako narodno ustrojeni, da odmah priedju u krv, što no kažu, naroda. Koji Srbin da neplane, slušajuć pjesme: „Ovamo! Ovamo!“ (iz „Orlića crnogorskoga“ za godinu 1867.) „staro doba Srbije“, „Prag je ovo“, „Ja sam Srbin“, „Crnogorka“, „Sabljo moja“, „Što ćutiš sada Srbine tužni?“ I na stotine ima takovih. Još se svi živo sjećamo, kolikim su oduševljenjem primane bile u Zagrebu te pjesme, kad su jih ovdje prije dvie godine pjevali osječki tamburaši. A odkuda je poteklo to oduševljenje? Zaista samo od tuda, jer već godine i godine nismo čuli pjesme, u kojoj se odziva duh naroda našega.

Za čudo je, zaista! Stvaramo eno hrvatske opere, a nismo kadri u kakovih dvadeset godina sastaviti i u glasbu staviti bar jednu domorodnu pjesmu, koja bi popularnom postala.

Oko toga valjalo bi, po mom mnienju, da se sistematički radi, i mislim, da bi najprikladnije bilo, kad bi naše pjevačko družtvo „Kolo“ inicijativu preuzelo na se. Najprije trebalo bi, da se naši pjesnici dadu na sastavljanje domorodnih pjesama, iz kojih da se prikladnije izaberu za napjeve. Ove pjesme nebi smjele spadati u vrst oda ili hymna, niti bi smjele biti sastavljene bog zna kakovim poletom, a niti u odveć kićenu govoru, naročito imale bi se izbjegavati manje poznate rieči. Glavni značaj tih pjesamâ bio bi u čuvstvenom i kriepkom poticanju na ljubav prama domovini i slobodi, opjevanje njegdašnje slave hrvatske, uzdanje u sjajnu budućnost itd. Najprikladniji način pjevanja čini mi se onaj, koji su sliedili u domorodnih svojih pjesmah naši pjesnici Tomo Blažek (Dusi, koji rod svoj ljube) i Antun Niemčić (Il je možno, il nemožno.)

Kad bi već jednom imali gotovih pjesama, možebit bi „Kolo“ preuzelo na se tu patriotičku dužnost, da razpiše nagradu za najbolji napjev, — ili makar se nagrada putem subskripcije sabrala, ako „Kolo“ neima novčanih sredstavâ.

Ja mislim, da je već skrajnje vrieme, da se uzme obzir na naše skroz zanemarene domorodne pjesme. Gojimo ih i proturimo na granice hrvatskoga doma, da ondje drže stražu, i prodirućemu tudjini navješćuju, da je još živ narod hrvatski, ljubeći svoju domovinu i slobodu.

T.

O zemljotresih 31. listopada i I. studenoga ove godine.

Prvi studenoga ima u poviesti zemljotresa užasnu znamenitost; jer toga dana prije sto sedamnaest godina do temelja je razorena prestolnica portugizka Lissabon. Tom prilikom pogibe do 30,000 žitelja što pod ruševinami zgradâ, što uslied užasna požara, koji je iza toga sliedio. Ta je godovnica i za nas od njeke važnosti; jer isti dan (i dan prije) imadosmo i mi priliku upoznati se s tim prirodnim pojavom, koji ako i nije bio toli silan, ipak je ostavio kod pučanstva dosta velik utisak. Da se uzmogne prispodabljati, neće biti suvišno, ako ovdje u malo rieči predočimo te grozote onoga issabonskoga potresa. U 23. broju ovoga lista već je spomenuto, kako su na Sve-svete 1755. god. upravo kad se sviet u crkvi desio, tri silna udarca za četiri trenutka načinila od cieloga grada ruševinu. Ljudi, što nisu poginuli, potražiše spas u bjegu; no zla im poslužila sreća; jer bjegajući na rieku, odplave ih silni valovi rieke Taja, a koji su spas na ravnu potražili, propadoše u otvarajućih se ždrielih i pukotinah, iz kojih sukljaše crn dim i plamen. Za šest časova bijaše bogati grad puka ruševina, a čega potres uništio nije, to je poharao silni požar. Kolika je to žalost biti morala, o tom si težko onaj sliku stvoriti može, koji ništa slična doživio nije, kad već toli neznatni potres, koji se je eto u Zagrebu oćutio, tako nenadano dubok utisak ostavlja na veći dio pučanstva.

Prvi se udarac osjeti u četvrtak 31. listopada oko 12 sati i 15 časova poslje podne; al jer se na potres ni slutilo nije, to ga najveći dio smatrao za njeku buku ili štropot, koj se je u kući dogodio. Najznamenitiji potres bijaše u noći istoga dana oko 10 sati 59 časova. Uz gromotnu tutnjavu od jedno četiri trenutka (sekunde) potresu se sgrade, zazveknu prozori, viseći predmeti i slike uznihaju se i zaštropotaju, a spavajuća čeljad

plaho se prenu iza sna, nemoguć se oteti njekomu strahu i grozi, koja ih je snašla. Od kućnih životinja jedini su psi — po svjedočanstvu mnogih — žalobnim zavijanjem svaki potres pratili.

Oko 11. sati 21. čas. 30. tr. pojavi se druga trešnja od dva trenutka, koju nakon trenutka mira nasliedi pojedini ojak udarac. Smjer gibanja kod ove trešnje bijaše pretežno od Sj.-Sj.-Iz. prama Jg.-Jg. Zp.

Bilo je još trešnje u 11 s. 50 č. 30 tr. od jednoga trenutka trajanja sa sliedećim pojedinim udarcem i smjerom pretežno-sjevero-iztočnim i jugozapadnim; zatim oko 12 s. 24 č. 40 tr. od poldrugoga trenutka trajanja po prilici; a napokon poslje mira od poldrugoga sata opet znatniji potres (oko 12 s. 24 m. 40 t.) od poldrugoga trenutka trajanja, kod kojega, što je veoma znamenito, bijaše jasno osjetiti, kako se smjer zemljotresnoga talasa mienja; s početka bijaše više sjevero-sjeverno-iztočan i jugo-južno-zapadan, al malo po malo predje u odriešito sjeveroiztočan i jugozapadan smjer. Oko 3 sata 14 čas. u jutro osjeti se samo tutnjava bez potresa.

Istoga jutra (1. studenoga) u 8 sati 1 čas potrese se zemlja nješto slabije za poldrugoga trenutka trajanja, a oko podne istoga dana bijaše još njekoliko veoma slabih udaraca. Čitav se pojav završio 2. studenoga u 6 sat. 24. časa u jutro tutnjavom bez potresa.

Sielo tih potresâ je jamačno naša gora zagrebačka; dakle su valjda posve lokalan pojav. Pa i nije vjerojatno, da bi nam ti potresni talasi preko savske naplavine od jugozapada došli, jer bi tada pri osjećenoj jakosti kod nas Samoborci n. pr. još jače udarce oćutiti morali, dočim tamo za potres ni neznaju a osim toga moralo bi njegdje na obalah jadranskoga mora doći do groznih katastrofa, što dosada nije potvrdjeno. Nadalje razlog, da u zagrebačkoj gori sielo potresa potražiti imamo, jest upravo promienljivo i vihorasto talasanje zemlje, koje se je opazilo, što se nemože sa udaljenim potresnim uzrokom, po zakonu talasanja krutih i kapljivih tjelesa, nikako u sklad dovesti.

Mnoge su i različite hipoteze, što su ih zamislili učenjaci, da protumače zemljotrese. Jedni su htjeli, da su plinovi u utrobi zemaljskoj uzrokom potresa; drugi, da su podzemne oluje, dakle munjotoci uzrokom njihovim; a treći, da potresi nisu ništa drugo nego štropot, koji nastaje kada se ruše podzemne špilje, i. t. d.

Nije dvojbe, da mnogo raznih uzroka mogu proizvesti iste učinke. Tako u blizini jaka vodopada zemlja je na daleko u vječitom treptanju; al toliko ipak dan danas znanost dopušća, držeć se mnienja Humboldtova, da zemljotresi (kao i pojavi vulkanski) nisu ništa drugo nego reakcija raztopljene utrobe zemaljske na okorjelu površinu svoju, a dodaje još taj popravak, da i nebeska tjelesa najpače sunce i mjesec znatno na zemljotrese uplivaju. Ako je naime, mniju teoretici, nutarnjost naše zemlje u raztopljeno tekućem stanju, tada po istih zakonih privlačiva sila sunca i mjeseca ima djelovati na tu nutarnjost, te kao što na mora prouzrokuje plimu i osjeku, tako sličnim načinom moraju prouzrokovati razmjerno dizanje i padanje te raztopljene nutarnjosti.

Sunce i mjesec, kada istodobno prolaze poldnevnim kolobarom, (dakle za punoga i mladoga mjeseca) imaju za posliedicu najjače plime i osjeke u moru, dakle po analogiji i što jače na tu ognjevitu kapljevinu zemlje djelovati moraju, to jest, potresi tada imaju biti što češći i jači. Što je teorija davno izrekla, to je pretresivanje mnogobrojnih potresa i sbilja dokazalo: da su naime potresi najćešći onda, kada su sunce i mjesec zemlji najbliži i kada svoju privlačivu silu sjedine, drugimi riečmi govoreć za punoga, a najjače za mladoga mjeseca. Znamenito je svakako, da su se i ovi zagrebački potresi za mladoga mjeseca sbili; jer 1. studenoga u 6 sat. 34 čas. nastupio je upravo mladi mjesec.

Pretresivanja raznih zemljotresnih bilježaka pokazalo je i to, da su potresi puno češći u hladnoj polovini godine nego li u toploj. Toga nije težko tumačiti. Sva se tjelesa stežu, kad toplinu gube.

U hladno pako doba godine kora zemaljska više topline izgubi za stalno vrieme nego u toploj polovini godine, dakle i naglije se steže, dočim s druge strane gubitak topline same jezgre uviek je stalan, te se jednomjerno steže; odatle dolazi,da kora mjestimice popuca kao ljuska na orahu ili lupina na mogranju, a to kucanje kore čini potrese zemlje.

Te pukotine zemaljske nevide se doduše, jer ih pokrivaju zemaljske naslage manje više rahle, za koje ovo pravilo stezanja nevriedi nego samo za kristalnu lupinu zemaljsku. Medjutim dogodilo se je već i to, da su brazgotine tja do površja zemlje išle te iz njih za ciela potresa sukljala vatra i dim, kao što smo to naveli kod potresa lisabonskoga i kao što se je opazilo kod mnogih drugih velikih potresa.

Kako mu drago bilo, iz maloga se je ovom prilikom naučiti dalo, kako su potresi neugodni gosti. Srećom, da u nas neimaju one sile, kojom haraju južnu Ameriku, Antille, Italiju, Siciliju i Malu Aziju. Spominje se doduše, da se je jednom toranj crkve sv. Marka uslied potresa porušio; al navadno prodje bez velike štete za zemlju, samo što potres neobičnošću svojom zada malo straha.

Ideal u francezkoj revoluciji.

Po F. Lotheissenu.

Upitamo li, koji je cilj bio francezkoj revoluciji,a svejedno da li su si sviestni bili njega ili nisu — to je odgovor lahak: htjeli su pokušat osnovati slobodu svagdje u životu i mišljenju. No radnja jednoga vremena neda se protumačiti jednom jedinom rieči; k preganju za političkom i vjerskom slobodom pripajaju se i druga nastojanja, drugi duševni pravci, a poviest mora crtati i državni i i duševni i družtveni život neke dobe kako su u savezu jedan prema drugomu i kako jedan na drugi djeluje: onda će se istom pravo upoznati značaj neke dobe.

Jasno je to, da je revolucija bila posljedica dugoga duševnoga poslovanja stoljetnoga. Filosofija prosvjetljenja dohrvala se malo po malo do podpuna gospodstva u Francezkoj, pače skoro bi se reći moglo, u cieloj Europi. Bila ona u mnogom pogledu koliko zaslužna, ipak se neda tajiti, da je državu francezku slabila, raztrojavala. Nestalo je uzhićenja, pače i snage k tomu; napokon ostade samo hladni skeptički posmjeh, s nebrigom pogledahu ljudi, kako sve bliže dolazi propast države. Družtvo je neprestano nijekalo, i kao radovalo se slabosti svojoj, zadovoljavalo se površnimi, prividno filozofičkimi izvodi: a tu dakako da nije bilo vrstno uspješno izvesti temeljitu reformu, trebalo je da se digne nov i mlad naraštaj, koji će osjećati snagu, da vladajuće ideje uporavi na praktični život, i koji će imati poleta i oduševljenja, da na branik stupi za svoje osvjedočenje. Revolucija bijaše djelo mladosti, mladjahnoga duha, mladjahne zanesenosti. Al upravo zato, jer je htjela resultate filozofije prenesti u zbiljnost, jer se je okanila spekulativnoga iztraživanja i posvetila se samo životu i realnim zahtjevom njegovim: upravo zato revolucija neima filozofa u pravom smislu te rieči. Ujednoč stane narod postojano, pohlepno raditi, a prije je bio tako nebrižan. Pošlo se na to, da se velike ideje o ljudskoj sreći i slobodi oživotvore u pomladjenoj državi: narodna skupština, konvent, zakonodavno tielo stanu se natjecati, tko će bolje reformirati. Vodje naroda bijahu uvjereni, da će uspjeti; nikakova vanjska pogibelj, nikakov nutrnji neprijatelj nije mogo narodnih zastupnika odvrnuti od radnje, i nikad još nije stanje neke zemlje u tol kratko vrieme tako do korjena preustrojeno bilo. Revolucija radijaše pohlepno uvesti novi red. na stran je bacala, jednačila, izravnjavala; dà ona je osnovala preveliku centralizaciju, od koje trpi Francezka. Svuda se pokazala njena silna, preustrojavajuća ruka. Nestane ostanaka feudalnoga vremena, sruše se nutrnje ograde, koje su razstavljale jednu pokrajinu od druge; pače dokinuta je i stara dioba zemlje u provincije. Popravljeni su zakoni, i kašnji zakonik Napoleonov djelo je revolucije, ako ćemo pravo; mnoga načela, koja se dan danas za valjana drže u životu državâ, potekla su iz revolucionarne Francezke i tamo se naprije uporavila: tako obće pravo glasa, obća obrambena dužnost. I nastava ima biti obćom, svakomu iz naroda pristupačna. Sreća i sila francezkoga naroda nisu bile jedini cilj, za kojim se je išlo; najplemenitiji i najbolji duhovi onoga doba propoviedahu, da se valja boriti za dobro stanje i oplemenu cieloga čovječanstva.

Nisu to bile samo prazne rieči, koje bi kao tobož sa praznine svoje zvučne omiljele bile tadanjim govornikom i piscem; u istinu bijaše mnogim onaj cilj pravom svetinjom, dà i prosti puk počeo je malo po malo uviđati, da imadu svi narodi i sva plemena bratskom svezom spojena biti. Ako se je na žalost i sama revolucija toj težnji za čovječnošću u brzo na grozovit način iznevjerila, ali je ona ipak nemogaše sasvim udušiti. Još ni onda, kad je Robespiere dnevice na heka tombe ubijao ljude, nije ona idealna ćut posve izčeznula; posve ju iztjerati podje tek vladi Bonapartovoj za rukom. Pusta sebičnost zavlada svom Franceskom istom onda, kad je Napoleon vodeći svoju vojsku proti susjednim narodom, pobjedničkom ju slavom opajao i grabežljivost joj podjarivao bogatim plienom.

Idealna težnja prijašnjih godina odsieva jasno u životu i u spisih trojice muževa, koji inače posve različne ćudi onom su si težnjom posve jednaki.

Constantin Francois Volney, ili pravim imenom svojim Chasseboeuf, čudnovat je dokaz, kako se je zanos tadanjega vremena silno dojimao pače i hladnih srdaca i suhoparnih duša. U Volneyu gledamo čudan pojav idealizma bez uzleta i uznesenja, pojav hladna razuma, koj se ipak uzvija u nepraktične, sanjarske ideje. Rodjen 3. veljače 1757. u Craonu, neveselo domladovà u školi, gdje ga otac dao bio na nauke, ne brinuć se više za njega. Majke svoje, rano se prestavivše, nije ni poznao, i tako rastijaše on ćuteći se samotan i zanemaren, što je od najvećega zamašaja bilo za razvoj njegova značaja. Već mladićem bijaše ozbiljan i šutljiv, značaj, koji je imao označivati sve njegove kašnje spise. Mladićem od sedamnajst godina dodje u Pariz učiti medicinu, no većom se revnosti stane učiti stare jezike, i potegnu ga u krug enciklopedistâ, pače ga dovedu i k Helvetiju i Holbachu, koji su upliv imali na njegov kašnji razvoj. Dobiv baštinom nekoliko hiljada franaka, odluči putovati poći po iztoku, pak brižno se k tomu pripraviv, i naučiv se snositi tegobe i stradanja, ode g. 1783. u Egipat, nauči tamo arabski, proputuje zatim kroz tri godine dolinu Nila, Siriju, Palestinu

i dodje do ruševinâ Palmire. Povrativ se u Francezku god. 1787. nacrta u svom putopisu točno one zemlje, a tim je mnogo koristio francezkoj vojsci, koja je nekoliko godina kašnje vojevala u Egiptu. Volney se bavljaše samo stanjem i prirodom onih zemalja, kojimi je prošo, negovoreć ništa o svojih doživljajih. Neiztiče svoje osobe, već sustavno opisuje iztok. Budući u oprieci prema Bernardinu de Saint-Pierru, nedira ga nježno narav, kad ju motri; on o sanjariji ništa nezna, osim ako ćemo da tim imenom krstimo priegornu filozofiju, koju izlieva nad ruševinami nekad cvatućih zemalja.

Godine 1789. izabraše ga poslanikom u narodnu skupštinu, a Rivarol izreče u svojih novinah ujedljivu rieč proti njemu: da je on medju šutljivimi članovi skupštine najrječitiji. Sigurno nije bio neradin; već smo kazali, kako se tiesno priključio Mirabeau-u i podupirao ga svojim znanjem. Od njega je i poteko predlog (20. svibnja 1790.): neka narodna skupština izjavi, da se francezki narod za buduće odriče svakoga navalnoga rata. Jasna bijaše misao, koja ga k tomu dovela: htjeo je da Europa povjerenja steče prema Francezkoj, i uvidjao, da se takvim ratom nikada nemože unaprediti ni čovječanstvo, ni izobraženost, ni sloboda.

Ovu je misao bolje razvio sliedeće godine u svom spisu „ruševine“. Ova je knjiga veliku pozornost probudila, a nisu na nju zaboravili u Francezkoj ni dan danas. Volney u njoj pripovieda, kako je prije nekoliko godina proputovao iztok i svuda našao samo razbojstvo i haranje. Gdje su nekad stajala cvatuća sela i gradovi, tu je našo same pustinje, a nigdje mu nije jasnijom postala ta propast kao pod razvalinami Palmire, gdje je proživio više dana u siromašnoj kolibici nekoga pastira. Gledajuć ostanke negdašnjega svjetskoga grada, koji se protežu više milja daleko, pita se on: je li će takvu sudbu dieliti i civilizacija Europe, pa se sgraža, kad mu je pomisliti na tajno božanstvo, koje proklinje živuće narode, da kazni griehe prošlih naroda.

Pun takih sjetnih misli sjedi jedne večeri na povaljenu stupu i gleda na pustu maglovitu ravninu; ujednoč se javi pred njim duh ruševinâ i bolju mu nauku dade. Volney, taj rationalista, pogriešio je proti logici kad je u ovoj knjizi, koja pobija svaku vrhunaravnu vjeru, sablasti u usta dao naučati istinu; no on je u tom nazrievao samo teatralni, vanjski oblik, od nikakve važnosti za samu stvar. Duh ruševina kazuje mu, da nema nikakve uništujuće sile, koja opredieljuje sudbu čovječanstva; da nema nikakve božanske kletve, koja opustošuje zemlje. Sunce još i sad svietli nad Sirijom kao i nekoč, još i sad daždi i rosi, i more struji. Nije božja ruka razorila gradove te zemlje, već čovjek u svojoj strasti, koji je pogazio njive, porušio stabla, poharao gradove. Ako su usljed toga nadošli glad i kuga i pomorili narode, zar da je to učinio bog? Nije li toj nesreći kriva pohlepa vladarâ, oholost i divljost ljudi? Bog je dobar i pravedan; u čovjeku je izvor zla. Neznanje i pohlepa velike su dvie opačine, dva dušmanina čovječanstvu. Po njih se ljudi diele u tlačitelje i tlačenike, u gospodare i robove; oni pobrkaju ideje o dobru i zlu, pravdi i nepravdi; oni su kletva čovječjega roda.

Al osobito ga slabi i uzimlje mu nadu u poboljšicu takova stanja ona sila tolikih vierâ, koje razdražuju ljude jednoga proti drugomu. Volney misli, da sve vjere izviru iz nevolje i zdvojnosti ljudi, koji napokon shvaćaju život kao sanju, kao trudno putovanje, pa se nadaju u nekom drugom svietu doći do sreće, koju su ovdje svojom krivnjom proigrali. I ovaj put ga tješi duh; odkriva mu buduće vrieme, kazuje mu na zapadu slobodan, silan narod, koji otvara novu dobu u poviesti — misli tuj na francezku revoluciju — a za kašnju budućnost dâ mu slutiti neki veliki sastanak svih naroda svieta, koji hoće da upoznaju pravu vjeru. Volney unapried priobćuje odgovore, koji su vrlo slabi, i napokon dolazi do zaključka, da uzrok vjerskih razprâ neleži u stvarih, već u ljudih, da se dakle nebi imali ni prepirati o vjerah, jer su to pitanja, koja se nikada riešiti neće, al da im upravo zato treba oduzeti svaku važnost i upliv na gradjanski život.

Tim je dakako za Volneya prestala potreba, da filozofički zaključak izvede i da se jazno izjavi. Još je suhlje i nerazložitije njegovo drugo djelo: „prirodni zakon“, kojim je hotio podati njeku vrst gradjanskoga katekizma o naravnom moralu. Neupušta se on tuj u narav čovjeka, nema tuj duhoslovnoga razglabanja, niti pravo znanstvenih izvoda, kamo li svježe, oživljujuće ideje; čini se, kao da je Volney običnim riečim o slobodi, jednakosti i bratinstvu htjeo dati filozofički oblik. Al kad je svoje djelo na svjetlo dao, trajale su već žestoke borbe g. 1793. pa mu moramo u zaslugu upisati, što se usudio priznati da vjeruje u boga, što je govorio o savjesti i redu, i pobijao Rousseau-ovu nauku, koja veli, da je čovjek najbolji i najsretniji u prvobitnom stanju. Volney smatraše temeljnim zakonom svoj čovječjoj radnji ne preganje za onim što nam je poćudno — kako su učili La Mettrie i drugovi — već nagon za uzdržajem samoga sebe, stoga je držao, da je zločin čovjeka ubiti. No takvimi je nazori doskoro morao zazoran postati vladajućoj stranci; zatvoriše ga i bijaše zatvoren više mjeseci, dok ga nije 9. Thermidor oslobodio. Odpraviše ga u Nizzu, no došav onamo, stigne zapovied

nove vlade, koja ge dozvala natrag i stavila ga za učitelja poviesti na novo ustrojenoj „Ecole normale“.

Predavanja, što ih je usljed toga držao, bijahu osobite naravi; bila su žestoka tužba proti znanosti poviestnoj i cieni njenoj. Volney tvrdjaše, da ništa na svietu nekvari toliko i nesbunjuje čovjeka, da ništa moralnosti toliko nepodkapa, koliko kad se divimo prošlim vremenom i krivomu junakovanju. Većinom iz poviesti izvire bludnja i kriva vjera, a istinu poviestnu nemožemo nikad i nikakvim načinom iztražiti. I najveći su poviestnici podvrženi bludnji, jer se moraju zanesti na izviešća drugih ljudi i nemogu biti sasvim nepristrani. Svim dogodjajem u životu narodâ, svim ratovom i svim sklopljenim mirom od 15 stotina godina najviše je kriv stari zavjet i povjest židovskoga naroda. Ako si papa prisvaja pravo pomazivati kraljeve, čini on to po načinu Melkisedeka i Samuela; ako su carevi pred crkvene poglavare često poklekli oplakivali svoje griehe, to su sliedili Davida, kao što su ljudi i križarske ratove proti nevjernikom naučili od židova. A štampa je, razširiv knjige staroga zavjeta, neizmjerno mnogo škodila i povod dala strašnim vjerskim ratovom. K tomu da je još nadošlo obožavanje klasičke stare dobe, kojoj su privrženici osnovali novu vjeru, al nisu ni pravo ocienjivali ona tako hvaljena vremena i narode. Slavili su slobodu starih, premda je kod njih postojalo ružno robstvo, i premda je skoro posvuda gospodljiva pohlepna oligarhija puk nečuvenim načinom tlačila i zlorabila. „Što sam više učio stari viek i njegovo toliko slavljeno ustrojstvo,“ veli on, „to sam više uvidjao, da se vladavina Mamelukâ i vlada algirskoga Beya bitno nerazlikuje od vlade, koja je bila u Šparti i Rimu; uvidio sam i to, da bi se ovi slavljeni Grci i Rimljani trebali samo zvati Huni i Vandali, pa bi se upoznao njihov značaj. Neprestani ratovi, ubijanje zarobljenikâ, pokolj žena i djece, nevjera, gradjanski ratovi, tiranstvo u domovini, tlačenje u inozemstvu — eto, to je slika Grčke i Rima za vrieme od pet stotina godina.“ Volney je nemilostan i prema pjesničtvu starih naroda; Homerova da je Iliada razplamtila častohlepje u Aleksandru macedonskom, a u tragedijah Sofokla i Euripida nalazi skoro rieč po rieč nauku divljakâ o sudbini i nesmiljenosti njenoj.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Svečana sjednica jugosl. akademije držana je 31. listopada. Predsjednik dr. Fr. Rački otvori ju govorom, kojim dokazuje, da i maleni narodi mogu privriediti znanosti, pa to podkriepljuje primjeri iz Grčke u staro, a iz Skandinavije u novo doba. „Svaki je narod“, kako liepo veli predsjednik, „pozvan, da uloži svoje sile za duševni razvitak cieloga čovječanstva. Raznolikost jezika i narodnih osebina ne samo nesmeta ovomu zadatku, nego ona dapače stvara divno suglasje u duhovnom svietu, koje stojeći pod zakonom slobode tim je divnije i uzvišenije od sklada u raznolikoj naravi. Veliki i maleni narodi jesu tjelesa na vasionu prostoru duhovnoga svieta, te se svikolici imadu skladno kretati oko jedne središtne točke — istine i pravde. Samo onaj narod, koj se od ove točke udalji, izgubi ravnotežu u onom bezkrajnom prostoru, te bez obzira na njegovu veličinu hrli u neuklonivu propast. U takova naroda postane i nauka kumirom slavohlepja i strasti“. Naš povjestnik dolazi do zaključka, da i naš narod može živjeti vlastitim životom, a njegujući nauku u duhu svoje osebnosti doprinositi znamenite priloge za obću ljudsku prosvjetu. Ako naša akademija pripomogne nauci odkriti osebnosti slavenskoga juga, ona je već tim nauci mnogo privriedila, jer znanost mora da pozna slavenski jug, ovaj toli znameniti dio Europe. Liepa je utjeha za nas, što predsjednik konštatuje, da je u tom pogledu akademija naša priradila već toliko, te se već sada na književnu radnju našega mladjahnoga zavoda obazire ne samo slavenski nego i inostrani učeni sviet, koj se zanima za narod i zemlje balkanskoga poluotoka. — Tajnik akademije g. Gjuro Daničić pročita izviešće o stanju akademije, a najprije izrazi sažaljenje radi smrti člana akademijina učenjaka slavenskoga Hilferdinga. Po tajnikovu izviešću bilo je koncem godine 1871. glavnice u zem. blagajni 292.583 for., a koncem pak god. 1870. bilo je 289.230 for. 86 n., i tako je godine 1871. glavnica narasla za 3352 for. 14 n.. a porasla je koje jednom petinom kamata, koje izplaćivanjem dobrovoljnih priloga prije obećanih, koje novimi prilozi; o tih je prilozih i jednih i drugih akademija javljala u novinah sa zahvalnošću, koju i ovom prilikom ponavlja. Prihoda je imala akademija godine 1871., i to: $^4/_5$ kamata od glavnice kakva je bila godine 1870. (pošto se odbije dohodarina i jedna petina, koja se pribija glavnici) 12.766 for. 73 nv., izvanredni dar nekih rodoljuba namienjen da se upotrebi iste godine 300 for., ostatak od prošle godine 131 for. $81^1/_2$ nč., i od razprodanih knjiga 1.606 for., t. j. svega 14.804 for. $61^1/_2$ nč. Kad se ovaj prihod sravni s prihodom, koji je akademija imala da upotrebi godine 1870, a tada ga je bilo 13.178 for. $56^1/_2$ nov., vidi se, da joj je prihod godine 1871. bio za 1626 for. i 5 nov. veći od onoga godine 1870. Troška pako godine 1871. imala je akademija 14.277 for.

45 n., tako da je 527 for. 16½ nv. prešlo u račune za godinu 1872; koji će se završiti koncem ove godine i tada obznaniti.

Iza toga izvješća akademik Matija Mesić pročita svoju historičku razpravu o životu i djelih kneza Krsta Frankopana odkako se je vratio iz Njemačke u svoju domovinu, pak sve do mohačke bitke. Iz razprave razabire slušalac, kako je hrvatski knez Krsto Frankopan bio važan čovjek, ne samo za svoju domovinu Hrvatsku, nego i za Ugarsku i u obće za kršćanstvo. U veljači il ožujku god. 1524. dodje on u Budim u službu kralja Ljudevita, a vodile su ga tamo te misli, da kao što su njegovi predji oslobodili ugarsku kraljevinu od Tatara a kralju Beli povratili priestol, tako da i on u pomoć priteče očinskoj si kraljevini, kojoj je od turskoga cara Sulejmana pogibelj prietila. Saznav, da Turci kane udariti na grad Jajce i osvojiti ga, stane kupiti vojsku; iz Budima je dobio malo pomoći, al je zato u naših krajevih sabrao vitezova, koji da se bore proti Turčinu. Dne. 7. lipnja predje preko Save s vojskom, koja nije brojila ni punih 6000 ljudi; al ipak svlada mnogo veću tursku vojsku. S toga čina puče mu slava na sve strane; kralj ga Ljudevit odlikova imenom branitelja kraljevine Dalmacije Hrvatske i Slavonije, a hrvatski ga narod štovao kao svoga izbavitelja. Na saboru Hatvanskom uztraži Frankopan, da se njegovu rodu povrati grad Senj; al ugarsko je plemstvo mislilo: mi imamo samo to jedno mjesto na moru, zato ga se nemožemo odreći! — upravo kao danas glede Rieke. I Frankopan nedobi ništa. Povrativ se u Hrvatsku, gdje su ljudi razmišljali o tom, kako da si brane domovinu od Turaka, savjetova na saboru križevačkom, koji se sastao 25. siečnja 1526., neka se Hrvati dadu pod okrilje njemačkoga cara Karla i brata mu nadvojvode Ferdinanda. U toj se stvari nije moglo doći do jednodušna zaključka, i Frankopan u ožujku 1526. ode k Ferdinandu u Njemačku, da izposluje pomoći proti navali turskoj. Dok je boravio u Njemačkoj, započe velika Sulejmanova vojna proti Ugarskoj. Ljudevit, ugarski kralj, pozove Frankopana, neka pohrli u njegov tabor; no ovaj neimajuć dovoljno novaca, nije mogo za vremena vojsku skupiti. Dne 1. rujna 1526. dodje s nekoliko stotina odabranih junaka u Zagreb. Frankopan je zaklinjao ugarskoga kralja, neka se neda u boj prije njegova dolazka i dolazka drugih pomoćnih četa; ali kralj nije posluhnuo toga savjeta, nego se upustio u bitku s Turci, i tako Frankopan saznade već 2. rujna, da je ugarska vojska strašno potučena na mohačkom polju. I ugarski je kralj Ljudevit pao u toj bitci, al Frankopan toga nije doznao 2. rujna. U pismu na biskupa Jožefića izpričaje se Frankopan, zašto se za vremena nije sa svojom vojskom digo; ujedno strog sud izriče nad ugarskim plemstvom, koje da je krivo nesreći kraljeve vojske.

Na sve svete. Kako je našu književnost ove godine težki udarac zapao, to su se na dan posvecen uspomeni mrtvih imale ljetos paliti svječe na nekoliko novih grobova. Proslavl enici na polju hrvatske prosvjete: Ljudevit Gaj, Petar Preradović, Dimitrija Demeter, Simo Balenović, Franjo Turić legli su u te nove grobove, a to je u jednoj godini golem gubitak za književnost našu, pa se sa žalošću „Vienac“ njih spominje. Gledajući grobove znamenitih muževa, žao nam je bilo, što u Zagrebu nemamo Petra Preradovića, nego umrli mu ostanci u tudjini počivaju. Trebalo bi na svaki način razmišljati o predlogu hrvatske gospodje uglednice, koja bi željela, da se tielo njegovo u Zagreb prenese. Ovo je liepa misao, a da se oživotvori, narod bi ju, uvjereni smo, rado podupro dobrovoljnimi priunesci. — Vriedni Samoborci su izkitili na sve svete grob Ivana Perkovca. Na grob mu staviše ove stihove:

Ovdje roda hrvatskoga
Dragocieni leži dio:
Vieran, stalan neustrašiv
Sv g života muž je bio.

Kriepkom rieči svedj i svagdje
Branio je naša prava.
Slava njemu mučeniku,
Koj u grobu ovdje spava!

Viek na umu, oj Hrvati,
Bud vam teznja toga sina:
Njegva vjera, ljubav, hrabrost,
Vaša sveta domovina!

A kod groba nevinih žrtva palih g. 1845. sastalo se ljetos kao i svake godine množtvo svjetine; „Kolo“ je odpjevalo tri tužaljke, jednu izvornu od Ivana Zajca „nad grobom“. Rodoljubi i rodoljubke izkitili su cviećem gvozdeni spomenik, na kom je mnogo svjetiljaka zapaljenih bilo. Drugoga naresa nije bilo, jer su zlobne ruke potrgale ono što se oko groba inače stavljalo; za buduću godinu valja dati načiniti zamjenu.

Književnost. Viest o izdavanju Preradovićevih pjesama, koju priobćismo u posliednjem broju, izpravljamo i popunjujemo sada tim, da su ovih dana prispjele odboru iz Beča ne samo obje drame nego i odlomci pjesama drugih. Obje su drame u rukopisu podpune: „Kraljević Marko“ u dva razdiela: razgovor i dogovor, slutnja i izpunjenje — „Vladimir i Kosara“ u četiri čina. Medju odlomci imade početak eposa: „Pustinjak“, komu je pozorište hrvatska Dalmacija, naposeb nekadanja joj priestolnica Biograd. Ovo svoje djelo uvodi pjesnik u trećoj kitici ovako:

„Pustinjaka na vidik izvodim.
Čudna smjera, primjetit će mnozi,
Da sveobćoj proti struji brodim,
Da se mučim na jalovoj lozi;
A i slavu da si mimohodim,
Koja s' uviek trvenikom vozi,
A onoga niti neopazi,
Koj se vere po samotnoj stazi!!

Zanimivi su takodjer papiri, na kojih su pobilježene neke pjesme, kako su u prvi mah izašle iz uma pjesnikova, te ondje dotjerivane, dokle ih pronadje dostojne za javnost.

— U čuvenom francezkom časopisu „Revue des deux mondes“ (tome CXI, 1 oct. 1872, 3 livr.) priobćio je Albert Dumont članak „Souvenirs de Adriatique“ (p. 678 — 706), u kojem opisuje navlastito Dalmaciju, a dosta je prijazan težnjam hrvatskim i južnoslavenskim.

Pouka o kućanstvu. Za školsku i domaću porabu sastavio i o svom trošku izdao Vjenceslav Zaboj Maržik. Svezak I. Ciena 40 novč. U novije vrieme uveden je kod naprednijih naroda posve nov učevni predmet u ženske škole, naime kućanstvo. Tim je doskočeno velikomu pomanjkanju tih škola, koje se izim nješta ženskoga ručnoga rada nimalo nisu prije osvrtale na buduće odredjenje svojih pitomica, i zadovoljeno je jednoj od najglavnijih potreba ženske naobrazbe. Dosadanja torija: da škole ne samo formalno mladež obrazovati imaju, nego i materijalno s obzirom na budući njihov praktični život, postala je glede ženskih skola istinom; te sad odvisi blagotvorni uticaj tih škola na život samo još o tom, da se one osvrću samo na ono, što je gdje za život sbiljam bitno i potrebno, a ne da bog zna koje kuda po zraku lete. U nas, kod kojih je školstvo kod svake sgode uviek zadnje, do sada se je u tom pogledu još malo šta ili ništa učinilo. Novi krajiški školski zakon uvadja doduše takodjer taj predmet u ženske škole; nu badava je šta naredjivati i zapoviedati, ako se nedadu i sredstva, da se naredbe ovršavati mogu, ako se učiteljem nepruži odmah i knjiga, po kojoj bi taj novi predmet predavati mogli. Nu dakako da je posve i nemoguće bilo nješta pružiti, čega još ni od lieka u našoj književnosti nebijaše; ele sada je i toj priekoj potrebi doskočeno ovdje naznačenom knjigom, od koje nam evo poznati već pisac školskih knjiga prvi svezak daje. Pisac se je kod sastavljanja toga spisa držao na tom polju najvr tnijih strukovnjaka: materijal je dakle u knjigi valjan, dobro razporedjen, a izbor i obseg mu je takodjer prema svrhi i zadaći knjige, iz koje će dakako praktičan učitelj opet ponajviše se na ono obazirati, što će biti nuždnije i potrebnije prema okolnostim ovoga il onoga kraja, ovoga il onoga mjesta, jer da sve nije i za svaki kraj, i za svako mjesto, to je, mislimo, i suvišno da napominjemo. A što se tiče samoga jezika, kojim je knjiga napisana, to u tom pogledu možemo pohvalno izreći, da je pisana pravilnim i lahkim jezikom, što doista nije neznatna prednost knjigi, koja je mladeži namienjena. Radujuć se dakle ovomu i koristnomu i zaslužnomu radu marljivoga pisca, preporučujemo što toplije tu knjigu svim našim ženskim učevnim zavodom s tom željom, da ju što savjestnije i koristnije u namienjenu svrhu rabe, jer je skrajnje vrieme, da i u nas škola što više na praktične svrhe i potrebe života pazi i da ih svojom obukom njeguje i promiče. Osobito će pako ta knjiga sgodna biti za odrasliju žensku mladež nedjeljnih i produžnih škola; a neće doista škoditi, ako se njom pobliže upoznaju i sve naše mladje domaćice i kućanice. Jednom riečju: komu je stalo do materijalnoga napredka naroda, koji se bitno promaći može boljim i umnijim kućanstvom, taj širi ovu knjigu što više u krugove, kojim je namienjena! A piscu preporučujemo, da se što prije požuri s drugim svezkom; nu da i kod njega nesmeće s uma, komu je njegov spis namienjen, držeći se jednoga od glavnih pravila valjanih učevnih spisa za školu i mladež: „Ne mnogo ali dobro!“

Ivan Filipović.

Balauzov i Dalj. Ove godine mnogo je postradala slavenska naučna knjiga u Rusiji Jedva smo oglasili smrt akademika Peharskoga i Hilferdinga, pa opet priobćujemo smrt S. N. Palauzova i Vladimira Dalja. Palauzov, rodom Bugarin, bijaše činovnik u Petrogradu kod ministarstva vanjskih djela. Bavio se poviesti balkanskoga poluotoka i napisao: Viek bolgarskoga carja Simeona (Petrogr. 1852), Rumynskia gospodarstva Valahija i Moldavija (1859), Jugovostok Evropy v XIV stol. (1857), izviestio o važnoj istini carigr. patriarche Kalista (1858), izdao znameniti synodik bug. cara Borisa (1855), sastavio mnogo razprava u ruskih i bugarskih časopisih, od kojih spominjemo onu o mačvanskom banu ruskom knezu Rastislavu Mihajloviću. Osim toga bijaše Palauzov članom ruske arheografičke komisije za izdanje staroruskih spomenika. — Vladimir Ivanović Dalj, rodom Danac, (rodj, 1802. † 3. list. o. g. u Moskvi), posveti se poznavanju ruskoga jezika, osobito pučkoga. Probavi svoju mladost u maloj Rusiji i služeći i kano činovnik na crnom moru, u Petrogradu, u Orenburgu, u nižjem Novgorodu, svuda je učio ruski pučki jezik sa svimi njegovimi mjenami; sabirao rieči, priče, poslovice, od kojih posljednih sakupi 30.000 itd. Dalj je najprije priobćivao ruske pučke priče i pripoviedke u časopisih (otečestvenyja zapiski, russky věstnik) i narodopisne razprave o Rusiji. Ali najveću književnu slavu pribavi Dalju njegov veliki „Tolkovyj slova živago russkoga jazyka“. Dalj je prijateljevao u svoje vrieme s prvim ruskim pjesnikom A. Puškinom i inimi prvaci ruskimi, od kojih mu starac Pogodin ostadè vjeran do groba. Posljednje godine proživi Dalj u Moskvi neprestano do svoje smrti. On je u politici pripadao naprednoj stranci, te je mnogo sudjelovao kod izradjenja obćinskoga reda za grad Petrograd (1846), koj sastavljen u autonomnom pravcu bude osnovom za gradsku autonomiju Moskve, Odese i drugih velikih gradova ruskih. — Velika Rusija umjela je ova dva inostranca, Palauzova i Dalja, priviti na svoje srdce i njihovimi se umovi okoristiti za prosvjetu svoga naroda.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 46. U Zagrebu dne 16. studenoga 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

MORU.

Iz ostavštine P. Preradovića.

More divno, more sveto,
Pred nami se širiš eto
Kao tajna kob!
Ljuljačka si komu mila,
Komu hladan grob.

Nesiže nam oku sila,
Nit nam sižu izùmila
Odkrit tvoje dno:
Pokriveno tako tajnom
Sudbe nam je tlo.

Al površju po tvom sjajnom
Duh se krili slašću bajnom
I čezne u njoj,
Neizmjernost tvoja mu je
Neizmjeran goj!

Kad se tobom razblažuje,
Po slici ti blažen snuje
Iza smrti kraj:
Ograničen nebom samo
Bit će tako raj!

Nebo amo, nebo tamo,
Nebo svuda, kud gledamo,
Nad pučinom svod,
Po njoj biele lepirice,
Ovdje, ondje brod.

Njimi šalje krilatice
Zemlja zemlji izmjenice
Plode krila svog,
Prelieva se svieta blago
Preko lica tvog.

Ti nam hraniš milo, drago,
Odievaš nam boso, nago,
Sreće si nam vir,
Kad po tebi razvija se
Blage ćudi mir.

Ali kad se bura pase
I srdite u talase
Njezin digne gnjev,
Tad si lavom stoglavnikom,
Kom su bezdna ziev.

Odzivlješ se divljom rikom
I valjaš se stravljenikom
U bjesnilu svom,
Užas prati sve ti mahe,
Sve udarce grom.

Ladje hrskaš kô orahe
Il ih grozom goniš plahe
Na očajan put
Osudjene kao stvore
Kroz pakleni skut.

Oj strašno si tada more,
Al strahote tvoje zbore
Veličanstven zbor:
Ljudskoj kažeš oholosti,
Da si jači stvor.

Svojih sila u groznosti
Najsilnije mogućnosti
Tumač si nam svet,
Vlasti, kojom tvorac maše
Očevidan kret!

— — — — — — — — — — — — —

Slava tebi more naše,
Na slavu ti pune čaše
Izpijamo sad:
Krvlju, pjesmom zauzeto
Goj nam jugu sklad!

HRVATSKI SOKOLOVI U ISTRI.

Pripovieda I. T.

I.

Na kraju smo ljetnoga doba god. 1813. Francezi su na Rieci. Englezki admiral Freemantle poredav svoje ratno brodovlje uzduž grada zahtieva, da Francezi odlaze s Rieke. Francezi se nipošto nedadu izagnati niti uljudnom željom, da nebude prolića krvi, niti oštrom prietnjom, da će se Freemantle nabacivati jabukami od željeza, pa da neće ostati ni kamena na kamenu od svieh bielih dvorova i božjih hramova.

Englez nezna za šalu. Riečani dočuvši, što će biti i da je rok ustanovljen, kad će topovi zagrmiti, komešaju se, lete, opremaju majke i djecu, kud koji smije i može, zakapaju novac, dragocjenosti i drugu robu, gdje tko misli, da je najsjegurnije.

Kad će vršak nastati toj pometnji i gunguli, da je tko imao očiju, mogao je vidjeti, gdje se na seljačku odjeven primorac mirno obalom šeće i sad kradimice na englezku mornaricu pogleda, sad opet željom zapaljene zenice upire u čamce, što ih Francezi prikovaše za stupove na obali i povjeriše svojim stražam, da ih čuvaju, kao oko u glavi. Čini se, da primorčeve oči kadšto munu striekom od čamca do admiralova broda.

Što li taj primorac spaja pogledom onaj čamac i admiralov brod? Rukom u žepu haljine si prevrće pilnjak i nehotice trza, kanda mu se ruka sama otimlje domaći do lanca, kojim je čamac prikovan za obalu. Vidi se, rad bi prepilati onaj lanac i na čamcu odploviti do admiralova broda. Koji su mu jadi, koji li naum?

Odielo mu je, istinabog, trošno i viečno, al je nosilac tog odiela čil i mlad, dapače, nemojte se prepasti, drage čitalice, uprav krasnolik, kao kakva gospodska ljepotica, samo što se u njega ukazuju liepi plavetni brčići kojih u ljepotica ni krivih, ni pravih neima. I crljena mu je kapa što znojem, što vremenom izgubila cienu, ali mu je plava kosa pod crljenom kapom po gospodsku ugladjena i svietla, a modre velike oči odsievaju mu se izpod široka čela čudnim bistroumljem. A da mu, draga čitalice, pogledaš u dlanove, nebi našla ni jednoga žulja ni od motike, ni od vesla, već bi opazila liepe biele ruke, koje kadšto dolikuju i mužkoj glavi, te koje su često nedvojbena javila liepe duše. Ali pri nastaloj pometnji nitko ni neopaža kakve neobičnosti na našem primorcu, a liepe Riečanke neimaju kad obazirat se na toga krasnika. Ni francezkim vojnikom nečini se horno ni nuždno motriti prosta seljaka, koji se medju uzburkanom svjetinom kao val medju valovjem jedva opaža. Nikomu se nečini neobično, što seljak tuj i ondje popostava, prisluškuje, u koga sluge ili piljarke za ovo i ono propitkuje.

Još jedan sat ima minuti, pak će rok izteći, do kojeg su Francezi imali s Rieke krenuti. Ali se francezki zapovjednik nevješt čini, sve molbe gradskoga zastupničtva i ostalih odličnika odbija, dapače vojsku svoju razporedjuje i smješta, kako će joj engleski topovi, ma koliko gruvati učestali, najmanje nahuditi.

U to pukne glas, da će čuvena riečka ljepotica Belinička, supruga brodskoga kapetana, poći engleskomu admiralu, da ga poklečke moli, nebi li se Rieci smilovao i od naumljene razoritbe odustao. Podje glas od usta do usta, da joj je franceski zapovjednik već dopustio, neka se slobodno da odvesliti na svom čamcu do admiralova broda i neka pokuša sreću.

— Gdje joj je kuća? — Zapita seljak, dočuv za veledušnu nakanu liepe Beliničke i poleti na preteč kao smušen, kud ga je svjetina uputila i kud je sama povrvila.

Prestigne mladi seljak svjetinu. Nije čudo: opasao se snagom, a pregaocu rastu krila, kada leti.

Eto ga sama pred riečkom ljepoticom.

— Tako vam neba i zemlje i tako vas more zdravo nosilo, liepa gospodjo, dozvoljite mi, da vam budem veslač! — Zamoli seljak.

Gospodja Belinička bijaše ne samo glasovita ljepotica, već i tankoumna vještakinja, kad je bilo komu pogledati u dušu.

— Vi nieste seljak, kojim se gradite. — Zaokuplja ga mudra ljepotica, a vidi se, da joj prianja za dušu plavokos krasnik.

— Niesam! — Odvrati poseljačeni pregalac i nastavlja: — Ali nije kad izpripoviedat, tko sam i što sam; nije kad uvjeravat vas, da su mi najpošteniji smjerovi. Toliko vam samo kažem, da Rieke nespasiste, ako me nepovezete na svom čamcu do admiralova broda. Kunem vam se svom vašom ljepotom i dobrotom, kojom se ovaj čas zanosim; kunem vam se svojim poštenjem, da vam u prilog radim! —

— Ako posumnja franceski častnik, koji će me pratiti i ako vam uzme haljine pretraživati, što onda? —

— Nebojte se liepa gospodjo, imam u gradu kod prijatelja veslo, u njem su moja pisma. Ako smiem s vama, odskakat ću po svoje veslo. — To rekav prinese krasnik sklopljene ruke pred oči liepe gospodje i molećim pogledom saleti joj dušu i srdce.

— Vi ste moj veslač! Kako vam je ime? — Pobrza Belinička; — Janko, — odgovori skromni molitelj.

Prihvati ga gospodja za sklopljene ruke i smiešeć se probesjedi: — Teci Janko po svoje veslo, ali si negdje malo ogari gospodske ruke, da te neizdadu! —

Dočim Janko po svoje veslo leti, nereda si liepa gospodja razpletene kose, neoblači svetčane oprave, nekiti se dragocjenim kovom, već razpojasa i goloruka u domaćoj bieloj odori silazi niza skaline, doziva si još tri veslača, odzdravlja kličućim prijateljem i narodu skromnim ponikom, te praćena silnom svjetinom brzâ na obalu, gdje bijaše već odkovan jedan čamac i kamo bijahu medjutim doskakala njezina četiri veslača. Francezki častnik dočekav ju na obali prevede ju po brvi u čamac, odbije nekog gospodina, koji se je ponudio, da će krmiti, te se lati sam krmila.

Otisnuše se, manuše veslima i eto ih za desetak časova, gdje prignaše admiralovu brodu.

Pošto se je Belinička na francezkom jeziku engleskomu častniku oglasila i svoju mu nakanu prijavila, budu za malo ljestve spuštene i Belinička pozvana, da se popne na admiralov brod.

— Janko! skoči uz ljestve, da mi pomogneš! — Kliknu Belinička.

Janko ju razumjede, te kako je veslom upirao u admiralov brod, da unj neudari čamac, tako s veslom u ruci pope se brzonog uz ljestve i pruži Beliničkí veslo, da joj bude pridržaljkom.

Franceski častnik ostade na čamcu.

Janko pratijaše Beliničku do odaje admiralove i uzgredice reče joj hrvatski: — Prijavite me admiralu, ja sam poslanik gjenerala grofa Nižana. —

Kleče Belinička zaklinjati englezkoga zapovjednika, neka bi odustao od pucanja. Kosnutljivimi besjedami razloži sladkorjeka ljepotica tužnu budućnost grada Rieke, ako admiral neodustane od svoga nauma, naglasi nedužnost gradjanstva i pučanstva, što Francezi neće, da ostavljaju Rieke, pripomenu velikodušje englezko, koje nemari unesrećiti podložnike svoga visokoga saveznika, zavjetova vječitu zahvalnost hrvatskoga pomorskoga grada, ako joj admiral usliša molbu. Ali sve to, ni suze, ni ljepota moliteljice nepomogoše. Admiral nehtjede odumljeti, što bijaše naumio, svu krivnju svaliv na silovite Franceze i na njihova objestna cara.

Videći Belinička, na čem je, prijavi Nižanova poslanika. Admiral ga namah upušti a Janko izvadiv još pred vrati pismo Nižanovo iz šuplja vesla, predade ga, imenova se poručnikom Deušem od Nižanove vojske, te razjasniv mu, kako i kad će Nižan udariti, poče razlagati nepotrebu razoritbe grada Rieke, koliko je dapače nuždno občuvati taj grad, da nezapne osvojitba Istre, dok se Francezi opet neosile.

To i pripomena Deuševa, da se Francezi na Rieci nemogu održati, a da bi se razor Rieke imao smatrati neprijateljstvom proti caru austrijskomu, skloni admirala, te reče ukočeni Englez Beliničkí: — Čestitam vam gospodjo, povedoste uza se vrstna zagovornika. Ali se zanj nesmije' znati. S toga je samo vaša vječita zasluga, što Rieka nije ovaj put porušena. Svakojako imao bi dakle taj grad ljepoti i pregnuću svoje hrvatske kćeri postaviti dostojan spomenik. Vi ćete se pako velikodušno pobrinuti, liepa gospodjo, da taj seljak nedopane franceskim stražam u šake. —

— Hvala admirale. Rieka vam je zahvalna, dok je svieta i vieka. — Dovrši liepa Riečanka i oprosti se sa admiralom.

Poručnik Deuš prihvati pred vrati svoje veslo, da će ga ponieti, ali mudra Belinička zamoli admirala, neka bi joj dao zamieniti opasno veslo, jer bi se franceskomu častniku ipak moglo čudno i sumnjivo činiti, što je Deuš svoje veslo na englezki brod ponio, mjesto da ga je po običaju na čamcu ostavio, a Beliničkí rukom pomagao uzpinjati se.

Pošto se izmjena na brzu ruku obavi, spušti se opet Belinička uz pomoć svoga veslača niza ljestve a sretan veslač pomagajuć joj ovaj put rukom malo neijuknu od radosti, osjetiv zahvalni stiskac riečke velesrdnice, kad ju je do sjedala na čamcu doveo.

Belinička sjednuv na svoje mjesto kliknu veselo: — Odtiskuj dragi Janko! — te zaokupi franceskoga častnika poviedanjem dobra uspjeha i velike sreće po Rieku i zapremi tiem ono deset časova na povratku, da častnik nije imao kad, ni Janka motriti, ni posumnjati, nije li taj krasnik uhoda.

Pristadoše u pristaništu, silna svjetina dočeka na obali Beliničku i dočuv od nje, da Englezi neće na Rieku pucati, uze ju urnebesnim uzklici pozdravljati i pratiti do njezina doma.

Ostavimo sad Rieku, neka se od straha oporavlja, neka se veseli, neka tisuće svjetiljaka pali u slavu svojoj liepoj pregalici, neka svu noć pjeva pjesme primorčice, neka tiem i ponoseć se svojom kćerju zasvjedočava svietu svoje pravo Hrvatstvo.

II.

Poručnik Deuš nije imao kad gledati ni slušati te slave, i onako se nebi smio u Beliničkinu dvoru pokazati, već samo potajno i kao seljak primorac. S toga uze klenovac u ruku a put pod noge, te ugodi preko mosta put Jelenja. Srećom bijaše kod novoimenovanih banskih vrata zapovjednikom straži onaj isti franceski častnik, koji ga je dao pretražiti, kad je noseć vesla tobože na prodaju prolazio na Rieku. Popipa ga malo po

grudih i po zatiljku, nije li gdje ušivena kakva poslanica, pa ga onda pusti, da ide.

Pred sobom opazi na drumu podaleko primorku djevojku, gdje se polagano nizbrdice spušta i plahọ obazire. Pošto ju zateče, opazi namah, da su ju suze polile i da je valjda od duga hoda obnemogla.

— Pomozi Bog, sele! — Pozdravi ju Deuš.

— Bog pomogao, brajko! — Odzdravi mu djevojka.

— Što mi, sestrice, plačeš, koji su ti jadi? — Zapita ju milostivo Deuš, prikrativ korake i polagano uzporedice s djevojkom hodeć.

Djevojka sad istom pogleda putnomu si drugu u oči i gotovo se zatravi od njegove ljepote te porumenjev uzdatljivo mu reče: — Neznam tko si i odkuda si, al čini mi se, mogu ti sve povjerovati: Podjoh do Jelenja za nekim poslom. Kad sam došla do posljednje franceske straže, uzeše me po drugi put pretraživat i bezobrazice na plač nagonit. Sva protrnuh od ieda i od straha; jer u njedrih neimadoh ništa do li ono malo novca, što im ga dragovoljno pokazah. Al nehtjedoše oni mirovati. Iste sam opanke morala sazuvati i bjelajice svlačiti. Dušu mi na muke stavljahu — više od obiesti, nego li od nužde; jer kad pukoh u sav glas plakati, izadje častnik iz stražarnice i zapovidje, neka me puste. A otimljuć se vojnikom, čini mi se, krivo sam stala te izčašila nogu. Samo da mogu do Jelenja doći! — Tuj uzdahnu djevojka i stade; jer joj u isti čas opet škleenu nešto u nozi. — Neću moći dalje! — Reče pobliedjela djevojka bolnim glasom.

Deuš ju prihvati izpod pazuha i posadi na kamen pokraj druma, štono ga po onom kraju, hvala Bogu, dosta ima. — Ded se sazuj, a ja idem za toga pogledati, nebi li u kojem svrtku našao vode. — To rekavši odskaka Deuš i našav za čas hladne vode umoči svoj rubac te se vrati k djevojci.

— Čini mi se — reče djevojka — da se je noga sama izpravila, mogu ju pri gležnju lakše pregibati, al moram čekati, dok joj vredovnost mine. —

Deuš izaže vodu iz rubca i dade joj ga, da njim obavije nogu oko gležnja a djevojka mu reče: — Hvala ti! kako ti je ime?

— Janko. A tebi? —

— Jelica Novljanova s Učke, da znaš, tko ti je dužnik. Ali ti morda dangubiš. Nemoj se na me obzirat, već ajde, morda ću te vidjet na Jelenju, ako si odanle rodom. —

— Janko Deuš nije iz Jelenja rodom već iz daleka, ali Janko Deuš neostavlja nikoga u nevolji, a kamo li toliko liepe djevojke. — Odvrati naš junak i pridodade: — Za sad imam i ja prešna posla na Jelenju, ipak mogu koji čas počekati, dok se oporaviš. Onda ćemo zajedno. —

— Hvala ti do Boga, i onako se bojim, da me nebi opet sletila kakova straža. Znaš li, je li gjenerao Nižan na Jelenju? — Zapita djevojka.

Začudi se naš junak i reče: — Po svoj prilici bit će ondje. Ali kakov ti je posao kod Nižana? —

— Imam mu predati prešno pismo. —

— A gdje ti je za boga to pismo?

— Je li vjera? zapita Jelica.

— Jest. I ja idem k Nižanu.

— Evo ga! — reče djevojka i uzdignu malo ugladjenu kosu povrh lievoga sliepog oka. Listić se bjelucnu izpod crne kose, a Jelica ga namah opet prikri.

— Sad znam — reče Deuš — kolikog si se straha naužila. Ali ipak, koji bi se bies mogao dosjetiti, da može u tom grmu zec ležati? Nadmudrila si Franceze. Ali kaži mi, od koga je to pismo?

— Rekoh ti Janko, — odvrati Jelica — da se uzdajem u te, dosle nevidjena i nepoznana, ipak te moram zaklinjati nebom i zemljom, neka nitko drugi od tebe nedozna za moju tajnu. Pismo je od moga otca Martina Novljana, a kad se je otac samo u mene mogao uzdati, da ga neću odati, to si možeš pomisliti, o čem se radi i koliko mi je do toga stalo, da se činiš nevješt. Ali mi kaži, kako ću do Nižana, da me neprate od jedne straže do druge i da me neogledaju vojnici, kao kakovu skitnicu.

— Hvala ti, što se u me uzdaješ, a moja će briga biti, kako ćeš ravno do Nižana. Znaj dakle: i ja mu nosim glasove od englezkoga admirala. —

— A gdje je tvoje pismo? — Upita znalično Jelica.

— Evo ovdje. — Odgovori Deuš i pokaza prstom na čelo.

— A komu si za volju ti išao gubiti glavu? —

— Evo ovomu srdcu i junačkomu pregnuću! — Odgovori opet Deuš.

— Isti si, kao i moj otac; neznam sama, odkud to polieže, da mi se činiš kao stari znanac. Bogom te bratim, nemoj mi zamjeriti, ali čini mi se, da bih za te mogla u vodu skočiti. Vidim ja, da si pregalac, da si poštenjak, pak se svaka duša mora uzdavati u te. —

Tiem izvanrednim prostodušjem zateče Jelica poseljačena častnika, sad istom opazi Deuš vilovit siev njezina crna oka, rajsko milje njezina posmješka, valove sniega uzburkanih grudi i drhtavicu jedre ručice, kojom je posegla k nozi, da snimi mokri rubac i da obidje gležanj, nije li bol išto već jenjala. Deuš joj ote rubac iz ruke te skoči, da ga opet nakvasi i ohladi, a u dva skoka eto ga opet pred djevojkom, gdje joj dajuć

hladni zavoj veli: — Razhladi opet gležanj, krasna Jelice, te umiri srdce svoje za danas, da vidimo, hoće li sjutra i prekosjutra i treći i četvrti dan prianjati uz novoga znanika, kad dočuje za njegove naume i brige, za njegove nepokoje i pogibelji pa i za njegovu nevolju. Sad ti evo moje desnice, da sam ti po Bogu pobratim, kud puklo, da puklo! —

Prihvati Jelica njegovu ruku i podiže se s kamena na zdravu nogu, blaženo se smiešeć, te reče: — Hvala ti pobratime! — A sad uze kušati, nebi li mogla i na bolnoj nozi stajati. Kad tamo, al noga već toliko ojačala. da je mogla njom i koraknuti. Sjede opet i obu se rekavši: — Preša nam je obomdvomu; ajdemo polagano! —

I nastaviše put drumom, dok im nedodje Deušev dječak u susret, koga je on davno već izgledao; jer je za stalno obećao, da će se taj isti dan vratiti. Dječak dojaha na jednom konju, a drugoga dovede osedlana uza se. Na osedlanu konju bila privezana crljena kabanica. — Ti ćeš pješice za nama. — Reče Deuš sjahavšemu dječaku, te privede svoga konja Jelici i prinuka ju, da uzjaše i da ogrne crljenu kabanicu, jer je bilo već zahladilo. Liepo joj pri uzjahivanju pomognu, da nepovriedi bolne noge, sâm joj prikrati stremene, i skovči izpod vrata kabanicu, te obidje uzdu i podprežaj, da nebude neprilike. Tad uzjaha dječakova konja i reče: — Dè! — oba konja uzeše s mjesta kasati, a dječak Deušov podbočiv se oko pasa stade gledati za jašiocima i kimati glavom od čuda. Nakon reče: — To nije pravi groš! — i dosjetiv se, da mora za njima, srnu žurno koracati; jer se je već uzeo hvatati mrak, a u taj mrak nestade i jašilaca.

I onako, kad konji kasaju po zidanoj cesti, ili po kamenitoj goleti, onda se od topota kasača nečuje domjenak jašilaca. Ostavimo dakle Deuša i Jelicu u mraku, gdje tiho uzporedo jašu. Nevidi se kroz mrak, da li im se kadšto nehotice ruke sastavljaju, nevidi se sjevucanje očiju, nevidi se podig grudi od dubokih uzdisaja, a kamo li, da se vidi plamen srdaca, kad se desi naći krasnik s krasoticom osobito u ratno doba, kad i onako sva srdca gore, a nikomu na um nepada tu vatru gasiti.

Našim znaličnim štilicam valja samo znati, da su Deuš i Jelica sretno na Jelenje dospjeli i da je obodvoje još one noći pred gjenerala Nižana pušteno.

Za Deušova dječaka, znam, da vas nije briga, je li sit ili gladan, je li još čil i brzonog ili je već obnemogao i umoran, te o koje će doba noći stignuti na Jelenje.

III.

Nije nam ovdje pripoviedati, kako je gjenerao grof Nižan sa svojom brigadom uz pomoć englezke mornarice Rieku osvojio. Zna se na Rieci i čita se na crkvi sv. Vida, kakovim je jabukami Englez pomagao izgoniti Franceze sa Rieke. Zna se, da je silno ulje riečkih trgovaca pod izlikom, da je to franceska imovina, dao izliti na ulicu; zna se, da je svu sol razdielio medju narod.

Valja nam pako napomenuti, da je u brigadi Nižanovoj bila samo jedna četa nekadašnje križevačke pukovnije i jedan eskadrun Radeckovih husara, a Nižan je imao držati Rieku i opet osvojiti Istru.

Sva Istra spadala je od g. 1809. k tako zvanim ilirskim pokrajinam franceskoga carstva, samo neki dio hrvatske Istre nije nikada htio priznati Franceze za svoje gospodare, već se bunijaše i opiraše franceskim oblastim za cielo vrieme primirja, premda od naše vojske nikada nedobi ni najmanje pripomoći, a ni vojničkoga vještaka, da upravlja ustankom.

Sve niti toga odpora bijahu u ruku tako zvanoga Čičkoga kralja na Lipi, velikoga bogataša i uglednika, komu su se osobito Čiči sliepo pokoravali i kojeg je u veliko cienio austrijski nadvojvoda Ivan a za tiem i grof Nižan.

Martin Novljan bijaše jedan izmedju uzdanika Čičkoga kralja i po njegovoj kćeri doznade grof Nižan, na što su Istrani spremni.

S toga se ponudi Nižanu satnik Lazarić, rodjen Istranin, da će se staviti istarskim ustašam na čelo i da će prognati Franceze iz Istre.

Gjenerao Nižan shvati bistroumice probitačnost i nadobnost Lazarićeva pregnuća, ali neimajući sâm dosta vojnika, dade mu samo poručnika Deuša i četrdeset i sedam oružanih vojnika graničara te jednoga desetnika i šest prostih konjanika Radeckove pukovnije.

Nižan izdade Lazariću punomoćnicu, da je vlastan na ime njegova veličanstva austrijskoga cara Franje I. osvojiti i zauzeti sva mjesta po Istri, do kojih sa svojom četom dopre. U Lovrani najmi Lazarić nekoliko brodova, da budu vazda spremni na održbu doticaja medju njim, grofom Nižanom i englezkim admiralom Freemantlom.

U zoru na 2. dan rujna g. 1813. krenu Lazarić sa svojom četom s Rieke put Istre, te osvoji Kastvu i Veprinac na Učkoj. Kasno u noć dopade četica u Vranju pod Učkom. Amo dodje s četicom i Jelica Novljanova prateći svoga otca Martina, koji je imao voditi četu istranskih ustaša i poručnika Deuša, zapovjednika krajiških sokolova, koji joj je kao seljak Janko i putni drug ušao u volju. Kad je Deuš na Jelenju sjutradan poslije njihova dolazka u častničkom odielu po Jelicu došao, da ju opet privede gjeneralu Nižanu, prepade se Jelica i kleče moliti mladoga častnika, neka joj oprosti, što ga je kao se-

ljaka bratila i njegovu pomoć i podvorbu primala na račun jednakosti njihova stališa.

— Vidiš, Jelice, — reče joj onda Deuš — kako me se danas žapaš! A pošto te odvedem gjeneralu, neću imati kad, ni da te počekam i izpratim do stana, već evo ti novaca na potrošak, a momu sam dječaku rekao, neka ti, kad odavle krenemo, osedla moga konja, te neka ide uza te, da uzmogneš nenapastovana s prtljagom naše čete doći na Rieku, na koju ćemo večeras udariti. Ja namah s prednjom četom polazim, da omrknem na Trsatu. Ako živ ostanem, potražiti ću te sjutra na Rieci kod naše prtljage. Vidiš, dušo, kakov je pregaocu život i da nije vriedno zanj skakati u vodu! —

Briznuše djevojci suze na oči te reče: — Ja sam ipak spremna za vas založiti svoju glavu!

— Neubijaj me, Jelice, tako ti nedužne dušice! — Zaklinjaše ju Deuš. — Dužnost mi neda brinuti se za tvoju sreću. A blago si ga onomu, komu je pod onim blagim nebom na pristranku Učke sudjeno, da te usreći! Napokon, ja ti već rekoh, da sam ti brat, da si mi mila sestrica, nenaziri u meni bog zna, kakva gospodina i tebi nejednaka druga! Mi vojnici nedržimo ništa do toga, osobito, kad je postajati na strašnu mjestu. Nepazi bog na moje častničtvo, već na moju vrednoću i na ono, što valja višemu smjeru. Negledaj ni ti na moje odielo, već drži na umu, da sam ti jučerašnji pobratim Janko i pobratim do vieka! Hoćeš li Jelice? —

— Hoću Janko! — Reče onda Jelica i podje s njim do gjenerala. Na Rieci jedva časak vidje Deuša, da mu kaže, koliko je zanj straha pretrpljela, čuvši ono strašno puškaranje i gruvanje topova, kad se je udaralo na taj grad. Ipak je Jelica na Rieci samo Deuševom brigom dospjela u kuću gospoje Beliničke i naišla tuj na liep doček, na gospodsku podvorbu i na materinsku pažnju. Kad je Nižan odredio Deuša, da ide uz Lazarića osvajati Istru, gdje joj je otac ustašam prednjačio, izmoli u Nižana i u otca si dozvolju, da smie pratiti četu i brigu imati za otca si i za pobratima; jer veljaše, da bi imajuć ostati kod kuće od straha za njih dvojicu poginula.

Tako eto Jelice s četom u Vranji. Otac joj ode u noć, da kupi istranske sokolove Hrvate, da razpituje, što je i kako je, da upućuje, da sokoli. Imao se je do zore vratiti. Deuš podje s trojicom uzdanika, da vidi, gdje je neprijatelj i da nadzire prednje straže. U dva sata po ponoći dokrade se do prednjih straža uzdanik kapelana Picota iz Gradišta s pismom, kojim doglašuje c. k. gjeneralu na Rieci, da je franceskim posadam u Pulju i Rovinju došla zapovied, neka kreću i neka se medju Vodnjanom i Geminom sjedine, na 3. dan rujna u Pazinu omrknu, a na 4. dan rujna put Učke zapute, te neka se na Učkom prigorju s narodnom stražom mletačkoga diela Istre sjedine i onda na austrijsku brigadu na Rieci od traga navale. Doglašuje nadalje častni taj pop, da u tom franceskom odielu ima 3000 pravih vojnika i 12 topova, a da u rečenoj narodnoj straži ima 4000 Istrana.

Satnik Lazarić poprati taj glas svojim izvještajem, da mu se tolika sila neprijatelja precerana čini, ali da je on svakojako preslab opopriečit se i manjoj sili, van da bi narod u velike uzanj pristao, da će dakle prema okolnostim postupati. Kapelanova uzdanika odpratiše dva Križevčana do Rieke i nedadoše mu ni s kim progovoriti, da se sviet neuplaši.

Jelica nemogaše zaspati, dok se Deuš nije povratio, bivši na opasnijem mjestu, nego li joj otac, hodajući po selih, gdje više nije bilo franceskih vojnika. Pričuvala mu nešto večere i čašu vinca, da joj se ogladnjeo i trudjan pobratim okriepi. Čujuć pred vrati, da Deuš večera, udje Jelica u njegovu odaju, da ga pozdravi.

— Dobro mi došla moja hraniteljice! — Probesjedi Deuš — Sjedi ovdje do mene, zasladi mi ovu večeru i zasini mi duši blagim sievkom tvojih očiju, pa ću te opet na snu vidjeti, gdje mi andjeluješ. —

— Neskončavaj me, Janko! — zamoli ga Jelica sklopljenim rukama. — Hoćete li sjutra udariti na neprijatelja? —

— Nećemo sjutra, već valjda prekosjutra. Ali da mi nikomu ni besjede naprosloviš. — Odgovori Deuš i prihvati Jelicu za ruku, te nastavi: — Ja ću sjutra prvo dana opet k neprijateljskim stražam. Govorio sam noćas s dvojicom graničara Otočana, pa sam ročio nekog otočkog častnika, moga staroga znanca i prijatelja. Rad bih, da Otočani priedju k svojoj braći. Morda ću se istom kasno u noć vratiti, morda ću s mojimi graničari već sjutra dovečе morati napried, tko zna, što nosi dan, što li noć? Jelice, ono malo kova i novca, što je u mojem kovčegu, sve je tvoje, ako me francesko zrno nadje. Rubine i odielo neka bude dječaku. Ima u tom kovčegu i moja pismena oporuka. A ovaj prsten, Jelice, neću da mi ga svlači neprijatelj s ohladnjela prsta, već ti ga nà u spomen tvojoj pažnji a mojoj zahvalnosti, ostao, neostao ja živ! —

Uze djevojka gorko plakati i jecati, a i Deušu navališe suze na oči. Natače joj zlatnu viticu na prst, te poljubiv ju u čelo, reče oštro: — nečini od mene nejunaka, ja se nebojim smrti! Valja mi prvomu, valja mi veselo poći na dužnost, nenavijaj me na žalost! —

Podiže se djevojka i, kano da se je okamenila, blieda i niema odmilje bezobzirce iz poručnikove sobe. **(Dalje sliedi.)**

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

XX.

Bazarov nagnu se iz tarantasa a Arkadij svrnu okom iza ledja svojega druga i opazi na vanjskih stubah gospodskoga dvorca visoka, suhonjava čovjeka čupave kose i tanka, orlova nosa, odjevena starom vojničkom haljom, koji stojaše, razkoračiv noge, pušeći iz duge lule i migećući očima kao da ga sunce sjeni.

Konji stadoše.

— Evo te tada njegda, progovori otac Bazarovljev, svejednako pušeći, prem mu čibuk medju prsti drktao. — Izadji, izadji, da se zagrlimo.

I on zagrli sina.

— Enjuša, Enjuša!* zaori drkćući ženski glas.

Vrata se otvoriše i na pragu pomoli se gojna, mala starica s bielom kapicom na glavi i u kratkom šarenom zubunu. Ona zavrisnu, posrnu i za cielo bi i pala, da ju Bazarov nepridrža. Gojne joj ručice saviše se oko sinovlje šije i glava joj klone na njegove grudi. Sve umuknu... Samo si čuo njezine uzdahe i tiho jecanje.

Stari Bazarov živo predahnu i oči mu, reć bi, još više migetahu.

— Hajd, Arišo! prestani, dost je tomu, prihiti on, poglednuv Arkadija, koji stojaše pokraj tarantasa kao ukopan, dočim mužik na kozliću lice odnosio; to nije potrebno! Molim te... prestani!

— Ah Vasilije Ivanoviću, odgovori jecajući starica, samo kad je došao moj baćuška, moje zlato, moj Enjuša, i neskinuv ruku s njegova vrata, odvinu od Bazarova svoje uplakano, smeteno i milo lice, pogleda nanj, reć bi, blaženim i smiešnim pogledom i opet se pribi uz njega.

— Da, da, napokon sve to je naravno, reče Vasilij Ivanović, ali svakako biti će bolje da podjemo u sobu. S Evgenijem evo došao jedan gost. Oprostite, primjeti, obrnuv se Arkadiju i lahko se nakloniv, ta znate... ženska slabost... a krom toga... materinsko srdce...

A u samoga njega uzdrktaše i usne i obrve i podbradak... ali vidilo se, kako se nateže, da nadvlada sebe, da bude tobož ravnodušan. Arkadij mu se nakloni.

— Odista, majko, hajdemo unutar, reče Bazarov i povede u dom oslabjelu staricu. Tu ju posadi u širok naslonjač i zagrliv još brzo otca predstavi mu Arkadija.

— Drago mi je, da se s vami upoznati mogu, progovori Vasilij Ivanović, — samo se zadovoljite... u mene je sve prosto, po vojničku. Arino Vasiljevna, umiri se! čemu to malodušje? naš gost će te osuditi.

— Baćuško, poče starica kroz plač, — neimam čast znati ime vaše i vašega otca...

— Arkadij Nikolajić, odgovori Vasilij Ivanović stavno i izpod glasa.

— Odbite mi na daru moju ludost. Starica se skašlje i nagnuv glavu sad na desnu, sad na lievu, otiraše si pomnjivo jedno oko za drugim. Oprostite... vidite, mislila sam već, da ću umrieti, da neću dočekati svo... svo...ga zlata.

— A evo ga dočekasmo, prihvati Vasilij Ivanović. Tanjuško, obrnu se bosonogoj djevojčici od jedno trinaest godina, u žarko-crvenoj haljici od platna, koja se plaho kroz vrata nalukavala, — donesi gospoji čašu vode... na podnosu, čuješ li? a vi gospodo, nastavi starinskom ljubežljivošću, dozvoljite mi, da vas vodim u sobu stara vojnika.

— Samo još jedan jedincati put da te zagrlim, Enjušečka, zaprosi Arina Vasiljevna jecajućim glasom. Bazarov nagnu se k njoj. — Kakav si mi krasnik!

— Krasnik, ne krasnik, primjeti Vasilij Ivanović, — ali čovjek, što se veli — ommfe (homme fait). A sada, ja se nadam, Arino Vasiljevna, da si svoje materinsko srdce nasitila, pa da ćeš se postarati i naše mile goste nasititi. Ti znaš, slavulji neživu samo o pjesmah.

Starica usta. — Stol bude u taj čas prostrt, Vasilije Ivanoviću; ja ću sama poskočiti u kuhinju i postarati se, da se donese samovar. Sve bude u redu... sve. Ta tri godine nisam ga vidila, ni hranila, ni gojila, a to nije šala!

— Sad pazi i nastoj, da se neosramotiš. A vi, gospodo, izvoljite za mnom. Evo, Evgenije, i Timofejić hoće da te pozdravi. I on se raduje, je li stari kudrove? Izvoljite dakle, gospodo, za mnom.

I Vasilij Ivanović podje vrcajući se napried, lupkajući pohabanimi papučami.

Vas dom imao samo šest malih sobica; jedna od njih, ona, u koju naše prijatelje odvede, zvala se kabinetom t. j. soba gdje on uči. Krupan stol, pokriven svakojakimi zaprašenimi od starine pocrnjelimi pismi, stojaše izmedju obiju prozora; po stienah vise turske puške, nagaike (bičevi), jedna sablja, dva zemljovida, njeke anatomičke risarije, slika Hufelanda, imenopis od vlasi u crnom okviru i povelja pod staklom; kožan, dosta pohaban divan stojaše medju dvie gromorne police od brezovine, a na njima darmar knjige i škrabice i spremke i nadjevene ptice i ljekarska stakalca i kupice; u jednom kutu stojaše opet slomljena munjula.

---

* Diminutiv od „Evgenije“.

— Ja sam vam već rekao, mili goste, poče Vasilij Ivanović, — mi živimo ovdje kao u kakovom taborištu.

— Neizpričavaj se! — zakrči Bazarov. Kirsanov zna veoma dobro, da nismo Krezi i da neživimo na dvoru. Gdje ga namjestiti, to ti je pitanje.

— Oprosti, Evgenije, ondje — na krilu je jedna liepa soba; bivati će ondje tvoj prijan jako dobro.

— Zar si još i pobočno krilo prizidao?

— Dakako; ondje gdje je kupalište, prihiti Timofejić.

— To jest uz kupalište, izpravi ga brzo Vasilij Ivanović.

— Pa sada... u ljetu... Ja ću odmah tamo, da sve naredim; a ti, Timofejiću, mogao bi medjutim njihovu prtljagu donesti. Tebe, Evgenije, namjestiti ću naravski u mom kabinetu. Suum cuique!

— Evo ti ga na! Dobričina moj starac, primjeti Bazarov, kad no je Vasilij Ivanović izašao. — Čudan svat kao i tvoj otac, samo na drugi način. Odviše cakoli, jezik mu kao točak u brusara.

— I tvoja majka, vidi se, krasna je žena, primjeti Arkadij.

— Jest bezazlena je kao golubica. Viditi ćeš, kakov će objed pred nas iznesti.

— Danas vam se nismo nadali, baćuško, te nismo ni govedine pristavili, reče Timofejić, doprtiv Bazarovljev torbak.

— I bez govedine nasititi ćemo se. Gdje ništa nije ni car nedobije. Siromaštvo, kažu, da nije sramota, ta tko sokola neima i kukavici se veseli.

— Koliko ima tvoj otac duša? zapita iz nebuha Arkadij.

— Imanje nije njegovo nego materino; duša biti će, mislim, jedno petnaest.

— Dvadeset i dvie svega! prisječe Timofejić zlovoljno.

U to začu se šum smičućih papuča i s nova se pojavi Vasilij Ivanović.

— Za časak bude vam soba priredjena, uzkliknu on svečano, Arkadije... Nikolajiću. Tako, čini mi se, da vam je ime? je li? A ovaj ima vas dvoriti, doda, pokazav na mlada s njim unišla čovjeka, kratko ostrižene kose, u modrom na laktovih poderanom kaftanu i u tudjih čižmah. — Ime mu je Fedka. Opet mi je ponoviti, prem mi sin zabranio, budite zadovoljni. U ostalom on umije jako dobro lule puniti. Pušite li?

— Ja volim smotke, odgovori Arkadij.

— I to je pametno; i ja volim smotke... ali mi u ovom odaljenom kraju težko ih dobavljamo.

— Daj, kani se već toga jadikovanja, zakrši mu rieč Bazarov, pa se posadi amo na divan, da te bar pogledam.

Vasilij Ivanović nasmjehne se i sjede. On bijaše veoma nalik na svojega sina, samo što mu čelo bijaše niže i uže i usta za liek širja; neprestance bi sliegao ramenima kao da mu je tiesna haljina izpod pazuha te ga steže, pa migetao, kašljucao i prsti kretao. Medju tim odlikovao se kao i sin mu njekom nemarnom nepomičnošću.

— Jadikovanja? ponovi Vasilij Ivanović. Nemisli ti, Evgenije, kao da hoću u našem gostu probuditi sažaljenje prema nam, jer tobož živimo u njekoj pustinji. Ja dapače mislim, da za misaona čovjeka ni neima pustinje. Svakako se staram, koliko mogu, da nezarastem mašinom, što no se veli, da nezaostanem za viekom.

Vasilij Ivanović izvadi iz špaga (džepa) nov žut foulard-rubac, koji si uzeo pošav u Arkadijevu sobu, i mašući njim krugom sebe nastavi: — Neće mi se govoriti o tom, da sam, na priliku, ne bez težkih žrtava mojim mužikom uz godišnji ujam ustupio moja zemljišta na polovicu. Držao sam to svojom dužnošću, koju nam sam razum nameće... i za čudo mi je, da se toga neprihvatiše druga vlastela. Ja tuj govorim o znanosti, o naobrazovanju.

— E ta vidim, da si naručio „prijatelja zdravlja za g. 1855."* primjeti Bazarov.

— Njeki od mojih starih prijatelja šilje mi ga, doda brzo Vasilij Ivanović, — ali — mi na primjer, imademo njeki pojam o frenologiji, nastavi, obrnuv se prema Arkadiju i pokazav prstom na jednu malu glavu od sadre, stojeću na polici, kojoj bijaše lubanja podieljena na četverokute, označene brojevi, pa znamo mi i za Schönleina i Rademachera."

— Pa zar u Rademachera još tko u *** guberniji vjeruje? zapita Bazarov. Vasilij Ivanović zakašlje.

— U guberniji? E napokon, vi to, gospodo, bolje znate. Mi se s vami nećemo natezati. Vi nas imate nadkriliti. I u moje vrieme rugali smo se njekomu humoralisti Hoffmannu i Brownu sa svojim vitalizmom — a ipak počiniše oni u ono doba dosta buke. Sada je možda koji novi učenjak, kojemu se vi klanjate, Rademachera već zamienio, a za dvadeset godina mogu se i njemu opet rugati."

— Da mi se utješiš, kazati mi je, progovori Bazarov, mi ti se sploh cieloj medicini podrugujemo, te se nikomu neklanjamo.

— Što? kako ćeš? zar nećeš ti biti liečnikom?

— Hoću — ali to nesmeta ni malo.

Vasilij Ivanović zatače srednji prst u lulu, u kojoj bijaše još malo topla pepela.

— Nu može biti, može biti — neću se prepirati. Ta što sam ja? — Omirovljen štopski liečnik; volatu (voilà tout). A sad

* Loš liečnički časopis.

sam se latio gospodarstva — Ja sam služio u brigadi vašega djeda, obrati se opet prema Arkadiju, da, da; ja sam mnogo toga za svoga života vidio. U kakovih družtvih sam to sve bio! s kim se sve to upoznao! — Ja, ja sám, kako me tuj pred sobom vidite, obašao sam bilo knezu Wittgersteinu i Žukovskomu! Pa u južnoj vojsci poznavao sam svekolike četrnaestnike*. Vi me razumijete? (i tuj stisnu Vasilij Ivanović ustne znamenito). Sve bi ih mogao nabrojiti. Nu ja se nisam tim bavio; brini se za svoju backavicu (lancette) pa basta! A vaš djed bio je poštenjaković — pravi vojnik.

— Prava bluna je bio, jel'? priznaj samo, lienjivo reče Bazarov.

— Ali, Evgenije, kako mi ga to govoriš! pomisli... Napokon general Kirsanov nije spadao u broj onih...

— A, mani ga se! zakrši Bazarov. Vozeći se amo, obradovao sam se, kako tvoj brezik liepo uspieva.

Vasilij Ivanović kao da je oživio.

— E, gledaj ti moj vrt, kakov je! Svako sam stabalce sám svojom rukom zasadio. Ima tuj voćaka i jagoda i svakojakih ljekovitih trava. Vi, mlada gospodo, rec'te što vam drago, ali stari Paracelsij izrekao je živu istinu: in herbis, verbis et lapidibus... Što se mene tiče, znaš, da sam se odrekao prakse, ali ipak dolazi mi svake nedjelje po dvoje, troje bolnika. Kad me za savjet pitaju, nemogu ih na vrata iztjerati. A ponajviše dolaze siromasi. A druga liečnika neima tuda; samo jedan susjed, njeki stari major u miru, lieči još. Pitao sam jednoč za njega: je li medicinu učio? pa mi odgovoriše: ne, on nije učio medicine, ali on lieči iz puka čovjekoljubja. Ha, ha! iz čovjekoljubja! a? što veliš tomu? ha, ha! ha, ha!

— Fedko, napuni mi lulu! reče surovo Bazarov.

— Imamo ovdje još drugoga liečnika, nastavi Vasilij Ivanović plahim glasom. Onomad dodje ti njekomu bolniku, a taj bijaše već ad patres. Sluga nedao mu u nutar, rekavši: netreba vas. Tomu se on nenadao te se zabuni i zapita slugu: — je li se gospodaru pred smrt štucalo? — Jest. — A zar jako? — Bome, da. — E pa to je dobro! pa se pobrao. Ha, ha, ha!

Starac se sam smijao; Arkadij se samo nasmjehnuo, a Bazarov odvalio dva tri dima. Tako se razgovor duljio čitav sat. Arkadij ode u svoju sobu, koja, prem predsoba kupaonice, ipak pristojna bijaše. Napokon udje i Tanjuša i javi, da je objed gotov.

Vasilij Ivanović usta prvi. — Hajdemo, gospodo! oprostite mi velikodušno, ako sam vam dosadjivao. Ja se nadam, domaćica će vas bolje zadovoljiti, nego li ja.

Objed, prem na brzu ruku gotovljen, bijaše veoma dobar, dapače i obilan, samo vino nebijaše ponajbolje, jer crni Xeres, što ga je kupio Timofejić u gradu u njekoga znanca, udarao je po mjedu i smoli. I muhe dosadjivahu im. Navadno bi goste od muha branio malen dječak zelenom grančicom; ali danas nije mu toga dopustio Vasilij Ivanović iz bojazni, da ga nebi osudili mladići. Arina Vasiljevna ugrabila još toliko vremena, da se nakiti i nacifra: na glavu je nabila visoku kapu sa svilenimi vrpcami, a o vrat ovila si šal s modrim cviećem. Ugledav svojega Enjušku, opet proplače, ali sada nije trebalo muža, da ju tješi: ona sama otare si brzo suze, da si nepokapa šal. Samo su naša dva mlada prijatelja jela, domaćin i domaćica bijahu već poobjedovali. Fedka ih posluživaše, kojega neobične čizme ne malo smetahu, a u tom pomagaše ga njeka ženska, po licu prava mužkara, a uz to još krivošija, po imenu Anfisuška, koja bijaše ujedno ključarica, pilićarka i pralja. Za cielo vrieme objeda šetao se Vasilij Ivanović gore dolje po sobi, po licu vidio si mu, da je vas sretan i blažen, sada razpravljaše o težkih pogibeljih, s kojih ga strah obuzimlje rad Napoleonove politike i rad zapletenoga taljanskoga pitanja. Arina Vasiljevna ni neopazi Arkadija. Poduprv si rukom okruglo lice svoje, kojemu punahne rumene ustne i znamenke po obrazih i nad obrvami veoma dolikovahu tako, da ti se još blagodušnije vidilo, neskide ona očiju sa svoga sina, uzdišući neprestance Dala bi i život svoj, samo da dozna, kako dugo će ostati u nje, ali se neusudi pitati ga. Ako bi mi odgovorio: na dva dana! pomisli i srdce joj zakuca silnije. Poslje pečenke nesta Vasilija Ivanovića, ali za časak evo ga natrag s malom butiljicom šampanjca.

— Evo! uzkliknu, prem živimo u gluhoj pustinji, ipak imamo kod svečanih prilika i čim se proveseliti! — Na to nali tri kupe i jednu čašu, nazdravi zdravicu predragim pohodnikom i izkapi na dušak, po vojničkom običaju, svoju kupu a Arinu Vasiljevnu prisili, da i ona do kapi izpije svoju čašicu. Kad iznesoše pred goste začinjeno voće, Arkadij, prem je mrzio svaki zasladak, ipak okusi od jedno četiri vrsti tim više, jer ih Bazarov odturio te odmah jednu smotku zapalio. Zatim dodje na stol čaj sa vrhnjom (smetanom), kovrtanji i mladim maslom. Poslje odvede Vasilij Ivanović sve u vrt, da se užiju krasna večera. Došavši njekoj klupi, prišapnu on Arkadiju: Ovdje mili mi se mudrovati, gledajući zalazeće sunce kao što to i dolikuje pustinjaku. A ondje podalje zasadio sam njekoliko drveta, koja je Horacij toli ljubio.

* Urotnici od 14. prosinca 1825.

— Kakova to drveta? zapita Bazarov hitro.

— Kakova?... Nerode.

Bazarov poče ziehati.

— Ja mislim, putnikom je doba, da pohrle u naručaj Morfejov, primjeti Vasilij Ivanović.

— To jest, doba je spavati, prihvati Bazarov. Ja se slažem s predlogom. Zaista doba je. (Dalje sliedi.)

POUKA.

Putne uspomene

Iz Dubrovnika, Kotora, Arbanije, Krfa, Italije; od I. K. S.

XV.

Napulj. Strada Toledo. Corso Chiaia. Kazalište San Karlo. Muzeo burbonico. Knjižnice i sbirke privatne.

Velik grad i samotan putnik bez ikakovih znanaca dvie su stvari, koje se nikako sprijateljiti nedadu. Ovo sam oćutio došav u Napulj tim više, što bijaše upravo nedjelja. Svi dućani zatvoreni, sve pučanstvo na nogu ili na ko'ih, sve u veselom razgovoru i trkanju, uz to vika prostoga puka, sred koje nemožeš ipak razabrati ni jedne razumljive rieči, ugledati nijedne poznate duše.

Smjestiv se u Hotelu de Genève, najmih kočiju i provezoh se po glavnih ulicah gradskih. Na stradi Toledo i na corsu Chiaia sretoh više tisuća kola, koja lećahu amo i tamo. Na Chiaji zanimao me više nego kola i ljudi prekrasan pogled s jedne strane na otvoreno more s otoci Capri i Ischia, s druge pako na veličanstveni grad, što se savio oko mora u poluokrugu, staviv se pod krila dražestnim brdinam, koje pokraj kastela „San Elmo,“ „Castelo nuovo“ i „Castel del ovo“ rese nebrojeni ljetni stanovi i vrtovi. U daljini puši i pari se grozoviti stražar ciele okolice, ognjeviti Vezuv. a od s traga zatvara jedno krilo grada špilja Posilippo, nad kojom stoji Virgilov grob, crkva S. Maria del Porto, i ruševine Lukulovih kupelji te Fortunina hrama. Palače i kuće urešene su tremovi i balkoni. Nad nizkimi krovovi vire nebrojeni zvonici, a nad gradom i morem pruža se tamno modra nebesna vedrina. Krasni vrt „villa reale“ na Chiaji vazda je u glednim svietom prenapunjen. Sve skoro gospodje bjehu odjevene svilom ili baršunom, sve nježne i dražestne, njeke upravo krasne, a i mužkarci odlikuju se ljepotom i ugladjenošću. Na marini stoji kaštel Sv. Lucije, mnoge velike gostione, palača ruskoga poslaničtva itd, a uz kućne zidove ili uz more sjede ili leže polugoli lazaroni, — ima ih u Napulju na hiljade — vjekujući sav svoj život pod vedrim nebom.

Najveće u Italiji kazalište San Carlo posjetio sam odmah prvi dan. Veličanstvena dosta zgrada, ima u šest reda 370 loža. Stiene su bogato pozlaćene, a svod i zastor pozorištni krasnom slikarijom urešeni. Sjećam se, da sam na pozorištu vidio jedankrat u baletu Mazzepi do 60 konja. Kad sam tuj slušao operu „Elnava“ od Enrika Petrelia, veoma vriedjahu moje oči dva vojnika s puškom uz nogu, koji pod čitavom predstavom stajahu nepomično kao egipatske mumije, na pozorištu izpred zastora. Uzrok tomu bijaše prisutstvo Duke Leopolda od kraljevske porodice, kojoj način morala je uviek na pozorištu stojati straža. Ovaj burbonsko-barbarski običaj valjda je jur dokinut u sjedinjenoj Italiji. Osim kazališta San Carlo i Teatro nuovo imadu još dva: „S. Carlino,“ gdje se davaju harlekinade u napuljskom narječju i „Teatro dei Fiorentini,“ u kom se prikazuju ozbiljne drame i vesele igre. Prva umjetnica na ovom kazalištu bijaše tada Poljakinja Sadovska.

Napulj ima više javnih i privatnih sbirka književnih, starinarskih i umotvornih. Medju ovimi je najznamenitiji „Muzej borbonski.“ Tu se nalazi bogata knjižnica, galerija i sbirka starina pod jednim krovom. U toj knjižnici čuva se dragocjeni misal sa slikami našega Klovija. Još jedan molitvenik slikami urešen pod imenom Flora, i jedan breviar kardinala Farneza drže za djelo Klovijevo. U galeriji muzejskoj obradova me veoma podoba našega neumrloga Julija Klovija (Glavića), načinjena od Domenika Tescopolia nazvanoga delle Greche. Ja ju dadoh u manjem formatu snimiti po mladom slikaru Lombardinu za naš narodni zagrebački muzej. I od samoga Klovija ima tu krasna slika Sv. Ivana Krstitelja. Od Andrije Medulića ima velika slika Isusa pred Irodom, sa sedam lica. Veoma je riedka u tom muzeju sbirka starina, izkopanih većom stranom u Pompejih i Herkulanu. Nisam se zadosta načuditi mogao ljepoti izvrstnih slika, blizu do 2000 godina starih, prikazujućih bogove, arkitektonske urese i nakite. Tu se jasno vidi, do kojega stepena bjahu dotjerali u umjetnosti Grci i Rimljani, te kako ostali narodi više vjekova trebovahu, dok su iza propasti svakoga boljega ukusa po onih starih uzorih počeli usavršivati svoje umotvore. To isto valja reći i o vajarstvu, klesarstvu, ljevarstvu kao i o pravljenju posuda, kovanju no-

vaca, oružja. U toj sbirci ima do 1200 starinskih stakala svake vrsti i boje, zatiem do 5000 komada staroga zemljenoga posudja, (terracotte), kao: žara, lonaca, pehara, vrčeva, zdiela, pladnjeva, svjetionica itd. Iz srednjega vieka znamenit je mramorni lik pape Pavla III od Mihaljandjela Bounarota, Triptyhon iz alabastra, lik Dantov, srebrni ormarić od Bernarda di Castel Bolognese.

Privatna knjižnica kraljeva ima do 50.000 knjiga, po znanostih razredjenih u krasnih staklenih ormarih. Sve su knjige liepo vezane, a medju njimi ima dragocjenih izdanja od umjetničkih i prirodoslovnih diela. U tri sto folianta čuvaju se riedki bakrorezi: dvie su sobe napunjene matematičkimi i fizikalnimi strojevi i različitimi makinami. Mene je u toj knjižnici ponajviše zanimalo neumrlo djelo našega slikara Klovija, kojim je uresio molitvenik kardinala Farnesa god. 1545. Da uzmognem viditi taj molitvenik, morao sam kroz austrijskoga poslanika moliti najvišu dozvolu, jer bez ove nesmije se taj preriedki umotvor, kojega ciene na 30.000 duk., nikomu pokazati. S toga se i čuva u zatvorenu ormaru pod osobitim zavitkom i pečatju. Ovomu najslavnijemu djelu našega hrvatskoga umjetnika nemogu se vještaci dosta načuditi, to glede krasote boja i slika u obće, to glede podpune savršenosti rada i u najsitnijih pojedinostih. Ne bez uzroka nazvaše umni prosuditelji ovo djelo jedincatim na svietu, komu jedva što slična imade. Ja sam ga potanje opisao u mom slovniku umjetnikâ.

Knjižnica Brankačijeva, utemeljena g. 1673. kardinalom Brankacijem, ima riedkih rukopisa, te je otvorena svakomu. Veliki arkiv napuljski, u kom su sjedinjene pismohrane svih pokrajina kraljevskih, otvoren je takodjer javnosti, te mu predstojaše u ono doba vele naobraženi markez Angelo Tranillo, princip od Belmonta. Privatne sbirke umotvorina i knjiga niesu vazda otvorene putnikom; meni podje ipak za rukom razgledati galerije Markeza Santangela, vojvode Cassano-Serre, principa Campofranka, i kavaliera Jena.

U sbirci Santangelovoj nalazi se medju ostalimi umotvori i slika našega Andrije Medulića Schiavona, koja predstavlja Isusa tjerajućega trgovce iz hrama božjega.

Sbirku principa Campofranco na trgu Giesù nuovo otvori mi sam princip osobitom uljudnošću i dade mi sve umotvore protumačiti. Pod svakom slikom nadjoh napisanu i cienu, za koju je vlastnik pripravan prodati svoj umotvor. U obće nije neobičajno u Italiji, da i najveća gospoda prodavaju čitave sbirke, ili pojedine komade svojih slika i drugih umotvora, ponajviše u Englezku ili Rusku. Njeki knez reče mi, da ih je nužda naučila biti praktičnimi, budući da su mnoge porodice na ubožtvo spale samo s toga, što je po gdjekoj član iste porodice na sabiranje umotvorina preko mjere trošio a kroz to naravno znatno osiromašio.

XVI.

Književna poznanja. Arbanasi u Napulju.

Za putnika književnika neima veće naslade nego obćiti s književnici inieh naroda; oni ga najkraćim putem upoznadu sa zemljami, po kojih putuje i s duševnim životom naroda, u kojega sredini slučajno boravi. S toga bijaše vazda prva moja briga, u svakom gradu, gdje se podulje vremena desih, potražiti književnike, štono se zabavljahu znanostmi, koje mene ponajviše zanimaju.

U Napulju življaše u ono doba glasoviti književnik Karlo Troya, pisac historije talijanske srednjega vieka, i vješt poznavalac poviesti i književnosti talijanske.

S preporučnim pismom prijatelja kneza Nike Pučića potražih dakle odmah za prvih dana moga boravljenja u Napulju rečenoga slavnoga muža. Nadjoh starca bolestna, u postelji sjedeća, i svega u plahte zamotana. Nad nogama ležala mu dugačka zelena daska, i na njoj njekoliko francezkih i taljanskih knjiga. Primi me veoma uljudno, umoli da mu oprostim, što mi u svom bolestnom stanju nemože na veliku uslugu biti. Mi se stadosmo razgovarati o historičkih predmetih. Kazivaše mi otvoreno, kako malo pozna poviest slovienskoga roda, ali da je u poviesti srednjega vieka ipak morao govoriti i o Slovienih, upotriebivši grčke i latinske pisce. Ja se držim, reče on, tvrdo toga načela, da su Slovieni prastar narod europejski, koji dugo vremena pod inimi imeni sakriven bijaše. Mislim, da u prvo doba stanovahu ne samo u Rusiji nego i u Dakiji pokraj Geta i Gota, od kojih prve smatram za najstarije stanovnike zemlje tračke, osobito one, koji su vjerovali u neumrlost duše i koji bijahu učenici Zamolksovi. Po svoj prilici izumiše ovi Geti i arkitekturu gotičku, koju prenesoše kašnije u Španiju, Italiju i Njemačku. Napokon reče, da je moguće da i Geti i Daki bijahu plemena slovienskoga, jer se još uviek pravo nezna, kakov im bijaše jezik. O Hrvatih reče, da im Talijani veliku krivicu čine, kad sve zlo, što počiniše austrijski vojnici, pripisuju Hrvatom, jer je osvjedočen, da nijedan Hrvat neide od svoje domisli robit i plienit Italiju, niti može slobodu ljubeći narod, koji je pod Jelačićem podigo oružje na obranu svoje slobode, gaziti slobodu inoga naroda.

U velikom državnom arkivu napuljskom, smieštenom u monastiru San Severino, posjetih umnoga književnika i predstojnika svih napuljskih arkiva Angjela Tranilla principa od Belmonta. Njemu me predstavi tajnik i prefekt arkiva Don Antonelli

Tranillo, čovjek veoma izobražena uma i srca, bavio se većom stranom iztraživanjem povjestnih podataka. U pravom smislu aristokrat i pobožnjak, pitao me o stanju vjere, svećenstva i plemstva u Hrvatskoj. Milo mu bijaše čuti o blagostanju i domoljublju hrvatskoga katoličkoga svećenstva, ali o plemstvu neznadoh mu kazivati mnogo dobra. Tužio se na Franceze, koji g. 1806 i 1816 plemstvo u kraljevini napuljskoj skoro sasvim zatrieše, podignuvši demokraciju do nečuvene sile. Nazva velikim griehom, što je proglasio jednakopravnost svih viera car Josip, i što podupiru Turčina i tursku vladu u Europi zapadne sile, koje nedadu da se digne kršćanstvo i prava civilizacija u najljepših pokrajinah europejskog iztoka. Dok ima Turaka u Europi, primieti on sa živahnošću, neima ni govora o sveobćoj prosvjeti, niti o slobodi država i naroda u Europi. Velikom pohvalom govoraše o poviesti napuljskoj pisanoj od Gianova, prem da ovaj sliedi u mnogom protestantska načela Odsudi Niemce, koji, izdavajući latinske pisce, nagrdjuju ovieh diela njemačkimi opazkami, te primieti, da još nijedan Niemac nije napisao dobre knjige na latinskom jeziku, dočim izreče veliku hvalu našemu Kuniću, Boškoviću i Staju, koji da su latinski uprav klasički pisali. Pokloni mi svoje djelo: „Degli Archivi Napolitani“ preporuči me napokon svojim činovnikom Antonellu, Baffu, Russou i D'Allessandru, otvorivši mi put k iztraživanju naših listina u bogatoj zbirci arkiva anžovinskoga.

Profesor Lorenzo Blanco bijaše tada još mladić ali jur na glasu kao književnik. Bavio se ponajviše starinami grčkimi. Izdao je izvrstno veliko djelo o nadpisih na papirusu, našastih u Herkulanu, koje on ponajbolje protumači, pobivši sva prvašnja tumaćenja i iste vrsti djela akademikâ napuljskih. Osim arkeologičkih i jezikoslovnih diela, napisa i jednu razpravu o napuljskih Arbanasih, budući da i sám proizlazi iz arbanaske krvi.

S Blancom u istoj kući stanovaše i Ivan Chiarini, bivši njegda pobočnik feldmaršala Nužana. Ovaj starac, prevodilac Tacitovih diela na talijanski, poznavaše po tanko klasičku književnost Grka, Rimljana i Talijana, te bijaše zanesen za liberalne idee, što je u ono doba u Napulju veoma opasno bilo. Pravednom ogorčenošću govoraše o tadašnjem kralju, koj je prelomio narodu zakletvom zadanu rieč, da će uzdržati ustav, pa ga je samovoljno uništio, radi česa zamoli papu da ga od zakletve rieši, ali mu papa odbije molbu. Kad mi stade živahnimi bojami risati starac osiromašanje puka, nezadovoljstvo svih staleža i nevaljalost vlade napuljske, živo sam povladjivao njegove rieči. budući vlastitim razmatranjem uvjeren o istinitosti njegovih nazora.

Kad govorim o napuljskih književnicih, nemogu mimoići nezaboravnoga mi ruskoga pukovnika Zajcevskog, kod kojega proživih najugodnije časove u Napulju. Bijaše tada, prem bolestan od rana dobivenih u turskom ratu kod Varne g.1828, namješten kod ruskoga poslaničtva u Napulju. Upozna me s njim ruski svećenik Tarasi Seredjinski, mladić naobražen i duhovit, namješten tako djer kod poslaničtva. Zajcevski pripada riedkim onim diplomatom, koji se bave ujedno literaturom i umjetnošću, sabirajući i sám umotvorine i starine. Uz nauke zauzet je i dubokim čuvstvom za slovienstvo i za slobodoumni razvitak pojedinih slovienskih plemena. Godine 1848 bijaše od svoga poslanstva a zajedno i od tadanjeg austrijskog poslanika, i kasnijeg prvog ministra Švarcenberga poslan u Beč, da javi tamo, kako je u Napulju buknula buna i proglašen po kralju ustav. Meternih primivši od njega depešu, nasmije se dobivenoj viesti i reče: da to za Austriju neima znamenitosti, jer da tu nemisli nitko na ustav ni na bunu. Medju tim sazna Zajcevski tajnim putem za priprave, koje se činjahu za budući pokret u Beču, tako kod pučanstva kao i kod dvora, te kad svoje viesti u Napulju svomu poslaniku i Švarcenbergu priobći, nehtjedoše oba vjerovati ovim viestim, držeći ih za fantaziju, dok se za malo dana novinami neuvjeriše o istini. O Hrvatih i njihovom pokretu govoraše njekim uzhitom, ali o banu Jelačiću reče, da je bio žalibože veći Austrijanac nego li Hrvat i Slavjanin.

Zajcevski se bavio i pjesničtvom ruskim; svoje više slobodoumne nego li pravilne pjesme rado bi čitao i govorio o njih, njeke mi dapače i prepisao svojom rukom. Za primjer priobćujem iz pjesme „Politika Avstrije“ ove vrste:

O Avstrija! dvuhlavi tvoj orél
Na solnce jasnoe nepodimaet oči.
Sin tmi, on nositja krilatim vorom noči,
Klevat zasnuvših ptic nad mirnim krovom sél.

U Napulju živi mnogo Arbanasa rodom iz napuljskih pokrajina. Budući da sam se bavio iztraživanjem poviesti slovienskih i arbanaskih naselbina, upoznadoh se i s njekimi književnici arbanaskoga plemena. Medju ovimi bijaše jedan od najuglednijih kavalier Nikola Jeno de' Coronei, starac veoma naobražen, koj je izdao više politićkih i ekonomičkih knjiga, te se bavio takodjer poviestju svoga plemena. Sabirao je u napuljskih arkivih mnoge podatke o naselbi Arbanasa i Grka, napisao talijanski rapsodije o narodnih pjesmah arbanaskih, te sastavio liepu knjižnicu, u kojoj se nalaze i arbanske, učenomu svietu malo poznate knjige. U bogatoj sbirci slika i umotvorina čuva i veliku sliku Skanderbega, načinjenu, kako mi kaza, od Ticijana, koju sam po slikaru Petru Lom-

bardinu u malenom formatu za sebe snimiti dao.

S drugim književnikom arbanaskim, odvjetnikom Strigarom, upoznadoh se na preporuku slobodoumnoga odvjetnika Luigia Landolfa. Strigar je čovjek naobražen i veoma ljubezan, ima liepu sbirku knjiga, bavi se rado poviestju i običaji svoga naroda, te me učini pozorna na Sloviene (Schiavoni), koji stanuju u Kalabriji blizu Conigliana na obali mora jonskoga, kod staroga grada Sibarisa. Druga naselbina sloviensko-arbanaska nalazi se u San Constantinu blizu Potenze u pokrajini Basilicati. Jezik, što ga tu govore, pomiešan je s arbanaskim, a pravi Arbanasi zovu ih Vandali. Zakona su grčkoga. Isto tako ima Sloviena i kod Otranta koji čuvaju najstrožije zakon grčki. O Kalabreskih Slovienih pripoviedaše mi i kaludjer baziljanski Stanislav Martino ili Marciano, i on Arbanas iz Kalabrije. Slovieni, kaza on, živu tamo pomiešani s Arbanasi te govore pomiešanim jezikom. U djetinstvu znao je i sám taj jezik, ali ga kasnije zaboravio. Martinov prijatelj Jerolim Rada najzaslužniji je književnik arbanaski; on je sabrao narodne pjesme, te ih izdao zajedno s prievodom talijanskim; nadalje je on napisao više diela o poviesti i starinah arbanskih, sabrao rieči za slovnik, izdavao i časopis „L'albanese d' Italia“ sakupiv oko sebe čitavo družtvo mladih Arbanasa, koji ga pomagahu u njegovom književnom poduzimanju. Umni njegov zemljak Angjelo Basile nazva ga pravedno: „Altissimo poeta dell' Albania, il grande amatore di sua gente.“

Guglielmo Toči iz mjesta San Cosmo u Kalabriji, sada književnik na glasu, bijaše tada pun zanešenosti i oduševljenja mladić za svoj narod, polazeći još višje učione u Napulju. K meni ga dovede mladi Carassi, s kojim sam se još u Baru spoznao bio, i predstavi mi ga kao vatrena Arbanasa. Jur tada poče taj mladić sakupljati narodne pjesme napuljskih Arbanasa, a kasnije izdade više historičkih diela o svom narodu. Sjećam se, da mi je medju ostalim pripoviedao, kako i napuljski Arbanasi svetkuju Rusalke oko uzkrsa, kojom prilikom obilaze u narodnoj odjeći sela arbanska, spominjući u pjesmah junačke svoje pradjedove i nesretnu otačbinu staru. Za njezinu slobodu obeća vojevati i stari Garibaldi u jednom pismu na groficu Doru d' Istria, ali rieči svoje valjda održati neće.

Osim napomenutih bavio se tada arbanskom knjigom u monastiru S. Pietro ad aram fra Antonio Santoro. Taj je napisao u svom jeziku ne samo pobožnih knjiga nego i uzvišenih pjesama, i drama dapače i pripoviesti i romana. Žalibože nisam ovoga riedkoga malobraćanina zateko u Napulju, jer bijaše otišo u Bar. (Dalje sliedi.)

Ideal u francezkoj revoluciji.

Po F. Lotheissenu.

(Konac.)

Volney svakako u svojih izvodih nepozna etičke ljepote klasičke stare dobe, pa ni oživljujućega i uznosnoga upliva, što ga je stari viek imao na srednji viek; uza sve to mnogo istinita ima njegov sud o prošlosti u obće, a o krivom načinu kako se poviest piše napose. Sigurno je, da će se promieniti sud narodâ o poviesti, čim se više bude kod njih dizala izobraženost. Volney u državi nevidi van neku osjeguraonicu, koju svatko uzdržati pomaže. Činilo se to ma kako suho i triezno, ipak nam se čini, da se nismo prevarili, kad smo ga uvrstili medju idealiste revolucije. Jer naći sreću naroda drugdje a ne na bojnom polju niti u sili, i sanjati o dobru cieloga čovječanstva: to je idealizam, koga priznati moramo. „Htjeli su nas zasliepiti ratnom slavom!“ kliče on, „al težko si ga narodom, koji napunjuju listove poviesti!“

Da bude francezki narod slušao Volney-evu rieč, nebi bio doživio težkoga Napoleonova vremena niti u najnovije eto vrieme tako duboko pao. No glas njega pojedinca nenadje odziva, a dogodjaji podju svojim putem. Kad je „Ecole Normale“ skoro iza kako je otvorena, opet zatvorena bila, ode Volney u Ameriku (1795), no nije mu tuj poćudno bilo, pa se vrati u Francezku. Protivno teoriji, koju je učio, priklopi se napokon Bonapartu, misleć, da u njem vidi drevna, ne koristoljubna junaka i prijatelja republike. Kašnje bijaše hladniji, premda je za vremena carstva postao senatorom, pače i grofom. Prevaren u nadah svojih i zlovoljan ode na selo, i stane se mnogo baviti filozofijom i poviešću, pa i učenjem jezikâ. Umro je velikašem Francezke 25. travnja 1820. god., pošto je dugim nizom dogodjaja, koje je doživio, mienom slave i pada, koju je toliko puta vidio, izkusiv napokon bezkoristni polet i opasni driemež naroda, došao do žalostna uvjerenja, da sudbinom ljudî ravna neki strojeviti pokret, komu je poticalo u fizičkom ustroju ljudskom. S takve nauke dakako da se razplinuo svaki idealizam!

Na drugi bučni način podiže se Abbè Fauchet, koji, budući pravi sin svoga vremena, imadjaše u svom značaju čudnovitu smjesu snatrenosti, slobodoumlja i tiranstva. Biskup katoličke crkve i burni demagog, propoviedaše nauku novoga zavjeta, ali ju tumačaše svojim revolucionarnim načinom. Juriš na Bastillu učini ga poznatim na daleko, jer je poginulim držao pogrebno slovo, sravnio ih sa Špartanci Leonide. Skoro zatim osnova „družtvo istine i obće čovjekoljubnosti“, koje se sastajalo u prostoriji Palais Royala, što no baš nije na dobru glasu

bila. Tamo je pred deset tisuća slušalaca a zamamljivom riečitosti često propoviedao načela okorjele revolucije, odlučna socializma. I sam Isukrst da se podigo proti bogatašem, a da su aristokrati bili, koji su na križ pribili Isusa.

Bijaše on revan kršćanin, dakako na svoj osobiti način. Ljudstvo, koje je robstvo upropastilo, oživilo se mišlju. Neboji se navaliti na Voltaira i njegove nauke, no klikujuć pozdravlja novu dobu. Samo onda, kad bi složno išle jedna uz drugu vjera i sloboda, bio bi osiguran uspjeh revoluciji, jer ona bi onda bila pravi oživotvoraj evangjelja. Tako bijaše on poput redovnika Lige revolucionarni propoviedalac, uza to sanjar, koji si nije sasvim svjestan ni cilja ni puta svoga, no uza svu žestinu ljubi čovječanstvo i misli, da je ono opredieljeno za bolju dobrobit, za ljepšu budućnost; napokon koji misli, da nije daleko pobjeda prava, obće čovjekoljubnosti i krieposti na zemlji. Bila je to dosljednost u njegovih nazorih, kad je on, jedan od prvaka medju katoličkim svećenstvom, prisego na ustav i u zakonodavnoj skupštini, kojoj je članom bio, silnim se glasom podigo proti svećenikom, koji su se protivili. U listopadu 1791. god. govoraše dugo o tom pitanju, a mi se čuditi moramo jezuitičkomu dokazivanju njegovu. Bio je dakako znak vremena, što su čovjekoljubivimi riečmi obrazlagali veliko nasilje. Fauchet odvraćaše na početku svoga govora od svakoga proganjanja i fanatizma; opominjaše štovati slobodu osvjedočenja, učeć, da treba pobijati ideju samo idejom, bludnju istinom, klevetu kriepošću. Predje zatim na revoluciju protivnicu i na rat medju braćom, koga su neprijatelji očekivali i nadali mu se, i koga su neki svećenici potaknuti nastojali. To da već nije stvar, koja bi se ticala vjere, to je zločin. Oni svećenici da su htjeli kupati se u krvi rodoljuba, a bezbožnici su pravi angjeli, kad se s njimi sravne. Mjesto da predloži, neka se kazne svećenici, kojim bi se dokazati moglo takvo rovarenje, dodje do zaključka, neka se svim svećenikom, koji neće da prisegu polože, oduzme plaća i neka se bace u tamnicu na pet godina. I u istinu skupština zaključi 27. svibnja 1792. godine: da se ima u sužanjstvo odpremiti svaki nezapriseženi svećenik, ako to uztraži dvadeset gradjanâ.

Fauchet postane god. 1791. biskupom u Calvadosu, no ostane većinom u Parizu i sudjelovaše živo kod parlamentarnih radnja. Sve više i više stane naginjati k stranci Girondista, no nezabaciv uza to svoga posebnoga stanovišta. Tako u razpravi o sudbini kralja govoraše proti svakoj smrtnoj kazni, dok su Girondisti uz priuzdržaj i prosvjed glasovali, da se kralj smrću kazni. Koje čudo dakle, ako je Fauchet postao sumnjivim, ako su ga zatvorili i 30. travnja odveli na stratište. Štogod se govori o njegovu očajanju u zadnjih časovih njegova života u tamnici, potiče iz odveć nepouzdana izvora, nego da bi se navesti moglo.

Jedan od najplemenitijih pojava, muž, koji je u sebi samom do jasna izraza doveo veliko nastojanje svoga vremena, njegove krieposti i mane, bijaše Jean Antoine de Caritat, Marquis de Condorcet. Rodjen u Ribemontu u Pikardiji 17. rujna 1743. odlikova se već za rana svojom darovitošću za matematiku, a već u dvaest i drugoj godini svoje dobe predade akademiji znanosti znamenitu radnju o integralnom računu, stane dopisivati s Voltairom, koga je u Ferneyu 1770. god. pohodio, i postane revnim privrženikom i braniteljem Turgota. Tako izdade spis, kojim je branio mnienje: da se od žita, koje se razpošilje, neima u Francezkoj ništa plaćati; izda na sviet i dva druga djela o tom, kako treba dokinuti tlaku, i postane kašnje ravnateljem novčarnice, pa je tu službu vršio sve do god. 1791. On je izdao na sviet vrlo mnogo spisa na polju polit ke, narodnoga gospodarstva i moralne filozofije; već davno prije revolucije spadaše k onim ljudem, koji su najodlučnije i najuspješnije radili praktički preustrojiti stanje u Francezkoj. God. 1791. izabra ga grad Pariz svojim zastupnikom u zakonodavnu skupštinu, a izabran bude i u konvent, premda ga ovaj put Pariz izabrao nije. Vrlo radin, kakov je bio. postane izvjestiteljem glede vrlo mnogih i najvažnijih pitanja, uza to pisaše marljivo u „Chroniku parižku", list, većom stranom njegovim duhom zadahnut. Kao vatreni privrženik revolucije često je žestoko govorio. žešće nego li se očekivati moglo od njegova blagoga značaja. U takvu su omaglicu pasti mogli i najbolji ljudi, koji su držali, da nije daleko srećnije doba, i da jedini njihovi protivnici rade proti čovječnomu, slobodnomu ustrojstvu, koje ima dokinuti sve nevolje i jade. No kad je pokret postao krvav, tiranski, zaustavi se Condorcet, pa nakon dnevâ kolovoza 1792. opominjaše na umjerenost i slogu, pobijaše Marata, predlagaše, da se dokine smrtna kazan. On izjavi, da konvent neima suditi u parnici proti kralju, no kad nije prodro sa svojim mnienjem, dade svoj glas za to, da je kralj krivac, al zahtievaše, neka se konvent pozove na narod, koji da će ili zabaciti ili potvrditi odsudu; u ostalom nije on glasovao za pogubu kralja, već za kazan, koja je po zakonu najbliža smrti. Upravo ovo njegovo glasovanje dade povod, da su ga okrivljivati stali; poslati kralja na robiju na ladju, — jer na to je smjerao Condorcet — činilo se okrutnije i ružnije nego li ga pogubiti i tako stanu gorko predbacivati filozofu, koji da se pokazivao toli blag, a ipak je okrutniji, podmukliji od svih drugih. A ipak se nečini težko pronaći, što

je sklonulo njega, da je ovako glasovao. Vidimo li, da se je pozivom na narod nadao dobiti vremena, to možemo držati, da je svojim drugim glasovanjem isto namjeravao, al tajno. Dalo bi se naći sredstva i načina, da se Ljudevit spasi, a tim bi se samoj revoluciji najbolje poslužilo.

Da je Robespierre njegovo glasovanje tumačio ovako, a ne kao znak njegove velike strogosti, dokazuje proskripcija, koja je skoro zatim proti njemu izrečena. Bude kao „akademik i urotnik" obtužen i izdana zapovjed, da se ima zatvoriti. Condorcetu podje za rukom umaknuti još za vremena, pa se nekako osam mjeseci skrivao u kući neke pri jateljske mu obitelji, dok nije izdan zakon, da se imadu smrću kazniti svi oni, koji bi se usudili sakrivati sumnjive ljude. Premda su ga zaustavljali, ipak Condorcet nehtjede dulje ostati kod svojih prijatelja, da ih neizvrgne pogibelji, pa pokuša preobučen umaknuti. No nedodje daleko; već prvu noć morade sprovesti u kameništih Fontenay-aux-Rosesa, jer ga jedna, nekoč mu prijazna kuća, nije htjela primiti ni na dva tri sata k sebi. Drhćuć od zime, i gotovo ukočen dodje drugi dan u neku krčmu, svojimi bielimi rukami probudi sumnju, i uhvate ga. Sliedeću noć sám se usmrti: popio je ljuti otrov, što ga je čuvao u svom prstenu. Njegova udovica, gospodja plemenita i vrlo ugladjena, pane u nevolju, jer je država zapljenjivala sva dobra odsudjenikâ, no kako je bila ženska darovita i naučena, mnogo joj to pomože: kao slikarica življaše još mnogo godina u Parizu, nehoteći primati nikakve druge podpore.

Condorcet bijaše kao matematik točan i oštar; takov bijaše i kao pisac u svojih spisih. Više je gledao na to što da reče, nego li kako da reče; stoga je više puta suhoparan i tvrd. Al u slogu, često neumjetnu i stisnutu, skriva se vruće čuvstvo. Condorcet spadaše „školi čuvstvenosti" tako, da nije u lov išao, nikad zareznika ubiti htio, pa i u zadnjem svojem spisu „savjet kćeri od otca" svoju ćerku moli, neka nebude milosrdna samo ljudem, već i životinji. Sanjao je o razvoju ljudskoga roda do višega života, i nepokolebivo je u to vjerovao. I onda, kad su ga progonili, i odredili za smrt, nije utrnulo u njem osvjedočenje, da će doći bolja vremena za ljudski rod. Malo ih ima, koji bi u njegovu stanju vjerovali, kao on, da je ljudskoj naravi prirodjena dobrota. Pa ipak je on u svom skrovištu pisao djelo, koje mu je najviše na slavu, pokus, da u pregledu nacrta razvoj ljudskoga duha. Pomoću poviesti dokazuje, kako civilizacija neprestano djeluje, a u 10. poglavju podaje sliku budućega sretnoga vremena na zemlji. Vidi, gdje dolazi vrieme, u kom će se prosvjeta i uljudba jednako razširiti po svih zemljah naše zemaljske kruglje, u kom će nestati odvislosti, poniženja i siromaštva, u kom će ljudi biti dovoljno prosvjetljeni, da živu po razumu, u kom će napokon biti ludost i nevolja samo slučajne stvari, a ne redovito stanje velikoga diela ljudi.

Condorcet ne samo da proriče nikad neslućeni razvoj znanosti, nego vidi i plemenitiji moral, ojačane duševne sile čovjeka. Idealnijih pomisli od Volneya, slaže se s njim u tom, što oba zabacuju taštu slavu i drže ju suvišnom. Što si više pomišlja u čovječanstvu jednakost, a posvuda razum kao gospodara, tim ograničenije mu se čini polje, na kom se širiti može kriva slavičnost.

Naravno je, da slikujuć budućnost, nije s uma smetnuo ni jedinstveni jezik. Condorcet se nada, da će s vremenom i ljudski život biti dulji i sigurniji. „Zar je ludo nadati se, da je ljudski rod vrstan napredovati u svom razvijanju bez ikakve spone, i da mora doći vrieme, u kom će smrt biti samo posljedica osobita slučaja, ili nestatka silâ? Kada neće biti nikakve stalne granice medju porodom i smrti? Dakako da neće čovjek postati neumrl, ali se pita: da li s vremenom nemože porasti trajanje čovječjega života od poroda pa do onoga časa, u kojem on na naravni način, bez bolesti i vanjskoga povoda osjeti muku života?"

Nadajuć se tako sreći budućih pokoljenjâ, tješio se u biedi i nevolji, koja je tištila njega i njegove suvremenike, a mi nemožemo ljepše zaključiti svoje razmatranje o revoluciji, van da navedemo nade pune, srčane rieči, kojimi je Condorcet u oči svoje smrti završio svoj spis: „Kol je liepo filozofu gledati ovu sliku ljudskoga roda, koj, oslobodjen od svih veriga i slučaja, iztrgnut iz ruku neprijatelja napredku njegovu, stupa po putu istine, kriepostí i sreće! Velike li mu utjehe posred bludnja, zločina i nepravde, kojimi je sada okaljan sviet i kojim je on žrtvom. Gledajuć tu sliku, to mu je nagrada za njegovo nastojanje, kojim hoće da do napredka dovede razum, kojim brani slobodu... Takvo razmatranje njemu je utočištem, u kojem ga progoniti nemože spomen na dušmane njegove; gdje duhom živi s čovjekom, koji je opet steko svoje pravo i čast, i gdje zaboravlja na one, koje muči i kvari pohlepa, strah ili jal: živi on u istinu s ravnimi si stvorovi u raju, što mu ga je stvorio razum, i koji se do čiste naslade uzvija u ljubavi njegovoj prema čovječanstvu."

LISTAK.

Dva slavenska slikara. Mi smo već javili o Matejkovoj slici, koja je izložena u Beču. Opisav ju onda po sudu novina bečkih, dužnost nam je sada priobćiti sud našega dopisnika Vtća. iz Beča, koji se od onoga novinskoga suda ponešto razlikuje; ujedno nas potanje obavieščuje o slikah Hrvata g. Izidora *Kršnjavoga.* On piše ovako: Matejku slikaru — koji je rodom Poljak, — rečeno bijaše već prije nekoliko godina, da je izvrstan u izvadjanja svoga kolorita, da je vješt i to vrlo vješt decorateur, koji izvanrednim načinom umije nakititi svoje slike pune živahnih boja i krasno izvedenih odorah, — nu da mu fali u obće viši uzmašaj za historičku sliku i to ne u koncepciji nego u izvedenju. Nu bilo kako mu drago, najnovija slika Matejkova, koja je ljetos izložena u austrijskom Kunstvereinu u Beču, okrenula je javnim mnienjem sasvim na korist umjetnikovu te je svoj sud izrekla onamo, da je ovom slikom Matejko stupio u red prvih historičkih slikara izpunivši zadaću umjetnika nesamo izvrstnom tehnikom nego i duhom i shvaćanjem momenta historičkih i psihologičkih, koji karakterišu osobe i situaciju. Slika je velika, u svojih pojedinostih vrlo umjetno, da izvrstno izvedena; koncepcija je veličajna, kao što ih osim nekojih novijih slikara, imenito Horaca Verneta i Kaulbacha riedko vidimo; lica pojedinacah u karakteristici svojoj dobra su i osobitom živahnošću izražena; kolorit je naravan i vrlo živ; slika je plastična i vrlo kriepka, risanje podpuno pravilno, tako da u tom obziru slikara ide velika zasluga, te po tome takodjer zasluženo mjesto medju izabranimi umjetnici živućimi. No ne gledeć na ove pojedine izvrstnosti može se reći naročito to, da cielokupni utisak nije podpun, nije skroz i skroz jasan; ciela slika u svojoj ukupnosti čini se gledatelju kao množtvo živih i jasnih boja, koje oku nepružaju očevidno izraženu točku, u koju bi se moglo upirati, na kojoj bi moglo počivati, fali ona oštro izražena sjena i svjetlost i jedinstvo predmeta kao temeljno načelo ciele slike. Matejkova slika je slika velika sastavljena od više pomanjih slika, od kojih se nemože prosuditi koja je glavna, koje su uzgredne? U sriedini slike stoji visoka crno obučena osoba svećenika stožernika — ili poslanika rimskoga, koji medju drugimi jasno obučenimi osobami ovoga punoga tableau-a odviš u oči udara i cielu sliku dieli u dva diela, dok nigdje više neima straga sjene, koja bi bila kao otražak (Hintergrund). Slika Matejkova čovjeka zanima u svih pojedinostih, ali ukupni utisak nas neosvaja. — U drugoj izložbi, koja se može vidjeti u domu umjetnika — Künstlerhaus — na Ring-u, izložene su dvie slike takodjer jednoga Slavjana, koje se nas tiču pobliže, jer su proizvodi našega zemljaka Izidora Kršnjavoga koj se uči na Akademiji monakovskoj i koji je, kao što se u obće priznaje, stupio u ovaj par u red mladjih umjetnika, a to punim pravom. Složio je dvie slike iz tako zvanoga tihoga života — Stillleben. Slike ove izložene su u desnoj Galleriji pod br. 434 i 440; opredieljene su za dekoraciju blagovališta. (Speisesaal-Dekorationen); ciena svakomu komadu je 800 f. Slike ove predstavljaju predmete spadajuće na tihi život t. j. na onakovu vrst slika, koje izrazuju tvarni sviet, u kojem neima duha ni pokreta, nego koje leže pred nami bez svake sile životne kao gotovi proizvod, u protimbi s onimi slikami, koje predstavljaju situacije i dogodjaje živućih stvorova ili pojedince ili u ovećih skupinah, kod kojih djeluju ne samo prikazane osobe ili životinje nego takodjer razlozi moralni i nagoni fizički. Kod prve vrsti slika (Stillleben) sva sila leži u stvarnoj istini, u vjernom izražaju prirode; tehnička dakle vještina iziskuje tuj najvišu savršenost. Kod slika tako zvanih genre-bilder — strukovnih kao što i kod historičkih slika stoji to isto, jer i ovdje mora slikar umjeti kako da stvar prikaže naravi primjerno; al još treba osim toga, da slika bude nadahnuta duhom, koji oživljuje prizor. *Kršnjavi* je zaista ove dvie slike sastavio ukusno, bojadisao koloritom pravim i predočio gledaocu plodove onako, kao da u istini leže pred njim. Bez svake prisile savio je u jednu kitu, — karfiola, hrena, crljenca luka, repe, krastavaca s cimom i lišćem, kao da su tek iz vrta donešeni. U drugoj kiti vidimo: kukuruza, Ananasa, Cocusa i ina voća južnoga, koje se odlikuje punoćom i sokovitošću. Obje se kite odlikuju ukusnim poredanjem i vjernim izrazom prirode. Živahnost boja i točnost risanja preporučuju oba umotvora, te se možemo radovati, da imamo u Kršnjavom slikara, kojemu je otvorena staza do većega napriedka i još veće slave.

Književnost. Učeno družtvo srb. u Biogr. odlučilo je nabaviti snimke sredovj. srbskih umotvora, kojih je jedan diel opisao Kanitz u sjajnom djelu „Serbiens byzantinische Monumente“. Početak ove sbirke izložen je sada u Moskvi u tamošnjem muzeju a u odjelu za kršćanske starine; bijaše pako ona poslana za politehničku izložbu. Po izvještaju „moskovskih vêdomostij“ u br. 261, ona se sbirka sastoji iz risarija predstavljajućih gradjevne i drugojake znamenitosti monastira blagoveščenskoga, onda monastira u Vratevšnici, monastira u Drači, i monastira u Žiči.

— „Mittheilungen der k. k. Cent.-Commission“ u Beču za uzdržanje starih spomenika priobćuju (u svojem Jahrg. XVII, Heft: Juli-August. S. 49 — 63) pod naslovom: „Beiträge zur Althertumskunde von West-Bulgarien“ sastavak poznatoga putnika Kanitza, u kojem se opisuju ostanci rimskih starina u zapadnoj Bugarskoj, na medji srbskoj.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković. Tisak Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 47. U Zagrebu dne 23. studenoga 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

HRVATSKI SOKOLOVI U ISTRI.

Pripovieda I. T.

IV.

I Martin Novljan vrati se obnoć u Vranju, i njega dočeka Jelica čujuć i plačuć dugo poslije ponoći.

Snuždi se otac opaziv na svojoj kćerci nepokoj i tragove suza na očiju i na bliedu licu, pak će, ogrliv mićenicu svoju, reći: — Vidiš, Jelice, nije žensko srdce doraslo tomu vječnomu stradanju, toj hrvatbi s nepogodom, s nesrećom i s ljudskom opačinom i mahnitošću. Bolje bi bilo, dušice, da se vratiš kući pa da molitvom i domaćim poslom ušutkaš ili zatomiš bojazan i brigu tvoga srdca! —

— Ali otče, zar mora biti toga krvljenja, toga otimanja na svietu? Zar nam bolest, zar nam uzburkano more nedavi toliko draga roda na najboljoj snazi, gdjekad još mladovjeka? Zar neima nikakva suda, da dosudi carevom i kraljem, ovo je tvoja, a ovo je ovoga ili onoga država, pa mirbog! Nego hajde na otimačinu, te pali, sieci, uništavaj ljudsku stogodišnju muku, otimlji blago, mori roditelje i hranitelje, strieljaj ovoj dragoga, onoj jedinoga brata, unosi kugu i glad u susjednu zemlju, pa neostavi nikomu ni trunka nade, da će moći toliku nesreću pregorjeti, savladati, zaboraviti..... jaoh otče, bolje je nebiti na svietu, nego li mučiti tolike muke. A ja te nemogu ostaviti, nemogu te pustiti, da mi gdje ranjen bez pomoći ostaneš, da ti nitko krvce neustavi, nitko rane nepovije! Ta nije to redovita vojska, u koje ima ranarničke pomoći i gotova zavoja na svakom razbojištu. Negoni me, otče, od sebe, volim tebi i na strašnu mjestu biti na domaku, nego li se doma snebivati i ruke lamati, dočim ćeš ti, što Bog dragi nedao, morda s nepomoći i s nepažnje postradati.

— Draga kćeri! Nerazmišljaj, neumuj toliko o nepravdi ratovanja. Kad je Bog dragi dao napastnika i otimača, valjda mu nije nemilo gledati čuvaoce i branitelje svoga prava. Tko nije gotov umrieti braneći svoju kuću i svoju djecu od razbojnika, taj je veća hrdja od razbojnika. A kad si već nagnula na otca si paziti, da s nehaja nepogine, ja ti nebranim, draga kćerce, vrši svoju dužnost hrabro i veselo. Još nitko nije poginuo, a Bog će dati, vratit ćemo se i mi iz toga boja zdravi svojoj kući. Nevidje li Deuša? — Zapita otac.

— Vidjeh. – Odgovori kćerka i nastavi: — Voljan je srnuti u najveću pogibelj, nemari, hoće li, neće li iznieti žive glave, oprostio se je sa mnom i ostavio mi svoj kov i svoje novce, ako pogine, a dao mi je namah ovaj prsten, da mu ga mrtvu nesvlače neprijatelji s prsta. Vidim eto, da bi i dušu svoju dao za me, ali se nešto žapa, pa me gotovo odbija od sebe; vidim, da mi voli, bar to naslućujem, a njemu nije pravo, što sam i ja prevoljela njemu, što s njega sad već stradam, plačem, venem... —

— Nenavijaj se sama na plač. Deuš je junačina od oka, poštenjak, da mu neima druga, moj je mitnjak. Sad ga pušti na miru, ali čim se dokrajči rat, ja kriv, ako Deuš nebude mojim zetom, makar ga triput caru izplatio i za te izkupio. Zar je Martin Novljan zaman tekao imetak i svoju kćerku dao učiti knjizi, liepu načinu i svakomu ženskomu poslu? A pošto si mi ljepotom i dobrotom zasinula i otčevu srdcu prirasla, nije Martin Novljan utaman rekao: Tko ti se svikne, Jelice, onaj je tvoj, da mi srećna budeš! Ajde, kćerko, počini, okriepi se; sav je ljudski viek vječita borba, tko pouzdano i veselo bojak bije, onaj i pobiedi. —

Prospavaše naši hrvatski sokolovi na brzu ruku čas, dva, a kad je zora zarudila, ustade Martin Novljan, da govori s Deušem, ali kad tamo, Deuš već prvo zore nekud sâm odjaha a pripoviedaše njegov dječak, da je prije odlazka govorio sa satnikom Lazarićem i da je uza se ponio seljačko odielo.

Kad se je počelo svitati, stade dolaziti narod iz okolice vranjske. Martin Novljan izadje pred kuću pozdravljati znance i prijatelje, te dieliti puške, prah i olovo, koliko je mogao namoći. Dodje i Franjo Bataj iz Boljinca, Ivan Šestan iz Pasjaka, Flora i Željić iz Lindara i Franjo Defranceški iz Gradišta, sve prvaci i vodje naroda. Dojaha i stari Jože Teraš, spomenuti već kralj Čičâ te s njim odoše poglavice satniku Lazariću na dogovor.

Lazarić htjede znati, na čem je, je li zbilja narodu franceski jaram toliko dotežčao, da će malo i veliko hametice skočiti na noge, nebi li se što brže toga tlačitelja izbavili. O starodavnoj viernosti Istrana nije Lazarić nikada posumnjao. Stari Teraš reče, da je narodu najviše to dozlogrdilo, što Francezi sve odrasle mužkarce love te ili u redovitu vojsku ili pak u narodnu stražu zapisuju, što svaki čas silni podvoz zahtievaju i nemilice porez utjeruju. Martin Novljan reče, da sav narod krivi samo Franceze, što na moru nikakve zasluge neima. Rekoše drugi, da se nemože nikakov smok od franceskoga vojnika sakriti ni sačuvati, a da i ženskad s njihova napastovanja strada i u goru bježi. Ta jedna miso zavlada, da se tolike nevolje i nepravde nemogu više podnositi i da je bolje podignuti sav narod hametom i protjerati Franceze na brzu ruku, nego li čekati, dok se naša vojska skupi, a franceska ojača, pa da onda bude većega pokolja i svih ratnih nevolja, Bog zna, dokle. Nikomu to nebi milije, nego li Lazariću, te s toga krepkom besjedom pozva prvake, da budu složni, da budu njemu kao vodji poslušni, pa da nedangube, već da svaki u svom kotaru po svojih uzdanicih ono nadobi i upriliči, što će Lazarić svakomu uglavice i naustice kazati.

Zatiem izadje Lazarić pred sakupljen narod, pozdravi junačkim besjedami svoje zemljake rekav: — Da ste mi zdravi, braćo z mljaci! Evo me s junačkom vašom braćom iz hrvatske krajine vam u pomoć, da protjeramo sami goropadna tudjina iz naše zemlje. Bolje je slavno poginuti, nego li podnositi njegovo gospodstvo u napredak. A neka se našoj praunučadi pripovieda, da su g. 1813. sami hrvatski sokolovi svojim naumom i pregnućem spasili Istru! U to ime napried braćo, napried Hrvati! —

— Napried! — Kliknuše u jedan glas trista sokolova.

Neki vriedni istranski pop sastavio ratnu pjesmu, pojasta primorska grla udesiše napjev te se Učkom razliegahu ove besjede:

Danas nek oruža
 I majka jedinca,
Van iz zemlje naše
 Tjerajmo tudjinca,
Dodje njemu platni dan,
Tjerajmo ga složno van!

Na toj zemlji rastu
 Naše muke plodi;
Netreba tudjinca,
 Da nam kolo vodi:
Čija muka, njegva last,
Čija zemlja, njegva vlast!

Već smo siti prietnje,
 Zatvora i psova,
Dogrdi nam biesna
 Obiest tudjinova:
Sam je otrov, sam je ied
Tudjinska nam zapovied.

Oholim gospodstvom
 Pravicu nam kroje,
Našu krv i kesu
 Pod silu si svoje:
Te sramote već je dost,
U grlu nam to je kost.

Sgrabmo puške, mače,
 Branmo čast, poštenje,
Sgrabmo oštro kolje,
 Rušmo na njih stienje,
Zavičaj si branmo drag,
Nek se k vragu tornja vrag!

Mi smo od starine
 Hrvatski junaci,
Prègnut jednom valja,
 Nek se kocka baci:
Bolje nebit glavom živ,
Neg li trpljet tudji kiv!

Tako pjevajući podje Lazarićeva umnožena četa napried a za njom Novljanova kći slušajući pazljivo, što se pjesmom hoće te umujući po tom bistroumce, što joj je otcu i dragomu sveta dužnost, o kojoj je Deuš govorio. Da joj je tko u taj par rekao, neka idu njih dvojica natrag, vjera i Bog, Jelica nebi bila pristala. A ipak joj se činjaše, da nekomu njih ide u sprovod.

Desno uz put svrnuše uzbrdice, da zaposjednu Batajevo rodno mjesto Boljinac. Zazvonješe zvona na zvoniku, a narod im dodje s crkvenimi zastavami u susret. Bataj podvori prvake čašicom krasnoga istranskoga vinca a četi pridruži se opet gomila, što oružanih, što neoružanih ljudi.

Opet krenuše, opet se pjeva ista pjesma te tako putem u Pazin dospjedoše do sela

Pasjaka, gdje je Lazarić naredio, da četa počiva i da se čeka, kakvi će glasovi doći.

V.

Dok je Lazarić tako napredovao i drumom put Pazina neprijatelju u susret išao, bijaše Deuš, našav seljaka, koji će ga voditi, poprieko preko vrletnih stiena prevalio, ponore i svrtkove napoškaljce obišao, mimo sélâ, gdje bi Franceza moglo biti, zaklonjen crnogoricom projurio i cesti na domak dopao, kud će Francezi od Vodnjana i Gemina u Pazin zaputiti.

Bijaše se na seljačku preobukao a konja i pratioca u bližjem jeliku ostavio te sâm nedaleko ceste na nekakvo krumpirište došao, gdje će po dogovoru čekati i kad franceska četa stane prolaziti, kopajući pjevati, da ga častnik otočki nemimoidje, te učini, kako mu je poručio.

Nije dugo čekao, jer neprodje ni četvrt sata, kad se prednja četa na cesti ukaza. Bijahu to Talijani, koji neobzirući se na kopača mirno prodjoše. Dobrano razdaleko od prednje čete jahaše franceski zapovjednik i uzanj otočki častnik a za njima podaleko vidjaše se glavna četa.

Zapjeva naš kopač:

Oj Krbavo, sokolovo gniezdo!
Ti mi danas dična se veseli;
Tvojim ptićem, sokolićem sivim
Vita krila narastoše opet,
Što ih lukav pristrigao tudjin:
Lećet mogu, kud im srdce veli!

Otočki častnik nešto progovori franceskomu zapovjedniku i rukom pokaza na pjevajućega kopača. Reče mu zapovjednik, neka seljaka zovne, te s toga ustaviše konje. Otočki častnik viknu: — Ej rode, dodji de amo! —

Naš kopač obazrie se na taj glas i tobože uplašen baci motiku te stade bjegati. Franceski se zapovjednik naljuti i namače žandare, neka ulove seljaka. Žandari polećeše brzonogi, a seljak posrnu, zajauknu i prihvati se za koljeno, tobože, da se je ubio u koljenicu. Priskočiše žandari, podigoše ga, te pretvorice hramajućeg i jaučućeg odvukoše na cestu.

Otočki častnik, žesteć se na izliku, viknu mu oštro: — Neplači hrdjo, neće ti ništa biti.

Seljak mu odvrati: — Jaoh, ubio sam se u koljenicu, da lukavu tudjinu nepane na um voditi me uza se. —

Sad nastade čudna pitatba a još čudnija odpovjedba. Franceski zapovjednik domišljaše se upitom i izuščivaše ih po franceski, otočki častnik, bivši novomještanski akademik, tumačiaše te upite po hrvatski, a seljakove odgovore opet zapovjedniku po franceski.

Seljak smotav se tobože od boli na tle odgovaraše lukavo, sprovodeći svoje besjede živom, zavarljivom mimikom i zajauknu po koji put, presjekav si lukavo poviedanje, da može jauku nadovezati, što je imao da povjeri otočkomu častniku.

Kad je pitao Francez, koliko ima Nižan vojske na Rieci, odvrati seljak: — jedva tri satnije graničara, i dvadesetak husara — ah jaoh moja nogo, ima ih još jednom toliko a nada se, da su i krbavski sokolovi njegovi! —

Na upit, da li Nižan napried kreće i kojim putem, odgovori naš mudračina: — Kud bi jadan napried kretao? samo upriličuje, kako će žive glave uzmicati. Ah jaoh moje koljeno! Već smo vam na domaku, sve smo klance zasjeli! Ah jaoh i pomagaj, žao nam je rodjene braće, negubite za tudjina glávâ! —

— A čemu toliko zvona zvone, što su ih naše straže čule? — zapita Francez.

— Popovi sazivlju ženske glave i djecu, da se idu Bogu pomoliti, a ljudi utekoše u goru od straha. Jaoh meni, digao se sav narod, bit će sramote, kakove još nije bilo. Sve vri i kipi te proklinje tlačitelja. Odzvonjelo je tudjinskomu orlu. Ah jaoh, moja majko, valjda neće naša rodjena braća na kukavni narod udarati. —

— A gdje je englezko brodovlje? — Zapita opet Francez.

— Ah jaoh! nenašla me bieda, ako istinu kažem! Ostavio Englez Nižana na cjedilu, te odjedrio pùt Trsta! Jaoh moje koljeno, biti će ti za dušu, brate, prevedi svoje ljude noćas k svojoj braći pod krila domaćega stiega, ah jaoh meni, kad zamrači, ja ću vas na cesti od Pazina čekati. Ah jaoh meni, da nebude pucnjave i pomutnje! Ah jaoh moje koljeno!

Baci Francez dva Napoleondora seljaku u kàpu i reče otočkomu častniku, neka odpravi seljaka u grm, da ga nenapastuju vojnici glavne čete.

Otočki častnik reče seljaku oštro: Ajde, huljo, odhramlji u onaj grm, pa se zaklonjen izpravi i bjegaj, da nedopaneš drugim u šake. U prvi nas mrak čekaj!

Podbodoše konje i odjuriše. Seljak odhrama do grmlja, tad popazi, koliko vojske prolazi te se izpravi i odskaka do jelika, uzjaha svoga konja te reče pratiocu, neka ga vodi kako će još za sunca na cestu medju Pazinom i Cerovljem stignuti.

Došav, kud je naumio, napisa olovkom sliedeću viest: „Neprijatelj ide noćiti u Pazin. Ima ga samo jedna četa Talijana, dvie satnije Otočana i od prilike osamdeset Franceza topnika i žandara, te tri topa i mnogo streljiva. Ja ću morda do ponoći dovesti našu braću.“

— Daj mi vojničko odielo, pak namah sad uzjaši moga konja, — reče Deuš svomu pratiocu — i odnesi ovo pismo satniku Lazariću na Pasjak, a reci uzgredice u Cerovlju našim ljudem, neka se neuplaše i neuzbuče, ako po noći dodje onamo kakva četa, već neka gledaju, da bude gdje noćiti. — Pošto

se je Deuš preodjeo, spravi pratilac seljačko odielo u svoju torbu te odjuri na konju put Cerovlja a Deuš sjede počivati i nešto malo blagovati, što si je u rubcu od večere ponio, te istom, kad se je zamračilo, izadje na cestu, da čeka Otočane.

Medjutiem je otočki častnik znao nagoditi, da je zapovjednik došav u Pazin njegovu oddjelu na kraju mjesta odrediò stanove, gdje će noćiti. Talijanom bude povjereno središte grada te čuvanje blagajne, topova i streljiva. Tim sjegurnije mogaše zapovjednik poći na počinak, ni malo se nenadajući kakovoj opoprečbi na sjutrašnjem putu. Za taj put bijaše već naručen i sakupljen u Pazinu podvoz, a otočki častnik dade odlučiti svojih dvadeset i pet kola i razredat ih po stanovih njegova oddjela. Prizva k sebi najuzdanije podčastnike, povjeri im, što je naumio, te zapovjedi im, da kola budu spremna i kako deveta ura izbije, da najvećom tišinom svi ljudi na kola posjedaju i drumom put Cerovlja poždenu. Sa častnici drugoga otočkoga oddjela, koji je na drugom kraju grada bio nastanjen, bude uglavljeno, ako nebi mogli obnoć za njim, da sjutradan na sgodnu mjestu udare stranputice, kanda obilaze koje krilo, pa da onda k braći priedju.

Točno u devet sati odgrmlje iz Pazina dvadeset i pet kola a tjeralo se je, kanda su podvoznici Otočane ukrali. Kasno u noć izvidješe straže talijanske, kakvi je to tutanj bio, kojega su poslije devetoga sata stražnici čuli i da je nestalo jedne satnije Otočana. Častnici druge otočke satnije činjahu se nevješti i bud su Francezi postali oprezniji, nemogoše obnoć za braćom. O poćeri za pobjeglim bijaše kasno misliti a nikakva razloga nadati se dobru uspjehu.

Na cesti pred Cerovljem dočeka Deuš Otočane i izljubiv se sa starim drugom sjede do njega na kola, te tjeraj dalje do Cerovlja, gdje je narod Otočane liepo dočekao, nastanio i po Deuševoj uputi svu noć na oprezu bio, da umorni vojnici mirni prospavaju a da se neboje nenadana zateča.

Deuš i otočki satnik sjedoše na druga kola, te pognaše na Pasjak u glavni stan Lazarićev. Tko mi neće vjerovati, da se je Lazarić u velike uzradovao čuvši, što je Deušu za rukom pošlo? Nije to šala: namaknuti sto petdeset na oružju odrastlih, strašnu mjestu viklih vojnika i to brkatih ljudeskara, kao što su Otočani, kanda su kao jato golubova, Bog zna odkud dolećeli, našav njivu, gdje se je sjeme istom usijalo, koje će obnoć niknuti, a sjutra se već i žeti. Vele ljudi za takvu sgodu, da će strina smrt sama žeti i što požanje, da će njezino biti.

VI.

Puče radostni glas po glavnom stanu, da je podruga stotina Otočana k Lazariću prešla pa da će i ostali sjutra prieći. Lazarić i njegovi častnici razpolažu, tko će kamo sjutra rano u zasjedu i koji će to križevački, te otočki častnici i podčastnici pojedine četice voditi, da bude obzira i reda te da se u sgodan čas udara. Glasnici se šalju na sve krajeve; gdje je kakva crkva, tuj svu noć zvona zvone; ljudi se sgrću u glavnom stanu, svaki ponio u torbi za nekoliko dana hrane, a gdjekoji i ploskunj dobra vina. Domaći seljaci dočekuju liepo junačku braću, pije se, pjeva se, tuj i ondje udara se u ozbiljan razgovor; kako i nebi? Ozbiljni su dani, tko sjutra na strašnu mjestu osvane, Bog zna, hoće li i gdje će živ omrknuti!

I u glavnu stanu Lazarićevu obavio se posao, utolile brige, nastala tišina pregnuća, jenjala bujica strategična i taktična sumavanja, te se pojavila čuvstva staroga prijateljstva i novoga zajedinstva, nastupila nužda ponosna osvrtanja na prošlost i domoljubna naziranja ljepše, sjajnije budućnosti.

I spasitelju svieta činjaše se nuždno pribrati oko sebe svoje učenike, da zadnji put s njimi zajedno večera. U velike bismo preuzetni bili, hoteći spomenom posljednje večere opravdati želju istranskoga vodje, da i on u oči navale na dodijala tudjina tobože s istoga povoda i istim načinom sakupi oko sebe svoje prijatelje a narodne prvake, svoje častnike i uzdanike, te da bude široka polja uzplamaju bratskih i domoljubnih čuvstva. Al eto to se tako ponavlja na svietu. Nemože nam ipak nitko zamjeriti skromno želećim, nebi li se duša našla, koja bi ne iz naše pripoviedke, već iz živa zanosa majstorski na platno preniela istranskoga junaka Lazarića, do njega dobrotom i podatljivošću slavna starca Teraša, Martina Novljana i ostale već imenovane prvake, te i krajišničkoga častnika Deuša a morda i našu Jelicu.

Mi za sad ostavljamo dičnoj množini našega čitateljstva, da si svaki po volji predoči ta sjajna lica nedavne prošlosti. Samo molimo, da nesmetnete s uma divna i sjetna lišca Jelice, brižne planinke glavnoga stana, gdje oko Lazarićevih gosti obilazi, što komu uzmanjka, naručuje, gdjekad što i sama dohvaća i nudja, a često ukipljena sluša ili pak divnim pogledom srče sve dragosti svieta s obraza svoga sudjena ili nesudjena vojna. Pomislite si još dva tri spretna krajišnika, gdje jestojske i vino donose, pladnjeve mienjaju, te se svakomu migu crnooke vladalice letimice pokoravaju.

Prvi će ustati Lazarić i dignuv u vis čašu rujna Istranca nazdraviti starodavnomu vladaru, a za tiem nastaviti: — Nazdravljam i junačkoj braći Hrvatom primorcem, koji su tisućami hametice na noge skočili te grofu Nižanu i njegovim hrabrim krajišnikom u pomoć pritekli, burnim zagonom izagnali Franceze s Rieke, a tiem pripomogli nadobiti,

da se i mi možemo za njimi povesti i riešiti se zloglasna tudjina. Slava momu vriednu prijatelju starcu Terašu, koji je i novcem i ugledom ustanak primoraca udesio, a sad ga kod nas udešuje; slava dičnoj primorkinji Turkovićki, koja je, poput grčke junakinje, drugu si i sinu zavapila: — Nevraćajte mi se živi doma, dok neotmete Rieke tudjinu! — Slava junačkomu prvaku Jakovu Blaževiću, slava dičnomu Mažuraniću, koji je pred narodom zastavu nosio i njom na strašnu mjestu vijorio, slava Luki Fabru i častnu popu Tusu iz Novoga, hrvatskomu gorostasu, koji je junačkom besjedom narod slobodio i narodnu vojsku blagoslovio. Da nije bilo slavnih primoraca, Nižan bi bio postradao, a Francez bi još na Rieci gospodovao! Živili hrvatski primorci, a mi se na njih ugledajmo!

Trknuše čašami o čaše, sievnuše žarkim očima i iz Jeličinih crnih očiju munuše dvie ognjevite striele, a stari Teraš odzdravi Lazariću: — U slavu našemu milomu zemljaku, kojega nam je sâm Bog poslao, da nas na tudjina vodi! Njegve je junačke grudi već g. 1809., kad se je na čelu tršćanskih lovaca borio, francesko zrno probušilo i u tih grudih do kraja god. 1810., dok mu ga neizrezaše, gnjev i osvetu pobudjivalo! On nas pregnućem junačke snage te razborom i vještinom sokoli tvrdo vjerovati, da će se prozvati izbaviteljem Istre! Živio! —

I opet zvekmuše čaše. Neki kliknu: Srećno nas vodi! Drugi: Bog ti plati! Treći: Kud ti okom, tud mi skokom! Četvrti: Na čelu lovaca dopade rane; na čelu hrvatskih sokolova izvojevao najdičnije carsko obiljежје na junačke grudi! Deuš kliknu: Došao vrtoglavu tudjincu glave, prodičio se zatočnikom hrvatske vjere i slave, utješio majke Istranke! — Takove želje i čuvstva prodirahu iz pregalačkih grudi, kao bistra voda iz vrelovitih gora. A čuvstva ta slievahu se u plemenit uznos bratstva i žarkoga domoljubja, kao što postaje od mnogih vrela valovita rieka. Tiem plemenitim uznosom uzplamće i Jeličina duša.

Martin Novljan uzdignu čašu i nazdravi bratskoj pažnji i junačkomu priskoku, ako se koji braće nadje u nevolji.

Ivan Šestan proslovi: — U zdravlje i srećno junakovanje našemu hrabromu poručniku Deušu, komu je već puno puti neprijateljsko zrnje oko ušiju zviždalo, koji se je već po dva puta drage volje opasna poslanstva podhvatio i večeras nam junačke Otočane u naš tabor preveo! —

Tuj otočki častnik stade pripoviedati, uz kolik je prezir opasnosti i kakovom majstorijom Deuš jutros seljakovao te na očigled franceskomu zapovjedniku poviedaoca zaklinjao, neka sa svojom satnijom k braći priedje. Uzeše gosti pljeskati i redomice trkat se s vrlim uhodnikom i premamiteljem. Martin ga Novljan ogrli i poljubi, te se s njim porukova. Jelica se nasmieši a dvie suze najsladje radosti kanuše joj niz lice, te pristupi k Deušu i šaptnu mu u uho: — Tko te nebi ljubio, preopasni seljače? —

Defranceški spomenu liepu Beliničku, kako je i nju Deuš kao seljak veslao do admiralova broda i koliko se je ta gospodja našla iznenadjenom njegovim junačtvom i bistroumljem.

— I njegovom ljepotom. — Pomisli nehotice Jelica, a ta misao prostrieli joj srdce. Pobliedje i poruši se sirotica, kao iza ljuta mraza nježni cvietak. — Bože dragi, da ga nije liepa velesrdnica zaniela, pa da nije sama dužnost, koja ga od mene odvraća? Puko li je to milosrdje, kad me po koji put milostivo pogleda, te iz daleka samo naslućivat daje, da sam mu milija, nego li itko drugi na svietu? —

— Da živi, što je komu najmilije! — Zabrazdi otočki častnik. Protrnu Jelica i upilji oči u Deuša. Svi si pune čaše, puni ju i Deuš. Uz zveket čaša čuje se: — Moja žena i djeca. — Moja vjerna druga. — Moja jedinica. — Otočki častnik reče: — Moja stara majka — A Deuš muči, te muči... Jelica se snebiva. Tad će otočki častnik zaokupiti svoga druga: — Udaraj brate i kazuj, što ti je najmilije? — Smrče se Deuš, našav se u čudnu tjesnacu. Sve društvo umuklo a Defranceški počeo se lukavo nasmješkivati. I tu grčinu morade Jelica okusiti. — Ta šta se žapaš, tko ti je najmiliji? — Ponovi otočki častnik. Naumice pogleda Deuš na Jelicu i prepade se, tolika se je na njoj opažala promjena. Prihvati brže bocu, napuni čašu do vrha, uzdiže ju pred porumenjelo lice te porušljivim glasom stade govoriti: — Kad je komu poći na dužnost gubiti glavu, nije pravo u isti mah privezivati ičiju sreću za svoj viek. Nije pravo, nije junački svojom se srećom baviti, kad se radi o sreći domovine. Ja ću sjutra, ja ću prekosjutra, ja ću, dok traje rat, morda svaki dan na strašno mjesto; nije mi dakle gubiti duše i nagadjati, da tko drugi svaki dan, svaki čas s mene strada, pa da se nakon meni i nedonada. Meni nije do šale. Ako se je kojoj ljepotici moje pregnuće i bistroumlje sviklo, nemarim, je li, nije li to istina, te preklapam tu milost na račun hrvatskoga ponosa. Ni ljepoticam nije kad u ovakvo doba zanositi srdce srećom ljubavi. I žensko srdce udara ozbiljnije, kad je domovina u pogibelji. Meni je dakle ono čeljade najmilije na svietu, koje danas samo sreću domovine na um uzima, koje ni bratu ni dragomu neradi onemoćati pregnuća. To čeljade neka mi žive, neka višnji gospod Bog na njega prospe obilje svoga blagoslova i neka mu da prežaliti i pregorjeti, ako mu bude žrtvovati malu svoju sreću velikoj sreći domovine. —

I uzdignuv čašu visoko naprema se kliknu življe: — Slava onim junakom, koji će sjutra, vršeć svoju najsvetiju dužnost, morda poginuti, omastiv ovu svetu zemlju svojom krvcom, da iz nje nikne pravica, sloboda i dobrobit junačkoj Istri a osobito vašemu naraštaju, slavna gospodo! —

Izkapi Deuš svoju čašu do dna, izpiše i ostali, a Martin Novljan došulja se porušen do mladog junaka i kradimice stisnu mu ruku, tobože, da ga je razumio. I svi drugi ustisaše oko njega, da mu se dosinu desnice.

Dok je Deuš govorio, hvataše mu Jelica iz usta svaku besjedu okom, uhom i sitnim zievkom drkćućih ustašaca. Kadno reče, da nemari, je li, nije li istina, da se njegovo pregnuće i bistroumlje kojoj ljepotici mili i da tu milost preklapa na račun hrvatskoga ponosa, odvali joj se kamen sa srdca, a povrati se rumen na pobliedjelo lice, te zakriesi opet u njezinih zenicah onaj živi žeratak iz božjeg ognjišta, ona bezkrajna čarobita milost, koja poput gutljaja staroga vinca u utrobi čovjeka, koji se od bolesti oporavlja, grije i oživljuje tielo i dušu.

Bistroumno dovijaše se Jelica istini i visini Deušova umovanja, namah osjeti, da se sav govor nje same tiče i da Deuš na to ide, nebi li s jedne ruke zakratio pogubna domašaja Defranceškovoj šali, a s druge ruke nebi li sustegao uzkriljaja njezinih nada, da se sirotica nestrmoglavi u bezdanicu očajanja, ako bi Deuš zbilja zaglavio.

U prvi mah pridruži se njezinoj neograničenoj, očevom povladbom ojačaloj ljubavi zahvalnost na onolikoj brizi Deuševoj za upokojbu njezina srdca i za utišbu prevelikih nada, iza kojih ustopice dolazi očajanje, ako se nade neizpune. Zatiem spopade ju čudna želja sbilja biti onim čeljadetom, koje samo sreću domovine na um uzima, koje ni bratu ni dragomu neradi onemoćiti pregnuća. Umuje, bori se, smanjuje vrednoću svoju, nepripoznaje prava svojim najljepšim nadam, pregara srećicu, nežali ni otčeva ni vojnova pregnuća klanjajuć se svetomu pravu otčevine, neboji se žrtve, neboji se iste smrti, izilazi junakinjom, ali ga opet — ljubi, ljubi ga žarko, pregnutljivo, nesebično, neprekidno, u sve vieke!

Razstade se Lazarićevo društvo, na oproštaju sa zaostalim Deušem reče mu Jelica otržito i sviestno: — Janko, ja ustupam svoje pravo domovini —

— Onda si mi najmilija na svietu! — Odvrati Deuš, prihvativ ju za obie ručice te začudiv se njezinoj hornosti i slobodi. — S bogom, junačka dušo! Sladko mi spavaj. — Reče Deuš. — Dobra ti noć, Janko! — Odvrati Jelica.

Deuš ode u svoju sobu. Jelica poprativ ga pogledom bolna odkidanja te uzdahnuv iz punih grudi udje u očevu odaju, gdje je i ona imala prenoćiti.

Dug čas neproslovi nijedno ni besjede. Martin Novljan prevrtaše naprema svieći listove svoga molitvenika, kanda traži sgodnu molitvu. Za čas zaklopi knjižicu, kanda mu duša nije horna na pobožnost, te se otište šetati po maloj sobi. Jelica sjedi odjevena na svojoj postelji. Ni nekani se razodievati. I otac joj odjeven spavaše, odkad je u Lazarićevu glavnom stanu noćivao.

Nakon će Novljan stati naprema svojoj kćeri i zapodjeti domjenak: — Jesi li, Jelice, razumjela, što je govorio Deuš? —

— Jesam. — Odgovori mirno i tiho Jelica.

— Deuš neće tvoje sreće uzimati na dušu, dok nemine rat. — Pripomenu otac.

— Znam, nebi rad, da živem na neprestalih mukah bojeći se njegovoj glavi. S toga i neće, da znam, koliko me ljubi. On je jak ljubiti, a toga nekazati.

— A ti niesi jaka njega neljubiti i zaboraviti? —

— Nikad ni do vieka. Deuš toga ni ne zahtieva. Ali on hoće, da mi domovina bude u ovaj par preča od njega. —

— Dà, dà! On poželje, da budeš jaka žrtvovati malu svoju sreću — velikoj sreći domovine! On bi rad, da se u velike nenadaš, da ljubavi nedaš maha oteti! —

— Boji se, da ću s uma sići, ako mi pogine! —

— Draga Jelice, ta on može i živ ostati, ali će morda rat dugo trajati, morda dvie, tri godine, a ti sve to vrieme nećeš znati, ni da li je živ, a kamo li gdje je i hoće li se vratiti baš ovamo. On se može u drugu djevojku zagledati, on te može zaboraviti...

— Nikada otče! Ti ga nepoznaš. Jedina mu je smrt na putu, nju vidi, nju naslućuje, a kakov je junak, nikad joj se ukloniti neće, te samo mene pripravlja na ono, što biti mora. —

— Draga Jelice, vrati se meni za volju kući! —

— Nipošto! —

— Već što si nakanila? —

— Idem da pogledam onoj u oči, koja mi ga hoće da otme! —

— Jelice, ti valjda nećeš — u vatru? —

— Kud ti, tud i ja! —

— Neubijaj nas bar ti, nezadaji nam straha, koga nam netreba. —

— Neću vas ustavljati, da neginete. Neboj se, dragi otče, u mom srdcu neima ni truna straha! Zaklinjem te tvojom ljubavi, nestaj mi na put! Ja nebih mogla tvoje zabrane prežaliti; ta i onako si već pristao, da ti budem vazda na domaku, dopusti mi, da hrabroga Novljana kći može stajati tik do svoga otca! — Tad skoči s postelje na noge i zagrli si otca, te tiho nastavi: — Je li, da mi nećeš na put stati? —

Iza duga časa reče Martin Novljan težkim glasom: — Neću! — Jelica ga poljubi u ruku i reče: — Hvala ti! —

Tad leže i njih dvoje počivati, te Martin Novljan ugasi svieću. Činjaše mu se, da je ugasio svieću života predrage si kćeri.

(Konac sliedi.)

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

(Dalje.)

Praštajući se s materom, poljubi ju u čelo — a ona ga zagrli i za njegovima ledjima kradom ga tri puta blagoslovi. Vasilij Ivanović odvede Arkadija u njegovu sobu i ostavi ga, želeći mu, da tako sladko spava, kao što je i on njekad za njegovih sretnih lieta. I odista, Arkadij spavaše veoma sladko u svojoj maloj predkupaonici, koja zaudaraše metvicom i u kojoj dva cvrčka u zapečku uspavanak cvrčahu. Vasilij Ivanović odpravi se od Arkadija u svoj kabinet i sjednuv na divan čelo nogu svojega sina, spremi se, da se sa sinom malo porazgovori; ali Bazarov odpravi ga odmah, veleći mu, da mu se hoće spavati, a ipak neusnu do jutra. Široko otvoriv oči gledaše zlobno u tamnoću: uspomene djetinstva neimahu nikakove vlasti nad njim, samo se nemogaše oteti gorkim utiskom posljednjih dana. Arina Vasiljevna s prva pomoli se vruće pred ikonami svojih svetaca; zatim se dugo, dugo razgovaraše s Anfisuškom, koja, stojeći kao ukopana pred svojom gospojom i upriev u nju svoje jedno oko, tajinstvenim šaputom joj povjeravaše sve svoje opazke i primjetbe glede Evgenija Vasiljevića. Starici poče se što od radosti, što od vina i dima mozak u vrtolac vrtjeti; muž joj htjede se s njom malo porazgovoriti, ali brzo se dosjeti jadu i mahnuv rukom ode.

Arina Vasiljevna bijaše živa slika i prilika ruske plemkinje staroga kova. Ona bi imala bila živjeti prije dvie sta lieta u staromoskovsko doba. Ona bijaše veoma pobožna i ćutljiva i vjerovala bi u svakojaka vračanja, gatanja, čarolije i sanje, u jurodive*, domaće šumske duhove, u zlokobne susreće, u uroke, u narodno vračtvo, u čudotvornost soli od velikoga četvrtka i u skori konac svieta; ona bi vjerovala, da će heljda obilno roditi, ako neugasnu svieće na uzkrsnoj svenoćnici, i da grib dalje već neraste, čim ga čovječje oko ugleda; da vrag najvoli ondje boraviti, gdje je voda, i da ima svaki židov na grudima krvavu mrlju; a bojala bi se miševa, zmija, žaba, vrebaca, pijavica, groma, hladne vode, propuha, konja, jaraca, rudovlasih ljudi i crnih mačaka; cvrčke i pse držala je za nečiste stvorove, a nehtjela jesti teletine, ni golubova, ni raka, ni sira, ni šparge, ni krtole (krumpira), ni zeca, ni lubenice i to jer nas narezana lubenica sjeća glave sv. Ivana Krstitelja, a o kamenicah (ostrigah) nije mogla ni govoriti a da se nesgrozi; rado bi jela što dobra, ali i strogo postila; spavala bi na dan deset sati a nikad nebi liegala, kad bi Vasilija Ivanovića glava boljela; pročitala nije nijedne knjige krom one „Aleksis ili koliba u šumi“; pisala bi na godinu jedno, najviše dva pisma, ali ona bijaše dobra gospodarica i kutnjica, vrlo vješta sušenju i varenju voća, prem se toga posla sama ni nebi primila, jer se samo nerado digla sa svoga mjesta.

Arina Vasiljevna bijaše vrlo dobra žena a ne bez soli u glavi. Ona je znala, da na svietu ima gospode, koja zapoviedaju, i prosta naroda, kojemu valja slušati, te se s toga nije protivila podložnosti svojih podanika ni njihovim poklonom do crne zemlje; ali ona bi s podčinjenimi postupala laskavo i ljubezno i nijednoga prosjaka nepustila bez dara; ogovarala nebi nikad nikoga, prem bi joj se kad kada i mililo klevetati. U mladosti svojoj bijaše milovidna lica, udarala je na glasoviru i natucala malo i francezki; ali tiekom mnogoljetnih putovanja sa svojim, koji se kojekuda potezao i za kojega je pošla proti volji svojoj, ugojila se te joj i ono malo glasbe i franceštine izplahnulo. Sina svoga je ljubila i veoma ga se bojala. Upravu imanjem ostavila je Vasiliju Ivanoviću, te se nije u ništa ukladala, ali ona bi uzdisala, i rubcem mahala, i obrve sve više skupljala, čim bi joj starac govorio o naumljenih popravcih i svojih osnovah. Ona bijaše sumljiva i zazorljiva, neprestance se nadala, da će ju grdna nesreća snaći i odmah bi briznula plakati, čim bi joj na um palo što žalostna. Takove ženske uredjaju sve to više. Bog si ga znao, imamo li se tomu radovati!

XXI.

Arkadij ustav s postelje otvori okno, i prvi predmet, o koji mu oko zape, bijaše Vasilij Ivanović. U buharskoj povlaci, podpasan nosnim rubcem, starac kopaše marljivo u svom povrtnjaku. On opazi svoga mladoga gosta i upriev se o lopatu, povikne mu:

— Dobro jutro! Kako ste spavali?

— Jako sladko, — odgovori mu Arkadij.

* Jurodivi su prosjaci, koji se grade kao da su poludjeli te ih puk veoma počituje.

— Ja sam ovdje, evo, kao njeki Cincinatus: pripravljam tuj gredu za poznu repu. Nastalo sada vrieme, — pa hvala i slava budi Bogu! — gdje se svaki tegom svojih ruku hraniti mora. U druge nemožeš se pouzdati — treba sam raditi. Jean Jacques Rousseau ima pravo. Prije pol sata, gospodine moj, biste me u posve drugom položaju zatekli bili. Njeka baba došla te se potužila, da boluje od disenterije — kako mi velimo — te sam joj — kako da se bolje izrazim — nješto opijuma ulio. A drugoj opet izvadio sam zub. Ovoj sam predložio eterizaciju, ali ona nije privoljila. Nu sve to činim gratis anamater (en amateur). U ostalom, čemu da se stidim.... ja sam plebejac, homo novus, ja neimam grba, kao što moja milostiva. Nebi li vam bilo ugodno sići amo u hlad, pa se prije čaja užiti jutrene svježine?

Arkadij podje k njemu.

— Dobro došao! još jednom, pozdravi ga Vasilij Ivanović po vojnički dotaknuv se rukom zamašćene kape. — Ja znam, vi ste privikli razkošnu životu, ali i velikaši neuztežu se provesti pod krovom koje kolibice.

— Oprostite, reći će na to Arkadij, — kakov sam ja velikaš? A nisam ni privikao razkošnu životu.

— Dozvoljite! dozvoljite! prihvati ljubeznom revnošću Vasilij Ivanović. — Ako i spadam sada u ropotarnicu, ali i ja sam živio u svietu, te poznam pticu po perju. A uz to sam i ponješto psiholog i fizijognomik. Da nisam to, kazati vam mogu, davno bih bio već propao; bili bi pogazili mene sitna crvića. Neću da vam se umiljavam, ali vjerujte mi, prijateljstvo, koje se zavrglo medju vami i mojim sinom, iskreno me raduje. Ovaj čas bio sam s njim: po svojoj navadi, koju valjda i vi znate, uranio je, i sada se skiće kojekuda poljem. Dozvoljite mi, da vas pitam, jeste li već davno poznati s mojim Evgenijem?

— Od zimus.

— Tako. Dozvoljite mi, da vas još nješto pitam — ali mogli bismo malo sjesti. Dozvoljite mi, da vas pitam kao otac sasvim iskreno: kako mislite vi o mojem Evgeniju?

— Vaš sin je jedan od najznamenitijih ljudi, s kojimi sam se ikada sastao, živahno odgovori Arkadij.

Vasilij Ivanović razrogači oči, obraz mu se malo zapali i lopata mu izpade iz ruku.

— Vi mislite dakle, poče...

— Ja sam uvjeren, prihvati Arkadij, — vaš sin se ima liepoj budućnosti nadati. On će vaše ime proslaviti. O tom sam od prvoga časa uvjeren.

— Kako to? kako to? jedva promuca Vasilij Ivanović. Uzhićen posmjeh igrao mu oko širokih ustana i neostavio ih više.

— Vi biste rad znati, kako smo se upoznali?

— Da — i u obće...

Arkadij poče pripoviedati o Bazarovu još većim žarom i uzhićenjem nego li one večeri, kad je plesao mazurku s Odincovom.

Vasilij Ivanović slušao ga, slušao, usjekivao se, gnječio svoj rubac objema rukama, kašljucao, gladio si kosu i napokon, nemogav se svladati, nagnu se k Arkadiju i poljubi ga u rame.

— Vi ste me presretnim učinili, reče neprestance se smješeći, — kazati mi vam je... ja obožavam svoga sina. O mojoj staroj neću ni da govorim: ona je — mati. Ali ja nesmijem pred svojim sinom pokazati, kako ga ljubim, to mu nije ugodno. On mrzi svako takovo očitovanje. Mnogi ga priekoravaju s ove tvrdoće i misle, da je to znak oholosti i bezdušnosti; ali ljude, kao što je on, nevalja mjeriti navadnim aršinom, je l' de? Evo, drugi na primjer izmuzio bi svoje roditelje, ali on, vjerujte, nije od nas uzeo ni jedne suvišne kopejke. Tako mi boga!

— On je nesebičan, čestit čovjek, primieti Arkadij.

— Zaista nesebičan A ja, Arkadiju Nikolajiću, ne samo da ga obožavam, ja se ponosim njime i cielo moje častoljubje sastoji se u tom, da će vremenom u njegovu životopisu stajati sliedeće rieči: sin prosta štopskoga liečnika, koji je već za rana slutio pretežljivost njegova duha, te nikakva troška nežalio za njegovo naobrazovanje.

Glas izdade starca.

Arkadij stisnu mu ruku.

— Što mislite? zapita ga sada Vasilij Ivanović za mala, na liečničkom polju lie neće postići one slave, koju mu vi proričete?

— Dakako ne... prem da bi i kao liečnik postao tjemenjakom.

— Na kakovu polju dakle, Arkadiju Nikolajiću?

— To je sada težko kazati, ali slavan čovjek bude svakako.

— Slavan čovjek bude svakako! ponovi starac i zaveze se u daleke misli.

— Arina Vasiljevna daje moliti, da izvoljite doći na čaj, reče Arfisuška, koja mimo njih prodje, noseći ogromnu zdjelu zrjelih malina.

Vasilij Ivanović poskoči. — A bude li hladne vrhnje s malinami?

— Bude.

— Samo pazi da bude hladna! A vi, Arkadije Nikolajiću, netudjite se — uzmite više. A gdje nam je Evgenij?

— Evo me! odgovori Bazarov iz Arkadijeve sobe.

Vasilij Ivanović obrnu se brzo. — Aha! Ti si htjeo posietiti svoga prijatelja, ali zakasnio si, amice, mi već prilično dugo brbljamo. Sad hajdemo na čaj: mati nas zove. Zbilja, da te nješto pitam.

— Što to?

— Ovdje ti je jedan mužik, koj boluje od ikterike.

— To jest od žućenice?

— Da, hronična te i veoma uporna ikterika. Ja sam mu prepisao pljuskavicu ili gospino zelje i crvenu kiticu, i svjetovao ga, da jede mrkvu i da pije sodu; nu to su sve sami palijativi, treba tuj kriepak liek. Ti, istina, rugaš se medicini, ali ja sam uvjeren, da mi možeš dobar savjet dati. Nu o tom kasnije, sad hajdemo na čaj.

Vasilij Ivanović poskoči živo s klupe i zapjeva iz Roberta:

„Vino, vino, vino, igru, žene k tom
Ljubit, ljubit, ljubit ću ja dovjek!“

— Kolika to živost! reče Bazarov, odstupiv od prozora.

Nastalo podne. Sunce je žeglo iza tanahne koprene bielkastih oblaka. Sve umuklo: jedini pietlovi kukuriekahu po selu, probudjujući u svakom slušatelju neobično čuvstvo driema i čame; a kadkada odjeknuo bi s vrška kojega drveta plačnim zvukom oštri otegli piskut mlada jastrieba. Arkadij i Bazarov ležahu u hladu pod jednim malim stogom siena, podastriev poda se pregršt šušnja i suhe nu još zelene i mirisne trave.

— Onaj jasen, progovori Bazarov, sjeća me moga djetinstva na kraju jame, ostavše od njegdašnje opekane (ciglane) i ja sam onda uvjeren bio, da ta jama i jasen imaju vilinsku silu, jer uz nje bijaše mi uviek svično i obično. Ja nisam onda pojmio, da su mi se svikli s toga, što sam bio diete. A sada ja odrasao a vilinske sile nećutim.

— Koliko vremena si ovdje proveo? zapita Arkadij.

— Dvie godine zasobce: zatim putovasmo. Viek smo selili a nigdje nesjeli, potežući se od grada do grada.

— A stoji li ta kuća jur davno?

— Jest. Još moj djed ju sagradio, otac moje matere.

— A tko ti je bio djed?

— Vrag si ga znao! Mislim second-major, što li. Služio je pod Suvarovom i uviek bi pripoviedao, kako je alpe prehodio. A znam, da je prašio.

— Zato visi slika Suvarovljeva u vašoj sobi. Ja ljubim tako stare, tople kućice kao što je vaša, pa onda udaraju kao po...

— Ulju za posvjetu i po parenicah, prihiti ziehnuv Bazarov. A što je muha u tih milih kućicah... hu!

— Tebe, poče opet za kratka muka Arkadij, lje nisu za djetinstva pritezali?

— Ta vidio si moje roditelje... nisu bauci.

— Ti ih ljubiš, Evgenije?

— Ljubim ih, Arkadije.

— Oni te tako ljube!

Bazarov umuknu. — Znaš li o čem mislim? progovori napokon, turiv ruke si pod glavu.

— Neznam. O čem?

— Ja mislim, da moji roditelji ugodno živu. Moj otac ima 60 godina, a još govori o palijativih, lieči ljude, pred seljaci gradi se veledušnikom — i materi mojoj je dobro, dan joj mine poslom, kojega ima prieko mjere, uz to uzdiše te neima ni kada pomisliti na sebe... a ja...

— A ti?

— A ja mislim: ja ležim evo ovdje pod stogom... Mjestance, koje ja zauzimljem, tako je uzahno i maleno prema ostalu prostoru, gdje mene neima i gdje me netrebaju, i onaj dio vremena, koji mi je proživjeti, tako je ništetan prema ovoj vječnosti, u kojoj me nije bilo niti nebude... Ali u toj mraki, u toj matematičkoj, teče krv, rabota mozak, a i po koja želja se javlja... Kakova to bezobraznost. Kakova budalaština!

— Dozvolji mi, da ti nješto primietim: to što ti govoriš, može se sploh svih ljudi ticati.

— Istina! odreče Bazarov. Htjeo sam reći, da se oni, to jest moji roditelji, koječim baviti mogu i nepomisliv na svoju ništetnost, koja im nesmrdi... a ja... ja osjećam samo dosadu i gnjiev?

— Gnjiev! zašto gnjiev?

— Zašto? kako zašto? Zar ti već izplahnulo?

— Ja se svega sjećam, ali nepriznajem, da imaš pravo gnjieviti se. Ti si nesretan, ja pristajem, ali...

— E! ja vidim, Arkadije Nikolajeviću, ti shvaćaš ljubav kao što svi novlji mladi ljudi: pi, pi, pi, kokice, a čim se koka približuje, ti podbrusiš pete pa hajd u bezstrv! — Ja nisam takav. Nu dosti o tom. Kad neznaš pomoći a ti šuti. I obrnu se na drugu stranu. — Oj, vidi, kako taj mrav polumrtvu muhu vucinja. Vuci ju, brate, vuci! Neobziri se na to, što se ona opire, okoristi se tim, da ti kao životinja pravo imaš, nikoga nesažaliti, ta nisi ti kao njetko od nas, koji se je sam slomio.

— Kako to govoriš, Evgenije! Kada si ti sebe lomio?

Bazarov uzdiže glavu. — Ja se tim i ponosim. Nisam ja sebe slomio, pa me neće ni baba slomiti. Amin! Konac! Ni slovca o tom od mene više nečuješ.

Oba prijatelja poležali njeko vrieme mukom mučeć.

— Da, poče opet Bazarov, čovjek je čudan stvor. Kad iz daleka motriš život, koji naši otci ovdje živu, čini ti se, da neima boljega na svietu: Jedi, pij i znaj, da posve pravilno i razumno postupaš! Ali ne... napokon ti i to dosadjuje. Hoćeš da si s ljudi, pa ma te i grdili, ali samo da si s njimi.

— Trebalo bi dakle tako urediti život, da ti je svaki trenutak znamenit, reče Arkadij razmišljajući.

— A da! Milo je svakomu da bude znamenit, pa ma i bio na krivu putu; nu i s neznatnim se možeš slagati, ali kukavnost, kukavnost... to ti je bieda!

— Kukavnosti neima za čovjeka, ako je samo nepriznaje.

— Hm! To je njekako obrnuta sploština.*

— Kako? što zoveš ti sploštinom?

— Da ti to protumačim: na primjer, ti veliš prosvjeta je koristna, to je sploština; veliš li pako, prosvjeta je škodljiva, onda je to obrnuta sploština. Ti misliš, da si tim bog si ga znaj što kazao, a kad tamo, to ti je sve jedno te isto.

— Ali gdje je istina? na kojoj strani?

— Gdje? Ja ti odgovaram kao jeka: gdje?

— Ti si mi danas odviše sjetan, Evgeniju.

— Zbilja? Možda me je sunce ugrijalo, a i toliko malina nisam trebao jesti.

— Onda nebude s gorjega malo zadriemnuti, primjeti Arkadij.

— Slobodno; samo negledaj, jer svaki čovjek ima njekako ludo lice, kad spava.

— Dakle ti nije svejedno, što drugi o tebi misle?

— Neznam ti što odgovoriti. Prav čovjek netreba zato mariti, a prav čovjek je onaj, o kojem se ništa nemisli nego ga valja samo slušati ili mrziti.

— Čudno! ja nikoga nemrzim, reče Arkadij, zamisliv se.

— A ja toli mnogo njih. Ti si nježna duša, razmazana, gdje bi tebi koji omrznuo!... A plah si još i slabo se uzdaješ u sebe.

— A ti? zakrči Arkadij, ti se uzdaš u sebe? Ti mnogo držiš do sebe?

Bazarov umuknu. — Kad sastanem čovjeka, koji mi se nebi uklonio, progovori napokon, onda ću izmieniti svoje mnienje o sebi. — Mrziti! Evo na primjer, ti mi malo prije reče, kad ono prodjosmo mimo kućice vašega staroste Filipa, koja bijaše krasna, obieljena — Rusija će tek onda doći do savršenstva, kad jednom i posljednji mužik takav stan imao bude i svaki od nas treba da tomu pripomaže. Od onoga časa omrzao mi je taj posljednji mužik, bud Petar ili Pavao, rad kojega da se ja kinim i mučim i koji mi neće reći ni „hvala ti, brate!“ a i na što mu njegova hvala? — Kad on jednom dobije bielu kućicu, iz mene će nići lopuh — pa onda?

— Dosta je, Evgeniju. Slušajući te danas, mal nebih povjerovao onim, koji nas kore, da neimamo nikakovih načela.

— Ti govoriš kao i tvoj stric. Načela sploh neima — nisi li o tom još razmišljao? Samo osjećaja ima, a do njih stoji sve.

— Kako to?

— Evo kako. Na primjer: recimo, ja sam čovjek bašljiv i svadljiv — to je onda u savezu s mojimi osjećaji. Meni se mili nijekati, jer mi je mozak takav. To ti je sve. Zašto zanima mene lučbarstvo? Zašto ti je drago jesti jabuke? i to stoji u savezu s osjećaji. To je svejedno. Dublje od toga neće nikada ljudi proniknuti. Svaki ti toga nereče, a ni ja neću više po drugi put.

* Sploština = ruski obščee mēsto; njem. Gemeinplatz.

POUKA.

XVII.

Agesilao Milan.

Bijaše dan bezgrešna začeća B. D. Marije. Krasno toplo vrieme kao u nas u proljeću. Sav Napulj bijaše u svečano ruho obučen. Od rana jutra pucahu topovi, a zvona zvonjahu sa svih strana. Ljudstvo vrvilo po ulicah, čopori pobožnih, moleći i pjevajući pobožne pjesme, s muzikom i bez muzike, prolazili bi simo i tamo, a vojnički odjeli u raznih odjećah koracahu svečano put podalekoga Campo marzo, gdje je imao sám kralj smotru držati nad vojskom.

Sav ugledniji sviet napuljski pohrli što na kočijah što pješke na smotru. Ja sam se dogovorio bio s austrijskim konzulom iz Barletta, Dubrovčaninom Parlenderom, došavšim na pohode u Napulj, da ćemo poći zajedno. Malo ne čitavu uru vožasmo se po liepu putu, što ga je dao sagraditi kralj Murat. Sretasmo množinu kočija, konjika i pješaka. Preko 10.000 ljudi bijaše na nogu, sakupiv se oko Marsova polja. Vidjeh dolazećega kralja, vesela lica na konju sjedećega, praćena gardom i velikom hrpom gjenerala i častnika. U kočijah pratijaše kralja i sama kraljica s kraljevskom porodicom.

Kad kralj dodje, započme pod velikim šatorom vojnička služba božja. Iza mise sliedjaše smotra i defiliranje pred kraljem. Na jedan put uzruja se sva pratnja kraljeva i sva vojska. Od gledalaca, što u velikom okrugu gledahu podobro daleko kretanje vojske, nije nitko ni slutio uzroka toj uzrujanosti. Muzike umuknuše, vojska se tiho spremi na povratak, a kralj ozbiljan i blied, sjedeći s kraljicom i djetcom u kočiji na četiri konja, odjuri pokraj nas, praćen svojom gardom s desna i s lieva. Tekar kasnije čusmo, što se sbilo. Kada treći puk lovaca defiliraše uz kralja, poskoči iznenada iz tre-

ćega reda njeki mlad vojnik naperenim bajonetom proti kralju, i udari tako silno u njegovo sedlo, da mu se sav bajonet svinu, ali kralja samo malko ozledi. Vojnički drugovi uhvate ga odmah, posade ga u kočiju i odprate u tamnicu. Mladi taj vojnik, baciv pušku, pocrveni se i potuži se gorko pred drugovi, što mu čin osvete nije pošao za rukom.

Taj mladić bijaše Arbanas, rodom iz San Benedetta Ullana u Calabriji, vjere grčko-latinske, a zvao se Agesilao Milan.

Pred sudom reče, da je htio ubiti čovjeka, koj narodu svečano položenu zakletvu ne drži, već kroz osam godina (od g. 1848) sav narod neprestanim tiranstvom gazi i muči. Jur godine 1848., kad se u domoljubnom arbanaskom sjemeništu svoga rodnoga mjesta nalazaše na naucih za svećenika, pokazivaše najveću ogorčenost proti kralju i njegovoj vladi, te stupi zatim u vojsku s namjerom, da se kralju, vazda praćenomu od straže, kao vojnik laglje primakne i da ga ubije. — Iza pet dana t. j. dne 13. prosinca 1856. bijaše Milan jur na stratištu, gdje ga uprav na okrutan način vješahu i mučahu. Razjaren puk stade na krvnika vikati i kamenje bacati, ali ga vojnici raztjeraše, te se osuda svrši.

Sva Kalabrija, osobito domoljubi arbanaski smatrahu Agesilaja Milana političkim i narodnim mučenikom, što no je htjeo po narodnom običaju svršiti sveti čin osvete, na koju Arbanas nikada zaboraviti nesmie.

Zemljak Milanov D. Mauro izpjeva na talijanskom jeziku oduševljenu pjesmu pod imenom „Agesilao Milano“, u kojoj medju ostalim opisuje njegov čin osvete ovako:

E assaliva, siccome Leone
Cui per sdegno si gonfian le nari,
Il tiranno, che innanzi agli altari
Dell' eterno, mentiva pietà.
E di mezzo alla densa legione
Che del Sire é sommessa al commando,
Innalzava la punta del brando
Su cui l' ira dei secoli stà.

XVIII.

Napuljske crkve, spomenici, svećenici, gajdaši.

Napulj se nemože glede starinskih i velikoljepnih crkva ni iz daleka natjecati s Rimom ili s Mletci, nu ipak se odlikuju njeke i starinom i ljepotom. U crkvi sv. Gennara (Januara) nalazi se liep grobni spomenik Andrije kralja napuljskoga, sina Karolu Robertu a brata Ljudevitu, kraljevima ugarskim i hrvatskim, kojega njegova žena Ivana potajno smaknuti dade, i tim napuljske pokrajine okrutnoj osveti kralja Ljudevita i njegovih divljih ugarskih čopora izvrže. U crkvi S. Chiari ima za velikim oltarom prekrasan spomenik kralja Karola Roberta, Masuccijem izklesan od mramora. Tu su i grobni spomenici Karola Anžuvskoga, vojvode od Kalabrije † 1328., kraljice Ivane † 1382., Roberta Balše i Filipa od Tarenta † 1366., napokon Agnete i Klemence kćerih Karola Dračkoga. U crkvi San Giovanni da Carbonara nalazi se spomenik napuljskoga i hrvatskoga kralja Vladislava, kojega Hrvati u Zadru okruniše. Ovaj spomenik dade mu staviti sestra Ivana II. godine 1414. po vajaru Andriji Ciecionu, koj medju ostalimi nakiti te figurami izklesa od mramora kipove Vladislava i Ivane, a zajedno i grbove kuće Anžovinske i kraljevine ugarske i hrvatske. Poznatomu u našoj povjesti admiralu višerečenoga kralja Ludovika Aldemarisku stavi njegov sin Ivan spomenik u monastiru san Lorenzo, izklesan od mramora popom Babočijem. U liepoj crkvi S. Maria del Carmine posjetih grob nesretnoga Konradina, posljednjega ogranka carske porodice Hohenstaufske, i Friderika od Austrije. Oba leže iza velikoga oltara. Priprosti grobni spomenik ima sasvim kratak nadpis, te je na polu razoren. Ne daleko od ovoga groba leži Masaniello, smjeli buntovnik napuljski, koj sa svoje siromašne ribarske barke zasjede stolicu kraljevsku.

Najčedniji spomenik u Napulju ima najveći pjesnik rimskoga svieta Virgilio, kojega grob stoji nad veličanstvenom špiljom od Posilipa. Kažu da se tu u žarah čuva njegov i njegove porodice pepeo, prem da je na skrajnom briegu južne Italije u Brindižu umro. Sve do godine 1554. nebijaše tu ni traga spomeniku. Rečene godine stavi njetko na grob kratak napis. Istom god. 1840. nakon osamnaest i pol stoljeća dade čuvar knjižnice kraljice francezke F. G. Eichhoff porušeni jur spomenik popraviti i na povećem kamenu izrezati novi nadpis: P. Virgilio Maroni. Mantua me genuit. Calabres rapuere. Tenent nunc Parthenope. Cecini Pascua. Rura. Duces. 1840.

Kao u svih gradovih talijanskih, tako ima i u Napulju množina svećenika različitih redova i različitoga zvanja. Nu starogrčki Parthenope odlikuje se i time, da u svojih zidovih krije osim svećenika zakona rimskoga takodjer kaludjere grčke i grčko-latinske plemena grčkoga i arbanskoga, kojih dakako i ovdje, kao i u svih državah zakona rimskoga, vlada više trpi nego li ljubi i podupire, prem da je u staro doba grčki jezik, zakon i obred ovdje znatno premašan bio, te sam ja i sada u njekih rimskih crkvah uz latinsku službu božju slušao napjeve, koji posve naliče pojanju grčkomu i staroslovienskomu.

Da proučim stanje i život napuljskoga svećenstva, nisam imao ni vremena ni volje, ali me često utjeraše u smieh prizori, što ih na ulici gledah. Tako jednom vidjeh posried bogatih ekvipaža malenu kočiju s upregnutim magarcem, a u kočiji dva popa,

od kojih bijaše jedan kočijaš; obadva pokrivaše ogroman okrugao šešir. Drugikrat prikazà mi se velika kočija, sva pozlaćena, sa svieh strana staklom obložena. Na četiri ugla gorjahu svjetionice u sried dana, a u nutri sjedjahu četiri popa veoma razkošna lica. Veliku brigu imaju napuljski svećenici oko utemeljivanja različitih svetih bratovština. Čudnovat je sprovod članu takove bratovštine. Mrtvaca prate svi članovi bratovštine zavijeni od glave do pete u bielu haljinu, koja ima samo izpred očiju dvie škuljice, da oni hodajući ne posrću kao sliepci. Mrtvačku škrinju nose na velikih nosilih, pokrivenih crvenim, bogato izvezenim sagom. Svi pratioci nose goruće svieće, a sve pjeva ili jauče. I kod običnih crkvenih prohoda, kao n. p. na dan sv. Jakova, obučeni su svi ljudi, što idu s procesijom, u biele platnene haljine.

Kadšto vrve po Napulju gajdaši ili dudaši, dolazeći iz brdina abruckih te iz pokrajine Campo basso, gdje se i sad još nalaze naselbine hrvatske. Prvi krat slušah dvojicu otih gudaša u nekoj pobočnoj ulici kraj Toleda. Žaloviti napjevi, što ih oni igraju, sjetiše me nehotice na pjesme našega naroda po Zagorju i ostalom provincijalu hrvatskom. Čudnovata sličnost napievâ, pak i nošnja, koja priliči nošnji naših kranjskih i koruških Slovenaca, potaknu me da povedem s gajdaši razgovor. Rekoše mi, da su iz pokrajine Campo basso. Znali su za naselbine slovienske, ali govorahu težko razumljivo narječje napuljsko. Pripoviedahu mi, kako je u njih običaj svake godine njekoliko nedielja prije božića obilaziti obližnje veće gradove i tamo svirati pred svakom slikom Marijinom, kojom običavaju u obće Napuljci resiti svoje kuće. Za ovo sviranje dobivaju od kućana mali darak, od kojega kasnije njeko vrieme živu. Na badnjak sakupe se svi gajdaši pojedinih gradova pred dvorom gradskoga poglavara, koj ih po običaju mora nagraditi za sviranje, te zatim otidu kući. U samom Napulju sakupe se pred kraljevskim dvorom, sviraju pred kraljem i čitavom njegovom porodicom, koja izadje na shod, da ih sluša, i zatiem bogato nadari. Gajdaši iz slovienskih sela običavaju dolaziti u Capuu i Arezzo. a u Napulj dolaze samo Talijani; ali kad ih pitaš, da li su Talijani, oni odgovore da nisu, nego da su iz dolnje zemlje (Campo basso). Tako barem odgovoriše meni. Običavaju takodjer obilaziti dućane, gdje visi slika Marijina, a ljudi ih mirno slušaju, jer su napjevi, ako i turobni, veoma umiljati, pa igrači neprosjače poput inih prostih Talijana, već uzmu darak, ako im ga od svoje volje dadeš. Običaj ovaj sjeti me nehotice i naših koleda i koledovanja, ali bi ga trebalo na licu rodnoga mjesta ovih gajdaša izpitati. Od njekoga vremena počeše takovi gajdaši polaziti i inostrane zemlje, pak se i kod nas u Hrvatskoj vidjeva po gdjekoji.

XIX.

Pompeji i Herkulanum.

Sa obale morske u Napulju gledao sam čestoputa u noćno doba vatrometni Vezuv, staro ovo strašilo ciele okolice napuljske, vječni top naperen od vjekova na Napulj te na sva bližnja mjesta, i napunjen najgroznijom smrtonosnom spravom staroga i novoga svieta.

Kad gledaš one vječne podzemne iskre, koje Vezuv iz svoga ždriela k nebu pod oblake baca, razsvjetljujući tamnu noć, i neprestano se grozeći seoskim kućicam i bogatim gospodskim dvorcem, što izpod njega mirno počivaju: obuzme te želja, da vidiš i one strahote, što je taj prirodni čudotvor počinio, i misao ti se nehotice svrne na groznu sudbinu Pompeja i Herkulana, i znatiželjnost prisili te, da svojima očima vidiš ona nesretna mjesta, koja on svojom strahovitom ljutinom u malo trenutaka sa lica zemlje izbrisa.

I u meni probudi Vezuv silnu težnju, da posjetim ona mjesta, koja je on prije osamnaest stotina godina uništio, i ja se odvažih da idem onamo.

U isto doba desio se u Napulju i moj stari znanac grof Arthur Nužan s braćom svojom. Njega zamolih, da me prati u Pompeje, i on se na moju prijateljsku molbu odmah skloni.

Dne 5. prosinca 1856. bijaše krasno toplo jutro, kako se u to doba godine samo pod sretnim podnebljem južnim doživjeti može, kad se oba željeznicom zaputismo u Pompeje. Željezni put vodio je tada na Resinu i Portici samo do Torre Annunziata. Tu najmismo vetturina s jednim konjem, koj nas za pol ure doveze do vanjskih ograda pompejskih.

Mnogo ima na različitih jezicih opisa o tom, vezuvskim pepelom i lavom g. 79. po n. Is. zasutom gradu južne Kampanije; ali iz svih tih opisa nemožeš da si predstaviš onu sliku, koja ti se pred očima pojavlja, već radi toga, što podobnih kuća i sgrada, spomenika i puteva, ulica i nakita u sadašnjem svietu nigdje više neima.

Na tri milje u okrugu leži taj njegdašnji mali Rim, kako ga u svoje vrieme nazivahu, s nova izpod ruševina izkopan, ali pust i mrtav: gole stiene kućâ bez krova i stanovnika, i bez svake kućne sprave, kojom se sadašnji sviet služi. Veličanstveni poluporušeni hramovi Iside, Eskulapa, Herkula, Romula, Fortune, Jupitra, Minerve i Merkura, čudnovati dvorovi i domovi, prekrasni mramorni stupovi, umotvorni kipovi, mozaički podovi, klasične slike po stienah, tako dobro sačuvane kao da su nove, javna i posebna kupališta, igrališta, kazališta i tamnice, rimsko i grčko pokućtvo, neobični razredjaj kuća,

ulica i trgova: jednom riečju sve, što ti se očima prikazuje, govori jasno, da se nalaziš u gradu, u kom prije 2000 godina današnjemu svietu strano pučanstvo obitavaše, kojega život i stan nije imao ni malo srodnosti s našim.

Prije nego li na velika vrata unidješ u grad, vidiš ljetne stanove bogatih pompejskih stanovnika, a medju njimi najbolje sačuvani dvorac Maria Aria Diameda s grobovi i krasnimi spomenici. Dvorac je sagradjen na jedan kat, ima osam izbâ, prostrano dvorište okruženo mramornimi stupovi, liep vrt s mramonom česmom. Pod kućom je podrum s velikimi amforami i vrčevi za vino i ulje, a u zidu od lave pritisnute okostnice ljudske. što su tu tražile spas a našle groznu smrt.

Sav grad okružuju tvrde zidine s dvostrukimi vrati na pet krajeva gradskih. Kad unidješ na vrata, dodješ u glavnu ravnu ulicu, popločenu velikim kamenjem, u kom se još sad vide urezani tragovi kolnih točkova. Sa strane uzvišeni su pločnici za pješce, kakovi se i sad nalaze u njekih talijanskih gradovih. Na kraju ulica stoje liepi studenci, na njekih mjestih i žrtvenici domaćih bogova. Svaka kuća ima svoj prothyrium t. j. javni ulaz, vestibulum, t. j. predkućje, cavaedium ili atrium, t. j. triem, občinsko dvorište, tablinum, t. j. mjesto za goste, i cubicula t. j. privatne stanove. Ovi se diele opet u blagovalište, ložnicu, ljetnu i zimsku izbu za žene i mužkarce, hram domaćih bogova. Osim toga nalaziš u njekih kuća pinacotheku i bibliotheku, kupališta hladna i topla, kuhinju, pivnicu, maslinicu itd. U atriumu povećih kuća nalazi se mramorni impluvium ili badanj, u kom se čuvala kišna voda. Za svakom skoro kućom ima malen vrt, a mnogi od ovieh bijaše urešen mramornimi kipovi, sudovi za cvieće, mramornimi spravami za ptice, mladinu, kućnu zvjerad. Izbe bogatijih kuća urešene su po stienah slikanimi predmeti, koji svjedoče, čemu bje namienjena koja izba. Tako ima u blagovalištu slikano voće, jestbine, perušad, gostbe; u ložnici Venera i svakojaki ljubovni prizori; u knjižnici Minerva, Muze, slavni filozofi, pjesnici, govornici. Ima i kojekuda raztresenih historičkih i arkitektoničkih slika, većom stranom dobro sačuvanih i umno izvedenih.

Kad iza duga i umorna hodanja po ulicah, kućah i dvorcih dolaziš na pokon na veliki gradski trg, forum civile, tada istom možeš podpunoma shvatiti, na kakvom visokom stupnju obrazovanosti i životne ugladjenosti stojahu stari Rimljani.

Taj veliki trg, u koj se sticahu sve ulice gradske, bijaše urešen množinom mramornih kipova i spomenika, podignutih na uspomenu zaslužnim gradjanom. Pokraj kuća vide se veličanstveni hramovi Jupitra, Venere i Merkura. Tu stajaše i bazilika i veća strana javnih sgrada, koje bjehu urešene umjetno izdjelanimi kipovi, stupovi, rezbarijami i slikami.

Što da rečem o pantheonu, o javnih kupalištih, o amphiteatru i o tolikih drugih sgradah, koje još i u podoru i ruševinah probudjuju udivljaj a ujedno tihi sažaljaj, da nisu sačuvane u svojoj podpunoj cielosti.

Kad sam zamišljen stojao posried ovoga velikoga grada, gledajući prazne ulice, gluhe hramove i puste dvorove, pričinilo mi se, kao da je njeka izvanredna svetkovina izmamila sve stanovničtvo iz grada, te sam se nehotice brižljivo obazirao, neće li se od koje god strane pokazati hrpa ljudi. Ali sve ostade pusto, te malena moja pratnja prikazivala mi se kao njeka slika patuljaka posried ogromne veličine tvorova staro-klasičkoga svieta. Nu kad se sjeti čovjek prvobitnosti ovih sada poluporušenih tvorova, hvata ga tajna groza, s kojom se mieša turobna misao na ništetnost i propast svega, što zemlja nosi i um čovječji tvori.

Sa sažaljajem gledao sam njekolicinu poderanih težaka, koji ovdje poput crva ruju u zemlji pod visoko nanesenom i okamenjenom lavom, kopajući i prevraćajući zemlju i pepeo, nebi li pronašli opet koj kip ili posudu, koju sobicu ili kuću, koj dvor ili hram s ostanci bud kojih umotvorina staroga vieka. Ali na žalost svoju većom stranom nalaze truhle kosti i pepeo sažganih lavom tvarih, te sbijaju šale, kad izkopaju gdjekoju lubanju čovjeka onoga naroda, koj kao namišljeni gospodar svega svieta življaše njegda na toj zemlji u najvećoj slasti i lasti, ponoseći se tim, što težkim jarmom tlači tisuću naroda tudjih, a nemisleći tada, da će se nakon dvie tisuće godina malodušni potomci istoga naroda, u slici poderanih fakina, uz smieh i šalu, igrati njihovimi kostmi, razbacujući ih na sve četiri strane svieta.

Sic transit gloria mundi! rekoh, kad poslje triju dugačkih ura svršismo našu šetnju po tom gradu nemile smrti i velikih uspomena; i kad se obazrieh još jedankrat na forum civile, razsvietljen sunčanimi traci, tad se probudi želja u duši mojoj, da mogu jednom u proljetnu tihu noć, kada mjesec svietli i hladni od bližnjega mora vjetar piri, sjedjeti samotan sried pompejskoga foruma, pa gledati u polumraku i u svjetilu mjesečnom gorostasne ostanke kružećih me hramova, dvorova i stupova. Bio bi to pogled nezaboravan, utisak dubok za sav malotrajni život ljudski, a onaj, koj u sebi ćuti pjesničko zvanie, mogao bi takovom prilikom izumiti pjesmu, kakovu je malo tko pjevao.

(Dalje sliedi.)

Družtvo i primjer.

Po Samuelu Smilesu piše Gj. Š. B—čki.

Naravni uzgoj, kojim čovjeka u domu obiteljskom majka goji, nastavlja se sve dalje u životu, dapače niti ikada prestaje. Nu po vremenu nastaje doba, kada dom nemože više biti jedinim uzgojištem značaja čovječjega, nego se naravni ovaj uzgoj izmieni uzgojem umjetnim, koj bud u školi, bud u družtvu prijatelja ili drugova nastavlja moćnim dojmom dobra primjera značaj razvijati i uzgajati.

Ljudi — bud mladi, bud stari, nu oni ipak više nego li ovi — nemogu tomu odoljeti, da nenasljeduju onih, s kojimi obće. Kakono se tielo naše hrani jelom, što ga jedemo, tako nam duše primjerom dobrih ili zlih družtvâ priviknu kriepostim ili opačinam a da toga ni neosjetimo.

Pa je zbilja nemoguće, da nebi družtvo, s kojim obćimo, mnogo vriedilo za uzgoj našega značaja. Ta svi se ljudi od naravi za drugimi povadjaju te nasljeduju manje ili više govor, ponašanje, držanje, lice, dapače isti način mišljenja svojih drugovâ. „Primjer da nije ništa?", pita Burke. „On je sve. Primjer je prva škola čovjekova."

Ovo se nasljedovanje i njegove posljedice malo kada opažaju, nu zato ipak nikada ne prestaju. Onda je samo opaziti, da se je značaj promienio, ako se popustljiva narav druži s jakom i krepkom naravlju. Medju tim promjenjuje i najslabija narav svoju okolinu ili svoje družtvo. Ćuti, misli i navičaji sbližuju se sveudilj, a moć i sila primjera neprestaje nikada.

Emerson je opazio, da si stari supruzi ili osobe, koje su mnogo godina zajedno obitavale, svedj sličnijimi postaju, dapače ako su jako dugo zajedno živjele, da jih onda nije već niti razpoznati moći. Valja li to za starce, koliko će više valjati za mladce, kojih su pružive ćudi mnogo mekanije, te će laglje prihvatiti značaj svojega družtva.

„Mnogo se govorilo ob uzgoju", piše Sir Charles Bell u jednom svojem listu, „a na primjer, koj je ipak sve u svem, skoro se posvema zaboravilo. Meni je bio primjer moje braće najboljim uzgojem. Svaki se od njih pouzdavao sam u sebe, i smatrao se neodvisnim i slobodnim, pak sam i ja nasljedujuć ih tim vrlinam priviknuo."

Nekako je to u samoj naravi stvari, da je dojam svih onih okolnosti, koje nam značaj razvijaju, baš onda najjači, kada rastemo, a jesmo li godinami odmakli, to nam primjer i nasljedovanje udje tako silno u običaj i postaje toli krutom navikom, da smo njoj, prije nego li ju i primjetismo, jedan dio svoje lične slobode žrtvovali.

Pripovieda se o Platonu, da je jednom ukorio nekoga dječaka, što se bio igrao ludu nekakvu igru. „Koriš me, učitelju, sbog sasvim neznatne stvari", primieti dječak. „Običaj nikada nije neznatna stvar ili trica," odgovori mu Plato. „Zao običaj, prometne li se u naviku, takav je silnik, da vidimo često ljude u opačinah, koje sami proklinju. Postali su robovi navade, kojoj nemogu više odoljeti. S toga bi imala biti glavna svrha čovječjemu uzgoju, veli Locke, da se u njem razvije i utvrdi takova duševna jakost, koja će sili navike odoljeti moći."

Premda se značaj primjerom neznajuć razvija, to ipak ne treba, da mladi ljudi budu pusti nasljedovnici svojega družtva. Njihovo vlastito ponašanje mnogo će jim boljma utvrditi svrhu i razviti načela njihovoga budućega života. U sebi nosi čovjek jaku i slobodnu volju, koju samo valja snažno upotriebiti, da si dobre prijatelje i valjane drugove sám odabere. Slaba je samo volja kriva, ako mladi ili stari ljudi postaju robovi svojih nagnuća ili puka i robska pritucala drugih.

Poznata je istina, da se ptica po perju, a čovjek po svojem družtvu razpoznaje. Bilo bi nenaravno, da bi triezan s pijanicom, naobražen sa surovim, drugovao. Druguješ li s opakim, to pokazuješ sám opaka nagnuća. „Takovo je drugovanje vrlo škodljivo," opominje Seneka; „jer ako možda i neškodi neposredno, tonam ipak baca zlo sjeme u dušu, koje nas neostavlja, makar da smo mi već drugove ostavili; prilično je bolesti, koja će nas prije ili kasnije sigurno opet snaći."

Bude li se mladićem mudro svjetovalo i liepo ih vodilo, i budu li oni slobodnu svoju volju svjestno rabili, to će bez dvojbe drugovati s ljudi, koji su bolji od njih, i gledati da se za njimi povedu. Obćeć s dobrimi nalaze razvijajući se tek značaji najbolju hranu, dočim je obćenje sa zlimi za njih gotova propast. Ima ljudi, koje treba samo da poznaš i namah ćeš jih morati ljubiti i poštovati, a druge opet bježati i mrziti. Živi s plemenitimi ljudi, i sám ćeš plemenitim biti, a „živi s vuci" — kako veli španjolska poslovica — „i sám ćeš na vučju zavijati."

I to je već škodljivo, ako obćimo s običnimi i sebičnimi ljudmi, jer nas to čini suhoparne, tupe i sebične, što se manje ili više protivi muževnu značaju. Duša navikne malenim krugovom, srdce se stisne i otupi, a ćudoredna snaga oslabi, postaje nestalna, neodlučna, popustljiva i po tom prieči svaku težnju za plemenitošću i za pravom vrlinom.

S druge opet strane pobuditi će nas i sve više okriepiti obćenje ili drugovanje s mudrimi, boljimi te izkusnijimi ljudmi. Oni nas uče bolje poznavati život. Mi sudimo po njihovu sudu i postajemo tako dionici njihove mudrosti. Mi otvaramo našemu promatranju širje polje, dočim njihovima očima promatramo, njihovim se izkustvom koristimo, te se mnogo više učimo od njihovih patnja nego

li od njihovih radosti. Jesu li oni jači i snažniji od nas, to postajemo i mi dionici njihove krepkosti i snage, i tako će drugovanje s mudrimi i krepkimi ljudi vazda ponajbolje uzgojiti naš značaj, i razviti, ojačiti nas u dobrih odlukah, navrnuti na uzvišenije svrhe i usposobiti, da budemo vještiji svojim poslovom, a brži i vrstniji pomoći drugomu.

Sretna i zgodna nagoviest ili ljubezan savjet poštena prijatelja može život mladićev navrnuti posvema novim pravcem.

Tako se pripovieda o Dr. Paleyu, da se je on, bivši jošte na kolegiju, toliko svojim duhom koliko i svojom nespretnošću odlikovao, te su ga drugovi ljubili a takodjer svojimi podražicami rado gadjali. Uprkos svojim liepim naravnim darovom bio je ipak lien i nehajljiv, da je još početkom treće godine jako lošo napredovao. Iza jedne po navadi protepene noći vidi on u jutro, gdje mu kraj postelje stoji jedan njegovih prijatelja. „Paleyu“, zače mu ovaj, „ciele noći nisam mogao spavati, jerbo sam uviek na tebe mislio. Mišljah si, kolika si ti luda. Ja sam bogat, mogao bi bez brige toga do volje protepsti, i da sam lien, nebi me baš zato glava boljela; ali ti si ubog, pa na što misliš doći. Ja da sve i hoću, slabo bi u nauku uspjeo, ali ti i ter kako. Svu sam noć probdio razmatrajuć tvoju ludost i sada me evo, da te ozbiljno opomenem. Ostaneš li i nadalje jednako lien i na svojih stranputicah, to se nas dvojica moramo sasvim razkrstiti.“ Paleya to duboko dirnulo i on postao drugim čovjekom. Zamislio si novu životnu osnovu te ju takodjer najprvo kano marljiv učenik, a kasnije kano valjan pisac postojano kraju priveo.

Nitko nije tako dobro znao, koli silno može primjer mladićem pokrenuti, kako što glasoviti dr. Arnold. Njemu je bio upravo jakom polugom, kojom je nastojao, da valjano uzgoji značaj svojih učenika. Glavna mu dakle bijaše briga, da uglednijim dječakom razbistri i okrepi duh, da probudi i razvije u njih dobre i plemenite ćute, pak da jih tako učini sredstvom, kojim će takodjer ostali moćju primjera i nasljedovanja jednakim duhom oživljavati. U svih je nastojao probuditi čuvstvo, da su mu oni suradnici moralno odgovorni za dobar napredak zavoda. Prva je posljedica ovoga uzvišenoga gojitbenoga načina bila, da se je u mladićih probudilo pravo štovanje samoga sebe i razvila neka nutrnja jakost i krepkoća. Nu k svemu tomu bio je Arnoldov vlastiti primjer najbolje i najjače poticalo kako se to od svakoga velikoga učitelja zahtieva. U njegovoj prisutnosti učahu se mladići same sebe štovati, pa iz toga štovanja kano iz zdrava korena niknuše prave muževne krieposti. I tako je Dr. Arnold uzgojio liep broj krasnih i plemenitih muževa, koji su opet širom svieta pronieli moguću i jaku silu njegova primjera.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Predavanja za gospodje. U novije se vrieme s veseljem gleda, kako se gradić Požega oživljuje, kako baca iskrice narodnoga života na radost hrvatskim rodoljubom. Tako nam se ovaj put pruža prilika javiti, da su tamošnji umnici odlučili držati predavanja krasnomu spolu, i to po ovom zanimivom programu: 16. studenoga čita Vjekoslav Novotny O napredku; 30. stud. Armin Pavić o Palmotićevoj Danici; 7. prosinca Koton Ilić: kako su živjeli stari Slaveni; 14. pros. Fr. Ciraki: Shakespearov Romeo i Julija; 21. pros. Mato Gršković o praznovjerju i predsudah; 28. pros. Josip Turelli: čovjek u obitelji i državi.

Književnost. Upravo su na svjetlo izašli „Stari pisci hrvatski“, knj. IV: Pjesme Mavra Vetranića Čavčića, skupili dr. V. Jagić, dr. I. A Kaznačić i dr. Gj. Daničić, na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, dio II. str. XI. 490. Ciena 2 for. 50 nč. Ova knjiga s onom od prošle godine sadržaje sva za sada poznata djela Mavra Vetranića Čavčića (1482 ·† 1576). U prvoj su knjizi pjesni razlike, koje se nastavljaju i u navedenoj drugoj knjizi (str. 1—80). U ovoj imade velika pjesma: Pelegrin ili putnik (str. 81—196) u 4.374 stiha; na dalje drame: uskrsnuće Isukrstovo (str. 197—233), posvetilište abramovo (str. 234—338), Suzana čista (str. 339—388), napokon Hekuba (str. 389—490). Od djela Vetranićevih bile su do sada štampane samo drame: posvetilište abramovo i Hekuba, te pojedini odlomci njegovih razlikih pjesama. Sve ostalo sada je u akademičkom izdanju prvi put štampano. Ali i ono, što je štampano bilo, dolazi tek ovdje izpravno; jer za izdanje akademičko upotriebljeni su svikolici rukopisi, za koje je akademija mogla doznati. Za ovo na ime izdanje upotriebljeno je ništa manje od 15 rukopisa, od kojih se nalaze 6 u Dubrovniku, 6 u Zagrebu (u knjižnici jugoslav. akademije), tri čak u Odesi. A kako su pomenuti urednici sviestno upotriebili te izvore, pokazuju one variante, koje su naštampane u izdanju; pak će se svaki o tom osvjedočiti, koj si uzme truda, da sravni s ovim izdanjem one dielove, koji su prije štampani bili. Uvod II. dielu jest životopis Mavra Vetranića od dra. I. A. Kaznačića i predgovor od dra Gj. Daničića. — Na osnovu ovoga kritičkoga akademičkoga izdanja može se sada ocieniti

pjesničtvo M. Vetranića, što preporučamo našim književnim povjestnikom; jer iz ovakovih pojedinih ocjena može se sastaviti cielokupna ocjena starijega hrvatskoga pjesničtva. A ova izdanja akademička starih hrvatskih pisaca preporučamo rodoljubju našega obćinstva, da i ono podupre naš učeni zavod u tom podhvatu skopčanom s velikim troškom. Ono se neima bojati, da će naći teškoća u jeziku za to, što će dobiti u ruke pjesme izpjevane prije tri stotine godina. U toj davnoj ustalosti našega jezika leži priednost starih spomenika hrvatskih, za koju mogu nam drugi mnogo veći narodi zaviditi.

— Družtvo svetojeronimsko u Zagrebu izdalo je opet novu knjigu za puk, i to Životinje našozemske i njeke tudjozemske, diel I. napisao Mijo Kišpatić, sa 20 slika, str 215, ciena samo 60 nov.

— Jovanović i Pavlović u Pančevu javljaju, da su gotove Pismarice i da ih može svaka crkveno-školska obćina dobiti po 1 for. 80 nov.; ujedno u posao dolaze Štice(!).

— U Novom je sadu dao g. Jovan Živanović štampati spisakod 12 strana, kojim polemizuje proti dvim izrekam u Novakovićevoj „istoriji srpske književnosti"; jedna je ova: „da je sv. pismo najprije prevedeno na jezik panonsko-bugarskih Slovena po dialektu bugarskom", druga: „ostanci jezika i naroda (staro slavenskoga) sačuvali su se u današnjih Bugarih i Slovencih". G. Živanović drži, da su ove dvie izreke u protuslovju i navodi u svom spisu citate iz Miklošića, Šlajhera, Jagića, Brašnića.

— Matija Majar u Celovcu pokrenuo je nov list pod naslovom: Slavjan, časnik slovstven i uzajemen za Slavjane književne i prosvjetljene. Izlazi 10 puta na godinu na cielom arku i stoji 3 for. ili 2 rublja. Matija Majar već odavna ima na umu ideju, da bi valjalo u književnosti sdružiti sve Slavene; pošto jednoga jezika nema nego više njih: ruski, poljski, česki, hrvatski itd., to treba stvoriti jedan obći slavenski jezik, a g. Majar je i zbilja pokušao stvoriti. Nema dvojbe, da je to vrlo krasna ideja sdružiti sve Slavene na duševnom polju; istina je i to, da nas u napredku prieči, što moramo svaki u svom jeziku pisati i izdavati knjige. Na sve to žaliti moramo, ali ipak mislimo, da tomu zlu neće doskočiti način, kako ga predlaže g. Majar. Prvo je to, što se jezik neda umjetno stvoriti po jednom čovjeku; a drugo, kad bi se i ma u koliko i dalo, g. Majar sám prepisuje, neka za puk piše svatko u narječju svoga naroda, a samo za prosvjetljenije ljude neka se izdaje u obćem jeziku. Kakvo načelo ima na umu g. Majar? Ako li načelo praktičnosti, onda vrlo zgodno preporuča, neka se za puk piše narječjem dotičnoga plemena slavenskoga; al netreba za prosvjetljene Slavene obćega slavenskoga jezika, jer prosvjetljeni Slaven mora barem razumjeti sve jezike slavenske; dosta je tuj dakle poticati, neka se nauče razumjeti slavenske jezike svi Slaveni, koji hoće da se prosvjetljenimi nazivlju. Ima li pako g. Majar na umu načelo zajednice duševne medju Slaveni, onda ga on sám obara, kad preporučuje dvoje pisanje: narječno za puk, obće slavensko za prosvjetljene. Tako se dakle bojimo, da će glas izdavatelja Slavjana protutnjiti bez odziva u velikoj dvorani slavenskoga stanovničtva. — Kad se ovdje već podulje bavimo poduzećem slovenskoga rodoljuba g. Majara, budi nam dopušteno iztaknuti jednu bludnju u njegovu časopisu. Na str. 4., gdje se navodi broj pučanstva kod pojedinih slavenskih plemena, kaže se, da ima Hrvata 801.000 duša. Ovo je očito neistina, uzeli ju ma s koje strane. Ako g. Majar za Hrvate uzimlje kajkavce ili čakavce, onda ih neima onoliko; ako uzimlje k tomu štokavaca, ima ih mnogo više. Smatra li za Hrvate žitelje civilne Hrvatske i Slavonije, onda po najnovijem brojenju ima ih preko milijuna; zašto pako samo stanovnike civilne Hrvatske i Slavonije za Hrvate brojiti, zašto izpustiti vojnu krajinu i Dalmaciju — tomu nema nikakova razloga. Čini nam se, da nema sgodnijega sredstva, da se podkopa sloga i uzajamnost slavenska, nego izkrivljivati štatistiku, jer oni, koji su takovim načinom izpušteni iz jedne rubrike, moraju se zlovoljom zaliti.

V. J. Sobolščikov. Ruski listovi priobćuju sa žalošću smrt Vasilije Ivanovića Sobolščikova, činovnika c. knjižnice u Petrogradu, koj je ondje preminuo dne 14/31. listopada. Sobolščikov, rodjen 13. siečnja 1813. u Vitebsku, služio je u c. biblioteci neprestano od 1831. god. i bio je zaslužnomu načelniku ovoga veličanstvenoga zavoda bar. M. A. Korfu jedan od glavnih pomagača. On je uredio u knjižnici posebno „otdělenie inojazičnih pisatelej o Rosii", jedinstveno u cieloj Evropi. Nastojanjem njegovim sagradjena je u knjižnici najveća u Evropi poslje one u Londonu i Parizu čitaonica; a kako je sam vještak bio u graditeljstvu, preustrojena je prigodom velikih požara u Petrogradu 1862. sgrada knjižnice po njegovoj osnovi tako, da je sada sigurna od vatre. Da prouči sustave većih biblioteka, proputovao je Sobolščikov Evropu god. 1859. te je posljedke svojega putovanja priobćio sliedeće godine u knjizi: „Обзорь большихь библиотекь Европы", u kojoj je razložio sustav, po kojem je c. knjižnica petrogradska uredjena pod bar. Korfom, najjednostavniji sustav po mnienju pisca. Sobolščikov je pisao druga takodjer djela, kano i mnoge razprave u ruskih časopisih. Ovdje spominjemo „воспоминания стараго библиотекаря", napisana u prekrasnom albumu, koj je izašo samo u dva iztiska pod uredničtvom V. V. Stasova na uspomenu 50 godišnjega službovanja 9. lipnja 1867. pohvaljenoga bar. Korfa. Kako žale ruski listovi smrt Sobolščika, tako se raduju, što mu je za naslidnika imenovan pomenuti vele zaslužni V. V. Stasov, uman ruski pisac.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: Dr. Franjo Marković. Tisak Dioničke tiskare.

VIENAC
ZABAVI I POUCI.

Br. 48. U Zagrebu dne 30. studenoga 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

POPIEVKA.

Spjevao I. T.

Ajde, da si popievamo
Iz sveg glasa u sav jek,
Da si srdca razigramo
Našav morda tuzi liek:
Nebi li se odazvalo
Svoje svomu i u nas,
Nebi l', Bože, zaplakalo
Čujuć srdce majčin glas!

Ajde, da si popievamo
Iz sveg glasa u sav jek,
Da si srdca razigramo
Našav morda tuzi liek:
Nebi li se dosjetio
Širit ruke bratu brat,
Nebi l' i on spreman bio
Radje pjevat, neg se klat!

Ajde, da si popievamo
Iz sveg glasa u sav jek,
Da si srdca razigramo
Našav morda tuzi liek:
Nebi li si izpjevali
Liepim skladom koju stvar,
Nebi l' pjesmom postić znali
Ako ništa — slogu bar!

Ajde, da si popievamo
Iz sveg glasa u sav jek,
Da si srdca razigramo
Našav morda tuzi liek:
Nebi l' drugi, tko nam sudi,
Reko nerad ili rad:
To su ipak dobri ljudi,
Kad je drag im pjesme sklad!

HRVATSKI SOKOLOVI U ISTRI.

Pripovieda I. T.

(Konac.)

VII.

U sierak 4. rujna bilo je krenuti malim četicam Lazarićeve vojske put Cerovlja, a ondje, kako znamo, čekahu Otočani i Cerovljani, koji su ikako mogli nabaviti oružja.

Dodje i svećenstvo s malom zastavicom, na kojoj bijaše slika matere božje s glagolskim nadpisom; jer valja znati, da je još u 16. stoljeću po Istri bilo hrvatskih popova glagoljaša, te tako se i ta stara uspomena hrvatstva održa od onoga doba u seoskoj crkvici. Izadjoše svećenici u crkvenom odielu iz Šestanove kuće, mala vojska i sav narod pokleče, najstariji svećenik očita molitvu, blagoslovi svetotajstvom poklekle, te kratkom besjedom ohrabri sva srdca, neka neuzprežu u svetom boju za slobodu miloga zavičaja.

Tada trže Lazarić sablju iz korica i kliknu: Napried! Jelica priskoči, te poljubiv svećenika u ruku, prihvati zastavicu te uz povladjivanje svećenstva i urnebesni uzklik naroda poleće sa zastavom pred četu junaka sa prigorja Učke, kojoj je vodjom bio Martin Novljan.

Najprvo se otiskoše četiri husara, na čelu im desetnik Moravec, onda stupaše polovica graničara križevačke pukovnije, na čelu joj poručnik Deuš. Za graničari koju stotinu koračaja razdaleko jahaše prvi Lazarić a do njega stari Teraš. Za njima stupaše Jelica noseć laku zastavicu horna, pregnutljiva, junačna uzporedo sa svojim otcem, onda nje-

gova, za njom Defranceškova, Batajeva, Šestanova i ostale narodne četice, tadaj druga polovina graničara, nakon opet tri husara, da mogu brzo doglasiti Lazariću, ako bi se što o tragu dogodilo ili opazilo.

Pitate me, kako je Deušu bilo pri srdcu i duši, kad je opazio, gdje se je Jelica sa zastavom u ruci stavila otčevoj četi na čelo. Znajući, da se do Cerovlja nije ničega bojati, imao je kad misliti i umom osjeći, imao je kad, da mu srdce zanovieta razboru. Jelica mi reče, mišljaše Deuš, da ustupa svoje pravo domovini, to će valjda reći, da nezahtieva od mene nikakva pregnuća u svoju korist, dok traje rat. Ali što ide gubiti glavu, kad tomu nije sile? Valjda nemari življeti, što ju od sebe odbijam? Sirotica nezna, koliko mi se je uvriežila u srdce i da ju iz daleka — vrlo iz daleka nazirem kao milovidnu zviezdu svoga burna vieka, koja me u luku sreće vodi. A ona se je valjda razkrstila sa svakom nadom, te polažuć svoju sreću na žrtvenik domovine, traži odušak silnoj tjeskobi svoga srdca, misli, da neima zašto da živi, pa joj dobro došlo, da ima zašto umrieti! Jelica nije vrstna tiho preboljevati i nagadjati, kako bi po nju bolje bilo! A srdce Deuševo veljaše: Što joj tajiš svoju ljubav? Što joj uzkraćuješ tihu sreću osjećaja, da ti je sve blago na svietu? Lakše će joj biti s tebe malo i postradati tješeć se svakom zračicom nade, da će tvoja biti, a brinut će se, radit će i nastojati, da te ima čim dočekati, teci do nje, reci joj, neka za tebe živi! Ludo! Znaš, da ćeš joj u dobri čas doći, leti, obuhvati ju oko pasa, privij ju k sebi, napij se blaženstva s divna joj pogleda, nagrij se ognja o njezinoj grudi, naljubi se slasti na mekanih joj rumenih ustašcih!

U taj par doteče Deušev dječak na konju, pobrinuv se za svoga gospodina, da neide pješice. — Odvedi konja — reče Deuš — našoj junakinji, koja nosi zastavu, reci joj, da je još daleko do Cerovlja, pa da joj šaljem uzdanoga i poznanoga nosioca. —

Neprijatelj se nije svu noć ni za što brinuo, ali se je za stalno znalo, da će u zoru iz Pazina poći. I tako naši puno prije u Cerovlje dopadoše. Lazarićeva osnova bijaše, poslati prednjačku četicu na četvrt sata napried od Cerovlja. U tu prednjačku četu odredi dvadesetak oružanih Cerovljana, a ti bi imali na pogledu neprijatelja uzmicati. Stranputicami imao bi narod napried poteći i cestom napredujućega neprijatelja nenapastovana propuštati, te istom onda, kada kod Cerovlja puškaranje započme, na neprijatelja s obiju strana navaljivati, kamenje na prolazeću vojsku obarati, strašnu viku podizati, iz otraga na cestu naliegati i na svaku ruku neprijatelju strah zadavati.

U šest sati u jutro dodje Lazariću glas, da neprijatelj ovim redom iz Pazina dolazi: dvie satnije Talijana prednjače; za tiem dolaze topovi, streljivo i prtljaga; iza toga Otočani, koji prošle noći niesu mogli izmaknuti; za njima žandari; nakon ostale četiri satnije Talijana.

I sbilja se za malo ukazaše na dnu gore Lindara franceski prednjaci. U prkos svoj uputi prevariše se neki zasjednici i opališe na neprijatelja svoje puške. Zasjednici poremetiše cielu osnovu, a napredujući neprijatelj, postav oprezniji, mogao je zaokupiti i u bieg nagnati koju zasjedu, pa onda zlo i naopako. Posla dakle Lazarić jednoga husara, neka Deuš u Cerovlju nečeka, već neka žurno Križevčane i Otočane na cesti napried vodi te čim se domahne sgode, neka što žešće na neprijatelja udari. Martin Novljan pope se po uputu Lazarićevu sa svojom četom uza stranu na desnu ruku pokraj ceste. Veselo vijoraše se zastavica u ruku njegve kćerke Jelice, koja je još u Cerovlju ostavila Deuševa konja idući odanle pješice pred otčevom četom poput najhrabrijega junaka.

Lindarci dopadoše prvi u vatru, njim u pomoć pohiće Martin Novljan sa svojimi Učkari. Cestom pomače Lazarić Cerovljane napried a uzporedo s njimi uporavi pokraj ceste Kastvance i Lovrance. Sam glavom pogna sa šestoricom husara cestom napried, da vodi i slobodi Cerovljane. Talijani poslaše nekoliko čarkara napried, ali ovi opaziv, kako se Lazarićevi junaci zagone, okrenuše ledja, pa bjegaj! Taj prvi uzmak obradova naše u toliko, da su ljudi sami i nečekajuć zapoviedi uz veliku viku počeli nalietati na neprijatelja. Lazarić uhvati sgodu te namakav Pasjačane pogna neprijatelja Novačkom dolinom tja do na prvu glavicu Lindarske gore. Tuj se ojunači i opoplasti neprijatelj te se dva ciela sata puškaralo, a nitko nehtjede uzmicati. Pošto je Lazarić još i Defranceškovu i Željićevu četu stranputice napried turio, da obidje neprijatelja, nije bilo kad oklievati, te viknu junak Deuš svojim Križevčanom i Otočanom otržitim glasom: „Na juriš, junaci!“ Bubnjevi zabubnjaše, graničari uza strahovitu neprestalu viku: „Udri naši!“ polećeše uzbrdice, neprijateljske puške sievnuše i zagrmlješe, ali još graničari lete i još se ori sva gora klikom: „Udri naši!“ Deuš podigav sablju u vis leti prvi, hrabri graničari nezaostaju za takvim častnikom, samo još jednom može neprijatelj izpaliti, onda neće imati kad nabijati. Medjutiem ječaše glas „U pomoć braći!“ s druge strane kose, uz koju jurišahu graničari, te u isti par sa Deušem pomoli se s drugoga kraja na viencu glavice Jelica sa svojom zastavom a za njom Novljanova četa.

Talijani naperiše u taj trenutak smrtonosne cievi na jurišaoce s ovoga i s onoga kraja, trista pušaka prosu crljenkast oganj

put hrabrih grudi i jedan časak popoleža dim na glavici, da se nevidi, tko je zaglavio. Samo se čuje kroz dim odavle: „Udri naši!“ odanle: „U pomoć braći!“

Dim se povlači po tlih, hvata se po borovlju i ograncih vitih jela, penje se i razgranjuje u pramenove, nestaje ga po božjem zraku, puca čistina razbojišta, neprijatelj bjega, graničari ga progone, Novljanova četa tekući mieša se s graničari.

— Osvećujmo kćerku našeg vodje! — Dovikuju si hrabri Učkari. Bjesomučni sredovjeci ljudi poskakuju na litice, na rtove glavica i opaljuju puške na bjegajućeg neprijatelja, leteć nabijaju, nedadu Talijanu odahnuti. Graničari čuju i razumievaju osvetni usklik svoje braće. I oni se svete neprijatelju. Deuš ih vodi. I njegvo je srdce bjesomučno, žedno osvete, i on hiti napried, podražuje, sokoli, snuje i upriličuje propast, nečuva si ruse glave, sâm u pogibelj srće.

Od toga časa bijaše Lazariću lako uzmicajućeg neprijatelja slietati, pretjecati, ustavljati, iz nevida se nanj kamenjem nabacivati te u strah ga i nevolju nagoniti, da nije mogao uhvatit sgode opopriečit se slabo oružanomu progonitelju.

Eno već Lazarića na visočinah pokraj Pazina. Nek se vodja divi junačtvu graničara i Istrana: hrvatski su sokolovi jedni i drugi; neka se raduje sjajnomu uspjehu; neka hvata horu i nastavlja nagadjati, da pobjeda bude podpuna, nedvojbena, odlučna.

Mi se vraćamo na prvu glavicu gore Lindara, gdje je junačkim jurišem graničara te priskokom Novljanove čete mah otela hrabrost i sloboda Lazarićeve vojske. Nekoliko Talijana leži mrtvih i nekoliko težko ranjenih, kojih neprijatelj nije imao kad pomećati na kola. I sedmorica ranjenih krajišnika leži i sjedi na jednom kraju glavice. Koji nebijahu u nogu ranjeni, sastaše se za čas sâmi, a nadošavši ljudi doniešе ostalu trojicu k braći, koja si rane obilažahu, krvcu ustavljahu, te zavoje udešivahu. Neki stari Cerovljanin, bivši vojnik, bijaše tomu poslu vještiji, te pošto je liepo zavio graničare i jednoga Učkara, podje i k ranjenim Talijanom, da i njim pomogne, znajući dobro, kolika je takva pomoć ranjenikom a i samomu Bogu primna!

— Hvala Bogu! — reći će jedan krajišnik križevačke pukovnije — naših nije nijedan zaglavio! Ja se samo čudim, kako je mogao žive glave ostati naš poručnik! On se je prvi na viencu pokazao, a na častnika znam, da je dvadeset cievi napereno bilo. —

— Bog ga je čuvao! — Prihvati Učkar — Našeg je vodje kći zaglavila. —

— Šta za ime božje, zar je Novljanova Jelica sbilja poginula? — zapita ranjeni Križevčanin, a poznavahu ju svi Deuševi junaci.

— Eno je, gdje leži na viencu glavice mrtva, pod glavom joj je njezina zastavica. Zrno ju shvati uprav u srdce. Siromah Martin Novljan izruči mi ju mrtvu, da je nedam zakapati, dok se on nevrati. —

— Baš je junački poginula! — pripomenu drugi Križevčanin.

— Ajde junaci — pozva treći krajišnik ranjenu braću — mi koji smo samo malo u ruke ranjeni, da čuvamo junakinju do pokopa. Bit će to milo njezinu nevoljnomu roditelju!

— I našemu poručniku Deušu! — Pridade četvrti.

— I svoj našoj braći! — odsjekoše dvojica trojica u jedan mah.

Dok oni tako uglavljuju i uz pomoć Cerovljana liepu pokojnicu smještaju na pločastu stienu te nad njom od jelova granja sjenicu grade, odvažaju Cerovljani mrtvace na groblje, a ranjenike u selo, samo se ona četiri Križevčana te ranjeni Učkar nedadu od pokojnice, već si naručuju iz Cerovlja voštanice, svete vodice, malo hrane i druge potrebice. Pokraj pokojnice postaviše u nakrst svoje puške, naložiše pod bližnjom okapinom malu vatru, te do neko doba noći svi zajedno, a od ponoći do zore sve po dva izmjenice stražahu stražu kod pokojne junakinje.

VIII.

Medjutiem je Lazarić umio izvojštiti najsjajniji uspjeh, kojim se je igda prodičila u prvi mah toli mala četa. Slušajte kako se je to sbilo. Znajte pak, da živu istinu pripoviedam po službenu spisu o tom dogodjaju. Videć narod obližnjih sela, što se sbiva, sgrnu se hametice oko svoje braće, te tako mogaše Lazarić još više četica sa Lindara opremiti neprijatelju u prieteč na lievu i na desnu ruku. Neprijatelj opazi, kakova mu se tiem popara kuha, te se poče iz doline sv. Apolonije krčiti i kroz Pazin uzpinjati na visočinu pod Kalvarijom. Pazinski vrh nadvisuje cestu, kojom je neprijatelj imao uzmicati. Da je u svoju sreću na Pazinskom gradu smjestio svoje topove, ni živa duša nebi smjela za njim. Ali naopako ponj nedodje to francezkomu zapovjedniku ni na kraj pameti; jer za cielo nije se nadao, da će morati i dalje od Pazina uzmicati.

Na tom budući trebalo je nastaviti potjeru a morala je ta potjera nadobiti odlučan dokončak.

Desno krilo Lazarićevo bijaše osjegurano dubodolinom foibskom, s toga namaknu Lazarić svu jačinu i pretežnost lievomu krilu svoje vojske i turi ga brzo napried. Tako se dosinu prije od neprijatelja geminske ceste do Pulja i do Rovinja te zaidje neprijatelju za ledja.

Franceski zapoviednik pogriešі u prvi mah, onako mlitavo i nehrabro započev samo pucati a nenapredovati. Tko se nepretvorce brani ili samo smiera braniti, izilazi vazda slabiji, a tiem ojunačuje napadača. Našav se

u nevolji pokaza se franceski zapovjednik još neodlučnijim i nejunačnijim. Ponajprije ostavi na cesti dva topa, zatiem poče i streljivo u Fojbu bacati; nakon ostavi na drumu sva kola sa streljivom i prtljagom, te skrenuv pobrza sa druma putem izpod staroga Pazina put Matovuna. Sva je prilika, da je htio na nekdašnji mletački dio Istre pobjeći, nadajuć se, da ondješnji narod neće pristati uz hrvatske ustaše. Ali mu taj uzmak nepodje za rukom.

Poćernici se požuriše, kako i valja, kad se takova sgoda nadâ, da se može neprijatelj posve ukrotiti ili razoružati. Jedva je neprijateljska četa ušla u uzanu, poput kotlušine zaokruženu vrmljansku dolinu, već ju naši sa svieh strana obkoliše. Istranski junaci skakahu po vrletnih stienah poput divokoza i, kanda iz kamena niču, naliegahu sa svieh krajeva velikom množinom, te samo radi Otočana, koji dosle umaći nemogoše, više neprijatelju straha zadavahu, nego li mu vojnika puščanim zrnjem i s gore kamenjem s crnom zemljom sastavljahu. Pokuša se franceski zapovjednik braniti te na ulazku u dolinu namjesti top a neprebjegle Otočane uporavi na lievo krilo, nebi li na tom kraju provalili odušak i izlaz. Ali čim se Otočani dosinuše sgode, namah skokom prebjegoše k svojoj braći a desetnik Moravec sa šestoricom husara zagna se u neprijatelja i razagnav topnike ote im top.

Opaziv franceski zapovjednik, što se je sbilo, i da nemože nikud nikamo, iztače bielu zastavu, tobož da se želi o predaji dogovarati. Satnik Lazarić dade obustaviti puškaranje, u koliko se je to moglo uzduž poduga zavoja obkolitéljâ doglasiti. Zapovjednici se sastadoše. Francez zahtievaše ustanovu uvietâ predaje, ali mu Lazarić odvrati, da na bojištu pogodbi mjesta neima, a najmanje u takvoj nevolji, u kakvu je taj čas usrnula franceska četa. Kad već nije bilo druge, predade se neprijatelj na milost i položi oružje. U tri sata po podne odbubnjaše bubnjari našim vrlo radostan i slavan, a neprijatelju tužan i neslavan dočetak boja. Tri štopska i 26 drugih častnika, 900 vojnika i tri topa dopadoše hrvatskim sokolovom u ruke a recimo pravo, da nije bilo onih 56 junaka iz sadašnje bjelovarske županije, one jezgre Lazarićevoj vojsci, pa da niesu vazda hrabri Otočani prebjegli k svojoj braći, jedva bi se Istra ponositi mogla toli slavnom pobjedom, koju su joj sinovi hrabrim pregnućem u slavnu družtvu slavno izvojevali.

Pošto je neprijatelj već položio oružje, odjuri Lazarić u Pazin te na ime svoga vladara zaposjede taj grad, nagodi predatbu državne blagajne, postavi i imenova zemaljsku upravu te prenoći tuj sa svojom četom i s neprijateljem sužanjstva dopalim. Trebalo je našim junakom odmora.

Samo Martin Novljan kazav Lazariću, što je naumio, odveze se na kolih do one kobne glavice, gdje mu je ćerka sa zastavom u ruci slavno poginula i svojom smrću povod bila osvetnoj navali učkih junaka na ustupajućeg neprijatelja.

Bijaše Novljanovoj tuzi mala olakšica, kad je došao na onu glavicu našav ranjene graničare, gdje mu straže pokraj junačke pokojnice. — Dotrpljelo si preživo srdce! — Reče Martin Novljan motreći pokojnicu a na njezinu lišcu vidjahu se sliedi hornosti i živa pregnuća, kojim je u boj krenula. — Hvala vam, junaci! reče Novljan porukovav se s vriednimi graničari, pa onda dugo u noć boravljaše tik do pokojnice, te plakaše i uzdisaše gorko i žalobito, kao što plače i uzdiše svaki ljubeći roditelj, kad mu smrt ugrabi premilo čedo i s njim svu utjehu i nadu svoga vieka.

Reći nam je još, da je sam Lazarić naručio u Pazinu krasni lies i da je Novljanu obećao slavni pokop njegove kćeri, te s toga naredio, da se namah na istoj lindarskoj glavici izsieče grobnica, u koju će junakinju položiti.

Deušu, reko bih, bijaše sudjeno na samoj dužnosti i neprestaloj opasnosti pregarati sve porevljaje svoga živoga čuvstva. Srdce mu mal nepuče od želje, da prati Novljana i da ide žaliti liepu pokojnicu, svoje žarko sunce, koje mu je toli brzo za mali humak zašlo, da mu za svega vieka nikada više nesine! Ali baš Deušu povjeri Lazarić čuvanje zasužnjena neprijatelja, da nepobjegne ili da nebude još gorega pokora i sramote. Jer da se je ojunačilo onoliko neprijateljskih častnika, šest satnija Talijana i do 80 franceskih žandara i topnika, mogli su goloruki malu stražu nadjačati, oteti svoje oružje i obnoć uzmaknuti prvo, nego bi narod opet na noge skočio. S toga je trebalo biti na oprezu, osobito paziti na častnike i žandare i nedati im, da se dogovaraju s vojnici. Cielu noć nije Deuš trenuo okom, obilazeć sâm sve zatvore i nadziruć umorene graničare, koji su imali zasužnjena neprijatelja čuvati. I sâmu Lazariću bijahu tom velikom množinom zarobljenikâ podvezana krila, s toga nakon odluči, namah sjutradan odpratiti zarobljenike sa svimi svojimi graničari tja do Rieke.

Poruči dakle Novljanu, neka sprema pokop na sjutradan u jutro. U zoru na 5. rujna, kad je Lazarić sa zarobljenici već krenuo i kad već nije bilo nikakve prilike zarobljenikom, da pokušaju izmaći, odjuri Deuš na konju naprieď, te on i otac joj vrgoše sami dragu pokojnicu u lies. Jeličinoj vjernoj straži briznuše suze na oči gledajućoj, kolikom žalošću roditelj i nesudjeni zaručnik smjestiše svoje najveće blago u vječni stanak, u koj nedopire zraka ni sunca ni mjeseca. Novljan opomenu

Deuša tiho, da je na Jeličinu prstu njegov prsten. — Nek joj bude! — reče Deuš — Ja sam i onako njezin na ovom i na onom svietu. — Tada vrgoše pokrovac na nju, a medjutiem dodje i svećenik i silni narod te čekahu dolazak Lazarićeve čete prateće zarobljenike. Lazarić došav onamo zapovjedi, nek se stane i nek se prijatelj i neprijatelj poreda u okrug po viencu glavice. Svećenik obavi crkveni obred, uz plač i jecanje mnogih starih vojnika i naroda iz okolice spustiše junakinju u hladnu grobnicu i navališe na grobnicu veliku ploču, Lazarić zapovjedi križevačkoj četici, neka učini pokojnici zadnju počast, Deuš sâm trže sablju iz korica te povikivaše muklim glasom po starom vještbovniku: — Pozor! — U slavu! — Nategni! — U vis! — Pucaj! — Križevčani opališe, bubnjar odbubnja, Deuš turi sablju u korice i uzdahnuv reče: — Tuj sam svoju sreću pokopao! —

IX.

Premda je u nekadašnjem dielu mletačke Istre bilo još do 4000 narodnih stražara, u prvi mah neodlučnih, što će i kuda će, to ipak Lazarić uz veliki napor još isti dan nenaišav ni na kakvu opreku dospjede do Učke u samu Kastvu. Narodna straža, čekajuć kod Crnice francesku četu, dočuv, što se je s ovom sbilo, razprha se iz onih stopa na sve krajeve, a Lazarić dovede svoju četu i zarobljenike na 6. dan rujna najprije na Lipu, gdje je naše junake stari Teraš počastio a odanle na Rieku.

Zna se, da je Nižan liepo dočekao Lazarića i Deuša i da je velika hvala zapala osobito Deuševim krajišnikom. Poglavitiji Riečani natjecahu se čestitkami i častmi, a gospoji Belinički činjaše se najprikladnije zasvjedočit poklon junačtvu tiem, što je Lazariću i Deušu po mladih u bielu svilu odjevenih djevojčicah poslala svakomu po vienac od svježa lovora.

Spomenut mi je, drage čitalice, a same ste valjda u napried znale, da je Deuš pokraj sve svoje tuge i prevelika napora ipak uhvatio sgodu i otišao gospoji Belinički, da joj se zahvali na viencu.

Od vesela pregaoca stvori se pred njom sjetan junak, kano da je za desetak dana od nestašna mladića postao mudri starac.

S toga se dojma gotovo zapanji mudra gospoja Belinička te joj se izmače brižljiv upit: — Da niešte morda ranjen, dragi moj veslaču?

— Za cielo — odvrati sjetan junak — francesko zrno prostrieli mi srdce, al evo me živa, da vam se zahvalim na liepu daru, kojim me nezaslužna odlikovaste. —

— Valjda su u takva junaka dva srdca — naklopi Belinička — pa će neranjenu srdcu priman biti taj premali darak. Oj da me shvaćaju sve Riečanke, sve gospoje naše domovine, mi bismo sve listom imale poteći, da vas darovi obasipljemo, da k vama djecu dovodimo veleć im: Ugledajte se u toga junaka! —

Premilostna je vaša milost! — izpričavaše se čednik — Nije težko junakovati, kad se ima za koga, kad nam iza izvojštene pobjede srećna domovina ijuče! Dapače sramota bi bila nejunakovati, gdje ima gospoja, koje nam vele, da neka se živi nevraćamo, ako nepobiedimo, gdje ima djevojaka, koje se neboje iznieti milja pune grudi na dohvat, gdje neprijateljsko zrnje šiče!

— Kao Jelica Novljanova! — Nadostavi liepa gospoja — Ona vas je ljubila! —

— Niesam za tiem išao! — Odvrati Deuš.

— Ali je njezinu junačtvu majkom bila žarka ljubav! Tko nije jak onako ljubiti, kao Jelica Novljanova, onaj nije vrstan ni junakovati. — Sudijaše krasotica.

— Svietla gospojo, i ja sam nju ljubio i ljubit ću ju, dok me samo trunak bude! — Reče Deuš.

— Pa ste junak, i opet ćete junakovati! Htjedoh vas samo uputiti, da je Jelica vas ljubeć junakinjom postala. Gdje dragi gine, tu ljubeće srdce nemari za strah, neuklanja se pogibelji. — Tumačila glasovita Riečanka.

— I ja ću Jelicu ljubeć mirno gledati u smrtonosna ždriela, ali je veći junak, tko ima živu Jelicu, pa za domovinu neoklieva poginuti! — Pripomenu Deuš.

— Ma baš takav bijaste vi i još veći junak, jerbo nehtjedoste, da za vašu ljubav Jelica znade i s vašega junačtva strada. Vidite, ja za sve znadem, ja imadem uhoda u vašem taboru. Ali za živa boga nemislite morda, da ste vi krivac — tuj zape Belinička.

— Jeličinoj smrti. — Dovrši Deuš i nastavi: — Znam, da jesam s neke ruke al nehotice. —

— Nemojte si sudom božjim otežčavati duše. A taj je sud božji, da mi ženske glave nemožemo ljubiti nejunačtva, kukavštine, podlosti — a opet je sud božji, da je čovjeku poradi družtva, poradi domovine biti junakom, poštenjakom — dakle vi nieste krivac! — Doumova mudra Riečanka.

— Hvala vam gospojo! ja sad mirniji polazim na viernost. S bogom mi ostajte i sva mi hrvatska srdca tako sokolite, kao što mene osokoliste. — Odduži se naš junak.

— Srećno nam pošao a zdrav nam se i dičan vratio na čast mile domovine! — To rekav pruži Belinička liepu desnicu sjetnomu junaku, a ovaj prihvati ju i prinie k ustma, a onda nestade ga iz dvora riečke krasotice.

Nižan bijaše medjutiem kod Jelšane i Pasjaka navalivšeg neprijatelja suzbio te s toga u sporazumku sa englezkim admiralom

Fremantlom zapovidje Lazariću, neka se opet vraća u Istru, da nastavi upravljati ustankom, a na to mu ime pridieli još 64 graničara, te tako Lazarićeva četa brojaše 120 junaka, kojih je Lazarić na 8. dan rujna u suton preo Učke preveo i s kojimi je na 9. dan rujna srećno u Pazinu omrknuo.

Neće nam se zamjeriti, što mimogred napominjemo, da se je Deuš na Lindaru svratio do Jeličina groba i ondje ostavio vienac, što mu ga je Belinićka dala.

Jedan oddjel Lazarićeve čete osvoji uz pripomoć ustaša na 11. dan rujna Pulj i zaplieni tuj 57 topova, a franceska četa umače im na brodovih u Mljetke. Drugi oddjel predobi tvrdju Pingvente. — Na 12. dan rujna obkoliše Kopar, a doploviše im u pomoć od engleske mornarice jedan linijaški brod i jedna fregata, da od morske strane na Kopar udaraju. Jedan pukovnik i dvie čete narodne straže predadoše se uvjetice, čim bje posadi prijavljeno, da će se na grad pucati. Već o podne bude Kopar predan Lazariću, a 7 topova i silno streljivo dopade mu tom sgodom u šake. — Na isti dan omrče Lazarić na visočinah pred Trstom te porazmjesti svoje graničare i istarske sokolove toli sgodno, da je već u prvi mah dotik s gjeneralom Nižanom nadobio. —

I tako osvoji Lazarić svu Istru; narod brojeći preko 120.000 duša bude narodnim pokretom povraćen viernosti svoga starinskoga vladara; po cielom duguljastu primorju bude doticaj s engleskom mornaricom upriličen te pomoć engleska budućim sgodam osjegurana; preko 11 stotina neprijateljskih vojnika bude ulovljeno, 67 topova zaplienjeno, a to sve obavi za desetak dana četa hrvatskih sokolova uz hrabru pripomoć jednorodne istarske braće, uz neznatni trošak vojničke blagajne, uz mali gubitak junačkih glava.

I svietli vladar priznade veliku zaslugu hrvatskih sokolova u Istri, poručnik Deuš bude pohvaljen, desetnik Moravec dobi srebrnu kolajnu hrabrosti, pop Picot, Martin Novljan, Franjo Bataj, Ivan Šestan, Flora i Željić dobiše veliku a Defranceški srednju zlatnu kolajnu sa vrpcom. — Satnik Lazarić postade namah četnikom i g. 1815. dosudi mu sbor vitezova krst najslavnijega vojničkoga reda carice Marije Terezije, a po tom postade i barunom, te se nazva kao takov Lazarićem Lindarskim.

Pazinjani povadiše iz Foibe franceske bombe te na franjevačkom trgu u Pazinu podigoše od kamena i od tih bomba spomenik, koji još i danas stoji i dan 4. rujna g. 1813. potomstvu slavno spominje.

Na tom spomeniku ima šest latinskih napisa. Spominju dično vodju Lazarića, spominju, da je istarski narod o svom trošku vojevao, da je sâm na noge skočio, a da mu je Lazarić u dobri čas kao vodja u pomoć pritekao. Na spomeniku neima spomena hrvatskim sokolovom iz sadašnje bjelovarske županije, ali ih 4. knjiga vojničkoga ljetnika od g. 1819. brojem napominje a poručnika Deuša poimence hvali.

Mi ćemo od latinskih napisa pazinskoga spomenika samo dva i to 3. i 4. doslovice navesti i prievod im pridodati, neka svjedoče našoj pripoviedci i neka se mile onim dušam, kojim junačko pregnuće i domoljubje nije zazorno, kad se hrvatski pripovieda.

Treći dakle napis glasi ovako:

HaeC GaLLIa
IstrIae FIDeLItatI
PoMa reLIqVIt
Quarta Dies Septembris
Erat Tunc Aspera Gallis.

To će reći:

Ove Francez
Istarskoj viernosti
Jabuke ostavi.
Četvrti dan rujna
Bijaše tada jadan Francezom.

Četvrti napis glasi ovako:

CaesarIs honorI
PatrIae DeCorI
LIberIs eXeMpLo.

To će reći hrvatski:

Caru na čast
Domovini na diku
Sinovom na ugled.

A koji donjim redkom na spomeniku, taj je smjer i ovoj pripoviedci, samo što mi nedamo, da se zaboravi hrvatska zasluga pri predobljaju Rieke i ciele Istre, te što vosku istine primiešasmo malo meda i čemera ljubavi.

Glavnomu zatočniku hrvatskoga i istarskoga pokreta, nazovi-kralju čičkomu ponudiše za velike njegove žrtve plemstvo, ali starac reče, da mu netreba onoga izhoditi, što jedino može biti svojstvom ljudskoga srdca.

Deuš postade potla četnikom i kao vriedna starina izvi viek na miru u Bjelovaru i bude ondje sahranjen.

Lazarićeve kosti počivaju u Bieloj crkvi.

Deuš se nije nikada ženio.

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga prevéo Edo Zvonimir Asanger.

(Dalje.)

— Što? pa zar je i poštenje samo osjećaj?

— Dakako!

— Evgeniju! poče Arkadij tužnim glasom.

— Što? zar ti nije milo? zakrši mu riеč Bazarov. Ne, brate! ako si naumio, sve pokositi ti se neogledavaj na svoje noge. Ali dosta toga mudrovanja. — Priroda probudjuje u nas mučanje sna, veli Puškin.

— Nikada nije on što takova rekao, primetne Arkadij.

— Ako i nije rekao, to je mogao i imao reći već kano pjesnik. Zbilja, nevaram li se, on je služio kao vojnik.

— Puškin nije nikada bio vojnikom.

— Oprosti, na svakom listu u njega č taš: U boj, u boj! za čest Rusije.

— Odkuda ti sve te izmišljotine? To napokon naliči na klevetu,

— Na klevetu? Misliš li me takovom riečju zaplašiti? Koju god klevetu na čovjeka vrgneš, on ti je zaista zaslužio i dvadeset puta gorju.

— Bolje da spavamo, reče Arkadij kao da mu već taj razgovor dosadjuje.

— Do volje ti je! odgovori Bazarov.

Ali ni jednomu nedade se na san. Njeko mal ne neprijateljsko čuvstvo obuze obojici srdca. Za časak već otvoriše oba oči gledajući mučeć jedan drugoga.

— Gle, progovori iz nebuha Arkadij, suh javorov list odkinuo se, kako na zemlju pada! Čovjek bi rekao, da je leptir. Nije li to čudnovito? Tužno i mrtvo, a naliči veselu i živu!

— Oj brate, Arkadiju Nikolajiću! uzkliknu Bazarov, jedno te molim: negovori mi tako kićeno.

— Ja govorim kao što umijem. A to je napokon despotizam. Došla mi je misao na pamet, pa zašto da je neizrečem?

— Tako! A zašto nebih ja izrekao svojih misli. Ja mislim, kićen govor nedolikuje.

— A što dolikuje? Rugati se?

— Oj, oj, Meni se sve čini, ti si se ugledao u svoga strica. Kako bi se taj benaković uzradovao, da te sada čuje!

— Kako si ti nazvao Pavla Petrovića?

— Nazvao sam ga kako mu dolikuje — benakovićem.

— To je već nesnosno! uzkliknu Arkadij.

— Ah, svojtljivost se u tebi probudila! reče mirno Bazarov. — Opazio sam, da se je ovo čuvstvo u srdcu ljudi veoma ukorienilo. Svega će se čovjek odreći, svakoj predsudi oteti, ali priznati, da je brat, koji tudje rubce krade — tat, tomu nije dorasao, toga nemože. Pa i zbilja, moj brat, moj — pa da nije veleum, je li to moguće?

— U meni se probudilo prošlo čuvstvo pravdoljublja a nikakova svojtljivost, odvrati žestoko Arkadij. — Nu kao što ti nepojmiš toga čuvstva, tako neimaš ni toga osjećanja, te nemožeš o njem ni suditi.

— Drugimi riečmi: Arkadij Kirsanov stoji tako visoko nada mnom, da ga ja nemogu ni pojmiti. Ja se klanjam i šutim.

— Molim te, Evgeniju, prestani; napokon bi se još svadjali.

— Arkadiju, daj da se ljuto zavadimo... pa da se tučemo — dok god jedan nepogine.

— Moglo bi još i do toga doći.

— Da se počupamo? prihvati Bazarov. Pa zašto ne? Ovdje na sienu, u ovoj idiličkoj okolini, daleko od svieta i ljudi — kud ćeš ljepše? Nu ti se nemožeš sa mnom ogledati; ja te odmah sčepan za grlo...

Bazarov izpruži svoje duge i koštunjave prste. Arkadij se okrenu i pripravi kao da će se braniti. Ali na licu njegova prijatelja, u poruglјivu posmjehu, koji mu usta nakrivi, i u zaplamtjelu oku pojavi se tolika sbiljska grožnja, da ga je nehotice strah hvatao.

— A tuj li ste? zaori u taj čas glas Vasilija Ivanovića i stari štopski liečnik stvori se u jedan put pred njima, u halji od domaćega platna i slamnim klobukom, koji bijaše doma napravljen, na glavi. — Ja sam vas iskao, iskao... ali vi ste si liepo mjestance izabrali, te se krasno zabavljate. Ležeć na „zemlji“ u „nebo“ gledati... znate li, da to ima nješto osobita značiti?

— Ja gledam u nebo, kad mi se kiše, zamumlja Bazarov i obrativ se Arkadiju, reče izpod glasa: — Šteta, što nam je pokvario posao.

— Dosta je toga! šapnu Arkadij, kradom stisnuv ruku svojemu drugu.

— Kad vas tako gledam, mlada braćo moja, nastavi Vasilij Ivanović uzdignuv glavu i podupriev se prekrštenima rukama o njekakav štap, na kojem bje privezana turska glava; — kad vas tako gledam, nemogu vas se nagledati. Koliko to u vas snage, mladosti, sposobnosti i talenta!... Castor i Pollux!

— Gle, gle, poviče Bazarov, sad se vrgao na mitologiju! Sad se vidi, da je bio u svoje doba vješt Latinac. Zbilja, nisi li dobio srebrnu kolajnu za svoje školske zadaće?

— Dioskuri, Dioskuri! ponovi Vasilij Ivanović.

— Ali, otče, nebuncaj! Mahni se sentimentalnosti!

— Po koji put — pa zašto ne? zapenta starac. — U ostalom, gospodo, ja nisam došao, da vam se udvoravam, već — prvo — da vam

javim, da ćemo skoro objeđu; a drugo — da ti, Evgeniju, priobćim... Ti si pametan čovjek, ti znaš ljude, znaš žene — pa ćeš dakle oprostiti... Tvoja mati je htjela, da se odsluži „molban“ (zahvalna molitva) radi tvoga dolazka... Nemisli, da te na tu molitvu zovem. Već je sve svršeno. Ali otac Aleksij.

— Pop?

— Nu da, svećenik... on je tuj... pa će ostati na objedu. Ja mu se nisam nadao... neznam, kako se to sbilo... valjda me nije dobro razumio. A i Arina Vasiljevna... pa ti je on valjan i pametan čovjek.

— Valjda mi neće moje porcije pojesti, reče Bazarov.

Vasilij Ivanović udri u smieh. — Ne, zaista ne! odgovori.

— Više ni netražim; uz taj uvjet ću sa svakim čovjekom za stol. Vasilij Ivanović popravi nješto svoj klobuk. — Ta ja sam uvjeren bio, reče, da si ti bez svakih predsuda. A kako i ne! kad ih ja, starac od 62 godine, neimam. (Vasilij Ivanović neusudi se priznati, da je i on zaželio bio onaj molban; ta bio je pobožan kao i žena mu.) A otcu Aleksiju bude drago, da se s tobom upozna. On će ti se sviknuti, vidjeti ćeš. On se rado i pokarta, pa on ti... nu medju nami govoreći... i lulu puši.

— To ćemo poslje objeda malo „jeralaša“, i ja vas sve opuljiti.

— Oho, da vidimo!

— Što? Hoćeš li ti svoje stare hitrine upotriebiti? reče Bazarov, osobito naglašujući svaku besjedu.

Starcu se osmagli obraz zapali. — Nije li te sram, Evgeniju? Što je bilo, to je prošlo. Ja priznajem pred tvojim prijanom, da me je za mladosti ova strast osvojila bila. Ali ja sam to krvavo platio! — Kako to danas vruće! Dozvoljite, da uz vas sjednem — ako vam nesmetam.

— Ni najmanje, odgovori Arkadij.

Vasilij Ivanović sjede na sieno. — Vaše ležište ovdje, gospodo, poče, — sjeća me na moj vojnički život, na bivuake. Koliko puta smo ležali pokraj stoga... a to još hvala Bogu! On uzdahnu. Mnogo, mnogo doživio sam ja u svom vieku! Ako vam je ugodno, pripoviedati ću vam jednu episodu za vrieme kuge u Besarabiji.

— Pa si dobio Vladimirov krst, prihiti Bazarov. Znam već, znam! Pa zašto ga nenosiš?

— Ta rekao sam ti, da neimam predsuda, promuca Vasilij Ivanović kao u neprilici. (A tek sinoć skinuo je crvenu vrpcu s kaputa.) Zatim poče pripoviedati episodu o kugi. Evo, vidite, Evgenij je zaspao! šapnu iznenada, pokazujući na Bazarova i namignuv dobrodušno Arkadiju.

— Evgeniju! uštaj, reče na glas. Hajd objedu!

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Putne uspomene.

Iz Dubrovnika, Kotora, Arbanije, Krfa, Indije; od I. K. S.

XX.

Caserta, Capua, San Germano, Monte Casino.

„Veder Napoli e poi morir“. Za mene neima ludje poslovice od ove, jer ako je i položaj grada Napulja izvanredno krasan; ako je i grad od 400.000 stanovnika vriedan da se vidi i da se u njem koje vrieme proživi; ako i liepa okolica napuljska svojim Vezuvom, veličanstvenim morem i blagim podnebljem svakoga inostranca za koj trenutak očarati mora: to ipak sám grad Napulj ne pruža one ugodnosti života, koje bi stranoga putnika na dulje vrieme s njim tiesno sprijateljiti mogle.

U meni neostavi taj grad već radi toga nikakovih ugodnih uspomena, što sam u njem više duševno radio nego li uživao, mnogo se trudio, a malo uspjeo. Poslovanje biaše mi mučno, jer sam ponajviše vremena iztraživanjem podataka za povjest svoga naroda u bah potratio poradi nemarnosti i neznanja činovnika, kod javnih zavoda namještenih, poradi zla uredjaja znanstvenih sbirka i neredna upravljanja. A ono malo, što sam u Napulju vidio i sabrao, platio sam skupo.

S toga počutih uprav njeku neobičnu radost, kada dne 14. prosinca, ostaviv za ledjima blatne ulice napuljske s njihovim darmarom i djavolskom vikom, sjedoh samotan u željeznicu, da se preko Kapue zaputim do Monte Casina.

Izmedju miestâ, na koja vodi željeznica od Napulja do Capue, najznamenitija je **Caserta** s prekrasnom kraljevskom palačom, koju je sagradio za vrieme Karla III. graditelj Sanvitello. Dugačka je 746 nogu, široka 576, a visoka 113 nogu, te je urešena triemnikom sa stupovi od osobite vrsti kamena, zvanim giallo antico. U dvorskoj kapeli nalazi se jedna slika od českoga slikara Rafaela Mengsa.

Za četiri sata vožnje dodjoh u **Kapuu**, glavni grad pokrajine „Terra di Lavoro“, sa 8000 stanovnika. Taj grad leži na rieci Volturno, ima stolicu nadbiskupa, više uprave i suda, ratnu učionu i liepu stolnu crkvu.

Ne daleko od grada stoji stara Capua, jedan iz medju najvećih rimskih gradova, za njeko vrieme sjedište Hanibalovo, koga kapuani podupirahu u ratu proti Rimljanom. Tu ima još danas pokraj drugih ruševina poveći amfiteatar, te se izkapaju mnoge znamenite starine.

Ja odsjedoh u gostioni „Alle poste" i prva mi bijaše skrb najmiti vetturina, koj će me odvesti u San Germano. Ali to bijaše težka zadaća, jer neima većih varalica nego što su talijanski vetturini, osobito na prema putniku inostrancu. Budući je kiša padala, zahtievao je svaki dvostruku plaću, a još za barieru, to jest mitnicu. Tekar drugo jutro, iza poduljega običnoga u Italiji psovanja i vikanja, nagodih se s jednim vetturinom, koji me je na maloj kočijici sa dva kotača .imao odvesti u San Germano, za cienu od 24 karlina i jednu aspru u ime barriere.

Iz Kapue došo sam za jednu uru u Calvu, malo mjestance s gradinom i monastirom, izpod kojega teče rieka Oponto. Dalje vodi cesta kraj Anticana, Uticela, Cajanella, Teana, odkuda vodi na desno drum u Abruzze, Ponteorta, Vairana, Genara, San Vittora, i Cervana. Predjel, kud vodi drum, većom je stranom brdovit i pust, na zlu glasu radi razbojnika. U Ponteorto, gdje htjede moj kočijaš odpočinuti, ugledasmo jednu kočiju, što je jurila prema San Gjenaru. Da se nevozimo po pustoši sami, odpremimo se i mi za njom, ali na našu tugu krene uprav u najosamljenijoj brdovitoj okolici strana kočija s puta na lievo, ostaviv nas same posred gore. U daljini svake pol ure nadjosmo na našu utjehu stražarnicu, ali u njoj spavahu stražari, nemareći ni malo za prolazeće putnike. Kasnije sretosmo opet jedna kolca sa tri čovjeka, ali na našu nevolju ostaviše nas i ova iza kratka časa. Nu moj kočijaš obzirao se neprestano, kao da je slutio, da će se kolca s nova pomoliti, s toga je i vozio napred sasvim polagano. I doista žudjena kolca odjure opet mimo nas, a mi u trku za njimi dok neizadjosmo iz pustoši. U selih, kroz koja se vozismo, opazih nošnju žena, koja priliči sasvim nošnji naših pravoslavnih u Hrvatskoj i Dalmaciji. Zahman sam izpitivao kočijaša, da li nisu to Slovjeni; on mi neznade odgovoriti, a žene koje pitah, nedadoše odgovora, neznam da li rad stida ili rad gluposti; samo u Cervaru reče mi kočijaš, da su tu Saraceni, dakle ostanci starih i silnih Arapa.

Iza mučne vožnje od šest ura eto mene u San Germano. U jedinoj gostioni toga mjesta dobih malu sobicu, a u trattoriji, gdje sam morao objedovati, bijahu sami kočijaši i seljaci. Gospodarica ove krčme povjeri mi odma pouzdano, da se samo kod nje mogu dobiti vetturini za Kapuu, Napulj ili Rim, kao i magarci za Monte Cassino. Ja pristadoh naravno najprije uz magarca, jer sam želio svakako posjetiti svetu goru kasinsku, kako ju tamošnji narod zove.

Ostaviv svu svoju robu kod krčmarice, odpremih se pod večer sjedeći na magarcu, s jednim poderanim gonjačem put Kasina.

Drum uz visoko strmovito brdo podobar je i širok, ali okolica pusta i samotna. Pokraj puta vidio sam sedam ili osam prostih krstova, i kad zapitah što znače ovi krstovi, odgovori mi strašljivo moj pratilac, da su tu putnici i hodočastnici poubijani od lopova. Dakle vi živite u družtvu lopova? upitah nadalje magarčega stražara. „Si signor!" odvrati mi on lukavim licem, a moja se duša uznemiri malko, osobito kad sastadoh na putu nekoliko sumnjivih poderanaca, kojim na licu nebijaše uprav dobroćudno poštenje izraženo. Njeki me dapače umoliše i za mali darak, ali im sasvim uljudno odgovorih, da ću ih nagraditi u San Germanu kad se vratim, jer sada nenosim ni malo novca sa sobom, budući idem na pobožnost k sv. Benediktu. Nebijasmo već daleko od zidina monastirskih, kad opazih opet dva crna krsta. Na moju ne baš veliku utjehu reče mi moj pratilac, da su tu ubili dvie kaludjerice, putujuće na svetu goru, kod kojih nisu našli više, nego pol aspre (1 for.) novaca. Ja se malko sgrozih, nu u taj tren zazvoni zvono s brda na zdravu Mariju, te ovaj glas raztjera kao njekakvim čarom svu bojazan i sav nemir iz mojih grudih. Uzdahnuvši stadoh, i pogledah dole u dubljinu, gdje se pred mojima očima otvorila krasna dolina s prekršćenimi putevi i vodami posuta seli i zelenim poljem. Drveća bijahu stranom još zelena, stranom žutkaste boje, kao što u nas u jeseni. Čitavu okolicu kružahu brda i šume, a nad menom dizao se veličanstveni monastir sv. Benedikta, nad kojega krovom virila je kuba od crkve. Iza njekoliko trenutaka stojah pred vrati najstarijega monastira rimske crkve, Monte Cassina.

Prvo što mi u oči pade, bijaše nadpis nad vratmi, koja dva velika mramorna lava straže. Nadpis glasi: „Fornicem saxis asperum ac depressum, tantae moli aditum angustum, ne mireris hospes. Angustum fecit Patriarchae sanctitas. Venerare potius et sospes ingredere."

Uljudnomu pozivu nadpisa odazvah se doista radostno, i stupih preko praga zidina, kojim prije trinaest stotina godina sv. Benedikt prvi temelj postavi. Odmah u hodniku dvorišta pozdravi trudna putnika 16 mramorna kipova careva, kraljeva papa, i raznih velmoža, koji stekoše tečajem dugih vremena velike zasluge za monastir, u kojem lombardski kralj Radkis i franački Karloman, sin Karla Martela i stric Karla velikoga, kao kaludjeri pobožan život boravljahu.

Radkisa, koji je početkom osmoga vieka kao vojvoda furlanski sa Slovenci ratovao

prikazuje ovdje slika u svoj poniznosti pred papom Zakarijom, koj ga posvećuje za kaludjera kasinskoga.

Pregledavajući kipove i slike zanorio sam mišlju u davnu prošlost toli tamne povjesti moga naroda, te ni neopazih, da me kao sjena prati mirno i tiho jedan kaludjer. Napokon pristupi bliže, nazvav mi „dobar večer". Upitah ga za Priura, kojemu se željah predstaviti; odvrati mi, da se nalazi sa čitavom družbom braće u crkvi na večernoj molitvi. Odoh dakle u crkvu, kaludjeri pjevahu psalme i litanije, a moj pratilac donese mi stolicu, na koju sjedoh kraj jednoga stupa. U to zaigraju orgulje milo i čarobno, te mi duboko dirnuše dušu. Svi kaludjeri kleknuše kao na zapovjed i ja se bacih nehotice na koljena. Osim tihoga zvuka orgulja nebijaše čuti šapta ni glasa, prem da su u crkvi svi molili i pobožno ruke sklapali. Bijaše ovo jedan izmedju najljepših trenutaka moga života. Tada poćutih stoprv istinito i duboko, kako lasno mogu slični trenutci duševna snebivanja ćutljivu čovjeku na toliko omiliti, da se rado odreče svieta i praznih njegovih naslada i zabava, pak se povuče u samoću monastirske sobice, zabavljajući se duševnom radnjom, i uživajući svaki dan trenutke čuvstvena uzhićenja i zanos. Nu žalibože skopčane su i s takim životom čovječje nevolje, osobito u povećih monastirih. Strasti, progoni, mržnja, nesuglasje imadu i u monastirih viečni svoj stan, i dozlogrdjuju čestoputa životu, koj bi imao biti posvećen bogu, miru, ljubavi, nauku i duševnoj uzvišenoj radnji.

Po svršenoj bogomolji razidoše se kaludjeri i samostanska mladež tiho i mirno, crkva ostane tamna i prazna, a moj prvašnji pratilac prišaptne mi, da me priur u svom stanu čeka.

Kroz duge i puste monastirske hodnike, prem da u monastiru do 100 ljudi živi, dodjoh do stana priurova. On me primi veoma ljubežljivo, i kad začu, da sam Hrvat i da putujem iz Dalmacije, razveseli se neobično, jer se i njegovi stariji doseliše iz Dalmacije u puljski Bar, gdje se on rodio. Veleizobražen taj svećenik zvao se Sevastiano Calefatti, te je uz čast priursku obnašao i službu arkiviste.

Iza poduljega razgovora otvori mi on dvie liepe uredjene sobe za stan, i reče mi, da mogu tu stanovati koliko god vremena hoću. Donese mi taljansku povjest svoga monastira, pošalje mi u sobu obilnu večeru, i podvori me uprav kao najboljega prijatelja.

Tri za mene veoma kratka dana probavih u tom samostanu mirno i sretno, prem da sam još uviek bolovao od posljedica bure kod Brindiža. Veću stranu dana probavih s Kalefatom u bogatoj knjižnici monastirskoj, razgledah crkvu i spomenike, razgovarah se s njekimi kaludjeri, koji tada na glasu bijahu radi svoje učenosti, te slušah i vodih razgovore u raznih jezicih, jer tu ima redovnika od različitih naroda.

U staro doba običavahu ovamo hodočastiti ljudi sa svijuh strana Italije. Uvidivši blag i pobožan život kaludjerske družbine, počeše i oni sakupljati se u družtva, te dadoše i ovima ime Casino, te tako predje ovo ime svetoga brda kasnije i na zabavna družtva po svoj Europi, isto tako kao što se od ovuda razplodi najstariji red benediktinski po svem katoličkom svietu.

Poslje trodnevna boravljenja vratih se opet na magarcu monastirskom, po hladnom i kišnatom vremenu natrag u San Germano. U gostioni dodje mi odmah na susret gazdarica i reče mi, u kakovu bijaše strahu poradi moje robe, budući da sam u zaboravnosti ostavio otvorene kovčege zajedno s ključevi, te je s toga spremila bila svu moju robu u svoju sobu, gdje je kućna djevojka imala paziti na nju, da tko štogod neukrade.

Nagradiv djevojku te izplativ moj račun, pogodih se s jednim veturinom za vožnju do Cebrana, ali se naljutih, kad on proti načinjenu ugovoru mjesto sa zatvorenom kočijom dodje po mene s otvorenimi kolci sa dva točka, predpregnutimi jednim konjem. Nu moja srdjba ostade bez koristi, jer drugoga vetturina nebijaše, i tako se odpremih na daljni put u otvorenih kolcih, tim mirnije, pošto kiša, kad sjedoh na kolca, sasvim prestala bijaše.

XXI.

Čeprano, Campagna rimska, Frosinone, La Colonna, Ulaz u Rim.

Iz San Germana do Čeprana ima uz drum malo sela, ali s kraja vide se ponajviše po brdima njeka mjesta kao Palazzuolo, Piedemonte, Aquino s porušenom fortezzom, Crabina, Rocca d' arce, Rocca secca i Arce, veliko mjesto s gradinom, od koje po svoj prilici ime dobi. Iza ovoga mjesta dielio je tada zidani most kraljevinu napuljsku od papinske države, s toga sam morao u Arču vidirati dati svoj putni list, a na mostu zaustaviše me stražari, pitajući, da li imam štogod što pada pod carinu? Kad rekoh, da neimam, moradoh po običaju platiti za vino (per la botegla), jer bi mi inače svu robu pregledali bili. Pod Čepranom reče mi moj kočijaš, da idem pješice u mjesto, jer da ću inače za barieru platiti 2 fr.

Vozeći se dalje pokraj sela Castro, Pofi, Arnaro, Ribi, Baugo, i Torris, vidio sam s desna u daljini, goru Veralia, jednu granu od Apenina, i visoko brdo Tresulta pokrivene sniegom, s lieva pako prema Terracini bijahu gore proste od sniega, modreći se u sunčanom traku. Razgledah sutra

u jutro to mjestance, koje niti je veliko niti ima kakovih znamenitosti, ali leži na liepom brdašcu, od kuda imaš krasan pogled na Campagnu della santa Madonna di Neve i na gore, što ovu dolinu okružuju. Ima dugi zidani most prieko rieke Cose i preko duboka ponora. Cesta rimska, kojom se dalje put Rima vožah, vodi preko rečene Campagne, nasadjene mnogimi voćnjaci i drvoredi, oko kojih se vije vinska loza. Polje ovo širi se na daleko, dokle oko siže, ali na njem ima samo po gdje koja kuća ili starinska kula, u kojoj bijaše njegda nastanjena straža a kasnije razbojnici. Od prilike uru daleko od Frosinona stoji selo Ferentino na visokom brdu, sa starom crkvom u bizant. slogu, sagradjenom na krsti, i s liepom kubom. Oko mjesta vide se još stare ograde s porušenimi kulami, a naprema selu leži na drugom brdu njeki samostan Santa Maria. U Campagni počimlje kod žena već nošnja taljanska, dočim sve do Frosinona vlada većom stranom nošnja po kroju istočnom, samo se biela peča, kao i u nas, vidi po svuda. Izpred grada Anagna, u kojem često puta stanovahu rimski pape, tražeći tu ili odmor ili zatočišće, vide se s daleka na jednoj strani kršovite gore volske, a na drugoj brdašca sa šumami i oranicami, i podalje gore albanske. Na širokom polju ima više raztrešenih kuća, a uz njih gradine i ruševine na uzvisenih humcih ili grobovi i ostanci starina. Ove ruševine i grobovi sve od Kapue do Rima tragovi su viečnih ratova, u kojih ljudi sa ravnice pobjegoše na brda, i s toga se nalaze i sad malone sva mjesta daleko ispred Rima na visokih brdih. Kud god sam prošao u ovo zimsko doba, vidio sam na polju ljude, dakako riedko, obdjelavati zemlju, marvu po livadah pasti, muževe, žene i djetcu pod prostim zrakom počivati i spavati, kao u nas posried ljeta. Zemlja je posvuda rodna i plodna, podneblje blago ako i nezdravo, ali ljudi pokvarene ćudi, bez značaja i bez duše, a prosjaka i danguba kudgodj okom kreneš. Pastieri u zvierskih koža, Čiočari ili nosioci sandala u poderanih kabanica, i šiljastih šeširih, po gdjekoj žandar na konju, koj vreba na razbojnike, to je sve što sastaješ na drumu, vozeći se kroz Campagnu rimsku. Kad god stigne te zli vjetrić, tako zvana aria cattiva, kojim te pozdravljaju mnoge močvare i daleke bare pontinske, te moraš da se zgroziš kad čuješ pripoviedati o smrtonosnom uplivu rečene arie, kojoj osobito brdjani i inostrani podlegnu, kad se dese po dulje vremena u nižih mjestih Campagne, staroga klasičkoga Latiuma, koj bijaše njegda obsipan gradovi, seli i pučanstvom,

Iza vožnje od njekoliko ura po klasičkoj cesti via Labicana, posried prazna polja i puste neobradjene zemlje, dodjoh u Castelluccio, starinski grad s okruglom porušenom kulom, kamenitim mostom i liepom kapelom. S lieva na brdu vidio sam Gavignano i za njim Segni, prastara Signia, kojega su u srednjem vieku toliko puta zamiešali s našim Senjom. Dalje napred leži Castello Buonfede s lieva, a Castello Pimpinaro s desna, oba grada porušena i razorena od vlade papinske, jer se u njih sakrivahu razbojnici. Visoki, uzki, četerokutni toranj od Pimpinara udaren gromom nosi na sebi, po pučkoj priči, znak prokletstva poradi mnogih ubojstva i razbojničtva, što počiniše u njem zli ljudi. Sada stoji pust i osamljen sa svojom brazgotinom te u sebi stani grabežljive jastrebe i zaklanja od nevremena poderane kozare i ovčare. Izpod njega na cesti stoji seoska crkva, ali takodjer zapuštena, bez popa i bez pobožnih duša.

Varošinac Valmontone leži na vulkanskom brdašcu, te ima liepi dvor principa D'oria Pamfilia i krasnu crkvu, urešenu kubom, a sa dva zvonika. Vulkansko brdo, na kom stoji grad, sasvim je probušeno, ima u njem do trideset špilja, u kojih su ponamještene kovačnice, žitnice, staje, itd. Iza kratka odmora nastavih put preko Valmontonskoga klanca po klasičkoj ali veoma lošoj cesti labikanskoj na Lugnano, iz kojega se u dolini vidi Calestri sa svojom tvrdjicom.

Colonna leži samo tri ure daleko pred Rimom. U rimsko doba zvao se taj grad Labicum; tu je Cesar pisao svoju oporuku, kojom je Oktavijana posinio. Od rimskoga stupa, što je sačuvan ostao, dobi mjesto ime Colonna i Colunna.

Okolica sve do Rima na široko i daleko nije drugo nego gola pustara, samo kad se približiš Rimu, vidiš razne ruševine, razorene tornjeve, razbacane mirine, pokvarene vodovode, slomljene stupove ili spomenike itd. Jednu dolinu nazvaše Valle di morte, ovo ime zaslužila bi čitava ravna Campagna.

Prva kuća, što ju ugledah pred Rimom, bijaše villa njekoga duke s liepom crkvom. Sám Rim vidi se s daleka sa ceste, ali čim mu bliže dolaziš, tim ga manje vidiš, i tako dodješ iz nenada pred ogromne zidine, na velika gradska vrata (Porta maggiore), gdje stoji dogana i policajna straža, a ti ni neslutiš, da si u Rimu; jer što gledaš, sjeća te više na starinsko kakovo selo, nego li na veliki, dapače najveći grad staroga svieta. Prve ulice puste su i smradne, blatom okaljane, kuće neznatne, ljudi bez ugleda. Istom kad se dodje na Corso i u pobližnje ulice i trgove, otvori se pred očima putniku veličanstvo Rima, sa svojimi crkvami, palačami, vodometi i spomenici.

Kad već mirno sjedjah u svojoj sobici Hotella Spillmana, u ulici Via Croce, istom tada poćutih neobičnu slast, da sam jedva

jedankrat postigo jur od mladosti toplo gojenu želju, i s njekim ponosom i zadovoljstvom rekoh sám sebi: Sad si dakle u Rimu, mladjahni tvoji sni pretvoriše se istinom.

XXII.

R i m.

Tisuće pera opisivahu Rim u svih jezicih staroga i novoga svieta. Knjigami, koje govore o Rimu i o Rimljanih, mogao bi sastaviti veliku knjižnicu. Veličinom poviesti, znanosti, umjetnosti, spomenika i starina nadmašio je Rim sav ostali sviet. Mnoge godine trebao bi najugladjeniji i najmarljiviji um čovječji, da predoči Rim, kakov bijaše i kakav jest. Zabadava se unoriš u tajnosti njegove podzemne i nadzemne, nećeš ih proučiti potanko. Najbistriji duh nemože razbistriti tamnosti njegovih tajna. Tu leže zakopana djelovanja svih ljudskih strasti, čuvstva, nagona, težnja. Tu se usrjedotočila zabluda, fanatizam i obsjena ljudske vjere i najrazličitijega bogoštovja. Tu je napokon sahranjeno sve, što sačinjava veličinu i kukavštinu, dobro i zlo čovječjega života.

Svaki putnik, koj dolazi u Rim, mora se smatrati patuljkom prema orijaštvu svega onoga što gleda. Ponositost samosviesti člana i najvećega naroda mora u Rimu da se skrši, i njegov narodan duh da se pokori strahopočitanju i udivljenju, koje probudjuju u njem i sami ostanci velikoga Rima. A što da rekne književnik malenoga naroda, kao što je naš hrvatski? Kao član velikoga plemena slovjenskoga sjeti se ipak, da je i njegov narod imao veliki dojam na cvjetanje i padanje toga grada i njegova carstva. Justinijan Upravda s Belizarom, i Vasilio veliki krojiše i tomu gradu sudbinu. Ivan IV. i veliki Siksto V. oba iz Dalmacije, zasjedoše stolicu papinsku na veliko dobro Rima i njegove vjere. Narod hrvatski branio je Rim na obalah svojih i taljanskih od navale grčke i arapske, od Tatara i Turaka. Hrvatski učenjaci obogatiše Rim svojim naukom, znanjem i književnimi djeli, a hrvatski umjetnici uresiše ga svojimi umotvori. I to je uprav ono što u hrvatskom putniku u Rimu njeki ponos probuditi može. Da za ove istine potražim podataka, naumih dulje vremena boraviti u Rimu; ali moja bolest, koja ovdje još veći mah preuze, presieče mi često krat puteve moga iztraživanja, te tako sam tečajem jednoga mjeseca u Rimu jedva zaviriti mogao u prebogato vrelo njegovih znamenitosti.

Prva mi briga bijaše, da se upoznam s položajem Rima. Stari moj prijatelj grof Gučetić Dubrovčanin, da zadovolji mojoj želji, odvede me na Monte Pincio. Ovo brdo pokrivahu njegda vrtovi Lukula i Sallusta, a za vlade Napoleona I. pretvoreno je u veličanstveno šetalište, ureseno prekrasnimi vrtovi. Kasnije namjesti se posried ovih vrtova na predlog republikanca Mazzinija taljanska Valhalla pod vedrim nebom blažene Italije, nad površinom vječnoga Rima, koj brdovitoj Valhali na podnožju leži. Do 60 mramornih kipova slavnih Talijana poredano je ovdje kao u njekom amfiteatru uz vijugajući se drum šetališta. Svaki kip stoji pod zelenim lovorom, a cipresi, pinjole, paome, kaktusi, aloje i sve moguće južno drvlje i bilje okružuje vjekom zelene lovorove kao dvorjanici svoga gospodara. Uz kip Julija Cesara, Pompeja, Kaja Marija, Scipija afrikanskoga, Virgila, Horaca, Tacita i Plinija vidiš Lovru Medicisa, Andrea Dandolu i Doriju, Marka Polu i Kolumba, Danta, Tassa, Metastaza, Ariosta, Bokaccija, Petrarka, Rafaela, Ticijana, Mihaljandjela, Leonarda da Vincija, Canovu, Palladija, Bramanta, Brunelleska itd. U sriedini brda podiže se veličanstveni obelisk, kojega car Adrijan dade podići na čast svoga ljubimca Antinoa, a na povećih drugih prostorijah nalaze se starinski rimski stupovi i kipovi bogova i božica mira, zdravlja, umjetnosti, slave, itd. Stupiš li na prednju pločnicu, otvori, se pred tobom čaroban pogled na veličanstveni Rim, koj pred tvojima nogama leži. Zarubljena od brda Janikula i Maria viri iznad površine svih ukupno gradskih sgrada crkva sv. Petra s Vatikanom, izpred njega tamna i okrugla kula sv. Andjela, pozorište groznih ali i velikih čina. Izpod samoga Pinčija leži Piazza di Spania, gdje se stiče sav život inostranaca u Rimu. Tu je spomenik od Immaculate, koj tada još daskami sakriven bijaše. Podalje Piazza del Popolo sa svojim egipatskim stupom, odkuda se počimlje dugački Corso, glavna žila života rimskoga. Ravnom prugom uz Corso diže se kuba sv. Karla, a za njime olovni krov kube Pantheona. S traga po daleko Aqua Paola, samostan San Pietro in Montorio, villa Pamfili, villa Mollini, Monte Mario i pod njim villa Mandama. S lieva za Pantheonom pokazuju ti se vrhovi kapitola i fratarske crkve Ara Coeli, bliže k tebi triumfalni stup Trajanov na trgu trajanskom, i cipressi brda Palatina. Na lievom kraju Quirinal i starinska kula porodice pape Innocenta III. Napokon pod brdom crkva sv. Trojice, skaline španjolske i villa Medici. Bogate palače, javne sgrade, ostale crkve i samostane tko će da izbroji? ali uz njih poviri svak čas i koj godj stari spomenik, koj je u cielosti ili u ruševinah proživio vjekove mnoge. S desna u daljini, iza ville Borghese, dižu se nebu pod oblake Apenini pokriveni sniegom, sjećajući te vlastite domovine. I staro klasički Soracte bieli se uprav tako od sniega, kao i za vrieme Horaca, kad je pjevao: „Vides ut alta stet nive candidum Soracte.“ Jednom rieči, s ovoga krasnoga brda vidiš čitav stari i novi Rim sa svojom okolicom. Ali opet i opet zapinje ti oko o Kapitol i Vatikan, dvie najvažnije točke

rimske, u kojih se usriedotočila svjetovna i crkvena vlada svega svieta, i oko kojih se kroz tisuće vjekova, okretala sudba od tisuće najrazličitijih naroda.

Počamši od „Porta del Popolo“, u staro doba „Porta Flaminia“, vijuga se kalni Tever, presjecajući zapadnu stranu Rima, natapajući ograde kule Sv. Andjela i dieleći brda Janikula, Aventina i Testačija.

(Dalje sliedi.)

Družtvo i primjer.

Po Samuelu Smilesu piše Gj. Š. B—čki.

(Konac.)

U svakoj okolnosti i u svakom položaju života možemo primjeru veliku moć pripisati. Čovjek dobra značaja mnogo će i u samoj dje lačnici dobra učiniti te vremenom svoje drugove za sobom pokrenuti i oplemeniti, kako je to zbilja učinio Franklin radeć u nekoj londonskoj knjižari; a opet čovjek zla i ne valjala značaja doskora će sve svoje drugove izopačiti i poništiti.

Iz dobra družtva sliedi vazda dobro. Moć i sila dobra primjera razlieva se poput židke vode. „Bijah prostom zemljom ilovačom, dok ruže u mene neusadilo,“ govori dišuća zemljica u istočnoj priči. Iz života teče život, a iz dobra dobro. Čudno je doista, koliko dobra tvori dobar primjer. Nikoje dobro nije samo, kao i nikoje zlo, jer svako čini druge dobre ili zle, kakono i kamen bačen u vodu čini kolobarčiće, od kojih se opet drugi svedj dalji tvore, dok se napokon zadnji obale nedotakne.

Život dakle svakoga čovjeka nije ino, nego li neprestano i svakdanje ciepljenje dobra ili zla primjera u druge. Život dobra čovjeka jest najljepša hvala kriepostі i zajedno najoštrija korba opačine. Vrlina ima veliku moć, da ljude predobije i da njimi vlada. Tko je dobar, on je pravi kralj i vladar ljudij, on privlači njihova srca k sebi. Ležeći gjeneral Nicholson kod Delhia smrtno ranjen kazivaše u pero list svomu prijatelju, u kom o plemenitom i hrabrom Sir Herbertu Edwardesu veli: „Reci mu, da bih ja bio boljim čovjekom postao, da sam jednako uz njega živio, i da me težka moja služba nije priečila, te nemogoh često s njime drugovati. Osjećao sam se svaki put boljim, kadgodj sam ma kako kratak čas kod njega bio“.

Ima ljudi, uz koje nam se čini kano da nas je od njih sunašce ogrijalo ili blagi kakov miris okadio i okriepio. Dapače isti pogled dobričine ili velikana pobuditi će mladež, da mu se mora diviti i njegov blagi, pošteni i plemeniti duh uzljubiti. Chateaubriand vidio je Washingtona jedan jedini put, ali mu je to velika dobit za cieli život bila. Izpripoviedav svoj sastanak s njime, veli: „Washington je umro prije nego li se i znalo za moje ime. Prodjoh mimo njega kano sasvim neznatno biće; njega okruživaše najveći sjaj slave, a mene gusta koprena neznatnosti. Po svoj prilici nije mu moje ime niti jedan dan u pameti ostalo. Nu kako sam ipak sretan bio, što me njegovo oko pogledalo! Osjetih kano da me nješto za sav moj život razgrijalo, jer u samu pogledu velikoga muža leži neka neodoljiva moć“. Kada je Niebuhr umro, reče njegov prijatelj Fridrik Perthes: Škoda takova suvremenjaka! On bijaše svojim okom strah zlim i prostim, štit dobrim i plemenitim, a pomoć i prijatelj mladeži.

Možemo nadalje reći, da nam je ista slika dobra i plemenita čovjeka, koja nam sobu resi, nekakovo družtvo. Čini nam se kano da ga sve bolje upoznavamo i kano da smo mu bliži. Stojimo u nekoj svezi, koja i neznajućke našu narav s nekom boljom i uzvišenijom naravlju spaja. I bilo nam kako težko doseći veličinu našega uglednika, ipak se kano pokriepljene osjećamo, kad njegovu sliku sveudilj pred očima imamo. Zle nas misli prodju, kad bacimo okom na sliku onoga, pred kojim bi se, da je živ uz nas, stidili naših misli. Tako je neki lihvar svaki put zastro sliku svoga zaštitnika svetca, kadgodj je namjerio koga prevariti, a pred slikom krasne žene tako nam je pri duši, kano da nebismo pred njom nikakova zla počiniti mogli.

Iste najnježnije naravi mogu liepo tudjim značajem pokrenuti. Tako se čini, da je pjesnik Wordsworth mnogo dobio od značaja svoje sestre Doroteje, koju je dušom i srcem vrlo milovao. On ju naziva blagoslovom svoga djetinstva kano i svoje muževne dobe. Premda je bila za dvie godine mladja, ipak je svojom nježnošću i milinom mnogo k tomu doprinіela, da je takodjer njegova narav postala nježnijom i duša mu se otvorila milinju pjesničkomu. Evo, kako mogu najnježnije naravi moću svoje ljubavi i umnosti uzgojiti takove značaje, koji su odredjeni, da za sve vjekove rod ljudski plemene i usavršuju.

Sir William Napier pripisuje pravac svoga značaja najprvo primjeru svoje majke, a zatim primjeru svoga zapovjednika Sir John Moore-a, što ga je mladićem pred očima imao. Moore je na brzo primietio darovitost mlada častnika, koji je takodjer bio medju onimi, kojim je general prigodom neke pobjede rekao: Dobro ste se ponieli, bolje nego bih se ja mogao. Fox priznaje s ponosom, koliko ima zahvaliti primjeru i družtvu Burkeovu. Nekom sgodom reče o njem: Stavim li sve svoje političko znanje, što sam ga po knjigah nabrao, sa svim što sam znanošću, poznavanjem svieta i raznih poslova naučio u jednu tezulju, a napredak, što sam ga učinio moću Burkeova družtva i primjera u drugu, to će ova pretegnuti. I život dr. Marshalla bijaše neprekidan dokaz, kako jedan značaj

liepo drugi uzgaja. On običavaše reći mladićem, s kojimi drugovaše: „Poduzmite nešto i nastavljajte ozbiljno, pak ćete sigurno k cilju doći.“ Često bi komu mladomu prijatelju predstavio kakvu novu ideju veleć: „Evo vam liepa dara, veliko vam je u njem blago, ako stvar ozbiljno potjerate.“

Krepak značaj može vazda u drugom jednaku krepkost probuditi, biva to pako nekom sućuti, koja je najsilnije njetilo medju ljudmi. Krepak i odlučan muž privlači druge i neznajuć za sobom. Njegov je primjer reć bi priliepčio i sili druge, da ga naslieduju. U njem je neka vrst električne sile, koja svakom žilicom potrese, u srcu se njegovih drugova prelieva i žive iskrice iz njih mami. Proizhodi li pako ta sila od ženijalnih ljudi, to će ona u drugih probuditi postojanu srčanost, žarko oduševljenje i pravu poniznost, a ove krieposti, ovo da rečemo iskreno i duboko štovanje pojedinacâ probudilo je u svako doba najveće junake i najpostojanije mučenike. Tako se pokazuje sila i moć značaja; ova je živo svjetlo, i jarko njetilo k svakomu dobru.

Krastavoj je žabi krastavost najvećom uzor-ljepotom, a kukavcu kukavac najvećim idealom muževnosti. Proste i neplemenite duše raduju se tudjemu zlu, a žaloste nad tudjim dobrom, svakomu će se rado podrugnuti, tudje jih dobro djelo vriedja, tudje hvale nemogu snositi, tudju će mânu kroz prste progledati, ali neće pregoriti, ako je drugi bolji od njih, a najviše ih boli, ako je drugomu za rukom pošlo, čega oni pod živu glavu izvesti nemogoše. Takovim su ljudem pogreške i slaboće velikih muževa najvećom i jedinom utjehom. Da nebi mudar pogriešio, takvi bi se ludjaci pomamili. Mudar se može primjerom ludjakovim okoristiti, da se naime čuva njegovih ludorija, ali ludjak nikada primjerom mudrih ljudi. Prost značaj nemože nikada plemenite misli zamisliti, kakvu je netko izrekao o velikom Malboroughu, bivši upitan za njegove mâne: „On je bio tako velik, da sam zaboravio, je li kakovu manu imao.“

Zamieramo li velike ljude — bili oni živi ili već pokojni — to se nehotice bûdi u nas želja, da jih nasliedujemo. Bivši Themistokle još tako rekuć djetetom, čudio se velikim činom svojih suvremenjaka i osjećao u sebi želju, da se i on odlikuje, služeć domovini. Poslie pobjede marathonske snadje ga težka sjeta, i kako ga upitaše prijatelji, što mu je, reče jim: „Lovor-vienac Miltijadov neda mi spavati.“ Pak eno ga za nekoliko godinâ kasnije na čelu athenske vojske, gdje bije i ništi kod Artemizija i Salamisa perzijsko brodovlje kralja Kserksa, a domovina ga hvali i u zviezde kuje, što ju je svojom mudrošću i hrabrošću od propasti izbavio.

Za Thukidida kažu, da se je još kano dječak znao od milinja razplakati, kada mu čitalo Herodotovu poviest, pa je to sasvim pokrenulo njegovom dušom i učinilo ga povjestničarom. Demosthen se je tako razpalio govorljivošću Kallistratovom, da je i sám stao hlepiti za govorničkom slavom, pak premda je bio kržljava tiela, tanka glasa, nepravilna izgovora i nedušljiv, sve je ipak zaprieke postojanim vježbanjem i neumornom marljivošću tako savladao, da je zbilja postao prvim govornikom.

Jednaki primjeri, iz kojih vidimo, kako se jedan značaj po drugom goji, kako se napose značaji povadjaju za velikimi i ženijalnimi ljudmi, nalaze se prepleteni kroz cielu poviest čovječanstva. Vojnici, državnici, govornici, domoljubi, pjesnici i umjetnici neznajuć su manje ili više uzgojeni životom i čini drugih, što su prije njih živjeli i koje su oni nasliedovati mogli.

Carevi, pape i kraljevi zamierahu i poštovahu velike muževe, tako je Franjo Medicis odkrite samo glave s Michel Angelom govorio, a papa Julij III. dao mu vazda o svoju desnu sjesti. Car Karlo V. ugibao se Titianu s puta, a kada je jedan put velikomu umjetniku četka iz ruku pala, podiže ju Karlo riečmi: „Vi zaslužujete, da vas dvori car.“ Papa Leo X. poletio je na samrtnu postelju Rafaelovu. kao što je to i Franjo I. učinio Leonardu da Vinci.

Haydn se je rado divio svakomu glasbenomu talentu i zamierao ne samo jur pokojne veleume glasbene nego i svoje mladje suvremenjake Mozarta i Bethovna. Ljudi malena duha biti će doduše zavidni svojim drugovom, ali nipošto čovjek velika duha, dapače on se raduje sebi ravnu i ljubiti će ga. O Mozartu piše Haydn: „Želio bih svakomu prijatelju glasbe, da toliko štuje Mozarta, koliko ja, i onda bi se svi narodi medju sobom natjecali, da si toliki biser prisvoje. Prag neka nastoji, da si toga divnoga veleuma ne samo sačuva, nego da ga i dostojno nagradi. Pomamio bih se, kad pomislim, da nije Mozart već namješten kod kojega carskoga ili kraljevskoga dvora, toliko ga štujem i cienim.“ Jednako je i Mozart o Haydnu mislio. „Vjerujte mi,“ reče on nekomu kritičaru, „da nas dva saliju, još nebi od nas obiju Haydna salijali,“ a čuvši on prvi put Beethovna, reče: „Pazite toga mladića i budite uvjereni, da će si veliko ime u svietu steći.“

Buffon je držao Neftona za prvoga prirodoslovca i toliko ga zamierao, da je radeć vazda njegovu sliku pred sobom imao; tako je i Šiller godine i godine učio Šakespeara i što ga je bolje proučio, to mu se je više divio. Za Correggia kažu, da je opaziv prvi put Rafaelovu svetu Ceciliju, osjetio u sebi neku neodoljivu moć, te uzkliknuo: „I ja sam slikar“

Primjeri velikih i dobrih ljudi neumiru nikada, nego živu u potomstvu i potiču ga

na nasliedovanje. Životopisi nas uče, što čovjek može biti, i što može učiniti. Čitajuć ih, budi se u nami nova sila i mi se pouzdajemo u se. Najniži može tude pred najvećega stupiti, njemu se diviti, njegovim se primjerom sokoliti i hrabriti. Ova nam velika braća, kojih je život postao obće dobro, govore iz svojih grobova i navraćaju nas na put, kojim su oni hodili. Njihov primjer ostaje kod nas, da nas vodi i svjetuje. Zlatne rieči, što su ih veliki ljudi izrekli, liepi primjeri, koje su nam dali, vjekuju, prolaze u pamet i srdce njihovih nasliednika, pomažu im na stazi života i tješe ih često u čas smrti. Najsramotnija i najgroznija smrt ništa je prema dobro probavljenu životu i onaj samo jest zbilja velik, koj si je pribavio tu slavu, da je svojim potomkom liep nauk i dobar primjer ostavio.

LISTAK.

Narodno kazalište. Za to vrieme, što je u našem listu izostala rubrika o narodnom kazalištu, davani su nekoji novi komadi, ponajviše vesele igre, i opere „Ciganka“ i „Ernani“. Opaža se, da se lahki komadi s dobrim uspjehom izvode, a za tragediju kao da još nije kucnula hora. Nešto je tomu uzrok, što neima dovoljno boljih glumaca; a nešto opet, što se neproučuju role, kako bi za težke komade trebalo. To se vidi i u veselih igrah, gdje šaptalac mora više činiti nego li je dopušteno, i ugodno obćinstvu. Još je potežkoća i u tom, što je g. Freudenreich, svakako jedan od prvih glumaca naših, vrlo promukao, pa nemože izvoditi svojih uloga. — Ovih je dana došo u Zagreb „umjetnik“, komu su dopustili, da u kazalištu svoje sljeparije izvodi. To je u kratko vrieme već drugi takov „umjetnik“, a želimo, da bude zadnji, koji se u narodnom kazalištu pokazuje. Takovih je umjetnikâ vidjeti u bečkom Prateru, a ima im mjesta i po gostionah. Oni bi se jamačno i sami morali čuditi, odkle tolika milost u kazalištne uprave, da im dopušta sljepariti u kazalištu, koje se zove zemaljskim i narodnim, a ima biti hramom za dramu i operu. Neka nam kazalištna uprava nepokaže više takovih umjetnika!

— U četvrtak se 28. st. davala izvorna hrvatska opera u 3 čina Ban Leget, rieči od Dra. Dežmana, uglasbio Ivan Zajc. Ova se opera davala i u prošloj sezoni, ali su ju sada pjesnik i skladatelj popravili.

Posielo. U Zagrebu se dugo snovalo, da se utemelji družtvo, koje će podizati krasni družtveni život, koga žalibože dosta malo ima. Napokon se čulo, da se i zbilja osnovao „Muzarion“, komu nije svrha narodna, nego „svjetska“. Naravno! ta zanj su se zauzimali ljudi, kojim se nesmije prigovoriti, da im je štogod stalo do našega naroda. Na sreću se to družtvo osujetilo, a zamislilo drugo s narodnom bojom pod naslovom „Posielo“, uz koje su prionule nekoje odlične naše gospodje. Oživotvori li se, biti će tim pomoženo velikoj potrebi našega grada.

Književnost. Andrej Matić u Biogradu preveo je s njemačkoga knjigu „Prirodna istorija za osnovne mužke i ženske škole“. Hvali ju prevoditelj, da je osobito potrebna za našu književnost, koja da ima doduše takvih djela, al su udešena za srednje a ne za osnovne škole. Prevoditelj pozivlje na predplatu; knjiga će imati 15 tabaka, a stoji 6 groša čarš. (60 nov.); novci se šalju uredničtvu „Istoka“ u Biograd.

— Stojan Novaković, poznati literarni historik, izdao je štampom svoje prvo ljetošnje predavanje u velikoj školi, pod naslovom Jezik i stil, str. 23.

— Doskora će izaći „Srbin“, kalendar za narod za prostu godinu 1873. IV. tečaj. Izdavatelj mu je Miloš Grabovački u Zemunu.

— Štamparna Jovanovića i Pavlovića u Pančevu pozivlje na predplatu za prevod Renanove knjige „Život Isusov,“ koj će stajati 1 for. Izdavatelji drže to za „važnu i svjetsku knjigu“, pak apeluju na sve, „kojima je u interesu razagnanje tame izpred narodnih očiju, naročito na srbske narodne učitelje i sveštenike“. No mi mislimo, da bi izdavatelji mogli naći mnogo koristnijega posla nega li je Renanova knjiga, koja je u svoje vrieme uzvitlala pravu buru, a danas je to već prestalo. Koristnijega i ljepšega posla našli bi izdavatelji baš i onda, kad bi si za zadaću stavili „razagnati tamu izpred narodnih očiju.“

— Mita Rakić prevodi i izdaje u Biogradu štamparijom državnom prevod glasovitoga romana od Viktora Huga „Jadnici“. Dosele je izašo I. svezak str. 163.

— Ljetopis srbske Matice knjiga 114 za godinu 1872. uredjuje Jovan Bošković str. 532 dobiva se u Novom Sadu u trgovini St. Ratkovića za 80 nov. Sadržaje jedanaest razprava, od kojih spominjemo: Narodna medicina u Srba, od dra. Vl. Gjorgjevića; O ustavu i ustanovama u Srbiji, od dra. Svet. Miletića; Todor Pavlović i njegov položaj u životu našega naroda, od dra. Jov. Subotića.

— Vladislav Vukašinović u Vukovaru kani izdati u polumjesečnih svezcih prevod nekakva Storhova romana: „svetlost i tmina ili tajnosti bečkoga dvora“, pa u tu svrhu pozivlje sve „prijatelje“ književnosti, da se predbroje. Ciena predbrojke je za pol godine 4 for. Ako se nadje mnogo prijatelja književnosti, koji bi se na to predbrojili, obećaje još i druge valjane knjige prevoditi.

Matica ilirska. Za ovaj zavod, koji se pokazao kao jedan od najzaslužnijih u našoj domo-

vini za narodnu književnost, za podizanje narodnoga duha, počeli su se rodoljubi više zanimati nego li je to bilo prije nekolike godine. Ove su godine pristupili kao članovi Matice ilirske gg.: Trnski Ivan, pukovnik; Marković Franjo Dr., profesor; Jecman Josip, duh. pomoćnik; Rubetić Cvjetko, kateketa; Kontak Gjuro, Dr., činovnik; Divković Mirko, profesor; Smičiklas Tadija, profesor; Lopašić Radoslav, činovnik; Vrbanić Fran, Dr. Nadati se je, da će se naći još više njih, koji će pristupiti kao članovi k ovomu zavodu, da mu se tako pomnožaju i sredstva novčana i umne sile za napredak naše književnosti. Po Matičinih pravilih postaje članom utemeljiteljem Matice ilirske, tko najmanje 50 for. ili na jednoč položi, ili se obveže, da će na deset rokova kroz pet godina, svake pol godine po 5 for. plaćajući, rečenu svotu podpuno položiti. Juristične osobe moraju platiti 100 for. Kod Matice nema drugih članova van samo utemeljitelja.

O bečkoj svietskoj izložbi piše nam dopisnik iz Beča: U bečkom Prateru živi sada sasvim novi sviet. Na prostoru, gdje se palača gradi za svjetsku izložbu, radi se izvanrednom živahnošću. Tu vidiš osim goleme palače izložbene podpun ustroj za cielu jednu posebnu državu; ima tu vrhovno ravnateljstvo svoj ured, zatim mjestna policija, zdravnički ured, razne pisarne tehničke itd. U sried izložbene palače diže se orijaška kupula; biti će ona od željeza, a počivati će na željeznom kolobaru, koji opet leži na željeznih stupovih. Pojedinih uporâ, koji će poput željeznih roženica nositi krov, biti će 30; svaka ovakova roženica važe 300 centi, svih 30 dakle ogromnu težinu 9000 centi. Na vrhu kupule biti će namještena carska kruna 10 stopa široka u promjeru; biti će pozlaćena, tamnim staklenim biserom i dragim kamenjem od ljevena stakla umjetno načinjenim urešena. Sila razna gradiva, štono se upotriebljuje kod tih gradjevina, može se po prilici razabrati po tom, što drvo, potrebno za pripomoćne radnje, iznosi samo do 55.000 kubičnih stopa, a šarafi važu do 1000 centa. Okolo glavne se palače podiže više pomanjih sgrada, kao što su n. p. Pavilon za tako zvani Exposition des Amanteurs; dvorana za strojeve; Pavilon za ratarske proizvodine; Carski Pavilon; ovaj će biti u svakom obziru veličanstven i sám za se i u sebi predmet za izložbu. Izvanjski oblik arhitektonički biti će vrlo ukusan i savršen u pojedinostih kao i u svojoj cielosti. S preda na pročelju biti će mu napis: Erectum imperatori MDCCCLXXIII. (1873.) Ima u njem srednji Pavilon i dva postrana. U sredini je obća dvorana, na desno salon za cara, na lievo za caricu; desni je pavillon opredieljen za nadvojvode, lievi za nadvojvodkinje. Zatim je pavilon posebni za porotu. Turski car gradi nedaleko od iztočne strane izložbenoj palači dvor u štilu turskih dvorova, koj medjutim — kako bar sada još stoji nesavršen — ništa osobita niti velika nepokazuje; no dvor, što ga u susjedstvu egipatski podkralj gradi, već sada u spoljašnosti svojoj i početcih pokazuje podpunu izvornost i veličinu, koja može silnoga vasalla podići nad sjaj njegova suzerena. Osim toga će biti sagradjen pavillon za glasbu; velika gostiona i kavana; Café chantant, i kazalište; Francezi će podići restauraciju; Magjari će postaviti jednu csàrdu, a Hrvatska će imati jedan posavački čardak na trem. Cielim putem, koji od ulaza u Prater vodi prema palači izložbenoj, stoji već gotov jedan dio gostiona, kavana i prostorijâ za zabavu svake vrsti, a drugi se dio na sve strane gradi. O tom životu, koji će tamo u svoje vrieme vrviti, vide se mnogobrojni zametci već sada, te si može mašta jedva predstaviti, koja će biti tamo obilnost u prometu i koliko gibanje ljudstva dolazećega sa sviju strana svieta. Moguće, da bečka izložba neće nadkriliti parižku glede unutarnje savršenosti i vriednosti, glede ukusa i točnosti uredaba; no što se udobnosti i veličine u prostorijah i položaju, što se punoće izložnina i izložitelja tiče, to će jamačno biti bečka izložba non plus ultra svega, što se dan danas na svietu viditi može. Poznato je u obće, da Beč sám po sebi ima nekoje prednosti, krasote, koje nećeš u nijednoj prestolnici naći, osobito ako se i to na um uzme, da se je Beč iza posljednih 10 — 12 godina preokrenuo i napred koračio kako dosele nijedan grad. Uza sve tolike političke borbe i nevolje obrt i trgovina gospoduju u Beču, te se uslied toga vidi gorostasni razvitak Beča.

Knjiga u Rusiji. Kako u Rusiji mnogo knjiga izlazi na svietlo, vidi se najbolje po tom, što su u studenom mjesecu za dva tjedna izašle 83 knjige: 77 ruskih, 4 njemačke, 1 francezka i 1 englezka. Kod nas niti čitava godina dana neurodi tolikim brojem knjiga. Od novijih djela ruskih vriedno je spomenuti ova: Poviest ruske literature i prosvjete od Tihonravova u dva svezka; Zakonik Štefana Dušana s dodatkom izvornika od F. Cigelja; Ruske dramatičke predstave iz dobe cara Aleksija Mihajlovića i Petra velikoga od Tihonravova; Poviest književnoga obćenja medju istokom i zapadom od Veselovskoga; Predšastnici Šekspira, od N. Steroženka.

Dopisnica uredničtva.

G. Vj. E. u S. Rieči bez misli, misli bez čuvstva, stihovi bez pravila, pjesma bez poezije — kako da to uvrstimo u naš list?

G. N. I. F. u D. Pravo dodajete uz pjesmicu dodatak „ako ju smijem tako nazvati“. Može se koristno djelovati ako se i nepišu pjesme. Sjetite se na onu „Nije, nije pjevat lasno!“ (Kriesnice I.).

Molimo onu gospodu, koja nam što duguju, da izvole čim prije namiriti svoj dug.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 49. U Zagrebu dne 7. prosinca 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

BENKO BOT.

Tragedija u 5 čina. Spjevao F. M.

Benko Bot, ban hrvatski.
Jelina, banica.
Gojko, otac joj.
Petar,) braća Benkova.
Vladislav,)
Andrija II., kralj ugarski.
Gertruda, kraljica;
Hinko, vojvoda meranski, brat joj.
Klinksor, astrolog, prijatelj kralju.
Domald, plemić.

Benkov i Benkovičin rod; velikaši, dvorani, oružnici, puk. — Dogadja se početkom 13. vieka u kraljevih i Benkovih dvorih.

Prvi čin.

(Dvorana u kraljevih dvorih, od straga joj red stupova, iza kojih se otvaraju vrata u drugu sjajno razsvietljenu dvoranu, punu gospode i gospodja u sjajnom odielu. U prednjoj dvorani s desna i s lieva sjedala na luk namještena.)

Prizor prvi.

(Na vrata iz otražnje dvorane utrči banica Jelina, za njom kraljica Gertruda; čuje se uz veselu svirku zveket mačeva.)

Gertruda (zadržav Jelinu hiteću napried k lievomu izlazu iz dvorane.)
Kud, banice? zar hrliš tužit mužu,
Da s preljuba te zli obiedi čovjek?
S njim onoga ćeš tužit, koj se bije
Za tvoju čast, bud smrt il kar ga čeka?
I tužit će te samu sumnjiv izmjen
Bljedoće, rumeni na licu tvome,
I ruke, glasa drhat tvog, da bliediš,
Da goriš, drhćeš — za njim, za kim ne smieš.

Jelina (sakrivajuć si lice). Zamukni!

Gertruda. Ha, ha! Plašljivo si diete!
Ta ja se šalim; tako bi i Benko,
Sjedoglavi pametnjak, smijao se
Raztužljivosti tvojoj s trice, šale!

Jelina. Tvoj smieh me vriedja jače, no rug onaj. —
Kud zadjoh jadna u tu strašnu zemlju
Iz moje Hrvatske! — Vaj, njetko pada,
Utihnuo je boj. Da on ne strada!

(Ulazi na vrata od straga Hinko vojvoda meranski, sjetan, no ugledav Jelinu razvedren.)

Jelina (za se.) Zdrav! (glasno, pošav u susret Hinku.) Zdravo!

Hinko. Čemu pozdrav taj, kad srcu
Namienjen nije mom, a pùt, to breme,
Još nosim čitavu.

Gertruda. Al tko se bio —
Za baničinu čast? Mi čusmo zveku.
Ha! Šala, tlapnja li bijaše? Je li?

Hinko. Što, bio? Za čast Benkovice bio?
I smjel i zao tko bi biti smio
Toliko, nju da povriedi? Što čuste,
Bijaše zveka okovâ na sužnjih
Iz Hrvatske!

Gertruda (radostno.) Iz Hrvatske! (podje polagano prema zadku.)

Jelina (na tiho.) I ja sam
Odanle robinja!

Hinko (pristupiv k Jelini.) Razumiem li te?
Oj da te smiem! Ta sjetna riečca tvoja
Životu bi povratiti me mogla,
Razumjet da ju smiem, ja, koj sam smrt
Čas prije tražio. Ne bježi! — Ostaj;
Zaboravljam s tvog lika sve, što svud me
Sried ovih ljudi vriedja. Što ću pjevat,
Čim natjecat se za čas s pjevaocem,
Koj nadpjevati mene zahvali se,
Ne prelijem li u svoj spiev tvog lika?
Nebježi, il ću ja bez pjesme pobjeć!

(Jelina popošav k lievomu izlazu, vraća se polagano k Hinku. Medjutim je Gertruda došav do vrata k otražnjoj dvorani, otvorila ih bila i mahnuv rukom prizvala velikaša, komu na tiho, dajuć mu dvie kese zlata, govori):

Gertruda. To opadaču, a to borcu vještu.
I ti bez rane? (velikaš izčeznuv, vikne kraljica u otražnju dvoranu: Domald!)
Gertruda (stupivšemu na vrata Domaldu grčevito stišćuć ruku).
A tko su sužnji?
Domald. Benkova su braća.
Prot kralju se urotiše. Sva pisma
Uvrebo sam im buntovnička.
Gertruda. Slava!
Za posluh tvoj nadarit ću te sjajno.
U sgodan čas pred kralja ih dovedi. (Domald odlazi.)
Obojicu večeras ću· uništit,
I holog bana i banicu stidnu. (stupa napried k banici i Hinku.)
Po kralja hajdmo; doba je početku
Još neslušana u toj zemlji spieva.
Lovoriku si izpjevaj, moj Hinko,
Takmacu pak sramotom ovij glavu.
Jelina (podavši Hinku na njegov upros ruku i popošav s njim prema lievomu izlazu, stane i cikne): Oh! krv mi je na ruci!
Hinko (trgnuv se). S moje ruke
Ta kaplje krv!
Gertruda. Ha! Ti si ranjen, brate.
Gle! Bio si se, nadbio te takmac;
A Klinksor će te nadpjevat, kad rukom
Tom izranjenom dirat moraš strune,
Izvijat pjesmu srcem izranjenim. —
Malena j' rana. Zavoja mi amo!
(Strgnuv Benkovici modru vrpcu s prsiju zavija desnu ruku Hinkovu).
Dopusti! Tim i srce ću mu zavit.
Gle, već je zdrav. Al zar ti žao vrpce?
Dragocjenu ti dade muž za ovu.
Jelina. Silovita si. Takve sviet već nema.

Prizor drugi.

(S lieva ulazi kralj Andrija II., Benko Bot ban hrvatski, i Klinksor. Na kraljev mig navru iz otražnje dvorane sjajno odjevena gospoda i gospodje.)

Andrija II. Grčinu kušav zakona vam novih,
Po svjetu Benka, prijana mi dragog,
Probitku vašem, redu namienjenih,
I slast sad krasna kušajte umieća.
Miloti pjesme podajte se dušom,
Za uljudnim povedite se svietom,
Koj žene čar u čaru pjesme štuje
I pitomoga dražesti života.
Nu, čiem tu slavu, vam još nepoznanu,
Na kraljičin uživat ćete savjet,
I tumač nek vam gostom bude ona,
A pjevaocem sudac. Čujte.
Gertruda. Čujte.
Dva pjevaoca, slavna na daleko,
Tu Hinko brat moj, herceg od Merana,
Tu Klinksor, zvjezdar, vrač i mudrac čuven,
Nadpievat će se sad za lovor-vienac.
Sunčani kraji provanski su pjesmi
Odnjihali mi brata, a čudesa
Zvjezdovitih ravninâ arabskijeh
I tajnosti babilonske su vještca
Uzgojile nam Klinksora pjevača.
Sad harpe amo, lovor-vienac amo,
Da i mi silu pjesme okušamo.
(Dvoje plemčadi donesav dvie harpe uruče ih Hinku i Klinksoru, a treće kraljici lovor-vienac na podnosu. Ovi stupe napried, Klinksor s lieva pred sjedala, na kojih posjedoše kralj i Benko Bot, a Hinko s desna, gdje se sjela kraljica Gertruda i Benkovica. Ostalo družtvo za njimi na obiju strana posjedalo.)
Gertruda (Klinksoru prebirućemu na harpi i plašljivo se na kraljicu ozirućemu.)
Započmi smjelo; dar te čeka krasan.
Benko Bot (Hinku). Vrlini tvojoj ja ga želim, druže.
Gertruda (za se). Naželit ćeš si grom iz vedra neba.
Klinksor (govori uz harpu.) Nadahnite me, vječite vi zviezde,
Da vam, tumačem kobi, tumač budem,
Da, što vi meni, ja naredem ljudem.
Hinko (govori uz harpu). Utrnte zviezde: ja ću izvest sunce,
Što crn ga oblak mom životu krije,
Nek bar u pjesmi sjajno mi se vije.
Klinksor. Uz morski nasip diete spi,
Dotrči otac, te mu splašen zavapi:
Probudi mi se, vjerni tvoj te otac zove.
Nabujao je s vjetra val,
Oluja ide, more diže se nad žal,
Na morski sip i na te tjera talasove.
Probudi se, il sad te val odnese!
Al neču sin, a otac razplače se. (Gleda postrance na kralja.)
Andrija II. Hm! Zašto otac ne odnese djećka?
Gertruda. Ni pomać ne može ga, jer je težak
Ko klada; ta i stare djece ima,
Što ničim se pomaknuti ne dadu.
Andrija II. Je l'? Čuti ćemo dalje. Ti sad Hinko!
Hinko. Poklonit svaka njoj se ljepost mora,
I njenoj vlasti svaka služit vlast,
A služit njojzi najveća je čast.
Uz dražest njena pogleda i sbora
Divota svaka ukaže se ružna.
Svedj likom njenim sja mi duša tužna,
Ko biserom što sja dubina mora.
Benko Bot (kralju.) Ljepota!
Gertruda (za se.) Bit će ti ljepote dosta!
Klinksor. I drmnu otac diete si,
I udri ga i sgrabi plave za vlasi,
I u rog trubnu: zahman! Sin ne prenuo se.
I već navali val na sip,
Provalit će ga, oduiet diete onaj hip,
A otac dić ga ne smie, zavjetovo to se.
Nad sip, nad diete već se talas diže,
Već otac sdvaja, kad al pomoć stiže.
Andrija II. (srdito Benku, koj se iza njega ustao gledajući na Hinkovu desnicu.)
Kud smiera to? što hoće val taj ludi?
Gertruda. Sad gledaš val, nad diete koj se diže.

Andrija II. Što buncaš? — Sjedi Benko.
— (Hinku) Pjevaj, pjevaj!
Hinko. Izdvorit od nje mio pogled jedan,
Il posmjeh blag, il topli dodir ruke,
Ne mogu, vaj! svedj veće patim muke.
Al još sam sretan, prem toliko biedan,
Dok njena lica čar nebeski gledam,
Bar toga milja oteti si nedam,
Dok ne otme ga grob mi, grob moj ledan.
Gertruda. Dovršit će sad Klinksor. Vidjet ćemo,
Pomoći je l' se djetetu još može.
Klinksor. Sa neba kresne zviezda sad,
Kraj sipa pane, i učesta zviezdâ pad,
Nadošli zvjezdar mami ih. Al zaman. zaman!
I udri tries kraj djeteta,
Al ono spi, a talas nanj već nasrta
I provali se sip, i sve je potop taman!
Izčeznulo u tamnih diete valih,
I otca s njim su vali zakopali.
And. II. Na pjesmi hvala, veća još na svrsi.
Gertruda Ne, nije svršena ni nesmie biti.
Probudi se, iz mrtvila se preni,
Kim lukavo uspavalo te more.
Obazri se, i ugledat ćeš, gdje je. (Kazuje na Benka.)
And. II. Ha! Zar sam ja to diete vaše basne?
A more — Benko moj? (Klinksoru) Bezobrazniče!
Domaćin za se tebi gostu prašta,
Za Benka pak oprostit kralj ti ne smie.
Gertrudo! I pred svietom već me ružiš?!
Zagrizanja neprestanog na samu
I noć i dan, kod objeda, na šetnji,
U crkvi pače, još ti dosta nije?!
Ti crni, ruj, ja kličem: živio Benko!
(Iz družtva glasovi: živio, živio!)
Gert. A ja kad kliknem: „živi Domald!", tad ćeš
„Mri Benko" klicati. Gledj, kako bliedi!
(Benko pobljedjuje gledeći na Hinkovu desnicu.)
And. II. A kako nebi? — I ti svrši, Hinko;
Dotežčalo nam nadpjevanje takvo.
Benko Bot. (pošav naglo k Hinku)
I on je svoju dopjevao. Odkud
Taj zavoj tebi? (strgne mu vrpcu s desnice)
Tu je krvi — krvi! (bez sebe kao da mu se nješto prividja)
Sve same krvi vidim — — Ženo! ženo!
Ta vrpca moj je život, srce moje!
Na krpe si ga razderala!
Jelina. Benko!
Hinko. Ne krivi nje, krivina sva je moja;
Ni moja nij, već ljudî što su ovdje.
Oj kraljice, što brata amo zvaše?
Života tu ni smrti častne nije —
Zaglaviti ću, slutim, jadno, ružno.
Benko. Moj vojvodo, moj prijatelju krasni,
Ne jaduj, poviedaj nam, što je bilo.
Hinko. Ne mogu.
Andrija II. (srdit) Kazuj!
Hinko. (ogledav se na Jelinu) Ne smiem, neću.
(Benko se trgne).
And. II. U tamnicu ćeš dakle; jer ta rana
I sama kazuje, da zakon novi
Povriedio si mačem: dvobojem si
Obćenit narušio mir. U tamnicu ga!
(Dva oružnika pristupe.)
Gertruda. I ovog mi ponizit hoćeš brata?
Zar na njem kazniš razbijače one,
Što Ekberta i Bertolda mi braću
Pogrdiše u crkvi božjoj takvom
Sramotom, koju stid me i spomenut?
Namienio si progon rodu momu?
Čuj, Benko tvoj je napastnik, ne svjetnik.
On rod moj sav, i mene s njim poništit
A iz tebe, iz kralja svoga, slugu
Načinit svoju snuje, a ti jadan
Na njegov svjet si premnogim već jadom
Ojadio mi srce, — srce ženi
I kraljici i majci djece tvoje.
Ko sliepca on te vodi, iz tvog žezla
Sagradio je prosjačku ti škljaku,
I tu ćeš djeci prosjak ostaviti
A žezlo bit će Benkovo. Al majka
Nad porodom si bdije. Hinko neće
U tamnicu, već Benko, ban tvoj dragi.
And. II. Da vidiš, što ta šala tvoja vriedi,
Ja puštam Benku, nek vojvodi sudi.
(Benku) Na tebi je oprostit ili kaznit.
Benko Bot. Pravedniji će sudac krivnji biti,
Koj povod bješe joj. Rad Jeline se,
Ja slutim, bio vojvoda. (na silu šaleć se)
U tamnicu ga
Odsuditi tek žena moja može.
And. II. Da, pravo veliš. Ti mu sudi, Jelko.
Lovoriku il tamnicu?
(Jelina uznemirena moli kralja, da to odkloni od nje.)
Dosudi.
Ja hoću tako.
Jelina (uzprezajuć svoju smetnju i strah od pogleda Benkova, tobože mirno progovori:)
Tamnicu.
Benko (za se, — poražen) Što vidim!
Hinko (oružnikom) Odvedite me. — Tu mi mjesta nije,
Tu nikada me sunce ne ogrije.
Od danjeg svjetla tamnica mi draža, (tiše)
U tami bar mi oko ne opaža,
Da sretnijemu moje sunce sije. (odvedu ga)
Andrija II. (gostom)
Razidite se. Da ste mjesto slave
Rugobu gledali, zahvalite se ovoj.
Gertruda. Ne odlazte. Svjedoci moga ruga,
I Benka sad osramoćena vidte. (njeki od gostova mrmljajuć odlaze a njeki ostaju.)
Na meni sad je sudit. Jedna riečca,
Tek jedno ime zadnji sud je njekom.
Kad zovnem „Domald!" što ćeš Benko onda?
Probliedio si. (zove) Domald! Domald!
*

(Domald udje, s njim oružnici prateći Petra i Vladislava braću Benkovu u okovih.)
Andrija II. Što vidim? Braća Benkova!
Benko (razjaren uzmakne) O spletke
Djavòlje, urote prot meni!
Gertruda. Jest urota je, urota prot kralju.
Pokaži, Domalde, sva pisma.
Domald. (uručujuć kralju listove)
Kralju!
Put Carigrada urotnička pisma
Te izdajice poslaše, na ruke
Izagnanoga kralja Gejze sinu,
Ponudjajući ugarsku mu krunu.
Andrija II. (progledav jedno pismo, uzrujan,)
Na pismu je! Vjerovat li je pismu?
Napisat što se neda? — Benko, Benko!
Što od mene činite? Evo, čitaj.
Jel takva vjera? Jao! Idi čitaj
Iz licâ braće si, što ona kažu;
Istinit to je pis, a ti si vješt mu,
Što on ti reče, istina će biti,
I istina, što ti objaviš meni.
Ja vidim na tebi, da krivac nisi,
Al jesu l' oni, to mi reci!
Benko (pošav k braći, vrati se poražen kralju i tiho reče): Jesu!
(Kralj, družtvo, Jelina poraženi.)
Gertruda. (radostno i ponosito)
Već puca dan, probudio se kralj moj!
Andrija II. O crna dana iza noći jasne!
Izčeznite mi ljudi izpred oka,
Nemogu gledat vas, ne mogu!
Benko Bot. Kralju!
Užasniji je bratu braće zločin
No tebi kralju. Nek ih kazna stigne.
Zavriediše ju. Al dozvoli meni,
Razložiti taj čin, ne njih da branim,
Već bol da tvoju smanjim. Hrvatsku si
Za kraljevanja tvoga brata Mirka
Ko herceg njen upoznao, i mirnu
I pobunjenu. Sto je istom godin,
Što Hrvatskoj ne kraljuju Hrvati;
Sto godin tih Hrvatom sto je jada.
Po časovih ne broje oni vrieme, —
Ti sam si čuo, — već po suzah svojih,
Po uzdasih za propalom slobodom,
Po kapih krvi, što ju za dom liju,
Po zlodjelih, što silnici im čine
Iz Ugarske vladari, iz tudjine — (kralj se zatečen trgne)
Ne ti, jer ti si jedan vladar, kralj si,
A njim, krvopijam, ni broja nema.
Ti pitaš, gdje je ban, da zemlju čuva?
Na poziv tvoj sam evo mjesec drugi
Uz priestol ti, da uredimo zemlju.
I u toj zemlji baš na oči tvoje
Bezzakonja počinjaju se svaka,
Pravica je izčeznula, i svaka
U prahu leži svetinja. — Hrvati
Ne podnose tih nametnika tudjih,
Za lupežkimi bezdjeli idućih
A namjestnicî gradećih se tvojim.
Pobuniše se većkrat, i sad evo
Urotila se braća mi, ne na te,
Na silu lupežku. Da pravo sborim,
Sjedinom svojom podnieti ću, kralju;
Krivorek li sam, nek mi pada glava.
And. II. Izpitat ćemo, kakva im je krivnja.
Ja znam, da na te, bane, mrze mnogi,
Baš za to, što te ljubi kralj tvoj. Morda
Tužeći braću tebe tužit htješe.
Al sudac ja sam. I ti sa mnom sudi;
Razabrat ćemo pravdu. Miran budi!
Unoćalo je. S bogom, gosti moji.
A tebi, Jelo, lovorika ova;
Kad pjesma nije zavriedila dara,
Najkrasniju će ženu dopast vienac:
Od najljepše si ljepša ti još pjesme.
(Gosti odlaze, kralj predaje Jelini vienac)
I ti ćeš sa mnom, Klinksore. Bar zviezdam
Razumjet ćeš se kobnim, da nam kažeš,
Je l' sudimo po pravdi. Pjesmu tvoju
Izkrivila nazlobita je vila!
Sad hajdmo. Za mnom sužnji.
Benko (Jelini) S bogom.
U kraljice si pratilicu prosi.
Povratit ću se brzo. S bogom ostaj.
(Kralj, Benko, Klinksor, Domald i sužnji odlaze na lieva vrata.)

Prizor treći.

Getruda. Sad Hinkov grob tim viencem kitit podji.
(Jelina privine k prsim vienac.)
U grudih tvojih počiva li Hinko?
Ti ljubiš Hinka.
Jelina (uvriedjena.) Ja sam Benkovica.
Gertruda. Baš zato velim, jer ne ljubiš Benka.
Jelina (gorko) Ti sama si udavala me za njeg.
A sad nas ružiš.
Gertruda. Ja? udavala vas?
Ne spominjem se. Al to pamtim dobro,
Da Hinka ljubiš. Zahman ljubav ti je.
On samo šalu provodi si tobom;
Hrvaticu da ljubi brat moj, herceg!
Al ti ga ljubiš. Zahman tajiš meni,
Kad Benku si se odala i samom.
U tamnicu šiljući svog pjevača,
Prokazala si, da se bojiš, milost
Izkazat mu, u srcu koju kriješ.
Domišljanko!
Jelina. Što kaza kralj, ja za njim
Ponovih, ništa više. Ali pravdat
Pred nikim nij se meni, kada sviest mi,
Da pravedna sam, veli; što sad kanim,
Ni tomu svjeta ne treba mi tudjeg.
(Kralj se s Klinksorom vraća,)
Andrija II. Upitat ćemo zviezde. Benkov razum
Razsudit toga dogodjaja neće.
Klinksor. Ja mislim, zviezde suditi će strože.
Jelina. Dopusti, kralju, da za milost tvoju
Sad prvi put moleći k tebi stupam.

Andrija II. Za sužnje moliš. Ja im sudac nisam.
Hajd mužu svom, i zviezdam hajd nebeskim.

Jelina. Za drugog sužnja molim ja.

Gertruda. (radostno zatečena) Za Hinka!

Jelina. Tvoj dvoranin me njeki na rug vrže,
A vojvoda mi čast obranit htjaše.
I za to se potukoše. Rad mene
Tamnovat nedaj nikomu. Oj kralju,
Milostiv budi — meni.

Andrija II. Tebi uviek.
Nà prsten moj, taj svakoj uzi otvor.
Do drugih ja se sad zaputih dveri,
Na koje k pravdi uvode nas zviezde.
A ti ćeš njega izvesti iz tmine,
Kad tvoj ga čar učinio i sužnjem.
Na tvoje ruke povodu će milu
Najmilije oćutit svjetla silu.

(Kralj s Klinksorom odlaze na vrata u zadku.)

Jelina. Ja idem, kraljice.

Gertruda. I ja ću s tobom.
Izručio te sam je Benko meni:
Čuvarica ću bit i tvojoj sjeni.
(odlaze na vrata u zadku.)

Prizor četvrti.

(Ostražnja strana kraljevskih dvorova, naokolo vrt. Dvorovom nasried prizemne česti tamnična vrata, pred njimi pregrada odieljena od vrta željeznimi rešetkami. Dva plemića straže pred tamnicom. Mjesečina.)

Prvi stražar. Okrenuo se sviet. I vojvodam su
Već omilile tamnice.

Drugi stražar. A batine i biskupom.

Prvi str. Al samo, kad su kraljičina braća.

Drugi str. I pravo je. Junačina je Benko.

Prvi str. Naučit će i tu gospodu reda.

Drugi str. Na ovog žalim. Krasno li je momče.

Prvi str. I dobar, kô da nije brat Gertrudin.

Drugi str. Umukni, eno kraljice, i s njom —

Prvi str. Il banica il vila. Krasna li je!

(Od straga dolazi Jelina i Gertruda.)

Jelina. Ja vidim, tu je svjetlo. Čini mi se,
Da sjena negdje pozaostala mi.

Gertruda. A ja, čuvarica i sjene tvoje,
Da idem sjenu tražit? Poslušat ću!

(Gertruda zaostaje, a Jelina postupa do straže, koja ugledavši kraljev prsten otvara tamnicu. Gertruda odlazeći govori:)

Već raste sjena tvoja. Ja ću sliedit
Svud za njom, za njom. Kad naraste crna,
Kad pomrkne ko crni grijeh, tad ću
Pokazati ju Benku. Njenim mrakom
Poklopit ću vas oba, kano rakom.

(Gertruda odlazi; za njom i straže, kličući: Slava Benku, slava banici, slava vojvodi!)

Hinko (izlazeći iz tamnice.) Tko izbavnicu meni ruku poda?

(Razpoznav Jelinu hoće se vratiti u tamnicu.)

Oj ti si! Ja ću natrag. Još sloboda
Ne zasvieti mi, još sam sužanj jada.

Jelina (ruku mu pružajući.) Osviesti se. Gertruda mrzi na me
Rad muža mog, o propasti nam radi.
Drag mužu mom, i meni dobar budi,
Moj pobratime, kao sestri svojoj.

Hinko. Kad mrzka ti je, koju sestrom zovem,
Zar imenom ću mrzkim zvat te oviem?

Jelina. Ne pristaješ li, onda nam se dielit,
Života našeg razlazni su puti.

Hinko. Ja idem, s bogom! Idem, gdje se šuti.

Jelina. Plemenit li si, nemoj tiem me cvielit.
Razvedri dušu, gledaj svieta krasna,
Gledj svjetla čarobna s visine modre!
Zar nije tvoj divote svake čar,
Kad vedrom dušom blag mu primaš dar?
Što žudiš više? Podji sa mnom, brate.

Hinko. Oj slasti, s tobom poći. Tebe prate
Svud misli moje, uzdisaji, čeznje!
(Jelina ga ostavlja)
Ne kazni me. Razvedrit ću se. Stani.
Ah, odlazi mi! kud ću jadan bez nje!
Oj sestro! (Jelina se vraća)

Jelina. Pobratime dobri. — Ti me varaš
Tim imenom? Oj kako gledaš opet.

Hinko. Čim razvedrim se, opet me začaraš.
Al zadajem ti vjeru, bit ću bolji.
(moli ju za ruku da ju vodi)

Jelina. Dà, učiniš li sve po mojoj volji.
Poviedat ću ti, kakva svetinja je
Hrvatom vez plemenitijeh duša
Što posestrimstvom, pobratimstvom zovu.
A ti ćeš slušat, negovorit ništa,
Ni riečce, znaj. A preda se ćeš gledat
U rosnu travu. Nećeš? Tad ću predat
Sjenovitoj te noći.

Hinko. Tko bi mogo
Odoljet tebi? Da li blago il strogo
Zapoviedaš mu, tko te nebi slušo,
Da samo uz te bude! Srce oj ubogo,
Umiri se, razvedri mi se dušo!

(Odlaze, vodeć Jelinu izpod ruke. S desna dolazeći kralj i Klinksor zamišljeni prolaze za prvašnjimi)

Kralj. Je l'? tri su pale zviezde? Što će biti!

Klinksor. Sva trojica će pasti, i još više.

Andrija II. Nek padaju, kad nebo tako piše.

Konac I. čina.

(Dalje sliedi.)

OPROŠTAJ S MLADOŠĆU.

Spjevao I. T.

S bogom vieka dobo mlada,
Proljeće mi sladkih nada,
Dobo pjesme, živa žara,
Skoka, plesa i igara.

Nikad više tvojih želja,
Nedužnoga tvog veselja,
Burnih srdca uzdisaja,
Prve sreće osjećaja!

Nikad više one lasti
I vedrine pri propasti
I od zlobe nebojanja
I na slavu naginjanja!

Nikad više meni neće
Parit oka tvoje cvieće,
Sladit ustâ tvoje slasti,
Punit srdca tvoje časti.

Zalaze mi zviezde tvoje,
Mrknu liepe, svietle boje,
Već mi hladne sunca grievak,
Već mi tamni zlatu sievak.

Izvijam se iz tvog raja.
Iz tvog dragog ogrljaja,
Zadnji cjelov odkida me
Od cjelova tuste — tame.

S bogom liepi mladi danci,
Prvog milka divni sanci,
Od vašeg se dielim milja,
Starosti me zove sbilja!

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

(Dalje.)

Otac Aleksij, muž visok, s gustom, pomno počešljanom kosom i vezenim pojasom preko rumene halje, držaše se mudro i oprezno. Mladićem stisne ruku kao znajuć, da im nestoji do njegova blagoslova; i premda se strogo ponašao kao svećenik, ipak mu podje za rukom neuvriediti nikoga. Nit bi se žacao šalu sbijati s latinštinom, koju u seminarih uče, niti braniti svoga mitropolita. Izkapiv do dvie čaše vina, odbije treću, a uzme doduše smotku, koju mu je pružio Arkadij, no je nezapali, već izjavi, da će ju spraviti. Jedina mu neugodna navada bila, što je svaki čas lagano i oprezno zanosio prsti k licu, da hvata muhe, što su nanj sjele; često bi koju sgnječio. Sjednuv k igraćemu stolu, neoda on prekomjerne revnosti, ipak dobije od Bazarova dva i pol rublja u papiru — o srebrnu novcu nisu u toj kući imali ni pojma. Arina Vlasijevna sjedjaše do svoga sina (sama nebi nikada igrala), po svom običaju podupiraše rukom bradu, a samo bi onda ustala, kad bi htjela nove okrepe naručiti. Neprestano se bojala, da je odviš nježna prema svomu sinu, premda je njegovo ponašanje nije poticalo na nježnost... a i Vasilij Ivanović natuknu joj, neka mu nedosadjuje. „Mladi ljudi toga neljube,“ reko bi joj po više puta. (Moramo kazati i to, da se za objed nije ničim škrtarilo. Već je u zoru pošo Timofejić u grad, da što bolje meso kupi. Drugamo opet poslaše starostu, da donese n a l i m a*, okuna i raka, a od seljaka kupiše za 40 kopejka gljive). Gledajuć Arina Vlasijevna svoga sina, oči joj neizražavahu samo ljubavi i odanost, već i plahu tugu i neopredieljeni, plahi prigovor. No Bazarova je vrlo malo glava boljela za to, što li izrazuju majčine oči; ili nebi s njom proslovio ni rieči, ili bi malo i kratko pitao. Al sad ju umoli, neka mu poda ruku, nadajuć se, da će mu sreću donieti; Arina položi malenu, mekanu ruku u veliku, tvrdu ruku sina svoga.

— Nu, je li ti pomoglo? upita do mala.

— Ide sad gore nego prije, odgovori on uz nebrižni posmjeh

— Gospodin igra presmjelo, reče otac Aleksij sažaljivo, pogladiv si liepu bradu.

— Mi činimo kao i Napoleon, odvrne Vasilij Ivanović i baci keca.

— Tako mora da je Napoleon zaglavio na sv. Heleni, odvrati otac Aleksij i pretuče keca adutom.

— Nebi li čašicu kupinovice? upita Arina Vlasijevna. Bazarov kao za odgovor slegne rameni.

— Ne, meni valja otići! reče drugi dan Arkadiju. Meni je dosadno, i raditi valja, a tuj ništa raditi nemogu. Opet hoću k vam... svi su moji strojevi ostali u vas, tamo možeš bar sam biti, ako te volja. A tu mi otac

---

* Tečna riba.

neprestano baje: „Evo ti moje sobe, tamo te nitko smetati neće!“ No on sam nepušta me s oka, a odtjerati ga — mogu li? I majka nije ni malo bolja; uviek uzdiši u svojoj sobi; dodjem li k njoj, neznam što bi joj reko.

— Odeš li, ucviliš ju vrlo, a i otca, rekne Arkadij.

— Doći ću nazad.

— Al kada?

— Kad se budem vraćao u Petrograd.

— Najviše mi je žao tvoje majke.

— Čemu to? Morda za to, jer ti daje dobra voća jesti?

Arkadij otvori oči.

— Svoje majke ti nepoznaš, uzme on. U nje je ne samo predobro srce, nego je i razborita žena. Jutros razgovarasmo preko pol sata, a razgovor joj vrlo je triezan i zanimiv.

— Valjda ste govorili o meni.

— I o drugih stvarih.

— Moguće, da imaš pravo. Gdjekad vidimo najbolje s daljine... kao na biljardu. Može li ženska razgovor voditi pol sata, to je dobar znak. U ostalom sve me to nesmeta, i valja mi otići.

— Neznam pravo, kako joj to kaniš reći. Tvoji roditelji reć bi da misle, da ćemo ostati još 14 dana.

— Malo mi je pomučno... tim više, što mi je danas bila banula luda misao, da svomu otcu odčitam čitulju, što je, punim pravom, izšibati dao jednoga seljaka. Da, da, punim pravom. Negledaj me tako! Pravo je činio, što ga je kaznio, jer taj je čovjek tat, grdna pijanica. Samo što moj otac nije mislio, da ću ja to namah saznati. Došo je u nepriliku, a da ga sad još više raztužim?... No što zato, zacieliti će dok se oženiš!

Premda je Bazarov posljednje rieči izrekao odlučno, ipak se tek kasno u večer osokolio, da si otcu javi svoj odlazak. Prisiljeno zievajuć reče:

— Gle, malo da nezaboravih... molim te, daj pošalji sutra do Fedota konje!

Vasilij Ivanović kao da propada od čuda.

— Zar g. Kirsanov hoće da odlazi? upita napokon.

— Dà, a ja ću s njim.

Vasilij se Ivanović lecne.

— Ti hoćeš da odeš?

— Dà... imam poslova... budi dakle tako dobar, pošalji tamo konje.

— Dobro... konje... izmuca starac... Dà, dà... no je li moguće!

— Moram na njekoliko dana Kirsanovu... pa ću opet doći.

— Tako... samo na njekoliko dana? Dobro... dobro!

Vasilij Ivanović izvadi rubac iz žepa i stane si trieti nos sagnuv se skoro do poda.

— Dobro... neka bude... mislio sam dakako, da ćeš dulje... Tri godine te u nas nije bilo, pa ostati samo tri dana, to je malo, Evgeniju!

— Ta velim ti, da ću se skoro vrnuti... moram...

— Moraš? Dakako! Svatko mora činiti svoju dužnost... Hoćeš dakle, da pošaljem tamo konje... Dobro! Dakako da nismo očekivali, Arina i ja... Danas je tek umolila susjedu za cvieće, da ti ga u sobu metne.

Vasilij Ivanović nereče, da se je svaki dan u zoru u papučah dovuko k Timofejiću, izvuko drhćućimi prsti iz svoje listnice poderanu artiju, dao ju Timofejiću, da za nju živeža kupi, najpače crna vina, koga su mladići mnogo pili.

— Nema ništa ljepšega od slobode... stoga je moje načelo, nikoga nestezati... nesmiješ... Ne, nesmiješ...

Naglo prestane Vasilij Ivanović i podje k vratam.

— Vidimo se do skora, otče; obećajem ti.

No Vasilij se Ivanović neobazre, ode iz sobe, mahne rukom kao da se brani. Došav u svoju spalnu, Arina Vlasijevna već je spavala; stane se tihim glasom moliti, da je neprobudi; no ona se prene.

— Zar si ti, Vasiliju Ivanoviću? upita ona.

— Dà, draga.

— Dolaziš od Enjuše? Bojim se, da mu na divanu nije sgodno spati... dakako da sam Amfisuški naložila, neka mu dade tvoju strunjaču i nove vanjkušce. Ja bi mu dala i svoju perinju, al mislim, da neleži rado na mehkom.

— Pusti to, draga ženo, neboj se... on dobro leži. Gospodi, pomiluj! dometne započev iznovice moliti. Nije još hotio kazati svojoj ženi, što bi ju snepokojilo.

Sutradan odvezu se mladići; već s rana jutra sve je u kući žalobljivo bilo; Amfisuški padnu iz ruku zdjele, koje je imala na stol metnuti, pače i Fedka kao da je poražen, a napokon izuje svoje čizme. Vasilij Ivanović nikad nije bio tako nepokojan; silio se sakriti svoj nepokoj, govorio je glasno i junački koracao, no upale su mu crte na licu a oči se uklanjale sinu. Arina Vlasijevna plakaše skrovno, a bila bi se smutila sasvim, da je nije suprug cielo jutro opominjao. No kad se Bazarov, izrekav po više puta, da će se vrnuti prije mjeseca dana, izvinuo rukam, koje su ga obuhvaćale, i skočio u tarantas; kad su konji povukli i uz kotrljaj kotača zvoniti stalo zvonce; kad već nije pomagalo pogledati za koli; kad se i prah slego, i Timofejić poguren i klimav u sobu vratio, a siedi se roditelji opet osjetili sami u svojoj kući, koja kan da se sûzila i postarala: — tuj Vasilij Ivanović klone na stolac i ponikne glavom. Prije njekoliko časova ponosito je mahao rubcem sa svoga predvorja.

— Zapustio nas, rekne drhćućim glasom; zapustio... bilo mu u nas dosadno, a sada ja sám... sám! ponovi po više puta dižuć u vis desni kažiprst.* Dodje k njemu Arina Vlasijevna, siedu glavu prisloni na njegovu siedu glavu i reče:

— Koja ti korist, Vasilju? Sin je kao komad, što ga odtrgneš od sebe. Mlad je on sokol... ako mu se ljubi, doprhne k tebi; neljubi l' mu se, odleti. A mi, ja i ti, mi smo kao dvie malene gljive u šuplju dubu; mi ostajemo uviek skupa na istom mjestu, i nikad ti se promieniti neću, nikad se ti meni starici promieniti nećeš.

Vasilij Ivanović pridigne lice, što si ga je obim rukama zastro, i zagrli ženu, svoju drûgu, većim žarom nego li ikad za mladovanja svoga. Ona ga je utješila u boli ljutoj.

XXII.

Vozeć se prijatelji prema Fedotovoj kući, nisu progovorili skoro ni rieči. Bazarov bijaše zlovoljan na sebe, a Arkadij na svoga druga, uza to ga zalila ona bezrazložna tuga, kakvu običaju osjećati vrlo mladi ljudi, kad prvi put stupe u život. Izmjeniv kočijaš konje i sjednuv na kola, upita, bi li desno ili lievo.

Arkadij zadrhta. Desno se išlo u grad, a odanle u dvorac njegova otca; lievo se išlo gospodji Odincovoj. On pogleda Bazarova.

— Evgeniju, upita, idemo li lievo?

Bazarov odvrne lice.

— Grozne li ludosti! izmrmlja stisnuv zube.

— Znam, da je ludost, odgovori Arkadij; ma što je za to?... Nije nam prva.

Bazarov namakne kapu nad oči.

— Štogod ti volja, rekne napokon.

— Tjeraj lievo! vikne Arkadij kočijašu.

Tarantas poleti prema Nikolskomu, no prijatelji, davši se na „ludost“, još su upornije mučali nego i prije. Činilo se pače kan da se ljute.

Po onom, kako ih je dvoranin gospodje Odincove na skalinah dočekao, uvidiše putnici, da su nesmotreno učinili. Lako su spoznali, da ih neočekuju; upeljav ih u dvoranu, morali su dugo čekati u dosadnoj čami. Napokon eto gospodje Odincove; pozdravi ih doduše običnom ljubežljivošću, no činilo se, da se čudi brzu im povratku; iz hladnih joj rieči i kretaja mogo si viditi, da joj se taj povratak neljubi. Oni joj brzo izjave, da su se samo na prolazku malo navratili, a da moraju za dva tri sata odputovati dalje. Ana Sergijevna s lahka klikne, Arkadiju izruči pozdrav na otca, i dade javiti tetki, da su gostovi tu. Kneginja dodje polu sanena, s čega još mračnije postane žutkasto joj i namrgodjeno lice. Katja bijaše nelagodna, i valjalo joj neizaći iz sobe. Saznav to, Arkadij spozna, da je čeznuo za njom upravo koliko i za gospodaricom dvora. Četiri se puna sata razgovaralo o stvarih ravnodušnih; Ana Sergijevna govoraše i slušaše bez posmjeha ikakova, istom u čas razstanka kan da se vratila stara joj prijaznost.

— Našli ste me za cielo smrknutu, rekne ona. No negledajte na to, molim vas, nego mi za njeko vrieme dodjite opet... Oboje! Čujete li?

Bazarov i Arkadij odvrnu poklonom, stupe u kola i dadu goniti ravno u Marijeno, kamo su bez ikakve nezgode došli sutra u večer. Na cielu putu nijedan nije izreko imena gospodje Odincove. Bazarov u obće mučaše, pozirući neprestano u daljinu.

U Marijenu obraduju se njihovu dolazku. Nikolaj Petrović već se zabrinuo, što mu tako dugo nema sina, a Fenička, došav u sobu i vesela lica najaviv dolazak „mlade gospode“, cikne on od radosti i skoči s divana. Pače se obraduje i Pavao Petrović; smješio se milostivo, stiskujuć ruku prihodnikom. Stanu govoriti o putovanju; rieč je vodio Arkadij, osobito kod večere, koja se protegla čak do pola noći. Nikolaj Petrović dade donieti više boca vina, dobavljena iz Moskve i njemu vrlo povoljna, tako da mu se lice rumenilo kao grimiz i on se sveudilj smješio polu djetinski, polu nervozno. Od sveobćega veselja razigrala se i služinčad. Dunjaša poleti kao da se pomamila, i za sobom zatropi vrati, a Petar još u dva sata sjutra pokuša uzalud sreću, nebi li na gitari odsvirao valcer. Blago i tugaljivo jeknu žice u pokoju noći, no uglađjeni sluga nosmogne odsvirati van dva tri takta; priroda mu nije dala ni glasbenoga, ni drugoga dara!

U ostalom žitelji Marijena nisu bili bez briga; Nikolaj Petrović imao je snositi svoje breme. Svaki dan mu novih nezgoda namicaše spahiluk; prije svega dosadjivahu mu nadničari. Jednim bila premalena plaća, drugim se htjelo otići, treći su i zbilja otišli, primiv unapried novaca. K tomu obole konji ili bi se štogod posudja polupalo, il bi se na polju zlo radilo. Mlatilo, stroj iz Moskve dobavljen, pokaza se nekoristan; a stroj se za čišćenje žita potare, kad su prvi put njim radili. Jedan dio staja izgori rad neopreznosti stare na pol lude sluškinje, koja je pošla žeravkom copriju odvrnuti od svoje bolestne krave baš onda, kad je vjetar žestoko duvao; a ipak je rekla, da je toj nesreći kriv gospodar sam, jer mu je na um palo priredjivati sir i uvoditi druge novotarije. Upravnik se ujednoč ulieni i odeblja, kao svaki Rus, živući na račun drugih ljudi; nebi radio drugo do li kamenje bacao na mimo iduće praščiće, ili tjerao polunagu djecu, čim bi spetio Nikolaja Petrovića; sve bi drugo vrieme spavao. Seljaci zakupnici nebi plaćali

* Ruska je rieč: „sám kao prst.“

ništa, a još bi drva krali u šumi. Često bi noćni stražari zatekli seljačke konje na vlastelinskih livadah; no nagazili bi na žestoki odpor, ako bi ih pohvatati htjeli. Nikolaj Petrović odmjerio je novčanu kazan za takov prekršaj; no obično bi morao vratiti konje bez ikakakove odštete, pošto ih je dva tri dana hranio u svojih stajah. A vršak svemu tomu bijaše, da su se seljaci stali svadjati; jedni zahtievahu diobu imetka; žene im nemogahu već živjeti pod jednim krovom; svak čas bi se u selu potukli; ujednoč, kao na zapovied, sakupi se četa seljaka pred upravnikovom kućom, odavle krvavih glava i često vrlo pijani odu k vlastelinu, tražeć od njega krikom i vikom pravicu, a žene plakahu i jadikovahu uz tu buku muževa. Nikolaju Petroviću bijaše sve to slušati, bijaše mu nastojati, da se slegne kavga, bijaše mu govoriti da ohrapaviš, premda je unapried znao, da će mu jalov biti sav trud. Trebalo je težaka za žetvu; njeki odnodvorez* poštena lica, da se unj pouzdati moreš, bijaše obećao, da će za dva rublja po desetinu nabaviti ljude, no eto rugobe — nije održao rieči. Žene iz sela zahtievahu preveliku nadnicu, a dok se s njimi pogadjalo, stane gnjiti žito. Tako je bilo i sa žetvom i kao da još svega toga nebi dosta bilo, skrbnička komora uztraži pod prietnjami, da se umah izplate dospjeli kamati.

— Moja je snaga iztrošena! rekao bi više puta Nikolaj Petrović; ja prestajem popravljati ove ljude, i prem da znam, da ih tek strahom do nječega dovesti možeš, nedaju mi moja načela, da u pomoć dozovem policiju.

— Smiri se, smiri! govorio bi Pavao Petrović, no govoreć to i on kanda je ogorčen pa bi sukao svoju bradu.

Bazarov se nije pačao u te domaće neprilike; a i težko bi njemu bilo, u njegovu položaju, drugačije raditi. Vrnuv se u Marijeno, opet se latio pokusa sa žabami i nevidi, i lučbenih pokušaja — eto tako bi proboravljao vrieme svoje. No Arkadij si smatraše za dužnost ako i ne pomagati otcu, a ono pokazivati, da se zanima. Strpljivo bi ga slušao, jednoga dana bi mu pače dao savjet, neočekujući toliko da se izvrši, koliko hoteć pokazati svoju dobru volju. U ostalom nisu mu neugodni bili poslovi gospodarstveni; njega bi pače radovalo misliti na to, da se kašnje sasvim dade na gospodarstvo; u ovaj par dakako da mu se drugo po glavi vrzlo. Na svoje veliko čudo Arkadij mišljaše neprestano na Nikolskoje. Bilo je vrieme, kad nebi nipošto vjerovao, da bi mu s Bazarovim pod jednim krovom dosadno biti moglo... kamo li pod krovom otčinskim... pa opet njemu je sad dosadno bilo! Bilo mu dosadno, i htjeo bi otići. Otišo bi šetati daleko, al mu ni to nije pomoglo.

Jednoga dana dozna od otca, da ima u njega zanimivih pisama, što ih je mati gospodje Odincove njegovoj ženi pisala; stane ga moliti i moliti, dok ih Nikolaj Petrović nije potražio medju starimi pismi i dao. Dobiv ta na pol izlizana pisma, bude mu laglje na duši, kao da se domogo cilja, za kojim je ići valjalo. „Dodjite mi opet... oboje!“ rekla je ona. Ovih rieči nije zaboraviti mogo. „I ja ću poći... nek vrag nosi... Ja ću poći“, pomisli on; no umah se smisli na zadnji posjet u Nikoljskom, na hladni doček, i opet njim prevlada bojaz. Napokon pobjedu održi ono mladenačko „tko zna?“ i tiha želja tražiti sreću svoju, i bez svjedoka i zaštitnika ogledati sile svoje. Nije prošlo ni deset dana, što su se mladići vrnuli u Marijeno, eto se Arkadij pod izlikom, da će u gradu proučiti ustrojstvo nedjeljnih škola, odveze u grad, iz grada u Nikoljskoje. Neprestano vikaše kočijašu, neka brže goni; bijaše kao mlad bojnik, što se žuri u bitku; srcem mu se gonjahu radost, strah i nestrpljenje. „Samo ništa nerazmišljati!“ ponavljaše sveudilj. Kočijaš njegov bijaše mužik, a pred svakom bi krčmom stao veleć:

— Crva utamaniti valja!

No čim je utamanio crva, uzpe se na kola, potjera konje — i eto ugledaše visoki krov poznate kuće!

— Šta ću ja tamo? upita Arkadij sam sebe; no nije već bilo vremena obrnuti. Konji trčahu kao pomamni, mužik kričaše, zviždaše, tjerajuć ih. Eto već škriplje drveni mostić pod kopiti i kotači. Zeleni se duga aleja... proz gusto granje svjetluca oprava ružične boje; izpod lahke rese suncobrana proviruje mladjahno lice... Arkadij upozna Katju, i ona njega. Zapovjedi stati, skoči iz kola i poleti k njoj.

— Vi ste! klikne Katja, s lahka porumeniv. Daj da idemo k sestri; ona je dolje u vrtu i veseliti će se, kad vas opazi.

Katja povede Arkadija vrtom. Mladiću se pričini kao dobar znak, što ju je sreo, i obraduje se njoj, kao da mu je u blizu rodu. Sve se slučilo tol izvrstno.. bez dvoranina, bez čekanja u salonu. Za malo opazi gospodju Odincovu na kraju aleje. Bila je ledji obrnuta prema njemu, no začuv korake dolaznika, lagano se obrne. Arkadij s nova da će se smesti, no već prve joj rieči ohrabriše njega.

— Zdravo, bjegunče! rekne mekanim, mirnim glasom, smješeć se prišav k njemu i žmireć očicami od vjetra i sunca. — Gdje si ga našla, Katja?

— Donosim vam nješto, čega sigurno očekivali niste, poče Arkadij.

— Vi nosite sám sebe, a to je glavno! odgovori Ana Sergijevna.

---

* **Odnodvorez: seljak slobodnjak, imajući dobarce.**

XXIII.

Pokle je Bazarov s ironičkom žalbom sproveo si prijatelja do kola, i dao mu razumjeti, da pogadja pravi cilj njegova putovanja, stane živiti skromno i samotno, stane raditi kao crv. Nije se više prepirao s Pavlom Petrovićem, jer ovaj bi se takvom prilikom izvanredno aristokratički ponašao i više glasovi nego li riečmi izražavao svoje misli. Samo se jedan put upustio u razgovor s „nihilistom“ i to o pravu plemstva u pokrajinah na istočnu moru, stvar, koja je onda na dnevnom redu bila. Ujednoč prekine i hladnom udvornosti rekne:

— Mi se nesložimo nikada; meni bar nije čast razumjeti vas.

— Vjerujem! klikne Bazarov. — Čovjek može razumjeti sve, pače valovnu struju etera i tečaj sunca, no da tkogod drugačije kiše nego li on — toga neće pojmiti nikad.

— Mislite li, da je to duhovito? rekne Pavao Petrović i ode na drugi kraj sobe.

Uza sve to umoli Bazarova, da smije gledati njegove eksperimente, pače tako daleko podje, da se jednoga dana svojim parfumiranim licem sagnuo ponad sitnozor, da vidi, gdje prozračni nevid proždire zelenkasti atom i gdje se on u njem vije amo i tamo. Nikolaj Potrović još bi više puta dolazio k Bazarovu nego li Pavao, a došao bi i svaki dan, kako veljaše, „na nauku“, da nije imao previše posla s gospodarstvom. Nikad nebi napastovao mlada naravoslovca, tiho bi sjedio, vrlo pozorno gledao njegove eksperimente, a samo se riedko usudio staviti kakvo pitanje. Kod objeda i večere gledao bi svrnuti razgovor na siloslovje, zemljoslovje i lučbu, jer su svi drugi predmeti, pače i pitanja gospodarstvena — a politika kud i kamo — davali povoda ako ne svadji, a ono bar neugodnim razgovorom. Slutio je Nikolaj Petrović, da je njegov brat još uviek protivan Bazarovu, a u tom ga podkriepio neznatan jedan slučaj. U okolici se pojavila kuga, pa je već dva žitelja bacila u grob. I Pavla Petrovića stisne jednu noć dosta ljuta bol, s koje je trpio do jutra, nehoteći Bazarova u pomoć zvati. Kad ga je sutradan blieda i nemoćna, no brižno počešljana i obrijana kao uviek, ugledao Bazarov i upitao, zašto nije poslao po njega, odgovori mu: Čini mi se, da sam vas čuo reći, da ni sami nevjerujete liekovom.

Bazarova nesmete to ni malo, on radijaše samotan kao i prije. U ostalom u dvoru bijaše ipak jedno biće, s kojim je on, ako ne pouzdano, a ono rado obćio, a to biće bijaše Fenička. Navadno bi ju sreo ranim jutrom u vrtu ili u dvorištu. U njenu sobu nije stupio nikad, a jedan jedini put došla je ona do njegovih vrata pitati, da li bi kupala Mitju. Bojati se njega — nedaj Bože, pače bezuvjetno se unj pouzdavala, i blizu njega bijaše joj slobodnije, voljnije nego li i kraj Nikole Petrovića. Zašto? Tko bi to znao! Možda nagonski osjećaj, da u Bazarova nema ništa plemićkoga, ništa od „barina“, niti one odličnosti, koja te privlači i odbija u isti mah. Držala ga Fenička za izvrstna liečnika i pravična čovjeka. Bio li on pritoman, nije se žacala tetošiti oko djeteta, a kad ju je jednoga dana ujednoč napala vrtoglavica i glavobolja, uzela je žlicu lieka iz njegove ruke. Pred očima Nikolaja Petrovića nije bila tako pouzdana prema Bazarovu, ne od hladna računa, već od stidljivosti, a Pavla Petrovića bojala se više nego li ikada prije. On kao da od njeko doba za njom uhodi. Ujednoč, kao da je niko iz zemlje, stao bi pred nju po englezku odjeven, nepomičan, prodirućim očima, držeći ruke u žepovih. „Grozno je to“, rekne Fenička Dunjaši, a ova odvrati uzdahom; misao na drugoga nemilostnika izmamila joj taj uzdah. I neznajuć za to, Bazarov bijaše taj nemilostni gospodar njene duše.

Kako se Bazarov sviko Fenički, tako se i ona ljubila njemu. Govoreć s njom, lice bi mu se promienilo, postalo vedro, malo ne blago, i u običnoj flegmi njegova bića javila bi se njeka ironička spremnost. Fenička bivaše svaki dan to ljepšom. Za mlade žene ima vrieme, kad se ujednoč razviju i procvatu, kakono ruže u ljetu. To je vrieme došlo za Feničku. Sve je tomu pripomagalo, pače i omara mjeseca srpnja, što je baš započeo. U lahkoj bieloj odori činila se ona i laganija i bielja. Nije se zagorila na suncu, no vrućina, — kako da joj se braniš? — zarumenila joj lišca, njenu licu zadala blag nemar, njenu pogledu nehotični nježni izražaj, zamagliv joj krasne oči polusanenom omaglicom. Raditi nije mogla, uviek bi joj ruke pale u krilo; tek da je hodala i neprestala jadikovati u smješnu zdvojenju.

— Valja da se češće kuplješ, rekne Nikolaj Petrović. On je u tu svrhu podići dao šator na ribnjaku, još nepresahlu.

— Oh, Nikolaju Petroviću! do ribnjaka nebih živa došla, ili bih umrla na povratku, odgovori Fenička. — Ta znate, da u vrtu neima sjence.

— Istina je! odvrne on, taruć si čelo.

Jednoga jutra oko sedme, vrnuv se Bazarov sa šetnje, nadje Feničku u hladu bazgovine, što je davno odcvala, no svježa i zelena bila. Sjedjaše ona na klupčici, na glavi joj bio bieli rubac, a do nje hrpa rumenih i bielih ruža, poškropljenih sitnom rosom. Vikne joj „dobro jutro.“

— Ah, Evgeniju Vasiljiću! klikne ona odmahnuv jedan kraj rubca, da njega bolje vidi, a pri tom joj se ruka do lakta odgalila.

— Šta vi tu radite? upita Bazarov i sjedne k njoj. — Pletete kitice?

— Dà, metnuti ću ih na stol za zajutrak. Nikolaj Petrović tako ljubi.

— No do zajutarka ima još dosta vremena. Koliko to cvieća!

— Ubrala sam ga, dok nenavali sparina, jer onda već nebih mogla vani biti. U taj sat jedini nam je ugodno... Meni je nesnosna sparina; još ću i oboliti s nje.

— To vam se tek vidi tako! Dajte mi ruku... bilo ću vam taknuti.

Bazarov shvati njenu ruku, prstom dodirne žilicu, što se skrivala pod tankom, vlažnom kožom; no nije brojio mirne kucaje bila.

— Vi doživjeste sto godina, rekne i pusti joj ruku.

— Nedaj bože! klikne ona.

— Zašto? Zar vi nebi rad dugo poživiti?

— Sto godina! Moja je baba doživila osamdeset godina, pa joj je to prava muka bila. Sasvim je pocrnila, ogluhnula, sgrbila se i kašljucati stala. Bila je u istinu breme sama sebi... zar je to život?

— Dakle je bolje biti mlad?

— Bolje.

— No zašto? To mi recite.

— Zašto?... Eto ja na primjer: još sam mlada i mogu sve raditi, dolazim, odlazim, pomažem si sama i netrebam žive duše... što ćeš više?

— Što se mene tiče, meni je svejedno bio star ili mlad.

— Što vi to govorite! Nije moguće. Vaša ozbiljnost...

— Sudite sama, Fedosijo Nikolajevna! Na što meni mladost moja? Neživem li samotan kao sirotče...

— To stoji samo do vas.

— Ne, neimate pravo... nitko neće da se zauzme za me.

Fenička kradom pogleda njega, no nereče ništa.

— Kakvu to imate knjigu? upita za malo.

— Učeno djelo, težko razumljivo.

— Vi uviek uči te uči! Nije li vam to dosadno? A ja sam mislila, da vi već sve znate.

— Čini se, da neznam. Daj, kušajte malo čitati ovu knjigu.

— Ta nebih je razumila!... Je li ruska? upita Fenička, prihvativ obim rukama težko uvezanu knjigu. — Kol je omašna!

— Dà, ruska, odgovori Bazarov.

— Svejedno... ipak nerazumijem.

— Znam; no rad bih vas čuo čitati. Kod čitanja prelestno se giblje šiljak vašega nosa.

Fenička, koja je baš razabirala paragraf o Kreosotu, stane čitati, al turne knjigu nazad, tako da je na zemlju pala.

— I smijati se rad vas gledam, nastavi Bazarov.

— Prestanite, za boga!

— I kad govorite, meni je ugodno; romoni kao romon potočića.

Fenička odvrne lice.

— Čudan ste vi čovjek! rekne ponesav rukom preko cvieća. Zašto bi vi mene slušali?... Vi ste za cielo razgovarali s umnimi ženskami...

— O, Fedosijo Nikolajevna, vjerujte mi: sve te umne odlične gospodje nevriede koliko vaš lakat.

— Čudnih li u vas misli! rekne Fenička tihim glasom, saviv obje ruke k sebi.

Bazarov digne knjigu sa zemlje.

— To je knjiga o liečničtvu, rekne on: zašto ste ju bacila?

— Knjiga o liečničtvu! ponovi Fenička obrnuv se k njemu. — Sjećate li se još, da ste mi dali kapljica? Od onoga doba, pomislite samo, spava moj Mitja, kao angjelak. No ja sam vam vrlo zahvalna... Vi ste tol dobar! U istinu, vi ste dobar!

— Pravo govoreć, svakomu liečniku treba platiti, odgovori Bazarov smješeć se. Liečnici su vam sebični.

Fenička pogleda njega; s biela sjaja, kojim se zalilo njeno lice, još tamnije budnu joj oči nego li obično; nije znala, da li Bazarov govori od zbilje il od šale.

— Naravno... vrlo rad! odgovori ona; no moram prije kazati Nikolaju Petroviću.

— Ta valjda nemislite, ja hoću novaca? upane joj u rieč Bazarov. Ne, ja netrebam od vas novaca.

— Da što?

— Što? ponovi Bazarov. Pogodite!

— Mogu li znati...

— Dakle ću vam kazati: Ja bih... ja bih jednu od tih ruža.

Fenička se nasmije, pače zapljeska rukama, tako joj se neobičan činio Bazarovljev zahtjev. Ujedno joj i laskalo to. Bazarov ju čudno pogleda.

— Rada, vrlo rada! rekne napokon i sagne se ponad klupu, da ubere ružu.

— Bi li crljenu il bielu?

— Crljenu, no ne preveliku.

Fenička se izpravi.

— Evo! rekne, al brzo povuče pruženu ruku nazad, stisne ustnice, pogleda prema ulazu i stane prisluškivati.

— Što je? zapita Bazarov. Dolazi li Nikolaj Petrović?

— Ne, on je na polju... od njega se i nebojim. No Pavao Petrović... mislila sam...

— Tako? vi se bojite Pavla Petrovića? Zašto, molim vas?

— Da, ja se bojim njega. Ne što bi mi rekao ovo il ono, nego me svaki put tako osobito pogleda! A i vam nije po ćudi. To bar znam, da ste se s početka s njim uvieke

kresali. Što li je to bilo medju vami, nisam dakako znati mogla; al sam vidjela, da ste ga natjerali u škripac. Prema ovim riečim makne ona rukom.

Bazarov udari u smjeh.

— Bi li mi vi priskočila u pomoć, da sam bio u pogibelji pobiedjen biti? upita.

— Kako bi ja, kukavica?... No nije niti lahko pobiediti vas.

— Mislite?... Al ja znam jednu ruku, koja bi me jednim prstom oborila.

— Čija je to ruka?

— Kao da neznate!... No pomirišite ovu ružu, koju ste mi dala... liep je u nje miris.

Fenička se sagne; s glave joj se poskliizne rubac na pleći, a pomoli crna, svjetla, malo pomrsena kosa.

— Čekajte... ja ću s vami mirisati, rekne Bazarov i prignuv se pritisne glasni cjelov na poluotvorene ustne ove mlade žene.

Zadrhta ona, odrine obim rukama Bazarova nazad, no malo joj pomože odpor: Bazarov ju poljubi i po drugi put. Ujednoč zamnije za grmom suh kašalj. Fenička se brzo pomakne na drugi kraj klupe, a za čas eto Pavla Petrovića. Pozdravi ih kao mimogred, i rekne rezkim glasom· Vi ste tu? i ode mimo. Fenička brzo sbere svoje cvieće i ode iz sjenice.

— Zlo uradiste, Evgeniju Vasiljiću! iz muca odlazeći.

Bazarov se spomene slična prizora, što se nedavno sbio, i u duši mu se javi njeki stid, njeki prezir samoga sebe. No skoro zatim zaklima glavom, ironički si nazove sreću, što se tako liepo poveo za Celadonom, i mine u svoju sobu.

Medjutim je otišo iz vrta Pavao Petrović i laganim korakom pošo prema šumi. Nije ga dugo bilo nazad, a došav napokon k zajutarku, bijaše mu lice tol promjenjeno te ga je zabrinut upitao Nikolaj Petrović: Zar ti nije dobro?

— Znaš, da sam kadkada srdoboljan, ravnodušno odgovori Pavao Petrović.

(Dalje sliedi.)

POUKA.

Putne uspomene.

Iz Dubrovnika,[1] Kotora, Arbanije, Krfa, Indije; od I. K. S.

XXIII.

Hrvatski grobovi i umotvori. Rimske zbirke i knjižnice, crkve i spomenici, crkvena i pučka svečanost.

Kroz mnoga stoljeća bijaše hrvatski narod s Rimom u vječnom doticaju. Vjera i politika, znanost i umjetnost priveza Hrvatsku uz Rim tim laglje, što se hrvatske pokrajine i po zemljopisnom položaju smatrati mogu za susjede pokrajinam rimskim, jer od obale hrvatsko-dalmatinske bijaše po moru laglje i hitrije doći do obale pokrajina papinskih nego li kopnom do bud koje druge susjedne zemlje. S toga putovahu u staro doba Hrvati u Rim ne samo pojedince, nego i hrpimice kao hodočastnici.

Već u 13. vieku spominje neumrli Dante u svojoj „Divina Comedia“ hodočastnike Hrvate, kad u Paradizu Pjev. XXXI. sravnjuje svoju pobožnost prema b. d. Mariji s pobožnošću Hrvata, kada dolaze u Rim, da vide pravu sliku (Veronica) Isusovu.

Qual è colui che forse di Croazia
Viene a veder la Veronica nostra,
Che per l' antica fama non si sazia,
Ma dice nel pensier fin che si mostra:
Signor mio Gesù Christo, Dio, verace.
Or fu si fatta la sembianza vostra.

S podignućem hospitala i zbora sv. Jerolima u Rimu naraste broj hodočastnika hrvatskih na toliko, da su samo u jednoj godini 1575. ukupno 1292 putnika iz hrvatskih pokrajina posjetila Rim, a mnogo ih je i stalno stanovalo u Rimu. Njeki od njih legoše i u grob u Rimu, a medju njimi ima muževa vrlo zaslužnih za naš narod, za nauke, za umjetnost, za crkvu i za prosvjetu u obće.

Prvi od slavnih Hrvata, na koga sam se sjetio u Rimu, bijaše neumrli naš Grižanin Juraj Julio Klovio ili Glović, komu grobni spomenik stoji u crkvi „San Pietro dei Vincoli“. Stojeć pred spomenikom slavnoga toga umjetnika, s kojim sam pobliže upoznao učeni sviet, poćutih neobičnu duševnu slast. S njekim ponosom čitah na tom spomeniku hvalu, kojom Rimljani govore o tom Hrvatu. Grudnik mu je od biela mramora, a oko njega ima nadpis: „Julius Clovius pictor nulli secundus,“ što će reći: Julio Klovio slikar, kojemu premca nema. Dalje veli nadpis: Julio Clovio de Croatia, pictori eximio, principibus viris caro, in quo diligentia in minimis maxima, conspicua gratia, immortalis gloria. Veće hvale nisu mu izreći mogli gradjani velikoga Rima, koji su mu kao drugovi i članovi istoga reda s njim postavili taj spomenik.

U crkvi S. Maria Ara coeli stoji grobni spomenik Katarine Kosačićeve, kraljice bosanske, koja se je nakon pada kraljestva bosanskoga utekla u Rim. Njezin

je lik izklesan na kamenitoj ploči; a slika joj, što ju je na platnu naslikao slavni Jan Bellini, čuva se u kapitolskoj zbirci slika. U crkvi S. Maria maggiore, jednoj izmedju najvećih u Rimu, ima grobni spomenik Trogiranina Fantina de Valle, prvoga utemeljitelja slovins. hospitala sv. Jerolima. U samoj crkvi sv. Jerolima ima čitavo groblje onih Hrvata, koji su njegda živili u Rimu; sad su još sačuvani s nova postavljeni spomenici slavnoga pjesnika Vile Slovinke i Gjarule, Jurja Barakovića; otca kritično pisane povjesti Hrvtske Ivana Lučića; velezaslužnoga čuvara vatikanske knjižnice Stjepana Gradića; i umnoga dubrovčanina Pavla Gučetića, komu grobni spomenik resi mramorni grudnik. Ja ga dadoh zajedno s Klovijevim grudnikom snimiti brigom Petra Mančuna Dubrovčanina, jedinoga tada u Rimu živućega umjetnika našega naroda.

Od davna je Italija glavno sielo umjetnosti, al središtem joj se opet može nazvati Rim. Tu se sticahu umjetnici svake vrsti od svih naroda zapadne crkve. Tu su nalazili podporu kod papa i stožernikâ, kod boljara i različitih družbina crkvenih. Neima sumnje, da su i mnogi od onih umjetnika hrvatskih, koji su u staro doba živili i radili u Napulju, Sieni, Urbinu, Jakinu, Florenciji, Bolonji, Padovi, Mletcih itd. posjetili i vječni grad Rim: ali riedka pera talijanska, koja su bilježila djela umjetnika, obzirahu se dakako više na svoje zemljake, nego li na tudjince, navlaš slovjenske; a od Slovjena se nije do najnovijega vremena niti jedan pisac našao, koji bi bio štogod bilježio o umjetnicih svoga naroda. Budući da glavna svrha moga putovanja u Italiju bijaše tada sakupljati podatke za životopise jugoslavenskih umjetnika, to sam o njima koješta bilježio u Rimu.

Od hrvatskih graditelja, koji su radili u Rimu, poznat je do sada po imenu jedini Dubrovčanin Filip, nazvan Ragusini, koji po nalogu pape Benedikta XIV. oko god. 1720—1731. popravljaše jedinu gotičku crkvu u Rimu Santa Maria sopra Minerva; a ujedno sagradi više občinskih zgrada. Kao vajari ostaviše slavne spomenike Mihalj Andjeo Schiavone i Ivan Duknović Trogiranin, nazvan Dalmata, od kojih prvi oko g. 1573. izklesa iz mramora prekrasan grob pape Adrijana VI. u crkvi S. Maria dell' Anima s više kipova i historičkih prizora; a onaj drugi je izradio izvrstno djelo, naime grob pape Pavla II. koji je u tako zvanih špiljah vatikanske crkve sv. Petra.

Slike naših umjetnika, što se čuvaju u rimskih sbirka, spomenuo sam već u svom „Izviešću", gdje sam obširnije govorio i o prastaroj slovjenskoj slici sv. Petra i Pavla, što se čuva u blagajni crkve Sv. Petra.

Tko bi htjeo da prouči potanko sve rimske javne i privatne zbirke knjiga, pisama i umjetnina, morao bi sav svoj život vjekovati u Rimu; premda još ni onda nebi postigo svrhu svoju, jer okorjeli konzervatizam i sredovječni duh, neprijateljan svakomu slobodoumnomu napredku, nevlada nigdje toliko, koliko u Rimu. Ako nisi svećenik zapadne vjere, sumnjiv si, da li nisi krivovjernik ili potajni neprijatelj rimske hierarchije; no ako si i svećenik, negleda te rado ovaj ili onaj član iz različitih kaludjerskih redova, što u Rimu svoje gnjezdo imadu, a živu u 161 monastiru. Svaki od ovih redova ima svoje vlastite zbirke, ali i svoje tajnosti, kojih nikomu priobćiti neće. No najveća tajna vlada nad najvećom zbirkom svieta, nad arkivom vatikanskim. Koga nije ovlastio sam sv. otac papa, nesmije ni da zaviri u tajne sobe toga arkiva. Tko bi se bez papinske dozvole usudio na silu ili slučajno ipak unj unići, proklet je, kako nadpis iznad vratâ svakomu govori. Dok je papinstva, ostati će taj arkiv svakako viečna tajna, jer da se koješta iz njega priobći, što se u njem kroz mnoge vjekove nastojanjem svega svieta nagomilalo, prodrle bi u sviet grozovite ljage, koje kao na svih stališih i ljudih, leže navlastito na stališu rimskoga svećenstva i mnogih njegovih prvaka. Tu leže zakopane još mnoge tajnosti crkvenih sabora i papinskih poslanika na sve strane svieta. Tu imadu pobilježena grozna djela, kojimi se postupalo proti raznoličnim tako zvanim krivovjernikom. Tu su izvješća nemilosrdnih izkvizitora, lukavih licumjeraca, dvoličnih slavohljepnika, fanatičnih misionara, griešnih bogomoljnika, ali i umnih diplomata i vrlo učenih crkvenjaka. Što je iz toga arkiva do sada svietu priobćeno, osim papinskih bula, većom je stranom neznatno prema onomu, što je možebiti još za koj viek odsudjeno na tamni zatvor, niti će proti tomu zatvoru donieti pomoći slobodoumna vlada nove sjedinjene Italije sa središtem u Rimu, niti napredujući duh sadašnjega vieka.

Što da rečem o drugih zbirkah rimskih? Vatikanska je knjižnica pristupna samo onomu, koj od papinskoga državnoga tajnika pismenu dozvolu uztraži. Čitavo joj bogatstvo malo tko još poznaje. Veličanstvenu zbirku starina, umotvorina egipatskih, etruskih, grčkih, rimskih itd. u Vatikanu možeš jedva obaći hodajuć više sata. Mnogobrojni predmeti staroga i novoga svieta, Azije, Afrike, i Europe, barbarstvo i civilizacija, poganstvo i kršćanstvo stiče se tu ujedno, i pomamljuje ti vid i mozak. Poviriš li u kapitolinske zbirke, s nova se čudom čudiš; posjetiš li privatne zbirke, palače boljara, veličanstvene crkve, ili tihe samostane, svuda nalaziš dragociene predmete razne vrsti; a kad hodaš po ulicah i trgovih rimskih, zapinje ti oko o

veličanstvene spomenike prastaroga i novoga vieka, o umjetne ogromne vodomete, o bogate dućane i velikoliepne kočije; samo te kad kada loš tarac sjeti na zemlju, a bosonogi kojgod pobožan fratar na život iznad zemlje. Ako li si Hrvat, te se hodajući po Rimu sjetiš na svoju domovinu i na svoj narod, prodre ti se nehotice iz dubljine prsiju turoban uzdisaj, te ćeš sám sebi reći: Ah zašto nije sudbina podielila momu narodu i domu barem jedan dio toga veličja i bogatstva, što je ovdje obilnom rukom sasula iz rukava čitavoga svieta!

Glavni ures novoga papinskoga Rima, jest crkva sv. Petra na Vatikanu. To je najveći hram kršćanskoga svieta u slici latinskoga krsta s pet brodova, pet ulaza i toliko kubeta. Osnovao ga slavni Bramante i neumrli Rafael, a napokon sagradio Mihalj Andjelo Buonarotti. Na koliko je duh Rafaela pripomogo osnivanju veličanstvene ove sgrade, imadu se Hrvati ponositi, da je k tomu i hrvatski duh pomoćnicu ruku pružao, jer Rafael bijaše učenik slavnoga hrvatskoga graditelja Lucijana Vranjanina, prijatelja otcu Rafaelovu i sagraditelja veličanstvene palače vojvode od Urbina, na kojoj je on glagolskimi pismeni urezao svoje ime.

Nije ovdje mjesto da opisujem crkvu sv. Petra, toliko puta opisanu, naslikanu, urezanu i izklesanu: samo to hoću da kažem onim, koji nisu čitali opise u raznih tudjih jezicih, da je u toj crkvi sve veličanstveno, što god oči shvatiti mogu. Sve je dragocieni kamen, alabaster, mramor ili mozaik, što se sgrade tiče; porfirni titanski stupovi, umni u zraku viseći svodovi, divna kubeta, velikoliepni graditeljski nakiti, prodikaonice, oltari, kapele, skaline; — ogromni likovi svetaca i angjela, čarobne mozaičke slike izumljene od najvećih umjetnika, ponositi grobni spomenici, podzemne rake s grobom sv. Petra, (nezna se da li istinitim ili namišljenim), dragocieno zlatno i sreberno, dragim kamenjem izkićeno posudje: jednom riečju sve što gledaš u toj crkvi, čini da se preko mjere diviš, jer niti si vidio, niti ćeš igdje drugdje viditi moći. U veličanstvenih prostorijah ove sgrade prikazuju se ljudi kao mali crvići, a mnoge na glasu kršćanske crkve mogle bi se nazvati neznatnimi patuljci prema tomu ogromnomu divu. Čitava zgrada čini se da je sagradjena za viečna vremena, jer tu neima ništa što bi mogla razoriti vatra ili vrieme, a u cjelini sve je tako u jedno harmonički sastavljeno, kao skladni glasovi najveličanstvenije glasbe.

Kad je njegda s visine skalina ove crkve papa rimski na svečane dane blagoslov dielio Rimu i svietu „Urbi et orbi“, uzdrhtalo bi svako srdce pod utiskom veličanstva. Ja sam bio kod veličanstvenoga toga čina, a velika se množina svieta sakupila na trgu sv. Petra; malo se tko bacio na koljena kao u staro doba; svjetina se razgovarala i zbijala šale, a kad je kiša padati stala, razbjegne se kojekuda i ostavi papu sa svećenstvom. Stara je moć vjere utonula u sumnji i u novoj nevjeri lahkovjerni je zanos srednjega vieka razpršio dah novih nauka i obreta.

Kad si vidio hram sv. Petra, minuti će te želja, da posjetiš i druge mnogobrojne crkve u Rimu; pak ipak ima svaka od njih nješto osobita i nevidjena. Povirimo za kratak časak samo u Pantheon, taj ponajbolje sačuvani hram poganski, što ga je car Agrippa g. 27 prije Isusa iz javnoga kupališta pretvorio u hram rimskih bogova, a papa Bonifacio IV. g. 608. u kršćansku crkvu. Ovo sasvim okruglo zdanje s veličanstvenom kubom, što ima prikazivati okruglinu neba, resi u pročelju starodavni triemnik, počivajući na 16 stupova od crvenoga egipatskoga granita. Kada unidješ unj, nevidiš oltara, jer su svi sakriveni u uložnicah i tako ni neosjećaš, da si u kršćanskoj bogomolji. Rimljani nemogahu više počastiti ovoga divnoga hrama, nego tim, što su u njem sahranili najvećega umjetnika, Rafaela Sanzija, koji je sám ovo mjesto izabrao za viečni svoj počinak. Na njegovu grobu postavi duhoviti stožernik Bembo kratak ali vele znameniti nadpis:

Ille hic est Raphael, timuit quo sospite vinci
Rerum magna parens et moriente mori.

Od ostalih što većih, što manjih crkva rimskih imadu za Hrvate osobitu vriednost 1. Basilika svete Sabine na brdu Aventinu, što ju je utemeljio medju g. 422. — 430. pop Petar Ilir (Ilirica de Gente), kako prastari nadpis svjedoči. 2. Crkva sv. Klimenta, koju već sv. Jerolim spominje, kamo su sv. Ciril i Method tielo sv. Klimenta položili; znamenita je za sve Slovjene radi groba sv. Cirila, nad kojim su u novije vrieme pronašli prastaru slikariju na stieni iz života sv. Klimenta i Cirila. Napokon 3. crkva slovinska sv. Jerolima s grobovi mnogih slavnih Hrvata i sa slikami na stieni, prizori iz života sv. Jerolima dalmatinskoga.

Uz ovu crkvu stoji u slovjenskoj ulici (via schiavona) liepa hospitalna zgrada zbora ilirskoga, što su ga Hrvati utemeljili, veliki papa Siksto V., porieklom Hrvat iz Kruševice, povećao, a sve do sada Hrvati uzdržali. O tom sam zboru govorio drugom prilikom obširnije. Meni će ostati zgrada i članovi zborni u viečnoj ugodnoj uspomeni, ne samo s toga, što sam tu podulje stanovao, i što sam svečanim načinom postao članom istoga zbora, nego što sam drugovom zbornim radi mnogih ugodno provedenih časova i radi mnoge pouke dužnom zahvalnošću obvezan.

Valja da još koju reknem o rimskih javnih spomenicih. Kad pitaš u Rimu, tko je podigao ovaj ili onaj bud stari bud novi spomenik, čuti ćeš većom stranom: „papa Siksto V.“ a kada znaš da ga i sam najnoviji i najbolji

njegov životopisac, umni Niemac Hübner priznaje za Slovjena, nehotice ti mora napuniti grudi čuvstvo narodnoga ponosa. I doista, taj je veliki muž učinio kao stožernik i kao papa više za poljepšaj Rima nego svi ostali Rimljani iza pada rimskoga carstva. Na njegovo ime naidješ u crkvah i kapelah, u knjižnicah i galerijah, na drumovih i mostovih. Izmedju sviju spomenika rimskih najznamenitiji je za povjest podunavskih naroda glasoviti stup Trajanov na Trajanovu starom trgu (Forum Trajanum). On prikazuje živahnimi crtami prizore iz bojeva Trajanovih s Daki i Sarmati, te zaslužuje osobito glede stare nošnje Daka, da ga što pozornije motre izpitatelji starine slovjenske.

Dalo bi se još govoriti o Koloseu, piramidah i obeliscih, o tisućgodišnjih konjih Fidija i Praksitela na trgu kvirinala, kao i o drugih nebrojenih spomenicih. Mogao bih prosboriti o rimskih kazalištih i zavodih, o redovih i monastirih, o javnih pučkih i crkvenih svetkovinah; al o tom će znati željan čitatelj naći knjiga u različitih jezicih, koje sve navedeno potanko opisuju. Samo dvie svetkovine, jednu crkvenu a drugu pučku, nemogu ovdje da ne spomenem.

Slučaj htjede da sam božićne praznike sproveo u Rimu. Da vide rimske svečanosti, običavaju na božić, uzkrs i brašančevo dolaziti prihodnici iz bliza i daleka. Pobrinuh se dakle za rana, da po običaju rimskom, medju odličnimi prihodnici dobim za božićnu svetkovinu mjesto u crkvi sv. Petra. Prijaznošću častnika kod papinske tjelovne straže, Conta Ferettija, nećaka stožernika istoga imena, dobih ulaznicu i moradoh se već u 8 sati u jutro spremiti u crkvu sv. Petra. Na Petrovu trgu nadjoh veliko množtvo svjetine uz nebrojene kočije stožernika, biskupa, rimskih boljara itd. U samoj crkvi dobih odlično za prihodnike opredieljeno mjesto u svetilištu, ali na moju žalost medju samimi Englezi, s kojimi ni rieči progovoriti mogao nisam. Svi su prihodnici morali doći u crnom fraku, a gospodje u crnoj svili; ostalu su svjetinu dielili u crkvi švicarski vojnici i granadiri; ali uz svu množinu svieta, ogromna crkva bijaše dosta prazna, a i malo se tko sjeća, da ju je vidio punu.

O 9. satu započe svečani uvod. S preda koracaše odiel švicarskih vojnika u sredoviečnoj nošnji s limenim oklopljem, sa svietlimi šišaci na glavi, i oboružani bradaticami (helebardami). Za Švicari stupaše tjelesna straža papinska u crvenoj odjeći sa zlatom; zatiem obrednici i konštableri u odjeći španjolskih vitezova. Za njimi nošahu papinski kneževski šešir i dvie papinske tijare svećenici sasvim u crveno obučeni; uz nje dva papinska komornika u španjolskoj odjeći sa srebrnimi žezli u ruci. Veliku povorku svećenikah započimahu komornici u crvenoj odjeći, nakićenoj bielim krznom, za njimi preko 60 biskupa, nadbiskupa, patriarka, stožernika s množinom kanonika, opata, manjih svećenika, dvorjanika, itd. Napokon eto i pape, gdje ga nosi šest papinskih dvorjanika na pozlaćenom stolcu od crvena baršuna, a vele mu „sedia gestatoria“. Uz baldakin, kojim je pokriven stolac, stupahu laganim korakom dva svjetska komornika s dugačkom mahalicom, sastavljenom od različita perja, što me nehotice sjetilo na kinezke pagode. Sám papa bijaše ogrnut plaštem bogato izvezenim zlatnimi žicami, izkićenim draguljem i biserom. Kad su ga donieli u vestibul iza velikoga oltara, posadiše ga na njegovo priestolje, pjevači ga na pjevalištu pozdraviše pjesmom „Tu es Petrus“. Čim je papa sjeo na priestolje, započe tako zvana Obedientia. t. j. svećenici počam od stožernikâ idu ljubiti papi koljeno ili na nogi papuču, na kojoj je zlatom izvezen krst. Zatim sliedi papinsko odievanje i velika misa iza velikoga oltara, kojom izvode mnogobrojni svećenici čitave vojničke smotre (manövre); ovom se prilikom nemogoh ja, a sa mnom i Englezi, dosta načuditi tomu, što su se svećenici vazda prije naklonili papi sjedećemu na priestolju, nego li razpelu, stojećemu na velikom oltaru. To su mi raztumačili kašnje njeki svećenici tim, što rimska crkva u papi štuje vidiva Isusa, a razpelo nam prikazuje samo nevidiva boga. Da li je to baš ovako, to ja dakako neznam, jer nisam vješt visokoj theologiji. Budući da u crkvi sv. Petra, kad papa misu čita, instrumentalna muzika nesmije svirati, nego samo u čas podizanja, to su i ovom prilikom pod čitavom službom božjom kod njekih pozlaćenih vrata pjevali kastrati. Tko još ove nakazne ljude nije pjevati čuo, njega može zanimati njihov tanki ženski glas; ali prem da se kaže, da pjevaju kao andjeli, ipak se meni, koj angjela nikad vidio ni pjevati čuo nisam, glas njihov već i s toga nemili, što su mi preveć blizu bili, pa su kadikad toli nemilo vriskali, da su vriedjali sluh svakoga, koji je naučen na veličanstveno crkveno pjevanje.

Po svršenoj misi odnesu opet papu uz pratnju čitave gore opisane povorke svećenika i dvorjanika. Izpred srednjih vrata crkvenih, na koja samo papa unići smije, na uzvišenoj prvoj skalini, podieli on blagoslov Rimu i svietu, a svjetina se razide kao iza svake obične svečanosti.

Drugu sam pučku svečanost vidio slučajno. U oči sv. triju kralja, vraćajući se iz kazališta „Valle“, eto preda mnom na trgu sv. Eustachia i obližnjih ulicah množina ljudstva obojega spola i djece, a svako diete i svaki odrasli pištio je u pištalku, ili trubio u trublju, ili svirao u sviralu, ili bubnjao, ili na kakav drugi način halabučio, da mi je već iz daleka sve zujilo po ušiju; a došav na sam trg nemogoh ni podnieti tu paklenu

buku, prem da sam se nehotice do sita nasmijati morao svakojakim šalam, što su tu zbijali dobroćudni Rimljani. Sav trg bijaše ujedno posut djetinjskom raznovrstnom igrarijom, što je prodavaoci na stolovih i na stolicah prodavahu.

Kad bi koja vojnička straža došla, da čuva red, potekle bi čitave hrpe za njom pišteć, trubeć, vičuć itd. te bi smješeće se vojnike potjerali nehotice u bjeg. Uz to bi djipala djetca i trčala u velikom veselju, jer ova je večer namienjena u Rimu za djetčinske darove, kao u nas badnjak; stoga se i skupe na rečenom trgu djetca iz svega Rima. Ovom se prilikom osvjedočih s nova o veseloj ćudi rimskoga prostijega svieta, koju sam i prilikom predstave njeke ozbiljne drame u kazalištu Metastasio, izkusio, kad je prosto obćinstvo u parteru i na galerijah više komedije igralo, nego li sami glumci: razgovarajući se medju sobom na glas, pozdravljajući iz partera na galeriju, mašuć rubci i rukama itd. Kad bi na pozorište stupio koj zlobnik, rugali bi mu se; kad bi koja ženska sentimentalno stala govoriti, smijali bi se; samo šalam i dosjetkam gromovito bi pleskali i rozgotom se smijali. Tako je prosti puk u svih naroda više sklon na šalu i na veselu zabavu, nego li na ozbiljne i visokoumne stvari, jer mu je sàm život suviše ozbiljan i tužan, pa neće da i u zabavah ozbiljnosti traži. (Dalje sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Opera Zajčeva „Ban Leget“ davana je 28. stud. prvi, a za dva dana drugi put. Ova je opera znatno popravljena što se libreta i glasbe tiče. Predstava se može brojiti medju bolje a i obćinstvo je po više puta izazivalo pjevače i skladatelja. Prima dona nije dorasla svojoj zadaći u toj operi.

Književnost. Knjižara Vel. Valožića u Biogradu pozivlje na predplatu na knjigu Veliki Petar, car ruski, napisao dr. K. Rajhe a preveo S. I. Zdravković; ciena 60 nov.

— M. G. Milićević, urednik „Škole“, izdao je tiskom knjigu „Emilo devetnaestoga vieka“ franceski od Alfonsa Eskirosa, srbski od Milićevića,“ vel. osmina, str. 210. Ovo je djelo izlazilo u časopisu „Školi.“

— Kosta Jovanović, bivši profesor na velikoj školi biogradskoj, izdao je knjigu Narodna ekonomija za svakoga.

— Lazar Urošević pozivlje na predplatu na djelo „Košnjica izkustva ili ogledalo bludnih sinova našega vremena,“ koja će izaći u 22 svezke, svaka po 6 tabaka, ciena 50 nov. Ovomu je djelu svrha odvraćati od pokvarenosti našega vremena.

— Miloš Milisavljević izdaje Jugoslavenski kalendar za god. 1873. i pozivlje na predplatu (ciena 35 nov.); novci se šalju štamparni N. Stefanovića u Biogradu.

— Knjižara braće Jovanovića u Pančevu izdala je ćirilicom „Pančevac“, koledar za narod za god. 1873., koj se može dobiti u svih knjižarah po 30 nov.

Ivan Zajc. Koji su se u nas brinuli za napredak naš u glasbenom pogledu, sjećati će se, kolikim se naporom izvelo, a kolikom radosti dočekalo, da u Zagreb dodje g. Z., čuven u glasbenom svietu skladatelj, o čem svjedoče izjave u raznih njemačkih novinah, koje govore o njegovih skladbotvorih. Svoj ljepši položaj on je zapustio u Beču a povuko se u skromnost svoje domovine, uz nagradu znamenito manju, da ovdje koristno djeluje. Ima dakako svakakvih želja i zahtjeva, a biti će ih i u buduće, ta kakov bi bio napredak, ako se nebi težilo uvieke napried? No toliko mora svakako pravedan čovjek priznati, da se u nas utemeljila opera s g. Zajcem, a da može s njim i prestati. Bojeć se mi toga, moramo pozornost svrnuti na dogodjaje, koji su se nedavno kod našega kazališta sbili. G. Zajc je tražio, da mu se povisi plaća kao ravnatelju opere, jer da s dosadanjom nemože izlaziti. Svoj zahtjev je opravdao tim, da mu je taj povišaj obećan prije nego li je ovamo došo; da je povišena plaća i drugim, pjevačem, glumcem, redateljem itd. od kojih mnogi, s manjom odgovornosti i naporom, više dobivaju nagrade nego li on, s većim naporom i odgovornosti, koji se odriče znamenita dobitka u tudjem svietu. Vlada je taj zahtjev odbila, većina kazalištnoga odbora uza to pristala, a g. Zajc hoće da ostavi Zagreb, gdje nemože s dosadanjimi sredstvi ostati. Nije nam ni na kraj pameti, da se poglavito borimo ma za čiju plaću, pa bi nam sasvim pravo bilo, da koji vrstnik voljno djeluje ma s kako malenom plaćom. No kad vidimo, da bi s takova razloga nastradati mogla naša umjetnost, onda nam se je za nju zauzeti. Mi dakako živemo u vrieme, kad se valovi narodnoga duha potiskuju nazad, jednom rieči u vrieme, kad se narod s velikim naporom boriti mora proti — tobožnjim svojim domaćim prijateljem, da si što god izvojuje; i mi u tom držimo s njim! Usljed toga krivo nam je sitničarsko djelovanje nekojih ljudi, koji radeć bez pravednosti, rade i bez mudrosti, neznajući, kako je lako srušiti zametak dobru, no težko ga je zametnuti. Želimo dakle, da se što prije kraju privede kriza, što je sad nastala u našem kazalištu; a odbor i vlada su odgovorni za to, da nam nepropane opera.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 50. U Zagrebu dne 14. prosinca 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

BENKO BOT.

Tragedija u 5 čina. Spjevao F. M.

Drugi čin.

(Dvorana u Benkovu stanu, koj je na krajnom krilu kraljevih dvorova. Zadku na sredini velika vrata; u lievoj pozorištnoj stieni od straga vrata, prema njim i u desnoj vrata, a u ovoj još sprieda prozor, oko kojega cvieće. Na pozornici bliže k lievoj pozorištnoj stieni stol i sjedala oko njega, a više stola na stieni slika starca Gojka, otca Jelini).

Prizor prvi.

(Jelina sama uz prozor na desnoj strani. Čuje se s te strane iz daleka harpa.) –

Jelina. Okriepi me, ti cviećem mirišući
Vjetricu večernji, okriepi me, il pući
Jadovito će mojoj sviesti strune
Svedj trzane od pandžâ ćutne bune;
Okriepi me već na smrt izmučenu
Dugotrajnom, najljućom u tom trenu
Izmedju srca i dužnosti borbom.
Ah! hman uzprežem srce svetom korbom,
Kad Hinkove ga strune tamo vuku.
Moj nesudjeni! zahman sam ti ruku
Ko posestrima pred oltarom dala,
Pred bogom zahman bratom te nazvala,
Da takvim vezom našu sputam muku:
I taj vez jača moć je raztrgala!
U krasnoj patnji, što me ne smieš ljubit,
Još ljepše si me ljubio, još više!
Tvoj život vidjeh lagahno se gubit,
Ko zorin sjaj kad lagahno izdiše,
I da me gubiš za viek, snoseć tako,
U oku noseć raj, u srcu pakô,
Osvojio si tiem za uviek mene. — —
A ja sam tu, u tvrdih lancih vjere,
Za Benka ja sam! Kraja niti mjere
Vrlinam njegvim nema; zahman sjene
Plemenitosti njegvoj naći žudim:
Ko sunce on je sjajno, blago, milo —
Al žarko meni nij, i hman se trudim
Odmieniti mu žarom. Kobna silo,
Što s njim me svezà! Kad mu vjeru dadoh,
Što ljubav jeste, sama još ne znadoh,
Al sada znam, ah sada, kad je kasno.
Uz Benka biti a neljubiti ga,
Razumjet njegvu dušu, kolika je,
A ljubit ga nemoći: preužasno
Dušògubje bez konca! spram tog iga
Na svietu breme svako još je lasno!
Al ti me zoveš, milovanje krasno! (na harpi se čuje drugi napjev; ona se trgne)
Odbaci harpu! nemoj toga zvuka,
Povrati prvu pjesmu! Ta mi druga
Objavit ima, da priegora muka
Savladala te jurve. Stani, stani! — — —
Il zar i treće pjesme obećani
Večeras glas mi dodje, koj iz kruga
Odazvat tog me ima u sviet strani?!
(podje od prozora k sriedi dvorane)
Obkolite me, dobre uspomene
Zidova tijeh, i vi, mile sjene
Mog roda, držite me! (stupiv pred otčevu sliku) Ti me brani,
Moj otče! Ti i sad me blagoslovi,
Ko onda pred oltarom. Očiju ovih
I ruku tvojih ti me drži silom,
Zadrži me tvog srca svetim bilom,
Ne pusti me! (prestrašena odbjegne od slike)
Oh! strašno ti je oko!
A ruka tvoja od sebe me tjera,
Ko da me kune. Pala sam duboko,
Nit dublje mogu, čim je pala vjera
U duši mojoj. (vraća se k prozoru)
Zvuci, sladki zvuci,
I strašni zvuci vi! Je l' bude muci
Večeras mojoj kraj? Je l' pjesmom trećom
Zazvonjet ćete noćas još? — Sve većom
Na drage grudi vučete me moću.
Odoljet li vam slaba žena hoću? (nad prozor se uznesav)

Pomozi ti mi, nebo, koje noću
Nebrojnih zviezda vasmirskijem skladom
Ozvanjaš svuda po bezkonačnosti:
Tog sklada dielak daj mi samo, dosti
Prerazdešenoj bit će mojoj duši,
Da k stalnoj vjeri opet se udesi.
Pouzdižte me, zvuci na nebesih,
Il sad će nebo na me da se sruši!

Benko Bot (stupiv na srednja vrata; muklim drhćućim glasom).
O! — Jelko! Jelko! (podje k njoj i pohitivšu mu na susret zagrli)
Ženo moja draga! (Jelina, zagrliv ga i hotjev ga poljubiti, klone joj glava i ruka).
Ti boluješ? sva blieda, mrzla si mi.

Jelina. I ja probliedjeh, videć blieda tebe
I glas tvoj čujuć.

Benko Bot (saleć se.) Slika-prilika smo.
A čij je glas moj? Ko utopljenikov?
Da! sviet taj vani potopno je more
Za mene; usav amo, ja sam spašen.
Nu zašto da nas sviet taj vanjski muči?
Ne mari, ženo, zanj, ne stradaj dulje
Od kleveta, Gertruda što ih razsù.
Već podugo mi pobolievaš, dušo,
I venut daješ ružicam na licu.
Ne! ne truj srca glasovi, što s vana
(harpa se više nečuje)
Nadolaze ti, ne slušaj ih; srcu
Prisluhni radje momu. Što će njemu
Nagodit kraljica, il tko mu drago?
Zatvori dušu glasom tim iz svieta,
Pak slušaj mene, il daj radje, tebe
Da slušam ja. Pripoviedaj mi nješto
O pobratimu. (Doveo ju od prozora, uz koj su prije stajali, do sjedala).
Dugo, dugo o njem
Ne poviedaš mi ništa.

Jelina. Ne vidjeh ga.

Benko Bot. Večeras ćeš ga vidjet; doć će po me. — —
Ne smućuj se: dok boravimo ovdje,
Govorit nam je i o ljudih ovih.
Al skoro ćeš otići; svršiti ću
Večeras sve. Pak onda s bogom Ugri!
Dà, poć ćeš ženo, kad je urečeno.
(sjednu; on ju ljubezno gleda, dragajuć joj ruke)
O pobratimu poviedaj. Povrati
Nebesku onieh časa slast mi, kad si
Poviedajuć mi o njem, o srdaca
Plemenitom vam druženju, preda me
Iznosit znala i nehote krasnu
Andjelsku tvoju dušu pobjednicu!
Jasnoću onu očiju ti, vedrost
Tvog čela tadanju povrati sad mi,
Povrati sjajne, krasne te mi časе! (strašnim glasom)
O pobratimu poviedaj mi! (ublažujuć se)
Dobro.
Poviedat ću ti ja. Znaj, braću svoju
Od propasti sam spasio. Za časak
Na oproštaj će doći amo. Čuj me,
Vesel' se sa mnom. Gledj, ja malne plačem
Od radosti! Ta što je veća radost
No spasit njekog, tko je drag nam srcu,
A ubit ga hotjahu. Daj se raduj!
(žalostnim glasom)
Daj smij se sa mnom, ili plači. —
Poviedat nećeš, smijat se, ni plakat.
Čuj, ja ću za te. Pitala si većkrat
Za onu vrpcu. Majka mi je dala
Na umoru, a njojzi majka njena,
A ta ju našla u sgrčenoj ruci
Svog muža, sgrčenoj na mrtvom srcu.
Taj muž, moj pradjed, pao je u boju
Na gori Gvozdu, sa Svadićem Petrom;
S njim kraljevina Hrvatska je pala,
S njim stieg hrvatski, stieg u njegvoj ruci.
Ta vrpca je od stiega onog krpa.
Ja tebi dadoh nju. A ti ju krvlju
Okaljat dade njegvom. Sad ju nosim
Tu nà srcu, da njom zadržim krvav,
Što iz srca mi teče, mlaz. Al zahman!
Još ona srče krv iz moga srca;
Kad svu do kapi izpije mi, tad ću (ustavši, užasnim glasom)
Na tebe bacit ju ko kletvu! (Jelina razplakav se ustane)
Plači!
O plači, more izplači, da morem
Izpereš ljagu s nje, dok čista bude.
(Jelina klecajuć odlazi na vrata odstraga u desnoj stieni).

Prizor drugi.

(Na srednja vrata ulaze Benkova braća Petar i Vladislav.)

Benko Bot. Na polazku ste? (zaključa vrata; sve što sliedi govori se po tiho)

Petar (rućeć se s njim) S bogom brate.

Vladislav. (isto tako) S bogom.

Petar. Naš spasitelju.

Vladislav. Život smo ti dužni.

Benko Bot. A ja svoj kralju. On će ga i tražit;
I može.

Petar. Neće. Što si zakon htio,
Da spasiš nas, povriedit prvi put sad
Za vieka svoga, kralj će ti oprostit.

Benko Bot. Milostiv mi se kaže još. Al duša
Već sumnja na me njegva.

Petar. Mi smo tvoji.

Vladislav. Životi naši tvoji su. Daj reci,
U Hrvatskoj što činit nam je sada,
Priredit ćemo sve.

Benko. Ne tako, braćo.
Zakonit moj je put, doduše težak,
Dugotrajan, al doć ću njim, kud smieram.
Ni krvi nas ne stoji. Bune neću.
Taj sviet je ovdje trul, sâm razpada se;
Nam na pravici jabuka slobode
Već dozrieva, i sad će past u krilo.
(Njetko kuca na srednja vrata; Benko prestrašen)
Tko dopada? Ta jabuka će biti
Za mene otrovna. Otidjte tamo

Od Jeline se praštat. (On ih pusti na vrata, kud je Jelina otišla bila.)
Tko je? (otvori vrata; kraljica Gertruda ulazi)
Ti si? Ti sama, kraljice?

Gertruda. Gle čuda!
Zar nisam dosta sama? — Moram doći
Oprostiti se s banicom, kad neće
Počastit ona oproštajem mene.
Ni čudo nije; kraljica je ona.
Kad odlazi? Ja čujem, da večeras?
(Benko Bot uputiv ju s poklonom na lieva vrata i oziruć se na nju izlazi na desnu stranu. Čim je on otišo, kraljica otvori srednja vrata širom i govori:)
Izadjite, vi dobri dusi, otud,
A zli unidjte! Taj je dom vaš plien!
(zatvoriv ta vrata i pobrzav k lievim udje tud, pak se za čas vrati.)
Uputio me krivo. Tu je nema.
On neće, da ju vidim. Vidjet ću ju
Večeras ja, u prahu! (iz njedara trgne dva listka.)
Što ću sada?
Da Hinka prevarim? A zakleh mu se,
Da list ću pravi dat, ni odat išta.
Jest, zakleh mu se — srećom djece svoje.
Jest, djece srećom! ta me moli, sili,
Nek prevarim, nek ljude ove smrvim!
A brat? Da njemu slažem? Varkom
Uvrebah list mu, varkom ću ga predat.
Al brat? Da Benko nadje ga? — Kad ovaj
List podmetnem, ni sastati se neće.
Taj krivi li t ću, da! (gleda na lieva vrata
U onu knjigu,
Na klecalu što leži. (otide unutra i vrati se s knjigom)
Sveta knjiga.
Na molitvu otvarat će ju ona
Prie počinka. (otvoriv knjigu, čita)
„O vjernoj ženi“. Ovdje
Taj list će pristat dobro. Neka bira.
Nek sama sudi sebi — zlo il dobro.
(Metnuv jedan list u knjigu, a drugi zadjev u njedra, odnese knjigu na lieva vrata, pak se vrati)
O vjernoj ženi! Ha, ha! vjernoj ženi!
(Benko se vrati s desna.)
I Benko, koj je pravda, zakon, vjera,
I sveta istina, zna varat? gdje je žena?
Ne trudi se. I ja ju nadjem sama.
Kad odlazila bude, vidjet ću ju.
Zar ide danas? S bogom, s bogom pošla!
(odlazi.)

Benko Bot. Ha! što me stište, da nemogu dahnut!
Koj zloduh s njom je u tu kuću ušo?
Svud ćutim nješto, što je ostavila
Ta prokletnica, ko prokletstvo strašno,
Ko moru, što me davi, krv mi pije,
A ne vidim je! Da ju sgrabit mogu,
Pohrvati se s njome. Gdje je! Gdje je!
(otide na lieva vrata, i vrati se s knjigom.)
U svetoj knjizi je uz „vjernu ženu“.
Ne pucaj, srce, drži jošte malo;
Podržte oči, ne izkàpajte mi,
Dok dočitam. (Iznemažuć pane u stolac, knjigu baci na stol, rukama si sakriva lice; za čas ustavši)
Ovamo braćo, braćo! (Petar i Vladislav došav prepanu se od pogleda Benkova)

Vladislav. Što zla te snašlo, brate?

Benko Bot. (otvarajuć knjigu). Ništa, ništa. —
Koliko ima pristaša? (Braća, polagano primičuć se Benku, šapću za sebe.)

Petar. Što čitaš?
Govori, šta je?

Benko Bot. Vi odgovarajte.
Koliko vas je — tvrde vjere?

Vladislav. Bože! (uzev Petra za ruku, šapćuć odmiču se od Benka).

Benko. (čita muklim glasom)
„K momu srcu ključ ti zlatni dadoh,
Al otvorit još ga niesi htjela.
Zar si, draga, ključ u bezdan djela?
Bar u bezdan jada ja već padoh.“
(Gnievno) I padaj!

Petar. Što je?

Vladislav. Što te boli?

Benko Bot. Srce —
Od njekog doba.

Vladislav. Al što čitaš?

Benko Bot. Čitam? —
Jest. Sveto pismo; da mi bola jenja.
Naučio sam tako; odlahne mi.
Je l' dosta oružja? je l' strielâ, mača?
Nebližte se; i otuda vas čujem. (čita)
„Čuj mi vapaj, smiluj mi se, Lado!
Dodji, dodj na treći glas mog cviela,
Ne dodješ li, bit će smrt me spela.
Zar da umrem, ti bi, dušo, rado?
Moje srce izba ti je znana,
Sini u njoj, zoro milovana,
Vodit će te zviezde i spiev treći.“
O zmijo! zmijo! — (ustavši, braći) Jel' ustanku hora?
Tu zmiju, što se grije sto već lieta
Na grudih Hrvatskoj, kad neće crći,
Zadavit ćemo, sgazit. Spremajte se.
(Čita dalje.)
„Noćas zvat će pjesma obećana
Uz strune te ù skut znanog stana:
Mojoj smrti skut, il mojoj sreći.“ (izpane mu knjiga)
(Užasno.) I dozreli ste smrti! — Je li, braćo,
Da jesu? S bogom. Žurite se kući,
Nabrusit kosu, kojom smrt će žeti.

Petar. Ne nagli; pazi. Opreza nam treba;
Jedan put izdani, ne smiemo sada
Van potajno, polahko.

Benko. Čas je, čas je.

Vladislav. Zar zlo ti kakvo prieti? zar od kralja?
Za tvoju glavu sto nek naših pada!

Benko Bot. Za moju ne bojte se. Još je čvrsta. (Izvadiv modru vrpcu iz njedara i kažuć ju braći).

Jel' znate zalog taj? Jel' znate, čija
Na ostanku nam svetog stiega krv je?
(Spravi vrpcu.)
Ne počasite. Spremajte se boju.
Čim Hrvatske se dotaknete zemlje,
Ko Antej silni divovi ustajte,
I dižte rod. A vodja doć će skoro.
Za koji dan ću doći. S bogom, braćo.
Oh! — S bogom. Da vas zagrlim! Da čujem
Na vaših srcih domovine bilo!

Petar. S bogom. Što poručaš Gojku?

Benko Bot (muklo) Što tastu? ništa njemu.
Nekazujte mu ništa.

Vladislav. Kad ćemo se vidjet?

Benko Bot. Bog zna. S bogom.

Vladislav Bog daj, skoro. S bogom. (Izgrliv se s Benkom, zabrinuto se oziruć na njega, ali kao odlučni na nješto, odlaze Petar i Vladislav)

Benko Bot. Oj domovino! Sad sam tvoga bila
Uzvišen čuo glas. Od tvojih grudi
Ne odtisni me, u tvom naručju me
Sad drži, majko sveta, dok mi srce
Plam čisti tvoje ljubavi ogrije. — —
(kao preobražen stoji)
Obasjava me sjaj tvoj, domovino!
Sad vidim. Sad sam spreman. (Polagano pristupa k ležećoj na tlih knjizi, digne ju, metne u nju izpadši listak, i pozamisli se.)
Tako budi.
Ti sveta knjigo, satri guju, što se
Uvukla u te. — Tako budi. Tako. (Odnesav knjigu u sobu na lievo, vrati se, te ide k vratam na desnoj strani, popostajući i govoreći u sebi)
Večeras; treća pjesma; strune; dodji.
(došav do desnih vrata, zove)
O! Jelko, Jelko! (Jelina izlazi blieda, izplakana)
Ženo moja draga! (vodi ju polagano do sjedala i tu sjedne s njom)
Ti težko boluješ. Sa lica tvoga
Ko duša da već izmiče. Za boga,
Ne ubijaj se, draga. Smiri mi se.
Potrpi malo, skoro ćemo poći
U dragu Hrvatsku. Kad rodne vise,
Kad rodna polja sgledaš, one noći
Milosjajne, sunčane one dane:
Zacieliti će tvojoj duši rane.
I opet ćemo s bijeloga dvora
Na hridi visokoj, pod kojom šumi
Valovit potok, gledat kako zora
Žitorodna nam zlati pukla polja,
U polju, trsju, livadi i šumi
Bjelasa svuda hrvatska se svita,
A Hrvatska se pjesmom javlja volja,
S tom pjesmom ševa oblaka se hita.
Oluju ćemo gledat, kako dumi
Nad ravnicom, i pazit igru triesa,
Pak opet stado bielo, gdje se skita
Uz rog pastirev mirno, čim je biesa
Gromotresnog odhujo užas sjevni.
A nedjeljom će zvonik starodrevni
Šumovitog iz visa provirući
U božji hram s daleka ljude vući.
Daleko svud će razliegat se zvono,
Daleko će se bieljet sviet idući
Za zvona glasom. I nas zvât će ono,
(čuje se harpa. Jelina se trgne, i plaho ustane; i Benko ustane, užas mu na licu, jedva diše; smiriv se nastavi, izprva slabim glasom)
To isto zvono, što u hramu istom
Pred četvrt ljeta s tvojom dušom čistom
Ozivalo se: ljubim! ljubim Benka!
To isto zvono, uz čij glas je siedi
Tvoj otac, biel ko sa nebesa sjenka,
Na ovu glavu ruke svoje slágo. (izvadiv modru vrpcu iz njedara)
Gle, tvoje vrpce. Opet ona vriedi,
I kaže tebi, da si moje drago!
Na mom je srcu bila: njegvim žarom
Sad očišćena pak ti bila darom.
A ti ju čuvaj.
(On joj predaje vrpcu, al joj izpada iz ruke, te ona padši predanj hvata se drhćući njegovih ruku i skutova.)
Nju će ljubav tvoja
Razširit nà stieg, kakov bjaše prije,
A sin tvoj žudjen, dorasô do boja,
Za hrvatski nek dom taj stieg razvije,
A primit će ga iz te tvoje ruke
Uz onog zvona blagoslovne zvuke,
Uz koje tô se našle ruke dvije.
A pobjednik kad on se s boja vrati,
I opet to će zvono da ga prati
Na krilo majci. (jakim glasom) To će spjev bit treći,
Ne k smrti poziv, već k najljepšoj sreći. (Benko ju podigne i vodi ju pred sliku otca njezina)
Umiri se. Gledj otca svoga. Gledaj
To oko njegvo, kako ti se smieši,
Gle ruku, kako pruža ti se. (Jelina se trgne od slike otčeve, te iz ruku Benkovih)
Nedaj
Savladati se opet. Ne, ne predaj!
Govori, što je? Ja sam, koj te tješi.
Ne odlazi mi tako — daj me rieši
Užasne misli! Odgovaraj! stani! (strašnim glasom)
Govori! progovori!

Jelina. (Odlazeć težko u sobu na lievo, slabim, mrtvim glasom) Lahku noć!

Prizor četvrti.

Benko. (sâm; većinom govori pridušenim glasom; iza odlazka ženina prestravljen:)
Lahku noć!
Nabacila mi lahku noć, ko kamen
Strahovit, crn, i smrvila me. Jao!
Što krije noć ta, koju mi je dala?
Je l' zviezde? Oj pritecite joj sgora,
Vi sjajne luči, razsjajte joj dušu,
Da spasi sebe i mene. (primaknuv se

lievim vratam i hotjev unići, odmakne se opet.) Ja ne smiem.
Slobode joj neotimljem. Nek prodje
Kroz oganj taj. Ko zlato tad će sjat mi,
Il ugljen spasti crn. Što činim? Zar se
Ja igram boga? (pobjegne na desnu stranu)
Zar će ovo srce,
Tim ljudskim bilom podnieti, da broji
Tê duše boj? zar neće stati s groze?
Ti, bože, motriš milijune duša
Borećih se, i puštaš, nek se bore:
Daj trak mi tvoje moći, jednoj duši
Da boj dokončat pustim. — Ne, ne mogu!
Ja klonem, padam. (Vrati se k lievim vratam i tiho ih otvara.) Gle, pred klecalom je,
Na koljenih je — nice srušila se —
Nek leži, nek se moli. (otišav desno)
I ja molim, bože;
Od jednog andjela odrieši krila
I njojzi ih uz ramena pritvrdi,
Nek njima s tla se digne, nek poleti
U moje naručje.
(Razkriliv ruke vraća se vratam, otvoriv ih cikne)
Odletjela je!
Odletio je andjeo na krilih. (utrči u sobu, za čas se vrati s knjigom)
I putni list je ponio u pako,
A svetu knjigu ostavio meni. (baci knjigu)
Ha! što ne sgazih zmiju, dok je tamo
Još na tlih ležala mi! Jao! jao! — — —
Pobuni se sva naravi! Zadujte
Vi vjetrovi, uzpriećite se njojzi,
Nek napried ne mogne. Utrnte zviezde.
Nek ništa ne vidi, nit nadje puta,
Dok mač moj mrakom do nje ne doluta.
(iztrči na srednja vrata.)

Prizor peti.

(U kraljevih dvorih nutri dvorište. Prama lievoj strani od polovine pozornice diže se stupovnik sa stubami, dolje u veliku izdubku njegova zida kip bogorodičin sa svjetiljkom. Pred stupovnikom u lievoj pozorištnoj stieni izlaz. Nasried desne stiene vrata gvozdenih rešetka, pred njimi izvana dva stražara.)

Andrija II. (dolazeć iz zadka iza stupovnika)
Povratit ću se. Neću s tobom, neću.
Što treba pitat nebo još, kad veli
Horòskop njegov, da će smaknut biti.
I smaknut ću ga, urotnik je i on.
I ti si urotnik, kad braniš njega.
Klinksor. Horoskop veli, al neveli: kada?
Sad nije kriv. Zagovaram ga, odkad
Plemenitost mu zamjeravat moram.
Jest, divan čovjek. Hajde sa mnom, hajde.
Andrija II. Nek bude. Idem. — Već i na te sumnjam.
Na sav sviet sumnjam. Svi me prevariše.
(došavši do vrata, otvaraju mu ih stražari.)
Stražari za mnom. Da tko nezasieda?!
A tu ih ne treba. (Izčezne u noć kralj s Klinksorom, za njimi stražari; otvorena vrata.)
Benko Bot. (utrči na ista vrata). Jel prošla tuda?
Kud noć ju skrila? — Da je doma, jošte?
Prenaglih li se? Zar me bies koj tjera
Da lovim sjene? Nije l' tud uzašla?
Pomamih se. Ta ona doma spava. — —
Ti kipe sveti, kad do tebe dodje
I nàkani se prolaziti mimo:
Tim' mačevî, što u grud ti se pere,
Zadrži, prikuj tu ju; strgne li se,
Osliepi oči joj, ti svjetlo sveto,
Ti kipe kameni, obor' se, te ju smrvi!
Je l' ondje njetko? — Onud pobježe mi!
(Izčezne pravcem, kud je kralj otišo. Otud ulaze redovnici i pošav uz stube izčeznu u stupovniku; na ista desna vrata udje Jelina)
Jelina. Ah kud ću? Natrag? Natrag već ne mogu.
Sad povratka mi k njemu nema više.
On zna da bježim, on zna sve. Vaj meni!
Ne vriedim njega. Takovu mu ljubav
Odmienit ja ne mogu. Da ga mučim
Vjekovito, ne ljubeć jednako ga,
Da mučim samu tim! Visoke duše,
Ne dohvaćam mu, prem ju shvaćam jadna.
Plemenitog ne dosižem mu srca
U ljubavi. Da uviek varam njega,
Da skvrnem ljubav njegvu svojom himbom?
Ne mogu tako. Bolje bježat, bježat,
Da l' u skut Hinku, il skut smrti stignem.
Al što će stradat on! koliko trpljet?
Ne! prezriet će me, on je velik, jak je.
(čuje se večernje zvono)
O bože! kud me zvono vuče ovo?
U njegvo naručje, u krilo otcu,
U krilo domovini! S bogom, s bogom!
Ne povraćam se, bježim, bježim, bježim!
(Zaustavi se pred kipom u izdubku.)
S lieve strane čuje se sbor „ave Maria".)
Ti sliko prve mučenice! Jad mu
Pomozi snosit, izvad' mu iz grudi
Iz proraženih mač, i k svojim primi,
A svjetlom tim mu na sve svietli pute
Sad srce stoj, a noge nek se skrute.
(Uzašav uz stube izčezne u stupovniku. Ne čuje se više zvono ni Ave Maria. Benko Bot se povraća i dolazi do stuba. Po njih silaze redovnici.)
Benko Bot. Oj božji ljudi, odkud? Je li prošla
Tud žena moja?
Sied redovnik. Jest. — Od mrtve dieve.
Sirotče umrla je; sad je andjel.
Jest, prošla j' tuda. — Postala je andjel.
(Redovnici izadju na izlaz u lievoj stieni. Za čas se čuje s te strane slabo „de profundis". Benko Bot uhvatio se naslona kraj stuba; kao bez sebe ponavlja:)
Benko Bot. Jest. Prošla j' tuda, postala je andjel.
Tud prošla, umrla, i još je andjel.

Konac II. čina. (Dalje sliedi.)

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

(Dalje.)

XXIV.

Dva sata kašnje pokuca Pavao Petrović na vrata Bazarovu.

— Oprostite, što vas smetam u vaših znanstvenih poslovih, rekne on, sjedne na stolac kraj prozora i obim se rukama upre o elegantni štap s krugljom od slonove kosti. (Obično nebi nikakva štapa nosio) — Al vas moram umoliti, da mi udielite pet časova... to mi je dosta.

— Izvolite razpolagati mojim cielim vremenom, odgovori Bazarov, komu je nješto lagano trglo preko lica, čim je Pavao Petrović stupio preko njegova praga.

— Pet je časova dosta, nastavi Pavao Petrović; dolazim samo, da mi odgovorite na jedno pitanje.

— Pitanje... nu?

— Imajte milost, poslušati mene. Već na početku, kako ste simo došli, i dok si još nisam kratio radosti brbljati s vami, bila mi je prilika doznati vaše mnienje o svakojakih stvarih; al koliko se sjećam, preda mnom niste nikada izrekli, što li mislite o dvoboju, o dvoboju u obće. Dozvoljite, da vas zanj upitam.

Bazarov, ustao prije, da u susret podje Pavlu Petroviću, sjedne sad na ugao stola i složi ruke na grudi.

— Po mojem mnienju, rekne, dvoboj je t. j. s gledišta teoretičkoga — nesmisao; u praksi stvar se drugčije ima.

— Ako vas pravo razumijem, to dakle znači, da bi vi u praksi zavrgli svoju teoriju o dvoboju i netrpili, da vas tko napastuje, nepotraživ za to zadovoljštinu?

— Dobro ste me razumjeli.

— Prekrasno!... drago mi je, što to od vas čujem, i što sam riešen svoga neznanja.

— Svoje neizvjestnosti, htjeli ste reći.

— Biti će to prilično jedno isto, gospodine. Ja namjeravam jedino, da me razumijete. Nisam ja... djak, i drago mi je vrlo, što me je vaše razjasnjenje riešilo njekih neugodnih dužnosti. Ja sam najme odlučio s vami se tući.

Bazarov razklopi oči široko.

— S menom?

— Dà, s vami osobno.

— Al zašto? Ja nepojmim.

— Mogo bih vam baš i kazati, al volim nekazati ništa. Ja držim, da ste vi tuj suvišan... nemogu vas trpiti... prezirem vas, a ako vam to nije dovoljno...

Oči mu se kriesile od jieda; i Bazarovu su zasjale oči

— Dobro, odvrati on; drugoga razjasnjenja netreba. Vam godi, svoju vitežku hrabrost vježbati na meni, i premda bih vam mogo uzkratiti ovu zabavu, ipak mi nije stalo...

— Hvala vam, rekne Pavao Petrović. Mogu se dakle nadati, da primate moj poziv, a da mi netreba rabiti sile?

— Ovoga štapa, mislite li? rekne Bazarov hladno. Imate pravo! Netreba vam se mučiti, da me prisilite, tim više, jer takva sila nebi prošla bez pogibelji za vas. Dajte i nadalje se ponašajte kao gentleman, pa ću onda i ja kao gentleman pristati na vaš zahtjev.

— Dobro, odvrati Pavao Petrović i položi štap u kut. — Preostaje nam samo još ustanoviti uvjete našega dvoboja. Prije svega rad bih znao, držite li za potrebno, da mi kao za uzrok našemu dvoboju zametnemo kavgu za izliku?

— Ne, to mi se čini posve suvišno.

— I ja tako mislim; držim, da netreba razglabati potanko razloge našemu dvoboju. Netrpimo se... što ćeš više?

— Doista... što ćeš više? ponovi Bazarov porugljivo.

— Što se uvjetâ tiče, ja bi želio, da neuzmemo svjedokâ... jer gdje bi jih našli?

— Dakako! Gdje bi jih našli?

— Ja se dakle usudjujem predložiti vam ovo: Sastati ćemo se sutra u jutro u šest sati za šumicom, i pucati ćemo na deset koraka.

— Deset koraka... pristajem! Naša je mržnja dosta velika, da nam se to nepričini preblizo.

— Ili osam koraka, kako volite?

— Zašto nebi? Dakle osam koraka!

— Puknuti ćemo dva puta, a za veću sigurnost svaki će od nas u žepu imati listić, kojim javlja, da se je sám ubio.

— Ovaj mi se uvjet čini suvišnim, odgovori Bazarov. — Prvo, to nije vjerojatno; a drugo, sjeća previše na francezke romane.

— Može biti... no dopustiti ćete, da bi bilo neugodno, kad bi čovjeka držali ubojicom.

— Istina, al ima načina ukloniti se tol zlobnoj kleveti. Ako i nemožemo imati pravih svjedoka, ipak je lako udesiti, da njetko naš dvoboj gleda.

— Dozvoljite mi pitati: koga biste za to odabrali?

— Koga? Petra na primjer.

— Kakova Petra?

— Sobara vašega brata. Čovjek je on prema našoj civilizaciji, k tomu on bi se sigurno ponio kako dolikuje.

— Vi se šalite, prijane?

— Nipošto, gospodine! Promozgajte moj predlog, pak ćete uviditi, da je i razborit i naravan. Derviša u vreću nesakriješ, a što do Petra stoji — ja sam spreman pripraviti ga za njegovu zadaću i dovesti na ždrijelo.

— Vi se neprestano šalite, rekne Pavao Petrović i ustane — no iza ljubežljiva dočeka, što ste mi ga eto pokazali, nesmijem vam zamjeriti. Dakle, sve bi bilo u redu... još jedno... imate li pištolje?

— Čemu meni pištolje, Pavle Petroviću? Nisam ratnik.

— U tom slučaju nudjam vam svoje. Već pet godina nisam ih rabio. Možete se osloniti na moju rieč.

— Ovakvo uvjeravanje dakako da me može umiriti, rekne Bazarov. Pavao Petrović uzme štap.

— Sada, gospodine, rekne on, nepreostaje mi nego vam i opet zahvaliti, vi se vrnite k svomu poslu. Čast mi je preporučiti se!

— Dok se vidimo, gospodine! odgovori Bazarov, poprativ gosta.

Pavao Petrović izadje iz sobe, a Bazarov stane kraj vrata i klikne: „Do vraga! To je doduše vrlo krasno... no i vrlo glupo! Liepu li smo lakrdiju odigrali! Bolje neli ni učeni psi, koji na zadnjih nogu hodaju! Ali kazati ne, toga nemogoh... bio bi me udario, a onda... Bazarov na tu misao probliedi kao krpa, silno se pokrenuo u njem ponos... a onda što bih učiniti mogo, van mu vratom zakrenuti kao kokotu.“

Vrne se k svomu sitnozoru, ali mu je srce silno bilo.. nestalo je mira, potrebna njegovu iztraživanju.

„Pavao Petrović sigurno nas je jutros vidio“, reče samu sebi; „no jel' moguće, da se ga tako dojimlje stvar, koja se tiče njegova brata? I rad šta?... Rad cjelova!... Pa što zato?... Sakriva se tu nješto drugoga!... Nebi li on sam ljubio nju? Sigurno, to je i ništa drugo... okladio bih se. Grozna li meteža!“

„Nesnosna li posla!“ nastavi iza kratka razmišljanja; „nesnosna posla! Najprije s glavom na pazar... pa podbrusi pete... pa onda taj Arkadij... nesnosno, nesnosno!“

Još mirnije prohuji dan nego li obično. Feničku kao da su vile odniele; skrila se u svojoj sobi kao miš u rupi. Nikolaj Petrović činjaše se zabrinut; baš je dočuo, da se užižljivila šenica, koja ga toliko veselila. Pavao zaplašivaše sve, pače i Prokofića, svojom kao led ledenom udvornosti. Bazarov započme list svomu otcu, ali ga podere i baci pod stol.

„Poginem li, doznati će,“ mišljaše on; „no ja nepoginem! Ne, još ću se dosta potucati po svietu.“

Zapoviedi Petru, da sutra dan čim svane dodje k njemu rad njeke važne stvari. Petar pomisli, da ga Bazarov kani povesti u Petrograd. Bazarov legne kasno, svu noć ga uznemirivahu čudne sanje. Pred očima mu se vrtila gospodja Odincova, no ujedno bijaše mu majkom; za njom sliedovaše mačka s crnimi brkovi, a ta mačka bijaše Fenička; Pavao Petrović pojavi mu se u liku velike šume, no uza sve to imao se tući s njim. U četiri sata probudi ga Petar. Obuče se i namah podje s njime van.

Jutro bijaše prekrasno, svježe nego li prijašnjih dneva. Po svjetloj modrini neba plivahu sivi oblačci; po lišću se slegla sitna rosa; paučina ponad travom blistaše kao srebro; po škuroj, vlažnoj zemlji kao da leži zadnji sjaj zorina rumenila, a s visine, s bliza i daleka, dopiraše ševin pjev. Bazarov dodje do šume, sjedne pod krošnju i odkrije Petru, zašto ga je pozvao. Ugladjeni sluga malo da neobamre od straha, no Bazarov ga umiri, rekne mu, da neima drugo raditi već s daleka gledati, i da neće biti ni malo odgovornosti na njem.

— U ostalom, gizdati se možeš svojom častnom zadaćom, dometne on.

Petar uzdigne ruke, ponikne glavom i prihvati se za stablo; od straha sve mu lice pozelenilo.

Put vodeći u Marijeno provlačio se krajem jedne šumice; pokriven sitnim prahom, nije se na njem poznao nikakov trag ni stope ni kola od prošle večeri. Nehotice pogleda nanj Bazarov, kadkad utrgne koju travku, grizkaše ju i govoraše: „Ludorije!“ U svježem jutru trgnula bi kakdad lahka zima njegovim tielom; Petar ga pogledaše turobno, no Bazarov odvraćaše smješkom na taj pogled; nije ga bilo ni mrve strah.

Za njeko vrieme dopre s velike ceste topot kopita, malo zatim pojavi se mužik dolazeći od sela i tjerajući pred sobom dva svezana konja. Prolazeći mimo Bazarova gledaše ga čudno, nedignuv ruke do svoje kape, što je očevidno uzrujalo Petra, jer je to držao za zločest znak.

„I ovaj je čovjek uranio,“ pomisli Bazarov; „ma on će raditi koristno... a mi...“

— Čini mi se, eto milostiva gospodina! upane Petar tihim glasom.

Bazarov pogleda i opazi Pavla Petrovića, dolazećega brzim korakom po glavnoj cesti; na njem bijaše ljetna bojadisana haljina i hlače biele kao snieg, pod pazuhom je stisnuo ladičicu u zelenom kožnatom omotku.

— Izvinite... strah me, da ste me jako dugo čekali, rekne on pozdraviv Bazarova, a za njim i Petra, koga je u taj par njekim načinom držao za svjedoka. — Nije mi se dalo buditi moga sobara...

— Ništa, ništa, odgovori Bazarov; i mi smo ovaj čas došli.

— Tim bolje! Rekav to, ogledne se Pavao Petrović naokolo. — Nikoga, tko bi nas

gledati mogo... neće nas dakle smetati... Da počmemo?

— Ja sam gotov.

— I netražite nikakva daljega razjašnjenja?

— Nikakva!

— Izvolite nabiti, rekne Pavao Petrović uzev pištolje iz ladičice.

— Ne, vi nabijte; ja ću izmjeriti daljinu, odgovori Bazarov i dometne grizljivim posmjehom: U mene su dulje noge... Jedan, dva, tri...

— Eugenije Vasiljiću! krikne sav zaduhnut Petar, drhćući kao od groznice; činite što vas volja... no ja ću malo nazad...

— Četiri... pet! Hodi!... Makar se zakloni za stablo i začepi uši... no očiju nesklapaj, i padne li koji od nas, onda potrči, poleti, pohiti dignuti ga... Sedam, osam! Bazarov stane. Je li dosta? upita obrnuv se Pavlu Petroviću; ili da još dva koraka uzmem?

— Kako vas volja, odgovori Pavao Petrović, turnuv drugo tane u ciev.

— Dobro... još dva koraka! Bazarov zadere nogom crtu po zemlji. Tako... tu je medja! A propos, niesmo ugovorili, kako daleko se staviti za medju. To je važno, al mi smo propustili razpraviti ovo ozbiljno pitanje.

— Čini mi se, uzmimo još deset koraka, odgovori Pavao Petrović i pruživ protivniku pištolju, dometne: izvoljite birati.

— Ja ću izvoliti. U ostalom morate priznati, da je naš dvoboj osobit, dà smješan... Pogledajte samo, kako se drži naš svjedok!

— Vi se još i sada šaljikujete! odvrne Pavao Petrović. Neću nijekati, da naš dvoboj ima nješto osobita; no valja mi upozoriti vas na to, da ja sa svim ozbiljno mislim. A bon entendeur salut!

— Oh, nedvojim ni malo, da smo voljni razderati jedan drugoga, al zašto da se nesmijemo... zašto nespojiti utile dulci? Vidite li, da ja, kad me nagovorite francezki, umijem odgovoriti latinski!

— Ja ozbiljno mislim! ponovi Pavao Petrović i stavi se na mjesto.

I Bazarov odbroji deset koraka i stane.

— Jeste li gotov? upita Pavao.

— Jesam!

— Napried!

Bazarov lagano podje prema medji, i Pavao Petrović tako. Lievu je ruku spravio u žep, desnom dizaše malo po malo ciev pištolje u vis. „Baš mi u nos cilja,“ pomisli Bazarov „pa kako očima škilji, da bolje vidi, izdajica! Nije to ugodan osjećaj... to moram priznati... ja ću naciljati lanac od njegove ure...“

Nješto zviždne tik kraj ušiju Bazarovu i namah zaori prasak. „Ja čujem, dakle me nije shvatilo,“ pomisli brzo, popodje za korak dalje, i neciljajuć odapne.

Pavao Petrrović s lahka se pomakne, rukom ponese prema nogi; biele mu hlače natopi krv.

Bazarov baci pištolju i poleti k njemu.

— Vi ste ranjen! klikne.

— Imali ste pravo čekati, dok do medje dodjem, odgovori Pavao Petrović. Rana je lahka, po našem dogovoru ima svaki od nas još jedan put opaliti...

— Glede toga dopustite mi, da to sačuvam za drugi put, odgovori Bazarov i obuhvati ranjenika, koji je bliedniti počeo. U taj par nisam već suparnik, nego liečnik. Prije svega da vidim ranu. Petre! ovamo!... Petre!... gdje si do biesa?

— Nije ništa... Meni netreba pomoći, odvrne Pavao Petrović s njekim naporom. Moramo još jedan put... Htjede segnuti za svojimi brkovi, al mu klone ruka, zavrne oči i pane u nesvjest.

— Gle vraga! Onesvjestio se, pa rad te malenkosti! klikne Bazarov nehotice, polažuć ranjenika na travu. No da vidimo, što je! Povuče iz žepa rubac, otare krv i opipa rubove rane. Kost se nije ozledila, promuca; tane nije zarilo duboko, samo se taklo jednoga živca, vastus externus. U tri mjeseci opet može plesati, bude li hotio. Nije nipošto vriedno bilo rad toga se onesviestiti... al takvi su ti nervozni ljudi... Nježne li u njega kože!

— Je li milostivi gospodin ustrieljen? upita drhćućim glasom Petar za ledji Bazarovu.

Bazarov se obrne.

— Skoči, prijane! rekne on i donesi mi vode, i nebrini se... on će nas preživiti oboje.

No ugladjeni sluga kan da ni nečuje što se od njega traži, i ni da bi se maknuo. Pavao Petrović medjutim malo po malo otvaraše oči.

— Duša mu je na jeziku! klikne Petar i prekrsti se.

— Imate pravo... kako se smješno drži! reče ranjeni gentleman s prisiljenim posmjehom.

— Nu, skoči i donesi vode, glupane! vikne Bazarov.

— Netreba... nesvjest je prošla... pomozite samo, da sjednem. Tako, sad netreba van ranu čim god zavezati, pa ću jamačno moći pješke kući... može se i po drošku poslati. Hoćete li, ostanimo kod toga što je bilo. Vi ste se ponieli kao poštenjak... pamtite, danas...

— Vraćati se k prošlosti, nije treba, odgovori Bazarov, a što se budućnosti tiče, nebrinite se ni za nju, jer ja kanim čim prije put pod noge. A sada dajte, da vam zavežem nogu; rana je doduše lahka, no ipak je bolje zaustaviti krv. Prije svega, da toga derana osvjestim.

Izrekav to, Bazarov pograbi Petra za ovratnik i živo sdrma i odpravi po drošku.

— Al pod živu glavu da mi brata nepreplašiš, reče Pavao Petrović. Ništa mu odati nesmiješ!

Petar ode, a dok je on tražio kola, sjedjahu oba protivnika mučeć jedan do drugoga. Pavao Petrović nehtijaše pogledati Bazarova. Nije imao volje s njim se miriti; predbacivaše si svoju naglost, svoju nedaću, svoje ponašanje u tom poslu, premda je i osjećao, da se svršio na najbolji način što si ga samo pomisliti možeš. „Bar ćemo se riešiti njega", tješio se on. „Toliko smo ipak dobili." Mučanje obojice bijaše do zla boga mučno. Svaki je znao, da mu drugi u dušu vidi, i kako je to znanje ugodno medju prijatelji, tako je neugodno medju neprijatelji, osobito kad se razjasniti ni razminuti nemogu.

— Nisam li vam previše stegnuo nogu? upita Bazarov, napokon.

— Ne... ništa zato... dobro je tako! odgovori Pavao Petrović, i za dva tri časa dometne: Obmaniti moga brata, neće poći za rukom; ja ću mu dakle kazati, da smo se o njekom političkom pitanju poriečkali.

— Dobro, odvrati Bazarov; ta možete reći, da sam se anglomaniji narugao pred vami.

— Mogu to, rekne Pavao Petrović. Što li taj čovjek o nas misli? dometne i prstom pokaže na mužika, što je malo prije dvoboja prošo s konji mimo Bazarova; a sad, ugledav gospodu, skine kapu i ukloni se.

— Tko će znati? odgovori Bazarov. Po svoj prilici nemisli ništa. Ruski je mužik onaj tajinstveni neznanac, o kom se u romanih Ane Ratcliffe toliko spominje. Tko zna njega? On se ni sam nezna.

— Mislite li? upita Pavao Petrović; al ujednoč klikne: Glejte, kako je lud vaš Petar... Eto moga brata na droški!

Bazarov se obrne i opazi Nikolaja Petrovića blieda lica u droški. Kočijaš nije još ni stao, a on skoči s kola i prileti k bratu.

— Šta to znači! klikne drhćućim glasom. Je li moguće, Evgeniju Vasiljiću!

— Nije ništa... nije te trebalo plašiti, odgovori Pavao Petrović. Gospodin Bazarov i ja planusmo u čas... ja sam zato malo kažnjen, to je sve.

— Al zašto za boga.

— Kako da ti razložim? — Bazarov je meni u brk nedoličnu rekao o Siru Robertu Peelu. U ostalom odmah dodajem, da sam ja jedini krivac, i da se gospodin Bazarov ponio kao poštenjak. Ja sam pozvao.

— Al... tu je tekla krv!

— Misliš li, da voda moje žile puni? Uvjeravam te u ostalom, da će mi to malo iztekle krvi biti za zdravlje, zar ne, doktore?... Pomozi mi sad na kola doći, i nezavezi se u turobne misli... sutra će mi dobro biti. Tako... sjedim da nemogu bolje. Tjeraj, kočijašu!

Nikolaj Petrović sliedovaše pješke za droškom; straga je ostao i Bazarov.

— Moram vas moliti, da se brinete za moga brata, dok dodje liečnik iz grada, reče Nikolaj Petrović.

Bazarov se pokloni, al nereče rieči.

Sat kašnje ležaše Pavao Petrović u svojoj postelji s vješto zavezanom nogom. Sva se kuća uzvrpolji. Fenička pane u nesvjest; Nikolaj Petrović lamaše muče rukama, no Pavao se smijaše, šaljaše, osobito s Bazarovom. Na sebe je metnuo batistovu košulju i elegantnu jutrenju haljinu i fez, naložio nespustiti kapke na prozoru, i šaljivo se potužio na strogu umjerenost, koju su mu dosudili.

Prema večeru navali groznica, i on se stane tužiti na glavobolju. Dodje liečnik iz grada; Nikolaj je Petrović poslao po njega bratu za utjehu, i tim radje. što je i Bazarov silio, da dozovu jednoga od njegovih kolega. Dok nije stigo liečnik, Bazarov se, žut i uzrujan, skoro neprestano bavljaše u svojoj sobi, i samo kad kad prigledaše bolestniku, al na kratko. Dva tri puta sreo se s Feničkom, no ona mu se uklonila s njekom bojazni. Nadošli liečnik prepiše hladeća pila, i pristane uz Bazarova, da rana nije težka. Nikolaj Petrović rekne mu: da mu se brat s neopreza sam ranio, na što liečnik sa „hm" odgovori. No kad mu se u ruku stisnulo dvaest i pet rubalja, dometne: „Takov se slučaj često sbiva". Nitko u kući nelegne u krevet niti nestisne oka. Svaki čas dotapa Nikolaj Petrović na prstih u bratovu sobu, i opet tako otide. Ranjenik zaspi za koj časak, stenjaše tiho, a bratu reče: „Nu lezi, napokon!" i zamoli piti. Jedan put zaželi Nikolaj Petrović, da mu Fenička dade čašu limunade. Pavao Petrović pogledà ju čudno i izkapi čašu do dna. Prema jutru stisne groznica jače, a ranjenik stane bulazniti. Najprije izreče njeke rieči bez saveza, zatim naglo otvori oči i opaziv brata svoga, koji se brižno ponad njim sagnuo, reče:

— Zar nije, Nikolaju, i ti vidiš, da Fenička ima nješto od Nelly?...

— Od koje Nelly?

— Pa još pitaš!... od kneginje R! Osobito u gornjem dielu lica... c'est da la même famille!

Nikolaj Petrović neodgovori, ali se začudi stalnosti osjećaja srca. „Kadkada oživljuje sve na novo," rekne u sebi.

— Oh, kako ljubim tu malu! klikovaše Pavao Petrović, slažuć ruke pod glavu, al namah doda: Nikad neću trpiti, da ju bezstidnik dirne...

Nikolaj Petrović uzdahne; nije poslutio, koga idu ove rieči.

Oko osme s jutra dodje Bazarov k njemu. Smogo je vremena složiti svoje stvari i na

dragu slobodu pustiti svoje žabe, zareznike i ptice.

— Dolazite oprostiti se? upita Nikolaj Petrović, podignuv se.

— Dà, naravno!

— Razumijem vas, i posve se slažem s vami. Moj brat, kukavac, krivo je uradio. — no zato trpi. Znam, on mi je kazao, da vas je stavio u položaj, gdje niste drugačije mogli nego tako, i vjerujem, da bi vam težko bilo neprihvatiti toga dvoboja, koji... koji se na njeki način dade protumačiti posvemašnjom protimbom nazorâ u vas dvojice. — Nikolaj Petrović zaplete se u riečih i stane težko odihavati: — Moj je brat jadljiv, tvrdoglav čovjek, i nepomičan ostaje uz staro... Hvala bogu, da je bar tako stvar prošla, bez većih posljedica, a ja sam već potrebno učinio, da se o tom dalje negovori.

— Ja ću vam dati svoju adresu, da me možete svaki put naći, ako bi se štogod izbrbljalo, rekne Bazarov na svoj nebrižni način.

— Nadam se, da je to suvišno, Evgeniju Vasiljiću... Vrlo me boli, da je vaš posjet kod nas tako... tako se svršio... tim više, što Arkadij...

— Vidit ću ga, po svoj prilici, rekne Bazarov, koji nije mogo snositi nikakva razjasnjavanja ni razlaganja. — No ako se s njim nesastanem, molim vas, pozdravite ga i izručite moju žalbu.

— I ja vas molim, da vjerujete... počme Nikolaj Petrović klanjajuć se; no Bazarov izpane iz sobe nečekajuć kraja govoru.

Doznav Pavao Petrović, da Bazarov kani otići zaželi ga viditi, i stisne mu ruku; no taj mlad čovjek bijaše hladan kao kamen, po običaju svom, jer je uvidjao, da bi mu se Pavao Petrović rad pokazao velikodušnim. S Feničkom se nemogaše oprostiti, no ona stajaše kraj prozora, kad je on došo na dvorište, i tako pogleda jedno drugo. Činila mu se snuždena. „Možda se nemože snaći“, rekne on sam u sebi; „ma zašto nebi?“ Petar se tako tronuo, da se zaliven suzami prislonio na rame Bazarovu; ovaj ga upita: „jesu li mu oči uzrasle na močvari?“ i to ga dovede k pameti. Dunjaška nemogaše svoga jada sakriti drugačije, van poleti u šumu; a onaj, koji je sve ove uzročio jade, skoči na taljegu, zapali smotku, i odmahnuv četiri vrste, kad je došo do pregiba ceste i zadnji put pogledao na dvorac Kirsanovski, pljune, srdito rekne „Vražji šljivari!“ i zamota se kabanicom.

Pavao Petrović naglo se oporavljao, no u krevetu ostane još skoro osam dana, podnosaše svoju robiju — kako je to zvao — dosta strpljivo, uredjujuć večinom svoju toaletu, dajuć paliti neprestano Eau de Cologne. Nikolaj Petrović mu čitaše novine, a Fenička posluživaše, kao obično; donosaše mu Bouilona, limonade, jaja na umak, čaja, al kad god bi stupila u njegovu sobu, tajna bi ju stravila strava. Svi se ukućani, osobito Fenička, uzrujali s ovoga čina Pavla Petrovića, samo bi Prokofić hladnokrvno o tom govorio i rekao: u njegovo se vrieme gospoda često potukla, al samo s ravnimi, nikad s takovim glupanom... „Takve bi ljude dali u staji bičem izmlatiti, kad bi se uzobjestili“, dometne on.

Fenička, premda joj savjest čista bila, slućaše pravi povod dvoboju, i to ju je boljelo ljuto. K tomu nadodje, što ju je Pavao Petrović odsele uviek tako čudno pogledao! I obrnuv mu ledja, osjećaše njegov pogled. A s ove stalne uzrujanosti opane joj lice, i ona postane stoga, kako sve ženske njenih godina, još ljepšom.

Jednoga jutra, kad je odlahnulo Pavlu Petroviću, ustane on i legne na divan. Nikolaj dodje, upita ga za zdravlje i ode, prigledati mlatcem. Malo za tim donese Fenička čaja, stavi ga na stol i htjede otići; no Pavao ju sustavi.

— Zašto mene tako brzo ostaviti, Fedosijo Nikolajevna? upita on; imate li što raditi?

— Ne... dà; moram dolje nalievati čaja.

— Neka za vas nalieva Dunjaša... a vi možete malo ostati uz biedna bolestnika. Osim toga imam vam nješto reći.

Fenička muče sjedne na kraj stolca.

— Recite mi, nastavi Pavao Petrović, gladeć si brkove, — ja vas već davno upitati htjedoh... zašto ste, kao da se bojite mene?

— Ja... Kako bi?

— Dà, vi... Vi nedaj bože pogledati mi u oči; skoro se čini, da vam nije savjest čista.

Fenička pocrljeni, no pogledav Pavla Petrovića, tako joj se čudan pričinio, da je zadrhtala u dnu duše svoje.

— Je li vam savjest čista? upita on.

— Kako da nije? rekne ona tiho.

— Mogu li ja to znati!... U ostalom proti komu bi vi sagriešila? Proti meni — nemože biti... a proti drugomu komu u kući? Ni to mi se nečini vjerojatno! Možda proti momu bratu?... Ne, ta vi ga ljubite...

— Oh, za cielo! Ja ga ljubim...

— Svom dušom? Svom silom svojom?

— Ja ljubim Nikolaja Petrovića svom dušom.

— Zbilja? Pogledajte u me, Feničko (prvi put ju tako nazvao)... Vi znate, da je laž veliki grieh.

— Ja nelažem, Pavle Petroviću; ta nebih vriedila da živim, kad nebih ljubila Nikolaja Petrovića...

— I vi ga nebi zapustila nikomu za volju?

— Komu za volju bi ja njega zapustila?

— Komu?... Tko zna! Možda onomu gospodinu, koji nas je ostavio nedavno. Fenička ustane.

— Za boga, Pavle Petroviću, zašto vi mučite mene? Što sam vam sakrivila?... Kako možete to reći?

— Feničko, nastavi žalobno Pavao Petrović; ja sam sve vidio...

— Što ste vi vidili?

— Tamo dolje... u sjenici...

Fenička porumeni do ušiju.

— Zar sam ja kriva? jedva izrekne.

Pavao se Petrović izpravi.

— Vi niste kriva? Za cielo niste? Nikojim načinom?

— Ja samo jednoga muža ljubim pod suncem, a to je Nikolaj Petrović, i nikada drugoga ljubiti neću, rekne Fenička odlučno, premda joj grlo stezalo zatomljeno jecanje. — A glede onoga, što ste vidili, reći ću i na onaj strašan dan, da nisam kriva. Bude li se tražilo, radje ću na mjestu poginuti, nego li podnesti strašnu sumnju, da sam sagriešila proti svomu dobročincu...

Glas joj zapne; u taj par osjeti, kako je Pavao Petrović žestoko shvatio njenu ruku i stisnuo. Ona ga pogleda i kan da se omramorila... bijaše on još bliedji nego prije, oči mu sievahu, a — što ju još više preplašilo — krupna, jedna suza lagano se ronjaše po njegovu licu.

— Feničko, rekne on gluhim, polu zatomljenim glasom, — ljubite moga brata!... Ljubite ga! On je tol dobar, ljubezan! Neodnemarite ga rad nikoga, nedajte da vas itko živ od njega odkine. Vjerujte mi, nema strašnijega nego ljubiti a ne biti ljubljen. Ostan'te vjerna momu dobromu Nikolaju!

Fenička se tako začudi, da su joj presahle suze i minuo strah, no kako joj budne, kad je Pavao Petrović njenu ruku privio k očima svojim! Za čas, pa ju privuče k svojim ustam; nije poljubio nje, no svaki čas uzdahnuo sav potresen...

— Za miloga boga! rekne u sebi ona; ta valjda mu se nisu potresli živci?

Nije ni slutila, da se u taj par sva jadovna prošlost prenula u srcu Pavla Petrovića.

Skaline zaškrinu pod naglimi koraci; Pavao Petrović turne Feničku nazad i glavu zakloni u vanjkušac od divana. Za malo se vrata otvore i vedra, vesela lica pridje Nikolaj Petrović, na rukuh mu isto tako vedar i veseo Mitja. Diete imadjaše na sebi tek košuljicu, pa se golim nožicama veraše po velikih putcetih otca svoga.

Fenička sune k Nikolaju Petroviću, zagrli ga žestoko i glavu položi njemu na rame. On kao da se začudio; skromna i stidna, kakva je bila, nikad mu nebi pokazala svoje ljubavi pred drugim čovjekom.

— Što je tebi? upita ju; a onda pogleda na Pavla Petrovića; preda joj diete i pohrli k bratu riečmi: Valjda ti nije gore?

Pavao skloni lice u batistov rubac.

— Nije, nipošto! odgovori; meni je pače mnogo bolje.

— Zlo si uradio, što si ustao, rekne Nikolaj Petrović. Zašto odlaziš? nastavi obrnuv se Fenički, al ona je već za sobom zaklopila vrata.

— Htjedoh ti donieti svoga malića... silio je vidjeti svoga ujaka... Zašto li ga je odniela?... No što ti je? Je li se što dogodilo medju vami?

— Brate! reče Pavao Petrović svečanim glasom.

Nikolaj Petrović lecne se i nešto nepoznata stisnu mu srce.

— Brate! ponovi Pavao Petrović, obećaj mi, da ćeš izpuniti moju molbu, koju ću ti reći.

— Što želiš, Pavle?

— Nješto važna... o čem visi sva sreća tvoga života. Već dulje vremena razmišljam o tom, što ću ti sada reći... Brate, učini svoju dužnost, dužnost poštena čovjeka; kraj učini ovomu nezakonitomu odnošaju, u kom živiš, ovomu zlu primjeru, koji daješ — ti, najbolji čovjek pod suncem —

— Nerazumijem te!

— Uzmi Feničku! Ona te ljubi... ona je majka sina tvoga.

Nikolaj Petrović koraći nazad i složi ruke.

— Ti mi to svjetuješ?... Ti, Pavle, koga sam držao ljutim protivnikom takovoj ženitbi? Ti mi to svjetuješ? No ako dosele izvršio nisam, što ti najsvetijom dužnosti zoveš, to nisam jedino rad tebe.

— Žao mi je vrlo, što si toliko gledao na mene, odgovori Pavao turobno se smješeć; sad počinjem misliti, da je Bazarov pravo imao držeć me za aristokrata. Dà, brate, valja zaboraviti na pričine, na obzire svjetske. Mi smo ostarili, a život nas je naučio čednosti. Daj, da zabacimo svu taštu gizdu, daj, da, kako si jednoč pravo rekao, činimo svoju dužnost i po svoj prilici biti ćemo srećni.

Nikolaj Petrović zagrli brata ljubezno i živo.

— Ti si meni otvorio oči! klikne on. Uviek sam te držao najboljim, najumnijim čovjekom pod suncem; sad vidim, da si više, da si pače mudar i velikodušan!

— Lagano, lagano! odgovori Pavao Petrović; smiluj se po malo nogi svoga velikodušnoga i mudroga brata, koj se u četrdeset i šestoj godini bije kao kakov secondelajtnant... Stvar je dakle na čistu, Fenička će biti moja jetrva.

— Moj dragi Pavle... ma što će reći Arkadij?

— Arkadij će klikovati od radosti, vjeruj mi! Ako i nedrži, po svojih načelih, da je takva ženitba u redu, on će se ovaj put smiriti, jer ljubi jednakost. Što i znače u devetnajstom vieku sve razlike striša i časti?

— Oh, Pavle! Daj da te još jednoč zagrlim. Neboj se paziti ću na tvoju nogu.

Braća se izgrle.

— Što misliš, nebi li njoj umah javio svoju namjeru? upita Pavao Petrović.

— Čemu tako nagliti? odgovori Nikolaj. Zar ste morda već o tom govorili?

— O tom govorili? Nismo... Quelle idèe!

— Tim bolje! Samo ozdravi, ono drugo samo po sebi dodje. O tom ćemo zrielije razmišljati...

— No odlučio si tvrdo i stalno?

— Jesam, i hvalim ti iskreno, što si me k tomu priveo. No sada te ostavljam sama... Mira trebaš... nemir ti neprija! nu kašnje da dalje govorimo. Daj sad gledaj spavati, dragi Pavle, i bog ti vratio zdravlje.

— Zašto li mi na ovaj način hvali? upita se Pavao Petrović, ostavši sám. Kao da neodvisi to jedino od njega samoga!... Što se mene tiče, čim se oženi, ja ću odminuti u Draždjane ili Florenciju i ostati tamo, dok vrag po svoje nedodje.

Pavao Petrović pomoči čelo s Eau de Cologne, i sklopi oči. Na jasnu svjetlu dana, što se po sobi razlievalo, njegvo se liepo iztrošeno lice činjaše na bielu uzglavju kao lice mrtvaca... u njekom pogledu on je i bio mrtvac.

XXV.

Mine njekoliko dana, a Katja i Arkadij sjedjahu u vrtu pod velikim jasenom. Fifi ležaše kraj njih na stazici saviv si vitko tielo onako prilježno, štono ruski lovci vele „kao rusak“ (sivi zec stepe). Oba mučahu, Arkadij i Katja; njemu u ruci bijaše polu otvorena knjiga; ona sabiraše drobtinice po svojoj košarici, i bacaše ih jatu vrebaca, što su plahom drzosti, kakva već jest u tih živinica, poskakivali podno njezinih nogu. Vjetrić lagano potresaše grančicami drveta, a zlatne se zrake lievahu po stazici i po žutom hrbtu Fifi. Arkadij i Katja sjedjahu u hladu, samo bi kadkada sinula svjetla točka kao plamenak na lasih mladjane djevojke. Oba mučahu, no kako su jedno kraj drugoga sjedjeli, vidilo se, da su im skladne duše. Činilo se, kao da ni nepazi jedno na drugo, a ipak plivahu u radosti, što su skupa. U ostalom, odkako smo ih ostavili, nješto se je promienilo u njih. Arkadij bijaše mirniji, Katja življa, odlučnija.

— Zar vam se nečini, upita napokon Arkadij, da je vrlo značajno rusko ime „jasen“? Ja neznam drveta, čija bi krošnja tako prozirna bila i lahka.

Katja polagano pogleda u vis i odvrati: Da. No Arkadij rekne u sebi: „Ona neprigovara momu pjesničkomu izražaju“.

— Heinrich Heine neljubi mi se ni kad se smije, ni kad plače, uzme do mala Katja pogledav knjigu u ruci Arkadija; no drag mi je, kad tuguje i snatri.

— A meni, kad se smije, reče Arkadij.

— To je još ostanak staroga satiričkoga pravca vaše duše.

— Ostanak! pomisli Arkadij; da vas Bazarov čuje!

— No počekajte samo... mi ćemo vas obratiti.

— Tko to? Vi?

— Tko? moja sestra; Porfirij Platonić, s kojim se više neprepirete kao njekoč; moja tetka, s kojom ste jučer u crkvu pošli...

— Nemogoh joj toga kratiti. Al što se tiče Ane Sergijevne, ta vi znate, da se u mnogočem s Bazarovom slaže.

— Moja je sestra onda bila pod njegovim uplivom kao i vi.

— Kao i ja... o n d a?... Jeste li našli, da sam mu se već izvinuo?

Katja neodgovori.

— Ja znam, da vam se nikada nije ljubio, nastavi Arkadij.

— Ja o njem suditi nemogu.

— Znate li, Katarino Sergijevna, da ja nevjerujem tomu odgovoru? Nepojmim, kako bi njetko mogo biti previsoko za naš sud... to je naprosto izgovor.

— Dobro dakle, reći ću vam, da mi nije bio nepoćudan, mi smo samo iz dva različita družtva. I vam je napokon sasvim tudj.

— Zašto bi bio?.

— Ta... kako da vam kažem? On je ptica grabilica... divlji... Vi i ja, mi smo pitomi.

— I ja?... I ja sam pitom?

Katja klimne. Arkadi se zagrebe za uši.

— Znate li, Katarino Sergijevna, da mi tim velite njeku vrst uvrjede?

— Zar bi voljeli biti grabilica?

— Ne, al jak, energičan...

— To nestoji do naše volje. Vaš prijatelj n e ć e da bude jak, no on jest.

— Hm!... I vi mislite, da bi on mogo imati velik upliv na Anu Sergijevnu?

— Dà, odgovori Katja; no za dugo nitko nad njom negospodari, dometne tiho.

— Zašto vi to mislite?

— Ona je ponosna... ne, to nije prava rieč!... Ona mnogo do toga drži, biti neodvisnom.

— Svatko nas do toga drži, odgovori Arkadij, no u isti se par upita: Šta za to? a Katja pomisli to isto. Obće li mladi ljudi mnogo medju sobom, dolaze na iste misli.

Arkadij se osmjehne i primaknuv se Katji, rekne:

— Priznajte, vi se je malo bojite.

— Koga?

— Nje, odgovori Arkadij važnim glasom.

— A vi? upita Katja.

— I ja... nezaboravite. Velim: i ja.

Katja mu zaprieti prstom.

— Čudim se, rekne ona; moja vam sestra nikada nije tako sklona bila, kao sada. Mnogo manje onda, kad ste prvi put došli.

— Zbilja?

— Zar niste opazili? I neveselite se tomu?

Arkadij stane razmišljati.

— Što li mi je pribavilo sklonost Ane Sergijevne? upita on; možda, što sam joj donio listove majčine?

— Dà, no ima i drugih uzroka, kojih vam neću da kažem.

— Zašto ne?

— Jer neću da kažem.

— Oh, vjerujem! Vi ste tol svojeglava.

— Svojeglava?... To je istina.

— I promatrate bistrovido.

Katja pogleda Arkadija postrance.

— Jel' vam što nepovoljno? Na što li mislite?

— Ja se pitam, kako ste do toga došli, da rado promatrate? Vi ste tol plaha, sumnjajuća... Svakomu se uklanjate...

— Mnogo sam samovala, to i nehotice privodi k razmatranju. No vi velite, da se svakomu uklanjam... smjete li vi to reći?

Arkadij pogleda Katju zahvalnim pogledom.

— Pravo imate. Obično ljudi, živući u vaših okolnostih, razumievam bogate ljude, nemaju dara razmatranja. Njim je kao i krunjenim glavam: istinu doznadu samo slučajno.

— Al ja nisam bogata...

Arkadij bude zatečen i neshvati je namah.

— Ta istina, imetak je vaše sestre, reče napokon i ta mu misao nije neugodna bila. Krasno li ste to rekla! dometne glasno.

— Što li tim mislite?

— Da ste naprosto rekla, bez kriva stida i nakita. U ostalom ja mislim, da će njekakov ponos osjećati svatko, tko zna, da je ubog.

— Ja o tom ništa neznam, hvala budi mojoj sestri... no neznam ni kako sam došla govoriti o svojih odnošajih.

— Ma to ćete dopustiti, da vam nenestaje sasvim onoga osjećaja, mnijem ponosa?

— Kako?

— Nu... moje vas pitanje valjda neće razljutiti... bi li se vi mogla nakaniti, da podjete za bogata čovjeka?

— Kad bi ga ljubila... al ne! Ja mislim, da ni onda nebih zanj pošla.

— Ah, vidite li! klikne Arkadij i dometne: A zašto nebi?

— Jer i narodne pjesme vele, da nije probitačno.

— Morda je u vas želja gospodovati, ili...

— Oh, nije. Zašto bi? Ja bi se voljno odala, ma neravnost mi je nesnosna. Sebe cieniti, pa se podvrći, to pojmim... to je sreća. No neravnost, podložnost! To mi je breme.

— To vam je breme! ponovi Arkadij. Dà, niste uzalud iste krvi koje i Ana Sergijevna. Vi, kao i ona, želite neodvisnost, no vi ste mučaljiva. Uvjeren sam, da vi nebiste nikad htjela odkriti čuvstva, pa bilo ono ma kako silno i sveto.

— A to mi se čini i sasvim naravno, rekne Katja.

— Vi ste obje mudrice, nastavi Arkadij; u vas je isto toliko, morda i više značaja nego li u Ane Sergijevne...

— Nesravnjujte me sa sestrom, molim vas, uleti mu u rieč Katja; to nebi po me koristno bilo. Čini se, vi zaboravljate, kakve su u moje sestre vrline: ljepota, duhovitost... Vi najpače, Arkadij Nikolajeviću... nedolikuje vam tako govoriti, pa još toli ozbiljno.

— Što mislite onim: „Vi najpače?“ I zašto mislite, ja se šalim?

— Ali ta vi se šalite?

— Mislite? No kad bih govorio iz duboka uvjeraja i uz to svjestan bio, da mogu još više reći?

— Nerazumijem vas.

— Za sbilja? Onda dakako da precienjujem vaša razmatranja.

— Kako to mislite?

Arkadij neodgovori i odvrne se; Katja nadje još dvie tri mrvice u košarici i baci ih vrebcem; al je prejako mahnula rukom i ptice odlete nepokupiv mrvica.

— Katarino Sergijevna, reče iznenada Arkadij, možda vam je svejedno... al mi vjerujte, da vas volim, ne samo više od sestre, nego od svega na svietu...

Naglo se podigne i ode dugimi koraci, kao da se prepao svojih rieči.

Katja spusti u krilo i košaricu i ruke, sklone glavu i dugo, dugo gledaše za Arkadijem. Malo po malo oblije joj lice lahka rumen, a oči joj stanu izražavati njeko čudo. Bila je, kan da si je prvi put u životu svjestna njekoga osjećaja, komu imena znala nije.

— Ti si sama! ozove se iznenada glas Ane Sergijevne. Mislila sam, da je s tobom pošo Arkadij.

Katja se obazre na sestru, koja ukusno, pače elegantno odjevena stajaše u aleji i šiljkom od suncobrana tipkaše Fifi po ušima.

— Sama, odgovori mladjana djevojka.

— Vidim, nastavi sestra; dakle se on vratio u dvorac.

— Dà.

— Jeste li skupa čitali?

— Dà

Gospodja Odincova primi Katju pod bradu, i digne joj glavicu u vis.

— Valjda se niste svadjali?

— Nismo! odgovori Katja odkloniv s lahka sestrinu ruku.

— Kako to ozbiljno izgovaraš! Mislila sam ga ovdje naći i htjela ga povesti šetati, za što me je već davno molio. Za tebe su stigle iz grada cipelice; ajde pokušaj ih. Opazila sam jučer, da ih trebaš; tvoje su već ponošene. U tom pogledu ti nemariš za se ... Tvoja je nožica prekrasna... i ruka ti je liepa, samo nješto prevelika, zato bi se za nožicu više brinuti morala. Inače ti si pristala djevojka.

Gospodja Odincova podje, a za njom je šuštila elegantna oprava. Katja ustane, uzme svežčić Heinea s klupe i vrne se u dvorac, al ne da pokuša svoje cipelice.

„Moja je nožica prekrasna!“ šaptaše, polagano se, lahkimi koraci uzpinjući po stubah vrućih od sunca. „Dobro, za malo će ležati podno tih prekrasnih nožica.“ Skoro u isti mah snadje ju njeko čuvstvo stida i što je mogla poleti u kuću.

Hodajuć Arkadij hodnikom, da se vrne u svoju sobu, stigne ga dvoranin i reče, da ga čeka Bazarov.

— Eugen! klikne Arkadij s njekim užasom; je l' već dugo ovdje?

— Baš je došao, ali je zapoviedio nenajaviti ga kod Ane Sergijevne i namah je pošo u vašu sobu.

„Nije li se kod kuće nesreća dogodila“, pomisli Arkadij hrleć po stubah i otvarajuć vrata od svoje sobe. No opaziv Bazarova, umiri se. Vještije bi oko dakako opazilo, da su energičke, no nešto napregnute crte na licu toga mladića odavale nutrnji uzruj. Zaprašenom putnom kabanicom, s kapom na glavi sjedjaše on na daski od prozora; niti se onda nepomaknu, kad mu se Arkadij s klikom radosti savio oko vrata.

— Ti si me zateko! Koja te sreća nosi? upita Arkadij hodajuć sobom amo tamo, kao čovjek, koji misli, da se pomamio od radosti, pa bi i drugoga o tom uputiti htio. — Kod kuće je dobro, zar nije?... Svi su zdravo?

— Dobro ti je kod kuće, al svi nisu zdravo, odgovori Bazarov. Neboj se, daj mi malo kvasca donieti, sjedni k meni i slušaj, što ću ti s malo rieči al jasno i razgovjetno reći.

Arkadij se silom umiri, a Bazarov mu izpripovjedi o svom dvoboju s Pavlom Petrovićem. Arkadij se vrlo začudi, pače uzdrma, no nepronadje potrebnim, da o tom svoju rekne. Samo upita: da li je rana njegova strica i zbilja neznatna, a kad mu Bazarov reče: da je doduše vrlo zanimiva, no ne s liečničkoga gledišta, silom se osmjehne, premda u sebi osjećaše njeki stid i strah. Bazarov kao da je naslutio, što u njem biva.

— Dá dá, rekne, to se sgadja, kad dodješ pod plemićki krov; valja ti prihvatiti navade sredovječne i postati kokot. Sada ću obaći svoju starinu i dodjoh ovamo... da ti pripovjedim o tom dvoboju, mogo bih reći, no laž je uviek bezkoristna kao i ludost... dodjoh dakle ovamo, vrag zna zašto. Gle, kadkad je dobro sebe samoga zgrabiti za kičmu i dići u vis, kao repu iz zemlje... a to ja eto činim. No banulo mi u glavu, da zadnji put pogledjem stanak, koji za uviek ostavljam, zemlju, gdje sam jednoč kao korjen uhvatio.

— Nadam se, tvoje se rieči neodnose na me, odgovori Arkadij tronutim glasom; nadam, da nekaniš odtrći se od mene.

Bazarov pronicavim okom pogleda.

— Od tebe?... Bil te to p čalilo? Meni se čini, kao da si se ti već odtrgo od mene. Ti si tol spretan i pristao... Tvoji su odnošaji s Odincovom reć bi prekrasni.

— Kakve odnošaje misliš?

— Što, moj golubiću? Zar nisi rad nje otišo iz grada?... Kako tamošnje nedjeljne škole?... Pa zar nisi zaljubljen? Ili zar si već došo u dobu triezností?

— Eugene, ti znaš, da sam ti uviek iskren bio. Kunem ti se dakle i budi mi bog svjedok, ti se varaš.

— Hm! bog svjedok... nov način izražaja! mrmljaše Bazarov poluglasno. Čemu ti to tako ozbiljno uzimlješ? Meni je sve to ravnodušno. Kakov romantik kliknuo bi tu: osjećam, da se razminuše putevi naši! No meni je dosta reći, da smo jedan drugomu postali suvišni.

— Eugene...

— Nije to baš zlo, moj mladče! U životu nam dosade i posve druge stvari. Po mojoj misli, za nas je nastupio čas rastanka; što sam ovdje, tako mi je odurno, kao da sam se napitao listovi Gogola gospodji namjestnici Kaluginoj. Niti izpreći nisam dao.

— Što te je snašlo... to nije moguće!

— Zašto nije?

— Da i negovorim o sebi, ma to bi se Ani Sergijevnoj svidjelo neuljudno. Ona će svakako htjeti da te vidi.

— Što se toga tiče, ti se jamačno varaš.

— Obratno, ja sam pače uvjeren, da pravo imam, odvrne Arkadij. — Čemu hiniti... kad smo već u rieči, priznaj, da si rad nje došao.

— Moguće!... Al se ti ipak varaš.

No Arkadij se nije varao, i Ana Sergijevna željaše viditi Bazarova, doglasi mu to preko dvoranina, a on se preobuće, da uzmogne pred nju doći. Novi mu frak bijaše već tako složen, da ga je bez ikakve neprilike umah mogo izvaditi iz kovčega.

(Dalje sliedi.)

ZVONJELICE.

Spjevao L. Vukelić.

Uzor-pjesniku.

Vila moja nekušanim krilom
Sa zemlje se k nebu ustremila,
Neprebrane žice udarila,
A u slavu svom uzoru milom;
Al' ju srete sunce blještavilom,
Želju vruću ruka nasliedila,
Žica zuji, al' ju zagušila
Gramza srca, buket žara, silom;
Tad mi Tvoja pjesma zaciliknu,
U grudima srce mi potrese,
Na krilih me do neba ponese:
I vila mi mlada pjevat ciknu,
I od tada štono spominje Te,
I u Tvoju slavu vience plete!

Pjesniku raj.

U borbi vječnoj skamenio sviet,
A boja bies mu izvrgao strasti,
I namakao oblak duhu tmasti,
I svaki srca oprlio cviet.
A zavjetan sam, zavjet mi je svet,
Ljepoti, istini, toj cigloj vlasti,
I pravdi na žrtvenik život klasti,
I zavjetu si pjevajući mriet.
Ljepote, istine kad pojem sjaj,
Oj, da mi je obćinit srca čarom;
Kad pravde krâs u gromki jekne jás,
Da srca planu svetog ognja žarom:
Oj, tada krunu, tada užih raj,
Oj odvrže mi bezsmrću taj čas! —

POUKA.

Narodna medicina u Srba.

Napisao Dr. Vladan Gjorgjević. Strana 80. lex. form. U Novom Sadu 1872.

Od svih stvari na svietu najzanimivije za čovjeka jest — čovjek. Tako veli Samuel Šmiles, a tko da uz njega ne pristane? Što se god tiče čovječjega života, njegovih izkustva, njegove radosti i žalosti, više će nas zanimati, nego li ma šta drugo, i čim je čovjek izobraženiji, tim više će se baviti oko dobrobiti svoga spola.

Prema tomu stvorila se je čitava nauka, koju zovu anthropologijom. Znajuć pako, da je čovjek složen iz tiela i duše i ćuteć svaki čas njihovu tiesnu zajednicu i medjusobno djelovanje, to će se ta nauka baviti oko toga troga, naime: oko čovječjega tiela, oko čovječje duše, te onda oko njihove zajednice. U koliko se ona bavi oko tiela čovječjega, zovu ju fizičnom anthropologijom, te će kao takva liečničtvom se zanimati.

Liečničtvo i liečenje postoji odkad ljudi boluju, i kako su ljudi shvaćali postanak bolesti, tako su ju gledali i liečiti. Tako su Egipćani držali, da bolesti potiču od gnjeva bogova, te su zato nastojali bogove miriti svojimi sveštenici, koji su po tom i liečnici bili. I kod židova su sveštenici (levite) bili liečnici, koji su proti bolestim stranom vrhunaravna, stranom naravna sredstva rabili.

Grčki liečnici (asklepiadi) liečeć u hramovih i snujuć na praznovjerju svoju znanost bili su ipak bar od tolike vriednosti, što su znamenitije bolesti stali motriti i bilježiti, dok se nije filozofija poprimila liečničtva, komu možemo Hippokrata otcem prozvati i koje se evo danas tako usavršilo.

Prem je sada liečničtvo, osobito razvitkom naravnih znanosti, stalo na čvrst temelj i orijaški se razvilo i prem bi se prema tomu moralo pomisliti, da će se jedva tko usuditi povjeriti svoje tielo čovjeku, toj znanosti nevještu, to se još uviek dan danas ne samo u neizobraženih, već i u najizobraženijih narodih velika većina ljudi otimlje liečnikom. Ne biva to samo na selu, već i po največih gradovih, i od najduhovitijih ljudi. Ta i naš slavni Preradović uteče se od bečkih prvaka — vračarici u Bavar ku!

Nije tuj mjesto izpitivati, zašto tako biva, ali sam htio samo konštatovati, da jest tako.

Liečenje po nevještacih osniva se na pukoj špekulaciji i lahkoumnosti publike, koja se ni dan danas nije mogla sasvim praznovjerja osloboditi. Takvo liečenje nemože znanost nimalo zanimati, ali od tim veće vriednosti biti će izpitati, kako narod u svojoj nepokvarenoj prostoti shvaća i sudi o raznih bolestih i kako im gleda na put stati. Takva studija vriedna je, da se o njoj i najbolje sile troše i nemožemo dosta pohvaliti g. pisca, koj je uložio mnogo truda, da nam i na tom polju utre stazu, kojom stupajuć ogledat ćemo narod s jedne za nas još nove, al ne manje znamenite strane.

I prije dra. Gjorgjevića skupljali su većinom svi oni, koji su u obće narodno bogatstvo sabirali, po nješto i nazore, te postupanje narodno pri bolestih, a i njekoji strukovnjaci su se više ili manje tim bavili, al je on prvi, koj je gledao sve dosad poznato znanstveno ujediniti i urediti, da nam predoči narod kao liečnika. Samo se kaže da nas nije dr. Gjorgjević mogo nečim sasvim gotovim ponuditi, jer će tu trebati još mnogoga sabiranja ne samo po pojedinih predjelih, već i po čitavoj domovini.

Mislimo, da ćemo ugoditi našim čitateljem, ako im po ovoj knjizi nacrtamo u kratko, kako naš narod shvaća liečničtvo.

Naš narod smatra takodjer bolesti kaznom božjom za griehe. Prema tomu veli on: Bog dao, bog i uzeo, ili: Božja je volja tako bila, ili: Tako je njemu bilo pisano (sudjeno).

Karakteristično je, da pored tih poslovica, koje možeš čuti i od inteligentnijih ljudi, i po kojih bi morao suditi, da je naš narod nekakvi fatalista, ipak on ne pušta, da ide bolest „kako je sudjeno“, već se gleda njoj čim prije oteti, jer on nema vremena da boluje, i gleda da se čim prije prekrha, crno, jal' bielo.

Kad čovjek oboli, eto ti čitavih čopora tetaka, strina i kumica da obidju bolestnika. Naravno, da će svaka svoju reći, i još naravnije, da će se svačija slušati i kušati. Ako ne bude bolje, to će se mahom zvati u okolici već kao osobito vješta poznata vidarica, koja znade naravno od svake bolesti lieka. Liečnik se riedko zove i to većinom, kad je sve drugo izdalo. Umre li bolestnik, koga su narodni liekar ili liekarica liečili, onda će se reći: tako je bila božja volja; tko se može s bogom boriti, a umre li pod rukama doktora onda će svi: bog mu (doktoru) sudio i prokleta mu duša bila. Narodno liečenje nije ni za čiju smrt krivo.

U obće se može reći, da nutrnje bolesti lieče babe, a izvanjske lieče mužkarci. Jedino u Bosnoj lieče „fratori“ po svojih rukopisnih knjigah „liekarušah“ od svih bolesti upotrebljujuć često razne trave, a često i „zapise“.

Aparat narodnoga liekara biti će nož, daščice, konop, kučine, sopun, opeka itd. Prem se znadu narodni liekari upravo tako hvalisati, kao i babe, da su izliečili već tolike stotine, to je ipak njihovo liečenje bar donekle i racijonalno i spojeno s dobrim uspjehom n. p. pri kostolomih.

Žao nam je, što nije g. pisac sasvim točno opisao takvoga jednoga narodnoga operateura, to glede spoljašnosti i držanja pri bolestniku, to glede njegove diagnoze, njegove ordinacije, njegova svega orudja, izvadjanja operacije same, te i dalnjega liečenja. Isto bi tako vriedno bilo na tanko opisati vidaricu.

Babe vidarice jest ponajglavnije, kako rekosmo, liečiti nutrnje bolesti. U tako zvane krvave operacije neće baba nikad dirati, najviše ako se usudi trljati cielo tielo, il previjati rane, il podpasivati, ako se tko „struni“, a gdjekoja znade čak i namještati uganuto udo.

Vidarica lieči domaćimi liekovi, a onda bajanjem, ta bajanje joj i daje sav onaj nimbus, koj uživa, i od koga se na miestih tako boje, da misle, da takva vidarica ne umije samo bolesti izliečiti, nego i bolesti „učiniti“.

Bajanje će ti samo onda pomoći, ako vjeruješ u njegovu moć, ako nikomu ne kazuješ o njem, ako za njega izbereš zgodno vrieme (n. p. kad je mjesec pun), ako baješ u petak i to u sumrak, ili u pò noći. Dobro će biti, ako mužkomu žensko baje, a ženskoj mužko, i da se barma tri puta po redu ponovi. Kako se iz toga vidi, bajalice su to jako mudro uredile.

Obično se basma govori, a uza to tare i gladi bolestniku rukom dio tiela, ali basma se može i napisati, pa bolestnik može taj „zapis“ nositi neprestano uza se, oko vrata, ili na drugom kom mjestu, ali tek do same kože.

Osim zapisa nose se i hamajlije, u kojih su obične ceduljice sa nerazumljivimi nadpisi, krumpiri, kestenj, koštice, odgrizene mišje glave, suhi i istučeni sliepi miševi itd.

U basmah zovu većinom na pomoć boga, Isusa, bogorodicu, trojstvo, ali kadgod i nečastivoga.

Bajanje uporabljuju većinom kod bolestih, koje naglo na čovjeka, prezdrava, dodju. Odmah će onda reći: Ama da nisu čini? Da nije gdjegod nagazio? Da nisu urekle zle duše?

Za svaku se bolest ima naravno druga basma, a ta ostaje tajnom bajalice, kao što se i svaki narodni liek mora tajno čuvati.

G. pisac nabraja imenom narodne liekove, ali ih je veoma malo još sakupio, a s druge strane nije nam označio, kako ih kupe (znamo dobro, da i kod gdjekoje trave nije svejedno, kad ju čovjek sabere), priredjuju i podavaju, što bi svakako želili, da se u buduće spomene.

Po narodnom shvaćanju je samo debeo čovjek zdrav, a pojmovi mršav i bolestan skoro su si jednaki. Držeć, da je skoro svakoj bolesti uzrok nazeba, ili prehlada, to svaki gleda, da se nje čuva čim bolje može. U Hercegovini i Crnoj gori lieče to veoma drastično. Ondje će oni leći svakoga iole težko bolestnoga čovjeka kraj vatre, pa kad ga jara pripeče s jedne strane, onda ga izvrnu na drugi bok i tako ga prže kod vatre, dokle bolestnik il ozdravi, il umre.

Nema dvojbe, da narodni liekovi veoma često i pomognu bolestniku, jer su oni kroz tolike viekove i prokušavali se. Dakako da se moraju podati u zgodno vrieme. To poglavje je nastojao g. pisac po mogućnosti valjano proučiti, ali mu nije to moglo sasvim za rukom poći, jer treba tu još mnogo većega materijala, do koga nije tako lahko doći, držeć to s jedne strane naši ljudi tajno, a s druge zaziruć oni i onako od inteligentnoga čovjeka.

Da se ipak omogući g. piscu, ili drugomu komu učenjaku s vremenom to svestrano izpitati, te po tom i samoj znanosti možebiti koristiti, postavljena su na kraju knjige pi-

tanja, na koja bi ponajbolje mogli odgovoriti oni naši rodoljubi, koji svaki dan s narodom obće i u koje ima narod povjerenja.

Mislimo, da nećemo dostojnije pohvaliti plemenito nastojanje Dr. Gjorgjevića, van da pozovemo sve one, koji bi mogli u tom pogledu koristiti, da se late živo sakupljanja narodnih nazora o bolestih, liečenju i liekovih, jednom rieči o svem, što čovjek o čovječjem tielu misli i oko njega radi od prvoga začetka, pa do groba.

I. D.

Putne uspomene.

Iz Dubrovnika, Kotora, Arbanije, Krfa, Italije; od I. K. S.

XXIV.

Tri rimska pokojnika.

Prije nego se oprostim s Rimom, valja mi da se sjetim trojice muževa, znamenitih u životu i prijaznih mi znanaca, s kojimi je vriedno, da se moji čitatelji upoznadu. Sva tri stajahu u životu na povišem stupnju družtva; njihova imena odjeknuše dobrim glasom po svietu, a sada počivaju sva tri mirno u klasičnoj zemlji vječnoga Rima. Tko od naših književnika nepozna barem po imenu Dubrovčanina Grofa Lukša Gučetića, zanesena rodoljuba, darežljiva podupiratelja knjige hrvatske i umna diplomata? Još u svojoj mladosti, budući ja tada kod ugarsko hrvatske Garde u Beču, upoznah se s njim. Već tada, u vrieme prvoga preporodjaja naše knjige i narodnoga života, bijaše on kao muž visoko obražen i duhovit, nadahnut ujedno skroz i skroz narodnim duhom. Prem da je služio pod okorjelim konzervativcem Meternichom, oduševljavahu ga, kao sina bivše republike, misli slobodoumne napredujućega svieta. Tumarajući zatim kao član diplomatičkoga sbora austrijske carevine po različitih priestolnicah europejskih, upozna se sa svimi dvorovi, i sprijatelji s umnimi ljudmi svih skoro naroda. Nije dakle čudo, da si je obćeć s njimi nakupio obširna znanja i ogromna izkustva. Milina bijaše obćiti s njim; a ja sam bivši podjedno bolestan u Rimu, slobodne svoje časove u obćenju s njim sproveo veoma ugodno. Poradi njeke prepirke s bivšim ministrom vanjskih posala, knezom Švarzenbergom, ostavi on službu savjetnika kod austrijskoga posalstva, i primi tajničtvo kod reda vitezova Maltezkih u Rimu. On bijaše uprav duša toga reda, imajući veliki upliv kod papinskoga dvora, poznajuć potanko život rimski i osobe svih viših porodica rimskih. U ono vrieme bijaše ljuto ogorčen na austrijsku vladu; često se rugaše austrijskim tadašnjim diplomatom, koji su kanili svojom njemačkom centralizujućom politikom osnovati tobožnje carstvo Karla velikoga. Kao zanesen katolik, nebijaše veliki prijatelj Rusâ, ali je još više mrzio Niemce, o kojih mi reče, da sva njihova prosvjeta nije drugo nego atheizam i romanticizam. Novija njemačka škola, običavaše on kazati, obožava prirodu vrhu svega, u kojoj nema ni malo pozitivnosti ili postojanosti; jer se u njoj sve mienja, kao što se u glavi Niemaca mienjaju načela i nazori u filozofiji i u životu. Nagovarao me često, neka kažem svojim zemljakom, neka nebudu ljudi, noseći slavjansko srdce, ali njemačku glavu, i da se nedadu kvariti njemačkimi knjigami, već neka radje prionu uz književnost romanskih naroda, kojom će se upoznati s velikim svietom i sa zrelijimi, slobodnijimi misli. U Niemaca, kako dobro reče njeki Talijan, iste su krieposti pogreške. Njemački je narod jedini, produži G., koji je kroz sve vjekove svaku najsvetiju stvar, kao kršćanstvo, i svako najuzvišenije sredstvo, kao ljudsku prosvjetu, upotriebio na to, da njimi drugim narodom škodi i da jih moralno i materijalno ubija. Sjećam se zgodna odgovora Gučetićeva njemačkomu povjestniku Langeru, koj njekom prilikom reče: da su Slavjani turoban glas u poviesti (Die Slaven sind der Mollton durch die Geschichte); na što mu G. primjeti: „ali uzrok tomu glasu jeste vi najviše, Niemci! Slovjeni su ujedno temelj agrarni (agronomische Grundlage) na iztoku i zapadu Europe, te bi bez njih veliki dio Europe bila pustara, osobito u Austriji i u Turskoj.“ Ovo neka bude dosta za oznaku toga narodoljubnoga Dobrovčanina, komu nije bilo sudjeno, da mu u ljubljenoj domovini počivaju kosti.

Drugi pokojnik bijaše stožernik Jerolim D' Andrea, o kom je u novije doba, za vrieme prepiraka talijanske vlade i liberalne stranke s papom i s Isusovci, po svih novinah svieta dosta govora bilo. Ja se upoznadoh s tim znamenitim mužem prilikom jedne sjednice rimske Akademije starinarstva u velikoj gimnaziji della Sapienza, u kojoj me pozvao k sebi na čaj. Tu mi kaza, da njegova porodica lozu vuče iz Dalmacije; da je jedan od pradjedova imenom Petar bio ban hrvatski, i da mu se porodica zvala njegda D' Andreis t. j. Andrašević i Andronik. Bilo kako mu drago, stožernik D' Andrea bijaše prijatelj narodu hrvatskomu. Umolio me, da potražim podatke o njegovoj porodici; gojio je već tada slobodoumne misli; bio zauzet za knjigu i nauke, a pošto su mu mnogi proricali, da će postati jednom papa, izjavih i ja želju, da poput Siksta V. na slavu i korist našega naroda zasjedne stolicu rimsku i da nam obnovi slovjensku liturgiju poput Ivana VIII. i Inocenca IV. Poznato je, da je taj odvažnoga srca stožernik, iza svoga prognanstva, vrativ se kao pokoran sluga svoje crkve u Rim, tamo iznenada g. 1868. umro oplakivan od svega slobodoumnoga svieta.

Treći pokojnik duka Ivan Torlonja

bijaše član jedne izmedju najbogatijih novoboljarskih porodica rimskih. Još mlad, ali zanesen za nauku i umjetnost, posjeti on na svojih putovanjih i grad Zagreb. Ja se upoznadoh s njim pred crkvom sv. Marka, kad je uprav s jednim pratiocem osobitom pažnjom promatrao starodavni vratnik rečene crkve. Već me tada pozva, ako ikada u Rim dodjem, da ga posjetim; stoga bijaše on jedan od mojih prvih znanaca u Rimu Osobitom prijaznošću uvede me u svoju kuću, upozna me sa svojom materom rodjenom Sforza, sa svojim starim otcem, njegdašnjim papinskim bankierom, i sa svojom mladom suprugom kneginjom Ruspoli, gospodjom veoma izobraženom i vještom slikaricom. Porodice Torlonja, Ruspoli i Sforza imadu u Rimu više palača i ljetnih dvorova; imadu znamenite sbirke knjiga i umotvora. Ivan Torlonja, muž duhovit, blag i sa svimi ljudmi veoma prijazan, bijaše zajedno i pjesnik. Uprav one godine, kad sam se bavio u Rimu, izda u Florenciji svoje „Poesie". Medju njimi ima jedna pjesma „smrti" u kojoj kan da sluti svoj skori odlazak s ovoga svieta. I u istinu umre on malo iza kako je izpjevao tu pjesmu.

O zviezdah kriesavicah.

Komu nepada u oči blagost ovogodišnje jeseni? Lane smo u ovo doba imali ojaku studen, tako da je voda posvuda na debelo zamrznuta bila, a mladež se na ledu zabavljala; ljetos nam livade cvatu, drvlje pupa i lista, mirisne se ljubice pomaljaju, a dozrievaju jagode. Temperatura je ove nedjelje u jutro bila na 16°C. Uz to su dani jasni, noći blage i vedre, i jedino smo stoga mogli viditi riedki prizor tako zvanih zviezda kriesavica (Stern-schnuppen, otoiles filantes). Dvadeset i sedmoga prošloga mjeseca, odmah, kako je zapalo sunce, šetaoci opaziše te kriesavice, gdje naglo jedna iza druge raznim smjerom leteć režu svod nebeski, ostavljaju iza sebe pramove manje više intenzivna svjetla. Većinom se pokazivahu pojedince i veoma kratka trajanja ($^1/_2$ —1 sek.), no kadkada ih bijaše opaziti na hrpe kao da si snopiće klasja u zrak razbacao. Riedko koja bijaše raznobojna; svjetlo bielo bijaše pretežno.

Kriesavice su poznate već od najstarijih vremena, osobito liepo kriese u kolovozu; odtuda ona priča, da su to ognjene suze sv. Lovrinca. Pojedine te lutalice pokazuju se svake noći, no u hrpah, kao što smo ih vidjeli zadnji krat, samo u stalno doba godine, i to češće u jesen nego u proljeće. Kriesavice se često javljaju u travnju (12—14.), srpnju (26—30), kolovozu (10—12), zatim u studenom (12—13 i prosincu (9—12). Svake se godine vraća isti pojav u isto doba, no s njekom razlikom u obilnosti kriesavica. Iz toga periodičkoga povratka; iz mjerenja visine, u kojoj se kriesavice pojavljuju, dalo se je zaključiti: prvo, da su kriesavice nebeska tjelesa, koja se poput planeta u svemirskom prostoru i to po zakonih sveobće privlačivosti giblju, te da u stalno vrieme sieku putanju zemaljsku; drugo, da se kreću u prostoru velikom brzinom; jer u visinah, gdje je zrak 10—20 tisuća puta riedji nego na površini mora, ipak tako biva zgusnut, da se uslied toga tjelesina kriesavica sva usja i svjetlom nam se pojavljuje; a treće, da kriesavice nisu velika tjelesa napram ostalim planetam, jer bi se tada u visini od 1—40 milja puno većimi prikazati morale nego što to obično biva.

Brzina, kojom se kriesavice u prostoru kreću, nadmašuje većinom brzinu naše zemlje u njezinu putu oko sunca. Motrili su pače kriesavice, koje su se četiri puta brže kretale nego naša zemlja, dakle više od 23 milje u sekundi učinile. Ta se velika brzina nemože nikako skladiti s pomišlju, da bi kriesavice kružale oko sunca u kolobaru nemalo porednu sa putanjom naše zemlje; jer bi u toj daljini morale imati istu ili veoma malu razliku. Čim je pako brzina njihova u zemaljskoj daljini od sunca veća, to moraju kružati oko sunca poput kometâ, s kojimi zbilja imaju u prostornu kretanju dokazanu sličnost, prem su inače komete tjelesa jednovite naravi, dok su kriesavice razpršene po cieloj svojoj putanji, te se u povorkah oko sunca kreću.

Narav kriesavica nije nam direktno poznata. Al jer je dokazana istovjetnost njihova s tako zvanimi aeroliti, t. j. kamenjem, što uz velik prasak iz zraka pada: to po ovih zadnjih, koje dobro poznajemo, zaključiti možemo na sastavinu kriesavica. Uzimlje se, da su kriesavice i aeroleti jedna te ista stvar, s tom razlikom, da su se kriesavice tek u skrajnoj atmosferi zemlje taknule i od nje veoma malo u svom smjeru promjenjene bile, dok su aeroliti dublje u gustu atmosferu zagrezli i tamo toliko odpora našli, da su uslied toga od zemlje privučeni na nju pali.

Zanimivo je, što u aerolitih kemici nenalaze drugih elemenata nego što ih naša zemlja ima. Aeroliti se ili meteoriti diele u željeznjake i kamence. Željeznjaci sastoje ili posve od željeza, ili su im primješane kremene spojine. Kamenci sastoje pretežno od kremenih sastavina uz primješano sitno zrnato željezo. No akoprem su svi elementi meteorita sa zemaljskimi podpuno identični, to jim je medjusobni spoj većinom zemaljskim rudam posve naličan; zato se nemogu smatrati proizvodi zemaljskimi kojim slučajem u zrak bačenimi, kao što su to gdjekoji pisci tvrdili. Već željezo na primjer nedolazi čisto na površini zemlje, a to radi lahkoće,

kojom hrdja, pače i ono što se čista željeza nadje, leži većinom u okolici osamljeno med prudjem ili nanosom, tako da se nemože nikako pomisliti, da bi onamo dospjelo van da je iz zraka palo.

Najstariji spomenici spominju iz neba padajuće kamenje. Po svjedočanstvu grčkih spomenika pao je u Aigos potamos crn kamen težak koliko kolni trh a velik kao dva mlinska kamena. Čini se, kao da je Ancila, štit, koji je za Nume iz neba pao, bio takodjer meteorit ili od meteornoga željeza napravljen. Do god. 1870. palo je točno pobilježenih meteorita do 180, a inače je našasto veoma mnogo kamenja. o koj m se misli, da nije zemaljskoga porekla.

Medju meteoriti, kojih pad je zajamčen, nalazimo tri. što su u Hrvatskoj pala. Dne 26. svibnja 1751. pao je kod Zagreba do 70 funta težak željeznati meteorit. Drugi je pao kod Milena 26. travnja 1842, a treći kod Slavetića 22. svibnja 1868. Oba su zadnja chondriti s primješanim čistim željezom u zrnju. Od zadnjega ima naš nar. muzej odlomak težak 125 grama ($7^1/_7$ lota)

Množina tih meteora, koja na zemlju padne, veoma je znatna i tečajem vremena jamačno povećava masu naše zemlje. Pošto pako i ostali planeti mogu poremetiti kružanje tih malih tjelesa i privući ih kao i naša zemlja, možemo meteorite držati nebesnim hranivom za sunce i planete, koje je hranivo potrebno za njihov razvoj i uzdržaj životne snage na njihovoj površini.

LISTAK.

Kazalištne neprilike. Naše je kazalište doživilo ove godine dvie znatnije krize; prvu proljetos, kad se je zahvalio na intendanturi g. Žigrović, pa je vlada imenovala novi odbor, a u njem nekoje osobe, koje je obćinstvo sumnjivo gledalo, nevideći u njih garancije napredku kazalištnomu. Medjutim je taj novi odbor dekretom vladinim izgubio svoju vlast, i tim je nastala druga kriza. Sada odbora kazalištnoga i nema, nego je imenovan vladin povjerenik za kazalištne poslove, a ta je zadaća zapala g. Vardiana. Netreba se ozirati daleko, pa će se viditi, da taj gospodin ima veliko povjerenje vlade, pošto ga u novije doba rabi za raznovrstne poslove kao svoga povjerenika. On sám priznaje, kako ga je mučna zadaća zapala, al po tiho vjeruje, da će ju moći riešiti, jer bi inače iskreno očitovao, da mu nisu sile dorasle, i okanio bi se toga posla. No koji je uzrok imenovanju vladina povjerenika? Jednostavno taj, što je bivši kazalištni odbor predložio manjak od 14.000 for. dakle uzrok gospodarstveni, a nismo nigdje čuli, da ima i kakov drugi, umjetnički obzir. Što se ovoga drugoga tiče, vriedno ga je iztaknuti, premda toga vlada nečini. Na operu se imamo manje potužiti, al tim više na dramu. Po svršetku prošle sezone proteklo je više mjeseci, da naši glumci nisu malo ne ništa učili, a to se je opazilo kod predstava u ovoj sezoni. Tragedija, u obće drama, koja je na više osnovana, nije se dobro davala, a bolje su se izvodile samo laglje stvari. Da glumci nisu znali na pamet uloga, to se je vidilo skoro kod svake predstave. Hoće li se dobro glumiti, valja dobro proučiti ulogu, a tomu nije dosta ni naučiti samo na pamet rieči, kamo li kad ni toga nema. Evo dakle, zašto bi se imala brinuti vlada, i odbor, i sada vladin povjerenik; a to je bar tako važno, kao i gospodarstveno pitanje. No da se vrnemo k novčanim poslovom. Ljetos je subvencija veća, kazalište se više polazi nego prije, lože su mnogo skuplje prodane, pa uza sve to znameniti deficit. od 14.000 for! Vriedilo bi dobro proučiti, kako se je i na što trošilo. Medjutim umah opazujemo, da je predujma članovom izdano više hiljada forinta; da je angažirano osoblja skroz suvišnoga, komu se je utaman plaćati moralo. Tolikomu predujmu nisu krive možda kakve slučajne nesreće, već podgrizujući crv u životu, koga bi moral lako utamanio; al se na to nije išlo, već se pokvarenost podupirala, pače i ljetos, pa nam nije ni malo žao, ako je gdjekoji odbornik izgubio svoj mandat, samo ako ga na novo nesteče. Da. su sviest uzvišene zadaće, osjećaj dostojanstva nadahnjivali, nebi trebalo toliko predujma, kao što osobe skromnije i nemaju tolikih dugova. Ovo su dakako gorke rieči, i tko sretniji od nas, da ih nemoramo reći! Iza toga, što smo već kazali, lako se je dosjetiti, da na troje polažemo osobitu važnost: prvo, na umjetnost samu, a tu nije dovoljan za ravnaoca il savjetnika Petar il Pavao, koji je baš poćudan ovomu il onomu, nego se hoće čovjek vješt i darovit; drugo, na razumno gospodarenje, no koje nije na uštrb umjetnosti nego valja da ju diže; treće, na moral u družtvu, bez koga će sve dospjeti do razsula. U sve tri ove točke griešilo se kroz mnogo godina, i zato se nije kazalište naše pomaklo napried kako bi moralo i moglo. Kadkada velika vlast budne na teret, a prema širokomu pravu razšire se i dužnosti, tako da ih ovlaštenik niti nemože vršiti. Mi bi zato željeli, da naš sabor energički u svoje ruke prime kazalište, ovo mezimče naroda, i da on bez ikakve naklonosti il mržnje, imajući na umu samo napredak ovoga zavoda, imenuje intendanta i odbor.

„Posielo“ Koli koristno djeluje na razvoj grada i njegova stanovničtva družtvenost, to nam se je negativnim načinom najbolje pokazalo posljednjih desetak godina u Zagrebu, kad smo uslied raztrovanih odnošaja družtvenih i života postali reć bi stranci jedan drugomu u vlastitu domu. Družtvo „Dvorana“, koje je u početku našega narod-

noga preporoda bilo ognjištem narodnih težnja, s raznih se uzroka preživilo. Njezino sielo u gornjem gradu učinilo ju košnicom birokracije, a uredba i duh njezinih zabava prevrnuo se u stecište sjajnih toaleta, u kojih se je činovničtvo nadmetalo s aristokracijom. Ovaj ukočeni ton sve je većma odbijao, dokle družtvu neostade drugo do staroga imena i nešto dana staračkoga života. Družtvo „Kasino", velikimi žrtvami podignuto, nije moglo procvasti, jer nije imalo ničega, što bi moglo privlačiti sve stališe, pružajuć svakomu zabavu svoje vrsti. U to nam evo nova pojava, a to je „Posielo". Staviv si za zadaću zabavu najraznovrstniju i što češću, stalo se pod vrlo povoljnimi znakovi ustrojavati ovo novo družtvo. Na brzo uvidiše početnici „Posiela," da se neće moći uzdržati i procvasti družtvo zabavno, dokle nebude imalo zgodnih prostorija; pak i obratno, kad jednom bude zgodnih prostorija, ako i propadne ovo ili ono družtvo, uviek će se opet novo ustrojiti morati. Stoga si uzeše za glavnu zadaću nastojati ozbiljno o tom, da se već proljetos počme graditi družtveni dom, koji bi sadržavao barem tri dvorane razne veličine uz uzgredne potrebite sobe. Čim se uvidi potreba, namaknuti će se i novac. U istinu je sramota za naš glavni grad, da neima ni da bi jedne dvorane za ples ni za koncertiranje, koja bi bila prema veličini grada. „Posielo" je upravilo poziv na družtva „Dvoranu" i „Kasino," pozivljuć jih, da se ujedine u jedno družtvo. Kako sa svih strana doznajemo, to ima dovoljno nade, da će se ovaj spoj izvesti, te tim pospješiti liepa osnova mladoga „Posiela"

Božićni darovi. Darivati svoje o božiću i o novoj godini, krasan je običaj od davnine, još krasniji onda, kada se s tim spoji plemenita svrha. Običavaju takvom zgodom darivati proizvode književnosti i umjetnosti, a kod nas, gdje naši knjižari neumiju dovoljnom odlučnosti razpačavati hrvatsku knjigu, tudjinci pako svakojakimi oglasi, pohvalami znadu preporučiti tudje proizvode: u nas se mnogo tudjih djela krasoticam u ruke utisne onakvim darivanjem. Dakako da se mnogo puta nadarenik zadobavi proizvoda pokvarene mašte i srca; većinom pako dobije nešto, što ga odvraća od svetoga ognjišta hrvatske domovine. Naši bi si knjižari veliku zaslugu stekli, da umiju bar dielomice izključiti tudju a udomiti našu knjigu; jer što može ljepše resiti hrvatsku kuću, nego li hrvatska knjiga? Nije nam doduše obilna književnost, ali ima ipak toliko krasnih stvari, koje nije viditi na stolovih naših gospodjica! Naši će rodoljubi vršiti krasnu dužnost, ako budu preporučali i darivali naša djela. Saznati mogu za nje u knjižarah, a medjutim spominjemo rad primjera njekoja djela; tako djela Turgenjeva u krasnom prevodu Miškatovićevu; djela Stanka Vraza i Dežmanovo „čovjek prema ljepoti i zdravlju"; novi roman Šenoin iz domaće poviesti „zlatarovo zlato". Osobito pako svraćamo pozornost naših čitatelja i čitateljica na sjajno djelo našega Laya: „Südslavische Ornamente", bez koga nebi imala biti nijedna Hrvatica. Ljepšega uresa za stol djevojački u istinu neće nam pružiti nijedna književnost. Djelo se može i preko naše administracije u cienu od 15 for. naručiti. Evo suprugom i mladencem liepe zgode, da hrvatsku jabuku dadu svojim suprugam i kćerkam!

— Ponukan tim, što se po § 19. državnih osnovnih zakona cislajtanskih ima i kod sudova u Dalmaciji uvesti hrvatski jezik kao službeni, pak nastaje potreba izdavati pravni list u narodnom jeziku, odlučio je g. A. Šimonić izdavati takov list. On je razaslao pisma, kojimi pojedine vrstnjake pita, hoće li mu biti na ruku kod toga poduzeća? Taj novi list bio bi na način negdašnje Pravdonoše, a izlazio bi na pol tabaka tri puta na mjesec. Ovaj bi list imao služiti praktičnim svrham, a g. Šimonić ima i tu svakako dobru misao, da bi taj list zadaći svojoj najbolje odgovarao, „ako bi se, bez izključiva strogo-pravničkoga pravca obzirao i na povjestnicu negdašnjega običajnoga prava naših starih, na ustanove primorskih gradova, narodne običaje, juridične poslovice, što sve u nekom savezu s pravničkom naukom stoji." Ovo je tim više hvale vriedno, što se vrlo malo u nas radi na polju našega narodnoga prava. Želimo ovomu poduzeću bolju kob nego li su ju imali dosadanji naši pravni listovi, od kojih se nijedan nije mogo uzdržati, kako se drugi naši strukovni listovi uzdržaju; a ipak je istina, da je pravnički stališ kod nas dosta mnogobrojan.

Matica srbska. Odbor Matice srbske držao je u četvrtak 28. studenoga sjednicu u Novom Sadu. Povod joj dao kr. komesar Majteny tražeć od predsjednika Matice g. Branovačkoga, da mu za 4 dana pod osobnom odgovornosti preda sva pisma, sve štatute, sve glavne knjige, račune, i priloge zaklada Tekelijine, Nakine, Kostićeve, Demetrovićeve i svih, koje se pod rukovanjem M. Srbske nahode od g. 1868., i to ili u izvoru ili u ovjerenu prepisu. Predsjednik je ovu poruku ustupio odboru, a ovaj je jednoglasno zaključio: 1. da Matičine stvari nespadaju pod kontrolu vlade, jer je ovo družtvo živo, niti se do sad vlada u Matičine poslove mješala; a ako kr. komesar protivno misli, odbor mora glavnu skupštinu sazvati, jer on nema vlasti takovo pitanje riešiti. 2. G. Nako, zakladatelj, još je živ, a dokle on živi, nema vlada ni puta ni prava miešati se u njegovu zakladu. 3. Ostale zaklade gotov je odbor otvoriti pregledu kr. komesara, i zato neka odredi svoga povjerenika, koji će moći sve pregledati. Ujedno odbor veli, da nemože pristati ni na to, da sve spise u prepisu dade, jer ih ima toliko, da se ni za 4 mjeseca nebi prepisati mogli, a kamo li za 4 dana; uz to je to skopčano s tolikim troškom, da ga Matica nemože na se uzeti. Po ovom dogodjaju sudeć, čini se, da i Matici srbskoj prieti pogibelj. U interesu narodne književnosti i prosvjete, za koju je ona mnogo uradila, željeti je, da sadanje opasne okolnosti neprogutaju taj prosvjetni zavod.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: Dr. Franjo Marković. Tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 51. U Zagrebu dne 21. prosinca 1872. God. IV.

*Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — **Rukopisi se nevraćaju.***

BENKO BOT.

Tragedija u 5 čina. Spjevao F. M.

Treći čin.

(Ukusna izba u kraljevih dvorih. Nasried zadka i nasried lieve pozorištne stiene vrata; u desnoj pozorištnoj stieni sprieda prozor, kroz koji svieti mjesečina po prednjoj strani izbe, dočim je stražnja u polutmini.)

Prizor prvi.

Gertruda (sama). Ne dolazi; izmaknut će mi žrtva.
Načekah se je; noć je gluha, mrtva.
Pomirila se morda s mužem, il je
On sam uvrebo list? il svoje milje
Izvabio je Hinko u vrt dolje,
Nad moju varku varke smisliv bolje,
Te s njom već bježi, dok ja čekam na nju?!
Uteći će, uništit svakidanju
Već četvrt ljeta gojenu mi nadu,
Da zamkom ću sramote ju zamaknut,
I Benka s njom zadavit! Uteć će mi
U zadnjem času! Pobjeda je njena,
I kruna bit će. — Neće, ne smie pobjeć,
Ni nemože, kad dušom već je pala,
Kad dušom strtom već u prahu gmiže.
Svi biesi, moći hude sve, iz vaših
Svih zasjedišta, od svih vaših pliena
Potecte amo, tuj u grudi moje
Naletite, te iz njih ko iz svoga
Svesilnog središta privlačite ju amo!
Ko jastrebi se brzolovni na nju
Na grlicu obor'te, zadrite joj
U dušu nokte grabežne i plien moj
Dovucte amo, da ju raztrganu
Pokažem Benku te on sgleda ženu
U prahu kao strv! — Ha! kako zviždi
I huji vjetar, kao britki mač.
Obilazi me zima, krv mi stine.
Vaj, strasi salieću me. Što ja čekam
U mrtvoj noći sama? Što mi prieti?
Koj strah me spopada? te gluhe sjene
Ko gluha smrt na mene zjaju. Vajmeh! —
Ne, ne plašim se vas, vi crne sjene.
Prizazvav vas i čekat ću vas smjelo.
Pâk huji vjetar, igrajuć se šušnjem —
I opet šušti, bliže, sve to bliže —
Od skuta njenih to je šum. Jest, ona —
Već otvara — da nije drugi, gorji!

(Jelina odključav vrata plaho ulazi te prepoznav Gertrudu prestravi se)

Gertruda. Na oproštaj si ipak došla, ipak!
Pobojah se već, da ćeš se odputit
Ni s bogom mi ne rekavši; oprosti.
Ne uzmiči. Zar tako ti je težko,
Od mene dielit se? Aj škoda, mrak je,
Te tvog ganuća vidjeti ne mogu.
Ti ideš noćas još? daleko?

Jelina. Morda —
Daleko, kud ćeš i ti. Al ne dodjoh,
Da tebe vidim, već da tražim Hinka,
Svog pobratima.

Gertruda. Ja te ne razumiem. Je l' pobratima dragog ovdje tražiš
Il samo dragog? Licumjerko, zahman
Ta himba tvoja: ja sam tuj za Hinka,
On sam me ovdje postavio. Nisam
Govorila ti, da ga zahmah ljubiš?
Da tebe prezire? Sad vidiš: izdo te je
I meni predo, da te kaznim?

Jelina. Čime?
Što možeš meni ti? što može Hinko,
Koj nalik je na tebe, koj bez duše,
Bez ljubavi je? Da je takov Hinko,
Nit imena mu zvala ne bih, ko što
Zaboravih i tvoje; smišljati ga,
Da dolikuje tebi, nemam misli.

Gertruda. Ti jošte prkosiš, i činiš, kao
Da Hinka biedim ja? Što vriediš, zna on

Jur odavna, odkako povjeravat
Nevriednost tvoju poćeo je meni.
I sastanak vam noćašnji, i bieg vaš
Dogovoreni meni je prokazo.
Znaj, ja sam onaj pisala ti listak,
Ja doniela ga sama ti u izbu,
Ja pozvala te amo; ja te čekah,
Da mjesto njega ja te kaznim.

Jelina. Zašto?
Zar za to, što me ljubi? A on ljubi
Toliko, da sam stradanju se svakom,
Sramoti, biedi hotjela privoljet;
Toliko, da sam sve pregorjet smjela,
I svu da sad te slasti ćutim gorkost;
Toliko, kolika je tvoja laž i varka.
Sve rieči tvoje laž su, i sva djela,
Po kojih si dokopala se tajne
I pisma njegva i poslanstva tvoga,
Sve to je varka, otimačina je.
Ja ćutim, znam, da tako jest; jer vjere
U srca ljudskog svetinje još imam,
I prem toliko biedna, da propadam
U bezdanicu jada i sramote,
Još glava mi se uzdiže nad kal taj
I siže k svietlim zviezdam. On me ljubi!
A ti sbog mene i svog brata gubi!

Gertruda. Ti slutiš pravo; da i radiš tako!
Al tvoja čuvstva druga moć upravlja
No čine tvoje, ko da dvie su duše
U grudih tvojih: složi ih, il gini.
Jest, on te ljubi, neizmjerno, jer si
Ponosita bez mjere; ja te mrzim,
Bar mržah za to: sad se miliš meni.
Jest, bezkrajno te mržah, jer si glavu
Nad kraljicu uzvisila, u sjaju
Čarobitu, koj mene bleštijaše
Ko slut buduće krune. Glavu tvoju
Oborit morah ja, i sjaj joj otet,
Koj svedj me strahom stravio, da priestol
Izmieniti će gospodare svoje,
I sin moj da će grimiz ljubit tvoga.
Oborila si glavu: sad ti praštam.
Ne bojim te se više: živi, ljubi.
U vrtu ti je Hinko. On te čeka.

Jelina. U vrtu! Ah, iz sjene vidjeh, kako
Svjetlucalo se oružje pred dvori:
Umoriše ga morda!

Gertruda. Luda straha!
U skrovištu je, nitko nać ga neće.
Povjeruj mi se. Budi s ženom žena.
O glavi ja ti ne radim, ne priečim
Da budeš sretna. Ti si sreće vriedna.
Što luda kob pokvarila, sad ide
Izpravljat mudra. Zar da mladost gubiš
Bez mladovanja? Kad je muž bez duše,
Da, tvoju primiv ruku, nesrećom ti
Odvratit htjede, zar si ti bez srca,
Bez uzhita, ljepote, čara, čeznje?
Oj sretna li, kog ti uzljubit htjedneš!
Jel' obasjala čarom te tolikim,
Tolikom dražešću ukrasila te narav,
Nek sied se prâm tim zlatnim tvojim ruga,
Nek čarobno ti modro oko gasne
S mrkoglednog? Osviesti se, ne truni
Još živa. Ćutila si sama tako,
Al radiš naopako. Zašto smisli
Ostavljat muža, srtat u sviet strani,
U pogibelji, biede? Da sam željna,
Nek brat moj Hinko s tobom glavu gubi,
Dopuštala bih bieg vaš; al bježeći
Umakli Benku ne biste daleko.
Tu ostajte, tu mladost srećni vijte.
A osvete, i ljubomora njegva
Obćuvat ću vas ja; ja ljubav vašu
Sakrivati i zakriljivat hoću.

Jelina. Kud zadjoh, kako padoh, sad tek ćutim
Iz rieči takovih. Sramotu moju
Taj savjet mi u svoj strahoti kaže.
O nesretnice mene, da mi ova
Govorit tako smjede! Žig rugobe
Na licu mi je strašan, duše zràka
I posljednja izgubila se s njega,
Kad takva svjeta strašilo je crno
Na obraz mi se popet smjelo, moglo.
Dokončà li se tako duše moje
Boj krvavi? tu dospjedè čeznuće
Za rajem ljubavi? — Izagnana sam iz njeg,
U onom času, kad pred oltar stupih,
I povratka mi više nema nikad. —
O ženo! moje ti ne slutiš borbe,
Ni slutila još nisi, što je ljubav,
Što radost vedra, što jad duše ženske.
Ti nikog neljubiš, ni štuješ ikog —
Ah što se borah, a pobiedit ne znah,
Te, dušu kidajuć, i svu ju strgah:
Bezkrilaticu sad čeznuće njeno
Bezkonačno za pravog milka srećom
Ko sinja magla, svedjer odmičuća,
U bezkrajnu prazninu vuče. Ah da
Povratit mi se k dužnostim života
I k tihu stradanju dopusti milost!
Al kob je moja druga. — A ti, ženo,
Od biede moje odstupaj. Kud sada
Zaputit se je meni, sama će me
Povadjat moja bieda. Tvoga vodstva
Ni tvoje zaštite mi treba nije;
Od mene bjednija si, ja te žalim,
Ne prezirem te. Tvoja moć je sjena.

Gertruda. Upoznaj me. Što moja volja tebi
Namienila, to sve te stiglo dosad.
Tvoj udes, taj sam ja. Da Benka uzmeš,
Učinila sam ja; da amo dodješ
U dvore naše, to je djelo moje;
Da herceg meranski se ovdje nadje,
Bijaše volja moja; da za tobom
Uzplamti srce njegvo, moj je poso;
Da njega uzljubiš, da nevjernica
I imenom i djelom budeš: sve to
Odlučila, učinila sam ja. U prahu leži
Tvog muža uzor, raztrjeska ga moja
Od gvoždja pest. Sad piesak si razmrvljen
U šaki mojoj, da te bacim tamo,
Kud hoću ja, tvoj udes, tvoja sudba.
Iz moje vlasti izmaka ti nema:

Pokorit ćeš se zapoviedim mojim.
Tu ostaješ uz Benka boraveći
Dok njegova nemine ovdje dužnost,
Dok Hinkova nemine ljubav za te.
(unidje neopažen Benko, ostajući iz prva u sjeni)
Zatravila si ponosom ga svojim,
Sad cjelovom ga lieči, dok te spozna
Ko lažnu obsjenu, ko prazno ništa.
Ne makni se! iz ove izbe nećeš
Bez moje volje il ću zvati Benka!

Jelina. Ne dosiže ti moć do duše moje,
Do moje ljubavi; nje satrt nećeš.
Prizovi Benka; prije njega smrt će
Pristupit k meni. S ovim prstenom sam
Od strunulih već ruku baštinila
I tajnu moć: il vjeru, il kap ieda.

Gertruda. Zar nije bolje da dozovem Hinka?
Već privikloj na milovanje njegvo,
Milovat dalje lakše će ti biti,
No Benko da ti novo lice sgleda.
Ne kroči nikud, il ću muža tvoga
Dovući amo, da te vidi, što si,
Da vidi preljubnicu.

Prizor drugi.

Benko Bot. Vidim. (stupi napred; obadvie se prestrave; Jelina s užasom uzmakne k prozoru; Benka Bota uzdignute nad njom pesti zaustave se u zraku, te mu ruke klonu. Jelina se baci na koljena pred Benkom)
Što ostaje, da satrem još na tebi,
Sve satrla si sama, sad si ništa!
Koliko sam te ljubio, kolikim
Okružio te čarom dragih slika,
A sad ih nema, ubijene leže
U prahu pokraj tebe! djetinskimi
Zlatòvlasimi glavicami snivah
Okružen skut tvoj, i nevinim smiehom
Ustašca nestašnih prekidan glas tvoj, —
Zaniemilo je sve, i potrgane
Kraj tebe leže sve mi sladke nade.
Uništila si sviet moj, život si mi
I svu mu vriednost, sve velebne čeznje
Umorila. — Sad idi, prokletnice,
Od moga srca, izpijena posve,
Odmakni se, sad, mòro, odbacam te!
Sad bježi, kud si smislila po svietu,
A s tobom neka sjene mojih nada
Poubijanih lebde. Kad god kročiš,
Pod nogama si pregažena gledaj
Neporodjene čeljadi tjelesa
Pak stupaj dalje preko njih, i opet
Poustajat ih, pred tebe iztrčat
I rukama se tvojih skuta hvatat
I molit te za život: to sve gledaj
Na svakom kroku tvom, pak bježi dalje,
Prigažuj ih, i k tlu im glave svijaj.
Sad putuj u sviet, bježi, bježi, bježi!

Jelina. (odlazi, s užasom kod svakoga koraka posrtajući)
U truplih greznem, propadam u krvi,
Svud preda mnom, svud za mnom leže strvi! (odlazi na srednja vrata)

Prizor treći.

Benko Bot. Njoj bog nek sudi, a ja sudim tebi.

Gertruda (hoteć bježati, ali joj Benko Bot zakrčuje put)
Što smieraš? — Ja se ludih strašilâ ti
Ne bojim. Ja ću ostat. Da poviknem,
U gvoždje bi te djeli, kao zviere
Pobiesnjelo. Al sama ću te svladat,
I sapeti ko jadna roba svoga.
Ti misliš sudit meni? Kukavac si,
Goloruku ćeš ženu mačem svojim
Proraziti? Jel' to tvoj sud? Daj mač taj,
Pak onda bij se sa mnom, junak li si.

Benko Bot. (predajući joj mač svoj)
Ja dodjoh, da te ubijem, i hoću,
Bud ne imao mača, bud goloruk,
Umorit ću te, jer ja dodjoh za to.
U mojem pogledu, u glasu, dahu,
U misli svakoj dosta ti je smrti!
Izpoviedaj mi, zašto mrziš na me,
Što skrivih tebi, da me goniš tako?

Gertruda. Zaboravljaš, da kraljica tu stoji,
Al neka bude, sborit ću ko žena,
Ko majka, i ko braće svoje sestra.
Od kako ovdje boraviš uz kralja,
Nevriedim ništa ja mu, niti djeca
Ni rod moj; ne vidi nas. Prije toga
Bez moga svjeta ni kraljevo nije,
Ni sudio, ni vojevo, ni dara
Podavo nikom obilja od svoga.
Ko tudjinka iz njemačkijeh strana
U ovoj zemlji ljubavi ne nadjoh,
Sve zaziraše od mene, a za to
Ovamo prizvah braću, da me štite
Od nazloba mrzovoljnih Madjara.
Milostiv im bijaše kralj. Al odkad
Na tvoje rieči sluša, što se sbilo
Od Ekberta i Bertolda mi brata?
Ne štedeć svete odjeće na njima
Ni svetog mjesta, gdje služahu boga,
Prodrznuše se razbijači rukom
Pogrditi ih smjelom. Ti si krivac.
Osmjeliše se tvoji zaštitnici
Navalit na njih, obiedjene kralju
S nevriednoga im tobože života.
Pobunio si kralja i svu zemlju
Na rod moj i na mene. Sva sramota
Oborila se na tu moju glavu.
Ja već ne mogah snosit; ti sad primaj
Na svoju glavu, krepčiju, to breme.
Podnosi kaznu: ponižen si, trpi.

Benko Bot. Poništiti se neću. Ja sam pravdu
Povratio toj zemlji, potlačenu
Toliko puta od tebe i tvoje
Razkalašene braće! Samovolja
I bezočnost je udvoricâ tvojih
Zavladala tom zemljom, zakon svaki
Zaniemit je uz vaše strasti moro.
Ne krivi mene, što je probudjena
U podanicih sviest osvetila se
Nedostojno tvom rodu, drugom kaznom
No zakon što ju traži, premda manjom.

*

Za kraljev nemar ti ne pitaj mene;
Povodljiv je i zlu i dobru svjetu.
Za tvojim iduć da je u zlo zašo,
I mojega zaželio se svjeta,
Ne odbij na me, već na slabost tvoju.
Ne kraljuje se, kako ti si snila.
Kad ne daš zakonu, da vlada zemljom,
Da njegva moć tu valja: strašni razvrat
Zahujati će njom, a ova ruka
Napustit mah će njegov na te prvu.
Ja dodjoh, da te ubijem.

Gertruda. Ti sanjaš
O sili svojoj još, a već si satrt
I zarobljen. U mojih okovih si.
Poklonit ćeš se kraljici još više,
Kad ženska te je moja volja tuda
Okrenula, kud poći nisi htio.
Zavladao si kraljem, zemljom, srci
I umovi svih podanika njegvih,
Ti sam si bio zakon, pravda, vojska,
I sud i milost, a ja slaba žena,
Sirotčad svoju djecu ostavljenu
Videći kao žrtvu želja tvojih,
Odlučih, da te satarem. Ja ženu
Sjedoglavcu namienih tebi, skromno
Čeljade seosko, ne poznajuće svieta
Ni zavodnih mu slasti sjajnog čara.
Znaj, ja sam tebi namienila Jelku,
Da bude otrov tvoj, kad mira tvoga
Ne smogoh nikom uzdrmati smetnjom.
Da nju si zamilovo, ja sam htjela,
Da vjenčaš nju, da kralju s njome dodješ,
Bje moja volja. Iz daljine pozvah
Zanešenjaka pjevaoca sjetna,
Da tvoju ženu vidi. Ja sam htjela,
Da zaljubi se u nju. Ja sam dušu
Omamila i njenu, ja sam glasi
Uvredljivimi morila ju dotle,
Dok umorena izdade ju saviest
Te utjehe u ljubavi poželi.
Što ja odlučih, svršeno sad vidiš.
A gdje su tvoje nade, tvoji snovi?
U prahu si ih tu kraj žene našo.
I ti sad padaj dalje, našao si
Svom udesu i zemlji toj vladara.
Poništi se, i slugom se pretvori,
Koj od prije si bio. Ja sam kralj tvoj,
I neprijatelj nikoj nije tebi,
No koj i kralju. Oružje ti dajem,
Da njime ništiš protivnike svoje.

(Predaje mu mač, ou ga u korice zadieva.)

Benko Bot. Odlučila si moju kob. Vjerovah,
Da dobru je gospodstvo namienjeno
Na zemlji, bud i kasno, ali stalno.
Ja znah, da zlo se samo sobom ništi
I propada, u propast svoju vukuć
Nevriednost svaku, a vrlina sama
Da sinut mora u visini svojoj
Nad podorom i razspom, kao sunce
Nad razvalištem olujnim. Ja čekah,
Ne zlorad tudjoj sudbi al miran
Izgledajući čas, kad sinovom ću
Namrieti svetu baštinu vrline,
Najvriedniji da od njih blagom rukom
Odrieši lance domovini svojoj,
Uz ovu zemlju prikovanoj, kao
Uz gnjusne uze zid. Ti ne hti tako.
Upoznajem te sad i sile tvoje
Strahovit zamah ćutim. Srušila si
Mirnoće moje snivanje presladko,
Na garištu mog doma planuloga
Na tvoje zloće dah, ukazuješ mi,
Da u sried toga pepela, koj sve je
Pokopao mi blago, moć i milje,
Taj mač još ostaje. I laćam se ga.
Ko plamen bič zamàhnuti ću mač taj
Nad zemljom ovom, nek satire, sgara,
Dok očisti to trkalište vučje.
Otrovala si ženi mojoj srdce.
I duši mojoj sažgala si krila
Zamašita i poletna daleko:
Nek pepel njihov sad po tebi pada.
Umorila si ženu mi, i porod
Budućih kraljeva si u njoj strla;
Sad kraljica ćeš zator njihov platit.
Ti prva padaj, za tobom će drugi,
Tu leži kao strv i k sebi mami
Grabežljivijeh jata jastrebova;
Na tvom će trupu i njih ruka ova
Uništit mačem, koj ti sama dà mi.

(Gertruda hotjevši uteći, padne pred njim na koljena, on ju probode.)

Konac III. čina. (Konac sliedi.)

S BOGOM DRAGOJ NESUDJENOJ.

Spjevaoo I. T. Uglasbio Fr. Ž. Koch.

S bogom sreće liepa nado,
Nesudjen mi raju!
Ja sam s tebe dosle strado,
Sad te drugom daju.
Vaj u tudjem, moja Lado,
Sad si naručaju!
Blaženstvo nam milka mlado
Na smrtnom je kraju!
Oh strašan to je sud,
Strahota para grud,
Neznadem kamo, kud!

S bogom moja vječna draga,
Niesi njegva, niesi!
Ti ga ljubit nenasmaga,
Bud se nedrag desi.
Nestaje nam sreće traga,
Gasnu naši kriesi.
Smilovo se, dušo blaga,
Bog nam na nebesih;
Oh udes nam je priek,
A samo smrt je liek,
Oj s bogom za sav viek!

POD DRAGINIM PROZOROM.

Spevao I. T.

Ako čuješ još u mraku,
Te se moliš Bogu jaku
Nebeskome na oblaku:
Draga dušo,
Bog te slušo!

Ako izvi dnevnu javu
I počivat milu, plavu
Na uzglavje spušti glavu:
Dušo mila,
Sladko snila!

Sniješ li me svog Hrvata,
Od mila li ruke zlata
Viju-mi se oko vrata:
Dulji sniti,
Milom biti!

Ako li ti dodje na san
Drugi itko licem krasan,
Blagom bogat, rodom jasan:
Oh nek draga
Negleda ga!

Na snu li se ljutiš na me,
Što savijat trgoh plame
Oko tebe dušo, same:
Oj negrieši,
Već se smieši!

Sumnjom li se san ti bavi,
Na plač li te tuga navi,
A san neće da me pravi:
Tad se preni,
Sadji k meni!

Da te snenu ljubit skočim,
Da te sjutra opet ročim,
Svaki dan te s vjerom sočim:
Nebi l', mila,
Srećna bila!

* Ova je pjesma prilagodjena napjevu, što ga je g. Koch čuo na moru kod Spljeta nemogav razabrati ni pobilježiti rieči. Tako je prilagodjena i pjesma u prvanjem broju „Vienca" „oproštaj s mladošću" napjevu, što ga je g. Koch čuo u Slavoniji.

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga prevео Edo Zvonimir Asanger.

(Dalje.)

Gospodja Odincova dočeka Bazarova, ne u onoj sobi, gdje joj je iznenada odkrio svoju ljubav, već u salonu. Prijazno mu pruži prstiće, premda joj lice odavalo nješto nevoljka.

— Prije svega, Ano Sergijevna, valja da se nebojite, reče naglo Bazarov. Pred vami eto čovjeka, koji je došo k pameti, a nada se, da su i drugi zaboravili njegovu ludoriju. Kanim odputovati na dugo vremena, i premda, kao što znate, nisam čuvstven čovjek, ipak bi mi bilo težko, kad bi pomislio, da se vi mene sjećate gorko.

Gospodja Odincova uzdahne, kakono putnik, došao na vrh strma brda; i lahki posmjeh razvedri joj lice. Ona po drugi put Bazarovu pruži ruku, i stisne njegovu, kad je on njenu malo stisnuo.

— Tko od nas dvoje ikada spomene ono što je prošlo, ugaslo mu oko! reče ona; — tim više, što sam ja onda, priznajem, ako i ne iz koketerije, a ono… drugim načinom sagriešila. Riečju: budimo prijatelji, kao i prije. Sve je to bio san, zar nije?… a tko da se sjeća sna?

— Tko da se sjeća sna! ponovi Bazarov. Osim toga, ljubav je izumljeno čuvstvo.

— Zbilja? Drago mi je to čuti.

Tako veljaše gospodja Odincova, tako govoraše i Bazarov, i oba mišljahu, da istinu vele. Al ni sami nisu znali, u koliko je to istina, a nezna toga ni pisac ove pripoviedke. Njihov se razgovor svrne drugamo, i kano da se javljati stalo medjusobno pouzdanje.

Ana Sergijevna upita Bazarova, što li je radio kod Kirsanova. On joj htjede pripoviedati o dvoboju s Pavlom Petrovićem, ali se sustavi, da nepade nanj sumnja, da se hoće pokazati zanimivim, i odgovori samo, da je radio.

— A ja, reče Ana Sergijevna, meni je izprva, bog zna zašto, njeka misao došla. Bilo je to tako silno, da sam pomišljala dati se na put, pomislite samo! Al malo po malo bude mi bolje, došo je vaš prijatelj Arkadij, i napokon se vrnuh na pravu kolotečinu svoje zadaće.

— Dozvoljite mi upitati, kakva je ta zadaća?

— Zadaća tetke, učiteljice, majke, kako uzmete. Znate li u ostalom, da dugo nisam mogla shvatiti vašega pouzdanoga prijateljstva s Arkadijem? Činio mi se dosta neznatnim; no sada sam ga bolje upoznala i došla do uvjeraja, da je vrlo razborit, a prije svega mlad, vrlo mlad!... Mi žalibože nismo već mladi, Eugene Vasiljiću!

— Je li se još uviek boji, kad ste vi uz njega? upita Bazarov.

— Zar je možda... počme Ana Sergijevna, al stane i nastavi: Postao je mnogo pouzdaniji i razgovara sa mnom bezazleno; prije mi se uklanjao. U ostalom valja mi priznati, da ni ja nisam tražila njegova družtva; i s Katjom je vrlo prijazan.

Bazarov osjeti, da se u njem javlja nestrpljivost.

— Ta se žena nemože otresti pretvaranja, rekne za sebe, a s hladnim posmjehom reče na glas: Mislite, da vam se uklanjao... no sada vam valjda nije više tajnom njegova plaha ljubav, koju ste mu vi uzročili?

— Što... i on! klikne Ana Sergijevna nehotice.

— I on, ponovi Bazarov pokloniv se smjerno. Je li moguće, da vi toga niste znala i da to istom od mene doznajete?

Ana Sergijevna obori oči.

— Varate se! odgovori ona.

— Nebih reko... no možda je trebalo da mučim! a pomisli uz to: „uči se, lukava biti.“

— Zašto bi mučati morali! No ja slutim, da i tuj preveliku važnost dajete nestalnu čuvstvu. Počimam misliti, da ste voljan pretjerivati.

— Dajte, da o čem drugom govorimo, milostiva gospodjo!

— Zašto? rekne ona, al i sama stane o drugom govoriti.

Premda se gospodja Odincova zavjerila, da je sve zaboravljeno što je bilo, ipak joj u oči Bazarovu bilo nevoljko, pak i govoreć najjednostavnije rieči s njim, pače i šaleć se, nije se mogla odhrvati njekomu strahu. Ta i na parobrodu na moru bezbrižno ljudi razgovaraju i smiju se, kao da bi na kopnu bili; al kod najmanjega povoda, uz najmanji neočekivani slučaj svim se na licu javi nemir, znak, da su si svjestni njeke neprestane pogibelji.

Nisu već dugo razgovarali Bazarov i Ana Sergijevna. Ona bivaše sve ozbiljnijom, odgovaraše nebrižno, najposlje mu predloži poći u dvoranu, gdje su našli kneginju i Katju.

— Gdje je Arkadij Nikolajić? upita gospodja Odincova, i doznav, da ga već jedan sat nema, dade ga potražiti.

Tražeć ga svuda, nadju ga napokon na klupi u vrtu, poduprte glave i zamišljena. Razmatranje mu bijaše ozbiljno, no ne žalostno. Znao je, da je Ana Sergijevna s Bazarovom na samu, al se ni malo nejavi u njem sljubovnosti; njegovo lice bijaše pače vedro, i on kanda je stvorio odluku, i za njega samoga nenadanu i radostnu.

Muž Ane Sergijevne nije ljubio novotarija, al je uviek bio voljan sliediti „mudre domišljaje čista ukusa.“ Tako je u svom vrtu, medju ribnjakom i narančnjakom, dao od opeke sagraditi njeku vrst grčkih dveri. Straga na stieni bijaše šest izdubaka, kamo su se imali metnuti kipovi. Ovi su kipovi imali prikazivati samoću, šutnju, razmišljanje, melankoliju, stidljivost i osvetljivost, a gospodin je Odincov kanio to dati izklesati za granicom. Jedna od njih, božica šutnje s prstom na ustiju, zbilja je i stigla i namještena bila; al isti dan, kad je namještena, ulićnjaci joj odbili nos, i premda se njeki slikar dekoracija u susjedstvu ponudio, da će „dva puta tako krasan nos“ napraviti, ipak dade g. Odincov ukloniti kip s toga mjesta. Odnieli su ga u kut guvna, gdje je dugo ostao, na strah i užas praznovjernim seljankam. Davno li je već gusto grmlje obrastlo dveri, samo još vršci stupova provirivahu iznad zelenila. Pod svodom bijaše uviek hladno, pače i za najveće sparine, no Ana Sergijevna nije trpila toga mjestanca, odkako je tu jednoč našla zmiju. Katja bi mnogo puta sjela na dugu kamenitu klupu, što je bila pod jednim od izdubaka. Pod sjenom i hladom ona bi čitala, radila ili uživala blag, tihi osjećaj podpuna mira... osjećaj, što ga svatko pozna, i komu se čar sastoji u tihu, skoro nesvjestnu razmatranju silne životne struje, koja neprekidno struji u nas i okolo nas.

Dan iza došašća Bazarovljeva sjedjaše Katja opet na toj miloj klupi, i opet bijaše uz nju Arkadij. Ona je rad pristala na to, da s njim ide k dverim. Bilo je kakov sat prije zajutarka; sparina dnevna još nije iztisnula svježine jutarnje. Lice Arkadijevo bijaše onoga istoga izražaja, koga i jučer, no Katja kanda se zavezla u misli. Namah za čajem pozva ju sestra u svoju sobu i poljubiv ju — s čega se uviek malo prepala Katja — svjetova joj, neka bude malo opreznija prema Arkadiju i neka nebude tako često s njim na samu, što da je već opazila ne samo tetka nego i drugi ukućani. Osim toga Ana Sergijevna bijaše već prijašnju večer zle volje, a Katja tako nepokojna, kao da se osjeća krivom. Izpuniv želju Arkadijevu, rieč si zada, da je to zadnji put.

— Katarino Sergijevna, reče ujednoč Arkadij s njekom smjesom pouzdanja i plahosti, — odkako sam srećan te živim s vami pod jednim krovom, govorio sam s vami o svakojakih stvarih, samo sam zanemario jedno pitanje... pitanje, do koga mi mnogo stoji. Vi ste jučer kazala, da su me obratili od kako sam ovdje, nastavi on izmaknuv Katjinu pitajućemu pogledu i pristaviv mu se u

isti mah; ja se zbilja promjenih u mnogom, i nitko toga nemože bolje znati od vas, kojoj se za ovu promjenu i zahvaliti imam.

— Meni?... Vi? odgovori Katja.

— Nisam ja već onaj prkosljiv dječarac, koji sam bio prvoga puta, i nije mi uzalud proteklo već dvaest i tri godine života. Još uviek mislim koristan biti i sile svoje posvetiti... pobjedi istine, no netražim više svoga ideala tamo, gdje sam ga tražio prije; čini mi se, da je on... mnogo bliže. Dosele ni sam sebe razumio nisam... stavljah si zadaće, prevelike za mene... Napokon progledah, hvala budi čuvstvu... možda se neizrazujem dosta jasno, al se nadam, da me razumijete.

Katja neodgovori i nepogleda Arkadija.

— Mislim, nastavi živo, dok je ponad njega na grančicah breze bezbrižno pjevala ševa, — mislim, da je dužnost svakoga pravednika, iskren biti prema onim... onim... riečju, prema onim, koji su mu dragi i zato naumih...

No tuj ostavi Arkadija riečitost; izreke je pomeo, smeo se i morao prekinuti govor. Katja još i sada pogledaše u zemlju; nije znala, što li on kani reći, a opet kao da je očekivala nješto.

— Vidim, da ću vas zateći, nastavi Arkadij, čim se ponješto razabrao, — tim više, što se ovo čuvstvo njekim načinom... njekim načinom... uvažite dobro, na vas odnosi. Čini mi se, ja se sjećam, kako ste mi jučer prigovorili, da je u mene premalo ozbiljnosti, nastavi kao čovjek, što je nagazio na močvaru, što osjeća, da svakim korakom dublje upada, a ipak ide dalje nadajuć se, da će se tako najprije izkopati. To se češto prigovara mladim ljudem... makar toga i nezaslužuju... ako bih imao više uzdanja u sebe... Ta pomozi mi, pomozi! pomisli očajan Arkadij i ostane nepomičan. I kad bih se nadati smio...

— Kad bi smjela vjerovati vašim riečim, zazvoni ujednoč jasni, mirni glas Ane Sergijevne tik kraj njih.

Arkadij zamukne, Katja probliedi. Uzka se veraše stazica kraj grmlja, koje zaklanjaše ulaz k dverim, i ovom je stazom došla Ana Sergijevna s Bazarovom. Nemogahu ih opaziti ni Arkadij ni Katja, al su čuli svaku rieč, pače svaki dah. Šetaoci podju još dva tri koraka, a onda, kao namjerice, stanu pred dveri.

— Vidite li, nastavi Ana Sergijevna, mi se prevarismo; mi oboje nismo već u prvoj mladosti — ja osobito — mi smo se malo preživili; mi smo umorni. Mi smo... Zašto da nereknem? Mi smo oboje razboriti, i interes smo si probudili medju sobno... Javila se u nas znaličnost... a onda...

— A onda se ja ponieh kao budala, reče Bazarov.

— Vi znate, da nije to bio razlog našemu razvrgnuću. Istina je to, da jedno drugoga trebali nismo; imali smo previše... kako da reknem... previše srodnosti, i nismo toga umah uvidili. Arkadij nasuprot...

— Njega ste trebali? upita Bazarov.

— Manite se toga, Eugene Vasiljiću! Vi velite, da mu je stalo do mene, a i meni se činilo, da mu se ljubim. Znam, da bih mu... tetka mogla biti, no neću vam tajiti, da od njeko doba više na njega mislim nego prije. Njegova mladost i bezazlenost imaju za me nješto privlačiva.

— Imaju čara! To je pravi izraz, što ga ljudi rabe u takovih slučajevih, rekne Bazarov gluhim, mirnim glasom, no u kom se vidilo, da mu je uzavriela krv. — Arkadij bijaše jučer tajinstven; negovoraše ni o vas, ni o sestri... kobni znakovi.

— Prema Katji on je kao brat prema sestri, reče Ana Sergijevna; a to me veseli, premda možda i netrpim takove pouzdanosti medju njimi.

— Je li sestra, koja u taj par iz vas govori? upita Bazarov.

— Sigurno! No čemu smo stali? Ajdmo. Čudan li vodimo razgovor, zar nije? Nebih bila mislila, da ću vam ikada što takova reći. No vi znate, da ja uza svu bojazan imam i veliko povjerenje u vas, jer znam, da vi, napokon, vrlo ste dobar.

— Prvo, ja nipošto dobar nisam; a drugo, postao sam vam ravnodušan, pa sad mi velite, da sam dobar! Vi kanda na mrtvaca stavljate cvjetni vienac.

— Eugene Vasiljiću! odgovori gospodja Odincova, nismo mi gospodari nad...

No u taj par zahuji vjetar i ponese njihove rieči.

— Al vi ste slobodna? reče Bazarov do mala.

To je bilo sve, što se od njihova razgovora još razumjeti dalo; sve manje i manje se čula lupa njihovih koraka, a napokon sasvim ništa.

Arkadij se ogledne za Katjom; ona bijaše nepomična, samo je još više poniknula glavom.

— Katarino Sergijevna! reče on drhćućim glasom i sklopljenih ruku; ja vas ljubim strastno i za uviek, na svem svietu samo ljubim vas. Baš vam htjedoh to kazati, htjedoh — da bude vaš odgovor povoljan — umoliti za vašu ruku... ta ja nisam bogat i gotov sam sve za vas učiniti... Vi neodgovarate? Vi mi nevjerujete? Mislite, da lahkoumno govorim? Sjetite se ovih zadnjih dneva... možete li dvojiti, da je sve ostalo... razumijte me!... sve ostalo izniklo za me bez traga? Pogledajte me... odgovorite mi! Ja ljubim... ljubim vas... vjerujte mi!

Katja pogleda Arkadija jasnim, ozbiljnim pogledom, i razmišljajuć dva tri časa, rekne napokon uz jedva vidljivi posmjeh:

— Dà.

Arkadij skoči.

— Vi ste rekli da, Katarino Sergijevna! što znači ta rieč? Smjem li misliti, da vjerujete u iskrenost mojih uvjeravanja... ili... ili... nesmijem dalje govoriti...

— Da! odgovori Katja, i sad ju je razumio.

Prime joj liepe, velike ruke i privije k svomu srcu; od radosti malo da se nezalikne. Katja! Katja! govoraše uviek i uviek. a ona zaplače i stane se ujedno smijati nad svojimi suzami. Tko nikada u oku drage žene takvih suza vidio nije, nezna, kako sretan — raztaljen u zahvalnosti i ljubavi — može biti mužkarac.

Sliedeće jutro, još za rana, dade Ana Sergijevna pozvati Bazarova u svoju sobu, i s prisiljenim posmjehom dade mu smotana listovna papira. Bijaše pisamce od Arkadija, koji moli za Katjinu ruku.

Bazarov preleti pisane redke, i zatomi čuvstvo zlorada zadovoljstva, što se silom pojavilo.

— Čudno! reče on; a još ste jučer bila osvjedočena, da ima u njega samo bratinska sklonost prema Katji!... što ćete mu odgovoriti?

— Što mi svjetujete vi? upita gospodja Odincova smijuć se.

— Ja mislim, odgovori Bazarov i smijaše se, premda ni njemu ni njoj do smieha nije bilo; ja mislim, vi bi im morali dati svoj blagoslov. Partija je u svakom pogledu dobra, u Kirzanovih ima dosta imetka; Arkadij je jedinac, otac mu izvrstan čovjek, koji mu priečiti neće.

Ana Sergijevna sprodje se dva tri puta po sobi; sad bi pocrljenila, sad pobliedila.

— Mislite li? uzme napokon; ni ja nebih imala ništa proti tomu. Drago mi je rad Katje i rad Arkadija Nikolajića. Dakako da moram čekati na odgovor od njegova otca... ja ću njega samoga poslati po odgovor. U ostalom sve to dokazuje, da sam pravo imala sinoć rekav, da smo mi oboje stari. No kako to, da nisam ništa slutila?... toga me je stid!

Iza ovih rieči opet udari u smjeh Ana Sergijevna, i brzo se obrne na stranu.

— Današnja je mladež po vražki lukava, reče Bazarov, pa i on udari u smjeh. S bogom! doda iza kratke šutnje. Želim vam, da tu stvar srećno kraju privedete, i radovati ću se tomu iz dalka.

Gospodja se Odincova naglo obrne k njemu.

— Odlazite?... Zašto neostanete! Ostanite! Vaša je zabava tol ugodna... misliš hodati po rubu ponora, bojiš se časak, al se ujednoč osovi u tebi nečuvena drzovitost ... dakle ostanite!

— Ja vam liepo hvalim na pozivu i na vašem dobrom mnienju o mojem neznatnom daru zabavljanja. No držim, da se već predugo vrtim u kolu, koje nije moje. Leteće ribe mogu njeko vrieme proživiti u zraku, al napokon padnu u vodu. Dozvoljite, da i ja opet uronem u svoj pravi živalj.

Ana Sergijevna pogleda Bazarova; na bliedu joj licu zatitra gorki posmjeh. „On me je ljubio!“ rekne u sebi, pruživ mu ruku s njekom žalbom.

No Bazarov ju shvati.

— Ne! rekne i stupi korak nazad; tako ubog ja nisam... Milostinje nisam primao nikad. Adieu... sretna bila!

— Osvjedočena sam, da se nevidimo zadnji put, odgovori Ana Sergijevna pomaknuv se nehotice.

— Što li se u svietu sve nesbiva! reče Bazarov, pozdravi ju i ode.

— Ti si dakle kaniš sagraditi gnjiezdo? reče Arkadiju, skladajuć svoju prtljagu u kovčeg. Imaš pravo... pametna misao... samo nisi imao pravo hiniti. Ja sam te tražio na sasvim drugih putih... no morda se i sam tomu čudiš?

— Ostaviv tebe, nisam ni slutio na to, odgovori Arkadij. No ni ti nisi iskren, kad o „pametnoj misli“ govoriš. Kao da nebi poznao tvojih nazora o ženitbi!

— Oj, mladče, što li ti sboriš! Nevidiš li, što ja sad radim? U svom kovčegu nadjoh prazninu, pa ju izpunjujem kako mogu, sienom. Isto tako valja učiniti s kovčegom života; strpaj unj sve do čega doći možeš, da ti neostane praznina. Neljuti se, molim te! Ti se sjećaš, kako sam sudio o Katarini Sergijevnoj. Ima mladih djevojaka, koje budu samo zato razvikane divnimi stvorovi, jer umiju uzdahnuti u horu. Tvoja će se odabranica odlikovati drugimi zaslugami... i tako dobro, te ćeš biti zadovoljan, da joj budeš pokoran sluga... što je u ostalom sasvim u redu.

Bazarov zaklopi žestoko poklopac kovčega i izpravi se.

— A sad na rastanku — jer čemu obmanjivati? mi se rastajemo za uviek, i ti to znaš kao i ja — na rastanku velim ti i opet, da vrlo mudro radiš. Naš nomadski, pusti, bezradostni život nije za tebe. Neima u tebe dovoljno drzosti, ni zlobe, a mladjahna smjelost, mladenački oganj, što u tebi bukti, nije prema zadaći, koju nam je vršiti. Vi gospoda plemići neznate van velikodušnu indignaciju i velikodušnu rezignaciju... no tim neučiniš ništa. Vi se držite velikimi ljudmi i mislite, da ste stigli vršak ljudske savršenosti, ako ste prestali tući svoju služinčad... a mi ništa življe neželimo nego se tući i tući druge. Naš bi ti prah natrusio oči, naše bi mrlje zamazale tebe; ti nespadaš medju nas. Ti pun radosti na sebe buljiš u se, ili ti nje-

káko godi koriti sebe. Al nam je to dosadno; nam je raditi sasvim druge stvari, a nebuljiti u se, niti se koriti... na našem brodu treba drugih brodara! Ti si dobar mladić, no uza sve to ostaješ sladjahno plemče, liberalni gospar et vola tou, kako no reče moj plemeniti otac.

— Ti se na uviek praštaš, a neznaš mi ništa drugo reći? upita Arkadij žalostnim glasom.

Bazarov se začeše po vratu.

— Mogo bih dodati nješto čuvstvena, Arkadiju, al neću. To bi značilo tjerati romantiku, jesti bonbone. Slušaj moj zadnji savjet: Oženi se čim prije tim bolje, uredi si gnjiezdo i gledaj dobiti mnogo djece. Biti će to svakako duhoviti ljudi, jer dolaze u pravo vrieme na sviet, a ne kako ja i ti. Aha! konji su upreženi... ajde na put! Već sam cielomu svietu reko s bogom... no što je? Nećemo se ogrliti?

Arkadij pane o vrat svomu njekadanjemu prijatelju i učitelju, a po licu mu se proliju suze.

— Takva je mladost! rekne mirno Bazarov. No uzdam se u Katarinu Sergijevnu; ona će te umjeti tješit u brigi.

— Sbogom, brate! klikne Arkadiju sprtav se u taljigu; i pokazav dvie vrane, što su na krovu od staje sjedjeli, dometne: Gle, dobar primjer, i nekasni sliediti ga.

— Što tim misliš? upita Arkadij.

— Tako? Ja sam mislio, da ćeš si protumačiti naravopisom. Neznaš li, da je vrana najpoštovanija ptica? Ljubi obiteljski život... ugledaj se u nju! S bogom, signor!

Taljiga se pomakne i odleti.

Bazarov je pravo imao; još istu večer, razgovarajuć Arkadij s Katjom, sasvim je zaboravio na svoga učitelja. Počimaše se pokoravati Katji, a ona kan da se nije tomu ni malo čudila. Sutradan mu valjalo otići u Marijeno k Nikolaju Petroviću. Da nesmeta ljubovnike, kojih rad pristojnosti nije dugo pustila same, umjela je Ana Sergijevna prijaznim načinom ukloniti s puta kneginju, koja se, doznav za zaruke, uzrujala i prolila suze. Što se tiče same Ane Sergijevne, ona se s prva bojala, da će ju boliti sreća ljubovnika, no toga nije bilo. Mjesto da joj bude na teret, zanimivo joj bilo gledati zaručnike, pače bi ju njekim načinom ganulo.

— Čini se, kan da je Bazarov pravo imao, reče u sebi: U meni neima ništa van značnost... Značnost, ljubav mira i sebičnost..

— Djeco? upita zatim jačim glasom — je li ljubav izumljeno čuvstvo?

No toga pitanja neshvati ni Arkadij ni Katja. Ane Sergijevne oni su se njekako bojali; uviek im je na umu bio razgovor, koji su prisluškivali proti svojoj volji. No brzo ih umiri Ana Sergijevna i to tim, što se umirila sama.

XXVI.

Dolazak Bazarova obraduje njegove roditelje, tim više, što mu se nadali nisu. Arina Vlasijevna tako se smete, da je neprestano trčala amo tamo po kući. Muž ju njezin sravni s jarebicom, i u istinu krilo njena zobunca tako se izturilo, da je njekim načinom nalikovala ptici. Vasilij Ivanović neprestano mumljaše zadovoljan, žvačuć ustima jantarnu zarugu od lule. Kadkad bi se prsti uhvatio za vrat, obraćao glavu amo tamo, kao hoteć se osvjedočiti, da mu se još vrata drži; ujednoč bi raztvorio usta i tiho se nasmijao.

— Dolazim najmanje na šest nedjelja, starino! reče Bazarov; raditi ću, i nadam se, da ćeš mi dati mira.

— Tako ću ti malo smetati, da ćeš i zaboraviti na me, reče Vasilij Ivanović.

Držao je rieč; smjestiv sina, kao i prvi put, u svoju sobu, on se malo ne skrivao pred njim i suzdržavaše svoju ženu, da nepokazuje svoje dosadne nježnosti.

— Skoro bih rekao, da smo Enjušu onomad malo mučili, reče on; valja da sad budemo pametniji.

Arina Vlasijevna slušaše svoga muža, al joj to slabo pomagalo, jer je vidjela sina samo kod jela, pa i onda se usudila jedva koju rieč progovoriti s njim. „Enjušenka!“ uzme jednoč, al prije nego li se obazro na nju, turi prste za uzicu od svoje vezene kesice, i tiho reče: „Ništa, ništa!... Nisam htjela ništa!“ pa podje k Vasilju Ivanoviću, licem se prisloni na njegovu ruku i prosbori: „Kako bi za boga doznati mogli, što bi Enjuša volio danas o podne jesti, šći ili boršč“.*

— Zašto ga nisi pitala? odgovori on.

— Strah me bilo uznemiriti ga.

Za malo Bazarov se okani svoga pustinjačtva sam od sebe. Mjesto silne radinosti, koja je izprva njim vladala, nadodje njeka vrst nepokojne, crne zlovolje. U kretaju njegvu opažala se njeka tromost, promienio se pače i njegov odlučni brzi hod. Nije već sam polazio na šetnju, već stao tražiti družtva; u sobi pio bi čaj, s Vasiljem Ivanovićem vrludao po vrtu i pušio s njim; jednoga dana upita i za otca Aleksija. Iz prva se Vasilij Ivanović radovao tomu, no kratkotrajna bijaše njegova radost.

— Enjuša mi zadaje ljutih briga, reče jednoč svojoj ženi; ne što bi bio razdražljiv il hud... to me nebi smetalo; no on je žalostan, pognut... da zdvojiti moraš! on šuti... meni bi draže bilo, da se s nami svadja. Uza to suši se i boja mu je zla.

— O gospodi! zavapi starica i uzdahne; rado li bih mu o vrat metnula amanet... al on toga nepušta!

* Šći = juha od kupusa; boršč = juha od blitve, govedine i slanine.

Dva tri puta pokuša Vasilij Ivanović pitati svoga sina, al vrlo oprezno, o njegovih radnjah, o zdravlju, o Arkadiju, no Bazarov neprijazno odvraćaše, napokon odgovori srdito:

— Ti kàn da po prstih oko mene obilaziš! Ovaj je način sto puta gorji od prijašnjega.

— Dobro, dobro!... Neću toga više činiti! odgovori brzo biedni Vasilij Ivanović.

Ni politički razgovori nisu bili od uspjeha. Jednoga dana povede rieč o seljačkoj emancipaciji, nadajuć se, da će to zanimati sina, no ovaj nebrižno odvrati:

— Prolazeć jučer uz vrtni plot, dočujem, kako dva dječka iz puna grla mjesto svojih starih pjesama pjevaju:

„I za vjernost kucnu hora,
Ljubav srcem vladat mora!"

Eto, tvoj napredak!

Gdjekad bi Bazarov zašo u selo i po svom običaju s prvim seljakom, koga bi sreo, zametnuo razgovor, glasom porugljivim.

— Čuj, reče mu, daj mi svoje mnienje kaži. Ta vele, da sila i budućnost Rusije u vas leži; s vami da će početi nova doba u poviesti našoj; vi da ćete nam dati valjan jezik i dobre zakone.

Seljak bi obično mučao, ili proizneo rieči, kao: Mi dakako, u ostalom i...

— Kaži mi, što je taj vaš mir?* upita Bazarov. Je l' to ona stvar, koja počiva na tri ribe?

— Na tri ribe počiva zemlja, odgovori seljak pouzdano i pjevajuć, pun stare bezazlenosti. — A naš mir — zna svatko, da u njem vlada volja gospoštije, jer vi ste naši otci. Što stroži gospodin, to popustljiviji seljak.

Kad je Bazarov i drugi put takov odgovor čuo, prezirno makne ramenom i odvrne se od seljaka, koji je mirno pošo kući svojoj.

— Što ste govorili? upita drugi seljak, čovjek srednje dobe, smrknuta lica, stojeć na kućnom pragu. Je li te sjetio, da još nisi platio daće?

— Ej to bi liepo bilo! odgovori prvanji seljak, a u glasu mu nebijaše već ni traga staroj bezazlenosti, već tvrdi, porugljivi zvuk. On je tek brbljao sa mnom, jer ga valjda jezik svrbi. Gospoda ostaju uviek ista... što znadu ona?

— Kako da i saznadu! odgovori drugi. Namaknuv kape na glave, i potegnuv pojase niže, stanu govoriti o poslovih obćinskih.

* Mir znači i sviet i obćinsku sjednicu. Kako narod priča, sviet počiva na tri ribe.

On mladi, samosvjestni čovjek, što se odaljio prezirno maknuv ramenom, koji je — kako se pohvalio Pavlu Petroviću, — umio razgovarati sa seljaci, taj mlad čovjek nije ni slutio, da ga seljaci drže za njeku vrst — budale.

U ostalom nadje se za njega posla, napokon. Jednoga dana vezaše Vasilij Ivanović pred njim nogu jednomu seljaku; starčeve ruke drhtahu, bijaše mu težko vezati, i Bazarov mu pritekne u pomoć. Od toga časa pomagaše otcu liečiti, premda ni sad neprestane rugati se pače liekovom, koje bi sam prepisao. i izsmijavati revnost, kojom ih je otac rabio. Vasilija Ivanovića nesmete to izsmijavanje, pače se i sam smijao. S velikom radosti slušaše svoga sina, pušeć lulu i s dva prsta držeć oba krila svoje stare spavajuće halje. Što su čemernije bile šale, to se je bolje smijao sretni otac, pokazujuć uza to sve svoje crne zube. Kadkad bi ponavljao navale svoga sina, koje su često bile bez dosjetljivosti i duha, i govorio bi na primjer po više dana svakom sgodom: „To je za poslje podne", jer je tako Bazarov reko dočuv, da mu je otac išao na ranu misu.

— Hvala bogu! reče on skrovno svojoj ženi, Enjušu je prošla hipohondrija. Ala mi je danas obielio! — S druge strane bijaše sav izvan sebe od radosti nad takvim pomoćnikom, i ponosio se njim.

— Da, da, reko je siromašnoj njekoj seljanci, što je k njemu došla odjevena zobuncem svoga muža, sa šiljastom kičkom na glavi, pa je dobila goulardove vode ili kutiju masti od bunike. — Na koljenih bogu zahvali, moja draga, što je poslao moga sina, jer tako se liečiš načinom najučenijim na svietu... razumiješ li? Boljega liečnika neima niti Napoleon, car Francezke!

Seljanka, kojoj je to reko i koja mu se tužila, da ju kao njekakve malene ruke u vis dižu, al toga pobliže opisati nije znala — slušaše ga prignuv glavu skoro do zemlje; napokon izvadi iz njedara rubac, u kom je kao dar Vasilju Ivanoviću doniela tri jaja.

Jednoč izvadi Bazarov njekomu kramaru zub, premda nije na njem bilo ništa osobita, ipak ga spravi Vasilij Ivanović kao kakvu riedkost i više puta reče, pokazujuć ga otcu Aleksiju:

— Gledajte, oče, to korienje! Eugen mora da ima kriepku ruku. On je kramara malo ne u vis digo... milina ga bila gledati... nebi mu ni hrast odolio.

— To je vrlo krasno! odgovori svećenik, neznajuć kako bi susprego uzhit starca.

(Konac sliedi.)

NEMOJ!

Dunajvodo ladna,
Mnogi l' su ždrali
Od krajeva dalkih
Po tebi pali!

Al su uviek meni
Od veće česti
Donosili tužnoj
Zlokobne viesti.

Već zenicom suznom
Godina sedam
Utaman od tebe
Dragog izgledam.

Nemoj! da se cvietak
S briegom odrone,
U dubine tvoje
Za viek utone.

Andrija Palmović.

POUKA.

Putne uspomene.

Iz Dubrovnika, Kotora, Arbanije, Krfa, Italije; od I. K. S.

(Konac.)

XXV.

Odlazak iz Rima. Viterbo. Siena Florencija.

Iza četiri pune nedjelje odvažih se dne 21. siečnja ostaviti Rim. Zdrav putnik, koji neima druge zadaće nego da razgleda znamenitosti grada, može dakako za mjesec dana mnogo više viditi i uživati u Rimu, nego li ja, koji sam čitavo vrieme bolovao od nesnosne žutice, pa sam uz to mnogo dana sproveo u knjižnicah, arkivih i galerijah. Mnogo mi vremena oteo vatikanski arkiv, gdje sam u pisarni kroz njekoliko dana više sati radio, a onako, kako sam bolan bio, iza pol ure hoda još i 275 skalina gore i dole gaziti morao. Pak ipak bijah uspjehom svoga bavljenja u Rimu sasvim zadovoljan, jer što sam si preduzeo bio proučiti i potražiti, to sam vidio i proučio.

Budući da tada još nije bilo željeznica, odoh poštarskimi koli put Florencije. U Viterbo dodjosmo. Gradić je to glasovit radi liepih studenaca i liepih žena. Nam je tu bilo jedva toliko vremena, da razgledamo njeke javne studence s vodometi i katedralnu crkvu sv. Lovre, te se odmah odputismo dalje. Vozeći se tegotno čitavu noć, stigosmo stoprv oko pó dana u Sienu. Budući da je od ovuda na onda već gotovoj željeznici vlak istom o 4. uri poslje podne odlazio, to smo imali dosta vremena razgledati grad. Najmiv jednoga Cicerona, odpremih se u grad. Najveća krasota u poviesti gradjanskoj i umjetnoj toli znamenitoga grada Siene je svakako prvostolna crkva. (Chiessa metropolitana). Njezino zapadno pročelje u taljansko-gotičkom slogu sagradjeno spada medju najljepše graditeljske umotvorine Italije. Sama crkva, sagradjena već u 13. stoljeću, obložena je s nutra bielim i crvenim mramorom, kao i zvonik iz vana, a popodjena je mozaikom, koj prikazuje divne slike iz staroga i novoga zavjeta, kojim podobna umotvora ni u Rimu vidio nisam. U svetilištu na obrubu stiene prikazani su svi rimski pape, počamši od Isusa i Petra do Lucija VI. a medju njimi bijaše sve do g. 1600. i papica Ivka, koju su kašnje iz reda izbrisali. Ima crkva prekrasnih tvorova od Mihaljangjela, Buonarota, od Bezafumija Peruzzia, Gora, Dónata, Lapija Liberata veronezkoga itd. ali najkrasniji vajarski umotvor je veličanstvena prodikaonica od Nikole pizanskoga, kojemu ima malo sličnih u Italiji. Tu se vide divno izklesani prizori iz sv. pisma novoga zakona, tu nakiti i uresi, sa stupovi, angjeli, lavovi itd. u tako divnom skladu i tako savršeno izradjeni, da im se dosta načuditi nemožeš.

Znamenit je sienski trg, sagradjen u dubljini na sliku ljušture i ukrašen palačom obćinskom kao i mnogimi liepimi kućami, i zdencem, izklesanim od vajara Jakova Della Quercia. U crkvi sv. Dominika vidjesmo srebrom okovanu glavu sv. Katarine sienske, kojoj do čudotvorne moći puk mnogo drži. Još ima Siena više liepih crkva, mnogo krasnih palača, veliku zbirku slika u obćinskoj kući, njekoliko znamenitih zdenaca i krasnu okolicu.

U krasnoj se Florenciji bavljah samo dva dana; al sam vidio toliko divnih ljepota i velikih riedkosti, koliko ih mnoge velike pokrajine neimadu. Moj suputnik po gradu bijaše Amerikanac Carvera rodom iz Filadelfije. Mi posjetismo ponajprije muzej i galerije slika u palačah dei uffizi Pilti. Mili bože, koliko ima samo tu sakupljenih dragocienosti! U dugačkih hodnicih i ogromnih dvoranah strpani su nebrojeni umotvori staroga i novoga vieka. Vajarska djela, grobnice, likove, zvieri, povjestne i mitologičke prizore, stolove od mozaika i dragociena kamena, posude i slike različitih škola vidiš tu nagomilane, a neznaš, koj ti predmet više oči zasliepljuje i osvaja um i srce. Medju slikami

vidiš pred sobom poredana djela Rafaela i Mihalandjela, Ticiana, i Leonarda da Vincia, Murilla, Dolcia, Gvida Rena i Gvercina, a iznenada ti se prikaže medju ovimi velikani i hrvatski ponos Andrija Medulić učenik i nasljedbenik Ticijana, velikoumni Istranin Viktor Karpat, i grižanski orijaš u sitničarskom tvoru Julio Clovio. Tko hoće da dobro ocieni Medulića, valja da dodje u Florenciju i da vidi veličanstvenu njegovu sliku, kako ubija Kain Abela ili po mnienju drugih Samson Filisteanca, o kojoj slici reče vješti Baldinucci: „Opera tanto bella, e di cosi terribile colorito che fa stupire". To isto valja i o njegovih ovdje smieštenih podobah; o jednoj reče Domenico Gazzardi, da je Medulić već ovom jedinom slikom zaslužio, da bude sviet pravedan prema njemu i da ga uvrsti medju najslavnije slikare mletačke škole. Tu je i njegova vlastita podoba, koju je on još za mlada učinio, pa se dakako u mnogom razlikuje od one, što se čuva u bečkom Belvederu, na kojoj je kao starac.

Razgledavši u punih pet sati rečene zbirke, i to samo površno, odosmo viditi prekrasnu stolnu crkvu, kojoj opet neima podobne u Italiji. Sagradjena u taljansko-gotičkom slogu god. 1298., obložena mramorom razne boje, urešena je veličanstvenom kubom; njezin divno urešeni zvonik, sagradjen god. 1334. od Giotta takodjer od mramora različite boje stoji pred crkvom na samu. Sve tri vrsti umjetnosti: graditeljstvo, vajarstvo i slikarstvo spojiše tu sve svoje sile, da izkite i uveličaju glavnu crkvu njegdašnje republike toskanske. Slavni umjetnici Mihaljandjelo, Donatello, Giotto, Ghiberti, Orcagna, Tadeo i Gaddo Gaddi, Dalla Quercia, Pisani, Sansovino i mnogi drugi pomagahu umom i rukama podizati veliki taj umotvor svoje prekrasne domovine. Vriednost si i riedkost pojedinih predmeta možemo pomisliti već po tom, da je za sama vrata, što vode u sakristanu, poradi izvanredne krasote vajarskoga djela, neumrli Mihaljandjelo kazao, da bi ta vrata zavriedila, da vode u nebo.

Glasovita crkva San Croce, sagradjena u 13. stoljeću i urešena slikami na liepu od Giotta, čuva grobne spomenike slavnih florentinskih muževa. Tu je grob Machiavella, Mihaljandjela, Galilea, Alfiera, opata Lanzia, principa Corsina, a i grobni noviji spomenik neumrloga Danta, nad kojim stoji kratak nadpis: „Onorate l' altissimo poeta." Medju ostalimi spomenici ima tu i grobna ploča Poljaka Kozielski-Oginskoga (1833), uz ovu crkvu bijaše njegda monastir, u kom su živili pape Siksto V. i Kliment XIV. Ganganelli. Tu je i zlosretna inkvizicija imala svoj stan, svoj sud i tamnice.

U crkvi sv. Lovre, uz koju stoji znamenita knjižnica Laurenziana, jesu grobovi mnogo zaslužne porodice Medicis. Pred velikim oltarom na podu stoji mjedena ploča na grobu Kozme Medicisa (1464) nazvana Pater Patriae. U drugih se kapelah vide spomenici ostalih članova te porodice. Nada sve je znamenita Capella dei depositi, najljepše gradjevno djelo Mihaljandjela, koju je papa Leo X. iz porodice Medicis po njem sagraditi dao. Tu je taj umjetnik izvajao i kip čuvenoga viteza Lovre Medicisa s božicami dana i noći. od koje je posljednje dobio taj slavni spomenik ime: „Notte di michelangelo", poznato svemu učenomu svietu.

S kolikim ponosom umiju florentinci poštovati uspomene svojih slavnih zemljaka, svjedoči to, što su do danas sačuvali kuće Danta, Ghiberta, Machiavella, Mihaljangjela Buonarotte, Benvenuta Čelina, Buontalenta, dramatičkih pjesnika Alfiera i Nicolina, dok na palači „Degli Uffizii" stoje na uspomenu mramorni kipovi: Danta, Petrarke, Machiavella, Kozme i Lovre Medicisa, Leonarda da Vinčia, Benvenuta Celina, Giotta, Buonarotta, Nikole Pisana, Cappona, Bocaccia, Uberta i Amerika Vespucia. Dakako da taki kipovi i grobni spomenici dižu ponos naroda, sjećajući ga uviek na njegove zaslužne muževe. I tu me opet svlada tuga, pomisliv na Hrvatsku. u kojoj su njeki naši barbarski svećenici XVIII. i XIX. vieka pobacali iz crkve i ono malo grobnih spomenika, koji su nas sjećali na slavnije djedove naše.

Kako je poznato, ima Florencija jedanaest kazališta, medju njimi je prvo „Pergolo," u kojem se davaju opere. U nj sam ja pošao s mojim Amerikancem. Prikazivahu baš operu Sonambulu i balet La Polacca. Što sam u Italiji opera čuo, bijaše ova najbolja. Drugo jutro odoh iz Florencije.

XXVI.

Pistoja. Bolonja. Ferrara. Padova. Mletci.

Od Fiorence do Pistoje vodio je već tada željezni drum. U Pistoji ima osim stolne crkve više krasnih crkva i palača. Bizantinski, lombardski i toskanski slog spojeni su tu ujedno u graditeljskih umotvorih; ali gledati crkve i njezine znamenitosti dosadi mi već iza kako sam vidio čudesa u Rimu, Florenciji, Napulju, Sieni itd., pak ipak stolna crkva sa svojim znamenitim srebrnim oltarom, pistojski babtisterij sa svojim krasnim zvonikom, koj nalikuje ponješto na zvonik stolne crkve u našem Rabu, i u lombardskom slogu sagradjena S. Maria dell' umilta sa svojom veličanstvenom kubom od Vasara, zaslužuje, da se taljanski putnik u Pistoju svrati, da vidi znamenite ove zgrade i riedke umotvore toskanske škole.

Od Pistoje sam se vozio poštom na maloj lahkoj kočiji sa 4 konja, a s menom

najamnik brzovoza Franconi i njegov brat, što mi je tim milije bilo, jer je vožnja kroz toskanske Appenine veoma nesnosna. Kod mjesta Çapo di strada počimlju brda apeninska, pa se pružaju sve do Bolonje. Dva sam sata hodao uz brdo pješke, da se malko ugrijem, da se užijem čistoga zraka i da gledam veličanstvene okolice. Iz prva zastiraše magla sve doline i nizine, al kasnije rastjera ju sunce i ja mogoh poviriti u krasnu bašću Europe, koja mi za ledjima ostade. Kad se oko pódana približismo sljemenu Apenina, nadjosmo uz cestu visoko nagomilana sniega, a nad nami se osovili u zraku ogromni usovi grozeći se kao da će se sad oboriti i pod sobom sve pokopati. Na samom slemenu objedovasmo u prostoj kućici nješto salame, šunke, sira i toplih kobasica, zatim vožasmo se po brdih gore i dolje do duboke noći, dok nestigosmo na polu ozebli u Bolonju, gdje nadjosmo sve ulice pokrivene sniegom. Odsjedoh u prvoj gostioni „Grand Hotel Brun Pension Frisse“. Prem da je u kaminu vatra gorila, bijaše tako hladno, da se nisam ugrijati mogo. Pričinilo mi se, da sam došo u Sibiriju, pa mi se Bolonja tako snemili, te bih odmah otišo bio dalje, da nisam htio viditi glasoviti grob sv. Dominika s umjetnim vajarskim djelom našega Nikole Schiavona, nazvana takodjer Dalmata, da Bari, da Puglia i dall' Arca, t. j. od groba sv. Dominika, što ga je uz Mihaljandjela i slavnoga Nikola Pisana uresio izvanrednom vajarijom. Njegov grob je u Bolonji u crkvi Celestina s nadpisom:

Qui vitam saxis dabat, et spirantia signa
Caelo formabat, proh dolor! hic situs est.
Nunc te Praxiteles, Phidias, Policletus adorant,
Miranturque tuas, o Nicolae, manus.

Prvi dakle moj hod bijaše drugi dan u crkvu sv. Dominika, da vidim grob toga svetca, kojega sam opisao u svom slovniku umjetnika. U knjižnici sveučilišta razgledah rukopis našega Hvala Bogomilca urešen miniaturami i još dva slovjenska rukopisa. U akademiji delle belle Arti zadivih se sam Tereziji od Rafaela i mnogim umotvorom Gvida Rena, Domenikina i bolonjezkoga Caraccia. Manje me zanimaše tako zvani bolonjezki viseći zvonik, jer što je krivo, ako je i umjetno, ostaje uviek krivo, a da pobliže grad razgledam, nisam imao vremena, jer sam odlučio već sutradan otići u Padovu.

U Ferari, rodnu mjestu pjesnika Ariosta i Gvarina, i jednogodišnjoj tamnici Torkvata Tassa, bavio sam se samo njekoliko sati. Posjetih gradski Atheneum s bogatom galerijom, u kojoj sam našao prekrasnu sliku „Smrt majke božje“ od našega Viktora Karpata, naslikanu g. 1508. Mnoge slike Perareza Garofala jesu baš na ponos njegvim zemljakom, ali nespadaju medju prve vrsti umotvora. Krasna je slika Lodijeva: Parizina, gdje ju na smrt vode, kojoj još i sada pokazuju tamnicu, gdje je zatvorena bila.

Vriedno je viditi ferarsko groblje „Campo santo“ glede razredbe grobova i okostnica i glede dragocienih i umnih tvorova Sansovina Canove i drugih glasovitih vajara. Znamenita su dvostruka grobna vrata od željeza s prozračno izdubljenom slikom andjela smrti, koja se na drugih staklenih vratih vidi kao da je na crnom temelju naslikana. Medju ostalimi grobovi stoji i veličanstveni grob prvoga kneza ferarskoga.

Grad je Ferara mrtav, turobna lica. Veličanstveni kneževski dvor, u kom stanovahu njegda velikodušni knezovi od Este, pust je i osamljen bio pod vladom papinskom, koja je u obće zanemarivala sve zemlje stojeće pod njezinom upravom.

Preko Padove, koj sam grad poznao dobro već odprije, posjetiv tu samo svoje knjižare i starinare, odpremih se odmah drugi dan 28. siečnja u Mletke.

Taj je grad, sa sviju strana vodom okružen, izgubio svoju prvašnju izvornost, odkad ga željeznički most s kopnom svezao, ali zato ostaje ipak jedinstven u svietu. Njegov položaj i njegov postanak, njegva poviest i narodan život, njegovi divni umotvori, crkve, javne sgrade, privatne palače i spomenici, sve to mora da očara čovjeka zanešena za ljepotom i veličinom. U meni probudi taj grad, kadgod ga za mladjih dana posjetih, njeko neobično čuvstvo, pomješano veseljem i tugom. Kad se u gondoli voziš po velikom kanalu uz sjajne dvorove, u toj slici nigdje nevidjene; kad sastaješ tiho ploveće gondole napunjene veselom čeljadju, ili pokrivene crnim suknom, pod kojim možebiti dva ljubeća se srdca tuku, ili strastvena ćut svoje zlobne mrieže plete; kad se nalaziš izpod visokog Ponte Rialta, te gledaš kako po njem ljudstvo vrvi, i čuješ kako kupci sjedeći u dućanih i po skalinah čudotvornoga mosta svoju robu slaveć vikom i krikom nude; kada ti se dalje plovećemu sto i sto raznolikih predmeta pokazuje: tada ti se doista čelo razvedri od veselja, da to sve gledati možeš, a kadkad se i snebivaš, jer ćutiš, da si u neobičnom svietu. Nu kad ploviš po uzkih vijugastih ulicah mletačkih, pak ovdje smrad ugledaš, tamo zamazane i poderane ljude, a kadikad polu porušenu kuću ili osamljenu palaču bivšega bogatira: onda te obuzme tuga, jer se sjetiš na sunje i osunje svieta, na rastenje i padanje ljudi, gradova i država, na život i smrt svega što je pod nebom. Sve što u Mletcih gledaš, poetičkim je duhom nadahnuto, stoga opjevaše taj grad pjesnici sviju jezika, ali je tim veće čudo, što sam grad neporodi ni jednoga velikoga talijanskoga pjesnika. Ja bi rekao, da u Mletcih nikad nije ni bilo prirodjenoga zanosa za ideju talijansku, jer se glede na značaj, život i običaje mekane ćudi i mekana jezika neda tajiti, da je u Mletcih vazda bila njeka smjesa

latinskoga i slovjenskoga porietla, počam od starih Veneta sve do pada Rebublike, koju su još u umiranju dalmatinski Hrvati najžešće branili.

Samo tri dana bavljah se na svom povratku u Mletcih i ove sprovedoh najviše u knjižnici sv. Marka te u družtvu staroga prijatelja Josipa Valentinella, koj kroz mnogo godina upoznaje učeni sviet s dragocienostmi književnih i rukopisnih sbirka ne samo mletačkih nego i inostranih zemalja, gdje on izvanrednom revnošću čitave knjižnice i arkive popisa.

U Videmu primi me veoma gostoljubivo porodica grofa Antigona Frangipana. Ova posliednja grana hrvatskih Frankopana knezova krčkih, senjskih, modruških itd. izseli se još u 16. vieku iz Hrvatske, te čuva u svom arkivu još veliku sbirku listina protežućih se na poviest hrvatsku i na bivša dobra Frankopanska.

Iz Videma pohitih preko Palme nove, Trsta i Ljubljane kući i vratih se napokon iza pet mjesečnoga putovanja sretno u Zagreb.

Odakle gradovi?

Po dru. V. Roscheru.

Već je svatko od naših čitatelja često razmišljao, zašto ovaj ili onaj veliki grad n. p. London, Pariz, Beč itd. stoji upravo ondje, a ne drugdje? Zašto na onom mjestu, gdje je danas središte velike trgovine i obrtnosti, neleži malo kakovo seoce? Što je uzrok njihovoj veličini i važnosti?

Da su veliki gradovi — nemislimo tim samo svjetske metropole, nego sva znamenita mjesta s ovećim brojem stanovnika — vazda od velike važnosti bili, to nam svjedoči poviest počam od najstarijih vremena, kad je obično sudbina čitave države visila o sudbini glavnoga grada, pa do dana današnjega, gdje no se sav život narodni usredotočuje u gradovih. Stari je Rim bio upravo ono, što su i danas ogromne metropole. Evo, kako mladi Seneca opisuje Rim svojoj majci: „Pogledji si malko tu svjetinu, koja se jedva smiešta pod krov ogromnoga grada. Veliki dio toga množtva došao je iz stranih krajeva. Iz naselbina i iz pokrajina, dà iz čitavoga su se svieta sgrnuli. Jedne je dovela slavičnost, druge potreba, jedni traže službu, drugi zastupničtvo, jednim se hoće razblude uživati, drugi dolaze da ju pruže, jedni čeznu za znanošću, drugi za kazalištem. Mnogi dodjoše sbog prijateljstva, drugi sbog obrta i trgovine. Jedni donose na prodaju svoju ljepotu, drugi svoju riečitost. Neima takove vrsti ljudi, kakove nebi našao u glavnom gradu, gdje se i kriepost i opačina obilno nagradjuje."

Danas je život gradski važniji nego ikad, pa je stoga vrlo zanimivo izpitati uzroke, zašto su najvažniji gradovi sagradjeni upravo na onom mjestu, gdje stoje, a ne gdje drugdje? Da to nevisi o volji ovoga ili onoga vladara, to je car Josip II. jednom zgodom veoma dosjetljivo natuknuo. Posjetiv jednom caricu Katarinu II., pozove ga ona, da dodje s njom položiti temeljni kamen za novo osnovani grad. „Danas smo veliko djelo učinili," primjeti nakon toga Josip; „moja je sestra Katarina postavila prvi kamen za nov grad, a ja posljednji." Pripoviedke o Didoni, o Romulu i Remu itd. već odavna spadaju medju bajke. Neda se niti uztvrditi, da bi o pukom slučaju visilo, na kom je mjestu grad sagradjen. Slučajna neima ništa, a znanost samo onim pojavom veli, da su slučajni, kojih još sad neumije protumačiti. U današnje doba zemljopis nije više puko opisivanje zemlje, nego se podiže na vis znanosti, izvodeć zakone naseljivanja, i tumačeć tako odvisnost narodâ od naravi i obličja zemlje, u kojem stanuju.*

Najjednostavnije se i najlašnje dade protumačiti položaj onih miesta, gdje su u blizini kakovi dragocieni prirodni plodovi, naročito rude. Gdje su velike solane, ugljenici, rudnici i rudne vode, tu ćemo redovito u blizini imati oveće gradove. No ovi su gradovi vrlo nestalne sreće, kao što i samo rudarstvo. Česka je Kutnagora imala u vrieme svoga cvata, kad je ondješnja srebrna ruda bila najbogatija u Europi, do 200.000 stanovnika, a sad jih ima jedva 13.000. Još je svim u pameti, kako su se u Kaliforniji počam od g. 1848. dizali gradovi, reć bi preko noći, a sad jih već mnogo leži posve zapušteno; zlatne su se rude izcrpile. Zanimiva je u tom pogledu Englezka. Prije sto godina bila je iztočna polovina Englezke napučenija, u svakom pogledu naprednija i važnija od zapadne polovine. Tečajem mnogo vjekova u svakoj političkoj borbi pretegnula je i konačnu pobjedu održala ona stranka, koja je gospodovala istočnom stranom. U srednjem vieku Anglosasi i Normani svladaše Kelte, u 16. vieku protestanti katolike. u 17. vieku stranka parlamenta rojaliste. Tek početkom 18. vieka poče se težište englezkoga života povlačiti prema zapadu i sjeveru. U to doba odkrivene su najme na sjevero-zapadnoj strani bogati ugljenici i željezne rude. Nastaše gradovi, gdje su prije bila neznatna sela. Još g. 1730. imao je Birmingham samo 5000 stanovnika, danas jih ima preko 300.000., Manchester ima sad do 500.000 stanovnika, a g. 1778. bilo jih je 25.000 itd. Sad u englezkom parlamentu odlučuje zapad otoka.

Mnogo starija su tri druga uzroka: dobar vojnički položaj, znamenita crkva, ma-

---

* Početak takove obćenite teorije vidi u djelu „der Verkehr und die Ansiedelungen der Menschen in ihrer Abhängigkeit von der Gestaltung der Erdoberfläche" od I. G. Kohl-a 1843.

nastir ili proštenje, napokon **stolica** kakova duhovnoga ili svjetovnoga mogućnika. — Već kod starih Grka opažalo se, da su svoje gradove gradili i utvrdjivali na takovu briegu, s koga se može velika jedna ravnica pregledati. Tu je bila obično na briegu tvrdjava (Akropolis). Takovih primjera ima i u našoj domovini i u susjednih zemljah dovoljno. Gradac, Celj, Ljubljana, Budim postali su izpod takovih citadela. Pa isti Zagreb (Grič) bio je prvobitno samo na briežuljku (gornji grad) sagradjen i utvrdjen, tek u najnovije doba protegnuo se u ravnicu. Dobri vojnički položaj jest na primjer na utoku dvaju rieka, kao Osiek, Sisak, Karlovac, ili gdje se može zgodno priečiti prelaz preko rieke n. p. Varaždin, Požun itd. Obično se više uzroka steče kod jednoga mjesta. Tako n. p. vojnički položaj, znamenita crkva i stolica mogućnika. Ova sva tri uzroka sastala su se pri gradjenju Zagreba. Tu je sagradjen Grič sbog zgodnoga vojničkoga položaja, kaptol sbog crkve katedralne, a ujedno su ovdje redovito stolovala dva mogućnika: ban i biskup.

Priestolnica, kao sielo vladara, obično već s toga uzroka ima znamenitu privlačivu snagu, kamo se svi sokovi zemlje sabiru. S toga je uzroka i premještaj prestolnice od znatna zamašaja za poviest naroda. Koli znamenit bijaše premještaj priestolnice iz Požuna u Peštu za svu poviest Ugarske! Ruska imadjaše u početku svoga razvoja dva glavna grada, državni u Novgorodu, i crkveni u Kievu. Kašnje kad se je Ruska stala sakupljati i otresati mongolskoga jarma, postaše Moskva i Vladimir glavni gradovi. Danas je Petrograd priestolnica poevropljene Ruske.

Mislimo si jednu državu kao krug svud jednako ravnu i plodnu, to ćemo sigurno opaziti, da će se u sredini toga okruga naskoro križati sve ceste, te će tim nastati u središtu grad. To se može opaziti u manjoj mjeri kada snieg padne na prostom mjestu. Svi se koraci križaju u sredini. Tako je naravno, da u zemljah, koje su slične okrugu glavni grad redovito leži u sredini. Ovo je sasma naravno s dva uzroka. Prvo: svaki narod želi, da mu glavni grad, kao pohranište i reć bi srce svega političkoga života bude čim zaštićeniji u slučaju navale neprijateljske. (Ograditi grad zidovi, to nije dosta; jer već sama obsada prekine svaki savez sa zemljom.) S toga je najnaravniji položâj glavnoga grada u središtu. Odatle se dade protumačiti, da svaka država, kojoj glavni grad odveć blizu granice leži, prema onoj strani želi osvojiti komad zemlje. Zato Francezka hlepti za Belgijom već od vremena Ljudevita XI. Ruska je odmah stala osvajati Finsku, čim je svoju priestolnicu u Petrograd smjestila. Svaka država, kojoj glavni grad leži kraj mora, čezne za gospodstvom na moru: Kartago, Rim, Engleska, Mletci itd. Drugi je uzrok središnjemu položaju glavnih gradova to, što si promet i trgovina uviek traži najkraći put, a ti najkraći putevi sastaju se vazda u središtu. Čim kultura više raste, tim ovaj drugi uzrok preotimlje mah nad prvim. Promet spušta se kao tekućina uviek u najniže mjesto, mimoilazi najviše vrške, preko gore prelazi na najnižem mjestu, teče bud prirodnim bud stvorenim koritom te se skuplja i slegne u sred velikih ravnica.

Moskva, Monakov, Prag, skoro su sasma u sredini ravnice. Pešta leži medju dvie velike ugarske ravnice. Osobito se ovaj zakon pokazuje kod Beča, koj je naravno središte srednjega Podunavlja. Sa svih strana ogradjena je naša monarkija poput tvrdjave visokimi gorami: Alpami, Sudeti i Karpati, a na tri ju ugla utvrdjuju poput citadella Česka, Tirolska i Erdelj. Preko Beča nekim načinom vode svi glavni putovi, koji spajaju krajeve monarkije. Preko Beča ide se iz Lavova u Inspruk, iz Pešte u Solnogradsku i u Prag, iz Praga u Zagreb i u Erdelj, iz Krakova u Trst itd. Osobito je još zgodno za Beč, što leži na glavnoj rieci, pa i to, što leži na onom mjestu, gdje velike Alpe prestaju, a počima široko polje Moravsko. Isti Otokar II., kralj česki, hoteć današnju Austriju spojiti pod svojim žezlom, htjede Beč učiniti glavnim gradom. Fridrik II. pruski kralj, čovjek, koj je vanrednim oštroumljem shvaćao geografičko značenje zemalja, piše u svom djelu (principes généraux de la guerre), da je Česku lahko zauzeti, nu težko uzdržati, — „to bi se jedino iz Beča dalo."

Madrid niti ima bogate rude, niti brodive rieke, pa svoju zamenitost jedino tomu ima pripisati, što leži mal ne u središtu iberskoga poluotoka. Sve ceste poput polumjera izlaze iz Madrida prema granici. Dakako, da je takav grad, koj tek svojim položajem dobiva značenje, veoma ekonomički odvisan. U Madridu mienja se stanovničtvo vrlo naglo: g. 1833. = 166.000, g. 1835. = 224.000, god. 1842. opet samo 157.000, g. 1846. = 200.000.

Dakako, da naše načelo visi još i o drugih okolnostih. Mnoge države imadu vrlo dobrih **sredstva komunikacija**: brodivih rieka, jezera i mora, a i znatnih **zaprieka za komunikaciju**, kao gora, šuma, pustoši itd. Vodeni je put uviek najlaglji i najjeftiniji, pa s toga promet nastoji, da se čim dulje uzmogne služiti onimi sredstvi komunikacije, pa makar morao i obilaziti. Ako se koja zaprieka nemože obaći, to će ju promet najkraćim putem prevaliti. Tu nam se stvara nova zasada: za smještaj grada biti će osobito zgodna ona mjesta, gdje se diele gore od ravnice, kopno od vode, gdje dakle valja izmieniti bud konje, bud prevozilo, ili gdje dulje vremena valja odpočinuti, prenoćiti itd.

(Konac sliedi.)

LISTAK.

Narodno kazalište. Naše je obćinstvo počelo hladnije bivati za kazalište, premda bi moralo što mnogobrojnije dolaziti, da pripomogne doskočiti novčanoj nepriliki, u kojoj je sada taj zavod. Obično je kazalište na pol prazno, a što je zao znak za napredak u narodnom smislu, obćinstva je vrlo malo bilo kod prikazivanja narodne opere „Bana Legeta". Tko zna, kako naši neprijatelji živo rade da izrinu sve što je narodno, taj im neće htjeti pomagati, ako je rodoljuban. Vikli su u nas ljudi pokoravati se tudjemu autoritetu, a svoje slušati s njekim cinizmom u srcu, s prezirom na licu, neiztražujuć nepristrano, što ima dobra, a što zla. To će nas sve više u nazadak rivati. Opera „Leget" ima krasnih miesta, čega nemože nitko nijekati, a ponajprije ima tu liepu svrhu, pomagati razvoju naše umjetnosti. „Ciganka" bolje prolazi, premda ni nju nedolazi gledati toliko obćinstva, koliko prije. — Osim pomanjih komada: dosadna „svatbenoga putovanja" i pretjerane „čaše čaja", davani su poveći komadi Sardouovi: „bogomolci" i „prevrtljivost", koj posljednji niti je naravan niti umjetno izveden. — Vladin povjerenik za kazalište nastoji ukloniti deficit, zato je odpustio nekoje osobe od kazališta, da bude manje troška. Čini se, da mu nije po volji, kako su ga pozdravili nekoji naši listovi, zato da se nešto dokaže, priobćen je u službenih novinah proračun kazalištni od triju posliednjih godina. Vidi se iz priobćena računa, da je za godinu 1873. odredjen znatno veći trošak, nego li za prijašnje godine; al dohodak nije prema trošku. Priobćiv onaj proračun, nije se proti „zlobi" nekojih ovdješnjih listova ništa dokazalo, jer je tamo tek navedena svota troška za pojedine točke, nije pako ništa detailirano. Zna svatko, da se dade liep naslov reći i navesti svota troška, a u samom naslovu trošiti neopravdano; zato nas i nemora umiriti proračun, koj nije posve detailiran.

Matica ilirska. U utorak 17. prosinca držao je odbor ovoga zavoda sjednicu, u kojoj je pristao na to, da „družtvo dioničke tiskare" preuzme u svoju upravu i nakladu „Vienac". Matica je ovaj list stala izdavati u vrieme, kad nije bilo nikoga, koji bi to poduzeti mogao i htio. Izdavajuć prve dvie godine zakopala se u dugove, koje joj je tek ljetos pošlo za rukom namiriti. Svjetovali su dakle rodoljubi, neka „Matica" izruči Vienac dioničkomu družtvu, a sama neka onih 800 for., koje daje kao podporu tomu listu, upotriebi na izdavanje drugih književnih djela; neka nastoji u svoje kolo privući mladje sile, i neka zametak dade mladomu, bujnomu životu književnomu. Na taj način da može i „Vienac" obastati, i moći će se s onih 800 for. izdavati druga djela. Ovo su tako liepe misli, da se na njih mora pristati, a pristao je i odbor „Matičin", nego je ipak „dioničkomu družtvu" stavio ove uvjete 1) da se Vienac nesmije pogoršati u ničem: niti u formi, niti u sadržaju; 2) da si Matica pridržaje pravo vlastničtva na „Vienac", ako bi ga dioničko družtvo tiskare prestalo izdavati, ili ako nebi držalo uvjet naveden pod 1. točkom. Književnici, koji su dosele svojim radom podupirali „Vienac", pomagati će ga i u buduće; a nadati se je, da mu se neće iznevjeriti predplatnici, pa da će se nanj predplatiti u obilnu broju i matičari, koji su ga dosele bezplatno dobivali. — U istoj je odborskoj sjednici zaključeno, da se glavna skupština Matice ilirske ima držati 2. veljače 1873.

POZIV NA PREDPLATU.

Koncem ovoga mjeseca iztiče IV. godina „Vienca", koji u današnje vrieme malo ne jedini zastupa našu liepu književnost. Naše obćinstvo, svjestno si plemenite čovječje zadaće i rodoljubne svrhe, u kojem je obojem djelovao naš list i u napredak će djelovati, može prosuditi najbolje naše nastojanje, i stoga nenavodimo ništa pobliže u svoju hvalu, kada pozivljemo na što mnogobrojniju predplatu.

Kod našega se lista sbila ta promjena, što ga na poziv i privolju samih „Viencevih" pisaca neće više podupirati „Matica ilirska", nego će ga odsele izdavati „družtvo dioničke tiskare u Zagrebu". **S toga matičari neće dobivati „Vienca" bezplatno** nego u cienu, u kakvu i drugi predplatnici. Matičarom će „Matica" pružati za to druge koristi izdavajuć i šiljuć im druga djela književna, što će ujedno biti korist i za našu književnost. U samom pravcu i sadržaju „Vienca" neće se ništa promieniti: ostaje mu ista zadaća, isti umni podupiratelji, isti prijatelji, a bog daj! ostali i isti predplatnici, i pomnožao se njihov broj!

Listu je ciena: na godinu poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for.; na pol godine poštom 3 for. 50 nov., inače 3 for.; na četvrt godine poštom 1 for. 75 nov., inače 1 for. 50 nov.

Novci se šalju jedino administraciji „Vienca", ulica Marije Valerije br. 917 u Zagrebu. Redovita uprava traži, da se list nešalje van onim, koji su predplatili; pa molimo, da naši predplatnici pošalju novce svakako do svršetka ove godine.

Podporom **Matice ilirske.** Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

Br. 52. U Zagrebu dne 28. prosinca 1872. **God. IV.**

Izlazi svake subote. — Godišnja ciena 6 for.; poštom i domaćim u kuću 7 for. — Rukopisi se nevraćaju.

BENKO BOT.

Tragedija u 5 čina. Spjevao F. M.

Četvrti čin.

(Vrt, odstraga kraljevski dvori; itd. kako je u zadnjem prizoru prvoga čina. Mjesečina.)

Prizor prvi.

Jelina (dolazeć s desna iz zadka.)
Ni tu ga nema; nigdje glasa njegva.
A s tla se utvore na skut moj penju,
Što Benkova ih kletva na me diže.
I tvoj glas s dola čujem, pokojnice.
Za prsten svoj me pitaš! (snimajući prsten)
Sad me skončaj,
Ti dragi kamene, koj u svom sjaju
Sakriven čuvaš ied (nagnuv prsten nad usta, izpušta ga na tla).
Čuj, mrtva sjeno!
Tvoj prsten kuca: u grob svoj me puštaj.
(Pošav napried sjedne na uzvisitom busenu izpod stabla, što je uz desnu pozorištnu stienu.)
Zar tako svrših? Umirem, a nikog
Na božjem svietu neimam krai sebe;
Vi ipak svietlite, visoke zviezde!
Hinko (dolazeć s lieva iz zadka.) Što čekam još? Gdje jošte da ju tražim?
Da nije sestra kriva? da me nije
Na vjeri izdala, i list moj Benku
Izručila? Ne! ne može se žena
Krivorotom pogrdit takvom; ne smiem
Ni pomisliti pakosti tolike. —
Ne usliša me Jelka, ne ljubi me.
O Jelko, Jelko!
Jelina. Ti me zoveš, Hinko?
Hinko. (pobrzav k njoj) Je l' obsjena? — Ti dodje, Jelko draga!
Sve, što sam patio u časâ malo,
Sve sad u rajskoj zaboravljam sreći,
Da vidim tebe. Kako da izrečem,
Što ćutim sada. Kako da ti hvalim!
Daj, cjelovom da život svoj ti predam.
Jelina. Ne tako, Hinko. — Je l' me ljubiš, dragi?
Je l' tvoja ljubav takva, da moj život
Uništit može prijašnji, te novim
Zadahuti me žićem? Takov cjelov
Je l' ljubav tvoja smože?
Hinko. Dušo moja,
Ne započe li život moj tek sada
U krilu tvojem? Znam li, sjećam li se,
Da živjeh prije? Preporodiv sad se,
I tebi cjelovom nov život dajem.
Jelina. Oh, da je tako! da je ljubav tvoja
Toliko jaka! Hinko, je l' me ljubiš?
Hinko. Izkazati ne mogu da te ljubim;
U tvom se pogledu izgubit mogu
I sav izgubit sviet, i osjećati
Jedinu tebe, i dozvat se k sebi
Iz tvoga pogleda, videći u njem,
Koliko sretan, presretan sam s tobom.
Jelina. Da bude uviek tako! Da se hoće
Trenutak taj produljiti u vječnost,
I nikad se izmienit trenom novim
I morda strašnim.
Hinko. Kako sboriš, draga?
Na domaku smo istom raju našem,
Pak sad da stane vrieme, i da korak
Zaustavi se naš? Pobrzaj, ustaj!
Na bieg se dajmo, već je doba.
Jelina. Ostaj. Zadrži ovaj čas. Tvoj prvi cjelov
Udielit će mu vječnost, ako, dragi,
Istinito me ljubiš. (poljubi ju.)
Novo biće
Osvanulo je u meni, sav otrov
Života mi dosadanjeg u hranu
Vjekovitu promjenjuje tvoj cjelov.
Ne otimlji mi slasti tog trenutka:
Dopusti, da se utopim u žaru
Tvog pogleda, oh ostaj tako, ostaj!

Hinko. Noć odmiče, požurimo se, dušo!
Nevidljivoj izmaknimo se sili,
Što vreba na nas od svud. Bježmo, bježmo!
Moj vranac kopka tamo, spreman davno,
Da u sviet daleki nas nosi.
Jelina. U sviet dalek!
Da znadeš, kud se spremamo! O reci,
Je l' ljubav tvoja i od smrti jača?
Hinko. Nadvladati će i još veću silu.
Iz mojih ruku ništa mi te otet
Već ne može na svietu, ti si moja
Za sav viek. Ostavit te nikad neću.
(Čuje se iz daleka spiev.)
Jelina. Čuj! Je l' to pjesma? Ona zove mene.
Hinko. Što bliediš? Za boga, što mrzneš tako?
O ne boj se te pjesme. To križari
U svetu zemlju prolaze. I nas će
Na putu našem glasi pratit ovi.
Jelina. Kud vodi put tvoj?
Hinko. Tamo, preko mora
Na iztoku, na jedno su se mjesto
Svi svieta puci sgrnuli, da biju
Nečuven boj — za jedan grob.
Jelina. Pomozi,
Pomozi mi, oh izbavi me groba!
Ja umirem!
Hinko. Oh, što ću strašna čuti!
Tko smrću tebi prieti? Kod mene si!
Jelina. Otrovah se.
Hinko. Grozovito! Daj reci,
Što činit imam, kako da te spasim.
Jelina. Tu lieka nema, kad mi ljubav tvoja,
Kad cjelov tvoj ponovit ne mogo mi
Života porušena. Ostaj, lieka nema
On onog otrova.
Hinko. A zašto tako
Uništila si sreću našu, kad nam
Na dohvatu već bjaše? Što te nagna
Na očajanje? Kaži mi, da kaznim
Tu strašnu neman, koja to nam skrivi!
Jelina. Sad ne pitaj. Trenutak ovaj zadnji
O nikom neću slušat, van o tebi,
I tebe gledat samoga. U tvojem
Zaboravit ću naručju i na to,
Da umirem. Oj ostaj, dragi, tako,
Ne otimlji mi sjaja, kojim pogled
Tvog oka čas mi zadnji razsjat može.
Razvedri lice: tad ću umriet krasno,
Ni umriet neću, živjet ću ti uviek.
Hinko. Mrak sdvojnosti se na me ruši, tmina
Neprogledna me kruži, samo vidim
Gertrudin strašni lik! Je l', izdade nas,
I prisili te, da se skončaš? Zašto
Neubih nju, kad k meni se dokrade
Neopažena i, dok snatreć jadan
U zanosu zaboravih na sviet taj,
Ko zmija baci se na pisma moja,
Što preda mnom ležahu. Zašto mačem
Grabežljive joj ne otvorih ruke
I plien joj nè oteh! Prisegnula mi
Životom djece svoje, da nas neće
Odavat Benku.
Jelina. Smamila me k sebi
U onu izbu. Ah što udjoh tamo,
Da sgledam nju a za čas još i Benka!
Dojavila mu, da me ročiš ondje!
Hinko. Izmienila je liste. Koj namienih,
Da dodje ruku tvojih i da amo
Dozove te, udesih tako, da ga
Razumjet nitko ne može do tebe;
I da ga odkrì tko, još ostao bi
Sakriven naum naš.
Jelina Ne, ja sam kriva;
Ja sama Benku odah, što se sbiva,
Od njegva oka sakrit se nemogah;
Plemenitoj se njegvoj duši diveć
Protrnuh sva i osjetih, da ostat
Uz njega nesmiem, al i ćutih, da sam
Zavriedila i smrt. Ja moram umriet,
Života s tobom dielit ne smiem, ne smiem!
Trenutka ovog samo daj mi sladost
I jad izcrpit sav i dosta mi je!
Pomozi mi u časak vječnost sbiti,
Svu dušu svoju sakupi u lice,
Da duša moja, što u oku još mi,
Na ustih čas još postaje, sa tvojom
Na polazku se sdruži! Ja te ljubim!
Hinko. O rieči sladka, da te sad tek čujem!
Koliko si mi gorka!
Jelina. S bogom Hinko!
Ne kuni me na polazku! Podieli
Za tamni put moj trak mi duše tvoje,
Razvedri se i pogledaj me milo!
Što vidim! Gle, Gertruda stoji tamo
I zove me. Moj Hinko, Hinko dragi,
Ne pusti me, zakrili, brani mene —
Zadrži more krvi, što se na me
Razvalit hoće (klone nauznako)
Hinko. Umire mi! — Draga,
Ne ostavljaj me tako. Daj mi glasak
Iz usta tvojih, tvoje duše spomen,
Koj žićem će me, dok još živem, pratit.
Jelina. (pouzdigav glavu) Moj Hinko, jesi l' ti? Sad vidim jasno,
Obasjala te ljubav — sad te poznam,
Sad jesi moj — u takovoj ljepoti
Ne ugledah te još. Da mogu u tom
Vjekovat pogledu! — Ne mrzi Benka,
Poštedi ga, i prijatelj mu budi. (Umire)
Hinko. O jade strašni, skončaj me, i mrtva
Obori me na mrtvo milje moje! (padne nad mrtvu Jelinu)

Prizor drugi.

Benko Bot (naglo dolazeći s lieva iz zadka)
Ha! tu si, vraže! Trzaj mač, i bij se.
(trgnuv mač nasrne k Hinku; ugledav Jelinu, prestravi se.)
Tu leži sviet moj! — Prokletniče, ustaj,
Pokaži, je l' i mačem znaš ubijat
Onako, ko što jezikom si jêdnim
Umorio mi ženu.
Hinko. Evo cvieta,
Usahnula na srcu tvome. Plači!

Da njim se kitiš, niesi vredan bio;
Ne potlači ga još, bar sad ga štedi.

B. Bot. Zamukni, zavodniče! vadi mač svoj
I brani se, il ubit ću te tako,
Ko onu vješticu.

Hinko (ugledav krv na maču Benkovu) Tvoj mač je krvav!
Što učini? Ti proli krv mi srodnu!
Ti ubi sestru moju! Nà ti mač moj,
A meni predaj svoj, da ovoj krvci,
Što s njegva rta kaplje, k srcu tvome
Put prokrčim, nek na srce ti pane.
Mač amo taj, koj sestru moju ubi,
Nek on i tebe smakne!

Benko Bot. Ti se igraš? (baciv mu mač svoj i primiv njegov)
Nà, kukavice, tuci, kojim hoćeš!
Ne pomaže ti; žrtva si mi druga.

Hinko (podignuv Benkov mač, trgne se čudnom mišlju zatečen)
Poštedi ga! i prijatelj mu budi!
To bjaše zadnji njezin glas, to spomen
Na ljubav njenu, koga mi je dala,
Da, dokle živim, i on žive sa mnom.
(Zatakne mač u korice, i skrstiv ruke ukoči se.)

Benko Bot. Ne titraj se, narugat mi se nećeš
Ja nisam tvoja igračka. Zamahni.
Izvuci mač, il probost ću te tako.—
Ha, ti me mamiš, da te s onom složim
Pak mučeničtvom da se njoj podičiš?
Ne, neću te umarat kao lupež.
Na bojištu potražit će te mač moj.
(U tamnih kraljevskih dvorih odstraga nastaje buka i trka, na prozore se vidi, kako se amo tamo miču baklje. Čuje se mukla vika: krv, krv, krv!)

Hinko. Nek bježi krvnik! ja ga izdat neću.
Izmienismo si mačeve i žrtve—
I svršen naš je račun. Bježi, bježi!

Benko Bot (Pred mrtvom Jelinom zaustaviv se)
Tu ležiš, raju moj! Tu ostaješ li,
Moj angjele, u prahu, ubit, slomljen! —
Ne! poniet ću te sobom. Kada ne hti
Života mi i ljubavi bit angjel,
Bar osvete i smrti angjel budi!
Otvrdni srce, skruti mi se rame,
Ko Alant sad ću nosit nebo svoje
Na ramenih, a u srcu svoj pakô! (diže Jelinu u svoje naručje).

Hinko. Moj vranac ondje čeka. Nek joj poda
I mrtvoj meko sielo. Bježi, bježi!
Već ide potjera! (Benko Bot izčezne na desno; od straga s desna i s lieva nagrnu dvorani i vojnici, njekoji baklje noseći, iza njih Andrija II. i Klinksor.)

Prvi glasovi. Tu traga ima!

Drugi glasovi. Krv, krv je ovdje. Tud je prošo! Za njim.

Prvi gl. Okren'te amo. Tu se skriva.

Drugi glasovi. Eno ga, gdje bježi! za njim!
(nagnu na onu stranu, kud je Benko otišao)

Hinko. (stupiv pred nje) Ne trudite se Nije vam daleko
Ubojica. U lice sad mu zjate.

Andrija II. (s Klinksorom pristupiv k Hinku)
Je l' tu ubojica? ti uhvati ga?

Hinko. Sad stoji pred tobom.

Klinksor. Strahovito je!

Andrija II. Gdje? Ne vidim ga? Gdje je? da ga smrvim!

Hinko. Umori mene: krvnik bit će smrvljen.

Andrija II. Je l' bies iz tebe govori? Ne meći
Na muke još me veće. Kaži što je!

Hinko. (izvadiv mač) Gle, na tom maču krv je žene tvoje.
Sad tamnicu zaslužujem, i vječnu,
Što krvnikov ju mač otvara. — Svrših. (baci mač na tla).

And. II. O strašni zlotvore! I mene ubij!
(Kralj sav od užasa i boli slomljen, — žamor gnieva i čuda čuje se naokolo, zastor se odmata).

Prizor treći.

(Desnu polovinu zadka i otražnju desne pozorištne stiene zaprema u pravokutu grad na jedan pod, na uglovih mu gotski tornjići. Lieva polovina zadka ukazuje pogled u dolinu. Na lievoj strani drvlje. Na glavna vrata, štono su u onom desnom uglu, izlazi iz grada Gojko, siedi otac Jeline, a za njim Benkova braća Petar i Vladislav zabrinutih lica, te silaze niz kamene stube na pozornicu.)

Gojko. Sunašce zlatno, pozdravljam te opet!
Već davno starac preda te ne sadjoh!
Al ovog jutra moraħ ti iztrčat,
Jer ti ćeš dragu vratiti mi Jelku.
Priredite joj djeco, stan; nek sluge
Narese kuću, da zasine miljem,
Što dolikuje milovanoj kćeri.
Gle lastavicâ, kako grad oblieću,
Odprhnuv malo, opet nanj se vrate;
U susret joj odprhnite, vi drage
Od djetinstva joj ptičice. Hajd pred nju,
Poletite ko misli moje, te ju
Ko misli brzo spratite. Siromah
Ne mogu pred nju. — Petre, što si reko?
Je l', danas dodje diete? — star sam, star sam.
Već ne vidim. U jutarnjem se suncu
Ko zlatno more talasa preda mnom
Ta poljana. Razpoznat več ne mogu,
Gdje raž, gdje heljda stoji, gdje je žito—
Sve zlatna mi se pšenica prividja.
Što veliš, Petre? Ništa? — gluh sam, star sam,
Al tebe, Jelko vidjeti ću dobro
I čuti glas tvoj. Tebi star još nisam.
(Uhvativ se drveta, gleda u dolinu i zamisli se.)

Vladislav. Siromah starac! Nješto slutim, da se
Povratit neće Benko.

Petar. Zar si diete?
Je l' Benko ludjak? il je strašivica?

Vladislav. Za Jelinu se bojim. — Tko je ono,
Što uz brieg jaše k nama?

Petar. Gdje je?

*

Na dogovor nam znanac njekoj ide.
I ondje jedan, eto, sa svih strana
Približuju se prijatelji. Danas
Odlučit će se dakle, je li hora
Da ustanemo za slobodu dragu.

Vladislav. Gle Benka!

Petar. Gdje? — Zelenka jaše Benko,
A taj tvoj junak vranca. Nije Benko...
Da počekamo, dok će bliže stići —
Oh žalosti! jest on, a Jelina mu
Na ruku mrtva. Što će Gojko jadni!

Gojko. Što veliš, Petre? — Hodi amo, sinko.
Zar nije ono Benka perjanica?

Petar. To nije Benko, otče. — (za se) Što da činim!
Odmamit ću ga, da ne sazna jada! —
(Gojku) Na tajni dogovor nam druzi idu;
Odvesti ću te u vrt, da te buka
Ne vriedja naša.

Gojko. Ne, ja nejdem otud.
Toliko nisam sliep — jest, Jelka, Jelka
Na krilu Benkovu. O diete moje,
U susret tvoj ti otac hrli. — Što je?
I sišav s konja još ju drži Benko
I nosi ju na ruku. — Bolestna je?
Prelomila si nogu? Ne ne! Spava
Od umorna daleka puta. (uplašen uzmiče od lieve strane do stuba pred gradom).
Što veliš, ha? Zar ne da spava?

Petar (za se) Spava!! (Benko Bot ulazi s lieva noseć na ruku Jelinu; duge joj svite do zemlje pale, lice joj koprenom prikriveno; Benko se polagano primiče k stubam, gdje stoje Gojko i braća Benkova)

Vladislav. Moj jadni brate!

Petar. Benko, Benko!

Gojko. Spava! (uplašen hoće uz stube, al se, vrati)
Oj Jelko! Jelko! kćeri moja draga.
Zar duša ti ne veli, da te zove
Tvoj otac, zlato moje? Preni mi se,
Poleti mi na krilo. (primaknuv joj se bliže, primi joj ruku i poljubiu ju, s užasom ju spusti.)
Led je, led je! (odgrne jej s lica koprenu te mu spadne iz ruke)
Je l' san to? ja sam sliep! ti vidiš, Petre,
Daj vidi, da je san! (prisloni glavu na njezino srce)
— I gluh sam! gluh sam—
Ti slušaj, Petre, čuj joj srca bilo! (razplače se)
Vi plačete. Vi mislite, da... Bože!
Ne, nije mrtva... mrtva... mrtva! (Benko ju polozi po stubah Gojko se sruši do njezinih nogu.)

(Sa svih strana približuju se glasovi „živio Benko Bot, živio ban, dobro došao"; dolaze plemići hrvatski, rodjaci Benku i Benkovići, pojedince i po više ih skupa te neki, nevideći Jeline, kliču pozdrav Benku i braći, drugi, opazivši truplo, vapiju od žalosti ili tronuti tiho šapnu: jadni bane, tužan sboru i dogovoru, mrtva Jelka, mrtva banica! Napokon svi stoje časak kao zaniemili od žalosti.)

Gojko. (podigav glavu, razmatra pokojnicu)
Nepromienjena! kao du još živi! —
A mrtva je! je l' prsten joj na ruci
Strahoviti još onaj? — Nestalo ga!
Otrovala se! otrov su joj dali!
Obiedio ju njetko nevjernicom,
Otrovao ju! Gdje je kleti zlotvor?

Benko Bot. Gertrudina je ovo žrtva. Gledjte,
I domovina vaša leži tako.
Je l' vidjeste tu ženu, kakva bjaše
Kad podje tamo? gledajte ju sada!
A zašto vam ju takovu povratih?
Je l' ugledaste ikad duhom vašim
Lik domovine sveti, kakva bjaše,
Dok arpagskog nedahnula još zraka?
A kakov sad je, pitate me? Gledjte!
(kaže na truplo) — —
Otrovala ju kraljica Gertruda
Otrovala joj dušu, zavodeć ju
Da vjeru skrši, a Jelina jadna
Pogubila se, da ne gubi duše. —
A otrovnici domovine vaše
Još živu: vi im dajete života!

Gojko. Otrovaše mi kćercu. Čujte, gledjte!
I poviedajte svud po domovini,
Što kraljevska je milost. Podić ću ju,
Sirotu moju, na te ruke slabe
I nosit ju po zemlji naokolo,
I svim kazivat lice njeno bielo,
Nek svaki vidi, što i njemu prieti:
Nek vidi otac, što će kćer mu biti,
Nek vidi muž, kud žena će mu dospjet,
Nek vidi brat, što sestru njegvu čeka.
Svu zemlju će nam silnik naš otrovat,
I kužna bit će domovina naša,
Jadolike će sjene po njoj gamzit,
Strvene duše, robske, očajničke,
Sramote jadni kipovi bez glavâ,
Bez obraza. Ta sudbina vas čeka,
Ne skočite li na obranu svoju.
Mladići, muževi! O dajte meni
Žestine mladjahne od srdac vaših,
Od vaše krvi žara podajte mi
I snage od tih mišica vam čilih:
Osvetit ću se, kazniti ću vraga
Za žrtvu ovu! Ah vi ruke stare,
Vi drhtavice, za drugo već niste,
No da se mrtvoj svijate o vratu
I mrtvu krijuć, drhćete nad mrtvom!
(Padne preko trupla kćerina.)

Benko B. Sramote nije l' dosta? Koju jošte
Očekujete od vladara vaših,
Od susieda? Gdje svetinja vam koja,
Što on je ne skvrne? Gdje dobro koje,
Što on vam ne grabi? Je l' ona ravan,
Je l' ona gora vaša, je l' to sunce
Iznad vas jošte vaše, je li zrak taj
Još vaš, kad dah Arpadov ovud siže?
Oh, jesu l' grobovi otaca vaših
Još njihovi, kad Arpad po njih stupa?

Milostinski je dar vam ova zemlja,
Ne domovina sveta, ako doslje
Podnosit smiete svakoju sramotu.
(Glasovi se čuju to pojedini to više ih zajedno: ne podnosimo više. Ustajmo. Na noge! Bijmo se! Bijmo se!)
Petar. Na dogovor vas ročih ovdje, braćo,
Da odlučimo danas. Čuste bana.
Odlučio sam ja. Govorte vi sad.
Vladislav. I protivnika sjetit nam se naših!
(Glasovi: odlučeno je! sjećamo se, naših jada, naše poruge! Boj! boj! Evo nas, spremni smo, gotovi smo! — Vadeći mačeve stavljaju se u krug oko Benka)
Petar. Posveti naše mačeve, naš vodjo!
(Glasovi: vodi nas, bane! Nek vrag naš pane! Na vragovo! kud nas vodja zove.)
Vladislav. Govori. Kad nas glas tvoj bane, zove,
Zarudjuje već sjaj slobode nove.
(s lieva se čuje triput mukli glas trube. Svi se prenu. Njeki poteku na lievo kao na juriš)
Je l' kraljev glasnik to? Izdajstvo novo!
Petar. Uz takvu trubu umorstvo se strašno
Razglašuje po zemlji.
(Mukli glasovi u družtvu: „Valjda je ubijen kralj. — čuj, kralj je odapeo; — komu ćemo se sad osvetiti"?) Zataknu mačeve.

Prizor četvrti.

(S lieva ulazi kraljev glasnik s oružanom pratnjom uz trubača; sve je odjeveno po tadanjem običaju za ovakov obred.)
Glasnik. Umorila je prokletnička ruka
Gertrudu kraljicu. Prekosutra će
Razderat tielo zlotvorevo kotač
A dušu njegvu kletva. Herceg Hinko
Ubojica je taj. Prekosutra će
Umorit sestromorca bog i ljudi.
(Obavivši tadašnji strašni obred, kakov bijaše za takve zgode, i trubnuv muklo tri puta odlazi glasnik sa svojom pratnjom. — Svi zapanjeni. Benko Bot poražen stoji sprieda sam. — U družtvu glasovi: „prokleto pleme! — brat sestru ubija! — To je onaj Hinko Meranski, je li? — Propali takvi prokletnici!" — Petar gleda zabrinuto Benka.)
Vlad. Zar arpadsko da nami vlada pleme,
Na kojem božjeg žig prokletstva gori;
Tu otca sin, tu brat si sestru mori, —
Pak njim da ljudsko pokloni se tjeme?
O čujte, ljudi, kraljicu Gertrudu
Njen brat ubija, herceg od Merana.
Gojko. Gertrudu? — zar su ubili Gertrudu?
Osvetili mi diete? Tko ju ubì?
Na prokletnicu božja ruka pade, —
Jest, bog ju ubi. Je li, kažite mi?
Benko Bot. Ubojica Gertrudin — ja sam.
(Svi se zapanje.) Ova
Umorila ju ruka. Smie li sad se
Rukovat s vami? Puštajte me sama.
Odstupajte od mene.
Petar. Nikad! (Čuje se gdjekoji glas: nikad, nikad!)
Benko Bot. Vi znate, što mi Jelina bijaše;
Gertruda ju zavodila, sramotom
Ponizit htjela nju, da mene smakne:
Gertrudu smakoh ja. Svom bratu Hinku
Namienila je zavodničtvo bila.
On Jelku ljubljaše — al žena otrovà se.
On dozna, da sam ubio Gertrudu,
Pak sebe obiedi, s ubojstva moga.
Sad sudite, i bježte, bježte, bježte!
(Maše im, da ga ostave.)
Petar. Da ikad mislih ostaviti brata:
Sad ne smiem, sad mu predajem svoj život.
Ja sudim tako: Benkova je ruka
Gertrudu ubila, a misô, koja začè
Ubojit njezin konac, nije l' tudja?
Zar nije bratova? zar nije i on
Gertrudu mogo ubit, pače i moro?
Kad sám se biedi, valjda biedi krivca
Toj nevolji: začetku joj i kraju. (motri pomno Benka).
Vladislav. Jest, on je krivac. (Čuju se glasovi: jest, on je pravi krivac, nek trpi, neka pogiba, to je prst božji.)
Gojko. Sam bog mu valjda kaže: ti si krivac,
A on spovieda: jesam! — Nek mu sude.
Pokaro ih je bog za žrtvu ovu.
Al taj mu sud još nije uzkrs Jelkin!
Petar. Povedi nas: mi ginemo za tebe,
Jer tako ginuć, ginemo za narod!
Benko. Izgubiv ženu, svojemu životu
Izgubih cilj i pravac. Pustite me.
Petar. Uzkrisit možeš što sad mrtvo leži:
Slobodu roda svog, a svoju glavu
Uresit viencem, jedan viek već pustim;
Što mislim ja, to lebdi svim na ustim!
(kliču: živio naš vladar, naš kralj!)
Benko Bot. Je l' možemo još danas ustanuti?
Još danas udrit?
Petar. (za se) Danas! Zašto danas? — — —
Prekosutra je Hinkov sud. Što slutim!
(glasno) Je l', braćo, prerano je? — Bar desetak
Dozvoli nam još dana!
Benko Bot. Tako, braćo?
Razumiem dobro. Razbora je treba.
Po domovini sve prikupljat drûge
I spremat vojsku, lahko nije. Dobro,
Za deset dana. Pristajete tako?
Pristupite, za domovinu borci!
Izvuc'te mače, da ih blagoslovi
Jedinstvo naše, našeg cilja svetost.
(Svi se sastave u okrug, pustiv za Benka prostora da stupi u sriedinu, al on izpuni ono prazno mjesto u okrugu. Svi povade mače i sastave njimi zviezdu.)
Ne razkidajte nikad svetog kruga!
Bud jedan padne, drugomu je mjesto,
Da bude zamjena. A kopča tvrda,
Što zatvara vaš okrug te ga drži:
(Iztupi natrag iz kruga.)
Ta — nije čovjek, ta je miso. Stupi,
Ti plemenita misli vriednih duša,
Ti, rodoljublje, stupi na to mjesto
I drži njihov krug, da, razpruživ se
Po domovini svoj, ne razkine se,

Već čvršći jošte bude. Kunite se,
Do zadnjeg duha služit domovini,
Slobodi, časti i pobjedi njenoj!
(Svi: Kunemo se: služit domovini, slobodi, časti i pobjedi njenoj.)
Ne tugujte, kad jedan od nas pane, —
Ma bio tko — ma stotina ih bila;
Vi gledajte, je l' dično pao. Dičan
I mrtvi drug za sto vam živih valja.
Sad znate vodju. Oblazite širom
Po zemlji dragoj, spremajte joj slavlje.
Visoka cilja zamjerismo, druzi:
Nek letne duh, nek na tlih već ne puzi.
Sad podjte rod svoj uzdizat iz groba:
(kažuć na Jelinu.)
A u grob poći suncu mom je doba.
(Svi plemići polagano odlaze na lievo, izručiv se s Benkom, tronuti od tuge njegove).

Petar (rućeć se s Benkom.) Još danas, brate? ja sam spreman — uviek!

Benko Bot (pogledav ga čudno.) Za deset dana.

Vladislav. (Rućeć se s Benkom) Da, za deset dana. (Petar ode, Vladislav polazi.)

Gojko. (prizvav Vladislava) Pozovi sluge.
Berite mi ruže,
Što ona zasadi. Iz njih ću dragoj
Sastavljat grob. I ja ću s tobom. Vodi!
(Vladislav vodeć Gojka izlazi na lievo)

Prizor peti.

Benko Bot. (sám)
Odlučio sam. (promatra Jelinu).
Inače ne mogu.
Da život svoj ko dar od njega primim,
Koj trup mi dade taj? koj ženu moju
Sramotom ubi, on da spasi mene?
Ne ne! I mene ubio bi time.
Sačuvav glavu mi, sramotom bi ju
Obasuo još većom. — Što se kletnik
Pred svaki korak stavlja moj, i cilju
Domaknut mi se neda? Zar ću nanj se
Obazriet ja? je l' vriedan on, da svojom
Zamienim glavu njegvu? (užasno se trgnuv od Jeline)
Skini mi se,
Ti mòro, što mi srce izpit htjede!
Odbacih te već jednom, pak još mrtva
Na dušu mi se uzpinješ! Hajd u kraj,
U crni grob se crna dušo sakrij,
Ja idem napried, — ne obaram glave
Pod zamah mača krvnikova, smjelo,
Pod veličajni uzpravljam ju vienac!—
Taj vienac krvlju poprskan je svježom,
Tog Hinka krvlju! S njegve glave, pale
Na stratištu, taj vienac ja ću ubrat!
I obnovljena starodavna slava
Hrvatske kraljevine sjećat će me
Tê žrtve njegve, a podlosti moje!
Zar podlošću se dâ obnavljat slava?
Zar na krivini osniva se priestol?—
Prekosutra će biti. — Al i njega
Na stratištu još spasit ja bih mogo?!
Prekosutra — na stratištu! — Ah, dotle
Nesakupih tolike vojske, da bih
Zavojštit mogo, i još spasit njega. —
Ja idem sam, a moji prijatelji
Nek čekaju, dok sav se narod spremi.
(Sluge nose vience od ružâ na mrtvu Jelinu. Benko pošilje jednoga od njih u grad:)
Donesi sgora listak knjige biele. (Sluga vrativ se za čas donese mu bieli listak, Benko pišući po njem i odpravljajuć sluge:)
Osedlajte mi onog vranca! Odmah!
(Sluge odu, Benko dievajuć listak u mrtvu ruku Jeline)
Pomirujem se s tobom, ženo moja,
I mrtvu tvoju posvećujem ruku:
Bar mrtvom rod mi propasti obrani
Kad živom jad mu tolik zada.
(Čuje se iz daleka triput truba)
S bogom
Ti milovanje moje mrtvo! S bogom
Ti kućo rodna, s bogom humi, doli,
I domovino, majko sladka, s bogom!
(odlazi lievo)

Peti čin.

(Dvorište pred tamnicom; na lievoj strani tamnična vrata, u zadku zid, komu su na sredini vrata a na uglovih kule. — Jutarnji sumrak.)

Prvi prizor.

Tamničar (s krvnikom stojeć pred tamnicom i otvarajuć joj vrata govori unutar)
Zadanilo je. Spremaj se. — (Krvniku.)
Gle spava.
Na stratište će ići sestromorac,
Pa ipak usnut mogaše. — Unidji,
Opremi ga za njegov zadnji polaz.
(Krvnik stupi unutar.)
I krvnik se od tog zločinca sgraža,
Drhćućom rukom poso svoj obavlja, —
A on je miran, kao kamen. (Krvnik izlazi s Hinkom.)
Gotov.

Hinko. Ej tamničaru, tko to pjeva svu noć
Kraj ove tamnice?

Tamničar. Ne luduj.
Ta komu je do pjesme sada! Čudo,
Da tebi piev se na snu pričut mogo.

Hinko. Baš piev mi taj i otimao sanka.
Činjaše mi se, ko da sviet se seli,
Toliko vrata tamnici tutnjahu
Od štropota i bahta prolazećih
Uz ove zide četâ. Govor njihov
Pričinjao se stran. Zar nisu bili
Sa sjevera križari? Ah da mi se
Pridružit bilo njim!

Tamničar. Dà, liepa druga!
Kad njihova si toli željan puta,
Znaj: bili su križari, i mnogi će
Još proći danas tud, al ti ćeš s ovim!
Ni takve niesi vriedan pratnje. Čim bi
Zločinstvo tvoje kaznio, ni bog sam
Izumit nebi mogo. (Krvniku.) Pustimo ga.
Sad stigne kralj. Obazrimo se dotle,
Što pasoglavci rade. (Otvoriv vrata u zadku

stupi u njih; vide se taborski šatori; na vrata k tamničaru i krvniku pristupaju pojedince il hrpimice oružnici u odielu pečenezkom i podolskom.)

Hinko. Nadolazi mi kraj. Na stratište ću
Za časak polaziti. Pjesma, harpa,
I boji vitežki dokončat će se ondje:
Strahovit to je konac! Jedna rieč bi
Promieniti ga mogla, jedno ime
Odklonilo bi strašnu smrt od mene.
Oh, što me spopada! koj čudni glas me
Tim imenom sad zaglušivat poče,
I vičuć mi ga svedjer, svedj me nuka
Da i ja viknem ime to! I odmah
Životu bi se vratio, iz groba,
U koji živ još stupih, ustao se. —
Al što će život, što će sviet mi jošte,
Kad u njem nema nje? Taj širok sviet je
Sav prazan meni, što ću više u njem,
A grob, prem uzak, još je prostran dosta,
Da sastavi me s njome. — Ružne smrti
Na stratištu! sav sviet će ime moje
Ko sestromorcu proklinjat, i u grob
Sramotu i prokletstvo bacat za mnom!
Ko strašilo će spominjat me ljudi,
Ko izrod ljudski bit ću im na užas — —
Ni grob me neće sastaviti s Jelkom,
Jer njezin grob je svet, a moj će proklet
Za uviek biti. — Nisu l' i nju kleli
I ružili, a andjelom je bila?
Nek kunu i mene, ta barem s njenim
I moje ime spominju, ta njezin,
Na samrti mi predan spomen, hoće,
Da štedim Benka!. Umriet ću za njega;
Uznosit cilj je njegovu životu,
A mojemu već nema svrhe, do te,
Da kraju dospije. Nek bude konac.
Očekujem ga miran. Nek me vode.

(ulazi kralj Andrija II. s Klinksorom i dvorani, iza njih njekoliko Pečeneza i Podolaca)

Andrija II. Tvoj zadnji čas je prispio, a meni
Najstrašniji u svem životu. — Sestra
Bijaše ti!

Hinko. To više mrzka. Hajdmo.

Andrija II. Bud sgriešila ti, srca nisi kruta
Toliko, da bi zamisliti mogo
Ubojstvo takvo; vjerovat ne mogu,
Preužasno je.

Hinko. Što sam zamislio,
I svršeno sad videć, sud izvršuj,
Ne oklievaj. Ne troši zalud rieči.

Andrija II. Ne grieši dušu, zavodeći mene
Da nevina te kaznim. Ako tebe
Taj sud po pravdi stiže, tad i zadnji
S njim sud nastupit mora, tad je vrieme
Da sve se ljudsko pokoljenje skonča,
Jer tad je svôj dobrinji ljudskoj konac,
I sve je zlo, sve prokleto na ljudih.

Hinko. Što ginem ja, tim ne gine i ljudska
Plemenitost. — Završi muke moje.

Andrija II. Sramoti našeg roda kraja nema!
Križari će ju po svem svietu razniet,
I svi će ljudski jezici, što tamo
Kraj Jeruzolima se suprotnički glase
Slaveći proroka il Krsta spominjući,
Sjedinit se, da rod naš ruže!

Hinko. Slavu
Raznositi mu onud baš Gertruda
Ne puštala.

Andrija II. (Klinksoru) Čim još da kušam srce
Okorjelo mu ganut! — kriv je!

Kliksor. Sumnjam.
Pîs njegvog urisa neizvjestan je,
Ne razbire se, što mu zviezde vele,
Jer njegvo ime nalikuje —

Andrija II. Benku! (čuje se pokopno pjevanje sve to bliže)

Hinko. Očevidno je moje djelo. Mača
Ubojitoga rt se jasno pozna
U grudih njezinih, a krv pak iz njih
Na maču mojem. Vodite me na smrt!

(pokopni prohod prolazi pokraj vrata; kralj zapovieda da se unese otvoreni lies Gertrudin unutra; dvoranka vodi djecu kraljevu za liesom)

Andrija II. (uzme djecu za ruke i k Hinku ju vodi)
Sirote vi, pristupite si k ujcu,
I molite ga, da vas njegve ruke
Za materinim vode liesom.

Hinko. (odbijajuć ih od sebe) Hajte!

Andrija II. Pristupi liesu, i nad smrtnu ranu
Nadnesi ruke. Božji sud nek pukne!
Poteče l' krv iz rane, tad si krivac.
(Hinko se ne miče s mjesta)
A nisi li je ubio, sad mrtve
Ubijat nemoj; liesa joj ne skvrni
Veleći, da kriv jesi. Smiluj joj se,
Ne mori je po drugi put, biedeći
Ubojicom se njenim.

Hinko. (uzrujan pristupajuć k liesu.)
Bog će sudit. —
(za se) Pogrdit neću posliednje ti želje,
Izvršujem ju, pokojnice draga!

(pruži desnicu nad grudi Gertrudine, odvraćajuć glavu)

Andrija II. Ne otvara se rana. Nisi krivac.
Ne govore nebesa tokom krvi
Iz rane ove, da si kriv.

Hinko. Ne prolih krvi dosta? Već je nema,
Da protiče, u mrtvih ovih grudih;
Iz moga srca nek proteče sada.

And. II. Nek teče dakle, i prokletstvo božje
I ljudsko nek se razlije na tebe.

(Na kraljev znak iznesu lies, te pogreb podje dalje)

Na stratište! (truba triput muklo zatrubi; kralj se prene i svi ostali za njim. Čuje se iz vana: slava, slava, živio Benko Bot! — kralj i ostali se trgnu i postanu, Benko Bot stupi na vrata. Nekoji ga uzklikom pozdrave.)

Andrija. (užasno) Benko Bot!

Hinko. (poražen) Benko Bot!

Prizor drugi.

Benko Bot. Stan'te!
Andrija II. (razjaren) Zapoviedaš li meni? zar si ti kralj?
Benko Bot. Ti nisi. Kralj je pravda, a je l' pravdom
Nazivat ti se možeš, pitaj ovih. (Nekoliko glasova tiho: živio, slava!)
Andrija II. Što tražiš ovdje? Vriedjat si me došo.
Benko Bot. Ne! istinu ti kazat
I pravdu ti svjetovat
Hinko. (kralju) Ne slušaj ga!
Pomamio se, oholnik te vriedja.
(Glasovi: nek govori ban! nek govori!)
Andrija II. Bjesomučnici! zar ste sami kralji
A ja vaš rob? Umuknite. (Benku Botu.) Ni rieči!
Benko Bot Ušutkat nećeš istine i pravde,
Bud sto gromova jedna rieč ti bila!
(živo mu povladjuju)
Na stratište si Hinka vodit htio,
A znaš li, tko je kriv? Daj pitaj Hinka
Za mjesto, gdje j' Gertruda mrtva pala?
Gle, nezna on! zatečen je i smeten!
Ubojica bi odgovorit znao.
I upitaj ga, gdje je smrtni udar?
I opet smeo se. — Je l' desno? Muči.
Ubojica zar nebi toga znao?
Hinko. Kad srce te zanese, da mač trgneš,
Zar mjeriš, kud ćeš udrit? i zar pamtiš
Vrtoglavom pameću točno, što si
Počinio?
Benko Bot. A kako ja to znadem?
Dogoditi se negdje morah blizu,
Kad izdisaše kraljica.
Andrija II. Ti njen si
Ubojica! (Žamor čuda i gnieva,)
Hinko. Pomutit će vas Benko,
Sam smućen žalošću za ženom svojom,
On mieša tlapnje jadovanja svoga
Sa istinom. Ne vjerujte mu.
Andrija II. Kriv je!
Ubojica je!
Benko Bot. Osvetnik sam žene
Osramoćene, pogaženih prava
I zakona. I makar smrću svojom
Utvrditi ću pravdu. Ali jao
Svim vam, što u toj stanujete zemlji
Pod takvim kraljem, koj ko sjena pusta
Prikrivalo je bezdušju svog roda.
Na stratište me vodite, al sa mnom
I ljudsku čast zadavit svoju dajte,
I obraz ljudski zakopajte tamo.
Hinko. Obranite ga. Što je došo amo,
Zaslužio je, ne da glavu gubi,
Već da mu glava krunom se naresi.
(Glasovi: slava Benku!)
Andrija II. Vi buntovnici! pogledajte tamo!
Ti pečenezki šatori u groblje
Pretvorit će se vaše!
Hinko. U divljaka
Vaš kralj si traži zaštitnika svojih!
Osviestite se!
And. II. (otvarajuć vrata) Na oružje! — amo!
Na stratište ih vodite!
(Domald sav zasopljen bane na vrata.)
Benko Bot. Moj zloduh!
Domald. Približuje se urotnička četa
Iz Hrvatske —
Benko Bot. Za boga, braća moja!
Domald. Dojurit sad će amo.
Na čelu im je starac, sied ko sjena;
Ko noćne sablasti na konjih lete
I prem ih samo do desetak skupa,
Ko cieli pakô urnebesno viču:
Kralj Benko Bot! Kralj Benko Bot!
Benko Bot. Mač, mač mi dajte! Spasite mi braću!
(Dvorani kraljevi razjareni na njega viču: krvnikov je za te mač!)
Andrija II. Dozovite se dužnosti! Gle šaka
Pustolovâ iz Hrvatske se nada
Nadvladat kralja vašega! Naval'te!
Sasiecite ih. Na oružje momci! (Svi provale na vrata, vani se čuje kreševo. Kroz vrata se vidi boj.)
Hinko (izlazeći sa ostalimi). I ja ginem za te.

Treći prizor.

(Kreševo se sve bliže primiče)

Benko Bot. (gledajući boj)
Oj braćo moja! ja vas opomenuh
A vi me neslušaste! Stoput sada
Pogibati ću, videć svih vas ginut!
(uvode svezana Gojka, Petra i Vladislava i još njekolicinu Hrvata; na vratih hoteći za njimi sruši se Hinko mrtav.)
Moj otče! braćo moja!
Andrija II. Buntovnici!
Sad drhćite, oprostit sad vam neću!
Gojko. (pristupiv krvniku, koj stoji iza kralja)
Ne dodjoh, da se proti tebi kralju, —
(upute Gojka na kralja)
A — ti si kralj? svejednako je! Mačem
Ne dodjoh starac slab na tebe, veće
Da jednu rieč ti kažem, da ti javim,
Što čeka tebe i sve pleme tvoje.
Sa zemlje će vas nestati, odpuhnut
I vas će božji dah, ko crnu kugu,
Kad dosta je pomorila već svieta.
Andrija II. Na stratište ih vodite! Na kotač
Razderite ih, nek im svaka mraka
Od kralja zadrhće.
Petar. Taj drhtat nezna,
Koj gine, kako mi. Ni preziranja
Na smrti našoj nekažemo tebi;
Na ustah već lebdeći, još nam duša
Na slavu drage domovine pjeva!
(izvedu ih Pečenezi. Čuje se jedna pjesma na blizu, a druga iz daleka)
Andrija II. Križari idu. Nek me počekaju
Sa užasnoga pozorišta smrti
Zaputit ću se i ja s njimi. — Benko!
Ubojice svog kralja! Gledaj sada

Pogibajući rod svoj, a ti zadnji
Na stratište ćeš poći!
Benko Bot. Na stratištu je rod moj. Divlje čete
Nečovječnijeh okrutnika, zvjerad
Krvoločna iz mongolskoga pieska
U ove kraje dobjegla, sad trga
Moj rod i jadnu domovinu moju.
Al rod se moj ne boji, na stratištu
Još domovinsku pjesmu smjelo pjeva!
Umuknuti će glas taj, i grobničko
Pokrivat će ga polje. A nad njime
Zavijati će, krvlju zasićeni
Divljaci tvoji s tobom kralju! Strepi!
Taj njihov biesni klik nad grobljem našim
Dozivati će drugove im strašne,
Provaliti će iz ozijskih strana
Sav njihov divlji rod na zemlju tvoju
I sažgat, satrt, pobit sve će živo,
I prah i kosti bit će zemlja tvoja.
A žrtve ove, rod moj, i slomljena
Iz grobova će podić uda svoja
I hrvatski će narod ustanuti,
I grobničko će proslavit se polje! (Pjesma je utihnula, tri put se čuje mukli glas trube. Benko Bot stupajući na vrata osvrne se još na pognurena kralja oslonivšega se na rame Klinksorovo).
Sad idem mriet. Kad svane doba bolja
Mom narodu, i moj će glas se čuti!

Konac V. čina.

OTCI I DJECA.

Pripoviedka Ivana Turgenjeva. S ruskoga preveo Edo Zvonimir Asanger.

(Konac.)

Jednoga dana dodje njeki seljak s bratom bolujućim od pošaline k Vasilju Ivanoviću. Umiruć ležaše nesrećnik na slami, tielo mu posuto bijaše crnimi madeži, a davno već je izgubio sviest. Vasilij Ivanović požali, što nisu prije liečničku pomoć potražili, i izjavi, da se bolestnik sada više spasiti nemože. I u istinu, seljak ga nedovede već kući; putem je umro na taljigi.

Za dva tri dana kašnje dodje Bazarov k otcu i upita: ima li paklena kamena?

— Dakako! Na što ti treba?

— Spaliti ću malu ranu.

— Tko se je ranio?

— Ja.

— Što... Ti! Pokaži, gdje je ta rana?

— Tu na prstu. Jutros podjoh u selo, odkle su nam onomad dovezli onoga seljaka, što je od pošaline umro. Neznam, zašto ga je trebalo parati... no ja već dugo nisam ništa takova radio..

— Pak?

— Umolih kotarskoga liečnika, neka taj poso meni prepusti, pa se tom prilikom porezah.

Vasilij Ivanović probliedi, poteče nerekav rieči u svoju sobu, i donese komadić paklena kamena. Bazarov ga htjede uzeti.

— Za boga, rekne Vasilij Ivanović, pusti, ja ću spaliti.

Bazarov se nasmješi.

— Velike li revnosti!

— Nešali se, molim te. Pokaži prst. Rana nije velika... Zadajem li ti boli?

— Pritisni samo i nemaj straha.

Vasilij Ivanović stane.

— Napokon bilo bi bolje uzeti usjano gvoždje. Što misliš?

— Prije bi to dobro bilo; no sad nebi pomoglo više nego i pakleni kamen. Jesam li okužen, spasa mi neima više.

— Kako... spasa neima? izmuca Vasilij Ivanović.

— Naravno! Već su prošla četiri sata, što sam se porezao.

Vasilij Ivanović opali ranu još jednoč.

— Zar kotarski liečnik nije imao paklena kamena?

— Nije.

— Bože moj! to se nada vjerovati! Svaki ga liečnik imati mora.

— Samo da si vidio njegove nožiće! odgovori Bazarov i ode van.

Ovaj i sliedeći dan izmisli Vasilij Ivanović svakojake izlike, da može doći u sobu k svomu sinu, i premda nije govorio o rani, nego se pače silio govoriti o svakojakih sitnicah, ipak ga pogledaše tako uporno i promatraše sve mu kretaje s tako vidljivim nepokojem, da je Bazarova ostavila strpljivost i da je zaprietio odlazkom svojim. Vasilij Ivanović obeća, da ga već neće napastovati, tim više, što je i Arina Vlasijevna, kojoj on toga slučaja nije povjerio, stala vješto opažati i htjela znati, zašto li je nepokojan i po noći spati nemože? Dva se puna dana svladao starac, premda ga nije umirivalo sinovlje lice, koje je krišom uviek motrio. No treći se dan nesmogne već svladati. Sjedjahu kod stola, a Bazarov nije ništa jeo, samo je obarao oči.

— Zašto nejedeš, Eugene? upita ga otac prisiljenom nebrigom.

— Nemam volje jesti.

— Neimaš teka? A tvoja glava? dometne: da li te boli?

— Dà! Zašto i nebi?

Arina Vlasijevna postane pozorna.

— Nesrdi se, Eugene, molim te, nastavi Vasilij Ivanović: no daj, da ti bilo pipam.

Bazarov ustane.

— Ja ću ti bez pipanja reći, da imam vrućinu.

— A i zima ti je bilo?

— Dà... hoću da se malo protegnem. Pošaljte mi malo čaja od lipova cvieta; mora da sam se nahladio.

— Zato sam te noćas kašljucati čula! reče Arina Vlasijevna.

— Nahladio se, ponovi Bazarov i izajde.

Arina Vlasijevna podje namah pripraviti čaja, a Vasilij Ivanović ode u bližnju sobu, gdje je, nepustiv ni glasa od sebe, stao si čupati kosu.

Sav dan ležaše Bazarov, a noć sprovede u njekoj težkoj, utrudljivoj bunovnosti. Otvoriv težkom mukom oko 1 sat s jutra oči, opazi pri svjetlu svjetiljke otca, gdje mu kraj postelje stoji blieda lica, pa ga umoli, da otide. Starac posluša, no skoro dotapa po prstih nazad, sakrije se iza pretinjca i promatraše sina. Nije spavati pošla ni Arina Vlasijevna. Svaki čas bi došla do vratâ, osvjedočiti se, da li je Vasilij Ivanović na svom mjestu. Mogaše viditi samo nepomične, napried pognute pleći svoga muža, no to bijaše dosta, da ju umiri.

Čim je svitati počelo, Bazarov ustane; ali ga snadje vrtoglavica, za čas mu poteče krv s nosa, i za malo legne opet. Vasilij Ivanović muče mu pomagaše. Arina Vlasijevna pridje k njemu i upita: kako mu je. „Bolje mi je“, odgovori on obrnuv se k stieni. Vasilij Ivanović mahne svojoj ženi obim rukama, neka otidje; ona stisne usnice, da nezarida, i izajde van. Sve u kući kanda se smrknulo, svim se lica zastrla tugom i posvud, pače i u dvorištu zavlada neprijazna šutnja. Pjevajućega kokota odagnaše u selo — odredba, kojoj se on sigurno vrlo začudio. Bazarov ostane ležeć, obrnuta lica k stieni; Vasilij Ivanović ponudi mu dva tri puta rieč, no njegova pitanja kanda su uznemirivala bolestnika; tako dakle ostane starac na svom stolcu negovoreć ni rieči, samo kadkada zalomi rukama. Gdjekad bi na dva tri časa pošo u vrt i tamo stao nepomičan, kao kip od mramora. Kao da se oledio od nješta nepojmljiva — izraz nevjerovna čuda zagrizo se na njegovo lice. Vrnuo bi se iza toga k sinu svomu, gledao se ukloniti ženi. Al ona napokon ipak uspije primiti ga za ruku, pa ga grčevitim, skoro prietećim načinom upita: „Šta je njemu?“ Da ju umiri, htjede se Vasilij Ivanović nasmješiti, al i sam se prepane, što je udario u grohotan smjeh. Već s jutra bijaše poslo u grad po liečnika, pa je za dobro pronašo obaviestiti o tom svoga sina, da mu nebi prigovarao pred njegovim kolegom.

Bazarov se naglo obrne na divanu, ukoči pogled u otca i zamoli piti.

Vasilij Ivanović dade mu vode, i tom prilikom stavi si ruku na njegovo čelo. Čelo mu vruće bilo.

— Starčiću, rekne Bazarov polagano i hrapavim glasom. Stvar na zlo ide, moja se ondje otrovala krv, i za dva tri dana položiš me u grob.

Vasilj se Ivanović pomakne, kao da ga je tko jako udario.

— Evgeniju! izlane, što to govoriš... to je samo prehlada!

— Mani se toga! odgovori Bazarov; nedolikuje liečniku što takova reći. U mene su svi znakovi otrovane krvi, ti to dobro znaš.

— Znakovi... otrovane krvi... Oh ne, Evgeniju!

— A što je to? reče Bazarov odvinuv rukav od košulje i pokazav si otcu crvene sumnjive madeži, što su mu posule kožu.

Vasilij Ivanović probliedi od straha.

— Uzmimo, da je zbilja... nješto... kao epidemička kužnost.

— To je piohemija, upane u rieč bolestnik.

— Dà, epidemička kužnost.

— Piohemija! ponovi Bazarov smrknuto i odrješito. Zar si zaboravio, što se piše u tvojih školskih bilježkah?

— Dobro!... Dopuštam... dopuštam... no možemo te izliečiti.

— Trice! Daj da pametno govorimo. Nisam mislio, da ću tako rano umrieti i ta mi je stvar, da iskreno reknem, malo neugodna. Ti i majka dobro ćete učiniti, da u pomoć dozovete svoja pobožna čuvstva. Tu vam je najzgodnija prilika pokušati, da li su čemu. — Gutne malo vode. — A sada, dok sam još gospodar svojoj glavi, moram te za nješto umoliti. Sutra il prekosutra, kako znaš, oprostit će se s menom moja pamet. Moguće, da se već ni sada neizrazujem dosta jasno. Malo prije mi je bilo, kao da me gone crljeni psi, a ti da me na vrebalištu čekaš kao tetreba. Meni je kao da sam pijan. Možeš li me razumjeti?

— Mogu, Eugene! Ti pametno govoriš, kao i prije.

— Tim bolje! Reko si malo prije, da si poslao po liečnika; ja ti te radosti kratio nisam... nekrati ni ti meni radosti... pošalji glasnika.

— Arkadiju Nikolajiću? upita starac naglo.

— Tko je Arkadij Nikolajić? reče Bazarov kao bez pameti. Ah dà! onaj dječarac!... Ne, daj mu mira, on se prometnuo vranom. Neraztvaraj tako očiju... još nebulaznim. Pošalji dakle glasnika Ani Sergijevnoj Odincovoj, vlastelki, susjedi (Vasilij Ivanović klimne glavom u znak, da ju pozna), i poruči joj: Eugen joj Bazarov šalje pozdrav i viest, da je na umoru... razumiješ li?

— Bit će tako... al kako bi mogo ti umrieti... Ti, Eugene!... Sudi i sám: što bi bilo od pravice na svietu!

— Neznam! No pošlji glasnika!

— Umah! Dati ću mu list.

— Ne, netreba lista! Daj ju pozdraviti u moje ime, to je dosta. Što se mene tiče, ja se vraćam k svojim crljenim psom. Čudno! Rad bih svrnuti svoje misli na smrt, al neide ... vidim tminu... i drugo ništa.

S mukom se opet obrne k stieni, a Vasilij Ivanović izajde iz sobe; došav u sobu svoje žene, poklekne pred ikonami.

— Molimo, Arino! Molimo! klikne jecajuć; sin će nam umrieti!

Dodje kotarski liečnik, onaj isti, koj nije imao paklena kamena; razgledav bolestnika, svjetova, neka čekaju što bog da, i još dometne dvie tri rieči, da će ozdraviti.

— Jeste li ikad vidjeli čovjeka u mojem stanju, pa koj se nebi odšetao na poljane elizejske? upita Bazarov, sgrabi nogu od težka stola, stojećega kraj divana, i pomakne stol.

— Snage još ima! reče on; sva mi je snaga još tu... pa ipak moram umrieti! Starcu je bar vremena bilo odučiti se životu... no meni!... Niekati... niekati... niekaj smrt!... Ona nieče nas, pa eto konac i kraj! Čujem plakati, nastavi iza kratke šutnje. To je majka. Biedna žena!... Koga li će sad gostiti svojim izvrstnim boršćem! Pa i ti Vasilju Ivanoviću... i ti plačeš? Ako ti kršćanstvo nepomaže, kušaj biti filozofom. Misli na stoike. Čini mi se, njekad si se gradio stoikom.

— Ja filozof! klikne Vasilij Ivanović i po licu mu se odrone suze.

Bazarovu bivaše svaki sat gore. Naglo se razvijala bolest, kako to skoro uviek biva kod kirurgičkih okužaja. Medjutim bolestnik bijaše još kod sviesti i razumio bi, što bi mu rekli. Branio se još uviek. Neću da bulaznim! ponavljaše tiho, stiskujuć ruke. Bilo bi ludo! a umah dometne: odbiješ li deset od osam, koliko ostaje? — Vasilij Ivanović polietaše po sobi kao mahnit, predlagaše sva moguća sredstva i svedjer pokrivaše noge sinu. „Valja ga zamotati u mokre ponjave... dati za bacanje... gorušice metati na želudac... krv pustiti“ mukom izreče. S njim se slagao liečnik, koga je umolio, da tu ostane; on dade bolestniku limunade, za sebe zamoli sad nješto za jakost, sad za toplinu, to jest rakije. Arina Vlasijevna sjede na klupčicu, što je do vratâ bila, pa bi samo kadkad otišla, da se bogu moli. Pred njekoliko dana palo joj toaletno zrcalo i potrlo se, što je uviek držala zločestim znakom. Pače ni Anfisuška neumjede joj ništa već kazati. Timofejić je odnio bolestnikov pozdrav gospodji Odincovoj.

U noći budne zlo. Bazarova snadje vrućica, no prema jutru bude mu lakše. Umoli Arinu Vlasijevnu, da ga počešlja, poljubi joj ruku i srkne dvie tri žličice čaja. Vasilij Ivanović opet se nadati počeo.

— Slava ti, gospodi! reče po više puta: kriza je nadošla... minula je kriza!

— Vidite li, što li sve može jedna rieč! rekne Bazarov. Pala mu na um rieč „kriza“, i sad je utješen sasvim! Čudnovato, kakov upliv imaju na čovjeka rieči! Nazoveš li koga, ma ga i neudario — lopovom, u njem uzavrije krv; pohvališ li ga, ma mu i nedao novaca, — da je uman, tko sretniji od njega!

Ovaj kratki govor sjeti Vasilja Ivanovića na poruge, što ih je Bazarov znao reći za zdravlja svoga, i on se tomu obraduje.

— Tako valja! Pravo si reko i istinito! Valja! klikne on i pričini se, kao da rukama plješće.

Bazarov se gorko nasmješi.

— Što je tvoje pravo mnienje? upita otca; je li kriza već prošla, il će tek doći?

— Tebi je bolje... to je sve što vidim, i radujem se tomu, odgovori Vasilij Ivanović

— Prekrasno! Dobro je radovati se... No jesu li poslali onamo... Ti već znaš!

— Da, jesu!

Polakšica netrajaše dugo; navale groznice iznova. Vasilij Ivanović niti se nemaknu od bolestnika; osobit strah kanda je mučio biedna starinu i više puta pokuša on govoriti, al uzalud.

— Eugene! klikne napokon. Diete moje! dobri moj sine! Ovaj nagli krik kanda je iz sna prenuo Bazarova; obrne glavu, vidno se boriti stane, da se otrese onoga što mu je pritiskivalo duh, i reče: Što, otče dragi?

— Eugene! nastavi Vasilij Ivanović i klekne kraj sina, premda je ležao sklopljenih očiju i nije ga viditi mogo. Eugene! tebi je bolje, i ako bog da, ozdraviš... no ovom prilikom dozvolji biednoj si majci i meni utjehu,

Glas izda starca; crtami njegova sina trgne polagano nješto osobita, a on ležaše neprestano sklopljenih očiju.

— Ako vam je na radost, hoću, rekne napokon. No mislim, da netreba nagliti... Ti i sàm veliš, da mi je bolje.

— Bolje, dà, Eugene; no za ništa jamčiti nemožeš! Sve visi o božjoj volji... a da izvršiš dužnost...

— Počekati ću još, upane Bazarov. Veliš i sàm, da je nadošla kriza... Pa ako se prevarimo, neškodi... i nesvjestnim se bolestnikom daje oproštaj.

— Za boga, Eugene...

— Čekati ću... sad bi spavao... pusti me!

Položi glavu ravno na vanjkuš.

Starac ustane, sjedne na stolac, podnimi se i zagrize u prst.

Ujednoč dočuje kotrljaj kočije, glas, koj u tišini selskoj lako razabereš. Lagani ko

tači sve se primicahu bliže i bliže; čuje se već i hripa konja... Vasilij Ivanović skoči i poleti k prozoru. U dvorište ulete kola s dva sjedala a četiri konja, uzpored upregnuta. I neznajuć, što li to znači, no obuzet neizviestnom radosti, poleti na vrata od kuće. Vrata od kola odklopi sluga u livreji, a van izajde gospodja s crnom mantilom, i koprenom na licu.

— Ja sam Ana Sergijevna Odincova, reče ona; je li još živ Eugen Vasiljić?... Vi ste mu otac?... Dovela sam svoga liečnika.

— Blagoslovi vas gospodi! klikne Vasilij Ivanović prihvativ joj ruku i grčevito ju prinesav k ustim; za to je vrieme lagano iz kola izlazio liečnik, o kom je gospodja Odincova govorila, a bijaše malen čovuljak s naočali i njemačkim licem.

— Živ je, moj Eugen! I sad je spašen!... Gospodjo! Gospodjo! bog nam posla svoga andjela...

— Bože! što je to? klikne Arina Vlasijevna, dohrli iz sobe, u prednjoj sobi pane na koljena pred Anu Sergijevnu i kao bezumna poljubi joj skut.

— Što radite! Što radite! klikne Ana Sergijevna; no Arina Vlasijevna neobziraše se na to, a Vasilij Ivanović ponovi: „Angjeo! angjeo božji!"

— Gdje je bolestnik? upita liečnik nestrpljivo njemački, zatim ruski.

Ove rieči osvieste Vasilija Ivanovića.

— Tu! tu! imajte milost samo za mnom, reče ruski i sjetiv se svoga prijašnjega zvanja, demetne njemački: štovani gospodine kolego!

— Ha! rekne Niemac uz kiselo-sladki posmjeh.

Vasilij Ivanović odvede ga u sobu.

— Tu je liečnik, što ga šalje Ana Sergijevna Odincova, reče nagnuv se k uhu sina. I ona je tu.

Bazarov umah otvori oči.

— Što si to reko?

— Rekoh ti, da je ovdje Ana Sergijevna Odincova i da ti je dovela ovoga poštovanoga liečnika.

Bazarov se ozre po sobi.

— Ona je tu?... Hoću da ju vidim.

— Ta hoćeš, dragi Eugene; no prije valja govoriti s gospodinom doktorom. Ja ću mu, pošto je otišao Sidor Sidorić (tako se zvao kotarski liečnik) izviestiti o tvojoj bolesti, pa ćemo malo viećati.

Bazarov pogleda doktora.

— Dobro... al svrši brzo i negovori latinski, jer ja znam što znači j a m m o r i t u r.

— Gospodin, čini se, umije njemački? upita doktor njemačkim jezikom.

— Ik... gabe... špreken si liber rusiš! odgovori Vasilij Ivanović.

— Tako... nu, kako vas volja! — I počme viećanje.

Pol sata kašnje stupi u sobu Ana Sergijevna, a s njom Vasilij Ivanović. Doktor je uhvatio priliku prišapnuti joj, da za bolestnika nema nade.

Ona baci pogled na Bazarova i ostane stojeć kod vrata. Groznicom uzpaljeno lice umirućega, staklenaste oči, što ju nepomično gledahu, učiniše strašan utisak na nju. Ona se osjeti ukočenom i napade ju porazni strah. U njoj nikne misao, kako li bi sasvim drugi bili njeni osjećaji, da ga je ljubila.

— Hvala! reče on jedva. Nisam se tomu nadao! Dobro je djelo... Mi se vidimo, kako ste onomad rekli, još jednoć.

— Ana Sergijevna bijaše tako dobra...

— Pusti nas same, dragi otče... Dozvoljujete li, Ano Sergijevna?... Mislim, da vi sada...

I makne glavom kao da će reći: umirućega neimate se bojati. Vasilij Ivanović izajde.

— Hvala! ponovi Bazarov. To je kraljevski! Vladari bi tako morali dolaziti k postelji umirućih.

— Eugene Vasiljiću... nadam se...

— Ne, Ano Sergijevna, nevarajmo se... za mene sve je prošlo. Vidite, kako sam pravo imao, nebrinuti se za budućnost. Smrt je stara stvar, a opet nova za svakoga. Straha još dosele neimam... kašnje ću izgubiti sviest i onda ft! (lahko makne rukom). No što bi vam još sada reći mogo? Da sam vas ljubio?... To već ni prije nije imalo smisla, a sada kud i kamo. Ljubav je forma, a moja će se forma raztvoriti. Radje da rečem: Vi ste liepa... kako ste tu pred menom.

Ana Sergijevna lecne se nehotice.

— Nije ništa, neplašite se! Sjednite tamo na kraj sobe i nedodjite mi blizu, moja bolest je kužna.

Gospodja Odincova brzimi koraci popodje k bolestniku, sjedne na stolac, što je bio kraj divana.

— Velikodušno! šapne Bazarov. Kako mi je blizu... mlada, jedra, ljepušna u toj ružnoj sobi! S bogom dakle! Živite dugo... to je najbolje što učiniti možete, i uživajte život, dok nije prekasno. Vidite, kako je strašno: na pol sgaženi crv, što se još previja! Ja sam tako tvrdo vjerovao, da ću nješto uraditi!... Umrieti? Ja? Nemože biti! .. Ja imam zadaću, ja sam div!... Sad ima div još tu zadaću, da umre kao čovjek, premda to nikoga zanimati neće... Svejedno!... Plakati i jadikovati neću!

Bazarov umukne i rukom segne za čašom vode. Ana Sergijevna dade mu piti nesvukav rukavice i uzdahnuv.

— Vi ćete me zaboraviti! nastavi on; mrtvaci nisu već ništa za žive. Moj će vam otac reći, da je Rusija u meni izgubila muža,

koj joj je vrlo potrebit... To je pusto zanovetanje... no pustite starcu tu iluziju. Ta znate, za djecu valja svaka igračka... Utješite njega i moju majku. U vašem velikom svietu zalud ćete tražiti takove ljude, pa tražili ih i lampom. Ja potrebit Rusiji?... Ne! Čini se, da nisam. Čižmara treba... krojača... mesara... čovjeka, koj prodaje meso... mesara... Čekajte, meni se smaglilo... tu je šuma...

Bazarov stavi ruku na čelo.

Gospodja se Odincova sagne ponad njega.

— Eugene Vasiljiću... ja sam pri vas!...

On spusti ruku i izpravi se.

— S bogom! rekne na novo nabujalom silom i oči mu zasjaju posliedni put. S bogom! Čujte... ja sam vas onomad poljubio ... dahnite na dogarajući plamen, da ugasne...

Gospodja Odincova prinese ustne na čelo umirućega.

— Dosta! reče on, a glava mu klone na uzglavje; sada mrak...

Ana Sergijevna bez šuma izajde.

— Nu? upita ju Vasilij Ivanović tihim glasom.

— Driemlje! odgovori mu još tiše.

Bazarov se neprene više od sna. U večer ga posvema ostavi sviest i umre sliedeće jutro. Nebesnu mu hranu pružio otac Aleksij. Kad mu je sveto ulje kanulo na prsi, otvori mu se jedno oko, kao da se preko njegova propala lica prelio užas, gledajuć svećenika u svetom ruhu, pušeći se tamjan, svieće, što su gorile pred ikonami... no netrajaše to dugo. Izdahnuv zadnji uzdisaj, i sva kuća udariv u jadikovke, Vasilja Ivanovića napane njeka vrst biesnoće. „Zavjerih se, ustati prot sudbini!“ klikne hrapavim glasom, zapurena lica, u vis dignuv stisnute pesti, kao da će udariti na nješto u zraku. „Ja ću joj... ja ću!“

No Arina Vlasijevna, zalivena suzami, pane mu oko vrata, i tako oboje padne na tlo. „Kao dva janješca“ pripoviedi Anfisuška u prednjoj sobi, „kao dva janješca na podnevnoj sparini, složili se jedno kraj drugoga“.

No prolazi podnevna sparina, dodje večer, i zamrkne noć... noć, što sve trudne i obterećene k tihomu noćištu vodi...

XXVII.

Nakon šest mjeseci eto i zime. Zime sa strašnom tišinom, mrazom, gustom, škripljućom korom sniega, mraznim cviećem po grančicah drveća, gustim dimom, što se iznad dimnjaka dizaše u bliedo, bezoblačno nebo, sa sukljaji topline, što 'sunu na otvorena vrata, sa svježimi obrazi ljudi, s brzim hodom konja, koje zima goni.

Bijaše koncem siečnja. Pusti je zrak i mrzliji i gušći, večernje rumenilo, rumeno kao krv, ugasnu brzo, a jedan za drugim planu prozori vlasteoskoga dvorca u Marijenu. Prokofić, u crnu fraku, s bielimi rukavicami, prostire u blagovani s osobitim dostojanstvom stol za pet osoba. Osam dana prije toga tiho, skoro bez svjedokâ, obavile se dvie ženitbe u crkvici obćinskoj. Svezao se Arkadij s Katjom, Nikolaj Petrović s Feničkom, a danas kao za oproštaj daje Nikolaj večeru u slavu svomu bratu, koji u poslovih odilazi u Moskvu. Već se prije toga u Moskvu zaputila Ana Sergijevna, podav mladencem bogate darove.

Oko tri sata posjedaše k stolu. Bijaše tu i Mitja, komu su dali pjestinju sa svilenim, zlatom prošivenim kakošnikom na glavi. Pavao Petrović sjedjaše medju Katjom i Feničkom; oba mladoženje uz svoje žene. Naši se stari prijatelji promienili od njeko doba; postali su ljepši ili bar jači; samo Pavao Petrović bijaše mršaviji nego prije, al se tim još više izticaše odličnost njegovih crta. Promienila se i Fenička; u svilnoj opravi, sa zlatnim lancem oko vrata, s velikom baršunastom petljom na glavi sjedjaše ona častna i sebi i svemu, što je bilo oko nje; uz to se smješila kao da će reći: „Oprostite mi, al što ću ja tomu!“ U ostalom, svim je na ustnah treptio posmjeh, svi kan da za oproštaj mole, svi bijahu polu sbunjeni, polu tužni, no uza sve to posvema srećni. Svatko je ljubežljivo pazio susjeda; kao da su se dogovorili, glumiti njeku vrst dobroćudne komedije. Najpokojnija bijaše Katja; bistro pogledaše oko sebe i vidjelo se, da je Nikolaj Petrović poludio za njom. Na koncu ustane Nikolaj, digne čašu sa šampanjcem i obrne se k Pavlu Petroviću.

— Ti nas ostavljaš... ostavljaš dragi brate! uzme on: valjda za kratko vrieme. Uza sve to nemogu odoliti živoj želji a da ti nereknem, što ja... što mi... kako ja... kako mi... Prava je nesreća, što mi Rusi nemožemo držati nikakva govora; Arkadiju, daj ti govori za me.

— Oh, ne, dragi otče, nisam ja za to.

— Jesi svakako bolje nego ja. Nu, dakle dragi brate, da te zagrlim i poželim svako dobro. Dodji opet, dodji čim prije!

Pavao Petrović izgrli svu družbu, i Mitju — Osim toga Fenički poljubi ruku, koju mu je njekako nespretno pružila, a onda iztrusi drugu čašu šampanjca, što su mu nalili i klikne s uzdahom težkim:

— Sretni bili, prijatelji moji! Farawell!

Ove englezke rieči nitko ni neosjeti; svim je prenavrlo čuvstvo.

— U spomen Bazarovu! šapne Katja u uho svomu mužu i kucne s njim. Arkadij joj stisne ruku, no glasno reći tu zdravicu, nije bio junak.

— — — — — — — — — — — — — — —

Čini mi se, da je svršena moja pripoviedka; no možda bi njekoji čitaoci rad znali,

što li je bilo od ostalih u njoj dolazećih osoba, a mi rado izpunjujemo ovu želju.

Ana Sergijevna oženila se nedavno opet, i opet po razumu. Njezin je muž jedan od naših budućih državnika, vrstan pravnik, darovit za praktičke stvari, silne volje i znamenita govorničkoga dara. U ostalom, čovjek još dosta mlad, dobra značaja i mirne hladnoće. Slažu se prekrasno, i moguće, da će dospjeti do sretna braka, možda i do ljubavi. Kneginja X... je mrtva i po smrti svojoj zaboravljena. Oba Kirsanova. otac i sin, ostaše u Marijenu; gospodarstvo im je počelo cvasti; Arkadij je dobar gospodar postao, a naselište daje znatna dobitka. Nikolaja Petrovića izabraše mirovnim sudcem, a on velikom revnosti vrši službu svoju. Neprestano putuje po svom kotaru i drži duge govore, jer misli, da treba seljaku uviek ulivati pamet, t. j. uviek istu pjesmu pjevati do dosade. Istinu reći, Nikolaj neuspije niti zadovoljiti prosvjetljenim plemićem, koji običaju sad afektirano, sad žalobljivo govoriti o „mancipaciji“, niti neprosvjetljenim plemićem, koji otvoreno osudjuju tu nesretnu „mancipaciju“; i jedni i drugi nalaze, da je Nikolaj Petrović preblag. Katarina Sergijevna ima sina, a Mitja je već dječarac, pa trči i prilično tepa. Fenička, koja se sada zove Fedosija Nikolajevna, neljubi osim muža i sina nikoga na svietu toliko, koliko svoju snašu, pa kad ona u glasovir udara, ostala bi rado uz nju sav božji dan. Ni na Petra nezaboravimo. On je sasvim poludio i naduveniji nego ikada, što mu u ostalom nije smetalo učiniti „dobru partiju“. Uzeo je kćer njekoga vrtljara u gradu, koja ga je volila nego druga dva prosioca, jer oni nisu imali ure, a Petar nesamo da je imao uru, nego pače svjetle čižme!

Na Brúhlovu zaravanku u Draždjanih, medju dva i tri sata po podne — vrieme najživahnije šetnje — sastajemo kadkada čovjeka od kakvih petdeset godina, bielih lasi, koj kanda podagru ima, no još je uviek liep, elegantno odjeven, i koj na čovjeka čini utisak, kakova čini obćenje u veliku svietu. Taj šetalac nije nitko drugi van Pavao Petrović Kirsanov. On je iz zdravstvenih razloga ostavio Moskvu i došo u Draždjane, gdje poglavito obći s Englezi i Rusi. Prema prvim drži se jednostavno, skoro čedno, no uviek dostojanstveno, oni ga drže malo dosadnim, no savršenim plemićem „a perfect getleman“; prema Rusom više uzde popušta svojim jadljivim hirom; sám se sebi ruga, a ni drugih neštedi, no on to čini ljubeznim laisser aller i nikad nevriedjajuć pristojnosti. On je pristaša stranke slavenofilske, a svatko zna, da u višib krugovih ruskoga družtva ovaj pravac drže vrlo pristojnim. Nikad nečita ruske knjige, no na njegovu pisaćem stolu stoji srebrni pepelnjak nalik cipeli ruskoga seljaka. Naši turisti grnu oko njega; i Matfej Ilić Kolašin, koji je za sad „u redovih opozicije“, svečano ga posjetio nedavno putujuć u česke kupelji; a Draždjanci, s kojimi u ostalom nedruguje, čini se, da ga njekako poštuju. Nitko laglje nedobije ulaznicu u dvorsku crkvicu, u ložu itd. kao „gospodin barun Kirsanov“. Dobra on čini koliko može i uviek probudi njeku pozornost, jer nije uzalud bio „lavom“. No život mu je breme, još više po tom, što zna, da mu je breme. Treba ga samo gledati, kad u ruskoj crkvici, jednom se stranom nasloniv na stienu, stoji snatreć i nepomičan, stisnutih ustiju s gorkim izražajem, pa se ujednoč trgne i prekrsti, da se jedva opazi.

I gospodja Kukšinova ostavila je Rusiju, sad se bavi u Heidelbergu i neuči više naravoslovne znanosti, već graditeljstvo, kojemu je, kako se hvali, pronašla nove zakone. Kako i prije, mnogo obći s djaci, osobito s mladimi ruskimi fizici i lučbari, kojih je pun Heidelberg, pa koji, natjerav najprije u čudo dobre njemačke profesore svojim umnim sudom, skoro ih zatim u čudo nagnaju svojom bezposlicom, svojom bezprimjernom lienosti. S dva il tri takva lučbara, koji neumiju razlikovati oksigen od azota, a ipak sve razsudjuju i sa sobom su zadovoljni, povlači se Sitniko, s velikim Elisevićem po Petrogradu, revnuje da bude vriedan toga naziva i nastavlja, kako običaje reći, djelo Bazarova. Pripoviedaju, da su ga nedavno izlupali, al on se dakako za to osvetio kako valja. U njekom prljavom člančiću, što je štampan u isto tako prljavom listu, natuknu, da je njegov protivnik kukavica — to on drži ironijom. Otac gospodari njim kao i prije, a žena ga zove ludovom i črčkarom.

U skrovnu kutu Rusije ima maleno groblje, koje, skoro kao sva naša groblja, čini utisak duboke žalosti. Opasuju ga grabe, al su već davno izpunjene i nabujale travom. Drveni križi povaljeni leže ili se sagiblju pod malenimi, njekoč bojadisanimi krovovi, što ih pokrivaju. Grobni se kameni pomakli, kao da ih je tko s dola digo. Dva tri li bezlistna drveta jedva daju štogod sjene, a medju grobovi pasu ovce. No ima tu jedan grob, u koji niti čovječja ruka dira, niti ga životinja pleše. Tek se u sierku jutarnjem sjednu ptice i pjevaju na njem pjesmu svoju. Oko humka ima željezna rešetka, nad glavom i nogama zeleni se po jedna mlada jela. To je grob Eugena Bazarova. Dva čovjeka, muž i žena, oba pognuta pod bremenom godina, dolaze često ovamo iz bliza sela. Oslanja se jedno o drugo, približujuć se lagano željeznoj rešetci, a onda pokleknu oboje, zaplaču gorko, pogledaju na niemi kamen, koji im sina krije. Dvie tri rieči izreknu, otaru prah sa spomenika, osove po koju jelovu grančicu, pa opet mole i neda im se ostaviti ovoga mjesta, gdje se osjećaju bliže svomu sinu. Je l' moguće, da

uzalud plaču i mole? Je l' moguće, da čista, požrtvovna ljubav svemožna nije? Ne, oh ne! Bud da je srce, koje u grobu počiva, kucalo ma kako strastno, ma kako goropadno, cvieće, štono po humku zene, pogleda nas nevinim, mironosnim pogledom svojim i zbori ne samo o viečnu miru — o posvemašnjem miru bezživotne prirode — ono zbori i o viečnoj pomirbi i životu, komu nikad kraja biti neće.

BOG I HRVATI.

Moj sokole pouzdani,
Što bugariš, tko li mi te rani,
   Da ti kreljut po zemljici čara?
Naša prava od nikog nestoje
   Van od pravde i od našeg mara.
Mi pitamo, i Bog pita svoje.
   Tko je junak tu na odpor stati,
   Gdje ustaju dva: Bog i Hrvati?

Istina je sveta, živa:
Koj se bori, taj da i dobiva.
   Za istinu od vjekova tamo
Borismo se, pak i predobismo.
   Za milost nit znasmo, niti znamo.
Tako ni sad kukavice nismo.
   Nuz Istinu viečnu vojevati
   Za istinu — valje će Hrvati!

Tko sám sebi dobar nije,
Nije vriedan, da ga sunce grije,
   Kamo l' drugi da za njega mare;
Osim da gà izdajnika Judu
   Natjeraju, da se sam satare
I domaću oskrnavi grudu.
   Da i ona kosti mu povrati,
   Bude silit Bog ju i Hrvati!

Andrija Palmović.

VIŠE LJUBAVI.

Pjesmu Bérangera preveo V. M.

Rekla mudrost što joj drago,
Nakupit se zlata želim.
Hitio bih, ljubi blago
Da razastrem k nogam bielim.
Željke ti se tad milene
Za čas, Delko, izpuniše.
Lakomosti nij' u mene,
Već ljubavi više, više.

Da mi Bog da dar pjesama,
Ime Delki da negine,
Zapjevo bih — ona sama
Mojom pjesmom neka sine.
U vremena nek buduća
Sladko ime spomen piše —
Nij' za slavom tu pregnuća,
Već ljubavi više, više.

Nek me kobi dignu krila,
Da mi je na priestol pasti:
Cviet bi tlapnji Delka bila,
Sve bih njojzi predo vlasti.
Gizdat bih se htio dvorom,
Jer za sjajem viek uzdiše.
Nij' pohlepe za lovorom,
Već ljubavi više, više.

Prodjte me se, tašte želje!
Što da žudim povrh ljube?
Čast i lovor, blago velje
Pred ljubavi cienu gube.
Uzdajem se smjel u sreću,
Danci kobni proletiše.
Zlata, časti, slave neću,
Već ljubavi više, više.

POUKA.

Odakle gradovi?

Po dru. V. Roscheru.

(Konac.)

Motrimo najprije r i e k e. Čim je brodivija rieka, tim će svatko radje putovati riekom nego kopnom i to ne samo onaj, koj baš kraj rieke stanuje, nego svekoliko područje rieke. Rieka pako čim bliže ušću, tim više vriedi za promet. Glavni grad područja jedne rieke biti će uviek izpod sredine njezina toka; jer za promet počima rieka tek ondje, gdje njezina brodivost počima. Pogledom na more, glavni se grad obično sve bliže ušću primiče.

Osobito je zgodan ležaj za glavni grad jednoga poriečja samo ušće rieke, gdje se brodarstvo pomorsko sastaje sa riečkim, gdje dakle valja pretovarivati robu iz jednoga broda u drugi. Takovih gradova ima sijaset: Hamburg, Bremen, Rotterdam, Antwerpen, Nantes, Bordeaux, Glaskov, Cork, Bristol, Lisabon, Odesa, a nada sve London, o kom već Tacit u svojih Analih (XIV. 33) piše, da je glasovit sa množtva svojih trgovaca i prometnika; nadalje izvan Evrope: Calcuta, Rangun, Nanking, Filadelfija, novi Orleans itd. Gdje je jača plima i osjeka, bolje su luke, jer se nezamulje tako lasno. Efezus, Utica, Sevilla, Rouen, Dortrecht s toga su izgubili znamenitost. Takovom se zgodom često podižu nove luke izpred starih, tako n. pr. Travemünd nasuprot Lübecku, Bremerhafen naproti Bremenu, Dünamünde naprot Rigi, Kronstadt naprot Petrogradu, pa već u staro doba Ostia naproti Rimu.

Svagdje ima još i lokalnih odnošaja, koji razno uplivaju. Opaža se, da sve rieke na našoj polutki, koje od juga prema sjeveru teku, jako udaraju na lievu, zapadnu obalu. Zato Rotterdam, Antwerpen, Havre, Nantes leže na desnoj obali.

I ona je točka kod rieke znamenita, gdje brodivost počima (ili prestaje). Ako se rieka znatno uvija, to takav uvoj ima znatno područje prometno, i tu redovito nastaje grad, ako kut nije odveć tup ili odveć oštar. Takovi su gradovi: Regensburg, Magdeburg, Basel, Toulouse, Orleans, a osobito Lyon, zatim Kazan na Volgi, Jekaterinoslav na Dnjepru itd. Važne su točke za promet gdje u glavnu rieku utiču znameniti pritoci, ili gdje se rieka dieli u više rukava. Glavni grad Egipta uviek je bio blizu nilske Delte (Memphis, Kairo). Manheim leži na utoku Nekara u Rajnu, Mainc na utoku Majne u Rajnu, Koblenc med Rajnom, Moselom i Lanom. Vanredno je zgodan položaj Lyona, gdje se pod pravim kutom stiču gornja Rona, Saona, i dolnja Rona. Tim postaje Lyon naravnim glavnim gradom jugoiztočne Francezke. Tako je važan Toulouse, gdje je kut Garonski sa kanalom du Midi spojen. Amerikanski gradovi Corrientes med Paraguayem i Paranom, i St. Louis med Mississipom, Missouriem i Illinoisom postat će za kratko vrieme najveličanstvenija središta svjetskoga prometa.

I naša domovina ima primjere takovih gradova: Sisak na utoku Kupe u Savu, Karlovac na utoku Korane u Kupu, Osiek na utoku Drave u Dunav, Zemun i Biograd na utoku Save u Dunav itd.

Naravski, da važnost rieke visi o mnogo raznih okolnosti, o plodnosti područja, o naprednosti i razvitku pučanstva, o trajnoj brodivosti, o brzini toka itd. U veliko može se postaviti pravilo, da su rieke, koje teku od juga na sjever ili obratno za promet mnogo koristnije nego one, što teku od iztoka na zapad ili obratno; jer rieke prve vrsti spajaju obično takove zemlje, koje su različita podnebja, te koje ćute veću potrebu zamjenitoga prometa, nego li zemlje jednakoga neba. Dovoljno je prispodobiti Rajnu i Dunav, Mississipi i St. Lorenzo, Laplatu i Amazonsku rieku.

More sagradilo je mnogo gradova. Brodovi, koji prenose robu iz zemlje u zemlju, traže na obali ono pristanište, gdje su od vjetra najvećma zaklonjeni, a gdje je uza to uviek dosta duboka voda. Gdje je dobra luka, tamo će se uviek ustrojiti grad, a čim manje na jednoj obali dobrih luka ima, tim će veći i znamenitiji biti ovi gradovi. Lisabon morade se silno razviti, jer ima najbolju luku čitavoga svieta, dočim na svoj zapadnoj obali iberskoga poluotoka neima skoro nikakove luke, premda po svom položaju, ležeć gotovo u sredini atlantskoga oceana, po naravi je već upućena posredovati trgovinu dvaju svjetova. Sve to dizalo je važnost ove jedne luke. K toj važnosti pridonosi još i ta okolnost, što Lizabon leži na ušću Taja, te tim spaja unutarnjost zemlje s morem. Alesandrija ima na čitavoj dugačkoj obali (120 milja) jedinu dobru luku, a uzato leži na granici dvaju, pače triju svjetova. Osobito će zgodno biti pristajati brodovom u kakovom morskom zaljevu. Put po moru mnogo je jeftiniji i laglji nego po kopnu, pa zato svatko teži čim dublje u unutarnjost zemlje prodrieti na brodu. Arkangjel, Odessa, Petrograd, Riga, Kiel, Flensburg, Kristiania, Liverpool, Edinburg, Genua, Napulj, Tarent, Mletci, Trst, Rieka, Kotor, Korint, Solonichi (na dva zaljeva), Tunis, Suez, Calcutta, Jeddo itd. svi ti gradovi leže u dnu zaljeva morskih. Osobito su znamenita dva takova grada na sjevernom moru: Hamburg i London. Oba grada još su i velikimi riekami u savezu sa bogatim zaledjem svojim. Znamenitost Londona podiže se još i tim, što je kraj rukava Calaiskoga i što su ušća velikih rieka: Šelde, Maase, i Rajne upravo Londonu na susret.

Ako baš u kutu zaljeva nebi bilo zgodna mjesta za luku bud iz koga uzroka, to će se grad pomaknuti gdjegod u blizinu. Tako n. pr. Marsilj vlada sbog svoje krasne luke čitavim lionskim zaljevom, premda niti leži baš u kutu zaljeva niti na ušću Rone. U kutu ekvitanskoga zaljeva neznatan je gradić Bayone, jer kršna obala Španjolske a pjeskovita Franceske nedopuštaju, da se obale one razviju; nu tim znatniji morao je narasti Bordeau već sbog svoga ležaja na rieci.

Dočim tako veliki trgovinski gradovi nastaju u zaljevu, dakle na temelju poluotoka, to se ratne luke obično snuju na vršku poluotoka, odakle mornarica može na

dva različita mora gledati. Tako je Toulon, Brest, Cherbourg, Pulj na Istri, Sebastopol na Krimu, Gibraltar u Španiji. Malta mogla bi za Italiju to mjesto zauzimati. Čudnovato je, da Rimljani, koji su inače bili veliki državnici, nedodjoše na misao, svoju ratnu mornaricu smiestiti na Malti nego radje u svakom moru po jednu ustrojiše, u Misenu i u Raveni.

Ako se na morskom tjesnacu nalazi luka, to će ona kao spoj dvaju morâ dati povoda veliku gradu. Tako Carigrad leži med crnim morem i sredozemnim, te je jedini izlazak za trgovinu crnoga mora. Sličnu važnost ima Kodanj, Messina i Cadix.

Za promet po velikom moru važan je središnji položaj gradova. Stari Kartago ležao je mal ne u sredini sredozemnoga mora, pa od Aleksandrije do Ceute nije bilo osim u Kartagi dobre luke. Italija sbog svoga središnjega položaja u sredozemnom moru dugo je vremena vladala trgovinom. Najznatnije je ove vrsti zemlje Englezka. Ona leži, prem geografički pripada Evropi, ipak u sredini med Evropom i Amerikom. Ovo se tumači ovako: sjeverno more veoma je burno i pogibeljno, premda maleno, a more atlantsko, prem veoma veliko, mnogo je mirnije i manje pogibeljno. Može se dakle reći: tko je sretno prevalio sjeverno more i doplovio u Englezku, taj je već na pol puta u Ameriku. Pa i zbilja u nijednoj zemlji na svietu nisu gradovi tako razvijeni, kao u Englezkoj. Više od polovine (50. 3 postotka) čitavoga pučanstva englezkoga živi u gradovih, dočim u Njemačkoj samo 28 postotaka stanuje u gradovih.

Na otocih čim su manji, tim se više sav život povlači na obale. Obično će se najprije naselbina stvoriti u sred one obale, koja leži naprama kopnu. Primjere je suvišno navoditi, to vidimo na Malorki, na Kandiji, Negropontu, Krfu, Zante, Chiosu Malti, Kodanju, na Seelandiji, starom Wisbyu na Gotlandu itd. Kad se je ovaj prvi grad ponešto razvio, ustrojit će se drugi na protivnoj obali, diametrički na susret prvomu. Dalnji će se gradovi s desna i s lieva uviek u sredinu nizati, da budu čim dalje od prvašnjih. Sve to s razloga, što mladji grad težko odoljeva konkurenciji starije naselbine. Irska je malo ne okrugla, pa se gornji zakon na njoj izvrstno obistinjuje. Svi znatniji gradovi Irske leže na obali: glavni grad Dublin uprav nasuprot Englezkoj, diametralno naproti leži Calday; desno i lievo Cork i Londomery, a medju ta četiri grada opet u sredini Limerick, Sligo, Belfast, Waterford. Najveći je grad nasuprot englezkoj obali, drugi najveći naproti škotskoj, treći najveći naproti francezkoj obali-

Već na početku spomenusmo, da znamenite zapreke komunikacija sile promet, da jih bud obadje, bud najkraćim putem prekorači. Najznatnije naravne zapreke jesu gore. Anapa i Baku podigli su se tim, što promet hoće da obadje Kaukaz, dočim su Tiflis i Staropol na kraju one linije, koja preko Kaukaza prodire. Pireneji neimadu u sredini dobra prolaza, stoga se obilaze iztočno cestom, med Cettom i Barcellonom, a zapadno cestom med Bayonom i S. Sebastianom. Ostale ceste stiču se u Toulonu i Barceloni. Kao velike obilazne točke Alpa mogu se smatrati Beč i Lyon, a kao prolazne linije Lion-Turin, Augsburg-Milan, Monakov-Verona, Beč-Mletci.

Za put po moru često je zapriekom komad kopna. Tu se nastoji prevaliti zaprieka, pa nastaju s obe strane gradovi. Tako na amerikanskom Istmu, Portobelo i Panama. Carigrad leži na onoj točki, gdje se Azija vrlo sbližuje Europi, pa to je jedna od prednostih toga grada. Vrlo je važan i ribolov ovdje; jer svake se godine silno množtvo riba seli iz crnoga u sredozemno more i obratno.

Kao što rieke uzduž pomažu i olakoćuju promet, tako su po prieko zaprieka prometu kopnomu. Čim veća i naglija rieka, tim veća zaprieka. Na tom se osniva važnost onih gradova, gdje se je prvobitno najlaglje preko vode prelazilo. Ti gradovi obično imadu imena, koja to označuju, kod Niemaca furt, kod Engleza ford, kod Rimljana trajectum, kod Slavena brod itd. Ovi gradovi bez dvojbe su najstariji, jer prolaziti s jedne obale na drugu, već je potrebito i u doba najniže kulture. Kašnje dolaze s većom kulturom k ovim prelazom i prevozom mostovi. Mostovi bivaju još važniji za osnutak gradova; jer neprieče promet na vodi, dočim ga prelazi, koji traže plitčine, znatno prieče. Mostovni gradovi gušći su ali manji u gornjem toku rieke, a riedji ali veći u dolnjem toku; jer most je u dolnjem toku važniji, ali i skuplji.

Iz ovo nekoliko natuknutih načela moći će si svatko protumačiti položaj skoro svakoga grada, osobito je pako zanimivo ovo znati, ako se hoće protumačiti ime grada, koje riedko kad slučajno nastaje, nego obično stoji u savezu s uzrokom njegova postanka.

Ovim načinom postaje geografija ne samo opisujućom, nego baš umnom, kombinativnom znanošću; pa nam je u savezu sa statistikom već do sad pružila vele zanimive rezultate svoga iztraživanja, od kojih jedan u kratko evo priobćujemo.

LISTAK.

Koncert. Dne 20. prosinca 1872. dali su dobrovoljci i dobrovoljke u narodnom kazalištu koncert u korist zakladi za podporu ubogih pravnika. Uz živahno odobravanje obćinstva izvedeni su tom prilikom ovi komadi: 1. Ouvertura Cenerentola od Rossinia; 2. Duo vrhu napjevâ opere „Faust“ od Gounoda; 3. Dvopjev za tenor i bass iz opere „Belisario“ od Donizzetti-a; 4. a) Valse de Concert b.) narodne pjesme s promjenami od K. Stankovića; 5. Tanhäuser od R. Wagnera; 6. napjev o mio Fernando od Donizzettia; 7. Capriccio brilland od Mendlsohn-Bartholdy-a; 8. Večer na Savi, mužki sbor od I. Zajca.

Književnost. Do koji dan će biti dotiskana „Sveobća poviestnica“ za pučke, gradjanske i više djevojačke škole, što ju je po českom priredio Fr. Klaić.

— Pod uredničtvom profesora petrogradskoga sveučilišta J. N. Berezina izaći će u Petrogradu nov „russky enciklopedičeskij slovar“ u 17 krupnih knjiga po 50 araka, od kojih će svake godine izaći najmanje četiri. Suurednici jesu V. R. Zoto, A. A. Stojković, V. J. Matvějov, S. P. Zagibenin, J. S. Ižorski, S. F. Stepanov i N. V. Borodin, a suradnici bit će prieko 200 ruskih strukovnjaka za različite nauke. Osobito obzir uzet će se u tom slovaru na ruski i slovinski sviet; pregledavanje članaka odnosećih se na slovinstvo preuze poznati učenjak prof V. J. Lamanskij. I obće naučni članci bit će izradjeni sasma izvorno; a najvrstniji ruski strukovnjaci preuzeše nadgledanje dotičnih struka, tako P. P. Semenov zemljopis, vojeni odjel A. E. Stanković i prof. L. L Kirpičev. Neimajući mi za sada takovih enciklopedija, preporučamo taj novi ruski slovar, u kojem će se na slovinstvo velik obzir uzeti, dočim se u njemačkih enciklopedijah, koje se kod nas rabe, upravo o slovinstvu veoma malo piše. Ciena je umjerena, svakoj knjizi 3 rub, a sav slovar neće stati više od 42 rub. 50 kop. Predbrojiti se može kod glavnoga urednika prof. J. N. Berezina u Petrogradu (voznesenskij prospekt br. 27, kv. 30.)

— Upravljajući odbor Matice dalmatinske pri sjednici dneva 11. t. m. zaključio je nagraditi sa fr. 600 onoga spisatelja, koji bi napisao, godine 1873. do roka što bi se ugovorilo, poljodjelsku knjižicu na pouku puka i za porabu u učionah. Knjižica bi imala iznieti 15 tiskanih araka, a po ovoj osnovi: Način pisanja imao bi biti mješovit — opisujući, povjedajući i razgovorni; po prilici kao što je napisan „Pučki mudrac“. Poglavja da budu kratka, sustavno jedno s drugim navezano; pa po dnu svakomu poglavju upute o predmetih razpravljenih. Pokušaj takoga pisanja naveden je u koledaru 1873. pod naslovom „Težakov prijatelj.“ Glede sadržaja: strana obća i teoretična imala bi se stegnuti na što kraće, a razvesti praktična o strukah poglavito kod nas radjenih. Imalo bi se uplesti po nešto poljodjelske povjesti i o naprednih poljodjelstva; učiti, kako da se pometnu običaji poljodjelstvu škodljivi, a da se uvedu koristni; pobijati pučke predsude u ovoj struci i preporučati ustanove, koje poljodjelstvu pomažu n. p. poljare. Tko bi se hotio prihvatiti takve radnje, neka se javi predsjedničtvu Matice najdalje do svrhe dojdućega siečnja; neka opiše svoje nazore o naumljenoj knjižici, pa da bi na ogled poslao i koje poglavje napisano. Matičin će odbor razsuditi, čija da se ponuda prihvati, te će se s onim ugovor sklopiti.

POZIV NA PREDPLATU.

Koncem ovoga mjeseca iztiče IV. godina „Vienca“, koji u današnje vrieme malo ne jedini zastupa našu liepu književnost. Naše obćinstvo, svjestno si plemenite čovječje zadaće i rodoljubne svrhe, u kojem je obojem djelovao naš list i u napredak će djelovati, može prosuditi najbolje naše nastojanje, i stoga nenavodimo ništa pobliže u svoju hvalu, kada pozivljemo na što mnogobrojniju predplatu.

Kod našega se lista sbila ta promjena, što ga na poziv i privolju samih „Viencevih“ pisaca neće više podupirati „Matica ilirska“, nego će ga odsele izdavati „družtvo dioničke tiskare u Zagrebu“. **S toga matičari neće dobivati „Vienca“ bezplatno** nego u cienu, u kakvu i drugi predplatnici. Matičarom će „Matica“ pružati za to druge koristi izdavajuć i šiljuć im druga djela književna, što će ujedno biti korist i za našu književnost. U samom pravcu i sadržaju „Vienca“ neće se ništa promieniti: ostaje mu ista zadaća, isti umni podupiratelji, isti prijatelji, a bog daj! ostali i isti predplatnici, i pomnožao se njihov broj!

Listu je ciena: na godinu poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for.; na pol godine poštom 3 for. 50 nov., inače 3 for.; na četvrt godine poštom 1 for. 75 nov., inače 1 for. 50 nov.

Novci se šalju jedino administraciji „Vienca“, ulica Marije Valerije br. 917 u Zagrebu. Redovita uprava traži, da se list nešalje van onim, koji su predplatili; pa molimo, da naši predplatnici pošalju novce svakako do svršetka ove godine.

Podporom Matice ilirske. Izdaje odgovorni urednik: **Dr. Franjo Marković.** Tisak **Dioničke tiskare.**